
BIBLIOTECA NAZIONALE
13
6 M
40

PARTITIONES
IVRIS CANONICI
SEV PONTIFICII IN
QVINQVE LIBROS
DIGESTÆ:

Quæ inſtar Syntagmatis ſpecialis totius iuris Eccleſiaſtici ſunt.

Scholiis & annotationibus illuſtratæ: quibus fontes, vnde hauriuntur, & ſimilia aliunde collecta, ad diſcentium faciliorem intelligentiam, & vt prouectioribus ſit ſatisfactum, non ſine ingenti vtilitate indicantur, & paucis multa explanantur: & quæ antiquo obtinuerunt iure, quæve nouo receptiora ſunt: in quantum expedit ſcire ad maiora properantibus.

Authore PETRO GREGORIO Tholoſano, Iuris vtriuſq; Doctore Profeſſoreq; publico, & Decano in Vniuerſitate ſeu Academia Pontimuſſana Auſtraſiana Lotharingica, anteà & in Cadurcana & Tholoſana Gallicis celeberrimis, & in Senatu Tholoſano cauſarum Patrono.

CVM INDICE RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMO.

LVGDVNI,
APVD IOANNEM PILLEHOTTE.
M. D. XCIIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

TITVLORVM PARTITIONVM
IVRIS PONTIFICII INDEX SECVNDVM
seriem & ordinem consequentem librorum.

INDEX TITVLORVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETICVM IN QVO PRIMVS *numerus, librum: ſecundus, titulum: tertius, paginam denotat.*

DE GENERALI COLLECTIONE [a]IVRIS PONTIFICII.

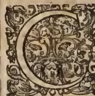
TITVLVS PRIMVS.

SCHOLIA.

[a] De hac collectione generali tractatur etiam apud Gratianum in 1.2.3. distinct. in proœmiis Decretalium, Sexti Clementinarum & Extrauagantium. De collectione Iuris ciuilis, in titulis. de Nouo Cod. fac. . de Iustinianeo Cod. conf. de vete. iur. enucl. in proœmio Institutionum Iustiniani in l. 2. §. iuris ciuilis cum §. Sequentib. de orig. iu. in P.

CAPVT PRIMVM.

Initium, progreßusque iuris Pontificij, & authores qui illud composuerunt.

1 CVM omnes res, postquam essentiam acceperint, benè etiam esse, in eoque statu conseruari, & postremò finē ad quem factæ vel creatæ sunt assequi desiderent: homini creaturarū omniū principi, [a] & rebus omnibus præstantiori, [b] eadē veluti innata nemo negabit, cuius gratia Deus mundum creauit, ipsum autē suę dignitatis & cultus fecit participē, ad imaginem & similitudinem suam conditum, & sanctissima sua inspiratione in animam viuentem viuificatum. [c] Cæterùm quemadmodum à principio ad periodū vsque, gradus quidam medij sunt: ita neque res statim vt constitutæ vel natæ sunt, suum perfectionis finē assequuntur; sed cum tempore ad illum peruenire satagunt, interdum tamen ad illum nō perueniunt, et aberrant, vt aliquando viribus destitutæ, & veluti morbis interceptæ, iter cœptum perficere nequeunt. Hæret tamē illis adhuc desiderium quoddam naturale, consequēdi quod ob impedimenta non possunt, vt facile ideo remedia quæ ea submouere valeant admittere possint.
2 Hominē Deus creatum, [d] vt esset bene si voluisset, in medio Paradisi liberæ voluntatis & sui arbitrij constituit, Iustitia originali, quæ illi pro auxilio supernaturali erat, ornatum; per quam vt mens hominis Deo subdebatur, sic etiam eidem subijciebantur omnes vires inferiores. At ipse cùm esset factus rectus, [e] se immiscuit infinitis vanis cogitationibus, & mortis iter ingressus, et totum tenebris inuolutus, a fine vero viâsque rectis aberrauit; eoque modo status eius ex optimo pessimus, corruptionique & interitui factus est obnoxius. Tūc quærenda fuerunt remedia, quibus lapsus restitueretur, & restitutus à casu in posterum prohiberetur, erectus cōseruaretur. Non defuit ei tunc eius præstantissimus figulus & opifex, qui iustitiā cum misericordia exercēs, dum eum à voluptatis horto expulit, pro remediis & alexipharmacis præcepta salutaria ei præscripsit, vel menti eius insinuauit, quibus vitam emēdare, instituere, obfirmare, & ad finem propositū à quo declinârat, si vellet, facilè conuerti posset.
3 Ea præcepta per manus & traditione, à Parētibus primis in posteros principio transmittebantur, cordibus non literis descripta, admonente diuina naturalique indita à Deo hominibus ratione, vnde & lex naturæ dicta fuit, [f] quam & cum Noaco iam penè peccatis deletam ex mentibus Deus renouauit. [g]
4 Rursum & tempore Mosis, verbis conceptis scriptura exaratā publicauit. [h] cúmque Mosem ac nomophylacem & populi sui ducem delegit; cōtestatus populum, ne singuli quod rectum sibi videretur, facerent, sed secundum eam legem, [i] in qua, & præcepta pertinentia ad vtramque hominis partem, corpus & animam, continebantur, vtriusque partis à Deo habuit iurisdictionē Moses. Post illum Iosuas, & seniores, [k] qui & dicti Iudices [l] vsque ad tempus Samuēlis, à quo populus excutiens iugum Dei, petiit dari sibi regem, qui eum more aliarum nationum iudicaret; [m] & tunc quodammodo separata fuit pontificalis seu spiritalis à temporali & regia potestate. Re-

mansit autem præcipua sacerdotalis, cuius & au-
thoritate vngebantur reges & prophetæ. [n] Con-
uenit & tandem rursus vtraque potestas in Do-
mino nostro IESV CHRISTO pontificalis &
regia; ipse enim verè ex semine regio & tribu Iu-
da, & rex, [o] & sacerdos [p] verus homo & simul
Deus in vna hypostasi, [q] cum omni potestate in
cœlo, in terra, in corpus, in animam. [r] Hic legem
reformauit antiquam; nouam perfectiorem in-
stituit, in omni sapientia & prudentia, vt notum
faceret nobis sacramentum voluntatis suæ se-
cundum beneplacitum eius quod proposuit, in
eo, in dispensatione plenitudinis temporum &c.
5 [s] Nec tamen Ipse, cùm In hoc sæculo visibiliter
inter homines conuersaretur, de singulis quæ
nũc obtinent disposuit; eo quòd tũ Neophyti in
fide lacte potius quàm solido cibo egerẽt. Quam-
obrem à visibili præsentia abiturus, curam & so-
licitudinem regẽdi Ecclesiæ discipulis & aposto-
lis commendauit, & Vicariũ in terris D. Petrum
6 constituit, [t] dedit autem præsulem & ducem
suæ Ecclesiæ spiritum sanctum. [v] Post ascensio-
nem quoque Domini in cœlum, iuxta mandata
eius, Ecclesia seu cõgregatio fidelium, cœpit re-
gi ductu spiritus sancti, sedente D. Petro cum
apostolis. [x] Cœperũt & aliæ leges poni, [y] ex qui-
bus supersunt scripti canones apostolorum, [z] &
traditiones apostolicæ, per manus à maioribus
7 in nos perductæ, [aa] Mortuis apostolis, eodẽ san-
cto dictante spiritu, in locũ D. Petri & apostolo-
rum & discipulorum, subrogati alij episcopi, qui
alias leges pro occurrente rerum & personarum
sibi commissarũ necessitate, præscripserunt: & si
quid ad vniuersalem statũ Catholicæ religionis
pertinere videretur, Oecumenicis etiam consiliis
determinarunt, conuocatis præcipuis viris ex
Christiani nominis locis; & in prouinciarũ causis
conciliis prouincialibus, cõuocatis præstãtioribus
8 eius prouinciæ viris, vsi sunt. Legum prædicata-
rum per ipsum dominũ IESVM CHRISTVM,
fuerũt ex parte in Ecclesia sancti amanuẽnses &
scribæ quatuor: Diui, Matthæus, Marcus, Lucas,
& Iohannes, quædam autem non scriptæ in cõ-
suetudine Ecclesiæ remanserunt custoditæ. [bb]

9 Canones apostolorum collegit D. Clemens
Romanus, successor D. Petri, & comes seu scriba
D. Pauli, & in octo redegit libros, ex quibus quæ-
dam aliqui improbi deprauarũt, [cc] vt etiam non
abstinuerunt aliquando à corruptione sacrarum
litterarum. [dd]

10 Fuit alia collectio nomine Iuris põtificij & ca-
nonum authenticorũ postea, continẽs, ex decla-
ratione Leonis Papæ 4: canones apostolorũ, &
synodorũ, Nicenæ, Ancyranæ, Neocæsariẽsis,
Gangrensis, Antiochiensis, Laodicensis, Cõstan-
tinopolitanæ, Ephesinæ, Chalcedonẽsis, Africa-
næ, Carthaginiensis; & regulas summorũ Pon-
tificum, Syluestri, Cyricij, Innocentij, Zozini,
Celestini, Leonis, Gelasij, Hilarij, Symmachi,
Hormisdæ, Simplicij, & Honorij Iunioris; additæ
Decretales epistolæ & sanctiones Romanorum
præsidum, [ff] & alia concilia. [gg]

11 Collectionem canonum maiorem & fecit
Isidorus Hispalensis [hh] quæ incipit à canonibus
apostolorum vsque ad concilium Hispalense se-
cundum, secutus ordinem temporum & pro-
uinciarum.

12 Posteà Burchardus episcopus Vuormaciẽsis,
Othonis 3. & Henrici 2. Bauari Imperatoris tem-
poribus Canonum seu Decretorum, illam edidit
compilationem librorum 20. quos per materias
distribuit, rerum nõ temporũ secutus rationem.

13 Hunc imitatus Iuo Carnotensis episcopus,
duas collectiones fecit canonum seu sanctionum
Ecclesiasticarum, & Conciliorum, additis etiam
legibus quibusdam ciuilibus in suffragium de
cisionum, vnam maiorem, quæ Panormia; aliam
minorem, quæ epitome prioris, absolutè Decre-
tum nominatur, quam quidam tribuunt Hugo-
ni Cathalano abbreuiatori Iuonis.

14 Collectiones quoque alio ordine fecisse dicũ-
tur Cresconius, Anselmus, Deus-dedit, Cardina-
lis; Gregorius presbyter, qui suum opus Polycar-
pum inscripsit.

Postremas Gratianus ordinis Benedictini,
Monachus S. Fœlicis Bononiensis, natus Classæ
vel Ginza ciuitate Thusciæ tempore Eugenij
3. summi Pontificis anno 1151. [ii] Decretum
15 quod habemus composuit; quod concordiam
discordantium appellauit canonum; eóque
præter alios quæstiones in vtramque partem
ex canonibus excussit & disputauit, In his ve-
rò quædam apponuntur, quæ nomine Paleæ
dicuntur; quibusdam quidem Paleæ dictæ, quòd
leuioris sint aut nullius authoritatis in illis posita,
quod tamen falsum. Alijs τὰ παλαιὰ, quòd anti-
qua sint, & ex antiquis codicibus descripta omissa
antè in trãscriptis. Aliis à Quota Palea Cardina-
li: [kk] Aliis autem à dictione πάλιν dicũtur illa
capita insignita, quòd fuerint repetita.

16 Gregorius 13. summus Põtifex anno sui pon-
tificatus vndecimo, dominicæ verò incarnationis
1582: emendatum decretum Gratiani approba-
uit, eíque addi sine summi põtificis licẽtia vetuit.

17 Apud Græcos vltra electionem canonũ Cle-
mentis, Phocius Patriarcha Constantinopolita-
nus; librum νομοκάνονα vel πρόχειρα, appellatum
edidit, distinctum 14. titulis, quasi breuiarium &
indicem canonum Receptorum. [ll]

18 Sigismundus quoq; Bonefidius, ex iure Oriẽ-
tali libros duos Imperatorum, & tertiũ Patriar-
charum Græcorum constitutionum, & quædam
conciliorum capita collegit.

19 Superiores porrò iuris Canonici cõpilatores,
promiscuè collegerunt sacrorum conciliorum
sanctiones, & rescripta summorum pontificum
& legum ciuilium ad rem tractatam pertinentia
capita: fuerunt & alij, quorum collectionis argu-
mentum fuit, quorundam conciliorum per sum-
mos pontifices relatorum, & rescripta & sanctio-

nes, tantùm ſummorum præſulum Romanorum conſarcinate.

20 Poſt verò Gratiani compilationem, conſtitutiones & Decretales epiſtolas per diuerſa ſparſas volumina, collegit in vnum volumen Bernardus Præpoſitus, & tandem epiſcopus Papiēſis, eáſque in quinque libros digeſſit ſub titulis idoneis: Sequutus poſteà Gilbertus, qui breuiori & elegantiori Stylo, eodem tamen ferè ordine, additis conſtitutionibus, poſt Bernardi compilationem editis, coniunctionem compoſuit aliam.

Tertia collectio facta ab Alano: Quarta per Bernardum Compoſtellanum, dicta Romana, eo quod is tunc Romæ moraretur.

Quinta cōpoſita eſt à Petro Beneuentano, ex epiſtolis tantùm Innocentij. 3. eiúſque iuſſu facta & authoritate eadē confirmata & recepta; vnde Decretales Innocentij. 3. vel compilatio Innocentij. 3. dicitur. Sexta fuit collectio conflata per Iohannē Galenſem, ex duabus Gilberti & Alani, & dictæ iſtæ Decretales mediæ ſeu ſecūdæ. [mm]

Pòſtrema eſt illa quæ Gregoriana eſt, qua vtimur, compoſita præcipuè ex compilatione Papienſis & Innocentij. 3. ex Iſidori, Burchardi, Iuonis, Creſconij, Anſelmi, Deus-dedit, Gregorij, presbyteri compilationibus, per Raymundum Capellanum & Pœnitentiariū Gregorij. 9. ſummi pōtificis, [nn] eiuſdem iuſſu qui probauit; vnde Decretales dictæ Gregorij. Platina tamen in Honorio. 3. ait Honoriū 3. qui prædeceſſor fuit Gregorij 9. decretales epiſtolas etiam compilaſſe.

21 Cùm verò quædam conſtitutiones eſſent omiſſæ, & fuiſſent aliæ poſt Gregorium 9. editæ, iterum alia compilatio ſequuta eſt dicta Sexti Decretalium, authoritate donata per Bonifaciū 8. eius nominis Pontificem; factáque eius iuſſu, per Gulielmum Archiepiſcopum Ebredunen. Berengarium Epiſcopum Biterenſem, & Magiſtrum Ricardum de Senis, Sanctæ Romanæ eccleſiæ vice-cancellàrium. [oo]

Iiſdem rationibus aliæ conſtitutiones poſteà compilatæ à Clemēte V. Pōtifice Maximo, quæ fuerunt à Iohanne eius ſucceſſore editæ, nomine Clementinarum. [pp]

22 Acceſsit poſtremò aliud volumen, quo vagantes conſtitutiones, nec ſuperioribus inſertæ, continentur; vnde Extrauagantes dicuntur priores, Iohannis 22. conſtitutiones ab eo editæ; aliæ, dictæ communes, quæ à diuerſis Pōtificibus poſt collectionē libri ſexti editæ & euulgatæ fuerunt.

SCHOLIA.

a l. in pecudum, de vſur. re. §. in pecudum, de rer. diuiſ. apud Iuſtinianum.
b l. Iuſtiſſimè, de Ædil. edic. P.
c Geneſ. c. 1. & 2. Eccleſiaſtic. c. 17. c. hæc imago. 33. q. 5.
d Geneſ. c. 2.
e Deus creauit hominem rectum.
f c. 1. diſt. 1.
g Geneſ. c. 9.
h Exod. c. 19. & ſequentibus. vſque ad 25. & alibi.
i Deuter. c. 12. Verſ. 8. c. Moyſes. 7. diſt. c. libenter. de Conſecr. diſt. 1. Huic legi acceſſionem fecerunt prophetica dogmata, quæ continentur in Veteri teſtamento. c. firmiter. §. hęc ſancta. de Sum. Trinit. & fide cathol. C.
k Ioſuæ. c. fi. Verſ. 31.
l liquet. ex libro Iudicum.
m 1. Reg. c. 8.
n 1. Reg. c. 10. & 16. & 2. Reg. c. 2. & 3. Reg. c. 11. & c. 19. & c. vni. 6. in veteri teſtamento. de ſacra vnct. lib. 1. Decretal. tit. 15.
o Eſai. 62. Verſ. pen. D. Matth. c. 21. Verſ. 5. D. Iohan. Euangeliſt. c. 12. Verſ. 15.
p Ad Hebræ. c. 5. Pſal. 109. Verſ. 5.
q in Symbol. Chriſtiano. Athanaſ.
r D. Iohan. c. 1. D. Matth. c. fi. Verſ. 18. ita morborum corporis & animæ medicus. D. Matth. c. 4.
s Ad Epheſ. c. 1. Verſ. 8. & ſeq.
t D. Iohan. Euang. c. fi. Verſ. 15. ibi. *paſce oues meas. &c.*
v & Act. 1. D. Iohan. Euang. c. 14. Verſ. 15.
x Act, c. 5. & 6.
y Act. 15. Verſ. 6. & ſeq.
z apud Clementem Romanum & alios.
aa de quibus D. Paulus ſcribit ad Theſſal. c. 2. Verſ. 5. *Itaque fratres tenete traditiones &c.* & priore ad Corinth. c. 11. Verſ. 34. ibi, *cætera cum venero diſponam. &c.*
bb multa enim fecit & dixit Dominus IESVS, quæ nec ſcripta ſunt, nec ſcribi potuerunt, D. Iohan. Euang. c. fi. Verſ. fi.
cc vide de authoritate, defenſione & teſtimonio librorum conſtitutionum apoſtolicarum & Clementis, Carolum Bouium epiſcopum Oſtunenſem in prologomenis, quæ edidit in conuerſionem eius operis à ſe factam.
dd 2. epiſtola diui Petri c. 3. verſu. 16.
ee c. de libellis. 20. diſt. horum canonum epitome fuit excuſſa Maguntiæ an. 1525. & creditur fuiſſe Creſconij Nomocanon.
ff c. ſi Romanorum. 19. diſt.
gg c. ſancta. 16. diſt. c. 1. & ſeq. 15. diſt.
hh Tritemnius in ſcriptoribus: vide quæ diximus de hoc & ſequētibus, li. de Arte. iuris. c. 8. & Vincētium hiſtoriarū lib 23. c. 31. & lib. 25. c. 84. Antoninum parte 3. hiſt. tit. 18. c. 6.
ii Sic habetur in Chronico quod inſcribitur Pomeriū eccleſiæ Rauennatis, quod ſeruatur in Vaticana bibliotheca Romæ, idem Hugo antiquus interpres ait ad c. poſt appellationem, ad 6. forma 2. q. 6. niſi quod referat ad annum Domini 1150. aitque fuiſſe editū eius decretum docente Iacobo Bononienſi in legibus & Alexādro in Theologia qui fuit poſtea Papa Alexander, Tritemnius Abbas lib. 2. de Viris illuſtribus, ordinis S. Benedicti ait Gratianum decretum compoſuiſſe an. domini. 1127. ſed forſan de inchoatione operis loquitur. Quidam Eugenio 3. tribuunt decreti Gratiani confirmationem, quidam negant, tamen verius eſt in ſcholis plenā fidem facere, vt ait Panor. ad c. 2. de reſcrip. niſi quatenus continet rubricas & paleas. vide Iohan. Andræ. in addition. ad Speculato. §. fi. tit. de diſputationibus & allegationibus.
kk de his nos plura, & de hac inſcriptiōe multa d. li. de iuris arte c. 8. vide.
ll à quo tamen cauendum ne in errorem incidas: nam is Photius an. Domini. 858. conſiliū habuit contra Nicolaum 1. ſummum Pontif. ex quo tēpore Con-

ſtantinopolitana Eccleſia à Romana palam diſceſſit, ſpiritus ſancti proceſsionem à ſolo patre defendens, impie ſcripſit & libros contra ſedem apoſtolicam, vt ait Zonaras. lib. 3. Meminit Platina in Nicolao, Phocium hunc Bulgaros in fide deturbaſſe donec à Nicolao miſsis epiſcopis, & presbyteris qui Bulgaros in fide inſtruerent, pulſus eo loco fuit.

mm Tancredus in princ. decretalium Innocentij 3. vide Hoſtien. in procemio decretal.

nn in procemio decretalium. cur autem poſt principia aliquorum capitum eius compilationis, ponatur & infra, aperuimus in lib. de iuris arte. num. 14.

oo in procemio ſexti decretal. §. nos ad Apicem.

pp vt videre licet fuſè in procemio Clementinarum.

CAPVT II.

Præſtantia & vtilitas iuris Pontificij.

SVnt porrò in iam cõſignatis voluminibus iuris põtificij, præcepta publicata vniuerſis, ad inſtituendã veram Chriſtiani vitam, ad conſeruandam inſtitutam, & ad adipiſcendam fœlicitatẽ, ſuntque conſultiſsima dogmata, quæ ad vtramque hominis corporalem & ſpiritalem partem regendam ſufficere videntur; vt etiam ſolo iure pontificio, ſeu deciſionibus Eccleſiaſticis ſolis, ſine iuris ciuilis alterius quàm tranſcripti & approbati in corpore iuris põtificij ope, negotia terminari poſſe omnium Chriſtianorũ dictum fuerit, [qq] Abũdat ibi materiarum, deciſionum ſolida & Chriſtiana reſolutio, à multis imperatorum, principum & hæreticorum quidem impetita telis, ſed tandem victrix & recepta: in hoc iure habemus iuris diuini & humani perfectam Epitomen, declarantur & quæ obtinuerũt, quæ in diſſuetudinem abierunt antiquata, & quæ nunc tenenda, ſequenda, fugiẽda, puniendáue, & quomodo ſunt: cùm ea authoritate, vt & pŕincipes ſeculares in his quæ Eccleſijs competunt, conſtringat. [rr] Diuinarum & humanarum item rerum cognitionem exhibet & voluntatis Dei & eius iuſtitiæ exponit mandata, virtutum omnium pædagogia, veritatẽ dubiorum vt aperit: laudem apud Deum & homines, Doctoribus, Studioſis, & regulas eius ſequentibus, præbet. vt in ſumma ad hoc Ius diſcendum, & vtilitas & neceſsitas omnes impellat, maximè adultos & mala à bonis diſcernentes: At cùm iuris naturalis ignorãtia ſit damnabilis, iuris tamen ciuilis & canonici in quibuſdam excuſatur, in aliquibus minimè, [ss] excuſatur quidem aliquãdo à tantó, ſed non à toto. [vv]

SCHOLIA.

qq c. ſuper Specula. 28. lib. 5. decretalium. titulo 34.

rr c. ſolitæ. 6. de maior. & obed. lib. 1. tit. 34. c. ſignificaſti, de Elect. lib. 1. tit. 6. vide. Extrauag. vnam ſanctam, de maior. & obed. in extrau. com. tit. 8. lib. 1. leges ſeculares non dedignantur ſacros ſequi canones. c. fi. de Secun. nup. vide. ad hæc ſingulariter. c. ſuſcipitis & ea quoniam idem mediator 10. diſtinctione.

ss quænam excuſent vel non vide capit. fin. prima. quæſt. 4.

tt c. ſi quis dederit. 34. q. 1. c. quemadmodum. 32 q. 7. c. quæro. 6. q. 1.

vv c. turbatur. 1. quæſt. 4. cap. presbyterum. 28. diſtinct.

DE IVRE CANONICO. Tit. II.

[a] De iure Canonico tractatur in genere, apud Gratianum 3. diſt. Et in procemio Decretalium.

CAPVT PRIMVM.

De finitio nominis iuris canonici, & eius ſynonima, 1. Canonicum. 2. Pontificium.

DIcimus hoc ius, de quo futura nobis diſputatio, canonicum, [a] aliquando diuinum, [b] aliquãdo eccleſiaſticum, aliquando pontificium, Primum nomen à regulis iuris definitis tractum eſt; eſt enim κανὼν regula: ſeu à præceptis quibus certo modo, veluti regula aut norma actus diriguntur, [c] Eccleſiaſticum dicitur ratione materiæ & perſonarum eccleſiaſticarũ, quæ potiſsimum hoc iure reguntur. Pontificiũ ab authoribus, ſacris antiſtitibus, qui & pontifices, ex quorum authoritate hoc ius vim & ſanctionem habet.

SCHOLIA.

a c. quod clericis. 9. de foro comp.

b c. 1. iuncta Glo. 1. 23. q. 7.

c c. canon; c. regula 3. diſt. Iſidor. 6. Etymolog. c. 16. vide alia apud nos quæ diximus lib. de arte iuris. c. 8. nu. 3. adde quod ait Lucian. in Harmonide. ὅτι τὸ κεφάλαιον ἀρετῆς ἁπάσης ὁ γνώμων, φασὶ καὶ ὁ κανὼν τῷ ταύτῃ. id quod eſt caput omnis virtutis, gnomen vt aiunt & regula, & rurſum idem in Scytha. τοῦτό σοι ἑλληνικὸς κανών i. hoc tibi Græcanica regula penſiones canonis inter vectigalia, dicuntur etiam, quæ certam habent & regulatam ſingulis annis præſtationem, vt abunde docemus lib. 3. Syntag. c. 5. extant & tituli de canone vrbis Romæ lib. 1. c. tit. 22. de canone Largitio. lib. 10. c. tit. 20. & ſimiles alij. Dicuntur & epiſtolæ canonicæ, principum publicæ apud Caſſiodor. lib. 11. Variar c. 23. & canonicata fides, lib. 2. c. 8. & canonici ſolidi, iuſti & regulati ponderis, lib. 2. c. 25. & canon Telonei & canon Tranſmarinus. lib. 5. c. 39.

CAP.

CAPVT II.

Definitio rei.

IVs enim canonicũ dicitur,[a] ius positiuũ quod à summis Pontificibus Ecclesiæ Catholicæ traditum,[b] cõstitutum,[c] vel approbatum fuit: [d] nisi enim vnum illorũ statuto adsit, legis vim non habet, cum solius principis sit legem generalem condere, abrogare & interpretari. [e] Ius dictum quasi iustum, ius genus, lex iuris species.[f]

SCHOLIA.

a Vide quæ diximus lib. de arte iuris, cap. 8. num. 1.

b Quædam enim in iure hoc tradita, quæ excerpta ex sacris scripturis, & sacris concilijs, reperita sunt, vt in can. significasti, 4. de electio. cano. sancta Romana, 15. distinct.

c Vt sunt Decretales epistolæ, rescripta, constitutiones summorum Pontificum.

d Vt in cap. significasti, de maior. & obedien. c. Ecclesia sancte Mariæ, to. de constitutio. lib. 1. ntu. 2. sic approbatæ compilationes decretorum & decretalium, de quibus anteà diximus, à Gregorio X I I I. comprobatæ decretales Sexti, in concilio Lugdunensi, Clementinarum, in cõcilio Viennensi, extrauagantium, ab alijs Pontificibus. Nostra enim merito facimus quibus omnis ex nobis impartitur authoritas, vt ait Iustinia. in l. 1. versic. omnia enim, de veter iur. enuclea. C.

e Vide l. 1. & fin. de legib. in Pandect.

f can. ius generale, 1. dist. c. ius dictum, 12. de verbor. significatio.

CAPVT III.

Diuisio seu partitio prima iuris Canonici.

COnstat hoc ius, scripto & non scripto.[a] Ad ius scriptum pertinent, authoritates sacræ paginæ, concilia Ecclesiastica, sanctorum Patrum sententiæ relatæ & probatæ, constitutiones principum Ecclesiasticorum & secularium,[b] decreta seu decretales epistolæ.[c]

SCHOLIA.

a Quidquid in Ecclesia Catholica tenetur, aut authoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè particularis & propria institutio. can. Catholica, 11. distin. Diuidunt iura sua Græci & Latini, in scriptum & non scriptum; 6. constat, & 6. & non ineleganter, de iure natura. apud Iustin. l. ius ciuile, 6. §. 1 de iustit. & iur P. Plato 8. de repub.

b can. si in adiutorium, 10. dist. citantur sæpe in decretorum libro iura ciuilia, vt in can. non autem, can. si quis non dicam, de pœnit. dist. 1. can. propter superfluam, 22 cum sequentib. 2. q. 6. & alibi.

c can. in Canonicis scripturis, & tota 19. distinct.

CAPVT IIII.

De scriptura diuina.

AD sacra Euangelia & Apostolica scripta, & reliqua quæ legis diuinæ sunt, iura Pontificia, vt nautæ ad Cynosuram respiciunt, neque quicquam aduersus sacram paginam admittere, conditorum canonum est intentio.[a]

SCHOLION.

a Vide fusè totam duodecimam distinctionem.

CAPVT V.

Concilia Ecclesiastica quæ dicta.

COncilia Ecclesiastica, alio nomine & synodi Græcis dicuntur: Latinus, coitiones fidelium. Concilij nomen consultationem cum resolutione indicat: Synodi, ipsam tantùm propriè congregationem ob concilium exquirendum & concludendum, vtraque tamen appellatione promiscuè vtimur.[a]

SCHOLION.

a Vide can. 1. & 2. cum glos. 17. distinctionis, quæ ad concilia requirantur.

CAPVT VI.

1 *Conciliorum species, vniuersalium.*
2 *Prouincialium.*
3 *Episcopalium.*
4 *Monasticorum.*
5 *Posteriorum efficacia.*

1 COnciliorum Ecclesiasticorum species quatuor. Prima, conciliorum generalium,[a] quæ ad regulas cõstituendas vniuersi orbi, & per singulas eius partes prout exigit necessitas, congregantur; vnde œcumenica dicuntur in quibus repræsentatur Ecclesia vniuersalis: ad quæ etiam prælati ex vniuerso orbe congregantur, authoritate summi Pontificis, qui in illis præsidet vel eius nomine, eiusdem legati. Alioquin nec legitima, nec rata sunt,[b] nisi posteà per eundem summum Pontificem probentur.[c]

2 Secunda species est conciliorum prouincialium, quæ coguntur ab Archiepiscopo, vt à capite suæ prouinciæ, cõuocatis Episcopis eiusdem prouinciæ,[d] qui venire tenentur, vel excusationem mittere legitimam,[e] eaque obseruare.

3 Sunt in tertia specie Synodi Episcopales, ad quas Episcopi vocant suæ diœceseos sibi subditos clericos,[f] & curam animarum habẽtes presbyteros.[g]

4 Quarta species est conciliorum seu congregationum quas ineunt alicuius ordinis monachi vel religiosæ personæ, ex præpositorum suorum authoritate.[h]

5 Cæterùm concilia prouincialia, episcopalia, monachorum, nullo modo disponere possunt contra decreta generalium conciliorum recepta ab Ecclesia.[i] Habent & singula concilia prędicta suos limites, extra quos non imperant: vt prouincialia, suas prouincias: episcopalia, suas diœceses: monastica, suorum ordinum personas & negotia, quibus decreta mandant seruari, dummodò non aduersentur canonibus conciliorum generalium, vel conciliorum per generalia receptorum.[k]

SCHOLIA.

a De decretis quatuor conciliorum generalium, in can.1.ficut, can.ſancta, 15.diſtin.in can.ſancta, can. ſexta, can. ſeptuaginta, can.viginti, 16.diſt.l.cognoſcere, 7.§.ſequẽtes, l.nos reddentes, 8 §.ſuſcipimus, C.de ſumma Trinitate, & fid.Cathol.nouel.131.c.1. De aliis decretis aliorum conciliorum in can.ſicut, §.quintum, can.ſancta, & ſequentib.15.diſtin.cano. ſancta, can.ſexta, can.prima, can.vlt.ibidem.

b Tota 1·.diſt. vide & decimamquintam, decimamſextam & quinquageſimam.

c Vt liquet ex tota decimaſexta diſtinct.

d De prouincialium conciliorum conuocatione tota 18.diſtinct.

e can.non oportet, can.Epiſcopus, 18. de pœna verò ſi non venerint, ponitur in can. ſi quis Epiſcoporum, eadem 18.diſtinct.

f Clem.1.vbi ratio, de ſenten.excommun.cùm maius ſit prouinciale concilium quàm ſingularis prælati prouinciæ ac iudicium, vide can.habeantur, 18.diſt. integrum quod plurimorum ſententiis comprobatur, pro quo can.de quibus, 20.diſt.

g cap.quod ſuper, de maior. & obed. c. prudentiam, de offic.delegat.

h De quibus in c.in ſingulis, c.ea quæ, de ſta' monac. & in extrauag. Benedicti 12.ad Monachos nigros, cap.ſtatuimus, & cap.rurſus.

i Vt expreſsè cautum eſt can.1.18.diſtinct.

k Quæ concilia recepta ſint, & quæ non, docebit te tota 16.diſtinct.Gratiani.

CAPVT VII.

Vtilitas conciliorum.

Expedit Reipublicæ Chriſtianæ, haberi frequenter hæc concilia, ad tollẽdas hæreſes, ad mores reformãdos, ad ſopienda ſchiſmata, ad corrigendos abuſus, ad tranſigendas contentiones & lites, cùm in orbe toto, tum etiam in ſingulis prouinciis & per ſingula monaſteria. [a] Synodorum quippe intermiſsio multorum malorum cauſa in Eccleſia Dei exiſtit.

SCHOLION.

a Quando habendæ ſint ſynodi, neceſſitas primùm docebit: deinde concilium Baſilienſe in Pragmatica ſanctione, titulo de authoritate ſacrorum conciliorum, & ibi gloſ. de conciliis prouincialibus & Epiſcoporum, can.2.4.cap. propter Eccleſiaſticas cauſas, can habeatur, 18.diſt.can.vtinam, 76.diſtinct.de modo habendi ſynodum, & de cæremoniis, viden. Burchard.in fine decretorum, c.fin. & nouella Iuſtinia.137.c.1.4.5.& nouel.123.de ſanctiſ.epiſcop.c. 10.& canon. apoſtol.36.cap.1. ſynodi Nicænæ. cap. Iuſtinia.in cap.1.nouel.137.

CAPVT VIII.

Patrum ſententia.

Sanctorum patrum ſententiæ, non omnes pro legibus habentur, ſed tantùm illæ quæ à iuris Pontificij authoribus ad hunc finem ſelectæ & probatæ fuerunt. [a] Alioquin ſanctorum quamuis patrum interpretationes, non præponderant canonum ſtatutis. Aliud enim eſt habere doctrinam interpretandi, aliud definiendi, & determinandi habere poteſtatem.

SCHOLION.

a Explicantur hæc in principio 20.diſt.per Gratianũ, & in can.noli meis literis, & can.negare, & can.noli frater, vbi & alia ratio 9.diſt. Ceſſante tamen diſpoſitione iuris, dicta Sanctorum adduci in probationem poſſunt, vt notat Panor.ad can.Apoſtolica, de his quæ fiunt à maior.parte capit.& ad can. certificari, de ſepultur.

CAPVT IX.

1 *Conſtitutio quid.*
2 *Et formula diuerſa eius.*
3 *Epiſtola.*
4 *Decretum.*
5 *Edictum.*
6 *Sanctio.*

1 Conſtitutio eſt, quod vel ſummus Pontifex, vel Imperator, vel Rex, vel alius princeps ſtatuit, vel edixit. [a]

2 Conſtitutionis principis ſpiritalis vel ſecularis, tres modi præcipui: per epiſtolam, per decretum, per edictum. [b]

3 Epiſtola dici poteſt ſcriptum aut reſcriptum, per quod principis voluntas exprimitur, vt pro lege ſit. [c]

4 Decretum quando pro tribunali negotio cognito, quod ibi decreuit princeps, in ſimilibus pro lege haberi vult. [d] Hinc epiſtolæ decretales vim legis habent. [e]

5 Edictum, eſt generalis conſtitutio principis, aliquid iubens vel prohibens. [f]

6 Sanctio fit, ſi legis tranſgreſſoribus grauis aliqua vel capitalis pœna imponitur. [g]

SCHOLIA

a can.conſtitutio, 2.diſt.§.ſed quod principi, de iure natura.l 1.C.de conſtitutio.princip.

b d.§.ſed quod principi placuit, & l.1.§.1. de conſtitutio.princ.lib.1.P.tit.4.

c Huius generis fuerunt plures epiſtolæ SS.PP.Leonis, Clementis, Gregorij, Innocentij, & aliorum, ex quarum capitibus, ſelectæ ſunt reſolutiones, vt ex reſcriptis ad particularium petitiones, ſic & in iure ciuili, leges conflatæ ex epiſtolis & reſcriptis principum: vt ex epiſtola D.Pij ad Ælianum ſcripta, l.2. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris.P.§. ſed & dominorum, eo.tit.apud Iuſtinia.ex epiſtola Adriani, l.fi. C.de conſtit.§.ſi plures, de fideiuſſo.apud Iuſtinia.

d Vt in l.nec quicquam, 9.§.vbi decretum, de officio proconſul.l.1.P.titu.16. eſt & decretum conſtitutio ſummi Pont.cum concilio Cardinalium ad nullius conſultationem edita, ſecundum gloſſ. in princ. 3. diſt.& Decium ad rub.de conſtit.in 2.lectura, nu.4.

e can.ſi Romanorum, 19.diſt.c.in cauſis, 19.de ſenten. & re iudic. lib.2.Decret.tit.27.dicitur & decretalis epiſtola, conſtitutio Pontificis ad alicuius conſultationem promulgata.

f vt in l.3.C de legi.in l.hac edictali, C.de ſecũd.nup.

g Vt in §.ſanctæ quoque res, de rer.diuiſ.apud Iuſtin. l.ſanctio legũ, de pœnis.P.vide Sextum Pompeium in verbum *ſanctum*. Olim leges ſacræ ſanctione firmatæ, deuouebant caput tranſgreſſoris morti, vt liceret cuique huiuſmodi impunè occidere: exempla legis apud Barnabam Briſſonium lib.2.de formulis & ſolemnibus populi Romani verbis. Sanctionis

etiam

etiam nomine, omnis principis lex contineri potest, l. vnica. C de nouo codic. facien glos. ad Clemen. 2, ad verb. sanctioni, de vita & honestat. clerico.

CAPVT X.

1 *De iure Pontificio non scripto.*
2 *De conniuentia.*

1 IVs Pontificium non scriptum, in cõsuetudine recepta consistit Ecclesiæ Romanæ,[a] & in stylo curiæ eius.[b]
2 Et sæpè quoque conniuentia instar est iuris.[c]

SCHOLIA.

a can. nolite, can. Ecclesiasticarum, 11. distinct. tota 12. distinct. 1, ad Corinth. cap. 12.
b cap. ex literis, de constitution.
c cap. cùm iam dudum, de præbend.

CAPVT XI.

1 *Consuetudo quid.*
2 *Et mos.*

1 COnsuetudo, est ius moribus institutum, quod pro lege suscipitur cùm deficit lex.[a] Interdum & consuetudo legem interpretatur, corroborat & abrogat, [b] consuetudo pro moribus probatis: alioquin improbi, quantumuis longo vsu innixi, nomine corruptelæ dicendi.[c]
2 Mos, est longa consuetudo, de moribus tantummodò tracta.

SCHOLIA.

a can. consuetudo, 1. dist. l. de quibus, 12. cum tribus sequent. de legib. in P. l. 1. & 3. quæ sit long. consuet. C. lib. 8. titu. 53.
b Notat glos. in l. fin. quæ sit long. consuet. glos. in §. ex non scripto, de iure natur. & ita consuetudo, est aliquando secundum legem, quandoque præter legem, quandoque contra legem. de consuetudine contra legem, in can. illa, 12. distinct c. fin. de feriis. cap. 2. de obserua. ieiunior. verùm contra ius diuinum non tenet, contra verò ius positiuum tenet, ex ratione locali quæ diuersa sit à iure communi. vide cap 1. de constitutio. in Sexto ç. tanto, & ibi notata, eod. titu. apud Gregor. vt quæ in illud cap. fusè scripsit Rochus de Curte, sectio. 51. extant tituli videndi de consuetudine, lib. 1. Decretal. titu. 4. & in Sex. lib 1. titu. 4. & lib. 1. extrauagantium communium. Consuetudinis non tanta alioquin authoritas, vt vincat rationem aut legem, cap. cum consuetudinis, 9. de constitut. can. sit sancta, can. illud, can. diuturni, can. consuetudo, can. nos consuetudinem, can. quemadmodum, 12. distinct. can. in his, xj. distinct. neque sine ratione valet contra ius canonicum, can. consequens, xj. distinct. atque in præscribenda consuetudine contra rationem iuris scriptam vel ius canonicum, requiruntur quadraginta anni, cap vt litigantes, de officio ordinar. in Sexto. vide c. p. super eo, de cogna. spirital. facit cap. cùm de beneficio, de præbend. in Sexto. glos. in cap. fin. de consuetud. in Sexto.
c cap. fin. de consuetud. can. mala consuetudo, 8. dist. can. constitutiones, 10. distinct.

CAPVT XII.

1 *Consuetudinis diuisio & generalissima quæ.*
2 *Generalis.*
3 *Localis.*
4 *Specialissima.*

1.2 COnsuetudo, vel est generalissima, veluti vniuersi orbis,[a] vel generalis, quam non solùm ciuitas, sed & prouincia seruat.[b]
3 Vel specialis seu localis, quæ in aliquo pago, vel in aliqua tantùm ciuitate locum habet.[c]
4 Vel specialissima, quæ est seruata ab aliquo patrefamilias.[d]

SCHOLIA.

a Vt in can. Ecclesiasticarum, can. Catholica, 8. xj. dist.
b Vt in c. ex tuarum, de author. & vsu pallij, cap. cum Ecclesia, de electio. vide l. de quibus, de legib. in P.
c Vt l. venditor, §. si constat, commu. prædior. P. cap. venientes, de iureiurand. l. si de interpretatione, de legib. Pand.
d l. vel vniuersorum, de pignor. actio. cum similib.

CAPVT XIII.

1 *Stylus quid.*
2 *Et eius, & consuetudinis consideratio.*

1 STylus est formula qua vtuntur curiales aulæ Romanæ in rescriptis, vel aliis negotiis expediendis.[a]
2 Consuetudinis & styli duplex consideratio: vniuersalis & particularis. Vincit cõsuetudo particularis, rationalis & probata, in loco vbi est, generalem, propter singulares naturales rationes, quæ in loco singulari magis sunt vtiles. [b] Idem in stylo particulari dicendum.

SCHOLIA.

a cap. cùm in causis, de sentẽt. & re iudic. Stylus propriè Graphium, quo scribebatur olim in tabulis: vnde trãslatiuè pro scripto, vel cuiusque solito more, dictio vsurpatur. Inde liber stylus, in l. 1. C. de sacrosanct. Eccles. in l. fin. C. quæ res vendi nõ possint. Stylus & propriè appellari poterit consuetudo quæ respicit ordinem loquendi, scribendi vel procedendi: cùm consuetudo absolutè respiciat decisionẽ. Barthol. in l. de quibus, de legib. Ioannes Andreas, & text. in c. quam graui, de crimin. falsi. Contra stylum, factum improbatur in l. sacri affatus, de diuers. rescript. C. & stylus potest allegari in decisionibus, quando ius non est in contrarium, cap. literas, de iuramento calumniæ. vide Panorm. ad cap. ex literis, de constitutio. vbi pro lege habetur stylus, & ibi notant interpretes, & cap. 2. de præbend, in Sex. Felin. ad cap. 2, num. 16. de rescript.
b cap. 1. de consuetud. in Sext. sic statuta municipalia variant, ob diuersas morum rationes, & vt Plutarc. ait in Themistocle, ὦ ξένε, νόμοι διαφέρουσιν ἀνθρώπων· ἀλλὰ δὲ ἄλλοις καλά. καλὸν δὲ πᾶσι τὰ οἰκεῖα σώζειν καὶ κοσμεῖν. id est, ô hospes, leges differunt hominum: alia enim alijs honesta & pulchra. Honestum autem omnibus domestica conseruare & ornare. Vide exempla apud Polybium lib. 8. Æmilium Probum, in proœmio vitarum Imperatorum.

CAPVT XIIII.

1 *Alia iuris Pontificij diuisio.*
2 *Ius commune & corpus iuris,& quæ extra.*

1 EX superioribus, alia iuris Pontificij oritur diuisio,in ius commune,& singulare seu statutorum.[a]

2 Cõmune dicimus,quod in corpus iuris translatum est.[b] Corpus però iuris Pontificij constat voluminibus, decreti Gratiani, Decretaliũ Gregorij,Sexti decretalium,Clementinarum,extrauagantium communium , & Ioannis 22. Extra corpus iuris alia sunt quibus vtimur aliquando, veluti regulæ cancellariæ,[c] Pragmatica sanctio, concordata inter summum Pontificem & Regem Galliarum , statuta & consuetudines locorum , & aliæ decretales, quæ iuris corpore non continentur,[d]

SCHOLIA.

a cap.cùm dilectus de constitution.c.1.eo.tit.in Sex.
b cap.pastoralis,de fide instrum, §. fin. de reseruatio. in Pragma.sanctio.
c De regularum cãcellariæ authoritate tractat Ioannes Francisc.de Pauinis,in procem.extrauagan. nos quoque & de Pragmatica sanctione libro de iuris arte,cap.8.num.8.9.10.
d Secundum quas & iudex iudicare potest,si iuri sint consonæ,c.pastoralis,8.de fide instrum.lib.2.Decr. titu.22.

CAPVT XV.

1 *Positiones iuris.*
2 *Et materia subiecta.*

IVris huius sunt duæ positiones, publicũ & priuatum.Publicum quod ad statum reipublicæ pertinet:priuatum , quod ad singulorum vtilitatem. [a] Publicum & sacrum continet.[b]

2 Tractat ius canonicum , de rebus diuinis & humanis.De diuinis,exempla,vt de fide Catholica,de hæresi,de sacramentis:de humanis,vt de contractibus,de testamentis,& similibus.

SCHOLIA.

a Ex Vlpian.in l.1.§.1.de iustit.& iur.P.ex §.penult. eod.titu.apud Iustinia.
b Proximè citatis iuribus , de materia subiecta iuris agitur.

CAPVT XVI.

1 *Vnde iura Pontificia.*
2 *Et quis ea condat.*

1 EX malis moribus ortæ sunt leges bonæ, quæ eos emendarunt,[a] latæ vel approbatæ à summis Pontificibus.[b]

2 Cardinales autem etiam sede vacante leges generales condere non possunt, [c] particularem tamen inter sibi subditos poterunt ferre,non aduersantem generalibus. Legatus summi Pontificis:[d] Patriarcha in Patriarchatu;[e] Archiepiscopus in sua prouincia:[f] Episcopus in sua diœcesi.[g]

SCHOLIA.

a cap.nam concupiscentiam,de constitutio.
b cap.proposuit, de concessio.præbend.Clemen.2.vt lite penden.cap.2.de præbend in Sexto.cum sacerdotio legis quoque condendæ potestas translata fuit,c.translato, de constitutio.c.significasti,de electıon.can.sunt quidam,15.q.1.
c cap.vbi periculum,2.§.idem quoque, & ibi glos. ad verbum *intromittant*, de electio.in Sexto.c.1.& ibi glos.ad verba,sede vacante , de schismat. in Sexto. tractat fusè Sebastia.Medicus , prima parte tractatus de legib. & statutis , quæst.10. de Legato,q. 11. & de Patriarcha quæstio. 12. de Archiepiscopo, quæst.13.de Episcopo,quæst.14.de Abbatib⁹,quæst. 15.de capitulo quæst.16.
d Hostiensis in Summa de officio legat.
e can.conquestus, 9.quæst.secunda.
f can.quod dicitis,16.distinctione.
g c.fin.de constitutio.in Sex.c.nouit,de iudic.

CAPVT XVII.

Qui vti debeant hoc iure.

HOc iure vti debent omnes Christiani,in scholis , & in iudiciis : [a] nec liberum de illo statuere,sed secundum illud iudicare oportet.[b]

SCHOLIA.

a In proœmio Decretalium : fortiora enim sunt iura Pontificia legibus ciuilibus , maximè in causis Ecclesiasticis, cap.penult. & fin.de secund. nupt.c.1. & cap.fin. de constitut.cano.lege Imperatorum, & can.certum est,& can. constitutiones,10.dist.
b can.erit autem lex,§.fin.cum seq.4 dist.c.1.& cap. ne innitaris, de constitutio.can.si quis suadente diabolo,§.committunt, 17.q.4.l.2.C.de crimi.sacrileg. l.minimè,11.de legib. P.exemplum pone in pœnitentia,cap.omnis vtriusque sexus,de pœnitentiis, in blasphemia, in c.statuimus, de maledic. in materia iuramenti,cap.cùm contingat,de iureiurando cap. licet,& cap.1.eod.titu.in Sext. & in aliis quæ fauorem animæ respiciunt,& causam peccati,c.nouit,de iudic.can.nos inter, de purg.can.cum similib.

CAPVT XVIII.

Finis iuris.

FInis vltimus iuris Pontificij, est dirigere animas ad Deum.[a] Ad eum finem curat emendari vitia, & bene viuendi regulas præscribit, [b] disciplinam Ecclesiasticam instituit, conseruat , [c] audaciam humanam coërcet, vt tuta sit bonorum innocentia, [d] finem litibus imponit,[e] fraudibus occurrit, [f] præcipit facienda , prohibet mala & illicita , permittit

interdum

interdum quædam, ne deteriora sequantur.[g] Et in summa, docet, honestè viuere. Alterum non lædere, ius suum cuique tribuère: quæ sunt iuris tria præcepta præcipua.[h]

SCHOLIA.

a Gloss. ad cast. cùm contingat, de iureiur. c. vt animarum, de constit 25 in Sex. in procem Decretal.
b Can. prodest, quæstione quinta.
c ca. ca. & ca regula, 3 d. ca. factę sunt auté leges, 4. d.
d can. 1. & 2. & can. factæ, 4. d. ca non frustra, 23. q 5.
e cap. finem libulus, de dolo & contumac titulo de prescripti. l. C. de nouo cod. facien eum similib.
f Vide c quia propter, de Electionib.
g c. priuil. s. f. & c. ñ 3. dist. l. 1. & l. legus virtut. 7. de le.
p. c. 1 vers. adeoq; in Procemio Decret §. iuris pręcepta, de iustit & iur l iustitia, c. 5. iuris pręcepta, eo titul in .P. officior. & 3. de finib. nos de his pręcepis etiam lib. 2 Præludiorum.

CAPVT IX.

r *Materia iuris pontificy.*

r OMne ius quo vimur, vel ad res, vel ad personas, vel ad actiones siue actus earū pertinet. Agamus primum igitur de rebus.

SCHOLIA.

a In lege 1 de statu hominum, §. final. de iure natural. gent. & ciuil.

DE REBVS ET EARVM DIVISIONE.

TITVLVS SECVNDVS.[a]

a Agitur de Rerum diuisione, lib. 2. Instit. Iuris ciuilis, tit 1 lib. 1. P. titul. 8.

CAP. I.

Appellatio rei quid contineat.

REi appellatio, quæ in patrimonio nostro, & quæ extra sunt, continet,[a] iura & causas.[b]

CAPVT II.

1 *Diuisio rerum prima in corporales & incorporales. 2. Et quæ sint. 3. Quomodo distinguantur. 4. Materia & forma quid. 5. Corpora simplicia & composita. 6. Res mobiles, immobiles, & se mouentes.*

1 RErum diuisio vna generalis, vt aliæ corporales: aliæ sint incorporales,[c] illæ sunt: istæ esse intelliguntur.[d]

2 Corporales sunt, quæ sui natura tangi possunt, quamuis actu interdum non tangantur, veluti, fundus, homo, vestis, & similia, quæ constant dimensionibus, longitudine, latitudine, & profunditate. Visibiles sunt corporales, inuisibiles, incorporales, quas intelligibiles dixit Plato.[f] Incorporales,[g] quæ tangi non possunt, qualia sunt, quæ in iure consistunt, vt hæreditas,[h] vsus fructus,[i] obligationes,[k] & similia.

3 Res corporales, per exteriores terminos & sensibus comprehenduntur: Incorporales, intimis proprietatibus, mēte & intelligētia discernūtur.

4 Vtrisque materia & forma, sed magis propriè corporalibus. Materia, id est, ex quo aliquid fit,[m] forma, transmutationum causa & effectrix,[n] quæue distinguit res luce sua.

5 Corporum rursum, alia simplicia, alia composita, inter corpora simplicia, Physici annumerāt, elementa pura, terram, aërem, aquam, ignem, & corpus æthereum. Composita dicūtur, mixta ex simplicibus elementis prædictis, vel compacta ex elementaris: faciuntq; iuris vtriusque nomothetæ, ad faciliorem rerum distinctionem & corporum duas compositiones, physicam seu naturalē & artificialem. Physica sunt, cùm continentur vno spiritu, seu admixtione vnius nomini; vt lapis, homo, & sic de similibus. Artificialia quando distantia natura, inter se cohærent; vt ædificium, nauis, & similia: vel quando distantia non cohærent, sed cōgregata vnum nomen sortiuntur tertiū. Vt in grege, populo, & collegio,[o] & capitulo, & similibus liquet.

6 Subdistinguemus iterum res corporales, in mobiles, se mouētes, & immobiles,[p] mobiles per se non mouētur, nisi per aliud, vt lapis, se mouētes per se mouēt, vt animal: Immobiles ne per se, nec per aliū moueri possūt, vt res soli, & quę solo immobiliter adhærent,[q] vel destinātur: vt mancipia rustica, coloni,[r] qui pars fundi censentur.[s]

7 Fructus etiam quandiu non fuerint à solo separati:[t] nam separati inter mobilia annumerari par est.[v] Annumerantur & inter immobilia, census perpetui, annonæ ciuiles,[x] quæ exemplo rerum immobilium Ecclesiasticarum, alienari vetantur sine solēnitatibus,[y] quæ & est inter alias,[z] insignis inter mobilia & immobilia differentia.

SCHOLIA.

a l. rei appellatio, 5. de verbor. significatio.
b l. rei appellatione, de verbor. signif. in l. verbis 120. eod tit P l. 1 §. 1 de reb. cred lib. 12. P. tit 1.
c Caius l. 1. §. quædam, de rer. diuisi. lib. 1. P tit. 8. §. 1. 2. 3 eo tit. apud Iustin.
d De hac reurm diuisione Cicero in Topicis.
e Vt Caius dicta lege 1 de rerum diuis.
f Plato 6. de republ. & in Phædone.
g Iam dicta lege prima, §. quædam.
h leg 50. de Petitio hæred. P.
i l 1. & 2. de vsufruct.
k §. primo de Obligat.
l Plotinus lib. 4 Enneadis, Sextæ cap. 11.
m l. adeò §. cùm in suo, de acquir. rer. dom P.
n dicta l. adeò, §. insulam, de acqui. rerum. l Iulianus §. si quis rem, ad exhibe.
o rerum mixtura 30. de vsucap lib. 41. P. tit. 3 vide quę dixi, lib. 1. Syntag iuris, cap 8.
p l. à diuo Pio, §. in condemnatione, de re iudica P. l. mouentium, de verbor. significatione.

q l. 1,& 3. de acquiren. poss. vide l. fundi 8. §. Labeo, l, granaria, 19. de action. empt. P. & quæ diximus lib 1. Syntag. c. 9. num. 6.

r §. vult enim, de non alien. reb. Eccles in authent. l 1 & leg quemadmodum, 7 leg. colonos, in t de agricol & censi. lib. 11. C ti 47 l. si quis inquilinos, 145 de legat. primo, P.

s l. 1 de diuers. & tempora præter dict l colonos in leg originarios, de agricol & censi lib 11

t leg fructus 44. de rei vindic lib 6. P. tit l. si fur, & leg arboribus, §. Iulianus, de vsufruct. lib 7. P tit 1

u leg. fin de requiren reis, lib. 48. P tit. 17.

x §. vult igitur, de non alienan. reb. Eccles. in auth leg fin & præterea. C de iure dot. leg. Iubemus, c. de sacrosanct Eccles. Clement. exiui, §. cumque, de verbo sign. vide Alciatum ad leg. mouentium, de verbo signif.

y Dict. §. vult igitur & dict l. Iubemus nulli, & aut hoc ius porrectum, de sacrosanct Eccles & c. querelam, titul. de reb Eccles non alienan

z Differentias damus libro primo Syntag. iuris vniuers. cap. 9 & 10. numer. 7.

CAPVT III.

1 *Diuini & humani Iuris.*
2 *Quid diuini.*
3 *Quid sacræ.* 4. *Quid religiosæ.*
5 *Quid sanctæ.*

1 Rerum corporalium & incorporalium generalis alia diuisio, à dominio earũ videtur concepta, vt quædam sint diuini, quædam humani iuris.

2 Diuini Iuri sunt, quæ in nullius viuẽris humanis bonis existunt:[b] sed ad diuinam causam pertinent: & istarum, quædam propriè diuini Iuris, vt sacræ & religiosæ: quædam quodammodo diuini iuris, vt sanctæ.

3 Sacræ res sunt, quæ ritè per pontifices Deo consecratæ sunt.[c] Et quæcũque veniunt sub nomine, vel ratione iustitiæ, vel religionis, sacræ & sacrosanctæ dici possunt, vt leges sacræ, sacri affatus, & similia.[d]

4 Religiosæ res, generaliter, quæ ad fidẽ orthodoxam, & diuinum metum, sanámue & secundum Deum conscientiam, pertinere videntur: cùm religio sit ipsa fides, & cultus rectus Dei.[e] Etsi pro vno articulo fidei resurrectionis, videatur religiosus locus, in iure ciuili dictus qui sepeliendis corporibus destinatur,[f] qui & nunc sacer inter Christianos, quia per episcopum consecratur & dedicatur.[g] Sunt & ædes sacræ, cultui diuino consecratæ, religiosæ dictæ,[h] & habitantes in illis, religiosi nominati. Religiosum etiam & quod propter sanctitatem à vulgo sepositum & remotum est.[i]

5 Sanctæ res sunt quæ ab iniuria hominum defensæ atque munitæ sunt,[k] sanctæ incorruptæ res, incontaminatæ: vnde sancti, qui integræ & & irreprehensibilis fidei sunt atque probis moribus.[l] Sicque vt sunt gradus boni, ita & sanctitaris: & res aliqua alia sanctior. Vnde sanctissima Trinitas, sanctus Deus, perfectissima sanctitate, & sancti alij, in aliquo gradu, vt beatitudinis gradus plures, quemadmodũ in domo Dei plures mãsiones[m], in nouémq; ordines Angelorũ,[n] est etiam vt plerumq; sanctum, idẽ quod sacrum & religiosum:[o] vt contrà sacrum quod alioquin sanctum dictum.[p] Propriè quoq; sanctum, quòd ad curam Dei pertinet.[q] sed & sancti dicti professione religionis, & fidei, & non tantùm ratione vitæ, & morum. Inde & bellum sacrũ quòd ob religionem initur.

SCHOLIA.

a l. 1. de rer. diuis. P. vide quæ diximus lib. 1. Syntag. cap. 14.

b §. nullius de rer. diuis. l. 1. §. quod autem, & l. in tantum. 6. §. sacræ res, de rerum diuis. quamuis autem ex more antiquo Latinis dicantur, latiori diuisione, quædam res diuini, & publici iuris, esse & priuati commodi, vt apud Auson. in grypho. l. vt inter diuinum. 23. de Sacros Eccles cap & in l. 12. tabularum: publicum tamen & priuatum, sub humani iuris rectè continentur membra.

c §. sacræ res sunt, de rerum diuis lib 2 inst. ti. 1. l. in tantum 6. § sacræ, & l sacra loca. 9 de rerum diui. P omne quod Dei dicitur, sacrum dicitur. Agennus in fine commentarior. ad Iulium Frontinũ Macro. 3. Saturnal cap. 3 ex Trebatio Sacrum appellabant Græci, quicquid præclarum ac vehementer conducibile videri vellent, vt βουλὴν ἱερὰν sacrum consiliũ: ἱερὰν πόλιν sacram ciuitatem, apud Aristidem ἱερὰν ἄγκυραν sacram anchoram, Plutarchus etiam dixit in Pelopide, sacrum præsidium, abijtque in prouerbium, pro re nihili & parum æstimabili, οὐδὲν ἱερόν, id est, nihil sacri est, & apud Theocritum in Hodæpericis ἀλλ' ἄγε ... ἱερόν, id. *Hædum igitur. si vis age iam deposito, quamquam nihil est sacri.*

d Vt nos explicamus & causam damus, lib. 33. Syntagma. can. 14. num. 6.

e l. 1. de Sum. Trinit. C. erga Deum relig. l. 2. de iust. & iur. in P.

f l. in tantum, 6. §. religiosum, de Rer. diuis. P. §. religiosum, eod. tit. apud Iustinianum.

g cap. cõsuluisti de Consecrat. Eccles. vel alta. lib. 3. Decretal. titulo 40.

h titulo de religiosis domibus.

i Vide Gellium, lib. 4. capit. 9.

k l. sanctum 8. de Rer. diuis. P. §. sanctæ quoque res, eodem titulo apud Iustinian.

l c. 1. de reliquiis & veneratione sanctorum.

m D. Ioan. Euang. c. 14. vers. 2. *vt stella differt à stella, in claritate*, &c.

n vide quæ diximus in lib. de Angelis.

o Macrob. lib. 3. Saturnal. capit. 3.

p vt habetur in CC in edicto, ne quid in loco sacr. P.

q sic explicat Plato in Eutiphrone seu de sanctitate, nos hoc explicamus lib. 33. Syntag. c. 14. num. 3. & 4.

CAP. IIII.

Sacrarum rerum subdistinctio.

1 Sacratum, religiosarum, sanctarumq; rerum species plures esse censentur de quibus Deo fauente ordine agemus. Nam harum quædam sunt corpora-

les,in quibus spiritualia exercentur: vt templa, seu ædes sacræ,altaria Deo consecrata; Quædã spirituales,quia & spiritualem habent cultũ, vt fides,sacramenta:quædam quæ ad corpora pertinent,quæ habent vel habuerunt spiritum:qualia sacra lypsana sanctorum, cœmeteria,quibus corpora Christianorum cõcluduntur,& res quæ pertinent ad viuos, Xenodochia,aliaque pia loca.Indulgẽtiæ, ieiunia,vigiliæ Ecclesiasticæ, quibus excipiuntur sacræ festiuitates, diuina officia seu processiones,Missæ, cõciones,seu sacræ prædicationes, primitiæ,decimæ, oblationes,census, feuda, bona temporalia,seu dedicationes Ecclesiarũ,ad nutriẽdos clericos,vel ad necessaria cultui diuino suppeditãda,vel ad hospitalitatẽ exercẽdam,& iura superiorũ prælatorũ exsoluenda.[a]

Inter sancta enumerantur [b] portæ & muri ciuitatum,ethnicis. [c]

CAPVT QVINTVM.

Humani iuris res.

Humani Iuris res erunt,[d] quę hominum & eorum vsus causa,sunt, quatum quædam communes omnium, quædam publicæ, quædam vniuersitatis, quædam singulorum.[d]

Iure naturali omnium communia sunt, aër aqua profluens, mare, littora, riparum vsus.[e]

Vniuersitatis sunt non singulorum, quæ in ciuitatibus sunt theatra, stadia,& his similia Communia ciuitatum,seu inter ciues,vel municipes.

Singulorum sunt, quæ cuique iustè quæruntur, vel iure gentium vel ciuili. [f]

SCOLIA.

a tit.de sacrosanct.Eccles.c.de Immu. Ecclesia. tit. de consecratio.Ecclesiæ & altaris, lib. 3.Decreta ti.4. tota de Consecratione dist.1.
b l.sanctum est,8. §. finali.l.sacra loca 9.§ muros,& l. fin.de rer.diuis.P
c l.2 de rer.diuis.P.§.1.eo.tit.apud Iusti.
d l.2.§.1.l.4.5.de rer.diuisio.§.& quidem naturali iure,& §.riparum vsus,apud Iustinia eodem titulo.
e dict.l.in tantum, 6.§.1. de rer.diuision.P.§.vniuersitatis,eo.tit.apud Iustinia.
f tractatur in l.1.2.3. & sequentibus de acquiren.rer. dom.tit. 41.P.tit.1.§.singulorum, de rer.diuis.apud Iustinianum.

DE ECCLESIA SIVE TEMPLO

TITVLVS QVARTVS.[a]

a De Ecclesiis seu templis agitur in titulo de Ecclesijs ędificãdis seu reparandis. lib.3.Decretal.tit.48.de immunitate Ecclesiarum,&c.3.Decre.tit.49.de sacrosanctis Ecclesiis,& de rebus,& de priuilegiis earum. li.1.C.tit 3 De paganis & sacrificiis & templis,lib.1.C.De his qui ad Ecclesias cõfugiunt vel ibi exclamant & nequis ab Ecclesia extrahatur,C.lib 1.vt nullus fabricet oratorij domos præter voluntatẽ episcopi,&c Nouel.67.de Eccles. titulis & priuilegiis aliisq; agit. Nouella.131 Iustin.de Ecclesiis cõstitutis in Africa Nou.37 Iustinia.est Tyberij cõstitutio, de diuiniis domibus.De his qui imperfectũ monasteriũ relinquũt,Nouella.Leonis 14 In iure Orientali collecto per Bonæfidium,inueniuntur & nouellæ Cæsarum constitutiones Nicephori Phocæ 4 constitutio, ne Ecclesiæ prædiis locupletentur, & ne sine sententia principis episcopus creetur & consti. 5 ne de nouo construatur monasterium aut venerabilis alia domus.Romani Argyri.de reditu magnæ Ecclesiæ, & de Aletengyo Manuëlis Connenij: vt Ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad vrbem immobilia intacta sint à manu fisci & 10 de immobilibus omnium quæ vbique sunt Ecclesiarum ad possessionem immobilium Et Aleaij Comnenij ne monasterio prædia describantur.ad res Ecclesiæ & templorum pertinent quoque tituli de rebus Ecclesiæ alienandis,vel non,lib.3 tit.13 Decretalium & in Sexto li 3.ti 9 & in Clem li.3 tit 4.Et in Nouellis Iustiniani de non alienandis aut permutãdis Ecclesiasticis rebus,immobilibus aut in specialem hypothecam dandis, &c.Nouella 7. vt etiam Ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione,Nouella 9.vt Ecclesia Sanctæ resurrectionis alienare possit ædificia secundum ipsam ciuitatem sita,Nouella 40.De Ecclesiasticarũ rerum immobilium alienatione & solutione,Nouella 46.Vt de cętero cõmutationes rerum Ecclesiasticarum non fictè fiant,&c. Nouella 55.De priuilegiis archiepiscopi primæ Iustinianæ nouellæ 11.In Nouella Leonis 13 de perpetuis emphiteusibus,In Iure orientali collecto à Bonæfidio est Leonis Iconomachi constitutio de pace.

CAPVT PRIMVM.

1 *De Ecclesiæ nomine. 2.bonorum & malorum vna Catholica.3.caput eius vnum, vnus pastor. 4. Ecclesia membra.*

Ecclesia, nomen à Græcis ἐκκλησία
1 quo significatur congregatio seu
cœtus.[a] Et quemadmodũ,cõgre-
2 gatio, bonorum & malorum est:
sic Ecclesia malorũ & bonorum,
Ecclesiæ sathanæ, [b] & Ecclesia Dei: [c] illa im-
probata; hæc est sancta, vnáque [d] vniuersalis
per vniuersum orbem:vnde Catholica dicta, [e] fi-
delium vbique terrarum existentiũ cœtus,com-
munio,vnius fidei consensus,[f] Caput eius, Chri-
3 stus, [g] vnde & illa corpus domini dicitur,[h] Spon-
sus quoque eius Christus, [i] Et eius vnus vniuer-
salis pastor [k] Cuius membra alij cœtus, qui &
particulares Ecclesiæ dictæ.[l]

SCOLIA.

a Numeror c 20.Vers 4.& Reg.17.Vers 47.3.Reg 8, Vers.14 & sæpè alibi in sacra pagina ca.8.Ecclesia.

de coosecrat dist 1 vide quæ diximus lib 2 Sytag 1.

b Verum congregationes malorum, cooueoticula in iure nominantur, dum prohibentur. l.conuenticula.15 de Sacrosan Eccles.C l 3.C. de hæretic. explicat hoc nomen, nec in bonam partem côuenticulum accipi, Fridericus Nausea lib 1.consiliarium rerum

c Ecclesia Dei, actor 20 ca.sed & illud.26.q 2 ca legimus 93 dist. ca. In nouo, ca quâuis,21. dist. ca. 1.ad Tim. 3. Vers 5. Matthæi 16 Vers. 18. Ecclesia Domini, Num.c.20 Vers.4 ca.sacrosancta 22, dist

d Sic præfigurata per vnam arcam Noë, Genes. 6 & 1 Petri.3 vers. 20.per vnam columbam, Canticor.c 6.Ver 8 docet & vnam c 1.§ vna, de summa trinit c Nouatianus, can.scire debes,7.q.1. Cypria li.4 Episto 9 can.pudenda, c Schisma,24.quæstione.1.

e ca. catholica, ca. palam. 11 distin. disputat de hoc nomine Catholici, diuus Augustinus, lib 3 contra Gaudentium c.1.D.Cypria.lib.de vnitate Ecclesiæ Et iterum D. August. lib.de catechisandis rudibus c 3.scribit Ecclesiam esse populum fidelem per vniuersum orbem dispersum. In Synodo Nicena In Symbolo, Catholica & sancta dicitur Ecclesia sanctorum, psal. 88. cuius signa exponit Optatus Mileuitanus lib 2.contra Parmenionem. Et Vincentius Lyrinensis

f Vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, ad Ephesios c 4.Vers.5.Ecclesia fidei & religionis mater, perpetua, l. Iubemus nulli. 4 Et l.decernimus, 6. de sacrosanct.Eccles.& mater Ecclesia dicitur in c. 1. de exceptio. in ex. lib.2 tit. 2.mater, scilicet fidelium, quia nos in baptismo regenerat ca. quæ abstulerit, 12.quæstio 2.

g Ad Ephes 1. Vers. 22. c 5. Vers.23. & 1.ad Cor.c.12 Vers.27.c.1.§.sed vbi, de sacra vnctio c. Romani, de iureiuran.ca.nuptiarum, 27 q. 1 quare mortuo summo pôtifice. Ecclesia ideo non remanet acephala, Archid.ad c.vbi periculum, de cler in Sex. nota & In Clem. ne Romani eo, tit.

h 1.ad Corinth.12. Vers 12. & 27. vnum ouile, vnus pastor. Diui Ioannis c.10.Vers.16.

i Clem. 1. de summa trin.ca. Ecclesię mez. 97.dist. Ecclesia sponsa Christo.1. ad Corinth. 11. Vers. 2. præfiguratuio Psal 44. Vers 11. Ezechiel.16.Vers. 9.ad Ephe.5 vers.26.Apocal. 9.vers.8. & c.21.vers. 10 D. Cyprian.li. de Simplicitate prælatorum, *non pertinet ad Christi præmia qui reliquit Ecclesiam Christi, alienus est, profanus est, hostis est: habere iam non potest Deum patrem qui Ecclesiam non habet matrem.* Et rursum lib 4.Epist.2.*quisquis ille est & qualiscunque est. Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est.*

k ca.quicunque, c. alienus,24.q.1.ca.Ecclesiæ paradiso,45.de consecratio.dist.4.

l quemadmodum septem Ecclesiæ referuntur In Asia, Apocalyp. c. 3.& sequentib.vt alibi ad Romanos 10. Vers.16.Et ad Galat.1.ver.2.

CAPVT. II.

Ecclesia Romana.

1 DIcitur & vniuersalis Ecclesia, Romana, [a] Et eadem caput Ecclesiarum; [b] dicta etiam apostolica, quia D.Petro apostolo concessa est Ecclesiæ cura generalis à Domino nostro IESV CHRISTO, in cœlum ascendente, [c] Vel etiam, quòd in hac vniuersali Ecclesia constitutiones & traditiones apostolicæ seruantur. [d] Et apostoli spiritualiter & electiuè genuerunt Episcopos, qui in locum illorum suffecti fuerunt. [e]

SCOLIA.

a ca.quis nesciat, 11. distinct. ca. scit sancta Romana, 12.distinct.quia fides quæ Romæ plantata & prædicata est, per diuos Apostolos Petrum & Paulum, per vniuersum orbem publicata fuit, ad Roma.c.1. vers. 8.Ibi fides vestra &c.1.c. de Summa trinita.

b ca.non decet, 12.dist.

c c.fina.diui Iohannis Euangelistæ.

d c. præceptis Apostolicis, 2. de Apostolica doctrina, quæ ab Apostolis tradita, vel quæ cum fide Apostolica conuenit, Tertul.lib.de præscrip aduer. hære.l. cùm recta, 7.& l.cognoscere §. pauci, de Summa Trinitate.

e ca.quorum vices.68.dist.

CAPVT III.

Corporis Ecclesiæ membra tria præcipua.

1 ECclesia fidelium habet membra sua aliqua in cœlis, & ea Ecclesia triumphans, quæ iam adepta beatitudinem. [a] Alia habet in terris, eorum qui contendunt adipisci illam fœlicitatem, & faciunt Ecclesiam militantem. [b] Alia defunctorum, pro quibus suffragia fiunt, vt à pœnis soluantur. [c]

SCHOLIA.

a de qua in cap 21. Apocalyps. Diuus Paulus ad Hebræos c 12. vers 23 vocat Ecclesiam primitiuorum qui cooscripti sunt in cœlis. Illa bonis tantùm completur, illa iam secura de beatitudine est.

b vita enim hominis militia super terram vt ait Iob.c. 7.Hæc Ecclesia visibilis viuentium, est mixta bonis & malis, donec separentur morte mali à bonis iudicio vltimo, vt docent parabolæ apud Diuum Matthæum capit.13

c vide cap.pro obeuntibus, 21.& sequente, animæ defunctorum, 13 quæstio.2.

CAPVT IIII.

De Ecclesia Materiali.

1 ECclesia deinde pro loco, vbi sacer Ecclesiasticus cœtus congregatur, accipitur, [a] domus oratorij [b] templum [c] Basilica: [d] idest regia, [e] oratorium [f] dicitur. Sic Ecclesia, sedes Deo consecrata per episcopum: eoque nomine dicuntur fructus beneficij, seu beneficium ipsum aliquando. [g]

SCHOLIA.

a continens pro contento. vt 1.ad Corinth. 11. capit.1. ca. Ecclesiá, c siquis, & compluribus alijs, de Consecratione, distinct. 1. toto titul.de Immun. Ecclesiar. de Sacrosanct. Eccles. cap fin. ne prælat. vices suas, lib. 5. titul 4.vbi & gloss notat alias acceptiones Ecclesiæ, quas ibi videto, & apud Turrecrematam lib.1.de Ecclesia.capit.2.

b c.cùm

b c.cùm Ecclesia Dei, 5.de immuni Ecclesia. libr.3. dec.5'.49.diui Matthæi.e 21.diui.Ioan.cap.2. Ita & domus Dei. vide Ioannem Andream,ad cap.vnic ad verba, *si Ecclesiam*, de Consecrat.Eccles.vel alt. in Sex.

c Vide c.eijciens,88.dist.

d c.basilicas,& c.omnes basilicæ,de Conseer.dist.1.c omnes basilicæ,16.q.7 interdum basilica per Ecclesiam non consecratur. vt in cap. non oportet 29.de Conseer.dist.1.

e Basilica quippe, nihil aliud est quam domus vel palatium principis, l. Basilicam, 21.de operis pub.C. lib.8.ti.12. vide Cœlium Rhodig.lib.12 ti.11. Alcia. in.rubric. de Sacrosan.Eccles.eadem ratione dixerunt Ecclesiam κυριακὴν, vel κυριακὸν, idest, Dominicam vt liquet ex edictis Valerij, Maximini, Constantini, apud Nicephorum Calixtum, lib.7.Histor. cap.38.

f c lator.12.quæst.5.

g hæc apparebunt posteà.

h vt c si.ne prælati vices suas.

CAP. V.

De ordine ædificandi Ecclesias.

Ritus ædificandis Ecclesiis præci-
1 puè desiderati sunt: vt episcopus
diœceseos antequam incipiantur,
ad locum vbi ædificandæ sunt
accedat, ibi crucē figat, publicè
atrium designat. Et definiat ædificaturum prius
cauere vel prouidere, de prouentibus qui ad ædificādam Ecclesiam, luminaria, custodiam, custodumque stipendia, & ad onera episcopalia, sufficiant [a] dehinc diligenter inquirat & præcaueat,
ne qui desiderat ædificare, ad quæstum id faciat
proprium, neue cum clericis quæstum Ecclesiæ
sit diuisurus: [b] prouidebit insuper ne consecratio
fiat ædificatæ Ecclesiæ sine Martyris alicuius reliquiis. [c] Consecrario porrò ędificin perfecto, fiet
2 per eundem episcopum diœceseos, [d] aqua benedicta aspergitur, & orationes ibidem conuenientes dicuntur: [e] dos assignatur per eum qui consecrari fecerit. [f] Altaria lapidea ibidem constituun-
3 tur & consecrantur ab episcopis, chrismatis vnctione & sacerdotali benedictione. [g] Non licet
autem aliter presbytero simplici, altaria in Ecclesia erigere. [h]

Qui prohibuerit verò, vel non permiserit Ec-
4 clesiam consecrari vel ordinari, sacrilegium
committit. [i]

SCHOLIA.

a c.nemo Ecclesias, de Consecrat. distinct. 1. §. siquis autem voluerit, de Ecclesiast. titu. In nouell. de oneribus episcopalibus, vide cap piæ mentis,16. quæst 7 .1 vt determinatus sit num.clerico In nouell. 6. 1.vt nullus ædificet oratorij domos, In authenticis.

b c.siquis, de Consecrat distinct.1.

d canon placuit, can. de Fabrica, de Consecratio. distinct.1.

d cap.1. de Religios. domi.

e c.nemo, de Consecrat.dist. 1. §. siquis autem, nouellæ 131. Quomodo etiam sunt loca conseruanda docetur Nouella,5 de Monachis c 1. Nouella 67 cap.1.vt nullus ædificet oratorij domos, & nouella. 123.cap 34.

f c cùm sicut,8.de Consecratio.Eccles vel alta lib. 3. Decret.ti 40.In Ecclesiis mendicantium non valde de dote curatur:in aliis, contrà, vide c.1. & quæ ibi notantur, de censib & in c. secundum canonicam, 23.quæstio.8.

g c.31.altaria. & 32. altaria, de Consecrat.distinct.1. &.consilio Epannensi, cap 27.& 28.& consilio Agathensi,cap.14.

h can nullus presbyter 25.de Consecra.distinct 1.

i In decretis Gormisdæ Papæ,cap.10.in can.nullus, §. qui autem,& can.seq 1 quæst.1.

CAP. VI.

1 Consecratio Ecclesiæ non iteranda.
2. Et quando, & de reconciliatione.
3. Pollutio Ecclesiæ quid.

1 Altaria & templa semel consecrata, iterum consecrari non
debēt. Nisi certis casibus olim, quibus profanari putabatur Ecclesia: vt si ambigatur num facta
fuerit consecratio: [a] si motum fuerit altare maius, [b] seu tabula eius consecrata, quæ moueri &
transferri potest sine alia consecratione. [c] Item
propter homicidium, [d] aut adulterium, [e] in Ecclesia admissū: si Ecclesia exusta fuerit, [u] si diruta
funditus, & de nouo à fundamentis fuerit excitata, & altaria fuerint destructa: cōtrà, si diruta &
restituta sine motione altariū: quo casu sufficeret
aquæ exorcisatæ aspersio, cū Missæ celebratione:
cùm remanserit arrha Spiritussancti data, in altari. [g] Sed & reconsecrandam dicebant Ecclesiam,
si consecrata fuerit ab hęreticis, alio modo quàm
soleat ab Ecclesia Catholica: quia verè tunc ab
hæreticis consecratio facta non est. [h]

2 Hodie non ex omnibus istis casibus reconsecrantur Ecclesiæ. Nam si altare motum fuerit,
aut si lapis superpositus qui sigillum continet,
fuerit confractus, vel diminutus, ipsum quidem
altare debet denuò consecrari, non autem Ecclesia. [i] Item hodie quidem homicidio & semine
polluitur Ecclesia, sed non profanatur: Idcirco
nunc sufficit, sine reconsecratione reconciliari
aspersione aquæ benedictæ, cui vinum & cineres immisceantur, [k] idipsum dicendum si polluatur cœmiterium per sepulturam excommunicati: nam eo eiecto sic reconciliatur solemniter: [l] Reconciliationis porrò aqua, ab
alio quàm ab episcopo benedici non potest: tolliturque consuetudo contraria quæ permittebat
simplicibus sacerdotibus. [m]

3 Polluta Ecclesia censetur pollutum cæmeterium ei contiguum: quamuis polluto cæmeterio non polluitur Ecclesia: Sicuti duobus cæmeteriis contiguis, pariete diuisis, altero polluto al-

terum non censetur pollutum. [dd]

Cæterùm hic pollui dicitur Ecclesia aut cæmeterium, quantum ad opinionem hominum qui quantum in illis est, polluere dicuntur: non quòd pertinet ad res quæ incorruptæ remanent, & coinquinari non possunt. [ee]

SCHOLIA.

o ca.Ecclesiis, 20. de Consecratione, dist 1.
p cano Ecclesia, 8 de consecratione, dist.1
q cano.si mnium, 19 de consecratio dist.1.
r Cano. concedimus, ead dist.
s dicto.ca.si motum, ca.Ecclesiis, 20 de Consecratio. dist. 1. si modo iniuriose fusus sit sanguis hominis, non aliter. vide glos in c vnic de Consecratio Ecclesia. vel altar in Sex. in verbo *sanguinis*. extra templum iussa occidi Athalia, 4 Reg c 11.
t Dictis Cano. Si motum, & Can Ecclesiis, quos intellige de cognita & de seminis virilis effusione: & de fornicatione illicita Nam de licita coniunctione cum vxore, num polluat Ecclesiam dubitatur: vide glos. in dicto c vnic de Consecratione Ecclesi. vel altaris, in verbo *seminis*, in Sexto
u dicto. canone Ecclesiis
x can de fabrica, 24 de Consecratio. dist explicat c ligneis, de Consecratio. Eccles. vel alt. vide Iuonem Carnotensem episcopum, epistola 32 & 128
y can Arrianorum, 22 & can. Agapitus, 23. de Consecrat dist 1.
z cap .& 3 de Consecratio. Eccles lic 3. tit 40
aa c proposuisti, 4 & c fin. de Consecra Eccl. vel alta. c significasti 4. de Adulteriis.
bb c Consuluisti, 7 de Consecra. Eccles vel alt.
cc c. aqua per episcopum, 9 de Consecratione Eccl.
dd c. vni de eo. tit. in Sex de Consecrat. Eccles.
ee Cano. 97. quod quidam, 1. q 1. ca fin. 15. q. fina. de cohabita clericorum & mulier. vide gloss. explicantem, in cap vnic. de Consec. Ecclesiarum in Sex ad verbum, *pollui*.

CAP. VII.

Vnde Nominum Ecclesiarum diuersa fluxerit appellatio.

Ecclesiarum, vt beneficiorum Ecclesiasticorum, diuersa nomina: ratione dignitatis, loci, forma viuendi. [a] Prima sedes, Romana Ecclesia dicitur: sunt Patriarchales vbi Patriarchæ resident, vel habent præcipuã sedem. Metrapolitanæ, vel Archiepiscopales, vbi archiepiscopi: Episcopales, vbi episcopi: Sũt Collegiatæ, non collegiatæ in quibus & forma viuendi clericorum [b], & ordo fundationi impositus consideratur: veluti in Ecclesiis regularibus, dictis, quòd per personas regulares, vel in Secularibus, quia per personas seculares regãtur. [c] Sunt & aliæ distinctiones, de quibus suo loco agetur Deo fauente. postea [d] parochialis seu baptismalis Ecclesia, à parochianis ibi baptizandis, quibus præponitur Curio seu Curatus, qui curã animarum eorum habet. Matrix Ecclesia, interdum parrochialis ipsa dicitur, cui alia adiungitur in auxilium: [e] interdum & matrix Cathedralis Ecclesia. [f]

SCHOLIA.

a In distinctione nominum & natura beneficiorum seu Ecclesiarum, fundatio ipsa præcipuè inspici debet. c. cum dilectus, de Consuetud c. quanto. 16. de censib. lib. 3. l. 39. Neque enim fundationi imposita lex facilè immutatur, nisi consentientibus patrono aut fundatore, & illis quorum interest, & qui possent ex mutatione lædi, argumento c. postulasti, & c. nobis, de Iure patrona
b Iura pertinentia ad ius collegij, sunt, habere arcam communem, res communes, syndicum, & actorem. c in pertractandis. 3. de iura calumniæ. lib 2 ti. 7. l. 1. quod cuiusq; vniuersi. nomi. in P. habere proprium sigillum, vnum, sicut & vnum corpus: c. dilecta in Christo, 4. de Excessib. prælator. lib. 5. tit, 31. quod fuit approbatum l. 1. de colleg. illic. in P.
c vide. c 2. de statu monach. lib. 3. ti 35. c. ne pro d fectu de electio.
d titulo. 27. de beneficiis.
e vt in c. ad audientiam, in 1. de Eccles. ædifican. c. ex transmissa, de præscript.
f c venerabilis 22. de verbor signif.

CAP. VIII.

De quibus ædificetur Ecclesia.

Spiritalis Ecclesia viuis ex lapidibus construitur: [a] Materialis & terrestris ex materialibus. Illa habet fundamentum Apostolorum in lapide angulari & præcipuo, IESV CHRISTO: in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino: [b] Ista materialis, vt lapides sic fundamenta habet terrena, quæ tamen sua structura admoneat contemplari cœlestia.

SCHOLIA.

a c. & hoc diximus 6. quæst 7.
b ad Ephes. c. 2. vers. 20. vide Durandum lib. 1. Rationalis diuinorum officiorum, capit. 1. numer. 9. & sequentib.

CAP. IX.

A quibus ædificetur Ecclesia.

1 Ecclesia spiritalis ędificatur à Deo à prædicatoribus verbi Dei [a] materialis ab artificibus seu architectis, proborum virorum cura & sumptibus, quibus permittitur: siquidem non omnibus permissum, [b] sed certis hodie ex authoritate episcoporum dioecesanorum, in locis illis subditis [c], & in exemptis, authoritate summi pontificis, [d] postquam Con-

stantinus

stantinus Magnus templa Christianis concessit: Nam ante à tyrannorum Cęsarum prohibitionibus interdictum [c] erat. Porrò qui impetrarunt ædificandi Ecclesiam potestatem, à cœpto opere desistere non possunt, sed perficere & cõsummare compelluntur: & si morte præuenti, non perfecerint, ad hæredes onus illud transfertur. [f]

2 Cæterùm ad ædificationem vel reparationem Ecclesiarum parrochialium extra voluntatem liberam, tenentur quando necessitas id postulat, qui eas ex titulo possident ex bonis ipsarum, si supersint: vel saltem eatenus conferent, si Ecclesiæ fabricæ portio assignata non sufficiat, vt eorum exẽplo cæteri parochiani excitentur. [g] Erat porò olim vna pars redituum ex quatuor reseruata fabricæ [h]. Quod si nulla pars redituum fuerit assignata vel destinata fabricæ Ecclesiæ, neque Curio habeat ex bonis eiusdem Ecclesiæ quod deductis sumptibus in cultum Dei & eius victum, supersit, si parochiani solent contribuere, seruanda est consuetudo, [i]: si nulla sit, cogendi erunt contribuere, quia eorum causa & vtilitas agitur, & satis contribuit inops eorum proprius presbiter, cùm laborem pro illorum subit salute. [k]

SCHOLIA.

- a D. Matthæi c. 8. ibi, *tu es Petrus, & super hãc petram,* &c. Ecclesia dicta est luna quæ crescit in sanctis: decrescit, in peccatoribus dicit D. Chrysostomus Tomo. 1. homilia 71. super illa verba *adstitit regina à dextris.* &c.
- b §. 1. vt nullus ædificet oratorij domos, Nouella 67.
- c vt paulò antè dictum est & in §. siquis autem, de Ecclesiast. tit. in authenti. & c nemo, de consecratio. distinct. 1. cum similibus sup. citatis.
- d c. authoritate, de priuileg. in Sex. sic intellige Cano. de locorum, cum c. sequenti, de Consecratio. dist. 1. quemadmodum non dedicatur Ecclesia noua, nisi summi Pontificis iussu generali, quo donantur episcopi: vel speciali, in exemptis, sic intelligo c. præcepta, 5. c. certum 7. Can. Eccl. de Consecr. dist. 1.
- e c §. futurorum, 12. q. 2. l. C. de Sacrosanct. Eccl.
- f §. siquis autem, c. 7. nouellæ, 3 . de Ecclesiast. titulis. Iniuncto. capitul. o §. siquis ædificationem eiusdem rit.
- g c. 1. & cap. 4. de Eccles. ædif. lib. 3. tit. 48.
- h c. priscis, c vnio. 10. quæst. 3. can. decernimus, 10. q. 1. can. de reditibus, 12. quæst. 2. cum simil.
- i Hostien. in summa titul. de Ecclesiis ædificand.
- k Sic iussit Deus, vt populus contribueret ad ædificationem ornatum & necessaria Sanctuarij. Exod. c. 25. c. 35. c. 38.

CAP. X.

De forma ædificandi Ecclesiam & de translatione.

1 Celesia materialis, similitudinẽ refert spiritualis: & proinde, solet ædificari vt plerunque, ad eum modum, quo pars eius superior ad ortum Solis æquinoctialẽ respiciat: & structura sit in modum crucis, vel in rotundum. [a]

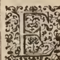
In maioribus Ecclesiis, in ambitu quadraginta passus relinquuntur: in minoribus, vel in capellis, triginta. [b] Nisi essent capellæ castellorũ [c], aut essent in terris monasteriorum ædificandæ. [d]

SCHOLIA.

- a quorum rationes, vide apud Guillelmum Durandum, in Rationali diuinorum officiorum, lib 1. c. 1. numero 9. & sequentib. Athanas. libro de diuersis quæstionibus q. 14. ait Apostolos iussisse Ecclesias Christianorum fundere preces suas Orientem versus, vt paradisum vnde decideramus respicientes, suppliciter à Deo petamus, vt nos vnde cecidimus, restituat: addit & alias rationes. Diuus porrò Clemens Romanus, lib. 2. Constitution. Apostolicarum sic scribit. c. 61. *Cùm Ecclesiã Dei conuocas, velut magnæ nauis gubernator, iube cum omni scientia cœtus celebrari: præcipiens diaconis tanquam nautis, vt disponant loca fratribus tanquam epibatis cum omni diligentia ac sanctitate. Ac primum sit longa domus ad orientem conuersa, ex vtraque parte pastophoria habens, ad Orientem, quæ nauis habeat similitudinem. In medio eius sit episcopi sedes, ad cuius vtrumque latus sedeant presbyteri, & Diaconi assistant succinti & expediti. Horum cura, vt laici in altera parte sedeant, & cum quiete & ordine: mulieres quoque sedeant quiete, &c.* Separantur etiam loca in Ecclesia clericis, populo, & mulieribus, in consilio Maguntino in c. 1 de Vita & honest. clericorum, lib. 3. ti. iunge Cano. sacerdotum, de consecra. distinct. 2.
- b c. sicut antiquitus, 14. quæst. 4
- c c. quisquis, 7. quæst. 4.
- d c. quæstio. 17, quæst. 4.

CAP. XI.

1. *Ædificatio, translatio, sublatio, vnio, diuisio reformatio Ecclesiarum à quibus fiant.*
2. *Quæ in his obseruanda.*
3. *De loco congruo.*
4. *Ecclesiæ & oratorum indistinctio.*
5. *Vna campana monasterio.*

1 Cclesiæ aut de nouo ædificandæ sint, aut ædificatæ transferendæ vel tollendæ, vel vniendæ, vel diuidendæ. Maiores quidem authoritate summi pontificis: minores authoritate episcopi locorum [a]. Interdum reformandæ, quod fit aliquando vel eiectis ibidem residentibus, & eiusdem ordinis si religiosæ sint, vitis aduocatis, vel si non sint, aliis subrogatis. [b]

2 Cùm de nouo ædificandæ vel transferendæ vel vniendæ aut diuidendæ erunt Ecclesiæ, cura est episcopi inquirendi, de causa & ratione legitima, [c] aut de necessitate, vt si auctus sit populus, noua ædificetur [d]: si decreuerit, vniatur, si sublatus, tollatur. [e]

3 Quemadmodum & ædificium cœptum in alterius Ecclesiæ detrimentum, per noui operis nunciationem impeditur: [f] curabit & episcopus vt locus sit congruus, & vtilis: [g] Vtque monasterio

virorum, procul à monasteriis mulierum ædificentur.[h] Ad formam & pertinet consecratio Ecclesiæ, altarium, vasorum, vestium Ecclesiæ quemadmodum & iussit fieri Deus Mosi.[i]

4 Ecclesiæ dicuntur propriè Christianorum Catholicorum, si publicæ.[k] Oratoria verò, & Christianorum, sed priuata loca, certo modo permissa,[l] in quibus nec campanæ publicæ haberi debent.[m]

5 Sicuti etiam nec religiosis domibus mendicantium, licet iure, habere vltra Campanam vnam, qua vtantur ad vsum officiorum diuinorum.[n]

SCHOLIA.

a vide c. sicut vnire. 8. de excessis præla. c. maioribus, 8. & Ibi glos. iuncto c. vacante. 26. de præbend.
b c inter quatuor de regularibus.
c €. sancimus, vt nullus ædific. orator: domos in authen. translationes Ecclesiarum legitima causa habentur si necessitas persecutorum earum loca grauauerit, si difficultas in illis aliqua adsit, si malorum societate grauantur, can. 36. tribus. de Consecratione, distinct. ·. ca & temporis qualitas, 7. q. . fit autem translatio, vel consilio principis, vel episcoporum, vel sanctæ Synodi ca. 37. corpora sanctorum, de Consecratio. distinct. 1. vel consilio episcopi & fratrum seu Monachorum, si de transferendo monasterio agatur ca. si quis vult, 41. 16. q. 7. Episcopalis quoque Ecclesia ciuitati subtrahitur quæ suos necauit pastores, & aliâ authoritate summi Pontificis transfertur. ca. fin. 25. quæstio. 2 Est & hostilitatis, & paupertatis causa, translationis, mutationis, vel vnionis occasio, dicto. can. fin. € hostilitatis, 25 quæst. 2 Potest & secularis Ecclesia, in regularem sine præiudicio tamen cuiusquam, mutari. cap. ad audientiam, 5. de Eccles. ædifican.
d dict. c ad audientiam, de Eccles. æd. cap. 3. cap. tua nos, 6. eo. tit. ad necessitatem refertur multitudo præsentis populi, quæ vna Ecclesia contineri non potest. ca. præcipimus. 16. quæst. ·. ob quam Ecclesiæ maiores & minores diuidi. in duas possunt & separari, dicto. ca. præcipimus, & cap. saluator, de præbend. in Extrauag. communibus.
c c. sicut vnire, 8. de excessib. prælator. ca. & temporis. 48 7. quæst. 1.
f c. 1. & 2. de noui oper. nunciatio. lib. 5 Decretal. tit. 32. neque potest, cui nouum opus denũciatur, persequi ædificationem, vel si fecerit, tenetur posteà demoliri, nisi cautio post nunciationem detur, de demoliendo, si ita dictum fuerit, vt liquet ex cap. 3. & eius titul. De oper. noui & l. prætor, §. ait prætor eod tit. in P. vide l. 4. C. eo tit.
g ca. Ecclesias per congrua, de Consecratione. distinct. 1. can Ecclesias per congrua, 6 quæst. 7.
h ca. monasteria, 19. quæst. 2.
i Exod. ca. 40 cap. 2 de Consecratione, dist. 1 eo referuntur Dedicationes, seu Encenia Templi Salomonis, 3. Reg. 8. Machabæorum 1. Machabæorum 4 atque vt antiquis Iudæis fiebant Encæniorum annuę solennitates, 3 Reg. 8. & Diui Ioannis Euang cap. 10. sic inter Christianos, fiunt solennitates annuę Dedicationis Ecclesiarum, can. solennitates, 16. & 17 de Consecrat. distinct 1
k quia vna est Ecclesia Catholi. vna fides, & eius vnus sponsus, Canticorum cap. 6. & meretrices dicuntur aliæ congregationes, sine donis, sine sacramentis, sine Euangelio, sine iure hæreditatis Christi. Optat. Mileuit. in 1 & 1. contra Parmenianum.
l capit vnicuique, de Consecrat. dist. 1.
m cap patentibus, de Priuilegiis.
n c. vnico, de offic. custodis, in extrauag. communis.

CAPVT XII.

1 *Ad quem pertineant Ecclesiæ vt ad Deum.*
2 *Item & de rebus earum.*
3 *Cura earum cuius.*
4 *Et collatio.*

1 ECclesia per dedicationẽ, Dei sit: consecratur,[a] quamuis patronus, qui fundum ad eam ædificãdam dederit,[b] dotauerit,[c] construxerit[d] vel reparauerit, quędam iura in ea habeat.[e] Nihil enim ideò proprij dominij in Ecclesia habet, vt vel posit reditus in suos vsus conuertere[f] aut bona Ecclesiæ, ratione iuris patronatus, administrare.[g] Bona Ecclesiæ in patrimonio sunt Christi, quæ distribuantur per præpositos in opera pia & membra eius, seu in pauperes cùm necessitas suadet,[h] non in alios profanos vsus. Semel enim Deo dicatum non est ad vsus humanos vltra transferendum.[i] Sic Ecclesiæ relicta nõ debent laicorum vsibus concedi.[k]

2 Nec permutatur Ecclesia, nisi cum alia Ecclesia.[l] Idipsum de aliis rebus consecratis, religiosis vestibus, lignis, vasis, & similibus Deo sacratis dicendum, quæ quandiu consecrata manent, non debent mundanis vsibus deputari:[m] nisi formam amittãt, vel consecratio deleatur: veluti si vasa sacra frangantur vel conflentur.[n]

3 Porrò quamuis Ecclesiæ Dei sint, tamen illæ & monasteria diœceseos, ad curam & dispositionem Episcopi loci in episcopalibus pertinẽt,[o] & omnia loca pia, vt Xenodochia, & similia eius authoritate erecta & constructa.[p] Nisi nominatim exempta sint ab eius potestate.[q] Verumtamen non ad Episcopum, sed ad summũ Pontificem pertinet, nouam religionis viuendi formam, admittere vel probare.[r]

4 Concedunt non solùm summus Pontifex, sed & alij Episcopi, & alij ordinarij beneficiorum & Ecclesiarum titulum, & possessionem & curam, & custodiam, prouisis & ordinatis.[s]

SCHOLIA.

a Inde domus Dei dicitur, Esaiæ 56. Hieremiæ 7. d Lucæ cap. 9. D. Matthæi. ca. 21. D. Marc. c. 11. c. Saluator, ca. ex multis, can fin. 1. q. 3 cap. cùm Ecclesia de immunit. Ecclesia
b Hoc enim casu quæritur ius patronatus, c. nobis, de Iure patron. ca. Abbatem, 18. quæst. 2. canon. piæ mentis. 6. quæstione 7.
c Alius modus quærendi ius patronatus per dotationem, ca. filiis, ca. quicunque, 16. quæstione 7.

d Et hic modus alius quærendi ius patronatus, canon. monasterium, 16. quæst. 7 retinentur isti modi quærendi ius patronatus, in Consil. Trident. sessio. 14. cap. 12. & 13. de reformatione. Decernit tamen eadem sancta Synodus, sessione 25. capit. 9. de reformatione: vt titulus Iuris patronatus sit ex fundatione vel dotatione, qui ex authentico documento & aliis Iure requisitis ostẽdatur, siue etiam ex multiplicatis præsentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat, aliásue secundum Iuris dispositionem. Successione etiam eorum qui hoc ius habent, quæritur, vel ex contractu, translatione vniuersitatis, vel cessione, vel alio modo permisso, vt c. ex literis, 7. c. illud, 8 de Iure patronat, donatione, cap. 1. eodem titulo, in Sex. legato, institutione, Successione intestati: in Clement. 2. eod. tit. vide Ioannem Andręam, ad cap. cùm seculum, eod. titul. apud Gregorium. Iura patronatus plura sunt, vt præsentationis aduenìente vacatione beneficij patronati, ca. 1 § ædificatori, 16. quæst. 1. passimq; in titulis de Iure patronatus hoc inculcatur.

e Ius aduocationis, cuius plures sunt vtilitates in cap. pręrereà, 23 & sequẽ, de Iure patronatus. processionis. In Can. piæ mentis, & Can. Frigentius, 16. quæstione 7. alimẽta, si ad inopiam patronus perueniat, ca quicunque, ead. 16. quæst. 7. defensio. ca filiis: ea. 16. quæst. 7. & alia quædam, quæ facilè occurrent.

f Dictis canonibus piæ mentis, Frigentius, quicũque.

g capit. prætereà, 4 versic. possessionem, de Iure patronatus, Canone sic quidem, & Canone, nouerint, 11. quæstio. 1.

h can. final. 16. quæst. 1. can. quod autem, 23. quæstio. 7. can. sicut hi. 47. distinct.

i ca. semel Deo, de regul. iur cap. conquestus, 16. de for. competen. lib. 2. tit. 2. can. quæ semel. 19. quæstio. 3.

k ca. nulli. 12 quęst. 2. ca. nemini, 40. 16. quęst. 7. c. ad hæc, 4. de Religio. domib. lib. 3. tit. 16. l. si quis sepulchrum, 11 §. 1. de Religios. & sum. funer. libro vndecimo. tit. 7.

l c. ad quæstiones, de Rer. permutatio.

m can. ad hæc, ca, ligna, ca. vestimenta, de consecrat. distinct. 1. Daniel. 5. capit.

n Vt in Authen. pręterea, de sacrosanct. Eccles. C. nouella 120. ca hoc ius. 10. quæst. 1.

o cap. constituris, de Religios. domib. cap. conquerente, de offic. ordin can. omnes basilicę 16. quęstione 7. cap. 18 monasteria, 18. quęst. 2.

p Vide de hac re, cap. 3. & 4. de Religiosis domib.

q c. cùm venerabilem, 7. c. cùm dilecti, 8. de Relig. domib. c. cùm non liceat, de præscript. can. Abbatibus, 18. quæstione 2.

r c. final. de Religios. domib.

s cap. 1. de capell. monacho. cap. cùm ex iniuncto, in fine de hęret. c. cùm & plantare, §. in Ecclesiis, de priuileg. & beneficium sine canonica institutione possideri non potest, c. beneficium, de regul. Iur. in Sex. nec possessio sine superioris authoritate beneficij, legitimè apprehendi potest. c. eum qui, 18. de præbend. in Sex. quamuis possessionis immissio authoritate aliquando fiat Archidiaconorum, vt in c. fin. de offic. Archid. commendat & ecclesias vacantes Episcopus, habentes curam animarum, per sex menses. In cap nemo deinceps, 15 de electio. in Sex & alia plura agit, quæ traduntur ad c conquerente de offic. ordinar.

CAPVT XIII.

1 *De immunitate Ecclesiarum.*
2 *Et contrariorum.*
3 *Quando deponi res in Ecclesia possunt.*

1 Ropter plura, & in summa ob consecrationem, diuinaq; mysteria quæ in Ecclesiis, seu ædibus sacris sunt, tractantur & exhibentur populo Christiano,[a] & ab omni profanatione ipsæ ædes sacræ debent immunes custodiri: atque ideò in illis non permittũtur, fieri emptiones venditiones, aut aliæ negotiationes seculares.[b] Iudicia secularia [c] hospitium seu caupona.[d] Saltationes seu choreæ, cantiones seculares [e] spectacula laruata, [f] conuiuia,[g] tumultum excitantia, quo mentes orantium & psallentium possint interpellari.[h]

2 Sicut autem Ecclesiarum, sic & cœmeteriorum seruanda honestas.[i] Quia & ea, vt Ecclesiæ sunt priuilegiata, [k] appellationeq; Ecclesiæ venit cœmiterium.[l]

3 Prohibitum in Ecclesiis recipi suppellectilia priuatorum, nisi propter hostiles incursus, aut incendia repentina, vel ob alias vrgentes necessitates, quæ suadeant eô refugium; ea tamen lege, vt cessante necessitate, res illatæ in sua pristina loca reportentur.[m] Vetitum & à clericis sub anathemate, ecclesias incastellari (scilicet ne faciant ex his propugnacula) aut in seruitutem redigi.[n] Ad eas confugientes vi retrahere ad supplicium mortis vel cruciatum corporis.[o] Exceptis personis quorundam, vt publicorum latronum, nocturnorum depopulatorũ.[p] Et eorum qui in ipsa Ecclesia vel cœmiterio delinquunt,[q] & similium.[r]

SCHOLIA.

a Can. sicut non alij. 11. de Cõsecrat. distinct. 1. domũ Dei decet sanctitudo eius. Psalm. 19. Ecclesia sanè, quidam locus est medicinę spiritualis, & omnes qui illuc veniunt decet ne domum redeant, nisi congrua remedia acceperint, illáque suis vulneribus adhibuerint.

b ca ex multis, 1. q. 1. c. eiiciens, 88. dist. D. Matth. c 21.

c cap. 1. de Immunit. Eccles. lib. 3. Decretal. tit. 49 ca. fin. maximè si iudicia sint criminalia, quæ inferant pœnam sanguinis. c. cùm Ecclesia, 5. de Immunit. Ecclesiarum Cùm etiam interdictũ sit personis ecclesiasticis, iudicia ferre vel subscribere quę inferũt pœnam sanguinis, c in Archiepiscopatu, de raptor. c clerici, & c sententiam sanguinis, ne cler. vel monach. secularib negot se immisce.

d c. 1. de immunit. ecclesiar.

e Ex Concilio Toletano 3. cap 2. de consecrat. dist. 1. Clement. 1. de Celebratio. Missar. lib. 3. Clem. tit. 14 in Consilio Basilien, & Pragma. sanctione de his qui in Missa non complent Credo In Concilio Tri-

Nouella 7 de Mandatis princip c. 7. seu 6. neque autem, sic mandat Iustina. *Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus, terminorum relinques cautelam, sed etiam inde extrahes, & supplicium inferes.* Et paulò post. *Deinde templorum cautela, non nocentibus, sed læsis datur à lege.* &c. Asyla homicidis inuoluntariis non spontaneis, etiam iure diuino tantùm proderant, alij enim etiam ab aris trahebantur ad supplicium. Exod. 21. Numero 31. Deuteron, 4 & 19. Iosue 20. 3. Regum capitul. 1. & 2. Extat & Constantini nouella. περὶ [illegible]

q c. fin. de immuni. Ecclesiar. §. fina. vt liceat matri & auiæ nouella 117.

r de quibus nos lib. 33. Syntag. Iuris cap. 22.

CAP. XIIII.

1 Quadam priuilegia rerum & personarum Ecclesiasticarum, in exactionibus & collectis.

2 In muneribus personalibus.

1 QVod ad immunitatem rerum pertinet, liquet prohibitum fuisse sub excommunicationis vel interdicti pœna, laicis, & potestatibus, tributa, collectas, aut alias exactiones quocumque titulo vel colore, imponere Ecclesiis vel personis Ecclesiasticis, pro domibus, prædiis, vel aliis quibuscunque Ecclesiæ possessionibus legitimè quæsitis.[a] Verum si quando forte episcopus simul cum clericis, tantam vtilitatem vel necessitatem viderit, quæ sine collectione & auxilio Ecclesiæ releuari non possit, & quod nullæ aut exiguæ laicis suppetant facultates, subsidia duxerit per Ecclesias conferenda, laici humiliter & deuotè ipsa cum gratiarum actione debent accipere. Prius tamen & hic summus Pontifex consulendus.[b]

2 Personæ Ecclesiasticæ diaconi, subdiaconi exorcistæ, lectores, acolythi clerici, monachi, à muneribus personalibus expertes & immunes sunt.[c] Et sordidorum munerum habent vacationem.[d] Placuit tamen vrgente causa necessitatis, vicino existente hoste, Ecclesiæ homines non excusari ab excubiis, seu vigiliis murorum ciuitatis.[e]

SCHOLIA.

a cap. 1. & cap. clericis, cap. quanquam de Immunita. Ecclesiar. in Sex. cap non minus, 4. c. aduersus, 7. eodem titul. apud Gregorium. cano. in qualibet, ca. secundum, 22. quæst. 8. In Concil. Tridentino, sessione 25. de reformatione capit 20. constitutio item nulla communitas. C. de Episco. & cleric. l. 1 2. :. C. eo. ratio in cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, de constitutio à defectu potestatis laicorum. Alia vt discrimen inter res diuinas, publicas, priuatas constituatur, l. sancimus, 22. & l vt inter diuinum, 23. C de Sacrosanct. Ecclesiis.

b in dicto. cap. aduersus, & c. non minus, de immuni. Eccles ad vtilitatem & necessitatem publicam potest referri. l. ad instructiones, C. de Sacrosanct. Eccles. § ad hoc de Ecclesiast. titul. quæ iura de locupletibus intelligi debent Ecclesijs & quando authoritate quoque & consensu superioris pastoris Ecclesiæ permittitur.

c l. presbyteros, 5. & l generaliter, 52. de episcop. & cleri. ca 10 generaliter, 16. quæst. 1. ca. 3. distinct. 88. quæ dicuntur personalia munera, docet l. 1. & fin de munerib & honori. P. ita excusantur ab omni tutela & cura cuiuscunque generis personarum, si velint, ca. vltimo, 86. distinct.

d ca. generaliter. §. 1. 16 quæst. 1.

e in cap. 2. de immunita. Ecclesi. fuerunt tamen impij Cæsares, qui quamuis Christiani nomen ferrent, tamen & bona Ecclesiastica & personas eius afflixerunt. qualis Constantinus alienus à Constantini Magni pietate, vt liquet ex constitutionibus eius Græcis 1 & 3. & alius Theophilus Orientis Imperator filius Michaëlis, vt liquet ex eius constitutionib.

DE FIDE

DE FIDE CATHOLICA.[a]

TITVLVS QVINTVS.

SCHOLIA.

a De summa trinitate & fide Catholica tractatur lib. . Decreta. ti. . lib. 1. Sexti tit. 1 lib. 1. Clementinarum. tit. 1. exponitur & fide Catholicæ compendium, in ca. qui episcopus, 23. distinct. in can. fin de Consecratione dist. 3. & in can 1. ca. illud, can. filius ca. non illud, can Baptismi, ca. symbolum, de Consecratio. dist. 4. Extat in iure ciuili, lib 1. tit 14. de summa trinita & fide Catholica, & vt nemo de ea publicè contendere audeat. Heraclij constitutio 1, de fide li. 1. Iuris Orientalis collecti per Bonæfidium. Extat & in calce Concilij Tridentini Bulla Pij Pap. 4 Super forma iuramenti fidei qua compendium fidei euoluitur.

CAP. I.

Continuatio & de nomine fidei.

1 EXpedita tractatione de Ecclesia: dicamus de his, quæ in Ecclesia tractantur, & primùm de fide Catholica, à qua Ecclesia seu congregatio fidelium dicitur Catholica.[a] fides dicta à quodam,[b] fundamentum iustitiæ, dictorum conuentorúmque constantia & veritas, & quia credamus quòd fiat quod dictum est, fidem appellatam.

SCHOLIA.

a ca. Ecclesiæ de Consecratio. distinct. 1. ca. legimus 93. distinctio.

b à Cicerone 1. Officiorum. Et apud diuum Lucam, c. 17. secundum fidem fiat tibi exprobrat & diuo Petro. Deus in dubitatione D. Matthæi cap. 14. Modicę fidei, quare dubitasti. Cicero rurs. in Partitio. oratoriis, ait fidem esse firmam opinionem. Ideo & in cap. . de summa trinitate, firmiter credimus, simpliciter confitemur. Fidei ordo rationibus probari non potest, atque rationem, fides supplet. ca. nihil est aliud, de Consecrat. dist. 4. ca. fin. de Consecratio distinct fin quemadmodum & de re non visa fides dicitur, in canon in domo, in fine, de Pœnitent. distinct. 4.

CAP. II.

1 De distinctione, fidei & subdistinctionibus.
2 Fides humana quid.
3 Christiana diuisio.

1 FIdes in vniuersum duplex:[a] vna, quæ constat ex opinione humana, quæ ei innititur, vel demonstrationi, argumẽtis rhetoricis, vel dialecticis syllogismis. Altera, quæ est ex scientia quæ suppeditatur ex diuinis literis, & à sapientia diuina, à qua vera vt à verissimo vel veritate ipsissima, pendet & certa religio Christiana. Sic vnus Deus vnum baptisma, vna fides:[b] ab hac fide Christiana fideles dicti.[c]

2 Humana fides, rursum alia dicitur, fides pactionis: alia fides consensus.

3 Et fides Christiana iterum tripliciter exauditur: primùm pro subiecto fidei, idest, pro eo quod credendum est, de quo credimus seu fidem habemus quod verum sit, id quod esse nunc dicitur, vel fuisse, vel futurum. Secundò pro ipso actu credendi: quo id quod dictum promissumue est, ita esse certò & firmiter existimamus. Tertiò pro perfectione credulitatis, dum credendo futura promissa, mandata seruamus, & ipsa quæ mandatis continentur, exequimur. Quæ videtur vna finitione explicasse diuus Paulus[e] fides est sperandarum substantia rerum; (idest de rebus firmiter sperandis) argumentum non apparentium.

SCHOLIA.

a. & ita diuidit Clemens Alexandrinus, lib. 2. Stromaton. Ad hanc diuisionem fidei, referri possunt omnes fidei acceptiones, quas sine Methodo adfert gloss. ad Rubric. de summa trinita. apud Gregor. & gloss. ad can. monet, ad verbum. *Neque*, 22. quæstion. prima Finus Hadrianus Finus, lib. 8. contra Iudæos capit. 5. 1. Primò vsurpari dicunt pro sacramento Baptismi, & inde fideles, canon de Iudæis 45. distinctio. Secundò pro castitate thori, ca. coniuges, 27. quæst. 2. Tertiò pro cautionali securitate, etiam hosti seruanda, ca. noli existimare, 23. q. 1. Quartò pro conscientia vt ibi, *quod non est ex fide peccatum est, ad Roma.* 14. ca. Illud, de Pœni. distinct. 5. Id. quicquid fit contra conscientiam, ædificat ad Gehennam ca. omnes, § ex his, 28 q. 1. Quinto pro credulitate non visorum ca. in domo. de Pœniten. distin 4. Sexto pro cognitione quæ habetur in beatitudine & vt dicunt Theologi, in Patria, vt ad Roma. 1. Ibi: *Iustitia Dei in eo reuelatur ex fide in fidem*, quod glossa explicat, ex fide rei in fidem regni Septimo pro æquitate actionum, vt in cap. cum venerabilis 7 de exceptio. lib. 2. tit 2. dum meminit de contractibus bonæ fidei, & actionibus in quarum causa veniunt plura ex æquo, quam exprimantur: cùm diuersum sit in actionibus stricti iuris quæ opponuntur, bonæ fidei, vt ibi notat glo. & 2. actionum, de Actioni. apud Iustinia. Octauò Sumitur bona fides pro mente quæ candida & simplex est, vt mala fides pro contraria & multiplici cui malè fiditur, & non nisi cum periculo. ca. Innocens, 22. q 4. eoque pertinet Nona & Decima acceptio quæ ab interpretibus adfertur,

interpretibus adfertur, vnde & bona fides dicitur quæ probata est, dolo contraria, ca. bona fides, de Deposit. cum simılib. Vndecimo, sumitur pro virtute Theologica: qua credimus. Duodecimo, pro collectione articulorum fidei sacræ, probatio fidei, vt est primo virtus Theologica, vt in Symbolo, D. Athanasij, *hæc est fides Catholica*: est que fides donum Dei, ad Ephes. cap. secundo, versu. octauo.

b Ad Ephes. cap. 4 Clement. j. §. ad hæc, de Summa Trinitate.

c Cap. 16. moneo te, 22. quæstion. j. ex Diui Augustini epistol 154. Ad Publicolam.

d Explicat cap. j. de Sponsa duorum. De fide, in constantia dictorum vel factorum probanda loquitur, cap 39 Genes. versu. 10. & ca. 44. vers. 3a. Leuiti. ca. 6. versu. 2.

e Ad Hebræos, cap xj vers j. Glos. ad Rubri. de summa Trinitate, & fide Catholic. aliter definit vt fides sit: *Voluntaria certitudo absentium infrà scientiam & & supra opinionem constituta*. Dionysius verò Carthusianus super cap 3. de Ecclesiastica Hierarchica Dionysij Areopagitæ, dixit Diuum Paulum in c. xj ad Hebræos, descripsisse fidem, & attigisse essentialia & formalia fidei, veruntamen nō tradidisse formalem finitionem, quam ipse sic format vt sit: *Habitus mentis, quo in statu viæ primo inchoatur vita æterna in nobis*. Nam vita æterna in patria, est earum adeptio rerum quas in præsenti vita speramus: hine fides vocatur, substātia, id est, inchoatio quędā sperandorum, quæ per hoc quasi incipiunt in nobis, quòd credantur: vnde & habitus primorum principiorum vocatur substantia totæ scientiæ: hæc Cartusia. Basilius verò Magnus, in Asceticis, sermone de Fide: *Fides (inquit) est assensus indubitatus ad ea quæ audiuntur in certa veritatis persuasione, quæ prædicantur per Dei gratiam.*

CAPVT TERTIVM.

1 *De quo fides.*
2 *Fundamentum fidei.*
3 *Symbola fidei.*
4 *Quæ credenda.*
5 *Concilia precepta.*

3 Fides ergo, de re non visa nec apparente[a]: Christianorum & Iudæorum antiquorum, fermè eadem, & eiusdem substantiæ: nisi quod nos credamus de præteritis quæ ipsi futura credebant: nobisque ab vmbris explanata lege, nunc mysteria clariora & perfectiora habeamus.[b]

2 Fundamentum vnum omnibus fidei, Messias, Dominus noster IESVS CHRISTVS: cuius etiam vera firma & synceta confessio, est petra, supra quam ædificata Ecclesia,[c] vnde & fides, dicitur virtus Theologica. Quia & habet Deum pro obiecto.[d]

3 Fidei seu credendorum collectio, vel symbolum, quintuplex est. Primum symbolum fuit ab Apostolis traditum, verbis simplicibus compositum. *Credo in Deum, &c.* quod dicere Cathecumeni tenebantur antequam baptizarentur.[e] Secundum, in Nicena synodo fuit editum: quo latius sunt aperta mysteria[f] fidei,[g] contra Græcos qui negabant Spiritum Sanctum, procedere à Patre & Filio. Et contra Arrianos qui coeternum Patri Filium, & diuersas in Sanctissima Trinitate substantias ponebant:[h] quod canitur in sacra missa: *Credo in Deum, &c.* Tertium, fuit Athanasij Patriarchæ Alexandrini: Quod incipit: *Quicunque vult saluus esse*, quódque edidit contra Sabellianos & Arrianos.[i] Quartum, fuit editum in Synodo Constantinopolitana.[k] Quintum, posteà secutum, ortis nouis hæresibus.[l]

4 Quæ symbolis illis continentur, credenda sūt: & in summa, ea etiam omnia quæ Eccl. sia Apostolica Romana, & Catholica credenda proponit,[m] quæve Sacrosancta Concilia definita: sequenda statuunt.[n]

SCHOLIA.

a Et ibi est meritum, credendo quod non videmus, Canone in domo, de Pœnitentia distinctione, quarta

b Irenæus libr. 4. contra hæreses, ca. 13. *Fides (inquit) Abrahami, eadem fuit cum nostra Nam & credidit Dei filium, &c.* t Diuus Ambrosius de Fide ad Gratianum, cap. 2. *Vnum Deum fides significat: quia vna fides noui & antiqui testamenti.* Et vt Diuus Hilarius ait Psalm. 39. *Deus & idem Deus Euangely & legis est.*

c Diui Matthæi, cap. 16. versu. 18. Cyrillus Archiepiscopus Alexandrinus, Tomo 2. libr. 4. Dialogorum de sanctissima Trinitate

d Viguerius in Institutionibus Theologicis, cap. 10. de fide in principio.

e Ex Concilio Agathensi, cap. 13. relato in cano. symbolum, 6 de Consecratione distinctione 4. in Concilio Martini Bracharens can. 49. Vnde sumptus est can. non liceat, 59. eadem distinctione 4. de Consecratione.

f Ca. canones, 15 distinct. I j. & 2. & I nos reddentes, in fine, de Summa Trinitate C.

g ca. penul. & fin de Consecration. distinction 5. ca. 1. de Summa Trinitate in Sexto.

h an. quidam, vers. Arriani, vigesima quarta, quæstione, secunda.

i Dicto can. quidam, §. Sabelliani, 24 quæstione tertia

k De quo in dict. ca. canones, §. secunda, 15 distinctione

l Hoc symbolum posuit Gloss ad Rubric. de summa Trinitate, & ibidem Gregorius in cap firmiter.

m Can. nolite errare, & ca. quis nesciat, vndecima, distinctione, can. non decet, 12 distinctione, leg. nos reddentes, §. ideóque, de Summa Trinitate C. Cyprian. lib. quarto Epistolarum epistola quarta.

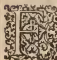
n Enumerantur Concilia quibus fides adhibenda, in ca sancta Romana, 15. distinction in tota 16. distinc.

in l.3.& 4.§.suscipimus,de summa Trinitate & fid. Cathol.l.quicumque,de Hæretic.C l.finali de Religios. libr.16. Codicis Theodosiani Nouella Iustinian.103.

CAPVT QVARTVM.

1 A quo fidelis.

1 Ides quæ virtus est Theologica qua creditur, Donum Dei est.[a] Et non solius liberi arbitrij.[b] Auctor & consummator fidei Dominus IESVS CHRISTVS.

SCHOLIA.

a Sic Diui Matthæi cap.13.versic xj Dominus ait Discipulis: *Vobis datum est nosse mysterium regni cælorum: illis autem non est datum* & capit 16. vers.17 *Beatus es Simon Bar-Iona,quia caro & sanguis non reuelauit tibi,sed Pater meus qui in cælis est.* Et Actor. cap.17. versic. 31. ibi: *Fidem præbens omnibus*, &c Sed & Theodoreticus li.7 de Curatione Græcorū affection. dum de sacrificiis agit, scribit: *Non vllis operibus nostris, sed per solam fidem, mysticâ bona consecuti sumus: Ego,inquit Deus,sum qui deleo iniquitates, propter memeptipsum iniquitatum non recordabor:* Et Diuus Paul.ad Ephes.cap.2. *Gratia Dei salui facti estis, & hoc non ex vobis: Donum Dei est, ne quis glorietur.*

b Canone gratia, de Consecratione distinctione quarta.

c Ad Hebræos 12 ca.vers. 2 &: *Fides ex auditu: Auditus autem per verbum Dei*:ad Roman.ca.10.Et petebant à Domino discipuli,vt eis adangeret fidem.D. Lucæ,c. 17.vers.5.Et orauit Christus pro Petro,ne deficeret eius fides.Obiectum fidei est,veritas prima seu diuina reuelans.Non enim fides Theologica hæc de qua hicloquimur, credit aliquid, nisi prout est à Deo reuelâte,id nisi prout Dei est:Vide. Thomam,2.2 quæstione 1.artic 1.*Fundamentum*(inquit) D.Paulus, *aliud nemo ponere potest,præter id quod positum est,quod est* CHRISTVS IESVS id: vt ait ibi Gloss. fides IESV CHRISTI. j. ad Corinth.3.

CAPVT QVINTVM.

1 De fidei regulis.
2 Fides præcedit actus in Gloss.c.

1 Via itaque Deus verax, ipséque omnipotens, qui constituit ea quæ fidelibus credêda proposita sunt, nequaquam in ea fide dubitandum:[a] neque temerè de ea disputandum.[b] Accedêtem enim credere oportet,quia est,&inquirentibus se remunerator sit.[c] Quod si quando dubium in fide subeat mentem elucidatio à Deo,& eius Ecclesia Catholica, petenda est.[d]

SCHOLIA.

a Quia enim verax Deus, non potest in promissis mentiri.Quia verò omnipotens,quæ verè dixit potest nulla prohibête exequi. Sic arguit Deus discipulos apud D.Lucam, cap. 24. vers.25. *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ.*Et Diui Iohannis Euangelio cap 20.vers. 27 arguit Diuum Thomam: *Noli esse incredulus sed fidelis.* iniuriam facit dicenti,qui ei fidem non adhibet, maximè Deo & verbo eius, si probatio ab eo exquiratur: *generatio adultera & mala signum quærit*:D.Matthæi,cap 12 vers 39.D Lucæ,xj. vers 29. Clemens Alexand lib.2 Stromaton.Sicut iniuriam facit iudicio reuerendissimæ Synodi,qui semel iudicata aut benè disposita reuoluere,& publicè disputare ausus fuerit l 4.C.de summa Trinitate & fid. Catholica.

b l.nemo,4.de summa Trinitate C.facit,can maiores 24.qu:stione.j ca 36.cum quibus,24.quæstion 3. Tertullian.de Præscrip.Hæret. Vide quæ diximus, lib.1.Syntagma.cap.1.num. 6 quo enim humana ratio non potest pertingere,eò fides pertingit:quare rationū humanarū ope non egêt,ca non turbatur, in fine 28.quæstion.j. Nocet autem concertatio de fide publica,Iudęorum &Paganorum conuersiooi: si quidem inde nihil certi in lege Christiana putant: Et mysteria profanantur. Hæreticorum etiam impietate hoc ipsum auget & firmat. Dum in dubium reuocatur quod tantis sanctisque Conciliis diffinitum maturè antea fuit: disputationem etiam inhibet mysteriorum: D. Paul. j. ad Timoth. 4. versicul. 5.l damnatio, 6.§.j.C. de Hæreti. Concilium Chalcedonens.Act. 3. Meminit Annian. Marcel.lib.15.

c Verba hæc sunt,D.Paul.ad Hebræos xj. vers 6.alibi dictum, nisi credideritis non intelligetis Isaiæ c. 7.fides etiam omnem actionem præcedere debet. Neque Agricola metere poterit, nisi prius semen committat sulcis:nec mare traiicere, nisi se prius mari credat & gubernatori. Nec æger à morbo liberari nisi se prius credat medico.Nec prius discere quam se crediderit præceptori vt scribit Theophilus.Antiochenus episcopus,libro contra Calumniatores Christianæ religionis:plura,& huius rei exempla prosequitur:D.Paulus per totum, cap xj.ad Hebræos.Simpliciter est fidei confessio facienda & firmiter credendum : capite j. de Summa Trinitate. Explicat D. Thomas opusculo 23 & 24. Tomo 17. dubius infide,infidelis est,ca.omne, 22. quæstion.j. cap.j.de Hæretic. Supplet fides quæ infirmitas ingenij non potest comprehendere,ca.nihil est aliud, de Consecration. distinction 4 Simplicitas est fine inuolutionibus,veritatis & sinceritatis amica. Simplicibus verbis fides proferenda, can. qui episcopus 23. distinctione cano. episcopus, 24. distinctione

d ca. maiores de Baptismo: libr.3.titul.41.ca.palam, xj.distinctione,ca omnes,22.distinctione:Vide Gl. in can. in illis, ad verba, *In fide*, 80.distinctione. Tertullian in lib.de Præscription. aduers.Hæretic. Ita, & scribit, D. Ambros. ad Valentinianum, in *causa fidei episcopos de laicis in Ecclesia, & non laicos de episcopis in consistorio debere iudicare.*Et Cyrillus Archiepisc.Hierosolymi.Cathechesi Illuminator.5. fidem obseruа à sola Ecclesia traditam, & omni scriptura munitam.

Quando

CAPVT VI.

1 De fide formata, & informi.
2 Confeßio fidei quid.

Vando fides Theologica virtutem haber veram, dicitur formata vel viua.[a] Quia vt corpus viuum dicitur, quod actionibus vitæ fungitur: sic fides viua quæ per charitatem informatur, extrinsecus, & bona opera agit. Quādo verò inefficax est & sine charitate, informis dicitur: & mortua sine operibus.[b] Vtroque modo tamen virtus dicitur non acquisita sed infusa. [c]

Confeßio fidei, est protestatio per verba & opera, nos esse Christianos. [d]

SCHOLIA.

a De fide viua seu formata. Diuus Iacobus, epistol. canonicæ cap. 2.

b Dict. cap. 2. Diui Iacobi fides potest haberi sine charitate, & est vera fides: sed non vera virtus. in Concilio Tridentino seßion 6. ca. 15. & c 28. quod colligitur ex 1. ad Corinth c. 13 ibi: *Si fidem habeam vt montes transferam, charitatem autem non habuero nihil sum.* refertur in can. soler 31. de Pœnitent. distinctione 4.

c Vide D Thomam, 2.2. quæstion. 4. artic. 3. & quæstione sexta.

d Fides profeßionis sine operibus non prodest, cano. sicut vrgeri, & ca fertur, 1 quæstion si detur tempus & locus operandi, can. finali de Pœnitent. distinctione 1. Duo sunt actus fidei vous interior, credere, qui pertinet ad iustitiam: alius confiteri ore & operibus, quæ pertinent ad salutem: ad Roman. 10.

e Credere porrò tripliciter dicimus Credere Deum quando Deum esse talem qualis prædicatur, vt vnū in substantia, Trinum in personis, filium incarnatū, &c. Credimus Deo, quando quæ Deus dixit, vera esse dicimus. Credere verò in Deum, tunc dicimur quando consideramus eum vt finem & credendo Deum amamus, credendo & amando Deum tanquam in vltimum finem ad eum tendimus.

CAPVT VII.

1 Fides cuius, fidelis Paganus.
2 Hæreticus.
3 Apostata.
4 Schismaticus.
5 Num ad fidem cogi quis poßit.

1 Vi fidei IESV CHRISTI adhæret, fidelis & Christianus dicitur.[b] Qui eam non recipit, paganus seu infidelis, vel Iudæus. [c]

2 Qui verò prius eam receperit, & posteà, in aliquo vel in quibusdam articulis ab ea dissentit, pertinaciter errorem defendens Hæreticus. [d]

3 Si in totum eam relinquat & transeat in paganismum vel Iudaismum, Apostata. [e]

4 Si verò se separet non quidem à fide, sed ab vnitate Ecclesiæ ei rebellando Schismaticus. [f]

5 Fides Catholica sponte ab initio suscipienda, nemo autem vi eam suscipere cogendus.[g] At qui susceptam abiecerit, ad eam redire, & in ea se continere cogendus est.[h]

SCHOLIA.

a Can mater Ecclesia de Consecration. distinction 4. ex Diui Augustini, lib. 1 de Meritis & remiss. pecca. ca. 25. fideles sunt in Ecclesia, & ipsa in eis, vt notat Gloss ad can. Ecclesiæ charitas, ad verba, *per Spiritū Sanctum*, de Consecration. distinction. 4. per can. scire, 7. quæstion. 1.

b can vnic. §. quia verò Christus, de Sacra vnction. lib. 1. titul. 15.

c Infidelis sine vera fide & ita pagani quasi in pagis & in rusticitate & ignorantia viuentes, alieni à ciuitate Dei, vt ait Optat. Mileuita. Extat titulus C. de paganis & sacrificiis eorum, lib. 1. vbi idololatoris & Ethnicis accipiuntur: Est & titulus de Iudæis in Codice Iustinian & in Decretalib lib 5 titul. 6. lib. 5. Sexti titul. 2. & in Clement lib titul 3. & in Decreto can eos, j quæstion j & alia sæpe de his mentio

d Quis sit Hæreticus dicēdus docet, ca 27 hæreses, c 29 dixit Apostolus, 24 quæst 3 nempe qui aliquid defendit contra articulos fidei, & contra Ecclesiam cum peruersa voluntate & pertinaci impugnatione. Alioquin enim si quis erraret in fide & Ecclesiæ dogmatibus, & paratus sit se corrigere, non censetur Hæreticus, c dicit Apostolus & c qui in Ecclesia, & ibi Gloss 24 quæstion 3 & Gloss in c non licuit, 17 distinction. can hæc est fides, 24. quæstio j Glos in c damnamus, ad verb *pertinaciter*, de Summa Trinitat & hoc modo debet intelligi cap dubius, de Hæretic. dubius in fide Hæreticus est; si videlicet dubio pertinaciter insistit Quamobrem nec viri ignari, rustici, vel alij idiotę, qui sine dolo in subtilitatibus fidei errant, ideo sunt hęretici dicendi, vt disputat. D. Thomas, 2 2 quęstion 2 articu 6 Si modo pertinaciter non hęreant errori, vel si credant conditionaliter, si Ecclesia, ita credat. Neque etiam omnes tenentur habere fidem explicitam Quia credere destinctè, est fidei prouectæ potißimum cùm agitur de grauißimis & abstrusioribus mysteriis, quę explicitè debēt credi, ab iis qui alios docturi sunt. Articulos tamē quosdā cõmunes quilibet explicitè necessario credere tenetur ad salutē Quēadmodū quilibet Christianus sine culpabili ignorantia, non potest ignorare de Trinitate & vnitate; cùm quotidiè dicat in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti: nec poterit sine culpa ignorare de Natiuitate, Paßione, & Resurrectione Domini; quæ quotidiè à suis curionibus audire potest. Porrò, quot modis dici poßit Hæreticus, cumulatè docet Angelus Clauasius: in summa, in verbo Hæreticus, Num. 1. Vtrum autem eo ipso quodquis er-

in fide dicendus sit statim Hæreticus, vide Glossam ad cap nec licuit, ad verba, *ad recipiendum*, 17. dist. Et vtrum teneamur credere ea solū quæ pertinent ad religionem: vide Gloss. ad ca. in domo, ad verba, *si quominus*, de Pœnitent. distinct. 4. Et num Papa possit dispensare circa articulos fidei: vide Glossam cum textu, ad verbum, *Apostoli*, in ca. sunt quidam 25. quæstion. 1.

e Appostata, desertor est religionis Christianæ: in l. 1. & toto titulo, de Apostatis, lib. 1 C. tit. 7. Et hic est propriè Apostata à fide. Sunt enim in iura Pōtificio tres species Apostasiæ: prima est Apostasia seu recessio à fide, vt in proximè citatis, & in c. non potest, 2. quæst. 7. Secundò, Apostasia est discessio vel transgressio præcepti: vt in c. si quis venerit, & c. illud, de Maior. & obedient. Tertiò, est Apostasia irregularitatis, quando quis fit desertor ordinis suscepti, vel professæ religionis: vt in c. 1. & 3. de Apostat. libr. 5. Decretal. titul. 9.

f Shismatici quoq; Hæretici dicuntur; sed tunc hæresis est si Schisma seu discessio est antiqua. Atque ita Schisma est nouæ cōgregationis, noua discessio: seu rebellio ab vnitate, & pace matris Ecclesiæ Catholicæ. Separatio ab obedientia primi pastoris: vt ait D. Augustinus, contra Cresconium, & in quæstion. in Diui Matthæi, ca. 2. Optat Mileuitanus, 1. contra Parmenia. Quid autem intersit inter hæresim, & Schisma docet. D. Hiero. ad c. 3. epistolæ ad Titum: Diui Pauli, in cap. 26. inter hæresim, 24. quæstion. 3. Non habet fidem Christi qui corpus illius, id est, membra Ecclesiæ, nititur distrahere: can. Aduocauit, 24. quæstione 1.

g Sic scribit Gregorius Paschasio episcopo Neapolitano, lib. 11. Epistol. epis. 15. cuius verba: in cap. 3. qui syncera, 45 distinct. & in Concil. Toleta. 4. cap. 56. relato in capit. 5. de Iudæis, 45. distinctione, in c. sicut Iudæi, 5. de Iudæis lib. quinto titul. 6. Diuus Augustinus, contra literas Petiliani lib. 2. capit. 83. Cuius verba relata in can. 33. ad fidem, 23. quæstion. quinta

h Tertullia. ad Scapulam in fine: *Non est inquit religionis, cogere religionem, quæ sponte suscipi debet, non vi.* Idem ait Diuus Clemēs, in principio libri 9. Recognitionum ad Iacobum fratrem Domini. Et D. Bernard. in Cantica sermo. 66. *fides inquit, suadenda, non imponenda.* Sic Theodoricus Rex Romanorum Iudæis scribens, apud Cassiodor lib. 2 Varia. epistol 27. *Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur vt credat inuitus.* Et rursus apud eundem Cassiodorum lib. 10. episto. 26. Iustiniano Imperatori Theobaldus Rax. *Cùm diuinitas multas patiatur religiones esse, non vnam audemus imperare: retinemus enim legisse, voluntariè esse sacrificandum.*

h Dicto can. de Iudæis, 45 distinctione. & dicto can. ad fidem, 23. quæstion quinta vide quæ dicemus infrà Deo fauente, lib. 2. titul. 5. de Iudæis & paganis.

CAPVT VIII.

1. *De Scopo & fine fidei & effectu.*
2. *Supplet baptismum, dat robur.*

1 Fidei finis est, salus credenti [a] verùm illa est fides intelligenda, quæ spem & Charitatem operatur: [b] hæc vnitas fidei innumeros populos contegit, quos intus diuersitas meritorum tenet: [c] omnia purgat, [d] procellas militantis Ecclesiæ superat. [e] Rempublicam magis quàm sudores corporales gubernat, [f] vbi sana fides non est, non potest esse iustitia vera: [g] cùm & sine fide, falsa sit virtus etiam in optimis moribus. [h]

2 Fides supplet, quando Baptismus vel aliud Sacramentum haberi non potest [i] hac resistimus diabolo, [k] petimus & accipimus à Deo, [l] hanc omnes Christiani tenentur defendere. [m]

SCHOLIA.

a *Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.* Diui Marci, cap. 16. vers. 6. Actor. 16. vers. 11. *Crede in Dominum IESVM & saluus eris.* facit, caput ad Roman. 10. vers. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem: & 1. Petr 2 vers. 6. *qui crediderit in eum non confundetur.* & capit 11. Diui Iohannis, vers 25 Dixit Dominus IESVS. *Ego sum Resurrectio & vita, qui crediderit in me etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit & credit in me non morietur in æternum.* & Actor 10. *hinc omnes profectæ, &c.* & ad Gala. 3. vers 8. & Diui Ioannis, capit. 3. ver. 15. Vide Concilium Tridentinum, session. 6. capit. 7. & 8. vbi fides dicitur salutis initium, & radix iustificationis Martinum Azpilcuetiam Nauarrum in Manuali confessorum, capite 11. Numero 17.

b Ad Galatas 5. versu. 6. Diui Iacob. capit. vers. 2 24. can. Circuncisio, & ca. firmum, de Pœnitent. distinctione 2.

c ca. sit rector, in medio, 43. distinctione.

d ca. finali, 15. quæstione finali, ca. si Petrus, vicesima quarta, quæstione 1.

e ca non turbatur, vicesima quarta, quæstione 1.

f Vide luculenter, ca. in qualibet, 23. quæstione 8.

g Quia iustus ex fide viuit: can. vbi sana, 24. quæstione prima.

h ca omnes, 28. quæstione 1.

i ca. Baptismi, de Consecratione distinctione 4.

k 1. Petri ca. 5.

l Diui Matthæi, cap. 21. vers. 22.

m can nos: & ca. vbi nam, 96. distinctione.

DE SACRAMENTIS.

TITVLVS SEXTVS.

CAPVT PRIMVM.

Continuatio, ſacramentorúmque nouæ legis vis.

QVia per Sacramenta nouæ legis omnis vera iuſtitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amiſſa reparatur,[a] & quia Sacramenta nō ſunt ſuperflua, ſed ad ſalutē neceſſaria, [b] inter ea quæ in fide Chriſtiana conſideranda ſunt, ea quoque pertractabimus ſecundum iuris Pontificij exigentiam, remiſsis lectoribus in aliis, ad ſacræ Theologiæ interpretes.[c]

SCHOLIA.

a In Concilio Tridentino, ſeſsione 7. in proœmio. Notat Ioannes Gerſon in 2. parte operum, in compendio Theologiæ de ſeptem Sacramentis. ex Hugone, quòd Sacramenta nouæ & veteris legis habent triplicem differentiam. 1. quòd noſtra Sacramenta ſunt immediatè ſigna gratiæ: illa non. 2 quod noſtra Sacramenta ſunt ſigna & cauſæ, illa verò ſunt ſigna tantum. 3. quòd Sacramenta veteris legis promittebant tantum gratiam quam non continebant: noſtra dant gratiam quam continent.

b. Eod. Concilio & ſeſsion. cap. 4. & 5 quomodo Sacramenta vt medicinæ in Eccleſia ſint neceſſaria: Vide D. Thom. 3. parte, q. 6. Vignerium, in inſtitutionib. Theologicis, cap. 16. verſ. 9.

c Tractarunt maximè in 4. librum magiſtri ſententiarum & ex canoniſtis: Nicolaus Plouius & Stephanus de Caieta Neapolitanus, in repetition. cap. ad limina, 30. quæſtion. 1.

CAPVT SECVNDVM.

Quid Sacramentum.

Sacramentum nouæ legis, eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma.[a]

SCHOLIA.

a cap. Sacramentum, 32. de Conſecration. diſtinct. 2. & lib. 4 Sententiarum patrum, diſtinction 1. & 8. quæ finitio cōflata videtur, ex tribus locis Diui Auguſtini, primus eſt in decimo de Ciuitate Dei. ca. 5. Vbi ait: *Sacrificium ergo viſibile, inuiſibilis ſacrificij Sacramentum, id eſt, ſacrum ſignum eſt.* Secundus locus, ex libro de Catechiſandis rudibus, c. 20. vbi ait: *De Sacramento ſanè quod accepit, cùm ei bene commendatum fuerit, ſignacula quidem rerum diuinarum eſſe viſibilia, ſed res ipſas inuiſibiles in eis honorari.* Tertius eſt, ex epiſtola eius, 166. Vbi, *ſi autem malus eſt, operatur per illum Deus: viſibilem Sacramenti formam, ipſe autem dat inuiſibilem gratiam.* Quid autem ſignum ſit definit idem, lib. 2. de Doctrina Chriſtiana: Signum eſt res præter ſpeciem, quam ingerit ſenſibus, aliud faciens ex ſe in cognitionem venire. Refertur in ca. ſignum, 33 de Conſecration. diſtinction. 2. Iuo etiam teſtatur parte 2. capit. 8. & can multi ſecularium, 84. diſtinctione. Gregorius ait: *Sacramentum verò eſt in aliqua celebratione, cùm res geſta ita ſit, vt aliquid ſanctificare accipiamus: quod ſanctè accipiendum eſt. Sunt autem Sacramenta, Baptiſma, Chriſma, corpus & ſanguis Chriſti, quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia ſub tegumento corporalium rerum diuina virtus ſecretius ſalutem eorundem Sacramentorum operatur: vnde à ſecretis virtutibus vel ſacris, Sacramenta dicuntur, &c.* Hugo verò de Sancto Victore lib. 6. de Sacramentis, parte 9. capit. 2. ait: *Sacramentum eſſe materiale elementum extrinſecus oculis ſuppoſitum, ex inſtitutione figurans: ex ſimilitudine repreſentans: vt ex ſanctificatione aliquam gratiam inuiſibilem.* Porrò dixi, Sacramentum nouę legis, vt appareat nos loqui de Sacramentis eius, non de antiquæ legis Sacramentis, quæ à noſtris differunt, vt docetur in lib. 4. Sententiarum diſtinctio. 4 & ſequent. Extat can. 2. ſeſſion. 7. Concilij Tridentini. In hæc verba: *Si quis dixerit ea ipſa nouæ legis Sacramenta à Sacramentis antiquæ legis non differre, niſi quia ceremoniæ ſunt aliæ & alij ritus externi: Anathema ſit.* Porrò hic omittimus alias finitiones vel deſcriptiones Sacramenti: contenti enim illa ſumus intellecta ſecundum intentionem Eccleſiæ Si quis amen velit latiorem, poterit Hugonis referre quam ponit, lib. 1. parte 9. cap 2. Sacramentum (inquit) eſt corporale & materiale elementum, foris ſenſibiliter propoſitum, ex ſimilitudine repræſentans, & ex inſtitutione ſignificans, & ex ſantificatione continens aliquam inuiſibilem & ſpiritualem gratiam Et his duabus erit contentus tyro iuris Pontificij finitionibus, quæ receptæ ſunt: quamquam aliqui dixerint non poſſę Sacramentum quid ſit definiri, vt Okam, Iohannes Maior, Ricardus: in 4. ſententiar. cap . Difficiliora autem reiicimus de Sacramentis ad Theologos quorum proprium eſt de illis tractare. vt num definitio Sacramenti vniuocè conueniat Sacramentis legis veteris & nouæ. In quo ſunt & duæ ſententiæ interpretum ſacrorum, vt poteris videre in prædictum lib. 4 ſententiarum, diſtinctio. 1. Albertum, Thomam, Bonauenturam, Dominicum Soto & alios.

CAPVT TERTIVM.

1. *Quod ſunt Sacramenta nouæ legis ſeptem.*
2. *Tria Characterem indelebilem imprimunt.*

SAcramenta nouæ legis, ſeptem ſunt: Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema Vnctio, Matrimonium, Sacer Ordo. [a] De quibus poſteà ſuo loco Deo fauente dicemus latius.

2 Horum tria imprimunt Characterem in anima indelebilem, hoc est signũ quoddam spirituale & indelebile, vnde ea iterari non possunt, Baptismus, Confirmatio, Ordo: [b] alia indelebilem non imprimunt, & ideò iterari possunt. [c]

SCHOLIA.

a Sic resoluit sancta Catholica Ecclesia, in Concilio Tridentin. session 7 canon. .ex Concilio Florentino, ex decretis Eugenij ad Armenos. hæretici dissident: quidam enim duo, quidam tria, quidã pauciora vel plura contra definitionem Ecclesia ponunt. Et qui duo ponunt, asserunt tãtum Baptismũ & Eucharistiam: cùm tamen sacri patres & de aliis meminerint, vt de illis duobus, vt suis locis singula demonstrabuntur, vt & Cyprianus meminit de Vnctione, lib. j. epistola 12 & ibi etiam de remissione peccatorum & pœnitentia, vt Tertullian. lib. de Pœnitentia. Hieronymus contra Luciferianos, Leo Magnus epistolà 90. D. Augustinus epistola 118 ad Ianuarium Baptismum & Eucharistiam agnoscit: & lib. 5 contra Donatistas, ca. 20. Confirmationem, & lib. 2 contra epistolam Parmeniani, c 13 loquitur de sacris ordinibus, conferens illos Baptismo: Omitto reliquos Sacros de aliis interpretes

b In Concilio Tridentino, session. 7. cano. 9. & sessio 23 cap. 4 ex decretis Eugenij in Concilio Florentino Vide de his & Angelum Clauasium, in summa ad verbum Character & in lib 4. Magistri sententiarum distinction. 6 quæstion. j 2 3 4. & 5 Character est quædam spiritualis qualitas animæ, quæ significat gratiam gratum facientem, disponitque ad eandem, habens aliquam similitudinem cum gratia, quæ est similitudo Dei, vnde omnes configurat Deo, & distinguit ab his qui iam sunt de grege Domini, vt ait prædicto loco Angelus in summa. quæ sunt ordinis sacri cuiuscùmque semper remanent, vt sacerdos, episcopus ordinatus, &c. nec possunt ita ordinati priuari. In quo coniungitur antiquorum quorundam etiam magnorum virorum error, qui tempore Cypriani Martyris in Africa, sedente Concilio Romæ dicebant, Schismaticos, Hæreticos & Excõmunicatos, deiici ab omni gradu, dignitate & ordine, vt neque sacerdotes remanerent, nec Episcopalem retinerent episcopi ordinem, nec Diaconi Diaconatum, & sic de similibus, nec possent baptizare, & baptisarentur ab illis baptisati, non consecrarent non ordinarent, & totum ab istis factum dicerent iterandum: non darent spiritum Sanctum quem non haberent, de quibus disputatur, & referuntur plures sententiæ in 4 sententiarum, distinct. 25 & in distinction 3 eiusdem libri, vbi Magister sententiarum non tenetur ab aliis Scholasticis, & in cap. Arrianos, 73 cum sequentibus, j quæstion. j Cyprian epistola contra Parmenionem. & c si quis inquit, eadem t quæst. 1. D. Augustinus lib. 2 contra epistolam Parmenionis, cap 13 Tomo, 7. & pro omnium sententiarum Cõcordia Ioannes Gerson in j parte operum, tractat. de conferebilitate Papæ ab Ecclesia cnosideratione 13. ait duplicem adhibendam distinctionem: prima episcopus Hæreticus aut degradatus ab Ecclesia aut intendit dare & facere conformiter ad intentionem Ecclesiæ, vel baptizat, vel cõsecrat, vel ordinat, vel confirmat, materiam insuper & formam debitas obseruat: aut defecit in aliquo istorum: intentione videlicet corrupta & erronea, vel in materia vel in forma. de primo casu intelligit Diuus Augustinus & Ecclesia, vt illi consacrent baptizent, etsi depositi & Hæretici aut Schismatici. In secũdo casu de his qui deficiunt alij intelligunt dicentes, quòd sacerdotes Hæretici nihil agant quales erant plurimi hæreticorum antiquitus, vt Arriani & errantes in ipsa substantia sacramentorum. Constituunt rursus aliam distinctionem de efficacia sacramentorum collatorum ab indignis sacerdotibus & hæreticis: de efficacia vel quoad vtilitatem, vel quoad veritatem: rationè quippe vtilitatis dicũtur nulla, quia non prosunt facientibus neque sciẽter recipientibus: sed potius obsunt. quod pertinet verò ad veritatem consecrationis sacerdotum hæreticorum more Ecclesiæ factæ & intentione, habent efficatiam & veritatem.

c Sacramenta quæ nõ imprimunt Characterem, iterari possunt, quæ imprimunt non possunt, in can. 1. 2 4 sub 68 distinction. capit. etsi illa, 23 & breuiter, cum 12. sequentib t quæstion. 7 vbi idipsum explicatur & distinguitur & cap. licet, 32. quæst. 7. canõ. quod quidam, .quæst. 1. cap. Sacramenta, 34. et. di. .quæstio. 1. Si quid autem in sacramentis quæ non iterantur omissum sit, illud quod omissum est sine iteratione reliquorum, suppletur. capit. .2.3. de Sacramen. non iteran. lib. 1. titu. 16. facit, cap. qui vis, de Consecration. distinction. 4. Quod si etiam dubitetur num Sacramentum, quod iterabile non est, collatum fuerit, nõ dicetur iteratum dum confertur. cap. si nulla, de Consec. distinct. 4. cap. veniens, de Presbytero non baptiza. Ministra. lib. 3. titulo 43. Iterantur Sacramenta, Eucharistiæ, can. quotidiè, c. si non frequentius, de Consecr. distinct. 2. Extremæ vnctionis, Hostiens. ad tit. de Sacramen. non iterandis; .& quæ sunt. Pœnitentia, priuata scilicet, cap. omnis, de Pœnitent. & remissio. non publica, can. in capite 50. distinct. Matrimonium, cap. penu. & fin. & toto titulo de Secun. nup. iteratio tamen matrimonij intelligitur altero ex coniugibus mortuo non viuente vtroque.

CAPVT IIII.

1. *Quæ adsunt in Sacramento.*

1 SAcramentum quatuor exigit, primũ, elementum seu debitam materiam; Secundum formam verborum; [a] 3. ministrum accomodum. [b] 4. intentionem ministrantis. [c]

SCHOLIA.

a Elementum, est res ex qua Sacramentum fit vt aqua in baptismo: vinũ & panis in Eucharistia, &c. Verba habent formam distinguentem quod fiat vt in baptismo forma, *Ego te baptizo in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti*. In Eucharistia, *hoc est corpus meum, &c.* cap. detrahe, 1 quæstion. 1.

b Quædam Sacramenta habent ministrum suo ministerio accomodum, vt posteà liquebit ex explicatione singulorum. & ita in Concil. Tridentino, sessio. 7. can. 10. *Si quis dixerit Christianos omnes, in verbo & omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem anathema sit.* Vide Concilium Carthaginense, 4. capi. 98. Veluti non potest ordo sacer, aut Confirmato, conferri præterquam ab episcopo vel ab habente potestatem episcopalem. capite Abbates, de Priuileg. in Sexto. Vide & Glossam distinguentem in capit. 1. 79. distinctione capi. cùm contingat, de Ætata. & qualit. & ibi de Ordinatione.

dinatione. De confirmatione verò, in cap. de his, cùm 2. sequentibus, de Consecration. distinct. 5. capi. quanto, de Consuetud. Habent Eucharistia, pœnitentia extrema vnctio, proprium ministrum presbyterum, de Eucharistia in capi. per lecto, 25. distinction. capit. firmiter, e. vna, de Summa Trinita. De pœnitentia verò distingunt an sit publica vel priuata; Publica námque seu solemnis, imponetur tantum ab episcopo, de qua in dict. ca. in capite, 50. distinc. c. Abbatibus, de Excessibus prælator. alia verò, siue fiat in facie Ecclesiæ, vel alio modo, potest imponi à sacerdote alio quàm episcopo, confessionem audiente. Goffredus, Hostiensis, & alij, ad can. pœnitentes, 50. distinction. ca. omnes, vtriusque sexus, de Pœnitent. & remis. cum similib. Baptismus in casu necessitatis, non habet specialem ministrum, si discrimen vitæ baptisandæ immineat dum sacerdos expectatur. ca. in necessitate, & can. cumque, de Consecration. distinction 4. cap. super quibus, 30. quæstion. 2. Extra necessitatem, habet proprium parochom presbyterum pro ministro, c. 1. de Cleric. non ordina. ministrant. Sacramentum porrò matrimonij cùm consistat in consensu viri & mulieris, ex necessitate non habet ministrum proprium: tamé propter solemnitatem, habet sacerdotem. ca. cùm inhibitio, de Clandestina desponsat. Omnibus commune est Sacramentis, peccata & malitiam ministrorum quibus data est potestas tractandi & cócedendi Sacramenta, nihil obesse sanctitati & puritati Sacramentorum, quæ non polluútur per ministrorum vitium, c. Sodomitæ. 37. & cano. remissionem, in §. . vbi pulcherrimæ adduntur rationes, 1. quæstio. 1. Non enim meritum Sacramentorum ex persona ministrantium, sed à virtute pendet diuina, vt docetur in can. multa, ca. ita fit, c. quatuor, ca. non nocet, c. non ne, . quæst. 1. Et quandiu tolerantur ministri ab Ecclesia, tandiu ab illis possunt accipi Sacramenta, ca. vestra. 7. de Cohabitatio. clericor. & mul. lib. 3. tit. 2. can. omnia, ca. nulli, ca. per Esaiam. 1. quæst. 1. c. fin. 5. quæst. fin. Ab hæreticis tamen, quos vere scimus esse hæreticos, non sunt accipienda. ca. final. 24. quæstion. fin. Si tamen ab illis dentur in forma Ecclesiæ Catholicæ, virtute non carent, c. secundum, 19. distinctio. canon. si autem, cum tribus sequentibus, c. sicut, ca. quod pio, 1. quæstion. 1. Contrarium, si non dentur in forma Ecclesiæ Catholicę. ca. qui. sed notandú, 1. quæst. 1. Quamobrem Sacramentum in forma Ecclesiæ datum, iterandum non esse: Verùm virtus sacramenti dabitur per manus impositionem eorum qui hęretici non sunt. vide distinction s. in e. præter hoc, §. porrò, 32. distinct. Ab excommunicato quoque collata Sacramenta vim habent, quamuis peccet qui ea in eo statu confert. c. si celebra, de Cleric. excommu. ministran. In Concil. Tridentin. session. 7. canon. 12. *Si quis (inquit) dixerit ministrum in peccato mortali existentem: modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, seruauerit, non conficere aut non conferre Sacramentum, anathema sit.* & in titulo de Baptismo, in eadem session. cap. 4. & in session. 14. titulo de Ministro huius Sacramenti & absolutione, cap. 6. Sic negatur Sacramenta vera esse apud hæreticos non quantum ad formam, sed quantum ad virtutem, ca. omnes, 14. §. item. cùm dicitur, 28. quæst. 1. Vide hoc explicatum, in ca. quod quidam, 97. sub 1. q. 1. §. verum, 32. distinct. c. cùm renunciatur, 32. quæst. 1. ca. quamuis, de Consecration. distinction. 4

e Intentio esse debet, vt qui confert Sacramenta, intendat illa conferre, & ad eum finem quò instituta sunt cónferat: non ioco, non per irrisionem vel cótemptum: & cum intentione Sacramenti, verba Sacraméti pronúnciet. Quod Innocentius latè explicat, ad c. 1. de Baptismo. facit, c. detrahe, quæ. 1. & Concilium Tridentinum session. 7. de Sacramentis, ca. 11. *Si quis (inquit) dixerit, in ministris, dú Sacramenta conficiunt & conferút non requiri intétionem saltem faciédi quod facit Eccl sia, anathema sit.* Id etiam ex diuo Augustino, translatum in cap. solet etiam quæri, 3. de Consecration. distinction. 4.

CAPVT V.

1. A quo instituta Sacramenta.

1 SI quis dixerit Sacramenta nouæ legis, non fuisse omnia à IESV CHRISTO Dño nostro instituta anathema sit.[a]

SCHOLIA.

a Verba hæc ponuntur in Synodo Tridentina sessio 7 ca 1 & in Concil. Florentino in decretis Eugenij ad Armenos & in summa: baptisma institutum: D. Matthæi, ca. 28. Confirmatio promissa à Christo in die Ascensionis eius, Diui. Luc cap 24 Instituta die Pentecostes, Actor. . Sacramétum corporis Christi, institutum: DD Matthæi c. 26. Marci c. 14 Lucæ 22. ad Corinth c. 11 Sacramétum Pœnitentiæ vel absolutionis institutum: D. Matthæi, c. 16. & 18, & Diui Iohan. Euang. cap. 20. de Sacramento ordinis agit D. Paul. ad Ephesios c. 4. Diuus Matth. c 26. D. Marcus, cap 10. & 14. D. Lucas. cap. 9. 10. & 22. Sacramentum matrimonij liquet, ex c. 19. D. Matthæi: vnctionis verò extremæ ex episto. æ Diui Iacob. cap. 5.

CAPVT VI.

De forma concedendi Sacramenta.

Sacramenta vna & eadem forma vbique administrari debent, Ne fiat schisma in Ecclesia.[a]

SCHOLIA.

a Cyprianus Epistola 8. lib. . Diuus Augustinus de Ecclesiasticis dogmatibus, c 30. facit, c. fin. 11. dist.

CAPVT VII.

1. Quibus & quæ necessaria sunt Sacramenta & quæ necessitatis & voluntatis.

2. Num apud hæreticos.

1 OMnia Sacraméta sunt quidem ad statum vniuersalem Ecclesię necessaria,[a] Baptismus intrœuntibus Ecclesiam:[b] Confirmatio ad robur pugnantium: Eucharistia ad viaticum progredientium:[c] Pœnitentia, pro redeuntibus vel resipiscentibus[d] extrema vnctio, exeuntibus ab hoc seculo;[e] ordo diuinis & seruientibus:[f] Matrimonium, generátibus:[g] Ratione verò singularium personarum, Christianorú, quædam dicuntur singulis Christianis necessaria seu necessitatis.[h] Quæ sút de pręcepto, & tenetur

quilibet Christianus ea recipere certo loco & tempore[t] quæ non possunt prætermitti si detur tempus, ex contemptu, [k] sine detrimento salutis æternæ. Qualia sunt Baptismus, [l] Confirmatio [m], Eucharistia, [n] extrema vnctio, [o] Pœnitentia. [p] Quæ nihilominus quamtumuis necessaria, tamen temerè non dantur omnibus, veluti impœnitentibus [q], nec mox à grauioribus peccatis redeuntibus, [r] acephalis, [s] excommunicatis. [t] Alia porrò sunt Sacramenta voluntatis, quia ea Christianus si velit, potest accipere, non tamen cogitur: qualia Ordo: [v] & Matrimonium. [x] Apud Hæreticos negatur esse Sacramenta vera; non quidem quantum ad formã, sed quantum ad virtutem. [y]

SCHOLIA.

a Io Concil Trident. sessioo 7 csp 4. sunt columnæ istę septem, quas sibi sapientia in domo sua excidit.
b ca. nulla præter, §. porrò, de Consecratio. distinc. 4.
c ca. vnic § per famulos, de Sacra vnction. can Spiritus sanctus, de Consecration. distinct. on. 5.
d c qui recedunt, & c de his, 26. quæstion. 6.
e c. his qui, 26. qu est 7 c 2 § 2. de Pœnit distinc 3.
f ca ab infirmis, 26. quæstione septima.
g ca. cleros, vicesima prima distinctione.
h ca. omne bonum, vicesima septima, quæstiooe 7.
i Probatur diuisio Sacrameotorum, in necessaria & voluntaria: in c veniens, 8. & ibi Gloss de Transact Dignitatis quæ oon sunt necessitatis, dixit, ca. Remissionem, 39 §. sed notandum, 1. quæst 1 vbi Gloss tractat de Singulis Sacrameotis oecessitatis & voluntatis, seu dignitatis.
k In summa Rosellæ Dicta, in verb Sacramentum.
l Alioqoin si sine contemptu prætermittatur Sacramentorum sumptio, non est iudicandum de damnatione prætermittentis: cùm potestas Dei non sit alligata Sacramentis, & posset ideo si illi placuerit, aliter saluare. c debitum, 4 de Baptismo. lib. 3. titu. 42 c final. de Pœnitent. distinct. 7. c. fin de Presby. non Baptisa.
m ca. nulla præter, de Consecratioo. distinction. 4.
o ca. nullus, de Consecration. distinction 4. Est autem oecessitatis confirmatio, habita ratiooe contéptus, non aliter: vt ait Panormit. ad ca. quanto, & ibi textus, de Consuetudi.
o ca. omnis Christianus, de Consecration. distinct 1.
p can 1. caus. vicesima sexta quæstion. 7.
q ca non potest, de Pœnitent. distinction. 1.
r Fere per totam, causam vicesimã sextam, quæst. 7.
s ca. in actione, de Pœnitent distinctioo 1.
t ca. Abbatibus, vicesima octaua. quæst 2.
v can si quem, de Senten. excommu. ca. Engeltrudam, 3 quæstion. 4.
x cap vbi ista, septuagesima quarta distinctiooe.
y ca. vbi nooest, 30 quæstione 2.
z ca. omnes, 14. §. item cùm dicitur, 28. quæstio. 1. Vide hoc explicatum, in c. quòd quidam, 9. 1. q. 1. ca cum renunciatur, 32. quæstion. 1. ca. quamuis, de Cõsecratioo distinction. 4.

CAPVT VIII.

Effectus Sacramentorum gratia, Character.

Qvodlibet Sacramentum nouæ legis habet duos effectus: vltimus, & principalis est gratia. Alius dispositiuus ad gratiam, qui in Baptismo, Confirmatione, & Ordine dicitur Character: in aliis autem quatuor Sacramentis, dicitur ornatus.[a] Deus ibi iustificat: & interior effectus Sacramentorum, iustificatio est.[b]

SCHOLIA.

a Iisdem verbis Vignerius in Institutionibus Theologiæ. cap. 16. vers. 10. de Sacramentis in generali. Explicátque versu 6. Vbi, refert sententiam Diui Thomæ, quod in omni Sacramento sunt tria, scilicet Sacramentum tantùm, res tantùm, & res, & Sacramentum simul. Atque rem, & Sacramentum simul vocari Characterem, in Sacramentis, Baptismi, Coofirmationis & Ordinis: & in aliis quatuor Sacramentis Thomistas vocare illam Entitatem ornatum, & dicere esse dispositionem ad gratiam: in 4. sententiarum distinct. 22 quæst 2 Videnda, & summa, Astexana, lib. 4. tit. 1. versu. circa quartum. Explicat autem D. Thomas, 3. parte summæ, q. 65. artic. 1. quomodo Sacramenta Ecclesiæ ordinantur ad duo, ad perficiendum hominem in his, quæ pertinent ad cultum Dei, secundum regimen Christianæ & spiritualis vitę; & in remedium cõtra peccatum.
b Vide Diuum Thomam in 3. parte summę, quęs. 62. artic. 8. & ad Romanos, capite 8.

CAPVT IX.

Abusus Sacramentorum vitandus.

Vitandus est summopere & præcaueodus abusus Sacramentorum, & ne in aliorum vsus quàm ad quem instituta sunt applicentur.[a] Ideo firma custodia, clauibus adhibitis conseruanda, ne temerariæ manus ad illa extendi possint, ad tentanda nefanda & horribilia dictu: ideóque pœna imposita ea negligenter custodientibus.[b]

SCHOLIA.

a Vide Angelum Clauasium, in summa, in verbo, *Sacramentum* Numero. 15. Abutuntur impiissimè Sacramentis sortilegi, Vide quę dixi, lib. 3. Syntag. iur. cap. 6 & lib. 4. c. 15. Probat, & cap. 2. de Apostat can. qui vis, 117 & seqo. de Consecration distinct. 4. Iussit Deus, Exodi, capit. 30. Mosi facere vnctionis oleum Sanctum, opere vnguentarij, qoo vngeretur tabernaculum & res eius ad Sanctificationem: prohibuit autem carnem hominis vngi ex eo, sub pœna mortis, idipsũ & de thymiamate altaris dictũ, ne ad profanos vsus & priuatos sub pœna mortis conuerteretur.
b cap. 1. de Custod. Eucharistiæ, Chrismatis, & aliorũ Sacramentorum, lib. 1. tit. 44. cap. sane, c. de Celeb. Missar. lib. 1. titul. 41. ca. qui bene noo custodierit, de Consecration. distinction. 2.

CAP. X.

CAPVT X.

Rationes aliquæ Sacramentorum.

TRiplici porro de cauſa dicunt Theologi inſtituta fuiſſe Sacramenta, propter humiliationem, eruditionem, & exercitationẽ:[a] ſed hæc & alia apud illos cognoſcenda relinquamus progrediamur, & ad ſingula Sacramenta perueniamus.

SCHOLIA.

a Magiſter ſententia.lib.4 diſtinction. 1. quæſtion 2. Propter humiliationem, vt dum homo inſenſibilibus rebus quæ ei natura inferiores ſunt, ſe ex præcepto Creatoris eum reuerendo ſubiicit, vt magis ex hac reuerentia placeat; non in illis, ſed per ea ab eo quærens opem. Eruditio reſpicit, vt id quod foris in ſpecie viſibili cernitur, ad inuiſibilem virtutem agnoſcendam mens erudiatur. Exercitatio eò pertinet, ne homo ſit otioſus, & vana contemplatione à dæmone inficiatur.

DE BAPTISMO[a] Tit. VII.

a De Baptiſmo & eius effectu lib.3. Decret. Tit.42. in Cle lib.3.tit.15 in Decreto Gratia. tota diſtinct. 4. de Conſecratione. in Codice Iuſtinianeo, ne ſanctum Baptiſma reiteretur lib.1.tit.6. in noſtro Syntag Iuris, lib. 2.c. 4.

CAPVT PRIMVM

De nomine, & in Gloſſa: quando aqua ſacramentum: & quæ linguæ tantum tres in Eccleſia, & de profano baptiſmale.

1 BAptiſmum inter Sacramenta annumerari iam ſatis ſuperiori titulo dictũ eſt:[a] quamobrem probatione illa contenti ad reliqua quę baptiſmi ſunt prouenio. Baptiſmus generaliter, idem eſt quod ablutio, aſperſio à Græco verbo,[b] βαπτίζω quod eſt abluo. immergo, vnde βαπτισμὸς & βάπτισμα, merſio, lotio, ablutio; & βαπτιστήριον lauacrũ; & βαπτιστὴς ſeu baptiſta qui immergit, qui abluit. Cõmune ita nomen & profanis & ſacris ablutionibus & expiationibus:[c] verum hic de Eccleſiaſtico diuino & ſacramentali baptiſmate, agere inſtituimus tantummodo.

SCHOLIA.

a Supra titul 6 &c 1 Go 2d c ad ver. *Sacramentum* de Conſecration. diſtinct. 4. tradit ait aquam in baptiſmo, eſſe Sacramentum, & ipſum Characterem; ſimiliter 12. quæſtion 1. c. licite, & ipſam etiam ablutionem, & hæc tria idem ſignificare, ſcilicet ablutionem interius factam, vel quæ fieri debet propter fictè accipientem. Aquam autem incipere & deſinere eſſe Sacramentum in prolatione vltimæ literæ illius formæ, quia tunc ſignat: non ante vel poſt eſſe Sacramentum, remanere tamen rem Sacram, cap 1 de Sacra vnction. quemadmodum dicitur in oleo benedicto vel Chriſmate: quia tandiu eſt Sacramentum, quandiu fit cum eo vnctio, non antè vel poſt: remanere tamen rem Sacram, quamuis alij contrarium dicant, inquit Gloſ. vt notatur in c. detrahe. 1 quæſt. 1. adde, can. per aquam baptiſmi, de Conſecratione diſtinctione 4.

b Hic obiter notandum Eccleſiam Catholicam vti tribus linguis principalibus, Hebraica, Græca, Latina, verba quædam in ſuis myſteriis & diuinis adminiſtrationibus, integra & immutata retinuiſſe: nõ autem ex aliis admiſcuiſſe. Eò quòd titulus Crucis in qua Dominus noſter fixus fuit. Hebraicè Græcè & Latinè tantum conſcriptus fuit. Diui Iohannis, c. 1. Sic ex Hebræis inuenimus: *Eli, Eli, Lamazabatani* D. Matthæi, cap 27. *Deus Zebaoth*. Miſſa à *mas*, tributum, oblatio. Ex Græcis habemus: *Kyrie eleiſon: Baptiſma, Chriſma, Exorciſtes, Cathecumenos, Energumenos, Euchariſtiam*, & alia plura, ex Latinis fere omnia nunc nobis.

c Profana baptiſmata, ſunt ablutiones à ſordibus corporalibus, qualia habebant plura Iudæi, Eccleſiaſtici, 34. Marci 7. Docuimus & lib. 36. Syntagmatis, c. 2:. Nu. 1. quomodo & per aquam gentiles expiarent crimina; quæ ibi vide.

CAPVT SECVNDVM.

1 *Diuiſio ſeu diſtinctio Baptiſmi octuplex.*
2 *Chriſtianum, ſanguinis flaminis.*
3 *Fluminis.*

1 RVrſum Baptiſma in ſacra ſcriptura octuplex refertur[a] primũ, fuit diluuij, quo terra inundata eſt à peccatis, ſeu peccatoribus, deletis ſeu ſuffocatis delinquentibus qui tunc eam incolebant:[b] ſecundum fuit in maris rubri tranſitu, in quo adfuit aqua, nubes & ignis. Tertium, fuit illud, quo immundi lauabantur, & poſt lotionem purificati in caſtra redibant.[d] Quartum Diui Ioannis Baptiſma introductoriũ ad Chriſti Baptiſma, nondum tamen ſpiritale ſed ad pœnitentiã pertinens.[e] Quintũ, conſtat lachrymarum copioſa emiſsione, verè laborioſum.[f] Sextum ex ſanguinis irrigatione ſeu perſione, in martyrio pro fide Chriſti.[g] Septimum Baptiſma dicitur non ſalutare, quod ſine fine peccatores piunt.[h] Octauum Chriſtianum totum ſpiritale.

2 Breuius autem, Baptiſma Chriſtianũ diſtribuimus, in Baptiſmum ſanguinis, flaminis, & fluminis.[k] Baptiſmus ſanguinis eſt, quando quis pro fide eiúſque confeſsione martyr ſeu teſtis fit, & in ſanguine ſuo baptizatur, cuiuſmodi dicitur Baptiſmus Innocentium Martyrum, & latronis in cruce Deum confitentis, qui dum pateretur credidit, & in quo quod de Sacramento Baptiſmi defuerat, compleuit omnipotentis benignitas quia non ſuperbia, non contemptu, ſed neceſsitate defuerat.[l] Baptiſmus flaminis, quando quis igne & gratia Sancti Spiritus ſic mundatur & abluitur à peccatis, dum coram perſecutore fidei conſtanter antequam aqua & Spiritu baptizari

poſsit, fidem confitetur [m] vel dum quis fidem habet & credit ſe fuiſſe baptiſatum. [n]

Baptiſma fluminis eſt lauacrum regenerationis, ablutio corporis, accedente certa & præſcripta forma verborum; [o] hócque & Sacramẽtale Baptiſma de quo hic agemus præcipuè.

SCHOLIA.

a Apud Athanaſium, li. de Diner. quæſtionibus. quæſtione 33.

b Geneſ e. 7. & 8. & 2. Petri, cap. ſecundo. Sapientiæ 10. can. quide rgo, 23. quæſtion. 5. can. non eſt, ſexta diſtinctione.

c .ad Corinth. c. 10. Exod. c 13. ca. ne quemqnam, de Conſecratione diſtinctione 4.

d Numero. capite decimonono Indith. capite 12.

e Actorum, cap 1. & 19. Diui Iohan. etiam, cap. 1. D. Marci, c. 8 9 can. non regenerabantur, de Conſecra. diſtinctione, 4.

f Pſal 6. Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum.

g Hoc & Dominus noſter Baptizatus, D. Marci 10. Lucæ 1?.

h Athanaſius, vbi ſuprà, de Diuerſis quæſtionibus.

i de quo nos infrà mox dicemus copioſius.

k Gloſ. ad cano. 1. ad verbum, *neceſſarium*, de Conſec. diſtinctione 4.

l can. Baptiſmi vicem, 34. & can. Cathecumenum, de Conſecr. diſt. 4. c. nollus expectet, circa principium & 5. ſi de Pœnit. diſt. 1. defectum Baptiſmi ſuppleuit in latrone Paſſio Chriſti; item & ſupplet fides conuerſi, vbi neceſſitas Baptiſmum aquæ excludit: Gloſſ ad d c. Baptiſmi vicem, ad verbum, *Cyprianus*. Sic & verus Baptiſmus non tam ablurione corporis, quàm fide cordis conſtare dicitur, in cap. verus Baptiſmus, 150. de Conſe. diſt 4 ex Diuo Auguſtino, Tra in Iohannem, 8. ad c. 5. Diui Iohannis, & quod apud nos valet aqua baptiſmatis, hoc egit apud veteres, vel pro paruulis ſola fides, vel pro maioribus virtus ſacrificij. vel pro his, qui de Abrahæ ſtirpe prodierunt, myſterium Circuncisionis, vt ait Di Gregorius, lib. 4 in Iob. c. 2. in Moralibus: & refertur in ca quod autem apud nos, & can. ſequenti, de Conſecr. diſt. 4. adde quæ dixi infrà, cap 6 litera v. Baptiſmus fluminis imprimit Characterem, & liberat à pœna debita & culpa. Baptiſmus flaminis eſt, cùm quis habẽs fidem volens baptizari caret Baptiſmo aquæ, non quidem per negligentiam & contemptum, ſed propter impotentiam, quia ſcilicet habere nõ poteſt, & liberat quæque à culpa & pœna: Baptiſmus ſanguinis vt in martyribus qui non valentes habere Baptiſmum aquæ proprio ſanguine baptizantur: vel potius merito ſanguinis precioſiſſimi in Cruce effuſi, & hic ſimiliter liberat à culpa & pœna. ſed iſti duo Baptiſmi flaminis & ſaguninis dicuntur extenſo nomine, quia quoad euacuationẽ & culpæ & pœnæ ſupplent locũ Baptiſmi fluminis, ſed tamen non imprimunt Characterem: vnde quidam dicunt quod ſi contingeret aliquem talium baptizatorum reſuſcitari quod deberent baptizari Baptiſmo aquæ: Iohannes Gerſon, 2. parte operũ in compendio Theologiæ de Sacramentis.

m can. Baptiſmi vicem in ſecundo de Conſecratione diſtinctione quarta.

n cap 2. de Presbyter. non baptiſa. libr. 3. titulo 43. Et hoc eſt Baptiſma per poteſtatem impartitum, nempe per Deum, quod aliud eſt ab eo quod fit

1 per miniſteriũ, nempe per miniſtrum, vt ait Diuus Auguſtinus in Iohan. tractatu, 5 ad caput 1 quireferrur, in can. 39. aliud eſt, de Conſecration. diſtinct 4. Conſtituit & Baſilius Magnus lib de Spiritu Sancto, capit. 15 Baptiſma ignis purgationem, quæ fit in vltimo iudicio per ignem. Quia ignis quale cuiuſque fuerit opus, probabit. 1. ad Corinth. capite 3. Et baptizatos igne Spiritu Sanctus fuiſſe putat Apoſtolos Cyrillus, Hieroſolymitano: Catecheſi 3. & 17. Illuminatorum, per cap. 2. Actorum & cap. 3. D. Matthæi: ibi ipſe vos baptizauit Spiritu Sancto Quamquam & aqua fuiſſe baptizatos petut: Tertullianus lib de Baptiſmo, cap. 13. & Diuus Auguſtinus ad Seleucianum, epiſtola 108. cuius verba in can. qnando, 147. de Conſecration. diſtinctio. 4. Nicephor. lib 2 cap. 4. Singulare & quod ait Cyrillus Hieroſolymit. Catecheſi 3 & Baſilius Mag. de Spiritu Sancto capit 1?. quad Dominns noſter IESVS, miſit aquam & ſanguinem ex latere, vt illa tempore pacis; hoc tempore perſecutionis Baptiſmus fieret. Aquæ vicem, & viſibilis Sacramenti in neceſsitate, quæ aqnam adhiberi non permittit, Supplet Martyrium, & cordis contritio, diſtinct. c. baptiſmi vicem, & c. Cathecumenum, de Conſecration. diſtinction 4. Gloſſa ad ca 1. ad verbum, *Sacramentum*, eadem de Conſecration. 4. diſtinct. explicat & Diuus Anguſtinus lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas, ca. 21.

o Magiſter ſententia, lib. 4. in diſtinctio. 2. quæſtion. 1. ſicque definit: Gloſ ad c. 1. ad verbum, *neceſſarium*, de Conſecration. diſtinction. 4. Ablutio illa exterior corporis, interiorem animæ per Spiritum Sanctum factam, indicat, ſignat & operatur: quæ fit additis verbis ad elementum: quod explicat, D. Ambroſius lib. 1. de Sacramentis, c. 4. & 5. vnde ſumptus canon per aquam, 9. de Cónſecration. diſtinction. 4. Videndum Concilium Tridentinum, ſeſsione 7. titulo de Sacramentis in genere, cc 2 6 & 8. Dicitur, & in ca. propriè, eadem 4. de Conſecration diſtinctione, quod Baptiſmus fluminis ſumpſit ſimpliciter virtutem, ex Paſsione Chriſti. Notat & Glo ad c. 1, ad verbum, *Sacramentum*, de Conſecration. diſtinction. 4. quando aqua fit Sacramentum.

CAPVT TERTIVM.

1. 3. Vnum Baptiſma nec iterandum. 1. 2. 3. Regeneratio in eo ſpiritalis. 4 de Baptiſmo hæreticorum. 5. de ſimulato.

1 REgeneratio vna eſt, ideo vnum Baptiſma, [a] quod nõ iteratur. [b] Per Baptiſmum ſpiritualiter renaſcitur homo, & membrum Chriſti fit, [c] Characterem indelebilem accipiens: quem nec Baptizatus amittit per peccatum, [d] non ſecus quàm propter maculas aut morbos, nemo deſinit eſſe natus corporaliter: Et qui iterum ſcienter & ſponte Baptizatur, iterum videtur Chriſtum crucifigere. [e] atque ideo pœnis multis obnoxius eſt, quæ in iuris corpore continentur: [f] Is etiam qui Catholicum rebaptizat immaniſsimum dicitur committere ſcelus, [g] pœníſque iuris puniendus. [h]

3 Quamobtem ab Hereticis baptizati vel ab aliis, cum aliqua & ſubſtantiali forma, *Ego te baptizo, in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti*, cum intentione baptizandi, vt Eccleſia docet, verè Characterem Baptiſmi recipiunt, nec ſunt rurſum à Catholicis rebaptizandi. [i] Idipſum ſi in eadē forma & intentione à Iudæis vel infidelibus ſeu paganis fuerint baptizati: nam & ita eorum eſt Baptiſmus, [k] ideo non rebaptizantur vt non baptizati: verum tamen cum à talibus baptizati veniunt ad fidem Catholicam in Eccleſiam perductis, in illis ſupplentur in Baptiſmo adhiberi à Catholicis ſolita, omiſſa in Baptiſmo, & adduntur: vt Chriſma, manus impoſitio, profeſsio plena fidei, & reliqua. [l] Si autem in forma Eccleſiæ baptizati non ſint, ſed alio modo, proculdubio baptizādi [m] ſunt: nec rebaptizati cenſetur, qui anteà non fuerunt vt oportet baptizati.

4 Qui tamen ab Hæreticis ſcienter fecerint ſe baptizari, baptizati quidem ſunt, nec debent rebaptizari; ſed quia tunc ab illis nihil gratiæ receperunt, ſunt per manus impoſitionem Eccleſiæ reconciliandi. [n].

5 Baptiſmus quoque vere ſuſcipitur ſi ſimulatè, vel pro ſanitate, cum forma & intentione baptizandi Eccleſiæ detur, nec reiteratur: [o] quamuis accipienti non proſit ad ſalutem æternam niſi in eo ſimulatio ceſſet. [p] Quare Simoni Mago qui ſimulatè Baptiſmum accepit, & poſteà nō pœnituit, Baptiſmus non profuit. [q]

Si dubitetur porrò, nū quis fuerit aliàs baptizatus, baptizari non prohibetur; imo tutius fiet in baptizetur: [r] ſub hac formula: *Si baptizatus es ego te non baptizo: ſed ſi nondū baptizatus es: ego te baptizo in nomine Patris & Filij & Spiritus Sācti*.

SCHOLIA.

a cap. fin. de Baptiſm. lib. 1. tit 42 ad Epheſ. c 4. ca nō licet, 107. ca rebaptizare, 108 de Conſecr. diſtinc 4 I iuus Auguſtinus, epiſt. 103 ad Maximium m, c Eccleſiis, 68. diſtinction.

b Titulo ne ſanctum Baptiſma iteretur, lib. 1 C. ti 6. & proximè citatis iuribus: exemplo Natiuitatis naturalis quæ vna eſt, renaſcitur etiam ſemel homo in Baptiſmo, D Iohannis Euangel cap. 3. & in l 58. de Hæreticis, in Codice Theodoſiano. *Iā lotū* (inquit Optat. Mileuitanus contra Donatiſtas) *non reuocamus ad fontem: abſit vt iteremus quod ſemel eſt aut duplicemus, quod vnum eſt.* Qui rebaptizat, non purificat ſed inceſtat: l 1 ne ſacrum Baptiſ. iter l 1. C. ti. 6. irrogatque iniuriam Sacramento, dum efficax primo conceſſum non arbitratur: & qui rebaptizat id aufert quod geminat: vt ait, l 5 de Hæretic. C. Theodoſia. ca fina. vt ſuprà p. 9.

c ca. quia paſſus, 36. eod. de Conſecr diſt 2. ca. ad hoc de Conſecratione diſtinctione 4.

d ca. quod quidam, 1. quæſt. 1 c. licite, 32 quæſt. 7 ideo rebaptizari non poteſt ſine iniuria imaginis Dei, ca quemadmodum membrum, 23 q. 7 VideGloſſam quæ explicat in ca. 2. ad verbum, *iniuriam*, de Apoſtat. lib. 5 tit. 9. recedentes à fide nec Baptiſma, nec baptizandi poteſtatem amittunt: ca. miramur, §. his authoritatibus, 24. quæſt. 1.

e ca. qui bis, 117 de Conſecratione diſtinctione 4.

f Pœnæ, in dict. c qui bis: vt bis ignoranter baptizatus ordinari niſi aliqua maxima neceſſitas cogat, non poſſit ſi ſcienter patiantur ſe rebaptizari per ſeptem annos pœniteant Si pro munditia petituerint ſe rebaptizandos per tres annos: & in c eos quos epiſcopos, 1·8. eadem diſtinctio. 4. de Conſecra. pœnitētia perpetua epiſcopis & Presbyteris & diaconis ſponte vel coactè rebaptizatis imponitur, aliis alia in Carthaginenſi Concilio 5. ca. 1: & in ca. confirmandum eſt, o. diſtinct. ſtatutum quoque, ne vnquam permitteretur rebaptizatis ad clericatus gradum promoueri: Idem in Concilio Toletano, 4. ca. 18. & in ca. qui in aliquo crimine, 5 . diſtinctio. Meminit Alexander 3. ſum. Pōt. in c. 1 de Apoſtatis, quoſdā tractos ęgritudine longa confectos inſano ſortilegarum credentes concilio, vt ſanentur iterare Baptiſmum, & ita iniuriam inferre Sacramento. Atque Imperatores Theodoſius & Valentinian. in l. f. C. ne ſanctum Baptiſ iteret. dibaphum ſeu rebaptizatum ingenuum, qui paſſus fuerit ſe rebaptizari: vel factum non detulerit, exilio ac decem liberarum mulcta damnari voluerant adempta teſtandi & Donandi licentia: imponentes eandem pœnam iudici, qui pœnam diſſimulauerit in reis caſtigandis.

g ca rebaptizare, de conſecratione diſtinctione 4.

h Etiā ſi quis miniſterium minor præbuerit rebaptizanti: maximè ſi factum, vt non poſſit ad ſacros ordines promoueri: niſi cum ingreſſo religionem diſpenſetur, ca. 1. de Apoſtatis: Iure ciuili Anabaptiſtæ, qui rebaptizant, & rebaptizantur, ſi Chriſtiani ſint, ſupplicio adiudicantur, ſi ætatem capacem diſcretionis habeant. c. l 2. ne Sacrum Baptiſma iteretur & ſacerdotio indigni declarantur, in l. 1. eius. tituli: & in concilio generali, qui rebaptizauerit excommunicatione percuſſus, ab omni officio & beneficio Eccleſiaſtico deponitur: in c. fin §. fin. de Baptiſmo.

i Ca dictum eſt à Domino, §. quod verò, cum duobus ſequenti. 1. quæſt. 1 d. c. rebaptizare, & cap. ſiue Hæreticus, 5 . de Conſecr. diſt. 4 c. non eſt aqua, 50. diſtinct & in in ſeſſion. 7 Concilij Tridentini, c. 1..

k Can. Romanus, de Conſecratione, diſtinct. quarta.

l Ca ab antiqua, ca. vt hi de quibus, de Conſecratio. diſtinction. 4 ca. hi qui, 1. quæſt. 1. c. de Arrianis, 09. de Conſecrat. diſt. 4 quod & ſupplementum amiſſorum adhibetur in aliis Sacramentis quæ non iterantur, cap 1. de Sacra non iteran. lib. 1. titul. 16.

m Dicto can. de Arrianis, & ca. ſi re vera, 30. de Conſecratione diſtinctione 4.

n ca. quod quidam dicunt, 1. quæſtione 1. ca. quamuis, de Conſecratione diſtinctione 4.

o can. ſolet etiam . 31. cum duobus ſequentib. de Conſecratione diſtinctione 4.

p ca. tunc valere incipit; de conſecration. diſtincti. 4.

q can quod interrogaſti, 37. diſtinctione.

r can. paruulos, 110. cum tribus ſequentibus, de conſecratione diſtinctione 4.

s Forma ponitur illa in cap. 2. de Baptiſmo.

CAPVT IIII.

De materia & forma Baptiſmi aqua & Spiritu ſancto, 1. & 2.

1 Baptiſma conſtat aqua & Spiritu Sancto [a] verbo, & aqua, quorum altero deficiente non perficitur. [b] Aqua naturalis ſine vlla artificiali admixtione eſſe debet, [c] aqua rurſum ſanctificata niſi fiat tempore neceſsitatis

vrgentis.

vrgentis,quo casu aqua quælibet naturalis idonea est [d].

Forma in inuocatione explicita sanctissimæ Trinitatis & substantialis: [e] *Ego te baptizo in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti.* [f] Quãquã aliquando in Ecclesiæ incunabulis,vt nomẽ Domini nostri IESV CHRISTI mentibus fideliũ imprimeretur,baptizatũ fuerit in nomine IESV.[g] Sub quo continebatur etiã tota sanctissima Trinitas: Nam filius Dei,non potest esse sine Patre; nec Pater & Filius sine Spiritu Sancto ab vtroque procedente. Nec obest Baptismi veritati si verba Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* malè pronuncientur, velper ignorantiam recti sermonis, vel per impedimentum linguæ.[h]

SCHOLIA.

a Iuxta illud, *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c* Diui Ioban.cap.3.& ca. regenerante, de Consecratione distinctiooe 4.

b Ca 1.§.Sacramentum, de Summa Trinita.ca. penult.de Baptism.ca.non vt appooeres, 5.eod.titul.

c Ca.penul.de Baptismo: io ca.1.de Coosecra.dist.4. Io Concilio Trideotino session 5.de Sacram. Baptismi. Sic etiam in Coocilio Florentino statutum, vt esset vera & naturalis aqua in Baptismo nec interesse, frigida oe esset an calida. Purgat autem aqua peccata, ooo ex se, sed ex vi verbi & passionis Christi:& quia aqua fuit sanctificata ex tactu corporis Domini IESV CHRISTI Matthæi cap 3. ca.nunquã aqua, de Consecration.distinctiooe 4. Sic oon aqua sola est,sed tria in Baptismo,quæ vnũ sunt aqua,sanguis & Spiritus: Diui Iohannis epistola j.c.fin.quod explicat Diuus Ambrosius Tomo 4. lib. de his qui initiantur mysteriis. Baptismus figuratus fuit in aquis, vt Exod.14 de baptizato in arena,& de baptizato à pueris,vide lib 2.Syotagmat iuris,cap.4.tium.12.& 13.

d Vide Richardum in 4.senteotiarum distinct. 5.art fin q.1. Cur in aqua celebratur hoc Sacramentum, plures ad feruntur rationes j.ex significatione,quia aqua habet vim refrigerandi & lauandi:vnde signat gratiã lauaotem culpæ maculas: & refrigerantam incendium fomitis.2. quia aqua commuois est & facile haberi possit. 3.quia aqua cum sanguine noo aliud fluxit ex latere Domini 4.quod spiritus viuificans primum super aquas apparuit,Genes.j. 5.quia saluator Iordanis aquã, mundissima sua carne tetigit,& virtutem aquæ dedit.

e Ca si te verà,& ca.in synodo,de Consect.distinc.4.

f Ca de Baptis.ca retulerunt,de Consecr. distinct.4 & sic mandauit fieri Christus:D Matthæi,cap. 28 versu. 19.*Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti.* Pronomeo tamẽ, *ego*,noo est de necessitate Sacramenti & potest omitti sine magna cu pa tutius tameo fit si adhibeatur,reliqua sunt de forma necessaria:item oec dictio *te*;quia plures simul baptizari possunt in necessitate, qui aquis perfundi possunt & potest dici ego vos baptizo,si plures tamẽ baptizaot non possunt dicere nos te baptizamus,vt omnia explicat Iohannes Gerson in 2 parte,operum in compeodio Theologiæ dum de septem Sacramentis agit,& de forma Baptismi. Sicque aliæ formæ reprobandæ:vt eorum, qui & tempore Apostolorũ baptizabant in nomine trium principio carentium de cuius prohibitione cautum, can. Apostol.48. *Si quis episopus aut Presbyter secundum ordinationem Domini, non baptizauerit in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, sed tres in principio carentes, aut tres filios, aut tres paracletos deponitor:* item prohibita Gnosticorum Hæreicorum forma, qui baptizabant in nomine ignoti patris, in veritate matris omnium. Et in nomine discendeotis IESV: vt scribit Irenæus lib.1.cap. 8.vt & illa Arrianorum qui baptizabant in nomine Patris per Filium in Spiritu Sãcto,quam & miraculum reprobauit apud Nicepotum Calix.li. 13.c.35.vt & illa reiecta Eunomianorum qui non bapozabant in nomine trium persooarum sed in Domini mortem vt narrat Socrates lib 5. cap. 23. quod & prohibetur in ca.Apost. 49.

g Actorum, cap. 2. versu. 38. & cap. 19. versu.5 ca. quodam,24.ca.multi,82.de Consecrat.distincti.4. vide Glossam ad caput. j.de Baptismo.& hanc sententiam & explicatiooem tribuunt Scholastici D. Ambrosio lib. 1. de Spiritu Sancto,cap.3.quem secutus est Beda,in cap. 10. Actorum. D.Bernardus episto 340.ad Henricum:Hugo de Sancto Victore libr.2 de Sacram.parte 6.cap.2.Magister senteotia, 4.senteotiarum distinction.1.Nicolaus Papa epistola ad Bulgaros existimantes quod ita & fecerint Apostoli baptizantes in nomine Trinitatis; cum in vna persona Christi docerent implicari & prædicari Sanctissimam Trinitatem. Et dicunt quidam ex Scholasticis baptizasse Apostolos ex quadam peculiari Dei dispensatione. Alij autem dicunt, Diuũ Lucam, dum ait baptizatum fuisse in oomine Domini IESV, cap.2.10.19.intelligere,in fide eius vel authoritate eius,vel Baptismo ab illo instituto:baptizatum,at non in nomine eius solius,sed adiuncto Patre & Spiritu Sancto. Eóque iusserit Dominus Apostolis,ca fin. Matthæi baptizare,in nomine Patris & Filij & Spiritus Sãcti. Verum hæc reiiciemus plenius tractanda ad Theologos,sufficit nobis hæc obiter monuisse.

h C.retulerunt,86 c.si nõ,de Consec.dist 4. vide quę tractat. Astensis in sũma li 4 ti 2 vers.circa secũdũ.

CAPVT V.

De aliis ceremoniis Baptismi.

1 BAptismi adduntur præter formã superiorem aliæ solemnes ceremoniæ, quæ tamen pro forma substantiali non sunt: sed quæ mysteria Baptismi exponere & gratiam Spiritus Sancti significare posint, à tempore Apostolorũ per manus traditæ.[a] Quarum quædam præcedunt ipsam in aquam immersionem, quædam sequuntur. Habet & cum his rationẽ Ecclesia baptizãdorũ, nũ sint adulteri, vel infantes.

2 Si quidem adulti ante baptismum catechisãtur: & instruũtur quid de fide credere debeant. [b] eaque de causa prius examinãtur [c] vt per se fidẽ profiteãtur. Neque enim fidei professio prodest alterius ei qui per se respondere potest. [e] Indicebatur adultis ante Baptismũ & vitæ peractæ, malè pœnitẽtia: nõ ꝓpter satisfactionẽ peccati, sed propter reuerentiam Baptismi, ratione humiliatis.[f]

3 Paruuli contra cum aliorum & Ecclesię spõsione fidei baptizantur: [g] & vices baptizandi qui per se loqui non potest, alius supplet.[h] proinde adhibentur Anadochi fideiussores seu patres lustrici, qui vulgo patrimi matrimæve nuncupantur. [i] Adhibentur & exorcismi, [k] ex sufflationes [l] orationes [m] sal benedictus, saliuæ contactus, [o] Chrismatis inunctio.[o]

ad hæc nomen baptizando imponitur, [p] signatur baptizatus in fronte, in corde. [q] Trina fit immersio in nomine & confessione Sanctissimæ Trinitatis, & in memoriam triduanæ resurrectionis, [r] sufficit & aliquando vna [s] cum eadem confessione. Sequenda autem erit in hac immersione, infusione, vel aspersione aquæ, consuetudo Ecclesiarum. Sufficietque si modo aqua in aliquam partem baptizando infundatur corporis. [t] Imponitur & post baptismum baptizato candida vestis, [u] fiunt & alia, quæ in libro baptizandorum præscripta sunt ab Ecclesia Catholica, quæ, extra causam necessitatis vt benedictio aquæ [x] seruantur.

SCHOLIA.

a vt liquet ex Diuo Clemente Roma. lib 7. constitutionum Apostolicarum cap. 39 40. 4. 42 Dionysio Areopagita, lib. de Ecclesiast. Hierar c 2 Tertullia. lib de corona militis, D. Augustino, de Symbolo ad Cathecumenos, lib. 4. Traditio & ratio mysteriorum quæ adhibentur baptismati, de Consecra. dist. 4. ca. 1 igitur, & secunda prædicatione, &c.

b ca ante baptismum, can. ante viginti, ca symbolum. 56. de Consecra. distinct 4. quot autem menses debeant esse Iudæi inter Cathecumenos, antequam baptizentur, docetur in ca. Iudæi. de Consecratio. distinct. 4.

c ca. baptizandi, 58 de Consecra. distinct 4.

d ca. cum pro, de Consecra distinctione quarta.

e ca. agunt, & can. ne quod absit, de Consecrat. dist 4.

f ca. sine pœnitentia, eadem distin. 4 vide D. Augustinum lib. 1 de Pœnitentia

g ca in Ecclesia, ca paruuli, cum pluribus canonib sequentibus & ca. quartas, de Consecra distinct. 4. ca. maiores, de Baptismo.

h ca paruuli, ca. ægrotantes, ca cùm pro paruulis, de Consecra. distinct. 4.

i ca vos ante de Consecra. distinct. 4. vnus porrò non plures offerre debet baptizandum ca. non plures, de Consecra. dist. 4 c. quamuis in 3. de Cogna. spirita. in Sex Nouella Iustinia 123. ad hæc iubemus.

k ca. siue paruuli, ca. ante viginti: ca sicut, de Consecr. dist. 4. Ratio exorcismi, in ca sicut & ca. sacerdotes ead. dist 4. Catechismus & exorcismus præparant ad sacramentum baptismi, ca ante baptismum, & ca. prima, de Consecra. distinct. 4.

l dicto ca. siue paruuli, can dehinc iterum de Consecra distinct. 4

m ca ex hinc iam, & ca. emersisti, de Consecra. dist. 4.

n dict. ca ex hinc iam, & ca. sal. cœleste: vbi ratio de Consecra distinct.

o ca. postea tanguntur, de Consecr distin. 4 tanguntur nares & aures ex saliua: & dicitur effetare, &c vbi ratio.

p ca. deinde, de Consecra. dist. 4. alibi docetur, quare inungatur oleo sancto baptizatus in pectore, & inter scapulas.

q can baptizandi, in 2. ead. dist. 4. de Consecra. ibi, *baptizandi nomen sanum dicat*. Sicque baptismus datur infundendo aquã: ego te baptizo, Petre, vel Paule, in nomine Patris, & filij, & spiritus sancti. nomina propria hominibus imposita ad recognoscendos singulos, l. 1 C. de mutatio. nomi. lib. 9 titul 25. Antiquitus Iudæi imponebant natis filiis statim nomina dum vidit Adam factam esse Euam, vocauit eam viraginem ex viro factam Genes. 2. Sic c. 4. vocauit filios, Cain, Abel, &c. & cap vigesimaquinta, vbi egressi sunt Iacob & Esau ex vtero matris, ita vocati sunt. Post statutam circuncisionem nomina, vt plerumque cum nati circumcidebantur, proprium accipiebant vt Lucæ capit. 1. & 2. apud Græcos etiam, nomina nuper natis consultò, & adhibitis sacris & litationibus, & vocatis aliis proximéque, constare potest, ex eo quod scribit Polyænus libro 6. Strategematon in stratagem. Iasonis 6. dum refert, Iasonem, fratrem habuisse Merionem magnis opibus præditum, sed tenacem, nihilque ipsi largientem: cumque filio sibi procreato, ad imponendum ei nomen Thessalorum principibus conuocatis, aduocasse fratrem, vt primas in eo negotio partes ipse susciperet. Merionemque habuisse Litationum principatum à fratre (Nos dicimus similem patrimum) forsan & potestatem accepisse nomen indendi puero atque eum cum intellexisset interim Iasonem fratrem vim attulisse suis dispensationibus & abstulisse viginti Talenta: nomen imposuisse πορθάονα Porthaon, quod est vastator. Apud Romanos pueris natis, nomina imponebantur nono à natiuitate die, fœminis octauo: Plutarch In problematis vbi reddit rationem Macrob. libr. 1. Saturnatur c 16. vt & prænomina pueris non prius imponebantur quàm togam virilem sumerent; puellis non prius quàm nuberent, vt authorem laudat Q. Scæuolam C. Titus Probus in epitome libri decimi Valerij Maximi. Quamquam & posteà & nomina mutarent vt in adoptionibus Romani, & apud alios alio tempore ex aliqua causa, vt Abraham dictus Abraham, Sarai Sara, Genes. c. 17 mutauit & nomen Christus Simoni Bariona, & nominauit eum, Cepham vel Petrũ, hodie in baptismo imponuntur nomina, & aliquãdo in confirmatione alia dantur Licet & iure mutare nomen proprium, dummodo in fraudem cuiusquam hoc non fiat. dict. l. 1. de mutatio nom C. & siquis ex nomine, de lega. apud Iustinia. vide quæ diximus de mutatione nominis lib 36. Synt: g. cap 4.

r ca posteà signatio de consecratio. distinctione, 4.

s ca postquam nos, 78. can siquis presbyter, 79. can de Tom. 80 ca. eodem modo 81 can. multi sunt, 82 de consecratio. dist. 4 & in cano Apostolo. 48.

t ca. propter vitandum 83 de consecra. 4 distinct. 4.

v vt ait glos. in ca proprie, 3 ad verba trium millium, de consecratio. dist. 4. textus in ca. nec quemquam. ead. 4. distinct.

x ca. post baptismum, & ca. accepisti, de consec dist. 4.

u ca deinde a sacerdote, fin cum duob. can. sequentib. de consecra distinct. 4.

CAPVT VI.

1 *Qui baptizari possint.*
2 *Num monstrum.*
3 *Num gemini.*

BAptizantur tantùm ad regenerationem homines, [a] illique dum viuunt, non post mortem, [b] baptizari possunt adulti, [a] paruuli, [b] muti, surdi, ægrotantes, qui aliis respondentibus pro illis de fide, cùm per se respondere nequeant, vtiliter baptismũ accipiunt. [f] De dormientibus autem & amentibus nũ baptizari possint cum distinctione responsum est, vt si ante somnum vel amentiã decreuerint velle baptizari, possint baptizari: contra si non habuerint antè propositum baptizandi, quemadmodum neque

inuiti baptizari possunt. [d] In vtero matris omnioo existens partus, non baptizatur: quamuis mater pro se baptizetur, [e] nec extenditur baptismus matris ad eũ qui in eius vtero est. Quia qui nondum secundum Adam natus non est, non potest renasci secundum Christum. [f] Dehinc quod in fidei confessione cuiusque voluotas exigitur. [g] Attamen si pueri in vtero existentis appareat extra vterum aliquod membrum, in casu necessitatis in illo membro viuentis poterit baptizari. [h] Plures quoque vnieo baptismo simul posse baptizari imminente periculo putâ ignis, ruinæ, vel alterius necessitatis, cum hac forma, *vos baptizo. in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti*, placuit. [i]

2 In monstro ex muliere nato, num baptizari debeat, distinguendum puto: nũ ad brutam omnino tendat figuram, vt nullum vestigium humanæ formæ vel animæ hominis habere videatur, vt si sit omnino anguis, omnino canis, &c. Putarẽ non dici hominem, [k] & ideo baptizandum non esse. Quod si vestigium in eo sit humanæ figuræ, quamuis per omnia membra homo non sit perfectè apparens: tutius puto, si baptizetur, quia videatur habere humanam animam & rationalẽ, neque debeat ei obesse superfluitas vel defectus corporis vel membrorum. [l]

3 Quamobrem & gemini nati, & iuncti, sunt baptizandi, vnus illorum prior, *Ego te baptizo, &c.* & posteà alius, *Si non es baptizatus, ego te baptizo.* &c. idque ob difficultatem & dubium, num vna anima eosdem duos, corpore distinctos vt iunctos viuificet, an verò duæ animæ adsint. [m] Semel baptizati non amittunt characterem, nec rebaptizantur, vt ante dictum. [n]

SCHOLIA.

a est enim baptisma necessarium ad salutem æternam consequendam & regenerationem, & aliorum quorum aliud præter hominem capax non est: & proinde abominabiles sunt illæ execrationes, quæ fiunt per sortilegia, & magos baptizãtes lapides, bufones & similia, ad contumeliam creatoris, & contemptum sacramenti, impellẽte inimico salutis humanæ diabolo.

ß mortui sine baptismo post publicatam legem baptismi obnoxij sunt morti æternæ si non ante aut baptismo fluminis fuerint baptizati vt anteà diximus & posteà in effectu. & can. firmissimè proinde iurisdictio Ecclesiæ non extenditur ad mortuos, neque remedia eius baptismi fluminis: quia mortui non sunt de eius foro ca ligatur 24. quæst. 2. & post mortem hominum locantur animæ secundum quod meruerent can. tempus 13. quæst. 2.

a ca. 1. §. fin. de Consecra. dist. 5. cap. 1. §. sacramentum, de summa Trinita.

b e. maiores, de baptismo, can. 1. §. fin. & ca. baptizari de Consecra dist. 5. pueri nisi baptizentur vita æterna priuantur, ca firmissimè, de Consecra. distinct 4. quemadmodum post introductam circumcisionem incircuncisi masculi, peribant à vita æterna ca quod autem, apud nos, & ca ex quo: ead. dist. 4. expressè Diui Ioan. cap 3. de baptis. ad Roma 5. & ita non baptizati decedentes dãnati sunt, sed mitissima pœna plectuntur, can regenerante, de Consecratio distinct. 4. ex Diuo Augusti lib. 1. de peccatorum meritis. cap 15. de baptismo paruulorum fuit sententia D. Augustini pueros sine baptismo decedẽtes æterno igne puniendos: verùm & ab eo omnes Theologi recentiores dissentiunt, excepto vno Gregorio Ariminensi, sed priuatione visionis Dei puniendos tantùm: vide hac de re integrum libellum Catharini Politi, de Statu puerorum post mortem Itaque non ex fide parentum in vtero existentes mortui vel sine baptismo decedentes saluantur, ca. Illud perscrutari, & can. filius Dei, ~. paruuli etiam, & can si qui apud, can paruuli alio, canon nihil est aliud, can. minor, can. placuit vt qui, de Consecratio. distinct. 4.

c ca paruuli alio profitente, ca. ægrotantes, cum 2. sequentib. ca paruuli fides, ca. mater Ecclesia, ca quis autẽ nesciat: vbi rationes: de Consecratio. distinctio 4.

d cap. maiores, §. item quæritur, de Baptis. pulcherrimum exemplum refert Fulgosius libr. 1. cap. 16. & Egnatius ex Diuo Augustino. de quodam Curina, agri Hipponensis incola, qui cùm per plures dies sensibus fere amissis tacuisset, velut mortuus, tandem subitò loquelam adeptus, dixit se ante tribunal Dei fuisse, & iussum redire in vitam, & in Ecstasi. illa se fuisse ab Augustino Hippone baptizatum, & moniũr, vt ita faceret, quoniam quod tunc videbatur factum visio erat.

e ca. si ad matris, 14. de Consecra distinct. 4. ex Diuo Augusti. libro 6. contra Iulia. cap. 5. ca Moyses, 32. quæst 2.

f ca qui in maternis, 15. de Consecrat. distinct. 4. Ex Isidoro libro 1. sententia de summo bonor capitul. 24.

g can. si qua mulier, 16. eadem dist 4. de Consecrat. ex capitulis concilij Martini Bracharensem capitul 54.

h hæc est opinio Landulphi ad 4. lib. Magistri sententiarum, dist. 4. q. 1 quę tutior iudicatur: quamquam in contrarium sint aliorum aliquę sententiæ, de quibus agit Angelus Clauasius in summa §. baptismus, 6 pro qua mihi videtur textus in ca. nec quẽquam de Consecrat distinct 4 vulgare quod scriptum est Traiani linguam post multos ab eius morte annos inuentã, baptizatam, à Gregorio quod refert D. Ioannes Damascenus

i Diuus Thomas 3 parte summæ, q. 67 articulo 6 cap. 2, Astexanus lib. 4. summæ tit 5. ;. circa secundum, vers vtrum vnus.

k l. non sunt liberi, 14 de Sta. hom in P. sic intelligo l. ostentum 38. & l. quæreret aliquis 135. de verbor. signi. P l penul. e de posthumis hæred instit

l proximè citatis iuribus, sunt enim diuersæ hominum figuræ, quæ extra ordinem communem alicubi inueniuntur, quæ nihilominus inter homines annumerantur, quamuis verum sit esse portentosas & monstrosas, prout liquet ex Plinio lib. 6. historiæ naturalis cap 30. & lib 7. cap. 2

m vide Landulphum in 4. sentent distinct. 6. quæst. 1.

n sublata itaque hæresis de hæreticis rebaptizandis tanquam admisissent characterem per hæresim determinata per Stephanum Papam. Euseb. lib. 7. c. 2. Et propterea Heleno, Firmiliano, & cunctis per Ciciliam Capadociam, Galatiam, & vicinarum gentium episcopis excommunicationem minatus est. Idem Euseb. 7. lib. cap 5.

CAPVT VII.

1 Qui baptizare possint. & de ministro baptismi.
2 De sponsoribus & compaternitate.

1 Onstat vt regulare, baptizandi ministerium presbyteris solis fuisse concessum, vt nec diaconis permittatur absque presbytero: nisi his procul absentibus, vltima languoris necessitas cogat. [a] In necessitate periculi vitæ baptizandi quippe cum abest episcopus aut presbyter aut alius Ecclesiasticus minister, non quidem ex authoritate officij, sed ex permissione Ecclesiæ laici possunt sacramentum quod acceperunt baptismi, dare. [b] Et in eadem quoque necessitate deficiente viro mulier baptizat, non aliter, [c] imo & Paganus, [d] & Iudæus. [e] Potestq; exhiberi baptismus à bonis & malis ministris, [f] ab hæreticis, dummodo hi & reliqui omnes cum aqua, forma, & intentione Ecclesiæ baptizent: [g] nemo tamen vnquam seipsum baptizare potest. [h]

2 Cæterùm sponsoris fidei seu patres vel matres spiritales baptizandorum dicti patrimi & matrimi, [i] qui leuant in fontibus & adsunt baptizatis, vt pro eis respondeant, non admittuntur regulariter, non baptizati, aut non confirmati, [k] non etiam Abbas, non monachus. [l] Si tamen de facto leuent & accedant, fiunt compatres spiritales: Quemadmodum vnus, [m] compater & vna commater tantum: non plures regulariter tantùm accedere possunt: veruntamen si reipsa plures accedant & interueniant in leuando à baptismate, omnes contrahunt consanguinitatem spiritualem. [n] Est & regulare, patrem aut matrem naturalem baptizandi, non posse leuare, offerre, vel tenere in baptismo filium. [o] Excepta causa necessitatis, ex qua & contrahunt quoque cognationem spiritalem. [p]

SCHOLIA.

a can. constat, 19. de Consecra. dist. 4. can Diaconos, 93. distinct.

b dict. ca. constat, & can. in necessitate, 21. ca. sanctum, est baptisma 36 de Consecra. distin. 4. Diuus August. ad Fortunatum. In Concilio Tridenti. sessio. 7. de Sacramentis in genere cap 10.

c ca. mulier, 20. de Consecra distin. 4. ca 4. super quibus, 30 q. 3. vide diuum, Clementem li 3. Constitutio. Apostolica. cap. 9. & 10.

d ca Romanus pontifex, 23. de Consecra. distinct. 4.

e ca. à quodam Iudæo, 24. ca. solet etiam quæri, 31. de Consecra. eadem distinct. 4.

f ca si inter bonos, 25. ca baptismus. 26. ca. cùm baptizat, 27 de Consecratio. distinct. 4 non enim pendet vis sacramenti à merito ministri, sed ex potestate Dei vt ibidem dicitur.

g ca. si apud illos, 28 ca quamuis vnum, 29. de Consecrat. distinct 4 vide Innocentium ad cap. frater instati, de clerico excommu. ministra.

h Vide, de forma baptismi canon. debitum, 4. de Baptismo.

i Anadochi dicuntur à Dion. Areopagita, patrimi vulgò seu compatres quasi patres, tamen apud priscos Romanos pater patrimus dicebatur, qui cùm esset pater habebat suum patrem superstitem, vt ait Sextus Pompeius Festus, ibi & matrima ea quæ mater existens, matrem suam habebat Potest hic patrimus & matrima dici, qui patris aut quæ matris fungitur officio & munere, vt & patritú, & auitum, dixerunt, quòd ad patrem vel auum pertineret, secundum Nonium Marcellum ex Varrone, & Cicerone in prima Tusculana Paganis quoque mos fuit, deferre in publicum filios nuper natos vt nominia illis imponerent, fœminis die octauo, masculis, nono: dies ille, quo id fiebat, lustricus dicebatur, & qui ferebat ea de causa, dictus pater lustricus, vt scribit Macrob. 1. Saturnalior, cap. 16. & Festus.

k ca. in baptismate. de Consecra. distinct 4. licet vt diximus paulo antè, Iudæus & non baptizatus in necessitate posint baptizare. Notandum tamen non esse de necessitate Sacramenti baptismi, vt baptizatus teneatur ab aliquo, præcipue dum vrget periculum mortis, & necessitas baptizandi. Extra tamen necessitatem, peccaret sacerdos baptizans sine leuante, propter ritum à sanctis Apostolis institutum, vt docet Diuus Dionysius Areopagita, libr. de Ecclesiastica hierarchia cap. fina. Quia cùm baptismus sit quædam regeneratio: quemadmodum, paruulus nuper natus, eget nutrice & pædagogo, sic in spirituali generatione, propter imbecillitatem spiritualem quæ reperitur etiam in adultis, vt ait D. Petrus 1. can, 2. *quasi modo geniti infantes lac concupiscite*, &c. exigimus aliquos vt patres, qui fidem leuans doceant, & eos instituant, vide Viguerium in institutionibus. Theologicis de sacramento baptismi, cap. 16. distinct. 1. vers. 10.

l ca. non licet, ca. monachi, de Consecra. distinct 4. ca. placuit 16. quæst. 1.

m ca non plures, de Consecra. distin. 4. cap. fin. de cogna. spirita. in Sext. Et in concilio Tridenti. sessio, 24. de reformatio. matri. cap. 2. vnus enim est pater naturalis, quem imitatur spiritalis.

n dicto cap. fina. de cogna. spirita. in Sex. quod tamen concilium Tridentinum videtur reformasse in proximè citato loc. Hic notandum, aliquos existimasse vniuersitatem vel ciuitatem non posse fieri patrimum, nec contrahere compaternitatis cognationem vt Federicus, consil decimoquinto. Eo quòd vniuersitas ipsa, vt corpus est ciuile, non dicatur baptizata, Et qui non est baptizatus non posit ad baptizandum suscipere ca. in baptismate, 102. de Consecration. distinction quarta. facit in argumentum capitul Romana S. in vniuersitatem, & capitul. si sententia, de Sentent. excommunicatio. in Sex. Panormitanus tamen, defendit contrarium posfique hanc cognationem spiritualem contrahi cum Vniuersitate per Syndicum vel delegatum, quod dispositio concepta in vniuersitatem resoluitur vt respiciat personas singulas de vniuersitate, dicto capitul. si sententia, facit quod notatur in dicto §. in vniuersitatem, capitul. noueris, capit. grauem, de Sentent. excommu. Addo quod hodie consuetudo recepit, vt per procuratorem in magnis viris seui magnatibus, hæc cognatio cum mandante posit contrahi spiritalis, vt ait Perusinus ad caput finale. de Cognatione. spirita.

ui Sex. quauis alij negent, vt Panor. & alij ad c. veniens, de Cogna spiritua. Panorini tamen distinguit, & tradit prohiberi quidem per procuratorem contrahi, antequam actus fiat: at post actum tenere. Qui negant, dicunt necessariam esse patrini in actu baptisinatis præsentiam, vide summam Rosellam in verbo *matrimonium*, in 6. impedimento, nuni. 18. & 19. summam Angelicam in verbo *matrimonium* 3. impedimento 7. num. 14. & 15.

o ca. penul §. finali, & cano. finali, 30. quæstione 4.

p ca. ad limina, 30. q. 1. dictum & est honestum non esse, licèt non sit prohibitum, duos coniuges simul alterius filium de baptismo leuare: ca fin. 30. q. 4. sed & commater vxoris meæ facta, con ante matrimonio contrahit cognationem spiritatem mecum, vt post mortem vxoris meæ, non possim cum ea matrimonium contrahere: ca sciscitatur, & ca. si quis ex vno coniugio, 30. q. 4. fuit olim valde controuersum, nú si maritus proprium filium si in casu necessitatis leuasset de baptismo, vel baptizasset, vxor ei teneretur reddere debitum commixtionis, quod disputatur in tota 30. q. 1. & resoluitur Et resolutum in ca ad limina teneri nec separandos ideo coniuges, & clarius deinceps, nec subtrahendum ideo debitum coniugale in capite. 2. de cogna. spiritali, libr 4 titul 11.

CAP. VIII.

Vbi baptizandus sit.

1 Baptizati debent baptizandi, non in priuatis locis, sed in Ecclesiis parochialibus, intrà quarũ fines seu limites nascuntor: aut in eo loco, in quo sunt fontes specialiter deputati. Nisi regum aut principum filij sint baptizandi: vel nisi tale periculum immineat vel vrgeat, vt non permittat ad Ecclesiam accedere. [a]

SCOLIA.

a Ita conclusum in concilio Viennensi, Clemen. 1 de baptismo. lib. 3. Clementin. tit. 5 vide ca. de diuinis 45. sub. 16. q. 1. c. his quæ pro Ecclesia, 11 de Maior & obedien. c. a. de mona. Eaq; ratione Ecclesiæ parochiales, baptismales dicũtur. c. 1. de Ope noui nũcia parique ratione, præbitorũ sacramentorũ percipiunt decimas & primitias ca. Eccles. 13 q. 1. videnda quæ tractat D. Thomas, part. 3. summæ q. 83 art. 3. Prohibitum & Monachis sacra baptisteria in monasteriis habere, ca. pridem 18. q. 2. Prohibuit & Iustinianus, Nouella 58. in priuatis domibus sacra fieri mysteria, & Iulianus antecessor constitutio. 52. quẽadmodum & Leuit c. 17. prohibitum, alibi offerre sacrificia quá ad ostium tabernaculi. statuit & 6 synodus in Trullo, ca. 31, & ibi etiam tractat Balsamon, ne in priuatis ædibus, aut in oratoriis sacrificaretur vel baptizaretur sine episcopi loci consensu. refertur & in ca. clericos, 34. de Consecrat. dist. 1. Missas etiã in priuatis locis non esse dicendas statuit Conciliũ Aureliacẽse, c. 3. & in Capitularibus Caroli magni lib. 5. c 230. & lib 6. c. 101. in ca. vnicuique 35. de Consecrat. dist. 1. prohibuit & Iustini. Nouella. 131 de Eccles. titulis, c. 8. Quod voluit emẽdare Leo Imperator nouella sua 4. dum statuit, nó modò vniuersales Ecclesiæ sacerdotes, verùm etiã eos qui ad quamcũque eodem sacram pertinent, si in hoc vocentur, licitã sacra mysteria exponere, diuinũque cultum celebrare domi priuatę possint dehinc & Nouella 15 permisit, vt salutarem baptismum in quocumque sacro oratorio peragi liceat. Cæterùm istæ constitutiones nihil obsunt sacris canonibus: vt nec reliquæ quæ à principibus laicis de rebus aut personis statuunt Ecclesiasticis, propter defectum potestatis eorũ qui statuũt; ca. lege imperatorum, & ca certum est, xi. ca suscipitis 10 dist. ca inter 35. q. 2. can. bene, 96. distin. capitul. quæ in Ecclesiarum prælatis, 7. de Constitutio. cum similib.

CAPVT IX.

De tempore baptizandi.

1 IN primitiua Ecclesia baptismus generalis bis tantũn anno fiebat, Sabbatho sancto in Paschate & Pentecoste: ex necessitate verò, quandocunq; periculum mortis imminebat. [a] Hodie omni tempore, & in omni aqua elementari licet, ob necessitatem & periculum quod omnibus per omnia momenta imminet. [b]

SCHOLIA.

a ca. non ratione, cum sequentibus, vsque ad can. constat, de Consecra. distinct. 4.

b ca. celebritatem, de Consecr dist. 3 ca quando quis, de Consecr. dist. 4. Nouella Leonis tamen, 17. voluit statuere, baptismum pueri nuper nati differendum vsque ad diem quadragesimum à natiuitate, nisi infanti mors immineret, neque etiam mulieres puerperas baptismo non initiatas, intra diem 40. à puerperio baptizari permisit, aut initiatas intra quadragesimum diem admitti ad sacram communionem. Scribit & Photius lib. 3 c. 28. Sed vt dixi anteà proximè vbi canones sunt, legibus imperatorum contrariis fides abroganda.

CAP. X.

1 *De effectu & fine baptismi circa peccata.*
2 *Et cognationem spiritualem.*

1 Baptismus, est fundamentum omnium sacramentorum aliorum, [a] sine quo nemo saluari potest, si contemnat baptizari. [b] spiritualiter namque homo renascitur per baptismum, & fit membrum Christi, [c] & dæmon omnes vires amittit in aquis baptismatis, [d] delet baptismus originale peccatũ, [e] ob quod mortui ante baptismum, damnantur, [f] aufert & in adultis peccata actualia omnia. [g] Manet tamen in baptizatis concupiscentia, sed attenuata, quæ non obest, & ad exercitium,

pugnæ ſpiritalis oobis relicta eſt. [h] Sicq; explicat Diuus Auguſtious.[i] *Non ex quo, quis, inquit, baptizatur, omnis vetus infirmitas in eo abſumitur, Sed renouatio incipit à remiſſione omnium peccatorum, & intelligentia & operatione ſpiritalium: cætera verò in ſpe facta ſunt, donec etiam in re fiant, quod erit in reſurrectione. Nam in baptiſmo quamuis fiat plena remiſsio peccatorum, non tamen plena eſt nouitas*, & perfecta muratio: quia adhuc remanet corruptio, *non ſolùm in corpore, ſed etiam in animo, qui eſt homo interior: in quo ſi perfecta eſſet nouitas, non diceret Apoſtolus quod renouatur de die in diem.* &c.

2 Per baptiſmum contrahitur cognatio ſpiritalis, quæ impedit contrahi [l] matrimonium, & diſſoluit contractum, inter leuaotem & leuatum ex ſacto baptiſmate, inter pattem baptizati & viduã leuantis, [m] inter baptizatum & viduam leuãtis [n] inter baptizatum & filiam leuantis, vel inter filium leuantis & filiam baptizatam: [o] inter filios filiáſue baptizantis presbyteri & baptizatum aut baptizatam. [p] Contrahitur & cognatio hæc inter patrimum ſeu leuantem, & matrimam, ſeu eam quæ leuat: verum matrimonium inter illos non impedit. [q]

SCHOLIA.

a ca. cùm itaque, de Conſecr. diſt. 4. c. 3 de presbytero non baptizato miniſtrante li. 3 ti. 43. ordine prior & neceſſarius baptiſmus, ca præter hoc, 6 hæc de malis, 12. di 1. ianua aliorum ſacramentorum, ca. ſiquis fugerit. 1 quæſtio 1. cánoti. hi verò, de Conſecration. diſtinct. 4.

b ca. cùm itaque, de Conſecrat. diſt. 4. c maiores, 3. de baptiſ & ad Titum c. 3. Lauacro generationis ſaluamur, & diui Ioan. cap 3. *niſi quis renatus fuerit.* &c. Quod apud nos valet aqua baptiſmatis, hoc egit apud veteres vel pro paruulis ſola fides: vel pro maioribus virtus ſacrificij, vel pro his qui de ſtirpe Abrahæ prodierunt, myſterium circũciſionis: Gregorius in Moralibus libro. 4. in Iob c. 2. ca. quod autem 5. de Conſecr diſt. 4 verùm hoc amplius quam circunciſio operatur nunc baptiſmus: quia circunciſio pœnam originalis peccati tollebat, ſed gratiam non dabat: facit autem vtrumque baptiſmus, in c. maiores, de Baptiſmo

c ca quia paſſus, de Conſecr diſt. 2. ca . & ca ad hoc, de Conſecrat. diſtinct. 4.

d ca. nec quemquam, de Conſecrat. diſtinct. 4.

e ca firmiſſimè, 3 & ca ex quo, 6 de Conſecra diſt 4.

f dicto can. firmiſsime.

g ca regenerante, & ca ſine pœnitentia, de Conſecrat. diſtinct. 4.

h ca per baptiſmum, 1 de Conſecra. diſt. 4. vide concilium Tridentinum in 5 ſeſsione, de peccato origina c. 1 diuum Aug. lib 1. de baptiſ paruulorum c 39.

i Diuus Auguſtinus de baptiſ. paruulorum c. 7 relatus in ca. non ex quo, 14 . de Conſecratio. diſtinct. 4

k D. Paulus Epiſtolæ ſecundæ ad Corinthios cap. 4.

l ca. ita diligere, 30. q. 3 ibique argumento vtitur filiorum adoptiuorum Nicolaus ſummus pontif facit l ſiquis allumnam, lib. 5. c. ti. 4 In Eclnga Baſilico. li. 28 ti. 5. c. 17. Conſtanti. Harmenone lib. 4. ti. 6. περὶ τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτισμ[illegible], &c.

m c. Martinus, de cogna. ſpirit. vide totam 30. q. 4. ſuperueniens tamen compaternitas inter coniuges, non diſſoluit contractum matrimonium c. 2. & c. contracto, de Cogna. ſpiritali. tota. 30. quæſt. 1.

n c. veniens, de Cogn. ſpirita. c 1. eo. tit. in Sex. ca. non oportet, cum duobus ſequentibus. 30. quæſt. .

o quare ſi de facto coniungantur, ſeparabitur matrimonium, c. tua nos, de Cogna. ſpirituali: quamuis liberè contrahi poſsit matrimonium inter fratrem baptizati, & filiam patrimi vel matrimæ c. 1. qui matrimonium accuſa. poſſ.

p vide cap. finale, de Cognatione ſpiritali.

q can. fin. iuncta gloſ o q 5 ſatius tamen putatur & ad vitandum ſcrupulum pertinere, colendamue honeſtatem bonorum morum, ſi matrimonium inter ſe non ineant, vt ait Panor. ad capitul. Martinus, de Sponſalib.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS TIT. VIII. [a]

a Tractatur de Conſecratio diſtinct 5. can. 1. 95. diſtinct. titulo de Sacra vnctione lib. 1. tit. 15. de hoc nos tractamus lib. 2 Syntagma capitul. 5.

CAP. I.

Continuatio, Quid Confirmatio.

1 Bſolutâ tractatione de Baptiſmo, ſequitur vt agamus de Confirmationes ſacramento quod ſequitur Baptiſmum. [a] Omnes Chriſtiani bis ante baptiſmum vnguntur oleo benedicto: primum in pectore, deinde inter ſcapulas: & bis poſt baptiſmum ſcilicet chriſmate ſancto in vertice: demum in fronte. [b] Per frontis chriſmationem manus impoſitio deſignatur, quæ alio nomine dicitur confirmatio, quia per eam ſpiritus ſanctus ad augmentum & robur datur. [c]

SCHOLIA.

a canon. primo. & 3. de Conſecration. diſtinction. quinta.

b hæc, & quid significent istæ vnctiones, tractatur in cap. vnico, .quia verò Christus, de sacra vnctio, Quomodo oleum triplex fiat in Ecclesia, in quinta feria hebdomadæ in Ramis palmarum, docet Guilhelmus Durandus in lib. 6. Rationalis diuinorum officio. cap 74. vbi de oleo infirmorum, Chrisinatis, & de oleo sancto

c dicto cap. vnico. 6. per frontis chrismationem, de Sacra vnctio ca. spiritussanctus, 2. de Consecr. dist. 1. omnes Christiani fideles per manus impositionem episcoporum spiritum sanctum post Baptismum accipere debent vt pleni Christiani inueniantur ca. 1 omnes fideles, de Consecra dist. 5. Baptismi & confirmationis ita coniuncta sunt duo sacramenta vt ab inuicem nisi morte preueniente nullatenus possint à Christiano separari, & vnum sine altero ritè perfici non possit. ca. 3. de His vero super quibus, de Consecra dist. 5. quod de adultis dicitur qui pleni dicuntur effici Christiani, dum Confirmationem accipiunt: & si contemnerent, peccarent mortaliter, alioquin pueris decedentibus sufficit Baptismus, gloss. ad can 1. ad verba vt pleni, & gloss fin. ad ca. 3 ad verbum perfici, de Consecra dist 5. facit quod scriptum Actorum c. 8 ibi, *Baptizati tantum erant in nomine domini IESV, tunc imponentes manus accipiebant spiritum sanctum, &c.* can manus de Consecratio. distinct 4.

CAPVT. II.

Vnam esse confirmationem sacramentalem non iterabilem.

1 Onfirmatio, in quantum sacramentum est, [a] vna est, quæ confirmat & auget spiritus sancti gratiam in nobis: sicque separatur ab alijs quæ confirmationis nomen habent, & ad alia referuntur, [b] & semel tantùm Christiano datur, nec iteratur. [c]

SCHOLIA.

a confirmatio verum sacramentum est in concilio Tridenti. de Confirma c. & hæc est sententia fidei Catholicæ, ex qua damnantur qui confirmationē sacramentum esse negarunt vt Vvaldenses teste Aenea Syluio in historia Bohemica c. 35 Nouatiani, teste Theodoreto lib. hæreticorum fabularum. Eusebius lib 6 c. 33 & alij hæretici quidam huius seculi, qui & sacris scripturis & sacrorum patrum authoritatibus cum vniuersalis Ecclesiæ censura expugnantur vt à Clemente lib 3 constitution. Ecclesiastica. cap. 10. 16. 17. à Cornelio Papa, & martyre in epistola as Fabianum Antiochenum. Eusebio lib. 6. historiæ cap 33. Innocentio 1 epistola 1. ad Decentium. cap. 3. cap cùm venisset de sacra vnctio. per c. 8. Actorum Aposto. concilio Eliberitano cano. 38. Laodiceno ca. 7. Aurelianensi ca. vt ieiuni. de Consecta dist. 5. Meldensi ca. vt episcopi de Consecrat. distinct 5. & ita hanc vsitatam antiquitus fuisse inter Christianos confirmationem & vnctionem plures tradunt, vt Iustinus Martyr quæst. 37. Origenes homilia 8. in Leuiticum, Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi mystagogica. 1. & 2. Ioannes Damascenus lib 4. de fide cap. 10. Gregorius Nazianzenus oratione in Sanctum lauacrum. Tertullianus li. de resurrectione carnis, Cypria. epistola. 1. Ambros. 3. de Sacramentis c. 2. Augustinus 15 de Trinitate cap. 26. et alibi Hieronymus dialogo cōtra Luciferianos, & alij plures qui Theologis familiares sunt & cogniti. & de hoc sacramento agunt libr. 4. Sententiarum Patrum distinct 7.

b vt in titulo de confirma vtili vel inutili, cum dicimus confirmationem electionis, confirmationem sententiæ, & sic de similib.

c ca dictum est 8 & sequen. de Consecra. distin. 5. ex Concilio Taraconensi. cap 6 Hinc colligitur error eorum, qui arbitrantur Sortilegas esse iterum chrismandas aut rebaptizandas: eo quod dicant eas & baptismo & chrismati renunciasse, vt dæmonis obsequio se mancipent, & putent characterem Baptismi & chrismatis amisisse, quod tamen falsum est: cùm sit ille character indelebilis: quamquam dæmon radendo illis frontem & notam illis imprimendo nitatur illis persuadere quod baptismum & chrisma amiserint, usque astutè facit vt illas in desperationem pertrahat, quòd non possint ad misericordiam Dei refugere Et ideo probi confessores cum istæ miseræ adiudicantur suppliciis, vel si aliquando Dei misericordia reuocantur, debent illis accurè ostendere, falsum esse illas amisisse characteres baptismi & chrismatis, quibus efficiuntur membra Christi, qui nunquam redeuntibus veniam & gratiam denegat, vt neque neganti Petro defuit.

CAPVT III.

1 Materia. 2 Forma. 3 Minister. 4 Tempus. 5 Modus & personæ confirmationis.

1 Ateria confirmationis chrisma est, quo confirmati in fronte liniuntur. [a]

2 Forma conferendi chrisma habetur in pontificali, vt dum chrismate fit crux in fronte confirmati, dicat episcopus, *Ego consigno te signo crucis. & confirmo te chrismate salutis in nomine Patris & filij & spiritus sancti*: Accedit & manus impositio. [c]

3 Solus episcopus chrismandi in fronte seu confirmandi habet potestatem iure communi, non simplices presbyteri. [d]

4 Potest autē omni tēpore episcopus cōfirmare. [e]

5 Offertur confirmandus ab sponsore, fidei eius vocat vulgus & patrimū, qui eum in fide plenius instruat. [f] quale qui offert ipse debet esse confirmatus aliter non contrahit compaternitatem, [g] debetque alius esse ab eo, qui oblatū leuauerit à baptismate excepta causa necessitatis: isq; debet esse vnus, nō plures. [h] Non possunt etiam offerre confirmandos filios, parentes: [i] nullos autem, abbates, [k] monachi, [l] non magis quàm de fontibus leuare, excepto tempore necessitatis: fuit & olim vitrico prohibitū priuignum confirmationi offerre: imminēte alioquin & separatione ab eius matre, [m] quod posteà abrogatum est. [n] Ieiuni episcopi confirmare debent. [o] Et ieiuni confirmandi ad confirmationē venire, [p] & qui sint intelligentis seu perfectæ ætatis, [q] qui & monentur etiam ante confirmationem confiteri peccata [r]: omnes autem in summa fideles per manus impositionem episcoporum, spiritum sanctum post baptismum accipere oportet. [t]

SCHOLIA.

a Oleum sanctum triplex est, quod per Episcopos in die Cœnæ Domini solenniter consecratur. In hebdomada sancta. etiam in loco interdicto. cap. quoniam in baptismo, 19. de Sentent. excomm. in Sex. de quibus oleis in c. vnic. de Sacra vnctio Primum oleum & principale Chrisma sanctū dicitur, quod fit ex oleo oliuarum & balsamo, cum quo & benedicuntur fontes baptismatis, calix, patena, altare, puer baptizatus in vertice & in fronte. Et Episcopi cùm consecrantur in manibus & capite: & omnes fideles cùm confirmantur. Dicto cap quoniá in baptismo, Hoc oleum singulis annis est cósecrandum & innouandum. Et mittitur ab Episcopis, sibi subditis presbyteris, quo vtátur in baptismo, nisi vrgeat necessitas baptizandi, quæ nouum chrisma nō permittat expectari, can. si quis de alio, 122. cum q. alus sequentibus, de consecrat. distinct. 4. can. 3. & 4 95. distinction. Secundum oleum sanctum, dictum est oleum catechumenorum. Dictum quoque oleum sanctum benedictum, quo inunguntur baptizandi inter scapulas, & in pectore: & manus sacerdotis cùm ordinatur; & principes, & regis cùm vnguntur in brachio & humero cap. vnico, §. vnde in humero, de Sacra vnctio. Item ecclesia & altare ante chrismationem. Tertium oleum sanctum, dicitur oleum infirmorom, quo infirmi in articulo mortis inunguntur. De quo agetur in extrema vnctione, infrà tit. 11 de consecratione horū oleorum, formula, & ritibus cōsecrationis, de salutationibus illorum & vsu. Tractat Guillelmus Durandus, lib 5. Rationalis diuinorum officiorum, cap. 74 Chrisma etiam non posse fieri, nisi in die Cœnæ Domini, docet can. omni tempore, de consecrat. distinct. 4. cap quoniam in baptismo de senten excomm in Sex. Multiplicantur post consecrationem ista olea, alio oleo non consecrato illis immixto, quod commixtione efficitur eiusdem efficaciæ & particeps eiusdem benedictionis. Sicuti & immixtione aquæ non benedictæ cum benedicta, ea fit benedicta.

b Omnia sacramenta fieri cum signo crucis, tradit ca. nunquid, 10. de consecrat. dist. 5.

c can de his; can. manus 4. nouissimè. de consecrat. distinct. 5. Actorum 8.

d. cap vnico. § per frontis chrismationem, de sacra vnctio. cap. quanto de consuetud. can presbyteris, 119. can. prerbyter, 120. de consecrar dist 5. Quamuis aliquando dispensatiuè, ad euitandum scandalū, permissum fuerit presbyteris simplicibus, chrismare, can. peruenit, 95. distinct. quod tamen posteà prohibitum. ex dict. cap. quanto, de consuetud.

e argu. can. omnes fideles, can. de his, can. vt ieiuni, cum sequenti. de consecr. dist. 5.

f can. vos ante omnia, de consecrat. distinct 4.

g can. in baptismate, de consecratione, dist. 4.

h can, in catechismo, de consecratione, distinct. 4.

i can. non plures, de consecratione, distinct 4.

k cap. 2. de cognatio spirita can ad limina, 30. qu. 1.

l nan. non licet, de consecratione, distinct. 4.

m can. peruenit, 8 quæst. can. piacuit, 16 quæst 1.

n can. si quis filiastrum, tricesima, quæst 1.

o can nosse desideras, tricesima, quæst. 1,

p Excepta causa necessitatis, canon, vt Episcopi, 7. de consecrar,. dist 5. quemadmodū & alia sacramenta menta, nisi necessitas prohibeat, debent conferri à ieiuniis, can. honestum 22. quæst 5. can. liquido, de consecr dist. 2. Hoc tamen Angelus Clauasius dicit esse de concilio non de precepto.

q can. vt ieiuni, 6. de consecr. distinctione 5. quod & consilij non necessitatis.

r Ex concilio Aureliacensi cap 3. dicto can. vt Ieiuni, vbi gloss. tradit perfectam ætatem 11 annorum in qua ad minores ordines promoueri possint, can. 1. 77. dist. aut 25. annorum, iuxta l. . de menor. 5. ann. P. Sed nihil prohibet hic dicere, legitimam ætatem eam quæ ad pugnandum cum peccatis & dæmone est idonea. Argum c. 1. & 2. de delictis pueror. c puberes, de despēsatio. impub cùm & malitia suppleat ætatem, annorumq; numerum & prudentia, cap. de illis, eod tit. de desponsat. impu l. 2. de his qui veniam ætatis impetrauer. & maiori septem annorum potest conferri tonsura prima. cap. 1nal & ibi gloss. ad verbum infanti, de Tempor. ordin. In Sex ca. de his, 28. distinct. can. in singulis, 77 distin. c. ex eo de electio. in Sex. cùm similib. sed & hodie, liberè In decimo octauo anno ad subdiaconatum: in vigesimo, ad diaconatum: vt 25. ad presbyteratum promoueri quis potest, cap. fin de ætat. & qualitate in Clementinis.

s dicto can. vt ieiuni de consecratione, dist. 5 quod intellige de peccatis mortalibus.

t can. 1 de consecratione, distinctione quinta.

CAPVT IIII.

1 *Effectus confirmationis, robur additum.*
2 *Cognatio.*
3 *Impedimentum matrimonij.*
4 *Spiritus sanctus.*

1 HVius sacramenti suscipiendi ratio cuique erit, vt plenè efficiatur[a] Christianus. Quod de adultis dictum est. Quamuis enim continuò transituris à vita sufficiant regenerationis beneficia; victutis tamen necessaria sunt cōfirmationis auxilia. Regeneratio per se saluat, mox in pace seculi recipiendos: Confirmatio autem armat & instruit ad agones huius mūdi & prælia reseruandos. Qui autē post baptismum immaculata innocentia peruenit ad mortem, cōfirmatur morte, quia non potest peccare post mortem.[b]

2 Quemadmodum verò ex sacramento Baptismi nascitur cognatio spiritalis quæ inter certas personas impedit matrimonium conttahi, & contractum dissoluit,[c] sic ex confirmatione[d] & non ex aliis sacramentis.[e]

3 Per catechismum tamen solum, qui præcedit baptismum in adultis, matrimonium quidem inter personas eo nomine cognatione cōiunctas, impeditur at contractū, posteà non dissoluitur.

SCHOLIA.

a cap. 1. & can. vt ieiuni, de consecrat. distin. 5. scilicet perfectus quoad omnia sacramēta: quia si contemneret peccaret mortaliter.

b Quæ verba transcripta sunt ex can. de consecrat. dist 5 Scribit Nicephoris Calixtus lib. 6. historiæ Ecclesiast. Nouatum non potuisse habere spiritum sanctum, quod baptizatus non potuisset recipere ab Episcopo quod confirmationem vocamus: & hanc fuisse causam, cur non potuerit promereri

Spiritum sanctum. Nouatum ipsum fuisse testatum. Eadem refert Eusebius Pamphil lib. 6 c. 33.

c Vt inter baptizatum & leuantem: inter filios & vxorem leuantis ante cognitam inter suscipientem & patrē & matrem ante cognitá suscepti inter presbyte um baptizatum eiusq; filios etiam ante presbyteratum susceptos, & baptizatum, patrem matrémque baptizati, cap. 1. de cogna. spirita. in Sex. lib. 4. tit 3. inter filios baptizantis seu eluantis & leuatum, cap 1. 3. & fin. & cap. ita quos, de cognat. spirita, lib. 4. Decretal.

d cap. 1 §. ex confirmatione, de cognatio. spiri. in Sex. cap. fin de cognatione spiritali, in Sexto.

e

f cap per catechismum 2 eod tit. de cognat. spirita. in Sex Catechismus dicitur & catechisis κατήχησις instructio rerú sacrarú, quæ solita erat tradi verbo tenue venientibus ad fidem Christianam, antiquam ad baptismum admitterentur. ἀπὸ τοῦ κατηχεῖν, quod est vna voce instruere. vnde extant Crylli Hierosolymitani Episcopi catecheses illuminatione & mystagogica censetur & catechesis propriè institutio priorum rudimentorú cuiusque sciétiæ ex Porphyrio in principio quæstionum Homer. Inde catechumenos κατηχούμενος, qui nondum sacris est initiatus, sed adhuc imbuitur elementis religionis.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.

TITVLVS NONVS.[a]

a De hoc agitur de consecrat distinct. 2 ca. sancta Romana, §. caterum 15. dist. titulo de celebratio Missarum, & Sacramento Eucharistiæ, lib. 3. Decretal. titulo 41. & in Clementinis lib 3 titul. 14. Nouella 58. vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant. Iustiniani & Nouella 15. Leonis, apud nos, lib 1 Syntagma. iur. vniuersi, capite sexto.

CAPVT PRIMVM.

1 Continuatio.

1 POstquam baptizati fuerint admissi in ordinem Christianorú, & Ecclesiæ mēbra facti fuerint; & in illo gradu per sacrum chrisma cōfirmati robore ad pugnā spiritualem ineundam cōtra aduersantia suscepto, operæ pretium fuit eisdem quoque de cibo supercœlesti & viatico prospicere, quo interius confirmētur[a]: ne deficiant in pugna, & vt omni ex parte armati incedant. Quare Tertium Sacratissimæ Eucharistiæ dedimus in his institutionibus locum, tanquam vero cibo viatorum, & peregrinantium in hoc mundo, veroq; pani cœlesti qui dat vitā ęternam.[b] Quemadmodum etiam manna datum est filiis Israël, post trāsitum maris rubri, submersis Ægypriis.[c] Sic & corpus Domini, panis qui de cœlo descendit, datur baptizatis & confirmatis pugnantibus maiori cum virtute contra mortem æternam,[d]

SCHOLIA.

a Iuxta Psalm. 103. ibi: *Et panis cor hominis confirmet.*
b Sicut scriptum D. Ioann. cap. 6. & prædictū Exodi, to c. & Sapient. 16. ibi, *Panem de cœlo præstitisti eis.*
c Vide historiam Mosis c 16. Gen versu 15.
d Diui Ioan cap 6. vers. 58. *Non sicut manducauerunt patres vestri manna in deserto & mortui sunt, qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Vide Guillelm. Durandum, lib. 4 Rationalis diuinorum officiorum, capit. 41.

CAPVT II.

Quid hoc Sacramentum.

PAnis & calicis sacramentum Græcis εὐχαριστία dicitur: Latinis, bona gratia.[a] Quamobrem Eucharistia est sacramentum, in quo post consecrationem sub visibilibus transsubstantiatis speciebus, est verum sacrosanctum viuum Domini nostri IESV CHRISTI corpus & sanguis.[b]

SCHOLIA.

a can. multi, 84. §. sunt autem sacramenta, 1 quæst. 1. nos de nominibus huius sacramēti & de sacramento lib 1. Syntag. cap. 6. cauendum tamen ab erroribus Begomilorum, qui vt scribit Euthymius in Panoplia, parte 2. tit. 2. dicebant Eucharistiam nihil esse aliud quàm pater noster. Cùm tamē ibi vere sit corpus verum & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, dictum enim fuit in cōsecratione, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur, &c. D. Matthæi, capit. 26. Diui Ioannis Euang capit. 6. 1. ad Corinthiaos. capit 11.
b Probatur hæc finitio tota ex cap. cum Marthæ, de celebratione Missarum, ex c 1. §. vna verò, de Summa Trinit. & fid. Cathol. dicto can multi, & cano. ante me. 1. quæst. 1. can. ego Berengarius, de consecratione, distinct. 2. Ante consecrationem, species nominantur panis, & vinum mixtum aqua quæ natura formauit: Post consecrationem verò, & post verba sacramentalia prolata, caro & sanguis Christi can antè benedictionem, & can. nos autem, de consecrat. dist. 2. can corpus Christi, ibid cum similib.

CAPVT III.

Vna Eucharistia.

VNus panis, & vnum corpus multi sumus omnes, qui de vno pane, & de vno calice participamus.[a]

SCHOLIA.

a D. Paulus Epistolæ 1. ad Corinthios, cap. 10.

CAP. IIII.

1 De materia Sacramenti Eucharistiæ, & quæ in illo sunt.

1 Materia huius sacramenti est panis, & vinũ aqua mixtum, quorum species in sacrosanctũ Domini nostri IESV Christi corpus & sanguinem transsubstantiantur benedictione conueniente.[a] Panis in Ecclesia Occidentali, & Catholica est triticeus,[b] Azymus seu sine fermento:[c] vinum, vitis.[d] Sunt autem tria in hoc sacramento subtiliter distinguenda vt discreta:[e] forma visibilis: veritas corporis: & virtus spiritalis. Forma panis & vini est: veritas carnis & sanguinis: virtus, vnitatis & charitatis. Primum est sacramẽtum,[f] & non res. Secundum est sacramentum & res:[g] Tertium res est, & non sacramentum. Sed primum est sacramentum geminæ rei.[h] Secundum sacramentum vnius, & alterius rei, existit.[i] Tertium est res gemini sacramenti.[k]

SCHOLIA.

a 1. ad Corinth. 11, can. 1. 2. 3. 4. 5. can. in sacramento, can. eum omne, can. in calice, de consecrat. dist. 2. cap. cùm Marthæ, 6 cap. in quadam, 8. c. perniciosus, 13 c celebrat. Missar. Concil. Tridentino, Sess. 13. cap. 1. & sequent. Exiuit ex latere Domini nostri IESV CHRISTI sanguis verus & aqua. Ioan. cap. 19. *Et tres sunt qui testimonium dant in terra.* Spiritus id est anima sanguis & aqua. Et hi tres vnum sunt 1. epistola D. Ioann. cap 5. Aqua & vinum significant vnam hypostasin duarum naturarum in Christo. Cyprian. lib. 2. Epistola 1. epist. 3. can. sic in sanctificando calicem, & consecrat. distinct. 4 cap. cùm Marthæ, c. quæsiuisti, de celebr. Missa. Ideó & lapsi Armenij hæretici, qui cùm illam hypostasim negauerint, aquam vino non miscent. Nicephor. Calix. lib. 18. c. 52. Reprobatus & Tacianus hæreticus, qui in his mysteriis, sola aqua vtebatur. Epiphanius tomo 3. lib. . aduersus hæreses, hæresi 4; Eodẽ modo & reprobati Euchrali istæ, vt idẽ scribit tom. 1. lib. 2. heres. 47. dixerunt tamen quidam consecrationẽ in pane fermẽtato verè corpus Domini consecrare, sed Latinos, id facientes grauiter peccare vt Scotus in 4. sententia distinct. 11. vnde exorta quæstio, nom sacerdos virtute verborum consecrationis quantamcunque materiam panis transsubstaotiare in corpus Christi possit. Nam secundum Alexandrum, in 4. sentent. tractatu de Eucharistia, nõ potest. Quia intentio institutionis sacramẽti & Ecclesiæ fuit, vt sumeretur, per illa verba, *Accipite & comedite, & pro vtilitate Ecclesiæ*, generali vel speciali, ideo ait nõ fieri cõsecratiooem. vt ne ea esset ludibrio, vel ad maleficia Attamen tenet contrarium D. Thomas in 4 sentẽt. dist. 11. & consecrat. Angelus Clauasius in Summa in verbo Eucharistia. 1. num. 25. sequitur Alexandrum: ego quoque subscriberem.

b Can. non oportet 1 & seq. can. Sacramẽto, de consecrat. distinct. 5. Fuerunt quædam in hac causa funesta & abominabilia Montanorum sacramẽta, qui de infantis cuiusdam anniculi sanguine, quem de toto eius corpore, minutis quibusdam punctionibus exprimebant, quasi Eucharistiam suam fecisse dicuntur, miscentes farinæ ex qua panem faciebant apud quos si puer qui eo modo punctus fuisset superuixisset, habebatur pro martyre proq; magno sacerdote, quos detestatur & merito D. Hieronymus. Vide Beatum Rhenanum aduers. Praxeam. Silẽtio etiam prætereo impudicam & detestabilem impietatem alterius mixtionis turpissimæ cum sacrosancta Eucharistia, de qua Epiphanius, tomo secundo, libro primo hæres. 68.

c Sic in cap. fin. de Celebrat. Missar. priuatur officio & beneficio Sacerdos, qui Cõsecrasset in pane fermentato, & in cipho ligneo, & sine igne. Ecclesia Orientalis tamen in fermẽtato consecrat. Niceph. lib. 13. cap. 28. Rutheni quoque seu Moscouitæ, vt ait Sigismundus Liber Varo in Commẽtariis de rebus Moscouiticis. Cæterùm Dominus Iesus, cùm instituit hoc Sacramentũ, D. Matthæi, cap. 26. Marci 14. Lucæ 22. D. Ioannis c. 18. quo tempore mandauit similiter consecrare. Pascha diem agebat, quo die nisi azimi panes comedi non poterant, Leuit 23. Deuter. 16 Sicque rectè sola Ecclesia Catholica in azymis Consecrat.

d Ita & instituit fieri Dominus Iesus, Lucæ capit. 22. Quod si sacerdotes sint in regione vbi vinum haberi non potest, possunt ex dispẽsatione summi Pontificis conficere corpus Domini omissa confectione vel consecratione separatim sanguinis Angelus Clauasius in Sũma, in verbo Eucharistia. 1. nu o

e Hæc sunt verba cap. cùm Marthæ, vers. distinguendum, de celebratione Missarum.

f Id est sacræ rei signum. can. sacrificium, de Consecratione, distinctione secunda.

g canon. hoc est quod dicimus, & can. dupliciter, de Consecratione, distinctione 2.

h Scilicet forma panis & vini, est sacramentum geminæ rei nempe, corporis & sanguinis Christi, & vnitatis, & ita est figura tantùm.

i Id est corpus Christi, est sacramentum scilicet vnitatis, & est res sacramenti scilicet specierum panis & vini, & ita est signans & signatum.

k Scilicet vnitas est res siue signatum, gemini sacramenti, id est, duorum sacramentorum præcedentium, nempe corporis Christi, quod est sacramentũ vnitatis, & specierum panis & vini, quæ sunt sacramentum corporis Christi Et ita istud tertium. est tantum signatum: & illa duo sacramenta, panis & vinum & corpus Christi. Primùm verò est sacramentum signans. Secundum, est signans & signatũ. Tertium, est signatum tantùm.

CAPVT V.

1 Institutio Sacramenti, & qui hoc Sacramentum conficiant & administrent, seu de ministris Eucharistiæ.

1 Institutum fuit primum hoc sacramentum à Domino nostro Iesu Christo[a] qui & dedit Apostolis potestatem conficiendi Apostolis per verba illa, *hoc facite.*[b] Et nunc tantùm sacerdos conficit vel consecrat Eucharistiam.[c] Isque debet distribuere consecratam,[d] nisi necessitas vrgeat, quo casu & diaconus præsente presbytero, & ab eo iussus erogare seu distribuere potest.[e] Quare & sacerdos 1
parochialis paratam semper debet habere Eucharistiam propter infirmos.[f] Non debet tamen de manu sacerdotis hæretici accipi.[g] At de

manu

manu alterius ſacerdotis quãrumuis delinquentis, quamuis ab Eccleſia tolerantur, ſi depoſitus non eſt à miniſterio, nemo dubitare debet accipere Euchariſtiæ communionem: quia per iniquitatem miniſtri, non polluitur ſacramenti puritas & integritas.[h] Prohibetur etiam regularibus Euchariſtiæ ſacramẽtum miniſtrare, niſi habita à presbyteri parochiali licentia ſpeciali, idq; ſub pœna excommunicationis: ipſo facto incurrendæ nec abſoluendæ ab alio quàm à Summo Pontifice.

SCHOLIA.

a DD Matthæi, cap. 26. verſ 26. Marci 14. Lucæ 22. 1. ad Corinth. 11. Clement. 1 6. tráſiturus, de reliquiis & veneratio. Sanctorum, lib. 3 titulo 16.
b 1. ad Corinthios, cap. 11. verſ 24. & 25.
c cap 1 ſ. vna. de Summa Trinit. & Fide Cathol. can. perlectis, 6 ad presbyterum, 25 diſtinctione.
d can. peruenit, de conſecra. diſtin 2. vide Cocil Tridennnum, Seſſ. 7 de Sacramentis in genere, c. 10.
e can præſente, & can diaconos, 91 diſt. Antiquitus tamen communicantes Euchariſtiæ propriis manibus eam accipiebant aliquádo. Vide Nicephorum, Calixt. lib. 6. cap 9. & lib. 3. cap. 7 ſed prohibitum id poſteà can. peruenit, de Conſecrat diſtinct 2.
f can. presbyter de Conſecrat. diſtinctione 2.
g can cœpit, 23 quæſt. 1 & ſi ſcienter acceperit pœnitere debet, can. ſi quis dederit 24 quæſt. 1.
h can. fin. 5 quæſt fin cap. fin. de cohabita. clericorum & mulier.
i Clementina prima, de Priuilegiis.

CAP. VI.

Forma Conſecrationis.

FOrma Conſecrãdi tradita etiam à Domino,[a] in pane, *Hoc eſt corpus meum*. Et vini conſecratione, *Hic eſt calix ſanguinis mei, noui & æterni teſtamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorũ.*[b] Quibus prolatis, ſtatim fit trãſſubſtantiatio virtute diuina.[c]

SCHOLIA.

a can. quia corpus, de conſecrat. diſt. 2 ex dictis DD Matthæi 26 Marci 14 Lucæ 22. 1. ad Corinth 11 c. cùm Marthæ, de celebrat Miſſar. can. quid ſit ſanguis agni, de conſecratione, diſtinctione 2.
b Vide Aſtrenſem in Summa, libr. 4 tit 10 verſ. circa ſecundum.
c dicto can quia corpus, can. panis eſt, can te vera, can. quid ſit, de conſe. diſt. . Nos copioſè de tranſſubſtantiatione ſeu tranſmutatione ſubſtantiæ panis & vini poſt conſecrationis verba in corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti in Sacramento Euchariſtiæ, tractamus, tomo 3. Commentariorum in Synta artis mirabilis, lib. de Deo, c 3.

CAPVT VII.

1 *Qui communicẽt Euchariſtiæ ſacerdos primũ.*
2 *Miſſas quot dicere in die ſacerdos poſſit.*
3 *Communicare & Chriſtiani debent.*
4 *Sub vna ſpecie.*
5 *Corpus viuum Chriſti in Euchariſtia.*

1 SVmi debet hoc Sacramẽtum à ſacerdote Miſſa celebrãte,[a] quã ſi neceſſitate ſuperueniẽte non potuerit perficere, alius presbyter eius loco quod ſupererit poterit implere.[b]

2 Poteſt autem ſacerdos ſingulis diebus, dummodo ſit ieiunus,[c] vnam tantùm Miſſam, excepto de Natali Domini, quoties & neceſſitate aliqua ſuadente in qua duas dicere poteſt.[d]

3 Tenetur & quilibet Chriſtianus dum peruenerit ad annos diſcretionis, ſaltem ſemel in anno[e] legitimè confeſſus,[f] ieiunus,[g] ſumere Euchariſtiam niſi de conſilio ſui presbyteri abſtinear,[h] ſæpius accipere laudabile eſt: quotidie verò in laicis, nec laudandum, nec vituperandum.[i]

4 Sub vtraque ſpecie corporis & ſanguinis ſacerdos celebrans & conſecrans, communicat:[k] ſub vna ſola ſpecie panis in qua Chriſtus viuus totus cum ſanguine laicus.[l]

5 In ſingulis hoſtiis conſecratis, & in ſingulis portionibus diuiſis Euchariſtiæ Chriſtus manet integer; & manducatione non diuiditur. Eſtque poſt cõſecrationem in Euchariſtia idem viuum corpus Chriſti, quod natum eſt ex beatiſſima Maria virgine, quod paſſum, crucifixum, quod reſurrexit, & aſcendit in cælum.[n] Quare ſi quis negauerit in venerabili ſacramento Euchariſtiæ ſub vna quaque ſpecie & ſub ſingulis cuiuſque ſpeciei partibus ſeparatione facta, totum Chriſti corpus contineri anathema ſit.[o]

SCHOLIA.

a can. relatum, de conſecrat. diſt. 2. quoties celebrat, toties ſumat. can. comperimus, & can. tribus, de cõſecrat. diſtinct. 2 ſacerdos conſecrans & non communicans per annum à celebratione ſuſpenditur, can. relatum, de conſecratione, diſtinct. 2
b can. nihil contra, 16. ſub 7. quæſtione prima viden. Innocent ade presbyter, de Sacra. non iterand.
c dict. can nihil, 7. quæſt. 1. can. liquido. de conſecr. diſt. 2 can. tribus ead quare ſi ſacerdos conficeret corpus Chriſti poſt cibum ſumptum, malè faceret, tamen cõficeret di. can. liquido. gloſſ. fin. ad caput, ex parte, de celebratione Miſſarum.
d cap. conſuluiſti, 3. cap. te referente, 12 cap ex parte veſtra, 5 de celebr Miſſarum, can. nocte, & can. ſufficit, de conſecrat. diſtinct. 1. gloſſ. in dict. cap. conſuluiſti, adfert rationes cur in Natiuitate Domini tres Miſſæ dicantur: quòd per illas repræſententur tres ſtatus Eccleſiæ, ſcilicet ante legem, in lege, & gratiæ. Idem gloſſ. aſſerit in can nocte, de conſecra. diſt. 1 Ratio autem, cur vnam ſufficiat celebrare, ponitur in can. ſufficit, de conſecrat diſtinct. . quia Chriſtus ſemel paſſus eſt, & totum mundum redemit, & quod valde fœlix ſit qui vnã dignè celebrare poteſt idem in dict cap. te referente, de celebr. Miſſ. Notat gloſſa autem in dict. cap. ſufficit, ad verba, *Et*

alteram, quod extra diem Natiuitatis Domini,non licet tres Missas dicere,etiam in causa necessitas, sed tantùm alteram,id est,duas.Et in necessitate etiam permitti alteram dicere, dum modo post sumptionem Eucharistiæ in prima. non sumpserit vinum ablutionis digitorum,non aliter Iuxta cap.ex parte vestra,⁊ de celebrat. Missarum, vbi glossa singularis, vt in dict. can.sufficit, docet sumptum vinum ablutionis digitorum, reddere non ieiunum sacerdotem,neque ideo quòd ablutio admisceatur ali quibus reliquiis sanguinis dominici,fieri immissum vinum sanguis Domini. Alioquin enim, quemad modum sumptio corporis & sanguinis Domini in prima Missa non frangit ieiunium,sic non frange ret sumptio ablutionis,si immixtum fieret sanguis quia sanguini admisceatur. Necessitas porrò cele brandi alteram Missam,potest colligi ex dicto cap sufficit, si celebretur pro defunctis prima celebrat pro viuis,puta in defectû sacerdotis, vt inquit glos ad cap.cōsuluisti ad verbum,*necessitatis*, si cele- ta uit de die,& posteà moriatur aliquis. Item & erit alia causa honestatis, si Missa dicta de die superue niat, aliqua magna persona , quæ velit Missam au dire & sine cuius auditione non debet diem transi re, qualis est Episcopus,in capit fin de Priuileg in Sex.Erit & alia necessitas duarum missarum,si sint duæ Ecclesiæ, & sit tantùm vnus sacerdos propter enim inopiam presbyteri, vnus in duabus ecclesiis celebrare missam poterit, & in duabus ecclesiis cōscribi,in can 1.21 quæst 1 propter vnionem,ob paupertatem Ecclesiarum.can.vnio.10.quæst.1. capit. dudū,de Electiō.& sic notat expressè in hoc casu Angelus Clauas.in Summa,ad verbum,*Missa*,num 46.in 4 ca u,vide Hostiens. ad dict. cap. consuluisti, de celebratione Missarum.

e cap.omnis vtriusque Sexus , de pœnit & remissio Concil.Trident.Sess.13.cap.3. & canon. .

f Iuxta illud, *Probet seipsum homo,& sic de pane hoc edat*,&c.1.ad Corinth.11.sic & à concubitu vxoris etiam ante abstinendum per 3.aut 4.aut octo dies, cau omnis homo,de consecrat.4 distinct cano. sciatis,cum sequentibus,33.quæst. 4. quod dictum est ex consilio, non ex præcepto,propter honestatē sacramenti,vt notat glos ad dict.cap sciatis,ad verba *non potest*: & gloss.1.ad dict.can. omnis homo, maximè si quis commisceatur vxori liberorū procreandorum causa, canon. vir cum propria vxore, 33.quæstione quarta.

g Ieiunus debet esse, id est, qui nihil sumpserit post mediam noctem diei præteriti,can liquido,de consecrat.dist.2.can.nihil,7.quæst.1.can. si quis de corpore cum octo.16.q.6. sequentib cano. vt ieiuni, de cons.dist 5. sacramēta à ieiunis sunt recipienda can.sacramenta,de consecrat distinct 5.can.quod à patribus,75 dist. cum similibus,cap.literas de Tempor. ordina. Nisi sit causa necessitatis & periculi mortis seu infirmitatis, dum dubitatur,nequis ante communionem ieiunam præueniatur morte, cano. presbyter,de consecrat.distinct.2. ab rogato, cano sacramenta,de consecrat.distinct.1.

h dicto cap.omnis vtriusque sexus , de Pœnit. & remissio,necessitatem imponit Ecclesia saltem semel communionem in Paschate accipiendi, nisi si quod impedimentum legitimum excuset, idq; ad minus, alioquin suadet Ecclesia vt sæpius vel ter,in Paschate,Pentecoste , & Natiuitate Domini , Christianus ad communionem accedat, can. & si non frequentius,can.si quis intrat,de consecrat dist.2.

i can.quotidie,& can.vtrum,de consecr distinct.1.

k Sacerdos corpus corpus Christi sumens, & nō sanguinem,grande sacrilegium committit , can comperimus, de consecrat.distinctione 2.

l In Concilio Tridentino, Sess. 21. cap 1 & 3 & can. 2.& in Sessione 13.cap.3.& can.3 can. qui manducat,can.singuli de consecr. distin 2. Vide quæ Iusè tradidi , tom.3. commentariorum Artis mirabilis, lib.de Deo,cap.11.numer. 15. & 16. vbi rationes. At in Concil.Constant. Sessio 13.Basiliensi, Sess 0. permissum aliquando Boëmis sub vtraque specie communicare,can. tamen lege, ne diuersum vsum improbarent, in Concilio Basiliensi, & vt cæteris Catholicis affectionibus adhærerent scribit Martinus Chromerus,lib 2. de Re.Poloni.Et id permissum Moscouitis in die Paschæ.Illi etiam sacramentum porrigunt infirmis & pueris per guttam vini consecratum in specie vini, vt scribit Sigismundus Liber Baro,lib de Reb.Moscouitis.Regibus Galliæ dum inunguntur permissum tradūt, vt sub vtraque specie communicent, tanquam sacrosancti reges,& qui accedant ad priuilegium in hoc,sacerdotale.In Concilio Carthaginensi 4 can.76.videtur quoque quodammodo permissum concedere ægrotis Eucharistiam in sanguine, dicitur enim ibi & in ca 8. is qui pœnitentiam,.6.quæst 6 statuitur , de ægrotis pœnitentiam petentibus, & qui post petitam obmutuerunt,vel in phrenesim inciderint:vt,si continuò credantur morituri,reconsilientur per manus impositionem, & infundatur ori eorum Eucharistia Infusio quippe demon rat liquotè qui in sanguine intelligi pote t Non enim dicendum est pa nem intincti sanguini porrigendum esse, cum id fuerit prohibitum.canon omni,de consecr.dist.2.

m can. qui manducat,& can. vbi,de consecrat. dist.2.

n can omnia,& can.prima quidem,de consec. dist. 2.

o in Concilio Tridentino Sessione 3.cap 3 & in decretis can.3 & in Sessione 21.de communione cap. 1.& 2 & in Concilio Florentino in Decretis Eugenij contra Armenos.

CAPVT VIII.

1 *Quibus denegetur Communio Eucharistia.*

1 Denegatur aliquando & certo tempore Eucharistiæ communio iis, qui publicè grauiter delinquunt, [a] raptoribus rerum Ecclesiæ: [b] nauseam vel vomitum patientibus, [c] pollutis nocte externa ex nimia crapula,vel cogitatione immunda: [d] Infidelibus,quia cum in Ecclesia non sint, non possunt sacramentaliter accipere; [e] nonoriè inpœnitentibus, [f] magis & histrionibus quandiu in artis improbitate perseuerauerint.[g] excommunicatis interdictisue,[h] Hæreticis. [i] At non potest denegari occultis peccatoribus, quāuis sint cogniti à sacerdote ministro,à quo publicè petūt communionem: [k] quāquam verum sit, eum qui indignè ad hoc sacramentum accedit, iudicium sibi manducare, quod non diiudicet corpus Domini. [l] Pœnitentibus etiam ex grauissimis sceleribus , quamquam denegetur in vita Eucharistia, tamen sub mortem seu in articulo mortis non est negenda petentibus [m] neque illis

qui postquam petierint & antequam acciperent statim obmutuerint, vel in phrenesim inciderint, si modo alias retinere possint, & adhibetur fides illis, qui audierint eos petiisse antequam perdiderint loquelam aut mentem, ⁿ neque his qui in patibulis suspendűtur, si confessi sint & poenituerint, ° nec excommunicatis satisfacientibus ᵖ denegatur,

SCHOLIA.

a can pro dilectione, de consecrat. distinct 2. canone placuerint, 23 quæstione quinta.
b can. indignè, 12. quæst 2 ij enim à sacramentis Ecclesiæ suspensi sunt, can. quisquis 7 quæst. 4.
c can si quis per ebrietatem, de consecrat. distinct 2.
d can. testamentum, & can. non est, distinct. 6.
e can. quia passus, can. quid est, can. dupliciter, can. tribus gradibus, §. præcipimus, de consecrat dist. 2.
f Dicto can pro dilectione, de consecr. dist. 2 ca. placuit, 23. quæst 5 vide D Thomam in 4 sent. q. 5.
g Cyprianus lib. 1. Epistolarum, epist 10 dicto canon. pro dilectione, de consecrat. distin. 2. cap 2 de sortileg nisi recipuerint histriones & magi, & poenituerint à vita improba, can penult de consect. dist 2. Distinguitur etiã inter scenicos, seu histriones, vt hi qui turpibus iocis & verbis ludunt, censeantur summoti ab hoc sacramẽto impoenitẽtes, vt reprobari maximè, si ita cum laruis in Ecclesia ludos exerceant, c. cùm decorem, & de vita & honesta. cler. nõ autem ij, qui honesta exhibẽt in theatro, & ad mores instruendos accommoda, quos audire, non dicitur peccatum mortale, vt notatur in can. donare, 86. distinct. & in capit. cùm decorem, ad verbum *laruarum*, de vita & honesta cleric ipso dicunt, his posse aliquid honestè donari secundum D. Thom. 2.2. quæst 68. articulo 3 vide multa apud nos, lib. 39 Syntagma c. 5 de spectaculis.
h can si non sunt, de consecrat. distinct 2
i can penult & fin causa vicesimaquarta, quæst 1.
k cap. si sacerdos, de officio ordinar. datur exemplum de Iudæ communione, quam Christus ei non negauit quamuis occultam aliis, proditionis cogitationem nosset, in can non prohibeat, & can. sicut Iudas, de consecrat. dist. 2. can. aduersitas, 8. quæst. 1. can. Christus, 1, quæst 1 Si tamen sacerdos sciat impoenitentem esse petentem à se, non publicè, sed priuatim Euchari tiam, denegare ei debet, secũdum. Diuum Thomam, in 4. Sententiarum, di 9 qu. 5, Archiepiscopus Florentinus, in Summa, in titulo de singulis sacramentis, vers quibus sint danda.
l D Paul. Epi 1. 1. ad Corinthios, capite vndecimo.
m can. poenitentes, 50 distinct, can. virgines, 27. quæst 1 can. si quis hæreticæ, §. ecce, 1, quæst. 1. can. in primis, 2. quæst. 1. can. accusatores, 46, distinct. can. si quis de corpore, 26. quæst 6 pulcherrimum exemplum apud Eusebium in historia Ecclesiastica, lib. 5 cap. 14. de Serapione fideli sene, qui diu quidem vixerat inculpatæ vitæ, in persecutione verò ceciderat, nemoq; recipere volebat ad poenitentiam, eo quod idolis sacrificasset: non potuit enim mori, quin sacramentum Euchari tię ei fuerit ad latum, ita absolutus sub mortem.
n in cano. his qui poenitentiam, 8. 6. quæstione 6. ex Concil. Carthaginens 4. cap. 76.
o can. quæsitum 13 quæstione 2. cap 2 de furtis.
p can. tanta, octuagesimasexta distinctione.

CAPVT IX.

Quidam effectus Eucharistiæ.

Eucharistiæ digna sumptio est poenarum relaxatio ᵃ & per eã, assumẽs vnitur Christo, & consequitur vitam æternam. ᵇ Per eam benedicimur, adscribimur coelo, & de visceribus Christi esse censemur: à bestiali sensu eximur. ᶜ Sacramentum hoc, pietatis est, signum vnitatis, vinculum charitatis ᵈ Indignè manducantibus, iudicium & mors: ᵉ salus mẽtis & corporis dignè sumentibus. ᶠ Sunt & deuotè festum Eucharistiæ celebrantibus, & horis canonicis & diuinis officiis per totam eius festiui octauas, assistentibus, indulgentiæ concessæ, contritis & confessis. Nempe iis qui intersunt officio matutinali centum dies veniæ, qui Missæ, totidem: qui primis & secũdis vesperis, totidem: iis qui primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, horis ᵏ officiis interfuerunt, pro singulis horis quadraginta: his verò qui prædictis officiis per octauas interfuerint centum dierum indulgentię dantur singulis octauarum diebus. ᵍ

SCHOLIA.

a can. panem de altari, & can. cùm omne, de consecratione, distinctione secunda
b can. Christus panis, & can. quid est Christum, can. qui manducat, & can. credere, can. commodauit, can hoc sacramentum, can. te vera, ista autẽ esca, can. omnia. vers. & cũ dignè can. in Christo, de consecratione, distinctione secunda.
c can. vtrum, 72 de consecratione, distinct. 2.
d can. hoc sacramentum, 63. de consecrat. dist 2.
e can. sicut Iudas, 68. de consecr. dist. 2. 1. ad Corinth. 11. dæmones etiam abigi à domibus ex celebratione Missæ. testatur D. Augustinus, lib. 2 . de Ciuitate Dei, cap 8. Niceph. Calix. lib 16. c. 36. Pachimeres in Ecclesiasticam Hierarchiam D. Dionysij Areop. cap. 3. de Synaxi.
f Scribit Gregorius Nazianzenus, in oratione in funere patris habita, patrem suum sacerdotem, diurina & ardentissima febre exhaustum, ab ancilla synaxis tempore aliquando adductum manu in coenaculum ecclesiasticum, in quo pro more Eucharistiam, sed paucissimis & quibus tunc potuit per morbum verbis consecratum aliis & distribuerit, & participauit ipse quoque, reuersum ad lectum, ciboq; parum ac somno refectum, melius statim se habuisse, ac pristinæ tandem sanitati ex integro fuisse restitutum. Simile quippiam idem recitat in oratione in funere sororis habita. Idipsum & refert D. Ambrosius de fratre suo Satyro, in oratione de eius funere.
g cap. 1 de reliquiis & Venerario, sancto in Extrauag. communibus Omitto effectus alios qui accedunt ex sacrosanctæ Eucharistiæ perceptione, de quibus sacri patres tractant, vt per eam nos vniri Christo, & fieri diuinæ naturæ participes aliaque præstantissima hinc nobis aduenire beneficia, quæ ab illis disces.

DE SACRAMENTO PŒNITENTIÆ.[a]

TITVLVS X.

a Tractatur de pœnitentia titulo de pœnitentiis & remissionibus lib 5. Decretalium ti.38. In Sexto Decretal. lib. 5.tit 10.in Clementi.lib. .tit.10 in Decreto de pœnitentia per septem distinct.apud nos lib.2.Syntag.iur cap.8.

CAP. I.

Continuatio.

1 POst explicationem Baptismi, Confirmationis, & viatici Eucharistiæ, superest vt proximè agamus de remedio quo athleta Christi baptizatus, vnctus, & refectus, si quando in pugna spirituali vulneretur, resurgere & iuuari posit, Deoq; reconciliari, quod pœnitentia dicitur: Et secunda tabula per quam à naufragio saluari posit,[a] sacramentum nullo modo si fieri posit differendum, nisi omnino perire malimus.[b]

SCHOLIA.

a ca.secunda, de pœniten distin.1, de hoc sacramento nos multa lib 2 Syntag.iuris, cap.8.
b in Concilio Tridentino sessione quarta cap 1.

CAPVT II.

Pœnitentia quid.

1 POenitentia generaliter, est prioris sententiæ conuersio,[a] *μετάνοια* Græcis. Pœnitentia autem in peccatis retractādis, est vindicta semper puniēs in se, quod dolet commisisse,[d] vel vt ait D. Ambrosius,[c] est, mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Et vt alibi,[d] D, Augustinus, pœnitere, est pœnā tenere, vt semper puniat in se vlciscendo, quod commisit peccando. In quantum verò est sacramentum, sic definietur commodius.[e] Pœnitentia, est signum sensibile, seu imago sacræ rei, videlicet remissionis peccatorum, cuius causa est per sensibilem contritionem, confessionem, & absolutionem.

SCHOLIA.

a Et hæc ita sine reprehensione & in Deó esse, & in homine, dicitur. Tertullia lib 2. aduersus Marcionem facit Gen.c.6.ibi, *pœnitet*, *inquit*, Deus, *me fecisse hominem*, explicatur in Concilio Toletano 8. cap 2.can 9 incommutabilis, 22.quæst.4.
b ex Diuo Augustino in libr. de vera & falsa pœnit.c.8.& in can.4.de pœniten.distinct.3.can pœnitentia quippe, ead.distinct.
c can.1 de pœn distinct.3.ca.ecce nunc, 4.pœnitentia, de pœni.distinct.
d lib.de falsa pœnitentia c.19 dicto cān.4.§.1.de consecratio.distinct 3.
e Viguerius in institutionibus Theologicis cap. 16.§. 1.de pœnitent

CAPVT III.

1 *Pœnitentia distinctio. 1. vera, falsa. 2 Publica priuata. 3 Solemnis. 4 Non repetita, & quibus imposita. 5 Publica non solemnis. 6 Priuata quæ.*

1 HOmnis pœnitentia aut est falsa, aut vera: veræ semper indulgentia promittitur, sicut falsæ negatur,[a] falsa erit, quæ non secundum authoritatem sanctorum patrum pro qualitate criminum imponitur,[b] vera contra falsam, & dicemus pœnitentiam, rem alienam per quam contractum est peccatum, non restituere,[c] pœnitere se pœnitentiā egisse:[d] Si non sit secūdum qualitatem criminum:[e] pluribus peccatis cōmissis pro vno tātùm pœnitere:[f] inter pœnitendū, animū pœnitendi deponere.[g]

2 Rursum vera pœnitentia est, aut publica aut priuata: & iterum publica, aut solemnis aut non solemnis.[h] Priuata multas etiam habet species aut modos, quibus redimuntur peccata.[i] Item sicut quædam charitas alia est incipiens, alia proficiens, alia perfecta: sic & pœnitentia alia est incipientium, alia proficientium alia perfectorum.[k]

3 Solemnis pœnitentia est, quæ publice certis personis & ceremoniis adhibitis fiebat quando in capite quadragesimę:[l] se representabāt episcopo ciuitatis ante fores Ecclesię sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram demissis, adstātibus archipresbyteris, presbyteris parochiarum, & presbytero pœnitentium, qui inspicere eorum pœnitentiam & conuersationem diligenter debebant, & secundum modum culpæ pœnitentiā per gradus iniungere, & deinceps in Ecclesiam inducere. Tuncq; episcopi officium: vt prostratus in terra, cū lachrymis pro eorum absolutione septē Psalmos pœnitentiales decantare, & surgēdo ex oratione manus singulis imponere, aquā benedictā super eos aspergere, & iniecto cinere capita illorum cilicio operire, & cū gemitu, crebris suspiriis eis denunciare: quod sicut Adā proiectus fuit de Paradiso, ita ipsi pro peccatis abijciūtur. Quo dicto iubebat & ministris eos extra ianuā Ecclesiæ expellere, quos clerus prosequebatur cū Responsorio, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo*. Solēnis pœnitentia nō nisi pro grauissimis sceleribus publicis imponebatur, dū tanta erat peccati plaga & impetus morbi, vt medicamenta corporis & sanguinis Dñi differēda esset authoritate antistitis.[m]

4 Ideo semel tantùm in vita homini imponitur nec iteratur, nisi contraria esset iterandi alicuius Ecclesiæ consuetudo.[o] Neq; solet, aut non debet imponi clericis, propter scandalum publicū, quod posset in contemptum mysteriorū conuerti, nisi prius ab ordine depositis, & ea lege, vt post eā peractam pœnitentiā etiā iterū promoueri possint.[p] Queādmodū nec post eā pœnitētiā propter ipsū scandalū, nullus ex publicè pœnitētibus quātūuis

bonis potest ordinari.[q] Etsi post alias non solemnes pœnitentias lapsi, possint in locum pristinum restitui.[r]

Publica non solemnis pœnitentia dicitur, quæ palàm quidem & publicè fit, at sine prædictis solemnitatibus,[a] pro peccato tamen publico, quod meretur ad exemplum aliorum emendationem publicam,[a] sed tamen non habet scandalum publicum.[t]

Priuata & secreta pœnitentia est, quæ nec solemnis, nec publica est, sed priuatim datur & peragitur: quæ pro grauioribus peccatis etiam, veruntamen occultis, imponitur.[u]

SCHOLIA.

a can. in tantum, §. fin & ca seq. de pœnit. distinct 3.

b ca. falsas. 6. de pœnit. dist. 5. vide ca 2.1.q.7 Potest & dici non vera & falsa pœnitentia, quæ non habet materiam & formam de quo posteà, dehinc & quæ fiebat ab antiquis gentilibus apud quos nulla vera remissio peccatorum, quam faciebant coram idolis, quæ sensu carebant, nec habebant potestatem remittendi peccata: veluti quando rei homicidij fortuiti, expiationis causa ex lege Memphytarum proficiscebantur ad Gymnosophistas, neque prius in patriam redire poterant, quàm ab illis fuissent absoluti: alioquin tandem in montibus aberrabant, donec illorum Gymnosophistæ misericordia mouerentur vt scribit Philostratus in vita Apollonij lib 6. cap. 5. meminit & eodem 6. ex Hesychio de festo *γυμνοπαιδίας*, quod erat apud Spartiatas, in quo adolescentes, aram Amyclis circunstantes, terga mutuis verberibus cedebát, hocque modo putant à Scythis & Spartiatis Dianam Scythicam fuisse cultam Non enim sola maceratio corporis pœnitentiam veram facit, quæ aliquando magis nocet quam prosit, si Ecclesiæ non accedat authoritas & potestas peccata dimittendi: quemadmodum legimus de secta flagellatorum improbata: eos enim ferunt in tantam superbiam & desipiscentiam venisse vt inter errores quos plures prædicabant, assererent suam flagellationem præferendam esse martyrio, & per illam aboleri peccata, vt refert Bernardus Lutzemburgensis in hæresibus & Alphonsius de Castro lib. 3. contra hæreticos.

c ca. si res, 14. q. 6. & tamen licèt vera non sit Pœnitentia, admittenda est eorum confessio qui implere dicunt se non posse iuxta tradita in c. quod quidam de Pœni. & remiss. & iuxta distinctioné. Pan ad d. c. officij. & talis pœnitétia dicitur nó vera id est non fructuosa, quo ad vitam æterná, tamé valet ei quia talem facit quia sentiet fructum eius, cùm de alio crimine pœnitentiam egerit §. penul. & fi. de Pœn. dist. 3. & ideo talis confessio eius qui crimen confitetur, tamé dicit se abstinere nó posse, est admittenda & crebris & salutaribus monitis pœnitentia indicenda. dicta c. quod quidam: ná vt ibi ait glossa ad verbum pœnitentia, pœnitentia aliorum criminum valebit ei. Et pene quod non pœniteat de aliis valebit ei talis pœnitentia. Nam omnia bona quæ quisque facit in vita illa prosunt ei ad vitam æternam promerédam, vel saltem ad minus supplicium subeundum, dicto § penul de Pœni. distin 3. item ad bonum temporale obtinendum, ca. cauendum de Pœn. dist. 3 ca si qualibet culpa. 12. q 2. & ad hoc vt Deus citius illuminet cor eius ad veram pœnitentiam, can. falsas, de Pœnit. distinct. 5.

d l. ca. sunt qui, decima septima causa quæst. 4.

e ca falsas, de pœnitentia, distinctione quinta.

f ca. fratres, de Pœn. dist 5 ca. sceleratior, § his authoritatibus, de pœn. dist 3 vbi ratio. vide glos. 1. ad can. quod quidam, de Pœnit. & remiss.

g dict. c. quod quidam. de Pœnitentia & remissione.

h ca. siquis post, & seq. 50. distinct.

i ca medicina, de pœnitent. distinct. 1.

k ca. quamuis caute, §. Illud autem, de Pœnit. dist. 5. Ex Diuo Augustino, epist. 54 ad Macedonianum.

l Solemnitates omnes ponuntur publicæ pœnitentiæ, in ca 64. in c. quadragesimæ, 50. dist ca. pœn. 63. dist. & in pontificali & ordine Romano, à pagina 14. vsque ad 30. Docet & quomodo fieret hæc publica pœnitentia solemnis in Orientali Ecclesia & Romæ, Nicephor. Calix. lib. 12. c. 28. Sozomenus lib. 9. Tripartitæ historiæ. cap. 15.

m ca. in actione pœnitentiæ, 84. de Pœn. dist. 1 ca. penult. 50. distinct. maiora crimina exponuntur in c. at si clerici, §. 1. de Iudic.

n ca. siquis post remissionem, 50. vide Nicephor. Calix. lib. 6. cap. 1.

o ca. nihil prodest, §. ex persona, de Pœn dist. 3.

p ca confirmandum, ca. alienum est à consuetudine, 50 dist ca. sacerdos, de Pœn distinct. 6

q ca. ex pœnitentibus, can. canones, 50. dist. c. 1. de bigamis. In Concilio Carthaginensi, 4 cap. 68. & 69. Rationé adfert D. Augustinus epistola 50. ad Bonifaciú, cuius verba in ca. 24. vt consuleretur, 50 dist.

r cano. si post ordinationem, 12. §. econtra, cum cc. sequentibus, 50. distinct.

s cap 1. & c. quæsitum, 7 de Pœnit. & remission. lib 4. tit 3. exemplum in ca ego Berengarius, de consecr. dist. 2 forma vna in c. 2 de Maledic facit D. Paulus 1. ad Timotheum, c. 5. peccantes, inquit, coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant: refertur in ca. sed illud, 45. dist facit c. 18. Diui Matthæi, ibi, *dic Ecclesiæ.* &c Publicam indixit pœnitétiam D. Ambrosius Theodosio Imperatori ob cædem Thessalonicensium temere admissam, prohibito ingressu Ecclesiæ, donec eam peregisset. Nicephot. Calix. li. 12. c. 40. Theodoretus lib. 9. Historiæ Tripertitæ, c. 30 Diuus Ambros. lib. 5. epistola. epist. 28. publicum peccatum coram omnibus puniendum ca si peccauerit, 2 quæst. 1.

t vt notatur in ca fin. 26 quæst. 6. iuncto c. 1. & c. quæsitum, de Pœn remissio.

u dicto c quæsitum, 7. de pœnitentijs & remissio. occulta peccata non sunt publicè punienda, ca. si peccauerit, 2. q 1. can siquis potestatem, 25. q 4. exemplum de Christo & Iuda, in canon. fin. 15. quæst. 5.

CAP. IIII.

1 *De materia circa quam versatur pœnitentia.*

2 *De peccato & distinctione eius, de originali.*

3 *De actuali. mortali, & veniali.*

1 PRo materia circa quam versatur pœnitentia, sunt peccata, secundum quorum circunstantias & confitentis contritionem, pœnitentiæ modus iniungitur:[a] nempe delictorum perpensa qualitate & quantitate:[b] ætate,[c] scientia,[d] sexu,[e] & conditione,[f] delinquentis, obseruato modo, tempore, loco delinquendi, voluntate, proposito, euentu, cæterisque, quæ vt variant delicta, sic quoque & pœnas delinquentium.[g]

2 Ex concilio Toletano, [h] crimen seu peccatum, est, id omne, quod accusatione vel reprehẽsione dignum est. Peccatorum, aliud originale, aliud actuale. [i] Actuale rursum, aut mortale, aut veniale. [k] Originale peccatum, ab Adamo primo parente trahitur. in quo omnes eramus, (quia ex eo generati fuimus,) qui peccauit. [l] Carentiam seu priuationem iustitiæ originalis debitæ, in primo parente acceptæ, [m] dicunt: hoc; in nobis inuoluntarium in vniuersali & particulari, quod fuit voluntarium voluntate aliena nempe Adæ: quod propterea potest remitti sine actione aut passione voluntatis eius in quo est per baptismum, [n] quemadmodum olim per circuncisionem. [o]

3 Actuale peccatum est, quod à singulis cõmittitur, ex quo committens tantum, non aliis, nisi consentiat, polluitur. [p] Peccatum mortale actuale iuxta diuum Augustinum, [q] Est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat, vnde liberum est abstinere. Aliis mortale & criminale: quod cùm fit, ex deliberatione fit: quod non dimittitur nisi per pœnitentiam: [r] peccatum etiam generaliter dicetur mortale, ex quo pœna æternæ mortis imponitur, si quis impœnitens & non reconciliatus Deo, moreretur. Ecclesia Catholica mortalium peccatorum summam, in septem capita coniecit, [s] dicunt & Theologi, [t] quod quicquid est contra præcepta diuinæ legis aut bonæ humanæ, de se habet rationem mortalis peccati. Nisi vel ratione subreptionis, vel modicitatis vel rationabilis causæ quoad præcepta humana, vel dispensationis superioris excusetur. Peccatum verò veniale, non esse contra legem aliquam, sed præter legem quam lex sancta intendit. Veniale item dicitur peccatum, quod ex ignorantia vel infirmitate humana committitur, & facilè dimittitur. [u]

SCHOLIA.

a cap.3.& c.Deus qui Ecclesiam 18. de Pœn & remissio.ca.consideret de pœn.dist,6.tota 26.q.7 vsque ad ca 10 quemadmodum & ius ciuile considerat in l.aut facta,10 de Pœn.P.

b ca.1.consideret. de pœn.dist.5 c sicut dignum, 6. de homicid. ca homo 40. sicuti quædam crimina ob sui grauitatem & circunstantias perseuerantes quæ dicuntur irremissibilia, vt quæ contra spiritum sanctum committi dicuntur, non quidem ex parte Dei, qui omnipotens est, facileque operatur quæ hominibus videntur impossibilia. Marci.c.19. sed quia ita disponunt illa peccata hominem, vt agant quæ contraria sunt remissioni. contra spiritum sanctum peccatur primò, cùm male quis de diuina persona eius sentit, ca.hi l. verò de consecra. dist.4. 2.cùm obstinatè quis asserit omnia mala esse impunita, & bona irrenumerata. ca.adhuc, in fine de pœn.dist.4. quando quis penitus desperat de Dei gratia & misericordia. vt Cain ca.voluissent, §.ex his, de pœn.dist,1. 4.cùm quis veritatem cognitam impugnat can, eos qui, 1.q.1.5.cùm quis sciẽter in peccato mortali perseuerat, ca inter h[illegible]c hircũ, in 2 de pœn dist 3.6.cùm quis existens in peccato habet propositum nũquam pœnitendi can. potest fieri, de pœn dist.1.Sunt Sex. quæ impediunt peccati eiectionẽ de quibus videndum in 2.lib.Sent.dist.43

c ca Illud relatũ, 15.q.1.c.1.& 2 de delict puerorum.

d scientia, velut in num amens seu furiosus, vel mentis compos deliquerit ca.indicat. 3.q 9.ca siquis insaniens 5.q 1 vel num putaret si delinquere vel non, vt in l fin de Ritu nuptia.P.

e ca indignantur, trigesimasecunda caus.quæst.6.

f ca.qui compulsus, 22 q. .ca aut facta, de pœn dist.1

g d.can.aut facta & dicta l.aut facta, de Pœn.P. vbi de his, & apud Quintilianum lib.5.c.1.nos autem de his & abundè tractauimus per nouẽ capita, lib 30 Syntagma incipiendo à 2 vsque ad 11.vide & l prætor edixit .§ actorem, cum [illegible].seq de Iniur P.vide & gl. in principio de pœniten.distin 1. ad verbum *vtrum*. ex Toletano Concilio c 2. relato in can vnum oratorium, 25.dist ca.1 & ca. Apostolus 81 distin.

h sic distinguitur ferè per totam dist. 4.de pœnit. & de consecra di[illegible]inct.4.

i ca medicina, de pœnit.distinctione prima.

k ca firmissimè tene, & præcedẽte ca per baptismum, de consecr dist.4.ca.iam itaq;, 1.q.4.& in princ. 2[illegible]. q.3.omnes in Adamo peccauerunt, ad Roma.cap.5. quare omnis qui ex concubitu nascitur, hoc peccatum secum defert proximè citatis iuribus, & Dauid Psal.50. *ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*

l de carentia hac iustitiæ originalis gloss in c maiores, § vetum, ad verba, *propter originale* de Baptismo. Anselmus libro de conceptu virginali. Iustitia originalis, fuit quoddam auxilium diuinum supernaturale, necessarium homini ratione suæ compositionis. Quia cùm sit compositus ex anima & corpore, ex intellectuali & sensuali, quæ quodammodo, si suæ naturæ relinquantur, intellectum aggrauant & impediunt, ne liberè ad summum contemplationis pertingere possint: ideo data fuit homini iustitia originalis, per quã si mens hominis subderetur Deo, etiam ei subderentur omnes vires inferiores, vt liberè possent in Deum tendere, cuius subtractio facta fuit per peccatum originale, Cuiusq; duplex est pœna vna pœna taxata peccato scilicet priuatio iustitiæ originalis & priuatio visionis Dei: alia, est pœna concomitans, cuiusmodi sunt mors, infirmitates, & alia mala quæ sequuntur Quæ verba transcripta sunt ex Angelo Clauasio in Summa, in verbo. peccatum, in princip. Innocentius 3 etiam in c.3 § sed adhuc quæritur, de Baptismo, pœnam peccati originalis dicit esse carentiam visionis Dei: actualis verò peccati, gehennæ perpetuæ cruciatum & per consequens etiam carentiam visionis Dei. Dicitur & peccatum originale, infirmitatis carnis, langor naturæ, ca. illud relatum, versi itaque, 5.quæstio[illegible].

m c maiores 1.§.verum quidam, de Baptismo.

n ca.ex quo, de consecr. dist 4 c.maiores, §.hinc verò diximus, de Baptis.

o ca.tam itaque, [illegible].quæst.4.can.si quis, 2[illegible] .quæst 4.

p D Augustinus tractat de duabus animabus c.11 in can.[illegible].§.fin.15.quæst 1.

q tractatur in ca. vnũ oratoriũ, §.vnde Hieronymus, cum seq.§§.& ca.qualis huic, 25 dist. ca illa canenda, 1[illegible] q 1 ca.sicut tribus, & can.sciendum, & ca inter hæc, de Pœn dist 2 Ponũtur & quatuor genera peccatorum à Diuo Hieronymo ad c 1.Amos, & ca.Super tribus, de Pœnit. distinct.1 primum peccatum, cogitasse quæ mala sunt: secundum, cogitationibus acquieuisse, peruersis: Tertium, quod tuente

decreueris opere compleuisse: quartum post peccatum non agere pœnitentiam, & sibi in delicto suo complacere, vide cano. testamentum, post medium, distinct. 6.

r quæ sunt superbia, de qua nos lib. 40. Syntaxeos artis mirabilis, c. 2 & 3 auaritia de qua nos eo. lib c. 4. & 5. Luxuria, de qua nos eo. lib c. 6. inuidia de qua nos eo. libr. c. 15. Gula, de qua eo. lib c. 18. ira, de qua eo lib. cap 21. accedia seu pigritia de qua & eodem libro cap 24.

s Illud tractant Theologi in 2. Magistri sententiarum, dist. 23. Angelus Clauasius in verbo peccatum, num. 1. in Summa.

t can. vnum orarium, § criminis appellatio vigesimoquinto, distinctio. vbi gloss. ad verba quia facilè ait peccata venialia facilè dici remitti, eo quòd possint aboleri & remitti per orationem Dominicam, vel per eleemosynam, vel per modicum ieiunium, vel aspersionem aquæ benedictæ, vt ca de quotidianis, de pœnitentia dist. 3. ca. qui vult, de pœnit. dist. 6. can. aquam, de consecra. distinct 3.

CAP. V.

1 De materia ipsius pœnitentiæ, seu de partibus eius in genere.

2 Et contritio quid.

1 Materia porrò ex qua perficitur pœnitentia, consistit in contritione, confessione, satisfactione, absolutione, seu remissione: quæ sunt partes sacramēti pœnitētię.[a]

2 Contritio est [b] displicentia voluntaria cum dolore peccati commissi contra mandata Dei, cum proposito confitendi & satisfaciendi. Gratia Dei præcedit contritionem cordis, contritio remissionem.

SCHOLIA.

a vide sanctum Thomam in 4. Sententiarū dist. 17. q. 2. art. 5. q 3. artic. 1. & in 3. Parte summæ q 9. ar. 2. & 3. & glossam 1. 2. & 3. in princip. de Pœn. distin 1. & ca. perlecta eadem de pœn. dist. 1. & ca. perfecta de pœnitent. distinct. 1.

b hæc finitio composita est ex his, quæ dicunt sacri patres de contritione, maxime ex finitione Bonauenturę in 4 sent. dist. 16. art 1. q. 1. dum ait, *Contritio est dolor voluntariè assumptus pro peccatis, cum proposito confitendi & satisfaciendi.* Conteritur autem homo, quando affectus peccati, secundum omnem sui partem omnino destruitur, quando peccati affectio omnino recedit. In quo dicunt attritionem à contritione differre, quòd attritio, sit dolor imperfectus, & velut obscurus: vt contritio perfectus & lucidus, quo detestamur peccatū iam commissum, & à committendo in posterum retrahimur. Ex attritione via facilius ad contritioné, & virtute clauiū sæpe ex attrito fit contritus, vt loquitur D. Thomas lib. 4. Summæ, dist 17 q. 2. art 1. q. 1. ad tertiū Habet contritio propositū confitendi quando dabitur occasio & satisfaciendi. Et ideo si perfecta est, sæpe impietatis remissionem à Deo consequitur, vt ex sacris literis & earum interpretibus elicitur & tractatur, in ca 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. & seq. de pœn. dist. 1 disputatur & in vtramq partem, in tota fere q. 1. de pœnitentia, vtrum sola cordis contritione & satisfactione secreta, absque eius confessione quis possit Deo satisfacere, & indulgentiam mereri. Eiusq́ne quæstionis glossa maxima & 3. in principio de pœn dist. 1. refert plures sententias, & tandem videtur resoluere authoritates, quæ dicunt peccata dimitti sola cordis contritione, intelligendas, quando articulus necessitatis excludit oris confessionem, contrito præuento morte vel alio iusto impedimento, cū intentione tamen confitendi & satisfaciendi ex c. magna, de pœ. dist. 1 argu. c. à nobis, 2. de sent. excom. Peccare tamen mortaliter huiusmodi quidam aiunt, si cum possit confiteri non confiteatur, videnda quæ notantur à glos. in Summa de pœn distin. 5. item, si posset satisfacere & non satisfaciat. can non dubito, de consecra. dist. 1. At authoritates quæ afferunt sine confessione & operis satisfactione peccatum non dimitti, intelligi debere de interiori cōfessione, quæ est recognitio peccati, vel propositum confitendi vel gratia, qua sic homo disponitur, vt cognoscat peccatum suum, quamuis & D. Thomas in 4 sententia dist. 17. q. 3. art 1. ad primum, intelligi etiam dicat propriè de confessione exteriori & de satisfactione, etsi Deus interdum largiatur gratiam suam ante ista, dummodo adsit propositum confitendi & satisfaciendi, nec dicitur cor contritum eius qui confiteri contemnet. ca. fin. 22 q. 1. ca non dubito, de consecra. distinct. 4. glos. ad cano 3. de consecratio. distinct. 1.

CAPVT VI.

1 Confessio quid.

2 Diuisio.

3 Minister.

4 Qualitates confessionis debitæ.

5 An scripto fiat.

1 Confessio, est accusatio sui de peccato proprio, [a] facta coram legitimo eius ministro.[b]

Confessio quædam interior,

2 quæ corā Deo fieri potest: quædam exterior, quæ fit eius vicario. [c] Vicarius Dei in hoc est, idoneusq; minister sacerdos, cui claues datæ & potestas absoluendi & ligandi: [d] quare peccata sibi confessa dicitur scire, non tanquam homo, sed tanquam Deus, cuius agit vices: [e] & proinde punitur acriter si confessiones detegat, nec ei asserenti creditur.[f]

3 Sacerdos porrò iure communi huic ministerio idoneus est, proprius seu parochus, vel alius ab eo commissus, [g] vel electus ex superioris licentia, [h] vel existente imperito parocho, alius, [i] qui tamen habeat potestatem ligandi vel soluendi.[k] Potest & prælatus exemptus sine superioris licentia sibi eligere confessorem.[l] Sed & si presbyter haberi non potest in casu necessitatis mortis imminentis, possumus peccatum confiteri laico & socio.[m] At interdictum mulieribus confessiones audire.[n] Item regularibus, nisi priuilegio summi pontificis fuerit permissum.[o]

4 Cōfessiōis sacramētalis qualitates exprimūtur, [p] vt sit simplex, humilis, pura, fidelis, frequēs, nuda,

discreta, lubens, verecunda, integra, secreta, lachrymabilis, accelerata, fortis, accusans, parere parata. Nec tamen est necesse, vt quæ semel sacerdoti confessi fuerimus, denuò confiteamur: sed lingua cordis non carnis, apud iudicem verum ea iugiter confiteri debemus.[q] Permittitur pœnitenti in scripto peccata sua confessori offerre, si præsens tamen sit:[r] non etiam si absens.

S C H O L I A.

a Psal. 31. *dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei* can. dixi. 4. de pœnit. distinct. 1. ca. secunda post naufragium 72. ca. siquis aliquando 87. § his authoritatibus, canon voluissent 60. § ex his itaque, eadem de pœni. dist. 1. Corde creditur ad iustitiam: ore fit confessio ad salutem Esa. 43. *narra siquid habes, vt iustificeris*

b sic Diui Iacob c. ·. confitemini alterutrum peccata vestra.

c Confessio potest fieri Deo & hominibus, vel publicè vel priuatim. Primùm Domino cōfessio offertur, dehinc sacerdoti ca sufficit de pœn. dist. 1. Deo narrantur delicta, non tantùm lingua, sed etiā conscientiæ memoria, eaque lingua cordis iugiter confiteri debemus. Publicam Deo confessionem faciendam Græci orientales dicunt. Ecclesia Catholica publicam, & priuatam factam sacerdoti habet. ca. pen & fin. de pœniten. dist. 1. Sicut & in Ecclesia primitiua, legimus etiam fuisse auricularem & priuatam factam sacerdoti confessionem, apud Diony. Areopagitam, in epistola ad Demophylum & Origenem lib. 1. περὶ ἀρχῶν, Cyprianum sermone 5. de lapsis, in Concilio Tridentino session 4 de sacram. pœnitentiæ.

d Vide Diui Matthæi Euangelistæ caput 16.

e cap si sacerdos, de officio ordinario.

f dict. c. si sacerdos, & c. significasti, de adulterijs, cap. omnis vtriusque sexus, de pœnitentia & remissio. ca sacerdos, de pœnit distinct 1.

g c omnis vtriusque sexus, de pœniten & remissio ca. placuit, & ca. qui vult consecra. de pœniten. dist. 6.

h cap . de pœniten. & remissio in Sex.

i ca. penult. & fin de pœniten. distinctione sexta.

k ca. 1. de pœnitent. distinctione sexta.

l. c. finali de pœniten & remissione in Sexto.

m ca qui vult confiteri, de pœnit. dist. 6 c 2. de fur. & ibi glossa explicat ca sanctum est, de consecra. dist. 4 can quem pœnitet, de pœn distin 1 verum laicus confessione audita, non absoluit.

n c. noua quædam, de pœnitent. & remissio.

o Clem. 2. 3. statuimus, de sepulturis, & in Extrauagan. com c. vas electionis, de hæreticis lib 5. vbi tamen tres improbantur errores cuiusdam Ioannis de Poliaco, doctoris Parisiensis, primus quod confessi fratribus habentibus licentiam generalem audiendi confessiones, tenentur eadem peccata quæ confessi fuerant, iterum confiteri proprio sacerdoti Secundò, quod stante statuto, omnis vtriusque sexus, edicto in concilio generali, Romanus pontifex non posse facere quod parochiani non teneantur omnia peccata sua semel in anno proprio sacerdoti confiteri. Tertiò quod Papa non possit dare potestatem generalem audiendi confessiones imo nec Deus, quin confessus habenti licentiam, teneatur confiteri proprio sacerdoti, quem dicebat esse proprium curatum.

q explicantur istæ qualitates in 4 sent. dist. 17. ab Angelo de Clauasio in Summa, in verbo, confessio numero 1.

r ca qui aliquando videt, §. nec est necesse, vbi eadem verba, de Pœni. dist. 1 Ibi tamen glossa ad verba denuò confiteantur, explicat casus in quibus quis pluries idem peccatum confiteri tenetur propter impetitiam sacerdotum, nam in eo casu & confessum peccatum alij peritiori confitendum, ca placuit, de pœniten dist. 6. 2. pro contemptu satisfactionis, argu ca. si Apostolus, de pœniten. dist. 3 Item tertiò, si enorme delictum sacerdos remittat ad superiorem absoluendum, nam ei confitendum est argu can. latorem, 33. q. 2. c significauit, de pœnit. & remissio.

s ca qualis debeat 4. in fine & ibi glossa 30. quæst. 5.

t ca. quem pœnitet, de pœniten. dist. 1.

CAPVT VII.

1 De satisfactione, quid in genere.
2 Pro peccatis duplex propitiatoria & canonica.
3 Opera satisfactoria.

1 Satisfactio in genere, nihil aliud est quam dum quis tātum quantum sit satis, facit: vel tantum facere, quo is cuius interest, contentus sit.[a]

2 Satisfactio tamen pro peccatis duplex est, propitiatoria & canonica. Propitiatoria est, Dominus noster IESVS CHRISTVS, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mūdaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum,[b] is enim sua passione satisfecit iræ Dei patris, qua nos prosequebatur, itaque ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris tantùm, sed etiam totius mundi.[c] Canonica satisfactio est, quæ secundum regulas Ecclesiasticas iniūgitur per Dei vicarios pro qualitate delicti, vt possimus per obedientiam, Dei & Ecclesiæ mandatis, obtemperare.[d]

3 Satisfacit tunc peccator quando pœnam impositam exequitur, per quam reconciliatur Deo ex iudicio Ecclesiæ,[e] damnum datum resarciendo, cùm non dimittatur peccatum, nisi restituatur ablatum.[f]

4 Satisfactionis vt plerumq; iniuncta opera ieiunij, orationis eleemosynæ.[g] Est & aliquando pro satisfactione acceptata bona voluntas pœnitentis, cùm eique dicitur, vade & noli amplius peccare.[h]

S C H O L I A.

a l 1. Qui satisda. coga P. 1. §. satisacceptio, de verbo. oblig P.

b D Paulus Epist ad Titum c. 2. vers 14.

c 1. epistola Diui Ioannis, capite 2. vers 2.

d ca. fraternitas, causa duodecima, quæst 2.

e ca facilius, de consecrat. distinctione prima.

f c peccatum, de regul. iur. in Sex. ca. canonica, 1. q si c porrò, & c. parochiales, de senten. excommunica.

Satisfactio pœnitentia, etiam secũdum Diuum Augustinum lib.de dogmatibus Ecclesiæ. cap.54.est, peccatorum causas excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere: quod refertur, in ca. satisfactio.3.de Pœniten.distinct.3.
g c 1 & ca.medicina,76.de pœniten.distinct.1,
h ca quamuis cautè, §. hac authoritate, de pœn. dist.3. vide etiam ca.si cui etiam, cum §§. sequentibus de pœniten.distinct 1.

CAP. VIII.

1 De Absolutione quid.
2 Indulgentia.
3 Species, & à quibus fiat.

1 Bsolutio, est dissolutio vinculi peccati, quo quis detinetur, quæ fit post satisfactionem. [a] cùm peccator mundatus reconciliatur Ecclesiæ [b] addita quadam pœnitentia.

2 Quam sæpè leuem faciunt summi pontifices aperientes thesaurum misericordiæ Dei, ex quo largiuntur indulgentias certis personis, & ob certas causas remittentes in nomine domini pœnam & culpam.[c] Concedunt & Episcopi aliquãdo indulgentias. [d] Sed dantur maiores à summo pontifice nomine Iubilei.[e]

3 Conceduntur & publice absolutiones ab episcopo. [f] Priuatæ ab aliis etiam sacerdotibus. [g] Hæreticis tamen & excommunicatis, neque ligandi neque absoluendi potestas datur. [h]

SCHOLIA.

a Clementina prima, de Sepulturis.
b ca.qui egerit, & sequentib. de pœniten distinct.7.
c c.quid autem, de pœniten.& remissio.c.excommunicamus, §.quod autem, de hære.cap.ad liberandam terram sanctam, de Iudæis.
d c cùm ex eo, de pœnit.& remissio.
e in Extrauag 1. & 2, de pœniten. & remiss. vide quæ dicemus infrà Deo fauente de indulgentiis, & dicta in lib 2. Syntag Iuris ca.9.
f ca.omnes,17 quæst.4 ca.1.26.quæst.6.
g ca.ministrare, §.ecce quod, & ca.presbyteri.26.quæstione,6.
h ca.audiuimus, §.fina. cum 2.cc.sequen.24.quæst.1. can.verbum, de pœnitent.distinct.1.

CAPVT IX.

Qui imponant pœnitentias, Deus, episcopus, sacerdos.

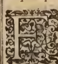
Rimus Deus, imposuit Adamo, pœnitentiam ob delictum, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* & mulieri, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, &c.* [a] Et Caino dicens, *nunc igitur maledictus eris super terram.* &c.[b] Publicæ pœnitentiæ & solemnes, non nisi ab episcopis imponi possunt. [b] Sunt & casus quidam delictorũ reseruati episcopali, absolutioni, quorũ pœnitentia ab episcopo est imponenda: quæ tamen ex eius delegatione speciali, ab alio imponi potest. [d] Sic absoluit episcopus maiori excommunicatione excommunicatos, [e] imponit pœnitentiam blasphemis Dei & sanctorum, [f] sortilegis, [g] matrimonium contra interdictum Ecclesiæ clandestinè contrahentibus, [h] delinquentibus crimine enormi publico, opprimenti filium ex proposito, Homicidæ, falso testi, falsario instrumenti, periuro, incesto, monialium corruptori, coeunti cum bruto & similibus quæ specialiter reseruata traduntur. Extra quæ permittuntur in aliis casibus presbyteris simplicibus pœnitentiarum impositiones, si reseruati non fuerint superioribus Prælatis.

SCHOLIA.

a. Genes.3.ca.serpens.de pœniten.distinctione prima.
b in historia Geneseos.capite 4.versu,11.
c c.accedentibus 12. de excessib prælator, ca.in capite 50 distinct.c conquerente de offic.ord.
d c.fin. de pœniten.in Sex. lib.5.ti.10. vbi glossa notat casus reseruatos & Hostien.in summa de pœniten. §.cui confitendum sit: Angelus in Summa, in verbo excommunicatio.5.6.& 7.
e c.nuper de Sententia.excommunicationis.
f vide caput secundum de Maledict
g Vide caput secundum de Sortilegis.
h c.cùm inhibito de Clandestina despon.cap.1. & fin. de matrimo.contracto contra interd.Eccle.

CAP. X.

1 Forma pœnitendi.
2 Absoluendi.
3 A quibus pœnitens abstineat, quaq; agat.

Ormula pœnitendi solemniter, iam suprà demonstrata est. [a] Publicam autem & secretam ex arbitrio confessoris pendere, dictum quoque. [b]

Formula porrò absoluendi illa receptior est, *Ego te absoluo à peccatis tuis potestate mihi data.* [c] *In nomine Patris & filij & spiritus sancti,* [d] additur & manus impositio ex antiquissima formula, cuius ministerio spiritus sanctus operatur. [e]

1 Pœnitentiũ est comas deponere, vestimẽta non mutare, [f] non vestiri pretiosis, [g] abstrahere se etiam à multis licitis, cum solicitudine vitæ æternæ & dolore admissi criminis, [h] à carne & vino abstinere, vxorem non ducere, ieiunare, vigilare, orare. eleemosynas largiri, arma non cingere, &c.[i] abstinere à thoro, gladio, & equitatu, ab escis & potibus: in tertia & quinta feria & sabbatho vti leguminibus, paruis pisciculis, ceruisia mediocri, & temperatè.[k] Et ex Concilio Laodicensi, [l] Diebus remissionis seu pœnitentiæ, pœnitentes genua flectere, & mortuos in Ecclesiam adferre, sepelireque debere, dicitur: non tamen die dominico ieiunare oportere.

SCHOLIA.

a ex ca.in capite, quinquagesima distinctione.

b cap.Deus

b cap. Deus qui ecclesiam, & pœnitent & remissio. can. consideret de pœnitent. distinctione sexta.
c quæ forma edita in Concilio Florentino, sub Eugenio 4. Præmittitur tamen oratio. *Misereatur tui omnipotēs Deus*, &c. sed illa nō est ex substātiali forma.
d Data illa potestas à Deo Diui Matthæi, cap. 16. Diui Ioann. Euangel cap. 20. can. verbum Dei, 51 de pœnitentia, distinctione prima.
e Nicephorus Calixtus, libro sexto historiæ, cap. 1.
f can. pœnitentes, 50. distinctione.
g can. Adam, 80 de pœnitentia, distinctione prima.
h ca. 1. §. animaduertere, cum § . sequentib. de consecratione, distinctione prima.
i can. admonere, 8. §, sin autem publicam, 33. q. 2.
k can. finali caus decimatertia, quæstione 2.
l In Concilio Laodicensi, 4 can. 54 vnde sumptus est, can. sacerdos pœnitentiam imploranti, 26. quæst. 7.

CAPVT II.

1 *Pœnitentia nemini neganda.*
2 *Monasterij pœna.*

1 Pœnitentia nemini negāda,[a] imò omnes ad pœnitentiam hortādi, atque statim vbi quis peccauit, ad pœnitētiam recurrere debet:[b] quin & qui noluerint pœnitentiā
2 agere, cogendi erunt vel puniendi, vel monasterio detrudendi, vel alio loco ad eam peragēdam concludendi.[c]

SCHOLIA.

a can. si aliquid, §. fin. can. presbyter, can penult. 26. q. 6 can. sacerdos, can hoc sit positum, §. fin. can. q. pœnitentem, 26. qu. 7. can multiplex, §. his autem, & §. si ergo, & can. minor, can. pœnitentia, de Pœn. distinct. 1 & can. Apostolorum 52.
b can. Adam, de Pœnitentia, distinctione prima.
c can. dictum 8. sub 8. dist. can. fina. 22. qu. 1. can. ergatum, 26. quæst. 7. can quod si pœnitentiam, & fi. 17. quæstione prima, can. tres sunt, §. neque. canon. dimitti, de pœnitentia, distinctione 1. can, Achab, de pœnit. distin. 3. in can. placuit 31. q 2. cum similibus. De monasteriorum pœna dixi quædam in Syntag. iuris. Sic monasterium vtroque iure pro agenda pœnitentia delinquētibus, etiam inuitis, statuitur vt in adultera quam maritus reconciliare non vult, in c. gaudemus in Domino, 19. de conuersio coniugator. & si verò quando adulterij crimen; vt nulli fidi, liceat haber. loci seruator. In nouellis, authen. sed hodie, de adulter. C. & alibi propter culpā suā, quis cogitur intrare monasterium, vt can. si ille, 50. dist. can. de lapsis, 16. q. 6 can. si quis rapuerit, 27 q. ca. de Benedicto. 2 q 1. ca. in primis, 2. q. 1 can. fraternitatis, in fi. 34. dist Nouella Leonis 87. de Ecclesiasticorum alea ludentium pœna. Episcopos alea ludentes, ad expiandum crimen relegat in monasterium per triennium.

CAPVT XII.

1 *Finis est effectus pœnitētiæ indulgentia, emēdatio.*
2 *Petens pœnitentiam non reiiciendus.*

1 Finis pœnitentiæ est, obtinere indulgentiam, quā nisi quis sperauerit, non potest rectè pœnitentiam agere.[a] Alius & finis correctio eius quod malè factū est,[b] vtq; emundati Christiani, vitam consequantur æternam. Et ideo dictum, *Pœnitētiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.*[c] Et rursum[d] *Oportebat Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum.* Neque etiam ante pœnitentiam, datur peccatori misericordia.[e] Mitigat enim iram Dei, & operatur iustificationem, vel peccatorū remissionem.[f]
2 Quare qui à peccato reuertitur, non est reiiciendus, & Episcopus aut presbyter qui reiecerit deponendus,[g] & parcendum pœnitenti.[h]

SCHOLIA.

a Ambrosius lib. 1. de pœnitent. c. 1. can. nemo potest, de pœnitent distinctione prima.
b can, 43. neminem, de pœnitentia, distinct.
c Diui Ioannis Euangelio, capite tertio.
d Diui Lucæ Euangelistæ, capite finali.
e can. quia sanctitas, quinquagesima distinctione.
f can porrò illi. can. facilius, can sed & continuo, can. serpens, can. liberator. can multiplex, can. potest fieri, § fin. cum simil. de pœnit. dist. 1. can. quamuis, §. fin, cum seqent. vsque ad can. sicut Achab. de pœnitent. distinct. 3. cum prope infinitis similibus vide plura quæ diximus de effectu pœnitētiæ, lib. 2. Syntagma. iuris vniuersi. cap 8 numero 11.
g in canone quinquagesimo primo Apostolorum.
h In Synodo Laodicensi, cap. 8. in Synodo Carthaginensi, can. Aurelius 6. quæst. 6. quod & iure ciuili receptum, Nouella 18. capit. 8. leg. fin. C. de Summa Trinitate.

DE EXTREMA VNCTIONE.[a]

TITVLVS VNDECIMVS.

a De hac tractatur, in cap vni. de sacra Vnctione, libro primo Decretalium, titul. 15. tractatur, & in canone secundo, cum duobus sequentibus 95 distinctione.

CAPVT PRIMVM.

Continuatio, & quid extrema Vnctio.

Sequitur vt post necessaria victuris sacramenta, dicamus de sacramento morituris exhibendo, quod dicitur oleo

vnctio extrema.[a] Quia his qui verisimiliter ex hoc seculo de proximo exituri sint, detur. Iuxta Diui Iacobi mandatum, *Infirmatur aliquis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, qui orent supra eum, vngẽtes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum.*

SCHOLIA.

a Qui dixerit extremam vnctionem non esse sacramentum, sit anathema, Concilio Tridentino, Sess. 14. in canonib. de sacramento extremæ vnctionis, can. 1. 2. 3. vide in 4 Sententiarum, distinct. 23.

CAPVT II.

1 *Vnctio duplex.*
2 *Materia.*
3 *A quo fiat.*
4 *Et forma.*

1 IN hoc sacramento, vnctio duplex: interior & exterior. Exterior materialis est & visibilis: interior spiritalis & inuisibilis: illa inungitur corpus: hac cor.[a]

2 Materia eius qua linimentum fit, oleum est oliuarum, consecratum ab Episcopo solùm:[b] cui tamen, antequam deficiat, potest aliud addi non consecratum,[c] diciturq; oleum infirmorũ.

3 Secundum quosdam, Episcopus Chrismate, presbyter oleo inungit.[d] Constat autem quòd hoc sacramentum potest ab Episcopo & ab aliis presbyteris parochis conferri.[e] Potest & sacerdos vno præsente clerico, vel in necessitate solus vngere infirmum.[f]

4 Forma Vngendi hæc ponitur, *Per istam sanctam vnctionem, & suam piissimã misericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid peccasti vitio, (exempli causa) oculorum. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Idipsumq; repetitur in omnibus organis sensuum quæ tanguntur vnctione.

SCHOLIA.

a Dicto can. vnico in principio de sacra Vnctio. & ca. quærendum. de Pœnitent. distinctione secunda.
b Dicto can. vnico. de sacr. Vnctione. & 9. can. presbyteros, §. sed illud, 95 distinct. Leo Papa Epistola 86. cap 37. In Bacharensi Concilio, cap. 1. Carthaginensi, 2 c. 36. proinde chrisma ab Episcopo confectum, singulis annis more Ecclesiastico, certis tẽporibus communicatur. Iuxta Cõcilium Altisidorense, cap. 6 Toletanum j. cap. 20.
c c. quod in dubiis, de consecr. Ecclesiæ, vel altaris.
d Glos in can. illud superfluum, 95. distinctione.
e dicto can. Illud superfluũ, 95. distinctione, in Concilio Vvormacensi, capite 72.
f Vnguntur enim oculi ambo, ambæ aures, manus vtraque, labia, pedes, & renes vel pectus, exceptis mulieribus propter honestatem, & exceptis mutilatis, vt cæcis quibus vnguntur viciniora loca mẽbrorum deficientium. Siquidem in prædictis locis sunt instrumenta quinque sensuum. Et ideo vngendo oculos dicitur, *Quicquid peccasti vitio oculorum vel per visum:* & vngendo aures, *Quicquid peccasti vitio aurium, vel per auditum,* vngendo manus, *vitio manuum vel tactus.* In naribus, *vitio narium vel per odoratum,* &c. vt est in libro Ordinario parochorum.

CAP. III.

1 *Qui non vnguntur.*

5 EXtrema vnctio, non datur impœnitentibus,[a] aut in peccato mortali existentibus,[b] amentibus, nisi ante amentiam petiissent sibi dari eam. Non datur etiam pueris, aut euntibus in bellum, aut existentibus in aliquo casuali mortis articulo.[c]

SCHOLIA.

a dicto can. illud superfluum, 95. distinctione.
b Quamobrem tutius faciunt, qui confiteri faciunt infirmos, antequam illis extrema vnctio detur.
c Bonauentura in 4. Sententiarum, distinct. 23. Angelus Clauas. in Summa in verbis, *Vnctio extrema,* numero quarto.

CAP. IIII.

Causa extremæ Vnctionis.

1 DVplex est causa, quare infirmi inunguntur: nempe quod per ea peccata venialia tollũtur, & præstatur augmentum virtutibus.[a] Dicitur & in sẽtẽtiis patrũ,[b] duplici ex causa hoc sacramentum esse institutum: nempe ad peccatorum remissionem, & ad corporalis infirmitatis alleuationem, dicuntq; recipientem, si ei expediat, ex eo & in corpore, & in anima alleuari: Ita sacramentũ; vnctio exterior, operatur rem sacramẽti, vnctionem interiorem, quæ peccatorum remissione & virtutum applicatione, perficitur.

2 Ideo & hoc sacramentum est iterabile, si infirmus vnctus, resurgat ab ea ægritudine, & postea in aliam cum periculo incidat mortis.[c] Sed hęc hactenus de necessariis dictum sit sacramentis, videamus nunc de voluntariis.

SCHOLIA.

a Gloss ad can presbyteros, ad verbum, *Sanctificatio,* 95 distinct. argum. can 1. & 2 de cõsecratione. dist. 5. & cap. 1 de Sacra vnctione.
b Lib. 4. Sententiarum, distin. 2. Refert Gregorius Turonensis Episcopus, lib. 5 historiæ, cap. 7. Hospitium quendam nomine, virum sanctum, oleo benedicto vsum esse in sanationibus infirmorum miraculosis: Et ab homine muto & surdo inunctis lingua & auribus, & vertice capitis, noxium deiecisse dæmonium. Consentiunt verba Diui Iacobi Apostoli, capit. 5. *Infirmatur quis in vobis,* &c. & Concilium Cabillonensi, cap 48 Beda, libro secundo c. 6.

qui

in Diuum Marcum, ægrotos oleo cõsecrato inungi solitos quoque indicat. Constituit autem Carolus Magnus, libro primo, legum Francicarum, cap. 156. vt presbyter oleum in ampulla deferret ad inungendum infirmos. Dicitur & in Euangelio Diui Marci, cap. 6. vers. 13. quod Apostoli oleo vngebant infirmos, & bene se habebant, & sanabantur.

c Vide sanctum Thomam in 4. Sententiarum, dist. 23. articulo tertio Gloss. ad can. presbyterum ad verbum, *Sanctificatio*, in fine, 95. distinct.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

TITVLVS DVODECIMVS.[a]

a De matrimoniis tractatur, tit. de Sponsalibus: & nos tractabimus, lib. 3. tit. 2. infrà. De nuptiis tractatur, lib. 1. Institutionum Iustiniani, tit. 10. de ritu nuptiarum, lib. 33. P. tit. 2. De nuptiis, lib. 5. C. tit. 2. In Nouellis Iustiniani, Constit. 2. 19. 139. 154. 157. In Nouellis Leonis Imperatoris Græci, constit. 24. 33. 79. 89. 90. 98. 100.

CAP. I.

1 *Matrimonium Sacramentum.*
2 *Consummatio duplex.*

1 Atrimonium inter sacramenta connumeratur:[a] sic enim Diuus Paulus ait, hoc esse magnum sacramentum in Christo, & in Ecclesia.[b]

2 In eo consummatio duplex;[c] vna quæ fit quoad matrimonij essentiam, quæ fuit facta in Paradiso à Deo, per coniunctionem animorum quæ designat conformitatem animæ ad Christum: Et est quædam consummatio quoad sacramentum Christi ad Ecclesiam, per incarnationem verbi Dei in vtero virginali; quod designatur per illud matrimonium, quod est copula carnali consummatum.[e]

SCHOLIA.

a Concilio Tridentino, Sessione 7. capitulo primo, & Sessione 24. in principio.
b Paulus Epistola ad Ephesios, capite quinto.
c Explicat ita gloss. ad cap. ex publico, 7. ad verbum communicatum, de conuersio. coniuga, lib. 3. tit. 32.
d can. deinde apponitur, 26. distinctione.
e Vt in cap. ex publico, de conuersio. coniug.

CAPVT II.

1 *Quid matrimonium nomine.*
2 *Et substantia.*

1 Atrimonium à matre potius dicitur, quod[a] filius matri antè partum onerosus; in partu, dolorosus: post partum laboriosus.

2 Et est viri & fœminæ coniunctio indiuiduam vitæ consuetudinem continens, diuini & humani iuris communicatio.[b]

SCHOLIA.

a cap. de conuers. infidel. lib. 3. tit. 33. Et quamuis pater matre sit præstantior, & sexu, & dignitate, l. de Senatorib. leg. in multis, de statu homi. tamen hæc coniunctio nõ dicitur patrimonium sed matrimonium, ideo quod matris munus, quia munus generationis maximè ex matre pendet, quæ conceptũ in vtero fœtum diu tius fert & nutrit. Vnde & proprium munus mulierum dicitur parere & matrem fieri, quia ad hoc natura eas progenuerat vt fœtus ederent. leg. 2. de Indict. viduit. tollen. lib. 6. c. tit. 40. Et Vlpianus maximum & præcipuum munus esse fœminarum, respondit, concipere & tueri conceptum l. quæritur, 14. §. 1. de ædilit. edict. lib. 21. eod. titulo primo. Sic contra, patrimonium à patre dictum, quod acquiritur, & labore paratur, quod proprium virorum sit laborare, Genes. 3. cap. *in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Et Horatius in poetica,

Conuersis studiis ætas animusq; virilis,
Quærit opes & amicitias, inseruit honori
Commisisse cauet, quod mox mutare laboret.

Ob robur maius sexui concessum, & quod cùm minori sexus & pudicitiæ periculo, inter homines conuersentur, & negotiari facilius possint: Nam vt ait Ouidius epist. 18.

Vt corpus teneris, sic mens infirma puellis.
Fortius ingenium suspicor esse viris.

b In principio 27. quæst. 2. cap. illud de præsumptio. §. 1. de patria potest. adde, l. 1 de Rit. nup. P. lib. 23. tit. 2. explicat, can. 1. Beata Maria, 27. quæst. 2. quomodo intentio coniunctionis posset matrimonium efficere sine reali commixtione.

CAP. III.

1 *Matrimoniorum distinctio initiatum, ratum.*
2 *Sponsalia.*
2 *Coniugium ratum, legitimum, non legitimum.*
4 *Primum repetitum.*

1 Atrimonium seu coniugium interdum dicitur initiatum, cum sponsalia interueniunt: interdum ratum, quãdo copulati sunt coniuges.[a]

Sponsalia sunt mentio & repromissio futurarum nuptiarum, fides data, seu sponsio de matrimonio contrahendo.[b]

2 Rursum[c] coniugium aliud dicitur legitimũ, & non ratum: Aliud ratum & non legitimum: aliud legitimum & ratum. Legitimum est, quod iuxta legalem constitutionem, vel ex moribus prouinciæ contrahitur. Hoc inter infideles ratum non est, quia non est firmum, cùm possit dissolui

diſſolui inter eos repudio. [d] inter fideles ſeu Chriſtianos verò, rata coniugia ſunt, quia ſemel initiata & completa amplius diſſolui non poſſunt. Horum autem quædam ſunt legitima, cùm vxor à parentibus tradentibus ſponſo, dotatur, & à ſacerdote benedicitur, & hæc etiam legitima & rata vocantur, Illorum verò matrimonia qui contemptis his omnibus ſolennitatibus, ſolo affectu aliquam ſibi in coniugem copulant, non legitima, ſed tantummodo rata eſſe creduntur.

Dicitur & matrimonium primum, & repetitum, vtrumque tamen receptum, [e] verùm non tot priuilegia ſecũdo, quot primo conceſſa ſunt. Vt ſuo loco latius infrà dicetur Deo fauente. [f]

SCHOLIA.

a can. ſtatutum, 34. [c]. fin. & can. cùm initiatur, 36. & can. 8. ſi quis deſponſatam ſibi, 27. quæſt. 1.
b leg. 1. & 2 de ſponſalib. can. noſtrates, 30. quæſt 5.
c de hac diuiſione habetur in can. fin. 28. quæſt. 1. cui iunge principium quæſtionis primæ Et cum hac diſtinctione intelliges quomodo ſacramentum matrimonij inter infideles & inter fideles conſiſtat: quod explicatur in can. deinde, 26. diſtinct. in can. de infidelibus de conſanguinit. & affinit in c. gaudemus 8 de Diuortiis.
d vide de firmitate coniugij, c. quanto, 8. de diuort.
e can. penult. & finali, de ſecundis nuptiis.
f dicetur ſub titulo de matrimoniis & nuptiis, infrà libro tertio, titulo viceſimoprimo.

CAPVT IIII.

1 *Hominum ratione, connubij, diſtinctiones virginum, coniunctorum viduorum.*
2 *Ordo quis coniugium prohibeat.*
3 *Coniugium inter infideles.*
4 *Virginitas ex conſilio.*
5 *Sacerdotibus Græcis quãdo licuit vxorẽ habere.*
6 *Quando Romanis.*

1
Cclesia habet virgines, [a] nuptas ſeu coniunctos, [b] viduos ſeu viduas, [c] virgines matrimonium nondum experti: coniuncti matrimonium retinent: vidui matrimonio ſoluti ſunt. [d]

2 Matrimonij ſacramentum, ab ordinibus ſacris ſeparatur: idcirco quibuſdam perſonis, ratione ordinis maioris, retinere vel ducere vxores fuit prohibitum: in minoribus ordinibus conſtitutis, permiſſum. [e]

3 Coniugij ſacramentum inter fideles & inter infideles eſt.

SCHOLIA.

a Virginitas non eſt in præcepto, ſed ex conſilio: ideo ſuaderi non imperari debet, res magis voti quàm præcepti, can. integritas, 32. quæſtione 1. vbi & gloſſa in ſimili notat ideo non poſſe canonicos vel monachos cogi ad arctiorem regulam, quia id magis voti ſit.

b Nuptiæ terram implent, virginitas Paradiſum, can. nuptiæ, 32. quæſtione prima.
c cap. de viduis, can. viduæ, 27. quæſt. 1. can. deuotis, 20 quæſtione prima can. presbyteri, 5. 1. 34. diſtinct. cap. penult & fin de ſecundis nuptiis.
d Poſſunt lectores & cantores in Eccleſia Catholica etiam impunè vxores habere ex can. Apoſt. 25. & generaliter in Minoribus ordinibus conſtitutos infra ſubdiaconatũ, ad matrimonium peruenire non eſt prohibitum: in ſubdiaconatu & alij maioribus, eſt prohibitum Et ſi de facto peruenerint, vxores dimittere & pœnitentiam agere per ſuſpenſionis, & excommunicationis ſententiam, compelluntur, c. 1. de cleric. coniug. lib. 3. capit. 3 matrimonio nullo exiſtente, & conſtituta pœna priuationis beneficiorum, cap. ſanè, 4. cap. diuerſis 6. eod titulo, can preſbyterum, 28. diſtinct. cap. 1. & 2. qui cleric. vel vouentes matrimonium accuſare poſſunt, lib. 4. tit 6. can. de illo, can. placuit, can. conteſtant & fere tota 32 diſtinct. Apud Græcos Orientales variatum eſt: neque enim illi votum caſtitatis in ſacris ordinibus admiſerunt, & ideo vxorati apud illos ſunt ſacerdotes, vt habetur in Hiſtoria Tripertita, lib 2. cap. 14. & in can. Nicena Synodus, 31 diſtinct, apud Sozomenum, libro primo, cap. 22. Nicepho. Calixt. lib. 8. cap. 19. Statutum & apud eoſdem Græcos aliquando, vt ſacerdotes abſtinentes ab vxoribus tantùm ſacrificij ex forma legis antiquæ, in Synodo quadã ſexta, cap. 13. can. quoniam Romana, 13. ſub 31. diſt. Licebat & retinere vxores ante promotionem, acceptis. Aliter in Eccleſia Occidentali ſeruatum, iuxta can. final. 31. diſtinct. Iuſtinia. autem in §. ſed etſi quis, de Nuptiis, Nouella 22 cap 42. lectori & cantori nuptias permittit. Alios autem clericos contractis nuptiis, cadere ſacerdotio ſtatuit. Et in § vnde ſancimus, cap. 44 eiuſdem Nouellæ 22. tradit conditionem marito ab vxore impoſitam capiendi relictum, ſi vxorem duxiſſet, deficere adueniente ſacerdotio: nempe quod per illud omnis ſpes vxoris ducendę euaneſcat. Poterant tamen & ex Imperatorum Græcorum legibus, ordinari laici in preſbyteros, epiſcopos, diaconos, aut clericos, qui vxorẽ legitimam duxiſſent virginem, eamq; vnicam, ſed ordinati ſubdiaconi, diaconi, vel presbyteri cùm non haberent vxores nullam vxorem accipere poſt ordinationem poterant, & ſi de facto accepiſſent, deiiciebantur a clero, Epiſcopuſq; qui id fieri permiſiſſet, ab epiſcopatu detrudebatur §. clericos, cap. 17. & §. ſi autem tempore 14. Nouellæ 32. de ſanctiſſimis Epiſcopis, dicto §. ſed etſi quis, c. 42. de nuptiis in Nouellis. Et cum eadem diſtinctione idipſum ſtatuit Leo Cæſar, Nouella 2 & 3 in qua 3. & emendatur eius tẽporis quæ ibi refertur cõſuetudo, qua licebat poſt adeptum ſacerdotium intra biennũ non vltrà, vxorẽ ducere, ſtatutumq; in perpetuo eſſe debere cœlibatu eum qui non habuiſſet vxorem cùm ad ſacerdotiũ ordinatus fuiſſet. Similiter iure pontificio prohibitũ, & nullum eſt matrimonium cum monialibus, quæ profeſſæ fuerunt votum virginitatis & caſtitatis, can. virgines, 27. diſtinct. Sacri etiam canones antiquorum patrum prohibent in ſubdiaconum, diaconũ, presbyterum ordinari quemquã, niſi prius emiſiſſet votũ perpetuæ caſtitatis, can. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. ſub 28. diſtinct Gregorius lib 1. Epiſtolarum, Epiſt. 42 in fine dum ſcribit Petro ſubdiacono, & libro octauo, Epiſto. 40. Neapolitanis nobilibus & clero. Innocentius ſecundus in Concilio Romano, cap. 5. in Cõcilio

Toletano. 1. cap. 1, Toletano 4. cap. 6. Arelatensi 2. Arelatens. 1. capitulo secundo. Aliquando & Ecclesia Romana, antequam votum castitatis esset pro huiusmodi ordinibus definitum, permisit ex laicis vxorem virginem accipientibus, ordinati viros probos, vel in diaconos, vel subdiaconos, vel presbyteros, vel episcopos. iuxta dictum Apostoli requirentis in ordinato, vt esset vxoris vnius vir. 1. ad Timotheum tertio, vers. 2. & 4. & capit. 4 vers 1. 2 3. & ad Titum cap. 1. versu 6. Attamen eosdem post ordinationem ob ministerium sacrum abstinere à concubitu illarum iussit, & separauit, non quidem vinculum coniugale, aut effectum, sed commixtionem & thorū, nec consequēter eos admisit, nisi & ipsi in proposito venissent seruādi castitatem can. præterea placuit 7. & can 5. de Syracusanæ, 13. in principio, & in §. quia ergo, 28. distinctione. Vbi & explicat Gratianus constitutum in laicali habitu & in Minoribus ordinibus, potuisse habere vxorem & filios: & si posteà ex consensu vxoris continentiā professus fuisset, potuisse & subdiaconatū, diaconatum, aut presbyteri gradū adipisci. Sicque cōsensus vxoris iā habitæ requisitus, & vt ipsa quoque voueat castitatem perpetuam quamuis in seculo relinquatur. can Episcopus, 77 distinct. nisi vxoratus ordinatus esset Episcopus, quo casu vxor eius teneretur ingredi religionem, cap. sanè, de conuers. coniugator: vide cap. quod à te, de cleric coniug. quod laudare & probare videtur Iustinianus, §. neque antem secūdus, cap. 5. quomodo oporteat Episcopos, Nouella quinta. Facit can. eos ad sacrificia, 31. distinct. can quoniam in Romani ordinis, 14. eadem 31. distinct. Neque in his casibus relictæ vxori licebat alteri se matrimonio copulare ex Concilio Aureliacensi 1. cap. 15. can. quia sunt 10. & sequen. si se cuiquam, 28. distinct. Eo modo separati ab vxoribus ob sacerdotium, non sunt contemnendi sacerdotes vxorati, neque prætextu religionis vxorem obiicere licet, can. 5. Apostolorum, & ex Concilio Gangrensi, cap. 4. can. si quis docuerit, 14. & sequentib 28. distinct vide can penult. 32. distinct. Addit & Gratian. in dicto can. de Syracusanæ 13. §. finali, 28. dist. Niocæsariensem & Anchiranam Synodos emendatas fuisse, quæ non reiiciebant in talibus ordinibus non vouentes castitatem, can. presbyter, can diaconi, eadem 28. distinct. Illud enim, inquit, Gratianus, Næocæsariensis, vel Anchiranæ Synodi, vel ex tempore, vel ex loco intelligitur: Ex tempore, quia nondum erat introducta continētia ministrorum altaris: ex loco, quia vtraque Synodus Orientalis est: & Orientalis Ecclesia, non suscipit generale votum castitatis, hoc tamen diligēti obseruatione custodit vt post adeptum sacerdotium defuncta priore vxore cū qua sacerdos factus fuerat, si alteram duxerit, deponatur. Omnino etiam prohibuit Ecclesia Romana, subdiaconum, diaconum, & presbyterum vxorem ducere: & ducētem Concilium Neocæsariense ab ordine deponi iubet, can. 1, & can presbyter si vxorem, 28 distinct. quod Glossa explicat de depositione officij, quemadmodum & exuitur ecclesiastico beneficio, can decernimus, can. de his, 28. dist. vide de hac priuatione & pœnis presbyteri, diaconi & subdiaconi vxorem ducentis, Decis. 239 Capellæ Tholosanæ. Panorm. ad cap. at si clerici, de Iudic. Bernardinum Diacon. in Practica criminali canonum, c. 74. Extra quas pœnas notanda etiam est Decisio Calixti 1. in can. 8. can. presbyteris 27. distinct. vbi distinctio an matrimonia talia de facto cōtracta nulla sint: In quo etiam articulo variarunt etiam leges Græcorum Imperatorū, Siquidem Iustinianus aliquando sancriuit, in §. neque autem, capit 5. Nouell 6. quomodo oporteat Episcopos, ducentes vxoris in huiusmodi ordinibus maioribus constitutos, ordine quidem priuari, & idiotas, seu laicos effici, attamē non videtur ibi matrimonium irritum facere, vt quidam arbitrantur, sed falsò, non enim ratum, ait §. ille, neque etiā, 6. sed etsi quia, cap. 42. de Nuptiis, Nouellæ 22. cùm priuat sacerdotem sacerdotio ob ductā vxorem, iuxta sacros Canones. Quin contra in § sancimus, eius c. 41. Nouella 22. omnem spem matrimonij adimi sacerdoti vel in maioribus ordinib. constituto idem videtur statuere, in §. si autem, c. 14. de sanctissimis Episcopis, Nouella 123. Extat & nuper inuenta eius Græca constitutio in qua matrimonium in his gradibus ordinatis prohibuit expressè, declaratque filios ex tali concubitu genitos, peiores nephariis vt incestuosis, inhabilésque ad quippiam accipiendum, extat nunc illa constitutio inter leges Codicis Iustiniani, titulo de Episcopis & cler. incipiens, sacris Canonibus, num. 45. & Auth. multi magis, eod. tit. videndus Balsamon, ad cap. 6. sextæ Synodi in Trullo. Fuit tamen inuenta mitior pœna per Nouellam Leonis 79. verùm & illa fuit sacris Canonibus sublata. Cùm enim placuerit in antiqua lege, sacerdotes tempore ministerij abstinere debere ab vxoribus, cùm per vices rātum fungerentur sacerdotio, Lucæ, c. 1. can. 4. tenere 31. dist. vide cap. 8. in fine Leuit. nunc, cùm quotidie quilibet sacerdos possit offerre sacrificium præstantius antiquo, debèt perpetuo se ab ea coniunctione abstinere, semper orandum ei & sacrificandum, semperq; à matrimonio carendum, can. si laicus, can. sacerdotibus, 31. distinctione.

c In capit. fina. de Transactio, can. deinde opponitur 26. dist. tota, 28, quæst. 1. Sed apud infideles vt dictū, non est ratum quin possit separari altero veniente ad fidem Catholicam, altero in infidelitate remanente, c. quanto, c. gaudemus de Diuortiis.

CAPVT QVINTVM.

De consensu.

MAtrimonium perficitur, cōsensu in matrimoninm de præsenti, eorum de quorum coniunctione agitur. [a]

SCHOLIA.

a can. sufficiat, 27. quæst. 2. l. nuptias, de Regul. iur P. quare cùm consensus exprimi possit alio modo quàm verbis, & sine illis mutus, & surdus, matrimonium contrahunt, cap. cùm apud, & cap. is qui fidem, de Sponsal. cap. 1. de matrimonio contra interdict. Ecclesiæ contracto.

CAPVT IX.

1 *Institutio matrimonij à quo.*

2 *De forma contrahendi.*

FVit institutum matrimonium à Deo in Paradiso, & statu innocentiæ ante peccatum, [a] ad officium naturæ ab initio: [b] Sacramentum posteà nouæ legis datū à CHristo. [c]

2 Ideo & ritè coniungitur per ſacerdotem palam, bannis ſeu proclamationibus præcedentibus vel redemptis ſeu indultis, & cum eius benedictione,[d] alioquin quód pertinet ad Eccleſiam, quæ de occultis non iudicat,[e] matrimoniũ clam cõtractum pro matrimonio non iudicat:[f] quamquam quod pertinet ad Deum cui omnia patent[g] verum & indiſſolubile ſit matrimonium clam contractum ſine presbytero[h] conſenſu de præſenti habito, vel dato inter præſentes, verbis vel ſignis, inter abſentes,[i] per literas, nuncium,[k] & procuratorem habentem ad hoc ſpeciale & ſufficiens mandatum,[l] forma contrahendi ſunt verba expreſſa, quæ declarant cõſenſum præſentem ad contrahendum[m] vel alia, quæ pro verbis expreſsis habentur.[n]

SCHOLIA.

a Cap. vnic. de voto, in Sex. Geneſis, capite primo, & ſecundo

b Dicto cap. 1. Geneſeos, ibi, *creſcite*, &c

c D Matthæi, cap. 9. vide Sanctum Thomam, Parte 3. Summæ in additionibus, quæſtione quadrageſima ſecunda, argumento 2

d Can nullus fidelis, can. noſtrates, can. ſponſus, 30 quæſt 5. cap cùm inhibitio, de Clandeſt deſponſatio. In Concilio Tridentino, Seſſ. penult. Ritus nuptiarum ex religione fit, quemadmodum vt antiquitus inter Ethnicos ritus adhibebantur, id eſt, ceremoniæ ſacræ, pro matrimonio contrahendo, vt apud Dionyſ Halicarnaſſeum in 2. Et extat inſcriptio, ita tituli in Pandectis, de Ritu nuptiarum, facit can. 3. 30. quæſt. 5. Põtificale namque & religionis nomen. eſt *Ritus* Eſt enim ritus teſte Hieronymo & & Talmudiſtis, idem quod bonus ſeu religioſus, à quo rituales libri dicũtur teſte Feſto, in quibus traduntur ritus, quo pacto ſacrantur ædes, fana, templa, vrbes, exercitus, & huiuſmodi Ritus & cæremoniæ contrahendi matrimonij, ex legibus Eccleſiæ & locorum pendent, quæ quantum fieri poteſt, dummodo à lege Dei non aberrent, expedit conſeruari, ad conſeruandam pacem & vnitatem ſocietatis humanæ. Iuſſit & Leo Imperator, Nouella 89 tit Ne matrimonia citra ſacram benedictionem confirmentur. Matrimonia ſacra benedictione confirmari, & ſi qui ſine hac matrimonium ineant, matrimonium non dici voluit. Concilio Carthaginenſi 4 capit. 3. & conſtitutum, vt ſponſus in templum deducatur, ad benedictionem ſacerdotis recipiendam, Ambroſ. libr. 9 Epiſtolarum, Epiſt. 70. Ipſum, inquit, coniugium velamine ſacerdotali, & benedictione ſanctificari oportet. Rurſum Tertull. lib 2. ad vxorem, vnde ſufficiam, inquit, ad enarrandum tantam fœlicitatem matrimonij, quod Eccleſia conſiliat, & confirmat oblatio, & obſignatum Angeli renuciant? Nuptiæ apud Romanos, non niſi augurato fiebant vt colligitur ex Plinio, lib. 10. c. 8. & rurſum, lib. 18. cap. 3. In ſacris nihil religioſius confarrationis vinculo erat: nouæque nuptæ farreum præferebant Proclamationes, quæ ante benedictionem matrimonij ſunt, pertinent ad cautionem, ne contra prohibitionem nubendi fiat coniunctio, ideo enim indicatur futurum matrimoniũ inter certas nominataſue publicè perſonas, vt ſi qui ſint qui nouerint quoddam impedimentum contrahendi, renuncient curioni vel ſacerdoti, dicto capit. finali de Clandeſt. deſponſatio. proclamationes iſtas, banna dicunt, capit. fin. qui matrim accuſ. poſſ cap. cùm in tua diœceſi, 27 de ſponſalibus, vbi Hoſtienſis & Ioannes Andreas, notant, ideo forte banna dicta, quia ſub banno ſeu ſub pœna excommunicationis præcipiebat ſacerdos, vt nullus impedimenta ſi quæ noſcet, celaret. Quemadmodum legimus in canon. ſtatuimus, 16. quæſtione prima. Anaſtaſium Epiſcopum in hæc verba ſtatuere, *Bãnum noſtrum componat, communione priuetur*. Ibiq; Gloſſ. tradit, bannum eſſe 60 ſolidorum pœnam, vt in lege Lombardiæ continetur, & ſic ſemper in-
5 telligi debere vbi non determinatur

e Cap. vnic. vt Eccleſiaſt. benef. ſine diminutio. conferant. can. erubeſcant, 32 diſtinct.

f Can. Chriſtiana, 32. quæſt. quinta. Ideo, quamdiu latet probatio matrimonij clam contracti Eccleſia non impedit quominus aliud publicè contrahatur. Si tamen poſteà publicetur matrimonium, per eos qui clam contraxerũt, comprobat Eccleſia perinde ac ſi ab initio in Eccleſiæ conſpectu fuiſſet contractum, cap. 1. de Clandeſt. deſponſ.

g Deo nihil occultum, cano. Deus. viceſimaquarta quæſtione tertia. canone Archidiaconum 85 diſtinctione.

h Vt habetur in cap 2. & ibi per Gloſſam finalem, & cap 3. de Clandeſtina deſponſat. Deus enim matrimonium dicitur coniungere, non homo: ideo dictum, *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet*, capit. inter corporalia, de Tranſlat. Epiſc. can an quod in ſubditos, & canone quod Deus, triceſimatertia, quæſtione ſecunda.

i Vt in can. honorantur, 32. quæſt. 2 l ſufficit, & l. fi-
1 nali, de ſponſalib. l mulierem, de Ritu nupt. l. denique Cinna. 6. de Ritu nupt P.

k Cap. ex parte tua, 14. de Conuerſio. coniug ibi, *Prius mulierem ipſam mediantibus internuncus, per verba de præſenti, Arra etiam interpoſita, deſponſaſſe*, &c. L. mulierem 5 de Ritu nuptiarum P vbi Pompo. mulierem abſens per literas eius, vel per nuntium nubere poſſe placet, & c de literis vide Angelum Clauaſium, in Summa, in verb. matrimonium, numeris 20. 21. & 22.

l Cap Procurator. de Procuratorib in Sex. vbi in 5. fin. illud ſingulare, quod ſi Procurator, ſpecialiter conſtitutus ad contrahendum matrimonium, reuocetur antequam contrahat, contractum poſteà licet tam Procurator quàm ea cum qua contraxit
2 reuocationem huiuſmodi penitus ignorauerint, nullius momenti matrimonium penitus exiſtent, cum Domini mandantis conſenſus reuocatione defecerit, ſine quo non poteſt contrahi matrimonium. Licet iurauerit quis ſe nõ reuocaturum Procuratorem. Nam quemadmodum dicitur de ſponſo qui promiſit nuptias ſe contracturum, periurus quidem eſt, ſed eo non obſtante poteſt aliam ducere quam cui promiſit, capit. ſicut, & capit. inter, de Sponſal. quare dicunt cautius agi, ſi poſt contractum matrimonium per Procuratorem ratificatio fiat.

m Vt, *Ego te accipio in vxorem: ego te accipio in virum ſeu maritum, vel ſimilia verba*, cap. penultimo, & cap tua nos, de Sponſalib. *Ego te accipio in meam, ego te accipio in meam*. cap licet de Sponſa. duorum. Quemadmodum inter Ethnicos Romanos, verba illa frequentius vſurpata, *Tu mihi Caius, tu mihi Caia*. vt ſcribit Titus Probus in fine Valerij Maximi.

n Cuiusmodi sunt certa signa voluntatem exprimẽtia, qualia sunt in multis, in c. cùm apud, de Sponsa. vide Panormi ad ca. tuæ fraternitatis, eodem titul.

CAPVT SEPTIMVM.

Finis & causa matrimonij.

Finis matrimonij, propagatio, & conseruatio generis humani: [a] Certa & legitima prolis educatio, [b] vtque simile adiutorium sibi homo habeat [c] & post lapsum remedium fornicationis, vt impudicæ coniunctiones vitentur. [d] Quare consensus in matrimonium, tria vel implicitè inintentione seu habitu habet, quamuis aliundè prohibeatur, ne semper accedant. Primum, est vinculi inseparabilitas, ratione cuius in matrimonio est bonum Sacramenti. Secundum, est bonum fidei in dando, & non negando potestatem suis corporis coniugi. Tertium, in bono prolis quod eius causa & intentione, si Deus largiri voluerit, & in summa tria bona matrimonij, Sacramentum, fides & proles. [e] Et quamuis virginitas sit pręstãtior matrimonio, [f] tamen matrimonium generi humano necessarium nec contemnendum [g] imo honorabile coniugium, thorus immaculatus. [h] Sed hæc pro summaria Sacramenti matrimonij inspectione sufficiant, reliqua quippe quæ ad sponsalia & nuptias pertinent in alio libro exequemur: perueniamus ad vltimum ordinis Sacramentum.

SCHOLIA.

a Genes. 1. vers. 28. D. Matthæi, cap. 19. ca. Deus, 31. q 1 in princi. & ca. nuptiæ, 32 quæstione 1.
b In l 1. 6. ius naturale, de Iustitia & iure.
c Genes 2. vers. 18. & 22. Ecclesiast. 17. vers. 5.
d Priore ad Corinth. c. 7. vers. 1 *bonum est homini mulierem non tangere, propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vna quaque suum virum, &c* Facit, ca. non enim, 32. quæst. 1.
e Ca. omne bonum, 27 quæst. 2 c fin de Condit Apposit. vide multa & pulchra, & vtilia nisi fallar, quæ diximus, lib octauo. Syntagm. iuris vniuersi, capite primo.
f Ca. nuptiæ, & ca. integritas, 32. q 1. ca. quis ignoret, 32. quæstione quarta.
g Ca. si quis propter, c si quis vel, ca. si quis nuptias, 30. dist. ca. si quis vituperat, ca. quicumque virginitatem, 31. distinction. in cap. 30. Apostolorum.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

TITVLVS DECIMVS TERTIVS.

Tractatur de hoc, in titulo de, Temporibus ordinandorum, & qualitate ordinandorum, lib. 1. Decretalium titul. xj lib. 1. Sexti tit. 9. & apud Gratianum distinctio. 21. 24. 25. 50. 51. eo pertinent tituli libri primi Decretalium 12. de Scrutinio in ordine faciendo, & Nouella de Sanctissimis Episc. & 24. Gratia. 13. de Ordinatis ab Episcopo qui renunciauit Episcopatui, 14. de Ætate & qualitate & ordine præficiendorum, & in Sexto lib. 1. tit. 10. in Clement. lib. 1. titu 6. Nouella Iustinia. 6 quomodo oporteat Episcopos & clericos ad ordinationem produci, &c In Nouellis Leonis sunt hæ, 2. qui alioquin principe sacerdotio dignus est, si legitimi liberi illi sint, non impediatur illum consequi, 3 vt qui sacerdotes creandi sunt secundum Ecclesiæ ritus ea lege creentur, vt omnem deinceps vitam cœlibem agant, &c.

CAPVT PRIMVM.

Sacramentum ordo, & quid.

Inter Sacramenta, ordinis Ecclesiastici Sacramentum ponitur, [a] qui habet Ecclesiasticam Hierarchiam. [b] Ita ordo, est signũm seu signaculum quoddam, per quod spiritalis aliqua potestas, & officium traditur ordinato. [c]

SCHOLIA.

a Ca. fin. de Presbytero non baptizato ministrante.
b Hierarchia, est sacer ordo vel sacer principatus, hoc enim nomen Græcum refert.
c In quarto sententiarũ distinctione vigesima quarta.

CAPVT SECVNDVM.

1 *Quot sunt ordines secundum Theologos & ius Pontificium.*
2 *Diuisio in maiores & minores.*

1 Septem sunt ordines ex communi sententia Theologorum Ecclesiastici; veluti classes septem, ad quas vniuersus clerus referri potest; nempe Ostiarius, lectoratus, exorcistatus, Acolytatus, subdiaconatus, presbyteratus. [a]

Secundum iuris pontificij decisiones, [b] his duo alij adduntur: ante omnes prædictos primũ clericatum seu primam tonsuram, [c] ponimus; postremum verò Episcopatum [d]. Ita nouem erunt ordines. [e] Quod pertinet ad gradus ministrorum Ecclesiasticorum & ad Ecclesiasticam Hierarchiam quæ imitatur cœlestem, [f] in qua totidem, nempe nouem sunt. [g] Clericatus seu prima tonsura, quæ vulgo corona dicitur, est ianua omnium ordinum, [h] & seminarium clericorum, [k] ex quo aliorum ordinum clerici sumuntur: oportet autem à minori hoc gradu cle-

ticatus successiuè peruenientem, ad Episcopatum conscendisse, non per saltum seu inuerso ordine. [k] Dicunt verò Theologi, primam tonsuram non esse gradum, sed designationem & veluti signaculum eorumqui ad ordines promouendi sunt, [l] quemadmodum Episcopatum asserunt non esse etiam ordinem, sed apicem ordinis ex Presbyteratus ordine, ex quo vnus aliis præficiatur. [m]

2 Rursum ordinum Ecclesiasticorum, quidam Minores, quidam Maiores dicti: Minores sunt, qui sacramentali vnctione, sola Episcopi benedictione, cum quadam vasorum vel vestimentorum distributione dantur, vt Leuitis & cæteris infrà. [n] Cuiusmodi ostiaratus, lectoriatus, exorcistatus, acolytatus. [o] Maiores tres sunt, subdiaconatus, diaconatus, Presbyteratus, qui & sacri dicuntur ordines, distincti hoc nomine à Minoribus, [p] dicũtur etiam Superiores ordines, [q] additur & quartus vt dixi episcopatus.

SCHOLIA.

a Lib. 4. Magistri sententia. distinct 2 .de iis ordinibus meminit, Diuus Ignatius epistola ad Antiochienses, Epiphanius lib. 3. contra hæreses, Tomo 2. nos quoque de his ordinibus, eorúm que munere, institutione & causis, tractamus, lib. 3. Syntagma. iur per octo ptima capita

b Notat Hostiensis in summa, de Temporib ordina.

c Ca. cùm contingat, xj. de AEtat & qualitat, ordin.

d C. fin. de Presbytero non baptizato ministran. cap ordinationes, 75. distinct. Dionys Areopagita in Ecclesia, Hierarchia, cap. 5. tres tantum refert ordines, Diaconatum, Presbyteratum, & Episcopatum, ordinem episcoporum etiam dixit Isidorus lib. 7. Ethymologiar ca 2 & in ca. cleros, 21. distin Verùm hic videtur scrupulus difficilis amotu, & nodus insolubilis, ex ca . de Ordinatis ab episcopo qui renunciauit episcopatui, lib. 1. Decretal. titul 3. & vbi episcopus potest renunciare & loco & dignitati, ita vt amplius non possit conferre sacros ordines, quod non conuenire videtur cum eo quod dictum est, ordinem habere Characterem indelebilem: Nam si ordo sit episcopatus non poterit ita quis renunciare dignitati, vt non habeat potestatem ordinandi. Quod si dixerimus remanere ordinem, sed executionem eius interdici post renunciationem: incidimus in aliud maius dubium, quod renunciante vel sedente episcopo episcopatum alteri, erant duo, episcopatus vnius episcopi, quod negamus fieri posset: sicuti cum Celestinus 5. renunciauit Papatui Bonifacio 8. Si post renunciationem remansit Papa, fuerunt duo Papæ: in cap. 1. de Renunciatio. in Sexto, quod tamen fieri non potest, de iure: nam prohibetur, nec fieri posse duos duos episcopos vnius Ecclesiæ traditur: in cap sicut alterius vxor, 39. & can. 41. in apibus, 7. quæstione 1. execrationes quoque Schismatis, reiiciunt merito ab vnitate Ecclesiæ, duo capita. Proinde, & Gratianus ait translatione episcopi desinere esse episcopum: in can. in apibus §. primo, septima quæstione prima. Atque Gerson prima parte operum, tractatu de auferebilitate Papæ. Consideration. 15. arbitratur quod habere Papatum non dicat habere inabdicabilem iurisdictionem humana authoritate supra episcopatum ;-& quod Papatus non dicat ordinem supra sacerdotium vel episcopatum authoritate Bonauenturæ, qui in quarto sententiarum distinctione 2. ait neque episcopatum, neque Papatum dicere plenitudinem aliquam & dignitatem in ordine, & nullum nouum ordinem addere, nam certe si hoc esset, inquit Gerson, duo fuissent legitimi Pontifices Celestinus & Bonifacius: aut Bonifacius non fuisset, sed tantum coadiutor remanente in dignitate Celestino alio administrante. Est. & valde durum, si sit episcopatus, ordo, vt episcopus possit mutare sedem, cumque reliquere & aliam accipere, & ita delere matrimonium contractum quod ad similitudinem veri matrimonij est indissolubile nisi morte: c. inter corporalia de Translation. episco. viderint nostri qui contra Theologos dicunt esse ordinem episcopatum quomodo dicant dignitati posse episcopum renunciare, & ita non posse sacros ordines conferre Nisi vt puto verum dicamus: in c. j. de Ordinatis ab episcopo qui renuncia. episcop. Ibi non potuisse ad ordines sacros promouere clericos episcopatus cuius renunciauit dignitati, tanquam alienum episcopum, qui alterius prouinciæ clericos ordinare nequit, & non ex defectu potestatis.

e C. cleros, 21 distinct vide quæ diximus lib. 16. Syntagmat cap. .

f Can in 9 . distinctione.

g C. principium enim, § omnis Lapis pretiosus, c fi. de Pœnitent distinctione secunda.

h Ca 1. de Ordinat. ab episcop. qui renuncia. episcop.

i Clem. 2 de Vita & honestate clericor. ca cùm contingat, de Aetat & qualit. ordinan.

k Ca. non si Officia, cùm 3. sequentib. 69. distin & ibi ratio: & leg. vt gradatim de Munerib. & honorib. ca. sicut Neophyt 48 distinctione.

l De quo nos tractauimus, lib. 16 Syntag ca. 1. & seq.

m Ca. esto subiectus, cum sequentibus, 96. distinctio.

n Ca. etsi illa, 25. §. fin. 1 quæstione septima.

o Ca 3. de Temporib ordinat ca. Cleros, 21. distin.

p Ca 1. 3 & penult. de Temporib. ordina. c. 1 de Ordinatis ab episcop qui renuncia. episcopatui; dicunturque tres sacri ordines, in c. dilectus, 15. de Temp. ordin. cap. ad aures nostras, 5. de Tempor. ordina.

CAPVT TERTIVM.

Materia seu officium ordinum.

1 Materia circa quam versantur isti singuli ordines, propria est vnicuique in qua exerceat qui ordinatur suum munus: quemadmodum, & singulis propria est forma ordinandi, ministerio vel officio concesso, & proprio cuiusque accommoda, vt liquet ex libro pastoriali, [a] & ex his quæ agenda sunt in ministerio singulorum. [b] Ex quibus imprimitur Character animæ in quolibet ordine, in acceptione exterioris signi vel instrumenti dati accommodi ordinationi: vt quando datur clauis ostiario. [c] Codex diuinarum lectionum, lectori: [d] liber exorcismorum, exorcistæ, [e] & sic de similibus,

SCHOLIA.

a Et ex tota vigesima tertia distinctione.

b De quibus nos per totum librum 16. Syntagmat.

c Cap.ostiarius,23.distinct.nos de eius officio,lib.16. Syntagmat.cap.4.
d Cap.lectore,eadem 23.distinct.nos de eius officio, eod.lib.16.Syntagma.cap. 4.
e Ca exorcista,23 distinction.c.perlectis, 6.ad exorcistam,25.distinction nos lib.16.Syntagmat. iuris, capite 5.
f Angelus Clauas.in Summa, in verbo, ordo. 1. numero quarto.

CAPVT QVARTVM.

1 *Qui ordinent vel non, Abbas vbi.*
2 *Episcopus.*
3 *Renuncians episcopatui.*
4 *Excommunicatus quando ordinet.*
5 *Simoniacus.*
6 *Latinis num Græcos & contrà.*

1 Bbas quilibet, si modo fuerit sacerdos, & habeat impositionem manus episcopi, potest in proprio tantum monasterio, lectoriatum vel primam tonsuram conferre.[a]

2 Episcopus verò clericis suæ diœceseos, vel alterius cum licentia episcoporum propriorum poterit ordines conferre,[b] vel ex licentia Vicariorum illorum, in remotis existentibus episcopis; vel ex licentia capituli sede vacante.

3 Episcopus qui renunciauit episcopatui, poterit etiam rogatus ab alio episcopo, ordines conferre: Si verò renunciauerit loco & dignitati episcopali, poterit minores, non maiores conferre ordines. Qui tamen sacros ordines seu maiores, sciens dantem sine dignitate esse episcopali, ab eo acceperit, accepit quidem ordines, sed non habet executionem officij: quod si ignoranter ab eodem acceperit, quis nisi crassa & supina fuerit ignorantia poterit cum eo discretus pontifex dispensare.[c]

4 Sicut cum eo ignoranter acceperit ordines ab episcopo excommunicato, poterit per episcopum suum dispensari.[d] Cæterùm loquimur de episcopis excommunicatis, qui inter Catholicos, prius deputati sunt, si posteà sententia excommunicationis notati fuerint, vt ordinationes eorum misericorditer tolerentur, nisi simoniacè factæ fuerint.[e] At si excommunicati nominatim fuerint Hæresiarchæ, & qui Catholici non sunt, vel qui Catholicorum adhuc viuentium sedem inuaserint, irritæ fiunt eorum ordinationes.[f] Nec relinquitur locus dispensationi, regulariter his, qui scienter à schismaticis ordines acceperint.[g]

5 A Simoniaco tamen non præciso & tolerato ab Ecclesia ordinatus dispensationem obtinere potest.[h]

6 Latini à Græcis episcopis; & contra Græci à Latinis ordinari non possunt, si ritus ordinandi sint diuersi.[i] Quandiu tamen is modus ordinandi in Ecclesia fuerit toleratus, non debet ornatus ex licentia sui episcopi, ab executione ordinum taliter susceptorum, suspendi.[k]

SCHOLIA.

a Cap.j.de Ordinat.ab episco.qui renuncia.episcop. lib. j.tit 13.ca.cùm contingat,de Ætat.& qualit. ca Abbate,de Priuilegiis,in Sexto, cap j. 69.distinct. vbi Glossa in principio distinctionis ait, posse Abbatem Presbyterum,& benedictum, conferre minores ordines, Psalmistatum, Ostiaratum & Lectoriatum; non autem Acolytatum: cap.1. 2.3.7. dist. cap.1 2 3.4.de Temporib.ordinã.in Sexto:& in ca. 3.dicitur, dimissorias dare literas episcopum, de cuius diœcesi est qui promoueri desiderat, siue oriundus, siue domicilij causa, siue ratione beneficij Item dare Vicarium eius:& sede vacante capitulum. Nemo clericum alterius episcopatus, sine licentia sui episcopi, ordinare potest, tota, 9. quæsti. 2. de personis quæ ordines conferre possunt: diximus, libr 16.Syntagmat.cap 9.
c Capi j de Ordinat. ab episcop. qui renunciauit episcopatui.
d Cap. fin. de Ordinat. ab episcop. qui renunciauit episcopatui.
e Ca.per illicitam, 3 & ca.ab excommunicatis,4 c. ordinationes, 5. c. qui vero, 9.quæstione j.
f Cap 1.2.3 §.sed excommunicati, ca. ordinationes, & ca.fin.9.quæstione j.
g Dicto ca.ordinationes, 6. modo, 9. quæstione j.
h Ca.si quis à Simoniacis, j. quæstione j vide Glos. ad di.ca. excommunicatis, 4. ad verbum, *quondam.*
i Ca.cum secundum regulas, 9. de Temporib. ordinat.
k Ca.quod translationem, xj. eod tit de Tempori. ordinat. Tractauit de irregularitate, & aliis canonicis, impedimentis quibus Ecclesiasticos ordines suscipere & susceptos administrare quisque prohibetur Simon Maiolus episcopus Vulturariensis, per libros quinque tractarunt, & de irregularitate Marianus Socinus senior in repetitio, ad audientiam, de Homicidio.

CAPVT QVINTVM

1 *Forma ordinandi & tempus.*
2 *Ritus in singulis.*
3 *Non conferuntur eodem die duo ordines.*

1 Emo ordinari debet sine titulo,[a] & sine scrutinio;[b] aut cum pecunia, sed gratis:[c] inordinatè aut per saltum,[d] extra tempora. Ordinati itaque extra ieiunia quatuor temporum, ex rigore iuris sunt deponendi; & ordinantes, authoritate ordinandi priuandi,[e] ita tamen ordinati characterem accipiunt, quare pœnitentia eis competenti imposita, sustineri poterunt, & in susceptis ordinibus ministrare.[f] Licitum potrò erit Episcopis, diebus dominicis aut aliis festiuis, vnum aut duos ad

minio.es ordines promouere, ad subdiaeonatum autem, nisi in quatuor temporibus, aut Sabbatho sancto, vel in Sabbatho ante dominicam de Passione, nulli licet episcoporum, præterquam Romano pontifici quosquam ordinare. g Neque etiam Sabbatho Pentecostes, alicui licet ordines sacros concedere, cùm in sequenti hebdomada, recepta spititus sancti gratia,
2 eclebrentur ordinationes.

Forma ordinandi consistit quoque in modo, quo conceduntur ordines singuli. Nam prima tonsura datur, leuiter de tonso eapillo ab episeopo vel Abbate, [i] datur & in aliis proprium quoddam instrumentum ministerij; ad quod ordinatus vocatur [k] Presbyter & Diaconus eum ordinautur, manus impositionem, tactu corporali ritu ab Apostolis introducto, recipiunt. Quod tamen si fieri omissum sit, non ideo iteratur ordinatio, sed statuto huiusmodi ordinibus conferendis tempore, eautè suppletur quod per errorem fuit prætermissum. [l]

Non conferuntur eidem eadem die ab episcopo duo vel tres saeri ordines, etiam ex mandato Archiepiseopi: & si quis eontulerit, tandiu ab ordinaudi potestate suspenditur, donec summi Pontificis meruerit gratiam obtinere. [m] Iteranda quoque non erit ordinatio si legitima fuerit. [n]

SCHOLIA.

a Con primo & 2. 70. distinctione, & totâ 31. distinct. Vide cap. secundú. & cap. tuis quæstionibus, 23 de Præben. & quæ explico, lib decimo sexto, Syntagm can. xj. qui ordinat sine titulo, & qui dat licentiam accipiendi ordiues ab alio sine titulo, ordinato tenetur prouidere: c. si episcopus, 37. de Præb in Sexto.

b Scrutinium, est examinatio ordinandi, num ordini idoneus sit: quæ fit per Archidiaconum qui refert episcopo qualem inuenerit ordinandum, in scientia, & moribus, can. ad hæc, cap. vt nostrum, de Offic. Archid. cap. nihil est, 4. episcopi, de Elect. ca. eam te, de Ætat. & qualitat ordinandor. maximè dum quis ordinandus est in Diaconum & Presbyterum, capit. vni. de Scrutinio in ordine facien cap. eam te, quarto de Ætat. & qualitat. ord. Quare, si examinatio hæc seu scrutinium non præcedat ordinationem, vel si inscio suo episcopo quis ordinetur, censetur furtiuè ordinem suscepisse, in quo non potest sine dispensatione ministrare: capit. 1. 2. 3. de eo qui furtiuè ordinem suscep. lib. quinto tit. 30. can. extra conscientiam, 64. distinctione, canon. quando, 24 distinctione.

c Gratis conferri debent ordines, neque quippiam ab ordinante vel notorio pro ordinatione accipi debet & reprobatur contraria consuetudo, capit. primo, de Simo. ca. si quis obiecerit, prima quæstione, tertia. can. emendari, 1. quæstio. 1. ca. Iacubus, de Simonia. Ratio posset esse vltra genelem, quæ Simuniam esse dicit: dare vel accipere pro spiritalibus prulubitam, c. super eo, 17. de Transact. Nempe quod episcopales reditus ideo concedantur episcopis, vt ea quæ ad Ecclesiasticam causam pertineant, suis vel Ecclesiæ sumptibus exequatur. Si quid tamen notario sine pactione pro labore detur, hoc non est Simonia: can. sicut Episcopum, 1. q 2. ca. cum sit Romana, de Simonia, Episcopus porrò infamis fit qui pecuniam accipit ne aliquem ordinet, c. nullus episcopus, 1. 24. 6 qui autem, 1. q. 1. & qui non admittit malitiosè præsentatum puuitur in potestate ordinandi in qua deliquit, vt tractatur, in ca pastoralis, 29. 6. fi. de Iure patronatus.

d Ordinatio inordinata est, & per saltum, quando prioribus ordinibus vel gradibus ordinum omissis, maiores prius accipit: vide c. solicitudo, 52. di. c. vnicum de Clericis per saltú promo li. 5. ti. 29 oportet antem gradatim per ordines conscendere seruatis interstitiis & interuallis legitimis temporum mediorum inter gradus: ca. 1. 2. 3. 81. distinct. Quod si quando quis per saltum fuerit ordinatus, pœnitentia imposita, potest collato urdine omisso: ei in suscepto misericorditer per episcopum dispensari: c vnic de Clerico per saltum promoto: cap pastoralis de Sacramen. non iteran. dicto can solicitudo, 52. distinctione.

e Ca sanè super eo, 2. de Temporib. ordination depositio hæc ordinatorum est ab executione suceptorum ordinum, & ita suspensi haberentur, donec & ordinans: & ordinati restitutionis gratiam à summo Pontifice obtinnerint, cap. cùm quidam, 8. de Temporib. ordinario.

f Can. consultationi, decimo sexto. de Temporib. ordinat quia tempus non est de substantia ordinum.

g Cap. 1. 2 3. de Temporib. ordina.

h Dicto cap 1. de Temporib. ordina.

i Ca. cùm contingat, de AEtat & qualita. ordinan. cap. primo 79. distinctione Vide quæ nos diximus de prima tonsura, lib decimosexto Syntagmat. cap. secundo.

k Vt suprà diximus, in materia ordinandorum iuxta 23. distinctionem.

l Cap. fin. de Sacramen. non iteran.

m Cap. literas, 13. ca. dilectus filius, 14. de Temporib. ordination Notandum tamen, quòd ordine minores, debent per temporum instertitia, uisi aliud episcupo expedire magis videatur, conferri, vt eo accuratius, quantum sit huius disciplinę pondus possint edoceri, & in vno quoque munere iuxta præscriptum episcopi se exerceant, idque in ea cui ad scripti sint Ecclesia nisi fortè ex causa studiorum absint: in Coucilio Tridentinu sessione vigesima tertia, in Decreto de reformatione cap. vndecimo.

n Can. non licet, de Consecratione distinctione quarta, & in ca. 67. Apostol. ca. per illicitum, 1. quæstione septima, & can. per illicitam, nona quæstione prima.

CAPVT SEXTVM.

1 *Qui ordinari debent vel non idonei debent.*
2 *Prohibentur alij, vt mulieres, pænitentes.*
3 *Minores ætate.*
4 *Et alij qui ordinandi.*

t EPiscopi tales ad sacros ordines & Ecclesiasticas dignitates promoueri procurent, qui commissum sibi officiú dignè

valeant adimplere, si & ipsi Canonicam cupiant, effugere vltionem [a]. Tales autem omnes censentur, qui speciali prohibitione non reiiciūtur. [b]

2 Prohibentur autem ordinem Ecclesiasticum suscipere nominatim, mulieres. [c] Quamquam legamus in Ecclesia esse & fuisse & presbyteras, & diaconissas [d]; nam ea nomina dicta sunt non ab ordine sacramenti, sed à dignitate vel cura inter mulieres, mulieribus concessa, vt quoque Abbatissam [e] admittimus.

3 Nec ordinantur quoque solemniter pœnitentes, [f] nec qui ætatem requisitam ordini non impleuerint.

4 Si qui tamen ante legitimam ætatem facto ordinati sint, suspendi sunt ab executione officij, donec ad eam peruenerint. [g] Nec infanti confetetur prima tonsura, nisi intraret religionem. [h] non etiam ei qui coniugatus est, nisi ex consensu quoque vxoris ingrediatur religionē. [i] Et in summa paucis, non ordinantur alterius diœceseos sine proprij prælati vel eius vicarij licentia, [k] illegitimi seu spurij [l] sine dispensatione vel legitimatione. [m] Non inuiti, non serui, nisi manumissi, [n] illiterati [o] religiosi, sine prælati sui licentia. [p] Non rei criminum publicè damnati, contrà si occulti. [q] Et quibus ex criminibus promoti iam ad ordines in his administrare prohibentur: ex iisdem, non promoti ad ordinatione arcentur [r] & facilius [s] quare nec ordinatur homicida, capitaléque [t] crimen, facto, iussu consilioue cōmittens, [v] quin & fortuito homicidium committēs dando operam rei illicitæ, nec promouendus: Et ad aliquos gradus ordinis iam promotus ad alios conscendere superiores prohibendus, quamuis in inferioribus eo casu administrare cum dispensatione permittatur. [x] Contrà si rei licitæ dederit operam & in culpa non sit: alioquin enim si in culpa est, & diligentiam non adhibuerit, vt præcaueret homicidium, ab omni ministerio altaris repellitur. Non ordinandus vsurarius, [z] & ordinatus deponendus [aa] Nec simoniaci, [bb] seditiosi aut propriarum iniuriarum tenaces vindices. [cc] fur manifestus, manifesta infamia aspersus, [dd] rebaptizatus [ee]. Bigamus qui vxorem eiectam vel meretricē, vel viduam, vel duas habuit vxores. [ff] non corpore vitiati, aut nimia deformitate læsi: [gg] qui se passi sunt sponte abscindi [hh] furiosi, [ii] dæmone correpti, [kk] cæteríque huiusmodi qui malo exemplo & scandalo possunt esse vel impedimento cæteris Christianis. [ll]

5 Itaque ordinandi, qui sint: sobrij, [mm] prudentes, ornati virtutibus, [nn] casti, [oo] hospitales, [pp] non litigiosi, [qq] non cupidi, [rr] domui suæ benè præpositi [ss] benè cogniti, & probati; & ideo peregrini clerici absque suorum ordinatorum literis venientes non suscipiuntur, nisi de ipsorum ordinatione Canonica fidē fecerint per idonea argumenta; nec ad maiores ordines promouentur, antequam illorum conuersatio fuerit approbata. [tt]

6 Non debet tamen semel ab alio ordinatus in eodem ordine iterum ordinari, alioquin & qui ordinem secundo susceperit aut dederit deponitur. [vv] Ordinati tamen nō legitimè, & non suo tempore deponuntur & suspenduntur, ordinatores autem ius suum ordinandi amittunt: [xx] vel si scienter indignum ordinauerit. [yy]

SCHOLIA.

a Ratio & decisio ponitur, in c. nihil est, 44. de Elect. Vide qui prohibeantur ordinari, & quare in nostro iuris vniuersi Syntagmate, lib. 16 cap. 10.

b Quilibet enim capax intelligitur, nisi de contrario doceatur, c. fin. de Præsump & edictū non ordinādi videtur prohibitorium, ideo non prohibiti censētur admittendi, l. cùm prætor, de Iudic. P. l. 1. §. de Testib in Pand.

c Cap noua, 1 de Pœniten. & remissio. vide quæ dixi, lib. 16. Syntagmat cap. 10. numero 24. & sequentib. damnari itaque Cataphryges dicentes quòd mulier potest etiam habere Sacros ordines, vt refert Bernard. de Lutembergo in hæresibus, & reprobat Diuus Thomas in postillis ad cap. 3. episto ad Titum.

d Can Presbyteras, can. mulieres, 32 distinctione.

e Abbatissæ frequenter in iure nominantur ad regimen mulierum tantum, vt priorissæ, electæ, cap in dernitatibus, de Electıon. in Sexto.

f Cap ex pœnitentibus, ca canones apud, 50. distinct. can illiteratos, 36 distinct. nisi propter necessitatem Ecclesiæ inter ostiarios vel lectores admittantur: ca placuit, 50. distinctione.

g Cap vel non est compos, 14. de Temporib. ordina. ca indecorum, 4 de Ætate & qualitat ordinan. pro tonsura porrò sufficiunt, 7. anni: pro Subdiaconatu, 18. pro Diaconatu, 20. pro Presbyteratu, 25. ca. fi. de Tempo. ordina. in Sex. Clem. fin. de Ætate & qualita. ordinan. in Clemen. pro episcopatu, 30. ca. cùm in cunctis, de Electio. quamquam & alicubi minor ætas sufficiat.

h Dicto ca fin de Temporibus ordinationis in Sext.

i Dicto ca fin de Temporib. ordina in Sex. & c. 1 2. 3.

k Ca. 1. 2. 3. de Tempor ordina. in Sext & in c. 2. pœna eorum qui scienter vel affectata ignorātia alienæ Parochiæ clericos sine superioris licentia ordinant: de hac prohibitione tractatur & in tota, 71. distinct. 72 distinctio & de forma dimissoriarum literarum, 73 distinct.

l Ca. Cœnomanensi, & c. seq. 56 d. c. 1. de Filiis Presbyter Deutero. 23. Dicunt quidam hoc locum non habere, si fuerint ingressi religionem ante ordinationem, vel fuerint canonici regulares, tota 56. dist. c. 1. de Filiis Presbytero. cui sententiæ tamen alij repugnant, asserentes nec hos ordinari posse sine dispensatione, veruntamen cum illis facilius in natalibus dispensari: & hanc ego arbitrarer sententiam tutiorem in Praxi: vide tamen Glossam tractantem hanc quæstionem in principio 56. distinctio ad verbum, *Presbyterorum*, & quæ diximus, lib. 16. Syntag. c. 10. nume 27.

m c. nisi cum pridem, §. personæ de Renuncia. ca. per venerabilem, qui filij sint legitimi, diximus qui dispensent, in dicto ca. 10. lib. 16 Syntag. inuiti regulariter non ordinantur, can. gesta, ca. episcoporum, §. sanè, 74. distinction. vide ca. quorundam & ca. honoratus, 79. distinctione: vbi & pœna episcopi inuitum ordinantis: & in cano. primo, 74. distinctione

n Cap.1.& ca.eo lubentius, de Seruis non ordina
o Ca.1.36.dist ca ventum,1.q.1. §.clericos,de Sanct. episcopis in Authent. sic nec omnino illiterato prima tonsura est conferenda: can Illiteratos,36.dist quilibet autem ordo sibi conuenientem scientiam in ordinato exigit, alius alio maiorem vel minorē: ca.cùm in cunctis,de Electione.
p Ca.ad aures, de Temporib.ordina.c.1.58.dist.quia Monachus seu Religiosus propriam non censetur habere voluntatem; cùm ea pendeat ex prælati sui licentia,ca. nolo,ca non dicatis,12 q.1 c.fi.de Elect.
q Occulti rei criminum admoneri quidem possunt, ne ad ordines conscendant; at prohiberi non possunt,cap.fin.& ca,ex tenore, 4.de Tempot.ordina.
r Explicatur in Glos. dicti ca. ex tenore, ad verbum, *vitatur*,quæ & quot circa promotos & non promouendos criminosos consideranda sunt.
s Ca.fi.15.q.1.turpius enim reiicitur quam nō admittitur hospes: & spiritalia difficilius dissoluuntur & adimentur, quàm concedantur,ca inter corporalia, de Translatio. episco.
t Quæ sint aut non sint capitalia crimina, docetur in l.1.de Public Iudic.in P. lib 48 titu 1 apud Iulium Clarum,lib.5.sententiarum iuris, §. vltimo qu. 8
v Cap si quis viduam, 50.distinct.cap.1.de Homic ca clericum qui, & sequenti 50.distinctione.
x Cap.continebatur, de Homicid.
y Dicto ca.continebatur, & cap. Presbyterum, cap Iohannes sacerdos, de Homicid.
z Vide can. secundum in trigesima tertia distinctio
aa Ca si quis clericorum, 47.distinctione.
bb Dicto cap 2.33.distinctione, & tota 1 quæstione 1.
cc Ca.seditionarios, quadragesima sexta distinction
dd Vide copiose, ca. ex literis, de Furtis.
ee Ca confirmandi, 50.distinctione.
ff C. ca.experientibus,can si quis viduam,50.distinct cap 1 & 3.de Biga. Vide Glo. penult.in c.penult. 6. dist vide,& ca nuper, de Biga. in Sext lib.1 titul. 2.
gg Tota 55.dist c 1.& fina.de Corpore vitiatis non ordina. ca.si quis Hæreticæ 1. quæstione 1.
hh Cap.si quis absciderit, 55.dist. cum simil. ibi nota
ii Can, Secundo, & tertio in 33 distinctione.
kk Ca.Clerici, 3.distinctione. A qua re curiales milites,& in foro decertantes, obligati ratiocinijs, fuerūt olim prohibiti ordinati, tota 51.& 53 distinctione, vbi & rationes: vide distinctiones in titulo de Obligatis ad ratiocinia ordinandis vel non, lib 1. Decretalium titulo 9.
ll Vide per totam tricesimam quintam & 44.distin.
mm A principio 36. distinctionis, vsque ad 40.
nn Vide per totas, 40 41.41. distinctiones
oo Ca.pudicus,43.dist. tota 26.27.28.29.30 & sequentibus, vsque ad 36 distinctiones.
pp Vide per totam 51. distinctio.& 86 distinctiones.
qq Vide per totas 46.86.88.90.distinctiones.
rr Ca.peruenit, 47.distinctione.
ss 86.distinctione & 89.distinctione.
tt Ca.1.& 2 de Cleric. peregrin.libr.1 tit.22. vide 98. 71.& 72. distinctiones. Incognitorū namque prius fides explotanda est & innocentia, ca. quiescamus, 42.dist I fin §.seruorum, nautæ caupon.stabula.P.
vv Ca.67.Apostolorum,c.1. de Sacramen.non iteran. cap.vni. de Clerico per saltum promot. canon 67. Apostolorum adiicit, nisi constaret ordinationem factam fuisse ab Hæreticis, quæ verba explicantur in primis quod ordinationes factæ ab Hæreticis qui tunc pro Catholicis habebantur, sustinentur in ordinatis misericorditer,si tamen laudabilis vita commendet, cap si qui à Simoniacis, 1. quæstione. 1 Similiter, & qui ordinari inuiti tracti ad ordinationem Hæreticorum si statim resilierint, excusationem habent, ca. constat multos, can 1.quæstion.1. Ordinatio tamen recepta ab Hæretico scienter, & sponte fieri dicitur irrita in dicto. ca. si qui à Simoniacis, in fine, scilicet quo ad executionem ordinum: Characterem namque accepisse dicuntur ab episcopo Hæretico qui ordinandi habet potestatem, quæ non pendet ex merito prælati: ideo ita ordinati non sunt iterum ordinandi,ca secundū Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem, 9.distinction. Ex Anastasij secundi Papæ epistola 1 ad Anastasium Augustum. Quare ordinati, ita ab Hæreticis prælatis, non repelluntur ab Ecclesia, & ex necessitate tolerantur recantato & abiurato errore, dummodo postquam fuissent ordinati rectè in Ecclesia, dū lapsi fuerunt in hæresim, iterata vnctione non fuerint maculati, ca. maximum quoque, ca. donatum, ca. saluberrimum, 1. quæstione 7.
xx ca. 2.c cum quidam,8.c. literas 13.in fine,c.vel nō, 1 c.dilectos,15.ca.consultationi 16.de Temp ord.
yy Can. si qui episcopi, ca. hi quoscumque, prima quæstione, prima.

CAPUT VII.

Finis ordinationum.

VNius cuiusque ordinis proprius est finis, ministerium & officiū concessum, vt dignè in cultu Dei exerceatur, [a] & confusio in Ecclesia vitetur: quare qui diuinum officium exercuerit, non ordinatus, propter temeritatem abiiciendus est ab Ecclesia,& numquam ordinandus. [b] Et vt cū honore diuini cultus quisque honestè munus suum impleat, ordinari nemo debet vt dictū est, sine titulo aut beneficio Ecclesiastico [c] aut sufficienti patrimonio. [d]

SCHOLIA.

a Vt diximus in Syntagmate iuris lib.16. & dicemus in personis, lib.3.titul. 9.
b Ca.1 de Clerico non ordinat Ministra. apponitur, & in c.2.eius tituli, pœna alia & pœnitentia; punitur autem ne ordinetur, quia in ordinibus vsurpandis peccauit, ideo in quo peccauit: Iuxta cap. fin. de Immunita. Ecclesia. cum simillib. ibi nota. ex in l. qui vas, §. qui furem, de Furtis P. nisi accedat dispensatio, quæ promotionem permittat: vt ait Gl. ad dictum cap. 2.ad verbum, *Promoueri*, de Cleric.non ordina. Ministran.
c Ca.si Monachus, ca. Apostolicis, 16.quæstion.1. & ca. Sanctorum, 60. distinctio. cap.2.cap.4.cap. relatum, 90. de Monachis,12. ca. cum secundum Apostolum, 16. ca dilectus, 19. & ca dilectus,27. de Præbend cap. cum super, de Concession.præb. Clement.1.de Iure patronat.
d Ca.episcopus, 4.de Præbend.in fine.

DE RELIQVIIS SANCTORVM

TITVLVS DECIMVS QVARTVS.

De hoc tractatur in tit. de Reliquiis & venera. Sancto.lib.3.titul.45.in Decretalib. & libro 3. Sexti titul. 21.& lib.3. Clementi.tit.16.ca si quis præpostera,50 distinct. ca. si quis dixerit,xj.distinct. 2.de Consecration. distinction ca. Crucis : ca.Prælatum,cum duobus sequentibus.in l.nemo deinceps. C. de Episcop.aud &lib.j C.titul.xj.nemini licere signum Saluatoris Christi humi vel in silice aut in marmore,aut sculpere aut pingere. : st,& inter constitutiones Imperatorum iuris Orientalis collecti per Bonæfidium Constantini Caballini vna de reliquiis & veneratione Sanctorum.

CAPVT PRIMVM.

Continuatio, Et quid reliquiæ.

1 DEo non tantum templa ex mortuis lapidibus constructa, vt diximus, consecrantur ; sed etiam corpora Christianorum, quæ fiũt habitacula Spiritus Sancti. [b] ex quibus alia aliis acceptiora, & post quorum obitum, quæ supersunt relicta, anima conuolante ex corpore, dicuntur reliquiæ [c]. vocant Græci, τὰ λείψανα ἁγίων, id est, reliquias Sanctorum. Quo nomine Sanctorum intelliguntur non cuiuscũque reliquiæ seu exuuiæ, sed eorum tantum quorum in vita sanctitas venerabilis visa est.quare de illis reliquiis Sanctorum priùs dicemus ; & deinceps sequenti titulo de sepulturis, de reliquiis seu corporibus aliorum hominum, quæ etiam olim seorsum à reliquiis martyrum seu Sanctorum, terra condebantur. [e]

SCHOLIA.

a De templo viuo egimus, suprà titulo quarto.
b Ca.j ad Corinth.ca.3 Tertullia.j contra Marcion. c.vni. .penul de Sacra vnctione.
c Vt apud Modestinum.l.quidam,de Conditio institutio apud Diocletian & Maximi. in leg. mortuorum reliquias;12,de Religios.& sumpti.funer. C.lib.3.tit.34.l.42.& 44.eod.titu.in P.l. 30.familiæ herciscun.l.127 de Conditi.insti.in P. habent & suas reliquias animalia bruta,l.53 6.S.de Lega.j.
d De quibus Constantinus Harmenopulus lib 3 Encheiridij, περὶ λειψάνων ἁγίων,& in Ecloga Basilicorum lib.j tit.j.2.C.de Sacrosanctis Ecclesiis.

CAPVT SECVNDVM

1 *Reliquiarum distinctio, & probatio.*
2 *Quomodo fiat Canonizatio.*
3 *Non sin ventales.*
4 *Miracula malorum.*

1 QVare reliquiæ sic prius distinguentur, vt aliæ sint profanę, & singulorum; alię sanctę, seu Sanctorum hominum, quæ veneratione dignę habitę sunt. Et istę vel verę vel falsæ, vel suppositiæ, vel hominis incerti. veræ reliquiæ sunt, quæ per authoritatem Apostolicam adhibitis certis solemnitatibus & diligenti probatione in numerum reliquiarum connumeratę sunt.[a] Falsæ cõ-
2 tra, non veræ nec probatæ.

Proinde antequam quis in Canone sanctorũ trãsferatur, (vocãt canonizationem hãc translationem,) & antequam fiat officium de aliquo, tãquam de sancto Martyre aut confessore, debet certiorari summus pontifex, qui eligat personas notabiles & probas, quæ inquirant prius de vita & moribus, & gestis seu miraculis eius, qui in numerum sanctorum est inscribendus : [b] vt posteà testationibus & probationibus plenè instructus summus pontifex, statuat num sit pro sancto venerandus. Sicque & prohibitum est inuẽtas de nouo reliquias venerari nisi à summo põtifice fuerint approbatę, quamuis per eas fieri miracula videantur. [d] Idipsum prælatis, vt caueant iniunctum, & ne permittant eos qui ad eorum Ecclesias venerationis causa accedunt, variis figmentis aut falsis documentis, decipi, sicut in plerisque locis occasione quæstus fieri consueuit [e]. Si quidem sæpè dæmon suis fraudibus decipit superstitiosorum hominum mentes, quorũ administri sunt impostores, lucri cupidi, qui eos interdum persuadent honorari qui etiam in peccato mortali mortui sunt, & pro quibus Ecclesia non permittit orare [f].

3 Neque etiam veræ debent esse veniales, vel extra capsam vllatenus ostendi. [g] de modo venerationis autem & festiuis diebus, dicemus posteà. [h]

SCHOLIA.

a Ca.1.& 2.de Reliquiis & veneratio. Sanctor.
b Ca.venerabili,52.de Testib li.2.tit.20.quæ requirantur in canonizatione Sanctorum tradit Chassaneus in Catalogo gloriæ mundi, parte 3. consideratione 50.47.49, Viguerius duodecim exigit res in Institutionibus, de Vnitate fidei, cap.10 vers.14. Primum, vt sit frequens denunciatio miraculorum; 2.commissio examinationis faciendæ; 3.commissionis executio, & inquisitio : 4.inquisitionis factæ relatio in consistorio: vocatis Cardinalibus, & aliis proximioribus prælatis: 5 relationis & inquisitionis factæ diligens & matura examinatio 6.examinationis factę per consistorium discussio; 7.secreta definitio & determinatio, 8. manifesta publicatio; 9. Dies canonizationis assignatio; 10.Papæ & assistentium genuflexio oratio, ac Spiritus Sãcti inuocatio.

ne permittat suam Ecclesiam errare aut decipi, xj. sermocinatiu, miraculorũ ac operum misericurdiæ recilatio, uec nou ipsius Sancti in Catalogum Sãctorum descriptio 12. Missæ in honorem illius Sãcti celebratio, & Canticorum spiritualium personatio; & beneficiorum Dei, ad ipsius Sancti canonizati inuocationem postulatio. Catharinus Politus lib. j. de certa Sanctorum gloria, probat pluribus Ecclesiam non posse errare in canonizatione Sãctorum: docent & canunizatos indubiè haberi debere pro Sanctis: D. Thomas in quodlibet, 9 artic. 6. Bonauentura contra quendam Guillelmum. Bernardus in epistola ad Lugdunenses Canonicos Innocent. ad c. cùm Marthæ, de elebra missa. Albertus Pius Carpensis, Iohannes de Neapoli episcopus Vssclensis, libr contra Apologiam Pici Mirandulani: De Turræcremata, libr. de Potestat Papæ, & alij.

c Dicto cap. .& 2. de Reliq. & venera Sancto.

d Dicto cap. ·.6. fi. de Reliq. & venera. Sancto. videndus Diuus Thomas, 2. 2. quæst. 178 artic. 2. miracula námque quandoque fiunt per malos, e teneamus, 1. quęst. 1. ex Diuo Augustino tracta. 3. in c. 3. Diui Iohannis, vbi narrantur plura miracula magorum. Atque Dominus IESVS testatur Matthæi, capit. 7. quosdam dicturos in die iudicij: *Nonne in nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, &c.* ipsum autem responsurum, *nescio vos*, vide 1. ad Corin. c. 13. Sic legimus paganos seu idololatras qui proculdubio damnationi ęternę adiudicari suntmiracula, hoc est insolita & quæ habent in apparentia speciem aliquam diuinitatis, fecisse: quemadmodum scribit Iulius Capitolinus in Marco Antonino Philosopho fulmen eum de cœlo suis precibus contra hostium machinamentum extorsisse, & suis pluuiam impetrasse. Xiphilinus quoque in Vespasino, refert Vespasianum cæcum hominem, itémque alterum cui imbecilla manus erat sanasse. Alia referuntur de Adriano aliísque, quæ vt otiosa prætereo.

e Ca. fin. de Reliq & venera. Sancto.

f C. 1. de Reliq. & venera. Sanct. diximus nos de imposturis falsarum reliquiarum lib. 2 Syntagm iur. vniuers. cap. vndecimo

g Cap. 2. de Reliq & veneratio. Sancto. l. nemo martyres, 2. C. de Sacrosanct Eccles. Ecloga Basilicor. lib. 1. titulo 1. capit. 5.

h Infrà.

CAPVT TERTIVM.

1 *Effectus superiorum vbi ponantur reliquiæ.*

2 *Cuius authoritate transferantur.*

3 *Altaria sine illis non consacrentur.*

1 SAnctæ reliquiæ poni non debent in ædibus publicjs voluptatibus & iocis deputatis, sed in Religiosis locis, cõsultis tamen prius episcopis. [a]

2 Placuit & Synodo Maguntinensi, ne corpora sanctorum de loco ad locum vllus transferre præsumat sine licentia principis, [c] vel Episcoporum, sanctæque synodi.

3 Prohibet & ius, ne altaria sine reliquiis sanctorum ædificentur per villas aut agros; & si ædificata fuerint nomine alicuius sancti, cuius reliquiæ ibi non fuerint, præcipitur dirui, si sine tumultu fieri possit. [d]

SCHOLIA.

a Leonis Cæsaris fuit constitutio, in l. decernimus, 26. de Episcop. & Cleric. C. & in Ecloga Basilicorum, titulo 1. cap 1.

b In Concilio Maguntinensi 1 ca 51 relato in ca. corpora Sanctorum, 37. de Consecratio. distinctio 1.

c Principem intelligere possumus summum Pontificem, ca diffinimus, 18. quæstione .. tamen & tutius erit principis secularis adhiberi authoritatem, ne tumultus ex translatione excitetur.

d ca. placuit, vt altaria, 26. de Consec. distinctio. 1.

DE SEPVLTVRIS ET COEMETERIIS. [a]

TITVLVS DECIMVS QVINTVS.

a Tractatur de sepulturis lib. 3. Decretalium titu. 28. & lib. 3. Sexti. tit. 12. in Clementinis lib. 3. titu 7. de Religiosis & sumptibus funerum lib. xj. P. titu. 7. lib. 3. C. tit. fin. De mortuo inferendo & sepulchro ædificando lib. xj P titu. 8 De sepulchro violato titu. 12. lib. 47. P vt defuncti seu funera eorum non iniurientur, à creditoribus, &c. Nouella Iustinia. 60. De debita impensa in exequiis defunctorum, Nouella 59 & nos tractamus lib. 33. Syntagma iur. c. 23. In Nouella Leonis 53. vt cuique tam intra ciuitates quam extra mortuos, sepelire liceat.

CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio.*

2 *Religiosus locus ex sepultura.*

1 QVemadmodum proximè: sanctorum hominum reliquias dignas esse veneratione; sic nunc dicimus aliorum Christianorum piorum mortuorum, honore aliquo dignas: vnde & iure ciuili religiosa res dicitur, cuiusque hominis sepultura, atque sepulturam religiosum locum facere. [a]

Quòd humandis fidelium maximè reliquiis seruit. [b] Quamquam non ita iure pontificio quòd ademit singulis ius faciendi Religiosum locum, omnino tradantur, concessa solùm episcopis potestate. [c]

SCHOLIA.

a L. in tantum, §. Religiosum, de Rerum diuis. P. §. Religiosum, de Rer. diuisio. apud Iustinia l. 2. §. Sepulchrum, & sequentib. de Religios & sumpt fun. P. lib xj. tit 7. l. 2. C eod. tit.

b Ca aurum, 70. 12. quæst. 2. ex Diuo Ambros. lib. 2. Officior cap. 28.

c Ca ad hæc, de Religios. domib. Innocen. ad c. Abolendæ, eod tit.

CAPVT SECVNDVM

Sepulchrum & sepultura quid.

Sepulchrum,

1 SEpulchrum eſt locus vbi corpus oſſa-ue defuncti hominis cōdita ſunt; ea intentione, vt ibi quaſi æterna ſede remaneant: non vtique ſi corpus alicubi depoſitū eſt vt alio poſteà transferretur. [a] Quandoque etiā ſepultura accipitur pro officio quod impenditur ſepeliendis cotporibus. [b] Item pro ipſo loco vel terra vbi quis ſepelitur, ſeu pro ſepulchro. [c] Dicitur & locus communis vel deſtinatus ſepulturis, Græcis κοιμητήριον Cœmeterium, dormitoriū, nempe locus quietis ipſius corporis ab actionibus humanis ἀπὸ τοῦ κοιμάω, [d] dormire facio, vel ſopio.

SCHOLIA.

a L ſi quis enim, 40 de Religioſ. & ſumpt funer. P l.3. non perpetuæ, de Sepulchr. viola. lib. 47. Pand. titul 2.

b Ca præcipiendum, 3. quæſtio. 2. ca. non ſatis, de Simonia: vbi & prohibetur venditio ſepulturæ quamuis ex laudabili conſuetudine, dari pro ea, poſſit ca ad Apoſtolicam, de Simonia.

c Ca. aurum, 12. quæſtione 2. ca ſecundum canonicā, 24. quæſtione 8 ca. de vxore, 7. & cap. cùm ſuper, 8. e penult. de Sepult. l. 3. 6. Sepulchri autem appellatione, de Sepulch. violato, in Pand.

d Hæc latiùs explicauimus, lib 2. Syntagm. iur. ca. 13. Mortui quippe dormire donec dicuntur, in Reſurrectione generali euigilent ſuſcitati, Diui Matthæi, cap. 9. Iob. cc. 7. 11. 14. 21. & alibi ſæpe in ſacra pagina, & in ca. aurum, 12. quæſtio. 1. ca. ante finem, 13. quæſtione 2.

CAPVT TERTIVM.

1 Diſtinctio ſepulturæ in prophanā & Eccleſiaſticā
2 In familiarem dictam conceſſam.

1 SEpultura in iure pontificio prophana & Eccleſiaſtica inueniuntur. Prophana eſt in loco non conſecratio ſeu non Eccleſiaſtico: Eccleſiaſtica, quæ eſt in loco conſecrato ſeu in Cœmiterio Eccleſiaſtico. [a] Eccleſiaſtica ergo de qua nunc agimus fit cum lumine, pſalmis & ſacris orationibus. [b] Et cum in oblatione fit defuncti commemoratio, [c] iſque in loco conſecrato, [d] terra operitur accedente aqua benedicta & vt plerumque, thurificatione, conuocatione cleri, [e] & populi. Quæ in ſepultura alia non Eccleſiaſtica non interueniunt in qua ſimplex fit mortui in terra profana obrutio, in triuio vel viuio, vel alibi, quo ſolent cadauera animalium abſcondi ſeu infodi ob fœtorem. Vnde & ſepultura canina, [f] & aſinina [g] dicitur.

2 Sepultuta rurſum, ſeu ſepulchrum Eccleſiaſticum quoque, vel familiare ſeu maiorum, aut electum [h] aut conceſſum. Maiorum, in quo qui ſunt ex eodem genere condi poſſunt: vt maiores, patres & alij conditi ſunt. [i] Electum, eſt quod præter maiorum & parochialem Eccleſiam, alibi eligitur. Vt permittitur adultis etiam in loco minus religioſo. [k] Conceſſum, eſt illud quod permittitur aduenis vel aliis non eligentibus. Qui domicilium habent, in parochiali Eccleſia. [l] Si peregrini ſunt, in Eccleſia loci ſeu parochiæ vbi moriuntur, vel in Eccleſia, Cathedrali, [m] conduntur.

SCHOLIA.

a De vtraque in can ſacris eſt canonibus 12. de ſepultur. lib 3. Decretal. titulo 28.

b Ca. qui diuina, 18. 13. quæſt. 2. Epiphanius lib 3. hæreſi, 71. author eſt, Georgium Alexandriæ epiſcopū, certo numero lecticas & feretra conſtituiſſe, quibus mortuorum corpora efferrentur: inter efferendum lumina & cerei accenſi erant, & pſalmi dandis modulis lugubribus & luctu permixti canebātur vt Gregorius Nazianzenus refert in oratione Libitina. Sancti Baſilij & in oratione infamatrice in Iulianum, de Funere Conſtantij. Euſebius in vita Conſtantini, lib. 4. Chryſoſtom. hom. 4. in cap. 2. ad Hebræos. Et hunc morem etiam fuiſſe ſeruatum in Galliis, liquet ex funere Clotildis reginæ, de quo apud Gregorium Turonenſem, lib 4. Hiſtor. Francicæ, cap. 1. & ex funere Clodouei, lib. 4. ca. 10 apud eundem: Campanas quoque pulſatas fuiſſe, vt populus & clerus conuenirent ad funus, docet Beda lib. 4. cap. 23.

c Capi. duodecimo placuit cauſa, 23. quæſtione quinta

d Origenes libr. 5. contra Celſum, tradit honorabilia debere eſſe Sepulchra Chriſtianorum, quòd humana corpora animæ ſint domicilia: & libr. 8 contra eundem, animas ait honorari, ſepulturæ honorificę earum organa commendando Conſentit, Diuus Auguſtinus, j. de Ciuita. Dei, capi. 3 vbi alia plura, & apud Prudentium Hymno de exequiis mortuorum. Quare iuſtè prohibitum nunc eſt, in agris terráque profana Chriſtianos ſepelire quemadmodum fiebat inter Ethnicos. Idque in Concilio Tiburtino, ca. 17. Cæterùm non erat permiſſum Chriſtianos aliquando in Eccleſia ſepelire, propter venerationem martyrum, ibidem exiſtentium: l. nemo, C. de Sacroſanct Eccleſiis. Quod & confirmatum, ſed cum reſtrictione in Concilio Maguntinenſi, ca. 52 excipitur namque vt poſsint ibidem ſepeliri epiſcopi, Abbates, aut digni Presbyteri vel fideles laici: facit, ca. nullus mortuus, 13 q. 2. Scriptum autem, ea de re in Concilio Vaſenſi, in ca. præcipiendum, 3. 6. prohibendum, 13 quæſ. 2. in hunc modum, Prohibendum eſt etiam ſecundum maiorum inſtituta, vt in Eccleſia nullatenus ſepeliatur, ſed in atrio, aut in portica, aut in exedris Eccleſiæ: Intra Eccleſias verò, aut prope altare vbi corpus & ſāguis Domini conficitur, nullatenus ſepeliatur. Quare autem mortui iuxta Eccleſiam ſepeliantur dat rationem Diuus Auguſtinus, lib de Cura pro mortuis agenda, ca. 18. cuius verba, in cap. non æſtimemus, 13. quæſtione 2. Prohibitum, erat & iure ciuili aliquando corpora mortuorum intra ciuitatem cōdi, ne Sanctum municipiorum ius pollueretur, l. mortuorum, 2. de Religio. & ſumpt. fun. C. Iulius Paulus, li 1. ſententia. titul. 21. §. 2. Item in l 6. de Sepulchro vio at. in Codi. Theodo. vide multa ex antiquis ad illam rem collecta, cum exceptionibus apud Franciſcum Balenium ad leges 12. tabularum cap. 21. ſed ſublata il-

la prohibitio posteà etiam expressa constitutione Nouella Leonis, 52.

c Cap 1 § cæterum, versi porro, de Priuileg. in Extrau. gentib. communib.

f Gloss. ad ca. placuit, 12. ad verba, *ad sepulturam*, 23. quæstione 5.

g Asini sepultura dicitur apud Hieremiam, cap. 22. vers. 19.

h Cap 1. & 3. de Sepulr. familiaria Sepulchra dicuntur, quæ quis sibi familiæque constituit: hæreditaria. quæ quis sibi hæredibusque suis constituit, id est, qui sibi elegerit & tantum, non aliis: vel quod pater iure hæreditario acquisiuit, l familiaria, 5. & l vel quod, 6. de Religios. & sump funer Pan. l si Sepulchrum, 4. l. ius familiarium, 8. l. in Sepulchri, 12. eod. titul. de Religios. & sumpt funerum. Cod.

i Vt in ca. magnæque, § Ioseph, 3. quæstione. 2.

k Idque iure hodierno c. 1 de Sepultut. in Sex cum, olim non liceat, ca. . eod. tit. apud Gregoriá potest itaque eligere sepulturam, quilibet fidelis, pubes, licet sit in potestate patris: cap. licet, de Sepultur. in Sexto. Excepto Monacho, qui non eligit, nisi extra monasterium moriatur: ca. Religiosi, eodem tit. in Sexto

l Quod si in duobus Ecclesiis quis habet domicilium diuidentur inter eas oblationes: corpus autem occupanti dabitur: ca. duobus, c. cum quis, de Sepult. in Sexto.

m Vide Angelum Clauasium in summa: in verbo, *Sepultura*, numero 9. Hostiensem ad capit. j. de Sepultur.

CAPVT QVARTVM.

1 *De iure sepeliendi & funeralium seu mortuariorum.*
2 *Portio canonica sepulturæ debita Ecclesiis.*
3 *De debita Prelatis.*
4 *De sepeliente mortuum non sibi debitum.*
5 *De interdicta Ecclesia sepulturæ.*

1 Sepeliri itaque debent mortui in ea Ecclesia vel eius Ecclesiæ cœmiterio, quæ habet ius sepulturæ ratione certarum personarum. Tale ius generaliter cōpetit parochialibus Ecclesiis in suos parochianos.[a] Et aliis quibusdã Ecclesiis ex iure vel priuilegio,[b] salua tamen iustitia illarum Ecclesiarum à quibus mortuorum corpora assumuntur.[c] Quare mortuo parochiano sine electione sepulturæ, corpus eius pertinet ad Ecclesiam, & in eius cœmiterio sepelitur.[d]

2 Quod si moriturus elegerit alibi, in Ecclesia priuilegiata sepulturam, ibi proculdubio sepeliendus, dummodo soluatur Canonica portio Ecclesiæ parochiali per Ecclesiam electam, de oblationibus lectus, & aliis quæ defunctus constitutus in legitima ætate, pro anima sua in vltima dispositione Ecclesiæ reliquit,[e] Canonica porrò pars quæ debetur Ecclesiæ parochiali interdum dicitur in iure media pars omnium bonorum quæ pro salute animæ suæ defunctus reliquerit,[f] aliquãdo inuenitur quarta,[g] interdum tertia,[h] vel minor; quare in eius definitione & diuisione, erit spectanda & sequenda locorum consuetudo.[i] Sub hac tamē canonica portione diuidenda, non veniunt relicta aliis Ecclesiis, sine fraude parochialium Ecclesiarum earum, ex quibus nihil debetur parochialibus.[k] Quemadmodum nec de relictis pauperibus, aut consanguineis, pro remedio animæ,[l] neque de armis vel equis relictis militibus sacris Hierosolymitanis, in fauorem terræ sanctæ,[m] nec de eo quod reliquitur ad fabricam Ecclesiæ egentis reparatione, vel pro Ecclesiæ luminari, vel pro anniuersario, septimo, tricesimo, aut vicesimo die, faciendi, vel personis specialiter Ecclesiasticis sine contemplatione Ecclesiæ.[n] Arctior tamen definitio inducta monachis ordinis Minorum & Prædicatorū, quibus iubetur, quartã parochialibus Ecclesiis soluere, tã de obuentionibus quàm de funeralibus; de his etiam de quibus Canonica portio ab aliis Ecclesiis exigi non solet, vel nō debet de iure; nec non de datis vel qualitercumque donatis in morte seu mortis articulo, vel in donantis vel legãtis infirmitate de qua decesserit.[o] Et ideo debent portionē cui ionibus de candelis, etiam quæ ad manus dantur, & de his quæ legãtur, pro Missis dicendis.[p]

3 Inuenitur etiam alia pars Canonica in iure, quæ detrahitur ex his quæ obueniunt vel leganτur Ecclesiis, debita prælatis, quæ aliquando media est,[q] aliquando tertia, aliquando quarta fuit.[r] Vel minor, iuxta consuetudinem locorum,[s] de quibus tamen relictis, non detrahitur portio parochialis Ecclesiæ.[t] Contra autem hoc ius præscriptio quadragenaria locum habet[v].

4 Porrò qui recipiunt ad sepulturam aliquem in casu non concesso, tenentur ad restitutionem corporis sepulti, si petatur, & eorum omnium quæ occasione eius acceperint.[x]

5 Quia verò in polluto Cœmiterio, cuiuscumque sit priuilegij, nemo sepeliri debet, donec fuerit reconsiliatum.[y] Si Ecclesia vel Cœmiterium in quo quis sepeliri deberet mortuus, alioquin interdicto Ecclesiastico suppouantur: tunc, si ibi mortuus habeat Sepulchrum maiorum, & sit Ecclesia non suæ Parochiæ, debet sepeliri in Parochiali. Quod si Ecclesia illa interdicta sit Parochialis, sepelietur in Cathedrali: & si omnes interdictæ essent, in nulla earum sepeliri potest[z] sed in monasterio proximiori.[a] [e]

SCHOLIA.

a Ca. vbicumque, 6 & c placuit. 7, 6. sed aliud, 13. q. 2. nempe, vbi decimæ soluuntur, c. 1 & c. ex parte, de Sepulturis.

b Quod priuilegium datum monasteriis conseruatur, in ca. nimis iniqua, de Exceptio. prælator. ca. vt priuilegia, de Priuilegiis: Clement. dudum, de Sepulturis.

c Ca. certificari, 9. de Sepulturis.

d Cap.1.& ca ex parte, de Sepulturis.
e Cap.. 3.& 4.c in nostra, præsentia,10.de Sepultur.
f Vide caput secundum de Sepultur
g Vt, in ca. cùm super quodam, 8. de Sepul.
h Vide titulum, de Sepulturis, capite primo.
i Ca.certificari, eodem titulo, de Sepultur.
k Vide caput finale, de Testamentis.
l Ca ex parte vestra, 31. de Verbor. signifi.Glos. ca. ad verbum, decreuerint, de Sepult.
m Ca.in nostra, '. de Sepultur.
n Quæ omnia probantur, in ca. ex parte vestra, de Verbor.signifi.& per Glos.in ca.fin de Testament de distinctione verò an detrahatur portio ex legato personæ Ecclesiasticæ relicto, si non fuit relictum contemplatione Ecclesiæ, tractat,c. requisisti, 15. de Testamentis.
o Clementina dudum, de Sepulturis.
p Glos. ad dict. Clementinam dudum, ad verbum. funeralibus,per quam corrigitur,ca.2 de Priuileg. in Extrauagantib. communib. quod pertinet ad portionem mediam quam dabant Ecclesiis Parochialibus, & quod pertinet ad candelas quas sibi Monachi ex integro retinebant.
q Ca.antiquos, 10 quæst.1.ca.1.de Sepultur. quibus adde distinctionem,c.requisisti,15.& ca. Officij,de Testamen.adde & declarationem, ca. Officij, de Sententia excommun. & ca.Officij,de Pœniten & remiss.
r Dicto ca. requisisti, & ca. vobis, ca concessio.ca. Vulterana, 1..quæstio.2 ca.conquerente, de Offic ordinar.
s Ca.certificari, dicto titulo de Sepultur.
t Iam dicto capite finali, de Testamen.
v Ca. de quarta, de Præscriptionibus.
x Ca fraternitatem, ca. ex parte, in j. ca.cùm liberum, de Sepultur.
y Cap. vnic. de Consecratione Eccles vel alta ir Sexto.
z Ca.vt Priuilegia, de priuileg.apud Gregorium,c. si Ecclesia, de Priuilegiis in Sexto
aa Iohannes Andreas, ad cap.1.de Priuilegiis in Sext

CAPVT QVINTVM.

1 Quædam prohibita in sepulturis, vt quicquam pro iis pacisci.
2 Luctus nimius.
3 Prandia super sepulturam, & alia,eo vouere sepulturam prohibitum.

1 Ntequam Cœmeterium consacretur, terra adhuc existente pura, [a] seu profana, quilibet potest ibi sibi emere terram in sepulturam,[b] postquam autem terra fuerit consecrata, religiosa & sacra facta, non potest, licet adhuc nemo ibi sepultus fuerit; neque etiam pro terra ibi sepulturę causa fodiẽda, quippiam exigi potest; citra simoniam. Atque improbantur, si quæ sint consuetudines contrariæ.[c] Quemadmodum nec propter officium sepulturæ quippiam sine simonia peti potest à clericis quibus idipsum vetitum est.[d] Non est tamen prohibitum, in remunerationem concessę sepulturæ, aliquid Ecclesiæ largiri, sine pactione vel petitione tamen: [e] proinde sicut prauæ & auaræ exactiones in sepulturis prohibẽtur, sic etiam præcipitur, pias in his consuetudines obseruare vt laudabiles.[f]

2 Prohibentur in mortuorum exequiis, luctus immodici & fletus, ne desperare videamur de futura Resurrectione:[g] item vetitum, ne Missæ super monumentis mortuorum celebrentur: neve prandia ad sepulturas deferantur, [h] ne mortuus in palla altaris sepeliatur, ne exhumatio mortuorum sepultorum passim permittatur, & translatio, nisi cum authoritate pontificis, & principis. [i] nondum tamen corpore perpetuæ sepulturæ tradito, translatio libera erit [k] dummodo, ne prætextu impiæ pietatis affectu truculenter excuteretur mortuus, quemadmodum aliqui fecerunt, qui membratim vel intrusta corpus immaniter cõcidentes, ea immersa aquis, exponebant ignibus concoquenda, & tandem ab ossibus tegumento carnis excusso, eadem deferebãt, in aliis partibus tumulanda: quod Bonifacius octauus prohibuit, imposita pœna excommunicationis ipso facto, id agentibus. [m]

3 Prohibitum etiam regularibus, & secularibus clericis, ne aliquos ad vouendum, iurandum, seu fide interposita seu alias promittendum inducãt vt sepulturam apud eorum Ecclesias eligant: vel iam electam vlterius non mutent; idque sub pœna, vt eligentes quod pertinet ad sepulturam intestati decedant: & vt allicientes, si eos sepelierint, restituere teneantur corpora, si petantur, & alia quæ peruenerint ad eos ratione sepulturæ intra decem dies, alias illorum & Ecclesiæ & cœmeteria sint interdicta, & incurrunt excommunicationem à qua non possint, nisi à summo Põtifice, vel ab alio in mortis tantum articulo absolui.[q]

SCHOLIA.

a Purus locus, qui non est sacer, neque Religiosus, & est commercio expositus: l 2 c. purus, de Religios. & sumpti funer. P and. l.locum, Cod. eodem titul.
b Ca.aurum, 12.causa quæstione secunda.
c Ca abolendæ, 13 de Sepultur. ca.suam nobis, 19. & ca audiuimus, 41.de Simon can quæsta est, & ibi rationes: & ca præcipiendum, 13. quæstion 2. Locus enim sacer vel religiosus, vendi non potest. c.dictũ est, 1.quæst.1. l.2.C.de Religios. sumpti. funer. l.sacra loca, de Rerum diuisio: Quia nullius in bonis sunt sacræ resaut Religiosæ, l 1 & l.in tantum, 6. sacræ res, de Rerum diuis P. 6. vniuersitatis vel si nullius, eod. tit. apud Iustinia. neque in commercio hominum: l.inter, stipulantem, §. Sacram, de Verbor obliga. P. reprehenditur etiam is, qui inuitus pro sepultura, & terra acceperit, pulchris canonibus, in ca postquam prætio, 13. & ca. in Ecclesiastico, 11.quæst 2.
d Ca.non satis, 8. & Sepulturą, & cap cùm in Ecclesiæ corpore 9. de Simon. lib 5 tit. 3 ca. in Ecclesiastico, & ca quæsta est, 13.quæstione 2.
e Dicto ca. quæsta est: & ca postquam pretio victus, & ca. in Ecclesiastico, 3. quæstione 2. Genes ca 23.

f Capit. ad

f Cap.ad Apostolicam,42. de Simon.& ideo vt ibidem, notat Gloss. possunt clerici,ea quæ laudabili consuetudine præstantur pro exequiis mortuorum pro Sacramentis,non quidem per viam petitionis, sed denunciationis postulare, quæ & per officium iudicis concedenda sunt, cap nouit, de Iudi.Notat & Gloss.1.ad cap.suam nobis,de Simo.quod Corio seu Presbyter Parochianus, tenetur gratis exequias mortuorum peragere, nihilominus quædam licite pro eisdem accipere,si sumptus ei desint,vel munera oblata,vt in cap. indices, 1.quæstione 1. Neque ideo minus dici eum gratis facere; exemplo testis qui recipit sumptus & viaticum,&nihilominus gratis deponere vel testimonium ferre dicitur: can.si testes,§ venturis,quarta quæstione tertia vt & Episcopus,qui gratis consecrare Ecclesiam debet, non prohibetur procuratiooem pro consecratione accipere:ca.cùm sit Romana,de Simo.Neque etiam improbatur, clericum locare operas suas, si non habeat vnde viuat,ca.primo,& tertiò,91 distinctione Et in summa:inspicienda consuetudo in recipiendis muneribus circa spiritualia,iuxta ca Agathosa,63. distinctione,ca. conquestus,nona quæstione tertia, §. consuetudinibus,de Sanctissi. episco.in Nouellis Iostiniani

g Apud D Cyprianum sermo. quarto, de Mortalita. ca.quam præposterum,ca. vbicumque sepeliantur, ca.habet forsitan,& ca.qui diuiná vocationem, 13. quæstione secunda Atque Di.Iohan. Chrysostomus in epistolam ad Hebræos:prohibet,cum Diuo Paulo:primo ad Thessalon,capit.quarto.Cæterum fletus alia ratione quam desperationis resurrectionis,non est improbatus,veluti ob recessum boni viri,vt Actorum,capit.quinto,curauerunt viri timorati sepulturam Diui Stephani,& fecerunt planctú magnú super eum Et Origenes testatur super Iob: lib tertio.Consuetudinem lugeodi super mortuos, fuisse septem dierum & totidem noctium.Meminit & D.Cyprianus sermone de Mortalitate, de lugubri amictu & luctu.Sie etiam non prohibetur mortuos lugere absolutè, sed inordinatè & impendeoter lugere;vt docunt,D.Chrysostomus: homilia 61. in vndecimum caput Ioánis in Exhortatione mortali,& sermo.tertio ad Philippenses. Metaphrastes, etiam funera hominum cum lamentatiooe facta testatur:& Gregorius Turonensis,lib.quinto,historiæ capi.34.eadem etiam cum vestibus lugubribus. Sie apud Græcos ex leg Solonis,& postea apud Romanos ex legib.12.tabularú lamentationes nimię, & potius simulatæ quam verè,sublatæ sút: ex funeribus,& præficæ abolitæ Sicque cautum: *Mulieres genas,ne radunto, nève lessum funeris ergò, habento,* vt est apud Ciceroné secundo,de Legib.& secundo Tusculanar. Verbum autem luctum ooo solùm oó sustulerunt, sed etiam quibusdam personis necessario imperarunt vt mulieribus virum amittenobus vnius animi:leg. prima & secunda,Cod. de Seruo. corrup.leg.quarta,ad Senatusc.Tertull.Cod olim decem mensium quibus annum Romolus cooclusit:vt Author.Ouid.primo Fastor vbi adiicit:

Per totidem menses à funere coniungis vxor.
Sustinet in vidua tristia signa domo.

Iunge,leg. Decreto,15. Ex quib.caus.infa.irrog.lib. secundo,Cod.titu.duodecimo.Imperatur & luctus parentum filius etiam exhæreditatis, & aliis personis, vt in leg fio.leg.genero,octauá,leg.parentes, vigesima tertia,de His qui notan.infam.libr.tertio, Pandect titul. secundo. Isdémque Romanorum legibus determinatum quos logeri non tenemur, veluti hostes,perduellionis damnatos, suspendiosos qui manus sibi intulerunt non tędio vitæ, sed mala conscientia:leg. liberorum,vndecima, § non solent autem,de His qui nolunnt infam.P l.minimè,34.de Religios. & sumpt.fune Pand libr.xj.titul.septimo. Pœnas etiam statuerút in eos, qui iusta, & exequias defunctis fieri impedimento fuerint, vt liquet ex constitutio.Nouella Iustiniani, 60.vt defuncti seu funera eorum noo iniurientur à credentibus, &c.

h Cano.non oportet, de Consecrati. distinct prima.

i Can oemo,per ignorantiam,40. de Consecratiooe distinctione secunda: vbi tamen Glossa notat ad verbum, *mortuum*, illud intelligi de laico:quia inquit, & clerici mortui bene induuntur vestibus sacris,extat can nullus mortuus, 18. 13. quæstiooe secunda:qui tamen id oon dicit, sed tantùm ait nullú laicum intra Ecclesiam sepeliri debere, nisi sint fideles laici,aut Episcopi,aut Presbyteri: Panormit. tamen quæstione tertia sequitur numero septimo, dictam Glos &ait sepeliendos Clericos,cú vestibus proprij ordinis, maximè Episcopos & Presbyteros quamquam, Diuus Clemens in epistola secunda ad Iacobum fratrem Domini,vnde sumptus est canó, absolutè de omnibus loquatur. *Nemo* (inquit) *per ignorantiam clericus,palla mortuum credat obuoluendú,aut clericus scapulas operire velit,quæ fuit in altari, aut certe quæ data est in mensam Domini*:vt putarem Clementem loqui de palla tantum, & non prohibere quin aliis vestibus ordinis quis sepeliatur indutus.Hoc probat etiam in sepultura episcoporum & presbyterorum quos negat sepeliendos sine vestibus ordinis Rebuffus in præfatione tractatus de Senten.prouisionalibus num.4 .49 Quia (inquit) vestes sacerdotales significant eorum virtutes.mos tamen fuit aliquádo gétium sepeliendi, eum vestibus & aliis rebus pretiosioribus, vnde & prodit actio Sepulchri violati, in eos qui spoliassent sepulta cadauera,l.prætor ait,7.§.aduersus eos,de Sepul. viola.lib.47.P.ti. 2 morem hunc reprobauit Vlpi. in l.etsi quis impediat,14 §.noo autem oportet, de Religios.& sumpti funer.lib.xj.titu.7 non oportet inquit ornamenta cum corporibus condi, nec quid aliud huiusmodi,qood homines simpliciores faciút & Lactant.lib 2 de Orig.error.c. 4.vnde rectè respódisse videtur, Rebuf. nó restitui executori testamenti impensas quas fecit pro emendis vestibus vt in his mortuus sepeliretur, exceptis Presbyteris & Episcopis : quia ista etiam mandata vt aliæ inanes volontates defúctorum contemni ab hęredibus impunè possunt:vt in l.fin de Auo & Arge. lega. lib. 34.ti.2.Atque ita Marcianus in seruo alieno 13.§.fi. ex authorit.Papiniani,de Lega.3. statuit ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam,veluti vestes & similia superuacua non valere. Idipsumque sanxisse Lycurgum,refert Alexand.ab Alexan li.3. genia.c.2.& li.6.c.4.consentit Sacra scriptura secúdum Baldú:Vide quæ diximus lib.33.Syntag.ca.21. nu.29.& 30 Hinc tamen nemo existimet vestes lugubres pauperibus elargitas in sepulturis prohiberi, quia ista ad eleemosynas pauperum pertinent nec sepeliuntur cum mortuo : quamquam quidam ad pompam solum abutantur, sed abusus malorum, bonis institutis oon officiuot.

k L ossa, 8 de Relig & somp fun.l nemo,14.eod. tit. cognitio quippe sepulchrorú, ad Pótifices vel principes iure ciuili pertinebat,l.hæreditas 50.de Pet.hęredi.P.li.5.tit.3 l fi.de Mortuo infe.li xj.P ti.8.Atq; ab illis tráslatio prius postulata impetrari debebat,l. cú in diuersis,44.§.fin.de Religio.& sump fun.P.

l L. fi

l l.si necdum,10.de religio & sumpt.funer.C.l siquis eum,40.eod. P. præsidisque prouinciæ tunc notio est ne prohibeatur translatio l.ne corpora.31. eod. titul.P.

m c.vnico,de Sepultur in Extraua communi.

n c.1.de sepultur.in Sex.Clemen.cupientes,2.§.final. de pœn.

CAPVT VI.

Vbi quisque sepeliri debeat.

1 IAm diximus in superioribus dum se obtulit occasio, pauca quo in loco quis sepeliendus esset, verùm per anacephaleosim & ea & alia summatiè referam eadem de re, vt faciliori methodo percipiantur à iuuenibus & tyronibus iuris pontificij. Sepeliendus ergo Christianus in loco sacro quem elegerit: si pubes sit & capax electionis: [a] alioquin si non elegerit aut impubes etiam sit, eliget pater pro eo, si patrem habeat: [b] vbi nulla electio, in sepulchro sepelietur maiorum. [c] Si non apparet de sepulchro maiorum, in Ecclesia parochiali. [d] Si in duabus Ecclesiis habuit domicilium, præuentioni locus erit, [e] sed obuentiones quartæ diuidentur. [f] Si non est præuentio sed concursus & contentio, episcopi diœcesani erit litigantes vel contendentes ad pacē & concordiam reducere, qui iurisdictionem habet. [g] Si agatur de vxore, si non eligerit sepulturam, erit in sepulchro mariti sepelienda, [h] fratres porrò & sorores, in eodem sepulchro ponuntur, [i] parentes item & liberi, simul. [k] Debent autem sepeliri prælati & beneficiati in Ecclesia beneficij quod si plura beneficia habent, locus erit præuentioni, [l] Monachi & moniales in suis monasteriis, nisi tam longè moriantur extra illa, vt eo deferri commodè nequeant, quo casu tantum possunt eligere sepulturam. [m]

SCHOLIA.

a c.1.§.1.& c.cùm liberum, de sepultur.cap 3 eo tit.in Sex electio enim libera relinquitur.in qua & variare quis potest vsque ad vltimum vitę spiritum, etiam si ante quis promiserit se inhumandum alibi, vel aliam Ecclesiam non se electurum capit. de Pact in Sex.c.1. de sepult.in Sext. Clem. fin.§.fin. de pœn. habet enim hæc electio speciem vltimæ voluntatis, quæ mutabilis est vsque ad vltimum vitæ spiritum, non obstante promissione de, non mutando.l.si quis in principio.de lega.3.l.4.de adimen.lega P.canendum tamen voluit lex ciuilis ne in monasteriis mulierum intra claustra sepeliatur vir, vel intra claustra monasterij virorum, seu monachorum ad quod mulieribus denegatur aditus, sepeliatur mulier, iuxta c 3 §.non ingredientur, Nouellæ 133.quomod oporteat monachos viuere: vbi ratio.

b c in nostra,§.fin de Sepultur.nisi sit religiosus cap. religiosi §.de Sepult.in Sex.

c c.licet pater 4.de Sepult.in Sex.nisi repugnet consuetudo capit.de vxore 7. §.primo. eodem titul. ap.ad Gregor.

d c.Is qui,de Sepultur.in Sext & ibi Archidiaco & Ioannes Andreas. Maiores dicuntur, pater, auus ca. Ebron.13 q 2.sed si pater esset sepultus in vno loco, & alij maiores vt auus & alij superiores in alio, sepelietur cum maioribus non cum patre, Ioannes Andreas per c 2 & c.fraternitatem, de Sepultur. & cap.cùm quis,eo.titul.in Sex.

e cap 1.de Sepultur.dicto.cap 15.qui,cum simil.

f cap duobus eod.tit.de Sepultur.in Sex.

g c cùm quis, de Sepultur. in Sex.

h ca.conquerente, de offic.ordina cum simul.argu. l. æquissimum, de vsufruct.P.

i ca 1.& 2.& ca.vna quæque,13 q 2.c.de vxore, 7.de Sepultur Si tamen vxor habuerit alios maritos, si non elegerit est cum postremo sepelienda c.3.§.fin. de Sepult in Sex glossa ad can.vnaquæque ad verba, *in morte*.13 q.2.Alexan.ab Imola.ad l cùm quidam col.3.de Iurisdictio. omn.iudi.P. quemadmodum mulier sequitur virum vltimum in honore, & domicilio l.filij, §.1.ad municipal.in P.

k can.vnaquæque §.1.13 quæst 2

l dicto canon vnaquæque, §.Ioseph,§ de nonnullis, 13.quæst.2.

m quia beneficiati censentur.habere domicilium in loco beneficij,cap. 3 de Temporib.ordinatio.in Sex. maximè & id verum in prælatis qui habentur pro viris & coniugibus Ecclesiarum. In can.sicut vir.7. q.1 cap.2 & 3.de Translatio episco.

n c.si religiosi,de Sepultur.in Sex.

CAPVT VII.

1 Quibus denegetur Sepultura Ecclesiastica.
2 Tempore interdicti in loco qui sepeliri possint.
3 Num supplicio affecti sepeliendi.
4 Sepelientes prohibitos sepeliri.puniuntur,reconciliatur cœmeterium.

1 NVlli Christiano generaliter sepultura deneganda est, nisi speciali iuris constitutione ab ea submoueatur. [a] Vel quia iam sepulchrum alterius sepulturæ concessum est. [b] Prohibetur ne sepeliantur qui sibi mortem ex proposito & sponte inferunt, [c] non si casu. [d] Excōmunicati, [e] nisi absoluti fuerint: [f] suspensi ab ingressu Ecclesiæ: [g] manifesti vsurarij: [h] Monachi inuenti in morte proprietarij: [i] exenterati, seu quorum ossa separata sunt à carne elixatione aliò transferenda: [k] interdicti, [l] pagani: [m] qui reliquerunt contra prohibitionem Ecclesiæ tutorem presbyterum. [n] Raptores, nolentes satisfacere: [o] in sceleribus suis mortui. [p] non communicantes saltem semel in anno, nec confitentes, si non ostenderit sub mortem signa contritionis: [q] blasphemi in Deum & sanctos, qui pœnitentiam sibi impositam noluerint implere: [r] hæretici. [s]

2 Si etiam in aliquo loco generale sit interdictum, in eodem omnibus denegatur sepultura, exceptis clericis, qui seruauerint interdictum: qui possunt in cœmeterio Ecclesiæ sine campanarum tamen pulsatione, & sine solemnitatibus cum silentio tumulari. [t]

vltimo etiam supplicio affectus pro suis sceleribus: si verò de peccatis confessi & cótriti fuerint, non denegatur sepultura sacra, & communio secundum canones, [u] quamquam iure in grauioribus criminibus in exemplari pœna, inhibeatur. [x]

4 Quod si accidat aliquando, de facto sepeliri, qui prohibentur, exhumanda & effodienda sunt eorum corpora, si discerni possunt, [y] & cœmeterium ita pollutum, priusquam alij Christiani ibi condantur, reconciliandum est. [z] Atque qui contemptus Ecclesiæ clauibus, aut interdicti tempore, in Ecclesiis aut cœmeterio ausus fuerit sepelire, ipso facto excommunicationis sententiam incurrit: à qua non potest absolui, nisi prius ad arbitrium episcopi Diœcesani his qui inde læsi sint satisfecerit: [aa] verumtamen si excommunicatus pro manifestis excessibus, videlicet homicidio, incendio, violenta manuum iniectione in personas Ecclesiasticas, Ecclesiarum violatione vel incestu, fuit, dum ageret in extremis per presbyterum suum iuxta formam Ecclesiæ absolutus, non debet cœmeterium & alia Ecclesiæ suffragia denegari. Sed eius hæredes, & propinqui ad quos bona peruenerunt ipsius, vt pro eodem satisfaciant, censura Ecclesiastica sunt compellendi. [bb]

SCHOLIA.

a pœnæ species est, sepultura priuari, vt addidit Vespasianus Imperator, pœnæ quorundam coniuratorum vt insepulti proijcerentur, teste Suetonio in Vespasia. c. 2. ita & corpora eorum etiam qui capite damnantur, proximis neganda non sunt, l. 1. & final. de cadauer. punitor lib. 48. P. titul. 24. Et exemplum apud D. Ioannem, capit. decimonono, Vers. tricesima l. obnoxios 11. de Religio. & sumpti. funer. libro tertio, C. titul. 44 Imo neque voluntas implenda eius, qui mandaret reliquias suas post mortem in mare abijci, & noluit sepeliri: laudandusque hæres, qui humanæ conditionis memor, etiam contra voluntatem testatoris post mortem curauit sepeliri. l quidam in suo, 17. de Conditio. institutio. P. neque auditur intercessio seu appellatio prohibentis prætextu debiti, debitoris corpus condi sepultura, l. fin. & authen ita demum, de sepulc. violato, lib 9. C. tit. 19. videnda Nouella 60. & 115 cap. 2. l. 2. de in ius voca. in P. l. 38. de Religio. & sumpt. funer. P. quamuis appellatio pro iure sepeliendi conseruando, recipiatur, c. ex parte Si de sepult. fuerunt aliquando Christianis adempta cæmeteria sub imperatoribus primis, quæ illis Galienus pacem concedens permisit recipere, vt scribit Eusebius libro septimo capit. decimotertio.

b vide Angelum Clauasium, in Summa, in verbo sepulturam, numero 41.

c can placuit, 33. quæst. 5. hinc fit, quod in torneamentis, vel duello decedentes, aliquando prohibiti fuerint à sepultura capit. 1. & 2. de Tornea. lib 5. tit. 15. quamuis rursum fuerint torneamenta restituta per c. vnic. de torneamentis in Extrauaganti. Ioan. 22. vide ca. quicumque 23 quæst. 8. de mortuis in bello, in ludo, in rixa.

d cap. ex parte, 11 de Sepultur.

e c. sacris, 12 de sepult. c. ad hæc 5. de priuileg. Clem. 1. de Sepultur.

f c fin. de sepultur. cap in literis, de Raptor.

g c. is cui, 20. §. talis quoque, de sentent. excommun. in Sex.

h c. quia in omnibus, de vsur. in Sex. cap. 2. eod. tit. in Sex. Clem. vni de Sepultur.

i c. monachi, 2. qui verò. cap. super quodam. 4. cap. cùm ad monasterium, 6. §. quod si proprietas, de Statu monachor

k c 1. de sepultur in Extrauag. communib.

l c. in nostra præsentia, de Sepultur. Clem. 1 eo. tit. cap. cum & plantare 3. quod si templarij, de priuileg. nisi clerici sint qui mortui fuerint: in quibus adhuc est distinctio seruanda & modus cap. quod in te, 11. §. 1 de pœnitent.

m ca Ecclesiam de consecratio. dist. 1. proinde partus mortui seu abortus non sunt sepeliendi in cœmeterio: quia pro paganis habentur, nondum baptizati vide Angelum Clauasium in Summa in verbo sepultura, numer. 31.

n canon. neque apud, 88. distinctione, ex Diuo Cypriano.

o Vide caput secundum de raptorib.

p ca. placuit. 33 quæst. 5 cap. 2. de Furtis.

q c. omnis vtriusque sexus, de Pœnitentiis & remiss.

r cap. 2. de maledic. lib. 5. tit. 26.

s c. excommunicamus, 13. §. credentes, de hæretic. cap. quicumque eo tit. in Sex.

t cap quod in te, de pœniten. & remissio. libro quinto, titul. 38.

v ca. quæsitum, 13. quæst. 2. l. 1. & fin. de cadauer punit P. Accedere debet tamen principis vel iudicis authoritas, qui interdum iubent ad diuturnum exemplum, cadauera punitorum in loco supplicij remanere l. 2. de cadauerib. punitor. P.

x vt proximè dixi.

y capite laicas dicto titulo, de sepultur.

z c consuluisti, de consecratio. Eccles. vel altar.

aa Clem. 1. de sepultur.

bb hæc verba sunt cap fi. de sepultur. forma absolutionis cuius meminit extat in c. ex tenore c. cùm desideres, de Senten. excom. ratio Decisionis, quia ante mortem per absolutionem restitutus est absolutus communioni. ideo communicari poterat viuo. & proinde non est neganda communio sepulturæ mortuo c. ex parte, de sepultur. ca. sane. 24. quæst. 2. aliquando tamen & reconciliatio viuenti, ad terrorem aliorum denegatur sepultura. vt in c. 1. de Torneament. c. super eo de raptorib. Quomodo etiam compellantur hæredes satisfacere pro damno delinquentis absoluti vide casus similes in c. tua nos, de Vsur. c. in literis de Raptoribus.

CAP. VIII.

Causæ aliquæ sepulturæ Ecclesiasticæ.

t LOca sacra & religiosa, plures ob causas deputata sunt sepulturæ. Primùm ne corpora mortuorũ ab spiritibus malignis seu à dæmonibus vexentur, qui sacris, thurificationibus & orationibus repelluntur. [a] Deinde, quòd ibi sepulti sanctorum cõmendantur suffragiis, quorũ nomine Ecclesiæ & cœmeteria Deo consecrantur. [b] Et postremo, vt proximi defunctorum eorum memoriam certã habeant, dum

ad tumu

ad tumulos & Eccleſiam veniunt, [c] frequentiuſque pro eis preces apud Deum prn illis effundant vel ab aliis fieri, curent, quibus maximè iuuātur vt ſoluantur per Deum à peccatorum nexibus. [a] ſi modò mortui non fuerint iu peccato mortali. [b]

SCHOLIA.

a vide quare dæmones cadauera frequententapud D. Chryſoſtomum, homilia in Matthæum, Tomo 2. & Franciſcum Venetum Tomo 2. problematum ſacræ ſcripturæ. ſectio. 2. problem. 79. & 80. D. Matthæi. capite octauo.

b ca. non æſtimemus, cauſa 13. quæſt. 2.

c ca. cùm grauia peccata, 13. quæſt. 2.

d Sic quatuor modis animæ defunctorum iuuantur antè diem Iudicij: oblationibus ſacerdotum, precibus ſanctorum, charorum eleemoſynis, ieiunio cognatorum. Auguſt. lib. de cura pro mortuis habenda cap. 1. can. animæ defunctorum, can pro obeuntibus can. tempus, 13. q. 2. ponitur autem ratio commemorationis mortuorum, tertij, quadrageſimi, trigeſimi & aliorum in canon. quia alij tertium, 13. quæſtio. 2.

e quia mortuis in peccatis mortalibus, non proſunt orationes, in ca in præſenti ſeculo, 3 quæſt. 2.

DE HOSPITALIBVS ET ELEEMO-
SINIS. [a] *TITVLVS XVI.*

a Nos tractamus de his lib. 15. Syntagm. capit vigeſimooctauo.

CAP. I.

1 Continuatio, & quid hoſpitale, & eius ſpecies.

INter res, quæ ad cauſam religionis pertinent & ad pietatem, ſunt hoſpitalia, in quibus opera miſericordiæ exercentur. [a] Hoſpitalis nomen generale eſt, pertinens ad omnem cuiuſcunque generis ſit hoſpitis receptionem, [b] continentur itaque eo Xenodochia, quibus pauperes, peregrini recipiuntur: orphanotrophia, vbi pauperes orphani aluntur: gerontocomia, in quibus ſenes pauperes nutriuntur: noſocomia, vbi pauperes morboſi ſunt, brephotrophia, vbi expoſiti infantes inuenti educantur, aliaque pia loca eiuſmodi, quæ à fidelibus Chriſtianis charitatis gratia & pietatis ædificata & dotata fuerunt. [c]

SCHOLIA.

a Multis modis commendatur hoſpitalitas, vt Deo grata, & ab eodem etiam commendata: & probatur in principio 42. diſtinct. vbi clericum ordinandum ex ſacra pagina hoſpitalē eſſe debere probatur. Iuſtinia in l. ſancimus res ad venerabiles Eccleſias, 22. & l. vt inter 13 de Sacroſanct. Eccleſ hoſpitalia inter res diuinas connumerat.

b nulla inquiſitione facta perſonarum, vt meritum habeamus in recipiendis peregrinis ob Deum, can. quieſcamus, 42. diſtinctione.

c de omnibus his generibus hoſpitaliorum, fit mentio indictis ll. ſancimus res 22. & ſeq. 23. de Sacroſanct. Eccleſ ca. in qualibet, & ſeq. ſancimus, 23. quæſt. 8. vide que diximus de Hoſpitalibus lib. 15 Syntag. c. 28. & multa quæ tractat Lapus de Caſtellione libro de Hoſpitalitate & Hoſpitalibus.

CAPVT II.

1 Diſtinctio in religioſa & non.

2 Cura eorum cuius.

1 HOrum hoſpitalium, quædam religioſa dicuntur, quædam non religioſa. Religioſa ſunt, quæ epiſcopi authoritate ad vſum hoſpitalitatis & pauperum prouiſionem deputata ſunt. [a] Non religioſa, quæ ſine epiſcopi authoritate conſtructa, & pauperibus deſtinata fuerunt.

2 Religioſa ad ſolicitudinem pertinent epiſcopi, vt relicta ſecundum præſcriptum vſum expendantur: [b] Alia ad patronorum curam pertinent, [c] non ad epiſcopum: quemadmodum neq; exempta, præterquam in negligentiam rectorum ſeu præpoſitorum: quo caſu iura & bona ipſorum, epiſcopus poteſt reuocare ab illicitis detentionibus, & iubere collabentia reparari authoritate Apoſtolica iure ſibi conceſſa, [d] & eadem poteſt reformare & in priſtinum ſtatum fundationis reſtituere, cum cenſuris Eccleſiaſticis, & inuocato brachio ſeculari ſi opus ſit, [e] ſine præiudicio exemptionis iñ aliis. [f]

SCHOLIA.

a cap. ad hæc, de Religioſ. Domi.

b cap de Xenodochiis 3 de Religioſ. Domi Clem. 1. quia contingit eo. titulo. fin. cap. inter dilectos, de donatio Sequenda tamen hodie Concilij Tridentini Deciſio, Seſſio. vigeſimaſecunda, cap. octauo, atque mortuis etiam Patronis, rectè epiſcopus curam habebit horum hoſpitalium, & vt pia morientium mandetur executioni voluntas, & cœpta ædificari perficiantur eius ope, imo & iuſſu laici iudicis cogi poſſunt 6. ſiquis autem voluerit, de Eccleſiaſtic. titul Nouell. 131. & in Græca conſtitutione Iuſtiniani nuperrimè conuerſa in Latinum, in l ſancimus, ſiquis moriens, 46. de Epiſco. & cleric quæ ſumpta videtur ex §. ſiquis ædificationem, capitul decimo, Nouellæ 131. quemadmodum & generaliter ad curam epiſcopi pertinet, vt piæ teſtatorum vel

ab intestatn decedentium, vnluntates impleantur, & cngantur hæredes eis satisfacere, quan quam testator prnhibuerit, ne episcopus huic rei se immisceret l.nulli licere decernimus, 28. iuncta authen. licet testatnr, C. de episcop & cler §. siquis autem pro redemptinne, cap. 11. Nnuellæ 131. quod & iure pontificin statutum, c tua nobis, 7. de Testam.

c Clem. 2 de religios. domi. c irrefragabali. de offic. ordin. c. ad abolendam: vide allegata in Clem. 1. de supplen. neglig. præla & Concilium Tridentinum sessin. 7 c. 15. de reformatio. & sessin. 22. c. 6. & 8. & session 2. cap. 4. & .

d c. 2 & c. qunniam, de Offic nrdina.

e Clem. 2. de statu monachnrum.

CAPVT III.

1 *Ex quibus constent hospitalia.*
2 *Eleemosyna quid.*
3 *Duæ species.*

FVndationes horũ locorum, sunt eleemosynæ piorum vitorum.[a] Et ideo alicubi vocantur eleemosynariæ,[b] & quod etiam in eleemosynas distribuantur eorum bona: alibi & hospitale domus Dei dicitur.[c]

Eleemosyna est omne pietatis opus impensum proximo, siue corporale siue spirituale,[d] opus misericordiæ verissimæ,[e] largitio tamen non est putanda nec eleemosyna, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus acquiritur, quia qui hac intentione mala, accipit vt benè dispenset, grauatur potius quàm iuuetur:[f] Neque est facienda eleemosyna ex fœnore seu vsuris,[g] ex rapina,[h] hæc enim Dominis restituenda sunt vel hæredibus eorum: si tamen hi quibus restitutio facienda est, non supersint vel hæredes, non improbatur si fiat concessio eorum pauperibus, vel Ecclesiæ.[i]

SCHOLIA.

a vt cnnstat ex supra citatis iuribus, ex Clem. 2. de religins. domi.

b Clementina 2 de præbendis.

c can. dilecti, de appella dixit enim Deus, *hospes eram & recepistis me.* Matthæi 25. vers 35.

d duæ eleemnsynæ sunt species vna cnrdis, altera pecuniæ, ex Diun Augustino, ex can. duæ sunt eleemosynæ, 45. distinct. Rursum & in ca. Tria sunt genera 45. distinct. can. de quotidianis, de pœniten distinct. 3. tria constituuntur genera eleemosynarum, vna cnrpnralis, dare egenti quicque poteris: altera spiritalis, dimittere à quo læsus fueris, tertia delinquentes corrigere, & errantes in viam deducere veritatis.

e can. qui vult, de pœniten. distinct. 3.

f Sic ait Diuus Augustinus libro septimo epistolarum, epistola 1 n. Siagrio episcnpo scribens, refertur in can non est putanda, 1. quæst 1. vbi glnssa id explicat, & verum dicit, cùm Dnminium non est translatum ex illicitis rebus vel si repetitio competat, cnntrà si nnn cnmpetit: nam ex hnc malo bonum fieri potest, ca. qui habetis, 14 quæstio. 5. quare meretrix, facere potest eleemnsynam, sed non latro, quia illa non tenetur ad restitutionem dati, vt hic. Turpiter namque facit, quòd sit meretrix: sed non turpiter recipit, quia meretrix. l. idem, §. quoties, de condictio nb turpem causam, P. Tamen si de pecunia Simoniaca fuerit fundata Ecclesia, non erit demnlienda: etsi de alienis facta fuerit & cnnsecrata, sed eius æstimatio danda, ca. comperimus, 14. quæst. 6. can aurum, 2. quæst. 2.

g can. nolite, 14. quæstio. 5. capit. quia in omnibus, 3 de Vsur.

h ca imnlans, ca. scriptum est, 14. q. 5. c. super eo, 2. §. qui autem, de Raptor.

i ca. nemo qui rapuit, 14. quæst. 5. cap cùm tu manifestns vsurarins. 5 de vsur. c. sicut dignum, §. eos insuper, de Homicid. c. ea te de Iureiuran.

CAP. IIII.

1 *Cura & dispositio hospitalitatis.*
2 *Quæstores.*

EXemplum hospitalitatis & eleemosynarum faciendarum dedit ipse Dominus IESVS, qui loculis quos habebat, necessitates pauperum subleuabat.[a] Deusque paupertatem esse voluit, vt sustinentes per patientiam coronarentur, & diuites in ipsis,[c] mererentur.[b] Sic Deus omnibus hospitalitatem commendauit, sed maximè clericis, quorum res debent esse communes ad susceptionem pauperum & peregrinorum,[d] & multo magis res religiosorum & episcoporum.[e] Fouere itaque episcopus debet & conseruare fundationes in hoc opus, in ea bona conditione qua decretæ sunt.[f] Gloria & episcopi pauperum opibus prouidere.[g] Atque, bonis viris administrationem bonorum hospitalium, committere, qui sciant, velint & possint, loca ipsa, bona eorum, & iura vtiliter gerere: administrationis rationibus singulis annis auditis.[h] Commissis tamen patronis iuribus propriis, & militibus sacris, qui liberæ sua hospitalia vel commendas regunt.[i]

Prospiciet autem episcopus ne bona ad vsum pauperum deputata hospitalium ad alios vsus quantumuis pios, transferãtur.[k] Nisi sedes Apostolica id ex causa statuerit,[l] vtque antiqua consuetudo hospitalium piorum locorum seruetur, circa administrationem bonorum, circa altaria, presbyteros, sacramenta Ecclesiastica, pauperibus distribuenda, & similia.[m]

Circa quæstores etiam eleemosynarum, ne prætextu religionis vel indulgentiarum, populum circumueniant, nisique probatis & visis facultatibus concessis, admittant pronidè inuigilabunt.[n]

SCHOLIA.

a ca. dun, causa 23. quæstione quarta.

b ca ſicut,ma 47 diſt quẽadmodum enim ſunt quædã exercitia corporalia ad vires corporis & ſanitatem conſeruandam vt ludus pilæ, & alia de quibus tract .t Hieronymus Mercurialis de arte gymnaſtica, Ialenus & alij: ſic in ſpiritualibus quædam ſunt exercitia quæ ſopitam excitant animam ad diuina & excitatam adſeruant in bona voluntate, & Dei cultu, vt ceremoniæ, meditationes, paupertas, & alia id genus plura inter Chriſtianos receptiſſima.

c in princ 42.diſtin.diui.Lucæ 11.

d ca.quoniam quicquid,16.q.1.can quia tua fraternitas,12 q.3. ſic enim & rectè aduenit dictũ in Chriſto: *vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me*: dare inquam antequam ſequi incipiunt, & dum ſequuntur.

e ca.volumus,89.diſt.ca.mos eſt,12.q.2. Sic electus epiſcopus, propter inhoſpitalitatem reijcitur, in can. archidiaconum Florentinum,45.diſt.

f Clementina 2.de religioſis domibus.

g ca gloria epiſcopi 12 quæſt.2.

h e clerici, 2 §.vt autem, de religioſ.domi §.œconomos, de ſanctiſſimi piſcopi, in authent. quo corrigitur l. orphanotrophos, de epiſco. & cleri.& §. penul de Eccleſiaſt.titul.

i eClem 2.§.præmiſſa, de Religioſ domi.

k dicta Clem.2.de religioſ domi c.3.de appellatio. c. inter corporalia, de Trãſlatio epiſcopi, ca.15.autem, 21.q.1.ca.licet, 15.diſtinct.

l dict.Clem 2.de Religioſ domi. poſſunt hodie idipſum facere epiſcopi, ex Cõcilio Tridentino nõ tanquam ex propria authoritate, ſed veluti à ſede Apoſtolica in hoc de legati, ſeſsione 22. in Decretis reformationis, cap.6.

m d.Clem 2 §.fin.de religioſ.domib.Clemen.1.§.fin. de priuileg. interdũ enim diſpenſatiue permittitur ſacramentorum adminiſtratio aliis quam propriis Curionibus, propter neceſsitatem & vtilitates Eccleſiarum, c.nihil eſt, 14.in fine, de Electio.

n quomodo eleemoſynarij, hi fidẽ facere debẽt de literis Sũmi pontificis & de earum forma in c cùm ex eo, de Pœnit. & remiſſ. de examinatione eorum ante admiſſione in Clem.abuſionibus, eo tit quod prædicare nõ debeant, niſi aliunde concedatur eis baiuli harum literarũ, e vt officium, §.cõpeſcendi. de hæreti.in Sex. quod non in tabernis debeant hoſpitari quæſtores iſti, vel ſuperfluas expenſas facere, dicta.Clem.abuſionibus.

CAP. V.

Qui admittendi in hoſpitalibus.

1 ADmittendæ autem intra hoſpitalia illæ perſonæ ſunt, quæ eius qualitatis ſeu conditionis ſint quorum gratia fuerint pia & religioſa loca ſtatura veluti in hoſpitali puerorum pueri tantùm: ſenum, ſenes: Ægrotorum, ægroti: leproſorum, leproſi: & ſic de ſimilibus. Aliter autem curioſa inquiſitio in largiendis eleemoſynis in pauperibus eſt euitãda:[a] Omnibus quippe indiſtinctè eſt dãda eleemoſyna qui pro nutrimento poſtulant, quandiu incertũ eſt num indigeant,[b] quia magis religio quàm paupertas inſpicitur.[c] Niſi qui petit, per ſecuritatem cibi negligat iuſtitiam, quia tũc eleemoſyna eſſet illi ſubtrahenda,[d] caſu excepto quo etiã & ille fame periret in acciperet: quia tunc danda, ne quis homicidij reus ſit.[e] Si etiã omnibus egenis quis non poſſet ſatisfacere, erit dãti licita electio, quibus potius largiatur, bono potius quàm malo, proximo quàm extraneo,[f] potius pauperibus infirmis qui laborare nequeant quàm mendicãtibus validis.[g] Conſiderare & poterit in largiendo petentis, ætatem, infirmitatem, verecundiam, caſus quibus quis de diuitus in egeſtatẽ cõiectus eſt, ſi ſine ſuo vitio:[h] In ſumma autem pauperibus non habentibus eſt elargienda eleemoſyna,[i] veruntamẽ rectores vel præpoſiti hoſpitalium, plures non tenentur recipere quàm facultates ſufficere poſsint,[k] neque debent quos recipiunt lautè excipere: nam dare peregrinis aut pauperibus delicatam eleemoſynam, aut ſuperfluam, peccatum eſt.[l] Neq; omnia vni, ſed diuerſis ſecundum exigentiam perſonarum, diſtribuenda ſunt.[m]

SCHOLIA.

a ca ſiquis deſpicit, §.final.& can quieſcamus, 42.diſtinctio.

b ca.quam pio,1.q.2.ca.quoniam,11.q.3.

c can final.16.q 1.conſideramus etiam, quòd homines ſunt, ca.fratrem; §.in ipſa, 86 diſtinct.

d can non omnis,5.quæſt.,.can. nimium, 23 quæſtio. quarta.

e ca.paſce, 86.diſt l.necare, de Liber.&xhibe P.

f ca.non ſatis,& ca.ſequen 86.diſt.ca. quoniam quicquid, 6.quæſt 1.

g can. epiſcopus pauperibus, 82.diſt.l vni,de mendicant valid lib.11.C tit.25.

h ca.conſideranda, 82.diſt.vnde hæc ſumpta ſunt & ex lib 1 officiorum Diui Ambroſ.cap.30.

i ca.viduas, ca.clericos autem, ca paſtor Eccleſiæ,1.q.2 nam vt ibidem dicitur, qui habent ipſi, cum grandi peccato accipiunt vnde pauperes victuri erant.

k dicto ca viduas honora,& ibi gloſ.1.q.2.vt nec Eccleſiæ, canonicos plures quàm ſuppetant facultates recipere tenentur.ca.omnes, de conſecra.diſtin.1.c.1.de Inſtitutio. Nouella 3 Iuſtinia.vt determinatus ſit numerus clericor.§.1.& fin.

l ca.vnum §.alias, 15 diſtin.ca.pulchra, circa medium. 86.diſtin.ca non cogantur 41 diſtinct.

m ca.fratrem,& can.Dominus, 36.diſtinct.

CAPVT VI.

Eleemoſynarum vis.

1 PRopter eleemoſynas elargitas, Deus ſuſpendit flagella: ſicut & immittit, quando pauperibus detrahuntur.[a] Quando Eleemoſyna fit intentione ſubleuandi proximum, opus eſt miſericordiæ: quando verò intentione compenſationis pro debitò diuinæ offenſæ, eſt opus iuſtitiæ, & eſt ſatisfactoria propriè, vt prior pertinet ad meritum vitæ.[b] Habet eleemoſyna præſentis vitæ & futuræ remunerationem.[c] Redimuntur & ieiunia

largitione eleemosynarum, [d] & peccata, [e] quo fit, vt etiam indulgentiæ concedantur eum conditione largiendi eleemosynam, ad subuentionem, vel hospitalis, vel ad auxilium ædificationis loci Pij, vel Ecclesiæ, quarum Indulgentiarum formam, normamque vniendi quæstorum, & modum & eligendi: ob vitandas impostorum circumcellionum fraudes, tradidit Concilium generale. [f] Prosunt & iura hospitalitatis & eleemosynæ peccatis mortuorum, & pœnis pro eis debitis, si eorum nomine fiant. [g]

SCHOLIA.

a ca. reuertemini decimasexta quæst. prima.

b Angelus Clauas. in Summa verbo eleemosyna, numer. 11.

c quod mulris sacræ paginæ probatur. In principio 41. dist. ca. secundum verba Apostoli 33. quæst. 5.

d ca. non cogantur, 42. distin, cap. 2. de Maledic.

e ca. qui vult confiteri, de Pœniten. distin. 6.

f c cùm ex eo 14. de pœniten & remiss. iunge c. penult. eius. tituli de his qui possunt dari, & quatenus tales indulgentias repetuntur & abusus quæstorum indulgentiarum & eleemosynarum, in Clemen. 2. de pœnit. & in c. tuarum, 1. de Priuileg. libro quinto, titul. 31.

g ca. non existimemus, & ca animæ defunctorum, & ca. tempus, 13. quæst. 2 ca. sane quod, 24. quæst. 2. ca. ab infirmis, 26. quæst. 7.

DE INDVLGENTIIS ET REMISSIONIBVS.[a] TITVLVS XVII.

a Tractatur titulo de pœnitentijs & remiss. lib. 5. Decretal. ti 38. in Sexto lib. 5. tit. 10. can. hi qui §. sed exemplo, 50. distinct. & in Decreto de pœnitentiis per 7. distinctio.

CAP. I.

1 *Continuatio, & quid indulgentia generaliter.*
2 *Et in specie.*

SEd quia incidimus in indulgencias, non alienum ab ordine & instituto cursu, de illis quæ a iure pontificio tractantur præcipua capita tradere. Indulgentia generaliter nihil aliud est, quàm remissio eius, quod si non remitteretur faciendum esset. Proinde distinctio indulgentiarum ex earum tenore, causa, & fine, quibus adhibentur metienda est: [a] sicque indulgentiæ Ecclesiasticæ, tantum valent & remittunt, quantum sonant. [b] Eoque modo indulgentia, quos liberat, notat, nempe quòd ostendat liberatos, pœnam à qua eripiuntur, meruisse. [c] Et ideo in indulgentiarum remissionibus mirum non erit interuenire confessionem & agnitionem delicti remittendi.

Definietur itaque indulgentia Ecclesiastica, vt sit remissio, à proprio iudice seu potestatem habente, concessa pœnæ debitæ pro peccato, post contritionem & confessionem de eo habitam. [d]

SCHOLIA.

a huc referri possunt omnes indulgentiarum species, quæ pro diuersis ponuntur à Ioanne Andrea in c. fin. de pœniten. & remissio. in Sex. ab Angelo Clauasio in Summa in verbo indulgentia. scripserunt & de Indulgentiis Felinus Sandæus in fine suæ lecturæ, Ioannes Franciscus de Pauinis in suis glossis ad extrauagantem Clementis §. incipientem, *vnigeniti filij* &c.

c sicut dicitur in l. fina de Genera. abolitum. lib. nono. C. titul. 43. & ita indulgentia, nisi in ea ita expresse dicatur, pœnam quidem debitam crimini remittit & condonat, famam non reddit l. in insulam, 6. l. generalis indulgentia, 7. l. cum indulgentia 10. l. si deportationis, 2 & sequen. de Sentent. pass. de restitut lib. 9 C. titul. 1 aut nisi plenissima sit restitutio in integrum, quæ omnia in pristinum statum reponit. l 1. C de senteot. pass. & rest. Simile dicetur de indulgentiis peccatorum Ecclesiasticis, quæ iuxta verba limitatum producunt effectum, quo nomine differunt à baptismo, in quo omnis lapsus restituitur in pristinum statum.

d colligitur ex c. quod autem, consuluisti, 4 de pœn. & remissio. lib. 5. cap. 38.

CAPVT II.

Diuisio indulgentiarum, & de quibus fiant.

INdulgentiarum quædam sunt
1 plenariæ, pœnæ & culpæ: [a] quædam limitatæ: illas solus Summus pontifex concedit: istas etiam episcopi. [b] Sic indulgentiæ quæ dantur pœnitentibus & confessis visitantibus basilicas diuorum Petri & Pauli Romæ in Iubilæo, habent [c] veniam omnium peccatorum plenissimam, [d] à Summis pontificibus ex Dei misericordia, & dictorum Apostolorum meritis concessam, seruatis forma, & dierum numero in visitatione facienda constitutis, fuerunt & aliquando concessæ à summis pontificibus indulgētiæ plenariæ remissionis semel in vita, & semel in mortis articulo sine exceptione criminū, quas restrinxit Paulus 2. & retinuit casus in quibus etiā ex illis indulgentiis nemo alius, quàm Summus Pontifex posset absoluere. [e] Concesserunt & Summi Pontifices aliquibus, aliis Ecclesiis & locis, plenarias indulgentias. [f]

SCHOLIA.

a Indulgentiæ dantur pœnitentibus & confeſſis, Clement. vnic. circa finem, de Reliq. & Vener. Sanctorum, cap. 1. de Pœnia. & remiſſ. in Extrauag. communibus, vbi Gloſſa ad verbũ *Confeſſis*: qui eſt, inquit, verè pœnitens & confeſſus, habet veniam culpæ. quam ſolus Deus in contritione remittit, quæ non datur niſi correcto, ca. peccati venia, de Regul. iur. in Sex. & pœna æterna debita pro peccato mortali commutatur à Deo in pœnã temporalẽ. Nam ſicut culpa reſpectu eius in quẽ peccatũ cõmiſſum eſt, fuit infinita: ita & pœna deberet eſſe infinita. Sed infinita tollitur per remiſſionem culpæ. Verùm quanta remaneat, ignorat miniſter Dei, qui in pœnitentiæ ſacramento, aliquam portionem illius pœnæ remittit, vnde miniſter Dei poſt præmiſſa arbitratur de pœna quam credit ſupereſſe ad arbitrium ſuum: & ad eum modum intelligitur quod dicimus omnes pœnitentias eſſe arbitrarias, can. tempora, 26. quæſt. 7. cap. quæſitum, & ſequent. de pœnitent. & remiſſion. Tanta tamen poſſet eſſe cõtritio confitentis, quod medium culpa, ſed pœna prorſus tolleretur. Verùm quia hoc ipſum dubium eſt pœnes homines, miniſter Dei, præſertim Vicarius Chriſti, ſucceſſor D. Petri, iſtam pœnam certis de cauſis, vt in Iubilæo, & in voto vltramarino, & quibuſdam aliis commutat in certos actus ſatisfactorios, &c. Quid operentur etiam iſtæ remiſſiones fuſè Gloſſa ex diuerſis ſententiis proſequitur ad cap. quod autem, 4. ad verba, *vt proſint*, de Pœnitent. & remioſſionibus.

b De vtriſque pœnitentiis, in cap. 1. §. ad hæc, iuncta Gloſſa ad verba pœna & culpa de Pœni. & remiſſ. in Clementinis

c Cap. 1. 2 3 4. & 5. de pœnitent. in Extrauagantib. cõmu. vbi de anno Iubileo, qui vt dicitur in primo capite, olim erat poſt centum annos. Poſteà verò vt dicitur in 2. cap. fuit poſt 50. annos dehinc vt dicitur in 4. cap fuit ſingulis 25. annis

d Pleniſſima eſt remiſſio in quantum & quatenus clauium poteſtas ſe extendit. Sic Gloſſ. ad capit. 1. ad verbum, *Pleniſſimam*; de Pœniten. & remiſſ. in Extrauag. communib. ſcribit declaraſſe Summum Pontificem in conſiſtorio. Fuerunt & plenariæ indulgentiæ ob alias cauſas conceſſæ, vt crucesignatis contra infideles profectis, quas examinat Ioann. Andreas, ad cap. ad liberandam, de Iudæis.

e Caſus illi cum reſtrictione probantur, cap. 3 & fin. de Pœnitent in Extrauag. communibus.

f Cap. quemadmodum, de Pœnitent. in Extrauagantis communibus.

CAP. III.

Qui concedant Indulgentias.

DEvs indulgentiam peccatori conuertenti ad ſe dat:[a] fitq; remiſsio & abſolutio peccati ab hominibus per authoritatem à Deo conceſſam.[b] Infinitum meritum paſsionis Chriſti, propter coniunctionem humanitatis cum diuinitate.[c] Ex cuius infinito theſauro, haurit Summus Pontifex generales & plenarias indulgẽtias ſolus, quia & ſolus in plenitudinem poteſtatis eſt vocatus.[d] In ſuis diœceſibus Epiſcopi ſoli largiuntur indulgentias,[e] vt & Archiepiſcopi in ſuis prouinciis; dummodo ſtatutum generalis Concilij non excedant.[f] Poteſt & certas ſpeciales legatus Summi Põtificis cõcedere in prouincia ſibi decreta.[g] Abbatibus autem aut aliis inferioribus non licet indulgentias concedere, niſi ſpeciali priuilegio, vel legitima conſuetudine fuerint ſuffulti.[h]

SCHOLIA.

a Can. facilius, §. 1. de Pœnitent. diſtinctione prima.
b Can. ita fit. 3. quæſtione prima.
c Cap. 2. de Pœnit. in Extrauag. communib.
d Cap. cùm ex eo, de Pœnit. cap. quocunque, 24. q. 1.
e Cap. quod autem, de Pœnitent. & remiſſ.
f Cap. noſtro poſtulaſti certificari reſponſo, 12. de Pœnitent. Concilium generale definit in cap. 1. & 3. de Pœnit. & remiſſ. in Sex & in cap. cùm ex eo, 14. de Pœnit. apud Greg. vbi ne claues Eccleſiæ contemnantur per indiſcretas Prælatorum indulgentias, & ne pœnitentialis ſatisfactio eneruetur, decernitur, vt cum dedicatur Baſilica, non extendatur indulgentia extra annum, & in anniuerſario dedicationis tempore, vltra quadraginta dies, facit caput fin. de pœnitent. in Sex.
g Gloſſa prima, in cap. penul. de Pœnitent. quia & legatus poteſt in prouincia ſibi decreta ſtatuta perpetua facere, cap. fin. de offic. leg. 1. de Loca.
h cap. Abbatibus, 13. de exceſſib. prælator. lib. 5. tit. 31.

CAP. IIII.

Forma concedendi Indulgentias.

INdulgentiæ à Summo Pontifice conceduntur, verbo, literis, & qualibet ſcriptura, cum clauſula quòd ſola ſignatura ſufficiat, etiam in fauorem fidei.[a]

SCHOLIA.

a Cap. fin de Pœnitent. in Extrauag. communib.

CAPVT V.

Quis fruatur vtilitate Indulgentiarum.

COnceduntur indulgentiæ idoneis & diſpoſitis ad eas ſuſcipiendas: cuiuſmodi ſunt qui membra ſunt Eccleſiæ, Chriſtiani: quia aliis theſauros ſuos Eccleſia non diſtribuit.[a] Dehinc verè pœnitentibus, qui ſunt purgati à culpa. qualis eſt contritus & confeſſus.[b] Sed ſi is, qui verè pœnitens & confeſſus cœpit peragere quæ præſcripta ſunt in indulgentiis, & morte præuentus non potuit perficere, remiſsionem conſequitur ſecundum illas. Et qui cœpit venire, non potuit autem peruenire morte vel alio impedimento præuentus, ad locum vbi implendæ ſunt indulgentiæ.[c]

SCHOLIA.

a Can.nihil sic debet, 1.quæst 3. & can. si quis à Catholica, vicesimotertia, quæstione quarta.
b cap.1.de Pœnitent.& remiss.in Extrauag communibus, Clem.vnica, circa finē, de reliq.& ven.San.
c Gloss ad cap.1.ad verbum confitebuntur, circa finem, de Pœnitent.in Extrauag. communib. sic declaratum fuisse à Summo Pontifice tradit. Facit in argum.l.cùm hæres,§. si Stichus, in 1.de Stat. lib. l.fin.C.de condition.incertis, quia per impeditū nō stetit quominus perfecerit qui sine culpa sua impeditus est. Et hoc ita posteà expressè cautum fuit à Clemente sexto, in cap.1. de Pœnitent. & remiss in Extrauagant.communibus.

CAP. VI.

1 *Causæ, 2. Et effectus indulgentiarum.*
3 *In merito Christi.*
4 *Per quem fit remissio.*
5 *Ratio indulgentiarum.*
6 *Ad quæ peccata pertineant.*

1 Ausæ ob quas præsules Ecclesiæ indulgētias solent concedere diuersæ esse possunt, vel spirituales vel corporales. Spirituales veluti, vt peccatis absoluti orent pro conuersione infidelium, pro pace Christianæ fidei.[a]. Et sanctificent sanctius diem alicuius festi, puta Conceptionis beatissimæ virginis Mariæ, vel Eucharistiæ. [b] Corporales possunt esse, in Dedicationibus Ecclesiarum, vt incitentur ad eleemosynas largiendas eidem Ecclesiæ ædificandæ, [c]ob restaurationem pontium, [d]ad sustentationem egenorum vel confluentium ad hospitale, [e] vel ad excitandam deuotionem visitando certas Basilicas, vt Romæ sancti Petri & Pauli. [f]

2 Et hîc notant Theologi, quòd nisi quis id faciat pro quo dantur indulgentiæ, nullo modo eas consequatur, quantumcumque habeat bonam voluntatem: licèt consequatur meritum bonæ voluntatis. [g] Indulgentiam tamen quantum ad augmentum gratiæ & gloriæ, tantū valet, quanta est interna deuotio suscipientis, & non plus: quantum verò ad remissionem pœnæ debitæ in Purgatorio, vel impositæ à sacerdote in pœnitentia, indulgentia tantum dimittit quantum, vt dixi, sonat; dummodo homo faciat quantum illi imponitur & modo quo oportet illū facere. [h]

3 Fit autem remissio per applicationem meriti Christi authoritate & potestate ab illo concessa, & ita solus Christus, [i] & Spiritus sanctus quem donauit fidelibus suis, [k] peccata remittit. Et gratia Christi nos iustificat, [l] ministerium vero & dispensatio mysteriorum Christi, & absolutionis cōcessa est prælatis.[m] Neq; hîc remissionis indulgentiæ causa efficiēs est meritum pœnitētis, nec quantitas operis sed genus operis & gratia Dei.[n]

4 Itaque remittitur culpa effectiuè per solum Deum, sacramentaliter, per sacramentum pœnitentiæ. Et ministerialiter, per ministerium debitum Ecclesiæ. [o]

5 Ratio & generalium Iubilæi indulgētiarum, adfertur ex Iubilæo legis Mosis, quo post quinquagiota annos quilibet redibat ad sua, & exules reuocatione generali quoque. [p] Est & alia ratio, consistens in salute populi, quæ peccatorum sarcina opprimitur, quæ remissione releuatur sequitúrque vtilitas publica reuocare pereuntes. [q]

5 Cæterùm effectus indulgētiarum non extenditur ad peccata post tempus indulgentiarum commissa, nec ad commissa post iter peregrinationis acceptum, sed ad eà quæ ante. [r] At pœnitentiæ anteà iniunctæ tolluntur etiam per commutationem operis satisfactorij in indulgentiis positi. [s]

SCHOLIA.

a Vt in capitulo vnico,§.de Celebrat. Missarum, in Extrauagant.communic.
b Clement.vnic.deReliq & Vener.Sanctorum,cap. primo, eodem titulo in Extrauag.communib.
c cap.1.de Pœnitent.& remiss.in Sex.
d cap.quod autem,4 de Pœnit.& remiss.
e cap, cùm ex eo,14.de Pœnit. & remiss. capit. fina. eodem tit.in Extrauag.communib.
f cap.1.de Pœnit in Extrauag communibus.
g Lib.4.Sententiarum, distinctione 20.
h Angelus Clauas. in Summa in verbo *Indulgentia*, numero secundo, vide Diuum Thomam, in quartū Sentent.dist.20.Sic dies vel anni remissionis pœnæ habent remissionem pœnitentiis impositis à Canone vel sacerdote totidem dierum, vt in Clem, vnica, in fine, de Reliq & Vener.Sanctorum.
i Can.nemo tollit, de Consecra.distinct.1.*Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Diui Ioan. Euang. cap.1.vers.36. Daniel.9.vers.24.D.Matthæi,1.vers. 21.& c.9. vers.2.& 13. Marci c.2 vers.5. D. Lucæ, cap.24.vers.46 Actorum secundo, vers 38. & c.4. vers.12.ad Colossens. cap.1. vers 14. ad Ephesios 1. vers.7.1. ad Timoth. c.1.vers.15.cum simil. vulga. peccata nemo potest dimittere propria potestate, nisi solus Deus, D.Lucæ, cap 5.ves 9. & 26. dimittunt & alij sacerdotes potestate per Deum cōcessa D.Matthæi, cap 18 vers.18.& D.Ioan c 20. ver.23.
k can vt euidenter,1 quæst.1.1.ad Corinth.6 vers. 1.
l can.gratia, can.placuit, vt quicunque, can. penul. & fin.de Consecratione distinctione quarta.
m can.omnes,17.quæst 4 can.1.16.quæstione sexta.
n Vide Gloss.ad cap.1.de Pœniten.in Extrauag.communib ad verbum *Confiteantur*. Vbi & disputatur quæ requirantur in Indulgentiis. Neque etiam esset remissio, si perpenderetur opus & meritum pœnitentis: sed potius redemptio vel pœnæ commutatio, argum l.1 de contrah.empt.P.cùm remissio, sit eius quod solui non potest, vel eius quod pro soluto habetur.
o Sic tradit dicta Glossa, cap.1. ad verbum confiteantur, de Pœnit.in Extrauag communibus.
p cap.2 de Pœnitent.in Extrauag.communib.de Iubilæo, in cap.15, Leuitici.& de liberatione & reductione pro fugorū, morte summi sacerdotis, Num. cap. 5 & Iosue capit.20.
q cap.quemadmodum, 4. & cap.fin.de Pœnit.& remissionibus, in Extrauag. communib, tanto enim sunt grauiora peccata, quanto diutius detinent animam

mam alligatam, cap.fin de consuet.cap cùm in Ecclesiæ corpore, de Simonia.
r Argument.cap.ex parte, de consuetud.
s Glos.in cap.1.de Pœnitent & remissionibus, in Extrauag.communib vbi & vota etiam sine alia impositione pœnitentiæ quàm habeant indulgentiæ, commutari dicit, excepto voto peregrinationis, Hierosolymitanæ & religionis, quæ tangunt detrimentum tertij, contrà si non tangaut, capit. 4. de Pœnitent. in extraua g.communibus.

DE IEIVNIO. Titulus XVIII.

Tractatur titulo, de obseruatione ieiuniorum, libro tertio Decretalium, titulo quadragesimosexto.

CAP. I.

1 *Continuatio.*
2 *Ieiunij acceptio & diuisio prophani.*
3 *Diuisio sacri.*

t INdulgentiæ proximè explicatæ postulare viderentur, vt consequenter ageremus de feriis, in quibus maximè conferantur: verùm quia vt plerúmque festi nos dies ieiunia præcedunt & vigiliæ, de his prius ne repetere posteà cogamur, agemus.

2 Ieiunium generaliter, est abstinẽtia à cibo aliquo,[a] per translationem ieiunium quoque abstinentia ab aliis quàm à cibo. Ieiunium itaque generaliter aliud prophanum, aliud sacrum. Prophanum est, quod nõ fit causa salutis animæ, aut habita ratione religionis, sed alterius ratione.[b] Et hoc triplex, naturale, morale, salutare. Naturale, dum quis abstinet à cibo, vel quia edere nõ vult, vel quia non potest, vel non habet quod manducet.[c] Morale, quãdo ratione virtutis moralis abstinet, & sobriè & statis temporibus manducat. Salutare, quando corporalis salutis causa, quis se temperat à cibo & potu.[d]

3 Ieiunium sacrum vel religionis, quando ad impetrãdam salutem animæ vel religionis causa fit. Et illud vel spiritale, vel corporale.[e] Spiritale est, abstinere ab illicitis & à voluptatibus seculi: quod dicitur magnum & perfectum ieiunium:[f] sine quo nihil prodest corporale animæ.[g] Sacrum corporale est, abstinere à cibis corporalibus ob reuerentiam diuinam: & vt animus depositis corporis ponderibus, paratior & aptior sit ad contemplanda diuina mysteria.[h] Rursum hoc corporale sacrum ieiunium, duplex, pœnitentiale & non pœnitentiale. Pœnitentiale est, quod in humiliationẽ animæ pertinet & ad placandam Dei iram.[i] Non pœnitentiale seu Ecclesiasticum, est abstinentia à cibis certis ab Ecclesia certis & statis diebus indicta, cum vnica tantum cibi in die sumptione eáq; moderata.[k]

SCHOLIA.

a Vide quæ nos diximus, de diuisionibus lib Syntag. 1.cap.18. Tractat.& de ieiunio, Ambrosius de virginitate ad cap. Dominicis, de parocbis. In ieiunio abstinentia est, can non oportet, de Consecr.dist.5.
b Quemadmodum cùm Tarentini à Romanis obsiderentur, periculumq; esset ne fame ad deditionẽ compellerẽtur Rhegini decimo quoquo die ieiuniũ decreuerant sibi, & victum concesserunt Tarentinis Quare & cùm discedentibus Romanis liberati essent, memores calamitatis Tarentini, Ieiunium constituerunt Ælianus lib.5.de Varia historia, cap. penultimo.
c In ea significatione hominum ieiuniorum, sæpe mentio fit: vt cùm dicimus confirmationem à ieiunis dari debere, can honestum, 21 quæstio.2.can. liquido, de Consecrat dist.2. can. vt ieiunij, can. vt Episcopi, de Consecrat.dist.5, cùm similibus. Idem in Ordinationibus, can.quod à patribus, & seq.75. distinct. in Sumptione sacræ Eucharistiæ, dict can. liquido, & sic vinum manè bibitum dicitur soluere ieiunium, cap ex parte, de Celebrat. Missarum.
d Vtin can.legimus quosdam, de Consecrat.distin 5. can.quinque modis, can. ne tute, eadem distinct.
e Can. Ieiunium. de Consecrat.distinct 5.
f Diuus Augustinus super Ioannem, Tract.17. cano. ieiunium autem magnum, de Consecrat.distinct.5.
g can.nihil enim prodest, de Consecrat.dist.5.quemadmodum nihil prodest dæmonibus quod ieiunent nec manducent, aut non bibant, quia incorporales, nec prodest ieiunium Iudæis, aut Ethnicis, vt ait Gregorius Nazianz. Oratione de pauper.aman. & ita improbat ieiunium cum peccatis factũ Isaias, cap.58. Ita esca aut potus non commẽdat nos Deo, 1.ad Corinthios, c.8. Et vsus rerum per se adiaphorus & indifferens est, Luc 19.& 1.Corinth. cap.10. ad Coloss.2. Est tamen abstinentia bona ad bonum finem, 1.ad Corinth 9.vers.19.& cap 10.vers.23. vt contra reprobanda abstinentia, quæ fit à cibis tanquam à malis per abominationem, can. Apostol 50. & 52. vt abstinebant Priscillianistæ à carnibus tanquam immundis & abominandis, ob quorum hæresim statutum in Ecclesia, vt nullus ab iis omnino abstineret quin saltem etiam abstinẽs ab illis ob bonum finem, saltem degustaret olera cum illis cocta, alioquin excommunicatus ab officio, ministerio & ordine Ecclesiastico deponeretur. In Concilio Bracharẽsi 1. sub Honorio Papa, & Athrainite Rege Hispaniæ, can.31.& ante in Concilio Ancyrano, sub Marcellino Papa ante Concilium Nicenum, paulò ante habitum circa annum Domini, 308. can.14. Neque cibus, sed malus appetitus in culpa est, can.1.2.3. 41 distinct. Et rerum quoque abusus peccatum facit. Est autem abusus, quando quis rebus aliter vtitur quàm permissum sit, veluti quando prohibita quis edit, vel permissa in tempore prohibito. Sic prohibita erant quædam in lege antiqua, ne ederentur, quia edentibus videbantur obnoxia, Leuitici 11.& cap.17 vers. 10 Deuteron. cap. 14.& aliis rationibus, Exodi 21 vers.26.& c 2. c.21 sanguinem & adipem prohibitum comedere, Leuit.3.vers.17.& cap.7 vers.23. Deuter.12.vers.23. Et prohibitum primis parentibus ne ederent de

fructu

fructu qui per se bonus erat, sed prohibitio faciebat noxium, cap.2.& 3.Genes.

b Cyrillus Hierosolym. Catechesi 4. Illuminator. videndus Porphyrius, libro περὶ τῆς ἀποχῆς ἐμψύχων, de abstinentia animalium.

i Quale sape meminit sacra pagina indictum fuisse, vt filiis Israel, .Reg.7 Dauidi, 2.Reg. 2. Niniuitis Ionæ 3.can.vnus quisque, can.incommutabilia, ca. non semper, 22. quæst 4 & quale indicitur ab audientibus confessiones, can presbyter, 72 distinct.

k can.de esu, can.non dico hebdomadas, & can. sint tibi quotidiana, & can sint tibi ieiunia, de Cõsecrat.dist 5 quemadmodum in Ieiunio spirituali abstinendum est à peccatis; sic & in corporali sacro, abstinendum à carnibus & aliis quæ prohibentur: excepta causa necessitatis, vt ægritudinis, can 2 de obseruati de ieiunior., c.quod nó est licitũ, 4. & verborũ significatione apud Gregor. Ieiunium ita sacrum habet abstinẽtiam à certis cibis, & vltra habet moderatam tantùm sumptionem ciborum permissorum, quod in sola abstinentia non est, siquidem abstinentia prohibet quidem à certis cibis abstinere, sed non habet permissorum restrictionem. Quare quidam dies habent abstinentiam à carnibus tantùm, permissis aliis, vt piscibus, ouis, lacticiniis in escam. Quidam habent prohibitionem à carnibus, & ab his quæ sementinam trahunt originem carnis, videlicet à lacte, caseo, & ouis, can.denique, 4. distin. Sunt & alia ieiunia strictiora, in quibus panis & aquæ tantùm vsus conceditur, vt in pœnis videbimus delictorum.

CAPVT II.

1 *Ieiunorum institutio à quibus.*
2 *Ieiunia instituere priuatis prohibitum.*

1 Ieiunium seu abstinentia à certo cibo, à Deo in Paradiso terrestri habuit originem,[a] iussit & Noacho Deus posteà in mundi renouatione, à certis cibis abstinere.[b] Et cùm legem Mosi daret, [c] Mandatum sæpe ieiunium populo à Prophetis, [d] susceptum & à priuatis spõtè ad impetrandam gratiam à Deo,[e] approbatum à Christo.[f] Institutum posteà cum distinctione certorum dierum & qualitatum à sacris patribus & sacerdotibus, [g] & ex certis causis.[h]

SCHOLIA.

a Can. sexto die, 35. distinct cap.2 Genes.

b De abstinentia Noë. Vide historiam Genes. cap.9.

c Leuitici, cap.11.& Deuteron.14.capit.

d A Iona, Ionæ cap.3. à Iosaphat, 2. Paralip.20. vers.3. ab Esdra, 1. Esdræ, cap 8. vers 21. ab Esther, & Mardochæo, Esther, cap.4 vers.16.

e Ita ieiunauit Moses, 40 diebus, Exod.34. vers.28. & Deuter.9. vers.9. Dauid. 2.Reg.c.12. vers 16. Anna prophetissa, Lucæ 2. vers.37. Iudith, Iudith. c.8. &c.

f D.Matthæi, cap 6. vers.16.& 17. D.Marci 2. ver 20. probatum & ab Apostolis, 2 ad Corinth 6. vers.5. Actorum 13. vers.2.

g Toto titulo de obseruatio. ieiunior. can. ieiunia in Ecclesia, de Consecrat. distinctione quinta.

h Et cautum in Concilio habito apud Erphesfurt, præsente Henrico rege, in cap.5. vt nemo nisi consentiente proprio Episcopo, aut eius Misso, ieiuniũ sub obtentu religionis sibi imponat vnum diem præ aliis excipiendo: quia plus ariolandi causa dicebat dignosci, quàm in supplementum Catholicæ legis, quod & refert Burchardus Episcopus Vuormaciensis, lib.13. Decretorum, can.27.

CAP. III.

1 *Tempora ieiunij ex concilio & præcepto.*
2 *Abstinentia.*
3 *Ex præcepto Quadragesima.*
4 *Et Vigilia.*
5 *Quando ieiunandum non est.*
6 *Ieiunia quatuor Temporum.*

1 Ieiunandum est secundũ formã constitutam ab Ecclesia, diebus & modis ab ea definitis. Tempora ieiunandi constituta sunt duplicia, ex consilio vel ex præcepto. Ex consilio sunt, quæ omnes non obligant ad ieiunium: veluti Aduentus Domini.[a] Dies Rogationum seu Litaniarum, quæ fiunt triduò ante Ascensionem Dominicam in quibus abstinentia quidem à carnibus est de præcepto, sed ieiunium est de consilio.[b] Sunt & quartarum feriarum ieiunia de consilio, si incidant extra tempora ieiunandi præcepta, id est, nisi præcipiantur. Inter dies etiam quæ habent abstinentiæ à carnibus præceptum, & sunt de consilio ieiunij, sunt sexta Feria, & Sabbatum.[c]

2 Ieiunia de præcepto sunt, Quadragesimæ, Vigiliæ festiuitatum, ieiunia quatuor Temporum. Quadragesimæ dies sunt veluti decimæ dierum totius anni.[d] Et de præcepto seruari debent eorum ieiunia ab omnibus, excepta causa necessitatis.[e] Quadragesima sex septimanas habet, quibus addidit Thelesphorus Põtifex septimã: vocatúmque id tempus Quinquagesima,[f] & ita antè festum Paschæ sunt ieiuniorum septem hebdomadæ, per quas clerici omnes ieiunare debent, & Hymnis, vigiliis & orationibus vacare die noctéq;.[g] Explicat idipsum Gregorius de sacerdotibus, diaconis & reliquis, quos dignitas Ecclesiastici gradus exornat, vt ij à Quinquagesima propositum ieiunandi suscipiant: breuius autem tempus laicis statuitur, [h] exceptis diebus Dominicis, quibus abstinetur à carnibus, ouis, caseo, & lacte, vt in diebus ieiunij Quadragesimæ, verùm in illis non ieiunatur.[i]

3 Vigiliæ Sanctorum quibus ieiunandum est, & iure tradũtur,[k] & Ecclesiarum consuetudo eas docet.[l] Vespera diei festi, vigilia dicitur; quia olim Christiani ob maiorem diei festi solennitatem in orationibus pernoctabant, vt etiamnunc fit in vigilia Natiuitatis Dominicæ.[m]

4 Ieiunandum non est die Dominica.[n] Et proinde vigilia festi occurrens in Dominica, debet ieiunari Sabbatho præcedente.[o] Placuit & olim

non esse ieiunãdum feria quinta hebdomadæ. [p] neque à die Paschæ, vsque ad diem Pentecostes ex præcepto, [q] Si qui: tamen velit sponte ieiunare, nihil prohibet: [r] excipiuntur tamen Rogationum dies, [s] & vigilia Pentecostes, [t] quibus indicta sunt ieiunia.

6 Sunt etiam ieiunia quatuor Temporum de præcepto ab omnibus seruanda, [u] tempora autem hæc mutata: primum quippe horũ hebdomada prima erat in Martio: secundum in hebdomada secunda in Iunio: tertium in hebdomada tertia in Septembri: quartum in hebdomada quarta in Decembri, in Concilio Maguntinensi. [x] Illud autem postea Concilium mutatum in Concilio Salegaste habito. [y] Rursum & aliter statutum ab Vrbano, [z] cuius verba: *Statuimus vt ieiunia quatuor Tẽporum hoc ordine celebrentur, primum in initio Quadragesimæ: secundum in hebdomada Pentecostes: tertium verò, in Septembri: quartum in Decembri* [aa] *more solito fiat.* Inuenitur vltrà mentio trium Quadragesimarum vnius anni. [bb]

SCHOLIA.

a Cap. de obseruation. ieiuniorum, lib. 3 tit. 46.

b cap. Rogationes, de Consecratione, distinctione 3.

c Can. Ieiunia sane legitima, iuncta Glos. 1. de Consecratione, distinctione tertia.

d Can. Sabbato verò, de Consecrat. dist 3. can. quia dies Sabbathi, de Consecr. distinct. 5. vbi gloss. verbum admonemus, ait ibi, esse cõsilio de Sabbatho: nisi vbi est consuetudo vt abstineant: quia tunc est præceptum abstinere in Sabbatho ab esu carnium, cap. consilium 2. de obseruatio. ieiunior. Verius tamen videri potest, qud tradit Gloss. in can. de esu, de Consecratio. distinct. 3. quod aliquando fuit de consilio carnes Sabbatho non comedere, quo tempore poterant comedi: posteà autem obtinuisse, non comedi, & abstinendum esse per dictum can. quia dies, de Consecrat. distinct. 5. can. Sabbatho, de Consecrat. dist. 3 Sic tamen vt consuetudines locorum iam receptæ non immutentur, cano. vtinam, can. illa autem, 12 distinct. ex Diui Augustini Epist. 118. ad Ianuarium vbi refertur apud Mediolanum Sabbatho non fuisse ieiunatum, & consuetudinem illam esse in illo loco seruãdam, quamquam illa decisio non loquatur de abstinentia carnium, sed de ieiunio, quod apud Romanos seruabatur dicto can. Sabbatho verò, de Consecrat. dist. 3. Sic quoque non malè vt opinor, possemus intelligere. can. 65. Apostolorum, vbi, *Si quis Dominicũ diem vel Sabbathum, vno solo dempto ieiunare deprahendatur, deponitor: sin laicus, à communione deiicitor.* Tunc enim expediebat fieri hãc legem, ne quis Iudæos videretur imitari, receptum & in Ecclesia est Catholica, vt, si festum Natiuitatis Domini incidat in sextam Feriam vel Sabbathum, licitum sit carnes comedere, exceptis professis vel vouentibus, cap. fin. de obseruatione ieiuniorum.

e Can. Quadragesima, de Consecrat distinct. 5. de sacra Quadragesima, vide can. Apostolorum, 68. leg. Photium, 7. nomocan. 1. & c. 49. Synodi Laodicensis, & can. 29. 52. 56. 90. Synodi in Trullo.

f Can. non liceat, cum duob. sequentib. de Consecr. distinct. 3. integra Quadragesima ieiunanda, nec frangenda in quinta feria vltimæ hebdomadæ. vt quidam faciunt, quorum consuetudo reprobatur. In can Sacerdotibus, can. non liceat, can non oportet, de Consecrat distinct. 1. ex Concilio Aureliacense, can. 26. ex Concilio Martini, cap. 50. ex Concilio Laodicensi, cap 50.

g Can. Quadragesima, quarta distinctione.

h can statuimus, 4 distinct tamen, vide can in istis, eadem dist. qui videtur probare non fuisse approbatum statutum Thelesphori.

i Canone denique, quarta distinctione

k Dicto can. denique, in quarta distinctione.

l In cap. de obseruatio ieiunior Atque in Concilio Aureliacensi, sic statutum est. *Presbyteri cùm sacras festiuitates populo annunciant, etiam vigiliarum ieiunium eos omnino seruare moneant*, refert Burchardus libro 3. Decretorum, cap. 16.

m Can. vtinam, can. illa autem duodecima distinct.

n can. nosse credo, 76. distinct. ex Diuo Ambrosio, Serm de Pentecoste. Docet de vigiliis obseruatis in templis Martyrum Basilius Magnus, in Psal 114 & Epistol. 63 Meminit & Plinius iunior de vigiliis & antelucanis orationibus, lib 10. Episto. 2 ad Traianum obseruasse & vigilias in ostio Tabernaculi Iudæos, potest docere, cap. 1. lib. . Regum.

o Nempe in contemptum diei Dominicæ ieiunandum non est, can. Ieiunium, 14. can. ne quis, 5 de Consecrat. dist. 1 can si quis, 15. can. si quis tanquã, & can. fin 30 distinct. can. Sacerdos, vers. die autem Apostolorum, 26. quæst. 7. In Synodo Gangrensi, c. 18. & in can. 15. Petri Alexandrini. Aliter ex deuotione licet, nisi quis putaret, vel crederet, quod vtilitas ieiunij non posset compensari per deuotionem festi, vel nisi ex aliqua soperstitione ieiunaret, idipsum de ieiuniis in aliis solennitatibus magnis festorum erit dicendum, can. vtinam, 76. distinct. vide Thomam in 4 Sententiarum, dist. 15.

p Cap. primo de obseruatione ieiunio.

q Can. ieiunium 14. de Consce. dist. 1 vbi glos. causas diuersas prohibitionis adsert, quas tamẽ textus aliter expressit: sic enim ait, Ieiunium Dominici diei & quintæ feriæ nemo celebrare debet, vt inter ieiunium Christianorum, & Infidelium, & Hæreticorum vera & non falsa discretio habeatur. Nam Gentiles ieiunabant die Iouis, in honorem Iouis, vt indicant verba Horatij, lib. 2. Satyrum, Sat 3.

Iupiter ingentes qui das adimisq; dolores,
Mater ait pueri menses iam quinque cubanti
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die, quo tu indicis ieiunia nudus.
In Tyberi stabit.

Refert autem gloss ad dict. canonẽ ieiunium, quod die Iouis Christus cœlum ascenderit, addit tamen sine contemptu die prohibitũ non esse etiam semper ieiunare sponte ex deuotione, vt in canon. vtinam 76. distinctione.

r Can. ieiunium, §. fin cùm can seq. 76. dist.

s can. scire debet, cum 3. sequentibus, 76 distinct.

t can Rogationes, de Consecrat distinct 3.

u can: de Ieiunio, 76. distinctione.

x Dicto can. ieiunium, 76. distinctione.

y can. constituimus ead 76 distinctione.

z dicto can. de ieiunio, 76. dist. can statuimus, 76 dist

aa Secundum distinctionem, can. de ieiunio, in fine, 76 distinctione. Obseruãtia verò quatuor Temporum ieiuniorum, vtilitas & origo, tractatur in can horus obseruantiæ, cum 2. sequentib. 76. distinct. Cõtinet & Ecclesiastica regula, vt ieiunia quatuor Temporum fiant per quartam, sextam, & septimam

feras

fecias singulis temporibus, & incipiat à die Mercurij proximo post festū Pentecostes, post festum sanctæ Crucis, post festum sancti Lucæ, post diem Cinerum vnde memoriæ causa hic versus,

Post Pen. Cru. Lu. Ci. debent ieiunia dici.

bb In can. 1 23 sub 22. quæst. 5. & gloss. tradit vnam esse ante tempus Natalis Domini, aliam ante festum sancti Ioannis, idem & Antonius Corsetus in singularibus, singulari quadragesima.

CAPVT IIII.

1 *Modus ieiunandi.*

Modus ieiunandi regularis constitutus est ab Ecclesia, ne quilibet suo arbitrio viuens, alijs scandalo esset, apud semetipsum sapiens.[a] Nempe vt ieiunātes non manducent ante horam meridianam,[b] à carnibus abstineant, & ab alijs iuxta tempora prohibitis, & concessis: vtantur mediocriter, seu parcius.[c] Et cibis aridioribus,[d] tempore Quadragesimæ in templum eant.[e] Mūdi à peccato sint,[f] & sobrij: Nam & meliùs ieiunant, qui sæpiùs parum, quàm qui se in gurgitando laurius & carius comedunt.[g]

SCHOLIA.

a Refert Eusebius in Historia Ecclesiastica, quandam Alcibiadem ex numero vinctorum pro Christo, satis asperam vitam gessisse, nihil sibi voluisse accipere excepto pane cum sale & aqua, quem vitæ rigorem cùm vellet in carcere positus retinere. Attalo cuidam seruo Dei reuelatum est, quod non rectè faceret Alcibiades creatoris Dei iniuriam irrogans, & quòd formam scandali cæteris derelinqueret quibus cognitis, cœpit omnia cum gratiarum actione accipere, quid & narrat Burchardus, lib 13. Decretorum, cap. 26. Sunt & technę dæmonum astutissima, ad circumueniendum pios, quos cùm vident operibus bonis delectari, vtq; eos inutiles reddant, & ad actiones cultus diuini inhabiles, specie religionis & boni ad id quod nimiū est in ieiunijs prouocant, quibus & corpus & mens à soliditate necessaria deijciuntur Dispensare & nunc cēsetur Ecclesia, vt post Meridianā sumptionem cibi aliqui possint modicum sub noctem accipere.

b can. solent, de Consecrat. distinct. 1. quare & qui ieiunant ante horum Nonam, id est, duodecimā, & in quadragesima, nisi Vesperis cantatis, non debent manducare, vt in dicto can. solent, cum duob seq

c can. denique, 4. dist can ab exordio, 5. distinct. illa autem abstinentia non ad execrationem creaturarū fit, sed ad cultum pietatis, can. fin. § fin. 30 distinct. can Apostolorum, 50. & 52.

d can. non oportet de Consecratione, distinct. 3.

e can. ne quis, de Consecrat distinctione tertia.

f can. non dico, cum 2. seq. de Consecrat distinct. 5. *Nihil enim*, inquit, Burchardus, lib. 13. Decretorum, cap. 23. & 24. ex Pimenij Eremitæ dictis, *Prodest, biduo triduo ve transmisso vacuum portare ventrem, si compensantur saturitate ieiunia & obruatur mens.*

CAPVT V.

1 *Qui ieiunare teneantur.*

2 *Prohibita in necessitate prohibenda.*

1 Omnibus autem in summa, maxime personis Ecclesiasticis, ieiunia seruanda sunt ab Ecclesia imperata: & qui contemnit anathema fit ex Cōcilio Gangrensi, & Apostolorum canone,[a] exceptis quibusdam personis, quibus remittitur iure ieiunandi necessitas, cuius generis sunt debiles, & infirmi: quibus & petentibus etiam temporibus vetitis, indulgetur carnium vsus.[b] Cùm nòn subiaceat legi necessitas.[c] Sed magis sit ferenda, vt maius euitetur periculum,[d] Ea ratione excusantur, necessitatis, qui inedia & fame laborant,[e] qui continuò labore & opere corporali fatigantur, & exhauriuntur, qui sine cibo diu laborare nequeunt: vt nec pueri tenentur, qui non possunt cibi defectum ferre, quibus calor naturalis fomentum cibi veluti momentaneum assiduè adhiberi postulat: non etiam obnoxij ieiunijs peregrinantes; non senes, qui quidem exiguo, sed frequente egent alimentō, quia ob defectum alimenti naturalis, plura simul ingesta stomacho non possunt concoquere.[f]

2 Item prægnantes, nutrices, quarum ieiunium noceret pueris, & essent ob penuriam alimenti illis non sufficientis, veluti homicidæ illorum,[g] verumtamen in omnibus non erit alienum obseruare, quamuis generaliter eximantur à necessitate, num robur personæ excusatæ, vt pueri, senis, & similium sine magno periculo possit ieiunium pati.[h]

SCHOLIA.

a In Concilio Gangrensi, cap. 18. relato in can. si quis eorum, tricesima distinctione.

b In can. Apostolorum, sexagesimaoctaua.

c Propter imbecillitatem corporis dispensant de ieiunio, in can 68. Apost. can. si quis per superbiam, 30. dist. can. ieiunia sana, 16. & seq 17. de pœnitentibus, de Consecrat distinct. 3. cap. 2 de Obseruatio ieiunio. vbi notanda illa verba, *Petiuerit sibi esum carnium indulgeri* Nam peti debet licētia, & indulgentia, arguit permissionem, ex humanitate non ex debito. Concilium proprij confessoris pro necessitate hac sufficiens dixit Angelus, in Summa, in verbo *Ieiunium*. Numer. 20. In causa debilitatis & defectus naturæ, cum consilio medici Solet Tholozæ haberi testimonium medici, quod æger indigeat esu carnium: & postea ad illam attestationem ab Archiepiscopo, vel ab eius Vicario, impetratur licentia & permissio vtendi rebus prohibitis tempore ieiuniorum. Notandum autem medicum peccare, si cuipiā consulat, vt sine rationabili causa frangat ieiunium, can. quid culpatur, 23. quæst. 1. can cōtraria, de Consecrat. distinct. 5. Solent & alicubi in Hispania haberi palam duplomata Sūmi Pont. seu dispensationes edēdi prohibita, & aliorum prohibitorum quæ certæ personæ certo pretio, quod in eleemosynas dicunt distribuendum, concedunt. Quas tamen num tollendæ sint propter abusum, & quod indistinctè omnibus dentur, qui præsunt Ecclesiæ considerabunt: meum enim non est os in

cœlum tollere, cum & putem in casu necessitatis vrgentissimæ, dum non adest confessor vel prælatus, matrem Ecclesiam permittere vsum rerum, valentibus prohibitarum, & Diuus Paulus ad Roma. 14 vers. 1. ait tolerandos esse in cibo infirmos, verùm & puto deinceps admonendum confessorem vt tutius agatur.

c ca sicut, de consecra dist 1. c. quod non est licitum, de regul iur. apud Grego. ca. ieiunia sanè, de consecra. dist. 5. facit l. aliquando, de offi. Procósu & lega

d dicto. c. 2. de obseruatio. ieiunio. exemplum simile in libello repudij, ca. siquod verius 33. q. 2. aliud exemplum in ca. denique, 4 dist aliud in ca. comessationes 44 distinct.

e dict. cap 2 de Obserua. ieiuniorum.

f vide quæ tractat Diuus Thomas in 4. sentent. dist. 15 vbi & ait quod subtractio cibi per ieiuniũ, si impediret ea quæ necessario sunt agenda, cum quibus conuiuit in societate, vel ad quæ ex officio tenetur, non esset licita, sed diceretur rapina.

g iuxta legem necare, de liber. agnos. P.

h D. Thomas in 4. sententiar. distinct. 5.

CAPVT VI.

Effectus ieiunij.

IEiuniumq; Ecclesiasticũ, curat vulnera delinquentium, & curatos sanctificat: [a] si modò mens ab iniquitate, & lingua ab obtrectationibus abstineant: [b] satisfacit item pro commissis: [c] auxiliatur defunctis à viuentibus eo nomine factum, [d] imo & factum ab eo qui est in peccato mortali, adhuc aliquid prodest. [e]

SCHOLIA.

a ca. sint tibi, de consecra. distinct. 5.

b ca. nihil enim, eo. de consecra. distinct 5.

c ca. igitur. 76 distinct.

d ca animæ. 13 q 2 & legitur 1. Regum c. 31. quod viri Iabes auferentes corpora Saulis & filiorum eius occisorum in bello, sepelierunt in nemore, & ieiunauerunt septem diebus.

e prodest namque primum quantum ad obedientiam, si ei præceptum sit ieiunium ab Ecclesia, vel ex voto faciat, secundo valet ad macerationem. tertiò valet, ad ea omnia ad quæ valent bona opera facta extra charitatem, Angelus Clauasius in Summa in verbo *ieiunium* num. 24. & in verbo *satisfactio* numer. 6 Celebrat Ecclesia ieiuniorum tempore paucis verbis effectus ieiunij, dum inter Missarum solemnia Deo dicit, *qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutes largiris & præmia, &c.* Sunt & genera dæmoniorum, quæ non eijciuntur ab obsessis corporibus, nisi in ieiunio & oratione Diui Matthæi c. 17. vers. 21. ieiunantibus Apostolis & ministrantibus Deo, dixit spiritus sanctus, segregate mihi Saulum & Barnabam, &c. Actorum 13 vers. 2 & rursum cùm constituissent per singulas Ecclesias presbyteros orantes cum ieiunationibus, commendarunt eos Domino, Actorum, 14 vers. 22.

DE FERIIS, ET DIEBVS FESTIVIS.

TITVLVS XIX.

a De his tractatur lib. 2. Decret. tit. 9. tota 15 quæst. 4. & de consecratione distinct. 3. ca. 1. lib. 2. P. tit. 12. lib 3 C. tit. 12 In Nouella Leonis 54. vt Dominicis diebus omnes ab operibus vacent.

CAP. I.

1 Continuatio & quid Feriæ.
2 Distinctio profanæ.
3 Ecclesiastica.

1 POst ea, quæ antecedunt vt plerumque festa, dicamus de ipsis Feriis & festis, iuxta pollicita. Feriæ antiquis dictæ, quod in diebus illarum feriretur seu mactaretur hostia, & ratione cultus diuini cessaretur ab alio opere, vel à ferendis epulis. [a]

2 Posteà & Feria dicta vacatio ab aliquo opere, & proinde feriæ duplicis generis aut profanæ aut Ecclesiasticæ. Profanæ, quæ non sunt propter honorem Dei vel sanctorum institutæ, sed propter vtilitatem vel necessitatem hominũ, quales sunt Feriæ messiũ & vindemiarum, in quarum tempore, iustitium erat & vacatio à forẽsibus negotiis. [b] Item Feriæ Nundinæ, quibus vacatio dabatur rusticis, vt ad nundinas & mercatum venirent, [c] eius & generis Feriæ publicæ vel repentinæ, vel solemnes. [d] Repentinæ erant, quæ à solo principe extra ordinem imperabantur, ob honorem suum, vel ob rem benè gestam, vel ob alias causas. [e] Solemnes erant messium & vindemiarum.

3 Ecclesiasticæ Feriæ, quæ ad honorem Dei vel sanctorum eius fuerant dedicatæ. [f] Dies porrò Christianis omnes feriæ dicuntur, vt Dominica dies, [g] Feria prima & prima Sabbathi dies Solis, Et dies Lunæ, secũda, Martis, 3. Mercurij, 4. Iouis 5, Veneris exta: Sabbathi, 7. Eo quòd Christiano quotidie sit feriandum, idest, abstinendum à peccatis, & operibus seruilibus, quæ ad peccandum inducunt, & Deo seruiendum, hostiaque laudis & sacrificij sit ei offerenda. [k] Neque etiam decet Christianos nominibus idolorum in diebus nominandis vti. Dicuntur & Feriæ anni solemnitates solemnitatũ, quibus tempus feriandi id est, vacandi ab operibus datur. [l] Dictæ & Feriæ omnes dies quadragesimæ, quibus olim etiam iure ciuili abstinebatur à litibus criminalium quæstionũ: [m] Item & Feriæ nuptiarum, quibus abstinetur à nuptiis contrahendis publicè, [m] Feriæ treugales, quibus canones bellãtibus inducias præscribũt. [o]

SCHOLIA.

a ex Festo & aliis classicis, vulgare in his enim epulæ fiebant ex pecorum frugumque prouentibus.

b c.conquestus,5.de Feriis lib 2.tit.9.l.1.eo.titul.in P. lib 2.tit 12.l.2.C.eo.tit.lib 3.tit.12.
c l.2.de Nundinis lib 50.P.tit.11.Macrob.lib.1. Saturnalior.cap.16 Plinius lib.18.cap.3.
d l 3.de Dilatio.libro 3.C tit. 11.l.sed etsi per prætorem 25.§. si Feriæ,ex quib.caus maior P. libro 4. titul.6.
e l. .& 4.C.de Feriis.dicta l.sed etsi §.si feriæ.
f l.omnes,7 & l fina.C.de Feriis.
g cap.primo de Feriis,l.2.& fin.C eod.tit.
h 1.ad Corinth.capite 16 vers.2.
i l 3.& l omnes,7.C.de Feriis.
k vide Conradum Brunum. libro 6. de Ceremoniis capit.6.
l vt apud Gratia.in principio distinction .3. de consecratio.
m l.quadraginta diebus.6, C.de Feriis. Quod posteà antiquatum,cùm beati sint qui faciunt iustitiam in omni tempore, quemadmodum & eo tempore in criminibus insignoribus iisdem diebus permittebatur iudicium l.penul.C.de Feriis.
n c.4 de Feriis,apud Gregorium
o cap.1 de treuga & pace libro primo titul.tricesimoquarto.

CAPVT II.

1 *Dierum & festorum diuisio.*
2 *Quæ in sint.*
3 *Festa mobilia & immobilia quæ.*

1 Dierum anni quidam festi, quidam profesti, quidam intercisi, [a] festi propriè cultui diuino solùm & honori & Sanctorum cum Deo existentium consecrati, [b] seu dicati. Profesti relicti hominibus liberi ad rem publicam aut priuatam gerendam. [b] Intercisi sunt, qui diuinis & humanis negotiis communes sunt, quibus nihil operis seruilis licet agere donec peractum fuerit sacrificium: post peractum verò, licet. [c]

2 Festis, generaliter sumpto vocabulo, in sunt sacrificia, feriæ. Profestis insunt dies fasti seu forenses, quibus causas in foro iudiciali comitia & agere licet, & ij qui comperendini, stati, & peculiares dicti. Rursum Feriæ inueniuntur publicæ & priuatæ, familiares seu propriæ. Publicæ rursum statius, aut conceptius, aut imperatius, [d] quæ omnes in iure pontificio quoque recipere possunt quandam tractationem.

3 Cæterum vt accomodatius de illis in proposito iure agamus, diuidemus festa, in stata, quæ fixa seu immobilia dicuntur: Et in conceptiua seu mobilia: festa immobilia dicuntur, quæ certo anni tempore vel die recurrente, celebrantur. Cuius generis est dies Dominicus, qui singulis septem diebus repetitur, in memoriam Dominicæ resurrectionis. [e] Et aliæ festiuitates, quæ in voluminibus iuris canonici, [f] habent certas & statas diuini cultus ceremonias & Ferias.

4 Festa mobilia, seu conceptiuæ sacræ feriæ, illæ sunt quæ mutantur & concipiuntur & mandantur à pontificibus & prælatis aliis atque aliis per annorum varietatem curricalis celebranda, cuiusmodi festa Paschæ, Rogationum, Pentecostes, corporis Domini, Ascensionis Domini. [g]

SCHOLIA.

a vide Macrobium lib.1. Saturnalio.cap.6.& Varro. lib.5.de lingua Latina, hanc autem proposui diuisionem obiter, non quidem quod in terminis, in iure pontificio seruetur, sed quia ad illustrationem eius maximè pertinere videatur, & in eo vel maximè possit prodesse, vt hæreticorum impiorum peruicatia conuincatur, qui dies festiuos contemnunt, Ethnicis peiores, qui Ferias ad honoré cultus diuini curiosè obseruabant. videnda porrò plura apud nos libro secundo, Syntagm. cap 17. vbi de Feriis agitur.
b Apud Nonium Marcellum, profesti & festi dies sic discernebantur. Profesti sunt à festiuitate vacui. Afranius in priuigno. Quæ festino nos facere solemne: die, quotidiano opere promiscuè omnia, atque profesto concelebras totum.
c Emanuel comnenus Orientis Imperator, in Nouella constitutione de Feriis, ait quosdam dies omnino esse totos Feriatos, vt nullo modo vlla ipsorum parte iudicium constitui possit: alios esse ex parte feriatos, vt ex parte à Iudiciis cessent, à mane videlicet vsque ad ipsum diuini ministerij tempus: vt liceat iudicibus precationibus atque glorificando Deo vacare: post sacrificium verò diuinum, iustitiæ operam nauent.
d de quibus diximus lib.2. Syntagma. Iuris cap.16.
e vt constat ex Apocalypsi Diui Ioannis capite 1.
f In principio distinctio.3.de consecratio. dicitur per omnem diem Dominicam, Natalem Domini, Sancti Stephani, Sancti Ioannis Euangelistæ, Innocentium, Sancti Syluestri, Octauæ Natalis Domini, Theophaniæ seu Epiphaniæ. Purificationis beatæ Mariæ, Paschatis, cum tota hebdomada, Rogationum tribus diebus, Ascensionis Domini, Pentecostes, Sancti Ioannis Baptistæ, duodecim Apostolorū, Sancti Laurentij, Assumptionis beatæ Mariæ, &c & per dies festiuitatum, quàs singuli episcopi per suas Diœceses cum populo collaudauerint, [f] quæ vicinis tantùm circummorantibus indicendæ sunt, non generaliter omnibus. Dies Dominicos festiuari omnes à Vespera in Vesperam cum omni veneratione, iubet Concilium Compendiense, in c 1.& Alexander 3.in c 2.de Feriis & Cæsares in l 2.& 3.C.de Feriis. Et Gregorius 9. rursum repetit, quæ dixerat Gratianus in principio 3. distinctionis de consecratio. in cap.final de Feriis agitque vltra, de festo Trinitatis, quod ait ex consuetudine, non ex præcepto Ecclesiæ Celebrari: & de festo Diui Matthiæ agit adueniente anno Bissextili, pro quo & adde cap. quæsiuit, 14. §. final de Verbor signif. De festo verò celebrando Conceptionis Virginis Mariæ, & Indulgentiis eorum qui officiis eius diei & octauæ intersunt, tractatur in capit 1.de Reliquiis & venera. sancto. libro tertio. Extrauagantium communium. videndum & Concilium Basiliése sessio.36. in quo iudicatum est, quod erat aliquibus dubium, beatissimā Virginem Mariam fuisse conceptā sine macula peccati originalis pro quo etiam Catharinus edidit pulchrum tractatū. de festo corporis Christi, & indulgentiis eorū qui intersunt officiis & precibus publicis eius diei & octauarū, tractatur in Clemēti. vnica,

de reliquiis & venetatio sanctorum, de festo Ascensionis Domini, in canon. Rogationes, de consecrat. distinct. 3. de festo Paschatis, & quando celebrandum sit, in can. nosse vos, 2. & can. celebritatem: 2. can. de obseruatione, 26 de consectario. dist. 3. & quæ illud festum antecedere debeant, traduntur, in can. de sacerdotibus, ca. placuit, vt dies venebilis, 14 & sequenti, placuit vt postquam, & dicto can. de obseruatione, de consecrat. distinctio 3. nec fieri solemnitatem Paschæ nisi die Dominica statutum, in ca. Celebritatem, de Consecratio. distinct. 3. Extat & can. 7. Apostolorum in hæc verba. *Siquis episcopus, aut presbyter aut diaconus sanctum diem pascha ante vernū æquinoctium cum Iudæis celebrauerit, deponitor.* Iubet autem canon Pascha celebrari post quatuordecimum diem Lunæ primi mensis, idest, Martij, videndus can 76. Concilij Carthaginensis, quo damnatur Blastus hæreticus, qui voluit cum Iudæis Pascha quatuordecimo Martij celebrādum, secundum legem Mosis, cùm tamen Euangelica gratia euacuetur, siquis ad legem Christum redigat vt ait Tertull. lib. de Præscriptio aduersus hæreticos. Cùm etiam hæc quæstio fuisset orta aliquādo inter Christianos Orientales & Occidētales, quo die Pascha celebrandum esset, an quo tempore Iudæi faciunt 14. Martij, an alio die: Synodo congregata statutum est, non alio die quàm Dominico celebrari debere, soluto eo die ieiunio. Nicephorus lib 4 Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 6. Atque narrat in c. 37. Asianos celebrare 14. Martij, eo quod Polycrates Ecclesiæ Ephesinæ antistes, magnus & Apostolicus vir habitus, diceret ita traditionem & authoritatem Apostolicam adhuc durantem vt cap 1?. refert Victorem Romanum pontificem Asianos episcopos excommunicasse, & c. 40. ait tandem Asianos consensisse vt Dominico die, non quatuordecima Martij celebraretur, idemque scribit lib 8. cap. 25. in Synodo Nicena statutum: non esse Pascha celebrādum ea die, qua Iudæi celebrant Dionysius porro Alexādriæ antistes scripsit Ecclesiis, Æquinoctio tantùm verno Pascha celebrari oportere. Et cum scribit ad Didimum & Domitium, Octo annorum canonem exponit Nicephorus Calix lib. 6. Histo. c 18 fuerunt & Nouatiani aliquando diuisi super celebratione Paschæ. Nam cùm celebrarent more Iudæorum, duæ sectæ subortæ fuerunt à Sabatiano episcopo Nouatiano, vt ait idem Nicephor lib. 12 c. 31. & 32. iterumque c. 34 docet variationem in eo, antiquorum ex diuersa cōsuetudine locorum & in celebratione diei Paschæ & ieiunio precedere. Siquidem Romani, ante Pascha, tres continuas hebdomadas, Sabbathis & Dominicis diebus exceptis uiterdum ieiunarunt. Ilyrici, & cuncta Gręcia. Alexandria, Lybia, omnis Ægyptus & Palestina, sex hebdomadibus ante festum Paschæ ieiunium continuarunt, quadragesimam nominantes, Alij rursus ante septem hebdomadas, ieiunare incœperunt. Sicut Constantinopoli ad Phœniciam vsque quinos dies ex interuallo, binis septimanis intermissis, ac cibis se abstinentes, quadragesimam tale tempus vocarunt: nec solùm de dierum numero, verum etiam de cibis ipsis, de aditu ad sacra mysteria, de abstinentia, multum inter se dissiderunt: quidam enim animata prorsus non attingunt: alij autem attingunt sed pisces solos: Erant qui & cum piscibus volatilia degustabant ex aquis ea quoque progenita, vt Moses ait Genesis primo, dicentes, alij ab ouis & nucibus abstinebant, nonnulli arborum fructibus vescebantur: quidam panem tantùm siccum comedebant, quidam nec hunc quidem attingebant. Diuersum & narrat fuisse cibi capiendi tempus: vt aliqui hora nona: aliqui post occasum: quidam post diem vnam, sequenti die cibum caperent: nonnulli verò, ad tres, ad quatuor, ad quinque & ad septem vsque dies dapibus abstinentes procederent, pro eo quòd quis carere cibo aut volebat aut poterat. Consentit in his Nicephoro Socrates libro 9 Historiæ Tripartitæ capite tricesimooctauo, Sozomenes libro 9. capit. 19. Sed de Paschate satis, progrediamur ad alia festa. Statuit & Bonifacius octo, capitul vnic. de reliq. & venera sancto. libro tertio, Sext titulo. vigesimosecundo, festa 12. Apostolorum, quatuor Euangelistarum, quatuor doctorum & confessorum Ecclesiæ, Gregorij, Augustini, Ambrosij, Hieronymi sub officio duplici debere solemniter celebrari, habetur & de festo inuentionis sanctæ Crucis solemniter celebranda, in can. crucis, de consecratio. distinctio. quarta, Valentinianus Theodosius & Archadius in l. omnes dies 7. & Theodosius in l. secunda, de Feriis. C. numerant inter valde solemnes Paschæ, sacros dies, qui septeno numero vel præcedunt, vel sequuntur. Diem Natalem, diem Epiphaniarum Christi, & commemorationem Apostolicæ passionis meminit & Ammianus Marcellinus libro vicesimoprimo, de die Epiphaniæ à Christianis cultu diuino honorato. Enumerauit etiam Emanuel comnenus Imperator Orientis, secunda constitutione, de Feriis, dies præcipuos sacros, quos ibi videbis: illudq́ue singulare, quod prohibuerit amplius connumerari inter feriatos, dies Natiuitatis vel generationis Principis: quare & in eo sustulit legem Valenti. Theodos & Archadi, Cæsarum, l omnes dies, in fine. C. de Feriis, qui inducias illas suis diebus sanxerant, qui vel lucis auspicia vel ortus nuperij protulisset. Idemq́ue in l. a de Feriis, in Codice Theodosia. Et in Ecloga Basilicorum libro septimo, titul decimoseptimo, capite decimotertio, & decimoseptimo. Erant quippe & antiquitus vota anniuersaria eo die soluta, quo ad imperium princeps assumptus erat, vel cùm natus fuisset, vt liquet ex Plinio libro decimo, Epistola, 9. 44 45. 60. & 61. Tertullia. in Apologetico. Idq́ue vltra ea quæ pro salute & incolumitate principis soluebantur die tertia, post Calendas Ianuarias, vt meminit l. si caluitur, 123 § primo, de Verbor. sig. Pandect. l vnic de Oblatio votor libro duodecimo. C. titul. quadragesimonono. Adiecerunt prædicti Cæsares Thodos. & Archadius & Valentin. in dicta l. omnes dies, de Feriis, C. Feriatis diebus, Natalitios dies vrbium maximarum Romæ & Constinopolis, in quibus deberent & iura silere in foro, Palilia Feri dicebantur vigesimo. Aprilis quo die Roma dicebatur condita à Romulo, quòd dicerentur Pali cuidam idolo, quod Deum pastorum nominabant, dicatæ vt scribit Suetonius in Caligula. Erant & plures aliæ Feriæ Ethnicis statæ, de quibus videndus Vuolphangus Lazius libro vndecimo, de Repub. Romanorum capite primo, & quæ nos diximus libro secundo, Syntagm. capite decimosexto. Persæ Natalis sui diem inter cæteras colendum existimabant cuique, vt ait Herodot in 1. dabant & olim Proconsules Ferias pro iucundo suo in prouinciam aduentu l. si in aliquam, de Offi. Proconsul. Pandect. Erant & Calendæ Ianuarij, bonis ominationibus inter Ferias Ethnicorum constitutæ, prohibitæ eo modo Christianis, ca. non ob-

ca.non licet, & cano.ſiquis Calendis Ianuarij,26.q. 7 quemadmodum & iiſdem prohibetur obſeruatio dierum Ægyptiacorum, quæ vanitas Magorum dixit infelices,dicto can.non obſeruetis, parimodo & reiecta temporum vana obſeruatio, quæ ex eodem errore originem habuit dict.ca. nó obſeruetis, & can. quis exiſtimaret 26 q.7.can fin 26 q.5.Sine vanitate Calendas Ianuarij & tempore obſeruare ad certitudinem negotiorum & temporum interdictum non arbitror, vt pote quando antiquitus Iuliæ & Martiæ Calendæ ſolemnes erant locationibus inchoandis & ſoluendis mercedibus iuxta l. cùm ab eo,§.1.de Contra.empno.P.l.qui balneum, 9.qui potior.in pignor habeantur.lib.20 titul.4 Et notat Antonius Auguſtin.in dict.§.1.l.cùm ab eo,à Ciceronis ætate conſultum fuiſſe apud Romanos, Calendis Quintilibus ſeu Iuliis, ex domo conducta migrare eumque diem condictionum primum fuiſſe, liquet etiam idipſum ex Cicerone 2. Epiſto.ad Quintum fratrem,ex Martial.2. Epigramma. Suetonio in Tyberin.facit l.cùm precario. 2 de Precar. Erant & Calendæ Martiæ penſionibus inferendis Solemnes teſte Macrobio libr.1. Saturnalio.cap.12. & liquet ex l.defuncta fructuaria,59 de vſufruct., lib.7. P. tit.1. Quemadmodum & ſolemnes erant Martiæ Calendæ mulieribus Romanis, quibus ſolemne erat illo die mittere munera:vt in Saturnalibus viris dabantur apophoreta,vt ſcribunt Sueton. in Veſpaſia cap.19. Macrob lib..1.Saturnal cap..2 Sic Plautus in Milite.

Da mihi vir quod Calendis mittam cum Martiæ venerint.

Et Iuuenal Satyr.9.

Munera fœmineis tractas ſecreta Calendis.

videtur meminiſſe iſtius moris Pomponius Iuriſconſultus in l. ſed ſi vir, 11.§ ſi vir vxori munus immodicum, de Donat.inter virum & vxorem,lib.24. P tit 1. refert Sozomenus lib.1. Hiſtor. Tripartitæ cap.9. Conſtantinum aliquando edixiſſe,vt dies Veneris, qui eſt ante ſeptimum, & quo Chriſtus crucifixus fuit, à Iudiciis habere vacationem. Apud Clementem Romanum, lib 8. Conſtitutionum Apoſtolicarum cap.39. Diui Petrus & Paulus diſponunt ſeruos operari per quinque dies hebdomadæ, & quieſcere in Eccleſia, propter doctrinã pietatis Sabbatho & die Dominica: Quia Sabbathum creationis habeat rationem: Dominicus, reſurrectionis. Item quieſcere ſeruos per totam magnam hebdomadam, & ſequentem, quæ ad paſſionem pertinent & reſurrectionem, itẽ quieſcendum in Aſcenſione,quia eſſet finis diſpenſationis Chriſti; in Pentecoſte quia eſſet in ea Spirituſſanctus donatus, in Natali Chriſti, in epiphania diebus Apoſtolorum, quia magiſtri fuerunt in Chriſto: in die Stephani protomartyris & reliquorum ſanctorum martyrum,qui Chriſtum propriæ vitæ antepoſuerunt.,

g de quibus proximo loco diximus.

CAPVT III.

1 *Feriarum ceſſationes.*

1 FEriandum ſeu ceſſandum aut abſtinendum in diebus feſtiuis, maximè Dominicis & aliis maioribus & Solemnioribus, ab omni illicito opere, à mercatu, à iudicio pœnali,vel mortis, ab exhibitione vel receptione iuramenti.[a] Inter Paſcha & Pentecoſtem diebus dominicis & aliis feſtiuis, non debet fieri genu flexio,publicè.niſi aliquis ex deuotione velit facere in ſecreto: in conſecrationibus tamen epiſcoporum & clericorum ordinationibus,conſecrans & conſecratus tantum, genua flectere poſſunt, ſecundum quod conſecrationis modus requirit.[b] In Feriis[c] in vtilitatẽ hominum introductis, iudicia ex conſenſu partium agitari poſſunt. Non etiam in Feriis introductis in honorem Dei & ſanctorum, in quibus nihil ſeruile aut operis agere permittitur.[d] Niſi neceſsitas vrgeret,[e] vel pietas ſuadeat.[f] Prohibentur & damnantur in Feſtis ſaltationes, turpia cantica, theatrales ludi,ſpectacula, & comeſſationes.[h]

SCHOLIA.

a cap 1 & fin. de Feriis,l omnes dies,C.eod titul. Demoſthenes etiam aduerſus Timocratem meminit legis de Feſtis Pantheneis, qua ſancitum, μήτε ἰδίᾳ, μήτε κοινῇ, μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, μηδὲ χρηματίζειν ὅ, τι ἂν μὴ περὶ τῆς ἑορτῆς ᾖ. ideſt,ne eo tempore vel priuatim vel publicè alij aliis iniurias faciant,néue quicquam decernatur, niſi ad feſtum pertineat, hæc expreſſius Exod.23.verſ. 2 Ibi.ſex diebus operaberis,&c.& cap 34.verſ 21.& abſtinendum etiam à collectione lignorum,docet Numerorum cap.15. verſ 32 pondera portare in Sabbatho,in cuius honorem ſucceſſit dies Dominicus, inferre in ciuitatẽ vel eijcere per portas ciuitatis,prohibitum quoque, Hieremi capit.17.verſ 21.& 4. Eſdræ c.13.verſ.16. Et ceſſandum ab omni opere ſeruili. In Feriis docet cap.3 de Feriis,canon.16.ieiunia ſanè,de conſecrat diſtinct.3.

b prædicta habentur in capit. 2. de Feriis, genuflexionem hanc prohibitam, alij canones explicant, proſternationem, vt in Synodo Martini Græca c 57.vide ſumptus can.ſiquis presbyter,30.diſt.vbi ratio: quod intra illos dies celebretur gaudium reſurrectionis Dominicæ & ideò ſtantes vota nos debere reddere idipſum & ſtatutum in Concilio Nicenn cap.20.& in canon quoniam ſicut, de conſecratio diſtinctio. tertia, canon. ſcire debet ſanctitas,76.diſtinctione ex.Diuo Ambroſio ſermone.61.

c l.1.§.2.& l.ſi feriatis,6.de Feriis in P.

d c.fin. de Feriis ca.1.2.3.15 q.4.l ſi feriatis,16.de Feriis P.dicta l.omnes dies & l.fin.C. eo. titul. Ethnici quoque idipſum obſeruabant in ſuis Feriis & per præconem apud illos dici ſolitum, vt litibus & iurgiis abſtineretur, indicat Cicero,1. de diuinatione, & legis 12 tabularum meminit. *Feriis iurgia amouento.* in 2.de legibus. Et Ouid.1.Faſtorum.

Lite vacent aures: inſanaque protinus abſint.
Iurgia, differ opus liuida longa tuum.

Ita ſolebant, præcones ante Flamines ire, qui iuberent Feriis publicis homines ab opere abſtinere, ne illæ polluerentur,ſi quid in illis operis fieret, vt ait Feſtus in verbo, præclamitatores lib.14. & Seruius ad 1 Georgicõn Virgilij ad verſum,

Quippe etiam Feſtis quædam exercere diebus.

e & Macrob,1.Saturnalior.c.16.Plutarchus in Numa. exemplum neceſſitatis Diui Matthæi capit. 12. verſ. primo, Marci 2.ver. 23. Lucæ 6 verſ. primo, vbi excuſantur diſcipuli tempore famis euellentes in Sabbatho ſpicas, atque in cap.3 de Feriis permiſſum eſt halecia capere etiam diebus Dominicis

Et ſer

& Feriatis, exceptis maioribus solemnitatibus: & ea lege, vt post capturam factam portio capturæ distribuatur proximioribus Ecclesiis & pauperibus. Et Constantinus in l.omnes iudices.3.C.de Feriis, permittit etiam tempore festorum ruri positos, agrorũ culturæ liberè licenterque inseruire, quoniam frequenter inquit euenit, vt nõ aptius alio die frumenta sulcis, aut vineæ scrobibus mandentur: & ne occasione momenti pereat commoditas cœlesti prouisione concessa. Quæ tamen lex, admittitur in casu tantùm necessitatis, non aliter: vt si spicis maturis repente suboriatur ventus validus, qui grana excutiat. Si fœno iam siccato, immineat maxima pluuia, &c. vt notat glos.fin. iuncto ca. ieiunia sanè rõ de consecrat.dist 3. Ratione quoque necessitatis vitæ excusantur artifices, qui apparant vendenda victus gratia vt laniones, tabernarij, molitores, medici, pharmacopolæ, *equorum ferratores*, vectores peregrinorum, viatores & his similes qui necessitate vrgente quippiam coguntur agere. Sic Cato de re rustica c.139 ait mulis, equis, asinis, nullas esse Ferias, nisi in familia sint. Varro verò lib.1.de re rustica c fin docet quæ Feriis licitè agerentur. Sic etiam in Feriarum iudicialium iustitio, si actio sit peritura tempore Messium vel vindemiarum, vel res ipsa, datur iudicium, exempla ponuntur in l 1,2.& 3.de Feriis.P. si etiam res celeritatem desideret & officium iudicis, vt in damni infecti causa, & nunciatione noui operis, l 1.de dãno infect P, si contra latrones procedendã l. prouinciarũ,10. de feriis.C vbi & ratio, in Summa, quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. capit. quod non est licitum, de regul. iur.apud Greg.c.1.de obseruatio.ieiuniorũ.Pugnatur ex necessitate & diebus festis non aliter dict.cap. quod non est licitum, can.15.si nulla, 25.q.8 idq; dicerunt experimento faciendum esse Machabæi: primum ob id victi, quòd non pugnassent 1 Macha. c.2.vers.38.& seq. Sicque Dio Cassius, lib.37.historiæ Romanæ scribit, Pompeium templũ Hierosolymitanũ expugnasse, quod Iudæi die Sabbati non fuerint ausi bellare, qui illud tuerentur, aliter nunquam potuisse expugnare. Christus quoque de hac necessitatis excusatione admonet Iudæos, dum Lucæ 13. vers. 5. ait, *Hypocritæ, nónne vnusquisque vestrum soluit Sabbato equum suum: aut asinum à præsepio, & non ducit adaquare? &c.* Atq, ideo omnia, quæ pertinent ad salutem hominis actionem habent à Deo dispensabilem in necessitate, cùm Sabbathum propter hominem factum sit, non homo propter Sabbathum. Diui Marci 2.vers.27.

f hæc sunt verba c conquestus 5.de Feriis. Pietatis opera non solùm non prohibita in Festis, imo iussa dict.cap.fin de Feriis, & licet benefacere & animam saluam facere etiam Sabbathio, Diui Matthæi cap. 12 vers.12. D.Marci 2.vers.27. D.Lucæ c.6.versu 9. Accedit Prosper, dum ait libro Epigramma.

Non rectè seruat legalia Sabbatha cultu,
Qui pietatis opus credit in his vetitum.

i Summa ratio actus, quæ pro religione facit, l. sunt personæ, de Religios.& sumptib.funer.P Ad pietatem pertinere videtur manumissio & datio libertatis, quæ permittitur diebus sacris l.2.de Feriis, vt & excommunicationis absolutio, vt ait Summa Rosella in verbo Feriæ, in numero 2. Sic studere diebus Dominicis, etiam, post impensam operam cultui diuino non est prohibitum: pertinet enim hoc ad vtilitatem publicam capit final. de Magistrat, & vt otium indignum homines, euitetur canon. tricesima tertia, nunquam, de consecratione distinctione, quinta, ideò audito diuino officio peccatum quidem non esse arbitror verum, secundum Angelum & Alexandrinum ab Imola, ad l.Diuus, de Ferijs P. At contempto diuino officio studere, non vrgente necessitate, contrà: & ita intelligendum Archidiaconum, ad canon.de pœnitentibus de Consecratio. distinctione, tertia, & Ioannem Andream ad caput primũ de Feriis. Ita licebit iis diebus studere ad vtilitatem publicam in scientiis permissis, & vtilibus: non ad lucrum particulare. Sic iustitiæ expediendæ causa, vel lectionis publicæ causa, si ad munus docendi quis vocatus sit. Si respondendum sit consultori à longe venienti, &c. vide Panormita. ad capit 1. de Ferijs: permittitur ob pietatem & tranquillitatem seu pacem Societatis humanæ, transactio de litibus subortis, l. final C.de Feriis. Permittit & ius tempore Feriarum Messium & vindemiarum sententiam executioni demandare, cap. significauerunt, in fine, de Iudiciis.

g can irreligiosa, canon primo, de consecratio distinctione prima, canon. qui die solemni prætermisso, 56.de consecratione, distinctione prima, vbi ponitur excommunicationis pœna in euntes ad theatra prætermisso Ecclesiæ conuentu solenni, & in Concilio Carthagi. quarto, cap.88 prohibetur idipsum, & in l.final.C.de Fer. Multo magis & prohibentur spectacula edere in Ecclesia, cap cum decorem, de Vita & honest. cler. ca. nullus, de consecratio. distinctio.5 inter omnes, maximè clerici, debẽt choreas & saltationes profanas euitare, Clemen. 1.de Celebratio. Missa. & moniales, Clement 2.de Stat Monachor. quemadmodum & alij laici, quia periculosa est hæc sexuum commixtio & societas, ca definimus 18. quæst.2 cap. mulieres, de Iudic. in Sex.mouet potentiam obiectum, nec quisquam tam fidere debet suæ sanctitati, vt existimet se obijciendo periculo voluptatis, posse se impollutum euadere, vicinitas ignis, calorem generat, & ex puritate per contagionem quis infici potest, aqua pura, nitida remanet per se, terra quoque per se non maculat: at si iungas aquam terræ, fit lutum & sordes. Quare & clericis ne inconsulto à sua munditia deijciantur prohibetur ne spectaculis intersint can. presbyteri tricesimaquarta. distinct cano his ergo. 23.distinct canon non oportet, de consecratione, distinctio.5.

h comessationes intemperatæ, quæ nihilominus pernicioso exemplo fiunt, diebus festis improbantur. can.comessationes, 44 distinct.can. denique, 4. distinct. Quia & confusio ignominiaque est IESVM CHRISTVM crucifixum & pauperem, infarsis corporibus & rubentibus mero buccis, prædicare, can. Ecclesiæ principes, 3. distinct. facit Diuus Ambros. Tomo 4 lib.de Elia cap.17 vbi, *ô stultitiam hominum, qui virtutem ebrietatem putant. qui existimant illos ebrietate placari, qui ieiunio sustinere passiones didicerunt.* Et Hieronymus epistola ad Eustochium valde absurdum ait, nimia saturitate velle honorare Martyrem, quem scias Deo placuisse ieiuniis. Cæterùm epulari & gaudere in diebus festis honestate seruata, & cum Dei timore & honore, non est improbatum, imo & laudatum, vt legimus lib.2. Esdræ cap 8, versu 10.& sequen.

CAP. IIII.

Qui Ferias seu festa statuerint, vel statuant.

FEriæ seu festiui dies, quidam à Deo mãdati sunt, vt Sabbathum, [a] & alia festa veteris testamenti per Mosen promulgata, [b] Et confirmata & aucta per dominum IESVM CHRISTVM, verum legislatorem: dehine alia per suam sanctam Ecclesiam constituta. Data & authoritas episcopis in suis diœcesibus deligendi & imperaodi festa sacra, prout illis vtilitas & necessitas suadere videbitur. [c] Indictiuas & repentinas ferias concipit & statuit solus princeps, non alius inferior, [d] veruntamen feriarum messium & vindemiarum constitutarum, præsides prouinciarum ex consuetudine cuiusque loci & fructuum colligendorum habita ratione, solent tempus definire. [e]

SCHOLIA.

a Genes, cap. 2. vers. 1. Exod. cap. 16. vers. 23. & cap. 20. vers. 8 & cap 23. versu. 12. & cap 21. versu. 14. & cap. 34 vers. 21. cap. 35. vers. 2. Leuit 19. ver 3. cum similibus.

b vt Paschæ festum seu phase, Exod. cap 12 & cap. 13 cap. 23 cap. 34. Leuiti. 23. Numer. 9. & c. 28. Deut. 16. cum simili. festum & solemnitas tabernaculorum, post frugum congregationem, Exodi 23. vers. 16. septem dierum, Leuit. 23. vers 54. Deuterono. 16 ver 4. 2. Esdræ 8. ver. 5. dictum & festum scenophagiæ mensis Casleu, 2. Machab. 1. vers. 9. Diui Ioann. Euan. cap. 7 vers. 2. festum Neomeniæ in principio mensium Iudæorum, Numerorum cap. 28. vers. 11. Ezechiel. 45. vers. 18.

c in principio distinctionis 3. de consecratione, vbi tamen dicitur adhibendum esse ab episcopo populum, dum dicitur: *Festiuitates quas singuli episcopi in suis episcopatibus cum populo collaudauerunt. &c.* idem in c. conquestus, 5. de feriis, ibi, *cæterisque solemnitatibus quas singuli episcopi in suis Diœcesibus cum clero & populo duxerint venerandas, &c* Populus autem, vt puto adhibetur, vt videat episcopus, non multiplicitas festorum illum oneret, & num sint festa patronorum Ecclesiarum quas veneretur. Et quæ sint quæ non soleant ex desuetudine coli. Sic enim statuet, his auditis & similibus, quæ ad rem facere videbuntur, episcopus solus quæ ex re religionis erunt, abrogatis quibusdam vel aliis subrogatis. Et ita etiam legitur apud Dionem Cassium lib. 60. Claudium Cæsarem 4. consulatu, multas ferias, multa sacrificia abrogasse, quod maior anni pars his absumebatur, non sine magno reipublicæ detrimento.

d l. 4. C. de Feriis, refert Heraclides in Cephaleniorum repub. Promnensum regem summæ inclementiæ, qui non vltra duo festa suis concessit, neq; plus decem in mense diebus, in vrbe conuiuium agitare, quo exemplo etiam monemur, regi apud alias nationes quoque quàm Romanas de festis statuere licuisse.

e l. præsides prouinciarum, 4. de Feriis. P. Soleat enim maturius alicubi, alibi tardius messium & vindemiarum tempora venire, quas tamen geminis mensibus complexi sunt Valentinia. Theodos. & Archadius in l. omnes dies, 7. C. de Feriis. Theodosius autem in l. 2. eius tituli Ferias messium constituit à die octaua Calendarum Iulij, vsque in Calendas Augusti. & à Calendis Augusti. vsque ad decimum Calendarum Septembris agendarum causarum tribuit licentiam: à decimo autem Calendarum Septembris, vsque in Idus Octobris, Vindemiales ferias facit. Et Plinius lib. 8. cap. 21. lites quoque interquiescere Iulio mense refert.

CAP. V.

Quandiu duret festiuus dies.

1 IVre communi Feriæ seu festiuitates coli debent à vespera vsque ad sequentem vesperam, [a] verùm quãdiu nunc & quatenus coli debeant, consuetudo erit inspicienda locorum. [b] Incumbit autem onus parochis prænunciandi populo singulis diebus Dominicis, quæ Feriæ hebdomadæ sint festiuandæ. [c]

SCHOLIA.

a in principio distinctio 4. de consecratio. canon. quod à patribus 75. distinct. cap. 1. & 2. de Feriis. Leuit. 23. vers. 32 & hoc quatitum pertinet ad solutionem laboris ab operibus quorum datur vacatio, non autem quantum pertinet ad diei definitionem: qui incipit à media nocte vsque ad aliam noctem sequentem. l. more, de Feriis P. videnda glos. ad principium 3 distinctionis de consecra. ad verba *vsque ad vesperam*, & id probat canon, quod à patribus.

b cap. 2. de Feriis.

c in principio 5. distinctio. de consecratio.

CAPVT VI.

Finis festorum, & continuatio ad sequentẽ titulum.

1 FInis festorum est, vt quiescant homines à laboribus secularibus, & cultui diuino liberiùs inseruiant, vt ex superioribus liquet: [a] proinde & diuina officia & mysteria sacra, quæ in istis festiuis diebus agi & considerari debeant, dabunt viam & methodũ accommodam, vt de illis dicamus, illo admonito quod transgressio festiuorum dierum, imperatorum ab Ecclesia pœnam meretur. [b]

SCHOLIA.

a in canon. omnes fideles, & can. Missas, de consecrat. distinctio. 1.

b quemadmodum colligens ligna Sabbatho, fuit Dei iudicio lapidatus, Numerorum capit. 15. Exodi 35. *Sex diebus facietis opus, septimus dies erit vobis sanctus: qui fecerit opus in eo, occidetur.* Et Hieremias c. 17. vers. 27. *si non audieritis me, vt sanctificetis diem Sabbathi, & ne portetis onus, & ne inferatis per portis Hierusalem in die Sabbati, succendam ignem in portus eius, & deuorabit domos Hierusalem.* Imperatores Leo & Anthemius in l. final. C. de Feriis, imponūt transgredientibus quæ præscripta in illa lege sunt de obseruatione Feriarum, amissionem militiæ, & bonorum seu patrimonij proscriptionem. Solet Ecclesia, dum præcipit Festa seruari, pœnam proponere peccati transgressoribus, & non obedientibus mandatis eius. At magistratus politici contemnentes possunt per mulctas & captionem personarum contumacium aduersum violantes festa procedere.

DE PRECIBVS ECCLESIASTICIS, atque de Horis Canonicis.[a] Titulus X X.

a Habetur lib.3.Decretalium,titulo 41.de Celebratione Missarum,& sacramanto Eucharistiæ, & de diuinis Officiis,& in Clement.lib.3.tit.14.& in can.sancta Romana,§.cæterorum,15.dist.& de Consecrat.distinct.2.

CAP. I.

1 *Oratio quid.*

1 QVamuis orationis non minus, quàm sermonis & loquelæ nomen; latè pateat, tamen hîc de sacris supplicationibus & precibus loquuturi, in gratiam tyronum per formulam descriptionis vtemur communi finitione. Et erit Oratio pius animi affectus, omnino in Deum tendens,[a] sacrificium laudis,fructus labiorum.[b] Latius oratio religiosa:[c] est sermo intrinsecus[d] vel extrinsecus,[e] Deo vel sanctis directus, aliquid proponens vel postulans.[f]

SCHOLIA.

a Colligitur ex can, quando autem facimus, septuagesima de Consecrat.distinctione prima.

b Clement.vnic.de Celebrat.Missarum.

c Adieci in hac nona mea finitione consultò verbum religiosa, vt docerem nos hîc agere de oratione, prout restringitur ad sacras preces; alioquin enim oratio rebus aliis omnib.conuenit potest,de quibus sermo habere posset, vt Rhetoribus,Dialecticis, & Grammaticis,& aliis.Oratio quasi oris ratio, quod ore pronunciatur; propriè cum sono & voce articulata. Siquidem hæc est via ad orationem, vt primum sonus generalissimum genus sit,posteà sonus inanimatarum rerũ & animatarũ sit. Inanimatarum vt ictus,aëris repercussio,echo,animatarum vt vox eorum animalium tantùm quæ sanguinem habent. Rursum vox alia articulata,alia non: inarticulata in his quæ non loquuntur, vt mugitus in boue, & rugitus leonis,&c. Articulata in homine:in articulatione cuius hoc est in distinctone, veluti per articulos distinctos,fiunt literæ, ex literis syllabæ,ex syllabis dictiones: ex dictionibus oratio, quæ est idonea conceptus animi repræsentatio, ideo mentis est imago siue in bene,siue in male dictis. Religio propriè de his quæ ad Deum pertinēt,l.2,de Iusti. &Iur.P.vel de his quæ ad cultum Dei faciunt.Religione enim cultus pius Dei continetur teste etiam Cicerone,primo de Natura Deorum.

d Quod pronunciatur est in cogitatione sine voce collocatio interior, qua se animus noster colloquitur, cùm verò per os emittitur, & effluit est oratio, secundũ Plato.in Sophista. Sic apud Basilium Magnum ad cap.1.D.Ioãnis,docetur duos esse modos loquendi,vt verbi duplicem esse sensum. Vno modo per vocem prolatam,quæ aërē verberat, & statim perit. Alio modo prout verbum intra nos est positum, & nostris est cognitum cordibus: verbo etiam intrinseco seu formula propria sine voce sibi Angeli mentem declarat,quæ formæ,& lingua dicitur in sacris literis Angelorum. *Si linguis*, inquit, Diuus Paulus, *Angelorum loquar*,&c. Vide quæ diximus in tomo 4. Commentariorum artis mirabilis,parte prima,lib.de Angelis,cap.decimo.

e Per orationes verbo expositas,vt 1.ad Corinth c.14.vers.12. *Et ideo qui loquitur lingua, oret, vt interpretetur.*& Psalm.3.*Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me.* & Ecclesiast.21. *Deprecatio pauperis,ex ore vsque ad aures eius perueniet*, &c. Homo cùm constet anima & corpore,obsequium suæ seruitutis integrum præstare videtur Deo,cùm & ore corpore,& mente orat. Sicut & Diuus Paulus, dicebat, *Orabo spiritu & mente*. 1.ad Corinth. 4.

f Oratio fundi ad Deum,& ad sanctos viuētes & ex hac vita sublatos potest, sed diuerso modo:nã Deus precibus exoratur tanquam qui per se ipsum quæ petimus possit, oramus sanctos,vt pro nobis à Deo impetrent;cap.cùm Marthę,6.§.tertio loco.de Celebrat.Missa.Sic enim orationes sanctorũ Deo præsentantur Apocal.cap.8.Deo dicimus, miserere vel da nobis: sanctis, orate pro nobis. Et Deus in sanctis suis honoratur, tractat fusè de Venerat Sanct Catarinus. lib.2 de Certa sanctorũ gloria. Iodocus Clictoueus,lib.1. de Adorat. Sanctorum:facit Iob, c.5.Ibi, *Ad aliquem Sanctorũ conuertere*,& c.f.eod.

CAPVT II.

1 *Distributio orationis in publicas & priuatas & de singulis. De horis canonicis, Missa.*

1 ORationum aliæ publicę,aliæ priuatæ: illę in publico & à pluribus:istæ in priuato, vel in publico seorsum, seu separatim à singulis.[a] Publicarum orationum duæ species: quædam enim sine sacrificio Eucharistiæ,quædam cum illo fiunt. Illæ horæ seu preces canonicæ, seu supplicationes publicæ: istæ nomine Missæ continētur.[b] De Missa quædam anteà diximus,[c] & posteà etiam proprio titulo dicemus, Deo iuuante,proximo. Canonicæ[d] preces, dicuntur quæ regulariter certis horis distinctis dicendæ sunt in Ecclesia quotidie, à certis personis, quibus hoc munus & officium impositum est, ex lege Summi Pontificis, facta electione aliquorum Hymnorum, Psalmorum,Orationum,& Lectionum quotidianarum.[e] Sic preces illæ nomine horarum, quibus dici debent, nominantur, Matutinum, Nocturnum cum Laudibus,Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ,& Completorium.[f]

SCHOLIA.

a Orotoria possunt esse priuata etiam sine licentia Episcopi,ibi tamen publica sacrificia fieri non possunt sine eius authoritate,can.vnicuiq;,ca.clericos

eao. si quis, de Coosecrat. dist. 1, Oportet enim semper queinlibet orare, & in omni loco, & in omni actione. Lucæ 18. & vt ibi notat D. Chrysost. *oportet* necessitatem ponit, probat & D. Paul. ad Ephes. 6. vers. 18. Oratio solitaria valde iuuat orantem cum ab aliis rebus collecta cogitatione, in oratione tota quæ dicit voicè considerat. Deprecaturus ita Dauid Deum pro filio paruulo egressus seorsum, prostratus orauit, 2 Regum 12. Et dimissa turba Christus ascendit solus in montem orare. D. Matthæi 13. & D. Petrus, Actor 10 vt posset melius orare, & diutius, ascendit solus in superiorem partem domus. Et D. Paulus in templo solitariè orans, vidit Christum sibi apparentem, Actor. cap 22. Bona oratio sit solitaria, sed & præstantior si plures cōsentiant in oratione: Et ideò publicæ efficaces maximè putantur in vnione multitudinis & cōsensu adorationis Dei. Iuxta id quod Dominus dixit: *Si duo ex vobis consenserint, de quacumque re,* &c Matth. c. 18 vers. 19. dicitur & Actorum c. 1. orasse discipulos vna voce, & fideles in vnum conuocatos, eadem & congregatio orationis causa, Machabæorum 2 cap. 6.

b Diuus Bernardus lib. de quatuor modis orádi scribit, Diuum Paulum, ad Timoth. c. 2. Quatuor modos orandi expressisse, in illis verbis: *Volo primum fieri* obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Hos autem modos explicat Cassianus ad prędicta verba epistolæ.

c Supra, titulo de Eucharistia, qui erat tit. 9.

d Canonicæ vocantur & publicæ, in cap 1. & 2. de officio custod. lib. 1. tit. 27. Tractarūt de horis, & precibus canonicis fuse, Nicolaus Plouius, Ioannes de Lignano in repetitione, c. dignum, de Celebratione Missarum. Albertus de Ferratiis Placentinus.

e Ideo pēsum seruitutis vel muneris personæ Ecclesiasticæ, hoc officium diurnū precum quotidianarū dicitur, in c. de Celebrat. Missarū, lib. 1. tit. 41. & in ca. 2. 91. dist. Non ita tamen precum ratio ab initio Ecclesiæ distincta erat, neque dilectus habitus erat Psalmorum certorum, vel orationum, sed enique liberum erat sibi orationes eligere: donec iustis rationibus psallendi & orandi in Ecclesia forma definita est, ne diuersitas generaret in Ecclesia confusionem & schisma. De quibus tractat copiosè Dorandus lib 5. Rationalis diuinorum officio. cap. 1. vbi & de officio, institutione & partibus diuini officij

f Septem horæ canonicæ sunt, quibus statutum vt diuinæ preces dicantur definitæ & determinatæ, Matutina seu Nocturna, Prima hora, Tertia, Sexta, Nona, Vesperarum, & Completorij diei. Datur ratio & explicatio in cap. 1. de Celebrat Missarū & ibi Glossa amplificat & explicat ad verbum *Septenarius*, ex can. 1. & can. presbyter, 91. distinct & Clem. vnic §. fin. de Reliq. & Venerat. Sanctorum Septenarius precum per horas numerus, ratione quidem definitionis precum dicendarum non semper fuit; attamen ipse numerus & mos orandi septies, fuit & ab initio & antiquitate Ecclesiæ, vt liquet ex Athanasio, lib. de Virginitate, ex Diuo Hieronymo ad Demetriadem, ad Lætam, & ex cap 6. Danielis. Ex D. Basilio in quæstionibus fusius explicatis 37. interrogatione; ex Diuo Benedicto, in can 16. regulæ, capite decimo. Meminit & de illis Diuus Chrysostomus, in Epistolam primam ad Timoth. capit 5. Eusebius libro nono Ecclesiasticæ Historiæ. Sic legimus apud Diuum Clemētem, libro septimo constitutionum Apostolorum, cap. 47. de oratione matutina ex traditione Apostolorum, & in cap 48. de oratione vespertina, & prandij & lib. 8. cap. 40 Sic scriptum, *Preces vestras facite diluculo, Tertia hora, Sexta, Nona. Vespera & in galli cantu, Diluculo gratias agendum quoniam illuminauit nos Dominus pulsa nocte & inducto die. Tertia hora, quoniam Dominus illa hora sententiam mortis accepit: Sexta, quoniā tunc crucifixus: Nona, quoniam omnia cōmota sint crucifixo Domino, perhorrescentia Iudæorum audaciam, & non ferentia ignominiam Domini. Vespera gratiam agentes: quòd dedit noctem diurnorum laborū requiem in Galli cantu, quoniā illo tempore nunciatur aduentus diei, ad exercenda opera lucis.* Sic in his publicis precibus, aliquid mysterij semper cum precibus significatur, neque sine spiritu Dei Dauid dixerat ante, Psalmo 118. *Septies in dye Laudem dixi tibi.* Et rursum *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ.* Sunt & istæ preces veluti excubiæ fidelium dispositę ab Ecclesia, vt dum omnibus horis fere vbique peccatur, & cūm omni tempore inimicus Sathan insidietur hominibus, sint interim aliqui, qui Deo preces adferant & effundant, vt hostis minuere & prohibere velit insidias & mala Suppletq; chorus Ecclesiasticus ita per horas dispositus, segnitiam & infirmitatem humanam, eorum qui contra quam à Deo & Apostolis iniunctum est, non semper orant. Nemo enim dubitat ex his quæ paulò antè dixi, semper orandū esse Christianis ex Diuo Luca, cap. 8. 1. ad Thessalonicens. 5. vers. 17. & ad Ephes. 6 vers 18. & docet Diuus Cyprianus, libro quarto Epistolarū, Epist 4. facit Act. cap. 2. Quod & explicat Diuus Ambrosius, tomo quarto, in Psalmū 118. Sermone 9. *Qui rogat*, inquit, *itaque semper roget, si non semper precetur, paratū semper habeat precandi affectum.* Sunt hæ publicæ preces statutæ vt ad eas populus etiam veniat, in saltem clerici, quibus & cultus diuinus maiorem modum debet curæ esse, quorumque arma orationes & lachrymæ, can. reprehēsibile, & can. conuenior, 23 quæstione octaua. Quamquam frequentius & orasse plures, & orare oune constet; vt refertur illustre exemplum D. Iacobi fratris Domini, Episcopi Hierosolymitani, cuius genua ferunt obduruisse callo, tantamque habuisse carnis incuriam vt adhuc viuentis omnia fere membra morerentur atque assiduitate orationis iugique ad pauimentum prostratione, successu temporis frontem quoque eius callo similiter obductam, vt nihil fere à cameli genibus, si durities spectaretur, discreparet. vt refert Diuus Chrysostomus, Homilia quinta, ex cap. 1. Diui Matthæi, tom. 1. ferūt & D. Bartholomæum Apostolum centies per diem flexis genibus, & centies per noctem orasse Deum, vt scribit Abdias Babylonius, lib 8. Historiæ Apostolicæ. Qui teneantur ad horas dicendas dicemus posteà, intereà autem & annoto, religiosos vel regulares, qui ex professione magis putant & sciunt, se Dei cultui & contemplationi consecratos, his dicendis maximè inuigilare debere, neque impunè sciant se laturos, si noctu quo Christiani alij dormiunt, vel alia turpia maláque operantur, has excubias deserant, quod & aliquādo exemplo declarauit Deus. Refert enim Meierus, libro quinto, Historiæ Flandriæ, anno Domini 1152. Magnam partem oppidi Diui Andomari cum templis Diuorum Ioannis, & Dionysij, & Martini, orto ex cœnobio Diui Bertini incendio, Nonis Septembribus, deflagrasse, quod numinis ira accidisse creditum est: propterea quod ex duo-

decim

decim monasteriorũ antistitibus, epulis vinóque, mersis, qui eo die conuenerant Bertino sacro, ad solenne conuiuium nemo inuentus sit, qui ad Nocturnas Matutinásque surrexisset preces. Porrò admonendi sunt lectores, modum numerandi horas, superioribus dicendis precibus, ex Hebræorũ consuetudine vsurpari qui numerabant ad ortu Solis ad occasum tantùm horas diei, & ita hora Prima quæ in precibus dicitur, apud nos, more vulgari computando à prima hora post mediam noctis partem, dicitur Sexta: & quæ apud vulgus dicitur nona, illa tertia in precibus: quæ apud nos duodecima, illa in precibus sexta: quæ nobis tertia post meridiem, illa dicitur nona in horis Canonicis precum, vespertina deinceps, quæ nobis sexta post meridiem: vide quæ diximus de vario numerandi horas ritu, apud diuersas gentes, lib. 4. Præludior. optimi Iurisconsult. cap. 1. & 2 & lib. 8. Syntaxeon artis mirabilis, cap. 44.

CAP. IIII.

1 *De Supplicationibus, seu Litaniis publicis statis.*

2 *Imperatis.*

1 Supplicationes publicæ, sunt vel statæ, vel imperatiuæ. Stata supplicatio annua, maior & minor. Maior fit in festo sancti Marci, Minor cuius orationes, dicuntur Rogationes, factæ per tres dies ante Ascensionem Domini, cum ieiuniis conuocato & procedente clero cum vexillis, crucibus, & cereis, & sequente populo, vnde & processiones à procedendo & eundo, istæ supplicationes dictę sunt,[a] dicuntur & Litaniæ.[b]

2 Imperatæ supplicationes illæ sunt, quæ ratione occurrentis necessitatis ad placandũ Deum, vel ob alias causas, ob quas ad Deum confugimus, indicuntur ex prælatorum iussu vel decreto.[c]

SCHOLIA.

a Can. Rogationes 3. de Consecrat. distinct. 3. Maior Litania in festo Beati Marci dicitur: non quòd prior instituta fuerit, fuit enim post minorem: sed quia Gregorius primus Summus Pontifi. eam cum maiori solennitate ordinauerit suo tempore septiformi ordine. Sic enim ipsemet testatur, lib. 1. Epistolarum epist. 2. & scribit Paulus Diaconem Lib. 11. de origine & gestis Longobardorum c. 11. cuius rei historiam & causam sic referunt, quod Tempore Childeberti regis Gallorum, & Mauricij Imperatoris Romanorum accidit diluuium in finibus Venetiarum, Ligurię, cæterarumque regionum Italiæ, ita magnum, vt credatur post Noë tempora maius nõ extitisse, inundatione incipiente Calendis Nouembribus, quam subsecuta est statim pestilentia atrox, dicta inguinaria quæ ferè omnem populum Romanum & ipsum quoque Summum Pontificem Pelagium secundum extinxit, anno Domini 589. In cuius locum statim subrogatus est Gregorius primus dictus Magnus, communi consensu omnium, ex Leuita euectus in sedem: qui supplicationem & septiformem Litaniam ordinauit, ita dictam, quod in ea totus vrbis populus deprecaturus Deum, in septem ordines per eum diuisus est: In primo fuit omnis chorus: in secundo omnes Abbates cum monachis suis: in tertio omnes abbatissæ cum congregationibus suis: in quarto omnes infantes: in quinto omnes viri laici: in sexto omnes viduæ: in septimo omnes mulieres coniugatæ. Pręcepit autem posteà Gregorius eandem supplicationem singulis annis fieri per totum orbem: quare & dicta maior, vt etiam à maiore nempe Sũmo Pontifice statuta. minor verò Litaniæ & Rogationes, primũ apud Viennã à Beato Mamerco, Viennensi Episcopo, originem habuerunt. Is enim propter cladem illatam à lupis aliísque feris animalibus hominibus Galliarum, quos crudeliter necabant, obque terræ motus frequentes, indixit populo triduanum ieiunium, & instituit Litanias ante festum Ascensionis, in sua regione, quæ posteà fuerunt ab Ecclesia confirmatæ, & ad alias orbis partes translatæ, & vbique seruari mandatum ex Concilio Aurelianensi, capite sexto, quod refert Burchardus Vvormaciæ Episcopus, lib. 10. Decretorũ, capite 7. Gregorius Turonensis, libro secundo, Historiæ Franciæ, cap. 34. Refert etiam Auitum Episcopum Viennensem scripsisse Mamercum eiusdem vrbis quoque Episcopum, instituisse Viennæ primũ Rogationes, quas ante Dominicæ Ascensionis triumphum celebramus, cùm tunc vrbs illa multis terreretur prodigiis, terræ motu frequenti: & cùm ceruorum, luporumq; feritas portas vrbis sæpe ingressa fuisset, & per omnem vrbem errans nihil meruerit, incendio pariter graui cõmoto, quæ omnia per orationes cessarunt. Quare & primum vicinas vrbes illas supplicationes fuisse imitatas, & dehinc alias in orbe Christiano. Scribit & Sydonius Apollinaris, libro quinto Epistolo. Epist. 14. de his in hun modum: *Quicquid illud est, quod vel otio vel negotio vacas, in vrbem tamen, ni fallimur, rogationũ contemplatione reuocabere, quarum nobis solẽnitatem primus Mamercus pater & Pontifex Reuerendissimo exemplo, vtilissimo experimẽto inuenit, instituit, inuexit. Erãt quidem prius (quod salua fidei pace sit dictũ) vagæ, tepentes, infrequentes, vtque sic dixerim oscitabundæ supplicationes, quæ sæpe interpellãtum prandiorum obicibus hebetantur, maxime, aut imbres, aut serenitatem deprecaturæ, ad quas, vt nihil amplius dicam, figulo pariter atque hortulano non oportuit conuenire. In his autem quas suprafatus summus sacerdos & protulit pariter & contulit, ieiunatur, oratur, psallitur, fletur. Adhærte festa humiliatarum ceruicum, & consternatorum ciuium suspiriosa contubernia peto,* &c. Deinceps libro septimo Episto. prima, scribens Mamerco Papæ, ait illas: *Supplicationes continuari, & defendere, Aluernos à terroribus incursionum Gothorum, introductásque cõtra nocentia, terræ motus incendia & prodigia.*

b Litaniæ Græco nomine idem sonant quod supplicationes cum processu, capite tricesimoprimo, §. si quis cum sacra, Nouella 123. de Sanctiss. Episcop. & in §. omnibus, aut cap. 32. eadem Nouella 123. prohibetur illas Litanias laicis sine clero, ibi enim cruces præferri debent, lege tertia, §. primo, de hęre. agit de Litaniis laicorum Iulianus antecessor, in Nouellis, num. 480. vocant Litanias, Nouella 67. *Λιτανείαν πρόοδον*, processionem publicam in cap. 1. Vt nullus fabricet oratorij domos, &c. ibi Episcopus orationem in loco faciat, crucem figat publicum, processum ibi faciens, &c.

c Multa de supplicationibus seu Processionibus, aut Litaniis antiquorum leguntur apud antiquos, de Nocturnis diurnis & Maturinalibus. Meminit Sydonius Apollinaris de antelucana processione & supplicatione post congregationem factam populi in Ecclesia sancti Stephani, lib.5.Epistol.17. Sed & processionum matutinarum cum carminibus celebratorum ad tempus Arrianorum referre videtur Nicephorus, Calixtus, lib.13. Historiæ Ecclesiasticæ, cap.8. Sozomenus, lib.8.cap.8. Socrates lib.10. Ecclesiast.Hist.cap.8. Hi enim narrant, Arrianos Hæreticos priusquã à sacris ædib. fuissent à Theodosio Cæsare pulsi, in publicis porticibus cógregari nocturno tempore, atque in choros suos segregari, carmina quędam alternis antiphonarum modos sibi inuicem respódeotia, ad hęresis suæ placita accommodata continuè cantasse, & noctam multam in eiusmodi psalmodia consummasse. Sub auroram autẽ publicè concinétes eadem, extra vrbem in ea vbi ecclesias hebebát loca, procedere solitos, idque potissimum vltima die hebdomadæ, die Dominica & die prima Quod considerans Diuus Chrysostomus tunc Constantinopolitanus pręsul, & ne aliqui ex Ecclesia sua, eius generis cantibus deuulsi, ab illis seducerentur, ad eundem modum contra illos psalmodiam suam instituit, vt breui ea celebrior quàm aduersariorum esset: factumque est vt etiam ex multitudine honorificóue progressu eos superaret. Nam eam cruces argenteæ cereos incenses habentes pręibant: Eudoxia Imperatoris Archadij cóiuge impẽsas ad ea præbente, quàm plurimis lucernis ad id paratis. Quo & Arriani ira commoti, manus tandem contulerunt cum Christianis, aliquosque ex illis vulnerarunt. Vnde orta occasio legis, qua Arrianorum conuentus prædictos sustulerunt, & Litanias illorum. Extat illa Archadij & Honorij, l.cuius Hęretici, 2. titulo 4. de his qui super religione contendũt, lib. 16. Codicis Theodosiani, l. 3.C.de Hæreticis. in Codice Iustinianeo. remanserunt autem Litaniæ in Ecclesia Catholica. Et Litanias fuisse in vsu clericis Neocæsariensibus testatur Basilius Magnus, Epistola 63. ad clericos Niocæsarienses. Processionis Ecclesiasticę typus mihi videtur etiam tépore Domini nostri IESV CHRISTI figuratus, dum ingressus ciuitatem Hierusalem, & turbæ eum præcederent & sequerentur, clamantes, *Benedictus qui venis in nomine Domini*, sternentes vestimenta sua, & ferentes ramos oliuarum & palmorum, DD. Matthęi, cap.21. Marci 11. Lucæ 19. Alius antiquior in lib.2.Regum, cap.6. in reductione arcæ, in qua aderant chori, psallente, cum quibus & Dauid, & populus, & alius, cùm locata est arca Dei in templo per Salomonem 3. Regum, capite octauo.

CAPVT IIII.

Ordo & dispositio officij precum.

Singulis horis fuerunt certæ Preces, Hymni,[a] Psalmi, Antiphonę, Responsa, & Capitula, aliàque definita,[b] cum Oratione Domini. [c] Cum lectionibus ex sacra pagina, vel vitis patrum, sanctorúmque interpretum expositionibus, cum distinctione muneris, iuxta dierum & festorum solennitates. [d]

SCHOLIA.

a De Hymnis & Canticis approbatis in Ecclesia, vide multa in Toletano Concilio 4. cap. 12 can. de Hymnis, 4. Et ex Leone, in can. Hi duo solummodo, 55. de Consecratione, distinctione prima.

b Can. conuenit, 13. de Consecrat. dist.5. definitæ preces habentur ex Concilio Tridentino, ex tuste, 5. ca. id semper 14. eadem dist.5. de Consecrat.

c Can in die Resurrectionis, 15. ead. de Consecrat. distinct.5. de quibus & Breuiaria & Missale facile te docebunt.

CAPVT V.

Quibus munus orandi impositum.

Omnibus quidem Christianis necessitas incumbit orandi [a] Sed quibusdam sunt liberæ electiones precum & horarum ad orandum vt laicis (excepto quòd aliquando coniunx sine consensu coniugis liberè vacare orationi non possit.[b]) Et si quando agatur de diebus festiuis & Dominicis, quibus iubetur vnumquemque interesse sacrificio Missæ, & aliis officiis in propria parochia. [c] Quibusdam autem certæ preces definitæ, singulisque diebus dicendæ impositæ sunt, veluti presbyteris, diaconis, subdiaconis, & aliis clericis Ecclesiæ ministerio consecratis vel deputatis, quos & dicere officium, & interesse debere horis in Ecclesia publicis, matutinis, & vespertinis, ad psallendi quotidianum officium placuit, aliter deponendos, si castigati veniam ab Episcopo per satisfactionem noluerint promereri. [d] Denegantur etiam annonæ absentibus, quæ præsentibus sunt distribuendæ. [e]

SCHOLIA.

a Sic enim admonuit Deus, Diui Marci 6. D. Lucæ, cap.18. Clement. ad nostrum, §.2. de Hæretic. can. nunquam, de Consecr. dist.5. can. si laicus, 31. dist.

b Can. nec vxorem, §. hæc autem, & can. Apostolus, 33. quæstione quarta.

c cap.2. de paroch. libro tertio. titulo 29.

d Can. fin. 92. distinct. ex Concilio Bracharensi Martini, cap.64. & Concilio Toletano primo, cap. . Statutum & in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio 3. cap.17. & in c. dolentes 9. de Celebrat. Missarum, lib.3. tit.4. distinctè pręcipitur in virtute obedientię, vt diuinum officium nocturnum & diurnum prælati & clerici, quantum eis Deus dederit, studiosè & deuotè. Idipsum & statutum in Concilio Viennensi, Clem. . de Celebrat. Miss. Quilibet qui fuerit ad sacros ordines promotus, tenetur ad dicendas, vel psallendas preces canonicas. P. ad c.1. de Celebrat. Missar. Card. ad Clem.1. eod. tit. Item quilibet beneficiatus, quamuis nó promotus adhuc ad sacros ordines, in minoribus tamen constitutus, quod probari dicit Ioannes Andreas, per c. docétes, de Celebr. Missar. vbi exponit verbum *Clerici*, de beneficiatis. Quod videantur ea ratione fundata quoque vel erecta beneficia, vt qui eis pręficiẽtur, orent pro se, & cultu diuino insistant, c.1. & c. quia nonnulli de cleric. non resident. vt mereatur priuari beneficio in conscientia, prout pluribus visum est

qui

qui officium non exequitur, propter quod datum est beneficium, cap. fin. de Rescript. in Sex. cap. cùm secundum Apostolum. eod. tit. apud Gregorium. In eáque sententia est Ioannes Caldertnus ad capite primo, de Celebratio. Miss. eum qui suo cultu fraudat Ecclesias: quique fructus sine præstatione officij percipit, furtum & sacrilegium committere: & teneri ad restitutionem fructuum perceptorum eius temporis, quo non inseruiuit officio. Quæ sententia quantuis multum rigida videtur, tamen tutior in foro animę. Sunt tamen qui contrariam probent, neque ad restitutionem fructuum perceptorum teneri arbitrentur ob officium omissum diuinum: quam probat Panormitanus ad capit. 1. de Celebrat. Missar. Quia, inquit, beneficium non datur solùm propter officiū, sed ob alias causas, nempe vt viuat clericus, in sortem Domini vocatus; & non mēdicet, can. Diaconi, 93. dist. ca 2. de prębend. Vide multa hac de re, in glossa prima tituli Qualiter horæ canonicę sunt dicendę, in pragma. sanct. Cæterum ex dispositione Concilij Lateranensis, celebrati tempore Leonis 10. Sess. 9. cap. de Reformationibus Curię & aliorum. Quilibet habens beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtēto beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimēto cessante, beneficiorum suorum fructus suos non debet facere, pro rata omissionis recitationis officij & temporis: sed eos tenetur tanquam iniustè perceptos, in fabricas huiusmodi beneficiorum, vel in pauperum eleemosynas, erogare: quod si vltra dictum tempus, monitus non dixerit, beneficio priuatur. Omittere autem dicitur officium ad hunc finem, vt beneficio priuetur, qui intra quindecim dies, bis saltem non dixerit. Refert verba illa Concilij Bernard. Diaz. in practica criminali canonum, cap. 49. Excommunicati & depositi ab ordine, non possunt excusari à dicendo priuatim officio diuino, quibus non licet in Ecclesia dicere: eo quòd pœna, non debeat dare immunitatem, can. legi, 16. quęst. 1. c. intelleximus, de Iudic. l. relegatorum, de Interdict. & relega. P. Verumtamen dum dicent soli, vel cum alio officium & preces, non dicunt *Dominus vobiscum*, quia non possunt benedicere, can. presbyterum 19. sub 28. distin. vbi Ioannes & Archidiac. Poterunt tamen dicere, *Domine exaudi orationem meam*, sicut laicus. Henricus Bohic. ad cap. a. de cleric. excommun. ministrant. In minoribus ordinib. constitutus non tenetur pro illis horas canonicas dicere: ideo si beneficiū, pro quo tenetur amiserit, non tenebitur ratione, cap. cùm cessante de Appellatio. Singulare est quod dicunt interpretes, iuris diuini esse, septies laudes Deo in die dicere, sed iuris positiui distinctionem horarū. Ideo non posse dispensare Episc. à dicendis horis, quæ iuris diuini, eum qui vel ratione maiorū ordinū vel ratione beneficij, obligatus est ad dicēdas preces canonicas: neq; etiā cū qui in studio est ratione seu fauore studiorū. Collectaneus ad c. 1. de Cele. Miss. Archidiac. in can. 1. 91. dist. quamuis à residentia dispensare posset. Quia sacræ preces, fructus sunt labiorum, Clemen. 1. de Celebrat. Miss. & quia solutio debitorum precum certis horis, consistat in labôre personali qui per alium præstari nequeat, dict. Clem. 1. cùm electa sit industria certæ personę in concessione beneficij, vt in simili in cap. fin. de offic. de lega. l. inter artifices, de Soluno. P. fauit, ratio generalis, l. quia tale, Solut. matrim. P. Studiorū vtilitas bona est quidem, sed ideo oratio non est omittenda, & maledictum studium, per quod dimittitur diuinum officium. vide Innocent. ad cap. 1. de Celebrat. Missar Ioannem ab Imo ad Clemen. 1. de magistris, & simpliciter loquendo, melius est orare, quàm studere, can. licet 8. quæst. 1. Nempe Papa dispensant vt clericus non teneatur dicere officium aliquod, quamquam possit dispensare, vt aliud quàm proprium suo ordini, dicere possit, secundum alium vsum, vt dicitur, Clem. a. de Celeb. Missar. & sic permittit Summus Pontifex ex cōsuetudinibus bonis orandi Ecclesiarum, aliquam eligere, can. 10. nouit. 12. distinct. cap. fin. de Feriis, can. 1. de Consecrat. dist. 3. Ad sacros ordines promotus obligatur ad dicendas preces horarum canonicarū, etiam si ordinatus fuerit cum titulo sui patrimonij, secundum Doctores ad cap. tuis, de Præbend. & ita quod pertinet ad has preces dicendas, ratione ordinis maioris, sunt pares ordinati & beneficiati non ordinati. Dispares tamen, quod ordinatus, non potest per alium horas dicere: sed non ordinatus beneficiatus, potest. Argum. capitis peruenit, de appellat. Et sic notat Gloss. ad §. 1. ad verbum *Teneamur*, titulo Qualiter horæ canonicæ sunt diedæ, in Prag. Sanct. Clericus in Minoribus ordinibus constitutus, ad nullum officium diuinum dicēdum certum tenetur ex obligatione, nec ad preces canonicas, aut ad septem Psalmos Pœnitentiales, aut alterius generis; quia id nullo iure cauetur. Quare Panorm. ad cap. 1. de Celebrat. Missar. dixit quòd hoc habet generalis consuetudo, quæ excusat non dicentes. Videnda hic quæ diximus in tractatu beneficiorū, cap 6. num. 11. sequen. Excusat ab omissione officij etiam obligatos, infirmitas quæ non permittit obligatum sine dispendio salutis legere, vt etiam restituta sanitate non teneatur omissa diuina officia, reassumere seu supplere. Hostiens. & Ioannes Andreas ad cap. 1. de Celebrat. Miss. vide late docentē Glos. ad §. 1. ad verbum *Syncopando*, qualiter horæ cano. sunt dicendæ, in Pragma. Sanct. vbi distinctio ponitur. Hanc opinionem sequitur Innocent. & Panor. ad cap. ex parte, de Obseruat. ieiunior argumentum eius qui non potuit ieiunare tempore ieiunij, cui non iniungitur vt alio tempore eius loco ieiunet, cap 1. de Obseruat. ieiunior. Imò etiam si quis sine causa omiserit dicere diuinum officium, eius confessor non tenetur imponere ei pœnitentiam vt reassumat; sed poterit in aliud pœnitentiam commutare, vt ait Innocentius, & refert Summa Rosella in verbis horæ canonicæ, numer. 9.

e Cap. fin §. adiicimus, de Sentent. excomm. in Sex. cap. vnico, de cleric. non residen. in Sex. quamuis studiorum causa quis pro præsente habeatur, ad fructus alios beneficij percipiendos, cap. licet vobis 35. de præbend. ca. super specula, de Magistris, cap. de cætero, de Cleric. non residenti.

CAP. VI.

1 *De modo & forma dicendi Preces.*
2 *Versus Orientem orandum.*
3 *Qui excludendi eo tempore.*
4 *Litania forma.*
5 *Cuius Ecclesiæ debet sequi officiū beneficiatus.*
6 *Stare aut flectere genua.*

QVi ad diuinum officium dicendum tenentur, debent illud exequi, iuxta consuetudinem & morem Ecclesiæ Romanæ,[a] vel Ecclesiæ suæ in eo priuilegiatæ:[b]

vt, in

vt, in celebrandis diuinis officiis ordo sequendus. Metropolitani comprouinciales obseruare debebunt.[c] Poterunt tamen liberè clerici religiosi vel alij, Cardinalium vel Pontificum commensales, seu domestici, seipsis in officio accommodare, vt quod Pontifices vel Cardinales dixerint officium, ipsi quoque dicere possint: nec ad aliud dicendum teneantur.[d] Preces canonicæ in Ecclesiis, horis propriis sunt dicendæ,[e] publicè[f] signo facto cum campanis, vel alio modo.[g] Nisi tempore interdicti generalis: quo casu in conuentualibus Ecclesiis, bini vel simul tres, horas seu preces canonicas possunt legere, non cantare: idq; ianuis clausis, interdictis & excommunicatis exclusis, & voce ita demissa, vt extra audire non possint. Hócque modo etiam & eo tempore licet regularibus ex priuilegio indulto à sede Apostolica submissa voce celebrare diuina.[h] Preces porro, dici debent planè, distinctè, deuotè, conuenienter, sine colloquij vel confabulationis admixtione, integrè sine syncopa, sine transcursu, conuenientibus in chorum & in tempore clericis, nec antè finem egressuris:[i] cum puritate,[k] cum cantu, in quo & maturo tenore distincta gradatio, cum concentu sine lasciuia vocis vel gestus.[l]

2 Oratio & verbis & corde fiat simul:[m] orandũ & existimarunt antiqui, ad Orientem, facie conuersa.[n] In oratione quoque regulari, iure communi, genua flectenda, vel prostrato corpore orandum,[o] nisi ex forma publica antiqua, in die Dominico, & per omnes dies à Paschate vsque ad Pentecosten.[p]

3 Cùm oratio etiam fit excludi debent excommunicati,[q] clerici depositi,[r] hæretici,[s] cum quibus orandum non est, vt nec cum Iudæis in eorum Synagoga.[t]

4 Litaniæ seu processiones aut supplicationes, modum suum habent & prohibitum ne à solis laicis fiant, sine sacerdotibus vel clericis, crucibus frequentiáue populi, in locis consecratis. Iuuant orationem magísque efficacem reddunt eleemosynæ, & bona opera.

SCHOLIA.

a Can. peruenit, 13. cum 2. sequentib. de Consecrat. distinctione tertia.

b Doctores in Clementina prima, de Celebr. Missar. potissimum Florentinus ad cap. eod tit. Quod si quis habeat duas ecclesias diuersi ordinis, debet dicere officium ex more eius Ecclesiæ in qua habet maiorem dignitatem, argum. cap. extirpandæ, §. qui verò, de Præben. cap. quiasæpè, eod. tit. in Sex. quod si in vtraque Ecclesia habeat parem, nec maiorem in altera dignitatem, si vna ecclesia alia dignior sit eius officium sequi debet: quia magis dignum trahit ad se minus dignum, cap quod in dubiis, de Consecrat. Eccles. vel altaris, quod & locum habet in officiis diuinis dicendis, Clement 2. de Celebrat. Missarum, can de his, duodecima distinctione. Si verò sint ecclesiæ æqualis dignitatis, poterit eligere, quod in æqualibus sit locus gratificationi, cap. duobus, de Rescript. in Sex. cap. fin. de Religio. & sumpt. funer. P. nisi quis sit præsens in choro alicuius ecclesiæ, quia tunc debet se accommodare ordini eius semper, can. in his, vndecima distinctione, can. cognouimus, 12. quæst. 2. de Monachis, 16. quæstione prima. Notat & glossa penult. ad Clem. 2. de Celebrat. Missa. quod Monachus, prælatus ecclesiæ secularis, reget illam secundum officium seculare vel clericale, non secundum monachale: quod placet Ioanni in can. 3. 16. quæst. 1 Gofredo in Summa tituli de Statu monach. §. sed nunquid absoluit. Hostiens. in Summa tituli eiusdẽ, §. 2. vers. sed nunquid talis. facit cap cùm olim, de Præscript.

c Can. altaria, si non, 1. de Consecrat. distinct. 1. in psallendi maximè ordine can. tertiodecimo, de his, duodecima distinctione.

d Ex Concilio Viennensi, in Clem. 2. de Celebratione Missarum.

e Clementina prima, de Celebratione Missarum.

f capite primo, de Celebratione Missarum.

g cap. primo & secundo, de officio custodis.

h cap quod in te, de Pœniten & remiss. 11. librô quinto, titulo quadragesimo octauo.

i cap. dolentes, 9. de Celebrat. Missar Clem. 1 eodem titulo, quomodo horæ canonicæ sint dicendæ, in Pragmatica Sanctio.

k Can. non potest, de Pœnitent. distinctione prima.

l c. vnic. de vita & honesta cleric. in Extrauag. com.

m Can. non mediocriter, & can. quomodo, de Cõsecratione, distinct. 5. Possunt & superioribus aliæ adiici bonæ qualitates laicis etiam cum clericis communes. nempe vt oratio fiat in fide, ad Hebræos 11 Iacobi 1 in humilitate Ecclesiastici, 35. cum discretione, Diui Matthæi, cap. 20, ibi, *Nescitis quid petatis.* & D. Iacobi 4. *Petitis & non accipitis, eo quòd male petatis.* Sine superbia, qualis reiecta illa Pharisæi, Diui Lucæ, cap. 18 cum silentio & in abscondito si priuata, D Matthæi cap. 6. cum attentione, & circumspectione: Deum enim alloquimur, cùm oramus: illum audimus, cum legimus diuina oracula, vt ait Diuus Ambrosius, lib. officior. cap. 20. *Noli*, inquit Diuus Bernardus, libro Meditationum cap. 6. *vilipendere orationem tuam: quoniam ille ad quem oras, non vilipendit eam: sed antiquam egrediatur de ore tuo, ipse eam scribi iubet in libro suo: & vnum è duobus indubitanter sperare debemus: quòd aut dabit nobis quod petimus, aut quod nouerit nobis esse vtilius.* Consentit Diuus Augustinus in caput sextû, Epistolę primæ, Diui Ioannis. Et rursus Diuus Ambrosius ad Virgines, dixit, *Præpara ante orationem animam tuam, vt non videaris tentare Deum, cùm deprecaris, vt id quod oras mores tui loquantur, fides adiuuet, opera commendent* Et Diuus Athanasius, libro de Virginitate, *Cùm psallis aut cùm oras, ne sinas peregrinas cogitationes, in cor tuum subire.* Orationi qualitates etiam requisitas persequitur. Diuus Chrysostomus, tomo primo in Psalmum quartum, & Homilia de fide Annæ. Quia etiam puritas & munditia exigitur in oratione, ideo & eius tempore abstinendum est etiam ab vxoribus, tota tricesimatertia, quæstione quarta. Multo magis à concubinis sacerdotibus, quia continuò & cum perseuerantia illis orandum est, Canone si laicus, tricesimaprima distinctione. Plus enim ad orandum tenentur qui aliorum accipiunt eleemosynas, vt id faciant, & inde viuunt, canone quia, decima quæstione prima.

n De hoc

n de hoc aliàs diximus; & ideo Ecclesiarum a'tria parte Orientali posita, & imagines inspiciebant Occidentem, vt ad eas conuersi orantes, inspicientes altare ad Orientem vultum conuerterent: can. Ecclesiasticarum vndecima distinctione: conuenit Proclus, libro de Sacrificio: vbi & ait. Plantas heliotropias, & Selenitropias quæ ad Solé & Lunam vertuntur, ideo id facere, vt hymnis suum ducem affectu concinant.

o ca. sacerdos, §. diebus autem remissionis, decima sexta, quæstione septima.

p ca. fin. .similiter, 30. distinctione: can. scire debet, 76. distinctione, can. quoniam, de consecratione distinctione tertia Onuphrius, libro de Stationibus, vrbis Romæ scribit, orationis modum duplicem olim fuisse: nam vel stantes, vel prosoluti genibus orabant: sic meminit Tertullianus in Apologetic. & ad Scapulam. Legionem dictam fulminatricem Christianam, in expeditione Germanica Marci Antonini, exercitui in ardentissima siti pluuiam precibus à Deo impetrasse, & orantes genibus flexis in terram prouoluisse. Clemens quoque Alexandrinus vlnmo Stromaton, scribit stantes solitos sese abiicere in terram, quod Tertullianus, lib. de Corona militib. dixit geniculationem: explicat, & Origenes, Homilia 4. in libr. Numerorum. Adorauit Abraham Deum in figura Angelorum prostratus in terram: Genesi decimo octauo: & Loth eodem modo Genesi. decimo nono: vt & Balaam Numer vicesimo secundo vers. tricesi no primo: & alij alibi. Prostratus orabat Iiuus Iacobus, dictus Frater Domini, vt inde in fronte, & genibus callum assiduitate orandi in modum duritiei Camelorum contraxisset, vt D. Chr sostomus, Homilia quinta, in diuum Matthæum, Tomo secundo. Mascouitæ adhuc more patrio, orantes tangunt fronte terram, vt & notauit Sigismundus Liber Baro, libr. de rebus Mascouitis: diuus Stephanus orasse fertur, Actor. septimo positis genibus. Fuit & alius mos precandi dum stantes orabant: quemad modum, & iussum dum legitur Euangelium in Ecclesia stare, ca. Apostolica, sexagesima octaua, de consecratione distinctione prima: & quando dicitur, sursum corda can. quando autem, 70 eadem, de consecratione distinctione prima. Quem orandi modum, vt dixi, die Dominica & à die Paschatis vsque ad Pentecosten obseruabant Christiani. Quamobrem, & precationes illæ stationes dictæ, quarum & veteres authores meminerunt, & Tertullianus factas ad aras solemniores indic t libro de Oratione, atque libro de Ieiunio ad Vesperam vsque productas testatur: recenset, & vt solemnes eadem, lib secundo ad vxorem. Sunt, & stationes preces, qui statis seu certis diebus, & locis fiunt Stans, & est Presbyter, qui sacrificium Dei per agit in Missa, qui refert mysteria fidei & Passionis Christi, qui in Cruce stetit & orauit. Inueni aliquando inter antiquos, numen adoratum sedendo vicéque prouerbij, vsurpatum; *numen adoraturi sedeant* quod refert Plutarchus ad Numã. Significat verò hoc; vota certa concipere oportere, & ad ea quæ optima sunt persistere, & perseuerare oportere Item orandũ non quasi aliud agentes, sed totos tunc rei diuinæ vacare debere: vide Lilium Gregorium Giraldum, lib de diis gentium, Syntag. 1. Facit, e. cùm & plantare, .. excõmunicatos, de Priuil, c. is qui, 1. in princip. de Sen. excom. in Sex. hanc formulam orandi sedendo, seruatam apud Turcas, ex Alcorani præceptis refert Richardus Cœnobita o dinis Dominicanorum, in libro qui inscribitur, de Turcica spurcitia expugnatione cap. 7 Alcoranus inquit) omnes cuiuscunque sexus ad orationem faciendam iubetur: oratio autem fit, quin que vicibus in die, qu in uc ad hanc deputatis horis. Prima orationis tempus, ab ortu Solis: & hæc habet quatuor Erket, & duo Czalmat. Erket, est gemina inc inatio cum totidem prostrationibus: Czalmat, est illa secreta oratio, quam quis facit sedẽdo post quod ibet Erket; cum salutatione à dextris, & à sinistris, & impressione pacis, quam facit vtra que manu in faciem obducendo Secundæ oratio. is tempus circa meridiem; quæ decem Erket & quatuor Czalmat habet: tertia oratio in declinatione Solis tempore vespertino fit: & ipsa octo Erket, & quatuor Czalmat continet: quarta, tunque Erket, & tria Czalmat continens tempus circa occasum Solis sibi vindicat. Quinta, & vltima reliquis prolixior, quæ decem Erket & octo Czalmat habet, & post cœnam tardiori hora celebratur. Prior oratio illorum longa dagnamias dicitur secũda Orlenias: tertia Kindinanias: quarta Ac. samnanias. Quinta Fagz nanias, & has horas, & preces vnusquisque cum parochiano suo, & in Ecclesia sua, tenetur peragere, excepta legitima causa interueniente, quo casu in omni loco licitè idipsum agit.

q In ca. 10 Concilij Apostolo. [Greek text] *Si quis cum excommunicato, licet in domo preces coniunxerit communione priuator.* Idem in Synodo Sardicensi, ca 14. & in Synodo Carthaginensi ca 9. in Synodo Lateranensi, sub Alexand. 3 cap 9. relato in can. in Lateranensi, 3 de Præbend. Prohibitum, admittere ad diuina excommunicatos nominatim, vel interdictos Item in ca. excommunicatos, 17. xj. quæst 3. cum illis prohibitum orare, edere, bibere, vel osculum eis præbere, vel eos salutare. vt in can. omnis qui recedit, 14. q 3. Idipsum, & in capitulis Concilij Bracarensis Martini: cap. 70. & in can. non liceat, 7 fin. j. qu st 1 vbi & corrigitur: c. Episcopus multũ, de consensu. j.

r In cano. Apostolorum, xj [Greek text] *Si quis cũ deposito clerico vt cum clerico preces coniunxerit, deponitor & ipse.* & in Clem. .de Sent excom. omni temporales, qui cogunt in aliquo loco interdicto celebrare diuina officia, vel qui præcones faciũt populum ad illa audiẽda conuocari, excommunicantur, vt absolui no possint ab alio quàm à Sum. Pot.

s ca. Apostol. 43. & 6. & in epistola 2. Iohannis: & ad Titum 3 ad Roma. 6. ad Gala. 3 in Synodo in Trullo, cap. 51. can. Aduocauit, & can. sequen. vicesima quarta, quæstione prima, ca. clericus, 24. q. 1.

t Dicto can. Apostolorum, 6. & cap. 13. nul. us, 28 q. 1

v Nouell. Iustinia. 12 .de Sanctissimis Episcopis, c. 31. seu omnibus autem laicis. Litanias, vocat Nouella 6. [Greek text] processionem populi: & hoc ipsum processionem dixit. can. certum est, de consecratione distinctione prima, can. tertio Presbyteri vicesima quarta: distinctione ca. Frigentius, decimasexta quæstione septima.

x Eleemosyna potest esse corporalis, dum quis largitur de bonis temporalibus pauperibus, potest esse, spiritalis, consilio & remissione vindictæ, Lilii Marci, vndecimo Oratio Centurionis iuncta cum eleemosynis, Actorum decimo. vide Isaiam capit. quinquagesimo octauo. Cyprianum, Sermone de Ieiunio, & tentationibus Christi. Et hae maximè in præfatorum orationibus requiruntur c. no Fratrem, octuagesima sexta, distinctione.

CAPVT SEPTIMVM.

1 De prohibitione publicæ orationis per cessationem.

2 Interdictum.

1 Fit aliquando cessatio à diuinis,in Ecclesiis quæ ius hoc faciendi habent vel ex consuetudine , vel ex priuilegio sedis Apostolicæ,[a] vel ex prouincialium Conciliorum statutis ,[b] in pœnæ aggrauationem alicuius qui in Ecclesia in qua cessatur , deliquerit,donec fiat emendatio. Hæc tamen cessatio temere fieri non debet , aut fine rationabili , & manifesta causa: alioquin per censuram Ecclesiasticam cessationis illegitimæ authores [c] puniantur.

2 Interdicitur aliquando,aliquibus Ecclesiis,aliquibus ciuitatibus vel prouinciis ne ibi diuina officia fiant:Sicque interdicta & localia & generalia,[d] efficiunt.

SCHOLIA.

a Vt in ca.2.de Offic.ordina.in Sex.lib.j.titu.16.vbi Glossa ad verbum,*Ecclesiis*,ait,hoc ius interdicendi competere Ecclesiis Lugdunensi,Viennensi, Claramontensi,Attrebatensi, & quibusdam aliis:Cle. prima, de Sentent.excommunica.

b Clementina prima,de Sentent.excommunication.

c c.irrefragabili,13.§.cæterum,de Offic. iudic.ordin. lib.j.titu.31..Cessatio officiorum,si iniuria afficiantur Ecclesiæ,potest ad repellendas iniurias quibusdam Ecclesiis conuentualibus aut secularibus permitti , ex dicto capite j.& syndico aliquando à decano,vt in ca.dilectis filiis,55.de Appellat.si modo post cessationem indictam iter arripiant ad summum Pontificem:ca.quamuis,8.de Offic.ordina.in Sexto.

d In Clem.j. de Sentent.excommun.ca.cùm in partibus,de Verbor.significa.indicuntur,vel à capitulo habente priuilegium,vt ca.ex parte,de Verbor. significatio.vocatis omnibus ex capitulo,vel maiori parte consentiente,& Episcopo,can.quæ fiuit,2.de His quæ fiunt à maiori parte capitu.lib.tertio titul. vndecimo:& ibidem modus indicendi.

CAPVT OCTAVVM.

Pro quibus orationes vel supplicationes fiant.

1 PRo omnibus in quibus Deo egemus, maximè pro grauissimis negotiis , & gratiarum actione beneficij communis accepti,& pro depulsione publicorum malorum instantium vel præsentium , solent publicæ orationes , & supplicationes indici & fieri;[a] oramus pro nobis ,[b] pro aliis, [c] pro Papa , [d] & principibus , [e] pro inimicis , [f] pro mortuis Christianis Catholicis, [g] nisi in crimine mortali deprehensi mortui fuerint sine resipiscentia , si Ecclesia non permittat pro illis orare , vt si necati in fur to , [h] si seipsos necauerint , [i] si in torneamentis occisi , [k] si Ecclesiastis negarsepulturam Ecclesiasticam, de quibus supra diximus.[l]

SCHOLIA.

a Ex decretis Liberij Papæ,cap.2.Refert Burchardus Vuormacensis Episcopus,libr.1.Decretor. cap. 8. *Si euenerit* (inquit) *fames pestilentia inæqualitas aeris , vel alia qualiscumque tribulatio , statim ieiunijs orationibus , & obsecrationibus misericordia Domini deprecetur*: omne bonũ de sursum descẽdens à Domino:vt ait d.Iacob.ca j.vers.17.dixit Deus discipulis orate,ne intretis in tentationẽ. Oramus,si quando iter nobis faciendũ,vt succedant ex bono,vt Iudith. 13.& omnia prospere cedant nobis,vt 1.Esdræ 4.& 8.In afflictione,vt Deus nos liberet vt Ionę 2. Esther 4. 2. Machabeorum 3. Si electio alicuius prælati vel magistratus facienda sit,vt Deus dignetur concedere idoneum , & mittere operarios in Messem suam : vt diui Lucę 8. & Actorum j.sic de similibus, priuatim , & publice contingentibus. Supplicationes etiam publicę à Romanis aliisque Ethnicis indictę cum feriis,si quid à numine(& ab his quos Deos putabant cum errore,petendum putarent,;vel si ituri in bellum fœlicitatem desiderarent.Sic apud Liuium,lib.j.decadis 4. *Et votis* (inquit) *nuncupatis , publice supplicatio edicebatur*. vt tempore belli Carthaginensis apud eundem Liuium,libr.2.decadis 3.Narrat,& idem libr.j.deca.3. ob prodigium quod pluisset lapides in Picenno,nouendiale sacrum edictum,vrbem lustratam, supplicationem ad ędẽ Herculis nominatim , deinde vniuerso populo indictam. Quando etiam in Albano biduum lapidibus pluit, & alia prodigia cõtigerunt per diem vnum supplicatio fuit,vt idem Liuius narrat libr.5.decadis 3.& iterum libr.7.tradit supplicatum fuisse per totam vrbem ob pestilentiam.Refert,& lib. 10. decadis 3. supplicationes ob res prospere gestas, vel ab publicam victoriam factas , vt nunciata victoria contra Annibalem,& lib.7.deca. 3. post victoriam de Hasdrubale. Senatus etiam, quod Marcus,Liuius & Claudius consules, incolumi exercitu , ducem hostium legionesque occidissent,supplicationes in triduum decreuit. Saluta etiã Imperatore Nerone, supplicationes ex Senatuscõsulto habitas,tradit Cornelius Tacitus:li.13.Annal. Aliquando etiam , vt refert Plinius libr 8.decad. j. decretum , vt circa omnia puluinaria deorum seu idolorum , per quinque dies supplicaretur. Erant autem illa puluinaria in angulis regionum Romę, *lecti puluini* , in supplicationibus facti & locati , in quibus ponebant suorum idolorum idola seu simulachra. Meminit,& de supplicatione ad puluinaria Cicero in Catilinaria.Sunt exempla plura his similia,de quibus vidẽdus Barnabas Brissonius,li.1.formularũ, vbi & congerit alia ad hãc rem pertinentia de causis, formulis, hostiis maioribus & minoribus supplicationum antiquorum:multa de supplicationibus refert,& Iulius Obsequẽs,librode prodigiis.

b Multa nobis mala imininent,multi qui insidiantur intra nos, & extra positi, concupiscentia,desideria vana,caróque concupiscit aduersus Spiritum,angeli mali seu dęmones aduersarij nostri:vigilandum itaque,ne nos opprimant vel intercipiant:& ad auxilium diuinum certissimum confugiendum omni tempore Psalmo. 68. vers. 13. Hieremię 29. vers.14. Prouerbior.7 Num.j. Deo gratias pro bonis ab eo susceptis,quilibet seorsum pro se debet,vt diximus. Tobias ab vxore tribulatus, ad Deum oratione cõfugit Tobię 3.idipsum fecit,& Sara,filia Ragnetis, dum ab ancillis iniustè exprobrarentur mortes virorum,qui eam voluerant desponsare. eodem ca.3.

c Prælati debent orare pro ſibi ſubdictis, vt Moſes pro populo delinquente: Exod. 32. pro ſorore ſua Nume. xj. pro afflicto à ſerpentibus populo Nu. 21. Samuel pro populo 1. Regum 2 Mardocheus pro ſe, & populo, Eſther 4 Charitas fraterna monet etiam, vt inuicem oremus alij pro aliis; & ea ratione Dominus noſter IESVS CHRISTVS, cùm docuit nos orare, in plurali non in ſingulari concepit orationes, Diui Matthæi, cap. 7. verſ. 9. & Lucæ xj. verſ. 2. & pro omnibus pueri tres in cap. 5. Danielis, orabant: & ſic faciendum docet Paulus ad Epheſeos 6. verſ. 18 & 1. ad Theſſaloni. 5 verſ. 25. Iaco 5. verſ. 16. Vide Cyprianum ſermone, 6. de Oratio. Dominica; & orandum pro omnibus admonet: Diuus Pau. 1. ad Timo 2. verſ. 1. deſiderandumque eſt omnes ſaluos fieri, ca. corripiantur, in fine, 24. quæſt. 3.

d Ca. ſi Papa, 40. diſtinct. ex pro prælatis noſtris, aliiſque vbi ratio, quòd ex prælatorum exemplo vel malo vel bono, populi vel clades vel ſalus valdè pendeat: & ſæpe Paulus orari pro ſe poſtulat, ad Roma. 1. & alibi: & fiebat aſſidua oratio pro Petro, detento carcere Actorum cap. vndecimo.

e Primæ ad Timotheum capit. ſecundo.

f Vt j. Machabeo 3. verſ. 33. Diui Matthæi, 5. verſ. 44. Diui Lucę 6. ver 28. pluties orauit Moſes pro Ægyptiis perſequentibus: Exod. 9. & 10. Ozias ſummus Pontifex pro Heliodoro, qui templum Domini voluit ſpoliare: 2. Machab. 3. Chriſtus pro his qui eum crucifigebant orauit: Diui Lucæ, cap 23. D. Stephanus pro perſequentibus, & occidentibus: Actorum 7. & Diuus Paulus pro peccatoribus orabat, vt vocaret illos ad pœnitentiam, ad Titum capi. ſecundo

g Can. viſum, de Conſecrat. diſt. j. ca. pro obeuntibus, 2: ca. animæ defunctorum, 22 ca. tempus, 13. quæ 2. ex Enchiridio: Diui Auguſtini, capit. 109. & 110. conſentiunt Cyprianus, & Clemens Romanus, lib. octauo, conſtitutio. Apoſtolicarum capit. 48. & 49.

h capitę. 2. de Furt. ca. penult. 13. quæſt. 2. & apud Clementem Roman. dicto libro octauo conſtitutio. Apoſtolica. capit 4°.

i Ca. placuit cauſa, viceſimatertia quæſtione quinta.

k Caquicumque cauſa 23 quæſtione octaua.

l Supra hoc, libro titulo decimoſexto.

CAPVT NONVM.

Vires & effectus orationis.

ORatio & ſupplicatio valdè efficax ad placandum iram Dei, & ad fauorem eius impetrandum, [a] delet & ſola Dominica oratio, leuia peccata: [b] ſi modò ab illis deſiſtatur, non aliter, [c] ita oratio eſt peccatorum purgatio, [d] contra hoſtes viſibiles & inuiſibiles præſidium, [e] viuorum & mortuorum auxilium, [f] miraculorum effectrix, & impetratrix: [g] Expultrix dæmonum, [h] ſanatrix infirmitatum. [i]

SCHOLIA.

a Deus placatur præcibus; & vt ait Oui. j. de arte, *Flectitur oratus voce rogante Deus:* & Martial, libr. 8. Epigra. epig. 32. *Et Dominũ mundi flectere vota valent:* in quacũque hora ingemuerit peccator, iniquitatum eius non recordabor. Ezechias, oratione placuit Deum: 4. Reg. 2. Et Magdalena Lucę 7. & latro orãs in Cruce: D. Lucæ, c. 23. Placarunt oratione, & ieiunio Niniuitæ Deũ Ionæ 3. Imo exaudiuit Chriſtus dæmones, rogantes eum vt ingredi poſſent in porcos: D. Matthæi, ca 8. Audiuit Moſem deprecãtem pro populo, quem decreuerat ira iuſta perdere: Exod. 23 In ſumma: D. Matthæi, capi 7. ſcriptum, *petite, & accipietis, &c. Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc fiet vobis,* Diui Iohanis, c. 14. verſ. 13. 1. Petri 3. verſ. 2. & apud Iſayam, cap 65. ver. 24. *Eritque antequam clament, & ego exaudiam; adhuc illis loquentibus ego audiam.*

b Ca. de quotidianis, de Pœnitent diſtinction. tertia.

c Ca nihil prodeſt, de Pœnitent. diſtinctione tertia, can. odi, vigeſimaquarta, quæſtione prima.

d Ca. ipſi ſacerdotes, j. q. j. *Ideo* (inquit textus) *ipſi ſacerdotes dicuntur peccata hominum comedere, quia ſuis orationibus ea debent atque conſumunt, vel veniã à Deo illis impetrant:* quod & dictum Leuit. 4. verſ. 20. & verſ. 3·. tractat & Cyprianus, de Lapſis ſerm quinta, Baſilius Magnus, libr. quæſtionum ſuſè explicatarum, quæſtione ſexta.

e ca. ſi quis vult, 36. diſt. de Inuiſibili hoſte dæmone pulſo per orationem: Diui Matthæi, ca. 17 verſ 21. expulet ea dæmonium Aſmodæi, Tobias, Tobiæ 6 & mater Cananęa à filia: D. Matthei, 15. adde ca. 19. & Phytonem à puella: D. Paulus, Actorum 15. Per orationem ad Deum fuſam, victos hoſtes & ſuperatos viſibiles, docetur ex ca. 9. libr. j Machabe. vbi Ionathas oratione fuſa, cum paucis pugnãtibus victor euaſit: eodem modo Iudas contra Gorgiam. j. Macha. ca. 7. & Ioſaphat 2. Parali. 20. Iudith. Iudith ca. 13. & alij, vt videre licet de præſidio etiam & auxilio orationis, 2 Reg. 12 verſu. 4. pſal. 117. verſ. 17. Daniel ca. 3. verſ. 44 vicit oratione Moſes Amalachritas: Exod. 17. Samuel Philiſteos, j. Reg. 17.

f ca. non æſtimemus, ca. quatuor, 13 quæſtione 2.

g Exempla patent miraculorum per orationem factorum j. Reg. cap. 12 verſ. 18. 3. Reg. 13. verſ. 6. oratione Sol ſtetit ſine curſu, Ioſuæ cap 8. Elias oratione cœlum clauſit, & aperuit. 3 Reg 17. tres pueri in fornace incombuſti, Danie. 6. Ionas à ventre ceti liberatus: Iohã. 2. Omitto ſimilia; dicámque tãdem quod Iamblychus tradit libro de myſteriis Ægyptiorum: ſupplicationes influxui Dei aptum facere animum, qui & vltro facile peruenit, propter diuinam amicitiam omnia connectentem.

h Vt ſuprà docui litera, & extat Dei permiſſio, in nomine meo dæmonia eiicient, Marc ca fin.

i Sic oratio fidei ſaluabit infirmum, Iacob. c. 5. Diſcipuli Domini & Apoſtoli ſanabãt infirmos, & mortuos ſuſcitabant, Acto. 12. Diui Petrus, & Iohannes aſcendentes ad templum vt orarent, ſanarunt claudum: Actorum 3. ad orationem Eliæ puer mortuus ſuſcitatur, 3. Regum 17. In ſumma Deus dixit: *In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi quid mortiferum biberint, nõ eis nocebit, ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt, &c.* D. Marci, ca. fin.

DE OFFICIO DIVINO MISSAE [a]

TITVLVS XXI.

[a] Agitur de hoc in titulo de Celebratione Miſſarum, libr. 3. tit. 41. & in Cle. lib. 3. tit. 14. & in decreto Gratiani, de Conſecratione diſtinctione ſecunda. Nouella 58. Vt in priuatis domibus ſacra myſteria non fiant.

CAPVT PRIMVM.

Missa quid.

1 PReces cum sacrificio incruento Sacrosancti corporis, & sanguinis Domini nostri IESV CHRISTI, in officio seu sacrificio Missæ sunt, & præcedentes & sequentes verba Sacramentalia. Missa est nomen ab Hæbraico idiomate declinatũ, à verbo מס mas, obtulit, vnde & ab oblatione corporis Domini, ipsa oblatio משח missali, dicitur, eóque nomine omnia mysteria, & orationes comprehenduntur, quæ ibi peraguntur.

SCHOLIA.

a In Deuteronomio, capit. 16. vbi, Latini habent, *oblationem*, ibi in Hæbreo Missa alij aliunde nomen trahunt, vt Missam dici velint, ita quòd oblatio, & preces ad Deum mittantur, vt Hugo de Sacramentis, libr. secundo, parte 8. ca. fin. alij quod Angelus à Deo mittatur qui assistat sacrificio, vt Magister Sententiarum, lib. quarto distinctione 13 S. Thomas 3. parte, quæst 83 artic. 4. Alij Missam à Missione, seu dimissione populi: accipitur autem hic pro omnibus precibus & ceremoniis, sacrificio & aliis, quæ fiunt in oblatione Sacrosancti huius ministerij. Quicquid autem de nominis origine dictum sit, id inter omnes constat, Missam accipi, pro eo sacrificio quod offertur in altari, cum precibus consuetis, & lectione Euangelij, & cum aliis de quibus posteà: extat ita titulus, de celebratione Missarum. Et arguuntur Centuriatores Magdeburgensium, qui centuria 4. ca 6 pag. 30. negant Missæ vocabulum extare apud Ambrosium & Augustinum: nam id falsum. Quia imprimis constat præparationem Missæ esse Diui Ambrosij, & ipse Ambrosius testatur libro 5. epistola 33. ipsique Magdeburgenses agnoscunt ipsam vocem centuria 4. capi 3. pag. 147. licet in quinta reiiciant. Item in Concilio Mileuitano, omnes patres eo vocabulo vsi sunt: capi. 12 & Diuus Augustinus sermone de tempore 251. præfuit & idem Augustinus Concilio Mileuitano, vt dicunt idem centuriatores centuria quinta, cap. 9. pagina 835. Sacrificium, quod Missam dicimus, esse oblationem corporis & sanguinis Domini in altari, non alias oblationes, docet ca. 3. & 4 Apostolorum D. Dionys. de Ecclesiastica Hierarch. capit. 4 quia ibi salutaris hostia offertur, vt ait Diuus Martial in epistola ad Burdigalenses: Diuus Ignatius ad Smirnenses: vide cano. in Christo semel, 53. de consecrat. distinct 2. ca. cùm frangitur hostia, 37 eadem dist 2. de Consecrat. explicatur autem quod dictum est, quod semel immolatus est Christus in semetipso, & tamen quotidie immolatur in Sacramento: & in c. semel, 52. & dicto can. in Christo, de Consecration. distinctione secunda. Primus, qui Sacramentum instituit, fuit Dominus noster IESVS CHRISTVS in cœna; posteà apparens post Resurrectionem discipulis ad Emaus proficiscentibus, iterum communicauit; est Apostoli deinceps idipsum fecerunt: 1. ad Corinth. xj. Adiecit quædam quæ secreto inter consecrandum dicuntur: & orationes aliquas, D. Iacobus Frater dictus Domini, & D. Basilius, vt habetur in sexta Synodo, capit. 32. & refertur in ca. 47. Iacobus, de consecration. distinction. prima. Et Egesippus apud Eusebium ait, hunc primum fuisse constitutum ab Apostolis Episcopum: Et, λειτουργεῖν, λειτουργὸς, porrò dicitur solemnium sacrorum administrator vnde Missa Græcis, λειτουργία. Et hæc Græcè habetur scripta, apud Clementem Romanum libro octauo, constitutio. Apostolica. ca. decimoquinto decimosexto, & decimoseptimo. Extat, & Liturgia, Diui Matthæi Æthiopica lingua cum Latina explicatione. Item alia, Diui Chrysostomi, & aliorum. Gregorius Magnus etiam Gelasianũ Codicem de Missarum solemnitatibus recognouit, & Antiphonarium & Sacramentorum librum, à se compositum edidit, & Missæ solemnitatibus & orationibus quædam addidit.

CAPVT SECVNDVM.

De Missarum distinctione.

1 MIssarum distinctio, quod pertinet ad Sacramentum, non est substantialis; eò quòd in omnibus idipsum Sacramentum offeratur. [a] Sed fit distinctio ratione solemnitatis adhibitæ: nam quædam alta voce solemniter, conuentualiter cantantur: aliæ submissa voce: [b] item aliæ ratione temporis habent orationes, & alia de die, de feria: [c] aliæ de festiuitate, [d] quædam ex deuotione, [e] & ratione eorum pro quibus offertur: quædam pro viuis, [f] quædam pro defunctis. [g] Sic habita ratione eorum in quorum honorem dicuntur: quædam de Spiritusancto aut de Sanctißima Trinitate: quędam de virgine Maria. Est, & in diebus profestis, quædam alia in Missis distinctio; vt cùm Missa ad honorem beatißimæ Virginis celebratur, [i] non dicatur hymnus Angelicus, nec symbolum decantetur; licet in Missa propria, præfatio decantetur, ídque factum, vt inter solemnitatem & commemorationem, differentia ostendatur. [k]

SCHOLIA.

a can. relatum est nobis, xj. de consecr. dist. 2.
b cùm creatura, xj. de celebrat. Missar lib. tertio titul. 4. Quemadmodum, & statutum tempore interdicti Ecclesiastici Missas dici submissa voce; sine campanis: ianuis clausis, capit. fin. 6. adiicimus, de Sententia excommunicationis in Sext. Ea ratione quædam dicuntur Missæ peculiares & priuatæ, in quibus populus, non tenetur adesse: contrà publicæ, quibus adest: ca. & hoc attendendum, de consecratione distinctione prima.
c can sufficit sacerdoti, 53. de consecratione distin. 1.
d Dicto cano. cùm creatura, xj. de celebr. Missa.
e ca. secundo de celebratione Missa.
f ca. de nominibus, 73 de consecratione distinctione prima: ita fiunt pro ægrotis, pro peregrinis, pro afflictis, pro amicis, & pro similibus viuorũ causis.
h capite secundo, capit. cùm creatura, de celebrat. Missar. can. animæ defunctorum: & can. non æstimemus, 13. quæstione secunda: vide. Sotum in quarto libr. sententia. distinctione 45. quæstione secunda. Syluestrum, in verbo *suffragium*, in Sũma.
h capit. secundo & ca. Concilium nostrum, quarto, de celebrat. Missar. can. cum inter, 29. de Verbor. significatione.
i cap. significatum est vndecimo, de Præbendis.
k Dicto canon. Concilium nostrum, quarto de celebratione Missarum.

CAPVT TERTIVM.

Ex quibus partibus complentur officium Missæ.

1 Missa constat quatuor partibus: prima post exordium cõfessionis, doctrinam habet ex sacra scriptura epistolam & Euangelium: Secunda, consistit in consecratione cum gratiarum actione super pane facta & vino: tertia habet præceptionem Sacramenti; Quarta orationẽ pro omnibus fidelibus. [a] In primitiua Ecclesia in principio Missæ Psalmi legebantur, verum posteà Psalmi in cantum sunt translati; vnde introitus Missæ, gradualia, offertoria, & cõmunio quæ cantantur, & ferè sunt ex Psalmis sumpta.[b] Missa propriè & substãtialia Missæ sunt in consecratione & cõfectione Sacramenti oblati Eucharistiæ, reliqua autem quæ sacerdos vel Chorus canunt, gratiarum actiones sunt; vel obsecrationes, [c] vel mysteria seu repræsentationes, & commemorationes sanctissimæ Passionis, & eorum quæ in ea gesta sunt. Ideo adhibentur sacrastæ vestes, [d] stola, manipulus, [e] Psalmi introitus, gradualia, communio quæ ex sacra pagina sumpta sunt, [f] vt gloria Patri, Kyrie eleison, Pater noster, [g] Gloria in excellis, Alleluia, [h] Pax vobis, [i] Dominus vobiscũ, [k] orationes collectæ, [l] Amẽ, [m] epistola, [n] Euangelium, [o] offertorium, [p] oblatio vini & aquæ quæ fit à sacerdote, [q] sursum corda, [r] præfatio, [s] fractio hostiæ in tres partes quæ fit à Presbytero celebrante, [t] pacis datio ante cõmunionem, [v] cõmendationes quæ fiunt pro viuis & defunctis, [x] benedictio post Missã [y]: & alia quæ sine mysterio nõ sunt. [z]

SCHOLIA.

a De quibus vide in Antididagmate Coloniensis Ecclesiæ. cap. 31. & sequentibus.
b Ca cantantes, §. ab officio, & ca. in Sancta, 92. distinctione.
c Ca vtrum, de Consecratione distinctione 1.
d Ca. vestimenta, de Consecratione distinct. prima
e Ca. Ecclesiastica, vigesima tertia distinctione.
f Dicto cano. cantantes, §. ab officio, 92. distinctio.
g Ca. de Hymnis. de Consecrati. distinctio. secunda.
h Ca. cùm aliquis, vndecima quæstione tertia.
Dicto ca. de Hymnis, & ca hi duo, de Consecratione distinctione prima: loco cuius Episcopus celebrans dicit, *Pax vobis*, can. non omnes, secunda, quæstione septima.
k Dicto ca non omnes, secunda quæstione septima.
l Ca. hoc quoque, de Consecratio. distinct prima.
m Dicto canone de Hymnis, de consecratione distinctione secunda.
n Ca. sedulo, 8. distinctione.
o Ca. omnes fideles, de Consecratione distinctione prima.
Ca. omnis Christianus, de Consecr. distinct prima.
p Ca. in Sacramento, de Consecrat. distinct. secun-
q da: probantur, & verba illa, quòd Eucharistia sit oblatio benedicta, adscripta, & rata, in ca. vtrum, de Consecratione distinctione secunda.
r Can. quando autem, de Consecrati. distinctione prima.
s Ca. inuenimus, de Consecratione distinctione prima: vbi enumerantur decem species præfationum, dicendarum in Missa, ratione diuersorum temporum: additur, & decima, in ca. fin. : . in 70. dist Addunt, & nunc religiosi medicantes ordinis sancti Francisci, propriam in eius festiuitate
t ca singuli, de consecratione distinctione secunda.
v ca. pacem, de consecratione distinctione secunda.
x ca. visum, & can de nominibus, de consecratione distinctione prima.
y ca. Missas, de consecratione distinctione secunda.
z Veluti dum panis tantum triticeus aximus vinum aqua mistum adiicitur, quæ explicantur, in ca. cùm Marthæ, de celebra. Missarum, & cum aliis in principio, secundę distinctionis, per septem canones, & apud Cyprianum, libro secundo, Epistolar. epi. 2. Cæcilio fratri, & in capitulis Martini Græcæ Synodi Bracharensis, ca. 55. In . oncilio Carthaginensi, 3. ca. 24. In Africano, cap. 4. in sexta Synodo, cap 28. Iubetur, & plus vini quàm aquæ infundi in Calicem, ca. pernitiosus, 13. de celebra. Missa. & quod panis in quo consecratur apud nos debeat esse azimus sine fermento, in c. fin. de celebr. Missa. vbi id statuitur & pœna, in eum qui aliter fecerit, aut in vase ligneo consecrauerit, aut sine aqua & lumine, vt deponatur ab officio, & beneficio. Ibi tamen cauenda Glos. Hugonis, ad verbum, *fermentato*, dicens, quod si quis confecerit, de fermentato pane in Ecclesia Occidentali nihil ageret, eùm Ecclesia Occidẽtalis in fermẽtato faciat: vide D. Thomam, 3. parte summæ quæstion. 74. artic. 4. Quare verò misceatur aqua vino, & in quid conuertatur aqua per consecrationem, vide cap in quadam, . & can. cùm Marthæ, 6. §. quæsiuisti; de Celebra. Missa.

CAPVT QVARTVM.

Personæ sacrificio Missæ celebrando requisitæ.

IN sacrificio hoc Missæ celebrando, saltem duæ personæ requiruntur præsentes: [a] eius qui consecrat, nempe sacerdotis, [b] & illius qui consecranti seu celebranti adesse debet, vt respondeat; qui si haberi potest clericus saltem esse debet. [c] Nam laici quando sacra mysteria cælebrantur, secus altare inter clericos stare vel sedere non debent præsumere: [d] Prohibitum quoque vt vlla fœmina ad altare præsumat accedere, aut Presbytero ministrare, aut intra cancellos stare aut sedere; [e] quamuis sint Deo dicatæ & sanctimoniales: nam nec illis licet sacra vasa tangere, vel sacratas pallas; vel incensum circa altaria deferre. [f]

SCHOLIA.

a Non enim solus Presbyter Missarum solemnia, vel alia diuina officia: sine ministri auxilio potest solus celebrare, ca. proposuit, 6. . fin. de Filiis Presbyter. lib. 1. tit. 17. quare Ecclesia dedicari non debet, quin saltem ex reditu posit Presbyterum, & clericum nutrire: ca. nemo, de Conse dist. 1 ca. illud, 7. quæ. 1.

ca.in omnibus,81.dist.ca placuit,1.q.2. Aliquando ex decretis Soteris Papæ,ca.8 decretum etiam fuit, ne Presbyter celebrare præsumeret, nisi duobus præsentibus,sibique respondentibus:quia cùm pluraliter à Presbytero dicitur, *Dominus vobiscum*, inquit,vel,*orate pro me*, duorum saltem debeat habere responsionem:ca.hoc quoque,61.de Consecr. dist.1.Burgard.lib.3 Decretorum, ca.74.& 68.Iuo parte 2.ca. 127. Idipsum statutũ in Concilio Nauetensi,ca.30.In Concilio Moguntino,1.ca 43.Glossa tamen in dicto ca hoc quoque,ait hodie receptum esse,vt cum vno possit sacerdos celebrare,si populus non adsit;imo & ipsum solem sacerdotem posse celebrare inclusum, si clerici copia non adsit, non aliter:sicut in c quæsiuit, 14. de Verbor signific.in necessitatis causa, Presbyter solus potest infirmum vngere;extra necessitatem non vnqne, quod dictũ sit: *Si quis vestrum infirmetur inducat Presbyteros*, in plurali,in c.vnico,de Sacra vnctio Quando enim in casu necessitatis Presbyter celebrat cum vno clerico,vel solus,etsi in plurali loquatur,tamen Ecclesia supplet defectum eorumqui absunt.Et hęc olim obtinebant,quæ videtur reformata in Concilio Basiliensi,& in Pragmati. sanctione,titulo de His qui in Missa non implent Credo, vbi tanquam abusus corrigitur, & prohibetur, ne Missa priuata dicatur sine ministro. Fuit etiam anteà opinio Hugonis ad dictũ ca.hoc quoque,improbans Glossam eius,quæ notat Presbyterum dicere posse Missam sine ministro,sicque & Hostiensis cum Hugone sentit,in tit. de Celebra.Missa.§. & qualiter, vers nec solus, in summa. Ego autem Glossæ opinionem sustinerem in maxima causa necessitatis,vt si captus esset sacerdos,vel inter Hæreticos,vbi nullus esset clericus vel Christianus,qui ei responderet:vel si mulieres tantũ adessent,nihilominus tamen, si quis melius sentiat, non contendo.

b Ca.cleros,21.dist.ca.1.§.vna verò,de Summa Trinita.& fid.Cathol.ca Presbyter,3.68.dist.ca. Daibertum, 1. q.7.qui enim sacerdos non est,non potest Missas dicere:c. .2 de Clerico.non ordina.ministran.libro quinto,titulo 9.

c Cap.1.de Vita & honest.clerico.lib. 3.tit. Si quidẽ clericus inueniri possit:c.proposuit,de Filiis Presb. can.illud,15.vbi & ratio, 7.q.1 Quod si nullus adsit clericus,tunc cùm celebrare decreuerit,poterit cũ laico;vel, vt loquitur Iohannes Andreas, cum seruitore:in Glos.in Clement.ne in Agro, Dominico, §. ad hæc,ad verbum,*Seruitutis*,de Statu Monach. & c.ad proposuit,de Filiis Presbyt.Attamen laicus qui iuuabit celebrantem, debet cauere ne Sacra.vasa,aut ornamenta,tangat,vt dicemus mox.

d Ca.1.de Vita & honesta clerico.vt autem hæc facilius intelligantur, obseruare oportet; laicos seorsum esse debere à clericis in Ecclesia,vt possint clerici liberius, & sine impedimento officia peragere; quod& in primitiua Ecclesia decretũ fuisse testatur Clemens Roma.cuius verba in c sacerdotum,30. de Consecra.distinct.2.Idipsum,& in Synodo Eugenij,2.& in Synodo Leonis,4.c 33.& in 7.lib.Capitulariorum Caroli Magni,capitulari,278 & in 6 Synodo, c.69.In Concilio Turonico,2.c.4.Ansel. libr.5.c 78.Atque in capitulis Martini Cõcilij Brachatẽsis,c45 cuiusverba,in ca 3. non liceat, 93. di. scriptum est: *Non liceat in pulpito psallere aut legere, nisi qui ab episcopo lectores sint ordinati*: vbi Glossa, argumẽtũ esse ait pro laicis,qui non cantant in pulpito,sed alibi in Ecclesia;& cùm officiando nõ possit populus dicere Amẽ,tamen nõ officiãdo potest. In ca.sedulo,12. iuncta Glos.in verbum, *Amen*, 38. dist.Refert & ibi Glossa ad verbum,dicat, Presbyterum cum populo tantum, posse officiare; quam tamen sententiam videtur improbare.Prohibitum, & fuit in Concilio Agathensi,c 64.& in c.30.non oportet,23 dist. non sacratos ministros licentiam habere ingrediendi Sacrarium,quod Græci vocant Diaconium,aut contingendi vasa Dominica. Idem statutum,in c.in Sancta,41.de Consecr.distinct 1. Accedere,&ad sanctum altare laicis prohibuit Cõcilium in Trullo,c 69 Prohibetur,& in c.vestimẽta, 42.de Consecr.dist.1.ne vestimenta Ecclesiastica & sacrata, quibus Domino ministratur, ab alijs contingantur aut ferantur, quam à Sacratis hominibus, ne vltio quæ Balthasarem regem percussit, Daniel 5. eosdem percutiat. Et quo tempore etiam Monachi non erant clerici, prohibuit Synodus in Trullo,c.33. Monachum, qui non accepisset Characterem,ad altare accedere, similiter & Synodus Laodicẽsis, c.15.& 21.& in Synodo Nicena,2.c.14. quod intelligendum,si cum manus impositione nõ fuisset factus lector:ad altare autem,pro accendẽdis cereis vel luminibus,non prohiberetur sine ministerio accedere.

e Sic statutum in Concilio Maguntinensi,& in c.1.§. fin.de Cohabitat.cleri.& mulier.lib.3 tit 2.& ca.1. de Vita & honesta.clericor Quia nec mulieres possunt ad vllum ordinem Ecclesiasticum vocari, nec ad ipsum quidem clericatum,vt ait Diuus Thomas in 4.sententia.distinctio 15.q.2.arti.1.&2.& statuitur apud Clementem lib.8.Constitutio.Apostolicarum ca. 3. *Virgo non ordinatur, mandatum enim Domini non habemus*.Hincque reprobatur & merito opinio Capharnaitarũ,dicẽtium mulieres ad sacros ordines Ecclesiæ promoueri vel ordinari posse: reprobatur & eodem modo sententia Glossæ,in c.23. Diaconissam,27.q.1.dum ait: *Monialem si ordinaretur,recipere Characterem*,nam id iure reprobatur quamquam admittatur, monialem posse benedici, & ordinari ad aliquod ministerium in Ecclesia, monialium causa, non autem ad ministerium altaris vel officij diuini. Prohibitum, & in canonibus Apostolicis apud Clementem Romanum,c.6.& 9. mulieribus, ne in Ecclesia doceant, ne baptizent, aut loquantur:quod & prohibuit Diu.Paulus,1.ad Corinthios,ca.14.Ita etiam naturæ,& decoro conueniens fuit; ne qui sacris intendunt, earum præsentia transferentes animum à Dei seruitio in illas,concupiscentia illicita tangantur.Cõgruit quod tradit Cyrillus Hierosolymitanus Patriarcha in Procatachesi:*In Archa Noe* (inquit) *quæ erat vna erant Noe & filij eius cum vxoribus, hoc conclusam Ecclesiam significat,& nos omnes intus hæc tamen separentur,vt sint cum viris viri & mulieres cum mulieribus, ne studium salutis, sit perditionis*. Nam vt Virgilius ait,3.Georgicorum:*Carpit enim vires paulatim, vrit que videndo, fæmina*, & Propertius lib. 3. Elegia.

Qui videt, is peccat, qui non te viderit ergo
Non cupiet, facti crimina lumen habet.

Obiectum mouet potentiam:Vidi tamen aliquãdo in monialium quarundam cœnobio,puellas ex more, & ipsas moniales sacerdoti Missam agenti iuxta altare inseruire, & aquam aliámque ei ministrare necessaria,in modum clerici: quem morem potius dicere possumus corruptelam, & delinquendi occasionem,prætextu religionis,saltem cogitãdi malum;bonum quamuis castúmve & irreprehensibilem,dederis sacerdotem celebrantem;quamuis, & vnà dicas castissimam monialem sacerdoti in altari,

sequentem:

seruientem: proximitas námque illa sexus, maximè ex innato fomite: & insidiis diaboli, potest addere virus puritati. Quod ita verè dixit quidam senex præpositus, suis Monachis, de sua castitate fidentibus, & ideo consortium mulierum auersantibus, vt eiusdem naturæ & ab illis nati. *Filioli* (inquit) *sal ex aqua est, & si appropinquauerit aquæ statim soluitur & deficit Et Monachus simul ex muliere est: itaque si appropinquet mulieri, soluitur & ipse, ac in id desinit vt Monachus nō sit*: vt refert Ioānes Moschus in libro qui inscribitur pratum spiritale, c.217. Docet & Basilius Magnus, sermone de vera virginitate, cōgressum viri ad mulierem latenter incitare concupiscentiam corporum, & si anima imperet, & ideo declinandum virginibus. Prohibitum & est in Cōcilio Romano sub Innocentio 3.cap.27.ne Sanctimoniales vna cum canonicis vel Monachis conueniant, in Ecclesia, in choro ad psallendum: relatum in ca. perniciosam, 25.§.fin q.2. Eáque ratione prohibitum est, duplicia esse monasteria in quibus habitarent sub eodem tecto vel monasterio Monachi, & Monastriæ seu moniales, in Nicena Synodo 2.cap.20 & in Nouella 123.de Sanctissimis Episcopis, ca.36.§.in omnibus autem monasteriis, & in l. Græca. nunc inserta Codici Iustinianeo, in l. Sanctissimarum, 44.de Episcop. & cleric. C & in Nouella, 133.quomodo oporteat Episcopos viuere, c 3.seu §.non ingredientur. Imo prohibitum est, ne ex veste alicuius mulieris fiat casula, vel alius ornatus Ecclesiæ: nam cum improborum cōtactu pompáque secularis luxuriæ polluuntur, ad officia sacri ministerij videntur indignæ, can ad nuptiarum 43. iuncta Glossa, de Conse dist 1.ex Concilio Aruernensi, c.8. refert & Burchard. li.3. Decreta. c.108. Neque superioribus repugnare videtur, quod aliquando in vtroque iure inueniantur fuisse in Ecclesia Presbyteræ, & Diaconissæ, mulieres: vt de Presbyteris, in ca.18. Presbyter 32.dist.de Diaconissis in Authentica Diaconissam, de Episcop. & cleric. in Nouella 123.de Sanctiss. Episcop ca 30. seu §. Diaconissam, & alibi: nā ista nomina, habent officia alia, quam accommodari possint ordinationi Ecclesiasticæ, & ministerio diuinorum. Quod sufficiet admonuisse ex Concilio Laodicensi, in cap xj. vbi sic explicatum *Mulieres* (inquit) *quæ apud Græcos Presbyteræ appellantur, apud nos viduæ seniores, vniuiræ & matricuriæ nominantur, in Ecclesia tanquam ordinatæ constitui non debent.* Videndus Balsamon ad eum locum. Erant & Diaconissæ constitutæ in Ecclesia, vt curam gererent fœminarum in Ecclesia, vt ibi suo loco & honestè, vtque oportet essēt: vt de officio earum plenè Clemens Romanus, lib. 2.Constituti. Apostolica c.61. erant & illæ aliæ quā moniales, certo tamen numero Ecclesiis assignatæ, seruitij causa seu officij, quæ si deliquissent, & pœnæ nomine in monasterium detrudebantur: cap 30. seu §. Diaconissam, Nouellæ 123. de Sanctiss. Episc
f Ca.25. Sacratas, 23.dist. & apud Diuum Clementem lib.8. Constitutio. Apostolica. c.34. Diaconissa non benedicit, sed nec aliquid ex his, quæ faciunt Presbyteri vel Diaconi ipsa exercet; sed tantum in portis obseruat introitum fœminarum, & dum mulieres baptizantur ob honorem & pudicitiam sexus cum Presbyteris mulieribus adest.

CAPVT QVINTVM.

Missas qui non possunt dicere.

1 Missas celebrare nequeunt, in primis qui non sunt Presbyteri:[a] neque omnes qui sunt, semper dicere possunt, veluti peregrinus, aliundè veniens sine literis commendatitiis, quibus appareat eum esse Presbyterum, vel si aliundè non appareat Presbyterum esse: si tamen talis voluerit secretò non palàm, ex deuotione celebrare, poterit sustineri,[b] item Presbyteri depositi, excommunicati, interdicti, suspensi celebrare non debēt: & si fecerint, peccant, & puniuntur,[c] veruntamen si depositi etiam & degradati celebrent & consecrent contra prohibitionē, conficiunt Sacrosanctum Domini corpus & sanguinem,[d] & Sacramēta per illos collata quamquam illi grauissimè ob indignitatem suam peccent tamen efficacia sunt.[e] Idipsum, & de publicis concubinariis rescriptum: quorū officia quādiu in Ecclesia tolerantur, non sunt contemnenda, & condemnati nihilominus consecrant; sed quantum ad detestationem criminis notorij, non sine graui peccato consecrant.[f] Non celebrat etiam Presbyter, cui duo digiti cum medietate palmæ manus, abscisi sunt; quia non securè, propter debilitatem; nec sine scādalo, propter deformitatem membri, id facere potest.[g] quemadmodum & propter scandalum à celebratione remouetur, leprosus:[h] & propter impuritatem, sacerdos qui concubuerit cum muliere, donec se purgauerit;[i] vt & Hæreticus,[k] Simoniacus,[l] qui ieiunus nō est, aut qui etiam aliquid mēdicatum gustauerit.[m] Annotabimus autem, quod Presbyter, qui in mortali peccato scit se esse cōstitutū, & tamen non potest propter aliquam necessitatem, solemnia Missarum intermittere, si propter sceleris sui conscientiam dubitet consecrare & non consecret, sed fingat se consecrare, grauius peccat, quàm consecrando indignè.[o]

SCHOLIA.

a Suprà id dictum, & probatur ex c.1. & 2. de Cleri. non ordinato ministran. ca.1. & fin. de Conse. dist. 1. cap.1.§. vna verò, de Summa Trinitate.

b Ca. fraternitatis, 3.de Cleri. peregrin. lib.1. titu 22

c In ca. 1. & quinque sequentibus, & penul. de Cleric. excommunica ministran. lib. quinto. titu. 28.

d Gloss.1.in c 2.de Cleri excommun ministran. quia per depositionem, vel degradationem, ordinem nō admittunt; sed prohibita videtur illis in perpetuum ordinis executio: ca eos qui, 20.q.3. ca. quod quidā, 1.q.1.c. ostenditur, de Consec. dist.4 c. licitè, 22 q 7. & sic etiam Sacrosanctum corpus sacerdos depositus conficit, vt Hæreticus, si in forma & intentione consecrandi quæ est in Ecclesia, consecrant, dict. c. quod quidam, & can. neque, 1. q.1. nec potest etiam Papa post Characterem impressum, ordinis auferre virtutem: quæ sententia verior habetur, reiecta cōtraria, quam & omnes Theologi approbant lib. 4. sententiarum distinc. 13. D. Thomas, 3. parte quæst. 82. articulo octauo,

e Ca. fin. 15. quæst fina. ca. fin & ibi videnda Glossa de Clerico excommuni. ministran.

f Vide ca. vestris, 7. & ca. fin de Cohabitat. Cleric. &

mulier.lib 3.titu.2 Concilium Lateranens.sub Alexand.3.parte 50.cap.8.can.nullus,can præter hæc, 3.distin. & quæ de his tradit Nauarrus in Manuali confessariorum,c.25.facit,ca.fin.de Temporib.ordinatio.lib 1 tit.25.Vt autem scias quomodo suspenduntur,& ministrent post lapsum sacerdotes, vide totam,quinquagesimam distinctionem.

g Cap 2.de Clerico ægrota.lib.tertio titulo sexto.

h Cap 3.& 4.eodem titulo, de Clerico ægro.

i Nam eo tempore quo quis dorminit cum muliere, etiam cum vxore legitima debet abstinere à sumptione Sacrosancti Dominici corporis, per septem prima capita,3 .quæst.4 Idipsum decretum ob pollutionem nocturnam,ex consensu animi; & culpa accidentem,tota sexta distinctione.

k Vide de istis Hæreticis & Simoniacis & Schismaticis in dict.c.tractantibus Sacra mysteria,& de efficacia eorum,in ca. fertur, cum pluribus sequentibus,1.quæstione 1.vbi distinctiones adhibentur.

l Ca tanta,7.5.item omnis,ca quoties,5.de Simonia.

m Ca.nihil,16.vers.nullus,7.quæst.1 ca.liquido,54 de Consecrat.dist 2.cap.si constiterit,12.de Accusatio. sicque nec aquam consecraturus, callidam potest ante sumere:c.ex parte,de Celebra Missar.facit,ca Sacramenta,cum sequentibus:& c. tribus,de Consecratione distinctione 2.Notanda autem Glossa in dicto ca.Sacramenta, dum ait: *Textum abrogatum in eo,quod permittebat in cœna Domini, &c.* Neque etiam medicinæ causa quippiam præassumere licet, neque rursus qui duas Missas dicturus est ex permissione,post sumptionem corporis & sanguinis in prima debet bibere vinum, quod super infunditur eius digitis post receptionem.quia inde solueretur ieiunium, quod tamen non soluitur per sumptionem sanguinis, & corporis Domini; ita soluto ieiunio non potest secundam Missam celebrare, & in ea communicare:ca.ex parte,5.de Celebr. Missa, vbi tamen notat Glossa final approbata,contra errorem Hugonis, quod si sacerdos post cibum vel potum acceptum conficeret vel consecraret, malè faceret: nihilominus tamen, quod verè consecret: iuxta ca. liquido, de Consecratione distinctione 2.

n Ca.de Homine,7.& ibi ratio,de Celebra.Missa.vide Diuum Thomam parte,3 quæst 7.artic tertio,& quæstione 80.articulo quinto.

CAPVT SEXTVM.

1. *Quædam obseruanda in Missa in præparatione.*
2. *In loco.*
3. *In vasis,Calicibus,& linteis.*
4. *In tempore celebrandi.*
5. *Et quoties.*
6. *Gratis dicantur.*
7. *Missa,Episcopi Missa.*
8. *Audienda in Parochia.*
9. *Ex integro.*

1 Missam dicturus, quia Sacrosancti Domini corpus, & sanguinem consecraturus,& sūpturus est,ᵃprius debet peccata sua confiteri: ᵇ & animam ab iis purgare, & se præparare.ᶜ Non debet ad altare velato capite,aut cum baculo venire. ᵈ

2 In dicendo debet ordinem Ecclesiæ Metrapolitanæ seruare, ᵉ adhibito igne, & aqua, ᶠ & in locis tantum ab Episcopo consecratis, vel in aliis ex eius permissione, excepta causa necessitatis celebrare, ᵍ vel in altari viatico seu portatili, ʰ nec in oratoriis priuatis. ⁱ Episcopus etiam non dicit Missam in monasterio sibi non subiecto sine Fratrum consensu. ᵏ Neque sacerdos simplex Missā faciet in eo altari,in quo Episcopus eo die fecit, ˡ neque vllus sacerdos in eo loco,in quo paganus sepultus sit:ᵐ non in Ecclesia polluta ante eius reconciliationem: ⁿ non in locis interdictis ;ᵒ non super monumenta mortuorum ᵖ

3 Sed neque Presbyteri consecrare debent sanguinem Domini in ligneis, ᑫ vasculis seu Calicibus,& patenis,aut in vitreis, aut cereis,aut Aurichalci ʳ sed in aureis, argenteis aut stanneis, ʳ non consecrabunt item super serico panno aut tincto, sed super lineo ab Episcopo consecrato, ˢ

4 Celebratur, & Missa in prima parte diei, ᵗ excepta vigilia Natalis Domini, in qua & nocte Missæ celebrantur. ᵛ

5 Sufficit autem sacerdoti,si vnam in die dicat: quidam tamen pro defunctis vnam,aliam de die dicunt: ˣ & in festo Natalis Domini tres: ʸ & propter penuriam seu defectum Presbyterorum duas in duabus Ecclesiis, ᶻ interdum & duas in Ecclesia vna,propter rationabilem aliam necessitatem. ᵃᵃ

6 Missæ gratis dici debent,ᵇᵇ in Missa Dominicali Parochiæ denunciandæ festiuitates hebdomadæ,inter solemnia videlicet Missarum. ᶜᶜ

7 Episcopus dum Missam agit in solemnioribus diebus, septem aut quinque,aut tres Diaconos adstantes habere debet. ᵈᵈ

8 Oratur ibi pro viuis & defunctis. ᵉᵉ Dominicis& festiuis diebus saltem,quilibet debet Missas audire in propria Parochia, alioquin si contemnens in alia inueniatur, ex contemptu propriæ reiici potest. ᶠᶠ

9 Missam autem sæcularibus etiam audire ex integro præcipitur, donec finita sit, ᵍᵍ benedictio fuerit data: ʰʰ excommunicati tamen, & interdicti, ad diuina officia non sunt admittendi. ⁱ

SCHOLIA.

a Toties enim sacerdos corpus Domini sumere debet,quoties immolat & consecrat,etsi bis vel ter ex necessitate, vel alio modo permisso, Missas dicat, toties debet corpus Domini consecrare & sumere, ca.relatum est nobis, 11.de consecratione distinct.2. Ex Concilio Toletano,12.capit.1.nec debet corpus sine sanguine sumere:ca.comperimus,12.de consecratione distinctione secunda.

b ca.quotidie,13.de consecra.dist.2. quare reprehendendum quod alicubi hanc salubrem formam omittunt,si possint habere confessorem:videriut autem num de iustitia sua nimium fidentes, incidant in præsumptionem Pharisaicam: cùm & septies in die possit peccare iustus.

c Iuxta Diuum Paulum 1.ad Corinth.11.*Probet se ipsum homo,& sic de pane hoc edat,&c.*

d ca.nullus Episcopus,57.de consecrat. distinct.1. vbi

errant:

errari:& Gl notat,ad verba,*cum baculo*,ideo nemi-
nem promouendum esse adPresbyteratum,qui sine
baculo non posit sustentare in altari, vt& dictum
in can.si quisex infirmitate, 55.distincti. Et rursum
1 Glossa ad dictum ca.nullus, ad verbum, *præsumat*,
Episcopum dum prædicat nihilominus habere de-
bere Mytram & baculum , quod tunc alleget cau-
sam Dei tanquam pastor:arg.canonis disciplina,45.
distinctione.

e ca.Institutio.31.de consecra.distinct.2.c.penul & fi.
duodecima distinctione.

f capite fin. de celebratio.Missar.

g ca.1.in princip.& 6. si enim,ca. sicut non alij,& ca.
Missarum,12.ca.hic eorum,14 & can. nullus Pres-
byter , de consecratione distinctione secunda.

h Licet enim, & pro Ecclesia consecrata habetur,vbi
illud portatile ponitur ad illum effectũ celebrandi
in necessitate missam , in ca.fin.de Priuileg.in Sex

i Non licet celebrare in oratoriis priuatis , maximè
non consecratis , & nisi ex necessitate, vel ex dis-
pensatione Episcopi in sua diœcesi, & cum distin-
ctione,ca.si quis etiam,de consecratione distinctio-
ne prima:ca: sicut non alij,eodem,de consecratio-
ne dictinctione prima , cum similibus. Iure ciuili
oratoria etiam priuata permittuntur ; verùm, ἱερὰν
μυσταγωγίαν , sacra mysteria agere non permittitur,
Nouella 58.vt in priuatis domibus sacra mysteria
non fiant,& in ea si quis, in sua domo, c.8.Nouel-
læ 131. de Ecclesiasticis titulis , sancitur eum pœna,
nequis in proastus, vel domibus , vel fundis , vel
priuatis locis,sacra mysteria facere:seu ἐκκλησιαστικὴν,
λειτουργίαν peragant. Atque etiam olim eum qui sine
consensu Episcopi,in priuata domo vel possessione
sacrificasset , canones notabant : vt, παρασυνάγωγον,
vt notat Balsamon,ad c.31. Synodi sextæ in Trullo,
Posteà tamen Leo Imperator in Nouella quarta,
vt non modo vniuersalis Ecclesiæ sacerdotes , *&c.*
permisit sacerdotibus in priuatis domibus , ἱερᾶσθαι
καὶ μυσταγωγεῖν , sacrificare , & sacerdotij quæ sint
exercere.

k ca. Abbas in monasterio , secundo,can. luminoso,
sexto , & penult. 18. quæstione seconda : quemad-
modum in Ecclesiis constructis ab exemptis in lo-
cis non exemptis nõ potest celebrari sine consensu
& licentia Episcopi,cap. authoritate , de Priuilegiis
in Sexto.

l ca.fin.de consecratione distinctione secunda.

m Dicto c.fin. de consecratione distinctione secunda.

n can. 16.qui,18. de Sententia excommunicationis in
Sexto.

o Clement.prima, de Sententia excommunicationis,
dicto capit , is qui , vers. his verò.

p ca non oportet , 29. de consecrat.distinct secunda.

q Probationes & rationes,in ca.vasa,44. de consecra.
dist.2.ex Cõcilio Triburẽsi c.18.c.fi de celeb. Mis.

r ca. vt Calix,45.de consecr. dist.2.ex Concilio Rhe-
mensi, cap.sexto , & ibi rationes.

s ca.consulto,45.de consecr.dist.2.& ibi ratio,vocant
hunc pannum corporalis.

t ca.necesse est,51.de consecr.dist.j prima pars & po-
tior est sex primarum horarum vsque ad meridiem,
l.more Romano , octauo , de Feriis in Pandectis.
Publica missarum solemnia, hora tertia,hoc est no-
na ante meridiem nostro more,fieri debent,can.&
hora tendendum, de consecratione distinct.prima.

v ca.nocte Sancta , 48.de consecr.distin.j; vbi ratio.

x ca.sufficit , 53. de consecratione distinctione tertia.

y ca.consulisti,3.ca ex parte,5. & c.te referente,12.de
cele.Miss.& dicto.c.nocte Sancta, de conse.dist.j.

z Dicto cap.consuluisti,ibi.*Nisi causa necessitatis* . de-
bet autem in singulis Dominicum corpus Sacro-
sanctum sumere: c.relatum xj.de consecrat.dist.2.

aa Glossa in dicto ca.consulisti.

bb Qui ea pactione & intentione Missam tantùm di-
cet, vt aliquid temporale accipiat, simoniam com-
mittit eius existens intentionis , vt pretio vendat:
quia aliquid reciperet pro spiritalibus ea inten-
tione Simonia est,ca.indices,1.quæst. 1.cum simılib.
Nihilominus tamen,verum est,Presbyterum posse
sine Simonia pro Missis celebrandis, & aliis spiri-
tualibus , aliquid licitè recipere ; non quidem pro
spiritalibus quæ æstimari nequeunt,sed pro labore,
& seruitio impenso, & si non sit ex officio obliga-
tus , vt Curio , qui pro officio tenetur Parochianis
gratis ob decimas Missas statutis dicere,c.vendentes,
1.q.3. maximè si qui accipit ob Missas , non habeat,
vnde viuere posit cùm nemo teneatur laborare
suis stipendiis, & ex altari viuere debeat, cui inser-
uit:c.cùm secundum,cum simi.ibi notatis,de Preb.

cc In princip.de consecratione distinctione tertia.

dd ca.Episcopus Deo , 59.& seq.de consec.distinct.1.

ee ca.visum præterea,72 .de consecratio.distinction.1.

ff cap.1.de Paroch.& Parochia.libro tertio titulo 9.

gg ca.Missas, 64.de consecratione distinctione prima.

hh ca.omnes fideles,62.& ca.cùm ad celebrandas,65.
de consecrat.di.1.ex Concilio Aurellianens.1.c.28.

ii ca.in Lateranensi, 1.vers.nec excommunicatos, de
Præb.c.cùm& plantaret,3.§.excommmunicatos,de
Priuileg.c.is qui,18.de Senten.excommu. in Sext.
&in constitutio.Apostolicis:D.Clemens,lib.2.c.6 .
& lib.8.ca.15.Cæterùm,aliquando in Concilio Car
thaginensi,4.c.84.& in c.Episcopus nullum,67.de
consecr.dist.1.fuit ita cautum: *Episcopus nullum pro-
hibeat ingredi Ecclesiam, & audire verbum Dei , siue
gentilem ,siue Hæreticum, siue Iudæum, vsque ad Mis-
sam Cathecuminorum*. Quod fuit antiquatum maxi-
mè dum de sacris misteriis peragendis tẽpus adest.
Eaque ratione,& priscis temporibus, vt in templo
Iudæorum , erant ianitores , sic in Ecclesia ostiarij
constituti,qui fideles admittant,infideles autem, &
excommunicatos reiiciant:ca.cleros,in fine,2 .dist.
ca.perlectis,25. dist. Quare,& in c.eos quos,118.de
consec.dist.4.Fœlix Papa 3.vt etiam habetur in eius
epist.1.ca. 2.statuit. Presbyteros,Diaconos vel Epi-
scopos , spontè vel coactè ab Hæreticis rebaptiza-
tos,omnino interesse non debere orationi fidelium,
vel Cathecumenorum,etiam si resipiscant : quam-
uis Glossa,ad di. c.Episcopus nullum:addat excep-
tionem,nisi esset aliqua spes conuersionis infideliũ,
túncque putat admittendos,per ca.Iudæi,de conse.
dist.4.Extat singularis constitutio Clementis 5. in
Concilio Viennensi,lata in Clem.2.de Senten. ex-
commu.contra Dominos temporales,qui terris eo-
rum Ecclesiastico suppositis interdicto, in capellis
suis,& aliis insignium locorum Ecclesiis,Missas &
alia diuina officia faciunt solemniter & publicè ce-
lebrari ; ad officia celebranda nunc hos , nunc illos
vocantes;& his non contenti excessibus,non solùm
per campanarum pulsationem, sed voce praconia
etiam populos interdictos ; vt interdicti non ob-
stante sententia , veniant ad audiendas Missas hu-
iusmodi vocant, & impediunt ne de Ecclesia excõ-
municati tempore Missarum expellantur. Atque
ideo ibidem excommunicationis sententia in eos
constituitur,à qua non possint ab alio quàm sum-
mo Pontifice absolui;colligiturque ex illo contex-
tu:iuncta Glossa,ad verbũ,*inexpleta* , debere Pres-
byterum Missam celebrantem eam incompletam

relinquere,

relinquere, si noluerit exire excõmunicatus qui tũc aderit, nisi iá incœpisset dicere canonẽ Missę. Quod tamen de plublicè, & nom inatim excommunicato, intelligendum est. Occultum enim excommunicatum, non vitamus in publico: c a. sub 6. q. 2. c. cùm non ab homine, de Sentent. excommun de quo & plene, Felinus ad c. Rodolphus, nu 39. de Rescrip.

CAPVT SEPTIMVM.

De quibusdam effectibus Missæ.

1 CVm iam dictum sit in titulo de Eucharistia, [a] de vi & efficacia istius Sacramenti Missæ, non vtemur repetitione: addemus tantùm, quod quando sacrificium altaris aut eleemosynæ, pro baptizatis omnibus offerũtur, sunt pro valde bonis gratiarum actiones: pro non valdè malis propitiationes, pro valde malis, etsi nulla sunt adiumenta mortuorum, tamen viuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt; aut ad hoc possunt, vt sit plena remissio; aut certè vt tolerabilior sit ipsa damnatio: [b] finis semper istius Sacramenti, salus est animarum. Quocirca Concilium Toletanum, exilij ergastulo plectit eos, qui interno liuore permoti ad pernitiem suorum inimicorum, altaria sacris vestibus exuunt, aut veste lugubri accingunt, vel consueta luminariorum obsequia Ecclesiis subtrahunt, vel Missam pro requie defunctorum promulgatam, pro viuis celebrant hominibus, non ob aliud, quàm vt ij pro quibus ipsi offerunt, sacrificium; ipsius Sacrosancti libaminis interuentu, mortis incurrant periculum. [c]

SCHOLIA.

a Suprà hoc libro titulo nono, capit. nono.
b ca. tempus, 23. §. cùm sacrificia, 14. q. 2 ex Diuo Augustino in Encheiridio c. 109. & 110. vide Sanctum Thomam in 4. sententiarum, distinct. 45. q. 2 arti. 2.
c In Concilio Toletano, 13. ca. 7. & in Concilio Toletano, 17. capit 51 & in can. Episcopi, 12. §. fin & ca. quicumque, 13. 16. quæstione quinta.

DE PREADICATIONE VERBI DEI.

TITVLVS VIGESIMVS SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Continuatio & prædicatio quid.

INter res spiritales necessarias Ecclesiæ Prædicatio est: quæ nihil aliud, quàm annunciatio verbi Dei, & voluntatis eius. [a]

SCHOLIA.

a ca. interrogo, causa prima quæstione prima.

CAPVT SECVNDVM.

De duabus speciebus prædicationis.

1 PRædicator bonus vel malus inuenitur: oportet verò, bonum & eum qui docet & instituit rudes animas talem esse, vt pro ingenio discentium possit semetipsum temperare, esse itẽ irreprehensibilem, maturũ, pauidum, [a] potentem in opere & sermone, [b] electum seu missum, [c] scientem scripturas sacras & canones. [d]

SCHOLIA.

a cap. 12 oportet, 8. q. j. & in epistola: Diui Clementis ad Iacobum, ca si rector, 43. dist. de Officio prædicationis, vide multa vtilia, in Concilio Tridentino, sessione quinta de Reformatio. capit. secundo, & sessione, 21. de Reformatio capit. quarto.
b ca. inter cætera, 15. de Offic. iudic. ordina. lib. j. tit. 31.
c ca. fin. § fin de Offic. iudic delega. lib. j. tit. 29 inter artifices longa est, & magna differentia, &c. l. inter artifices, de Solutio Pand. & personalia nõ mutant personam, leg. quia tale, Solut matri.
d c ignorãtia, in j. 38. dis. facit, c. quid est hoc, 17. di. 50.

CAPVT TERTIVM.

Quid prædicandum in Ecclesia.

1 VErbum itaque Dei erit prædicandum in Ecclesia, & quæ à Deo ipsi prædicatores didicerunt per sacras literas, non ex proprio sensu: [a] non admiscenda profana quæ oon ædificant: [b] annunciandæ virtutes & vitia: illarum præmia, horum pœnæ. [c] Qui indulgentiarum ratione quæstores sunt eleemosynarum, nihil vltra contenta in literis populo proponere debent. [d] Admonendus, & populus, vt decimas & alia iura Ecclesiastica fideliter exsoluat, [c] vt operas sibi inuicem exhibeat. [f]

SCHOLIA.

a canone finali, in trigesima sexta distinctione.
b ca. quinto cùm multa, 86. dist. iunge, ca. 1. 2. & ca. 7. legens, 37. distinctione.
c cap. exiit. §. nequicquam, de Verbor. signifi. in Sex.
d cap. cùm ex eo, 14. de Pœnitent. & remiss. lib. 5. titu. 3 §. fuerunt, & posteà aboliti prædicatores quæstuarij, in c. 4. de Pœnitẽ. & remissio in Sex. & in Concilio Tridentino session. quinta, de Reformatio. ca. secundo, §. fin. & session. 21. de Reformatio. cap 9.
e ca. 1. de Decimis in Sexto: Clementi. cupientes, 3. §. illos etiam, de Pœnis.
f ca. te quidem, §. fin. & ca. sequen xj. quæst. prima.

CAPVT QVARTVM.

Quibus liceat prædicare in Ecclesia.

1 OFficium prædicãdi verbum Dei priuilegiatum est, [a] & munus proprium Episcopi, [b] aliis prohibitum sub pœna excõmunicationis, nisi à summo Pontifice, vel loci Episcopo licentia detur. [c] Prohibitum & Monachis, [d] nisi sufficientes fuerint approbati vt &

clericis & Presbyteris:[e] requisita etiam & habita prælatorum suorum licentia, [f] non potest quis etiam idoneus prædicare in alterius parochia, sine eius curionis vel Episcopi licentia. [g] Quamuis etiam detur potestas prædicandi Monachis mendicantibus, & aliis in propriis monasteriis & alibi; tamen illis non licet prædicare in illa hora, qua locorum prælati cuiusmodi sunt curiones, prædicabunt, vel coram se facient prædicare, nisi in contrarium licentiam habeant.[h] Prohibitum, & est prædicare laicis cuiuscúmque sint scientiæ vel authoritatis, cum proprius ordo doctorum sit in Ecclesia Dei: [i] multo magis prohibitum mulieribus.

SCHOLIA.

a ca.quod Dei timorem 5. de Stat. monach.
b ca.inter cætera, 15. de Offic ordina.lib.j.titul.31.
c ca excommunicauimus,13.§.quia verò, de Senten. excommun.lib.5.tit.7.c.cùm ex iniuncto,12.de Hæretic. *quomodo enim prædicabunt*, inquit Apostolus, *nisi mittantur*, 2.ad Timothe 3. ad Romanos 10.in Concilio Tridentino, sessio.5.de Reformation.c.j. & sessione 24.de Reformatione,ca. 4.misit ita Dominus discipulos. *Euntes, prædicate Euangelium vniuersæ creaturæ, &c.* D. Matthæi, ca. fin.ca.in nouo, 21. distinct. Quare & Esaias dicebat ad Deum: *Ecce ego, mitte me*, Isaiæ 6.& in cap.9.in scripturis, 8.q.j.Elegit ipse Christus 12.Apostolos, & 72.discipulos: DD.Matthæi,ca.9.Lucæ 10.Quia autem Episcopi qui successerunt in locum Apostolorum, non possunt, per se semper vbique in sua diœcesi munus hoc prædicandi exercere, aliis probatis demandant, ca.inter cætera,15.de Officio iudi.ordina.
d cap. 9.adiicimus,16. quæstio.j.quia monachus,non docentis sed plangentis habet officium,can.monachus non,4.& sequentibus,16.quæstione prima.
e ca.doctos,2 .q.j.can.quod Dei timorem,5.de Statu Monacho.lib.3.tit.15.sic interdictum est mendicantibus Monachis prædicandi extraneis officium, & audiendi confessiones,in ca.vnico, §.confirmatos, de Religios.domib.in Sext.nisi cum licentia habita à rectore Ecclesiæ,vt & ibi Glossa notat,& docetur in ca.cùm ex iniuncto,de Hæretic.in Concilio Tridentino, sessione 5. de Reformatio.ca.2.& sessione 24.de Reformatio.ca.4.in capi.exiit qui seminat,§. verum quia expressè,de Verbor.significa.in Sex.& in c.j.§.ideóque,de Priuilegiis,in Extrau. commu.
f ca.quàm sit laudabile,10. de Iudæ. lib.5.tit.6.Impetrant illam licentiam mendicantes à superioribus, quos dicunt ministros & definitores,in capitulis,c. exiit, 7.§.verùm quia,de Verbor.signific.in Sexto.
g Cle.dudũ,2.de Sepul.c.cùm ex iniuncto de Hæreti.
h Dicta Clementina dudum, de Sepulturis.
i Dicto ca.cùm ex iniuncto,12.de Hæret.ca. sicut in vno,14.eod.tit.vbi aliæ rationes adductæ,& in Cõcilio Carthaginensi,4.ca.98.& ca.mulier, 29.§.laicus,23.dist. *Laicus* (inquit) *præsentibus & clericis, nisi ipsis rogantibus docere non audeat*: iunge c. 19.adiicimus, decima sexta, quæstione prima.
k Dicto ca.mulier,23.distinct.mulier quamuis docta & sancta viros in conuentu docere non præsumat: ca.mulierem, 33.quæst.5. ex Diuo Augustino quæstione 45.quæstionum veteris Testaméti,& c.mulier,20.de consecratio.distinct.4.Melius in ca.noua quædam,10.de Pœnitent.& remiss.lib.5.titu.38. facit,c.vnicam,de Religio.dom. lib.3.Extra.cõm.

CAPVT QVINTVM.

Modus pædicandi.

PRædicatio Ecclesiastica, debet fieri secũdũ morem Catholicorũ, palã, intelligibiliter, cum discretione, purè sine hæresi, simpliciter, sine sciẽtiæ iactatione, sine adulatione, [a] cõiungẽdo vitæ bonæ exẽplũ; cùm cõfusio & ignominia sit, IESVM Crucifixum Magistrum pauperem atque esurientem, fartis prædicare corporibus: ieiuniorúmque doctrinam rubentes buccas tumentiáque ora, proferre.[b]

SCHOLIA.

a ca.fin.§.fin.43.distinctione.
b can.Ecclesiæ principes, 1.35.distinct. ex Diuo Hierony.ad caput secundum Micheæ.

CAPVT SEXTVM.

1 *Qui debeant audire prædicationes.*
2 *Cum excommunicatis sine peccato quando communicatur.*

1 INter cætera, quæ ad salutem pertinent populi Christiani, pabulum est verbi Dei: sicut enim corpus materiali, sic anima spirituali cibo nutritur: nec ex solo pane viuit homo, sed de omni verbo quod procedit de ore Dei. [a] Interesse itaque debent Christiani cõcionibus sacris, & diligenter verbum Dei accipere. Imo omnes ad audiendam prædicationem verbi Dei admittendi, infidelis, Hæretici, Iudæi; quia forsan conuerti ad fidẽ eo modo poterũt. [c]

2 Neque excommunicati sint, qui excommunicato in his, quę pertinent ad absolutionem vel salutẽ animæ, in locutione participant: [d] quocirca etiam ab excommunicatis prædicatores possunt eleemosynas accipere, [e] & licet prædicare ea ratione inter Iudæos & Paganos Euangelicã veritatem, & pariter licet prædicatoribus Euangelizantibus, edere ab iisdem proposita, [f] verbũ Dei per se honorandum & salubre, nec contemni ideo debet, si aliquando prædicator aliquo crimine laboret, [g]

SCHOLIA.

a ca.inter cætera,15.de Offic.iudic.ordina.lib.j. tit.31. dd. Matthæi,4.Lucæ 4.Deuteronomij cap.octauo.
b can.interrogo,94.j.quæst.j.ca.omnes fideles,62. de consecratione distinctione prima.
d ca.cùm voluntate,54.de Sentent.excommun. can. cùm excommunicato, vndecima questione tertia.
e dicto ca.cum voluntate,§. prædicatores de Sententia excommunicationis.
f c.quàm sit laudabile,10 de Iudæis,lib.quinto, titul. sexto: vbi Glossa excipit nisi quæ proponuntur eis, expresse fuerint idolis immolata.
g ca.fin.§.fin.83. dist. vbi ratio, & probatio ex sacra pagina, *super Cathedra Moysis sederũt scribæ & Pharisæi, &c.* Bene viuendo, & bene docendo instruit prædicator quomodo oporteat viuere: bene docendo, & malè viuendo, Deum instruit, quomodo debeat eum condemnare: ca.fin.40.distinctione.

CAP. VII.

12 q. .sicq; Ecclesiæ receperũt hæc populi Christiani oblationes, & largitiones Deo factas, & ad eius cultum, iure proprio retinere, hincque iura prodierunt, in titulis de rebus Eccles non alien. de censibus, & similes. docuimus nos de his bonis libro 2. Syntag. iuris c. 25. & in tracta. seu libro institutionum beneficiorum cap. 4. & 5.

m sacrificium laudis, sacrificium cordis, & labiorum.

n ca. tribus, 2:. ca. nihil, de consecrat. distinct. 2. can. & dixit Dominus, 26. eo.

o Sic enim vna appellatio, & tanquam genus, & tanquam species vsurpari potest hic & in alus: vt adoptio tãquam genus, & prout species opposita arrogationi l. 1. & 2. de Adop. P. Et imperium, tanquam genus, & vt distinguitur à iurisdictione l. imperiũ, de iurisdictio. omnium iudic. P. vt genus oblatio, primitias & deimas cootinet, quia illæ spontè offerri debent, sicut seriptum Deut. 2. . loquutus est Dominus ad Mosem diceos, *loquere filijs Israel, vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offert vltraneus, accipies tas.* Quamuis enim decimæ ex præcepto debeantur, tameo vt pręstatio sit meritoria, iuxta debitum bonæ voluntatis, oblatio adesse debet spontanea in præstatione: quia qui ex timore implet præceptum, non videtur implere, quòd non faciat, vt facere debet. ca. qui ex timore, de Regul iur. in Sext. dicuntur & decimæ oblationes, in ca. in canonibus, 57. 16 q. 1. distincta tameo vtrisque in specie est natura: ideo separatim de oblationibus, primitiis, & decimis dicendum, sicuti & distinguntur hæc in lib. 3. Decretalium tit. ,o & in cap. causa Carpensis plebis, 13 de Verbor. signi.

p dicto c. causa Carpensis, de Verb. signi. quia autem in Ecclesiarum bonis hæc habẽtur, Dei etiam censeotur ca. saluator, 8. 1. q 3. ita deeimæ Deo dicuntur dari, & eius esse, Exod. 27. ver. 30 ca. omnes decimæ, 16 q. 7. c. tua, 2. de Decimis, dedit antem Deus Ecclesiæ suę ministris, dict. c. tua. vnde & clerici dicti, quòd in partem Deo debitam, vocati sunt. can. cleros, 21. dist. e cùm secuodum Apostolum, de pręben. cum similib. num. 5. vers. 9 Sic & de Leuitis dictum, Deutero. c. 18. vers 1. *non habebunt sacerdotes Leuitæ, & omnes qui de eadem tribu sunt, partem & hæreditatem cum reliquo populo Israel, quia sacrificia Domini & eius oblationes comedent: & nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum, Dominus enim ipse est hæreditas eorum. sicut locutus est illis.* Idem & Deut. c. 10 vers. 9. Num. 18 vers. 20 1. ad Corinth. 9. vers. 13.

CAPVT II.

Oblatio Ecclesiastica quid.

OBlationes in quantum separantur à generali significatione dicuntur quæcunque de propriis & licitis rebus, [a] Ecclesiæ à fidelibus offeruntur. [b]

SCHOLIA.

a c. causa Carpensis, de Verb. signi. & Prouerb. cap 3. *honora Dominum tuum de tua substantia* & Thobiæ 4. *de tua substantia fac eleemosynam.*

b dict. c. causa Carpensis, & quicquid offertur Ecclesiæ in Missa, vel extra Missam in Ecclesia, nomine oblationis venire dicitur, cap. cùm inter vos 29 de Verbor. signifi. quemadmodum, prout ibi notat glossa, quæ offeruntur in Ecclesia in festo omnium Sanctorum, vel portantur ad domum sacerdotis, missa in Gazophilagium, data in solemnitatibus Missarum, pro sponsalibus, pro sepulturis, pro septimis, trigesimis, & anniuersariis, panes, vinum & alia mortuaria, legatáque relicta Ecclesiæ à morieotibus.

CAPVT III.

Species oblationum.

1 IN Missa duę species oblationis: donum & sacrificium. [a] Sũt & inter oblationes Deo gratæ, ieiuniorum & eleemosynarum exhibitio, propriæ pudicitiæ consecratio, vt holocausta vera. [b]

SCHOLIA.

a vide Duraodum, lib. 4. Rationalis diuinorum officiorum cap. 30 numero. 9

b ca. odi. 28. 24. q. 1. ca illi offerunt, 62. 1. q 1. vt & rursum duplex eleemosyna cordis inquam, & pecuniæ. ca. 13 duæ sunt eleemosynæ, 45. dist in Est ita & eleemosyna correctio errantis, & misericordia, ca. omnis, 10. & ca. qui emendat, 1 . eadem 45. dist.

CAP. IIII.

De quibus rebus grata offertur Deo oblatio.

1 VErba porrò finitionis oblationis, indicare possunt, de quibus rebus oblationes fieri debent, & à quibus factæ suscipiantur vel reijciantur, non respicit Dominus oblationem iniquorum ex iniquo. Qui offert sacrificium de substãtia pauperum, quasi victimat filium in conspectu patris sui. [a] ita oblationes dissidentium fratrum, neque in sacrario neque in Gazophilacio recipi debent ab Ecclesia, neque eorum qui pauperes opprimunt, [b] vel sacrilegorum, [c] aut extrahentium inuitos ab Ecclesia ad quam confugerint, [d] non raptorum, [e] vsurariorum, [f] pœnitentium quandoque, [g] item secundum aliquos nec meretricũ, [g] nec eorũ qui aliena offerunt non Domini. [i] Indignum etiam offerre Deo, quod non dignatur homo accipere. [h] Quare & Deus prohibuit sibi offerre vitiatum corpore, cæcũ, claudum, grandi, paruo, vel tortonaso: fracto pede vel manu, gibbosum, lippũ, albuginem habentem in oculo, habẽtem iugem scabiem vel impetiginem in corpore, ponderosum, [e] reiectæ & oblationes simoniacæ. [m] Item aliorum quorundam improbissimorum hominum, [n] in detestationem criminum, vt ita reiecti pudore resipiscant, [o] néve Ecclesia videatur delictorum fautrix, pretium ex maleficio participando. [p]

SCHOLIA.

a ca. 2. immolans, 14 q 5. Ecclesiastic. 34. & hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere, Prouerb. c. 21. ca. 27. non est putanda 1. q. 1. can. 5. in grauibus 1 q. 9.

b ca. 2 & 3. 90 distinctione.

c ca. de viro, causa duodecima quæstio. secunda.

d ca. 8. miror, decimaseptima quæstione quarta.

e c. super eo de Raptoribus.

f c. quia in omnibus, de Vsur

g ca. eos, de Pœnitentia, distinctione quarta.

h glos. in ca oblationes 1. ad verbum 90. distin. glos. ad princ 14. quæstio. 5. dicit quòd non debeat recipi

oblatio meretricis, quámquã ea posset eleemosynam facere, estque hac de re textus expressus Deutero.23. versu 8. *non offeres*, inquit Dominus, *mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quicquid illud est quod vouerint: quia abominatio vtrumque est apud Dominum Deum tuum*. Prohibitum & idipsum ex Decreto Apostolorum, apud Clementem Romanum lib. 4. Constitutionum Apostolicarum cap. 6.

i dicto c. causa Carpensis de Verbor. significa ibi, de propriis, & c. filius noster 5. de Testam. lib. 3. tit. 26. ca. quicumque 17. quæst. 4.

k ca. fin. §. fin. 49 distinctione

l Num. 21. ca. hinc etenim, 1. & seq. 19. dist. vbi & bonorum sit spiritalis explicatio.

m ca. veniens 19. de Simon. ca. 101. quicquid inuisibilis, 1 q. vbi tamen est mendum in textu: & ita videbatur probare contrariũ, donec fuit emendatum ex Concilio Toletano 11. c. 8 in quo sic legitur. *Quicquid inuisibilis gratiæ consolatio, vel melius collatione tribuitur, nunquam quæstibus vel quibuslibet præmiis venundari penitus debet* (& paulo post) *etiam voluntariè oblata recipi prohibet* ca. de ære, vbi tamẽ adiecta est vox *nisi*, quæ contrarium innuere videtur (ita) *nisi voluntariè oblata* Ex quo sequeretur quod voluntariè oblata pro collationibus rerum spiritalium accipere liceat, quæ tamen vox *nisi* non inuenitur in Cõciliis excussis in Codice Regis Catholici, quãuis in aliis inueniatur. Quod si Codicẽ illum sequamur remanebit, vt etiam expuncta voce (*nisi*) non liceat in casu collationum spiritualium spontaneas oblationes suscipere: vt & prohibitum in Concilio Elibertino c 48 de Baptismo, in ca. emendari, 1. q. 1. & in Concilio Tridentino Sessio 21. c 1. & ex Concilio Triburensi in ca. 105 dictum est 1. q. 1. facit ca postquam pretio, 13 q. 2. vbi reprehenditur Ephron, qui etiam inuitus pro venditione sepulturæ, ab Abrahamo sponte pretium offerente, accepit: Cæterum sponte offerre Ecclesiæ pro luminibus vel eius seruitio, non improbatur can 12. quæsta est nobis, 13, quæst 2.

n apud Clementem Romanum lib 4. constitutio. Apostolica c. 6. prohibetur, ne accipiantur ab Ecclesia oblationes cauponis, scorti, rapacis, adulteri, opprimentis viduas, affligentis orphanos, seruos suos crudeliter tractantis, deceptoris, Rhetoris seu aduocati iniuriam defendentis, idolorum artificis, furis, publicani, fraudantis mensuras & pondera, militis non cõtenti stipendiis, homicidæ, carnificis, iudicis iniusti, ebrij, blasphemi, Cynedi, fœneratoris.

o ca miror 8. & ca frater 10. 17. quæst. 4.

p vide quæ tractat Iuo Carnotẽsis episcopus, epist. 81. Sic Propheta, qui fuerat à Deo prohibitus manducare in terra, impij Regis, eo quod bibisset & edisset ex bonis Prophetæ loci prohibiti, à Leone necatus est 3. Regum 13. *melius enim est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas*. Psal. 36.

CAPVT V.

A quo oblationes offerendæ.

Offerunt verò sacerdotes sacrificium Domini nostri IESV CHRISTI, vt diximus supra de Missa, purgati prius à scelere, nisi in suam damnationem velint tractare & suscipere illud. [a] Ad Missarum autem solẽnia omnes Christiani eutate debent aliquid offerre: & in memoriam reducere, quod Deus per Moysem dixit, non apparebis in conspectu meo vacuus. [b] Oblationes porrò omnes ab initio videntur in libertate eius qui offert positæ, cuius quantitatis vel qualitatis velit offerre, postquã verò vouerit aut tradiderit, videtur habere præstationis necessitatem. [c] Potest & qui testatur in vltima voluntate oblationes per legatũ relinquere, vel donatione inter viuos. [d] Et ita clerici vel seculares si oblationes parentum, aut res donatas, aut testamento relictas, retinere perstiterint: aut id quod ipsi donauerint Ecclesiis vel Monasteriis, crediderint auferendum, velut necatores pauperum, quousque reddant, excludi debent ab Ecclesiis. [e]

SCHOLIA.

a ca. tribus gradibus, 23. ca qui scelerate viuit, 24. can. timorem, 2. de consecr. dist. 2. ca. purgabit, 50. dist. can. oportet, 1. dict. can. proposuisti, 82. dist.

b Exod. 24. ca omnis. 69. de Confecr. dist. 1 vbi glos. 1. ait, illud intelligi de bonis operibus, vel ad literã, esse in diebus priuatis de consilio in festiuis de præcepto, & gl. ad ca. duo sunt, ad verbom oblationes, 12. q. 1. ait, præcipi laicis oblationes dare, vt in ca. statuimus, 6 q 1. & per dictum ca. omnis & per can. quia sacerdotes, 10. q. 1 Addit & glos. ad dictum ca. omnis Christianus, quòd oblationes sint ex debito exigendæ, & ad eas dandas parochianos esse cogendos, arg ca. statuimus, 16. q 1. *Et credo*, inquit, *quod si sacerdos pauper est, potest illis diuina officia subtrahere, nisi dent oblationes*, vt in can cum sit, de Simonia, & ca. charitatem, 12 q 2. Archidiac. autẽ, ad dictum ca. omnis Christianus: ait præceptum illud de offerendo, intelligi in solemnibus festiuitatibus locorũ. Ioannes Andreas, refert opininnem D. Thomę 2. 2. q. 86. vbi probat oblationes esse voluntarias, non ex necessitate indictas: quod & tenere videtur Ioannes de Lignano, & quod quamuis egeat sacerdos, tamen non possit subtrahere diuina officia parochianis ob non datas oblationes, verumtamẽ egentem posse superioris officium implorare, nempe episcopi, quod & refert Summa Rosella in Verbo oblatio, & ego quoque hanc sententiã vt tutiorem sequor, vt consulatur conscientiæ stimulis.

c c. ex parte, de Censib cap. licet, de Voto, facit l. 2. de Pollicita. P.

d l. 1. C de Sacrosan. Eccles. toto titul. de Testam. in Decretal.

e In Carthaginensi Concilio 4 c. 95 vnde sumptus ca. qui oblationes 13. quæst. 2. in Concilio Vasensi 1 c. 64. vnde alius canon. qui oblationes, 10. sub ead. 13 quæst. 2. & in Concilio Agathensi, canon 4. vnde sumptus est can. clerici, ea. 13. q. 2. Quare relicta Ecclesiæ, etsi nudis verbis relinquantur in testamento, debent præstari, can. iudicante, 4 de Testam. lib. 3. tit 26 sanciuit id primus Constantinus Magnus, licere cuilibet Ecclesiæ vt aliis collegiis, relinquere. can. 11. futuram, 12. q. 1. l. 1. C. de Sacrosanct. Eccles. cùm anteà non liceret, & haberentur personæ Ecclesiasticæ incapaces possessionis temporalium immobilium, exemplo Leuitarum, Deuterono. 10. vers. 19. cum similibus vt & Vestales iure ethnicorum ex testamentis relicta capere non poterant, vt ait Gellius libro primo cap. 12. Symmachus libro primo, Epistolarum, epistola quadragesima Prohibuit vt quoque aliquando Archadius Cæsar quicquã personis Ecclesiasticis donari etiã testamento,

l.20.& ·7.de Sacrof Eccl in C Theodosiano: sed qua lege conqueritur D.Hieron. ad Nepotia. 7. Apud Gallos etiam, nec licet Ecclesiis nouas possessiones, feuda, immobilia, & censuales reditus possidere, vltra annum, nisi impetrauerint ius mortícinij, quod vocamus *amortisatione*, à principe, vel ab alio cuius iurisdictionis seu Dominij sint res. At Archadij lex in iuris corpus non est translata per Iustinianum, sed tantùm constantini iuxta quam & Iustinianus statuit etiam, relicta Ecclesiis valere, in §. siquis in nomine magni Dei, de Eccl.tit.in aothen. aliæque leges id firmant ciuiles, in c. in præsenóa, de Probatio.authen.ingressi, de Sacrof Eccles. C.l. Deo nobis, de episco.& cleri.l.sancimus, C de donat.l.siquis ad declinandam, de episco.& cleri C.c. 1 de immunitate Ecclesiarum, in Sex atque Cæsares totas prouincias hæreticorum adiunxerunt Ecclesiis, l'Arriani, C de hæret. qoemadmodum & iisdem legibus ciuilibus, licuit legare gentilibus sacerdotibus, & Hierophylacibus, l annua, 20. §.1. de annuis legatis, lib.3·.P.tit.1.& ipsi Deo l.1.§.ad municipium, ad l 8.Falci.P.

CAP. V.

Offerendi modus.

VT acceptabiles Deo sint oblationes, modus offerendi in bona synceraque consistit voluntate offerentis, [a] in fide Christiana & charitate, [b] quia Deus non sacrificiorum magnitudinem, sed offerentium merita, causasq; & voluntatem diiudicat. [c] Tempore Apostolorum & illi vicino, quandò in Missa sacrificium offerendum erat claudebantur ianuæ loci, exclusis cathecumenis, hæreticis & infidelibus. [d] In Missa Summi Pontificis offertorium & oblationes ad pedes eius ponuntur, nisi fiat pro defunctis: tunc enim ponuntur ad manum: & si alij celebrent, ad manum diaconi. [e]

SCHOLIA.

a ca.:8.odi, 24 quæstione prima.

b ca odit Deus, 62.& ca.seq.63.illi offerunt, 1.q.1,

c ca.odi 24.q.1.Amos c 5.ibi *odi & proieci festiuitates vestras*, & ca.scriptum, 11.14 q.5.ca.1.§ fi.15.q.6.& apud D. Marcum c.12.vidua quæ in corbonam duo minuta miserat, omnium maioribus largitionibus præfertur, & ca.1 de Pœnit distin.1.quod etiam animaduerterunt antiqui, qui Dei veri notionem non habebant. Sic enim in lege 12.tabularum scriptum, teste Cicerone *diuos castè adeunto, pietatem adhibento, opes amouento: qui secus faxit, ipse Deus vindex erit*, idque, vt ad Deum pauperibus cum exiguo, proinde ac diuitibus esset aditus, quo pertinet & aliud illorum præceptum, *mola salsa sacrificandum*, & ea esse acceptabilia sacrificia, vt ait Plinius lib.31.cap.7.

d Clemens Roma.lib.8.constitutio.Apostolic.cap 15.

e quorum omnium rationes diuersitatis, vide apud Guillelmum Durandum, lib.4. Rationalis diuinorum officiorum cap.39.numero.57.

CAPVT VI.

Quibus debeantur oblationes.

ECclesiæ oblationes accipiunt, non laici, quibus interdictum sub pœna excōmunicationis accipere, vel aliis accipiendas committere. [a] In Ecclesia autem de fideliū oblationibus, quatuor partes, vt de aliis bonis Ecclesiæ aliquando fiebant, quarum vnam sibi episcopus retinebat: secundam, clericis pro officiorum sedulitate distribuebat: in fabricam tertiā: quartam in pauperes & peregrinos erogabant. [b] diximus porro aliâs, de portionibus distribuendis inter prælatos & Ecclesias ex oblationibus & relictis mortuorum, [c] vt opus non sit iterum dicere, & supersit tantùm de reliquis Ecclesiæ oblationibus diuidundis agere, in quo generaliter annotabimus, in primis sequēdam esse præscriptam Ecclesiarum consuetudinem. [d] Qui se & sua offert monasterio, si sanus sit, excludit Ecclesiam parochialem à portione eius oblationis, quæ monasterio acquiritur: quod si ægrotus se & sua offerens monasterio, moriatur ex ea infirmitate, eius oblationis portionem, monasterium debebit Ecclesiæ parochiali. [e] Cæterùm si quis tantùm se obtulit Deo, vel se alicui consecrauerit Ecclesiæ aut monasterio, ipso facto censetur quoq; omnia bona sua consecrasse, si prius non fuerit testatus: & ideo ei Ecclesiæ vel monasterio cēsentur quæsita saluo iure, vel reseruata portione liberorum, vxoris, & creditorum. [f] Rursum in quæstione cui Ecclesiæ vel sacerdoti debeantur oblationes: inspicienda erit præcipuè voluntas offerentis sine fraude expressa, [g] quod si oblatio non habet certam loci definitionem, sed generaliter fiat in gratiam Ecclesiæ vel pauperum, intelligitur sensisse qui reliquit, de templo vel pauperibus eius ciuitatis, in qua larem fouet qui reliquit, aut donauit: & si plura sint Xenodochia seu hospitalia, pauperiori relicta donabuntur. [h] Pariter si quis in nomine magni Dei & saluatoris Domini nostri IESV CHRISTI, hæreditatem aut legatum reliquerit, statutum est Ecclesiam loci illius in quo testator domicilium habuit, accipere quod relictum est. Siquis autem vnum sanctorum hæredē scripserit, aut legatum ei reliquerit, & specialiter non nominauerit locum in quo est venerabilis domus, inueniantur autē in eadem ciuitate plura oratoria eiusdē sancti: illi potius domui quæ pauperior est, quod relictum est præbeatur, quod si in ciuitate vel loco non sit Basilica nominati sancti: inueniatur autem in eius territorio, ei debebitur. Si verò nec in territorio eius repetiatur, tunc Ecclesiæ ciuitatis, in qua testator domiciliū habuerit, præbebitur. [i] Cùm & alioquin iure cōmuni, Ecclesia parochialis habeat ius percipiendi oblationes & decimas intra fines & terminos sibi assignatos & distinctos: [k] Exceptis, vt dictum est, locorum consuetudinibus cōtrariis obseruandis. [l]

SCHOLIA.

a accipiunt Sacerdotes oblationes, cum onere, vt offerant sacrificium & orent pro præbentibus, quæ non facit laicus ca.quia sacerdotes, 3 & ca. sanctorum patrum, 14 can hanc consuetudinem, 15.10.q 1. vbi & idipsum in Concilio Niceno statutum refertur, facit quod 1 Reg. cap vicesimoprimo, prohibitum dicitur fuisse laicis, edere de panibus propositionis

quæ offerebantur Deo in ea,ideo permittente, §.si ergo, & §.his ita respondetur,25.q.1.dictum & paulo antè, inter bona Ecclesiarum computari & oblationes per c.causa Carpensis,de Verbor signi Non inficiamur tamen, rectè collationem oblationum aliquando committi laicis, vt eas in necessitates Ecclesiæ vt ornamentorum & luminum impendant & pauperum,in cap vni. solueiur autem decima, de decim.in Extrauag.communib.

b ca.Vulterranæ,25.ca concesso,26 ca.quatuot 27.c. de reditibus,28.cum tribus sequentib.12.q 2.qui tamen mos diuidendi, posteà mutatus est, distinctis reditibus & clericis Ecclesiarum & episcopatuum, & fabricis. curionibus relictis, de quibus alibi diximus

c Supra titulo de Sepulturis,qui est tit.15.

d cap.certificari,9.de Sepultur lib.3.ti.28.ca.2.& can. quia cognouimus,10.q.3.cap.cùm inter,29.de Verbor. significa.

e vtrumque probatur, in c.de his,4.de Sepult.videndus P de Perusio,tract de quarta canonica, Alexan consil.197.incipien.viso testamento,volum.2.

f Authen.nunc autem,de episco & cleri §.illud quoque,decreuimus,de monachis Nouella 5.& Nouella 123 de Sanctiss.episco. §.si qua mulier & authen ingressi & Authe. si qua mulier,de Sacrosanct.Eccles.C. quæ iura tamen pro parte emendauit Leo Imperator, constitutio. Nouella 5.atque statuit, illa quidem iura locū habere in acquisitis ante ingressum religionis,non etiam in posteà quæsitis: puta si contingant donatione , vel per successionem, vt ea tunc non querantur monasterio,sed subiiciantur libetæ dispositioni monachi. Verùm hoc ius Orientale fuit : in Gallia autem , monasterium non succedit monacho,sed proximiores ab intestato,si non fuerit testatus antè ingressum. Neque religiosus ipse succedit proximis ab intestato, nec monasterium eius loco Quinimo nec religiosus posteà factus secularis,pote t successiones delatas aliis reuocare, neque morientes patres tenentur religiosos filios instituere,aut eis legitimam portionem bonorum relinquere , vt docet Rebuffus in proœmio constitutionum regiarum, glossa 5.à numero 21.vsque ad 25. in quo non seruantur l. Deo nobis, §. hoc etiam, de episco. & cleri.c 41 Nouellæ 12.. quibus patet tenetur relinquere legitimam filiis etiam religionem professis.Si tamen magna mendicitas esset in monasterio filij vel filiæ,permittitur aliquando concessio alicuius rei, quandiu filius vel filiæ religionem professi, vixerint,idque victus & alimentorum causa:de quo tamen, vide quæ scripsi lib.45. Syntag. iuris vniuer. cap.2 num.7.& sequentib.

g cap officij,14.& c requisisti,15.de Test lib.3 tit.26.l. quoniam in plerisque,de Sacrosanct.Eccles l.siquis ad declinandam,5.hæc tandem,eod.

h dicta l.siquis ad declinandam.

i hæc ad verbum ex cap 9.5.siquis in nomine magni Dei, Nouellæ 131. de l eccles.tit l.quoniam in plerisque,de Sacros.Eccles.vbi notandum semper,Ecclesiæ relictum,intelligi de parochiali primū: etsi sancto sit relictum. Quod si sint plura,templa eiusdem nominis,preferendū illud,quod sit ciuitatis, de quo censetur locutus disponens,vt in l quæ conditio,39. §.si.de conditio.& demonstra.lib 35.P ti.1.vel illud, in quo defunctus frequenter dum viueret, versabatur,dict l.quia in plerisque,§.si. Nam ex frequēti conuersatione , maior affectio præsumitur , l. 4. de Castren pecul.

k diuisio siquidem & distinctio parochiarum , iuris communis est,ca. Ecclesias 13 q.1.c.pastoralis,de his quæ fiunt à prælla.sine consen cap lib 3 tit.10.notat & Panot.ad rubri.de Paroch.& ad dict c.pastoralis,vnde infert Hostiensis,quod oblationes quæ fiūt in capellis parochiæ, sunt Ecclesiæ parochialis, non capellæ:idipsum si imago sit in pariete alicuius domus priuatæ, oblationes in ea parte factas pertinere non ad Dominum domus , sed ad Ecclesiam parochialem.I inde quod si quis presbyter alterius Ecclesiæ parochialis, celebret in Ecclesia parochiali, oblationes ad eum non pertinere, sed ad presbyterum Ecclesię parochialis,sicque tradit Summa Rosella in Verbo oblatio num 1.

l Nam alicubi sacerdos Ecclesiæ non accipit semper oblationes Ecclesiæ, sed sacrista, vel alij clerici, vel fratri, quas vocat nostri *confrairies* secundū cōsuetudines diuersas. Pro quibus, dubiū quod posset occurrere:resoluit Sūma Rosella in verbo, *oblatio* nu. 3.vt si cōsuetudo sit in aliqua Ecclesia,vt archipresbyter habeat in die Dominica oblationes Dominicales, & Sacrista habeat in die festiuitatis Dedicationis Ecclesiæ, puta sancti Laurentij:Si festum sancti Laurentij seu Dedicationis incidat in diem Dominicum,quis habere debeat oblationes. Et respondet secundum Bartholum ad l. proconsul.Pandect. per illam legem,quod oblationes sint Archipresbyteri:quia maior sit Dominica omni alio festo, & inspiciatur prius quod est naturale , quàm quod est accedentale,facit ad idem l.dies festos,C.de Feriis.

CAPVT VII.

Finis offerentium.

OBlationes Deo , & in honorem eius Ecclesiæ & aliis piis locis factæ,nostrę gratitudinis in Deum testimoniū habent: [a] & professionem, quod omnia bona ab eo susceperimus, [b] vtque eum propitium reddamus:& remedium peccatorum, [c] vtque salutem corporis & animę impetremus pro viuentibus, [d] & pro mortuis indulgentiam, & à pœnis liberationem. [e] Dehinc vt iuuentur pauperes, [f] Fabricaque Ecclesiæ resarciatur , [g] & ad cultum Dei necessaria habeantur. [h]

SCHOLIA.

a Oblationes nostræ Deo gratæ , non quòd eas suscipiat tanquā indigeat his , sed quod per illas velit sibi testari officiū nostrum, vt ait D. Chrysostomus, Tomo 1.homil 8.in Genesim, Sicq; testabatur Dauid, dū offerret ad templi constructionem. 1. Paralip.c 29. vers.14.dicens, *Quis ego & populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Ex quo & colligimus valde detestabiles eos, qui faciunt oblationes dæmonibus, qui per illas gaudent sibi diuinitatis causam tribui, quare & prohibitur, Leuiti. 7 Merenturque crudele & atrocissimum supplicium obstetrices maleficæ quædam , quæ fingentes se aliquid aliud agere, recenter pueros natos, quos nō necant, extra ianuam cubiculi ferentes dæmonibus offerūt sursum in aërem eleuantes , vt ait Iacobus Spierger in malleo maleficar. parte 1.quæst.11.

b 1.Paralip.c.19.vers.14.& D.Iacob c.1. omne bonum optimum de sursum discendēs à patre luminum Et Diuus Paul.1. ad Corinth cap.4. quid habes quod non accepisti, &c. & vere non est bonum quod Deus non det, vt ait Plato.in Eutyphrone.

c ca.iii

c ca in canonibus 57.16.q .can.quia facerdotes,13.10. qu ft 1.

d ca.duo funt,7.§.fin.11.q .de laicis dicitur,his conceffum eft vxorem ducere, terram colere,inter virum & virum iudicare,caufas agere,oblationes fuper altari ponere,decimas reddere:& ita faluari poterunt:fi vitia tamen benefaciendo euitauerint:facit ad idem.dict ca in canonibus,16.quæft.1.Ideo non meretur oblationes accipere,qui nec pro fe,nec pro aliis preces poteft offerre:ca.fi.10.q.1 iuffit & Chriftus offerri facerdotibus munera, pro fanitate recepta corporis apud S. Matthæum c.8.extant hodie veftigia iftius teftificationis apud Chriftianos in ædibus facris,in quibus fufpenduntur donaria Imaginum argẽtearum,vel aurearum,vel ceræ manuum, pedum,oculorum,& fimilium,pro ægritudine mẽbrorum conceffa. Quemadmodum legimus anos & mures aureos factos, & oblatos Domino, & coram arca pofitos ab Azotis, vt fanarentur à morbis quibus percufsi erant à Deo in fecretioribus partibus natium, & vt liberarentur à muribus qui Philiftinos vaftabant ad vindictam retentionis arcæ Dei. 1 Regum,cap.6.

e ca pro obeuntibus,2 .& ca.animæ defunctorum,2a & ca tempus,23. 3.q.2 Sic Tobiæ 4 *panem tuum & vinum tuum, fuper fepulturam iufti conftitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus*, item de oblationibus pro mortuis vulgare. 2. Macha. cap. 12.verf.43.&c.

f c.vnico, .foluetur autem decima,de decimis in Extrauagan.communib

g vt Paralipom.1.cap.29.Deutero 25 dict.cap.vnico §.foluetur autem,ca.de reditibus 12.quæftio. 2.cum fimil.

h can nemo,de confecrat.dift.1.Vlpianus in l.fi fponfus fponfæ,5.§.proinde, de donat inter vir & vxor. lib 24.P.tit.1.meminit de Deo datis & confecratis, & de oleo ædi facræ dato.

DE PRIMITIIS.[a] Titulus XXIIII.

a de his in lib.3 Decretal.tit.30.& lib.3.Sexti.tit.13 & lib.3.Clem.tit.8.tota 13.quæft.1.can.1.16.q.7.cum fimil

CAPVT I.

1 Primitiæ quid.

2 Diuifio.

1 PRimitiæ Ecclefiafticæ,[a] funt partes ex rebus quæ primùm natæ vel collectæ funt, Deo oblatæ, antequam vfibus noftris quæ eiufdem generis funt deputẽtur.[b]

2 Poffunt diftingui primitiæ ad eum modum quo decimæ, de quibus paulò pòft agemus, in perfonales,prædiales,& mixtas.[c]

SCHOLIA.

a c caufa Carpenfis,de Verbor.fig

b nos tradidimus hanc finitionem, lib.2.Syntagma.c. 10 dictæ à primo primitiæ, vt primogenitus is, quẽ nemo alius etiam fequitur. c. Iofeph,de Verbor.fignifica l.ex duobus,de vulga & primitiæ dormientium,1.ad Corinth.c.15.dicuntur Græcis ἀπαρχαὶ καὶ ἀπάργματα,ex ἀπὸ τῆς ἀρχῆς,quòd ab initio foluantur, dicuntur & veluti antecedentia ἐπάρα,in ca. 4.Apoftolo.fructuum autumnalium primitiæ

c vide quæ dicemus proximo titulo in decimis.

CAPVT II.

De quibus foluantur primitiæ.

PRimitias fibi præftari Deus poftulauit, de frugibus,[a] & de aliis,[b] de hominibus etiam & animalibus primogenita.[c]

SCHOLIA.

a c.1.de decimis,obtulit ita Abel de pecoribus: Cain, de frugibus Genef.4.

b Exod.capite 25.

c in eodem libro Exodi capite decimo tertio.

CAPVT III.

A quo iure præcepta primitiæ.

INter iuris pontificij interpretes placuit aliquibus, ex præcepto diuino deberi primitias,[a] verum alij,quos cõmunis opinio fequitur, præftationẽ primitiarum de præcepto effe dicunt in duobus cafibus:nempe fi fit cõfuetudo foluendi, & quando miniftri Ecclefiæ euidenter indigerent, deftituti alio fubfidio: aliter autem effe de confilio,[b] quod & mihi magis placet,& receptum video.[c]

SCHOLIA.

a Gloffa & Panor.& Innocentius, ad c.1. de decimis, & ibi textus etiam:conuenit & can reuertimini, 6. q.1. Sic & dicuntur præftandæ ex iure diuino, Exodi 22 Leuitici 27.Numerorum 18. Deut.c.13. & 14. 2.Paralip 22. vide Diuum Thomam de hac quæftione,2.2 q 86 arti.fin.

b Alexander de Ales in 3.parte Sũmæ, & D.Thomas fupradicto loco. 2. 2. q. 86. ait primitias ex præcepto legis Mofaicæ, præftitas pro fingulari beneficio conceffo populo. Sicque in ea lege ftatutum erat,vt populus offerens diceret, profiteor coram Domino Deo, quòd ingreffus fum terram, pro qua iurauit patribus noftris,vt daret eam nobis,atque pertinere ait ad ius naturale, quod quis profiteatur fe à Deo fructus terræ percipere, fecundum id quod fcriptũ eft 1.Paralip.c. fin. *quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi*. Quia Deo tenemur exhibere id quod præcipuum eft, ideft, tenemur ad exhibitionem primitiarum: Cæterùm quòd talibus vel certis perfonis exhibeantur, vel primi fructus, hoc fuiffe in veteri lege determinatum: in noua per Ecclefiam ex qua obligamur, vt primitiæ foluantur fecundum confuetudinem patriæ & indigentiam miniftrorum Ecclefiæ,& ita dari primitias per modũ oblationis, de cuius ratione eft quod fit voluntaria. Ideo fi cõfuetudo Ecclefiæ fit vt non effet memoria eas petendas fuiffe, non debent nec poffunt peti, vt fcribit Henric. Bohoc.ad c.1.de decimis. Et ita non foluentes qui alias non foluerint,per confuetudinem liberantur à peccato mortali,& ibidem hoc notat Panor.argu. cap.1.de Poftula.præla.

c facit cap.25.Exod.perpendendo, quod in eo dicitur vers a. *loquere filys Israel vt tollant mihi primitias, ab omni homine, qui offert vltraneus, accipietis eas*, verbum enim *vltroneus*, indicat sponte dandas.

CAP. IIII.

De modo soluendarum primitiarum, tempore & quantitate.

1 PRoinde, quantum, vel quomodo, quóue tempore, soluendum sit primitiarum nomine, definiri non potest: sed ad consuetudinem loci recurrendum.[a] Et si magna penuria sit curionis in loco vbi non est consuetudo, inspicienda erit consuetudo viciniotis loci, siqua sit, [b] quod si vicinorum locorum diuersæ sint consuetudines eligenda mediocritas. [c] Ex traditione porrò Hebræorum & arbitrio magistrorum non tamen ex præcepto legis: qui plurimum primitiarum nomine dabāt, quadragesimam partem dabant sacerdotibus: qui minimum, sexagesimam: inter quadragesimam vero & sexagesimam, licebat quodcumq; quis voluisset offerre. Et ita quod dubium in Pentatheuco erat relictum, fuerat definitum ad enim modum propter sacerdotum auaritiam, ne amplius exigerent in primitiis soluendis.[d]

SCHOLIA.

a nam paruam fuisse primitiarum quantitatem, Hieronymus testatur in ca. reuertimini 16.q.1. optima autem legum interpres consuetudo, c. cùm dilectus, de consuetud. l. si de interpretatione, de legi. P. Seruatur alicubi, vbi exiguntur primitiæ, vt non statim fructibus maturis cogatur curio primitias accipere, ne qui debent, teneantur decem diebus seruare apud matrem, idest intra spicam, quæ mater grani est, gloss. in l. stipulatio ista, 38. 6. inter certam, ad verb. incertamq;, de Verbor. obliga. sicuti in primitiis & decimis vitulorum & agnorum, tempus in solutione spectandum, si sacerdos velit expectare, tandiu quandiu periculum potest esse eos perituros si separareotur à matre. Oldra. consil. 236. incip. circa propositam quæstionem.

b vt in c. cum olim, de consuetud. cano Catholica, 11. distinct. cap super eo, & cap. ex parte de censib. l. de quibus, de legib & ita iudicatum refert Boërius, Decis. 216. num. 5. vbi & disputatur, quot actus requirantur ad introducendam talem consuetudinem & numero 6.

c ca. hoc ius, 10 quæst. 2 vel quod & minimum. vt ait Ioānes Andreas ad c. in obscuris de Reg. iur. in Sex. Sic quando agitur de auaritiæ cleri, res contra clericos ad minimam summam reducenda est, vt euitetur in illis auaritiæ suspicio. c. quanto, de censib. vide can fin. 17. q. 4. & de auaritia sacerdotum in canon. diaconi, 93. distinct.

d cap. 1. de decimis, ex Diuo Hierony. super Ezechielem, & Innocentius 3 dixit determinationem de sexaginta ad quadraginta, dicti capitis 1. de Decimis, habere locum in liquidis & aridis: vt & notat gloss. ad can. Ecclesias, ad verba *& primitias*, 13. q. 1. alioquin standum consuetudini: quæ si cum extet, standum opinioni soluentis. Addit & Hugo in gloss. dicti cap. 1 de decimis, primitiarum nomine ibi non esse intelligendum, quod primogenitum ex animalibus detur Deo. sed dari de ducentis tantùm vnum loco primitiarum: & si quis tot capita non habeat tunc soluere debere æstimationem secundum quantitatem illius numeri. Adde quod olim etiam primogenita poterant redimi à sacerdotibus, Exodi. 13. vt & decimæ Leuitici, 27.

CAP. V.

Cuius sint primitiæ.

1 OFferuntur quidem. Deo primitiæ:[a] Sed quia ipse dedit partem suam sacerdotibus & Leuitis cultui diuino inseruientibus:[b] nunc, si quando soluendæ sint, debentur curioni seu proprio sacerdoti: aut clericis, qui pro offerentibus preces fundunt.[c]

SCHOLIA.

a Exod 23. ibi, *tollant mihi primitias* Gen. 4. Malachiæ 3 ca. reuertimini, 16. quæst. 1.

b can. Ecclesias, §. 1. 13 quæstione prima.

c dict. ca. Ecclesias, § item cùm decimis, 11. q. 1. canon. doctos, canon. moderamini, 16. quæst. 1. canon. præter hoc, 6. §. præcipientes, vers. deinde 32. dist. vide ca 4. Apostolorum & lib. 8. constitutionum Apostolicarum apud Clementem, cap 36. vbi Diuus Matthæus *præcipio*, inquit, *omnes primitias adferri episcopo & presbyteris & diaconis ad victum ipsorum*. Et Numerorum cap. 5. & Deutero cap 26. iussit Dominus afferri in domum sacerdotum primitias quis autem primitias parochiæ percipere debeat an prior vel rector, perpetuus, vide ea quæ dixi, lib. 2. Syntagma iuris cap. 19. numero 3.

CAPVT VI.

Quare soluantur primitiæ.

1 PRimitiarum solutio, honorem Dei antè oculos præcipuum habet, cum gratitudine animi rerum prosperè datarum. Iucundiora inexpectatis diu & quæsitis, prima, quæ cum Deo consecrantur, Deum vt Dominum & largitorem honoramus.[a]

SCHOLIA.

a Prima magis nos delectant, vt ait Aristotel. 5 Politi. c. fin. & scribit Plinius lib. 18. cap. 2. non gustasse vina aut nouas fruges Romanos Ethnicos, priusquā primitias sacerdotes libassent. Et Porphyrius lib. 1. de Abstinentia animalium, ait, primitias animalium & frugum antiquitus Deo oblatas. Solebant & Iudæorum mulieres, vt scripsit Paulus Fagius ad cap. 5. pirke abot, seu capitulorum patrum, חלה *chala* id placentam quæ ex massa farinæ pistæ sumitur, Deo offerre in primitiarum modum. Atque nunc cùm templo careant, tamen ex massa solent illam placentam & igne comburere, benedicentes in nomine Domini, dicendo, *Benedictus tu Domine rex mundi, qui sanctificas nos, & præcepisti nobis separare pastam de terra.* Videtur & de hoc ipso Plutarchus sensisse libro de Fortitudine, morem quoque fuisse gētium, dū scribit, τῷ πυρὶ τὰς ἀπαρχὰς ἐπιβάλλειν. id est, *igni primitias iniecerunt*, neq; etiam Ethnicis quicquam videbatur religiosè factum, nisi libatum ex re Deo fuisset, eoq; spectat quod tradit, Hesiodus 2. Operū & dierū, Μηδ' ἀπὸ χυτροπόδων ἀνεπιῤῥέκτων ἀνελόντα ἔσθειν. idest, *neque à pedatis ollis nondum delibatis, comedas*

DE DECIMIS.[a] Titulus XXV.

a Tractatur libro tertio Decretalium, tit. 30. libro tertio Sexti, titulo decimotertio, lib. 3 Clement. tit 8 & 12. quæstione prima, can. 4 sequent. 16. quæstione septima. can. quadragesima, de Consecratione, distinctione quinta, & alibi, apud nos, libro secundo Syntag. iuris agimus, etiam de Decimis, titulo vicesimo.

CAP. I.

1 *Continuatio.*
2 *Et finitio Decimæ.*
3 *Et diuisio.*

1 QVia & inter bona Ecclesiæ Decimæ sunt,[a] de his nunc agamamus.

2 Decima generaliter, nihil aliud est, quàm pars decima ex aliquibus, qua sublata relinquuntur aliæ nouem.[b]

3 Quia verò hæc finitio generalis est, diuidemus decimas in prophanas, & ecclesiasticas. Prophana decima fuit quoddã genus tributi à laicis & secularibus dominis impositi,[c] de qua hic non agemus. Ecclesiasticæ decimæ rursum triplices: Aliæ enim sunt, quę ex rebus Ecclesiæ, vt ex fructibus beneficiorum præstãtur personis non Ecclesiasticis: puta principibus ad bellum sacrum, vel ob aliam causam à Summi Pontificis authoritate probatam,[d] idque ex priuilegio extraordinario. Quare & in eo cauendum, ne ex eo Ecclesiæ grauentur,[e] & modus ideo exactoribus impositus est.[f] Aliæ erant decimæ, quæ à Leuitis soluebantur sacerdotibus:[g] quemadmodum inter Christianos aliquando Episcopis ex oblationibus primitiis, & decimis, beneficia soluebant quartam partem,[h] vel aliam pro locorum consuetudine,[i] quæ & in quarta soluẽda,[k] vt & præscriptio.[l] Nam certæ rationes possunt esse quibus ea præstatur Episcopis, quæ aliquando cessare possunt alicubi.[m] Huius speciei decimarũ aliquam similitudinem referunt annatæ quę exiguntur à summo Pontifice de beneficiis ab illo impetratis: nempe emolumenta seu fructus beneficiorum vacantium vnius anni, quæ percipiuntur à Summo pontifice pro Ecclesię Romanæ necessitatibus releuandis, prout sibi reseruauit, & cameræ apostolicæ Ioannes 22. pontifex.[n] Aliæ sunt decimæ, quæ solui debent à populo sacerdotibus & personis Ecclesiasticis, de quibus institutus est sermo. Et istæ sunt decimæ omniũ bonorum legitimè quæsitorum, quota pars Deo diuina constitutione debita,[o] tributa animarum egentium.[p]

4 Harum Decimarum tres sunt species,[q] personales, prædiales, mixtæ. Personales dicuntur, quæ soluuntur ex fructibus, lucro, & de rebus industria personæ, vel artificio, negotiatione, & similibus quæsitis.[r] Prædiales, quæ ex fructibus prædiorum debentur; vt ex vino, frumento, & aliis frugibus.[s] Mixtæ sunt, quæ debentur habita ratione eorum, quę partim ex prædiis proueniunt, partim ex industria personarũ; quales decimæ debitæ in eo loco, vbi pascuntur animalia, & custodiuntur industria pastorum.[t]

SCHOLIA.

a Cap. tua, de Decimis, cap. causa Carpensis, de Verborum significatione.

b cap. cùm homines, septimo de decimis.

c De qua decima, multa tractamus, lib. 3 Syntagma. iur. vniuers. cap. 20. numer. 1. & 2. vide exemplum, 1. Reg. 8. meminit & de decima litis, cap. cùm ab omni specie, 10. de vita & honestate clerico Nouella 123. cap 2. Authent. generaliter de Episcopis & clericis. C.

d De hac quoque tractamus, & plura damus exempla, prædicto libro secundo, Syntag. c 20. num. 3. & seq. tractatur & in Extrauag. 1. de decimis. in Extrauagantibus communibus.

e cap. fin. de voto, dict. Extrauag. 1. §. declaramus, de Decim. in communibus.

f Clement. 1. & 2. de Decimis, dict. Extrauag. 1.

g cap. 1. de Decim. lib. 3. tit. 30. & ibi Panor num. 18.

h Can Vulterranę, can. quatuor, can. de reditibus, ca. concesso, 12. quęst. 2. Clem. dudum de Sepul. cap. cùm super: eodem titulo apud Gregor. c. de quarta, de præscriptione.

i can. antiquos, can. de his, can. decernimus, 10. quæst. 3. can. constitutum, 16. quæst. 1. cap conquerente, de Offic. ordinar. cap. 2. de sepultur. capit. certificari, eodem titulo

k can. priscis quidem, & can. vnio, 10. quęst. 3. can. 1. 13 quæst. 1 vide Panorm. ad cap cùm contingat, de Decimis.

l capite de quarta, de præscriptione.

m Dabantur olim Episcopis partes ex decimis, quia Episcopatus erãt tenues, nec poterãt sumptus suppeditare ad exequenda onera episcopalia; nunc autem sufficiunt, can. 1. 13. quęst 1. & cessante dispositionis ratione, debet cessare dispositio, c. cùm cessante, de Appel l. adigere, §. quamuis. de Iure patronatus. P.

n In cap cùm Nouella 12. de Prębend. in Extrauag. communib. Ioannes tamen 22. tantummodo in aliquibus Ecclesiis annatas reseruauit, & ad tempus ad iuuandas impensas sedis Apostolicæ. Sed Bonifacius 9. primus indifferenter omnibus beneficiis Ecclesiasticis annatarum vsum imposuit, vt notat glossa ad titulum de annatis ad verbum annatarum in Pragm Sanctio. Reprobatæ aut melius temperatæ fuerunt annatæ, in Concilio Basiliensi & Pragmatica Sanctione. Reprobat Ioannes Andreas ad c. inter cętera, de Offic. ordin Diuus Ludouicus, aliique plures Gallarum Reges, prohibuerunt huiusmodi annatas exigi vel solui in regno, & Carolus quintus per Arrestum Senatus Parisiẽsis latum vndecimo Septembris 1406. Extat tamen titulus in Concordatis de annatis Rebufus. porrò tractatu nominationum, quęst. 9. numer 32 stylum ait in Gallia

seruari in impettationibus beneficiorum à Curia Summi Pontificis non exprimi verum valorem beneficiorum: & quamuis valeant plus quam mille aureos, tamen sufficit si dicant valorem beneficij impetrati esse 24. ducatorum de camera, nec seruatur in Gallia regula Cancellaria 21. contraria, nec aliæ, quas vocant bursales constitutiones. Idem ait in prologo ad Titulum de Colla. in Concorda. de quibus addit se nihil vltra dicere cùm sint supra caput. Soluunt tamen Galli quasdam compositiones loco annatarum, in quibusdam maioribus beneficiis impetratis, æquum enim & iustū est, præfectum Summum Pontificem vniuersali Ecclesiæ, omnium curam habenté ecclesiarum, habere quoque ex illis cum onere & commodum aliquod, pro iure superioritatis, & expensis quas & pro republica Christiana subire expedit. Regul. secundum naturam. de Reg. iur. P. c. qui sentit, eod. tit in Sex. Nec est audiendus hæreticus qui malè dispensare Summum Pontificem thesaurum Ecclesiæ calumniatur: & enim ipse domino stat vel cadit: nostrumque non est de eius operibus iudicare, qui omnes iudicat & a nullo iudicatur. can. aliorum, can. cuncta per mundum, nonam, quæstione tertia.

o Hæc finitio est Cardinalis, Consilio 26 vide de illa apud nos, lib. 2. Syntagmatis iuris cap. 22. vide & finitionem Hostiensis in Summa de decimis. Decima dicitur quota pars sine certitudine in hac finitione eo quòd illa pars sit diuersa, iuxta diuersas consuetudines soluendi vt nos docemus in dicto cap. 22. libri secundi Syntag.

p cap. tua nobis, 26. de Decim. can. decimæ, 66. q. 1.

q Docuimus dicto cap. 22. libri secundi Syntag.

r Deuteronom. cap. 12 c ex transmissa, de Decimis.

s cap 1. c. ad Apostolicæ, cap. peruenit de Decimis, c. fin. de parochis, can. Decimæ, 16. quæstione prima.

t dict. c. ad Apostolicæ, c. pastoralis, cap. commissum, de Decimis.

CAPVT II.

De quibus rebus soluantur Decimæ.

Soluendæ porrò decimæ de omnibus quæ legitimè nobis adueniunt.[a] Ex frugibus agrorum,[b] imo si agri bis in anno fructus referant bis debebuntur nempe quoties fructus percipiuntur,[c] de lucris ex molendino,[d] ex piscatione,[e] de venatione, & militia,[f] de apibus, de melle, & cera,[g] de gregibus,[h] fœtu, lana,[i] lacte, & caseo:[k] de pascuis, si ad culturam reducantur:[l] de mercibus,[m] & aliis industria, officio, artificióue quæsitis,[n] & de aliis, in summa, lucris iustis.[o] Ex diebus quoque anni totius, decima soluitur in ieiunio Quadragesimæ.[p]

SCHOLIA.

a Cap. ex transmissa, 23. cap. tua nobis, 26. §. & cùm de cunctis, de Decimis. Genes. 28. vers. 13. 2. Paralipomenon, cap. 3. vers. 5. 2. Esdræ, cap. 10. vers. 37. siue ex præsidiis, siue ex industria, siue alio modo adueniant. Leuit. 27. vers. 30. Gratitudinis namque testimonium, & professio à Deo omnia nobis bona aduenire, debet esse in cunctis susceptis: & idcirco etiam de minutis præstandæ decimæ, Diui Matthæi cap. 23. ibi, *Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui decimatis, mentham, anethum &c. oportuit hæc facere, & illa non amittere.* Quare nec ea lege potest emi vel acquiri fundus, ne Decimæ soluantur ex eod. can. si quis laicus, can. de decimis, §. sed & illa, 16. quæst. 1. quamuis per longum tempus non fuerint solutæ, cap. cùm in tua, 0. de Decim.

b cap. 1. & cap. ad Apostolicæ, de Decimis Frugis appellatio, continet ea quæ terra alimoniæ causa producit. Paul. in l. frugem, 77. de Verbor. significatione, præter carnem & poma vt ibi Alciatus excipit. Continebantur itaque, omnes fructus siue sunt naturales tantùm, qui sine cultura proueniũt, vt ait c. grauis, de Restitutio. spoliator l. ex diuerso, de Rei vendica. P. siue industriales, qui ex industria seu cultura hominis nascuntur. Vbique enim Dei abundat gratia, & beneficium vbiquè agnoscendum, neque enim est aliquid qui seminat, aut qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, 1. ad Corinth. cap. 3. cap. non est, iuncto, cap. cùm non sit, de Decimis.

c Cap. ex parte, vicesimoprimo de Decimis.

d cap. ex transmissa, & c. parochialis, de Decimis.

e dicto capite ex parte, & cap penult. ad nos, quinto de Decimis.

f can. Decimæ, 16. quæst. 1. can. quicunque, 16. quæst. septima, Genes. capite 14. vers 10.

g cap. Nuncios, de Decimis.

h cap. pastoralis, de Decim. Exod. 22. vers. 28. & 30.

i dict. can. Decimæ, 16. quæst. 1. dict. cap. peruenit, de Decimis

k Siquidem Decimæ debentur de omni fructu: porrò in fructu sunt, tria, fœtus, lac, lana, seu pilum, l. in pecudum, de vsur. o §. in pecudum, de Rer. diuis. apud Iustinian vide Rebuff. tractat. de Decimis, quæst. 6. numer. 23. Boëdriuma 6. 3 de consuetud. prædiorum in consuetudinibus Byturig.

l capite commissum, de Decimis.

m Dicto capite pastoralis.

n can. Decimæ, 16. quæstione prima.

o Gloss. ad dictum can. Decimæ. atque solui debere dixerunt aliqui decimas de legato & hæreditate, si consisteret in mobilibus, non vtique si in immobilibus cùm bis ex eadem re exigi non debeat decima. Verùm hodie ex consuetudine, non soluuntur Decimæ ex legatis, hæreditate, aut donationibus: contrarium tamen dicendum, si esset consuetudo, & sic concludunt Panorm. ad dict. cap. pastoralis, vt ibidem Imola, & Gloss. in dicto can. Decimæ. Cæterùm ex iniustè quæsitis vt ex meretricio actu Ecclesia respuit decimas, can oblationes, 90. dist. Deutero. 23 vers. 18. ideo nō recipit & vsuris ab vsurario, in vsuris perseuerante Gloss. in summa. 4. quæst. 6. & in can Decimæ, 16. quæst. 1 Panor. ad c. ex transmissa de Decim. Capit tamen prædiales Decimas ab iniusto prædij possessore: quia ratione prædij, non personæ debentur. Gloss. Inno. Panor. ad c. ex transmissa, de Decimis, facit cap de terris, eod. tit.

p can. quadragesima, de Consecrat. dist. 5.

CAP. III.

Qui soluere debeant Decimas.

Soluere Deo decimas omnes cuiuscunque generis sint Christiani, tenentur: nisi priuilegio speciali fuerint à solutione exempti.[a] Sicque prædiales soluendæ à quibuscunque possessoribus prædiorum etiam Iudæis,[b] & à leprosis, exceptis animalibus eorum

& hortus,

& hortis, ſi in commuui viuant.[c] Aliquando neque monachi à prædialibus eximebantur, quia tanquam laici prædia colerent.[d] Præter monachos Ciſtereienſis ordinis, qui laborum ſuorum non ſoluunt decimas.[e] Neque eorum, quæ propriis manibus vel ſumptibus exeolunt: videlicet de quæſitis ante Concilium Latetanenſe, etiam ſi ſint noualia [f] de quæſitis autem poſteà, cõtrà, quod & in aliis regularibus, iiſdẽ priuilegiis donatis, locum habet, ne occaſiane priuilegiorum illorum, Eccleſiæ præter modum grauentur. [g] Quod & in militibus Hieroſolymitanis locum habet.[h] Et ita exempti & priuilegiati debent, etiam decimas ex prædiis poſſeſsis, niſi ipſa quoque prædia priuilegio expreſſo à ſolutione eximantur.[i] Exemptionem autem hanc, dat ſolus Summus Pontifex, non princeps, vel Rex ſecularis.[k] Hieque & obſeruandum, vtſi ſi exempti, qui prædia habeant exempta quandiu[l] ea excolunt, eadem dederint aliis colenda, debeantur deeimæ.[l] Quemadmodũ immunes ſeu exempti à ſolutione decimarum, ſoluere eas debent, ſi aliena prædia colenda ſuſcipiant.[m] Placuit autem nullos mouachos ſeu viros ſub regula & in aliquo cœnobio viuentes, teneri ad ſolutionem deeimarum ex hortis,[n] vel ex animalibus nutritis, vel de noualibus quæ propriis excolunt manibus,[n] quod & ad Fratres Prædicatorij, & Sancti Franciſci ordinis, extenditur.[o] Placuit etiam nihilominus, conceſſum priuilegium de non ſoluendis decimis, non extendi ad conuentionem anteà factam, præcedentem priuilegium, de ſoluendis illis.[p] Quemadmodum & illud ipſum priuilegium non erit extendendum in poſterum ad alia poſſeſſa, ſi illud incipiat Eceleſiis parochialibus eſſe damnoſum.[q]

SCHOLIA.

a Cap. à nobis, 24 cap. aliquibus, 12 de Deeimis iubetur indefinitę ſolui decimas ab omnibus, can Omnes decimæ, 16 quæſt ſeptima, & ſine diſtioctione poſſidennium prædia, cap. tua, in 1 de Decimis, ſic monachi ſoluunt ex prædiis poſſeſſis, in can. cunctis fidelibus, 16. quæſt. 1. & de nouè cultis, cap. commiſſum, 4. de Decimis, cap. 1. §. fin. eodem titulo, in Sex. & eccleſia de prædiis in dotem datis, ſoluit curioni parochiæ, niſi ea ſint modica, Gloſſa in cap. 1. & ca. nuper, de Cenſibus.
b cap. de terris, de Decimis.
c capite ſecundo, de Eccleſ. ædifican.
d can. generaliter, 16. quęſtione prima.
e Qui viuunt ex laboribus ſuis, pauperes dicuntur, c. quod ſuper, & ibi Panorm. de Voto. l. ſi conſtante, Soluto matrimon. P. Soluent tamen conuentibus clericorum ordinis ſui, cap 1. §. fin. de Verbor. ſign. in Sex. An autem clerici teneantur ſoluere decimas perſonales, vide Panormitanũ ad c. 2. de Decimis
f Quid ſit nouale, explicarur in cap. quid per nouale 21. de Verb. ſignif. vbi in cauſa exemptionis præſtationis Decimæ ex noualibus, ſingulariter dicitur intelligendum eſſe per nouale, tantum agrum de nouo ad cultum redactum, de quo non extat memoria, quod aliquando cultus fuerit. Ita ſeparatur noualis ſignificatio ab ea quæ iure ciuili datur, vt ſit etiam terra preciſa quæ anno ceſſat, l. ſylua cædua. 30. §. noualis, de Verbor. ſignif. P. vel ſylua quæ arboribus extirpatis, ad cultum redigitur, per l. fin. §. penult. de Termi. mot. P. propriè etiã videtur terra nuper primùm proſciſſa, nouale dici, [illegible], terra, vt apud authores de limitibus agrorũ, & Seruium, in 1. Georg. Virgilij.
g capite penultimo de Decimis.
h cap. dudum, trigeſimoprimo de Decimis.
i cap. 2. §. Diœceſani, da Decimis, in Sex. quod priuilegium ſeu præſcriptio, non ſoluendi, amittitur ſolutione ſine proteſtatione, etiam ſemel facta, c. accedentibus, cap. ſi de terra, de Priuileg. vide quæ dixi, libro ſecundo Syntagmatis iuris, cap. 24. numer. nono & decimo.
k cap tua, 25. & cap dudum, 31. de Decimis, vide Rebuffum tract. de Decimis, quæſt. 5. num. 28. 29. & 3 .
l cap, licet, de benignitate, 11. de Decimis.
m cap. dilecti, 8. de Deeimis.
n cap. ex parte, de Decimis
o cap. Nimis praua, de Exceſſibus prælato.
p Ex multiplici, 3 de Decimis.
q cap. ſuggeſtum, nono, de Decimis.

CAPVT IIII.

De modo & quantitate Decimarum ſoluendarum.

IVre communi omnium frugum integra Decima nouem partibus relictis & ſtatim frugibus collectis debetur,[a] antequam tributorum vel cenſuum prædialium fiant exactiones.[b] Nullâque facta priùs deductione expenſarum factarum in ſeruos ſeu mercenarios pro agris colendis, aut pro colligendis fructibus, ſeu lucris.[c] Quamquam citea res acquiſitas vel factas, de pecunia decimata, cùm ipſæ venduntur, deducantur expenſæ, & de reſiduo quaſi de lucro deeimæ ſoluantur, vt ſi vendatur domus, ager, vinea, clibanus, molendinum grex, aut aliæ merces.[d] Obſeruandum tamen in ſolutione decimarum, num aliqua ſit conſuetudo, ſiue agatur de quota deeimarũ, ſiue de modo ſoluendi, ſiue de rebus, quæ debent decimam iure diuino, nam ea erit ſequenda.[e]

SCHOLIA.

a c. commiſſum, & c cùm homines, 7. & cap. de Decimis, Leuit viceſimotertio.
b cap. cùm non ſit, 34 de Decimis.
c dict. cap cùm homines 7 & cap. non eſt, 22. §. fina. c. paſtoralis, 28. cap, tua nobis, 31. de Decimis.
d dicto cap. paſtoralis, de Deeimis.
e cap. veniens, de tranſactio, cap. nuper de Deeimis, vide Rebuff. tract de Decimis, quęſt. 13. num. 44 & 50. & 51. & Panorm. ad dict. cap cùm homines, de Decimis, Boërium ad §. 12. de conſuetudine prædior in conſuetud. Byturig. Hoſtienſ. ad cap. à oobis & cap non eſt, de Decimis, & quæ nos diximus, lib. 2 Syntagma. iur. cap. 26 quæ omnia vera ſunt, ſiue agatur de prædialibus, ſiue de perſonalibus decimis: nam in omnibus conſuetudo ſequenda, vide Panormitanum, in cap. in aliquibus, alias, in quibuſdam, de Decimis.

CAPVT QVINTVM.

Quibus soluendæ sunt decimæ.

DEcimæ Deo debentur & soluuntur.[a] Quamobrem sæcerdotibus, quibus portio Domini communicata est, dantur.[b] Etiam si mali sint:[c] non laicis, qui omnino incapaces sunt possessionis, seu quasi possessionis iuris decimarum, quamuis sint principes.[d] Ex iure communi debentur Ecclesiis parochialibus seu baptismalibus, sub quarum finibus res vel personæ quæ debent sunt.[e] Ita prędiales, Ecclesiæ sub cuius parochia erunt, sunt soluendæ.[f] Nisi solutionem alia Ecclesia contra illam legitimè sibi præscripserit:[g] aut nisi contraria sit consuetudo.[h] Saluis tamen remanentibus parochiarum finibus, qui pręscribi nequeũt, vt neque fines diœceseun, si de eorum distinctione cõstet.[i] Quod si in vna ecclesia duo sint curiones, quorum vnus dicitur prior, alter rector, perpetuus, decimæ dãtur curioni pręcipuo seu priori, reseruata congrua pensione vicario perpetuo seu rectori.[k] Posset & ius decimarum ad alias ecclesias quàm parochiales pertinere ex concessione Episcopi.[l] Personales decimæ quoque debentur ecclesiis baptismalibus eorum locorum in quibus quis degit, vel percipit sacramenta.[m] Mixtæ animalium decimæ, debẽtur ei parochiæ in cuius territorio pascũtur, & cõceperint,[n] quod si in territorio vnius parochiæ pascantur hyeme, & æstate in territorio alterius, diuidentur inter illas decimæ.[o] Fuerunt solutæ decimæ ecclesiis, aliquando diuisæ inter Episcopum, clericos, pauperes, & fabricam.[p] Quorũ portiones aliquando maiores, aliquando minores fuerunt[q] secundum consuetudinem locorũ,[r] quemadmodum & posteà consuetudo alicubi diuisiones illas sustulit, & reduxit illas ad proprias ecclesias,[s] quibus etiam & data actio petendi decimas contra denegantes solutionem,[t] vltra censuram ecclesiasticam, quam & in eo ferre possunt.[u] Laicis autem ius decimarum denegatum est, iure communi.[x] Quare nec decimas eodem iure sine peccato possunt percipere, vel quasi possidere ius,[y] aut præscribere.[z] Et si qua persona ecclesiastica, hoc ius personis laicis concesserit, tanquam arbor quæ perperam terram occupet, erat ab ecclesia succidenda.[aa] Nisi possederint decimas à tempore quod præcesserit Concilium Lateranense, in quo iam possessæ anteà à laicis, illis permissæ: in posterum autem prohibitæ omnino.[bb]

SCHOLIA.

a Cap.tua nobis,26.de Decimis,cum simil.
b cap.quamuis graue,17.cap.non est in potestate,22.de Decimis.
c dicto cap.tua nobis,26.de Decimis.
d can.si quis laicus,16.quæst prima,can 1.& 2 16.q.7.c.prohibemus,19.cap ad hæc,15.de Decimis.
e can Ecclesias,13. quæst.prima, can.de decimis,16. quæst 1.cap pastoralis,de His quæ fiunt à prælat sine consen.capitu.cap.fin.de Paroch.
f cap.cùm contingat, cap. cùm in tua, cap. ex transmissa de Decimis,dict.cap.fin. de paroch. can. statuimus,decunosexta,quæstione prima.
g Præscribere enim potest ecclesia contra ecclesiam decimas, cap.ad aures,de Præscript.per quadraginta annos, cum bona fide,cap.vigilanti,de pręscrip. eo.titulo,cap.1.de pręscript.in Sex.c. 2. de restitutione spoliat.in Sex.
h cùm sint homines,cap.ad Apostolicæ,cap.in aliquibus,de Decimis.
i cap.super eo, penult.de paroch. cap.licet in regulis, cap. quicunque 1& can, inter memoratos,16. quæst.3. Alioquin si non inueniantur fines expressè distincti possunt præscribi,dictis canonibus,&c. quia indicante Abbate,9.de præscript.
k Et ita iudicatum fuisse scribit Papus, lib.1. Rhapso. arrestor.tit.12 arresto 7.& 11.
l can. in sacris,can.statuimus,16. quæst 1 veluti conceditur monasteriis,in cãn.fin.eadem 16.quęst.1.
m cap.ad Apostolicæ,20.de Decimis,cap. fin. de paroch.can.quæsti, can.de Decimis. 16. quæst.prima. Quid si quis in vno loco habeat domicilium, & in alio loco sacramenta accipiat?vide Rebuffum tract. de Decimis,quæst.6 num.8.9.10.11.12.& 13.
n Gloss.in cap.1.§.1 ad verbum pascit,13.quæst.1.
o Gloss.ad cap.ad Apostolicæ,de Decimis,decima lacteis debetur vbi mulgentur animalia:decima caseorum, vbi casei fiunt:& sic seruari tradit Rebuffus in tract de Decimis,quæst 6.num.23 Boërius ad §.3. de consuetudine prædior in consuet. Byturig.
p can.quatuor, can. de reditibus, can. concesso, 12. quæstione secunda,cum similibus.
q can.antiquos, 10 quæst prima, can.de His,can decernimus,can 10.quæst. cap.1.de Sepultu Clemẽt. dudum, eod tit.apud Clementem.
r in cap.certificari,de Sepultur.
s can.1.& can.priscis,& can.vnio,11.quæst 3.
t cap.Parochianos, de Decimis. sicque ecclesia pro decimis vtitur rei vendicatione, can moderamine, 16.quæst.1.vel vt aliquib. placet, actione personali, & melius. Vide de hac re Glossã ad cap.tua nobis, 26.ad verbum, *Tributa*,de Decimis
u cap.tua,in 2.& cap.peruenit,5.de Decimis.
x can.1.& 2.16.q.7.can.si quis laicus,16.quæst.1.cap. ad hęc donationem,15.cap quamuis,16.cap prohibemus,de Decim.can.peruenit,1.quęst 3 can. fin. §.quod autem,16.can. Iubemus, §. item Decimæ, 16. quęst.3 laici quippe sunt beneficiorum, quibus adhærent decimę, incapaces,cap cùm adeo,de Rescript.cap ex literis,de Transact.ca.2 de Institutio. Clem.quia cõtingit,§ vt autem,de Religios. domi.
y dicto capite peruenit,1.quęstione tertia.
z cap.causam quæ, de pręscript. can. 1.16. quęstione septima,canone finali,16.quęstione prima.
aa cap.quamuis,17.de Decimis.
bb cap.cùm Apostolica, 7.de His quę fiunt à prælat. sine consensu capituli, cap tua in . § fin.de Decim. vide quæ diximus lib.2 Syntagm.Iuris, cap. 25. vbi inuenies quatenus & quare Concilio Lateranensi permissæ fuerint laicis perceptiones decimarum ecclesiasticarum. Loquitur autem Concilium Lateranense,de infeudatione decimarum facta laico, vt aliquid inde pręstaretur ecclesiis, quod tamen & visum est iniquum consilio:nempe vt pars quę Deo consecrata est iure diuino,inter prophanos vsus remaneat. Multo magis iniustũ erit,laicos nullo titulo possidere decimas ex tyrannide dominantium,

vel violentia vsurpatas primùm, & deinceps per corruptelam perceptas forsan, & quod peius ex inordinatione prælatorum in laicos translatus, quod est & sacrilegium, cùm nec sanctuarium Dei iure hæreditario transferri debeat, cap. Apostolica, 8. q. 1. cap. de Præbend. cap. ex transmissa, cap. præsentiū, cap. conquerente, de filiis presbyter cap. consuluit, de iure patron Nec semel ... eo dicatum, ad vsus prophanos transferri oportet, reg semel Deo dicatum, de Regul. iur. in Sex cum similib. ibi notat. Et certè hinc sequitur clericorum maxima inopia, dū decimæ à laicis percipiuntur, & Ecclesia Dei doctis destituitur pr ... ectis, cùm subtrahantur ea quę ad alimenta cultūque diuinum erant destinata. Hinc etiam orta est ad solutionem decimarū populi contumacia, cum vident à tēporalibus dominis vsurpari; erroréfq; in fide, occasione sumpta illinc, innumeri, de quo nihil amplius addam, cùm res ipsa per se sit manifesta, & suadeat possessorib. & principib. istius detentionis reparandū esse statum, & reddēda Dei Deo, nisi dicamus iram Dei in eo & in ecclesiā suam apparere, vt quod non capit Christus, rapiat fiscus, can. maiores, 16. quęst. 7. can. Decimę, 6. q. 1.

CAP. VI.

Causæ aliquæ solutionis Decimarum.

Soluuntur decimæ Deo, in signum vniuersalis dominij eius, quo testamur omnia ex quibus decimas soluimus ex Dei liberalitate procedere.[a] Itē vt viuant ex his, qui cultui diuino in perpetuū dicati sunt: [b] qui enim altari seruiunt, de altari viuere debent.[c] Vt non sit alligandum os, boui trituranti.[d]

SCHOLIA.

a can. Decimæ, 16. quæst. 1. cap. tua nobis, 26. de Decimis, sic & ab Ethnicis, ea ratione solutas suis idolis & sacerdotibus docuimus, lib. 2. Syntagm. iuris vniuers. ca. 22. Tributi præstatio est, eiūsprobatio subiectionis, cap omnis anima, 2. de Censib lib. 3. tit. 39.

b Numer. cap. 8. vers. 1 2 Paralipom. cap 30 vers. 4. cap. causa Carpensis, de Verbor. signi c. quamuis sit graue, de Decimis. Ideo dicūtur tributa egentium animarum, in cap. tua nobis, 26. de Decimis. In can. Decimę, 16. quęst. 1. quia debentur clericis egenis & pauperibus.

c c. cùm secundum Apostolum, de Præbend. cap cùm sit Romana de Simonia. c. cum ab omnie speci mali, 10. de vita & honestate clericorum.

d Ad Galatas, cap. 6. Deuteronom. 25 Diui Matth 10. Diui Marci 6 Diui Lucæ cap. 19.

DE PECVLIO CLERICORVM.

TITVLVS XXVI.

a De hoc habetur libro tertio Decretalium, tit. 25. in can. Episcopi de Rebus propriis cum 2. sequentibus 12. qu. 1. & quæst. 2. 3. & 4. per totam. Eo pertinere, saltem ad explicationem, possunt tituli Iuris ciuilis de Peculio lib. 15. P. tit 1. Et de castrensi peculio, lib 49. P. tit. 17 maximè titulus 7 lib. primi C de Sacrosanct. Ecclesiis, &c & l. Sacrosanctæ C. eod tit. titulus de Castrensi peculio omnium Palatino. lib. duodecimo C. titul. 31. militum & Præfectianorum, libro duodecimo C. titulo trigesimoseptimo.

CAP. I.

1 *Continuatio.*
2 *Et peculium quid.*

1 Sed quia incidimus in bona clericorū, seu personarum ecclesiasticarum, non prætermittemus de peculio earum quædam adiicere.

2 Peculium dictum est, quasi pusilla quędam pecunia, siue patrimonium pusillum: [a] quare illud maximè conuenit clericis.[b] Quibus nōn debet esse abūdans patrimonium, quia & illis omnibus maximè autem qui expressè renuntiarunt temporalibus, [c] dictum est, *Nolite thesaurizare:*[d] Et alibi, *habentes alimenta, & quibus tegamur his contenti simus.*[e]

SCHOLIA.

a L. depositi §. §. peculium, de Pecul. lib. 15. P. tit. 1. Peculium quod præsidij causa separaretur, l. si chorus, 79. de Leg. 3. quod ex to Florentinus Iurisconsult. consistere dixit, quod parsimonia sua quis parauit, vel officio meruerit ab aliquo sibi donari, l. Peculiū, 39. de Pecul. P. Inde peculium filij-familias, quod seorsum à facultatibus patris habet: & peculium serui, quod seruus habet separatū à rationibus Domini permissu eius, dicta l. depositi, §. fin. de Pecul. Extraquas etiam personas, alij peculium habere dicuntur, qui pusillum aliquid sibi quæsiuerint. Pecunia quippe vnde peculium rem, seu patrimoniū significat, l. Pecuniæ, de Verb. significat. Peculium à pecunia, & pecunia à pecudibus: quia olim primùm æs ouis & bouis effigie à Seruio Rege Romanorum signatum, vt ait Varro, lib. 2. Re rustica & lib. 4. de lingua Latina Plinius lib. 18. cap. 3. Festus in verbo *Pecuniam*. & peculium seruorū, idem Festus testatur à pecore dictum. Ratione acquisitionis in iure ciuili, peculium quadruplex dicitur, profectitium, aduentitium, Castrense, & quasi Castrense. Profectitium quod proficiscitur à patre vel domino filiofamilias vel seruo datum l. Profectitia, de Iure dotium, P. l. Depositi, §. fin. de Pecul P. Aduentitium, quod aliunde quàm à patre vel eius occasione filiofamilias quæritur, vel ex propriis laboribus, vel successione, vel contractu, vt in l. cùm oportet, 6. & l. fin. C. de Bonis quæ liber lib. 6. C. tit. 66. l. penul. C. qui testa. facer. poss. cum simil. Castrense, quod à parentibus vel cognatis in militia degenti filiofamilias, donatum est, vel quod aliunde ipse sibi filiusfamilias occasione militiæ sibi acquisiuit, quod non fuisset quæsiturus, nisi militasset. leg. Castrense 4. & 11. de Castrense pecu. P Quasi Castrense est, quod filiusfamilias ex publico munere, vel functione publica, vt aduocati acquisiuit Nam & hi militare videntur aduocati, qui industria &

lingua

lingua defendant oppressos, l. Aduocati, 14. de Aduoca. diuersor iudiciorum, lib 2. C. tit. 7. Distinctio Castrensis & quasi Castrẽsis peculij ab aliis illa maxima, quod in istis quæsita sunt in plena dispositione filiorum familias, vt nihil patri quemadmodum ex aliis, quæratur. Nec illa communicentur fratribus, l. 4. de Castrens. pecul. l. fin. de Collat. bonor. P. l. certum, C. Familiæ Hercisc.[1] Lege Leonina viris reuerendissimis Episcopis, presbyteros, & diaconos, permissum fuit peculium habere quasi Castrense, & sibi acquirere non patribus vel auo, in quorum fuerint potestate, & vt possent de eo liberè disponere, l. Sacrosanctæ, 34. & l. cum Leonina, 50. de Episc. & cler. seruata tamen legitima patri vel auo, Nouella 12 cap. 9. ideo & titulus de Peculio clericorum, lib. 3. tit. 25. extat.

b Clerici enim dicti, quasi in partem seu sortem domini vocati, can. Cleros, 21. distinct. can Clericus, 12. quæst. 1. cap. cùm secundum Apost de Præbend.

c Idcirco clericis tunsura capillorum it, quæ corona dicitur, quàque reges dicuntur, taléisque qui se & alios regere possint. si rasio porrò capillorũ demonstrat Symbolo depositionem temporalium quæ reliquerunt, cum sine proprio, victu & vestitu contẽti esse debeant, can. prohibete, 23. distinct. melius in can. Duo sunt genera, 12. quæst. 1. vbi & glos. ad verbum Depositio, ait, capillos paucos qui corona seu rasione facta relinquuntur, significare, quod debeant quædam exigua retinere ad vitæ tantùm sustentationem.

d Diui Matthæi, capite sexto, vers. decimonono.

e Primæ ad Corinth. vers. 8. Initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem.

CAPVT II.

Quotuplex peculium Clerici.

CLerici peculium duplicis generis habere possunt, vel ex bonis Ecclesiæ, seu occasione Ecclesiæ quæsitum, vel aliũdè.[a] Si nihil proprij habuerit presbyter, aut sui patrimonij, quando promotus est ad ecclesiasticum ordinem, & posteà emerit prædia, ea ecclesiæ esse debent.[b] Et quicquid vel suo vel alieno nomine de reditibus, oblationibus, vel votis Ecclesiæ contingentibus emerit,[c] & alia quæ occasione ecclesiæ acquisiuerit, id est, quæ aliter non acquisiuisset, nisi fuisset ecclesiæ præpositus, Nam & ea ecclesiæ propria censentur.[d] Acquirere vero potest clericus alia, aliũdè quàm ex ecclesia, vel occasione eius, veluti per paternã vel cognatorum ab intestato decedentium successionem, vel ex testamento donationéve alterius, vel labore proprio de quibus liberè disponit.[e] De fructibus autem beneficij collecta, num ad proprium & liberum peculium pertineant beneficiati, controuersia videtur esse, ob quandam vsurpatam consuetudinem, per quam quidam putãt beneficiatos facere posse fructus suos perceptos, & illos ad quoscunque vt alia patrimonialia, transferre iure donationis vel testamenti. Verùm tutius erit pro conscientia quieta & syncera beneficiati, iuxta iuris præscripta, inde percepta tanquam sua aut propria non existimare, neque eadem in alias personas quàm pauperes & ad vtilitatem Ecclesiæ suæ, dispensare. Cùm verè sit magis procurator & dispensator, & vsuarius bonorum Ecclesiæ suæ, quàm proprietarius, aut vsufructuarius.[f]

SCHOLIA.

a Eoque modo distinguitur in cap. quia nos, 9 & c 1. de Testam. lib 3. tit. 26. & in c. 1. de Successionibus ab intest eod. lib. tit. 27. in cap. 1. & 3. de Pecul. cleri. in Authent. dicentiam, C. de Episc. & cleric.

b Dicto ca. & 13. de Pecu. cler. lib. 3. tit. 25. ca. placuit, 12. quæst 13. cap. cùm in officiis, 7. de Testam. Quia præsumitur de bonis Ecclesiæ quęsita, quẽadmodum mulier vxor aliquid acquirens, præsumitur ex bonis mariti acquisiuisse, & ideo mariti sunt. l. Quintus Mutius, de Donatio inter vir. & vxor. P. l. etiam, C eod. tit. 1. aduersus tamen hanc præsumptionem, veritatis contrariæ admitteretur probatio. can. sint manifestæ, 2. quæst. 1. can. 1. & 2. 12. q. 4.

c cap. inquirendum, de Peculio clericorum.

d cap. quia nos, cap. relatum, c requisisti, de Testam. can Pontifices, 2 quæstione tertia.

e c quia nos, de Testam. c. 1. de Success. ab intest.

f Hoc ipsum alibi nos disputauimus, lib. 42. Syntagm. iuris vniuersi cap. 7. & proxime diximus bona occasione ecclesiæ acquisita, iure pertinere ad ecclesiam; vnde sequitur, vt neque de his disponere possit, quia de alienis nemo disponit, tit de Reb. alien. non alien. C. l. nemo exterus, de Iudæis. C. nemo enim dare potest quod nõ habet, l. traditio, de Acq. rerum domin. P. l nemo plus iuris, de Regul. iur. P. l si vniuersæ, C. de Leg. quare non poterit præpositus Ecclesiæ, de bonis eius disponere, aliter quàm secundum vsum destinatum rebus, cap. 1. & cap. Et quia nos, de Testam can. multi fixum, 12. quæst. 5. can. fin 12. quæst. 1. Et ita Panorm. ad c. 1. & fin. de Pecul. cleric. tenet, clericos bonorum Ecclesiasticorum esse tantùm vsuarios, non vsufructuarios, & ideo non facere fructus suos exemplo vsuariorum, nisi quatenus in eorum necessitates proprias expediant. §. 1. de vsu & habitatio l. 1. & 2. eod. tit. P. Scio distinctiones gloss. in cap. proposuit ad verbum reseruari, de Offic. ordin. in Sex. & quomodo se tueantur ex consuetudine vt dicũt generali, qui dissipant bona Ecclesiæ, & transferunt in vsus extraneorum ab ecclesia & proximorum. Cæterùm ipsi qui tam pessimè prophanant & prætextu opes ecclesiæ, viderint cum sua consuetudine, quomodo poterunt se expedire à iudicio Dei cuius est patrimonium quod edunt & dissipant, cap. cùm ex eo, de elatio. in Sex. Non enim quid fiat ex consuetudine, sed quid fieri debet considerandum est. can. Gloria Episcopi, 12. quæst. 2. cap. cùm causam, de Electio. l. sed licet de Offic præsid. P. Neque enim factum vsurpatum, præscriptionem inducit can. illud, 93. distinct. can. licet, 6. quæst. 3. nec in talibus, vllus annorum potest esse præsidio vel defensioni numerus, can quod Deo, 34. quæst. quinta, per rationem, cap. fin. de Consuetu. bona Ecclesiæ & fructus beneficij dicuntur, non prælati qui administrator vel dispensator non dominus est. Sed ne hîc institutionum breuium modum prætergrediar, videbis quę ad prohibitionem liberè disponendi de fructibus perceptis à beneficiis tanquam de propriis, tractata apud Panormitanum in repetitione capitis, cùm

esses, de Test. Rotam Decis.86 in nouis, Barbatiam in tractatu de præstantia Cardinalium, parte,1.q.3. Diuum Thomam 2.2 q.185.art.7. Archidia. ad cap. statutum, de Rescrip. in Sex. vbi & expressè tradit, clericos non facere fructus suos beneficij, qui supersunt deductis expensis, & allegat cano.1.12.q.3. quem etiam in eodem intellectu notauit Bartholomeus Brixiensis, nam quæ supersunt debent pauperibus clerici erogare, Sicq; acquisita Ecclesiæ sunt pro ea prouisione reseruata, ca episcopi, de rebus, 12.q.2. & proinde sunt vsuarij, fatetur autem clericos, habito respectu potestatis dispensandi hos fructus facere suos, vt ipsi soli possint dispensare, non alij: sed tanquam procuratores, idest suæ dispensationis, non tanquam Dominos. ca. clericos, 12.q 1. Addere autem non erit valde onerosum, quæ tradit D. Hieronymus ad cap 5 prioris epistolæ ad Timotheum, relata in cano. viduas,5 & seq. clericos 1.q.2. adde & ca fin. §. clericos 16.q 1. Concilium Aquisgranum c.107. relatum, in can. siquis propter hoc, & sequent 1.quæst.2.

CAPVT III. 3

Vnde peculium sibi parare possint clerici.

NOn est itaque improbatum vel prohi
bitum clericis secularibus, qui nō sunt
professi votum paupertatis, aliunde
quàm ex Ecclesia acquirere, dummodo ex licita
causa & honesto negotio lucrum procedat. [a] Ex
inhonesto & illicito contrà. Quicquid autem
homo plus iusto appetit, turpe lucrum est. [b]
Quare & clericis inhibitum, ne conductores aut
curatores secularium rerum sint. [c] Néue procu-
ratores personarum secularium pecuniarū causa
fiant. [d] Ne causa, lucri negotientur. [e] Ne tabel-
lionatus officium in sacris ordinibus constituti
gerant, [f] ne præponantur ruptariis, balistariis, [g]
aut similibus viris sanguinum. Ne diaconus, sub-
diaconus aut presbyter, vllā Chirurgiæ partem
exerceat, quæ adustionem vel incisionem indu-
cit: [h] Ne ioculatoris vel histrionis artem exer-
ceant, [i] aut carnificum seu lanionum vel taber- 4
nariorum, [k] aut alia inhonesta officia. [l] Ex qui-
bus omnibus & similibus prohibitis, clericis ac-
quisita, non censentur nec merentur habere ti-
tulum aut nomen peculij clericalis, cùm magis
ad contumeliam quàm honorem Ecclesiæ per-
tineant ideo & clerici ob ea vetita officia & lucra
inhonestè quæsita à priuilegio & gradu clericali
repelluntur, & deiiciuntur. [m]

SCHOLIA.

a in Consilio 4. Carthaginense, c 49. 2. & aliis vnde sumpti can. 3. clericus victum, & 4. clericus quantum libet, 93. dist. & in princip. eiusdem distinctionis permittitur clerico, post pensum diuini officij solutum, & honesto artificio victum sibi parare.

b c.1. ne cleri. vel mona. seculari negot. se immiscen. lib.3 tit.50.

c dicto c.1. & c. secundum instituta, ne cleri. vel mona. can.1. decreuit 88. dist. can. 1.2.3 & 4.21.q.3. Scriptum enim est, nemo Deo militans implicat se negotiis secularibus, 1. ad Timothe c.2. neque enim inferior nobilitas militiæ debitæ Deo omnipotenti, militiæ seculari, in qua nobiles ab huiusmodi lucris popularibus & vilibus, abstinere iubentur, ne militiæ diligentiam & defensionem reipublicæ segnius, illis intenti, exequantur. in l. milites nostros, 31. & l. final. de Loc. lib. 4. C. tit.65. l. si ignorans, 50. loca. P. lib.19 tit. 2. l milites agrum, 15. de re milita. lib.49. titu.16. nouella 116. l. nobiliores, 3. de Commer. & merca. lib.4 C. tit 6.

d sacerdotibus, 2 & c. sed nec 4 ne cleric. vel monac.

e c. secundum instituta, 5. ne cleri. vel mona. ca negotiatorem. 9. cum 5. sequentibus 88. dist. c. si de Vita & honesta. cleric. vbi & ponitur pœna

f c. sicut te accepimus, 3 Ne cle vel monach. Possunt autem clerici illi, secundum Gofredum esse notarij Papæ, ca. quidam 5.q.1. & episcoporum, Archiepiscoporum, c.1. de Symo. non inter laicos.

g c. sententiam sanguinis, 9 ne cleri. vel mona. *Ruptarij* dici possint, qui impetum faciunt in acie, vel machinas bellicas ad muros vel alia rumpenda seu frangenda dirigunt, vt ballistarij, qui olim impetu magnarum machinarum in arcum tensarum saxa & lapides magnos aut iacula torquebant & iaculabantur, de quibus Vitruuius lib. 10. c. 16. Vegetius lib. 2. c.10. descripsit & Ballistæ formam Amianus Marcellinus lib. 24. arcus minores erant ballistæ manu intensi sic & ballistarij & arcuarij ernési in l. fin. de iure immunita. lib 50. P. tit. 6 ballista habet fustem intermedium in quo extenditur arcus, arcus sine illo fuste est, prohibetur ars ballistariorum contra Christianos, in c. vni. de sagittariis lib 5.

h dicto. cap. sententiam sanguinibus ne cleri. vel monach. Ecclesia enim & eius clerici, alieni esse debent ab omni crudelitate & effusione sanguinis, & tantum abest, de possint præfici fundentibus, vt neque ipsi iu ę sentētiæ mortis vel fusionis vel abscisione mēbri interesse debeant, vel consentire, vel subscribere dict c. sententiá, c clericis, ne cleri. vel mona. secula. nego se immisce e ex clericis, de excessib præ-lator c. in Archiepiscopatu, de Raptor. imo, nec dare de fundendo, etiam si fundendus sit, consilium. can. illud. 23. quæst 4.

i c.1 de Vita & honesta. cler. in Sex. lib 3. titu. 1. c. cùm decorem, 12. eo tit. apud Gregorium.

k Clem fi. de vita & honesta clerico. lib. 3. Clement. titul. 1.

l c. clerici officia, 15. de Vita & honestat cleric.

m vt liquet ex c.1. de Vita & honest cleric. in Sext. & Clementinis & aliis iuribus proximè citatis c ex literis, de excessib. prælat. cap. clericis, ne clerici. vel monach.

CAP. IIII.

Quorum clericorum peculium dici possit.

CAeterum nō omnes clerici peculium habere possunt, cuius modi illi qui monasticam regulam in monasteriis professi sunt. [a] Siquidem in illa professione tria vota expressè emittunt & profitentur se seruaturos in perpetuum, castitatem, obedientiam, & paupertatem. [b] Possunt tamen ex licentia prælati sui, habere administrationem peculij: nempe vel ad vtilitatem monasterij vel ad seipsos alendos. [c] Alioquin monachus proprium habens, si non renunciauerit proprietati antè mortem, sepultura

priuatur: [d] etiam si sit canonicus regularis, [e] quemadmodum & talis dum viuit, ex monasterio est eijciendus.[f]

SCHOLIA.

a c monachi, 2 & ibi Panor. de Stat. monach. lib. 3. tit. 31. neque enim proprium habere possunt, ca. non dicatis, 12 q. 1. ca 1. 18. q. 1. ca. monacho, 27. q. 1.

b c. cùm ad monasterium, 6. de Stat. mona. Clem. exiui, de Verbor. signif.

c c. insinuante, qui cleri. vel vouentes, &c. Quicquid lucratur monachus etiam apostata, monasterio acquirit, ca abbates, 18. q. 2 l Deo nobis, & autheo. ingressi, C de epis & cler. sic successiones quæ monachis Apostatis accidunt, relinquuntur vt quæsitæ monasterio, nouella 1:3. c. 4 l. vt non liceat parentibus, hodie excussa, num. 55. §. fi. de episco. & cler. Et quamuis etiam vetante monasterio, monachus acquirat secundum Innocentium, per l. etiam, de acq. reum dom. P. Attamen, si monachus fuerit eiectus à monasterio, ei non acquiret, nec vlli: & existimat Innocentius, cum eo contractum factum non valere, nisi dicamus esse tunc illud quæsitum episcopo à cuius iurisdictione non est absolutus, vt refert Summa Rosella, in verbo religio. 1. numero 1. Innocentium aliquando sensisse. Ego tamen potius arbitrarer quæsitum principi seculari, vt tituli, de Bonis vacantib lib. 10. C. tit. 10.

d dicto c cùm ad monasterium, & c 2 & cap. super quodam, 4. de Statu monacho. & sepeliri talis monachus proprietarius in sterquilinio iubetur, in dicto c cùm ad monasterium.

e dicto cap. super quodam de Sta. monach.

f dicto c. cùm ad monasterium. de Stat. mon.

CAPVT V.

Effectus distinctionis peculij clericorum.

1 VTilitas & effectus distinctionis peculij clericalis erit, vel maximè in eo, vt clerici de his, quæ intuitu propriæ personæ ex bonis paternis vel aliorum successione, aut artificio proprio, vel donatione aliquorum, adepti sunt non habito respectu ad Ecclesiam suam, possint liberè disponere: de illis autem quæ ex Ecclesia vel occasione Ecclesiæ possessæ ab aliis perceperunt, non possint liberè testari. Sed Ecclesiæ teneantur relinquere. [a] Quare nec canonicus habens præbendam distinctam in Ecclesia, cùm talis dicatur habere administrationem, non poterit etiam iure testari de fructibus perceptis ex illa præbenda, [b] poterit tamen dum viuit intuitu eleemosynæ de his donare. [c] Posset & quis tantùm de bonis Ecclesiæ legare, quantum ei contulerit. [d] Est & alius effectus peculij, vt conueniat eos Ecclesiæ bonis sustentari, quibus non sunt propria bona, alias non: quibus propria & parentum sufficiunt. Nam ij si bona Ecclesiæ accipiunt, iudicium sibi manducant, & bibunt, & sacrilegium committunt. [e]

SCHOLIA.

a c. 1. c. quia nos, 9. c. relatum, 2. §. cæterùm, c. requisisti, 15. §. illud, de testamen. ca. 1. & 2. 12 q. 1. c. 1. & 3. de pecul. cleric. c. 1. de success ab intesta. authen licentiam, & l Sacrosanctæ, de episco. & cleric. nouella 131. cap. 17

b dicto c. relatum, 2. de Testam. Innoc. in c nouum genus, de decimis, vide Chassaneum ad §. 5. ad verba, *& au regard des biens meubles* num. 29. *des successions des bastards*, in consuetudinib Burgũd dico porrò, ipso iure nõ posse testari, vt excludam consuetudinem, de qua in glos. ad c fi de Offi ordina. in Sex. infertur autem, quod si canonicus habeat distributiones quotidianas, tantùm quæ dantur pro stipendio personali pro singulis horis, quòd de illis quæsitis potest testari, tanquam de quæsitis pro labore diurno, vt in c. 1. de cleric non resident in Sex. sicut & mercenarius, potest disponere de his quæ illi data sunt pro stipendiis & labore in Ecclesiam collato dist. c. quia nos, & c. relatum, de Test. quia hæc dantur principaliter, non ratione Ecclesiæ, sed ratione seruitij personalis, idipsum dicitur de his quæ lucratur presbyter pro missis dicendis, quæ pro seruitio personali videtur acquisiuisse. Panor ad c. cùm in officiis, de Testamen. contrarium in rectore etiam Ecclesiæ seu curione, qui nec reditus, nec oblationes, nec vota prætextu Ecclesiæ facit sua propria, sed omnia cedunt in vtilitatem Ecclesiæ, secundum Panor. ad c. inquirendum de peculio. cler.

c c. ad hoc, de Testamentis.

d ca si quis qualibet, 12 q 2. ca. si episcopus, 12. q 5.

e sunt verba diui Hieronymi in c. 5. prioris epistolæ ad Timotheum, relata in ca clericos autem, 6. 1. q. 2. Iunge ca. pastor Ecclesiæ. 7. & ca si quis propter hoc eadem 1. q. 2. & can. illi qui, 12. q. 1.

DE PRÆBENDIS SEV BENEFICIIS *ECCLESIASTICIS.* [a] *TITVLVS XXVII.*

a Agitur de beneficiis titulo de Præbendis lib 3. Decret tit. 5 & in Sexto Decret. lib 3 tit. 4 & lib. 2. Clem. tit 2. & in Extraua. eo pertinet titulus vt Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur lib 3 tit. 12. in Decretalibus Gregorij nouella Iustinia. 3. vt determinatus sit numerus clericorum sanctissimæ maioris Ecclesiæ, & cæterarum Ecclesiarum Constantinopolitanarum. De mensura ordinandorum clericorum Nouella. 16.

CAP. I.

1 *Continuatio.*

2 *Quid sit beneficium Ecclesiasticum.*

1 BEneficium Ecclesiasticum, [a] ex cultu diuino & bonis temporalibus constans, [b] inter iura & res Ecclesiæ annumeratur. [c] Et hoc etiam vocatur, sacerdotium, [d] Ecclesiæ [e] sanctuarium. [f]

2 Definitio eius erit, beneficiũ Ecclesiasticum, est distincta, & spirituali muneri coniuncta, [h] iuriũ Ecclesiasticarum portio, certis ædibus sacris, [i] in hoc assignata, vt perpetuò, [k] per clericos, [l] ad vitam vtenda, clerico legitimè [m] conferatur.

SCHOLIA.

a Beneficij nomẽ, hic ad Ecclesiasticum restringitur quod alioquin latius patet & pertinet ad profana quæ liberali largitione quæpiam aliquibus conferunt,

vt in l.fi.de constitutioni.princ.P.generaliter enim, beneficium ex Seneca diffinitur, in 6.1.in quib.caus. feudum amittatur, in vsibus feudorum, vt sit, beneuola concessio, tribuens gaudium capientibus, capiensque tribuendo in id quod facit prona voluntate, & sponte parata. facit cap 1.de donat.de beneficiis seu Sacerdotiis tractarunt ex professo, Ioannes de Selua, Eginarius Baro. Ioannes Corasius, & Fräciscus Ouarenus. lib. de San. ministerius Ecclesię.

b ca. siquis obieeerit 1.q.3.ca.nemo, de Consec.dist.1.

c ita beneficium dicitur in c.1. de regul.iur. in Sext. cap.cùm in cunctis, ... de Electio.

d c penul. ne præla. vices suas. c 1.de Concessio Præbend. Sic & legitur inter Ethnicos fuisse templis & sacerdotibus & cultui diuino illorum assignatos certos reditus quę sacerdotia quoque dicta, vt apud Liuium lib 9.& meminit l.1.ad legē Iul.de Ambit. P.l vitricus, 6.de Dona.inter vir. & vxor. P.cum simil frequentius tamen in iure pontificio, sacerdotium pro ordine presbyteratus sine reditibus, vt in c translato, de Constitut.c.nemo, de Elect. in Sex.

e c.fin.ne præla. vices suas, &c. tit.de Concess. præb. vel Ecclesiæ non vacantis.

f c.consuluit, de iure patronatus.

g nisi enim distinctio fiat in præbendis, & aliis beneficiis, nomen beneficij Ecclesiastici non obtinent. c.ex parte Agastensis, de Concess.præben.quomodo autem fuerint distinctæ beneficiis partes, vide in can 1.13 quæst.1.

h Duo sunt, ex quibus constat beneficium, népe Officium diuinū, & prouentus: vt homo anima & corpore. ca. siquis obiecerit, 1.q 3.& propter officium dicitur beneficium c.fin.de rescrip.in Sex.vt priuari mereatur beneficio, qui diuinum non exequitur officiū, c.pastoralis, de Appellat.ca.eos, & ca siquis sacerdotibus 81.dist.ca.eos qui post diaconatum, 23. dist.cum simil.b. & proinde omnis nundinatio seu pactio repellitur à legitima possessione beneficiorum, eo quòd beneficia contineant munus spiritale, in quo committatur Simonia dicto ca. si quis obiecerit, 1.q.3.& per c.fin. de pact. & toto titulo de Simonia. hinc quoque fit, vt canonicatus diu non possit esse sine præbenda, seu sine fructibus. Ex quo enim tempore quis facit officium, non debet carere beneficio: c.relatum, c dilectus, de præben.c. cùm super quæstione, de Concessio. præben. Alioquin Simpliciter canonicus creatus ad effectū obtinendi gratiam præbendæ: donec fuerit præbendam consecutus, non dicitur beneficiatus, Rota Decis. 44. de præbend.in nouis, Staphilæus in prima forma gratiarum expectatiuarum. Panor.ad c cùm Martinus, de constitutio.

i ca.Ecclesias, 13.q. .ca nemo, de Cōsecr.dist.1. Quare beneficium requirit assiduitatem beneficiati, seu residentiam vt in ea Ecclesia in qua intitulatus est inseruiat officio diuino, c.quia nonnulli, c.ex parte, c.conquerēte de cleri.non residentib. ca.sanctorū, 70 dist.cum simil. etiā si magnū sit beneficiū veluti si cardinalitus, c.2.de cleri non residentib. vel exiguum, seu modicū, ç ad hæc, de præb c.quia nonnulli, & c.quia in tantum, de cleric.non residenti.

k verbum hic perpetuo, intelligitur idest quandiu vixerit is, cui confertur beneficium sicut & perpetuū explicatur in l.1.,p Socio, P.quocirca, nec beneficia possunt conferri in titulū ad tempus, neq; qui ista possident, cogi possunt ea quandiu vixerint, eiurare, vel cedere. c.vnic.de capel.monach.in Sex. ca.satis peruersum, 56.dist. ca.pręterea, 55.dist. quanquam is fiat inhabilis ad officiū ex causa ægritudinis, vel ex alio casu superueniente sine culpa sua: non enim ideo exuetur suo beneficio, sed aliquando recipiet coadiutorem, c.fi.de cleri ægrot.ca scripsit, ca.quāuis triste, 7.q.1.quia nec matrimoniū ad tempus cōtrahi potest, c.fi.de conditio.appositis: à quo ad matrimoniū spiritale, receptum est argumentum. in ca. sicut vir, 7.q.1.ca.sicut 21 q.2.c.2.de translat.episc. verbum etiam *vtenda* in finitione adiectū, indicat, ad vitam beneficium concedi: nam morte vsuarij & vsufructuarij extinguitur vsus & vsusfructus. l. 1. quib mo. vsusfruct.amittat. . finitur de vsufruct quod autem beneficiati, sint beneficiorum vsuarij vel ad summū vsufructuarij, iam diximus proximo superiori titulo, de peculio clericorum.

l non possunt beneficia Ecclesiastica iure communi, aliis quàm clericis dari, ideo non conceduntur laicis, c.2.de instit.c.cùm adeò, de rescrip c. ex literis, de translat. Ex dispensatione tamen summi pontificis, posset laicus beneficium habere, vt dicūt Innocentius & Panor.ad c. quanto, de Consuet. glossa in ca.bene quidem, 96.dist. Ioānes de Selua tracta. de beneficio. parte.1 q.7.num 8 quo casu opinor tamen non posse laicos ea quæ clericorū sunt vsurpare officia, sed tantùm fructus percipere, & curare debere per alios clericos officia diuina debita beneficio exequi, vt dicimus quando dispensatur cum non idoneo ad beneficium, in c. licèt canon, & c. commissa, de Electio.in Sex.c.2 de æta.& qualita.

m legitimè idest canonicè, iuxta præscripta iuris canonici, c. .de regul iur.in Sext.non simoniacè, sed purè, simpliciter, sine cōditione, pactione, aut commodo temporali accepto.vel dato, loco eius, can.si quis dator, 1.q.3. c.ex parte, in 1.de Offic. delega.c. consulere, de Simon.cum similib.

CAPVT II.

1 Diuisiones beneficiorum. 2 Et subdiuisiones. 3 Et superdiuisiones. 4 Et sequentibus.

1 BEneficiorum Ecclesiasticorum, alia dicuntur propriè beneficia, alia impropriè, Beneficia propriè, dicuntur ea, quæ signa seu qualitates habent quæ ponuntur in finitione beneficij: contrà impropriè beneficia, ea quæ non habent. [a]

2 Beneficia propriè rursum, subdiuidūtur primo loco, in maiora & minora. Maiora ea, quæ maioris sunt dignitatis, vel quæ pluribus abundant. Minora, quæ relatione facta ad alia maiora eis sunt inferiora vel ratione dignitatis, vel ratione redituum. [b] Secundò beneficiorum alia habent curam animarū sibi annexam, alia non habēt. [c] Cura autem animarū dicitur adhærere beneficio, dupliciter. Primū quādo beneficij præfectus tenetur certis personis nempe parochianis præbere sacramenta Ecclesiastica, proponere verbū Dei seu prædicare, & confessiones audire. [d] Dehinc cum cura dicuntur beneficia, intuitu certæ iurisdictionis contentiosæ, quæ illis adhæret. [e] Non curata vel sine cura, dicuntur, ea quibus illa non adhærent, simplicia dicta, horis canonicis dicendis tantùm obnoxia. [f]

3 Tertiò, beneficiorum alia sunt regularia, alia secularia, Regularia sunt, quę per personas regu-

lares ſolita ſunt regi & teneri,& quæ non niſi regulam aliquam, certámue ordinis,profeſsis,vel ex fundatione vel ex conſuetudine conferti debent in titulum. Contrà ſecularia, quæ per clericos ſeculares ſolita ſunt teneti , & quæ non niſi ſecularibus,vel ex fundatione, vel ex præſeripra conſuetudine conferri debent. [g] Et ex his tertius beneficiorum modus mixtus efficitut,commendæ nomine. Commendata autem hîc vocamus beneficia, quæ à Summo pontifice dãtur ſecularibus eum regularia ſunt:aut cum ſecularia, dãtur regularibus in perpetuum poſsidenda. [h]

4 Quartò beneficia ſecundum diſtinctionem Pragmaticæ ſanctionis & concordatorum Gallicorum,dicuntur quædam villæ muratę,ſcilicet oppidorum muris cinctorum,quæ requirunt ſibi præponi præfectos ſeu elericos ſaltem graduatos in aliquo iurium : Alia ſunt non villæ muratæ, quæ & aliis elericis non graduatis , alioquin tamen idoneis,conferri poſſunt. [i]

Quintò, beneficiorum alia collegiatæ Eccle-
5 ſiæ,ſeu collegialia,alia ſimplieia nõ collegialia. [k] Collegiata Eccleſia eſt , in qua tres vel plures clerici ita ordinantur cũ authoritate ſuperioris, vt corpus vnũ faciant vel collegium , cũ vno ſigillo & ſyndico:Nõ collegiata,in qua vnus,tres vel plures non ita ordinantur,aut quibus eadem non concedũtur, [e] Collegiatæ rurſum Eccleſiæ, vel regulares vel ſeculates ſunt,illæ ſeculares vel abſolutè collegiatæ,vel capitula, [m] vel eathedrales, [n] iſtæ vel conuentuales vel cœnobia vel monaſteria dicuntur, [o] vel regulares Eccleſiæ.

6 Sextò diuiduntur beneficia in ea quæ habent dignitatem,quæ habẽt perſonatum, quæ officiũ, quæ adminiſtrationem,quę præpoſituram. [p] Dignitas in ſpecie beneficij, [q] dicitur facultas adminiſtrandi in aliqua Eeeleſia cũ aliqua iuriſdictione. [r] Perſonatus conſiſtit in prærogatiua ſedis & aliorum ſine iuriſdictione. [s] Officium,eſt Eccleſiaſticarũ rerum adminiſtratio ſine iuriſdictione, euiuſmodi eſt officium ſacriſtæ, [t] cuſtodis. [u] Et in conuentualibus Eeeleſiis,officiũ eleemoſynariæ, Cellariæ, ſacriſtiæ. [x] etiam officium ab efficiẽdo, obſequium & ſeruitium quoddã in Eeeleſia honeſtum. [y] Adminiſtratio verò,eſt ſpiritualium & temporalium , vt in prælaturis & beneficiis curam animarum habentibus. [z]

SCHOLIA.

a vide Panor. conſilio 47. incipiente illud quæritur, an in literis, Anchara ad c.1.de regul.iur.in Sext.
b c.penul.de Verb.ſigni.c.maioribus de Preben.
c c cùm ſingula, de Præben.in Sex.c.de multa , eod. tit.apud Gregorium c.cùm ſatis,de Offic.archidiac.
d Clement.dudum,§.verùm,de Sepulr.c.de Sepult. apud Greg.cap.2.de paroch.
e vt in c.execrabilis, §.fin.de Præb. in Extra. com.
f cap.fin de Præbend.ap.Greg.
g hinc axioma regularia beneficia, regularibus,ſecularia,ſecularibus eſſe conferenda c. cùm de beneficio,de Præbend.in Sex.c.cùm ſingula eo de Præb. in Sex.Clem.1.de elect.§. volumus,de collatio. in Concor. docebit, autem nũ beneficium ſit regulare vel ſeculare,ipſa beneficij erectio ſeu fundatio, quando in ea dicitur,vt per regulares vel ſeculares regatur:gloſ. ad §. idem ordo,ad verbum *regularibus* de collatio. in Pragma.ſanctio.Ioannes de Selua in tracta.de beneficio,in 1.parte quæſt. 4.nume. 13.dehinc & contra fundationem,ſi pręſcriptio mutauerit natiuam beneficij qualitatem, ſi lapſu 40. annorum ſeculare beneficium fundatione , regularibus anceſſum fuerit,& ab iis legitimè ſeu pacificè poſſeſſum : vel contrà ſi regulare à ſecularibus, dict.c.cùm de beneficio.Et Rota Deciſio. 32. incipiẽte, fuit dubitatum,in nouis. Ioannes Staphileus tractatu de literis gratiæ,forma 8.cùm alioquin iura Eccleſiaſtica præſcribantur per ſpatium quadraginta annorum inter perſonas Eccleſiaſticas & Eccleſias,c.de quarta,de Præſcriptio.c.cum Eccleſia, de cauſa poſſeſſio.& proprieta. Cæterùm ſi perſonæ poſſeſſoris beneficij qualitas, repugnet qualitati requiſitæ per ſundationem , requiritur vt perſona quæ alterius eſt qualitatis , habeat titulum , ſcilicet inſtitutionem & bonam fidem.aliter noo mutaretur qualitas beneficij in fundatione definita,neque locus eſſet præſcriptioni c.vigilanti,de Præſcriptio. quod latè explicat Rebuffus ad §.volumus ad verbum regularia,de collatio.io concorda.
h commendata,dicuntur data in commẽdam & non in titulum beneficia,vel ratione qualitatis perſonæ beneficij cui datur:vel beneficij quod datur , eùm non poteſt ita concedi ordinario iure per inſtitutionem,ſicq; huc commode accipitur. Alio namq; modo & in commendam dari dicitur beneficium, quando propter incompetẽtiam beneficiorum,duo beneficia iure communi vnus tenere non poteſt: ideo vnum datur in titulum, aliud commendatur ca.qui plures,21.q.1 c nemo deinceps,de Electio. in Sex.vbi gloſſ.ad verbum *commendare*,plura notauit de Commenda. Commendantur autem Eccleſiæ dupliciter, aut in vtilitatem commendatarij, aut ad vtilitatem Eeeleſiæ. Quando ad vtilitatem Eccleſiæ datur , titulus non datur commendatario beneficij,ſed cuſtodia,à qua remoueri poteſt commendatarius. Contrà quando datur in vtilitatem perſonæ.Gomes ad regulam cancellariæ de publican. reſigna.q. 4.& ad regulam,de triennali poſſeſſor.q.5.glo.ad §.licet,ad verba,*euidenti cauſa*,de electio.in pragma.ſanctio.de commendatarus non beneficiatus,multa nos diximus lib.15. Syntagm. c. 38. vide & de commendis beneficiorum Rebuffum in tracta.de pacif.poſſeſſ.numero 35.36 & 37. & ſeq.vſque ad 48.vbi latè de cõmendis extraordinariis olim ad vitam:& de ordinariis ad ſex menſes.
i §.ſtatuimus,2.de colla.in concorda.§.in Eccleſiis de collatio.in pragma.ſanctio. vide quæ diximus lib. 17.Syntag.c.13.numero 11.& 12.
k Obſeruatur horum differentia in cap.nobis,de iure patronatus.
l c. dilectus, de Exceſſib. prælator. requiritur & ſuperioris authoritas in collegio legitimo & probato conſtituendo.L.1.de colleg.illig.in hoc permittitur habere arcam communem , corpus & ſyndicum, exemplo Reipublicæ, l.1.quod cuiuſque vniuerſitatis nomine P.Tres faciunt collegiũ, c.1.de elect. l.Neratius, de Verbo.ſignific.P.inde Capella ſimplex beneficium eſt, in qua duo vel tres ordinantur, non vt corpus faciant, ſed vt in Officio diuino ſe coadiu. vt in c. vt quiſque , de vita & hon.cler.
m c.capitulum,de Reſcript.
n quia ibi epiſcopus habet ſedem,ibiq; caput,& con-

ciliumeius & collegiũ, corpus, c.nouit, 2.& cap. quanto, de his quæ fiunt à prælat. ſine conſen cap.

o c.nobis, de iure patrona. ad c.edoceri, & cap capitulum, de Reſcript

p mentio horum omnium fit in c.1. de conſuetud. in Sex. c ſi is cui, 39. de præb. iu Sext. c. de multa, eo. tit apud Grego c execrabilis, eo tit. in Extrauag explicat autem Panor ad c. de multa, & Archidia. ad dict. cap. 1. de conſuet. in Sext.

q Ideſt prout differt ab aliis. Alioquin dignitas in generali acceptione accipitur pro omni præeminentia, vt colligitur ex cap. ad aures, de Reſcript & notat gloſſ. ad c. quia nonnulli, de cleric. non reſident.

r Gloſſa & Archidiaco. ad c.1. de conſuet. in Sexto. dicitur & illa dignitas, quæ aliis preeſt, prælatura, cap. 2. de Iudic.

s Archid. ad dict c.1. de Conſuet. Collecta. ad cap. de multa, de præbend.

t cap. 1. de offic. Sacriſtæ.

v c.1. de Offic custo. vide Ioannem de Selua, tract. de beneficio Parte 1. quæſt. 2.

x gloſſ ad Clem ad hæc, ad Verbum officiis de Star. monacho.

y vt titulis de officio Archidiaconi, de Off. Archipreſbyteri, &c.

z Beneficia cum adminiſtratione, ſunt prælaturæ, vt colligitur ex c. ex tu , 11. §. 1. & ibi gloſ ad verbum ipſos de cleric. non reſidenti. Tradit & Geminia. quod omnis qui habet in titulum beneficium ſimplex, cui ſit aſsignata certa dos, dicatur habere beneficium cum adminiſtratione Sic etiam qui habet præbendam diſtinctam in Eccleſia, dicetur habere beneficium cum adminiſtratione, vt in c. relatum in 2. de Teſtam. Qui tamen habet tantùm præbendã in diſtributionibus quæ fiunt ratione ſingularum horarum, non dicitur habere beneficium cum adminiſtratione, ſed veluti pro labore ſtipendium, diciturque ſimpliciter & perſonaliter beneficiarus, ſic & diſtinguit gl. ad c. præſenti ad verbum reſeruari de Offic. ordinarij in Sext.

CAPVT III.

1 De nominatis & innominatis beneficiis.

2 Præbenda quid, & diuiſio.

1 SEptimò, beneficiorum alia dicuntur innominata, alia nominata. Innominata ſunt quæ remanent in ſolo generali nomine beneficij, nec tráſeunt in propriam tituli cuiuſquam: Nominata, quæ habent proprium nomen & titulum.[a] Inter innominata ſunt propriè præbendæ, & canonicatus, vel affinia innominatis quæ propriè beneficia non ſunt, quamuis & præbẽdæ generali nomine beneficiorum contineantur.[b]

2 Annotandum tamen eſt, generali nomine præbendæ contineri certã ex Eccleſiæ fructibus portionem acceptam, quæ nullam habeat notã beneficij: & eſſe præbendam temporalem.[c] Alio autẽ modo præbendam pro omni genere beneficiorũ accipi poſſe.[d] Eoquòd antiquitus, portio præbebatur clericis Eccleſiis inſeruientibus, ex reditibus Eccleſiæ cui intitulati ſeu inſcripti erãt: ratione cuius portionis regulatæ, canonici dicti fuerunt.[e] Eadem & ratione, qua omnia beneficia diuiſionem acceperunt, & fuerunt in illis certi reditus præpoſitis commiſsi,[f] præbendæ & dici poterunt, quemadmodũ & portio Eccleſiaſtica, aliquando & præbenda.[g] Dicitur & tanquam ſpecies beneficij præbẽda & canonia,[h] ſine alio proprio nomine quàm communi Eccleſiæ, cuius ſunt præbẽdæ & canoniæ plures.[i] Ita rurſum Eccleſiarum præbendæ, vel ſimplices, vel canonicales dicuntur. Simplex præbenda eſt, ius ſpiritale recipiendi certos prouentus, in Eccleſia collegiali, competens ob diuinum officium cui præbendatus inſeruit,[i] debita clericis ſecundi ordinis eius Eccleſiæ. Canonialis eſt, quæ debetur clericis primi ordinis Eccleſiæ collegialis,[k] qui in Cathedrali dicuntur fratres epiſcopi.[l] Eſtque ius ſpiritale percipiendi certos prouentus in Eccleſia collegiali, competens ob diuinum officium cui præbendatus deſeruit, cum ſtallo ſeu ſede honorabili in choro, & voce ſeu iure dicendi ſententiam in capitulo:[m] dummodo canonicus fuerit ſubdiaconus & pubes.[n]

3 Præbendarum prouentus ſunt in triplici diſtinctione: nam quidam conſiſtunt in victualibus & manualibus dictis, diſtributis tantùm his qui interſunt in horis certis, diuinis officiis:[o] neque dantur abſentibus quantumuis de non reſidendo priuilegiatis,[p] etiam ſi fauore ſtudiorũ pro præſentibus habeantur.[q] Dehinc ſecundo, præbendæ nomine dãtur, diſtributiones quotidianæ, ſeu diaria, alicubi, aut ſingulis hebdomadis, aut vnoquoque menſe, in pane, aut vino, aut pecuniis, quæ etiam dantur abſentibus priuilegiatis: quo nomine differunt à ſuperiori genere diſtributionum.[r] Sunt & tertio loco aliæ præbendæ, quæ ſingulis annis ſeparantur.[s] Miſcentur & concurrunt aliquando iſta diſtributionum genera, ita vt præbendæ vel canoniæ, vltra annuos diſtinctos fructus, quidam dentur vltra ex menſa vt dicũt cõmuni.[t] Et alia vltrà, certis horis præſentibus & qui interſunt horis diuinis & officiis diſtribuãtur.

4 Canonicatus, quãuis dicatur ius ſpiritale, habet tamen officium ſtallũ in choro & vocẽ in capitulo,[u] ideo nec diu canonicatus poteſt eſſe ſine præbenda,[x] aliquandiu tñ ſine ea eſt. Et proinde canoniæ ſeu canonicatus ponuntur duæ ſpecies: vna, quæ non cohæret præbẽdæ, ſed per ſe ipſam aliquandiu ſine ea ſubſiſtit.[y] Altera quæ cohæret.[z] Illa quæ nõ cohæret, creari ſolet à ſummo Pontifice extra numerũ canonicatuum ſeu præbendarum, ad habendã primo poſtea vacaturam præbendam, quę non debetur in eadem Eccleſia in qua creatur niſi. Canonicis:[aa] dicitur & ius ſpiritale de nouo creatum,[bb] cũ affectatione prębendę primũ vacaturæ.[cc] Obſeruandũ & hic erit inſuper. Ius hoc canonicatus creati, conſiſtere ex his quæ quis conſequitur in adeptione poſſeſsionis eius canonicatus, nẽpe primũ, vt poſsit legere Euãgeliũ in ſua hebdomada, Secũdò vt poſsit intereſſe electioni epiſcopi, & aliis tractatibus capitularibus. Tertio vt domũ obtineat, quę nõ ſolet niſi canonicis aſsignari. quarto, vt ad oſculũ pacis cũ aliis canonicis admittatur.[dd] Quinto vt lectio-

nes legat in Ecclesia,[ee] Sexto vt respõsoria & alia cantet in Ecclesia. [ff] Septimo vt, vbi in canonicum receptus fuerit, statim fruatur distributionibus quotidianis, & quam citius fieri poterit, prouideatur illi de Præbenda,[gg]

Est autem alia species canonicatus qui creatur tantùm de nouo in aliqua Ecclesia, ad effectum obtinendi dignitatem, administrationem, personatum vel officium, quæ non solent dari nisi canonicis actu, dicitur canonicatus honorarius & canonicatus in herbis: [hh] canonicus eius canonicatus, præceditur ab aliis canonicis prębendam habentibus, [ii] neq; solet is dari iudex delegatus à sũmo pontifice vel eius legato. [kk] Vt solent cæteri canonici præbẽdati,[ll] nisi forsan creatus fuisset canonicus cum plenitudine iuris canonici, & cum reseruatione præbendæ. [mm] Hic enim hoc modo creatus canonicus, differt à canonico creato tantùm ad effectũ obtinendi dignitatem vel officium vel administrationem, cui non est dignitas ita affecta, vt alteri conferri non possit, cum vacabit: licet aliud videatur ratione canonicatus. [nn] Quocirca canonicus tantùm honorarius, non dicitur habere propriè beneficium.[oo] Et proinde, si is canonicus beneficium aliquod impetret, non tenetur de eo canonicatu mentionem in impetratione agere. [pp] Nec tenetur in ea Ecclesia vbi creatur, & ex qua nihil recipit, residere, [qq] Nec consequetur alias quã consuetas distributiones, nec intererit actibus capitularibus. [rr]

Super diuisione verò rursum dicemus, præbẽdam aut sacerdotalem, aut non sacerdotalem esse. [ss] aut integram, aut dimidiatam: [tt] & aliquam dici beneficium, aliquam non. [uu]

SCHOLIA.

a quemadmodum conuentiones dicuntur innominatæ, quæ generali titulo & nomenclatura continentur sub speciebus do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias, l. naturalis, per totam, de præscrip. verbis P. nominatæ, quæ vltra nomen generale conuentionis, aliud proprium à quo nuncupantur, nactæ sunt: vt emptio, venditio, locatio, &c. l. iurisgentium, de Pact.

b c. dudum, de præben. in Sex. ca ex multis, ca si quis dator, 1. quæst. 4.

c quæ omnino non est beneficium, vt dicemus paulo pòst, de qua non agitur, in beneficiorum materia: sicut & præbendæ nomine potest intelligi annona prophana, aliquibus personis debita, vt quæ militibus dabatur & alias l. dimitti. 19. de Testib. lib. 22. P. tit. 5. ibi *item qui exercitui præbendam conduxerit*. Et apud Cassiodorum lib. 5. Variar. epistol. 39. & lib. 3. epistola. 42 vbi, & in singulari legitur præbenda præbendæ, pro eo quod apud alios legitur in plurali præbendæ præbendarum vt apud Gellium lib. 15. c 14. vide Alciatum lib. 2. Parerg. cap. 31.

d vt titulo de præbend. & titul. de concessione præb.

e canon. secundo, 70. distinctione.

f cano primo, decima tertia, quæstione prima.

g can. præter hoc, §. primo, 32. distinctione.

h can. ex multis, & can si quis datur, prima q. 3.

i nota ad c. cùm Martinus, de Constitutio. & cap fin, de præbend.

k canonici, dicuntur clerici primi gradus, & alij simpliciter beneficiati, clerici secũdi gradus, Innocent. ad cap. sedes, de rescript.

l c. nouit, 4 c. quanto, 5. de his quæ fiunt à prælatis sine consensu capit.

m c. pro illorum, 22. & c. dilecto, 25 de præbend. additur alicubi, osculum pacis, secundum morem Ecclesiarum. dicto cap dilecto.

n Siquidem impuberes & nõ subdiaconi, excluduntur à iure suffragij in capitulo, neque percipiunt integras distributiones, c. ex ratione, de ætate & qualita. apud Gregorium, Clem. 2. eodem tit. in Clem.

o c. olim tibi, 16. de Verbor. significa.

p c. fin. de cleric. non residenti. in Sext. c. de cætero, 7. eo titu. apud Gregor.

q c. licet vobis, 32. de præben. c. fin. de magistr. lib. 5. tit 5 in Concilio Tridentino, Sessione 5. de reformatione cap. . vers. docentes verò.

r c. cùm nonnullæ, de præben. in Extrauag commun.

s c. ex parte Hastensis, de concessio. præben.

t Clem. vt hi qui, 2. de ætat. & qualita. ordinan. c. cùm Martinus 9. de constitutio.

v c. 2. de Renuncia. dicitur & ius spirituale, in dict. c. dilecto, 25. de præben.

x c. cùm super quæstione, 8. de concessio. præben.

y vt in c. eam eum & c. si clericus, c. hi qui, de præben. in Sexto.

z qua possessa, possidetur & præbenda. Felinus ad c. cum Martinus ad glossam ad verbum *receperunt* de constitutio.

aa dicto c. dilecto, de præben.

bb c. dilectus c. proposuit, de concessio. præben. cap. si postquam de præben. in Sext.

cc dicto c. dilecto, & c. pro illorum, de præbend. cap. in Genesi de electio.

dd c. cùm super, de concessio præbend.

ee c dilectus, in 1. & 2. de præben.

ff de quo vide quæ tractat Rebuffus ad §. in Cathedralibus, in principio de Reseruatio. in concord. & in tracta. nominatio. q. 1 . numero 22. quo etiam dicit, legatum summi pontificis non posse creare ad hunc effectum canonicum,

gg de quo canonico, & quid possit facere, tradit Frederich. de Senis, consil. 90 vers. quia in præsenti, & interpret. ad d. cap. dilecto.

hh Ioan Andreas, ad c. dilectus, in 1 de præbend sicuti & frumenta dicuntur esse in herbis, in l. fistulas, §. si de contrahen. emptio. [P] nempe, quòd tales canonici habeant inane nomen canonici, nisi quod pertinet ad hunc effectum. Anchararan. ad cap cùm cur, de præben in Sex.

ii Dominicus ad c. episcopus, 27. dist. Ripatius, lib. 1. Responsorum. cap. fin.

kk Ioannes Staphileus, tracta De literis gratiæ. fi l. 7.

ll cap. statutum, de Rescript. in Sex.

mm Iuxta c si postquam, de præben. in Sex. sic intelligenda glos ad extrauagantem sedes, de offic. delega. in Extrauagan. communi. ad verba *Ius ad rem*. Obseruandum autem istas creationes censeri prohibitas in Concilio Basiliensi, & concordatis, in §. fin. de collationib. in Pragma. sanctio. & in titul. de reseruatio. in Concordatis, vbi tamen creationes canonicorum ad effectum obtinendi dignitates, permittuntur Summo pontifici.

nn notatur in c. relatum, & c dilectus de præb. in cap, si clericus, eo. titu. in Sext.

oo c. in nostra, de Rescript.

pp Ægidi[9] Bella-mera, in cõsi. 34. incip. supposito. &c.

qq nam

qq Nam seruitia fiunt ob beneficium cã.cùm secundũ Apostolum,de Præbend.vt contra beneficium, datur propter officium,cap.fin.de Rescript in Sex.

rr Imola in Clem.2.colum.2.de Preben,vide glossam finalem Rebuffi ad tit.de Reseruat.in Concord.

ss Nam ex Statutis Ecclesiarum, interdum quædam debenur sacerdotibus,quædam etiam aliis possunt dari,vt diaconis & subdiaconis,& clericis, cap.cui de non sacerdotali,27.& cap ei cui,29.de Præbendis in Sexto.

tt dict. c.cui de non sacerdotali,27.de Præb.in Sext.

uu vt in can Clericus 1.& ibi glos.ad verba,*Non comminueretur*.11.quæstione prima.

CAP. IIII.

De aliis beneficiis quibusdam Anonymis.

INter beneficia innominata, potest annumerari monachatus, habita ratione, quòd in eadem Ecclesia regulari, plures sunt eiusdem tituli. Ratione tamen relationis ad alia beneficia non regularia, præbendæ & canoniæ Ecclesiarum collegialium dici solẽt beneficia.[a] Posset & illud dici innominatum beneficium, quod in auxilium ecclesiæ matricis ab ea diuisum est, ad faciliorem sacramentorum parochianis faciendam distributionem.[b] Atq; annumerabimus non incongruè inter innominata beneficia quæ clerici assisij percipiunt.[c]

SCHOLIA.

a Vide gloss ad cap.de Iudic.in Clem.Panorm. ad c. Monachi,de Stat Monachorum.

b vt in c.ad audientiam,3.de Eccles.ędific.li.1.tit.48.

c in cap penult.de Cleric non resident.vbi & glossa, ait huiusmodi assisios alicubi mansionarios dici,qui non sunt canonici,sed alioquin assidui & præbendi.

CAPVT. V.

Quæ sunt nominata Beneficia.

INter beneficia quæ proprio & singulari nomine, & titulo insigniuntur, sunt: Summus Pontificatus seu Papatus,[a] Cardinalatus,[b] Patriarchatus,[c] Primatia,[d] Archiepiscopatus,[e] Episcopatus,[f] Chorepiscopatus,[g] Abbatia,[h] Prioratus,[i] quorũ duæ species, regulares & seculares. Regulares, qui per regulares personas regi solent, iique vel conuentuales, vel claustrales.[l] Seculares, qui per clericos seculares regi solent,[m] Item præpositura,[n] Archidiaconatus,[o] Archipresbyteratus,[p] Et his vel ciuitatensis,[q] vel ruralis:[r] primiceriatus,[s] præcentoriatus,[t] succentoriatus,[u] decanatus,[x] cancellariatus, & aliquando per se beneficium.[y] Et Theologalis præbenda,[z] quibus iungi possunt alia beneficia cum cura & sine cura animarum, propriis titulis ecclesiarum & parochiis distincta,[aa] quæ dicuntur rectoriæ,[bb] vicariæ perpetuæ,[cc] plebaniæ,[dd] & maioratus in aliquibus ecclesiis dignitas.[ee]

SCHOLIA.

a Nos de his omnibus diximus libr.17.Syntag.cap 1. num. 8.Papatus beneficium dicitur in c. de Maledict.can.cleros,[e],Pontifex,21.distinctione.

b Cardinales dicuntur habere titulum & beneficium in cap.2 de Cleric.non residentib.cap.ad eminentiam, de Sentent.Excommun.

c Quatuor post Summum Romanum Patriarcham, constituuntur hoc ordine dignitates: Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus,cap.antiqua,de Priuilegiis, c. Sancta Romana,de Electio.in Sex.de quibus & nos diximus, lib.15.Syntagm.cap.2.& 5.& sequentibus.

d can.1.& 2.99.distinct. In cuius prælatura & prælatione & potestate, seruanda antiqua cõsuetudo capite duo,de Offic,ordinariis.

e Vt in cap in Archiepiscopatu,de Raptorib.cap.Saluator,de Præbend.in Extrauag.communib.dicitur & Archiepiscopatus Metropolitana sedes, Rebuff. 6.1.de Collatio.in Concord & ad titulum de Constitutio.ad verbum,*Metropolitanus*,in Concord.vide canonẽ Scitote, 6.quæstione tertia, l.vnic. de Metropoli Biritho.lib.12,C.can cleros,21.distinct,

f dict.ca.cleros,21 distinct.& passim alibi & toto tit. de Episcopis & Clericis.

g Chorepiscopi erãt antiquitus,veluti adiutores Episcopatu in parte aliqua, tandem vt inutiles sublata,quamuis,& can.Chorepiscopi,68 distinct.

h Abbatia est prælatura præcipua in monachos, cap. 2.de Iudiciis,cap.ex transmissa,de Renunciat. Item in moniales, vt in cap.indemnitatibus de Election. in Sexto.

i cap.cùm singula,de Præbendis in Sexto.

k Prioratus conuentualis est,quãdo in cœnobio præpositus per se præest monachis, nec ibi alius superior est,vel Abbas,Clement.1.§,cæterum, de Statu Monachor.cap.2.eod.tit.apud Gregor.

l Claustralis prior dicitur,qui in cœnobio præest secundus post Abbatem,cap cùm ad monasterium,de Statu Monachorum.

m dicta Clem.1.§.cæterum,de Statu monach.videnda gloss.ad Extrauag.execrabiles ad verbum *Prælatus*,circa principium,de præbend in Extra. com.

n cap.quamuis,de verborum significatione in Sexto.

o Archidiaconatus præfectus,archidiaconus est, qui Episcopi vicarius & oculus est,de quo in cap. 1. & cap.ad hæc,de Officio Archidiac.

p Archipresbyter subiicitur Archidiac.cap.1. de Off. Archipresbyter.Non quidem ratione ordinis, cuius causa presbyteratus maior Diaconatu,can.legimus,can.Diaconi,can Dñs, 93 dist.sed ratione potestatis seu ministerij, quod ei commissum est circa Episcopum. Nihil enim prohibet diuersis rationibus vnum & idem alio maiorem vel minorem esse, can.puto,& can.quæritur,2.quæst.7.

q De Officio Archipresbyteri Ciuitatensis, in c. pen. de Offic Archipresbyter.ca.perlectis.§.Archipresbyter,vicesima quinta, distinctione.

r de Offic.Archipresbyteri ruralis,in ca.fin.de Offic. Archipresbyter.

s cã.cùm accessissent, de Constitutio.vide l. secunda, de Domesti.& protect.& tot.titulo de Primicerio & Secundicerio. libri duodecimi,C.

t cap.cùm olim,de Consuetudinib.

u cap.inter dilectos,de Excessib.Præla.

x dicto cap.cùm olim, de Consuetud.& cap. Dilectis,in tertio de Præbend.

y in cap vnic.vt Ecclesiastic benef sine diminutione

confer glos. in Clem 2. de Iudita c. super specul. de Magistratib.

aa toto titul. de Parochiis. cap. si pro clericis, 8 & cap. cùm singula, 31. cap. licet episcopus, 28. de Præben in Sex. de distinctione ecclesiarum in can. ecclesias, 13. quæst. 1.

bb cap. 3. de Cleric. ægrot. cap fin. de Præbend.

cc cap 3 de Offic vicar. cap. postulasti, de Rescript. Panor, ad cap. extirpandæ. §. quia verò, de Præbend.

dd cap fin. de cleric. vel monach.

ee can. volumus 89. distinct. & ibi glos ad verbum maiorem.

CAPVT VI.

1 *De beneficijs impropriè ita dictis coadiutoriæ feudum titulus clerici.*
2 *Pensio.*
3 *Xenodochia.*
4 *Operaria, collegia.*
5 *Oratorium, Capellania.*
6 *Manualia.*
7 *Præceptoria militiarum.*
8 *Vicariatus temporales.*
9 *Commendiæ episcopi.*
10 *Præbendæ officiariorum.*

1 ET hæc dicta sint de beneficiis, quæ proprietates & notas verorum beneficiorũ ecclesiasticorum habent: agamus de his, quæ impropriè beneficia dicũtur: cuiusmodi sunt ea, quæ dantur coadiutoribus beneficiatorum, qui non possunt ob morbum vel aliud graue impedimentum, vacare ministerio diuino: quibusq; beneficium quidem non adimitur, sed datur in officio coadiutor.[a]

2 Est & tale feudum[b] patrimonium clerici, quod titulus dicitur.[c] Pensio,[d]

3 Xenodochia, leprosariæ, eleemosinariæ, quibus rectores seu administratores præponuntur, non vt sibi quærant, sed vt bona earum in vsus per fundationes destinatos, insumant & distribuant: & proinde non dantur in titulũ beneficij.[e] Item operaria.[f]

4 Loca collegialia, quæ non dantur in titulum: contrà, si titularia essent in ecclesia:[g] præstimonium quando consistit in solis temporalibus percipiendis: contrà, si aliquod munus spirituale vel assiduitatis seu residentiæ coniungatur.[h]

5 Oratorium etiam non est propriè beneficium ecclesiasticum,[i] nec capellania fundata per solos laicos, nisi fuerint ab episcopo diœcesano approbatæ: quare nec ab episcopo fit de illis collatio vel institutio, sed[k] laicus qui fundauit, potest pleno iure cui voluerit concedere. Si appareat tamẽ de collatione vel institutione episcopi, in dubio censebitur capellania beneficium,[l] Et æquiparatur beneficio.

6 Non propriè dicentur item beneficia quæ manualia appellantur,[n] quia ad nutum abbatis conferri possunt: & auferri possessoribus: & ob causam,[o] cùm tamen beneficia verè dicta perpetua sint.[p]

7 Præceptoriæ[q] quoque, quæ commendæ militum ordinis sancti Iohannis Hierosolymitani, & aliorum sacrorum militum, ab aliquibus quidem dicuntur beneficia,[r] sed non sunt ex genere communium beneficiorum, nec eiusdem naturæ, nam neque[t] ab episcopo conferuntur, neque clericis dantur; quamuis sint alia beneficia sacrarum militiarum, quæ non nisi presbyteris & clericis professis eum ordinem conferantur.[s]

8 Vicaria temporalis non erit propriè beneficium, sed beneficij alterius verius administratio. & ideo adimi vicario potest liberè.[t] Idipsum dicemus de vicariatu seu officialatu episcopi, vt non sint beneficia:[u] imo potius officia sint,[x] vt & inquisitoris sacræ fidei munus.[y]

9 Commenda etiam beneficij vacantis, quæ fit per semestre tempus ab episcopo, potius custodia temporalis quàm beneficium dicitur.[z] Si tamen concedatur ad vitam, commendatarius pro titulario habetur.[aa]

10 Non erunt item verè beneficia præbendæ assignatæ ædiuis ecclesiæ, pueris symphoniacis seu cãtoribus, musicis,[bb] œconomis,[cc] syndicis,[dd] & aliis officiariis, qui remoueri possunt, interdum laicis,[ee] vel magistris scholarum,[ff] & assisiis.[gg] Quæue iure singulari regaliæ conferuntur à principibus & laicis:[hh] Nec etiam ea quæ omnino carent reditibus & destituuntur omnino populo Christiano.[ii]

SCHOLIA.

a cap de rectoribus, cum ec sequentib. de Clerico ægrota. tota. 7 q. 1.

b feudum beneficium dicitur, in §. 1. In quibus caus. feud amittat.

c cap episcopus, de Præbend. & quamuis titulus detur de rebus ecclesiasticis: attamen non dicitur beneficium, cap. postulasti, de Iure patrono.

d cap. quamuis, de præbend. in Sex. vbi pensio non continetur appellatione beneficij, neque ob diuinum solum officium, sed aliam ob causam pensio datur etiam clericis ex bonis ecclesiæ, vt in cap. ad quæstiones, & cap. nisi essent viri prouidi, de Præbend cap. possessiones, 16. q. 1.

e Clem. quia contingit, De religios domib. Clemen. per litteras, de Præbend. fusè Rebuffus in tracta nominationum, quæst. 15. num. 12. 13. 14. 15. dicitur & hospitalarius potius habere officium, quã beneficium. l. orphanotrophos. C. de Episc. & Cleric. Nisi in fundatione dictum sit, dari huiusmodi loca in titulum beneficij: aut nisi coniuncta sint beneficio. quia tunc præsumuntur esse eius naturæ cuius est beneficium, cui vniuntur, cap. sicut vnire, de Excessib prælat.

f Ideo beneficium non est operaria etiam, quia magister operariæ vt plerumque in ecclesia facilè remouetur, & mutatur: nec perpetuo hoc officium eis promittitur, potéstque talis esse laicus Decius in cap. decernimus. num. 11. de Iudic.

g si perpetua sunt loca, beneficia censentur: qualia sunt in Ecclesia S. Trinitatis Magalonæ in Subur-

biis ciuitatis Montis Pessuli. Rebuff. in tracta nominationum. q. 15. num 21.

h Dominicus consil. 89. Oldrad. Concil. 81. qui & tradit præstimonia esse beneficia, Eo quòd non nisi clericis concedantur: Quod tamen verum, si modo in perpetuum concedantur, & ad vitam: non aliter. vt idem Oldra. tradit consil. 140. cap. Bonifac. de Vitallinis, ad Clemen. Dispendiosam, de Iudiciis. Frederic. de Senis consi. 130. incipiente, *factum tale*, & consilio. 151. incip *Thema* &c. Decius consilio. 148. incipien *Reuerende*. Dicitur porrò oratorium, Ecclesia seu altare constructum orandi causa. cap. fin. de Ecclesiis ædifican.

i Guido Papæus Decisionum Parlamenti Dephinatus decis. 187.

k per ca. omnes, 19. quæstione septima. ca. regenda, 11. quæst. 1.

l ca apostolica. 8. quæst 1. Quare & in capellis dicitur committi simonia, vt in cap. cùm non satis, de Simo.

m Notat gloss. penultima & finalis, in cap. vnico, de capel. monachor.

n cap. cùm ad monasterium, §. talis, de Statu monachor. cap. 1. de priuilegiis in Sex. quilibet itaque prioratus regularis censetur ad nutum reuocabilis, nisi sit curatus vel conuentualis. Ægid. Bella-mera decis. 203 incipiente *quilibet* &c. Paul. Parisien. consilio 41. incip. *pro domino Hieronymo*, l. 4. nisi à Summo Pontifice conferatur, & sit sua natura beneficium perpetuum, nam eo casu non possunt per abbatem auferri: quia collatio censetur facta cum sua qualitate, Clemen. vnic. de Supplen. neglig. prælator. cap. vnic. de Capell. monachor. in Sex. Sed & quando Abbas aufert, monacho beneficium manuale, causa adesse debet. Alioquin monachus remotus ex malitia abbatis à suo prioratu manuali, poterit aduersus abbatem petere restitutionem, vt notat Decius per illum textum ad cap. ad nostram, de Confirma, vtili vel inuti. & sic in Gallia seruari dicit, non enim est malitiis hominum, prætextu potestatis vel religionis indulgendum, cap. cum iamdudum, de Præben. L. in fundo, de Rei vendic. P. cap. ex tenore 11. de Foro compet. cap. nuper, de Donatione inter virum & vxorem. Consentit Decio Rebuff. eo tracta. de purif. possessor. numer. 275. quemadmodum & seruo contra malitiam & nimiam sæuitiam domini, non denegatur auxilium in l. 1. §. fina. de his qui sunt sui vel alien. iur. P. in l. prima. de precib. impera. offerren. C. Est autem restitutionis obtinendæ in Gallia praxis, vt monachus destitutus sine causa iusta, appellet à destitutione ad curiam Parlamenti, tanquam ab abusu commisso contra sacrosancta decreta pontificia. Cauetur tamen ne huiusmodi prouocationes recipiantur à monasteriis religionum reformatarū, ne ea via detur aditus dissoluendi disciplinam ordinis & neruum ecclesiasticæ religionis. veruntamen si manualis beneficij concessio fuerit ex certa scientia summi Pontificis confirmata, non poterit adimi possessori ex solo nutu & arbitrio abbatis, Ioannes Andreas Dominicus & alij, ad caput præsenti, de Officio ordinarij in Sex. & in capit. cùm singula, de Præbend. in Sex. Imola ad caput nisi essent, columna penultima de Præben. quia princeps intelligitur concedere pleno iure; & in perpetuum. l. beneficium, de Constitutione, principis exceptis monachis sancti Benedicti, quibus nihil prodest in istis beneficiis confirmatio summi Pontificis, quominus à suis prælatis amoueri possunt. vide Rebuffum in tractatu. de Pacif. possessor. numero 279. vbi sic fuisse iudicatum scribit.

o can. satis peruersum, 56, distinct. cap. præcepta, 55. dist. & dictum est in finitione beneficij.

p de præceptoriis in capite dudum, de Decimis. in capite exhibitæ, de Priuileg. in Extrauagan. communib.

q à Barbatia ad Clemen. causam, columna 5. de Electio. in videnda statuta horum militum.

r cap. nemo deinceps, de electio.

s de quibus in Clem. 2. & ibi gloss. 20. de Rescrip.

t cap. 1. de Officio vicarij.

v de munere huius inquisitoris in c. inquisitores, 16. c. per hoc, 17. & cap vt inquisitoris negotium, 18, de Hæretic. in Sex. Clemen. prima & secunda eodem titulo,

x cap. nemo deinceps 15. de Concessio Præben.

y cap. dudum, in 2. de Electio. cap. qui plures, 21, quæstione prima. Archidiaco. in cap. si propter, in fine de Rescrip. & dicto capite nemo de Electio. in Sex. Iohannes Gallus, in quæstione 18. in decisis per Arresta. Nam & potest talis commendatarius permutare sibi commendatum ita beneficium, cap. fina. & ibi per Innocentium, de Rerum permutatio. habetque in eo liberam potestatem tam in temporalibus quam spiritualibus. Panorm. in c cum nobis olim, in penul. notabili. de Electio.

z nam istæ præbendæ, loco mercedis laborum impensarum in Ecclesiam, ad tempus tantùm quamdiu inseruierint, dantur can. clerici. q. 2. can. non satis, 86. di,

aa de quo in ca. volumus, cum duobus sequentib. 89. dist. c, 2. de ætate & qualit.

bb Vide in cap. vnic. de Syndico.

cc vel pro labore, vel pietatis, vel eleemosynæ causæ.

dd cap. 1. & c. quia nonnulli, de Magistratib.

ee de quibus in c. pen. de Præb.

ff Molineus ad regul, cancellariæ Romanæ, de infirm.

gg Clem. in plerisque, §. de Electio. vel si beneficia ab hostibus infidelibus occupata fuerint, can. pastoralis, 7. q. 1.

CAPVT VII.

1 *De constitutione beneficiorum.*
2 *Et erectione.*

1 Beneficium ecclesiasticum, componitur ex bonis temporalibus & Officio diuino,[a] decimis, oblationibus, primitiis.[b]

2 Tribus autem modis erigitur, nempe noua fundatione,[c] restitutione,[d] immutatione.[e]

SCHOLIA,

a can. si quis obiecerit, 1. q. 3. de temporalibus bonis in can. videntes 12. q. 1. eáque possunt esse mobilia & immobilia, & iura, c 2. de rebus eccles. non alien. in Sex.

b Canone primo decima tertia distinctione.

c Clem. fina. de Rescrip. c. dilecto filio, de Præb. ca. 1. de Verborum significatio. in Sex. c. ad audientiam, 1. & 2 de Eccles ædifica.

d quando videlicet beneficium extinctum vel suppressum restituitur in pristinum statum, vt in cap ex

p irte,de Constitutio c.cùm Martinus,eo.tit.vt l.si vnita heneficia,dissoluantur.vt in c.1.Ne sede vaca.
e quando forma beneficij mutatur & qualitas: vt si abbatia fiat episcopatus,&de episcopatu,archiepiscopatus:vt in c.saluator,de Præbend.in Extrauag. communib. Vel si de regulari seculare beneficium: vel cõtra de seculari Regulare. vt c. inter quatuor. 5.de Religiosis domib.lib.3. tit.36. c.ad audientiam in 2.de Eccles.ædifica.can.quæ semel,19.qu.1. can. pertienit, 8.q.2.

ÇAP. VIII.

Qui possunt erigere & creare Beneficia ecclesiastica,

Beneficia maiora vt episcopatus, archiepiscopatus & similia, solus Summus Pontifex erigere & creare potest.[a] isque solus potest nouas dignitates inusitatas in Ecclesiis collegiatis ponere,[b] ex regularibus secularia facere,[c] canonicatum supernumerarium ad effectũ obtinendi dignitatem vel officium vel administrationem in ecclesia, creare,[d] atque idem solus alia beneficia in exemptis locis creat.[d] olim solus etiam in non exemptis, ædificandi & consecrandi ecclesiam dabat licentiam.[e] Episcopus autem in sua diœcesi[f] omnia beneficia minora creat cũ consilio sui capituli:[g] potest & ex seculari, Ecclesiam regularem facere,[h] dignitates in sua ecclesia quæ vsitatæ sunt in aliis capitularibus similibus Ecclesiis creare.[i] Capitulum tamen, solummodo nouam præbendam creare potest: & suppressam dignitatem restaurare.[k] Priuata autem persona non potest per se beneficium erigere sine licentia & authoritate episcopi.[l] Nihil tamen prohibet, quin possint priuata oratoria construere & dotare.[m]

SCHOLIA.

a cap.sicut vnite,de excessib prælat. cap.quod translationem 4.de Off.leg
b Notata ad cap. cum olim, de consuetu. Felinus ad cap.cùm accessissent,de constitutio.
c can.quæ semel, 9 q.3.
d §.fin. de Reserua. in concorda.facit cap.dilecto.de Præben.
e cap.authoritate,de Priui.in Sex.
f can.de locorum, 4.can præcepta synodalia, 5.can. basilicas,6 ca.certum est,7 can.ecclesia,8 de Consecrat.dist. . Socrates in historia ecclesiastica li 2.c. 8 & 17. refert, tanquam antiquissimum canonem fuisse, sine Pontificis Romani authoritate, nullam Ecclesiam potuisse dedicari. Attamen in dicto cap. authoritate, 4.de Priuileg in Sex. hoc restrictum ad exempta loca: in aliis inferioribus beneficiis, concessa Episcopis dedicandi potestate, idipsum & permissum episcopis, consilio Aurelianensi, in can.nemo.9.de Consecr distinc.1.cum similib.paulo pòst citandis.
g In aliena qoippe diœcesi, Episcopus nihil sine licentia Episcopi proprij loci potest, haberurque vt priuatus.can.siquis Episcoporum,16.q.5.
h can.si Episcopus, 12.quæst.2. cap.inter,de Religios. domib.
i can.si Episcopus,73.12 quæst.2. cap.ad audientiam, de Eccle.ædifica.non potest tamen de regulari secularem Ecclesiam facere.nam hoc solus facit Summus Pontifex, vt dictum ex can. quæ semel, 19. quæst. 3 & cap. inter quatuor de Rigios domib nisi faceret authoritate Papæ, vt in cap. eum venerabilis de censib & in cap. relatum, Ne cleric vel monach &c vel nisi locus regularis aliter posset reformari quam per subrogatiuum clericorum secolarium, dict cap.inter quatuor.
k contrà, si dignitates essent inusitatæ: quia tunc adeundus est Summus Pontifex, vt paulo anteà dictum est.
l cap.cùm accessissent, de constitutio. c.dilectus, de Præben.
m §.1.vt nullus fabricet oratorij domos, præter voluntatem episcopi. Nouella 67. can. nemo, de Consecratio.dist.1 sicque correctum est ius ciuile antiquum, quod vnicuique sibi locum constituere religiosum permittebat, l. in tantum, §. religiosum, eodem titulo apud Iustinian. quod emendauit can.14. in ecclesiasticis, 3. quæst.2 vt & Iustinia. statuit nemini licere sine authoritate episcopi sacrum facere.§.sacræ res sunt,de Reg.dom.
n can vnicuique,de Consecratio dist.1.c. parentibus, de Priuileg c fin.de censibus.

CAPVT IX.

1 *Quæ sunt obseruanda in noua erectione beneficiorum: locus.*
2 *Causa.*
3 *Personæ.*
4 *Dos.*
5 *Ipsa ædificatio.*

1 IN forma erectionis beneficiorũ, quinque obseruãda sunt. Locus, causa, personæ, dos, ecclesia seu ædificatio ecclesiæ, Locus conueniens & congruus debet esse beneficij qualitati,[a] quare episcopi non in castellis aut modicis ciuitatibus, debent constitui:[b] sed presbyteri per castella & modicas ciuitates atque villas debent ab episcopis ordinari & poni, singuli tamen per singulos suos titulos.[c]

2 Causa poterit esse legitima beneficij instituendi, si gens aliqua de nouo ad fidem conuertatur, quæ exigat primatem.[d] Si difficulter, vel nullomodo ecclesia tempore hyemali primæua adiri possit, vt alia tunc constituatur[e] dummodo in præiudicium ecclesię alterius noua non ædificetur.[f] Si ex deuotione etiam fidei & pietatis, quis velit nouam ædificare, dummodo quæstus spes absit,[g] aut superstitio, cùm neque per somnum vel per inanes reuelationes quorum libet hominum ædificari possint.[h]

3 Personarum habetur ratio, vt eorum quorum interest fieri vel non fieri beneficium nouum, adhibeatur consensus.[i]

4 Dos porrò habet prouentus Ecclesiæ erigendæ pro beneficio assignato. qui sufficere oneribus debent; alioquin, qui sine illis consecrauerit

ecclé-

Ecclesiam, tenetur eam dotare:[k] cùm is ante consecrationem teneatur curare vt sufficiens dos constituatur[l] sufficientem autem dotem in principio fundationis maximè desideramus, quamuis successu temporis posteà fiat insufficiens.[m] Sufficientia & metienda est, habita ratione expensarum faciendarum in cultum diuinum, & victus personarum institutarum in beneficio, vt illis sufficiant prouentus.[n] Et si de rectoria seu Ecclesia parochiali erigenda agatur, dos saltem sufficere debet duobus, rectori & clerico.[o] Si de monasterio, tanta erit vt presbyteri, diaconi, & subdiaconi, cantores, & lectores, possint ibi nutriri[p]: Si de collegiata Ecclesia, dos saltem debet sufficere tribus:[q] tres enim faciunt collegium,[r] Et in summa, beneficia de nouo fundata, tantum habere debent, ex quo possint præpositi sine magna penuria viuere, episcopalia iura soluere, & hospitalitatem transeuntibus impertiri[s] Res dotales beneficiorum possunt esse mobilia, immobilia:[t] iurisdictiones etiam temporales, quæ tamen per non ecclesiasticas personas exercentur[v] ex quibus pœnæ pecuniariæ in vtilitatem Ecclesiæ conuertantur.[x] Sunt & nouis Ecclesiis datę per episcopum decimæ sine magno incommodo aliarum Ecclesiarum,[y] primitiæ, oblationes,[z] & quæ ex laudabili consuetudine solent à fidelibus dari, à quibus & peti possunt.[aa] Competit & pro dote Ecclesiæ, vt possit ad aliquam aliam vacantem Ecclesiam eligere, vel beneficia quædam conferre.[bb] Percipiunt & parochiales Ecclesiæ præter alias, reditus speciales ex relictis aliis Ecclesiis per earum parochianos.[cc] Sunt quoque proprij alij reditus & iura singularia episcopatuum, vt cathedraticum,[dd] alicubi quarta decimationum[ee] & mortuariorum[ff] procuratio ratione visitationis[gg] moderatum ab Ecclesiis, extraordinatium auxilium.[hh]

Templum seu ædes sacra, publicè designatur, & facta consecratur ab episcopo.[ii]

SCHOLIA.

a can. Ecclesias, 16. qu. 7 can. Ecclesias per congrua, 13. de Consecr dist. 1. cap. ad audientiam in 1, & 2 de Eccles. ædifica. cap. saluator, de Præbend. in Extrauag. communib can. 1. prouinciæ. 99 dist

b can. in illis, 2. & seq. episcopi. 80. dist. ibique ratio, & in cap. 1. de priuileg. lib 5. titul. 33. nec debet censeri diœcesis, quæ non habuit episcopum. can. [illegible] 16. quæst 1.

c dicto can. episcopi, 80. dist. can. plures 54. 16. q. ca. Ecclesiat. 3. q 1.

d can. 2. nulli archiepiscopi. 99. dist

e Vide fuse cap. de Ecclesiis ædificandis.

f cap. 1. de no. oper. nuncia. lib 5. titul. 32. cap. de reb. Eccl. non alien. lib. 3. tit. 3.

g can. si quis basilicam, 9. de Consecrá. dist.

h ca. placuit, 26. de Consecra. dist. 1.

i cap. ad audientiam 3 de Eccles. ædifican. Clem. 2. de reb Eccles. non alienand can 51. multis, 16. quæst. 1.

k cap. cum sicut, 8. de Consecra. Ecclesia. vel alia. lib. 3. titul. 30. can. nemo, de Consecrat. distinct. 1. §. primo. vt nullus fabricet oratorij domos, in Nouell. §. primo. vt determinat. sit numer clericor. dotat Episcopus, si non curauerit ab initio dotem sufficientem assignari patrono argum. cap. secundi. & cap. episcopus, cap. cùm secundum, de Præbend. vel roget fundatarium augere dotem si is habeat vnde possit augere, can pię mentis 16. quæstio. fina. vide Panorm. consi. 89 in 2. volumine, Et Glossa, latius hac de re disputantem, ad dict cap. cùm sicut. ad verbum consecranda.

l dicto cap cum sicut, de Consecratio Ecclesiar. can. piæ mentis, 16. quæst. vltima. can placuit. 1. quæst. 2.

m cap. conquerente 6. de Cleric non residenti. & ibi gloss. ad verbum, *percipere*, aut tempore collationis beneficij, posse opponi, per eum, cui conferuntur quod sufficientia non sint beneficia, non postea. can. dilectissimi, 8. quæst. 2. Nam ex quo beneficiarus consensit accipere beneficium, quamquam sit exiguum & modicum, tenetur ibi residere, nec potest dissentire can. clericus, 91. distinct. vnio tamen fieri potest ecclesiarum, si ex altera non possit præpositus commodè viuere aut non possit satisfieri cultui diuino cap sicut vnire, de Excess. prelat. poterit & beneficiatus post collationem, pensiones & onera post fundationem beneficio imposita, impugnare & reprobare, cap. 2. de Supplen. neglig. pręla. c. prohibemus, de Censi.

n d can. nemo. de consecra. dist. 1. §. 1. vt determin. sit numerus clericor.

o cap. vt quisque, 3. de vita & honesta cleric li. 3. tit. 1. cap. pręposuit 6. de filiis presbytero. vbi, & ratio. & in can. illud 7. q. 1.

p dict. §. 1 vt determi. sit numer. clericor. cap. primo & cap authoritate, 4. de Institutio lib 3. tit. 7 cap. quoniam vt ait, de vita & honesta. cler c. cum Martinus, de Constitutio.

q can. hoc quoque, de Consecra dist. 1.

r cap. 1. de Electio. l Neratius, de verbor significa. P. quamuis vnus solus superstes, possit omnium aliorum ius collegij retinere l sicut, § fi. quod cuiusque vniuersi nomi P.

s ca. 2. de Supplen. negligen præl. lib. 1. tit. 10. cap. de monachis, 12. de Pręben. cano. cauendum. can. relatum, 10 q 3.

t de quibus mentio in cano. terrulas, & seq. 12 q. 2. ca. hoc ius, 10 q 2. can. hoc ius, 10 q. 2. & ca. 1. de Cens. lib 3. tit. 30 & tit. de sacrosanc. eccles. sunt alia iura ciuilia & canonica propemodum infinita. quę de rebus ecclesiasticis conseruandis, acquirendis & non alienandis agunt.

v cap. fina. Ne clerici vel monach. in Sex. lib tertio. titu. 24.

x cap licet. 3. de Pœnis, lib. 5 titul. 27. capit. primo. cap irrefragabili, 13. §. fina. de offic. ordinar. lib 1. tit 31.

y cap. tertio & final. de Eccles. ædifica. libro 3 titulo 48. cano. præcipimus, 26. quæst 1. cano Ecclesias, ibi quæst. 7.

z can omnis Christianus, 69 de Consecra. distinct. 1 cap. causa Capensis de verbor. signifi can. Ecclesia, 13 quæst. prima. In solis tamen oblationibus, beneficij dos vt incerta, constitui non potest. Rebuffus tracta. de de congrua portione quæstio, 10. & 11.

aa cap.ad apostolicam,42 de Simou.lib.5 tit.3.

bb vt in cap.eum olim, 4.de maior. & obedien.lib.1. tit.33.& cap.cùm vis, 4.de offic.& potest. iudic ordin.li. .tit 3.

cc Clem dudum,de Sepultur.cap.cùm in tua, de decimis,cum similib.

dd cap.conquerente, 6.de Officio.& potest.iud.ord. cap placuit,10. qu 3 vocatur & hoc ius synodaticum: quia datur in synodo episcopali: ab his qui ad eam veniunt,cap.olim.olim.de censib.

ee dicto c. conquerente, & cap dudum de decimis. cap.vni.10. quæst 3.cap.Vulteranę,can nobis,can. concesso.12.q.2. vide glossam ad c.cùm contingat, de decimis.

ff quandoque tertia est pars debita,quãdoque quarta,quandoque media,pro consuetudine cap primo. & 2.& cap. certificari, de Sepultu. cap officij cap. requisisti,de Sepultur. nam & præscriptio in ea locum ex integro habere locum potest. c. de quarta, de Præscriptio.

gg idque pro facultatibus ecclesiarum visitatarum, cap.cum nuper,cap sopitę,c.cum Apostolus vbi ratio,de Censib.

hh dicto c.conquerente,in fine, & c cùm apostolus, de Censib.

ii Iuxta formam can. nemo. de consecra distinct. 1. diximus & nos supra copiosè titulo quarto de Ecclesia.

CAP. X.

1 *Beneficia erecta,cuius iuris sunt.*

2 *Et quid sit patronatus.*

3 *Potestas Summi Pontificis super beneficia.*

1 ERecta beneficia, relinquuntur curæ & solicitudini episcopi eius, in cujus diœcesi sunt.[a] nisi aliquo priuilegio ab ea exempta sint.[b] sicque iure communi institutio & destitutio præpositi beneficio, ad episcopum illum pertinet.[c]

2 Debetur & in quibusdam Ecclesiis aliis ius patronatus:quod est,[d] ius[e] honorificum,[f] onerosum[g],& vtile,[h] competens alicui in Ecclesia pro eo quòd diœcesani consensu, Ecclesiam fundauit,[i] construxit,[k] aut dotauit,[l] vel ipsemet, vel is à quo causam & ius habuit.[m] solus, vel cum alio.[n]

3 Potestatem etiam habet in beneficia exempta solus Summus Pontifex: habet & in alia omnia ius conferendi per concursum ordinariorum: atque supra illos, habet in beneficiis plenissimam disponendi potestatem.[o]

SCHOLIA.

a can.omnes basilicæ, 16 quæst.septima.can.obitum. 61.distinct

b c cùm & plantare,de priuileg cap.1.de Supplen.neglig.Prælato li.1.tit.10.

c vt dicemus postea, in Collatione beneficiorum. cap.cùm ex iniuncto, de hæret. cap. primo & 2. de Capell.monach.

d explicamus hanc finitionem, lib.7. Syntagma.iuris vniuer.cap.4.

e quia spirituali annectitur. cap de iure patronatus, de iure patron.

f quia alios præcedit honore patronatus, in Ecclesia patronata.cap.nobis,§.fin. de iur.patrona. Item quod vacante beneficio patronus præsentat instituendum, nec potest episcopus sine eius præsentatione prouidere can. monasterium, cano. decernimus,19.quæst. septima. cap. ex insinuatione, cap. quod autem, cap. illud prætermittendum, cap. ex consultatione, cap. consuluit, cap. relatum. de Iure patron.

g nam patronus tenetur suam Ecclesiam defendere, & cauere ne bona dissipentur, cano. filiis. 16. quæst. 7. & si bona non sufficiant Ecclesiæ ipse tenetur de suis aliis supplere, Clem.1. de iure patro. cap.6 de Præben.in Sex. cap. extirpandæ, §.quod verò,eo.titul.apud Grego de Præben.

h nam cùm vergit ad extremam inopiam patronus, Ecclesia patronata, ne ingrata sit, eum & filios tenetur alere,cap.nobis,§.fina. de Iure patrona.cano. quicunque 16. quæst.7. habita ratione bonorum Ecclesiæ & qualitate personarum patronorum, cano fina.10. quæstione fina. l.sed & si quis, §.1.de Vsufruct.

i cap nobis, de iure patronor. cap. piæ mentis, 16. quæst.7.

k ædificatione videlicet facta propriis sumptibus,can. monasterium,6.q.7.

l can filiis,can quicunque, 6.q 7.

m vel ex contractu, vel translatione facta cum vniuersitate bonorum,cap.cùm seculum, cap. ex litteris,7. de iure patrono. vel successione, Clem. 1. de iure patrona.

n quia vnus & plures, possunt esse eiusdem Ecclesiæ patroni.vt in c.1.2.3.de Iure patrona.

o cap præposuit,4 de Concess.Præben.

CAPVT XI.

1 *de extinctione beneficiorum.*

2 *de vnione.*

3 *de destructione.*

4 *Occupatione ab hostibus.*

5 *Minutione,suppressione.*

1 POrrò quemadmodum beneficia ortum habent, ita & aliquando admittere possunt interitum & finem: & res etiam sacræ possunt aliquando profanæ fieri, vel ex lege,[a] vel impellente necessitate,[b] vel ex alia legitima causa.

2 Quare extingui possunt beneficia vnione primum accidente, cum alia Ecclesia, ob paupertatem,vel ex aliis causis.[c] vnionem dicimus,quando fit ex duobus vel pluribus beneficiis in perpetuum coniunctio,[d] Et ita beneficium alteri vnitum, amittit titulum, nec amplius per se vacare dicitur.[e]

3 Extinguitur 2. beneficium, quando cum authoritate Summi Pontificis vel Episcopi, ædes eius sacra destruitur, vnà cum reditibus dissolutis.[f] veluti quando ædes sacræ fuerint in alterius Ecclesiæ conquerentis præiudicium constructæ,[g] vel si diœcesani, propriũ necauerint diœcesanum,[h] vel si Ecclesiæ ædificatæ sint, sine vllis martyrum reliquiis: aut si cum illis, sed falsis.[i]

4 Tertiò, beneficiū occupatū ab hostibus fidei. quādiu ab illis occupatur, ꝑ extincto habetur,[k] quāuis verū sit,ędes sacras ꝑfanas ideò nō fieri.[l]

5 Possunt,& quarto ex causa beneficia seu præbendarum numerus, minui vel supprimi.[m]

SCHOLIA.

a L.inter stipulātē,83.§ sacrā rē de Ver.obli.permittebat & Lex.antiquorū Ethnicorū,liberationē à sacris,per coēmptionē sacrorū factā per senes eam ob rē cōstituros,vt scribit Cicero oratio per Murænā: vide quæ de extinctione beneficiorū diximus li.17. Syntagmatis cap.5.& tracta.beneficior.

b Vt in l sancimus,17.C.de Sacrosanct. Eccles.

c ca.fi.§.hostilitatis,25 q 2.ca.& temporis,16.q.j.c.2. de Religios.domib.

d cap.sicut vnire , de Excessib prælа.

e Interpretes ad c.cū accessissēt,per illū textū,de cōst. Ludouic⁹ Gomes,ad regulā de Triē. poss.q.8.Ioānes Andreas,ad c le.j.de Supp.neg.præla & ita hic propriè vnionē vsurpamus ; alioquin tribus modis vnio seu cōiūctio beneficiorū fieri dicitur, vt docet Glos.ad c.j ad verb.*vniēdo*,Ne sede vacā & Glos ad ca.& temporis,& sequenti ad verb.*vnire*, 16 qu 1.j.

f Vt in l.3.de Colleg.illicit.libr.47.Pandect.titul.22.

g Vt in cap j.& 2.de Noui.operis nuncia.

h Canone finali vigesima quinta quæst.secunda.

i ca.placuit,de Cōs.di.j ca.& hoc diximus 16.q.7.vide Iosephum,libr. 7 de Bello Iudaico,cap 2

k ca.pastoralis,7.q.j c.sancta Romana,de Election. in Extrauagantibus communibus.

l vt notāt ad ca.quę semel,19 q.3 vbi corrigitur,l.cū loca,16. de Religi.& sumpti.funer.P.lib.xj.titu.7.

m c.fi.de Verb.signifi.c.cùm accessissent, de Constit.

DE INSTITVTIONIBVS Tit. XXVIII.

a Tractatur in titulo 7.lib 3. Decreta.& in Sext.lib.3.tit.6.in ca.omnes,& sequent. vsque ad ca.quoniam in quibusdam , 16.quæstione septima : tractatur & titulis de Præbendis, & concessione præbendæ, & in Concordatis de Collationibus.

CAPVT I.

1 Cōtinuatio tituli: 2 Et institutionis acceptiones.

1 POst tractationē de beneficiorum origine, qualitate, erectione, & extinctione,postulat ordo, vt de acquisitione agamus eorū, sicq; ꝑximè subnectam⁹ de cōcessione seu institutione,quæ in illis fit.

2 Instituere generale nomē est,quod nihil aliud in genere,quā intra ponere , significat:id est , ita tradere, rē vt ex ea cōcessione ad aliquē velimus iā pertinere:vnde, & manauit frequēs instituēdi in testamētorū voluntatibus mētio.[a] Et in causis sacerdotiorū seu beneficiorū ecclesiasticorū,quinq; modis institutio vsurpatur : primum generaliter; vt in hoc titulo pro collatione libera,quādo Episcopus pleno iure cōfert Ecclesiā,& intra Ecclesiā aliquē ponit,vt vel ipse eidē prælit, vel in ea dē alius inseruiat.[b] In qua acceptione dicimus,institutionē ,& destitutionē personarū Ecclesiasticarū,pertinere ad Episcopū.[c] Secundò,accipitur institutio ꝑ cōfirmatione electionis factæ ad beneficiū,quę ab Episcopo iure cōmuni, vel ab alio ex priuilegio.fit[d] Tertiò,ꝑ collatione facta ab Episcopo ad præsētationē patroni; quæ ita, est præsentati ad beneficiū approbatio.[e] Quartò, ꝑ cōfirmatione,approbatione,seu authorizatione collationis ab alio quā ab Episcopo iure priuilegij factæ.[f] Est,& quintò institutio,corporalis inuestitura,cùm quis inducitur in corporalē possessionem beneficij.[g] Ex quibus quinque modis , quatuor primi pertinent ad Episcopum vel eius Vicariū, quintus etiam , ad Archidiaconum.[h]

SCHOLIA.

a Tit.de Hæredibus instituen.§.ante hæredis institutionem,de Lega.apud Iustinia.l.j.de Vulg.Pand.

b Instituere,est ius canonicum in Ecclesiastico beneficio tribuere,Gloss.in c.authoritate,4 de Institu.li. 3.tit 7.per c.cum ex iniuncto,de Hære.facit, cap. j. de Regul.iur.in Sexto.

c Dicto c.cum ex iniuncto,de Hære. & c cum & plātare,§.in Ecclesiis, de Priui.c.j.& 2.de Capp. mo.

d c.cum Vintoniensis Ecclesia, de Electione

e cap. j.& 2.de Institution.in Sext.cap.fin.& ferè per singula capita . tituli , de Iure patronatus.

f De cōfirmatione,in c.cum satis,de Offic. Archidia.

g cap ad hæc, & c.cum locum ,de Officio Archidia.

h Ioā.ab Imola,ad c.cū venissēt,& c.ex freq.de Insti.

CAPVT II.

Distinctio seu diuisio institutionum.

1 EX his porrò institutionib⁹ beneficiorū enumeratis,liquet aliquā liberā esse, aliquā nō liberā[a]. Libera est quādo is q̄ habet cōferēdi potestatē,spōtè,& liberaliter,[b] cōfert, & potest aliū alij, idoneum tamen,præferre. Nō libera est,cū collator [d] ad alterius, vel aliorū electionē,[e] præsentationē,[f] nominationē,[g] mādatū,[h] receptioni in canonicū,[i] resignationi in fauorem, vel permutationi,[k] aut optioni,[l] legitimè factis, & exhibitis,tenetur consensum adhibere.

SCHOLIA.

a Tractatur,in c relatū,9.ad ver.*liberaliter*, de Præb.

b Dicto cap.relatū,quia & collatio donatio dicitur,c. quia diuersitatem , de Concessio pręb.cum simil.

c §.statuimus , de Collatione in Concordatis.

e Hic enumerantur species collationis non liberæ.

d Quando electio legitima facta est, superior tenetur eam approbare,& hoc approbatio dicitur:confirmatio,c.nostri,de Elect.c.fin.eo. tit.in Sex.sicq; constituitur differentia inter electionem , collationem,institutionē,præsētationē,vt vnius appellatione reliquæ non cōtineātur,in forma prouidendi, in c.cum illis,16 §.j & c.cum autem,de Præb in Sex.

f Præsentatio facit,non liberam collationem, & ideo dicitur illa Episcopi collatio,institutio,can. decernimus,12.quæst.7.cap.illud,de Iure patronatus.

Nominatio in gallia duplex,vna quę regia:quādo rex

nominat Summo Pontifici ad prælaturas vacantes idoneum instituendum: titu. de Regia ad prælaturas nominatione, in Concordat. Altera est Scholastica, quando ex priuilegio, academiæ nominant prælatis collatoribus ad beneficia vacatura, in mēsibus certis assignatis graduatis nominatis vel simplicibus, §. qui verò, § præfatique ordinarij, & §. fin. de Colla. in Cōcor. probauit vtrásq; pręsētationes seu nominationes cōpetētes principibus, & scholis ex priuilegio, Concilium Tridentinum session. 25. c. 9, de Refor,

h c. si soli, de Concess. præ. in Sex. c. dilectus, 1. de Præ. c. si duobus, de Rescri. c. si tibi, eod. titul. in Sexto.

i Qui recipit aliquē in canonicū, tenetur ei de præbēda prouidere, c. relatū, 9. de Præ, c. cū sup, de Cō pręb.

k Quandoquidem beneficia resignata in fauorem aliquorum vel permutata, non possunt aliis, quam his in quorum fauorem resignata sunt vel permutata, conferri: Clemen. vni de Rerum permuta. cap. olim prima, de Restitutio spolia.

l cap. fin. de Consuetud. in Sext. optionem in officiis ciuilibus etiam constituit, l. vnicuique, 7 de Proximis Sacror. scrinio. lib. xij. C. titulo 19.

CAPVT III.

1 De vacantibus beneficiis fiat institutio.

2 Et de modis vacādi. 3 De vacatione ipso iure.

1 Commune omnibus institutionibus, & collationibus, ne beneficia iure ordinario, priusquam vacent, conferantur, [a] vacare dicuntur, quæ à nullo possidentur: [b] vel possidentur quidem, sed malè. [c]

2 Quare vacatio Ecclesię tunc inducta dicitur, quādo ea est destituta, vel priuata proprio clerico seu præposito, qui eā iure possidebat. Vacare autē dicitur quatuor modis, ipso iure tātū, per sētentiā: ipso facto tātūm: ipso iure, & facto simul. [d]

3 Ipso iure vacat, quando possessor declaratur priuatus beneficio, aliquo casu adueniente, sine alia declaratione iudicis, [e] & quamuis post casum priuationem inducentem, iure priuatus, de facto seu reipsa detineat. Neque enim tunc considerauimus eius detentionem, quominus collator ita vacans conferre possit alteri, [f] quāquam verum sit, per illam vacationem prouisum, non posse nancisci realem possessionem, nisi prius vocauerit in ius eum, qui de facto possidet iure ipso priuatus. [g] Contingit hæc vacatio ipso iure inducta, ex intitulati delicto, vel ex quasi delicto. Ex delicto, veluti ex manifesta eius Simonia, [h] hæresi, [i] assasinatu, [k] homicido pastoris Ecclesiæ, [l] ex falsificatione literarum Apostolicarum, [m] si ob calumniam electionis accusatę suspensus à beneficiis, in illis administrauerit: [n] intrusione beneficij: [o] si quis hostiliter fuerit persecutus Cardinalē: vel eūdē percusserit, aut socius cōprobatur: cōsultor fuerit persequētiū: & ita fuerit particeps reatus maiestatis, [p] Si quis vi coclusos coëgerit sua beneficia eiurare, [q] si sodomita, [r] si spoliauerit vel impediuerit sequestrū beneficij de quo litigat, quo casu, & iure suo, si quod in eo habet ipso iure priuatur. [s] Qui etiā ad preces Hæreticorū obtinuerint à collatoribus beneficia illis ipso iure priuātur: & si sciēter acceperint, etiā ad alia obtinenda alio modo, fiunt incapaces. [t]

SCHOLIA.

a Ex Concilio Lateranensi sub Alexan. 3. c. 8. relato in c. 2. 3. & fi. de Cōc præ. c. dectāda, 2. eo. ti. in Sex. vbi rationes: & c. illud prætereundū, 8. de Iure patr. c. venerabilis, 37. §. fi. de Præ. ca. si quis Papa, 2. dist.

b L. qui cetu, 5. fin. ad Leg. Iul de Vi pub. Pandect.

c Paria quippe sunt aliquid non esse, vel esse inutiliter, l. quoties, Qui sadisda, coga. P.

d Modi vacandi vel maximè in impetrationibus obseruantur, cùm sub vnico modo vacandi facta impetratione, alij non contineantur, nisi exprimantur, c. susceptum, de Rescrip. in Sex. sic, & aliàs exprimitur vacatio per constitutionem, execrabilis, de Pœnis in Extraua. per constitutionem de multa, de Pręb per cō promotionem ad ordinem Presbyteratus, ex c. licet canon, de Elect. in Sex. vt infrà videbis, lege decis. 28. Rotæ in Nouis.

e Gloss. ad l. iubemus, §. œconomus, ad verb. priuetur, de Sacros. Eccl. C. c. anbitiosæ, de Reb. Eccle. non alien. in Extrauagantibus communibus.

f cap. de multa, de Præbend. cap. cum in illis §. cum autem, eodem titulo in Sexto.

g c. licet Episcopus, 28 de Præbē. ca volumus, 16. q. 4. c in literis, de Restitut. spoliatorum, c. cum qui, de Præb. sic intelligitur, c. cum nostris, de Concess. pręb.

h Nō ex occulta c. insinuatū, de Si. c. cū detestabile, eo. tit. in Extr cō. Simoniacè etiā ordinati, nō faciūt fructus suos beneficij, in decis. Tholosa. 438.

i c. ad abolendam, de Hæretic. c. cum secundum leges, eodem titulo in Sexto.

k capite primo, de Homicid. in Sexto.

l Vide caput in quibusdam, de Pœnis.

m capite ad falsariorum, de Crimine falsi.

n cap. primo, §. fin. de Electionibus in Sexto.

o cap. eum qui, de Præbendis in Sexto.

p Vide caput §. Fœlicis, 5. de Pœnis in Sexto.

q Clementina mulrotum, de Pœnis.

r cap. clerici, Exeessib. prelat orum.

s Clementina vnica. e Sequestra. possesio.

t cap. secundo, §. ad hęc, de Hæreticis in Sexto.

CAPVT IIII.

De vacatione ex quasi delicto.

1 Ex quasi delicto, [a] priuatur quis, interdum ipso iure beneficio: quābrē, & eo modo inducitur vacatio: veluti primò, adeptione secūdi beneficij, quod teneri nō potest cū possesso, prius vacat, nisi accedat dispēsatio: [b] vel secūdo, si beneficiatus cōtrahat matrimoniū, vel spōsalia de presēti. [c] Tertiò, per nō promotionē ad Presbyteratū intra annū adepti pacifice beneficij curā animarū habētis. [d] Quartò, si irrita fiat electio ex qua quis nactus erat beneficiū. [e] Quintò, & vacabit, & Ecclesia prior ex qua transfertur Episcopus, post cōsensū translationi per eū adhibitū. [f] Sextò, si electus nō cōsentiat electioni de se facto intra mēse: aut si nō petat cōfirmationē electionis intra tres mēses sequētes, priuatur iure electionis, quod ei cōpetit, & ita vacat beneficiū. [g] Itē septimò, si post alios tres menses cōsecrationē nō petat Episcopus, vacant eius beneficia antè electionem possessa. Octauò, priuatur electus iure beneficij, si se ingerit administrationi eius ante confirmationem. [i] Nonò, idipsum accidit si se ingerat administrationi beneficij tempore suspensionis. [k] Decimò.

si bona

si bona Ecclesiæ vel beneficij alienet.[l] Vndecimò si beneficiatus ingressus religionem, regulã profiteatur.[m] Duodecimò, si resignatio facta in Curia Romana; non publicetur intrà sex menses; vel sit facta si extra Curiam, non publicetur extra mensem.[n] Decimotertiò, si beneficium detur in commendam ab Episcopo, post sex mẽses vacat commenda.[o] Decimoquartò, si Abbatissa eius monasterij, in quo sedet benedici, nõ curauerit intra tempus à iure constitutum post confirmationem se benedici; beneficio cadit.[p] Decimoquintò, qui consenserit electioni in Senatorem Romanum de se factæ, contra prohibitionem Nicolai Sum. Pontif. omnibus priuilegiis, feudis & beneficiis à sede Romana impetratis, ipso iure priuatur.[q] Decimosextò, qui postularunt minores Viginti quinque, annis in prælatos, priuantur ipso iure beneficiis quæ habent in Ecclesia illa ad quam postularunt.[r] Decimoseptimò, & is qui non ostendit titulum sui beneficij:[s] vt & Decimooctauò, is qui sine canonica institutione beneficium possidet.[t]

SCHOLIA.

a Iuxta § 1. de Obligatio. quæ ex quas. delic. nasc. libr. 4. institut. Iustinia. tit. 5.
b Clem fin de Præb. in Clem capi. de multa, de Præ. cap. dudum, in 2. de Elect. cap. cum singula, de Prę. in Sex cap. 1. de Consuet. cap. execrabilis, de Præb. in Extrauagantibus communibus.
c cap. 3. & cap diuersis, de Cleric. coniuga.
d cap. licet canon, & cap. commissa, de Elect. in Sext.
e c. considerauimus, & c. super eo, de Elect. in Sexto
f can. in apibus, 7. q. quando scilicet quis nactus fuerit secundæ Ecclesiæ possessionem pacificam, capi. quanto, de Translat. Episcop cap. cum singula, §. prohibemus, de Præbendis in Sexto.
g cap. quam sit Ecclesiis, de Election. in Sexto, cap. si Religiosus, de Election. in Extrauag. communibus.
h cap. cùm in cunctis, §. cùm verò, de Electione.
i cap. auaritiæ, de Electione.
k c. 1. in fin. & c. cupientes, §. cæterũ, de Elect. in Sex.
l c. vni. de Rebus Ecclesiæ non alié. in Extr. commu.
m cap. beneficium, de Regula. in Sexto. capi. ex transmissa, de Renũ. ca. Gõsaldus, 17. q. 2. Regu. Cãcell.
n Secundum regulam Cancella. 34. quæ in Gallia nõ seruatur, vbi sufficit publicari resignationem, & possessionem adipisci ante mortem resignãtis, ex consuetudine. Rebuffus ad §. monasterus, de regia ad prælaturas nom. ad verbum, *vacantibus*, in Concor.
o can. nemo deinceps, 15. de Electione in Sexto.
p Clem. attendentes, §. statuimus, de Satu. monach.
q cap. fundamenta, 17. de Electione
r cap. vnic. de Postula. præla. in Extrauag. commun
s cap. ordinarij, de Officio ordinarij in Sex. facit, cap. 1. iniunctæ, in Extrauagantibus communibus.
t cap. 1. beneficium, de Regul. iur. in Sexto.

CAPVT V.

De priuatione & vacatione beneficij per sententiã.

1 PEr sententiam beneficij priuatio, & vacatio inducitur; quãdo ob grauem causam.[a] iudex iudicio, & causa cognita possessorem expressè priuat beneficio. Siquidem in criminibus, in quibus ius non inducit expressè beneficij ademptionem delinquentibus, per condemnationem criminis à iudice factam, nisi expressè, & fiat in Sententia priuatio,[b] possessores non amittunt beneficia, quamuis grauiora sint crimina illis pro quibus ius induxit priuationem ipso iure: ideo in illis sola condemnatio criminis non inducit priuationem vel vacationem, si omittatur in sententia expressio ademptionis.[c] Exempla passim occurrent in iure, vt illud non residentis, qui ipso iure beneficio in quo non residet, non priuatur; nisi monitus legitimé & ob contumaciam damnatus, nominatim titulo sui beneficij exuatur.[d]

SCHOLIA.

a Et non aliter, cap. satis peruersum, 56. dist. can. præcepta, 55. dist. cap. Monaem, a priores, de Statu. monach. cap. vnic. in fine, de Capellis monach. cap. non potest, 1. de Renuncia. ca. iouentum, 6 quæstione septima.
b Interpretes ad cap. quærelam, 10. per illum textum; de Iure iuran. lib. secundo tit. 24. & ibi Panot. nu. 3.
c Præpositus ad cap. studeat, 50. distinct. cap. studeat, de Clerico excommunica. ministrã. Felinus ad cap. fina. de Rescript. Baldus ad l cum fratrem, de His quib. indig. permagni autem interest, aliquem dici priuatum beneficio, ipso iure; aut per sententiam: nam quoties quis ex aliquo crimine priuatus dicitur beneficio ipso iure, tenetur restituere fructus perceptos à die commissi criminis, & percipiendos qui percipi potuisset pendente sua indebita possessione. Quando verò alio modo quis priuatur beneficio, restituit tantùm à tempore litis contestatæ, quo cœpit esse malæ fidei possessor, vel à die sententiæ, seu priuationis. Panormita ad cap. item cùm quis, de Restitunon. spolia. Rebuff. tracta. de Pacif. possessor. numero 263 facit in Argumentum; l. eum qui, de His quib. vt indig. P. Iure quoque ciuili in criminibus quibus ipso iure bona reis adimuntur, & fisco addicuntur, statim commissis criminibus illis bonorum censetur suorum libera interdicta administratio & alienatio, l. donationes, 3. § fin. de Donationi, li. 39. P. tit. 5. dum agitur de crimine perduellionis: & in l. si quis posthac, 9. §. fin. de Bonis Episcop. C. l. penul. & fin. ad Legem Iul maiesta. C. In aliis contrà, nisi post condemnationem & ademtionem factam nominatim bonorum: vt l. post contractum, 15. de Don. P. l. 46 §. 6. de Iure fisci. P. l. 41. de Solu. P. Subinde, si quis tantùm per sententiam, & non ipso iure priuatus sit beneficio, & à iudicio prouocatum sit, pendente prouocatione non censetur priuatus beneficio: quare, & medio tempore poterit illud renunciare: Boërius decis. 206. Rebuffus de Pacificis possessor. nu. 245. vbi sic fuisse iudicatum refert: per l qui à latronibus, §. fin. de Testam.
d c. ex parte, 8 cum tribus sequentibus, c. conquerẽte 6. & c. 2. de Cler. non residẽti. ca. xj. post quẽquam 50 distinct. cap. 47. eos sacerdotes, 7. quæstione. 1.

CAPVT VI.

De vacatione ipso facto solùm.

1 Acatio ipso facto tantùm inducitur, & non iure, aut alio modo vero; quãdo de facto tantùm vi coactus cogitur reliquere sui beneficij possessionem; vel vi se possessio[illegible]

SCHOLIA.

a cap.ad aures,2.& cap.ad audientiam,3.de His quæ vi metúsve caus.fiunt,lib.1.tit.40 c.2.de Restitut. spoliator.lib.2.titul.13.cap.super hoc,5.de Renunciatio.libro primo titulo nono.

CAPVT VII.

De vacatione ipso iure, & ipso facto simul per mortem & renunciationem.

1 IPso iure, & facto vacant beneficia, per mortem aut renunciationem veri titularij.[a] Mortem hic intelligimus naturalem,non ciuilem.[b] Morte quippe soluitur ius vsus vel vsusfructus.[c] Comparat autem ius scriptum vsuariis, consuetudo alicubi vsufructuariis, beneficiatos.[d] Quamobtem, & locatio fructuum beneficiorum per illos facta, morte eorundem extinguitur.[e]

SCHOLIA.

a Et sunt hi diuersi modi vacandi, vt expressio vnius in impetratione beneficij ad alium nou pertineat, cap.susceptum, sexto de Rescriptis.

b Glossa ad dictum cap.susceptum, ad verba, *non morte*,de Rescriptis. Et quamuis exuli seu bannito non possit conferri beneficium de nouo, loci à quo exulat, eò quod in eius Ecclesia esse non potest: attameu per bannitionem solam, quod iam tenet beneficium,ei non censetur ademptum tacitè: Rebuffus in tracta.de Pacific.possess.numer.201.multa enim facta tenent,quæ si facienda essent,nou fierent. l.patre furioso, de His qui sunt sui vel alien. iur.cum similib.

d Vt diximus supra,titulo 26 de peculio clericorũ in diuisione peculij:& in Tracta benefic.Vide Glos. ad cap.præsenti,de Officio ordinarij,in Sexto.

e cap.2.& fin.de Loca.cap.fi.Ne præla vices suas,&c. Clem.prima,de Rebus Ecclesiæ non alienan.

CAPVT VIII.

1. Renunciatio quid. 2 Diuisio. 3 Et de tacita.

1 REnunciatio est,[a] rei vel iuris proprij,[b] refutatio seu remissio spontanea,[c] ex certis causis,[d] & cum authoritate superioris facta.[e]

2 Fit autem vel tacitè vel expressè.

3 Tacitè quando præsumitur facta, veluti si beneficium habeatur pro derelicto,[f] vel si quis acceptauerit beneficium quod tenere nequit cum primo,[g] censetur renunciare primo: vt is qui intra iuris terminum non se promouet ad Presbyteratum, nolle censetur beneficiũ quod sacerdotẽ desiderat.[h] Si quis per trienniũ institutã litẽ de beneficio nõ persequatur,[i] vel alio modo suo facto, patiatur ius quod habeat ab alio sibi adimi.

SCHOLIA.

a Cardina.ad Rubric.de Renuncia.in Sexto.vide & Hostiensem in summa eius tituli.

b Iuris quippe alieni non obest Domino renũciatio. c.dilecto,in fine,de Præb.c.pen.de Sen.& re iudi.

c hoc enim requiritur in renũciatione vera & valida, vt sit spõtanea,vtq; sit irreuocabilis,c 3.c.super hoc 3,& c.in præsẽtia,6.de Ren.li.1.ti.9.siue per se,siue per procuratorẽ fiat:Cle.vn.de Ren.Renunciãtibus quippe nõ datur regressus.l.si res, 6.areã,de Sol.l. quæritur, .venditor,de Ædil.ædict.l.postquã liti, C.de Pact.Cõtra,si vi metuve adactus quis renunciauerit,vel per impressionẽ, aut dolo malo renunciet,c.dicto,c.super eo,de Ren.c 1.de Resti.spo.li. 2.tit 13 c.2.3.4.de His quæ vi metusve caus.fiũt.li.1. tit.40.Dummodo metus talis sit, qui possit mouere cõstãtem virũ,nõ aliter proximè citatis iurib.& c. cùm dilectus filius,6.vbi,& Glossa notat quæ faciãt iustũ metũ,de iis quæ vi metusve caus.fiũt.c.veniẽs, de Spõ.l.metũ,quod met.caus.P.in dubio tamẽ,nõ præsumimus renũciationẽ spõtaneã,d.c.super eo,de Renuncia cùm nemo præsumatur, iactare suum.l. cùm, de Indebito, de Probatio.

d Sine causa legitima non licet relinquere beneficiũ: Quia indecens omnino probatur prius soluere militiæ singulũ,quã cedat victori aduersitas præliorũ.c. 1.de Renun.c.sciscitaris,7.q 1.simile in militibus armatæ militiæ,in l.1.de His qui nõ impletis stipẽdiis, &c.libr. 10.C.Causæ legitimæ habitæ renunciationis duobus versibus referuntur:

Debilis, ignarus, malè conscius, irregularis,

Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit.

Qui explicãtur,in c nisi cũ pridẽ,10 de Ren.& à D. Thoma,2.2.q.185.art.5.veluti qui sine periculo vitę in beneficio esse nõ potest,renũciat,& eidẽ cedit ex permissione Summi Pontificis,in c.ad supplicationẽ,9.de Renũ.Reprobatur autẽ facta interuẽtu vel promissione pecuniæ,in d.c super hoc,5.de Renũ.c. cũ pridẽ,de Pact.c.ad quæstiones,de Rer.per.Potetit,& qui plura beneficia consequitur,vnũ eiurare, si omnia simul nequeat detinere,c.referẽte,de Pręc. c.execrabilis,eo ti.in Extr.com.itẽ quæ Simoniacè fuerit adeptus;c.nõ est verisimile,de Præsumpt.vel propter aliud crimẽ,c.post translationem,de Renũ.

e Authoritas superioris spiritualis, renunciationi necessaria;aliter nihil agitur,c.1.c.admonet,4 & c fi. de Renũ.verũ iure,qui semel authoritatem renunciandi impetrauit cogitur renũciare.c.quidã cedẽdi 12.de Renũ.vbi rationes:quod tamen nõ est in vsu, Superior is dicitur,qui beneficiũ cõtulit renunciare volẽti in cuius manibus iterũ debet reponere per cessionẽ vel renũciationẽ.c.denique,6.q.3.c.Abbas 18.q.2.cũ ad eũ institutio, & destitutio pertineat,c. cũ ex iniuncto,de Hære.c.1.de Capell.monach. cũ simi.quod intelligi par est quãdo institutio ad superiorem pertinet de iure communi:alioquin si is instituerit ex consuetudine vel præscriptione, tunc in manibus Episcopi diœceseos non eius qui collationem alioquin habet,facienda;quia præscripta tantũ collatio,non admissio renunciationis vel destitutio, Rota decis.398.in Nouis:nec amplius censetur pręscriptum quàm possessum:c.cùm in tua, de Decimis c.fi.de Offi.Archi.c.auditis,cap cùm olim, de Pręscrip.facit,c cùm in illis,de Præb in Sex.Superior tamẽ solus dicetur in exẽptis beneficiis, Abbatiis,& Episcopatibus, aliisque maioribus,Summus Pontifex c.1.& fin.de Renun. Quia verò Summus Pontifex se superiorẽ non habet,ipse per se ex seipso,si velit suũ beneficiũ seu Papatũ,cui voluerit renunciare poterit.c.1.de Renun.in Sex.At renunciatio beneficij in manibus laici facta, in præiudicium superioris nõ valet; quia superiores nõ obstãte potest renũciãtem in beneficio renũciato retinere:valebit tamẽ in præiudiciũ renũciãtis,vt priuetur ideo beneficio,nec possit ad illud redire,c.quod in dubiis,8.de Renunci Rota decis.351.in Nouis.ca.non oportet,7.q.1.vide Gl.ad c.vnicũ,ad ver.*renũciasse*, titulo de Sublatione Clemẽtinæ literis,in Prag.Sã.

f In cap.1.de Officio Vicar.c.ex parte,de Cleric.non resident

g cap.de multa,de Præb cap.gratiam,de Rescriptis in Sexto:Clementina gratiæ,eodem titulo in Clemē.

h capi. licet canon,& cap.commissa, de Electione.

i In regula Cancellaria,de Pacificis possessorib & in alia,de Triennali possessore.

CAPVT IX.

1 *De expressa renunciatione.*

2 *Et diuersis formulis eius.*

1 EXpressa renunciatio, fit per verba expressa & explicita, sponte prolata à titulario;per quam,si purè &simpliciter fiat, renuncians priuatur iure suo statim ea facta,[a] etiam si non sit admissa.[b]

2 Expressa quippe renunciatio duplex est: aut simplex pura: aut conditionata. Simplex propriè coram ordinario fit collatore, sine pacto conditione, aut die: nam hæc redolent Simoniam in beneficiis conferendis.[c] Conditionalis renunciatio fit, vel in fauorem alicuius, & non alias nec aliter:[d] vel cum reseruatione pensionis, & non alias nec aliter:[e] vel cum regressu,[f] vel ex causa permutationis non alias, & non aliter.[g]

SCHOLIA.

a cap.1.&3.de Renuncia.Clemen vni.eod.tit.neque datur regressus ad beneficium eiuratum sine noua collatione, etiam si casus regressus sit expressè reseruatus,can.quam periculosum,7.quæst.1.cap. inter cætera,de Præb.cap.cùm vniuersorum, de Rerum permutat. Vide Rebuffum, Tractat.de Pacif. possessor.numero 144. & sequentib valet tamen resignatio cum regressu: sed regressus anullabitur in Gallia:quāquam cū regressu extra Galliam alicubi renunciatio toleretur:Vide Rebuffum ad Rubricam de Resignationibus in Concordatis.

b cap.quod in dubiis, octauo de Renunciatione. can.sunt nonnulli,& can ordinationes.1.quæst 1.c. tua nos,34.de Simonia,lib.5.ti.3.cap.cùm pridem, & capit.fin.de Pact.

c Et ideo ratione restrictionis seu cōditionis appositæ renunciationi, beneficia ita renunciata in fauorem vel ex causa permutationis, non possunt aliis quàm nominatis, & compermutantibus conferri; alioquin renunciantes redeūt ad beneficia, cap. inter cætera,17.de Præb.cap.vni.de Rerum permuta. in Sex.Vide Rebuffum in Praxi,titulo de Resignatione conditionali, à numero 14. vsque ad 20.facit quod generaliter conditiones sint implendæ in forma in specie definita.l.3.C.de Conditionib. insert. l Meuius,l. cum quidam, de Conditio. & demonstra.P.l.2.de Donatio.in P. Notandum,resignationem conditionatam,non fieri coram ordinario collatore, sed coram Summo tantum Pontifice: nemo enim iure communi sibi eligere in beneficio successorem potest,ca.non liceat,& can.Apostolicam, 8. quæstione 1. quia beneficiatus tantum habet administrationem,personæ suæ & industriç cōcessam, & ideo illud priuilegium ad alium per se transferre non potest.l.quia tales,solut.matrimo P. argum l.inter artifices,de Solutio P. Sed,& videretur quædam species Simoniæ,in fauorem vel gratiam personæ dare beneficium,ca.ordinatione,can. sunt nonnulli,1.quæst. .Item & pactum,vt dictum, quare Summus Pontifex,in hac specie conditionatæ renunciationis, qui potest Simoniam hanc eluere, adeundus erit: Glossa ad capi cùm pridem ad verbum illicitæ, de Pact. quia supra ius positiuum solus ex plenitudine potestatis potest dispensare, c. proposuit,de Concess.præb.cap.2. de Præb.in Sext.

e Fit reseruatio pensionis in fructibus omnibus, vel in parte,vel ratione Concordiæ,Vt à lite discedatur vel ne renuncians immodicum dispendium patiatur,quod tamen solus Pontifex admittere potest,nō ordinarius collator:cap.nisi essent,21.de Præb.& ibi Gloss.capit.de cætero,de Transact.Alioquin enim iure ordinario beneficia sine vlla diminutione conferri debent,nt.Vt Ecclesiastica benefic. sine dimi. conferan. quemadmodum enim ius est indiuisibile beneficij,ita & eius fructus,ca.fin.1.q.1.ca.si Monachus,16.q.1.c.vt nostrū,c.1.vt Eccl.benef.sine dim. conferan.cap.maioribus,de Præben.Haberet,& Simoniam hæc renunciatio sine Summo Pontifice, quæ committitur dando aliquid, vel retinendo pro datione beneficij,c.super, eo,8. de Transact.c.cum pridem,4.de Pact Vide Rebuffum in Praxi,3.parte titulo de Renunciatione conditionali, numero 23.

f Regressum dicunt,conditionem, vt si præmoriatur is cui resignatur, resignans possit redire ad beneficium resignatum:De quo vide Rebuffum in proximè citato loco quæ tamen forma resignationis reiicitur in Gallia,& in Concilio Tridentino sessione 25.de Reformation c.7.pro quo iudicatum:videtur & vltra hæc concessio reprobata per c. accepimus, 5 de Pact. Suffragatur,& ratio,quæ ex iure apertè colligit,beneficia hæreditaria esse non debere,cap. Apostolica,8.q.1.c.ad extirpandas,&c.præsentiū, de Filiis Presby. maximè quod istæ cum regressu, resignationes habeant quoddam votum captandæ mortis,vt in beneficium alterius succedatur, quod abominantur, & merito,omnia iura ciuilia,& canonica:c.2.de Concess.præ.& c.2.eo.ti in Sex.l.ex eo de Inutilib.stipu C.l.fin C. de Pact.cum pluribus aliis notans,per Gloss.ad d.c 2.de Concess.præben

g Quare;per hāc clausulā,aliis conferri ita renunciata quàm expressis nō possint,c.1.de Rerum permut. in Sext.Cle.vni eo.tit.in Clem si coram ordinario ex causa permutationis renunciatio fiat,vt iure nouo dicto expressum;quamuis olim posset ordinarius ita eiurata aliis conferre,cap.inter cætera,de Præbē Stricti iuris est renunciatio, nec comprehendit id quod non fuit expressum,& ignoratum fuit,vt notat Tiraquell.tracta De vtroq;retracta. . .Glo.10. num 21.facit,l quicquid ad stringendæ, de Verbor. oblig P Hodie quoque si permutatio non sortiatur effectū resignantes ex ea causa, redeunt ad propria beneficia,sine noua collatione,secundum Iohānem Andreā,ad c.vni.de Rer.per.in Sex.veluti si vnum ex beneficiis à cōpermutātibus fuerit euictum.quā uis rigor iuris in cōtrariū sit. Sicq; tradit Reb. trac de Pacifi possess.num.145.& in Praxi benefi.3.parte nu.12.Adde, quod in permutatione perficienda, cōsensus cōpermutātium exigitur:c.vni de Rerum per.in Sex.& eorum ad quos,adueniēte vacatione, pertinet,& lectio aut præsētatio aut collatio.Clem. vnic.& ibi Gl.de Rerum.perm.Quod tamen ad patronū pertinet irrita fiet,sine eius cōsensu,permutatio facta,vt ait Gl.si is contemptum persequatur, nō aliter:quare non dicitur nulla, sed anullāda permutatio. Cæterùm, illud singulare,sufficere interpellatos à permutantibus fuisse patronos, vel clericos,vt consentire velint,quāuis noluerint consentire,Rebuffus dicto titulo de Permutatione beneficiorum in Praxi numero .1. Fredericus,in tractatu permutationis beneficiorū,quæst.vicesima quarta.

Obseruabunus insuper regulam Cancellar. 18. de Infirmis resignantib. non habere locum in ordinario collatore; cùm obseruetur in renunciationibus factis in Curia Romana. Item breuiter obserua, regulam, 34. de Publican. resignationibus habere locum, quando resignans moritur,

CAPVT X.

Iure singulari in quibusdam casibus, concedi ante vacationem beneficia.

1 CÆterùm ignorandum non est, iure singulari aliquando receptam esse concessionem beneficiorum, antequã vacent; vt nunc speciali priuilegio Summus Pontifex dat mandata de prouidendo ad vacatura beneficia:[a] vt olim literas expectatiuas,[b] verum strictè mandata vt odiosa, explicantur.[c]

SCHOLIA.

a cap. mandatum cum duobus sequent. de Rescript.
b cap. eam te, cap. constitutus, cap. literis, cum similib. de Rescriptis.
c cap. fi. cap. cùm in illis, 16. cap. cùm de nõ beneficio, 27. de Præbend. in Sex. Clemen. 1. eo. ti. cum simil.

CAPVT XI.

A quibus beneficia conferantur.

1 BEneficia tantùm quæruntur, si conferantur ab iis, qui habent potestatem conferendi, non si ab aliis.[a] Hanc iure communi habent personæ Ecclesiasticæ, non laici.[b] Ex priuilegio tamen habent aliquando laici,[c] & ipsæ mulieres:[d] & dum plures de iure collationis certant, iudicatur pro eo qui est prouisus ab eo qui est in possesione conferendi.[e]

2 Rursum inter Ecclesiasticas personas, quædã dicuntur conferre ordinario iure, quædam extraordinario: seu ex particulari concessione, priuilegio, statuto, consuetudine. Iure ordinario cõfert solus Episcopus omnia beneficia vacantia suæ diœceseos:[f] dummodo ipse fuerit confirmatus, non antè:[g] quare sede vacante, reseruantur collationi futuri Episcopi, quæ interim vacauerint.[h] Nec à capitulo poterint tunc conferri.[i] Nisi forsan beneficij collatio pertineret ad capitulum, & Episcopum coniunctim; quo casu capitulum Episcopi defectum supplens, & iure cõiunctionis, & accrescendi vtens, confert:[k] quemadmodum Episcopo mortuo vel suspenso, capitulum præsentatos instituit, & electos confirmat sede vacante:[l] & vacantibus beneficiis eo tempore, quamuis ad solius Episcopi collationem pertineant, constituit œconomum,[m] loco etiam Episcopi, & ex eius mandato, eius Vicarius confert,[n] cùm is longe abest, vel non potest præsẽs, vel non vult illud officium exercere,[o] data cõferendi beneficia vacatura generaliter potestate:[p] nam alicuius certi beneficij vacaturi conferendi potestatem dare non potest, antequam vacet.[q]

3 Cæterùm, & Episcopus absens constituto Vicario, potest ipse etiam extra diœcesim, vacans beneficium conferre & præuenire suum Vicarium seu officialem.[r] Conferunt etiam Episcopus, Archiepiscopus, & alij prælati superiores iure deuoluto; quando inferiores, qui habent ius collationis, non conferunt intra semestre tempus constitutum à Concilio Lateranensi ad conferẽdum ordinariis,[s] sic enim superior proximus supplet negligentiam inferioris,[t] sibi subditi; Et exempti negligentiam, Summus Pontifex immediatè,[v] vel alius eius authoritate.[x] Supplet & negligentiam Episcopi capitulum, in beneficiis quæ ad collationem capituli & Episcopi cõiunctim pertinent. Quod si vterque & capitulum & Episcopus conferre negligant, eorum deuoluitur collatio ad superiorem Archiepiscopum, vel ad alium superiorem.[y]

4 Rursum extra Concilium Lateranense, non præsentãte patrono laico ad beneficiũ vacãs intra quatuor mẽses idoneũ; vel clerico intra sex mẽses, plenũ ius collationis deuoluit' ad Episcopũ:[z] vt contrà si idoneũ præsentauerit vterque patronus intra prædicta tempora, & recusauerit admittere, & instituere Episcopus; instituendi ius statim deuoluitur ad eius superiorem, nec hic expectantur sex menses.[aa] Sed, & in maioribus dignitatibus, in Episcopatibus, Archiepiscopatibus & similibus, si quibus ius est eligẽdi nõ eligant intra tres menses, potestas prouidendi transfertur in proximum superiorem,[bb] idipsum fit, si malè elegerint; in quo tamen casu ius plenum transfertur in confirmare debentem, vel in Summum Pontificem.[cc]

SCHOLIA.

a cap. fin. de Excessib. prælat. cap. 3. de Institutio.
b cap. cum laici, de Iure patron. cap. quamuis sit graue, de Decimis, cap. Massana, cap. quisquis, de Elect. can. si quis deinceps, 16. quæstione septima.
c cap. dilectus, in 3. de Præb. can. Adrianus, 63. distin. In Gallia Rex quæ sunt iuris regaliæ confert beneficia, exceptis iis quæ curam habent animarum, Ægidius magister in Tracta. regaliorum, c. 3. & 4. Speculator in titulo, Ne sede vacante, & in eum Iohannes Andreas, & Iohannes Monachus, ad ca. 2. de Præbẽ. in Sex. Hoc ius habebat etiam Rex Angliæ in quibusdam Ecclesiis sui regni, cap. ex diligẽti, de Iure patronatus: habet, & quoddam affine ius Imperator conferendi aliquot canonicatus ob iucundum suum aduentum & ob coronationem, vocant primarias preces. Speculator, in 5. restat, §. itẽ notat, de Præb. Boërius, decisio. 32. num. 8. Sunt, & alij principes, quibus aliquando datum conferre beneficia, de quibus egi, lib. 17. Syntagma. ca. septimo.
d Vt comitissa Flandriæ, in ca. dilecto, de Institut. c. fi. de Concession. præb. Abbatissa, in decisione Rotæ, 190. & aliæ quædam.
e Argum. cap. consultationibus, de Iure patrona. cap. querelam, de Elect. c. cùm olim, de causa possess. & proprieta; sic disputat, & ita obtinuisse post plura docet, Rota decis. 557. quidam impetrauit, in Antiq.
f ca. omnes Basilicæ, & ca. nullus, 16. quæstione septima, c. 1. c. ex frequentibus, c. cùm venissent, de Insti.

g ca. nostri,

g cap. nosti, cap. transmissam, cap. qualiter, de Elect. cap. auaritiæ, eod. titulo in Sexto.
h Glossa in cap. cùm olim, de Maior. & obedien.
i cap. 2. Ne sede vacan. apud Gregor. cap. vnico, eo. tit. in Sext. cap. conquerente, de Officior. ordinar.
k cap. vnico, Ne sede vacante in Sexto.
l Dicto cap. vnico, Ne sede vacante in Sexto.
m cap. cùm vos, de Officio ordinarij.
n cap. fin. de Officio Vica. in Sex. cap. 3. de Institutio. cap. statutum, 3. de Præbendis in Sexto.
o cap. cùm nullus, 6. Episcopo, de Tem. ord. in Sext.
p Sic docet, cap. fin. de Offi. ordina. in Sex. ca. statuimus, 16. q. 1. neque tamen in generali mandato Vicariatus, continetur potestas beneficia conferendi, quæ specialiter concedi debet: c. cùm in generali, de Officio Vicarij in Sexto.
q cap. constitutus, de Concessio. præb. vide Conciliũ Tridentinum, session. 24. de Reformatione, cap. 19. Gloss. ad cap. fi. de Officio ordinarij in Sexto, vide & Glos. ad ca penult. §. fin. ad verbum, *vtcũque*, de Offic. legat. in Sexto.
r cap. post electionem, de Concessio. præben. notant Iohannes, & Bernardus ad ca nouit, de Offic. Lega. Glossa ad capit. statutum, 3. ad verba, *remoti*, de Præben. in Sext. quamquam Vicarij Episcoporum, debeant, tantum conferre intra diœcesim, vt notat Iohannes Andreas in additione vltima Glossæ fin. dicti cap. statutum, de Præbend. in Sexto.
s ca. 2. de Concession. præb. c. licet, de Sup. negl. prę l.
t ca. cùm inferior, de Maior. & obedien.
v ca. sicut, de Supplen. neglig. præla. ca. cùm singula, in fine, de Præbendis in Sexto.
x Clemẽ. vnic. de Supplend. negligentia prælatorum.
y Dicto capit. secundo, dicto cap. quia diuersitatem, de Concessio. præben. cap. cùm in cunctis, §. fi. de Electione.
z cap. vnic. de Iure patron. in Sext. sine præiudicio tamen patronatus, in alijs sequentibus vacationibus. capit. secundo, de Supplenda negligent. prælatorũ,
aa Rota in Decisione ducentesima quinquagesima.
bb c ne pro defectu, de Elect. ca. postquam, 50. distin.
cc Iuxta distinctionem, cap. quamquam, §. de Elect.

CAPVT XII.

De collationibus & prouisionibus factis à Summo Pontifice.

1 SVmmus Pontifex confert beneficia, vel proprio iure, vel iure præuentionis ex concursu cum ordinarijs, vel iure deuoluto. Iure solus proprio conferet beneficia immediatè sibi nõ alij subiecta, [a] vt Cardinalatũ, [b] & ea quæ dicuntur vacare in Curia Romana, & quandiu ibi vacant: [c] exceptis beneficiis parochialium Ecclesiarum, de quibus aliquando placuit, vt si vacassent in Curia per mensem sine collatione, possent post mensem ab ordinariis diœcesanis eorum conferri.

2 Vel si etiam mors Papæ intra mensem illum contigisset: [e] solus, & ius Ecclesiarum translatarum prælatorum confert, [f] & quæ suæ collationi reseruauit. [g] Facit autem reseruationes beneficiorũ aut generales aut speciales. [h] Generales veluti quando in Ecclesia Cathedrali aut Metrapolitana reseruat suæ collationi omnes dignitates post Pontificalem; [i] aut si quando collatio seu prouisio vel collatio beneficij facta à Summo Pontifice, aut ab eius legato, non tenuerit propter obreptionem aut subreptionẽ literarũ, vel propter indignitatem personæ: aut si propter nullitatem prouisionis requiratur causæ cognitio: tunc enim dicitur etiam beneficium Papæ reseruatum seu affectum: vt alius præter ipsum non possit conferre: [k] idipsum dicemus de aliis beneficiis, in quibus vt verbis vtamur communibus, Summus Pontifex manus apponit. [l]

3 Speciales reseruationes sunt, quando Summus Pontifex vnum beneficium, vel vnam dignitatem in aliqua Ecclesia suæ collationi reseruat, seu retinet, [m] quod, & legatus à latere facere potest, & suæ collationi vnam dignitatem vel præbendam reseruare, [n] dummodo ea non sit à reseruandi potestate aliundè exempta. [o]

4 Per concursum confert Summus Pontifex, & per præuentionem ordinariorum, omnia beneficia orbis: vt si quis vacans beneficium prius impetrauerit iuste à Summo Pontifice, præferatur ei qui post ab ordinario collatore habuerit. [p] Nisi beneficium ad collationem iuris regaliæ, ex priuilegio pertineat. [q] Confert, & legatus à latere etiam omnia beneficia prouinciæ sibi commissæ per concursum & pręuentionem contra ordinarios factam: [r] Legato tamen alij quàm altare non licet hoc iure vti. [s]

5 Deuoluto autem iure priuatiuè supra omnes ordinarios, Summus Pontifex confert beneficia ad sedem deuoluta per negligẽtiam collatorum immediatè sibi subditorum, vel exemptorum, [t] vel ob crimen commissum per illos in electione facta. [v] In summa, in beneficiis etiam conferendis & disponendis, illud notabimus, Summum Pontificem habere plenissimam potestatem. [x] Episcopos, semiplenã: [y] quia in partem solicitudinis, non in plenitudinẽ sunt vocati potestatis. [z]

SCHOLIA.

a Vt in capite finali de Renunciation.
b Clemẽ. ne Romani, de Elect. quamuis aliter statuerit, Concilium Basiliense, titulo de Numero qualita.
c Cadinalium, in Pragmatica sanctione.
e cap. 2. de Pręb. in Sex. quę autem beneficia dicantur vacare in Curia Romana, docet ca. præsenti, 24. de Præb. in Sext. Clem. 1. Vt lite penden c. ad regimẽ, de Præbendis in Extrauagantib. communib.
d cap. statutum, tertio de Præbendis in Sexto.
e ca. si Apostolica, 35. de Præbendis in Sexto.
f cap. prima, de Translation. Episcoporum.
g Vide quæ diximus, lib. 17. Syntagmat. iuris, capit. 10.
h De quibus vide Rebuffum, in titulo de Reseruationib. in Concordatis.
i In Extrauag. Iohannis, vicesimi secundi, execrabilis, de Præb. & in regula 3. Cancellariæ Romanæ.
k Panorm. & alij, ad cap. super eos, de Excessib. præl.
l ca. vt nostrum, de Appell. vide Ludo. Rom. cõs. 335.
m Ægid. Bella-mera, consilio 34. incip. *Supposito*, &c.
n ca. cùm dilectus filius, 28. de Iure patrona. lib. tertio titulo 38. capit. tertio, de Officio Lega. in Sexto.

o De qua prohibitione, in c. 4. de Officio lega. in Sex.
p c. 1. si à sede, & ca. dudum, §. nos igitur, de Præbend. in Sexto: ca. penultimo, de Rescriptis in Sexto.
q ca. generali, de Election. in Sext. Ideo in Gallia, non confert contra priuilegia Concordatorum in præiudicium nominatorum graduatorum, Rebuffus ad §. declarantes, ad verbu, *Iure præuentionis*, de Mandatis Apostolicis, & ad titulũ de Reseruationibus.
r cap. primo, de Officio Lega. in Sexto.
s Dicto cap. de Officio. Lega. in Sext. vide Iobanné de Selua in tractatu beneficiorum, 2. parte. quæs. 3
t cap. licet, cap literas, cap. fin. de Suppl neglig. prael.
v cap. quamuis, de Electionib.
x cap. proposuit, de Concess. præb. capi. 2. de Præben in Sexto, Clementina prima, Vt lite pendente.
y can. consequens, vndecima distinctione.
z cap. decreto, & can. qui se scit, 6. quęstione prima, cap. authoritatem, de Authore, & vsu Pallij.

CAPVT XIII.

De aliis collatoribus.

1 EX patientia Summi Pontificis, aut priuilegio, aut consuetudine, vel statuto probato, vel præscriptione vel literarum facultate:[a] reliqui qui præter ordinarios Episcopos conferunt, sustinentur, ad quos coniunctim, vel diuisim collatio pertinere potest.[b] Ordinarios tamen collatores eos possumus appellare, qui præter Summum Pontificem, legatúmque eius beneficia per ius sibi cõcessum conferunt:[c] quorum tamen collatio potest impediri deuolutione,[d] reseruatione,[e] mandato Apostolico.[f]

SCHOLIA.

a cap. 4. de Rescript. in Sexto: cap. is cui, de Prębend. in Sexto. Rota decisione, 189. in Antiquis.
b cap. 1. Ne sede vacan. in Sext. cap. cùm illis, 16. §. fin & capit fina. de Prębendis in Sexto, capit. ex frequentibus, de Institut. cap. cùm Ecclesia, de Elect
c cap. ordinarij, & ibi interpretes, de Officio ordinar. in Sext. & in cap. execrabilis, de Pręben. in Extrauagan. Iohannis vicesimi secundi.
d Dicto cap. licet, & cap. literas, & cap fin. de Suppl. neglig. pręla.
e Vide quę hac de re suprà diximus.
f cap. Abbatem, 40. de Rescript. cap. quamuis, & cap. fin de Prębendis in Sexto.

CAPVT XIIII.

1 *De formis conferendi sine scriptura & cum ea.*
2 *Rescriptum quid, & eius species.*
3 *Signatura.*
4 *Bulla.*

1 COllatio fit aut motu proprio conferentis,[a] aut habita ratione petitionis seu supplicationis impetrantis.[b] Nunquam autem sine canonica institutione beneficium haberi potest.[c] Modi canonicæ institutionis ratione formæ simplicis collationis, sine scriptura vel cum ea esse potest.[d] Scriptura enim pro substantia collationis non exigitur, dummodo constet, saltem duobus testibus, eam factam fuisse.[e] Certiùs tamen, de collatione ordinarij per literas eius sigillo, & notarij subscriptione munitas, cõstare poterit.[f] Idipsum, & de scriptura collationis Summi Pontificis diffiniendum, vt cum ea, & sine ea collatio valeat: verùm hic seruamus scripturam ordinarij communiter dici literas collationis; Scripturam verò Summi Pontificis, aut rescripta, aut signaturam, aut bullas.

2 Rescripta ad beneficia sunt diuersi nominis in iure, vel gratiæ vel iustitiæ. Gratiæ vt literæ ad vacatura beneficia obtinenda, monitoriæ, præceptoriæ, executoriæ, & mandata:[h] sunt ad vacãua iam rescripta perinde valere: sunt, & iustitiæ in forma dignum: in forma cum secundum Apostolum, seu in forma communi,[i] & similia.

3 Signatura, est prouisio de beneficio facta in supplicatione porrecta in Papyro,[m] subscripta à Summo Pontifice vel eius Officiariis.

4 Bulla dicitur: scriptura prouisionis redacta in formam Authenticam, in membrana seu pergameno, habens certas ligaturas diuersorum filorum conuenientium diuersis naturis prouisionũ, cum plicaturis consuetis, & sigillo authentico plumbeo, ex quo tota scriptura bulla dicitur.[n]

SCHOLIA.

a In cap. si motu proprio, & cap. si tibi absenti, de Prę. in Sexto.
b Dicto capi. si motu proprio, & cap. cùm adeo, & c. si proponente, de Rescriptis.
c capite primo, de Regulis iuris in Sexto.
d ca institutionis, vigesima quarta quęstione secũda.
e Rota decisio. 348. in Nouis, dummodo non sit in pręiudicium tertij: vide melius in decisione 21. in Nouis, incipien. *fuit dubitatum*, vbi dicitur sigillum Episcopi sine Tabellione, & testibus sufficere in causis, quę ab illo solo expediuntur: dummodo eius non intersit.
f Sed aliter stylus se habet, & quod literis collationis factis per ordinarium non credatur cum solocius sigillo, nisi adsint subscriptiones testium, & tabellionis, dicta decis. Rotę, 348 in Nouis, incipiente, *voluerunt & ordinauerunt*,
g De quibus in cap. cùm te, & cap. constitutus, cap. literis, cap. ex insinuatione, & cap. capitulum, de Rescriptis: & nos in titulo de Rescriptis.
h cap. mandatum, & seq. de Rescriptis, cap gratię, eo. titu. in Sext. cap. fin. de Prębend. in Sexto: vide Rebuffum ad Concordatorum titulum, de Mandatis Apostolicis, & titu. de forma manda
i Iohannes Monach. ad caput fina. de Consuetud. in Sexto. l. 2. & fin. de Natalib. restitut. P. Dominicum consilio vndecimo, & 118.
k De quo in Clement. & ibi Gloss. de Offic. delega. in cap. accepimus, 13 de Ætat. & qualitat. cum simi.
l Iuxta cap. cùm secundum Apostolum, de Prębend. cap. postulastis, 27. de Rescriptis.
m cap cùm dilecta, 4. de Confirma vtil. vel. inutil lib. 2. titu. 30. Hanc signaturam dare titulum, defendit Rebuffus tractat. de Pacificis possessorib. num. 51. De hac, & tractat idem Rebuffus parte prima Praxeos, titul. de Supplicatione, & in titu. sequent. explicat formam eius. Pragmatici dicunt supplicationem seu signaturam continere quinque partes,

primum dicunt corpus signaturæ: secundam, respõtionem, seu subscriptionem aut signaturam: tertiã, clausulas nonobstantiarum; 4. datam 5. subscriptiones notariorum cameræ Apostolicæ vt Cancellariæ: De quibus omnibus nos fusè tractatu de Rescriptis: & libr. 17. Syntagmat. iuris vniuersi, capi. 15. vbi, & de diuersis formis signaturarũ & effectu.

n cap. licet, 5. & cap quam graui, 6. de crimine falsi.

CAPVT XV.

Partes bonæ collationis.

1 Beneficia cõferenda sunt purè,[a] palam,[b] gratuito,[c] sine diminutione,[d] vni clerico,[e] intra tempus collationi pręstitutũ.[f]

SCHOLIA.

a Id est, sine conditione vel pacto, can. quam pio, 1. q. 2. cap. fin. de Pact. cap. 2. de Elect. in Sext. quia hæc Simoniam redolent, ca. per laicos, 16. q. 7 cap. cùm pridem, de Pact idem in modo dicendum est, qui accedit prohibitæ conditioni: capi verum, de Conditio. apposit l. 1 C. de Donationib. quæ sub modo. ita nec ex tempore, nec ad tempus, sed in perpetuũ seu vitam clerici conceduntur, capit. 1. de Capellis Monach. excipimus tamen Summi Pontificis authoritatem qui vt vult ex arbitrio confert. cap. si gratiose, de Rescript. in Sext. cap. . de Præb in Sex item, & illius qui ex eius mandato confert in cap. proposuit, de Concess. præb. in cap. pręterea, de Confirm. vtil vel inutili. Sic confert Summus Pontifex à tẽpore certo, vacantem pręhendam, Clemen. vni. de Concess. pręb. capi. si Papa, de Priuileg. & mandat. sub conditione conferri, d. Cl. vn. de Conces. pręb.

b Alioquin clandestina collatio suspicionem habet alicuius fraudis, capit. vnico, §. porrò, vt Ecclesiast. ben. sine diminutio. conferantur, facit, ca. clericus, 81. dist. & l. non existimo, de Administra. tutor. Pan. Veruntamen, non ex eo solo quod non palam fuerit facta collatio, sed in camera Episcopi vel Vicarij, reprobatur: si modo in pręiudicium alterius non sit, & aliundè fraudis non sit suspicio, capacique fiat: argum. l 1. de Delatorib. lib. 10. C. Perusinus ad cap. si tibi absenti, de Pręb. in Sext. Et sic etiam consuetudo inoleuit, vt collationes in cameris fiant Episcoporum: requiruntur tamen testes, & notarius, vide plura de hoc apud Rebuffum, ad rubricam de collationibus, in versiculo, palam, in Concordatis.

c Id est, si nulla interueniente proximitatis affectione aut carnis seu sanguinis, cap. relatum, de Pręb. capi. vnic. in fine, vt Ecclesiast. benef &c. capi. ad supplicationem, de renunci. ca. Moyses, 8. q. 1. item, & gratuito fieri debet collatio, sine vllo munere lingue, vel manus, ca. si quis pręhendas, 1. q. 3 ca. dilectissimi, 8. q. 1. facit, totus titulus de Simon. & tota 1. q. 1.

d Titu. vt Ecclesiastic. benefic. sine diminutio. confer. cap. de Monachis, cap auaritię, de Pręb facit ratio, cap. prohibemus, & cap. grauis, de Censib.

e cap. cùm non ignores, & cap tuę fraternitatis, 20. de Pręb. ca penul. 21. q. 2. cap. cum singula, de Pręb in Sexto. prohibuitque Concilium Turonense, vnum duobus diuidi beneficium, capi. maioribus, & capi. vacante de Prębend. nec aliundè quis in locum alterius viuentis ordinari potest, cap. primo, de Concessione prębendis.

f vt intra sex menses, cap. secundo, & cap. quia diuersitatatem, de conces. pręb. cum simul in beneficiis minoribus in electiuis & prelaturis, intra tres menses, cap. ne pro defectu, de Electione.

CAPVT XVI.

1 *Obseruanda alia exprimenda.*
2 *Acceptatio.*
3 *Inuestitura.*

1 IN ter dum quędam alia obseruanda quę in impetrationibus beneficiorum exprimenda erunt necessario,[a] alia quæ non expressa intelliguntur in rescriptis prouisionis,[b] quæ ex iuris Põtificij regulis facile colligi possũt.

2 Post collationem item absenti factam, acceptatio debet fieri à prouiso.[c]

3 Sequitur & collationem inuestitura, quæ per pilei aut calami, aut annuli traditionem fit, aut per missionem in possessionem corporalem.[d]

SCHOLIA.

a Enumerat triginta exprimenda Rebuffus, in commentariis ad Cõcordata, ad titulum de Forma mãdati ad verba, *pro expressis*, quę sunt translata ex Glos. c. super literas, 20. ad verbu, *literas*, de rescriptis: nos quędam diximus etiam in scholiis, c. si proponente, 42 de rescriptis.

b Gloss. ad dictum cap si proponente, 42. de rescrip. enumerat nouem conditiones quę intelligũtur in rescriptis ad beneficia vt valeant: vt quod impetrans est clericus, cap. ex literis, de Transact. quòd non habeat aliud beneficium, quod sit dignus, cap cum adeo, de rescript: quòd velit residere, cap. relatum, de clericis non residentib.

c cap si tibi absenti, de pręhendis in Sexto

d cap. ex ore sedentis, 1. de His quę fiunt à maior. parte capitu. lib. 3 tit, xj neque poterit prouisus propria authoritate, beneficij sui possessionem nancisci, sed debet in eam per Episcopum diœcesanum induci; nisi forsan aliter per Summum Pontificem prouiso permittatur, capi. pastoralis, 19. de priuileg. libr 5. Decretal titu. 33 maximè autem prohibetur si alius beneficium de facto possideat vel teneat, c. eum qui, de pręben. in Sex. cap licet, eo. ti. apud Gregorium: alioquin iure suo cadit, vt intrusus, dict c. eum qui Dicitur hęc datio possessionis institutio corporalis, in cap. ad aures, 3. de Excessib. prælа. lib. 5. tit. 31. c. ad hęc, 7. de Officio Archidia. lib. 1. tit. 24. Requiritur porro post collationem beneficij adeptio possessionis, quia per institutionem seu collationem nõ transferatur possessio. cap. cùm Berthodus, de Re iudica. vide hic regulam Cancellarię, 34. de publica resignatio. Boërium decis. 312. Poterit tamen quis induci in possessionem per clericum, siue notarium siue Presbyterum, iuxta mandatum Episcopi, vel Archidiaconi, vide Rebuffum in titulo de forma mandati Apostolici, ad verbum, *inducentes*, in Concordatis, Inuestitura per annulum fit in capit. cùm olim, 12. de Senten. & re iudic.

CAPVT XVII.

Quibus conferenda beneficia.

1 NEmo sibi ipsi, sed alteri confert beneficia,[a] non Vicarius Pontificis, Pontifici, cuius vicem gerit,[b] quia pro eadem persona habentur.[c] Conferri debent tantum capacibus seu idoneis.[d] Capacitas beneficiandi, consistit, vt sit ex legitimo matrimonio natus,[e] aut

legitimatus aut dispensatus, [f] sit legitimæ, & maturæ ætatis, grauibus moribus ordinis requisiti, scientiæ sufficientis, [g] iuxta qualitatem beneficiorum.[h]

SCHOLIA.

a cap fin de Institu.cap.3.de Excessib. prælat.Poterit tamen Episcopus beneficium patronatum patrono conferre; vt notat Hostiens.in summa,de Iure patr. & post eum Iohannes Andre.ad capit.per nostras, eod.tit de Iure patro.Federic. de Senis tracta.permutationum, quæstione 32.

b Docet Riparius libr 2.Responsorum cap.23.notatur in capit.fin de Offic ordinar.

c capit.2.de Consuetud.in Sexto: cap.Romana, de Apellatione in Sexto.

d cap. graue 29 de Præb.cap.causam quæ,de Elect. cap relatum,de Concess.Præb.cap.2.de Institut.facit,l vt gradatim,de munerib.Pandect.

e cap.cum in cũctis, 7.de Elect.cap.nisi cùm pridem, & ibi Gloss.ad verbum, *manzeres*, de Renunciatio. Illegitimi reiiciuntur,quales spurij,adulterini, incestuosi, & similes, can. Cœnomanensem, & seq. 56 distinction.cap.vt filij, cap. penul & cap. fin.de Filiis Presbyter. Deutero.vigesimo tertio.

f cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi, c.nisi cùm pridem, personæ verò regularitas,deRenun. cap. innotuit,20.de Electio.dispensat autem Summus Pontifex.in cap.fin.de Filiis Presbytero.

g Quatuor enim hęc in summa cõsiderãtur:c.eam te, 4.de Æta.& qualit.lib.1.tit.14.cap.dudum,2:.& c. cum in cunctis,7.& cap cùm nobis olim,de Elect. lib.1.titu. 6 ita ratione ætatis pueri reiiciuntur,c.2. de Ætat.& qualit. ratio in c.indecorum,& c ex ratione de Ætat. & quali.nisi dispensatiuè admittantur,dict. c. 2.de Ætate & qualit.ex c.ex eo, 32. de Elect.in Sext.Mores debent esse irreprehensibiles, ideo censentur incapaces collationis beneficiorum, fures,cap fide fur,vsurarius,capit.inter dilectos,de Excessib prælat. Hæretici, liberi ve eorum, c. quicunque,2. .Hæretici,de Hæret.in Sext. c. excommunicauimus,eod tit.apud Gre.& alij criminũ rei, de quibus nos tractamus in tractatu beneficiorum.

h Nam qualitas beneficiorum,ætates,mores,ordinẽ, & scientiam variam postulant: simplex quippe beneficium cum simplici tonsura à septenni teneri potest:minor 14.annorum canonicus fieri potest:c. ex eo.deElec.Cura animarũ sacerdotem desiderat,idcirco in eo,25.annũ, c.cùm in cunctis,6. inferiora, de Elect.Episcopatus desiderat, 30.annum eod. c cùm in cunctis:Abbatia 25. in monialibus 30. c. indemnitatibus,de Elect.in Sex.sic de similibus. mores regulares in regularibus, seculares in secularibus considerandi:c.cùm de Beneficio, de Prab. in Sext ca.placuit,2.16 quæst 1.ca.quæ semel, 19. q. 1. cum similib.Sic in ordine;nunc maior,nunc minor requiritur: quando beneficium existentem in certo ordine desiderat:c.ex literis,de Transact. c. præterea, de Ætat & qualit.c. cui de non sacerdotali, de Præb.in Sext.aliquando,& generaliter requiritur, & beneficiandus sit clericus,c.fin.de Institu.in Sex. c.si pro clericis,8.de Præb.in Sex. Item scientia talis requiri debet beneficiandis, quæ sufficere possit ministerio implendo,quod per beneficium committitur,c.nisi cum pridem,2.ne pro defectu,de Renũ. c.cùm nobis,de Elect.c. venerabilis,de Præb.Illiterati autem omnino non sunt beneficiandi;& beneficium adepti,eo priuandi:can.illiterati, ca.illiteratos,36.dist c.fi.& c.quamuis,de Ætat. & qualitate.

CAPVT XVIII.

Causa collationum beneficiorum.

1 Beneficiorum prouida & accurata,& legitima distributio, efficit in Ecclesia Dei,vt dilectus habeatur personarum, quibus & populus,& mysteriorum dispensatio, bonorúmque conseruatio concedatur, [a] ordo seruetur muneribus cuique distributis sine confusione. [b] Munera seu onera, & spiritualia,& realia sunt.Officium,& beneficio adhæret, [c] omnibus communis est,Dei cultus, [d] aliud quippe proprium ratione beneficij: [e] onera realia aliquando fuerunt in diuisione fructuum in quatuor partes: [f] vt instaurare ædes sacras, [g] soluere iura ordinaria & extraordinaria episcopolia, [h] & pensiones si impositi sunt. [i] nutrire aliquando patronum, si egeat, [k] & alia similia.

SCHOLIA.

a Nemo debet sibi sumere honorem,nisi vocatus,tãquam Aaron;ad Hebræos,c.5.c. qualiter,de Elect. idonei tantum sunt aduocandi. c. graue,de Præb.

b can.peruenit, vndecima quæstione prima.

c c.fin.de Rescrip.in Sext.ca eos, ca. si quis sacerdotum,81.dist.ca.præter hoc,32.dist.c.latores,de Cle. excommuni.cap.pastoralis,de Appella.

d cap.fin.de Rescriptis in Sexto.

e Alia enim iura Sũmi Pontificis,& potestas singularis.c.quòd translationem,4.de Offic.Lega.lib.1.tit. 30.vbi explicat Glos.ad verbum,*reseruare*:alia Cardinalatus, c.ad eminentiam,de Sent.excommunic. alia Archiepiscoporum & Patriarcharum:c.antiqua de Priuileg alia Episcoporum,c. quanto, de Consuetud.c.conquerente, de Offic.ordi. alia aliorum.

f can.de rediti bus,ca.quatuor,ca. Vulteranæ,12 q.2.

g c.1 & 4 de Ecclesiis ædifica.lib.3.tit.48.c.fin.de His quæ fiunt à maior. parte capituli.

h cap.conquerente,de Offic.ordina.cap.cùm Apostolus, de Censibus.

i vt in c.nisi essent,de Præ.c.quamuis,eod.ti.in Sex. cap.ad audientiam,in 2.de Rescript.c.extirpandæ, §.qui verò,de Præb. Clement. 1. de Iure patrona.

k cap nobis, eod. de Iure patrona.apud.Gregor.

DE ELECTIONE[a] ET POSTVLATIONE.[b] TITVLVS XXIX.

[a] Tractatur de titulo de electione & electi potestate lib.1. tit.6.in Decretalibus in Sexto lib.1.tit.6.in Clement. lib.1 ti.3.in Decreto tota 51,62.63 69 & alibi,in Extrauagantib.communibus, lib. 1.& Extrauagantibus Iohan. 22 tit.1.est in iure etiam Orientali lib.1 constitutio 7. Alexij Commeni de electis ad Orientales Ecclesias.

[b] De postulatione prælatorum,lib.1.Decretalium,tit.5.in Sexto,lib.1.Extrauagantium communium.

CAPVT I.

1 Cõtinuatio. 2 Electio quid. 3 Et nominatio. 4 Et postulatio quid.

1 EXplanata collatione libera, agẽdum de Electione.

2 Electio in genere, est delectus rerum aut personarum.[a] Eáque generali acceptione poterit comprehendi, collatio, nominatio, postulatio, & quæ singulariter dicitur electio: in omnibus enim istis speciebus deligenda est beneficio persona idonea,[b] sed alio atque alio modo. de collatione dictum est.

3 Nominatio affinis est Postulationi, in iure Põtificio aliquando: verùm quia non fit solemniter, vt postulatio, distinguitur à postulatione & electione.[c] Aliquando nominatio etiam similis electioni, & institutioni; vt quando olim clerici ordinabantur, quo tempore nominabantur ad titulum certæ Ecclesiæ.[d]

4 Postulatio, est cõcors capituli vel aliorum petitio, superiori facta, de promouẽdo in prælaturã aliquo, qui propter aliquod impedimentum vel defectũ (ob quod tamen postulatus nõ est omnino inhabilis) iure eligi nõ poterat:[e] differt postulatio, vel in eo à nominatione, quòd per postulationẽ vnus petitur; per nominationẽ quæ non tribuit ius, plures nominãtur, vt idonei: atque nominatio fit alternatiuè; postulatio non vtique.[f] Differt, & postulatio ab electione, quòd qui eligi sine aliquo impedimento possunt, non debẽt postulari; postulantur autem, qui sine aliquo impedimento non possunt eligi.[g]

5 Electio porro, prout à superioribus distincta est in specie, est alicuius personæ idoneæ ad dignitatem, societatem: sodalitiúmve sacrum, canonicè, & seruata forma præscripta, facta vocatio, confirmatione superioris legitima approbata.[h]

SCHOLIA.

a vt in c. causis, 30 de Elect. quod nos explicamus in tractatu nostro, de Electione pluribus.

b Siquidem, & à collatore eligi debet idoneus, cui conferatur c. ex parte. penul. de Consti. c. graue, 29. de Pręb. & in nominatione, qui ex pluribus censeãtur magis idonei nominari debent vt eligantur, & pręferãtur. §. j. de Regia ad pręlaturas no. in Cõcor.

c cap. tertia, & ibi Glossa. de Postula. pręlat.

d ca. 19. cõtra Sanctorũ, 16. q. fi. ca. neminem, 70. dist. ca. ei qui, §. definitiua, versi. nominat 2. quęstion. 6.

e Vide de hac finitione Glossam, in cap vnic. de Postula. pręlator. in Sex. Hostiensem, Panor & alios ad rubricam eiusdem tituli. Postulant qui eligere possunt, vel omnes, vel maior pars. c. j. c. fin. de Postul. pręlator. c. innotuit, vigesimo primo. §. fi. de Elect.

f Vide Iohannem Andream, & Imolam, ad c. bonę, de Postula pręlat c. j. eod titu. in Sexto.

g Docet autem, c. penul. de Postula. pręla. qui prohibeantur eligi, & possunt postulari: prohibeturque ideo forma eligendi illũ eligo in postulandum; & postulo in eligendum, &c. cap. j. de Postula. pręlator. in Sexto.

h Probatur finitio, per c. cũ in cũctis, c. cũ Ecclesia Vulterrana, &c. quia propter, de Ele. c cũ olim, de Arb.

CAPVT II.

Electionis ratione formæ, diuisio.

1 ELectio ratione formę diuiditur,[a] in eam quæ fit per viã scrutinij, & eã quę per viã cõpromissi, & eã quę fit quasi per viam inspirationis Spiritus sancti. Scrutiniũ est, quãdo sigillatim & secretè vota seu suffragia eligẽtium inquiruntur & describũtur.[b] Per viã cõpromissi fit, quãdo electio faciẽda aliquibus viris idoneis cõmittitur, vt vice omniũ electorũ Ecclesiæ viduatæ dę pastore prouideãt.[c] At quasi per viam Spiritus sãcti electio est, quãdo ab omnibus quasi per inspirationẽ diuinã aliquis eligitur sine vitio.[d]

SCHOLIA.

a c. quia propter, de Elect. istę tres formę iure Põtificio receptę, alię reiectę, vt illa quę forte fiebat, in c. fi. de Sor. ca nõ statim, & ca. nõ exẽplo, 26. q. j. videbis tamẽ aliquã speciẽ electionis frequẽtẽ inter monachos claustrales, de qua Boërius dec. j. nu 6. & 9. videbis; & alias formulas exprimendi suffragia apud nos, libr. 5o. Syntagmatis cap j numero 20.

b Dicto c. quia propter, de Elect. facit titulus de Scrutinio in ordine faciundo lib. primo titulo 12.

c Dicto c. quia propter, versiculo, *vel saltẽ*, c. causam quę, 8. c. causis, 30. c. cùm dilectus, 32. de Elect. cõpromissi formula ponitur, in c. cùm expediat, 19. de Elect. alia & formula, in cap. cùm olim, 7. de Arbitr.

d d c. quia propter, & ca. statuim[9], §. his omnib[9], 61 di.

CAPVT III.

De quibus beneficiis sit facienda electio.

1 ELectiua beneficia dicũtur, quando facta electione præpositi, habẽda est cõfirmatio superioris:[a] quæ etiã nõ dicũtur pertinere ad dispositionẽ cuiusquã.[b] Contra collatiua, quæ post electionẽ seu collationẽ, superioris authoritatẽ nõ exigũt.[c] Inter beneficia electiua ponũtur prælaturæ, Summus Pontificatus,[d] Patriarchatus,[e] Archiepiscopatus,[f] Episcopatus,[g] Abbatiæ,[h] omnes Collegiatarum Ecclesiarum præposituræ.[i]

SCHOLIA.

a Gl. in Cl. quia cõtingit, §. autem, in ver. *electionẽ*, de Religios. domi. Riparius, li. 2. Respõs. de Rese. c 34.

b Clementina prima, de Electione.

c Vide decis. Rotę, decis. centesima vigesima tertia.

d c. vbi periculum, de Elect. in Sex. c. licet vitanda, 6. eo tit. apud Greg. ca in nomine Domini, 23. di ca si quis Papa, 79 distin. electio ibi fit per Cardinales.

e Eliguntur enim Patriarchę ab Ecclesiarum Patriarcharum canonicis, nisi illę occupentur ab infidelibus quo casu Summus Pontifex ponit Patriarchã: cap. sancta Romana, de Elect. in Extraua. commu.

f Vt in c. suffraganees, xj. de Elect. ca. Metrapolitano, 63. distinctione.

g c. cùm in cũctis, 7. de Elect. ca. nosce, 12. & seq. Episcopos, 63. dist. alicubi tamen sublatæ sunt electiones prælatorum, vt in Gallia, & alibi, vt suo loco in materia beneficiorum documus.

h ca. fin. 16. q. 7. ca. Abbas, ca. Abbatem, 18 quæst. 2. c. indemnitatibus, de Electione in Sexto.

i c. j. de Electione, nisi aliter in fundatione vel ex consuetudine obtineat, aut priuilegio, c nobis, de Iur. patro. c cum dilectus, de Cõs. c. cõgregatio, 16. q.

CAPVT IIII.

Qui eligant.

1 EX variis tēporum moribus eligendi pastores Ecclesiasticos potestas aliis atque aliis cocessa.[a] Aliquādo quippe, & à clero & populo facta fuit electio: aliquādo à solo clero, sed præsente populo:[b] aliquando ad cohibendā Hæreticorū vim, adhibiti principes, seculares:[c] interdū & eligēdi potestas data ob singularia beneficia in Ecclesiam collata ex priuilegio:[d] quod ius posteà quidā Imperatores remiserūt.[e] Placuit, & aliquādo, interdicta Sūmi Pōtificis electione Imperatoribus,[f] eā permittēdam tāiū collegio Cardinaliū,[g] reprobatáq; cōsuetudo & facultas data laicis eligendi,[h] & concessa clericis secularibus:[i] progressúq; temporis tursū secularibus clericis ad seculares Ecclesias eligere & Regularibus ad regulares permissum fuit.[k] Et nouissime quibusdā principibus secularibus, in locū electionis concessa nominatio ad prelaturas:[l] Regulariter prælati debent eligi à personis congregationis suæ Ecclesiæ vt Episcopus à suo capitulo; Abbas à suo monasterio.[m] Eligūt eorū nomine cōpromissarij, inquos compromittunt:[n] quibus tamen negligentibus eligere, redit ius ad cōmpromittentes.[o] Quod si electores negligentes sint eligere intra tempus electioni definitum, deuoluitur ius ad superiorem.[p] idipsum fit si malè, vel indignū elegerint: distinctione tamen adhibita, vt in Cathedralibus deuolutio fiat ad Sum. Pōtificē in aliis, ad aliū proximū eligentiū superiorē,[q] procuratorē etiā eligentiū posse eligere, sed nō sēper placuit,[r] sequestrum beneficij cuius prępositus haberet ius electionis.[s] Nō eligūt autem impuberes,[t] furiosi, mēte capti,[v] qui sibi successorē vult eligere,[x] canonicus non constitutus in sacris ordinib⁹,[y] in regularib⁹ Ecclesiis, non pfessus ordinē, vel laicus conuersus,[z] trāslatus ex alia regione.[aa] Itē suspēsus,[bb] excomunicat⁹ maiori excomunicatione,[cc] Hæreticus,[dd] interdictus,[ee] qui indignū elegit, vel non seruauerit formā eligēdi,[ff] vel per Simoniā elegit,[gg] absens contumax venire vocat⁹ ad electionē,[hh] qui coactè eligūt,[ii] laïci.[kk] Sūt & seruādi mores Ecclesiarum, quibus quidā ex consuetudine admittuntur, alij non,[ll] quod seruādum nisi ius repugnet,[mm] quare cōsuetudo quędā valet, vt ex cōsilio aliquorum aliqui eligant:[nn] vt aliquando eligant soli canonici,[oo] aliquado alij. Porrò sufficit in electione probanda, vt electores alioquin bene eligentes, sint in quasi possessione eligendi.[pp]

SCHOLIA.

a Vt Actor. c. 1. & c. 6. ca. Episcopus, 13. ca. si inplebibus, 2 & ca. cleri 26. ca. fin. 63. distinctione.

b ca. nosse, 12. & ca. cùm longè, 25. §. fin ca. vota ciuiū, 63. distinctione.

c Dicto ca. vota, 27. §. principibus, 63. distinction. & ad sedandas turbas & seditiones, in Electione excitatas, can. hinc est etiam, 16. quæstione j.

d Vt in ca. Adrianus, 21. & in can. Synodo, 23.6. distinctione.

e ca. sacrorum, & ca. tibi Domino, 63. distinction.

f In Synodo 8. sub Alexandro 2 & Basilio Cæsare Orientis, j. actione, cap. 22. relata in car. Adrianus, 63 distinctione.

g ca. in nomine Domini, 23. distinction. forma sobinde electioni addita à Gregorio 10. in c. vbi periculum de Electione in Sexto: vt à Clemente quinto, in Clementina ne Romani, 2. eod. titul. de Electio. de varia electione Summi Pontificis. Vide Onuphrium Pannuinum in additionibus ad Platinam in vita Clementis 5. Interdixit secularibus potestatem eligendi, canon Apostolorum, 29. relatus in ca. 14. si quis Episcopus, decima sexta quæstion. septima.

h Burchard. j. Decretorum, cap. 10. can. non est permittendum turbis, 6. distinction. cap. Massana 56. cap. Sacrosancta, 51. de Election. per quæ emendatur, cap. nobis, de Iure patronatus.

i ca. obeuntibus, & can. sacrorum, 61. distinctione, capite primo, de Electione.

k cap in Genesi, cap cùm terra, cap. cùm Ecclesia, & ibi Glossa, de Electione.

l Vt in Gallia Regi per Concordata, & titulo de Regia ad prælaturas nominatione; restituit tamen quodammodo Ecclesiis electiones, Carolus 9. in Constitutionibus Blesensibus articul. 3. sed non potuit illud seruari.

m cap. constitutus, 47. de Electione.

n cap. causam quæ, 8. cap. in causis, 30. cum similib. de Electione.

o cap. si compromissarius, 37. de Electione in Sext. vbi obseruanda distinctio.

p cap. quamquam, 18 de Electione in Sex. cap. cùm singula, 32. §. qui verò, de Præbendis in Sexto.

q Dicto capit. quamquam, de Præbendis in Sexto.

r Antequam quis tamen procuratorem ad eligendum suo nomine dare possit, tria requiruntur primum vt qui dat sit absens, & in loco à quo debeat auocari: & secundo, sit legitimo impedimento prohibitus venire, & tertio, vt vni tantum de Collegio eligentium vocem suam committat, cap. quia diuersitatem, §. illud de Electione. Explicatur in capi si quis iusto impedimento, 46. de Electione in Sext. & nos latius docuimus in annotationibus, dicto §, illud, cap. quia propter.

s Notat gloss. prima Innocent. & Hostiens. ad capit. examinata, de Iudiciis, Paul. in Clement. vnic. de Sequest. in Clement. Rota, decisione 323. *nota glossam*, in Antiquis.

t cap. ex eo, 32. cap. indemnitatibus, 33. de Electione in Sexto.

v Glossa ad dictum caput ex eo, ad verbum, *discretionem*, & ibi Philippus Francus, de Electione in Sexto.

x capit. 3. & 4. & cap. Apostolica, 8. quæstione prima.

y Clementina vt ij qui, 2. de Ætate, & qualitate.

z c. ex eo, §. fin. de Elect. nisi in conuersis cōsuetudo sit recepta vt admittantur. Inno. in c. 2. de Institutio. Fredericus in Concilio 107. per textum, in cap. & si Christus, de Iureiuran.

aa Clementina prima de Regularib.

bb c. cùm bonæ, de AEtat. & qualit. c. cùm inter 16. §. fi de Elect. cap. cùm dilectus, de Consuetud.

cc c. venerabilem, 34. de Elect. c. fin. §. nec eligere, de Cleric. excommu. ministran.

dd canone finali causa nona quæstione prima.

ee cùm inter, de Electio
ff c.nosti, 42.§.qui verò, c cùm in cunctis, 7.§.clerici sanè, & c innotuit, 20 c bonæ memoriæ, 23.c scriptis, 40.§.final.c.ne pro defectu, 41.de Elect cum similib.
gg c.per inquisitionem, 21 de Electio.
hh c.cùm inter vniuersas, 28. c cum nobis, 19 c.quod sicut, 18.§.si autem de Electio.
ii c vbi periculum, §.cæterùm, de Electio in Sex.
kk c cùm terra, c.Massana, de Electio cum similib.
ll c cùm dilectus, 8. & cap. Cumana, 50 de Consuet. c.cùm Ecclesia, de causa possessio. & proprieta c. abbate, de Verbor.significa.
mm vt in dicto c.Massana, de Electio.
nn c cùm in veteri, 52.de Electio
oo c.cùm Ecclesia Vulterrana, 51.de Electio.
pp c.querelam, 24.de Electio.

CAPVT V.

Methodus & forma electionis.

Nunquam de electione agatur, Ecclesia debet esse viduata pastore, [a] cùm iusti possessoris beneficium, alij dari non posit. [b] Neque erit antè sepulturam vltimi possessoris de electione tractandum. [c] Eo autem sepulto intra tres menses à die vacationis, electio facienda, si de prælaturis agatur, [d] si verò de alijs beneficijs, intra sex menses [e] dum vero electio facienda spectatur, interim alicui committenda regenda vacans Ecclesia est. [f] Mortuoque prælato & sepulto, canonici vel electores qui aderint, debent se in capitulum recipere, ibiq; diem statuere, in qua facturi sint electionem, statimq; literas cum expresso nuncio præscribere & mittere absentibus, diemq; constitutam electioni significare, vocandi quippe absentes, ne ex contemptu impugnent electionem, [g] si modò sine periculo Ecclesiæ vocari & expectari possint. [h] Debet eligi congruus locus electioni faciendæ, [i] qui vt plerumque est capitulum, [k] vel chorus Ecclesiæ, [l] vel alius honestus. [m] Ante electionem missam audient. [n] Postea antequam eligant, tractatū habeant [o] ibi enim prius solent nominari plures, qui idonei videantur beneficio, sub specie quadam consultationis facta collatione zeli ad zelum, meriti ad meritum. [p] Eliguntur & inter electores aliqui, qui sigillatim diligenter suffragia & vota scrutentur & præscribant. [q] Vota autem debent emitti ab vnoquoque de vno, certa, Pura, sine conditione aut alternatiua. [r] votis emissis, antequam electores diuertant ad extraneos actus, publicatio eorum fieri debet, [s] quia posteà, res nec integra dicitur, nec suffragia mutare licet, [t] idipsum & de postulatione dictum. [u] Publicatione deinceps facta, in communi si in duos vel plures fiat consensus diuersus, debet fieri inter illos collatio numeri ad numerum eligentium, meriti ad meritum electorum, & zeli ad zelum. [x] Et collatione facta illo modo, is eligitur vnus in quem omnes, vel maior vel sanior pars eligentium consentiet, & electio statim publicatur. [y]

SCHOLIA.

a modos vacandi tradidimus suprà in collatione beneficiorum.
b cap.2.& 3 de Concessio. Praben cap 2.& , eo.tit. in Sex.
c ca.7 nullus in 2.70.dist.c.bonæ memoriæ, 36.de Electio.quod tamen de honestate intelligendum, nā alioquin, etiam si post mortem ante sepulturam fiat, non improbatur, si modo aliud non prohibeat, vt notat gloss.ad dict cap.bonæ.
d c ne pro defectu, 4 de Electio.can.11 post quam, 50.dist.c.dilectus filius, 12.de Praben.
e c.2.de Concess Praben. .de multa, de Præb.subducto legitimo impedimento c. quia diuersitatem, de Concess.Praben.cano.13.de S raculanæ, 1 .distinctio.
f cap.nemo, 15.c.cum eo 34 de Electio
g c. bonæ memoriæ, 36. de Electio. si modo sint in prouincia, c.coram dilecto filio, 3 eo.tit.
h c quod sicut, 28.de Elect
i gloss ad §. & cùm humanæ fragilitatis, ad verbum conuenient, de Electio.in Prag sanctio c.quia propter.de Electio.
k cap.in causis, de Electio
l c.cùm nobis olim, de Electio. c.qua frontem, 25 de Appella.
m l si cum dies, 5 §.si arbiter, de Arbit.P.
n in Concilio Basiliensi relato in dicto § & cum humanæ fragilitatis, de Elect in Prag.sanct probat & hunc morem cap. 3 de causa. possessio.libro 2.capit.2.
o glos in ca.in nomine Domini, ad verbum, *tractantes* 23 distinct.
p c in Genesi, & c Cumana de Elect, vide gloss. ad c.tua nuper, 8.ad verbum *tractatus*, de His quæ fiūt à prælat.sine consens.capit.
q c.quia propter, de Electio. votorum expressio debet esse de magis idoneo & vtiliore Ecclesiæ, can. licet, 8. quæstione prima.cap. constitutus, de Appella
r cap.2 de Electio.in Sex.inueni tamen in M.Alberti Argentinensis Chronico, dum agitur de electione in Pontificem Romanum Beoedicti.12 quianteà dictus Blancus, patria Tholosanus erat, electionem illius factam fuisse eum hac conditione à Cardinalibus singulis. *Ego N.nomino illum T. qui si esse non poterit, Nomino Blancum.*
s dicto cap.quia propter.
t cap.in causis, & cap.Ecclesia vestra, de Electio.
v cap penul.& fin.de Postula prælat.
x dicto capit. quia propter, & cap.Cumana, 50 de Elect explicat collationem numeri ad numerum, c. in Genesi, & cap Ecclesia vestra, quadragesimumoctauum, de Elect
y dicto.cap.quia propter, §.final.de Elect.

CAPVT VI.

Qui eligi possint.

NEmo seipsum eligere potest,[a] nec eos qui per seipsos regere non possunt minores:[b] Illegitimè natos:[c] impedimento vel vitio corporis affectos, quo non posit ministerio inseruire:[d] Crimine notatos,[e] schismaticos,[f] excommunicatos maiori,[g] vel minori,[h] excommunicatione, simoniacos,[i] homicidas,[k] periuros,[l] publicum aleatorem,[m] sacrilegum,[n] irregularem,[o] suspensum,[p] interdictum,[q] ambientem electionem,[r] habentem duo beneficia,[s] laicum,[t] vsurarium.[u] Nec in abbatem vel priorem regularem eligi potest nouitius, non professus regulam beneficij,[x] nec ad aliquod beneficium, qui scientia & moribus non est commendabilis,[y] cùm in summa, in electo exigantur mores probati,[z] irreprehensibiles,[aa] non curiales aut histrionici.[bb]

SCHOLIA.

a cap fin. de Institutio. quia inter dantem & accipientem debet esse differentia sic nemo seipsum præsentat, cap. per nostras, de Iure patrona Si duo sint tantùm in collegio reliqui, vnus alium in prælatum eligere poterit, quia in vno etiam ius collegij reside t, cap. 1. de Electio.
b c eam te, 4. & c. indecorum, de Ætat. & qualit ord. cap cùm in cunctis, de Electio.
c c. innotuit, 20 de Electio dict. c. cùm in cunctis, & ca presbyterorum, 56. distinct. Deut 23.
d c expostulasti, de Electio c 2 de Corpore vitia.
e ca. 1. 85. dist. ratio in c. omnipotens, 4. de Accusa. numerantur autem crimina prohibentia eligi in can. qui in aliquo, 51 distinct.
f cap. quia diligentia tu:, 5. de Electio. ca. nos consuetudinem, 12 distinct.
g c. postulasti, 7 de Cleric. excommu. ministran. lib. 5. titul. 27.
h cap si celebrat, 10 de Cleric. excom. minist.
i c. Matthæus, de Simonia.
k c. ex literis, 10. de Excess. præla.
l c. querelam, 10. de Iure iuran.
m c. inter dilectos, de Excess. præla.
n c. venerabilem eodem titul. de Electio.
o c. is qui, de Sententia Excommunicatio.
p c cùm dilectus c. per inquisitionem, 20. & ibi gloss. de Consuetud.
q c. cùm inter R. de Electio. c. 1 de Postula. præla.
r c. j de Cleric non resident.
s c. dudum, in 2. de Electio, c. excecrabilis, §. qui verò. de Præben in Extra. Ioan. 22.
t c. 2. de institut. c. ex literis de Transact. cum simili b.
u ca de Petro, 47. distinct. c. inter dilectos, 11. de Excessib. præla.
x c. cùm causam, 27. de Electio. ca. 22. in noua actione, 16. q 7. c. cùm ad nostram 37. & c. officij tui, 18. de Electio. ratio tractatur in c. cùm in magistrum, 49. eo. tit. de Elect.
y dicto c. cùm in cunctis, & cap nihil est, 44. & cap. cùm nobis, 19. de Elect.
z dicto c cùm in cunctis, & c. 3. de Electio. & tota 39. distinct. 1. ad Tim. 3. c. indecorum, de Æta. & qualita. §. 1. quomodo oporteat episcopos, Nouel. 6.
aa ca in sacerdotibus, 61. distinct.
bb canon. aliquantos, quinquagesima prima distinctione.

CAPVT VI.

1 Quæ sequantur electionem.
2 Confirmantis partes.
3 Consecratio.
4 Pallium.

1 ELectione facta & publicata, ea quam citius fieri poterit præsentanda est electo, intra octo dies: electus verò intra mensem, acceptare seu cõsensũ præbere, vel recusare tenetur, alioquin iusto impedimẽto cessãte, iure quod ei ex electione datur, priuatur.[a] Electio quippe causa est vt prælatus sit, quia ius tribuit,[b] Si is velit, alioquin non cogitur esse inuitus.[c] Vbi autem quis electionem de se factã acceptauerit, tenetur prosequi ius confirmationis[d] electionis à superiore intra tres menses,[e] alioquin priuatur & iure, subducto tamen omni iusto impedimento.[f]

2 Confirmantis verò partes sunt, iterum de electione & electi sufficientia, vita & moribus inquirere:[g] Interim ante confirmationem nihil debet electus administrare, nisi velit priuari suo iure:[h] Excepta abbatissa, quæ interim administrare potest, quamuis antè confirmationem aliquid alienare, vel monialem recipere nequeat.[i] Pendente hoc tempore confirmandi, agitur de appellatione, siquis ab electione vel postulatione prouocauerit.[k] Post confirmationẽ & ante consecrationem, iurat episcopus fidelitatem Sũmo Pontifici,[l] de non alienandis, & de conseruandis rebus suæ Ecclesiæ.[m]

3 Sequitur ita confirmationẽ consecratio episcopi electi,[n] quæ differri non debet vltra tres mẽses à confirmatione, cessante alioquin alio iusto impedimento.[o] Initiatur matrimonium spiritale inter prælatum & suam Ecclesiam in electione: ratum fit cõfirmatione, consummatur in consecratione.[p] In abbatibus loco consecrationis, est benedictio.[q] Post confirmationem ante consecrationem episcopus exercere potest quæ sunt iurisdictionis, vt pote corrigere, excommunicare, iusiurandam exigere beneficia conferre, & similia.[r] Quæ verò sunt ordinis non potest nisi post consecrationem.[s] Qualia sunt, clericos ordinare, benedicere, virgines, deponere, Ecclesias vel altaria consecrare.

4 Accedit & postremò metropolitanis electis, confirmatis, consecratis, pallium: cuius petitionem differre non debent.[t] Et hæc hactenus de electione deque rebus Ecclesiasticis dictum sit transeundum est ad personas.

SCHOLIA.

a c. quam sit, sexto, de Electione.
b c fin de Electio. in Sext.
c ca. gesta, 2. & ca. vbi ista didicisti, 74 distinct.
d cap. postquam, dicto titulo de Electio.

e c nosti, de Electio. de maior & obed. capit. 1. Ne sede vacant. in Sex. confirmat episcopi electionem Archiepiscopus: archiepiscopi, Primas ca. quia igitur, & ibi gloss. 65. distinct cap. 1. de Translatio episco. exemptorum electionem Summus Pontifex vel legatus in prouincia, cap si abbatem 35 de Electio in Sext. vide quæ diximus, de confirmatione libro 17 Syntagma iuris cap. 3.

f cap quàm sit, §. cæterum, & cap cupientes, de Elect. in Sext.

g cap nihil est, 44. de Electio.

h c. transmissam, cap nosti, cap. qualiter, cap. cùm in cunctis, cap. cùm iamdudum de Electio. cap. auaritiæ, eo. tit. in Sext. nec valet consuetudo contraria, cap. cùm venerabilis frater, de Consuet.

i c. indemnitatibus, 43. §. si verò, de Electio. in Sext.

k de qua agitur in cap consertationi, 8 de Appella. in Sex cap 1 cap. vt circa 4. cap. quamuis, 10. cap. procurator 38 cap. si quando, 9. de Elect. in Sext.

l forma iuramenti ponitur, in cap. ego. N episcopus, 4, de iure iuran. libro 2 titu. 24. c. dilecti filij, 13. de Maior & obedien. lib. 1 tit. 33. iurant idipsum abbates, in benedictione, & alij prælati, & Imperatores post electionem, iuxta, formam Clem. Romani de iureiuran.

m c. 2 de feudis, cap per tuas, de Donatio.

n c prouida, de Electio. vide plura quæ diximus de Consecratione lib. 17 Syntagmat cap. 14.

o ca. 1. 71 distinct, ca. 2. ca quoniam quidam, 71. distin. cano quoniam 100 distinctio. Quot verò episcopi consecrationi interesse debeant, tractatur tota 64. & 65. distinct. cap. quod sedem, de Officio ordinarij De forma consecrandi & in can. 1 7. distinct.

p cap licet 4 de Translatio. episco c. tua, de His quæ fiunt à prælat. sine consens cap.

q de qua in Clem. 2 §. statuimus, de Statu monach. c. 1. de Supplen neglig. præl. lib. 1. tit 10.

r Glossa fina in cap. transmissa, de Electio.

s dicta glossa fin. cap. transmissa, & textus in cap. quod sicut, §. preterea, de Electio.

t c. quod sicut, de Electio. & de Pallio in cap. 1. 2 cap. ad honorem, cap. ex tuarum, & toto titulo, de Authorita. & vsu pallij: & in Extrauaganti vnica eo. titu.

FINIS PRIMI LIBRI

Soli Deo Laus & omnis gloria.

PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII SEV CANONICI,

quæ instar syntagmatis specialis totius iuris Ecclesiastici sunt.

LIBER SECVNDVS.

DE PERSONARVM CONSIDERATIONE RATIONE SEXVS.

TITVLVS PRIMVS.

CAPVT I.

Continuatio libri, quidue persona.

Xplicatis rebus, quæ hominum causa factæ & creatæ sunt, [a] ordinem constitutum persequentes, de personis, priusquam de iure quod personis, debetur, [b] agamus, cùm omne ius earum causa constitutum sit. [c] Hic personam pro homine accipimus, [d] omissis aliis significationibus de quibus alibi. [e]

SCHOLIA.

a Genes. 1. c. l. in pecudum, de vsur. lib 22. P. tit. 1. §. in pecudum, de rerum diuisio.
b l. quidam referunt, 14. de iure codicillo. lib. 29. Pan. tit. 7.
c l. 2. de Statu homi. P. § final. de iure natura gen & ciuil. apud Iustinia. neque causæ sed personæ succurritur, inquit Papinianus, quæ meruit præcipuum fauorem. l. ex pluribus, 42. de administr. & pericu. tutor. lib. 26. P. tit. 7. lex Iustissimè de ædilitio edict, Pandect.
d vt titulo de iure personarum apud Iustinia.
e nempe lib. 7. Syntagma. iuris. cap. 1.

CAPVT II.

Diuisio prima personarum.

PRimam porrò constituemus, qua nec antiquior sit, diuisionē personarum, à sexu, in masculos & fœminas, [a] & hermaphroditos: qui vtrumque sexum habent, eiusque e appellatione nuncupantur in quo præualent. [b] Sunt & ratione vtriusque sexus, quidam qui illis vti secundum naturam possunt: alij inualidi: atque isti vel frigidi, vel maleficiati, [c] castrati, Eunuchi, Spadones. [d]

SCHOLIA.

a Genes capit. 1. canon. hæc imago, 13. 33 quæstione, quinta.
b l. quæritur, 10 de Stat. homi. Pandect. l sed est quęsitum, 6. §. fin. de liber. & posthum. lib. 28. tit. 2. l. repetundarum, 15. de Testib. lib. 22. Pand. tit. 5. can. 3 si testes, 6. hermaphroditus, 4. quæst. 3.
c c. 1. 2. 3 & toto titu. de Frigi. & maleficia. lib. 4. tit. 15. l in causis, de Repudiis libro quinto. C. titul. decimoseptimo.
d can. siquis absciderit, can. hi qui se 55. distinct. titul. de Eunuchis lib. 4. C. tit. 42. vide Nouellam Iustinia. 142. Leonis 60. & quæ nos diximus libro septimo, Syntagma. iur. tit. 2. de distinctione spadonum, & Eunuchorum, vide & de illis atque de thlibiis, in l. in lege Cornelia, quarta, §. final. & l. 5. & 6. ad legem Corneliam, de Sicariis libro quadragesimooctauo. Pandec. tit. 8.

CAPVT II.

1 Origo, exemplar & possessio personarum.
2 Mulieres inferiores viris.

PErsonarum ex sexu distinctio originem habuit à lege Dei, naturæ imposita,[a] Spadonum verò, Eunuchorum, vel abscissorum, ex hominis artificio vel alia accidentali causa, ad imaginem suam fecit Deus hominem masculum, & fœminam.[b]

Proinde ordo naturalis vt fœminæ subiiciantur viris,[c] quia caput mulieris vir: caput viri, Christus.[d] Et propterea in multis inferiores viris mulieres.[e] Iureque Pontificio plura prohibentur illis, concessa tantùm viris. Nullam enim habent authoritatem in viros.[f] Virilia officia non exercent,[g] non possunt docere in Ecclesia:[h] nō possunt etiam abbatissæ moniales proprias benedicere aut earum confessiones audire, nec legere publicè Euangelium, aut prædicare,[i] aut subditos excommunicare,[k] non sacra vasa contingere,[l] non velare moniales,[m] non iudicare,[n] aut honoribus publicis fungi,[o] non fideiubere,[p] non accusare de criminibus publicis, paucis exceptis:[q] non procuratrices esse,[r] non parrocinari pro alio in iudicio.[s]

SCHOLIA.

a masculum enim & fœminam fecit Deus, Genes.1.

b Genes.1. Sapientiæ, 2.1. ad Corinth.11. Diuus Augustinus in quæstionib. veteris & noui Testamenti. q. 106. ca. mulier. ca. hæc imago, ca. si 33. q. 5. quomodo autem intelligatur quod mulier non sit facta ad imaginem Dei, vide Diuum Thomam 1.2æ. quæst. 93. artic. 4.

c ca. est ordo, & ca satis, 14 & can. mulierem, 17. can. Adam, 8. 33 q. 5. Glossa ordinaria ad cap. 46. Geneseos, Beda ad Colossens. c. 3. Diuus Augustinus lib. quæstionum in Genesim. cap 153.

d ca. satis hinc, 14. ca. cùm Christus, 15. 33. quæst. 5.

e idipsum & Iure ciuili, l. in multis, 9. de statu homi. & ibi gloss. notat differentias & gloss. cum textu c. noua quædam, 10. de pœnit & remissio. lib. 5. titul. 38. vide & gloss. in l. fœminæ, de regu. iur. P. & glos. 1 ad c. dilecta in Christo. 12. de maiorita. & obed. natura etiam & nomen imbecilliorem sexum fœminarum apertè docet, vt etiam exēplo pessimum visum fuerit, appellatione fœmineo velle masculū significare l. si ita scriptum, 45. de Legat. 2. fœmina namque forsan à fœtu dicta, ex quo fœtus earum imbecilliores reddit vnde inter animalia quorum sexus apertè non discernitur, fœminea dicta minus robusta, vt in piscibus obseruatum apud Plinium lib 9. c 50. idipsum & in plantis apud eundem, lib. 22. c. 18 dum agit de Chamaleonte herba, vocat & idem lib. 2 c. 101. lunæ sydus fœmineum ac molle, quod proprium mulierum, vt & fœtus generare, in l 2 de Indict viduita tollend C l quæritur, § 1. de Aedelit. edict. vir à virtute animi: Mulier à mollitie mentis ca quod proposuisti 18. § sed illud, 32. q. 7. latior tamen aliquando appellatio fœminæ quàm mulieris, cùm mulier pro non virgine ponitur, & pro corrupta: vt apud Vlpia. in l. alioquin, 11. de Contrah emp 9. l ex empto, § siquis virginem, de Actio. empt. Pand.

f ca. mulierem, 7 33. q 5. præfertur quilibet vir mulieri dignior l. 1. de senator. P. l si de fid instrument P. Et vt ait Lucretius, libro 5.

Longe præstat in arte
Et solertius est multò genus omne virile

g can. infamis, 9. tria, 3. q 7 fœminæ, de regul. iur l 1 §. 1. ad Senatuscons. Velleia. P lib 16. tit. 1

h ca. mulier 23. distinct ca mulier, de Consecra dist. 4. dicto ca. mulierem 33. quæst. 5.

i cap. noua quædam, 10. de Pœnit. & remissio. cap. de monialibus, 3 . de Sentent. excommunica libro 5. titul. 39.

k c. dilecta, 12. de maior. & obedien. lib. 1 tit. 3 .

l ca. sacratas, & ca. mulier, 13 distinct.

m ca statuimus, causa vigesima quæst. 2

n ca. mulierem, 3 . q. 5. l. cùm prætor, § . moribus, de Iudic. P. l fœminæ de Regul iur. l. fin C. de Arbit. nisi aliqua mulier nobilis, haberet inhærentem suo feudo vel patrimonio iurisdictionem, in qua iudicaret ex consuetudine vel priuilegio, vt in c. dilecta, & c dilecti filij, de Arbitris.

o l. fœmin , de Regul. iur. P.

p l. 1. & 4 & ferè toto titulo, ad Senatusconsult. Velleia. C. dicto ca. mulierem 33. quæst. 5.

q ca. de crimine, 15. q. 3. l. de crimine 12. qui accusare non poss. C, lib. 9. tit. 1.

r l. alienam, C. de procurator. nisi in casu, legis, fœminas, eod. titu. P. aliquando tamen iure Pontificio admittitur procuratrix, vt in cap dilecta, de Confirma. vti vel inutili.

s can. Infamis, §. tria, 3 q 7. l. 1. § sexum, de postula. lib. 3. P. tit 1. & ibi origo prohibitionis refertur ad Caiam Affraniam impudicam mulierem, de qua & tractat valerius Max. lib. 8. cap. 3.

DE DIVISIONE SEV DISTINCTIONE PERSONARVM, RATIONE ÆTATIS.[a]

TITVLVS SECVNDVS.

a Huc referri possunt quæ ætatem considerant vt extat titulus, de ætate & qualitate ordine præficiendorum lib. 1. Decretalium tit. 14. & lib 1. Sexti. tit. 10. & in Clement. lib. 1. tit. 6 Titulus de desponsatione impuberum lib. 4. Decretalium tit 2. & libro quarto, Sexti. titul. 2 de Minoribus vigintiquinq; annis libro quarto, Pandect. tit. 4. Si minor se maiorem dixerit, vel probatus fuerit lib. 2. C, tit. 43. de his qui veniam ætatis impetrauerunt lib. 2. C. tit. 45. Qui ætate se excusant lib 5. C. tit. 68. qui ætate vel professione se excusant lib. 10 C. tit. 49 de ætate ineuntium officia lib. 1 Iuris. orientalis Bonæfidij, in constitutione prima Alexij Comneni.

CAPVT I.
Aetatum distinctio.

VT intelligant, faciliùs iuxta propositum scopum harum institutionum parum in

iure Pontificio exercitati, quomodo ætates personarum distinguantur: volui pauca ex aliis cum nostro iure conferre, quæ non sunt omnino aliena sed veluti necessaria. Natura, ex temporum & annorum lapsu, quandam inter personas distinctionem constituit obseruandam, vbi & status ætatis hominis constituitur,[a] & diuersa eius cōsideratio. Quare & ætates variè à philosophis medicis, legislatoribusque distinctæ, habita ratione negotiorum, quæ ætatum varios terminos constitui suaserunt.[b] Iuris consulti considerant in genere tres metas ætatis: pueritiam, iuuentutē, & senectutem.[c] Pueritiam plenā in fauorabilibus, prorogant ad decimū octauum vsque annum,[d] vbi & plena pubertas ponitur.[e] Intra fines huius plenæ pueritiæ tres distinguuntur aliæ minores ætates: & ponitur infantia & infans, vsque ad septennium à natiuitate.[f] Postea sequitur à septennio pueritia & puer, impubes & pupillus iurisconsultis,[h] vsque ad duodecimū annum in fœminis, & ad quatuordecimum in masculis, quo tempore dicuntur puberes,[i] & adulti.[k] Puberes tamen iure pontificio, quod pertinet ad nuptias ineundas, non annorum numero sed ex potentia generandi citius aut tardius iudicantur.[l] At puberes respectu maioris ætatis, minores viginti quinque annis, vel absolutè minores, dicuntur.[m] item adulti & eorum ætas adulta.[n] Postquā verò vigesimum quintum attigerint annū, dicuntur maiores.[o] Et legitimæ ætatis quæ in vigesimo quinto anno constituitur.[p] Post 25. annum accedit iure ciuili virilis ætas,[q] iure canonico verò in 30. anno[r] vsque ad quadragesimum sextū, quo senilis ætas incipit: senilis tamen ætas interdum quinquaginta, interdum sexaginta, interdum septuaginta vel plurium annorum dicitur, habita ratione negotiorum quæ senibus sunt iniungenda.[s]

SCHOLIA.

a in l. cùm de ætate, 13. de proba. P lib. 22. tit. 13.

b istas diuersitates, & sententias fusè explicauimus libr. 4. Præludiorum optimi iurisconsult. capit. 11. & 12.

c l. cùm hi, 8. §. modus autem, de transactio. lib. 2. P. tit. 15. similis distinctio Seruij Tulli regis Romanorum in censu habendo, apud Gellium lib. 10. noctium atti cap. 18.

d l. 1. §. initium, de postulan. lib. 3. P. tit. 1. l. Meta. 14. de aliment. & cibar. lega. lib. 34 P. tit 1.

e l. minorem, de adoptio. apud Iustinia. l. àdrogato patrefamilias, 40. §. non tantùm, eo. titu. de adoptio. Pandect.

f l. si infanti, 18 de iure delibera. lib 6. C. tit. 30. Infantis ætas nullius vsus dicitur, l. si infantis, 55. de Vsufruct lib. 7. Pandect. titul. 1. ætatemque infirmiam puerorum, puellarum, & senum, dixit Paulus iurisconsult. in l. ciuitatibus, 123. de lega. 1.

g & decennis in capit. primo, & 2. de delictis & puerorum libro 5. titul 33 dicitur & in iure pontificio puer aliquando vsque ad 14 annum, can. pueri, 22 quæstio. 5. & in cano. 121. pueri, 1. quæst 1. vide & ibi glossam, & notata in ca. in veteri 77. distinctio. & in cap. indecorum de Ætat & qualit. ordin

h l. qui duos impuberes, 13. de vulga. libro 28. Pandect. tit 1 dicuntur & pupilli, in l. 1. de administrat. tutor. P l. pupillus, de Verbor. signific Pandect. l. 2. & l. in pupillari, de vulg. P. cum similib.

i l fin C. quando tutor. esse desinant lib. 5. titul. 60. §. fin Quib mod tutel finitur apud Iustinia.

k l j de administratio tutor libro vicesimosexto. P. titul 8.

l cap puberes, de Dispensatio. impuber.

m toto titulo de minoribus vigintiquinque annis, in iure ciuili.

n can. 1 & 2. 20 quæstio prima. & glossa singularis in principio dictæ quæstionis j. explicat.

o titulo, Ex quibus causis maiores, &c. cum similib.

p l final de His qui veniam æta. impetrauer. C. l quæro, 12. §. fin de Testam. tutela. libro 26. Pandect. tit. 2. §. 2 eo tit. apud Iustinia. dicitur absolutè ætas, in Nouella. 100 de tempore non solutæ pecuniæ, cap 2 item & perfecta ætas, in l. minor, 25. annis, 32. de Minor. 25. Pandect & robusta, in l. si maritus sit, 15. §. lex Iulia, ad leg. Iul. de Adulter. libro 48. titul. 5. dicetur & nihilominus alia legitima ætas, à lege definita pro vnoquoque actu gerendo, vt pubertas legitima ætas in matrimonio, cap. de illis, 7. de Desponsa. impub. legitimum quippe dicitur, quod ex lege sustinetur & fit. l. legitima de pact P. l. 1. de Condict. ex lege. P.

q l. 1. & l. de Ætate, 43. de Minor. 25. annis.

r in Concilio Agathensi cap. 17. cano. episcopus, 77. distinctio.

s notat gloss ad l. si paterfamilias, ad verbum *sexaginta*, de Adoptio. libro Pand. 1. tit. 7. l. prima, §. final. qui æta. se excus. lib. 10. C vide glossam in proœmio Sexti Decretalium §. nos ad apicem, ad verbum, *perfectus*.

CAPVT II.

De quo componantur ætates.

Leue esset admonere ætates ex lapsu horarum, annorum aliorumque perfici temporum, nisi iura aliquando hæc accuratè distinguerent, & ciuilem etiam ætatem, præter naturalem ordinariam definirent: interdum enim potestas vel venia principis temporis & ætatis annos supplet,[a] aliquando dispensat,[b] interdum ius naturalem malitiam annos supplere declarat,[c] vt & prudentiam,[d] alicubi & liberorum susceptionem numerum annorum accelerare & supplere:[e] sunt & alia his similia quæ facilè patent.

SCHOLIA.

a l. prima & secunda, de His qui veniam ætat. impetrauer. libro secundo, Cod. titulo quadragesimo quinto. l. tertia, de Maiorib vigintiquinque annis, formulæ & causæ rescripti veniæ ætatis, extant apud Cassiodor libro septimo, Variar. epist. quadragesimaprima.

b vt in cap. 1. de Ætat. & qualitat. ordinan. in Sex. cap. cùm vicesimum, 41. de Officio delega lib. 1. titul. 34. l. quidam consulebat, 57. de re iudicar. lib. 42. P. titulo 1.

c cap. de illis, 9. de desponsat. impuber l. 3. si minor se maiorem dixer. C. illudque in matrimonio carnali non spirituali obtinere ostauit gloss. in cap. ex eo, de Elect.

d cap. fin. de Desponsatio. impuber. l. 1. de his qui veniam ætat. impetrauer. C. l. vnicuique, de proximis sacror. scrinior. lib. 12. C. titu. 9. cano. monachus, 77. distinctio.

e l. 2. de Minor. 25. annis P.

CAPVT III.

A quibus ætatum consideratio habenda.

Ætates considerandæ sunt & definiendæ, secundum ea quibus quis seipsum sufficere diiudicabit, vt conuenientia ætati personæque quam gerit, faciat.[a] præsumptio namque est pro ætate, vt talis quis reputetur qualem ætas in qua viuit, exigit.[b] In aliis verò negotiis, in quibus alterius interesse in definitione ætatis potest, iuris sequenda distinctio: sæpéque iudicibus committitur definitio, quando dicatur quis senex ad testimonium dicendum, vel ad euitanda aut subeunda munera publica. vel priuata.[c]

SCHOLIA.

a Ex studiis suis quilibet cognoscitur &c. cap ex studiis, 3. de præsump. li. 2. tit. 23. c. cùm in iuuentute 15. eod. tit.

b dicto cap. cum in iuuentute. Et pro senili ætate iudicatur senex prudens, donec de contrario constet. l. si chorus, §. j. de lega. 3. P. argumento can fraternitatis, 34. distinct, can. de quibus, 20. distinct.

c gloss. in cano. nos ad apicem, in verb. *perfectus*, in proœmio Sexti Innocentius & Iohannes Andreas, ad cap. quoniam frequenter, vt lite non contest. vnde gloss. ad l. si paterfamilias, ad verbum *sexaginta*, de Adoptio. P.

CAP. IIII.

Modus computandi ætatem.

Modus computandæ naturalis ætatis 25. annis, aliquando est de momẽto ad momentum natiuitatis, quando agitur de restitutione in integrum minoris prætextu ætatis[a] & in quibusdam aliis.[b] Aliquando annus cœptus pro impleto habetur.[c] Personarum inter dum fauor aut odium, quando ætates cœptas vel exactas vel completas esse debeant admonere poterunt.[d] probationes lucem his adferent: & causa cognita, veritatem in arduis excuti oportebit, & ex eo potissimum annos computari oportebit ex quo præcipuam fidem in ea re constare credibilius videtur.[e] Solent probari ætates ex libello seu descriptione natiuitatum filiorum, quibus parentes vt plerunque vtuntur.[f] vel ex descriptione curionis qui natos baptizat.[g] fiebat & olim fides eius ex professoribus, quibus scribebatur ætas eorum qui censum præstabant:[h] fiebat item & aspectu corporis,[i] quæ tamen fallax esse potest. Admittitur & professio matris,[k] & obstetricum qui inter sunt natiuitatibus.[l] accedunt & testes aliáque probata documenta, quę exhibentur pro testibus.[m] Probat autem ætatem, qui eam talem inesse proponit.[n]

SCHOLIA.

a l. 3. §. minorem, de Minoribus. 25. annis, lib. 4. P. titulo 4.

b vt in excusationibus tutorum, l. qui filium & filiam, 74 §. fina. ad senatusconsul Trebell P. l. 2. §. excessisse, de Excusatio. tutor & in testamento condendo, in lege qua ætate 5. de Testam. P in manumittentis ætate, in l prima. de Manumissio. lib 40. P. titulo 1.

c vt in honoribus & muneribus defferendis. l. ad rem publicam, 8. de Munerib. & honorib. lib. 50. P titu. 4 & in specie prædictæ l. qui filium. §. fin ad Senatusc. Trebell.

d vide quæ tractãtur ad l. anniculus. 134. & ibi Fornerium, de verb. signific. P.

e l. com de ætate, 13. de Probatio. P. l. de ætate, 43. de Minor. 25 P.

f l. 2. §. ætas, de Excusatio tutor.

g ex constitutione Francisci. 1. Regis Gallorum edita. 1539.

h in l. 3 & 4. de censibus lib. 50. P. titu. 15. vide capit. 2. diui Lucæ. & edictũ Augusti Cæsaris, super professiooe.

i l minor, 25 annis, 32. de Minor. 25. annis. P.

k l. etiam matris professio, 16. de prob. P.

l de quibus l 3. §. 6. de Carbonia. edict. P.

m l. 2. C. de His qui veniam ætatis impetrauer. l. 2. §. ætas, de excusatio tutor. P.

n l cùm te minorem, 9. de probatio. lib. 4. C. tit. 19. l. si minorem, 4. de in integr. restitutio. C. vide Balsum, consi. 66. in 3. volumine, Lucam de Penna, in l. 1. de fide instrumento. li. 10. C. Regula quippe est generalis, agenti & dicenti incumbere probationem, l. qui accusare, C. de edendo l. 2. de prob P. l. actor, 23. C eod. tit.

CAP. VI.

Quæstio de ætate in pluribus.

Infinita propemodum negotia occurrẽt in vtroque iure, quæ ætatum distinctionem postulant: vt infantia consideratur in sponsalibus prohibitis[a] in excusatione pœnæ si delinquat.[b] considerat & ius pueritiam in mitigãdis pœnis pupillorum;[c] vtque & illi non cogantur iurare[d], vt sit pueritia perfecta 17. annorum in iusto procuratore[e] néue quis ad sacros ordines ante plenam 18. annorum promoueatur.[f] considerantur & diuersæ ætates in diuersis sacris ordinibus & in beneficiis.[g]

SCHOLIA.

a cap. de desponsatione impuber. apud Gregor. & in

cap iuuenis,cap.sponsam,de sponsalib.

b l.infans, 2.ad legem Cornel. de Sic.lib 48. P.ti.8. l pen in fine de fideicommissar.libert.

c tit.de delict pueror.lib 5.tit 33.l.aut facta,16.§.persona,de pœnis P lib.48.P.tit.19.l.7. C.eod tit l.1. §. impubes,& l excipiuntur,ad Senatusconsl.Syllania. pueri infra 14.annum, cano pueric. 120. & ibi gloss. 1.q 1.c.indecorum.de ætate & qual.

d can.pueri causa 22.q quinta.

e c.qui generali,in fine,de procur.in Sex l.1.§.initiū, de postula.in P.

f d.c pueri, 120.1.q 1.Clem. generalem, de Ætat.& qualita.

g toto e cum in cunctis, de Electio.nos in beneficiis & in superiori libro dum de beneficiis agimus ti.27. c.17.& in Præludiis optimi iuritiur.iā explicauimus

DE DIVISIONE PERSONARVM, EX STATV NATIVITATIS ET CIVILIS ADIECTIONIS *TITVLVS III.*

a Huc referri possunt tituli.Qui filij sunt legitimi lib.4 Decretal tit.17.de Naturalib. liberis & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiuntur,lib 5.C.tit.27.Quibus modis naturales efficiantur sui, & de eorum ex testamento siue ab intest.successione Nouella,89. Quib. modis naturales efficiantur legitimi & supra illos modos 74.Nouella de filiis ante instrumenta dotalia natis, nouella 19.De cognatione legali, lib.4. Decr tit.12.de adoptionibus lib.1 Institutio Iusti.tit 1 .& 1.P.tit.7.& lib.8. C.titu.48. De patria potestate in Institut.Iustinia lib.1. tit.9 & tit.8.C lib 47.De cognatione Spirituali lib.4.Decretalium tit.11.& lib 4 Sexti.tit.3.

CAP. I.

1 Eneratio quidem omnibus naturalis & vna est, vt masculi & fœminæ coniunctio : at inter homines.non omnis cōiunctio permissa,sed tantum quæ est matrimonij: [a] quæ eum ratione conuenienti naturæ humanæ,legitima dicitur.[b] aliæ illegitimæ habitæ. Quare & ex modo coniunctionis licito, nati & ex approbato matrimonio filij [c] dicuntur legitimi & naturales.& liberi:[d]

2 Ex alia verò illegitima coniunctione generati,illegitimi.[e] Quorum & plures sunt species naturales tantùm,spurij,adulterini, incestuosi,nefarij,legitimi tantùm,legitimati.

3 Naturales rantum erant qui nati essent ex cōcubina quam quis pro vxore quæ ramen legitima non esset,habebat, quamque si voluisset sine impedimento potuisset iusto matrimonio copulare.

4 Spurij & vulgo concepti dicti sunt, nati ex meretrice publica, qui patrem certum demonstrare non possunt, vel si possint, tamen non honestè.[g] Manzeres Hębreis, de scorto nati.[h] Tales hodie omnes dici possunt etiam qui naturales olim dicebantur:quòd concubinatus, qui olim erat iure ciuili permissus,[i] hodie iure Pontificio prohibeatur[k], iuxta legem diuinam.[l] vt etiam omnis coniunctio extra coniugalem, illegitima & fornicaria habetur.[m] Illegitimi quoque & spurij habentur, qui nati quidem fuerunt ex matrimonio de facto inito, sed quod fuerit contra publicæ honestatis iustitiam contractum,vel pręter Ecclesiæ cognitionem.Quare nec succedunt patri tanquam legitimi, si pater sciens impedimentum,matrimonium construxerit.[n] Cōtrà autem si parentes contraxerint ignorantes impedimentum,nec accusatum fuerit matrimonium. Nam ex eo nati legitimi habentur & ad successionem parentum idonei.[o] Nisi clandestinè contraxerint matrimonium, quo casu non est ignorantiæ excusatio vt affectatæ,& propter suspicionem fraudis ex contemptu formæ ecclesiasticæ.[p]

5 Adulterini filij dicuntur,nati ex illicita coniūctione coniugati vel coniugatæ & alterius,vel ex duobus qui habent alios aliâsve sibi matrimonio iunctos.[q]

6 Incestuosi sunt,nati ex coniunctione personarum, quæ se sanguinis seu cognationis vinculo proximè contingunt.[r]

7 Nefarij quasi non nominandi,qui ex magis illicitā commixtione nascuntur.[s]

SCHOLIA.

a l 1.§.ius naturale,de Iustit & iur. P.§.1. de iure natura.apud Iustinia.ca. ius naturale, 1.distinctio §. si quis sanè non habens filios, quib.mod. natura.efficiant.legi.Nouella 74.§ palàm nāmque,quib mod. natura.effician sui Nouella 89.& §.idpsum autem à nobis, eodem titulo.

b In brutis maximè coniunctio corporum : in hominibus cōiunctio corporum & animorū: c.debitum, de Bigamis vt explicatur in finitione matrimonij:& in regula,quòd nuptias non concubitus,sed consensus,facit,l.nuptias, 30.de Regu.iur.in P. §. nuptias itaque,de Nupt.in Authen.c.cùm locum,de Spons. can.sufficit,ca.matrimonium,23.q.2.

c filium eum definimus, quē nuptiæ demonstrant.l. filium, 6. de his qui sunt sui vel alien iur.P.l.quia certa,5.de in ius voca.P.authen.nunc soli, C.de natura libe.§.1.de patria potesta.vide quæ diximus li. 10.Syntagma.iur. vniuer. cap 3 Sic legitimi & naturales dicti filij, nati ex matrimonio vero vel putatiuo,siue ab initio siue ex post facto.ca.1.ex tenore cap.cùm inter,qui filij sint legit & geniti ex soluta & soluto,si inter illos posteà sequatur verū matrimonium c.tanta,qui filij sint legi.

d can.fi.32.q.4

e Illegitimi vno verbo Græcis dicuntur oppositi legitimis,Iulius Pollux lib.3 onomasticon, cap.2. Quintilia. lib. 3. cap 6. Subtiliter tamen spēcies di-

stin-

stinguendas esse admonet cap nisi cùm pridem,10. §.personæ verò irregularitas,de renuntia,lib j. titu. 9 inter nothos,manzeres,naturales,& spiritus.

f l 1.C de naturalib.liber.cano fina.12.q 4.de his loquitur Nouella,quibus mod.natura efficiansui.& alia,quibus modis naturaliter efficiantur legitimi.

g l.vulgo concepti, de statu hom. P.§.si aduersus ea.de nup apud Iustin

h dicto c.nisi cum pridem,de renuntia.& Exo 2:.dicti Spurij ex scriptura antiqna S P.quibus significabantur, sine patre ἀπάτορες minzarim verò Hebręis, quasi de alieno semine nati.

i vnam namq; olim licuit habere concubinam, toto titulo de concubinis in P.& C.§.si vero effusa cõcupiscentia, quib.mod.natura effician.sui. Nouella 89.& Nouella 18 c.5.

k can.nemo sibi blandiatur,& ca. meretrices,32 q.4. can lex,§ adulterium 36.q.1.

l non mœchaberis,Exo.20.diui Matthæi c.5.

m j ad Chorinth.capit 7.dicto cano nemo sibi blandiatur

n c.referente,10.qui filij sint legitimi.

o c.2.11.c.perlatum,8.c.ex tenore,14.qui filij sint legitimi lib 4.tit.17.

p cap cùm inhibitio,§.1 de Clandestina desponsatio.gloss.in dicto capit.referente.facit l.fina.de Rit.nupt.P.

q cap.cùm haberet,de Eo qui duxit in matrimonium, quam prius polluer.per adul.~.quia vero plurimos, cap.8.Nouella 117.vt liceat matri & auiæ, cano.lex, §.cùm ergo,vers adulterium,36.q.1 vitia porrò quæ solent inesse filiis adulterinis,ponuntur in ca.si gens duplex,56.distinct.& quomodo contrà excusentur adulterini,traditur in can.nasci,eadem 56.dist.dicitur & adulterinus filius spurius,in c.tanta,6 qui filij sint legit.

r de incestu habetur in l.si adulterium cum incestu, 38.cum suis §.ad leg Iul de adulter.P.titu.de incestis nuptiis,C.l incestæ nuptiæ,52.cum 4.sequentib.de ritu nuptia.lib 2.P.tit.2.& vltrà de personis cum quib.committitur incestus,in can.de incestis & can.nec eam,35 quæst.4 Rursus de his qui ex incestu nascuntur,quòdue non habeantur idonei ad succedendum patribus,nec reputentur filij,in can.1.15.quęst.7 authent ex complexu,de Incest.nup.C.§ si quib.mod.natura efficiant.sui.Nouella 89

s meminit de his; authentica ex complexu nefario, de incestis nupt.C.§.fina.quib.mod naturalẽs efficiant.sui in authentic.facit l.1.§.1 de concubin.P. & de his sic Nonius Marcellus scribit, *Nefary proprietatem lib.1.de moribus populi Romani patefacit à farre quod adoreum est, quo scelerati vti non debent: Non triticum sed farl hoc quoque idem adsignificat, quod indigni sint qui viuant,nefary vocantur.* Et alibi nefarium alium ab impio & nocẽte dixit, ex auctor. Ciceronis 2.Officiorum,quódque Nefarium & fugiens & religioni contrarium dicat alios lenius nocentes.Inter nefarios annumeramus genitos ex personis Deo cõsecratis,puta ex presbyteris, monachis monialibus,& similibus qui vouerint Deo cum religione castitatem: de quibus in cap.ad præsentiam in 2 & fere toto titul.de filiis presbyteror. Cantum & in Concilio Toletano,9 cap.10.relato in can.p.2 cùm multæ,15.quæst.8 vt nati ab episcopo vsque ad subdiaconum, non solum parentibus succedere nequeant, verum etiam in seruitutem eius Ecclesiæ, de cuius sacerdotis vel ministri ignominia nati sunt, iure perenni addicantur Iustinian.in Nouella 123.de episcopis,§.pen.Raptores,solicitatores aut corruptores monialium,capitali pœna affici iubet,Et moniales arctiori vinculo claudi, quæ seruatur in Italia ex statutis,vt scribit Iulius Clarus lib.5. Sententiarũ iuris,§.fornicatio,num.5 ad d.l raptores,C.de Epis.& cleri. Apud Romanos Vestuales incestuosę viuę sepeliebantur,virgis verberatę:partusque ex illis exponebatur, quemadmodum dicunt factum de Remo & Romulo natis vel incestu Iliæ vestalis, vide Liuium in j.& Dionysium Halicarnas ex & alios.

CAPVT II.

1 Est alia species filiorum qui legitimi tantùm dicuntur,[a] quibus lex non natura patrẽ fecit: [c]áq; filiatio vel diuina vel ciuilis. Deus omnium creatione pater est.[b] item beneficiorum largitione,redemptione,& regeneratione spirituali [c] Sũmus Pontifex vicarius Dei ratione fidei & potestatis Spiritalis sibi concessæ, pater omnium fidelium est,curam paternam suscipiens. ideo omnes Christianos exceptis hæreticis,vocat filios,[d]

2 Constituunt & iura Pontificia distinctionem cognationémque filiorum legitimorum tantum duplicem: spiritualem, & legalem.[e] Spiritualis rursum, nascitur vel ex instructione fidei seu catechismo inter catechizatum & cathechizãtem [f] vel ex Baptismo, inter leuantem de baptismo & baptizatum,[g] vel ex confirmationis Sacramento inter confirmantem vel sponsorem confirmati & confirmatum[h] Ex sacramento Pœnitentiæ inter confessum seu pœnitentem, & sacerdotem qui confessionem audiuit & pœnitentiam imposuit[i].

3 Legalis filiatio à lege ciuili inducta, quæ ex adoptione in locum filij facta procedit.[k] Hæcque duplex,vna eorum qui cùm sui iuris sunt, se subiciunt potestati huic legitimæ paternæ,& dicitur arrogatio: Altera,eorum qui adhuc sunt in patris naturalis potestate,quæ dicitur adoptio.[l]

SCHOLIA.

a legitimum à lege approbatũ dicitur vel inductum, l.legitima,de pac.P.l.1.de condict ex lege P ita filiorum alij secundum legem, alij secundum carnem. D.Hieronymus in c.1.diui Matthæi.

b cap.1.& 2.Malachiæ cap.1.de Summa trinitat & sic nos omnes filij eius per fidem.ad Galat.3.

c diui Iohannis Euangelio.ca 2.ad Titum.3.& cap.1. diui Ioh.*dedit eis potestatem filios Dei fieri*,&c & rursum adoptio hæc filiorum Dei,ad Roma.c 8.& c.9. & ad Galatas 4 ad Ephes.1.

d cap quàm graue, de crimi.fals.gloss.ad cap.dilectis filiis,ad verbum *suspendendum*,de Appellat.Excommunicatus qualis hæreticus, pro mortuo habetur, notatur in cap.grauem,de Sent.excomm.

e Extant duo tituli lib.4.decretalium de Cognatione spirituali, titulus 1.& de cognatione legali,ti.2. & in Sext & de vtrisque, canon, ita diligere,30. quæst 3.

f cap.contracto,5.de cognatio.spiritual.c 2.eod.titu. in Sex meminit diuus Paul.ad Galatas 4.*filioli quos iterum parturio,donec formetur in vobis Christus.*

g cap.1.de Cognatio spiritual.cap.1.eod.titul in Sex. etiam si plures sint, qui leuent seu suscipiant in baptismo baptizatum. Nam totidem censentur esse pa-

tres ſpiritales baptizati:quamuis cont ra prohibitionem fecerint,dum plures quam vnus leuârunt: cōtra prohibitionem cap. fina. de cognat io. ſpirita.in Sex.can.non plures,de conſecra.diſtinct.4.

h cap.1. §.ex confirmatione, de cognatio ſpirit.in Sex. ca.1.30.q.1. Suidas hāc dixit adoptionem Christianam,in verbo,ἰλνοι.

i can.ad limina, §.fin.& can.omnes,30 q.1.

k cap.vnico de Cogna.legali can ita diligere,30.qu.1.l.1.de Adoptio P.§.1. eo.tit.apud Iuſtinia.Gellius lib.5.cap.19.

l l.2.de Adoptio.P.§.1.eo titu. apud Iuſtin.

CAP. III.

De legitimatis filiis.

LEgitimati filij dicuntur, naturales tāùm ſeu ſpurij, vel alij illegitimi, à lege vel per modum ex lege inductum approbati, ſublata vel abolita nota ſeu macula illegitimorum. Modi legitimādi ex lege ciuili quatuor erant, quorum ius pontificum duos poſtremos admiſit.primus erat ſi illegitima curial. nupſiſſet, vel illegitimus oblatus eſſet:curiæ loci. [a] ſi modo pater naturalis nullos haberet alios liberos ex matrimonio iuſto natos, non aliter. [b] Secundus modus legitimandi,quando pater nullos alios habens naturales & legitimos filios, dicebat in ſuo teſtamento vel alia authētica vel alia à ſe ſubſcripta vel teſtibus firmata ſcriptura, legitimos,[c] Continet hæc declaratio in dubio iure pōtificio ſignificationem anteà contract. clandeſtini matrimonij,de quo ſine probatione, vt neque de occultis,nō iudicaret Ecclesia. [d] Quamobrem ſi cum coniunctione probatio accedat datæ fidei matrimonij de præſenti vel de deſponſatione clā facta : filij inde nati cum illa aſſertione legitimi declarari poterunt.[e] Alioquin ſola aſſertio patris non faceret legitimum filium.[f] Neque ſola coniunctio cum libera muliere ſufficit ad nuptias arguendas, ſed potius iure pontificio facit concubinatum.[g] quamuis iure ciuili aliter videretur.[h] Tertio modo iure vtroque ciuili & pontificio, poſſunt illegitimi ſpurij legitimari per ſubſequēs matrimonium inter parentes qui eos genuerint, ſi modo aliquod impedimentum matrimonium contrahi non prohibeat. [i] Quarto legitimantur male nati illegitimi, in ſpiritualibus, per Summi Pontificis reſcriptum ſeu gratia [k] in temporalib. per principes ſeculares.[l]

SCHOLIA.

a §.quibus connumerari,de Hæreditat. quæ ab inteſtato deferuntur apud Iuſtinia.§. quod verò, quib. mod.natura effician.ſui.in authent.§.fi. de Nupt.apud Iuſtinia l 3.C.de Natura.liber.

b § ſi tamen aliquis offerre volentium, Quibus mod. natura effic.ſui.Nou 89.

c § illud,verſ. *ſi vero is qui ſolummodo naturalium filiorum eſt pater*,Quib.mod.natu.efficia ſui,in Auth. §.ad hoc,vt liceat matri.& auiæ in Nouel. Auth.Itē ſine legitimis,C.de Natur.liber.

d cap.1.de Clandeſt.deſponſa.

e cap.per tuas, 12.qui filij ſint legit. cap.is qui fidem, deſponſalib.cap.per tuas,de Conditio.appoſit.

f quamuis enim exiſtiment parentes aliquem ſuum eſſe filium,& vicinia ipſa,tamen illud non ſufficit ad verè filium dicendum.notatur ad cap.per tuas,per Gloſſ.& Felinum,& Panor.de Probatio facit l.non nudis,& l.non epiſtolis.C.de probatio.l.neque, C. de teſtamen.l.ſi pater, C de hære.inſtituen.& textus expreſſus in cap.tranſmiſſæ,.qui filij ſint legiti. vide & de hac quæſtione.Guillel.Benedict.in repetio.cap.Raynucius, ad verb. quæ filium ex ea ſuſcipiens,numero.1.de Teſtam.

g can.aliter,30.quæſt.5 præſumitur & hodie concubinatus & illicita coniunctio,niſi ea mente accepta mulier probetur,vt eſſet vxor,Nouella 74.quibus modis naturales efficiantur legitimi. §. quoniam autem.

h dummodo mulier libera, cum qua quis frequentaret,ante non feciſſet quęſtum ſui corporis,l in libere,24. de Ritu nuptia. l.3.de concubinis P.l.ſi vicinis,C.de Nuptiis.

i l.diui Conſtantini,l nuper,l cùm quis,de natur.lib. C.l.ſancitum quib.mod.natura.effician.legitimi,in Nouell & Nouell.de inceſtis nuptiis §.fin & § fi. de nupt.apud Iuſtinia.cap.tanta eſt vis,cap 1.qui filij ſint legit.c.cum haberet, de eo qui duxit in matrimo.quam prius polluer.per adulter.

k cap.per venerabilem,qui filij ſint legitimi.Poteſt & in quibuſdam ſpiritualibus,epiſcopus cum natalib. legitimis diſpenſare, vt in quatuor minoribus ordinibus accipiendis,cap.veniens,cap.ex tranſmiſſa,de filiis presbyterorum: In maioribus tantùm Summus Pontifex,c.fi.eo.titu.

l dicto c per venerabilem, qui filij ſint legitimi. §.ſi quis ſane non habens filios, quibus mod. naturales effician.legit.§.illud,quib.mod.nat.effician. ſui,In Nouellis.

CAP. IIII.

De quibuſdam filiis monſtruoſis & poſthumis.

AD quæſtiones natiuitatis filiorum, referri poteſt: num qui nati eſſent monſtroſi, inter filios aut liberos iure probatos, referantur:& placuit non referri, non ſecus quàm eos qui contra formam humani generis,conuerſo more procreantur.[a] Si tamen partus aliquatenus tantùm humanorum membrorum officia ampliauerit,inter liberos computabitur.[b] At qui mortui naſcuntur abortiui,neque nati,neque liberi dicuntur.[c] Si tamē exſecto matris vtero viui editi ſunt,pro liberis habentur:[d] Quemadmodum & poſthumi, id eſt nati poſtquam pater humi traditus ſeu mortuus fuerit.

SCHOLIA.

a Paulus Iuriſconſultus in l.non ſunt liberi,14.de ſtatu hom.lib.1.P.titul.5.& li.4.receptarum Sētentiarum iuris tit.9.l.3 §.fi. C.de Poſthum. hæredib. inſtituen.lib 6.C.tit.29. l.quod dicitur, l.12.§.fin.de liber.& poſthum lib.28. P.tit 1. Iuſsit Romulus ne quis minores filios triennio alimentis fraudaret,néve exponeret:niſi monſtroſi eſſent Diony.Halicar.

ēta,ſi

in 2. quid inter portentum, ostentum, & monstrum intersit, docet l. ostentum, 38. de Verb. signifi. P.

b dicta l. non sunt liberi, de Statu hominum, Nec qui plures aut pauciores digitos aut membra imperfecta, si modo præcipua humana figura non destituatur ideo minus homo censetur, l. idem Offilius, 10. §. sed si signis, de ædilit. edict. lib 21 P. ti. 4. hoc forsan voluit Vlpian. in d l. dicitur, 12. §. fin. de liber. & posth. P. loco filij rumpere testamentum, partum in quo non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen.

c l. qui mortui, 129. de verborum significa abortus vel abactus, partum constituere non videtur, secũdum Paul. Iurisconsult. lib. 4. sententia. titul 9. §. 6. Nonius Marcellus inter aborsum & abortum his verbis distinguit. *Aborsus & abortus varias habent significationes: Aborsus enim ille dicendus est, qui in primis mensibus, cum conceptui exordium factum est. Abortus prope tempus pariendi: tunc enim moritur quod nascitur in plurimis hoc reconditum inuenimus.* Sic & Sextus Pompeius Festus, in j. *abortum grande mulieris, quod non sit tempestiuè ortum* At diuus Augustinus in libro quæstionum, Exodi cap. 8. & li. quæstionum veteris & noui testamenti. q. 2:. & in c. Moses 32 quæst. quæst. 2. abortus distinguit in animatum & inanimatum: vt in illo fiat homicidium, in hoc nequaquam, iuxta sententiam Mosis Exo. 21. Eo modo iura distinguunt. In crimine abortionis procuratæ per poculũ, l si quis aliquid 38. §. qui abortioois, de pœnis lib. 38. P. titu, 19. vide & l. 8. ad l Cornel. de Sicar. & l. 4. de Extraordinar. criminibus. P.

d dicta l quod dicitur, 12. de liber. & posthum. P. l. 5. C. de Posthumis hæred. instituen. l. posthumus, §. simili modo, de inofficio. testam lib. 5. P. titu 2. l. etiam ea mulier 141. de verbor, signific. Cæsiones dicti Cæso matris vtero editi, vt ait Festus & Plinius lib. 7. capit. 9. qui & narrat tales fuisse Scipionem Africanum Manlium, & Iulium Cæsarem: quamuis aliuude verum non sit eam peperisse, cui mortuæ exsectæ filius educt. est. l. anniculus, 132. §. falsum, de verbor signific.

e l. 3. §. posthumus autem, de iniusto rupto lib. 28. ti. 3. latè sumpta significatione & dicitur posthumus, qui post conditum à patre testamentum natus est, vt notat gloss. ad Rubricam, de posthumis hæredibus instituend. C. & Gloss. in §. posthumi. de hæreditati. quæ ab intesta deferun. apud Iustinia

CAPVT V.

Alia distinctio filiorum ratione potestatis.

EX legitimæ & illegitimæ coniunctionis natiuitate, alia distinctio habetur filiorum: vt quidam dicantur sui hæredes in potestate paterna constituti, ex legitimis nuptiis procreati.[a] alij ab ea potestate liberati,[b] & extranei hæredes: quorum nomine emancipati, & aliorum filij qui sui non sunt, continentur.

SCHOLIA.

a § 1. de patria potestate. § sui, & seq. de hæred quæ ab intesta. deferun. l 4. de his, qui sunt sui vel alien. iur. P. de suo alias disputaui lib. 42. Syntag cap. 15. numero 23. & de potestate, lib 11. cap. 5. adde quod filius ex verbo Græco ὑιὸς. Quomodo ex honestate consideretur consensus potestatis patris in nuptiis, vide cap oostrates. cano. aliter, 30. qu: st. 5. & quando in spiritualibus ex necessitate non consideretur cap. fin de Iudic. in Sex. In patris porrò potestate non matris dicitur filius. cap. fina. de conuersio. in fid. l mulierẽ, C. de adoptio §. fœminæ, eod. titul apud Iustinia. l nulla, de Suis & legit. hæred.

b Sex modos liberari filium à patria potestate tradit Iustioian in titulo quibus modis ius patriæ potesta. soluit. quibus duos alios addo: primus erit per mortem naturalem patris, §. 1. eod. titu. l. si ita, 15. Quando dies leg ced. P. idipsum per mortem filij, naturalem, l. nepotes, de his qui sunt sui vel alieni iur. 2. per mortem ciuilem vtriusque, §. cùm autem, quib mod. ius patriæ potest. soluitur. l. si qua pœnæ, de His qui sunt sui vel alieo. iur. P. 3. seruitute pœnæ, §. pœnæ seruus, quib, mod. ius patr. potest. soluit 4. dignitate maxima patritiatus, §. filiusfamilias, eo. tit. 5. captiuitate, §. si ab hostibus, eod. titu 6 emancipatione, § præterea, eod. titu de emancipa. libero. C. 7. in casu authenticæ incestas nuptias, de incestis nuptiis 8. in casu legis si lenones. cap. de episcopali audientia, & in l. fina. C. de spectaculis lib. 11. C.

b in §. cæteri, de hæred. qualitat. & differen. apud Iustinianum.

DE STATV LIBERTATIS ET SECVRITATIS PERSONARVM.

TITVLVS QVARTVS.[a]

a Huc referri possunt tituli plures inter cæteros De coniugio seruorum li. 4. Decretalium titul. 9. de natis ex libero ventre. eod. lib 4. titu. 10. De his qui sunt sui vel alien. iuris. lib. 1. Institutio Iustinia. tit. 8. & lib. 1. P. tit. 16. de serui cognatione lib 3. Institutio. Iustinia lib. 3. tit. 7. de statu liberis lib. 40. tit. 7. de coniugio seruorum. lib. 4. Decretal. tit. 9. De liberali causa lib. 40. titu. 12. P. & li. 7. C. titu. 16. De ingenuis lib. 1. Institu. Iustin de ingenuis & manumissis lib 7. C. tit. 17. De libertinis lib. 1. Institut. Iustin. tit 5. & lib. 10. C. titu 56. de manumissionibus lib. 40 P. ti. 1. de manumissionibus quæ seruis ab vniuersitatem pertinentibus imponuntur. lib. 40 P. tit 3. De manumissis testamento lib 40. P. tit. 4 De manumissis vindicta eod. lib. 40. P tit 2. Quæ & à quibus manumissi liberi non fiant & ad legem Æliam Sennam lib. 40. P ti. 9. & tituli libri 7. C vsque ad titulũ 19. de seruis coniugibus si alter illarum libertate tenetur. Nouella Leonis 9 de seruo qui ignorãte domino monachismũ suscepit. Nouel. Leonis 10. De seruo qui inscio domino episcopus factus est Nouel. Leo 11. De seruis non ordinandis & eorũ manumissionibus lib. 1. Decretal. tit. 8.

1 *Duplex libertas & seruitus.*
2 *Et origo corporalis.*
3 *quidve libertus.*
4 *Ingenuus.*

CAPVT I.

1 Vra diuina & pontificia meminerunt de duplici libertate, Spiritali[a] & corporali,[b] pariter de duplici seruitute, Spiritali[c] & corporali bona & mala. de corporali libertate & seruitute hic potissimum agemus.

2 Iure naturali omnes homines liberi nascuntur: Iuregentium seruitus libertatem inuasit, vt & postea inde nata, manumissio, Et cùm vno naturali nomine omnes homines appellarentur, iure gentium tria hominum genera esse cœperunt, Liberi, & his contrarium Serui, & tertium genus Liberti, id est qui desierant esse serui[d].

3 Libertas, status est liberorum, nempe[e], naturalis facultas eius quod cuique facere liber, nisi si quid vi aut iure prohibeatur[f].

4 Ingenuus est, qui statim vt natus est, liber est:[g]

SCHOLIA.

a ad libertatem animi pertinet, liberũ arbitrium, de quo Genes. 4. versi. 6. Deutero. 30 versu 9. Iosue 24. vers. 24. Ecclesiastici. c. 15. ver. 18. Sed & vera libertas vbi spiritus Dei est. can. 1. duæ sunt, 19. q. 2. & 2. ad Corinth 13. versu 17. & quos filius Dei liberat, verè liberi, Diui Iohannis Euangelio cap. 8. vers 36. neque tamen hæc libertas danda est in occasionem carnis, sed per charitatem seruiendum inuicem. ad Gal. 5 versi 13. 1. Petri 3. vers. 10.

b titulo de seruis non ordinandis

c de seruitute mala spiritali & peccati à qua nos redemit Dominus, in can. cùm redemptor 12. quæst. 2. omnis qui facit peccatum seruus est peccati Diui Ioha. cap. 8. vers 34. ab ea seruitute liberati, dicuntur rursum seruire iustitiæ, ad Roma. 6 vers. 18, nostri enim non sumus, sed Dei, redempti pretio magno sanguinis Domini nostri IESV CHRISTI. 1. ad Corinth. cap. 19 sic scriptum de illa bona seruitute & salutari, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Deuteron 6. Principes & prælati Deo seruiunt bene viuendo, & fideliter subditos regendo can. si Ecclesia, 23. q. 4.

d hæc omnia ex Vlpiano in l. manumissiones, 4 de Iustit. & iur. lib. 1. P. nt. Caius iurisconsultus, dun tantum membra facit huius diuisionis, in l. 3 de Stat. hominum, in P. liberorum & seruorũ, tertium namque & hinc prouenit, libertorum, idipsum & sequutus Iustinia. in . §1. de iure personarum. Medium tamen statum habent inter liberos & seruos, statuliberi, qui ad tempus serui, conditione verò liberi sunt, l. statuliber, & toto titu. de statulibet. vide quæ diximus de diuisione in liberos & seruos. lib 14. Syntagma. iur. cap 1.

e §. libertas, de iure personar. apud Iustin. l. 4. de Stat. homi. in P. hanc finitionem explicat in paradoxis Aristoteles, 6. Politicor.

f vis est impedimentum causæ fortioris, item & lex: verum in facto, vis interdum iusta interdũ iniusta, l. 3 quod metus causa lib. 4. P. titul. 1. vis maioris rei impetus, qui repeti non potest. l. 1 eod. titul. quod metus caus. leges quoque inferioribus & subditis imponunt necessitatem obediendi, l 2. de legib. P. l. leges sacratissimæ, & l. leges vt generales, C. eod tit. l. nemo potest, de legat. 1. cap. 1. de Constitutio. Et impossibilia factu existimantur quæ iura bonique mores fieri prohibẽt. l filius qui in potestate, de conditio. institutio. P. cap fina. de pact. legis virtus, imperare, vetare, dict. l. legis virtus, 7 de legib P. Cæterùm quamquam lex imperet, nihilominus perfecta bonaque libertas sub ea est, dum per legem mala indicata fugimus, & virtuti subiicimur, vt vera libertas, non seruire vitiis quod & dicet Cicero in 5. Paradoxo, Plato 3 de legib. vide & cano. 38. displicet, 23. q. 4.

g §. 3 de ingenuis apud Iustinia. ex matre libera, l. & seruorum, 5 de statu hominum cap fin. de seruis non ordinan & eorum manumissione, lib. 1. tit 18 cap. vnico de nat. ex libero ventre lib. 3. titu. 10. l. partum, C. de rei vendica l. placuit de liberali causa, P. Interdum tamen ex conditione regionis, sequitur etiam statum patris filius, vt in cap 3. de coniugio seruor.

CAP. VI.

1 *De seruitute.*
2 *Seruis.*
3 *Manumissione.*
4 *& libertis.*

1 Eruitus est[a] constitutio iurisgentium, qua quis contra naturam, dominio[b] alterius subiicitur.

2 Serui aut nascuntur, aut fiunt.[c] Nascuntur ex ancillis nostris,[d] fiunt, aut iuregentium, id est ex captiuitate.[d] aut iure ciuili, cùm liber homo maior viginti annis, ad pretium participandum se venundari passus est.[f] fit & seruus capientis, constitutione canonica, Christianus qui arma & operam naualem ad impugnandos Christianos Turcis subministrat.[g] sed & ex ministris sanctificatis Ecclesiæ, nati, Ecclesiæ serui fiunt.[h]

3 Manumissio est de manu seu potestate dominica, liberatio, id est, datio libertatis.[i]

4 Libertus seu libertinus est qui à seruitute liberatus fuit.[k] qui aliquando & ingenuus in iure Pontificio dicitur: propriè tamen libertus ab ingenuo separatur.[m] libertas ex naturali iure est.[n] seruitus vero iuri gentium:[o] Item & eius beneficium, manumissio quod secutum est seruitutẽ.[p]

SCHOLIA.

a l libertas, 4. §. seruitus, de statu homi §. seruitus autem, de iure persona apud Iustinia.

b vide tamen Aristotel. li. 1 Politicon, c. 3. & 4 & quæ nos diximus lib. 4. Syntag. iuris c. 1 num 8 quosdam esse seruos natura, quosdam lege. &c.

c § serui autem, de iure person apud Iusti. & l & seruorum, § serui autem, de Statu homin. P eadem fere refert Dionysius Haly. in fine 4. de Antiquit Ro.

d in proximè citatis iuribus, vernæ dicũtur nati ex ancillis nostris, vide l Titiæ 36. de lega. 1. Sextum Pompeium lib 19. & Nonium Marcellum.

e a Seruando ita serui, quia imperatores captiuos seruare,

uare, nec occidere solerent, sed venundare. §. serui autem ex eo, de iure personar. l seruorum 239. § seruorum de Verbo. significa. Augustinus lib. 19. de ciuita. Agamemnon apud Senecam, in Troade ait, seruitiam captiuos esse contra honestatem naturalē. Apud Sauromatas, vt ait Lucianus, moris fuit hostem captum seruare, nec licuisse eum occidere qui clamasset Zirumi quæ vox erat sede dētes, vt illa Homerica ζώγρει, hoc est viuū me cape. Mancipia dicebantur etiam serui, quia manu caperentur ab hostibus, teste Varrone de lingua Latina. Macrob. lib 3. Saturnalio. c. 7. §. serui autem de iure persona. dicuntur & mancipia idest manui & potestati suppositi, dicta l manumissiones, 4 de iustitia & iure. iuris quoque gentium generaliter censetur, vt capta in bello capientium fiant §. item ea quæ ab hostibus capimus, de rerū diuis. l naturalem, 5. § fi. de acquiren rerum dominio. lib. 41. P. tit 1 l transfugam, 51 §. fin. eo. tit & proinde serui fiunt capientium in bello capti. l. adeo quidem, 17. de acquiren. rerum domi. P quod & sua sententia firmauit Cyrus rex apud Xenophontem lib 3. Cyripædiæ,

f vide l. homo liber, 21. de Stat. homi. P. concurrunt porrò hæc antequam valeat venditio liberi hominis, primùm vt qui se vendi patitur, sit maior annis vigiñti, l. si ministerium, de libera. causa C. 2. vt in pretio participet, l non ideo. C. eo. tit. 3. vt qui emit conditionem venditi liberam ignoret, l. liberis, §. si quis sciens, de libera. causa. P. 4. vt is qui vēdi se patitur sciat suam conditionem liberam, vt ex Prædictis patet.

g c. in quorundam, 6. & cap. ad liberandam, 17. de Iudæis, lib. 5 tit. 6.

h can. 1. cùm multæ, 15. quæst. 8.

i l. manumissio. 4 de iustit. & iur.

k l libertum, 6. de Statu homi. P. §. 1. de libertinis apud Iustin. liberti propriè ipsi, qui manumissi sunt, libertini verò ex manumissis nati, vide Vlpia. in l. fi. si libertus ingenuus esse dicatur. P libertinorum olim conditiones tres, vna eorum qui dedititij: altera, eorum qui Latini: Tertia, eorum qui ciues Romani dicebantur, quæ tandem ad speciem Romanorum ciuium redactæ fuerunt, sublatis nudis nominibus & differentiis, vt liquet ex titulis Codicis, de Latina libertate tollenda, lib. 7. tit. 6. & de dedititia liberta tollen eo. lib. tit. 5.

l c. 1. de seruis non ordinan. lib. 1. tit. 18.

m ca. 65. liberti Ecclesiæ quia nunquam, 12. q. 2.

n ca 7. ius naturale, 1. dist. ca. cùm redemptore, 12. q. 2. l manumissiones, 4. de inst. & iur. §. 1. de libertinis.

o Iuris gentium seruitus, ca. 9. Ius gentium, 1. dist. maximè approbatione, nam posset & dari origo à verio Chami, ob quod ei suisque imposita à patre Noacho quem irriserat, Ge. 9. vers. 24. ca. sexta die, 35. distinct.

p dicta l. 4. de Institia & iure, P. & §. 1. de libertinis.

CAPVT III.

1 *Serui & liberti etiam in iure Diuino & Pontificio considerati.*

2 *De iure patronatus libertorū Ecclesia singularia.*

DE seruis & libertis tractat ius Pontificium, & Diuinum etiam, vt & ciuile, &c. de manumissione, 1.[a] Nec omnino ius Diuinum seruitutem personarum improbauit, aut non eripuit Dominis; [b] verùm nō ita simpliciter Diuino & Pontificio iure serui pro nullis habentur, vt iure ciuili, [c] Nam sicut in IESV CHRISTO, neque seruus neque liber à sacramentis Ecclesiæ remouetur, [d] ita neque inter seruos matrimonia Christiana prohibetur. [e] Ordinari tamen sine consensu Domini seruus prohibetur, ne prætextu obsequij Ecclesiastici, Domini priuentur eorum ministerio. [f] Quod & de libertis aliquando placuit. [g] Conseruari enim iura volunt Dominicum ius in seruos, [h] nisi si quando Iudæus aut hæreticus voluerint Christianum mancipium habere, quo casu libertate donant. [i] Serui quoque Ecclesiæ aliquando eximuntur à seruitutis iugo, si obsequio Dei seruire legitime posse, fuerint comperti, [k] verùm manumitti anteà ab episcopis propriis debent, [l] neque eorum successores poterunt de illis factas reuocare manumissiones. [m] Maximè si de benemeritis fiant, [n] ita tamen manumissio fieri debet, vt manumissi perpetuò Ecclesiam sibi patronam agnoscant, [o] & reuerentiam singulis eius Ecclesiæ clericis vt vniuersis, non vt singulis exhibeant. [p]

2 Ius libertorum Ecclesiæ est, vt serui manumissi & clericali ordini obligati, manumittenti Ecclesiæ teneantur dum vixerint impendere famulatum in obsequiis diuinorum, neque possint se ad aliam Ecclesiam transferre, nisi manumissi fuerint absolutè. [q] Singularia namque iura patronatus Ecclesię sunt, extra communes regulas priuatorū in libertos, veluti primùm, quod propter operas non præstitas reuocantur liberti Ecclesiæ in seruitutem: [r] aliud tamen in liberto priuati, [b] Secundò, quòd filij, libertorum Ecclesiasticorū sint obnoxij Ecclesiæ Patronatæ, [r] quod aliter statuitur in filiis libertorum priuatorum. [r] Quamobrem liberti Ecclesiæ, ne longinquitate obscurarent conditionem originis, tenebantur scribere tempore manumissionis professionē, se esse de familia Ecclesiæ, & nunquam se ab eius obsequio recessuras: [x] & posteri eorum, mortuis prælatis Ecclesiæ, successoribus eandem professionem renouabant. [x] Hodie tantum clementia Ecclesiæ inualuit & aucta est, vt vix nec Ecclesia nec Christiani possideant aut habeant seruos Christianos eius iuris cuius erant serui antiquorum. [x]

SCHOLIA.

a vt in titulo, de seruo non ordinando, lib. 1. Decretalium tit. 18. titulo, de coniugio seruorum, lib. 4 tit. de natis ex libero ventre, lib. 4. tit 40.

vt ad Ephesios c. 6. versu 5. *Serui obedite per omnia Dominis carnalibus*, &c. 1. ad Titum 6. vers. 1. & 1. Petri 2. vers. 18. & Ecclesiastici c. 33. vers. 25. cum simil. habuit Ecclesia seruos c. 3. de seruis non ordinā. extat & in Synodo Gangrena decretum vetustissimum aduersus eos qui prætextu Euangelicę doctrinæ iactabant, omnes seruos esse debere liberos: Theodoretus Cyrenensis lib. 7 de prouidētia, quoque, seruitutem & herilem potestatem, ad vitæ humanæ vsum constitutas fuisse docet Iussit & Diuus Paulus Dominos, vt quod æquum & iustum est, seruis præstent ad Collossens. 4.

c l. quod attinet, 33 de regul. iur. in P. l. in personam, 23. l. in omnibus officiis, 135. eo. tit. de reg. iur. & cum

prætor, §. final. de iudic. P & alibi seruitutem ferè mortalitati comparamus, l. seruitutem, 209. de regul. iur. Pandect.

d c.1 de coniugio seruor lib 4. tit. 9. ad Gala. 3. c. omnis vtriusque sexus, de pœn. & remiss. nulla etiam distinctio, quod pertinet ad Dei cultum, liberorum & seruorum. Nouella. 5. Iustinia.

e dicto c. 1 de coniugio seruor. valet & matrimoniũ inter liberam & ancillam, si scientes conditionem contrahunt. ca. siquis ingenuus, 29. di. 1. c. 2. de coniugio seruor. contra si ignorent, c. fin. eo tit. quãuis iura ciuilia, inter seruos non admittant, sed tantùm contubernium. l. liberorum, 220. de Verbo. signif. l. cum ancillis, 1. de incest. nup. C. Nouella. 22. c. 10. l. 3. C soluto matrimo.

f c consuluit, & toto titulo, de seruis non ordinan. ex Concilio Lateranensi sub Alexan. 3. parte 26. c 19. idem in ca. 12 generalis & distinctio, in ca. 19. si seruus, 54 distinct.

g canon. final. 54. distinctione.

h vel à. de his qui sunt sui vel alieni iur. ca 12. generalis, 54. dist. c 3. §. fin. de seruis non ordinan. Ideo si seruus fugerit à Domino antequam tractetur de eius statu remittitur cognitio fugæ tractanda ad iudicem loci, à quo fugit. l. 1. C. vbi causa status agi debeat Si verò fuerit in possessione libertatis, coram eo iudice vbi est, conuenietur l 3. C. vbi causa status Si non est fugitiuus & velit proclamare ad libertatem, sequitur forum Domini l. 4 eo. titul. verùm si dubium sit, an fugitiuus vel non fuerit, tractabitur ea causa, & finietur ante causam status. l. liberis, §. sicut & aliæ, & l. igitur, §. potest, de libera. causa Pandect.

i etiam nullo pretio restituto, dicto ca. generalis, 12 §. si vbi & glossa finalis distinguit, & ca 13. mancipia Christiana, can. fraternitatem, 15. & ca. 18. præsenti consilio 54. di. t l. vnic. ne Christia. mancip. hæreticus vel Iudæus vel paganus habeat, lib. 1. C. tit 10. l. Deo nobis, §. fin. C. de episco. & cleri. Ratio vna apponitur, in dicto ca. mancipia. ne religio à Iudæis subdito polluatur. Alia cum simuli hypothesi in c. 1. de Iudæis, lib. 5. tit 6 quod nefas sit, quem Christus redemerit, Blasphemum Christi in seruitutis vinculis retinere. prohibitum & Samaritanis, mancipium Christianum habere, §. porrò, Nouella. 144. sic Samaritanus Christianus factus, liber fit, in §. penul. dictæ Nouellæ 144.

k ca. 3. multos de Ecclesia, 4 distinct.

l ca. admittuntur, 21 § de seruis, & ca. 22. abbati, 54 dist.

m ca. siquos, causa duodecima, quæst. 2.

n in dicto ca. siquos, alioquin sine causa prælati manumittere non possunt seruos Ecclesiarum, & manumissos successores reuocãt, ca. etsi illi, qui nulla, 39. 12 q. 2. argumentum ca. si sacerdos, 16. q. 1 c 3. de precario. aut sine causa manumittens alium simi- lem restituet Ecclesiæ, vel reuocatur manumissus, nisi post decem annos post manumissionem, seruus fuerit in libertate sine controuersia, l. si cum fideicommissa, §. Aristo, qui & à quibus manumissi liberi non fiant, Pandect.

o ca. episcopus, qui mancipium, 12. quæst. 2.

p dicto can. episcopus qui, § si verò.

q c. eo libentius, 6. de seruis non ordinan. quemadmodum & qui manumittitur à laico, qui eum fecit ordinari in presbyterum; tenetur Domino suo canonicas horas psallere, c. nullus, 4. de seruis non ordinan. vbi glossa ponderanda venit, pro degradando eo qui horas dicere recusat, si promiserit, & de reuocatione in seruitutem liberti Ecclesiastici, qui Ecclesiæ seruire non vult, vide cano Diaconi 35. & cano. octaua discussio, 12. quæst. 2.

r dicto ca diaconi, ca. liberti, 61. & seq. 12. q. 2 ca. qui ex famulis 54. distinct.

s l. solo obsequij, de libera. caus. P.

t can. de libertis, & can. liberti Ecclesiæ, 65. vbi ratio, quòd nunquam moriatur Ecclesia, 2. quæst. 2.

v l. 1. & 2. de libertis & eorum liber. C.

u ca de libertis 63. § ne verò, can. longinquitate 64. can 12. q. 2.

y dicto. ca longinquitate, 12. q. 2. ex Concilio Toleta. 4. cap 69. & Concil. Toleta. 6. c. 9.

z Hæc Clementia ad pietatem pertinet, cuius opus dicitur libertatis donatio, tit. 1. §. si de communi seruo manumisso Barthol. ad l proximè de his quæ in testamento delentur & ad l si vous C de test. Et opus Ecclesiæ dicitur tueri libertates, ca. libertos, 7. & sequenti, liberti, 87. distin. & c. vni. de natis ex libero ventre. fideles serui in Christo socij Dominorũ sunt participes eiusdem salutis & mysteriorum, in 1 epistola D. Ioan. c. 1. ratione & corporis fratres, & ex eadem propagatione carnis, ca ad mensam, 12. q 3. Seruorum & Dominorũ vnus est Dominus & Iudex in cœlis Deus, D Paulus ad Ephes. c. 6. versu 9. non est seruus, non liber apud Dñm, ad Colos 3. vers. 21. qui in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini, similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi 1 ad Cor. c. 7 vers. 21. & 22 rursum 1. ad Tim c. 6 vers. 1. *qui fideles habent Dominos, non contemnant quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti*, facit Eccl. c 7. vers. 23. *Seruus sensatus, sit tibi dilectus quasi anima tua non defraudes illum in libertate, nec inopem derelinquas etiam.* Nec conuenit Christianis inferiores esse vel Ethnicos, qui conditionis suæ humanæ communis memores, noluerunt habere seruos: cuiusmodi fuerunt Indi, Locri, Phoceoses, aliique populi, vt Tholosani, Byturiges de quibus nos abunde lib. 14. Syntag. iur. cap. 1.

DE PAGANIS[a] IVDÆIS ET AGARENIS.[b]

TITVLVS QVINTVS.

a agitur de illis lib. 1. C. tit 14. de paganis & sacrificiis eorum.

b agitur titul. 6 lib. 1. C de Iudæis, & tit 9. l 12. de Cœlicolis, de Iudæis & Sarracenis & eorum seruis lib 5. Decr. tit. 6. lib 5. Sexti. tit. 2. & lib. 5. Clement. tit. 3. ca. eos, 1. q. 1. & alibi, in Extrauagantibus Ioannis 22. & in communibus lib. 5 Ne Christianum mancipium, hæreticus vel Iudæus vel Paganus habeat vel circumcidat lib. 1. C. tit o de Samaritis Nouella Iustinia. 129. & alia 144. quæ est Iustini de Samaritis ne liceat Hebræis secundum traditam legem, sacras scripturas Latinè vel Græcè vel alia lingua legere: & vt de locis suis expellantur non credentes iudicium vel resurrectionem, aut dicentes Angelos non subsistere creaturam Dei, Nouella Iustinia. 146, vt non liberentur Iudæi Samaritani & hæretici per causam religionis & cultus sui à curiali fortuna &c. Nouella Iusti. 41. vt Iudæi secundum Christianissimi ritum viuant, Leonis Nouella 55. de Iudæis constitutio. 2. Heraclij lib. 1. iuris Orientalis Bonæfidij. de Hebræis & montanis Leonis Iconomachi apud eundem Bonæfidium, & constitut. 14. Manuelis Comneni de foro Iudæorum.

CAP.

CAPVT I.

Diuisio personarum Ratione religionis.

Ratione religionis diuidemus iterum personas in infideles qui fidē Christianam non habent, & fideles seu Christianos qui habent, de infidelibus prius, dehinc de Christianis agemus, Deo iuuante. inter infideles, & non Christianos annumerantur Pagani,[a] seu gentiles, aut Ethnici,[b] Iudæi,[c] Turcæ,[d] seu Sarraceni,[e] Apostatæ à fide.[f] Certum est enim quicquid à fide Christiana discrepat, legi Christianæ esse contrarium.[g]

SCHOLIA.

a Pagani dicuntur infideles, & extra Ecclesiam positi Idololatræ, c. quam sit laudabile, o. de Iud is, qui legibus canonicis seu Ecclesiasticis non ligantur c. gaudemus, de diuortiis, lib 4. titul. 19. quamuis indirectè subiciantur, c. post miserabilem, & c. quanto, de vsur c. etsi Iudæis, de Iudæis. Paganus à pago pagus ἀπὸ τῆς πηγῆς, à fontibus, circa quos Rustici cogunt vicos & villas: vnde Paganus pro ign. ro, & amusi & rustico: quare & se semip ganū nominat Persius in principio suæ Poëseos, vide quæ nos diximus lib. 19. Syntag iur. c 1. Cicero in plebe Romana paganos & montanos nominat Paganorum nomine Iurisconsulti fere semper intelligunt ignobiles, non milites, quos illis opponunt. l. ius nostrū, 7. de reg. iur. Pan. l. si ignorans, Locati. Item apud Cæsares & apud iuris Pontificij authores, Paganus pro alieno à fide Christiana, qui colit idola ponitur, vt tit. C ne Christianum mancipium hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus habeat vel possideat, & titulo, de Paganis & sacrificiis eorum, C. Optatus Mileuitanus hos dicet Paganos vt alienos à ciuitate Dei, & in pagis extra eam ciuitatem viuentes.

b gentiles & Ethnici, pro eodem ac Pagani, pro idololatris ἔθνη gentem significat inde ἐθνικός, Hebræis גוי goi, gentilis, Hieronymus opponit Ethnicum Christiano contra Iouinianum, dum ait, *etsi ducendæ essent vxores, Christianos tantùm accipi iuberet an Ethnicas?* Extra populum electum, reliquas nationes tanquam à salute alienas & infideles, gētes vocauit sacra scriptura, monuitq́; populum, vt Idololatras vitare. Deut. 7. D. Matthęi. c. 15. donec Deus & eas vocauit ad cognitannionem veritatis, & ad conuersionem ab infidelitate, Esa. 2. & c 66. Actor. 1. & 13. ad Rom. 15. ad Gal. 1. & 1. ad Timotheum 2 cum similibus vocati & aliquando Græci pagani, vt in Ecloga Basilicorum lib 1. tit. περὶ ἐλλήνων.

c Iudæi, vniuersi qui fidem Messiæ habuerunt venturi, & verum Deum coluerunt dicti sunt: quanquam nomen ab vno tantùm filiorum Iacob, primogenito nempe à Iuda habuerint, ex cuius genere Christus natus est, vt docet D. Augustinus: ab illis Palæstinæ regio in Syria dicta Iudæa, vbi habitarunt: à qua tamen hodie exules & vagi per vniuersum mundum dispersi sunt, dicti & Israëlitæ à Iacobo duodecim Patriarcharum patre, qui à Deo Israël nominatus est, Gene 31. dicti & Hebræi, ab Heber abnepote Sem filij Noachi benedicti, in cuius domo fertur conseruata lingua prima & cognitio veri Dei, in diuisione linguarum Genes. 10. & c 11. vt habetur & libro Seder Gnolā, Hebræorum, c 2. vide & Suidam in verbo Hebræi, ad Iudæos, nomine ad Hebræos, scripsit epistolam D. Paulus, extat & Nouella, vt liceat Hebræis secundum traditam legem sacras scripturas Latinè vel Græcè, vel alia lingua legere, Nouell. 136. Tertullianus lib 8. Apologet. *Hebræi* inquit, *retro, qui nunc vocātur & Iudæi.* Hebræi in ca. 12 sæpe malorum consortia, .. q. 1. Manethon etiam, apud Iosephum scribit, Hycsos, ἱκσώς vel ὑκσώς, h, ocusos, vt scribit Eusebius 10. præparationis Euangelicæ vocatos, quod sacra Ægyptiorum lingua, reges, pastores, significat. pro quo facit c. 46. Gen. forsan ideo apud Gallos Iudæi vocantur *Iuifs* apud nos tectosages *Iosieus.* Scribit & Artapanus apud eundem 9 præparationis, dictos fuisse ἑρμιὼθ Hermiuth. hæc gens ab initio fuit populus peculiaris Dei veri, qui etiam ei mysteria sui cultus & futuri Messiæ aduentum, propalauit. Et Eusebius lib 9. & 10 præparationis Euangel c , & Porphyrius Iudæos dixerunt natura philosophos, vt scribit Paulus Israëlita ad præcepta Iudæorum, in præfatione: vbi etiam refert Megastenis eandē sententiam, & Platonis opinionem .volumine de bono. Dio quoque Cassius, lib. 37. scribit, omnes qui ritum Iudæorum seruassent, Iudæi nomine appellatos etiam alienigenos, quare autem, si ignorare. Hosque multum Romæ & alibi multiplicatos, legū potestatem vicisse: vnum Deum coluisse: nullum simulachrum in templo habuisse: fuerit ita ritus Iudæorum pluribus in locis obseruari, etiam inter non Iudæos, veluti circuncisio signaculum repromissionis & fidei Messiæ, Geneseos c 17. vers 9. & seq. Leuit. 12. vers. 3. Iudith 14 vers 3. Lucæ 1. & 2. Actorum 7 vers 8. vsitata apud Colchos, Ægyptios, Æthiopas, quos Syri, Phœnices qui sunt in Palæstina docuerant, vt author Herodotus in 2 fuerint in summa ab initio venerabiles Iudæi & celebres vbique terrarum ante aduentum Christi. Postquam autem malitia propria & inuidia obcęcati, Dominū nostrum IESVM CHRISTVM, verum in lege illorum etiam promissum Messiam reiecerunt, & crucifixerunt, cæperunt esse sibi & omnibus gentibus abominabiles, & malitia obdurati, conati sunt quoque sacram legem deprauare, vt docet Galatinus lib 1 aduersus Iudæos, c. 7. & quia lucem quoque scripturarum amiserunt, iuxta professionem Esa c 2. & adhuc adhærent cortici legis, impotentes mentē eius assequi: vnde & Iudaizare dicimus, verba sequi simpliciter, non mētem, c vni. §. fi. de sacra vnctio. lib. . tit. 15. in lege quippe antiqua, cui mordicus sine distinctione adhærent Iudæi, sunt præcepta & moralia & mystica: moralia, quæ mores informant, vt diliges Deum tuum, non occides & c de quibus in ca. quid in omnibus, 32. q. 7. mystica sunt, quæ aliud significant præter id quod litera sonat: quorum quædam sunt Ceremonialia, alia sacramentalia Sacramentalia sunt quorum ratio reddi potest, vt est præceptum Circumcisionis & conseruationis sabbathi, quę translata sunt translato sacerdotio. c translatio, de Constitut. c. maiores, de Baptismo. Ceremonialia sunt quorum ratio reddi non potest. quare ad literam præcepta, vt, *non arabis in boue & asino*, non facies vestem de lino & lana contextam. ca. in nouo, 6. quæst. 7. lex porrò antiqua diuina quantum ad præcepta moralia, non est immutata: at Ceremonialia & sacramentalia, mutata fuerunt, quantum ad sonum seu superficiē literæ, sed non quantum ad mysticum sensum & intelle-

ctum eius literæ.ca. Marcis, 1.q.1.in principio.5. distinctionis, & in ca. fin.5.fi.6.dist.& ibi glossa. Sic vetus testamentum fuit transitorium, hircorum & vitulorum sanguine dedicatum temporalia promittens. Nouum autem, quod fuit sanguine Christi consecratum, & confirmatum, promittit æterna, & æternum manet. cap. cùm Marthæ, 6. §. cæterùm de celebratio Missarum. sic in pluribus distinguuntur Iudæi à Christianis, & Iudæi alicui à religione & fide Christiana hodie sunt.

d De Turcis Turcarumque nomine scio plura, aliquando etiam contraria scripta, omissis autem controuersiis, mihi placet Togarmam, de quo Gen.10. c. Turcico nomini dedisse originem, & ita etiam Elias in Tisby censet, & meminit de his Ezechiel, c. 27. vocans thorgama Thunnos Turcas vocari à Plinio docet Hermolaus in suis castigationibus Plinianis lib.6 c.7. Theodorus Gaza ex Scylace, Turcas dicit eos qui apud Strabonem dicuntur κόρσιοι, quos Romani Curtios vocant, & contractè curtos. Et à Scythis qui causium montem habitant inter Pontum Euxinum & Caspium mare, originé habere, omnes fere consentiut. Sic Plinius ait, Turcas populum Scythiæ, lib.6.c.7. & Mela sub finem libri .(quamquam quidam aliter legat sed ridiculè) & Herodotus in 4. Sacræ litteræ hos per Magog significant alicubi. Nam Magog, Hebræis est Scythia, erantque ibi Idololatræ ex numero eorũ quos Paganos diximus, quales & erant Sarraceni antequam admitterent Mahometicam impietatem, fuerunt isti Turcæ ex Ismaëlis genere, vt docet de his omnibus Nicephorus Calixtus, lib.18. Historiæ Ecclesiasticæ c.30. ita Turci & Turcomanni dicũtur, qui aliquando ex Scythia & Tartaria Orientali, Turkestan nomine, erumpentes, Alanos, Colchos, Armenios, Capadocas & magnam Galatiæ partem, Persas, & Sarracenos gladio infestarunt, rege existante nomine Seldulch, regnante Pepino Caroli Magni patre, anno Domini 756. vt scribit Egnatius lib.1. Gulielmus Tyrius lib. 1. belli sacri, c.7 meminit Amianus Marcellinus, de Succo oppido: inter Thraciam & Daciã, vbi angustiæ & claustra Succorum, vbi Lazius munimentum esse putat quod hodie dicitur Turkzuek, neque quisquam ideo dubitauit nomen Turcarum ortum à Succorum nomine, siue legamus cum Rhenano verorum, quia nomen commune & Idioma loci conuersionem similem retinet literarũ Turkzuest. Vnde vulgo Turcæ dicti. Ex ea gente hodie & Asia minor & maior & Cilicia, impletur.

e Σαῤῥακηνὴ Sarracenia Arabiæ Petreæ regio, apud Ptolomeum qui cum Plinio Sarracenorum vrbem Arram vocat, sitam in Arabia fœlici. Hebræis Sarraceni dicti Chaslui in vt ait Ariel Montanus. Inter Persas & Osrœnam, Mesopotamiam & Euphaticam prouinciam constituuntur Sarraceni à Iustiniano, cum quibus & illi matrimonia cõtraherent, in constitutione eiusdem, Iustiniani 3. titulo de his qui in Osrena & Mesopotamia illicitas nuptias cõtrahunt, cui & coniungenda Nouella Iustiniani alia 1·4 Amianus Marcellinus de Sarracenis, lib.14. sic scribit, *amici nec amici Romanis vnquam, nec habendi vltro citroque tempore, Galli Cæsaris discursantes vt milui, subito omnia rapiebant, Harum gentium exordium ab Assyriis & porrigitur vsque ad Nili cataractas & confinia Gythiniarum omnes pari sorte sunt bellatores seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium, graciliumque camelorum per diuersa reptantes in tranquillis vel turbidis rebus: nec eorum quisquam, stiuam apprehendit aut arborem colit, aut arua subigendo quæritat victum, sed errant semper per spatia longè lateque distenta sine lare, sine sedibus fixis aut legibus per ferina diutius cœlum, vita semper illis est in fuga, vxoresque illis mercenariæ conductæ ad tempus*, &c. quæ plura addit de victu illorum, ex ferina carne, ex potu lactis non vini, quod vel non haberent in vsum frumentum, & de aliis. Et Idem Amianus, eodem lib 14 & 23. loquens de Perside. *Scenitas Sarracenos dictos*, etiam tradit, dicens, *Ab occidua plaga contingit Armenios & niphatem: & in Asia Silos Albanos, mare Rubrum & Scenitas Arabes quos Sarracenos posteritas appellauit*. Meminit Sarracenorum & Sextus Rufus in Traiano. *Sarracenorum*, inquit, *& Arabum loca occupauit* Sarracenorum Arabum antiqua gens ex suo initio Idololatriæ deseruit, melius Agareni, quàm Sarraceni dicti, nam & Ismaëlitæ dicti ab Ismaële à quo descendunt. qui fuit primogenitus Abrahæ Ancilla Agar, à qua Arabes illi Agareni nati, per duodecim principes generis multiplicati & maledicti. Quorum Ismaëlitarum natio, quemadmodum author eorum Ismaël natus secundũ carnem ex Abrahamo & ancilla persequebatur Isaac filium natum, ex libera Sarra, secũdum promissionem genitum: Sic ea prosecuta est fideles primũ Iudæos, dehinc Christianos ad Galat. 4. Gene.16. can. si gens Anglorum, 56. dist. ipsi verò Ismaëlitæ vt præstantiores haberentur, noluerunt amplius dici ab Agar Agareni, sed à Sarra, tanquam ex libera Sarraceni. Cæterũ Mahometes regnauit in Arabia, filius perditionis & pseudo-Propheta per decem annos, & illi facti Mahumetani, qui ibi habitabant Sarraceni, Clem vni de Iudæis.

f Apostatæ sont hi qui recesserunt omnino à fide quam acceperant, & lapsi sunt ad Iudaismum vel Paganismum, vel Mahumeti impietatem, l.4. de Apostat. C. 24 eo. tit. apud Gregorium in Decretalibus.

g l. cœlicolarum, 12. C. de Iudæis, quod & dixit Deus, *qui non est mecum contra me est.*

CAPVT II.

1 Quæ Iudæis & Sarracenis seu Turcis, permissa inter Christianos.
2 Signo externo à Christianis distinguendi & consortio.
3 Et coniugio prohibito.
4 Pœna delinquentium Iudæorum.

Vdæis, quandiu feruntur inter Christianos, permissum fuit suas omnes inter se ferias & festiuitates seruare, iuxta ritum parentum suorum, dummodo viuãt sine contumelia Christianæ fidei. [a] Neque cogendi sunt ad fidem, vt neq; Pagani. [b] Si tamen coacti semel receperint fidem Christianam, coguntur iterum eam seruare, & qui reliquerint pœnis legitimis compelluntur ad eam redire. [c] De Sarracenis qui & Pagani & infideles sunt idem dicendum, si modo non persequãtur Christianos, & velint pati iugum quod imponitur Iudæis, neque quicquam in contumeliam Domini nostri moliantur, & si sustinentur interim dum de sa-

lute

lute eorum proxima speratur, idque sine iniuria, sine etiam vllis sacrificiis impiis illorum idolis & templis.[d]

Hoc tamen eodem tempore, distingui debent Iudæi, Sarraceni, inter Christianos viuẽtes signo externo publice delato in habitu seu ornatu, ne damnatæ commixtionis excessus, per velamen erroris huiusmodi, vlterioris excusationis possint habere diffugium.[e] Non licet etiam Iudæis aut Paganis inter Christianos nouas extruere Synagogas, aut templum.[f] Minusq́, Sarracenis Turcisq́; Mahumeticis, meschitas.[g] Sic tamen huiusmodi infideles sub spe conuersionis ad Christum inter Christianos aliquando sustinentur, vt inhibitum sit Christianis cũ Iudæis habitare, mãducare, bibere, lauari, aut ab illis medicamẽtum accipere: quod si quisquam aliter fecerit, si clericus sit, deponẽdus erit, si laicus, excommunicandus.[h] Quamuis aliquando permissum fuerit Christianis cum ethnicis aliisque quàm Iudæis cibum capere.[i]

3 Prohibitum Christianis cum Iudæis, Paganis, aliisq́; infidelibus cõiugium inire.[k] Quinimo inter infideles contractũ, si alter in infidelitate velit remanere, fidelis infidelem debet relinquere, si in contumeliam creatoris esset coniunctio,[l] vnaq́; cum fideli transibunt filij in infidelitate nati minores in fauorem fidei, & à parente infideli separantur: ne eius inuoluantur erroribus.[m] Eadem ratione propemodum prohibitum est cuiuscũq́; generis vel sexus Christianis, famulitio domestico inseruire Iudæis aut Paganis, qui contrà fecerint excommunicationi subiiciuntur.[n] Statutum & ne nutrices Christianæ sint Iudæorum: quod si Iudæi habitas non reliquerint, interdicitur illis omne commercium cum Christianis.[o]

4 Quæ pœna contumacibus Iudæis solet imponi,[p] cùm tamen alioquin, nisi in prohibitis, consortium permittatur illis Christianorum.[q] Multomagis Iudæis, Paganisq́; habere vel emere Christianum manciprũ interdictum est. Quia nefas etiam est, quem Christus redemerit, blasphemum Christi in seruitutis vinculis retinere.[r] Sed grauioribus pœnis, sanguinis proscriptionisq́ue bonorum, Iudæus afficietur, qui ausus fuerit Christianum ad suam religionem pertrahere,[s] vel Christianorum mulieres vel pueros rapere.[t] Et quia Iudæi inimici sunt malitiosissimi crucis & Christi, interdicto fuit generaliter vetitum ne Iudæi ostia vel fenestras domorum in die sanctæ Parasceues Paschæ aperiant, & cautum vt elaudant tota die,[u] nẽue in publicum prodeant, ne audeant illudere Dominicæ passioni.[x]

SCHOLIA.

a c. etsi Iudæos, 13. de Iudæis, & c sicut Iudæi, 9. eo. tit. ca. 1. qui Syncera, 45. dist dummodo sine contẽptu Christianæ religionis ritus seruos colant, nã ita facere prohibentur l Iudæos, quosdam, 11. & l die Sabbatho, 12. C. de Iudęis, l. Christianis, 6. C. de Paganis. Permissum fuerat Iudæis, legibus Romanis, filios tantùm suos circũcidere, non alios non suæ superstitionis: alioquin si fecissent, pœna castrantis puniebantur l circũcidere, 11. ad Leg. Corn. de Sicar. in P. lib 48. tit. 8. & perpetuo exilio cum bonorum proscriptione, l. Iudæi, 16. de Iudæis. C. imponitur & eis alia pœna à canone, in ca. nulla 14. §. si qui 54. distinct. fuit permissum etiam aliquando sub Clemente 4. Pontifice, Sarracenis, sub legibus in Italia viuere à Carolo rege Hierosolymorum fratre Diui Ludouici, vt scribit Platina in vita eius Clementis.

b c. sicut Iudęi 9. de Iudæis, Theodoricus Rex Iudęis, apud Cassiodorum lib. 2. Variarum, episto 27. permittens reficere templum, *damus*, inquit, *si quidem permissum: sed errantium votum laudabiliter improbamus, Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur vt credat inuitus.* Et rursum apud eundem lib 10. variarum, epistola 26. Theobaldus rex Iustiniano Imperatori scribens, *cùm diuinitas*, inquit, *patiatur multas religiones esse: nos vnam nõ audemus imponere: retinemus enim legisse voluntariè sacrificãdum esse Domino, non cuiusquam cogentis imperio* Et Tertullianus, ad scapulam, *non est*, inquit, *religionis, cogere religionem, quæ sponte suscipi debet, non vi.* Consentit Clemens Romanus in initio libri 9 recognitionũ ad Iacobum fratrem Domini. Et D. Bernardus in Cantica, Sermone 66 *fides*, inquit, *suadenda non imponenda.* De facto tamen contigisse aliter aliquando legimus, & principes coëgisse Iudæos commorantes in regnis vel ditionibus suis, fidem & Baptismum suscipere. Sicut Paulus Diaconus lib 23 refert, quod Thesias Arabum dux Iudæos & Christianos ad Menzerisandum, idest ad Characterem Mahumetis accipiendum, compulerit. Et Heraclius etiam Heraclẽtæ filius, imperator, Iudæos inuitos ad Baptismum compulit, vt in epitome vitarum Cæsarum post Aurelium victorem habetur in eius vita, extat tamen Heraclij 2. constitutio, libro 1 iuris Orientalis, qua omnes Hebræos Hierosolymis expulit, & cauit ne intra tertiũ miliare accedere liceret. Extat & in eodem lib. 1. Iuris Orientalis, alia cõstitutio Leonis Iconomachi Orientis Imperatoris, quam anno sexto Imperij, Hebræos ac Montanos ad baptismum adegit. Sisebutus quoque Rex Hispaniarum, coëgit Iudæos ad nonaginta milia, ad baptismum venire, capit. de Iudæis, 45. distinct. vel regno suo excedere, idque regni sui anno 4 & Heraclij 5. vt scribũt Isidorus in Etymo. Et Ado. Quod posteà dicitur æmulatus Dagobertus Francorum Rex, vt scribũt vasęus, & Paulus Aemilius, Ammonius lib. 4. Historiæ Francicæ, c. 21. Hoc autem cum quadam causa factum ab vtrisque putatur ferè eodem tempore. Eoque vt scribit Blondus lib. 9 decadis 1. & Paulus Aemilius in 1 quidam Astrologus prædixerat à circuncisis vastandum imperium. sub. annum quoque 1295. iam tertio Iudæi in tota Francia spoliati & exacti sunt, hancque expulsionem ipsi appellant כלה quod ea contigerit 55. anno post quintum mundi conditi millenarium, & aliquando vocant כלך kalo. quòd anno 36. post illam Philippi Augusti exactionem, quæ incurrit in annum 1190, pulsi tunc Iudæi migrarunt in Germaniam: vnde & Iudæos Germanos esse de radice seu trunco Francorum, scribit Rabinus Elias in Tiibi in radice כרבז karbatz. Extat & alia Nouella 55. Leonis Imperatoris Philosophi, vt Iudæi secundum ritus Christianismi viuant: per quam emendauit titulum Codicis Iustiniani, de Iudæis, & No-

cap iuuenis,cap.ſponſam,de ſponſalib.

b l.infans, 2.ad legem Cornel. de Sic.lib 48. P.ti.8. l pen in fine de fideicommiſſar.libert.

e tit.de delict pueror.lib 5.tit 33.l.aut facta,16.§.perſona,de pœnis P lib.48.P.tit.19.l.7. C.eod tit l.t. §. impubes,& l excipiuntur,ad Senatuſconſ.Syllania. pueri infra 14.annum, cano pueri. 120. & ibi gloſſ. 1.q 1.c.indecorum.de ætate & qual.

d can.pueri cauſa 22.q quinta.

e c.qui generali,in fine,de procur.in Sex l.1.§.initiũ, de poſtula.in P.

f d.c pueri, 120.1.q 1.Clem. generalem, de Ætat.& qualita.

g toto c cum in cunctis, de Electio.nos in beneficiis & in ſuperiori libro dum de beneficiis agimus ti.27. c.17.& in Præludiis optimi iuriſiur.iã explicauimus

DE DIVISIONE PERSONARVM, EX STATV NATIVITATIS ET CIVILIS ADIECTIONIS TITVLVS III.

a Huc referri poſſunt tituli.Qui filij ſunt legitimi lib.4 Decretal tit.17.de Naturalib. liberis & matribus eorum, & ex quibus cauſis iuſti efficiuntur,lib 5.C.tit.27.Quibus modis naturales efficiantur ſui, & de eorum ex teſtamento ſiue ab inteſt.ſucceſſione Nouella 89. Quib. modis naturales efficiantur legitimi & ſupra illos modos 74.Nouella de filiis ante inſtrumenta dotalia natis, nouella 19.De cognatione legali, lib.4.Decr tit.12.de adoptionibus lib.1 Inſtitutio Iuſti tit 1 .& 1.P.tit.7.& lib.8. C.titu.48. De patria poteſtate in Inſtitut.Iuſtinia lib.1. tit.9 & tit.8.C lib 47.De cognatione Spirituali lib.4.Decretalium tit.11.& lib 4 Sexti.tit.3.

CAP. I.

1 Generatio quidem omnibus naturalis & vna eſt, vt maſculi & fœminæ coniunctio: at inter homines,non omnis cõiunctio permiſſa,ſed tantum quæ eſt matrimonij:[a] quæ cum ratione conueniente naturæ humanæ,legitima dicitur.[b] aliæ illegitimæ habitæ. Quare & ex modo coniunctionis licito, nati & ex approbato matrimonio filij [c] dicuntur legitimi & naturales.& liberi:[d]

2 Ex alia verò illegitima coniunctione generati,illegitimi.[e] Quorum & plures ſunt ſpecies naturales tantùm,ſpurij,adulterini, inceſtuoſi,nefarij,legitimi tantùm,legitimati.

3 Naturales tantum erant qui nati eſſent ex cõcubina quam quis pro vxore quæ tamen legitima non eſſet,habebat, quamque ſi voluiſſet ſine impedimento potuiſſet iuſto matrimonio copulare.

4 Spurij & vulgo concepti dicti ſunt, nati ex meretrice publica, qui patrem certum demonſtrare non poſſunt, vel ſi poſsint, tamen non honeſtè.[g] Manzeres Hębręis, de ſcorto nati.[h] Tales hodie omnes dici poſſunt etiam qui naturales olim dicebantur:quòd concubinatus, qui olim erat iure ciuili permiſſus,[i] hodie iure Pontificio prohibeatur[k], iuxta legem diuinam.[l] vt etiam omnis coniunctio extra coniugalem, illegitima & fornicaria habetur.[m] Illegitimi quoque & ſpurij habentur, qui nati quidem fuerunt ex matrimonio de facto inito, ſed quod fuerit contra publicæ honeſtatis iuſtitiam contractum, vel pręter Eccleſiæ cognitionem. Quare nec ſuccedunt patri tanquam legitimi, ſi pater ſciens impedimentum, matrimonium conſtruxerit.[n] Cõtrà autem ſi parentes contraxerint ignorantes impedimentum,nec accuſatum fuerit matrimonium. Nam ex eo nati legitimi habentur & ad ſucceſsionem parentum idonei.[o] Niſi clandeſtinè contraxerint matrimonium, quo caſu non eſt ignorantiæ excuſatio vt affectatæ,& propter ſuſpicionem fraudis ex contemptu formæ eccleſiaſticæ.[p]

5 Adulterini filij dicuntur,nati ex illicita coniũctione coniugati vel coniugatæ & alterius,vel ex duobus qui habent alios aliâsve ſibi matrimonio iunctos.[q]

6 Inceſtuoſi ſunt,nati ex coniunctione perſonarum, quæ ſe ſanguinis ſeu cognationis vinculo proximè contingunt.[r]

7 Nefarij quaſi non nominandi,qui ex magis illicitâ commixtione naſcuntur.[s]

SCHOLIA.

a l 1.§.ius naturale,de Iuſtit & iur. P.§.1. de iure natura.apud Iuſtinia.ca. ius naturale, 1.diſtinctio §. ſi quis ſanè non habens filios, quib.mod. natura.efficiant.legi.Nouella 74.§ palàm namque,quib mod. natura.effician ſui Nouella 89. & §.idpſum autem à nobis, eodem titulo.

b In brutis maximè coniunctio corporum: in hominibus cõiunctio corporum & animorũ: c.debitum, de Bigamis vt explicatur in finitione matrimonij:& in regula,quòd nuptias non concubitus,ſed conſenſus,facit,l.nuptias, 30.de Regu.iur.in P. 6.nuptias itaque,de Nupt.in Authen.c.cùm locum,de Sponſ. can.ſufficit,ca.matrimonium,13.q.2.

c filium eum definimus, quẽ nuptiæ demonſtrant.l. filium, 6. de his qui ſunt ſui vel alien iur.P.l.quia certa,5.de in ius voca.P.authen.nunc ſoli, C.de natura libe.§.1.de patria poteſta.vide quæ diximus li. 10.Syntagma.iur. vniuer. cap 3 Sic legitimi & naturales dicti filij, nati ex matrimonio vero vel putatiuo,ſiue ab initio ſiue ex poſt facto.ca.1.ex tenore cap.cùm inter,qui filij ſint legit & geniti ex ſoluta & ſoluto,ſi inter illos poſteà ſequatur verũ matrimonium c.tanta,qui filij ſint legi.

d can.fi.12.q.4.

e Illegitimi vno verbo Græcis dicuntur oppoſiti legitimis,Iulius Pollux lib.3 onomaſticon, cap.2. Quintilia. lib. 3. cap 6. Subtiliter tamen ſpècies di-

ſtin-

ſtinguendas eſſe admonet cap niſi cùm pridem,10. §.perſonæ verò irregularitas,de renuntia,lib j. titu. 9 inter nothos,manzeres,naturales,& ſpirius.

f l 1.C de naturalib.liber.cano fina 12. q 4. de his loquitur Nouella, quibus mod. natura. efficianſui. & alia,quibus modis naturaliter efficiantur legitimi.

g l.vulgo concepti, de ſtatu hom. P.§.ſi aduerſus ca. de nup apud Iuſtin

h dicto c.niſi cum pridem,de renuntia. & Exo 2:.dicti Spurij ex ſcriptura antiqua S P.quibus ſignificabantur, ſine patre ἀπάτορες minzarim verò Hebræis, quaſi de alieno ſemine nati.

i vnam namq; olim licuit habere concubinam, toto titulo de concubinis in P.& C.6. ſi vero effuſa côcupiſcentia, quib.mod. natura effician.ſui. Nouella 89.& Nouella 8 c.5.

k can.nemo ſibi blandiatur,& ca. meretrices,32.q.4. can lex,§ adulterium 36.q.1.

l non mœchaberis,Exo.20.diui Matthæi c.5.

m 1 ad Chorinth. capit 7. dicto cano nemo ſibi blandiatur

n c.referente,10.qui filij ſint legitimi.

o c.2.11.c.perlatum,8.c ex tenore,14. qui filij ſint legitimi lib 4.tit.17.

p cap cùm inhibitio, §.1 de Clandeſtina deſponſatio. gloſſ. in dicto capit. referente.facit l. fina. de Rit. nupt.P.

q cap.cùm haberet,de Eo qui duxit in matrimonium, quam prius polluec.per adul. ·.quia vero plurimos, cap.8.Nouella 117.vt liceat matri & auiæ, cano.lex, §.cùm ergo,verſ adulterium,36.q.1.vitia porrò quæ ſolent ineſſe filijs adulterinis,ponuntur in ca. ſi gens duplex,56.diſtinct. & quomodo contrà excuſentur adulterini,traditur in can.naſci, eadem 56.diſt.dicitur & adulterinus filius ſpurius,in c.tanta,6 qui filij ſint legit.

r de inceſtu habetur in l. ſi adulterium cum inceſtu, 38.cum ſuis §.ad leg Iul de adulter.P.titu.de inceſtis nuptiis,C.l inceſtæ nuptiæ,52.cum 4.ſequentib. de ritu nuptia.lib 2 .P.tit.2.& vltrà de perſonis cum quib.committitur inceſtus,in can.de inceſtis & can. nec eam,35 quæſt.4 Rurſus de his qui ex inceſtu naſcuntur, quòdue non habeantur idonei ad ſuccedēdum patribus,nec reputentur filij,in can.1.35.quæſt. 7 authent ex complexu,de Inceſt.nup.C.§ ſi quib. mod.natura efficiant.ſui.Nouella 89

s meminit de his; authentica ex complexu nefario, de inceſtis nupt.C.§.fina.quib. mod naturales efficiant.ſui in authentic. facit l.1.§.1 de concubin.P. & de his ſic Nonius Marcellus ſcribit, *Nefary proprietatem lib.1. de moribus populi Romani patefacit à farre quod adoreum eſt, quo ſcelerati vti non debent: Non triticum ſed farl hoc quoque idem adſignificat, quod indigni ſint qui viuant,nefarij vocantur.* Et alibi nefarium alium ab impio & nocēte dixit, ex auctor. Ciceronis 2 Officiorum,quódque Nefarium & fugiens & religioni contrarium dicat:alios lenius nocentes.Inter nefarios annumeramus genitos ex perſonis Deo côſecratis,puta ex presbyteris, monachis monialibus,& ſimilibus qui vouerint Deo cum religione caſtitatem: de quibus in cap. ad præſentiam in 2 & fere toto titul.de filiis presbyterot. Cautum & in Concilio Toletano,9 cap.10.relatq in canp.3 cùm multæ,15.quæſt.8 vt nati ab epiſcopo vſque ad ſubdiaconum, non ſolum parentibus ſuccedere nequeant, verum etiam in ſeruitutem eius Eccleſiæ, de cuius ſacerdotis vel miniſtri ignominia nati ſunt, iure perenni addicantur Iuſtinian.in Nouella 123,de epiſcopis,§. pen. Raptores, ſolicitatores aut corruptores monialium,capitali pœna affici iubet,Et moniales arctiori vinculo claudi, quæ ſeruatur in Italia ex ſtatutis,vt ſcribit Iulius Clarus lib.5. Sententiarū iuris,§.fornicatio,num.5 ad d.l raptores,C.de Epiſ. & cleri. Apud Romanos Veſtuales inceſtuoſę viuę ſepeliebantur,virgis verberatę:partuſque ex illis exponebatur, quemadmodum dicunt factum de Remo & Romulo natis vel inceſtu Iliæ veſtalis, vide Liuium in 1.& Dionyſium Halicarnaſ ex & alios.

CAPVT II.

1 Eſt alia ſpecies filiorum qui legitimi tantùm dicuntur,[a] quibus lex non natura patrē fecit: eáq; filiatio vel diuina vel ciuilis. Deus omnium creatione pater eſt.[b] item beneficiorum largitione,redemptione,& regeneratione ſpirituali[c] Sſimus Pontifex vicarius Dei ratione fidei & poteſtatis Spiritalis ſibi conceſſæ, pater omnium fidelium eſt,curam paternam ſuſcipiens: ideo omnes Chriſtianos exceptis hæreticis,vocat filios,[d]

2 Conſtituunt & iura Pontificia diſtinctionem cognationémque filiorum legitimorum tantùm duplicem: ſpiritualem, & legalem.[e] Spiritualis rurſum, naſcitur vel ex inſtructione fidei ſeu catechiſmo inter catechizatum & catechizātem[f] vel ex Baptiſmo, inter leuantem de baptiſmo & baptizatum,[g] vel ex confirmationis Sacramento inter confirmantem vel ſponſorem confirmati & confirmatum[h] Ex ſacramento Pœnitentiæ inter confeſſum ſeu pœnitentem, & ſacerdotem qui confeſsionem audiuit & pœnitentiam impoſuit[i].

3 Legalis filiatio à lege ciuili inducta, quæ ex adoptione in locum filij facta procedit.[k] Hæcque duplex,vna eorum qui cùm ſui iuris ſunt, ſe ſubijciunt poteſtati huic legitimæ paternæ,& dicitur arrogatio: Altera,eorum qui adhuc ſunt in patris naturalis poteſtate,quæ dicitur adoptio.[l]

SCHOLIA.

a legitimum à lege approbatū dicitur vel inductum, l.legitima,de pac.P.l.1.de condict ex lege P ita filiorum alij ſecundum legem, alij ſecundum carnem. D.Hieronymus in c.1.diui Matthæi.

b cap.1.& 2.Malachiæ cap.1.de Summa trinitat & ſic nos omnes filij eius per fidem.ad Galat.3.

c diui Iohannis Euangelio.ca 2.ad Titum.3.& cap.1. diui Ioh.*dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*,&c & rurſum adoptio h.c filiorum Dei,ad Roma.c 8.& c.9. & ad Galatas 4 ad Epheſ.1.

d cap quam graue, de crimi. falſ. gloſſ ad cap.dilectis filiis,ad verbum *ſuſpendendum*,de Appellat. Excommunicatus qualis hæreticus, pro mortuo habetur, notatur in cap.grauem,de Sent.excomm.

e Extant duo tituli lib.4. decretalium de Cognatione ſpirituali, titulus 1.& de cognatione legali,ti. 2. & in Sext. & de vtriſque, c.1001, ita diligere,30. quæſt 3.

f cap contracto,5. de cognatio.ſpiritual.c 2.eod.titu. in Sex meminit diuus Paul.ad Galatas.4.*filioli quos iterum parturio,donec formetur in vobis Chriſtus,*

g cap.1.de Cognatio ſpiritual.cap.1.eod.titul in Sex. etiam ſi plures ſint, qui leuent ſeu ſuſcipiant in baptiſmo baptizatum. Nam totidem cēſentur eſſe pa-

in 2. quid inter portentum, ostentum, & monstrum intersit, docet l. ostentum, 38. de Verb. signifi. P.

b dicta l. non sunt liberi, de Statu hominum, Nec qui plures aut pauciores digitos aut membra imperfecta, si modo præcipua humana figura non destituatur ideo minus homo censetur, l idem Offilius, 10. §. sed si signis, de ædilit. edict. lib 21 P. ti. 4. hoc forsan voluit Vlpian. in d l. dicitur, 12. §. fin. de liber. & posth. P. loco filij rumpere testamentum, partum in quo non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen.

c l. qui mortui, 129. de verborum significa abortus vel abactus, partum constituere non videtur, secūdum Paul. Iurisconsult. lib. 4. sententia. titul 9. §. 6. Nonius Marcellus inter aborsum & abortum his verbis distinguit. *Aborsus & abortus varias habent significationes: Aborsus enim ille dicendus est, qui in primis mensibus, cum conceptui exordium factum est. Abortus prope tempus pariendi: tunc enim moritur quod nascitur in plurimis hoc reconditum inuenimus.* Sic & Sextus Pompeius Festus, in j. *abortum grande mulieris, quod non sit tempestiuè ortum* At diuus Augustinus in libro quæstionum, Exodi cap. 8. & li. quæstionum veteris & noui testamenti. q. 23. & in c. Moses 32 quæst. quæst. 2. abortus distinguit in animatum & inanimatum: vt in illo fiat homicidium, in hoc nequaquam, iuxta sententiam Mosis Exo. 21. Eo modo iura distinguunt. In crimine abortionis procuratæ per poculū, l si quis aliquid 38. §. qui abortionis, de pœnis lib. 38. P. titu, 19. vide & l. 8. ad l Cornel. de Sicar. & l. 4. de Extraordinar. criminibus. P.

d dicta l quod dicitur, 12. de liber. & posthum. P. l. 3. C. de Posthumis hæred. instituen. l. posthumus, §. simili modo, de inofficio. testam lib. 5. P. titu 2. l. etiam ea mulier 141. de verbor, signific. Cæsiones dicti Cæso matris vtero editi, vt ait Festus & Plinius lib. 7. capit. 9. qui & narrat tales fuisse Scipionem Africanum Manlium, & Iulium Cæsarem: quamuis aliunde verum non sit eam peperisse, cui mortuæ exsectæ filius educt. est. l. anniculus, 132. §. falsum, de verbor signific.

e l. 3. §. posthumus autem, de iniusto rupto lib. 28. ti. 3. latè sumpta significatione & dicitur posthumus, qui post conditum à patre testamentum natus est, vt notat gloss. ad Rubricam, de posthumis hæredibus instituend. C. & Gloss. in §. posthumi. de hæreditati. quæ ab intesta deferun. apud Iustinia

CAPVT V.

Alia distinctio filiorum ratione potestatis.

EX legitimæ & illegitimæ coniunctionis natiuitate, alia distinctio habetur filiorum: vt quidam dicantur sui hæredes in potestate paterna constituti, ex legitimis nuptiis procreati.[a] alij ab ea potestate liberati,[b] & extranei hæredes: quorum nomine emancipati, & aliorum filij qui sui non sunt, continentur.

SCHOLIA.

a § 1. de patria potestate. § sui, & seq. de hæred quæ ab intesta. deferun. l 4. de his, qui sunt sui vel alien. iur. P. de suo alias disputaui lib. 42. Syntag cap. 15. numero 23. & de potestate, lib 11. cap. 5. adde quod filius ex verbo Græco υἱὸς. Quomodo ex honestate consideretur consensus potestatis patris in nuptiis, vide cap. nostrates. cano. aliter, 30. quæst. 5, & quando in spiritualibus ex necessitate non consideretur cap. fin de Iudic. in Sex. In patris porrò potestate non matris dicitur filius. cap. fina. de conuersio. in fid. l mulierē, C. de adoptio §. fœminæ, eod. titul apud Iustinia. l nulla, de Suis & legit. hæred.

b Sex modos liberari filium à patria potestate tradit Iustinian. in titulo quibus modis ius patriæ potesta. soluit. quibus duos alios addo: primus erit per mortem naturalem patris, §. 1. eod. titu. l. si ita, 15. Quando dies leg ced. P. idipsum per mortem filij, naturalem, l. nepotes, de his qui sunt sui vel alieni iur. 2. per mortem ciuilem vtriusque, §. cùm autem, quib mod. ius patriæ potest. soluitur. l. si qua pœnæ, de His qui sunt sui vel alien. iur. P. 3. seruitute pœnæ, §. pœnæ seruus, quib, mod. ius patr. potest. soluit 4. dignitate maxima patritiatus, §. filiusfamilias, eo. tit. 5. captiuitate, §. si ab hostibus, eod. titu 6 emancipatione, § prætereà, eod. titu. de emancipa. libero. C. 7. in casu authenticæ incestas nuptias, de incestis nuptiis 8. in casu legis si lenones. cap. de episcopali audientia, & in l. fina. C. de spectaculis lib. 11. C.

b in §. cæteri, de hæred. qualitat. & differen. apud Iustinianum.

DE STATV LIBERTATIS ET SECVRITATIS PERSONARVM.

TITVLVS QVARTVS.[a]

a Huc referri possunt tituli plures inter cæteros De coniugio seruorum li. 4. Decretalium titul. 9. de natis ex libero ventre. eod. lib 4. titu. 10. De his qui sunt sui vel alien. iuris. lib. 1. Institutio Iustinia. tit. 8. & lib. 1. P. tit. 16. de serui cognatione lib 3. Institutio. Iustinia lib. 3. tit. 7. de statu liberis lib. 40. tit. 7. de coniugio seruorum. lib. 4. Decretal. tit. 9. De liberali causa lib. 40. titu. 12. P. & li. 7. C. titu. 16. De ingenuis lib. 1. Institu. Iustin de ingenuis & manumissis lib 7. C. tit. 17. De libertinis lib. 1. Institut. Iustin. tit 5. & lib. 10. C. titu 56. de manumissionibus lib. 40 P. ti. 1. de manumissionibus quæ seruis ab vniuersitatem pertinentibus imponuntur. lib. 40. P. tit 3 De manumissis testamento lib 40. P. tit. 4 De manumissis vindicta eod. lib. 40. P tit 2. Quæ & à quibus manumissi liberi non fiant & ad legem Æliam Sentiam lib. 40. P ti. 9. & tituli libri 7. C vsque ad titulū 19. de seruis coniugibus si alter illarum libertate tenetur. Nouella Leonis 9 de seruo qui ignorāte domino monachismū suscepit. Nouel. Leonis 10. De seruo qui inscio domino episcopus factus est Nouel. Leo 11. De seruis non ordinandis & eorū manumissionibus lib. 1. Decretal. tit. 8.

1 *Duplex libertas & seruitus.*
2 *Et origo corporalis.*
3 *quidve libertus.*
4 *Ingenuus.*

CAPVT I.

1 IVra diuina & pontificia meminerunt de duplici libertate, Spiritali[a] & corporali.[b] pariter de duplici seruitute, Spiritali[c] & corporali bona & mala. de corporali libertate & seruitute hic potissimum agemus.

2 Iure naturali omnes homines liberi nascuntur: Iuregentium seruitus libertatem inuasit, vt & posteà inde nata, manumissio, Et cùm vno naturali nomine omnes homines appellarentur, iure gentium tria hominum genera esse cœperunt, Liberi, & his contrarium Serui, & tertium genus Liberti, id est qui desierant esse serui[d].

3 Libertas, status est liberorum, nempe[e], naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibeatur[f].

4 Ingenuus est, qui statim vt natus est, liber est:[g]

SCHOLIA.

a ad libertatem animi pertinet, liberũ arbitrium, de quo Genes. 4. versi. 6. Deutero. 30 versu 9. Iosue 24. vers. 24. Ecclesiastici. c. 15. ver. 18. Sed & vera libertas vbi spiritus Dei est. can. 2. duæ sunt, 19. q. 2. & 2. ad Corinth 3. versu 17. & quos filius Dei liberat, verè liberi, Diui Iohannis Euangelio cap. 8. vers 36. neque tamen hæc libertas danda est in occasionem carnis, sed per charitatem seruiendum inuicem. ad Gal. 5 versi 13. 1. Petri j. vers. 10.

b titulo de seruis non ordinandis

c de seruitute mala spititali & peccati à qua nos redemit Dominus, in can. cùm redemptor 12. quæst. 2. omnis qui facit peccatum seruus est peccati Diui Ioha. cap. 8. vers 34. Ab ea seruitute liberati, dicuntur rursum seruire iustitiæ, ad Roma. 6. vers. 18, nostri enim non sumus, sed Dei, redempti pretio magno sanguinis Domini nostri IESV CHRISTI. 1. ad Corinth. cap. 19. sic scriptum de illa bona seruitute & salutari, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Deuteron 6. Principes & prælati Deo seruiunt bene viuendo, & fideliter subditos regendo can. si Ecclesia, 1. q. 4.

d hæc omnia ex Vlpiano in l. manumissiones, 4 de Iustit. & iur. lib. 1. P tit. 1. Caius iurisconsultus, duo tantum membra facit huius diuisionis, in l. 3 de Stat. hominum, in P. liberorum & seruorũ, tertium namque & hinc prouenit, libertorum, idipsum & sequutus Iustinia. in. §1. de iure personarum. Medium tamen statum habefit inter liberos & seruos, statuliberi, qui ad tempus serui, coditione verò liberi sunt, l. statuliber, & toto titu. de statuliber. vide quæ diximus de diuisione in liberos & seruos. lib 14. Syntagma. iur. cap 1.

e §. libertas, de iure personar. apod Iustin. l. 4, de Stat. homi. in P. hanc finitionem explicat in paradoxis Aristoteles, 6. Politicor.

f vis est impedimentum causæ fortioris, item & lex: verum in facto, vis interdum iusta interdũ iniusta, l. 3 quod metus causa lib. 4. P. titul. 1. vis maioris rei impetus, qui repeti non potest. l. 1 eod. titul. quod metus caus. leges quoque inferioribus & subditis imponunt necessitatem obediendi, l 2. de legib. P. l. leges sacratissimæ, & l. leges vt generales, C. eod tit. l. nemo potest, de legat. 1. cap. 1. de Constitutio. Et impossibilia facto existimantur quæ iura bonique mores fieri prohibẽt. l filius qui in potestate, de conditio. institutio. P. cap fina. de pact. legis virtus, imperare, vetare, dict. l. legis virtus, 7 de legib P. Cæterùm quamquam lex imperet, nihilominus perfecta bonique libertas sub ea est, dum per legem mala indicata fugimus, & virtuti subiicimur, vt vera libertas, non seruire vitiis quod & dicet Cicero in 5. Paradoxo, Plato 3 de legib. vide & cano. 38. displicet, 23. q. 4.

g §. 3 de ingenuis apud Iustinia. ex matre libera, l. & seruorum, 5 de statu hominum cap fin. de seruis non ordinan & eorum manumissione, lib. 1. tit 18 cap. vnico de nat. ex libero ventre lib. 3. titu. 10. l. partum, C. de rei vendica l. placuit de liberali causa, P. Interdum tamen ex conditione regionis, sequitur etiam statum patris filius, vt in cap 3. de coniugio seruor.

CAP. VI.

1 *De seruitute.*
2 *Seruis.*
3 *Manumissione.*
4 *& libertis.*

1 SEruitus est[a] constitutio iurisgentium, qua quis contra naturam, dominio[b] alterius subiicitur.

2 Serui aut nascuntur, aut fiunt.[c] Nascuntur ex ancillis nostris,[d] fiunt, aut iuregentium, id est ex captiuitate.[d] aut iure ciuili, cùm liber homo maior viginti annis, ad pretium participandum se venundari passus est.[f] fit & seruus capientis, constitutione canonica, Christianus qui arma & operam naualem ad impugnandos Christianos Turcis subministrat.[g] sed & ex ministris sanctificatis Ecclesiæ, nati, Ecclesiæ serui fiunt.[h]

3 Manumissio est de manu seu potestate dominica, liberatio, id est, datio libertatis.[i]

4 Libertus seu libertinus est qui à seruitute liberatus fuit.[k] qui aliquando & ingenuus in iure Pontificio dicitur: propriè tamen libertus ab ingenuo separatur.[m] libertas ex naturali iure est.[n] seruitus vero iuris gentium:[o] Item & eius beneficium, manumissio quod secutum est seruitutẽ.[p]

SCHOLIA.

a l libertas, 4. §. seruitus, de statu homi §. seruitus autem, de iure persona apod, Iustinia.

b vide tamen Aristotel. li. 1 Politicon, c. 3. & 4 & quæ nos diximus lib. 4. Syntag. iuris c 1 num 8 quosdam esse seruos natura, quosdam lege. &c.

c § serui autem, de iure person apud Iusti. & l & seruorum, § serui autem, de Statu homin. P eadem fere refert Dionysius Haly. in fine 4. de Antiquit Ro.

d in proximè citatis iuribus, vernæ dicũtur nati ex ancillis nostris, vide l Titiæ 36. de lega. 1. Sextum Põpeium lib 19. & Nonium Marcellum.

e a Seruando ita serui, quia imperatores captiuos seruare,

uare, nec occidere solerent, sed venundare. §. serui autem ex eo, de iure personar. l seruorum 239. § seruorum de Verbo. significa. Augustinus lib. 19. de ciuita. Agamemnon apud Senecam, in Troade ait, seuitiam in captiuos esse contra honestatem naturalé. Apud Sauromatas, vt ait Lucianus, moris fuit hostem captum seruare, nec licuisse cum occidere qui clamasset Zirimiquæ vox erat sede détes, vt illa Homerica ζωγρεῖ, hoc est viuũ me cape. Mancipia dicebantur etiam serui, quia manu caperentur ab hostibus, teste Varrone de lingua Latina. Macrob. lib 3. Saturnalio c. 7. §. serui autem de iure persona, dicuntur & mancipia idest manui & potestati suppositi, dicta, l manumissiones, 4. de iustitia & iure. iuris quoque gentium generaliter censetur, vt capta in bello capientium fiant §. item ea quæ ab hostibus capimus, de reru diuis. l naturalem, 5. § fi. de acquiren rerum dominio. lib. 41. P. tit 1. l. transfugam, 51 §. fin. eo. tit & proinde serui fiunt capientium in bello capti. l. adeo quidem, 17 de acquiren. rerum domi. P quod & sua sententia firmauit Cyrus rex apud Xenophontem lib 3. Cyripædiæ,

f vide l. homo liber, 21. de Stat. homi. P. concurrunt porrò hæc antequam valeat venditio liberi hominis, primùm vt qui se vendi patitur, sit maior annis viginti, l. si ministerium, de libera. causa C. 2. vt in pretio participet, l non ideo. C. eo. tit. 3. vt qui emit conditionem venditi liberam ignoret, l. liberis, §. siquis sciens, de libera. causa. P. 4. vt is qui védi se patitur sciat suam conditionem liberam, vt ex Prædictis patet.

g c. in quorundam, 6. & cap. ad liberandam, 17. de Iudæis, lib 5 tit. 6.

h can. 1. cùm mulier, 15. quæst. 8.

i l. manumissio. 4 de iustit. & iur.

k l libertum, 6. de Statu homi. P. §. 1. de libertinis apud Iustin. liberti propriè ipsi, qui manumissi sunt, libertini verò ex manumissis nati, vide Vlpia. in l. fi. si libertus ingenuus esse dicatur. P libertinorum olim conditiones tres, vna eorum qui deditij: altera, eorum qui Latini: Tertia, eorum qui ciues Romani dicebantur, quæ tandem ad speciem Romanorum ciuium redactæ fuerunt, sublatis nudis nominibus & differentiis, vt liquet ex titulis Codicis, de Latina libertate tollenda, lib. 7. tit. 6. & de deditia liberta tollen eo. lib. tit. 5.

l c. 1. de seruis non ordinan. lib. 1. tit. 18.

m ca. 65. liberti Ecclesiæ quia nunquam, 12. q. 2.

n ca. 7. ius naturale, 1. dist. ca. cùm redemptore, 12. q. 2. l manumissiones, 4. de inst. & iur. §. 1. de libertinis.

o Iurisgentium seruitus, ca. 9. Ius gentium, 1. dist. maximè approbatione, nam posset & dari origo à vetio Chami, ob quod ei suisque imposita à patre Noacho quem irriserat, Ge. 9. vers. 24. ca. sexta die, 35. distinct.

p dicta l. 4. de Iustitia & iure, P. & §. 1. de libertinis.

CAPVT III.

1 *Serui & liberti etiam in iure Diuino & Pontificio considerati.*

2 *De iure patronatus libertorũ Ecclesiæ singularia.*

1 DE seruis & libertis tractat ius Pontificium, & Diuinum etiam, vt & ciuile, & de manumissione. [a] Nec omnino ius Diuinum seruitutem personarum improbauit, aut non eripuit Dominis; [b] verùm nõ ita simpliciter Diuino & Pontificio iure serui pro nullis habentur, vt iure ciuili, [c] Nam sicut in IESV CHRISTO, neque seruus neque liber, à sacramentis Ecclesiæ remouetur, [d] ita neque inter seruos matrimonia Christiana prohibentur. [e] Ordinari tamen sine consensu Domini seruus prohibetur, ne prætextu obsequij Ecclesiastici, Domini priuentur eorum ministerio. [f] Quod & de libertis aliquando placuit. [g] Conseruari enim intra volunt Dominicum ius in seruos, [h] nisi siquando Iudæus aut hæreticus voluerint Christianum mancipium habere, quo casu libertate donant. [i] Serui quoque Ecclesiæ aliquando eximuntur à seruitutis iugo, si obsequio Dei seruire legitime posse, fuerint comperti, [k] verùm manumitti anteà ab episcopis propriis debent, [l] neque eorum successores poterunt de illis factas reuocare manumissiones. [m] Maximè si de benemeritis fiant, [n] ita tamen manumisio fieri debet, vt manumissi perpetuò Ecclesiam sibi patronam agnoscant, [o] & reuerentiam singulis eius Ecclesiæ clericis vt vniuersis, non vt singulis exhibeant. [p]

2 Ius libertorum Ecclesiæ est, vt serui manumissi & clericali ordini obligati, manumittenti Ecclesiæ teneantur dum vixerint impendere famulatum in obsequiis diuinorum, neque possint se ad aliam Ecclesiam transferre, nisi manumissi fuerint absolutè. [q] Singularia namque iura patronatus Ecclesię sunt, extra communes regulas priuatorũ in libertos, veluti primùm, quod propter operas non præstitas reuocantur liberti Ecclesiæ in seruitutem: [r] aliud tamen in liberto priuati, [b] Secundò, quòd filij, libertorum Ecclesiasticorũ sint obnoxij Ecclesiæ Patronatæ, [s] quod aliter statuitur in filiis libertorum priuatorum. [t] Quamobrem liberti Ecclesiæ, ne longinquitate obscurarent conditionem originis, tenebantur scribere tempore manumissionis profesionẽ, se esse de familia Ecclesiæ, & nunquam se ab eius obsequio recessuras: [x] & posteri eorum, mortuis prælatis Ecclesiæ, successoribus eandem professionem renouabant. [x] Hodie tantum clementia Ecclesiæ inualuit & aucta est, vt vix nec Ecclesia nec Christiani possideant aut habeant seruos Christianos eius iuris cuius erant serui antiquorum. [z]

SCHOLIA.

a vt in titulo, de seruo non ordinando, lib. 1. Decretalium tit. 18. titulo, de coniugio seruorum, lib. 4 tit. de natis ex libero ventre, lib. 4. tit 40.

vt ad Ephesios c. 6. versu 5. *Serui obedite per omnia Dominis carnalibus*, &c. 1. ad Titum 6. vers. 1. & 1. Petri 2. vers. 18. & Ecclesiastici c. 33. vers. 25. cum simili. habuit Ecclesia seruos c. 3. de seruis non ordiná. extat & in Synodo Gangrena decretum vetustissimum aduersus eos qui prætextu Euangelicę doctrinæ iactabant, omnes seruos esse debere liberos: Theodoretus Cyrenensis lib. 7 de prouidẽtia, quoque, seruitutem & herilem potestatem, ad vitæ humanæ vsum constitutas fuisse docet. Iussit & Diuus Paulus Dominos, vt quod æquum & iustum est, seruis præstent ad Collossens. 4.

c l. quod attinet, 33 de regul. iur. in P. l. in personam, 23. l. in omnibus officiis, 135. eo. tit. de reg. iur. l. cum

prætor, §. final. de iudic. P & alibi seruitutem ferè mortalitati comparamus, l, seruitutem, 209. de regul. iur. Pandect.
d c. 1 de coniugio seruor lib 4. tit. 9. ad Gala. 3. c. omnis vtriusque sexus, de pœn. & remiss. nulla etiam distinctio, quod pertinet ad Dei cultum, liberorum & seruorum. Nouella. 5. Iustinia.
e dicto c. 1 de coniugio seruor. valet & matrimoniū inter liberam & ancillam, si scientes conditionem contrahunt ca. siquis ingenuus, 29. di l. c. 2. de coniugio seruor. contra si ignorent, c. fin. eo tit. quāuis iura ciuilia, inter seruos non admittant, sed tantùm contubernium. l. liberorum, 220. de Verbo. signif. l cum ancillis, 1. de incest. nup. C. Nouella. 22. c. 10. l. 3. C soluto matrimo.
f c consuluit, & toto titulo, de seruis non ordinan. ex Concilio Lateranensi sub Alexan. 3. parte 26. c. 19. idem in ca 12 generalis & distinctio, in ca. 19. si seruus, 54 distinct.
g canon. final. 54. distinctione.
h vt l 2. de his qui sunt sui vel alieni iur. ca 12. generalis, 54. dist. c 2. §. fin. de seruis non ordinan. Ideo si seruus fugerit à Domino antequam tractetur de eius statu remittitur cognitio fugæ tractanda ad iudicem loci, à quo fugit. l. 1. C. vbi causa status agi debeat Si verò fuerit in possessione libertatis, eoram eo iudice vbi est, conuenitur l 3. C. vbi causa status Si non est fugitiuus & velit proclamare ad libertatem, sequitur forum Domini l. 4 eo. titul. verùm si dubium sit, an fugitiuus vel non fuerit, tractabitur ea causa, & finietur ante causam status. l. liberis, §. sicut & aliæ, & l. igitur, §. potest, de libera. causa Pandect.
i etiam nullo pretio restituto, dicto ca. generalis, 12 §. si vbi & glossa finalis distinguit, & ca 13 mancipia Christiana, can. fraternitatem, 15. & ca. 18. præsenti consilio 54. dist l. vnic. ne Christia. mancip. hæreticus vel Iudæus vel paganus habeat, lib. 1. C. tit 10. l. Deo nobis, § fio. C. de episco. & cleri. Ratio vna apponitur, in dicto ca. mancipia. ne religio à Iudæis subdito polluatur. Aliá cum simul h. pothesi in c. 1. de Iudæis, lib. 5. tit 6 quod nefas sit, quem Christus redemerit, Blasphemum Christi in seruitutis vinculis retinere. prohibitum & Samaritanis, mancipium Christianum habere, §. porrò, Nouella. 144. sic Samaritanus Christianus factus, liber fit, in § penul. dictæ Nouellæ 144.
k ca. 3 multos de Ecclesia, 4 distinct.
l ca. admittūtur, 21 § de seruis, & ca. 22. abbati, 54 dist.
m ca. siquos, causa duodecima, quæst. 2.
n in dicto ca. siquos, alioquin sine causa prælati manumittere non possunt seruos Ecclesiarum, & manumissos successores reuocāt, ca. etsi illi, qui nulla, 39. 12 q. 2. argumentum ca. si sacerdos, 16. q. c 2. de precario. aut sine causa manumittens alium similem restituet Ecclesiæ, vel reuocatur manomissus, nisi post decem annos post manomissionem, seruus fuerit in libertate sine controuersia, l si cum fideicommissa, §. Aristo, qui & à quibus manumissi liberi non fiant, Pandect.
o ca. episcopus, qui mancipium, 12. quæst. 2.
p dicto can. episcopus qui, § si verò.
q c. eo libentius, 6. de seruis non ordinan quemadmodum & qui manumittitur à laico, qui eum fecit ordinari in presbyterum; tenetur Domino suo canonicas horas psallere, c. nullus, 4. de seruis non ordinan. vbi glossa ponderanda venit, pro degradàndo eo qui horas dicere recusat; si promiserit, & de reuocatione in seruitutem liberti Ecclesiastici, qui Ecclesiæ seruire noo vult, vide cano Diaconi 35. & cano. octaua discussio, 12. quæst. 2.
r dicto ca diaconi, ca. liberti, 61. & seq. 12. q. 2 ca. qui ex famulis 54. distinct.
s l. solo obsequij, de libera. cau. P.
t can. de libertis, & can. liberti Ecclesiæ, 65. vbi ratio, quòd nunquam moriatur Ecclesia, 2. quæst. 2.
v l. 1. & 2. de libertis & eorum liber. C.
u ca de libertis 63. § ne verò, can. longinquitate 64. can 12. q. 2.
y dicto ca longinquitate, 12. q. 2. ex Concilio Toleta. 4. cap 69. & Concil. Toleta. 6. c. 9.
z Hæc Clementia ad pietatem pertinet, cuius opus dicitur libertatis donatio, tit. 1. §. si de communi seruo manumisso Barthol. ad l proximè de his quæ in testamento delentur & ad l si vnus C de test. Et opus Ecclesiæ dicitur tueri libertates, ca. libertos, 7. & sequenti, liberti, 87. distin. & c. vni. de natis ex libero ventre. fideles serui in Christo socij Dominorū sunt participes eiusdem salutis & mysteriorum, in 1 epistola D. Ioan. c. 1. ratione & corporis fratres, & ex eadem propagatione carnis, ca ad mensam, 11. q 3. Seruorum & Dominorū vnus est Dominus & Iudex in cœlis Deus, D Paulus ad Ephes. c. 6. versu 9. non est seruus, non liber apud Dñm, ad Colos 3. vers. 11. qui in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini, similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi ad Cor. c. 7 vers. 21. & 22 rursum 1. ad Tim c. 6 vers. 1. *qui fideles habent Dominos, non contemnant quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti*, facit Eccl. c. 7 vers. 23. *Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua non defraudes illum in libertate, nec inopem derelinquas etiam.* Nec conuenit Christianis inferiores esse vel Ethnicos, qui conditionis suæ humanæ communis memores, noluerunt habere seruos: cuiusmodi fuerunt Indi, Locri, Phocenses, aliique populi, vt Tholosani, Byturiges de quibus nos abunde lib. 14. Syntag. iur. capit. 1.

DE PAGANIS [a] IUDÆIS ET AGARENIS. [b]

TITULUS QUINTUS.

a agitur de illis lib. 1. C. tit 14. de paganis & sacrificiis eorum.
b agitur titul. 6 lib. 1. C de Iudæis, & tit 9. l 12. de Cœlicolis, de Iudæis & Sarracenis & eorum seruis lib 5. Decr. tit. 6. lib 5. Sexti. tit. 2. & lib. 5. Clement. tit. 3. ca. eos, 1. q. 1. & alibi, in Extrauagantibus Ioannis 22. & in communibus lib. 5 Ne Christianum mancipium, hæreticus vel Iudæus vel Paganus habeat vel circumcidat lib. 1. C. tit o de Samaritis Nouella Iustinia. 129. & alia 144. quæ est Iustini de Samaritis vt liceat Hebræis secundum traditam legem, sacras scripturas Latinè vel Græcè vel alia lingua legere: & vt de locis suis expellantur non credētes iudicium vel resurrectionem, aut dicentes Angelos non subsistere creaturam Dei, Nouella Iustinia. 146. vt non liberètur Iudæi Samaritani & hæretici per causam religionis & cultus sui à curiali fortuna &c. Nouella Iusti. 41. vt Iudæi secundum Christianissimi ritum viuant, Leonis Nouella 55. de Iudæis constitutio, 3. Heraclij lib. 1. iuris Orientalis Bonæfidij. de Hebræis & montanis Leonis Iconomachi apud eundem Bonæfidium, & constitut. 14. Manuelis Comnenoi de foro Iudæorum.

CAPVT I.

Diuisio personarum Ratione religionis.

Ratione religionis diuidemus iterum personas in infideles qui fidē Christianam non habent, & fideles seu Christianos qui habent, de infidelibus prius, dehinc de Christianis agemus, Deo iuuante. inter infideles, & non Christianos annumerantur Pagani,[a] seu gentiles,[b] aut Ethnici,[b] Iudæi,[c] Turcæ,[d] seu Sarraceni,[e] Apostatæ à fide.[f] Certum est enim quicquid à fide Christiana discrepat, legi Christianæ esse contrarium.[g]

SCHOLIA.

a Pagani dicuntur infideles, & extra Ecclesiam positi Idololatræ, c. quam sit laudabile, o. de Iud is, qui legibus canonicis seu Ecclesiasticis non ligantur c. gaudemus, de diuortiis, lib 4. titul. 19. quamuis indirectè subiciantur, c. post miserabilem, & c. quanto, de vsur c. etsi Iudæis, de Iudæis. Paganus à pago pagus ἀπὸ τῶν πηγῶν, à fontibus, circa quos Rustici cogunt vicos & villas: vnde Paganus pro ign. to, & amusi & rustico: quare & se semip ganũ nominat Persius in principio suæ Poëseos, vide quæ nos diximus lib. 19. Syntag iur. c 1. Cicero in plebe Romana paganos & montanos nominat Paganorum nomine Iurisconsulti fere semper intelligunt ignobiles, non milites, quos illis opponunt. l. ius nostrũ, 7. de reg. iur. Pan. l. si ignorans, Locati. .Item apud Cæsares & apud iuris Pontificij authores, Paganus pro alieno à fide Christiana, qui colit idola ponitur, vt tit. C ne Christianum mancipium hæreticus, vel Iudæus, vel Paganus habeat vel possideat, & titulo, de Paganis & sacrificiis eorum. C. Optatus Mileuitanus hos dicet Paganos vt alienos à ciuitate Dei, & in pagis extra eam ciuitatem viuentes.

b gentiles & Ethnici, pro eodem ac Pagani, pro idololatris ἔθνος gentem significat inde ἐθνικός, Hebræis גוי goi, gentilis, Hieronymus opponit Ethnicum Christiano contra Iouinianum, dum ait, *etsi ducendæ essent vxores, Christianos tantùm accipi iuberet an Ethnicas?* Extra populum electum, reliquas nationes tanquam à salute alienas & infideles, gẽtes vocauit sacra scriptura, monuitq́; populum, vt Idololatras vitare. Deut. 7. D. Matthæi. c. 15. donec Deus & eas vocauit ad cognitantionem veritatis, & ad conuersionem ab infidelitate, Esa. 2. & c 66. Actor. 1. & 18. ad Rom. 15. ad Gal. 1. & 1. ad Timotheum 2 cum similibus vocati & aliquando Græci pagani, vt in Ecloga Basilicorum lib 1. tit. περὶ ἑλλήνων.

c Iudæi, vniuersi qui fidem Messiæ habuerunt venturi, & verum Deum coluerunt dicti sunt: quanquam nomen ab vno tantùm filiorum Iacob, primogenito nempe à Iuda habuerint, ex cuius genere Christus natus est, vt docet D. Augustinus: ab illis Palæstinæ regio in Syria dicta Iudæa, vbi habitarunt: à qua tamen hodie exules & vagi per vniuersum mundum dispersi sunt, dicti & Israëlitæ à Iacobo duodecim Patriarcharum patre, qui à Deo Israël nominatus est, Gene 32. dicti & Hebræi, ab Heber abnepote Sem filij Noachi benedicti, in cuius domo fertur conseruata lingua prima & cognitio veri Dei, in diuisione linguarum Genes. 10. & c 11. vt habetur & libro Seder Gnolá, Hebræorum, c 2. vide & Suidam in verbo Hebræi, ad Iudæos. nomine ad Hebræos, scripsit epistolam D. Paulus, extat & Nouella, vt liceat Hebræis secundum traditam legem sacras scripturas Latinè vel Græcè, vel alia lingua legere, Nouell. 136. Tertullianus lib 8. Apologet. *Hebræi* inquit, *retro, qui nunc vocãtur & Iudæi.* Hebræi in ca. 12 sæpe malorum consortia, .. q. 1. Manethon etiam, apud Iosephum scribit, Hycsos, [illegible] vel [illegible], hyocusos, vt scribit Eusebius 10. præparationis Euangelicæ vocatos, quod sacra Ægyptiorum lingua, reges, pastores, significat. pro quo facit c. 46. Gen. forsan ideo apud Gallos Iudæi vocantur *Iuifs* apud nos tectosages *Iosieus*. Scribit & Artapanus apud eundem 9 præparationis, dictos fuisse ἑρμιοὺθ Hermiuth. hæc gens ab initio fuit populus peculiaris Dei veri, qui etiam ei mysteria sui cultus & futuri Messiæ aduentum, propalauit. Et Eusebius lib 9. & 10 præparationis Euangelicæ, & Porphyrius Iudæos dixerunt natura philosophos, vt scribit Paulus Israëlita ad præcepta Iudæorum, in præfatione: vbi etiam refert Megasthenis eandẽ sententiam, & Platonis opinionem .volumine de bono. Dio quoque Cassius, lib. 37. scribit, omnes qui ritum Iudæorum seruassent, Iudæi nomine appellatos etiam alienigenos, quare autem, se ignorare. Hosque multum Romæ & alibi multiplicatos, legũ potestatem vicisse: vnum Deum coluisse: nullum. simulachrum in templo habuisse: fuerũt ita ritus Iudæorum pluribus in locis obseruati, etiam inter non Iudæos, veluti circuncisio signaculum repromissionis & fidei Messiæ, Geneseos c 17. vers 9. & seq. Leuit. 12. vers. 3. Iudith 14 vers 3. Lucæ 1. & 2. Actorum 7 vers 8. vsitata apud Colchos, Ægyptios, Æthiopas, quos Syri, Phœnices qui sunt in Palæstina docuerant, vt author Herodotus in 2 fuerint in summa ab initio venerabiles Iudæi & celebres vbique terrarum ante aduentum Christi. Postquam autem malitia propria & inuidia obcęcati, Dominũ nostrum IESVM CHRISTVM, verum in lege illorum etiam promissum Messiam reiecerunt, & crucifixerunt, cœperunt esse sibi & omnibus gentibus abominabiles, & malitia obdurati, conati sunt quoque sacram legem deprauare, vt docet Galatinus lib 1 aduersus Iudæos, c. 7. & quia lucem quoque scripturarum amiserunt, iuxta professionem Esa c 1. & adhuc adhærent cortici legis, impotentes mentẽ eius assequi: vnde & Iudaizare dicimus, verba sequi simpliciter, non mẽtem, c vni. §. fi. de sacra vnctio. lib. . tit. 15. in lege quippe antiqua, cui mordicus sine distinctione adhærent Iudæi, sunt præcepta & moralia & mystica: moralia, quæ mores informant, vt diliges Deum tuum, non occides & c de quibus in ca. quid in omnibus, 32. q. 7. mystica sunt, quæ aliud significant præter id quod litera sonat: quorum quædam sunt Ceremonialia, alia sacramentalia Sacramentalia sunt quorum ratio reddi potest, vt est præceptum Circumcisionis & conseruationis sabbathi, quę translata sunt translato sacerdotio. c translatio, de Constitut. c. maiores, de Baptismo. Ceremonialia sunt quorum ratio reddi non potest. quare ad literam præcepta, vt, *non arabis in boue & asino*, non facies vestem de lino & lana contextam. ca. in nouo, 6. quæst. 7. lex porrò antiqua diuina quantum ad præcepta moralia, non est immutata: at Ceremonalia & sacramentalia, mutata fuerunt, quantum ad sonum seu superficiẽ literæ, sed non quantum ad mysticum sensum & intelle-

ctum eius literæ.ca. Marcis, 1. q. 1. in principio. 5. distinctionis, & in ca. fin. §. fi. 6. dist. & ibi glossa. Sic vetus testamentum fuit transitorium, hircorum & vitulorum sanguine dedicatum temporalia promittens. Nouum autem, quod fuit sanguine Christi consecratum, & confirmatum, promittit æterna, & æternum manet. cap. cùm Marthæ, 6. 5. cæterùm de celebratio Missarum. sic in pluribus distinguuntur Iudæi à Christianis, & Iudæi alieni à religione & fide Christiana hodie sunt.

d De Turcis Turcarumque nomine scio plura, aliquando etiam contraria scripta, omissis autem controuersiis, mihi placet Togarmam, de quo Gen. 10. c. Turcico nomini dedisse originem, & ita etiam Elias in Tisby censet, & meminit de his Ezechiel, c. 27. vocans thorgama Thunnos Turcas vocari à Plinio docet Hermolaus in suis castigationibus Plinianis lib. 6 c. 7. Theodorus Gaza ex Scylace, Turcas dicit eos qui apud Strabonem dicuntur κύρτιοι, quos Romani Curtios vocant, & contractè curtos. Et à Scythis qui causium montem habitant inter Pontum Euxinum & Caspium mare, originē habere, omnes fere consentiūt. Sic Plinius ait, Turcas populum Scythiæ, lib. 6. c. 7. & Mela sub finem libri. (quamquam quidam aliter legat sed ridiculè) & Herodorus in 4. Sacræ litteræ hos per Magog significant alicubi. Nam Magog, Hebræis est Scythia, erantque ibi Idololatræ ex numero eorū quos Paganos diximus, quales & erant Sarraceni antequam admitterent Mahometicam impietatem, fuerunt isti Turcæ ex Ismaëlis genere, vt docet de his omnibus Nicephorus Calixtus, lib. 18. Historiæ Ecclesiasticæ c. 30. ita Turci & Turcomanni dicūtur, qui aliquando ex Scythia & Tartaria Orientali, Turkestan nomine, erumpentes, Alanos, Colchos, Armenios, Capadocas & magnam Galatiæ partem, Persas, & Sarracenos gladio infestarunt, rege existante nomine Seldulch, regnante Pepino Caroli Magni patre, anno Domini 756. vt scribit Egnatius lib. 1. Guillelmus Tyrius lib. 1. belli sacri, c. 7 meminit Amianus Marcellinus, de Succo oppido: inter Thraciam & Dariā, vbi angustiæ & claustra Succorum, vbi Lazius munimentum esse putat quod hodie dicitur Turkzuest, neque quisquam ideo dubitauit nomen Turcarum ortum à Succorum nomine, siue legamus eum Rhenano veterum, quia nomen commune & Idioma loci conuersionem similem retinet literarū Turkzuest. Vnde vulgo Turcæ dicti. Ex ea gente hodie & Asia minor & maior & Cilicia, impletur.

e Σαρρακηνή Sarracenia Arabiæ Petreæ regio, apud Ptolomeum qui cum Plinio Sarracenorum vrbem Arram vocat, sitam in Arabia fœlici. Hebræis Sarraceni dicti Chasluim vt ait Ariel Montanus. Inter Persas & Ofrœnam, Mesopotamiam & Euphaticam prouinciam constituuntur Sarraceni à Iustiniano, cum quibus & illi matrimonia cōtraherent, in constitutione eiusdem Iustiniani 3. titulo de his qui in Ofrena & Mesopotamia illicitas nuptias cōtrahunt, eni & coniungenda Nouella Iustiniani alia 154 Amianus Marcellinus de Sarracenis, lib. 14. sic scribit, *amici nec amici Romanis vnquam, nec habendi vltro citroque tempore, Galli Cæsaris discursantes vt milui, subito omnia rapiebant, Harum gentium exordium ab Assyriis & porrigitur vsque ad Nili cataractas & confinia Gythimiarum omnes pari sorte sunt bellatores seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium, gracilium camelorum per diuersa reptantes in tranquillis vel turbidis rebus: nec eorum quisquam, stiuam apprehendit aut arborem colit, aut arua subigendo quæritat victum, sed errant semper per spatia longè lateque distenta sine lare, sine sedibus fixis aut legibus per feruinæ diutius cælum, vita semper illis est in fuga, vxoresque illis mercenaria conducta ad tempus*, &c. quæ plura addit de victu illorum, ex ferina carne, ex potu lactis non vini, quod vel non haberent in vsum frumentum, & de aliis. Et Idem Amianus, eodem lib 14 & 23. loquens de Perside. *Scenitas Sarracenos dictos*, etiam tradit, dicens, *Ab occidua plaga contingit Armenios & niphatem: & in Asia Silos Albanos, mare Rubrum & Scenitas Arabes quos Sarracenos posteritas appellauit.* Meminit Sarracenorum & Sextus Rufus in Traiano. *Sarracenorum*, inquit, *& Arabum loca occupauit* Sarracenorum Arabum antiqua gens ex suo initio Idololatriæ deseruit, melius Agareni, quàm Sarraceni dicti, nam & Ismaëlitæ dicti ab Ismaële à quo descendunt. qui fuit primogenitus Abrahæ Antilla Agar, à qua Arabes illi Agareni nati, per duodecim principes generis multiplicati & maledicti. Quorum Ismaëlitarum natio, quemadmodum author eorum Ismaël natus secundū carnem ex Abrahamo & ancilla persequebatur Isaac filium natum, ex libera Sarra, secūdum promissionem genitum: Sic ea prosecuta est fideles primū Iudæos, dehinc Christianos ad Galat. 4. Gene. 16. can. si gens Anglorum, 56. dist. ipsi verò Ismaëlitæ vt præstantiores haberentur, noluerunt amplius dici ab Agar Agareni, sed à Sarra, tanquam ex libera Sarraceni. Cæterū Mahometes regnauit in Arabia, filius perditionis & pseudo-Propheta per decem annos, & illi facti Mahumetani, qui ibi habitabant Sarraceni, Clem vni de Iudæis.

f Apostatæ sunt hi qui recesserunt omnino à fide quam acceperant, & lapsi sunt ad Iudaismum vel Paganismum, vel Mahumeti impietatem, l. 4. de Apostat. C. 24 eo. tit. apud Gregorium in Decretalibus.

g l. cœlicolarum, 12. C. de Iudæis, quod & dixit Deus, *qui non est mecum contra me est.*

CAPVT II.

1 *Quæ Iudæis & Sarracenis seu Turcis, permissa inter Christianos.*

2 *Signo externo à Christianis distinguendi & consortio.*

3 *Et coniugio prohibito.*

4 *Pœna delinquentium Iudæorum.*

IVdæis, quandiu feruntur inter Christianos, permissum fuit suas omnes inter se ferias & festiuitates seruare, iuxta ritum parentum suorum, dummodo viuāt sine contumelia Christianæ fidei. [a] Neque cogendi sunt ad fidem, vt neq; Pagani. [b] Si tamen coacti semel receperint fidem Christianam, coguntur iterum eam seruare, & qui reliquerint pœnis legitimis compelluntur ad eam redire. [c] De Sarracenis qui & Pagani & infideles sunt idem dicendum, si modo non persequātur Christianos, & velint pati iugum quod imponitur Iudæis, neque quicquam in contumeliam Domini nostri moliantur, & si sustineentur interim dum de salute

lute eorum ptoxima ſperatur,idq́ue ſine iniuria, ſine etiam vllis ſacrificiis impiis illotum idolis & templis. [d]

Hoc tamen eodem tempore, diſtingui debent Iudæi,Sarraceni,inter Chriſtianos viuẽtes ſigno externo publice delato in habiru ſeu ornaru , ne damnatæ commixtionis exceſſus , pet velamen erroris huiuſmodi,vlterioris excuſationispoſsint habere diffugium. [e] Non licet etiam Iudæis aut Paganis inter Chriſtianos nouas extruere Synagogas,aut templum. [f] Minusq́, Sarracenis Turciſq; Mahumeticis,meſchitas. [g] Sic tamen huius modi infideles ſub ſpe conuetſionis ad Chriſtum inter Chriſtianos aliquando ſuſtinentur , vt inhibitum ſit Chriſtianis cũ Iudæis habitare, mãducate,bibere,lauati, aut ab illis medicamẽtum accipere:quod ſi quiſquam alitet ſecerit, ſi eleticus ſit,deponẽdus erit,ſi laicus, excommunicandus. [h] Quamuis aliquando permiſſum fuerit Chriſtianis cum ethnicis aliiſque quàm Iudæis cibum capere. [i]

3 Prohibitum Chtiſtianis cum Iudæis,Paganis, aliiſq; infidelibus cõiugium inire. [k] Quinimo inter infideles contractũ,ſi alter in infidelitare velit temanere,fidelis infidelem debet relinquere,ſi in contumeliam creatoris eſſet coniunctio, [l] vnaq́; cum fideli tranſibunt filij in infidelitate nati minores in fauorem fidei,& à parente infideli ſeparantur:ne eius inuoluantur erroribus. [m] Eadem ratione propemodum prohibitum eſt cuiuſcũq́; generis vel ſexus Chriſtianis,famulitio domeſtico inſeruire Iudæis aut Paganis,qui contrà fecetint excommunicationi ſubiiciuntur. [n] Statutum & ne nutrices Chtiſtianæ ſint Iudæorum : quod ſi Iudæi habitas non reliquetint, interdicitur illis omne commercium cum Chriſtianis. [o]

4 Quæ pœna contumacibus Indæis ſolet imponi, [p] cùm tameo alioquin , niſi in prohibitis, conſortium permittatur illis Chriſtianorum. [q] Multomagis Iudæis,Paganiſq; habere vel emere Chriſtianum mancipiũ interdictum eſt. Quia nefas etiam eſt, quem Chriſtus tedemerit , blaſphemum Chriſti in ſeruitutis vinculis retinere. [r] Sed grauioribus pœnis,ſanguinis proſcriptioniſq́ue bonorum,Iudæus afficietur,qui auſus fuerit Chriſtianum ad ſuam religionem pertrahere, [s] vel Chriſtianorum mulietes vel pueros rapere. [t] Et quia Iudæi inimici ſunt malitioſiſsimi crucis & Chriſti, interdicto fuit generaliter vetitum ne Iudæi oſtia vel feneſtras domorum in die ſanctæ Paraſceues Paſchæ aperiant,& cautum vt claudant tota die , [u] nẽue in publicum prodeant , ne audeant illudere Dominicæ paſsioni. [x]

SCHOLIA.

a c.etſi Iudæos,13.de Iudæis,& c ſicut Iudæi, 9.eo.tit. ca.3.qui Syncera,45.diſt dummodo ſine contẽptu Chriſtianæ religionis ritus ſeruos colant, nã ita facere prohibentut l Iudæos, quoſdam , 11. & l die Sabbatho,12.C.de Iudęis,l.Chriſtianis ,6.C.de Paganis.Permiſſum fuerat Iudæis, legibus Romanis, filios tantùm ſuos circũcidere , non alios non ſuæ ſuperſtitionis: alioquin ſi feciſſent,pœna caſtrantis puniebantur l circũcidere,11 ad Leg. Corn.de Sicar.in P.lib 48.tit.8.& perpetuo exilio cum bonorum proſcriptione,l.Iudæi,16.de Iudæis.C. imponitur & eis alia pœna à canone,in ca. nulla 12. §. ſi qui 54.diſtinct. fuit permiſſum etiam aliquando ſub Clemente 45.Pontifice, Sarracenis, ſub legibus in Italia viuere à Carolo rege Hieroſolymorum fratre Diui Ludouici , vt ſcribit Platina in vita eius Clementis.

b c.ſicut Iudęi 9.de Iudæis,Theodoricus Rex Iudęis, apud Caſſiodorum lib.2.Variarum,epiſto 27. permittens reficere templum, *damus*, inqoit, *ſi quidem permiſſum : ſed errantium votum laudabiliter improbamus , Religionem imperare non poſſumus,quia nemo cogitur vt credat inuitus.* Et rurſum apud eundem lib 10.variarum, epiſtola 26.Theobaldus rex Iu[fl]iniano Imperatori ſcribens, *cùm diuinitas*, inquit, *patiatur multas religiones eſſe:nos vnam nõ audemus imponere:retinemus enim legiſſe voluntariè ſacrificãdum eſſe Domino,non cuiuſquam cogentis imperio* Et Tertullianus,ad ſcapulam, *non eſt*; inquit, *religionis, cogere religionem,quæ ſponte ſuſcipi debet,non vi.* Conſentit Clemens Romanus in initio libri 9 recognitionũ ad Iacobum fratrem Domini. Et D.Bernardus in Cantica,Sermone 66 *fides*, inqoit, *ſuadenda non imponenda*. De facto tameo contigiſſe aliter aliquando legimus,& principes coëgiſſe Indæos commorantes in regnis vel ditionibus ſuis,fidem & Baptiſmum ſuſcipere. Sicut Paulus I iaconus lib 23 refert,qood Theſias Arabum dux Iudæos & Chriſtianos ad Menxeriſandum, ideſt ad Characterem Mahumetis accipiendum,compulerit. Et Heraclius etiam Heraclėtæ filius, imperatnr , Iudæos inoitos ad Baptiſmum compulit , vt in epitome vitarum Cæſarũm poſt Aurelium victorem habetur in eius vita,extat tamen Heraclij 2.conſtiturio,libro 1 iuris Orientalis, qua omnes Hebtæos Hieroſolymis expulit, & cauit ne intra tertiũ miliare accedere liceret.Extat & in eodẽm lib.1. Iuris Orientalis,alia cõſtitutio Leonis Iconomachi Orientis Imperatoris, quam anno ſexto Imperij , Hebræos ac Montanos ad baptiſmum adegit. Siſeburus quoque Rex Hiſpaniarum, coëgit Iodæos ad nonaginta milia,ad baptiſmum venire, capit.de Iudæis, 45.diſtinct.vel regno ſuo excedere,idq́ue regni ſui anno 4 & Heraclij 5.vt ſcribũt Iſidorus in Etymo.Et Ado.Quod poſteà dicitur æmulatus Dagobertus Francorum Rex,vt ſcribũt vaſęus,& Paulus Aemilius,Ammonius lib.4.Hiſtoriæ Franciæ,c.22.Hoc autem cum quadam cauſa factum ab vtriſque putatur ferè eodem tempore. Eoq́ue vt ſcribit Blondus lib. 9 decadis 1.& Paulus Aemilius in 1 qoidam Aſtrologus prædixerat à circuncisis vaſtandum imperium. ſub annum qooque 1295. iam tertio Iudæi in tota Francia, ſpoliati & exacti ſunt , hancque expulſionem ipſi appellant בלה quod ea contigerit 55. anno poſt quintum muodi conditi millenarium , & aliquando vocant בלך kalo. quòd anno 36. poſt illam Philippi Auguſti exactionem,quæ incurrit in annum 1190 , pulſi tunc Iudæi migrarunt in Germaniam : vnde & Iudæos Germanos eſſe de radice ſeu trunco Francorum,ſcribit Rabinus Elias in Tiſbi in radice כרבז karbatz. Extat & alia Nouella 55.Leonis Imperatoris Philoſophi , vt Iudæi ſecundum ritus Chriſtianiſmi viuant : per quam emendauit titulum Codicis Iuſtiniani , de Iudæis,& No-

uellam, Iustinia. 46. fuerunt & iure ciuili ab Imperatoribus collegia Iudæorum approbata, l. spadonem 1. §. Iam autem, de excusatio. tutor. lib. 27. P tit. 1. interdum reprobata, vt neque illis relinquere quippiam permitteretur vt in lege prima. C. de Iudæis.

c in ca. de Iudæis, 45 dist. vbi glossa explicat de coactione conditionali coactis, non si absolutè coacti essent: in quo vltimo casu nulla voluntas esset etiā dicenda coacta, adde rationem can 31. ad fidem, 13. q. 5. Scribit Krantius lib. 5. c 14. Ratisbonenses Iudæos, inuitos Baptizatos tandem Imperatoris permissione ad Iudaismum relapsos. Cæterùm si coactio illa non præcesseat baptismum, impune ferre non debent, si à fide apostatantes, redeant ad vomitum Iudaismi, eaque de re pœnæ definitæ in Concilio Toletano, 4. cap. 58. & in can. plerique, 94. de Consecra. dist. 4. facile enim ob perfidiam, nisi pœnis coërcerentur, ad vomitum redeunt. cap. Iudæi. 93. de Consecra. dist. 4. Sicut & Hungari à Christiana fide, deficientes in Paganismum episcopis & sacerdotibus interfectis, pœna capitis Christianismum retinere compulsi sunt ab Andræa rege 4. hungarorum, & Vela, eius fratre, vt scribit Nauclerus, & Bonfinius lib. 2. Sic merito hæretici desertores veritatis ad veram fidem pœnis redire compelluntur, quod multis rationibus comprobatur in can. displicet, 38. cum sequentibus, 23. quæst. 4.

d sic notatur in ca. 11. dispat. 25 q. 8. c. in nonnullis, 13. de Iudæis toto titulo de Paganis & sacrif eorum. C

e dicto c. in nonnullis, de Iudæis.

f c. consuluit, 7. & c. 1. de Iudæis, l. hac valitura, 17. eo tit de Iudæis, C. licet tamen Iudæis, vt ibidem dicitur, antiquas si habeant, reficere.

g Clem. vni. de Iudæis, lib. 5. Clementinarum ti 2. vbi & Concilio Viennensi interdicitur publicè inuocare nomen Machometi, vel peregrinationes ad sepulchrum alicuius Machumetani, quem habuerint pro sancto, facere. Quocirca si Pagani vel Idololatræ, voluerint habere simulachra, reiiciendi sunt & puniendi morte. cano. non solùm, 28. q. 1. maximè si Christianos ad infidelitatem prouocent, Deuteron. c. 13 vers. 6. Sanus & erit si principes huius modi homines omnino tollant, nec permittant impiam hanc superstitionem, quæ nocet reipublicæ, & habet impios homines, iuxta ea quæ describit Salomon, Sapientiæ 14. vers. 27. ibi *infandorum cultura*. &c. iussit Constantius & alij Cæsares, claudi templa Paganorum & tolli sacrificia eorum, imposita proscriptione bonorum & mortis supplicio, aperientibus & sacrificantibus, l. nemo venerandi, 7. & seq. 8. & l. & 1. de Paga. & sacrificiis eorum C. Niceph. Calixtus lib. 4. c. 18. & 20. legitur in Nono cano. tit. 4. c 4. & 10. Græca constitutio, nuper per compendium transcripta in noue excussis Codicibus Iustiniani, sub titulo de Paganis, in fine, per quam, non licet Paganis docere qualemcunq; doctrinam, nec publica licet frui illis annona: quare multo magis prohibentur, docere & profiteri suam impietatem, & Christiani, discere, culpa enim par est discere & docere prohibita. l. culpa, 8 de malefi & Mathemati. lib 9. C. ti. 8 de templo Iudæorum Hierosolymitano, Rufinus scribit lib. 10. historiæ Ecclesiasticæ, c 8. & 19. Quod Iudæi cum Iuliano apostata à fide, Imperatore, conati sunt reædificare in odium Christianorum, sed terræ motu & in igne suborto prohibitos.

h ca. Apostolorum, 69. in Sexta Synodo, c. 11. & in ca. 13. nullus eorum, 28. q. 1. quidam in medicis distinguunt, vt pharmaca quidem simplicia, possunt à Iudæis emi, non mixta: & vt in casu necessitatis, si alius medicus non sit, vel si sit, sed non idoneus possit quis Iudæo vti vide Angelum Clauasium & summam Rosellam, in verbo *Iudæus*: consortium etiam Iudæorum prohibetur in ca. 14. omnes, 28. q. 1. Extat & in cano. Apostolorum 70. *quod si quis Christianus oleum ad sacra gentilium aut in Synagogam Iudæorum in festis eorum detulerit, aut lucernas accenderit, à communione excludatur*. Oleo enim vtebantur etiam gentiles in templis suis, l. si sponsus, 5. §. 12. de donatio. inter vir. & vxor.

i ca. 17. Infideles, 2. q. .. cano. ad mensam 11 quæstio. tertia, olim porrò licuit potius cum Ethnicis cibum capere, quàm cum hæreticis & excommunicatis, quia sperabatur de salute eorum, hodie nec cum illis licet: quia discretionem habent ciborum, dicto ca. 24. ad mensam, 11 q. 3. vbi ratio: nisi si quādo quis mittatur Ecclesiastes ad Infideles conuertendos quia licebit de cibis illorum edere, dummodo contra prohibitionem canonum non edat c. quā sit laudabile de Iudæis, & ibi glossa explicat.

k ca non oportet, & ca. caue Christianæ, 15. & ca 17. siquis Iudaicæ, 28. q. 1. & ibi in contrahentes, pœna, excommunicatio. Iure ciuili pœna adulterij, in l. ne quis Christianā, 6. C. de Iudæis, prohibetur & hæc coniuncto cum infideli in sacra pagina, Gene 6. Exod 34 2. Esdræ c 9 3. Regum 11. Actorum 1. 1. ad Cor. 6 Deut. . vers. 21 & c. 7 vers. 3 & c. 24 vers. 1. Concilio Laodiceno. c. 3. Concil. Calcedonensi c. 14 Carthaginensi c 21. apud Tertulia. 2. ad vxorem apud Cypri. 3 ad Quirinum, Diuū Augustinū lib. 1. de adult. coniug. cum similibus. Nec obest, quod Moyses aliquando sibi coniunxerit Aethiopissam, can. plerumque, 27. §. item obiicitur, 2. q. 7 quia illud fuit in figura quod Dominus aliquando copulaturus sibi esset Ecclesiam ex gentibus, dicto ca. plerumque, §. his itaque respondetur. rursum in Concilio Toletano 4 cap. 61. vnde sumptus can. 12. Sex malorum, 28. q 1. statuitur, sic *quicumque ex his qui baptizati sunt, à modo consortia infidelium non vitauerint, & illi Christianis donentur & illa publicis ædibus deputētur*. sic imponitur pœna corporalis cōiugum cum infidelibus attentantibus verborum imponendorum, iuxta leges ciuiles, vt in ca. constituit, 17. q. 4 c. in Archiepiscopatu, de raptor Alioquin Ecclesia non iudicat de infidelibus, quia extra Ecclesiam sunt, c. gaudemus, de diuortiis, ca. multi 2 q. 1 simplex etiam coitus cum Iudæo Christianæ, vel contra, ignis pœnam habuit Lutetiæ, in persona cuiusdam ..lardi qui ex Iudæa quam in domo tenuerat susceperat plures liberos, Boërius Decisio. 316. num. 5. Iulius Clarus, lib. 5. sententiarum iuris, §. fornicario, nume. 26. refert se vidisse damnatum Iudæum qui Christianam cognouerat pœna decennij ad Triremes, & Oldradus consilio vltimo ait, statutum contra Iudæum qui Christianam etiam cognouisset, vt & abscinderentur virilia, eaque vidisse ante palatium affixa. Communis etiam doctorum opinio est ob id Iudæum vel Christianum non damnari ad mortem, sed ad aliam pœnam, vt scribit Boëtius dicta Decis. 310 puta pecuniariam secundum Alciatum consil. 458. Alexan. consilio 13. volumine 7.

l capit. quanto, & capit. gaudemus, de diuort. libro quarto, titulo decimonono, vide can. non solùm, & can. sic enim recedere, 9 vicesimaoctaua, quæstione prima, Sic, si vnus ex Iudæis infidelibus

fiat Christianus altero remanĕte in infidelitate, fidelis ab infideli Iudæo abire debet, cano 10. Iudæi, qui Christianis mulieribus 28. qu. 1 ex concilio Toletano 4 c. 62 & Glossa videnda in d. cano. Iudæi, quæ multis modis distinguit.

m In concilio Toleta. 4. c 59. & ca. 11. Iudæorum filios, 28. qu. 1. vbi tamen glossa ait, non esse filios per vim baptizandos. quia alioquin breui desinerent esse Iudæi, nec verum esset dictum, quod reliquiæ Israel saluæ fient. adde superioribus similem textum in §. fin. de conuers. infidelium, lib 3. titu. 34

n cap Iudæi, 5. c. ad hæc. 8. vbi ratio, de Iudæis.

o d. c. ad hæc. & c etsi Iudæos, 13. de Iudæis.

p vt in d. e. etsi Iudæos, & c. postulasti, 14. de Iudæis c. cùm sit nimis absurdum, 16. eod. titu. cap. post miserabilem, 2. & c. quando, 18. de vsur. lib 5. titu 19. c. 2. de testib libro 2. sexti titu. 8. Et est excommunicatio per indirectum, per quam excluduntur à consortio Christianorum Iudæi. vt notat Gl in Clem. 1. de test. & in Clem. vnica, de vsur. in c. Iudæi sint. de Iudęis.

q Clementina vnica. de Iudæis, dicto c. ad hæc, & ibi glossa ad verbum assidui. ideo Coloni agrorũ eorũ, possunt esse Christiani, capit. 2 de Iudæis, permittiturq; illis libertas imponendi pretium rebus suis, vel pręfectis eorũ, in l. nemo exterus, de Iudæis. C.

r c. 1. & final. de Iudæis, can. mancipia, can. pręsenti, 54. distinct. can Iudas, 7. q. 4. l. vnic. C. ne Christianum mancipium Hæreticus vel paganus & c. habeat, & rescriptum in c. consuluit, nos, 25. de appellat. non recipiendas appellationes Regis Franciæ pro Iudæis interpositas, vt Christiana mancipia retinerĕt: quod essent contra canonicas sanctiones, quæ non obstátibus appellationibus essent seruandæ.

s l. Iudæus, qui, 18. l. de Iudæis, de Iudæis C. & ibi extat etiam alia similis latiorque constitutio Græca, nunc scripta, incipiens *si Iudæus*, sumpta ex Basilicorum ecloga lib. 60. tit. 54. c. 31.

t c. in Archiepiscopatu, de raptorib.

v Vide fuse caput quartum. de Iudæis.

x in c. nonnullis, 5. §. 1. de Iudæis, Eadem ratione Cæsares Honorius & Theodosius prohibuerunt. in l. Iudæos quosdam, 11. eo. tit. de Iudæis, ne Iudæi solĕnes agerent festiuitates, in quibus sanctæ crucis adsimulatam speciem, in contemptum Christianæ fidei, sacrilega mente exurebant quod faciebant in memoriam minuendam crucifixi, vnde quidam Iudæi occasionem irridendi passionem & mortem Domini sumebant.

CAP. III.

De personis infidelium, quo tempore cum illis Christiani erant.

SI quando bellum in Sarracenos vel Iudæos, vel Turcas, instituitur à Christianis. Prohibita sunt cum illis omnia cuiuscunque generis sint commercia, quibus illi iuuari aduersus Christianos possent[a]. quare prohibitum illis subministrare arma, ferrum, lineamina, naues, peritos arte nauigandi nautas: & solemnis in eos qui id fecerunt proferri excommunicatio mandatur: & qui capientibus serui adiudicantur.[b] Nihil tamen prohibet ad Turcas nauigare Christianos pretij ferendi causa ob redĕptionem captorum Christianorum.[c]

SCHOLIA.

a c. quod olim præceptum, 12 de Iudæis.

b c. ita quorundam, 6. c. ad liberam terram sanctam, 17 de Iudæis. quæ pœnæ renouatę aliis additis in c. 1. de Iudæis, in Extrauagan. communibus. additum enim, vt talia agĕtes sint intestabiles, incapaces successionis testamento vel ab intestato delatæ, sint infames, incapaces publicorum officiorum, &c.

c c. significauit nobis, 40. de Iudæis.

CAP. IIII.

Quæ maxime prohibeãtur Iudæis & infidelib⁹ dari.

EPiscopo, qui in successione bonorum suorum, Paganum prætulerit etiam cõsanguineum, viuens vel post mortem, anathema dicitur, & eius nomen nullo modo debet inter sacerdotes recitari,[a] prohibitum & concilio Toletano, officia publica Iudæis concedere, per quæ occasio tribuatur Christianis pœnas inferre:[b] de Paganis idipsum definitum,[c] Proinde nec Iudæi contra Catholicum, suæ superstitionis habent iudicem, sed Catholicum,[d] qui & prohibet ne vim Iudæi Christianis inferãt, eósque punit:[e] quemadmodũ & Christianos si Iudæis Paganisve admissis & quietè viuentibus, vim inferant, aut noceant.[f] Nulli enim Christiano impunè licet sine iudicio terrenę potestatis, eorũ aliquĕ occidere vel vulnerare, vel eis pecunias aut bonas consuetudines quas hactenus obseruarunt, auferre, vel iniuriam irrogare.[g] Non erit tamen accusator vel testis legitimus contra Christianum Iudæus aut Paganus seu infidelis[h]: quamuis cõtra Iudæos admittatur Christianus[i]. Possunt Iudæi compelli ad remittendas vsuras enormes Christianis, per potestates & principes seculares, per subtractionem communionis & commerciorum Christianorum,[k] possunt & cogi ad satisfactionem decimarum & oblationum Ecclesiasticarum, quas Ecclesia à Christianis percipiebat dum domos & agros possiderent, quos ipsi possident.[l] adferuntur & casus in quibus Iudices Christianorum, possint coercere Iudæos, potissimum contra fidem Christianam quippiam persuadentes.[m]

SCHOLIA.

a c. si quis Episcopus, 5. de Hæretic.

b In consilio Toletano, 3 c. 14 refertur in ca. 14. nulla officia, 54 dist. idĕ statutũ alio cõc. 4. Toleta. c. 94 relato in ca. 3, cõstituit, 17 q. 4. Rursũ in cõcil. Lateranĕsi, sub Innocĕtio 3. in c. cũ sit nimis absurdũ, 16. & à Gregorio 9 in c ex speciali, 8 de Iudæis: Theodos. & Valĕtinia. C C. in l. hac valitura, 19. C de Iudiciis, quo loci eis interdicũt omnes administrationes, dignitates, defensiones ciuitatis, honores patrię, munera iudicandi, & ita corrigitur l. 3. §. fi. de Decur. li. 50. P. tit. 2. dum permissum erat ex Seueri & Antonini placitis volentibus Iudæis adipisci honores

c c. cùm sit nimis & c. ex speciali, de Iudæis Extat cõstitutio Græca idipsum statuens in Nomocanone, tit. 4. c 4. & tit. 1. c 10.

d dicto c. ex speciali, 18. de Iudæis, l. si qua, 14. C. eo. tit. Sic Iudæus contra Christianum agens, fori Christiani sequitur iudicĕ, siue actor, siue reus sit, vt notat ibidem Salicetus, vtiturque Romanis legibus in causarum decisione: l. Iudæi communi Romano iure. 8. C eo. tit. Possent tamĕ Archisynagogi inter Iudæos

Iudicare, sed noo tanquã iudices, sed tanquã arbitri & compromissarij, vt habetur in libro 2 C. Theodosiano tit. 1. l. 9. Sunt ita laici Iudices Christiani Iudices Iudæorum, exceptis quibusdã casibus, in quibus efficiuntur fori Ecclesiastici. vide gloss. ad Clementinam j. ad verbum principum, de testib. Ancharra. consi. 5. interpretes ad c. quod super his, de voto maxime Innocentium & Iohãnem Andreã, & Rursum glossam ad Clemen. vnicam, ad verbum, cẽsuram, & in §. si. ad verbum *Hæreticum*, de vsuris de his casibus Gregorius 14. Summus Pontif. edidit cõstitutionem, Anno Dom. 1581. quę incipit antiquą Iudæorum improbitas &c.

e c. postulasti, 14 de Iudæis. l. nullus, 13. eo. tit. C. l. 4. de raptorib. lib. 5. tit. 17.

f d. l. nullus eod. tit. de Iudæis. C.

g c. sicut Iudæi, 9. de Iudæis.

h ca. non potest, 24. & sequenti, Pagani, 2 q. 7. can. ipsa pietas. 23. q 4.

i non obstantibus priuilegiis contrariis, Iudæis à principibus secularibus concessis, Clem. 1. de Testibus c Iudæi siue Sarraceni, 21. de testibus, lib. 1. tit. 20. vbi ratio, quia illos Christianis subiicere oportear, vel ab eis pro sola humanitate foueri.

k c. post miserabilem, 1. & c. quãto. 13. de vsur. Clem. vni. §. si. eo tit. de vsur.

l d c. quanto, de vsur. c. de terris, 16. de decimis. decimæ quippe reales sunt, quæ tanquam oous coniunctum transeunt cum rebus ad possessores. c. cùm nõ sit, 33 de decimis, c. ex litteris, de pignorib. Sicuti & Iudæi & Pagani, tenentur soluere canonem à principe impositum annuũ, l Iudæorum primates, 17. de Iudæis.

m vide glossam ad Clem. vnicam, ad verbũ hęreticũ, de vsuris. Host. & alios ad c. quod super his, de voto vbi & ponuntur casus, in quibus coercentur Iudæi, siue Sarraceni, de Iudæis,

CAPVT V.

Quare tolerentur Iudæi & infideles inter Christianos.

Possunt esse rationes, cur Iudæi permittantur[a] viuere inter Christianos: prior, vt constet hęreticis & ethnicis legem & fidem Christianam, non humana mente fedex diuina authoritate natam, neque cõfictam: dum hostes fidei sacram scripturam etiam inter se approbant, & antiquitatem diuinam asserũt. Subinde feruntur Iudæi, ne Christiani ipsi qui nunc sunt, futu ique sunt, & Pagani, confictum putent, quæ nouum testamẽtum sacræúe litteræ & Ecclesia Catholica de Domino nostro Iesv Christo tradunt: cùm in testimoniũ adhuc hostes fidei Iudæi vagi & dispersi supersint, donec colligãtur, ante iudicium postremum dispersiones Israel. Penultimò facit spes, qua putamus tandem cõuertendos Christianorum exemplo, vt ideo eos patiatur Ecclesia. Et proinde etiam omnibus modis inuitantur ad suscipiendã fidem, vt si serui sint libertas etiam inuitis dominis Iudæis concedenda sit[b]. Si iam liberi sint, conseruentur in possessis iã bonis, vt & Sarraceni[c]: indignique Christiani effecti non habeantur ad pos idenda beneficia Ecclesiastica, alioquin idonei[d]. Postremò & tolerãtur, vt Christianis subijciantur.[e]

SCHOLIA.

a Iudæi dicũtur tolerari, permitti, non autẽ approbari, c. cõsuluit. 7. de Iudæis. ex humanitate Christianorũ, c. Iud æi. 21. de testib. vltra rationes sequentes glos. in Cle. 1. ad verbũ principũ, de testib. adiicit aliã, tolerari à principibus secularibus, ppter magnũ lucrũ quod ex illis consequũtur vsus adiecit aliam, quòd, quia merito Christiani prohibentur ab vsuris exigendis, mali Christiani per instrumenta Iudæorum vsuras exigunt immensas: sed vt hoc in fraude legis diuinæ fit: ita & dãnabile & acerrimè vindicandũ.

b c 1 & fin. de Iudæis.

c c. Iudæi, 5. de Iudæis. extrauag. 2 de Iudęis, in Communibus.

d c. eam re, de Rescriptis.

e vt impleatur, quod de illis prædictũ, *relinquetur vobis domus vestra deserta &c* Isaiæ, cap. 1. & D. Matth. c. 13. Prędictũ & subiiciẽdum illũ populum populo Christiano in figura natiuitatis Iacob & Esau, Genes. 25. ibi *duo populi*. & Oseę 2. *vocabo non populum meum*, &c. Ex Iudęis tamẽ Salus, nẽpe natus Dominus noster IESVS CHRISTVS, Diui Iohannis Euangelio c. 4. Ad Romanos c. 9. Et vt Iudęos precipuè saluaret, missus Christus, D. Matthęi c. 5. & ad Iudęos missi primũ Apostoli, D. Matthęi c 10 qui tamen Christum nec discipulos eius voluerũt audire, D. Matthęi cap. 12. Ideo conuersi & hi ad geores Et prędixit dimissis Iudęis io pertinacia Christus, eiiciendos regno Iudęos, & admittendos gentes, in parabola vineę, D. Matthęi c 17 Orat Ecclesia semel in anno in officio diei Sanctę Parasceues pro Iudęis & Paganis, quia eo tempore repręsentatur efficacia passioois Dominicę, per quam futurum est, vt Dominus qui fuit crucifixus trahat aliquando omnia ad seipsum. Quia tamen hoc impleri non debet nisi in fine seculi, non addit Ecclesia in fine orationis pro illis, Amen, Apostolo testãte ad Romanos, 11 quod quando plenitudo gentium intro ierit, omnis Israel saluus fiet. vide Guillelmum Durandum lib. 5. libri Rationalis diuinorum officiorum c. 77. numero 13.

DE HÆRETICIS.[a]

TITVLVS SEXTVS.

a Agitur de Hæreticis lib. 5. Decretalium. tit. 7. in Sexto lib. 5. tit. 2. in Clem. lib. 5. tit. 3. lib. 5. Extrauagan. communium, & Ioannis 22. lib 1. C. tit de Hæreticis & Manichæis & Sarracenis, de interdictis collegiis hæreticorum, Nouella 131. vide & de Samaritanis Nouellam 129. & 144. vt non liberentur curiali fortuna Iudæi aut Samaritanis aut hæretici occasione eorum religionis & c. Nouella 45.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Et quid hæreticus sit.

Hæresis ex qua Hęreticus, Gręcè ab electione dicitur, quod quisque eam sibi deligat disciplinã,

quam

quam sibi veriorem putat.[b] In specie tamen & in iure Pontificio, Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ principatúsq; sui causa, falsas & nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. pertinax autem is qui huius generis hominibus credit, est homo imagine quadam veritatis ac pietatis illusus.[c] Sic hæretici ab errantib. distinguntur. Quare, qui sententiam suam quãuis falsam atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendũt, præsertim quã nõ audacia suę præsumptionis pepererunt, sed à seductis & in errore lapsis parentibus acceperũt: quærunt autem cauta solicitudine veritatem, corrigi parati, cum inuenerint: nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.[d]

Inter hæresim & schisma hoc interesse dicitur, quod hæresis peruersum dogma habeat: Schisma propter episcopalem dissensionem, pariter ab Ecclesia separat.[e]

SCHOLIA.

a cap. 1 de hæret. lib 5. titu. 7. Hæretici cùm à fide catholica desciuerint, perfectionem spiritus quam acceperant, amiserunt can. hæretici, o. & sequen. 24 q. 1. potestatẽ tamen sacramentalẽ non amittunt, quãuis interdicatur vsus & peccent ea vtentes, amittũt autem iurisdictionalem, can. Nouatianus, 7. q. 1. vide diuum Thomam. 22. q. 19.

b Diuus Hieronymus in epistolã ad Galatas, c. 5. & in can. 27 hæresis, 24. q. 3 αἱρεῖσθαι est anteponere, adhærere alicui sententiæ, opinari fortiter, sectã aliquam consectari vnde αἵρεσις, secta, opinio de aliquo dogmate sic αἱρέσεις plures fuisse legitur medicorum & philosophorum, sectas, vt Academicã, Peripateticã, Stoicã Epicureã, & similes. & apud Galenũ lib. 1. ad Glaucũ hæresis dicitur seu secta methodicorũ, epiriticorũ, dogmaticorũ, vulgaris & formula loquendi apud Ciceronem, esse in ea hæresi, pro sententia firma. Et scriptores Ecclesiastici hæresim dicunt, dogma, non consonũ orthodoxæ fidei. hinc & αἱρεσιάρχης vel αἱρεσιάρχος, hęreparcha, hæresis anthor, & pręcipuus cultor

c sunt verba Diui Augustini, in libro, de vtilitate credendi. c. 1 reiicta, in ca. 8. hæreticus est, 24. q 2. addidi autem verbum pertinax ob ea quæ sequuntur.

d verba sunt Diui Augustini, sumpta ex eius epistola 162. Gloria & Eleusio & aliis scriptæ, relata in ca. 29. dixit Apostolus, 24. q. 4. Quare tria requiruntur, antequam quis puniatur vt hæreticus. primũ, quod falsum dogma tueatur, & ita erret in articulis fidei, & contra Ecclesiæ decreta c. ad abolendam, de hæreticis. 2. quod scienter erret, & ita peruersæ sit volũtatis. 3 quod pertinaciter defendat, nec sit corrigi paratus, nam qui paratus est corrigi, non est dicendus Hæreticus, vt docet Diuus Augustinus li. 18. de Ciuita. Dei c. 51 & can. 31. qui in Ecclesia, can. schisma, 34. & ca. 14. hæc est fides, 24. q. 1. c. dãnamus, in verbo *pertinaciter*, de Summa Trinita. Neque potest de hæresi puniri, secundũ Iasonẽ ad Rubric. de Sũma Trinita. C. requiritur etiam antequã dici quis possit hæreticus, vt sit baptizatus. Siquidẽ Iudęi, Pagani, alieni à fide, non sunt hæretici. Dubius autem in fide, dicetur infidelis & Hęreticus, in c. 1. de Hęret. quãdo in tali dubitatione habuit firmitatẽ animi, & pertinaciam; propter quã perseuerauit in illa dubitatione, nõ aliter. vt notat Iohan. And. ad d. c. . de Hæret.

quem alij sequuntur. Sic intelligenda verba. Gratiani, Valẽtinia. & Theodosij CCC. in l. 2 §. fi. de Hęreticis, C. dũ sic aiũt. *hæreticorũ vocabulo cõtineri & latis aduersus eos sanctionibus succumbere debere. qui vel leui argumẽto à iudicio catholicæ religionis & tramite, delecti fuerint deuiatre.* Et apud Tertull de pręscript. Hæret. Hæretici, à pertinaci spiritu in opinione singulari separata ab orthodoxa fide, dicuntur, & proinde habẽt appellationẽ ab authore sectæ vt Manichei à Mane, Euthiciani, ab Euthiche. ita Donatistæ & alij: cùm tamẽ orthodoxi, vna appellatione vnius Ecclesiæ nominentur Christiani. *Sic* In summa vt ait Iustinianus, §. 1. Nouellæ 109 *sacram communionem in Catholica Ecclesia non percipientes a Deo amabilibus sacerdotibus* hæreticos nuncupatos.

e verba sunt Diui Hieronymi ad Titũ c. 4. dum explicat illa verba, *hæreticum hominem* &c relata in can. 26. inter hæresim, 24. q. 3. Omnis Hæreticus tñ Schismaticus: sed non omnis Schismaticus Hæreticus: Schisma est idem quod scissura illicita discessio ac vnitate & vniuersitate fieri can. 34. Schisma 24. q. 1.

CAP. II.

Species Hæreticorum.

HÆretici vniuersi quibusdam nominibus censeantur, facies quidem diuersas sed caudas adinuicem colligatas habent: quia de vanitate conueniunt in idipsũm.[a] Multiplex hæresis[b] quemadmodum errandi à scopo multiplex via: vna autẽ veritas.[c] Nomina multa hæresium & Hæreticorũ: quorũ quidam ex nomine authorũ hęreses appellantur: quidam ex causis quas eligendo instituerũt. vt liquet ex hæresibus in iure copiosè enumeratis.

Annumeramus quodammodo inter hæreticos, desertores fidei, qui apostatæ à fide sunt.[d] qui vel ex fide ad ritus Iudæorũ se trãsferũt,[e] vel sãctum baptisma Hæretica superstitione profanarunt.[f] vel in Paganismũ desciuerũt.[g] qui per sortilegarum consilia, iniuriam Sacramento baptismatis faciũt se rebaptizãtes sanitatis causa:[h] sunt & quædam alia sortilegia & diuinationes quæ etiam continent hæresim manifestã, quare & cognitionis Inquisitorũ hęreticæ prauitatis cẽsẽtur.[i]

SCHOLIA.

a c. excommunicamus, 11. & c pen. de Hæret.

b Porrò multiplices cœperunt maximè oriri Hæreses, tempore persecutionũ, quando Episcopi ad consilia non potuerunt in vnũ conuenire. ca. canones. 1. dis.

c adferuntur plura nomina Hæreticorum, & errores eorum in ca. 39 quidam autem 24. q. 3. apud Philastrium, libro de Hęresib. & apud Augustum libro de Hæredibus in l. Arriani & Macedoniani & toto tit. de Hæret C. §. Gazaros, de statutis & cõsuetudine in vsib. feudorum, Nou. 109. in prin. c. excommunicamus, 15. de hęr. & alibi.

d l. 2 de apostat. C. dicuntur præuaricatores fidei in can 14. non potest. 2. q. 7.

e & isti habentur etiam inter hæreticos in c. contra Christianos, 13. de Hæretic

f sic loquitur, l. 3. C. de Apostat, & in l. fi. C. eod. ti ca. 4. de Apostatis.

g vt Iulianus Imperator, can 94 Iulianus. 11 qu. 3. eius generis apostasiæ censentur qui futilibus ethnicorũ

credunt

credunt obseruationib auguriis, calendis, sortilegiis so nniis, can non obseruetis, 16.& cao no licet, 26 q 7 qui negat etiã Christũ, pooitur inter hæreticos, can. apostol. 61. declaratut in ca. existimãt. 1. q. . nisi supplicus victus, ore quidẽ neget, corde verò credat. prout explicatur in cano. pót fieri, de pœniten. distinct 1. vide cano ooo solum 1 . q. 3.

h c. 4. de Apostat.

i c. accusatus, 8. § sanè, de Her in Sex. vbi gl. ootat huiusmodi dãnationes & sortilegia, quę idololatriã cótineãr, veluti circa aras idoloruio nepharias preces fundere, sacrilegia eis offerre, dęmones cósulere, & eorũ respósa recipere. can. hi qui, 26. q. 2 can. igitur 29 q. 4 sociare sibi ad sortes exereẽdas hæreticos, vel sortilegia exetcere cum abusu corporis & sanguinis dominici vel ideo puerum rebaptizare idem puto si aliis sacramentis ad idem quis aburetur.

CAP. III.

Hæreticorum distinctio ratione pœnæ.

HÆreticorum, quod pertinet ad pœnã, duæ species potissimũ cósiderãtur: vna eorũ, qui suspecti vel accusati de heresi. heresim abiurarũt: alia, eorũ qui grauius puniũtur qui relapsi dicũtur, post abiurationẽ in aliã hæresim incidẽtes.[a] vel post abiurationẽ hæreticos receptantes, visitantes, sociãtes, vel eis fauẽtes.[b] etiã sine adoratione, vt loquebantur hæretici.[c]

SCHOLIA.

a explicat c. accusatus. 8. in priocipio, & §. 1. de hæret. in Sex. Et hoc verũ, si quis anteà generaliter abiurauerit hæresim: alioquin enim si specialiter aliquam speciẽ abiurauerit, & in aliã posteà lapsus fuerit, non dicitur relapsus, vt ibidẽ gl. notat, ad verbũ *simpliciter*. Est tamen consuetudo vt suspectus de vno articulo, cogatur generaliter omnẽ hæresim abiurare, quia Hæreses habent caudas alligatas c. excommunicamus, in 1. & 2 sic incipiente, de Hæret

b d. c. accusatus, §. ille quoque, de Hæret. in Sex.

c sic sequitur d. §. ille quoq;, de adoratione hæreticorũ. modus adorationis erat more hæreticorũ, dũ qui volebant in numerũ eorũ transire, genibus flexis corã hæresiarcha petebant hæreticari, & his Hæresiarcha abnuens imponebat capitibus manũ vel volumẽ Euangelij. Sic eoim factũ fuisse tẽporib. hæreticorũ Albigensiũ. Inquisitionibus & auditionib. testiũ solẽnibus didici, quorũ moonumenta mihi aliquãdo data fuerũt eius tẽporis à reuerẽdo patre Fratre Spiritu Rotero Inquisitore Hæreticæ prauitatis Tholosæ; cui per aliquot annos dũ iuuenis essem à coosilus Iudiciorum eius fui.

CAPVT QVARTVM.

Ex quo quis dicatur Hæreticus.

HÆreticus in summa dicetur, qui cómittit contra articulos fidei, & contra ea quæ ab Ecclesia determinata sunt,[a] quíue aliorum errores deffendit,[b] vel credit,[c] suspectus verò de hæresi,[d] vocatus ab inquisitoribus, vt de fide respondeat, excommunicationis vinculo innodatus, pro eo quod respondere subterfugit, aut contumaciter se absentat, si eam excommunicationem animo contumaci per annum sustineat, ex tunc velut hæreticus condemnari potest[e], Quemadmodum & is qui impedit Episcopũ & Inquisitorẽ, si ob id excõmunicat[9] per annũ in excõmunicatione pseueret.[f]

SCHOLIA.

a d c. accepimus, §. 3 de Hæret. in Sex c. cùm Christus 7. eo. tit. Diui Matthæi c 18. *si non audierit Ecclesiam, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus.*

b can. qui aliorum, 24. q. 3.

c c. pen §. fi. de Hæret. At non reputãtur Hęretici, qui metu mortis vel tormentorũ Christũ ore tantũ nó corde negãt: quãuis mortaliter peccẽt, Calderinus consi. 4. de Hæret. solent tamẽ huiusmodi reconsiliari Ecclesiæ per Episcopũ, Iulius Clarus lib. 5. sententiarũ, §. hæresis, nu. 3 vide Glo finalẽ ad canonem existimãt, 8 4, iũcto textu. 11 q 3. cano. apostolorũ 61.

d quia hęreticorũ lectiones & dogmata, dũ incipiunt, clam serpunt & secreto tractantur, vt liquet l cóuẽticulam, 5. de Episcop. & Cler. quare quãuis regula generali, in criminib. accusandis probationes debeãt esse luce meridiana clariores, l fi. c. de proba. in crimine tamẽ hæreseos, suspicione leuiore cũ argumẽto proceditur l. 2 C. de Hęret. & Hippolitus de Marsilus in practica criminali, §. diligenter, no. 92. ait ꝙ is apud quẽ libri Hęreticorũ repeniũtur, præsumitur Hæreticus Idipsum ait Felinus ad c. siquis, Episcop. de Hæret. verũtamen cum hoc iudicio & præsumptione, cócurrere debere tradit alias grauissimas cóiecturas, eo quòd permissum sit interdũ, ad refutãdas hæreses & malas doctrinas, legere libros, improbatę alioquin lectionis, in can. legimus, 38. distin Et ego certè etiã in tãto crimine quo iulici posset bona fama pij viri, existimarẽ potius desiderari firmiores & apertiores probationes ad suspicionẽ iudiciorum Hæreseos. vidi enim in praxi malitias sępe & imposturas hominũ, dũ prætextu leuis suspicionis quidã voluerunt se vindicare de inimicis Sicq; rectius Hostiensis in Sũma de Hæreticis, §. qualiter deprehenditur, versic. ergo, ait neminẽ suspicione vel pręsumptione etiã ꝓbabili de hæresi dãnari debere. Siquis tamẽ fama vulgari suspectus habeatur de hæresi, poterit procedi ad inquisitionẽ vt in alus criminibus, iuxta sententiã Angeli in tractatu criminaliũ, §. fama publica, nume. 1. 2. 3 textus est expressis cap. 1. §. sunt huiusmodi, de censib. in Sex.

e c. cum contumacia, 17. de Hęret in Sex. verũ, vt ibi notat gloss. debet poni in senteotia excommunicationis. quod pro fide vocatus cootumax sit.

f cap. vt inquisitionis, 18. §. fi. de hęretic. in Sex.

CAPVT V.

Qui curam gerere debeant ne hæretici sint, & de iudicibus Hæreticorum.

CVra & solicitudo inquirẽdi in hæreticos, eosq; tollendi, iure ordinario cómissa est Episcopis singulis per suas diœceses[a], quod siquis in eo negligẽs & remissus inueniatur, ab episcopi officio deponi, & in locum eius alter substitui debet idoneus, qui velit & possit Hæreticã confundere prauitatẽ[b]. Sũt & alicubi proprij alij iudices, cum episcopis positi authoritate sedis apostolicæ, dicti inquisitores hæreticæ prauitatis[c] qui eum illis aduersus Hæreticos procedunt, vel coniunctim, secundum formulam à iure illis definitam[d]. Subsunt & exempti, episcopis in hoc crimine, tanquã à sede apostolica delegatis[e]. præter quam

terquam si reus hæreseos agatur episcopus: quia cognitio eius ad solũ Papã pertinet.[f] procedũt & in hoc crimine prædictĩ,nõ obstante appellatione quæ non admittitur.[g] Prohibitũ iudicibus,dominis & potestatibus & principibus secularibus,officialibusq; eorũ,de hoc crimine cognoscere,cũ sit, merè ecclesiasticum, aut iudicare,aut captos pro eodẽ crimine absq; dictorũ episcoporũ seu inquisitorũ,aut saltẽ sine alterius eorundẽ authoritate vel licentia à carcere liberare,vel sententiã illorũ impedire[h] quinimò in omnibus eis fauere & auxilio potestate seculari esse debẽt & sentẽtias illorũ exequi.[i] atque statutum ciuitatis,castri, villæ vel alterius loci,per quod negotiũ inquisitionis hæreticæ prauitatis,directè vel indirectè ne in eo procedi possit,impediri contigerit,vel retardari,nullius declaratur firmitatis.[k] Quare monẽdi,[l] & si necesse fuerit per censurã ecclesiasticã compellẽdi, qui in secularibus sunt constituti potestatib. quibuscunq; fungãtur officiis,vt quẽadmodũ haberi & existimari volũt fideles,ita pro defensione fidei præstẽt publicẽ iuramentũ,quod de terris suæ iurisdictioni subiectis,vniuersos,hæreticos ab Ecclesia denotatos, bona fide pro viribus exterminare studebũt. Quod si dominus temporalis monitus & requisitus ab Ecclesia,terrã suã ab hęretica neglexerit purgare fœditatẽ, per metrapolitanos & cæteros cõprouinciales episcopos excõmunicationis vinculo moderari debet: & si satisfacere intra annũ cõtẽpserit,significari debet Sũmo Põtifici,vt ex tũc ipse vasallos ab eius fidelitate denũtiet esse absolutos:[m] Et terram exponat catholicis occupandã,[n] qui eã exterminatis hæreticis,absq; vlla contradictione possideant,& in fidei puritate conseruẽt.saluo iure domini principalis: dũmodo super hoc ipse nullũ præstet obstaculũ, nec aliquod impedimẽtũ opponat. Eadẽ nihilominus lege seruata circa eos qui non habẽt dominos principales.

SCHOLIA.

a c.excommunicamus,14.§.adiicimus,de hæretic.

b d.c.excommunicamus,§.fi.de hær.

c Inquisitores generales hæreticæ prauitatis sunt perpetui,ideo ad certã prouinciã vel generaliter deputati,nõ amittũt officiũ,morte Sũmi Põtificis delegãtis,sed post eius mortẽ perseuerãt c.ne alicui dubitationẽ,10.de Hęr in Sex.Quale officiũ huius inquisitoris esse debeat,quãdo cõiunctim aut disiũctim procedere debeãt cũ episcopis,& quib.psent.&de aliis eius numeris,pponitur in c. cũ officiũ 1. de Hęr.in Sex.& à Bonifacio in c.vt cõmissa 12.&in c.per hoc 17.eo.ti.de hær in Sex.vbi & docetur horũ inquisitorũ delegationẽ nõ derogare potestati iudiciũ Ecclesiasticorũ, ordinariorũ.Inquisitorũ creandorũ & amouendorũ potestatẽ, dedit priori prouinciali prædicatorũ ordinis,in Lõbardia Inno.4.cõstitutione.9 anno sui põtificatus 11.4. Kal.Iunij Asisij.vt habetur in Bullario collecto perCherubinũ de Nerua.hodie tamẽ vt ibi annotat cõstitutio marginalis, nemo solet inquisitores eligere vel deponere incõsulto senatu generali inquisitionis Romanæ.

d d.c.per hoc 17.de hær in Sex.& in Cler.1.§.propter q,eo.tit.in Clẽ.vbi & de formula pcedẽdi &de potestate circa carceres & carceratos inquisitorũ, & in clem.2.eiusd.tit.de inquisitorum ætate,concussionibus abuso & officialium eorum.

e c.ad abolendam,9.in fine de Hær.

f cap.inquisitionis,de hæretic.

g c.vt inquisitionis, 8.§.vtq; de hęresi, de hęretic.In Sex.In Gallia tamẽ ab illis prouocatur ad Curiã supremã per viã abusus,si dicatur cõtra sacras cõstitutiones & iura Põtificia,vel cõstitutiones regias, à iudice episcopo,vel inquisitore,vel eorũ officialib.fuisse processũ vel iudicatũ.Princeps enim Gallię, vt quilibet alius,debet curare, ne sub prętextu religionis vel opprimãtur innocẽtes,vel violẽtur iura põtificia.

h d.c.ad abolendam,de hęretic.

i quòd plenè statuitur in c.vt inquisitionis, 18 de hæret.in Sex Quamois autẽ hoc ibi crimẽ ecclesiasticũ dicatur,& iure ordinario inhibitũ sit secularib.nihilominus tñ alicubi ex delegatione vel priuilegio Sũmi Põtificis,iudices seculares habẽt eius criminis notionẽ;taléq; potestatẽ habere ppositũ parisiẽsẽ tradit Milleus,quẽ refert Iulius Clarus, li 5 sentẽtiarũ iuris,§.hęresis.n.4 vbi & addit cõmuni iure cõtrariũ esse,& praxim esse seruatã vt cognitio pertineat ad Iudicẽ laicũ,cũ ei ab ecclesiastico hęretici tradũtur puniẽdi.Sed & ait nu.5.posse secularẽ iudicẽ facere detineri suspectos de hæresi, & eos tradere iudici Ecclesiastico.

k c.statutum,9.de hęretic.in Sex.

l quę sequuntur sumpta sont ex ca excõmunicamus, 13.§.moneãtur,de Hęreticis in Sex.c ad abolẽdã,9. §.f.eo.ti.apud Gregoriũ. Monentur ita principes & excitãtur cõtra hęreticos in can.nõ moenitur, 41 & can.sicut excellentiã,48.in fine,23.q.4.& per sentẽtiã excõmunicationis cõpellũtur in c.vergẽtis, 9.de hæretic.Iuramẽtũ etiã illud cõtra hęreticos à subditis & vasallis exigit Fidericus Imperator,in § statuimus,de statutis & consuet. in vsib feud. auth. statuimus,de episcopa.audien.C.

m d.c.excõmunicauimus,& c.fi.de hęret.c.p venerabilẽ,de Ele.qñ videlicet princeps manifestè lapsus est in hęresim. nã nulla recõciliatione facta eius cũ Ecclesia,alioquin cõtra cẽsentur fidelitates ei & hominia adẽpta, nõ minus q̃ si per sentẽtiã,vasalli fuissẽt ab eius fidelitate absoluti.arg c de illa,de diuortiis,& sic resoluit Hostiẽsis,In d.c fi.& ibi Panor.de hęre nisi absolutio à fidelitate fuisset lata ad tempus, & sub cõditione,puta quandiu principes hæreticos sustinerẽt,vel quãdiu in errore essent, tãdiu absolui à fidelitate eorũ subditos,vt in c.pe.& fi. 5.q 6. Sic in §.j tit.hic finitur lex li.2.feudorũ tit.28.Obertus& Girardus dicũt q vasallus dominũ excõmunicatum vel bannitum à Rege, non tenetur adiouare vel ei seruire,& interim sit solutus ab eius iuramento fidelitatis,nisi ab Ecclesia vel Rege fuerit restitutus.

n vltra prędicta iura eadẽ repetitur,in cõstitutione Friderici Imperatoris, de statutis & cõsuetudine.§.si vero dominus temporalis,in vsib feud.transc.in authen.si verò dñs tẽporalis,de hęret.C.facit No.Iust. 110.de priuilegiis dotis hęreticis mulierib.nõ prestã. & q Leo & Iustinus statuerũt,ne hęretici cum vlla participarẽt militia l.probatorias 9.de diuers offic. lib 12.C.tit.60.Tollitur principatus & datur occupanti Christiano principi qñ Christianus princeps hæreticus factus est,nec admonitus resipiscere vult: vel sub se patitur hæreticos viuere subditos, factus ita erroris particeps.Quare ante moneri debere statuit c.excommunicamus,§ moneantur,de Hæreti, dehinc excommunicari:nec exconmunicatio etiam valeret,nisi præcedente monitione cap.sacro approbante consilio,48.de, sentent excomm. lib 3:tit 38.

Rursum

Rursum post excommunicationem ius exigit principum contumaciam, non satisfaciendi per annum, antequam terra illorum occupantibus exponatur: de hinc, occupationem, non quibuscumque permittit, sed eis tantum qui occupatam ab hæresibus expurgent. Refert Guichard. lib. 11. historiarum sui tẽporis, Iulium 2. Summum Pontificem Senensem, edictum in Ludouicum 12, Regem Galliæ pronunciasse, quoeum & quotquot illi studerent, omnibus & Schismaticorum & Hæreticorum pœnis subiiciebat, facta cuique potestate fortunas, regna, resque illorum inuadendi: ex quo sequuta fuerit Regni Nauarræ occupatio. vide Iohannem Tilliũ in Chronicis Galliarum, & Paulum Iouium in 4 Pius 5 quoque regnum Angliæ proscripsit, prædæq; exposuit ob hæresim, anno domini 1569. Cuius sententiam postea anno sequente 1570. in festo corporis domini Iohannes Feltrinus oobilis, Londini ad fores Episcopij publicè iuxta summum templum affixit: qui postea captus, damnatus in cratem iniectus, suspensus fuit, funéque ei semiuiuo exsecto, multa deinde tormenta expertus, vt scribit Sanderus libro de Visibili monarchia. Valdè certe metuenda hæc regnorum censura, & in qua grauissimæ, & vt quod sentio dicam, immedicabiles præcedere debeant hæreses, vel aliæ causæ, quæ non solum principes sed etiam populum inficiant. alioquin si ex sola causa vel delicto vt contumacia principis, tanta maledictione prædę cuiusque populus exponatur, medicina, tantũ abest vt proficiat, quin contra aditum infinitum & irreparabilibus malis dabit. cum mutatio rerũ publicarũ & principatuum soleat turbare ita statum publicum & priuatum, vt antequam consistere posſit & quiescere, & in tranquillum peruenire statum. boni cum malis pereant, & mali deteriores reddantur & ira in furorem, furor in desperationem, contumacia in hæresim & schisma, schisma in atheismum trãseat. Omitto exempla plura: sufficiet Anglia, maxime antea catholica, quæ ob crimen adulterij Regis Hẽrici 8. primum ob repudiatam legitimam vxorẽ, non concessa secunda, lapsa ob Regem contumacẽ in schisma contra Summum Pontificem dehinc. ob excommunicationem & interdictum in hæresim. & post expositionẽ eius in prædã in tantã sæuitiam, vt crudelior persecutio Christianorum fere nunquã extiterit: extant hac de re historiæ & Pontificum excussæ censuræ, quas vt cognitas pertranseo, vt ea quę in aliis expositionibus regnorum acciderint, ne moueam camerinam. Sũt etiam vt opinor Sũmi Pontifices, in hac re vigilantissimi, qui & præuidere debent, Reges impulsimos etiã habere gladiũ & socios impietatis, quib. hostiliter aggressi ab extraneis quib. terra illorũ exponitur, & cogũt nos bonos in defensionẽ patriæ armari. vnde tot cædes bonorũ cũ malis, tot viduarum, orphanorũ, & incendiorũ, oppressionum, cadauerum reliquiæ luctuosissimæ.

CAP. VI.

Modus procedendi contra hæreticos.

IN negotio inquisitionis hæreseos, proceditur simpliciter & de plano, & absque aduocatorum ac Iudiciorum strepitu & figura.[a] In fauorémque fidei admittuntur testes in inquisitione facienda excommunicati, participes vel socij criminis, præsertim in defectum aliarum probationum, si ex verisimilibus coniecturis & ex numero testium & personarum, tam deponentium quàm eorum contra quos deponitur qualitate, ac aliis circumstantiis, sic testificantes falsa non dicere præsumantur.[b] Eodemque modo quo contra hæreticos ipsos, sic & procedere contra eorum receptatores, fautores & defensores, nec non contra infamatos de hæresi vel suspectos, & qui eis communicant.[c] Cæterum inquisitores hæreticæ pestis à sede apostolica deputati, de diuinationibus aut sortilegiis, nisi manifestè hæresim saperent, non debent se intromittere, aut punire, sed debent relinquere qui tales sunt suis iudicibus puniendos.[d]

SCHOLIA.

a cap. statuta, 10 de hæreticis in Sex. vbi Glo. ad verbum *figura*, docet quis per illam clausulam contineatur. *sine strepitu & figura iudicij*, quibus amitti nõ posset ex ordine iudiciorum. idipsum explicant glo. in extrauagante ad reprimendam, quomodo in crimine læsæ maiestatis procedendum sit: in collatio. 10. post librum Feudorum tractatio, & de examinatione testium. In causis inquisitionis fidei, in c. vt officium, 11. §. verum quia, de hæreticis, in Sex.

b cap. in fidei fauorem, 5. & ca accusatus, 8, §. licet, de hæretic. in Sex. hæc eadẽ recepta in grauissimo crimine Simoniæ, & quibusdam aliis, ad eorum detestationem. vt in cap. 1 de testib. in Sex. c. tanta est labes, 7. de Simonia, ca. si quis, 6. q. 1 c. 1. de confessis c. per tuas, 11. de Simon. Notat & Speculator titu. de Accus. §. 1. & 6. item repellitur qui fuit, & e casus in quib. auditur socius contra socium.

c ca didicimus, §. 11 § inuenimus, & ca. schisma, 24. q. 1. sic qui resistit inquisitoribus fidei, & ob id excõmunicatus remanserit, in excõmunicatione per annum, pro hæretico habetur. c. vt inquisitionis, 18. §. f. de hæreticis in Sexto. sic defensores, receptatores, fautores, hæreticis connumerantur, c. excommunicatores, 11. §. credentes, & c. pe. & fi. c. 2. §. hæretici, c. vt officium, 11. de hæreti. c. accusatus, 8. §. sacerdotes, eo. tit. in Sex

d c. accusatus, 8 §. sane, de hęr. in Sex. vbi gl. numerat casus sortilegij, qui redolent manifestam hæresim, vide Iulium Clarum, lib. 5. §. hæresis, nu. 24. Oldradum cons. 210. de Afflictis super 1. constitutionum regni, rubrica, 1. num. 17.

CAP. VII.

Pœna Hæreticorum aliqua.

1 HAereticorũ crimẽ, & illis viuẽtib. & post mortem, in iudiciũ venit:[a] pœna multiplex:[b] etenim excõmunicãtur & anathematizantur[c] societas & cũmunio cũ illis vetitus[d]: consilia eorũ & congregationes illicita cõsiliabula habita:[e] prohibetur aduocatis, notariis patrocinari vel adesse hæreticis, & eorum fautorib. sub pœna infamiæ[f] non sunt vocandi hæretici ad cõsilia & officia publica.[g] Reprobãtur sacrificia hæreticorum:[h] denegatur illis actio[i] acta illorũ rescinduntur[k]: damnatisque illorũ libris, & eorũ sententiæ damnatę cẽsentur[l]: credẽtes, receptatores, defensores, fautores hæreticorũ,[m] excõmunicati, si satisfacere intra annũ neglexerint, ex tũc ipso iure sunt infames[n]. Nec ad eligendos aliquos[o], nec ad testimoniũ[p] admittũtur: sunt intestabilés:[q] nec testãdi habẽt facultatem[r] nec ad hæreditatis successionem accedunt[s] nec in iudiciũ cõuenire,

illi autem conueniri possunt, [t] Iudicis Hæretici sentētia non valet, nec causæ ad audiētiā eius deferri debent, [v] Hęretico Aduocato adimitur patrocinādi licētia: [x] tabellio authenticā facere nequit scripturā, & instrumēta authore dānato dānantur. [y] Clericus ab omni officio; & beneficio deponendus: [z] Non exhibētur Sacramēta à clericis Hæreticis: [aa] Hæretici non sunt tradēdi sepulturæ Ecclesiasticæ: [bb] eleemosynæ & oblationes per illos factæ ab Ecclesia reiiciūtur, [cc] priuilegiati hęretici priuilegia amittūt, [dd] nō habēt liberos in potestate. [ee] Bona Hęreticorū confiscātur, nec filiis etiā Orthodoxis reseruātur: [ff] confiscatio porro iure Pōtificio bonorum Hæretici laici, fisco principis tēporalis adiudicatur: clerici verò Ecclesiæ à qua Hæretic⁹ stipendia percepetit. [gg]

SCHOLIA.

a Sic post mortē, in illos inquiritur, reprobātur, & excommunicātur, in ca. fi. 24. q. 2. bonaque eorū post mortē confiscantur. c. accusatus, 8. §. in eo verò, de Hær. l. Manicheos, 4. §. in mortē, de Hær. C. cst. Harmenopulus, li. 6. Procheir. xj. quemadmodū in crimine lesæ maiestatis principis accidit, in quo, & in mortuos inquiritur. l. fi. C. ad l. Iul. maiesta. grauius autē est diuinā quā humanā offēdere maiestatē. Authē. Gazaros, C. de Hær. neq; quicquā viuētibus hæreticis, & ad Ecclesiā Dei nō redeūtibus proficiūt ad obtinēdum regnū cœlorū, bona opera; imo nec pro Christo pati, ca. fi. de Pœni. dist. 1. ca. solet, de Cons. dist. 4. c. 2 de Hæreti. ca. vide quātum bonum, 1. q. 1.

b Pœnas plenè tractat practica Carcerij, in tractat. de Hæreticis, num. 131. Simancas tracta. de Hæreticis.

c c. ad abolēdā, 9 c. excōmunicam⁹, 13. & c. pe. de Hę. loco excōmunicationis iure ciuili per seculares potestates ab vrbibus & prouinciis expellūtur, & illis cōgregationes & cōuētiones interdicūtur. l. 2. §. 1. & fi. de Sū. Tri. & fid. Cath. C. l. 3. C. de Hær. & No. 37. de Ecclesiis cōstitutis in Africa. l. Arriani. l. Manicheos, C. de Hær. Et Samarithani Baptizati, & ad suū redeūtes errorē proscribūtur, & in exiliū perpetuū relegātur, in §. sed etsi qui, No. 144. de Samaritanis. Et quia excōmunicati sunt Hæretici, qui eos non euitat sciēs, excōmunicatione quoque percellitur. c. excōmunicamus, 13. §. credētes, de Hære. ca. qui excōmunicauerit, xj q. 3. c. quod in dubiis, de Sēt. excō. Prohibitū, etiā iure ciuili, ne Hæreticis ad cōueniēdum locus detur: cautūque de locis illorū cōfiscādis, & destruēdis, & puniēdis illis qui loca præbuerint. l. 2. §. fin. de Summa Trinit. & fid. Catho. l. cūcti, 3. C. de Hære. l. omnia, 5. de Paga. & sacri. eorū. nulla, No. 41. & §. atsi Orthodox⁹, No. 3. & No. 132.

d Vt pximè diximus, & can. omnis qui recedit, 24. & ca 26. quæ dignior domus, 24. q. 1. ca. clericus, ca. cū quibus, 24. q. 3. ca. nullus eorū, ca. si quis infidelis, §. hoc de, & ca. sæpe malorū, 18. q. 1. Scribit, & Diuus Iohannes 2. epistolę c. j. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinā non adfert, nolite recipere eum in domū, nec ei dixeritis aue, qui enim dixerit, ei aue cōmunicat eius operibus.* Quod, & ipse Apostolus facto firmauit, dū enim in Balneo reperisset, Cherintū Hæreticū, subito recessit: idipsum, & eius discipulus Policarpus in persona Macedonis Hæretici obseruauit, Vide Irenęum li. 3. c. 3. Eusebiū, lib. 4. c. 14. docuit & D. Matthæus, c. 19. *Si non audierit Ecclesiā, sit tibi tanquam Ethnicus & publicanus:* & Diuus Paulus ad Titū, c. 3. vers. 10 *Hæreticum hominem, post vnam vel alterā admonitionē deuita, sciens quia subuersus qui huiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus.* Iubet, & idem vitari Hæreticos ad Romanos c. 16. vers. 17. & ad Timotheum c. 2. vers. 17: & c. 3. vers. 5. & 2. ad Thessa. c. 3. vers. 14. D. Matthæi, c. 7 vers. 15. l. Deo nobis, 42. §. his ita dispositis de Epis. & cle. C.

e ca. clericus. causa vigesima quarta, quæstione tertia.

f c. si aduersus, xj. de Hære. videlicet si constaret clientem esse Hæreticū, nō autē si aduocatus vellet ostēdere eum talē nō esse; nā tūc deberet inquisitor dare facultatē aduocādi pro eo, Iulius Clarus, libr. 5. sententiarum iuris, in §. hæresis, numero 9.

g ca. cū quibus, 24. q. 3. c. excōmunicātes, §. credētes, de Hære. c. 2. §. Hæretici, eo. ti. in Sex. ideo nec ad officia publica vocādi vel admittēdi, l. probatorias, 9. C. de diuersis officiis, li. 12. C. tit. 60. l. Archigerōtes, 5. l. nemo vel in foro, 11. l. iubemus, 19. de Episcopa. audiē. C. l. fi. de postulā. In Laertij Cherubini Bullario, referuntur transcriptæ constitutiones, de pœnis Hæreticorū inter cæteras, est Gregorij, 9. S. Pontif. nu. 1. per quā Hæretici priuātur cū infamia testimonij iure, actionibus legitimis, aduocatione, sepultura, beneficiis, & filij quoq; eorū, & prohibetur: ne illis dētur officia aut beneficia, Idē statutum, in constitutione 2. Inno. 3. incip. *cū ex officij*, &c in cōstitutio Inno. 4 incip. *extirpāda*, & cōstitutione 8. cū aduersus, &c. in cōstitutione Honorij 4. exhibita nobis, &c & cōstitutione 1. Pauli 4. inci. *cū ex Apostolatus*, & Gregorij 13. cōstitutio 68. in Ecclesiis in dicto Bullario.

h ca. odi, & ca. didicim⁹, §. Sacrificia, eorū, 24 q. 1. quia ita ministrare nō possūt, vt quod gerāt ratū habeatur secūdū explicationē, ca. sic populus, 61. & seq. vsq; ad 74. 1. q. 1. Sacramēta tamē Ecclesiæ in forma Ecclesiastica ab ordinariis tradita, bona sūt; quia nō humana sed diuina sūt, 15. q. 4. Attamē Catholici nō debēt scienter ab hæreticis Sacramenta recipere, etiam in necessitate, ca. si quem fortè, 3 & seq. 24. quæstion. 1.

i c. fin. c. excommunicamus, 13. §. credentes, de hære.

k c. j. de Schismati. Prælatus tamen Schismaticus vel hæreticus effectus, nō amittit Characterē: vide ca. Nouatianus, 7. q. 1. D. Thomā, 2. 2 q. 39. quāuis hęretici nō habeāt salutē in se, nec potestatē in alios: ca. quodcūque, & ca vbi, 24. q. 1. nec excōmunicare aut cōdēnare possīt Catholicū, ca. ait, cū 2 seq. 24 q 1 possunt autem hæreticū can. miramur, 8. eadē 24. quæstio. 1.

l c. fraternitatis, 4 de hære ca. 6. nullus anathemanza torū. 1 q. 4 ca. canones, 16. di. c. in primis, 5 Mōtanus 15. dist. l. dānato, 6. § nec verò, l. quicūq; 8 § nulli insuper, de hæretic. C. l. 2. § 2 de Sūma Trinit. C. 6. sit itaq; & ipse, No. 42. de depositione Anthymij Seueri, &c. Quare huiusmodi libri & alij improbatæ lectionis sūt cōburēdi publicè ante oculos Episcoporum. l. Mathematicos, 10 de Episco audiē. vt factum actorū c. 19. vers. 18 & memorat Liuius li. 39. statutū olim de libris nouæ religionis Romæ, is etiā apud quē libri hæreticorum repetiūtur præsumitur hęreticus: vt ait Archid ad ca. 1. 24. q. 1. in ca. fi. 24. q. 2. per illum textum si alioquin quædam graues suspiciones concurrant, & nisi facultas legendi concedatur.

m hæc quæ sequūtur probātur, in c. excommunicam⁹, 13. §. credētes. de hæ. & similes pœnę etiā reperiūtur cōtra hęreticos, in Ext. quadā Gregorij 9. incip *excommunicamus*, & in l. Friderici. inci. *Catharos*, & in literis Apostolicis post directorium inquisitorum.

n Excōmunicati enī notoriè infames sūt, c. infames, 3. q. 1. hęreticos autē esse excōmunicatos āte docuim⁹.

o cap. excommunicamus, §. credentes, de Hæreti.

p Attestamēto, & accusatione repellāntur hęretici, d. §. credētes, c. 1. definium⁹, 4. q. 1. diligunt autē lu. N. 45 vt nō liberentur curiali fortuna Iudæi, &c. 5. fin. cum autē

Orthodoxos testimonium perhibendum sit, vt tunc Hæretici non possint testimonium præbere: An autem inter Catholicum & Hæreticum sit lis & tunc possit pro Catholico contra Hæreticum dicere, non autem pro Hæretico contra Catholicam: aut sit quęstio inter Hęreticos pro illis testari. Relatum, & idipsum, in can 26 si Hęreticus, 2.q 7. vbi Glossa videnda eadem, in l. quoniam nulli. Iudices, 21. C. de Hęretic. vbi tamen excipiuntur Manichei, Barbarię, Pagani, Samarithæ, Montani; quibus ob reatum omnis legitimus actus, & omnino testimonium interdicitur: Hęreticum etiam non posse accusare Christianum, dictum in can. 25. Pagani, secunda quæstione septima.

q Dicto §. credentes, c. excommunicamus, de Hęret. sic in Nouella 141. Iustinia. §. j. inhibitum est Hęreticis, testari, vel legare; & negotiatio cum illis prohibita. c. sicut, de Hęret. Item in l. Manicheos, 4. §. pręterea, de Hęteric. emendi vendendi, donandi, & contrahendi, de hęresi Manichęorum conuicto adimitur potestas, improbantur, & ibidem testamenta, & codicilli eorundem. Intestabiles, vocari possunt Hęretici, ἄτιμοι καὶ ἄφρατα, indigni omni fide, & consortio hominum, & omnium actuum qui ex fide hominum geruntur, detestabiles, execrandi, vt notat Porphyrio ad Satyram, 3. libri 2. sermonum Horatij, ad illa verba:

Vter ædilis fuerit, vel prætor, is intestabilis, & sacer esto.

Et apud Noniũ Marcellum, intestatus qui sine testamento perit, & is cuius verbis fides non habetur: & in dicto §. credentes, intestabiles, vt hic explicantur, qui nec testantur, nec ex testamento capere possunt: vt in l. cum lege quis, 26. de Testamentis, lib. 28. P. titu j explicat latius Vlpia. in l. is cui lege, 18. §. fin cod. tit. Iuncta l. Lex Cornelia 5 §. si quis librum, de Iniuriis, lib. 47. titul. 10. & l. ob Carmen, vigesimaptima, de Testi. li. vigesimosecũdo, P. ti. 5.

r Id est, sunt incapaces vltimarum voluntatum nec vlli succedere possunt, nec possunt institui, c. si quis Episcopus 5. & cap. in alios, 6. de Hæretic. de Manicheis: idipsum iure ciuili expressè cautum, l. Manicheis, 4. §. ipsos quoque volumus, de Hęretic. C & de aliis in l. Arriani, 5. §. si quis ipsos, eod tit. & Nouell. 144. §. j l. 3. C. de Aposta. Hęretici ita non succedunt ab intestato etiam parentibus, Orthodoxi autem succedunt etiam parentibus Hęreticis, l. cognouimus, 19. de Hęretic. §. enimuero, cum sequentibus, Nouella, 115. & in §. hęc autem communia, Nouella, 118. & in §. j Nouellę 144. Sed, & qui Hęreticis testamento successiones relinquunt etiam post mortem anathemate puniuntur, c. si quis Episcopus, 5. de Hęreticis.

s Iam dictum, & in §. credentes, capit. excommunicamus, de Hęreticis.

t Dicto §. credentes.

v Quemadmodum de excommunicato iudice explicat Panot. ad c. post cessionem, de Probatio: Gloss. iuncto textu, in c. ad probandum, 24. de Sentent. & Re iudic. ad verbũ, *innodatus*, si modo sit verè probatus Hæreticus; alioquin si pro Catholico habeabetur, acta tenent: argumento: l. Barbarius, de Offic. prętor. P. l. j. C. de Testam. ca. infamis §. tria, vers. veruntamen si seruis, 3. q. 7. Publicè autem excommunicati, acta proculdubio nõ erũt valida, d. c. ad probãdũ, de Re iu. & c. exceptione, de Exc. vbi de hoc.

x Dicto §. credentes, & l. final. de Postula. libr. 2. C. l. nemo, 15. de Episcop. audien. C.

y Dicto §. credentes.

z Dicto §. credentes, neque debent aliquid Ecclesię possidere, qui pręter Ecclesię Catholicę communionem nomen sibi Christiani in vanum vsurpant, can. quo iure, §. leguntur, 8. dist. Albericus in repertorio. Rubricę, de Hęreticis §. quęstione, tradit Hęreticum priuari ipso iure beneficiis, quod firmat pluribus Iohannes Bernardus Dias, in practica criminali canonum. c 106. & Nicolaus de Milis in suo repertorio, in verbo, *Hæreticus*: quorum dicta intelligenda sunt, de Hęretico conuicto & condemnato; secundum ea quæ tradit Philippus Francus ad c. vt commissi, de Hęreti in Sex. expresse priuatio beneficiorum & inhabilitas inducitur ex hęresi: nõ solum in Hęreticis, sed etiam in filiis eorum & fautoribus, in c. 2. §. Hęretici, & §. ad hęc quoscumque, de Hęreticis in Sexto.

aa Dicto §. credentes, vers. *sane clerici*, can. nec quisquam, 24. q. 1. c. excommunicans, de Hęretic. sic & excommunicatio excludit hominem à Sacramentis Ecclesię, ca. Eugeltrudam, tertia quęstione quarta, nisi pœniteat, cap. super eo, quarto, in fine, de Hære

bb Dicto §. credentes, vers. *sane clerici*, facit, can. Ecclesiam, 27. & seq. de Consecr. dist j non sunt sepeliendi Hæretici sepultura Ecclesiastica in cœmeterio consecrato nisi absoluantur: quia cum quibus viuis non communicauimus, non debemus communicare mortuis. c. ex parte, 15. in fine, & c. sacris, 12. de Sepulturis, lib. 3. tit. 28. ca. & 2. 24. q 1. & si de facto Hæreticus fuerit sepultus in cœmeterio, debet exhumari, dicto c. sacris, & pollutum cœmeterium reconsiliari, c. consuluisti, 7 de Consecration. Eccles. vel altar. libr. 3. titu 40. Si tamen Schismatici aliquos tempore Schismatis alioquin bonos sepelierint, non sunt ideo exhumandi: c. 2. de Sacramẽt. nõ iteran. libr j. titul. 16. Nec tamen habemus rationem eius quod legitur in nomo canone, c. 11 tit. 2. Hęreticos vt cæteros legitimo modo sepelliendos, ex Martiani Cæsaris lege. Nã etsi humanitatis prętextũ, & fucũ fecerit, tamẽ aliena est à sanctionibus Ecclesiasticis, & sic nomocanonis verba nõ admittũtur, nisi tibi addas negatiuã quod plures faciẽdũ putãt, & ego probo.

cc D. §. credẽtes, sic de raptorũ oblationib⁹, qui excommunicati sũt, rescriptũ, c. 1. 2. 3. de rap. lib. 5. P. ti 7. de Vsurariis, in c. 3 de Vsu. lib. 5. tit 19 Sũt & alij plures casus in quibus Ecclesia reiicit oblationes offerentium, quos notat Glossa in can. oblationes, 2 ad verbum, *dona*, 90. distinction. can. miror, 17. quæstio. 4.

dd Dict. §. credentes, & c. decreuit, de Hæretic. in Sex. l. 3. C de Hęretic. Nouella 109. & 45.

ee cap. secundo, § final de Hęreticis in Sexto.

ff c. vergẽtis, 10. de Hęre. vbi rationes adferũtur, excẽplo maximè criminis lesę humanę maiestatis, in quo hoc seruatur: & grauius sit diuinã quã humanã offẽdere maiestatẽ: vt liquet ex ca. quæro, § verũ, & ca. si quis cũ militib⁹, 6. q. 1. l. quisquis, ad l. Iul. maiest. C. authẽ de Here. C. l. j C. de Apost. quod & suasit enormitas seu grauitas criminis, cũ alioquin in cõfiscationibus, ob alia crimina, habeatur ratio liberorũ damnatorum, eo. tit C. hinc pendet disputatio, c filij vel hæredes, tertio de Hæreticis in Sexto.

gg c. excõmunicatus, 13. §. dãnati verò, de Hæt. Felinus tamẽ, ad c irrefragabili, §. cæterũ, nu. 5 de Offi. ord. ait talẽ cõstitutionẽ sublatã fuisse per quasdã extrauagãtes Põtificias, statuẽtes bona cõfiscata Hæreticorũ diuidi debere æquis portionib⁹ inter Romanã Ecclesiã Episcopũ & inquisitorẽ: verũ nec hoc hodie seruatur in Praxi etiam in Hispania, sed tantum bona applicantur fisco regio: vt tradit Didacus libro secundo resolutionum, capit. nono, num. 2.

In Gallia illud ipsum obseruari vidi Tholosæ veterum inquisitores solebant quædam adiudicare capellæ inquisitionis vel Episcopi, ex bonis damnati, idque vt essent in promptu pecuniæ ex quibus negotia fidei expediri possent. In Ducatu Mediolanési bona damnatorum Hæreticorum diuidi inter fiscú ducalem, Episcopum, & inquisitorem ex consuetudine tradit Iulius Clarus, libr. 5. sententiarum iuris. §. hæresis, num. 13. aliæ tamen sunt sententiæ interpretum in adiudicatione bonorum confiscatorum Hæreticorum Episcopo, & Ecclesiæ vbi habuerunt clerici Hæretici stipendia, quas vide apud Ioannem Bernardum Diaz in practica criminalium canonú, c. 106. Alexá. 4. cóstitutione 22. In Bullario collecto per Cherubinum, statuit bona Hæreticorum, credentium, & fautorum confiscata, & vendita, eorùmque pretiú ad opus Romanę Ecclesiæ conseruari, de quo & sanciuit Innocentius 4. constitutio. 3 incip. *Teneatur*, in eodem Bullario.

CAPVT VIII.

1 De suspectorum lapsorum, & relapsorum hæreticorũ quibusdam aliis cõsiderationibus in pœnis.

2 Et de abiuratione, de degradatione.

1 INuenti sola suspicione notabiles de hæresi, nisi ad arbitriuũ episcopi iuxta considerationem suspicionis, qualitatisque personę, propriam innocẽtiam congrua purgatione monstrauerint, simili sentẽtię cui hæretici, subiacent.[a] Deprehensi in errore, si continuo post deprehensionem erroris ad fidei catholicæ vnitatem sponte recurrere, & errorem suum ad arbitrium Episcopi regionis illius publicè consenserũt abiurare, & satisfactionẽ cõgruam exhibere, pœnas hæreticorũ mortis & confiscationis bonorũ euitãt, & absolui possunt.[b]

2 Porro qui ab aliqua hæresi ad orthodoxam fidem reuertuntur, scripto negare debent hæresim suam, & confiteri Catholicã fidem.[c] Quod si pertinax sit hæreticus manifestè in hæresi deprehensus: si clericus sit, vel cuiuslibet religionis obumbratione fucatus, totius ordinis prærogatiua est nudandus; & sic omni officio & beneficio Ecclesiastico spoliatus, secularis relinquitur arbitrio potestatis animaduersione puniendus: laicus autẽ, secularis, arbitrio iudicis relinquitur[d] vel ab Ecclesiastico iudice ad perpetuã agendã pœnitentiam, carceri perpetuo adiudicatur.[e]

3 Verum cum Sacerdos aut alius in maioribus ordinibus constitutus, pro crimine hæresis erit Curiæ seculari relinquendus, aut perpetuo carcere cõcludẽdus, debebit ab Episcopo proprio cõuocatis Abbatibus, aliisq; prælatis ac religiosis personis, exauthorari seu degradari.[f] Et hęc ad pertinaces Hæreticos pertinẽt, quibus propemodum in pœnis similes sunt relapsi, qui post abiurationẽ erroris, vel qui se postquã proprij antistitis examinatione purgauerint, deprehensi fuerint in abiuratam hæresim,[g] recidisse, qui & seculari iudicio sine vlla penitus audiẽtia sunt relinquendi. Si qui sint Presbyteri aut Diaconi, qui vel in Ecclesia Catholica prius ordinati fuerint, & postmodum perfidi ac rebelles contra Ecclesiam steterint, vel apud Hęreticos à pseudo-Episcopis ordinati fuerint: ea conditione eos suscipi conuenit vt communicent laicis. Neque enim huiusmodi reuertentes placuit ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra Ecclesiam rebellauerunt,[h] pro magno vero beneficio conceditur ei qui se Hæreticæ communionis contagione maculauerit, si adempta sibi omni spe promotionis, in quo inuenietur ordine permanere permittatur.[i] Aliquando tamen plenius dispensatur cum redeuntibus, vt in susceptis ordinibus recipiantur, & ad maiores, vsque ad sacerdotium promoueri possint.[k] imo & maiori in consuetudine & plenissimo beneficio, si vere redeant & ex corde, Episcopatuum & maiorum dignitatũ Ecclesiasticarum consequendarum, potestas fit.[l]

SCHOLIA.

a c. ad abolendam, 9. §. qui verò inuenti de Hæretic.

b Dicto c. ad abolendam, nam qui parati sint accipere correctioné erroris, nó sunt Hęretici, ca. 29. dixit Apostolus, 24. q. 3. admittitur, autẽ ista pœnitẽtia vsque ad sentẽtiã, non vltra in Hispania, vt ait Simancas, tracta. de Hęreticis c. 46. nu xj. alij autem dicũt pœnitentes erroris esse audiẽdos etiã post sentẽtiam quorum sententia, & mitior & communior dicitur, & in Praxi seruata secũdũ Boërium, decis. 43. nu 3. & 4. Vide Iuliũ Clarum li. 5. sent. § hęresis, nu. 9. Textus tamẽ, c. ad abolẽdam, ait, tẽpus abiurãdi, & pœnitẽdi, cõtinuò esse post deprehẽsionẽ erroris, & vt spõtè fiat: spõtè autẽ fieri non videtur, si post sententiam cõdẽnatus velit resipiscere: quia videretur metu pœnæ resipuisse. Cęterũ mitior pœna erit tenenda; potissimũ quod Ecclesia nemini claudat gremiũ, l. inter claras, circa finẽ de Sũmma Trinita. & fide Cathol. & dat veniã pœnitẽtibus. l. Manicheos, de Hęret. C. addũt tamen in eo casu quo euitaretur, mors pœnitentia sera: nihilominus damnãdũ tarde recognoscẽtẽ errorẽ ad perpetuos carceres, aut posse mitigare seu temperare vel commutare pœnam iudicẽ, per c. vt cõmissi, de Hęret in Sex. vide Clarũ prędicto loco. Proculdubio autẽ vt plerũque, reuersis, & ab initio spõte errorẽ cõfitentibus imponitur pœna leuis abiurationis, si nõ sint notorij vel cõdẽnati, quibus tum grauior pœna imponeretur. Quod vero pertinet ad cõfiscationẽ bonorũ in quã incidũt Hęretici, bona eis aut filiis eorum non restitui post conuersionem seu pœnitentiam placuit, nisi ad cor redeuntibus & abnegantibus Hęreticorum consortium, aliquis illorũ misereatur. c. vergẽtis, de Hęre. Sed Paris consilio 2. num. 15. ait, sententiam communem esse, vt quando Hæreticus antè sententiam pœnitere, & abiurare hęresim paratus est, si modo relapsus non sit, euitet non tantum pœnam mortis, sed etiam confiscationis bonorum, quam sequitur Iulius Clarus, libr. 5. sententiarum iuris, §. hęresis, num 8 & mihi videtur esse textus expressus, in cap. statutũ, 5. §. fin. de Hęre. Cum reincorporati, & abiurantes, vel parati abiurare hęresim & se corrigere & eorũ filij eximãtur à pœnis, cõtra Hęreticos statutis.

c ca. 4 cõuenientibus, ca. quoties, ca. maximũ, ca. si quis 1. q. 7 forma abiurationis datur in ca. ego Berẽgarius, de Conse. dist. 2. ca. his qui tempore, 16. quęst. sexta.

d cap. ad abolendam, nono, & cap. penultimo. §. primo, de Hęreticis. Quando autem quis relictus est Curię seculari imponitur de consuetudine

pœna mortis, à iudicibus secularibus, tempe cōbustionis, vt concludunt communiter interpretes, & refert Iulius Clarus lib. 5. Sententia. iuris §. hæresis, num. 8 vide Gloss. ad cap. penul § damnati, ad verbum, *puniendi*, de Hæretic. morte etiam damnãdos, & tollendos Hæreticos colligitur ex Deutero. c. 13. vers. 5 & cap. 16 vers 40. & 4. Regum 10. vers 25.

e c. penul. & fin. de Hæreti. c. j. & c vt commissi, vers. & illorum, eo. tit. in Sex. c. accusatus, 8. §. fin. eo tit. Perpetuus carcer, qui & immurato dicitur, est pœna canonis, introducta ad flectendam pertinaciam per longam detētionem ad pœnitētiam si sit spes aliqua conuersionis c. quāuis, de Pœnis, in Sex. quæ tamē reiecta est à iure ciuili. l. aut damnum, §. solent, de Pœnis Pandect. l. incredente, C. eod. titu.

f c. j. de Hæretic. in Sex. c. penul §. damnati. eod. titu apud Gregor quomodo autem degradatio sit faciēda, traditur in c nouimus. de Verbor significa apud Gregor. c. 2 de Pœn. in Sex. Nos autem quid sit, & quomodo differat à depositione, quibusve solemnitatibus fiat, docuimus abundè libr. 31 Syntagmatis iuris vniuersi, cap. 30.

g c. ad abolendam, §. illos quoque, de Hæretic. & ibi Gloss. ad verbum, *audientia*. Atque Bonifacius, 8. in c. accusatus, 8. de Hæretic. in Sext statuit grauius puniendū relapsum. Relapsum autē tripliciter considerat, primū ex fictione iuris, eum contra quem vehemēti suspicione vrgēte crimen quidē ꝓbatum nō fuit, sed abiurauit hæresim: atq;, & hūc leui etiā suspicione reū factū, in crimē incidētem grauius puniēdum, nō tamē pœna relapsi. ·. relapsū dicit, in dicto c. accusatus. §. cū verò, eū qui culpabilis in vno articulo fidei inuētus, vel in vno Ecclesiæ Sacramēto, vel secta, in alterius articuli, sacramenti, vel sectę incidert hæresim 3. Eum relapsum quoque asserit, qui post absolutionem vel abiurationem visitat, associatque sibi hæreticos, fauet in eodē errore notatis Generale hoc est in criminibus, vt magis puniātur illi quibus alias venia data est, si recidant in idem vel aliud crimen l capitalium, 18. §. solent, de pœn. P. lib. 48. ti. 19. l. 3 C. de Episco. audiē. sic nouissima fiūt peiora prioribus; vt docuit Deus per parabolam apud Diuum Lucā, c. xj. Transire enim videtur delinquēdi mos in cōsuetudinem; grauioráq; censentur eo delicta quo diutius animā à detineūt colligatam. c. fi. de consuet. c. cū in Ecclesia, de Simon c. cū haberet, de Eo qui duxit in matrimo. quā prius polluit per adulte. Marcus Fidustius proscriptus à Sylla, Superstes seruatus à fortuna, vt Plinius loquitur lib 7. c. 43. per triginta annos vsq; ad Antoniū, ab eo iterū proscriptus est; cōstatq; inquit, nulla alia causa proscriptū ab eo: quā quod proscriptus esset. Neque tamē quis relapsus vel infamis, quod aliquādo reus hęresis postulatus fuerit. Si tamē absolutus fuerit. Sunt enim quotidianę hominum malorum calūniæ quibus iustissimi probissimiq; solent vexari Exposita enim est virtus & hominū excellēs probitas, calūnijs & inuidijs improborū, qui ex diametro aduersātur: & dō apertè nō possunt quicquā in illos exercere, falsis accusationibus illorū bonā famā, falsisque testibus maculare; conātur, & veluti per cuniculos insidiātur. Sic & Cato Porciæ gētis primus, optimus Orator, optimus Senator, optimus Imperator plurimorū odio quater & quadragesies causam dixit: nec quisquā sæpius postulatus, & semper absolut⁹, vt idē Plinius scribit, li. 7. c. 27. Sūt exēpla hinc similia de Aristide, Phocione, & alijs, quos prætermitto cū nobis vnicū præstātissimū præ manibus sit sufficiēs, Domini nostri IESV CHRISTI, qui Deus & innocentissimus homo, omniūque præfectione, & præstantia, & bonitate absolutus; cui nec adijci quicquam boni possit tamen vt Samaritanus eluo, dęmonem habet, & seductor à Iudæis inuidia calumnijs, & falsis testibus prouocatus & postulatus ad mortem fuit.

h ca. si qui Presbyteri, prima quæstione septima.

i Hoc ex gratia non mero iure conceditur, can. 42. si quis Hęreticę, prima quęstione prima.

k ca. conuenientibus, 4. & ca. didici, j. quæstione. 7.

l ca. ipsa pietas, 24. § fin. 23. quæstione quarta.

CAPVT IX.

Causæ pœnarum Hæreticorum & de hypocritis

IN persecutione vel vindicta Hęreticorū, non ad res sed ad salutē eorū respiciendū est:[a] quare sunt compellendi & cogēdi ad fidē quā relinquerint recipiēdā,[b] per rerum temporalium spoliationē,[c] & per corporalē punitionem.[d] Diuina autē prouidētia Hæreticos diuersi erroris plures esse permittit,[e] vt dum insultant nobis vel interrogant quæ nescimus, sic vel excutiamus pigritiā, & diuinas scripturas nosce cupiamus. Propterea, & Apostolus ait;[f] oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos: videtur beneficium Dei dum permittit manifestos esse Hęreticos: nam Ecclesia ab hostibus occultis, ab hypocritis,[g] maiorem cladem accipit quàm ab illis,

SCHOLIA.

b ca. nimium, & sequentibus, vsque ad finem, 23. q. 4.

c ca. quo iure, 8. distinct can. qui peccat, & can. ipsa pietas, vigesima tertia quęstione quarta.

d ca displicet, & seq. 23. q. 4. can. 1. 2. 3. 24. quęstione 5.

e ca fin. 24. q 3. ex Diuo Augustino de genesi contra Manicheos, libro primo capite primo.

f D. Paulus prima epistolæ ad Corinthios cap. xj.

g Mali, & pessimi dicuntur Christiani hypocritæ, qui & vulgo politici dicuntur, nec frigidi, nec calidi in fide, sed tepidi. Sunt, & hic hypocrytæ qui propter gloriā humanā, vel vt fallant aliquos velint haberi & videri boni, vt ait D. Gregorius, 31. moraliū, Gloss. ad c. 5. D. Matthęi: quos reprehendit Dominus, D. Matthęi, c. 23. & Iob. c. 13. ὑποκριτὴς Gręcis hypocrita: est alienę personę, & actionis simulator, histrio, ludio, ab, ὑποκρίνομαι, vt ait Lucianus, lib. de Saltatione. οὐχ ὑποκρίνεσθαι μανίαν ἀλλὰ μαίνεσθαι non simulare insaniam sed insanire. Similes hypocritas Sepulchris dealbatis, dixit Deus, quę hominibus foris apparent speciosa, intus autem sint plena ossibus mortuorum. D. Matthęi c. 23. Et D. Gregorius, lib. 34. Moralium, c. 9. & 10. in c 41. Iob. similes esse ait hypocritas, rebus deauratis, quod & relatum in ca. citius, 44. de Pœnitent. distinct 2. Sunt hypocritę falsi Fratres, de quibus Diuus Paulus conqueritur, ab Spiritu sancto alieni, & separari, quemadmodum Hęretici, c. 8. de Illis, 24. q. 3. Et malū quidē est, cadere à proposito fidei, sed peius est simulare propositum. ca. 18. certe ego sum, 12. q. 1. Hypochrita nequam dicitur, Isayæ c. 9 vers. 17. Verum Deus permittit regnare hypocritam, propter peccata populi, Iob. 30. 34. vers. 30. 3 Regum 12 vers. 24.

DE SCHISMATICIS [a] Tit. VII.

[a] Extat titulus de Schismaticis & ordinatis ab eis lib.5.Decretalium tit.8. & in Sexto lib.5.tit 3. & libr 5.Extrauagantium communium: seorsum pluribus in locis in Decreto Gratiani. Eò pertinere potest titulus,de Sediriosis, & iis qui plebem audent contra rempublicam colligere.lib.9.C.titu.30. In iure Orientali Bonæfidij est constitutio Porphyrogennetæ,de rebellibus & seditiosis anathemate feriendis.

CAPVT I.

1 Continuatio.

2 Et Schismatici qui.

1 DIximus de Iudæis,paganis,& hæreticis; nunc ordine dicendum videtur de Schismaticis, qui similes vel peiores sunt paganis,[a] & in statu perditiones,[b] vt illi,& extra Ecclesiam.[c] & aliquando in hæresim labuntur[d].

2 Schismatici dicuntur,qui se ab vniuersali Ecclesia diuiserunt,[e] Schisma námque,quod Grecum est,ipsam significat scissuram & diuisionem.

SCHOLIA.

a ca.denique, 7. quæst.1 ca. non adferamus, 24.q.j.
b ca.quicumque, 24.quæstione prima.
c ca.scire, septima,quæstione prima.
d ca.34.Schisma,2 1.q.j.σχίσμα à verbo,σχίζω,scindo. Schisma in Ecclesia, quando qui prius conuenerant, ab vnione dissident, & abeunt:qui lacerant Ecclesiam Dei,hi Schismatici.ca.de Liguribus,& ca.quoniam,vigesima tertia, quæstione quinta.

CAPVT II.

Duplex Schisma.

1 SChisma seu diuisio duplex in Ecclesia;vel quoad fidem,ita diuisi hæretici: vel quoad vnitatem pacis, & concordiam,a capite & summo pontifice eiusque obedientia facta diuisione:[a] fuerunt plura Schismata in Ecclesia quæ tamen postea composita fuerunt nisi quæ ab hæreticis ad tutandam erroris pertinaciam, alicubi cum damnatione perseuerarunt.

SCHOLIA.

a Diuus Ambrosius in oratione funebri de obitu Fratris, de hac distinctione meminit, & refertur in ca.13. Aduocauit,24. quæst. 1. Hæretici separati ab Ecclesia sunt, quia excommunicati & vitandi.ca. quoniam vetusto,25.& ca.seq.quis dignior,24.q.1. cap. excommunicamus, de Hæreticis.Interest autem inter Schisma, & hæresim, quia Schisma ab Ecclesia recedit sine Hæresi, vt plerumque, & à sola obedientia seu subiectione vnius capitis & vniuersalis prælati:hęresis verò,recedit à dogmate,cõtrarium Ecclesiæ tenendo, ca.inter hæresim, vigesima quarta, quæstione tertia. Schismatici Ecclesiam Dei, & corpus eius lacerare seu diuidere dicuntur,ca.de Liguribus, vigesima tertia quæstione quinta.ca Aduocauit,ca.vbi,vigesima quarta,quæstione prima.Quare non quæuis diuisio, aut separatio à quacumque Ecclesia, vel à quocumque pastore Schisma erit,de quo nos loquimur,sed quãdo est diuisio à prælato vniuersali,& eius Ecclesia Catholica, à qua non est recedendum, vt à matre omnium Ecclesiarum que nunquam à fide legitur aberrasse,ca.arrecta,9 ca rogamus,15.ca.cum beatissimus,16.ca.inuenior,10.ca.hæc est fides, 2.ca. in sede,vndecimo, sub 24.quæstione prima.

Schismata, non tantum in Ecclesia Dei tempore summorum Pontificum, sed etiam antea in religione plura fuerunt, quæ tamen euanuerunt Dei auxilio. Primum fuit creatis Angelis, in cœlo: dum Lucifer cum sua factione se separatunt à principatu Dei, & voluit adorari vt Deus, ideo detrusus ad Inferos Isaiæ capi.14. Secundum fuit in Paradiso, quando persuasione dæmonis, existimauit Eua non obediendum Dei præcepto, arbitrata verum quod impostor dixerat, *eritis sicuti Dij*, &c. Genes 3 Tertium Schisma,pro prælatura quod Aaron & Maria Soror Mosis, mouerunt contra Mosem,ex quo puniti numero 12.Quartum aliud periculosum,motum per Datanum,Chorem & Abirẽ, quos Deus terra absorberi cum sectatoribus iussit, Numero 16.Ecclesiastici cap.4 .vers.22. Deuteronomij xj. versu. 6. psalmo.10. Quintum inter Iudęos Hierosolymis ortum graue, de Pontificatu, anno Domini, 54. inter Pontifices & populum, electo in Pontificem Summum legis Cumano, vt concursu facto populi ad portas tringinta millia Iudęorum perierint: & cum illis Ionathas Pontifex,teste Iosepho libro 20 antiquitatum.capti.4. & libro 2.de Bello Iudaico.cap. xj. Sextum tempore Apostolorum Schisma inter Christianos Corinthi ortum,aliis dicentibus: *Ego quidem sum Pauli, ego Apollo, ego Cepha, ego Christi*: contra quod scribit:D.Paulus 1.ad Corinthios 1.& cap.3.Septimum fuit ante Capharnatarum, qui cum non possent intelligere mysteria Sacrosancti dominici corporis, recesserunt ab vnitate Christi. cã. prima quidem hæresis,44.de Consecra.dist. 42 Octauum, & primum electis Summis Ponrificibus in Ecclesia Romana, fuit tempore Cornelij Summi Pontificis, electi anno Domini,151.post Fabianum. Nouatianus enim Presbyter vrbis Romæ, ob cupiditatem Episcopatus ambitionis spiritu inflatus, omnia diuina humanáque miscuit,ne in manus Cornelij Põtificatus perueniret: vt scribit Platina in Fabiano, & Cornelio,opeq; Nouati alterius Episcopi Carthaginensis,creatus fuit in antipapam,vt ait Cyprianus qui eo tempore vixit, epistola ad Iubainum, & ad Pomponium: Diuus Hieronymus in Catalogo illustrium virorum: Vide de causa Eusebium lib. sexto Historiæ Ecclesiasticę,c. 43.& lib.8.Damascenũ in vitis Fabiani & Cornelij Summium Pontificum. In sede Antipapę Nouatiani remanserunt In sede Romę successores, vsque ad Cęlestini Papę Pontificatum, à quo deinceps Nouatiani habere publicè Episcopum prohibiti fuerint,vt author est Socrates libro.7. Historię Ecclesiasticęe. xj Ita ab Ecclesia se separauit Nouatianus, & se suosque, καθαρὰς,id est, puros mundosque nominauit negans pœnitentiam lapsis reuertentibus, aliasque construens hæreses, de quibus agit idem lib.sexto cap.43. & 44. Cyprianus libro secundo, epistularum epistula decima, & libro tertio episto. secunda & tertia,

& libr. 4. Trist. 2. contra hunc duo concilia habita, vnum Romæ, 60. Episcoporum, & totidem Presbyterorum, & plurium Diaconorũ: Carthaginense aliud Platina in Fabiano, Euseb. libr. 6. titul 43. Nonum, & secundum Pontificale Schisma fuit, anno Domini 369. tempore Damasi primi Pontificis, qui Vrcisinum Diaconum competitorem habuit, in Basilica quæ Sicini appellatur, vbi multi ex diuersis partibus ceciderunt in ipso templo, cum res non suffragiis tantum, sed vi & armis tractaretur. Platina in Damaso Rufinus, lib. 2. c. 10. Amian. Marcellinus li. 27 Decimũ, tertium ortum est, anno Domini, 413. quando Bonifacius eius nominis primis; in Basilica Iulij vrbis Romæ Episcopus creatus, & Iulianus in Constantiana electus huic statim oppositus fuit, mortuo Zoaimo j. præcedente pastore. Quod cum Honorius Imperator qui tum Mediolani erat intellexisset, instante Placidia cum filio Valẽtiniano, iussit ambos vrbe expuli: Reuocatus tamen postea septimo mense Bonifacius, qui fuit solus vrbis præsul constitutus. Platina in Bonifacio j. Vndecimum & quartum, mortuo Anastasio 2. in cuius locum Symmachus j. electus, anno Domini, 800. ab alia autem parte cleri Laurentius, vnde ingens seditio in Senatu, & populo orta, pluresque cædes commissæ, vt refert Platina in Symmacho, Gregorius in Dialogis lib. 4. cap. 40. Diaconus in Anastasio lib. 16. Duodecimum, & quintum Schisma fuit post mortem fœlicis 4 Summi Pontificis, anno Domini, 911. Bonifacius 2 fuit electus, & alia electio ei apposita Dioscori; in qua seditione agitatus fuit populus, & clerus, per dies octo, & viginti, donec Dioscorus mortuus fuit teste Platina. Decimum tertium & sextum, fuit paulo ante præteritum, tempore quo Pelagius 2 Summus Pontifex mortuus est anno 508. quo tempore Iohannes 4. Constantinopolitanus Patriarcha, dictus Ieiunator, & qui & successit Cyriacus, aduersus sedem Apostolicam insurrexerunt, & primum in Ecclesia sibi locum & vniuersalis pastoris in Ecclesia nomen, assumere conati sunt: quibus Pelagius restitit & deinde S. Gregorius Magnus eius successor in sede: eáq; de controuersia extant epistolæ Iohannis in Tomo j. conciliorum, & in Registro Gregorij, li. 4. episto. 75 7\. & 8 & libro 6. epistol. 165. 169. 170. Fuitque hæc controuersia composita sub Bonifacio 3 vt secundum locum Constantinopolitana teneret, Teste Beda de Ratio. tempor. Iohãnem defendebat Manricius Imperator, vide Sigebertũ & Bonifacium Simonetam in epistolus. Decimum quartum, & septimum, Schisma fuit post mortem Iohannis 5. mortui, anno Domini, 685. quo Petrus Archiepiscopus, à Romanis electus; Theodorus verò Presbyter, ab exercitu: Sed vtroque exacto creatus tandem Cono primus: Platina. Decimum quintũ & in Ecclesia Catholica octauum fuit paulò pòst tempore Sergij j. qui successit Cononi, anno Domini, 689 sublatis duobus ambitiosis, Paschali quodam custode thesauri Cononis qui exarchum Italiæ pro sua factione muneribus allexeret, & Theodoro, qua iam partem interiorem Laterani cum sua factione occupauerat Platina: decimumsextum quod erat Ecclesiæ nonum, fuit mortuo Stephano 2. quo tempore electus Paulus primus, anno 754. qui sedit annos 10. mensem vnum nam tunc, vt scribit Genebrardus, libro tertio, Chronogra. Theophilactus quidam sedit cootra Paulum in Schismate, per aliquot mẽses, anno Domini, 757. & Constantinus quoque 2. ex laico contra canones electus, sedit annum vnum dies 24. quem quidam inter Pontifices numerarunt: Platina tamen non meminit. Decimum septimum, & Ecclesiæ decimium narrat Schisma, idem Genebrardus sedente eodem Paulo, quo anno 767. Philippum, seu Philippicum contra Constantinum à laicis, & clericis electum fuisse, notat, & sedisse annum vnum: dies viginti quatuor. Decimum octauum, & Ecclesiæ vndecimum, post mortem Paschalis j. Sucedente, & electo Eugenio 2. anno Domini 824 contra quem in Schismate electus Zinzimus quidam, qui sedit aliquot dies, donec coactus fuit Pontificatu se abdicare. Onuphrius, in fastis. Decimumnonum, Ecclesiæ duodecimum, mortuo Leone 4. quo tempore electus est Benedictus 3. anno Domini, 855. & contra eum in Schismate Anastasius, qui sedit aliquot dies, & coactus se abdicantt: Platina, & Onuphrio testibus. Vigesimum, Ecclesiæ decimum tertium, post mortem Stephani 6. Formoso Pontifice creato, anno Domini, 892. contra quem in Schismate electus Sergius, 2. Benedicti filius Cardinalis, qui aliquot dies in Schismate sedit, coactus tamen se abdicauit, in exilium missus: Onuphrius in Pontificibus. Vigesimumprimum & Ecclesiæ decimum quartum, post mortem Agapeti 2 quando creatus fuit Iohannes 12. anno Domini, 955. & contra eum electus, Leo 8. qui sedit menses 4. donec eo pulso institutus Iohannes 12. sedit, & in eodem Schismate Benedictus 5. Romanus per mensem, & vnum diem, vt legitur in continuatione Rheginonis, & apud Luithprandum li. 6. cap. 6. & sequen. Platinam, & Onuphrium, & alius. Vigesimum secundum, & Ecclesię decimum quintum, post mortem Sergij, 4. tempore Benedicti, 7. alius 8. qui adeptus est sedem anno Domini, 1009. & contra quem in seditione alius in locum eius electus fuit, ipso pulso tandem. tamen restitutus: Platina. Vigesimum tertium, quod erat Ecclesiæ decimum sextum Schisma, post mortem Iohannis 21. apud Platinam tempore Benedicti 9. anno Domini, 1046. quem Romani in Schismate, sede vt ignauum pepulerunt, & sufficerũt in eius locum Iohannem Sabinum quem dixerunt Syluestrem 3. largitione creatum, quo tamen postea post 49. dies pulso, restitutus est Benedictus, Platina. Fuit tamen, & magnum tum Schisma cum Benedictus renunciasset Episcopatum Gregorio 6. Habitúmque concilium contra Benedictum 9. & alios Pseudo Pontifices quibus deiectis creatus curante Henricho 3. Imperatore Syndegerus Bambergensis Episcopus, dictus Clemens 2. teste Platina. Meminit, & de his iterum Platina in Gregorio 6. describit & hoc Schisma accurate Hermanus Contractus, in Chronicis, Leo Hostiensis libr. 2. Historiæ Cassinensis c. 80. & 82. Blondus lib. 2 deca. 2. Otho Phrysingensis, li. 6. Historiæ c 32. & 33. Vigesimumquartum, & in Ecclesia decimum septimum fuit, post obitum Stephani 9. alias 10. Lotharingi, anno Domini, 1058. tempore Benedicti 10. qui ab Hildebrando Subdiacono cum factione clericorum Pontificatu pulsus fuit, quod per vim & largitionem ad Pontificatum venisset, vt ait Platina in eo, & subrogatus in factione Gerardus quidam, in exilium misso Benedicto, fuitque Girardus dictus Nicolaus 2. Platina in Nicolao 2. Hermanus Contractus, Onuphrius & alij: eo tempore factus canon, in nomine Domini, 23. distinct. de Electione Summi Pontificis. Vigesimum quintum, & in Ecclesia decimum octauum, grauissimum fuit Schisma post mortem Nicolai 2. anno Domini, 1602. quãdo Alexander 2. creatus fuit

Summus Pontifex à Tranſalpinis: contra quem Ciſalpini Epiſcopi, arbitrati ob dignitatem prouinciæ ſuę par eſſe vt è ſuo numero aliquis eligeretur, elegerũt aliũ Pontificẽ Cadolũ, dictũ Honorium 2. eiuſque rei gratia prælium commiſſum eſt. Ceſſit poſteà tamen ſedi Cadolus cui & abrogatus Pontificatus, in cõcilio Mantuano, 6. Kalend Nouembris anno, 1054. Vigeſimum ſextum, & in Eccleſia decimum nonum videtur aliud quaſi continuatio ſuperioris. Si quidem mortuo Alexandro 2. & ſuffecto in locum eius Gregorio 7. qui antea dicebatur Hildebrandus, anno Domini, 1072. In eum Henrichus 4. exarſit ira, quod diceret à ſe ordinari debere Romanos Pontifices, cumq́ue vellet permittere Presbyteris vxores; illo ſe illi opponente. quare, & contra Gregorium 7 Henrichus iudixit concilium Vuormatię Epiſcoporũ 72. qui ex authorarũt Pontificatu Gregorium 7. vt ait Abbas Vſpergenſis in Chronico, creatuſque in eo Schiſmate contra Gregorium 7. Gilbertus de Corrigia, dictus Clemens 3. Cuius etiam Clementis mortui in Schiſmate fuerunt ſucceſſores Victor 3 Vrbanus 2. & Paſchalis 2. Creuit dehinc illud Schiſma & congregato concilio 3. Romæ per Gregorium 7. fuit excommunicatus, Archiepiſcopus Maguntinus cum Epiſcopis qui eius concilio interfuerant, anathemate renouato in Henrichum 4. quem & imperio priuauit. durauitq́ue hoc Schiſma cum multis vtrinque interuenientibus cladibus, per 29. annos, de quibus Platina & Onuphrius in Gregorio 7. Gregori9 Schafnaburgenſis, Leo Epiſcopus Hoſtienſis, li. 3. Hiſtoriæ Caſſinenſis qui eo tempore vixerunt. Otho Frygigenſis Epiſcopus lib. 6 Hiſtorię & 7. Impoſuit finem huic Schiſmati periculoſiſſimo Calixtus 2. anno Domini, 1120. qui cũ eſſet Guillelmi comitis Burgundiæ filius, & proinde Henrichi Imperatoris conſanguineus, vt quidam volunt, ex genere Francorum regum, fretus ipſius fauore captum Gregorium 8 pſeudoPontificem contra Gelaſium 2. creatum, cui ipſe ſucceſſat pelle induit vrſina, ac ita Camelo impoſitum ad Canenſe cœnobium relegauit, & ita Schiſmati finem impoſuit, vt ſcribit Guillelmus Tyrius lib. 12. c 8 & Platina in Calixto 2. Ad tempus illius Schiſmatis magni referri poteſt, & pars illius quod fuit poſt mortem Vrbani 2. anno Domini, 1100. Vigeſimum ſeptimum, quod erat vigeſimum in Catholica Eccleſia Schiſma natum, vix pacato illo præcedente, poſt mortem Calixti 2. in cuius locum delectus Honorius 2. anno Domini, 1125. & electus contra illum à quibuſdam Cardinalibus Celeſtinus, qui tamen poſtea ceſſit Honorio 2. vt in Honorio 2. ſcribit Platina. Vigeſimum octauum quod & in Catholica Eccleſia erat vigeſimum primum procedere videtur etiam ex prædicto 19 quod ortum poſt mortem Honorij 2. In cuius locum electus eſt, anno Domini, 1130. Innocentius 2. contra quem à quibuſdam Cardinalibus quidam alius dictus Anacletus 2. electus fuit. & ſedit in Schiſmate per, annos 7. contra Innocentium 2. vt ſcribit Blondus, libr. 5. & Paulus Æmilius libro 5. ſub hoc Schiſmate fuit concilium Herbipolenſe ſub præſentia Lotharij Imperatoris, in quo confirmata electio Innocentij 2. damnato Anacleto. Idipſum factum in cõcilio Clarmontenſi, ſecundum Polydor. lib. 5. Hiſtoriæ Anglicæ. Rhemenſi, ſecundum Nangiacum: Stampẽſe, cui adfuit, & Diuus Bernardus in Generali, collectis mille Patribus in Laterano, teſte Platina. Fuerunt tamen illa tempora plena cædibus ob diuerſas factiones, diuerſas electiones defendentiũ, videndus Otho Frigingenſis lib. 2. hiſtoriarum, c. 27. 31 34 ex libro de geſtis Frederici Imperatoris, c. 27. & 29 Vigeſimum nonum, quod erat in Eccleſia vigeſimum ſecundum Schiſma, poſt mortem Hadriani 4. etiam ſæuiſſimum, quod per viginti fere annos vexauit Eccleſiam, ab eo tempore quo Alexander 3. electus à viginti duobus Cardinalibus, anno, 1156. electus eſt contra eum in Schiſmate à tribus tantum Cardinalibus Octouianus Romanus, Victor 4. appellatus & mortuo Victore in Schiſmate, rurſum ſubrogatus in eius locum anno 1164. Paſchalis 3. Cremenſis antea dictus Guido; & cum item mortuus fuiſſet, Romæ anno 1160 alius ſubrogatus Calixtus Hungarus, contra eundem Alexan. 3. & hoc ſe abdicante alius item ſubrogatus Laudo nomine dictus Innocentius 3 aliique poſtea diuiſa & fere cladibus vaſtata Italia, ob duas ſectas vnam Guelphorum qui partes Alexandri 3 defendebant, alteram Gibellinorum, qui partes Pontificum Cæſareanorum protegebant ex quibus principes fere omnes orbis diſſidiis implacabilibus agitabãtur, vt ſcribunt Onuphrius & Platina. Æmilius lib. 5 & in continuatione Sigeberti. Trigeſimum, quod erat in Eccleſia vigeſimum ſecundum aliud Schiſma, mortuo Clemente 5. Summo Pontifice, electo in Pontificem Iohanne 23. Cadurcenſi Gallo, anno Domini, 13 5. qui ſedit Auenioni, contra quem factus antipapa per Imperatorem Ludouicum 4 Bauareum, anno 1327. Petrus Corbarienſis, ordinis minorum, dictus Nicolaus 5 quem poſtea Bonifacius Piſanus comes cepit, & Auinionem ad Summum Pontificẽ duxit, vbi & in carcerem coniectus, obiit: Platina in Iohanne 23. Trigeſimum primum, quod erat inter Catholicos vigeſimum tertium Schiſma creditur omnium grauiſſimum, & longius, poſt mortẽ Gregorij 11. electo in eius locum Vrbano 6. Neapolitano anno Domini 1378. quo tempore Clemens 7. Arelatenſis antipapa fuit à Cardinalibus Gallis ordinatus contra Vrbanum, & eius ſucceſſorem Bonifacium 9. ſeditq́ue Auinione annos 15. menſes 11. dies 23. Clementique adhæſit Francia & Hiſpania, duoque cõcilia pro ea habita Lutetię. Seditq́ue poſt Clementem 7. electus à Cardinalibus Petrus Luna, dictus Benedictus, 13. anno Domini, 1394. & ſedit Pontifex Auinione annis plus minus 3 . fuit eo tempore initum cõcilium Gallicanum omnium prælatorum iuſſu Caroli 6. Lutetiæ, in quo Benedictus antipapa, depoſitus, qui nihilominus noluit cedere, vt habetur in Chronicis Franciæ, & apud Gaguinũ libr. 6. Auxit Schiſma electio Gregorij 12. qui & depoſitus eſt vt Benedictus 13. Piſis, in concilio electo Alexandro 5 Cretenſi, anno Domini, 1409. Verum neuter voluit obtemperare concilio, & additus alius electus Iohannes Neapolitanus, aliquibus dictus 23. aliis 24. Quamobrem congregatum fuit concilium Vniuerſale Conſtantienſe, in Germania Patriarcharum 4. Cardinalium 29. Archiepiſcoporum 47. Epiſcoporum 2[illegible]. & aliorum prælatorum & doctorum 560 præſidente initio Iohanne Papa contra Schiſma trium Pontificum, nẽpe contra Benedictum, 13. qui ſedebat in Hiſpania, Iohannem 23. qui ſedebat Bononiæ, Gregorium 12. qui ſedebat Auenioni. Quare illi tres in concilio dignitate priuati, & depoſiti fuerunt, & electus Martinus 5. anno Domini, 1417. Verum non obſtante concilij decreto, mortuo Benedicto 13. factione Alphonſi regis Aragonum, alius Clemens, 8. dictus in locum eius creatus, à quibuſdam anticardinalibus, & ſedit annos 5. antequam ſe abdicaret poteſtate.

Verum tandem id facere coactus, remansit Martinus quintus solus, & Schisma cessauit. Sicque testantur Platina, & Onuphrius in vitis prædictorum Pontificum.

CAPVT IIII.

Schismaticorum pœna.

1 SChismaticorum potestas in rebus Ecclesiasticis amittitur. [a] Nec extra vnitatem Ecclesię accipitur Spiritus sanctus [b] & sine charitate, iustitia & mercede est, qui dilacerat corpus Christi. [c] Fueruntque variæ pœnæ introductæ contra Schismaticos, [d] & eorum fautores & defensores, [e]

SCHOLIA.

a Quia sunt foris extra Ecclesiam, ca. 3. didicimus, 24. q. j. c. j. de Schisma. cano alienationes, 12. quæst. 2. atque in diuisione consecratus Episcopus, non cōsecratus sed execratus dicitur. ca. 31. pudenda, 24. quęst. j. Consecrare quippe est simul sacrare. Simul autem non sunt cum Ecclesia Schismatici, neque cum ipsi remoti fiot ab Ecclesia, alios excommunicant. ca. ait Celestinus, 35. & seq. aperte inquit, 24. quæst. j. imò non habent sui officij executionē, ca. factus, cum 2. seq. 7. q. j. & infructuose sibi corpus & sanguinem Domini conficiunt, ca. Schisma, & ca. pudēda, 2 quæst. 1. Cæterum accipiens à Schismaticis in casu necessitatis pœnitentiam, & moriēs, non reprobatur, ca. 40. si quis fortè, 24. quæstio. j. quemadmodum deiectus gradu à Schismaticis in caso quo deiiceretur à Catholicis, non est recipiendus sine pœnitentia, ca. 39. Subdiaconus quōdam, vigesima quarta, quæstione prima.

b ca. 8 loquuntur, vigesima quarta quæstione j.

c ca. vbi sana fides, vigesimo nono, 24. quæst. prima.

d Sunt enim excommunicandi, & damnandi, ca. de Loguribus, 23. quæstio. gradu & dignitate Ecclesiastica si habent, deiiciendi, can. 40 Subdiaconus quondam, & ca. qui contra, 31. 24. quæst. j Si sunt laici nobiles & principes, eorum loca publicanda, & fiunt ignobiles pœnisque corporalibus afficiendi per principes seculares. dict. ca. qui contra, & ca. de Ligutibus, & ca. denique, 7. q. j. ca. non vos, 2. q. Ordinationes, collationes beneficiorum, alienationes rerum Ecclesiasticarum, per illos factæ irritæ sunt, c. j. de Schismat lib. 5. tit. 8. ca. ordinationes, 9. q. j. irritæ autem ordinationes sunt, quo ad executionem ordinum acceptorum, vt explicat Gloss. ad dict. c. j. de Schismat. ad verbum, *irritas*, nisi cum ordinatis fuerit dispensatum, c. cod. titu. Explicatur porro hoc à magistro sententiarum. & à doctoribus sacris libr. 4. sententiarum dist. 25. & à diuo Thoma, 22. quæst. 82. art. 7. Nisi ordinatus probasset se ignorasse Schismaticum eum qui illum ordinauit: dicto ca. ordinationes, 9. quæst. j. facit, ca. si quis à Simoniacis. j. quæst. j Quod etiam alienationes verū Ecclesiasticarum à Schismaticis factę non valeant, docet ca. alienationes, 2. quęst. 2. Quia, & Ecclesia quę habet pastorem Schismaticum, vacare dicitur. c. j. de Præscriptio. quare ab eo facta, rata non sunt in præiudicium Ecclesię, ca si qua de rebus, 12. q. 2. Vacare, & censetur beneficium per adhæsionem Antipapæ vt per adhęsionem hæreticorum, c. olim, de Accusa. Iacobinus in tractatu feudorum, ad ver. *adhærentibus*, & solet Summus Pontifex non vocatus etiam illis quando manifesta est adhæsio, eorum beneficia aliis conferre breui manu, vt dicunt.

e Iisdem pœnis puniuntur defensores, & fautores Schismaticorum, quibus ipsi Schismatici; ca. didicimus, vigesima quarta, quæstione prima.

CAPVT IIII.

Præscriptio cessat tempore Schismatis.

SChismatum tempora, quandiu perseuerauerint, deducenda sunt à tempore præscriptionis, contra Ecclesiam Romanam. [a]

SCHOLIA.

a c. cum vobis, & c. j. c. de quarta, c. auditis, de Præscr. lib. 2. tit. 26. c. j. & c. fin. Ne sede vacante aliquid innouet, quia eo tempore Ecclesia videtur carere legitimo defensore, vt ibidem dicitur.

DE CHRISTIANIS LAICIS. [a]

TITVLVS OCTAVVS.

a Huc referri possunt quoque tituli de Summa Trinitate, & fide Catholica libro primo, titulo primo, Decretalium & Sexti de Conuersione infidelium libro tertio Decretalium titulo tertio.

CAPVT I.

Ordo & qui Christiani dicantur

1 EXplicatis infidelibus & hæreticis, dicamus de Christianis. Christiani appellati sumus, à Domino nostro IESV CHRISTO, primùmque Antiochiæ. [a]

SCHOLIA.

a Actorum c. xj. vers. 26. & 2. ad Corinth. 10. vers. 7. Explicat nomen Chrismatis & vnctionem, c. vnicū, §. quia vero Christus, de Sacra vnction. lib. j. ti. 15 Vide Diuum Augustinum tractatu 33. Super Diuū Iohannem: IESVM Nazarenum vnxit Deus Spiritu sancto, oleo pietatis præ consortibus suis, ecclesiæ quæ est corpus ipsius, Actorum, 10. ad Ephesios j. ad Colossens. c 2. c. vnico, §. vnde in veteri, de Sacra vnctio. Mystica fuit Christi vnctio, & inuisibilis: quia nec in regem, nec in sacerdotem visibili vnctione qua alij reges & sacerdotes vngebantur, vnctus fuit, & ita intelligendus Gratianus, in can. testes, §. his ita respondetur, secunda, quæstione septima.

CAPVT II.

Duo genera Christianorum.

1 POrro duo sunt genera Christianorum, a vnum, quod mancipatum diuino officio, & deditum contemplationi, & orationi

ab omni

ab omni strepitu temporali cessare conuenit: cuiusmodi sunt clerici, id est, in partem & sortem Dei dilecti, & ideo deuoti. Aliud genus Christianorũ laici dicuntur, λαὸς, populus latinè. [b] Ecclesiastici potissimum sunt, & cultui diuino addicti; qua appellatione latissima continentur clerici moniales, religiosi, conuersi, conuersæ, qui vt diuersi ponuntur, [v] item canonici & hæremitæ. Addi potest tertium genus Christianorum in militibus hospitalariis sancti Iohannis Hierosolymitani, qui neque propriè Ecclesiasticæ personæ, nec laici dici possunt. [i]

SCHOLIA.

a ca. duo sunt genera, duodecima quæstione prima.

b Dicto can. duo sunt genera, λαὸς laos deriuatur à λᾶας lapide: fingũt enim fabulæ, vt significent asperitatem animorum popularium post diluuium Deucalionem & Pyrram eius vxorem, reparasse genus humanum, proiectis in tergum lapidibus, vnde homines nati durum genus, vt ait Virgilius, & Ouidius Metamorphos. j.

Vnde genus durum sumus experiensque laborum.
Et documenta damus qua simus origine nati.

Sic Eusthatius, [Greek illegible], [Greek illegible] Nec tamen hæc appellatio laicorum tam plena est quá populi apud Romanos, qua omnes cuiuscũque generis homines, & ciues continebantur, plebeij, Senatores, equites, & sacerdotes: strictior autem plebeiorum nuncupatio, à qua excludebántur alij §. plebiscitum, de Iure naturali. l. plebs, 238. de Verbor. signific. Gellius libro 10. Noctium Atticarum, c. 20 Isidorus libr. 9. Ethymologia. capit. 8. Multitudo ignobilior, in dicto. §. plebiscitum dicitur à Theophilo, [Greek illegible]. Et Iustinianus Nouella 6. quomodo oporteat Episcopos, &c. in §. j. vocat laicos idiotas, & Diuus Paul. j. ad Corinth. c. 14. vers. 16. Item in ca. seculares 33. quæst. 2. in cano. seculares 19. de Consecrat. distinct. 2. dicitur, & laicalis conuersatio, secularis. in l. Deo nobis, 5 . C. de Episcop & cleri. inter laicos, reges & principes seculares, & Imperator annumerantur. in c. dudum, 3. c. tua & infra, 5. de Decimis.

c cap. non dubium, 5 cap. de Monialibus, 33 de Sententia excommu libro quinto titulo 39. Rota in decisio. 432 *nota quod clericus*, in Antiq. videtur quosdam constituere purè laicos, & alios non purè laicos, purè laicos qui sine ordine & habitu religioso seculariter viuunt: non purè laicos, qui quamuis sint seculares: tamen regulariter viuũt & portant habitum religiosum Sic inquit Begumæ licet laicę sint & seculares, religiosè tamen viuunt, & habitum portant religiosum: ideo non videntur merè laicæ, & propter religionem videntur facere collegium. Argum in cap cum in Ecclesiarum, de Offic. ordina. iuncta l. j. de Colleg. illic. P. vt dicimus inquit in simili, quod Fratres minores & Cistercienses, sunt laici: vt not. Innocent. ad cap. 4. de Celebra. Missar. & cap. ex eo, de Electione: per Archidiac. in Sexto. Sed non purè, propter religionem, & habitum: ideo qui eis iniuriam infert, incidit in canonem, si quis suadente.

d Vt videbis à nobis tractatum libro decimo quinto, Syntagmatis iuris, capite trigesimo quarto.

CAPVT III.

Subdiuisio laicorum.

1 Dicamus prius de laicis, postea de clericis Constituimus autem inter laicos ex dignitate diuisionem. vt alij plebeij, alij milites seu nobiles, alij magistratus sint. [a] Inter plebeios artifices numerantur, qui exercent artes licitas, & qui iure probantur [b] vt contra improbati, qui vetitas exercent & nocentes Christianis. [c] quemadmodum & in scientiis reprobatis statutum eas docere vel discere. [d] de bonis s contra, si modus eis imponatur. [e] Sunt inter plebeios, rustici, [f] etiam, & mercatores. [g]

SCHOLIA.

a Romulus diuisit prius populum in patritios & plebeos, vt ait Dionys. Halicarnens. li. 2. antiquita. Roma Postea diuisus populus in plebeios equites, & Senatores. §. plebs, de Iure Natura l plebs, de Verb. significa. vide quæ diximus lib. 5. Syntag. iur. c. 3

b Nempe si artes exerceantur bona intentione, in opere iure non prohibito, modo tempore, & circumstantiis debitis, si exerceantur extra festa, & ab iis quibus exercitium nõ est prohibitum. Sic enim, & clerici ex aliquo honesto artificio, possunt sibi victum quærere. tota 91. distinct. cap. j. de Celebra. Missar, laicis porrò aliqua artificia licita sunt, quæ non sunt permissa clericis quale officium Macellariorum, tabernariorum. cap vnic. de Cleric. coniug in Sext. cap. Ne cleric. vel Monach. seculari negot. se immisceant, de Variis artificiis & artificibus, vide quæ diximus libro 8. Syntagmatis iuris vniuer, cap. vigesimo primo, & sequentibus.

c c. vnico, de Sagitariis, in Banstariorũ arte improbata, in venatione oppressiua, ca. qui venatoribus, 86. distinctione.

d l. culpa de Maleficis, & Mathematic. can. illud, & sequen. 26. q. 2. c j. & ij. de Sortileg. libr. 5. P. titu 21.

e Vt liquet ex tota, 37 distinct. nos de bonis scientiis, libr 18. Syntagmatis iuris

f Rustici & mercatores hodie, inter pleibeos connumerantur, quamquam olim agricolarum vita fuerit præstantissima, & innocentissima, vt videbis apud nos, libro 18. Syntagm. c 21 & de pastoribus, c 24.

g Nam qui mercaturam exercent à gradu nobilitatis decidunt. l. 3 de Commer. & mercatori C. libr. 4. titul 36. l. milites nostros, 11 & l. fin. de Locato libr 4. C. tit. 65. l. 12 15. 16. de Re militari, C. titulo negotiatores ne militent, Nouella 116.

CAPVT IIII.

1 *De duplici nobilitate generationis & virtutis.*
2 *Magistratus quis.*

1 Nobilitatem duplicem constituimus generationis, ex progenie nobilium habitorum, & virtutis, [a] in quibusdam sublimium nobilium, & illustrium habetur ratio personarum, vt præferantur aliquando & cum illis etiam vt dispensetur [b] verum non ideo aliæ personę virture nobiles contemnendę sunt; quia nõ generis sed virtutum nobilitas, vitæque honestas gratum faciunt & idoneum Deo, qui ad regimen Ecclesiæ non multos secundum carnem nobiles ac potentes elegit, sed ignobiles ac pauperes. [c]

2 Magistratus quibus rerum publicarum præcipua cura commissa est. [d]

SCHO

SCOHLIA.

a c venerabilis.37.de Præb de nobilitate ex professo tractant Andreas Tiraquellus, Chassaneus, in Cathalogo gloriæ mundi, parte 8. considera 5. cum seq. Paul. Castrens. consil. 108. & 209. Nobilitas generis communi iure ex patre in filios propagatur, non ex matre: aliquando tamen ex vtroque parente, & ex matre sola: vt in l.j. ad municipales, P & ibi traditur Iliensibus, & Delphicis: tributum id esse, & Antiochenis, in l.22. de Decurio. D. Sic in Catalaunia quos vulgus Gallorum dicit, *Champaigne*, ex priuilegio indultum, vt mater nobilis quamuis nupserit ignobili, nobilitet partum: idque ex eo tempore quo ferè omnis nobilitas in ea prouincia cecidit in prælio pro principe, & viduæ & filiæ nubentes extraneis id obtinuerunt ab eodem principe: meminit huius priuilegij & iuris, consuetudo Trecensis articulo 8. Senensis articulo 149. Caluimontana articulo 5. & xj. Idem priuilegium concessum fuit Lyciis mulieribus, vt Author Hærodot. in j. & Xanthiis, teste Plutarcho de Claris mulierib

b Vt in c. de multa, 28. in fine, de Præbendis. Extrauagantes execrabilis, eod. titul. in Extrauagantibus.

c Explicantur & habentur, in c penul. § fin. de Præb. ca. recurrat, j. is. ita, 32. q. 4. Apud Deum non gradus elegantior, sed vitę melioris actio comprobatur, ca sicut excellentiam, 2. q. 4. ca nos qui præsumus, 40 distin. Scientia etiam nobilitat hominem, quæ prętio nummario non est ęstimanda. l. j. §. c. quidam, de Variis & extraordinariis constitut. & pari passu ambulant sublimes & literatę personę, in dicto c. de multa, & in Extrauag. execrabilis, eod. ti. quare, & qui in docendi exercitio per viginti annos laborauerunt, & tali professione, cetu amplissimo iudicante, digni habiti fuerint, honorantur, & his qui sunt ex vicaria dignitate connumerantur, l. j. de Professor. qui in vrbe Constantinopolita. docentes meruerint comitiuam lib. 12 C. tit 15.

d L. cui pręcipua, de Verbor. significa. P. Continebuntur hac appellatione iudices omnes cuiuscumque generis, quibus aliqua iurisdictio, vel imperium datur ex publica authoritate

CAPVT V.

1 *Separatio munerum laicorum & Ecclesiasticorum.*

2 *Quæ ex Ecclesiasticis laicis permittantur.*

1 DVæ potestates separatæ, sæcularis seu Laicalis & Ecclesiastica: [a] Conuersatio Ecclesiasticorum & laicorũ quoque debet esse separata. [b] Separati eorum iudices. [c] Nec laici quando mysteria Missæ celebrantur, secus altare stare vel sedere inter clericos debent præsumere, [d] aut in canonicorum numerum computari: [e] quia sunt diuersæ professionis, quæ non possunt inter se conuenire. [f] Minusque laici sunt Ecclesiasticorum beneficiorum capaces cum ea tantum clericis cultui diuino consecratis conferri debeant. [g] Itaque, nec laici eligunt hodiè prælatos, quamuis principes sint. [h] Nec conferunt Ecclesiastica beneficia, nisi ex priuilegio illis fuerit concessum. [k] Nec iure possident decimas Ecclesiasticas, quæ ob diuinum cultum clericis debentur [l] nisi ex priuilegio antè consilium lateranense, possessas retineant: [m] Quia in summa, laicis quantumuis religiosis, de rebus Ecclesiasticis non datur disponendi facultas. [n] nec possunt esse administratores generales vel œconomi omnium bonorũ Ecclesiarum temporalium & spiritualium, vt præsint omnibus. [o] non Vicarij Episcopi. [p] Verumtamen si Ecclesiæ habent sibi concessam iurisdictionem temporalem, possunt, imo debent in causis criminalibus & sanguinis, ob metum ne in irregularitatem incidant si Ecclesiastici iudicent, laicis delegare. [q] Non licebit & laico quęlibet clericum accusare, [r] non prædicare, verbũ Dei, [s] non proferre anathema in personam Ecclesiasticam, [t] non de rebus aut causis Ecclesiasticarum personarum iudicare vel cognoscere, [v] non statuere de personis vel rebus eorum. [x] Nec constitutio laicorum ligat personas Ecclesiasticas, [y] quantumuis sit in fauorem Ecclesiæ, propter defectum potestatis statuentium, & nisi ex promissione vel cum approbatione summi Pontificis fiat. [z]

2 Inuitantur tamen laici ad aliqua spiritualia vt adiutores & cooperatores personarum Ecclesiasticarum sint. [aa] Sicut vocantur ad synodum Imperatores, ad fidem confirmandam & subscribendam; ad prohibenda Schismata & tumultus, non autem vt præsint. [bb] Vt & aliquando inuitati in electione summi pontificis, vt euitaretur hæreticorum factio. [cc] Item vt lites monachorum & Ecclesiarum, illis etiam si opus sit constituto salario, agant vel defendant: [dd] fabricarum Ecclesiarum curam, etiam hodie potest laicis concedi. [ee] Inueniuntur & ex laicis quidam, qui Ecclesiarum habent patronatus, [ff] aduocationis, vicedominatus, custodiæ gardiæ Ius. [gg]

SCHOLIA.

a ca. imperium, 15. & ca. quoniam idem mediator, 8. & tota 10. dist. ca. cum ad verbum, 96. distinction.

b can. sicut sacerdotes, sexto, causa secunda, quęstione septima.

c c. licet ex suscepto, 10. & c. si diligenti, 12. & c significasti, de Foro competen. lib 2. tit. 1. & ferè toto eo. tit Ideo improbatur consuetudo, vt minus rationabilis, qua causæ Ecclesiasticę iudicabantur pręsentibus & sententiam dicentibus laicis, c. ad nostram, 3 de Consuetu. nec laicus de spiritualibus constitui potest arbiter, c. contingit, 8. de Arbitr. lib. j. tit. 43. c. lator, Qui filij sunt legitimi.

d c. j de Vita, & honesta. clericor. c. j §. fin. de Cohabita. clericorum & mul. ca sacerdotum, de Consecratione distinctione secunda.

e cap. secundo, de Institutione, lib. tertio, tit. septimo.

f c cũ causam, de Elect. ca in noua, 16. q. 7. nisi ex priuilegio Pontificali: quemadmodum rex Galliarum est in pluribus Ecclesiis, sui regni canonicus, vt in Ecclesia sancti Hilarij, Pictauiensis, Iohannes de Selua, in tracta. beneficior. prima parte, quęstione septima, numero octauo.

g c.ex literis, de Translatio. Clem. quia contingit. §. ante, de Religios. domib. possent tamen Summi Pótificis rescripto & gratia, laici beneficia aut fructus beneficiorum consequi, vt notant Innocentius, & Abbas, in c. quanto, de consuetud. Glossa in ca. bene quidem, ad verba, *præter Romanum*, 96. distinction

h ca. si quis deinceps, cum sequent. 6. q. 7. ca. omnes, 63. distinctione, cap. Sacrosancta, 51 & cap. Massana, 56. de Electione.

i ca. nullus laicorum, 18. ca. sicut Domini, 19. & sequentibus, 16. quæstion. 7 & fere per totam illam quæstionem prohibetur sub pœna excommunicationis, aliisque pœnis accipere Ecclesias, inuestituras vel alias res Ecclesiasticas, de manu laicorum.

k cap dilectus, 1. de Præbend. cap. dilecto, de Testib can. Adrianus, & can. in Synodo, 63. distinctione.

l ca 1. 16. quæstion. 7 & cap. quamuis, 18. cap prohibemus, 19. de Decimis, cum similib. nota. & idcirco eas nullo tempore præscribere possunt, c. causam, de Præscription. cap ad hæc, 15. de Decimis.

m cap. cum Apostolica, 7. de His quæ fiunt à prælat. sine consensu capituli, cap. tua in primo, in fine, eo. titu. Vide quæ diximus libr. 16. Syntagmatis iuris, cap. vigesimo quinto, numero septimo.

n In can. vigesima quarta, laici quamuis, 16 quæst. septima, can. bene quidem, 95. distinctione

o cap decernimus, 2. de Iudiciis, can quoniam, in quibusdam, vigesimo primo, & sequentib. 16. q 7. capit 2. de Ætat. & qualitat. ordina. possunt tamen laici in temporalibus tantum, constitui fructuum Ecclesiarum œconomi.

p Dicto can. in noua, 16. quæstione septima. quia nec causæ spirituales iudicandæ delegari possunt laicis, vt explicat Glossa ad cap. contingit, de Arbitris.

q c. si. Ne cle. vel Mo. se negotiis se. immisceát in Sex.

r ca. primo, secundo, tertio, quarto, quinto, sexto, cũ tribus sequentibus, secunda quæstione septima.

s Hæc in cap. cum ex iniuncto, & cap. sicut in vno corpore, 14. de Hæreti. Panormita. tamen ad c. decernimus, de Iudic. ait, posse laicum prædicare si committatur ei ab Episcopo, Vide Gloss ad canon. adiicimus, 16. quæstione prima, quam tamen non sequimur, dum loquitur de muliere.

t can. bonæ quidem, 96. distinct. vbi tamen Glossa ait, laicum posse alium excommunicare ex delegatione Summi Pontificis, & eius authoritate.

v cap. secundo, de Iudic. cap. contingit, de Arbitris.

x can. non placuit, vigesimo tertio, 16. quæstion. 7.

y can. bene quidem, 96. distinct. capit. quæ in Ecclesiarum, decimo de Constitutione

z cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, de Constitution. capit. cum causa, de Sententia & re iudica. ca 1. 10. dist.

aa Vt in can. 1, in fine, 63. distinct. vbi inuitantur ad electionem faciendam: & in can. mulier, 23 distinctio. ad sermonem populo, & clero faciendam, quandoque ad causas matrimoniales, can. ad sedem, 15. q. 5. & in causis fidei, can. vbi nam, 96. distinctione.

bb ca. vbi nam legistis, 2 & can. vbi nam, 4. 96. dist disputat Panormit. in quæstione prima, numero 27 & 28. in quibus causis, & quare laici interesse debeant consiliis Ecclesiasticis.

cc ca. quia Sancta, 63. dist. can. bene quidem, 96. dist.

dd cap primo. de Syndico, lib. primo titulo 40.

ee quis debeat habere onus fabricæ, & pro ea colligere. tractatur in c. j. & c de his, de Eccles. ædificã. & hodie ferè vbique ex cõsuetudine, datur hoc onus laicis matriculariis, seu æditui vt vocant, *Marguilliers*, quod & fieri posse, notat Panor. ad c. nimis, de Iud.

ff Totis titulis de Iure patronatus.

gg Distinguit Aduocatos à patronis Ecclesiarum, c. preterea, 1. de Iure patronatus, lib 3. titu 38. attamen pro patrono Aduocatus Ecclesiæ sumitur, & explicatur in c. cùm autem, 24. de Iure patronat. & Gloss ad c. quia clerici, eod titul. de Iure patrona. ad verbũ, *Aduocatias*, ait Aduocatiam esse ius patronatus aliquando, vt in illo loco: quandoque vice dominatum vel custodiam, seu gardiam; item ius esse processionis vel frequentationis, vt in can. piæ mentis, 26. & sequen. Frigentius, 16. quæstion. 7. quandoque gratiam, vt in ca si quis Episcoporum, 16. q. 5. Processionis honor pro fundatione reseruatur patrono, vt etiam alimenta iuxta facultates Ecclesiæ, si ad inopiam peruenit, can. nobis fuit, 15 de Iure Patrona. cum similib. Aduocationis vestigia pro gardia, in Lotharingia plura annotaui dum essẽ ibi professor, maximè in territoriis quæ fuerunt aliquando iuris Ecclesiastici: dum enim Ecclesiæ vel alij pagi vexarentur in bonis vel à Dominis vicinis, vel ab hostibus, aduocauerunt in auxilium ad vim prohibendam Dominos alios quosdam seculares, armis vel potentia precipuos, quorum ope securius sibi subditi viuere possent, ab incursibus per illos deffensi. Eóque nomine illis Aduocatis, vel reditus quosdam constituerunt annulos; vel partem aliquam iurisdictionis vel honoris, vel multarum concesserunt. Et proinde in illis pagis & populis in quibus Aduocati sunt potentiores in custodiam inueniuntur duo Domini, vnus naturalis, vel Ecclesia seu is cui ius suum cessit, & Aduocatus, qui vulgo dicitur corrupta voce latina, *Seigneur voué*, *ou aduoué*, à verbo, *Aduocatus*. Sic in Dominio cuiusdam meæ ditionis, de Babelemeote iuxta ciuitatẽ Marsalem, quam habui à charissima, & castissima vxore mea Francisca de Burchel quæ decessit pridie idus Nouembris, & sepulta est Pontomussi, anno Domini, 1588. mecum adest, olim dum ditio Abbatiæ esset sancti Michaëlis, Aduocatus Dominus: qui quędam tantum eo nomine exigua percipit.

DE PERSONIS ECCCLESIASTICIS.[a]

TITVLVS NONVS.

a Ad hanc tractationem referri possunt tituli de regularibus & transeuntibus ad religionem lib. 3. Decre. titu. 31. & in Sexto lib. 3. tit. 14. in Clem. lib. 3. tit. 9. De conuersione coniugatorum libr. 3. Decretal. tit. 32. De Statu monachorum & Canonicorum regularium, lib. 3. Decretal tit. 35. & in Sexto lib. 3. tit. 16. in Clem. lib. 3. tit. 10. q. 1. & 2 Eò pertinet titulus. C. de Episcopis, & clericis, lib 1. C. de Sanctissimis Episcopis, & ideo amabilibus, & Reuerendissimis clericis & Monachis, Nouella 123. De Monachis Nouella 5. Hæc constitutio interpretatur priorem constitutionem, De his qui ingrediuntur monasterium, & de substantiis eorum, ex quo tempore oporteat eam valere, Nouella 76. Quomodo oporteat Monachos viuere, Nouella 133. De clerico ægrotante vel debilitato, libr. 3 tit. 6. De clericis coniugatis, lib. 3 Decretal. tit. 3. & in Sex. lib. 3. tit. 2. De conuersione coniugatorum, lib 3. titul. 32. Constitutio quæ de dignitatibus & Episcopatu filium liberatã patriæ potestate, Nouella 81.

CAP. I.

CAPVT I.

Continuatio, quive dicantur clerici, & Ecclesiasticæ personæ.

1 STatus clericalis in Ecclesia positus est, [a] quo Deo consecran, contemplationi, & cultui diuino vacantes, à laicis distinguitur; cuius appellatione clerici veniunt. [b] Posset & latius extendi Ecclesiasticarum personarum appellatio quàm clericorum, si ordinationem consideres; quia appellatione Ecclesiasticæ personæ veniunt clerici moniales, conuersi, conuersæ, quæ tamen vt diuersa in iure ponuntur. [c] cõtinentur, & canonici. [d] Clericos vero dicemus propriè omnes in vniuersum, qui in sortem, hoc est in partem Domini assumpti sunt, in aliquo gradus vel ordinis ministerio. [e] Quare, & ideo rationem rotundam pilorum in vertice capitis in formam coronę, dum initiãtur suscipiunt, ex institutione Romanæ Ecclesiæ, in signum regni cœlestis, & quod temporalia deposuerint, vt sortem dominicam consequerentur. [f]

SCHOLIA.

a Status clericalis dicitur, in cap. cum ex eo, 34 de Electione in Sexto.

b ca. duo sunt genera, xij. quæstione prima.

c capi non dubium, 5 capit. de monialibus, 13. de Sentent. excommunica. libro quinto, titulo 39.

d capit cum tibi, de Verborum significatione.

e ca. cleros, 21. distinct. dicto ca. duo sunt genera, 12. quæstio 1 vide quæ dixi, libr. 16 Syntagmat. capit. numer 5. Sic generaliter de omnibus potest intelligi Rubrica, de Vita, & Honestat. clericor. Ea ratione omnes qui ad Dei seruitium vocari erant tempore legis, in partem & sortem Deo relictam participandam vocabantur, Numer. c. 18. Deuteron. 6. vers. 8. Deuteron. 8. in principio, *Iosue* cap. 13. versu. 14. & 33. Ezechiel 44. vers. 2. quare, & in lege noua, qui de altari participant dicti clerici, cap. cum secundum Apostolum, de Præbendis.

f. ca. duo sunt genera Christianorum, xij. quæstio j. ca. 21. prohibet, 23. distinction. capilli tamen in prima tonsura clericis simplicibus non tondentur, sed quidam relinquuntur, vt ait Gloss. ad dictum can. duo sunt genera, ad verbum, *depositio*. Significant autem, quod quædam temporalia quæ per superfluitatem pilorum significabantur, debeamus reseruare, ad sustentationem vitæ. Monachi etiam maiorem rasuram, & tonsuram deferunt in capite, quia isti maiori voto renunciarunt rebus seculi, & pro mortuis seculo habeantur. l Deo nobis, de Episcop. & cleric. C. De multiplici ratione, rasionis capitis, nos multa diximus lib. 16 Syntagmatis, capit. primo, numero vndecimo, duodecimo, & sequentibus, vsque ad 33.

CAPVT II.

1 *Diuisiones seu distinctiones Ecclesiasticorum ex ordine.*

2 *Quis simplex clericus.* 3 *Ostiarius.* 4 *Lector.*

5 *Acolyta.* 6 *Exorcista.* 7 *Subdiaconus.*

8 *Diaconus.* 9 *Presbyter.*

10 *Episcopus.*

1 PErsonarum Ecclesiasticarum plures species, distinctæ vel ex Ecclesiasticis ordinibus, vel ex cura & solicitudine, aut dignitate, aut officio, aut beneficio Ecclesiæ. Ordinésque nouem, indè nouem distinctiones clericorum, [a] & in primis: clericus simplex, qui facit primum gradum inter Canonistas. Secundus, Ostiarius. Tertius Psalmista, seu lector. Quartus Exorcista. Quintus Acolyta. Sextus Subdiaconus. Septimus Diaconus. Octauus Presbyter. Nonus Episcopus inter canonistas, quãuis Theologi negent hunc esse ordinẽ vt etiam clericatũ.

2 Clerici per primam tonsuram fiunt; [b] alij ex clericis ordinantur: & dicuntur alij coniugati, alij non coniugati. [c] Rursum non coniugatorum, alij seculares, [d] alij regulares: seculares non sunt adstricti monasticis regulis, vt regulares: qui, & religiosi, & Monachi dicuntur. [e]

3 Ostiarij sunt, quibus datum est officium in Ecclesia, [f] custodiendi claues eius interiores, & exteriores, claudendi, & aperiendi Ianuas: fideles admittẽdi, infideles & excõmunicatos excludẽdi.

4 Lectores, cantores, psallentes, eiusdem ordinis sunt, qui in Ecclesia prophetarũ scripta legũt, & sacras laudes, & responsoria in Ecclesia canunt. [g]

, Exorcistę sunt, qui potestatem accipiunt exorcizandi vel adiurandi energumenos seu à Dæmone obsessos: Cathecumenos, & baptizatos. [h]

6 Acolytæ sunt, qui faculas, & lumen deferunt in Ecclesia, dum sacra mysteria sunt. [i]

7 Subdiaconi sũt, sub-administri altaris; ad quorum officiũ pertinet Calicem & paterã ante altare Christi deferre, & Diaconis seu Leuitis tradere eisq; ministrare, vrceolum quoque & aquam, & mantile & manutergium tenere, & Episcopo, & Leuitis pro lauandis ante altare manibus, aquam præbere. [k] In summa, ὑποδιάκονος, seu Subdiaconus est, qui ministeriũ adhibet post Diaconũ. [l]

8 Diaconi, ministri Presbyterorum sunt, quorũ officium est ministrare sacerdoti in omnibus quę agit in Sacramento corporis Domini, in baptismo, in Chrismate, patena, Calice, oblationes inferre est disponere in altari, cõponere mensa Domini, ac vestire, Cruce ferre & prædicare Euangelium, [m] corporalia & pallas lauare. [n]

9 Presbyteri quasi seniores, qui cũ prudẽtia esse debẽt, dicti sacerdotes, quasi sacra dãtes seu distribuẽtes. [o] Quorũ præcipuũ munus in ordinatione illorũ statuitur, cõficere dominica Sacramẽta. [p]

10 Episcopi habent nomen curæ, & solicitudinis: dicti ideo, tanquam speculatores & obseruatores gregis sibi in diœcesibus commissis. [q]

SCHOLIA.

a Hæc tractantur, in ca. cleros, 21. dist. & ibi Glossa ad verbum *psalmista*, diximus supra libr. j. tit. de sacris ordinibus, & lib. 16. Syntagmat. iuris vniuersi, c. 21.

b c. cum contingat, xj. de Ætat. & qualitat. ordinan.

c Extat titulus de clericis coniugat. Porrò, qui sint clerici qui coniugio iungi possunt vel non, diximus supra, libro primo titulo duodecimo, de Sacramento matrimonij.

d c. licet, 2. de offi. & potesta. iudicis ordin.

e c. inter quatuor, de relig. domib. vide c. cum de beneficio, de Præben. in Sext.

f ca. 1. in fine 21. dist. cum perlectis, 25. dist. ca. ostiarius, 23. dist. Nos etiã egimus de Ostiariis, lib. 16. Synt. c. 3. & de officio horum, in §. & primũ quidem & §. quod si illi, Nouell. 133. est & ianitrix seu ostiaria, monasterij monialium, quæ tñ ordinem monasticũ non est professa, sed habet tãtum officium de qua, in ea. vers. *sancimus igitur*, & c 5. §. oportet autem, Nouell. 133. Quomodo oporteat monachos viuere.

g in dist. ca. perlectis, 25. dist. cap. lector, ca. Psalm. 23. dist. nos lib. 6. Synt. c. 4. de his eorũq; antiquitate, & introductione diximus, autores Ecclesiæ certis regulis & formulis fuerunt sub Pipino & Carolo Magno in Gallia ordinari, vel reducti iuxta formulã Vrbis Romanæ: vt liquet ex lib. 1. capitulariũ Caroli Magni, ca. 80. & Sigeberto, atque in Chronico Engolimensi, traditur Carolum petiisse ab Adriano Papa cantores, qui Franciã de cantu corrigerent: & illum ei dedisse Theodorũ & benedictũ, Ecclesiæ doctissimos cantores, qui a Sãcto Gregorio eruditi fuerant: & tribuisse antiphonarios Sancti Gregorij, quos ille notauerat nota Romana. Atq; Dñm Karolum regem Francorũ reuertentẽ in Franciam, misisse, vnum cantorem Metum ciuitatẽ alium Suessonum ciuitatem, iussisseque de omnibus ciuitatibus Frãciæ, magistros Scholæ antiphonarios eis ad corrigendũ tradere, & ab eis discere cantare, & ita correctos omnes antiphonarios Frãciæ, quos vnusquisque pro arbitrio suo vitiauerat addẽdo vel minuẽdo, & tunc omnes Franciæ autores didicisse notam Romanam, quam nunc (inquit dictũ Chronicon) vocant notã Franciscam. Excepto quod Tremulas vel collisibiles, vel secabiles voces in cantu non poterant perfectè exprimere Frãci, naturali voce frãgentes in Gutture voces, potius quam exponentes manius autem magisterium cantandi, in ciuitate metis, &c remansisse.

h in ca. exorcista, 23. & ca. perlectis, § ad exorcistam, 25. dist., Nos de hoc & de exorcismis diximus, lib. 16 Syntag. cap. [illegible]

i ca. cleros in fine, 21. dist, ca. acolythis, 23. dist. ca. perlectis, 25. dist & nos de his lib. 16. Syntag. c 6.

k dict. ca perlectis, § ad subdiaconum, 25. dist.

l ca cleros, 21 dist. vide quæ diximus de subdiaconis lib. 16 Synt. iuris c. 7.

m ca. Diaconi, 93. dist dict. ca perlectis, 25. dist.

n ca. nemo per ignorantiam, de Consecr. dist. 1. vide quæ diximus, de diaconis, lib 16. Syntag. c. 7.

o ca. cleros, 21 dist. diximus abundè & nos, de officio horum, nomine & sacerdotio, tũ Iudaico tũ Ethnico, & Christiano, li 16. Synt. iuris vniuer. c 8 Apud Iulium pollucẽ in 2. [illegible], dicitur pro [illegible], idest, nihil est presbyterũ, dicebant pro nihil est magis honoratũ vel honorandũ, Latini dicũt nihil est antiquius seu venerabilius, ita sacerdotes, presbyteri, propter dignitatem dicti. ca cleros, §. presbyteri, 21 dist.

p ca. ecce ego, 95. dist. ca. perlectis, 21. dist. ca. ipsi sacerdotes, & ca dictum est, 1 q. 1 ca sacerdotes, 6. q. 1.

q actorũ c. 10. ibi *attendite vobis & vniuerso gregi, &c.* ca. cleros, 21. dist. nos abundè tractauimus in genere, & de nomine, & officio, lib. 15. Syntag. iur. c. 2. & de eorum Electione, potestate, & de aliis ad eorum curam pertinẽtibus, in cap. 2 eius libri. episcopatus dicitur primarij sacerdotij homo, Nouel. leonis 10.

CAPVT III.

1 Pontificum seu Episcoporum distinctiones. 2 Patriarchæ primates. 3 Cardinales. 4 Archiepiscopi. 5 Abbates & monachi.

1 Pontificum seu sacrorum episcoporũ plures gradus sunt in Ecclesia, primus vniuersorũ episcopus ipse Deus. [a] Huius vicarius in terris vnus, [b] vniuersalis Ecclesiæ pastor, [c] sedẽ nũc Romæ tenens D. Petri, sũmus Põtifex, dictus Papa, quasi pater magnus omnium patrũ Ecclesiæ. [d]

2 Hicq; primus patriarcha. [e] Romanus, [f] inter episcopos quinq; qui patriarchę, dicũtur hoc ordine [g] vt post dictũ primũ Romanũ secũdus dignitate sit præsul Cõstãtinopolitanus, tertius Alexãdrinus: quartus Antiochenus: quint⁹ Hierosolymitanus. In aliis Ecclesiis maiorib⁹ post prædictos, sunt pręsules aliq. dicti primates, dignitate tertij, maiores archiepiscopis à quibus ad illos prouocatur, [h] omnes patriarchę primates dici possunt: sed non omnes primates, sunt patriarchæ. [i]

3 Sũt & Cardinales, personæ Ecclesiasticæ, idest præcipuæ, q̃ summo Põtificio adstãt, inseruiẽtes sedi Apostolicæ, in qua cõsistit veluti axis & cardo oĩum aliatũ Ecclesiatũ. [k] dicti senatores summi Pontificis, seu senatus Ecclesiæ, [l] pars corporis Papæ, [m] Quorũ alij dicuntur cardinales diaconi, alij Cardinales presbyteri, gradu maiores, alij Cardinales episcopi: gradu adhuc priores cæteris. Certis & propriis titulis Ecclesiarũ singuli distincti, ex quibus appellationem recipiunt. [n]

4 Archiepiscopi dehinc inferiores primatib⁹, maiores episcopis sibi in prouinciis suppositis p proprias diœceses: [o] dicũtur & archiepiscopi metropolitanij [p] erãt & chorepiscopi, q vicesepiscoporũ in aliqua parte episcopat⁹ gerebãt sublati postea tñ vt superflui. [q] Loco quoq; episcoporũ sunt propõtifices, seu eorũ vicarij generales, & officiales. [r]

5 Cõiungũtur episcopis alij prælati, abbates regularũ personarũ seu monachorũ, abbatissę quoq; mulieribus monasticis præpositę. [s] Monachi aũt & moniales à solitudine claustri cui se addicarũt, dicuntur. [t] Ex monachis porro, qdã cœnobitę dicuntur, sub [u] certa regula & formula viuendi cõmuniter viuẽtes, qdã heremitę seu solitarij, seorsum soli sine certa regula solitaria loca inhabitãtes, [x] quidã rursũ monachorũ mendicãtes, quidã non mẽdicantes sunt: [y] alij laxioris regulæ, qui & canonici regulares, alij arctiores. [z] quidã cõuersi dicti in monasteriis, q̃ conuictui & habitui se accõmodant religiosorũ: cũ quib⁹, sine professione tñ regulę, viuunt. [aa] Monachis & monialibus alicubi pręter abbates & abbatissas, pręficiũtur qdã dicti priores & priorissæ, nẽpe primi & primæ qui quæue cæteris præsint, & illi vel illæ claustrales aut cõuẽtuales sunt. [bb] Claustrales sunt q̃ præsũt post abbatẽ, vel abbatissã, in claustro tãq̃ vicẽ & locũ eorũ tenẽtes illis absẽtibus. [cc] Cõuentuales, qui primi soli, sine abbate & abbatissa sũt in cœnobiis. [dd] Rursum ex monachis, quidã sunt clerici, & intitulati in certis Ecclesiis: [ee] quidam sine clericatu simpliciter monachi, vel heremitæ. [ff]

SCHOLIA.

a Sic vocat Deű *[illegible]*, Dionysius Areopagita lib. de diuinis nominibus, & Sibylla Erythrea, in oraculis Sic Dominus noster IESVS CHRISTVS, summus solusque verus Pontifex, qui offert veram Deo oblationem & ipse vera oblatio, & salutare Sacrificium, vt docet diuus Paulus ad Hebræos & sacræ passim literæ alibi.

b c 1. de súma trinit. & fid. Cathol. ca. Nouatianus, ca. in apibus. 7. q. 1. c saluator, de Præb. in Extrauag. communi.

c ca. Sacrosancta, 22 dist. c quanto, de translat. episco. D Ioan. Euangel. c. 21. 17. Matthæi, c. 26.

d ca in nomine Domini, 23. dist. ca. omnes, 21. dist. l. 4. de Summa Trinit. & fide Catholica, nos etiam multa de Summo Pontifice eiusque potestate & nominibus, lib 15. Syntag. c. 3 de potestate etiam eius scripserunt Thomas campegius Christophorus Marcellus, frater Thomas Elysius Neapolitanus in libro qui inscribitur Piorum clypeus aduersus hæreticorum prauitatem. vide c. significasti de Electio. admonui vltra papas & archiepiscopos aliquando & episcopos dictos fuisse Græcis, vt liquet ex epistolis inter opera Athanasij scriptas Athanasio Papæ. odoranus quoque monachus Senonensis meminit in Chronico, Ansegisum Archiepiscopum Senonensem primatem totius Galliæ & Germaniæ institutum à Ioannes Summo Pontifice & secundum Papam appellari meruisse in Synodo habita in loco qui dicitur Pontigomis 16. kal. Augusti anno Domini 876 indictione 9.

e Patriarcha primus vel princeps vel honorabilior inter patres dicitur: sic legimus 12. filios Israelis fuisse nominatos patriarchas, Act. 7 & 1 Paralipo c 8. & Thobiæ 6. qui digniores sunt cæteris in Ecclesia patres dicũtur, ca. sexta Synodus, 16. dist. ca fi. 68. dist. sic præcipui episcoporum, principes patrũ, patriarchæ, vide quæ dixi lib. 15 Syntagmatis iuris c. a. scripsit & de Patriarchali Præstantia Matthæus Vgonius episcopus Fumogustensis.

f ca. primæ sedis, 99. distinctio.

g ca. penul. & fin ca. omnes ca. sacrosancta, 22. dist. c. antiqua de priuileg lib. 5. tit 33 nos de patriarchis singulis, egimus lib 15 Syntag. cap. 5 6. 7. 8 & 9.

h canone primo, nonagesimanona distinctio.

i ca. 1 2. 3. & 99. dist ca conquestus, 9. quæst. 1.

k glos. in Extraua execrabilis, de Præb in Extrauag communib. ad verbum *cardinalibus*, de his scripsit Martinus Laudensis

l ca Ecclesia, causa decimasexta quæst 1.

m ca quisquis, 6 q 1. Clem fœlicis, de Pœnis quemadmodum senatores principis seu consiliarij, dicuntur pars corporis eius, l quisquis, ad legem Iuliam maiesta. C.

n vide quæ de illis diximus, deque dignitate titulis, & gradibus, cardinalium, lib 15. Syntag. c. 4.

o ca. in illis, vbi ratio institutionis, 8 dist. ca. 1 2 3. sub 9. q. 3. ca cleros, 21. dist. §. fi. de monachis, in Nouellis Iustinia de episcopis & eorum authoritate iuse tractauit Ioannes Berthachinus Firmianus.

p quod sint in Ecclesia matrice, & prima ciuitate totius prouinciæ vel à numero ciuitatũ, seu episcoporum seu episcoporum suffraganeorũ sibi subditorum, quod explicatur ferè per totam 9 q. 1. ca. cleros 21 dist. vide multa à nobis explicata de archiepiscopis, & eorũ institutione & potestate, lib. 15 Synt. c. 11.

q ca. quamuis, & cano. chorepiscopi, 68. dist. Sunt alij coadiutores episcoporum & aliorum de quibus tractatum Thomas Campegius edidit.

r inter hos & differentia in c. 1. & fin de Offi. vicar. in Sex quod officialis gerat episcopi vices in iurisdictiõe: vicarius verò, in spiritalibus, & ĩ generali potestate data ei conferendi vacatura beneficia, quamquam & aliquando officiali concedatur & potestas collationis beneficiorum cap. 2. & 3. eod tit. in Sex.

s de abbatibus & abbatissis nos multa lib. 15. Syn. c. 13. Abbas stare debet immediate post episcopũ, & præest alijs prælatis, Panor. ad c. ex ore, num 3. de priuil. imo & præfertur episcopo in rebus spectátibus ad regulã sui ordinis, Panor ad c cum contingat, num. 2. de foro competent, tractatur de abbate ordinando, in §. ordinatione, Nouellæ 5 de Monachis in §. Iubemus, Nouell. 23.

t ca. placuit, 1. ca si cupis, 16. q 1.

u nul. de regular neq; isti per se solitarij esse possunt, Clem. ad nrc, 1. de statu regul vide quæ diximus de monachis & generibus eorum, & regulis, lib. 15. Synt. c. 14 & de legibus monasticis, c. 15. de monialibus c. 17. omnium tñ in Summa regula & modus viuendi, debet approbari, neq; licet ex arbitrio nouum ordinem vel nouum habitum religionis creare vel gerere: reuocatiq; sunt ordines mendicantiũ creati post Concilium generale, in c. 1. de religios. domib. in Sex. lib. 3. tit. 17. c. eod nt apud Greg & & c. 1. in Extrauag. Ioannis 22. Retinentur autẽ ordines inter mendicantes probati, prędicatorum, Minorum, heremitarũ sancti Aug. in dict. c 1. § sane ad prædicatorũ, de relig domib. in Sext. Quamquam solitariam videantur agere vitam claustrales monachi, ratione conuersationis secularis vitæ, tamen soli & separati esse inter se non debent, sed cum socio vel aliis monachis simul viuere & degere. c. quoniam, de vita & honestate clericor c. 2. de Stat. monach. §. cogitandum, de monach in Nouel idipsum placuit in monialibus, in ca. perniciosam, 8. q. 2 c 1. de sta. regul. in Sext. §. in omnibus autem monasteriis, c. 36. Nouellæ 1. 3. de Sanctiss episco.

x meminit de vtrisque ca 12. qui verè, 16. q. 1. can. perlatum, 8. §. Cantica, 19 quæst. 3.

y de quatuor sacris mendicãtium familiis, vide quæ diximus, lib. 39. Syntag tit. num, 17.

z de monachis & canonicis regularibus, in capitul. quod Dei timorem, de Statu monachorum. ex clericis monachis fiunt canonici regulares, cum laicus non possit recipi in canonicam, capit 2 de institutio. quamuis laicus recipiatur in conuersum monasterij, cap cum ex eo, de Electio. in Sex.

aa vide dict. c. cum ex eo, de Electio. in Sex. gloss. ad ca. duo sunt genera ad verbum, *conuersi* 2. q. 1. ca. in nona 16 q. 7. quare & conuersi si religiosorum, eorum priuilegiis vtuntur in capit. non dubium, §. & c. ex tenore, de sententia excommunica.

bb meminit de abbatissa & priorissa & quando exire à monasterio possunt, c. 1. § verum quando, & sequent de statu regularium, lib. 3. Sexti tit. 16.

cc c. cum ad monasterium, de Statu monachor.

dd Clem. 1. § cæterum, de Statu monachor. lib 3. tit. 10. Clem. 1. de regularib. eo lib. 3. titul 9 vide quæ de prioratibus diximus, in lib. 15. Syntagm. iuris, tit. 17.

ee c. cum dilectus, ibi, *Monachus qui se pro clerico, eius Ecclesiæ gerebat*, de Consuetud.

ff Antiquitus enim neque etiã nunc, omnes monachi clerici fuerunt, aut sunt, quare monachum ad Sacrum altare accedere prohibebat cano 33. Synodi in Trullo, aut ibi permittebat cantare in ambone, aut legere, si non recepisset characterem. Simile & in Concilio Laodicensi statutum can. 15. & 21.

15.& 21.quia & in Synodo Nicena 2.c 14 & in ca. 69. Synodi in Trullo, prohibitum erat laicis accedere ad sanctum altare.

CAPVT IIII.

De secularibus Ecclesiasticis rectoribus & prioribus, & aliis.

A Cura & solicitudine plebis seu personarum certarum simul cohabitãtium,[a] qui eis in spiritalibus præpositi sunt clerici, dicuntur curiones. alicubi curati,[b] rectores,[c] plebani,[d] presbyteri, proprij parrochiani, propriarum Ecclesiarum.[e] Vicarij perpetui,[f] & si duo sunt vnius Ecclesiæ præpositi, vnus prior,[g] alter vicarius perpetuus aliquando dicitur, qui habeat curam animarum sibi coniunctam.[h]

SCHOLIA.

a Ex illa enim cohabitatione parochiæ & parochiani dici possunt lib.3. Decretalium tit 29. de parochiis & parochianis. habent enim qui eis præsunt certos destinatos sibi fines, canon. Ecclesias 13.q.1. *παροικία* Græcis accolarum est conuentus, *ἀπὸ τοῦ παροικεῖν*. à iuxta habitando, quamquam & aliunde, *πάροχος* à præbendo, copiarius, Latinis, qui præbebat olim hospitibus victui necessaria, quæ nomine salis & ligni conclusit Horatius, lib.1. Sermonum Satyra 5. & ibi Acron ad versum *& parochi quæ debent ligna salémque* quod late explicat Budæus, in posterioribus annotationibus in ad l fin. de munerib. & honor. P. vnde & hic parochus presbyter dici potest præcipuus in sacra vicinia inter eos qui sunt eiusdem viciniæ, seu curiæ sacræ seu templi & Ecclesiæ, qui illis præbet sacrosanctum pabulum verbi Dei, & sacramentorum Ecclesiæ, c. 1. de sepultur. Clem. dudum, eo. tit. de sepult. inuenitur & nomen parochiæ in iure, pro Diœcesi episcopali, vt in c. excommunicamus, § aducimus de Hær c.3. de paroch & parochia. ca. obitum, 61. dist. in Concil. Antiocheno. cap 9. ibi *ἕκαστον γὰρ ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας*. id est, vnum quemq; episcopum habere in sua potestate suam parochiam, & apud Burchardum lib.1. Decret c.8; dicuntur ita & vniuersales & singulares seu particulares parochiæ, in c. 1. de offic archidia. lib. 1 tit 23.

b Curati vulgo seu curiones dicti, à cura animarum quæ beneficiis illorum adiungitur hominum suæ parochiæ. c de multa, de præbendis, c. cum singula, eo. titul. in Sex. Sic & aliquando in iure ciuili, cura pro munere & solicitudine curatoris, dicitur itẽ & curatela, l. hæres absens, §. si quis tutelã, de iudic. P.

c vide caput finale, de Præbend.

d c. si ne cleri. vel monac. secularib. neg se immisceãt.

e c. 2. de paroch. c. omnis vtriusque sexus, 11 de pœn. & remiss. lib 5. tit 38 ca placuit, de Consecr. dist 6.

f c postulasti, de rescrip. c extirpandæ, § qui vero, de Præb. c. 3. & fin. de offic. vicarij. lib 1. tit 28.

g dicto. c. extirpandæ, §. qui verò, de Præben.

h quia à regendo, is rector, (cum prior plebem non regat actu) vt eius vicarius perpetuus.

CAPVT V.

1 De nomenclatura personarum Ecclesiasticarum Ecclesiarũ collegialium. 2 Archidiaconus. 2 Archipresbyter, decanus. 5 Primicerius. 6 Canonicus. 7 Cancellarius. 8 Cantor. &c. 9 Sacrista. 10 Custos. 11 Oeconomus. 12 Officia claustralia. 13 Apocrisarij.

1 IN Ecclesiis collegialibus clerici & aliæ personæ diuinis ministeriis consectatæ, appellationes alias sortiũtur, vel à dignitate, vel ab officio, vt præpositi dicti qui aliis præsunt.[a]

2 Archidiaconi, qui inseruiunt episcopo suo, habentque curam eorum omnium quæ sunt in clero, in vrbe, & extra.[b] item,

3 Archipresbyteri, dicti decani presbyterorum, Ecclesiæ vbi sunt,[c] quorum aliqui ciuitatenses, seu vrbicani, in vrbibus constituti:[d] alij rurales, dispersis in pagis presbyteris præpositi.[e]

4 Decani eodem munere funguntur quo archipresbyteri, iique dicuntur præcipui singularũ congregationum seu primi, collegij honorabiliores,[f] vbi tamen decanus est, ibi non est archipresbyter: quia in locum archipresbyteri tantum, subrogatur.[g]

5 Primicerius dicitur & præcipuus inter aliquos, qui præest docendo diaconis vel reliquis gradibus Ecclesiasticis in eodem ordine in quo ipse primus est, positis.[h]

6 Sunt canonici, qui præbendam habent in Ecclesia collegiata seculari, interdum in regulari, cum loco certo & altiore aliis in choro, cũ voce in capitulo, & alicubi cum osculo concanonicorum.[i] Sunt & canonicæ seculares, feræ eiusdem considerationis.[k] Sunt & alicubi simplices vltra præbendati, inferioris ordinis in Ecclesia collegiali, clerici, item & assisij alibi dicti.[l]

7 Cãcellarius inuenitur in aliquibus etiã Ecclesiis collegiatis, vbi maximè in vrbe est Academia, cuius dicitur cancellarius,[m] alicubi & Scholasticus seu magister Scholarũ, ex numero canonicorũ, interdum & vltra canonicus Theologus.[n]

8 Item cantor qui vocẽ modulatur & moderatur in cantu, cum quo & alicubi præcentor & subcẽtor: ille vocẽ inchoat & tonũ, hic subsequitur & respõdet, vt & cõcentor q consonãtiã his addit.[o]

9 Est sacrista, custos sacrorũ vasorum, vestimentorũ Ecclesiasticorum & thesauri Ecclesiastici, eorumque quæ ad luminaria pertinent qui subiicitur archidiacono.[p]

10 Custos Ecclesiæ & est minister sacristę, qui iussu sui archidiaconi in horis canonicis, signa tintinabulis pulsatis dat, pallia & linteamina altaris, & reliqua vtẽsilia Ecclesiæ indesinenter custodit, lumina accendit & extinguit, incensum, panem, & vinum, pro Missa præparat, oblationes & eleemosynas diuidit.[q]

11 Alicubi loco episcopi pro hospitibus recipiendis & eleemosynis distribuendis, vicedominus, & œconomus Ecclesiæ constituitur.[r]

12 In cõuẽtualibus & regularibus quoq; Ecclesiis diuersi à diuersis sibi iniũctis officiis, appellantur, vt sacrista eleemosynarius, Cellarius,[s] aduocatus, procurator,[t] Syndicus,[u] guardiani,[x] ministri,[y] prouinciales,[z] generales,[aa] rectores,[bb] œconomi.[cc] & similes alij qui ex vsu communi facilè intelliguntur.

Apocrisarij quoque seu responsarij inueniútur in monasteriis virorum & mulierum, nempe viri senes monachi monachicum certamen superantes qui monasteriorum occupantur vtilitaribus, & causas eorum agunt & communionem cum opus exhibēt monachis, vel monialibus.[dd] Et pro illis respondent, & petitiones exhibent.[ee] Pertinuit & ad munus illorum, rudiores monasterij instruere, & cum illis conferre & disputare de rebus sacris.[ff] Fuerunt & apocrisarij pontificum seu episcoporum, veluti legati ac commissarij ad aliquid dicendum vel petendum nomine eorum.[gg] Vt & apocrisarij Dioeceseos, qui mittebantur in aulam imperatoris & cum quibus prælati vel clerici, vel monachi, Dioeceseos, de negotiis conferebant, de quibus consulebant imperatorem antequam illum adirent aut principem ipsi alloquerentur.[hh]

SCHOLIA.

a de quibus in c. quamuis, de Verbor. signi. c. ex parte, 2. de cleric. non resident.

b de quibus in c. 1. & sequentib. de offic. Archidiaco. dicitur: quorum potestas ex consuetudine obseruata, metuenda est, in c. fin de offic. Archidia lib 1 tit. 23. vide canon perlectis, §. archidiaconus, 23.

c c. ad hæc, §. archipresbyteri, de offic. archidia.

d de quorum munere, in c. penul. de offic. archipresb t. lib . tit. 24

e & de eorum munere in c fin eo. titul. de officio archipresbyt

f c. post Electionem, 6. de concessio. Præben e cum inter vniuersas, & ibi glossa, & panor. de Electio.

g Rota decis. 451. & 441. in nouis.

h c. vnico, de primicerio, lib. 1. tit. 15 primicerius πρῶτος ἀριθμὸς est πρῶτος τάξεως primus in ordine ceræ seu scripturæ, olim enim in pugillaribus ceratis, vt in arborum libris & foliis & alia in materia scriptum fuit vt refert Plinius lib. 13 c 11 & qui primus erat, dignior scilicet, primus in albo scribebatur l. 1. de albo scriben. P. quamobrē in omnibus ordinibus, dignior, primicerius dictus, vt primicerius mensorum, In l. 1. de mensorib. lib 12 C. tit. 28. fabricensium, l. 1. de fabricensib. lib. 11. C. Protectorum, domesticorum, & similium, l. a. de domesticis & protectorib. lib. 12. C. fuit & aliquibus Ecclesiis primiceriatus dignitas, vt in c. cum accessissent, de constitutio vide de eius officio, in ca. perlectis, §. ad primicerium, 25. distinctio.

i c dilectus, in 1. & c. pro illorum, de Præben. hæcq; explicantur in c. dilecto, de Præben. vide Clem. 2. de æta. & qualita. ordinando. de canonicis regularibus in cap fin de Religios domib c fin de regularib c constitutus, 47. de Electio. c. 1. de regularib in Extrauag. communib. aliqui tamen canonici, quandoque non habent præbendam, sed eam expectant, c. relatum, de Præben. cum similib Sunt & canonicatus ad effectum consequendæ dignitatis creati à summo Pontifice, de quibus nos alias & in §. fi. de reseruationibus, in concordatis.

k Clem. 1. de Religios. domib. de canonicis vtriusque sexus, regularibus in Clem. 2. §. illas quoque, de Statu monach. lib. 3. tit. o. c. indemnitatibus, de Electio. in Sex. canon. final. 12. quæst. final. de his & in gloss. penultim. cap. dilecta, de maiorita. & obedientia.

l c. penul. de cleric. non residenti.

m vt in c. vnic. vt Ecclesiastica benefic ia sine diminutione conferan. lib. tit. 5.

n hæc in can cleros, §. cantor, 21. dist & de succentoriatu in cap inter dilectos, de excessib prælat. & de præcentore in c. cum olim, de consuetud.

p cap. vnic. de officio sacristæ, libr. 1. titulo vicesimosexto

q cap. 1. & a. de offic custodis, libr. 1. titulo vicesimoseptimo.

r ca. volumus, 89 dist. Oeconomus Ecclesiis vacantibus & non vacantibus, datur, vacantibus, pendente tempore vacationis, & donec illis prouideatur de præposito proprio: idque fit per episcopum iure ordinario. c. cum vos. 4 de offic. ordina. & ibi etiam notat gloss. penultim. interdum dari œconomum ad conseruanda bona Ecclesiæ, vt ibi: & non ad agendum, vt in ca. 3. quoniam, 7. dist & in ca. 47. illud, 2. q. 2. vbi cauetur, mortuo episcopo constituēdum bonis eius œconomum, ne episcoporum bona ab vllo diripiantur, sed conseruentur ad opera Ecclesiæ & successoris, differreq; ita possunt œconomi Ecclesiæ, à syndico: nam œconomus, conseruat & admini trat bona, non autem agit aut defendit. l. iubemus, C de Sacros. Eccles potest tamen loco syndici & actoris aliquando œconomus conueniri vel agere, vt inc. Imperatorum 4. de iura calumni æ, & c. a. de capell monachi. Beneficiis etiam non vacantibus, dantur alicubi ex canonica institutione œconomi, in téporalibus, & maxime olim dabantur bonis temporalibus episcopatuum, cano. quia in quibusdam, 89. dist & episcopus sibi eligebat œconomium: Et si in eo negligens esset, eligebat eius superior, archiepiscopus. Quod etiam archiepiscopus sibi non elegisset, eius suffraganei ei eligebant. Idemque seruabatur in monasteriis, canone 3 cum simus debitores, 9 quæstione 3. ex 7. Synodo, c. 1. l. omnes, sed nihilominus, de episcop. & cleric. C. nisi esset consuetudo, quod capitulum eligeret c. cum Ecclesia Sutrina, de Electíon. datur & monasteriis ab episcopo alioquin œconomus, idoneus, in cap Imperatorum, 4 de iuramento calumniæ statuit & Iustinianus in l. omnium adhibentes, 41. §. & ipsos quoque œconomos, C. de episco. & cleri vt œconomi cum diligenti iudicio & disquisitione creentur, qui & singulis annis rationes reddant episcopo: & si in aliquo Ecclesiam læserint, resarciant. Hic œconomus clericus esse debet non laicus, & ex proprio clero, can. 21. in nona actione, 16 quæstio. 7. c 2 de æta. & quali. habebat & episcopus vice-Dominum, qui domui episcopali prouidebat, & his quæ in ea gerenda erant vt œconomus præficiebatur rebus Ecclesiæ totius & capituli, ca. diaconum, 89. dist dictus maior domus vice Dominus, vt in canone secundo, volumus, 89. distinct. vbi & de officio eius, Sanctissima conciliorum constitutio addendos episcopis œconomos & vice Dominos, primum vt administratio & conseruatio bonorum Ecclesiæ, sub fide fieret, ne facile res alienarentur, & ne prælati in his vlla suspicione fraudis argueruntur, dehinc vt adiunctis illis auxiliaribus œconomis & vicedominis, episcopi leuarentur à plurium negotiorum onere & molestia. Et Postremo vt cum morerentur episcopi, prædictæ personæ, notionem haberent rerum pertinentium ad ipsam Ecclesiam, & earum quæ propriæ essent episcopotum, & si episcopi inopinatus contingeret transitus, res Ecclesiæ non perirent aut minuerentur, & res

propriæ

propriæ epiſcopi non parerentur importunitatem aut damnum loco rerum Eccleſiaſticarum ca. manifeſta, 10. & ſeq ſint manifeſta, 12 q. 1. in capitulis Martini c. 4. & can Apoſtolorum. 40.

ſ De quibus gloſſ ad Clementinam 1. §. ad hæc, de Statu Monachor ad verbum officiis.

t vocati in ius clerici in ſubdiaconato exiſtentes, vel Monachi regulares, eſſe non poſſunt coram iudice ſeculari, niſi cauſam ſuam vel Eccleſi e ſuæ, vel miſerabilium perſonarum fuerint proſecuti, & cũ ſuperioris licentia ſi monachi ſunt, c r ›. & ,. de poſtulan. lib. 1. tit. 37. tum ſimilibus ibi notatis. eſt Aduocatio quædam ſeu guardia Eccleſiæ, quorum iura interdum pertinent ad ius patroni, de quibus vide c. cum autem, 2 ,. de iure patrona. Procuratores poteſt habere epiſcopus, qui in cauſis eius agere & reſpondere poſſint, quamuis eos ſyndicos vel actores non conſtituerit, c. petitio veſtra 9 de procurator lib 1. tit. 38.

v Monachi qui ab omni ſtrepitu Iudiciorum quieti eſſe debent, generaliter ſolent, vel debent commendare negotia & lites alicui laico, ſalario conſtituto, & hunc Syndicum vocamus monaſterij capit. 1. de S odico.

x Guardiani diuerſi generis dicuntur eſſe Eccleſiarum. Quidam enim tales dicti, quod defendere debeant eas ab omni oppreſſione, ſi vel ſunt ſuæ fundationis, vel alterius: ſiue ſint clerici ſiue laici, vt in c. præterea, 24. de iure patrona. Alij guardiani, inter regulares, præfecti cõuentibus virorum monachorum vel monialium, dicti tanquam cuſtodes monaſterij, & morum obſeruatores

y miniſtri quoque, alicubi dicuntur inter religioſos pr poſiti, qui non prioris ſed miniſtrantis, exemplo ſentẽtiæ Dei, voluerũt dici, dicebat enim Deus diſcipulis, *ſiquis maior inter vos voluerit eſſe, ſit tanquam miniſter*, ita fere eiuſdem muneris miniſtri guardiani, cuſtodes. In extrauaganti. 5. Ioannis 22. de religioſ. domib. vbi gloſſa ad verba *aut nominibus* ait, hos dici interdum præpoſitos, magiſtros, & priores, meminit Clem. 1. eiuſ. tituli, & de electione iſtorum facienda tractatur in Clem. exiui, §. fin de Verb Significa. & in Concilio Tridentino. Seſſ. 25. de reformatione, & monialibus, cap 6.

z prouinciales, miniſtri ſcilicet vel præpoſiti ſunt, qui curam generalem habent alicuius regule vel ordinis vel monaſteriorum ordinis, in aliqua prouincia, de quibus in dicta Clement. exiui, §. fin. de Verbor ſig diſtribuunt autem regulares aliquando ſuas prouincias prout diuiduntur per regiones principium, aliquando ex eorum definitione aliarum prouinciarum alij ſubiiciuntur.

aa generales item miniſtri ſunt, veluti totius ordinis alicuius magiſtri, & præpoſiti, quibus alij inferiores, prouinciales guardiani, priores, & præpoſiti, eiuſdem regulæ obtemperant, de quibus & meminit d Clem exiui de paradiſo, de Verb. ſig. & c. exiit qui ſeminat, c 3. de Verb. ſignifi. in Sex.

bb rectores iidem qui & guardiani, cuſtodes, priores.

cc iam paulo antea de œconomis epiſcoporum & aliorum in litera 5. dixi.

dd §. oportet autem, cap 5. Nouellæ. 123. quomodo oporteat monachos viuere.

ee §. Reuerendiſſimi vero apocriſarij cap. 25. Nouellæ 123 de Sanctiſſ. epiſco. l. quia in monaſteriis, 29. de epiſcop & cleri. C. vide quæ diximus de his lib. 49. Syntag cap. numer. 4.

ff §. deinde vel ſi vlla Eccleſia, capit. ſecundo. Nouellæ 131.

gg vt in 7. Synodo, Actio. 1. & in can. 4. conuenientibus, 1. q. 7. Ioannes & Thomas dicuntur apocriſarij Apoſtolicarum ſedium orientalium, & in ca. actione quarta, 28, 22. quæſt. 4. apocriſarij ſummi pontificis & in c. ſignificaſti, 4. de Elect. Eo modo conceduntur apocriſarij prætorij Lycaoniæ, in Nouella. 25. de prætore Lycaoniæ cap. 1. Atque in Nouella 24. cap. 1. de præſide Præſidiæ, præſidi inter ornamenta plura, & datur Apocriſarius, qui reſponſa daret vice eius, ideſt, vt liceret ei reſpondere per interpretem & medium, quod ſummis principibus aliquando fuit in more poſitum, qui nec ſui copiam omnibus faciebant aut raro.

hh §. non autem aliter, c. 4. quomodo oporteat epiſcopos, Nouella 6.

CAPVT VI.

Ex quibus fiant clerici & à quibus.

CLerici primum fiunt ex laicis literatis:[a] fiunt & ex monachis, ita clerici:[b] ſicuti & aliquando ex clericis monachi.[c] Nunquam vero mulieres clericatum, aut alios ordines ſuſcipiunt.[d] Ex clericis ſeu tonſuratis, tanquam ex ſeminario, alij Eccleſiaſtici ordines propagantur, eorum qui ætatis maturitate, grauitate morum, & literarum ſciẽtia præſtant.[e] Ordinantur autem ab his qui poteſtatem habent ordinandi, & præficiendi, iuxta præſcriptas à iure regulas.[f]

SCHOLIA.

a neq; enim omnino illiteratus, ad tonſuram primam ſeu clericatum admittitur, c. fin. de temporib. ordinatio. in Sex. nec diſpenſat in contrarium epiſcopus, vt ait de Turrecremata, ad ca. ſi in laicis, 48 diſtin. Innocentius ad c. dilectus, de temporib. ordin.

b ca. ſic viue, 16 q. 1 c cum contingat, de æta. & qualita ordin. lib. 1. tit. 14. ca. abbatibus, 69 diſt c. ad aures, de temporibus ordinat. Non enim omnes monachi clerici ſunt, quare neque omnes quæ clericorum ſunt, poſſunt vſurpare, clerici . in princip. & § nec etiam in caſibus, de priuileg. niſi ad quoſdam actus aliunde ſint ſpecialiter priuilegiati, vt ibidem, dicitur, cæterum monachus in clericum ordinatus, non recedit à priore monachali propoſito, cano de monachis, 16. q. 1. porro ita in l. generaliter ſancimus, 52. de epiſco & cler. ponuntur monachi clerici, & non clerici, & ſic etiam Diuus Auguſtinus epiſtola, 52. refert, quod Iulianus apoſtata, ex monacho factus eſt clericus in Eccleſia Nicomediæ.

c can. 1. 19. quæſtio. 1.

d vide quæ diximus lib. 16. Syntag. c. 10. num. 21.

e cap. cum in cunctis, de Electio cap. 2. 3. & 4 de æta. & qualita.

f vt traditur tota 75 diſtinct. cap. abbates, de priuileg vide ea quæ diximus lib. 16. Syntag. cap 9.

CAPVT VII.

Quæ cauere aut ſequi debeant monachi in veſtitu & ornatu.

PErſonis Eccleſiaſticis præſcriptæ regulę ſeu viuendi formulę, ſecundum quas viuentes cum laude honorati à

fece populi feparantur: [a]quare quod pertinet ad cultum corporis ex tenore, ftatutum vt tonfuram in capite ferant, [b]& ne comam nutriant, [c] aut barbam, [d]fintque bonis moribus interius, exterius habitu & inceffu modefto: [e] habeant claufa, [f] defuper indumenta omnia breuitate aut longitudine non notanda, abftinentes à pannis rubeis & viridibus, à manicis aut fotularibus confutitiis, frenis fellis pectoralibus calcaribus deauratis, quibus vel alia fuperfluitate ornatis vti non debent, nec capas manicatas ad diuinum officium agendum in Ecclefia gerere, nec alibi fi fint in facerdotio vel perfonatu conftituti: nifi forfan iufta caufa timoris fuaferit habitũ transformare, fibulas omnino, aut corrigeas auri vel argenti ornatum habentes, non debent ferre, nec anulos nifi quibus cõpetit ex officio dignitatis, Pontifices autem in publico & in Ecclefia fuperindumentis lineis vti debent: nifi monachi fuerint, quos oportet deferre habitum monachalẽ, veftimentorum & ornatus modus in Concilio Viennenfi etiam monachis impofitus, [g] & monialibus. [h] Diftincti fecularium clericorum & monachorum habitus, & rurfus monachorum, ratione ordinum, [i]nec licet habitus confundere. quare clerici qui fe fingunt & habitu & nomine monachos, qui tamen non funt, corrigi debent, vt vel veri monachi fiant, vel veri clerici. [k] Diftinguntur & in eodem monafterio habitus monachorum profefforum, & nouitiorum. [l]

SCHOLIA.

a ca. his igitur, diftinctione vigefimatertia.

b ca. duo funt, 12. q 2 ca prohibere, s ..23. dift vnde dictum eft in ca pen 24. dift. clericos incedere debere, tonfo capite, & patentibus auribus, clericus tamen coniugatus, non tenetur deferre tonfuram, c. Ioannes 7. de cleric. coniugatis, quia & ille amittit priuilegia clericatus circa res proprias, quamuis ferat tonfuram c ex parte, 9. eo. ti non etiam fi deferat tonfuram & habitum clericalem amittet priuilegium circa perfonam, c. vnic. de cleric. coniuga. in Sex notat & Panor ad dictum, cap. ex parte, veluti fi agatur de priuilegio fori, & iniuriarum vindicta, ca. fiquis fuadente diabolo, 17. q 4. nifi effet bigamus, vide Clarum lib. 5. fententiarum in practi. crimina q .6. num. 8. 9 10. & 12. vbi explicat exceptiones

c clericus nutriens comam, fit anathema, c fiquis ex clericis, 4. de vita & honefta. clerico. lib. 3. tit...can. fiquis ex clericis, 23. dift & Concilio Romæ habito in Bafilica fancti Petri, fub Gregorio 2. c. 17. & iubetur inuitis etiam clericis comam eis tondere, in Concilio Agathẽfi c 20. in ca. 22. clerici, 23. dift vide & de coma in fequente proxima adnotatione.

d ex Concilio Carthaginenfi 4. c. 44 c. clericus, 5. & 7. de vita & honeft. clerico. Ex vetere inftituto, Romani ciues & imperatores mentum radebant, Primus Adrianus Imperator barbam nutrire cœpit, vt ait Diò Caffius in vita Vlpij Traiani: quòd Spartianus tradit eũ feciffe vt vulnera quæ in facie eius naturalia erant, tegeret. Legimus & commodũ Antonium Cæfarẽ, barbã fibi & comã aduffiffe metu tõforum, tefte Lampridio in eius vita, feftum etiam Iuuenilia, celebraffe Neronem cum populo, propter barbam quæ tum primum rafa fuerat, cuius pilos in Sphæram auream coniectos, Ioui Capitolino confecrauit, vt fcribit Xiphilinus ex Dione in Nerone. Poffet hic agitari problema, de barbis & comis non tondendis, fuggerentibus rationes contrarias diuerfis moribus gẽtium, & cum multi exiftimarunt ornamentum effe virile barbam, & pilos. Iuxta Ouid. lib. 13. Metamorph.

Nec mea, inquit, *quod rigidis horrent, denfiffima fetis*
Corpora, turpe puta: turpis fine frondibus arbor:
Turpis equus nifi colla iubæ fluitantia velent,
Pluma tegit volucres auibus fua lana decori eft
Barba viros hirtæque decent in corpore fetæ.

Huic confentit Alexis apud Athenæum lib. 13. Dipnofophiston cap 6. dum ait.

Siquem refciffa forte barba videris
Tonfam, facturum quid horum dicito:
Mihi videtur militare velle, vel
Feciffe barbæ cuncta quæ contraria:
Ingenfue contigiffe huic malum,
Quid per Deum villi moleftiæ adferunt
Ob quos viri videmur finguli?

Refert & eodem loco idem Athenæus, Diogenem dixiffe cuidam habenti mentum rafum, *nunquid naturam accufas quod te virum, non autem mulierem fecerit?* Et refert ex Chryfippo lib 4. de voluptate & bono, mentum radere, fuiffe Alexandri temporibus inuentum, cum non raderetur prius. Muliebre autem illud quidam putarunt, & quod in mulieris mento pili non prodeant nifi interdum pauci cum menftruorum fluxus fubftiterit, vt & in Caria mulieribus dicũt accidere facerdotibus, quod fignum diuinationis interpretantur: & fcribit Ariftot. lib. 3. de Hiftoria anima c 11. contra alij dicunt fuiffe antiquorum morẽ, tondere barbam, & Antifthenem primum eam aluiffe, & pera vfum, vt ait Suidas in verbo *κυδῶναι*. Antiqui facerdotes barbam nutriebant, & 44 c. Ezechielis illis prohibitum radere, Chriftus barbam nutriuit. Quid igitur dices? Refpondebis prædictum fuiffe ab Efaia, c. 7. verf 20 tempore aduentus Chrifti, futurum vt facerdotes barbam raderẽt. Rafio, vt docemus lib. 16. Syntag. c. 1. eft rerũ fecularium & fuperfluarũ contemptus, & impietatis circuncidẽdæ Symbolum. Chrifto nihil fuit adimendum neque radendum, penitus fanctiffimo: Chriftianis autem, ex gentili immunditia vocatis, multa tollenda erãt, vt notat Francifcus venetus, Tomo 6. problematum Sacræ fcripturæ, fectione 9 problema 397. & 398 clerici item fecularium omnium rerum debent effe contemptores: & vltra, Sacerdotes qui fanguinem Domini quotidie ex calice hauriunt, debent barbam faltem circa labia radere: ne ibi retineatur fanguis Dominicus. Et quemadmodum de barba, fic & coma nutriẽda vel tondenda fuerunt diuerfarum gentiũ ritus, & diuerforum fententiæ, de fcribit Tarræus in 4. Pythiorum Pindari, nam inquit, ἔθος ἦν τοῖς ἀρχαίοις μετὰ τὸ παραγγεῖλαι τῆς νεότητος τὰς κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς. vt fcribit Scholiaftes in Homerum Iliade ψ idest moris fuiffe antiquis, mutare comam, eãque poftea confecrare fluminibus, & rurfum Euftathius ἔθος ἦν τρέφομένους τοὺς νέους κόμας καὶ ἀκμάσαντα κείρειν αὐτὴν τοῖς γνωρίοις ποταμοῖς. id eft, mos fuit nutrire comam iuuenes, vfque ad integram ætatem & poftea tondere fluminibus regionis ipfam. Tempore Theodorici Gothorum quondam regis tefte Paulo Diacono de origine & geftis Langobardorum, capite octauo homines comam ton-

debant, se quę à ceruice vsque ad occipitium radentes, nudabant capillo, habentes capillos à fronte vsque ad os demissos, quos ab vtraque parte in frontis discrimine diuidebát Theophilus filius Michaelis, Imperator Oriétis, quia à natura paucos capitis capillos habebat, & erat recaluaster, misit edicto: ab omnibus comas tóderi, neque ab vllo Romano vltra collum demissos gestari: sanxitque edictum graui flagitiorú supplicio: priscorum Romanorum virtutem reuocari studens vt ipse dicebat, vt extat eius constitutio. 4. in lib 1 iuris orientalis, titulo περὶ τῶν ἀπομέγεσιν τῶν τριχῶν de tonsura capillorum. Tondebát caput qui sacra Isidis deuota ferebant: quod & fecit Commodus Cæsar, vt scribit Spartianus in Pescennino Nigro. Tondebant & in rotundú caput qui idolis seruiebant quare & ne se tonderét eo modo prohibuit suis sacerdotibus Deus, Leuit. 19 vide plura de eo, quę dixi lib. 6 Syntag c 5. Ex aduerso aliis capillorum ornatus intósus valdè placuit nec fas aliquando fuit imperatoribus seu regibus Gallorum comam tondere, qui intonsi à iuuentute remanebant, & in hoc habebant regium decus, solisque regibus permissum, aliis edicto prohibitú, vt scribit Agatius libro 1. visum etiam aliquádo seruile comam tondere, vt liberum nutrire, vt scribit Aristophanes, in auibus: in pœnam etiam frequenter olim statorum, reos cute tenus facilè post verbera, tonderi, vt Leonis Nouella 58. & 60. In Nouella Iustinia 62. h[?]cque pœna apud Germanos vsurpata apud Tacitum de morib. Germanorum, & alios & in legibus Longobardorum lib 3. tit 7. leg 18. & 20. Apud Landulphum li. 11. apud Othonem Lorgingensem. 1. Stobæum sermone 42. Beatum Rhenanum lib. 2. de rebus German. Basilium, Zonatá, Nicephorum & alios. Sed hæc paganorum sunt & seculariú vanitates, & contrariæ ex opinione venustates côceptę sententi[?]. Christiani clerici cú his non sentiunt, sed considerare debent secularibus rebus voluptatibus & blandimentis se valedixisse, & testimoniú voluntatis eius, & per exteriora symbolica & interioré contemptum & reipsa profiteri videbis & eius tonsure, pulchras rationes in glossa ad Clementi. 1. ad verba *& tonsuram*, de vita & hone[s]ta cleric.

e Tractatur in tota 41 distinctio. apud Gratian. in cóci Carthag. 4. c 45. ca fin. 4. dist. & ibi quod incompositio corporis, arguat incompositionem mentis, ex diui Augustini epistola 109. & Ecclesiasti. 9.

f quæ sequuntur ponuntur in c. clerici 15 de Vita & honesta. clericor. & latius explicantur tota 21. q. 4. Corripiuntur in 7 Synodo c. 16. Clem. qui vnguentis & fulgidis vestibus, & præter necessitatem ornatus lasciuiunt, qui enim mollibus vestiuntur, bi in domibus regum sunt. Diui Matthęi c. 11. & in Synodo 4 c. [?] prohibetur ornatus vestimétorum expres[s]e clericis, in Clem 2. de vita & hone[s]ta. clerico. & nominatim inter alia caligæ scacatæ, rubeæ aut virides, quamquam Gloss. In summa 21. q. 4. permittat colorem purpureum in vestibus. quia ea veste Christus indutus fuerit. Et Hostiensis ad c. Antiqui, de priuilegiis, ait, Pannos rubeos, frena & calcaria deaurata, esse Papę, & eius legati dum proficiscitur extra mare Innocentius etiam 4. eius nominis Pontifex, qui adeptus est sedem Pontificalem anno Domini 124[?]. vt Cardinales pileo Roseo vterentur, & equo veherentur, in[?] itur vt scribit Volaterranus. lib. 22. Galerumque seu pileum rubeum insigne fecit, Cardinalium, cum à Frederico 7. imperatore vexaretur, vt scribit Martinus Chromerus in Polonica historia, quo significabarut caput suú pro Eccle-sia etiá, si opus esset morti offereodú. Eadem scribit Gaguinus in 7. Paulus Æmilius, in 7. & Platina Reliqua auté Cardinalatus insignia, posteriores Póntifices adiunxerút pręcipuè Paulus . vt scribit Onuphrius. ad Platiná. Rursú hic notádæ Gloss. vna in ca. si qs virorú, 15 in principio 30. distin. & in principio 21 q. 3 ad verba, *quod vero*, quæ dicunt consuetudinem regionis dare modum clericis in delatione vestium etiam preter[i]isarum: verum tamen considerandum ego potius puto Dei sententiam, qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt; & quod Ecclesiastici, quamuis pingui beneficia acceperint, non sibi tantum acceperint, sed aliis operibus distribuenda, potissimum cultui diuino & pauperum necessitatibus seruare vel impendere debere, & quod ipsi contempsis, & eiuratis ex professo vanitatibus seculi, & delicus, paupertatem voluntariam, & vitam Christi laboriosam imitádam susceperint: scio quod hæc eadem placeant bonis, & personis verè Ecclesiasticis, displiceant autem quibusdam aliis, maximè illis qui non aliam ob causam ad Ecclesiastica beneficia se contulerunt, quàm vt magnificentius viuerent: sed magis mihi amica veritas si non fallat. Laudant immodesti etiam, & luxu dedm, coacti veritate ipsa, modestum & simplicem Ecclesiasticorum ornatum, quem dictus, ca. si quis virorum definit, & permittit, togam & pallium cum pileo quadrato in clericis. Et Tertullianus libro de Pallio ait Christianos veteres pallio magis, quod esset magis frugale, & simplex, quam toga vsos, etsi togati essent eum nomen darent religioni Christi: indeq; dictetium, *à Toga ad Palium*, Pallium Græcorum habitus; Toga, Romanorum erat: palliumque Philosophorum, vtrumque tamen genus vestimenti pacis erat; vt sagum tempore belli vsurpatum legimus Mores togati barbaris opponuntur à Theodorico Gothorum rege, apud Cassiodnrum libr. 4. variarum epist. 17. Et Toga Romanis tantum concessa fuit. l. etsi accepto, 32. de Iure fisci, P. Plinius lib. 4. epistolarum epistol. incipiente, *Eruditinc.* Cicero pro Balbo. Carent vsu togæ peregrini, barbari, & iĳ quibus aquas & igni interdictú est, vt ait Paulus Iurisconsf. lib. 3. receptarum sententiarum iuris, tit 4. Indicat & Saluianus, lib. 4. de Prouidentia. Atque ideo Claudianus in Ruffinum, notat Imperatorem Antoninum.

—Barbariem reuocat, Inquit:
Nec pudet Ausonios, curas & iura regentem
Sumere deformes ritus vestemque Getarum:
Insignemque habitum Latij mutare, Togaque.

Toga etiá aduocatorum in l 3 de aduoca. diuersorum Iud. C.

g Clem. 1 §. statuimus, de Statu monachor. li. t. tit. o Atque dictus §. statuimus, explicat, quid floccus, quid cuculla, quid scapulare, & cappa quam ferre debent.

h Clem. 2. de statu regula. vbi illis multa prohibentur vt panni sericei duplicationes vestimétorum variorum, sandalia, comæ cum crinibus, caputia vt loquitur scacata, virgulæ, choreæ, festa, &c. Debent & istę sic vestibus suę professionis vti, cano 24. sancti. monialis 2, distinc. easque perpetuo etiam in lecto. deferre ca. fin. 20. q. 1.

i l. mimę, 4. C. de episcopali audientia, Nouella 12[?]. §. fin. de Sanctis episc. cauetur & in ca. si Clericalis §. non est, 16. q. 1 ne monachi de clericis iudicent, & ne damnum vel præiudicium clericorum quis ligat. Clem. 4. quibus & sequentib. de Stat. Monach

k in concilio Toletano 4. cap. 12. & in cap. 3. de regu-

lari: & transeuntib. ad religio.lib.3.ti.31.can.quod interrogasti,6.27. distinct.Ex causa tamē, iure approbata,propter euitandum scandalum,possunt diuersi ordinis & habitus religiosi missi ad prædicandum, de nouo conuersis, ad fidem, se in vnum superiorē habitum & præpositum conformare.c.Deus qui Ecclesiam,11.de vita & honesta clerico.

l cap.statuimus,23.§.fin.de Regularib.

CAP. VIII.

1 *De moribus & vita honestate clericorum circa officia.*
2 *Ludum 1.*
3 *Obedientiam*
4 *Mulierum consortia:*
5 *Idem de monachis & monaialibus.*

EXteriora non sufficit esse composita in vita Clerici, nisi mores & forma viuendi probati existant. quare in summa vita clericorum debet esse casta[a], sobria, à vino & crapula aliena. [b] hinc enim irritamenta luxuriæ. [c] Ideo & tabernas seu popinas vitare debent, nec ad eas nisi in itinere ex causa necessitatis, diuertere:[d] multominus illis licet cauponas exercere:[e] vt nec macellariorum seu lanionum officium, [f] vel histrionis ártem ludicram. [g] quemadmodum illis prohibitum officia tractare secularia. [h] aut negotiari [i] quamquam liceat clericis sibi victum & vestimentum ex artificiolo vel agricultura, absq; tamen officij sui diuini detrimento, quærere:[k] Ad hæc, vetatur illis ne fideiussores sint [l]. ne redemptores seu conductores prædiorum,[m] ne curatores aut tutores,[n] procuratores, seu gubernatores, vel dispensatores substantiarum laicorum, [o] aut tabelliones in causa criminali, si sint in sacris ordinibus constituti.[p]

2 Ne ludant cubis, alea, tabulis, aliisque ludis: ne ve ludentes inspiciant, aut spectacula edant, vel edentibus intersint:[q] ne venationes clamosas exerceant:[r] ne arma sumant vel armati incedant [s] ne sint seditiosi [t] contentiosi, calumniatores, aut maledici,[u] aut inuidi, [x] aut proditores, vel adulatores, [y] scurræ: [z] ne in foro aut nundinis versentur.[aa]

3 Ne quid agant clerici vel monachi sine consilio prælatorum suorum,[bb] à quorum correctione prouocare, aut recurrere ad laicos non debēt nec possūt impunè. [cc] cum clerici inferioris gradus, superioris ordinis præpositis, debeant obedire.[dd] peregrinari etiam non debent, nisi literas habeant commendatitias & testimoniales. [ee] à causis criminalibus habentibus causam sanguinis iudicandis & cognoscendis in foro contentioso abstinere debet[ff]: quas tamen si temporali sua iurisdictione contigerit discuti, delegare laicis terminandas debent, & possunt.[gg]

4 Cum clericis cuiuscunque ordinis mulieres extraneæ cohabitare non debent, licuit autem aliquando illis secum habitare solas auias, matres, aut materteras, amitas, vel filias fratrum, aut sororum.[hh] postea tamen nec has haberi expedire visum est, ob vitandam suspicionem occasione illarum[ii]. Et proinde etiam Clericis subintroductę mulieres fuerunt illis prohibitæ. [kk] Imo & conuersationes & confabulationes fœminarum maximè suspectarum, post interdictionem: [ll] multo magis & earum oscula.[mm] Sic, vt illis, ita & Monachis prohibetur habere commatres, & mulieres osculari. [nn] Cum mulieribus lauari, [oo] cum sola muliere confabulari, vel per alios fœminæ quippiam mandare, [pp] monialium monasteria sine rationabil, eaque manifesta causa, ingredi:[qq] quin & monachos iuxta monialium monasteria, monasterium habere vel duplex monasteriū monialium & monachorum habere: aut monachum ingredi monasterium monialium, aut monialem ingredi monasterium virorum interdictum.[rr]

SCHOLIA.

a cap.vt clericorum, de Vita & honesta.Clericor.de Continentia clericorum tractatur.tota 31. & 32. distinctione apud Gratianum. Summam vitæ Clerici, colligit Isidorus lib.2.de Ecclesiasticis officiis c.2 & refertur in can.3.his igitur 23.distinctio.

b 2.ad Timotheum 2. versu 7 ratio ponitur in can.1 denique, in principio, 4 distinct. vbi qui loco & dignitate laicis præcellunt, debent præcellere religione & sancto proposito.

c hæc ita definita in concilio generali Lateranēsi, sub Innocentio 3 cap.15. relato in cap. à crapula, 14 de vita & honesta. Clericor. vbi .2. pœna crapulosi Clerici non se emendatis, facit Diuus Paulus. 1 ad Timotheum cap 3. versu 2. ibi, *oportet episcopum, &c.* & in cano. Apostolorum, 41. & in ca.1. & fere tota 35. distinctio. castigantur ebrij clerici. vide & Photium lib.nomocan.ti.9 cap.35. & tit.13.lib.29. Interdicitur & omnibus monachis esus carnis, saltem in refectorio in cap.cum ad monasterium, 6.§. In refectorio. de Stat.monach.Clemen.1.§.fi.eo.tit cano.carnem, de consecra.distinct.5. nisi indulgentia abbatis accedat dicto cap. cum ad monasterium.§. nec in quibusdam Sic & conuiuia cum cantionibus, illis interdicta.can.clericum, in fine, 22.q. 1. can.nullus versic.aut cantare, 44. distinct. Quomodo autem & quando quibusque in locis conuiuiis interesse possint clerici, docetur in can.non oportet ca. nulli can.penult.& fina.4 . distinct. de tempore etiam in can.penult.§. 1.44. distinct. Ibique etiam de benedictione & gratiarum actione: de modo, conuiuiis, seu adiunctis clericorum, adhuc, in can conuiuia, ca. nullus, can.quando, can penult.ead.44.dist.notaturque in cano.quando, quod tantum ter in conuiuio sit bibendum clericis, non vltra.

d can luxuriosa & tota 35.distinct.& c.à crapula, de vita & hon.cleric.

e cap clerici officia, 15 de vita & honest cleric.Idem statutum in consilio Laodicensi, cap.24. Aquisgranensi, cap 60.in cano 2. non oportet, 44. distinct. in Concil Carthaginensi, 3.cap.27.in can.4. clerici, 44.distinct. Et in 6.synodo cap. 9. clericis omnibus [illegible] id est cauponariam tabernam ingredi prohibitum, & in ca.3.nulli clerico, 44. dist. & 10 ca. apostolorum 53. inhonestum & vilum semper est, honestis viris cauponas adire sine necessitate.

Ita

Hyperides libro etiam contra Patroclam, si modo eius est legitima oratio, narrat aliquando Areopagitas cum quidam pransus esset in caupona, prohibuisse eum in Areopagum accedere. vt refert Atheneus lib.13. dipnosophiston cap. 7. Scribit quoque Isocrates in Areopagitica oratione, quod io caupona vel edere vel bibere, nullus Areopagi domesticus aut familiaris auderet: dabant enim operam, vt graues non autem scurræ esse viderentur: quid sit caupo docet L.1.§.caupones: Nautæ caupos stabula in P. Iure ciuili quoque in Nouell. 131. quomodo oporteat monachos viuere, prohibetur monachus in aliqua tabernarum conuersari, Iubetur vt inuentus in ea statim expulsus monasterio, tradatur locorum defensoribus, eo quod ibi castitatis, periculú vltra etiam crapulam obuersatur. ob lupas & meretrices quæ prostitutæ ibi vt plerunque inseruiunt l.palam, 4: ·.9. de Ritu nupti P.L.4.§.2.de his qui noten infa.l.7.C. de incestis nupt.

f can.nulli clerico, 44.distinct. Clem j de vita & honesta clericot.

g dicta Clem j.de Vita & honest.cler

h dicta Clem j.de Vita & honest. cler. cap. cum decorem eod. titul. apud Gregor. Histriones infames sunt, vt in can j.sub 4.q.j l j. .ait prætor, de his qui notant.infa.P & prohibentur promoueri ad clericatum, ca.maritum 34 distinct. & sumere corpus Domini, ca.pro dilectione, de consecratio distinct.2

i late patet hæc prohibitio in iure Diuino Pontificio & ciuili.2 ad Timotheum 2.ibi. *nemo Deo militans implicat se negotijs secularibus*: idipsum prohibitum in can. Apostol 6.& 10 can 80.& can.16. synodi concilij Carthaginensis apud Photium, tit.8. nomocanonis. cap.13. quæ sint illa negotia secularia illis prohibita, traditur in cap. .cap clerici, 5.& cap.fin. de Vita & honesta.clerico. Clem.j.eod.tit. can.his igitur. .per totum 2·.distinc.can j.can Episcopus,3. can perlatum,4.cum 3.sequenti.88.distinct.can.29. tequidem 11. q.1 Clericis etiá maxime sacerdotibus & monachis, iudiciorum strepitus & negotia secularia iure ciuili prohibita, in l placet.17.l repetita,36. de Episcop.& clericis C.·.sed neque, Nouell·, ·23. cap. 6.& in Nouella Leonis ·6. de pœna Episcoporum: sacerdotum, clericorum, qui se aduocationibus, sponsionibus, redemptionibus, aliusve similibus dedunt. Cæterum obseruandum est, vt latius hæc patent, secularia negotia triplici modo dici posse: Et primum quiliber actus secularium personarum, seculare negotium dici potest vt officia, & commercia quæ fiút pro rebus secularibus: quæ numerantur in cap.1.ne cleric.vel monach In quibus clerici debent abstinere, ab illis quæ sunt turpia & illicita illis. Secundo negotium seculare est, iudicium de rebus secularib. & hoc possunt tractare clerici inter se indistinctè, can sicut enim, 6.ex his omnibus, 11.q.1. Tertio negotia secularia dicuntur, quæ sunt secularium hominum, & inter seculares. quorum aliqua criminalia, aliqua ciuilia dicuntur. Criminalia, vbi de sanguinis pœna agitur, sunt clericis in sacris ordinibus constitutis interdicta. cap sententiam sanguinis, cap. clericis, cap. ad audientiam, ne cleric. vel monach. secula. negot. se immisc. cap in archiepiscopatu, de raptor. Ciuilium verò, quædam sunt fori ecclesiastici, tantum, vt matrimonij & legitimationis causæ, e. causam, qui filij sint legitimi, cap. tuam, de ordine cognitio. causa iuris patronatus, c.quo, c.quanto, de iud. decimarum, c.quoniam, de decimis.& alia quæ tractant etiam clerici, & non alij iudicando. Quædam autem sunt fori secularis, de quibus clerici non debent se immiscere

k D.Hierony.ad Nepotianum, de Vita clericorum negotiatorem clericum tanquam pestem fuge, relatum in can.9. negotiatorem, 88 distinct. Negotiari clerico nunquam licet cano fornicari, 10.cano.eiiciens, 11.can.quoniam non cognoui 11.can consequens,1. ead. 88. distinctiō. eiecit dominus negotiatores ex templo. Diui Iohan c.1 dicto cano.eiiciens,11.& ca. fina.88 dist.

l cano.·.2.3.4 ·.& tota 9·. distinct. can.·1. de Celebra missar. Et sunt quędam opera cleris & monachis iniuncta, ad vitandum otium, can.nun quam, de Consecrat. distinct 5.·.illud quoque, c·p 6. Nouell ·133 quomodo monachos oporteat viuere, suntque ibi illa opera studia sanctarum literarum, & manualia, vide Augustinú in Psal.99.& libro de opere monachorum, & actorum cap.10.

m can. Apostol. 9.can te quidem, 20.·1.qu. .Nouella Leonis 86 & ca.6. Nouellæ Iustiniani 24.c c. uod quihusdam, 4.de fideiuss. scilicet si causa fideiussionis ad Ecclesiam non pertineat. non aliter cap clericus, de fideiussor. vide can. denique, 14 q.5. cano.3. 15.q.2.nam & pro abbate suo, monachi possunt intercedere, cap.ex rescripto 9.de luteuran.

n can.fin.86.distinct.can.1.88.distinct.c.no.1.placuit. 21.q.3 cap.secundum 6.ne cleric vel monach.secu nego.seu inmisce in Nouella Leonis 86 & in .sed neque sui, cap 6. Nouella Iustiniani.123. in can. .synodi Chalcedonensis & cano. 16. synodi septimæ Carthaginensis, nisi forsan clericis sua non sufficetent, & ita pro victu aliena conducerent, vt in c. dilecti de decimis, vel nisi episcopi iussu, bona Ecclesiæ conducerent, can. 88. dist. vel nisi bona suæ Ecclesiæ, vel nomine Ecclesiæ possessiones conduxerit clericus 5.sed neque, & 3. sed & ipsis, Nouellæ 123.

o cano.fina.8·.distinct.cano.4.Cyprianus, 1 .q.3.nisi fiant miserabilium personarum tutores, can.fin.86. dist ca.j.88.distinct

p cano.fi.86.distinct.c 2. e sed nec 4. e.clericus, 5. §. fi.ne cler.vel monach.can.2.credo 21.q.3

q cap. sicut 7. ne cleric. vel monach. secu. neg. se immisceant.

r can.his igitur, 2 .distinct cano. j 3·. distinct. cano. nullus presbyterorum, 44.distinct cann.non oportet de Consecrario.distinc 5.c. cum decorem, 1 .& cap clerici,1.· .mimis, & .ad aleas, de Vita & honesta.clericor.& cano.4. Apostolotum & 42 cap. inter dilectos, de Excess.prçla. Photius nomocanonis titu.9 cap 17.& titu 11.c. 29 us ciuile idipsum cauit & monachos alea ludentes triennali exilio monesterio damnat, in Nouella Iustinia.123 de sanctissi Episcop cap.10. §.vt autem omnis ecclesiasticus, auth. interdicimus, & l.placet nostræ clementiæ, 17.de Episcop & cler. Leo Nouella 87.in ecloga Basilicotum libro 3.tit.j c.19 περὶ τῶν ... [illegible]

s c j.2.&fi.de clerico venator Clem j §.si quis autē, versi.si qui vero, de Stat.monachor can episcopú, can.omnibus, 34.distinct.can.qui venatoribus, cum sequentibus, vsque ad can.non satis est, 86. distinct.

t can clerici, can.quicunque, 23.q.8. Clem.2 de Vita & honesta. clericot Clem j.§.aduersus vero, versic vel arma portantis, eo.tit. Clem j.§.qui vero, in fine de Stat.monach.

v ca.his igitur, versi dolos, 23. distinct. can. seditionatios, 46.dist.

x ca oblationes, ca.nec ad Cain, ca.alienus, ca.si quis, ca distidentes, 90. distinct.

ca.obla-

y dicto can. his igitur, §. odium, 23. distinct. can. clericus, ca. accusatores, 46. dist.

z ca. clericus qui, & ca. sunt nonnulli. 46. dist.

aa ca. clericum, quadragesima sexta dist.

bb ca pen. §. qui verò, 91. dist.

cc can. Ecclesia, 16 q. j. can. in omnibus, de consecra. distinc. 5. secundum distinctionem ca. hinc est. §. ité illud, 16. q. j.

dd ca j. & sequentib. 21. qu 5 cano. siquis presbyter, 11. quæst. 3.

ee dicto can. his igitur. §. senioribus, 23. distinct. cano. à subdiacono, ca. nulla ca. quisquis, cano. 000 oportet, 4·. distinct. cano. placet, cano. hoc idem, 16. qu. j. cano. abbates, §. monachi, 18 q. uæst. 2 can. in omnibus, de consecratio. distinct. j. cap. cum infertur, de maiori & obedien. Alioquin inobediens punitur pœna statuta in c grauem, 15 de Excessib. prælato. cap si quis, 2 & cap. illud dominus, de maiori & obedient. imminet & contumacibus clericis pœna excommunicationis, & depositionis, in can. Apost. 10 54 55 scriptum, & principem populi tui non maledices, Exod. 22 versi. 24. Actor. 17 vers. . cap. j de maledic. Remittetur tamen pœna inobedientiæ, si prælatus vel superior illicitum vel indebitum iusserit, can. siquis Episcopus, cum sequentib 11. quæ 3. c. sane, 5. & c. cum ad 7. de Excessib. prelator.

ff can non oportet, de Consecra dist 5. ca. extraneo, can hortantur, can. fin. 71. dist. can. Apostolo. 12. & 32 can. fraternitatis, 5. de cleric. non residendi. cap j. de cler. peregrinan. c. cum ad nostram, 1. de regolarib. in Extraua. communib. l. si qua per calumniã, 22. §. fina. de episcop & cleric. C. Nouella 86. istæ literæ dicebantur συςατικὰ γράμματα, in can Aposto. 11 & 12. dicuntur autem in can 11. in concil. Calcedonensi, hoc modo, & formales, seu formatæ, in concilio Carthaginensi can. 23. quia sub certa forma dabantur clericus ad aliam ciuitatem ad Episcopos vel curiam euntibus, ita vsum harum literarum fuisse frequentem, & pro conuentu Naziãzenus ait contra Iulianum. forma illarum præscripta est in principio & cano. final 73 distinct. notaturque illas literas non datas; nisi rogantibus iis quibus dabantur. In principio, & cano. sequenti. 72. distinct. ponuntur etiam aliæ literæ dictæ canonicæ, vt pacificæ, & dimissoriæ, quas explicauit nuper Geraldus Rodulphus Grauiensis, libello de literis canonicis.

gg can sæpe principes, can. his à quibus, 13. qu. 8. cap. clericis, 5 cap. sententiam, 9. ne cleric. vel monach. secula. neg. se immisc. cap. in Archiepiscopatu, de Raptor.

hh cap fina. ne cler. vel monac. secula. neg. se immisc. in Sex

ii ex concilio Carthaginensi 3. cap. 17. can. 27. cum omnibus, 81. distinct. can. interdixerit, 32. dist. c. à nobis, 9. de cohabita. cler. & mulier. l. eum qui probabilem, 19 de Episcop. & cleric.

kk cap. j. de cohabitatio cleri. & mulier. lib 3. tit. 2. sic beatus Augustinus, nec cum sorore habitare consensit, dicens, quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt: cano. 25. legitur, 81. distinct. reiicit à clericis etiam consortium mulierum, diuus Hieronymus ad Nepotianum. & in c. 17. hospitiolum, 32. distinct. vt auth. episcopo. & cleri. C. prohibetur. & ne secum clerici habeant mulieres absolutè, cano. oportet can. sed si forte, ca. volumus, ca. cum omnibus, can archidiaconum, cano quidam, ca. fœminas. ca. ad reatum, 81. dist, ca. plurimos, can. quia aliquanti, 81 dist.

ll Sic in concilio Niceno, cap. 3. relato in can. 16. Interdixit, 32. distinct. subintroductas mulieres dixerunt Græci, συνεισάκτους, id est intermissas aliũde quã ex agnatione naturali, adscititias & in domum introductas. peculiari autem nomine eo dicebãtur socij sociæve cœlibatus, siue virgo contubernalis haberet virum, siue monachus fœminam, quod genus societatis aliquando permissum fuit inter Christianos, sed postea prohibitum ob suspicionem stupri meminit de his diuus Chrysostomus, Sorores illæ etiam aliquando dictæ, quæ cum aliquibus, pudicè, veluti soror naturalis, cum fratre, habitabant. Sj in capit. consultationi, 4 de Frigid & maleficia. lib. 4. cap. 15. qui contrahit scienter matrimonium cum fœmina clausa vel stricta, quam non potest habere tanquam vxorem, eam tanquam sororem retinere debet. Idem in capit. laudabilem, 5. eod. tit. de Frigid & maleficia & in cano. requisisti 33. q. j. Prohibitum autem & ita sorores habere, cum plures hoc nominis prætextu, stuprum committerent. Sicque notat Martialis propudium seu scortationem, Fabulę.

Quare non habeat Fabula, quæris vxorem,
Themisson: habet sorores.

Eaque ratione & abusum nominis, & fœminarum, eo prætextu prohibuit clericis Honorius cum concęsare in l eum qui probabilem, 9 de Episcop. & cleric. & Concilium Anchyranum cap. 18. & diuus Hieronymus ad Rusticum, monachum, de viuendi formula & libro de vitando suspecto contubernio: Easdem mulieres συνεισάκτους seu subintroductas, vel sorores, inhibet omnibus clericis Iustinianus è. presbyteris autem c. 19. Nouellæ. 123. de Sanctissimis episco. Explicat Iulianus antecessor in Nouellis Iustiniani, artic. 477. vbi pœnæ & de quibus in ecloga Basilicorum lib. 3. tit. j. cap 41. vide & concilium Arelatense 2. cap 4 Aquisgranense. cap. 19 Eusebium lib. 7. historiæ cap 10 & in Ecclesiastica historia li. 7. cap. 21. & quomodo prohibeatur clericis concubinas habere, vide c. si quis autem monachicam c 8. Nouellæ 5 de Monachis cap 3. 4. c. si autem, 6 de cohabita. clericor. & mulier. cano. decernimus, 18. dist. can nullus, cum sequen. 32 distinct quid concubina in can. omnibus, ę. concubina autem, 34. dist. Pœnæ autem concubinariorũ publicorum clericorum, tractantur triginta per Rebuffum ad titulum de publicis concubinariis, in cõcordatis. vbi & textus in §. & ipsas, quasdam etiam notat & ibidem Rebuffus, in negligentiam episcoporum non puniẽtium concubinarios clericos & concubinas solere iudices laicos in Gallia contra eos inquirere, & punire, maxime Parlamenta vide Boerium deci 72. Est etiam munus iudicis secularis, compellere homines vt honestè viuant, propter præceptum iuris quod profitẽtur & exequuntur *honeste viuere* l. j de Iustit. & iur. P. § iuris præcepta sunt hæc. eod. tit. apud Iustinia. Pœna autem concubinariorum in liberos illinc procreatos extenditur, in cano. cum multæ. 15. quæst 8.

mm can 12. si quispiam, 81. distinct. vbi pœna clerici & mulieris. can. his igitur, § viduarum, 13 dist. c. a. de cohabita clerico. & mulier.

nn can. monachi, de Consecra. dist 4.

oo dict ca. monachi, de conse dist. 4. & ca peruenit, 20 18 q 2.

pp can. non oportet, 81. distinct.

qq can. clericus, cum seq. can. clerici, 8 . distinct.

rr can monasteria, 8 de vita & honestа. cleric, vbi clericus frequentans monasteria mulierum, non desi-

r ſtens,deponitur:laicus,excommunicatus.

ss can.peruenit,10.cum 4.ſequeotibus,18.q.2.§.non ingredientur, c, 3, Nouella 33.quomodo oporteat *Monachos viuere*, .

CAPVT IX.

Clericorum aliqua præcipua munera.

DEi honor& cultus, præcipua monachi & clerici cura.[a] Quare officia ſibi impoſita diuina , ſuis horis & temporibus debent exequi[b] nec à loco ſeu Eccleſia ſibi deſignata abeſſe:[c]maximè monachus,[d]niſi ex rationabili cauſa & probata eis permittatur.[e] clericus pro gradu ſui officij melior eſſe debet,[f]& exemplo aliis beneviuendi:quia ipſi quidem conſciētia ſufficere poſſet bona, at à proximo fama bona & exemplum exigitur.[g] Sit diſcretus in docendo , vt docenda proferat , non diſcenda taceat[h].Sal terræ,lumen mundi[i] dicūtur perſonæ eccleſiaſticæ ſal ſapientiam ſignificat:[k] quam in omnibus operibus debent offerre Deo,[l] lumen, doctrinam,vitamque bonam quam ſequi debēt vt lucem laici.[m]

SCHOLIA.

a can.cui portio,ca.dun ſunt,12.q j.

b cap.1.2.3.91.diſtinct.cap.j. de celebra. miſſa.de his officiis diuinis,diximus late ſupta lib.j.tit 20.

c can.ſequi verò,can.ſi quis in cler.7.q.j c.3. § cum igitur cap.4.& cap.conquerente,6.cap.ex parte,8. cap.qualiter,9.cap. inter quatuot,10.& ſequentib. aliis,de cleric non reſidenti.capit.extirpandæ, 30. §.qui verò, de Præbend. cap. quanto, 7 de offic. ordinar.cap.licet,14.§ is etiam,de Electio. in Sex.

d can.quædam,cano.ſi cupis,16.q.j. cano.abbates,§. monachi,18.quæſt.2.cano vltimo , §.item clericus, 20.q.4.Clem.j.§ quia vero,& §.cæterum de Statu monachor. cap vnic de Statu regular. in Sex. §. portò religioſiſſimus, Nouella 123.& §.illud quoque, Nouell.133.

e dict.Clem.j.§.cæterum,de Stat monachot. c. relatum,4.c.inter quatuor, 10.de Cleric. non reſidé. vt ſtudiorum eſt cauſa,cap.licet canon,32.de Præb. in Sex.diſt.j.dict.§ ceterū,Clem.j.& dict.c.relatū. ſi modo reſideat clericus in loco vbi ſtudia exercētur,non alibi.cap.fraternitatis,12 de Cleri.non reſident.cum licentia ſui prælati cap. 1.ne cler vel monach.in Sex. vt ſi ſtudia ſibi permiſſa diſcere exerceat:quædam enim illis prohibentur,vt in cano.ideo.can.ſacerdotes,& ſimul.37.diſt.cap.non magnopere,cap.ſuper ſpecula,ne cleri.vel monach.cap.2. §.fina.eod.tit.in Sex.cauſa & rationabilis abſentiæ, abeſſe pro negotiis ſuæ Eccleſiæ,cap.ex parte,13. de Cleric non reſid.vel prælati ſui,ca.de cætero, 7. & cap.ad audientiam,15.eod.titu.vel Papæ.c.cum dilectus 4. eod. quibus aliæ cauſæ addi poſſunt, cum cauſæ cognitione iuxta cap. relatum de cleric. non reſiden.

f can.qualis enim,8.q.j.

g explicatur à diuo Auguſtino ſermone 50 ad fratres de heremo,& in concilio Aquiſgranenſi. cano 112. & in cano. 19. nolo vt aliquis 12.q.j.cano.non ſunt audiendi,11.q.3.ad Roma.12.& 2.ad Corinth.8.

h can.in mandatis,cano.ſcimus,cano.Epheſiis,cano. fin 43.diſt.cano. j.cap non ergo,44. diſtinct. vide de docendi & inſtituendi munere in cano j.38.diſt. can.his igitur,§.fi.21.diſt. ca.alia cauſa.16.q j.cano. ille procul,93.diſtinct nos etiam loquuti ſumus. lā de prædicatione verbi Dei,ſupra,lib.j.tit.22.

i can.7.ſacerdotes,91.diſt.D.Matthæi.c.5.

k can.ſit rector.43.diſt.

l can ſal,de Conſecra.diſtinct quarta.

m can.ne quis,de Conſecra.diſt.3.

CAP. X.

1 *De priuilegijs clericorum rerum.*

2 *& perſonarum.*

PRiuilegia rebus ,perſonis, & actionibus clericorum ſeu eccleſiaſticarum conceduntur[a], de rebus propriis quas non negotiandi cauſa deferunt , nulla quidagia, pedagia,& vectigalia ſoluunt[b]. neque ſordida extraordinaria ſuper indicta munera à rebus Eccleſiæ exiguntur.[c] res tamen aliquando cum oneribus realibus iam impoſitis,tranſeunt ad Eccleſiam.[d] aliter Deo conſecratæ & à cleris poſſeſſæ , iure cenſus liberantur[e].niſi eccleſiaſticum munus ab eccleſiaſticis iniunctum ſit,[f] qualis procuratio ratione viſitationis.[g]

2 Perſonæ clericorum digniores laicis habentur.[h] vnde nec laici eis imperare debēt[i].eorumque vis ſeueriori ſententia à laicis illata vindicatur.[k] vt ſententiam excommunicationis laici ipſo iure incurrant manum violentam in clericos iniicientes,à qua paucis cauſis exceptis,non poſſint niſi à Summo Pontifice abſolui ,[l] nec conſentientibus ipſis clericis.[m] clerici fidelitatem laicis iurare non tenentur[n] acquiruntque ſibi vt peculium caſtrenſe, etiam in poteſtate patrū cōſtituti[o] ideo de his teſtari poſſunt,& eadem liberè alienare :[p] niſi contemplatione ſuæ Eccleſiæ acquiſierunt[q],vt alibi latius explicauimus[r] Epiſcopatus etiam hodiè ipſo iure vel ciuili liberat à patria poteſtate[s].Clerici quoque, presbyteri, diaconi, ſubdiaconi, exorciſtæ, lectores, oſtiarij, acolythi , à perſonalibus muneribus immunes ſunt. Laicus detinens clericum in vinculis , aut cuſtodia , quamuis ſine læſione ſeu publica ſeu priuata,excommunicatus eſt.[u]

3 Peregrinantium alia priuilegia ſingularia clericorum,vt in gradu ſuo ſuſcipiantur, & tam ad verbum faciendum , quam oblationem conſecrandi inuitentur,[x] poſſunt tabernas ingredi[y], habitum in itinere mutare,[z] ab excommunicatis cibos ſuſcipere[aa] , comam relaxare[bb] ,ſacramentum pænitentiæ quandocunque petierint, etiam interdicti tempore,accipere.[cc]

SCHOLIA.

a priuilegia multa quæ conceduntur clericis,ratione ordinis,ponuntur per Hippolitum de Marſilis, In ſuo tracta. de fideiuſſoribus , numero 111. vſque ad 131 vltra quæ in ſingulari 174. ponit aliud,vt prælatus ſibi adſcribere aliquid de bonis teſtatoris , non incidat,in falſum.

b cap.quamquam 4.de cenſib lib.3 titu.20 in Sex c.

non

non minus, de Immunitate Eccles. lib. 2. tit. 42. vbi glossa notabilis ad verba, *sub tributo*, Clemen. præfert de Censib. can. 3. nulli, 12. q. 2. iure etiam diuino, res clericorum sunt immunes ab oneribus laicorum, Esdr. c. 7. etiam olim inter ethnicos Genes. 47. quæ dicantur Guidagia pedagia, tractatu inc. super quibusdam, de verbor significa.

c l placet, C. de Sacrosanct. Eccles. l. j. C. de Episc. & cleric. Nouella 3 de Ecclesiasticis titulis. §. ad hæc sancimus, seu c. 5. inter sordida autem muneta non numerantur contributiones ad refectionem itinerum, pontium, l. ad instructiones. 7. C. de Sacrosanctis Eccles. dicto §. ad hæc. sunt & quædam contributiones à personis & rebus ecclesiasticis aliquando licitè exactæ à laicis, consensu episcopi & superiorum ecclesiasticorum, vrgente necessitate. vt in cap. 2. & c non minus 4. § quocirca, e. aduersus, 7. de Immunitat. ecclesiar. c j. § cæterum, eo. tit. in Extrauagan. communib.

d ca. tributũ, & ca. 22. cõuenior, 21. § tributũ, 23. q 8. can. si quæ causæ 6. § fi. & cano si tributum, 17. & seq. magnum quidem, 23. q. j.

e can in qualibet, 2, cano secundum canonicam, 14. ca. sancitum, 25. 21. q. 8 ex concilio Vormacensi ca. 50. c. sancitum, de censib.

f c j. versi præter ecclesiasticum, de censib l. xj. c de Sacrosan Eccles. quod tamen nouum non sit, c. j. de censib.

g c. cum venerabilis 11. de censib.

h can. beatus causa sexta quæstione prima

i cap Ecclesia, vij de Constitutio. cap. fin. de Reb. Eccles non aliena.

k de vi expulsiua prohibita in ca. contra, 29. ca. laici, 17, can. inuentum, 8, 6. q. 7.

l de vi offensiua in clericos commissa, tractatur ferè in rota 7. q. 4 vsque ad 60. canonem. & maximè in cano. si quis suadente diabolo, 20 cap' quod de his, 26 cap. peruenit, 7 cap. tua nos, 19. de sentent. excommunica. facit l si quis in hoc genus x. de Episc. & cler Continet autem vindicta contra violantes clericos canonis siquis suadente 17. q. 4. omnes ecclesiasticas personas qui clerici dici possunt, psalmistas, qui clerici dicuntur in ca cleros, 21. distinct. monachos Deo deuotos, can. xxj. quisquis, eadem 17. q. 4. conuersos, cap. parrochiam 9. de Senten. excommunica. Possunt tamen absolui ab alio quam à Summo Pontifice percutientes violenter clericos, clerici impuberes cap. j. c. ea. noscitur 3. c. pueris, 60 de Senten. excommunica. mulieres, & delicati, quibus non datur necessitas adeudi Summum Pontificem, & absolui possunt à suo episcopo, cap. mulieres, 6. de Sentent. excomm. Idem in monialibus. 33. eod. titul. Excipiuntur & per totum percutientes. cap. j. de Senten. excommunica. & si magister discipulum clericum percutiat. cap. primo eodem titu. si claustrales se mutuo percutiant, cap. 2 de Senten. excomm. Si Ostiarius ratione officij alium verberet cap. 3. & cap. veniens, eod. titu. item is qui percutit clericum cum vxore filia, aut matre, aut sorore scortantem. cap. si vero, 3 de Sentent excommun. qui illatam sibi à clerico vim repellit, dicto capit. si vero pr elatus qui percusserit vel alius eius mandato, cap. peruenit, de Sentent. excomm. qui leuem iniuriam inferunt, cap. peruenit, de Sentent. excommun. fratres etiam ordinis Hierosolymitani cap. canonicæ, 50. de Sentent. excomm.

m cap. contingit, 26. de Senten. excommun. quinimo & clericus ipse, si sibi manus inferat violentas, incidit in cano. si quis suadente diabolo, 17. quæst. 4. vt ait Bald. in procemio Decreta. colum. 8. Iason ad l. 1 colum. 2. de seruis fugitiuis Chassaneus ad Rubric. *des Iustices* ad verba *& droict d'icelles*. In consuetud. Burgund.

n cap. nimis 30. de iureiurand. lib 2, titu. 24. nisi clerici à laicis temporalia habeant, vt ibidem dicitur: quia tunc in his minores sunt laicis. cap. solitæ, de maior. obedien. cano. si Episcopus, 18. dist.

o tit. de Peculio cleric. C § presbyteri c. 19. Nou. 123. diximus supra late lib. j. de Peculio cler.

p vide c. j. de Testam.

q Ecclesiasticis personis bona possunt esse triplicis generis, vnum dicitur patrimoniale, ex quæsitis per illos vel ex aduenientibus ex successione testato vel intestato maiorum vel amicorum, vel ex contractu, ante vel post adoptionem beneficij ecclesiastici. Secundum genus bonorum quod post clericatum ex laboribus suis & industria clericus quærit Tertium eorum quæ quis ratione sui beneficij vel Ecclesiæ pertinent ad præfectos, vt quæ vel procedunt de locis Ecclesiæ, vel relicta sunt Ecclesiis. Et de primo & secundo genere bonorum, clerici possunt disponere & testari. e. quia, de Testament Panor. ad cap. cum in officiis, eod. titu. de tertio vero genere non possunt. dicto cap. cum in officiis, cum similibus. de quibus abunde diximus supra libro j titu 26. de Peculio clericor. circa finem. vide interim auth. licentiam, C. de Episcop. & cleric. Nouellam 131 cap. 17.

r vide quæ dicta sunt superiori libro, de Peculio clericor. tit. 26.

s Nouella 8. constitutio quæ de dignitatib. & episcopatu filium liberat à patria potesta. auth. sed episcopalis, C de Episc & cler.

t l. presbyteros diaconos, 6. de Episcop. & cler. C. quemadmodum nec tutelæ etiam legitimæ dantur inuitis. can Episcopus, 88. dist. cano. 20. de præsentium, & can. 40. generaliter, 16. q j l. generaliter sancimus, 52. de Episcop. & cler. C. possunt enim clerici, si velint sponte, dummodo non sint monachi, legitimam tutelam suscipere, can. peruenit, 86. dist.

v cap. nuper à nobis, 29. de Senten. excomm. lib. 5. titu. 39 Clericus tamen sui authoritate superioris ligari potetit, & torqueri, vsque ad restitutionem. cap. grauis de deposito.

x cano. 38. Episcopi, 7. quæst. j. ex Concilio Carthaginensi, 2. c 31.

y can. clerici, 44 dist.

z can. Episcopi, 21. q. 4.

aa can. quoniam causa vndecima. q. j.

bb c. si quis ex clericis, de Vita & honest. cler.

cc cap. quod in te, de Pœnit. & remissio.

CAPVT II.

1 *De priuilegiis circa actiones clericorum.*
2 *Beneficia.*
3 *Tempore interdicti.*
4 *Pœnitentia.*

Persona ecclesiastica seu clericus coram suo prælato & iudice ecclesiastico, non coram seculari, pro crimine [a] conueniri debet [b] & ab illo non à laico iudicatur, alioquin iudicatum non tenet, [c] etiam si pro clerico pronuntiatum sit. [d] quia in eum non habet iurisdictionem

risdictionem.[e] Nisi Sũmus Pontifex daret principi, vel alteri laico iudicandi de clericis certi loci,[f] potestatem, vel si clericus esset assassinus, vel assassinorum fautor, vel submissor,[g] vel inuentus esset diebus quinis in habitu seculari,[h] vel fuisset degradatus,[i] vel aliter priuilegia clericatus amisisset.[k] aut si deficiat, vel non sufficiat potestas Ecclesiastica pro puniendo eius delicto.[l] Si delinquens clericus sit bigamus,[m] vel si alij similes casus occurrant.[n] Quod si agatur de personalibus actionibus, clerici quoque non coram seculari, sed Ecclesiastico conueniri debent, quamuis in laicum consentirent.[o] Quod si de rebus eorum temporalibus, & realibus actionibus, quaestio sit; debent conueniri coram iudice loci vbi res sunt.[p] In ius tamen non vocantur clerici extra suam prouinciam, nisi ad sedem Apostolicam fuerit appellatum.[q]

2 Ad actiones etiam priuilegiatas clericorum pertinet, vt beneficia Ecclesiastica nõn nisi clericis conferantur,[r] nec ab aliis quàm à clericis,[s] iure communi: item vt inopes debitores absoluantur à petitione creditorum, data idonea cautione de soluendo vbi ad pinguiorem peruenerint fortunam: post confessum debitum.[t]

3 Vtque possint clerici tempore generalis interdicti; sepeliri in coemiterio, si interdictum non fuerint transgressi: possintque eo tempore in Cathedralibus Ecclesiis bini vel terni, submissa voce horas vel preces canonicas dicere.[v]

4 Nec possit clericis poenitentibus solemnis poenitentia imponi.[x] solisque clericis non laicis, sit concessa verbi Dei publica praedicatio.[y]

SCHOLIA.

a nec valet consuetudo contraria, can. 1.2.11 quaest. 1. cap. qualiter, & cap. clerici, de Iudiciis: siue agatur criminaliter, vt in cap. at si clerici, eod. tit. siue ciuiliter, cap. . & cap. si diligenti, de Foro compet cap si iudex laicus, de Sententia excommunica in Sext. Rota de cis. 40 vtrum valeat consuetudo, in Antiq. Iurisque diuini esse hoc priuilegium ait Rota, in decis. 9 incipien. *vtrum valeat*, numer. 4. in Antiq. facit, cap. vnicum, de cler. coniuga. in Sexto Vide Iulium Clarum, libro quinto, Sententiarum iuris, in practica criminali, quaestione 6.

b cap. 1. cap. cum contingat, de Foro competen. nec vocatus coram seculari clericus, etiam pro crimine, tenetur comparere, vel per se vel procuratorem etiam ob proponendam exceptionem clericatus. Archidiac. ad ca. 2. 5 quaest 4. Felinus, ad caput. veniens, in vltimis verbis, de Accusatio. Et hanc communem opinionem esse, ait Guido Papaeus, decis. 450. In Gallia tamen seruatur contrarium, vt teneatur clericus vocatus coram iudice venire vel mittere priuilegium suum allegaturus, iuxta l. si quis ex aliena, de Iudic. P. & ita tenet Rebuffus ad . de constitutionib. ad verba, *Gallicos Praelatos*, vers. secundo quaeri, in Concord. Improbãt alioquin illam consuetudinem interpretes, explicat Iulius Clarus, libr. 5. Sententia. 6. fin. in practica criminali, quaest 46. numero 5. ait autem, num. 11. captum à iudice laico clericum detineri posse, donec cognoscat an sit clericus.

c can. in primis, 2. quaest. 1. can. clericus, 48. & sequẽt. ea sacerdotibus, 11. q. 1 cap at si clerici, de Iudic, authen. statuimus, de Episcop. & cleric. & vbi corriguntur contrariae constitutiones quaedam Iustinia. vt authen. causas, & authen. clericus eius tituli.

d can. quadragesimo tertia, placuit, vndecima, quaestione prima.

e cap. Ecclesiae sanctae Mariae, de constitutio. cap. decernimus, de Iudic. cap. vnico, de cleric. coniuga. in Sex. Aliquando tamen obtinuit, vt pro crimine ciuili, vel leui, iudex laicus adiretur contra clericum; ea tamen lege, vt lis vltra duos menses non egrederetur, nec puniretur si reus fuisset inuentus, priusquam per Episcopum sacerdotio priuaretur. Quod si crimen fuisset Ecclesiasticum Episcopalis erat examinatio, & castigatio, authen clericus, §. sed etiã in ciuili, & sequent C. de Episcop. & cleric. Nouella, 81. cap 1. relata, in can. si quis cum clerico, 45. 1. quaest. 1. Fuit postea hoc ius emendatum per Fredericum Imperatorem, in §. item statuimus, de Statutis, & consuetud. in Extrauagantibus, post feuda: vnde sumpta est authen. statuimus, C. de Episcop. & cleric. Sed in Gallia reuocatus vsus Nouellae, 83. § 1. & iudices ciuiles cognoscunt de crimine priuilegiato clerici, & pro communi remittunt suo iudici puniendum, vt scribit Rebuffus, in proemio ordinario. regiarum, Gloss. 5. nume. 33. notat Chassaneus, ad Rubricam, *des iustices*, ad verba, *& droit d'icelles*, numero 49. in consuetudinib Burgund. & possunt iudices regij in Gallia sorbãnire, seu in exilium mittere clericos ita delinquenter per textum. l. quamquam, de Episcop. & cler. Exemplo Salomonis, qui dãnauit Abiathar sacerdotem, 3. Reg. 2. & pro crimine Simoniae, & lesae maiestatis, iure ciuili potest princeps Episcopatu reum priuare, vt in l. si quemquam, C. de Episcop. & cleric. Sunt, & casus priuilegiati alij, in quibus de criminibus clericorum cognoscit secularis iudex; vt si clericus arma vetita portet, capi potest à iudice seculari, & puniri pecuniariter, non tamen corporaliter per textum secundum Iohannem Fabrum, in l. addictos, de Episcopa audien. C. & ibi Gloss. ad verbum, *vindicetur*, armorum enim delatio, etiam clericis est interdicta, cap. 2. de Vita & honesta. clericor. est, & Nouella armorum vsus inscio principe sit interdictus, & ita non tenetur arma confiscata iudex laicis inuenta cum clerico, restituere: vtrumque firmat Iulius Clarus, libro 5. sententiarum, §. fin. in practica crimina. quaest. 36. numero 2. & 27. vbi, & agit de crimine maiestatis humanae commisso à clerico, vt puniatur à iudice laico sine degradatione. Item, si clericus infringat saluagardiam regum vel principum, punitur à laico: l. secunda, C. vt nemo priuatus dum dicitur vindicandum esse illud crimen per omnes iudices, & ita etiam seruatur in Gallia, & crimina praedicta esse ita priuilegiata, testatur Chassaneus, in consuetudinib Burgun. ad rubrum, *des iustices*, §. 5. ad verba, *s'il n'a grace*, numero 80. & 81. & rursum 10 numer. 81. tradit clericos posse puniri à iudicibus vel officiariis regiis, si ab illis offendantur officiando, per leg vnic. si quis ius dicenti non obtemper. Pandect. addit, & numer. 85. posse multari clericos per officiarios regios, si vellent vsurpare regiam iurisdictionem, & facit, caput ex parte in Christo, de Verborum significatione. Sed, & clericus artificium aliquod agens, & in eo delinquens, coram laico Iudice artificij vel laico, potest conueniri: leg. fin Cod. de Iurisdict. omnium iudic.

Sic in Gallia regij officiarij clerici, puniuntur à iudice seculari, non habita ratione tonsuræ: vt, & notat Chassaneus proximè citato loco: num. 90. Aufrerius ad Clem. 1 num. 5. de Offic. ordinarij Quamuis alibi dicat esse contrariam opinionem. Iulius Clarus, l. b. 5. sententiarum iur. §. fin. in practica criminali, quæstione 38. num. vigesimo quinto

f ca. præter hoc, §. verum, 32. distinct. ca illud, 10 q. 3. ca vbi periculum, §. præterea, de Electio in Sexto. Felinus, in cap. 2. & fin de Maiot. & obedien. vide multa quæ notat Rebuffus, in Rubri. de protectione Concordatorum, ad verbum. *Leo*, in Concorda vbi id locum habere in certis, non in omnibus generaliter, docet.

g capite primo, de Homicio in Sexto.

h capit primo, de Apostatis

i Quia talis post ex autborixationem, sit fori secularis, cap. nouimus, de Verbor. signific. cap. 2 de Pœnis in Sext. idem si incorrigibilis, & verbo sit clericus depositus, cap. non ab homine, de Iudic. Vide Clarum, lib. 5. sententia. §. fin. in practica crim. q. 36. num 33. 34 35. 36. & sequentibus.

k Clement. 1. de Vita & honesta. cleric.

l ca. 10. principes seculi, 23. quæstione quinta.

m cap. 4. de Bigamis in Sexto.

n plures alij casus in quibus iudices seculares possunt cognoscere de criminibus clericorũ, videndi apud Guillel Benedictum, in repertio. c. Raynuncius, ad verba, *& vxorem nomine Delasiam*: in 2. decis. num. 140 vsque ad numerum, 162. de testamentis. numerantur etiam, & probantur casus alij nouendecim à Chassanæo ad titulum, *des iustices*. 6. 5. ad verba, *s'il n'a grace*, à 47 numero vsque ad 93 in consuetudin. Burgund.

o cap. si diligenti, & cap. si clerici, de Foro compeen. quibus corrigitur: l. si quis in conscribendo, C de Pactis: & sub titulo iterum de Episcop. & cleric. facit, Nouella 79 notat tamen Papus, lib. 1 Tom. 2. notariorum, casus quosdam in quibus in actionibus personalibus clerici conueniuntur coram laicis iudicibus, vt quando obligationes habent originem à realitate, vel si mixtæ sunt, ex reali & personali, veluti si clericus mutuo accipiat pecuniã, & emeret officium regium védibile, puta Thesaurarij vel aliud simile. Si à Presbytero vectigal in nummis constitutum hypotheca prædiorum, vel bonorum vniuersorum, petendum sit: quia inter immobilia hic census annumerantur, per l. hac edictali, §. his illud, de Secund. nup. Et iudex Ecclesiasticus nõ est de immobilibus competens; quẽadmodum, & si agatur de euictione rerum venditarum: si conueniatur Presbyter à iudice laico constitutus, sequester beneficij, ad reddendas rationes, si conducat res laici Et ex quasi contractu conuentus, si Presbyter sine mandato res laici administret; si tutor sit, in §. tutores, de Obliga. quæ ex quasi contract. nasc. Potest, & beneficiarius compelli per secularem iudicem ad reparationem Ecclesię beneficij: leg. si qui Orthodoxæ, §. sane enim, de Hæretic. vt ad instantiam patroni, si dissipet bona Ecclesiæ, ca. filus, & ne potibus, 16 quæst 7. Item si clerici more secularium tractent negotia illis interdicta, vt seculare, siudicari in illis possit à iudice seculari, cap. fin de Vita & honestat. clerie.

p cap. ex transmissa, 6. & sequent de Foro competen. Rota decis. 551. incip. *obligatus*, in Antiq. numer a. videtur dicere, & in realibus clericum vti priuilegio fori, attamen in patrimonialibus bonis, clerici habentur pro laicis Panormit. ad c. constitutus, de Religios. domib. & ad cap. cum dilectus de Religio. domib. Franciscus de Curte anuquior consil. 47. Aliquando etiam in Gallia, iudex Ecclesiasticus cognouit de causis realibus clericorum, & mixtis, propter consilium Baldi ad authen. causam, Cod. de Episcop & cleric. & ob sentẽtiã canonistarum ad cap. 1. de Emption. Successu tamen temporis, res melius in Senatibus discussa, & ea notio fuit interdicta iudicibus Ecclesiasticis: qui nec habiti capaces cognitionis causarum possessorij beneficiorum, quę tributa iudicibus regiis laicis.

q ca. vltra prouinciarum, 4. ca. peregrina, 12. ca non liceat, 4. & 10 neminem, tertia, quæstione sexta, & ca septimo: nec extra prouinciam, tertia, quæstione nona. ca. duodecim, §. saluo, 5. quæst. 4. & in l. omnes qui vbique sunt, 32 de Episcop. & cleric.

r § laici autem, in princip. decima sexta, quæstione septima. ca iudicatum, 89. dist. cap. secundo, de Institutio, cap. cum adeo, de Rescrip cap. quamuis, decimo septimo, de Decimis: quamuis ex priuilegio aliter aliquando, vt in beneficiis dictum.

s Iure communi etiam beneficia non conferuntur à laicis de iure patro, cap Massana, cap quisquis, de Electiou. cum simil. à nobis citatis superiore, libr. primo, titul. vigesimo octauo, de Institutionibus: quia de rebus Ecclesiasticis laici disponere nó possunt, ca. primũ, & sequenti. 96. distinct. can. nullus laicorum, ca. placuit, ca. laicis, ca. si quis principum, ca quicumque, §. si ergo. decima sexta, quæstion. 7. ex priuilegio quamuis aliquando laici conferant. c dilectus, in 3. de Præb. & quãuis disponát de Ecclesiasticis eodem priuilegij iure, vt can. Adrianus, 63. distinc. cum simil supra dicto titulo 28. libri primi.

t c. Oduardus, de Solutio. lib. 3. tit. 23 ex quo colligitur clericos non cedere bonis, vt faciunt laici, titu. de cess bono. Pand. & qui bonis cedere possunt. C.

v ca. quod inter, xj. de Pœnit. & remissio. lib. 5. tit. 38.

x Solemnis pœnitentia, habet solemnitates, de quibus in can in capite 10. distinct. hanc neque sacerdotes facere debent; verum depositi publice pœnitere possunt, ca. sacerdotes, de Pœnitent. dist. 6. ca. si quis sacerdos, 30. quæst. 1. ca Presbyter, 82. distinct. Publicam tamen, non ante solemnem clericis ob crimen publicum, imponi posse constat, ex capit. quæ sit, 7. de Pœniten. & remissio. lib. 5. tit. 38.

yc. sicut, de Hæ. e. excõmunicauim*, 1. §. qui verò, eo. ti.

CAPVT XII.

1 *Qui clerici non vtantur priuilegiis clericalibus.*

1 CArent priuilegiis clericorũ nõ vtuntur, qui relicto clericali habitu arma gerunt, & admoniti tertio à prælato nolueriut deponere.[a] Si ioculatoriam, & histrionicam artem per annum exerceant; vel per minus tempus à prælatis admoniti, vt relinquerent, eam non reliquerint.[b] Si Hæretici sint, [c] si officia carnificum, tabernariorum, aut macellariorum exerceant publicè: [d] si bigami, [e] si relicta vita monachali, vel clericali, redeant ad secularem vitã. [f] Monachis etiam, ob assiduitatem cultus diuini data priuilegia, si vagari incipiant, adimuntur. [g]

SCHOLIA.

a in c ad audientiam, 25. de Sententia excommuni. titul. 39. duo tractantur, quibus amittitur priuilegium clericale: vnum, si non deferatur habitus clericalis; aliud si clericus arma contra admonitionem,

nitionem, & prohibitionem sui prælati ferat: quare, & in cap. perpendimus, 23. eo. tit. impunè occiditur in seditione sacerdos, qui clericalem habitum reliquerat: idem, in c. cũ non ab homine, 14 § fi. & cap. cum contingat interdum, 45. eod. tit. vbi tamen monitio trina requiritur reassumendi habitum clericalem, & tonsuram antequam ob id exuatur clericali priuilegio: idem, in cap. 1. eod. titul. Quod intelligi debet quando clerici dimisso habitu, & tonsura se gerunt pro clericis, & in actu clericali, vel leuiter delinquunt, vt tunc moneri debeant ter antequam priuilegiis priuentur: non autem quando dimisso habitu, & ordine clericali, tanquam laici vitam degunt, in cap. 1. de Apostatis, lib. 5. Veruntamen tutius, & hic erit dicere, admonitioné requiri antequam priuentur priuilegio clericali ob dimissionem tonsuræ, & habitus; saltem ne eo prætextu quod conuersentur vt laici, possint euadere iurisdictionem Episcopi: notat textus, in cap. transmissam, 15 iuncta Glossa, ad verbum, *postposito*, de Electio. quia non in fauorem personæ tantum priuilegia clericalia conferuntur, sed in fauorem totius ordinis clericalis: cap. vnico, de cleric. coniuga. in Sext. nisi agamus de excessu, & crimine immani, in quo sine tõsura, & habitu clericali delinquens, potest puniri à laico, vt indignus priuilegio clericali, quod re ipsa, & eo contempto amisit, seque ipsum beneficio indignum reddidit: dict. c. cũ non ab homine, & cap perpendimus, de Sentent. excommun. capit. vnico, de cleric. coninga. in Sext. & ita defendit Clarus, lib. 5. sententiarum iuris, §. fin. in practica criminali, quæst. 36. num. 23 si modo sine habitu, & tonsura delictum commiserit: contra, si cum illis, nu. 24 eo. Et in hoc rursum obseruamus, quodque decidit, Guido Papæus, decis. 158. Regulam, quæ priuat beneficio clericali clericum per non delationem habitus: vel tonsuræ, habere locum tantum in simplicibus clericis, non in promotis ad sacros ordines: citat Clement. 2. de Vita & honestate clerico. vbi, & isti clerici ab aliis distinguuntur. Rursum, & obseruandum, quod ait Iulius Clarus prędicto. §. fi. quæst. 36. num. 19. quod hæc quæ de clerico priuando non deferente habitum, & tonsuram dicta sunt, intelligi debeant, in eo e'st coniugatus. Cæterum clerici non coniugati, licet non deferant tonsuram aut habitum, gaudent priuilegio fori, nec possunt à iudice laico puniri: cap. si iudex, de Sententia excommunic. in Sext. Nihilominus tamen, & illud verum erit, vt si talis clericus non coniugatus monitus fuerit à suo prælato, v deferat habitum, & tonsuram, ipse autem contemptis monitionibus noluerit deferre, h. beatur pro laico: vt, & clericus coniugatus, ter monitus contemnens. Habetur autem pro trina monitione, si ea fiat semel monitio de ferendo habitu, & tonsura sub pœna amissionis priuilegij clericalis, vt ait idem Clarus, eadem quæstione 36. numer. 20 & Hostiens ad cap 1. Ne cleric. vel Monach. In Gallia sine monitione, clericus qui nomen dedit militiæ armatæ regiæ, accipitque ab eo stipendia, ipso facto amittit priuilegia clericalia: cui, & adstipulantur interpretes, ad cap. fin de cleric. coniuga. & ad cap perpendimus, de Sentent. excommunica. nisi postea restitutus seu rehabilitatus fuerit ad illa per Summum Pontificem: Vide de militibus clericis, Chassaneum, ad §. 5. *des iustices*, ad verba, *s'il n'a grace*, numer. 54 in consuetud. Burgund.

b cap. vnico, de Vita, & honesta clerico. in Sexto.

c ca. principes seculi, 23. quæst. 5. quare, & propter hoc crimen depositi, traduntur Curiæ seculari. cap. ad abolendam, de Hæretic. l. 1. C. eod tit. & ita iudicatum fuisse alias, tradit Chassan. in proximè citato loco, num 57. non enim meretur Ecclesiæ priuilegium, qui eam impugnat, cap. quia frustra, de Vsur. l. 3. de Episcopali audien C. l. auxilium, de Mino. P.

d Clemen 1. de Vita, & honesta cleric.

e cap. 1. de Bigamis in Sext. Vide decis. Capellæ Tholosanæ 64. & 254. & 25.. vbi explicatur, num omnes bigami priuilegia clericalia amittant.

f cap. 1. de Apostatis, authen. sed neque, de Episcop. & cleric. §. sed neque, curialem, cap. 1. Nouellæ, 123. de Sanctissimis Episcopis.

g Leg. generaliter, 52. C. de Episco. & Cler.

Laus Deo: Finis Libri Secundi.

PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII SEV CANONICI, LIBER TERTIVS.

DE PACTIS.[a] Titulus I.

a Hic titulus extat de Pactis libro primo, Decretalium titulo 35 in Sexto titulo decima octaua. libro secundo, Pandect. titulo decimo quarto, & libro secundo, Cod. titulo tertio eo pertinent tituli de Pactis, inter emptorem, & venditorem libro quarto, Cod titulo 54. De Pactis conuentis tam super dote quam super donatione propter nuptias, & parafernis libro quinto, Cod. titulo decimo quarto De Pactis dotalibus libro vigesimo tertio, Pand. titulo quarto. De Pactis pignorum, & comissoria lege, in pignoribus rescindenda, libro octauo, Cod. titul. 35. Nouella Leonis, 19. de pacto paterno ex q .o hæredem futurum filium. De filiis natis ex matrimonio ad Morganaticam contracto, lib. 2. feudorum tit 19. De conuentione inter Dominum & fidelem, lib. 1. Feudorum titul. 10.

CAPVT I.

1 *Continuatio libri tertij ad superiores, & dicendorum capita.* 2 *Obligationum diuisio.*

1 Xplicauimus in superioribus libris, in primo quidem de rebus: in secundo verò de personis Ecclesiasticis, reliquum est vt agamus de actibus seu actionibus præcipuis, circa quas iura Pontificia versantur. Ordo autem optimus videbitur, si primum eas generaliter, deinceps per capita exponamus. Omnis porro actio vel obligationum, vel successionum, vel iudiciorum respicit causam. Obligationem autem præponimus successionibus hæreditariis: cum vt actus viuentium actibus mortuorum, tum etiã, vt genus speciebus; eò quòd ex successionibus aliquæ nascantur obligationes hæredum: iudicia verò, in postremam partem reiecimus quod in illis de omnibus agi posit.

2 Cæterum obligationes, aut ex contractu, aut quasi: aut ex delicto, aut ex quasi delicto nascuntur. [a] In contractibus, pacta seu conuentiones, pollicitationes, vota, considerantur: vel seorsum per se, & simpliciter, [b] vel cum aliis cum quibus contrahitur. [c] Contrahitur nãmque aut re, aut verbis aut literis, aut cõsensu. [d] In delicto admisso tãtum ex ipso maleficio oriũtur obligationes, ex quibus delinquẽs ad soluendas ex legum impositiones lictas pœnas, & ad resarciẽdum damnum læsis, adstringitur. His affines quæ ex quasi delicto oriũtur [e] Agamus in hoc libro, prius de cõuentionibus, & successionibus seu per vltimas volũtates, aut per causã intestati cõtingẽtibus, & obligãtibus. In quarto de criminibus vel quasi de lictis quæ ad ius Põtificiũ maximè ad Ecclesiasticam cognitionem: Dehinc in quinto dicetur de iudiciis, & iis quæ ad ea pertinent.

SCHOLIA.

a §. si quens, de Obligationibus apud Iustinia.

b De pactis in genere tractatur in decreto Gratiani, 2. dist. in ca. 2. in multis, 22. q. 4. & li. j. Dec. Gregorij, ti. 35 & li. j Sexti Decr. ti. 18 li. 2. Pandectarum ti. 4. & li 2. C. ti. 3. & li. xj. Eclogę Basilicorũ tit. j apud Paulum libro receptarum Sentent. tit. j. Constantinum Harmenopulum, libro primo titulo nono.

c In specie tractatur in titulis etiã proximè citatis, & in li. 5. C. ti. .de Pact. cõuentis tã super dote quam super donatione propter nuptias & paraphernis, & tit. de Pact. dot. li. 23. P. tit. 4 tit. de Pact. inter emptorem & venditorẽ cõpositis, li. 4. C. tit. 54. tit. de Pac. pignorum, & lege commissoria, in pignorib. rescinden. lib. 8. C. titu 35. titu. de Pacto, paterno ex æquo hæredem futurum, &c. in Nouella Leonis, 19.

d § fin. de Obligatio. apud Iustinia. l . de Actio. Pand.

e Quæ omnia ex sequent. titulis explicationẽ capient.

CAPVT II.

1 *Conuentionis.* 2 *Et pacti finitio.*

1 COnuentionis nomẽ generale est, ad omnia pertinens de quibus negotij contrahendi transigendiq; causa cõsentiũt, qui inter se agunt, & in vnam sententiam ex diuersis animi motibusn descendunt, [a] species conuentionis pactum est. [b]

2 Pactum autem dicitur, [c] inter partes ex pace, [d] conueniẽs scriptura, vel sine ea, [e] legibus ac moribus, [f] cõprobata sentẽtia. Dictũ pactũ quasi ex pace factũ. [g] Inter partes autẽ fieri dicim⁹, vt intel ligatur, non vnius sed duorũ saltẽ vel plurũ esse

in pacto consensum, eáque ratione distare à pollicitatione quę tãtũ est vni' offeréɩis promissio.[b]

SCHOLIA.

a L.j.§.conuentionis verbum, de Pact.P. & ibidem docetur, nullum esse contractum qui non habeat conuentionem, idem in l.in omnibus rebus, 55. de Action.

b leg.prima, de Pactis, Pandect.

c cap pactum dicitur, xj.de Verbor.signifi.lib.5.cap.46.ex Isidoro,lib.5 Etymologiar.capit. 5.aliter autem diffinitur ab Vlpia.in l.j. .& est pactio,de Pact. P. vt sit pactio: *Duorum pluriumve in idem placitum & consensus.*

d Pactum à pactione, vnde pacis nomen appellatum. l.j.§.pactum autem,de Pact.P.& pactum pax dicitur,cap primo, de Pactis: ibi, *vniuersi dixerunt pax seruetur pacta custodiantur.*

e Sine scriptura, & cum scriptura fieri pactũ potest, sed maior firmitas fides,& probatio, ex scriptura.l. cõtrahitur, de Pignorib.P.atque ideo dixit Labeo, posse conueniri re,per epistolam, per nuncium inter absentes, ex tante l. secunda, de Pactis.

f Aliter non valerent,l pacta quæ contra, C.de Pact. l iurisgentium,§.prætor ait,eodem titulo Pandect. De quo latius agetur in forma.

g Vlpian.dixit à pactione pactum, & hinc pacis nomen.l.j de Pact. Idipsum,& Sextus Pompeius Festus,lib. de Verbo. signific.norunt & Grammatici. pactum à pango, figo, planto, dictum

h L.j.de Pollicita.lib.50.P.tit.12.l.1.de Pact.Pandect.

CAPVT III.

1 *Pactorum diuisio in nuda & conuenta.*

2 *Conuentorum in nominata, & innominata.*

3 *Iurisgentium, & iuris ciuilis.*

1 PActum & nudũ,[a] & conuentum dicitur,[b] quod & aliquibus dicitur vestitũ. Nudum dicunt iurisconsulti, quando nulla subest causa præter placitum, nec constituitur ex eo obligatio:nam iure ciuili, nuda pactio obligationem non parit,sed exceptionem:[c] item quod non firmatur vel re, vel verbis,vel literis,vel alio firmiore consensu.[d] Conuentum vero pactum dicitur,ex quo nascatur obligatio.[e]

2 Rursum pactorum conuentorum, quædam transeunt ex generalı nomine conuentionis in aliud quoddam proprium nomen, vt in emptionem, venditionem, locationem, stipulationem, & similia: quædam non transeunt,sed remanent in generalı nomine, ex quibus tamen si causa subsit,nascitur obligatio,[f] superiores contractus nominati, alij innominati dicuntur.

3 Subinde inter contractus conuentos,quidam iurisgentium,ab omnibus ferè nationibus seruari dicuntur,[g] alij iuris ciuilis, nempe vel à lege ciuili inducti,vel approbati.

SCHOLIA.

a L.iurisgentium,7.§.igitur nuda pactio,de Pact. P.

b L.si vnus,27.§.pactus ne peteret,eod. tit.Pandect.

c L.iurisgentium,§.sed cum nulla,de Pact.P.nudum tamen pactum iure Pontificio parit obligationem, vt dicemus postea:c.1.de Pact.nudum hic pactum, quod stetit in puris finibus conuentionis,vt nuda dicitur traditio, quæ est sine causa, in l. nunquam nuda, de Acquiren.rerum domin.Pandect.

d Tot enim modis firmantur obligationes, l. 1. de Actio.P.§.fin. de Obliga.apud Iustinia.re, l. obligantur,§.§.1.de Actio.P.rei interuentus firmat placitum,in l.ex placito.C.de Rer. permu.Item verba, titu de Verb.obliga.literæ,titulo de litera.oblig l.si. Manda.P.consensus, l.obligamur, 52. §. consentientes,de Actionib. Pandect.

e Dicta l.iurisgentiũ,§.pactus ne peteret,de Pact. P.

f L.5.§.fin.& l.iurisgentium,§. .& 2.de act. Pand.

g L.iurisgẽtiũ,de Pact P.l.ex hoc iure,de Iust.& iu.P.

h L.legitima conuentio,6. de Pact P. cuiusmodi est verborum obligatio Emphytheosis, & alij.

CAPVT IIII.

De Pactis in rem, & in personam, expressis, tacitis; de simplicibus & non simplicibus.

1 ITerum pactorum quædam dicuntur in rem,quædam in personam.[a] In rem sunt, quoties generaliter paciscor ne petam:in personam,quoties pactum, ne à persona certa petam: quæ maxime ex mente paciscẽtium distinguitur. Alia item pacta expressa, alia tacita. Expressa,cum de aliquibus expressè, & distinctè placuit. Tacita, quando sine expressione verborum,ex tacito consensu facta censentur,& ita præsumuntur conuenta,[b] sunt postremo, & alia pacta, non iurata simplicia, alio iuramento firmata.[c]

SCHOLIA.

a Explicat Vlpian.in l. iurisgentium, 7. §. pactorum, de Pact.P. vide, & l. tale pactum, 40.eod.titulo.

b L.2.& seq.de Pact.P.vbi exẽpla tantorum, vt inuectis in prædium cõductũ.l.4.eo.in stipulatione dotis, quæ suppletur à lege omissa à contrahentibus. l.vni.de Rei vxor.act.C.In eo qui in futurum vsuras pro sibi debito accipit,vt censeatur pacisci ne eo tempore sortem petat:l.qui in futurum,§.de Pact. P.cum simil. Iure Pontificio quoq;,quædam pacta præsumũtur Magorum cum dæmonibus nefariis precibus, & in funestis sacrificiis,quæ illis offerunt: ca. igitur, 26. quæst.3. Sunt huiusmodi occulta pacta, & fœdera cum dæmonibus ligaturæ, notæ, Caracteres & similia superstitiosa vita, secundum Augustinũ,lib.2.de doctrina Christiana, cap. 9 20.& 2.cuius verba relata,in ca. illud, 26. quæstione 2. Dicitur,& generale pactum,quod & tacitum,si non exprimatur, societatis humanæ, obedire regibus suis,can.2 quæ contra mores, octaua distinctione, ex Diuo Augustino, libro tertio confessionum. capit octauo, vt & reipublicæ communis sponsio, obtemperandi legibus, in leg.prima, de Legib.Pand.

c De vtrisque exemplum,in capit.secundo,cap ex literis, decimo, de Sponsalib. cap. quamuis pacti, secundo de Pactis in Sexto, cap. licet mulieres, de Iureiurando.

CAPVT V.

De quibus fiant pacta; vel non liceant.

1 PActorum frequens vsus in placitis communibus humanis, quæ legem ex conuentione accipiunt,[a] in publicis,

& priuatis negotijs, [b] vt si de bello transigatur inter hostes [c] de inducijs seu treuga.[d] Paciscuntur & de negotijs inter se ciuitates, [e] priuatique de suis omnibus, fidem & conuentiones ineunt, si modo non prohibeantur nominatim pacisci. prohibetur autem pactio priuatis, aduersum Dei mandata quibus obtemperare debemus. [f] contra ius publicum, [g] aduersus leges & bonos mores, [h] aduersum honestatem, de re turpi, & impossibili, [i] de beneficij successione in locum viuẽtis, [k] vel antequam vacet, [l] cum alioquin pactum de succedendo in locum viuentis reijciatur, [m] quamuis iure pontificio pactum de non succedendo iuramento vallatum, probetur. [n] Reprobantur conuentiones & pactiones de spiritalibus, [o] tanquam simoniacæ, [p] Nihil tamen prohibet, imponere honestas conditiones rebus quæ Ecclesijs conceduntur: [q] Sic & valet datio præbendæ cum conditione, quod dicet præbendatus singulis diebus Missam de beata Maria: nisi corporis infirmitate grauatus sit: Et quod Ecclesiam, certam, non nisi communi tam præpositi quam capituli consensu possit dimittere, vel cuiquam præbendę illius anniuersarium delegare. [r] Dominus etiam cum manumittit seruum vt ad ordines Ecclesiasticos perueniat, potest sibi pacto retinere spiritales operas, vt pro eo horas canonicas psallat, qui, si in superbiam elatus eas noluerit psallere, accusatus apud Episcopum, qui eum ordinauerit, degradandus est: vt & fieri possunt pacta inter monasteria & presbyteros parrochianos, ne omnes sepeliant, sed tantum certos aliquos: item & de alijs, iuribus parrochialibus: [s] At reprobatur pactum, ne quis accuset aliquem de crimine, si fiat ante quam crimen committatur. [t] & quod factũ est in damnum tertij. [v] aut aduersus Ecclesiasticam libertatem. [x]

SCHOLIA.

a cap 1. de Deposito, lib. 3. tit. 16. l. 1. §. si conuenit, Deposit. Pandect. libr. 16. titul. 3.
b L. conuentionum, quinta, de Pactis Pandect.
c Dicta l. conuentionum, de Pact. l. in bello, 12. l. si captiuus, 20. l. si quid in bello captum est, 28. de Captiuis, & postlimi reuer lib. 49. P. titu. 15.
d cap. vnico, de Treuga, & pace, libr 1. titul. 34. iuncta Glossa quæ distinguit inducias belli, in legales, & conuentionales, ibique inuenies, dici treugam canonicam, quæ diebus quibusdam festis fit. & quibus cessatur ob Dei cultum, à bello: conuentionalis cõtra erit, quæ ex fide data hosti, pendet quæ ei seruãda, can. 3. noli existimare, 23. q. 1. ex Diuo Ambros 1. officior. cap. 4. & 29. & ex ca 23. Innocens, 12. q. 4. l. 1. de constitu. pecunia. P. l. si. de Legato. P. vide Cõstantiam seruandæ fidei hosti, in exemplo Attilij Reguli, & aliorum apud Ciceronem 1. officior. Liuium lib. 18. Valer. Maximum libr. 1. cap. 1. Horatium li. 3. Ode 5. Senecam de Prouidentia, epistola 99. Pliniũ de viris illustribus, cap. 40. Gellium libr. 6. cap. 4. Induciæ sunt cum in breue vel præsens tempus cõuenit inter hostes, ne se lacessant, l. postliminium, 19. §. induciæ, de captiuis, & post liminio reuer. lib. 49. P. tit. 15 At dicebat inducias esse Varro in libro humanarum rerum qui erat de bello & pace, pacem castrorum paucorum dierum, reprehensus à Gellio, lib. 1. cap. 25 & inducias dictas putat quasi diceris inde vti iam, pactum enim induciarum dixit esse huiusmodi, vt in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur: sed ex eo die postea vti iam, omnia belli iure agantur.
e can quæ contra, octaua distinctione.
f can secundo, quæ contra mores, octaua, distinct. can, octauo, puellæ, vigesimaquarta, quæst. prima.
g cap. si diligenti, de Foro compet. lib. 2. tit. 2 cap. cum tempore, de Arbit. cap. contingit, in primo, de Sent. excommun. l. neque pignus, 5. priuatorum, de Regulis iuris, in P. l. ius publicum, & l. inter debitorẽ, de Pact. P. l. quidam decedens, de Administra tuto. P. quando videlicet ius publicum non respicit vniuersos, vt singulos, sed respicit vniuersos, vt vniuersos vt explicatur, in l. pacisci, de Pact. P.
i cap fin. de Pact. l. iurisgentium, 7. §. ait prætor, & §. eleganter, de Pact P. l. pacta quæ contra, C. eod. tit. l. nec ex prætorio, 27. de Regulis iuris, nec firmat illud iuramentum. cap cum quidam, 12. §. illi verò, c. sicut ex literis, 13 cap. tua nos, 24 de Iureiuran. c. in malis, 9 de Regul. iur. in Sex. l. non dubium C. de Legib. exemplum de Pacto legis commissoriæ in pignoribus improbato, quod neque iuramento validatur, c. significante, de Pignorib. c. ad nostram, de Emptio. l. 1. C. de Pact. inter emptor.
Dict cap. fin. de Pactis, l. veluti, l. generaliter, de Verb oblig. l. quod turpe, de Inutilib. stipula. l. si remunerandi, 5. rei turpis, manda. reprobant. & canones rerum turpium promissiones, ca. vnusquisque, ca. in malis promissis, ca. non semper, ca. definitio, can. mulier, 22. q. 4 de Impossibili de iure; dicere est, iure prohibitum: impossibile censeri factu: dict. c. fi. de Pact l. filius qui in potestate, de conditio. institutio. P de impossibilitate etiam facti, pacta etiam reprobantur. §. 1. de Inutilib. stipula. apud Iustinia. l. si stipuler, de Verb. oblig. l impossibilium, de Regul. iur. P. per cap nemo, 6. eod tit. in Sexto.
k cap. accepimus, 5. de Pact. c. ad extirpandas, c præsentium, c. ex transmissa, de Filijs Presbytero. cap. Apostolica, octaua, quæstione prima.
l cap. 2. & 3. & cap. ex literis, de concession. præb. lib 3. tit. 8. in concilio Tridentino session. 24. c. 2. & 3. de concession præbendæ in Sexto.
m L. ex eo, C. de Inutilib stipula. l. pactum, & l. fin. de Pact. cap. 2. de concess. præbendæ, cap. venerabilem de Electione.
n cap. quamuis pactum, de Pact. in Sext. quod tamen iure ciuili etiam reprobatur, l. pactum quod dotali C. de colla. l. si quando, § 1. de Inofficio. testam. C. l. fin de suis & legitimis hære. nisi dicamus, ibi ideo, improbari, quod non fuerit appositum iuramentum; contra si appositum fuerit, vt in d. c. quamuis.
o cap fin. de Pact ca. statuimus, 1. q. 1. ca. quam pio, 1. q. 2. can Ecclesia, 1. q 4. cap. præterea, cap super eo, de Transact. lib. 1. tit. 36 tit. vt Ecclesiastica beneficia sine diminutio. conferantur, in cap. vnico. vide Nauarrum in manuali confessorum, cap. 23 titu. de Simonia. Sotum lib 9. de Iustitia & iure, quæst. 5.
p cap. cum pridem, de Pact. expressè vel tacitè, cap. per laicos, decimasexta, quæstione septima.
q cap. significatum, 25 de Præbendis.
r cap. nullus, 4. de Seruis non ordinandis, lib. 1. tit. 18.
s ca frequens, in fine, 54. distinctione
Vt in can. penultimo, decimaoctaua, quæst. secunda.
t cap. 1. & cap. quia ex eo, 3. de Pactis in Sexto.

v cap.

v cap. quemadmodum, 25. §. fin. de Iureiuran. lib. 2 ti. 24. l. si vnus, §. pacta, & §. illud, de Pact. P. quia per ea pacta daretur occasio delinquendi, quæ etiam pacta reprobantur, in cap penult. de consuetud. l. alia lege, §. eleganter, de Solut. matri. P. l. cōuenire de pactis, dotalib. P. vnde neque recipitur pactum illud, ne dolus præstetur. l. contractus, de Regu. iur. P. In commisso autem delicto, pactum de non accusando posset sustineri per viam, vt dicunt compassionis, si emendaretur delinquens, & facit, l. si vnus, §. pacta, de Pact. P. & l. transigere, C. de Trāsactiōn & dict. caput. quēadmodum, in fine, de Iureiuran. nisi quis ex hac pactione in præuaricationem aut collusiooem incidat; quo casu irrito pacto Turpiliano Senatusconsulto punietur paciscēs. l. j. §. præuaricatorem ad Senatusc Turpilia. libr. 49. P. titul 16. vide cap. j. & fin. de collus. delegen. libro quinto, titulo vigesimo secundo

x cap. plerique, 7. de Pact cap præterea, de censib. l. debitoribus, 25. C. de Pact. l. 39. C. de Negot. gest.

y cap. sicut nostris, 17. cap. petitio, de Iureiuran.

CAPVT VI.

Qui pacisci possint; & contrahere.

t Vi consentire possunt, nec iure prohibentur, pacisci & contrahere possunt, [a] prohibentur autem efficaciter pacta fieri cum pupillo, [b] furioso, [c] cum filio familias qui in potestate nostra est iure ciuili, [d] cum quo tamen iure pontificio sustinetur, [e] At quoties in conuentionibus summi pontificis vel superioris spectatur assensus; ne in dubium veniant quæ geruntur, eas ratihabitio debet pro securitate partium solidare, [f] in omnibus tamen inferiorum conuentionibus validandis, non requiritur superiorum assensus, & proinde pacta inita vel approbata per fratres prædicatores, minores, & alios mendicantes, vel per illorum priores, seu guardianos, vel illorum antecessores, de suorum conuentuum consensu vel consilio, aliūde licita & honesta, facta cum capitulis rectoribus Ecclesiarum ciuitatum, castrorum, villatum & locorum, super iuribus parrochialibus vel alijs articulis quibuscumque, seruanda sunt, non obstante quod magistri, aut ministri, aut priorum seu prouincialium ordinis non interuenerit consensus, nec ab ipsorum generalibus vel prouincialibus capitulis, vel à sede Apostolica, non extiterint approbata. [g]

SCHOLIA.

a Magno incōmodo, & damno afficiuntur homines cum quibus nemo contrahit, & quibus interdicitur commercio. l. quod si minor. §. non semper, de Minor. P l. sed an viæ, de Pignorib. P. & pro pœna est, interdici alicui contractus. l. Manicheos, 4. §. ipsos quoque, de Hæretic. vt summum genus pœnæ est versari inter homines, & eorum suffragiis carere, l. hi qui Sanctam, tertia, C. de Apostatis.

b can. firma, 20. q. j. can. literas, 4. cap. accessit, c. cap. à nobis, 8. de Desponsatio. impub. cap. quod sedem, de Frigid. & maleficia l. j. §. furiosum, & l. obligari, 42. de Actio. P. l. pupillus, 149. de Regul. iur. P. nisi tutor accedat, l. in negotiis, 5. de Regul. iur. P. cum similib. Ratio in l. pupillus, 239. de Verb. signific. P.

c cap dilectus filius, 24. de Sponsalib. l. in negotiis, 5. de Regul. iur. l. j. §. furiosum, de Actio. P. Ratio, in l. furiosi, 40. de Regulis iuris. Pandect.

d L. actiones, 6. de Actio. P. l. Ne cum, 16 de Furt. P. l. lis nulla, C. de Iudi. §. hi qui in parentum, de Oblig. quę ex delicto nascuntur, apud Iustinia. §. item inutilis, de Inutilib. stipula nisi agatur de rebus Castrēsibus. l. 2. de Contrah. emptio. P. l. 4. de Iudic. P. l. pater, 15. §. j. de Castrens. pecul P vel de quasi Castrensi, in quibus filius familias pro patre familias habetur, Castrense peculium dicitur quod filius familias occasiooe militiæ acquirit, l. Castrensi, 11 de Castrensi pecul. P. l. j. C. eod. titul. Quasi Castrense, quod filius familias exemplo Castrensis, acquirit vt si sit assessor l. veluti, 7. de Assessor. C. Aduocatus, l. fori, 4. l. cum Aduocatio, §. omneque, de Aduoc. diuersor. Iudic C. palatinus, l. vni de Castrensi omnium Palatinorum peculio C. si clericus ex labore in clericatu acquisierit. l. Sacrosanctæ, 32 de Episcopis & cleri. In quibus filij familias, vt emancipati habent liberam dispositionem l penult. & fin. qui testam. facere possunt.

e cap. quamuis pactum, de Pactis in Sexto.

f cap 2 de Pact vbi validatur pactio inferioris quando per defectum plenitudinis potestatis contrahentis inualida est: vt, & in cap. j. de Transact. lib j. ti. 36. quod intellige quando esset tantum inualida ratione potestatis cōtrahendi, alioquin obligationes quæ non propriis viribus consistunt, neque officio iudicis, oeque prætoris imperio, neque legis potestate confirmantur, l. obligationes, 27 de Actioni. lib. 44 P. tit. 7. l. 29. l. 210. de Regulis iuris, Pandect. facit, cap. primum, de Confirma vtili, vel inutil.

g Hoc ipsum singulari, & expresso iure definiuit Bonifacius 8. in cap. fin. de Pact. in Sext. propter scandala quæ oriebantur ex rescisione pactorum eo prætextu facta, quod superiorum non interuenisset consensus.

CAPVT VII.

De formulis paciscendi.

t Pactorum formulę pendent ex consensu & voluntate paciscentium, [a] salua manente forma substantiali contractus à legibus definita, contra quam si pacta adijciantur, vitiatur contractus, [b] citra lesionē verò substantialis formæ pacta addere vel minuere possunt ex contractu, [c] scriptura autem pactorum quæ ex consensu perficiuntur, de substantia non videtur esse, [d] quamuis per eam adiectam, & certius & facilius pacta probentur, [e] possent & generaliter præscribi formæ paciscendi quales sūt formæ contractuum, [f] vt concipiantur vel ex die, [g] vel in diem, [h] vel sub conditione, [i] vel sub modo, [k] aut per accessionem personæ aut rei, [l] vel purè, [m] accedit, & promissionibus ad maius fulcimentum pœnæ, quæ adiici potest aduersus eos qui non steterint promissis. [n]

SCHOLIA.

a L. contractus, 85. de Regu. iur. l. j. §. si conueniat, De posit. P. ex consensu nostro, a. de Pact. l. legem, quā dixisti, C. de Pact. l. j. C. de Pact. conuent.

b cap. ad nostram, de emption cap. illo vos, ca signifi. cante, de Pignorib. cap. cum precario, de Preca P.

vbi ita donatur, de Donat. cauf. mort. Pandect. 2

c L. pacta conuenta, 7. de Contrab. emp. li. 8. P ti. al

d Ideo scripturarum de Pactis factarum amissio, nopraiudicat pactis cap cum olim, 12. de Priuileg. neque tenetur paciscens scripturam de pacto facere, c 3. & ibi interpretes, de Maior. & obedient. lib 1 ti 3. l. pactum quod bona fide, C. de Pact. l. proprietatis, & l cum res, C. de Probat. l. non ideo, C. familiæ Erciscun. cum similibus

e Vtin l. contrahitur, de Pignorib. P. l. t. Cod. de Iure Emphyteotic. ca. 2 §. fin. decima, quæst. secunda.

f De quibus omnibus, in l obligationum fere, 44. de Actio. & obliga.

g Ex die, vt si quid à Calendis Martiis quis paciscatur aliquid fieri, vel dari, cuius causa hoc habet vt ante diem promissum non exigatur, vt neque sub conditione ante conditionis euentum, dict. l obligationum ferè, alioquin tempore plus peteretur quàm deberetur, cap vnico, §. ex verò, de plus petitio libr. 4 titul. xj. l. j. C eod titu. libr. 4. titu. 10. l. vnic. quando dies vsusfruct. lega ceda. P l. j. de Eden P. l. 35. §. inter, & l. eum qui Calendis, & seq. de Verbor. obliga Pandect.

h Vt in precarus, quando precariæ de quinquennio, in quinquennium dantur, vel vsque ad mortem, c. j. de Precario, libro tertio, tit. 14 ca. pecuniæ, 10. q. 2.

i Conditione videlicet, si aliquid fiat vel non, toto titulo, de condino. & demonstrationib. P. & de conditionib. appositis, apud Gregorium, conditio fit per si, l. demonstratio, de conditio. & demonstra. Est autem aliquando conditio expressè apposita in pactis, interdum tacita, & subintellecta, vt in c. quéadmodum, 5. de Iureiuran. vtraque pactio conditionalis, in Simonia reprobatur, in cap cum essent, de Simo.

k Papinia in dict. l. obligationum ferè, §. modus, de Actio. P. modus inquit obligationis, est cum stipulamur decem aut hominem: nam alterius solutio, totam obligationem interimit, nec alterum peti potest, vtique quando vtrumque est, idem in l. j de His quæ sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur, lib. 6. C. titu. 45. modus fit per vt, queadmodum conditio per si, dict. l. demon ratio, de conditio. & demonstra. in P Gloss. ad Rubricam, de falsa causa adiecta legato lib. 6. C. tit. 44. alternatiuam in modo constituit, & P. primanus, in d. modus ad modum pertinere dicitur pactio vel promissio, vt quis consecutur electioni, in cap. de hoc autem, de Simonia. libro quinto, titulo tertio

l In di ta l. obligationum ferè, § accessio, de Actio. P. Accessio vero in obligatione aut personæ, aut rei fit. Personæ, cum mihi aut tertio stipulor. Rei, cum mihi decem, aut te tio hominem stipulor: vbi quæritur, an ipso iure fiat liberatio homine soluto tertio: de quo vide, l. decima, de Solutio. Pandect.

m Purè fiunt pacta, quæ simpliciter sine conditione, vt l. 5 de doli mali exceptio. §. omnis stipulatio. li. tertio, Institution. titulo decimo sexto.

n Itaque quidam se obligant sub pœna beneficij sui, vt in cap. fin. de crimine falsi, c. cum dilectus. 12, de Electioo item aliquando sub pœna ordinis, vel anathematis: vt can. quoties cordis, 1. q 7. can ego Berengarius, de Consecration. distinction. 2. item sub pœna pecuniaria, vt can, quamquam, 13. distinct. c. dilecti, de Arbitr. cum similib. Alioquin perfidiæ pœna erit iudici arbitraria, si statuta non sit cap. de causis, de Officio delega capit. super literis, de Accusationibus. leg. prima, de Iure delibera. in Codice.

CAPVT VIII.

Finis & effectus pactorum.

Actorum finis est, fidem datam firmam & constantem reddere: quod & testatur obligatio, quæ est iuris vinculum quo necessitate cogimur stare promissis. [a] Et quamuis iure ciuili pacta nuda non obligent, [b] tamen Pontificio obligant. [c] Nisi forsan conditio pacti seu conuentionis defecerit, [d] vel summus Pontifex ex causa à promissione absoluerit: [e] aut si conuenerit, & velit sibi pactum impleri ab alio, ipse ex parte sua noluerit implere, [f] aut nisi promissio sit illiciti, vetiti, & prohibiti: [g] aut si vi, metu, [h] aut dolosa inductione, [i] promiserit. Cæterum pacta nouissima seu vltima seruari oportere, tam iuris quàm ipsius rei æquitas, postulat. [k] Derogat, & pactum etiam Apostolicis priuilegiis, & indultis in fauorem paciscentium, & renunciantium indultis: [l] verum tamen pacta inter aliquos acta con sentientibus tantum, non aliis solent obesse, [m] vt neque in præiudicium superiorum paciscentium, censeantur validè apposita, [n] neque de vna re facta ad alia extenduntur. [o]

SCHOLIA.

a Pacta seruanda, cap. primo, & tertio, de Pact. l. prima, eod. P. cum simil. soluere obligationem nihil aliud quam exequendo fidem à promisso se liberare. Obligationum quippe substantia consistit, non vt demus aut faciamus, sed vt obligemur, vel adstringamur ad aliquid dandum, vel faciendum leg. obligationum substantia, 3. de Action. Pand. & hoc obligationis fictio demonstrat, in l prima, de Obligation. apud Iustinia. libro tertio, titulo 13.

b Iure ciuili, nudum pactum non parit obligationem, vel actionem, § nudo pacto, de Euiction. lib. 8. C. titul 45. sed exceptionem, l. iurisgentium, 7 §. sed cum nulla, de Pactis, in P. l. legem, 10. C. eod. titul. l. nuda. C. de Loca. Nudum pactum, vt ante dictum, vocant iurisconsulti conuentionem innominatam, solo consensu sine rei traditione, & causa, aut stipulatione factam: vt liquet ex exemplo permutationis, in l. 4. item emptio, de Rerum permuta. in P. l. ex placito, eod. titul. & in exemplo, l diuisionis placitum. 4. de Pactis. P. Quare à nudo pacto separatur illud, quod interueniente traditione rei adsciscitur, quod validum est, in l in traditionibus, 8 l. iurisgentium, §. sed si in alium, de Pact P. l. legem quam dixisti C eod. titul. l. j. C. de Pact. conuentis. l. vltima, de Rerum permutatio. & rursum, in l. 6 domus, octaua, in finalibus verbis, & l. legitima, 6. de Pact P. vestitur vel firmatur etiā verbis & literis, & consensu. Quod autem dicimus iure ciuili nudum pactum obligationem non producere aut actionem sed exceptionem, sic intelligi debet, vt non nascatur iure ciuili actio ex eo pacto, qua compelli possit qui promisit stare promissis: attamen exceptio dari dicitur ex eo pacto, nempe quia si ratione pacti promissum solutum sit, & qui solait velit repetere tanquam qui non cogeretur soluere non possit, sed exceptione promissi & pacti etiam nudi repellatur, l. iurisgentium, §. sed cum nulla, de Pactis Pandect. idque propter consensum, &

sum & naturalem obligationem, quæ ex ea promissione nascitur, quamuis iure ciuili non recipiatur, vt in l. si intra, 4. de Pactis, Pandect. eo pertinet, leg. in Bonæfidei, 13. C. de Pact. leg. pacta conuenta, 72. de Contrah. emption.

c cap. primo, & tertio. de Pactis. cano. relatum, decima, quæstione tertia: humana pacta non possunt impunè calcari. can. octauo, vigesima, quæstione prima, ca. 2. 27. quæstione prima: & quod semel placuit amplius displicere non potest: c. quod semel, 21. de Regulis iuris, in Sexto Hoc efficit naturalis obligatio quæ, & iure ciuili dat exceptionem; & is natura debet quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus: leg. cum amplius, § is natura, de Regulis iuris, Pandect. & iure gentium ac naturæ æquum est seruari quæ inter aliquos placuerint, leg. prima, de Pact. Pandect. leg. prima, de constitut. pecunia. Pandect. & Deus inter iuramentum, & loquelam nostram, nullam vult constitui differentiam, can. duodecimo, iuramenti, vigesima secunda, quæstione quinta, ex Chromatio, in cap. quinto, Diui Matthæi. Ex nudo itaque pacto orietur actio, ca. quicumque suffragio, duodecima, quæstione secunda, ca. quia Iohannes, duodecima, quæstione quinta, quamuis proculdubio verum sit, solidius subsistere promissum cui iuramentum adücitur, can. primo, §. primo, vigesima secunda, quæstione prima. Adde, quod ex literarum confessione, quæ fit sine stipulatione, vt ait Theophilus in titulo de literarum obligationibus, oritur obligatio, veluti ex confessione certa, vt non sit inconueniens ea confessione vel promissione verbis simpliciter facta oriri quoque: cum non figura literarum, sed illis quæ per literas significantur obligemur, l. non figura, de Action. Pandect.

d Dicto cap peruenit, tertio, & cap. sicut, vigesimo nono, in fine, de Iureiuran.

e Vt in can. secundo, authoritatem, ca. tertio, alius, & ca. quarto, nos sanctorum, decima quinta, quæstione sexta, ca. per principalem, nona questione tertia, capit. secundo, capit. non est, de voto libr tertio, titulo 31. leg. quoties, Cod. de precib. impera. offer.

f cap. peruenit, 3. & cap sicut, & infra, 29. §. fin. & c. quemadmodum, 25. de Iure iura. & hinc vulgare illud, frangenti fidem, fides frangatur eidem, cano. si infideles, 28. quæstion. 3. l si conuenerit, pro socio. l. cum proponas, Cod. de Pact. l. si instituta, de Inoffic. testam. facit ratio, cap. frustra, & cap. imputari, 41. de Regul. iur. in Sext. cap. significante, 7. de Pignorib.

g Vt in cap. cum iuramento, 4. de Homicid. & promissum cum potuero, intelligitur, quando salua dignitate potero. l. nepos Proculo, de Verbor. signific. Idipsum intelligitur, vt promissio explicetur ciuili modo, de commoditate implementi, quæ vel ex parte promittentis, vel ex parte rei præstandæ sumi potest: vt in l. continuus actus, 137. § illud inspiciendum, de Verbor. obliga. lib. 45. tit. 1. diuortio facto, 15. de negotiis gestis, lib. tertio Pandect titulo quinto, l si seruus depositus, vigesima secunda, de Nox alib. actio. libr nono, Pandect. titul. 4. l. fin. de Action. empti libro decimonono, Pandect. titul. 2. l. quod diximus, 105. de Solut. P lib 46. tit. tertio.

h ca. 1. 15. quæst 6 cap. 2. de Iure iura. Quæ metu fiunt, de Iure debent, in irritum reuocari, capit. secundo, de His quæ vi metusve caus. fiunt. l. tertia, quarta, & fin C eod. titul l. 1. & sequent. & fere toto titulo, quod met. caus P. vbi & docetur quarum rerum vis, & metus admittatur: vt & in e penul. eius titul. & apud Aristotelem, libro tertio, Ethicorum capit. 6. 7. & 8. quare hoc modo promissum, erit retractandum, & solutum restituendum: l metum, §. sed. quod pretor, Quod met. caus. P. cap. gemina, & cap. requisiuit, de Sponsalibus cap 4. de His qua vi metusve caus. fiunt, cum similib. nihil enim tam contrarium cōsensui libero, qui in pactis, & placitis requiritur, quam vis aut metus: l nihil consensui, 1 7. de Regul iuris, P. 1. de Exception. apud Iustinia. l. dolo 5 de Inutili. stipulatio. C. l si quidem, quinta, de Contrah. & committend. stipula.

i Dolosa inductio habere debet conuentionem; alias inductio quæ ad facultatem deceptorum pertinet, non consideratur: ca. constitutum, 20. quæst. cap. ex parte, cap. veniens, in fine, cap. dudum, de conuersio. coniuga Interdum, & pacta ipso iure nulla sunt, si dolus contractibus bonæ fidei causam contrahendi dederit. l. eleganter, de Dolo P quod si dolus contrahendi causam in contractibus stricti iuris dederit, pacta quidem non sunt ipso iure nulla; verum per exceptionem doli mali, eliduntur l. dolo, C de Inutilib stipulatio. C. l. rescriptum 10. fi. de Pact. in P. improbat, & prætor pacta dolo malo inita, in l. iurisgentium, 7. §. ait pretor, & l. dolo malo, de Pactis, P. vbi, & explicatur, dolo malo aliquid fieri, quando circumscribendi causa, aliud fit, aliud simulatur: vt & in l 1. dolum, de dolo mal. P.

k L. pacta nouissima, 12 de Pact C. l. 3 de Rescind. vendi P. l. si vnus, ex argentariis, 25 P pactus, ne peteret, de Pactis, in P. l Styenum, aut Pamphilum, 95. §. naturalis, de Solutio. lib 46. P. titul 3. Quando videlicet inter easdem personas, & sine præiudicio alterius, & de iisdem rebus, pacta fiunt, de quibus antea conuentum fuisset, quibusque ex consensu contrario eorum quorum interest derogatur. Eò referri possunt modi tollendæ vel mutandæ seu nouandæ obligationis, per acceptilationem, quæ est imaginaria solutio, & remissio delicti, item per acceptilationē, Quib. mod. tollitur obligatio, apud Iustinia l. 1. l. Græce, de Acceptila. P. l. 43. de Solu. l actus legitimi, 78. de Regulis iuris: item modus Aquilianæ stipulationis à Gallo Aquilio compositæ, quæ renouat omnes cuiuscumque generis obligationes præcedentes: deductas in eam stipulationem; vt acceptilatio, verbalis, est autem prodita, quib mod. tollitur obligatio, apud Iustinia l. Aquilia, 4. de Accusatio. P vide ampliorem explicationem, in Glossa dictæ, leg. pacta nouissima, Cod. de Pactis.

l Siue pactum sequatur priuilegium seu indultum concessum renuncianti, cap. non olim, de Præscriptione: siue præcedat, & sequantur postea priuilegia, quæ in sui concessione non faciant mentionem pactorum præcedentium; neque his derogent expressè: cap. ex multiplici, de Decimis: Clementina, dudum, de Sepulturis.

m cap. præterea, octauo, de Censib. libro tertio titulo 39. cap. veniens, octauo, cap. de cætero, de Transactione: leg. prima, secunda, & tertia, res inter alios actas, vel iudicatas, aliis non nocere, libro septimo, Cod. titulo 60. leg circa, Cod. loca. leg. secunda, de Exception. Pandect. leg. Imperatores, tertia, de Transactionib. Pandect. leg. debitorum, vigesima quinta, leg pactum, vigesima sexta, Cod de Pactis. leg. tale pactum, 40. §. post diuisionem, leg. inter debitorem, vigesima secunda eodem titulo Pandect. nam quod nostrum est, nobis inuitis conferri non potest, aut non debet, leg id quod nostrum, de Regulis iuris.

n Sewper

n Semper enim in omni pacto, & iuramento, superioris censetur esse excepta authoritas: cap. veniens, 19. cap. eam te credimus, 21. de Iure iuran. lib. 2. tit. 24 cap. constitutus, de Rescript. §. fin. de Prohibita alien. feudi, per Fredericum, libro secundo, feudorum titulo 55.

o L. si vnus, §. ante omnia, l. emptor, 47. §. Lucius, Titius, de Pact. P. l. ex pluribus, 89. de Solutio. P.

DE VOTO. Titulus Secundus.

Extat titulus in Decretalibus, de Voto, libro tertio, titulo 34. in Sexto libr. tertio, titulo 19. sparsim in decreto. De oblatione votorum, libro duodecimo, Cod. titulo 49.

CAPVT I.

1 *Continuatio, & quid votum.*
2 *Quomodo perficiatur.*

1 INter promissiones humanas, votum,[a] quidem omnino connumerari non potest, quia affinis tamen est, & partim humanæ, partim diuinæ conuentionis extrema continet, de eo agemus: votum, est promissio Deo vel aliis ob honorem Dei facta.[b]

2 Hoc perficitur veluti tribus gradibus:[c] nam ab initio cum quis disponit aliquid agere ad honorem Dei, dicitur deliberatio;[d] & hic primus gradus: secundus autem, quando perseuerat, & proponit firmiter se facturum, diciturque propositum;[e] Tertius, quādo accedit obligatio, & dicitur tunc votum.[f]

SCHOLIA.

a De voto tractatur, tota 17. quæst. 1. & 27. quæst. 1. & toto titulo de voto, & voti redemptione, libr. 3. Decretal tit. 34 & in Sexto, lib. 3 titu. 15. & de Oblatio. votorum libr. 12 C. titul. 49 vbi, & voti oblatio pro Imperatoris auxilio, l. 2. de Pollicitat, lib. 50 titul. 12. nos multa lib. 14. Syntagmat. cap 10

b Hæc finitio voti generalis posita, vt contineat omnes species votorum. Sunt tamen voti tati aliæ finitiones à sacris interpretibus propositæ, in 4. sententia, dist. 38. & ibi, per Richardum, artic 3. quæstio. 2. votum dicitur propositi supererogantis promissio Deo facta deliberatione firmata, Diuus vero Thomas, 2. 2. quæst. 88. artic. 1. votum dicit, deliberatam, spontaneam promissionem Deo factam, de his quę sunt Dei. Consentit Cicero, 1. de Legib. dum ait: *Diligentia votorum satis in lege dicta est, ac voti sponsio qua obligamur Deo.* εὔχομαι, &, ἐπεύχομαι, id est, voueo, vota facio, dixerunt Græci, &, εὐχή, votum: quæ verba religionis sunt, & significant Deum precari, & preces ei fundere: sic enim, & vouere, adorare Deum est: vt ait Ouid. Metamorphos xj. *Hic votis numen adorat, Brachiasque ad cœlum quod non videt irrita tollens poscit opem.* Deo fit præcipuè votum, sed & in honorem diuinum, & sanctorum eius Deo vouetur: Valerius, Maximus, lib. 1. capit. 1. *Prisco instituto (inquit) rebus diuinis opera datur, cum aliquid commendandum est, precatione: cum exposcendum, voto: cum soluendum gratulatione: cum inquirendum, vel extis vel fortibus, impetrito, cum solemni ritu agendum sacrificio.* Et quia religionis firmum hoc est propositum in voto, & animi interioris purum testimonium: per translationem quoque dicimus, vota cuiusque liberam sententiam, & spontaneum suffragium: vt in cap. quia propter 42. de Election libro primo titulo sexto: dicitur, & matrimoniale votum pro promissione matrimonij, in capit. tertio, qui cleric. vel vouente, lib. quarto, titulo sexto, Erant, & auxilia à Romano populo aliquando Imperatori oblata quæ postea in necessitatem præstationis transierunt: leg. prima, de Oblatio. voto. libro duodecimo, Cod. titulo 40. Vide quæ diximus. libro tertio, Syntagmat. titulo sexto, numero tertio

c notat Glossa simile, in ca. neque viduas, 3. in verbo, *proposito*, vigesima septima, quæstione prima.

d Vt in cano. qui bona, decima septima, quæstione prima: & hoc votum in simplici deliberatione consistens, infringere, veniale peccatum dicitur.

e can. secundo 17. quæstione prima, can nos nouimus, decima septima, quæstione secunda: dicto can. neque viduas, vigesima septima, quæstione prima, & hoc quoque infringere est veniale peccatum, vide cap. post votum, de Regulari. in Sex.

f Hoc si solemne fuerit, dirimit matrimonium postea contractū; contra, si nō solemne sit, quamuis illud transgredi sit mortale peccatum: can. fin. vigesima septima, distinctione.

CAPVT II.

Voti diuisio.

1 VOtum aut solemne aut simplex, dicitur,[a] castitatis, quod pertinet ad matrimonium impediendum, vel dirimendum. Solemne quod solemnizatur seu fit per susceptionem ordinum, aut per professionem expressam aut tacitam religionis alicuius approbatæ. Simplex hodiè, omne votum est extra prædicta,[b] est solemne in aliis, quod publicè vel adhibitis testibus vel iuramento fit.[c] Quoddam etiam votum dicitur purè emissum, quoddam sub conditione.[d]

SCHOLIA.

a De vtroque, in c. causis, 6. qui clerici. vel vouent.

b Hoc explicatum, in c. vnico, de Voto, & voti redemptio. in Sext. & in c. 3. & c. rursus, 6. qui clerici vel vouentes, &c. vide Glossam Bartholomæi: Brixiensis, in princip. 27. q. 1 ad verba, *quod vouentes* Non sufficit autem pro voto religionis, acceptio habitus, nisi quis expressè religionem profiteatur vel tacitè, c statuimus cum præcedente, de Regularib. quia solus habitus, non solemnizat votum, c. porrectum, eod titul. de Regularib.

d colligitur, in ca. vnic. in fine, 12. q. 8. inuenitur votum Iacobi, Genes. 28. vers. 20. sub conditione factum: *Si fuerit Dominus mecum, & custodierit nos in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum & vestimentum ad induendum, &c. Lapis iste quem erexi in titulum vocabitur Domus Dei.* & numero 21. vers. 2. Israël dum voto se obligaret, ait: *si tradideris populum istum in manu mea delebo vrbes eius:* Aliud votum sub conditione Iephthe Iudicum, cap. vndecimo, vers vndecimo.

CAPVT III.

De quo votum fiat.

Otum fit.& de bono,[a] & de malo: [b] In specie vouentur, vel res, [c] vel personæ, [d] vel actus personales.[e]

SCHOLIA.

a In malis porro rescindenda vota, ca. in malis, 22. q. 4. ca. vna sola, 33. quæst. 5. quale votum eorum qui Actorum, 23. ver. 12 deuouerant se ex Iudæis, non se mãducaturos vel bibituros donec occidissent Paulũ.

b Quale illud quod vouemus in Baptismo, renunciãtes diabolo, ca. sunt quædam, decima septima, quæstione prima, ca. prima, de consecratio. dist. 4.

c Vt in cap. ex parte Compostellani Episcopi, 18. de censib. lib. 3. tit. 39. quemadmodum, annua vota soluuntur ab Hispanis, tempore cladis promissa, vt ibi scribit Laurẽtius Glossator. Eo potissimum tempore promissa, quo Hispaniam à fœde Maurorum colluuie, circa annos Domini, 800. purgare nitebãtur: vt scribit Vassæus, in annalibus Hispaniæ. vouentur tẽpla in l. seruos, ad templi custodiã, 5 de Libera. caus. lib. 40. P. tit. 1. vouit Iacob se ædificaturum templum Domino: Genes. 28. Et Romulus sistendæ in bello suorum fugæ causa, templum Ioui Statori Liuius in primo, & Appius in medio pugnę, pro victoria templum quoque, apud Liuium, libr. 10 vouit, decimas rerum suarum Iacob Genes. 28. vouebant, & Ethnici Hetrusci decimas Herculi, quem Deum arbitrabantur, & eam partem votum vocabant Herculeum: vt Plautus in Truculento, & in Sticho. Quod, & fecisse Syllam, & crassum apud Romanos testatur Plutarchus: & alios, vt testatur Vlpian. in l. 2. §. si decima, de Pollicitatio. lib. 50. P. tit. 12 ita, & & decimæ tantum olim ex voto dabantur: hodie tamen, & iure Pontificio & debito, in c 1. de decimis, ca de decimis, 16. q. 1. Rerum aliarum votum etiam apud Ethnicos inuenitur iuxta definitionem concepti voti; quemadmodum, dictator Camillus Romanus cum edixisset, vt arma milites caperent apud Liuium libr. 4 *Tuo ductu inquit Python apollo* (quem Deum sed falso arbitrabantur) *tuoque nomine pergo ad bellum instructus, vrbem veios, tibique hinc decimam partem prædæ voueo.* Meminit, & eius voti Valerius Maximus libro 5. c. 6. & Plutarch. in Camillo. Alij vouebant victimas in sacrificia veluti taurum cornibus deauratis, vt apud Tertullia. de Corona millitis, & alia in sacrificium, vt apud Virgilium lib. 5. Æneid. ibi: *Dij quibus imperium pelagi, &c.* & lib. 9 dum agit de Ascanij voto: vouebant, & ver sacrum, vt apud Liuium, lib. 22. & Plutarch. In Fanio Strabonem in 5. Dionysium Halicarnass. in 1. Id est, omnia quæ proximo vere nascerentur animalia; vt scribit Sextus Pompeius, & Seruius in 7. Æneid. Virgil.

d Vt in l. seruos, 15. de Liberali causa P. serui ad custodiam templi legantur, & 1. Reg c. 1. Anna sterilis vouit, si filium genuisset, eum seruiturum Deo. Offertur, & vouetur religioni filius impubes per patrem, quamuis ille vbi peruenerit ad annos discretionis, possit resistere, & professionem de se factam antè improbare, c. cum simus, 14. de Regularib lib. 3. tit. 31. ca. illud, 20. q. 2. ca. si in qualiter, 20. quæst. 1. Eo modo intelligendum quod dicitur, Monachum facere vel propriam professionem, vel paternam oblationem, in c. cũ verum, de Regul. cũ simil. ibi notatis Nec omnino parergon erit annotasse, nonnullos antiquitus seipsos vitamque deuouisse aliquando solemniter pro salute, vt putabant communi patriæ: queadmodum de Publico Decio legimus apud Liuium lib. 8. qui contra Latinos pugnaturus se deuouit solemniter diis manibus tellurique; & de filio Decio. libr. 10. & de aliis, de quibus in summa Cicero 2. de Natur. item ait: *At vero apud maiores tanta vis religionis fuit; vt quidem Imperatores etiam seipsos diis immortalibus capite velato, verbis certis, pro republica deuouerent.* Nec ignoramus eos qui se cultui diuino mancipant, & ad sacros ordines conscendunt, seipsos deuouere per tria vota, castitatis, paupertatis, & obedientiæ: possunt, & aliæ res voueri Deo, sed eo obseruato, vt quæ vouentur, sint vouentis, ca. 6. vna sola, 33. quæstione quinta.

e Inter actionum, vota possumus perdicta innumerare votum castitatis paupertatis, obedienti , vt in c. veniens, . Qui cleric, vel vouentes, &c li .ti. 6 eius generis sunt peregrinationes, visitandi caus sepulchrum Domini, c. 2. de Voto: votum proficiscendi Hierosolymam ad eam armis liberandam, in c. non est voti, 5 c. licet. .c. magiæ, 7. & sequentibus: eodem titulo de Voto.

1 CAPVT IIII.

Qui vouere possint vel non.

Ouere quidam prohibentur, vel ex impedimẽto volũtatis, cuius non sunt cõpotes vt furiosi, [a] minores impuberes: [b] quidam eo quod in potestate alterius sunt, quib' prçiudicium possent facere vouendo. Quemadmodum cõiuges nõ possunt altero inuito cui debitũ reddere debẽt, castitatẽ vouere post coniunctionẽ: [c] vtroque cõsentiẽte, possunt.[d] Dummodo, si vir & vxor diuertere pro sola religiosa vita inter se cõsenserint, nullatenus sine cõsensu Episcopi faciãt; vt ab eo singulariter in prouiso cõstituãtur loco.[e] Cęterũ post cõsensum legitimũ matrimonij, etiã de prę senti, licitum est alteri ex cõiugibus, & altero repugnãte eligere monasteriũ si copula nõ interuenerit: licitũq; est inuito remanẽti in seculo alteri se coniungere. [f] Hócq; fauor religionis facit. Quẽadmodũ eodẽ fauore ratum habetur votũ, quod marit' facit inuita vxore peregrinationis ad subsidiũ terræ sanctæ, si ea commonita nõ possit induci consentire, [g] vxoris porro votũ quodcũq;, si displicuerit marito, sine eius consensu factũ ratũ non est: si placuerit, contra.[h] At Episcopus qui vinculo pastoralis solicitudinis est ligat', sine cõsensu suæ Ecclesiæ votum peregrinationis emittere non debet: [i] neque clericus sine Episcopi sui licẽtia, [k] vt nec Monach' quippiam vouet sine Abbatis & superioris sui consensu, & si fecerit irritũ fit totũ.[l] Clericus tamẽ, sine Episcopi sui licentia, religionem, ingredi potest.[m] Cæterũ nec seruis aut colonis adscriptitiis, vel originariis, erit permissũ religionis votũ facere in præiudiciũ dominorũ, quibus mãcipati fuerunt.[n] vt neq; seruus castitatis vel clericatus votũ emittere potest, nec ordinari sine Domini, consensu; nisique ab eo manumissus. [o] Neque filius familias vouere quippiam potest sine assensu patris quod præiudicium patri posset adferre. [p]

SCHOLIA.

a Nisi postea sanæ mentis effecti, ratum habuerint furiosi, quod in furore vouerint: cap. sicut tenor. 15. de Regularib. libr. 3. titu. 31. eo pertinet quod dicitur, in feruore passionis votum factum religionem ingrediendi, non obligare, in can. Gonsaldus, 17. quæst. 1. Quomodo vero probandus sit furor docetur, in c. 1. si verò, & ibi Geminia. de cleri. ægrota. in Sext. & in cap. filij, de Hæretic in Sext. atque de modo probandi per testes, vel alio modo furorem, vide Glossam, in l. cum si dotem, §. maritus, Solut. matrimo. P. & ibi Baldum Angel. & Iohannem ab Imola, & Bald in l. furiosum, Qui testam. facere poss.

b Explicatur, in cap. 1. de Regularib. in Sext. lib 3. tit. 14. quia sunt infra annos discretionis, cap. significatum, cap. cum virum, 12. cap. cum sumus, 14 de Regularib. lib. 3. titu. 31. Anni discretionis qui ad votum emittẽdũ religionis, & matrimonij sunt, in fœminis anni duodecim: in masculi quatuordecim numerantur: can. 1. & 2. 20. quæst. 1 dicto cap significatum, de Regulari. multo minus obligant vota in annis puerilibus facta, cap. 2. de Voto: ante enim prædictam ætatem, dicuntur carere iudicio vouentes, ca. infantis, ... qu. st 7. l. cum prætor, ... autem, de Iudic. P Ex constitutionibus Galliæ habitis super Comitia Blesensium, artic. 28. professio religiosorum, & monialium prohibetur ante 16. annum completum, & ante annum approbationis transactum, atque si quando reipsa ante prædictum tempus fuerit facta professio: declarantur contractus, obligationes, & dispositiones ob eas professiones factæ, nullæ: utque nihilominus post professionem person ... professæ, possint disponere de bonis suis liberè, in quoscunque libuerit, monasterio excepto, cui nihil possunt relinquere: neque directè neq; per indirectũ. Addere licet, quod Gregorius, ait, in registro, lib Epistolarum, episto. 48. ad Anthemium, & refert Gratianus, in can. quia autem, 20 quæst. 1. & scribitur, in cap. quia in insulis, de Regula. quod in insulis, in quibus dura est congregatio monachorum, non sunt recipiendi viuentes, & profitentes, ante decimum octauum annum.

c c. 1. 2. 3. 5. 6. & sequentib. de Conuersio. coniugatorum lib. 3. titu. 32. ca. Agathosa, 27 q. 2. can. quod Deo, 33. quæstione quinta

d Proximè iuribus citatis in littera, præcedente. ca. si vir & vxor, 27. q. 2 ex Synodo Eugenij Papæ, 2. in Synodo Roma. cap. 36. in cap. 1. de Conuersio coniug. t. super enim authoritate Episcopi debet fieri separatio, etiam quo ad thorum, maximè si perpetua sit: ca. multorum, 15. quæst. 6. Glossa tamen in di ... c. si vir, notat quod teneat cõuersio cõiugatorum, vel votum religionis eorumdem incõsulto Episcopo facta, vt generaliter interpretatur consuetudo: vel in eo casu inquit, permissio habenda si velint construere monasterium, in quod se conuertant, quod sine licentia Episcopi fieri non potest: can. nemo, de Consecratione, distinctione 1.

f Verba hæc transcripta, ex cap. verum, 2. cui iunge, cap. ex publico, 7. de Conuersio. coniuga. lib. 3. tit. 32. & de ha c decisione vide Sotum, libr. 4. sententiarum distinct. 27. quæst. artic. 4. Et de Turrecremata, ad ca. ... 30. dist. vide, c. commissum, de Sponsalib. Et in hoc casu dicunt vinculum illud matrimonij cui non accessit copula, per ingressum religionis dissolui: vt in c. si verò constante matrimonio, de Episcop. & cleric. proferuntur huius rei exempla, ex ca. scripsit. : esse, 27. quæstio secunda.

g cap ex multa, 9. §. in tanta quoque, de Voto, libro tertio, titulo 34.

h c. 30. Numerorũ, ca. manifestũ, 11. & ca. noluit, 33. q. 5.

i Nempe sine consensu capituli c. magnæ, 8. de Voto: cum simil. ibi notat, & argumentum à carnali matrimonio ad spiritale, quo coniungitur Ecclesiæ suæ Episcopus, receptum in ca. sicut, 7 q. 1. saltem non poterit Episcopus abire sine licentia Papæ, cap. inter corporalia, de Translation Episcop.

k ca. non oportet, 1 de consecr dist. 5. ca. præsentium, 7. quæst 1 cap. admonet, de Renunciation.

l ca. 2. Monacho, 20 q 4 etiam si, vt ait, ibi Glossa, Monachus fecisset votum priusquam ingrederetur monasterium, atqu. ca. noluit, 33. q. 1. & intelligas inquit in voto abstinentiæ, per quod alij scandalizantur. Hugo autem dixit frangendum esse, itaque dotum, si Abbas voluerit, & ad scandalum aliorum Monachorum pertineat, non etiam si de rebus Monacho licitis fiat. Sed neq; Monacho licet se transferre in aliud monasterium sine voluntate, aut permissione Abbatis, ca Monachum, 20. q 4 ca. statuimus, 19. q. 3 ca qualiter, ... c Ioannes, 5. de Regular. Cum generaliter Monachi velle ante nulle proprium nõ habeat: c quorundam, c si. religiosus, de Electio. in Sext. Sed pendent à consensu prælati sui, cum quo dicuntur aliquid posse: probant tamẽ vt Monachus possit ad arctiorem regulam transire, petita licentia quãuis non obtenta, à suo prælato. c. licet. 8 de Regularib. sunt tamen quædam religiones in quibus, & priuilegium ne professi in arctiorem transeant.

m ca secundo, duæ sunt inquit leges, 19. quæstio. 2.

n ca. 2. generalis etiã, 54. dist. l. 2. §. de Polli P li. 50. P. tit. 12. facit, l. colonos, 19. de Agricol. & censit. lib 11. C. tit. 47. Adscriptitij coloni vel præscriptione, si per triginta annos fuerint in solo, l. agricolarum, 18. & l. cũ satis, 23. eo. ti. de Agricol. & censi, aut ex duplici confessione de ea re bis facta, l cũ scimus, 22. eod. tit. Originarij sunt ex adscriptitiis nati, l. diffinimus, 13. eo. tit. Et quamuis qui huiusmodi sunt cõditionis, verè liberi sint: tamen ex qualitate videntur parum differre à seruis, l ne diutius, 21. & l fi. eo. ti. Glebæq; addicti, censentur pars terræ, à qua nec discedere possint: l quẽadmodũ, 7. & l colonos nunquam, 15. eo titu de Agricol. & censit lib. 11. Cod.

o c. primo, & secundo, de Seruis ordinãdis, li. 1. tit. 8.

p ca. 9. si quis præuentus, 9. tribus, 22. q. 4. l 2. de Pollicita. in P. Moyses, in c. 30. Numerorum vers. 4. 5. 6. ait, patrem irritum facere posse votum filiæ puellæ, statim vbi rescierit, alioqui si expressè non reuocauerit, consensisse videri, nec reuocare posse. Concludunt tamen interpretes, votum fieri posse religionis à filio familias sine consensu patris, quia in spiritalibus potestas patria non consideratur, l. fin. de Iudic in Sex. Et facit c. 14. D. Lucæ, *Si quis venit ad me, & non odit, &c.* Adhibenda tamen est Sacrosanctorum conciliorum distinctio, vt si antè pubertatis annos filius, vel filia voluerit profiteri religionem, possit pater intercedere, & prohibere; post eam vero ætatem, non possit: ca. 1. & 2. hac authoritate, 20. q. 2. c 2. de Regular. Et in concilio, 10. Toletano, c. 6. Triburensi, cap. 24. idipsum, dicendum in tutoribus, & curatore, In ca. 2. puella, 10. q. 2. Rursũ, & interpretes distinguunt in filio maiore pubere, num obsequia, filiorum volentium profiteri religionem ita necessaria sint parentibus, vt illis carere non possint, aut sine ipsis nequeant viuere, vt tunc non possint ingredi religionem dimisso patre, propter honorem parentum à Deo iniunctum filiis: Exodi, c. 20. qui honor, & in subministratione temporalium consistit, Diui Matthæi, capu. 15. quo loci reprehendit Christus hypocritas Pharisæos,

quod

quod auerterent filios ab auxilio paterno, prætextu religionis, atque in Concilio Gangrensi qui hoc factum in præiudicium parentum probant, anathemate damnantur, c.1 si qui sunt, 30. distin vide D. Thomam in 3. quod libetico, quæst 6.

CAP. V.

De forma vouendi, expressè & tacite in religionis professione.

Votum obligatorium & legitimũ, sponte,[a] & cum deliberatione seu promissione firmata, eoque animo vt obliget, fieri debet,[b] quare in voto religionis aut castitatis ætas legitima requiritur,[c] & probatio præcedens professionem,[d] item professio ipsa expressa vel tacita.[e] Expressa fit ab eo qui potest vouere,[f] & ei qui potest regulæ professæ incorporare, vel de licentia eius.[g] Vouendo se expresse profiteri certam regulam cuius monasterium legibus regitur, & cum susceptione habitus promittere seruaturum se paupertatem, castitatem, & obediẽtiam,[h] voto emisso, admisso, & acceptato, ab eo qui potest, vt ab abbate,[i] monachum enim non facit sumptio habitus, sed emissio voti, professio & acceptatio.[k] Tacita professio facta etiam infra probationis annum, per susceptionem habitus qui profitentibus tantum datur, non illi quidem religioni cuius habitus est susceptus specialiter, sed generaliter religioni alicui, recipiẽtẽ obligat, si ætatis aptæ, sciens ac voluntarius,[l] ac triduo perseueret.[m] Sic si post lapsum anni probationis, quis gerat habitum distinctum à nouitiorum habitu qui professis dari solet, sciens, nec vllo metu coactus, tacitè cẽsetur professus.[n] Idipsum si post annum probationis gerat, non coactus habitum non distinctum inter nouitios & professos,[o] aut se immisceat actibus qui non solent fieri nisi per professos & professas.[p] Solemnizatur & professio castitatis & voti Ecclesiastici, per susceptionem ipsam sacrorũ ordinum, quibus annexę professiones,[q] votorum solemnium, formula communis vt Deo, fiat, & in Ecclesia publicè.[r]

SCHOLIA.

a Vt in can.16 viduas, 27 quæst.1 quocirca tunc dum fit, vacua mens esse debet à perturbationibus quæ non habent animum spontaneum, can. Gonsaldus, 17. quæst 2.

b ca.8. viduas, 27. q 1 nã sola dispositio quod quis velit aliquid vouere deliberationẽ quidem habet, sed non obligationem,, vt omnino ideo non liceat ab voto recedere sine peccato mortali, in can. qui bona. 17 q. 1. idipsum de perseuerante illo proposito simplicis deliberationis dicitur, cuius transgressio habet peccatum veniale non mortale c. literaturã, de Voto, nisi sequatur promissio aĩo obligãdi facta, quæ firmet & veluti ad effectũ perducat, propositũ dict. ca. qui bona, 17 q. 1 & c. consuli, de regularib. Panor ad dicto. cap. literaturam, facit l obligationum substantia, de actio. & obliga. Pandect.

c c. significatum, 1 c. cum virum, 12. & c cum simus, 14. c.1 de regul & transi. ad relig.

d Ex regula S. Benedicti & S. Gregorij Papæ, ante professionẽ religionis, annus vnus præcedens exigitur in clericis probationis d. ca. Gonsaldus 17 q 2 alicubi biennium, in laicis, qui se offerũt: vt pendente hoc spatio temporis vita moresq; solicitè obseruentur, aut comprobentur Et ne quis eorũ sit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat quod elegit. ca 6 monasteriis. 9. q. 2 in incognitis etiam qui religionem ingredi desiderant, requiritur triennium ex Decretis Bonifacij, in ca fin 19. q. 2 quod & habetur in capitularibus Caroli Magni, lib. 5 c. 227. & in Nouell 5. c 2 apud Iulianum Antecessorem Nouella constitutione 123. c. 52. explicatur in c. ad Apostolicam, 16. de regularib. Probationis tẽpus constitutum non solum in fauorem conuersi, sed etiam in fauorẽ monasterij, vt & ille experiatur num monasterij & regulæ onera ferre possit, & monasterium videat, num mores illius conuenientes sint regulæ. Si tamen inquit, ante tempus regulariter probationi præfinitum, is. qui conuerti desiderat, habitum recipiat & professionẽ emittat, abbate per se vel per alium professionem recipiente, & eo habitum recipiente, vterq; & conuersus professus & monasterium videtur tempori in sui fauorem introducto, renunciare, quare sequitur obligatio ad regularem obseruantiam post professionem ita emissam, & receptam, quia multa fieri prohibentur, quæ facta tamen tenent. l. patre furioso, de his qui sunt sui vel alien. iur. c. capit. 1. & 2 de matrimonio contra interdictum Eccles contracto. c. cum iamdudum de Præben.

e c.3. de regularib. lib. 3. Sexti. tit. 4.

f lex semper de idoneis intelligi debet. l. vt gradatim, de minorib. & honorib.

g Innocent. & Pan. in c. porrectum, de regularib Aliquando tamen receptio professionis ad abbatẽ solum vel abbatissam pertinet, ex priuilegio. Aliquãdo ad eosdem cum consensu existentium in monasterio, vel capituli, iuxta c. fi. de regularib in Sex. c. consuluit, qui clerici. vel vouentes, datur & in emissione Voti, vestitus professorũ, vt velamen professorum Monialibus, vel per episcopũ, vel per alium ministrum idoneũ, vt in ca. 1. 27. q 1. ca. vidua 20 q. 1.

h c. cum ad monasterium, de Stat. Monachor.

i c. porrectum, 4. de regular.

k d. c. porrectum & c. ex parte, de regul c. consuluit, & c. insinuante, qui cleri. vel vouentes, atq; expressè vt oportet emissa professio, etiam si expresse non fuerit mutatus habitus secularis, obligat c. constitutionem, de regul. in Sex. neque etiam simulatio voti, si causa sit honesta & professio fiat, excusat profitentem quominus dicatur verè professus: contra, si causa sit inhonesta. ca. 6 quod interrogasti, 27. dist. ca 2 viduas à proposito, 27. q 1 c. vidua, 4. de Reg.

l c. constitutionem, de reg in Sex dict. c. vidua, 4 co. tit. apud Gregorium: contra, si per vim aut metum fiat professio. in c. perlatum, de his quæ vi metusue caus. fiunt.

m dicto c. constitutionem, 3. in fine, de Regul in Sexto c. ad nostram, 8, co. tit apud Gregor

n c. 1. § qui vero, & § fi de Reg. in Sex. vide & dict. c. ad nostram.

o c. ex parte tua, 22 de Regul c. consuluit, qui clerici vel vouẽtes, ca. vidua, 27 dist ca vidua quidem, 34. 27 q 1 ca. quem progenitores, 20. q 1.

p cap. vidua, quarto, de Regularib. can quod interrogasti, 27 distinctio. dicto can quem progenitores, 20. quæst. 1.

q ca. Diaconi, 28 distinctio.

r vt in cap. vxoratus, de conuersio coniugator lib. 3

PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII SEV CANONICI, LIBER TERTIVS.

DE PACTIS.[a] Titulus I.

a Hic titulus extat de Pactis libro primo, Decretalium titulo 35 in Sexto titulo decima octaua. libro secundo, Pandect. titulo decimo quarto, & libro secundo, Cod. titulo tertio: eo pertinent tituli de Pactis, inter emptorem, & venditorem libro quarto, Cod titulo 54. De Pactis conoentis tam super dote quam super donatione propter nuptias, & parafernis libro quinto, Cod. titulo decimo quarto De Pactis dotalibus libro vigesimo tertio, Pand. titulo quarto. De Pactis pignorum, & comissoria lege, in pignoribus rescindenda, libro octauo, Cod. titul. 35. Nouella Leonis, 19. de pacto paterno ex q .o hæredem futurum filium. De filiis natis ex matrimonio ad Morganaticam contracto, lib. 2, feudorum tit 19. De conuentione inter Dominum & fidelem, lib. 1. Feudorum titul. 1c.

CAPVT I.

1 *Continuatio libri tertij ad superiores, & dicendorum capita.* 2 *Obligationum diuisio.*

1 EXplicauimus in superioribus libris, in primo quidem de rebus: in secundo verò de personis Ecclesiasticis, reliquum est vt agamus de actibus seu actionibus præcipuis, circa quas iura Pontificia versantur. Ordo autem optimus videbitur, si primum eas generaliter, deinceps per capita exponamus. Omnis porro actio vel obligationum, vel successionum, vel iudiciorum respicit causam. Obligationem autem præponimus successionibus hæreditariis: cum vt actus viuentium actibus mortuorum, tum etiã, vt genus speciebus; eò quòd ex successionibus aliquæ nascantur obligationes hæredum: iudicia verò, in postremam partem reiecimus quod in illis de omnibus agi possit.

2 Cæterum obligationes, aut ex contractu, aut quasi: aut ex delicto, aut ex quasi delicto nascuntur. [a] In contractibus, pacta seu conuentiones, pollicitationes, vota, considerantur: vel seorsum per se, & simpliciter, [b] vel cum aliis cum quibus contrahitur. [c] Contrahitur námque aut re, aut verbis aut literis, aut cõsensu. [d] In delicto admisso tãtum ex ipso maleficio oriũtur obligationes, ex quibus delinquẽs ad soluendas ex legum impositiones dictas pœnas, & ad resarciẽdum damnum læsis, adstringitur. His affines quæ ex quasi delicto oriũtur. [e] Agamus in hoc libro, prius de cõuentionibus, & successionibus seu per vltimas volũtates, aut per causã intestati cõtingẽtibus, & obligãtibus. In quarto de criminibus vel quasi de lictis quæ ad ius Põtificiũ maximè ad Ecclesiasticam cognitionem. Dehinc in quinto dicetur de iudiciis, & iis quæ ad ea pertinent.

SCHOLIA.

a §. si quens, de Obligationibus apud Iustinia.

b De pactis in genere tractatur in decreto Gratiani, 8. dist. in ca. 2. in multis, 22. q. 4. & li. j. Dec. Gregorij, ti. 35 & li. j Sexti Decr. ti. 15 li. 2. Pandectarum ti. 4. & li 2. C ti. 3. & li. xj. Eclogę Basilicorũ tit. j apud Paulum libro receptarum Sentent. tit. j. Constantinum Harmenopulum, libro primo titulo nono.

c In specie tractatur in titulis etiã proximè citatis, & in li. 5. C. ti. .de Pact. cõuentis tã super dote quam super donatione propter nuptias & paraphernis, & tit. de Pact. dot. li. 23. P. tit. 4 tit. de Pact. inter emptorem & venditoré cõpositis, li. 4. C. tit. 54. tit. de Pac. pignorum, & lege commissoria, in pignorib. rescinden. lib. 8. C. titu 35. titu. de Pacto, paterno ex æquo hæredem futurum, &c. in Nouella Leonis, 19.

d § fin. de Obligatio. apud Iustinia. l .de Actio. Pand.

e Quæ omnia ex sequent. titulis explicationẽ capient.

CAPVT II.

1 *Conuentionis.* 2 *Et pacti finitio.*

1 COnuentionis nomẽ generale est, ad omnia pertinens de quibus negotij contrahendi transigendiq; causa cõsentiũt, qui inter se agunt, & in vnam sententiam ex diuersis animi motibus descendunt, [a] species conuentionis pactum est. [b]

2 Pactum autem dicitur, [c] inter partes ex pace, [d] conueniẽs scriptura, vel sine ea, [e] legibus ac moribus, [f] cõprobata sentẽtia. Dictũ pactũ quasi ex pace factũ. [g] Inter partes autẽ fieri dicim⁹, vt intelligatur, non vnius sed duorũ saltẽ vel plurĩũ esse

in pacto

in pacto consensum, eáque ratione distare à pollicitatione quę tãtũ est vni⁹ offerẽtis promißio. [h]

SCHOLIA.

a L.j.⁶.conuentionis verbum, de Pact.P. & ibidem docetur, nullum esse contractum qui non habeat conuentionem, idem in l.in omnibus rebus, 55. de Action.

b leg.prima, de Pactis, Pandect.

c cap p ctum dicitur, xj.de Verbor.signifi.lib. 5.cap. 40.ex Isidoro,lib. Et mologiar.capit. 5.aliter autem diffinitur ab Vlpia.in l.j. .& est pactio,de Pact. P. vt sit pactio: *Duorum pluriumve in idem placitum & consensus.*

d Pactum à pactione, vnde pacis nomen appellatum. l.j.§.pactum autem, de Pact.P.& pactum pax dicitur, cap primo, de Pactis: ibi, *vniuersi dixerunt pax seruetur pacta custodiantur.*

e Sine scriptura, & cum scriptura fieri pactũ potest, sed maior firmitas fides, & probatio, ex scriptura.l. cõtrahitur, de Pignorib.P.atque ideo dixit Labeo, posse conueniri re, per epistolam, per nuncium inter absentes, ex tante l. secunda, de Pactis.

f Aliter non valerent, l pacta quæ contra, C. de Pact. l iurisgentium, §.prætor ait, eodem titulo Pandect. De quo latius agetur in forma.

g Vlpian.dixit à pactione pactum, & hinc pacis nomen.l.j de Pact. Idipsum, & Sextus Pompeius Festus, lib. de Verbo. signific.norunt & Grammatici. pactum à pango, figo, planto, dictum

h L.j.de Pollicita.lib.50.P.tit.11.l.1.de Pact.Pandect.

CAPVT III.

1 Pactorum diuisio in nuda & conuenta.

2 Conuentorum in nominata, & innominata.

3 Iurisgentium, & iuris ciuilis.

1 PActum & nudũ, [a] & conuentum dicitur, [b] quod & aliquibus dicitur vestitũ. Nudum dicunt iurisconsulti, quando nulla subest causa præter placitum, nec constituitur ex eo obligatio: nam iure ciuili, nuda pactio obligationem non parit, sed exceptionem: [c] item quod non firmatur vel re, vel verbis, vel literis, vel alio firmiore consensu. [d] Conuentum vero pactum dicitur, ex quo nascatur obligatio. [e]

2 Rursum pactorum conuentorum, quædam transeunt ex generali nomine conuentionis in aliud quoddam proprium nomen, vt in emptionem, venditionem, locationem, stipulationem, & similia: quædam non transeunt, sed remanent in generali nomine, ex quibus tamen si causa subsit, nascitur obligatio, [f] superiores contractus nominati, alij innominati dicuntur.

3 Subinde inter contractus conuentos, quidam iurisgentium, ab omnibus ferè nationibus seruari dicuntur, [g] alij iuris ciuilis, nempe vel à lege ciuili inducti, vel approbati.

SCHOLIA.

a L.iurisgentium, 7.⁴.igitur nuda pactio, de Pact P.

b L.si vnus, 27.§.pactus ne peteret, eod. tit.Pandect.

c L.iurisgentium, ⁴.sed cum nulla, de Pact.P.nudum tamen pactum iure Pontificio parit obligationem, vt dicemus postea c.1.de Pact.nudum hic pactum, quod stetit in puris finibus conuentionis, vt nuda dicitur traditio, quæ est sine causa, in l nunquam nuda, de Acquiren.rerum domin.Pandect.

d Tot enim modis firmantur obligationes, l. 1. de Actio.P.§.fin. de Obliga.apud Iustinia.re, l. obligantur, 5 .§.1.de Actio.P.rei interuentus firmat placitum, in l.ex placito.C.de Rer. permu. Item verba, titu de Verb.obliga.literæ, titulo de litera.oblig l.si. Manda.P.consensus, l.obligamur, 52.§. consentientes, de Actionib. Pandect.

e Dicta l.iurisgentiũ, §.pactus ne peteret, de Pact. P.

f L.1. .fin.& l.iurisgentium, ⁴. .& a.de act. Pand.

g L.iurisgẽtiũ, de Pact P.l.ex hoc iure, de Iust.& iu.P.

h L.legitima conuentio, 6. de Pact P. cuiusmodi est verborum obligatio Emphytheosis, & alij.

CAPVT IIII.

De Pactis in rem, & in personam, expressis, tacitis; de simplicibus & non simplicibus.

1 ITerum pactorum quædam dicuntur in rem, quædam in personam. [a] In rem sunt, quoties generaliter paciscor ne petam: in personam, quoties pactum, ne à persona certa petam: quæ maxime ex mente paciscẽtium distinguitur. Alia item pacta expressa, alia tacita. Expressa, cum de aliquibus expressè, & distinctè placuit. Tacita, quando sine expreßione verborum, ex tacito consensu facta censentur, & ita præsumuntur conuenta, [b] sunt postremo, & alia pacta, non iurata simplicia, alio iuramento firmata. [c]

SCHOLIA.

a Explicat Vlpian.in l. iurisgentium, 7. §. pactorum, de Pact.P. vide, & l. tale pactum, 40.eod.titulo.

b L.2.& seq.de Pact.P.vbi exẽpla tantorum, vt inuectis in prædium cõductũ, l.4.eo.in stipulatione dotis, quæ suppletur à lege omissa à contrahentibus, l.vni.de Rei vxor.act.C.In eo qui in futurum vsuras pro sibi debito accipit, vt censeatur pacisci ne eo tempore sortem petat: l.qui in futurum, 5 .de Pact. P.cum simil. Iure Pontificio quoq;, quædam pacta præsumũtur Magorum cum dæmonibus in nefariis precibus, & in funestis sacrificiis, quæ illis offeruntur: ca. igitur, 26. quæst.3. Sunt huiusmodi occulta pacta, & fœdera cum dæmonibus ligaturæ, notæ, Caracteres & similia superstitiosa vila, secundum Augustinũ, lib.2.de doctrina Christiana, cap. 9 20.& 2 .cuius verba relata, in ca. illud, 26. quæstione 2. Dicitur, & generale pactum, quod & tacitum, si non exprimatur, societatis humanæ, obedire regibus suis, can: 2 quæ contra mores, octaua distinctione, ex Diuo Augustino, libro tertio confeßion. capit octauo, vt & reipublicæ communis sponsio, obtemperandi legibus, in leg. prima, de Legib.Pand.

c De vtrisque exemplum, in capit.secundo, cap ex literis, decimo, de Sponsalib.cap. quamuis pacti, secundo de Pactis in Sexto, cap. licet mulieres, de Iureiurando.

CAPVT V.

De quibus fiant pacta; vel non liceant.

PActorum frequens vsus in placitis communibus, humanis, quæ legem ex conuentione accipiunt, [a] in publicis,

v cap.quemadmodum,25.§.fin. de Iureiuran.lib.a ti. x4.l.si vnus,§.pacta,& §.illud,de Pact.P.quia per ea pacta daretur occasio delinquendi, quæ etiam pacta reprobantur, in cap penult. de consuetud. l.alia lege,§.eleganter,de Solut.matri.P.l.cóuenire de pactis, dotalib. P. vnde neque recipitur pactum illud,ne dolus præstetur.l.contractus,de Regu.iur. P.In commisso autem delicto, pactum de non accusando posset sustineri per viam, vt dicunt compassionis, si emendaretur delinquens, & facit, l. si vnus,§.pacta, de Pact.P.& l.transigere,C.de Tráfaction & dict.caput.quéadmodum, in fine, de Iureiuran. nisi quis ex hac pactione in preuaricationem aut collusionem incidat; quo casu irrito pacto Turpiliano Senatusconsulto punietur paciscés. l.j.§.præuaricatorem ad Senatusc Turpilia.libr.49. P.titul 16. vide cap.j.& fin.de collus.delegen.libro quinto, titulo vigesimo secundo

x cap.plerique, 7.de Pact cap præterea, de censib.l. debitoribus,25.C.de Pact.l.39.C.de Negot.gest.

y cap.sicut nostris, 17.cap.petitio,de Iureiuran.

CAPVT VI.

Qui pacisci possint; & contrahere.

1 Vi consentire possunt,nec iure prohibentur,pacisci & contrahere possunt, [a] prohibentur autem efficaciter pacta fieri cum pupillo, [b] furioso, [c] cum filio familias qui in potestate nostra est iure ciuili, [d] cum quo tamen iure pontificio sustinetur,[e] At quoties in conuentionibus summi pontificis vel superioris spectatur assensus; ne in dubium veniant quæ geruntur,eas ratihabitio debet pro securitate partium solidare, [f] in omnibus tamen inferiorum conuentionibus validandis, non requiritur superiorum assensus, & proinde pacta inita vel approbata per fratres prædicatores, minores,& alios mendicantes, vel per illorum priores, seu guardianos, vel illorum antecessores, de suorum conuentuum consensu vel consilio, aliúde licita & honesta, facta cum capitulis rectori- 2 bus Ecclesiarum ciuitatum,castrorum,villarum & locorum,super iuribus parrochialibus vel alijs articulis quibuscumque, seruanda sunt, non obstante quod magistri, aut ministri, aut priorum seu prouincialium ordinis non interuenerit consensus, nec ab ipsorum generalibus vel prouincialibus capitulis, vel à sede Apostolica, non extiterint approbata. [g]

SCHOLIA.

a Magno incómodo, & damno afficiuntur homines cum quibus nemo contrahit, & quibus interdicitur commercio.l.quod si minor.§.non semper, de Minor.P l.sed an vix, de Pignorib. P. & pro pœna est,interdici alicui contractus.l.Manicheos,4.§.ipsos quoque, de Hæretic.vt summum genus,pœnæ est versari inter homines,& eorum suffragijs carere, l. hi qui Sanctam, tertia, C. de Apostatis.

b can.firma,30.q.j.can.literas,4.cap.accessit,5.cap.à nobis,8.de Desponsatio.impub. cap. quod sedem, de Frigid.& maleficia.l.j.§.furiosum,& l.obligari, 42.de Actio.P.l.pupillus,149.de Regul. iur. P. nisi tutor accedat,l.in negotijs,5.de Regul.iur. P. cum similib.Ratio in l.pupillus,239.de Verb.signific.P.

c cap dilectus filius,24. de Sponsalib.l.in negotijs,5. de Regul.iur.l.j.§.furiosum,de Actio.P.Ratio,in l. furiosi,40.de Regulis iuris.Pandect.

d L.actiones,6.de Actio.P.l.Ne eum,16 de Furt.P. l. lis nulla, C.de Iudi.§.hi qui in patentum, de Oblig. quę ex delicto nascuntur,apud Iustinia.§.item inutilis,de Inutilib.stipula.nisi agatur de rebus Castrésibus.l.2.de Contrah.emptio.P.l. 4. de Indic. P.l. pater,15.§.j.de Castrens.pecul P. vel de quasi Castrensi, in quibus filius familias pro patre familias habetur, Castrense peculium dicitur quod filius familias occasione militiæ acquirit,l.Castrensi,xj de Castrensi pecul. P.l.j.C.eod.titul.Quasi Castrense, quod filius familias exemplo Castrensis,acquirit vt si sit assessor l.veluti, 7.de Assessor.C.Aduocatus, l. fori,4.l.eum Aduocatio,§.omneque, de Aduoc. diuersor.Iudic C.palatinus,l.vni de Castrensi omnium Palannorum peculio C.si clericus ex labore in clericatu acquisierit. l. Sacrosanctæ, 32 de Episcopis & cleri.In quibus filij familias,vt emancipati habent liberam dispositionem l penult. & fin. qui testam.facere possunt.

e cap.quamuis pactum, de Pactis in Sexto.

f cap 2 de Pact vbi validatur pactio inferioris quando per defectum plenitudinis potestatis contrahentis inualida est:vt,& in cap.j.de Trantãct.lib j.ti.36. quod intellige quando esset tantum inualida ratione potestatis cótrahendi,alioquin obligationes quæ non proprijs viribus consistunt, neque officio iudicis, neque prætoris imperio, neque legis potestate confirmantur,l obligationes,27 de Actioni.lib.44 P.tit.7.l.29.l.210. de Regulis iuris, Pandect. facit, cap.primum, de Confirma vtili, vel inutil.

g Hoc ipsum singulari, & expresso iure definiuit Bonifacius 8. in cap.fin.de Pact.in Sext.propter scandala quæ oriebantur ex rescisione pactorum eo prætextu facta, quod superiorum non interuenisset consensus.

CAPVT VII.

De formulis paciscendi.

1 PActorum formulę pendent ex consensu & voluntate paciscentium, [a] salua manente forma substantiali contractus à legibus definita, contra quam si pacta adijciantur, vitiatur contractus, [b] citra lesioné verò substantialis formæ pacta addere vel minuere possunt ex contractu, [c] scriptura autem pactorum quæ ex consensu perficiuntur, de substantia non videtur esse,[d] quamuis per eam adiectam,& certius & facilius pacta probentur, [e] possent & generaliter præscribi formæ paciscendi quales sūt formæ contractuum, [f] vt concipiantur vel ex die,[g] vel in diem,[h] vel sub conditione, [i] vel sub modo, [k] aut per accessionem personæ aut rei,[l] vel purè,[m] accedit, & promissionibus ad maius fulcimentum pœnæ, quæ adiici potest aduersus eos qui non steterint promissis.[n]

SCHOLIA.

a L.contractus,85.de Regu.iur.l.j.§.si conueniat,Deposit.P.ex consensu nostro,2.de Pact.l. legem, quá dixisti,C.de Pact. l.j. C. de Pact. conuent.

b cap.ad nostram,de emption cap.illo vos,ca significante,de Pignorib.cap.cum precario,de Preca P.

vbi ita donatur, de Donat. cauſ. mort. Pandect. 1

c L. pacta conuenta, 7. de Contrah. emp. li. 8. P ti. 2l

d Ideo ſcripturarum de Pactis factarum amiſſio, non praiudicat pactis cap. cum olim, 12. de Priuileg. neque tenetur paciſcens ſcripturam de pacto facere, c. 3. & ibi interpretes, de Maior. & obedient. lib. j ti 3. l. pactum quod bona fide, C. de Pact. l. proprietatis, & l. cum res, C. de Probat. l. non ideo, C. familiæ Erciſcun. cum ſimilibus

e Vt in l. contrahitur, de Pignorib. P. l. 1. Cod. de Iure Emphyteotic. ca. 2 6. fin. decima, quæſt. ſecunda.

f De quibus omnibus, in l. obligationum fere, 44. de Actio. & obliga.

g Ex die, vt ſi quid à Calendis Martiis quis paciſcatur aliquid fieri, vel dari, cuius cauſa hoc habet vt ante diem promiſſum non exigatur, vt neque ſub conditione ante conditionis euentum, dict. l. obligationum ferè, alioquin tempore plus peteretur quàm deberetur, cap. vnico, . ei verò, de plus petitio libr. 2 titul. xj. l. j. C. eod. titu. libr. 4. titu. 10. l. vnic. quando dies vſusfruct. lega. ceda. P l. j. de Eden P. l. 35. . inter, v l. eum qui Calendis, & ſeq. de Verbor. obliga. Pandect.

h Vt in precarus, quando precariæ de quinquennio, in quinquennium dantur, vel vſque ad mortem, c. j de Precario, libro tertio, tit. 14 ca. pecuniæ, 10. q. 2.

i Conditione videlicet, ſi aliquid fiat vel non, toto titulo, de conditio. & demonſtrationib. P. & de conditionib. appoſitis, apud Gregorium, conditio fit per ſi, l. demonſtratio, de conditio. & demonſtra. Eſt autem aliquando conditio expreſſè appoſita in pactis, interdum tacita, & ſubintellecta, vt in c. quéadmodum, 5. de Iureiuran. vtraque pactio conditionalis, in Simonia reprobatur, in cap. cum eſſent, de Simo.

k Papinia in dict. l. obligationum ferè, §. modus, de Actio. P. modus inquit obligationis, eſt cum ſtipulamur decem aut hominem: nam alterius ſolutio, totam obligationem interimit, nec alterum peti poteſt. vtique quando vtrumque eſt. idem in l. j de His que ſub modo legata vel fideicommiſſa relinquuntur, lib. 6. C. titu. 45. modus fit per vt, quéadmodum conditio per ſi, dict. l. demonſtratio, de conditio. & demonſtra. in l. Gloſſ. ad Rubricam, de falſa cauſa adiecta legato lib. 6. C. tit. 44. alternatiuam in modo conſtituit, & Papinianus, in d. . modus. ad modum pertinere dicitur pactio vel promiſſio, vt quis conſentiat electioni, in cap. de hoc autem, de Simonia. libro quinto, titulo tertio

l In dicta l. obligationum ferè, § acceſſio, de Actio. P. Acceſſio vero in obligatione aut perſonæ, aut rei fit. Perſonæ, cum mihi aut tertio ſtipulor. Rei, cum mihi decem, aut tertio hominem ſtipulor: vbi quęritur, an ipſo iure fiat liberatio homine ſoluto tertio: de quo vide, l. decima, de Solutio. Pandect.

m Purè fiunt pacta, quæ ſimpliciter ſine conditione, vt l. 5 de doli mali exceptio. §. omnis ſtipulatio. li. tertio, Inſtitution. titulo decimo ſexto.

n Itaque quidam ſe obligant ſub pœna beneficij ſui, vt in cap. fin. de crimine falſi, c. cum dilectus. 42, de Electiou item aliquando ſub pœna ordinis, vel anathematis: vt can. quoties cordis, 1. q. 7. can. ego Berengarius, de Conſecration. diſtinction. 2. item ſub pœna pecuniaria, vt can. quamquam, 3 diſtinct. c. dilecti, de Arbitr. cum ſimilib. Alioquin perfidiæ pœna erit iudici arbitraria, ſi ſtatuta non ſit cap. de cauſis, de Officio delega. capit. ſuper literis, de Accuſationibus. leg. prima, de Iure delibera. in Codice.

CAPVT VIII.

Finis & effectus pactorum.

PActorum finis eſt, fidem datam firmam & conſtantem reddere: quod & teſtatur obligatio, quæ eſt iuris vinculum quo neceſsitate cogimur ſtare promiſsis. [a] Et quamuis iure ciuili pacta nuda non obligent, [b] tamen Pontificio obligant. [c] Niſi forſan conditio pacti ſeu conuentionis defecerit, [d] vel ſummus Pontifex ex cauſa à promiſsione abſoluerit: [e] aut ſi conuenerit, & velit ſibi pactum impleri ab alio, ipſe ex parte ſua noluerit implere, [f] aut niſi promiſsio ſit illiciti, vetiti, & prohibiti: [g] aut ſi vi, metu, [h] aut doloſa inductione, [i] promiſerit. Cæterum pacta nouiſsima ſeu vltima ſeruari oportere, tam iuris quàm ipſius rei æquitas, poſtulat. [k] Derogat, & pactum etiam Apoſtolicis priuilegiis, & indultis in fauorem paciſcentium, & renunciantium indultis: [l] verum tamen pacta inter aliquos acta conſentientibus tantum, non aliis ſolent obeſſe, [m] vt neque in præiudicium ſuperiorum paciſcentium, cenſeantur validè appoſita, [n] neque de vna re facta ad alia extenduntur. [o]

SCHOLIA.

a Pacta ſeruanda, cap. primo, & tertio, de Pact. l. prima, eod. P. cum ſimil. ſoluere obligationem nihil aliud quam exequendo fidem à promiſſo ſe liberate. Obligationum quippe ſubſtantia conſiſtit, non vt demus aut faciamus, ſed vt obligemur, vel adſtringamur ad aliquid dandum, vel faciendum leg. obligationum ſubſtantia, 3. de Action. Pand. & hoc obligationis finitio demonſtrat, in l. prima, de Obligatiou. apud Iuſtinia. libro tertio, titulo 13.

b Iure ciuili, nudum pactum non parit obligationem, vel actionem, 6 nudo pacto, de Euiction. lib. 8. C. titul 45. ſed exceptionem, l. iuriſgentium, 7 §. ſed cum nulla, de Pactis, in P. l. legem, 10. C. eod. titul. l. nuda. C. de Loca. Nudum pactum, vt ante dictum, vocant iuriſconſulti conuentionem innominatam, ſolo conſenſu ſine rei traditione, & cauſa, aut ſtipulatione factam: vt liquet ex exemplo permutationis, in l. 4. . item emptio, de Rerum permuta. in P. l. ex placito, . eod. titul. & in exemplo, l. diuiſionis placitum. 4. de Pactis. P. Quare à nudo pacto ſeparatur illud, quod interueniente traditione rei adſciſcitur, quod validum eſt, in l. in traditionibus, 8 l. iuriſgentium, 6. ſed ſi in alium, de Pact. P. l. legem quam dixiſti C eod. titul l. j. C. de Pact. conuentis. l. vltima, de Rerum permutatio. & rurſum, in l. ſi domus, octaua, in finalibus verbis, & l. legitima, 6. de Pact. P. veſtitur vel firmatur etiã verbis & literis, & conſenſu. Quod autem dicimus iure ciuili nudum pactum obligationem non producere aut actionem ſed exceptionem, ſic intelligi debet, vt non naſcatur iure ciuili actio ex eo pacto, qua compelli poſſit qui promiſit ſtare promiſsis: attamen exceptio dari dicitur ex eo pacto, nempe quia ſi ratione pacti promiſſum ſolutum ſit, & qui ſoluit velit repetere tanquam qui non cogeretur ſoluere non poſsit, ſed exceptione promiſsi & pacti etiam nudi repellatur, l. iuriſgentium, §. ſed cum nulla, de Pactis Pandect. idque propter conſen-

ſum, &c.

sum & naturalem obligationem, quæ ex ea promissione nascitur, quamuis iure ciuili non recipiatur, vt in l. si intra, 45. de Pactis, Pandect. eo pertinet, leg. in Bonafidei, 11. C. de Pact. leg. pacta conuenta, 72. de Contrah. emption.

c cap. primo, & tertio, de Pactis, cano. relatum, decima, quæstione tertia; humana pacta non possunt impunè calcari. can. octauo, vigesima, quæstione prima, ca. 2.17. quæstione prima: & quod semel placuit amplius displicere non potest: c. quod semel, 21. de Regulis iuris, in Sexto Hoc efficit naturalis obligatio quæ, & iure ciuili dat exceptionem; & is natura debet quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus: leg. cum amplius, § is natura, de Regulis iuris, Pandect. & iure gentium ac naturæ æquum est seruari quæ inter aliquos placuerint, leg. prima, de Pact. Pandect. leg. prima, de constitut. pecunia. Pandect. & Deus inter iuramentum, & loquelam nostram, nullam vult constitui differentiam, can. duodecimo, iuramenti, vigesima secunda, quæstione quinta, ex Chromatio, in cap. quinto, Diui Matthæi. Ex nodo itaque pacto orietur actio, ca. quicumque suffragio, duodecima, quæstione secunda, ca. quia Iohannes, duodecima, quæstione quinta, quamuis proculdubio verum sit, solidius subsistere promissum cui iuramentum adiicitur, can. primo, § primo, vigesima secunda, quæstione prima. Adde, quod ex literarum confessione, quæ fit sine stipulatione, vt ait Theophilus in titulo de literarum obligationibus, oritur obligatio, veluti ex confessione certa, vt non sit inconueniens ex confessione vel promissione verbis simpliciter facta oriri quoque: cum non figura literarum, sed illis quæ per literas significantur obligemur, l. non figura, de Action. Pandect.

d Dicto cap peruenit, tertio, & cap. sicut, vigesimo nono, in fine, de Iureiuran.

e Vt in can. secundo, authoritatem, ca. tertio, alius, & ca. quarto, nos sanctorum, decima quinta, quæstione sexta, ca. per principalem, nona quæstione tertia, capit. secundo, capit. non est, de voto libr tertio, titulo 31. leg. quoties, Cod. de precib. impera. offer.

f cap. peruenit, 3. & cap sicut, & infra, 29. §. fin. \ c. quemadmodum, 25. de Iure iura. & hinc vulgare illud, frangenti fidem, fides frangatur eidem, cano. si infideles, 28. qo. stion. 3. l si conuenerit, pro socio. l. cum proponas, Cod. de Pact. l. si instituta, de Inoffic. testam. facit ratio, cap. frustra, & cap. imputari, 41. de Regul. iur. in Sext. cap. significante, 7. de Pignorib.

g Vt in cap. cum iuramento, 4. de Homicid. & promissum cum potuero, intelligitur, quando salua dignitate potero. l. nepos Proculo, de Verbor. signific. Idipsum intelligitur, vt promissio explicetur ciuili modo, de commoditate implementi, quæ vel ex parte promittentis, vel ex parte rei præstandæ sumi potest: vt in l. continuus actus, 137. § illud insipiciendum, de Verbor. obliga. lib. 45. tit. 1. diuortio facto, 14. de negotiis gestis, lib. tertio Pandect. titulo quinto, l si seruus depositus, vigesima secunda, de Nox alib. actio. libr nono, Pandect. titul. 4. l. fin. de Action. empti libro decimo nono, Pandect. titul. 2. l. quod diximus, 105. de Solot. P lib 46. tit. tertio.

h ca. 1. 5. quæst 6 cap. 2. de Iure iura. Quæ metu fiunt, de Iure debent, in irritum reuocari, capit. secundo, de His quæ vi metusve causa. fiunt. l. tertia, quarta, & fin C eod. titul l. 1. & sequent. & fere toto titulo, quod met. caus P. vbi & docetur quarum rerum vis, & metus admittatur: vt & in c penol. eius titul. & apud Aristotelem, libro tertio, Ethicorum capit. 6. 7. & 8. quare hoc modo promissum, erit retractandum, & solutum restituendum: l metum, §. sed. quod pretor, Quod met. caus. P. cap. gemina, & cap. requisitum, de Sponsalibus cap 4. de His qua vi metusve caus. fiunt, cum similib. nihil enim tam contrarium cōsensui libero, qui in pactis, & placitis requiritur, quam vis aut metus: l nihil consensui, 1 7. de Regul iuris, P. 1. de Exception. apud Iustinia. l. dolo 5 de Inutili. stipulatio. C. l si quidem, quinta, de Contrah. & committend. stipula.

i Dolosa inductio habere debet conuentionem; alias inductio quæ ad facultatem deceptorum pertinet, non consideratur. ca. constitutum, 20. quæst. cap. ex parte, ca. veniens, in fine, cap. dudum, de conuersio. coniuga Interdum, & pacta ipso iure nulla sunt, si dolus contractibus bonæ fidei causam contrahendi dederit. l. eleganter, de Dolo P quod si dolus contrahendi causam in contractibus stricti iuris dederit, pacta quidem non sunt ipso iure nulla; verum per exceptionem doli mali, eliduntur l. dolo, C de Inutilib stipulatio. C. l. rescriptum 10. fi. de Pact. in P. improbat, & prætor pacta dolo malo inita, in l. iurisgentium, 7. §. ait pretor, & l. dolo malo, de Pactis, P. vbi, & explicatur, dolo malo aliquid fieri, quando circumscribendi causa, aliud fit, aliud simulatur: vt & in l 1. dolum, de dolo mal. P.

k L. pacta nouissima, 12 de Pact C. l. 3 de Rescind. vendi P. l. si vnus, ex argentariis, 25 P pactus, ne peteret, de Pactis, in P. l Styenum, aut Pamphilum, 95. §. naturalis, de Solutio. lib 46. P. titul 3. Quando videlicet inter easdem personas, & sine præiudicio alterius, & de iisdem rebus, pacta fiunt, de quibus antea conuentum fuisset, quibusque ex consensu contrario eorum quorum interest derogatur. Eò referri possunt modi tollendæ vel mutandæ seu nouandæ obligationis, per acceptilationem, quæ est imaginaria solutio, & remissio delicti, 2. item per acceptilationē, Quib. mod. tollitur obligatio, apud Iustinia l. 1. l. Græce, de Acceptila. P. l. 43. de Solu. l. actus legitimi, 78. de Regulis iuris: item modo Aquilianæ stipulationis à Gallo Aquilio compositæ, quæ renouat omnes cuiuscumque generis obligationes præcedentes: deductas in eam stipulationem; vt acceptilatio, verbalis, 2. est autem prodita, quib mod. tollitur obligatio, apud Iustinia l. Aquilia, 4. de Accepatio. P vide ampliorem explicationem, in Glossa dictæ, leg. pacta nouissima, Cod. de Pactis.

l Siue pactum sequatur priuilegium seu indultum concessum renuncianti, cap. non olim, de Præscriptione: siue præcedat, & sequantur postea priuilegia, quæ in sui concessione non faciant mentionem pactorum præcedentium; neque his derogent expressè: cap. ex multiplici, de Decimis: Clementina, dudum, de Sepulturis.

m cap. preterea, octauo, de Censib. libro tertio titulo 39. cap. veniens, octauo, cap. de cætero, de Transactione: leg. prima, secunda, & tertia, res inter alios actas, vel iudicatas, aliis non nocere, libro septimo, Cod. titulo 60. leg circa, Cod. loca. leg. secunda, de Exception. Pandect leg. Imperatores, tertia, de Transactionib. Pandect. leg. debitorum, vigesima quinta, leg pactum, vigesima sexta, Cod de Pactis. leg. tale pactum, 40. §. post diuisionem, leg. inter debitorem, vigesima secunda eodem titulo Pandect. nam quod nostrum est, nobis inuitis conferri non potest, aut non debet, leg id quod nostrum, de Regulis iuris.

n Semper

n Semper enim in omni pacto, & iuramento, superioris censetur esse excepta authoritas: cap. veniens, 19. cap. eam te credimus, 21. de Iure iuran. lib. 2. tit. 24 cap. constitutus, de Rescript. §. fin. de Prohibita alien. feudi, per Fredericum, libro secundo, feudorum titulo 55.

o L. si vnus, ✝. ante omnia, l. emptor, 47. §. Lucius, Titius, de Pact. P. l. ex pluribus, 89. de Solutio. P.

DE VOTO. Titulus Secundus.

Extat titulus in Decretalibus, de Voto, libro tertio, titulo 34. in Sexto libr. tertio, titulo 19. sparsim is in decreto. De oblatione votorum, libro duodecim o, Cod. titulo 49.

CAPVT I.

1 *Continuatio, & quid votum.*
2 *Quomodo perficiatur.*

1 INter promissiones humanas, votum, [a] quidem omnino connumerari non potest, quia affinis tamen est, & partim humanæ, partim diuinæ conuentionis extrema continet, de eo agemus: votum, est promissio Deo vel aliis ob honorem Dei facta.[b]

2 Hoc perficitur veluti tribus gradibus: [c] nam ab initio cum quis disponit aliquid agere, ad honorem Dei, dicitur deliberatio; [d] & hic primus gradus: secundus autem, quando perseuerat, & proponit firmiter se facturum, diciturque propositum; [e] Tertius, quãdo accedit obligatio, & dicitur tunc votum.[f]

SCHOLIA.

a De voto tractatur, tota 17. quæst. 1. & 27. quæst. 1. & toto titulo de voto, & voti redemptione, libr. 3. Decretal tit. 34 & in Sexto, lib. 3 titu. 15. & de Oblatio. votorum libr. 12 C. titul. 49 vbi, & voti oblatio pro Imperatoris auxilio, l. 2. de Pollicitæ, lib. 50 titul. 12. nos multa lib. 14. Syntagmat. cap 10

b Hæc finitio voti generalis posita, vt contineat omnes species votorum. Sunt tamen voti tati aliæ finitiones à sacris interpretibus propositæ, in 4. sententia, dist. 38. & ibi, per Richardum, artic 3. quæstio. 2. votum dicitur propositi supererogantis promissio Deo facta deliberatione firmata, Diuus vero Thomas, 2. 2. quæst. 88. artic. 1. votum dicit, deliberatam, spontaneam promissionem Deo factam, de his quę sunt Dei. Consentit Cicero, 1. de Legib. dum ait: *Diligentia votorum satis in lege dicta est, ac voti sponsio qua obligamur Deo.* εὔχομαι, &, ἐπεύχομαι, id est, voueo, vota facio, dixerunt Græci, &, εὐχή, votum: quæ verba religionis sunt, & significant Deum precari, & preces ei fundere: sic enim, & vouere, adorare Deum est: vt ait Ouid. Metamorphos. xj. *Hic votis numen adorat, Brachiaque ad cælum quod non videt irrita tollens poscit opem.* Deo fit præcipuè votum, sed & in honorem diuinum, & sanctorum eius Deo vouetur: Valerius, Maximus, lib. 1. capit. 1. *Prisco instituto (inquit) rebus diuinis opera datur, cum aliquid commendandum est, precatione: cum exposcendum, voto: cum soluendum gratulationis: cum inquirendum, vel extis vel sortibus, impetrito, cum solemni ritu agendum sacrificio.* Et quia religionis firmum hoc est propositum in voto, & animi interioris purum testimonium: per translationem quoque dicimus, vota cuiusque liberam sententiam, & spontaneum suffragium: vt in cap. quia propter 42. de Election libro primo titulo sexto: dicitur, & matrimoniale votum pro promissione matrimonij, in capit. tertio, qui cleric. vel vouente, lib. quarto, titulo sexto, Erant, & auxilia à Romano populo aliquando Imperatori oblata quæ postea in necessitatem præstationis transierunt: leg. prima, de Oblatio. voto. libro duodecimo, Cod. titulo 40. Vide quæ diximus. libro tertio, Syntagmat. titulo sexto, numero tertio

c notat Glossa simile, in ca. neque viduas, 3. in verbo, *proposito*, vigesima septima, quæstione prima.

d Vt in cano. qui bona, decima septima, quæstione prima: & hoc votum in simplici deliberatione consistens, infringere, veniale peccatum dicitur.

e can. secundo 17. quæstione prima, can nos nouimus, decima septima, quæstione secunda: dicto can. neque viduas, vigesima septima, quæstione prima, & hoc quoque infringere est veniale peccatum, vide cap. post votum, de Regulari. in Sex.

f Hoc si solemne fuerit, dirimit matrimonium postea contractũ: contra, si nõ solemne sit, quamuis illud transgredi sit mortale peccatum: can. fin. vigesima septima, distinctione.

CAPVT II.

Voti diuisio.

1 VOtum aut solemne aut simplex, dicitur,[a] castitatis, quod pertinet ad matrimonium impediendum, vel dirimendum. Solemne quod solemnizatur seu fit per susceptionem ordinum, aut per professionem expressam aut tacitam religionis alicuius approbatæ. Simplex hodiè, omne votum est extra prædicta, [b] est solemne in aliis, quod publicè vel adhibitis testibus vel iuramento fit. [c] Quoddam etiam votum dicitur purè emissum, quoddam sub conditione.[d]

SCHOLIA.

a De vtroque, in c. causis, 6. qui clerri. vel vouent.

b Hoc explicatum, in c. vnico, de Voto, & voti redemptio. in Sext. & in c. 3. & c. rursus, 6. qui clerici vel vouentes, &c. vide Glossam Bartholomæi: Brixiensis, in princip. 27. q. 1 ad verba, *quod vouentes.* Non sufficit autem pro voto religionis, acceptio habitus, nisi quis expresse religionem profiteatur vel tacitè, c. statuimus cum præcedente, de Regularib. quia solus habitus, non solemnizat votum, c. porrectum, eod titul. de Regularib.

d colligitur, in ca. vnic. in fine, 12. q. 8. inuenitur votum Iacobi, Genes. 28. vers. 20. sub conditione factum: *Si fuerit Dominus mecum, & custodierit nos in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum & vestimentum ad induendum, &c. Lapis iste quem erexi in titulum vocabitur Domus Dei.* & numero 21. vers. 2. Israel dum voto se obligaret, ait: *si tradideris populum istum in manu mea delebo vrbes eius:* Aliud votum sub conditione Iephthe Iudicum, cap. vndecimo, vers. vndecimo.

CAP. II.

CAPVT III.

De quo votum fiat.

Otum fit,& de bono,[a] & de malo: [b] In specie vouentur, vel res, [c] vel personæ, [d] vel actus personales.[e]

SCHOLIA.

a In malis porro rescindenda vota,ca.in malis,22. q. 4.ca.vna sola,33.quæst.5. quale votum eorum qui Actorum,23.ver.12 deuouerant se ex Iudæis,non se mãducaturos vel bibituros donec occidissent Paulũ.

b Quale illud quod vouemus in Baptismo,renunciãtes diabolo,ca.sunt quædam,decima septima,quæstione prima, ca.prima, de consecratio. dist.4.

c Vt in cap.ex parte Compostellani Episcopi,18. de censib.lib.3.tit.39.quemadmodum,annua vota soluuntur ab Hispanis,tempore cladis promissa, vt ibi scribit Laurẽtius Glossator.Eo potissimum tempore promissa,quo Hispaniam à fœde Maurorum colluuie,circa annos Domini,'800. purgare nitebãtur: vt scribit Vasæus,in annalibus Hispaniæ. vouentur tẽpla in l. seruos,ad templi custodiã, .5 de Libera. caus.lib.40.P.tit.1.vouit Iacob se ædificaturum templum Domino: Genes. 28. Et Romulus sistendæ in bello suorum fugæ causa,templum Ioui Statori Liuius in primo,& Appius in medio pugnæ,pro victoria templum quoque,apud Liuium,libr. 10 vouit, decimas rerum suarum Iacob Genes.28. vouebant, & Ethnici Hetrusci decimas Herculi,quem Deum arbitrabantur, & eam partem votum vocabant Herculeum:vt Plautus in Truculento,& in Sticho. Quod,& fecisse Syllam,& crassum apud Romanos testatur Plutarchus:& alios, vt testatur Vlpian. in l. 2.§.si decima, de Pollicitatio. lib.50.P.tit.12 ita,& & decimæ tantum olim ex voto dabantur:hodie tamen,& iure Pontificio & debito, in c 1.de decimis, ca de decimis,16.q.1. Rerum aliarum votum etiam apud Ethnicos inuenitur iuxta definitionem concepti voti;quemadmodum, dictator Camillus Romanus cum edixisset, vt arma milites caperent apud Liuium libr. 4 *Tuo ductu inquit Pythen apollo* (quem Deum sed falso arbitrabantur) *tuoque nomine pergo ad bellum instructus, vrbem veros, tibique hinc decimam partem prædæ vouco.* Meminit, & eius voti Valerius Maximus libro 5. c. 6. & Plutarch.in Camillo. Alij vouebant victimas in sacrificia veluti taurum cornibus deauratis, vt apud Tertullia. de Corona militis, & alia in sacrificium, vt apud Virgilium lib.5. Æneid.ibi: *Dij quibus imperium pelagi, &c.*& lib.9 dum agit de Ascanij voto:vouebant,& ver sacrum, vt apud Liuium,lib.22.& Plutarch.In Fanio Strabonem in 5.Dionysium Halicarnass.in 1. Id est,omnia quæ proximo vere nascerentur animalia; vt scribit Sextus Pompeius,& Seruius in 7. Æneid.Virgil.

d Vt in l.seruos,15.de Liberali causa P. serui ad custodiam templi leguntur,&1.Reg c.1.Anna sterilis vouit, si filium genuisset, eum seruiturum Deo. Offertur, & vouetur religioni filius impubes per patrem, quamuis ille vbi peruenerit ad annos discretionis,possit resistere, & professionem de se factam antè improbare,e cum simus,14. de Regul.lib lib. 3.tit.31.ca.illud,20.q.1.ca.si in qualiter,20.quæst.1. Eo modo intelligendum quod dicitur, Monachum facere vel propriam professionem, vel paternam oblationem,in c.cũ verum,de Regul. eũ simil.ibi notatis Nec omnino parergon erit annotasse, nonnullos antiquitus seipsos vitamque deuouisse aliquando solemniter pro salute,vt putabant communi patriæ:quemadmodum de Publico Decio legimus apud Liuium lib.8. qui contra Latinos pugnaturus se deuouit solemniter diis manibus tellurique;& de filio Decio. libr. 10.& de aliis,de quibus in summa Cicero 2.de Natur.item ait: *At vero apud maiores tanta vis religionis fuit: vt quidem Imperatores etiam seipsos diis immortalibus capite velato, verbis certis, pro republica deuouerent.* Nec ignoramus eos qui se cultui diuino mancipant, & ad sacros ordines conscendunt, seipsos deuouere per tria vota, castitatis, paupertatis, & obedientiæ:possunt, & aliæ res voueri Deo, sed eo obseruato, vt quæ vouentur, sint vouentis,ca.6.vna sola,33.quæstione quinta.

e Inter actionum, vota possumus perdicta annumerare votum castitatis paupertatis, obedienti , vt in c.veniens, .Qui cleric,vel vouentes,&c li .ti.6 eius generis sunt peregrinationes, visitandi causa sepulchrum Domini,c. 2.de Voto: votum proficiscendi Hierosolymam ad eam armis liberandam, in c. non est voti,5 c.licet. .c.magiæ, 7. & sequentibus: eodem titulo de Voto.

1

CAPVT IIII.

Qui vouere possint vel non.

Ouere quidam prohibentur, vel ex impedimẽto volũtatis,cuius nõ sunt cõpotes vt furiosi,[a] minores impuberes: [b] quidam eo quod in potestate alterius sũt,quib[us] præiudicium possent facere vouendo,Quemadmodum cõiuges nõ possunt altero inuito cui debitũ reddere debẽt,castitatẽ vouere post coniunctionẽ: [c] vtroque cõsentiẽte,possunt.[d] Dummodo,si vir & vxor diuertere pro sola religiosa vita inter se cõsenserint, nullatenus sine cõsensu Episcopi fiat;vt ab eo singulariter in prouiso cõstituãtur loco.[e] Cęterũ post cõsensum legitimũ matrimonij,etiã de præsenti,licitum est alteri ex cõiugibus,& altero repugnãte eligere monasteriũ si copula nõ interuenerit:reliquũ; est inuito remanẽti in seculo alteri se coniungere. [f] Hócq; fauor religionis facit. Quẽadmodũ codẽ fauore ratum habetur votũ,quod marit[us] facit inuita vxore peregrinationis ad subsidiũ terræ sanctæ,si ea commonita nõ possit induci consentire, [g] vxoris porro votũ quodcũq;,si displicuerit marito, sine eius consensu factũ ratũ non est:si placuerit, contra.[h] At Episcopus qui vinculo pastoralis solicitudinis est ligat[us], sine cõsensu suæ Ecclesiæ votum peregrinationis emittere non debet: [i] neque clericus sine Episcopi sui licẽtia, [k] vt nec Monach[us] quippiam vouet sine Abbatis & superioris sui consensu,& si fecerit irritũ fit totũ.[l] Clericus tamẽ,sine Episcopi sui licentia,religionem,ingredi potest.[m] Cæterũ nec seruis aut colonis adscriptitiis,vel originariis,erit permissũ religionis votũ facere in præiudiciũ dominorũ,quibus mãcipati fuerunt.[n] vt neq; seruus castitatis vel clericatus votũ emittere potest, nec ordinari sine Domini consensu; nisique ab eo manumissus.[o] Neque filius familias vouere quippiam potest sine assensu patris quod præiudicium patri posset adferre.[p]

SCHOLIA.

a Nisi po

a Nisi postea sao r mētis effecti, ratum habuerint furiosi, quod in furore vouerint: cap. sicut tenor. 15. de Regularib. libr. 3. tit. 31. eo pertinet quod dicitur, in feruore passionis votum factum religionem ingrediendi, non obligare, in can. Gonsaldus, 17. quæst. 1. Quomodo vero probandus sit furor docetur, in c. 1. si verò, & ibi Geminia. de cleri. ægrota. in Sext. & in cap. filij, de Hæretic in Sext. atque de modo probandi per testes, vel alio modo furorem, vide Glossam, in l. cum si dotem, §. maritus, Solut. matrimo. P. & ibi Baldum Angel. & Iohannem ab Imola, & Bald in l. furiosum, Qui testam. facere poss.

b Explicatur, in cap. 1. de Regularib. in Sext. lib 3. tit. 14. quia sunt infra annos discretionis, cap. significatum, 1 cap. cum virum, 1x. cap. cum simus, 14 de Regularib. lib. 3. titu. 31. Anni discretionis qui ad votum emittēdū religionis, matrimonij sunt, in fœminis anni duodecim in masculi quatuordecim numerantur: can. 1. & 2. 2 . quæst. 1 dicto cap significatum, de Regulari. multo minus obligant vota in annis puerilibus facta, cap. 2. de Voto: ante enim prædictam ætatem, dicuntur carere iudicio vouentes, ca. infantis, tria, . quæst 7. l. cum prætor, § nos autem, de Indic. P Ex constitutionibus Galliæ habitis super Comitia Blesensium, artic. 28. professio religiosorum, & monialium prohibetur ante 16. annum completum, & ante annum approbationis transactum, atque si quando reipsa ante prædictum tempus fuerit facta professio: declarantur contractus, obligationes, & dispositiones ob eas professiones factæ, nullæ: vtque nihilominus post professionem personæ ita professæ, possint disponere de bonis suis liberè, in quoscunque libuerit, monasterio excepto, cui nihil possunt relinquere: neque directè neq; per indirectū. Addere licet, quod Gregorius, ait, in regesto, lib Epistolarum, episto. 48. ad Anthemium, & refert Gratianus, in can. quia autem, 20 quæst. 1. & scribitur, in cap. quia in insulis, de Regula. quod in insulis, in quibus dura est congregatio monachorum, non sunt recipiendi vouentes, & profitentes, ante decimum octauum annum.

c c. 1. 2. 3. . 5. 6. & sequentib. de Conuersio. coniugatorum lib. 3. titu. 32. ca. Agathosa, 27 q. 2. can. quod Deo, 3 . quæstione quinta

d Proximè iuribus citatis in littera, præcedente. ca. si vir & vxor, 2 q. x ex Synodo Eugenij Papæ, 2. in Synodo Roma. cap. 36. in cap. 1. de Conuersio coniug t. super enim authoritate Episcopi debet fieri separatio, etiam quo ad thorum, maximè si perpetua sit: ca. multorum, 15. quæst. 6. Glossa tamen in dicto, c. si vir, notat quod teneat cōuersio cōiugatorum, vel votum religionis eorumdem incōsulto Episcopo facta, vt generaliter interpretatur consuetudo: vel in eo casu inquit, permissio habenda si velint construere monasterium, in quod se conuertant, quod sine licentia Episcopi fieri non potest: can. nemo, de Consecratione, distinctione 1.

f Verba hæc transcripta, ex cap. verum, 2. cui iunge, cap. ex publico, 7. de Conuersio. coniuga. lib. 3. tit. 32. & de hac decisione vide Sotum, libr. 4. sententiarum distinct. 27. quæst. . artic. 4. Et de Turrecremata, ad ca. seriatim, 3 . dist. vide, c. commissum, de Sponsalib. Et in hoc casu dicunt vinculum illud matrimonij cui non accessit copula, per ingressum religionis dissolui: vt in . si verò constante matrimonio, de Episcop. & cleric. proferuntur huius rei exempla, ex ca. scripsit. . esse, x . quæstio. secunda.

g cap ex multa, 9. §. in tanta quoque, de Voto, libro tertio, titulo 34.

h c. 30. Numerorū, ca. manifestū, 11. & . noluit. 3 . q. 5.

i Nempe sine consensu capituli c. magnæ, 8. de Voto: cum simil. ibi notat, & argumentum à carnali matrimonio ad spiritale, quo coniungitur Ecclesiæ suæ Episcopus, receptum in ca. sicut, 7 q. . saltem non poterit Episcopus abire sine licentia Papæ, cap. inter corporalia, de Translation Episcop.

k ca. non oportet, 1 de consecr dist. 5. ca. præsentium, 7. quæst 1 cap. admonet, de Renunciation.

l ca. 2. Monacho, 20 q 4 etiam si, vt ait, ibi Glossa, Monachus fecisset votum priusquam ingrederetur monasterium, argu. ca. noluit, 13. q. 1. & intelligas inquit in voto abstinentiæ, per quod alij scandalizantur. Hugo autem dixit frangendum esse, itaque dotum, si Abbas voluerit, & ad scandalum aliorum Monachorum pertineat, non etiam si de rebus Monacho licitis fiat. Sed neq; Monacho licet se transferre in aliud monasterium sine voluntate, aut permissione Abbatis, ca ; Monachum, 20. q 4 ca. statuimus, 19. q. 3 ca qualiter, . n. . c Ioannes, 5. de Regular. Cum generaliter Monachi velle aote nolle proprium nō habeāt: c quorundam, c si, religiosus, de Electio. in Sext. Sed pendent à consensu prælati sui, cum quo dicuntur aliquid posse: probant tamē vt Monachus posit ad arctiorem regulam transire, petita licentia quāuis non obtenta, à suo prælato. c. licet, 8 de Regularib., sunt tamen quædam religiones in quibus, & priuilegium ne professi in arctiorem transeant.

m ca. secundo, duæ sunt inquit leges, 19. quæstin. 2.

n ca. 1. generalis etiā, 54. dist. l. 2. 6 1. de Polli. P li. 50. P. tit. 12. facit, l. colonos, 19. de Agricol. & censit. lib 11. C. tit. 47. Adscriptitij coloni vel præscriptione, si per triginta annos fuerint in solo, l. agricolarum, 18. & l. cū satis, 13. eo. ti. de Agricol & censi, aut ex duplici confessione de ea re bis facta, l cū scimus, 22. eod. tit. Originarij sunt ex adscriptitiis nati, l. diffinimus, 13. eo. tit. Et quamuis qui huiusmodi sunt cōditionis, verè liberi sint: tamen ex qualitate videntur parum differre à seruis, l. ne diutius, 21. & l fi. eo. ti. Glebæq; addicti, censentur pars terræ, à qua nec discedere posint: l quēadmodū, . & l colonos nunquam, 15. eo titu de Agricol & censit lib. 11. Cod.

o c. primo, & secundo, de Seruis ordinādis, li. . tit. 8.

p ca. 9. si quis præuentus, 9. tribus, . 2. q. 4. l 2. de Pollicita. in P. Moyses, in c. 30. Numerorum vers. 4. 5. 6. ait, patrem irritum facere posse votum filiæ puellæ, statim vbi resciuerit, alioqnin si expresè non reuocauerit, consensisse videri, nec reuocare posse. Concludunt tamen interpretes, votum fieri posse religionis à filio familias sine consensu patris, quia in spiritalibus potestas patria non consideratur, l. fin. de Iudic in Sex. Et facit c. 14. D. Lucæ, *Si quis venit ad me, & non odit, &c.* Adhibenda tamen est Sacrosanctorum conciliorum distinctio, vt si antè pubertatis annos filius, vel filia voluerit profiteri religionem, posit pater intercedere, & prohibere; post eam vero ætatem, non posit: ca. . 2. 3 . hac authoritate, 20. q. 2. c 2. de Regular. Et in concilio, 10. Toletano, c. 6. Triburensi, cap. 24. Idipsum, dicendum in tutoribus, & curatore, In ca. 2. puella, 10. q. 2. Rursū, & interpretes distingunt in filio maiore pubere, num obsequia, filiorum volentium profiteri religionem ita necessaria sint parentibus, vt illis carere non posint, aut sine ipsis nequeant viuere, vt tunc non posint ingredi religionem dimisso patre, propter honorem parentum à Deo iniunctum filiis: Exodi, c. 20. qui honor, & in subministratione temporalium consistit, Diui Matthæi, capit. 1. quo loci reprehendit Christus hypocritas Phariseos,

quod

quod auerterent filios ab auxilio paterno, prætextu religionis, atque in Concilio Gangrensi qui hoc factum in præiudicium parentum probant, anathemate damnantur, c.1 siqui sunt, 30. distin vide D. Thomam in 3. quod libetico, quæst 6.

CAP. V.

De forma vouendi, expressè & tacite in religionis professione.

Votum obligatorium & legitimũ, sponte,[a] & cum deliberatione seu promissione firmata, eoque animo vt obliget, fieri debet, [b] quare in voto religionis aut castitatis ætas legitima requiritur, [c] & probatio præcedens professionem, [d] item professio ipsa expressa vel tacita. [e] Expressa fit ab eo qui potest vouere, [f] & ei qui potest regulæ professæ incorporare, vel de licentia eius. [g] Vouendo se expresse profiteri certam regulam cuius monasterium legibus regitur, & cum susceptione habitus promittere seruaturum se paupertatem, castitatem, & obediẽtiam, [h] voto emisso, admisso, & acceptato, ab eo qui potest, vt ab abbate, [i] monachum enim non facit sumptio habitus, sed emissio voti, professio & acceptatio. [k] Tacita professio facta etiam infra probationis annum, per susceptionem habitus qui profitentibus tantum datur, non illi quidem religioni cuius habitus est susceptus specialiter, sed generaliter religioni alicui, recipiẽtẽ obligat, si ætatis aptæ, sciens ac voluntarius, [l] ac triduo perseueret. [m] Sic si post lapsum anni probationis, quis gerat habitum distinctum à nouitiorum habitu qui professis dari solet, sciens, nec vllo metu coactus, tacitè cẽsetur professus. [n] Idipsum si post annum probationis gerat, non coactus habitum non distinctum inter nouitios & professos, [o] aut se immisceat actibus qui non solent fieri nisi per professos & professas. [p] Solemnizatur & professio castitatis & voti Ecclesiastici, per susceptionem ipsam sacrorũ ordinum, quibus annexę professiones, [q] votorum solemnium, formula communis vt Deo, fiat, & in Ecclesia publicè. [r]

SCHOLIA.

a Vt in can. 16 viduas, 27 quæst. 1 quocirca tunc dum fit, vacua mens esse debet à perturbationibus quæ non habent animum spontaneum, can. Gonsaldus, 17. quæst 2.

b ca. 8. viduas, 27 q 1 nã sola dispositio quod quis velit aliquid vouere deliberationẽ quidem habet, sed non obligationem, vt omnino ideo non liceat ab voto recedere sine peccato mortali, in can. qui bona. 17 q. 1. idipsum de perseuerante illo proposito simplicis deliberationis dicitur, cuius transgressio habet peccatum veniale non mortale c. literaturã, de Voto, nisi sequatur promissio aĩo obligãdi facta, quę firmet & veluti ad effectũ perducat, propositũ dict. ca. qui bona, 7 q. & c. consulti, de regularib. Panor ad dicto. cap. literaturam, facit l obligationum substantia, de actio. & obliga. Pandect.

c c. significatum, 11 c. cum virum, 12. & c cum simus, 14. c. 1. de regul & trans. ad relig.

d Ex regula S. Benedicti & S. Gregorij Papæ, ante professionẽ religionis, annus vnus præcedens exigitur in clericis probationis d. ca. Gonsaldus 17 q 2 alicubi biennium, in laicis, qui se offerũt: vt pendente hoc spatio temporis vita moresq; solicitè obseruentur, aut comprobentur Et ne quis eorũ sit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat quod elegit. ca 6 monasteriis. 9. q. 1. in incognitis etiam qui religionem ingredi desiderant, requiritur triennium ex Decretis Bonifacij, in ca fin 9 q. 2 quod & habetur in capitularibus Caroli Magni, libr. 5 c. 227. & in Nouell 5. c 2 apud Iulianum Antecessorem Nouella constitutione 123. c. 52. explicatur in c. ad Apostolicam, 16. de regularib. Probationis tẽpus constitutum non solum in fauorem conuersi, sed etiam in fauorẽ monasterij, vt & ille experiatur num monasterij & regulæ onera ferre possit, & monasterium videat, num mores illius conuenientes sint regulæ. Si tamen inquit, ante tempus regulariter probationi præfinitum, is. qui conuerti desiderat, habitum recipiat & professionẽ emittat, abbate per se vel per alium professionem recipiente, & eo habitum recipiente, vterq; & conuersus professus & monasterium videtur tempori in sui fauorem introducto, renunciare, quare sequitur obligatio ad regularem obseruantiam post professionem ita emissam, & receptam, quia multa fieri prohibentur, quæ facta tamen tenent. l. patre furioso, de his qui sunt sui vel alien. iur. 1. capit. 1. & 2 de matrimonio contra interdictum Eccles contracto. c. cum iamdudum de Præben.

e c. 3. de regularib. lib. 3. Sexti. tit. 4.

f lex semper de idoneis intelligi debet. l. vt gradatim, de minorib. & honorib.

g Innocent. & Pan. in c. porrectum, de regularib Aliquando tamen receptio professionis ad abbatẽ solum vel abbatissam pertinet, ex priuilegio. Aliquãdo ad eosdem cum consensu existentium in monasterio, vel capituli, iuxta c. fi. de regularib in Sex. c. consuluit, qui clerici. vel vouentes, datur & in emissione Voti, vestitus professorũ, vt velamen professorum Monialibus, vel per episcopũ, vel per alium ministrum idoneũ, vt in ca. 1. 27. q 1. ca. vidua 20 q. 1.

h c. cum ad monasterium, de Stat. Monachor.

i c. porrectum, 4. de regular.

k d. c. porrectum & c. ex parte, de regul c. consuluit, & c. insinuante, qui cleri. vel vouentes, atq; expressè vt oportet emissa professio, etiam si expresse non fuerit mutatus habitus secularis, obligat c. constitutionem, de regul. in Sex. neque etiam simulatio voti, si causa sit honesta & professio fiat, excusat profitentem quominus dicatur verè professus: contra, si causa sit inhonesta. ca. 6 quod interrogasti, 27. dist. ca 2 vidua à proposito, 27 q 1 c. vidua, 4. de Reg.

l c. constitutionem, de reg in Sex dict. c. vidua, 4 eo. tit. apud Gregorium: contra, si per vim aut metum fiat professio. in c. perlatum, de his quæ vi metusue caus. fiunt.

m dicto c. constitutionem, 3. in fine, de Regul in Sexto c. ad nostram, 8, eo. tit apud Gregor

n c. 1. § qui vero, & 2. fi de Reg. in Sex. vide & dict. c. ad nostram,

o c. ex parte tua, 22 de Regul c. consuluit, qui cleric vel vouẽtes, ca. vidua, 27 dist ca. vidua quidem, 34. 27 q 1 ca. quem progenitores, 20. q 1.

p cap. vidua, quarto, de Regularib. can quod interrogasti, 17 distinctio. dicto can quem progenitores, 20. quæst. 1.

q ca. Diaconi, 28 distinctio.

r vt in cap. vxoratus, de conuersio coniugator lib. 3

S

tit. :1 can 1.27.q.1. idem si fiat in alio loco professionibus faciendis destinato, vt in ca.35. viduitatis, 27 q 1. apud Romanos Ethnicos Solemnia vota à magistratibus & populo, præeunte pótifice maximo nuncupabantur, & suscipiebátur. vt liquet ex Liuio lib. 10. 40. & 42. innuit Valerius Maximus lib. 8. cap. 11 in Metello. Et non tantum in solemnibus votis aliquem præisse annotatum est de scripto recitato voto concepto, sed etiam vltra vota nuncupantibus adhibiti & appositi fuerunt custodes & obseruatores, qui attenderent, ne qui præfabatur verba, in aliquo erraret, vt & scribit Plinius libr. 38. cap 2. Erat & idem vouentium qui & precantium habitus, votaque sublatis in cœlum manibus & concipiebantur & suscipiebantur, vt est apud Liuium lib. 10 & lib. 30. Sic legimus apud Plutarchum in Mario, Marium & Catullum vouentes, περὶ τῷ ἔργῳ ἀνατείνειν τὰς χεῖρας.

CAP. VI.

Pro quibus vota facta.

VOta pro hisdem rebus fiunt pro quibus Dei auxilium imploratur, pro corporis animæque salute. [a] Ob pietatem, auxiliumque Christianorum, vt peregrinationes ad sanctum Christi sepulchrum, [b] vel ad limina sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, & pro aliis quæ à Deo cupimus dari, [c] & alibi.

SCHOLIA.

a c porrectum, 13. & c. sicut nobis, 17 de regularib. c. 3. de voto Apud Ethnicos etiam sæpe pro ægrotorum salute suscipiebantur, vt apud Suetoniũ Tranquillum in Claudio, c. 45. & Romani equites vouerunt & pro valetudine Augustæ equestri fortunæ, apud Cornelium Tacitum lib. 3. tale votum apud Liuium, lib 9. atque apud alios licet videre vota publica & priuata pro salute alicuius vnde Propertius lib. 2. Elegia 7

Hac mihi vota tuam propter suscepta salutem, &c.

b vt cap 1 de Voto.

c vt in cano. 3 siquis Romipetas, 24. q. 3. vouit Iacob pro prospero itinere Genes. 28. vers. 20 quod & huoc morem etiam habuisse ob numinis venerationem oon est valde difficile cognoscere, vt apud Suetonium Tranquillum in Caligula, c. 14. ibi, *cum deinde paucos post dies in proximas Campania traiecisset, vota pro reditu suscepta sunt*. Et apud Plautum in Amphitrion actu 3. scena 2.

Iube verò vasa pura adornari mihi
Vt quæ apud legionem vota voui, si domum
Redissem saluus, ea ego absoluam omnia

Et apud Ouidium lib. 2. amorum Elegia 11.

—— *Pro reditu victima vota cadet*

fiebant & vota à Senatu à priuatisque, ob metum belli imminentis, vt apud Ouidium 6. fastorum Ibi *mens quoque numen habet*. &c. pro que aliis quæ ne tædio sim omitto, cum iam multa hac de re collegerit Barnabas Brissonius, lib. 1. de Formulis & solemnibus populi Romani verbis, & ibi de voti conceptione, & formulis antiquis vouendi.

CAP. VII.

Effectus voti emissi.

LIberum est vnicuique ante votũ non vouere, at voto emisso non licet sine dispendio salutis resilire, [a] imo & ad solutionem voti quis compelli potest, [b] nisi aut sit impossibilis eius solutio, [c] vel conditio deficiat apposita, [d] vel malum turpe votum sit, quod & dissoluendum est, etiam imposita pœnitentia. [e] Vel si impediatur à superiore vt à patre, Domino, cõiuge vel ab aliis habentibus ius retractandi: vel si inutilis vouens reddatur ad votam rem implendam. [f] Quibus casibus non sunt voti transgressores qui non implent: quemadmodum nec is qui authoritate sedis Apostolicæ distulit adimplere. [g] Nam & is potest in voto dispensare, & commutationem facere, cõsideratis causis & qualitatibus personarum, [h] quidque liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum vtilitatem, [i] vt neque voti fracti reus est, qui temporale deuotum obsequium in perpetuam noscitur religionis obseruantiam commutare: quiue votum potest per alium implere & implet. [k]

SCHOLIA.

a c. licet, 6. & c. Magnæ, de voto ca 1. 2. 3. 4. & 5 17. q. 1. *Vota vouete & reddite* Psal. 70. dict. c. magnæ, . & quidem de vot ca quod Deo, 3 . q . melius *est enim non vouere, quã votũ non implere*, ca. scimus, 12. q. 1. Et votum velle retractare damnabile est, can. vouentibus & sequenti, . dist. vt neque liceat causa conuertendi aliqoem ad fidem infringere votum castitatis, can. non solum, 32 q. 2. Antiqui eos qui vota fecerant reos voti, eorumq; compotes factos, quoad promissa soluissent damnatos voti appellabant, vt ait Macrob lib. 3. Saturnalio. cap. 3. Solutio voti præsupponit debitum ex obligatione, vt idem Macrob. ait lib. 3. c. . Saturnatio. & l. 2 de pollicitatio, lib. 50. P tit. 12. vbi & ex voto eripi obligatiooem personalem, non autem rem votam ideo obligatum esse dicitur.

b c. ex parte, 7. de censib. lib. 3. tit 39.

c vide D Thomam 2. 2. q. 88. artic. 2. semper enim in omni promissione intelligitur si Deus voluerit, & si potero implere, ca beatus, 22. q. 2. e. quemadmodum, de iureiuran facit & regula iuris impossibiliom, & si per vouentium non stet quominus impleatur, sed per alium.

d ca. non solum, 12. q 8. idem si causa voti cesset, cap. magnæ deuotionis, § si de voto.

e Tolerabilius est stultæ promissionis vota reiicere, quam per inutilium promissorum custodiã, exhorrendam criminum implere mensuram ca. 1 & fi. 22, q. 4. ex cõcilio Toletano, 8 c. 2. & ca peierabilis, 15. eadem 22. q. 4. in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta Decretũ, quod incaute vouisti ne facias, impia enim est solutio quæ scelere adimpletur, ca in malis, 5 22. q. 4. nec propterea fides violari dicetur, si ideo non seruatur, vt ad bonum redeatur ca. mulier, 2 . & ca. non est obseruandum, 13 & can. si ad peccatum, 22. q. 4.

f c. quod super, 8. & c ex multa, §. ij. & fi de Voto.

g c non est Voti 5. de Voto. vide D. Thomam. 2. 2. q. 88. ar . 2. c. 1. & ij. de Voto. Cõmutatio tñ voti proficiscẽdi pro subsidio Christianorũ in terrã sanctã, ab alio quã a Sũmo Pontifice cõmutari nõ potest: c. ex multa de Voto, addunt alij Votum visitandi limina

sanctorum Apostolorum Petri & Pauli sancti Iacobi, ingrediendi religionem, quorum dispensationem pertinere ad summum pontificem tradit Angelus Clauasius in summa in verbo volunt. num. 6. explicat tamen ita demum peregrinationis Hierosolomitanæ votum intelligi dispensandum à Summo pontifice, si pro subsidio Christianorum quis vouisset, contra si pro deuotione tantum, quo casu posse cum vouēte à suo pontifice seu episcopo dispensari, vel comutationem voti fieri, iuxta sententiam Panormit. ad dict. c. ex multa, & citatur pro eo illud, c. & c. quod super his, eo. tit. ipse tamen Angelus ait ex consuetudine, etiam ex illo casu adiri summum pontificem, si tamen episcopus dispensaret sic credere valere dispensationem, iuxta sententiam Panormitani.

h dict. c. magnæ, 7. & quidem tria, de voto ca. aliod, 11. q. ca denique in fine, 4. distinct.

i c. scripturæ, 4. de voto. interpretatur & hoc D. Thomas, 22. q. 88. art. 12 ad primum argument. & lib. 4. sententia dist. 39. q. art 4 in corpore articuli nec peccat, qui in melius aut maius votum commutat, vel in æquè Deo gratum, c. peruenit in 2. de iure iuran glossa est videnda ad c. cum ad monasterium, 6. de Statu monach lib. 4. tit. 35.

k vt in c. licet, 6 de voto, vbi glossa ad verbum commiserit, ait, quod aliquis potest pro alio ieiunare, & votum pro alio adimplere, quia in illo c. licet, mortuus soluit votum suum per superstitem hæredem cui iniunxit implementum: facit & ca. animæ defunctorum, 13. q. 2. facit can. si aliquis fuerit 36. q. 6. porro defunctorum vota quando hæredes teneantur adimplere, videndum apud Hostiensem in summa de voto, §. & vtrum.

DE TRANSACTIONIBVS. a TIT. III.

a Extat tit. de Transactionibus lib. 1. Decretalium tit. 36. lib. 2. P. tit. 15. lib. 2. C tit 4.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Et finitio transactionis.

Affinis pactis transactio est, a verū potius ad pactū dissoluens quam contrahens obligationem, referenda erit, b quia ratione & aliis, à pactis distinguitur.

Transactio quippe est, conuentio, c de re dubia, & lite incerta, d non gratuito facta. e

SCHOLIA.

a Dicitur & pactum transactionis in l. si de certa, 9. de transactio. C. agitur de transactionibus, libro 5. Decretalium, tit. 36 lib 2. P. tit. 1. lib. 2. C. tit. 4. & lib. 11 Eclogæ Basilicorum, περὶ διαλύσεων. Et apud Constantinum Harmenopolum lib 1. Perioches tit. 10 apud Nos, lib 28. Syntagma iur. vniuer. c. 1. & 2. vbi plenè videbis plura quæ iuri Pontificio non potuerunt coniungi.

b Nam Baldus ad rubricam de transactio. C. nu 10. & 11. & alij quidam existimant potius transactionem ad distractum quàm ad contractum pertinere, vnde διαλύειν est trāsigere, & cōtrouersiam dirimere & dissoluere, sic Cicero pro Roscio, qui pro socio transigit satisdat, nihil neminem postea eorum petiturum & generaliter ita transigere est, finem alicui negotio imponere vel componere negotium. l. vt sunt iudicio, 130 de Verb signifi. & iure pontificio sæpè transactio dicitur compositio, vt in cap. 2 & fin. de transactio.

c c. ex multiplici, 1. de Decimis. lib. 3. tit. 10. l. cum mota, 6. C. de transactio. l. 11. 6. conuentionis, de Pact. P. quia hinc inde præstita fides firmatur, c. constitutus, 4. de transact. fit consensu transactio l. interpositas, 13. C. de transact. & ex libero arbitrio l. si quis maior. 41 eo tit.

d l. de transact. P. causæ dubiæ & lites deciduntur transactione l. causas vel lites, 16. de transact. C. & aliæ controuersiæ, 14. eo. P. siue iam mota controuersia vel lis sit, siue timeatur ne moueatur, l. 2. & fi. C. eo. tit.

e l. transactio, nullo dato, 38. C. de transact. aliquid enim semper in transactione vel datur vel retinetur, vel permittitur, c super eo. 7. C. eo. tit.

CAPVT II.

Distinctio transactionum.

Cæterū iure pontificio inuenimus quodammodo duplicem speciem trāsactionis, vnam quæ aliquo dato vel retento fit: aliam quæ amicabilis dicitur compositio, nullo dato aut retento, sed gratis facta. a Diuisa aliquando, b transactio facilioris intelligentiæ gratia, in generalem & specialem, ratione generalis vel specialis controuersiæ, super qua interuenit transactio. Generalis ita est, quæ sopit cōtrouersiam iuris vniuersi, vt si sit de hæreditate, quæ ad omnes partes & causas eius iuris diffunditur. c Specialis est, quę de aliqua certa re, controuersia, seu lite fit, & ideo nunquam ad alia quàm ad expressa porrigitur. d Erit & quædam realis, quæ transit ad successores rei super qua transactum est: alia personalis, quæ cum transigente viuit & extinguitur. e

SCHOLIA.

a c. super eo, 7 de Transact ita aliud transigere de beneficio, aliud de eo amiee vel amicabiliter componere. vide Pan ad dictum cap super eo. & in cap. si quando, de Officio delegat. & in c. 1 de Collusio. delegen.

b. vide quæ diximus lib. 28. Syntag. c. 2. num 4 & 5.

c vt in c. de Transactio. in c. inter monasterium, & c. sequen. de Senten. & re iudica. l. sub prætextu, in vtraque, de Transact. C cum simil.

d lege cum Geminiano, l. 2. & penul. C. de Transact.

e vt sunt exempla in c. de cætero, 5. & c. veniens, 8. de Transactio.

CAPVT III.

De quibus fiant vel non fiant transactiones.

Res dubia vel controuersia, lite radicata, a in transactionem deducitur, vt in finitione dictum, nisi ius aduersetur. b Aduersatur autem in pluribus, in quibus prohibet transactionem: veluti, si monachi cum,

laicis transigant & ius præsentandi dent, recepta maiore quam habuerint portione, [c] si super beneficio contentioso vel re sacra litigiosa fit, [d] gratis tamen amicabilis facta compositio de his, sacris canonibus, non est inimica, [e] si suo benè placito summi pontificis qui eam probet, fiat. [f] Non recipit etiam matrimonium, quia indissolubile, transactionem, [g] neq; spiritalis subiectio, [h] super decimis possidendis transactio vtique poterit fieri inter Ecclesias & personas Ecclesiasticas, cum assensu episcopi aut archiepiscopi, eritque rata in perpetuum ratione interpositæ authoritatis, [i] si vero sine authoritate fiat superioris, erit temporalis, nec durabit vltra vitam transigētis. [k] Quod si fiat cum laico, de subtractis & recentis decimis, valebit etiam, [l] sed non de percipiēdis, [m] nisi amicabilis compositio cum laicis facta de decimis minori quantitate, vel certo modo soluendis, fuerit à sede Apostolica confirmata. [n] Gratia etiam inter accusantem & accusatū non improbatur, sed ex premio seu transactione concordia redempta, [o] reprobatur. Prohibetur & iure ciuili de aliis transactio, [p] quæ nunc ad ius pontificium non transferam, cum leges sufficiant.

SCHOLIA.

a nam litis omnis dubius euentus, l. quod debetur, de peculio. P. vt cōtra, lis decisa sine dubio, & pro veritate habetur. l. ingenuum, de Statu hominum, l. res iudicata, de reg. iu. P. finisque imponitur liti per rem iudicatam, l. 1. de re iudic. [illegible] ideo post rem iudicatam non valet transactio facta per eum qui ignorat iudicatum, & si quid detur eo nomine, repellitur, in c. exposuit, de arbitris, l. eum posteaquam, C. de pact. l. eleganter, 2. §. si post rem iudicatam, de condictio. indebi. P. Si tamen à sententia appellatum fuerit, pendente appellatione transigi, vt de dubio poterit. l. etsi post rem iudicatam, & l. post rem iudicatam, de transact. P. l. si causa cognita, C. eo tit. ratio potest sumi, ex l. 1 de appellatio. P

b can. generalis, in fine, 54. distinct.

c c. præterea quando, 9. de transact. facit c. cum clerici. 6 de Pactis.

d c. constitutus, 4 & c. super eo, 7. de transact. c. 3. de collusio. detegen. lib. 5. tit 22. quia simonia est, vt tēporale detur pro spiritali, ideo prohibetur hæc conuentio c. fin de rerum permuta & ca. 1 quam p. 1. q. 2. quamuis spiritale cum spiritali commutari possit c. ad quæstiones, de rerum permutat. distinguendum tamen censet glos. ad dictum c. super eo, ad verba, *super re sacra*, an agatur de re spiritali quę petatur tanquam beneficium, an tanquam proprietas. Nam si agatur tanquam de beneficio, puta vt quis recipiatur ad illud beneficium, tunc de eo beneficio in iudicium ita deducto, non potest fieri transactio, adde textū in c. cum pridem, 4. de pact. quia non ex transactione, sed ex canonica institutione titulus habendus est beneficij. c. 1. de reg. iur. in Sex. ca. nullus omnino, 16. q. 7. c. admonet, de renunciatio c. ex frequentibus, de institutio. Si vero res sacra vel spiritalis in iudicium deducatur tanquam proprietas, veluti quia vna Ecclesia aliam sibi esse subiectam dicat, alia negat, poterit tunc transigi: quia & de his permutatio fieri potest, dicto cap. ad quæstiones, & ita de decimis inter duas Ecclesias transigi potest c. 2. de transactio.

e dicto c. super eo, & c. cum inter 6 de Election. in lib. 1. tit. 6. dicto cap. cum iudex, de Electio. cap. nisi essent, de Præben. cap. final. de transactio. vbi ratio. & ex ca. quos Deus, 33. quæst. 2 alioquin si trāsactio non pertineret ad dissolutionem matrimonij, sed ad alia capitula, posset sustineri, vt notatur in dicto cap. final.

f c. p. præterea quarto eo de transact. posset tamen remissio fieri gratis, remanente superioritate, de temporalibus singulis annis, in recognitionem eius debitis, vt liquet ex c. constitutus, 6. de religios. domib. libr. 3 titul 35 & ex cap. cum venerabili, de censib.

g c. statuimus, 2 de transactio.

h c. veniens, c. de cætero, de transact.

i cap. cum Apostolica, de his quæ fiunt à prælatis sine consen. capitul.

k can. decimas quas, 16 quæst. 7.

l c. penul. de confirma. vtili vel inutili libr. secundo, titul. 30.

m cap. [illegible] de collusio. detegen. lib. 5 tit 22. Iure ciuili & canonico transactiones de causis ciuilibus permittuntur, nisi nominatim prohibeatur. At in criminalibus iura ciuilia prohibent transigere in actione famosa, sine iudicis authoritate. l. furti, § pactus, de His qui notant infam. Pand. in crimine quoque capitali, quod irrogat pœnam sanguinis licet transigere iure ciuili, excepto crimine adulterij: in aliis vero criminibus qu[illegible] non irrogant pœnam sanguinis non licet citra falsi accusationem, l. transigere, 18. de transact. C. licitum enim vnicuique sanguinem suum quoquomodo redimere l. 1 de his qui mortem sibi consciuerunt. in priuatis autem criminibus licitum est transigere. At iure pontificio cum non irroget Ecclesia ex vllo crimine sententiam sanguinis canon. hi à quibus, 23. quæstio 8 de nullo crimine licebit transigere. Item etiam quod iure pontificio nullum crimen habeatur priuatum, sed publicum, vt colligitur ex cano. infames, 6. quæst. 1. forsan tamen transactio permittetur & concordia cum reo, authoritate iudicis, vt in can. si priuatus, [illegible] quęstio 2. cano ex quæ in parte decisa, de Offic. archidia. vide hac de re fusius gloss. in canon. si quem pœnituerit, 8 §. in omnibus ad verba *in omnibus*, 2. quæstio tertia, gloss. ad cap primum, ad verbum *gratiam*, de Collusione detegend. Super remissione iniuriæ permitti transactionem sub authoritate iudicis, notat gloss in cano. si illic, vicesimanona, ad verbum *transactum*, per illum textum 23. quæstio 4.

n vt prohibita transactio de alimentis testamento, codicillis, aut mortis causa donatione relictis, in futurum præstandis, sine prætoris vel iudicis authoritate & causæ cognitione: non de præteritis & iam debitis. in l. cum hi, 8 de Transact. Pand. l. de alimentis, 8. eo. tit. C.

CAPVT IIII.

Qui transigere possint.

TRansigere pro se & alieno nomine poterūt, qui pro se & aliis pacisci possunt, [a] sanus mēte, licet æger sit corpore. [b] Ma-

ior vigintiquinque annis,[c] tutor curator,[d] procurator, si speciale mandatum habeat, non aliter,[e] nisi forsan transactionem procuratoris cum generali administratione constituti, Dominus ratam habuerit.[f] Et in summa, qui potest donare & remittere, transigere poterit, non aliter.[g] Cum de rebus alienis vel in præiudicium alterius, transactio facta, non valeat,[h] nec valebit transactio inter Dominum & seruum de alio quam de libertatis statu, facta.[i]

SCHOLIA.

a vide quæ dixi lib,28.Syntag.c.1.num,14.
b l.sanum mente,27 de transact.
c l.siquis maior,41.l si maior,22 & l.16 de trãs.C.
d l.1.4.& 5.de transact,C.l qui cum tutoribus,9.eo.P.
e l.qui ad agendum,4 de procura lib. ,Sexti.cap. 9. c.per tuas 9.de arbitris lib 1.tit. 43,l. transactionis placitum, 7 C.de Transact. l procurator cui generaliter 55. & l.mandato, 60.de procurator. lib.3.P. l.nulli procuratorum,de Transact.
f c.vt contingit interdum 1.de Transact vide c cum dilectus,de religios domib
g quia in transactione fit datio, vel donatio, vel cessio, atque ita donatio transactio dicitur, in l. cum donationis 34. C. de transact. quare nec monachi, qui nihil habent transigunt proprio nomine, cano. non dicatis, 12 q.1.neque quibus non est concessa bonorum suorum alienatio vel administratio, quales prodigus, furiosus, pupillus, &c
h l.1.& l.transactione matris, 16. de transact C. l. de re,10.& l.1.eo.tit Pan l 2.C.res inter alios act. &c. lib.7.tit.60.
i l.interpositus 13.de transact C quia inter seruum & Dominum iudicium consistere non potest l fin. C.an seruus pro suo facto teneatur lib.4.C.tit. 4. l.4 de Iudic.in P.
k l. fin. C. de transactio. l si seruum, 6 siquis dederit de acquiren. hæret. P. l. cum adfirmes, 8.de libera caus.lib.7.C.16.

CAP. V.

De forma transigendi.

TRansactiones vt valeant, non debent esse iuri contrariæ,[a] oportetq; eas fieri cum authoritate & consensu quorum interest,[b] possunt fieri apud acta iudicis, siue sine actis scriptura interueniente, vel siue ea,[c] dummodo sine metu, & cum spontanea voluntate perficiantur.[d] Interdum tamen ea firmatur Aquilianæ & acceptilationis, vel scripturæ accessione,[e] vt & iuramento.[f]

SCHOLIA.

a c. de cætero, de transact. c. sacrosancta, de Electio. c. siquando, de offic delega.
b c. statuimus,2.& c. de cætero, §.fin.& c. super eo, de Transactió.
c l. siue apud acta, 28. & l.cum te transegisse, C. de transact.l.pactum q. bona fide,11.de Pact.lib.2.tit.3.
d Nam ratæ non sunt vt vel metu factæ transactiones, l. interpositus, 1 . de trans vbi & explicatur, talem metum probari oportere qui salutis periculum vel corporis cruciatum contineat, iuxta l.1.& sequétis, quod metus caus.P.l.vani.timoris, de reg.iur.P.
e l. vbi pactú,40.& l.3.C.de trás. l.5 & l 15.eo.ti.P.
f l siquis maior,41. de Transactio

CAP. VI.

Vis & effectus transactionis.

TRansactio perfecta, legitimè, irreuocabilis est, repugnãte altera parte trãsigentium & his quorum interest seruari.[a] Idq;, vt sit litium finis,[b] quare nec sub prætextu instrumẽtorum de nouo postea repertorum, ad litem sopitam pertinentium, reuocatur,[c] quia instrumenta & alia iura partium contraria, secuta transactione tolluntur.[d]

SCHOLIA.

a contingit de transactionib l.postquam liti 4.C de transact l.cum te transegisse,de transact.C.nec minorem, authoritatem hæbet transactio quã res iudicata. Idq & conueniens est humanæ fidei, vt placita seruentur.l non minoré,20.C de trãsact l 1.de pact. P. quare neque lites aut causas legitimis trãsactionibus finitas, Imperiali etiam rescripto resuscitare permissum est l.causas,10 de trãsact Proinde siquis à transactione perfecta voluerit resilire altero inuito, contra eũ, repugnanti duplici modo consultum est: nam habet vel exceptionem, vel datorũ repetitionem, si ita sit stipulatus, rata manente transactione: aut si ita stipulatus non sit, habet solã exceptionem, l cũ proponas,17 de transact C Quod si velit indulgere aduersario restitutionem, refundit aduersarius pecuniã ab eo receptã, l si diuersa pars 14 C. de trans pœnaq; apposita peti poterit ab eo. qui voluerit seruare transactionem, si pœna apposita sit transactionem seruanti, quod & tutius fit, in l. vbi pactum,40 C de Transact.
b l. fratris, C de trans. properandum auté est, vt quãto celerius fieri poterit sopiãtur lites & cõtrouersiæ, c constitutus, de procura c finẽ litibus,& c fin.de dolo & contuma c 2 de re Iudic.l properandú,C. de Iudic vide & alias rationes transactionis recéptæ, apud nos,lib 8 Syntag cap 3.
c c inter monasterium,& c.suborta,de Sent.& re Iudica. lib 2.tit.27.l sub prætextu,19.de Trans. vbi ponitur exceptio, nisi quis per se vel per alios substractis instrumentis quibus veritas, argui poterat, Decisionem litis extersisse probetur, nam si actio tunc superest, replicationis auxilio, doli mali exceptio pacti submouebitur,& si iam actio litis fuisset perempta in transactione per acceptilationem vel stipulationem, actio de dolo intra tempus, constitutum poterit, exerceri, constitutum vero tempus biennium est, l. optimum, C.de dolo. Iungenda & est alia l.sub prætextu,19.de transactio.C.
d cap.1 de transactio.

DE MVTVO.[a] TITVLVS IIII.

a Conuenire potest titulus si certum petatur in C lib. 4.tit.2. de rebus creditis & si certum petatur & certi condictionem lib 12 P tit 1.Iustiniani Nouel.33 de his qui mutuum dant agricolis,32.& 34.

CAPVT I.

1 Continuatio ad superiora, & dispositio dicendorum cum distinctione contractuum. 2 Re qui contractus celebrantur.

POstulat ordo, vt à simplicibus vel puris pactis, ad cõuentiones quæ certam & definitam compositamq; substantiam habere videntur, trãseamus. Illæ

porro vel assumunt proprium aliquod nomen extra commune conuentionis, vel remanent intra fines cuiusdam alterius communis nominis: vnde quidam contractus nominati, quidam innominati dicuntur. [a] Nominati tractationis primum ordinem accipient, qui vel re, vel verbis, vel literis, vel consensu dicuntur contrahi. [b] Alij postea sequentur.

2 Re contrahitur mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus. [c] De quibus pauca vt conueniunt iuri pontificio dicemus, & prius de mutuo. [d]

SCHOLIA.

a totum hoc explicat Iurisgentium, vsque ad §. si ob maleficium, de pact. P.
b §. fin. de oblig. apud Iustinianum, l. . de actio. P.
c toto tit. quib mod re contrahit. oblig. lib 4. institutio. tit 15. & l 1. de actio .
d tractatur de mutuo, in titulo, de rebus creditis, lib. 12. P. tit. 1 & tit. si certum petatur, lib 4. C. tit. 2. & apud nos, lib. 21. Syntagm. c. 2. & 3.

CAPVT II.

Mutuum quid hic.

Mvtuum est traditio rei, ea lege facta, vt alia res pro ea in eadem tamen specie, vel vt iurisconsulti loquuntur, in eodem genere, reddatur. [a] Ideo & mutuum dictum quod id quod tibi datur, de meo tuum fiat, [b] recepturus tamen à te postea rem eiusdem qualitatis, bonitatis, & speciei. [c]

SCHOLIA.

a colligitur ex l 2. de reb. credit. P. in eodem genere, dicunt iurisconsulti, pro in eadem specie. speciem dicentes indiuiduum, & genus speciem. Non autem redditur necessario idem in indiuiduo datum, quanquam possit si expedat debitori, idipsum reddi, quod tamen deterius non sit factum, si autem res data in eodem excontiuertione indiuiduo, reddenda esset, commodatum diceremus, neque haberemus rationem num eiusdem bonitatis esset res reddita, dummodo cōmodatarius argui de dolo & culpa nequeat, dicta l. 2. de reb. com. vel precarium vel depositum, vel pignus, vel locatio. Et si aliud etiam diuersi generis seu speciei dari possit, esset alia species contractus à mutuo, nempe vel permutatio vel emptio. Si vero ita daretur in mutuo res, vt nihil pro ea redderetur esset donatio.
b l 2 §. appellata, de reb. credit. P.
c l. cum quid, 3. eo. tit. de reb. credit.

CAPVT III.

Quotuplex mutuum.

Mvtuum aut sine vsuris fit, & propriè mutuum, aut cum vsuris, & impropriè ita dictum. [a] Item interdum mutuum ciuile tantum, interdum naturale tantum, interdum naturale & ciuile simul. Ciuile tantum est, quoties adhuc numeratio non interuenit, sed tantum eius est spes: [b] Naturale quando interuenit numeratio, & realis datio ciuili obligationi iungitur. [d]

SCHOLIA.

a de vtroque in cap. consuluit, 10. de vsur. Et Nonius Marcellus, *Mutuum a fonore, inquit, hoc distat, quod mutuum sine vsuris, fœnus cum vsuris sumitur. Sic apud Plautum in Asinaria, nam si mutuo non potero, certum est sumam fœnore vnde honestius mutuum est, quod sub amico affectu fiat, tamen vsus temporis necessarij fœnore sumere docuit*, hæc Marcelli.
b Ciuiliter tantum quis mihi obligabitur, quoties spe numerationis, quia mihi Chirographas tradit, & hoc est, quod dictum est in l. 2. §. verbis tantum credimus, de Rebus credi. P. *Verbis tantum credimus, quodā actu ad obligationē comparandam interposito, veluti stipulatione*, quò pertinent tituli de nō numerata pecunia lib. . tit. 5. C. Si pignoris conuentioné numeratio secuta non sit, lib 8. . tit. 33 Est & ciuile, si vulunt re, mea tu des pecuniam, vel filij familias vel seruus, nam actio inde acquiritur licet mei nummi nō fuerunt, l 2. §. in mutui datione, de reb credit. P l 2 C. per quas personas nobis obli. aquirit
c Et hoc maximè mutuum facit cum numeratione, & rei interuētu, vt ante mutuum non contrahatur. l qui pecuniam, de rebus credi. P. alioquin videtur contractus innominatus l naturalis, 3. de Præscript. verb. Pandect.
d l. veluti si chirographi promissionem, sequatur numeratio, l obligamur aut re, 52. de actionn. & oblig.

CAPVT IIII.

1 *Quæ mutuo dentur & affinibus mutuo.*
2 *Mutuum interpretatiuum & verum.*

Mvtuum fit earum rerum quæ pondere numero mensura-ue constant. [a] Affinis contractus mutuo, & quodammodo mutui species est indebiti receptio, soluto dinum indebito per errorem & ignorantiam soluentis qui accipit veluti ex mutuo ad restitutionem per conductionem indebiti obligatur. [b]

Ita & aliquando mutuum verum, aliquando interpretatiuum: Verum quoties reipsa, res consistentes in numero pondere & mensura a lege dantur, vt in eadem specie seu genere, quantitate, qualitate, & bonitate soluantur, vt diximus. Interpretatiuum, seu præsumptum est, quando sub velamine emptionis vel alterius contractus, mutuum tegitur, idque plerumque in fraudem legis prohibentis vsuras, vt eo prætextu ex mutuo percipiantur, tanquam ex alio contractu. [c]

SCHOLIA.

a veluti in vino oleo tritico pecunia numerata, ære, argento, auro, quas res, aut metiendo, aut numerando, aut appendendo, in hoc damus vt accipientium fiant. & quandoque non eædem res, sed aliæ eiusdem naturæ & qualitatis reddantur. §. mutui datio, Quibus modis re contrah obligatio. l 2. §. 1. si certum peta Pandect. l. 1. de actio Pandect fit & mutuum aliquando in re æstimata loco pecuniæ, l. 4. & 11. de rebus credit. P.
b §. is quoque, quib. mo. re contrah obligat. titul. de condictio. indebit. lib. 2. Pandect titulo sexto, l. 1. & 2. C eo. titul. lib. 4. titul 5. atque ita fieri æquitatis ratio suadet l. hæc condictio. 66 de condicto. indebit. Pandectis. si modo, quod solutum

fuerit.

fuerit, sit omnino indebitum naturaliter aut ciuiliter l frater à fratre, 38.& l. Iulianus, 59 de condict. indeb P & dúmodo qui soluit, ignorauerit se non debere, Nam si, cum sciret se non debere soluerit, non potest repetere solutum, l 1 de Condict indeb. P l. si per ignorantiam, 6 & l. indebitum 9 C. eod. tit. quia ita soluens donare videtur. l. campanus, de Operis libertor. P. & donati non est reuocatio concessa, l. velles nec ne, C. de Reuoca. donatio

c. c, ad nostram, de Emptio. & c. significante, c. illo, de pignorib.

CAPVT QVINTVM.

Qui mutuum dare possunt: & quibus detur.

IN mutui datione oportet dominum esse dantem, [a] ideo nec socius communem pecuniam inuitis socijs mutuat. [b] vt contrà, non contrahitur mutuum quod repeti posſit, cum filiofamilias, [c] aut cum alienã ti potestatem non habeat, debet enim mutuatæ rei in accipientem transferri dominium, vt etiam suo, non creditoris periculo pereat. [e]

SCHOLIA.

a l. 1 §. in mutui datione, de Rebus cred. P vtilitatis tamen causa aliquando receptum est, vt datum mutuum à non domino, quod ab initio ex ea causa non subsistit, aliquo casu postea validum efficiatur. vt si pecunia aliena mutuo data, consumpta fuerit ab accipiente: nam post consumptionem, nascitur tunc condictio. l. nam & si fur 3. & l. non omnis numeratio 9 § fina. de Reb. Cred. P. l. si quis pro eo, 56. §. si nummos alienos, de Fideiussorib lib. 46 P ti. j. vel si is cui aliena res mutuo data est, nan præscripserit, l. 5 § 2. de condictio indebit. P

b l. si socius, 16 de Reb credit. P. Pro parte tamen quam habet in re communi, mutuum subsistet, dicta l. si socius, & l nam & si fur, §. fin. de Reb. cred.

c l. 1. ad Senatuscons. Macedon. lib. 14. P. titu, 6. l. si filius tuus. 6. C. eod. titu. lib. 4 tit. 28. Excipiuntur tamen casus, quibus ex mutuo filiofamilias facto, nascitur obligatio iure, vt si filiusfamilias pro patre familias vulgo habitus fuerit, l. 1. ad Senatusc. Mace. P. l. 1, & 2. C. eo titu si patris voluntate contraxerit: aut in eam rem pecuniam acceperit, quæ patris oneribus incumberit, vel si suæ potestatis, post mutuum acceptum factus, nouatione facta pro eo fidem non obligauerit, vel aliter agnouerit debitum. l. 2. C eo. titu. Si iussu patris, pecuniam acceperit. l. 4. & 5. §. fin. C. eod. titu aut si pater mutuum ratum habuerit, l. fin. C. eod. Si filiusfamilias ex alio contractu quam mutui, debitor sit. l. 3. C. ad Senatusc. Macedo. l. 1. § is autem solus, eo. tit. in P. Si filiusfamilias sit miles, l. fin. C. eo. tit &c.

d & mutuum ideo dictum, quòd de meo tuum fiat, §. mutui datio, quib. mod. re contrah. obliga apud Iustinia. l. 2, §. appellata, de Reb. cred. P. Inde colligere, & prodigos quibus bonis interdictum est, mutuum non contrahere l. is cui bonis, de verbor. obliga. P. neque furiosos aut mente captos &c.

e §. item is cui, quib. modis re contrah. obliga. l. 4. §. is quoque, versic. & illæ quidem de actio. P. l. incendium, C. si certum petat. Iure ciuili tamen traiectitia excipitur pecunia, quæ facit periculum creditoris, donec ad portum peruenerit. L. nihil interest, 4. & l. fœnerator, 6. de Nautico fœnore. P. Iure tamen Pontificio hic casus videtur reprobatus, cum suis vsuris, in c. nauiganti, cap. fin. de vsur.

CAP. VI.

De forma & natura mutui quædam.

QVia natura mutui censetur, vt res in eadem bonitate, specie, & quantitate, & numero restituatur. [a] non admittitur pactum in mutuo, vt plus quam datum sit, restituatur: [b] vt minus tamen soluatur poterit pacto fieri: [c] & vt eatenus agatur pro repetitione, quatenus debitor facere tantum posſit [d] in reliquo, omnia quæ inseri stipulationibus posſunt, eadem & numerationi pecuniæ apponi posſunt: ideo & conditiones. [e] Quare hinc fit vt mutui datio, interdum in pendenti sit, & ex post facto cõfirmetur [f]. adijciuntur & pactiones circa solutionem mutui faciendam, vel gratuito, [g] vel cum vsuris, [h] vel certo loco, [i] vel de pœna, si non solueretur die constituto. [k] Natura mutui ex parte ad donationem pertinet. quia gratuitum, [l] & ex officio amici pendet, [m] vt ad tempus concedatur debitori, [n]

SCHOLIA.

a l. 3. de Reb. cred P. cum similib. ibi notatis.

b l. Si tibi decem, 7. & l si vnus, 27. § si cum decem, de pact. P l. rogasti, xj. § penult. de Reb. credit. P. l. cum vltra, de non numerata pecunia, lib 4. C. tit 30.

c d. l si vnus, §. si cum decem, de pact. P. d. l. Rogasti, §. pen. de Reb credit.

d l. si quis crediderit 49. de pact. P.

e l omnia quæ inseri, 7. de Reb cred. P.

f l. proinde, 8 de Reb. cred. exemplum ibi. & in l. Si tibi pecuniam, 20. & l. non omnis numeratio, 19. eod. tit.

g vt in l. cum debitor, in quib caus. pignus vel hipoth. contrah.

h l Seia, l. penul. §. j de vsur

i l. cum te, si cert. petat. C. l vinum, eod tit. in P.

k l. si creditor, de Nouat. P. l pecuniæ, de vsuris, P. l. cum allegas, C. eod titu. l. cum stipulati sumus, de verborum obligat. P. Pœnam tamen pro vsuris nemo vtiliter supra legitimum modum permissum vsurarum etiam iure ciuili stipulari poterat, l. pœnam 44 de Vsur. lib. 22. P. tit. j.

l mutuum dantes nihil inde sperantes, Dñi Lucæ. capit. 6.

m officium amici etiam gratuitum esse debet l. j. Manda. P.

n §. j. quibus modis re contrahitur obligatio. ibi. In hoc damus, vt accipientium fiat, & quandoque nobis non eadem res, sed aliæ eiusdem naturæ & qualitatis reddantur.

CAP. VII.

De fine & effectu mutui.

EFfectus itaque mutui, mutuatio ad tempus proximum: quare & pro repetitione competit certi condictio: [a] & ex stipula-

n Semper enim in omni pacto, & iuramento, ſuperioris cenſetur eſſe excepta authoritas: cap. veniens, 19. cap. eam te eredimus, 21. de Iure iuran. lib. 2. tit. 24 cap. conſtitutus, de Reſcript. §. fin. de Prohibita alien. feudi, per Fredericum, libro ſecundo, feudorum titulo 55.

o L. ſi vnus, §. ante omnia, l. emptor, 47. §. Lucius, Titius, de Pact. P. l. ex pluribus, 89. de Solutio. P.

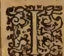
DE VOTO. Titulus Secundus.

Extat titulus in Decretalibus, de Voto, libro tertio, titulo 34. in Sexto libr. tertio, titulo 19. ſparſinis in decreto. De oblatione votorum, libro duodecimo, Cod. titulo 49.

CAPVT I.

1 *Continuatio, & quid votum.*

2 *Quomodo perficiatur.*

1 INter promiſsiones humanas, votum,[a] quidem omnino connumerari non poteſt, quia affinis tamen eſt, & partim humanæ, partim diuinæ conuentionis extrema continet, de eo agemus: votum, eſt promiſsio Deo vel alus ob honorem Dei facta.[b]

2 Hoc perficitur veluti tribus gradibus: [c] nam ab initio cum quis diſponit aliquid agere, ad honorem Dei, dicitur deliberatio; [d] & hic primus gradus: ſecundus autem, quando perſeuerat, & proponit firmiter ſe facturum, diciturque propoſitum; [e] Tertius, quãdo accedit obligatio, & dicitur tunc votum.[f]

SCHOLIA.

a De voto tractatur, tota 17. quæſt. 1. & 17. quæſt. 1. & toto titulo de voto, & voti redemptione, libr. 3. Decretal tit. 34 & in Sexto, lib. 3 titu. 15. & de Oblatio. votorum libr. 11 C. titul. 49 vbi, & voti oblatio pro Imperatoris auxilio, l. 2. de Pollicitat. lib. 50 titul. 12. nos multa lib. 14. Syntagmat. cap 10

b Hæc finitio voti generalis poſita, vt contineat omnes ſpecies votorum. Sunt tamen voti rati aliæ finitiones à ſacris interpretibus propoſitæ, in 4. ſententia, diſt. 38. & ibi, per Richardum, artic 3. quæſtio. 2. votum dicitur propoſiti ſupererogantis promiſſio Deo facta deliberatione firmata, Diuus vero Thomas, 2. 2. quæſt. 88. artic. 1. votum dicit, deliberatam, ſpontaneam promiſsionem Deo factam, de his quę ſunt Dei. Conſentit Cicero, 2. de Legib. dum ait: *Diligentia votorum ſatis in lege dicta eſt, ac voti ſponſio qua obligamur Deo.* εὔχομαι, & ἐπεύχομαι, id eſt, voueo, vota ſacio, dixerunt Græci, & εὐχή, votum: quæ verba religionis ſunt, & ſignificant Deum precari, & preces ei fundere: ſic enim, & vouere, adorare Deum eſt: vt ait Ouid. Metamorphoſ. xj. *Hic votis numen adorat, Brachiaſque ad cœlum quod non videt irrita tollens poſcit opem.* Deo fit præcipuè votum, ſed & in honorem diuinum, & ſanctorum eius Deo vouetur: Valerius, Maximus, lib. 1. capit. 1. *Priſco inſtituto* (inquit) *rebus diuinis opera datur, cum aliquid commendandum eſt, precatione: cum expoſcendum, voto: cum ſoluendum gratulationis: cum inquirendum, vel extis vel ſortibus, impetrito, cum ſolemni ritu agendum ſacrificio.* Et quia religionis firmum hoc eſt propoſitum in voto, & animi interioris purum teſtimonium: per tranſlationem quoque dicimus, vota cuiuſque liberam ſententiam, & ſpontaneum ſuffragium: vt in cap. quia propter 42. de Electión libro primo titulo ſexto: dicitur, & matrimoniale votum pro promiſſione matrimonij, in capit. tertio, qui cleric. vel vouente, lib. quarto, titulo ſexto, Erant, & auxilia à Romano populo aliquando Imperatori oblata quæ poſtea in neceſſitatem præſtationis tranſierunt: leg. prima, de Oblatio. voto. libro duodecimo, Cod. titulo 40. Vide quæ diximus. libro tertio, Syntagmat. titulo ſexto, numero tertio

c notat Gloſſa ſimile, in ca. neque viduas, 3. in verbo, *propoſito*, vigeſima ſeptima, quæſtione prima.

d Vt in cano. qui bona, decima ſeptima, quæſtione prima: & hoc votum in ſimplici deliberatione conſiſtens, infringere, veniale peccatum dicitur.

e can. ſecundo 17. quæſtione prima, can nos nouimus, decima ſeptima, quæſtione ſecunda: dicto can. neque viduas, vigeſima ſeptima, quæſtione prima, & hoc quoque infringere eſt veniale peccatum, vide cap. poſt votum, de Regulari. in Sex.

f Hoc ſi ſolemne fuerit, dirimit matrimonium poſtea contractũ: contra, ſi nõ ſolemne ſit, quamuis illud tranſgredi ſit mortale peccatum: can. fin. vigeſima ſeptima, diſtinctione.

CAPVT II.

Voti diuiſio.

1 VOtum aut ſolemne aut ſimplex, dicitur,[a] caſtitatis, quod pertinet ad matrimonium impediendum, vel dirimendum.[b] Solemne quod ſolemnizatur ſeu fit per ſuſceptionem ordinum, aut per profeſsionem expreſſam aut tacitam religionis alicuius approbatæ. Simplex hodiè, omne votum eſt extra prædicta, [b] eſt ſolemne in aliis, quod publicè vel adhibitis teſtibus vel iuramento fit. [c] Quoddam etiam votum dicitur purè emiſſum, quoddam ſub conditione.[d]

SCHOLIA.

a De vtroque, in c. cauſis, 6. qui clerici. vel vouent.

b Hoc explicatum, in c. vnico, de Voto, & voti redemptio. in Sext. & in c. 3. & c. rurſus, 6. qui clerici vel vouentes, &c. vide Gloſſam Bartholomæi: Brixienſis, in princip. 27. q. 1 ad verba, *quod vouentes* Non ſufficit autem pro voto religionis, acceptio habitus, niſi quis expreſsè religionem profiteatur vel tacitè, c. ſtatuimus cum præcedente, de Regularib. quia ſolus habitus, non ſolemnizat votum, c. porrectum, eod titul. de Regularib.

d colligitur, in ca. vnic. in fine, 22. q: 8. inuenitur votum Iacobi, Geneſ. 28. verſ. 20. ſub conditione factum: *Si fuerit Dominus mecum, & cuſtodierit nos in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad veſcendum & veſtimentum ad induendum, &c. Lapis iſte quem erexi in titulum vocabitur Domus Dei.* & numero 21. verſ. 2. Iſraël dum voto ſe obligaret, ait: *ſi tradideris populum iſtum in manu mea delebo vrbes eius:* Aliud votum ſub conditione Iephthe Iudicum, cap. vndecimo, verſ vndecimo.

CAPVT III.

De quo votum fiat.

Otum fit, & de bono,[a] & de malo: [b] In specie vouentur, vel res, [c] vel personæ, [d] vel actus personales.[e]

SCHOLIA.

a In malis porro rescindenda vota, ca. in malis, 22. q. 4. ca. vna sola, u. quæst. 5. quale votum eorum qui Actorum, 23. ver. 12 deuouerant se ex Iudæis, non se măducaturos vel bibituros donec occidissent Paulũ.

b Quale illud quod vouemus in Baptismo, renunciātes diabolo, ca. sunt quædam, decima septima, quæstione prima, ca. prima, de consecratio. dist. 4.

c Vt in cap. ex parte Compostellani Episcopi, 18. de censib. lib. 3. titi 39. quemadmodum, annua vota soluontur ab Hispanis, tempore cladis promissa, vt ibi scribit Lautētius Glossator. Eo potissimum tempore promissa, quo Hispaniam à fœde Maurorum colluuie, circa annos Domini, 800. purgare nitebātur: vt scribit Vasæus, in annalibus Hispaniæ. vouentur tēpla 10 l. seruos, ad templi custodiā, .5 de Libera. caus. lib. 40. P. tit. 2. vouit Iacob se ædificaturum templum Domino: Genes. 28. Et Romulus sistendæ in bello suorum fugæ causa, templum Ioui Statori Liuius in primo, & Appius in medio pugnę, pro victoria templum quoque, apud Liuium, libr. 10 vouit, decimas rerum suarum Iacob Genes. 28. vouebant, & Ethnici Hetrusci decimas Herculi, quem Deum arbitrabantur, & eam partem votum vocabant Herculeum: vt Plautus in Truculento, & in Sticho. Quod, & fecisse Syllam, & crassum apud Romanos testatur Plutarchus: & alios, vt testatur Vlpian. in l. 2. §. si decima, de Pollicitatio. lib. 50. P. tit 12 ita, & & decimæ tantum olim ex voto dabantur: hodie tamen, & iure Pontificio & debito, in c 1. de decimis, ca de decimis, 16. q. 1. Rerum aliarum votum etiam apud Ethnicos inuenitur iuxta definitionem concepti voti; quemadmodum, dictator Camillus Romanus cum edixisset, vt arma milites caperent apud Liuium libr. 4 *Tuo ductu inquit Python apollo* (quem Deum sed falso arbitrabantur) *tuoque nomine pergo ad bellum instructus, vrbem veros, tibique hinc decimam partem prædæ voueo.* Meminit, & eius voti Valerius Maximus libro 5. c. 6. & Plutarch. in Camillo. Alij vouebant victimas in sacrificia veluti taurum cornibus deauratis, vt apud Tertullia. de Corona militis, & alia in sacrificiom, vt apud Virgilium lib. 5. Æneid. ibi: *Dij quibus imperium pelagi, &c.* & lib. 9 dum agit de Ascanii voto: vouebant, & ver sacrum, vt apud Liuium, lib. 22. & Plutarch. In Fanio Strabonem in 5. Dionysium Halicarnass. in 1. Id est, omnia quæ proximo vere nascerentur animalia; vt scribit Sextus Pompeius, & Seruius in 7. Æneid. Virgil.

d Vt in l. seruos, 11. de Liberali causa P. serui ad custodiam templi legantur, & 1. Reg c. 1. Anna sterilis vouit, si filium genuisset, eum seruiturum Deo. Offertur, & vouetur religioni filius impubes per patrem, quamuis ille vbi peruenerit ad annos discretionis, possit resistere, & professionem de se factam antè improbare, c. cum simus, 14. de Regul. tit lib. 3. tit. 31. ca. illud, 20. q. 2. ca. si in qualitet, 20. quæst. 1. Eo modo intelligendum quod dicitur, Monachum facere vel propriam professionem, vel paternam oblationem, in c. cũ verum, de Regul. cũ simil. ibi notatis Nec omnino parergon erit annotasse, nonnullos antiquitus seipsos vitamque deuouisse aliquando solemniter pro salute, vt putabant communi patriæ: queadmodom de Publico Decio legimus apud Liuium lib. 8. qui contra Latinos pugnaturus se deuouit solemniter diis manibus tellurique; & de filio Decio. libr. 10. & de aliis, de quibus in somma Cicero 2. de Natur. item ait: *At vero apud maiores tanta vis religionis fuit: vt quidem Imperatores etiam se ipsos diis immortalibus capite velato, verbis certis, pro republica deuouerent.* Nec ignoramus eos qui se cultui diuino mancipant, & ad sacros ordines conscendunt, seipsos deuouere per tria vota, castitatis, paupertatis, & obedientiæ: possunt, & aliæ res voueri Deo, sed eo obseruato, vt quæ vouentur, sint vouentis, ca. 6. vna sola, 33. quæstione quinta.

e Inter actionum, vota possumus perdicta annumerare votum castitatis. paupertatis, obedienti[illegible], vt in c. veniens, . Qui cleric. vel vouentes, & c li[illegible] ti. 6 eius generis sunt peregrinationes, visitandi caus. sepulchrum Domini, c. 2. de Voto: votum proficiscendi Hierosolymam ad eam armis liberandam, in c. non est voti, 5 c. licet. .c. magiæ, 7. & sequentibus: eodem titulo de Voto.

1

CAPVT IIII.

Qui vouere possint vel non.

Ouere quidam prohibentur, vel ex impedimēto volūtatis, cuius non sunt cōpotes vt furiosi,[a] minores impuberes: [b] quidam eo quod in potestate alterius sunt, quib[9] pręiudicium possent facere vouendo. Quemadmodum cōiuges nō possunt altero inuito cui debitũ reddere debēt, castitatē vouere post coniunctionē: [c] vtroque cōsentiēte, possunt.[d] Dummodo, si vir & vxor diuertere pro sola religiosa vita inter se cōsenserint, nullatenus sine cōsensu Episcopi faciāt; vt ab eo singulariter in prouiso cōstituātur loco.[e] Cęterũ post cōsensum legitimũ matrimonij, etiā de pręsenti, licitum est alteri ex cōiugibus, & altero repugnāte eligere monasteriũ si copula nō interuenerit: licitũq; est inuito remanēti in seculo alteri se coniungere. [f] Hócq; fauor religionis facit. Quēadmodũ eodē fauore ratum habetur votũ, quod marit[9] facit inuita vxore peregrinationis ad subsidiũ terræ sanctæ, si ea commonita nō posit induci consentire, [g] vxoris porro votũ quodcũq;, si displicuerit marito, sine eius consensu factũ ratũ non est: si placuerit, contra.[h] At Episcopus qui vinculo pastoralis solicitudinis est ligat[9], sine cōsensu suæ Ecclesiæ votum peregrinationis emittere non debet: [i] neque clericus sine Episcopi sui licētia, [k] vt nec Monach[9] quippiam vouet sine Abbatis & superioris sui consensu, & si fecerit irritũ fit totũ.[l] Clericus tamē, sine Episcopi sui licentia, religionem, ingredi potest.[m] Cæterũ nec seruis aut colonis adscriptitiis, vel originariis, erit permissũ religionis votũ facere in præiudiciũ dominorũ, quibus măcipati fuerunt.[n] vt neq; seruus castitatis vel clericatus votũ emittere potest, nec ordinari sine Domini consensu; nisique ab eo manumissus.[o] Neque filius familias vouere quippiam potest sine assensu patris quod præiudicium patri posset adferre.[p]

SCHOLIA.

a Nisi postea sanæ mentis effecti, ratum habuerint furiosi, quod in furore vouerint: cap. sicut tenor. 15. de Regularib. libr. 3. tit. 31. eo pertinet quod dicitur, in feruore passionis votum factum religionem ingrediendi, non obligare, in can. Gonsaldus, 17. quæst. 1. Quomodo vero probandus sit furor docetur, in c. 1. . si verò, & ibi Geminia, de cleri. ægrota. in Sext. & in cap. filij, de Hæretic in Sext. atque de modo probandi per testes, vel alio modo furorem, vide Glossam, in l. cum si dotem, §. maritus, Solut. matrimo. P. & ibi Baldum Angel. & Iohannem ab Imola, & Bald in l. furiosum, Qui testam. facere poss.

b Explicatur, in cap. 1. de Regularib. in Sext. lib 3. tit. 14. quia sunt infra annos discretionis, cap. significatum, 1 cap. cum virum, 12. cap. cum simus, 14 de Regularib. lib. 3. titu. 31. Anni discretionis qui ad votum emittendū religionis, & matrimonij sunt, in fœminis anni duodecim: in masculi quatuordecim numerantur: can. 1. & 2. 2 . quæst. 1 dicto cap significatum, de Regulari. multo minus obligant vota in annis puerilibus facta, cap. 2. de Voto: ante enim prædictam ætatem, dicuntur carere inducin vouentes, ca. infamis, tria, . quæst 7. l, cum prætor, § nos autem, de Iudic. P Ex constitutionibus Galliæ habitis super Comitia Blesensium, artic. 28. professio religiosorum, & monialium prohibetur ante 16. annum completum, & ante annum approbationis transactum, atque si quando reipsa ante prædictum tempus fuerit facta professio: declarantur contractus, obligationes, & dispositiones ob eas professiones factæ, nullæ: vtque nihilominus post professionem personæ ita professæ, possint disponere de bonis suis liberè, in quoscunque libuerit, monasterio excepto, cui nihil possunt relinquere: neque directè neq; per indirectū Addere licet, quod Gregorius, ait, in regesto, lib Epistolarum, episto. 48. ad Anthemium, & refert Gratianus, in can. quia autem, 20 quæst. 1. & scribitur, in cap. quia in insulis, de Regula. quod in insulis, in quibus dura est congregatio monachorum, non sunt recipiendi vouentes, & profitentes, ante decimum octauum annum.

c c. 1. 2. 3. . 5. 6. & sequentib. de Conuersio. coniugatorum lib. 3. titu. 32. ca. Agathosa, 27 q. 2. can. quod Deo, 3 . quæstione quinta

d Proximè iuribus citatis in littera, præcedente. ca. si vir & vxor, 2 . q. 2 ex Synodo Eugenij Papæ, 2. in Synodo Roma. cap. 36. in cap. 1. de Conuersio coniug t. super enim authoritate Episcopi debet fieri separatio, etiam quo ad thorum, maximè si perpetua sit: ca. multorum, 15. quæst. 6. Glossa tamen in dicto, c. si vir, notat quod teneat cōuersio cōiugatorum, vel votum religionis eorumdem incōsulto Episcopo facta, vt generaliter interpretatur consuetudo: vel in eo casu inquit, permissio habenda si velint construere monasterium, in quod se conuertant, quod sine licentia Episcopi fieri non potest: can. nemo, de Consecratione, distinctione 1.

f Verba hæc transcripta, ex cap. vetum, 2. cui iunge, cap. ex publico, 7. de Conuersio. coniuga. lib. 3. tit. 32. & de hac decisione vide Sotum, libr. 4. sententiarum distinct. 27. quæst. . artic. 4. Et de Turrecremata, ad ca. seriatim, 3 . dist. vide, c. commissum, de Sponsalib. Et in hoc casu dicunt vinculum illud matrimonij cui non accessit copula, per ingressum religionis dissolui: vt in . si verò constante matrimonio, de Episcop. & cleric. proferuntur huius rei exempla, ex ca. scripsit. . esse, 2 . quæstio. secunda.

g cap ex molta, 9. §. in tanta quoque, de Voto, libro tertio, titulo 34.

h c. 30. Numerorū, ca. manifestū, 11. & . noluit. 3 . q. 5.

i Nempe sine consensu capituli c. magnæ, 8. de Voto: cum simil. ibi notat, & argumentum à carnali matrimonio ad spiritale, quo coniungitur Ecclesiæ suę Episcopus, receptum in ca. sicut, 7 q. . saltem non poterit Episcopus abire sine licentia Papæ, cap. inter corporalia, de Translation Episcop.

k ca. non oportet, 1 de consecr dist. 5. ca. præsentium, 7. quæst 1 cap. admonet, de Renunciation.

l ca. 2. Monacho, 20 q 4 etiam si, vt ait, ibi Glossa, Monachus fecisset votum priusquam ingrederetur monasterium, argu. ca. noluit, 13. q. 1. & intelligas inquit in voto abstinentiæ, per quod alij scandalizantur. Hugo autem dixit frangendum esse, itaque dotum, si Abbas voluerit, & ad scandalum aliorum Monachorum pertineat, non etiam si de rebus Monacho licitis fiat. Sed neq; Monacho licet se transferre in aliud monasterium sine voluntate, aut permissione Abbatis, ca . Monachum, 10. q 4 ca. statuimus, 19. q. 3 ca qualiter, . q. . c Ioannes, 5. de Regular. Cum generaliter Monachi velle ante nolle proprium nō habeāt: c quotundam, c si religiosus, de Electio. in Sext. Sed pendent à consensu prælati sui, cum quo dicuntur aliquid posse: probant tamē vt Monachus possit ad arctiorem regulam transire, petita licentia quāuis non obtenta, à suo prælato. c. licet. 8 de Regularib. sunt tamen quædam religiones in quibus, & priuilegium ne professi in arctiorem transeant.

m ca secundo, duæ sunt inquit leges, 19. quæstin. 2.

n ca. 2. generalis etiā, 54. dist. l. 2. 6 . de Polli P li. 50. P. tit. 12. facit, l. colonos, 19. de Agricol. & censit. lib 11. C. tit. 47. Adscriptitij coloni vel præscriptione, si per triginta annos fuerint in solo, l. agricolarum, 18. & l. cū satis, 13. eo. ti. de Agricol & censi, aut ex duplici confessione de ea re bis facta, l cū scimus, 22. eod. tit. Originarij sunt ex adscriptitiis nati, l. diffinimus, 13. eo. tit. Et quamuis qui huiusmodi sunt cōditionis, verè liberi sint: tamen ex qualitate videntur parum differre à seruis, l ne diutius, 21. & l fi. eo. ti. Glebæq; addicti, censentur pars terræ, à qua nec discedere possint: l quēadmodū, . & l colonos nunquam, 15. eo tito de Agricol & censit lib. 11. Cod.

o c. primo, & secundo, de Seruis ordināndis, li. . tit. 8.

p ca 9. si quis præuentus, 9. tribus, 12. q. 4. l 2. de Pollicita. in P. Moyses, in c. 30. Numerorum vers. 4. 5. 6. ait, patrem irritum facere posse votum filiæ puellæ, statim vbi resciuerit, alioqnin si expresse non reuocauerit, consensisse videri, nec reuocare posse. Concludunt tamen interpretes, votum fieri posse religionis à filio familias sine consensu patris, quia in spiritalibus potestas patria non consideratur, l. fin. de Iudic in Sex. Et facit c. 14. D. Lucæ, *Si quis venit ad me, & non odit, &c.* Adhibenda tamen est Sacrosanctorum conciliorum distinctio, vt si antè pubertatis annos filius, vel filia voluerit profiteri religionem, possit pater intercedere, & prohibere; post eam vero ætatem, non possit: ca. . 2. 3 . hac authoritate, 20. q. 2. c 2. de Regular. Et in concilio, 10. Toletano, c. 6. Triburensi, cap. 24. Idipsum, dicendum in tutoribus, & curatore, In ca. 2. puella, 20. q. 2. Rursū, & interpretes distingunt in filio maiore pubere, num obsequia, filiorum volentium profiteri religionem ita necessaria sint parentibus, vt illis carere non possint, aut sine ipsis nequeant viuere, vt tunc non possint ingredi religionem dimisso patre, propter honorem parentum à Deo iniunctum filiis: Exodi, c. 20. qui honor, & in subministratione temporalium consistit, Diui Matthæi, capit. 1 . quo loci reprehendit Christus hypocritas Phariseos,

quod auerterent filios ab auxilio paterno, prætextu religionis, atque in Concilio Gangrensi qui hoc factum in præiudicium parentum probant, anathemate damnantur, ca. 1 si qui sunt, 30. distin vide D. Thomam in 3. quod libetico, quæst 6.

CAP. V.

De forma vouendi, expressè & tacite in religionis professione.

Votum obligatorium & legitimũ, sponte,[a] & cum deliberatione seu promissione firmata, eoque animo vt obliget, fieri debet, [b] quare in voto religionis aut castitatis ætas legitima requiritur, [c] & probatio præcedens professionem, [d] item professio ipsa expressa vel tacita. [e] Expressa fit ab eo qui potest vouere, [f] & ei qui potest regulæ professæ incorporate, vel de licentia eius. [g] Vouendo se expressè profiteri certam regulam cuius monasterium legibus regitur, & cum susceptione habitus promittere seruaturum se paupertatem, castitatem, & obedientiam, [h] voto emisso, admisso, & acceptato, ab eo qui potest, vt ab abbate, [i] monachum enim non facit sumptio habitus, sed emissio voti, professio & acceptatio.[k] Tacita professio facta etiam infra probationis annum, per susceptionem habitus qui profitentibus tantum datur, nun illi quidem religioni cuius habitus est susceptus specialiter, sed generaliter religioni alicui, recipiẽtẽ obligat, si ætatis aptæ, sciens ac voluntarius, [l] ac triduo per seuerer.[m] Sic si post lapsum anni probationis, quis gerat habitum distinctum à nouitiorum habitu qui professis dari solet, sciens, nec vllo metu coactus, tacitè cẽsetur professus. [n] Idipsum si post annum probationis gerat, non coactus habitum non distinctum inter nouitios & professos, [o] aut se immisceat actibus qui non solent fieri nisi per professos & professas. [p] Solemnizatur & professio castitatis & voti Ecclesiastici, per susceptionem ipsam sacrorũ ordinum, quibus annexæ professiones, [q] votorum solemnium, formula communis vt Deo, fiat, & in Ecclesia publicè. [r]

SCHOLIA.

a Vt in can. 16. viduas, 27 quæst. 1 quocirca tunc dum fit, vacua mens esse debet à perturbationibus quæ non habent animum spontaneum, can. Gonsaldus, 17. quæst 2.

b ca. 8. viduas, 27. q. 1 nã sola dispositio qua quis velit aliquid vouere deliberationẽ quidem habet, sed non obligationem, vt omnino ideo non liceat ab voto recedere sine peccato mortali, in can. qui bona. 17. q. 1. idipsum de perseuerante illo proposito simplicis deliberationis dicitur, cuius transgressio habet peccatum veniale non mortale c. literaturã, de Voto, nisi sequatur promissio aio obligãdi facta, quæ firmet & veluti ad effectũ perducat, propositũ, dict. ca. qui bona, 7. q. & c. consulti, de regularib. Panot ad dicto. cap. literaturam, facit l. obligationum substantia, de actio. & obliga. Pandect.

c c. significatum, & c cum virum, 11. & c cum simus, 14. c. 1 de regul & transi ad relig.

d Ex regula S. Benedicti & S. Gregorij Papæ, ante professionẽ religionis, annus vnus præcedens exigitur in clericis probationis d. ca. Gonsaldus 17 q 2 alicubi biennium, in laicis, qui se offerũt: vt pendente hoc spatio temporis vita moresq; solicitè obseruentur, aut comprobentur Et ne quis eorũ sit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat quod elegit. ca 6 monasteriis. 9. q. 1 in incognitis etiam qui religionem ingredi desiderant, requiritur triennium ex Decretis Bonifacij, in ca. fin 19 q. 2 quod & habetur in capitularibus Caroli Magni, lib. 5 c. 227. & in Nouell 5. c 2 apud Iulianum Antecessorem Nouella constitutione 123. c. 35. explicatur in c. ad Apostolicam, 16. de regularib. Probationis tẽpus constitutum non solum in fauorem conuersi, sed etiam in fauorẽ monasterij, vt & ille experiatur num monasterij & regulæ onera ferre possit, & monasterium videat, num mores illius conuenientes sint regulæ. Si tamen inquit, ante tempus regulariter probationi præfinitum, is. qui conuerti desiderat, habitum recipiat & professionẽ emittat, abbate per se vel per alium professionem recipiente, & eo habitum recipiente, vterq; & conuersus professus & monasterium videtur tempori in sui fauorem introducto, renunciare, quare sequitur obligatio ad regularem obseruantiam post professionem ita emissam, & receptam, quia multa fieri prohibentur, quæ facta tamen tenent. l. patre furioso, de his qui sunt sui vel alien. iur. 11. capit. 1. & 2 de matrimonio contra interdictum Eccles contracto. c. cum iamdudum de Præben.

e c. 3. de regularib. lib. 3. Sexti. tit. 4.

f lex semper de idoneis intelligi debet. l. vt gradatim, de minorib. & honorib.

g Innocent. & Pan. in c. porrectum, de regularib Aliquando tamen receptio professionis ad abbatẽ solum vel abbatissam pertinet, ex priuilegio. Aliquãdo ad eosdem cum consensu existentium in monasterio, vel capituli, iuxta c. fi. de regularib in Sex. c. consuluit, qui clerici. vel vouentes, datur & in emissione Voti, vestitus professorũ, vt velamen professorum Monialibus, vel per episcopũ, vel per alium ministrum idoneũ, vt in ca. 1. 27. q 1. ca. viduas 20 q. 1.

h c. cum ad monasterium, de Stat. Monachor.

i c. porrectum, 2. de regular.

k d. c. porrectum & c. ex parte, de regul c. consuluit, & c. insinuante, qui cleri. vel vouentes, atq; expressè vt oportet emissa professio, etiam si expressè non fuerit mutatus habitus secularis, oblig. c. constitutionem, de regul. in Sex. neque etiam simulatio voti, si causa sit honesta & professio fiat, excusat profitentem quominus dicatur verè professus: contra, si causa sit inhonesta. ca. 6 quod interrogasti, 7. dist. ca 2 viduas à proposito, 27 q 1 c. vidua, 4. de Reg.

l c. constitutionem, de reg in Sex dict. c. vidua, 4 co. tit apud Gregorium: contra, si per vim aut metum fiat professio. in c. perlatum, de his qua vi metusue caus. fiunt.

m dicto c. constitutionem, 3. in fine, de Regul in Sexto c. ad nostram, 8, eo. tit apud Gregor

n c. 1. § qui vero, & 3. fi de Reg. in Sex. vide & dict. c. ad nostram,

o c, ex parte tua, 21. de Regul c. consuluit, qui cleric vel vouẽtes, ca. vidua, 27 dist ca vidua quidem, 34. 27 q 1 ca. quem progenitores, 20 q 1.

p cap. vidua, quarto, de Regularib. can quod interrogasti, 17 distinctio. dicto can quem progenitores, 20. quæst. 1.

q ca. Diaconi, 28 distinctio.

r vt in cap. vxoratus, de conuersio coniugator lib. 3

tit. 11 can 1.27.q.1. idem si fiat in alio loco professionibus faciendis destinato, vt in ca.35 viduitatis, 27 q.1.apud Romanos Ethnicos Solemnia vota à magistratibus & populo, præeunte pótifice maximo nuncupabantur, & suscipiebátur. vt liquet ex Liuio lib.10.40.& 42.innuit valerius Maximus lib.8.cap.11 in Motello. Et non tantum in solemnibus votis aliquem præisse annotatum est de scripto recitato voto concepto, sed etiam vltra vota nuncupantibus adhibiti & appositi fuerunt custodes & obseruatores, qui attenderent, ne qui præfabatur verba, in aliquo erraret, vt & scribit Plinius libr.28.cap 2. Erat & idem vouentium qui & precantium habitus, votaque sublatis in cœlum manibus & concipiebantur & suscipiebantur, vt est apud Liuium lib.10.& lib.30. Sic legimus apud Plutarchum in Mario, Marium & Catullum vouentes, *πρὸς τὸν ἀέρα ἀνασχόντας τὰς χεῖρας.*

CAP. VI.

Pro quibus vota facta.

VOta pro hisdem rebus fiunt pro quibus Dei auxilium imploratur, pro corporis animæque salute. [a]Ob pietatem, auxiliumque Christianorum, vt peregrinationes ad sanctum Christi sepulchrum, [b]vel ad limina sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, & pro aliis quæ à Deo cupimus dari, [c] & alibi.

SCHOLIA.

a c porrectum, 13.& c.sicut nobis, 17 de regularib. c.3.de voto Apud Ethnicos etiam sæpe pro ægrotorum salute suscipiebantur, vt apud Suetoniũ Tranquillum in Claudio, c.45. & Romani equites vouerunt & pro valetudine Augustæ equestri fortunæ, apud Cornelium Tacitum lib. 3. tale votum apud Liuium, lib 9. atque apud alios licet videre vota publica & priuata pro salute alicuius vnde Propertius lib.2.Elegia.7

Hæc mihi vota tuam propter suscepta salutem, &c.

b vt cap 1 de Voto.

c vt in cano. 3 si quis Romipetas, 24.q.1.vouit Iacob pro prospero itinere Genes. 28.vers. 20 quod & hunc morem etiam habuisse ob numinis venerationem non est valde difficile cognoscere, vt apud Suetonium Tranquillum in Caligula, c.14.ibi, *cum deinde paucos post dies in proximas Campaniæ traiecisset, vota pro reditu suscepta sunt.* Et apud Plautum in Amphitrion actu 3. scena 2.

Iube verò vasa pura adornari mihi
Vt quæ apud legionem vota voui, si domum
Redissem saluus, ea ego absoluam omnia
Et apud Ouidium lib.2.amorum Elegia 11.
—— Pro reditu victima vota cadet

fiebant & vota à Senatu à priuatisque, ob metum belli imminentis, vt apud Ouidium 6.fastorum Ibi *mens quoque numen habet.* &c.pro que alus quæ ne tædio sim omitto. cum iam multa hac de re collegerit Barnabas Brissonius, lib.1. de Formulis & solemnibus populi Romani verbis, & ibi de voti conceptione, & formulis antiquis vouendi.

CAP. VII.

Effectus voti emissi.

LIberum est vnicuique ante votũ non vouere, at voto emisso non licet sine dispendio salutis resilire, [a] imo & ad solutionem voti quis compelli potest, [b] nisi aut sit impossibilis eius solutio, [c] vel conditio deficiat apposita, [d] vel malum turpe votum sit, quod & dissoluendum est, etiam imposita pœnitentia. [e]Vel si impediatur à superiore vt à patre, Domino, cõiuge vel ab aliis habentibus ius retractandi: vel si inutilis vouens reddatur ad votam rem implendam. [f]Quibus casibus non sunt voti transgressores qui non implent: quemadmodum nec is qui authoritate sedis Apostolicæ distulit adimplere. [g] Nam & is potest in voto dispensare, & commutationem facere, cõsideratis causis & qualitatibus personarum, [h] quidque liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum vtilitatem, [i] vt neque voti fracti reus est, qui temporale deuotum obsequium in perpetuam noscitur religionis obseruantiam commutare: quiue votum potest per alium implere & implet.[k]

SCHOLIA.

a c.licet, 6.& c.Magnæ, de voto ca 1.2.3.4.& 5 17. q. 1. *Vota vouete & reddite* Psal.70.dict.c.magnæ, .& quidem de vot ca.quod Deo, 5 .q 1.melius *est enim non vouere, quã votũ non implere*, ca.scimus, 12.q.1. Et votum velle retractare damnabile est, can. vouentibus & sequenti, . dist. vt neque liceat causa conuertendi aliquem ad fidem infringere votum castitatis, can.non solum, 32.q.2. Antiqui eos qui vota fecerant reos voti, eorumq; compotes factos, quoad promissa soluissent damnatos voti appellabant, vt ait Macrob lib.1. Saturnalio.cap.5. Solutio voti præsupponit debitum ex obligatione, vt idem Macrob. ait lib.1.c. . Saturnatio. & l.2 de pollicitatio, lib.50. P tit. 12. vbi & ex voto eripi obligationem personalem, non autem rem votam ideo obligatum esse dicitur.

b c.ex parte, 7.de censib.lib.3.tit 39.

c vide D Thomam 2.2.q.88.artic. 2. semper enim in omni promissione intelligitur si Deus voluerit, & si potero implere, ca beatus, 22.q.2.c. quemadmodum, de iureiuran facit & regula iuris impossibilium, & si per vouentium non stet quominus impleatur, sed per alium.

d ca.non solum, 32.q 8.idem si causa voti cesset, cap. magnæ deuotionis, § si de voto.

e Tolerabilius est stultæ promissionis vota reiicere, quam per inutilium promissorum custodiá, exhorrendaio criminum implere mensuram ca.1 & fi.22, q.4.ex cõcilio Toletano, 8 c.2.& ca peierabilis, 15. eadem 22.q.4.in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta Decretũ, qood incaute vouisti ne facias, impia enim est solutio quæ scelere adimpletur, ca in malis, 5 22.q.4.nec propterea fides violari dicetur, si ideo non seruatur, vt ad bonum redeatur ca.mulier, 2 .& ca.non est obseruandum, 13.& can. si ad peccatum, 22.q.4.

f c.quod super, 8.& c ex multa, §.ij.& fi de Voto.

g c non est Voti 5. de Voto.vide D. Thomam.2.2.q. 88.art 2.c.1.& ij.de Voto. Cõmutatio tñ voti proficiscẽdi pro subsidio Christianorũ in terrá sanctá, ab alio quá a Súmo Pontifice cómutari nõ potest: c.ex multa de Voto, addunt alij Votum visitandi limina

sanctorum Apostolorum Petri & Pauli sancti Iacobi, ingrediendi religionem, quorum dispensationem pertinere ad summum pontificem tradit Angelus Clauasius in summa in verbo volunt 4. num. 6. explicat tamen ita demum peregrinationis Hierosolomitanæ votum intelligi dispensandum à Summo pontifice, si pro subsidio Christianorum quis vouisset, contra si pro deuotione tantum, quo casu posse cum vouente à suo pontifice seu episcopo dispensari, vel comutationem voti fieri, iuxta sententiam Panormit. ad dict. c. ex multa, & citatur pro eo illud, c. & c. quod super his, eo. tit. ipse tamen Angelus ait ex consuetudine, etiam ex illo casu adiri summum pontificem, si tamen episcopus dispensaret sic credere valere dispensationem, iuxta sententiam Panormitani.

h dict. c magnæ, 7. & quidem tria, de voto ca. aliud, 11. q. .ea denique in fine, 4. distinct

i c. scripturæ, 4. de voto. interpretatur & hoc D. Thomas, 22 q. 88. art. 12 ad primum argument. & lib. 4. sententia dist. 39. q. art 4 in corpore articuli nec peccat, qui in melius aut maius votum commutat, vel in æquè Deo gratum, c. peruenit in 2. de iure iuran glossa est videnda ad c. cum ad monasterium, 6. de Statu monach lib. 3. tit. 35.

k vt in c. licet, 6 de voto, vbi glossa ad verbum commiserit, ait, quod aliquis potest pro alio ieiunare, & votum pro alio adimplere, quia in alio c. licet, mortuus soluit votum suum per superstitem hæredem cui iniunxit implementum: facit & ca animæ defunctorum, 13. q. 2. facit can. si aliquis fuerit 36. q. 6. porro defunctorum vota quando hæredes teneantur adimplere, videndum apud Hostiensem in summa de voto, §. & vtrum.

DE TRANSACTIONIBVS. a TIT. III.

a Extat tit. de Transactionibus lib. 1. Decretalium tit. 36. lib. 2. P. tit. 15. lib. 2. C tit 4.

CAPVT I.

1 *Continuatio. 2 Definitio transactionis.*

Ffinis pactis transactio est, [a] verũ potius ad pactũ dissoluens quam contrahens obligationem, referenda erit, [b] qua ratione & aliis, à pactis distinguitur.

Transactio quippe est, conuentio, [c] de re dubia, & lite incerta, [d] non gratuito facta. [e]

SCHOLIA.

a Dicitur & pactum transactionis in l si de certa, 3. de transactio. C. agitur de transactionibus, libro 5. Decretalium, tit. 36 lib 2. tit. 1 lib. 2. C. tit. 4. & lib. 11 Eclogæ Basilicorum, περὶ διαλύσεων. Et apud Constantinum Harmenopolum lib 1. Periochestit. 10 apud Nos, lib 28. Syntagma iur. vniuer. c. 1. & 2. vbi plenè videbis plura quæ iuri Pontificio non potuerunt coniungi.

b Nam Baldus ad rubricam de transactio. C. nu 10. & 20. & alij quidam existimant potius transactionem ad distractum quàm ad contractum pertinere, vnde διαλύσασθαι est trãsigere, & cõtrouersiam dirimere & dissoluere, sic Cicero pro Roscio, qui pro socio transigit satisdat, nihil neminem postea eorum petiturum & generaliter ita transigere est, finem alicui negotio imponere vel componere negotium. l vt sunt iudicio, 230 de Verb signifi. & iure pontificio sæpè transactio dicitur compositio, vt in cap. 2 & fin. de transactio.

c c. ex multiplici, 3. de Decimis. lib. 3. tit. 10. l cum mota, 6. C. de transactio. l. 1. 6. conuentionis, de Pact. P quia hinc inde præstita fides firmatur. c. constitutus, 4. de transact fit consensu transactio l. interpositas, 13. C de transact & ex libero arbitrio l. siquis maior. 41 eo tit

d l. 1. de transact. P. causæ dubiæ & lites deciduntur transactione l. causas vel lites, 16. de transact. C. & aliæ controuersiæ, 14. eo. P. siue iam mota controuersia vel lis sit, siue timeatur ne moueatur, l. 2. & fi. C. eo. tit.

e l. transactio, nullo dato, 38. C. de transact. aliquid enim semper in transactione vel datur vel retinetur, vel permittitur, c super eo. 7. C. eo. tit.

CAPVT II.

Distinctio transactionum.

Aeterũ iure pontificio inuenimus quodammodo duplicem speciem trãsactionis, vnam quæ aliquo dato vel retento fit: aliam quæ amicabilis dicitur compositio, nullo dato aut retento, sed gratis facta. [a] Diuisa aliquando, [b] transactio facilioris intelligentiæ gratia, in generalem & specialem, ratione generalis vel specialis controuersiæ, super qua interuenit transactio. Generalis ita est, quæ sopit cõtrouersiam iuris vniuersi, vt si sit de hæreditate, quæ ad omnes partes & causas eius iuris diffunditur. [c] Specialis est, quę de aliqua certa re, controuersia, seu lite fit, & ideo nunquam ad alia quàm ad expressa porrigitur. [d] Erit & quædam realis, quæ transit ad successores rei super qua transactum est: alia personalis, quæ cum transigente viuit & extinguitur. [e]

SCHOLIA.

a c super eo, 7 de Transact ita aliud transigere de beneficio, aliud de eo amice vel amicabiliter componere. vide Pan ad dictum cap super eo. & in cap si quando, de Officio delegat. & in c 1 de Collusio. delegen

b. vide quæ diximus lib 28. Syntag. c 2. num 4 & 5.

c vt in c. 1. de Transactio. in c inter monasterium, & c. sequen. de Senten. & re iudica. l sub prætextu, in vtraque, de Transact. C cum simil.

d lege cum Geminiano, l. 3. & penul. C. de Transact.

e vt sunt exempla in c. de cætero, 5. & c. veniens, 8. de Transactio.

CAPVT III.

De quibus fiant vel non fiant transactiones.

Es dubia vel controuersia, lite radicata, [a] in transactionem deducitur, vt in finitione dictum, nisi ius aduersetur. [b] Aduersatur autem in pluribus, in quibus prohibet transactionem: veluti, si monachi cum,

laicis transigant & ius præsentandi dent, recepta maiore quam habuerint portione,[c] si super beneficio contentioso vel re sacra litigiosa fiet,[d] gratis tamen amicabilis facta compositio de his, sacris canonibus, non est inimica,[e] si suo benè placito summi pontificis qui eam probet, fiat.[f] Non recipit etiam matrimonium, quia indissolubile, transactionem,[g] neque spiritalis subiectio,[h] super decimis possidendis transactio vtique poterit fieri inter Ecclesias & personas Ecclesiasticas, cum assensu episcopi aut archiepiscopi, eritque rata in perpetuum ratione interpositæ authoritatis,[i] si vero sine authoritate fiat superioris, erit temporalis, nec durabit vltra vitam transigẽtis.[k] Quod si fiat cum laico, de subtractis & retentis decimis, valebit etiam,[l] sed non de percipiẽdis,[m] nisi amicabilis compositio cum laicis facta de decimis minori quantitate, vel certo modo soluendis, fuerit à sede Apostolica confirmata.[n] Gratia etiam inter accusantem & accusatũ non improbatur, sed ex premio seu transactione concordia redempta,[o] reprobatur. Prohibetur & iure ciuili de aliis transactio,[p] quæ nunc ad ius pontificium non transferam, cum leges sufficiant.

SCHOLIA.

a nam litis omnis dubius euentus, l. quod debetur, de peculio. P. vt cõtra, lis decisa sine dubio, & pro veritate habetur. l. ingenuum, de Statu hominum, l. res iudicata, de reg. iu. P. finisque imponitur liti per rem iudicatam, l. 1. de re iudic. ideo post rem iudicatam non valet transactio facta per eum qui ignorat iudicatum, & si quid detur eo nomine, repellitur, in e. exposuit, de arbitris, l. cum posteaquam, C. de pact. l. eleganter, 2. §. si post rem iudicatam, de condictio. indebi. P. Si tamen à sententia appellatum fuerit, pendente appellatione transigi, vt de dubio poterit. l. etsi post rem iudicatam, & l. post rem iudicatam, de transact. P. l. si causa cognita, C. eo tit. ratio potest sumi, ex l. 1 de appellatio. P

b can. generalis, in fine, 54. distinct.

c c. præterea quando, 9. de transact. facit c. cum clerici. 6 de Pactis.

d c. constitutus, 4 & c. super eo, 7. de transact. c. 3. de collusio. detegen. lib. 5. tit 12. quia simonia est, vt temporale detur pro spiritali, ideo prohibetur hæc conuentio c. fin de rerum permuta & ca 2. quam p 1 q. 2. quamuis spiritale cum spiritali commutari possit c ad quæstiones, de rerum permutat. distinguendum tamen censet glos. ad dictum c. super eo, ad verba, *super re sacra*, an agatur de re spiritali quæ petatur tanquam beneficium, an tanquam proprietas. Nam si agatur tanquam de beneficio, puta vt quis recipiatur ad illud beneficium, tunc de eo beneficio in iudicium ita deducto, non potest fieri transactio, adde textũ in c. cum pridem, 4. de pact. quia non ex transactione, sed ex canonica institutione titulus habendus est beneficij. c 1. de reg. iur. in Sex. ca. nullus omnino, 16. q. 7. c admonet, de renunciatio c. ex frequentibus, de institutio. Si vero res sacra vel spiritalis in iudicium deducatur tanquam proprietas, veluti quia vna Ecclesia aliam sibi esse subiectam dicat, alia negat, poterit tunc transigi: quia & de his permutatio fieri potest, dicto cap ad quæstiones, & ita de decimis inter duas Ecclesias transigi potest c 2. de transactio.

e dicto c. super eo, & c. cum inter 6 de Electión. in lib 1. tit. 6. dicto cap. cum iudex, de Electio. cap. nisi essent, de Præben. cap final. de transactio. vbi ratio. & ex ca. quos Deus, 33. quæst. 2 alioquin si trãsactio non pertineret ad dissolutionem matrimonij, sed ad alia capitula, posset sustineri, vt notatur in dicto cap. final.

f c p. præterea quarto eo de transact. posset tamen remissio fieri gratis, remanente superioritate, de temporalibus singulis annis, in recognitionem eius debitis, vt liquet ex c. constitutus, 6. de religios. domib. libr. 3 titul 3 & ex cap. cum venerabili, de censib.

g c statuimus, 2 de transactio.

h c veniens, c. de cætero, de transact.

i cap. cum apostolica, de his quæ fiunt à prælatis sine consen. capitul

k can decimas quas, 6 quæst. 7.

l c. penul de confirma vtili vel inutili libr secundo, titul. 30.

m cap de collusio. detegen. lib. 5 tit 12. Iure ciuili & canonico transactiones de causis ciuilibus permittuntur, nisi nominatim prohibeatur At in criminalibus iura ciuilia prohibent transigere in actione famosa, sine iudicis authoritate. l furti, § pactus, de His qui notant infam. Pand. in crimine quoque capitali, quod irrogat pœnam sanguinis licet transigere iure ciuili, excepto crimine adulterij: in aliis vero criminibus quæ non irrogant pœnam sanguinis non licet citra falsi accusationem, l. transigere, 18. de transact. C. licitum enim vnicuique sanguinem suum quoquomodo redimere l. 1 de his qui mortem sibi consciuerunt. in priuatis autem criminibus licitum est transigere. At iure pontificio cum non irroget Ecclesia ex vllo crimine sententiam sanguinis canon. hi à quibus, 13. quæstio 8 de nullo crimine licebit transigere. Item etiam quod iure pontificio nullum crimen habeatur priuatum, sed publicum, vt eo legitur ex cano. infames, 6. quæst. 1. forsan tamen transactio permitteretur & concordia cum reo, authoritate iudicis, vt in can. si priuatus, quæstio 2. cano ea quæ in parte decisa, de Offic. archidia. vide hac de re fusius gloss. in canon. si quem pœnituerit, 8 §. in omnibus ad verba *in omnibus*, 2. quæstio tertia, gloss. ad cap primum, ad verbum *gratiam*, de Collusione detegend. Super remissione iniuriæ permitti transactionem sob authoritate iudicis, notat gloss in cano. si illic, vicesimanona, ad verbum *transactum*, per illum textum 23. quæstio 4.

o vt prohibita transactio de alimentis testamento, codicillis, aut mortis causa donatione relictis, in futurum præstandis, sine prætoris vel iudicis authoritate & causæ cognitione: non de præteritis & iam debitis. in l cum hi, 8. de Transact. Pand. l. de alimentis, 8. eo. tit. C.

CAPVT IIII.

Qui transigere possint.

TRansigere pro se & alieno nomine poterũt, qui pro se & aliis pacisci possunt,[a] sanus mẽte, licet æger sit corpore.[b] Ma-

ior vigintiquinque annis,[c] tutor curator,[d] procurator, si speciale mandatum habeat, non aliter,[e] nisi forsan transactionem procuratoris cum generali administratione constituti, Dominus ratam habuerit.[f] Et in summa, qui potest donare & remittere, transigere poterit, non aliter.[g] Cum de rebus alienis vel in præiudicium alterius, transactio facta, non valeat,[h] nec valebit transactio inter Dominum & seruum de alio quam de libertatis statu, facta.[i]

SCHOLIA.

a vide quæ dixi lib. 28. Syntag. c. 2. num. 24.
b l. sanum mente, 27. de transact.
c l. siquis maior, 41. l. si maior, 22. & l. 16. de trãs. C.
d l. 1. 4. & 5. de transact. C. l. qui cum tutoribus, 9. eo. P.
e l. qui ad agendum, 4. de procura lib. Sexti. cap. 9. c. per tuas 9. de arbitris lib. 1. tit. 43. l. transactionis placitum, 7. C. de Transact. l. procurator cui generaliter 58. & l. mandato, 60. de procurator. lib. 3. P. l. nulli procuratorum, de Transact.
f c. vt contingit interdum 1. de Transact. vide c. cum dilectus, de religios. domib.
g quia in transactione fit datio, vel donatio, vel cessio, atque ita donatio transactio dicitur, in l. cum donationis 34. C. de transact. quare nec monachi, qui nihil habent transigunt proprio nomine, cano. non dicatis, 12. q. 1. neque quibus non est concessa bonorum suorum alienatio vel administratio, quales prodigus, furiosus, pupillus, &c.
h l. 1. & l. transactione matris, 16. de transact. C. l. de re, 10. & l. 1. eo. tit. Pan. l. 2. C. res inter alios act. &c. lib. 7. tit. 60.
i l. interpositus 13. de transact. C. quia inter seruum & Dominum iudicium consistere non potest l. fin. C. an seruus pro suo facto teneatur lib. 4. C. tit. 4. l. 4. de iudic. in P.
k l. fin. C. de transactio. l. si seruum, 6. siquis dederit de acquiren. hæret. P. l. cum adfirmes, 8. de libera caus. lib. 7. C. 16.

CAP. V.

De forma transigendi.

Transactiones vt valeant, non debent esse iuri contrariæ,[a] oporterq; eas fieri cum authoritate & consensu quorum interest,[b] possunt fieri apud acta iudicis, siue sine actis scriptura interueniente, vel sine ea,[c] dummodo sine metu, & cum spontanea voluntate perficiantur.[d] Interdum tamen ea firmatur Aquilianæ & acceptilationis, vel scripturæ accessione,[e] vt & iuramento.[f]

SCHOLIA.

a c. de cætero, de transact. c. sacrosancta, de Electio. c. siquando, de offic. delega.
b c. statuimus, 2. & c. de cætero, §. fin. & c. super eo, de Transactió.
c l. siue apud acta, 28. & l. cum te transegisse, C. de transact. l. pactum q. bona fide, 11. de Pact. lib. 2. tit. 3.
d Nam ratæ non sunt vt vel metu factæ transactiones, l. interpositus, 1. de trans. vbi & explicatur, talem metum probari oportere qui salutis periculum vel corporis cruciatum contineat, iuxta l. 1. & sequẽtis, quod metus caus. P. l. vani timoris, de reg. iur. P.
e l. vbi pactũ, 40. & l. 3. C. de trãs. l. 5. & l. 15. eo. ti. P.
f l. siquis maior, 41. de Transactio

CAP. VI.

Vis & effectus transactionis.

Transactio perfecta, legitimè, irreuocabilis est, repugnãte altera parte trãsigentium & his quorum interest seruati.[a] Idq; vt sit litium finis,[b] quare nec sub prætextu instrumẽtorum de nouo postea repertorum, ad litem sopitam pertinentium, reuocatur,[c] quia instrumenta & alia iura partium contraria, secuta transactione tolluntur.[d]

SCHOLIA.

a contingit de transactionib. l. postquam liti 4. C. de transact. l. cum te transegisse, de transact. C. nec minorem, authoritatem habet transactio quã res iudicata. Idq; & conueniens est humanæ fidei, vt placita seruentur. l. non minorẽ, 20. C. de trãsact. l. 1. de pact. P. quare neque lites aut causas legitimis trãsactionibus finitas, Imperiali etiam rescripto resuscitare permissum est l. causas, 16. de trãsact. Proinde siquis à transactione perfecta voluerit resilire altero inuito, contra eũ, repugnanti duplici modo consultum est: nam habet vel exceptionem, vel datorũ repetitionem, si ita sit stipulatus, rata manente transactione: aut si ita stipulatus non sit, habet solã exceptionem, l. cũ proponas, 17. de transact. C. Quod si velit indulgere aduersario restitutionem, refundit aduersarius pecuniã ab eo receptã, l. si diuersa pars 14. C. de trans. pœnaq; apposita peti poterit ab eo qui noluerit seruare transactionem, si pœna apposita sit transactionem seruanti, quod & tutius fit, in l. vbi pactum, 40. C. de Transact.
b l. fratris, C. de trans. properandum autẽ est, vt quãto celerius fieri poterit sopiãtur lites & cõtrouersiæ, c. constitutus, de procura. c. finẽ litibus, & c. fin. de dolo & contuma. c. 2. de re iudic. l. properandũ, C. de Iudic. vide & alias rationes transactionis recẽptæ, apud nos, lib. 8. Syntag. cap. 3.
c c. inter monasterium, & c. suborta, de Sent. & re Iudica. lib. 2. tit. 27. l. sub prætextu, 19. de Trans. vbi ponitur exceptio, nisi quis per se vel per alios substractis instrumentis quibus veritas, argui poterat, Decisionem litis extersisse probetur, nam si actio tunc superest, replicationis auxilio, doli mali exceptio pacti submouebitur, & si iam actio litis fuisset perempta in transactione per acceptilationem vel stipulationem, actio de dolo intra tempus, constitutum poterit, exerceri, constitutum vero tempus biennium est, l. optimum, C. de dolo. Iungenda & est alia l. sub prætextu, 19. de transactio. C.
d cap. 1. de transactio.

DE MVTVO.[a] TITVLVS IIII.

a Conuenire potest titulus si certum petatur in C. lib. 4. tit. 2. de rebus creditis & si certum petatur & certi condictionem lib. 12. P. tit. 1. Iustiniani Nouel. 33. de his qui mutuum dant agricolis, 32. & 34.

CAPVT I.

1 Continuatio ad superiora, & dispositio dicendorum cum distinctione contractuum. 2 Re qui contractus celebrantur.

Postulat ordo, vt à simplicibus vel puris pactis, ad cõuentiones quæ certam & definitam compositamq; substantiam habere videntur, trãscamus. Illæ

fuerit, sit omnino indebitum naturaliter aut ciuiliter l frater à fratre, 38. & l. Iulianus, 19 de condict. indeb P & dūmodo qui soluit, ignorauerit se non debere, Nam si, cum sciret se non debere soluerit, non potest repetere solutum, l 1 de Condict indeb. P l. si per ignorantiam, 6 & l. indebitum 9 C. eod. tit. quia ita soluens donare videtur. l. campanus, de Operis libertor. P. & donati non est reuocatio concessa, l. velles nec ne, C. de Reuoca. donatio

c. c, ad nostram, de Emptio. & c. significante, c. illo, de pignorib.

CAPVT QVINTVM.

Qui mutuum dare possunt: & quibus detur.

IN mutui datione oportet dominum esse dantem, [a] ideo nec socius communem pecuniam inuitis socus mutuat. [b] vt contrà, non contrahitur mutuum quod repeti posit, cum filiofamilias, [c] aut cum alienā di potestatem non habeat, debet enim mutuatæ rei in accipientem transferri dominium, vt etiam suo, non creditoris periculo pereat. [e]

SCHOLIA.

a L. 1 §. in mutui datione, de Rebus cred. P vtilitatis tamen causa aliquando receptum est, vt datum mutuum à non domino, quod ab initio ex ea causa non subsistit, aliquo casu postea validum efficiatur. vt si pecunia aliena mutuo data, consumpta fuerit ab accipiente: nam post consumptionem, nascitur tunc condictio. l. nam & si fur 3. & l. non omnis numeratio 9 § fina. de Reb. Cred. P. l. si quis pro eo, 56. §. si nummos alienos, de fideiussorib lib. 46 P ti. j. vel si is cui aliena res mutuo data est, nan præscripserit, l. 5 § 2. de condictio indebit. P

b l. si socius, 16 de Reb credit. P. Pro parte tamen quam habet in re communi, mutuum subsistet, dicta l. si socius, & l nam & si fur, . fin. de Reb. cred.

c L. 1. ad Senatuscons. Macedon. lib. 4. P. titu, 6. l. si filius tuus. 6. C. eod. titu. lib. 4 tit. 28. Excipiuntur tamen casus, quibus ex mutuo filiofamilias facto, nascitur obligatio iure, vt si filiusfamilias pro patre familias vulgo habitus fuerit, l. 1. ad Senatus. Mace. P. l. 1, & 2. C. eo. titu si patris voluntate contraxerit: aut in eam rem pecuniam acceperit, quæ patris oneribus incumberit, vel si suæ potestatis, post mutuum acceptum factus, nouatione facta pro eo fidem non obligauerit, vel aliter agnouerit debitum. l. 2. C eo. titu. Si iussu patris, pecuniam acceperit. l. 4. & 5. §. fin. C. eod. titu aut si pater mutuum ratum habuerit, l. fin. C. cod. Si filiusfamilias ex alio contractu quam mutui, debitor sit. l. 3. C. ad Senatusc. Macedo. l. 1. § is autem solus, eo. tit. in P. Si filiusfamilias sit miles, l. fin. C. eo. tit &c.

d & mutuum ideo dictum, quòd de meo tuum fiat, §. mutui datio, quib. mod. re contrah. obliga apud Iustinia. l. 2, §. appellata, de Reb. cred. P. Inde collige, & prodigos quibus bonis interdictum est, mutuum non contrahere l. is cui bonis, de verbor. obliga. P. neque furiosos aut mente captos &c.

e §. item is cui, quib. modis re contrah. obliga. l. 4. §. is quoque, versic. & illæ quidem de actio. P. l. incendium, C. si certum petat. Iure ciuili tamen traiectitia excipitur pecunia, quæ facit periculum creditoris, donec ad portum peruenerit. l. nihil interest, 4. & l. fœnerator, 6. de Nautico fœnore. P. Iure tamen Pontificio hic casus videtur reprobatus, cum suis vsuris, in c. nauiganti, cap. fin. de vsur.

CAP. VI.

De forma & natura mutui quædam.

QVia natura mutui censetur, vt res in eadem bonitate, specie, & quantitate, & numero restituatur. [a] non admittitur pactum in mutuo, vt plus quam datum sit, restituatur: [b] vt minus tamen soluatur poterit pacto fieri: [c] & vt eaten[e] agatur pro repetitione, quatenus debitor facere tantum posit [d] in reliquo, omnia quæ inseri stipulationibus possunt, eadem & numerationi pecuniæ apponi possunt: ideo & conditiones. [e] Quare hinc fit vt mutui datio, interdum in pendenti sit, & ex post facto cōfirmetur [f]. adiiciuntur & pactiones circa solutionem mutui faciendam, vel gratuito, [g] vel cum vsuris, [h] vel certo loco, [i] vel de pœna, si non solueretur die constituto. [k] Natura mutui ex parte ad donationem pertinet. quia gratuitum, [l] & ex officio amici pendet, [m] vt ad tempus concedatur debitori, [n]

SCHOLIA.

a l. 3. de Reb. cred P. cum similib. ibi notatis.

b l. Si tibi decem, 7. & l si vnus, 27. § si cum decem, de pact. P l. rogasti, 11. § penult. de Reb. credit. P. l. cum vltra, de non numerata pecunia, lib 4. C. tit 30.

c d. l si vnus, §. si cum decem, de pact. P. d. l. Rogasti, §. pen. de Reb credit.

d l. si quis crediderit 49. de pact. P.

e l omnia quæ inseri, 7. de Reb cred. P.

f l proinde, 8 de Reb. cred. exemplum ibi. & in l. Si tibi pecuniam, 20. & l. non omnis numeratio, 19. eod. tit.

g vt in l. cum debitor, in quib caus. pignus vel hipoth. contrah.

h l Seia, l. penul. §. 1 de vsur

i l. cum te, si cert. petat. C. l vinum, eod tit. in P.

k l. si creditor, de Nouat. P. l pecuniæ, de vsuris, P. l. cum allegas, C. eod titul. l. cum stipulati sumus, de verborum obligat. P. Pœnam tamen pro vsuris nemo vtiliter supra legitimum modum permissum vsurarum etiam iure ciuili stipulari poterat, l. pœnam 44 de Vsur. lib. 22. P. tit. 1.

l mutuum dantes nihil inde sperantes, Diui Lucæ. capit. 6.

m officium amici etiam gratuitum esse debet l. 1. Manda. P.

n §. 1. quibus modis re contrahitur obligatio. ibi. In hoc damus, vt accipientium fiat, & quandoque nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturæ & qualitatis reddantur.

CAP. VII.

De fine & effectu mutui.

EFfectus itaque mutui, iuuare ad tempus proximum: quare & pro repetitione competit certi condictio: [a] & ex stipula-

tu, si interuenerit stipulatio,[b] repetitur & officio iudicis aliquando extraordinario iudicio, vt si filiusfamilias studiorum causa peregrè profectus viaticum suum mutuo dederit.[c] Et si quis procuratori absentis mutuam pecuniam dederit nō ex mutuo condictio, sed negotiorum gestorum actio dabitur.[d] Competit autem certi condictiu ei qui suo nomine credidit, vel cuius nomine mutuatum est,[e] aduersus solum mutuo accipientē, vel eius fideiussorem:[f] vel aduersus eum cuius nomine pecunia mutuo sumpta est.[g] Interdum etiam res mutuo datæ ab eo qui nō poterat mutuare, extantes, à domino vindicantur: & cōsumptæ condicuntur.[h]

SCHOLIA.

a §.1. quib mod. re contrah. oblig.
b in l. si ita, 126. §. Chrisogonus, de Verbor. obligatio. P. ita qui alienam pecuniam credidit, stipulatus sibi reddi, rectè aget ex stipulatu, l. 2. C. si certum petat. l. eius qui, 4. §. quod si stipulatus eo. P.
c l. cum filiusfamilias, 17. de Reb cred. P.
e l certi condictio, 9. §. si nummos, & l 2. §. in mutui, de Reb cred. P. dicta l si ita, 126. §. Chrysogonus, de verbor oblig. l. 2 per quas personas nobis acquir. C. Si tamen is cuius nomine creditum est, non possit agere, datur actio ei qui eius nomine credidit, l. 3. C de Contrah. & committen. stipul. Si etiam is cuius nomine creditum est non habeat ratum, dabitur ei qui eius nomine credidit, vtilis actio. l. si absentis, 4. C, si certum petatur: item & credenti alienam pecuniam, non domino, dabitur ex mutuo condictio, si pecunia consumpta sit ab accipiente. l. non vnde, 7. & l si non, C. si certum peta. Addere his poteris de mutui repetitione, quæ diximus lib. 22. Syntagma capite 1.
f l ciuitas, 17. de Reb. cred P. l eum qui, 13. C si cert. petatur.
g. l 4. C quod cum eo, qui in alien. potest. est neg gest. esse dica.
h l si filiusfamilias, 14. & l singularia, 15 cum aliis pluribus de Reb, cred. P, l interdum, 19. de Condictio indeb. P.

DE VSVRIS.[a]

TITVLVS V.

a extat titulus. de vsuris lib 5. Decretaliū tit. 19, in Sexto lib. 5. ti 5. in decreto dist. 47. & alibi. de Vsuris. lib. 4. C. tit 32. de Vsuris & fructibus & causis & omnibus accessionibus & mora, lib. 22 P titu. 1. de Nautico fœnore eod. li. tit. 2. de Nauticis vsuris. Nouella 106. de Fiscalibus vsuris lib. 10. tit 7. de Vsuris & fructibus legatorum & fideicommissorum lib. 6. C. tit. 47. de Vsuris pupillaribus lib 5. C. tit. 56. de Vsuris rei iudicatæ li. 7. C. tit 54. de Vsuris supra duplum non computandis, Nouella 138. ne quis mutuans agricolæ terram eius teneat: item quas magnas vsuras creditores ab agricolis debeant percipere. Nouella 32. de His qui mutuum dant agricolis Nouella 33, Ne quis quod agricolis mutuam pecuniam dedit illius terram detinere. & quem v surarum modum creditores accipere debent ab agricolis. Nouella 34. de Vsura constitutio 2. Nicephori lib. 3 iuris Orientalis Bonæ fidei.

CAPVT I.

Continuatio, & de prohibitione vsurarum.

EXpedito mutuo gratuito, videamus de fœnore seu mutuo quod cum vsuris fit, & instituamus vsuris,[a] quas ius ciuile permisit,[b] ius pontificium reprobat.[c] iuxta legem diuinam[d] & sacrosancta concilia[e]. quare & dicimus peccatum esse vsuras accipere: quamuis non peccet, qui necessitate compulsus soluit vt mutuum posit consequi[f]. Et si quis in eum inciderit errorem, vt pertinaciter asserere præsumat, vsuras accipere non esse peccatum, statutum est, contra eum vt contra hæreticum. vel diffamatum de hæresi esse procedendum, atque eum vt hæreticum puniendum.[g]

SCHOLIA.

a Tractatur de vsuris apud Gratianum, in Decreto, causa 14 quæstio. 3 4. 5. & sequentib & apud Gregorium, lib. 1. Decretalium lib. 5. ti. 19. & lib 5. Sexti, tit 5. lib. . Clementinarum tit 6. lib. 22. P. tit. 1. lib 4. C. tit. 32. & de nautico fœnore lib. 22, titu. 2. & lib. 4. C. tit. 33 & de nauticis vsuris, Nouella 106. & Nouella 110. in Ecloga basilicorum lib 23. titu. 1. & titu. de vsuris & fructib. legator lib 6. C. tit 47. de vsuris pupillaribus lib. 5. C. titul. 56. de Vsuris rei iudicatæ lib. 7. C. tit 54. docetur & quas vsuras ab agricolis stipulari liceat, Nouella 32. 33. 34. & de Vsuris supra duplum non computandis, Nouella 138 & Nouel. 160. nos & multa de Vsuris diximus, lib. 22. Syntagmatis iuris, cap 3. & 4.
b vt liquet ex titulis P & C. de Vsuris. Fines tamen appositus vsuris eodem iure ciuili, quem non liceat excedere, pro certorum negotiorum distinctione, in l. eos, § super vsurarum, C de vsur. legum ciuiliū exemplo, principes etiam Christiani alicubi certam quantitatem vsurarum permiserunt, non autem probarunt, idque ad euitandum maius malum: & ne creditoribus daretur occasio crudeli modo spe lucri priuatis omnino vel nihil mutuò dandi, vel si definita non fuisset quantitas, ad immensum modum vsuras exigerent. sic Deus per Mosem aliquando, permisit ceruicoso populo Israelitico, dare vxoribus libellum repudij, Exodi 24. non probans quidem repudium quod illicitum est, & prohibitum, sed vt euitaretur maius malum, homicidium eius quam quis non posset repudiare, D. Mathæi. c. 19. vide cano. quada, 5 q. 1. Et satis scio principes Christianos, si fieri posset omnino velle & radicitus euellere fœnerandi modum: saltem id enim si Christiani sint debent.
c cap 1. 2. . de Vsur. & toto titul. apud Gregor & in Sexto, & tota 14 q. 1.

d Exodi 22. Deutero.23.Pſal.14. Ezechiel 18 diui Lucæ cap.6.
e in cano. Apoſtolorum,44.can. Epiſcopus,47.diſt.in concilio Eliberitano,cano ſi quis clericorum,can. 47.diſ.Nicena 1. Synodo,c.17.Lateranenſi cap.3.de Vſur.Lugduoenſi c.1.&2.de Vſur. in Sex. Viennēſi,Clem.1.eo.tit.cum ſimilib.
f tractatur in c.debitores,de Iureiuran.
g in concilio Viennenſi, in Clem.vnic.§.fi.de Hæretic lib.5.Clem.tit.5.

CAPVT II.

Vſura quid.

IN hac tractatione vſura prohibita eſt, quicquid vltra ſortem principalem, ſeu debitum mutui, accipitur per creditoré, ratione mutui.[a] cuius vorago animas deuorat & facultates exhaurit.[b]

SCHOLIA.

a cap.fin.de Vſur.& ca.putent,& ferè tota 14.q.5.
b c.3 de Vſur.in Sex.quamquam Vlpian.in l. ait prætor,10.§. ſi quid in fraudem, quæ in fraudem creditor.lib.42.P.tit.8 dulcedinem dixerit vſurarum quod forſan verum eſt in crudeli creditore, qui capit voluptatem ex lucro hoc damnabili, & ideo dulce hoc ei venturum, quod animam eius necat & priuat vita æterna & inſuper conſumit proximi pauperis labores & ſubſtantiam.

CAP. III.

Vſuræ diſtinctio.

VSuram conſtituunt iura, mentalem, & realem. Mentalis, quando ea mente mutuum datur à creditore, vt amplius quã det accipere poſsit, quamuis reipſa nihil acceperit.[a] Realis quando re ipſa plus quam mutuo dederit, ea intentione fœnerandi accipit.[b] Meminerunt de diuerſa taxatione vſurarum iura pontificia, vnde nomina vſuris impoſita fuerunt: nempe de centeſimis[c] hemiolis ſeu ſeſcuplis,[d] de nauticis,[e] & aliis iure ciuili diſtinctis quas omnes pari calculo cuiuſcunque modi eſſent, reprobarunt.

SCHOLIA.

a & hæc etiam vſura prohibita Lucæ,6.per verba illa mutuum dantes nihil inde ſperaotes, & cap.conſuluit & Gloſ.& Panor.ad c.cum in tua,de Vſur.
b etiam ſi munuſcula ſint,vinum,oleum,poma& ſimilia,can 2.& 1.14.q.3.
c can,ſi quis oblitus, 4.14 q.4. can quoniam multi, 47.diſt.
d vt in proxime citatis canonibus, ſi quis oblitus, & can.quoniam multi,item in ca.9.non licet 46. diſt. Permiſerat Conſtantinus ſecuplas vſuras 4. l.j. de Vſur. lib.2.Cod. Theodoſiani tit.fin. de illis vſuris videtur meminiſſe diuus Hieronymus lib 6 commentariorum in Ezechielem. cap. 18. *Solent* inquit *in agris frumēti milij vini,& olei,cæterarumq́; rerum vſuras exigi:ſiue vt appellat ſermo Diuinus,ſuperabūdantiæ, verbi gratia vt hiemis tempore demus decem modios, & in meſſe recipiamus quindecim & hanc vſuram prohibuerunt aliquando ſacri canones,deinde & omnes alias.*
e de his tractatur in titulis,de Nautico fœnore,in P. & C.& prohibentur in c.nauiganti,de Vſur.
f iure ciuili vſurarum diſtinctiones fiunt,ratione habita ad centeſimam quæ inter permiſſas iure ciuili maior eſt,quæ 12.vnciis integralibus diuiſa,aliis minoribus præbent nomen, vt, explicatur in l.eos, § ſuper vſurarum, C.de Vſur. centeſima æquat ſortē intra octo anoos & quatuor menſes, id eſt,centum menſibus:vnde ceoteſima dicta,quando duodecima pars ex ſorte centum ſoluitur oomine vſurarum ſingulis annis;hæeque maior,vt minor illa quæ ſemiuncialis dicta, dum ſingulis annis pro centum denariis, dimiduum denarij ſoluitur, qua æquatur ſors intra ducentos annos.dehinc eſt vncialis. quãdo ex centum denariis præbetur vſurarum nomine vnus denarius. qua æquatur ſors centum annis. Sunt poſt illam gradatim computandæ vſuræ ſextantes quadrantes, trientes, quincunces, ſemiſſes, ſeptunces, beſſes, dodrantes, dextantes, deunces, & maiores poſtea centeſimę quę explicãtur in dict §. ſuper vſurarum dictæ l.eos, de Vſur. C. & per oos in Syntagmate iuris, & in explicatione tituli, de Vſuris.

CAPVT IIII.

1 *Pro quibus vſura ſit prohibita.*
2 *Pro quibus permiſſa.*

VSuræ prohibitæ ſunt in mutuo vero vel præſumpto,[a] non quando eo generali nomine ex altero contractu petuntur alia ratione, vel propter id quod petentis intereſt.[b] dummodo in fraudem prohibitarum vſurarum de his aliter non contrahatur: alioquin & imputantur in ſortem. veluti ſi ex pignore fructus per creditorem percipiantur ob mutuum; fructus extenuant debitum,[c] vel ſorte ſoluta principali debita, reſtitui debent:[d] neque ex lege commiſſoria,[e] aut ex ſimulato emptionis contractu,[f] licitè percipiuntur.

Quamobrem extra mutuum notantur in iure caſus in iure pontificio,[g] in quibus liceat plus petere vel accipere quàm ſit ſors debiti principalis, & in quibus illud plus, debitum, cenſetur perinde ac debitum principale. veluti quando fideiuſsione debitoris cum debito ſoluto, & illud damnum repetit,[h] & gener qui vxorem nutrit donec ei ſoluatur promiſſa dos, pro oneribus matrimonij percipit fructus fundi, interim ei pro dote debita oppignerati.[i] Sunt his alij caſus ſimiles, qui in iure latius explanãtur.[k] Ille etiam qui dat[l] decem ſolidos, vt alio tempore tot ſibi grani vini vel olei menſuræ reddantur: quæ licet tunc plus valeant, vtrum plus vel minus ſolutionis tẽpore fuerint valituræ, veriſimiliter dubitatur,[m] non debet vſurarius reputari. Ratione quoque eius dubij[n] excuſatur, qui pannos, vinum, oleum, vel alias merces vendit, vt amplius quàm tunc valeant in certo termino recipiat pro eiſdem, ſi tamen ea,[o] tempore contractus non eſſet venditurus. Pro labore quoque impenſo pro exonerã-

da Ec-

da Ecclesia aliquid relinquere ex fructibus rei pignoratæ creditori, pro Ecclesia soluēti, licitū visū est,[o] placuit & non esse vsurarū contractū, si quis emit census annuos pro certa summa pecuniæ, soluendos super certis agris & terris aut domibus vendentis, etiam ea lege vt oblata vel exsoluta pecunia emptionis, à debitore redimi possint, vel in totum, vel pro modo pecuniæ solutæ.[p]

SCHOLIA.

a nam causæ cur prohibeantur in mutuo, in eo contractu singulares & propriæ eius naturæ sint, quæ non habent locum in aliis. Quia mutuo dato, rei mutuatæ dominium transit in accipientem, l. 2. §. appellata, de Rebus credit. ideo iniquum visum est domino exigere pro rei suæ vsu aliquid. & contra naturam dominij, quæ liberam habet administratione l. in re mandata, C. manda. l. nemo externæ, de Iudæis. C. Deinde natura contractus mutui est, vt nihil vltra quam datum sit promitti aut exigi possit, l. rogasti, .si tibi dedero, de Reb. cred. P l. si tibi decem, de Pac. P. cum similib. Sed & mutuum ex officio amici procedit, quod debet esse gratuitū, l. j. manda. P. Sunt his aliæ rationes à nobis additæ in titulum de Vsu. vide & multa apud Plutarchum, libello non esse fœnerandum.

b vt in cap. per tuas, de Arbit. cap j. de plus petitio. e. sacro, de Sententia excom. petitur enim & id quod nostra interest, etiam iure diuino licitè, Exod. c. 21 & 22. & c j. & 2. de Iniuriis. Differt autem id quod interest ab vsura, quod id quod interest, est petenti damnum emergens, & lucrum cessans sibi ex aliqua re vel facto: At contra vsura, est lucrum emergens & damnum cessans, id est, lucrum ex re, sine aliquo petentis incommodo, vt notatur in textu & gloss. de Sent quæ pro eo quod interest proferuntur. C.

c vt in c j. & ij. & c. conquæstus, 8. de Vsur. l j. de Distractio. pignorum, C l. ij de Partu pignor. C. l. Si domum, de Pignorib. C. cum similib

d c. ad nostram, 7 de Iureiuran. c cum contra, 6. de pignorib. lib 3. tit. 21.

e cap. significante, 7 de Pignorib. l j. & 2. de Pact. pignor. C.

f c. illo vos, 4. de Pignorib. c. ad nostram, de Emptio.

g isti casus versibus his notantur

Feuda, fideiussor, pro dote, stipendia cleri,
Venditio, fructus, cui velles iure nocere,
Vendens sub dubio, pretium post tempora soluens
Pœna nec in fraudem, lex commissoria, gratis
Dans, Socy, Pompa, Plus forte modis datur istis.

quos casus explicat glossa, & Henricus Bohic, ad c. conquestus, de Vsuris, ego aliter explico ad cap. j. eius tituli

h c. peruenit, de Fideiussorib.

i c. salubriter 16. de Vsur. l pro oneribus, de Iure dotium, C. l. dotis fructus, 7 eod. tit. P. quia hic proprie vsuræ non sunt, sed id quod interest mariti filiam patris nutrire & onera ferre, paret bona eius & dotem retinente. quæ destinata sunt his oneribus, vide Chassaneum, in titulo *des droits appartenants à gens mariez* ad §. 13. numero 6. in Consuetud. Burgundiæ facit, l. si quis pro vxore, §. si vxor, de Don int. vir. & vxor P.

k vt dictum supra proxime litera g, ex glossa c. conquestus, de Vsuris.

l hæc quæ sequuntur sumpta sunt ex cap. fin. §. fin. de Vsur.

m dubium hoc sustinet contractum, quod res sicuti maioris sit, & minoris pretij esse possit: & ita est veluti aleæ iactus inter contrahentes, quare vt alienus à fraude contractus sustinetur. in l. si ea lege aliter si ea pactione, C. de Vsur, l. j. C. de Pac. simile in l. si pater puellæ, C. de Inofficio. testamen. Alioquin si certum esset, pluris futuras merces solutionis tempore, contractus vt vsurarius reprobaretur, vt expresse decisum in c. in ciuitate, c. 6. de Vsur.

n dicto cap. fin. §. fin. de Vsur. & dic. cap. in ciuitate, eod. tit.

o c. pen. de Reb. Eccles. non alienan. lib. 3. tit. 13. Sed & notant interpretes licere & sine pactooo, oblata creditori à debitore, accipere, si sine intentione accipiendi vsuras mutuum datum fuerit. Non magis quam non est simoniacum habitum, ei qui dat spiritualia, gratis oblatum & modicum à recipiente, accipere in c etsi quæstiones, de Simonia.

p ita declaratum expresse per Martinum 5. in cap j. & Calixtum 3. in c. 1. de Emptione in Extrauagantib. communib. lib. 3. Et ratio videtur ex eo pendere, quod hic vere contractus emptionis, cum pacto retractus seu de retrouendendo, vt dicunt, licito, & in quo qui emit tanquam vere dominus quandiu res non retrahitur nec ei pretium restituitur vel offertur, facit fructus suos rei emptæ. in l. 2. C. de Pac. inter emptor. & vend. lib 4. C. tit. 54.

CAPVT QVINTVM.

Qui vsuras, & à quibus accipere possint.

NVlli vsurarum vsus iure conceditur: nō Clericis,[a] non Laicis[b], non Iudæis[c], non capitulis seu collegiis[d], nō ciuitatibus[e], neque etiam sub prætextu redimendorum captiuorum[f] vel vtilitatis clericorum ad stipendia illorum.[g] A nullo etiam licet vsuras accipere[h]. Quare & in iure isto, superfluum est inquirere secundum quam taxationem vsuræ vetitæ vel permissæ censeantur[i], cum eodem, omnis species vsurarum sit prohibita.[k] Idcirco nec debitores ad soluendas vsuras cogi debent[l]; Si tamen se soluturos iurauerint, coguntur quidem soluere, & reddere domino iusiurandum[m]: verum creditores postea, acceptas vsuras, cogendi sunt, etiam ecclesiastica seueritate, si opus fuerit, restituere.[n] Sed & statutum vt creditores iuramenta super vsuris soluendis præstita, relaxare ecclesiastica districtione compellantur.[o]

SCHOLIA.

a can. si quis oblitus, 14. q. 4. ex Concilio Martini, ca. 62. & in can. quoniam, 8 eadem 14. q. 4. ca. quoniā multi, 47. dist. ex Concilio Niceno, c. 17. Aquisgranē si, c. 40. cum similib. c. j. de Vsur.

b c. 2 de Vsur. cum similib.

c c post miserabilem, 12 de Vsur.

d l. conquestus, 8. de Vsur. & ibi Iohannes Andreas, ait, reprobandos mores ciuitatum, quæ pecunias ad fœnus dant.

e Clem. j de Vsur. facit Psalmus 54 ibi *vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate, die ac nocte circūdabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius & iniustitia, & non defecit de plateis eius vsu-*

suis & dolus. & cæt.

f c.super eo,4.de Vsuris.ratio quia mala non sunt facienda vt bonum sequatur,ca.sic non sunt, 32.q 4 cap.magnopere,ne cleri vel monach.seculari.neg. se immisceant.

g argumento dicti c super eo. Quia & clero prohibetur vsura.cap.1.de Vsur.cum similib.ante citatis. neque eleemosynæ faciendæ vel recipiendæ sunt ex fœnore,cano.nolite,cano.forte,14.q.5 Neque ab Ecclesia recipi debent oblationes vsurariorum:imo si acceperit,tenetur eas restituere,ca.3.de Vsur Sicque emendantur iura Imperatorum,quibus permissum erat, vt Ecclesiæ possent accipere vsuras quadrantes,Nouella 7.& notat Scholion lib.23.Basilicorum titulo .ad cap.47.Et Constantinus Harmenopulus lib.7. περὶ καρπῶν.

h Et hoc est quod dictum est à diuo Ambrosio, in c. 15.commentatiorum ad Tobiam,relatum in can.si. 14.q.4 *ab illo licet vsuras accipere cui merito nocere desideras,quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat,qui vsuras flagitat.* Quorum verborum sensus est,vt quemadmodum nullum sine transgressione mandati Dei licet occidere,ob præceptum non occides:neque licet priuata authoritate arma mouere: Sic nec licet à quoquam vsuras accipere. Ideo etiã Dominus noster IESVS CHRISTVS emendauit duritiã legis antiquæ, quæ permittebat ab inimicis secundum explicationem Iudæorum , vsuras accipere,non fœnerabis vel dabis ad vsuram fratri tuo Deuter.23. versic. 9. Quod Christus sustulit dum nullum voluit esse nobis odio habendum in perfecta Euangelica lege,dicens Matthæi cap. 5. *audistis quia dictum est , diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum Ego autem dico vobis , Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos,vt sitis filij patris vestri qui in cælis est,qui Solem suum oriri facit super iustos & iniustos.* Neque impugnat hãc prohibitionem , quod permissum est à barbaris & hostibus,subtili ingenio aurum extorquere,l.4.de Cõmerciis & mercatoribus. C. l. 1 9. non fuit autem contentus,de Dolo:P.Nam hoc de mutuo intelligi non potest,eo quod mutuum non hostibus & barbaris,sed amicis dari soleat.

i quæ quæstio est nihilominus in iure ciuili frequens, & resoluta in l eos,§.super vsurarum,C. de Vsur.& in quibusdam prouinciis perdicta principum.

k c.1.de Vsur.

l c debitores,6.de Iureiur lib.3.tit.14.

m Soluere vsuras peccatum non est, quamuis eas accipere sit peccatum.vt notat glossa fin.ad dict.cap. debitores,de Iureiuran quocirca,cum iuramẽtum de Soluendis vsuris possit ex parte iurantis impleri sine detrimento salutis æternæ , seruandum est.cap. quamuis,de Pactis,in Sex.Solutæ autẽ restituuntur quia sine nõ detrimento salutis æternæ retineri,possunt,vide quæ de his tractat diuus Thomas,2.2.qu. 78,argumen.3 & Dominic.Sotus lib.de Iustitia & iure q 1.artic..4.& 5.

n d.c.debitores,de Iureiuran.

o c.1.& c.ad nostram 20.de iureiur.c.tuas dudum,13. de Vsur.

CAP. VI.

1 *Pœna vsurariorum restitutio.*
2 *Priuatio sepulturæ.*
3 *Testamenti.*
4 *Aliæ & contra clericos & beneficiatos.*
5 *Manifesti vsurarii qui.*

1 INter pœnas vsurariorum primum, cogendi erunt[a] per pœnas statutus in concilio generali [b],acceptas vsuras restituere his à quibus acceperint,vel eorum hæredib.[c] & illis non existentibus, pauperibus erogare [d]: dummodo in facultatibus seu bonis habeant vnde possint reddere[e]. quia non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum [f].Qui autem non habuerint bona ex quibus possint satisfacere restitutioni,non puniuntur ea pœna [g] cum nota[h] paupertatis euidenter excuset:Possessiones tamẽ ex vsuris comparatæ vendi debent , & ipsarum pretia his à quibus extortæ sunt, restitui. [i] vt sic non solum ab illa pœna,sed etiã à peccato,quod per vsurarum exactionem incurrerant , possint liberari. [k]filij quoque vsurariorum ad restituendas vsuras eadem districtione sunt cogendi qua parentes eorum,si viuerent cogerentur:idipsum & de hæredibus extraneis illorum dicendum[l], quemadmodum & filij & hæredes eorum qui soluerint vsuras,eodem modo quo mortui repetere possunt, [m] si modo ipsi,hæredesque eorum aut filij prius restituerint vsuras quas defuncti vel eorum hæredes ab aliis acceperint.[n] Neque manifesti vsurarij,maximè quos vsuris renunciasse constiterit,conuẽti ab aliquibus de vsuris rẽstituẽdis,vllius appellationis subterfugio se tueri poterunt.[o]

2 Rursum manifesti vsurarij non restituentes, sepeliendi non sunt. Et quamquam[p] de vsuris quas acceperint satisfieri expressa quantitate vel indistinctè manifesta voluntate mandauerint, nihilominus tamen ecclesiastica sepultura erit deneganda,donec de vsuris ipsis prout patiuntur facultates illorum , plenariè fuerit satisfactum: vel illis quibus facienda est restitutio , si præsto sunt illi,aut aliis qui possint eis acquirere: vel his absentibus loci ordinario[q],aut eius vices gerenti, seu rectori parochiæ in qua testator habitat[r],vel donec seruo publico, de ipsius ordinarij mandato fuerit cautum idoneè de restitutione facienda.Omnes autem religiosi & alij,qui manifestos vsurarios, contra prædictam constitutionem ad Ecclesiasticam ausi fuerunt admittere sepulturam , eidem pœnæ Lateranensi Concilio contra manifestos vsurarios promulgatæ , suppositi sunt : [s] nempe vt qui eos sepelierint aut eorum acceperint oblationes,reddant quæ acceperint & donec ad arbitrium episcopi satisfecerint , ab executione officij sui maneant suspensi. [t] & interim ipso facto excommunicati.[u]

3 Subinde nullus testamentis manifestorum vsurariorum interesse , aut eos ad confessionem admittere, siue ipsos absoluere debet , nisi de vsuris satisfecerint,vel de satisfaciendo vt dictum est , pro viribus suarum facultatum idoneam cautionem præstent: Testamenta etiam manifestorum vsurariorum aliter facta non valent , sed ipso iure irrita fiunt. [x]

4 Propositæ insuper aliæ pœnæ contra contu-

maces

maces manifestos vsurarios ab vsuris non desistentes, vt excommunicatio,[y] ab oblatione repulsio[z]. Infamia[aa]: Et clerici vltrà detestandis vsurarum lucris insistentes, periculum officij ecclesiastici patiuntur[bb]. & si prohibitione fœnerandi parere contemnant, à beneficio & officio primum suspenduntur,[cc] dehinc contumaces ab iisdem obtentis deponuntur & deiiciuntur.[dd] & ab obtinendis repelluntur.[ee] vt etiam ab ordinibus sacris suscipiendis[ff]. Atque constitutione Concilij Lateranensis cautum[gg], ne collegiū, vel alia vniuersitas, ciuitas, aut singularis persona cuiuscunque sit dignitatis, cōditionis, vel status, aliemgenas, vel alios non oriundos de terris ipsorum, publicè fœnebrem pecuniam exercere volentes, ad hoc domos in terris suis conducere, vel conductas habere, vel habitare permittant: sed huiusmodi vsurarios manifestos, omnes intra tres menses de terris suis expellant, nunquam tales de cætero admissuri, Prohibitum & omnibus domos ad fœnus exercendum locare, vel sub alio quocunque titulo concedere: Et si contra fecerint, si personæ sint Ecclesiasticæ patriarchę Archiepiscopi, Episcopi, suspensionis: si autē collegium vel alia vniuersitas, interdicti ipso facto sententiam incurrant: quam si per mensem animo sustinuerint indurato, vt terræ ipsorum, quandiu vsurarij in eis commorabuntur, ex tunc Ecclesiastico subiaceant interdicto. Si Laici fuerint, per suos ordinarios ab huiusmodi excessu omni cessante priuilegio, per censuram etiā Ecclesiasticam, compescantur.

9 Tales autem dicentur manifesti vsurarij, aduersus quos pœnæ prædictæ & aliæ exerceantur, de quibus non dubitatur quin tales sint, quamuis per sententiam non sunt condemnati, quia interdum propter potentium qui eos tuentur timorem, nullus accusator appareat.[hh] Alioquin & manifesti dicentur[ii] quando vel per confessionem, vel probationem legitimam notæ fuerint vsuræ. aut per euidentiam rei quæ nulla tergiuersatione possit celari.

SCHOLIA.

a hæc quæ sunt sequuntur sumpta sunt ex c. cum tu, de Vsur.

b c. quia in omnibus 1. eo. tit. in Sex.

c quandiu inuenitur Dominus rei, vel eius hæres, res non est danda pauperibus c sicut dignum, 6. §. eos, de Homicid c. eam te, de ureiuran. quare si absens sit is cui restituenda res est, saltem sumptibus eius ad eum est transmittenda, argum. l operæ enim, de Oper. libertor. P. Si quidem vsurarius nouerit vbi is habitet, vel si sumptus non excedant rem restituē dam propter distantiam locorum, quo casu poterit dari pauperibus, glossa ad d c. cum tu, ad verba *non superfluibus*, de Vsur.

d dicto c cum tu, de Vsur. male quæsita sunt pauperibus distribuenda per eleemosynas, vt turpiter quæsita: quando videlicet dominium talium rerū est translatum in acquirentem: sic intelligendus canon, qui habetis, 14. q. 5. non autem quando is qui possidet male quæsita, tenetur & debet domino læso restituere, vel eius hæredibus & sic intelligendus est alius canon, alioquin, proximè citato contrarius, in ca. nolite, 14. q. 5 *nolite facere de fœnore eleemosynas*

e quia qui nihil habet, cogi non potest ad solutionem c. Odoardus, de Solutio nisi ad pinguiorem postea peruenerit fortunam. l. si debitoris, de Cessio. bonorum. P. & inanis est actio quam inopia debitoris excludit, c. olim, de Restitutio. spolia. l. nam is, de Dolo. P.

f d. c. cum tu, de Vsur. c. peccatum, de Regul. iur. in Sex. ca. 1. 14 q 6

g dicto c cum tu.

h notam, & quodammodo pœnam, paupertas habet, & vt ait Iuuena. Satyra 3.

Nil habet infœlix paupertas durius in se
Quam quod ridiculos homines facit.

& Plautus in Sticho,

Iam inde à pauxillo puer ridiculus fui.
Eò quia paupertas fecit, ridiculus fierem.

Et paupertas agit ad turpia, sed non excusat ab infamia furti. l palam, de Ritu nuptiar. P. l. spadonem. 6. fin. de Excusatio. tutor. P. Est autem vulgare, sed verissimum omnium sapientum dictum, de boñis male quæsitis hæredem tertium non gaudere, vt frequenter in vsuris conflatæ diuitiæ ingentes citius in nihilum resoluantur & vna secum legitimè quæsitorum fortunas perdant.

i res empta ex vsuris, videtur contrahere vitium vsurarum, & succedit loco pecuniæ vt in l. Imperator §. fi. de lega. 2. c Ecclesia, vt lite pendep. idque modū etiam vsurarum. vel venundantur res illæ, vt reliquæ vsurarij, ad soluendas exactas vsuras tanquam pro ære alieno dissoluendo. alioquin regulare est, vt ex aliena pecunia emptum, non sit domini cuius erat pecunia, sed eius qui suo nomine emit. l. si ea pecunia, C. de Rei vendica. l. ad probationem C. de Probatio. l. qui vas, in fine, de Fur.

k Solutione enim eius quod debetur, tollitur omnis obligatio. 1. Quib. mod. tollit. obligatio.

l cap. tua nos. 9 de Vsur. filij tamen ita demum tenentur ad restitutionem vsurarum acceptarum, à patre si hæredes sint, vt & extranei successores. Quia successores eius qui vim fecit vel concussionem intulit, vel deliquit, eo post litis contestationem defuncto in solidum conueniri, aliter in quantum ad eos peruenerit ne ex delicto defuncti ditentur, manifestissimi iuris est. l. vni. ex delictis defunctor In quantum hæredes teneant. lib. 4. C. titul. 7. e. non autem, de Perpetuis & temporali. actio apud Iustinia lib. 4. tit. 12. l. furti, de Furt. P. Et turpia lucra ab hæredibus sunt extorquenda, l. in hæredem, de Calumniato. P. l. videamus. Quod metus caus. in P. Quod si filij hæredes patris non sint, proculdubio non tenebuntur pro eius debitis. l. 2. ne filius pro patre, lib. 4. C. tit. 3. l fin. de Primipilo lib 12. C. tit. 63. Rursum quia pro repetitione vsurarum bona defuncti vsurarij erant generaliter obligata, c. cum tu, de Vsur. recte hæredes pro eadem obligatione conueniuntur: quia quemadmodum defunctus, sic & ipsæ rei incumbere dicuntur alienæ, hæredésque ita in vitium succedunt defuncti, & in parem fortunam, & eadem condemnatione digni, l. 1. de Fructib. & lit expens. lib 7. C. tit. 5. l. cum hæres, de Diuers. & temporalib. præscriptio P. facit l. vnic. vt actio ab hæredib. & contra hæredes lib. 4. C. tit. 17. Item & hæres pro defuncto tenetur pro reparatione, cap. in literis, de Raptor. cap fina. de Sepultur.

Item & hæres pro defuncto tenetur pro reparatione rapin 1, c.in literis, de raptor. c. fin de sepulr. tanquam ex contractu indebiti soluti, vt nec possit hæres obijcere vel excipere nihil ad se peruenisse vide gloss. ad c. Michael, 7. ad verbum pater, de vsur. & glos. ad c.2 ad verbum facultatis, de vsuris in Sex.

m c. Michael, de vsur

n in dicto c Michael & c. quia frustra, 4 de Vsur. Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet factum præstare debet l, ex qua persona, 192 de Regul. iuris. nec meretur legis auxilium, qu e contra legem facit. dicto c quia frustra, & c. an sit, & c. constitutus, de Appella l. scimus, §. si verò postquam, de iure deliberan. l. auxilium, de Minori. P cum simili. vide de his Ludouicum Roma. singula. 340. incip. quia frustra. Et Marsilium singulari. 609. incipient. *aduertas ad vnum*, vide & notabilem glossam ad c. quia frustra, ad verbum *restituerit*, de vsuris, de quæstionibus pluribus circa non reddentes vsuras, acceptas & super repetitione datorum.

o c. quam pernitiosum, 11. de Vsur.

p hæc verba quæ sequuntur ponuntur in c.2. de vsur. in Sex ita in causa restitutionis vsurarum, opus est facto: videlicet reali restitutione, vel idonea cautione de restituendis, idonea porro cautio debet continere receptarum vsurarum certam quantitatem, si certa sit, si incerta erit, moderanda, dicto c.2. § cæterum, de vsur. in Sex in quo c. 2. Gregorius decimus, emendat c.3. de vsur. apud Greg. dum sepultura ibi denegabatur tantum si in peccato decessisset: ille vero non tantum si decesserit in hoc peccato, sed etiam si non restituerit re ipsa, vel non cauerit de restitutione idoneè ante mortem.

q glossa in d c.2. de vsur. in Sex. per ordinarium iudicem intelligit Ecclesiasticum iudicem, vt episcopum, decanum, Archipresbyterum, abbatem, est tamen cognitio de vsuris illicitis fori vtriusque & spiritalis & temporalis glossa ad c. cum sit generale, 8. ad verb malefactores, de foró competen.

r dicto c.2. de Vsur. in Sext.

s dicto c. 2. § omnes autem, de vsur. in Sex.

t c. quia in omnibus, 3. de Vsur. in Sex

v Clem. 1. de Sepul. libro 3 tit. 7.

x dicto c. 2. §. nullus, de vsur in Sex prohibetur etiam communio Ecclesiastica in cap. quia in omnibus, de vsur.

y dicto c 2. §. fin de vsur in Sex.

z ca. ministri, 14 q 4. c 3 & c. præterea 7. de vsur c. debitores, & sequent. de Iureiura. & Ibi Panor. suadet potius ab hac sententia excommunicationis esse incipiendum, quòd magis timeatur, & sit medicinalis in vita vsurarij proposita, si eam is in quen fuerit lata non contemnat. c. 1. de Sententia excommunica. in Sex ca. multi, 2. q. 1 ca notandum, 24. q. 3. possent & communitates & vniuersitates ob id interdici c. . de Vsur in Sex. c. non est nobis, 11. de Sponsalib vide Panor. ad c dilectus filius, 30 nu. 12. de Simonia non solet autem excommunicari vniuersitas, c Romana, §. vniuersitatem, de Sent. excommunica. in Sex. si tamen de facto excommunicetur, timenda erit sententia. Sic in c. post miserabilem, 12. de Vsur statutum, vt Iudæi ad remittendas Christianis vsuras per principes & potestates seculares compellantur, & donec remiserint, ab omnibus Christi fidelibus, tam in mercimoniis quam in aliis per excommunicationis sententiam, communionem omnimodam eis iussum est denegare.

aa c. quia in omnibus, de Vsur.

bb quia improbum fœnus exercentes, infames sunt, l. improbum, C. ex quibus causis infamia irroget, ca. infames, § porro, 3 q 7. improbum autem fœnus dicitur ex iure pontificio, omnis species vsurarum c. j de Vsur.

cc dicto c. j de Vsur.

dd c. præterea, 7. de Vsur. ca. clerici, & ibi gloss. ad verbum *cessare*, 4. q. 1.

ee c. si quis oblitus 4 14. q. 4 can quoniam multi, 47. distinct can si episcopos. 41. dist. & in can. Apostolorum, 43

ff c. inter dilectos de Excessib. prala.

gg ca seditionarios, 8. 46 distinctio

hh c. j. de Vsur. in Sex vbi ponuntur quæ sequuntur.

ii c. cum in diœcesi 1; de Vsur.

kk c cum olim, 24. de Verbor. significa. lib. 1 titu. 40 c. fi. de Cohabita. cleric. & mulier. Explicat & glos quis sit manifestus vsurarius in c. j. ad verbum *manifestos*, de Vsur. in Sex. si confessus sit, vel condemnatus, vel notorius, puta quia habet & exercet publice mensam vsurarum, addit & glo. in c. 1. ad verbum *manifesti*, de Vsur in Sex. censeri manifestum eum, qui talem coram sacerdote & testibus se esse fateatur, si vsuras restitui mandat, si tradat etiam libros rationum in quibus vsuræ descriptæ sunt. Attamen ex fama quod quis dicatur vsurarius, ideo manifestus non erit, nisi alia concurrant argumenta, d. cap. cum in tua diœcesi, de Vsur. nec sufficient testimonia eorum qui dicant aliquem vsurarium esse, quia ei vsuras soluerint: vt ait Socinus cōsil. 61. quia deponunt in causa propria ideo testimonio eorum non creditur l omnibus, C. de Testam. Cæterum, ex quibus quis manifestus vsurarius conuincatur, tractat Aretinus, in cap. cum in tua, de Vsur Alexan. consi. 172 vol. 2 Fulgosius consilio 118. incipient. visis dict. Panor. consil. 81. incipiente ex themate volum 1.

DE COMMODATO

TITVLVS VI.

a Extat Titulus de Commodato lib. 3. tit. 15. lib. 4. cod. tit. 23. Commodati vel contra lib. 3. P. tit. 6.

CAPVT I.

Continuatio, & quid commodatum.

POst mutuum, quod habet quæstionem annexam de vsuris, dicendum de alio contractu re celebrato, de commodato. [a]Commodatum, est alicuius rei ad aliquē specialem, vsum gratuitò facta concessio, sine dominij translatione. [b]

SCHOLIA.

a Re contrahitur commodatum, §. item is cui res, quib.mo.re contrah oblig l 1.§. is quoque de act. & oblig. Tractatur de commodat.lib.3.Decret.tit. 15 & lib.13.P tit.6 & Codice lib 4.tit 23.in Ecloga Basilicorum,lib. 1 tit.1.apud Iulium Paulom,lib 2. tit.4. Tractamus & nos,lib.23.Syntag.tit.c.1.nu.1.

b hæc finitio datur à glos.ad c.vnicum de commodatum potest & probari per l.1 commo. P. nos aliam damus lib.23. Syntag. c.1 num 1.

CAP. II.

Commodati diuersæ species.

Commodatum aliud est quod fit tantum gratia accipientis,[a] aliud quod fit tantum gratia dãtis,[b] aliud quod gratia vtriusque,dantis & accipientis.[c]

SCHOLIA.

a & hoc est propriè commodatum, c. 1. de commoda.l si vt certo §.commodatum l.in rebus,§.commoda. P. in quo accipiens de dolo & culpa tenetur.ibidem.

b vt si quis vxori suæ aut sponsæ commodauerit quò honestius culta ad se duceretur, in qoo tantum accipiens de dolo tenetur.l.si vt certo loco.§.§. interdum & eum qui rem, o.§ si rem commodatam, commod.P.

c l.in rebus,commoda P.in quo & accipiens, de dolo & culpa tenetur.

CAPVT III.

De quo fiat commodatum.

Res mobilis maximè,item & res soli seu immobilis cõmodari potest,[a] res propria & aliena quam scientes possidemus.[b] Non commodatur tamen quæ vsu consumitur,[c] nisi forte quis ad pompam & ostentationem accipiat.[d] Sæpe etiam dicis causa commodantur pecuniæ vt numerationis loco fiunt,[e] rei quippe commodatæ proprietatem & possessionem qui dat retinet,[f] debet tamen qui ad certum vsum commodat, expectare antequam repetere possit, vsum esse expletum,[g] fit autem vt plerumque commodatum de re non æstimata, interdum de æstimata.[h]

SCHOLIA.

a l.1.commo P.tamen pro re immobili commodata, tutius agitur actione præscriptis verbis l.17.de Præscriptis.Verb P.

b ommodare,15 l.ita vt fur,& prædo,16.commod. l.non à Iudice,64 de Iudic.P.

c l.3.§.fina.Commoda.Pan.quia res commodata,eadem in indiuiduo restituenda est longè,aliter quam in mutuo in quo non eadem res,sed in eadem specie vel vt iurisconsulti loquuntur, in eodẽ genere, restituenda est l.2 §.mutui datio,de reb credit.§.1. & .item is cui,quib.mod re contrah obliga.

d dict.l.3.§ fin.commod.Pand.

e l.4 commod

f in l. rei commodatæ, 8. & sequen. commo. Pan. §. item is cui, Quib. mo. ca. contrahit. obligat & ita Dominium non transit in commodatarium ,l. nemo,9.commod. Pandect sed remanet penes commodantem,si is sit Dominus, l.si seruus depositus, 22.de Noxalib actio lib 9.P.tit.4.

g cap.vnico de commoda. l in commodato, § sicut, Commoda P.vbi ratio,quod nos iuuari non decipi beneficio oportent.

h l.si vt certo,§ etsi forte, Commod. P. l.1.§. fin. de æstimatoria Actio.P.

CAP. IIII.

De modo & forma commodati.

Gratuito datur commodatum,[a] & ad certum vsum explendum,[b] modum autem vtendi præscribere eius est, qui beneficium seu commodato dat: concessione autem facta & vsu præscripto,non potest retractare, vel ante tempus constitutum, commodatum reuocare,[c] & pactum quod interuenerit seruandum erit,[d] nisi illud à iure expressè reprobetur,quale est ne dolus præstetur.[e]

SCHOLIA.

a §. commodata, quib. mod.re contrahitur obligat. apud Iustinia. l.in commodato §.nunc videndum, commod.P.l.si rem,§ si cum voicum,de præscrip. verb.P.alioquin mercede interueniente,locatio esset, §. fin de Manda. apud Iustinia §.præterea,de loca.

b vsus enim certus est in quem res commodatur, l. eum qui,10.commod P.

c l. vnico, de commoda. l. in commodato, §. sicut commo.P.

d cap vnic de commod.

e dict.l. in commodato, commod. P. nam & in aliis hæc pactio prohibetur,ne dolus præstetur,l.seruus, §.illud,de Pact. P. quia induceret ad delinquendum, ex qoo meritò reprobantur similes pactiones,l.conuenire,de pactis dotalib cum similib

CAP. V.

Quibus commodari,& quis commodare possit.

In pupilli persona cõmodatum non consistit sine tutoris authoritate. Nec tenetur actione commodati, vsque adeo, vt etiam si pubes factus dolum vel culpam admiserit,hac actione non teneatur: quia ab initio non constitit,[a] idipsum in furioso dicendum.[b] Seruus commodare inuito Domino, scienti prohibitionem Domini, non potest. Et si fecerit commodatarius à Domino furti & commodati actione conueniri potest, & condictione ex causa furtiua,[c] si tamen fur aut prædo commodauerint, habent actionem commodati,[d]

SCHOLIA.

a l.j.§ fin commo. P ad exhibendum tamen actione contra illum agetur, & res vindicabitur l. 2. eodem titu si locupletior etiam factus fuerit pupillus, in eum datur actio vtilis commodati. l.3. eo.tit.commo P.
b dicta l 2.Commoda.Pand.
c l.si seruus meus, 1 commod.P.
d l.ita vt si, 16.commo P.

CAPVT VI.

1 *Effectus & actiones commodati directo.*
2 *Contraria.*

2 AD repetitionem commodati, datur actio directa commodati, [a] in solidum contra contrahentem si possit se obligare, & hæredem eius, [b] & in filium familias vel seruum, interdum de peculio. [c] Conuenitur vero hac commodatarius, si rem commodatam non restituat: [d] vel si restituat quidem, sed non loco & tempore quibus conuentum est restitui, [e] vel si alio modo vel ad alium vsum quam res fuerit data, vsus fuerit, [f] vel si deteriorem factam aliunde quam ex vsu ad quem data est, reddat. [g] Siquidem si in vsu legitimo ad quem data fuerit, deterior sine culpa cõmodatarij facta fuerit, non tenetur, [h] aut si alius quam commodatarius per iniuriam deteriorẽ reddidisset, [i] quia periculum rei, & ipse interitus seu casus fortuitus, si de eo aliter cautum non sit, ad commodantem pertinet, [k] nisi illud accideret dolo commodatarij aut culpa, aut post moram restituendi ab eo commissam. [l] Quia & qui commodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur, [m] nisi conuenerit vt solus dolus, non etiã culpa, præstetur, [n] aut nisi solius cõmodantis gratia, commodatũ fiat, quo casu commodatarius, de dolo tãtum, non de aliqua culpa tenetur. [o] Quẽadmodũ nec tenebitur da culpa is cui vltro, & non roganti commodatum fuerit datum. [p] Si autẽ gratia commodantis & cõmodatarij detur, tenebitur commodatarius tantũ de lata culpa, & dolo. [q] Quod si res æstimata commodata fuerit, omne periculum ab eo præstandum erit, qui æstimationem se præstaturum receperit. [r]

Cæterum quemadmodum ex causis superioribus datur actio directa commodanti, aduersus commodatarium: sic eidem cõmodatario contra commodantem ex aliis datur cõtraria commodati. [s] Veluti si ante vsum concessum vel tempus, expletum, velis repetere rem commodatam, [t] vel si eam surripuerit, [u] vel si sciens prudensque rem vitiosam ex qua commodatarius damnum receperit, commodauerit. [x] Si commodatarius impensas immensas extra vsum ad quem est res commodata, in eam rem, fecerit. [y] Si seruus commodatus, ei furtum fecerit. [z]

SCHOLIA.

a quando videlicet contractus commodati contrahi potest cum accipiente l.1.commo.P.datur & vtilis directa contra enim cũ quo cõtrahi non potuit pro commodato repetendo, vt contra pupillum locupletiorem ex commodato factum, l.3 comm. Pan. non potest autem retineri res commodata prætextu debiti. in compensationem l.fin C. de commod.
b l 3.§ hæres, & l in commodato, 17. § si ex facto, eo. tit. Pandect
c l.3.§ si filiofamilias, commo.Pan.
d l.1. & 3 C.de commodato.
e l.si vt certo.5.commo.Pand
f l si vt certo, §. quinimo eo tit.l.qui seruum, 3.§. si is cui rem, de Actio.P.l.qui re, 8.de Fur P.
g l.3.§ 1 l eum qui, 10 l. in rebus, .8. § sine autem, commo Pan.
h l.si.commo P l.fin ad leg.aquil. Atque hic habetur ratio eius quod interest rem deteriorem factam, eaque ratione iuratur in litem, l.3 § si reddita, & in hac actione, de commoda P.l non à iudice, 64. Iudic.P
k c.vnico, de commoda.l.si vt certo § quod verò, & l.in rebus 8 commo.P.l.1.§.is quoque, de actio P. §.item is cui Quibus modis re contrah.oblig in . l.qui furtum, 6.in fine de condictio furtiua. P. Sic si equus commodatus perierit, vel in damnum incurrerit sine culpa cõmodatarij, damnum ad commodantem, pertinet, l fin ad leg aquil. P.imo si res commodata detur numero referenda Domino, alioquin ita idoneo vt non debuerit æstimari, futurum vt à quoquam deciperetur, malo, si id tamen contigerit periculum est commodantis, l. argentum, 20. commodat. P. alter autem qui remiserit tenebitur, si elegerit nuncium minus idoneum, nisi commodatarius mandasset commodatario per certam personam sibi remitti, in cuius manu res periérat l.eum qui 10.§ si.commod.P.vide cap significante, de pignorib.c.cum olim, de officio delega. l cum à matribus, qui petant tutor. C.An autẽ commodatarius qui receperit in se omnem casum, possit conueniri de casu fortuito, disputat in vtramque partem Pileus Modicensis antiquus glossator in q. 60. & concludit posse, etiam si sublata res fuerit casu fortuito, argum. l.1.C de commod. & l.Iurisgentium.§ sed etsi, de Pact.P.
l. dicto c vnico, de Commo. & l. si vt certo, §.nunc videndum, & §.sed interdum & in l.in rebus, commod. P. §.is quoque cui, quib mod.re contrah.oblig apud Iustinia & l j. de Actio. P de Mora nos tractamus abunde lib.21.Syntag c.14.& de casibus fortuitis c.1 .de Dolo c 13
m c.vnico, de Commod. Commodatarius tenetur de dolo, lata, leui, & leuissima culpa, eo quod teneatur in re commodata talem diligentiam adhibere & custodiam, qualem suis adhibet, qualemque alius diligenter adhibere potuisset l in rebus, l. si vt certo, §.commodatum, commoda. quid autem sit leuis, lata, & latissima culpa. videbis explicatum in l.quod Nerua, Deposit.P.& apud nos plenè lib 2. Syntagma.iuris, c.xj.
n dicto capite vnico, de Commoda. l si vt certo, §. interdum, Commodati, P. l. 1 §. is quoque apud quem, & l.si meti causa, de Actio. in Pan.
o l. si vt certo, §. interdum, l. eum qui, 10. cum 2. sequentibus, commoda.l si mei causa, de Actio.P.
p dicto §.interdum, l si vt certo.

q dicta l. si rem, & l. in rebus, 8. vers. hæc verba. commoda Pan.

r l. si vt certo, § & si forte, commoda. P. l. 1. §. fin. de æstimator. Actio.

s l. in commodato, 17. & l. in rebus, 18. §. fi. commo. P.

t c. vnic. § final de commod. l. in commodato, §. sicut, commo. P hoc enim distat commodatum à precario, quod non repetatur vt precarium, ad arbitrium dantis. l. cū precario, 12. de precario, li. 43. Pan. ti. 26.

v l. si rem, 21. commoda. Pan.

x l. in commodato, § sicut l. in rebus, 8. item qui sciens, commoda.

y l. in rebus 18. §. possunt, commod. P. vbi distinguntur sumptus. Possunt inquit, Caius iustæ causæ interuenire, ex quibus cum eo qui commodasset agi debeat, veluti de impensis in valetudinem serui facctis: quæ vt post fugam, requirendi reducendiue eius causa factæ essent: nā cibariorum expensæ, naturali ratione ad eum pertinent qui vtendum accepisset. Sed & id quod de impensis valetudinis aut fugæ diximus, ad maiores impensas, pertinere debet: modica enim impendia, verius est, vt, sicuti cibariorum ad eum pertineant.

z competit & furti actio, l. penul. commoda. Pan. l. si seruus, 31 de pignorat. Actio. Sunt & aliæ causæ contrariæ actionis, si commodatarius pro re perdita soluerit, & res redeat ad domum commodantis l. in commodato, § fi. & l. rem mihi, 21. commo. P. Si mihi codicem commodaueris, & in eo mihi Chirographarius creditor cauerit, & postea restituto Codice Chirographum deleueris; l. si vt certo, §. qui nummo, commod. P.

DE PRECARIO ET PRECARIIS.[a]

TITVLVS SEPTIMVS.

a Extat titulus de Precariis lib 3. tit. 14. in Decretalibus Gregorij, in ca. precariæ & 2. seq. 10 q. 2. de precario. lib 43. P. tit. 25. de precario & Saluiano interdicto lib. 8. C. tit. 9.

CAPVT I.

Continuatio & finitio precarij.

Ffinis commodato precarium,[a] est: & vt illud, gratuitum, sine definitione tamen temporis & vsus concessum,[b] in quo à commodato differt, vt in aliis quibusdam.[c] Precarium est quod ad preces petentis vtendum conceditur, tandiu quandiu is qui concessit patitur.[d]

SCHOLIA.

a de precario & precariis, tractatur lib. 3. Decret tit. 14. & ca. precariæ, in 1. & 2. sic incipiente 10. q. 2. & & lib. 43. P tit. 26. & lib 8. C. tit. 9

b Vlpianus explicat in l. 1. § fi de preca. P. & sine die vsum precarij concedi docet Celsus in d. l. cum precario, 12 eo. tit. Pan. Affinitatem autem inter precarium & donationem, ponit Vlpian in dict l. 1. & distat. & Paulus Iuriscon. in l. interdictum, de precariis, 14. de precar. P. Nec obest quod & precario interdum adiiciatur tempus, vt in l. sed si manente, 5. de precario, Pan Nam quamuis adiectum fuerit, tamen ante expletum potest reuocari, dicta l. cum precario.

c veluti quod precario rogans non teneatur nisi de dolo, non de culpa, quemadmodum tamen tenetur commodatarius, teneatur tamen de latissima culpa quæ dolo æquiparetur. l. quæsitum, §. illud, de precar. Pandect.

d c. fin. de precariis. l. 1. de precario. P.

CAPVT II.

Precarij acceptiones & distinctiones.

Recarij quidem naturalis vna substantia est, verum ex pactionibus hoc iure pontificio receptis, adiectio facta est, & cœpit distingui precarium à precariis,[a] præcariæ & præcaria, hoc iure rerum Ecclesiasticarum seu Ecclesiæ fiunt vel vsque ad quinquennium, vel ad vitam vtentis:[b] quando videlicet qui accipit, rem Ecclesiæ fruendam vsque ad certum tēpus vel quandiu vixerit, subiicit, Ecclesiæ, in locum eius rei aliam similis valoris & æqualium redituum, ea lege vt postquam fuerit elapsum definitum tempus, vel vbi mortuus fuerit qui rē acceperit, res accepta redeat ad Ecclesiam, cum alia etiam re quæ loco eius Ecclesiæ supposita fuit cum fructibus & proprietate,[c] fit tamen aliquando precaria de rebus Ecclesiæ, ex causa, gratis,[d] sed ita licitæ istæ precariæ si modo non fiant in præiudiciū Ecclesiæ, quo casu nec irreuocabiles fiunt concessiones, & si fiant, successores in beneficio Ecclesiæ, reuocare possunt sine vlla exceptione.[e] Quemadmodum & precariæ aliæue commutationes tempore quo Ecclesiæ viduæ sunt à prælatis, de rebus earum factæ ab his qui loca episcoporum occuparunt, rescinduntur, atque ideo cum authoritate Ecclesiastica vel ciuili, si faciendæ sunt, fiunt.[f] Eaque ratione præcariæ quæ quandoque de Ecclesiarum possessionibus fieri solent, non sunt pro voluntate concedentium reuocandæ.[g]

SCHOLIA.

a Et dicimus precarium quando ex arbitrio dantis, datum reuocari potest, c. fin de precar. precariam; quando antè quinquennium non potest reuocari, c. 1 eo. tit. Dicuntur & precariæ, quando datum vtendum, reuocari nequit, quandiu qui fruitur vixerit.

b dicto c. 1. de precario. cano. precariæ, 10. q. 2. quod sumptum est, ex Concilio Belluacensi, & habetur in Concilio Meldensi, cap vigesimosecundo, & in capitularibus editis anno 4. Caroli regis, & Ludouici filij Imperatoris. Coloniæ capit 37.

c l iubemus nulli, 14. C. de sacrosanct Eccles. cano. 2 ea enim §. si œconomus, 10. q. 2 & sic intelligēdum,

c. 1. & 2. de precariis. eo obseruato, ne res ea detur œconomo Ecclesiæ, vt proximis eius, can. 3 huiusmodi, 10 q 2. authentica quibuscunque, de sacrosanct. Ecclesiis vide ca. Precariæ. 4. & ibi glo. 10 q. 2. de precariis habetur in Cōcilio Rhemensi c. 16. & c. 3. in Concilio Moguntino sub Arnulpho c. 20 an Concilio Meldensi, cap 22

d sicque scribit Pan. ad c. 1 ou. 4 de Precariis, vt quando res Ecclesiæ datur vel clerico aut laico de Ecclesia benemerito, quandiu vixerit: vt in canon. si episcopi, 16 q 3 ca. possessiones, 16. q. 1. tuocque videtur videtur tantum facta donatio vsusfructus vt & in ca. 72. sæpe fit, 12. q. 2.

e ca. de Precatus, 6. 10. q. 2 c. 2 de Precariis. Ratio in ca. quod quis, 1. q 9.

f ca. precariæ. 44. 12. q. 2.

g videlicet ne causa delicto aut culpa possidentium, c. fin. 5. fio de Precar. Et in hoc differunt Precariæ quæ reuocari nequeunt ante tempus, à Precario quod reuocatur ex arbitrio concedentis.

CAPVT IIII.

Quæ res precario dari possint.

Precarium fit rerum in iure consistentium, vt seruitutum: [a] immobilium & mobilium, [b] vt & precariæ plerumq. rerum immobilium ad Ecclesiā pertinentium. [c] Rei suæ tamen nemo precariū contrahit, sed alienæ. [d] Nisi forsam Dominus rei ex aliqua causa iusta, rem retinere prohiberetur, quo casu eam sibi interim precario habere licere, rogabit. [e]

SCHOLIA.

a l. & habet, 15. §. precario, de precario P. l. si precario. 17 communia Prædiorum, P. lib. 8. P. tit. 4.

b l. 1. & 4 de Precar. in P. exemplum in immobilibus, si me rogaueris vt per fundum meum ire vel agere tibi liceat, vel in tectum, vel in aream ædium mearum, stillicidiuum vel tignū immissum in parietem habere, d. l 3. l certè, 6. l. & habet, 15 & l. peo. de precar. P. Hospites tamen qui gratuitam habitationem habent non intelliguntur precariam habere. l. & habet summam, §. Hospites, de Precar Pand. nisi precario rogauerint, nam eo casu haberent, atque ideo hæredes eorum interdicto de precario restituere habitaculum compelluntur. l. 2. C. de precario, lib. 8 tit. 9.

c c. 1. & 2. de precario cum simulib.

d l. 4. item si rem meam, de Preca. P.

e veluti si Dominus dederit pignori rem creditori & postea precario rogauerit à creditore, l. certè §. fin. de precar. l. qui à seruo, 11. de Actio. & obl. P. quamobrem debito soluto, cum cesset pignoris constitutio, soluitur & precarium read Dominum reuertente, l. debitor 11 de Precario. Aliud exemplum in re empta, quam ante prędij solutionem, emptor potest rogare licere sibi precario possidere, l. ea quæ, 20. de Precar. P. Eo quod venditor docet ei pretium soluatur, habet rei retentionem, veluti ex causa pignoris, l. Iulianus, 13. §. offerri, de Actio. empt. Pan lib. 9. tit 1.

CAP. IIII.

1 *Qui precario dare.*
2 *Qui ne possidere dicantur.*

Precario dare potest Dominus rē suam, quamuis eam non possideat, per se, [a] & per seruum & per filium familias, [b] item is qui rem alienam possidet ex aliqua causa: [c] At sede Ecclesiæ vacante, precariæ rerum Ecclesiæ non conceduntur ab eius occupatoribus. [d]

Precario verò possidet is qui rogat, & aliquando alius quàm qui rogauit, si qui rogauit in potestate eius sit, vt seruus filius familias & procurator, [e] & qui adoptat etiam rogantem, precario, possidet. [f] Licet Precario omnibus vti, Precariæ tamen concedi vetantur œconomis Ecclesiæ eorumque cōgnatis, ne in fraudem Ecclesiæ fieri possint. [g]

SCHOLIA.

a l. vnusquisque, 18. de Precar. P.

b l. duo in solidum 19. § qui seruum, de Precar. P.

c l. sed si eam rem, 7. & l. quæsitum, 8. eo. tit. P.

d ca. Præcariæ, 12. quæst. 2

e l. in rebus, 1. § tenetur, & l. certe, 6. §. 1. l. si seruus, 13. de Precario.

f l si adoptauero, 16 de Precar. P.

g ca. huiusmodi, 3. 9. quibuscunque 10 q 2 auth quibuscunque de sacrosanct. Eccles. C.

CAPVT V.

Modus constituendi precarium.

Precario possessio dari potest, vel inter Præsentes vel inter absentes, veluti per epistolam, vel per nuncium, [a] qui autem precario concedit, sic dat quasi tunc recepturus cum sibi libuerit repetere. [b] Et ea est precarij natura non obstante quod certum tempus adiiciatur concessioni. [c] Vel quoad rogans vellet, [d] nisi fiant præcariæ, quæ vel in quinquennium, vel ad vitam constituuntur, nec ante reuocantur, [e] prout scriptura ea de re facta determinauerit, [f] vt in emphyteosi. [g]

SCHOLIA.

a l. prec 9 de prec. in P Epistola, murus nuncius est, ministerium vero præstat nuncius deferens, & fungitur epistolæ vice hic, & in aliis, vt in l. fi. si quis alteri vel sibi. C. lib. 4. tit. 50. l qui autem, §. fin. de constitu pecunia.

b l. 1 §. & distar, de Precar. c. fin. de Precariis.

c l. 4. §. fin. & l. cum precario, 12. de Precario. P.

d L 4. Loca. lib. 9. P tit. 2.

e c. 1. & c. fin. & fin. de Precar.

f ca. 72 sæpe fit, 11. quæst. 2.

g L 1. de Iure emphyth. C.

CAP. VI.

1 *Effectus & vis precarij eiusque interdicti.*
2 *Quomodo finiatur.*

Interdictum de precario merito introductum est, quia nulla eo nomine iure ciuili constituta fuisset actio: cum eius conditio magis ad donationes & beneficij causam quàm ad causam negotij contracti pertineat, [a] possidet qui precarium dat, item & is cui datur. [b] Possidentutque simul precario

res quæ ex re data precario, nascuntur, [c] & tandiu tantum, quandiu is qui concessit patitur, [d] Quare si is qui rogauit precario noluerit ex arbitrio concedentis restituere proditum est interdictum de precario quo compellatur, [e] item & præscriptis verbis actio quæ ex bona fide oritur. [f] Eaque ratione nulla præscriptione tẽporis se defendere potest qui precarias ab Ecclesia cõsequutus est, [g] interdicto de precario tenetur, non solum qui rogauit, sed etiam hęres eius, eo quod ex precario ad illum quippiam peruenerit, [h] quamquam precarium ad hæredẽ rogantis non transeat. [i] Pręstat autem qui rogauit ex hoc contractu dolum tantum, non culpam, nisi ea sit dolo proxima, aut alia culpa superueniat, post moram restituendi commissa. [k]

2 Finitur porro precarium per reuocationem factam à Domino, [l] morteque eius cui conceditur, non etiam concedentis. [m] At per lapsum temporis precario appositi, precarium nõ finitur, si Dominus non repetat, quia censetur lapso tempore rursum precario concedere. [n] Nisi ante lapsum temporis prioris, illud Dominus prorogauerit, [o] aut pendente concessio tempore, Dominus furere cœperit, vel decesserit, quia tunc precarium redintegrari non censetur. [p] Finitur etiam cum rem precario datum, Dominus alienat alicui precarium reuocare volenti. [q]

SCHOLIA.

a Paulus in l. interdictum, 14. de Precario. l. eum qui emit, 14. §. is qui precario, de Fur. lib. 47. P. tit. 2

b l. in rebus, 4. § 1. & l. 2. §. fin. l. possideri, 3. §. ex contrario, & l. & habet. 5. §. eum qui, de Precar. Pandectis.

c Pomponius in l. quamuis ancillam, 10 de Precar. Idque iure accessionis, vt accidit etiam in commodato. l. eum qui, §. non solum, de furt. P. l. si vt certo, §. vsque adeo. Commo. P. l. 1. §. quæ depositis, Deposit in Pand.

d in l. 2. ait prætor, §. 1. & l. & habet, 15. & l. cum precario, de Precar. P. c. fi. de Preca.

e & hoc interdictum est restitutorium l. 2. l. interdictum, 14. de Precar. P. l. 2. C. eo. tit. quando simpliciter res precario data est.

f l. 2. & l. duo, 9 §. fin. de precar. P. quando videlicet pactum de reddendo interuenit, gloss. ad dictam l. interdictum, nam tunc cum de re restituenda cautum est, interdictum non datur, dicta l. & habet, §. cum quis, de Preca. P. sed hæc est ciuilis actio.

g ca. clerici, quilibet, 11. & seq si episcopus, 16. q 3. ca. sæpe fit, 72. 10. q. 2. neque etiam pręscribit generaliter, qui alieno nomine possidet, cap. si diligenti, de præscriptio l nec creditores, C. de Pignora. actio. l. malè agitur, de Præscrip. 30. vel 40. annor. l. non solum, §. qui pignori. de vsura Pan. Sicut nec vsufructuarius, vsufructuarius per quas personas nob. acquir apud Iusti

h l. quæsitum, 8. §. fin de Precar. Pan.

i l. cum precario, 12. de Precar. Pand.

k dicta. l quæsitum, §. illud annotatur, de Prec. Pandect. vbi & ratio. & in l. contractus, 14. de Regul. iur Pand.

l Vide caput finale de Precariis.

m dicto c. fin. de Preca. & l cum precario, 12. § Precarij, & l. quæsitum §. quod à Titio, de Præcario. nisi concessio fiat à Domino quamdiu voluerit: nam tunc morte eius, vt extincta voluntate, reuocatur precarium l. 4. loca. Pan. c. si gratiosæ, 5. de Rescrip. in Sex.

n l. in rebus, 4. § fi. de Precar. P. sic fit tacitè renouatio locationis tempore elapso, patiente Domino veluti reconducente post tempus, l. item quæritur, § fi. & l. qui ad certum, Locati, P.

o l. sed si manente, 5. de Precar. P.

p l certe si interim, 6. de Precar P.

q dict cap. fi. de Precar. & dicta. l. quæsitum, §. quod à Titio, de Precar. P.

DE DEPOSITO. TIT. VIII.

CAPVT I.

Continuatio & finitio depositi.

Depositum, [a] ex contractibus qui re contrahũtur est. [b] Depôsitum vero diffinietur quod custodiæ causa apud aliquem gratuito positum, [c] & commendatum est. [d]

SCHOLIA.

a tractatur de deposito. lib 3. Decretalium, tit. 16. de deposito. Et lib. 16 Pand. tit. 3. & libr. 4. C. titul 34. Nouell. 8 . apud Iulium Paulum, lib. 2. receptarum Sen. ti. 4. & 12. in Ecloga Basilicorum, lib. 13. tit. 2. apud nos lib. 23. Syntag. iuris vniuers. cap. 2. Affinis Sequestratio, de qua titulo, de sequestratione possessionis vel fructuum lib. 2. Decretal. tit. 18. & lib. 2. tit. 6. in Clementinis, & de prohibita sequestra pecuniæ libro 4. C. & sparsim in titulo de positi vt liquebit postea. Est & titulus Nouell. 88. Iustiniani, de deposito & denunciationibus inquilinorum & de suspendenda administratione.

b §. præterea, quib. mod. re contrah. obliga. apud Iustinia. l 1. §. is quoque de actioni. Pand

c colligitur ex l. 1. cum suis §§. & l. Lucius, 24 de posit. Pandect.

d commendare & deponere interdum pro eodem, l. commendare, de Verbor signifi. canone 14. ne quis arbitretur, vigesimasecunda, quæstio secunda, Commendatio in deposito, vel expressè fit quando fidei commendatur depositarij nominatim res deposita: Et tacere, delata re & recepta per depositarium.

CAPVT II.

1 De triplici specie depositi. Depositum.
2 Sequestrum.
3 Sponsio 4 Et.

1 DEpositum triplex, proprie depositum, sequestrum, & sponsio. Depositum propriè, quando vnus duo vel plures rem quæ est sine controuersia, deponit.

2 Sequestrum quando res controuersæ penes aliquem commendantur.[a]

3 Sponsio quando pro controuersia, non res ipsa controuersia, sed liud deponitur.[b]

4 Rursum sequestratio vel voluntaria est, vel iudicialis & necessaria [c], voluntaria, consentientibus vtrisque contendentibus in iudicio, vel extra iudicium fit.[d] Iudicialis quæ fit etiam inuitis ipsis litigantibus.[e]

SCHOLIA.

a l licet, 16. l propriè, 7 §. proprie, deposi l. sequester, 109. de Verbor. sign. & vnde dicatur sequester ibi docetur. & apud Gellium lib. . o. c. 10 vide c examinata 12 & ibi Glossam, & Panormita. de Iudiciis. Sic legimus ponere in deposito, pro sequestro. in l. ab executione 5. Quorum appellanó. non recipia. li. 7. C. tit. 66.

b vt aqud Virgilium ecloga 3. Dametas ait,
De grege non ausim quicquam deponere tecum
& in l. 1. de aleæ lusu & aleatorib. lib. 10. P. tit. 5. fiebat & spōsio pro litibus ex edicto Caligulæ Suetonius in Caligula c. 40. & olim etiam pro interdictis.

c Archidia ad ca. quia res, xj. q j Iohānes Monachus, Iohannes Andreas, ad cap. locupletari, de Regul iu. in Sex. Bald. ad cap. j. de Sequestre posse Bald. & Salicet. ad l vnicam, de prohibit. sequestra pecuniæ, C.

d vt in exemplo legis interesse, de Acqnir. rer domi. l. ceteræ, 4. §. fi. & l. si quæ sint cautiones, j. familiæ hercisc. P. l. fi. de Fide instrument. in P. l. acceptum, C. de Vsur.

e l. æquissimum, de Vsufruct. cum similib.

CAP. III.

1 *Quæ res deponantur*
2 *Et sequestrentur.*

1 DEponi possunt res mobiles, vt equus[a], nummi[b] in sacculo obsignati[c] & non obsignati, ea lege vt tot & tales reddat depositarius[d]. Deponuntur & res in cista signata,[e] vel in arca clausa, cum instrumentis[f]. Item tabulæ testamētis,[g] homo[h], ornamēta [i] fit & sequestratio in dubio litis euentu, de tribus mobilibus.[k] & immobilibus, vt de Ecclesia,[l] & aliis prędiis.[m] verum tamen rarò sequestratio permittitur, quia dubia existente lite, ab executione incipere, & priuare possessorem re sua, satis iniquum visum est [n]. Nisi possessor contra se lata sententia, ab ea appellauerit,[o] Et interim pendente appellatione timeatur de fructuum dilapidatione, seu consumptione facienda à possessore, maximè si non est soluendo, [p] vel si appelletur ab executore [q]. Quare & pendente lite inter maritum & vxorem si mulier propter capitale odiū mariti, non possit ei tuto concedi, ea honestæ cuidam mulieri interim committitur in loco certo, in quo vxori maritus vel eius proximi non possint vllam iniuriam inferre[r]. quemadmodum etiam, si de validitate matrimonij contendatur, sponsæ, interim ea, donec cognitum fuerit, ne corrumpatur, illicite sequestratur [s], In odium quoque contumacis res litigiosa sequestratur[t], vel si iudex ob temeritatem litigantium vereatur, ne ad arma perueniatur ob rei possessionem, eam sequestrabit[u]. Non sequestrabitur tamen beneficium si de eo moueatur controuersia ei qui possederit per triennium.[x]

SCHOLIA.

a l. j. §. quæ depositis, depositi.

b cap. j. de Deposito, l nummi, de in litem iuran deponitur & aurum & aliæ res, l. j. de Deposit. Nouel. 88 l 4 7 8. C. de Deposit. & pondus auri vel argenti, in l. fi. C. eo. tit.

c l. si sacculum de Poss. P.

d l. die sponsaliorum §. fi. depositi. P.

e l. j. § si cista, depositi. P.

f l. publicā, deposi. P. deponuntur & ipsa instrumēta, l. propter instrumenta, c. & sequen C. de Deposi.

g l. locum, §. si tabulæ, de Tabul. exhibend. Sic testamentum suum apud vestales deposuit Augustus. Sueto. in Augusto, c. fi. Et Iulius Cæsar, Suetonius in eodem c. 88.

h l. si hominem depositum, 37. l j. §. si quis seruum. deposit. P.

i l. j Deposit. P.

k sicuti fit sequestratio fructuum in c. 1. & 2. & toto titu. de Sequestrat. possessionis & fructuum, lib. 2. tit. 17 can. 26 quoties post, 2. q. 6. & aliarum rerum, in l. si fideiussor 7. § fin. Qui satisdar. coga. lib. 2. P. tit. 8. Instrumentorum, vt dictum & l. ceterę. 4. §. fi. & l seq fami. ercisc. P.

l cap. examinata, 15. de Iudic. lib. 2 P. tit. j. ita, si contra possessorem non triennalem beneficij sententia lata fuerit, & is appellauerit, fit beneficij sequestratio in Clem. vni. de sequestra. possess. nisi qui condemnatus est, prius per sententiam fuisset consecutus possessionem. nam quamuis postea contra eum dicta sit sententia à qua appellauerit, non fieret sequestratio. vt ait dicta Clemētina: sed oporteret alium expectare sententiam, vt notat Cardinal. ad dictam Cl. vnicam & Iohannes Andreas, ad Speculatorem in tit. de Sequestratione fructuum.

m l. ab executione, 5. quorum appella. non recipian. li. 7. C. tit. 66. l fi. quib. ad libert. proclama. non licet, lib. 7. C. tit 18.

n vt liquet ex l. vni de prohibitio. sequestra. pecuniæ, lib. 4. C. tit. 4. vbi & appellatio pecuniæ pertinet ad omnem rem quæ pecuniæ functionem seu æstimationem accipere potest. vt & in l. 2. de Constitu. pecunia. C. l. pecuniæ verbum, de Verbor. significat. commoditas autem possessionis magna est, §. commodum, de interdict. apud Iustinia. ideo non erit ante sententiam, vel pendente lite auferenda possessori. can volumus, 6. q j. cap 2 vt lite pendente nihil innouet. lib. 2 tit. 16. cap j de Sequestra. possessio. & fructuum. c causam matrimonij, 16 de Offi. delega. lib j. tit 29. Ab executione iudicium non debet incipere, sed à cognitione. l. j. de Execution. rei iudic. C.

o nam si pro possessore dicatur sententia, & appelletur, non fit sequestratio, vide decis. Rotæ 190, incip.

· si feratur sententia, in nouis.

p c.fin.de sequestra possessio.vt & in aliis, l. Imperatores,21.§.fin.de appella. P. lib.49.P.tit 1. cum similib.ibi not.l si fideiussor,§.si qui satisda.cogant. lib.2.P.tit.8. Sic vergente marito ad inopiam, si is dotem sit dissipaturus, sequestratur dotalis res, l.si cum dotem,22 § sin vero. Soluti. matri lib. 24.P. tit.3.l in rebus,de iure dot. C. Sic quoque lite pendente fit sequestratio aliquando.in ca.quoties post, 2 q.6.ca.quia res,1.quæst.1.

q iuxta l.ab executione,§.quorum appella non recipiant.lib.7.titul.66.C.dicto.canon.quoties post,2. quæst.6.

r in c.ex transmissa,8 & cap.literas,de Restitu.spolia. lib.2.tit .12.

s c.cum locum,14.de Sponsalib.lib.4 tit.1.

t vt mitius agatur cum contumace,cap.ex literis, de dolo & contumac.

v l.æquissimum, de vsufruct.in P.& ibi Barthol.in l. fin.C.de edicto Diui Adria. tollen.

x Clem vnica,de sequestra possessio.Ratio potest colligi,ex l.vnic.C.de fideicom.videnda regula Cancellariæ Romanæ,de triennali possessore.

CAPVT IIII.

1 *Qui deponant.*
2 *Et sequestrent.*

1 Deponimus & per nos ipsos, & per illos quorum facto obligamur, vt per seruum, & eum qui bona fide nobis seruit. [a] Deponit Dominus, & non Dominus rem alienam, & vtrique datur actio depositi inquantum cuiusque interest, [b] deponit agitque filiusfamilias. [c]

2 Statuit & sequestrum iudex. [d]

SCHOLIA.

a l.1 § non solum, Deposit P.
b l. bona fides, l.1.§.item si predo, eo.tit.depos.l. 1.§. item Pomponius, nautæ caupo. stabularij, &c P.
c l.Iulianus,19.deposit.Pan.l.filiusfamilias,de Actio. Pandect.
d l.ei apud quem,§ fin Deposit.Pand.

CAPVT QVINTVM.

De forma aut modo deponendi.

Deposito formam dant contrahentes. [a] Rei interuentu tamen contrahitur. [b] Ex eius autem substantia propria sine pactis est, vt gratuito suscipiatur, [c] in gratiam dantis non accipientis: [d] & vt teneatur depositarius de dolo tãtum, non etiam de culpa, nisi delata dolo proxima, [e] Vel nisi teneatur de alia quod se deposito accipiendo obtulerit, vel aliquid pro custodia acceperit, vel si pactus ita fuerit, vel moram commiserit restituendi, ex quibus quoque periculum casus fortuiti ad eum pertinebit. [f] Datur interdum depositum æstimatum, interdum nulla æstimatione facta. [g] Accedit aliquando consideratio loci vbi depositum fit, vt si Ecclesiæ non personæ commendetur. [h] Si in horreis publicis aut priuatis, aut alibi deponatur [i], fit & depositum reipsa, & per epistolam.

SCHOLIA.

a l.j.§. si conueniat, Deposit P.
b l.j.§.is quoque, de Actio P. §.præterea. Quib.mod. re contrah.oblig.
c nam si merces interuenerit, transit in locationem.
d nam aliter esset mutuum, & ita si inuito deponente, depositarius vtatur deposito, furti obligatur. l.3. C.de Deposito, l.si sacculum, eod.tit.P.l.qui furti, de Condictio furt.P.
e l.contractus, de Regul.iur P.l.4. C. de Deposit.l.j. §.mandati, & §.fin.& l quod Nerua, Deposi.P.dic. §.præterea, quib.mod.re contrah.oblig.
f l.si.de Deposito l.j.C.eod titu l j. si quis seruum, & §.si conueniat, eo.ti.P.Porro leges seu conuentiones quæ imponi possint deposito, colliguntur, veluti si conueniat ne res deposita sicut numini periculo eius qui depositum suscepit l. j. §.sæpe, depositi.P l.j.C.eod.l & Aristoni, Manda.P.l.si vt certo,§.nunc videndum commod.P.vel contra, vt is penes quem depositum est, culpam & periculum præstet, dict.l.j C.de Deposit. Item vt depositarius post mortem reddat.l.j §.si deposuero, Deposit P. Item vt depositum, alibi quam vbi depositum fuerit, reddatur.l si in Asia, eo.tit.P.Si abiens peregre quis deponat, vt cum saluus redierit ei reddatur.l Publia. eo. P.Deponitur & à pluribus aliqua res apud aliquem in solidum, certa alia conditione restituendi vel custodiendi, l.propriè, Deposit.P.Sic deponitur homo, vt quæstio de eo habeatur, in l.si hominem, Deposit.P.
g l.si vir vxori,32.de Donati. inter virum & vxorem lib.24.P tit.j.
h vt in c j.de Deposito, distinguitur.meminerunt.& Iurisconsulti, de Deposito facto in Æde sacra, vt in l.acceptam, C.de Vsur. in l. ei apud quem, §.fina. Depos.P.l ait prętor, de Minorib.25.annis, P.cum similib.
i vt in l.pignoribus, de Pignora .actio.C.
k l.Quintus, Deposit. P.

CAP. VI.

1 *De sequestrationis forma.*
2 *De violatione sequestri beneficij.*

1 Sequestrantur res apud aliquem controuersæ, cum potestate eas vendendi, & pretium conseruandi vsque in tempus quo per sententiam dictum fuerit, cuius sit res [a], vel vt pendente controuersia fructus sequester colligat & conseruet [b]. Interdum & sequestratio ita fit, vt ad sequestrum possessio rei sequestratæ transeat, & priuentur ea contendentes [c]: Aliquando custodia tantum sequestro datur, nec transfertur à contendente possessore in eum possessio [d]: lex interdum etiam sequestro datur, vt rem depositam certo loco exhibeat [e] forma & praxis sequestrãdi illa, vt iudex iubeat litigantibus de sequestro cõuenire, intra certum tempus: quod si non fecerint tempora lapso, ipse constituit [f].

2 Si quis autem sequestrationem beneficij Ecclesiastici legitimè factam, impedite, vel fructus

sequestratos

ſequeſtratos quoquomodo præſumpſerit occupare, excommunicationis ſententiam incurrit ipſo facto: à qua, niſi amoto prius impedimento, & reſtitutis prius occupatis fructibus, nullatenus abſoluitur. Et vltra, ſi ex litigantibus is ſit, nihilominus à iure ſi quod habeat in huiuſmodi beneficio, vel ad ipſum forſitan competebat eidem cadit.[g]

SCHOLIA.

a l. ſi quis adfirmauerit, §. 1. de Dolo. P.
b l. imperatores, §. vlt. de Appellatio. P.
c l. licet, §. fin. Depoſiti P.
d l. intereſſe, de Acquirenda poſſeſſ. P.
e l. & apud, §. 4. Depoſit. P.
f l. in venditione, § ſi de Bonis authorita iudic. poſſid. P. Ita ſequeſtratio fit mandato iudicis, vel ex eius mero vt dicunt officio, ſeu ſine actione, nempe, vt prohibeat litigantes ad arma & pugnã venire, l. æquiſſimum, §. ſed ſi inter duos, de Vſufruct. Merum officium ſeu nobile, vocant interpretes, quod ſine propoſita actione exercetur, quod actioni non ſeruit, hoc eſt quod ſine propoſita actione exercetur, poteſtate iudicis. Et mercenarium dicunt, quod ſeruit actioni & petitioni litigantiũ, de quibus nos, libro 47. Syntagma. cap. 21 num. 10. Eſt & prætoria ſequeſtratio, quę imperio meroq; officio iudicis fit, ante cognitionem cauſæ, veluti contra contumaces, dum in odium illorum fit miſſio in poſſeſſionem, l. à diuo pio, §. ſi ſuper rebus, de Re iudica. P. fit & ſequeſtratio officio iudicis mercenario, quod de re ſtatuit iuxta naturam actionis, propoſitæ, potiſſimũ vt per ſequeſtrum onus quod rei contentioſę incũbit, explicetur pendente lite, quemadmodum, ſi beneficiatus nolit ſeruire beneficio, iudex ſtatuit ſequeſtrationem fructuum beneficij, vt ex fructibus ei inſeruiatur, non obſtante etiam appellatione, c. peruenit ad nos, de Appellat. vt & in l. 3. Quibus ad libertat. proclama. non licet, C. Sequeſtrat etiam iudex propter rei controuerſæ abuſum, cap. peruenit, §. ſin autem, de Appella. vel ſi ſequeſter ipſe, petat alij dari ſequeſtrum. l. & apud quem, §. ſi velit Depoſit. P.
g in Clem. vnic. de Sequeſtra. poſſeſſ. vbi hæc omnia.

1

CAP. VII.

Apud quem deponi & ſequeſtrari poſsit.

Deponi res poteſt apud omnes qui obligari poſſunt, niſi expreſſe ſit prohibitum, veluti ſi deponatur penes pupillum qui obligari non poteſt depoſito, niſi in quãtum factus locupletior ſit,[a] nec deponatur apud ſeruum.[b] Sic nec conſtituitur ſequeſter alter ex litigantibus, cum ſequeſtratio fiat apud alterum, ad compeſcendas de re pugnas.[c] Poteſt tamen interdum dari alicui ex litigantibus fiduciaria poſſeſsio rei litigioſæ, quam vocant vindicias, vel recredentiam, ſeu momentaneam poſſeſsionem, donec plenius de cauſæ meritis cognitum fuerit.[d] Sequeſter etiam debet eſſe ſoluendo, & idoneus, habita ratione quantitatis & qualitatis rei ſequeſtrandæ,[e] Erit tamen officium ſequeſtri voluntarium, vt non poſsit compelli ſequeſtrationem ſubire, niſi forſan ex aliqua cauſa per iudicem[f].

SCHOLIA.

a l. 1. § an in pupillum, Depoſit. P.
b l. 1. § ſi apud ſeruum, Depoſit. P.
c l. ſequeſter, de Verbor. ſignifica. l. æquiſsimum, de Vſufruct. P.
d l. vnic. C. de Momenta poſſeſſ. appel. fiduciaria autem poſſeſsio dicitur: quia ea lege & conditione conceditur, vt res quæ conceditur teneatur ab eo interim pendente lite, tantum ſub manu curi, vel regis, cum cautione de ea redẽdda ſi poſtea ita dictum fuerit: eadem ratione qua fideicommiſſarius hæres, fiduciarius dicitur grauatus de reſtituenda poſſeſſa hæreditate, in l. ſecus, ad Senatuſconſ. Trebellia. datur & interdum poſſeſsio rei contentioſæ, rei ſeruandæ cauſa, vel per interdictum, vel alio modo, ſed extra ſequeſtri naturam, vide Budæum ad l. 2. §. & cum placuiſſet, de Origine iuris, in annotationibus prioribus in pandectas, dum agit de vindiciis.
e l. litibus de Agricolis & cenſit. lib. 11. C.
f Sicque cogit ſequeſtrum, dummodo is nihil de ſuo impendat. Barthol. ad l. litibus, de Agricol & cenſit. per l. fi. circa medium, de Bonis authorita iudic poſsid. l. fin. de Requir reis.

CAPVT VIII.

1 *Cauſa & effectus depoſiti actio directa.*
2 *Contraria.*
3 *Præſcriptis verbis.*
4 *Sequeſtraria.*
5 *Priuilegium deponentis contra creditores.*
6 *Actio in nautas, caupones, ſtabularios.*

Depoſitum fit, vel vrgente neceſsitate; puta belli, tumultus, incendij: vel ex voluntate libera.[a] Deponendo quemadmodum commodando: dominium rei non amittimus[b]: quare poſſumus pro voluntate depoſitum reuocare.[c] Attamen ſequeſtrum iudicis authoritate conſtitutum, non niſi cum iudicis authoritate reuocatur.[d] Repetenti non poteſt à depoſitario ſine perfidiæ crimine, obiici retentio, vel per viam compenſationis cum alio liquido debito faciendæ. vel cum alio depoſito.[e] Ideo datur actio directa depoſiti deponenti,[f] & bonorum poſſeſſoribus cæteriſque eius ſucceſſoribus[g], & domino pro ſeruo deponente,[h] furi & prædoni deponentibus[i], nõ tantum pro re depoſita repetenda, ſed etiam pro deterioratione reſarcienda[k], proque dolo interitu interueniente.[l] verumtamen in condemnatione, cum deponens elegit fidem depoſitarij, nec depoſitum ei redditur, contentus eſſe debet ſimplo: cum vero inſtante neceſsitate deponit, tumultus, incendij, ruinæ, naufragijve cauſa, in hæredem depoſitarij actio eſt in ſumptum pro hæreditaria parte, & intra annum quoque: in ipſum vero depoſitariũ & in ſolidum, & in duplum, & in perpetuum.[m]

1 Contraria porro depositi actione, depositarius repetit sumptus factos pro re deposita conseruāda[o] vel reddenda[p].

2 Is vero qui spōsionis causa victori deposita nō vult restituere, præscriptis verbis actione conueniri potest[q].

3 In sequestrum etiam actio sequestraria competit,[r] & ei datur quoque contraria.

4 Præfertur autem cæteris creditoribus depositarij qui rem depositam repetit, si vsuras ex deposito non accipiat. Et si plures deponentes cōcurrant, præfertur inter illos diligenter.[s]

5 Nautæ caupones stabularij quod cuiusq; saluum fore acceperint, nisi restituant, & sine damno, in eos iudicium datur[t]: nisi rato, vel vi maiore damnum datum sit.[u]

SCHOLIA.

a in l.j.[c] j & seq. vbi ratio, Deposit. P. Est necessitatis depositum, quod fit ad impediendum cursum vsurarum, l. acceptam, 19 C. de Vsur. l. obsignatione, 9. de Solutio. C. habet & sequestratio necessitatem ne ad arma veniatur, l. æquissimum, de Vsufruct. & ad conseruationem rerum, vt ante diximus.

b l. si seruus depositus, 22 de Noxali actio. li. 9. P. ti. 4. l. licet. 7. §. fin. Depositi, vbi & possessio remanet penes deponentem, nisi sequestratio fiat voluntaria. Si tamen depositarius litis æstimatione damnatus sit, res deposita eius efficitur, l. si fideiussor, 30. Deposit. P Potest & minoris æstimari quam sit, depositum donationis causa, etiam inter coniuges, l si vir vxori, de Renouatio. inter vir & vxor P.

5 c cap. fin. de Deposito l. j. §. est autem, Deposi. P etiam si dictum sit vt post mortem restituatur. Potest enim mutari voluntas, dict l. j. §. penul. Depos. P. ita enim custodiendum vt reddendum depositū datur. l propriè eo. tit. P.

d l. ei apud quem depositum, §. in sequestrem, & §. si velit, Depositi.

e cap fin Deposi. l. si quis vel pecunias. C. eod. tit. l. fi. § excepta, C. de Compensationib depositum inficiatus conuictus & damnatus, infamis est l. qui depositum, C. Deposit. quia improbe facit l. desiderium, C. eo. tit vide l. si quis inficiatus, 13 Depos P.

f l. Lucius, 24. Depos P l. j §. 15 quoque, de Actio. P. §. præterea quibus mod re contrah. oblig.

g l. j §. hæc actio, & l. Publia Menia, 26. Depos.

h l. j. §. si seruus meus, § non solum, §. si duorum, Depos. P.

i l. j §. si prædo, l. bona fides, 31. Depos. vbi distinctio adhibetur.

k l j. §. si res deposita, Depo. P. pro quo datur aliquādo & actio legis Aquiliæ, l. qui tabulas, 42 ad legē Aquil lib. 9. P tit. 2.

l cap. fin. de Depos. l j. §. si vestimenta, §. quia autem, §. non tantum, § si rem depositam, l. si is apud quē, 16. & l. si sine dolo malo, 20. Depos l. nō tenetur enim de culpa leui, nec de casu fortuito, l j. C de Depos nec etiam si furto subtrahatur sine dolo suo, l. sed his apud quem, de Obliga. quæ ex delicto nascun. l. eum qui, §. is autem, de Furt. P. §. præterea, Quib mo. re contrah oblig. apud Iustinia. Nisi aliter conuentum sit, aut depositarius se deposito obtulerit, Idem dicendum de casibus fortuitis, vt non teneatur de iisdem depositarius, nisi aliter cautum sit in deposito, l. j §. conuenit, Depos P. cap. fin. eod. Tenetur etiam depositarius, de leui culpa & interitu, si moram commiserit in restituendo deposito, l. si in Asia, §. fina. Depos. P. Alioquin sufficit, depositarium, adhibere depositis rebus talem diligentiam, quam suis adhibet, l. quod Nerua, 32. Depos. Et vltrà qui moram commisit in reddendis pecuniis depositis, vel qui illis vsus est, tenetur ad vsuras, l die sponsaliorum, 25. Depos.

m l. j § hęc autem separatio, & l. de eo quod tumultus, 18. Depos.

n l. ei apud quem, Depos P.

o l actione, Depos 23. Depos. P.

p l si in Asia 12. Depos. P

q l si rem tibi, 18. § fi. de Præscript. verb. P. lib. 19 ti 5. vide exemplum apud Plinium lib. 9. c. 35 l. 3. de Aleatorib. P

r l. ei apud quem, & l si in Asia, §. cum sequestre, Depos. P.

s l. si hominem, 7 §. fina & l. quod priuilegium, Depos. P. l inter eos 19. de Re iudica. P. lib. 42. tit j.

t l j. nautę, caupones, stabularij, vt recepta restituant. lib. 4. P. titu. 9. nempe cognitio deposita penes se, actione in factum restituere, lib. 3 eod titu. Recepit autem custodiam rerum inuectarum in nauem nauta, ex eo ipso quod inuectæ sunt, & factum præstat non solum nautarum, sed etiam vectorum, l j. § j. eo. tit. nautæ caupo. stab. P. sicut & caupo viatorum, l. 2. eo nisi prædixerit, vt quisque res suas custodiat, neque se damnum præstaturum, & ei consenserint vectores, & hospites, l. debet 7. eo. ti. Rursus ex quasi maleficio exercitor nauis, & caupo de furto facto rei depositæ in caupona vel naui per alios, quam per se tenentur, l. si quis, absentis negotia. § 9. Item exercitor nauis, de Actio. in P §. fi. de Obliga. quæ ex quasi delicto nascunt. l. j. de Exercitor. actio. lib. 14. P. tit j vbi ratio. datur & furti actio aduersus nautas. l. j. furti aduersus nautas est lib. 47. P. tit. 5. l. 7. §. hæc actio, nautæ caup. stabula. P si in caupona furtum factum sit hospiti datur actio aduersus cauponæ dominum pro re surrepta, eaque in duplum eodem. at negante domino res inuectas, tenetur qui diuertit probare illatas sed si reddatur cista aperta quæ clausa deposita sit, stabitur iuramento hospitio recepti. vide Iulium Clarum lib. 5 Sententiarum, § 6.

v l. 3. § at hoc edicto, & l. 5 §. inde Labeo, nautæ caupon. P.

DE PIGNORIBVS. TIT. IX.

CAPVT I.

Continuatio, & quid pignus & hypotheca.

EX numero contractuum re contractorum, erit etiam pignus.[a] Siquidem creditor qui à debitore suo pignus accipit, re obligatur. Nam ipse de ea re quam accepit restituēda, tenetur actione pigneratia.[b] Quod pertinet ad effectum, pignus & hypotheca nominis sono differunt, in reliquis & rè conueniūt.[c] Etymon pignoris à pugno est, vnde propriè

pignus rerum mobilium manu datarum dicitur [d]: Immobilium vero, hypotheca. dum res traduntur creditori, sed supponuntur ad cautionem obligationis eius [e]: quare & pignus traditione; hypotheca, nuda conuentione, constituitur [f], potest & nihilominus pignus nuda conuentione rei immobilis obligationi subiici [g], quemadmodum contra fit pleriumque, vt res immobiles hypothecæ suppositæ, transeant in detentionem seu possessionem corporalem creditoris ita promiscuè pignoris & hypothecæ nomine vtimur. [i] Pignus itaque vel hypotheca, est rei [k] obligatio accessoria, pro maiori cautione & securitate rei debitæ exsoluendæ. [m]

SCHOLIA.

a de pignoribus tractatur lib.1 Decreta.tit.21.lib.20 P.tit.j lib 8.C titu.14.lib 15.Eclogæ Basilicorum, tit j. Apud Constantinum Harmenopulum lib 3 ti. 5.Iulium Paulum, lib.2.Receptar.senteñtia.ti.5.Et de pignoraritia actione, lib.1·.P.tit.7.li.4 C.tit.24.tu. qui potiores in pignore habeantur.lib.20.P.tit.4 & lib.8.C.titu. 8 lib.25.Eclogæ Basilicorum.tit ·.His adde titulos de Quib.caus pig.vel hypoth.tacitè cõtrahatur, lib 20.P.tit.2 & lib.8.C tit.15 Eclogę Basilicorum lib.2 .tit.1. Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non possunt, lib 20.P.tit.3 li.8 C.
1 tit.21.Si aliena res pignori data sit, lib 8 C.tit.16.Si communis res pignori data sit lib.8.C.tit.2·.Si pignus pignori datum sit li.8.C.ti.24.de Distractione pignorum, li.20.P.ti.5.lib 8.C.tit. 8.li.25.Eclogæ Basilicorum.tit.7.Quib mod.pign.vel hypoth. soluitur.lib.20.P.tit.6. de Remissione pignoris, lib. 8.C titu.26.de luitione pignoris, lib.8.C.tit.31 lib. 25 Basilicorum, tit.8.
2 b l.j.§.creditor, de Actio P.§.creditor quoque.Qui, mod.re contrah oblig
c l.res hypothecæ,5 §.si de Pignorib.P. gageriá vocat, c.j.de Feudis, lib.3.tit.20
d l.plebs, 237.§ pignus, de Verbor.signific.
e l.si rem alienam, 8.§. non tantum, de Pignorati.actio.lib.13.P.tit.7 hypotheca à verbo giero *ὑποτιθέναι*, quod est simpliciter supponere.
f §.inter pignus, de Actio.
g l.j.de Pignora act.P.ibi, *pignus cõtrahitur non solum rei traditione, sed etiam nuda conuentione, etsi non traditum est, quare ex pacto de pignore, nascitur iure honorario actio.* l.si tibi decẽ, 17.§.de pignore, de Pact. li.2.P.titu.14.Sic etiam contrahitur hypotheca per pactum conuentum, in l.4 de Pignor.P.
h & hinc náscitur quæstio de fructibus ex prædiis pignori seu hypothecæ suppositis, perceptis, vel restituendis, vel in sortem imputandis.c.j.c.conquestus, c.salubriter, de Vsur.c. illo vos, 4 c.cũ cõtra.de Pignorib.l j.C.de Distractio.pignor. l.si ea lege, l.si ea pactione, C.de Vsur.cum similib
i ita prędium pignori dari dicitur, c illo vos, 4.c.cum contra, de Pignor.l.j §.cum prædium, de Pignorib. P.l.Titius Sempronio, 9. Qui.mod.pignus vel hypotheca soluitur.P.l j de Distract.pignor.P.Et dicitur etiam possessio tradita, data re immobili hypothecata creditori, non aliter quam si mobilis esset, l.sciédum, 15.§.creditor qui pignus accepit, Qui satisdare cogantur, lib.2.P.tit.8. facit l.j,§.si & l.·.de Rebus eorum qui sub tutela vel cura. &c.P. vbi dicitur res immobiles minorum non posse alienari vel impignerari. Opponere hypothecæ pro supponere pulchra allusione dixit Catullus ad Furium epigram.13.

Furi, villula nostra non ad Austri
Italus opposita est, nec ad Fauoni,
Nec saui Borea, aut Appeliota.
Verum ad millia quindecim & ducenta.
O ventum horribilem ac pestilentem.

k docuimus supra, pignoris obligationem esse re contractam.
l Accedit pignus omni obligationi, l.res hypothecę, de Pignorib.P.l.9.§.j.de Pignorat.actio l.fin quæ res pignori obligar.possunt C.ideo si non sit principalis obligatio, vel si ea extinguatur.& desinit pignoris obligatio & hypotheca, l.si legati conditionalis, 28.de Pignori, in P.
m Plus cautionis est in rem, quàm in personam, l.plus cautionis, de Regul.iur

CAP. II.

Quotuplex pignus & hypotheca.

1 Pignus aut testamẽtarium, aut prętoriũ, aut legale, aut conuentionale est: Testamentarium est, quando testator obligat rem aliquam pro solutione legati [a]. Prætorium duplex, propriè prætorium, & iudiciale. [b] Propriè prætorium dicitur, quod permittitur aut datur à iudice ante rem iudicatam, ad compellendum contumacem [c] vel rei seruandę causa, [d] Iudiciale quod post rem iudicatam capitur exequendæ sententiæ causa [e]. Legale, quando ex legis dispositione etiam si nihil de eo cautum expresse sit, in aliquibus negotiis, quædam censentur ipso iure, pro debito aliquo obligata. [f] quemadmodum pro tributo, eis tributariæ possidentium obligatæ tenentur, [g] bona mariti pro dote. [h] Conuentionale pignus dicitur, ea res de qua placuit inter contrahentes vt esset supposita obligationi pro pignore vel hypotheca. [i] Atque hoc vel expressum ex suppositione nominatim facta dicitur, vel tacitum, ex consequẽtia vel natura negotij vel contractus. [k] Rursum conuentionale, vel generale est vel speciale, generale omnium bonorum præsentium vel futurorum, [l] Speciale, quando vna res vel certæ, subiiciuntur hypothecæ vel pignori, vt calix, liber. [m]

SCHOLIA.

a l.non est mirum, 26.de Pignora.actio.P. l. Lucius Titius, & de alimentis & cibar legat P.
b vide Gloss ad l.2. de Pignorib.P.Sic dicimus, adoptionem diuidi in adoptionem & arrogationem, in l j. & 2 de Adoptio. P. Et Iurisdictionem, in imperium & iurisdictionem l. imperium, de Iurisdict. omnium iudic.P.
c vt quando iudex statuit contra contumacem de cauendo damni infecti nomine, actorem mitti in possessionem.l.4 §.si intra, & l prætor ait, de Damno infecto. P. quia hoc est magis imperij quam
2 iurisdictionis iubere caueri, & in possessionem mittere l.iubere caueri de Iurisdic omnium iudic.

extat & exemplum simile contra contumacem, in l. .& l.Fulcinius,7.§.ait pr tor,quibus ex causis in possess eat.P.lib.42 titu.2 c j de Eo qui mittitur in possessio.causa rei seruandæ,lib.2.titul .15. frequens prætoris clausula, *pignoribus captis compellan.* Cogebantur & Senatores venire in Senatum , captis pignoribus & multa,Cicero Philip 1 & 3.Officior.

d c.1.2.4. .de Eo qui mittitur in possessio. causa rei seruandę,titulo de Prætorio pignore etiam late Neguzianus,in 2.membro 3 partis de Pignorib.

e c.peruenit,2.de Fideiussor c.olim , 16.de Restitutio.spoliator lib 2.tit 13 à diuo Pio,§.in venditione, de Re iudica.P.l.non est mirum.de Pignora.actio. P.extat titulus,Si in causam iudicati pignus captum fuerit,C.Tractat & differentiam horum pignorũ, Antonius Neguzianus in 3. membro 3. partis, de de Pignorib.

f vt in l.j.C.communia de Lega.

g vt in l j in quib caus pignus vel hypoth. tacitè cõtraha.P.l.j C.si propter publicas pensitationes vẽditio fuerit celebrata.

h c.ex literis,5.de Pignorib.l assiduis, qui potiores in pignore habeantur.

i vt in c. 1.2. .de Pignorib.& ita pignus nuda conuentione vt hypotheca contrahitur l.j . j. de Pignora actio l. 4. de Pignorib.vt in l 2 quæ res pignor.oblig possunt P.distinguit hoc conuentionale pignus à prætorio & iudiciali , l.2.C.de Prætorio pignore.Sic l.44 §.nõ mutat,de Vsuc.ait, persecutionem pignoris,solam conuentionem constituere. Porro de constitutione conuentionalis pignoris late tractat præditus Neguzianus in tract. de Pignor. in primo membro tertiæ partis.

k vt in pignore legali dictum est , & in l vni. de Rei vxoriæ actio C.& l.4. de Pactis, P. de tacita hypotheca & eius effectibus, & in quibus casibus inducatur , videndus d Neguzantius , in 4. membro 2. partis,de Pignoribus.

l l.1.&l.& quę nondum sunt,de Pignori.P.l.fi. Quę res pignor obliga.poss.

m c.primo,de Pignorib.Potest & dici specialis hypotheca , cum obligantur tantum bona præsentia , vt expressus est textus iuncta gloss. in l.& quæ nondum §.j in verb. specialiter,de Pignorib.P Specialis & expressa hypotheca fortior habetur generali, & plus afficit rem obligatam, l.licet, & l penult.in quib caus pignus tacitè contrahat. Et hic est vnus ex casibus in quibus prouisio specialis , plus quam generalis operatur , de quibus in ca. quanquam omnes,6.& ibi gloss.ad verbum *plus*.21 dist Sex.differentias expresse & generalis hypothecæ , tradit Antonius Neguzantius in principio 2. partis principalis,de Pignorib.

CAP. III.

Quæ res oppignerari & hypothecæ subiici possunt vel non.

1 OMnes res in obligationem pignoris & hypothecæ venire possunt ex consensu , si speciali lege non prohibeatur.[a] Consensu vero non censetur quis in generali obligatione ea obligasse,quæ non esset specialiter obligaturus: veluti alumnos,vxorem,concubinam olim, filios naturales , & similia [b].Quæ vendi possunt,hypothecæ quoque subiici possunt.[c] vt cõtra quis rem quam emere non potest,quia commercium interdictum est , nec pignori accipere potest,[d] Nullus presbyter committere debet,calicem vel patenam,vel vestimentum sacerdotale aut librum ecclesiasticũ, tabernario,aut negotiari, aut cuilibet laico vel fœminæ obligare pignori nisi iustissima necessitate vrgente,[e] quemadmodum nulli licet alienare rem immobilem Ecclesiæ suæ,siue agrũ,siue rusticum mãcipium, neq; specialis titulo hypothecæ obligare nec alia,nisi debitũ Ecclesiæ vrgeat [f] vel causa seu necessitas pauperũ , vel redẽptionis captiuorũ suadeat,[g] statuit & ius,ne homo liber pro debito teneatur, quãuis res desint quæ pro debito possint dari[h],obses tamẽ volũtarius pro fide data seruãda,dari potest [i].Eximuntur & à pignore monumẽta seu sepulchra [k] & res alienę quę oppignerari vel hypothecæ subiici possunt.[l] Qui tamen re domini in pignus habet , eandẽ & alteri oppignerare poterit,[m] sed resoluto iure eius,qui dedit alienã rẽ,resoluitur ius accipiẽtis ab eo,[n] capi nec in pignus iudiciale vel prætoriũ possunt,res agriculturæ necessariæ. [o] Prohibitæ etiam pignerationes quæ repressaliæ dictæ.[p]

SCHOLIA.

a quæ possunt vel non pignori obligari , tractat suse Antonius Neguzantius, tractat.de Pignorib.3.mẽbro secundæ partis.

b obligatione generali,6.cum 2.sequentib de Pignorib P.l.j.c.quæ res pignori obliga.possint Quæ autem contineantur sub generali obligatione, & quæ non, tractat Neguzantius prædicto tractatu de Pignorib.in 2.membro 2.partis.

c l.sed ad eas res,9.§ j.de Pignorib.l.18 in fine de Pignora.actio.

d l.j. §.ad eam rem , quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non possunt P.

e c.j.de Pignorib Quæ enim ad sacrum vsum pertinent,in manus laicorũ venire non debẽt ca. ligna, ca altaris palla,ca.vestimenta,ca in sancta, de Cõse. dist.2.Pro necessitate tamẽ Ecclesiæ , aliquãdo oppignerãtur,nõ etiã pro necessitate præpositi c.3. de Pignorib. vbi hoc explicatur & de repetitione eius pignoris agitur,facit c.j.& 2.de Solutio.lib.1.tit.13.

f c.nulli liceat 5 de Reb.Eccl.non aliena li 3 ti. 3.l. sancimus nemini,21.de Sacrosan.Eccle.C.docetur & non esse oppignerandas res Ecclesiæ immobiles vel alias si debitũ nõ vrgeat,in auth. hoc ius porrectũ, C.de Sacros.Ecc.ca.ea enim,2.9.hoc ius porrectũ, 10 q 2.& in Nouella 7.c.j.& Nouella 120.c.6 & 7. de causa vero vrgentis debiti in authẽ.præterea,de Sacrosanct. Eccles & in Nouella 120.c.10.

g quia pretiosiores sunt animę rebus,d.l.sancimus nemini de Sacrosanct. Eccl ca. Augustino,ca.Apostolicos,ca.sacrorum,& ca.& sacrorum,ca.sicut, 12.q. 2.ca aurum,ca gloria Episcopi.12 q.3.

h cap.2. de Pignorib.Homo liber non potest impunè pro debito oppignerari. Idem in l.ob æs C. de Act. l.filios,C.quæ res pignor.oblig. poss. l.fi. eo tit.P. auth.imo.C de Actio. §. quia vero huiusmodi iniquitatem,c.7.vt nulli iudic.liceat haber. lon.serua. Nouell.144. Exceptis quibusdam casibus , veluti si homo liber redemptus fuerit ab hostibus , nam is potest retineri donec redemptionem restituerit,l ab hostibus , & l.fin de Postliminio reuer.C. oterat & filius famis causa à patre venditus , ab emptore

retineri, l. 1. de patrib. qui filios distrax. C. Obligant etiam se pro debitis, & ad carceres debitores creditoribus, ex consuetudine aliquarum regionum, & regnorum: & ita pro pignore retinentur donec satisfecerint; vt in Gallia vide Aufrerium decisione Capellæ Tholo. 61 quemadmodum, etiã iure ciuili, debitores condemnati, si non soluant post indulta tempora, capiuntur in pignus rei iudicatæ: l. 1 C. de cessione bonorum: vide l nemo, de Exactorib. tributor lib. 10 C. vt olim debitores Romæ confessi æris non soluentes, neruo constringi poterant, lege 2. tabularum, vt explicat Gellius lib. 20. cap. 1 & apud alias quoque gentes, aliquando debitores inopes addicebantur seruituri creditorum, vt liquet, ex cap 12. Prouerbiorum: ibi, *Diues sapiens pauperibus imperat, &c.* & ex 4. lib. reg cap. 4. & Diui Matthæi, cap. 18. Vide quæ de his diximus lib. 21. Syntagmat. iuris, cap. 6. numero 6. & 7. & eodem libro, cap 14. numero 2.

i cap. ex rescripto, de Iure iuran lib. 2. tit. 24. cap exposita, 11. de Arbitris, lib. 1. tit. 43. l obsides, de Testam. & qui testam. facere possunt, Pandect.

k In l. 3. quæ res pignori obliga. possunt, Cod.

l Vt in titulo, si aliena res pignori data sit: lib. 8. C. titu. 16 Et qui alienam rem pignori sciens prudens ue dederit, qua ignorantem creditorem fefellerat, tenetur pignoratitia contraria, & de crimine stellionatus: l. si rem alienam: 9. & l inter, 16. S. contrarium, de pigneratit. action Pandect.

m Titulo si pignus pignori datum fuit, Cod.

n cap. nuper, 6 de Donation. inter virum, & vxorem, lib. 4 tit. 20. l. Lex vectigali, de pignorib. Pandect. facit regula iuris, nemo plus iuris. in P. l. traditio, de Acquir. rerum dom. P. l. si vniuersæ, C. de Lega.

o L. pignorum, & l. antepenult. & authen. agricultores, quæ res pignori obligari non poss. libr. 8. C. tit. 17. est & cautum in Nouellis, nec mutuans agricolæ teneat eius terram: Nouella 32. 34. 54. Agriculturæ necessitas id facit, ob quam & agricolæ, & eorum animalia etiam bellorum tempore, omni securitate gaudent, vel gaudere debent: cap. 2. de Treuga & pace. lib 1. tit. 34. Verum non gaudeor hoc priuilegio pignoris in casu, l. certi, C. loca. Et si expresse conuentionali pignore res agriculturæ obligauerint: l. debitor pactus est, 31. de pignorib. Sed & Accursius ad l. executores, quæ res pignori obligari possunt. P. tradit, quod si rusticanus debitor careat aliis bonis quam animalibus rusticis, ligone aratro, sarculis, falce putatoria, frenaria messoria, bidentibus, & aliis instrumentis rusticis, illa licite auferentur in causam iudicati à creditore, & executore: quod, & firmat Franciscus de Ripa, tractatu de peste, & sententiam hanc sequuntur, vt plerumque Curiæ, quamquam diuersum sentiant Cynus; Petrus de Bella Pertica, Albericus de Rosato, qui dicũt in nullo casu illam in illis oppignerationem admittendam: vide late de His. hopinum, lib. 1. de priuilegiis rusticorum, cap. 7.

p Maximè iure ciuili, & Pontificio, improbatæ represaliæ, in c. vnico, de Iniuriis, in Sex. Nouella 52. vt non fiant impignerationes, & c. l. vnica, vt nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis, teneatur: lib. 11. C tit. 56. l nullam possessionem, 4. de executoribus, lib. 12. C. tit. 61. eo pertinet: l 2, de Exactoribus, in Codice Theodosiano. Represaliæ impignerationes istæ, latinis clarigationes, quando pro debitis debitoris alicuius prouinciæ, vel ciuitatis, vel pro delicto eius impunito, retinentur & venount in alieno regno, prouincia, vel ciuitate literæ: cuius est is qui damnum vel iniuriam passus est, iure hypothecæ & pignoris, res compatriotæ vel conciuis debitoris: vel quando cõpatriota delinquentis, denegata iustitia contra delinquenté in eius patria, capitur aut punitur pro eo in prouincia vel ciuitate in quo delictum commissum est, vel cuius est is qui læsus est: qui non potuit impetrare vindictam coram iudice delinquentis. Vide quæ de his copiosæ tractamus, libr. 38 Syntagmat. iuris vniuersi, c. 8. vbi docemus, quando represaliæ sint permissæ, & contra quos prehensiones istæ fiant. Vocant Galli, *droict de marque*. Vide, & Guidonem Papæum, decision. 11. Paponium, 3. Notariorum, libro 8 cap *Du droict de marque*, & lib. 5 Arestorum tit. 3. Constitutiones Neapolitanas, tit. 8. *de cultu pacis*, & titulo, *de repræsaliis puniendis*. Illæ porro frequentes, sunt inter limitaneas regnorum ciuitates, si quandu non fiat iustitia creditori vel læso alterius regni vel prouinciæ, excipiuntur tamen ab hoc iure repræsaliarum nec capiuntur pro aliena iniuria vel debito, clerici: in cap. 1. de Iniur. in Sexto, & Scholastici, authentica habita; Ne filius pro patre, Cod.

CAPVT IIII.

1 De forma obligationis pignoris & hypothecæ, expresse & tacite. 2 De cõmodo, & incõmodo eius.

Obligatio pignoris vel hypothecæ fit vel expressè vel tacitè. Pignus fit traditione ex consensu, conuentione, nec requirit scripturam aut solemnitatem verborum pro forma: [a] & hoc est expresse ex conuentione contrahere. Tacitè vero quando nihil dicitur de pignore vel hypotheca, sed tamen censetur de hypotheca conuentum. [b] Adiiciuntur ex consensu, pacta conuentioni hypothecæ, & pignorum seruanda, nisi expresè à lege prohibeantur: cuius generis est prohibita lex commissoria, nempe vt si intra certum tempus debitum non sit solutum pignus sit lucro creditoris. [c] Poterit tamen licitè conueniri, vt si intra certum tempus debitum non fuerit solutum, pignus postea iusto pretio vendatur creditori. [d] Non tamen valebit venditio pignoris simulata in fraudem vsurarum, si pactio venditioni fuerit apposita, vt si à tempore contractus (exempli causa) vsque ad duos proximos annos emptori emptio displiceret; venditori intra annum postea maiori pretio dato restitueretur, computandis in pretio eius anni fructibus: quia censetur contractus vsurarius maximè si emptor solitus fuerit vsuras accipere. [e] Porro in expressa hypotheca, non sufficit dicere hypothecam habebis, vel pignus dabo, sed oportet adiicere hæc vel illa res erit vel datur vel constituitur hypothecæ vel pignoris nomine. [f] Natura pignoris & hypothecæ, vt sola detentio transeat in accipientem creditorem: dominium autem, & possesio censeantur esse penes debitorem dantem. [g]

2 Quocirca omne damnum, & periculum quod pignori vel hypothecæ accidit, est periculo debitoris: [h] si modo sine culpa aut dolo creditoris acciderit. [i] Eadẽ ratione omne cõmodum pignoris & hypothecæ, ad debitorẽ pertinet.

Proinde creditor fructus perceptos ex pignorata vel hypothecæ subiecta re, tenetur debitori restituere, vel in diminutionem vel solutionem debiti impetrare, & si quod supersit deductis impẽsis in fructibus colligendis, vel suspiciendis factis, vt reliquum restituere.[k] Nisi terra in pignus per Ecclesiam à laico recepta, de feudo fuisset Ecclesiæ, quod redimendum hoc modo de manu laici videatur.[l] In hoc tamen casu, quandiu Ecclesia fructus percipit, debitor non tenetur exhibere seruitium prælato vel Ecclesiæ pro ipso feudo.[m] Ex superioribus quoque sequitur rem pignori acceptam, non posse per creditorem vsucapi, eo quod alieno nomine possideat.[n]

SCHOLIA.

a L. 1. de pignora. actio. P. l. 44. §. non mutat, de Vsucapio, P. l. 4. de pignor. P. l. in re, de fide instrumẽto. P. De formulis diuersis contrahendi pignus vel hypothecam, tractat fusè Barnabas Brissonius, libr. 6. de formulis, & solemnibus populi Romani verbis, dum agit de pignore.

b Quod pluribus modis accidit: vt in l. vn. c. de Rei vxoriæ actio. C. Sic inuecta, & illata in prædium Vrbanum à conductore, tacitè obligantur pro pensione: l. fin. C. in quib. caus. pignus tacit. contra. non tamen idipsum responsum in conditione prædiorum rusticorum, l. 1. 3. 4 in quib. caus. pig. tacite contra. P. in rusticis tamen, fructus qui ibi nascuntur censentur tacitè obligari Domino fundi, pro pensione: l. in prædiis, 7. eod. titul. l. 24. §. 1. loca[?]. Inuecta quoque in domum conductam, censentur obligata tacite pro deterioratione domus, l. 2. & 3. in quib. caus. pig. vel hypothec. tacitè contrah. libr. 20. P. tit. 2. Habet, & tacite obligatam domum qui mutuat ad restitutionem ædificij, l. 1. eod. titul. in quib. caus. pig. vel hypothe. P. aut si in refectionem nauis, nauem quippe tacite obligant: l. interdum, qui potior. in pignore habeantur, P. Obligat, & tacite bona sua qui contrahit cum fisco, l. 1 & 2. C. in quib. caus. pign. vel hypothec. tacite contrah. item promittens, & accipiens ab vxore: c. ex literis, de pignorib. l. vnica, de Rei vxor. action. C. Et qui suscipit tutelam vel curam, pro male gestis, l. si mater, C. in quibus causis pignus vel hypothec. tacite contra: l. fin. C. de Legitim. tutel. item pater qui bona filiorum familias aduentitia administrat, pro his quæ vendit vel male administrat, obligat tacitè propria: l. cum oportet, iuncta l. penul. & fina. de Bonis maternis, C. Eodem modo sua obligat alter ex parentibus, filiis, pro restitutione bonorum acceptorum ex præcedente coniuge dum repetit nuptias, & dum tenetur restituere liberis prioris matrimonij, vnde bona processerunt: iuxta leg. si mater, in quib. caus. pign. vel hypotheca tacite contrahatur, Cod. & leg. hac edictali, § penultimo, de Secund nupt. Cod. Item si quis conducat fisci vectigalia, leg. semper, §. conductores, de Iure immunita. Pandect. Si quis legata vel fideicommissa soluere teneatur: leg. prima. Cod. communia, de Lega. Sunt, & alij casus, in quibus quis tacite obligare censetur bona iure hypothecæ, de quibus vide Antonium Neguzantium, tracta. de pignoribus, in quarto membro, secundæ partis.

c cap. significante, de pignorib. leg prima, & fina. de pactis pignor. Cod. de improbatione huius pacti, & de Iure iurando ei apposito, tractat. Antonius Neguzantius, tracta. de pignorib. in principio quartæ partis principalis.

d In l. si fundus, decima sexta, §. fin. de pignorib. Pandect. l. fin. de contrah emptio. Pandect.

e capitulo vos, 4. de pignorib

f Aliud enim est promittere se pignus daturum, quo casu non censetur pignus datum, nec hypotheca facta, & tenetur tantum qui promisit actione de constituto, pro explenda fide, & dando pignore, leg qui autem, §. si quis constituerit, de constituta pecunia, estque hæc personalis actio; aliud autem est dicere, talis res erit tibi in pignus, vel hæc res hypothecæ nomine tibi subiicitur: nam tunc censetur constituta hypotheca, & actio in rem competit seu persecutio: leg. pignoris, de pignorib. Atque in omnibus petitionibus in rem, oportet determinare, vel describere rem petitam, leg. si rem, Cod. de Rei vindica, vt fundum ex vicinis & confinalibus, in leg. forma censuali, de censib. Pandect. Est tamen actio pigneratitia personalis, in leg fina de Distractio. pignor. & nihilominus est in personam, & in rem. Barthol. & alij ad leg pignoris, Cod. de pignorib. Ex æquitate tamen iuris Pontificij est in rem scripta, & potest debitor ea experiri, non solum contra creditorem, sed etiam contra alium detentorem pignoris, vel saltem in eum datur actio vtilis: cap. cum contra, & ibi Hostiensis, de pignorib.

g Leg. pignus, octaua, de pignora. action. libro quarto, Cod. titulo vigesimo quinto: leg. rescriptum, de Distraction pignor. leg. cum fortis, 35. §. fin. de pignora. action. Pandect. leg. quis sit fugitiuus, de Ædilitio. edicto. Pandectis.

h Leg. si creditor, quinta, & leg. quæ fortuitis, sexta, leg. pignus in bonis, nona, de pignorat. action. Cod. leg. si intro, vigesima prima, §. quicquid, de pignorib. §. fina. quib. mod. re contrahit. obliga.

i Leg. si creditor, & leg creditor, septima, leg si nulla culpa, octaua, de pignoraritia, actione, Codice.

k capit. primo, secundo, & cap. conquestus, octauo, de Vsuris, cap. ad nostram, septimo, de Iure Iuran. cap cum contra, sexto, de pignorib. leg. prima, secunda, tertia, Cod. de pigneratitia, action. leg. prima, Cod. de Distraction. pignorum, Cod. leg secunda, de partu pignor. leg. si Dominium, Cod. de pignorib. Quæ locum habent, non tantum in fructibus perceptis, sed etiam in percipiendis, si in fraudem non sint percepti, non aliter: vt notat Hostiensis, ad cap. primum, de Vsuris: Imo tenetur creditor computare in sortem pretium locationis eius rei, si res pignorata locari solita erat, & non fuerit locata: vel si quidem non fuerit solita locari, sed tunc temporis inuenerit conductorem, iuxta leg. secundam, de partu pignor. Vide Panormitanum ad dictum caput primum, de Vsuris: vbi addit de fructibus non perceptis, qui tamen à Domino percipi potuissent, aliter non, teneri creditorem, nisi soluta sorte principali seu debito retinuisset hypothecam: quia tunc malæ fidei possessor esse inciperet, & ideo vt talis, teneretur de percipiendis: cap. grauis, vndecimo, de Restitution. spoliator. libro secundo, titu. 3. vide l. si fundum, & l. certum, Cod. de Rei vindica. Nihil prohibet idcirco quin

creditor locare pignus possit, l. creditor, 13. de pignorib. P. vel emere, l. rescriptum, 14. de Distract. pignor. P. l. Titius, 9. Quib. mod. pignus vel hypothe. solui. P. cum similib

l cap. primo, & cap. conquestus, octauo, de Vsuris.
m cap primo, de Feudis, libro primo, titulo 20.
n L. pignori, 13. de Vsucapio. libr. 41. P. tit. 3. l. 11. de Diuers. & temp. praescr. l. 2. C. cōmunia, de Vsuca.

CAPVT V.

1 *De actione pigneratitia & hypothecaria.*
2 *Contraria.* 3 *Dum concurrunt plures Hypothecarij qui priores.*

1
Agit actione Hypothecaria creditor pro sibi obligatis, [a] agit, & haeres eius; [b] item, & vtili is cui cessit creditor, seu cui obligauit nomen sui creditoris. [c] Datur autem contra principalem debitorem, [d] & haeredes eius: [e] & contra tertium rei hypothecae suppositae possessorem: quia realis actio, rei detentorem sequitur: [f] dummodo tamen obligatio hypothecaria nata fuerit: quod fit vel statim vbi pure contractum est, [g] vel conditione apposita, si ea extiterit. [h] In diem autem obligatione contracta, si intersit creditoris, ante diem, ex causa agi poterit: [i] vt si suspectus fiat debitor, [k] aut destituatur facultatibus, aut bona dissipet. [l] Non soluente debitore, ad res hypotheca obligatas peruenitur etiam contra tertios possessores, facta prius discussione principalis debitoris nō sit soluendo: [m] vtque re iudicata dam natus debitor, soluere cogitur per captionem, & distractionem pignorum. [n] Sic si debitor non soluat debitum, creditor ipso iure vendere pignus potest, [o] cum solemnitate tamen, & bona fide: [p] vt ex pretio rei venditae satisfiat creditoribus: Si quid autem superfit, restituatur debitori. [q]

2 Agit, & creditor pigneratitia actione contraria, [r] contra debitorem, si in constituendo pignore eum deceperit, [s] vt si alij obligatam rem iterum ei ignoranti obligauerit, [t] aut rem alienam se ignorante: [v] si euictum fuerit pignus ei datum vel adiudicatū. [x] Si noluerit ei pignus restituere nondum pecunia soluta: [y] aut si seruum pigneratum debilitauerit, [z] si res pignorata ei damnum dederit, [aa] vel si impensas in rem pigneratam tepetendam fecerit: [bb] datur, & eidem Saluianum interdictum. [cc]

3 Quod si plures creditores concurrant in repetitione debitorum, & habeant hypothecas: generaliter qui prior est tempore in obligatione potior est in iure hypothecae, si in reliquis pares sint. [dd] At si priuilegia vel debiti vel personae concurrant cum prioritate temporis hypothecę, aliquādo priores in hypotheca ratione temporis creditores, fiunt iure posteriores: veluti si pecunia pupilli res alteri obligata comparetur, [ee] si mulier agat pro dotis repetione: [ff] praeferuntur & pupilli creditoribus tutorum, & curatorum, qui res suas administrauerint: [gg] quod, & de administratione curatorum furiosorum, & prodigorum intelligendum est, [hh] praefertur, & interdum priuato fiscus: [ii] praefertur, & alis qui ad pignoris conseruationem mutuo dedit, [kk] & qui in causam pietatis credidit: [ll] qui pecuniam depositam repetit, [mm] si prior renunciauerit iuri suo, erit secundus potior. [nn] Erit, & posterior creditor factus prior, si successit in locum prioris, si soluendo ei debitum nominatim ei cessio per illum iuris sui hypothecę fuerit facta, nō aliter. [oo] Creditores quoque quibus per publicam scripturam seu instrumentum, obligatio fit: praeferuntur creditoribus, quibus per Chirographum seu priuatam scripturam, factae sunt obligationes: nisi illā fuerit per notarium & tres testes subscripta: [pp] item si posterior priori debitum obtulerit prior fit: [qq] Si oblatio fit realis, & non verbalis tantum: [rr] dummodo id fiat congruo loco, & tempore. [ss]

SCHOLIA.

a §. item Seruiana, de Actionibus apud Iustinia. De differentiis inter hypothecariam, & Saluianum interdictum, tractat Antonius Neguzantius in octaua parte, de pignoribus in principio, seu in primo membro: & de differentia hypothecariae & pigneratitiae in primo membro septimae partis. Hypothecaria nascitur ex solo consensu, l. si tibi decem, de pignora. action. P. pigneratitia, et rei interuentu: §. fin. Quib. mod re contrah. obliga. apud Iustinian. Pigneratitia est actio bonaefidei; hypothecaria stricti iuris, Glossa: in §. actionum, de Actionib apud Iustinia. ad verbum, *Pigneratitia.* Pigneratitia actio datur directa debitori, contraria creditori. Pigneratitia cum sit personalis, tollitur spatio 30. annorum: l. sicut, de praescriptio. 30. vel 40. annor. Cod. Hypothecaria contra creditorem à tertio possessore altero quam debitore, praescribitur interdum spatio decim annorum, interdum viginti, interdum, 30. interdum, 40. l. prima, & secunda si aduersus creditorem praescriptio opponatur, lib. 7. C. tit. 36. l cum notissimi, in principio, & §. primo, de praescription 30. vel 40. annot.

b L. 1. C. si vnus ex plurib' haer. debitoris vel credi &c.

c L. grege § cū pignori, de pign. in P. titu. Si pignus pignori datum sit, C. & l. nomen C. quae res pignori, oblig. possessor.

d L persecutione, & authen. hoc si debitor, C. de pignorib. Agitur personali, & reali contra debitorem possessorem, & contra fideiussorem possidentem rem obligatam proximiē citatis iuribus.

e L. prima, & secunda, C. si vnus ex pluribus debitoribus vel creditorib. &c.

f L. pignoris, C. de pignorib. eod tit. P. l. distractis, iuncta authen sequen. C. eod. condemnatur & possessor qui té dolo malō desiit possidere, : et id quod interest petentis; eoque nomine admittitur iuramentum in litem contra illum, leg. si fundus, 16. de vendicatione, de pign. in P vide in l. actionibus, de in litem iurā. l. nisi forsan ipse debitor dolo desierit possidere, cōtra quē admittitur iuramētū in litē, sed aduersus cum creditor petitionē debitū cum vsuris proponet: Barthol. in d l. si fūdus, §. si pluris, de pig. P. fecit, l. si inter, eo. tit excepto tamē debitore Chirographatio, & si is rem ad se reuersā desiit dolo possidere: oam tunc creditoris interest. Barthol ad dict l. si inter, . fin. lunge, d. vnicam, C. etiam ob Chirographariam pecuniam, &c.

g Pura obligatio actionem, & vim statim sortitur, §. omnis stipulatio, de Verborum obliga. apud Iustin. a l. 41. eod titulo, Pandect.

h L. grege, 13. §. si sub, de pignorib. Pandect.

i L. quæsitum, 14. de pignorib P. in omnibus, de Iudi. Pandect.

k Leg 36. de Rebus creditis, l. si ab arbitrio, qui sa tisda. cogan. Pandect.

l cap fin. de Fideiussor. l. laicus, manda. Pandect.

m L. Moschis, de Iure fisci, P. & §. eminuero, Nouellæ 4 Concorda tamen cum l. distractis. 14. & l persecutione, 4. de pignorib C. si specialiter quædam res est obligata, eam persequi primum oportet, §. ab hac vero, Nouella 12.

n Iuxta ordinem, l. à diuo Pio, §. in venditione, de Re iudica. Pandect. l. 2. de prętorio, pigno. Cod.

o In l si conuenerit, 4 de pignora. actio. P. l. 1. Cod. de pactis pignorum. l. quæ specialiter, 9. & l. si in hoc, 14. C. de distractio, pignor. nisi fuerit inter debitorem, & creditorem conuentum ne distrahatur pignus, dicta l si conuenerit, vbi illa conditio non vendendi apposita, & conuenta, restringitur, vt liceat vendere, si ter interpellatus debitor soluere distulerit. Si tamen ex causa iudiciali pignus sit captũ, non à creditore sed authoritate iudicis erit vẽdendum, leg 2 C. si in causam iudicati pignus captum fuerit.

p L. creditor, 4. & l. quæ specialiter, 9. de Distractio. pignor. C. Solemnitas ponitur distrahendi pignora in l. vetustissimam, 1. de Iure dominij impetran. C.

q L. penul. de pignora actio in P, d. l 4. de Iure domi impetr. C. atque debitor quod superest ex pretio pignoris vendi soluto debito, repetit actione pigneratitia, l. secundum, 20 de Distractio. pignor. C. l eleganter, 24. §. si vendiderit, de pignorat. actio. P. Datur, & debitori actio aduersus creditorem non aduersus emptorem seu possessorem, de pignore nõ recte distracto, leg. si cessante, 7. de Distractio pign. l. 1. & l si creditore, 5. C. si ex vendito pig. agatur. C.

r Quia directa datur debitori contra creditorem, vt dicemus postea, cõtraria creditori contra debitorẽ.

s L. si rem, 9. de pignora. actio. P. l. si in pignore, 54. de Fideiussorib. vt si æs pro auro pignori subiecerit, l. si quis, 36 & l. 1. de pignora. actio. P. l. item cum æs, vigesim a de Furtis.

t L. tutor, 16. §. . de pignora. actio. Pandect.

v In proximè citatis legibus, & l. si Titio, 21. de pigno. P. l. quæ prędium, 6. si aliena res pignor. dat sit, C. leg. prima, de pignorib. in Pandect.

x Leg si pignore, vigesima secunda, §. fin. & leg. sequen. & leg. eleganter, 24. de pignora. action P.

y Dicta leg si pignore, §. si post, & leg. si quasi, tertia, de pignoratic. action.

z L. Seruum, vigesima septima, de pignorib.

aa L. si Seruus, 38. de pignora. actio. P. & vltra pro eo quod eius intererit, l. si in pignore, 54. de Fideiussor.

bb L. si Seruos, 25. l. si necessarios, 8. de pignora. actio. P. l. creditor, 6. C. eod tit. l. in summa, 6. C. de pign.

cc Vt explicatur, in §. interdictum quoque, de Interdict. apud Iustinia.

dd L. 1. & 4. & l diuersis, qui potiores in pignor. habean. C. l. 2. & l. potior, 1 . eod. tit. P. c. qui prior, de Reg. iur. in Sext. refertur autem sub conditione contracta hypotheca, conditione adueniente ad tẽpus quo contractum fuit: d. l. potior, & l necessario, § quod si pendente, de pericu & commo. rei vendi. P. Nisi agatur de mutuo, quod promissum non inducit obligationem priusquam fiat numeratio, quia re contrahitur, vide leg. qui Balneum, Qui potior in pignor. habea in Pandect.

ee Leg idemq; 7. Qui potior in pignori. habean. Pãd.

ff L. assiduis, qui potiores in pignor. habeant. C. l 2. §. fin. & l. 3 & 4. de priuileg creditor. Nisi agatur de primipilari causa, in l penult. de primipilo lib. 12. C. leg. satis, C. in quib. caus. pignus vel hypothe. tacitè contrahat. quẽadmodum, & vxor postponitur creditori mutuãti marito, militiæ causa: §. his cõsequẽs & §. sequen de Æqualita. dotis: in Nouellis, vt & si cõcurrat cum agente pro alia anteriore dote repetenda: l. assiduis, § & ideo, & sequentibus, qui potior in pignor. habeant, Cod.

gg Lege quarta, §. final. de Priuilegiis creditor. P.

hh Leg. quinta, sexta, septima, eodem titulo, de priuileg. credito.

ii Leg. qui pignus, & leg. decima quarta, qui potior in pignorib habean .

kk L. interdum. § & sequent qui potior in pignor habean. P. l. qui in nauem. de priuilegiis creditor. l quod quis, eod. titul l. prima, de cession. bono. P.

ll L. at si quis, 4. & l. penul. de Religios. & sumpti. funer P. l 1 de priuileg. creditor P. & hinc videtur pendere ratio, cur qui redimit hominem à captiuitate, cęteris creditoribus pręferatur, leg. in bello, duodecima, §. si pignori, de captiuis, & postli. reuer. Pandect.

mm L. si hominem, § quoties, deposit. P. l. si ventri, §. in bonis, de Priuileg. cred. Pandect.

nn L. 1. 2. 4. §. de Remission. pignor C. l. sicut, 8. §. illud videamus, Quib. mod. pignus vel hypothec, soluit. Pandect

oo In l. . penul. de His qui in priorum creditorum loc: succedunt, l. creditor. §. si tecum, eod. titul. Pandect. leg Titius, § fin. Quib. mod. pig. vel hypoth. soluit. Pandect.

pp L. scripturas, 11. qui potior in pignor. habean. lib. octauo, Codicis titulo decimo octauo

qq Leg. prima, & leg prior, quinta, qui potior. in pign. habean. Cod. leg. secundus, vigesima secunda, de pignorib. Cod leg diuersis, octaua, & leg potior, vndecima, Qui potior. in pignor habeant. Pandect. Videlicet quando creditori qui priori offert, fuerat pignus quoque obligatum, non aliter: leg. cum tibi, decima, in fine, Qui potior. in pignorib. habeant. Cod. & dummodo oblatio fiat antequam prior creditor vendiderit pignus: leg. cum prior, tertia, de distract. pignoris. Cod. leg. prima, Cod si antiquus creditor, &c. Cui vero creditori competat hoc ius offerendi priori, tractat Antonius Neguzantius, in quinta parte principali, tractatus de pignoribus, & in tertio membro primæ eius partis, tractat & in secunda parte eiusdem membri, qualiter oblatio fieri debeat: in tertia, de effectibus prouenientibus ex ipsa oblatione.

rr Leg. qui decem, vers. idem respondit, in fine, de Solutio. Barthol. ad leg. prætor, ait, § si quis paratur, de operis noui nunciatio. Pandect. vbi opus est facto, verba non sufficiunt, Glossa finalis, in capit pastoralis, de Officio ordinario Glossa, ad caput vt circa, ad verbum. *præfixo*, de Electione in Sexto. Sicque cum oblatione debet esse consignatio, leg. acceptam, Cod. de Vsuris, & in leg. obsignatione, Cod. de Solution. Nisi in casu, leg penultimæ, de Rescind. vendition. Pandect. quem notat, Glossa ad leg. si residuum, de Distraction. pignoris in Codice. Tradit, & exceptiones Alexander ad leg. si mora, Solut. matrimo. Pandect.

ss Aliter non releuat oblatio, l. si soluturis, de Solut. Pand. Si incongruo tamen tempore, & loco fieret oblatio debiti, cum consignatione eius quod interesit creditoris alibi, & alio loco fieri solutionem, legitima ea existimatur secundum Barthol ad l qui Romæ, in princip. & ibi Glossa, ad verbum, *obtulerit*, de Verbor. obliga. P. facit, l. fideiussor, de doli mali, except. Pandect.

CAPVT VI.

1 De fine & liberatione pignoris & hypotheca.
2 De actione directa.

1 Pignus, & hypotheca propter contractus fidem maiorem, restitutionisque vinculũ fiunt, [a] cum plus cautionis sit in rem quàm in personam, [b] proinde solutione ex integro debiti facta, liberatur ab obligatione pignus, & hypotheca: [c] idipsum, accidit si nolente creditore débitum accipere, fiat à debitore oblatio, & consignatio legitimè debiti: [d] aut si alio modo fuerit satisfactum de debito creditori, [e] si nouatum fuerit debitum, [f] vel alio modo debiti obligatio defecerit, [g] vel fuerit pignoris obligatio remissa, [h] vel si fuerit resoluta, resoluto iure dantis: [i] aut si res obligata perierit, [k] vel vsucapta sit. [l] Amittit, & ius pignoris creditor, si ancillam pigneratam prostituat, vel aliud improbatũ eam facere cogat, [m] si creditor aliundè rei pignoratæ dominium nactus fuerit. [n]

2 Solutione autem, & liberatione facta pignoris, débitor rem pigneratam à creditore repetit, directa pigneratitia actione, [o] simúlque damnũ, si quod rei datum fuerit culpa vel dolo creditoris. [p]

SCHOLIA

a Papinianus leg. legata supellectili, 9. §. fin. de Supellectil. legata, lib. 33. titulo decimo.

b L. plus cautionis, 2 . de Regul. iur. & Martialis, lib. 12. Epigram. epig. vigesimo quinto.

Cum rogo terminos sine pignore: non habeo inquis:
Idem si pro me spondet agellus, habes.
Quod mihi non credis veteri Thelesine sodali,
Credis colliculis arboribusque meis.

Et Iustinia. in §. creditor, quibus mod. re contrahit. obliga. pignus (inquit) vtriusque gratia datur; & debitoris, quo magis, ei pecunia credatur: & creditoris, quo magis ei in tuto sit creditum.

c L. item liberatur, 6 quib. mod. pignus vel hypothe. soluitur, l. si eis, 11. § 1. de Pignorib. P. l. solutum, 11. §. si in sortem, & l. si in sortem, 40. §. fin. de Pignor. actio in P. l. creditor, 20. C. de Pignor l. si reddita, de Luitione pignor. C. dico solutionem ex integro fieri debere, vt pignus liberetur: nam si pro parte tantum soluatur debitum, adhuc pignoris vel hypothecæ remanet integra obligatio, pro reliquo; perinde ac pro toto. l. si rem, 9. §. omnis. de Pignor. actio. P. l. in executione, 85. §. item, si vita, de Verb obliga. P. l. 2. C. debitorem, pignoris venditionem impedire non posse, l. hæredes. 25 §. idem iutis, familiæ Erciscun. P. cum similib tenentur, & pignora quoque pro vsuris legitimis: l grege. 13. §. fin de Pignor. P l. si necessarius, 8. §. fi. de Pignora. actio. P.

d L. aliena, 20. §. si per, de Pignora. actio. P. l si credi ditor, 20. de Pignorib C. l. 2. de Luitione pignoris. C. l. acceptã, 1 . de Vsur. l. potior, vndecimo, §. fin Qui potior. in pignor. habeant.

e Dicta l. item liberatur, quib. mod. pignus vel hypo solui. facit, l. satisfactio, 52 de Solutio. dicta l grege, 13 §. etiam si, de Pignori. P l. si rem, 9. §. omnis, de Pignora. actio. Pan. vt si pignus accepto latum vel remissum, l soluitur, 5 in prin. & si paciscatur, Quib. mod pignus vel hypothe. soluitur, l. solutum, 1 . § 1. de Pignora. actio. vel si iuramento delato, debitor iurauerit se non debere, vel alio modo à iudice absolutus sit: l. si deferente, 15. quib. mod. pignus vel hyp. soluit P. l. Iusiurandum, 40 de Iureiura. in P.

1 f L. solutum, . de pignora. actio. l. nouatione, 18. de Nouatio P. l vnica, C. etiam ob Chirographariã pecuniam pignus teneri posse. C. Nisi nominatim cõuentum in nouatione, vt eadem res pignori remaneat, proxime citata, l. vnica, & l. solutum, 11. de pignora. actio. P. aut nisi nouatio fuerit necessaria per litis contestationem, dictis, l. vnica, 11. & l. grege, 13. § etiam si, de pignorib. & hypothe. Ratio diuersitatis, in l. aliam causam, de Nouatio. Pandect.

g L 5 §. penul de pignorib. P. l. fo nerator, 6. de Nautico fœnore. exemplum, in l 1. & 2. si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ non fuerit secuta.

h L. maior annis, 21. C. de pignorib. l. 2 & l. creditoriem, 3. de Remissio. pignor C. cum similib.

i Vt in l. Lex vectigali, 31. de pignorib. P. l. sicut. 8, Quib. mod. pignus, vel hypotheca solui.

k Dicta l. sicut, 8. & l. 1. §. cum prædium, de pignorib. Pandect.

l L. si à creditore, 7. de Actio. C. vide Antonium Neguzantium, in 2. membro sextæ partis principalis tractatus, de pignorib. disputantem de præscriptione pignoris, & iuris hypothecæ: & distinguitur etiam, in l. cum notissimi, 7. de præscrion. 30. vel 40. annor Cod.

m L. eleganter, 24. §. fin de pignora. actio. Pandect.

n l. si rem, 19. de pignora actio Pandect.

o L. creditor, Quib mod. re contrah. obliga. apud Iustinia l. 1 §. creditor, de Actio. Datur, & pro fructibus ex re perceptis repetundis, l 2. de partu pignor. l. 1. & 2. de pignora actio C. leg. 1. & 2. de Vsur. cum similib. & pro omni commodo percepto. l si inter, vigesima secunda, §. quicquid, de pignorib. Pand.

p L. 2. l. creditor, de pignoratitia actio. C. l. creditor, 11. l. eleganter, 2. . §. fin. eod. tit. in P. l. fideiussor. 3 . de Negot. gest. §. fin Quib. mod. re contra. obliga. Datur, & actio pro eo quod interest debitoris, quod creditor noluerit restituere instrumenta rei pignoratæ, leg. fin. de pignora. actio pro lata, & leui culpa, non pro leuissima, nec pro casu fortuito: leg. si cum venderet, §. fin. & ibi Barthol & Paulus Castrensis, de pignorat. actio l. fin & fin eo. titul. facit, lex. ea igitur, eod. titul & l quæ fortuitis, Cod. eod titul. vide de actione pignoratitia, Antonium Neguzantium, tracta. de pignoribus, in tertio membro septimæ partis.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS, TITVLVS DECIMVS.

CAPVT I.

1 *Continuatio, & quid verborum obligatio.*

POst contractus re obligaotes, dicendum est de obligatione verborum.[a] Hæc tamen verbotum obligatio in iure Ponttficio, non pendet ex formula iuris ciuilis, conceptionis interrogationis præcedentis, & responsionis subsequentis, ex qua nascitur iure ciuili vinculum firmum, quod dicitur stipulatio seu sponsio:[b] cum quid fieri dati vel stipulamur, cum interrogatione verbis facta, & tesponsione ei cooueoiente.[c] Nam iute hoc, sufficit pactio, verbalisque ex consensu promissio; omilla scrupulosa interrogandi prius & respondendi postea, necessitate indéque nascitur obligatio.[d]

SCHOLIA.

a Hic est ordo Iustiniani, in institutionibus iuris ciuilis, & leg j. de Actio. P. & à oobis quoque antea coostitutus.

b L. j, & ij. de Sponsalib. P. Gellius lib. 4. cap. 4. Varro 5. de Lingua Latina, dum de sponsalibus agit, stipulationes vim aliis obligationibus iure ciuili addunt, atque ideo omnibus addi possunt, suntque cautionales, id est, per stipulationis adiectionem alij coontractus maiorem cautionem creditoribus addunt, magisque obligantur ad fidem implendam contrahentes, & ita stipulationis alios contractus in se quodammodo transformant, l. stipulatio, 5. §. conuentionales, l. si ita, 126. §. Chrisogonus, de Verb. oblig. de his stipulationibus agitur in iure ciuili, titulo de Verborum obligationibus, lib. 3. institutionum tit. 16. & lib. 45 P. tit. j. & lib. 8. C. tit. 38 de contrah. & committen stipula. Item de prætoriis stipulatio. lib. 46. P. tit. 5. de diuisione stipulatio. lib 3. Institution. tit. 19. & de duob. reis stipula. & promitten. eod. tit. 17. & lib. 45. P. tit. 2. & lib. 8. C. tit. 40 Nouella, 99. & lib. 52. Eclogæ Basilicorum tit. 41. cap. 2. de Stipula. seruor lib. 1. Institutio. tit. 18. & lib 45. P. titu. 3. & de Inutilib stipulationi. eod. lib. tit. 20 & in C. nos abùdè lib. 24. Syotagmatis iuris, cap j. & de actionibus, & obligationibus eius, cap. secundo.

c Siç enim definitur verborum obligatio, & stipulatio, in l. j. §. , & l. 5 § stipulatio, de Verborum obligatio. apud Iustinia. l. j. §. verbis, & l. obligamur, 52. de Verbot. obliga.

d De hac tractatur, titulo de Pactis, apud Gregotium, quia, & nuda pactio iure pontificio producit actionem, cap j. eod. tit. & supra diximus, titulo de pactis. Sic etiam aliquando Leonina constitutio iure ciuili solemnitatem verborum sustulit, & sensum, & consonantem intellectum ab vtraque parte desiderauit quibuscumque verbis expressum esset, §. quin etiam, de Verbotum obligatiooi. l. omnes, C. de contrah. vel committend. stipulatio. l. cum lege, C. de Episcop. & cleriç. Rursum, & ius aliquâdo, in quibusdam negotiis voluit subintelligendam seu suppleodam omissam stipulationem, vt in l. vni. de Rei vxoriæ, actio. lib 5. C. titu. 13. & iute quoque ciuili, si scriptum, in aliquo instrumeoto inueniatur: aliquem promisisse, præsumitur facta stipulatio vtiliter, nisi de contrario doceatur. §. fin. de Fideiuss. §. si scriptum, de Inutilib. stipulationi. l. sciendum, 30. de Verbor. obliga. l. j. & l. optimam, de contrah. & commi. stip. C. l. Titia, 134. §. fin. de Verbor. obli.

CAPVT II.

1 *Stipulationum distinctio in puras, in diem, sub conditione.*

2 *Certas incertas, diuidua indiuidua, iudiciales, prætoria, communes.*

3 *Conuentionales.*

1 VErburum obligatio, aut pura, aut in diem, aut sub conditione fit.[a]

2 Sunt, & certæ stipulationes, quando quid quale quantum, sit quod promittitur, apparet: Incertæ, quando non apparet.[b] Sunt, & diuiduæ, & indiuiduæ: illæ, pro parte liberationem admittunt: istæ, non.[c] Item aliæ iudiciales, aliæ prætoriæ, aliæ communes, aliæ cōuentionales dicuntur. Iudicales sunt quæ à mæro iudicis officio proficiscuntur: Prætoriæ quæ ab officio seu imperio prætoris: communes, quæ ex vtriusque officio iudicis & prætoris præstari possunt.

3 Conuentionales, quæ ex conuentione contrahentium præstantur,[d] sunt, & aliæ expressę: nempe verbis conceptis, & aperto sermone factæ: & aliæ tacitæ, quando eas interuenisse iura fingunt, & pro adiectis omissas haberi volunt.[e]

SCHOLIA.

a L. omnis stipulatio, de Verborum obliga. vide leg. obligationum ferè, 44. de Action. & obliga. P. Purè fiunt stipulationes, vt decem aureos dare spōdes; in diem, vt decem aureos primis Calendis Martij, dare spondes: Sub conditiooe. vt si Titius consul fuerit, dabis, &c. dicto §. omnis, & sequent. leg. eum qui Calendis, de Verborum obliga. Pandect.

b L. stipulationum, 74. & l. seq de Verbo. obliga. P.

c L. in executione, 85. de Verbor. obliga. Pandect.

d Hæc diuisio explicatur, in titulo, de Diuisione stipulationum, in 3. lib. Institutio iuris ciuilis, titulo 9. de iudicialibus exemplum, in stipulatione cautionis de dolo, vel de persequendo fugitiuo seruo, vel de restituendo pretio: de prætoriis, vt damni infecti, legatorum, ædilitię. Communium vt promissio rem pupilli saluam fore, stipulatio, de Rato. &c. vide, l. 5. de Verbor obliga. P. l j. de prætoriis stipulatio. P. Paulum, lib 5. Sententia. titul. 9. Conuentionalium, per se liquent exempla, per totum ius.

e Vt in rei vxoriæ actione, & de dotis restitutione, interposita semper censetur à lege stipulatio. leg. vnic. de Rei vxor. actio. Cod.

CAPVT III.

De quibus stipulatio fiat.

1 Educuntur in verborum obligationem res mobiles, immobiles, iura, facta, & quæ facienda sunt vel tradenda, vel nō.[a] Nisi res non sint, & esse non possint, [b] vel sint separatę à commercio hominum, vt sacræ religiosæ, [c] aut sint tales de quibus non posse paciscì antea docuimus: [d] vel si alienum sit factum quod nemo stipulatur, nisi sua intersit, aut pœnam apposuerit promißioni. [e] Neque etiam de re turpi aut crimine obligatio, & verbali promißione contrahitur, [f] nec de similibus vetitis.

SCHOLIA.

a §. non solum, de Verbor. obligatio. §. j. de Inutilib. stipulatio. apud Iustinia. sic matrimonium, sponsalia, verbis, & consensu contrahuntur, vt dicemus postea, cap. ex literis, 7 cap ex parte, 9. cap. tuæ, 25. de Sponsalib. cum similib. l 2 de Sponsalib. P.

b § j. de Inutilib stipulatio. apud Iustinia. l. impossibilium, de Regul. iuris P. l. j. § si id quod dari, de Actionibus.

c L. inter stipulantem, §. Sacram, de Verborum oblig. § idem iuris, de Inutilib. stipulatio.

d Superiori titulo de pactis.

e L. stipulatio, in princip. & §. si alteri, de Verb. oblig. Pand § si quis alium, & §. alteri, de Inutilib stipula. apud Iustinia.

f cap. j. & fin de conditio. apposi. §. quod turpi, de Inutilibus stipulationi. l generaliter. & l. veluti, de Verbor obligationib P. Cicero 3. Officior.

CAPVT IIII.

Quis stipuletur.

1 Vtum, neque stipulari, aut verbis promittere posse palam est, [a] neque surdum qui verba non audit, [b] non absentem, non infantem: [d] furiosi etiam, sed aliis rationibus, vt & pupilli ab stipulatione remouentur, vt & docuimus in pactis.[e]

SCHOLIA.

a cap cum apud, 21. de Sponsalib. § multum, de Inutilib. stipulationib. l. j. §. multum, de Verborum obligatio. P. l j. §. huic proximus, & §. multum, de Actionibus.

b L j. §. fin, & l. in quibuscumque, 48 de Action. Pand.

c §. item verborum obligatio, de Inutilib stipulatio. apud Iustinia. l 3. C eod. tit. l j. de Verborum oblig. P. potest tamen aliundè nempe ex cōsensu sine verbis colligi obligatio absentis: Potest, & præsumi stipulatio, etiam si de verbis eius non constet, si in instrumento obligationis inter præsentes contractæ interuenisse, vel omnia solemniter acta fuisse dicatur, l. sciendum, 30. de Verborum obliga. l si scriptum, de Inutilib stipulatio. cum similib.

d Quia infans fari non potest, ideo verbis non dicitur obligari, l. j. & l. mulier, 7. de Verborum obliga.

e Propter defectum iudicij, & prohibitionem legis. l. cum præter, in Pandect cum similibus à nobis superiori titulo de pactis, expositis.

CAPVT V.

De formula stipulandi.

1 Erba stipulationis concipi possunt, purè in diem, sub conditione, vt aliæ obligationes quæ verbis ordinantur. [a] Si modo qui verba concipiunt illis, quæ proferunt cōsentiant, & intentione contrahendi dicant; non etiam, si ioco vel alio animo, [b] vel per errorem respōdeant, aut extra negotium de quo agitur. [c] Nihil autem interest quibus verbis id fiat, dummodo de consensu cum dictis constet, sublatis priscis stipulandi solemnibus. [d] Adiicitur, & pœnæ nomine, aliquando certa summa, vt si promissum non fiat, præstetur. [e] Subiicitur, & doli clausula, dolum malum promißioni abesse, abfuturumve esse.

SCHOLIA.

a Vt dictum paulo ante in diuisione

b Tractatur, in cap. tua nos, 16. de Sponsalib. l obligationum substantia, 3. §. verborum quoque obligatio. de Action l. j §. 1. & l. 7. §. 11 de pactis P.

c L. si de alia re, de Inutilib. stipulatio l. inter stipulantem, 83. §. si Stichum, & l. continuus, 137. §. j. de Verborum obliga §. l. Iulianus, 7. & l. pater, 17 de Doli exception§.

d L. omnes stipulationes, de contrahen & commi. stipula. C Cicero j de Legibus & in Topicis, stipulationum formulas prisci iuris authores composuisse ait, & ex eorum consilio & authoritate stipulationes, restipulationesque factas; vt & idem, in Oratore, & pro Roscio Comœdo ostendit.

e L. inficiando, § j de Furtis, P. l. si pœnam, & leg. cum quid, de Verborum obligatio. P. l. si procurator, Si quis cautionib Pandect.

f L. stipulationes commodissimum, l. doli mali clausula, leg. ex ea, leg. qui Romæ, § Flauius Hermes, de Verborum obliga. Quare si stipulatio sit inutilis, vel imperfecta, ex doli clausula incerti, competit actio, ad stipulationem vtiliter interponendam vel perficiendam. leg. ex ea parte, 121. de Verborum obligat. vt in leg. si sine, 22. §. si in stipulatione, Rem ratam haberi, Pandect.

CAPVT VI.

1 *De effectu, & fine stipulationis.*

2 *Et præscriptis verbis actione.*

1 Er obligationem stipulationis, quærit quis sibi, [a] actionem, & aliis quorum potestati subiectus fuerit, [b] vel illis quorum nomine egerit, vel fuerit stipulatus. [c] Actio autem duplex si non satisfiat promißioni, nempe & condictio certi, si certa sit stipulatio: & ex stipulatu, si incerta. [d] Si duo sint rei stipulandi, singulis in solidum competit actio: item si duo vel plures sint rei promittendi, in singulos in solidum actio datur. [e] Finis, & intentio stipulantium seu stipulationis, firmare fidem in obligatione seu contractu cui adiicitur datam; & inde etiam stipulatio nomen habet: [f] & proinde fere omnibus contractibus & obligationibus solet adiici.[g]

2 Quod si verba sint obscura promißionis, explicabuntur contra eum in cuius fuit potestate latius concipere, & contra stipulatorem. [h] Sed si stipulatio quidem adiecta non sit cōuentioni,

verba autem apposita conuentionem determinent; sit ea conuentio non possit nomine à iure definito proprio determinari, nec possit proprio nomine actions obligatus conueniri, datur præscriptis verbis actio, vt ex contractibus innominatis: do vt dies, do vt facias, facio vt des, facio vt facias.

SCHOLIA.

a Inuent enim sunt stipulaiones huiusmodi, vel obligationes, ad hoc vt quisque acquirat sibi, quodque sua interfit. §. alteri, de Inutilib. stipulatio. apud Iustinia l. stipulatio, §. alteri, de Verbonm obliga. P. Ideo ibidem dicitur, neminem regulariter alteri, posse stipulari, nisi sua intersit alteri dari, quod, & ibi illustratur exemplis. Tunc autem agitur, & stipulatio committi dicitur um non præstatur fides data in promissis, l ita quis, 135. §. ea lege, de Verborum obligatione, Pandect.

b Sic ex stipulatione filij familias datur actio patri, l. quodcum que, 45 in princip. & § fin. de Verborum obliga. §. si autem, de Stipula. seruorum apud Iustinia Lege & apud eundé, titulum per quas personas nobis obligatio acquiritur, & seruo stipulante, Domino competit actio §. de Stipulatio. seruo. vide titulum 3. libri 45. Pandect.

c Ita procurator acquirit Domino actionem, l. si procurator, 79. de Verborum obliga. P. l. quod procurator, 68. de procuratorib. P. eum similib. notatius infanti vel pupil lo pro quo stipulatur, l. a. rem pupilli soluam fore, lib. 16 Panect. titul. 6.

d §. de Verborum obliga. l. si quis certum: Si certum petat. Pandect.

e §. ex huiusmodi, de Duob. reis, apud Iustinia l. 2 & §. vbi dun, eodem titu in P. l. 1. 2 3. C eod. titu. duo rei stipulandi dicuntur, quando duo vel plures separatim stipulantur, & promissor respondet, vtrique vestrum dabo: vel post omnium interrogationes respondet, spondeo. Nam si separatim prius vni, dehinc alteri interroganti respondeat, erunt duæ obligationes: ita duo pluresve tei promittendi sunt, si sie dictum: *Meni decem aureos dare spondes, & Sei eosdem decem aureos dare spondes*, si respondeant singuli separatim, *spondeo*. Et ex huiusmodi stipulationibus, & obligationibus singulis solidum debetur, & promittentes in solidú renétur in vtraque tamen obligatione, vnica res vertitur: & vel alter debitum soluendo, vel alter debitum accipiendo, omnium perimit obligationem & omnes liberat, § 1 d. Duobus reis, l 1 & l duos reos, 6. eod titu nisi alad cautum fuerit nominatim, dicta l. § duo rei, & l reos ex tabulis, de duob reis, l. 3 C eod tit. § 1 Nouella 99 l decem, 116 de Verborum obligatio Si tamen stipulatio operum sit, diuidi potest actio, l. nemo, de Duob. reis, P. vel si promissum propriú cuique sit, veluti est vsusfructus, l. si id, 15 eod. tit. de Duob. reis, vel nisi creditor à singulis vitilem partem acceperit, l si creditores, 18. C. de pact. vel pro parte singulos conuenire velit: l. 1. §. vbi duo, & l. reos promittendi, vndecimo, de Duob. reis, Pand.

f Quia stipulum, firmum apud veteres dicebatur, §. 1 de Verborum obligatio Isidorus libro quinto, Etymologiarum, cap. vigesimo quarto.

g L iurisgentium, § quod fere, de pactis, P. l. cum essent, de Seruitutib. rusticorum prædior. P Iulius Paulus, lib. 2 sententiarum, ti 22 l si ita stipulatus, §. Chrysogonus, de Verborum obligatio. Exempla prosequitur ex probis authoribus Barnabas Brissonius lib. 5 de Formulis Apponebantur stipulationes emptionibus: vt in l. 3. §. 1. de Actio. emp. P. l. cum ab eo, de contrah. emp. Meminit, & Varro, lib. 2. de Re rustica. capit. a. 3. & Seneca libr 5. de Benefic. *Vtinam (inquit) nulla stipulatio emptorem venditori obligaret.* Adiiciebatur, & in pecuniæ creditæ cautinnibus stipulatio, l. ita; Si certum peta. & in summa tot sunt stipulationum conuentionalium genera, quot rerum contrahendarum, l. stipulationum, § conuentionalium, de Verborum obligatio veruntamen non ideo duos contractus dicemus principalem, & stipulationem quæ principali adiicitur, sed vnum tantum, l. si ita, §. vltimo, de Nouation. P.

h In l. stipulatio ista, 38 §. in stipulationibus. & l quicquid adstringendæ, 99 de Verb. oblig. P. l. cum quæritur, 27. de Rebus dubiis, l. veteribus, 39 de pact. P. facit ratio, l. Arrianus, 46. de Action. P In prætoriis tamen stipulationibus, prætoris est interpretatio, l. in prætoriis, 8. de prætoriis stipu. P Ea tamen repetita, & in stipulationem deducta intelliguntur, & subintelliguntur, de quibus ante stipulationem conuenit. l. Titia, 134. §. idem respondit, de Verb. oblig. l item quia, 4. §. fin. de pact. P.

i Videl. 4 5. cum suis, & l. si domus, 8. de præscrip. verb. libr. 19. tit. Eóque refer æstimationem, præscriptisque verbis actionem, de qua, in l. 1. & 2. de Estimatoria actio. lib. 19. P titu. 3. Et vide ea quæ diximus, libr. 18. Syntagma. iuris, cap. sexto.

DE FIDEIVSSORIBVS. Titulus XI.

CAPVT I.

Continuatio, & quid fideiussor.

1 Via verbis, & stipulatione obligantur fideiussores, a dicamus de illis post verborum obligationem.

2 Fideiussor dicitur, qui pro fide seu obligatione alterius, se obstringit.

SCHOLIA.

a L. 1. §. satisfacere, de Verb. oblig. P. §. non solum, de Fideiussorib. apud Iustinia. l. Blandirus, 12. C. eo. tit. de Fideiussoribus generaliter tractatur, lib. 3. Decr. titu. 21. lib. 4. C. tit 41. li. 46. P tit. 1. & li. 3. institutio. tit. 21. de Fideiussoribus vero in specie, dotium, Nonella .. minorum, lib. 2. C tit. 24. Tutorum, vel curatorum, lib 5. C. tit. 57. & lib. 27 P tit. 7

b §. 1. de Fideiussor. apud Iustinia. l. 1. §. sed aut proprio, de Actio. P. ibi: *Qui alio nomine obligatur, fideiussor vocatur: & plerumque ab eo quem proprio nomine obligamus, alios accipimus qui eadem obligatione teneantur.* Adpromissores dixit fideiussores Pomponius, in dicta l. 5 §. satis acceptio est, de Verború oblig. vt Vlpian. in l. omnibus, 43. de Solutio li. 46. P. tit. 3. vt, & in l. si vero, 64. § sed etsi vitum, Solut. matrimo. P. Fideiussor obligatur, & ipse etiam hæredem suum obligatum relinquit: cum tei locum obtineat, l. 4. 1. de Fideiussor., Pandect. § primo, eod. titulo Pandect.

CAP.

CAPUT II.

1 Species fideiussionis expromissio.
2 Mandatum.
3 Constitutum.
4 Sponsio.

1 Species fideiussionis possunt poni, expromissio, mandatum, constitutum, sponsio: quæ tamen aliquomodo conueniunt, & differunt.[a] Expromissor is dicitur qui fideiuber vel promittit pro eo qui efficaciter obligatus non est.

2 Mandator qui mandat ante contractum fieri, & ita fideiubere videtur pro eo qui eius mandato contrahit.[c]

3 Cõstituens est, qui cum fideiubeat nihilominus se constituit principalem debitorem.[d]

4 Sponsor qui non rogatus pro alio intercedit.[e]

SCHOLIA.

a Vt explicat Glossa ad §.1.ad verbum, *fideiussorem*, de Fideiussor.10 Nouellis: vbi, & textus de omnibus meminit.

b Vt si quis pro seruo, promittente Domino fidem dat, l.eleganter, §.seruis, de Dolo: l.debitor mulieris, de dolo malo.

c L. si vero non remuoendi, §.si post, & §. plane, & §.cum quis, l.si hæreditatem, 32. Manda. Pand.

d Et fit post obligationem principalem contractam, in l.fin.C. de constituta pecunia: l.1.eod.titul P.& est instar fideiussoris.

e Quasi sponte intercedens, sponsor dictus, & habet actionem mandati, leg.si pro te alias, l. qui patitur Manda. Pandect.

CAPUT III.

Quibus accedat fideiussor.

1 Omni obligationi fideiussor accedere potest:[a] & in solidum, & in partem rei vel pecuniæ,[b] quod si obligatio principalis, iure reproberur, corruet quoque fideiussoria accessio.[c] Quare flagitiosæ rei nulla est fideiussio, nec maleficiorum.[d] pro pœna tamen pecuniaria delicti, fideiuberi posse ambigui iuris non est.[e] Et pro carcerato, fideiussio de parendo iuri fieri potest, qua præbita, nec etericus carcere detinetur, nisi excessus enormitas, vel alia causa rationabilis, suaserit detinendum.[f]

SCHOLIA.

a L.1.& l Græcè, 8. §. 1.& l. fideiussor obligari, 16.§. fideiussor accipi: & §.sequen.de Fideiussor. Nec interest fuerit contractap priot obligatio, re aot verbis, aut consensu, aut literis; siue ciuilis, siue naturalis fuerit: §. in omnibus, de Fideiussot. apud Iustinia. Possum, & actionis quam habiturus sum capere fideiussorem: leg. potest accipi quarta, de Fideiussor. Pandect.

b L. fideiussores, 9 de Fideiussor. Pand. potest, & capi fideiussor pro minori summa quam fuerit principalis, & in leuiorem causam; non in duriorem, l. græcæ, 8 §. illud commune, & seq de Fideiussor. Pand.

c e. grauis, 15. de censib. lib. 3. tit. 39. l. si quis postquam, 37. & l. si quis pro eo, 56. in princip. & § nummos, de Fideiussorib Pandect.

d In l. si à reo sub conditione, 70. §. id quod vulgo, de Fideiussor. Pandect. Nouella, 51.

e Dicto §. id quod vulgo & l. Græcè, 8. §. sed si ex delicto, de Fideiussorib. Pãd. Si quis tamen fideiubeat pro reo criminis capitalis, qui supplicio vltimo probato crimine sit afficiendus qui fugerit; non debet soluere pœnam capitalem, nec censetur ad eam se obligasse, sed ad pecuniariam, litis æstimatione facta, tractat Cynus, & Barthol, ad l. ad Commentariensem, de custodia reorum, lib. 9. C. titu. 4. probat, & Vlpianus, in l si quis reum, 4. eod. tit. de Custod reot libr 48. P. tit. 3. Nisi fuerit dolo versatus in reo non exhibendo: nam tunc extra ordinem in eũ animaduertitur Alioquin nemo Dominus censetur etiam membrorum suorum, vt se morti pro alio subiicere possit, l. liber homo, ad legem Aquil. Pãd vide cano. si non licet, 9. & ca. si cum homo, 19. 23 quæstione quinta: lege tamen, de Fideiussione mutua pro morte alterutrius, duorum amicorum apud Valerium Maximum, libro quarto, capitulo septimo, & apud nos, libr. vigesimo quatto: Syntagmatis, capite tertio, numero decimo sexto.

f cap. si clericos, 15. de Sentent. excommunica. in Sex. lib. 5. tit. 11. facit, l. diuus, de Custod. reorum Pand.

CAPUT IIII.

Qui fideiubere possint.

Nemo sui ipsius fideiussor esse potest:[a] neque alterius, qui obligari aut conueniri non potest:[b] non mulier, prohibente Senatusconsulto Velleiano.[c] Clericus etiam fideiussionibus inseruiens abiicitur.[d] Si tamen de facto fideiusserit, valet fideiussio, & conueniri ex ea poterit.[e] Attamen religiosus absque maioris partis capituli, & Abbatis sui licentia, pro aliquo fideiubere nõ potest.[f] Vnus, duo, plures pro vno, & pro pluribus fideiubere possunt.[g] Potest, & dari fideiussor fideiussoris:[h] fideiubens tamen pro meretrice ex mandato adolescentis luxuriosi, mandati actionem non habet.[i]

SCHOLIA.

a L. hæres à debitore, 21. §. seruo tuo, de Fideiussorib. Pandect. nisi duo rei promittendi inuicem fideiubeant: leg. reos promittendi, vndecima, de Duob. reis, Pandect.

b Leg. tertia, de Fideiussorib Pandect. l. quoties, 6. & l. si fideiussor, 7. Qui satisd. cogant. Pandect. libro secundo, titulo octauo

c L. 1. & 2. ad Senatusconf Velleia Pandect. l. Senatusconsultum, quarta, & l. mulierum, decima quarta, Cod eodem titulo. Nisi agatur de re sua, leg. aliquando, 3 & l. si domina, 25. ad Senatusconf. Velleia. Pandect l. si bona fide, 27 §. fin. eod. tit. Pand. vel nisi in causam dotis se obligauerit: l. si dotare, 12. & l. fin. C eod. titul vel pro manumissione serui, l. veterum, 24. eod. titul. aut decipiendi creditorem animo fideiusserit: quo casu non iuuatur etiam Senatusconsulto: leg. secunda, § verba, & leg. si decipiendi, 30. ad Sen. Velleian, Pandect. l fœminis, decima octaua, Cod. eod. titulo: leg in eo. 110 fio. § fina de Regulis iuris, Pandect. sunt, & alij cásus quos notant iuris ciuilis aothores: videndum tamen c. ex rescripto, ponum, de Iure iurando: vbi mulier ex fideiussione iurata obligatur.

d c. 1. de Fideiussor. clericus fideiubere non debet: ca-

29. te quidem, 11. q,1. vbi Glossa excipit, nisi adsit necessitas, vt ex pietate alij subueniat: can. non satis, 86. dist. item, & pro Ecclesiis suis, §. alium autem, de Sanctissimis Episcop. in Nouel. & mutuo prose clerici quoque fideiubere poterunt, l. omnes, §. in hac, Cod. de Episcop. & cleric.

e cap. peruenit, cap constitutus, de Fideiussorib.

f cap. fin. de Fideiussorib. quemadmodum nec adstrictus curiæ, fideiubere potest: l curialis, de Loca

g panor. ad c peruenit, de Fideiussor. textus, & exemplum in obsidibus, qui speciem referunt fideiussorum, in c. ex rescripto, 9. de Iure iuran. lib. 1. tit, 24. §. si plures sunt, de Fideiussor. apud Iustinia.

h L. .in principio, & l. si dubitet, 9. & l. Græcè, 8. §. fi. de Fideiussorib. Pandect.

i L. si vero non remunerandi, 12. §. si adolescens, luxuriosus, Manda P lib. 17. tit. 1. l. quod si minorum, 24. §. restitutio, de Minori. 25 annis, lib. 4. P titu 4

CAPVT V.

De modo, & formula fideiubendi.

1 Fideiussio quibuscumque verbis contrahitur, dummodo ea mente & consensu pronuncientur vt eam fieri velimus.[a] Et si quis dixerit vel scribi fecerit, se fideiussisse, omnia censentur solemniter facta.[b] Tacens etiã præsens interdum censetur pro alio fideiussisse. si id agebatur: Potest, & duabus obligationibus se quis pro eodem obligare, vt si in diem fideiussor acceptus, mox purè se obliget:[d] potest, & donandi animo fideiuberi.[e] Attamen fideiussores ita obligari nequeunt, vt plus eo pro quo fideiubent, debeant:[f] si quidem hæc fideiussio est tantum respondens priori principali obligationi.[g]

SCHOLIA.

a §. non solum, de Fideiussor. apud Iustinia l. Græcè, eod. titul Pandect. l. blanditus, 12. Cod eod. titul.

b §. si de Fideiuss. apud Iusti. l sciẽdũ, de Verb. obl. P.

c Vt si pater præsens sit, dum filius familias consul, vel præfectus eligitur: nam si tacuerit pro eo fideiubere intelligitur: l 2. ad Municipal. P. l filius familias, de Verb. oblig. P. Sic, & fideiussores à tutoribus nominati, si præsentes fuerint, & non contradixerint, æquè tenentur, ac si interposita stipulatione fideiussissent: l 4. in fine, de Fideiuss. sicut, & qui tacet cõfirmare videtur electionẽ factã: ca. si 65. dist.

d L. hæres à debitore, 21. §. 1. de Fideiussor.

e L. quod dictũ est, 32. §. fin. de pact. P. lib. 2. P. tit. 14.

f §. fideiussores ita obligari, de Fideiussorib vide l. etsi, 4 de Re iudica, P. l. exceptiones, de Exceptio. P. plus diceretur se obligare, re, tempore, loco, causa: c vni. de plus petit. lib. 2. tit 11. §. plus, de Action. apud Iusti. l vnica, C. de plus petit. In minorem tamen summam fideiuss. obligare se potest: l. si qui, 32. & l. si ita, 42. de Fideiuss. Tamen si publicata ex parte fuerunt bona principalis debitoris, fideiussor in solidum tenetur l 1. C. de Fideiuss. Cõpetit nihilominus exceptio ex persona rei fideiussor. eius, contra creditorem, l ex persona, v l. cum Lex 46. de Fideiussor. l 7. §. 1 de Actio P. Nisi post exceptionẽ admissam, remaneret adhuc principalis debitor naturaliter obligatus: nam tunc adhuc fideiussor remaneret obligatus, l. vbicumque, 60. de Fideiussorib. P. Idipsum si exceptio esset purè personalis quæ ad solum debitorem, non ad alios pertineret: vt in l. & hæredi, 11. §. fin. de pact. P vel si exceptio tantum pertineret ad debitorem per cessionem bonorum, per illum factã: non enim cessio rei liberat eius fideiussorẽ. §. fi. de Repli. apud Iust

CAPVT VI.

1 *De effectu, & actione fideiussionis, contra vnũ.*
2 *Plures.*

1 Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed & hæredem suum relinquit obligatũ.[a] At fideiussor, non potest conueniri, antequam reus principalis sit obligatus vel debeat:[b] rursum nec postquam debuerit, donec ipse prius principalis conueniatur: & fuerint eius discussæ facultates, & inuentæ non soluendo: si præsens sit,[c] nisi aliter inter creditorem, & fideiussorem conuentum fuerit.[d]

2 Si plures fuerint fideiussores vel mandatores, singuli in solidum tenentur: vnus etiam ex illis potest à creditore solus eligi,[e] quem conueniet. Postquam tamen plures simul conuenerit, non potest vnum solum eligere post litis contestationem,[f] quia iam peremit actionem, iuxta facultatem ei concessam.[g] Cæterum si vnus ex pluribus obligatis in solidum, conuentus sit in solidum, ex beneficio Cæsaris Adriani per exceptionem diuiditur inter illum, & alios confideiussores obligatio: si modo omnes soluendo sint litis contestatæ tempore,[h] neque conuentus inficietur fideiussionem.[i] Nisi etiam adiectum pactum fuerit fideiussioni, vnum quemque ex fideiussoribus se obligare & conueniri posse in solidũ & sine diuisione.[k] quo casu nec fideiussori conuentu dabitur actio contra alium fideiussorem, nisi ea cessa fuerit à creditore:[l] fideiussor porro, vel mandatarius, non amplius consequentur à debitore principali quàm soluerint, ex debito.[m] Seruandi tamen in reliquis indemnes,[n] nisi plus debito soluerint,[o] aut rem pretiosiorem quam debuerint,[p] aut si in diem debitum, sponte, & nõ coacti ante diem soluerint: quo casu solutum ante diem solutioni destinatum non poterunt à debitore principali repetere.[q]

3 Vt contra ante diem solutioni destinatum, poterit fideiussor agere cõtra debitorem principalem vt eum liberet, si coactus vel damnatus sit fideiussor ante diem soluere, vel si nimium, & diu in debiti solutione debitor cesset, vel bona sua interim dissipet.[r] contra creditorem autem fideiussor non poterit agere vt debitorem ad soluendam pecuniam compellat: vel vt pignus distrahat.[s]

SCHOLIA.

a §. fideiussor non tantum, de Fideiussorib. apud Iustinia. l potest, 4. in fine, eod titul. Pand. l si tibi, §. Manda. Cod.

b l. si fideiussor. 57. de Fideiussor. Pandect

c Nouella quarta, & Authẽ præsente, C. de Fideiuss

& hoc ius ibi nouum quo antiqua contraria abroguntur: vide l. Moschis, de Iure fisc. Pandect.
d §. 1. Nouellæ, 1 6. potest enim hinc beneficio discussionis renunciari, ibidem.
e L. 1 000 rectè, de Fideiussorib. Cod. §. si plures, eodem titul. apud Iustinian. l. si mandatum, 59. §. paulus respondit, Manda. Pandect.
f Dict. §. paulus, & leg. liberum fuit, decima sexta, de Fideiussorib Pandect.
g L. inter eos, 51. §. duo, de Fideiussorib. P. l. reos promittendi, t. de Duob. reis Pandect.
h Hoc beneficium epistolæ Adriani dicitur, in l. inter fideiussores, 26. & l. si contendat, 28. de Fideiussor. in Pandect dicto §. si plures, versi. *sed ex epistola*, eod. titul. apud Iustinia.
i L. si dubitet crediror, §. 1. de Fideiussorib. Pand.
k Nouella 99. § 1 de Reis promittendi.
l L. vt fideiussor. 39 de Fideiussorib. Pandect.
m L. inter causas, §. præterea, Manda. Pandect.
o cap. 2 de Fideiussorib ideo fideiussor repetit ex iusta causa factos sumptus l. si mandatu, 45. §. si fidedeiussor, Manda. Pandect.
o L. Quintus, 48 Manda Pandect.
p L. fideiussorem, 52. Manda. P. nisi noo habuisset deteriorem, l. is qui, . §. fin. eod titul
q L. si mandauero, 22. in principio, l. si fideiussor, 51 Mandat. l. si fideiussor, 31. de Fideiussor, P. Si tamen damnari fideiussores ante diem coacti fuerint soluere, aliter vt mox dicitur, statuendum.
r L. fin. de Fideiussorib l. laicos, 58. in fine, & l. fideiussor, 45. de Fideiussorib. Pandect.
s L. si fideiussor creditori denunciauerit, 62. de Fideiussorib. P nisi creditor in perniciem fideiussoris cessaret petere malitiosè. vt ibi notat Glossa, cum non sit malitiis hominum indulgendum: l. in fundo, de Rei vindi. Pandect.

CAPVT VII.

1 *Quibus modis tollatur fideiussoria obligatio, ex parte obligationis.* 2 *Ex persona fideiussoris.*

1 Fideiussoria obligatio finitur, quoties principalis extinguitur vel dissoluitur: quod pluribus modis accidere potest: [a] sic liberabitur fideiussor nouatione facta principalis debiti, si modo non se obligauerit iterum fideiussioni: [b] item, & liberatur liberato reo per transactionem: [c] si creditor succedat debitori, & in quantum confusæ sunt actiones, [d] Si tempore conditionis appositæ in obligatione, non sit res vel persona quæ obligetur. [e]

2 Ex parte fideiussoris extinguitur quoque, si calamitas, & inopia maxima ei post fideiussionem acciderit: & de nouo satisdatum sit pro eadem obligatione: [f] si sub conditione acceptus, ante conditionem mortuus sit: [g] si ei succedat creditor. [h] Si fideiussor successit debitori, quia extincta obligatione accessoria, fit principalis debitor: [i] vel si contra, debitor succedat fideiussori. [k]

SCHOLIA.

a De quibus in titulo: quib. mod. tollitur obligatio: libro 3. institutionum, titul. 30.
b L. vbicumque, 60. §. fin. de Fideiussor. P. l. nouatione, 4. C. eodem titulo.
c L. fideiussores, magistratuum, 68. §. fin. de Fideiussor. Pandect l. fio de pactis, Pandect.
d Leg. Vranius, 71. leg. si debitori, 50. de Fideiussori. Pandect. leg. debitori, Cod. de pactis, leg. Stichum, 4. de Solutio. Pandect. leg. si ei, §. fin. de Euiction. adilio. Pandect.
e L. si Stichum aut Pamphilum, 58. §. à Titio, de Fideiussori. Pandect.
f In l. si ab arbitro, 10. §. primo, qui satisdar. cogant. Pandect. libro secundo, Pandect. titulo octauo.
g L. penul. 72 de Fideiussor. Pandect.
h L. hæres à debitore, 21. §. si hic, de Fideiussor Pandect.
i Leg. generaliter, quinta, eodem titulo, de Fideiussor. Pandect.
k Leg. cum reus promittendi, decima quarto, leg. hæres à debitore, vigesima prima, §. quod si hic seruus, de Fideiussor. Pandect.

DE LITERARVM OBLIGATIONE.[a]

TITVLVS DVODECIMVS.

CAPVT I.

1 *In quo hæc obligatio. & 3.*
2 *Et de varia scriptura.*

1 Literarum obligatio, ex vi scripturæ pendet, non ex figura literarum.[a] Attamen non ex omni scriptura. Si quidem quædã scriptura de contractibus quæ sine scriptura consistere possunt fit, sed ea potius ad fidẽ rei gestæ, quã ad obligationẽ pertinet.[b] quę dã solet, & fieri ad certam distinctionẽ, & definitionem eius negotij quod geritur, quod pendet ex eo quod scriptura comprehenditur, cuius generis plura sint.

2 Scripturarũ aliæ publicæ authẽticæ, aliæ priuatæ. Scriptura authentica, per manũ publicam facta dicitur, vel quę habet sigillũ authẽticum, ideóq; fidẽ certã facit:[d] vt priuata quæ sine authoritate vel persona publica facta est, cui nec plena sine aliis adminiculis adhibetur fides:[e] vel nisi adsit proprium Chirographum eius qui dubitare alioquin posset,[f] sine præiudicio tamen tertij in cuius fraudem fieri possit.[g]

3 Et hic literarum obligatio, quando ex his quę scripta sunt debita ex mutuo aliquid dicitur, nec datur exceptio contra scripturæ tenorem, ad excludendam fidem.[h] Literarum námque propriam constituunt iuris authores obligationem ex mutuo, maximè si causa præcedat, aut si sine causa, si non fuerit suo tempore exceptio nõ

numeratæ pecuniæ proposita, [i] dũmodo fiat ab his cautio literarum qui contrahere aliunde non prohibentur.

SCHOLIA.

a L. non figura, [illegible] non. P. Sic, & scriptura dicitur loqui, in E[illegible] Iohannis 22. ad creditorem, in §. [illegible] non iustum, & ibi Glossa ad verbum, *loquitur*, de Verborum significatio idest, loquitur Deus vel homo per scripturam, vt in epistola inter claras, de Summa Trinitat. & fide Catholica, Codice

b L. contrahitur, de pignorib. P. leg. [illegible] de Instrumento. P. cap. 3 eod. tit. apud Gregorium.

c In Emphyteosi, 1 & 2. [illegible] Emp[illegible] Cod.

d cap. & 2. & ibi Glossa docet, de Fide instrumẽto. lib. 2 [illegible] 2. de Fide Instrumentor in authenti. idque postquam scriptura in numerum fuerat, per tabularium, seu notarium redacta, l. contractus, 16. de Fide Instrumentor. C. ei autem statur donec de contrario appareat: l. cum precibus, 18. de probationi. C. lib 4. tit. 19. cap. 4 de Fide Instrumento. Sigillum authenticum dici potest, cui fides publicè adhibetur, quamdiu de contrario non constat in sigillatis: quale est sigillum principis: cap cum dilectus, de consuetudine. Sigillum Episcopi, cano. curæ, 11. quæst. 3. cap. post cessionem, de probatio. Sigillum capituli, ca. in nomine patris, 23. distinctio cap. 3 de probationib. Verum annota sigilla probare, quando ea quæ sigillata seu literæ instrumentum legi possunt, & si instrumentum rasum vel diuisum vel delectum in loco suspecto non sit: cap inter dilectos, 6. cap. ex literis, de Fide Instrumentor. Inter scripturas etiam quæ fidem publicam habent, sunt acta publica ciuilia, vel criminalia, quæ authorem habent iudicem: l. 2. C. de Edendo. vel notarium publicum, l. contractus, C. de Fide Instrumento. Item charta quæ profertur ex archiuo publico. authent. ad hæc, eodem titulo, & Nouella, 49. cap. 2.

e Cuiusmodi sunt epistolę, Calẽdaria eiusq; priuati, & annotationes, quæ non probant sufficienter: l. [illegible] natales, o. l. non epistolas, 13. l. rationes de[illegible] 6. C. de probationib. l. 9. §. 2. de Edendo: in Pandect. Eius, & generis sunt Apochæ, Antipochæ, [illegible], de quibus postea, descriptiones priuatę, vt in l. cum plures, 3. de Bonis authorita iudic. possid. lib 42. Pandect. titu. 5. item inuentarium à priuato descriptum, l. [illegible] C. de Iure deliberan. [illegible], l. fin. de conuenien fisci debitoris, C & similia à priuatis scripta.

f cap. si cautio, 14. de Fide Instrumentorũ generaliter; 13. [illegible] l. in contractibus, 14. de non numera. pecunia C. l. fin. de probatio libr. 22. Pandect. tit. 3

g L. scripturas, 11. & authent. si quis vult, qui potiores in pignorib. habeantur. lib. 8. C. tit. 18. Nouella, 37. cap. 1. & 2.

h Titul. de Literarum obligationibus.

i eo. tit. de Litera. obliga. apud Iustinia. d. c. si cautio, 14. de Fide Instrumentorum, & alijs proximè citatis. Exceptio autem num numeratæ pecuniæ intra biennium proposita tantum valet à die obligationis ex noua constitutione, dict. [illegible] in contractibus, de [illegible] numer. pecunia, C. [illegible]

k Semper [illegible] lex intelligi debet [illegible] vt gradatim, [illegible] numeri. & honor [illegible]

Formula obligationis literarum.

1 Literarum obligatio olim propriam formulam habebat, vt nominibus contraheretur. [a] Hodiè ex dessuetudine ius, per syngraphã fit, [b] vel per Chirographum, seu per scripturam se obligantis, subscriptione ipsius vel testium adhibita. [c]

SCHOLIA

a §. 1. de Litera. obligationi. Nomina erant, quando in tabulis publicis scribebantur nomina eorum qui debebant, & quibus debebatur, & argentariorum qui eius causa ad fidem publicam videbantur constituti: leg. argentarius, decimo. §. primo, de Edendo. libro secundo, Pand. tit. 13. l. quod priuilegium, depositi in P. facit, l. si plures, 9. de pact. lib. 2. P. tit. 14. Sic postea dictum fuit translatiuè in nominibus fuisse per similitudinem, quodcumque esset in obligatione debitorum: l. cum hæreditas, 36. Senatuscons. Tertullia. lib. [illegible] P. tit. 1 & nomen facere, debitorem sibi constituere. Sicut, & nomina pro debitoribus, apud Columellam, lib 1. de Re rustica, cap. 7. *Vel optima nomina non appellando fieri mala, fœnerator Alphius dixisse verisimile fertur.* Et Asconius Pedianus, in 3. Verrinam Ciceronis scribit: Antiquos vocasse titulos debitorum, nomina: ex eo quod solebant Calendarijs eorum à quibus pecuniæ credebantur nomina præscribi. Et nomina debitorum seu contractorum dicuntur: in l. fin. de conuenien. fisci debitorib. lib. 10. C. titu. 2. & incerta nomina, in l 1 ad Senatuscons. Macedonia. Pand. Horatius sic etiam meminit, libr. 2. epistola.

Cautos nominibus certis expendere nummos.

Explicat, & Theophil. quomodo literarũ obligatio nominibus fieret in principio tituli de litera obliga. [illegible] (inquit) [illegible]; id est, *Literarum obligatio* (scilicet, secundum veteres) *est veteres debiti in nouum creditum per solemnia verba, & solemnes literas transformatio.* In quo videtur esse nouatio, & adfert postea hanc formam obligandi fuisse: [illegible]. Id est, *Centum illos aureos quos mihi ex locationis causa debes, tu mihi ex conuentione, & permissione literarum tuarum dabis.* Deinde adscribebatur ex responsione interrogationis & veluti per stipulationem eius qui iam ex locatione erat obligatus, hæc verba: [illegible]: *ex conuentione debeo literarum mearum.*

b Et Apocha, & Antipocha, l. plures Apochis, 19. de Fide Instrumentorum, C. leg. 3. de Apochis publicis libr. 10. C. titul. 22. [illegible], inter cætera significat, scripto cauere. Traducitur inde Syngrapha[c] ad scripturam propria manu contrahentium factam, ad pactorum fidem. Cicero de Aruspicum responsis. *Alterum* (inquit) *puto regem si habeat vnde soluat quod per Syngrapham credidit.* Et Plautus in Asinaria.

Age istum, ostende quem conscripsi Syngraphum. Inter me, & amicam & lenam.

Quidam post Asconium Pedianum ad [illegible] Verrinam, voluerunt Syngrapham differre à tabulis, & Chirographo: quod in Syngrapha, etiam contra fidem veritatis, aliquando scribatur Egò tamen ex [illegible] idipsum non colligo: quin autem in ipsa [illegible] scribi non possit, non inficior: quod tamen & Chirographo seu Idiographo accidere posse nemo negare potest: cùm, & [illegible] tra Chirographum exceptio non numeratæ

pecuniæ

pecuniæ opponatur. Successit porro & in locum nominum antiquæ formæ chirographum: vt qui Chirographum legauerit, non tantum de tabulis cogitasse dicatur, sed etiam de actionibus, & vendito chirographo, intelligitur nomen venisse. l. qui Chirographum, 59. de lega. 3. lib. 32. P. tit. 1. l. seruum filij sui, 44. §. cum qui Chirographum, & l. huiusmodi legatum, 84. §. si ita non legatum esset, de lega. 1. lib. 30. P. tit. 1. l. 3. de liberatio. lega. Pan. cum similib. Chirographum in quæstione scripturarum obligationum est, quando quis propria manu scripsit sic debitorem, vel si ab alio ita scriptum subsignet, vel sigillat, Inde Chirographarij debitoris hoc modo obligati simpliciter dicuntur, quibus apponuntur hypothecarij in l. penul. de priuileg. creditor in P. l. vnic. C. etiam ob Chirographariam pecuniam pignus teneri posse. lib. 8. C. n. 27. Scriptura liberationis à chirographo, dicitur apocha Græcis ἀποχή, Gallis *quitance*, Vlpianus in §. si accepto latum 19. §. de acceptilatio. inter acceptilationem & apocham hoc interest, inquit, quod acceptilatione omnimodo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit: apocha, non aliàs quam si pecunia soluta sit. Apocha fit à creditore hoc modo. *Confiteor me recepisse tot nummos quos mihi talis debebat ex causa tali.* Illamque accipiebat debitor. l. qui tabulas, 17. §. curatur de Furtis, lib. 47. Pan. tit. 2. l. fi. §. Titius, de condictio indebi. lib. 12. Antapocha, contraria fiebat hoc modo à debitore in tabulis creditoris *tali die, ego talis solui talem summam.* Sunt tamen aliæ explicationes antapochæ quas refert glossa ad l. plures apochis, 18. ad verbum *apochis* de fide instrument. libr. 4. C. tit. 21. Idiocheira inter priuatas scripturas quæ de vtrisque fieri possunt ponuntur in l. scripturas, 11. C qui potiores in pignore habeant. lib 8. C. tit. 8. formulam autem literarum obligationis, quæ sublata antiqua, locum habuit, Theophilus in titulo de Verborum obligationibus sic refert: ἐδανεισάμην ἐγὼ καὶ τὴν σήμερον ὁμολογῶ παρὰ τοῦ δεῖνος καὶ ταῦτα ἐκομισάμην. *Ego hodie mutuo accepi ab illo, & hæc ideo.* Idque literis fieri sine vlla stipulatione.

c l. scripturas, 1. qui potiores in Pignor. habeant C. Nouella. 73. c. 1. & 2.

CAP. III.

De effectu & obligatione Synaraphæ.

SYngrapha seu Chirographum obligationem habet personalem, in præiudicium scribentis & agnoscentis scripturam: non autem in præiudicium aliorum creditorum. Nisi ea scriptura fuerit forsan trium vel plurium testium integræ & probatæ existimationis subscriptione munita: nam eo casu, tanquam publicè confecta recipitur. [a] Et iure ciuili quidem non licebit inficiari lapso biennio, à die scripturæ, quod in ea Syngrapha continetur cum tamen intra biennium liceat exceptionem non numeratæ pecuniæ obiicere, si sine causa facta scriptura inueniatur, vt etiam iure pontificio: non autem si facta sit cum causa: [b] Quod siquis inficietur scripturam propriam, vel subscriptionem, tunc ad probationem perueniendum erit, quæ fit vel per testes vel comparationem aliarum literarum eiusdem scribentis. [c]

SCHOLIA.

a l. scripturas, 11. iuncta authentica, siquis vult, Qui potiores in pignor. habean. C. l. comparationes, 20. de fide instrumentorum. C. quamobrem Chirographarij creditores in illa l. scripturas non præferuntur hypothecariis, propter suspicionem, ne scriptura facta fuerit in fraudem eorum anticipando diem obligationis, vel suppositione debiti. At contra ipsum scribentem si non inficietur scripturam, datur actio ex chirographo vt dicunt confessato, vel habito pro cõfessato ex contumacia vocati debitoris, l. vnic. C. etiã ob Chirograph. pecuniam pig. teneri posse. sed nõ datur pignorum persecutio contra detinentes bona debitorum, qui eis non successerunt, l. cum tibi pro dote, 10. qui potior. in pigno. habeat C. vide ita iudicatum apud Papum, lib. 8 rapsodiæ arrestorum, tit. 2. aresto finali. in Gallia postquam sunt confessata chirographa habent paratam & permissam executionem aduersus confessos, qui amplius certiores reddi non debent: arg. l. 1. de dote cauta, & sic iudicatum refert Papus in proximo citato libro & titulo aresto 5. Antiquitus iure Romano vel lege Gabinia, ex priuata syngrapha ius non dicebatur, vt refert Cicero 5. epistolarum libro ad Atticum, episto. finali apud Græcos contrà, si confessata, sicque colligitur ex Demosthene ex oratione κατὰ Φαινίππου. Vbi ait legibus Atheniensium fuisse cautum ὅσα ἄν τις ἑκὼν ἑτέρῳ ὁμολογήσῃ ταῦτα κύρια εἶναι. Quæcumque alteri confessus fuerit, ea rata esse, quod & statuit postea Iustinianus vide quæ de his tractat Rebuffus, Tomo 1. constitutionum regiarum, titulo de chirographis.

b l. 1. l. aduersus 5. l. generaliter, 13. l. si intra legibus, 8. l. in contractibus, 14. & l. fin. C. de Non numera. pecunia. cap. si cautio, de fide instrumentor. atque idipsum fit intra biennium iure ciuili, quo lapso expirat exceptio non numeratæ pecuniæ, iam citatis iuribus, & §. secundo, de litera. obliga. & §. 1. de exceptio apud Iustinia. erit autem onus creditoris, facta sine causa obligatione, numeratam fuisse pecuniam docere. At iure Gallico æquius visum est, ne biennio vel quinquennio, vel alio temporis spatio exceptio non numeratæ pecuniæ excludatur, conuentus chirographaria actione seu scriptura, cæterum conuenti, non creditoris est onus, probare non fuisse numeratam pecuniam, teste Rebuffo in Tomo 1. constitutionum regiarum, in proœmio numero 59. in exceptione enim quis actor est, ideo probare debet, l. .& 2 de probatio Pan. l qui accusare, C. de ædend. Neque officit exceptioni non numeratæ pecuniæ quin proponi possit, quod scriptura iurata sit, l. fi. C. de non numera. pecunia & pertinet l. fi. § iuncta authen. de quod locum, de cauta non numera lib. 5 C. tit. 15 & Nouella. 100. capit 2. recurrendum enim ad nudam rei veritatem, quandocunque de ea constare poterit, & danda exceptio contra mendacem scripturam, in l. 1. & 2 C. si pignoris conuentionem pecuniæ numeratio sequuta non sit, li 8. tit 31. l. qui pecuniam, si certũ peta quod siquis intra tempus constitutus, metuat biennij præscriptionẽ, forsan quia nõ habeat adhuc exceptionis probationes paratas, poterit interim eã perpetuum

obligantur perinde ac si expresse consensissent, l. furiosus, 46. de Actio P. agitur, de obliga. quæ ex quasi contractu nascun. apud Iustinia. ratio videtur ex Paulo, in l. hæres eius, 2. §. non tantum, famil. herisund. lib. 10. P. tit. 2. quod ad societatem non consensus, sed res communis cum furioso & pupillo coniunxerit.

b Hoc modo qui negligit agere vel repetere rem suam ab alio possessum videtur consentire alienationi. l. alienationis de Verbor. significa. Pand. vt qui non confert beneficia vacantia intra semestre tempus ad conferendum datum videtur consentire deuoluto, c. 2. de Concessi. præbend. Et consentire, videtur erranti, qui ad resecanda quæ corrigere debet & potest non occurrit. ca. consentire 63. dist. ca. quicquid inuisibilis 1. q. 1.

c Qui consilium dant, in eo quod consulunt videtur consentire, ca. tanta nequitia, 86. distin. quamquam nemo teneatur vel obligetur ex consilio non fraudulento, in causa non sua alteri dato. l. consilij de regul. iur. P. l. 2. § fin. manda. P. lib. 17 tit. vbi ratio ponitur, & in §. tua tantum gratia, de mandato apud Iustinia. at lucri captandi causa, consilium datum obligabit quia fraudulentum, l. 8. de dolo malo P. & si ad delinquendum impellat. l. . §. 3. de sero corrupto. Pand.

d cooperantes videntur eiusdem mentis esse & sensus, vt in Simonia ca. si quis episcopus, 1. q. 1. in incestu, ca. consanguineorū, 3. q. 1. in raptu virginis in ca. de puellis, 36. q. 2. quare tanquam consentientes delicto pari pœna puniuntur, ca. notum, 2. q. 1. ca. facientes, 86. dist. c. quæsirum, de officio delega.

e Authoritatis consensus esse potest ratihabitio gesti per superiorem facta, cum sine eius consensu non potest factum subsistere c. 2. de Pactis, c. veniens, & c. 2. de Transact. & qui defendit vel probat peccatum vel is cuius authoritate delinquitur, consentire quoque dicitur, ca. qui consentit, 11. q. 3. ca. qui aliorum 24. q. 3. & qui iubet aliquid fieri, c. 1. de homicidio in Sex. l. prima. & toto titulo, manda. Pandectis.

CAPVT III.

Forma consentiendi.

Consensus liberè & spōte datus obligat, non vi vel metu, [a] quia illis consensus impeditur, veluti & per errorem, [b] furorem, [c] & puerilem ætatem, [d] præbetur maxime expresse verbis, literis, nuncio, [e] in ipso contractu, & postea per ratificationem. [f] Tacitè si quis præsens actui non contradicat, [g] vel taceat, [h] vel fieri aliquid patiatur, cum posset repugnare. [i] Si sciens prudensque iuris sui, literas seu instrumenta det, quia renunciationi iuri consensus videtur. [k] Si inuehat in prædia vrbana conducta res aliquas, easdem tacitè pro pensione obligasse videtur. [l] Et si iubeat quis contrahi cum sibi subditis, [m] si sciens prudensq́, subscribat gestis. [n] Item qui non prouocat à sententia vel à nominatione, consensisse videtur, [o] quive pro contractu fideiussit. P

SCHOLIA.

a c cum locum 14. de sponsalib. cap. 2. de his quæ vi metusue causa fiunt lib. 1. tit. 40. l. 1. eod. tit. in Pan. & C. metum autem esse oportet, qui commouere posset constantem alioquin virum, cap. veniens, c. consultationi, de sponsalib. l. metum. & 6. Quod metus caus. P. c. ad audientiam, eo. tit. vani timoris nulla est iusta excusatio, l. vani, 84. de Regul. iur. Pand. metus secundum Aristot. Rhetoricorum capit. 2. est molestia quædam aut perturbatio ex phantasia futuri mali, aut interimendi vim habentis, aut molesti: metus vim continet, & in singulis est necessitas imposita contraria voluntati, l. 1. de eo quod metus caus. Pan. lib. 4 tit. 2. nihil que tam contrarium est consensui qui bonæ fidei iudicia sustinet, quam vis atque metus, quem comprobare contra bonos mores est. l. nihil consensui, 116. de Regul. iur. Et vis maioris rei impetus, qui repelli non potest. l. secunda. de eo quod metus causa in Pandect.

b c. 1. & fin. de coniug. seruorum non videntur consentire qui errant, l. si per errorem, de iurisdictio. omnium iudic. P. l. non pote , de Regul. iuris Pan. l. 2. de iudic. P. l. Neque vlla est voluntas errantis, l. sed hoc ita, 20. de Aqua Pluuia lib. 39. ti. 3. Explicat Pomponius quid sit error in contractu, in l. in omnibus negotiis, 57. de actioni. quando aliud sentit contrahens ab eo qui cum illo contrahit, & ita nihil agi dicitur.

c c. dilectus filius, 24. de sponsalibus, cano. neque furiosus, 31. quæstio. 7. mente captus non dicitur sensum habere mentis ideo nec potest dici consentire, cap. sicut tenor 11. de Regularib. libro tertio. titul. 31. Ideo non contrahit. l. 2. C. de empno. Ita & furiosi & eius cui bonis interdictum est, nulla est voluntas, l. furiosi, 41. de Regul. iur. Pan. & furiosus nullum negotium contrahere potest. l. in negotiis, quinta, eodem titulo de Regulis. iuris. Pandectis.

d cap. tuæ fraternitati, 21. de sponsalib. cap. à nobis, de desponsatio impuberum, quia pupilli infantes quicquid vident ignorant, l. prima §. impuberes, de falsa moneta, C. neque in ea ætate pupillus sine authoritatis tutorum interuenire possint neque quippiam velle aut nolle videtur. l. pupillus 50. de Regul. iur. P.

e §. ideo de obligationib. quæ ex consensu nascunt. apud Iustinia. l. consensu de Actio. Pandect. l. 2. de Pact. P.

f l. 2. de his quæ fiunt à prælatis sine consensu capituli. cap. accessit, de desponsatio. impuber. cap. insuper, qui matrimonium accusare possunt cap. contingit, de Transactione. Ratihabitio æquiparatur mandato, & retrotrahitur, l. fin. C. ad Senatuscon. Macedonia. l. licet, de Iudiciis, l. andect. cap. quoties de Pactis, de ratificatione in capit. tertio, de his quæ fiunt à prælatis sine consensu capituli, canon. final 16. quæstione prima, cano. si qua de rebus, 12 quæstione secunda, cap. cura, de iure patrona. primo, de authorita. tutor. l. obligari, eodem titulo Pan.

g Clem. final. circa finem, de Verbor. signifi. Et sufficere hunc consensum docetur ibidem, & in cap. secundo, de Accusa. in Sext. l. secunda, ad municipales, Pandect. leg. quidam ex arte, duodecima de Euictio. Pan.

h nam qui tacet consentire videtur, idest, qui non negat dictum, cap. qui tacet quadragesimotertio, de Regul. Iur. in Sext. cap. non ne benediciimus, de Præsumptionibus. l. secunda § voluntatem, Soluto matrimon. Pandectis, nisi lex expressum consensum desideret, aliquādo tamen tacens neque

consentire neque dissentire proprie dicitur, e is qui tacet 44. de Regul iur. in Sex. l. qui tacet, eo. tit P quamobtem in assertione vel negatione silentis, & res & quod agitur, quodq; agi solet & silentis præsumptio, perpendi debēt. Siquidem, si res cuiuspiā voluntate regenda vel gerenda in certo tempore à lege definito sit, silentium facit, vt negligens videatur consensisse legis præscriptioni, vt maior factus non conquestus de his quæ minor fecit, videtur eadem silentio confirmasse tit. de tépori in integrum restitutionis, lib. 2. C. tit. 53. Taciturnitas quoque denegationis vel dissensus habebit vim, si dum duæ res propositæ, vel petitæ sunt & vna tantum adfirmatur, dicto c. nonne bene dicimus, de præsumptio Et si quis petierit sortem principalem cum fructibus vel vsuris, facta tātum rei vel sortis principalis condemnatione, denegatæ videntur vsuræ & fructus, si nihil de his dictum fuerit. l. si deposita, C. de deposito l. terminato, de fructib. & lit. expens. C. atque vnam ex formulis negādi, præterire aliquod ex postulatis, nec respondere dixit Plinius Iunior epistola 0. libri epistolarum. Cæterum nec qui tacet, verè fatetur, nec habetur pro confesso. l. 1. de confessis Pand.

i l. 1. §. scientiam, de tributor. Actio. P. l. fi. quando appellan. sit, l. 1. de filiisfamilias lib. 10 C tit. 60. l. 1. §. magistrum autem, de exercitoria Act P l. 1. § pen. nautæ caupo stabular. P. vbi exempla. Quando autem in Summa, aliquid scientibus & patientibus obsit, tractatur in l. si pè constitutum, 53. de re indi. lib. 42 P. tit. 1.

k l. cum pridem, de Pact. C. l. 2. eo. tit P l. 1. C. de donatio. l. C quæ res pignori obligar. possint l. qui Chirographum, de Lega. 3 nisi mens repugnet in cap sanè dilecto, de renunciatio.

l l. 4. de Pact P. l. 4. ex quibus caus. pignus vel hypotheca tacite contrahun. P.

m l. quod iussu, 5. P tit 4.

n Modestinus in l. fideiussor, 26 §. pater, de pignorib. ita canonici subscribentes, consensisse videntur, gl. ad l. ad verbum tenetur, quod iussu P. & ibi & l. 1. § sed si. Contra si errando nec intelligendo quid in instrumēto scriptum sit, quis se subscripserit, nam tunc non videtur Ignoto consentire, l. cuius, 9. de Pignora. Actio. lib. 13. P. vel si quis nomine alieno veluti tanquam procurator se subscribat, vt apud Sceuolam, in l. Titius, eij procurator 8 de rescinden. venditio. lib 18 P tit. 6 l. 1. § quod ait quorum Legat P. l 2 C. de Reb. alien. non alienan.

o l. hi qui, 7. de appellatio. lib 7. C. tit. 61.

p l. exceptione doli, 11 de euictionib libro 8. C. titul. quadragesimoquinto, l. si gratuitam, alias l. Pomponius scribit, §. final. in quib. caus. pign. vel hypothec. contrah.

CAP. IIII.

Qui in obligationibus debent & quando, consentire.

Hi quorum interest contractui consentire debent, aliquando autem si plurium in vniuersum interest, in negotio quod plures vt vniuersos respicit, omnium consensus vnico actu & tempore adhiberi debet, vt in electione.[a] Quod si negotium plures vt singulos & non vt vniuersos respiciat, potest adhiberi seorsum & separatim cuiusque consensus, & diuerso tempore. [b] Et ita ratificatio post actum ex consensu peti potest.

SCHOLIA.

a cap in Genesi, 55. de Electio. vbi & consensus electioni ab eligentibus separatim præstitus, non prodest electioni, ne plures censeantur electiones. Idem in cap. quia propter, eo. titul. primo. Sic quando vna actio communis est pluribus vt vniuersis, non debet diuidi per singulos, sed tota simul in iudicium venire debet, l. si idem, §. si vna actio, de iurisdictio. omnium Iudic. Si tamen vnius vel quorumdam electorum non vocatorum ad electionem, contemptus, negotium faciat electioni, quod per contemptum possit reuocari electio, in eo casu poterit per consensum eorum qui ob contemptum poterant conqueri formari potest electio, si aliunde non expugnetur cap. quod sicut, 28 de electio. canon. quoniam quicquid, 6. quæst. 1. Siquidem non tam confirmari electio, accedente consensu videtur, quantum remitti iniuria contemptus, propter quam non vocatus obtineret iterum fieri electionem. Quamobrem Panor ad cap. bonæ memoriæ, in secundo. de postulatio. præla. annotat. quando electio vel postulatio facta est à maiori parte electorum, consensum superuenientem minoris partis, posse adhuc ratam facere electionem & ita diuerso tempore ei posse consentire, iuxta cap bonæ memoriæ 4 in fine de postulatio. præla. & c quod sicut, de Electio. Contrà, si ab initio electio fuerit facta à minori parte electorum, nam accessione consensus eorum, aliorum facta alio tempore non firmatur electio c. auditis, 29. de Electio. vbi & ratio & Panormitan. ex regula, quod ab initio non valet, tractu temporis conualescere non potest. l. quod ab initio, de regul iur. P. potest & plurimum seu diuersorum consensus, ad diuersa dirigi, quare & diuerso tempore potest singulorum consensus exigi, & postea coniungi: viden. glossa ad cap. 1. & ad verbum tractatus, de rebus Eccles non alienan.

b Sic accidit vt quod omnes tangit ab omnibus debeat approbari & si singulos respiciat & à singulis in quantum illorum interest, ne aliorum consensus eis officiat, l. secunda, de seruitutib. in Pan. l. per fundum, 11. & l. vnus ex sociis 34. de Seruitutibus rusticorum Prædio. Pand. l. receptum, communia. prædior. l. siquis duas, §. item si duo, eo. titul Neque consensus ex interuallo adhibitus vitiat cōtractum bonæ fidei, quando præstatur in absentia per nuncium vel per epistolam, nam in illis non patitur res vt statim & in præsentia præstetur, & cognoscatur sed temporis interuallo opus est, l. §. final. de contrahen. Emptio. l consensu, de Actio. Pand Ita Paulus Iurisconsul. in l si stipuler. tricesimaquinta, §. final. de Verbor. obligat. libro quadragesimoquinto, titulo primo, *Si in locando, conducendo, vendendo, emendo, ad interrogationem quis non responderit, si tamen consentiatur in id quod responsum est, valet quod, actum est. Quia hi contractus non tam verbis quàm consensu confirmantur*, & ibi glossa notat ex interuallo consentiri posse.

CAP. V.

1 Vis & effectus consensus & voluntatis.
2 Contractus consensu initi.

DVo sunt fundamenta præcipua humanarum actionum, ex quibus distinctio actuum fit, voluntas & potestas, [a] voluntate in Volente est arbitrium liberum,[b] in his autem quæ cum aliis vult, consensus, [c] quemadmodum autem omnia apud nos velle vel nolle possumus, sic & liberum est omnibus vel consentire vel dissentire,[d] quanquam sæpe voluntas consensus vel dissensus à iure vel ab aliis non probetur, aut recipiatur vel effectum non sortiatur.[e] Siquidem voluntas cum ad consensum peruenerit, interdum libera est ad dissentiendum maxime, in animo eius qui dissentit, interdum libera penes eundem, sed non in præiudicium alterius, vel in præiudicium actus facti, si constringatur vel à lege naturali, [f] vel diuina, [g] vel humana. [h] Sic fides data pro consensu exequendo, naturale habet vinculum, quo promissio tenetur & vincitur ne diffluat aut varietur. [i] Accessit contra infidos iura naturalia spernentes, iuris positiui diuini & humani adhuc vinculum aliud, quo distinctis & ordinatis actibus & promissis, infidi quæ natura suadente nolunt implere, conuenientibus modis exequi compelluntur.[k] Vt autem voluntas apud volentem, quæ vult ab iis quæ non vult, distinguit, item formam modum & partes eorum quæ vult: sic consensus inter duos plures ne distinguit, & eligit res & actus in quibus idem sentiat, & modos quibus idem se sentire, idest, consentire existimet, proinde in omnibus commercus, artifex conuentionum præcipuus est consensus, sine quo nulla obligatio pactione reperitur.[l] Cæterû ex conuentionibus quæ consensum habent quædam vltra egent verbis, [m] quædam rei interuentu, [n] quædam literis, [o] ideoque ab illis nomen accipiunt. Quædam autem nullo illorum egent ex substantia seu necessitate, quamuis ea accedere possint, sed egent solo consensu ad perficiendum actum de quo agunt ideo absolute dicuntur obligationes ex consensu. [p] Huius generis sunt, emptio venditio: locatio, conductio: societas, mandatum, [q] de quibus & iura pontificia pertractant, & nos ideo prout ei conueniunt de illis necessaria admonebimus.

SCHOLIA.

a l. multum interest, si quis alteri vel sibi. C.

b Sic voluntas habet electionem, vt arbitrium liberum agendi, vel non, bona, vel mala Deut c. 30 sic, ante hominem vita & mors, bonum & malû, quod placuerit ei dabitur illi, Ecclesiastici 15. versi. 18 & verbum volo, plenum habere dicitur votum, ad æquum & iniquum in l. fideicommissa, 11. §. qoamqoam de lega 3 voluntas est, animi motus, cogente nullo, ad aliquid oon imitandum, vel adipiscêdum, secundum D. Augustinum lib. 1. retractatio. c. 15. & libro, de duabos animabus, & refertur in principio 15. q 1. & canooibus 1. 2. & 3. vbi & docetur, quod facta bona vel mala iudicantur secundum bonam vel malam voluntatem, quando voluntati cogitatæ accedit côsensus seu approbatio cogitati: hæc enim omnia voluntati accidût ad actus iudicandos, ca 2. sed pensandû 6. dist Ex volûtate deliberata & concupiente effectum, veluti ex côsensu animi, fit propositum seu intentio. Et ita in actibus primum obtinet locum voluntas, l. in conditionibus, de conditionib. & demonstra. P. neque actus agentium vltra illorum intentionem, seo voluntatem extenduntur in l cum te. 3. ne vxor pro marito. C.

c l. 1. 6. conuentionis verbum. de [illegible] P

d l sicut 5. C de [illegible] ctio. lib. 4. tit o l velles nec ne, de reuocan. dona. C. voluntas & animus violentiam non patiuntur, nec cogi possunt proprie Quamuis corpus eiusque actiones, possint cogi, & animis repugnantibus alio deduci externo motu, tota 12. q. 5. can. merito, & sequentibus, 15. q. Si autem quis coactioni voluntatem accommodauerit quod fit, voluntate factum videtur: & ita voluntas coacta, voluntas dicitur, vt tractatur in l. qui ita, 66 & ibi glossa, ad verbum adiisset, ad Senatuscons Trebellia P. lib 36. tit. 1. l. si mulier, 6. si metu, quod metus caus P.

e voluntas ab effectu, moltum distat, ideo antequam effectus seqoatur, potest suscipere mutationes, vel potest intercipi ne sortiatur effectum, diciturque ambulatoria & variabilis, vsque ad vltimum vitæ spiritum. l. 4. de Adimendis legar. in P l. cum hic Status, 32 §. pœnitentiam, de donatio inter virum & vxorem, morte autem finitur, l. 1. de Sacros Eccle C. l 4 loca. P. cum simílib. Ius autem & effectus ratam efficiunt voluntatem & prohibent ne variare possit volens, vt contra, voluntas rata non est quæ aliquid contra ius vel bonos mores aut turpe iubet, l si quis inquilinos 12 §. peo. & h. & l seruo alieno, 31. de Legat. 1. l. non dubiom. C. de testib. c. cum in officiis. & cap. 2 de Testam impossibile enim facta existimatio, quod iuri & bonis moribus aduersatur, l. filius qui, de conditioni institut P. cap. si de Pact. P. vbi impossibilia iuris & facti ponuntur Et quod iure prohibetor, non minus quam id quod vt infertur extra libertatem voluntatis esse dicitur. l. libertate de statu hominum, in P. Sic & consensus interdum ratus interdum non ratus dicetur, vt in l. peruenit, de Emptio.

f lex naturalis soluere seu implere fidem & promissionem iubet, c. 1. de Pact. l. 1. de constituta pecunia P. l. 1. 6. 1. de Pact. P. ideo voluntatem consensu formatam ratam facit l. cum amplius, 84. [illegible] is natura debet, de regul. iur. Pan l naturales, de actio. l fideiussor obligari, [illegible] fideiussor de fideiussor in l an l. frater à fratre, de condict indeb P. l. quibus diebus de conditio. & demonstra. Naturalis obligatio secundum Philippum Decium ad dictum. [illegible] is natura, consideratur primo ratione æquitatis naturalis. quæ oritur ex consensu: ex l. 1. de Pactis, l. 1. de constituta pecunia ratione cuius etiam, quando cum seruis contrahitur, vinculum oritur naturalis obligationis l. naturaliter. & l. si id quod, de conditione. indebiti & inter patrem quoque

& filiū, l frater à fratre, eo. tit. Sed & ipsemet consensus qui ex animo procedit, per se naturalis est & ex libertate naturali omnibus hominibus indita nascitur nulla prorsus distinctione addita sexus vel conditionis ciuilis aut dignitatis, quo fit vt dicamus ex consensu seruos obligari naturaliter posse, & ipsos principes suis pactionibus adstringi vt in ca. posteaquam, 25. q 1. c. 1. de probatio. 6. 1. de natura feudi in vsib. feudorum c. 1. de probatio. Et sic ratione consensus naturalis, omnes contractus dici possunt de iure gentium, l ex hoc iure, de iustitia & iure P. c. 1. de probation. glos. in l. 2 de precib. impera. offeren. C. quāquam ratione formulæ & solemnitatum, quidam dicantur iuris ciuilis. Quare ratione consensus iterum dico omnes & ipse principes ex pactis & conuentionibus obligantur, Barthol. & alij in l. digna vox, de legib C. Baldus ad l. finalem, de transact. in l. ex imperfecto, de Testam. Iason ad l. cioitas, de rebus credit. P. Barbatia. ad c. 1. de constitutum Decius consl. 410. incipiente in causa. omitto reliqoos quando autem naturalis obligatio à iore admittit comprobationem & solemnitatem, & viniculum nanciscatur, firmior fit. Alia species obligationis naturalis sine consensu, ex facto ipso instinctu naturali, ob beneficium acceptum, cum sine pacto quis ad remunerationem obligatur, quæ non est ita efficax ac prior quæ cum consensu est & de qua in l. sed si lege, §. consuluit, de petit. in. hæredit. l. si non sortem, § libertas de condictio. indebi. P. c. cum in officus, de Testamen. canon. nihil 84. distinctione

g Sic promissiones suas Deus adimpleuit Iudæis, Iosuæ 21 Exod. c. 2. & cap. 6. & fidelis Deus manet in promissis, 1. ad Corinth. 1. & vota sibi promissa exsolui desiderat, Numerorum 3.

h quod probatur, titulis de pactis. de transactionibus, de Locato. de Emptione & similibus in vtroque iure.

i videnda tota l. iurisgentium, de pact. in P. faciunt & tituli de actionibus, de obligationibus in Institutionibus iuris ciuilis, in C. & P.

k compelluntur vero fidem seruare contrahentes, & per legem & magistratuum sententias, l. iurisgentium, prætor ait, de Pactis, P. l pacta quæ contra, C. eo tit. l nec ex prætorio, 28. de reg. iur. P. & liquet in vtroque iure ex titulis de Pactis; & de Transact.

l contractus legem ex conuentione accipiunt, l. 1. §. si conuenit, de posit. P cap. 3. de deposito. l. contractus quidam, 24 de regul iur P. l. si vt certo, § interdum, commoda. P. sine consensu nulla est obligatio, conuentio vel pactum cuiuscunque sit generis, vel ex numero eorum quæ re aut verbis aut literis contrahuntur. l. 1. § adeo, de Pact. P. Iabolenus Iurisconsult. hunc consensum, vocat affectum concurrentem ex vtraque parte contrahentium antequam res in obligationibus vel contractibus Dominium transferant, in l in omnibus rebus, ff. de actioni. l non omnis muneratio, de reb Redit. Pan. probat & l. obligationum substantia, 3 § non satis de actionib. Pand.

m vt titulo, de Verborum obligationib. in institutio. & Pandect. & diximus s. nec in his aliud venit quam quatenus lingua nuncupatum fuerit, l. 99. quicquid ad stringendæ, de Verb. oblig. Pand.

n vt mutuum, depositum, commodatum, pignus, vt suis titulis ante docuimus.

o titulo de literarum obligatio. & s. nos docuimus.

p §. fin. de obliga. ex consensu apud Iustinia. l. consensu, de obliga. in Pandect.

q §. final. de obliga ex consen. l. 2. de Actio. Pand.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.[a]

TITVLVS XIIII.

a Tractatur de emptione lib 3. Decreta. tit. 17. 2. quæst. 1. ca eos qui & in quæstio. 2. & 3. in multis canonibus, & in can canonum statutis, ca. quicunque 14. quæstio 4. ca. qualitas, de pœnitentia distinct 5 lib 18. Pandect. tit. 1. & sequentibus. lib. 4. C. tit. 38. & sequenti lib. 10. C. tit. 4. lib. 3. Institutio. tit. 24. lib. Basilicorum Eclog. 19 titul. 1. & in nostro Syntagmate iuris lib. 25.

CAPVT I.

Continuatio, emptionis periculum in negotiatione.

INter contractus qui discussione Ecclesiastica digni sint, est emptionis venditionis ve conuentio, in qua propter inordinatas cupiditates habendi, facile committitur peccatum. [a] Qualitas autem lucri aut negotiantem excusat, aut arguit, quia est honestus & turpis quæstus: ille, probatus, hic non difficile tamen inter ementis & vendentis commercium, non interuenire peccatum. [b] Negotiari aliquando licet, aliquando non licet. [c] Homo tamē mercator, vix aut nunquam potest Deo placere. [d] Sæpe & contractus emptioni & venditioni affines, cum contractum confundunt, [e] & proinde illius, ab aliorum substantia, distinguenda erit subtilius natura.

SCHOLIA.

a Copiditas habendi omnium malorum radix, canon. bonorum quadragesimaseptima, distinctione, 6. cogitatio, vt iodices sine quoquo suffrag. &c. in Nouellis capite primo, in Prooemio Decretalium.

b can. qualitas, 1. de Pœn. distin. 5. quia licitum iura ciuilia dicunt contrahentibus se in pretio circumuenire l in causa, in 2. sic incipiente, §. idem respondit, de Minorib. 25. an. l. item si pretio, §.

quemadmo

quemadmodum,loca.P.Et perdifficilis est iustæ æqualitatis quæ rei cum prætio fit, æstimatio, l.j de contrah.emp.P.

c diuus Augustinus in lib.quæstionum veteris & noui testamenti.cap. 27. refertur in can.10.fornicari, 88.dist.

d can.11.eiiciens 88 dist.

e veluti si emptio rei pigneratæ simuletur,ad vsuras in fraudē legis percipiēdos vel ad fructus lucrandos, quod improbatur,in c.ad nostram, 5. de Emptio. Item si pretium & permutatio misceantur, vt in c. ad quæstiones,6.de Rerum permut. si locatio perpetua dicta,& emphytheusis fiat,quæ speciem venditionis vel affinitatem cum ea habet, cap nulli,de Reb.Ecclesiæ non alienand.& in Nouella,de Alienatione & emphytheosi,cum similib. Tanta etiam cum aliis contractibus erat emptionis & venditionis affinitas,vt nulla fieret alienatio sine venditione vera,vel ficta seu imaginaria, per quam tranferretur dominium rerum per æs & libram,ex aliis contractibus,imo & in vltimis voluntatibus,§.j.de Testamentis ordinandis Cicero 2.de Legib & in Topicis, in quem locum & Boetius Plutarch. lib. de Sera numinis vindicta,Varro 2 de Re rustica c.10. Atque Sextus Pompeius Festus in j. de Verborum significatione *abemito* inquit *significat demito, vel auferto Emere enim dicebant antiqui pro accipere* ita emptionis & vēditionis appellatio generalis cōtinet. omnem omnino contractum per quem dominium transfertur, l.sicut,8.§.venditionis, quib.modis pignus ve. hypothe.soluit P.facit l veteres 19. vt sui, de Actio.empt.quæ iuxta veram mentem sic debet intelligi. Idque non proprie sed ex similitudine, quod sicut ex emptione transfertur firmiter dominium, sic & ex aliis contractibus ad quos nomen transfertur.Iuxta l.cum manu sata,de Contrahen. emptio.alioquin inter emptionem & alios contractus,multum interest,quamuis conueniat in translatione dominij & in l in quorum finibus, de pignorib. P.l.quicquid,l.verba gesserunt, de Verborum significatio.vide quæ diximus li.25.Syntagma iuris,cap j Possumus & addere etymon nominis. *emo* quod ad omnem acquisitionem pertinere potest & dominij translationem, siquidem nomē *μιν*, meum,non omnino absurde eo referri poterit,vnde *ἐμοὶ mihi datum,& ἐμὸς meus* mihi quęsitus,& hinc dicimus quod semel meum est,amplius meum fieri potest,: .sic itaque discrens,de Actiou Apud Iustinia.l.3.§.ex pluribus,de Acquiren.possessio.P.& meum,tuum, suum, sunt Pronomina possessiua & distributiua *dominiorum*,ca.quæ iure 8.dist.

CAP. II.

Quid emptio.

EMptio,est cōtractus[a] innominatus[b] bonæ fidei,[c] iurisgentium,[d] per quem fit commutatio rei cum pretio,[e] ex consensu.[f]

SCHOLIA.

a contractus nomen pro genere est habens cuius plures sunt species, & contractus dicitur; vltro citroque obligatio Græcis synallagma, l.Labeo,19.§. contractus, de Verbor significat. ex numero contractuum est emptio,l.iurisgentium,§.j. de Pact.P.

b dicta l.iurisgentium,§ j.

c §.actionum,de Actionib. vbi docetur qui contractus,quæue eorum actiones sont bonæ fidei,quęue stricti iuris. Obseruandum tamen in omnibus contractibus siue bonæ fidei dicantur siue stricti iuris, exigi bonam fidem,l bonam fidem, C.de Actio & in omnibus obesse malam fidem dolosis,l j.& l ne ex dolo,de Dolo.P. quia bonæ fidei aduersatur dolus,l.j in fine pro seruo,l si dolo, .C de Rescindē. vēditio.Verum singulari quadam distinctione quidam contractus bonæ fidei, vt emptio, locatio, & dicuntur,quidam stricti iuris,dicto §.actionum,de Actio.& in l.vnica,§.sed etsi nō ignoramos,de Rei vxoriæ action.C l penult.Solu.matrimo. P.l.81.de Solution.dicuntur & stricti iudicij, in l in actionibus,de in litem iuran.in P Bonæ fidei porro dicuntur,quod in illis bona fides exuberet & multa censeantur conuenta,de quibus nominatim dictum nō fuerit ex vso communi & bona fide subintellecta ex natura & consuetudine contractus & contrahētium caueri solita alioquin,§.in bonæ fidei,de Act. in P l consensu eo.titulo. P.l.quod si nolit, §. quia assidua,de ædilit edict.P. Tullius Cicero 3.officiorum summam vim esse dicebat in omnibus arbitriis
1 in quibus ex fide bona agitur &c.& idem addendus in Topicis & ibidem explicano Boetij. sic in §. fio de obligatio quæ ex consensu. In emptionibus, vēditionibus,locationibus,soceetalibus,mandatis,alter alteri obligari dicitur ad id,quod alterum alteri ex æquo & bono prastare oporteat,iunge & §. penult.de loca Stricti iuris contractus dicūtur,in quibus quidem ex bona fide agitur, verum ita latè non fit extentio vt in cæteris,qui bonæ fidei appellātur: sed remanent placita intra fines conuentorum expressæ,vt nec plus nec minus, nec alter quam placuerit expresse,peti aut iudicari possit,ideo strictæ vel restrictæ conuentiones dicuntur,l.quicquid adstringendæ,de Verbor. obliga.P.l.exemplo,11. & l. si quis absentis,de Actio. P.hocque colligitur vna differentia inter contractus & actiones stricti iuris, & beneficij vt iudex in contractibus bonæ fidei possit supplere omissum quod per stipulationem expresse aduci posset,in stricti iuris iudicijs,l. quæ tantundem,de Negotiis gest P.l.Lucius, depositi & in arbitrio iudicis est in bonæ fidei iudiciis æstimare quantum ex bono & æquo actori restitui debeat in quo & illud continetur, vt si quid inuicem prastare actorem oporteat, eò compensato in reliquū is cum quo actum erit condemnetur: quod denegatū in stricti iuris iudiciis,excepto quod ex Marci Cæsaris rescripto doli mali exceptione, compensatio inducebatur,§.in bonæ fidei,de Actionib.apud Iustin. secunda differentia quod omnia accessoria veniant in bonæ fidei iudiciis,l.j. de Actio empt.P. Et de quibus etiam nihil fuerit cogitatum,vt in emptione,nata c. fa.& similia,l.fundi,§.si rata,de Act. empt.P cap.cum Ecclesia, de Causa possession.vbi est notabilis glossa hac de re copiose disputans, ad verba *in iudicium*: in stricti vero iudicij actionibus accessoria non veniūt, nisi post acceptum iudicium mora interueniente,l.2.& 3.& in his,& l.videamus, 38.§ si actionem,de Vsur.P. Sic de Vsuris, diclinus iure ciuili,vt debeātur ex bonæ fidei iudiciis etiam non conuentæ,l.Vsuræ de Vsuris,P ex mora,l.mora,eo.tit & tantundem efficiet in his officium iudicis,quantum in stricti iuris actionibus & obligationibus stipulatio l.Lucius,& l qui per collusionem
2 §.fi.de Actionib. empt.P.l.Lucius,Deposi.P. vsurarum tamen modus arbitrio iudicis, ex more regionis constituatur,l.t. & l.in contractib.,de Vsur.P. Tertia differentia,quod cum dolus dat causam cō-

tractui bonæ fidei, ipso iure contractus nullus est c. cum vniuersorum, de rerum permuta. l. & eleganter, de Dolo, P. si dolus committatur à contrahentibus. nam si committeretur ab alio, teneret quidé contractus: sed daretur actio de dolo in decipientem decepeis. dict. l. & eleganter, §. j. causam contractui dare dicitur ad hunc effectum dolus, quando contractus aliter non fuisset sequutus, si non interuenisset dolus, alioquin si non obstáte dolo, quis esset contracturus, tenebit contractus & pro incidente in contractum dolo agetur, veluti si venditurus eram quidem, sed per tuum dolum minus quam decreueram vendidi: vel si per dolum meú pluris emeris quam emisses dolo non interueniente, tenet quidem contractus. sed agitur ad supplementum pretij, l. Iulianus, . sed si venditor. de Act. empt. P. vel deceptus aget ad rescisionem contractus, l. si dolo, 5. de Rescindeo. venditio. C. lib. 4. tit. 44. non autem qui decepit, l. transactione finita, o. C. de Transactio. Loquimur autem & hic de Dolo. concilio commisso, non de eo qui dicitur re interuenire, puta per deceptionem vltra dimidiam iusti pretij, quæ dicitur dolus re ipsa non ex fraude, l dolus. o. & l. 2. de Rescinden. vend. C. cap. 4 & cap. cum causa, de Emptio. meminit & de dolo re ipsa commisso, l. si quis cum aliter, 36. § anna de Verborum obligatio. P. est & malafides quę contractum nullum reddit emptionis, contrahere l. contrahere prohibente, l quemadmodum, de Agricol. & censi. lib. xj. C. l non dubium, C. de Legibus, in contractibus vero stricti iuris, quãuis dolus dederit causam contractui, tamen ipse subsistet ipso iure, quandiu nó impugnatur, cæterorum qui ex eo agit repelluur ope exceptionis doli, l. si quis cum alteri, de Verborum obligationib. l, cum postea quam 9. de Pac C. l. dolo, 5. de Inutilib. stipulationib. C. lib 8 tit 39. §. j. de Exceptio. l 3. C. eod. tit. de Exceptio l. 7. 3. 7. de Pact. P Commune bonæ fidei omnibus iudicüs erit non admittere præstationem quæ contra bonos mores desideretur, l. generaliter, de Vsur. P. l. si in Asia, §. j. Deposit. P. Quarta differentia quod in bonæ fidei iudicüs potest in litem iurari ex affectione: in alus nequaquam, l. in actionibus, de in litem iuran l. in hoc, §. 1. cómuni diuidun. Quę omnia possunt conuenire contractui emptionis & venditionis qui est bonæ fidei, cui tamen vinculum stipulationis adiungi poterit, quia & stipulatio est commune vinculum ad omnes conuentiones & obligationes pertinens, si adhibeatur, l. j. & l. 5. 6 stipulatio, de Verbor. obliga. sic exempla dantur stipulationis additæ emptioni, in l. j §. 3. de Actio. empti. & apud Varronem lib. 2. de Re rustica, cap. . 3. 4. & 5. Ita apud Plautum in Epidico, actu 3. Scena 4. miles à Perithana fidicinam emit.

Miles. *Est-ne empta mihi hæc? Per istis legibus habeas licet.* &c. Et Seneca 3. de Beneficiis. *vtinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret.*

d leg. hoc iure, de Iustit. & iure, P. l. iurisgentium. 3. de Pact P l. j. §. fin. de Contrah. emptio. P. § ius autem gentium, ver. hoc iure, de Iure natura. ita frequens hic contractus, quod ius gétium omni humano generi commune sit. dicto §. ius autem gentium, & l. 5. de Iustit. & iure.

e de commutatione rei cum pretio, in l. j. de Contrahen. emptio. P. § j. eod. titu. apud Iustin. ita affinis hic contractus permutationi, l 2. C. de Rer permut. li. 4. ti. 3 l. 2. eod. ti. l. si ex quib. caus. in poss. ea. P. li. 42. P. tit. 4. & certè omniú fere cómerciorú origo & cótractuum, à rerum permuta. cœpisse videtur Nam postquam fuerunt rerum dominia diuisa, homines quibusdam cœperunt egere, quæ apud alios essent, & quędam apud se superflua habuerunt: & ita cœperunt superflua cum necessariis permutare, vt docet Aristotel j Politicorum cap. 5. & 5. Ethicorum, cap. 5. Cum autem sæpe accideret vt nulla essent superflua quæ cum necessariis permutarentur inuenta publica materia quæ suppleret illam difficultatem permutationis, & qua æstimatio fiat rei, & pretium daretur, l. j. de Rerum permuta. P. l. j. de Contrahen. emptio. P. §. item pretium, eod tit. apud Iustinia. statim autem vbi pretium conditum est, emptio dicitur perfecta etiam re non tradita, cap. in tãtum 16. §. j. de Simo. vel si fides habita sit in pretio: aut conuentum de eo sit, l. 2 §. j. de Contrah. empt. P. l. empti fides, C. eo. tit. . j. & §. pretium item, eo. titu. apud Iustinia. pretium quasi peritium, quod à peritis statuatur. si enim ait libro 4 de lingua Latina Varro, rerum quod æstimationis emptionis ue causa constituitur: dictum à peritis, quod hi solum possunt facere recte id. Atque Seneca lib. 2 de Beneficiis cap. 15 solum sapientem veram æstimationem rerum nosse, eamque pro tempore, tradit.

f io l. in venditionibus, 9. de Contrah. emp. P. l. consensu, de Actio. l. 4. & 3. de Rescind. vendit. C. § fin. de Obliga. quæ ex consen nascunt. apud Iustinia.

CAP. III.

Emptionis distinctio.

EMptio,[a] vel vera[b] vel ficta seu imaginaria[c] dicitur, vel talis quæ pro emptione habeatur,[e] hic nos de vera agemus.

SCHOLIA.

a hic agimus de Emptione prout est contractus nominatus, separatus à generali nomine quod omnem dominij translationem significat.

b Id est, quæ consistit substantialibus huic contractui tributis, re, pretio iusto, & consensu, l. j. de contrah. empt. P. nec declinat in alium contractum, vt in ca. ad quæstiones, de Rerum permutatio.

c ficta dicitur vel cum fraude, vel sine fraude, cum fraude, si pignori vere res data fuerit creditori, & is in fraudem vsurarum, fingat emptionem intercessisse, vt in cap. illo vos, 4 de Pignorib. cap ad nostrá, de Emptio, l. a C. plus vale, quod agi. lib. 4. C. tit. 22. venditio simulata, venditio nó est proprie, l. cum in venditionem 6. de Contrahen. empti. l. si donaturus 3. l. empti fides 9. C eod titu. Simulata & imaginaria etiam venditio, quæ fit pretio non accedente, & sine mente alienandi: quæ veluti alij contractus imaginarij, non habet vinculum obligationis, l. contractus imaginarij, 9. 54 de Actioni. P. & pro non facta habetur, nec alienationem rei habet, l. nuda & imaginaria, 55. de Contrah. emptio. P. l. Emptor, 2. de Aqua pluuia arcenda, P l. imaginaria, 6. de Reg. iur P Imaginaria rursus emptio dicetur quando ita emptio fit ab initio, vt fides detur ab emptore de reddenda re oblato pretio; quod recte colligitur ex l. 4. §. si ab ignoto, de Manumissionib. P. & illa ficta & quæ differat ab emptione redhibitionis seu sub pacto de retrouendendo sub certo tempore, quo pendente, vera emptio manet, l. 2 de Pactis inter emptor C. si sine fraude fiat, non aliter, C. ad nostrã de Emptio. Erit & ficta emptio & imaginaria, quæ ea lege contrahitur ne dominium transferatur in

ementem,

emenentem, l. cum manu sata, 80. § fin. de Contrah. emptio. ficta & ea quæ adhibetur aliis contractib per æs & libram factis, vt in donatione l. fina C. de dona. in testamentis .j de Testament. apud Iustin. & quando vxor per coemptionem olim ducebatur, datis tribus assibus, de qua & Nonius Marcellus Imaginaria ita emancipatio emptione simulata, l. fi. C. de Emancipa libero lib. 8. tit. 49. & adoptio in l. fin. C de Adoptio lib 8. titu. 48. §. fin. 6 quib. mod. ius patr. potesta. solui. cum simili. Imaginaria & vēditio, quæ fit nummo vno, l. si vsufructus, § fin. de Iure dotium, quæ omnino inutilis non est vt simulata, sed valet vt donatio collata ex cōsensu in aliā sub specie venditionis, l. si donatio valere alioquin possit, l. si non verum, .. de Donatio inter virum & vxor C sic intelligenda l. empti, in fine C. de Emp. facit in argumentum, imaginaria solutio, quæ acceptilatio est, & liberat, §. item per acceptilationem, quib. mod. tollit. obligat. l j. de Acceptila. P. Po re-mo imaginaria quoque emptio dicetur. in qua supponitur emptor, qui quamuis suo nomine emat, tamē fide alteri data alienis nummis comparat nomen tantum, & ministerium adhibet, vt in l. is qui suis nummis, 9 si ab ignoto, de Manumissio. P. l. fin. C. si quis alteri vel sibi, lib. 4. C. titu 50. In quo casu imaginaria emptio non est inutilis, sed habet locum in persona eius qui alium supponit in suam vtilitatem, in l. j & 2. plus valere quod agitur, C. dummodo ipse aliunde non prohibeatur contrahere, alioquin si prohibeatur contrahere in sua persona, nō valebit contractus in persona capaci supposita per eum, l. j. in fine, de Contractib iudic. C l. cum propria. 5. & l. multum interest, 6. C. si quis alteri vel sibi, l. 46. de Contrah. emptio. P. l. 5. 9. 3. 4. 5. de Auth. tutor. facit l & qui sub imaginem, 10. de Distra. pig. lib. 8. titu. 28.

d pro emptione habetur. & est etiam litis æstimatio, l. j. & 3. pro emptore, P. Sic quando res æstimata datur in dotem, empta censetur, l. qui balneum 9. §. fina qui potior. in pign. habean. l. plerumque, 10. §. si ante, & l. cum post, 69. §. penult. de Iure dotium. P.

CAPVT IIII.

Ex quibus constet emptio.

Emptio constat re vendibili[a] iusto pretio,[b] & cōsensu legitimo[c] qui determinat rē & pretiū,[d] & pacta adiicit côuētioni, de quib⁹ postea, quod si pretiū vltra dimidiā iustæ æstimationis habeat defectum quam deceptionem reipsa dicimus, in arbitrio emptoris erit, vel supplere iustum pretium; aut venditoris abire ab emptione.[e]

SCHOLIA.

a venditio sine quæ re veneat, non est, l. j. & l nec emptio, 8 de Contrah. empt. rei appellatio hic etiā generalis, pertinens ad omne quod habere possidere aut persequi possumus, & in commercio est non autem ea quæ natura ius gentium ciuile aut diuinum vel boni mores à commercio exemerunt, l. si in emptionem, 34. §. omnium. de Contrah. emp. & ita res soli, mobiles, immobiles, hæreditates, actiones, iura vendi possunt & emi, titu. de hæredit. vel actio. vendi. lib. 4. C. & lib. 8. P. titul. 4. l. nominis venditio, C eod. l. si nomen sit distractum, 4. l. emptoris nominib. 6 eod. P. item & seruitus, l. cum manu sata, 80 § j. de Contrahen emptio. fructus & partus futuri l. nec emptio, de Contrahend. empt. P. l. & quæ nondum sunt, de Pignorib. P. frumenta in herbis, l. fistulas, 78. § fina de Contrahen. empt. P. l. artem, §. qui maximas, de Publica. Quamuis hodie hæc sine distinctione non admittantur. Nā quod pertinet ad venditionem actionum vel nominum edita lex distinguens in l per diuersas, & l. ab Anastasio, de Manda. C. & odiosa visa est venditio nominum quando ad vexationem litigantium fit, & vt potentior aduersarius detur, cap nonnulli 28, §. sunt & alij & ibi Innocentius, iuncta glossa ad verbū *mercimonii* & cap. quia nonnulli, de Rescript Innocentius iterum in cap sedes Apostolica, & ibi glossa, ad verba, *sed & ne liceat*, eod titu. de Rescript. odiosa etiam & vetita rei litigiosæ venditio, l. 2. & l fin. C. de Litigio. prohibitum & aliquādo lege Frācica propter fraudes, ne fructus immaturi in herbis emerentur per Carolum Magnum titulo de Prohibita alienatione futurorum fructuum, l. b. 2 legū Longobardorum: fuerunt ea de re constitutiones Ludouici 12. anni 1492. artic. j & Francisci, j. *sur la traicte des blez*.

b sine pretio certo emptio nulla, l. .6. j. de Contrah. emptio, P. l empti fides 9 C. eod. titul. pretium arguit contractum emptionis l. fina. vbi Barthol de Prædiis curialium lib. 10 C. diciturque esse de substantia contractus, l. pacta conuenta, de Contrahen. emptio. P Ex parte venditoris datur res, ex parte emptoris pretium l. j. de Rerum permuta. .j. & §. pretium, de Emptio. pretiumque apud venditorem loco rei esse censetur, l si & rem, de Petitio. hæred. P. l j. de Distract. pignor Quare pretium debet esse iustum, id est, accedens ad verum valorem rei venditæ, alioquin si non æstimetur ipsa res, sed vel vsufructus vsus, vel commoditas, alius est cōtractus puta locatio vel alius. l. j. Loca P. l j. §. si quis seruū, Depositi. P. Pretium item in pecunia, electæ signatæ probæque materiæ, l j. de Contrahend emptio nempe ex constitutione prima contractus, nam contractu inito. nihil prohibet loco pecuniæ dari alias res æstimatas in solutum, l pretij causa, de Rescind. venditio. alioquin rei emptio per aliam rem loco pretij, fieri non potest, l. emptionem, 7. de Rei vendi. C. esset namque potius hic contractus permutationis quam emptionis, re pro re data & permutata, l. j de Contrahend. empti. P. l. j. de Rerum permuta. P. Iustum pretium & legitimum, respondens & congruens rei venditæ esse debet l. etsi æquo pretio, & l. si fundum per fideicommissum, de Lega. j. vilissimo pretio venditione facta, non censetur venditio, sed vel donatio l. si quis ante, de Acquirenda possessio l si quis conduxerit loca P. aut contractus simulatus, cap. ad nostram, de Emptio. Nec ad magnam rem comparandam, pretium exiguum sufficit, l. ita autem, in princip. de Administratio. tutorum in P.

c cap. 3. §. fina. de Emptio. consensum & determinare emptionem, ait l. j. §. fina de contrah. empt. P. § j. de Obliga quæ ex consens nascun & in dubio iusti pretij, num quis voluerit donare vel vendere recurritur ad intensionem & consensum l. cum donationis, 36. l. in venditionibus 9. de Contrah. eod. emptio. P.

d pretium hic, de formali intelligendum est, quippe pretium legitimum duplex constituitur, formale & commune. formale est, quod formam accipit quan-

titatis ex definitione contrahentium, ex additione & diminutione, donec in certum conuenerint, l. si voluntate, 8. de Rescindenda venditio. & ita hoc formale pretium, dicitur in l. in lege Falcidia, 62. ad leg. in Falcid. P. & in hoc cadit affectio, ratione cuius vnus alio plus minusve æstimare potest, vt maiori pretio illius partem, potius quam alius redimeret, l. pretia rerum 63 ad leg. Falc. P. maiori etiam pretio, fundum suo vicinũ emeret quam alius, l. etsi æquo pretio, & l. si fundum, de Lega. 1 l. si cui fundus, de Lega. 2 vel ratione etiam quod vendita res fuerit maiorũ alicuius, l. lex quæ tutores, C. de Administratio. tutor. C. cap. constitutus, de in integrum restitutio. l. si in emptione, de Minorib. 25. ann. P. Commune pretium legitimum, rursum est duplex, vel quantum in rei veritate valere possit, dictis ll. in lege Falcidia, & pretia rerum, ad leg. Falci. quem valorem metitur ex redditibus Iustinianus vt fructus rei 20. annorum æstimari, faciãt verum rei valorem, §. sanctissimus, de alienat. & emphyteuo in Nouellis, § quia vero Leonis quidem, & § si vero alicuius, de Non alienan. reb. Ecclesiastic. in Nouell. vel commune pretium est, ex communi rerum functione, seu prout communiter venditur, dict. l. pretia rerum. & l. si seruum, ad leg. Aquil. secundum qualitatem & consuetudinem loci, § fin. de Donatio causa mor. P. Et habita ratione temporis quo res venit. Nam mutato tempore, mutantur æstimationes rerum propter vsum vel sterilitatem, vel copiã, l. ad rescindendam, de Rescind. vendit. C. l. 3. § diui fratres, de Iure fisci, cap. cum dilecti, in illis verbis. tunc valentem: & cap. penult. de Emptio. Tempus quoque venditionis spectandum esse docet, l. ex mille, § 1. Emptio. Eo pertinet dispositio iuris, qua cautum, vt presbyteri plebes suas admoneant, vt & ipsi hospitales sint, vt non carius vendant transeũtibus quàm in mercato vendere possint alioquin ad presbyterum, id est Episcopum, transeuntes hoc referant, vt illius iussu cum humanitate sibi vendant, cap. 1. de Emptio. vbi tamen glossa not. abiisse hodie in dessuetudinem, vt Episcopi qui presbyteri dicuntur, curam rerum venalium habeant, quæ tamen ibi illis permissa, & in l. 1 C. de Episc. audien.

c cap. cum dilecti, 3. c. cum causam, 5. de Emptio. l. 2. C. de Rescind. venditio.

CAPVT QVINTVM.

Quæ vendi vel emi possunt prohibita.

NOn licet iudici vendere iustum iudicium,[a] nec testi iustum testimonium.[b] etsi liceat aduocato vendere iustum patrocinium,[c] vel iustum consilium,[d] Altare, decimas, spiritum sanctum, emere vel vendere simoniacam esse hæresim, & prohibitum, nullus fidelium ignorat[e]: quemadmodum prohibitum vẽdere res sacras, religiosas.[f] vt & dare pro certa pecuniæ quantitate episcopalem iurisdictionem[g], aut Ecclesiasticum beneficium [h], aut sub annuo pretio sacerdotes ad Ecclesiarum regimẽ statui: quia dum sacerdotium sub huiusmodi mercede venale disponitur, ad æternæ retributionis pręmium ratio non habetur.[i] Pro licentia docendi etiam, nemo pretium exigere debet neque obtentu consuetudinis:[k] item prohibitum Christianis sub pœna excommunicationis, ne Saraceni seu hostibus fidei arma, ferrum, lineamina, naues, galeas.[l] Res pignorata simulate in fraudem prohibitionis vendi nequit:[m] concessa tamen est venditio census annui constituti sub pretio certæ pecuniæ, obligando pro præstatione eius census, prædia vel domos inter laicas vel Ecclesiasticas personas, cum facultate redimendi censum venditum restituto pretio venditionis.[n] venales etiam non debent exponi reliquiæ, sanctorum,[o] neque ipsæ res immobiles Ecclesiæ, sine necessitate vel vtilitate, & causa legitima, & sine requisita solemnitate,[p] nemo quoque rem alienam in domini præiudicium ignorantis vendit,[q] nec etiam vxoris dotalem immobilem in dotem datam sine æstimatione:[r] non rem subiectam restitutioni in præiudicium eius cui restitui debet.[s] sicut item nec etiam rem suam emere potest. Possemus aliarum rerum prohibitas venditiones recensere, verũ supersedemus, maximè cum illæ copiosè ex iuris ciuilis codicibus, hauriri possint.[u]

SCHOLIA.

a can. 7: non licet, 11. quæst. 1 vbi ponuntur quæ de aduocatis & testibus paulo post dicentur, ex Diuo Augustino, ad Macedonium, Episto. 54 cano. non sane, 14. quæst. 5. sententia prolata pretio interueniẽte seu venalis, sine appellatione etiam nulla est, l. venales 7. quando prouoca. non est necess. C. lib. 7. titu. 64. cap. cum ab omni specie mali, 10. de Vita & honesta. clerico. can. ei qui appellat, 41. §. veniales, 2. quæst. 6. & hoc etiam iurant iudices ineuntes magistratus, se gratis iudicaturos, submittentes se quadrupli pœna, si quid vltra salaria acceperint, l. fin. ad leg. Iul. repetũ. C. munera etiam prohibita exceptis xeniolis accipere iudicibus, l. plebiscito, 18. de Offic. præsid. l. solent, 6. §. non vero, de Offic. proconsul. P. Exprobrãtur accẽpta munera iudicibus Michææ, cap. 3 & in can. 23 Iudices, 1. quæst. 1. Iudex per sordes seu pretio accepto iudicans, dispendio litis punitur, æstimatione litis vera facta, l. fina. de Pœna iudic. qui male iudica. lib. 7. C. tit. 49. l. filiusfamilias, 15. §. fina. de Iudic. P. legeque Iulia repetundarum tenetur, l. 3. ad leg. Iul. repetunda. C. & tanquam cõcussor pœna quadrupli, can. sancimus 1 quæst. 7. ca. quoniam, 18. distinct. & extra ordinem, l. 1. de Concussorib. P. expresse in cano. 5. militare, 23. qu. 1. idipsum de assessorib. iudicum dictum, §. festinabis etiam de Manda. principum in Nouellis, & cap. cum ab omni, de Vita & honesta. clericorum Proinde & initio litis iurant litigantes, si nihil dedisse vel promisisse vel daturos iudicibus, pro causis de quibus litigant, patrocinij causa, §. 1 vt litigantes iurent &c. in Authenti. auth. principales, de Iureiuran. propter calumniam dando, C. Punitur & dispendio litis qui pretio corrumpere tentauit iudicem, l. 1. iũcta auth. nouo iure, C. de pœna iudicis qui male iudicauit, l. 1. §. sed & constitutio, de Calumnia. P. Data ideo iudicibus stipendia, ne si his careant, à litigantibus hac occasione accipiant, & corrumpantur, l. fi. C. ad leg. Iul. repetundar. 1. & 2. sic igitur à nobis, cap. 7 Nouellæ, 8. vt iudices sine quoq. suffrag. fiant, & 6. nos autem, Nouellæ 161. de Prouinciarum Præsidibus, § oportet igitur, de Præside Pysidiæ Nouel.

14 dic.cap.cum ab omni ſpecie, de Vita & honeſta. clericor. Et hanc cauſam conſtitutionis ſtipendiorũ iudicum profitetur aperte Iuſtin. in §. itaque Deo amabiles cap. xj. Nou. 8. vt Ind ſine quoquo ſuff. & cur noluerit iudices dare pro officio conſequendo, neve furandi daretur occaſio. Quo pertinet quod ſcribit Lampridius in Alexandro Seuero, eam dixiſſe neceſſe eſt *vt qui emit vendat, ego non patiar mercatores poteſtatum, quod ſi patiar damnare non poſſim. Erubeſco enim punire eum hominem qui emit & vendit*. Et Seneca 3. de Benefic 9 dicebat in fine prouincias ſpoliari non eſſe mirum, quando quæ emeris vendere ius gentium eſt. De ſumptibus autem & expenſis quæ fiunt à iudicibus inter iudicãdum, an poſſint eas exigere à litigantibus quæreret aliquis. Et reſponderetur, diſtinguendum eſſe inter delegatos & ordinarios iudices. Nam ordinarius qui ſalarium ſufficiens vel à principe, vel à publico accipit, non debet quippiam accipere extra xeniola & eſculenta quæ vno die conſumi poſſunt. l. ſolent, de Offic. proconſul. P. ca. militare, 23. quæſt. 3. Etiam ſi de mandato principis extra prouinciam ſibi commiſſam iret, cum debeat in itinere expendere quæ domi eſſet expenſurus, vt tradit gloſſ ad c. cum ab omni ſpecie, ad verba *præter expenſas*, de Vita & honeſta clericor. quod & expreſſe ſtatuit in adminiſtrationibus prouinciarum, §. illud tamen, de Mãdat. princip. cap 9. Nouellæ 17. & in § 3. verſic. nulli vero, vt nulli liceat habere loci ſeruator. Nouel. 134. Quod intelligerem, ſi ſtipendia ſufficerent ad vtrũque modum viuendi. alioquin, Si ad ea quæ ad profectum pertinent paranda non ſufficerent, putarem tunc ſupplendum vel à principe vel à litigantibus ſine corruptionis tamen fraude, & ita ſit etiam iuxta textum cap. cum ab omni ſpecie, de Vita & hone. clericor. ibi *more ſecularium iudicum ſuper decima litis, vel parte alia pro diuerſa locorum conſuetudine*. Quemadmodum ordinarius Epiſcopus dum viſitat & circuit prouinciam, percipit expenſas & procurationem ab Eccleſiis viſitatis; cap. cum Apoſtolus, cap. ſopitæ, cap. cum nuper. de Cenſib. cum ſimili niſi dicamus & hoc expreſſe ius inter epiſcopalia diœceſano reſeruatum in cap. conquerente de Offic. ordinar. Reſeruabantur etiam olim more Græcorum ſponſiones quæ fiebant à litigantibus, pro mercede iudicantium vt docui li. 23. Syntagma. iuris, cap 3. numero 7. ex Iulio Polluce lib. 8. onomaſticõn, Suida. Quintiliano, & aliis. Et ex more præbendas ſportulas, dicet gloſſa ad authent. offertur, ad verba, *præbitis ſportulis*, per illam authenticam, de Litis conteſta. lib. 3 C. tit. 9. cano. fina. §. offeratur 3. quæſt 3 agiturq; in illis turibus, de Cautione pro ſolutione ſportularum, antequam lis conteſtetur, vt in authent. generaliter autem, de Epiſcop. & cleric. C, §. ad excludendas de Litigioſis in Nouellis. Taxatur autem perſonis Eccleſiaſticis litigantibus, vt tantum dent iudicibus ordinariis vt executoribus ſemiſſem, & aliis maioribus aureum, vel duos ſolidos, in l. cum clericis, 2., & l. omnes qui, 32. §. executoribus, C. de Epiſcop. & cleric dehinc taxatio redacta ad quatuor ſiliquas, §. ſportularum, de Sanctiſſ. epiſcop in Nouellis authent. ſed hodie, C. de Epiſcop. & cleric. Dabantur porro ſportulæ iudicibus ab vtraque parte litigantium, §. ne autem, de Iudicib. in Nouel fuerunt & ſunt nunc alicubi, ex ſtilo curiarum ſportularum nomine iudicibus certæ ſummæ definitæ, a quarum tamen ſolutione fiſci procurator liber eſt, quia fiſcus ſemper gratis litigat, vt ait Iulianus ad Nouellam 17. & 21. Item Epiſcopi, Nouella 123. §. ſportularum de Sanctiſſ. Epiſcop. & cleric. C. Et hæc pertinent ad ordinarios iudices. Quod ſi agatur de delegatis, permittitur illis accipere victualia & impenſas à litigantibus dicto cap. cum ab omni ſpecie, de Vita & honeſta. cleric. Ita cum legati Summi Pontificis mittuntur in prouincias, dum viſitant, debent nutriri, & neceſſaria à viſitatis conſequi, cap. cum inſtantia, & cap. procurationes, de Cenſib. cap. accedentes, de Præſcriptio. Si modo illis ob eam cauſam nihil erogatum vel datum ſit à Summo Pontifice, mittente; non aliter, velut legatis à principibus ſecularibus in prouincias miſſis, qui ſalario à fiſco recepto contenti eſſe nec onerare prouinciales debent, §. nulli, vt nulli iudicũ liceat habere loci ſeruator. in Nouel. §. illud tamen, de Manda. princip. in Nouel. Sic & epiſcopus delegans viſitationem ſuæ prouinciæ viris idoneis, tenetur illis neceſſaria congruè ſubminiſtrare, ne eorũ defectu deſiſtant à cœpto, cap inter cætera, de Offi. & poteſt. iudicis ordinarii, quod intelligendum de neceſſariis ad iter & viſitationem, quæ debet dare Epiſcopus: non autem de neceſſariis ad victum quę debent præbere viſitati, dum viſitantur, iuxta cap. cum ſecundum Apoſtolum, de Cenſib. cum ſimili.

b Teſtes vendere teſtimonia non poſſunt nec debẽt, dicto cap. non ſanè, 14. quæſt. 5 & tenetur lege Iulia repetundarum, qui ob denunciandum vel non denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint. l. eadem lege, 6 ad legem Iuliam repetundarum lib. 48. tit xj. Tenentur & Corneliæ legis de Falſis pœna, pecuniam ob dicendum teſtimonium accipientes, & qui dederint, l. 1. §. 3 & l. falſi pœna, 20 ad legem Corneliam de Falſis, lib. 48. P. titu. 10. Sic in cano. fina. §. fina. quæſt 3. *ſi inquit Canon liquidis probationibus, datione vel promiſſione pecuniarum corruptos fuiſſe teſtes apparuerit, reucere potes*: in can. 2 eiuſdem 4 quæſt 3. ex concilio Maricenſi cap 6. placuit ſacroſancto Cõcilio, vt teſtes ad teſtimoniũ dicendum, pretio non conducantur cap 3. & cap. ſicut de teſtib. cap. licet, de Probationi Debentur tamen euocatis ad dicendum teſtimonium aliunde teſtibus, ea quæ ad victum neceſſaria ſunt, & quędã etiam laboris cauſa; maxime ſi viuant ſuo labore, idque non ex corruptione vel largitione facta à litigantibus, ſed ex arbitrio iudicis cano. venditoris, 4. q. 3. l. quoniam liberi, 11. C. de Teſtib. l. 3. & 4. eod. tit. P. l. eos qui, 6. §. ſi quis autem, de Appel. C. l 3. de fructi. & lit. expenſ.

e can. non licet 7. xj q. j. Aduocatus tamen, non tam vendere patrocinium & conſilium dicitur, quantũ locare operas licitè: quia de ſuo nemo cogitur facere beneficium, cano pæcatiæ, 10. quæſt. 2. Et paciſci licitè poteſt de ſalario aduocatus, l. vnic. C. de ſuffrag quod & tractat gloſſa 2. ad l. ſumptus, C. de Pact. ad l. ſi quis aduocatorum, & ibi Cynus C. de Poſtuland. Debet & iudex ita verſari in honorariis aduocatorum: vt pro modo litis, proque aduocati facundia & fori conſuetudine, & iudicij in quo erat acturus, iudicium adhibeat. Dummodo licitum honorariorum quantitas non egrediatur: quæ olim diffinita vſque ad centum aureos, l. 1. §. in honorariis, & §. ſi cui cautum, de Extraord cognitio. li. 50. P. tit. 13. quamuis prohibuerit antiquis temporibus lex Cincia, ne quis ob cauſam orandam pecuniam donumque acciperet, vt ſcribit Cornelius Tacitus, lib. xj quę tamen in deſſuetudinem abiit: modus tamen ſalariis conſtitutus pro more tribunalium & regionum, quem non liceat excedere. Et promittitur honoraria dari aduocatis, §. 3. vt litigantes iurent in

exordio

verè pendente etiam matrimonio, sit in dominio vxoris l.in rebus, C.de iure dotium.

s veluti quando res restituenda est ex fideicommisso, quæ & distracta adueniente die restitutionis potest vindicari nullo dato pretio, ab eo cui restituenda est in l. fin. §. sed nostra maiestas, communia de fideic. C. cui iunge videndam glossam in l. Marcellus, § res quæ, ad senatusc. Trebellia.

t l. suæ rei, 16. l in emptione, & §. suæ rei, de contrahen emptio. Pandect. l. cum res. C. eod. tit. quod enim semel meum est, amplius meum fieri non potest, §. sic itaque, de actio. cum similib. ibi nota. vt l sequitur, § lana, de vsucapio nec ex pluribus causis dominium vt possessio, quæri potest, leg. non vt ex pluribus, de regul. iur. Pan. l. 4. §. ex pluribus, de acquiren poss ex venditione autem dominium transfertur l cum manu fata, de contrah emptio. P.

v de quibus & nos in Syntagmate iuris, lib 2 . cap. 4. & sequentibus vsque ad 2. cap. sic probibita venditio venenorum malorum, l. quod sa pe, §. veneni, de contrah. emptio. Pandect. ratione etiam priuatorum emi nequeunt priuatis ab hostibus quædam, l. 1. 2. 3. & 4. C. quæ res vendi non possunt, lib. 4. . tit. 40.

CAPVT VI.

Qui emere venderéve possint.

DVm autem quæritur, qui sint quibus emptio & venditio permittatur, considerabimus hunc contractum esse iuris gentium, [a] & proinde communem omnibus; nisi singulariter prohibeatur. [b] Et dummodo habeant rerum suarum liberam administrationem, [c] & proprium & non impeditum consensum. [d] Ex quo aliunde prohibeantur, vt accidit filiisfamilias, [e] pupillis, & minoribus, [f] atque prodigis, [g] furiosis, [h] seruis, [i] nisi habeat peculij concessam administrationem. [k] Quod & de filiofamilias placuit. [l] Nec in summa emunt aut vendunt, qui à lege prohibentur vel canone, [m] quemadmodum prælatus vel ecclesiæ præpositus, vendere eius bona prohibentur. [n] Et ita etiam iurant dum administrationem nanciscuntur. [o] Idipsum prohibetur administratoribus ecclesiæ vacantis, [p] nisi sint defensores & agant cum vtilitate Ecclesiæ, & licentia superioris. [q] Cæterum quando iure etiam permittente œconomus vendit res Ecclesiæ, ipsi & eius proximis prohibitum est eas emere. [r] Interdictum & clericis, ne vilius emant vt carius vendant. [s] Vt & omnis negotiatio turpis lucri causa, est eis inhibita, [t] possunt tamen ex artificiolo honesto sibi victum comparare. [u]

SCHOLIA.

a in l ex hoc iure, de iustit. & iur. P. l. iurisgentium, de pact Pandect

b vnusquisque liberam habet rerum suarum administrationem iure communi, l nemo exterus, C. de Iudæis, l. in re mandata, C. manda.

c l. dudum, de contrahen. empt & vendit. C. iniquum esset ingenuis hominibus adimere ius cómercij, l. a. si quis à paren. fuer. manumissus, cùm pro maxima pœna habeatur, inter homines conuersari & commerciis illorum non vti posse, l. 3. C. de aposta.

l. quisquis, § filij, ad legem Iul. maiesta. C.

d vt qui compotes consensus sunt, consensu enim quæ fiunt obligationes, consensum exigunt, l. consensu, de actio Pand. tit de obliga. quæ ex consen. nascun apud Iustinia. & hic consensus liber esse debet, nec ex alio pendere, sic eum dicimus proprium consensum: veluti non proprium, pendentem ex voluntate patris in filiofam & in seruo, ex voluntate domini. l. velle, de regul iur. Pand. non contrahit filiusfamilias cum patre, l 2 de contrah emp. Pandect nisi in castrensibus vt ibidem dicitur, & in quasi castrensi peculio & in quibus non quærit vsumfructum patri, vt auth excipitur, & aliis auth. C. de bon quæ liber facit, l. frater à fratre, de condictio. indeb.

e refer ad eos qui non habét rerum suarum administrationé, vt & minores pupillos, filijfamilias enim bona sua non administrant, sed patres eorũ in quorum sunt potestate, & sine illis non contrahunt, l. cum oportet, de bonis quæ liber. C. l. . C. de bonis mater. C.

f l. Iulianus, §. siquis à pupillo, de act. emp. P. non possunt enim res suas distrahere sine tutore, vt nec minores sine curatore, aut deterioré causam suã, quáuis meliorem soli possint, §. 1 de authori. tutor l. 1. & 2. eo. P. l. in negotiis, de reg iur. l . facit tit. de minor. 25 annis, Pandect eo pertinet titulus, de rebus eorum qui sub tutela vel cura. sunt P. tit. de prædiis minor. sine decreto non alien. C. l. eos, de his qui veniam ætat. impetrauer. C. si tamen minores 25 annis contraxerint, ipso quidem iure contractus subsistent, verùm per restitutionem in integrum facile rescinduntur, vel emédantur, si ex his læsi sint l. Iulianus 13. §. siquis colludente, de act. empt. potest infantium & minorum contrahendi in sui iacturam prohibitio ad defectum quoque referri perfectæ mentis & prudentiæ, l 1. de minor P

g quibus bonis interdictum fuerit, l si sciens, 25. de contrah. emp P. l. is cui bonis, de Verb oblig. P. ij enim sine curatoris authoritate védere non possunt. l. Iulianus scribit, de cura. furios. lib 27. P. tit. 10.

h idque ratione defectus consensus qui in emptionibus requiritur, nisi contrahant tépore quo interuallis dilucidis à furore quiescunt l 2. C. de empt l. furiosi, 40. & l. in negotiis, 2. de reg. iur. P.

i refer seruorum prohibitionem ad consensum impeditum: quia quod pertinet ad ius ciuile pro nullis habentur, l. quod attinet, de reg iur P. ita non obligantur per se & suo nomine quod pertinet ad iuris vinculum, quod in obligatione à iure fouetur ciuili, vel defenditur. l. si liberam, quod cum eo qui in al. potest, &c. C. contrahit tamen nomine domini & ex eius mandato seu iussu, & proinde etiam in eum dantur actiones ex persona domini, pro varietate negotiorum; aut de peculio, vel de in rem verso, vel quod iussu, vt liquet ex propriis titulis in iure ciuili.

k vt l. si conuenerit, 18. §. si de pig. act. lib. 13 tit. 7.

l l. 19. de pignora. actio Pandect.

m l. non dubium, C. de legib. exemplum in l quemadmodum, 7 de agricol & censit lib. 11. C. tit. 47. vt & olim prohibitum administratoribus prouinciarum emere à suis subditis prouincialibus immobilia, aut alia præterquam ad victum necessaria, ne metu aut impressione, libertas vendentium impediretur, l. non licet, l qui officij, de contrahen. empt. P. l. eos, C. eo. tit. l principalibus, si cert. peta. P. l. 3. C. de contractib. iudi.

n cap. vt super, & cap. final. de reb. Eccles. non alien.

5 fauore publico quis potest à iudice compelli, ad negotiationem exercendam ex iusta causa, non aliter. l. moris est, 9. § interdici autem negotiatione, de Pœn vt & in l. 11. §. final. de publica. Pandect. l. 3. § 6. de iure fisc. 6. ad vtilitatem reipublicę quis nullo vel modico accepto pretio, cogitur rem suam vendere, in l. ita verberatum, §. final. de rei vindica. l. Lucius, de euictio Pandect. 7. qui seruo crudeliter abutitur, cogitur ipsum vendere, l. 2. de his qui sunt sui vel alien iur. Pandect. vtilitas enim publica priuatę præfertur, l. actione, §. Labeo, pro socio. Pand. cum simili 8. si via publica à flumine occupata fuerit, vicinus viam dare vel vendere cogitur, l. si locus, 14. §. final. quemadmo. seruitutes amittant. P. idque ex impensa publica, l. venditor fundi, 13. commu. prædiorum. Pandect.

d cap. 1. de emptio. l. 1. C de episcopa audien. episcopi tamen hodie per dessuetudinem hoc onere se liberarunt, translatumque ad præfectum vrbis cuius & munus est curam habere carnis & edulium, & vt iusto pretio veneant. l. 1. 6. cura carnis, de offic. præfecti vrbi, fuerunt & præpositi quidam annonæ, quorum meminit Cornelius Tacitus, lib 13. Lamprydius in Alexan. fuerunt & præpositi aliqui qui curam haberent panis, & rerum venalium ad victum necessariarum, per singulas ciuitates, dicti episcopi. l. munerum, 18 §. item episcopi, de munerib. & honorib qui Gallis dicuntur, *commissaires de viures*, quo etiam munere funguntur hodie politici seu ciuitatis magistratus: item in exercitu præpositi curæ victualium seu parochi olim dicti. His adde quæ diximus lib. 36 Syntag. cap 30.

e §. penul. de emptio. apud Iusti. l. necessario, §. si ita, de peric & cō rei vend. Sunt & aliquæ emptiones quæ purè quidem contrahuntur, sed sub conditione resoluuntur: nempe quæ fiunt ex pacto addictionis in die, l. 1. & 2. de in diem addictione, P. & quæ sub pacto legis commissoriæ, l. 1. & 1. de lege commissor. Pandect.

f Ad eas formulas pertinent ea quæ lex definit, etiam sine expressa conuentione, venire in contractum emptionis & venditionis, l. in emptionibus, 43. de pact. Pandect. libro secundo, titulo decimoquarto. eò pertinet ædilitium edictum, lege prima, de ædil. edict libro vigesimoprimo, Pandect titulo primo. Quod quidem edictum vetus, dicit explicatque Cicero 1. officiorum. quemadmodum & rursum ementes & vendentes tacitè censentur contrahere iuxta consuetudinem loci, in quo contrahunt. lege quod si nolit, §. quia assidua, de ædilit. edict Pand facit l. 2 de cursu publico, lib. 12. C. Manlius quoque, de quo meminit l. 2. §. post hos fuerunt, Publius Mutius, de origine iuris, Pādect. composuisse fertur formulas contrahendi, emendi & vendendi, de quibus & meminit Cicero 1. de orator. dum ait, neque quisquam est eorum cui si tam sit sibi addiscendum aliquid, non Teucrum Pacuuij malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges ediscere. meminit & de Manilij legibus quas vocat actiones, & stipulationes, Varro 1. de re rustica, cap. 3. 5. & 7. inueniūtur & in emptionibus prætoriarum stipulationum formulæ, quæ ex mente prætoris qui eas proposuit, legem accipiunt: l. in conuentionalibus, 5. de Verborum obliga. Pandect. l. 9. de prætoriis stipula. Adfert & formulas quasdam emendi, vendendive Speculator titulo, de emptio. §. sciēdum, & §. tertio loco.

g maximè venditoris, l. veteribus, l. in traditionibus, l. in emptionibus, 43 de pact. Pandect. quod & commune est omnibus conuentionibus, l. 1. 6 si conueniat depositi. Pand. l. in conuentionalibus, de Verborum obliga. l. contractus quidem, 23. l. semper in stipulationibus, 34 de regul. iur. Pandect inueniuntur pactorum diuersa genera à contrahentibus vt plerumque emptionibus soluta apponi, in titulis de contrah. emptio. & de pactis inter emptor. & venditor Cod.

h vt in l. domū, 42. de contrahen emptio. Pandect l. circumcidere, §. seruo, ad leg Cornel. de Sicar lib. 48. Pand tit. 8.

i l. 1. 6. fin. de contrah. empt. P. l. fin Cod si quis alteri vel sib.

k est enim emptio ex contractibus qui consensu perficiuntur, quare quomodocumque de eo appareat sufficit, l. 1 §. fin. de contrah emptio. Pand. l. 2. de actio. P §. 1. de obliga ex consen

l § 1. de emptio apud Iustinia. l. contrahitur, C. de fide instrument. facit Nouella 73.

CAP. VIII.

Quando perfecta sit emptio.

EMptio purè contracta, tunc perfecta dicitur, quando apparet illud quod ex consensu venditur, atque quale quantúmue sit eius pretium. [a] Si verò fiat sub conditione, quando conditio impleta fuerit. Nam ante in pendenti est. [b] Quod si conuenerit vt scriptura fiat, quando ea in mundum reducta erit. [c] Quando verò solemnitates in vendendo, potissimum authoritate publica, exiguntur, illæ præcedere debent, vt subhastationes, [d] & alia præscripta negotiis: vt in distractione rerum minorum, [e] Ecclesiæ, [f] ex iure mutuanda, [g] quemadmodum & in rebus priuatorum, authoritate iudicis vendendis. [h]

SCHOLIA.

a nempe quæ ad formam pertinent & constituunt contractum, l. 1. de contrah. emptio. Pand. l. necessario, §. . de periculo & commo rei vend. Pandect. absoluta & ea erit, & perfecta, ex qua transfertur dominium si dominus venditor sit: vel si non sit, quando euictionis actio competere potest, iuxta l ex empto, de actio. empt. P. si fiat communi consensu, si pretium solutum sit & res tradita. l. 2. §. . & l. pacta, de contrahen emptio. P. §. pretium, de empt apud Iustinia. l. Iulianus, § offerri, de actio. empti. Pandect. § venditæ, §. per traditionem, de rerum diuis. aut pro vera traditione interueniente aliqua ficta, vt in l. clauibus, 74. de contrahen. empt. Pand. vt habetur pro pretij reali solutione, quando de eo soluendo fides per venditorem est habita emptori, l. quod vendidi, 19 l. 53. de contrahen. emptio. P. l ex empto, 11. § 1. de actio. empti lib 19. P. tit. 1. aut si aliter ex consensu venditoris ei pro pretio satisfactum fuerit. l. vt res emptoris, 53. de contrahen. emptio. Pandect

b l. hæc venditio, §. 1. l si quis fundum, 7 & lege 37. de contrah. emptio. l. deficiente in totum conditione, deficit quoque in totum emptio. lege final. Codic. de contrahen. emptio lege necessario, §. primo, de pericul. & commo. rei vend. Pandect. In rebus quæ pondere & numero aut mensura consistunt vēditis, perficitur emptio statim, si absolute veneāt,

que actio eius quod interest emptoris, & de euictione. l.ex empto, de actio. empti. Pandect.l rem alienam,l.claitbus,de contrahen.empt. Pandect. l. alienatio, de Verbor signific. atque cum res duobus eadem separatim vendita est, iure ciuili is potior censetur cui res fuerit tradita quanquam is posterior emerit, l. quoties, C. de re vendita l siue autem, §. si duobus, de publicis in rem actio. Pand. l. si ea res, §.fin.de actio.empt. Pand quanquam alteri emptori ex empto venditor teneatur, quia non pactis, sed traditione, dominia transferuntur, l. traditionibus, C.de Pact. Nisi posterior sciuisset, rem alienam, & alteri prius venditam, vel si priori res fuisset vendita cum rei ipsius hypotheca, vt ait Tiraquellus tracta.de retracta: conuentionali. §. 1. numero 5. aut si priori per notarium ius esset quæsitum, & possessio per traditionem instrumenti vt in l.rem pupilli saluam fore. Pand vel si res prius sit vendita Ecclesiæ, quia in eam dominium transit sine traditione l.fin. C. de Sacrosanct. Eccles. cap. 1. de consuetud. traditio instrumenti transfert etiam in alijs contractibus ius, vt in l.1.l.summas, §. sin autem, C de dona.

b nisi nominatim aliquid sit exemptum, & vtrumque sit sine tertij præiudicio in l alienatio, 67. de contrahen. emptio. l. fructus, 13. de, actio. empti. Codic.

c vt nec rescripto principis tollatur, l 3 l.raras, 7.de rescin. venditio. libro quarto. Codic.titulo quadragesimoquarto, l. res, 54.de contrahen. emptio. Codic.

d Quia emptor succedit in ius venditoris, & ideo & defensionibus eius vtitur, l.inuitus, 198. §. penult. de regul iur.l dolia, 76. §.eum qui, de contrahen. emptio. l emptori, 28. de euictio. C. non tamen succedit in locum doli venditoris, qui ideo etiam nec nocet nec prodest emptori.l. sicut, 37. de actio. empti. Pandect lege dolum. 3. de pericul & commod rei ven. Codic Obseruandum tamen emptorem non ideo quod in ius succedat venditoris teneri stare colono cui venditor locauerit, sed eum expellere posse à re vendita, nisi forsan ea conditione venditio facta sit, vt eum in locatione stare & esse permittat, l. emptorem, 9.§ de loca.l qui fundum vicesimaquinta, §. qui fundum, eod. tit.in Pandect.aut nisi alio modo locationi consenserit emptor.dict.l emptor.vel nisi emptio fiat fundi patrimonialis, l.tertia, de mancip.& colonis patrimonia. vtitur & emptor accessione temporis possessionis sui venditoris & iure eius, ac ipse vteretur venditor, l.Pomponius, § præterea, de acquiren. possess. l. dota, §.primo, de contrah. emptio. Pandect. Beneficium quoque venditori competens transit in emptorem, l. emptori, de hæredita vel actio vendit, nisi sit personale, l. licitatio, §.fin. de publica.& vectiga.iidemq; iuribus quibus posset venditor, emptor rem emptam defendit contra mouentem litem, lege, emptor, Codic. de euictio.

e l is qui, §. si postea, quod vi aut clam, Pandect l. id id quod, 7. & l necessario, 8.de pericu.& commo. rei vend Pandect. lege prima, lege cum speciem, 5 Cod.eodem, alter si sit imperfecta, dict.l. necessario, & l.dumus, 57.de contrahen emptio. aut nisi aliter conuenerit, lege, si in venditione, decima, de peric & commo. rei ven, aut mora tradendi venditoris interuenerit, ante rei interitum, lege quarta & final. de pericul. & commo rei vendit. Cod. lege lectos, duodecima, cum duabus, sequentibus, eodem titul. Pandectis, & mora emptoris recipiendi non interuenerit, non aliter, lege si & per emptorem, si in principio de actio.empri.Pandect.

f l.Imperatores, lege artem, §.final. de poblica lege prima, Cod. ne fiscus rem quam vendidit eumcat, libro decimo, Cod. lege final cap. sine censu & reliquis fundum compara. non poss. l. si pater, de actio. empt. C.

g l. ex empto, vndecima, §. & ex empto, de actio. emptio. Pandect lege emptori, triecesimaseptima, de euictio. nisi aliter inter contrahentes placuerit, aut res minus pretiosa sit, vt ibidem dicitur, adde, lege, si dictum, 56. l. si plus, septuagesimaquarta, de euict aut si hæreditas veneat, lege secunda, de hæredita. vel actio ven. aut venditio facta non sponte fuerit, sed vel iussu magistratus, vel ex officio. lege qui hæres, quadragesimanona, §. primo, familiæ ercifcund.l. si seruus, 14. §. cauere, de condictio. furtiua.Pandect.

h lege secunda, lege, tenetur, 6. §. si dolo malo, l.ex empto, de action.empt.

i dict.lege ex empto, §. primo, & §. ex empto, de actio. empt. vel si suo tempore venditor rem non tradiderit.l.cum venditorem, decima, Cod eodem, de actio.empt Talis autem res præstari debet, qualis est.lege cum venderes, 59.de contrahen.emptio. Pandect.& qualis censetur promissa, l. tenetur, §. si vas, de actio empt Pandect.l. quicquid, vicesimaseptima, l.si seruus, 54. de actio.empti. l proinde, tricesimatertia, de ædilitio.edict. & nisi cautum sit, vt qualiscumque sit res, præstetur. dicta lege si seruus, quinquagesimaquarta, §. final de actio. empti.

k lege ea quæ, quadragesimatertia, §.final. de contrahen. emptio. Pandect lege si sterilis, vigesimaprima, §.primo, l.Iulianus, 13. §.idem Iulianus, lege prima § venditor, l.siquis, tricesimaquinta, de act. emptio Pandect. l. ædiles aiunt, tricesimaoctaua, §.idem refert, de adilitio edict Pandect cum similibus nisi nihil interfuerit emptoris, dictum quid non esse, lege prima, §. venditor, de actionibus empti

l in lege tertia, de actio.emptio. Pandect.l.euicta, 16 §. primo, de euictio. tenetur autem de euictione, quando res vendita per sententiam fuerit euicta iudicis, lege qui rem, Cod. de euict. nisi in quatuor casibus ibi per glossam notatis, in quibus antè sententiam agi potest de euictione. Euictio porro, est emptæ rei, vel ex aliqua iusta causa acceptæ, per iudicis sententiam abductio vel amissio vt liquet per dictam legem qui rem, tit.de euictio. l. quod euincitur, de regul. iur venitque ex natura contractus emptionis, etiam si nihil de ea cautum nominatim fuerit lege non dubitatur, sexta, de euict. Cod l secunda, & leg. si in venditione, eodem titul. Pandect. l. si maior, de communium rerum aliena. Cod. aliquando emptor stipulatur euictionis nomine duplum, & ideo quoque illod præstandum, lege non ex eo, Cod.de euictio. aliquando autem non sibi cauet nominatim, sed ex natura contractus emptionis, venditor ad euictionem obligatur. Decius consil. 483 numero decimoquinto, & cogi potest ad cauendum de euictione, l. si in venditione, de euictioni P.

m sunt hi tres casus in quibus venditor non tenetur de euictione, qui ponuntur in c.fin.de empta.quos

& ius ciuile agnoſcet & ratione confirmat, nā quod pertinet ad primum, emptor, vbi quæſtio de re vendita contra illum mota eſt, debet denunciare venditori vt ipſum defendat, aliter non tenetur lege emptor fundi, l. authore. lege ſi parentes, viceſimaprima, Cod. de euictio. Et ſi mortuus fuerit venditor, denuncietur hæredibus eius l. ſi fundo, 53. §. ſi, de euictio. Sufficit autem emptori pro euictione ſi laudetur author, & ei denuncietur, quamuis non denuncietur eius fideiuſſori, nam alij quam venditori vel hæredi eius facta, non prodeſt, eiuſque mora nocet fideiuſſori l. mora de Verborum oblig. Quare nec expedit ſolum denúciationem fieri vel fideiuſſori vel procuratori venditoris, l. ité veniunt, §. petita, de petitio hæredit. P. niſi præſente authore denuncietur fideiuſſori vel procuratori eius, vt ait gloſſa ad c. fin. de emptio, ad verbum *institutum*, per cap quoniam, §. porro, vt lite non conteſta. l. ſi dictum, §. ſi præſente, de euictio. habebitur autem perinde ac ſi nunciatio facta fuiſſet emptori, ſi ipſe emptor lateat ne ad eum vocatio vel citatio quæ eius cauſa fit, peruenire poſſit. l. ſi ideo, § præſenti, & l. ſi dictum § ſi præſenti, de euictio. fit tamen & recte denunciatio minori authori à quo res empta eſt. abſente tutore, dict. l. ſi dictum, §. fin. [illegible] nos, § denunciare, de euict. P. caſus ſecundus dict. c. 1. de emptio. in quo venditor non tenetur de euictione ſi per ſuam contumaciam emptor re vendita fuerit à iudice priuatus, firmatur l. ſi ideo, C. de euictio. ratio, quia ex contumacia damnatus præſumitur, non ex defectu iuris, ſuaque culpa & negligentia rem amiſiſſe, & idem damnum ſibi debet imputare gloſſ. ad l. 1 ad verbum abſens, de contracti. iudi C. Baldus ad l 2. quib res iudica. non noceat. Felinus ad cap. cum Bertholdus, de re iudic. num. 24. Tertius caſus erat excludens euictionem, ſi emptor per iniuriam ei factam re priuetur ex dict. c. fin. de emptio. conſentit l. emptor fundi, C. de euictio. l. ſi per imprudentiam, eo tit. P. quia iniuria facta emptori, reputatur caſus fortuitus, item imprudentia iudicis c. 8. de noua forma fidelita. in vſib. feudor. caſus autem fortuitus, ad periculum emptoris non venditoris pertinet, § cum autem, de emptio. apud Iuſtinia. l. neceſſario, de pericul. & commo. rei vendi, P. nempe quando ipſe emptor fuit cauſa imprudentiæ iudicis, & iniuriæ, non aliter. gloſſ. ad dict. l. ſi per imprudentiam, de euictio. verior tamen reputatur communis ſententia, ſemper caſum fortuitum nocere emptori, ſiue ſua culpa, ſiue iudicis, ſiue non ſua culpa contigerit, per l. exceptione, & ibi gloſſ. Barthol. & Paulus Caſtrenſis de fideiuſſorib. & non venditori, quia & ſalua ſit actio ipſi emptori damnato per imprudentiam vel ignorantiam iudicis. contra iudicem, qui ideo fecit litem ſuam, vt ait gloſſ. ad dict. l. ſi per imprudentiam, niſi forſan iudex tuliſſet ſententiam non ſeruato ordine iuris ſeu Iudiciario, quia tunc de hoc caſu teneretur venditor per euictionem, non emptor l. fiſtulas, §. fiſtulas, de contrahen. emptio. Alexan. in additionibus ad Barthol. ad dicta. l. exceptione, de fideiuſſor. Pandect. Et idipſum verum eſſe dicit Ludouic Roma. ſingul. 714 & ad l. ſi per imprudentiam, ſi fiſcus vel reſpublica vendiderint, & per imprudentiam iudicis res ſit euicta, eo quod fiſcus vel reſpublica, videntur eſſe in culpa quod talem iudicem patiantur, allegat tex in l. ſecunda, §. graui, ibi *& iniuriam*, de adminiſtratio rer. ad ciuita. pertinentium. Et damnum quod quis ſua culpa ſentit debet ſibi imputare. l. damnum, de regu iur. Pandect. poteſt & idipſum cenſeri, ſi iudex inimicus eſſet venditori, & in odium eius contra emptorem ſtatuiſſet, tunc enim non nocet emptori l. ſi merces, §. culpæ, loca. Pandect. ſiquidem ante venditionem eſſet ſuborta inimicitia, non etiam ſi poſt. Quia venditor non tenetur de vllo caſu poſt venditionem suborto. l. lucius, in princip. de euict. Pandect. poſſent nihilominus hæc habere controuerſiam aliquando, quæ tamen proculdubio omnino ceſſabit, ſi in initio litis ſibi de re motæ, emptor vocauerit venditorem in ius vt aſſiſtat in cauſa euictionis, tunc enim quocumque modo res fuerit euicta, emptor de euictione tenebitur. Poſſumus tribus ſuperioribus caſibus ſumptis ex cap fin. de emptione, in quibus ceſſat euictio, alios caſus addere *veluti quarto* generaliter, ſi quando emptor ſua culpa & facto rem venditam amittit, vel ea ab eo abducitur. exemplum primum, ſi pactum fuit venditoris conſenſu, quo ipſe cauit ſe nolle euictionem præſtare in vllo caſu vel modo, nam euicta tunc re venditor tantum tenetur ad pretij reſtitutionem, l. emptorem, §. qui autem, verſ ibidem ait, & ibidem Paulus Caſtrenſis, de actioni. emptor. Pandect. niſi dictum fuerit, expreſsè & in ſpecie, vt venditor non teneatur de euictione ſi res fuerit euicta à Sempronio puta, vel ex cauſa libertatis, in quo caſu venditor qui ſibi ita cauit, nec ratione pretij conueniri poteſt vt notat gloſſa, Angel. Bald. Fulgoſ. Salicet. ad l. qui libertatis, per illum textum de euictio. Roma. ſingula. 387. quamuis quidam recentiores ſcribentes contrarium aſſeruerint, de quibus eorumque rationibus, vide apud Gaſparum Caballinum, tracta. de euictio. §. quinto, numero viceſimoquinto, & ſequentibus, atque intelligunt, l. qui libertatis, vt non præſtetur quidem euictio reſpectu eius quod intereſt, verum præſtari ratione pretij Neque arbitrantur bonæ fidei contractum admittere emptionis, vt emptor rem & pretium amittat, & venditor pretium habeat. Neque donationem eſſe præſumendam, vbi liquet agi de emptione & commutatione rei & pretij. Ego autem putarem, priorem ſententiam etiam veram eſſe, ſi in contractu emptionis, emptor expreſsè ſuſceperit in ſe periculum euictionis, & renunciaret petitioni pretij, non ſecus quam pretium recte petitur emptionis, iactus retis, vel aleæ. Sed hæc ſatis de primo exemplo. Secundum erit, quo culpa ſua emptor amittit rem ſine ſpe euictionis, ſi potuit rem venditam præſcribere & non præſcripſit, ſua culpa, l. ſi dictum, §. ſi cum poſſet, de euictio. Pandect. Tertium, ſi ſciens prudenſque emerit rem alienam quam ſciebat eſſe ſubiectam reſtitutioni ex propria natura, nec expreſsè in eum caſum proſpexit ſibi de euictione, Alexand conſil. viceſimoprimo, numero tertio, volu. 5. Alciatus conſil. 133. idem in emente ſcienter rem alienam, ſine cautione de euictione, l. ſi fundum, Cod. de euictio. quo etiam caſu, nec repetit pretium, gloſſa finali. & ibi Panor. ad cap. ad audientiam, de rebus Eccleſ. non alien. facit, l. quemadmodum, de agricol. & cenſi. libro vndecimo, C. cap. ſi quis presbyterorum. de reb. Eccleſ. non alien. in quibus qui contractum nullum contra prohibitionem legis init, pretium non repetit, poteſt tamen qui rem ſcit alienam & emit, ſtipulari & ſibi cauere de euictione, vt in lege ſi fratres, Cod. commu. vtriuſque Iudicii. lege apud Celſum, §. idem Labeo. de doli mali excep.

Quartum, cum iure creditoris venditur res, quæ putabatur debitoris, creditor vendens non tenetur de euictione, nisi de ea nominatum fuerit repromissum l.1.C. creditorem euictionem pignoris non debere, lib 8 tit. 46. & liberatur cedere ius quod habebat in ea re pignoris, vt ibi notat glossa. probat & l. periculum de pignorib l. cum ea conditione §. 1. de euictio. Et censetur tantum vendere ius quod habet, tanquam creditor non tanquam dominus. Et proinde emptor suæ culpę adscribere debet, qui nõ inquisiuit de dominio, vel debet experiri contra debitorem, veluti aduersus eum qui per eam venditionem à debito liberatus est suo precio. ff. si plus, 74. §. 1. & l si pignora, eo. de euictio. Pandect. l. si ob causam, 13. C. eodem. Sic etiam non agitur de euictione contra vendentem ex necessitate officij vendendi. leg. si pignora, & ibi Bald. & Salicet. de euictio. C. quia officium nemini debet esse damnosum, c. cum non deceat, de electio In Sex. leg. si quis ex signatoribus, quemadmodum testamenta aperiãt, sic nec procurator vendens tenetur, nisi euictionem promiserit suo nomine, leg. procurator qui pro euictione, & ibi Paul Castrens & Barthol. de procur. Pandect. Notabile itaque & illud, ideo non dari euictionis actionem emptori contra venditorem ob euictam rem à proximo seu cognato venditoris iure retractus gentilitij, de quo in c. constitutus, de in integrum restitutio. Quia euictio illa fit authoritate legis, non facto venditoris, & iure speciali, in quo non tenetur venditor emptorem defendere per notata in l. minor, de euictio. Argum. l. si per imprudentiam, de euictio. hoc quæ inditum est naturæ negotij quod cum sua qualitate videtur amplexus emptor, & proinde sibi imputare debet quod non prauiderit & sibi in specie de euictione non prospexerit. Gloss. in l. si famil. & ibi doctores famil erciscs. C. Et sic resoluit in hac retractus quæstione, Tiraquellus tracta. de retract. proximi §. 1. Glossa 9. numero 14. de Afflictis decis. 253. incip. venditur domus. Quintum exemplum, vt non teneatur de euictione venditor quando suo facto emptor priuatur re; vt in l. si per imprudentiam, §. si quis locum, de euictio. & l. hoc iure, cum sequent. §. si tibi eo. vt si culpa sua emptor decidit à possessione, l. si rem quam, §. si emptor, l. si mancipium in princip. de euict. P. l. si controuersia, & ibi Glossa fina. & Baldus, de euictio C. l. idemque, §. si de actio. emp. P. Eoque pertinet quod dicitur venditorem cum teneri de euictione, si res sine iudicio venditori fuerit euicta, leg. non tamen, cum glossa, de euictio. Requiritur enim pro euictione obtinenda, vt mota quæstio de re coram iudice fuerit, l emptor l. si cum quæstio, C. de euictio. & euicta fuerit per sententiã. c. fi. de emptio. l. qui rem. Et proinde, nec de euictione tenetur venditor, si super lite vel re compromiserit emptor, & sententia arbitrorũ fuerit res euicta. l. si dictum, §. si compromissero, de euict. Pandect. Neque etiam si in defensione causæ aduocatum inexpertum adhibuerit, cuius ratione à defensione causæ ceciderit, vt notat glossa ad l. quod si nolit, §. mancipium, ad verbum *culpam*, de ædilitio edicto. vel si condemnatus emptor à sententia non appellauerit cum posset. nam & sua culpa succumbens rem ipse amisisse videtur, nisi sententia manifestò esset æqua vt appellare non liceat, aut non sit necesse Glossa vltima. Barthol. & alij ad l. *Herennius* §. Caia, de euictione P. mihi tamen contraria videtur tutior sententia, vt semper ab omni sententia teneatur appellare, vt pro euictione agi possit. Quia quamuis pro sententia iudicis faciat iure communi præsumptio iustitiæ, tamen plura possunt allegari coram iudice ad quem appellatur, quæ deducta non fuerint corã priore à quo prouocatur, l. Per hanc, C. de tempor appella. Sextũ, si monitus emptor à venditore, vt aliqua actione ageret ad defendendã rẽ noluerit agere; & ita sua culpa emptor re priuatus fuerit l si eũ venditor, in princip. de euictio Pandectis, l si fundo, §. 1. eo. P. Septimum, vt non teneatur de euictione venditor, si emptor rem quam emit alienam pro derelicto habuerit nam donasse videtur l. f. de euictio P. l. quod seruus, de stipula seruor P Sed hactenus dictum sit de exemplis quatri casus in quo cessat euictio: videamus alios. Quinto igitur non agitur de euictione, si euincatur res quæ nata est à re vẽdita, quæ tamen non erat in rerum natura tempore venditionis l si pregnans cum 2 sequentib de euictio vbi ratio. Item si quid accreuerit per alluuionẽ in fundo vendito, nõ datur pro incremento euictio l. ex mille, §. quod si modo, de euict. P. Sic vendita hæreditate, non censentur res singulæ venditæ, vt euictæ petantur, sed ius hereditatis quod sine rebus consideratur l. 1. § in corporales, de rerũ diuisi quare pro singulis non datur euictio. l. 1. C. de euict. Sexto non agitur de euictione, si vitium propter quod euicta res fuerit vel perierit, contigerit post contractam emptionem. l. 3. de euict. P. quia tunc periculum est emptoris, l. lucius, eo. tit. Eodem modo, si res adimatur emptori authoritate principis dict. l. lucius. l. item si verberatũ, § item si forte, de rei vindicat. P. l. apud Iulianum. §. constat, de lega. 1. Idipsum, si res vendita perierit antequam euincatur quia sors humana est in periculo emptoris, si modo sine dolo vel facto venditoris non perierit, l si seruus, de euictio. P. l, si quis seruum, C. eo. tit. facit l. vtique, de rei vendic. P. Quare si pro parte res chasmate perierit, pro alia, ratione amissę non tenetur de euictione, l. ex mille, in princi. de euictio. secus si totus fundus euincatur dict. l. ex mille, §. si totus. Septimo non tenetur de euictione venditor, si emptor rem contra petentẽ alio modo possit tueri & defendere: puta si præscripserit, l. qui alienum, de euictio. P. l. si obligata, C. eo. tit. vel si emptor rei alienę, successor vero domino extiterit, quia res sibi non abest. poterit tamen agere ad pretium repetendum, non de euictione contra venditorem. l. si vendideris, de euictio P quemadmodum si dominus rei emptori succedat, non confirmatur emptio. leg. venditori, de rebus alien. non alien. Et si emptor succedat venditori, vel contra, non agetur quoque de euictione. leg. si ei cui, de euictio Pandect. leg. secunda, C eodem titul. Octauo nec agetur de euictione, si res non fuerit emptori tradita leg. euicta, § si seruus, de euictio. leg. 4. de doli mali exceptione, vbi & notat Barthol. Nono, non datur pro re in ludo vel causa ludi vendita, euictio, l fin. §. primo, quarum rerum actio non datur. Quando videlicet vendens vendit collusori: contra si alteri, vt notat ibidem Angelus. Decimo non tenetur de euictione venditor antè pretium sibi solutum l. ex empto, de actio. empt. Pandect. Cæterum agitur de euictione re euicta, contra venditorem, non contra alium, aut aduersus eum cuius nomine procurator vendidit. leg. si cum, 66. §. fin. de euictio

Pandect. aut contra procuratorem si pro euictione se obligauerit, leg procurator, 67. de procura. Pandect. Procurator autem vt & fideiussor, postea mandati contraria actione recuperant à venditore quod eo nomine soluerint leg. Papinianus, 54. ibi, *sed quod iudicio, dc publiora*. In rem actio. Pandect. Tenetur & pupillus de euictione rei venditæ tutorio nomine, leg 4. §. si impuberis, de euictio. Datur & actio hæc mortuo venditore aduersus hæredes eius, leg. si status, 18. de euict. Cod. leg. si controuersia, 9. leg. cum successores, 23. C. de euictio. facit Rubrica, vt actiones ab hæredi. & contra hær. Dixi porro antea, tantum euicta re competere actionem, quo fit vt contra actionem euictionis non obiiciatur præscriptio longi temporis. leg empti 21 de euictio. Cod. Competit & de euictione actio hæredibus emptoris, leg non solus, 22. de liberal causa. Effectus actionis euictionis, vt re euicta restituendum sit pretium emptori, & id quod eius interest rem non fuisse euictam, leg. venditor, 8. leg si cum 66 §. fin. leg. emptori, 67. leg. euicta, 70. de euicti. Pandect. l. Titius §. fin. de actio emp. Pandect leg si controuersia, 9. leg si cum, 17. leg. empti, 21. in fine. leg. successores, 23. leg. si permutatione, 29. Cod. de euictio. leg. fin Cod. de communium rerum aliena. nisi id quod interest excedat pretij duplum, iuxta leg. vnic. de sententiis quæ pro eo per inter. profer. C. del. Titius 43. cũ 2. sequenti. de actio. emptio. Pandect Si tamen certa summa in causa & casu euictionis promissa est, ea sola, loco eius quod interest, petitur Accedit & petitio vsurarum pretij soluti, l euictis, 18. de vsur Præstatur & ex dupla actio, si res pretiosiores veneant, vt si margarita forsan, vel vestis pretiosa, serica, vel aliud non contemptibile veneat: non autem pro communibus leg. emptori, 7 §. quod autem diximus, de actio. empti. Verum enimvero in his rursum considerabimus, vnum venditor nominatim emptori promiserit per ipsum hæredemque eius non fieri, quominus emptori habere liceret: quo casu si alius euicerit tenetur de pretio tantum, non de eo quod interest: leg. Iulianus, 4. qui autem habere ibi, *sed Iulianus*, de action. empti Pandect. quemadmodum si conuentum fuerit vt ibidem dicitur, nihil euictionis nomine præstandum: nam tunc pretium restituere sufficeret Neque quisquam dubitat, regulariter in casta euictione restituendum esse pretium, leg. super his, de euiction. Cod. leg. quæro, 58. §. item quæro de ædilitio edict Pandect. imo & æstimationẽ præstandam eius quo res melior facta est post emptionem leg si cum, 66. §. final. de euictio leg. venditor. 8. eo. nisi vt dictum est, siquid nominatim cõuentum sit peti euictionis nomine, quod solum petitur, leg. ex mille, 64. §. si totus, ibi, *nam ex contrario*, de euictio Pandectis aut nisi melioratio duplum excedat, quo casu intra duplum pretij coercebitur dict. leg. Titius, 43. §. final. cum duab. sequentib. de actio. empti. E contrario tamen, siquid post venditionem diminutum fuerit ex re vendita, euictione sequuta, id perisse censetur emptori, & eo minus pretij vel eius quod interest, emptori re euicta restituitur, leg. idque 45. §. illud expeditius, de actio. empti. Pandect. leg. super his, de euictio. Et hæc hactenus de actione empti vel ex empto, dictum sit. nũc agatur de actione venditi.

n l. si non donationis. 8. C. de contra emptio l. 12. C. de rei vendit. l. Iulianus §. ex vendito, de actio. empti. l. fin. si mancip. ita veneat ne prostituatur. Cod. exempla erunt in restituendis rebus ex pactis additionis in diem, vel legis commissoriæ, vt liquet ex propriis titulis, de in diem addictione, & de lege commissoria. Est hæc actio personalis l. 1. de actio. emp. C.

o Dicta leg. Iulianus, §. ex vendito, & l. venditi, 6. in fine, l fructus, 13. §. fin. de actio. empti. Pandect. si modo res integra & sine quærela & diminutione peruenerit ad emptorem, & impleuerit venditor ex parte sua contractum nam pro ea parte qua res inuenitur aliena, vel apparet imminuta, diminuitur à pretio: l. si debitor, 19. § si debitor, l. suæ rei, cum leg. seq. leg. sed etsi, 18. de contrah. empt. Pandect. leg. domum 57. eo. nec posset agere venditor pro pretio, si ex parte sua contractum non impleuisset, vt in leg. qui pendentem, 25. de actio empti. Pandect. leg. pure, 1. §. si seruus, de doli mali exceptio. P. Regulariter, venditor tantum pretium petit hac actione ab emptore, cùm regulariter vsuræ pretij non veniant in hanc actionem, nisi post moram leg. initio 5. c. de pact. inter emptor. & venditor. leg. fructus, 13. de actio. empt. C. l. liberalitatis, 16. §. cum vsuræ de vsur. veniret tamen post rei traditionem, leg. Iulianus, 13. §. ex vendito, de actio. empti. P. l. curabit 5 eo Cod. l. 2. Cod. de vsur. aut nisi quoque de vsuris præstandis initio conuenerit l. initio, 5. de pace inter emptor. aut mora soluendi interuenerit dict. l. 5. in fin. & l. fructus, 13 de actio. empti. C. leg. fi. de peric & commo rei ven C. Obseruanda tamen lex, qui per collusionem, 49. § final. de actio. empti. Pandect. dum ait, *Pretij sorte, licet post moram, soluta: vsuræ peti non possunt: cum hæ non sint in obligatione, sed officio iudicis præstantur. Ideo repetita sorte, sine repetitione vsurarum, actio de vsuris repetitur postea proposita.* Vt in leg. si deposita, Cod. deposit. quia vsuræ ex vnica obligatione pendent; quæ iam dissoluta pretio dato & recepto apparet. Quæ autem vsuræ soluantur ob moram pretij non soluti, docetur in leg. fin. de pericul. & commo. rei vendit. Non poterunt etiam peti vsuræ, si per venditorem steterit quominus pretium soluatur, puta quia dilationem ad soluendum dederit, & habuerit fidem de pretio, leg. si & per emptorem. 51. 6. §. de actio. empti. Pandect. Subinde notabimus hanc actionem ex vendito dari pro petitione pretij, non pro repetitione rei venditæ quamuis pretium non soluatur leg si non donationis, 8. cap. de contrah. emptio. Potest tamen si pretium non soluatur venditor vti retentione rei venditæ, leg 19. de contra emptio. Pandect. neque enim irritus est contractus emptionis, quod emptor solutionis legibus non satisfecerit, leg. ea conditione, 54. de rescind. vindit. Cod leg. venditi actio. 6. Cod. de actio empti. nisi aliud placuerit dict leg. venditi, vt in leg. sed Celsus, 6. §. si fundus, de contra emptio. Pandect. l. 1. C. de pact inter emptor.

p lege Iulianus, decimatertia, §. præterea, de actio empti. Pandect.

q l. venditor, 11. de rescind. vendit. C. exemplum in l. Iulianus, § per contrarium de actio. empt.

r cap. 1. & c. cum causa, 6 de emptio. l. 2. C. de rescind. vend vbi Glossa & interpretes tractant hanc materiam iusti vel iniusti pretij.

CAPVT X.

De solutione rescisione, aut resolutione emptionis.

1 Rescinditur itaque venditio quæ valuit, si deceptio vltra dimidium iusti pretij interuenerit, nec velit emptor, agente venditore supplere iustum pretium:[a] Si pactum sit reuenditionis appositum, & iuxta illud repetat venditor:[b] Si contrario consensu contrahentium re integra, aut hinc inde per restitutionem pretij & rei ab emptione disceditur:[c] Si dolo malo, vt aut metu, venditio fiat:[d] Si emptio resoluatur ex vi conditionis vel pacti emptionis.[e]

SCHOLIA.

a dict cap.3.cap cum causa, de emptio.l.2.de rescind. vend.C.

b l.2.C.de pact.inter emptor.

c leg per 2. quando liceat ab emptio disced. Cod. libr 4.titul.45.leg.2. de rescind.vend.Pandect.leg. 58.de pace, Pandect. Inita autem altera parte contrahente non licet ab emptione recedere, leg. 3.Cod de rescind vendi.leg.sicut, de actio.C. Porro rescisione interueniente vtrinque data restituuntur & pretium & res. leg.1. §. si quis fundum & §.sed si forte, quæ in fraud. creditor. Pandect. cum accessionibus, leg. cum autem, §.1. de ædilit edicto: & idipsum in omni resolutione emptionis obseruandum, in qua perinde omnia restituuntur in statum pristinum, ac si nunquam fuissent facta. l.si hominem, in fine, de Vsuca.l.voluntate, §.1.quib mod.pig.vel hypothec.solui. Pan. exemplo restitutionis in integrum:l. vnic.de Reputatio.lib 2.C.tit.48.facit l.facta redhibitione, 60.de ædilit edict Pand.

d l si voluntate, 8 & l dolus emptoris, 10. de rescin vend.C l.eleganter, de dolo, P & ab emptione, dolo malo contracta, licet altero etiam contrahentium inuito recedere, leg 1. de rescind. vendi. Codic leg cum plures, §. 1. de administra tutor Pandect.

e Sunt enim iure recepta pacta, ex quibus potest dissolui vel resolui emptio, & pro non contracta haberi, vt si pactum sit, extra tamen omnem præsumptionem vel suspicionem vsurarum, ne liceat venditori rem venditam intra triennium vel aliud tempus redimere. cap ad nostram, de emptio. 8. ita res veneat vt si emptori intra certum tempus puta 60. dies displiceat, sit inempta. leg. quod si nolit, 3. 9. quod si ita venierit, de ædilit.edict. leg. si conuenit, 6. de rescinden. vendit. libr. 18. titul.5. item si conueniat vt si ad diem certum pecunia soluta non sit, res sit inempta nam in eo casu, si venditor voluerit post tempus, non soluto pretio, non cogitur vendere, & resoluitur emptio & 3.l secunda, & 4. de lege commissor. lib. 18. Pandect. titul. 3. & restituuntur percepta, leg. 1. & 4. eod. titul. item si pactum fiat addictionis in diem, quod est, *Ille fundus centum sit tibi emptus, nisi quis intra Kalendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit.* Nam conditione meliore oblata, si velit venditor resoluitur emptio. leg. 1. 2. 3. leg. item quod dictum, de in diem addictio. P.

DE RERVM PERMVTATIONE.

TITVLVS XV.

CAPVT I.

1 Continuatio.
2 Et quid permutatio.

1 Permutatio affinis est emptioni.[a] Et multa communia cum ea habet:[b] quamuis in pluribus ab ea distinguatur.[c] Et proinde de permutatione dicemus post emptionem, prout distinguitur ab emptione aliisque contractibus.[d]
2 Permutare, nihil aliud est quam aliud pro alio accipere & dare.[e] Dictum & cambium alicubi.[f] apud summos pontifices & alios.

SCHOLIA.

a leg.prima, & contrahē.emptio.Pandect.l.2.Cod.de rerum permutatione li.4.tit.64.l.2.eo, tit.Pandect. qui rem permutatam accipit, similis est emptori:l. final.ex quib.caus. in possess ea.lib.41.Pandect.tit. 4.ideo facile possunt isti contractus misceri & cōfundi, vt in c.ad quæstiones, 6. de rerum permuta. quin & nomen commutationis, potest conuenire omnibus commerciis hominum, vt notat & disputat Aristotel.5 Ethico.

b nam primo, vtraque bonę fidei cap cum venerabilis, 6.de exceptio §.actionū de actio leg.2. Cod. de rerū permuta.deinde.2.ex vtraque vsucapiendi datur causa, leg.sequitur, 9.de illo, de vsuca.Pandect. 3.pro vtraque competit euictio.leg.1. C. de rerum permuta. 4. pro vtraque datur cautio pro seruo furtis noxisque esse solutum, leg final. de rer permuta.P. 5 pro vtraque redhibitio. leg.sciendum.§. penul.de ædil.edict.

c differentiæ plures. nam emptio consensu fit & perficitur: permutatio re, leg.1.§ fin.de contrahen. emptio. Pandect leg 2. de actio Pandect. leg. 1.de rerum permuta.& traditio firmat permutationem, l.

ex placito, de rei permuta. P. in venditione alius emptor alius venditor: in permutatione vterque permutator leg. 1 §. penul de contraheo. emptio. l. 1. de rei permuta. 1. quidam contractum permutationis dicant innominatum, cùm emptor sit nominatus, vt supra docuimus. 4. in permutatione, qui eam ex sua parte impleuerit, alio non implente potest pœnitere: leg si pecuniam ideo. 5 de condictio. causa data causa non sit. Pandect. vt & ei qui non impleuit adhuc licet, leg 1. §. final. de rerum permut. Pandect. Neque vlla datur actio ex permutatione simplici, leg. 1. & 4. C. de rei permutatio. nisi stipulatio implendi intercesserit, dict. leg. 2. & 3 & l. emptione, C. de rerum permuta. in emptione contra, leg in eiulem, 12. C. de rei vendica. leg. 1. & 2. de contrahen. empti. cum similib.

d Alioquin & permutatio generali nomine videtur inesse omnibus contractibus, maximè in emptione in qua mcorum pro pretio datur, indeque emptio ex illa commutatione nata dicitur, leg. 1. de contra. emptio. P.

e contractus innominatus vt des, leg. naturalis. §. 1. de præscrip. verb. Pandect.

f vt in cap cum venerabilis, 6. de exceptioni. lib 2 titul. 25.

g vt in vsibus feudorum, § cum autem quis dixerit. si de inuestitura controuersia fuerit, lib. 1 feudorum tit. 4. §. si quis fecerit, quo tempore miles inuestitutam petere debeat. eod. lib 1. feudor. tit. 21.

CAP. II.

Quotuplex permutatio.

PErmutatio alia simplex seu puta, alia non simplex, quæ fit sub conditione aut modo, quemadmodum de alijs contractibus dictum est.[a] Alia coacta quodammodo,[b] alia spontanea:[c] permutatio simplex, interdum est sine stipulatione & traditione quę nõ obligat:[d] interdum cum stipulatione,[e] interdum cum traditione ab vtraque parte facta,[f] & istæ obligant.

SCHOLIA.

a l. obligationum ferè, 44. de actio. Pandect. §. omnis stipulatio, de verborum obligat. Conditio porrò in permutationibus beneficiorum semper apposita intelligitur, *Si vtrinque traditio & renunciatio fiat beneficiorum, & fiant accipientium, aliter nihil agi censetur.* leg. 1. de rerum permuta Pandect de modo & conditione adiectis permutationi, tractatur in leg. in rebus, 6. & leg final C. eod. tit.

b vt quando ab vno loco præfectus beneficio, per superiorem in alium transfertur. vt in tit. de translatio. Episc. & can. auaritia, de præben. Atque Festus dicebat propriè permutationem esse, cum de loco in locum fit trãslatio: commutationem autem, cum aliud pro alio substituitur, quamquam hæc sint hodie in promiscuo vsu.

c spontanea illa est, quæ valida est, ex consensu dominorum facta.

d quia ex ea non nascitur actio. leg. ex placito, de rerum permuta. Cod. leg. 1. § permutatio autem, eo. titul.

e & oritur actio ex stipulatu. dicta lege ex placito.

f l. 1. §. permutatio, de rerum permuta.

CAP. III.

Permutatio de quibus fiat.

DE omnibus quæ in commercio hominum sunt, dummodo sint dantis,[a] permutatio fieri potest, nisi speciali nomine prohibeatur: non secus quàm alienatio cuius ipsa species quoque est.[b] Permissa & certo modo ecclesiasticorum beneficiorum permutatio, adhibito superioris consensu & non aliter.[c] Mancipia autem ecclesiastica non conuenit commutari, nisi ad libertatem,[d] vel nisi sint fugitiua.[e] Res quoque aliæ ecclesiasticæ ad proprietatẽ ecclesiæ pertinentes cum alijs ecclesiasticis permutari possunt, etiam addito pretio ad ęqualitatem redituum constituendam.[f] Item spiritalia cum alijs spiritualibus inter personas idoneas, & cum authoritate superioris permutantur, non etiam spiritualia cum temporalibus.[g] Permutat & ecclesia sua temporalia cum principe, si causa rationabilis id exposcat, & res quam princeps permutat maior sit, vel æqualis, pragmatica sanctione super hoc promulgata.[h]

SCHOLIA.

a l. 1. de rei permuta. Pandect non de alienis, dict l. 1. §. ideoque Pedius.

b alienationis nomine continetur permutatio, in cap. nulli liceat, 5. de rebus eccles. non aliena. & nouella 7 de non alien. vel permuta rebus eccles.

c permutationes præbendarum, de iure propria authoritate possessorum, vel etiam dignitatum fieri non possunt, maximè pactione præmissa, quæ in spiritalibus vel aliis connexis simoniæ labem inducit. Episcopi autẽ authoritas & solicitudo huic obiicitur: nam is prospicit, qui considerata necessitate vel vtilitate ecclesiarum, & personarum poterit præpositos ab vna in aliam ecclesiam transferre, vt qui in vno loco minùs vtiles sunt, possunt alibi vtilius se exercere cap. quæsitum est, 5 de rerum permuta hoc modo intelligitur Concilium Turonense prohibuisse commutationem præbendarum, in ca. maioribus, 8. de præben. nempe sine authoritate superioris, nam qui ita fecissent priuabantur, cap. cum olim. 7. de rerum permuta nisi dispensatum esset cum illis, cap cum vniuersorum, 8. eo. tit. meretur quippe dici collusio improbata potius quã permutatio, renunciatio & receptio beneficij facta propria authoritate priuatorum: cum non careat suspicione fraudis, simoniæ, & negotiationis illicitæ, & inducit ita priuationem beneficij: cap tertio, de collusio. detegen. lib. 5. tit 22. Ideo dicimus certo tantum modo permitti permutationem beneficij inter titulares, cum authoritate superioris, non de omnibus beneficiis aut semper, velut si pendente possessione titularij beneficium fuerit vnitum alteri, nam illud permutari nequit, Rota decis. 160. quia vocare

amplius

mplius post vnionem non potest. cap vnic. versicul. quidam, de excess. prælat. quæ & de aliis quæ vacare nequeat obtinere, ex iuris pontificij corpore licebit obseruare. Debent enim esse beneficia permutabilia quæ renunciare possint in manibus eius qui habet potestatem admittendi renunciationem, vt postea tantum conferantur cōpermutantibus non aliis, clem. 1. de rerum permuta. c 1. eod. titul in Sex cap. inter, de præben. tractatur de authoritate præstanda à superiore in c. quæsitum, de rerum permuta addendus & consensus eorum ad quos pertinet collatio, electio, aut præsentatio, Glossa in clem. vnic. de rerum permuta. & consensus permutare volentium. ca. 1. eod. tit. apud Gregorium. Ibid *communi voluntate*. Item & obseruandum vt permutatio fiat iuris beneficij cum iure alterius: fieri enim non potest cum iure ad rem de iure, capit final de rerum permutatio. Rebuffus in praxi beneficiorum, in rescripto permutationis. Hostiensis in summa eius tituli de rerum permutatione. §. quid potest permutari.

d c 2. de rerum permuta.

e cap. iniustum videtur, 4. de rer. permuta. can. fugitiui, 12. quæst 2.

f cap. ad quæstiones, 6. de Reb eccles. non alien. atque hanc commutationem inter ecclesias & xenodochia ad eorum vtilitatem, permittit Iustinianus, Nouella 5 §. fin titulo constitutio quæ ex adscriptitio & libera natos liberos esse vult. &c, inquisitione vtilitatis, & decreto iudicis interueniente, auth. item sibi iurent, de sacrosanct. eccles.

g ca. fin. de Rerum permuta. cap statuimus, de transactio. cap. præterea, eod titul. Cùm enim nullo pretio spiritalia æstimari possint, ita nec vendi illo: aut cum alia re temporali æstimata æstimari nequit, nec admittere æqualitatem cum his in permutatione requisitam cap. querelam, de simonia.

h cap. 1. de Rerum permuta. cap. 2. §. sed & permutare, 10. quæst 2. Auth sed & permutare, de Sacrosanc. eccles. §. finimus igitur, de non aliena. & permutan. rebus ecclesiasti. in cap. 2. Nouellæ 7. ex quo sumptum est cap. 1. de Rerum permuta. & proinde pro eius explicatione perpendi debet nouella ait enim, permutationem illam permitti Imperatori primum, seruata commoditate ecclesiæ: rursum, si modo ea res ecclesiæ ad vtilitatem reipub pertineat. item 3. indemni reddita ecclesia, re maiori vel æquali ei præstita. 4. vt præcedat permutationem pragmatica sanctio, quæ præcipiat ecclesiæ rem illam reipublicæ dari, & communi vtilitati Prohibetur & ibidem aliis hæc permutandi cum rebus ecclesiæ facultas, daturque soli imperatori priuilegium duplici ratione, prior quod sacerdotium & imperium non multum inter se differāt. 2. quia omnis abundantia & status ecclesiæ ex imperialibus munificentiis perpetuo præbeatur Sic & in cap. 1. seu §. 1. nouellæ 120, de aliena. & emphytheosi. prohibetur rerum immobilium omnium ecclesiæ alienatio, nisi solum ad imperialem domum commutatio facta sit. Imo olim permutare ecclesiæ res solum permissum erat cum principe, & postea inter se ecclesiis permutatio concessa, § final. nouellæ 4. dehinc & prohibitum fuit, res peruenientes ab ecclesiis per permutationem ad principem extra domum imperatoris exire per alienationem quamlibet Nouella 55. titulo vt de cætero commutationes ecclesiasticarum rerum &c. donec idipsum fuit correctum nouella 119. cap. 10. §. legem vt sponsalitia largitas proprius fit contractus.

CAPVT IIII.

Qui permutare possint.

Qui rei dominium trāsferre possunt, illi eam per se cum alia permutare possunt non aliter.[a] Quare personæ ecclesiasticæ generaliter sua authoritate, vt nec alienare, donare, vendere, sic nec commutare res ecclesiæ possunt. Sine consensu superioris, & absque solemnitate & necessitate,[b] aut sine cōsensu capituli.[c] Et si de facto faciant temerè, reuocari possunt à successoribus in beneficio,[d] multo minus licet episcopo terras ecclesiarum sibi subditarum cum aliis permutare, nisi de earum consensu.[e]

SCHOLIA.

a nam qui alienam rem dat, vt dixi ante, nullam reddit permutationem leg 1. §. ideoque Pedius, de rerum permuta. Transfert enim dominium, quo nomine differt ab emptione dict. §. ideoque Pedius, & cap. cum venerabilis, 6. de exceptio. lib. 2. tit 25 transferre autem dominium non potest qui non habet. leg. nemo plus iuris, de regul. iur. leg. traditio. de Acquiren rerum domi. cap. quam autem, 5. de iure patrona. ca. Daibertum, 1. quæst. 7. Quamobrem is non poterit permutare, qui rebus suis non potest renunciare, vt minor 14. annorum cap. si annum, de Iudic in Sex. non furiosus, & similes l in negotiis, de Regul. iur. qui autem per se possunt, poterunt & per procuratorem etiam beneficia ecclesiastica permutare, c 1. & cap. non indiscretè, de procur in Sex. Rota decis. 417. nota *vbi permutatio*, in antiq.

b c. diaconi, vel presbyteri, 35. c. precariæ, 44. c. sine exceptione, 52. 12. quæst. 2.

c c vt super 8 § si de reb. eccles. non alien. saltem ex honestate, vt notat ibi Glossa.

d cap. 2. de rerum permuta. nempe si sine vtilitate aut necessitate ecclesiæ, vt in aliis alienationibus temerè factis, statutum in cap. siquis presbyterorum, de reb. eccles. non aliena. cap. 2 deprecatio. can. monemus, 12. quæst. 2. can. quod quis commiserit, 35 quæst. 9.

e cap. 1. de reb eccles non alien & ibi Glossa, hoc intelligit, si sine causa id facere vellet, contra si cum causa. Quia & cum causa potest vni ecclesiæ adimere, vt alteri concedat. cap ad audientiam, de Ecclesiis ædifican. can præcipimus, §. sicut duo, 16. quæstio. 1. capit. sicut vnire, de excessib. præla.

CAPVT QVINTVM.

De forma permutandi.

Permutationis generaliter forma alia non est, quam rem vnam vel plures pro alia aliisve æqualitate seruata,[a] sponte dare, transferendi dominij permutandive

causa.

causa. Solemnitas quoque permutandi res ecclesiasticas, alia non est, quàm vendendi vel alienandi easdem.[c] Sic pari modo declaratur irrita episcoporum donatio, venditio, & commutatio rerum ecclesiæ, absque collaudatione & subscriptione clericorum.[d] In aliarum rerum permutationibus, quæ iure ciuili de forma permutandi sunt tradita,[e] poterunt & hoc iure requiri, si quando personæ ecclesiasticæ inter se vel cum aliis laicis permutent. Quia iura pontificia non dedignantur legibus ciuilibus in temporalibus vti.[f] In permutatione tamen beneficiorum ecclesiasticorum, exigunt præcedentem renunciationem spontaneam possessorum beneficiorum factam coram superiore,[g] & admissionem & collationem eius qui potest admittere, iuxta consensum cõpermutantium, si causa ei iusta videatur.[h]

SCHOLIA.

a leg. 1. de rerum permuta. P. leg ex placito, C. eod. l. traditionibus, Cod. de Pact res cum re permutatur principaliter, accedit tamen principali rei aliquando pecunia pro supplenda æqualitate, vt in ca. ad quæstiunes, de rerum permuta. quia tamen accessoria pecunia est, non debet excedere valorem rei cui additur: esset namque tunc pro pretio, & constitueret emptionem, leg. 1. de rerum permutatio. l. 1 de contrahen empti. P.

b nã iure communi, nemo inuitus rem suam alij dare cogitur aut distrahere leg nec emere, de iure deliberand Cod. leg dudum, l. inuitum, Cod de contrahen. emptio. neque quisquam suum beneficium ecclesiasticum inuitus cogitur relinquere, ca. final. de cleric. ægrota. ca. fin. de Capel. monach. & si de facto cogatur, restituitur in integrũ, ca. 2 de Restitutio. spoliato tit. 2. lib. 13 Neque contra quis alienam rem sibi acquirere si nolit compellitur. dict l nec emere, de iure delib. leg. inuito, 70. de Regul. iur. Pandect. nemo etiam si nolit, beneficium ecclesiasticum sibi collatum acceptare cogitur, ca. si tibi absenti, de præben. in Sex. ca. quam sit, 6 de electio. in Sex. proinde neque permutatio fit nisi ab eo qui vult rem suam à se abdicare, & ab eo qui alienã rem velit sibi acquirere.

c ca. sine exceptione, 12. quæst 2. ca. cum apostolica 7. 9. è contrario, ca tua nuper. §. 1. de his quæ fiunt à pr la. sine consen capitu. lib. 1. tit. 10

d c. . de His qu fiunt à prælat. sine cons. cap. c. nõ liceat, ca alienationes 12. quæst 2. quod in magnis rebus, non in exiguis intelligitur locum habere, in quibus sine illa solemnitate alienatio fit, non tamen sine vtilitate & necessitate ecclesiæ, can. terrulas, 12. quæst 2. cap. cæterum, de Donatio.

e titulis de Rerum permuta. in Pandect. & C. l. naturalis, § 1. de præscrip. verb

f cap. 1. de Oper. noui nuncia.

g Sic superiorum authoritas, & collatio renunciatorum beneficiorum coram eo, facit iustum titulum possessionis beneficij, Clem. vnic. de Rerum permut. cap. 1. eo. tit, in Sex In omnibus etiam permutationibus aliarum rerum, oportet compermutantes sponte eiurare res compermutandas, vt alterius ius consequantur, leg. prima, de Rerum pem, P

h Causa enim renunciandi & mutandi loca beneficiorum, debent esse iustæ vtilitatis vel necessitatis ecclesię, vel personarum, cap. quæsitum, 5. de Rerum permuta. exclusis causis præsumptionis, temeritatis, proprij lucri personarum, earumque auaritię & ambitionis, ca. mutationes, 14. & ca. scias frater, 7. quæst. 1.

CAP. VI.

1 *Causæ.*
2 *Et effectus.*
3 *Et actio permutationis.*

1 CAusa præcipua permutationis, necessitas humana est, qua superflua vtilibus commutantur.[a] Suadet permutationem etiam beneficiorum, vtilitas necessitasque ecclesiarum.[b]

2 Efficit autem permutatio in temporalibus translationem dominij:[c] in beneficiis, iustum titulum.[d]

3 Datur ideo ad implendam permutationem actio præscriptis verbis.[e] Dabatur & actio iure hoc pontificio olim renuncianti præbendam ex causa permutationis contra episcopum, coram quo renunciasset, si ei non assignasset beneficium compermutatum, vt aliud simile conferre ei teneretur.[f] Hodie tamen eo remedio opus non est, cùm renunciata beneficia ex causa permutationis, aliis quàm compermutantibus conferri non possint.[g] Agitur & ex stipulatu stipulatione interposita de permutando, ad implendam permutationem.[h] Si stipulatio autem non interuenerit, non competit actio ad cogendum aduersarium rem promissam dare, cùm pœnitere liceat ante rem traditam.[i] Is tamen qui ex parte sua impleuit rem suam iam dederit, aget condictione ob causam, remque suam repetet:[k] vel vtetur ad implementum conuentorum, præscriptis verbis actione in factum, & ad id quod interest non impleri.[l] Agitur & eadem, pro euictione rei compermutatæ datæ.[m]

SCHOLIA.

a leg. 1 de contrahen, emptio. Pandect. & liquet ex antea dictis in rebus permutandis.

b c. quæsitum, 5. de Rerum permuta. ca. mutationes, ca. scias, 7. quæst. 1. prodest mutatio loci certis personis, ca. valet, 81. dist. causæ quoque quæ renunciationem permittunt benefici, illæ possunt translationem seu permutationem permittere, de quib. in cap. nisi cum pridem, de Renuncia.

c leg. 1 §. penul. de Rerum permuta. cap cum venerabilis, 6. de Exceptin. leg. ex placito, de Rerum permuta.

d Titulo de Rerum permuta. in Decretalib Sex. & Clementinis, atque permutantes iuuantur decreto de pacificis possessor.

e l. naturalis, 5. §. sin autem rem do, de præscrip.

verbis, Pandect. leg. si tibi decem, eodem titulo.
f cap. inter cætera, decimo septimo, de Præbendis.
g Clemen.vnic.de Rerum permuta.
h Leg. cum precibus, quarta, Cod de Rerum permuta. vbi nec ob id in rem dari actionem quoque dicitur.
i L.ex placito, de Rerum permuta.
k Nempe conditione causa non secuta, leg. prima, §. fin. de Rer. permuta. l. naturalis, §. primo, de Præscript. verb. l. quoniam, quinta, de Rer. permuta. leg. fin. C. de conditio ob causam, C. lib. 4.tit.6.
l Dicta l.naturalis, § & si quidem, de præscript. verbis. l.rebus, 6. & l.fin C. de Rer. permuta.
m L.1.§. vnde etsi ea res, de Rer. permuta. Praxis verò est in Gallia vt euicto compermutato beneficio, liceat ei à quo euincitur impetrare literas à cancellaria, vt liceat redire ad beneficium proprium, & ita iudicatum in Senatu Parisiensi in vigilia Assumptionis Beatissimæ Virginis, anno Domini, 1535. scribit Rebuffus in tracta. de pacificis possessor. numero 157. Atque iure communi, si renunciatione facta ex causa permutationis, non possit fieri per ordinarium, sine culpa tamen vel facto compermutantium, vt puta si vnum beneficium ex compermutatis reseruatum inueniatur, vnusquisque debet redire ad beneficium renunciatum compermutatum, iuxta æquitatem, cap. si beneficia, 20. de Præben. in Sexto. vide Rotam decisione vigesima tertia, fuit dubitatum, numero quarto, in Nouis. Num autem ad beneficia resignata redeant propria authoritate non impleta permutatione, aut per nouam collationem disputat Gloss. ad dict. cap. si beneficia, & Panormita. ad cap. eum venerabilis, numero 23 de Exceptio. Iohannes de Selua in tracta. beneficiorum 3. parte, quæst. 24. Rebuffus in tracta. de pacif. possessor. numero 145.

DE LOCATIONE. Titulus XVI.

CAPUT I.

1 *Continuatio.*
2 *Et finitio.*

1 Post contractum emptionis & venditionis, & consequentem permutationem agamus de alio, locationis, [a] qui affinis quoque est emptioni, [b] & cum emptione conuenit in multis, [c] vt & in aliis ab ea recedit. [d]

2 Locatio, est [e] vsus rerum & operum mediante mercede certa, ex consensu concessio.

SCHOLIA.

a De Locatione tractatur libro tertio Decretalium, titulo decimooctauo, in Sexto, libro tertio titulo vigesimonono, libro decimonono, Pandect. titulo secundo: locati & C. de Locato, libro quarto titulo 65. & in Institutionibus Iustiniani, de Locatione & conductione, libro tertio, titulo vigesimo nono. Eò pertinent tituli de Locatione prædiorum ciuilium vel fiscalium, siue templorum, siue rei dominicæ, libro vndecimo, Cod. titulo 70. de conductoribus, & procuratoribus siue exactoribus prædiorum fiscalium & domus Augustæ, libro vndecimo, Cod. titul. 71. Accedit huic locatio perpetua, quæ dicitur Emphytheosis, titulo de Iure Emphytheo. libro quarto, Cod. titul. fin. & titulus quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non liceat, lib. 11 C tit. 72.

b Leg. secunda, Loca. Pandect. leg. prima, eodem titulo, apud Iustinia. vt aliquando vix discerni possit num emptio vel venditio sit an locatio, id quod contractum est: dict. leg. secunda, §. adeo, leg. conuenit, 65. de contrahen. emptio. l. 1. de Æstimatoria actio.

c Nam primo, vtraque emptio & locatio, iuris gentium est. leg. ex hoc iure, de Iustitia & iure. leg iurisgentium, de Pactis. leg. prima, Loca. Secundo vtraque consensu contrahitur, leg. prima, leg. qui ad certum, decima quarta, Loca. Pandect. § fi. de Obligatio. quæ ex consens. nasc. leg. consensu, de Actio. cum similib. Tertio in vtraque interuenit pretium, l. fin. ad leg. Rhod. de iact. leg. secunda, Loca. Pandect. leg decima, de Acquirend. possessio. ita tria in vtraque res, vt merx, pretium, seu merces, & consensus. Quarto vtriusque actio bonæ fidei, § actionum, de Actionib. leg. præses prouinciæ, decima septima, de Loc. C. Quinto sicut emptio sic locatio sub conditione fieri potest, leg. sicut emptio, vigesima, Loca. Sexto quemadmodum in emendo & vendendo naturaliter concessum est quod pluris sit minoris emere, quod minoris sit pluris vendere, & ita inuicem se circumuenire, leg. in causæ, decima sexta, §. idem Pomponius, de Minorib. viginti quinque annis, libro quarto, Pandect titulo quarto. Ita & in locationibus & conductionibus, leg. item si pretio, vigesima secunda, §. fin. Loca. Pandect ideoque prætextu minoris pretij non rescinditur locatio, leg. & ideo, vigesima tertia, Loca. neque retractatur locatio eo prætextu quod alius maiorem mercedem offerat, leg. si olei, vigesima prima, Cod. de Loca. Septimò, quemadmodum conuentione facta de pretio, & eo modo quo preno commissio in alterius arbitrum emptio perficitur, §. pretium autem, de Emptio. apud Iustinia. Ita locatio pacta mercede, & eodem modo collata in alterius arbitrium perficitur. §. eàque, de Locato apud Iustini, l. si merces, 25. Loca. P.

d Quia in emptione primum transfertur dominium rei, leg. prima, & leg. cum manu sata, de contrah. emptio. locatio verò non solet dominium mutare, leg. non solet, 19. Loca exceptione considerata, leg. in nauem Saufeij, 31 Loca. Pandect Secundo differunt, quod in venditione traditio, in locatione factum, vt ait Bald Tertio inter locationem & fructuum venditionem ad modicum tempus differentia ponitur: Clementina prima, §. fin de Rebus Eccles. non alienan. & constitutionem prohibentem locationem ad

longum tempus, non pertinere ad venditionem quemadmodum etiam prohibitus alienare & vendere, non prohibetur locare, leg. penul. §. instituto, de Lega. 2. Locatio enim cum pacto maximè quod dominium non transeat ad conducentem, nó e 'l alienatio. Vide Fabianum de móte Sabino in tract. empt. in 4. quæst. principali, ibi circa tertium. Quartò, quando fit æstimatio rei in pretio, dicitur emptio: at in locatione non datur æstimatio rei, sed vsus, l. 2. §. adeo, Loca. l. 1. de æstimatoria actio. libr. 19. P. titul. Quintò, prohibitus vendere vel alienare, non prohibetur locare etiam in cétum vel mille annos, l. Lucius Titius, 88 aliàs l. codicillis, §. instituto, de Loca. & ibi Glossa. Quia locatione vt dixi, non solet mutari dominium. Obseruandus est tamen Iasoo ad l. manumissiones, de Iustitia, & iure, dum ait, quod dum fit locatio vltra decem annos, transfertur dominium vtile, per l. 1. §. qui in perpetuum, si ager vectigal. vel Emphytheo. peta additque quod locatio ad nouem anoos cum pacto de reuocando est alienatio, per textum in §. neque illud, iuncto §. Emphytheosim, de Non alienan. rebus Ecclesiasti. in Nouellis, latissimè & de his Andreas Barbatia, in repetitione Rubricæ, de Rebus Eccles. non alien. nisi ad longum tempus fit locatio cum pacto, vt non transeat dominium in conducentem vt dixi ex Fabiano.

c Hanc finitionem tradidimus libr. 27. Syntagmat. iur. cap. 1, num. 3. atque per totum illud cap. egimus de Locatione & conductione, in cap. 2. de Mercede, io cap. 3. de Reliquis quæ ad locationem pertinent. Locator est, qui rem vtendam dat, puta domum, vel personam, vt se vtendum, vel qui se ad aliquid faciendum præbet Conductor qui rem ab alio accipit vtendam, locator dat coodnctor accipit.

CAPVT II.

Quotuplex.

LOcatio & conductio, vel perpetua, vel temporalis reperitur, [a] vectigales agri publici vel priuati, vocantur ita locati, vt quandiu pro sis vectigal pendatur, tandiu neque ipsis qui conduxerint, nec illis qui in locum eorum successerunt, auferri possint. [b] Perpetuæ locationis instar est Emphytheosis, quæ tamen à communi locatione postea accepit separatum formam, & à venditione quoque distinctam. [c] Temporalis locatio determinationem certi tēporis habet, vt ad triennium, quadriennium, maiúsve aut minus tempus. [d] Est & alia locatio quæ purè fit, alia quæ sub conditione. [e]

SCHOLIA.

a Leg. viam veritatis ignoras, decima de Loca. Cod. ibi: *Siue perpetua conductio est, siue temporalis, &c.*

b L. 1. si ager vectigal. vel Emphytheo. peta. libr. 6. P. tit. 3. l. eotem, 11. §. 1. de Publica. & vectiga. P. l. 1. de Administra. rerum publica. lib. 11. C. tit. 30. Dicuntur & ideo qui in perpetuum conducunt, perpetuarij conductores, l. fin. de Loca. prædiorum ciuilium, libr. vndecimo Cod. titulo -o.

c §. adeo, de Loca. apud Iustinia. l. 1. de Iure Emphytheo. C. vbi & Gloss. dat distinctiones, & sic etiam distinguitur per totum titulum, de Aliena. & Emphytheo. in Nouella 120. Proprie Emphytheosis dicitur, cum res inculta vel sterilis meliotanda vel reficienda datur, quare non est solum locatio, sed traditio cum ea conditione reficiendi, atque interim præstandi per singulos annos pro dominio vtili translato in accipientem (quod non fit io simplici locatione) certam pensionem, vt colligitur ex tribus legibus, de Iure Emphytheo. C. Neque tamen illa Emphytheoticaria traditio semper in perpetuum fit, sed aliquando tantum: vt autheotica, perpetua quidem Emphytheosis, de Sacrosanct. Eccles. C. Illa autem quæ in perpetuum fit, alienationis nomine continetur, capit. oulli, de Rebus Eccles non aliena. de qua etiam intelligenda, l. fin. de Reb. alien. non alien. C. lib. 4 titul. 51. Aliquando ad certum tempus tantum fit pacto definitum, §. licentiam, de Aliena. & Emphytheos. in Nouel. veluti vsqoe in tertiam tantum generationem, vt in cap. 3. §. Emphytheosim, de Non alienan. vel permutan. rebus Ecclesiastic. Nouell. 7. & Nouella 120. §. 1, interdum ad vitam tantum accipientis, & ea lege, ne transeat ad extraneos, vel suos successores. His affinis est locatio quæ libellaria dicitur vel contractus libellarius, vel colonarius, vt si domum valentem centum solidos, & præstantem pensionem decem solidorum quispiam ab Ecclesia vel ab alio accipiat, dando ab initio pro ingressu vt dicunt, minus quam 100. solidos, obligetque se daturum singulis annis in futurum pro pensione tres solidos vt explicat Iustinia. in principio Nouellæ 7. § lex itaque alia.

d Hæc locatio temporalis dicitur alicubi in fructibus, datio ad firmam, cap. 2. de Loca. forsan ideo, quia locator præstita fide firmat cooductori per tempus placitum, rem datam se ei noo adempturum, vt colligi potest ex cap. fin. Ne prælat. vices suas. Harum temporalium, conductionum initium vt plerumque incipiebat olim, & inquilini conductores ingredi solíti erant ædes conductas, idibus Quintilibus, l. cum ab eo, de contrahen. emptio. P. l. qui Balneum, Qui potior. in pignor, habean. l. cum in plures, Loca. P. Innuit Martial. libr. 12. Epigram 32. Cicero epistola 1. lib. 2. ad Quintum Fratrem. Suetonius in Tiberio, cap. 35. locationes vero prędiorum rusticorum vt plurimum Calendis Martij, vt indicat Papinia. l. diuortio, Soluto matrimo. P. vt & pensiones inferri solitas iisdem Calendis docet; in l. defuncta, de Vsufruct. P.

e L. sicut emptio, 20. Loca. P.

CAPVT III.

Quæ res locari possint aut non.

RES ferè omnes locantur & conducuntur, domus, [a] fundus, [b] opus faciendum, [c] vectigal, [d] operæ, [e] rei propriæ tamen conductio non valet, [f] nec locatio alienæ: nisi in

quantum ius locati competit. [g] Nec licet sub annuo censu exercitium iurisdictionis spiritualis conducere aut locare; [h] neque regimen Ecclesię. [i] fructus tamen Ecclesiæ aut decimas beneficio debitas beneficiato locare permissum ad certum vsque tempus, [k] in vtilitatem Ecclesię, non obstante contrario statuto Episcopi, [l] eo obseruato, vt locatio fructuum beneficij à prælato facta, tandiu rata sit, quamdiu beneficiatus vixerit, si suo nomine locauit, non vltra: nam morte eius expirat. [m] Contrà si in vtilitatem, & nomine Ecclesiæ fuerit facta locatio: nam tunc transit in successorem: [n] vt feudum, & Emphytheosis, quando obseruatis debitis solemnitatibus fiunt, non aliter. [o] Qui vsum simplicem alicuius rei habet, eum alij locare non potest seorsum à se; secum contra, [p] neque seruitutem prædialem sibi debitam alij quis locare potest; [q] vsufructuarius tamen vsumfructum quamdiu ius habet rectè alij locat: [r] & qui rem conduxit alteri relocare non prohibetur, nisi aliud conuenerit. [s]

SCHOLIA.

a cap.1.de Locato & de hospitiorum locatione quoque, 4 eo.tit.lib.3.C.eo tit. Conductor ædium, vt plerumque inquilinus, dicitur; colonus, fundi: operis, redemptor, vectigalium, publicanus: quamquā & inquilinus aliquando de colono dicatur.

b Fundi conductor, colonus à colendo dictus vt ante notaui.

c De quo in l.item si pretio, 22. §.1.Loca.

d Qui conducit dicitur publicanus, & manieeps, qui locat vel conducit res reipublicæ, cuius extat titulus de publica.& vectigali.in P.l.8 C de cursu publico, leg. prima, de pistoribus, libr. vndecimo, Cod titulo decimo sexto. Rationem quare publicanus maniceps dicatur, dat Festus. *Maniceps* (inquit) *dicitur qui quid à populo emit, conducitve, quia manu sublata significat se authorem emptionis esse, qui idem præs dicitur: quia tam debet præstare populo quæ promisit, quàm is pro quo præs factus est.* Sublato etiam digito locationes olim Romæ factas, docet Cicero tertia in Verrem. *Occurrunt* (inquit) *tandem tutores ad tempus: digitum tollit Iunius patronus.* Et Beatus Ambrosius, libro secundo Epistolarum. *Sed non ille* (inquit) *solum liber, qui dominium licitatione non pertulit aut tollentem digitum non vidit*

e Leg.si ij contra quos, vigesimasecunda, Cod. loca. leg. qui operas, 38. eod. Pandect.

f Qui rem propriam putans etiam alienam, conduxit, nihil agit: l. qui rem propriam, 20. leg. ad probationem, 23 Cod. de Loca.

g Argum.leg qui tabernas, de contrahen.emptio. Pandect. & leg. lex vectigali, de pignoribus, Pandect.

h cap primo, & secundo, Ne præla. vices suas, libro quinto titulo quarto, ca.præcipimus vigesimo primo, quæstione secunda.

i cap.tertio, eod.titulo, Ne præla.vices suas; & primo, quæstione tertia.

k cap.fin.Ne prælat.vices suas, cap. secundo, de Loca. vbi excipitur, dummodo locatio ad feudum vel alienationem non videatur extendi, nam prælatus non potest de nouo rēs Ecclesiæ infundere: cap. 2. de feud.& alienatio.rerum Ecclesiasticarum. sine solemnitate est prohibita vt antea docuimus in venditione, & ca. sine exceptione, duodecimo quæstione 2. cum similib.

l cap. secundo, de Loca

m ita successor in beneficio, non tenetur stare conductori prædecessoris, cap. secundo, de precario: & resoluto iure dantis resoluitur ius accipientis, leg. lex vectigali, de pignorib. Pandect. & imputare sibi debet cōductor, quod non præuident hunc casum, iuxta l. si quis domum, de contrahē. emption.

n Veluti in cap.primo, de Solutionib in cap primo, deposit. ca. hæc cuius placiti, & ca. quicumque suffragio, duodecimo, quæstione secunda, ca.hoc ius, §. & his, decimo, quæstione secunda, cum similibus.

o cap. nulli, de Reb. Eccles non alien.ca sine exceptione, duodecimo, quæstione secunda, cum similibus, de quibus diximus suprà in emptione, & venditione rerum Ecclesiæ.

p Leg. sed neque, octaua, & leg. quique eo fundo, vndecima, de Vsu & habitatio. Pand. §. primo, eod. de Vsu & habita. apud Iustinia.

q Leg locare, 44. loca P. quæ lex de prædiali, & reali seruitute intelligitur, quæ adhæret prædio ad eius vtilitatem, quæ etiam nec pignori dari potest, leg. vndecima, §. secundo, & fin. de pignorib. Pand. contra in personali, vt dicemus in vsufructu, leg. duodecima, §.fin. de Vsufruct.§ primo, de Vsu & habita. apud Iustinia. quemadmodum, & locari possunt ea iura quæ soli sunt, & solo cohærent, non tamen sunt ad vtilitatem prædiorum, vt iura vectigalium. l. fina. de Vectigalib.

r Ad eum tamen modum quo ipse percipere debet, leg. æquissimum, §. fin. leg. arboribus, leg. licet, 14. de Vsufruct.§ 1 de Vsu & habita.

s Leg nemo, 6. C. de Loca. leg.7.& l. si cum locauerim, 48. loca. Pand. & potest relocare pluris, dummodo ad æqualem vsum quam conduxit rem relocet, sine pręiudicio domini: iunge leg ea lege, loca.P.l.si vero plures, 5.§.1.de His qui deiecer. vel effuder.libr.19.P.titu.4.vbi cœnacularius, qui totas ædes conductas habet, per cœnacula inquilinis relocare potest, seu per hospitiola quæstus causa, sibi modica parte reseruata, & ibi constituitur differentia inter relocationem illam cœnaculorum, & hospitiū, vel hospitaculū: vt & caupo distinguitur à cœnaculario: nā caupo viatores hospitio tātū dicitur suscipere; qui etiā differunt ab illis qui in caupona habitandi causa sunt: leg. licet gratis, 6. §. in factum, nautæ caupon.stabul.&c.P.lib.4.tit 9.leg.vnica, §. fin fur aduers.naut.libr.47.P.tit.5. Inter cœnacularios annumerari possunt qui scholasticis aliis exedras relocant menstrua vel annua mercede: vt in c. 1.de Loca quamuis sub eadem clausura habitantes communi, vna claui cum domunculis claudantur vt in leg. quid sit fugitiuus, decima sexta §. apud Celium, de Ædilitio edict.libro vigesimo primo, titulo primo.

CAPVT III.

1 *Quis locare aut conducere possit.*
2 *Qui prohibeantur.*

1 LOcare potest vnus, plures, vni vel pluribus, [a] & quilibet ius quod habet in re, item & omnibus licet conducere, nisi contrahendi potestas eis, vel ratione rerum vel personarum inhibeatur.

CAPVT VI.

1 De vi & effectu seu actione locati.
2 De expulsione conductoris.
3 Operarum locatio.
4 Contra quos actio locati detur.

1

Onductor per actionem locati, omnia secundum legem seu pactionem conductionis facere compellitur, [a] Et si quid in lege prætermissum fuerit, ex bono, & æquo præstare, [b] & damnum datū iure vel deteriorationem,[c] tenetur etiam de mercede soluenda,[d] etiam post moram cum vsuris:[e] facta tamē remissione pensionis propter sterilitatē magnā, quæ cum fertilitate anni præteriti compensari non possit:[f] vel habita ratione damni casu fortuito, vel vi maiore contingentis, & sine culpa conductoris: [g] in quo, & Emphytheosis differt à locatione, quia Emphytheota non liberatur à pensione propter damnum vel casum fortuitum, nisi ipsa res pereat, aut aliud inter contrahendum placuerit. [h] Si tamen steterit per colonum quominus fructus perciperet, vel si ante tempus conductionis rem locatam deseruerit sine iusta, & probabili causa: totius temporis pensionem nihilominus debet.[i] Datur, & actio locanti pro repetitione rei: quam si conductor restituere vsque ad sententiam restiterit, & rem, & vltra æstimationem præstare tanquam inuasor condemnatur: [k] atque si res conducta perierit, vel pro parte vel in totum ex dolo aut negligentia conductoris, de ea tenetur, cum ei talem custodiam, & diligentiam adhibere teneatur, qualem diligentissimus pater familias suis adhiberet; Nisi ea, casu fortuito sine sua culpa præcedente perierit. [l]

2 Poterit, & expelli à re conducta ante tempus finitæ conductionis conductor; si dominus domus locatæ, ob necessitatem post locationem sibi contingentem, eam velit inhabitare, vel reficere; vel si male in ea fuerit cōuersatus conductor, aut si cessauerit soluere pensionem per biennium & sibi celeri satisfactione non prouisit: [m] biennii cessatio solutionis pensionis Emphytheosis rei Ecclesiasticæ, sufficit ad expellendum Emphyteotam: [n] quamuis in alia Emphytheosi non Ecclesiastica, triennium exigatur. [o] alioquin conductor ante dictum conductioni tempus, & nisi eo finito expelli à locatore non potest. [p]

3 Qui operas suas locauit ad tempus totius tēporis mercedem accipere debet, etiam si non præstiterit: si tamen per eum non steterit quominus præstaret. [q]

4 Locati actio datur, & in conductorem, & in hæredes eius, [r] & fideiussores eius, [s] nisi extinguatur: quod accidere potest remissione facta locationis, [t] non autem sola remissione pensionis: [v] finitur & elapso tempore conductionis, [x] & impleta fide. [y] Nisi si quando ex facto continuato censeatur renouata locatio. [z] Finitur & interitu rei locatæ. Si tamen quis pro custodia rei, vel pro re facienda accipit, de rei periculo tenetur, & conuenitur. [aa] Nisi vi maiore aut sine culpa sua perierit: [bb] aut aliud conuentum sit. [cc] Finitur, & conductio, si dominus rem à se alienauerit, aut permutauerit. [dd] Aut si is qui opus faciendum conduxit prohibitus ex iusta causa à domino, ne faceret, nihilominus facere pergat. [ee] At non finitur morte locantis aut eo decedente interueniente pendente tempore conductionis, sed transfertur in hæredes. [ff] Nisi beneficium habens locauerit fructus sui beneficij, nomine suo, & ad vtilitatem suam: finitur enim tunc eius morte, nec obligat successorem in beneficio, [gg] aliter autem dicendum si fieret & nomine & vtilitatem Ecclesiæ. [hh]

SCHOLIA.

a §. fin. de loca. apud Iustinia. leg. si in lege, § conductor. loca P. leg. legem, Cod. eodem titulo.

b Quia est contractus bonæfidei in quibus, quæ non dicta sunt, & forsan non cogitata, & tamen præstari æquum est, debentur: veluti vt conductor qui mercedem soluere morose destiterit, ad vsuras quoque damnetur, etiam si nihil de his dictum sit, leg. 2. l. 12. leg. 17 Cod. Loca.

c Dicta leg. si merces, §. conductor, leg. videamus, vndecima, § item respicere, leg. qui domum, 57. Loca.

d Leg. præses, 17 Cod. de Loca.

e Dict. leg. præses, 7 & leg. 2. C. de Loca. leg. quæro, 54. eod. leg. 17. §. 4. de Vsur.

f cap. propter sterilitatem, § de Loca l. excepto, 10. de Loca: l si vno anno Pandect.

g Vt propter edacitatem vermium contingentium in frugibus rei locatæ fit remissio pensionis: dict. l. excepto, C. de Loca. Omnem autem vim cui resisti non potest tenetur dominus præstare colono seu conductori si damnum inde intollerabile detur: vt vim tempestatis calamitosæ, fluminū, graculorum, sturnorum, incursus hostium, & si quid simile contigerit: non autem vitia, si quæ ex re locata oriuntur: leg. ex conducto, decimā quinta, §. si vis tempestatis, leg. si merces, vigesima quinta, §. sexto, Loca. Pandect. leg licet certis annis, octaua, Cod. eod nisi aliud, vt ibidem dicitur, placuerit, aut conductor casus fortuitos in se susceperit. Hæc etiam omnia intelligenda sunt, si fructibus pendentibus accidant, aut si vis prædicta præter modum insolitum contigerit. Alioquin si plerumque solita fuerit contingere grandinatio, vel vredo, vel alia similia si nihil in specie de his aliter cautum sit, sunt periculo conductoris, leg. decimaquinta, §. secundo, §. si vero nihil, extra consuetudinem cadit, Loca. Pandect. Ita fructibus collectis, omne damnum adueniens, periculo est coloni vt domini, leg. 62. §. octauo, de Furtis. Nisi forsan colonus sit partiarius, quo casu damnum vt lucrum pro parte pertinet ad dominum, pro parte ad colonum, quasi societatis iure, & ita partiarius distinguitur à colono, qui pecunia numerata domino conduxit: leg. si merces, vigesima quinta, §. vis maior, Locat. Pandect. Et proinde contractus partiarij quemadmodum societatis, non transit in eius hæredem, leg. quarta in fin. & l. pro Socio. Pand. Ex præcedentibus sequitur, vt si inquilinus seu cōductor, nō possit habitare

in domo locata per tempus concessum, puta quia cogitur migrare, quòd domus velit domum reficere, ob necessitatem contingentem quæ non erat locationis tempore, remittitur pensio vel merces pro rata temporis, quo non licet habitare cap. 3 §. fin. de Loca idipsum, si inquilinus aliquod graue periculum timens emigrasset, quamuis periculum verè non fuerit subsequutum: l habitatores, 27. Loca. P. adferunt iustam causam iustumque metum, ignis, l. 49. in fine, ad legem Aqui. P. exercitus venientis, 13. §. exercitu, Loca. P damni infecti metum ex ruina proxima: l. 13. §. 6. de Damno infecti, Pand. quidam addunt pro iusto metu recedendi, spectra quæ agitant domum conductam, & pestem. vt Barthol. ad l. 8 C. eod. tit Tenetur item conductor de culpa sua, quæ res deterior facta fuerit aut perierit, de culpa quoque suorum: l. videamus, 11. cum 2. sequentib. Loca P. & pro damno, l. damnum, 13, C, de Loca. de dolo, de custodia, l. in iudicio, 18. C. eod. Agitur & pro damno lege Aquilia, l. item quæritur, 13. l. si merces, 25. §. culpæ, l. qui insulam, 30. §. qui mulas, l. si vulneratus, 43. Locat. P. l. si seruus, 27. §. proculus, 5. fin. ad legem Aquil. Pandect.

h L. j. § fin. C. de Iure Emphytheo.

i L. Dominus horreorum, 55 §. qui contra legem, & l. sequent l. si in lege locationis, 24 §. si Dominus, Loca. Pandect.

k L. conductores, 34. Loca. P. Inuasores scilicet rei alienæ, in l. 10. C. de Vi, ita conductor de Restituenda re non prius auditur, proprietatem suam esse asserens, quàm possessionem restituerit: leg si quis conductionis, 25. C. de Loca. facit l videamus, 15. §. qui vinum, Loca P. Quod quidem iustè prohibitum est, ne alieno nomine possidentes intercipiãt dominia, vt meritò omnis præscriptio huiusmodi possessoribus interdicatur: leg. male agitur, de præscription 30. vel quad. ann. lib. 7. C. tit 39. Imo vltro si res non restituatur locatur iuratur in litem aduersus conductorem; l. si cui, 48. in fine, Loca.

l In § fin. de Loca, apud Iustinia. l, contractus, 24. de R. gul. iur

m Quatuor casus sunt expressi in cap. propter sterilitatem, 3. §. fi. de Loca. li 3. C. eod. tit. qui casus quamquam de inquilino, & ædibus agant, tamen in colono, & fundis rusticis locum etiam habent: primi casus exemplum datur per Glos. ad d. cap. propter sterilitatem, de inhabitanda domo; vt si forsan locator vxorem duxerit & indigeat domo locata, vel ad aliam necessitatem quæ tempore conductionis non imminebat, argumento leg. si is à quo, §. planè, qui aliàs est tex. vt in possess. Lega. in P. Quæ enim de nouo superueniunt, nouo indigent remedio, leg de Ætate, §. ex causa, de Interroga. action. cap. insinuante, de Offic. delega. Quare principium locationis erit inspiciendum, si necessitas illa quæ superuenerit immineret: nam tunc non esset ex eo capite retractanda, cùm videatur illi renunciasse: contrà si non immineret. Necessitas porrò superueniens non tantum personæ locantis id suadet quod dixi, sed etiam liberorum & vxoris eius, iuxta l. 2. 3. 4. 5. de Vsu & habita. P. Sic & susceptorum liberorum causa reuocat donationem factam si de illis cum donatum est non fuerit cogitatum: l. si vnquam, de Reuocan. donation. C. Sunt & vxor filiique coniunctissimæ personæ locatori, & cum ea eadem propemodum, indiuidua consuetudo, cum vxore vitæ, l. j. de Rit. nupt. P. eadem caro, in cap. j Genes. filij propemodum iidem cum patre, §. ei vero, de Inutili stipulatio. leg. fin. C. de Impuberum, & aliis substi. scilicet in fauorabilibus non in odiosis. Et priuilegia concessa patri, censentur concessa vxori, filiis, & parentibus: l petitionem virorum, in vers. *tam filiis*, &c. de Aduoca. diuersor iudicior libr. 2. C. tit. 9. De secundo caso, nempe de mora commissa in soluendo, sufficiens tempus ponitur biennij, exemplũ in d. cap 3. de Loca & l. cum domini horreorum, 56. in l. quæro an fideiussor, 54. §. inter locatorem fundi, Loca. P. Tertius refectionis necessariæ, vt propter eam inquilinus migrare cogatur adhuc præter dictum, cap 3. de Loca. probatur, & distinguitur in l. habitatores, 27. & leg. & hæc distinctio, 35. Loca. Quartus est, cum male versatur in re locata conductor, vt ideo expelli possit: quibus autem in casibus dicatur conductor male versari in re locata, docet Imbertus in Encheiridio, in verb *Le fermier*.

n cap. fin. §. fin de Loca Nouella 7. cap. 5. §. scire autem, de Non aliena reb. Ecclesia. Nouella 120. c 8. §. si vero quis aut locator, de Aliena. & Emphytheo. Authent. qui rem, de Sacrosanct. Ecclesiis.

o In aliis Emphytheosibus quàm rerum Ecclesiasticarum, pro mora solutionis exigitur triennium, l. 2. de Iure Emphytheo. Cod.

p D. l. æde, C. de Loca Quidam arbitrantur propria authoritate licitum esse domino Inquilinum finita locatione expellere, iure permittente, per d. l. æde, C. Loca. cap. 1. eod. tamen melius, si id fiat authoritate iudicis, vt in l. 56. Loca. P. & hoc est ius Gallicum, ad vim euitandam: facit l. nemo exterus, de Iudæis, C idcirco in medio iudiciorum vis posita est, ne quisquam sibi permittat vltionem: facit l. si quis in tantum, C. Vnde vi. Imbertus in Encheiridio, ad verba, *Le fermier*. Papus tamen lib. 10. arrestorum, tit. 3 arrest. 6. ait, arresto probatum factum eius, qui vi inquilinum nolẽtem migrare abegerat.

q L. qui operas suas, 38. Loca. P. perinde enim est, ac si præstitisset, l. iure ciuili receptum est, 24. de conditio. & demonstra. lib, 35. Pand. titul. 1.

r L. viam veritatis, 10, l. contractus, 24. l. cum conductorum, 29 l. conductores, 23. C. de Loca.

s Fideiussor tenetur pro conductore, pro quibus autem, docetur in l. qui fideiussor, & leg. quæro, 54. Loca. Pandect.

t L. ei cui. 16. de Liberatio. lega. Pand.

v L. si tibi habitationem locauero, 5 Loca. P.

x L. si cum hermes, 4. & l. inuitos, 11 C. de Loca.

y L. si conductionis, 25. de Loca. Pandect.

z L. legem, 17. Cod de Loca.

aa Leg. qui mercedem, 40. l. nauta, 5. Nautæ caupon. stabular Pandect

bb L. maritus, 59. l. opus, 36. §. fin. l. si priusquam, 37. l. fin. Loca. Pandect.

cc Dicta l. opus, §. fin.

dd L. item quæritur, 13. §. si fullo, Loca. Pandect.

ee L. cum in plures, 60. §. mandaui, Locat. Pandect.

ff §. fin. de Loca apud Iustinia. l viam veritatis, 10. C. eod l. sed addes, 19. §. penult. eod Pand. cap. fin. Ne præla. vires suas.

gg cap. 2. de precario, quia resoluto iure dantis vsufructuarij, resoluitur ius accipientis: l Lex vectigali, de pignori. P. l. fin §. fin autem, C. commu. de Lega. Vsufructuario mortuo extinguitur personalis eius vsusfructus, §. finitur, de Vsufruct. apud Iustinia. l. 3. §. morte, quibus mod. vsusfruct. amitta. quem tamen, quamdiu vixerit locare poterit: l. arboribus, de Vsufructu. P. cum simil. Quod si conductor vltra tempus quo possedit ante mortem beneficiarij soluerit, non repetet à successore in beneficio: sibi

enim

eum imputare debet, quod sibi non prospexerit cùm prouidere posset id fieri posse: vt in l si quis domum, §.1. Loca. Ecclesiastica beneficia sunt personalia, ideo contractus de illis appositi, non egrediuntur personas contrahentium, cap. nisi de pietate, cap. ad hæc, de Authorita. & vsu pallij: potest tamen experiri contra hæredem beneficiati, si sit & si sit soluendo.

hh Quia successor in beneficio tenetur seruare contractus factos à prædecessore suo in fauorem Ecclesiæ; ca. hac huius, & ca. quicumque suffragio, 12. q. 2. cap 1, de Solutio can. hoc ius, § & his, 10. q. 2. can. Ecclesiæ principes, 35. dist. hanc resolutionem explicat Rota, decis 212. incip. *Si prælatus*, Locat. in Nou. & hic censetur obligatio realis, quæ transit in successorem, cap. cum venissent, de Institutio. cap. veniens, cap, de cætero, de Transaction.

CAPVT VII.

De actione ex conducto.

Qvemadmodum ex locatione competit actio locati locatori solum,[a] & hæredibus ejus,[b] sic actio conducti soli conductori,[c] & hæredibus eius,[d] aduersus locantem, & hæredes eius,[e] in quantum eius interest,[f] vt si vitiosa dolia, vel saltum pascuum vbi mala herba nascitur, locauerit ignoranti:[g] si quid dãni passus sit ex homine conducto,[h] aut si locator fructus corruperit rei conductæ,[i] aut si re locata impeditus, aliũde quã ex proprio facto, frui vtiue nõ possit:[k] vel si ei non præstetur quod ex conuentione placuit:[l] agit & pro remissione pensionis, quando ei locus est.[m]

SCHOLIA.

a Non ei qui rem locatam ab eo emit, l. Iulianus, 13. §. si fructibus, & §. penul. de Action. empt

b Vt dictum l. ex contractus, 24 Loca. Pandect.

c L. ex conducto, 15. Loca Pandect.

d L. sed addes, 19. § ex conducto, Loca.

e Dicto §. ex conducto

f L. si tibi, l. 7. cum sequent. l. ex conducto, 15. §. vbicumque, Loca. Pandect.

g Distinctio est in l. sed addes, 19. §. 1. Loca.

h L. cum in plures, 60. §. seruum, l. si tibi, 45. §. si hominem, Loca, P. l. si seruum, 27. §. si seruum, ad leg. Aquil. P. Eò pertinet repetitio impensarum in rem conductam factarum, & meliorationum, l. dominus, 55. § in conducto, & l. colonus, 61. Loca. Pand. Æstimatio porro meliorationum, & vtilium impensarum fieri debet per viros peritos, seu summarios, nõ suspectos seu per iuratores artifices ciuitatis, vt habetur in Nouella 64. de Hortula. Constantinopolitanæ ciuitatis, iunge l. in fundi, de Rei vindic. Pandect.

i L. & hæc, 3. §. fundum, Loca. Pandect.

k Leg. ex conducto, 15. l. si in lege, 24. §. fin. l. si de fundo, Loca.

vt si aliena res sit locata, & euicta; l. si quis, 9 eod. Loc. P. si locator domum locatam demoliatur, l. & hæc, eod vel si non reficiat, l ex conducto, & l. sed addes, 19. §. illud nobis, l si merces, 25. §. si vicino, in fine, l. cum in plures, 60. in princi. Loca Si locator non det instrumenta ad rem locatam pertinentia, dict. l. sed addes, § illud.

l Leg. ex conducto, leg. si in lege, 24. §. penult. Loca. P. l circa, 9. l. si hi, 4. & 24 C. eod. tit.

m Vt in casu legis, si in lege, 24. §. fin. dict l ex conducto, §. si vi tempestatis, l. cum quidam, l si merces, vigesima quinta, §. vis maior, Loca. cum simil.

DE SOCIETATE. Titulus XVII.

CAPVT I.

Continuatio, & quid Societas.

1 Qvamuis societas non habeat in iuris Pontificij corpore proprium & distinctum titulum, necessariam tamen in pluribus eius capitulis exigit cognitionem, ideo cũ hic contractus vt præcedens pendeat ex consensu, de eo etiam post illum agemus. Societas à socio dicitur: socius autem generaliter rectè dicitur, qui cum aliquo fide data, aliquid communicat vel partitur: inde actus ille partiendi, societas dicitur.[a]

SCHOLIA.

a Socius secundum etymum, vt quibusdam placet, à seco, secas, id est, diuido dictus; vnde societas in qua quis alium sequitur, vt cum eo diuidat. Comes qui se socium in eundo dat: Sodalis in rebus leuioribus, quod suadeant inter se quid agere debeant, vel sodales mutata litera S, in c, quasi coëdales, quod simul ederent, & mensam communem haberent, eiusdem collegij commensales, & vt ait Cicero 5. Verrina, socij putandi sunt, quos inter res communicata est. Glossa autem ad Clem. 1 de pœnis, ad verbum, *defensauerint*, ait, propriè socios dici propter periculi, & operis societatem, à sequor sequeris: & ita propriè socium in periculo, comitem in itinere, collegam in officio, consortem in præmio, sodales in mensa, vel in sede: vide Alexand consil. 40. incipiente, *prospectis*, vol. 4 quis dicatur socius.

CAPVT II.

Quotuplex, & de quibus ineatur societas.

1 Societas aut personarum tantum est, aut rerum solum, aut rerum & personarum. Personarum societas morum exigit conuenientiam, vel victus, vel habitationis communionem, aut amicitiam.[a] Rerum tantum societates inducuntur ex communione earundem aliunde quàm ex communione de pacta procedente.[b] Rerum, & personarum, quando ex conuentione res communicantur cum industria, vnde nascitur contractus societatis.[c] Est societas publica, & priuata. Publica continet communitates, ciuitates, vniuersitates, collegia.[d] In personarum societate quædam bonorum, quædam malorum. Sociatur porro quis aut comitando, aut

fauendo.[e] Malorum ad crimina societas facto dicitur, & coniuratio.[f] Sicut, & sunt quædam artes nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacti infidelis, & dolosæ amicitiæ, constituta, quæ penitus repudianda, & fugienda Christiano.[g] Societas prout ex contractu pendet, contrahitur vel vniuersorum bonorum, siue negotiationis alicuius, siue vectigalis, siue rei vnius,[h] quæstus lucri artificij & impendij.[i] dum etiam alter industriam seu operam, alter pecuniam ad societatem exercendam confert: vt lucrum commune sit.[k] Datur, & pecus in communi pascendum vel æstimatum, vel non æstimatum,[l] ea lege vt fœtus eius possessoribus: prout placuerit contrahendo inter socios distribuatur.[m] Inire tamen iniri non potest societas, illicitæ, inhonestæ, aut flagitiosæ rei.[n]

SCHOLIA.

a ca. quod dicit, 4. distinctio. huiusmodi societas, & sodalitium dici potest, & amicitia, de qua in l. sodales, de colleg. illic. P. Sic socij dicuntur qui sunt ex eodem capitulo, congregatione, monasterio, conuentu, & canonici: in cap. cum, de Officio de Lega. cap. ex more, de Sentent. excommunic. Ita legimus fœdera amicitiæ inita inter Senatum populumque Romanum, & extraneos aliquot reges & populos. qui ideo amici & socij Romanorum dicti sunt: talis fuit Ptolomeus Tyberio imperante, apud Cornel. Tacitum, lib. Rex Iuba apud Iulium Cæsarem, li. 1. de Bellis ciuilib. Rex Numidarum, apud Liuium, lib. 34. Seleucus, apud Suetonium in Claudio, c. 24. Et alij alibi sæpe, apud Liuium referuntur, veluti etiam, & populi fœderati, & in amicitiam recepti, & sociati: in l. non dubito, . de Captiuis, & post liminio reuers. libr. 49. P. tit. 5 eadem significatione dicitur ciuitas, socia & amica, populus socius, & amicus: in l. post liminium est ius, 9. §. postliminio redisse, eod. titu. de Captiuis Ex commilitio societas & amicitia, l. de hæreditate, 9. de castrens. pecul. P. libr. 49. titul. 17 Societas vitæ inter virum, & vxorem, diuinæ & humanæ domus, qua & vxorem quodammodo dominam rerum viri facit, can. cum societas, 27. quæst. 2. cap. 2. de Sponsalib. l. 1. rerum amota P. lib. 2 . tit. 1. l. 4. C. de crimine expila. hæredita. l. 1. de Ritu nupt. lib. 2 . P. tit. 2 l. si rerum annotarum, 52. de Re iudica vt contra maritus dominus rerum vxoris vel l. fin. C. de Pact. conuen. C. l. in rebus, de Iure Dot. C. Principaliter tamen hæc societas matrimonij respicit personas, per consequentiam autem res: cui enim committitur persona vxoris, multo magis committi possunt bona eius: l. 2. C. Ne fideiussor Dot. dentur. l. hac lege, & l. fin. C. de pact. conuent. lib. 5. ti. 14. Veruntamen illa communio parafernalium quæ defertur marito non prohibente vxore, non est in proprietate sed in fructibus: nisi expressè alia fiat societas inter coniuges bonorum, vel acquirendorum: vt in c. 2. de Donatio. inter virum, & vxor. vulgus vocat hanc societatem affrairamentum. Est, & alia æqualium vel amicorum societas, seu commune quippiam reciproce amicitiæ: in qua dicimus socium teneri repellere iniuriam socij, si potest, nisi velit iniuriæ quoque ipse reus dici: can. non inferenda, 23. quæstion. 3. Habet, & societas speciem fraternitatis, in se. vt ait Vlpian. in l. verbum, 63. pro socio. Pan. Vide Cicero. pro Roscio Amerino. Et hinc vulgus, vt dixi, vocat societatem affrairamentum alicubi, à communitate fratrum amoreque reciproco quamdiu sub eiusdem patris potestate viuunt, quamuis, & inter fratres de hæreditate delata, alia expressius contrahi possit societas. l. si fratres, alias est; §. legis cum duobus, 52. iuncto §. idem Pomponius, pro Socio Pandect.

b Veluti si res donata vendita legatiue pluribus, aut alio modo pro indiuiso, ad plures peruenerit, non inita ex consensu societate, l. 1. & 2. Commu. diuidun. P. §. item si inter aliquos, de Obliga. quæ ex quasi contract. nascun. apud Iust. l. 2. C. comm. diui.

c De quo hic sumus locuturi, & agitur in titulo pro Socio lib. 17. P. tit. 2. & lib. 4. C. tit. 37. & apud Iust. in Institution. ciuil. lib. 3 tit. 26. apud Iulium Paulum lib. 2. Sententiarum, titul. 6. & libr. 12. Eclogæ Basilicorum tit. 1, & apud nos lib. 37. Syntagmat. iuris vniuersi, cap. 4. nec sufficit in hac specie rem fuisse emptam vel quæsitam communiter, nisi & animus & consensus fuerit contrahendi societatem.

d Vt in l. 1. Quod cuiusque vniuers. nom. Pandect. cap. sententia, de Sentent. excommu. in Sex. titulo de Collegiis illicitis, Pandect.

e ca. in plane, 23. quæst. 4. neque caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare, ca. error, 83. dict. ca. facientis culpam, 86. dist. ca. qui potest, vigesimo tertio, quæstione tertia.

f De coniuratione, in cap. fin. de Testib. cogen. de factione, l. quisquis, §. ad leg. Iul. maiest. C. & alibi. Inuenies sæpe in vtroque iure dictos socios criminis, eiusdem criminis authores, vel participes.

g Ex diuo Augustino, in ca. illud, 26. quæstion. 2,

h Verba hæc ponuntur, in l. 5. l. verum, 63. pro Socio. P. §. 1. eod. ti. apud Iustinia. Omnium bonorum inita societate continentur omnes res quæ coeuntium sunt. l. 1. §. fin. pro Socio. Pan. legatum, hæreditas, donatio adueniens, l. 3. §. . pro Socio, & ea quæ in nominibus sunt in suo quidem statu manent, sed actiones præstari debent, d. l. 3 eod. Est & societas bonorum præsentium, & futurorum: vt in l. si fratres, §. socium, & §. fin. l. si societatem, eod. pro Socio.

i Vt si duo coeūt vt Grammaticam, vel aliam artem simul profiteantur, l. duo societatem pro Socio. P.

k L. nam ita, de Societa. apud Iustinia. l. cum duobus, §. si in coeundo, pro Socio. P. l. 1. C. eod. tit.

l Dict. leg. cum duobus, §. damna, pro Socio.

m l. si pascenda pecora, 8. de pact. lib. 2. C. titul. 3. l. si merces, 25. §. vis maior Loca. P. l. si tibi areæ, 14. alias §. l. si tibi rem, 13. de Præscript. verb. P. Hic tamen distinctione egemus pro discernendis societatibus animalium ab aliis contractibus, qui de animalibus fiunt. Nam si tradantur pascenda pecora data mercede pastori, non communicatis ipsis animalibus dicitur contractus locationis operarum, & custodiæ pastoris l. si quis fundum, §. celsus vers. si vitulos, & l. si merces, §. qui columnam, Loca. P. in quo casu qui custodiam promisit, tenetur de damno & periculo si ex defectu custodiæ, datum fuerit vel contigerit, non tamen de morte naturali, aut de vi, aut de metu illato, nam ad dominum tunc eorum damnum pertinet Barthol. ad dictam leg. qui mercedem. Loca. P. Quandoque autem traduntur animalia æstimata alicui, vt commodum & incommodum ad illum pertineat, & est venditio, l. æstimatæ, Solut. matrimo. P. tuncque qui dedit nihil præter pretium petere potest: quod si vltra petat, vsuram committit vetitam: c. consuluit, c. in ciuitate, de Vsur. Fit autem societas licita animalium, quando dominus communicat fœtus animalium datorum,

& interdum

& interdum animalia ipſaquoque quæ capitale dicuntur. Quare poſt tempus ſocietatis ipſum capitale domino reſtituitur ſaluum, & præcipuum ſi extet, quod ſi perierit, ante omnia reſtituitur ſeu reparatur ex fœtu ſuſcepto. Aliquando & capitale ipſum inter ſocios diuiditur. Veluti quando is qui in ſocietatem capitale recepit, dederit aliquam partem capitalis, quemadmodum licere fusè probat Chaſſaneus ad §.23. ad verba, *Deniers de mariage*, num. 54. & ſequentib. de titul *Des droits appartenans à gens mariez*. in conſuetud. Burgund ex quadam Extrauagante quam dicit ſe inueniſſe poſt librum feudorum, vbi & ampliſſime tractat de hac ſocietate animalium magnorum, & minutorum. Eſt & expreſſa in Bullario Laërtij Cherubini bulla ſeu conſtitutio Sixti Quinti ordine 46. incipiēs, *Deteſtabilis auaritia*, ſub data 12. Calendis Nouembris anni 1586. per quam ſocietas declaratur vſuraria, in qua qui contribuit ſolum pecuniam, animalia, & ſimilia, ſine labore, recipit capitale integrum ſine periculo interitus vel damni, cum media parte lucri. Iubétque puniri contrahentes tanquam manifeſtos vſurarios.

n L. nec prætermittendum, 57. pro Socio. P. l. 1. §. planè ex dolo, de Tutel. C. delictorum turpis & fœda communio, l. quod autem, 53 pro Soc. P. l. quod ſæpe, 33. §. veneni, de contrahen emption. ſic & fideiuſſio, l. ſi à reo, 70. §. fi. de Fideiuſſor. ita nec ſocius conferre cogitur quæ ex illicitis cauſis acquiſiuit: l. ſi fratres, 52. § ibidem ait, pro Socio. Pand.

CAPVT III.

Quis poſsit contrahere ſocietatem.

1 SOcietas poteſt contrahi ab his qui non prohibentur, & qui alioquin habent bonorum ſuorum adminiſtrationem, & capaces ſunt contractus, etiam ſi non ſint æquis facultatibus: cum plerumque pauperior, opera ſua suppleat quantum ei per comparationem patrimonij deeſt:[a] tamen cum ſocio meo ſocietatem iniens, niſi à me quoque in ſocium admittatur, ſocius meus non eſt, [b] contrahitur ſocietas inter extraneos, inter fratres, [c] inter virum & vxorem, [d] cum pupillo vero vtiliter, niſi tutoris authoritate accedēte, non contrahitur.[e] At ſodalitates ſeu ſocietates religionis cauſa nouas introducere non licet ſine Summi Pontificis authoritate vel approbatione, [f] vt nec collegia aut ſocietates publicas, ſine principis probatione.

SCHOLIA:

a L. ſocietates, 5. §. 1. pro Socio. Pandect.
b L. qui admittitur, 19. cum duab ſeq pro Soc Pan.
c L. ſi fratres, aliàs §. l. 52. § idèm Papinianus, eod. tit.
d cap. 2. de Dona. inter vir. & vxor.
e Neque expreſſè, neque tacitè, l. vt in conductionibus, 33. pro Soc. Pan. vide Barthol. ad l. Titium Menium, §. altero, de Adminiſtra. tutor P. ad leg. cum duobus, §. idem Papinianus, pro Socio. Bald. ad leg. patronus, commun. vtriuſ. iudic. C. & ad leg. cum oportet, C. de Bonis quæ liber. Alexand. conſil 49. maturè ponderatis, 1 volum. & conſ. 154 volum. 2.
f Idque ne nimia religionum diuerſitas, grauem in Eccleſiam Dei ingerat confuſionem. capit. fin. de Religioſ. domib. cap. vnico, eod. titul. in Sexto. Iure quoque ciuili diſſoluuntur illa ſodalitia prætextu religionis inducta non conſentiente principe, l. 1. de Colleg. illici. lib. 47. P. tit. 22. l. 2. de Extraordin. criminibus. Nam certè multa mala, coniurationibus prætextu boni initis, ſæpe agitarunt, & conturbarunt Rempublicam, reſque tam notiſſima eſt, vt nemo viuentium ſit qui non exempla ſuo tempore ſummo cum reipublicæ damno ſenſerit: vide plura infra, cap. 6. numero 3. Gloſſ 4.

CAPVT IIII.

Quomodo contrahatur ſocietas.

1 SOcietas conſenſu contrahitur, [a] is autem declarari poteſt & re, & verbis, & per nunciū,[b] aut ſimpliciter, [c] aut cum certa diffinitione negotiationis vel rei:[d] aut in perpetuum, id eſt, donec vixerint ſocij, aut ad tempus, aut ex tempore, aut ſub conditione. [e] nulla tamen ſocietatis coitio in æternum eſt, [f] ideo neque porrigitur ad hæredes, [g] niſi vectigalium conductioni adiiciatur pactum, vt & hæredes in ſocietatem ſuccedāt. [h] Bona fide ſocietas ineunda, & pacta [i] addita conuenire ei debent, vt ſuſtineantur, & æqualitatem damni, & lucri quoad fieri poterit habentia, [k] alioquin inutiliter contrahitur, vt alter lucrum tantum, alter damnum ſolum ſentiat.[l] Adiicitur interdum ſocietati pœna, vt ſi aliter quam placuerit, factum fuerit, certa pœna, putà centum aureorum, ſoluatur. [m] At donationis cauſa ſocietas non contrahitur. [n]

SCHOLIA.

a L. qui admittitur, 19. pro Socio. P. §. 1 de Oblig. quę ex conſ. naſc. apud Iuſtínia. l. 2. de Action. Pand.
b Sic intellige l. 4. pro Soc. P. dum dicitur, coiri poſſe ſocietatem, id eſt, declarari re, verbis, literis, & per nuncium, nempe ex quibus conſtet de conſenſu. Reipſa namque dicitur contrahi ex tacito conſenſu. l. ſi Margarita, 54. pro Socio. Pandect.
c Non adiecta certæ negotiationis ſpecie, aut parte bonorum; & proinde in ea. ſocietatem conferenda ſunt omnia quæ ex quolibet quæſtu veniunt, vt emptionis, venditionis, locationis, conductionis, & operis, aliis non ſi quæ aliunde quàm ex opera aduenianr, veluti ex vltimis voluntatibus vel fortuna, vt legata, hæreditates, & ſimilia. l. coiri ſocietatem, 7. cum ſequentib pro Socio. Pandect.
d Leg. ſocietates, 5 pro Socio. Pandect.
e Leg. 1. pro Socio. P. & de conditione, l. 6. C. eod. tit. variæ autem conditiones ponuntur in ſocietatibus, in l. ſocietatem mecum, 76. cum ſequentib. vſque ad 82. pro Soc. P.
f Leg. nulla ſocietatis, 70. pro Socio. Pand.
g Nemó poteſt ſocietatem hæredi ſuo ſic parare, vt ipſe hæres ſocius fiat. l. nemo poteſt, 35. l. adeo, 59. l. ſi fratres, 52. §. idem reſpondit, pro Soc. P. explicat Alexand. conſil. 111. volum. 3. Neque pactum expreſſè factum vt ſocietas ad hæredes tranſeat, receptum eſt: quia in ſocietatibus induſtria, & perſona ſocij vt tutoris eligitur, & inter artifices longa eſt differentia, & induſtriæ, & artis. l. inter artifices, de Solutio. P. nec perſonalia tranſeunt in hæredes. leg. quia tale, Solut. matrimo. Pand. cum ſimil.
h Si ita pactum ſit non aliter. l. adeo, 59. l. verum, §. 3. §. in hæredem, pro Soc. Pand.
i L. 3. C. de Societat. l. nemo ex ſociis, 68 §. fin cod. ti. Pandect. Societatis contractus eſt bonæ fidei, leg.

in pro

in propositæ, 78. pro Socio. §. actionum, de Act. apud Iustinia.

k Societas ex sui natura requirit æqualitatē, nam & in personarum societate, vel amicitia pares facit, vel recipit. In aliis etiam habet fraternitatis vinculum, & æqualitatem: leg. verum, §. hoc enim, & ibi Glossa 2. pro Soc. Pand. Æqualitas hæc non semper consideratur secundum proportionem arithmeticam lucri, & damni; sed aliquando secundum geometricam. Coitur enim inter eos aliquando qui æquales non habent facultates, inter pauperes & diuites, ita tamen vt pauperior industria, & opera suppleat, quantum ei per comparationem patrimonij deest: leg. societates, 5. §. societas, pro Socio. Pand. Et ita coiri societatem posse vt alter nullam partem damni sentiat, lucrum vero commune sit. Cassius iurisconsf. putat, si tanti sit eius opera quanti damnum est. Plerumque enim tanta est industria socij vt plus conferat societati quam pecunia: leg. si non fuerint, 29. §. 1. pro Socio. Quod recipitur, quando alter ex sociis pecuniam tantum dat socio, qui tantum confert industriam ad lucrum faciendum, cui & perit opera quando lucrum cessat vel damnum contingat: & ita ratione operæ deperditæ videtur quoque sentire damnum vt socius qui pecuniæ damnum sentit. Rursum & si pecunia communicata salua remaneat sine damno ea reuertitur ad dantem re integra. Pro portione contributionis in societatem damnum & lucrum æqualitatem recipit. Nam si æquale sit capitale, id est, si vterque sociorum parem quantitatem pecuniæ vel æquales operas contulerit, aut si fuerint societati partes æque adiectæ, partes lucri & damni æquales erunt. Si vero inæquales fuerint partes, erunt tantum æquales iuxta proportionem collationis: id enim tacite actum intelligitur: leg. si non fuerint, 29. & leg. Mutius, 30. pro Socio P. vbi & definitur, lucrum esse quod residuum est deducto omni damno, & damnum quod residuum est, deducto omni lucro.

l hæc societas reprobatur, & dicitur leonina, dict. l. si non fuerint, §. Aristo, pro Socio. P. §. de illa, de societa. apud Iustinia. à leone, qui, vt legitur in apologo Æsopi, profectus in venationem cum vulpe & asino societate inita de venatione, ita captā prędam diuidi inter se voluit, vt asino necato qui æqualiter diuiserat, sibi omnes fere partes dari à vulpe procurauerit. Quamobrem non valet societatis pactum, vt ille qui capitale posuit in pecunia, capitale saluum recipiat, & lucrum diuidatur vt docet Accurs. ad d. §. Aristo, Azo, Bald. Salicet. & alij ad Authē. ad hæc de Vsur. Ita nec valet pactum quod solum lucrum spectet ad eum qui pecunias posuit pro capitali, & non damnum aut diminutio capitalis; licet contra valeat quod ille qui operam posuit, tantum lucrum sentiat, & non damnum; cum in casu damni & ipse satis participet in damno perdendo operas suas, §. & adeo, de Societa. apud Iustinia. probatur & in cap. nauiganti, de Vsur. & ibi per Panormita. Calderinum, & Iohannem de Anania: explicat Gloss. ad ca. plerique, 14. quæst. 3. ad verbum, *negotiatoribus. Videtur enim (inquit) quod si quis pecuniam dedit negotiatori vt inde emat merces, & det sibi partem lucri: quod illud sit licitum, quod non concedo, si periculum spectat ad recipientem, quia inter eos esset contractus mutui, in quo probibitum est quippiam vltra sortem percipere:* vt in dict. ca. plerique: *Sed si per illa verba societatem contrahant, tunc periculum pertinet ad vtrumque, tuncque bene licitum est quod vnus socius det pecuniam, alius vero suppleat laborem:* leg. quinta, pro Socio.

m Leg. duo societatem, 71 pro Socio.

n Leg societates, 5. §. fin. pro Socio. & in leg. Senatus censuit, 35. §. si quis societatem, de mortis causa donatio. libr. 39. Pand. tit. 6 leg cum hic status, 32. § cum inter virum & vxorem, de Dona. inter vir. & vxor. Pand. libr 24. tit. 1.

CAPVT V.

De solutione societatis.

Initur,[a] vel soluitur societas: morte alterutrius sociorum naturali vel ciuili,[b] interitu rerum quarum constat societas:[c] vel finito negotio, de quo tantum fuerit facta societas:[d] egestate socij,[e] renunciatione societatis.[f]

SCHOLIA.

a De modis quibus finitur societas tractatur in leg. verum, 63 §. fin. cum 2. legib. sequen pro Soc. P.

b cap. 2. de Donatio. inter virum & vxor. dict. leg. verum, §. societas, & leg societatem, 4 leg. socium, 60. leg. adeo, 59. leg. actione, 65 §. quia morte, pro Socio. P. §. soluitur, de Societa apud Iustinia.

c Dict. leg. verum, §. fin. leg. si id quod, 58. pro Socio. P. Proinde si res fuerint factæ sacræ, vel publicæ, soluitur de his societas: dict. leg verum, § fin. pro Socio. leg. 3 de Religios. & sumpt funer. Ratio ex §. sacræ, & §. sanctæ, de Rerum diuis. leg 1. 8. & fin. eod titul. in P. leg inter stipulantem, § sacræ, de Verb. obliga. & ita si in fundum communem illatus fuerit mortuus efficitur religiosus, & agitur pro socio, veluti finita societate: leg. si fundus, 39 pro Socio. P. facit §. religiosum, de Rerum diuis.

d Dict. leg. actione, §. item si alicuius rei, pro Soc. P.

e Leg. 4 pro Socio. P. veluti publicatione bonorum, quia bonis publicatis, alius scilicet fiscus, in locum eius succedit, & is habetur pro mortuo, leg. actione, §. publicatione, leg. verum est, 63. §. fin. pro Soc. §. publicatione, de Societa. apud Iustinia. Atque fiscus, ad quem bona peruenerunt, tanquam hæres tenetur creditoribus damnati. leg. 2. ad leg. Iul. de Vi publica, C. leg si vt proponis, C. de Bonis præscripto. Sicque cum fisco quemadmodum nec cum hæred. continuari potest societas. Si etiam socius bonis cesserit, & bona vniuersa distracta fuerint à creditoribus socij, idem dicendum, leg. actione, §. 1. pro Soc. P. §. item si quis ex sociis, de Societa. apud Iustinia. in hoc tamen casu additur, quod si nihilominus consentiant socij, esse in societate, noua inita videatur esse societas, quæ tunc incipiat. Addit & Theophilus ad dict. §. item si quis illud ipsum intelligi, quando vniuersæ facultates socij, non etiam si pars tantum bonorum, publicentur.

f Quod fit vel ex voluntate seu dissensu contrario, l. 4 leg. verum, §. fin leg. actione, §. diximus, pro Soc, leg. 5. C. eod tit. §. manet, de Societa. apud Iustinia. Et hoc commune omnibus contractibus consensu initis, vt contrario consensu distrahi possint, § fin. Quib. mod. tolli. obliga. leg. 2. de Rescind. vendit. l. ab emptione, C. de pact. facit ratio l nihil tam naturale, de Regul. iur. cap. 1. eod. titul. apud Gregor. Potest & socius inuito altero socio, renunciare societati, quia nemo tenetur inuitus manere in communione leg. fin. Commu diuid. C. nisi hanc libertatem sibi pacto adueneris, paciscendo ad tempus

vitæ societatem, leg. 1. pro Socio. P. veruntamen obseruandum renunciantem societati ante tempus, socium à se, non se à socio liberare. leg. 65. § 3. pro Socio. P & ex parte quidem renunciantis societatem sine consensu socij soluitur quidem societas in eius præiudicium; sed non in damnum sociorum si dolo malo renunciauerit, vt solus lucrum haberet. §. sed planè, de Societa. leg. actione, § diximus, & §. item si societatem, pro Socio. Idem, si ante tempus dictum societati renunciauerit: dicta leg. actione, §. item si societatem, & §. Labeo, & l. si conuenerit, 14. §. 1. leg. sed & socius, 17. §. fin pro Socio. Pand Renunciatur societati vel expressè vel tacitè, expressè consensu explicito; tacitè, si socius separatim res suas agere cœperit: leg. ita quoque, pro Socio. P. Item tacito pacto, veluti dum paciscitur socius ne partem suam petat: nam in effectu tollitur societas. leg. in hoc iudicium, §. penul. communi diuidun. P item & tacitè soluitur, quando vel stipulatione, vel iudicio mutata erit causa societatis, si iudicium societatis dicetur, ad hoc vt societas distrahatur: leg. actione pro Socio. Pand.

CAPVT VI.

1 *De effectu & actione societatis.*
2 *De cautionibus post solutionem societatis.*
3 *De fide rupta & sociis criminum.*
4 *De persecutione rerum societatis.*

1 Difficile est incorruptum permanere, qui corrupto sociatur. [a] Actio pro socio regulariter datur tantum soluta societate. [b] Nonnumquam necessarium est manente societate agi pro socio; [c] si id de quo conuenit non præstetur, [d] si socius contra bonam fidem, vel dolo malo aliquid egerit: [e] si non communicauerit, quæ tenetur, vel in societate singularium rerum, vel omnium bonorum communicate ex lucro, [f] & damno: [g] competit & pro repetitione sumptuum pro parte societatis, in causa societatis factorum, [h] & pro damni dati in re communi reparatione, si datum in re communi à socio dolo suo vel culpa præcedente, non aliter. [i] Datur actio pro socio societatem ineunti, & hæredibus eius, [k] contra socium, & hæredes eius; [l] & in eum cuius iussu societas coita fuerit. [m] Cæterum in hac actione condemnatio fit contra socium, siue is sit vniuersorum bonorum, siue vnius rei, in quantum facere potest, non vltra, nisi dolo malo fecerit, quominus possit. [n]

2 Accedunt & societate soluta cautiones præstandæ pro soluendis debitis, quæ communicari debent. [o]

3 Rursum qui fidem rumpit societatis, cum infamiæ periculo; conuentus suo nomine, condemnatur. [p] Puniuntur, & pœnis legitimis qui illicitas societates, vel societatum illatas pactiones, fecerint, [q] vt & socij criminum pari vt plerumque pœna. [r]

Potest, &, si res dissolutæ societatis inueniantur, agi & pro socio & communi diuidundo. [s]

SCHOLIA.

a ca. quisquis, 13. quæst. 4. morbida ouis omne pecus inficit, ca. sed illud, 45 dist. ca. resecandæ, cano. ecce autem, ca. illud sanè, 4. q. 3. atque quandoque boni puniuntur in societate malorum inuenti, cano. non turbatur, 24. q. 1. Si tamen bonus in societate malorum coactus in bonitate perseueret, vt non possit malos euitare, ab illis non polluitur, ca. non est, 32. quæst. 1. ita quandoque societas malorum inuoluntaria, quandoque est oleranda, quandoque fugienda, ca. suggestum, cum 2. sequentib. 7. quæ. 1.

b & qui agit actione pro Socio, videtur regulariter resilire à societate, l. actione, pro Socio P.

c dicta l. actione, §, nonnunquam.

d vt in l. cum societas, 69. l. cum duobus, 52, §. item Mela, l. socius, 81. pro Socio P.

e l. 3. l. velut, 51. pro Socio. P. §. fin. de societa. apud Iustinia. tenetur quidem de culpa ac de negligentia socius, attamen sufficit eum talem diligentiam adhibere in rebus communibus qualem in suis propriis adhibere solet, & qui parum diligentem socium sibi adhibuit, de se queri debet, sibique hoc imputare, dict. § fin. de Societa. leg. cum duobus, 52 §. quidam sagariam, leg socius, 72. pro Soc. P. Eadem dicuntur de Socio rei communis in leg. hæredes, §. non tantum, famil ercisc. P socius enim res communes pertractans, suas tractare videtur leg. merito, 51. pro Soc P. & quod commune est, nudum est: leg. serui electione, §. fin. de Lega. 1. leg illud, de Ritu nupt. P. leg. 1. §. domini, ad Senatusconf. Sylla. P. cum simil Ad hanc actionem pertinet, si communis socius rem communem celauerit vel amouerit, supprimendi animo, ex dolo, non aliter: leg. rei communis, 45 & dict. leg merito, & pro Soc. P.

f Datur actio hæc ad communicanda lucra; quæ ex societate, ea pendente, obuenerint, leg. 1. §. fin. & l. 2. & leg. cum duobus, 52. §. socium, leg. si quis, 74. pro Soc. P. leg. 5. C. eod. tit. In hac autem communicatione inquirendum est, de modo & causis initæ societatis, & aduenientis lucri, vt ea tantum communicentur non alia: dict. leg cum duobus, §. duo, & § Papinianus, leg. coire, 7 cum sex ll sequétibus, l. sed etsi, 1: leg. duo, 71 §. si pro Soc. nisi ex prohibitis causis acquisitio fiat eorum quę non veniunt in societatem, leg. cum duobus, §. idem ait, & leg. quod autem, 3. & leg. seq. pro Soc Pand.

g Damnum inquam quod quis passus est in societate, vel occasione societatis, sine culpa sua. leg cum duobus, § quidam, & §. item si communem, & §. si quis ex sociis, leg. socium, 60. §. socius, leg. si vous, 67 & leg. pro Socio, pro Soc. P leg. 2. C. eod. titul.

h In proximè citatis iuribus, dummodo pendente societate, & in causam societatis, facta fuerit impensa; non si post solutam societatem, vt neque ruoc damnum contingens ea soluta sarciretur ex communi, leg. actione, 65. §. si post distractam, pro Socio. Pand.

i Leg sed si, 47. in fine, cum sequentib. leg. adeo, 59. §. fin. leg. cum duobus, 52. §. quidam, & §. venit, §. quod si rei, §. quod si à furibus, §. si quis societatem, leg de illo, 23. pro Socio. Pand.

k Leg verum est, 63. §. in hæredem, leg. actione, 65 §. morte, pro Socio, leg. 3. C. eod. tit. Potest hæc actio dari patri pro eo quod ante emancipationem filij gestum est. leg. si id, 58. §. si filius familias, pro Soc. P datur & domino serui socij, d. l. si id quod, §. fin.

l Dicta leg. verum est, §. in hæredem, & leg. hæres, 40. leg. actione, 65. §. morte, leg. nemo, 35 in fine, cum leg seq. pro Soc. datur & in partem filij familias socij, vt & in filium familias, leg si id quod, §. si filius familias, pro Socio. Pand.

m Agitur

m Agitur & directo contra patrem, & dominum quorum iussu cum filiosfamilias vel seruo contractum est, leg fin pro Soc. P. exemplo aliorum negotiorum in quibus datur actio quod iussu. §. fin quod cum eo qui in alien potest. est nego. gest. esse dicat. libr. 4. Institutio. titul. 7.

n Hoc beneficium personale est, vt non in solidum repetatur debitum à socio, sed in id conueniatur tantum, in quantum facere possit tempore condemnationis seu sententiæ, deducto omni alio ære alieno, propter fraternitatis speciem quæ in societate versatur. Quare nec hoc beneficium competit heredibus vel fideiussoribus sociorum, nec patri, nec domino eorum: leg. verum, 63 cum §§. sequentib pro Socio. leg. sunt qui, 16. leg. sed hoc, 22. de Re iudic. Pand. Datur tamen & hoc beneficium aliis quibusdam personis quàm sociorum ne conueniantur supra id quod facere possunt, quod non competat eorum hæredibus aut fideiussoribus. Datur enim marito nomine dotis conuento, non eius fideiussori, hæredi, aut defensori: leg si cum procuratot, 23. leg. etsi fideiussor, 14 leg. sciendum est, 25. de Re iudica libr 42. P. tit. 1. idipsum si ex aliis contractibus cum vxore gestis maritus ab vxore conueniatur, vel contrà, si vxor à marito: leg non tantum dotis, 20 & leg. sicut autem, 21 de Re iudica Hoc ipsum beneficium datur patrono, patronæ, militi, qui est sub armata militia: leg patronus, 17. leg. item miles, 18. leg. miles, 6. eod. tit de Re iudica. Item parenti seu patri, leg. 7. §. 1. de Obsequiis, &c P. Item donatori, leg. cum ex causa donationis, 30. leg. Nezennius, 4°. §. fin. de Re iudica. P. Ratio in l. 13. de Donatio. & in leg. & exhæreditum, 49 §. fin & leg. ne ex liberalitate, 50. de Re iudica. Item aliis, de quibus in §. sunt personæ, cum sequentib. vsque ad finem tituli, de Action. apud Iustinia. Inest porro & huic priuilegio, ne quis conueniatur supra id quod potest facere, vt etiam deducatur & habeatur ratio eius qui eo vtitur ne egeat, & aliquid ei sufficiens ad victum relinquatur: leg. inter eos, 19. §. fin. & leg. cum donationis, 30. de Re iudic. leg. in condemnatione, 173. de Regu iur. P. leg. 62 de Ædilit. edict. Pand. Cæterum quod dictum est de sociis, vt tantum in quantum facere possint conueniantur, id se facturum causa cognita prætor edicit. Causæ autem cognitio in hoc versabitur, vt negâti se socium esse, non subueniatur, nec socio ex doli clausula obligato succurratur; leg. sed hoc ita, 22. § fin. de Re iudic. & de inficiante se socium etiam in leg si vnus ex sociis, 67 §. fin. pro Soc Inficiatio facit vt mereatur quis suo beneficio priuari, mendaxque omni commodo rei priuatur: cap. super literis, cap. sedes, de Resc. leg. fin. de Rei vindica leg. etsi legibus, C. si contra ius vel vtilita. public. Dolus porrò efficit vt qui desiit dolo esse soluendo, nihilominus facere & soluere posse dicatur, cum æquum non sit dolum quemquam releuare. leg. verum, 63. §. hoc quoque, pro Soc. P. leg Ne ex dolo, de dolo, P. Non vtetur etiam priuilegio hoc, qui erogat bona sua in fraudem futuræ actionis: nam & is dolo facere videtur quominus soluendo sit: leg. nemo ex sociis, 68. §. 1. pro Socio. Attamen is qui occasione oblata acquirendi non vtitur; id est, is qui eum posset acquirere non vult acquirere, non censentur in fraudem facere quominus possit, nec priuatur ideo priuilegio isto quod non acquisierit cum posset, dicta leg. nemo ex sociis, §. 1. pro Socio, & leg. 6. quæ in fraudem creditor. P. nisi forsan dolo malo fecerit quominus oblatam sibi competentem bonorum possessionem admitteret, l sed etsi lege, 25. §. perinde, de petitio. hæred. P. constituitur & regula in l. hoc iure vtimur, 15·. §. fin. de Regul. iur In contractibus quibus doli præstatio vel bona fides inest, hæres in solidum tenetur, & ita dolus in factione repræsentat possessionem.

o L. omne æs alienum, 27. & seq. si socij. l. pro Socio arbiter, 38 l. si vnus ex sociis, 67. pro Socio.

p Qui condemnatur pro socio ex fide rupta, infamis est, l. fin. C. ex quib. caus. infam. irroga. libr. 2. C tit. 12. l. 1. l. furti, 6. §. mádati, de His qui notant. infam. lib. 3. P. tit. 2. Hæres tamen socij suo nomine, vt pro tutela damnari non potest, d l. illud, §. illud plane, de His qui notá infam. Siquidem perfidiæ delictum est, & delicti pœna non ingreditur authorem, l. si qua pœna, & l crimen, de Pœn. P. & quisque suo nomine damnatur, §. ex quibusdam, de Pœn. temere litigan. Cicero pro Roscio Amerino, pro rebus minoribus socium fallere turpissimũ dicit, & posteà, *Rectè maiores nostros eum qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putasse haberi oportere.* Et iterum pro Quintio Roscio Comœdo: *Si qua sint* (inquit) *priuata iudicia summæ existimationis & pœnæ capitis, tria hæc sunt fiduciæ, tutelæ, & societatis: æquè enim perfidiosum est, & nefarium fidem fallere quæ continet vitam & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit, & fidem fallere qui se in negotio coniunxit.*

q Dissoluuntur & reuocantur nouæ religiones, & religionum nouæ sodalitates inductæ post concilium Lateranense, quod eas prohibuit sub Innocentio 3. cap 13. in c. fin. de Religiosis domib. apud Gregor. c. vnico. eo. tit. in Sex Dissoluuntur & alia Collegia illicita in l. 4. de Colleg. illi. P. & qui illegitimum Collegium vsurpauerit tenetur eadem pœna qua ij qui hominibus armatis loca publica vel templa iudicati fuerint occupasse, l. 3. de Colleg. illic P. & ita pœna legis Iuliæ maiestatis, l. 1. §. 1. ad leg. Iul maiest l. 4. C. de His qui ad Eccles. confuger. eritque tanquam de vi publica societatem hanc ineuntibus pœna, aquæ & ignis interdictio. l. qui dolo, de Vi & vi arma. P. Lege quoque Iulia de annona tenétur, qui societatem coierint quo annona carior fieret, l. 2. ad leg. Iul de Annon P. monopoliorum quoque societates, artificum, & ergo laborum, alioquin & aliunde seuerè puniuntur. in l vni. de Monopol C. vide quæ dixi suprà, cap. 3. Gloss. fin.

r cap. sicut dignum, 6. §. illi autem, de Homicid.

s Post solutam societatem res diuidi debent quæ inueniuntur communes, cap 1. de Dona. inter vir. & vxor & res communiter quæsitæ, vel actione pro socio, vel communi diuidundo diuiduntur. l pro socio, 58. §. fin. pro Socio. Et si actum fuerit communi diuidundo, non ideo tollitur actio pro socio; per quam alia petuntur quam per actionem communi diuidundo: verum ea quæ iam socius consecutus fuerit per actionem communi diuidundo agendo, non consequetur iterum agendo actione pro socio. l. si actum sit, 43. pro Socio. Datur & aliquando alia actio cum superioribus ex stipulatu socio, si à socio pœnam stipulatus fuerit, quo casu, pro socio quidem non aget si tantundem in pœnam sit stipulatum quáti eius interfuit. Quod si ex stipulatu pœnam consecutus fuerit, postea pro socio agendo hoc minus accipiet, pœna ei in sortem imputanta. l. si quis à socio, 41 l. quod si ex stipulatu, 42. pro Soc. Item rei communis nomine cum socio furti agi potest, si per fallaciam dolove malo rem amouerit, vel communem rem claudi animo contrectet: potest &

cum ea

cum ea pro socio experiri, nec altera actio alteram tollit, l. rei communis, 41. cum 4. sequentibus, l. merito, 46. quæ prædictam explicat, pro Socio. P. verum vt semel dixerim actio pro socio, in hoc contractu societatis propria est, aliæ autem negotio subseruiunt & accómodantur, ratione accessionis causarum, & furti: communi diuidundo, ratione rei communis, vt dictum, & ratione damni in ea dati, legis Aquiliæ, l sed si ex causa, 47. §. 1. pro Soc P. Si hæreditas etiam communis sit familiæ erciscundæ actio dabitur, vt in l cum duobus, § . 6. si fratres, aliàs lex si fratres, 13. pro Socio. l. 1. & 2. famil. erci sc. P lib. 10. P. tit. 2. Potest & incidere in quæstionem iudicium finium regundorum iuxta l 2 3. & 4. finium regund. Pandect. libro decimo, titulo primo.

DE MANDATO.[a] TIT. XVIII.

a Huc referri possunt tituli, de procuratoribus, lib. 1. Decret. tit. 8. & lib. 1. Sexti tit. 19. & lib. 1 Clementi. tit. 10. tota 89. dist. & alibi dicitur apud Gratianum, lib. 3 P. tit 3. lib. 2. C. tit. 13 potest & referri titulus de S· ndico. libr. 1 Decret. tit 39. Quod cuiusque vniuersitatis nomine, lib. 3. P. tit 4 titulus de Mandato, apud Iustinia. lib. 3 tit. 27 & lib. 4. C tit. 3‹. & mandati. lib 17. P tit. 1.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Et quid Mandare. 3 Obligatio mandati, quis mandatur, procurator, negotiorum gestor, procuratio Ecclesiastica.

1 Ccedit ad societatem amicitiæ quodammodo mādatum, quod ab amico suscipitur exequendum.[a]

2 Mandatum in quantum habet obligationem acceptatum, inter contractus qui consensu perficiuntur, annumeratur.[b] Mandare in vniuersum, est aliquid gerēdum aut exequendum committere.[c] Qui mādat alicui quippiam agere aut dicere, mandator dicitur. Qui suscipit & exequitur, procurator, cum mandato agens vel dicens:[d] qui autem sine mandato facit, negotiorum gestor.[e]

3 Ex mandato verò facto vel suscepto nascitur obligatio mandati,[f] de qua hìc agitur potissimum, non de procuratione seu sumptibus qui debentur ab Ecclesiis superioribus prælatis, ratione visitationis quam faciunt, iuxta facultates Ecclesiarum, & consuetudinum locorum.[g]

SCHOLIA.

a Mandatum inquit Vlpia. in l. 1. §. fin. Mand. P. lib. 17. P tit. 1. nisi gratuitum, nullum est, nam originem ex officio & amicitia trahit, &c. Idem in §. fin. eo tit. apud Iustinia. lib. 3 tit. 25. ideo ibi dicitur esse gratuitum, alioquin mercede interueniente esset contractus innominatus do vt facias, l. naturalis, de Præscrip. verb. P.

b l. consensu, de Actio. §. 1. de Oblig. quæ ex consens. P. l. 1. Manda. P.

c mandare, aliqui deducunt à manu & dare, quod in dandis exequendisque negotiis, manus inuicem sibi dare opus fuit, idest, mutuas communicare gratuitas operas, & auxilia mutua, vel manum dare, idem dicemus quod dare potestatem aliquid agendi in aliquo negotio alicui, manus quippe pro fide & pro potestate vsurpatur, l. 2. de Origine iur. l. manumissiones, de iustit. & iur. Pan. & manus militaris, in l. 3. ne vis fiat ei qui in possess. miss. est. lib. 43. Pan. tit. 4. Inde & dicimus mandare iurisdictionem, quod est dare potestatem, loco mandantis iudicandi. titulo de officio eius cui manda est iurisd. idem quod delegare, in tit. de Offi. delega. apud Greg & Bonifacium.

d procurator, est qui mandato domini eius rem administrat, vel negotia aliena, l. 1. de procura. P. § . fin. de his per quos agere possumus, lib. 4. Institutio. titul. 10 procurator illud solum potest, quod sibi committitur, c. innotuit, de electio. quare & fidem debet facere de mandato seu procuratione, maxime in litibus, antequam admittatur pro alio, c. 1. de procura l. licet eod. tit. & quamuis certæ personæ possint pro aliis certis aliquando defendere sine mandato, vt in l. sed hæ personæ, 35. de procura. P. tamen non censentur qui huius generis sunt, veri procuratores, si mandato careant. l. 3. §. procuratorem, iudicat. solui, P. neque etiam prædictæ personæ coniunctæ admittuntur ad agendum vel defendendum pro coniunctis in causis beneficialibus, quamuis in temporalibus admittantur cum cautione de rato, vt disputatur in decisione Rotæ 141. incip *in causa beneficiali*, in nouis.

e l. item si cum putaui, 5. & l. si pupilli, 6. Manda. P.

f l. 1. Manda. P.

g c. cum Apostolus, cap cum ex officij, c. accedentes, cap super eo. de censib quæ autem summa debetur pro procuratione, fuit taxatum in cap exigit, de censib. in Sext.

CAP. II.

Species mandati.

MAndatum ratione rerum, aliud generale sine definitione certæ rei, aut negotij, ad totum negotium, vel ad omnia bona:[a] aliud speciale, quando litis aut negotij actus faciendus in specie:[b] & ita etiam procurator alius generalis, alius specialis.[c] Et vterque vel ad negotia administranda,[d] vel ad lites instituendas aut prosequendas.[e] Mandatorum quoque distinctio, vt alia dicantur diuina seu cœlestia,[f] principum,[g] seu personarum publicarum,[h] & priuatarum.[i] Rursum ratione consensus mandatum triplex: si quis mandet aliquid fieri: si non prohibeat, idest, aliud expressum, aliud tacitum, & tertio si ratum quis habeat id quod pro mandato habetur.[k] Habita autem ratione persona

rum quarum gratia fieri possunt, quinque sunt species mandati,[l] quæ magis tamen ad causas mandati quàm ad species, postea[m] referemus.

SCHOLIA.

a c. qui ad agendum, 4. c. qui generaliter, 5. de procura. in Sex. c. eod. in al. sine diffinitione vlla negotij aut rerum constitutio procuratoris, facit generale mandatum l. 1. l. procurator totorum bonorum, 63. l diligenter, 6. §. apud Iulianum, Manda. P. vide & sub eo. titulo, l. 1. §. 1. l si vero non remunerandi, 12 §. contrario.

b vt dicitur in proxime citatis iuribus Sunt & plura negotia quæ etiam generali facto mandato, non censentur commissa nisi in specie mandentur quæ refert gloss. ad c. qui ad agendum, ad verba *vt pacisci*, de Procur in Sex.

c relatiua quippe sunt, procurator & mandans.

d c. qui generaliter, de procura. in Sex. tractatur porro principaliter de procuratore ad negotia, in titulo Mandati Quilibet etiam administrator, generaliter etiam procurator dicitur, in can. saluator, 1. q. 3. & titulo de Officio procurato. Cæsa P. item & vicarij episcopi, & procuratores generales, dicuntur eius, in c. petitio, 9 de procura.

e ferè per totum titulum de procuratoribus, agitur de procuratore ad lites.

f c. mandata cœlestia, de præsumptionibus, eò pertinet dictum Domini nostri IESV CHRISTI *si vis ad vitam ingredi, serua mandata* Differunt autem procurator ad negotia, & ad lites, primum quod ante decimum septimum annum quis potest ad negotia procurator constitui, ad lites vero non ante 25. annum, l. qui generaliter, 5. de procura in Sex. l. minor, de procura. in P. l. exigendi, C. eo tit. l. fi. C. de his qui veniam ætatis impetrauerunt. 2. quod procurator ad lites non potest substituere procuratorem ante litis contestationem, nisi potestatẽ substituendi à domino acceperit, vel sit in rem suam datus: procurator vero ad negotia libere substituere potest. cap. 1. §. penul & final. de procuratori. in Sext.

g ita dicitur mãdatum Apostolicum, in c. mandatum, de rescrip mandata principum in l. 1. & rubrica, de Manda princi. lib. 1. C. titul 15 & Nouella 17. Græci vocant hæc mandata, præcepta certis personis publicis vel priuatis à principe data, ἐντολὰς vt Dion, lib. 43. & παραγγέλματα, ὑποθῆκας Nouella 26. & [illegible], Nouella 25. Mandata principũ magistratibus directa ea erant, quæ princeps in mandatis & præcepto dederat magistratibus, secundum quæ administrare debebant vel munus vel prouinciam sibi commissam, & non aliter, sicque intelligenda sunt iura quæ de mandatis principum meminerunt, vt liquet ex Nouel. 17. ex l. 6 de Offic. proconsul. P. l. 3 in fin. de offi. præsi. P. l. 14 de incestis nup. C. l. 2. de Offi. eius qui vices alterius, &c. C. l. mandatis cauetur, 25. de testib P l. mandatis cauetur, 5. de Requiren. reis. P. l 1, de colleg. illicitis cum similibus.

h vt in titulo de Officio eius cui mandata est iurisd. P.

i toto titulo mandati.

k l. 1. §. 1. Manda. P. ita Vlpia. 60. de Regul. iur. P. semper qui non prohibet pro se interuenire mandare creditur, sed etsi quis ratum habuerit quod gestum est, obstringitur mandati actione, & quando præsens aliquid suo nomine sine contradictione fieri vel mandari patitur. l. qui patitur, Manda P.

l de quibus in l. 2. Mandat. Pan. §. 1. de mandato apud Instinia.

m paulo post, dum agetur cuius gratia mandatum fieri possit.

CAPVT III.

De quibus fiant mandata efficaciter.

Mandatum seu procuratio fit vel omniũ rerum in genere vel vnius in specie,[a] (nisi iure nominatim prohibeatur) maxime in pecuniariis causis,[b] quibusdam exceptis.[c] In criminibus tamen accusandis criminaliter seu ad pœnam, vel in defendendis non admittitur,[d] nisi absens reus accusetur, qui se defendere nempe excusationes mittere per nuncium tanquam per procuratorem potest.[e] Non datur procurator in popularibus actionibus ad agendum, ad defendendum anteus datur.[f] Et rei turpis nulla obligatio mandati est, nec hac actione agitur pro tali mandato:[g] sed si mandatur in delictis,[h] & qui mandauit, & qui executus mandatum est, quilibet pro delicto suo tenebitur,[i] minusq; valet mandatum, de aliquo faciendo post mortem mandantis.[k] Procurator porro ad lites constitutus, si tunc lites mandanti motæ sint, vel paratæ, ad illas tantum, non ad futuras censetur constitutus si nullæ tunc sunt cum datur, etiam ad futuras.[l]

SCHOLIA.

a l 1. §. primo, de procuratoribus, §. primo, de his per quos agere possumus, libro quarto Institutio tit. 9. vbi refertur olim aliquando non licuisse in iudicio per procuratorem pro omnibus agere, vel defendere, nisi pro libertate, pro tutela, pro furto nomine absentis, & pro populo: atque non licuisse alteri pro altero agere, docet Quintilianus lib. 20. tit. 16. Gellius libro 20. cap. 1. Cicero . ad Heren quò referri possunt leges veteris iurisprudẽtiæ, 2. 3. & 4. quæ de vocatione in ius agentis tractant, quod vocatus sistere seipsum debeat, in iudicio & in iudicium venire, ita in l 2. si quis in ius voca. non ier. lib. 1. P tit. 5. ex *quacumque causa*, ait Paulus, *ad prætorem vel alios qui iurisdictioni præsunt in ius vocatus venire debet*, facit titulus 6. libr 2. Pand. in ius vocati vt eant vel satis vel cautum dent.

b l in pecuniariis, 26 de procura. P.

c l Pomponius scribit, 40. eo. tit.

d l penul. de public Iudic libro 48. Pand. tit. 1. c. tuæ fraternitati, 5 de procura. vbi ratio, quod oporteat in accusationibus accusantem se subscribere, ante accusationem ad pœnam talionis, leg libellorum, de accusationibus & inscriptio, P. Si agatur tamen ciuiliter & non ad pœnam publicam, poterit accusatio institui per procuratorem, dict. cap. tuæ fraternitati.

e c. 2. de procura. l. reos capitalium, 3. de accusatorib. C. l. penul. de public. iudic. P l. absens, 71. de procura. Potest etiam reus præsentis per procuratorem defendi, si eo præsente litis fiat contestatio permittente iudice.

f l. licet, 42. de procura. P. l. qui populari, 5. de Popularib. actio lib. quadragesimoseptimo, Pandect. tit. 23. Popularem actionem dicimus, quæ suum ius populo tuetur, l. 1. eod. tit in qua quisque, quasi vnus ex populo agere potest l. mutus, 43. §. 2. de

procura.

proc. quæ cuiuis ex populo competit. l. vnica, §. 9. ne quid in crimine pub.

g l. si remunerandi, 6. §. rei turpis, Manda P.

h nemo enim debet obtemperare mandanti prohibita à iure, c. dilectus filius, 15. de temporib. ordinatio. & dum certo sunt iniusta mandata, etiam superiorum, non sunt implenda. ca. Iulianus, 11. q. 3. quia neque authoritas superioris iubentis, excusat à peccato, c. quicumque, c. de rebus, 12. q. 2 can. si docuimus, 11. quæstio. tertia, can in canonibus, 16. quæstione 1. ca decimas, 16. q. 7. l. furti. §. & iussit, de his qui notá infam P. l. seruus non in omnibus, de actionib. P. Excusabit tamen in releuatione aliqua ex parte pœnę, non tamen in totum, si modo qui exequitur coactè faciat ex iussu vel metu superioris, ca salonitanæ, 63. dist. ca. amputatis, 86 dist ca. dixit, 14. q. 1. ca. diaconi, 28 dist. can. miles, 23. q. 5. vel si dubium sit an præceptum sit iustum vel iniustum, ca. quid culpatur, 23 q. 1. l. ad ea, de Reg iur. præsumitur enim pro superiore & pro persona publica, quod bene iusserit & statuerit, & ideo exequendum eius mandatum, l. seruo inuito, §. cum præter, ad Senat. Trebel. l. pen. de iustit. & iur. in P.

i l. idem est, 13. l. si quis alicui, 27. §. morte, Mandat. P. quia morte mandatum extinguitur. l. inter causas, 26. eo. P.

k Rota Decis. 19 inci. *fuit dubitatum*, in nouis. Guillel. de Cuneo ad l. item ad litem, de procuratorib ideo vt tutius agatur, procurator debet constitui ad lites præsentes & futuras, argum. l. si ita, de auro & argen. legat. l. si fundus, de fundo instruct. Pao.

CAP. IIII.

Qui mandare possint.

Liberum est vnicuique ad obligandum idoneo, mandare gestionem suorum negotiorum, vel procuratorem constituere: siue absés, siue præsens sit, [a] & vni & pluribus, [b] inuitus tamen nemo procuratorem regulariter dare cogitur, [c] nisi persona quæ de pecuniaria causa litigare vult sit in sublimi statu posita, quæ terrori posset esse iudici & aduersario: quia ea tunc ad agendum & defendendum procuratorem dare cogitur. [d] Item excommunicatus, quemadmodum & monasterium, si contra illud agatur. [e] Dat enim non solum priuatus [f] procuratorem, sed etiam vniuersitas scholasticorum, [g] populus, [h] communitatis corpus, aut collegium. [i] Alio tamen nomine vt plerumque dicitur is qui lites pro communitatibus & collegiis agit, nempe syndicus, [k] interdum & œconomus. [l] Potest prælatus agere & defendere, & procuratorem constituere pro omnibus subditis & membris suis: [m] At procurator datus ad lites, alium procuratorem ante litem contestatam non potest dare, nisi aut fuerit datus procurator in rem suam, aut substituendi potestatem à domino acceperit, aut post litem contestatam. [n] Procurator autem ad negotia alium quandocunque voluerit poterit subrogare, [o] nisi agatur de ineundo matrimonio, in quo procurator sine speciali mandato alium subrogare non potest. [p] Idipsum dicimus de procuratore dato regulari, qui alium etiam cum voluntate mandantis subrogare non potest, sine licentia sui superioris. [q]

SCHOLIA.

a §. 1. de his per quos agere possumus, c. accedens, 10. de procurator. l. in pecuniariis, 26. C. eo. l. 1. §. fi. eo. P. Ita filiusfamilias mandare & constituere potest procuratorem, si qua ei sit actio qua experiri per se possit: potest & ad defendendum quoque & pro actione iniuriarum, l. filiusfamilias, 8. de procurato. in P. dico autem absentem & præsentem mandare posse, procuratoremque dare, quia præsentes interdum quamuis possint, tamen nolunt sua gerere negotia. l. 1. § penul de procura.

b l. si secundum, 14. Manda. P.

c l. in pecuniariis, 16 de procura. Cod. l. præsente, 6. §. cum autem, de his qui ad Eccles confuger dict c querelam, 2. de procurator. l. quicumque prætorianæ, 2. iuncta authent. hoc ius habit, de procurator. C. & Nouella 71. vt ab illustribus & qui super eam dignitatem sunt, & cætera.

d c. intelleximus, 7. de Iudic lib. 2. tit. 1 & ibi glossa ad verbum, *conueniri*.

e vt in c. 2. de in integ. restitutio. lib. 1. tit. 41.

f quod liquet ex totis titulis de procuratoribus & mandat.

g c. quia in causis 7. de procura.

h §. 1. de his per quos agere possu.

i c. cum causam, 6. de Iuramento calum libr. 2. titulo 7. §. si vero episcopi, de sanctiss. episcopis. in Nouell.

k c. 1. de Syndico, lib. 1. tit. 39. l. 1. & l. item eorum, 6. §. si decuriones, quod cuiusque vniuers. nomine lib 3. P. titul. 4. Syndici, idem quod defensores Latinis, l. munerum, 8. §. defensores de munerib. & hon. lib. 40. tit. 4. vide quæ diximus lib. 49. Synt. cap. 4.

l c. Imperatorum, 4 de Iuram. calum. Oeconomus est cui res Ecclesiastica, veluti domestica gubernanda mandatur. ca. volumus, 89. dist. idémque est in effectu quod Syndicus, seu procurator, vel actor, seu defensor in causa vniuersitatis, vel collegij, de quo in ca. cum simus, 9. q. 3. can. quia episcopus, 5. quæst. 3. l. omnes, §. nihilominus. de Episcopis & cleric. C.

m notatur in c. cum deputati, de Iudic. c. olim, de restitutio. spoliator. per Innocentium, & in Cle. 1. de rescrip. per textum in c. auditur, de præscriptio. Rota Decis. 426. incip. *Si dicamus*, in nouis.

n c. 4. § licet autem, de procurator. in Sext. l. quod quis, 8. l. nulla, 23. l. penul. l. neque, 11. in fine, C. eo. l. in causæ, l. quod quis, de procura. in P. l. ab executore, §. fin. de appellatio. Sic actor vniuersitatis per procuratorem defendere non potest. Quando autem procurator datus ad procurationem inhabilis, potestatem habens substituendi possit alium sui loco substituere efficaciter, & quando ex aliqua inhabilitate non possit, tracta. in Clem. 3. de procura. & ibi per finales glossas potest & procurator substitutus à procuratore principali, postquam dominus litis effectus fuerit, alium iterum substituere, Rota Decis. 41. *vtrum procuratori*, in antiq. & decis. 222. incip. *procurator substitutus*, in nouis, in rē suā datus procurator pro dño habetur, vt si mihi titulo donationis sint cessæ actiones, & datus sim procurator ad eas intentandas, vt in l. illam subtilem, Cod. de donatio. vide legem Plautius, & ibi glossam, ad

verba, sed qualiter, de procura. P qui vero potestatem substituendi accepit, videtur & ex mandato domini facere, & eius voluntate, d.l. item eorum, §. decuriones, quod cuiusq. vniuers. nomi. P. quo fit etiam, vt non possit ipse quem substituit reuocare, cap. is qui, 3. de procura. in Sex. etiam si substitutus non fuerit adhuc mandato vsus.

o c. 1. § 1. & §. fi, de proc. in Sex. l. si procuratorē, Mād.

p c. fin. de procurat. in Sex. ibique ratio, quia arduum sit negotium, & cum periculo.

q Clem 3 de procur. quia religiosus propria caret voluntate, ca. non dicatis, 12. q 1. c. si religiosus, de electio. in Sex.

CAP. V.

Cui possit mandari, quisue constitui procurator possit.

Regulariter, qui non arcetur expressè ab officio procuratoris, idoneus ad illud debet reputari, [a] & ei præsenti & absenti tatum mandatum habenti, mandari potest, [b] vni & duobus. [c] Duo autem vel plures constitui procuratores possunt vel simul, vel quilibet in solidum. Inter hos autem interest, vt si simul constituantur, vnus sine altero non debeat admitti: contrà, si sint simul, in solidum constituantur, eorumque melior seu potior erit conditio eius qui per litis contestationem negotium occupauerit, nisi fuerit dictum in constitutione quod non erit melior conditio occupantis, [d] exceptis electionum, postulationum, prouisionum, & aliorum spiritualium negotiorum causis: in quibus in solidum pluribus procuratoribus deputatis, iudex magis idoneum eligere aliis exclusis potest. [e] Inuitus autem nemo tenetur mandatum suscipere aut procuratoris munus subire. [f] Laicus potest esse ecclesiæ vel monasterij procurator, aut syndicus, in temporalibus & litibus, [g] imo & in Spiritualibus. [h] Excepta electione. [i] Nihil prohibet etiā pro Ecclesia monachos & clericos syndicos & procuratores fieri. [k] Quinimo administratio, procuratio, & œconomatus Ecclesiarum, & rerum earum debet tradi clericis idoneis, remotis laicis. [l] Vt contra vetatur clericis ne secularium rerum sint procuratores, [m] vel secularium personatū bonorumq; earum. [n] Quemadmodum & iura ciuilia militibus idipsum munus subire vetant, [o] & fœminis, [p] nisi raro, [q] filius familias porro nedum ad negotia, sed etiam ad iudicia absque patris assensu potest fieri procurator. [r] Nisi sit minor in negotiis agendis quatuordecim annorum, in litibus vigintiquinque. [s] Non poterit quoque in iudicio reus criminis constitui procurator, [t] vt neque quidam alij, de quibus in iudiciis agitur.

SCHOLIA.

a c. 1. de procurat. in Sex. l. mutus, 43. §. 1. eo tit. P.

b l. 1. §. fi. & l 2. de procura. P. c. cum dilecta, de confirma. vtil. c. licet, 7. de procuratorib. in Sex.

c l. creditor, 60. § duobus, de procura. ca. post appellationem, §. forma, in fine 2. quæst. 6. cap. insuper, de Testib.

d hæc omnia traduntur & explicantur in c. si duo, 6. de procura. in Sext. l pluribus, 32 de procuratorib. P. Quæ etiam intelliguntur quando simul pluribus mandatum est, vel si duo simul & eodem tempore fuerint procuratores constituti: aliter si diuersis temporibus, quia dando alio tempore secundum procuratorem, videtur reuocare priorem. cap. non iniustè, de procuratorib. l. si quis cum procuratore, 6. fi eo. tit in Sex vide glossam id latè explicantem in dicto c. non iniustè, ad verba *cum aliis*, & ad verbum, *temporibus*, quando simul admittantur, & quando non diuerso tempore: vel quando simul procuratores dati: verum quid faciendum sit, si pluribus datis procuratoribus pro vno actu, diuerso modo singuli actuio explicauerint, qualiterque valeat quod actum erit, consulendus Innocentius ad c. in nostra, de procuratorib in glossa 1. & Ioannes Andreas ad c. si duo, de procura. in Sex. in glossa, ad verbum *admitti*.

e dicto c si duo, §. fi. vbi dantur rationes, de procurat. in Sext.

f c. licet, 7. de procurat in Sex. l inuitus procurationem, de procura. C. l. 1. §. quæritur, de Curato. bonis dando. l inuitus, 156 de reg iur P. l filiusfamilias, 8. §. inuitus, de procuratorib. P. vbi & adducitur, inuitum dici hic non tantum eum qui contradicit, verum & eum quoque qui consensisse non probatur. Cæterum postquam sponte procurator susceperit mandatum, cogitur illud exequi, Cle. 1. de procurator dict c. licet, eo. tit. in Sex. Sed & procurator ad agendum & defendendum, qui obtinuit sententiam pro se, tenetur & defendere mandatorem in causa restitutionis obtentæ contra eam sententiam, Rota 360 *nota quod mandatum*, in Antiq. num. 1.

g c. 1. in fine, de Syndico. & ibi gloss. honestum enim censetur abstinere à forensibus negotiis, & à iurgiis clericos, ca. sicut sacerdotes, 2. q. 7. ca. te quidem, & ca. clericum, §. ex his omnibus, 11. q. 1. c. 1. in fine de iura. calumniæ §. alium autem, de sanctiss. episcop. can. credo, can. Cyprianus, 21. quæst. 3.

h cap. 1. de procura. in Sext.

i c. vna. de electio. in Sex. vide Decis. Rotæ 375. *fuit dubitatum*, in nouis.

k ca. qui verè, & ca. monachi, 16 q. 1.

l c. 2. de Æta. & qualita. idipsum dicitur de œconomatu, administratione & procuratione rerum Ecclesiasticarum clericis concedendis, non laicis, in can. quia in quibusdam, 89 dist. ca. non placuit, 15. & canon laicis, 14. & sequen. si quis principum, 16. quæstio 7.

m c. 1. ne clerici vel monach. secularib nego. se immisceant. libro 3. tit. 50. sic superueniens religio soluit prius mandatum procurationis, l. aut religionis, 18. de Procuratorib.

n cap 2. ne cleric. vel monach &c. debent enim clerici & sacerdotes continuo rebus diuinis vacare, ca. sacerdotibus, 31. dist. l. non distinguemus, 32. §. sacerdote; de Recept arbit. Pandect Ideo & prohibitum ne clerici procurationes villarum aut iurisdictiones etiam seculares, sub aliquibus principibus aut secularibus aliis viris, suscipiant, aut iustitiarij eorum fiant. cap. sed nec procuratio, 4 ne cleric. vel monach. &c. ex Concilio Lateranensi sub Alexan. 3. cap. 12. & in can. de præsentium, 16. q. 1 cd. 11 & 2. 21. quæst. 3.

q l. militem, 7. l. qui stipendia, 9. C. de procura. l. filiusfamilias, 8. §. veterani, & leg. neque, 54. eod. tit. Pan. Quare potest excipi contra talem procuratorem

ab initio litis, vt reiiciatur, si tamen ea exceptio in initio litis sit omissa, repeti non potest in causa. d. §. veterani, & l. ita demum, 14 de procura. C.

p l. neque fœmina, 54. de procur. P l. alienam, 8. eo. ti. C. ratio, quod officium sit virile, & quod parcatur pudori mulierum, l. maritus, 21. C. de procura. l. fin. C. de arbitr & non tantum in litibus, sed etiam in negotiis eas, tractare negotia prohibitum. l. 1. C. de proc nisi vel in rem suam vel ad proprium lucrum mandatæ sint illis actiones.

q veluti pro parentibus ægritudine vel ætate impeditis, pro quibus si nemo sit qui agere pro illis velit, agere illis causa cognita, permittitur, leg. fœminas, 41 de procura.

r l. qui generaliter 5. §. ne dum vero, de procuratorib in Sex. c. non iniustè, 14. eo tit. apud Gregorium, l. filiusfamilias, 8. §. ipse quoque, eo. in P.

s dict. c qui generaliter, §. fin. ita repelli potuit procurator filiusfamilias, tanquam non legitimæ ætatis, in l. exigendi, C. de procuratorib. legitima autem ætas de naturali intelligitur, 25. annorum. l. fin. C. de his qui veniam æta. impetra. Minor porro 25 annorum, non potest dici idoneus defensor vel procurator, eo quod restitui possit, l. minor 25. annis, 51. de proc. P. Nec obest quòd minor ante 25. annum possit esse aduocatus, & ita alienam subire defensionem, l. 1. §. initium, de Postulan. P. Siquidem vt ait Speculator, titulo de Postulan. §. 1. aduocationem præbendo & consilium dando, non se obligat minor, leg. consilij non fraudulenti, de Reg. Iur. P. quod aliter accidit in procuratore, in cuius persona & condemnatio fit vide cap. 7 infra hoc tit. Hincque pendet ratio, cur possit etiam ante 25. annum minor fieri procurator ad negotia, in dict. c. qui generaliter, §. fi. quia id fit tantum periculo eius qui elegit eum, non alterius vt in l. si collectaneus, 13. de manumissis vindict. lib. 40. P. tit. 2. Cæterum in c. fin. de Iudic. in Sex. statutum, minorem habentem annum 14. posse per se & per procuratorem esse in iudicio ad agendum & defendendum in causis beneficialibus, & aliis spiritualibus, & in his quæ ab iis dependent, perinde ac si maior 25. annorum esset. Item & minorem 14. annorum posse accipere procuratorem vel curatorem in his, vel ab episcopo, vel ab eius officiali, vel à Iudice in causa delegato. Inter causas eius generis, annumeratur causa matrimonij, & quæ ab ea dependet, dotis, in quibus vir ætatis 14 annorum, & fœmina 12. vt idonei matrimonio, possunt per se & procuratorem agere, vt notat glossa in dict. c. fi. de Iudic. in Sex. ad verb. *quartum decimum*, & ad verb *spiritalibus*, & ad verb. *dependent*, sicque intelligit, c. ex parte, de Restitutio spolia. c. indemnitatibus, 1. de electio. in Sex. c. continebatur, de Despon. impub.

t priusquam se crimine purgauerit, l. reum criminis, 6. de procura. C.

CAP. VI.

1 *De formis contrahēdi mandatū expreßè & tacitè.*
2 *Pure in diem sub conditione, &c.*
3 *Generaliter, specialiter.*
4 *Consideratio mandati.*

1 OBligatio mandati consensu contrahentium, perficitur inter præsentes, & vt inter absentes per epistolam suscipi possit.[a] Consensu gratuitum & sine mercede pacta mandatum suscipitur,[b] mandatum tamen interuenire debet.[c] Consensus autem in mandato, vel expressè vel tacitè accedere debet. Expresse verbis vel literis.[d] Tacite si quis patiatur aliquem non repugnans, pro se intercedere vel fideiubere, nisi is pro inuito vel donandi animo, aut negotium gerendo, intercesserit.[e] Censetur & is mandare qui patitur ab alio mandari vt sibi credatur,[f] sed & si quis ratum habuerit ab alio gestum, obstringitur mandati actione.[g] Imo & in delictis ex eo obligatur ad pœnam ex mandato,[h] patientia,[i] & ratificatione.[k]

2 Mandatum rursum consensu vel purè vel in diem vel sub conditione, vel ex die, vel in perpetuum fit, aut suscipitur,[l] additis aliis pactionibus, quas vt nascatur actio, ad vnguem & diligenter seruari oportet.[m]

3 Fit & generale & speciale mandatum.[n] Speciale etiam quædam negotia singulariter desiderant, pro quibus non sufficit generale.[o] Vt pro iuramento deferendo,[p] pro paciscendo seu trāsigendo,[q] pro petenda restitutione in integrū,[r] pro impetratione rescriptorum,[s] in contrahendo matrimonio,[t] in sponsalibus,[u] in compromittendo,[x] in consumptorum instrumentorum transcriptione,[y] in his quæ specialiter summo Pontifici reseruantur,[z] in absolutione excommunicationis petenda,[aa] in oblatione filij idolis facta,[bb] in contrahenda excommunicatione;[cc] in præsentatione iuramenti de calumnia,[dd] in appellatione ad sedem apostolicam ab electione interposita, prosequenda,[ee] vel ad opponenda crimina electo.[ff] In causa etiam suspecti tutoris agenda,[gg] in interdicto de libero homine exhibendo,[hh] in acceptilatione,[ii] in acceptando beneficio.[kk]

4 Considerantur & in mandati forma, promissiones de salario seu remunerationes procuratoris, tamen citra pactum redemptionis litis, vocant pactum de cota litis, quod est prohibitū.[ll] Desiderat & constitutio procuratoris à capitulo factæ, vt personæ de capitulo numerentur & specificentur in procuratorio seu mandato,[mm] nisi sigillum capituli in procuratione fuerit appositum.[nn]

SCHOLIA.

a Consensus hic est reciprocus & mandantis, & acceptantis mandatum, nempe procuratoris, l. 1 manda. P. §. fi de obligation. quæ ex consensu nascuntur. l. 2. de actin. P, inter præsentes fit verbis, inter absentes literis & per nuncium, l. si hæreditatem, 2. & l. fi. Nam Pan quare nec interest, quibus quis verbis vtatur, num *volo, mando, rogo*, vel aliis, dummodo de consensu constet, dict. l 1. §. 1 manda. Nam & qui rogatus facit ex mandato obligatur, l. rogatus, 33. Manda P. verba tamen commendatoria non obligant ex mandato, vt siquis dicat, rogo te vt talem commendatum habeas, l. si vero non remunerandi, 12. § cum quidam, manda. P. l. fi. C. quod cum eo qui in aliena potestate est. &c. Notant autē iura nomen commendandi, & ipsum commendare, cum ad persona refertur non inducere obligationē, vt in d. intribus, at relatū ad rē, inducere, & idē esse quod deponere

fauendo.[e] Malorum ad crimina societas facto dicitur, & coniuratio.[f] Sicut, & sunt quædam artes nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacti infidelis, & dolosæ amicitiæ, constituta, quæ penitus repudianda, & fugienda Christiano.[g] Societas prout ex contractu pendet, contrahitur vel vniuersorum bonorum, siue negotiationis alicuius, siue vectigalis, siue rei vnius,[h] quæstus lucri artificij & impendij:[i] dum etiam alter industriam seu operam, alter pecuniam ad societatem exercendam confert: vt lucrum commune sit.[k] Datur, & pecus in communi pascendum, vel æstimatum, vel non æstimatum,[l] ea lege vt fœtus eius portionibus prout placuerit contrahendo inter socios distribuatur.[m] Iniri tamen non potest societas, illicitæ, inhonestæ, aut flagitiosæ rei.[o]

SCHOLIA.

a ca. quod dicit, 4 l. distin. 4 io. huiusmodi societas, & sodalitium dici potest, & amicitia, de qua in l. sodales, de colleg. illic. P. Sic socij dicuntur qui sunt ex eodem capitulo, congregatione, monasterio, conuentu, & canonici: in cap. cum, de Officio de Lega. cap. ex more, de Sentent. excommunic. Ita legimus fœdera amicitiæ inita inter Senatum populumque Romanum, & extraneos aliquot reges & populos, qui ideo amici & socij Romanorum dicti sunt: talis fuit Ptolomeus Tyberio imperante, apud Cornel. Tacitum, lib. Rex Iuba apud Iulium Cæsarem, li. 3. de Bellis ciuilib. Rex Numidarum, apud Liuium, lib. 34. Seleucus, apud Suetonium in Claudio, c. 24. Et alij alibi sæpe, apud Liuium referuntur, veluti etiam, & populi fœderati, & in amicitiam recepti, & sociati: in l. non dubito, de Captiuis, & post liminio reuers. libr. 49. P. tit. 5 eadem significatione dicitur ciuitas, socia & amica, populus socius, & amicus: in l. post liminium si eius, 9. §. postliminio redisse, eod. titu. de Captiuis Ex commilitio societas & amicitia, l. de hæreditate, 9. de castrens. pecul. P. libr. 49. titul. 17 Societas vitæ inter virum, & vxorem, diuinæ & humanæ domus, quæ & vxorem quodammodo dominam rerum viri facit, can. cum societas, 27. quæst. 1. cap. 2. de Sponsalib. l. rerum amota P. lib. 2. tit. 1. 4. C. de crimine expila. hæredita. l. 1. de Ritu nupt. lib. 2. P. tit. 2. l. si rerum annotarum, 52. de Re iudica. vt contra maritus dominus rerum vxoris est in C. de Pact. conuen. C. l. in rebus, de Iure Dot. C. Principaliter tamen hæc societas matrimonij respicit personas, per consequentiam autem res: cui enim committitur persona vxoris, multo magis committi possunt bona eius: l. 2. C. Ne fideiussor Dot. dentur. l. hac lege, & l. fin. C. de pact. conuent. lib. 5. tit. 14. Veruntamen illa communio parafernalium quæ defertur marito non prohibente vxore, non est in proprietate sed in fructibus: nisi expresse alia fiat societas inter coniuges bonorum, vel acquirendorum: vt in c. 2. de Donatio. inter virum, & vxor. vulgus vocat hanc societatem affratramentum. Est, & alia æqualium vel amicorum societas, seu commune quippiam reciprocæ amicitiæ: in qua dicimus socium teneri repellere iniuriam socij, si potest, nisi velit iniuriæ quoque ipse reus dici: can. non inferenda, 23. quæstion. 3. Habet, & societas speciem fraternitatis, in se. vt ait Vlpian. in l. verbum, 63. pro socio. Pan. Vide Cicero. pro Roscio Amerino. Et hinc vulgus, vt dixi vocat societatem affraitamentum alicubi, à communitate fratrum amore quæ reciproco quamdiu sub eisdem patris potestate viuunt, quamuis, & inter fratres de hæreditate delata, alia expressius contrahi possit societas, l. si fratres, alias est, §. legis cum duobus, 52. iuncto §. idem Pomponius, pro Socio Pandect.

b Velut si res donata vendita legitimè pluribus, aut alio modo pro indiuiso, ad plures pertinerent, non inita ex consensu societate, l. 31. & 2. Commun. diuidun. P. §. item si inter aliquos, de Obliga. quæ ex quasi contract. nascun. apud Iust. 2. C. comm. diui.

c De quo hic sumus locuturi, & agitur in titulo pro Socio lib. 17. P. tit. 2. & libr. 4. C. tit. 37. & apud Iust. in Institutionibus ciuil. lib. 3. tit. 26. apud Iulium Paulum lib. 2. Sententiarum, titul. 16. & libr. 11. Eclogæ Basilicorum tit. 1. & apud nos lib. 27. Syntagmat. iuris vniuersi, cap. 4. nec sufficit in hac specie rem fuisse emptam vel quæsitam communiter, nisi & animus & consensus fuerit contrahendi societatem.

d Vt in l. 1. Quod cuiusque vniuers. nom Pandect. cap. sententia, de Sentent. excommu. in Sex. titulo de Collegiis illicitis, Pandect.

e 23. in plane, 23. quæst. 4. neque caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare, ca. error, 83. dist. ca. facientis culpam, 86. dist. ca. qui potest, vigesimo tertio, quæstione tertia.

f De coniuratione, in cap. fin. de Testib. cogen. de factione, l. quisquis, §. ad leg. Iul. maiest. C. & alibi. Inuenies sæpe in vtroque iure dictos socios criminis, ex scelere, criminis authores vel participes.

g Ex diuo Augustino, in ca. illud, 26. quæstion. 2.

h Verba hæc ponuntur, in l. 5. l. verum, 63. pro Socio. P. §. 1. eod. ti. apud Iustinia. Omnium bonorum inita societate continentur omnes res quæ coeuntium sunt. l. 1. §. fin. pro Socio. Pan. legatum, hæreditas, donatio aduenies, l. 3. §. pro Socio, & ea quæ in nominibus sunt in suo quidem statu manent, sed actiones præstari debent, d. l. 3 eod. Est & societas bonorum præsentium, & futurorum: vt in l. si fratres, §. socium, & §. fin. l. si societatem, eod. pro Socio.

i Vt si duo coeût vt Grammaticam, vel aliam artem simul profiteantur, l. duo societatem pro Socio. P.

k L. nam ita, de Societa. apud Iustinia. l. cum duobus, §. si in coeundo, pro Socio. P. l. 1. C. eod. tit.

l Dict. leg. cum duobus, §. damna, pro Socio.

m L. si pascenda pecora, 8. de pact. lib. 2. C. titul. l. si merces, 25. §. vis maior Loca. P. l. si tibi area, 14. alias §. l. si tibi rem, 13. de Præscript. verb. P. Hic tamen distinctione egemus pro discernendis societatibus animalium ab aliis contractibus, qui de animalibus fiunt. Nam si tradantur pascenda pecora data mercede pastori, non communicatis ipsis animalibus dicitur contractus locationis operarum, & custodiæ pa toris l. si quis fundum, §. celestus versu si vitulos, & l. si merces, § qui columnam, Loca. P. in quo casu qui custodiam promisit, tenetur de damno & periculo si ex defectu custodiæ, datum fuerit vel contigerit, non tamen de morte naturali, aut de vi, aut de metu illato, nam ad dominum tunc eorum damnum pertinet Barthol. ad dictam leg. qui mercedem. Loca. P. ã. Quandoque autem traduntur animalia æstimata alicui, vt commodum & incommodum ad illum pertineat, & est venditio, l. æstimatæ, Solut. matrimo. P. tuncque qui dedit nihil præter pretium petere potest: quod si vltra petat, vsuram committit vetitam: c. consuluit, c. in ciuitate, de Vsur. Fit autem societas licita animalium, quando dominus communicat fœtus animalium datorum,

& interdum

& interdum animalia ipsa qooque quæ capitale dicuntur. Quare post tempus societatis ipsum capitale domino restituitur saluum, & præcipuom si extet, quod si perierit, ante omnia restituitur seu reparatur ex fœtu suscepto. Aliquando & capitale ipsum inter socios diuiditur. Veluti quando is qui in societatem capitale recepit, dederit aliquam partem capitalis, quemadmodum licere fusè probat Chassaneus ad §.23. ad verba, *Deniers de mariage*, num. 54. & sequentib. de titul *Des droits appartenans à gens mariez*. in consuetud. Burgund ex quadam Extrauagante quam dicit se inuenisse post librum feudorum, vbi & amplissime tractat de hac societate animalium magnorum, & minutorum. Est & expressa in Bullario Laërtij Cherubini bulla seu constitutio Sixti Quinti ordine 46. incipiés, *Detestabilis auaritia*, sub data 12. Calendis Nouembris anni 1586. per quam societas declaratur vsuraria, in qua qui contribuit solum pecuniam, animalia, & similia, sine labore, recipit capitale integrum sine periculo interitus vel damni, cum media parte lucri. Iubétque punita contrahentes tanquam manifestos vsurarios. 1

n L. nec prætermittendum, 57. pro Socio. P. l. 1. §. planè ex dolo, de Tutel. C. delictorum turpis & fœda communio, l. quod autem, 53 pro Soc. P. l. quod sępe, 33. §. veneni, de contrahen emption. sic & fideiussio, l. si à reo, 70. §. fi. de Fideiussor. ita nec socius conferre cogitur quæ ex illicitis causis acquisiuit: l. si fratres, 52. § ibidem ait, pro Socio. Pand.

CAPVT III.

Quis possit contrahere societatem.

1 Societas potest contrahi ab his qui non prohibentur, & qui alioquin habent bonorum suorum administrationem, & capaces sunt contractus, etiam si non sint æquis facultatibus: cum plerumque pauperior, opera sua suppleat quantum ei per comparationem patrimonij deest:[a] tamen cum socio meo societatem iniens, nisi à me quoque in socium admittatur, socius meus non est,[b] contrahitur societas inter extraneos, inter fratres,[c] inter virum & vxorem,[d] cum pupillo vero vtiliter, nisi tutoris authoritate accedere, non contrahitur.[e] At sodalitates seu societates religionis causa nouas introducere non licet sine Summi Pontificis authoritate vel approbatione,[f] vt nec collegia aut societates publicas, sine principis probatione.

SCHOLIA:

a L. societates, 5. §. 1. pro Socio. Pandect.

b L. qui admittitur, 19. cum duab seq pro Soc Pan.

c L. si fratres, aliàs §. l 52. § idem Papinianus, eod. tit.

d cap. 2. de Dona. inter vir. & vxor.

e Neque expressè, neque tacitè, l vt in conductionibus, 33. pro Soc. Pan. vide Barthol. ad l. Titium Menium, §. altero, de Administra. tutor P. ad leg. cum duobus, §. idem Papinianus, pro Socio. Bald. ad leg. patronus, commun. vtriusq. iudic. C. & ad leg. cum oportet, C. de Bonis quæ liber. Alexand. consil 49. maturè ponderatis, 1 volum. & cons. 154 volum. 2.

f Idque ne nimia religionum diuersitas, grauem in Ecclesiam Dei ingerat confusionem. capit. fin. de Religios. domib. cap. vnico, eod. titul. in Sexto. Iure quoque ciuili dissoluuntur illa sodalitia prætextu religionis inducta non consentiente principe, l. 1. de Colleg. illici. lib. 47. P. tit. 21. l. 2. de Extraordin. criminibus. Nam certè multa mala, coniurationibus prætextu boni initis, sæpe agitarunt, & conturbarunt Rempublicam, resque tam notissima est, vt nemo vincentium sit qui non exempla suo tempore summo cum reipublicæ damno senserit: vide plura infra, cap. 6. numero 3. Gloss 4.

CAPVT IIII.

Quomodo contrahatur societas.

1 Societas consensu contrahitur,[a] is autem declarari potest & re, & verbis, & per nunciũ,[b] aut simpliciter,[c] aut cum certa diffinitione negotiationis vel rei:[d] aut in perpetuum, id est, donec vixerint socij, aut ad tempus, aut ex tempore, aut sub conditione.[e] nulla tamen societatis coitio in æternum est,[f] ideo neque porrigitur ad hæredes,[g] nisi vectigalium conductioni adiiciatur pactum, vt & hæredes in societatem succedãt.[h] Bona fide societas ineunda, & pacta[i] addita conuenire ei debent, vt sustineantur, & æqualitatem damni, & lucri quoad fieri poterit habentia,[k] alioquin inutiliter contrahitur, vt alter lucrum tantum, alter damnum solum sentiat.[l] Adiicitur interdum societati pœna, vt si aliter quam placuerit, factum fuerit, certa pœna, putà centum aureorum, soluatur.[m] At donationis causa societas non contrahitur.[n]

SCHOLIA.

a L. qui admittitur, 19. pro Socio. P. §. 1. de Oblig. quæ ex cons. nasc. apud Iustinia. l. 2. de Action. Pand.

b Sic intellige l. 4. pro Soc. P. dum dicitur, coiri posse societatem, id est, declarari re, verbis, literis, & per nuncium, nempe ex quibus constet de consensu. Reipsa námque dicitur contrahi ex tacito consensu. l. si Margarita, 54. pro Socio. Pandect.

c Non adiecta certæ negotiationis specie, aut parte bonorum; & proinde in ea. societatem conferenda sunt omnia quæ ex quolibet quæstu veniunt, vt emptionis, venditionis, locationis, conductionis, & operis, aliis non si quæ aliunde quàm ex opera aduenianit, veluti ex vltimis voluntatibus vel fortuna, vt legata, hæreditates, & similia. l coiri societatem, 7. cum: sequentib pro Socio. Pandect.

d Leg. societates, 5 pro Socio. Pandect.

e Leg. 1. pro Socio. P. & de conditione, l. 6. C. eod. tit. variæ autem conditiones ponuntur in societatibus, in l. societatem mecum, 76. cum sequentib. vsque ad 82. pro Soc. P.

f Leg. nulla societatis, 70. pro Socio. Pand.

g Nemo potest societatem hæredi suo sic parare, vt ipse hæres socius fiat. l. nemo potest. 35. l. adeo, 59. l. si fratres, 52. §. idem respondit, pro Soc. P. explicat Alexand. consil. 121. volum. 3. Neque pactum expressè factum vt societas ad hæredes transeat, receptum est: quia in societatibus industria, & persona socij vt tutoris eligitur, & inter artifices longa est differentia, & industriæ, & artis. l inter artifices, de Solutio. P. nec personalia transeunt in hæredes. leg. quia tale, Solut. matrimo. Pand. cum simil.

h Si ita pactum sit non aliter. l. adeo, 59. l. verum, §. 3. §. in hæredem, pro Soc. Pand.

i L. 3. C. de Societat. l. nemo ex sociis, 68 §. fin eod. ti. Pandect. Societatis contractus est bonæ fidei, leg.

in pro

vitæ ſocietatem,leg.1.pro Socio.P.veruntamen obſeruandum renunciantem ſocietati ante tempus,ſocium à ſe, non ſe à ſocio liberare. leg.65. § 3. pro Socio. P & ex parte quidem renunciantis ſocietatem ſine conſenſu ſocij ſoluitur quidem ſocietas in eius præiudicium; ſed non in damnum ſociorum ſi dolo malo renunciauerit, vt ſolus lucrum haberet. §.ſed planè,de Societa.leg actione,§ diximus,& §. item ſi ſocietatem,pro Socio.Idem, ſi ante tempus dictum ſocietati renunciauerit: dicta leg actione,§. item ſi ſocietatem, & §. Labeo, & l.ſi conuenerit, 14.§.1.leg. ſed & ſocius, 17.§.fin pro Socio.Pand Renunciatur ſocietati vel expreſſè vel tacitè, expreſſè conſenſu explicito; tacitè, t ſi ſocius ſeparatim res ſuas agere cœperit: leg. ita quoque, pro Socio. P. Item tacito pacto, veluti dum paciſcitur ſocius ne partem ſuam petat: nam in effectu tollitur ſocietas.leg.in hoc iudicium,§.penul.communi diuidun. P item & tacitè ſoluitur, quando vel ſtipulatione,vel iudicio mutata erit cauſa ſocietatis, ſi iudicium ſocietatis dicetur, ad hoc vt ſocietas diſtrahatur: leg.actione pro Socio.Pand.

CAPVT VI.

1 *De effectu & actione ſocietatis.*
2 *De cautionibus poſt ſolutionem ſocietatis.*
3 *De fide rupta & ſociis criminum.*
4 *De perſecutione rerum ſocietatis.*

1 Difficile eſt incorruptum permanere, qui corrupto ſociatur.[a] Actio pro ſocio regulariter datur tantum ſoluta ſocitate.[b] Nonnumquam neceſſarium eſt manente ſocietate agi pro ſocio;[c] ſi id de quo conuenit non præſtetur,[d] ſi ſocius contra bonam fidem, vel dolo malo aliquid egerit:[e] ſi non communicauerit, quæ tenetur, vel in ſocietate ſingularium rerum, vel omnium bonorum communicare ex lucro,[f] & damno:[g] competit & pro repetitione ſumptuum pro parte ſocietatis,in cauſa ſocietatis factorum,[h] & pro damni dati in re communi reparatione, ſi datum in re communi à ſocio dolo ſuo vel culpa præcedente, non aliter.[i] Datur actio pro ſocio ſocietatem ineunti, & hæredibus eius,[k] contra ſocium,& hæredes eius;[l] & in eum cuius iuſſu ſocietas coita fuerit.[m] Cæterum in hac actione condemnatio fit contra ſocium,ſiue is ſit vniuerſorum bonorum, ſiue vnius rei, in quantum facere poteſt, non vltra,niſi dolo malo fecerit, quominus poſsit.[n]

2 Accedunt & ſocietate ſoluta cautiones præſtandæ pro ſoluendis debitis, quæ communicari debent.[o]

3 Rurſum qui fidem rumpit ſocietatis, cum infamiæ periculo; conuentus ſuo nomine, condemnatur.[p] Puniuntur,& pœnis legitimis qui illicitas ſocietates,vel ſocietatum illatas pactiones, fecerint,[q] vt & ſocij criminum pari vt plerumque pœna.[r]

Poteſt, &, ſi res diſſolutæ ſocietatis inueniantur, agi & pro ſocio & communi diuidundo.[s]

SCHOLIA.

a ca.quiſquis,13.quæſt.4. morbida ouis omne pecus inficit,ca.ſed illud,45 diſt.ca.reſecandæ,cano. ecce autem,ca. illud ſanè,4.q.3. atque quandoque boni puniuntur in ſocietate malorum inuenti,cano. non turbatur, 24. q. 1. Si tamen bonus in ſocietate malorum coactus in bonitate perſeueret,vt non poſſit malos euitare,ab illis non polluitur,ca. non eſt, 32. quæſt. 1. ita quandoque ſocietas malorum inuoluntaria, quandoque eſt oleranda, quandoque fugienda,ca. ſuggeſtum, cum 2. ſequentib. 7. quæ.1.

b & qui agit actione pro Socio, videtur regulariter reſilire à ſocietate,l. actione, pro Socio P.

c dicta l. actione,§, nonnunquam.

d vt in l. cum ſocietas,69. l. cum duobus,52, §. item Mela,l.ſocius,81. pro Socio P.

e l.3.l.velut,51.pro Socio. P. §. fin. de ſocieta. apud Iuſtinia. tenetur quidem de culpa ac de negligentia ſocius, attamen ſufficit eum talem diligentiam adhibere in rebus communibus qualem in ſuis propriis adhibere ſolet, & qui parum diligentem ſocium ſibi adhibuit, de ſe queri debet, ſibique hoc imputare,dict. § fin.de Societa.leg. cum duobus, 52 §. quidam ſagariam, leg ſocius, 72.pro Soc.P. Eadem dicuntur de Socio rei communis in leg.hæredes,§.non tantum,famil erciſc.P ſocius enim res communes pertractans, ſuas tractare videtur leg. merito,51.pro Soc P.& quod commune eſt,nudum eſt:leg.ſerui electione,§.fin.de Lega.1. leg illud, de Ritu nupt.P. leg.1.§.domini,ad Senatuſconſ.Sylla. P.cum ſimil Ad hanc actionem pertinet, ſi communis ſocius rem communem celauerit vel amouerit,ſupprimendi animo, ex dolo,non aliter: leg. rei communis,45 & dict.leg merito,5 .pro Soc.P.

f Datur actio hæc ad communicanda lucra; quæ ex ſocietate,ea pendente, obuenerint,leg.1.§.fin.& l. 2.& leg.cum duobus,52.§.ſocium,leg.ſi quis, 74. pro Soc.P. leg.5.C.eod. tit. In hac autem communicatione inquirendum eſt,de modo & cauſis initæ ſocietatis, & aduenientis lucri, vt ea tantum communicentur non alia: dict. leg cum duobus, §. duo,& § Papinianus,leg.coire,7 cum ſex ll ſequẽtibus,l.ſed etſi, 1 .leg. duo, 71 §.ſi pro Soc.niſi ex prohibitis cauſis acquiſitio fiat eorum quę non veniunt in ſocietatem,leg.cum duobus,§.idem ait, & leg.quod autem,.3.& leg.ſeq.pro Soc Pand.

g Damnum inquam quod quis paſſus eſt in ſocietate,vel occaſione ſocietatis,ſine culpa ſua. leg cum duobus,§ quidam,& §.item ſi communem, & §.ſi quis ex ſociis, leg.ſocium, 60.§.ſocius,leg.ſi vnus, 67 & leg.pro Socio,pro Soc.P leg.2.C.eod. titul.

h In proximè citatis iuribus, dummodo pendente ſocietate, & in cauſam ſocietatis, facta fuerit impenſa; non ſi poſt ſolutam ſocietatem, vt neque tunc damnum contingens ea ſoluta ſarciretur ex communi,leg.actione, 65. §.ſi poſt diſtractam,pro Socio.Pand.

i Leg ſed ſi,47.in fine, cum ſequentib.leg.adeo,59. §.fin.leg.cum duobus, 52. §. quidam,& §. venit,§. quod ſi rei, §. quod ſi à furibus, §. ſi quis ſocietatem, leg de illo, 23.pro Socio. Pand.

k Leg verum eſt, 63.§.in hæredem,leg. actione,65 §. morte,pro Socio,leg 3.C.eod.tit.Poteſt hæc actio dari patri pro eo quod ante emancipationem filij geſtum eſt.leg.ſi id,58.§.ſi filius familias.pro Soc. P datur & domino ſerui ſocij, d.l.ſi id quod,§.fin.

l Dicta leg. verum eſt, §. in hæredem, & leg. hæres, 40. leg. actione,65. §. morte, leg. nemo,35 in fine, cum leg ſeq.pro Soc.datur & in partem filij familias ſocij,vt & in filium familias,leg ſi id quod,§.ſi filius familias, pro Socio.Pand.

m Agitur & directo contra patrem, & dominum quorum iussu cum filiofamilias vel seruo contractum est, leg fin pro Soc. P. exemplo aliorum negotiorum in quibus datur actio quod iussu. §. fin quod cum eo qui in alien potest. est nego. gest. esse dicat. libr. 4. Institutio. titul. 7.

n Hoc beneficium personale est, vt non in solidum repetatur debitum à socio, sed in id conueniatur tantum, in quantum facere possit tempore condemnationis seu sententiæ, deducto omni alio ære alieno, propter fraternitatis speciem quæ in societate versatur. Quare nec hoc beneficium competit heredibus vel fideiussoribus sociorum, nec patri, nec domino eorum: leg. verum, 63 cum 7. §§. sequentib. pro Socio. leg. sunt qui, 16. leg. sed hoc, 22. de Re iudic. Pand. Datur tamen & hoc beneficium aliis quibusdam personis quàm sociorum ne conueniantur supra id quod facere possunt, quod non competat eorum hæredibus aut fideiussoribus. Datur enim marito nomine dotis conuento, non eius fideiussori, hæredi, aut defensori: leg si cum procuratore, 23. leg. etsi fideiussor, 24 leg. sciendum est, 25. de Re iudica libr 42. P. tit. 1. idipsum si ex aliis contractibus cum vxore gestis maritus ab vxore conueniatur, vel contrà, si vxor à marito: leg non tantum dotis, 20 & leg. sicut autem, 21 de Re iudica Hoc ipsum beneficium datur patrono, patronæ, militi, qui est sub armata militia: leg patronus, 17. leg. item miles, 18. leg. miles, 6. eod. tit. de Re iudica. Item parenti seu patri, leg. 7. §. 1. de Obsequiis, &c P. Item donatori, leg. cum ex causa donationis, 30. leg. Nezennius, 41. §. fin. de Re iudica. P. Ratio in l. 13. de Donatio. & in leg. & exhæreditum, 49 §. fin & leg. ne ex liberalitate, 50. de Re iudica. Item aliis, de quibus in §. sunt personæ, cum sequentib. vsque ad finem tituli, de Action. apud Iustinia. Inest porro & huic priuilegio, ne quis conueniatur supra id quod potest facere, vt etiam deducatur & habeatur ratio eius qui eo vtitur ne egeat, & aliquid ei sufficiens ad victum relinquatur: leg. inter eos, 19. §. fin. & leg. cum donationis, 30. de Re iudic. leg. in condemnatione, 173. de Regu iur. P. leg. 62 de Ædilit. edict. Pand. Cæterum quod dictum est de sociis, vt tantum in quantum facere possint conueniantur, id se facturum causa cognita prætor edicit. Causæ autem cognitio in hoc versabitur, vt negânti se socium esse, non subueniatur, nec socio ex doli clausula obligato succurratur; leg. sed hoc ita, 22. § fin. de Re iudic. & de inficiante se socium etiam in leg si vnus ex sociis, 67. §. fin. pro Soc Inficiatio facit vt mereatur quis suo beneficio priuari, mendaxque omni commodo rei priuatur: cap. super literis, cap. sedes, de Resc. leg. fin. de Rei vindica leg. etsi legibus, C. si contra ius vel vtilita. public. Dolus porrò efficit vt qui desiit dolo esse soluendo, nihilominus facere & soluere posse dicatur, cum æquum non sit dolum quemquam releuare. leg. verum, 63. §. hoc quoque, pro Soc. P. leg Ne ex dolo, de dolo, P. Non vtetur etiam priuilegio hoc, qui erogat bona sua in fraudem futuræ actionis: nam & is dolo facere videtur quominus soluendo sit: leg. nemo ex sociis, 68. §. 1. pro Socio. Attamen is qui occasione oblata acquirendi non vtitur; id est, is qui cum posset acquirere non vult acquirere, non censentur in fraudem facere quominus possit, nec priuatur ideo priuilegio isto quod non acquisierit cum posset, dicta leg. nemo ex sociis, §. 1. pro Socio, & leg. 6. quæ in fraudem creditor. P. nisi forsan dolo malo fecerit quominus oblatam sibi competentem bonorum possessionem admitteret, l. sed etsi lege, 25. §. perinde, de petitio. hæred. P. constituitur & regula in l. hoc iure vtimur, 151. §. fin. de Regul. iur. In contractibus quibus doli præstatio vel bona fides inest, hæres in solidum tenetur, & ita dolus in factione repræsentat possessionem.

o L. omne æs alienum, 27. & seq. si socij. l. pro Socio arbiter, 38 l. si vnus ex sociis, 67. pro Socio.

p Qui condemnatur pro socio ex fide rupta, infamis est, l. fin. C. ex quib. caus. infam. irroga. libr. 2. C tit. 12. l. 1. l. furti, 6. §. mādati, de His qui notant. infam. lib. 3. P. tit. 2. Hæres tamen socij suo nomine, vt pro tutela damnari non potest, d. l. illud, §. illud plane, de His qui notā infam. Siquidem perfidiæ delictum est, & delicti pœna non ingreditur authorem, l. si qua pœna, & l. crimen, de Pœn. P. & quisque suo nomine damnatur, §. ex quibusdam, de Pœn. temere litigan. Cicero pro Roscio Amerino, pro rebus minoribus socium fallere turpissimū dicit, & posteà, *Rectè maiores nostros eum qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putasse haberi oportere.* Et iterum pro Quinto Roscio Comœdo: *Si qua sint (inquit) priuata iudicia summæ existimationis & pœnæ capitis, tria hæc sunt fiduciæ, tutelæ, & societatis: æquè enim perfidiosum est, & nefarium fidem fallere quæ continet vitam & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit, & fidem fallere qui se in negotio coniunxit.*

q Dissoluuntur & reuocantur nouæ religiones, & religionum nouæ sodalitates inductæ post concilium Lateranense, quod eas prohibuit sub Innocentio 3. cap 13. in c. fin. de Religiosis domib. apud Gregor. c. vnico. eo. tit. in Sex Dissoluuntur & alia Collegia illicita in l. 4. de Colleg. illi. P. & qui illegitimum Collegium vsurpauerit tenetur eadem pœna qua ij qui hominibus armatis loca publica vel templa iudicati fuerint occupasse, l. 3. de Colleg. illic P. & ita pœna legis Iuliæ maiestatis, l. 1. §. 1. ad leg. Iul maiest l. 4. C. de His qui ad Eccles. confuger. eritque tanquam de vi publica societatem hanc ineuntibus pœna, aquæ & ignis interdictio. l. qui dolo, de Vi & vi arma. P. Lege quoque Iulia de annona tenetur, qui societatem coierint quo annona carior fieret, l. 2. ad leg. Iul de Annon P. monopoliorum quoque societates, artificum, & ergo laborum, alioquin & aliunde seuerè puniuntur. in l vni. de Monopol C. vide quæ dixi suprà, cap. 3. Gloss. fin.

r cap. sicut dignum, 61. §. illi autem, de Homicid.

s Post solutam societatem res diuidi debent quæ inueniuntur communes, cap 1. de Dona. inter vir. & vxor & res communiter quæsitæ, vel actione pro socio, vel communi diuidundo diuiduntur. l pro socio, 38. §. fin. pro Socio. Et si actum fuerit communi diuidundo, non ideo tollitur actio pro socio; per quam alia petuntur quam per actionem communi diuidundo: verum ea quæ iam socius consecutus fuerit per actionem communi diuidundo agendo, non consequetur iterum agendo actione pro socio. l. si actum sit, 43. pro Socio. Datur & aliquando alia actio cum superioribus ex stipulatu socio, si à socio pœnam stipulatus fuerit, quo casu, pro socio quidem non aget si tantundem in pœnam sit stipulatum quanti eius interfuit. Quod si ex stipulatu pœnam consecutus fuerit, postea pro socio agendo hoc minus accipiet, pœna ei in sortem imputanda. l. si quis à socio, 41 l. quod si ex stipulatu, 42. pro Soc. Item rei communis nomine cum socio furti agi potest, si per fallaciam dolóve malo rem amouerit, vel communem rem claudi animo contrectet: potest &

cum ea pro socio experiri, nec altera actio alteram tollit, l. rei communis, 41. cum 4. sequentibus, l. merito, 46. quæ prædictam explicat, pro Socio. P. verum vt semel dixerim actio pro socio, in hoc contractu societatis propria est, aliæ autem negotio subseruiunt & accómodantur, ratione accessionis causarum, & furti: communi diuidundo, ratione rei communis, vt dictum, & ratione damni in ea dati, legis Aquiliæ, l sed si ex causa, 47. §. 1. pro Soc P. Si hæreditas etiam communis sit familiæ ercisc undæ actio dabitur, vt in l cum duobus, §. 6. si fratres, aliàs lex si fratres, 53. pro Socio. l. 1. & 2. famil. ercisc. P lib. 10. P. tit. 2. Potest & incidere in quæstionem iudicium finium regundorum iuxta l 1 3. & 4. finium regund. Pandect. libro decimo, titulo primo.

DE MANDATO. [a] TIT. XVIII.

a Huc referri possunt tituli, de procuratoribus, lib. 1. Decret. tit. 8. & lib. 1. Sexti tit. 19. & lib. 1 Clementi. tit. 10. tota 89. dist. & alibi dicitur apud Gratianum, lib. 3 P. tit 3. lib. 2. C. tit. 13 potest & referri titulus de Syndico. libr. 1 Decret. tit 39. Quod cuiusque vniuersitatis nomine, lib. 3. P. tit 4 titulus de Mandato, apud Iustinia. lib. 3 tit. 27 & lib. 4. C tit. 35. & mandati. lib 17. P tit 1.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Et quid Mandare. 3 Obligatio mandati, quis mandatur, procurator, negotiorum gestor, procuratio Ecclesiastica.

1 Accedit ad societatem amicitiæ quodammodo mādatum, quod ab amico suscipitur exequendum. [a]

2 Mandatum in quantum habet obligationem acceptatum, inter contractus qui consensu perficiuntur, annumeratur. [b] Mandare in vniuersum, est aliquid gerēdum aut exequendum committere. [c] Qui mādat alicui quippiam agere aut dicere, mandator dicitur. Qui suscipit & exequitur, procurator, cum mandato agens vel dicens: [d] qui autem sine mandato facit, negotiorum gestor. [e]

3 Ex mandato verò facto vel suscepto nascitur obligatio mandati, [f] de qua hîc agitur potissimum, non de procuratione seu sumptibus qui debentur ab Ecclesiis superioribus prælatis, ratione visitationis quam faciunt, iuxta facultates Ecclesiarum, & consuetudinum locorum. [g]

SCHOLIA.

a Mandatum inquit Vlpia. in l. 1. §. fin Mand. P. lib. 17. P tit. 1. nisi gratuitum, nullum est, nam originem ex officio & amicitia trahit, &c. Idem in §. fin. eo tit. apud Iustinia. lib. 3 tit. 25. ideo ibi dicitur esse gratuitum, alioquin mercede interueniente esset contractus innominatus do vt facias, l. naturalis, de Præscrip. verb. P.

b l. consensu, de Actio. §. 1. de Oblig. quæ ex consens. P. l. 1. Manda. P.

c mandare, aliqui deducunt à manu & dare, quod in dandis exequendisque negotiis, manus inuicem sibi dare opus fuit, idest, mutuas communicare gratuitas operas, & auxilia mutua, vel manum dare, idem dicemus quod dare potestatem aliquid agendi in aliquo negotio alicui, manus quippe pro fide & pro potestate vsurpatur, l. 2. de Origine iur. l. manumissiones, de iustit. & iur. Pan. & manus militaris, in l. 3. ne vis fiat ei qui in possess. miss. est. lib. 43. Pan. tit. 4. Inde & dicimus mandare iurisdictionem, quod est dare potestatem, loco mandantis iudicandi. titulo de officio eius cui manda est iurisd. idem quod delegare, in tit. de Offi. delega. apud Greg & Bonifacium.

d procurator, est qui mandato domini eius rem administrat, vel negotia aliena, l. 1. de procura. P. §. fin. de his per quos agere possumus, lib. 4. Institutio. titul. 10 procurator illud solum potest, quod sibi committitur, c. innotuit, de electio. quare & fidem debet facere de mandato seu procuratione, maxime in litibus, antequam admittatur pro alio, c. 1. de procura l. licet eod. tit. & quamuis certæ personæ possint pro aliis certis aliquando defendere sine mandato, vt in l. sed hæ personæ, 35. de procura. P. tamen non censentur qui huius generis sunt, veri procuratores, si mandato careant. l. 3. §. procuratorem, iudicat. solui, P. neque etiam prædictæ personæ coniunctæ admittuntur ad agendum vel defendendum pro coniunctis in causis beneficialibus, quamuis in temporalibus admittantur cum cautione de rato, vt disputatur in decisione Rotæ 141. incip *in causa beneficiali*, in nouis.

e l. item si cum putaui, 5. & l. si pupilli, 6. Manda. P.

f l. 1. Manda. P.

g c. cum Apostolus, cap cum ex officij, c. accedentes, cap super eo. de censib quæ autem summa debetur pro procuratione, fuit taxatum in cap exigit, de censib. in Sext.

CAP. II.

Species mandati.

Mandatum ratione rerum, aliud generale sine definitione certæ rei, aut negotij, ad totum negotium, vel ad omnia bona: [a] aliud speciale, quando litis aut negotij actus faciendus in specie: [b] & ita etiam procurator alius generalis, alius specialis. [c] Et vterque vel ad negotia administranda, [d] vel ad lites instituendas aut prosequendas. [e] Mandatorum quoque distinctio, vt alia dicantur diuina seu cœlestia, [f] principum, [g] seu personarum publicarum, [h] & priuatarum. [i] Rursum ratione consensus mandatum triplex: si quis mandet aliquid fieri: si non prohibeat, aliud expressum, aliud tacitum, & tertio si ratum quis habeat id quod pro mandato habetur. [k] Habita autem ratione persona

tum quarum gratia fieri possunt, quinque sunt species mandati,[l] quæ magis tamen ad causas mandati quàm ad species, postea [m] referemus.

SCHOLIA.

a c.qui ad agendum,4.c.qui generaliter,5.de pro cura.in Sex. c. eod.titul.sine diffinitione vlla negotij aut rerum constitutio procuratoris,facit generale mandatum l. 1. l. procurator totorum bonorum, 63.l diligenter,6.§.apud Iolianum, Manda. P. vide & sub eo.titulo,l.1.§.1.l si vero non remunerandi, 12 §.contrario.

b vt dicitur in proxime citatis iuribus Sunt & plura negotia quæ etiam generali facto mandato, non censentur commissa nisi in specie mandentur quæ refert gloss. ad c.qui ad agendum, ad verba *vt pacisci*,de Procur in Sex.

c relatiua quippe sunt,procurator & mandans.

d c.qui generaliter, de procura.in Sex.tractatur porro principaliter de procuratore ad negotia, in titulo Mandati Quilibet etiam administrator, generaliter etiam procurator dicitur,in can.saluator,1.q.3. & titulo de Officio procurato. Cæsa P. item & vicarij episcopi, & procuratores generales, dicuntur eius,in c.petitio,9 de procura.

e ferè per totum titulum de procuratoribus, agitur de procuratore ad lites.

f c.mandata cœlestia, de præsumptionibus, eò pertinet dictum Domini nostri IESV CHRISTI *si vis ad vitam ingredi, serua mandata* Differunt autem procurator ad negotia,& ad lites,primum,quod ante decimum septimum annum quis potest ad negotia procurator constitui, ad lites vero non ante 25.annum,l.qui generaliter,3.de pro cura in Sex.l. minor, de procura.in P.l.exigendi,C.eo tit.l.fi C. de his qui veniam ætatis impetrauerunt. 2. quod procurator ad lites non potest substituere procuratorem ante litis contestationem, nisi potestatē substituendi à domino acceperit, vel sit in rem suam datus:procurator vero ad negotia libere substituere potest.cap.1.§. penul & final. de procuratori. in Sext.

g ita dicitur mādatum Apostolicum, in c.mandatum, de rescrip mandata principum in l.1. & rubrica, de Manda princi.lib.1,C.titul 5 & Nouella 17. Græci vocant hæc mandata, præcepta certis personis publicis vel priuatis à principe data, ἐντολὰς vt Dion,lib. 43.& παραγγέλματα, ὑποθήκας Nouella 26. & ἀπορίας, Nouella 25.Mandata principū magistratibus directa ea erant,quæ princeps in mandatis & præcepto dederat magistratibus, secundum quæ administrare debebant vel munus vel prouinciam sibi commissam,& non aliter,sicque intelligenda sunt iura quæ de mandatis principum meminerunt, vt liquet ex Nouel.17.ex l.6 de Offic.proconsul. P l.3 in fin.de offi.præsi.P.l.14 de incestis nup.C.l.2. de Offi. eius qui vices alterius, &c.C.l.mandatis cauetur, 25. de testib P l.mandatis cauetur, 5.de Requiren.reis.P. l 1,de colleg.illicitis cum similibus.

h vt in titulo de Officio eius cui mandata est iurisd.P.

i toto titulo mandati.

k l.1.§.1.Manda.P.ita Vlpia.60.de Regul.iur.P.semper qui non prohibet pro se interuenire mandare creditur, sed etsi quis ratum habuerit quod gestum est, obstringitur mandati actione, & quando præsens aliquid suo nominé sine contradictione fieri vel mandari patitur.l.qui patitur,Manda P.

l de quibus in l.2.Mandat Pan.§.1.de mandato apud Iustinia.

m paulo post,dum agetur cuius gratia mandatum fieri posit.

CAPVT III.

De quibus fiant mandata efficaciter.

Mandatum seu procuratio fit vel omniū rerum in genere vel vnius in specie, [a] (nisi iure nominatim prohibeatur) maxime in pecuniariis causis,[b] quibusdam exceptis. [c] In criminibus tamen accusandis criminaliter seu ad pœnam, vel in defendendis non admittitur, [d] nisi absens reus accusetur, qui se defendere nempe excusationes mittere per nuncium tanquam per procuratorem potest. [e] Non datur procurator in popularibus actionibus ad agendum, ad defendendum anteus datur. [f] Et rei turpis nulla obligatio mandati est, nec hac actione agitur pro tali mandato: [g] sed si mandatur in delictis, [h] & qui mandauit, & qui executus mandatum est, quilibet pro delicto suo tenebitur, [i] minusq; valet mandatum, de aliquo faciendo post mortem mandantis. [k] Procurator porro ad lites constitutus, si tunc lites mandanti motæ sint, vel paratæ, ad illas tantum, non ad futuras censetur constitutus si nullæ tunc sunt cum datur, etiam ad futuras.[l]

SCHOLIA.

a l 1.§.primo,de procuratoribus, §.primo, de his per quos agere possumus, libro quarto Institutio tit.9. vbi refertur olim aliquando non licuisse in iudicio per procuratorem pro omnibus agere, vel defendere, nisi pro libertate, pro tutela, pro furto nomine absentis,& pro populo:atque non licuisse alteri pro altero agere,docet Quintilianus lib.20.tit.16. Gellius libro 20.cap.1.Cicero . ad Heren quò referri possunt leges veteris iurisprudētiæ,2.3.& 4. quæ de vocatione in ius agentis tractant, quod vocatus sistere seipsum debeat, in iudicio & in iudicium venire,ita in l 2.si quis in ius voca.non ier. lib.2.P tit. 5. *ex quacumque causa*, ait Paulus, *ad prætorem vel alios qui iurisdictioni præsunt in ius vocatus venire debet*, facit titulus 6.libr 2. Pand. in ius vocati vt eant vel satis vel cautum dent.

b l in pecuniariis,26 de procura.P.

c l Pomponius scribit,40.eo.tit.

d l penul.de public Iudic libro 48.Pand.tit. 1. c. tuæ fraternitati, 5 de procura. vbi ratio, quod oporteat in accusationibus accusantem se subscribere, ante accusationem ad pœnam talionis, leg libellorum,de accusationibus & inscriptio,P. Si agatur tamen ciuiliter & non ad pœnam publicam, poterit accusatio institui per procuratorem, dict. cap. tuæ fraternitati.

e c.2.de procura.l.reos capitalium,3.de accusatorib. C.l.penul.de public.iudic.P l.absens,71.de procura. Potest etiam reus præsentis per procuratorem defendi, si eo præsente litis fiat contestatio permittente iudice.

f l.licet,42.de procura.P.l. qui popolari, 5. de Popularib.actio lib.quadragesimoseptimo, Pandect. tit. 23. Popolarem actionem dicimus, quæ suum ius populo tuetur, l. 1. eod.tit in qua quisque, quasi vnus ex populo agere potest l.mutus, 43.§. 2. de

procura.

proc. quæ cuiuis ex populo competit. l. vnica, §. 9. ne quid in crimine pub.

g l. si remunerandi, 6. §. rei turpis, Manda P.

h nemo enim debet obtemperare mandanti prohibita à iure, c. dilectus filius, 15. de temporib. ordinatio. & dum certo sunt iniusta mandata, etiam superiorum, non sunt implenda. ca. Iulianus, 11. q. 3. quia neque authoritas superioris iubentis, excusat à peccato, c. quicumque, c. de rebus, 12. q. 2 can. si docuimus, 11. quæstio. tertia, can in canonibus, 16. quæstione 1. ca decimas, 16. q. 1. l. furti. §. & iussit, de his qui notã infam. P. l. seruus non in omnibus, de actionib. P. Excusabit tamen in releuatione aliqua ex parte pœnę, non tamen in totum, si modo qui exequitur coactè faciat ex iussu vel metu superioris, ca salotinanæ, 63. dist. ca. amputatis, 86 dist. ca. dixit, 14. q. 1. ca. diaconi, 28 dist. can. miles, 23. q. 5. vel si dubium sit an præceptum sit iustum vel iniustum, ca. quid culpatur, 23 q. 1. l. ad ea, de Reg. iur. præsumitur enim pro superiore & pro persona publica, quod bene iusserit & statuerit, & ideo exequendum eius mandatum, l. seruo inuito, §. cum prætor, ad Senat. Trebel. l. pen. de instit. & iur. in P.

i l. idem est, 13. l. siquis alicui, 27. §. morte, Mandat. P. quia morte mandatum extinguitur. l. inter causas, 26. eo. P.

k Rota Decis. 19 inci. *fuit dubitatum*, in nouis. Guillel. de Cuneo ad l. item ad litem, de procuratorib. ideo vt tutius agatur, procurator debet constitui ad lites præsentes & futuras, argum. l. si ita, de auro & argen. legat. l. si fundus, de fundo instruct. Pan.

CAP. IIII.

Qui mandare possint.

Liberum est vnicuique ad obligandum idoneo, mandare gestionem suorum negotiorum, vel procuratorem constituere: siue absẽs, siue præsens sit, [a] & vni & pluribus, [b] inuitus tamen nemo procuratorem regulariter dare cogitur, [c] nisi persona quæ de pecuniaria causa litigare vult sit in sublimi statu posita, quæ terrori posset esse iudici & aduersario: quia ea tunc ad agendum & defendendum procuratorem dare cogitur. [d] Item excommunicatus, quemadmodum & monasterium, si contra illud agatur. [e] Dat enim non solum priuatus [f] procuratorem, sed etiam vniuersitas scholasticorum; [g] populus, [h] communitatis corpus, aut collegium. [i] Alio tamen nomine vt plerumque dicitur is qui lites pro communitatibus & collegiis agit, nempe syndicus, [k] interdum & œconomus. [l] Potest prælatus agere & defendere, & procuratorem constituere pro omnibus subditis & membris suis. [m] At procurator datus ad lites, alium procuratorem ante litem contestatam non potest dare, nisi aut fuerit datus procurator in rem suam, aut substituendi potestatem à domino acceperit, aut post litem contestatam. [n] Procurator autem ad negotia alium quandocunque voluerit poterit subrogare, [o] nisi agatur de ineundo matrimonio, in quo procurator sine speciali mandato alium subrogare non potest. [p] Idipsum dicimus de procuratore dato regulari, qui alium etiam cum voluntate mandantis subrogare non potest, sine licentia sui superioris. [q]

SCHOLIA.

a § 1. de his per quos agere possumus, c. accedens, 10. de procurator. l. in pecuniariis, 26. C. eo. l. 1. §. si. eo. P. Ita filiusfamilias mandare & constituere potest procuratorem, si qua ei sit actio qua experiri per se possit: potest & ad defendendum quoque & pro actione iniuriarum, l. filiusfamilias, 8. de procurato. in P. dico autem absentem & præsentem mandare posse, procuratoremque dare, quia præsentes interdum quamuis possint, tamen nolunt sua gerere negotia. l. 1. § penul. de procura.

b l. si secundum, 14. Manda. P.

c l. in pecuniariis, 16 de procura. Cod. l. præsente, 6. §. cum autem, de his qui ad Eccles. confuger. dict. c. querelam, 2. de procurator. l. quicumque prætorianæ, 2. iuncta authent. hoc ius stabit, de procurator. C. & Nouella 71. vt ab illustribus & qui super eam dignitatem sunt, & cætera.

d c. intelleximus, 7. de Iudic. lib. 2. tit. 1 & ibi glossa ad verbum, *conueniri*.

e vt in c. 2. de in integ. restitutio. lib. 1. tit 41.

f quod liquet ex totis titulis de procuratoribus & mandat.

g c. quia in causis 7. de procura.

h §. 1. de his per quos agere possu.

i c. cum causam, 6. de Iuramento calum. libr. 2. titulo 7. §. si vero episcopi, de sanctiss. episcopis. in Nouell.

k c. 1. de Syndico, lib. 1. tit. 39. l. 1. & l. item eorum, 6. §. si decuriones, quod cuiusque vniuers. nomine lib. 3. P. titul. 4. Syndici, idem quod defensores l. annis, l. munerum, 8. §. defensores de muneribus. & hon. lib. 40. tit. 4. vide quæ diximus lib. 49. Synt. cap. 4.

l c. Imperatorum, 4. de Iuram. calum. Oeconomus est cui res Ecclesiastica veluti domestica gubernanda mandatur. ca. volumus, 89. dist. idémque est in effectu quod Syndicus, seu procurator, vel actor, seu defensor in causa vniuersitatis, vel collegij, de quo in ca. cum simus, 9. q. 3. can. quia episcopus, 5. quæst. 3. l. omnes, §. nihilominus, de Episcop. & cleric. C.

m notatur in c. cum deputati, de Iudic. c. olim, de restitutio. spoliator. per Innocentium, & in Cle. 1. de relig. per textum in c. auditur, de præscriptio. Rota Decis. 426. incip. *Si dicamus*, in nouis.

n c. 4. § licet autem, de procurator. in Sext. l. quod quis, 8. l. nulla, 23. l. penul. l. neque, 11. in fine, C. eo. l. in causæ, l. quod quis, de procura. in P. l. ab executore, §. fin. de appellatio. Sic actor vniuersitatis per procuratorem defendere non potest. Quando autem procurator datus ad procurationem inhabilis, potestatem habens substituendi potest alium sui loco substituere efficaciter, & quando ex aliqua inhabilitate non possit, tractat in Clem. 3. de procura. & ibi per finales glossas. potest & procurator substitutus à procuratore principali, postquam dominus litis effectus fuerit, alium iterum substituere, Rota Decis. 41. *vtrum procuratori*, in antiq. & decis. 322. incip. *procurator substitutus*, in nouis, in rẽ suã datus procurator pro dño habetur, vt si mihi titulo donationis sint cessæ actiones, & datus sim procurator ad eas intentandas, vt in l. illam subtilem, Cod. de donatio. vide legem Plautius, & ibi glossam, ad

ab initio litis, vt reiiciatur, si tamen ea exceptio in initio litis sit omissa, repeti non potest in causa. d. §. veterani, & l. ita demum, 14 de procura. C.

p l. neque fœmina, 54. de procur. P l. alienam, 8. eo. ti. C. ratio, quod officium sit virile, & quod parcatur pudori mulierum, l. maritus, 21. C. de procura. l. fin. C. de arbitr & non tantum in litibus, sed etiam in negotiis eas, tractare negotia prohibitum. l. 1. C. de proc nisi vel in rem suam vel ad proprium lucrum mandatæ sint illis actiones.

q veluti pro parentibus ægritudine vel ætate impeditis, pro quibus si nemo sit qui agere pro illis velit, agere illis causa cognita, permittitur, leg. fœminas, 42 de procura.

r l. qui generaliter 5. §. ne dum vero, de procuratorib in Sex. c. non iniustè, 14. eo tit. apud Gregorium, l. filiusfamilias, 8. §. ipse quoque, eo. in P.

s dict. c qui generaliter, §. fin. ita repelli potuit procurator filiusfamilias, tanquam non legitimæ ætatis, in l. exigendi, C. de procuratorib. legitima autem ætas de naturali intelligitur, 25. annorum. l. fin. C. de his qui veniam ætat. impetra. Minor porro 25 annorum, non potest dici idoneus defensor vel procurator, eo quod restitui possit, l. minor 25. annis, 51. de proc. P. Nec obest quòd minor ante 25. annum possit esse aduocatus, & ita alienam subire defensionem, l. .5. initium, de Postulan. P. Siquidem vt ait Speculator, titulo de Postulan. §. 1. aduocationem præbendo & consilium dando, non se obligat minor, leg. consilij non fraudulenti, de Reg. Iur. P. quod aliter accidit in procuratore, in cuius persona & condemnatio fit vide cap. 7 infra hoc tit. Hincque pendet ratio, cur possit etiam ante 25. annum minor fieri procurator ad negotia, in dict. c. qui generaliter, §. fi. quia id fit tantum periculo eius qui elegit eum, non alterius vt in l. si collectaneus, 13. de manumissis vindict. lib. 40. P. tit. 2. Cæterum in c. fin. de Iudic. in Sex. statutum, minorem habentem annum 14. posse per se & per procuratorem esse in iudicio ad agendum & defendendum in causis beneficialibus, & aliis spiritualibus, & in his quæ ab iis dependent, perinde ac si maior 25. annorum esset. Item & minorem 14. annorum posse accipere procuratorem vel curatorem in his, vel ab episcopo, vel ab eius officiali, vel à Iudice in causa delegato. Inter causas eius generis, annumeratur causa matrimonij, & quæ ab ea dependet, dotis, in quibus vir ætatis 14 annorum, & fœmina 12. vt idonei matrimonio, possunt per se & procuratorem agere, vt notat glossa in dict. c. fi. de Iudic. in Sex. ad verb. *quartum decimum*, & ad verb *spiritalibus*, & ad verb. *dependent*, sicque intelligit, c. ex parte, de Restitutio spolia. c. indemnitatibus, 1. de electión. in Sex. c. continebatur, de Despon. impub.

t priusquam se crimine purgauerit, l. reum criminis, 6. de procura. C.

CAP. VI.

1 De formis contrahēdi mandatū expressè & tacitè.
2 Pure in diem sub conditione, &c.
3 Generaliter, specialiter.
4 Consideratio mandati.

1 Obligatio mandati consensu contrahentium, perficitur inter præsentes, & vt inter absentes per epistolam suscipi possit. [a] Consensu gratuitum & sine mercede pacta mandatum suscipitur, [b] mandatum tamen interuenire debet. [c] Consensus autem in mandato, vel expressè vel tacitè accedere debet. Expresse verbis vel literis. [d] Tacite si quis patiatur aliquem non repugnans, pro se intercedere vel fideiubere, nisi is pro inuito vel donandi animo, aut negotium gerendo, intercesserit. [e] Censetur & is mandare qui patitur ab alio mandari vt sibi credatur, [f] sed & si quis ratum habuerit ab alio gestum, obstringitur mandati actione. [g] Imo & in delictis ex eo obligatur ad pœnam ex mandato, [h] patientia, [i] & ratificatione. [k]

2 Mandatum rursum consensu vel purè vel in diem vel sub conditione, vel ex die, vel in perpetuum fit, aut suscipitur, [l] additis aliis pactionibus, quas vt nascatur actio, ad vnguem & diligenter seruari oportet. [m]

3 Fit & generale & speciale mandatum. [n] Speciale etiam quædam negotia singulariter desiderant, pro quibus non sufficit generale. [o] Vt pro iuramento deferendo, [p] pro paciscendo seu trāsigendo, [q] pro petenda restitutione in integrū, [r] pro impetratione rescriptorum, [s] in contrahendo matrimonio, [t] in sponsalibus, [u] in compromittendo, [x] in consumptorum instrumentorum transcriptione, [y] in his quæ specialiter summo Pontifici reseruantur, [z] in absolutione excommunicationis petenda, [aa] in oblatione filij idolis facta, [bb] in contrahenda excommunicatione; [cc] in præsentatione iuramenti de calumnia, [dd] in appellatione ad sedem apostolicam ab electione interposita, prosequenda, [ee] vel ad opponenda crimina electo. [ff] In causa etiam suspecti tutoris agenda, [gg] in interdicto de libero homine exhibendo, [hh] in acceptilatione, [ii] in acceptando beneficio. [kk]

4 Considerantur & in mandati forma, promissiones de salario seu remunerationes procuratoris, tamen citra pactum redemptionis litis, vocant pactum de cota litis, quod est prohibitū. [ll] Desiderat & constitutio procuratoris à capitulo factæ, vt personæ de capitulo numerentur & specificentur in procuratorio seu mandato, [mm] nisi sigillum capituli in procuratione fuerit appositum. [nn]

SCHOLIA.

a Consensus hic est reciprocus & mandantis, & acceptantis mandatum, nempe procuratoris, l. 1 manda. P §. fi de obligation. quæ ex consensu nascuntur. l. 2. de actio. P, inter præsentes fit verbis, inter absentes literis & per nuncium, l. si hæreditatem, 1. & l. fi. Nam Pan quare nec interest, quibus quis verbis vtatur, num *volo*, *mando*, *rogo*, vel aliis, dummodo de consensu constet, dict. l 1. §. 1 manda. Nam & qui rogatus facit ex mandato obligatur, l. rogatus, 33. Manda P. verba tamen commendatoria non obligant ex mandato, vt siquis dicat, rogo te vt talem commendatum habeas, l. si vero non remunerandi, 12. § cum quidam, manda. P. l. fi. C. quod cum eo qui in aliena potestate est. &c. Notant autē iura nomen commendandi, & ipsum commendare, cum ad persona refertur non inducere obligationē, vt in d. iuribus, at relatū ad rē, inducere, & idē esse quod deponere

& fidei alicuius committere, vt in l.24. depositi, l. si, quod cum eo qui in alien. potesta. est. l. commendare, 86. de Verborum significa. P. Mandare etiam non videtur qui hortatur vel est instigator, leg ob hæc verba, 10. de his qui notant. infam. lib. 3. P. tit. 1. Nuncius & literæ nihil aliud addunt mandato quã explicationem vel cognitionem consensus, & ideo mandatum illis modis contrahitur, leg. 1. §. 1. & l. si hæreditatem, 13. & l. si mandat. præsens ita & absens procurator datur. l. 1. §. si, cum 4. sequen. de procuratoribus. Pand.

b l. 1. §. fin. manda. P. §. fin. eod tit. apud Iustinia l. 1. §. sed ex contrario, & l. si eum qui in mea potestate, 5. de Exercitor. actio. P. lib. 14. tit. 1. Alioquin si interueniat merces, erit locatio operarum, dict l. si enim, & dict. §. sed ex contrario, si autem alia res præscriptis verbis causa considerанda, ex leg. naturalis, de præscrip. verb Nec obest quod salarium procuratori aliquando constituatur vel promittatur, vel officio iudicis ei detur, id enim non nomine mercedis, sed cuiusdam remunerationis fit, l. si remunerandi, 6. & l. Salarium, 7. de Procuratorib. P.

c Nam mandata actio. non poterit competere si non intercesserit mandatum, l. ex mandato, 20, §. final. Manda P.

d l. si quis alicui, 27. & l. fin. Manda. P cum similib.

e l. si remunerandi gratia, 6 §. si passus sum, l. qui fide alterius, 53. Mand. P. l. si fideiussor, 6. C. eo. titul contra si præsens prohibuerit, dict. l. qui fide, & l. si pro te præsente, 40 Manda. P.

f l. qui patitur, 18 eod. Et in summa, semper qui non prohibet cum sciat pro se interuenire, mandare intelligitur, l semper, 60. de Regul. iur. sic pro magistro nauis exercitor tenetur, non solum qui eũ præposuit, sed etiam si passus est sciens eum præponi, l. 1. §, magistrum autem, de Exercitor actio. lib. 14. P. tit. 1. Et positum quis aliquid dicitur habere in cœnaculo, non solum qui posuit, sed etiam qui positum patitur. l. si vero plures, §. 5. possum, de his qui deiecer lib 5. P. ti, 3 quod & intelligendum, quando præsens patitur, in sui fauorem & vtilitatem fidei, & non contradicit, vt explicat fuse Decius ad d l. semper, & ita præsentem & non contradicentem æquiparat absenti, qui scit factum sui gratia & non contradicit. Iuxta l. absentis, & ibi glos. si cer. pet. C.

g dict. l. semper, de Regul iur. P. c. ratihabitionem, 10. eo. tit. in Sex. c. si. de Iureiuran. in Sex. l. si. C. ad Senatuscon. Macedonia. l. licet, de iudic P. l. si pecuniam, de nego. gest. C. notandum tamen, ratihabitionem non vere esse mandatum, sed & in fictione pro eo haberi. Aliud enim verè mandatum, aliud ratihabitio, Barthol. ad l. is qui pro emptore, de vsucap. P. quare quia fictio fundatur in similitudine æquitatis, vt in l. postliminium, de captiuis & postlimi reuers. cessante æquitate non æquiparabitur ratihabitio mandato. atque in statutis aliisque stricti iuris negotiis, in quibus de mandato agitur, non sufficeret ratificatio, vt notat Bald. ad leg. exequutorem, de executio. rei iudic. vide, & Decium in l. semper, num. 17. de Reg. iur. in P. Atque vltra, inter dum haberi ratum gestum à præsente obseruandum est, & tunc dari actionem mandati l. si remunerandi, §. si passus, & l. qui patitur, & l. qui fidé alterius, Manda. P. interdum haberi ratũ gestum ab absente, & tunc dari actionem negotiorum gestorum, & non mãdati l. si pupilli, §. idem ait, de negotiis gest. P. l. ex mandato, §. si fideiussori, Manda. P. Et quamuis comparetur tunc ratum cum mandato in effectu, non tamen quod ad speciem actionis pertinet.

h c. 1. de homicid. in Sex. & qui incitat ad certum homicidium, de homicidio tenetur c. sicut dignum, 6. §. qui vero se asserunt, de homicid. c. cum ad sedem, de restitu. spoliator l. 1. §. deiecisse, de Vi & vi arma. P. & hic mandatum obligationem parit ad pœnam, iuxta l. tit. de oblig. quæ ex delicto nascunt. nõ autem inter mandantem & exequẽtem nascitur actio pro euictione delicto commisso, vt mãdatarius pro exequente etiam teneatur: nam inter eos ex hoc mandato illicito nõ nascitur obligatio, § illud quoque mandatum, de mandat. apud Iustinia. in delictis non cadit euictio, sed quisque pro suo crimine pœnas patitur. l. seruus non in omnibus, 20. de Actio. P. l. 11. §. 7. quod vi aut clam. P. Quamquam extra delicta, qui obtemperat iussu eius qui potest cogere, vel iudicis, vel domini, liberetur à culpa. l. 11. de His qui nota. infa. P. l 37. ad l. Aquil. l. 151, l. 167, l 169 de Reg. iur P.

i Qui patitur crimen agi cum potest prohibere, non est immunis à reatu, sed particeps & consentiẽs, c. sicut dignum, 6. §. illi etiam, de Homic. ca. 1. & can. error, 83, dict c. 2. de hære. nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare, dict. § illi etiam ea facientis, 86. dict c. constitutus, in 1. de testib. quique patitur fieri & non prohibuit, pro sciente & consentiente habetur, l. in lege Aquilia. 44. & l. scientiam, 45. ad leg. Aquil. P. in l. 2 & 3. de Noxa. act. P. vt qui prohibere non potuit, non est ex scientia puniendus, l. culpa caret, de reg. iur. P. l. in delictis seruorum, 4. de Noxal actio.

k dict. c. 1 de Homicid. in Sex. l. 1. §. sed etsi cum quis, de vi & vi arma.

l in l. 1 & l. si mandauero, 22. l. si mandatu, 19. §. Paulus respondit, Manda. P. §. mandatum, & in diem, de mandato. Purè, vt mãdo vt sic agas. In dié mando tibi vt vsque ad annum hoc agas. Ex die vt mãdo vt post annum agas, sub conditione, si tuo periculo vel alterius velis gerere, l & Aristoni 39. mãda. l. 3. & 4. de procura. In perpetuum, idest, pendente vita, l. 4. eo. l. pro Socio, P potest quis & ita aliqué constituere suum procuratorem, vt quoties se abesse contigerit, suo mune refungatur, c. si quem sub ea forma, 8. de procura. in Sext. vbi tractatur de eo modo, & vi eius formulæ.

m diligenter fines mandati seruandi, c. cum dilecta, de rescript. c. Pisanis, de restitu. spoliator & qui excedit non nocet domino mandanti; aliud enim fieri dicitur quam mandatum sit, §. is qui, de mandato l. diligenter, 5. l. potest, 41. l. si quis pro eo. 46. manda. l. cum mandati, 12. Cod. eo. tit Gellius lib. 1. cap. 13. Cicero libro secundo epistolarum familiar. epistol. 7.

n vt diximus supra in diuisione mandati, & in cap. qui generaliter, de procuræ in Sex. cum simili.

o qui generaliter, vel ad omnia negotia, vel ad agendũ vel ad defendendum constituitur procurator, non debet ex vi generalitatis admitti ad aliquem articulum qui speciale exigit mandatũ. c. qui ad agendum, 4. de procura in Sex. c. 2. de Appella. Cle 2 de procura. l. Pomponius, eo. tit. P. c si sacerdos, de Officio ord. ca. quamquam, 23. dist. Neque mandatum generale cum quibusdam expressis, cum clausula. *Et alia, &c.* porrigitur ad maiora, sed tantum ad similia negotia expressis, leg. 1. de diuers rescrip. C. l. fin. de Tritico, vino oleoque lega.

p c qui ad agendum, §. 1. de procura, in Sext. l. iusiurandum, §. 1. § fin. de iureiuran.

q dict. cap.

q dict. cap. qui ad agendum, de procura. in Sex. cap. contingit, de Transactio. cap. per tuas de arbit. leg. transactionis, Cod. de transact. l. procurator cui generaliter libera, & l. mandato, de procura.

r c. coram, de in integrũ restitutio quando videlicet petenda est principaliter restitutio, contra si de ea quæstio indicat, c. suscitata, C. de procura. l vnic. C. etiam per procuratorem causam restitutionis in integrum agitari posse.

s c. nonnulli, c. ex parte, de Rescrip.

t c. fin. de procura. in Sex. Atque rursum in hoc speciali mandato, exigitur expressio certę personę, cum qua matrimonium mandetur contrahi. leg. generali, de Ritu nup P. facit ca. innotuit, de Arbit. ca. In summa, 29. quæst. 1.

u c. veniens, qui eleric. vel vouentes, &c.

x c. per tuas, de Arbitr.

y c. fi. de fide instrument.

z Iuxta ea quæ traduntur in c. quod translationem, de Offic. lega.

aa c. quod de his in fine, de Senten. excom. argum. ca. quem pœnitet. de Pœniten. dist. 1. Sed procurator non absoluitur, sed mandat Iudex alij vt dominum absoluat, vide de hoc decisionem Rotæ, 426. *Si decanus*, in Nouis.

bb ca. quæris, de consecra. dist. 4.

cc ca si habes, 24. q. 4.

dd c. fin de Iuramen. calum. in Sex.

ee c. procurator, de Electio. in Sex.

ff Clem 2. de procura.

gg l. non solum, §. fi. de procura. P.

hh l Pomponius, de procura. P.

ii l. 3. de Acceptilatio. P.

kk Rota decis. 323. *Nota Paul* in Antiq Gloss. ad Clement vnicam, de concess. præben. ad verbum *admittendum*, & decis. Rotæ, an procurator generalis in Antiquioribus collectis per Bernardum de Bisigneto Cardinalem. Idem in possessione capienda Beneficij, quæ habet plus iuris, cap accedens, de præbend. c. accedens, de præbend. l. 4. de Acquiren. possessio. Diuersum in simplici adeptione possessionis, quæ potest acquiri per amicum sine speciali mandato, & per excommunicatum c. pro illorum, de præbend. sicque distinguitur in decis. Rotę, 290. *ad recipiendum*, in Nouis.

ll in l. si remunerandi, §. Maurus, manda. l si contra licitum, C. eo tit. l litem te redemisse, 15. C. de procura. l. sumptus, C. de procura.

mm c fin de procura. cum ibi notatis, per Bernardum, etiam si per notarium fiat vide proximè citata iura, ex Rota in proxima nota.

nn Sic tenet Rota, in hoc, & in præcedente casu, decis. 131. Incip. *nota non valet*, in antiq. & decis. 554. *vtrum si notarius*. Quamuis in abbatis & monasterij procuratorio, dubitatum fuerit. Aliqui enim dominorum auditorum Rotæ tenuerunt, quod procuratorium valet, si notarius dicat in instrumento, talis abbas & conuentus faciunt tales procuratores in tali causa, sine sigillo illorum. Alij verò tenent cõtrariũ, in decis. Rotæ 643. *Aliqui domini*, in antiquis.

CAPVT VII.

Cuius gratia fieri mandatum potest.

Mandatum sex modis fieri potest. [a] Nam aut mandans sua tantum gratia mãdat, & non mandatarij: aut sua gratia & mãdatarij: aut aliena tantum: aut sua & aliena: aut mandatarij & aliena: aut sua, mandatarij & aliena, sed non ex omnibus nascitur obligatio vel actio mandati: Nam cum gratia tantum mandatarij fit, est potius consilium: [b] in aliis contra. Est & procurator in rem suam datus, qui postquam mandatum suscepit videtur dominus esse litis institutæ, & ita suo nomine condemnatur, cum habeat cessas actiones vtiles, quas etiam proprio nomine videatur intentare. Quare & in vtilitate iudicij vel in incommodo, præfertur domino seu mandatario. [c] Alioquin procurator procuratorio nomine agens, non suam sed mandantis vtilitatem agere dicitur. [d] Quilibet prælatus ecclesiæ & episcopus, ecclesiasticarum rerum est procurator non dominus, [e] & cõditionem ecclesiæ meliorem, deteriorẽ vero facere non potest. [f]

SCHOLIA.

a Explicantur quinque primi modi à Iustinia. in §. 1. & sequentib. de manda. à Caio in l. 2. manda. P. de sexto in l si procuratorem, §. tutores, eo. P.

b §. at si tua, § tua tantũ gratia, de manda. l. 2 in princip. l. Quintus Mutius, 4. § si mãda. veluti si quis alicui mãdat vt pecunias suas in emptionem prędiorũ collocet potius quam fœneret. Et ita consilij non fraudulentis non est obligatio, cum is cui datur, possit apud se expẽdere an sibi expediat illud sequi, dictis iuribus & l. consilij, de Regul. iur. P nisi alioquin quis facturus non esset si non fuisset & mandatum, l si remunerandi, 6. §. planè, l. si quis mihi, Manda. P. aut lucri captandi causa consilium datum fuerit fraudulentum, l 8. de dolo P. l. si quis cum aliter, de verbor obliga. P.

c l. 4. de re iudica. P. l. pro curatore in rem suam, 51. l. plautius ait, 61 l. quæ omne, 25. de procurato P.

d l quoties quis, 81. de verbor oblig.

e c. 2. de Donation. lib. 3. tit. 24. can. fin. 12. q ca. sine exceptione, 12. q. 2. ca. casellas, 10. q. 2 cum simil.

f c. 1. de in integrum restitutio l qui fundum, §. si tutor, pro emptor. P. l ignorantis, de procuratorib. P. dict. c. 2. de donatio.

CAP. VIII.

1 *Effectus.*

2 *Et actio mandati directa.*

3 *Contraria.*

1 Effectus mandati suscepti plures sunt, verum præcipui erunt, vt procurator datus pro impeditis vel nolentibus negotiis suis superesse vices agat mandantium. [a] Et cum legitimo procuratore gestum, cum domino factum censeatur, quare & ideo ipse dominus damnatur qui damnum vel commodum negotij habet, non procurator. [b] Cogitur & à iudice procurator datus ad lites, qui cœpit exequi munus, agere vel defendere. [c] Item acquirimus nobis per procuratorem, [d] & conseruamus quæ iam competunt. [e] Sed & qui mandatum susceperit, si susceptum non impleuerit, damnatur in quãtum interest mandantis. [f] Item si non gesserit. [g] Nã & non solum pro male gestis, sed etiam pro nõ gestis tenetur procurator. [h] Et tã pro pecunia mã-

data exigi, quam pro non exacta,[i] & tam ob dolum quàm ob culpam.[k] Sumptuum ratione bona fide habita,[l] præſtare neceſſe eſt: non autem mandatarius præſtabit caſum improuiſum.[m]

2 Agetur & in caſibus ſuperioribus, mandati actione directa, ad implenda ea quæ ſuſcepta ſunt per mandatarium ſeu procuratorẽ,[n] ſi exceſſerit fines mandati in præiudicium mandantis,[o] ſi exactam pecuniam nomine mandantis ei noluerit reſtituere.[p] Datur & hæc directa, non ſolum mandanti, ſed etiam eius hæredi,[q] aduerſus mandatarium ſeu procuratorem.[r]

3 Contraria autem actione mandati procurator experiri poteſt contra mandantem,[s] & hæredes eius,[t] pro expenſis iuſte factis, & pro aliis quæ ei abſunt pro exequendo mandato,[u] & pro eo quod mandatum eſt, & non vltra:[x] proque ſalario certo promiſſo,[y] poteſt & experiri, vt mandans pecuniam ad expediendum mandatũ præſtet.[z] Et in ſumma, vt liberetur ab omni obligatione vel fideiuſſoria, vel ratione mandati contracta, quo nomine etiam ad liberationem ſcilicet, agit etiam antequam ipſe ex mandato ſatisfaciat ex certis cauſis.[aa]

SCHOLIA.

a l.1.§.vſus, de Procura P. Non tamen prohibetur qui procuratorem dedit, cauſæ ſuæ ſi velit adeſſe, l. Paulus reſpondit, 69 de procur. P. poſſet enim interdum alioquin procurator cum aduerſario colludere, l. 27. de Inofficio. teſta. P. neque enim quis totam alteri concedit poteſtatem, quin eandẽ vel ſimilem ſibi conſeruet. Sic & præſente domino, procurator rectè ei ſtipulatur & quærit, l. ſi procurator, 79 de verbor. obliga tamen hoc intereſt inter geſtum à procuratore præſente domino, & geſtum eo abſente, quod eius quod eo præſente acquiſitum eſt, non transferuntur in eum actiones niſi cedantur ei à procuratore: dict. l. ſi procuratori: cõtra ſi fuerit abſens quia ei tunc ſine ceſſione quæruntur, l. 49 de acquiren. poſſe.

b procurator ſuo nomine non damnatur, ideo non in eum ſed in dominum iudicati actio datur, niſi in rem ſuam fuerit conſtitutus, vel niſi ſe liti obtulerit, ideſt, niſi ſine mandato pro domino litem ſuſceperit, promittens de rato, leg. 4. de Re indic. Pandect. leg Plaunus, 65. de procurator. P. aut niſi procurator vendens prædium, fidem ſuam de euictione obſtrinxerit, l procurator qui pro euictione, 67. de procura. Omne commodum & incommodum pertinere ad dominum tradit l. ex mandato, 20. Manda. P & inuito procurare, quod is acquiſiuit, domin⁹ poteſt exigere. l. procurator, 68. de procura.

c Clement. 1. de procuratorib. l. ſed & hæ perſonæ, cum duabus ſequentib. de procura P l filius familias, 9. §. fi. eo. diſtinctione adhibita, l mutus, 43. §. ſi procurator, cũ 2. legi. ſeq eod tit. Poteſt & cogi procurator reconuentus defendere ſi egit. ca. 12. de procura apud Grego. l. 5 C. de procura.

d §. ex his itaque, per quas perſonas cuique acquiritur, lib. 2. Inſtitutio. tit. 9. l. quod procurator, 68 l. per procuratorem, 72. de procuratorib. P. l. ſi procuratori, 79 de verbo. obliga P. l. communis ſeruus, 42. §. 1. l. ſi procurator, l. traditio, 20 §. fi l. ſi nec in vacuam, 34. §. 1. de Acquiren. poſſe. P.

e l. per procuratorem, 72 de procuratorib. P. leg. ſi procurator, 17. de operis noui nuncia. P

f l. ſiquis alicui, 27. §. qui mandatum, Manda P.

g l. diligenter, 5. §. 1. & l. ſi remunerandi, 6. & l. ſi procuratorem, 8. §. ſi tutores, l. ſi mandauero, 22. §. fi. l. ſiquis alicui ſcripſerit, 27. §. qui mandatum, manda. P. l ſi maritus, 5. C. eo. tit. voluntatis enim eſt ſuſcipere mandatum, ſed neceſſitatis conſummare. l in commodato, 17. § ſiquid autem, commod P. dicta l 1. §. 1. & ſequent. Manda P.

h verba hæc ſumpta ſunt ex l. procuratorem, 11 C. Manda.

i ſic à procuratore dolum præſtari conuenit, dicta l. procuratorem, & l. à procuratore, 13 manda. C. Bonam fidem præſtare debet qui rem procurat, l idẽque, 10 l. ſi mandatu, 59. Manda. P quia & ea in omnibus contractibus exigitur, l. bonã fidem, de actio. C. Dolus exiſtimatur ineſſe mandatario ſeu procuratori, ſi nolit proſequi quod proſequi poteſt, aut nolit exigere quod poteſt exigere. l dolus, 44. Manda. P. itẽ ſi mandato accepto de diſcutiendis viribus & facultatibus eius cui mandãs volebat credere, ſciẽs prudẽſque eum non eſſe idoneũ, talẽ tamen eſſe renunciauerit l. ſi mãdauero tibi, 42. mãda P. l quod ſi cũ ſcires, 8. de dolo, li. 4. P. ti. 3. Atque interdũ propter dolum procuratoris, dominus reſtituitur in integrum contra ea quæ per dolum geſta ſunt, maximẽ ſi ipſe procurator non ſit ſoluendo, vt in c. 1. & ibi per gloſſam ad verbum *reſtituimus*, de in integrum reſtitutio. lib. 1 tit. 41. nec poteſt inter contrahentes paciſci ne dolus præſtetur ex contractu, leg. contractus, 23. de regul. iur cum ſimil. eo quod ex hoc pacto occaſio delinquendi ſequeretur, cõtra l. conuenire, de Pactis dotali P. l. alia lege, 9. eleganter, Solut. matrimo P. Poterit & dominus procuratorem ſuum conuenire, ex dolo quem procurator contra alium commiſit, quia procuratoris generalis dolus domino nocet. l. apud Celſum, §. quæſitũ, de exceptione doli. P. l. 1 §. 2. de ædilit. edic. ſi potuit prohibere & non fecerit, quod proſequitur deciſio Rotæ 431. *Nota vtrum epiſcopus*, in antiquis, vbi & ratio à præſumpta ſocietate & participatione doli.

k de omni culpa tenetur mandatarius, dict. l. procuratorẽ, & l. à procuratore, manda P. de lata leuique vt ibidem dicitur l. ſi procuratorẽ, §. dolo &, l. dolus, manda. P. l. contractus de Regul. iur P. & de leuiſſima Gloſ. Cynus, Iacobus de Aretio, Ioãnes Azo ad l. à procuratore, C. de mãda. Cynus ad c. contractus. 85. de Reg iu. in Sex. facit l. in re mãdata, 11. C. mãda. ibi aliena negotia exacto officio gerũtur, &c.

l Sumptus enim repetit contraria mandati actione factos pro negotiorum geſtione vel lite, etſi cauſa ceciderit mandatarius ſeu procurator, & ſi ſine culpa ſua damnatus fuerit dominus, c cum pro cauſa, de procura. l. etiam, 4 l. procuratorem, 11. l ſi contra licitum, 20 mãda. C. l idẽmque, 10. & idem Labeo, & l. 56. §. fi & l. ex mandato. Manda. P l. qui proprio nomine, 46. § litis impendia, leg. actoris, 10. & ſequent. de procura P. quod intelligendum, quando cum mandato quis ſumptus fecerit in cauſa amiſſa: alioquin ſi ſine mandato quis geſſerit vel defenderit, aut agerit, repetet quidem ſumptus ſi obtinuerit: non etiam ſi damnatus fuerit, vt etiam ſi inutiliter ſine mandato geſſerit, l. iam tamen, §. in hac, in ſ. iudica. ſolut. P leg. ſed an vltro, 10. manda. niſi ratihabitio ſequatur, l. Pomponius, 9. de Nego. geſtis. P. Qui vtiliter ſine mandato geſſerit, repetit non tantum à domino ſed etiam ab eccleſia cuius vtiliter negotia geſta ſint impenſas probabili ratione, ca. quicumque, 12 q 4. c. quod quibuſdam, de

fideiussor.c.1.de deposito. Expensæ porro non debent excedere probabilem modum, vt liquet ex iã ante citatis iuribus, & per l.procuratorem, C.mãda.l.inter quos, §.fi.&l.seq.de damno infec. c.cum venissent, de eo qui mittitur in possess.c. 2. in fine de sequestra.poss.

m l.à procuratore, 13.manda.C.l.contractus, 23.in fine, de Regul. iur. P.nisi in tribus casibus: primus si conuenerit expresse vt casum fortuitum præstet mandatarius l negotium, de Neg.gest.l.1.C.de depos.l.1.comm l.quæ fortuitis, C.de Pignora.act.2. si culpa mãdatarij præcedat casum, vt in l.si vt certo, §.si interdum & l. in rebus, commo.P.3.si mandatarius fuerit in mora ante casum fortuitum, l. si in Asia, §.fi.deposi.P.

n l.si mandauero, 22.§.fi. cum 3.sequent.de procura.P.§.mandatum non, de manda.apud Iustinia.nisi forsan mandatarius non potuerit sine sua culpa implere l.si quis, 27.§. qui suscepit, mandat.P aut si alius mandatum impleuerit, aut si nihil interest mandatoris, non impleri, l. si procuratorem, 8.§. mandati, & § mandaui Manda. P. Agitur hic & de fide rupta per iudicium famosum, ex quo condẽnatus sit infamis, l in re mandata, 21.manda.C.l.t. & l.furti, 6.§.5.de His qui notant.infa.P. vltra condemnationem quanti interest mandantis, quæ coniungitur, l ad cõparandas, 16.C.man.l.8.§.6.eo.P.

o l.diligenter, 5.& l.potest, 42. mand. P.& ita deteriorem causam fecerit domini, l.3.manda.P. vt aliter tenetur si causam læserit. l.cum per procuratorem, 9.manda.C.l.8.§.1.eod.P.l.10 de procura.C. dictum autem hic ita demum agi in mandatarium excedentem si excesserit fines in præiudicium mãdatoris, non etiam si meliorem conditionem eius excedendo fecerit, l.3.& l.diligenter, 5.§.fi.mãda.P. Cæterum si mandatum habet legis vices subditis impositum, illud debet ad vnguem & strictius obseruari, neque illud quilibet etiam si videatur illi inde sequi maior vtilitas, licitum est illud explicare pro suo arbitrio, l. prospexit, qui & à quib.manu. liber. non fiant. Quia quemadmodum constitutio sic explicatio legis ad solum principem pertinet, l. 1.& fi. C.de legib. Et ita iussit expresse Deus Deuter.12.c.vers.fi. *Non facietis singuli, quod vobis rectũ videretur: sed quod præcipio tibi hoc tantum facito domino, nec addas vel minuas*, consentit c. 4 Deutero, & prouerbior.c.30.vers.6.Apocalyp.c.fi.vers.18.& seq. Similiter qui mandatam vel delegatam habẽt Iurisdictionem, à principe, non possunt efficaciter eam prorogare vltra mandata, nec procurator pro ea causa datus consentire potest prorogationi, cum sit in eo sine potestate extra mandatũ, c.cùm olim, 32.de offic.delega. Atque in mandatis rerũ iudicatarum exequendis, ea oportet ex tenore exequi, l. seruo inuito, 65. §. cum prætor ad senatuscõs. Trebellia.P.propter authoritatem rerum iudicatarum, ob quam publicè interest ita fieri: neque executor nudus anthoritatem habet interpretandi sentẽtiam l.executor, 4.§.1.de appella P, lib.49 ti.1.l executorem 18.de executio. rei iudica lib.7.C.tit 53 & si aliter quam statutum fuerit, exequatur, rectè ab eo prouocatur dict.l.ab executore, quia non potest sibi partes cognitoris aut iudicis assumere, l. si vt proponis 6.de executione rei iud.tit.7.C.tit.51.potestque eius executioni resisti: l.5. C.de iure fisc. In mandatis etiam militaribus olim dum viguit disciplina militaris, capitale sæpe iudicatum est ab illis declinasse quamuis transgressio fœliciter successisset Sio Posthumius dictator A. Posthumium filium, quod non suo iussu sed sua sponte præsidio progressus hostes fuderat, victorem quamuis, securi percuti iussit, vt refert Diodorus Siculus, li 12. Liuius in 4. Gellius li.17.c.fi. Refert & Valerius Maximus, lib.2.c.7, vbi & addit simile exemplum de Manlio Torquato, qui in bello Latino consul, filium prouocatum à Gemino Metio duce Tusculanorum ad dimicandum, se ignaro, descenderat, quamuis victorem, à lictore abreptum in modum hostiæ mactari iussit: quod recenset Liuius & alij Sic Papyrius dictator, eum aduersus imperium eius Q. Fabius Rullianus magister equitum, exercitum in aciem eduxisset, quamquam fusis Samnitibus, tamen eum nudari & virgis cædi iussit, vt idem Liuius ait li. 8. omitto simila. Mandatum quoque apostolicum plenè implere debet qui implendum suscepit, in fauorem eorum quorum causa mandatur, & secundum intentionem mandantis, vt docetur in c.mandatum apostolicum, 38.& seq.literis 19.de rescript. nec debet de casu ad casum extendi, c.cui de non sacerdotali, § idem, de præbend. in Sex. Mandata apostolica seu Papæ habent vim cõstitutionis, Domi.in c.fin de hæretic. in Sex. facit c. à nobis, in 1.de Senten.excommunica. per l.1. & fi. comminatio.vel epistolas, &c.C.

p l.si procuratorem, 8.§ dolo, & sequentib. ti.l. procurator, 5..l.si mandatu, 59. Manda. P.nisi res perierit sine culpa ipsius mandatarij, dicto §. dolo, quo casu non tenetur de restitutione, si modo periculũ in se non susceperit, l. & Aristoni, 39. Mãda.P.

q l.si vero, 12.§.fin.& dict.l.si mandatu, 59. Mand.P. Si filius familias quoque mandauerit, poterit & patri competere actio: & si seruus, domino: l.si mandauero, 12 §.fugitiuus, Manda.P.

r l.1. §. si te rogauero, & §. quod si rem, Deposit.P. nec aduersus aliũ regulariter competit quàm mãdatarium, l mandati, 14. C. de fideiuss.vel nisi persona mandatarij sit filiusfamilias aut seruus, quia tunc ageretur vel contra patrem, vel contra dominũ de peculio, l.quod filiofamilias, 61.manda.iuxta distinctionem l.eum actũ, 16.de negotiis gest. P.

s l.si vero, 12.§ contrario, manda.P.

t l.si præcedente, 58.Manda P.

u c.6.de procura. & ĩ.in litera l.latius docui cum distinctione, & l.actores, 30. & l. si quis cum procuratorio, 31.de procuratorib. in P.l.7.manda.P.leg. sumptus, 53.de Pact.P. Et si quid ob mandatum sibi absit, mandatarius hac actione vt restituatur potest agere: aut per exceptionem, conuentus repetere ac deducere l.idemque, 10.§.idem Labeo: & l.si vero, 12 §.si mihi, & §. si quis, 27. §. impendia, manda.P. cum similib vt etiam quod seruus ex mandato emptus, mandatario furtum sine sua culpa fecerit, l.inter, 26.§.si cum seruus, manda P.l.si seruus, §.quod vero, de furt. P. Et si propter mandatum vsuras pro mutuo contraxerit, ex mandato aget, vt à mutuo & ab vsuris liberetur. in l.2.C.manda.

x l.rogatus vt fideiuberet, 33. cum seq.manda.P.l. 2. C.eod.tit. Sic qui soluit ante diem qua mandatum est solui, non repetit nisi post diem, l fideiussor, 51. manda.

y Si remunerandi gratia honorarium, idest, salarium certum promissum erit, erit mandati actio.l. si remunerandi, 6.manda.P.l.1.C.eo tit si alias constitutum sit l salarium, 7.eod P.l.1.& 3. de proxeneticis, P. alioquin salarium incertæ pollicitationis peti non potest l.salarium, C.manda neque iudicio mãdati neque extra ordinẽ, vt constituatur, l qui mutuam, 56.§.salarium, manda.P.

z l.si vero, 2 5 si & l.seq.manda.P.
aa l.Lucius Titius, 8 & l si mandatu,45.in princ.cum seq Manda.P.l.si pro ea,10.C. eod

CAP. IX.

Quibus modis extinguitur mandatum.

PRocurator à prælato, rectore, vel alio quolibet pro ecclesia vel beneficio constitutus, per mortem constituentis reuocatur, etiam quod pertinet ad negotia iam incœpta, & lite in causa iam contestata. [a] At in propria causa non ecclesiæ, finitur quoque mandatum re integra, moriente mandante, vel mandatario, non ita re non integra, [b] finitur etiam mutata voluntate à mandante, vel priore reuocata, [c] quemadmodũ contra finietur si mãdatarius seu procurator, integra adhuc causa renunciet vt oportet mandato: [d] cẽsetur & reuocatus procurator prior, alio in locũ eius postea substituto, [e] vt & mandatũ generale derogat speciali.[f]

SCHOLIA.

a hæc est ad verbum decisio noua in Clem final de procurato. quæ multas quæstiones ea de re antiquitus agitatas determinauit. Nihil enim agi debet sede vacante, & si fiat, perperam fieri dicitur, c.1. & c.fi.ne sede vacan. vide Gloss ad dict clem.fin.ad verbum, *reuocari*.

b c.relatum, c.licet, de offic delega. lib 1 decreta.tit. 29. vide decis. Rotæ 349. *si Papa mandet*, in nouis, §. item si adhuc, de manda. apud Iustinia. l. si defunctus, de procura. l. inter causas, manda. P 4. mandatum, C.eo. finitur morte mandatarij quoque mandatum, in l.si quis alicui scripserit, 27.§.morte, mandat. P Re etiam integra in dato, vt aliquid fiat locus est pœnitentiæ, l.2 §.2.de conductio.causa data. P.Res integra in iudicijs dicitur ante litem contestatam: in negotijs, ante præparamenta, vt ait glossa ad Clem. fin. ad verbum pro ecclesi.de procura. in iurisdictione tamen delegati morientis, non censetur res integra, si ea iurisdictione ante mortem vti cœperit, c licet vndique, de off.& potest.iud delega vti autem cœpit citatione facta, c.gratum, 20, eo.ti c, fi.de off lega.l. siquis posteaquã, de iudic. P.fact l,1. de pollicitatio l.nam & seruus, §. si vino, de Negotiis gestis, & citatione censetur perpetuata iurisdictio, quamuis non censeatur negotium cœptum, nisi post contestationem, vt explicat glossa in dict.c.gratũ, ad verba *quasi cœptum*. Ante litem itaque contestatam, libera est domino mutãdi procuratoris potestas, vel iudicium in se suscipiendi, veluti re integra.ca. in causis, de electio. l. ante litẽ, 16. ibi de procurator P.l 3 C.mãda.§.penul de mãda. apud Iusti.post litem autem contestatam nõ nisi cũm causa, eaque cognita.c quamuis, 2.de procura. in Sex vt propter ætatem procuratoris religionisque beneficium, leg.post litem, 17.§.fi.l.aut religionis, 18.de procura.P.item si suspectus factus fuerit procurator, val sit in vinculis, aut in hostium prædonumve potestate, l item si suspectus, 19.eo. tt. de procur.vel si distringatur alio iudicio publico priuatione, valetudine, vel re sua maiore, l vel iudicio 20 eod vel exilio, vel si lateat, vel postea inimicus sibi fiat, l. vel exilio, 21 eo. aut affinitate aduersario iungatur, vel hæres eius fiat, l.aut affinitate, 22. eo. aut peregrinatione longa, aut alia quadam iusta causa absit, l.aut longa, 23.eo, de procura.

c l.si vero non remunerandi, 12.§.si mandauero, mãdã.P. Sed non sufficit mutatam esse voluntatem seu reuocatum esse mandatum, oportet enim eam mutationem & reuocationem cognitam esse mandatario, l. si mãdassem tibi, 15 manda.P.c in nostra, 4.de procura Quamobrem si antequam literæ reuocatione peruenerint ad procuratorem, factum quippiam aut cõclusum in processu fuerit, factum cum procuratore nonobstante reuocatione valet. ca auditis, 8. de procuratorib. Quando vero debeat certificari de reuocatione ad hoc vt quod gerit nomine procuratorio non valeat, & quando non, & quando sine certificatione reuocetur, docet fusè Rebuffus, ad titulum de sublatione Clementinæ literis, ad verbum, *resignatione*, in Concordatis. Requiritur & insuper antequã gestum cum reuocato procuratore, tanquam cum falso procuratore factum corruat, vt reuocatio procuratoris ad lites cognita fuerit, nõ tantũ ei, sed etiã aduersario & iudici: alioquin cum eo gesta valent. c.mandato, 13.de procura. c.ex parte decani, de Rescript. l. vni & ibi Accurs C. de satisdan. l. si procuratorem, C.de procura ne fiat fraus aduersario, & ne decipiatur iudex In procuratore tamen ad negotia, arbitrantur sufficere reuocationem peruenisse ad solum procuratorem, d.l. si 15, Manda.P. sumpta à contrario sensu; & sic notat Gloss. ad c mandato, 13. ad verba, *à Domino*, de procuratorib.

d l.si mandauero, 22. §.fin. Manda. vbi & causæ quare & quomodo renunciare mandato possit, vt & in l.sanè, 24 l.seu ob inanes, 23.l.seu ob aliã, 24.l.inter causas, 25.Manda.P.Item si dignitas accesserit procuratori, vel mandatario, aut inimicitiæ cum domino, l. filiusfamilias, 8.§.fin.de procura. si valetudinẽ aut necessariam causam absentiæ alleget, aut aliam iustam causam, l.aut valetudinẽ, 9. l vel hæreditas, 10 de procura.P.

e Quando diuersis temporibus diuersi constituuntur pro eodem negotio procuratores, c.non iniustè, de procuratorib. in Sex. l. si quis cum procuratore, §. fin eod.P.etiam si secundus noluerit acceptare mãdatum, argum.§ posteriore, Quib.mod testam.infirment. apud Iustinia. nisi exprimatur in secunda procuratione, quod non reuocetur prior, c. si quis, de procura. in Sext. l si pluribus, de Lega. 1. vel nisi plures dati fuerint & in solidum de quo vide ca si duo, de procurat. in Sext. & ibi Gloss notat & Rota decis. 270. *Nota quod vbi aliquis*, in Antiquis, quod si quis fecerit procuratores ad acceptandum beneficia, si secundo alios fecerit, videtur primos reuocasse, posito etiam quod primi non sint certificati, per l.si patronus, de Manumiss. vendic. P l si quis mihi, §. fin cum ibi notatis per Glossam, de Acquiren. hæredit: quia ex quo solum agitur de præiudicio cõstituẽtis, non requiritur vt procuratores reuocati, sint certificati, aliter autem si in præiudicium alterius requireretur. l si mandasse, Manda.P. idem traditur decis. 174. *Nota quod vbi diuersis*, in Antiquis. Item si in secunda instãtia, puta appellationis dominus alium constituit procuratorem reuocatus cẽsetur qui fuit cõstitutus in prima, si non dicat se id sine reuocatione prioris facere. Quia licet primæ instãtia sit eadẽ cũ causa appellationis, sũt tamẽ diuersæ instãtiæ, c. venien, de Testib. Et instãtia fictitia est, ideo cũ primo reuocato factũ in secũda instãtia, nõ valet modo secũdi procuratoris cõstitutio peruenerit ad aduersarij & iudicis notitiam. & sic disputat Rota decis. 21. *Si dominus principalis*, in Nouis.

f cap. studuisti, 2. de Offic. legat. lib. 1. tit. 30. cap. 1 & cap pastoralis, de Rescript.

DE DONATIONIBVS.[a] Titulus XIX.

a Ad hanc titulum pertinent tit de Donationibus lib.3.Decretal.ti.24.de feudis lib. . tit.20.de Donationibus inter vir.& vxorem & de dote post diuortium restituenda lib.4.tit.20.Et in iure ciuili tit de donationibus lib.2. Institutionum Iustinia.tit.7 & lib.29.P.tit.5 &lib.8 C.ti.54.de donationibus ante nuptias vel propter nuptias & sponsalitiis, lib.5.C tit.3.de donatio.causa mortis lib 8.C.tit.57.& lib,39.P.tit.6.de donationibus inter virũ & vxorem, & à parentibus in liberos factis & de ratihabitione libr.5.tit.16. De donationibus inter virum & vxorem lib.24.P.tit.1.De donationibus quæ sub modo vel ex conditione vel sub certo tempore confirmãtur. lib.siue 8.C tit.55.de reuocandis donationibus lib.8. titul 56.de Donationibus à curalibus factis ab intestato vel testamento eorum successoribus nouella 101.cum autem & species donationis, sit legatum possunt huc referri tituli de legatis ex iuris ciuilis Institutionibus, P. & C. potest & locari titulus de concessione præbendæ.

CAPVT I.

1 *Continuatio.*
2 *Et quid donatio.*

1 INter contractus [a] annumeratur donatio,ideo de illa pauca dicemus, antequam contractuum claudamus tractationem,quæ magis ad ius pontificiũ pertineant.[b]

2 Donatio autem est, contractus, [c] quo quid transfertur,[d] in alterũ [e] sponte, [f] gratis,[g] & irreuocabiliter.[h]

SCHOLIA.

a Dubitarunt aliqui, num donatio inter contractus vel distractus (sunt enim hi duo fines conuentionũ, l.1.§.conuentionis,de Pact P.)annumerari debeat. Egó autem in ea sum sententia,vt inter contractus annumeretur quia ex ea nascitur obligatio, vt dicemus in effectu Deo fauente, & probatur in l qui donatione,de donationib. lib.39.P.tit. 5.obligatio est finis contractuum l.ex maleficiis,de actio.P.distractus autem ad dissolutionem obligationis pertinet, l.si quis absentis,4.§.is quoque,de Actio. P. Est tamen contractus stricti iuris, non bonæ fidei,§.actionum,de Actionib.l eum qui donationis,22.de donationib.P.

b nam de aliis copiose tractauimus lib.28.Syntagma. iuris vtriusque in c.7 de finitione,in 8.de rebus quę donari possunt,in 9.de personis quæ possunt donare & quibus donari potest, in 10. de donationibus inter virum & vxorem, in 11. de confirmatione donationis inter patrem & filiumfamilias & coniuges,in 12.de aliis personis,in 13.de forma donationis in 14.de donatione causa mortis, in 15.de fine,caussis & actione donationis. Diximus & 3.libr. hoc 3. harum Institutionum in voto de pollicitationibus tit.2.

c Ita dicitur contractus , in l contractus de fide instrument.C. l. in siquis emptionis , de Præscript. trig.vel quadra.anno C.

d habet donatio dominij translationem , si is qui dat sit dominus,l in ædibus,9.§.fin. de Donation. P.l. senatus, 35 §. donatio,de Donation. causa mortis, P.quo nomine differt à commodato quo tantum transfertur possessio & vsus, cum in omni datione præcise debeat dominium transferri , l. vbi autem non apparet,75 §.fi.de verbor obli P.

e quia nemo sibi donare potest,& donantis & accipientis constituenda est differentia,c. fin.de institutio vt nemo plurium officio simul fungi potest, l. nemo,de assessor.C.leg.si plures,de Pact. P. nemo potest seipsum præsentare.

f c.1.de donatio.l.1.& l donare, eo.tit.in P.l.donari, de Regul iur P.

g nam si mercedis causa donetur,non est donatio,l. hoc iure,§.1.de Donat P. quare & remuneratoriæ donationes,mercedes & retributiones,propriè non sunt donationes. l. Attilius,27.l.si pater,14. §.fi. de Donatio P.

h l.1 l Aristo,de Donationibus,P l.velles,l.possessionẽ,C.de Reuocã.donat ea.sacrorũ,1 .q.2.hoc nomine differt à mutuo,in quo de meo quidem tuum fit,non tamen irreuocabiliter,sed ea lege,vt postea restituas in eadem quantitate,pondere vel mensura eiusdẽ speciei,l.2.& l.cum quid,§.fin.de reb.cred P.& hanc differentiam expresse adfert Vlpian. in l. si ego pecuniam, si certum peta. P.differt etiam à concessione precario facta, quæ reuocari potest, non autem donatio. leg. Lucius Titius, 32. de donat.P.

CAPVT II.

Diuisio.

DOnationum, aliæ dicuntur inter viuos factæ:aliæ causa mortis, [a] inter viuos ea est,quæ sine aliqua mortis cogitatione fit,quæ & propriè dicta donatio. [b] Mortis causa donatio est quæ propter impendentis mortis fit suspicionem. [c] Rursum donatio alia simplex & pura,alia non purè facta,puta & simplex est,collatio beneficiorum, [d] quæ & donatio dicitur: [e] sunt & aliæ simplices donationes, quæ ita fiunt vt statim valeant siue fiant à personis ecclesiasticis,siue à laicis,in ecclesias,vel laicas vel ecclesiasticas personas.[f] Non simplex vel non pura donatio est,cui adiicitur aliqua causa : [g] qualis donatio dotis, [h] donatio propter nuptias, [i] mortis causa donatio,[k] Eleemosyna,quæ est munus ob necessitatem datum pauperi : [l] donatio quæ ecclesiæ & Deo fit pro remedio peccatorum donantis:[m] Itẽ non simplex nec purè contracta, cui adiicitur modus,[n] tempus,[o] aut conditio. [p] Itẽ harum donationum,quædã dictæ directæ,quædam obliquæ.[q] Directæ præstantur per donantẽ ipsum,obliquę per alium vel per hęredem eius.[r]

SCHOLIA.

a §.1.§.est & aliud,§. aliæ autem , de Donatio. apud Iustini.l.1.de Dona.P.l.2. de mortis causa donation.

b & ista donatio dicitur absolutè donatio, quæ per se est irreuocabilis,l.1.de donationi.P.l. vbi ita donatur,de donationib. causa mortis,P §. aliæ autẽ donationes,de Donationib.apud Iustinia.

Habet

c Habet hæc donatio conditionem, vt si quid humanitus, id est, si in ers donanti contingat, habeat is cui datur: si autem is qui donauerit superuixerit, acciperet, aut si eu n ante mortem donasse pœnituisset, l. mortis causa, §. & in summa, de donation. apud Iustinian. l. 1. de donatio. causa mortis, vt morte donātis etiam perficiatur: l. non videtur perfecta, de Donation. causa mort. P. & quantum pertinet ad executionem, inspicimus donantis mortis tempus, l. in mortis causa donationibus, & leg fin. eo. tit.

d de hac donatione seu collatione beneficiorum diximus in tracta. beneficiorum copiosè.

e collatio donatio dicitur, c. quia diuersitatem, &c. post electionē, 7. de concessio præbeo cum similib.

f exempla patent in titulis de donationibus in P C. & Institutionib. iuris ciuilis & de donationibus inter virum & vxor. & explicatur in l. . . si de Donatio.

g variari possunt qualitates accidentales contractuū pactionibus contrahentium, l . . si conueniat, deposit. P. l contractus, de reg. iur. atque in traditionibus, pacta quæcumque apposita seruāda, l. in traditionibus, de Pact P. l. legem quam dixisti, C. de pactis conuen. Apparet aute m quæ sit causalis donatio ex verbis eius, vt si dicatur, *quoniam quia ideo, quod negotia mea gessisti vel g . . . fund. m tibi dono* & sic de si milib. §. longe magis, de lega apud Iustinia. l. 2 . si. de Donatio. P. Quære & causa erit id, ex quo per q, vel à quo, vel propter quod, aliquid donatur: vel quis ad donandum compellitur, siue de præterito, siue de præsenti, siue de futuro sit. l. si ita legatum, 2. de conditioo. & demōstra. Exprimitur & causa per *quia*, cōditio per *si*, modus per *vt*, l. demonstratio falsa, 7. §. fi. de condition. & demōstra. li 35. P. ri. Glos ad rubricam, de his quæ sub modo vel fideicōmisso relinquūtur, C. Hic tamē obseruādū donationem ob causam factā, non propriè dici donationem, sed speciem remunerationis, & compensationis, l. hoc, §. fi. & l. Atilius, & l. si pater, §. 1. de donatio. P.

h dos, donatio est, facta causa matrimonij, sine quo non subsistit, l. 3 de iure dot. P. l. 8 de Ritu nuptiarum, P. l. 6. C de incest nupt. & ideo soluto matrimonio res dotalis reddenda, c. 1. & 2 de dona inter virum & vxor. l. in rebus, C. de iure dotium, quia cessat causa, nem pe onera matrimonij pro quibus dotis fructus percipiun tur, l. pro oneribus, eod. P. l. salubriter, de Vsur. cum similib.

i nam & donatio propter nuptias, ob matrimonium, vt dos, ideo & eo soluto ad virum redit, vt dos ad vxorem, c. fin de dona. inter virum & vxor. l. . & l cū multa, & toto titulo, de donationibus ante nupt. C. lib 5 tit. 3.

k de donatione causa mortis, in c 4. & ibi ad verbū *decedant*, de Sepultur. mortis causa donatio, causam habet cogitationem mortis instantis, vel generaliter eam cogitando, vel propter instans periculum, ea lege donando, vt post mortem suam tantum valeat donatio, l. 1. & sequentibus, vsque ad 7. de mortis causa donation. P. mors hic consideratur donantis, nam si ob causam mortis alterius detur, non donatio causa mortis, sed mortis causa capio dicitur, leg qui pretio, l. si mulier, l. mortis causa capimus, de Donatio caus. mort. P Et maximè in eo differunt, quod donatio causa mortis est reuocabilis, mortis causa capio minimè l. fera, §. fin. & l. vbi ita donatur, de Donatio. causa mort. P.

l interest enim hominis, hominem affici beneficio, l. seruus ea lege, de seruis expert. P.

m c. 1. de consuetudine. donantur & ecclesiæ bona ad alendos pauperes, c. . de reb. eccles. non aliena. ca. quoniam quid quid, 6 q. 1 fit & ob causam pietatis eleemosyna, & ad iuuandas defunctorum in releuandis pœnis animas, ca. animæ defunctorum, ca. tempus, 23 q. 2. ca. sanè quod, 26. q. 7. can. ab infirmis, de pœnitentia dist. 6 eaque est vel spiritalis vel corporalis, vnde & tria genera eleemosynæ constituuntur, dare egenti, dimittere lędenti, & corrigere delinquētem. ca. tria, & ca. sequenti, 45 dist. omnes commendantur ex fide, loco, & tempore, ca. non satis, 8 . dist

n Exempla donationum quæ sub modo, traduntur in leg Aristo, 17. de donationib. P & toto titulo de donationib. quæ sub modo, C. &c. lib 8. Cod. tit. 55. Modus autem ita inspicitur, vt non sit de accessionibus, sed de ipsa re, non de partu, non de fructu, nō de pensione eius, l. cum de modo, 11. C. de donationib. Quamquam alioquio in donationibus plenissima sit interpretatio faciend 1, c 6. de donatio. stricti tamen iuris e 1, vt omissum pro omisso sit l. eum qui, 22. de Donatio P. l. quicquid astringendę, de verbor. obliga modus vim addit & determinationem donationi, leg. 1 C de donationib. quæ sub mod. vt si ita donatur, vt donatarius sibi alimenta præbeat, vt accepta mutuo det, dict. l. 1. & l. qui id quod, 34. §. 1. de Donationib. P l. si tibi pecuniam donasse. 20. de Reb. credit. P. si datur præbenda alicui, vt singulis diebus missam dicat c. significatū, 11. de præbend. Modus affinis est conditioni, l. demonstratio falsa, 9 si de conditio. & demonstra. verum differunt, quòd modus non suspendat donationem, sed statim eam facit valere: cōditio autem, vsque ad implementum suspendat, l Meuia, de manumissis testa. quamuis & reuocetur donatio, si modus non impleatur, l. 2 §. fi. & l. 3. de Donatio. P. l. 1. C de donatio quæ sub modo.

o Adijcitur tempus aliquando donationibus, vt si dicatur, vt vsque ad certum tēpus donatio remaneat penes donatorem, postea vero redeat vel ad donātem vel ad aliū, l. 2 & 3. C. de dona. quæ sub modo.

p conditio vt dixi, vsque ad implementum donationē suspendit, l. fi. C. de dona quæ sub modo nec prius quam impleatur, pro donatione agitur, c. super eo, de conditio. apposi. vide Glossam ad c. verum, eo. tit l. qui hæredi, §. final. & l. qui sub conditione, de condition. & demonstratio. P. Explicantur donationes sub conditione in l. 2 de donat. P.

q l. donatio sive directa, C de donatio. directa & inter viuos dicitur, sine cogitatione mortis.

r Obliqua censetur, donatio in legato à testatore facta, sed ab hærede præstanda, legatum, de lega. apud Iustinia. l. legatum, de lega. 2. l. 2. de publicia. in rem actio P. Sunt & obliquæ donationes, quæ per substitutionem à donatariis ex voluntate primi donantis accipiuntur, in l. quoties donatio, §. de dona quæ sub mod. C. leg. 5 de Dona. inter virum & vxorem, in P.

CAPVT III.

Quæ res donari possunt.

Res mobiles & immobiles, de quibus quis liberè disponere, & quæ potest alienare, easdem & donare, non alias potest,[a] item & spem actionis,[b] & successionis ex fideicommisso competentis:[c] itaque nemo Ecclesiæ præpositus

positus vel beneficiatus, res Ecclesiæ suæ donare in eius præiudicium poterit, saltem sine solemnitate, quia dominus earum non est, sed procurator,[d] nec aliter alienari possunt:[e] Sed & qui res Ecclesiæ petunt à regibus, & horrendę cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habere quæ obtinent: Et à communione Ecclesiæ cuius facultatem auferre cupiunt, excludi[f] debent. Poterit tamen prælatus etiam regularis res módicas mobiles Ecclesiæ donare, considerata modicitate rei & consuetudine eius Ecclesię donandi id concedente suis prælatis.[g] Potest & beneficiatus cuipiam pro seruitijs Ecclesiæ suæ siue personæ suæ ab ea impensis, concedere aliquam possesionem Ecclesiæ suæ ad vitam fruēdam,[h] permissum & eidem intuitu eleemosynæ, modicas de fructibus sui beneficij donationes facere, immodicas nequaquam, neque modicas seu moderatas etiam de pretiosis mobilibus, sine solemnitate.[i] Poterit & tantum de mobilibus Ecclesiæ donare, quantum de proprio eidem in locum eorum donauerit.[k] Permissum & episcopo volenti fundare monasterium in sua diœcesi, ei concedere de censu suæ Ecclesiæ vsque ad quinquagesimam partem. Et si vnam Ecclesiam ex seculari regularem voluerit facere, aut reditus eius augere sibíque in sepulturam eligere, poterit tantum vsque ad centesimam partem redituum sui episcopatus ei conferre, eo tamen adhibito tēperamento, vt id semel in vita & in vna tantum Ecclesia, non in pluribus facere posit, & dummodo id etiam in vna fieri posit sine graui præiudicio Ecclesiæ suæ,[l] poterit & pro Ecclesia de nouo fundanda qua egeat populus, non obstante iuramento de rebus Ecclesiæ non alienandis præstito, de reditibus Ecclesiæ suæ donare.[m] Donationes porrò seu collationes Ecclesiarum priuatis factæ viuentibus ijs qui Ecclesias ipsas posident, nullius sunt efficaciæ. Donationes tamen Ecclesiarum factæ in ipsa proprietate religiosis locis valebunt, ita tamen vt personæ quæ iam ipsas Ecclesias posident, sine ipsorum dum vixerint assensu, in vita sua non debeant illis spoliari,[n] feudum quoque nouum de rebus Ecclesiæ à prælato dari sine solemnitate alienandi non potest, antiquum potest dum redierit ad Ecclesiā.

SCHOLIA.

a c.cæterū, de Don. l. in ædibus, §. fi. de Don. P. l. 2. C. eo. nemo plus iuris in aliū trāsfert quā ipse habeat, l. nemo, de Reg. iur. P. l. traditio, de Acq. rer. domi. P. l. si vniuersæ, C de Lega. qui vsumfructum habet eundē quādiu vixerit, non vltra donare potest, c 6. de Dona. inter vir. & vxor. & resoluto iure dantis, resoluitur ius accipientis, l. lex vectigali, de Pignor. Iura, nomina, & similia quæ quasi possidētur, & sūt in potestate plenè donantium, donari possunt, valet donatio omnium bonorum absolutè, l. si vnquam, C. de Reuo. don. At nū omnium præsentiū & futurorū donatio valeat, controuertitur: & cōmunior est sententia, non valere, si nulla alicuius rei reseruatio fuerit facta, de qua disponere possit donator. Barth. ad l. stipulatio ista, num. 6. de Verbo. oblig. & ad l. si quis in principio, de Lega. 3. & idem Baldus & Cynus ad l. fi. C. de Pact. Panor in 2. parte consiliorum consil. 48. adfert Bald. rationē in d. l. fi. & quod futurum esset donantem nullum habiturum hæredē si nullū lucrū ab eo speraret, l. 1. de lege Falc. l. quod de bonis, ad leg. Falci. P. & pactum non valet quod disponendi adimit facultatem, l. si fratres, §. idem respondit, pro Socio. id autem accideret si licita omnium præsentium & futurorum donatio. nihil enim relinquitur ex quo hæres institui possit: dehinc & hęc profusa liberalitas ad prodigalitatem accedit, quæ fundum non habet, l. . de Curato. fur. Item non videtur facta à mentis compote qui nihil reseruat sibi ad victum; nec auditur perire volens, l. non tātum, de Appell. necare autem videtur qui alimenta denegat, l. necare, de Liber. agnoscen. P.

b l. 3. C. de Donatio.

c Si modo iam fideicommissum fuerit ab alio relictum, l. 1. C. de Pact. l. de fideicōmisso, C. de Transact. Alioquin enim non valeret pactio, vel donatio hæreditatis viuentis, quam quis se ab intestato assecuturum sperat, l. quidam cum in iure, . fin & l. nam vt indigno, de Donatio. P. l. 2. §. fin de His quib. vt indig P.

d c. 2. de Donatio. vbi & ratum, & c. 4. de Reb. Eccles. non alien. ca. fin. 12. q. fi. ca. sine exceptione, 12. q. ca. casellas, 10. q. 2. Notat & Panor in d. c. 2. nu. . de Dona antequam donatio vel alienatio rei Ecclesiasticæ valeat, duo in summa requiri: primum vt fiat cum debita solemnitate, iuxta ca. sine exceptione, 12. q. 2. & 2. vt fiat in casu licito. Clem. 2. de Reb. Eccles. non alien notat & Glossa ad c. 1. de in integrum restitutione.

e c. nulli, 5. de Reb. Eccles. non alienan.

f c. 2. de Rebus Eccles. nō alien. ca. in canonibus, 16. q. 1. ca. quicunque militum, ca. de Rebus, 12. q. 2.

g Duo itaque concurrere debent in hac permissione donandi, nempe modica vt sit res donanda, deinde quod cōsuetudo sit quod eius Ecclesiæ prælati possint donare aliqua. c. 3. de Dona. Quia prælatus cum habeat liberam rerum Ecclesiæ suæ administrationem, c. nobis, de Elect c. is cui, eo. tit. in Sex. & donabit quædam exemplo eius qui aliam habet administrationem liberam, veluti tutoris, qui eo nomine potest aliqua modica donare ex bonis pupilli, l. cum plures, de Administrat tutor. P aliud exemplum in alio generali administratore, in l filius, de Dona P. Verūtamen Glossa ad d. c. 3. de Donat & ibi Panor. nu. 4 tradunt, donationem in eo capite permissam, de rebus mobilibus exiguis, non de immobilibus, aut de mobilibus pretiosis, quæ donari nequeunt, demum nec alias res modicas posse donari sine cōsuetudine, & nisi expediat Ecclesię, sicque intelligūt d c. 3 de Donatio. Sic forsan quis posset defendere donationem ex fructibus beneficij perceptis beneficiarum facere posse. si modo quis defendat consuetudinem quam asserunt boni facere beneficiatos vsufructuarios, ex c præsenti, de Offic. ordi in Sext. iuncta Gloss. quæ tamen loquitur de clericis qui habent beneficia sine administratione, vt & alibi docuimus post Panor ad c. 1. & fin. de pecul. clericor.

h c fi. & ibi Panor de Pecul. clerico, c relatum in 2, sic incipiēte, . licet, de Testam. & ita pro obsequio Ecclesiæ exhibito, vel exhibendo, potest assignari possessio Ecclesiæ ad tempus pro beneficio. vt in c. possessiones, 16. q. 1 ca. clerici, 16. quæst 5.

i Non licet autem omnino beneficiatis, famulis suis de immobilibus Ecclesiæ suæ remunerationis causa vel eleemosynæ gratia, donare, in dict. c relatum, &

expressius, in §.1. de non alienan. rebus Ecclesiasti. Nouella 7. vt & in Nouella 120.

i c. ad hæc, de Testam. & ibi Panor ca. sine exceptione, 12. quæst 2.

k c. 3. & 4. de Reb. Eccles. non alien. cum consensu superioris, ca. etsi illi, ca. Episcopus qui, 12. q. 2.

l c. Apostolicæ, pen. & fi. de Don. ca. bonæ rei, 12. q. 2.

m cap fi. de Eccles. ædifican.

n Hæc omnia traduntur in c. consultationibus, 4. de Donat. Prior pars sententiæ prohibet collationem beneficij viuentis, vt & in c. 1. 2. 3. & fi. de Concess. præben. de quo & diximus in tractatu beneficiorú. Altera pars admonet, cum superioris authoritate donari posse Ecclesias vel res Ecclesiæ alteri Ecclesiæ, non autem sine eius authoritate, vt in cap. pastoralis, 7. & in c. inter dilectos, 8 de Donatio. facit & c. quod autem, & c nullus, de Iure patrona. Poterit tamen patronus Ecclesiæ ius quod habet patronatus sine consensu Episcopi Ecclesiæ donare; quamuis ipsam Ecclesiam dare non possit, c. vnic. de Iure patro. in Sex. c. illud, eo. tit apud Gregoriú.

o c. 2. & fi. de Feud. & §. 1 Episcopum vel Abbatem, &c. in Vsib.

CAPVT IIII.

Qui donare possint, & quibus.

DOnare possunt, vt dictum est, rerum domini, qui alienare possunt,[a] quemadmodum & illis donari potest quibus acquiri posit,[b] & quibus nó est interdictum donationes accipere, præsentibus & absentibus,[c] prohibitum tamen nominatim donare minoribus,[d] filiisfamilias,[e] prodigis,[f] mente captis,[g] & aliis à contractibus submotis: prohibitæ & donationes inter coniuges, inter filiumfamilias & patrem[h]. Vetitum & aliquando ne donum vel munus consul, vel alius qui in alio officio esset reipublicæ acciperet,[i] donare res suas histrionibus vitiú est immane non virtus:[k] idipsum donare venatoribus, meretricibus, & aliis malis hominibus, propter eorum scelus:[l] nec licet donare hæreticis.[m] Nemo etiam sibi donare potest,[n] non inuito, aut nolenti,[o] aut reipublicæ sine causa,[p] quibus similia addere ex corpore vtriusque iuris facile erit.

SCHOLIA.

a c. 2. de Don. qui honorem non habet non dat. ca. qui perfectionem, cum sequent. ca. ventum est, 18. 1. q. 1. nemo transfert dominium quod non habet, l. si filius tuus, 14. C. de Donatio. l. qui alienum fundum, 14. eo. tit. P. l. si vniuersæ, C. de Lega. quare si res de facto donata, aliena sit, donator non tenetur de euictione, nisi dolo fecerit, quo casu de dolo tenetur. l. Aristo, 17. §. fin. de Dona. P. l 22. de Verb. obli. aut nisi de euictione cauerit, l 2. C. de Euictio.

b Sic donari potest Ecclesiæ, l. 1. C. de Sacros. Eccles. C. Clem. vnica, de Iureiuran. c. 4 de Sepult. Acquiri non posse rem donatam dicimus eis quorum res fieri non possunt, l. in ædibus, §. donari, de Donatio. P. veluti res domino donari non potest, quia is dominium iam habet, quod tantum ex vna causa quæri potest, §. sic itaque discretis, de Actio. c. 5. de Donatio. l. etsi confessum, 15. §. fin. de Contrah. emptio. P. l. non vt ex pluribus, 120. de Regul. iur. P.

c Si interueniat nuncius vel epistola: nam & absentis acceptandi animus adesse debet, aut talis ei qui donat esse debet, vt velit statim donatarij fieri. l. absenti, 10. de Dona. l. neque ambigi oportet, 6. C. eo. cap. si tibi absenti, de præb. in Sex. alioquin donatio quod pertinet ad translationem dominij, ante acceptionem non valet, d. cap. si tibi absenti: idipsum si fiat etiam Ecclesiæ, quæ certa de donatione acceptare debet, vt notat Iulius Clarus, lib. 4. Sentent. §. donatio. quæst 12. & 13. aut nisi notarius coram quo fit donatio, pro absente stipulatus sit & acceptauerit, facit l. 2. rem pupilli saluam fier. P. perpendenda & l. 4. de Donation. in P. ibi etiam, *Per interpositam personam donatio consummari potest.*

d l. si si maior factus aliena. ratam habuet. C.

e l. filiusfamilias, de Donatio. P. vbi tamen exceptiones, si pater permittat, & si liberam peculij administrationem filiofamilias existenti in dignitate, pater committat: iunge l in ædibus, §. 1. eod tit.

f l is cui bonis, de Ver. obli. P. l ... de Curat furios. C.

g l. Modestinus, §. fi. de Donatio.

h Nempe regulariter, & in donatione pura & inter viuos: nisi postea alio modo confirmetur eiusmodi inter prædictas personas facta donatio, c. fi. de Donatio. inter vir. & vxor l. quod sponsæ, de Dona. ante nupt l. 2. 1. vbi rationes de coniugum vetita donatione, de Donatio. inter virum & vxorem. P. & l. donationes quas parentis; C. eod. tit.

i l solent, 6. §. fi. de Officio proconsul. l. plebiscito, 18, de Offic. præs. P. l 1. C. de cótract iud. C. No. 17. c. 1.

k ca. 7. donare, 86. dist, scilicet quádo quis donat propter artem, non autem si ex misericordia donat propter necessitatem prædictarum personarum.

l ca. 8. qui venatoribus, 86 dist. Iure tamen ciuili affectionis gratia, & honestæ & inhonestæ recipiuntur donationes, l. affectionis, de Donat. P.

m l. Manichæos, 4. §. ipsos, C. de Hæretic.

n c. fin. de Institutin. vt nemó seipsum ad beneficium cuius est patronus, præsentat, c. per vestras, de Iureiuran. nemo seipsum baptizat, c. debitum, de Baptismo, nec seipsum tutorem dat, l. ius dandi, §. prætor, de Tutorib & curatorib. datis ab iis, &c.

o l. inuito, de Regul. iur. l. hoc Iure, §. non potest, de Donatio. P. c. si tibi absenti, de præb. in Sexto.

p l. hoc iure, 9 de Donatio. vide Ciceronem lib. 2. Officio. l. 1. §. 1. de Pollicita. P.

CAPVT V.

Requisita in donatione.

COnsensu & voluntate donantis vera liberalitas[a] exercetur, & sponte,[b] & gratis:[c] & cùm de rebus Ecclesiæ fit, cum forma iuris & debita seruata solemnitate,[d] & consensu eorum qui in alienatione requiruntur,[e] cum scriptura & sine ea.[f] Iure ciuili etiam quædam veræ donationes insinuationem requirunt ratione summæ donatæ certæ, aliæ non,[g] quæ tamen iure Pontificio non tractantur. Modus quoque donationibus, conditióque pro forma & causa aliquando adiici solet, vt antè in diuisione diximus, quæ donatione perfecta maximè Ecclesiæ facta, mutari nequeunt sine authoritate summi Pontificis:[h] perfecta etiam liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur.[i] Inspicitur & in donationibus

causa mortis,& in mortis causa capionibus,quid de reuocatione vel modo placuerit.[k]

SCHOLIA.

a Ex liberalitate procedit donatio,c t.de Dona.l. 1.§ fin.de Donatio.P.l.2. de Operib. public. P.

b d c.1.de Donatio.l. 1.& l. donari, de Donatio. P.l. donari,de Reg.iur.P.in necessitatibus nemo liberalis existit,l.munus,214 de Verb signific P.l.rem legatam, de adimen lega. P. Donatio hæc quæ ex mera liberalitate procedit, verè donatio & propriè dicitur:aliæ quæ ob causam & sub conditione fiunt minus propriè, l. 1.de Dona.tit.gener.l.Senatus,§. 1.de Dona.causa mort P.Beneficium,inquit Seneca 3. de Benefic. est quod quis dedit, cum ei liceret non dare

Alioquin si non gratis fiat, erit contractus vel emptionis vel locationis.

d De solemnitate eadem dicenda & intelligenda,quę dicta sunt in alienatione rerum Ecclesiasticarum,c. pastoralis, de Donatio ca.sine exceptione,12.q.2.

e De consensu quorum interest adhibendo, habetur in c.2.de Donatio in c.cum nos,de His quæ fiunt à prælatis sine consens.capituli.

f l in extraneos,C.de Donatio de scripturæ donationis formula, in l. donatio sine directa,l.in conscribendis,C. de Donatio.

g Vide de hac insinuatione, l. donatio, & l.data iam pridem,l.sancimus,C.de Donationib.l donationes quas parentes,C.de Donatio.inter virum & vxor. ex quibus colliges etiam, insinuationem illam dici publicationem vel testificationem factam coram iudice competente,donationis præexistentis, & in scripturam redactæ, eodem tempore quo fit vel alio.Iunge l in hac sacratissima,& l.secundum, D. Leonis,C de Donatio.

h Clem.quia contingit,de Religios. domib.& ibi Gl. ad verba,*Sedis Apostolicæ*.

i ca.non satis est bene velle, 14. cum seq. 86. dist.vbi explicatur.In donatione primum fidem inspiciedã, id est, vt potius Christianis quam non Christianis largiamur.&c.locum& tempus,vt non opes effundamus sed impendamus; vt & in ca.Dominus non vult,eadem distinct.86.& probetur liberalitas quæ potius subueniat sanguine coniunctis egentibus, quàm aliis,ca.est probanda,16.ca.cæterum,20.eadẽ 86.distin.Consideranda etiam ætas in largiendo & debilitas,& verecundia quæ ingenuos prodit natales,vt potius senibus & debilibus largiamur qui sibi nequeunt victum quærere labore,ca.consideranda, 17. ead dist. Adduntur & aliæ circunstantiæ in canonibus qui sequuntur. Causa etiam perpendenda; interdum enim ob malam causam donatio potius scelus quàm liberalitas dicenda,veluti si iuuenculis quis ad eas corrumpendas donet,vel hominibus ad eos inescandos.Cuiusmodi sunt illæ quæ captatorię institutiones propriè dicuntur; dum quis alium instituit,non alio animo quam vt eum vicissim impellat ad se instituendum, reprobatæ in l. captatoriæ,& l.illa institutio, de Hæred. institue.P.quod & pulchrè describit Martialis, lib.1.Epigram.136.ad Gargilianum.

Munera quod senibus viduisque ingentia mittis,
Vis te munificum Gargiliane vocem.
Sordidius nihil est, nihil est te spurcius vno,
Qui potes insidias dona vocare tua.
Sic auidis fallax indulget piscibus hamus,
Callida sic stultas decipit arte feras, &c.

Consideramus sic sæpe affectionem donãdi, quamuis persona cui donatur sit inhonesta,vel honesta:& ita ex capite affectionis honestæ sustinetur donatio, quamuis si ob turpitudinem fieret,ex eo capite esset reprobanda,l affectionis, de Dona.P.l 4.de cõdictio.ob tur.caus.

k Sunt enim tres formulæ contrahendæ donationis causa mortis, & mortis causa capionis, inter quas aliqua statim valet; alia non nisi post mortem, aliqua recipit conditionem restituendi ex conualescentia donantis, l. 28.& l.si alienam,13.de onatio.causa mort. P.

CAPVT VI.

De effectu & reuocatione donationis.

1 DOnatio donãtem obligat,[a]ideo & actionẽ ad tradendum donata aduersus eum patit,[b] quia transfert dominium in acceptantem. [c] Non tamen condemnatur vltra quam facere possit,& nisi deducto & ei reseruato ne egeat. [d] Proinde non reuocantur donationes perfectæ generaliter,[e] nisi contra prohibitionem iuris factæ sint, [f] aut si inter coniuges factæ ante mortem pœnitẽtia reuocentur: morte tamen confirmantur,nisi expressè vel tacitè antè reuocentur. [g] Soluto etiam matrimonio dos ad mulierem, & donatio propter nuptias reuertitur, nisi aut contraria consuetudo, aut pactio matrimonij aliquid contrarium super lucranda dote vel donatione propter nuptias vel parte illarum, statuerit, [h] vel nisi propter adulterium vxor iudicio ecclesiæ priuata sit iure dotis. [i] Propter ingratitudinem quoque eius cui donatum est, de rigore iuris donans poterit reuocare si forte manus impias donatarius in eum iniecerit, si graues iniurias,seu graue rerum suarum damnum, vel vitæ periculum ei inferre præsumpserit: quod tamen ad donatoris qui hoc tacuit, non extenditur successores. [k] Reuocatur & modalis seu conditionalis donatio,si modus vel cõdito nõ impleatur [l] iure etiã poli ex naturali æquitate licet non iure fori,donatio omnium bonorum facta ecclesię, ab eo qui non sperabat se habiturum liberos, restituitur susceptis filiis[m]:fit & reuocatio donati interdum pœnitentia donantis. [n] Et conualescentia vt non impleta conditione [o] si in fraudem creditorum fiat: [p] verumtamen quando reuocatio fit donati reuocans debet restituere vtiliter impensa in rem restituendã, alioquin donatarius potest exceptione doli eam retinere. [q] Sequitur & ex donatione naturaliter obligatio accipientis ad remunerandum. [r]

SCHOLIA.

a cap.1.de Donationib.

b l.1.& l.si quis argentum,35. & seq C.de Donatio: c.2.de Consuetud. Transfert autem dominium vel tradendo vel promittendo vel permittendo accipere, vt in l.qui sexum, 6.de Donatio.

c l vbi autem non apparet, §. fin. de Verbor. obliga d.c.2 de Consuetud.

d Et deducto ære alieno,l.inter eos,19.§. fin.& l.hæreditaté,de re iudic.P.l.qui ex donatione,12.de Donatio.P.l. 28 de Regul. iur. P. neque tenetur ad vsuras tardioris solutionis dnnati,l.eum qui, 22 de Solut.Pand.

e l.3.4.5 6 de Reuoca.dona.C §.aliæ,de Donat.apud Iustinia ca 15.factorũ,12 q.2.ca.·.16.q.2.c.fi.16 q.6. ca.sunt qui opes,17.q 2.neq; etiã reuocabuntur donationes prætextu rescripti principis, ca. non enim, 22.q 2.l.si donationé,C.de Reuo. dona nec ex sola pœnitentia inter viuos factæ, l.possessionem C. eo tit. Quemadmodum neque semel perfecta donatio,diem aut conditionem admittit.l.perfecta,C. de Donatio quæ sub modo siue sit perfecta pacto, vel stipulatione, vel traditione, vt ibidem dicitur.

f e.2.de dona.l.non dubium,C.de legib. cum simil.

g c.fin.de Donatio. inter virum & vxor. vbi glossi notat, quando expressè vel tacitè istæ donationes censeantur reuocatæ & l. à marito,de Donatio.inter vir.& vxor. C.l.cum hic status, §.si ambo,eod tit.Pand.

h Hæc probatur in c fi.§.ñ.l.nuper,6. de Dona inter virum & vxor. Soluto matrimonio dotem reddi debere tradit c.1. eo.tit l 1 Solut.matrimo.P. l.dos à patre.C.eo.l. vnica, C.de Rei vxor.actio. reliqua verò quæ dicuntur in exceptione dotis & donationis propter nuptias lucrandę,propter æqualitaté ex pacto,probantur,l.1.& fi.C.de Dona.ante nup. auth.æqualitas, C. de Pactis conuen §.hæc igitur, Vers *de cætero*,de Æqualita.dot in Nouel.

i Lucratur enim maritus dotem accusans vxorem de adulterio,nisi sint liberi,c 4.de donatio.inter virum & vxor §. si de adulterio, Nouella, vt liceat matri, & auiæ.

k Hæc sunt ex c.fin de Dona.& ex l.fin.C.de Reuo. donat. fit autem reuocatio vtili rei vendicatione, vel condictione,l.his solis, C. de Reuoca.donatio. & l cum res,de contrah. emptio.C.l si mortis causa,de Donatio.causa mort.P.Causæ autem ingratitudin,isquæ reuocare possunt donationem, à matre factam,quæ transierit ad secundas nuptias,tres tantum sunt insertæ in Authen.hæ quoque,C. de Reuoca.dona.& in §. mater,de Nuptiis,in Nouell.

l c.verum,de conditio.apposit.c.cum dilecti,de Donatio.l.1.& 2.C.de Donatio.quæ sub mod.

m ca.fin.1·.quæst.fin quia iure fori, cogeretur tantum quis restituere ex donatione vsque ad legitimam partem debitam liberis susceptis, l. si totas, C. de Inofficio. testam.nisi libertis donatio facta fuisset,l. si vnquam, C.de Reuoc. don. Vide de hac reuocatione Baldum consil.215 inci. *Punctus*,lib 5.Philippum Decium ad l. licet, nota. 3. de Pactis.C.Tiraquellum & Ripariũ ad l. si vnquam,C. de Reuoca. donation.

n Quandiu pẽdet donatio causa mortis, reuocari pœnitentia potest l. mortis causa, 16. & l. qui mortis causa,30 de Donatio. causa mort.P dico si pendeat; nam si ita donatum sit,vt statim valeat, non reuocatur,l.2.eod.P.quia æquiparatur donationi inter viuos,l.vbi ita donatur,27.eod.tit.P.alioquin ante mortem donatio causa mortis imperfecta, l. non videtur,32.de Donatio.causa mort.

o l. 2. & l. qui pretio,§.§ fin.l.si alienam,13.§.fin.l si mortis causa,19.l.fin.de Dona cauf. mort.P.

p l.etsi debitur,17.& seq.de Donatio. causa mort. P. l.vt in fraudem fisci,l.si aliquis,7.eod.

q l.si mortis causa,14.eo.fit tamen cõpensatio expensarum cum fructibus interim perceptis, l. 48.l.65. de Rei vindica.

r l.sed etsi lege,§.consuluit, de Petitio.hæredita.c.cũ in officiis,de Testam. χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκτουσ' ἀεί, gratia enim semper beneficium solet parere, vt ait Sophocles in Aiace Mastigophoro , & in Oedipo Cotoneo. Quare Martialis libro 5. Epigram.

Extra fortunam est quicquid donatur amicis,
Quas dederis solas, semper habebis opes.

Quæ intelliguntur quando nõ ingrato dantur,alioquin verissimum est illud vulgare,quod donare est perdere: vt in l. filiusfamilias, 7. de Donat. P. l.2. de Consulib lib.2. C.

DE SPONSALIBVS[a] Tit. XX.

a Extat titulus de Sponsalibus,lib.4.Decret.tit.1.& lib.4.Sexti tit. 1. & lib. 23. P.tit. 1. De sponsalibus & arrhis sponsalitiis & proxeneticis,lib.5.C.tit.1.& ti a.fi rector prouinciæ vel ad eũ pertinẽtes sponsalitias dederint arrhas. Eò pertinent Nouellæ Leonis 18.vt in sponsalibus constituta pœna exigatur.& 109. ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur,neque ante decimum quintum maribus : aut decimum tertium fœminis matrimonium consecretur. Est & in libro Constitutionum iuris Orientalis, Nouella constitutio de sponsalibus Alexij Comneni, emissa mense Iunio indi ctionis septimæ anni ab orbe condito 6592.& alia de solutione sponsaliorum.

CAPVT I.

Continuatio, & quid sponsalia.

Post conuentiones,quas consensu celebrari diximus, non esse omittendum contractum matrimonij vt frequentissimum inter homines,placuit,ideo de sponsalibus & matrimoniis dicere expedit: spõsaliorum nomen & sponsæ & sponsi aliquando pertinet ad nuptias & coniuges,[a] aliquando & propriè refert initium matrimonij & separatur à matrimonio indissolubili.[b] Et ita propriè sponsalia, sunt futurarum nuptiarum repromissiones, [c] de quibus prius dicemus, [d] deinceps separatim de matrimoniis,vel de nuptiis.[e]

SCHOLIA.

a Vt docet Gratianus in ca.1.ca. sufficiat, §.cum ergo, ca. beata, §.fin. cano. coniuges, ca coniunx, ca. omne itaque bonum, ca. qui desponsatam, ca.si quis desponsauerit, §. 1. 27. quæst. 1.

b d.ca.si quis desponsauerit, §. fin. ca. decreta, §.1.ea. quod autem, §. vnde apparet, §.item si sponsa, ca. si quis sponsam, §.1. ca. statutum, §. apparet, 27.q.2. dicuntur & sponsalia aliquando in iure Pontificio coniugium initiatum spõsalia de præsenti, l. nuptiæ,

de Regul. iur P. ratum vero coniugium videtur dicere Gratianus copula confirmatum, in ca. ſtatutũ, §. quomodo, & ca. cum initiatur, 17. q. 2. item indiſſolubile.

c ca. noſtrates, 30. q. 5. l. 1. de Spon. P. lib. 23. tit 1. Conſtantinus Harmenop. lib 4. prochi. tit 3. ſpem matrimonij vocauit Vlp. in l. ſi vxor non fuerit, 11. 6. diui Seuerus, ad leg. Iul de Adul P. li 48. P. tit 5. l. ſi puellæ tutores, 6. de Sponſa. Sponſalia dicta fuerunt ab ſpondendo, nam moris fuit veteribus ſtipulari & ſpondere ſibi futuras vxores, vnde & ſponſi & ſponſæ dicuntur, l. 2. & 3 de Sponſalib. Varro 5. de Lingua Latina. Gellius li. 4. c 4 verba ſponſaliorum etiam id indicant. in c. penul. de Sponſalib.

d Diximus de Sponſalibus nos multa li. 8. Syntagm. iuris vniuerſi, & quare præcedant nuptias, c. 1. & de perſonis quæ pro aliis contrahere ſponſalia poſſint, c. 4. de Ætа. ſponſorum, c. 5. de Accidentibus, c. 6. de Arrha & ſponſalitia largitate, c. 7. de proxenetris & oſculo, c 8. de Solutione ſponſaliorum, c 9.

e Quamuis de omnibus promiſcuè dicatur apud Gregorium, titulo de Sponſalibus, & ſeq.

CAPVT II.

Diſtinctio ſponſaliorum.

Sponſalia in iure in duplici ſpecie referuntur: quædam quæ fiunt per verba de præſenti, vt accipio te in virum, accipio te in vxorem. Et tunc illa ſponſalia pro matrimonio habentur indiſſolubili: quædam fiunt per verba de futuro, vt accipiam te in vxorem, accipiam te in virum. Et iſta ſunt propriè ſponſalia,[a] de quibus agimus. Et horum quædã ſunt iuramento firmata,[b] quædam ſimpliciter facta, quædam pure,[c] quædam in diem,[d] quædam ſub conditione.[e]

SCHOLIA.

a c. penul & c. ex parte, 9. de Sponſalib. c. vnic 5. idẽ quoque, de Sponſatio. impub in Sexto.

b cap. ex literis Syluani, 10. & c. ſicut ex literis, 12. de Sponſalib.

c c. 1. de Sponſalib. in Sex. c. 2. eo titu. apud Gregor. quando ſine aliqua conditione vel modo fiunt expreſſo, quamquam in eadem pura promiſsione, quædam tacitè ſubintelliguntur: nempe rebus & perſonis in eodem ſtatu manentibus, vt in c. quemadmodum, de iureiuran.

d conuentiones matrimonij ad certum diem in dubio ſunt ſponſalia. vt in c. de illis, 7. de Sponſatio. impuber. vt ſi quando intra impuberes annos non apti matrimonio matrimonium contrahant, nam ea ſponſalia pendent, donec ad ætatem legitimam contrahendi peruenerint. Ante pubertatem enim reſilire quidem non poſſunt, poſtea poſſunt. idem deciſum in c. à nobis, 8. eo. titu. Eſt & recepta pactio hæc, accipiam in vxorem, ſi velis, intra tale tẽpus; nam eo lapſo tempore qui ita promiſit, liber eſt à promiſsione, & aliam eligere poteſt, c. ſicut ex literis, 2. de Sponſalib.

e veluti ego te in vxorem accipiam, ſi tantum mihi donaueris, quo caſu reus periurij nõ habetur, qui eam non acceperit quæ noluit ſoluere ſibi quæ petierat, niſi cum his poſtea fuerit ſecutus conſenſus de præſenti, vel carnalis copula c. de illis autem, 3. de conditio. appoſit lib. 4. tit. 5. Idipſumque de aliis conditionibus honeſtis dicendum erit; vt ſi quis ducere promittat aliquam ſi eius pater voluerit, c ſuper eo. eod tit. non etiam de aliis conditionibus illicitis & inhoneſtis, vt in c. 1 & fin de conditio. appo.

CAPVT III.

De conſenſu ſponſorum.

Conſenſu coniugandorum, ſponſalia contrahuntur,[a] poteſt tamen pater, filium adultum, & cuius voluntas adhuc diſcerni non poteſt, cui voluerit matrimonio deſtinare,[b] debétque filius poſtquam peruenerit ad perfectam ætatem, idipſum omnino adimplere:[c] impoſita & eſt pœna parentibus promiſſa per illos ſponſalia non implentibus:[d] tamen ex honeſtate non ex neceſsitate, filij promiſsionem illam tenentur ſequi.[e]

SCHOLIA.

a c. 1 c. 4 c. acceſſit, 5. de Deſponſatio. impuber. ca. noſtrates, 30. q. 5. l. ſponſalia ſicut nuptiæ, 11. de Spõſ P.

b c. 1. & 2. de Deſponſa impub. l. ſi pater pactum, 4. de Sponſalib lib. 4. C. tit. 1. l. tutor vel curator, 36. l. non eſt matrimonium, 66. de Ritu nuptiar. lib. 32. Pandect. tit. 2.

c ex honeſtate non ex neceſsitate, nec tenetur ſi nolit neceſſariò ſeruare filius eam promiſsionem patris, c. 1. & ibi Gloſſ. fin. de Deſponſatio. impubet. ca. tua ſanctitas, 2. 31. q. 2. l. filia quæ ex alio, 134. de Verbor. obliga. vbi & illa promiſsio dicitur contra bonos mores, etiam cum pœna facta, quia matrimonia libera eſſe debent, c. cum locum, c. gemma, de Sponſalib. l. neque ab initio, 14. de Nup. C. lib. 5. tit 4. l filiofamilias, 13. de Sponſalib. P. l. ſponſalia, 11. eod. tit. requiritur enim conſenſus contrahentiũ etiam filiorum & filiarumfamilias, verum ea quæ patris voluntati expreſſè non repugnat, conſentire intelligitur. l. ſed quæ patris, eod. tit. Ad contumeliã filij pertinere putat Pamphilus, à patre ducere vxorem cogi, apud Terentium Aphrum, in Andria Scena 5. *Proh* (inquit) *Deum atque hominum fidem! quid eſt, ſi non hoc contumelia, vxorẽ decreuit ſeſe dare mihi hodie, nunc oportuit præſciſſe me, nonne prius communicatum oportuit; &c.* Et honeſtum quidem eſt & ſecundum leges, deſpõſationem fieri filiarum à parẽtibus, ca. 14. qualis, 30. q. 5. quia & ad officium parentum pertinere dicitur, filiis quærere conditionẽ matrimonij, & filias dotare, l. qui liberos, de Ritu nupt. P l. fin. C. de Dot. promiſſ Verum ex neceſsitate deſideratur tantum conſenſus contrahentium, ca. ſufficiat, 27. q. 2. ſiquidem matrimonium ſacramentũ eſt, & in ſacramentis patria poteſtas non conſideratur. c. fin de Iudic in Sex. facit in argumentũ, quod conſenſus & oblatio parentum facere poſsit filium impuberem monachum, is tamen dum peruenerit ad adultam ætatem, poteſt diſſentire ab ea oblatione, nec voto parẽtũ ſi noluerit obligatur. tota 20. q. 1.

d Nempe vt abſtineãt per triennium à communione, ſi noluerint implere illorũ promiſsionẽ, ca. vn. 31. q. 4.

e Vt proximè dictũ eſt in litera c. & probatur, tota 31. q. 2.

CAPVT IIII.

Quis contrahere ſponſalia poſsit.

Et quia ex conſenſu conſtant ſponſalia, ideo præſentes per ſe, & abſentes per nũcium & literas ſine verborum aut ſcripturæ ſolemnitate, ea contrahere poſſunt,[a] dum

modo saltem ætatis sint septem annorum, ante enim eam ætatem nihil agitur, [b] quare si pubes & impubes. [c] aut duo impuberes non proximi pubertati, [d] quorum malitia non suppleat ætatem, sponsalia per verba de præsenti contraxerint, & ita matrimonium, cēsentur tantum iuris interpretatione sponsalia de futuro, [e] neque ita matrimonium contractum quod non tenuit ob defectum ætatis, per lapsum prædicti temporis conualescit, nisi per copulam subsecutam, vel per modum aliquem alium [f] constiterit euidenter contrahentes ad pubertatis tempora cum perseuerantia voluntatis in matrimonio, peruenisse. Per dictum tamen contractum matrimonij in defectu ætatis factum, (quod quamuis non valuit vt agebatur, tamen valuit vt potuit,) publicæ honestatis iustitia inducitur. [g] Persona autem quibus interdictum est matrimonium, & sponsalia quoque contrahere vetantur, [h] iisdemque impedimentis, si modo impedimenta quæ tempore sponsaliorum sint, perseuerant vsque ad tempus nuptiarum, nec ante tolli possint: non aliter, [i] vt nec furiosus in ipso furore spōsalia, neque matrimonium contrahere potest, [k] quia consensum non habet. [l] Sic de similibus collige.

SCHOLIA.

a e.nec illud, '.30 q.5.c. ex parte, de conuersio. coniugator. Genes. 24. & sic etiam de omnibus conuētionibus quæ consensu perficiuntur responsum est. l.2.§ 1.de Act. P. lib.4 .P.tit.7 l 1.§.fin.de contrah. empt.P.lib 18.tit 1.§.1 de Obligatio.ex consen.li.1. Institutio.titul. 3.& in hac sponsaliorum hypothesi expresse probatur l.in sponsalibus contrahendis,18 l.sufficit, 4 l.hæc ita,5 l.in sponsalibus,7,de Sponsa. P & proinde vt nuptiæ, sic & sponsalia possunt contrahi à mutis & surdis, c.cum apud, 21.de Sponsalib. Verba tamen aliquando requiruntur ad probationē consensus, vel alia signa æquipollentia, c.tuæ fraternitati, 25.c.si inter, 31.de Sponsalib.

b c.1.de despōsatio.impub in Sex c.literas,4.c.accessit,eod.tit.apud Gregorium, l. in sponsalibus contrahendis,14 de Spōsalib. Extat constitutio Nouella Leonis 109. ne intra septimum ætatis annum, sponsalia ineantur. Statuerat tamen aliquando Augustus ne minor decem annis sponsa haberetur, vt ait Dion Cassius & Zonaras.

c Hæc quæ sequuntur sumpta sunt ex c. vnic. §. idem quoque, de Desponsa.impub.in Sex.

d Aliter contra, vt in c.veniens, de Sponsalib. c.ad id quod, c de ill s, de Desponsa impuber.

e Dict.c.vnico,§.idē,de Desponsatio.impub.in Sext, ca.attestationes, & c fin de Desponsa .impub.c super eo, de Condition apposit. Idipsum & iure ciuili locum habet, in l.quæsitum, 9.de Sponsalib.

f c.fin.de Sponsalib.P.

g Iustitia publicæ honestatis oritur ex solis puris & certis sponsalibus, non ex illis quæ sub conditione quæ no impletur cōtrahuntur, c.1 in princi.& §. fi. de Sponsalib.in Sexto.

h l oratio,16.de Sponsa.in P.l si quis tutor,§.quamuis, de Ritu nup. P.

i l.si quis officium,38 de Ritu nuptiarum, l vnic. si rector prouinc. vel ad eū pertinent. &c.li.5.C.tit.2

k ca.neque furiosus,32 q.7.c.dilectus filius,24.de Sponsalib.l.furor, eod tit. P.l.oratione, 6.5. fin de Ritu nuptia.l. patre furioso, de His qui sunt sui vel alien.iur. P.

l d l.oratione,§.fin.& ca aliquos, 15.q.1 cum simil

CAPVT V.

Quomodo contrahi possint sponsalia.

POssunt qui contrahunt sponsalia, & per se ipsos, & per procuratorem idoneum contrahere: is autem idoneus procurator erit, qui ad hoc cum certa contrahendi habebit mandatum, non aliter. [a] formula autem alia nulla iure quam promissio seu stipulatio de futuro contrahendo matrimonio, [b] ex more tamen regionum alia adijci possunt; vt annulus pro fide digito sponsæ per sponsum immissus, vtque pacta coram inuitatis matrimonij fiant, [c] pignus amoris annulus censetur. & ideo quarto digito seu medico dicto inseritur, quod in eo vena quædam, vt fertur, sanguinis ad cor vsque perueniat. [d] Desiderat & Ecclesia in sponsalibus sacram benedictionem. [e]

SCHOLIA.

a Hæc in c.fin.de procura. in Sex. l.generali mandato,34 de Rit.nupt .P.

b Si modo verba sint conuenientia negotio, c. si inter, de Sponsalib. Stipulationum in sponsalibus antiqua hæc erat formula, & socer à genero ita Interrogabatur; *Spondes tuam gnatam vxorem mihi?* & ille respōdebat, *spōdeo*: adiiciebatur & dos seu dotis promissio. vt apud Plautum in Aulularia actu 1. Scena 4. Megadorus ab Euclione ita stipulatur

Quid nunc etiam mihi despondes filiam?
E. Illis legibus, cum illa dote quam tibi dixi.
M. Sponden' ergo? E. Spondeo

Et in Trinumo actu 5. scen.2. Lysiteles ita à Chamida stipulatur.

Sponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?
C. Spondeo, & mille auri Philippum dotis.

Fiebant & tabulæ nuptiales, vt in l. si vicinis. C. de nuptiis, seu dotales, l. cum maritus, de pactis dotalib Pandect leg. qui dotem, de Dote prælega. cum similibus. Meminit diuus Augustinus libro secundo de Moribus Manichæo. Tertullia.lib de Pudicitia, & Apol.2. Atque post signatas vel consignatas tabulas bona ominabantur matrimonij, & conuiuia fiebant. ca.nostrates, 30.q.5. Innuit Iuuenal. Satyr 2.

Signatæ tabulæ, dudum, fœliciter ingens
Cœna sedet, gremio iacuit noua nupta mariti.

Quæ tamen omnia non erant ex necessitate sponsaliorum adhibēda, vt nec alia quæ vt plerumque accedebant sponsalibus, de quibus diximus lib.5. Syntagma.iur.c.2 nam nec tabulæ faciebant matrimonium, l. donationes in concubinam, de Dona.P. & illæ etiam solebant sæpius signari post contractum matrimonium, vt in l.fera, de Donatio. inter vir.& vxor. Probationem autem instrumenta dotalia aliquando matrimonij subsecuti faciebant, vt in concubina in vxorem ducta, l.5.& l.cum quis à muliere, 11.& l.nuper, 12.de Naturalib. liber.lib.5.C.tit. 27.& c. 8. 5. reliqui igitur sunt modi, Nouellæ 89. Quibus modis natura effic.sui.c.hoc quoque præsenti, c.4. Nouellæ 117 vt liceat mat.& auiæ, &c.§.fin.

de Nupr.

de Nupt. apud Iuſtinia de ſubſtantia autem non ſunt, ca ſi quis, 30 quæſt. 5.

c ca. noſtrates, 3. 30. q 5 nos de arrhis multa lib 8. Syntagma. c. 7. Subarrhatio ſignum amoris eſt, in diſpẽſatione quam probat, vt ait ca. ſi quis vxorem, 14. & can. ſi quis ſubarrhauerit, 27. q. 2. Arrha generaliter ſolet interuenire ad confirmationem vel teſtimoniũ contractuum perfectorum, non autem ipſa contractus firmat, l. quod ſæpe, 37. de contrah. emptio. lib 18 P tit. 1. § 1. co. ti. apud Iuſtinia Eadem quoque ratione arrhæ in ſponſalibus dantur, vt liquet ex l. 3. 4. & 5. de Sponſal. & arrhis C. Arrhæ nomine non ſolum annulus, ſed etiam alia certa ſumma dabatur: vt in l. ex empto, §. 5. his qui vina, de Act. emp. lib. 19. P. tit. 1. l. fin de Lege commiſſor. lib. 18 P. titul. 3. Dabatur & pro arrhis annulus vt in l. quicumque, 5. §. item ſi inſtitor, de Inſtitor actio. lib. 14. tit. 3. & d l. ex empto, § is qui, verſi. *Ergo illud*, de Actio emp. P. & fuit eius arrhæ antiquus mos, vt refert Plinius li. 33. hiſtoriæ, c. 1. Ibi, *Argumento (inquit) eſt conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiamnum annulo exiliente ab eo tempore quo nondum erat arrha velocior*

d Hæc ſumpta ex cano. fœminæ dum maritantur, 7. 30. q. 5. inducitur & aliquando præſumptio matrimonij ex traditione annuli facta ab ſponſo ſponſæ, tamen ea non plane probat, c. illud, de præſumpt. alij dicunt & traditionem annuli tantum præſumptionem pro ſponſalibus facere, niſi probetur datus à ſacerdote. Gloſſ. ad cano. fœminæ, 7. ad verbum, *annulus*, 30. q. 5 per cano noſtrates, eadem q. 5. niſi mos ſit regionis quod annulus detur in matrimonio. Vide quæ diximus de annulis in ſponſalibus, li. 8. Syntagmat. iuris, cap. 7.

e Sicque Alexius Comnenus ſtatuit, non tantum in nuptiis, ſed etiam in ſponſalibus, ſacram Eccleſię benedictionem interuenire debere: in conſtitutione eius 3. in iure Orientali. Quod & poſtea placuit cõcilio Tridentino, ſeſſio. 24 in decreto de reformatione matrimo. c 1. vbi & ſtatuit benedictionem à proprio parocho fieri, neque à quoquam, niſi ab ipſo parocho, vel ab ordinario licentiam ad prædictã benedictionem faciendam alij ſacerdoti cõcedi poſſe: quacumque cõſuetudine, etiam immemoriabili, quæ potius corruptela, non obſtante erit illa obſeruatio valde neceſſaria, ad ſanctificationem futuri matrimonij, tum etiam vt clandeſtina matrimonia vitentur. ca. 1. 2. 3. 30. q. 5. Gratis autem exhiberi debet illa benedictio: cùm ne pauperes grauentur, tum etiam ne ſimonia committatur: ſicque gratis concedendam decreuit Alexand. 3. conſtitutione ſua parte 1. c. 7 Innocentius 3. in concilio Latera. c. 66. & prohibetur pro illis quippiam accipere vel petere, niſi quod laudabili cõſuetudine offerri ſolet, in c. ad Apoſtolicam, 42. de Simo.

CAPVT VI.

De fine & effectu ſponſaliorum, & ſolutione eorum.

Finis ad quem tendunt ſponſalia eſt matrimonium futurum, de quo fiunt promiſſiones,[a] proinde de rigore iuris, qui ſponſalia contraxerunt, & maxime iuramento interueniente, monendi ſunt, vt matrimonium contrahant; & ſi non obtemperauerint, ſunt per cenſuram Eccleſiaſticam compellendi,[b] niſi rationabilis cauſa obſtiterit.[c] Inter autem cauſas rationales, quæ non impediunt deſponſatos cum aliis coniungi quam deſponſatis, vna eſt, ſi deſponſati nolint ſe admittere, ne ex ea coniunctione deterius contingat, neve talem quis coactus ducat quam odio habet, impoſita tamen pœna pro periurio:[d] poteſt & alia cauſa eſſe, ſi poſt ſpõſalia contracta abſuerit & dimiſerit terram ſpõſæ ſponſus,[e] imo & ex ſolo diſſenſu contrahẽtium diſſolui poſſunt ſponſalia.[f] Et ſi poſt ſponſalia de futuro alter ex ſponſis cum alio vel alia per verba de præſenti matrimonium contraxerit,[g] niſi forſan poſt ſponſalia prima de futuro interceſſerit copula inter ſponſos carnalis, per quã ſponſalia de futuro tranſierunt in conſenſum matrimonij de præſenti, vt diſſolui nequeant,[h] non minus quam ſi facta fuiſſent per verba de præſenti.[i] Si etiam ſponſa de futuro peccet in proprium corpus ante matrimonium, poterit ab ſponſo dimitti, qui & alteri poterit ſe impunè coniungere,[k] item ſi ſponſa fuerit facta leproſa, paralytica, ſi naſum vel oculos amiſerit, vel quicquam turpius ei ſuperuenerit:[l] ſi ſponſus cùm cognata ſponſæ, vel ſponſa cum cognato ſponſi concubuerit:[m] aut ſi ſponſus vel ſponſa poſt ſponſalia contracta, religionem aliquam profeſſus profeſſave fuerit.[n] Attamen conſilium datur, ſi iuramento ſponſalia firmata ſint, de futuro matrimonio contrahendo, vt tutius ſit volenti ingredi monaſterium, religione iuramenti firmata prius contrahere, & poſtea ſi elegerit, ad religionem migrare, dummodo poſt deſponſationem copula non fuerit ſecuta carnalis.[o] Diſſoluet quoque ſponſalia de futuro, ſuſceptio ſacrorum ordinum.[p] Si etiam ſponſa, etſi inuita, ab alio rapta fuerit, & ſponſus eam admittere noluerit, poterit rapta alteri nubere,[q] item ſi affinitas ſuperuenerit vel ratione copulæ carnalis,[r] vel cognationis ſpiritualis,[s] aut ſi ſectæ vel religionis ſuperueniat inter ſponſos ante matrimonium diuerſitas: vel ſi ea diuerſitas, quæ ante ſpõſalia incognita erat, poſtea cognita ſit.[t] Inducitur per ſponſalia pura de futuro, publica honeſtatis iuſtitia, quæ impedit contrahi, & dirimit contractum matrimonium,[u] non etiam ſi ſub conditione contracta ſint & fuerint reſoluta.[x] Inſtitutum porrò eſt, vt iam pactæ ſponſæ non ſtatim ſponſis tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non ſuſpirauerit ſponſus dilatam.[y]

SCHOLIA.

a Ideo diximus antea non poſſe contrahi ſponſalia inter eos cum quibus non poteſt contrahi matrimonium.

b c. 2. c. ex literis, 10. de Sponſalib. vbi tamen Gloſſa notat hanc compulſionem eſſe ad fines vt conſentiant qui nolunt ſtare promiſſis, non autem finalem, vt inuitus matrimonium contrahere compellatur, propter plura mala quæ ſolent ex nuptiis per inuitos contractis suboriri, in c. 2. c. requiſiuit, 7. de Sponſalib.

c Dicto cap. ex literis, cauſæ ob quas diſſolui poſſunt ſponſalia, colliguntur in fine gloſſæ finalis, c. de illis, 5. de Sponſalib. per Beatum Thomam in quæ-

ftitoibus additis ad 3. partem, q. 43. artic. 5. Syluestrum in summa, in verbo, *Sponsalia*, q. 10. Domini. Soto, lib 4 Sententia. distinct. 27. q. 2. artic 3.

d c. 1. c requisiuit, 7. de Sponsalib. ca. de neptis, 31. q. 2. permittitur ita dissolutio imposita pœnitentia ei per quẽ steterit, quominus iuramẽtum vel promissionem impleuerit matrimonij, ad euitandum maius malum. c de illis autem, 5. de Sponsalib. facit c. veniens, qui clerici vel vouen. &c, c. cum iamdudum, de Præben. hac ratione iure etiam ciuili, alij desponsata, renunciare conditioni & alij nubere nõ prohibetur, l. 1. C. de Sponsalib. li. 5. tit. 1. & presente sponso potest consilium sponsa mutare, & nuncium ei remittere, l. 2. §. fin. de Repudiis. lib. 5. C. tit. 17. Eratque olim formula trita necessaria renunciationis in discoriendis sponsalibus, siue præsenti siue absenti fieret renunciatio, nempe, *conditione tua non vtar*. l. a. §. penul & fin. de Diuor. lib. 24. P. tit. 5. l. in potestate, 10. de Sponsalib.

e c. de illis, 5. de Sponsalib Iure ciuili præsens sponsus expectatur per triennium ab sponsa, l. 2. de Sponsalib. C. absens per triennium, l. liberũ, 2. C. de Repud. vtrumque cautum libro 28 Eclogæ Basilicorum tit. 1. c. 16. additur & in c. 17. ex ista causa etiã, vltra quadriennium aliquando sponsalia trahi, veluti propter valetudinem sponsæ. vel sponsi, vel propter mortem parẽtum, vel ob capitalia crimina, vel ob longas peregrinatoones, quæ ob necessitatem suscipiũtur, quod & probatur in l. sæpe iuste, 17. de spõsal meminit & de his Dio Cassius lib 54. historiæ & Suetonius in Augusto. Quæ annotanda sunt, non quidem vt impediatur matrimonium intra hæc tempora contractum, sed vt cognoscamus num pœna adiecta pactis contra eum qui temere resilierit à promissione matrimonij, committi debeat, & oum arrhæ amittantur: quæ omnia tantum locum habẽt contra eum qui in culpa est quominus impleuerit promissionem, l. mulier, 5. de Sponsalib. si lege permittente resoluantur etiam sponsalia, data vtrimque sine damno alterutrius restituuntur. l ex publico, 7. de conuersio. coniuga.

f c. gẽma, 5. cũ itaq; de Spõs. l. Titia, de Verb obli. P.

g c 2. de matrimonio cõtracto cõtra interdictũ Ecclesiæ c. si inter virũ, 31. de Sponsa. c. 1. de Sponsa. duorum. Si tamen secunda sponsalia facta non sint per verba de præsenti, sed per verba quoque de futuro vt prima, nõ tollunt prima, c. sicut ex literis, 22. de Sponsalib.

h c. veniens ad nos, 5. c is qui fidem, 30. de Sponsal. attamen conatus solus ad copulam non sufficit, c. fin. eo. titu.

i c. 1. 2. 3. de Sponsa. duorum, ca. additur, vers. *Nec desponsatam*, & ca. desponsatam, 27. q. 2. ca. 1. & seq. 31. q. 3. nam prima tunc non dissoluuntur facta de præsenti, etiam si secunda quoque fint de præseno, vel habuerint copulam, c. licet, 3. de Sponsal. duorũ, c. fin. cod. tit. c. si inter, de Sponsalib.

k c. quemadmodum, 25. de Iureiurã. l. mulier, 5. §. his illud etiam adiicimos, de Sponsalib. C.

l dicto c. quemadmodum, §. 1. & de Lepra, in c fin. de Coniugio leprosorum. quæ debent etiam habere locum in sponso, vt possit sponsa ex iisdem causis resilire à promissione facta sponso, si io talia inciderit. Tanta enim est io coniugij vinculo æqualitas, vt quæ in vxore locum habent, eadem & in viro, & contra, habeant. ca apud nos, ca. Christiana, 32. q. 5. ca. 1. 2. 3. 4. 5. & seq. 12. q. 6. Illud & expressè in l. mulier, 5. de Sponsalib. C. Et ita dissolutio ex iisdem causis vtrinque sponsaliorum fit nisi ea sint contracta per verba de præsenti, quia tunc, vt matrimonium indissolubilia fuor. Proinde si sponsus factus fuerit prodigus, turpis, impudicus, repudiari potest ab spõsa, etiam inuito patre qui eam elegit. d. l. mulier, 5. §. his illud, de Sponsal. C. l. sed quæ patris, 12. §. tunc autem, eod titul.

m c. 2. de consangui. & affinit. c. 2. c. discretionem, 6 §. nos igitur, c ex literis, 8. c. veniens, 9. de Eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ. c præterea, 12. de Sponsalib. c. duo pueri, 12. de Desponsa. impub. nisi sponsa fuerit prima cognita, c. fin de Eo qoi cognouit consanguineã vxor. suæ, vel incognita fuerit cognitio alterius, iuxta d. c. præterea.

n ca. scripsit, §. sponsa vero, ca. desponsatam, ca. decreta, 27. q. 2. ca. vni. §. fin. de Voto, in Sext. & in Extra. vnic. eiusdem tituli Iohannis, 22 l. Deo oobis, 56. de Episcop. & cleric. C. c. 39. Nouellæ 123. de Sanctiss. Episcop & Nouella 22. de Noptiis, c. 5. seu §. secundum occasionem. Rursum 117. c. 12, Et apud Ethnicos olim honesta diuertendi causa sacerdotium habebatur, l. vitricus, 60. de Donatio. inter virũ & vxorem, P. lib 24. titul. 1.

o c. commissam, 16. de Sponsal. vide Magistrum Sententiarum in 4. lib. distinct. 27. §. hoc autem coniugatis, & ibi Sotum, quæst. 1. articulo 4.

p Notatur in c. 1. de Voto in Sext. per Extrauag. Iohãnis 22. quæ incipit, *Antiqua*, & ca. ex parte, In 2. de Conuers. coniuga.

q ca raptor, 33. 27. quæst. 2.

r c. 2. de Consangui. & affinita.

s c. veniens, de Cognatio. spiritali.

t ca. non solum, ca. iam nunc, & seq. 28. q. 1. c. 2. de Diuor. l. molier, 5 §. his illud, de Sponsa. C. l. si legibus, 16. de Episco. audiẽ. Sunt interdicta Christianis matrimonia cum Iudæis. l. ne quis Christianis, 6. de Iudęis, C. cum Ethnicis & pessimis viris. Gen 6. Exodi 34. Deuteronomij 7. 3. Regum 11. 2. Esdræ c. 9. 1. ad Corinth c. 6. Concilio Laodicensi, c. 31. Chalcedonensi, c. 14 Carthagiensi, c. 21 ca caue non oportet, 28 q. 1. D. August. li. 1. de Adulterinis coniugiis, Tertullia 2. ad vxorem Tertulliam, 3. ad Quirinum. Vide & Concilium Tridentinum, sessiooe penol.

v c. iuuenis, 3. de Sponsal. c. vnico, eod titul. in Sext.

x dicto c. vnico, §. fin. de Sponsalib. in Sexto.

y ca. institutum, 39. 27. q 2. Ex diuo Augustino libr. 8. Cõfessiõn. c. 3. Nos plures alias rationes addimus li. 8. Syntagmat. iuris vniuers. cap. 5.

DE MATRIMONIIS ET NVPTIIS.

TITVLVS XXI.

CAPVT I.

1 Conti nuatio. 2 Et quid Matrimonium, & nuptiæ. 3 Et vnde dicta. 4 Vndéque Matrimonium appellatum. 5 Et patrimonium.

1 IN Sponsalibus matrimonium initiatur, post coniunctionem ratum fit: [a] à promissione per sponsalia de futuro matrimonio, ad implementum peruenitur, &

proinde

proinde ſequuntur nuptiæ vel mox, vel tempore accõmodo expectato,[b] vel ſi placeat cum ipſis ſponſalibus matrimonium per verba de præſenti ſimul contrahitur:[c] quare & Capellanus Gregorij 9. in compilatione Decretalium, vnico titulo & ſponſalia & matrimonium conclusit, de ſponſalibus & matrimoniis. Nos autem facilioris inſtitutionis cauſa, ſponſaliorum titulum à matrimonij vel nuptiarum tractatione ſeiungimus.[d]

2 Matrimoniũ porrò, aliud ſpiritale aliud carnale: Spiritale contrahitur inter Eccleſiam & eius prælatum,[e] de quo non agimus. Carnale autem illud hic examinabitur, quod eſt, vt & nuptiæ, viri & fœminę coniunctio, indiuiduam vitę conſuetudinem continens,[f] de qua iam finitione & alibi diximus.[g]

3 Nuptiæ ideo dictę, quod pudoris gratia, puellæ cum viris traderentur, caput vel faciem obnuberent ſeu velarent.[h]

4 Et matrimonium quaſi matris munium vel munus dictum: quia proprium potius matris quam patris munus videatur filiorum nutritioni vacare.[i]

5 Vt contra patrimonium potius à patre dictũ, quod magis virile & patris munus ſit filiis acquirere.[k]

SCHOLIA.

a can. ſtatutum, 14. §. 1. & ca ſeq. cum initiatur, 27. q. 2.

b ca. noſtrates. 3. 30. q. 5.

c cap. penul. de Sponſalib. cum ſimilib.

d Sic etiam in C. & P. diſtincti ſunt tituli de Sponſalibus, & de nuptiis. Agitur autem de vtriſque ſimul in Decretalibus, & in Sex. Separatim etiam de nuptiis in iure ciuili. lib. 1. Inſtitutionũ iuris ciuilis titu. 10 & lib. 5. C. tit. 4. de Ritu nuptiarum, lib. 23. P. tit. 2. in Nouellis Iuſtiniani, Nouellis 2. 19 139. 154. 157. in Nouellis Leonis 24. 31. 79. 89. 90. 98. 100. apud Vlpianum in fragmentis titulorum, tit. 5. Iulium Paulum in fragmentis, lib. 2. recepta. ſententiarum iuris, tit. 19. apud Conſtantinum Harmenopulum lib. 4. & lib. 28 Eclogæ Baſilicorum, tit. 4. & apud nos lib. 9. Syntagmatis iuris per totum. Tractantur vero ſub hoc titulo fere vniuerſi tituli libri 4. Decretalium.

e De vtroque in ca. ſicut vir, 7. q. 1. c. inter corporalia, de Tranſlatio. Epiſcopi. Ait autem Iohannes Andreas, in ſumma libri 4. Decretalium, quadruplex poſſe conſtitui matrimonium: primum inter Deum & humanam naturam; ſecundum inter Chriſtum, & Eccleſiam: 3. inter Deum & fidelem animam: 4. inter hominẽ & hominem, de quo hic: adde quintum inter prælatum & Eccleſiam vt ante dixi.

f In principio 27. q. 2. §. ſunt enim, & in principio 29. q. 1. & ca. beata, §. indiuidua, 27. q. 2. c. illud, n. de Præſumptio. §. 1. de Patria pot. apud Iuſtinia. l. 1. de Ritu nuptiar. P. nos explicamus latiſſimè hanc finitionem, lib. 9 Syntagma. cap. 2 & 3.

g Supra lib. 1. cap. 12.

h ca. nec illud, 8. 30. q. 5. ex diuo Ambroſio tractatu de Patriarchis, lib. de Abraham, c. 9. exemplo Rebecæ, de qua Geneſ. c. 24. Sic enim verecundiæ cauſa quæ conuenit puellis, vultus ſuos nubentes velabant: imo & noctu nubebant, ſicut liquet ex Feſto, dum de patrimis agit. *Patrimi* (inquit) *& matrimi tres pueri adhibebãtur in nuptiis, vnus qui facem præferret ex ſpina, vel pinu alba, quia noctu nubebant: duo qui nubentem tenebant.* Nubere proprium mulierum, & nuptię dies quo traditur velata vxor viro: etſi apud Nonium Marcellum inuenias nubere quoque dici de viro, & Iuuenal. Satyra 2. *Quid quæris? nubit amicus.* & in ca. quod propoſuiſti, 32. q. 7. Velant & caput ſuum mulieres nubendo, vt ſe viro tunc ſubiici teſtentur, & caput earum viros eſſe. ca. eſt ordo, ca. fœminæ, ca. cum caput, 33. q. 5 Eſt & aliud ſacrum velamen quod datur Virginibus & viduis Deo conſecratis, de quo & in ca. hæc vero, ca viduas, ca. mulieres, ca. vidua, 27. quæſt. 1.

i cap. 2. de conuerſio. infidelium, maximum enim ac præcipuum fœminarum munus eſt cõcipere ac tueri conceptum: Vlpia. in l quæritur, 14. §. 1. de Ædili. edict. lib. 21. P. titu 1. & Iuſtinianus ait, ad hoc ipſum mulieres fuiſſe genitas, vt partus ederent, & maximam eis cupiditatem in hoc conſtitutam. l 2. de Iodicta viduita. tolle. li. 6. C. tit. 40. atque D. Ambroſius lib. 1. ſuper D. Lucam ad ca. 1. & in ca. 1. 32. q. 2. Pudor, inquit, eſt fœminis, nuptiarum prẹmia non habere, quibus hæc ſola cauſa, id. præcipua eſt nubendi, vt in ca. ſi ſolus, 8. diſtinct.

k Ita dictum eſt à Deo in vltionem prioris peccati, Euæ, *In dolore paries*, &c. & Adę, *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo*, &c gloſſa 3. Atque hæc naturalis dicitur patrum intentio, vt ſuis liberis acquirant & laborent, l. ſcripto, vnde liberi, l cum ratio, de bonis damna. P.

CAPVT II.

Nuptiarum ſeu Matrimonij diſtinctio.

MAtrimonium ſeu nuptiæ, aut primum contrahuntur, aut repetuntur vtræque nuptiæ, & primæ & ſecundæ, tertiæ, & vlteriores receptæ quidem, ſed non eadem ratione, repetitæ ac primæ.[a]

SCHOLIA.

a extat titulus de ſecund. nuptiis, lib. 4. Decreta tit. 21. & lib. 5. C. tit 9. tractatur de illis ſecundis & repetitis & primis matrimoniis, lib. 4 Magiſtri ſententiar. diſt. 42 & Ecloga Baſilicorum, lib. 28. tit. 12. Secundæ nuptiæ omnes dicuntur, quæ repetitæ sũt poſt primas, etſi tertiæ vel quartæ, vel pluries repetitæ fuerint, quæ omnes non damnantur. ca. aperiãt, 11. & ſeq 31. q. 1. in quo corriguntur ciuilia iura, quę damnabant ſecundas nuptias. L. 1. C. de Secund. nup. c. penul. & ſi eod. tit. conceſſa autem ſecunda & repetita matrimonia, ad vitandum periculum fornicationis, magis tamen probantur prima quàm repetita, ca. non quomodo virginibus, in 31. quæſt. . neque ſecũdæ nuptiæ benedicuntur, primæ contra. In ca. 1 de ſecun. nup. ex Concil. Lateranenſi ſub Alexan. 3. nec presbyter intereſſe debet ſecundis, ca. de his, 8. 31. q 1. ex conc. Neocæſarienſi, cap. 3. & 7. Propter incontinentiam etiam ſecundas adire nuptias permiſerunt Apoſtoli, 1. ad Corinth. c. 7. ratione cuius incontinentiæ, etiam aliquando impoſita fuit pœnitentia ſecundo & vltra nubentibus, vt habetur in prædic. concilio Neocæſarienſi ca. 3. & 7. nuptię tamẽ repetitæ ideo damnatæ non fuerunt ab Eccleſia. Vide diuũ Aug. ſermone 2. 3. 4. D. Ambroſium, in ca. 7. prioris ad Corint. D. Chryſoſtomum, in opere imperfecto in Matthæũ, homilia 32.

Inter Græcos & est constitutio Nouella Leonis, 90. quæ meminisse videtur prædicti Concilij Neocæsariensis. *Qui (inquit) tertium matrimonium contrahũt sacri canonis pœnæ obnoxij sunt*: & apud Gregorium Nazianzenum, *τὰ πρῶτα συνοίκησις, νόμος· τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ τί τούτων χοιρώδης βίος.* Extat & in iure Orientali Constantini Porphyrogenetæ, Nouella 1 c. 2. de Polygamis: qua recensetur, prohibitum ante per Imperatores ne liceret cuipiã se quarto matrimonio coniungere, & esse quartum matrimonium omnino reiiciendum, & eum qui ad huiusmodi coniugium venire voluisset, esse ab omni Ecclesiastica communione priuandum, & ab ingressu templi, quandiu in coniugio permansisset: & ipse Imperator ibidem hoc probat; & vltra de tertio matrimonio statuit, vt si quis post quadragesimum ætatis annum, ad tertium matrimonium conuolasset, per quinquennium sacramenti communione priuaretur; si ex aliis matrimoniis ei non essent liberi; quod si fuissent omnino post quadragesimum annum, tertium interdixit matrimonium. Et si triginta annos natus susceptis ex præcedentibus matrimoniis liberis, ad tertium vellet cõuolare, quatuor annis à communione priuaretur: si vero ei non essent liberi, condonandum.

CAPVT III.

Ex quibus constet Matrimonium.

Constat matrimonium ex masculi & fœminæ coniunctione,[a] nec possunt duo viri coniungi, aut duæ vel plures vni hoc vinculo licite,[b] contrahitur porrò ex mutuo cõsensu eorum qui coniunguntur puberum, isque sufficit pro substantia, [c] ex honestate tamen adhibetur & consensus eorum in quorum potestate sunt contrahentes. [d] Neque etiam matrimonia, per seruos etiam contradicentibus & inuitis dominis contracta, vlla ratione sunt propter hoc dissoluenda, attamen non ideo minus debita & consueta seruitia dominis exhibere debent. [e]

SCHOLIA.

a Sic erunt duo in carne vna Genes. 2. D. Matthæi 19. ca. lex. diuina, 27. quæst. 2.

b 1 ad Corinth. 7. ca. an non, 24 quæst. 3 ca. is qui non habet, 4. & ca. Christiano, 5. 34. dist. ca. additur, §. viro igitur, 27. q. 1. ca. qualis, §. fin. 30. q. 5. ca. 1. ca. cum in captiuitate, ca. non satis, 34. q. 1. ca. Rotharius, 31. q. 2 c. gaudemus, 8. §. quia vero pagani, de Diuort. c. is qui fidem, 30. c. si inter virum, 31. de Sponsalib. idem iure ciuili comprobatum, §. affinitatis, & §. socium, de Nupt. l. 2. C. de Incest. nup. cum similib.

c ca. sufficiat, 27. q. 2 ca. si quis, 29. q. 2. ca. final. 32. q. 2. c. cũ locũ, 14. de Spõsal. c. cũ causã, 6. de Raptorib. l. spõsalia sicut nuptiæ, 11. de Spõsalib. P. l. 2. de Ritu nup P. Efficiens causa matrimonij dicitur consensus in principio, & ca omnis, 27. q. 2 ca. si quis ancillã, 29. q. 2. sola forma consensus distinguuntur nuptiæ à concubinatu, l. 4 de Concubin

d ca nostrates, 30. q. 5. Gloss. in ca fin. ad verbum, parentum, 32. q. 2 per c. tuæ, de Desponsatio. impuber. nam non est virginalis pudoris maritum sibi eligere, ca. honorantur, 3. (vbi ex profanis & plura citãtur) 3?. q. 1 Sic intellige, ca. mulier, 14. eadem q. t. Eodémque modo intelligi debent secundum ius Pontificium alia iura quę consensum parentum exigunt, vt ca. sponsus, 5. 30. q. 5. honestè enim faciunt filij filiæve voluntati parentum consuetudo. c. 1. de Desponsatio, impuberum, quamuis iure ciuili aliud statutum videatur, & improbentur nuptiæ, & nullæ dicantur initæ sine consensu eorum in quorum potestate sunt qui cõtrahunt, l Paulus, de Statu homin P l. 2. & l generali mandato, 24 & seq. de Ritu nuptiarum, P. lib. 2?. P. tit. 2. l si vt proponis, C. de Nup. §. 1. eod. tit. apud Iustinia. Atque hodie in Gallia iuxta ius ciuile per edicta regia pœnæ diuersæ impositæ sunt iis qui inuitis & inscius parentibus contrahunt matrimonium, tanquam raptoribus, & cõsentientibus: de quibus nos egimus fusè libro 9. Syntagma. c. 3. vbi & declaramus quorum consensus in nuptiis adhiberi debet Vetitum tamen matrimonium ex edicto Henrici 2. & ex legibus ciuilibus, sine consensu parentum contractum, verum matrimonium erit, etsi non legitimum, vt pote contra leges contractum vt in ca. fina. 28. q. 1. neque enim legum diuersitas in nuptiis contrahendis, vinculum matrimonij, si non seruentur, dissoluit c. 1. de Sponsalib. Cæterum quamquam vinculum matrimonij in his matrimoniis contra leges ciuiles pœnales prohibentes, contractis non dissoluatur, nihilominus pœnæ contra contrahentes indictæ, committuntur. vt quod filia exhæredari possit ante 25. annũ sine consensu patris nubens, in §. aliud quoque capitulum, vt cum de appellatio. cognosce. Nouella 115. c 3. Vide ll. 18. 19. 20. C de Inofic. testa Panorm. ad c. 1. de Sponsalib. Barthol ad l. 2. §. quod si patri, Solut. matri. Emancipatus porro filius, sine consensu patris impunè poterat vxorem ducere, l. filius emancipatus, 25 de Ritu nuptia. & filij sine consensu matris iure ciuili. l. 20. C. de nup nam fœminæ non habent filios in potestate, §. fœminæ, de Nup.

e c. 1. de Coniugio seruorum, lib. . tit. 9 in iure tamen ciuili seruorum coniunctiones non matrimonia, sed contubernia dicuntur, l. 3. C. de Incest. nup. lib. 5. tit. 5. §. si vero ab initio, de Nuptiis in Authentic. vide quæ dixi, libro Syntagmat c. 1. numero 2. & 3. Inter Christianos autem vt neque apud dominum non est serui aut liberi distinctio nec in Sacramentis, ad Gala 3. quare & fiunt serui participes matrimonij & aliorum sacrorum sine præiudicio tamen dominorum.

CAPVT IIII.

De rebus quæ bona tria matrimonij dicuntur

Bona tria præcipua in nuptiis considerantur, fides, proles, & sacramentum. [a] Fides duplex hic pactionis, & consensus, Fides pactionis est, dũ aliquis alicui promittit fidẽ quod eam ducet: fides consensus, dum ore & corde consentit eam ducere: dumque mutuo contrahentes se concedunt mutuòue suscipiunt. [b] Proles est in intentione procreandi, quamuis perpetuo non sequatur. [c] Sacramentum indiuiduam vitam & insolubilem causam matrimonij demonstrat. [d] Quamobrem & contra substantiam matrimonij, [e] dicuntur conditiones appositæ si alter alteri dicat, contraho tecum si generationem prolis euites: [f] vel donec aliam inuenero honore vel facultatibus ditiorem, [g] aut si pro quæstu adulterandam te tradas. [h] Atque ex his contractus matrimonij quantumcumque alioquin fauorabilis, caret effectu,

licet

licet aliæ conditiones appositæ matrimonio si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter eius fauorem, pro non adiectis haberi.

SCHOLIA.

a ca. omne itaque, 10. 27. q. 2. ca. sicut omnis, 2. §. fi. 31. quæst. 2. Tractatur & in 4 Sententiarum Patrum distin. 30.

b Et hæc late explicantur in ca. fin 27. q. 2. in c. 1. de Sponsalib duorum per Ioannem Maiorem libr. 4. Sententiarum dist. 27 q. 5. & ibi solus, q. 2 artic. 4 versic. *Tertium dubium est*, à fide patronis potius matrimonium pendet, quàm à conuentione, can. cum initiatur, §. & seq. c. coniuges, 27. quæst. 2.

c Nuptias non concubitus sed consensus facit, ca. omnis, 4. eadem, 27. q. 2. l. nuptias, 30. de Reg. iur. P. l. cui fuerit, 15 de Conditio. & demonstra. li. 35. P. tit. 1. finis ita videtur cur matrimonium contrahant homines, proles, vt præmium nuptiarum, ca. pudor, 32. q. 2 vt sequatur propagatio generis humani, ca. Deus, 5. quæst. 1.

d Gloss. in dicto ca. omne itaque, 27. q. 2. Richard. in 4. Sententia. dist. 26. q. 2. arti. 6. artic. 4: ait quod expressio consensus per verba de præsenti, est sacramentum tantum, & mutua obligatio causata per consensum mutuum per verba de præsenti, expressum: hæc enim est res respectu significationis exterioris, quæ est per sensibilia signa. Ipsa autem charitas, est res tantum & non sacramentum, obligatio veró interior, per mutuum consensum expressa, siue coniunctio expressa, est res & sacramentum. Refert & Clauasius Angelus, in summa in verbo matrimonium 1. numero 5.

e Hæc quæ sequuntur ponuntur in c. fin. de conditio. appos. lib. 4. tit 5.

f d. c. fin de conditio. apposit. & in ca. solet quæri, 6. & seq. aliquando 31. q. 2. peccat enim contra bonum prolis.

g d. c. fin. de conditio. apposit. hæc quippe conditio committit contra aliud bonum sacramenti, & contra indiuiduam vitam, non enim potest esse vxor temporalis, d. ca. solet, §. fin

h d. c. fin. de conditio appos. hæc conditio enim peccat contra bonum fidei.

CAPVT V.

Quæ interueniant in matrimonij contractu.

Consensus nuptiis adhibetur à contrahentibus vel per seipsos, vel per procuratorem eorum, habeorem speciale mandatum. [a] Hic vero exprimitur per verba de præsenti illum significantia, vel per alia quæ in confesso & proculdubio appareat eũdem consensum significare, quomodo & contrahunt matrimonium muti & surdi. [b] Verborum formula inter idoneos matrimonium per verba de præsenti contrahentes, sunt, si vterque dicat, *Ego te in meam accipio: & ego te accipio in meũ*, [c] vel alia verba consensum similem exprimẽtia: [d] nec enim tam verba inspicimus quam ea quibus verba accedunt; [e] & proinde quando inter aliquos sponsalia contrahuntur, nec intelligit alter quod alter proponit, inspiciẽdum est iudici si matrimonium contracturi sint ad illud idonei scientia & ætate, quo cognito si aliter non intellexerit quod alter proposuit, erit ad communem verbi intelligentiam recurrendum, & cogendus vterq; verba prolata in eo sensu retinere quem solent rectè intelligentibus generare. [f] Possũt & qui verba alterius per se non intelligunt, per interpretem intelligere: [g] per signa & consensum aliquando exprimere quis potest. [h] Atque si post promissionem de ducenda vxore, sponsam suam cognouerit, & cũ ea concubuerit, censetur facto perinde ac expressis verbis consensisse in matrimonium. [i]

SCHOLIA.

a ca. honoratur, 32. q. 32. c. ex parte, in 2. de Conuers. coniuga. c. fin. de Procura. in Sex. si modo speciale adsit mandatum, & de certa dicenda, & dummodo is qui mandauerit perseuerauerit in ea voluntate; donec procurator contraxerit: sicque inter præsentes & absentes contrahi matrimonium potest, si modo post vnius consensum alter consentiat similiter Et tradunt Hostiensis, & Ioannes Andreas, ad cap ex literis, de Sponsal. sufficere vt quis consentiat prius & duret in proposito, donec alterius consensus accedat ex post facto, per l. 1. §. si vero præsens interrogauit, de Verb. obliga Neque exigitur necessario vt consensus ab ambobus simul & in eodem tempore præstetur: quamquam Panormita. dicat in c dilectus, de Sponsalib. de subtilitate iuris requiri; quod tamen mihi non probatur, cum etiam subtilitate iuris cõtractus qui consensu contrahuntur, possint inter absentes per nuncium, & per epistolam perfici; quod quidem non potest fieri in vno instanti & præsente vtroque, l. consensu, de Actio P. l. 1. § fin. de Contrahen. emptio. P.

b c. tuæ fraternitati, 25. c. cum apud, 23 de Sponsalib. l. mutus, 73 de Iure dot lib. 23. P. ti. 3 l ex facto, 43. ibi: *Mutus duxit vxorem*, de Vulga. lib. 28. P titul. 6.

c c. si inter virum, 31. de Sponsalib. c. veniens ad nos, 15. eod. titul. dixi porro inter idoneos, quia si essent impuberes qui per verba de præsenti contrahunt, verba non matrimonium sed sponsalia contrahunt perinde ac si essent de futuro. c. fin. de Desponsa. impuber. cap. 1. §. idem quoque, eodem titulo in Sexto.

d Veluti si dicat quod eam ab eo tempore pro coniuge tenebit, & ei sicut vxori suæ fidem seruaret. Et contra mulier dicat se illum pro viro à modo habituram, & fidem ei tanquam proprio viro seruaturam: c ex parte, c. mulieres, 9. de Spõs. vel si quis dicat I, *uro quòd te habebo pro legitima vxore*. can. 9. si quis diuinis, 30. q 5. ex Iuliano antecessore Nou 74. c. 4. Quia licet verbum habebo sit futurum temporis, tamen refertur ad præsens tempus, vt notat in d. ca. si quis diuinis, Archidia. & de Turre Cremata. & Sotus li. 4. Sent. dist 27. q 2. arti. facit in argumentum l si quis stipulatus, de Verb. signif. l filij, ad Senatuscon. Trebell. P. Neque etiam sufficerent verba nisi consensus, quem exprimere verba nata sunt, adsit, vt dicatur contractũ matrimoniũ, quod pertinet ad Deum qui nouit occulta cordis; quamuis quod pertinet ad Ecclesiam, verba quæ exprimunt consensum, perinde intelligantur, ac si verè consensus interuenisset, capite tua nos duxit fraternitas,

de Sponsalib. Obseruandum tamen vt verba hæc serio pronuncientur, alioquin enim si per iocum dicta sint, non obligant ad matrimonium, l. obligationum substantia, 3. §. fi. de Actio. lib. 44. P. titu 7. facit l. 3 §. 3. de Iniure. P. *Nec spondet* (inquit Varro 5 de Lingua Latina) *ille statim qui dicit spondeo, si iocandi causa dixit, nec agi potest cum eo ex sponsa de ioco*, & io l. simulatæ nuptiæ, 30. de Ritu nuptia. P. simulatæ nuptiæ nullius sunt momēti sicut nec imaginarij contractus habent iuris vinculum. l. contractus, 5 1. de Acti Cæterum in matrimonio inter personas ei accommodatas periculosum est talibus verbis iocari: cum pro matrimonio verba soleant interpretari, si manifestè de contrario non doceatur. vt explicat latè Glossa in cap. tua nos, ad verbum, *mulierem*, de Sponsalib.

e c. intelligentia, de Verb. signif l. si vno anno, Loca. P. l. 3. C de Lib. Prætor. l. quoniam indignum, C. de Testam.

f e. ex literis, 7. de Sponsalib. vide & Alexand. cons. 152. 5 volumine.

g l. 1. §. fin. de Verb oblig lib 45. P. tit. 1 l. an inutilis, 8. §. fin. de Acceptilatio. lib. 46. P. tit. 4

h Vt diximus in muto & surdo, c cum apud sedem, 23. de Spons. Item aliud exemplum si quis dixerit, *Ego te accipio in vxorem*, & sic consentias accipe calicem & bibe, & illa nihil respondens biberit, videtur consensisse: referuntur enim signa ad præcedentia verba de præsenti: vt aliquando ad verba de futuro, si talia prolata prius sint, vt notat Angelus Clauasi 25 in summa, ad verbum, *Matrimonium*, 2. nu 7. & nu. 12. ex Hostiens. addit, si quis promiserit tribus sororibus quod vnam ex illis ducet in vxorem, & postea cum vna concubuerit, censeatur eam in vxorem duxisse, & cum ea matrimonium cōtraxisse.

i c. is qui fidem, 30 de Sponsalib. c. de illis, c. per tuas, de Conditio apposit.

CAPVT VI.

1 *Alia quæ considerantur in nuptijs seu matrimonijs ne clandestina sint & publicentur & reprobatio occultorum.*

2 *Matrimonium quando dicitur consummatum.*

3 *Nuptias quando non licet celebrare.*

Cautum insuper, ne vllus fidelis cuiuscumque conditionis sit, occultè nuptias
1 ineat, sed benedictione publice accepta nubat in domino.[a] Clandestina enim matrimonia interdicta sunt.[b] Et ideo decretum, vt cum matrimonia fuerint contrahenda in Ecclesiis per presbyteros proponantur, competenti termino definito, vt intra illum qui valuerit & voluerit legitimū impedimētum, si quod norit, opponat, iussum etiam, vt ipsi presbyteri nihilominus inuestigent, vtrum aliquod impedimentum obsistat, & si apparuerit aliqua coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expressè, donec quid fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis.[c] Quod si quis huiusmodi clandestina vel alias interdicta coniugia, inierit in gradu prohibito etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censetur, de parentum ignorantia nullum habitura subsidium: cum illi clandestinè contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ videantur. Et pari modo nihilominus proles illegitima censetur, si ambo parentes impedimentum scientes legitimum præter omne interdictum etiam in facie Ecclesię contrahere præsumpserint.[d] Solemnitates adhibitę dotis & aliquorum aliorum, aliquando coniugium distinxerūt à concubinatu perpetuo, cui solemnitates Ecclesiæ non fuissent adhibitæ, nihilominus tamen loco vxorum istæ concubinę perpetuæ habitæ.[e]

2 Matrimonium consummatum dicitur, quando secutus est concubitus,[f] dummodo illud sit ab omni metu & coactione liberum,[g] attamen metus exceptio poterit per copulam spontaneā secutam elidi.[h]

3 Nuptias non licet iure pontificio in quadragesima celebrare,[i] nec à septuagesima vsque in octauas Paschę, nec in trib⁹ hebdomadibus ante natiuitatem sancti Ioannis Baptistæ: & ab Aduentu Domini vsque post Epiphaniam,[k] quocumque tamen tempore potest matrimonium contrahi consensu de præsenti legitimo interueniente,[l] verum solemnitas nuptiarum prædictis temporibus vetita.

SCHOLIA.

a ca. aliter, 1. & ca. nullus fidelis, 2. cum aliis sequent. 30. quæst 5. c. cum inhibitio, 3 de Clandestina despōsatio. libr. 4. tit. 3. de benedictione nuptiarum etiam in can. nulli. 35. quæst. 2. ca. fin. 23. dist. nisi sint secundæ nuptiæ, quæ non benedicuntur, in c. 1. de Secun. nup. Alexius Comnenus statuit libro 1. iuris Orientalis, constitutione sua 9 nuptias alioquin non dici legitimas, aut Christiana institutione dignas æstimādas, nisi etiam benedictio eos qui coniunguntur obliget, meminit & de eius Nouella Cōstātinus Harmenopulus libr. 4. promptuarij iuris titu. 4. extat & constitutio Nouella Leonis Cæsaris, 89. ne matrimonia citra sacram benedictionem confirmentur. Idipsum & in Nouella Iustinia. 74 c. 4. §. 1. & Tertullian lib. 2. ad vxorem ait fœlicitatem esse matrimonij, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant. D. etiam Ambrosius libr. 9. epistola 70. tradit ipsum coniugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oportere. Apud Tobiam quoque c. 5. 7. & 8. coniugia fuisse precibus, & benedictione firmata legimus. Inter Christianos autem certius credimus Deum matrimonij conciliatorem, vt, *Quod Deus coniunxit homo non separet*, c. inter corporalia, de Translat. Episcop. cum similibus. Erant & apud Ethnicos farreationes matrimoniorum indissolubilium, pro sacris, vt scribit Dionys. Halycarnassæus lib. 2. erant & mysteria adhibita aquæ & ignis, l. si de Dona. inter virum & vxorem. P. Sed & Tridentina Synodus, sessio. penul. requirit in nuptiis, præsentiam parrochi Presbyteri, & duorum aut trium testium.

b Dictis proximè iuribus, & titulo de clandestina desponsatione, & nuperrimè Concilium Tridentinū sessio. vigesima quarta de Reforma. matrimonij annullauit, & irritas fecit clandestinas desponsationes & matrimonia. Clandestina porro matrimonia tripliciter dicuntur: primum cùm non

adhibentur testes, & tunc asserenti connubium incumbit probatio, cap. 1. de clandestina despon. & nisi probatio adsit altero negante, Ecclesia non cogit huiusmodi coniungi aut habitare simul: si vero probatio feratur, ratum habetur, cap 2.eo.tit de clan.desp ca.siquis diuinis, §.his ita, 30.q.5. Secundo clandestina dicuntur, quæ non fiunt cum solemnitate consueta, vt in cano.aliter, 30.q.5. Tertio clandestina dicuntur, quando denunciatio seu banna non fuerint in Ecclesia publicata c cum inhibitio, de clandestina desponsa. nisi ab eadem Ecclesia fuerint remissa, quæ & redempta dicuntur, & nisi ab Ecclesia postea matrimonia fuerint comprobata, c. quod nobis, 9. qui filij sint legitimi.

c hæc omnia in dict. cap. cum inhibitio, denunciationes istæ publicæ vulgo banna dicuntur, vt dicitur in capit. cum in tua diœcesi, vigesimoseptimo, de Sponsalib.

d d c.cum inhibitio, §.siquis vero, si tamen vnus tantum ex parentibus sciuerit impedimentum, alius vero nescierit, & matrimonium fuerit sine contradictione cuiusque tanquam legitimum contractum, tunc inde filij nati, etiam si postea tanquam illegitimum dissoluatur matrimonium, erunt legitimi, & habiles ad succedendum parentibus perinde ac legitimi & naturales c 2.c ex tenore, 14.c.perlatum, & c.peruenit, 11.qui filij sint legit. vide cap final.qui matrimo. accusa. poss libro quarto, titulo 8,

e fuerunt antiquitus concubinæ quædam temporales, quæ inter Christianos fuerunt omnino prohibitæ, etiam si prolis suscipiendæ causa fuissent habitæ, ca audite, 14.dist. ca. concubinæ, 32.q.2. D. Augustinus lib.5.homiliarum, homil. 49. aliæ erant concubinæ alterius generis quas Iustinianus Nouella 18.c, 5.vt est apud Iulianum antecessorem, comparat vxoribus quæ sine dotalium tabularum solemnitate ductæ erant, de qua specie apud Gratianum, in ca. omnibus seruis Dei, 3.§ fi. 14 dist. Concubina itaq, hic ea dicitur, quæ cessantibus instrumentis dotalibus vnita est, & quæ coniugali affectu adsciscitur, hancque coniugem facit affectus, lex vero concubinam nominat. Et de hac dicitur in Concilio Toletano 1.c.17. vt refertur in ca. is qui non habet, 4. eadem, 34.dist. *Is qui non habet vxorem & pro vxore concubinam habet, à communione non repellatur, tamen vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus.* Diuus Augustinus lib.de bono coniugali, in hoc concubinatu licito, requirebat tria necessaria, primum, vt vtroque esset solutus, deinde quod adesset fides mutua quod alteri non coniungerentur, neque à procreatione liberorum abhorrerent. Tertio, vt in ea vitæ coniunctione manendum sibi proponerent. refertur in ca.solet, 32.q 2. Et vbique D. Augustinus scribit, posse aliquomodo in ista coniunctione dici inesse nuptias, & connubium, quamuis sic habitam non audeat appellare vxorem: quia non interuenerint instrumenta & alia quæ iure ciuili & canonico requirebantur, vt esset legitima vxor, vt in ca.aliter, ca.nostrates, 30.q. 5. facit c.cum inhibitio, de Clandestina despon. atque inter illegitimè coniunctos numerantur absque dotali titulo atque benedictione sacerdotali coniuncti, per Calixtum Papam Epistola 2. ad episcopos Galliæ, cap.4. ex qua sumptus can.4.consanguineorum, 3. quæstione quarta. Requirit & honestas iure communi, vt dos aliqua constituatur, putantque aliqui sine eo matrimonium non tenere, ca. nullum, tricesimo, quæstio. quinta, quanquam in rei veritate, si cætera quæ substantialia sunt matrimonij, adsint, sine dote & instrumentis esse possit. leg. Imperialis, vicesimasecunda, §. his autem, de Nupt. C. leg.cum multæ, de Donatio.ante nupt Cod. in dubio tamen, num verè contractum sit matrimonium, dicemus non præsumi matrimonium, si nō interuenerint tabulæ dotales, & aliæ solemnitates, maxime quando coniuncti sunt imparis conditionis, hócque modo intelligitur dict. lex Imperialis, § imo, ita & intelligendi canones, ca. aliter, ca. nullum, & similes, clam enim contractum matrimonium non agnóscitur ab Ecclesia, quæ ignorat occulta, donec de illis ei fides fiat, facit caput quod nobis, qui matrimo. accusa. possunt. Si enim constaret de matrimonio, & quod se in virum & vxorem coniuncti mutuo acceperint, omissio solemnitatum & tabularum dotalium non officit, quominus verum dicatur matrimonium, cum distinctionibus quæ traduntur in cap. cum inhibitio, de Clandest. desponsa. & in Concilio Tridentino, Sessio. 24.de reformatione matrimo.cap.1.facit l in liberæ, de Ritu nuptiarum. Prætermittam hic tractare quæ de concubinis docuerunt Iurisconsulti, quæ late prosequor lib.10. Syntagma.cap. c. vnde siquis egeat, poterit accipere. Hoc tantum subiungam, prohibitum etiam iure ciuili fuisse, omnium concubinatum, vt liquet ex Nouella nonagesimaprima, prohibente vt concubinam vllo modo habere non liceat, etiam ei qui vxorem non habet, cum ei liceat vxorem habere, & sublatæ ita leges quæ permittebant, in multis de concubinis in Pand. & C. Concubina enim cum vno peccare dicitur, vt meretrix cum pluribus, vt ait Balsamon ad ca. vigesimūsextū Epistolæ Basilij ad Amphylochium, vide & de prohibitione concubinatus Iulium Clarum, libro quinto Sententia.iuris, §.fornicatio, versic & in primis. Atque in summa tenendum, matrimonium de quo constiterit verbis idoneis inter idoneos contractum, verum esse & indissolubile, etiam si locorum solemnitates in nuptiis adhibendæ, vel scriptura, vel dos non interuenerint, ca. nostrates, §.fi.ca.siquis, tricesimo, quæstio. quinta, & Nouella 74. §. quoniam autem, & capit primo, de Sponsalib. Et sine instrumentis etiam iure ciuili contrahi matrimonium dicitur, in leg. si vicinis, 9. (iuncta exceptione §. tamen in maioribus) l. si donationum, vicesimasecunda, leg neque sine nuptiis, 14. Cod.de Nuptiis, leg.iubemus, 1. Cod de Repudiis excepto casu etiam authenticæ sed nouo iure, Cod. eod. titul & aliis quibusdam casibus, in quibus dubitari olim poterat propter magnam imparitatem contrahentium vt si senator scenicam mulierem quæ respuerit duxisset, leg.Imperialis, vicesimatertia, §. itaque cum iustum, & § si vero ante, Cod.de Nuptiis, aut si idem senator duxisset libertinam, §.cæterum, §.siquis libertinam, Nouella 78. secuta tamen emendatio Nouella septuagesimaquarta.

f & tunc ratum & omnino indissolubile dicitur cap. secundo capit ex publico, septimo, vbi videnda glossa final. de Conuersio.coniuga libro tertio.tit. tricesimosecundo. Sine coniunctione tamen, quod pertinet ad essentiam matrimonij, perfectum esse matrimonium docet Gratianus, 27.quæstio. secunda, in princip. & §.fi.cum can sequen vsque ad §. cum ergo, & in can. sufficiat, can beata Maria, §.consensus, canon omnis, canon. cum initiatur, consentiunt & iura ciuilia, leg. 15. de conditio. &

demonstra.l.6.& seq. de Ritu nuptia.verum omnino perfectum & consummatum esse matrimonium cum commixtio corporalis intercesserit,docet idem Gratianus in eadem 27. q 2. in ca. non est dubium, ca. cum societatis, ca. quod autem,ca.in omni,can. quia propter,ca.si quis desponsata,ca.institutum,ca. potest, cum sequentibus

g hic intellige metum qui cadere possit in constantem virum,c veniens,2 e.consultationi,28 de Spōsalib in quo adsit mortis periculū vel corporis cruciatus, vt notatur in l interpositas, C.de Transact l. metum autem, de His quæ vi metúsve causa fiunt c.cum dilecti,e.perlatum,eo.tit.apud Gregor.can. Lotharius, 31.q 2.libera enim tam debent esse matrimonia, vt neque metu pœnæ pecuniariæ constringi possint, & ab omni coactione semota. c. gemma,29.c.cum locum,c requisiuit, de Sponsali l.neque ab initio,14.de Nupt.l.stipulatio facta,& l. Titia,de Verborum obliga. P l.libera, C. de inutilib.stipula.

h c.ad id quod, 21.de Sponsalib. c.insuper, qui matrimo accusa possunt,vide Oldradum,consil 36.

i ca.non oportet,*.ca.non licet, 9. ca. nec vxorem,11. 33 q 4 ex Laodicensi concilio 52.ex Concilio Martini Brachareo. c. 48. ex responsis Nicolai Papæ ad consulta Bulgarorum,c.48.

k ca.non oportet, 0.33.q.4.ex Concilio Ilerdensi. Idem in Concilio Solegust.cap.3.tractatur in 4.libro Sentent d.32. Hebdomadæ tres ante natiuitate, D. Ioannis incipiunt à die Rogationum, gloss.in d ca. non oportet, 33.q.4. & hoc est explicatum expressè in c,capellanus, c.4.de feriis & d.la.li. 2 tit 9.Nunc ex Concilio Tridentino permittitur presbyteris dare benedictiones matrimoniales idoneis personis petentibus omnibus anni temporibus, excepto à primo die Aduētus Domini vsque ad Epiphaniam: & à die Cinerum,vsque ad octauas Paschę inclusiuè. Vide Concilium Tridentinum sessio. 24.de Sacramento matrimonij, c.11.& de reformatione matrimonij,c.10.& in Concilij Laodicensi. c.52.

l in dict.cap.capellanus, 4 de feriis vide de hoc quid postremo loco sanciet Concilium Tridentinum Sessio.14.de Reformatione matrimonij,c.1.

CAP. VII.

1 *Qui possint contrahere matrimoniū, & qui non.*
2 *Quibus interdictum ex prohibitione temporalis impedimenti.*
3 *De incestuosis.*
4 *Homicidis vxoris.*
5 *Raptoribus sponsæ alterius.*
6 *De procurantibus baptizare patrem filium.*
7 *De homicidis presbyterorum.*
8 *De cognoscentibus moniales.*
9 *De contrahentibus contra interdictum Ecclesiæ.*

Matrimonium cōtrahere omnes possunt qui expressè non prohibentur: prohibitorium namque edictum est de matrimonio contrahendo, vt quicumque non prohibeantur,per consequentiam admittantur,[a] masculi quidē puberes,fœminæ viripotentes,[b] dummodo sint mentis compotes, vt consentire possint sponte, siquidem furiosi furiosæue, à matrimonio arcentur.[c]

2 Verumtamen considerādum hîc est,aliquibus interdum interdici matrimonium,quod tamen si de facto contractum fuerit, non sit irritum: aliis autem ita prohibitum,vt si de facto contraxerint non obstāte impedimento, separatio fiat tanquā nullo existente,[d] de singulis exēpla proferamus. Et primum de matrimonio contracto cōtra prohibitionem,quod tamen est indissolubile contractum,cui imponitur tamen pœnitētia ex eo quod temerè contra interdictum contractum fuerit:vt si tempore feriarum quibus contrahere vetitum est, publicè contrahatur, [e] aut post interdictum aliud Ecclesiæ vel iudicis, non inuento alio impedimento tamen.[f]

3 Item priuignus qui cum priuigna seu filiastra vt dicunt sua, scienter fornicatus fuerit, nec à matre debitū matrimonij petere, nec filiam vnquam habere potest in vxorē, nec mortua vxore alteri vllo vnquā tempore coniungi potest matrimonio:si tamen incestuosi,quibus interdicitur matrimonium, cum aliis de facto illud contraxerint,tenebit matrimonium.[h]

4 Sic prohibetur iis qui vxores suas occiderint, cum aliis iterum contrahere,[i] si tamen contrahant,tenet,sed iniuncta pœnitentia.[i]

5 Raptorum etiam vt siquis sponsam alterius rapuerit publica pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugij remaneat, & si ipsa crimini consentiens non fuerit,licentia alteri nubendi nō denegetur. Quod si posthæc se coniungere præsumpserint, vsque ad satisfactionem anathematizentur [l], matrimonium tamen valeat.[m]

6 Accedit & prohibitio matrimoniū contrahendi cum alio aliáue, ei qui quæue ex industria fecerit vt filium propriū de sacro fonte susciperet, ne simul cum coniuge remaneret [n], tamen contractum retinebitur,cum hodie mitius circa huiusmodi prohibitionem agatur.[o]

7 Item conuictus occidisse presbyterum, vsq; ad vltimum vitæ suę tempus carere cingulo militiæ debet,& absq; spe coniugij manere [p],tamen si illud contraxerit non dirimitur.[q]

8 Hi quoq; qui sanctimonialibus scientes, matrimonio ad iniuriam Christi copulati sunt, iuxta censurā zeli Christiani separari debent,& nūnquā eis concedi coniugali vinculo religari, sed debēt in pœnitentiæ lamentis vehementer dum viuunt se afficere [r], tamen si contraxerint, matrimoniū tenet,[s] veluti si publicè pœnitentes, quibus matrimonium contrahere est prohibitum, matrimoniū de facto contraxerint,non dirimitur,[t].

9 Pendente etiam de matrimonio cum aliqua lite,si ea cum alio contrahat,si primum inueniatur nullum secundum valet imposita viro pœnitentia,& intra pœnitentiæ tempus carnali commercio interdicto.[u] Est & tēporalis cōtrahendi matrimonij prohibitio,cū infantibus,quòd consensum desiderat, quo carent quandiu in ea ætate sunt.[x]

SCHOLIA.

a ç cum apud sedem, 23. de Sponsalib. can post vxoris, ,30.quæstio 4.idipsum dicitur de aliis prohibitoriis edictis, vt in edicto de procuratorib. 1 mutus, de procura. de testibus.leg.prima, de testibus. P.vide glossam hoc fusè explicantem in cap inter corporalia, a ad verba,non inuenitur,de translatione episco.lib tit.7.

b S 1.de Nup apud Iustinia probat & c.2.de Desponsatio.impub.nisi,inquit textus,*pro bono pacis coniunctio impuberum tolleretur.* Puberes porro iure canonico quod pertinet ad matrimonium,non ex annis vt iure ciuili, sed qui ex habitu corporis pubertatem ostendunt,vt generare possint,censentur, vt & puerperæ etiam illæ, quæ annis puerilibus pariunt, c puberes,1. de Desponsatio impub. supplet & malitia & potestas coeundi ætatem, cap. de illis, 9.c.fi.de Desponsatio impuber Illud tamen singulare,quod si pubes sponte cum impubere contraxerit, quamuis impubes possit resilire à contracto matrimonio, adueniente pubertate tamen, pubes ante dissensum impuberis non possit resilire, aut nuptiis renunciare,c.de illis, 7.de Desponsat.impub.

e ca neque furiosus,32.q.7.cap.dilectus,24 de Sponsalib.quando furoris tempore vellet contrahere furiosus gloss. ad dict. c. dilectus, in interuallis enim posset, & contractum superueniente furore non dissoluitur l. patre furioso de his qui sunt sui vel alie. iur P.l oratione,1.§ si.de ritu nup.lib.23,Pandect titul.2.

d explicatur à glossa fin ad c 2.de pœnit & remissio. lib 5.P tit.38. glossa in ca. 3.hi ergo,27.q.1. notatur & in ca.de Pœnitentibus,33.q.1.

e ca non oportet,31.q.4.c.penul de feriis.

f c,1.2.& 3.de matrimo contract. contra interdictum Eccleslib.4.tit.16.vbi tamen contrahentes separantur interim, propter inobedientiam, pendente cognitione impedimento propositi & accusationis sponsaliorum: at contractum, si causa impedimenti non probetur,restituitur, facta pœnitentia transgressionis interdicti.

g c.1.& 2.c. ex literis, de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ.lib.4 tit. 3 ca.qui dormierit,32. q. 7. idemque in alio incestu.can.si quis cum duabus, penul.34 quæstio.2.

h c transmissa nobis, 4. de Eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ,& dispensatur, interdum cum incestuosis iuuenibus, vt possint contrahere, ca. in adolescentia,33.q.2.

i ca.interfectores,5.& ca admonere,8.33.q.

k dicto, cano.interfectores, & can. in adolescentia, 14, eadem,3. q 2.

l ca.statutum,34.17.q 2. refertur ex Concilio Toletano & extat ex Concilio Rhemensi, Trosleiano,& lib 1.capitularium Caroli Magni, capitulari 0. & lib.7.c. 83.& lib.1.legum Langobardicarum,titulo, de raptu mulierum,l.12.

m c fin.de Raptorib.lib 5.tit.17.

n ca.dictum,& ca.de eo quod interrogastis,c.3.30,q. 1.ex Concilio Maguntinensi,c.10.

o c.si vir vel mulier,2.de Cognatio.spiritua.lib.4 tit. 12. vbi, si mulier vel vir scienter filium suum de sacro fonte susceperit, siue ex ignorantia, siue ex malitia, non sunt coniuges ideo ab inuicem separandi, multò magis si ex causa necessitatis,nam & hic maxime excusabuntur nullo alio ad baptisandum existente.

p c.1.de pœnitent.& remission.lib.5.Decret.tit 38.ca. qui presbyterum, 17.q.4.ex Concilio Maguntino, sub Rabano,cap.24.

q glossa in dicto c.fin.de pœniten.

r ca.13. hi ergo, 17 q.1.& ibi est pœna attentantis sacras virgines priuari spe matrimonij contrahendi, cui adde alias acerbiores in ca. virginibus, 14. & alius similib. eiusdem, a q adiunge vltimum supplicium ex legibus in ca 7.si quis non dicam, 36.q a in l.si quis non dicam,5. de Episco.& cleric in C. Iustinia.& in C.Theodosiano. libr.9.tit. 1.2.& in lib.7. historiæ Tripartitæ, c.4. vbi huius legis origo & causa recensetur,dispensauit tamen Cœlestinus 3. Sum. Pontif cum Constantia filia Rogerij regis Siciliæ quam eductam ex monasterio Panormi coniunxit matrimonio Henrico 6. Frederici Enobarbi filio,eique regnum Siciliæ in dotem dedit. Platina in Cælesti.

s notat glossa in dicto ca.hi ergo,ad verbum,*coniugati*, 27.quæst.

t ca.de his,12. & ca.antiqui,fin 33 q.1.

u c.cum in Apostolica,.8.de Sponsalib.

x c.literas, c accessit,de Desponsa.impub infans dicitur qui fari seu loqui non potest, vel puer vltra septennium,l si infanti, C.de iure deliberand si tamen impubes hanc ætatem excesit, & mixtionem corporalem præsumatur expertus,valet matrimonium c.iuuenis, de Sponsalib.c.1.c.non est, 30.q.2. Et septennem etiam puellam cognitam tradit c. fraternitati,7.de Eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ, vide c.duo pueri,de Desponsat.impuber.c continebatur, de Sponsalib. vide quæ nos diximus lib. 8. Syntagm.iuris,cap.7.

CAP. VIII.

1 *De aliis prohibitionibus contrahendi matrimonium perpetuis.*

2 *Ex parte matrimonij.*

Et prædictorum quidem casuum contrahendi matrimonij prohibitiones, temporales sunt: de aliis nunc agamus quæ habent perpetuam prohibitionem, & interdicunt matrimonium contrahi & contractum de facto dissoluunt, impedimenta autem ipsa, vel ex parte rei, nempe matrimonij, vel ex causa personarum, vel ex causa eorum quæ fiunt acciduntve in contrahendo, oriuntur.

2 Ex parte itaque matrimonij dabimus exempla, dehinc de reliquis. Et primum, si quis habens coniugem viuentem in alterius trāsierit nuptias, secundum matrimonium, constante primo valere non potest: sed de facto contractum dissoluitur. [a] Et proinde quæ maritum habet absentem, non potest cum alio contrahere, quantocumque annorum numero absit; & donec certum nuncium de morte eius acceperit. [b] Nam matrimonium duorum tantum, non plurium coniunctio. [c] Sponsam quoque consanguinei, maximè si est nubilis vel nubili ætati proxima, nemo consanguineorum matrimonio sibi potest copulare, [d] propter honestatem Ecclesiæ, [e] quæ dissoluit huiusmodi matrimonium propter publicæ honestatis impedimentum, [f] sic ex

ſponſalibus puris & certis, etiã ſi affinitatis, conſanguinitatis, frigiditatis, religionis, aut aliá quauis ratione ſint nulla, alio modo tamen quam ex ratione conſenſus, oritur efficax impedimentum ad impedienda & dirimenda ſequẽtia ſponſalia vel matrimonia: non autem pertinet impedimentum publicæ honeſtatis ad dirimẽda præcedentia. g Ex conditione quoque illicita contra ſubſtantiam matrimonij, impeditur matrimonium, h aliæ autem appoſitæ niſi impleantur, faciunt per ſe vt matrimonium non cenſeatur contractum, niſi à conditionibus poſteà per ſuperuenientem conſenſum purum, aut copulam carnalem, recedatur. i Si libertas etiam non ſit in matrimonio, ſed adſit metus & coactio, res matrimonij deficere videtur, nempe conſenſus, quare tunc de facto contractum dirimitur, niſi poſt vim aut metum reconcilietur amicitia, & ex coacta fiat ſpontanea voluntas. k

SCHOLIA.

a toto titulo de Sponſa duorum

b can pr. ſentia, 9. de Sponſalib. c. ~ de ſecundis nup ca. t. & ſeq. 2 4. quæſt. 2. auth. hodie, de Repud. quibus corriguntur leges contrariæ, vt leg. vxores de Diuortiis, ſicque & illud emendatur in ... quod autem, ſiue c. 11. vt liceat matri & auiæ, Nouellæ 117. emendatur & Nouella 22 de Nupt cap 14. extat & Nouella Leonis 33. ne captiuorum vxoribus aliis nubere liceat.

c vt ſuprà dictum eſt.

d Vide fusè c. ſponſam, 8. de Sponſalib.

e c. iuuenis, 3. dicto titul. de Sponſalib.

f c. literas, 4. & c. acceſsit, 5. de Deſponſat. impub. ſemper enim in coniunctionibus, non ſolum quod liceat conſiderandum eſt, ſed quod honeſtum ſit, l. ſemper in coniunctionibus, de Ritu nuptiarum, li. 23. P. tit. 2 & l. 197. de Regul. iur.

g ſunt hæc verba c. vnici de Sponſalib. & matrimo. in Sex. vbi in § ille vero, dicitur publicæ honeſtatis iuſtitiam non oriri ex ſponſalibus conditionalibus, ante conditionis euentum, dicitur & in dict. c. literas & c. acceſſit, de Deſponſatio. impub. ex ſponſalibus contractis cum minore ſeptem annorum, non traducta, non oriri etiam publicæ honeſtatis impedimentum. De hoc porro impedimento honeſtatis, & quid ſit, & vnde oriatur, vide D. Thomã in quæſtionibus additis ad 3. partem q. 55. artic. 4. & Doctores Eccleſiaſticos, ad 4. librum Sententiarum, diſt. 41 vide Concilium Tridentinum ſeſſione 24. vide c. ad audientiam, 4. de Sponſa.

h vt in c. . & fin. de conditio. appoſ.

i c. de illis, capit. ſuper eo, cap. per tuas, de Conditio appoſit.

k c. gemma, c. cum locum, c. ad id, de Sponſali can. aliter, 30. quæſt. 5. quamuis agatur de filiabus aut filiis, in poteſtate paterna poſitis. l. nec filium, leg. nec ab initio, in . C. de Nup. l. ſi cogitur, l. ſi patre, de Ritu Nuptia. P. metus autem talis adeſſe debet in viris eo prætextu à matrimonio diſcedentibus, qui cadat in conſtantem virum, capit. veniens, in 2. de Sponſalibus, l. metum autem, Quod met. cauſ. Pan. alioquin vani timoris, nulla eſt excuſatio. l. vani, de regul. iur. & ex metu tantum iuſto datur actio ad nullitatem, l. 1. Quod met. cauſ. in P. l. interpoſitas, C. de tranſact. Mediocris tamen vis & metus ſufficiunt pro annullando actu coacto mulieris, iuxta enim qualitatem perſonarum res metiri & exaudire debemus, l. plenum, §. equitij, de vſu & habitatio. L. 1. de his quæ vi metuſve cauſ. fiunt. Inter metus legitimos ponitur quod hodiè quidam domini iuridici & principes aut reges, eo imperio vtantur, ne ſubditi illorum niſi illis conſultis filias ſuas matrimonio elocare audeant, ſicque adimunt liberam nubendi & contrahendi facultatem, collocantes eas inuitas, inuitiſque parentibus, cum famulis ſuis vel aliis ad arbitrium. Cui tamen malo obuiam itum eſt per concilium Tridentinum, quod & principum talem authoritatem cenſura compeſcuit Eccleſiaſtica. Prohibuerant & Cæſares in l. vni. ſi quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ aſpirare tentauerint nuptias, lib. 5. C. ti. 7. & l. 1. Si nuptiæ ex reſcripto petantur. lib. 5. C. tit. 8.

CAPVT IX.

1 De impedimentis matrimonij ſeu nuptiarum ex parte ſtatus vel qualitatis perſonarum.

2 Et ratione cognationis ſpiritalis.

1 IMpedimentum, quod matrimonium etiam contractum de facto, dirimit, ex parte perſonarum aliquando oritur: veluti ex impotentia immedicabili coniunctionis quæ præceſſerit contractum matrimonij ignorante altero ex coniugibus, qui poteſt conqueri & petere diſſolutionem vt alteri iungatur, ſi velit, non autem ſi nolit, nec cogitur. a Clericis in minoribus ordinibus conſtitutis, matrimonium non vetatur: at ſacerdotibus, diaconis, ſubdiaconis, interdictum, ratione ſacrorum ordinum, & per illos de facto contractum, dirimitur. b Impedit & votum ſolemne caſtitatis præcedens, matrimonium ſequi, & contractum dirimit: non ſolemne autem, contrahi prohibet, tamen ſi poſtea contractum ſit non dirimit. c

2 Diſſoluit & impedit matrimonium contractum, cognatio inter certas perſonas, ſiue ſpiritalis, ſiue legalis, ſiue naturalis. d Cognatio ſpiritalis, eſt proximitas ſpiritalis e, contracta aut per Catechiſmum, aut per baptiſmum, aut per confirmationem: verum non tam arcta illa quæ per catechiſmum oritur, quàm quæ ex aliis: adeo quamuis per catechiſmum matrimonium contrahendum impediatur, tamen contractum non diſſoluitur. f Ratione porro baptiſmi regula conſtituitur generalis, vt à primo pabulo ſalis, & ingreſſu Eccleſiæ, primoque ſpiritusſancti dono, vſque ad confirmationem ſanctiſpiritus per Chriſma, nullus Chriſtianus commatrẽ ſuam in vxorẽ accipere debeat g. Contrahitur cognatio ſpiritalis inter patrem & matrem baptizati, & leuantem ſeu tenentem, h quæ efficax eſt ad prohibendum,

& poſtea

& postea ad dissoluendum subsequēs matrimonium.[i] Item inter leuatum & filios leuantium.[k] Inter baptisatos, & baptisantes,[l] inter baptisatos & filios filiásve baptisantis presbyteri,[m] nascitur similis cognatio spiritalis, quæ postea cōtractum matrimonium inter easdem personas dirimit,[n] similiter inter baptisatum & coniugem prius cognitam baptisantis: inter baptisantem, & patrem aut matrem baptisati,[o] filij etiam duorum compatrum per quorum alterum ventū est ad compaternitatem non contrahunt,[p] si tamen per neutrum eorum peruentum fuerit ad compaternitatem, rectè contrahunt, nisi consuetudo sit contraria, quæ non seruata, posset habere scandalum.[q] Relictam compatris vxoris suę nemo etiam ducere potest, nec duas commatres.[r] Si quis autem fortuito casu filiam commatris suæ vxorem acceperit, non cogitur eam dimittere.[s] Eodem modo dicemus matrimonium interdictum esse atque contractum de facto, dirimi inter confirmatum & tenentem in confirmatione inter confirmatum, & patrem aut matrem tenentis in confirmatione: inter coniugem tenentis in confirmatione & confirmatum: inter filios in confirmatione tenentis & confirmatum: inter confirmantem & tenentem, inter filios confirmantis & confirmatam, inter patrem & matrem confirmati & confirmantem. Nam in summa ex confirmatione seu frontis Chrismatione spiritalis cognatio iisdem modis contrahitur, quibus in baptismo matrimonia similiter impediens contrahi & dirimens contracta.[t] Ex collatione vero seu exhibitione aliorum sacramentorum, cognatio spiritalis non oritur quæ matrimonium impediat, vel dissoluat.[u]

SCHOLIA.

a Puta si frigidus vel maleficiatus sit vir, aut mulier tam arcta, vt nullum virum admittere possit, talesque sint perpetuo, iuxta ea quæ traduntur in c.1. & 2. & sequentib. de frigid & malefic. lib. 4. tit 15 can. 1 & 2. 33 quæst. 1. impedimentum coëundi, est vel naturale, vel accidentale, & in vtroque considerandum est antequam soluatur matrimonium, vt probetur. probatio autem illa, vel ex aspectu corporis statim liquere potest, aut non: si potest, statim fit dissolutio, nullo alio expectato tempore: si non potest expectatur triennium in coniunctione, vt sciatur num tolli possit impedimentum aliquo modo aut remedio. c.1. c. fraternitatis, c. laudabilis, & c. fin de frigid & malefi. §. per occasionem, de Nup. in auth. Nouel. 22. cap. 6. l. in causis, 10 & authent. sed hodie, C. de Nupt. Atque in Nouella 1.7. vt liceat matri & auiæ, cap. 11. seu §. Prædictis itaque causis, dicitur, matrimonium posse sine pœna dissolui, eorum qui non potuerunt ab initio nuptiarum misceri suis vxoribus, & quæ per naturam concessa sunt viris, agere. Fœmina etiam tam arcta esse potest, vt mulier non possit fieri, l. quæritur, 14. § mulierem ita arctam, de ædilit. edict. libro 21. P. tit. 1. Si quis tamen sciuerit impedimentum antequam nuptias contraheret, & nihilominus contraxerit, non potest petere solutionem coniugij, cap. consultationi, 4 de frigi & maleficia. quemadmodum nec ob eadem impedimenta frigiditatis, & maleficij, matrimonium, si postquam coniuges conuenerint & se cognouerint, illa superuenerint, dissolui non potest, glossa 1 in cap ex literis, de frig & maleficia can. hi qui matrimonium, 32. quæst 7. vide quæ latiùs de his diximus, lib. 9. syntag. iuris, c. . numer. . & 7. Conuenit eximiè decisio Nouellæ Leonis 68. de Pœna Eunuchorum si vxores ducant. Tuentur & Doctores ad cap. quod sedem, de frigid. & maleficia. quod spado ex vtroque testiculo non potest contrahere, alij tamen aliter dicunt in eo qui virgam erigit, vide Angelum Clauas. in summa in verbo matrimonium, impedimento 16. numero 11. vide etiā de materia frigiditatis & maleficij, in matrimonio impediendo, & dissoluendo, Magistrum Sententiarum, lib. 4. tit. trigesimosecundo, & ibidem sacros interpretes, maximè Diuum Thomam, quæstione prima.

b c. vnico, de voto. in Sext cap. 1 & 2. qui Cleric. vel vouent. matrimonium contrahere possunt. lib. 4. tit. 6. can. seriatim, can. erubescant, ca. placuit, 2. distin. can. 1 & 2 can. diaconi, ca quando, 28. dist. can. diaconi, 27. dist. cum similib. Clericis in minoribus tantum ordinibus constitutis, vxorem ducere licet, nisi aut voto, aut professione religionis impediantur. dicto can. seriatim, & in can. Apostolor. 25. At de prohibitione contrahendi matrimonium constitutis in maioribus ordinibus facta, tractat. in 4. Sententiarum distinctio 37. & ibidem per interpretes scholasticos, maxime per Diuum Thomam, in quæstionibus additis ad tertiam partem quæst 53. artic. 3 extat & Nouella Leonis 79. de pœna sacerdotis. diaconi aut subdiaconi, si post assumptum ordinem mulieri coniungatur matrimonio, non tamen irritat matrimonium, sed priuat huiusmodi ab omni clericali ordine & ministerio Melius ius pontificium hoc matrimonium nullum facit, & de facto contractum dirimit, quare & illa Nouella corrigitur, & alia Iustiniani 6. cap 5 versic. si autem aliquis presbyter, quæ retento matrimonio idiotum tantum & profanum reddebat sacerdotem, vel diaconum, vel subdiaconū, si duxissent vxores. Vide quæ diximus 7 libro 1. tit. 12 in sacramento matrimonij. Quæ tamen de iure Ecclesiæ Occidentalis potissimum dicta intelligimus, non de iure Orientalis, quo permissum est etiam sacerdotibus habere seu retinere virgines vxores, can. quoniam in Romani, & ca. fin 31. dist. quod alibi explicamus. Apud nos qui in sacris constituti sunt ordinibus, si matrimonium contrahant suspecti sunt de hæresi, vt ait Simanchas, libr. Catholicarum institutio. titul. 40. de matrimonio, & quemadmodum qui habet vxorem retenta vxore fieri non potest sacerdos, can. assumi, 28. dist. sic qui sacerdotium iam adeptus est, non potest postea vxorem ducere canon. presbyteros, 27. dist. canon quoniam, 28. dist. vide Tiraquel. in legibus connubialibus, lege 15. numero vigesimoseptimo, & de Pœna sacerdotis ducentis vxorem, vide cano. presbyter, vigesimumoctauum, distinctio.

c ca. meminimus, tertio, capit. consuluit, quarto, capit rursus, 6. qui cleric. vel vouen. matrimo. contrahere poss. libro quatro, titulo sexto. Tractat de hoc Magister Sententiarum, libro quarto, distinctio. 7. & 38. & ibidem sacri interpretes, maxime Diuus Thomas, in quæstionibus additis, in tertiam partem, quæstione 3. artic. primo & 2.

Solemne porro & efficax votum quoad dirimendum matrimonium dicitur per susceptionem sacri ordinis seu maiorum ordinum, aut per professioné aliquam expressam aut tacitam, factam de regula aliqua religionum approbatarum, c. vnico de voto in Sex. Sic monachos monachasque professas coniungi non posse matrimonio sed separari, pœnisque affici docetur in tota 27. q. 1. nisi forsan fuerit facta professio coacta, can. viduas, ca. 27. q. 1. legimus autem ex dispensatione Benedicti 8 summi Pontificis, Cazimitum Cluniacensem Monachum atque Diaconum, rogati ea de re à Polonis anno Domini 104 absolutum à religione & coronatú regem, & matrimonium contraxisse, huius tamen dispensationis gratia, iniunctum equitibus Polonis, vt in diebus solemnibus, fasciam lineam candidam instar stolæ, qua sacerdotes & Diaconi vtuntur, de collo suspensam gerant: plebeiis autem, vt de singulis capitibus, quotannis obolum vnum in lucernam perpetuò in æde Diui Petri arsuram pendant, quod etiam S. Petri munus dicitur: omnibus denique Polonis, vt rotunda in morem monachorum tonsura capillorum vtantur, nec infra auriculas ritu barbarico quisquam omnino comam promittat vt scribit Mathias Mechouiensis libr. 2. Chronicorum Polonicorum, c. 13. Narrat etiam Guilleimus Neubrigensis lib. 2. rerum Anglicarum c. 10. sub Henrico 2. rege Anglorum qui solium adeptus anno ... 4. illustrem regem Aragonum cum haberet liberos, vnum Christo monachum consecrasse, mortuis autem liberis, qui successuri sperabantur, nepotibus contendentibus post eius mortem de regno, ab optimatibus & populo filium hunc extraxisse post mortem patris violenter de claustro & sublimasse in regem, & ad procreandos liberos coëgisse vxorem ducere, necessitatis obtentu excusantes excessum, eique natam fuisse vnicam filiam ad cuius annos nubiles regnum administrauit, dehinc vero eam desponsasse filio Comitis Barcinonésis optimo viro, & cesso regno refert in monasterium rediisse. Simile refert Rodericus Toletanus, lib. 6. rerum Hispanicarum, c. 1. de Ranimiro Petri Aragonensium regis fratre, monacho & sacerdote & quod mortuo fratre, à magnatibus apud Oscam in regni solio collocatus, sororem comitis Pictauiensis in vxorem duxerit, & suscepta filia Petrona, quæ dicta fuit Vrraca, quæ vbi facta nubilis, nupta Raimundo Barcinonensi comiti, statim rex monachus fuerit monasterio suo restitutus.

d Cognati ex eo dici putantur, quod quasi vnà communiterve nati sint, aut ab eodem progenitore orti. l. 4. §. 1. de gradib. cogna. lib. 38. P. tit. 10. l. 1. § 1 vnde cogna. Pand. eod. lib 38 tit. 8. συγγενεῖς vocant Græci, l. iurisconsultus, 10 §. nomen cognationis, de gradibus affinita. Ita cognatio erit propinquitas personarum, quam vulgo vocant attinentiam. Cognationis porrò substantia, bifariam apud Romanos intelligitur, nam quædam cognationes iure ciuili, quædam naturali connectuntur, nónunquam vtroq; iure, & ciuili & naturali concurrente, copulátur Et quidem naturalis cognatio per se sine ciuili cognatione intelligitur, quæ per fœminam etiam descédit quæ vulgo liberos peperit. Ciuilis autem per se, quæ etiam legitima dicitur sine iure naturali cognatio, consistit per adoptionem, vtroque vero iure cognatio ex iustis nuptiis cótractis oritur. Sed naturalis tamé cognatio, ipso eo nomine vocatur, ciuilis vero cognatio, licet ipsa quoq; per se plenissime hoc nomine appelletur, propriè tamen agnatio appellatur, quæ per mares contingit. Ita Modestinus distinguit in l. non facile, 4. de Gradib. affi. Sustulit verò in successionibus Iustinianus agnatorum & cognatorum differétiam, Nouel 118. de Hæredib. ab intesta. venieon. § . nullá vero volumus, seu c. 4. Cæterum cognatio quæ ciuilis tantum dicitur iure ciuili, dicitur in iure pontificio cognatio legalis, titulo de Cognatio. legali libr 4 tit. 2. quia ex lege pendet, & est quædam ficta propinquitas ad similitudinem naturæ, per quam quis efficitur filius vel nepos, vel similis aliis aliquibus naturali vinculo sanguinis coniunctis, non tamen omnibus, l. 4. §. in adoptionem, & l si filium naturalem, de Gradib. affinita. l. qui in adoptionem, 2 .l. .l. adoptio, 16. de Adopt. in ... lib. 1. tit. .l. 2 C. eo tit. lib. 8. ti. . 8. §. minorem, cum 2. sequentib eo. titulo apud Iustin. duplexq; constituebatur adoptio, vna eorú qui in aliena essent potestate, alia quæ arrogatio dicta eorum qui sui iuris erant, L. .3. fi. de Adopt. P. Quemadmodum autem lege ciuili, cognatio legalis ad imitationem naturalis recepta fuit, sic in lege diuina & pótificia adoptio & cognatio spiritalis, admissa: quando regeneratio fit hominis in baptismo & renascitur Deo ex aqua & spiritu sancto, 1. Ioannis c. 4. in baptismo præcedit catechismus, sequitur baptisma, & hoc confirmatio. Præparatur baptisma in catechismo, stabilitur rursum gratia regenerationis in confirmatione, quamobrem in his tribus contrahitur cognatio spiritualis Sed non omnes istæ cognationes spirituales impediunt & dirimunt contractum matrimonium vt mox dicemus. Catechismus est instructio fidei quæ fit baptisando ante baptismum in adultis maximè, & capacibus cognitionis, conuersis ad fidem, ca. ante baptismum, 4. & seq ante viginti, de Consec. dist. 4. hodie inter Christianos, quia omni tempore recens nati infantes baptizantur, fit infantium catechismus ante fores Ecclesiæ, respódentibus pro illis anodochis seu fideiussoribus seu patrimis & matrimis, vel clerico presbyteri baptizantis, vt notat etiá Panor. ad Rubricam de Cogn. spir.

e ca. ita diligenter, 30 q. 3

f expreisè in c. contracto, 1. de Cogna. spirit c. 2 eo. titul. in Sex. estq; gloss. in d. c. contracto, singularis & notanda, cum qua & videndi scholastici Theologi in 4 lib. Sententiar. dist. 6 . maximè ibi D. Thómas & Sotus q. 1 art. 2 vide & glos. latam in ca peruenit, 1. ad verbum populo, 30. q. 1. in quibus & docetúr, non contrahi compaternitatem ex his quæ præcedunt baptismum.

g ca. 1. 30 q 1.

h Patrimus, matrimáve, vt vulgo dicitur, est qui quæue, leuat & suscipit ex sacro fonte baptizatú, c. veniens, de cogn. spiritu. dicuntur enim illi quandoq; hoc agétes leuare aut suscipere baptizatú, aliquando tenere vt c. contracto, eod. aliquando propriis manibus sustinere, ca de his, ca. ad limina, 30. q. 1. vnde quidá colligunt hoc munus esse actum personalem, & non posse aliquem per procuratorem fieri patrimum aut matrimú, quod tamen non obtinet sed contrarium recipi ostendi suprà lib 1. tit. 7. de baptismo, c. 7. in gloss.

i c. veniens, 6. de Cog. spir. c. 1 eo. tit in Sex. dico anté postea contractú, nam si ante illam cognationé spiritualem fuisset contractum, nó dissolueretur ex illa superueniente cognatione. c. si vir, 2. de Cogn. spiri. c. ad limina, 30. q 1. vide Conciliú Tridentinú, sess 24. de Reformatione matrimonij, c. 2 quáquam ali-

quando

quando olim separatio concubitus coniugum ob id indicta fuerit, ca. 1.30 q.1. quod postea fuit reformatum, ca. nosse, 3. ca. dictum, 4. ca. 30. q.1.

h c.1. de Cognatio. spirit. in Sext.

l dict. c 1. de Cogna. spirit. in Sex.

m nihil enim prohibet quominus qui virginem vxorem duxerit, & ex ea susceperit liberos; viduus factus ad presbyteratū promoueatur rota 26. distinctio. cum similibus ibi notatis, 1. ad Timot. 3. & ad Titum c. 1.

n cap. ex literis, 8. de cogna. spiritua. vide c 1. eo. tit. in Sex & D Thomam in 4 Sententiar. dist. 42. q. 1. art. 2 & Durandum ad dict. q. 1.

o dicto c. 1. de Cognatio. spiritua in Sex c. Martinos, 4 eo. tit. apud Gregorium. vide ca. siquis cum matre, 17. 33 q. 2. c. veniens, 6. de Cogna. spiritua.

p c. tua nos, 7. de Cogna. spiritua.

q c. 1 & c super eo 1. de Cogna. spiritua. ca. super quibus, 0. q 3. per quem corrigitur ca. post susceptum, eadem 30. q. 1.

r Tractatur in ca 1. 2. 1. 30 q. 4.

s ca. penol. § fi. & ca fin 30 q. 3. ex Concilio Triburiensi, c. 48. & notat Glossa ad dict. § fi. idem esse si ex proposito

t cap. 1 §. ex confirmatione, de Cogna. spiritua. in Sexto

u c. fin. § fi. de Cognatio spiritua in Sex At quamuis hæc cognatio non aliunde nascatur quam ex superioribus, tamen quod pertinet ad alia, filia spiritalis etiam efficitur ex sacramento pœnitentiæ, & cōiunctio sacerdotis cum filia spirituali quam sacramento cōfessionis sibi adoptauit, vt adulterium, & grauissimis pœnis punitur, in ca. ad limina, 4. fi. cum duobus sequentibus, 30 q. 1.

CAPVT X.

De cognatione legali seu ciuili in matrimonis obseruanda.

IN cognatione legali, si qua mihi soror per adoptionem esse cœperit, quamdiu durat adoptio, inter me & ipsam nuptiæ consistere nequeunt.[a] Quin etiā nefas existimatur, eā quoque vxorē ducere, quæ per adoptionem filia neptisve esse cœperit, in tantū vt quamuis per emancipationem adoptio dissoluta sit, idem ius remaneat. [b] Monent [c] & alia iura Ciuilia plura de impedimentis nuptiarum ex causa adoptionis, quæ hodie vix in vsu esse possint.

SCHOLIA.

a c vnico, de Cognatio. legali, lib. 4 tit. 11. ca. per adoptionem, ca ita diligere, 9. 1. 30. q. 3. perpetua itaque non est hac prohibitio, sed quamdiu durat adoptio siquidem alicubi hoc iure vtantur, vt & in §. sed etsi qua, de Nupt. apud Iustinia. l. per adoptionem, 17. l. si quis, 60. §. quid ergo si adoptiuus, de Ritu nuptiar. P. nisi forsan soluta adoptione remaneat aliud adhuc vinculū proximitatis, adhibens matrimoniū Nam & adoptio fiebat quoque eorum qui nobis erant sanguine coniuncti, l. cum in adoptiuis, C. de Adoptio. ita impedimento sublato temporali, remaneret perpetuom, vide etiam de hoc Magistrum Sententiarum libr 4 dist. 42. & ibi D. Thomam, q. 2. art. 1. 2 3 & Durādum ibidem, q. . Caterum adoptiuę sororis filiam, licitū erat ducere, quia eius filia non est cognata, quum nemo fiat auunculus per adoptionem, &c. vt ait Vlpian. in l. si qua mihi, 12. §. adoptiuæ, de ritu nuptiar. P.

b dict. can. ita diligere, 30 q. 3. l. quin etiam, 55. § 1. de Rit. nup. P. l qui in adoptionē, 23. §. fi. de Adoptio. addit l. adoptiuus, 14. de Ritu nupt. adoptiuum filium si emancipetur, eam quæ patris adoptiui vxor fuit ducere nō posse, quia nouercæ locum habeat, item quod si quis filium adoptauerit, nec vxorem eius qui nurus loco est, nec post emancipationem ducere posse.

c vt in leg. per adoptionem, 17 §. fin. leg si qua, 12. de Ritu nupt. P.

CAP. XI.

De cognatione naturali, & impedimentis matrimonij ex ea.

1 Consanguinitatis propagatio, duæ lineæ.
2 Affines qui.
3 Prohibitio matrimonij inter consanguineos & affines.
4 Gradus proximitatis prohibiti.
5 Affinitas nascitur ex illicito coitu, & quando dissoluat matrimonium.
6 Incestuosi concubitus.

1 COgnationaturalis consanguinitatis vel affinitatis habet rationem. Consanguinitatem facit propagatio plurium personarum ab vno communi stipite, eo quod de communi sanguine descendant, quarum duo sunt ordines. Vnus eorum qui sunt in recta linea, quæ diuiditur in ascendentes & descendentes, ab vno medio: cuius ascendentes pater mater, auus auia, abauus abauia, & superiores: vt eiusdē medij descendentes, filius filia, nepos neptisve ex filio filiave, & eorum inferiores. Alius ordo eorum est qui sunt in transuersali vel obliqua linea, qui dicuntur collaterales, vt fratres fratrum filij & eorum posteri agnati & cognati.[a]

2 Affines vero sunt, à quibus & dicta affinitas, viri & vxoris cognati: ideo ita dicti, quod duæ cognationes, quæ inter se diuersæ sunt, nempe viri & vxoris, per nuptias copulentur, & altera ad alterius finem accedit, nam causa coniungendæ affinitatis fit ex nuptiis.[b]

3 Circa hanc cognationem matrimonij coniungendi prohibitio fuit, vt nulli in vtroque sexu permittatur ex propinquitate, sui sanguinis vel vxoris vsque ad septimū gradum generis vxorē ducere, vel cū incesti macula copulari præter ea, vt quemadmodū nulli licet Christiano de consanguinitate sua, sic neque de consanguinitate vxoris suæ vxorem ducere, propter carnis vnitatem, [c] gradus etiam aliter quam nunc prohibitionis aliquando obseruati.[d]

4 Sed hodie placuit, ne prohibitio copulæ coniugalis quartum consanguinitatis vel affinitatis gradum seu generationem de cætero excedat.[e] Et si quis contra hanc prohibitionem præsumpserit copulari, nulla annorum longinquitate

defendatur,[f] cum diuturnitas temporis nõ minuat ſed augeat peccatum,[g] verumtamen de infidelibus ad fidem conuerſis, ſi ante conuerſionem ſuam ſecundum legis veteris inſtituta contra gradus conſanguinitatis à canone denotatos fuerint coniuncti, reſponſum eſt, ſeparari non debere poſt baptiſmum.[h] Obſeruantur autem iſti quatuor prohibitionis gradus, in primo genere, non in ſecundo aut tertio genere.[i] Prohibitio porrò nuptiarum ratione affinitatis, eſt tantum inter virum & conſanguineos vxoris: inter vxorem, & conſanguineos viri vſque ad quartum gradum, ſicque affinitas metienda, non autem inter conſanguineos ipſos viri, & conſanguineos vxoris, quia illi inter ſe non ſunt affines.[k]

5 Cæterum iure pontificio affinitas naſcitur nõ tantum ex coniunctione facta cum legitima vxore, ſed etiam ex coitu illicito:[l] ex quo & naſcitur conſanguinitas, & impeditur matrimonium cum conſanguinea eius quam quis antea ita illicitè cognouit,[m] verumtamen non ſeparabitur matrimonium ad dictum vnius vel coniugum dicentium affinitatem præceſsiſſe, nec ad communem viciniæ rumorem, niſi idipſum commune & notorium ſit, & idoneis comprobatum teſtibus.[n] Dicimus autẽ impediri ex affinitate matrimonium cum conſanguinea, ſi affinitas præceſſerit matrimonium poſtea de facto contractum, quod ideo diſſoluitur,[o] non autem ſi iam matrimonio contracto per copulam vel per verba idonea, ſuperueniat affinitas, quæ non diſſoluit iam legitimè contractum.[p] Ratione affinitatis, priuignam aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtraque loco filiæ eſt,[q] neque nepotis aut pronepotis vxorem.[r]

6 Inceſtuoſis coniunctionibus, quibus nec ſpes veniæ niſi à fornicatione ſeparentur attribuuntur,[s] ſi quis relictam fratris quæ plenè eius vxor extiterit carnali coniunctione polluerit,[t] quod & in ſponſa fratris locum habet, ſi frater germanam ſororem in vxorem acceperit,[u] aut ſororis filiam, aut ex ea neptem: fratris filiam, aut ex ea neptem,[x] aut conſobrinam ſuam,[y] aut vxoris ſuæ.[z] Nõ eſt autem neceſſe admonere idipſum in abominanda patris & filiæ, matris & filij coniunctione, ſatis enim natura vltra iura id edocet.[aa]

SCHOLIA.

a De his omnibus in l 1.2.3.l. ſtemmatum,9.l Iuriſconſultus, 10. de Gradib. & affinib. P. Quomodo autem computentur iſtæ perſonæ conſanguinitatis per generationes quoad matrimonium & aliter quam iure ciuili, in collateralibus, docetur in can. series conſanguinitatis, 1.& can ad ſedem Apoſtolorum, 2 & ſequentib.35.q.5.& ibi frater & ſoror dicuntur eſſe in primo gradu, ſeu vnam facere generationem, vt filios fratrum ſecundam, & ita ſecũdum gradum, nepotes ex fratribus tertiam, pronepotes fratrum quartam: ſicque computatio graduũ ibi incipit à fratribus ipſis à primo gradu, c.tua nos duxit,7. de conſanguini.& affinit.cap.ſeries, 27. & c.licet, in principio, de Teſtib. Quando agitur de linea æquali vel de perſonis computandis quæ ſunt in eodem gradu, vt frater & ſoror ſunt in linea æquali, item duo filij duorum fratrum: quemadmodum contra in linea inæquali ſunt frater & filius filiave fratris: nam frater eſt in primo gradu, filius filiave fratris, in ſecundo: fitque diuerſa computatio lineæ æqualis & inæqualis. Siquidem in æquali ſic dicimus, *Quoto gradu vnus ex contrahentibus diſtat à communi ſtipite vno patre vel auo: toto gradu, ſtipite dempto, diſtat ab eo de cuius cognatione quæritur: iure pontificio, non duplicato gradu, vt iure ciuili*, c quod dilectio, 1. de Conſanguin & affinit. In linea verò inæquali, veluti ſi agatur de fratre & nepote ex fratre, ſic dicimus, *Quoto gradu remotior gradu diſtat à communi ſtipite, toto diſtat ab eo de cuius cognatione quæritur*, c. fio. de conſanguin. & affinita.

b verba ex Modeſtino Iuriſconſul. in l.non facilè,4. §.cognationis ſubſtantia, de Gradib affinita.P. explicantur in ca.porro,35.q.5.

c verba habentur in can. nullum, in 1.& 2.ſic incipit ca.*nec eam*, ca.ſane, ca.progeniem, ca.penul.35 q.2. & de Affinibus in ca qui deſponſatam, §. final 27. quæſt.2.

d vt vſque ad quartam generationem in ca. de propinquis,35.q.2.c.1.de conſanguini.& affinita.lib 4. tit.14 interdũ vſque ad ſeptimam generationem, vt io ca.progeniem,16 ca. de conſanguinitate, 17.ca. nulli ex propinquitate, 19.eadẽ 35 q.2.Fuit aliquando Anglis permiſſum matrimonium in quarta & quinta generatione, ca quædam lex terrena, 20.eadem 35.q.2.quod prohibitũ in ca. cõtradicimus,21. ead. q.2 & in Cõcilio Vormacẽſi, c.32.vnde ſumptus eſt canon, in copulatione, 18. eadem 35. q. 2. Refert rurſum Iſidorus lib 9 .Etymologia.ca,6 ex Diuo Auguſtino, li.15.de Ciuit.Dei, c.16.& in ca. 1 35. q.4.vſque ad ſextum generis gradum cõſanguinitatem in matrimonij prohibitione conſtitutũ: vt ſic ſex ætatibus, mundi generatio & hominis ſtatus finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

e c.non debet, 8 de conſanguinita. & affinita. vide Beatum Thomam latè in 4. lib. Sententiarum diſtinctio.40.q.1.ar.4. Quidam hanc prohibitionem etiam veram intelligunt inter deſcendentes, vſque ad quartum gradũ tantum, vt inter collaterales: alij ex Theologis in collateralibus tantum locum habere autumant, exiſtimantes inter aſcendentes & deſcendentes prohibitionem extendi vſque ad infinitum, vide l.nuptiæ,53. & ibi gloſſam, de ritu nuptiarum. interpretes ad dictum c.non debet.

f dicto c.non debet, in fine. Sic nulla currit præſcriptio contra matrimonium, vt olim currebat, ſicut notat Gloſſa. Sicuti nec præſcriptio locum habet contra votum, can. quod Deo patri,13.q 5.c.ſicut nobis, de regula neque conſuetudo permittẽs matrimonium contra prohibitionem admittitur, ſed tanquam corruptela reprobatur, ca quod ſuper,4. de Conſanguinit. neque in matrimonio excuſat, in c.fi.de Sponſa duorum. Quamuis aliquando conſuetudo, quæ perſonas alioquio legitimas ad contrahendum reddit illegitimas, ſi oriatur ex non obſeruantia eius ſcandalum, retineatur, in c.1.& c ſuper eo, de Cognatio.ſpiritual. ca.obiiciũtur,32 q.4.

vbicum

vbicumque enim consuetudo est rationabilis circa matrimonium,& non potest prætermitti sine scandalo:potest autem seruari sine peccato mortali, ea iuri præiudicat dict.c super eo, de Cognat.spirita. & c.quod dilectio,de consanguini.& affinit.

g dict.c non debet,in fine,vbi & ratio rationis adiicitur,tanto grauiora esse crimina, quo diutius detinent animam alligatam,vt & in c.fi.c,quanto, de consuetud. in capit. non satis, & sequenti. de Simonia.

h c.de infidelibus,14. de consanguini.& affini.c.gaudemus,de Diuort

i in c.1. & in dicto c.non debet,de Consangui & affini. vbi explicatur copiosè per Glossam ad verba *in secundo*,quid sit primum,secundum,tertium genus affinitatis, sitq; interim exemplum, vxor fratris mei est mihi in primo genere affinitatis in primo gradu mortuo vero fratre meo, si vxor eius alteri nubat,ille erit mihi in secundo genere affinitatis,& si iterum mortua vxore fratris mei,secundus eius vir aliam ducat,erit illa mihi in tertio genere affinitatis,&c.cum quibus etiam olim consistebat prohibitio contrahendi matrimonij.ca de propinquis,ca penul. item illud Fabiani, 35 .q.3.dict capit.non debet.

k capit. quod super his,5.de Consanguinit.& affini.

l ca.nec eam,35. q. . Iure ciuili tantum ex nuptiis l. 4.§.affines,de gradib.affinit.

m & in matrimonijs ius naturale & pudor inspicitur, ita non licet patri naturali filiam ducere,l adoptiuus,14.§ seruiles,de Ritu nuptia. nec vulgo quæsitam sororem,& in summa nihil interest ex iustis nuptiis cognatio descendat,an non,l.& nihil interest,54.de Ritu nupt P.vide Platonem 8.de legib. & 8. de repub.

n c.fraternitati tuæ,7.cap.ex literis,8 & sequent de eo qui cognouit cõsanguineã vxor.li 4 n.13.Cæterum missus ad copulã cum emissione etiam se seminis,quæ in vas mulieris non est ingressa,non facit affinitatem impedientem matrimonium, quãquam ea damnabilis sit, ca 11.extraordinaria,35.q. 2.facit c.fin de Sponsal.

o c.de illo,3.c super eo,5 de eo qui cogno cõsangui. vxor.suæ.

p c.discretionem, 6.& can.tuæ fraternitatis deuotio, 10. eo.tit. de eo qui cogno.consanguin.vxor. suæ.

q ca.sicut vir,35.q 2.§.affinitatis,de nuptiis,idem Leuit.c.18.vers. 5.l.nemini,17.C.de nupt.lib. .tit.5.l. fi.de condict sine causa,libr 2.P.tit 7.l.si adulterium cum incestu,38 ad leg.Iul de adult. libr. 48. P.titul.5.

r c.qui desponsaram, 27.q. 2. dicta l. nemini. Quia appellatione nurus non tantum filij vxor,sed etiam & nepotis & pronepotis continetur,licet aliqui has pronurus appellent,l. adoptiuus, 4. §. nurus quoque,de Rit. nupt lib 23.P tit 2.

s in Cõcilio Agathensi,c 61 in Arelatensi 3.c.2.in Epãnẽsi cap.30 in Turonico 2.c.2 .in capitularibus adiectis,c. 00.in cã.8.de incestis 35.q 2.§.inter eas quoque personas,de Nupt.apud Iustinia.l. nemini, 17 C. de Nupt. incestum generaliter dicitur committere qui ex iis quas moribus prohibemur vxores ducere,acceperit l.sorores,39.§ & 1 1.fin.de Rit. nupt. iure gentium vero incestum committitur, qui ex gradu ascendentium vel descendentium vxorem duxerit, vel ex latere vetitam vel affinẽ.Cur autem lege diuina aliquando fuit permissum nubere proximis & incestus non fiebat,vt in c.36.numerorum, non nunc:vide rationes apud D.Augustinum,lib.15.de Ciuita.Dei,c 16.& in ca.1.16 q.1. Causas etiam alias cur legibus Romanis vetitum fuerit consanguineas ducere, refert Plutarchus in Problematibus.

t dict.can.de incestis & Leuitici 18.vers. 6.& seq.& ibidem quoque vers. 8 *Sororem,*inquit,*vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies* Et in l h & l.fratris vxorem,5 C.de incest.nupt lib.5.tit. fratris vxorem ducẽdi,vel duabus sororibus cõiungendi licẽtia submouetur,& improbatur mos contrarius Aegyptiorum in leg.licet,8.eo tit.videnda epistola D Basilij ad Diodorum, de eo qui duas sorores duxerit,& c.18. Aposto.Qui duas sorores vel cõsobrinas vel consobrinã duxerit,clericus fieri nõ potest.Nouella verò Sisinnij & Xiphilini in iure Oriẽtali vetat,ne quis sororem sponsæ suæ ducat Permissum tamen quis dixerit,imo iussum populo Israëlitico,vt frater suscitaret semẽ fratri suo in vxore eius relicta, Deutero 2 .vers. & sequent Ruth cap.4 vers. 7. verùm lex illa habebat à Deo necessitatis impositam causam, de qua disputatur in principio 35.q.1 Et ideo in c. fi de Diuort.lib.4.tit.19 ex dispensatione, Litoniensibus de nouo ad fidem cõuersis propter infirmam fidem gentis . concessum fuit,vt matrimoniis iam contractis cum relictis fratrum vterentur,si sine prole fratres decessissent, in posterum tamen tali copula inhibita.

t ca. si quis desponsauerit,27 q.2 ca.ad audientiam, 4 de Sponsalib. can. vna tantum , §. Ioannes , 26. distinct.

u dict.can.de Incestis,35 q.2.Leuit.cap.18.& 20.Diui Matthæi ca 14.vt nefandum scelus coniunctionem fratris & sororis sub grauissimæ pœnæ interminatione damnatum dicitur,in l.2 Si nuptię ex rescrip. petantur.lib.5.C tit.8. l.libertinus,de Ritu nuptia. P.l.nemini, 7.C.de nuptiis § 2 de Nupt.apud Iustinia l. si stipulor,35 §.item quod legis, de verbor. obliga lib. 45.P.tit.1. Sic & in epistolis Ouidij Canace de fratre Machario conqueritur.

Cur vnquam plus me frater quàm frater amasti,
Et tibi,non debet quod soror esse,fui?

Inter Aegyptios duxit vxorem sororem suam Arsinoem Ptolomæus. Sed Herodianus ait, id factum fuisse contra Græcorum & Macedonum leges. Sed & Persæ, qui permittebant connubia cum sororibus & parentibus reprehenduntur ab Aristotele lib 2.Politico.& lib.9 de Historia animal. cap. 47 à Chrysostomo homilia de Pentecoste in fine, à D. Augustino q.6 in Leui 1.à Tertulliano in Apologetico,c 9.Suetonius inter flagitia Caij Imperatoris in eius vita refert, quod sororem Drusillam vxoris loco habere voluerit.Eadem prohibitio ducendi sororem extenditur ad sororem vulgo quæsitam,in l.& nihil interest,54.de rit. nuptia. detestatur & hanc coniunctionem Plato 7. de legib.

x prædictarum personarum coniunctiones prohibentur in dict.l.nemini,de nupt.C.de fratris & sororis filia etiã in l. fi C de incest.nup in l.2. si nuptiæ ex rescrip.petan.C.lib 5.tit.8 l etiam si,16.de Ritu nuptia.& de sororis pronepte non ducenda in l sororis,39.de Ritu nuptia. §.3.de Nupt. apud Iustinia. quidam & existimarunt iure ciuili aliquando permissum fuisse matrimonium cum fratris filia, vetitum cum sororis filia,etiam si frater & soror in eodem gradu sint & filij eorum, vt Vlpiani fragmentum in titulos tit. 5.§.6.exprimit sicque obseruari l.38.§.1.de Adulteriis,P & l.39.& 56.de Ritu nup.

P. de sororis filia nepte & pronepte loqui: & l. fi. de condictio. sine causa. & l. 1. §. 1. de Ritu nupt. loqui de auunculo non de patruo. Erant & permissæ cum fratris filia nuptiæ ante Constantinum magnum, vt liquet ex Concilio Tauto. lib. 13. Prohibuit & Nerua, vt scribit Xyphilinus ex Dione, nequis fratris filiam duceret. Attamen inter collaterales in tertio gradu matrimonium prohibitum in l. nemini, 17. de Nupt. C. Et iure pontificio vsque ad quartum, quarto incluso, dict. c. non debet, de cōsāguinit. & affinita c. literas, de Restitutio. spolia.

y quia intra quartum gradum sunt huiusmodi, intra quem matrimonium prohibetur in dict. c. non debet, de Consanguin. & d. c. literas, de Restitu. spol ita duorũ fratrũ filij & filiæ inter se cōiungi nō possunt, sicque in l. 1. de Incest. nupt. in Cod. Theodosiano & Caius libr. 1. Institut. tit. 4 de matrimoniis fratris dicunt amitinos & consobrinos, nulla ratione permitti coniungi, in Institutionibus quoque Theophili li. 1. ti. de Nupt. ἀδελφῶν cũ negatiua sic scribitur, ἀδελφῶν ἄῤῥενων ἢ θηλειῶν παῖδες, ἢ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς, ἀλλήλους ὁ δύνανται πρὸς γάμον συνελθεῖν, idest, *duorum fratrum vel sororum vel fratris aut sororum liberi non possunt mutuò nuptiis coniungi*. Qui locus malè cōuertitur per interpretem Latinũ, per affirmatiuam, dum ait, *posse inter se nuptiis coniungi*: vertit autem affirmatiuè propter §. duorum autem fratrum, de nuptiis apud Iustinia vbi Tribunianus affirmatiuè permittit duorum fratrum vel duarum sororum filios matrimonio sibi coniungi, vt & permissum in l. celebrandis, C. de Nupt. & in exemplo legis, Lucius Titius, §. filiā, ad Senatuscon. Trebellia. & leg. qui ex fratribus, de cōditio instit. vt & in sacra pagina hæc cōiugia videntur aliquando probata consobrinorum, veluti quando Iacob duxit Rachelē & Liā filias auunculi sui Laban Erat enim Laban frater Rebeccæ matris Iacobi. Verum hodie iustis rationibus vt dictum prohibita coniugia fuerunt iure pontificio consobrinorum, vt in can. Apostol. 18. Qui consobrinā quam vocat ἀνεψιάν, vxorem duxerit, clericus esse non potest. vide D. Augustinũ lib. 15 de Ciuita. Dei, c. 16. Prohibetur & expressè in ca. de incestis, 35. q. 2 vxorem consobrinam accipere, & in Concilio Agathensi can. 61.

z de consobrina vxoris non ducenda cauetur in c. iuuenis, de sponsal & dicetur postea.

aa Existimatur abominabilis coniunctio patris & matris cum filiis, & inter eas personas quæ parentum liberorumque locum tenent, §. ergo non omnes, de nupt. apud Iusti l. nuptiæ, 53. & l fi. de rit. nup. P. l. nemini, C de nup. etiam si sit filia vulgo quæsita, l. adoptiuus, 14. §. vnde nec vulgo, & l. nihil interest, 54. de rit. nuptia. vide quædam singularia quæ hac de re tradidimus lib. 9. Syntagma. iuris c. 11. vbi de nefariis coniunctionibus & diuinis pœnis earum egimus.

CAPVT XII.

De dispensatione in prohibitione matrimonij.

CAeterum in prohibitionibus matrimonij, dispensatio in contrarium aliquando à summo pontifice impetratur per quam inter consanguineos & affines ex vera & legitima causa, singulari iure matrimonia permittuntur & tolerantur. [a]

SCHOLIA.

a exēpla ponuntur in cap. gaudemus, 8. de diuor. cap. quod dilectio, de consan. & ca quædam lex, §. sed idē, q. 35. 2. ca. ad sedem, §. hanc computationem, 35. quæ. 5. verùm quæritur in quoto gradu possit dispensare summus Pontifex inter cognatos itaque inter descendentes & ascendentes non posse dispensare in linea recta in nullo gradu, absolutè putant, vt Hostien. Ioannes Andreas ad dict c. non debet, de cōsangui. & affin. quod proculdubio iure ciuili Romano probatur, in l nuptiæ, de rit. nup alij inter Theologos distinguūt. In collateralibus vero quidam dicunt nec summum Pōtificem dispensare in primo vel secundo gradu posse, Glossa ad ca. proposuit, de concessio. præben Gloss. ad c literas, de restitutio. spoliator. latius Gloss in ca. pictatium, 30. q. 3 quia non possit summus Pontifex in gradibus iure diuino prohibitis dispensare d. c literas, in Leuitico autē c 18. vers. 9. & seq. prohibebatur. Non reuelabis turpitudinem sororis tuæ ex fratre, siue ex matre quæ foris vel domi genita est. Dicunt autem etsi nihil ibi additum fuerit expressè de filia sororis, tamē filiā sororis, appellatione sororis contineri, ca. quæritur cur Patriarcha, 22. q. 2 In tertio autē gradu aiunt, non fuisse prohibitum iure diuino matrimonium, & ideo dispēsasse Gregorium in eo, in ca. quadam, 33. q 3. affert Glossa ad d can pictatium, scriptum esse in Leuit c 18. Non reuelabis turpitudinem sororis tuæ & filiæ eius. Quod tamen falsum est, neque ita scriptum inuenitur de sororis filia. Quamobrem alij vt dictæ Glossæ cap. proposuit, & ca. pictatium, dicunt, veriusque putant in Leuitico quidem fuisse prohibita coniugia inter ascendentes & descendentes, non inter collaterales, & ideo posse Papā in secundo gradu inter collaterales dispensare, sicque tradunt in ca. quæritur, 22. q. 1. eam dictam fuisse cum qua dispensatum fuisset in secundo gradu, facessit tamen c. literas, de restitutio. spolia. vbi asseritur non posse Papam in 2 gradu dispēsare Sed explicant illa verba, *non potest*, id: *Nō vult*, vel *non expedit*, vel *non potest de facili*, vt notat ibi Gloss. ad verb. *non potest*, & in ca. si Paulus, 32. q. 5. in Glossa ad verbum, *suscitare*. Eo quod summus Pontifex si velit potest dispensare supra ius ex plenitudine potestatis in his quæ non sunt contra articulos fidei, & quæ non lędūt generalem statum ecclesiæ, c. proposuit, de concessio præben accepta à Deo potestate, Clem. pastoralis, §. fi. de sententia & re iudica D Matt. c. 6. Et quamuis aliquid dicatur non posse ex sua persona, potest tanquam Vicarius Dei, vt dicitur in simili in cap inter corporalia, de trāslatio episcop. Erant olim gradus prohibitionis matrimonij vsque ad sextum & septimum restricti, hodie vsque ad quartum, c. non debet, de consang. quo fit vt quia summus Pōtifex potuit restringēre, quod poterit & in illis dispensare, quia eius est interpretari, cuius est & condere l. 1. & fi C. de legib, neque per Cōciliorũ vel canonum decreta, à prædecessoribus Pōtificibus constituta censetur adēpta potestas successori Pontifici dispensandi, c. innotuit, 20 de electio. Sed & in secundo gradu collateralium dispensatum inuenimus ex causa in cap. gaudemus, de Diuor. c de infidelibus, de consangui. & affinita. c. fi. qui filij sint legit. in can. quædā, 35. q 3 Refert Mattia. in leg. qui in prouincia, 57 §. de rit. nupt Marcum & Luciũ Imperatores dispensasse in matrimonio Flauię Tertullæ, quæ auũculo nupta erat, quia ignara iuris abauia huic matrimonio iuncta erat, & cum eo permāserat quadraginta

annis

annos,& ab eo liberos ſuſcepiſſet,atque filios legitimaſte Inuenitur &diſpenſatio ſacta à Cæſaribus in l. fi. ſi nupt ex reſcrip. petant. Diſpenſatum & per illos iniuſtis matrimoniis in l. ſi ſenatori;,de rit. nup. Hodie autem diſpenſatio impetratur à ſolo ſummo Pontifice in gradibus prohibitis,quia hæc cognitio eſt iuris eccleſiaſtici, vt contra interdictū eccleſiæ & ſacrorum canonum contracto matrimonio,in Concilio Triden.ſeſſio 24.ca.12.Si tamē ageretur de pœnis ciuilibus impoſitis à iure ciuili, matrimonium interdictum contrahentibus, in caſibus in quibus matrimonium quidem nihilominus contractum tenet,ſed pœnæ ciuiles non euitantur vt in c.1.de Sponſalibus : tunc diſpenſatio in his eſſet quoque à principe ſeculari impetranda,& non à ſummo Pōtifice,vt in l.ſi tutor,C.de Interd. matrimo.Poſſet & proponi exemplum in matrimoniis contractis à filiisſamilias inſciis & inuitis parentibus contra edictū Henric. 2.eius nominis Regis in Gallia;ad euitandas enim eius pœnas adeundus eſſet princeps.Idipsū ſi de legitimatione filiorū,quod pertinet ad bona temporalia ageretur, cap. per venerabilem, qui filij ſint legitimi, l. qua in prouincia,9.D.de Ritu nupt.P.Notat Panor.ad c propoſuit,numero 16.de conceſſio.præben.quod Papa numquam poſſit diſpenſare inter aſcendentes & deſcendentes,in ſecundo gradu:inter exiſtentes vero in linea collateralium æquali diſpenſare in ſecundo gradu,non ſi ſint in linea inæquali, vt ecce cum filus duorum fratrum vel cum conſobrinis poterit,quia ſint in ſecundo gradu in linea æquali: at cum patruo & nepte,quæ eſt fratris filia, non poteſt: quia ſunt in linea inæquali,& frater eſt in primo, neptis in ſecundo gradu. Vide Ancharan. Conſil.374 & notata in c.literas,de reſtitutio.ſpolia in c.gaudemus,de Diuort & de intellectu cap. gaudemus Sotus li.4.ſententiarum diſt.40 q.1 art. 4 Notatur,vt impius Heraclius Imperator à Sabellico,libr 6.Ennea.8.& à Pomponio Leto,quod filiam ſororis in vxorem duxerit,item & à Cornelio Tacito.li. 12. Annalium Claudius Cæſar,quod neptem Agripinam duxerit Sic enim ſcribit: *Pactum inter Claudiū & Agripinā matrimonium, iam fama, iam amore illicito firmabatur, necdū celebrare ſolēnia nuptiarum audebat, nullo exempto deducta in domum patrui fratris filia. Quin & inceſtus, ac ſi ſperneretur ne in malum publicum erumperet metuebatur.* Et paulo poſt refert Vitellium vt Senatum inclinaret ad conſenſum eius matrimonij dixiſſe, vt ſtatueretur documentum quo vxorem Imperator acciperet. At,inquit, noua nobis in fratrum filias coniugia, ſed aliis gentibus ſolemnia,nec vlla lege prohibita, & ſobrinorum diu ignorata tempore addito percrebuiſſe. Subiicit deinceps decretum factum fuiſſe in eius gratiam à Senatu,quod erat veluti diſpenſatio, quo iuſtæ inter patruos fratrūque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerētur, verum non eſſe repertum, niſi vnum, talis matrimonij cupitorem, Taledicum Seuerum equitem Romanum, quem plerique Agripinæ gratia impulſum ferebant. Diſpenſatur ipſo iure cum filiis natis ex inceſtuoſo concubitu,vel ex illegitimis nuptiis, vt perinde ac ex iuſto & legitimo matrimonio nati eſſent, habeantur:ſi matrimonium quod poſtea diſſoluitur ob impedimentum deinde cognitum, publicè ex more eccleſiæ fuerit contractum, nullo obiecto impedimēto,aut cognito à contrahentibus, ſaltē ab vno illorum,c.2.c.ex tenore,c.referēte, qui filij ſint legitimi. Cæterum vbi impedimentum cognitum eſſe cœperit,debent à cōiunctione ſeparari qui tale matrimonium contraxerint, vel diſpenſationē pro retinendo matrimonio impetrare, quæ aliquando ex graui cauſa conceditur. Alioquin ſi clandeſtinè matrimonium fuerit contractum inter conſanguineos,vel alioquin prohibitos, quamuis neſciuerint impedimentum,tamen præſumūtur ſciuiſſe,& ideo ita contracto matrimonio non poſſunt dici legitimi filij inde nati etiam ante obiectionem impedimenti:c. cum inhibitio,de clandeſtin deſpon Gloſſa in c.referēte,qui filij ſint legitimi,ideo legitimatione egent,& matrimonium diſpenſatione In diſpenſatione quoque & prohibitione matrimonij ratione cognationis ſpiritalis,obſeruandum in primis erit concilium Tridentinum ſeſſio. 24. de refor. matr cap. . quod abrogauit prohibitionem inter baptizatum & filiā patrini ſui, interque matrinæ filiam & baptizatum,& voluit iuxta ſacrorū canonum inſtituta inter ſuſcipientes à baptiſmo & baptizatum, baptizatique patrem & matrem contrahi tātum cognationem ſpiritualem:quò pertinet ca ſuper quibus,ca.pictatium,ca.fi.30.q. .c.1.ca.ſuper eo, & fere totus titulus de cogna. ſpirituali. Poſſunt etiam hodie iungi matrimonio patrinus & matrina vnius ſuſcepti, ita maritus & vxor ſimul vnum ex fontibus leuare poſſunt, facit textus cum Gloſſa in c.fin.30.q.4 Refert & Papus l. Tomo 1.Notariorum lib 4. titulo *des lettres & deſpences de Mariage*, Senatum Pariſiēſem 28.Aprilis contra quendam Senatorem qui ſub prætextu futuri matrimonij imprægnaſſet quandam viduam, & voluit aduerſus matrimonium excipere, quod vnum ex filiis eius leuaſſet in ſacro baptiſmate, ſtatuiſſe,nō obſtāre exceptione,quod is adiret ſummū Pontificē,& obtineret diſpenſationem eam ducendi. Maritus & vxor affines inter ſe non ſunt, ſed ſunt principium affinitatis,l.non facile,§.affines,de gradib.affinita.c.1.de ſponſalib & matrimo In diſpenſatione aliorum impedimentorum rectè Angelus Clauaſius in verbo *matrimoniū*,3.in 18. impedimento reſoluit,quod quædam ſunt impedimenta quæ remouent conſenſum,ſicut eſt impedimentum erroris perſonę & ſtatus libertatis,metus coactionis,priuationis mētis,& ſenſus,in quibus quēadmodū ſummus Pontifex nō poteſt ſupplere conſenſum,ſine quo non eſt matrimoniū,ſic nec in ipſis poteſt diſpēſare,vel ipſa impedimēta tollere. Alia verò ſunt impedimēta ex ſtatuto eccleſię,cuiuſmodi ſunt interdictū feriarū,voti,caſtitatis,agnationis ſpiritalis vel legalis,criminis,diſparitatis cultus,ordinis,publicę honeſtatis,impotentiæ coēundi,conſuetudinis,conſanguinitatis, affinitatis, in quibus ſummus Pontifex poteſt diſpenſare.

CAP. XIII.

1 *De ſeparatione matrimonij contra prohibitionem contracti ob cognationem.*

2 *Ob cultus diuini diſparitatem.*

3 *Ob adulterium.*

SI quando [a] coniuncti ſe ſeparari propter cognationem propinquitatis petierint, duobus vel tribus teſtibus,qui de eadem conſanguinitate ſuperſint, vel totidem ſenioribus vel melioribus viris loci eiuſdem, idipſum

debet

debet comprobari. Probatio autem testium debet fieri duplici adhibito iuramento. Primum, vt iurent [b] se non priuato odio, neque amicitia, neque pro aliquo commodo quod habuerint, vel quod habent, vel habituri sint ad hoc iurandum se inductos: sed sicut ipsi dicunt rei veritatem accepisse à maioribus suis, & credere ita esse. Admittebatur & hoc ipsum testimonium antiquitus de auditu quando ad septimum vsque gradum prohibitio matrimonij extendebatur, cùm propter hominum breuem vitam testes, de visu deponere non possent. [c] Postquam tamen prohibitio reducta est ad quartum tantum gradum, [d] hoc genus testimonij reiectum fuit, de auditu, in consilio generali. [e] Nisi forsan personæ graues extiterint quibus merito sit fides adhibenda, & ante litem moram testificata didicerint ab antiquioribus suis, non vtique ab vno solum, [f] quia is non sufficeret si viueret, sed duo ad minus exigereurur, nec etiam se didicisse ab infamibus & suspectis, sed à fide dignis omni exceptione maioribus sufficit dicere, cum satis absurdum videretur eos admitti quorum repellerētur authores. Subinde postquam iurauerint quod non odio, amore, vel lucro ad testificandum accedunt, debent [h] deponendo personas expresſis nominibus vel demonstratione vel circumlocutione sufficienti designare, & ab vtroque latere singulos gradus data computatione distinguere, & deponere se vidisse personas, vel saltem in vno prædictorum graduum constituras pro consanguineis se habere. Tolerabilius est enim aliquos contra statuta hominum dimittere copularos: quam coniunctos legitimè contra statuta domini separare.

2 Facit & cultus diuini disparitas, ne Christiani nominis persona, posſit coniūgi Iudæo, pagano, seu gentili. [i] Et si quando ex gentilibus coniugatis, vel Iudæis, alter velit amplecti fidem christianam, alter nolit, neque posſit etiam habitare cum fideli sine contumelia Dei, aut si infidelis velit trahere fidelem ad peccatum mortale, poterit tunc qui ad fidem conuersus est, non aliter, cum alio aliáve matrimonium cōtrahere. Si tamen antequam cum alio aliáve contraxerit, relictus in infidelitate conuertatur quoque ad fidem, tenetur eius matrimonium retinere. [k] Cęterum si vnus ex fidelibus coniugibus labatur post contractum matrimonium in hæresim, vel in infidelitatem, non ideo tamen dissoluetur matrimonij vinculum, quamquam remanente vinculo posſint aliquando separari quoad thorū. [l] Diuersitatis ratio est, quia licet inter infideles matrimonium verum sit, tamen non est ratum, & dissolubile est. At inter fideles contractum, verum & ratum est, & ideo postea insolubile. [m]

3 Meretricem quoque ducere quam nullo pacto à luxu carnis suæ reuocare non valeas, & ita fidem coniugij seruatura non sit, prohibitum fuit, [n] eam vero quæ ad frugem melioris vitæ, coniugio properat nubere, ducere, meritum est, & inter opera charitatis, & proficit ducenti ad remisſionem peccatorum, [o] verum per adulterium non vinculum dissoluitur matrimonij quamuis thorus & cohabitatio separetur, donec iusta fiat reconciliatio. [p]

SCHOLIA.

a Hęc quæ sequūtur sunt ad verbum in ca quoties, 5. de testib. lib. 2. titul. 20. simile in ca. 1. 2. 3. & can. de Parentela, 5. ca episcopus, 7. ca. seq. 8. de Parentela, 35. quæst 6.

b dicto c. quoties, & c licet, 47. §. fi. de Testib.

c dict. c licet, & l. non facile, de Gradib affinita.

d dict. cap. licet, & cap. non debet, de consanguin. & affinita.

e quod ponitur in dict. cap. licet, 47 de Testib. quodque ibi explicat Guido Papæus & Dominicus in ca. priscis, 55. distinctio.

f vnius testimonium non probat hic vt & in can. 4. si duo, 35. q. [illegible] c. licet vniuersis, 2 . de Testib & in aliis negotiis, l. iurisiurandi, 9. § 1. de Testib. C. lib. 3. tit. 10. l maritus, 20. de quæstionib. lib. 48. P tit. 18. nisi matrimonium non esset perfectum: nam tunc vnius testimonium impediret contrahi, quamuis perfectum non dirimat c. super eo, 22 de Testib. c. cum in tua diœcesi, 27 de sponsal

g L. vbi numerus, de Testib. P. c licet vniuersis, 23. eo. Matthæi 18. Lucæ 17. in ore duorum vel trium sit omne verbum.

h hæc quæ sequuntur ponuntur in dict c. licet, 47. §. fin de Testib.

i ca. omnes, ca. caue, 15. & sequentib. 28. q. 1. ex Concilio Agathensi, ca. 40. & 67. & diuo Augūstino 1. de Ciuita. Dei c. 12. 1 . 14 ex Concilio Laodicensi, c. 31. Aruernensi c. 6. Aurelianēsi, 2. c. 19. Nec obest quod Moses duxit Æthiopissam § itē obiicitur, 2. q. 7 quia illud fuerit factū in figuram, quod Christus sibi copulaturus esset ecclesiam ex gentibus, § his itaque 2. q. 7 & ideo nec licuit postea 3. Esdræ cap. 8. & 9.

k c. quanto, c. gaudemus, de Diuort. vbi hæc latius explicantur, can. [illegible] & 2. & ca. idololatria, 5. & aliis sequentibus 28 q. 2. ca sic enim, 28. q. 1. ca. si infidelis, 7. & ca. iam nunc, eadem 28. q. 1.

l in dict. c. quanto, & c. 2. de Diuort. vide Concilium Tridentinum, session. 24. de sacramento matrimo. cap. 5.

m in dict. c. quanto, ca. omnes, 14. §. item cum dicitur, 28. q. 1. dicitur non esse veram pudicitiam hominis infidelis, cum coniuge sua, quātum ad effectum ad præmium videlicet æternæ salutis.

n ca. apud misericordem, 10. §. fin. ca. non enim, 11 & ca. integritas, 13. §. fin. 32. q. 1. cap. inter opera, 20. de Sponsal. Hiero. in Oseam lib. 1. c 1.

p c. 3. & fi. de Adulteriis cū simil. de quibus dicemus Deo fauente infrà, c. 15. in Glossa 1.

CAP. XIIII.

De aliis prohibitis matrimoniis separandis.

SEparatur & de facto contractum matrimonium, in quo error interuenerit in persona, [a] & in conditione status libertatis. [b] Sed & siquis alterius vxorem viuente

marito

marito per adulterium polluerit, & ei viuente viro iurauerit de ea ducenda in vxorem post mortem eius, prohibetur ei tale matrimoniũ,[c] vt neque licet contrahere matrimonium cum ea quam quis sibi de facto viuente propria vxore matrimonium contraxit. Si adultera est quippiam in mortem vxoris eius machinata, siue fidem dederit aut non dederit quod ea mortua ei esset nuptura, hæcque prohibitio ex canonibus perpetua est,[d] aliquando etiam prohibitum fuit raptæ raptori se coniungere, fuitque hoc matrimonium anathematizatum,[e] postremis tamen temporibus permissum, si prior dissensio transeat postea in consensum, nisi aliud impedimentum aliunde prohiberet.[f]

SCHOLIA.

a veluti siquis putans tum certa contrahere altera ei supponatur, vt quando pro Rachele supposita est Lia Iacobo, Geneseos c. 29. quia errans non consentit c. cum locum, de Sponsalib. l. siquis per errorem, de Iurisd. omnium iudic. personæ itaq; error debet esse, quando altera vel alter pro alia alióue in quã quémue quis consentit tantum subiicitur, in can. in aliquibus, 2 .q 2. & hic error dirimit matrimonium, non autem si error sit circa qualitatem personę, vt in dignitate, vel in virginitate, vel corruptione, vel bonorum eius, vt docetur in principio 29. q. 1. vbi hæc explicantur. Quando tamen repudium liberum erat tempore Mosis, Deut. 21. vers. 14. qui despondisset sibi in vxorem virginem, si talem non inuenisset poterat eam dimittere.

b vt si inuenerit coniugem seruilis conditionis, quam existimauerat liberam, dummodo postquam eam conditionẽ resciuerit, nec verbo nec facto in coniugem postea consenserit, c. si. de Coniugio seruorum li. 4. tit. 9. nam qui postquam sciuerit ancillam vxorem quam putauerat contrahendo liberam, si eam cognouerit, non soluetur matrimonium, quod iure hoc valet etiam inter seruos & ancillas, seu inter liberos & seruos c. . & 2 eo. tit. vide Sotum li. 4. Sententiarum 35. dist. q 1 art 1. can. si quis liber, ca. siquis ingenuus, 4. ca. si fœmina, 3. 29 q. . Si antem tempore nuptiarum ambo coniuges fuerint liberi & alter illorum posteà malitiosè seruum vel ancillam se fecerit, non soluetur matrimonium antè contractum, ca. penul. 29. q 2.

c can. relatum, 4. 31. q. 1. ideo separatur hoc matrimoniũ c. ex literarum, 4. c. cum haberet, 5. de eo qui duxit in matrimo. quam prius pollu. per adult. li. 4. tit. 7. ca in primis, 2. q. 1. ca. de Cõiugali, 27. q. 2. Requiruntur autem antequam matrimoniũ contractũ cum adultero vel adultera separetur, primum quod eius maritum cum qua cõtractũ est viuente illo, is qui contraxit viuere sciuerit nõ aliter. c. 1 de eo qui duxit in matrimo. quã prius polluit per adult. Secundò requiritur vt cũ datione fidei de alia ducẽda quæ sciret viuere aliam primã, coniũctum sit adulterium, alioquin sola datio fidei sine adulterio non constituit impedimentum, c. significasti, 6. & c. si de eo qui dux. in matrimo. quam prius poll. per adul. ca. 1. 31. q. 1.

d c. super hoc, 3. de eo qui duxit in matrimon. quam polluit per adul. vide beatũ Thomam in 4. sententia. 17. d. q. 2 art. 1. ca. si quis viuente, 31. q. 1. quibus in locis duo obseruantur concurrere debere, in resolutione proposita: primum vt machinatio in mortem cõiugis prædefuncti facta fuerit ab eo vel ea qui quæve priore coniuge viuente de facto matrimonio coniungitur, & deinceps vt re ipsa coniugis mors secuta fuerit, cum illa machinatione: nã si sine illa machinatione matrimonij futuri causa, aliũde maritus vel vxor forte fortuna moriatur, vel occidatur, nõ soluetur matrimonium, vt probatur ex Concilio Triburensi c. 40. & c. 51. cap. de conuersio infidelium, lib. 3. tit. 3. in Concilio Meldensi, c. 69. Nec hic officit obiectio quod Dauid machinatus sit in mortem Vrię mariti Bethsabe cum qua commisit adulteriũ, & nihilominus eã duxerit mortuo Vria. 1. Regum 11. c. & can. si post ordinationem, 12 §. è contra, 50 dist. Nam in veteri testamento multa permittebãtur quæ in perfectione Euãgelica expũcta sũt, ca si qua fuerit, 7. 6. sed obiicitur, 1. q. 1. Sed & tunc permissum, quia Ecclesia nondum prohibuerat, vt in aliis pluribus obseruatum est. ca. obiiciuntur, ca. Dominus, 2. q. 4.

e ca statutum, 34 can. Atho, 47. & ca. raptus, 27. q. 4 idq; docetur tota 6. q 2 nominatim in ca. de puellis, 4. ca. q. 2. l. vnica, § & siue nuptæ, de rap. virg. li 9. C tit. 13 Nouel 43 de muliere raptum passa, & Nouel. 150. de ea quæ raptori suo nubit, & Nouel. Leonis 35. nisi ante raptũ de nuptiis cũ raptore fuisset actum, ca. lex illa, 27. q. 2. c. cum eam, 6. de rapt. quod tamẽ lex ciuilis vnica, de raptorib. C. non admittit, imo prohibet & punit etiam in eo qui sponsam suam rapere ausus fuerit: Pontificium ius contra, quod & permittebat cũ raptore matrimonium, si is de raptu pœnitentiam egisset, ca. nullus, §. fin. cum seq. ca. si autem, §. hac authoritate, & can. fin. §. legitimè igitur, 36. q. 2.

f c. fi. de Rapt. li. 5. tit. 8 videndũ Conciliũ Chalcedonense 27. Vvormacẽse, c. 67. & quod nouissimè definiuit Conciliũ Tridentinum, Sess. 24 de reformat. matrimonij c. 6 Beat. Thomas 2. 2. q. 154 ar. 7. videtur conforme ius diuinum Deut. 22. vers. 29. atq; ita explicat D. Hieron. in ca. 8 tria legitima, 36. q 2 D. Ambros. in apologia Dauidis c. 8. vnde sumptus est ca 9 deniq; eadẽ 36. q. 2. Admisit & hoc matrimonium Conciliũ Meldense c. 6. sed post pœnitentiã peractam raptus, in ca si autem, 10 in princ. § hac authoritate, 36 q 2. consentit canon Apostolorum 66 Si quis (inquit) *virginem sibi non desponsatam admota vi detinet, à communione suspenditor, non licitum autem ei esto aliam ducere, sed eam detineto quã solicitauerit, quamuis paupercula sit.* Videndus & Photius 9. Nomoca. 30. de his q matrimonij causa puellas rapiunt, & ca 93. Synodi in Trullo, & ca. . Synod. Chalcedonen. Romani etiã initio vrbis conditæ, à Sabinis sibi vxores rapuerunt, & tandem consentientes parentes in societatem sibi coniuxerunt, vt scribunt Liuius in 1. Plutar. in Romulo. Orosi. li. 2. c. 4. Dionys. Halicar. in 2. Plin. li. 5. c. 29. Ouid. lib. 3. Fastorum. Virgil. lib 8 Aeneid. August. lib. 2. de ciuit. Dei c. 17. & lib 3. c. 3. Hincq; posteà institutum à Romulo videtur, vt in posterum, non quidem vero, sed simulato quodam raptu omnis legitimi connubij ritus perageretur. Explicat verò ritus illos Apuleius lib. 4. de Asino aureo. Porro de raptu sponsæ alterius vide c. 22. Deut. & canonem 11. & 12. Synodi Anchiranæ, & epistolam Gregorij Taumaturgij.

CAP. XV.

1 Effectus matrimonij contracti.
2 Quatuor in quibus dissoluatur etiam legitimum.
3 Quando vxor vel maritus possit repeti vel non inuitus.
4 Solutio matrimonij aut thori quando.
5 Donationum inter coniuges & dotis reuocatio.

1 EX vero, legitimo, nullóve modo impedito matrimonio, sequitur indissolubile vinculum à Deo iniectũ, quodque Deus coniunxit homo non separet.[a] Quod enim antea diximus separari matrimonium ex certis impedimentis, nõ ad ius matrimonij, sed ad factum [b] referri par est. Dissolui enim propriè non dicitur, quod non fuit ligatũ.[c]

2 Cæterum aliquando matrimonium etiam nuptiis contractis copula tamen non secuta, dissoluetur ingressu religionis alterutrius ex coniugibus, etiam altero inuito, atque ei qui in seculo remanet si commonitus continentiam seruare noluerit, licitũ est alteri matrimonio se coniungere.[d] Quod si commixtio secuta sit nuptias, non licet alterutri coniugum inuito altero & nisi ex eius cõsensu, religionis ingrediẽdæ prætextu matrimonij fœdera dissoluere.[e] Quin etsi cõsensus accedat is qui relinquitur in seculo, qui coniugem ingredi religionem consensit, castitatem seruare debet, neque aliis nuptiis viuente coniuge religionem ingresso, potest coniungi: aliter reuocatur à religione qui ingressus eã est.[f] Quare quando coniuges religionis causa iuribus matrimonij mutuo sibi renunciant, adesse debent testes, & authoritas Ecclesiæ.[g] Quia & ea constituenda est regula generalis, separationem matrimonij fieri debere ex iudicio Ecclesiæ seu authoritate episcopi, non propria.[h]

3 Et si quando temerè vxor se separet à marito, aut propria authoritate discedat, debet ante omnia petenti marito restitui, vt contrà maritus vxori,[i] nisi in certis casibus.[k] Vt si vxor quæ repetit virum, sit publicè adulterata,[l] si timeatur de nimia viri vxorem repetentis in eam sæuitia[m]: si dicantur & probentur coniuges consanguinei in gradu indispensabili, nam restitutio cohabitationis non cogit tunc ad commixtionem[n], votum vltramarinum ad liberandam terram sanctam, etiam inuita vxore permittit abire.[o]

4 Soluetur autem matrimonij vinculum proculdubio morte alterutrius coniugum.[p] Cæteræ porro causæ quæ iure ciuili diuertere permittunt & matrimonij fœdus dissoluere iure Pontificio, quod diuinum sequitur,[q] non admittuntur, & fit intus tantum separatio thori non vinculi, vt in hæresi coniugis[r], furto, homicidio, aliòue crimine quantumuis graui,[s] in mutua abiuratione[t], superuenientia mutationis status,[u] si coniunx coniugem ad peccandum incitet.[x] Atque iure hoc extra causas iustas separationis thori, propter vinculum & coniunctionem indissolubilem, coniuges debitum sibi coniunctionis inuicem exigenti præstare tenentur[y]. Et sine causa diuertens excommunicatur:[z] nisi iracundia diuertens statim redierit.[aa] Reconciliationis autem iuramentum hoc erit[bb], ab isto die in istam N. coniugem tuam quam antea dimiseras, ita tenebis, sicut per rectum maritus suam debet habere coniugem in dilectione & debita disciplina, nec eam per vllum malum ingenium separabis: neque ea viuente aliam accipies, sic te Deus adiuuet, & istæ sanctorum reliquiæ.[cc] Cæterum mulieribus, cum pro aliqua licita causa à propriis viris fuerint separatæ totam dotem reddi debere statutum est,[dd] vt contra viris, donata propter nuptias[ee] vxor dotem viro dare, vir vxori donationem propter nuptias facere dicitur secundum legitimas sanctiones.[ff] Si tamen vxor ob causam fornicationis iudicio Ecclesiæ aut propria voluntate à viro recesserit, nec ei postea reconciliata nec dotem nec dotalitium repetere potest.[gg]

5 Donatio porro quæ constante matrimonio inter coniuges fit, ex qua alter locupletior, alius vero pauperior efficitur, non habetur firma priusquam donatoris præmorientis obitu confirmetur: quæ tamen penitus euanescet, si reuocetur antè, tacitè [hh] vel expresè, aut si qui donatum accepit, præmoriatur donanti.[ii] Sanè tamen soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic donatio propter nuptias redit ad virum, nisi de consuetudine aliter obtineat,[kk] vel appositum sit pactum de lucranda dote,[ll] vel ex donatione propter nuptias quod æquale dotis lucro fit: quia hinc inde æqualitas in his metienda.[mm]

SCHOLIA.

a Diui Matthæi c.19.can. an quod in subditos, 2.can. quod Deus, 18.33.quæst.1.can.inter corporalia, 2. de Translatio.episco.lib.1.tit.7.

b c.nuper,4.de bigamis,lib.1.tit. 21.

c c.ad dissoluendum,13.de Desponsatio impub. libr. 4 ti 2.priuario præsupponit habitum, l decem, de Verbor obligatio.Pandect.l. Iulianus, de Diuort. Pandect.

d c.verum,2.c.ex publico,7.de Conuersio. coniuga.lib.4.tit.32.vide Sotum libro 4. Sententia. dist. 27.q.1.artic.4.de Turrecrema. ad ca. seriatim, 32. dist. Ponuntur exempla Macarij & Alexij, in can. scripsit,16.§.ecce quod coniugata,27.q.2. explicatur & firmatur in c. vnico de voto, in Extrauag. Ioannis 22 tit 6.

e canon. sunt qui dicunt, 19. cum sequentibus pluribus, 27.quæstion. 2. canon. mulier, canon. quod Deum, can.manifestum, 31 quæstio. 5 canone primo, 10.distinctione, capit.3. & 4. capitul. sanè, 6.

de Conuerſ. coniuga. c. eum cauſa, 9.præterea, de Raptori. quibus iuribus emendantur iura ciuilia, quæ permittebant ſolutionem matrimonij per ingreſſum religionis, § diſſoluuntur, Nouella 22. §. prædictis, Nouella 117 §. quod ſi conſtante, Nouell 123.

f ca.quia Agatho, 27 q.1.ca.qui vxorem, 33.q 5.c.1.c. cum ſis prædictus, 1 c.coniugatus, .c.ſanè ſi coniugali, 6.c.vxoratus, 8. c.chariſsimus, 11 e ad Apoſtolicam, 3.c.ſignificauit, 8.de Conuerſ. coniug. vide tamen c.dudum, 20.eiuſd.tituli.

g c.veniens, 9.de Regularib.lib.3.tit.39 c. dudum, 20.de Conuerſ.coniuga Requirit in hoc epiſcopi conſcientiam, ca.23.ſi vir, 17.q.2. ex Synodo Romani Eugenij Pap .c 16.

h ca.10.multorum, 3[?].q.6.ca.1.& 2 32.q.2.ex Concilio Carthaginēſi, cui interfuit D.Auguſtinus c. 30. Secundum Gratianum & Iuonem parte 8.Decretorum c.3 8 .& in Concilio Agathenſi c.2 & c. & 305. neque cuiuſque eſt cognoſcere de cauſis matrimonij, ſed periti canonum, c. final de conſang. & affinita. & ad epiſcopum & eius officialem: nec ad abbatem vel alium hæc cognitio ordinario iure differenda, c.accedentibus, 12 de Exceſſib.prælator.

i ca.hiſtoria Eccleſiaſtica, 3.ca.ſiue de coniugij, 33.q 2.ca.ſi.31.q.2.ca.puto, ca.cum enim Iudæi, ca. horrendus, ca præcepit, eod is tamen qui à ſe expulit, non poteſt petere reſtitutionem poſtea ſecundum aliquos, quia ipſe ſeipſum ſpoliauit, can. Agatho, 27 quæſtio.ſecunda, argumen. l ſi coloni, de agricol.& cenſit libr.11.C. ſed contrarium verius eſſe ait gloſſa ad c literas, 13.ad verbum diuertit, de Reſtitutio.ſpoliator.

k quibus alios addo gloſ.in principio, 33.q.2. ad verba ſed quæritur.

l nam maritus non tenetur admittere adulteram, nec vxor adulterum & licitè thorum ſeparat, quamuis vinculum matrimonij remaneat cap quemadmodum, de iureiuran.c.ſignificaſti, 4 de Diuort.lib 4. tit.19.capit diſcretionem, 6. nam etſi, de Eo qui cognouit conſanguin.vxor ſuæ ca dixit, 32.q.quæſt. 1.cum ſimilib. Nam neque ſi velit maritus poterit impunè retinere adulteram impunitam in matrimonio, quam & accuſare poteſt ex ſola ſuſpicione criminis, c.3.de adulteriis lib.5.tit.16 ca ſiquis vxorem, 32.q.1.l.2.C. de Adulteriis, ſi tamen ſeparato matrimonij thoro ob adulterum vxoris, vir poſtea quoque fornicetur redintegrabitur, c.ex literis, de diuort cap.intelleximus, 6.& cap final.de Adulter. can.nihil iniquius, can.iniquum, can. indignantur, 32.quæſt.5. admonemus autem hic non contineri mulierem adulterium committentem per raptum compulſam cum ob inuoluntarium factum immunis ſit à pœna, in princ. 32 q.5.c.1.& ca.reuera, can. propoſito, §.illæ autem, § cū ergo, eadem 32 q.5. l.vim paſſam, 19.ad l.Iuliam de adult.lib.48.P.tit.5.

m ca.ſiue, 23.q.2 c.ſignificaſti, de Diuort. c. ex tranſmiſſa, 8.de Reſtit ſpolia.lib.2.tit. 3.

n c.literas, de Reſtit.ſpolia.

o c.ex multa, 9. §. in tanta, de Voto & voti redem lib.3.titul.33.in quo eſt ſingularis caſus in quo vir poteſt emittere votum præter conſenſum vxoris, cum tamen contrarium conſtituatur pro regula ca.quod Deo, 33.q 5.ca.ſi tu abſtines, 27.q.2.

p c.penul & fin de Secund.nup l.1 de Diuort.Pan.§. quod autem ſuper, verſ *nuptiarum finem*, Nouel.22.

q quod eſt *quod Deus coniunxit homo nō ſeparet*, c.inter corporalia, de Tranſlat.epiſcopi, cum ſimilib antea citatis.

r c.quæſiuit, 2.c.quanto, 7 de Diuor.ca.ſimili modo, ca.vxor legitima ca.ſi infidelis, 28 q 1 cum ſimil.

s dicto c quæſiuit, de Diuor.c. 2. de His qui filios occider.can. in coniugio, 32.q.1.ſic emendantur iura ciuilia vt l.conſenſu, 8.l iubemus, 1.§ inter culpas, de Repud.§.mitiores, & ſeq.vſque ad §.ſi vero altera, & §.has itaque, Nouel.22.& §.quoniam vero, Nouel.117.

t c.veniens, 19.de Regulari.

u ca.cuius rei, 19.q.2.can.ſiquis, §.ſi.& can.ſeq.31.q. 2.quibus corrigitur l.1.de Diuort.P. .quod ſi iudicis, Nouel 2 .l.5 de bonis dam.l.1.C. de Repud. & alia iura ſimilia.

x ca vxor.can.idololatria, 28. quæſt.1.

y ca.noſſe, 30 q.1.ca ſicut, §.inde Apoſtolus, ca.quicquid, 32.q.2 ca 1.ca.ſecondum verba, 33.q 5.Nempe ſi matrimonium iuſtum ſit: nam in iniuſto hoc locum non habet, ſi liqueat aut conſtet tale eſſe, c. inquiſitione, 44.de Sent.excom.c.literas, 11. .horum autem, §.qui conſanguinitatis, de Reſtitutio. ſpolia exemplum proponetur in matrimonio inceſtuoſo, in prædictis iuribus: & ſi qua marito abſente alteri nupſerit, quem dubitat nū mortuus ſit, an viuat, nam tunc debitum à marito non exigit, c.2.de Secund.nup.Et prohibetur peti & denegari poteſt ei debitum coniunctionis ex aliquo ſuperueniente caſu, veluti ex inceſtu commiſſo. can qui dormierit, 27.q.2.ca qui dormierit, ca concubuiſſe, 32.q 7. adhibita diſtinctione c tranſmiſſ , 4. de Eo qui cognouit conſanguineam vxor.ſuæ.& ca.ſi virgo, §.fin cum ca.ſeq 34.q.1. Atque ex ſuperioribus poſſunt aliæ addi exceptiones, in quibus vel dirimitur matrimonium de facto contractum, vel ſeparatur thori coniunctio, vt ex adulterio, ingreſſu religionis cum conſenſu coniugis, ca.lex continentiæ, canon. omnino, canon. Nicæna, 2 .diſtinct Illud tamen notandum in pluribus iuris locis iuberi abſtinendum à commixtione, & debiti coniugalis exactione, alia cauſa, nempe vel propter honeſtatem vel munditiam, vt ſi mulier ſit menſtruoſa, ſi lactans, can.ad eius, .diſt ca. ſi cauſa, 3 q. 4. item propter reuerentiam Sacramenti Euchariſtiæ Sacroſanctæ ſumendæ, ca . 2.q 4.ex D. Hieronymo in Vigilia Paſchæ, de vſu agni, in Sāctorū feſtiuitatibus ca.2.ca.ſi cauſa, 33 q. .ex D.Auguſtino de tēpore, de ſecunda Dominica Aduentus In diebus ieiuniorum & proceſſionis ca.fratres, ca 3..q. 4 in ca.ſi cauſa, ;. canon Chriſtiano, 6.ca.33.quæſt. 4.ex cauſa quoque orationis, aliiſque quibuſdam conſilium datur abſtinendi à complexibus coniugalibus, quod tamen non vſque adeo obligat, vt ſi contra fiat, peccetur ideo. imo quamuis aliquando peccet venialiter qui exigit debitum illis tēporibus ex conſilio prohibitis, extra cauſam prolis vel remedium fornicationis, in quibus non dicitur peccatum, tamen qui reddit debitum petenti coniugi nullo modo peccat, vt notant gloſſæ in principio 33.quæſt.4. & in prædictis iuribus, quin cōtra peccaret ſi non redderet exigenti.ca 4.ſi tu abſtines, 27.q 2 ca.quid culpatur, 23.q.1.neque prætextu orationis voluit Apoſtolus, niſi ex conſenſu ſe fraudare inuicem debito.ca. Apoſtolus, 12.33.q. 4. Ex Diuo Auguſtino lib 1.de adulterinis coniugiis, capit.ſecundo, canon.beata, & penul.canon. lex diuinæ, §. final. & ſequenti 7.q.2.

z canone ſiqua mulier, 30.diſt. ca.præceptum, 2.q.5.

aa cano.diuortium,de Pœnitentia dist.1. l. 14. de Ritu noptiar.P.l.3.de Diuort.l 48.de Reg. iur.§.certe si qui,Nouella t 4

bb hoc iuramentum ad verbum transcrip tum fuit,ex ca.fin.35.q.6.

cc formula hæc *sic te Deus adiuuet*, &c. ponitur imperfectè in d..5 q ii.& c.illud sacramētum,15 q.6. sed impletur in ca.ab isto die,9.& ca.5.de parentela eadem,15.q 6.ca si peccatum,22.q.1. Iurabatur autem tēpore antiquæ legis viuit Dominus, ca.& iurabunt,22.qu·st.1 Io primitiua Ecclesia,testis mihi Deus,& testis conscientia mea.ca si peccatum, eadem,22.q.1. Alia formula iurandi,in ca.9. quoties, 1.q.7.

d c.1.2.& 3.de Donatio.inter vir.& vxor.lib.4.tit.20 Pone exemplum, si matrimonium fuerit consanguineorum separatum,initum per ignorātes vtrosque,vel propter aliud impedimentū ignoratum,vt in c.proposuit,de Coniugio seruorum.Nā si scienter vetitum coniuges contraxerint matrimonium, tunc coniuges priuarentur iis quæ sibi mutuo dedissent, (nisi aut minori ætate alióve errore excusentur,) & fisco deferrentur.c etsi necesse, de Dona.inter vir.& vxor.l.qui contra.C de Incest. nup.

e c.etsi necesse sit,5.de Donat inter virum & vxor.

f c.ouper à nobis,6 §.fin eo tit.de Dona inter vir.& vx. l.1.& fi.§.sancimus,C de Donat.ante nup.

g hæc sunt verba c.plerumque 4.de donat. inter vir. & vxor.de quibus & videodus Couarruuias, li. 4. Decretor.part.2.c.7.§.5.& Palacius Rubeus,in repetitio.rubricæ de Donatio inter virum & vxor §. 78. hoc autem constitutum est in pœnam adulterij, si per pœnitentiam actam non fuerit vxor viro reconciliata, nā ad reconciliationem postea maritus quidem monetur, verum ad eam recipiendam cogi non potest,ca.admonere,32 q.2.c.gaudemus, de conuersio.coniug. Quod si reconciliatio secuta sit,non amitter dotem,quia maritus iniuriam remisisse videatur,potest autem remittere, c. 3. de adulteriis, lib.5. tit. 6.c quemadmodum,de iureiuran. ca.quod autem,ca non erit,32.q.1.

h hæc quæ sequūtur sumpta sunt ex c.fi.de Donat. inter vir.& vxor. vbi vidēda glossa ad verbum *locupletior*. hæc eadem explicantur iure ciuili de Donatione inter coniuges inualida quæ fiat pendente matrimonio & de confirmatione eius per mortem donantis,in l.donationes quas parentes,de Donat. inter vir.& vxor.C.rationes reprobationis ponuntur in l.1.2.& 3.de Dona.inter vir.& vxor.P.

i vt si diuortium seqoatur,l.sed interim,§ si maritus, l.cum hic status,§.si diuortium, de dona.inter vir. & vxor.P.l.à mariro,C.eo.tit.

k dict.c fi.de dona.inter vir. & vxor & dict.l.à marito,C.eo & d.l.cum hic status, §.si ambo,eo.tit.P.

l dicto c.fi.de Dona inter vir.& vxor. Sicut consuetudo seruatur in natali ciuitate nostra Tholosana, vt præmortua vxore maritus superstes lucretur dotem,& si maritus vxori præmoriatur, vxor dotem repetat integram,& lucretur vltra tātumdem ex bonis mariti quantum media pars dotis est, vocamos illud augmentum seu incrementum dotis, quamquam sit inęqualitas cum lucro dotis,quę tamen & ante ios Nouellarum probatur vbiq;,l. ex morte,9 C.de pact.conuent.

m d.c fi.de Don.int vir.& vx. d.l. ex morte,auth. æqualitas,de pact con. C.§.hoc igitur,de æqua.dotis,Nou.97.l.vnica.§.illo proculdubio,de Rei vxo. actio.C.

n Æqualitas dotis & donationis propter nuptias debebat esse in lucro, dict.auth.æqualitas, & l.lege Leonis,10 de Pact.conuent.C.

DE TESTAMENTIS ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS.

TITVLVS XXII.

CAPVT I.

Continuatio.

EXpeditis contractibus, superest vt agamus de Testamentis & vltimis voluntatibus,& de successionibus delatis ex illis:& dehinc de delatis ab intestato,tanquam de obligatione nata ex quasi contractu: quia eo modo,adeundo hæreditatem hæres obstringitur [a]:pauca tamen delibabimus quæ magis iure pontificio tractantur,reliqua enim ex iure ciuili eiúsque legibus haurienda erunt, si egeamus vbi copiose enarrantur.[b]

SCHOLIA.

a §.hæres quoque,de Obligat.quæ ex quasi contract. nascunt.l ex maleficiis,§.hæres quoq;, de Act.P.l. apud Iulianum,§.fi.quib ex caus.in posses eatur.

b vt in P.lib.28.tit.1 de testamentis,lib 6.C.tit.23. & lib.2.Instit.tit. 10. in Nouel.103.& in iure Pontif. li. 3.tit.26.in Decret & li 3.Sext.ti.11.lib.3 Clem.tit. 6.& 1 .q 3.& 5.in decreto gratia.& à nobis lib.42. Syntagm. iur & 43.vt de materia iotestati. lib. 44. 45.adde de inoffic test.in P.& Cod & Nouella de Test imperfectis,&c.

CAP. II.

1 *Finitio. 2 Et diuisio testamenti & subdiuisiones.*

1 TEstamentum generali acceptione,est mētis seu voluntatis nostræ testatio.[a]

2 Testamentum aut diuinū aut humanum inuenitur: diuinum antiquum, nouum æternum.[b] Humanum & variabile,voluntas nouissima cuiusque hominis iusta,de eo quod quis post mortem suā fieri voluit.[c] Et iure ciuili hoc, vel paganicū,vel militare est.Paganicum à quocunque non milite factum, quod vel solēne,aut nuncupatiuū dicitur. Solēne adhibita scriptura & aliis certis solemnitatibus fit.[d] Nūcupatiuum verò, fit etiā sine scriptura, declarata voluntate eorum septem testibus. Militare à solo milite fit, quod quomodocūq; fiat, siue cum scriptura aut sine ea,valet, dummodo de eo constet.[f] Sunt & appendices testamentei, vel loco eius Codicilli, veluti parui codices,voluntatis,[g] videtur & is testatus, qui vltimam voluntatem in alterius dispositionem committit.[h]

SCHOLIA.

a §.1.de testa.ordina.apud Iustinia.vide Gellium lib. 6.c.12.Vlpia.in fragment.tit.10.

b de vtroque in c, cum Marthæ, de Celebra.Missa. Differt antiquum à nouo diuino,in pluribus,vt in veteri pœna & terror: in nouo venia peccato promittitur, ca. hæc autem,§.proximo, vigesimo tertio, quæstione 4. Dehinc differunt in matrimonij

coniunctione, 35. q 1.§.1. Tertio in periosſione plurium vxorum & concubinatum, vetita in nouo.ca.recurrat,§.his ita,32.q.4. Quarto in præceptorum ceremooialium obſeruatione, & antiquatione,§.1 5 diſt. can.non eſt peccatum,§.his ita, 6. diſt. Quinto vetus teſtamentum virginitatem non probat,nouum commendat.dict.ca recurrat,§ his ita,3 .q.4. Concordant tamen in moralium præceptorum obſeruatione & decalogo,can.meretrices, 32.q.3 & in aliis quibuſdam.

c in c cum Marthæ, 6.§.cæterum,de Celebra.Miſſa Explicatur & teſtameoti homani finitio in l 1.de teſtam.P.lib.28.tit.1. & per nos lib.42.Syntag. c.2. nouiſſima voluntas quæ tempore mortis poſtrema inuenitur, c.licet, de conſtitut. in Sext.can vloma voluotas,13.q.2.oam eam vſque ad tempus variare licet & mutare teſtaméti diſpoſitionem quæ morte tantum confirmatur dict.c cum Marthæ,& l.1. C.de Sacroſanct Eccleſ l.cum hic ſtatus, 6.pœnitentiam,de Donatio.inter vir.& vxor P.l ſiquis in principio,de leg.3.l.4.de Adimeo.lega.

d Ponuntur ſolemnitates vt teſtamentum vnico cootextu fiat & ſcribatur,ſi ſolemne teſtamentum, in ſeptem teſtium præſentia, nomen hæredis manu teſtatoris vel teſtium ſcribatur,ſignetur quoque & ſigilletur à teſtibus.l.hæredes palam,de Teſtam.P. §.ſed cum paulatim,de Teſtam.ordinan.P.l. iubemus,C.de Teſtam §.quia vero,Nouella 119.

e §.fi.de teſtam.ordina.apud Iuſtinia

f §.1.de Militar.teſta.apud Iuſtinia.lib.2 tit 11. Toto titulo P.& C.de militari teſtamento,& teſtam.militis. Nos de hoc etiam in lib 42. Syntagm. iur c. 6 Milites Paganis opponuntur,l.36.§.1.de mili.teſta.P. & dicti pagani omnes qui milites non ſunt, vt in l.ius noſtrum,de reg.iur.

g §.1.de codicill. libr.1. Inſtitutio tit.25.& toto titulo C de codicillis,& in P.de iure codicillorum, vide quæ & diximus lib 43. Syotag.iuris, c.1. differunt tameo in multis teſtameotum & codicilli,l.ſi idem, C.de codicill.de quibus vide Angelum Clauaſium in ſumma,in verbo,teſtamenti, oumer.7 larga tamen appellaoone, codicilli etiam dicuntur teſtameotum,quia ſunt mentis teſtationes,ca.placuit,§ ſed aliud,13.q.2.l.conficiuntur,l.ab inteſtato,de iure codicill P.

b c.cum tibi,13.de Teſtam.lib 3.tit 26. Quod tamen de benignitate caoonica intelligẽdum eſt, vltimarum porro voluntatum ſpecies ponuntur octo à Guidone Papæ Decis.543. prima teſtamentum in ſcriptis, ſecunda teſtamentum ouncupatiuum, leg. hac coofultiſſima,C.de teſta. l.hæredes palam,eo. tit P.Tertia Codicilli,l.ſi & toto titulo de Codicillis. Quarta patris diſpoſitio inter liberos, leg.hac conſultiſſima,§ hoc inter liberos,de Teſt. l. pareotibus,C.de inofficio.teſt.Quinta teſtamentum militis, l.milites, de militar.teſta.l.diuus,eo.tit. and Sexta ruſtici. l.final.C.de teſtam Septima donatio cauſa mortis, leg final Cod. de Donat. cauſa mort.quando videlicet producta eſt in eſſe, alioquin contractibus æquipararetur, vt ait Iaſon ad l. ſenium,C.Qui teſta.facere poſſunt. Octaua epiſtola,l.miles ad ſororem,& l.cum pater,§. donationis, de leg.2 l. & in epiſtola, C. de fideicom. Sed propriè,ſi teſtator nomen hæredis noo expreſſerit,non videtur teſtamentum condidiſſe,l.iubemus,§.qood ſi noo fuerit obſeruatum,C.de Teſt l.proxime, de His qui in teſt delent.P.quia hæredis inſtitutio totius teſtamenti eſt fundamentum, §. ante hæredis inſtitutionem, de lega. apud Iuſtinia vide tameo de his latius gloſſam ad cap. cum obi, ad verbum *diſpoſitionem*, de Teſtam. & quæ tradit l illa inſtitutio, 32. de Hæred inſtit lib 28 P.tit.5.l.43.§.2.de lega. l.52.in fine,de coodıtio.& demonſtra.P.

CAPVT III.

1 *Quæ complectatur vltima voluntas ſeu teſtamentum.*
2 *Inſtituti qui,& ſubſtituti qui.*
3 *Subſtitutionum ſpecies & quæ.*
4 *Legatum quid.*

1 IN teſtamento ſeu vltima voluntate, continentur inſtitutiones, & ſubſtitutiones hæredum, [a] & legata [b]. Vnde inſtituti,ſubſtituti,& legatarij dicti.

2 Inſtituti in primo gradu dicuntur: ſubſtituti in ſecundo & reliquis ſequentibus ſcripti. [c]

3 Subſtitutionum [d] quædam ſunt directæ, quædam obliqua. [e] Directæ ſunt vulgaris,pupillaris, exemplaris, compendioſa, reciproca. Vulgaris quæ à quolibet cuilibet fieri poteſt,in locum hæredis ſibi inſtituti, ſi is non ſit, vel noluerit eſſe hæres. [f] Pupillaris per quam pupillo in ſacris patris conſtituto, datur à patre hæres, caſu quo in pupillari ætate eum contingeret mori. [g] Exemplaris, quæ fit furioſis vel mutis, ad exemplum pupillaris, ſi in furore vel impedimento illo [h] moriantur. Compẽdioſa,quæ fit filiis vel aliis ſub compendio verborum, quandocumque filius meus deceſſerit,talis ſit hæres. [i] Reciproca,quãdo plures inſtituti inuicem ſubſtituuntur. [k] Obliqua vna eſt,quæ & fideicommiſſaria dicitur, quando hæres inſtitutus qui & fiduciarius dicitur, rogatur de reſtituenda hæreditate alicui poſt mortem ſuam,vel ante. [l]

4 Legatum,eſt ex hæreditate alicui relicta donatio. [m]

SCHOLIA.

a vt in cap. Raynutius, cap. Raynaldus, de teſtam. c.1 eo.tit in Sex.

b in titulis de legatis,io P.C & Inſtitutio.

c l.1 de Vulg.P. lib 28.tit.6.Subſtituti illi dicuntur, qui vocantur in locum inſtitutorum, caſu quod oon ſint hæredes, vel ooluerint eſſe, vel quando poſt mortem hæredum, vel alio modo, vocantur in eorum locum.

d vide de ſubſtitutionum diuiſione & exemplis earum,gloſſ.in §.qua ratione,de pupil.glo.ad c.Raynutius, ad verba, *ſi abſque liberis*, de teſta. & quæ nos diximus lib.42.Syntagm.c.10.11.& 2.

e c 1.de teſtamentis.in Sex.

f dicta l 1.de Vulga & ibi gloſ l. vnic. in princip. de Caduc. tollen. C. tit.de vulgari,apod Iuſtin. hæc expirat adita hæreditate per inſtitutum, l.poſt aditam,C.de impob.nos de illa libr 42. Syotag.cap. 12.& ſeqoentib.vſque ad 17.

g l.2.de vulga.P.toto titulo de Pupill.apud Iuſt.Pars teſtamenti patroni eſt pupillaris ſubſtitutio, vt ibidem,& l.patris,de vulga.P c 1.§.fi.de teſtament.in

Sex tractamus & nos de hac pupillari, lib 42. Synt. c.17 Hæc expirat cum ætate pupillari, nempe anno 14. in masculis, in fœminis, 12 §. masculo, de Pupilla l. in pupillari, de Vulga. P.

h de hac exemplari, & quomodo sana mente adueniente expiret, & de his qui possunt furioso substituere, substituive, tractatur in l. humanitatis, C. de impub. in §. qua ratione, de pupil. apud Iu'ti. de ea etiam nos tractamus lib 42 Syntag. iuris, c 24.

i l. precibus, C. de Impuber. nos de compendiosa tractamus, lib. 42. Syntag. c. 26.

k l. iam hoc iure, & l. Lucius, de vulga. multa de hac reciproca glos. ad c. 1. ad verb *absque deductione*, de testa. in Sex. nos lib 42. Syntag. c. 27.

l in l precibus, de Impub. C. §. fin de Pupillar. substitutio. tit. de fideicommiss. hæreditatib. tractatur & de ea in c. Raynutius, & cap Raynaldus, de testam. l. cohæredi, §. cum filiæ, de vulga. & in lib. 42. Syntagm. iur. c. 28 & seq.

m accipitur enim legatum ex hæreditate, & singularium rerum donano est, in testamento vel alia voluntate vltima facta. l. legatum, 116. de lega. 1 §. 1 de Lega. l legatum, 36. de Lega. 2.

CAP. IIII.

Qui testari, & de quibus possint.

Regula generalis, in vtroque iure est, omnes qui speciali nota non prohibentur, posse testamentum condere. [a] Prohibentur autem, aut natura, aut lege ciuili vel canonica. Natura prohibentur, qui nec voluntatem, aut sanam mentem habent. [b] Vt infantes, impuberes, [c] furiosi, mente capti, [d] prodigi, [e] lege & canone prohibentur, qui incapaces sunt eorum quæ iuris ciuilis sunt, vt serui, [f] captiui hostium, [g] depottati, [h] vltimo supplicio damnati, [i] filiusfamilias, [k] nisi maior disponat de peculio castrensi vel quasi, [l] item ij quorum bona omnia fisco addicta sunt, ipso delicto commisso: [m] Regulares, professi, propter votum abdicationis proprietatis rerũ & paupertatis emissum, etiam si sint abbates: [n] Eremitæ tamen, qui nulli monasterio & regulæ se dedicarunt, testari possunt. [o] Sed neque testamenta manifestariorum vsurariorum valent, nisi de vsuris satisfecerint, vel cautionem idoneam de satisfaciendo dederint. [p] Episcopi de rebus propriis & acquisitis ex illis, hæredes si velint habere possunt testando: quicquid vero de prouisione suæ Ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure Ecclesiæ reseruare debere statutum est, [q] quod & in aliis beneficia habentibus placuit seruari. [r] Nisi ex priuilegio, consuetudine, vel alia causa rationabili, fructus pertinerent ad beneficiatum. [s] At generaliter inhibita est, in Ecclesia, hæreditaria beneficiorum successio: neque cuiquam permissum est, sibi in beneficio quod possidet, eligere successorem. [t]

SCHOLIA.

a est enim edictum de testamentis prohibitorium, omnibus alioquin permissum de rebus suis libere testari & in vita disponere, l. 1 C. de sacrosanct. eccles. l in re mandata, C. manda. l nemo exterus, C. de iudicib. cum simil. quia & iure gentium, dominia rerum distributa singulis libera concessa, l. ex hoc iure, C. de iustit. & iur. Prohibetur autem dispositio seu testandi facultas, vel ex parte qualitatis personæ disponere volentis, naturalis, vel ciuilis, cui non potest congruere testandi ius, voluntatis consideratio, iuris ciuilis, quo forma disponendi traditur, leg. 1. de testamen. P. ri. 1 ad leg. Falcid. l. 1. de iniust. rap. P. vel ex parte rerum, vel aliunde procedit, vt ex inferioribus patebit latius.

b in testamentis condendis, ex tempore quo fiunt integritas mentis exigitur in testante, l. 2. de testa. P. l. 3 C. eod. titul. Præsumitur autem quilibet mentis fuisse integræ, cum condidit testamentum, maxime si notarius, qui excepit testamẽtum, talem fuisse retulerit, nisi de contrario doceatur, l. 4. Cod de codicil.

c in masculis ætas idonea ad condendum testamentum est 14. annorum: in fœminis 12. nempe pubertas, l. qua ætate, 5 de testa. P. §. præterea testamentum, quib. non est permiss. facere testa. apud Iustinia. lib 2. titul. 12. impuberibus prohibetur autem, quod nullum animi insit eis iudicium, l. cum Prætor, de Iudic. P.

d c. 1. de successio. ab intesta. l. in aduersa, 17 de test. P. §. furiosi, quibus non est permiss. facere test. l. furiosum, C. qui testam. fac. possunt.

e is cui bonis interdictum est, secundum ius Pandectarum, testamentũ facere non potest, & si fecerit, ipso iure non valet Quod tamẽ interdictione habuerit vetustius testamentum, hoc valebit. l. is cui lege, 8 de testam. P §. item prodigus, quib. non est permiss. facere test. quia instar furiosi, si exitus negotiorum inspiciamus, habetur. l. 1. de cura. furios. atque ei interdicta est bonorum administratio, & alienatio, l. is cui, de verbor. obliga. Attamen Leo Nouella 39. tit. vt prodigus quæ ex re ipsius sint facere possit, non inhibet absolute prodigis testamentum, & admittit, si per eum disposita redoleant animi sani iudicium, vt puta si proximis & amicis pauperibusque bona sua distribuat, si seruos libertate donauerit, neque, inquit, prodigus dicitur qui rebus rectè vtitur.

f ea, illud, 13. q. 2. l. si filiusfamilias, de Testam. in P. quia quod attinet ad ius ciuile, serui pro nullis habentur, l quod attinet, de Regu. iur. Statuit tamen Leo Imperator, Nouella 38. vt serui Imperatoris, de rebus suis quomodo velint disponere possint. Et interdum quoque alij humaniores domini, seruos testari permittebant, sed inter domesticos tantùm. Plinius lib 8. epistol. 16. In fragmentis etiam Vlpiani, siquidem Vlpiani sint tituli, tit 20 in fine seruis publicus, prætorisve testamenti faciẽdi habuisse facultatem, dicitur in parte bonorũ dimidia.

g l. eius qui apud hostes, §. de Testa. P. l. 10. de Milita. test. P. §. si. quib non est permiss facere testa. Postea autem permisit & statuit valere captiui testamentum, Leo Nouella 40.

h dict. l. eius qui apud hostes, §. 1 & 2. de Test. P.

i l. qui vltimo supplicio, de pœn. P.

k l. filiusfamilias, & l si filiusfamilias, de Testam. P. §. 1. quib. non est permiss. fac. testa. l. 3. qui testa. facere poss lib. 6. C. tit. 21.

c. licet,

l c. licet, 4. §. si de sepultur l. scimus, & l. fi. de Inoff. testa. C. dic. §. 1. quib. non est permiss. facer. testa. l. penul & fi. C. qui testa. facere nō poss. nam in castrensibus & quasi, filiifamil. pro patribusfamil. habentur l 3. ad Senatus. Macedonia. P Castrense peculium dicitur quod in castris vel conuersione castrorum seu militiæ quæsiuit filiusfamilias, nec alioquin esset acquisiturus nisi militasset, l. castrense, de Castrens. pecul. P. Quasi castrēse, quod filiusfamilias ex non armata militia & quasi ex militia, proprio labore acquisiuit, vt ex aduocatione forensi, in l. fori tui, de aduocatis diuersorum iudicum. C militant namque causarum patroni. & c. l. aduocati, C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. Ea ratione clerici ex quæsitis labore, vt ex quasi castrensi peculio testātur, authen. presbyteros, C. de episco & cleric

m exemplum in hæreticis, in c. cum secundum leges, de hæret in Sex. in crimine læsæ maiestatis, can. si quis cum militibus, 6. q. 1 leg quisquis, ad l Iuliam, maiest. & in eo qui accelerata morte iudicium pœnæ sibi imponendum anteuerterit, l 2. C. qui testam. facere non poss.

n ea. non dicatis, 12. q. 2. c 2 de Testam. qui ingrediūtur monasterium & se sua Deo & monasterio dedicant, ideo de his testari nequeunt, can 7 quia ingredientibus, 9. quæst 3. authen. ingressi, de episco. & cleric. Cod.

o & ita, quia proprium habent, testantur, can. perlatum, §. proximo, 9. q. 2

p c. fin. de vsur. in Sexto

q & ita decisum ex Cōncilio Agathensi, c. 48. in can. episcopi de rebus, 19. 12. quæst. 1. quæ intelliguntur., non tantum de fructibus non perceptis & pendentibus tempore mortis beneficiatorum, sed etiam de aliis perceptis, de quibus beneficiati nequeunt testari aut liberè disponere, can. quia nos admonet, de testam. sic clerici in vltima voluntate, nihil possunt de rebus ecclesiæ mobilibus dare, nisi forsan consuetudo talis sit quædam modica non alter, c. ad hæc; c. relatum, de Testament.

r clericus beneficiatus, de fructibus ab ecclesia perceptis eleemos. næ causa donare potest moderate, c. cæterum, de Donatio. c. ad hæc. de Testam. testari autē nō potest, c. cum in officiis, eodem ti. de Testa. vide Glossam ad c. præsenti, 9 ad verbum *reseruari*, de Offic. ordinar. & quæ nos diximus alibi supra in donationum titulo 19. c. 2.

s dicto c. præsenti, §. porro, de Offic. ordina in Sex. Ioannes etiam 22 in Extrauag po. ulat.., 10. §. fi. de Preb. in Extrauag. commun. refert quosdam impetitos pro solutione decimarum, se excusare, quod licet per multos menses possedissent beneficia seu ecclesias, nihil tamen percepissent ex his, quòd iuxta consuetudinem patriæ prædecessores eorum testati fuissent de bonis illarum. Permissum etiam fuit ex priuilegio curialibus seu curiam Romanam sequentibus, Archiepiscopis, Episcopis, Cardinalibus, beneficiatis, & aliis curialibus laicatis vel ecclesiasticæ qualitatis, disponere testamēto, de palatiis, domibus, casalibus, ædificiis vrbanis, aut rusticis, cēsib9, nummis immobilibus iuribus quæ emerint in vrbe Roma, vel extra prope ad decem milliaria, & si de his testati non fuerint, permittitur successoribus eorū ab intestato bona capere, quod concessit Pius 4. constitutione 4 incipiente, *& si vniuersis*. firmauit Paulus 2. constitutione 7. *licet*. Leo 10. constitutio. 13. *inter*, Pius 4. constitutio. 31. *Romanus*. In Bullario Cherubini. Restricta autem fuit hæc potestas per Pium 5. constitut. 120. incip. *quæ ordini*, vbi reuocatio fit facultatum testandi, & quouis modo disponendi de acquisitis ex bonis ecclesiasticis, & de aliis rebus etiam proprio labore partis ad commodum illegitimorum etiam legitimatarum personarum, ecclesiasticarum, non tamen si in fauorem hospitaliorum orphanorum & expositorū puerorum relinquatur, atque ibidem fit abrogatio potestatis datæ illegitimis succedēdi, in illis prædictis bonis ab intestato & ex testamento, &c. annullanturque contrariæ dispositiones, & legitimandi quoque ad effectum succedēdi adempta ibi facultas. Declarauit & sanciuit idipsum Pius 5. constitutio. 52 incipiente, *ad Romanum* Reuocauit & has potestates testandi & succedendi datas curialibus idem Pius 5. constitutio. 31. incip. *Romanus Pontifex*, & eadem bona addixit cameræ Ecclesiæ Romanæ, excipit tamen curialis & quibus ex priuilegio ius testandi & disponendi datum sit. Clemens 7. constitutio. 12. incip. *conuenit æquitati*, postquam concessit capellanis auditorum rotæ potestatem tenendi quatuor beneficia incompatibilia, sine alia dispensatione, dedit quoque eis potestatem disponendi de acquisitis ex beneficiis vbicumque essent. At Paulus 3. constitutio. 3. incipiente *Romanus Pontifex* statuit, ne prælati & aliæ personæ ecclesiasticæ non habentes testandi à sede Apostolica potestatem, vltra decimam partem bonorū possent etiam locis piis relinquere, aut iure legati concedere. Iulius verò 3. constitutione 1. incip. *cupientes*, priuilegium dedit curialibus, Episcopis, Archiepiscopis, & aliis cuiuscumque status & ordinis, & regularibus, & aliis ecclesiasticis, disponendi de omnibus bonis quæsitis ex fructibus beneficiorum quorumcumque regularium, secularium, dignitatū vel ordinum per testamentum, donationem, legata, fideicommissa & aliam quamcūque dispositionem in fauorem quarumcumque personarum etiam extraneorum & filiorum suorum illegitimorum, vtq; & ab intestato proximi succedere possent, exclusa camera ecclesiæ, quæ illis non extantibus capit eorum spolia. Confirmata & illa constitutio per Paulum 4. constitutio. 41. incip. iuxta *ordinem* secundum ordinem seruatum in Bullario summorum Pōtificum edito per Laertium Cherubinū de Nursia. Cæterum idem Iulius 3 constitutio 9. incip. *cum sicut* die 26 Iunij anno 1550. beneficiorum fructus temporè mortis beneficiatorum non exactos, ad successores beneficiorum pertinere statuit, & vt ornamentum Cardinalis defuncti eius hæredes capellæ apostolicæ soluere teneantur. Facta & prohibitio disponendi in vltimis voluntatibus de redditibus ecclesiasticis absque licētia sedis apostolicæ per Pium 4. constitutio. 1 *graue nobis*, in dicto Bullario.

t can. apostolicæ, 8 quæst. 1. c præsentium, c conquerente ex transmissa, de filiis presbyteror. c. ad hoc, de decimis. c. ad decorem, de institutio. c. consuluit, de iure patrona. tum quia beneficia viuentium promitti non possunt, cap. 1. 2. de concessio. præbend. cum simil. Tum etiam quòd beneficiatius censeatur vsuarius vel ad summum vsufructuarius dict. cap. præsenti, de offic. ordina. in Sex. cum simil. alibi à nobis sæpe citatis. Et proinde de substantia vel proprietate rei nihil imminuere debet, iuxta finitio. leg. 1. de vsufruct.

CAPVT QVINTVM.

Testandi modus.

IVs ciuile, in solemnibus testamentis quasdam iubet necessario sequi solemnitates vt scripturam, septem testium rogatorum præsentiam, eorum sigilla, & alia quædam:[a] in testamento verò nuncupatiuo, iubet adhiberi vt communiter septem etiam testes rogatus, coram quibus voluntatem suam pronunciet moriturus:[b] iure tamen speciali secundum locorum consuetudinem testamenta facta rata sunt.[c] Iure hoc pontificio, valet testamentũ factum coram presbytero parochiæ, & duobus testibus,[d] & ad pias etiam causas cum duobus testibus.[e] In omnibus autem illud seruandum, ne contra leges seu canones disponatur: nihil enim hoc modo ageretur.[f] Militare porro testamentum, ex legibus ciuilibus liberam consequitur facultatem, sine solemnitate: à quibus & dicere eius formam licet.[g]

SCHOLIA.

a l iubemus, & l. hac consultissima, 21. C. de Testa vide quæ diximus de testamento solemni, in libr. 42 Syntag. c 4.

b dicta l. iubemus, & l. hac consultissima, § per nuncupationem, C. de Testa l hæredes palam, eo tit. P. Vide quæ dixi de testamento nuncupatiuo, lib. 42. Synt tit. 5 dixi verò communiter, eo quòd ex quibusdam causis, vel plures, vel pauciores interuenire possunt Nam in testamento cæci, sunt necessarij iure ciuili Romano 8. testes subscripti, si tabularius seu notarius non adsit, l. hac consultissima, 8 C. qui testament. facer non poss in testaméto rustici, sufficiunt quinque, l. fin. C. de testa & tempore contagionis pestis, totidẽ, l. casus maioris, 8. C. de testa. in testaméto inter liberos, quinq;, l. hac consultissima, §. fi. de Testa. C. in testaméto militis, duo, si in exercitu & in procinctu sit, l. milites, C. de militari testa. quia quamuis militibus remittantur testamenti condendi iuris solemnitates, tamen oportet probationem fieri, quod ita disposuerint: probatio autem non fit per vnum testem, sed saltem duo requiruntur. l vbi numerus, de testib. P. cum simil. Statuit & Leo Imperator Nouella 41 vt in ciuitatibus quinque, in itineribus verò & agris, tres ad testamentorum fidem sufficiant. Sufficiebant & per legẽ 12 tabularum in testamento quod fiebat per æs & libram, per emancipationem, & imaginariam venditionem quinque testes, adhibito libripende, §. 1. de testa. ordinan. visum quoque quinque sufficere in codicillis condendis, l. fin C. de codicill vt & ibi in omni alia vltima voluntate. Sed & coram principe etiam solo, testamentum factum, obtinet perinde vim ac si omnes fuissent adhibitæ solemnitates, leg. omnium, C. de Testam. Statuit & Leo Imperator constitutio. 42. vt sufficiens numerus testium testamentum ratum faciat, tametsi illud neque illorum subscriptiones, neque signacula habeat: & in Nouella 43. vt per scribendi ignaros testamenta etiam confirmẽtur, abrogato eo quod antea cautum erat, vt literati testes pro illiteratis subscriptionem interponerent, l. fin. §. sin autem duo, C. de Testa Sustulit & idem Leo antiquam solemnitatẽ Nouella 44. tit. à quibus testamenta obsignati oportet: per quam olim à magistro census, vt postea à quæstore, testamenta obsignari debebant, l. 23. C. de testa. vide & Nouellam Iusti. 44. ca. 1. §. 4. leg 17. §. 2. de Sacrosanct. eccles.

c l si non speciali, 9 C. de Testam.

d c. cum esses, 10 de Testamen. ibi Panor. ait hoc verũ esse in foro animæ & in dispositis ad pias causas, si tamen suspicio fraudis sit requiri alias solemnitates iuris ciuilis. Verum melius dicemus illud locum habere in terris ecclesiæ, vt & c. relatum, 11. de Testa. Sicque Guido Papæus decis. 543 ait extra terras ecclesiæ, dictum c. cum esses, non habere locum, nisi in maxima infirmitate, in qua immediate mors sequatur, non autem si de ea postea cõualuerit testator, & per annum vixerit, exemplo militaris testamenti, quod non valet nisi duobus concurrentibus, nempe quod in militia fiat, & quod testator in conflictu moriatur, l. milites, C. de testamen. milit. nec valet vltra annum, l. ex testamento, C. de testa milit. l. quod dicitur, l. testamenta, de milita. testa. P.

e c relatum, 11. de Testa.

f c. requisisti, 15. de Testament. in testamenti dispositione & executione, consuetudo terrarum vel ciuitatum præualet etiam iuri scripto, capit. Raynutius, de testa

g In dict. l. milites C. de Testam. mili. & toto titul. de militari testamento: vide quæ paulo ante dixi in litera b, & litera d.

CAP. VI.

De quibus rebus quis testari possit.

IVre ciuili, testator non solum suam rem, sed etiam alterius legare potest. quam hæres emere seu redimere à domino tenetur si possit: sin minus æstimationem legatario dare.[a] At ius pontificiũ rei alienæ legatum respuit.[b] Licet autem clerici, de his quæ paternæ successionis, vel cognationis intuitu, aut proprio artificio, sunt adepti, aut dono consanguineorum aut amicorum, non habito respectu ad ecclesiam peruenerunt ad ipsos, liberè disponere valeant: de his tamen quæ consideratione ecclesiæ perceperunt, nullum de iure facere possunt testamentũ.[c] Testator habẽs filios aut filias, non potest eos in testamento priuare legitima sine causa,[d] vel eos in ea de illa restituenda grauare:[e] pupillariter tamen in ea vt in aliis illorum bonis, ipsis substituere potest.[f] Ecclesia etiam nec ipsas morientium hæreditates recipit relictas, si omnino filij non instituantur.[g]

SCHOLIA.

a si modo testator sciens rem alienam, eam legauerit, non aliter nisi coniunctæ personæ leget, § non solum, §. quod autem, de lega. apud Iustinia. leg. cum alienam, C eo. tit.

b l. filius, 5. de Testa P.

c in c. quia nos, 9. vbi hæc verba, c. relatum, 12. § cæterum, c requisisti, §. illud, de Testamen c. 1. & 2. 12. q 3. ca. episcopi, 12. q. 1. & per totam q. 2. & can. nulli, & ca sequent. 12. q 5. & hoc de iure, quid autem ex priuilegio & consuetudine dicendum sit, vide quæ paulò ante supra diximus qui testari & de quibus possint, litera s.

d filius non potest exhæredari sine causa in testaméto

patris,

patris,auth. non licet & authen. ex causa, de liber. prętori.C. Nouella 11 .vt cum de Apella. cognosc. c.2. & 3.l.si quis suo restamenro,23.de Inoffic. testa. lib.3 C.tit.28.ponuntur autem iustæ exhæredationis causæ à Iustinia.d.c.3.§.aliud quoque capitulum & sequentib.§§.vt cum de Appella.cognosc.

e omne grauamen & onus submouendum à legitima,l.quoniam in prioribus,32.l.scimus,36.de Inofficio.testa C.Nouella 18.c.1.Nouella 22.c.48 Nouella 39.c.1.

f nam in substitutione pupillari substitutus fit hæres pupilli, perinde ac si ipse pupillus testatus fuisset, & testamentum filij in eo dicitur, quamdiu impubes est, l.2.l.patris & filij,de Vulgari.P.leg.Papinianus,§ sed nec impuberis,de Inoffic.testa.P.§.1.9.igitur,de Pupillari substitut. apud Iustinia.ca.1. §.fi.de testament.in Sex.

g ca.siquis irascitur, 8.13.q.1.quare si hoc contingat filiis,vel partem vel totam hæreditaté restituit, ca. fi.17.q.4.Si tamen legitima pars relicta sit filiis,totum reliquum relinqui potest ecclesiis, ca.sunt qui opes,17.q.4.vt & aliis,§ aliud quoque capitulum, vt cum de appella.cogno.in authen.

CAPVT VII.

1 *Effectus voluntatis vltimæ.*
2 *De quartis seu portionibus hæreditariis.*
3 De *executoribus voluntatis.*
4 De *portione debita ex mortuariis Ecclesiæ parochiali.*

1 VLtimæ hominum voluntates,quæ à iure non reptobentur,[a] omni studio conseruãdæ sunt:[b] & quod quisque motiẽs etiam nudis verbis dari fieríve iusserit. [c] Quare si hæredes iussa testatoris non impleuerint, iussi implere,intra annum,[d] omnis res quæ eis relicta est,ab episcopo illius loci interdici debet cum fructibus & omnibus emolumentis: vt vota defuncti adimpleantur,[e] potest & ad id faciendum diœcesanus episcopus, [f] nedum vero hæredes, sed & qui executores voluntatis defuncti erunt, post mandatum susceptum, compellere. [g] Pari modo institutus grauatus de restituenda hæreditate,si sine liberis vel alio modo decederet,adueniente conditione,compellitur restituere.[h]

2 Verum si is sit filius testatoris,partem sibi debitam,iure naturæ,retinet tanquam filius, & tãquam extraneus Trebellianicam quartã:Quod si filius non sit,Trebellianicam tantum. [i] Cæterum quartarum harum deductio in fideicommissariis substitutionibus non in directis locum habet. [k]

Voluntatis porro defuncti propriæ executor
3 hæres est:[l] potest tamen & alius à testatore dari vnus, & plures, quorumque vno mortuo vel exequi nolente,alius vel reliqui exequi possunt. [m] Claustrales tamen monachi,non possunt esse vltimarum executores absque licentia petita & obtenta superiorum. [n] Sequetur autem executor etiam in legatis piis,voluntatem testatoris, [o] & iuris ordinem.

4 Atque pro cereis,ornamentis,fabrica,luminaribus,anniuersario,septimo,anniuersario, vigesimo trigesimoque die, seu aliis ad perpetuũ cultum diuinum ecclesiis reliquisque piis locis quæ legata erunt, dummodo id non fiat in fraudem episcopi,aut ecclesiæ parochialis, canonica porro ecclesię parrochiali vel episcopo nõ debetur.[p] Quemadmodum nõ fit eius portionis deductio de equis & armis fauore terræ sanctæ, remanentibus penes milites Hierosolymitanos, apud quorum ecclesias electa fuerit sepultura. [q] Alioquin ex relictis piis ecclesiis,monasteriis,episcopo vel parochiali ecclesiæ portio debetur, [r] quæ secundum diuersas locorum consuetudines erit præstanda. [s]

SCHOLIA.

a §.his igitur,de Hęredib & Falci. in Nouell l.17.de conditio institutio.improbæ voluntates & quæ cõtra ius sunt,implendæ non sunt,l.si quis inquilinos, de Lega.1.l.nemo potest,de Lega.1.vt si quis iubeat iactari corpus suum in mare,l.quidam suo,de Cõditio.& demonstra.P.

b ca.vltima voluntas,4.13.q.2.ca.admonere, 16. q.1. §.1 de hęredi & Falci.in Nouel.l 1.C.de sacros ecclos.interest reipub.suprema hominum iudicia sortiri effectum,l.vel negare, quemad. testa. aperian. P. & quemadmodum in publicis nihil grauius lege,sic in priuatis firmissimum est testamentum, vt ait Cicero Philip. 2. quare in vna testamentorum vi atque authoritate, Græciæ populi alioquin inter se moribus dissidentes,& institutis,conuenerunt,vt ait Isocrates in Æginetico.Et hinc est quod ex iuris gentium fontibus originem habuisse testamentum dicit Theophilus,in Paraphrasi Institutio. in tit.de Testamentis.

c in c.indicante,4. de Testa. nudis quippe verbis legatum etiam factum,valet,l.fi.C.de lega. vt & per verba nuda quis obligatur,c.1.de Pact l.vnic.C od. de suffrag can.quacumque, can.iuramenti,22.q.5.

d in c 3.de testa & aliis bona deferuntur negligentis, quibus autem,traditur in c.1.§.his igitur, de hæredib. & Falci.Nouel.1.auth.hoc amplius,C.de fideicom.libr 6.tit.12.§.si quis ædificanone,de ecclesiasticis tit.in Nouel.

e c.si hæredes,de testa antiquitus tamen hæres non implens voluntatem testatoris, priuabatur omni successione,ca.Syluester,21.q.4.l.fi.C.de fideicom. vt & 10 c licet,de voto.Hodie iure ciuili distinguitur inter hæredes,vt filius hæres non implens,contumax post annum voluntatem patris, non omnino priuetur,nempe non priuetur portione iure naturæ debita,aliis cõtra:extranei omnino,si instituãtur.§.2.dę hæred.& Falcid.in Nouel.dict.auth.hoc amplius,C.de fidei.l.15.C.de Lega.

f c.nos quidem,1.&c.si hæredes,6.de Testamentis. quando de piis legatis implendis agitur,l. nulli, C. de Episco.& cleric. & ita principali & pontificali authoritatę,potest compelli hæres ad implendam voluntatem defuncti piam,l.hæreditas,§.si defuncto de Petitio.hæred.Pand quod & locum habet, quamuis testator vel donator interdixerit episcopo, vel eius œconomo eius rei dispensationem seu curá,auth.licet, C.de episco.& cler.c.11. Nouellæ

131.§.siquis ædificationem,de Ecclesiastic.tit.

g cap.Ioannes, 9.de Testamen.c.tua nobis,17. de eo tit. ante mandatum viro susceptum, cogi non possunt. Mādatum enim suscipere nemo cogitur,eum tamen susceptum implere cogatur,l. in commodato,§.sicut.commoda.l.si quis alicui,§. qui mandatum,Manda.P.l.inuitus,C.de procuratorib l.3.§.1 de Arbitr P.

h c.Raynuntius,16.& c. Ranaldus, 18.de Testam. Grauatus de restituenda hæreditate, cogitur adire & restituere,l.nam quod, 4 §.fin.ad Senatusconf. Trebellia.lib.36.P.tit.1.l.si eius,l.si postulante,eo. tit Rogatur autem non tātum hæres,sed etiam successor eius qui restituit,siue Pegasianum siue Trebellianum Senatusconsultum spectemus,l. quamuis,l.postulante ,ad Senatusc.Trebel.

i dictis c.Raynuntius,& Raynaldus,de testament. vbi filius qui habet quartam partem seu legitimam in bonis patris,matris,aui, auiæ, in illa grauari non potest, & ideo si fuerit ab illis institutus & grauatus de restituenda hæreditate, puta si sine liberis decesserit,vel alio modo, detrahet vel hæres eius duas quartas seu portiones ex illis bonis restituendis. vnam tanquam filius, nempe legitimam iure naturæ debitam portionem: aliam nempe Trebellianicam,tanquam si esset hæres extraneus institutus,in quam computantur fructus post litis contestationem percepti,addidit & in c Raynaldus,filiū qui eas quartas detraxit,posse liberè disponere de illis,& hæredem in illis instituere,legataque de his facere. Pro quorum capitum & similium elucidatione notabit tyro iuris, hæreditates pati posse tres deductiones portionum, non obstante voluntate defuncti,de restituendo vel dando Prior deductio fit à filio hærede instituto,quæ variis nominibus dicitur in iure aliquando legitima,vt in dictis cc aliquando sed impropriè, Falcidia,vt in l. quisquis,§. ad filias,ad leg.Iul.maiesta. Cod.authen.vnde & si parens,C.de inofficio testa.Eo quod in plebiscito cuius author fuit C.Falcidius,Tribunus plebis,sub Augusto,& de quo meminit Eusebius in Chronicis, & Dion libr 48 caput fuit quoque appositum, vt quarta pars filiis relinqueretur, quemadmodum & hæredibus quorum hæreditas eis relicta fuisset exhausta legatis factis à testatore supra dodrātem. Correxit tamen Iustinianus postea eam quartam seu legitimam debitam liberis, & voluit esse trientem Nouella 18.vbi vocat illud Plebiscitum legem antiquam, & ita se intelligere illius Falcidiam pro quarta legitimæ docetur ex Nouella 92 Dicitur & aliquando debitum bonorum subsidium, vt l.5.C. de inofficio. donatio.aliquando debita portio vt l. 8.§.vnde,C.de Inofficio.testam. aliquando simpliciter debitum,vt in principio Nouellæ 1[illegible]. & portio legitima.l.humanitatis,C.de impub.l. quæ nuper, l.si quis,C.de Inoffic.testa. Et quota pars eius portionis quę debetur filio ex bonis patris,si is ab intestato moreretur:non autem quota pars hęreditatis, l.2.§.si quartę,famil.ercisc.P.l.eum quęritur,C.de Inofficio.testām. Relatio autem fit quotę debitæ, ad portionem quam habiturus esset ab intestato filius per Iustinia. Nouella 18.de triente & semisse vt si quatuor sint liberi vel pauciores, pro legitima portione inter eos diuidenda sit triens, idest, quatuor vnciæ ex duodecim quæ continent vniuersa bona defuncti patris, & quæ bona æqualiter fuissent diuidenda inter liberos si pater non fuisset testatus: quod si sex aut plures fuerint relicti filij, semis,idest,media pars totorū bonorū pro illa portione sit,c 1.§ hæc nos mouerunt,Nouellæ 18. Sicque parentes dū testantur tenentur velint nolint trientē vel semissem pro modo numeri liberorum,filiis nō ingratis relinquere iure legitimæ portionis,cōcessis reliquis bonis liberæ illorum dispositioni,§.1.eiusd Nouellæ 18. Auth.nouissima,de inoffic.testam. §.fi. §.illud quoque,seu c.48. de Nuptiis.Nouella 22. §. quamobrem,seu ca.[illegible] Nouellæ 39.de Restitutio. & ea quæ parit in vndecimo mense.Porro hęc liberorum portio legitima dicitur,quia à legibus sit introducta,& ita etiam ex legibus deberi dicitur l. 6. §. sin autem,de Secund.nupt C.eo quod leges quantitatem & modum eius diffinierunt,l.sancimus, §. eū autē,de inoffic te a. & iubent parētibus volentibus alios instituere,vt saltē nō ingratis hāc portionem relinquant,l.si totas,C.de Inofficios.donatio. l.parentibus,C.de Inofficio.testam.§ aliud quoque capitulum,vt cum de appella.cognoscit idque sine onere,aut detractione vlla vsusfructus in proprietate & vsufructu,l omnino,C.de inofficio.testa.vide quæ nos tractamus de legitima libr 44. Syntagm. iur.ca.5. Trebellianica originem habuit à Senatuscōsulto facto temporibus Neronis Anneo Seneca, & Trebellio Maximo consulibus, l. 1. ad Senatusconf Trebellia P [illegible] ergo siquidem, de fideicommiss.hæreditatib.lib.2.titul 2 vbi si quis plus quam dodrantem (idest,plus quam nouem vncias ex 12. quæ faciunt totam hæreditatem) ex hæreditate scriptus hæres rogatus fuisset restituere, restituebatur hęreditas ex Senatusconsulto Trebelliano,in vtrunque tamen hæredem & restituentem & eum cui restitutio fiebat,dabantur actiones pro parte rata,in hæredem quidem restituentem iure ciuili: in eum verò cui restituebatur hæreditas ex Senatusconsulto Trebelliano,tanquā in hæredem:at si plus quam dodrantem hæreditatis, vel etiam totam hæres restituere rogatus esset, locus erat Senatusconsulto Pegasiano,quod induxit deductionem quartæ partis hęreditatis,nempe trium vnciarum ex duodecim à Trebelliano Senatusconsulto omissam.Confudit autem Iustinianus vtriusque Senatusconsulti appellationem , & nomen Trebellianicæ etiam huic parti quartæ indidit, quamuis ex Pegasiano fuisset Senatusconsulto inducta,correctis quibusdam quę à Senatus Pegasiano erāt introducta,& aliis retentis quę cōstituerat Trebellianū Senatuscōs. Detrahitur hæc quarta ex vniuersa hęreditate defuncti,fit tamē computatio quartæ comprehensis legatis,donationibus,& aliis quæ hæres ipse à testatore percepit, l.in quartā,ad leg Falci.vide quæ diximus de Trebellianicæ quarta in 42.Syntagma.iur c.3[illegible].Inuenitur & alia quartæ hæreditatis detractio in iure,quę Falcidia dicitur, per quā modus est impositus legatis,& cautum,ne cui plus liceat legare ex hæreditate,quàm dodrantem & si plus legatum sit, liceat hæredi instituto retinere seu defalcare aut deducere ex omnibus legatis, quatenus sibi quarta pars relinquatur, § 1.de lege Falci.apud Iustinia toto tit. ad leg. Falc. in P.& C.vide quæ diximus de Falcidia,lib.4[illegible].Syntag.iur c.34.

k c.1 de Testam.in Sext.

l c.Raynuntius, de testam. adeundo enim hæreditatem, hæres obligare se videtur ad satisfaciendum volūtati defuncti, quam agnouit,[illegible] hæres quoque, de obligatio.quę ex quas.contra.nascuntur.l.1.& 2. C.de iure delibera.cum simil.

m cap.final §.final de testament. in Sex. & ibi Gloss.

adferre rationes & diſtinctiones.
n dict.c.fi.& c.1.de teſta.in Sex.
o dict.c.fi.§.fi.de Teſtam in Sex.ibi niſi aliud teſtator expreſſerit. voluntas, enim teſtatoris primum locum tenet,l.in conditionibus, 19. de conditio. & demonſtra.l in legatis,C. de Lega.cum ſimilib.
p cap. de his,20 de Teſtament.cap.ex parte, de Verbor.ſignif.
q c.in noſtra,10.de Sepultur.
r c officij,14.de Teſta.dicto c.in noſtra,& cap. cum ſuper,8.de Sepultur.
s cap.requiſiſti, 15.de Teſtamen.cap certificari,9.de Sepultur. vbi videnda Gloſſ. adhibenda & voluntas teſtatoris,ſi prohibeat deduci,iuxta dict.cap.officij,de Teſta.

DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO. TITVL. XXIII.

CAPVT I.

Continuatio,& de ſucceſsione clerici.

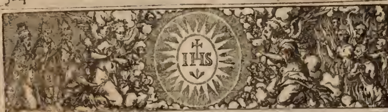
TEſtamento non exiſtente, vel eo inutili, ſucceditur defuncto ab inteſtato, per proximiores ſanguine coniunctos.[a] At in clericis,presbyter qui nihil habuerit tempore promotionis ad eccleſiaſticum ordinem, quæſita ex eccleſiæ fructibus, vel occaſione eccleſiæ,tenetur eccleſiæ relinquere:[b] ſi tamen aliunde acquiſierit conſanguineis relinquuntur.[c] Beneficia autem & alia bona eccleſiaſtica,nullo iure conſanguinitatis ad proximos deferuntur.[d] Et hæc de ſucceſsione inteſtati quod pertinet ad ius pontificium ſufficiant,reliqua poterunt de aliorum ſucceſsione ex iure ciuili mutuari.[e]

SCHOLIA.

a c.1.de ſucceſſione ab inteſta.lib.3.tit.27.
b c.1.2.3 4.de peculio clericor.lib.3.ti.26.c.quia nos, c.requiſiſti,de Teſta.ca.fina.12 q 4.c.1.de Succeſſio.ab inteſta.quia præſumuntur de rebus eccleſiæ quæſita,ca.1.12.q.1. vt dicitur de emptis à muliere tempore matrimonij, quæ præſumuntur ex bonis mariti quæſita, l.etiam, C. de Donatio.inter vir.& vxor.l.Quintus Mutius,eo.ti.P. Contra hanc præſumptionem tamen admittitur probatio, can. ſint manifeſtę,12.quæſt.1.can.1 & 2.12.q.4.
c ca 1.12.q.4.
d c.1. de Præbend.lib.3.tit 5.ca. Apoſtolica.8.q.1 cap. præſentium,c.conquerente,c.ex tranſmiſſa,de filiis presbyter.
e vide quæ nos diximus in Syntag.iur.lib.44.& 45.

Finis libri Tertij.

Laus Deo.

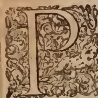

INSTITVTIONVM
IVRIS PONTIFICII
LIBER QVARTVS.

DE CRIMINIBVS IN GENERE.
TITVLVS PRIMVS.

CAPVT I.

1 Continuatio.
2 Dispositio futuræ tractationis.

1 Ost tractationem obligationum, quæ ex conuentionibus & consensu expresso vel tacito obligatorum nascuntur, dicendum est de obligationibus ex delicto vel quasi ex eis, seu de delictis & pœnis illorum: maximè in quantum exigit ius pontificium, habita ratione personarum & actionum ecclesiasticarum, de reliquis enim, quæ inter laicos considerantur alibi fusissimè ex iure ciuili disputatum est.[a]

2 Methodi autem facilioris gratia, & vt memoriæ consulamus promptiori, totam futuram tractationem sic paucis concludemus. Clerici, aut delinquunt, aut quasi delinquunt pœnámque merentur, aut in ordinibus suscipiendis, aut post ordines susceptos: in ordinibus suscipiendis peccant, vel quia ipsi ex sua persona non sunt idonei ad suscipiendum:[b] vel quia à persona accipiunt ad conferendum non idonea:[c] vel quia nõ benè ordinantur.[d] Post ordines vero susceptos delinquunt, vel in cura & solicitudine accepti ordinis & ministerij:[e] vel in omissione officij iniuncti ordini: vel indignè & cum abusu illud exercendo,[f] aut in possessione, cura & causa beneficiorum ecclesiasticorum:[g] vel peccant extra cõsideratione͂ ipsius ministerij, in modo viue͂di profano,[h] aut criminoso,[i] de quib[us] dicemus Deo iuuãte ordine adiicie͂do pœnas canonicas: expone͂tes pariter, quãdo etiã ad laicos pertinere possint.

SCHOLIA.

a. nos tractamus de criminibus singulariter in Syntagma. iuris vniuers. lib. 33. & 34. & sequentibus libris vsque ad 40. & de Pœnis in genere & specie libr. 31. & 32. de Accusationibus & earum formulis.
b de his tractabimus tit. 2.
c de quibus agetur titulo 3.
d de quibus titulo 4.
e de quibus titulo 5.
f de quibus titulo 6.
g de quibus titulo 7.
h de quibus titulo 8.
i de quibus à titulo 9. vsque ad finem libri 4.

DE DELICTIS IN SVSCIPIENDIS ECCLESIASTICIS ORDINIBVS, COMMISSIS.
TITVLVS II.

CAPVT I.

1 De illegitimis non ordinandis aut beneficiandis.
2 Quare. 3 Nisi cum dispensatione. 4 Pœna illegitimi ordinati.

1 Ocuti sumus in primo libro harum Institutionum,[a] de sacris & ecclesiæ ordinibus, nunc admonebimus, quo pacto in his suscipiendis peccetur. Ex parte suscipientis primum itaque peccatur, si illegitimè natus, idest, non natus ex matrimonio legitimo, se ad illos suscipiendos ingerat.[b] Ius quippe prohibet illegitimos ad ordines promoueri,[c] aut ad beneficia ecclesiastica.[d]

2 Intemperantes enim præsumuntur ex causa & vitio parentũ filij spurij.[e] Atque inhonestè & cũ malo exemplo, in ecclesia Dei ministrarent.[f]

3 Nisi cum dispensatione vtrumque concedatur spuriis ob probos mores, vel religionem, vel authoritatem superioris, [g] qui in minoribus ordinibus & beneficio quod non habet curam animarum, dicitur esse Episcopus proprius, in aliis, summus Pontifex. [h]

4 Et proinde illegitimus sine dispensatione ordinatus, licet recipiat characterem, tamen non habet ordinum susceptorum executionem, donec fuerit ab eo delicto absolutionem consequutus. [i] Atque à beneficiis ad quæ indispensatus fuerit promotus, remouetur. [k]

SCHOLIA.

a lib. 1. c. 13.

b can. fin. 56. dist. ibi, *Peccatum confessus es*, & postea, *ab huius peccati vinculo absolutum*, &c. agit enim de Episcopo qui cõfessus est, se illegitime natum peccasse, acceptando Episcopatum.

c ca. 1. & 2. 56. dist. c. 1. c. ad h: c, 12. de Filiis presbyter. lib. .tit. 17. c cõsuluit, 5. de Seruis non ord. lib. 1. tit. 18. ca. de incestis, 35. q. 1.

d c. cum in cunctis, de Elect. c. 1. de Filiis presbyter.

e ca. si gens Anglorum, 56. dist. facit l. quisquis, § filij, ad leg. Iul. maiesta. C.

f c. cum decorem, 15. de filiis presbytero.

g ca. 1. cũ 4. sequentibus, & c. nisi, & sequentibus, 56. dist. & ferè per totum titulum de filiis presbytero.

h c. 1. de filiis presbytero. in Sex.

i can. fina. & ibi Præpositus, 56. distin

k c. constitutus, & c. fi. de filiis presbytero. cum similib. nisi postea cum ipso dispensetur à summo Pontifice, in c. 3. 4. 5. & gloss. ibidem, de filiis presbyter.

CAPVT II.

1 *De ordinatis ante ætatem legitimam pœnâque ordinantis & ordinati.*

2 *Aetates ordinandorum.*

3 *Nõ ordinatus ante tẽpus suspensus sit ipso iure.*

PEccatur etiam [a] ab his qui promouent scienter minores, ante ætatem statutam ordinationi per iura [b]. Quocirca Episcopus qui ita ante ætatem legitimam ordinauerit, suspenditur à collatione ordinum: [c] is autem qui præcociter & ante tempus ordinatus est, suspenditur ab ordinis suscepti executione, donec ætatem requisitam attigerit, idque in iniuriam conferentis, [d] & defectum ætatis quæ repugnat ordini. [e] Meretur & aliam pœnam qui ordinem ante ætatem suscepit, si ex malitia fuerit mentitus ætatem maiorem, & sic deceperit ordinantem, [f] Erat & in synodo sexta statutum, [g] vt si quis in aliquo ordine sacerdotali, præter cõstituta tempora ordinatus fuerit, deponatur.

SCHOLIA.

a c. vel nõ est compos sui, 14. de Tẽporib. ordinatio.

b Iura singulis ordinibus Ecclesiasticis constituerunt certam ætatem, antequam non debeant ad illos promoueri, vt 20. annos pro subdiaconatu. ca. de his, 28. distinctio. ca. in singulis, ca. quicumque, ca. subdiaconus, 77. distinct. 25. pro diaconatu. ca. placuit, ca. in singulis, ca. quicumque, 77. distin. viginti in monacha ordinanda; can. placuit, 20. q. 1. Ex iure nouo sufficiunt septem anni ad primam Tõsuram, c. fi. de Temporib ordinatio in Sex. octodecim, pro subdiaconatu, viginti pro diaconatu, vigintiquinque pro presbyteratu, c. fi. de Ætate & qualitate ordinan. in Clemen. vbi glossa penultima existimat, episcopum non posse in illa ætate dispensare: sunt & aliæ diffinitæ ætates in aliis ordinibus, vide Concilium Tridentinum sessio. 23. de Reforma. c. 12.

c dicto c. vel non est, de Temporib. ordina. vt in quo peccauit punietur, sicut & in c. dilectus, 15 eod tit. ca qui & humanis, ca. de viro, 12. q 2. facit l si fugitiuus, C. de Seruis fugitiuis.

d d. c. vel non est similis suspensio, in c. ex ratione, de Ætate & qualitate ordinand. & quod ad iniuriam conferentiæ fiat quoque suspensio, simile dicitur in ca. 1. 71. distinctio. ca. decernimus, 16. quæst. 7

e Hic animaduerte quosdam existimasse ordinatos ante legitimam ætatem esse suspensos ab executione ordinis ipso iure, tamen communior est sententia non ipso iure esse suspensos, sed suspendendos, & interdicendam esse executionem ordinis ante legitimam ætatem: atque interdictione facta, si vtantur ordine, esse irregulares, non etiam si ante legitimam ætatem ordinati nõ interdicti exerceãt: vt ait Archidiaconus in Rosario, distinct. 77 Bernardus ad c. 1. de Clerico per saltum promoto. Antonius Butrigarius, ad c vel non est, de Temporib. ordinatio. Paulus de Leuzar & Francisc. de Zambr. ad Clementinam generalem, de Ætat. & qualitate. Et Antonius Archiepiscopus Florentinus eius sententiæ videtur esse, in 3. parte summæ maioris, tit 28. c. 1. § 1. de Subdiaconatu, in fine. Hodie tamen ex extrauagante Pij secundi, quæ incipit cum ad sacrorum ordinem, dicitur suspensus huiusmodi ipso iure, & celebrans seu exercens ordinem ante tempus efficitur irregularis, & potest priuari ipso iure beneficiis, & à sum. Pontifice solo absoluitur. meminit & de illa extrauagante, summa Syluestrina in verbo, irregularitas, §. decimo quartitur, vbi & allegat regulas Innocentij, 8. & Alexand. 6. vide Bernar. Diaz in practica canonum, c. 21. Alioquin communis opinio, vt non sit ipso iure suspensus, probabilior mihi videretur, ex eo maximè quod minor promotus ante tempus suscipiat ordinis characterem, & dispensari possit super ætate à summo Pontifice, quod non fieret si minor ratione ætatis minoris esset omnino ordinis incapax. Constat & ante legitimã ætatẽ ordinatos sponte, si susceperint ordinem qui continẽtiæ votum habeat, debere cõtinere, nec posse ab eo resilire, vt neque etiam coacti, si ante legitimam ætatẽ nõ reclamauerint, vt notat Glos. ad cap. vnicum, ad verbum discretionis, de Clerico per saltum promoto lib. 5. ti. 29. Coactè tamen ordinatus non reciperet ordinis characterem, ideo posses matrimonio iungi, per c. maiores, §. fi. circa finẽ de Baptism. Quod tamen non est sine controuersia, quia Nicolaus de Milliis in suo repertorio, in verb. *clericus promotus*, refert ex Innocẽtio & Host. ad c. pueri, de Temp. ord. & secũdum Cõpostellanum & Ioannẽ Andreã, ad c. vnicũ, de Clerico per saltum promoto, & ex Archidiacono ad ca. pueri, 1. q. 1. quod promotus ante pubertatem inuitus, vt coactus potest contrahere matrimoniũ per dictã Gl. ad c. vnic. de Cler. per saltum promot. & quod idem est, si nõ fuerit coactus, dũ tamẽ infra pubertatẽ cõtradicat, vel statim dũ cœperit venire ad pubertatẽ, & quod illud statim intelligitur intra triduũ, aliter nõ auditur, licet Gl. ad d. c. vnicũ, & ad d. c. pueri, aliter teneant.

f argumento l. 2. si minor se maiorem dixerit, libro secundo, Cod titul. 43. non si falso errore ductus,

l.si C.eo.ti. Poterit itaq; Episcopus huic ex arbitrio pœnitentiam imponere; exemplo eius qui furtiuè ordines suscepit, c.1. de Eo qui furtiuè ordines suscep.lib.5 ti.10. Atque iuxta potestatem datam Episcopis absoluendi irregularitatem etiam eius facti, cuius absolutio reseruata est summo Pontifici per Concilium Tridentinum sess.24.c.6.hic irregularis poterit absolui ab Episcopo: & is qui mentitus est ætatem Episcopo & ita ordinatus fuit.

g in 6.Synodo,c.15.& in ca.Subdiaconus,4.§.1.77.di.

CAPVT III.

1 De seruo ordinato. 2 Aut originarijs & libertis. 3 Pœna eorum ordinatorum & ordinantium.

1 NOn sunt ordinandi serui siue consensu dominorum, & priusquam ab illis libertate donentur.[a]

2 Nec liberti sine consensu patroni,[b] nec originarij suis dominis,& alicui conditioni obligati, siue dominorum voluntate.[c]

3 Quare si seruus fugiens etiam dominum suũ, qualibet calliditate vel fraude ad gradus peruenerit Ecclesiasticos,ignorante Episcopo;decretũ est, vt deponatur & dominus eum recipiat,[d] & postquam gradu ceciderit, eius conditionis fiat cuius erat antea.[e] Adhibetur & distinctio, vt si seruus ordinatus sit non assecuta libertate cõtradicẽte domino,& factus fuerit diaconus, presbyter vel Episcopus, fiat ingenuus quidẽ, sed vicariũ dare teneatur suo loco, peculij sui amissione mulctatus,[f] in aliis autẽ ordinibus,inuito domino seruus nequit ordinari,[g] quod si sciente nec contradicẽte domino ordinetur,ingenuus remanebit & in ordine.[h] At si domino nesciẽte,sciente autem Episcopo vel præsentante ad sacros ordines, ordinentur, duplum valoris serui ordinans vel præsentans,præstare debent domino.[i]

SCHOLIA.

a ca.1.2.3.& fere sequẽtibus omnibus,54.dist.in ca.81. Apost c.1.2.5.de Seruis non ord.Ratio prior ne quãdo voluerint domini ordinatorum fiant ex clericis serui,ca. quicumque,54.dist.vt per ingratitudinem ca.Episcopus sacerdotibus, 15.q.7.Alia, quia nihil perire creditur Ecclesiasticis vtilitatibus,si quæ sint aliena reddantur:ca.generalis,12.§.fin 54.dist.

b ca. quicunque libertatem,5.ca.fin 54.dist.

c ca.generalis,12.ca.si quis obligatus,7.& can.21.admittuntur,54 dist de adscriptitiis idipsum quod de seruis aliquando statutum, ne sine consensu dominorum glebæ cui adscripti essent,ordinarentur.l.iubemus adscriptitiorum creationes,37.de Episco. & cleric.C. Iustinianus tamen postea hoc emendauit, & permisit Prætor eorũ voluntatẽ ordinari, §.si seruus sciente,de Sanctiss. Episcop.c. 17 Nouellæ 123. dummodo adscriptitius in possessionibus, clericus factus,impositam sibi agriculturam adimpleat. Et vt Authen.adscriptitios,de Episcop.& cler.C.subrogato aliquo,quem maluerit:quæ tamen verba,nõ sunt in Nouella,neque apud antecessorem Iulianum leguntur,cuius verba Latinè trãslata sunt, c. 415.hoc modo: *Adscriptitius in ipsis tantum possessionibus in quibus censitus est, clericus fiat, quamuis inuito domino hoc fuerit factum: sic tamen vt clericus factus impositam sibi culturam impleat.* Verum supplementum d. authenticæ, adscriptitios,sumptum fuit ex lege Cæsarum Theodosiani & Honorij,relata in l. quisquis censibus,de Episcop.& cleric. *Quisquis*(inquit) *censibus fuerit annotatus,inuito agri domino temperet ab omni clericatu. Adeo etiam vt si in eo vico in quo nescitur mansitare clericatus fuerit: sub hac lege religiosum accipiat sacerdotium, vt & capitationis sarcinam per ipsum Dominum agnoscere compellatur & in ruralibus obsequiis,quo malueris subrogato,vtatur,ea certe immunitate indulta quæ certa capitationis, venerandis Ecclesiis relaxatur.* Videtur & illa subrogatio iure Pontificio probata,ca.ex antiquis, 9.54.distinct. Loquuntur autem prædicti Cæsares Theod & Honorius in d.l.quisquis,de censitis,qui & capite censiti dicuntur à Ioliano antecessore in Nouellis,censibus quasi adscripti & annotati:qui quidem, veluti serui, diuersi sunt à colonis qui liberi sunt, & ipsi quasi domini terræ, pro solo domino soli pensiones soluentes in pecunia vel aliis rebus. Et coloni originarij sunt qui in locis seu fundis certis,censiti sunt.l.hi penes quos, 4. de Agricol.& censit.lib.11. C. titu. 47. nec poterat terra vendi sine originariis censitisque seruis,l.quemadmodum,7.l.1.eo.tit.de Agricul & censit Neque excusantur vlla dignitate vel priuilegio aut rescripto, originarij coloni,quin fundis propriis reddantur.l. originarios, 11 eod.tit. Seruos vito & adscriptitios, similes facit Iustinia. in l.ne diutius,21.eo.tit. Qui adscriptitij erãt,se subiiciebant culturæ agrorum in perpetuum, & ex illis nati,originarij dicti; qui iisdem conditionibus obligari remanebãt,quamquam & ij essent liberi vt parentis l.penult.& fin.C.eod.tit. vocatur hodie hæc originaria & natiua conditio, *manus mortua*. Cuius ratione corpori personisque non minus quam rebus, patroni seu domini qui hoc ius habent dominantur:de qua Guido Papæus, decis. 361. Hostiensis in summa tituli de natis ex libero ventre, vers vltimo: equiparatur enim qui eo iure tenetur, seruis adscriptis glebæ, & originariis colonis,qui & seruiles operas debent patronis seu dominis & seruilis conditionis habentur, tanquam pars prædij dominici; nempe in casu constituti queadmodum & res eorũ,dicti & homines Talliabiles à Guido. Papæo, decis. 312.& 314. perpetui coloni,de quibus in l.vni. de Mendica.valid.lib.11.C.Neque certè est huiusmodi disputatio superflua hominum adscriptitiorũ, & manus mortuæ, qui ad sacerdotium promoueri possunt quidem, inuitis dominis, verum secundum consuetudines sacerdotium non liberat à conditione seruili manus mortuæ, vt notat Chassanæus ad §.10,& ad verba, *L'hõme de main morte*,nu. 55.& 56. tit. *De mains mortes*. In constitutionibus regni Neapolitani lib.3 .tit.2.extat lex quæ de adscriptitiis primo cauet, ne sine voluntate & assensu eorum quorum iuri, & potestati subditi sunt, vllus Episcoporum ordinare præsumat. Secundo, ne ij quorum adscriptitij sunt, præmium aliquod ob licentiam ordinandi vel consecrandi suscipiant, & si fecerint, ius adscriptitium perdant,& qui dederit pecuniam ab ordine motus fisco regio cum omnibus suis bonis vindicetur, 3.quod si forte in rure vel vico Ecclesia cõstituta assignatos habuerit,sacerdotes, quibus decedẽtibus sint aliqui subrogãdi; & pertinaces domini ruris vel vici, super adscriptitius fieri subrogationẽ negauerint, si idonei sint,ad id dicti adscriptitiorum domini cogantur; filij verò adscriptitij ordinati, ad adscriptitiorum conditionem redirent omni occasione remota. Et postea in titulo 3.

eiusdem

eiusdem lib. 3. Rogerius rex statuit, & declarat, eos tantum Villanos prædicta constitutione esse prohibitos clericari, qui personaliter intuitu personæ suæ scilicet, seruire tenentur, sicuti sunt adscriptitij & serui glebæ, & huiusmodi alij: eos autem qui ratione tenementi alicuius beneficij seruire debēt, si voluerint ad clericatus ordinem posse accedere sine voluntate etiam dominorum, prius tamen his quæ tenent à dominis suis, in manibus eorum resignatis. Seruitium illud renunciatr beneficij, videtur esse ratione feudi: vt amittat feudum quis ex eo quod clericus effectus sit. §. qui clericus efficitur, si de feudo defuncti contẽtio sit inter dominum & agnatos vassalli. lib 2. tit. 26. quamquam sine cōsensu domini posset effici clericus.

d cap. 2. de Seruis non ordina. lib. 1. tit. 18 ex Concilio Toletano, ca. de seruorum, 6. 54 distinct.

e ca. 2 54. dist. Nouella Leonis, 9. de Seruo qui ignorante domino clericus factus est: & Nouella 11. de Seruo qui ignorante domino Episcopus factus est. Vbi & idem ait de seruo Episcopo inscio domino facto, vt à gradu deiectus domino restituatur, cui tamen repugnat c. 4. Nouellæ Iustiniani, 123. & Authē. Episcopatus ordo, de Episco. & cleric. C. vbi Episcopalis ordo liberat à fortuna seruili & ad scorptitia.

f ca. ex antiquis, 9. ca. si seruus sciēte, 10. 54. distinct.

g ca. de rebus, 8. §. 1. eadem 54. dist.

h Dict ca. si seruus sciente, 54. dist.

i ca. 1. si Seruus absente, 19. 54. dist ex Cōcil Aureliacensi, 1. c. 10. vide latiorem distinctionem in Gloss. fin. c. 2 de seruis non ordina.

CAP. IIII.

De illiteratis ordinatis, pænaque eorũ & ordinãtium.

EXtat quoque prohibitio canonum ne prorsus illiterati ordinentur: [a] imo ne ad primam etiam tonsuram admittantur: [b] quia Ecclesia viris literatis eget, & peritis, [c] saltem pro maioribus Ecclesiæ ministeriis obeũdis, secundum cuiusque ordinis munus & onus. [d] Ideo qui illiteratos ordinauerint ad tonsuram peccant, & puniuntur, vt per annum remaneant à clericalis tonsuræ collatione suspensi, [e] & illiteratus tanquam indignus à beneficio quod cōsecutus fuerit, deponendus sit. [f] Excusabit tamen ordinautem & ordinatum, mediocris scientia ordinati, etsi maior haberi possit, maxime desideretur. [g] Neque tamen dubitatur ordinatum insufficientem & illiteratum, non secus quam laicum suscipere ordinis characterē, [h] at suspendi debet ab executione, donec se idoneum reddiderit. [i] Extat & decretum Concilij Lateranēsis, vt qui de cętero rudes & ignaros ordinare pręsumpserint, cum ordinatis graui subiaceãt vltioni. [k] Notandum autem, quod Episcopus, qui non sufficienter literatos ordinauerit non potest à se ordinatis, illam insufficientiam obiicere, nisi post ordinationem reddiderint se indignos. [l]

SCHOLIA.

a ca. 10. præcipimus, 24. dist. ca illiteratos, 1. 36. dist. c. cum in cunctis, 7. c. congregato, 53. de Elect. ca. non confidat, 50. distinct.

b c. fi. de Temp. ordin. in Sex. & tradunt interpretes, nec ex dispēsatione Episcopi fieri posse. Sed & Iust. No. 123. c. 12. §. clericos, de Sãctiss. Episc. clericos nō aliter ordinari permittit, quam si literas sciant & rectam fidē, vitámq; honestã habeãt. itē Nouel. 6. c. 4.

c c. cum ex eo, de Elect. in Sex c. fin. de Magistris.

d c. cum in cunctis, de Elect. & liquet ex tota 38. dis. eligendi enim sunt artifices idonei operi faciundo, l. 1. C. de Nouo codic. faciend.

e c. fin. de Temp. ord. in Sex. vt puniantur in quo peccarunt: & sic de aliis ordinibus.

f vt in c. fi. de Æta. & qualit. ord. c. nisi cum pridem, §. pro defectu, de Renuncia ca. omnes, 38. distinct.

g c. cum nobis olim, de Elect l. sciendum, §. illud, & l. si quod venditor, de Ædilit. edit. P.

h notat Glossa 1. ad c. illiteratos, 36. dist per canonem 18. ventũ est, 1. q. 1. Gloss ad ca. sicut viri, 8. ad verb. *clericatus*, 40. dist. & Glossa in ca vnico, 2. distinct.

i vt in aliis, in c. vnico, de Clerico per saltum promoto. c. 2. de Ætat. & qualitat. ordinand.

k in Cōc. Later. c. 27. relato in c. pe de Æta. & qua. or.

l c. accepimus, 3. de Ætat. & qualit. qui semel enim approbauit, reprobare non potest ex eisdem causis, c. nulli, 8. de Elect. in Sex. c. in præsentia, de Sentē. excomm. l. si vxor, ad leg. Iul de Adul. P l. qui sciēs, de Libera. causa. P. cum simil. ca. dilectissimi, 8. q. 1.

CAP. V.

De solemniter pænitentibus ordinatis, pænáque ordinatorum & ordinantium.

EX pœnitentibus publica pœnitētia, nemo ordinari debet clericus. [a] Et si per ignorantiam Episcopi aliter factũ fuerit, ordinatus debet à clero deponi, [b] quia se ordinationis tempore non prodidit esse pœnitentē: Et si sciens talem esse Episcopus ordinauerit, ordinandi potestate in Episcopatu suo est priuãdus, [c] si autem necessitas, aut vsus Ecclesiæ exegerit, tales pœnitentes inter ostiarios aut lectores deputati possunt: ita tamen vt si ordinati sint diaconi, inter subdiaconos habeantur, vt eo modo manũ Sacris non imponant, nec Sacra cōtingant, Euãgelia aut Epistolam in Missa non legant, [d] atque si in tali ordine ad quod irrepserunt ita permittatur ex dispensatione remanere, magno debent deputare beneficio adēpta omni spe promotionis ad alium, [e] verum lapsi in ordine sacerdotali, vel clericali, pœnitentia, alia tamen quam solēni quam non agunt, peracta, restitui ordinibus à quibus suspensi fuerunt, & ad altiores conscendere possunt. [f]

SCHOLIA.

a Hæc omnia quæ sequuntur, habētur in c. 55. ex pœnitentibus, 50. dist. Et canones Nicenę Synodi, pœnitētes etiã ab infimis officiis clericorũ excludũt, ca. canones, 60. & ca. 59. nō cōfidat, 50. dist ca. nō promoueantur, 61 dist. c. 1 de Bigamis: quod de pœnitentia publica & solemni intelligi debet, quæ semel tantum in vita regulariter imponebatur, can. si quis post remissionem, sexagesimo primo, cum tribus sequentibus, 50. distinct. quæ à priuata, & recōciliatione eius distat, ca. ministrare, 3. §. 26. q. 6. Sic in can. placuit, 68. §. fin. eadem 50. dist. *Eum pænitentem* (inquit Toletanum Concilium 1. cap. 2.) *dicimus, qui post Baptismum, aut pro homicidio aut pro*

diversis criminibus grauissimisque peccatis, publicam pœnitentiam gerens sub cilicio, diuino fuerit reconciliatus altari Vt autem clericis publicam vnquam agere non conceditur pœnitentiam, sic neque ex publicis pœnitentibus quisquam ad clericorum ordinem vocatur, ca. 66. illud quoque, 50. dist.

b Dist. ca ex pœnitentibus, etiamsi presbyter ordinatus fuerit ca. si ille qui, 68 eadem 50 dist.
c dicto ca. ex pœnitentibus.
d In ca. 18. placuit, 50. distinct. sic non ministrant in officio sed tantum habent nomen subdiaconatus, & locum Subdiaconorum in choro, & in cibo, vt ibi notat Gloss. per can. qui admisit, & ca. si quis presbyter, 15. quæst 8.
e can. 56. quicumque, 50. distinct
f ca. hi qui altari Dei, 52. & seq. 50. dist.

CAPVT VI.

1 *De rebaptizatis.*
2 *Et bigamis ordinatis & pœnis ordinatorum & ordinantium.*

1 QVi bis ignoranter baptizati sunt, opus non est eos ideo pœnitere; tamen secundum canones, ordinari nequeunt: nisi aliqua magna necessitas cogat, qui autem non ignari iterum baptizati sunt, quasi iterum crucifixerunt Christum, & per septem annos debent pœnitere tertia & sexta feria, & per tres quadragesimas ieiunare. [a] Et qui ordinauerint scientes tales vt ordinati, honoris periculo subiacent. [b]

2 Si quis viduam aut ab alio dimissam duxerit, non admittitur quoque ad clericatum, [c] quod si irreprehensibiliter, deducitur, [d] ordinatores etiam vt ordinati, officio ordinandi, priuandi. [e]

SCHOLIA.

a ca. qui bis, 117. de Cōse. dis 4. ca. qui in aliquo, 51. dist.
b ca. hn. 5. fin. 51. distinct
c ca. curandum, ca. præcipimus, cum seq. 34. dist. c. 1. 2. & seq. de Bigam. nō ord. li. 1. tit 21. & 1. ad Timoth. c. 3. nisi ex dispensatione Summi Pontificis, de qua in ca. lector, 18. & ibi Glossa, 34. dist. in minoribus, non in maioribus, in quibus nec dispensare posse Summum Pontificem, nec contra Apostolum dixit, c 2. & c. nuper, 4. in fine, & c. à nobis, 7. de Bigamis. Cęterum quamuis ibi prohibeatur dispensatio, tamen Lucius Papa dispensauit cum Archiepiscopo Panormitano, vt notat Glossa, ad dictum ca. lector, 34. dist.
d ca 8. si quis viduam, 50. dist.
e c 2. de Bigam, non ordinan.

CAPVT VII.

De excommunicatis ordinatis & eorum pœna.

EXcommunicati pro violenta manuum iniectione in clericos, Ecclesiasticos ordines ante absolutionem à summo Pōtifice habitam, accipientes, si clerici sunt à susceptis ordinibus sunt in perpetuum deponendi, nisi dispensetur à solo summo Pontifice: si regulares sunt, ab executione susceptorum ordinum sunt suspensi. [a]

SCHOLIA.

a c. cum illorum, 32. de Sententia excommun.

DE DELICTIS CLERICORVM IN ORDINIBVS SVSCEPTIS RATIONE PERSONAE A QVA SVSCIPIVNTVR. Titul. III.

CAPVT I.

1 *De ordinatis à non suo prælato.*
2 *Clericus huius Ecclesiæ in alia non ordinetur.*
3 *Furtiue ordines suscipere quid & pœna eius ordinati.*
4 *Monachus sine suo prælato ordinari alibi nequit.*

1 PEccatur pluribus quoque modis ex persona concedentis ordines, quod nec inultum iura sinunt? Quare ei qui ab alieno, idest ab Episcopo non suo, & sine eius licentia, ad Ecclesiasticos promouetur ordines, interdicenda est suscepti ordinis executio: [a] vacuaque & non rata habetur ordinatio, [b] potest tamen proprius Episcopus, si ratam habuerit, & ordinatos recipere. [c]

2 Sic etiam Clerici in vna Ecclesia ordinati, si in alterius ciuitatis ecclesia ordinentur: & si episcopus clericum ad alium Episcopum pertinentē susceperit, & qui susceperit & susceptus tandiu excommunicati remanere debent, donec ipse clericus ad Ecclesiam propriam reuertatur. [d]

3 Furtiuè etiam dicitur suscipere ordinem, qui ordinatur sine conscientia sui Episcopi, ideo & suspenditur ab executione suscepti, donec cum eo dispensatum fuerit, & si nihil aliud, vel alia prohibitio non impedierit huiusmodi promotionem. Quod si prohibitio sub pœna excommunicationis præcesserit, non poterit in suscepto ministrare, vel ad altiorem conscendere, sine dispensatione summi Pontificis. [e]

4 Si quis de alterius monasterio repertum, vel ad Clericatum promouere voluerit, vel in suo monasterio maiorem monasterij constituere: Episcopus qui hoc fecerit à cęterorum communione seiunctus, suæ tantum plebis communione contentus sit, & ille neque clericus, neque præpositus perseueret.

SCHOLIA

a c. quod translationem, 11. de Temp. ordina. hodiè in Extrauagante Pij 2. quæ incipit, *Cum ad Sacrorum ordinem*, ipso iure dicitur suspensus, ita ordinatus, ab executione.
b ca. 1. & cā. nullum Episcoporū, 6 & seq. 9. q. 2. ca. 1. & 3. 7. dist Siquidem prohibitum est ne quis alienæ diœcesis clericum ordinet sine proprij Episcopi

licentia vel literis, quas vocant dimissorias, ca. 1. 2. 4. ca. primatus, 6. 71 dist. ca. 1. & 2. 7. dist.
c In c. fi. 9. q. 2. ca. Salonitanæ, 63. dist.
d ca. 4 clericos, sexagesima tertia distinctione.
e c. 1. 2. 3. de Eo qui furtiuè ordinē suscepit, li. 5 ti. 30.
f Hæc est pœna Episcopi ordinantis in clericum monachum sine conscientia, consensu & licentia sui Abbatis, vel præpositi. in ca. fin 58. dist. Prohibetur & in ca. 1. eiusdem 58. dist. ne ordinetur Monachus, nisi quem Abbas loci monitus propria voluntate obtulerit Episcopo.

CAPVT II.

1 *De ordinatis à Schismaticis & excōmunicatis.*
2 *Inuadente Episcopatum viui, & hæresiarchis, & pœnis eorum.*

1 IRritæ & fiunt ordinationes, quod pertinet ad executionem ordinis suscepti, quæ fiūt à Schismaticis.[a] Poteritque à Schismatico ordinatus ab officio incunctāter repelli; nisi probauerit secum fuisse misericorditer dispensatum, ab eaque persona quę super eo potestatem habuerit dispensandi.[b]

2 Sic etiam ordinationes quæ ab hæresiarchis nominatim excommunicatis fiunt, & ab his qui Catholicorum adhuc viuentium Episcoporum sedes inuaserunt, irritæ iudicantur: nisi ordinati probauerint se cum ordinarentur, nesciuisse eos esse damnatos.[c] Quare & eum clericis qui ab excōmunicato Episcopo ignoranter ordines acceperūt, poterit per suos Episcopos dispensari.[d]

SCHOLIA.

a c. 1. de Schisma. lib 5. tit. 8. ca. 5. ordinationes, 9. q 1.
b c. 2. de Schisma. c. quia diligentia, 5. de Elect. Quis autem possit dispensare quærit Glossa fin. ad d. c. 2. atque dispensari, & à Summo Pontifice & ab Episcopo non Schismatico docet. Traditur & ibidem, & in Gloss. fin. Cle. 1. eius tituli, de Schismaticis, & à Gl. c. quia diligentia, de Elect. à Schismaticis vt ab Hæreticis in forma Ecclesiæ ordinantibus, conferri ordinem; quia ipsi nō amittunt ordinem ante schisma vel hæresim susceptum, non tamen executionē ordinis dare quam ipsi non habent, & ideo dare nō possunt. can. Daibertum, 1. q. 7. l. si vniuersæ, C. de Lega. De hoc videndus Magister Sententiarum lib. 4. dist. 13. & D. Thomas, 2. 2. q. 82. arti. 7.
c ca. ordinationes, 9. q 3. vbi Gloss. ad verba, *Nisi probare*, notat irritas esse ordinationes, si more Ecclesiæ Catholicæ factæ sint, tantum quod pertinet ad executionem, alioquin verè ordines esse collatos. Siquidem Episcopi Hæretici facti, depositi, suspēsi, interdicti, degradati, cùm non amittant characterē, verum Christi corpus conficiunt & dant veraciter, si veram formam seruent Ecclesiæ; quamuis, quod pertinet ad ipsos peccent illud agendo ca. ostēditur, de Consec. dist. 4. can Dominus, can. quod quidem, 1. q. 1. tamen ordinati, vt dixi, ab ipsis, non habent executionem ordinis vnde quod pertinet ad illam, dicitur irrita ordinatio. c. 1. de Schisma.
d In c. fin de Ordina. ab Episcop. qui renunciauit Episcopatui, libr. 1. tit. 13 can ab excommunicatis, 9. q. 1. Si verò quis scienter aut ex crassa ignorantia ab excommunicato ordines receperit, nō posset dispensare Episcopus, sed adeundus esset Summus Pontifex. vt notat dicta Glossa finalis, de Ordinatis ab Episco. qui renunciauit Episcopa. per c. 1. §. fin. eiusdem tituli.

CAP. III.

1 *De ordinatis simoniacè.*
2 *Et ab eo qui renunciauit Episcopatui.*
3 *De Monachatu Simoniaco.*

1 SImoniaci simoniacè ordinati, vel ordinatores secundum Ecclesiasticos canones à proprio gradu cadere debent: Simoniaci quoque Simoniacè à non Simoniacis ordinati ab officio malè accepto remouendi. Simoniaci autem non Simoniacè à Simoniacis ordinati, misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate in officio conceduntur permanere, etsi ordinati ignorabant ordinantes esse Simoniacos.[a] Qui verò scienter se à Simoniacis consecrari vel verius execrari permiserint, ex decreto, habent suam consecrationem omnino irritam:[b] atque vterque consecratus & consecrās depositus pœnitentiam agere debet, & priuatus propria dignitate persistere.[c]

2 Sicut qui scienter etiam sacros ordines acceperit ab Episcopo qui renunciauit Episcopatui & loco, quia indignum se fecit, executionem officij non habebit: vbi autem non scienter, poterit, nisi crassa supina fuerit ignorantia, discretus Pontifex dispensare.[d] Id autem, nisi Simoniacus alia forma quam Ecclesiæ ordinasset, quo casu nihil conferretur ordinato.[e]

3 Accedit ordinationi Simoniacæ, receptio in Monachum vel monialem Simoniaca pretio tātum accedente, facta obtentu paupertatis; atque statutū vt tali prauitate recipiens & recepta monialis, siue sit subdita, siue prelata, siue spe restitutionis, de tali monasterio expellatur in locúmq; arctioris regulæ detrudatur ad agendam pœnitētiam, quod & de Monachis aliisque regularibus cōstitutum.[f] Sunt & prælati vltra donec condignam peregerint pœnitentiam, à sacrorum ordinum executione suspendendi.[g] Id autem quādo per viā inquisitionis apparuit de Simoniaca receptione; alioquin enim si accusati & conuicti de hac Simonia fuerint, condemnandi sunt iudiciali seueritate, tam dantes quam accipientes.[h]

SCHOLIA.

a Verba prædicta ponūtur in ca. 107. statuimus, iūcto ca. seq. 1. q. 1. quāuis enim ordo conferatur à Simoniacis; tamen executio nō datur nisi dispensetur vt notat gloss. ad d. ca. statuimus, & fusè glossa prima in ca. si qui à Simoniacis, 108 q. 1.
b dicto ca. si qui à Simoniacis.
c in ca. de cætero, 109. 1. q. 1
d c. 1. §. fin. de ordinatis ab episcopo qui renunciauit episcopatui. lib. 1. tit. 13. ita suspensus est ab ordine, qui à suspenso accipit, & renunciatio non adimit potestatem conferendi, vt ibi notat gloss.
e ca. Daibertum, 1. quæst. 7.
f c. quoniam Simoniaca, 40 de Simo.
g c. dilectus, 30. in fine, & c. accusatum, de Simo.
h dicto c. dilectus.

DE DELICTIS CLERICORVM CIRCA *MODVM CONSECRATIONIS ORDINVM.* *TITVLVS QVARTVS.*

CAP. I.

De Clerico non ordinato ministrante & pœna eius.

Vm non sufficiat bona agere, nisi & benè fiant,[a] peccant Clerici in ordinibus Ecclesiasticis suscipiendis, cùm non eos consequuntur iuxta Ecclesię decreta. Veluti, si antequã ordinem consequantur aliquem, tanquam ordinati ministeriũ eius ordinis exequãtur: quo casu propter temeritatem deiciuntur ab Ecclesia, & nunquam ordinantur. [b] Sic qui diaconus [c] est tantum, si missarum celebrationem vsurpare [d] præsumat, non potest ad sacerdotis officium promoueri, [e] & à diaconatu biennio vel triennio suspenditur: de beneficio autem Ecclesiastico, si aliquod possideat, cum eo misericorditer agendum, [f] ne sustentatione priuatus, ad seculi negotia reuertat.[g]

SCHOLIA.

a ca. non satis, 14. 86. dist.

b c.1. de Clerico non ordinato ministran. lib.5. tit. 28. Et puniuntur in eo in quo peccarunt: quæ pœna communis in iure vt in c. fi. de Immu. Ecclesiarum cum similibus ibi nota.

c Hæc quæ sequuntur probantur in cap.2. de Cleric. non ordina. ministran.

d Hæc est vsurpatio sacrilega. Nam qui sine potestate & ordine sacerdotali est, non consecrat, sicque occasionem dat idololatrandi populo, dum adorat hostiam tanquam consecratam, & vt verum Christi corpus, quod tamen ibi non est, cum nemo quam sacerdos ritè ordinatus, possit conficere Sacrosanctum Domini nostri IESV CHRISTI Corpus. c.1. §. vna, de Summa Trini. & fid. Catholica. ca. ecce ego, 95. dist. ca. absit, 1. q. 3. atque hic dignus ideo esset de rigore iuris, affici pœna qua merito puniuntur qui ad idololatriam inducunt. Peccaret & multò grauius qui multo ordine sacro initiatus hæc Sacrosancta mysteria tractaret, maiorique pœna esset puniendus. Quemadmodum & Deus iratus in Ozam eum subito necauit quod arcam testamenti quamuis nutantem, & collabentem bono zelo ne laberetur manu tenuit, 2. Regum c.6. & 1. Paral. c. 13. & Oziam regem lepra percussit quod incensum Deo in altari voluisset offerre & sacerdotis officium agere, 2. Paralipom. c. 26. Balthazar quoque rex percussus morte à Deo, quod vasa templi profanasset Daniel. 5. ca. vestimenta, 42. de Consec. dist. 1. Grauius etiam peccat qui simulat conficere & non conficit seu non consecrat, quàm is qui consecrat in peccato mortali, c. de homine, 7. de Celebr. Missa.

e Sine dispensatione scilicet: nam cum ea poterit Glos. ad c. fin. ad verbum, *Promoueri*, de Cleric. non ordina. ministran.

f Sic suspenso ab officio presbyteri ob homicidium, reseruatur eadem ratione beneficium, in ca. 39. studeat, 50. dist. item in ca. presbyterum, 28. dist.

g Mendicitas clericorum retorquetur in opprobrium totius cleri ca. diaconi, 93. dist.

CAPVT II.

De ordinatis extra tempora.

Imiliter qui ordinantur, & qui ordinant extra tempora ordinandi delinquunt. Quocirca episcopus, qui ordine quo non debuit, ordines celebrauerit, canonica disciplina est corrigendus, & ordinandi tãdiu à susceptis ordinibus debent reddi expertes, donec à summo Pontifice restitutionis gratiam consequantur, si sibi reseruat. [a] Neque excusabit contraria consuetudo ordinandi: verumtamen qui extra statuta tempora receperunt ordines sacros characterem non est dubium recepisse [b]; & proinde prius pro transgressione imposita pœnitentia competenti, poterunt in susceptis ordinibus ab Archiepiscopo sustineri [c]. Episcopus verò qui contra canones duos sacros ordines vno die contulerit, à collatione ordinum diaconatus & presbyteratus, ordinatus autem ab executione officij sacerdotalis, tandiu debent manere suspensi, donec aliter à sede Apostolica disponatur, [d] nec ordinatum excusat superioris archiepiscopi mandatum, cum etiam idipsum sit prohibitum. [e]

SCHOLIA.

a c. cum quidam, 8. de Temporib. ordinatio. sic ordinantes priuantur authoritate ordinãdi, & ordinati deponūtur ab executione, in c.2. de Temp. ord. Explicat autem dispensandi potestatem penes episcopum esse, si sibi summus Pontifex non reseruauerit, gloss. fina. in c. penul. per illum textum, de Temporib. ordina.

b c.2. de Temporib. ordina.

c c. consultationi, 16. de Temporib. ordina. Tempus enim non est de substantia ordinis, ideo character, eo commisso imprimitur, & pœna suspensionis pro transgressione canonis imponitur. vt in c. vel nõ est, eod. titul.

d c. literas, 13. de Tempor. ordinatio.

e c. dilectus filius, 15. eo. titul.

CAPVT III.

1 *De promotis per saltum.*

2 *Aut furtiue, pœnisque illorum.*

3 *De examinatione ordinandorum.*

1 Vi præpostere maiorem ordinem ante minorem acceperint, puta diaconatum ante subdiaconatum, presbyteratũ ante

diaconarum, suspenduntur ab executione suscepti, donec imposita pœnitentia ad omissum ordinati fuerint.[a]

2 Vt hi autem delinquunt, sic & qui furtiuè ordines suscipiunt,[b] cum distinctione pœnę ratione circunstantiæ. Nam qui ab episcopo vel aliquo eius archidiacono alióue prælato; non ántè prohibitus sub anathematis interminatione promoueri, furtiuè fuerit promotus, non potest sine dispensatione sui prælati, & nisi imposita pœnitentia, promoueri ad maiorem gradum: siverò præcesserit prohibitio cum interminatione anathematis, imponitur pœnitentia monasterij & clandestinè ordinati in susceptis ordinibus ministrare prohibentur sine dispensatione ex iuris rigore.[c]

3 Inter furtiuè ordinatos annumerantur qui curarunt se ordinari sine examinatione,[d] quare & ij deponi debent.[e] Examinat autem vel ipse Episcopus ordinans, vel eius Archidiaconus.[f] Sufficeret tamen sine alia examinatione ordinantis, testimonium Episcopi proprij ordinati:[g] vel Abbatis sui, quod & sufficit pro examinatione Monachi sui sine alia ordinantis.[h]

SCHOLIA.

a ca.vnico, 52. dist. c.1. de Cleri. per saltum promoto, libr. 5. tit. 29. hæc pœnitentia arbitraria censetur, quia non est definita, c non satis, de Offic. delegati. l.1. §. fin. de Iure delibera. P. quomodocumque enim ordo conferatur ab eo qui potestatem habet ordinandi, siue per gradum, siue per saltum, confertur character, non tamé executio; nisi secundum iuris regulas conferatur, vt dicunt Hostiens. & Panor ad c. vnic. de Clerico per saltum promoto. Notant tamen Dominicus, Præpositus, Hugo & Archidiaconus, ad ca. solicitudo, quod si quis faceret se ordinari per saltum vel ambitioné, vel superbiam, debeat omnino deponi; nec secum dispensaretur, vel saltem non de facili neque cum eo Episcopus tunc, sed summus Pontifex dispensat. Hostiens. ad c. vnic. de Cleric. per saltum promot.

b c.2. de Eo qui furtiuè ordines suscepit.

c c.1.2. & 3. eo. tit. de Eo qui furti. ordines susce. sic in ca.24. Salomitanæ, 6:. dist. suspenditur presbyter à presbyteratu & celebratione Missarum, qui sine scientia Episcopi ordinatus fuerit, donec cum illo dispensatum fuisset.

d ca. extra conscientiam, 64. dist. c. quando, 24. dist.

e ca. si quis presbyter, ca. fin. 24. dist ca. ex pœnitentibus, 50. dist.

f Vel alij, quibus Episcopus committit: c. vnico, de Scrutinio in ordine facien.

g ca si quis, 16. quæst. 1.

h ca. Monachi, 16. quæst. 1.

CAPVT IIII.

1 *De ordinatis ab intrusis.*

2 *Et simoniacè.*

1 ORdinati insuper ab intrusis vel vitiosè electis prælatis, pro non ordinatis habētur:[a] quemadmodum & beneficia amittunt, qui ea acceperint a suspenso, qui non seruauerit sententiam interdicti summi Pontificis.[b]

2 Ordinās autem per pecuniam simoniacè deponendus: ordinatus vero, dignitate carere debet, & mediator seu proxeneta talis ordinationis, si clericus sit proprio gradu cadere, si monachus aut laicus, anathematizari debet.[c]

SCHOLIA.

a ca. fin. 19. dist. quicquid enim ab illis fit, omnino cassatur, can. alienationes, 12. q. 2. ca. omne, 25. quæst. 1. Quando videlicet qui ordinant deteguntur nō fuisse Episcopos, quia tunc constat nullum potuisse ab illis infigi characterem, ca. Daibertum, 1. quæst 7.

b c. fin. de Excessib. prælator. c. quia diuersitatem, de Concess. præben.

c ca. 8. si quis Episcopus, 1. q. 1. Quamuis enim proxenetæ in aliis negotiis non improbentur, vt in l. fin. de Proxenet. lib. 50. P. tit. 14. tamen in spiritalibus, proxenetę & intercessores reprobantur: cum oritur suspicio simoniæ.

DE DELICTIS QVÆ COMMITTVNTVR A CLERICIS POST SVSCEPTOS ORDINES *in ministerio & executione eorum. Tit. V.*

CAPVT I.

1 *De custode Ecclesia peccante.*

2 *Castigatio clericorum & monachorum cuius sit.*

3 *De custodia Eucharistia & Chrismatis.*

1 POST susceptos ordines, clerici in illis pluribus modis peccare possunt & puniri, veluti custos Ecclesiæ, si negligens in officio sit, ab Archidiacono coërcetur vt se emendet, & si indomitus remanserit, denunciatus Episcopo, ab Ecclesia deiiciendus est, & alius in locum eius subrogādus.[a]

2 Castigant & liberè magister clericorum, inter se delinquentes clericos, & abbates sibi subditos monachos.[b]

3 Cùm Chrisma autem & Eucharistia debeant sub firma custodia clauibus adhibitis conseruari, ne possint ad illa temerariæ manus extendi ad aliqua horribilia, aut nefaria exercenda, si is ad quem spectat custodia, ea incautè reliquerit, tribus mensibus debet ab officio suspendi: & si per eius incuriam aliquid nefandū contigerit, grauiori debet subiacere vltioni.[c]

SCHOLIA.

a c.1.de Offic. custod.lib.1.tit 27.
b c.1.& 2.de Sententia excomm.cum simil.b.
c c.1 de Custodia Eucharistiæ, lib.1.tit.44.

CAPVT II.

De sacerdote detegente confessionem.

PEccat sacerdos detegendo confessionem sibi factam:quamobrem si eius qui sibi confessus est peccata,recitet aut propinquis aut extraneis deponi debet, & omnibus diebus vitæ suæ peregrinari,[a] & hodie in arctum monasteriũ ad agendam pœnitentiam detrudi.[b]

SCHOLIA.

a ca.sacerdos,2 de Pœniten. dist. 6.idipsum & in cap. omnis vtriusque sexus,de Pœnit.& remissio.vbi & additur,pœnam eandẽ inferri presbytero non tantùm si verbo,sed etiã si signo detegat confessionẽ

b dict. c.omnis vtriusque,§.fin.de Pœnitent.Ratio, quia sacerdos non dicitur scire peccata confessa tãquam homo,sed tanquã Christus,cuius vices gerit. c.si sacerdos,de Offic.ord c.significasti,de Adulte. Et quia secreto sibi ea commissa sunt, non debet propalare,sed celare,ca.de forma, 2.q.5.Et proinde etiam si sub sentẽtia excommunicationis iniungatur ab Episcopo, vt quicunque tale crimen sciuerit reuelet,non tenetur is qui sub sigillo scit confessionem reuelare:vt notat Gloss.ad ca.sacerdos,de Pœnitent.dist.6.quia qui ita scit non debet dici sciens. ca.presbyter,15. q. 5.Innocentius tamen ad dictum c. omnis vtriusque, de Pœnitent & remission. notat posse sacerdotem reuelare peccatum sibi confessum,si illud sit committendum, & hoc vt peccato obuietur,pro quo & Gloss.in c.verum,13.distinc. etiam si inquit iurauerit tenere secretum; quod tamen non posset facere in delicto iam consumato,sic Glossa ad c.tua nos,26.ad verb.*Qualiter*,de Spon. innuit posse confessorem præbere testimonium de confessione pro impedimento matrimonij quod alioquin contraheretur. Notat & Iason ad l.1.§ huius studij, quod si quis confiteatur sacerdoti se desponsasse quandam mulierem per verba de præsenti,quod is poterit reuelare vt matrimonium consumetur quod ipse denegabat consumare, idque vt euitetur peccatum.

CAPVT III.

1 *De delictis presbyterorum in nuptiis secundis benedicendis.*
2 *Prohibitis admittendis.*

1 SVspenditur & ab officio & beneficio, mittique debet ad sedem Apostolicam sacerdos, quem constiterit benedictionẽ nuptiarum cum secunda vxore celebrasse.[a]

Suspenditur & parrochialis sacerdos, qui post
2 impedimentum obiectum,prohibitas coniũctiones reiicere contempserit, & regularis quilibet qui eis præsumpserit interesse, suspendetur per triennium ab officio, grauiùs & puniendus si culpæ qualitas postulauerit; is quoque qui taliter permiserit in gradu etiã concessn, clãdestinè copulari pœnitentia condigna debet castigari.[b]

SCHOLIA.

a c 1.de secundis nup.li.4.tit.21.quod tamẽ qui rectè illud explicãt intelligũt,de eo qui benedixit vel coniunxit cum secunda vxore eũ qui iam aliam habebat prima viuente. Alioquin enim quamquam peccent qui benedixerint secundas nuptias contra c.3.de Secund.nupt.tamen non ita grauiter peccãt, vt ab officio & beneficio suspendi debeant,& mitti ad summum Pontificem; sed alia pœna quæ erit Episcopo arbitraria, cum alia certa non sit iure in eos definita, erunt puniendi : quamuis Hostiensis teneat cõtrarium & ei videatur subscribere, Panor. ad c.1.de Secund.nupt.quam ego non sequerer,sed ad mitiorem inclino sentẽtiã,cum in interpretatione legum pœnæ sint potius molliendæ quam exasperandæ,& maximè in dubiis:l. interpretatione,l. respiciendum . de Pœnis.P.

b Hæc omnia probantur in c.fin.§. fin.de Clandestina desponsa.libr 4.titu.4. subuenitur tamen hodie clandestinæ desponsationi per dispensationem Episcopi, Concilio Tridentino permittente ex causa.

CAP. IIII.

De non baptizante commendatum.

QVicumque presbyter in prouincia propria vel in alia, vel vbicumque inuentus fuerit, commẽdatum sibi infirmum baptizare noluerit, vel pro intentione itineris vel de aliqua alia excusatione, & sic sine baptismo moriatur, deponi debet.[a]

SCHOLIA.

a Ex Concilio Martini, in can quicunque, 22. de Consecr. distinct. 4.

CAP. V.

De accipientibus oblationes prohibitas, & de sepelientibus prohibitos sepeliri.

CLericus qui à manifestis vsurariis oblationes acceperit, aut eos Christianę tradiderit sepulturę; quę acceperit restituere compelli debet, & donec ad arbitrium Episcopi sui satisfecerit, manere ab officij sui executione suspensus.[a] Indicta & pœna similis pro raptore impœnitente, & non restituente rapta, ne Ecclesiastica persona eius sepulturæ interesse, vel eius eleemosynas accipere audeat; & si fecerit, ordinis sui damnum irrecuperabiliter patiatur, & Ecclesiastico beneficio careat.[b] Sed & generaliter in Concilio Viennensi, hi qui proprię temeritatis audacia defunctorum corpora, non sine contemptu clauium Ecclesiæ, in cœmiteriis interdicti tempore in casibus non concessis à iure, vel excommunicatos publicè, vel vsurarios manifestos scienter sepelire præsumunt, ipso facto excommunicationis sententiæ subiacent, à qua non absoluuntur priusquam ad arbitrium diœcesani Episcopi eis quibus fuerit iniuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem, non obstante quocumque priuilegio.[c]

SCHOLIA.

a c.quia in omnibus, 3.de Vsur. libr. 5.tit.19.respicit enim Ecclesia eleemosynas ex alieno; sunt & aliæ rationes de quibus diximus libr. 4. suprà de obla-

tionibus, tit. 14 nec debemus accipere eleemosynas ab illis cum quibus viuis nō communicamus licitè, ca. 1 24. q. 1. Item ne Ecclesia accipiendo, videatur peccatum vsurarum ex quibus oblatio fit, approbare. quas contra reiiciendo detestatur: quemadmodum de eo qui ab Ecclesia eripuit hominem dicitur, in ca. 8. miror, 17. q. 4. reiicienda etiam censet à sacerdotibus Ecclesia, munera quæ ab oppressoribus pauperum fiunt, ca. oblationes, 2 §. 1. 9. . distin. Itaque, nec mortuaria ab iisdem accipi debent, nisi is à quo prohibentur accipi pœnitens mortuus fuerit, vt ait Hostiensis in c. à nobis, in 2. sic incipiente, 28. de Sentent. excommu. quia & pro ipso sit orandum ca. 1. 2 . q. 1. ca. quæcumque, 11. q. 3. contra si nō fuisset pœnitens, ca. fi. 36. dist. vide Glossam ad Clem. 1. ad verba, *Eis quibus*, de Sepultur. Rursum quod pertinet ad prohibitionem sepulturæ vsurarij manifesti, sic conclude vsurarius manifestus excommunicatus est & excommunicatis ante absolutionem sepultura denegatur Ecclesiastica, c. sacris, 12. de Sepultur. lib. 3. tit. 28. dicimus autē & quibus denegetur sepultura Ecclesiastica, supra lib. . tit. 1. de Sepulturis sub finem. Denegatur autem pluribus Sepultura ad exemplum, & emendationem aliorum vtque à talibus criminibus committendis in posterum reuocentur: vt notat Gloss. ad c 2. de Raptorib. Gloss. ad c. 1. de Torneamentis.

b c. . de Raptorib. lib 5. tit 17.

c Extat decretum Concilij Viennensis, in Clem 1. de Sepultur. lib. 3 tit. 7. Ibi tamen Glossa ad verbum, *Scienter*, requirit, antequam ipso facto ob prædicta quis sit excommunicatus, vt sciuerit interdictum vel excommunicationem, vel manifestos esse vsurarios, quos sepellit. facit & c. significauit, & c. cum desideres, de Sentent. excommun. c. 2. de Hæretic. in Sexto.

DE DELICTIS CLERICORVM CIRCA CELEBRATIONEM MISSAE. Titul. VI.

CAPVT I.

De presbytero interdicto, suspenso, vel excommunicato ministrante.

1 PEccant in ministerio sacerdotij presbyteri in sacrosancti sacrificij Missæ celebratione, ideo & distinctæ pœnæ illis pro delicti diuersitate impositæ. Quare si presbyter, diaconus vel alius clericus, ab officio pro certis criminibus suspensus, per superbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere præsumpserit, & à suo Episcopo correptus perseuerauerit, est excommunicandus. [a] Interdicti verò vel excommunicati celebrantes ante absolutionem deponi debent ab officio sacerdotali, [b] nisi propter multitudinem mitigetur pœna, [c] possunt & beneficiis priuari. [d] Sic quoque depositus Episcopus presbyter, aut diaconus, pro certis criminibus, si ausus fuerit attrectare ministerium dudum sibi commissum, ab ecclesia debet abscindi. [e] Imponitur & pœnitentia per tres continuos annos presbyteris excommunicatis celebrantibus, [f] si maiori excommunicatione teneantur: verum si minori excommunicatione tantum ligatus, celebrauerit, licet grauiter peccet, attamen nullius irregularitatis notam incurrit: peccat & conferendo Ecclesiastica Sacramenta sed ab eo collata non carent effectu: quia non videtur à collatione, sed à participatione Sacramentorum, quę in sola consistit perceptione, remotus. [g]

SCHOLIA.

a ca. si quis presbyter, 2. de Clerico excommunica. deposito, interdicto, ministrante lib. . tit 27. idque perpetua excommunicatione in ca. in accedens, 5 . distinctione.

b c. 1 3 & 4. de Clerico excommunica ministran.

c Dict. c. 4. de Cleric. excommunica. facit multitudo, vt pœna remittatur, néve in omnes sęuiatur, sed tantum in præcipuos delicti authores, vt ibi dicitur. Propter cladem & scādalum, quod ex punita multitudine oriri posset. ca. comessationes, 44 dist. ca. vt constitueretur, 50. dist. ca. ordinationes, 9 q. 1. c. 1. de Tempo. ordinatio. cum similib. Si tamen sine scandalo multitudo plecti posset, & disciplina Ecclesiæ expostulet, puniri debet, ca non potest, 23 q. 5. ca. fi. de Pœnitent. dist. 6.

d c. fraternitati, 6. de Clerico excommun. ministrant.

e c. 1. eo tit. de Cleric. excommun. Dispensari tamen posse, & ab Episcopo in aliquibus suspensis ministrantibus, innuit c. 2. de Clerico excommunic. ibi, *Moniti*, &c. Sed & in depositis dispensatur à Summo Pontifice. vt disputat Glossa ad c clerici, 3 eod. tit. & Gloss. in ca penul. 1. q. 1. ad verbum, *Statuerunt*, per illa verba, *vt non ab alio dispensari possit*. can. quanto, 2 q. 5. ca. est iniusta, 2 . quæst 4.

f De pœna & formula ieiunij, in ca. fin. 11 quæstio. 3 Presbyteri excommunicati pro suo neglectu, celebrantes, ipsi in se sententiam damnationis proferūt. ca. placuit, 1. quæst. 1.

g Verba præcedentia expressè ponuntur in c. si celebrat. c. fin de Clerico excommu. ministrant.

CAPVT II.

1 *De non ieiune.*

2 *Et sæpius celebrante.*

1 NVllus post cibum aut potum quātumlibet minimum sumptum, & nisi ieiunus Missas facere debet. [a] Et si temeritate contra præsumpserit, est excommunicandus. [b] Et si ebrius postquam pernoctauerit in taberna, sequente die nulla dormitione interposita, Missam celebrauerit, indignus est beneficio Ecclesiastico. [c]

2 Sicut & qui pro pecuniis & adulationibus se-

colarium

cularium, vna die plures præsumunt facere Missas, non euadent æternam damnationem.[d]

SCHOLIA.

a ca. nihil contrà, 7. q. 1 ca liquido, 54. de Consecra. distinct. 2. ca. vt ieiuni, & seq. de Consecrat. dist. 5. ca Sacramenta, 49. de Consecrat. dist. 1. Imo non licet post sumptionem aquæ calidæ Missam celebrare, c. ex parte, de Celebra. Missar multo minus & pranso licet, ca. liquido, de Consecra. dist 2.

b in ca. 16 nihil contra, 7. quæst. 1.

c ca. si constiterit, 12. de Accusatio. sic enim intelligi debet illud caput de ebrio celebrante, alioquin sumptio sola post cibum, non esset depositione à beneficio multanda.

d ca. sufficit, 53. de Consecratio. distinct. 1. Ibi tamen circunstantiæ canonis sunt obseruandæ circa prohibitionem celebrandi vno die plures Missas: nempe, si ob adulationem, vel ob pecunias, & quod damnatio imponatur nec alia pœna sit expressa à iure: & proinde si sacerdos de pluribus dictis Missis accusetur, arbitrio Episcopi vel iudicis erit pœna imponẽda Alioquin ex necessitate & ex aliis causis licitis in iure expressis, licebit sacerdoti duas vel tres Missas in vno die celebrare, vt liquet ex cap. consuluisti, & c. ter referente, de Celebra. Missa. ca. quomodo, 31. q. 1.

CAP. III.

1 De consecrante sine debita materia & rebus necessariis.

2 Aut sine orario.

3 Aut in loco non permisso.

4 De dicente Missam defunctis destinatam pro viuis, aut quippiam in Ecclesia contra eorum salutem agente.

1 Consecrans vel Missam celebrans in pane fermentato, aut in calice ligneo, aut sine igne & aqua, propter malitiã apertam & nimiam delipiscentiam peccans, officio & beneficio in perpetuum priuari debet.[a]

2 Et qui sine orario eo modo sibi imposito quo fuit in ordinatione consecratus, Missam celebrauerit, excommunicationi debitæ subiacet.[b]

3 Non secus quàm presbyter, qui celebrare Missas præsumpserit in aliis locis quàm consecratis ab Episcopo, abiiciendus est à sacerdotio:[d] id enim non licet, nisi ex permisione Episcopi.[d] Vt neque aliud altare non consecratum erigere, vel eius consecratione fingere: nam qui hoc fecerit, si clericus est, degradandus, si laicus, anathematizandus.[e]

4 Sed multo scelestius peccant qui Missam pro defunctis solitam in Ecclesia dici, fallaci voto pro viuis student dici hominibus, non alia ratione quàm vt is pro quo illud offertur sacrificium, mortis incurrat periculum. Quare & qui talia perpetrasse fuerit detectus, à proprij ordinis deponi debet gradu, & tam ipse sacerdos, quam ille qui ad talia peragenda eum incitasse perpenditur, perpetuo exilij ergastulo religari.[f] Sic & quicumque sacerdotum vel ministrorum, causa cuiuslibet amaritudinis vel doloris permotus, in perniciem suorum inimicorum, aut altare diuinum vestibus Sacris exuere præsumpserit, aut veste lugubri accinxerit, si non se purgauerit pœnitentia superioris, dignitate & honore Ecclesiæ priuatur.[g]

SCHOLIA.

a c fin. de Celebra. Missa. vbi delictum dicitur esse, consecrare in pane fermentato, nempe in Ecclesia Latina vel Occidentali: quamquam in Græca seu Orientali consecratio fiat in pane fermentato. ca. in Sacramento, de Consecrat distinct. 2. In ligneo calice prohibitum consecrare, in ca. vasa, & ca. vt calix, 45. de Consecra. dist 1 Item in eo peccatum sine igne celebrare, quia ignis in altari perpetuo ardere debebat, Leui 6. & ca. sicut eunuchus, 1. quæst. 1. Dehinc & peccatum conficere Sacramentum sine aqua, quia ea vino misceri debet, quod ex latere Domini exiuerit sanguis & aqua, cap. in quadam, de Celebra. Missa. ca. 1. & 2. de Consecra. distinctio. 2. Proinde debet qui tot commisit peccata in consecratione deponi: cum si malitiosè fecerit, videretur ob id inclinare in hæresim & errorem Hæreticorum, de quo meminit ca. omne crimen de Consecratio. distinct. 2. cap cum Marthæ, §. quæsiuisti, & sequentibus §. de Celebra. Missar. Cæterum non ideo minus consecrat verè, aut conficit verum corpus Christi qui in fermentato, calice ligneo, & sine lumine consecrauerit cum intentione, & forma Ecclesiæ. In quo reprehensus est Hugo antiquus interpres, qui hoc negauerat: in c fin. in verb *fermentato*, de Celebra. Missa. Videndus Beatus Thomas, in 3 parte, quæst. 74. articulo 4. quamquam qui ita consecrant grauiter peccent. Arbitrarer & ego presbyterum qui ex negligentia aliquando, sine contemptu Ecclesiæ, vel ex necessitate consecrat in calice ligneo, & sine igne, non esse deponendum, sed arbitrio Episcopi vel eius Officialis aliter castigandum. Nam c. fin. de Celebratione Missarum, quod imponit pœnam depositionis, de eo loquitur expresè qui ex malitia aperta, vel ex nimia negligentia ita malè sacrificabat. Fuerunt & aliquando etiam recepta in magna penuria Ecclesiæ vasa & calices ex vitro & ligno, quo tempore erant præpositi aurei & argẽtei, ca. vasa, 4 . de Consecra. dist. 1. Vereor autem ne nunc in pluribus Ecclesiis vasa quidem contra sint aurea & argentea, præpositi verò lignei & terrei quod peius est, & vitrei. Superioribus adiungere potes ea quæ diximus de Eucharistia lib. 1. suprà titul. 9.

b in ca. 9 Ecclesiastica, 23. distinct. Puniendus etiam esset sacerdos qui sine aliis ornamentis sacerdotalibus celebraret, vt sine casula & aliis: sed quia pœna non est certa imposita, erit relinquenda arbitrio Episcopi vel superioris ex circunstantiis imponenda: quemadmodum & qui mitius agunt cõtra presbyteros negligentes; qui aliquando consecrauerint sine stola seu orario, non excommunicationem maiorem, sed suspensionem imponi dicunt ex arbitrio Episcopi ad tempus, quæ probabilior est sententia vt mitior.

c ca. nullus presbyter, 15. de Consecratio. distinctio. prima.

d can. sicut non alij, 11. & cano. Missarum solemnia, 12. de Consecratio. distinctio. 1. iuxta c 12. Deuteronomij. *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus.*

Ex

Ex oeceſſitate autem permittitur in loco oon conſecrato celebrare, dicto ca.ſicut non alij:propter quam & in tentoriis,& ſub dio,& in domibus, & oratoriis permittitur, ca.concedimus,ca.vnicuique,de Conſecratio.diſtinct.1.

e ca.nullus Presbyter io Eccleſia, 25.de Conſecratio. diſtinctio. 1. Neque licet altaria per ſomnia,aut pec inanes reuelatiooes, aut ex arbitrio ſine reliquiis martyrum, & conſecratione Epiſcopi,erigere.can. placuit vt altaria, 26.& ſeq de Conſecrat. diſtinction.1.

f ca.quicumque ſacerdotum,13.16.q.5.

g dicto ca.quicumque,& ca.Epiſcopi,12.5. fin.26.q.5. Hic enim eſt abuſus ſacrarum rerum, vt ibidem, extinguere lumina Eccleſiæ in alicuius indignationem & malum; vel celebrare Miſſas ſuper rebus aptis ad ſortilegia facienda,& adhibitis nefariis precibus, & verbis ſuperſtitioſis, quod malum certè vel impietas alicubi nimium ſerpit & latius propagabitur niſi ſeuera viodicta obuiam eatur. Superſtitio enim facit, vt facilè quis ſub prętextu religionis ſacra contaminare attentet. Quare qui ſcieoter has preces ſuper his rebus adhibent, merentur depoſitionem, vt diximus, de miniſterio Eccleſiæ abutentibus in perniciem alterius, in d.ca.quicumque. Epiſcopus tameo cautius aget, vt eos admoneat & ſuſpendat ad tempus pro prima vice; pro ſecunda ſeuerius vindicet, habita ratione cauſarum ob quas illæ preces fiunt ſuper rebus ſuppoſitis altari;& cõſideratis perſonis Presbyterorum, num ſimplices ſint, an verò ex certa ſcientia & participatione ſortilegij id egerint.

CAPVT IIII.

1 De effundentibus ſanguinem conſecratum.

2 De non communicantibus celebrando.

3 Et de fingentibus ſe conſecrare cùm non conſecrent.

4 De vomente Eucharistiam.

1 PEccant & ſacerdotes in ipſa conſecratione corporis & ſanguinis Domini, ſi quid per negligentiam eorum ex illis deciderit. Ideo ſi quid ſanguinis deciderit in terram, quadraginta diebus debet ſacerdos pœnitere & lingua lambere: ſi ſupra linteum altaris, primum debet ſorbere,& tribus diebus pœnitere: ſi ad ſecundum linteum peruenerit, quatuor diebus, ſi ad quartum, viginti.[a]

2 Sed qui pluries in die celebrantes ſe in aliquibus oblationibus à communione ſuſpendunt, id eſt qui non communicant quoties celebrant, à communione per annum vnum ſuſpenduntur.[b]

3 Peccant enim quemadmodum & illi qui Miſſam celebrantes, ſcientes ſe in peccato eſſe, non conſecrant ſed fingunt ſe conſecrare, vt ſatisfaciant populo.[c]

4 Et qui ſumptam Euchariſtiam, per ebrietatem aut crapulam euomunt, qui ſi laici ſint, debent pœnitere quadraginta diebus; ſi monachi aut clerici aut diaconi, aut presbyteri, ſeptuaginta; ſi Epiſcopi, nonaginta.[d]

SCHOLIA.

a ca.ſi per negligentiam,27 de Conſecratio. diſtin.2. Pœnæ tamen hæ ſunt potius pœnitentialis fori quã iudicialis, cæterum oihil prohibet quin ex arbitrio ſuperioris iſtæ vel aliæ imponantur in foro iudiciali.

b ca.relatum eſt,11 de Conſecratio. diſtinct.2.

c cap. de Homicid. 7 de Celebra. Miſſar. in hoc tamen caſo: vt in ſuperiori, in forenſi iudicio, crimine per accuſationem delato, pœna erit ex arbitrio ſuperioris iudicis imponenda.

d in ca.ſi per ebrietatem, 18. de Conſecratio. diſt.2. Conſideratur autem in vomitu, num ſpecies Sacramenti appareant, an verò digeſtæ ſint. Nam in primo caſu, pœna locum habet. Quia quamdiu ſpecies incorruptæ Sacramenti apparuerint, ſub illis eſt corpus Domini, quod illa vomitione valde cõtemnitur. Eóque caſu quo diſcerni poſſunt tolluntur ex fæcibus, & cum vino exſiccantur, & ſi ſumi poſſunt per ſe, ſumuntur per ſe vel cum vino: & ſi non ſint ſumptibiles, repoouotur in aliquo loco honeſto iuxta altare, vt ait Cardinalis de Turrecremata ad dictum ca.ſi per ebrietatem, de Conſecra. diſtinctio.2.

DE CLERICIS DELINQVENTIBVS *CIRCA BENEF. ECCLESIAST. Tit. VII.*

CAPVT I.

De cogentibus beneficia renuntiare & detinentibus venire in curiam Romanam debentes.

QVi viros Eccleſiaſticos capere, captóſque donec ſua reſignent beneficia, aut ne citati ab Apoſtolica ſede vel ab homine vel à iure, venire ad ipſam valeant, auſu ſacrilego non verentur retinere, præter ſententiam excommunicationis canonis, qui id fecerint, vel facere procurauerint, ſi fuerint prælati, à perceptione fructuum Eccleſiarum ſuarum ipſo iure per triennium ſunt ſuſpēſi: ſi inferiores, eo ipſo beneficiis obtentis ſunt priuati.[a]

SCHOLIA.

a Clement. multorum,2.de Pœnis. Sic pœna duplex, canonis ſcilicet, ſi quis ſuadente diabolo 17.quæſt.4. cap. nuper, de Sentent.excommunicat. Et ſuſpenſio vel priuatio beneficiorum obtentorum, pro duobus criminibus nempe ſi quis incarcerauerit aliquem ad renunciandum beneficium: aut ne Romã adiret; in quo caſu etiam qui curauit ſe detineri ne veniret, eadem pœna per eandem Clementinam punitur. Explicat verò illam Clementinam Cardi-

nalis post Zenzellinum in sexta quæstione, requiri in pœna propter incarcerationem ad renunciandum, vt beneficium ideo fuerit renunciatum in effectu, alias non ita seuerè puniendum. Item in secũdo casu exigit, quod ea captio fuerit impedimẽto quominus citatus Romam captus potuerit venire. Sed & notat glossa ad dictam Clem. 2. ad verbum *obtentis*, priuatum ob prædicta cri mina beneficiis obtentis, nõ censeri factum ideò inhabilem ad alia de nouo obtinenda.

CAP. II.

1 *De consequentibus beneficia per laicos.*
2 *De intrusis.*

1 Clerici qui occasione laicæ recognitionis, non requisita Episcopi audientia, Ecclesiastica beneficia sibi præsumunt vindicare, si commoniti ea non resignauerint, aut Episcopali concessione muniti non fuerint, reddi debent à beneficio & officio alieni,[a] mitius etiam cum illis agendo quam in eos statuerint antiqui canones.[b] Quisquis etiam electioni de se factę per secularis potestatis abusum, consenserit, electionis commodo caret & ineligibilis fit ad quamcumque dignitatem, absque dispensatione. Qui vero eam electionem fecerint, ab officiis & beneficiis sunt suspẽdẽdi per triennium, & tunc eligendi etiam potestate priuati.[c]

2 Qui propria etiam authoritate beneficij curam animarum habentis, etiam sibi legitime cõcessi, nanciscitur possessionem, aut vi altero de facto posidente iure quod in eo habet priuatur ipso iure tanquam intrusus, & simili alio beneficio, si tunc habeat[d]. Multo magis qui sine titulo se in Ecclesiam, quamuis sit suæ collationis, intruserit.[e]

SCHOLIA.

a in c. relatum, 21. de Iure patrona. libr. 3. tit. 38. vbi tatio, quia non intrant per ostium qui à laicis instituũtur; & beneficium sine canonica institutione obtineri non potest, c. beneficium, de Reg. iur. in Sext.

b Ius antiquum etiã statuebat depositionẽ & excommunicationẽ ei qui per laicalẽ potestatẽ & abusum, beneficium obtinuisset, ca. si quis deinceps, ca. si quis Episcopus, ca. si quis clericus, & seq. 16 q. 7 Refert & Ioãnes Bernardus Diaz in practica criminali canonum, c. 46 ex Concil. Latera. sub Leone decimo celebrato, in sess. 10. in bulla cõtra exemptos edicta, §. & quia: quod hodie vt sæpius alias dispositum collationes beneficiorum factæ à domicellis, principibus, & nobilibus, sub colore iuris patronatus quod habere se confingũt in beneficiis Ecclesiasticis, nullo priuilegio Apostolico suffulti, sine ordinariorum collationibus & literis & absque aliquo saltem colorato titulo, nullæ & irritæ decernuntur, & statutũ vt illis vtentes reddantur inhabiles ad alia beneficia Ecclesiastica obtinenda, donec eis super hoc per sedem Apostolicam fuerit dispensatum.

c in c. quisquis electioni, 43. de Elect. Abusus electionis ratione potestatis laicæ, est, vt si laicus intersit & eligat, vt in c. cũ terra, c. quod sicut, de Elect. quia hoc est contra Ecclesiasticam libertatem vt in dictis iuribus dicitur. verendum enim est, ne ideo in futurum sibi vsurparent potestatem imperandi in electionibus, quæ ideo non essent liberæ contra illarum naturam, ca. dilectissimi, 8. quę. 1. ideo & nulla electio, vt nec facta contra libertatem Ecclesiæ, cap. Massana, cap. Sacrosancta, de Elect. Digni & pœna electores qui laicos tales in electione spontè admiserint, non etiam, si coactè: sufficeret enim tunc electionem solummodo irritare sine pœna illorum, vt in c. cum Vintoniensis, de Electio.

d c. eum qui, 18. de Præben. in Sex. l. extat, quod metus causa. in Pandect. l. creditores, ad leg. Iul. de Vi priua. in P l. si quis in tantam, C. vnde vi. l. 1. C. de Suffrag. cum simili.

e c. 3. de Excessib. prælator. lib. 5. tit. 31. Nemo enim seipsum instituere potest & inter dantem & accipientem, constitui debet differentia, c. fin. de Institut. nec collator sibi beneficium retinere potest, c. vnic. vt Ecclesiastica benefic. sine vlla dimin. confera. Quia collationum distributiones concessæ sunt Episcopis, quòd ipsi soli omnibus sufficere nequirent, & ideo eligunt sibi coadiutores ministerij, distribuendo illis, & beneficia & munera. c. fin de Officio Archipresbyteri.

CAPVT III.

De impetrantibus beneficia viuentium.

Qui beneficia viuentium scienter impetrant, valdè peccant; & eo ipso sunt ab Ecclesiastica communione pellendi:[a] & si ea Episcopatus sunt, adhuc cum depositione fiunt infames.[b]

SCHOLIA.

a c. 1. de Concessio præbend. explicare videtur illum textum, ca. eum qui contra, 40. 7. q 1. in quo hic ordo seruatur, vt primum is qui consensit se promoueri in locum Archidiaconi viuentis, ab eiusdem Archidiaconatus honore deponatur: & si vlterius in eodem loco ministrare præsumpserit, participatione communionis priuetur, nisi quando, vt ibi ait Glossa, se excusaret qui illud fecerit authoritate maioris, quæ aliquantũ minuit pœnam & potest inducere ad dispensationem: argu. ca dixit dominus, 14. quæst. 5 c. 6. c. diaconi, 28. distinct. & Glossa in c. & ibi Panorm. de Concess. præb. dicit verba, *deponendum vltra ordinatũ in viui beneficium*, debere intelligi, de depositione ab illo beneficio ita impetrato, non ab aliis, vel ab officio. Quod tamen in malè ordinato in locum viui Episcopi, retinetur, per rationem mox explicandam.

b ca. audiuimus, 3. q 2. ca in primis, 2. q. 1. Ratio verò cur potius depositio imponitur subrogato in locũ Episcopi viuentis, quam si de alio beneficio agatur, est quod inter prælatum & ecclesiam contrahatur matrimonium spiritale, c. inter corporalia, de trãslatione Episcopi, nõ inter alios beneficiatos & eorũ Ecclesias, & proinde adulterium spiritale videtur committi in subrogatione in locum viuẽtis mariti Episcopi & grauiori pœna id puniendum, dicto ca. audiuimus, 3 q. 2. ca. sicut vir, 11. ca. sicut alterius, 39. 7. quæst. 1.

CAP. IIII.

1 *De beneficiato non promoto ad presbyteratum.*
2 *De pluralitate beneficiorum.*
3 *De possessore beneficij paterni.*
4 *De non residentibus.*

BEneficium enim cura animarum consecutus, si à die pacificæ adeptæ possessionis non curauerit se promoueri intra annum ad sacerdotiũ, nullo legitimo impedimento prohibitus, ipso iure beneficio priuatur. [a]

2 Delinquũt & qui duo vel plura beneficia possidere nituntur,[b] extra casus in iure expressos. [c] Ideo vel alterutro priuantur. Etsi vtrumq; retinere contenderint vtroque,[d] & reputantur inhabiles ad suscipiendos sacros ordines. [e]

3 Peccare videntur & qui beneficia tenent quibus immediatè patres eorum præfuerunt vel legitimi vel illegitimi. Ideo ab iis, nisi dispensetur, remouentur. [f]

4 Quemadmodum qui in beneficiis concessis residere contemnunt, vocati & contumaces, nulla dispensatione aut causa excusationis de non residendo legitima suffulti, illis priuari possunt. [g]

SCHOLIA.

a c. licet canon, & c. commissa, de elect. in Sex. quod in aliis beneficiis curam animarum non habentibus, locum non habet. Rota Decis. 520. *nota quòd tenens capellaniam*, in antiq.

b Mortaliter peccare dicitur, qui duo beneficia possident, quando alterum per se sufficit. Panor. ad c. conquerente, de Cleric non residentib gloss ad c. dudum, in 2. ad verbum *intitulatam*, de Electio. Atque D. Thomas in quotlibetico 9. art. 15. Ioannes Maior in 4. Sententiarum dist. 2 1. q 6. & 7 notant, tenentem plura beneficia cum dispensatione in qua non est rationabilis causa dispensandi, non esse in statu salutis. Ait etiam Gabriel in expositione canonis in lectione 18 dist. in duabus vltimis columnis, dispensationem Papæ in hoc non suffragari, nisi fiat ob vtilitatem vel necessitatem Ecclesiarum, non autem si in vtilitatem personæ beneficiati. Nam connumerari ratione proprij commodi in duabus vel pluribus Ecclesiis, est instar negotiationis & turpis lucri, ideo & prohibitum in can 1. 21 q. 1. & pluralitas beneficiorum canonibus sacris est inimica ca. sanctorum, 70. dist. ca. 1. & rota 21. q. 1 c quia in tantũ, de Præb. vbi & ex radice cupiditatis, ambitionis & auaritiæ, hæc possessio dicitur, & in cap. cum iamdudum, 18. de Præb. Multomagis detestabilis est auaritia & ambitio quorumdam nobiliũ, qui vt aliquãdo possint eligi à capitulis in archiepiscopos vel episcopos, procurãt sibi dari in iisdem Ecclesiis canonicatus, & sæpe in quatuor vel pluribus Ecclesiis eos adipiscuntur, vt veluti hamo iniecto & postea inescatis electoribus baculum pastoralem ad se trahere possint, quod & meretur in Ecclesia emendationem & puniendi essent huiusmodi piscatores episcopatuum.

c Sunt illi casus vel ad vtilitatem, aut necessitatẽ Ecclesiæ, interdum fauore personarũ, vt in c. de multa, 28. §. fin. de Præb. & in Extrauag. Ioannis 22. execrabilis, de Præb. ca. 1. & 21. q. 1. can. pascis, 55. dist. Item in casu quo vnam in commendam Ecclesiã, aliam in titulum quis habere potest, ca. 3. qui plures Ecclesias, & ca fi. 21. q. 1 dispensatio autem pluralitatis ex c. de multa, hodie reseruatur summo Pontifici, adempta Episcopis.

d c. conquerente, de cler non residen. c. de multa, de Præb. siueq; sine cura sint, vt ibi dicitur, animarum, siue eis fuerit ea coniuncta, siue sint regulares dignitates c. cum singula, de Præb. in Sext. vel prioratus, Clem. 1. de Supplen. negligen. prælat. vel vicariæ perpetuæ Clem. vnica, de officio vicar. vide Extrauag. Ioannis 22. execrabilis, de Præb. & cassatur electio eius qui iam habet plures præbendas in c. cum iamdudum, 18. de Præb. c. dudum, in 2. de Electio.

e dict. Extrauag. execrabilis.

f c. quoniam, c. ad extirpandas, c. ad præsentiam, de filiis Presbyter. Est enim in iure exosa in beneficiis Ecclesiasticis hæreditaria succesio, ca. Apostolica, 8. quæst. 1.

g c 2 c. conquerente, c. ex tuę, de Cler. non resid. arg. ca. sicut autem, & can. absit, 11. q 3. Quod si beneficiatus vagus sit, nec sciatur vbi sit, citandus erit edicto publico in sua Ecclesia, & postea non comparens, priuari potest beneficio, d. c. ex tuæ, de cler. non residen. ca. non oportet, cum sequentib. 7. q 1. glossa in canon. non oportet, de Consecratio. distinct. finali.

CAPVT QVINTVM.

De delictis circa administrationem beneficiorum.

QVi Ecclesiam suam pro alienis obligat meritis, vel cõsentit vt obligetur, Ecclesia in primis non tenetur, & ipse ab administratione spiritalium & temporalium eius, submouetur, ipso iure,[a] & anathemate, si alienauerit vel consenserit cum indẽmitate Ecclesiæ, vinciendus,[b] & ab honore deponendus, [c] nisi cum solemnitatibus iure requisitis id fecerit. [d] Multo magis & præfecti beneficiorum suspendendi vel remouendi sunt ab administratione, si dilapidatores eorum sunt. [e]

SCHOLIA.

a c. 2. de Solutio.

b cap. siquis presbyterorum, de Rebus Ecclesi. non alien.

c ca. Diaconi, 35. & can. monemus 12. q. 2 l. iubemus, §. œconomus, C. de Episco. & cleri.

d ca. sine exceptione, 12. q. 2.

e c 1. in fine, de Statu monachor ca. fin. 3. q. 2. probata tamen dilapidatione & suspicione manifesta, c. licet Hely, c. per tuas, de simonia, c. venerabilis, de offi. deleg. Poterit tamen dispensare episcopus, vt in ca 22 siquis presbyter, 50. dist. verũ hic distinguendum, an fuerit actum contra dilapidationem criminaliter, vt si cõuictus fuerit, possit deponi ab ordine Archidiaconus vt in ca. vobis, ca. vulterranæ, 12. q. 2. per c. licet Hely, de simonia, facit textus in ca. Apostolicæ, & ca monemus, 12. q. 2. Præpositus ad d. can vobis. aut fuerit actum ciuiliter, & debet solum remoueri à beneficio ad quod alius est promouendus per dictum cap. licet Hely, & si non communicatur, debet tamen conuentus se purgare infamatus de dilapidatione, dicto capit licet

Hely, vbi de hac quæstione fusè Panorm. Quod si de suspicione probetur, dabitur ei coadiutor, d. c. venerabili, de officio delega. At hæc maxime locum habent, dum de dilapidatione rerum Ecclesiæ agatur, non si de fructibus. Quia pro debitis prælatis non tenetur Ecclesia, nec successor eius, in ca c. 1. de solutio. Atque hodie in hac quæstione puniendi dilapidatorem bonorum Ecclesiæ, arbitrium iudicis erit postulandum, vt notat Panor ad dictum c. licet Hely.

DE DELICTIS CLERICORVM CIRCA MORES ET *MODVM VIVENDI.* *TITVLVS VIII.*

CAPVT I.

De ebrietate & crapula clericorum.

Lerici possunt puniri vt delinquere, in victu & ornatu exteriori, in professione seu artificio, & in crimine publico. de singulis ordine dicemus, Deo fauente. Primum in victu, vt si in crapula & ebrietatibus viuant, quæ detestanda in omnibus, maximè in clericis seu personis Ecclesiasticis,[a] quare hi monendi vt desinant, & si non desiuerint, dãnandi.[b] Et ita quem ebrium fuisse constiterit, aut triginta diebus à communione submouẽdus, aut corporali subdendus supplicio,[c] si non desinat deponendus ab officio.[d] Atque si clerici se à vino non temperent, vel si se ad potus æquales se incitent & obligent more potatorum, quorum iudicio plus laudatur qui plures inebriauerit, & fœcundiores calices exhauserit, & super his culpabiles redditi, nisi satisfecerint à superiore commoniti, ab officio & beneficio ex concilio generali debent suspendi.[e] Aliundè & clericis prohibitum, ne edendi vel bibendi causa, tabernas ingrediantur, nisi necessitate peregrinationis compulsi.[f]

SCHOLIA.

a in can. Apostolorum, 42 & 43. & in ca. 1. 35. dist. vide Hieron. 85. dist. Exigit & in ordinando D. Paulus 1. ad Tim 3. vt sit sobrius non vinolentus. Prohibitum & à Deo antiquitus ministris templi, vinũ aut siceram bibere, & ea quæ inebriare possent, Leuitici 10. vinolentus autem dicitur, qui non semel sed sæpe vino repletur. in princip. 35. distinctionis. Confusio & ignominia est clericis IESVM Crucifixum, magistrum pauperem atque esurientem, fartis prædicare corporibus: ieiuniorumq; doctrinam, rubentes buccas, tumentiaque ora proferre. ca 4. Ecclesiæ principes, 35. dist. vinolentum sacerdotem & Apostolus damnat, & vetus lex prohibet, ca. 6. vinolentum, 35. dist. vide quæ nos diximus lib. 39. Syntag. iur. c. 7. & de ebriis & ebrietate eodem lib c. 8. & libr. 40. Syntaxeon artis mirabilis, c 19. & seq.

b Moneri primum debere vt desistant, antequam damnentur clerici vinolenti, docetur in ca. 43. Apostolorum, & ca. 1. 35. dist. ibi, *Episcopus aut presbyter, aut diaconus, ebrietati deseruiens, aut desinat* (ibi monitio) *aut damnetur*. Nec statim acuendum ferrum in delinquentes: fragilitate enim naturæ multa cõmittuntur, vindicanda quidem, sed non ita seuerè ac quando clerici sunt incorrigibiles, c. at si clerici, de Iudic.

c ex Concilio Agathensi, c. 41. in ca. fin. 35. dist.

d sic enim habet canon 43. Apostolorum, *aut desinito, aut deponitor*, de quo & Photius Nomocan. c. 35. & 29. & in Synodo in Trullo, cap. 9.

e ex Concilio generali Lateranensi habito sub Inno. 3 c 15. relato in cap. à crapula, de vita & hon. cleric. Extat & in Concilio Nannensi, c. 10. prohibitio, ne presbyteri conuocati ad conuiuia defunctorum, se inebrient. Nec precari in amore Sanctorum vel alicuius animæ bibant, aut alios ad bibendum cogant, ne plausus risusve ibi inconditos referãt, &c. vt habetur relatum in ca. 7 nullus presbyterorum, 44. dist. & in ca 3. de Consecr. dist. 5. bibere in amore Sanctorum aut alicuius animæ est, quod vulgo dicitur, *Boire à l'honneur du Sainct ou au repos de l'ame de quelque trespassé*, dumque quæritur aliquis qui pro eo cui propinatur iterum bibat. Quemadmodum etiam nunc est Russenorum vel Ruthenorum religio, in cœna funebri quam faciunt pro defunctis, omnibus conuocatis bibere pro salute sui regis, pro beatitudine mortui, pro fœlicitate affininm, & cognatorum plenis cantharis: vnde & fit ferè, vt ex omnibus conuiuis pauci & vix duo vel tres sobrij domum repetant.

f ca. clerici, 4. 44 dist. ex Concilio Carthaginensi 3. c. 27 & Aquisgranensi cap. 90. c. clerici, 15. de vita & hon. cler Imponit autem canon 53. Apostolorum illis pœnam his verbis. *Si quis clericus in caupona cibum capere deprehensus fuerit, à communione excluditor: excepto tamen eo, qui necessario in itinere in commune diuerterit hospitium.*

CAP. II.

De vestimentis & ornatu prohibitis clericis.

IN vestitu peccãt clerici, qui sui ordinis vestem non deferunt. Proinde si non deferãt, rationabili causa excusationis cessante, professorum illius ordinis cẽsentur prærogatiua indigni.[a] Episcopi, presbyteri, diaconi, secularibus indumentis vti non debent: sed vt condecet tunica sacerdotali à patribus instituta. Quod si moniti aliter faciant, communione priuari debent donec satisfaciant.[b] Et cum omnis iactantia & ornatus ad voluptatem corporis, à sacrato ordine aliena sint, episcopi & clerici, qui se claris vestibus ornant, emendari debent, quod si in hoc permanserint, epitimio, quod est pœna suspensionis vnius hebdomadæ, tradi deberit.[c] Similiter & illi qui vnguentis inungũtur.[d] Clericus[e] qui virgata[f] vel partita[g] veste publicè vtitur, nisi causa rationabilis subsistat,[h] si beneficiatus extiterit, per sex menses à perceptione fructuum beneficiorum quæ obtinet, est eo ipso suspensus: si non sit beneficiatus, citra sacerdotium constitutus, per idem tempus redditur eo ipso inhabilis ad Ecclesiasticum beneficium obtinendum: Idem & statutum est

de clericis vestes tales simul & tonsuram publicè [i] deferentibus clericalem. Prohibitum quoque presbyteris, habẽtibus dignitatẽ, & monachis, ne tales vestes ferant, non infulã seu pileũ lineũ publicè gestent in capite: [k] alioquin autem, suspendi debẽt beneficiati à perceptiõe fructuũ beneficiorũ quæ obtinẽt, per annũ. sacerdotes & monachi redduntur per id tẽpus inhabiles ad beneficium obtinendũ. Prohibitũ & illis vti epitogio [l] seu tabardo foderato, & ita breui quod vestis inferior videatur: iussumq; clericis qui regulares nõ sunt, illud epitogium largiri pauperibus: religiosis autẽ, vt dent superioribus. Adiectũ insuper ne clerici præsertim beneficiati, caligis scacatis, [m] rubeis aut viridibus, [n] publicè vtantur, itẽ prohibitũ clericis, [o] vti manicis, [p] aut sotularibus [q] consutitiis, cappis manicatis, [r] frenis, sellis, pectoralibus, calcaribus deauratis, aut aliã superfluitatẽ gerentibus, [s] fibulis, corrigiis auri vel argenti, ornatum habẽtibus, [t] annulis, nisi quibus ex officio dignitatis concessum, [u] aut vti in publico palliis difibulatis, & nisi ante pectus vel post collum hinc inde connexos.

SCHOLIA.

a Clem. 2. de vita & hon. cler. quod est valde notabile. Solent enim & in curiis supremis Parlamentorũ Galliæ, priuari beneficiis qui non ferũt ordinis beneficij habitũ. Quẽadmodũ & quæ non fert habitum matronæ sed meretricis, si iniuria afficiatur, nõ vindicatur perinde ac facta pudicæ l. item apud Labeonẽ, §. siquis virgines, de iniur. P. facit c. in audientia, 25 de sentẽtia excom. Præsumitur & laicus, qui reperitur in habitu laicali, donec de clericatu appareat: & ita inuentus in laicali habitu clericus, prehendi à iudice seculari pro crimine potest, c. si Iudex laicus, de sententia excomm. in Sext. neque clericus coniugatus gaudet priuilegio clericali, quo alioquin vteretur, quod pertinet ad forũ & priuilegiũ iniuriarum, si non deferat vestes & tonsurã clericalem, c vnico, de cler. coniugatis, in Sex Et clerici qui nec habitu nec tonsura vtuntur pro laicis reputati, possunt deprehẽsi à dominis laicis territorij in delicto, puniri, non obstante quod postea, vt eludant iurisdictionẽ, acceperint vestẽ & tonsurã clericalẽ, c. ex parte tua, 27. de priuil. Qui commodis & priuilegiis alicuius ordinis vult gaudere & vti, debet se regulis & vestibus eius conformare, c. recolentes, de stat. monach. lib. 3. tit. 35. Imo vltra monachus qui fert quidem habitum religionis, sed eum occultat alio habitu seculari, censetur à regularibus apostata, c. pen. de aposta. c. in nonnullis de Iudæis, sic & tradit gloss. in Clem. 2 ad verbum, extrinseci, de vita & honest. cler. Quid sibi vult, inquit D Bernardus li. 4. de consideratione ad Eugenium, quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? id quidem castum minusq; syncerum, nempe habitu milites, quæstu clericos, actu neutrum exhibent: nam neque vt milites pugnant, neque vt clerici Euangelizant. Cuius ordinis sunt, cum vtrinsque esse cupiunt? vtrumq; deserunt, vtrumque confundũt? Vnusquisque inquit D. Paulus 1 ad Cor. c 15 in suo ordine resurget: isti, in quo? an qui sine ordine peccarunt non sine ordine peribunt.

b ca. episcopi, & ca. sine ornatu, 21. q. 4. Quãtis enim vetustissimum sit, habitum non facere monachum sed professionem regularem, neque clericum ex habitu esse, c. si iudex laicus, de sententia excõ. in Sex. c. porrectum, de regularib. & transeun. ad religio. Et quamuis multi gerant vere habitum religionis, in religione omnino vacui, vt ait Extrauag 2. de regularib. in communib. tamen iudicium clericaturæ & monachatus facit primo obtutu habitus conueniens, etsi is non sit solum inspiciendus, vt crines & habitus Philosophiæ solebant esse indicio Philosophis, vt ait Symmachus lib. 2. epist. 4. & nihilominus quidam fuerunt nebulones pallio tenus Philosophi, qui disciplinas Sapientiæ contaminarent, reprehensi à Gellio lib. 9. c. 2. & in l. 8. C. de professorib. & medicis. li. 10. C. tit. 2. & ab Apuleio li. 1. Floridorum Et Sidonius Apollinaris li. 9. epist 9. laudat Faustum, quòd non pasceret cæsariem, neque pallio aut claua, velut sophisticis insignibus gloriaretur, aut quod is affectaret de vestiũ discretione superbiam. Ideoque & punitur clericus, qui veste profana cum clericali signo, scilicet cum tonsura, vtitur; nam eo deturpare videtur suum ordinem quem prodit. Alioquin sine tonsura ferens vestem prohibitam non punitur ex iuris seueritate, gloss. ad Clem 2. de vita & honest. cler. ad verba, *& tonsuram.* Cæterum clerici & personæ Ecclesiasticæ debent vti modesto ornatu recepto & tali habito in ea regione vbi degunt, & qui non abhorreat à more regionis maxime inter probos Ecclesiasticos, & sic videtur concludere glossa in c. clerici, 15. ad verbum *deauratis*, de vita & honest. cleric & est textus expressius in ca. siquis virorum, 15 30. dist. ex Concilio Gangrensi, c. 1. neque enim vile vestimentum probatur, neque deliciosum, sed mediocre, honestum, sublato excessu seculari, & retenta dignitate Ecclesiastica ne vilescat, cano. 5. parsimoniam, 4. dist ex eodem Cõcilio Gangrensi, c. fi. Neque enim affectatæ sordes, neque exquisitæ deliciæ, conueniunt Christiano, vt ait Hieronymus ad Eustochium de custo. virginum, & in princip 41. dist imo sordes gloriolam redolent, ornatus, delicias: quare illa extrema affectata vitanda, secundum Hieronymum ad Nepotianum. Neque etiam confundi debent habitus distincti, vbi distincti sunt: vt in monasteriis, in quibus habitus professorum, nouitiorum, conuersorum, vt plerumque diuersi, in c. de reg. & transeunti ad religionẽ, in Sex. dist existẽnte interdum in forma, interdũ in colore, aliquando in scissura, Cle. 2. de reg.

c ca. 1. 21 q 4. ex 7. Synodo c. 6 vbi perpulchrè docetur, omne vestimentũ quod non propter necessitatẽ sed propter venustatẽ accipitur, electionis habere calũniã, iuxta sententiã Basilij Magni in regulis breuioribus cap. 9 necessitas tamen debet considerari, vt congruat etiam honestati sacerdotali & clericali, iuxta maiorum & canonum instituta, vide Clementem Alexandrinũ de vestitu in Pædagogia lib. 3. c. 2. & 3. & li. 2. c. 11. de calceamentis & c. 8. an vnguentis & coronis sit vtendum. Porro quod epitimium dicitur in prædicto ca. 1. 21. q 4 alibi dicitur pœna suspensionis vnius hebdomadæ, in Synodo 6. c. 7 & in ca. nullus eorum, 21. q. 4. tamen separatim & absolutè in d ca. 1. 21. q. 4. epitimium, nõ mihi videtur esse pœna solum vnius hebdomadæ; sed potiùs pœnam suspensionis hebdomadæ, esse speciẽ epitimij; neq; tamen idẽ epitimiũ & epitimia in singulari apud Græcos. Siquidẽ apud Græcos, ex quorum idiomate ille canon sumptus est, ἐπιτιμία, est bona existimatio, bona fama, vt ἀτιμία, infamia, vt in

l.ſcire oportet,2'.§.1.de tutoribus & curatorib.datis ab his qui ius dandi habēt,&c.li.26.P.tit.5.Modeſtinus Græcè ſic reſpōdit de creando tutore, quē pater eſſe vetauit, καλῶς ἀπεγορεύθη μενούσης τῆς ἐπιτιμίας, prohiberi eum eſſe tutorem, manente epitimia, ideſt ſalua exiſtimatione, ſeu ſine infamia, ex quo prohibetur ex ea cauſa eſſe tutor cum tamen remoti alioquin à tutela infames eſſent.leg.1.de his qui notan infamia P. Sed neque in dicta Synodo Græca 7. neq; in ca.1.21.quæſtio 4 eſt epitimia, ſed epitimioo. τὸ ἐπιτίμιον autem, apud Græcos eſt pœna, multa, vt apud Demoſthenem de corona, & Æſchinū contra Cteſiphontē Et ideo apud Græcos in plurali, τὰ ἐπιτίμια, ſupplicia dicūtur ſępe, quare cū Synodus ſeptima c 16.ait ſuperfluis veſtibus vtentem, epitimio ſeu pœnæ tradi, ſe refert ad ſyoodum ſextā præcedentē cuius pœna ſeu epitimium, ſuſpenſio per hebdomadā. In ſumma clerici pudorem verecūdiamq; mentis ſimplici habitu & inceſſu oſtendere debent ca his igitur,2 .di 1.Et Pius 4. conſtitutio.1.incipiēte, *nos pro paſtoralis*,&c ordinauit vt oēs & ſinguli clerici qui dignitates, canonicatus, aut perſonatus, parrochiales Eccleſias, aut alia quæcūq; beneficia Eccleſiaſtica obtinerent, vel eſſent in ſacris ordinibus conſtituti, in vrbe Roma morantes, habitū clericalē induereot, cum congrua tōſura: & veſtes exteriores talares, & interiores infra genua ſe extendentes, vt à ſagis laicorū differrent, geſtarēt, ſub pœna excōmunicationis, aliiſq; pœnis, atq; creſcēte eorū malitia ſub pœna priuationis beneficiorum. Videtur D.Bernar. lib.4.de conſideratione ad Eugeniū Papā, & in ipſo Summo Pōtifice reprehendere faſtum nimiū veſtium. Inter hæc, inquit, tu paſtor Eugeni, Pontifex ſumme, procedis deauratus tam multa circundatus varietate, oues quid capiūt? Si auderē dicere dæmonum magis, quā ouium paſcua hæc. ſcilicet, ſic factitabat Petrus, ſic ludebat Paulus. Quod credo Bernardū dixiſſe de aliis ornamentis quam Pontificalibus quæ regia & Imperatoria ſunt conceſſa dignitati à Conſtantino Magno honoris Dei cauſa vt pluribus docetur in can. Conſtantinus, 14.§.beato Sylueſtro, 96.Innoc. parte 5. Decret.c.49 & in panormia lib 4.c.1.

d in d ca.1.11.q.4. quādo videlicet vnguēta odoris & voluptatis cauſa deferuntur ſine aliqua neceſſitate oaturæ vel ad medicamentū. videndus & pro hac diſtinctione Clemens Alexandrin.li.2. Pędagogiæ c.8. Sunt eoim diuerſæ ſpecies vnguentorū: nā aliqua ſunt quibus vngitur quis voluptatis cauſa, alia quæ valetudinis, qualia cōmagena, Glaucina, &c. apud Pōponiū Iuriſconſultū in l in argēto, 21 §. .de auro & argent.lega.li.24.P.ti.2. Veſpaſianus Cæſar Senatu mouit Senatorē qui vnguēta olebat, dicēs, malle vt oleret allia, vt refert Suetonius in Veſpaſiano, c. 8. hoc magis odioſum erit in clericis qui præſtātiores ſunt Ethnicis, vt multo magis erūt deteſtabiles illi qui more cinędum pingūt ſibi oculos, fucant faciem, fœminis pudicis inferiores quæ hoc ipſum deteſtantur, ca. fucare, 38.de Conſecr. diſt.5. ex D.Auguſtino epiſt. 73. ad Poſſidonium, ſimiles meretricibus nihil præter hircum redulcotes in Venerem putres, &c.

e hæc quæ ſequitur, ſumpta ex Cle.2.de vita & hon. cle. vbi prohibitiones veſtiū, pileorum, & caligarū ſunt ex Concilio Viennenſi, de veſtitu monachi & monialis & clericorū. videndus Athanaſ.lib.de virginitate, Auguſtinus epiſt. 199.ad Ediciā, Theodoretus in Męlyma, Ambro. de inſtitutione virginum & epiſt.26.& li.1 de virginitate. Optatus Mileuitanus li.2 contra Parmenionē, Gregorius Nazianzenus in exhortatione ad virgines, Hieronym⁹ in Hilarione, Greg.2.in Benedict Dionyſius Areopagita in Eccleſiaſtica hierarchia, Palladius in Lāſiaca Hiſtoria c 41. Ioannes Damaſcenus, de ſanctis Barlaā & Ioſaphat, Chryſoſtomus homil.69.in 21.cap.D. Matthæi.

f virgata veſtis, ſecundum Ioannem Bernardum Diaz in practica criminali canooū, c 69. dicitur cuius pānus eſt diuerſorū colorum mixtorum vel quādo ſupra pannū, alij diuerſorū colorum aſſuuntur, in modum virgæ, nos diceremus *vn accouſtrement où il y a pluſieurs bādes deſſus couſues ou qu'eſt faict & tiſſu de laine de diuerſes couleurs en forme de bandes ou rayes.* Perotus Sipontinus Epiſcopus in copiæ cornu, ad epigramma 3. Martialis. *Item*, inquit, *à vi, virga, quod vim gerat ligando verberandóve, à quo virgula diminutiuum, quod modo paruam virgam ſignificat, modo lineam, vnde virgatam ſeu virgulatam veſtem dicimus lineis quibuſdam quaſi virgis diſtinctam.* Poſſumus iſtas lineatas virgataſque veſtes, intelligere ex diſtinctione colorū, materiæ mixtæ, ordine & operæ, vt apud Iulium Pollucē ῥαβδωτὴ veſtis virgata eſt, cui intexebantur virgæ purpureæ, ideſt lineæ quas Græci παρύφας dicunt. Meminit Sillius Italicus li.4. *veſtes*, inquit, *virgata auro*, &c ideſt virgis ſeu lineis aureis diſtinctæ & Virgilius 8. Aeneidōn,

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis
Virgatis fulgens ſagulis, &c Virgæ interdum & pictę acu ex Phrygum more vt Plinius ait, veſtes & ſunt ſericei panni holoſericæ, villis intercisis, quibus interdum aurum fuit intextū ex inuentione Attali regis in Aſia, vt ait Plinius li.8 c 48. vnde & panni illi dicti Attalici. Prohibuerunt aurē aliquando Cęſares oon tantū clericis, ſed etiam aliis priuatis auratas, aut ſericas paraganeas auro intextas viriles, priuatis vſibus intexere, l. 1. & 2.de veſtibus holoberis & auratis, lib.11.C.tit.8.

g Partitā veſtē dicunt ounc diuiſam aut conſtantē diuerſis coloribus, ant minutim inciſā ſeu interſectā ferrō vel acu depictā, dicunt *decoupee ou debrodee.* Segmentatæ quoq, dici poſſunt veſtes ex ſegmētis & fruſtis factæ diuerſorū pannorum aut colorū, auri & argenti interdū bracteolis adiectis, interdum acu, variatione illa facta, veluti opere phryſio, de quo meminit Plin.lib.8.c.48. vocant illud opus Itali *ricamo*, vnde Galli mutuantur ſuam vocem *recanée*, meminit Ouidius de arte aman.lib.3.

Quid de veſte loquar non iam ſegmenta requiro,
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Conceſſum aliquādo mulieribus vt ſegmēta aurea geſtarent. Erat & Laticlauiū ornamētū Senatorū, veſtimentū clauis purpureis intertextū, dicūt Galli *Chamarrure des Senateurs brochée de pourpre.* Hinc intelligitur q paulo poſt additur in textu, prohibitū clericis ne rubeis vel viridibus ſcacatis caligis vtantur. Potoque ibi ſcacatas caligas dici, quod Gallis *deſchiquetees* a vulgari Italico nomine *ſquarciare*, ideſt lacerare per partes, vnde & Gallicè *eſquarteller, mettre par quartiers, & pieces.* Et certè non ſolū clericis ſed aliis omnibus prohibendæ illæ inciſurę, quod perditiooem inferant materiæ ſeu panni veſtimenti, & habeant inaniſſimam per rerum abuſum oſtentationem, ſed multo magis clericis, qui tegumento ſimplici & neceſſario contenti eſſe debent. Pari & reprehenſione ſunt clerici digni, qui leuiores calceos quos vocant *ſcarpos*, multiformi

incisione corrumpunt curiosè & vanissimè, quod reprehenditur in clericis, vt notat glos.fin. ad Clement.2 de vita & honest. cleri Prohibuit & Deus c.22. Deuteronomij, versu 1. *Non indueris vestimento quod ex lino lanaque contextum est.*

h ob necessitatem interdum permissa est vestium simulatio,& habitus ad tempus mutatio,dicta Cle. 2.de vita & honest. cleri c.clerici, 15.eo.titul.apud Gregor.ibi, *nisi iusta causa timoris exegerit habitum transformari*, sicut contrà per metum susceptus habitus monachalis, nihil præiudicat accipienti, c. perlatum,quod metus causa.

i Publicè ferentibus prædictas vestes vetitas, pœnæ prædictæ impositæ sunt in Clem. 2.de vita & honesta cleric. propter scandalum, & propter contemptum qui inde clericis oriri posset. Existimauit itaque Ioannes Bernardus Diaz in praxi criminali canonum, c.69. post Ancharanum,ad Clementinam 2.de vita & honesta.clerico. Zenzelinum & Imolam, clericum vtentem veste aliqua ex prohibitis secretò & subtus alias vestes,ita vt nō appareat,non incurrere prędictas pœnas.Idemq; esse,si vtatur talibus vestibus domi, putà in studio, vel loco simili,vel si non perpetuò portet, sed ad momentum, vt propter festum socij qui doctoratur, vel fit rector,aut miles , aut ducit vxorem ; vel si defectat propter paupertatem quia non habet vnde alias emat. Vide decisionem capellæ Tholos. 52. & ibi Stephanum Aufrerium.

k hic prohibentur capitis ornatus prophani, quique cum superbia & cultu nimio sumuntur,quāobrem idipsum dicemus de pileis sericeis, rotundis, alteriusque formæ noo conuenientibus grauitati morum & simplicitati Ecclesiasticorum de galeris sericeis & similibus,Epitogium seu Tabardum,Italis *Tabarro*,pro eodem vestimento tempe pro penula pro pallio longo quod superinitur vestibus aliis prę cinctis,quodve commune est in Italia Ecclesiasticis personis, cuius loco alibi est vestis talaris & longa ca.siquis virorum,30.dist.sicque in Concilio Martini c 41.& can.non liceat,31.13.dist. *Non oportet (inquit) clericos comam nutrire & ministrare, sed attonso capite patentibus auribus, & secundum Aaron talarem vestē induere vt sint in habitu ornato.*

l idest,incisis,laceratis,vt dixi § litera g.

m Colores isti virides & rubei in pannis & vestimentis Ecclesiasticorum vel clericorum , prohibentur, ne ad voluptatem vsurpentur , in Concilio Viennensi in d Clem.2.de vita & honest.cleric. & in c. clerici,eo tit apud Greg. Alij etiam colores diuersi & sectiones prohibentur religiosis in eorum vestibus,in c.si.10.q.1. Refert Tertull.in libro de cultu virgi. Romanis legibus impudicas mulieres à matronis per ornamenta distinctas,quod & indicat Vlpian.in l.apud Labeonem,15.§.siquis virgines,de iniur. lib 47.P.tit.10.Idipsum & apud reliquas nationes ferè seruatum , vbi legibus bonis temperati mores fuerunt. Et apud Athenienses quidem vestis florida erat meretricia, vt ait Suidas in verbo ἀνθινά, apud Thurios varia, vt idem scribit in Zaleuco. Apud Romanos variegata,eaq; subductior quàm cæterarum mulierum,vt ait D.Hieronymus, in Heluidium, vt merito idcirco talis ornatus displicuerit etiam viris castitatis amatoribus , ne participes ingenij meretricum esse videantur : quæ illis oculos pascunt,& inescāt amatores perditos. Cæterum color rubeus Cardinalibus in vsu permissus, & quotidianus cœpit esse ab anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo, sub Innocentio quarto Sum. Pontif. quo tempore Concilium vniuersale Lugdunense contra Fredericum 2 Imperatorem fuit celebratum & primū concessus pileus rubeus & purpura, veluti insignia quibus monerētur pro republica & fide Christiana semper se paratos esse debere sanguinem fundere & tunc concessum in vrbe equo vehi & ferre rubeū galerum, vt ait Platina in Innoc.4.Gaguinus lib.7. Historiæ Franciæ,Paulus Æmilius lib.7.Cū purpura etiam prætexta solebant antiqui Romani pingi & corona, vt ait Dion in Marco Vlpio Traiano, vt & olim reges Albæ,& Romani induebantur vt plerumque veste purpurea, teste eodem Dione libr.43. atque Augustus eodem authore lib 49 cum vidisset purpuram iam in vsu communi vsurpari, sanciuit, ne quisquam nisi senatorum,quique in magistratu esset,purpuram gestaret. Statutū & subinde,ne priuati purpurā tiogere,deferre,aut vendere possent, nisi quibus Imperator permisisset, cum ille color esset reseruatus vsibus Principis,l.3 4.& 5.de vestib.holober. libr.11.C.tit.8 l.1.& 2 quæ res venire non poss.lib 4 C tit.40

n hæc quæ sequuntur sumpta fuerunt ex c.clerici, 15. de vita & honest.cleric.

o manicæ consutitiæ hic mihi videntur esse quas olim vocabant Galli *manchōs*, quæ ex diuerso panno vel serico sagis addebantur , & detrahebantur ex arbitrio. Sed & manicæ nou consutitiæ dicuntur quæ non habent clauos in extremitate,seu vt dicūt sunt sine botonis, in Cle.1. de Statu monach.apud Virgilium 9. Æneidos exprobatur vt molle vestimentum & non virile manicatum & pictum,

Vobis picta croco,& fulgenti murice vestis,
Desidiæ cordi,iuuat indulgere Choreis,
Et tunicæ manicas,& habent redimicula mitræ.

Et apud Plautum quidam cultu punico velut auis exotica ridetur propter manicas , aut angulos alarum instar vtrinque propendentes atque extantes. Vsi Thessali hoc genere vestimenti ad luxum vnde abiit in Prouerbium, Θετταλικὰ πτερύγια, idest, alę Thessalicę, de quo vide Pollucē, Hesychium, Eustathium, Suidam. Sunt & ibi πτέρυγες seu alæ , in vestimentis, seu anguli alis similes, in Gallia etiam thoracibus vel sagis consuuntur quidam appendices,qui vulgo dicuntur ea ratione *aislerons*,à vocula *aisles*,alæ.

p Sotulares quoque hic dici puto calceos qui nō debent esse consutitij , vocantur & æstiuales largi,in Clem.1 §.etiā,de statu monachor. & in eadē Clementina,§.siquis autē. Sotulares nō corrigiati, dicuntur calcei,consutitij aliter, & corrigiati contra, qui lati sunt nō stricti. Sotulares dicūtur à vulgari voce *souliers*,at vox *souliers*, à fęce & luto, q. vulgo dicitur *soulieure*, vel *souliers* à solo,quo tegit pedib*.

q Cappæ manicatæ prohibētur intra Ecclesiā,& in diuinis officiis vt in c.clerici,de vita & honest. cleri Sed & alibi iis qui sūt in sacerdotio & personatibus cōstituti, nisi iusta causa timoris exegerit habitum transformari. In Cōcilio Matisconensi,1.c.5.sancitum est clarius, vt nullus clericorum sagū aut vestimenta , aut calceamenta secularia nisi quæ religionem decent induere præsumat, aliter cum indecenti veste,aut cū armis iuuentus iubetur à seniori ita coërceri, vt triginta dierum inclusione detentus aqua tantum & modico pane diebus singulis sustentetur. Et in Concilio Constantiensi, Sessio. quadragesimatertia, titul.de vita & honest. cleric.

diffiniatur, abolendum esse penitus, quòd clerici & personæ Ecclesiasticæ deferant manicas ad cubitū pendentes, & vestes cum foderaturis, id est, duplicanonibus vltra oram excedentibus io fissuris, statutumque insuper, vt si etiam cum talibus intersint in Ecclesiis cum superpliciis aut aliis vestibus ad cultum & officium Ecclesiasticum ordinatis, maxime intra Ecclesias in quibus ordinati existūt, puniantur, vt transgressores canonum, & vt pro qualibet vice qua in tali habitu Ecclesiis interfuerint diuinis officiis, à participatione prouentuum Ecclesiasticorum per mensem sint suspensi, fructusque illi Ecclesiæ illius fabricæ applicentur Colligimus itaque in summa, ex superioribus prohibitionibus, vestimentorum duas species exteriorum permissas clericis: nempe pallium seu penulam quæ imponitur aliis vestibus interioribus sine manicis, dictam & capam. Item vestem talarem longam manicis indutis non pendentibus, quæ vestis propriè est clericalis, sicut videtur Tertullianus libro de pallio innuere, dū ait, Christianos veteres pallio potius, quòd esset magis frugale & simplex quā toga vsos: & si essent togati cum nomen Christianæ religioni darent, pallium induisse, indeque ortum dicterium à Toga ad pallium. Pacis habitus toga, vt belli, sagus. Balduinus ad legem 10. Romuli scribit, vnam eius hanc legem fuisse, *Quisque demissam ad talos togam in vrbe habeto.* Adrianus & Imperator Romulum sequutus, aliquando edixit, teste Spartiano, vt Senatores saltem & equites Romani, semper in publico togati essent, nisi è cœna reuerterentur. Refert & Gellius libr. 7. antiquitus Romanos sine tunicis, toga fuisse contentos Atque in leg. 1. de habitu quo vti oportet intra vrbem, lib. 4. C. Theodosia. tit. 19. Senatoribus prohibetur habitus militaris, & togatos conuentui interesse iubetur. Cassiodorus quoque vocat togas, ciuiles vestes, in formula comitiuæ prouinciæ lib. 7 varia. epist. 1. *Quamuis (inquit) omnium dignitatum officia, à manu secluduntur armata, & ciuilibus vestibus videantur induti qui districtionem publicam videntur operari, tamen dignitas à terroribus ornatur, quæ gladio bellico etiam pacatis accingitur.* Vsus togæ Romanæ ciues Romanos ostendisse docet l. sed si accepto vsu togæ, 32. de iure fisci. lib. 49. P tit. 14. Toga à tegēdo. l. 180. §. fi. de verb. signi. P.

r pectorale equorum hic dicitur, auerta seu antilena equi, *le poictral*, quę sępe inanibus clauis auri vel argenti vnà cū freno & calcaribus exornatur, cum magno cleri opprobrio, & pauperum Christi, quorum bona transferuntur, nece & iniuria. Iā & Imperatores antea in laicis hoc ipsum fuerunt vt inanissimū detestati, & prohibuit Leo Imperator in l vnica, nulli licere in freno & equestribus sellis, &c. lib. 11. C. tit. 11. ne priuatus equestribus sellis, frenis balteis, smaragdos, hyacintos, margaritas aptaret: nisi pro ornatu Imperatorio, permittēs tamen iisdem priuatis aptare alias gēmas equis præterquā in cucumiis, idest in illis partibus freni quę os equi contingunt. Postquā tamen Constantinus Magnus cōcessit regia summo Pontifici, permisit & Cardinalibus, vt clericis sacræ Romanæ Ecclesiæ, vti mapulis (sic enim legendū non manipulis) & linteaminibus, idest, candidissimo colore, decorare equos, & equitare, vt habetur in eius edicto post conciliū Neocęsariense posito. & in ca. 14. Constantinus Imperator, 96. dist. quod priuilegiū concedi non posse aliis aliarum Ecclesiarum clericis defenderūt Cardinales in ca. 21. Illud autem eadem 93. dist. ex epistola Gregorij Ioanni Rauennati Episcopo scripta, lib. 2. epistolarum, epistola 54. seu 93. & notat glossa ad ca. nōnulli, § compage, 93. dist. quod mappa illa dicitur linteus quo coperitur equus Cardinalis cum processio Cardinalium fit, & puto à similitudine mappæ quæ mensis aptatur vel manibus tergendis seruit, dictum hoc velamen siue Ephippiū aut stragulū sellæ, quæ Gallis dicitur *vne housse.* Forsan & à certamine equorum mappam ad equos insigniores pertinere dixerūt. Nam & in certaminibus Circēsibus, mappa pro ipso spectaculo seu certamine equorum vsurpabatur, vt in §. quacumcumque, seu in c. 1. Nouel. 105 titulo de Cōsulibus, cuius rationem explicat Cassiodorus lib. 3. variarū epi. 51. dum ait: *Mappa verò quæ signū dare videtur Circensibus, tali casu fluxit in morē. Cum Nero prandium protenderet & celebritatem, vt assolet, auidus spectandi populus flagitaret, ille mappam qua tergendis manibus vtebatur, iussit abiici per fenestrā, vt libertatem daret certaminis postulandi. Et tractum est vt ostensa mappa, certa videretur esse promissio Circensium futurorum.*

s Iisdē rationibus prohibentur vani & superflui sumptus in fibulis & corrigiis quibus dictū est improbari circa equos & calcaria. Quod si etiā prohibitū sit Deo dicata in bonos profanos vsus conuerti hominum, vt in ca. ligna, de Consecra. dist. cum similibus ibidem notatis & in regula e semel Deo dicatum, de reg. iur. quanto magis prohibitū erit eadem in equorum ornaméta, vilia calcaria & fibulas conuertere, patrimonioq; Dei ita abuti, & illud profundere? Christi enim patrimonium sunt reditus Ecclesiarum, vt ipsa bona, c. cū ex eo, de electio item & pauperum, ca. autum, 12. quæst. 2. cum similib.

t annulos deferre, hic prohibitū est clericis, maximè ministeriis ordinū maiorum addictis. Nā & hodie annulus videtur esse Symbolum vxorati vel eius qui fidem de aliqua ducenda dedit. c. illud, de præsumpt. can. nostrates, ca. fœminæ, 30 q. 5. Episcopis vero & prælatis licet annulum deferre, quia inter prælatum & Ecclesiam, videtur spiritale matrimonium contrahi, c inter corporalia, de translat. episcop. e. sicut vir, 7. q. 1. Quid autē significet delatio annuli in Episcopo, docet Durandus in tertio libro rationalis diuinorum officiorum.

CAPVT III.

De religiosorum habitu, veste & almutiis.

PRohibitum religiosis quācumq; religionem professis tacitè vel expressè, in scholis vel alibi, habitum temerè suæ religioonis dimittere, alioquin enim ipso facto excommunicationis incurrunt sententiam. [a] De monachorum ornatu & vestitu, statutū in Concilio Viennensi, [b] vt superior vestis ipsorū habitui proxima, [c] nigri, bruni, [d] aut albi coloris existat, iuxta morē seruari solitum in loco vbi degunt, [e] ne in qualitate panni quætatur quod pretiosius & subtilius, sed quod & vtilius, vt sint vestes rotundæ per circuitū, non scissæ, nec longitudine nimia aut breuitate notandæ, cum largis manicis vsq; ad pugnum protēsis, [f] non sint cōsutitię vel quodammodo botonatæ [g], vtq; almutiis, [h] de panno nigro aut pellibus caputiorū loco, [i] cum caputiis habitus quem gestauerint, sint

contecti. Iuxta tamen dispositionē abbatis scissis super humeros, & honestis caputiis, vti possint. In vestibus item suis ne sendatum [k] pro foderaturis [l] portent, æstiualibus largis, [m] aut botis [n] altis pro calceamentis vtantur, vt nullus zonā, cultellum, calcaria, eum orna deferre, aut eum sella clauorum decorata ornatu superfluo, vel nimis alia sumptuosa, siue eū freno ferraturam ad ornatum habente, [o] equitare [p] præsumat. Rursumquod in locis in quibus fuerit cōgregatio duodecim monachorū aut supra, in tra septa monasterij abbas prior aut alius præsul portet floeum, [q] de panno in ipsis monasteriis pro floecis aut cucullis [r] consueto. Monachi etiā si soliti sint, debent deferre: in aliis monasteriis, vbi tot non sunt monachi, cucullas ferant clausas & honestas. Si autē prędictos extra monasterium proficisci cōtigerit, floceum, cucullam aut cappam [s] clausam habeant: & subtus cappam, si eam portauerint cucullam deferant: aut si malint, scapulare. [t] Cum autem ad seruiendum in diuinis officiis erunt, albis, vel sacris vestibus vtantur: aut cum occupabuntur in operibus, vti liceat scapulati. Quod si quis præmissorum temerarius extiterit violator, [v] statutum, vt primum regulari subiaceat disciplinæ. Et vt is qui sotulares non corrigiatos & altos, aut caputia non fissa portare præsumpserit, si sit abbas, vel prior non habens proprium abbatem, per annū sit suspensus à collatione beneficiorum, si alius, ab administratione si quam obtinet: & si non habeat, sit inhabilis ad administrationem & aliud beneficium obtinendum.

SCHOLIA.

a ca.2. ne cleric. vel mona. secularibus negotiis se immisceant. lib.3. Sexti tit.14.

b Clem.1.§.statuimus, de Statu monach. lib. 3. Cle. tit.10. vltra quod consilium in e. cum ad monasterium, 6. de Statu monachor. apud Gregorium statuit, ne monachi lineis vtantur camisiis, quæ tamen prohibitio non seruatur perfectè, vt neque aliæ leges de vestitu per regulas ordinum præscriptæ, verum transgressionis huius correctio expressa in canonibus iuris non mihi occurrit adhuc, ideo relinquenda est superioris ordinum censuræ.

c iura non dicunt qualiber vestes monachis concessas, proprium earum habitum, sed tantum floccum, cucullam, vel scapulare.

d color brunus, Latinis dicitur fuscus, vel bethicus.

e monachi debēt se conformare in coloribus vestimētorum locis in quibus degunt, vt secundum obseruatam hactenus consuetudinem sine scandalo & modestè à bonis eius ordinis, iisdem vtantur, non vtentes tamen floridis qui illiciunt potius ad voluptatem, quam ad religionem seu deuotionem, spectantes. Sicque colores viridis & rubeus, alus etiam clericis prohibentur, can clerici, 15 de vita & honesta. clericorum, ca. si quis virorum, 30. dist. In summa quod neque contra fidem neque contra bonos mores iniungitur indifferens est habendum, & inter adiaphora dicta: idque pro eorum more in quorum societate viuitur seruandum est can. 11. illud, 12. distinct. ex diuo Augustino ad Ianuarium epistola 118. c 1. facit canon quæ contra, 8 dist can. quisquis, 11 dist. ca. vtinam, 76. distinct

f ad pugnum & vltra metacarpum manicæ vestis clericalis extendi debent, nulla incisura facta, qua pendere educto brachio possint, ne vllo modo brachiū vel manus præter summos digitos vltra procedant & appareant. Sic illæ manicæ clausæ vno contextu indui debēt & coniungi vesti, nec debent separari & hoc est quod dicitur, ne sint consutitiæ vel botonatæ.

g botoni à vulgo dicūtur, qui claui Latinis dicti, quibus aliquando manicæ pendentes iunguntur in superiori parte qua brachium educi potest à vestibus vel iuxta metacarpum in fissura postrema iuxta imā partem brachij seu manus. quam partem qui seculariter viuunt arctiorem faciunt, vt manus & extremas brachij partes exerant liberius & expeditius. Claui botoni dicūtur, quod exerant caput in modū clauorum ferreorum, clauus autē à claue vel à cludo, claudo, figo, quod defixione eorum rimæ claudātur. Sic apud Varronem lib. 8 de Lingua latina. *Si quis tunicam, inquit, ita in vsu consuit, vt altera plagula angustis clauis, altera latis, vtraque pars caret analogia.* Prohibet igitur Clem. 1. de Statu monachorum, monachis habere manicas metacarpi breuiores vel fissas, vel clausas clauis vt aperiri possint.

h Almutiæ dicuntur *aumusses*.

i Caputium dictum quod caput tegat, non proprium monachis ita in genere, sed & ante monachos & præter monachos à secularibus vsurpatum, vt in palliis Hispanorum & Bearneosium, vocant, *cappes Espagnoles*, & *cappes de Bearn*: verum & monachi sua caputia sed distincta ab aliis habent & in forma aliquando, & in colore, nempe conuenientia ordinibus regulæ quam professi sunt, nam quidam ferunt caputium acuminatum vt Carthusiani, quod videtur referre sacci extremam partem incisam & superimectam capiti: quidam rotūdum & iuxta capitis magnitudinem strictum, rotundum quoque super pectus, in scapulis acuminatum, vt ferūt prædicatores minores Augustiniani, Carmelitæ: quidā & ante pectus & inter scapulas habent acuminatū, qualem ferunt qui Bequini dicuntur Tholosæ, dicti & tertij ordinis Minoritarum: ideoque Bequini dicti, quia vulgus nostrum vocat rostrum auis, vel quod ad similitudinem rostri factum est, *vn beq.* Vnde & quia illorum caputia ita ante & retro restricta sunt ad distinctionē aliorū Minoritarū, Bequini dicti sunt. Sed breuiter in distinctione caputiorū, institutionis cuiusq; ordinis forma sequēda erit.

k Sendatum hic dicitur sericatum, quod ex panno serico est: quo nomine & in eadem quæstione vtitur c. clerici, de vita & honesta. clericor Sericum vulgo *Soye* à vermiculo σὴρ, qui, vt ait Pausanias, sericum producit Vide quæ dicemus proximo capite de serreeis.

l foderaturæ hic dicuntur panni duplicationis causa adiecti vestibus, vt enim vestimētum sine adiectione, simplum dicimus: sic duplicatum, diploi dem cum alio consutum.

m Quod estiuales largos dixit Clemens in Clem. 1 §. in vestibus, de statu monachor. postea in §. siquis autem, eius Clementinæ dixit sotulares non corrigiatos, idest, calceos tam largos non strictos qui io superiori parte postquam impositi sunt pedibus corrigia vel fibula constringuntur. Eò pertinent duo

exempla vel scommata relata per Cæsarium in Heisterbac Cisterciensis ordinis, in opere de visionibus & miraculis diuersis suo tempore factis, & per speculum exemplorum parte 6. exemplo 32. & 33. vnum est de quodam monacho ordinis nigrorum: qui cùm conquereretur apud Regem Galliæ nomine monasterij, contra nobilem quendam qui illud spoliauerat, & dixisset omnia monachis rapuisse, nec quicquã diuisisse, benè respondit Rex, & hoc apparet in calceis vestris, nam is nobilis aliquid vobis dimisisset corij, calcei vestri non essent tam stricti Aliud simile exemplum refertur de Philippo rege Romanor. qui considerans calciamenta stricta abbatis qui eum adiisset pro necessariis monasterij sui, & eum interrogasset vnde esset, & abbas respondisset se esse ex paupere domo, bene, inquit Rex, apparet in calceis vestris quod domus vestra pauper sit, nã corium ibi carum est quo verbo Imperator & superior Rex, notauit monachorum calceos strictos non conuenientes religioni.

n botæ altæ, pro ocreis accipiuntur, quibus equites peregrè profecturi vtuntur, Gallis etiam *botes & bosteaux*, tamen hic puto botas altas accipi pro calceis qui altius supra talum tolluntur ad tibiam.

o hæc ornamẽta frenorum & aliorum superflua prohibita regularibus fuerunt in Clem. de stat. monachor. antea etiam vniuersis clericis, in c. clerici, de vita & honest. cler.

p monachis equitare permissum sine superfluo tamen ornatu equestri, sunt tamen aliquorum monasteriorum regulæ quæ monachis suis prohibent equitare, & iubent pedibus ire, vt regula sancti Frãcisci.

q hæc in dicta Clem. 1. § rursus, de stat. monach. Atque in eadem Clementina, §. verum, dicitur nomine flocci intelligi habitum qui longas & largas habet manicas.

r cucullę nomine, intelligunt pontificis habitum lõgum & amplum, sed manicas non habẽtem, Clem. 1. §. verum, de Stat. monach meminit de cuculla monachali per quam initiatur monastica vita, can. præsens, 20. q. 3 ca 1. 19. q. 3. c. intelleximus, de ætat. & qualita. ordina.

s cappa propriè dicitur, quod & caput & corpus totum legit: & vt Glossa ait in Clementi. 1. §. rursus, ad verbum *cappa*, de statu monach. Cappa differt à pallius quæ dicuntur *rondelli*, idest pallia rotunda, quæ sine caputio sunt.

t Scapulare, est quod à collo pendens inter scapulas retro & ante pectus demittitur.

y Pœnę sequentes ponuntur in dicta Clem. 1. § siquis autem præmissorum, de Statu monachor.

CAP. IIII.

De Monialium habitu, & ornatu prohibito.

Monialibus vt clericis quoque vestes honestæ, [a] & ornatus est religiosus impositus secundum quem viuere à præpositis suorum ordinum compelli debent via ordinaria: & ex delegatione summi Pontificis, à suis episcopis à quibus alioquin exemptę sunt, [b] prohibitúmque illis vti [c] pannis sericeis, [d] variorum foderatitiis, [e] sandalitiis, [f] comatis & cornutis cirinib[s], [g] scaeatis & virgatis caputiolis, [h] festa secularium prosequi, duo noctu que per vicos incedere, [i] multoque magis reprehensibile mulieribus Deo dicatis, faciem fucate pigmentis quo rubicundiores & pulchriores appareant adulterina fallacia, quæ etiam in nuptis placendi maritis studio facientibus improbantur. [k]

SCHOLIA.

a Moniales vestibus sui ordinis vti debent, ca. vidua, 20. q 1 Prohibentur itaque illis seculares vestes, & auro argentoque ornatę, vt infra sericeę molles. Nã verus ornatus Christianorũ, & Christianarũ nõ fucus mendax, nõ auri vestisue põpa, sed mores boni sunt. Execranda enĩ superstitio ligaturæ, & alia quæ non ad placendum sed seruiẽdum hominibus adhibentur ca. 38. fucare, de consecratio. distin. 5. Prohibitũ & generaliter fœminis veste virili vti, quia & hoc abominabile & damnabile apud Deũ, Deuter. 22. vers. 5. & hoc prætextu fertur aliquando damnata à factione Anglicana Ioanna Galla quæ diuinitus opem Carolo Regi contra Anglos tulit, vt est in processu eius criminali, cuius exemplum diu habui apud me. Inuenitur tamen in c. 2. de testamẽtis quandam abbatissam Gabinam nomine, verè pro religiosa seu regulari habitam, & ideo testari prohibitam, quæ tamen vsque in diem obitus sui, non induisset habitum monachalem, sed in vestibus quibus vtebantur eius loci presbyteri remanserat, sicut & illa quæ ante illam fuerat abbatissa. Inueniuntur & inter sanctas & Deo placentes relatæ quæ sexum celarunt habitu virili, vt Sancta Theodora Alexandrina, quæ vsque ad mortem in monasterio viuorum pro monacho sexum celauit habitu monachi induta, vt refert M. Marullus lib. 5. de religiosè viuendi institutione.

b proponuntur leges de reformatione habitus & ornatus monialium in Clement. 2 de statu monachor. daturque ibidem formula & potestas visitandi & reformandi Tradidit & Speculator capitula formulæ visitationis monasteriorum, titulo de inquisitione, §. nunc tractemus, versi. licet autem, referam sententiam Athanasij lib. de virginitate, de ornatu & vita virginum Deo dicatarũ, ô virgo, inquit, Deo dicata, materia tuarum vestium, ne sit pretiosa: indumentum tuum fuscum sit, nõ tinctum, sed natiui coloris, aut saltem albũ, amiculum fimbriis careat, eiusdémque coloris sint manicæ lanæ obtegentes brachia vsque ad digitos manuum: capilli circumtonsi, crinalis vita ex lana sit caput constringens, cuculla & superhumerale lacinias non habeat. Si occurras homini, facie conudata & cernua esto, neque attollas vlli vultum nisi duntaxat Deo tuo cum steteris in oratione, pedes calceis obductos habeto. Numquam ad nudum te exueris, siue die siue nocte: nec talem nudam sine necessitate vllus te videat, nec te ipsam deposita veste consideres. Nec ibis ad balneum nisi necessitate cogente: ne immerseris totum corpus in aquas, quoniam domino consecrata es: faciem tantùm & manus & pedes laua, nec faciem ambabus manibus, sed tãtum vna. Non expolieris genas faciei pharmaco vel nitro. Nõ recedat ab ore tuo verbum Dei, mediteris perpetuo in lege, ab oriente Psalmos disce, decanta vsque ad sextam horam cum lacrymis, quia tũc passus Christus: hora nona ad hymnos redi: postea sume

cibum,

cibum, benedic, sumpto gratias age, noo cornes cũ fœminis superbis, subsis regulæ, alias virgo sine regula, similis naui sine gubernatore.

c dicta Clem. 2. de Stat. monach.

d dict. Clem. 2. de Stat mona. idipsum omnibus clericis prohibitum est, vt diximus supra, & monachis, cum omnis iactantia & corporalis ornatus debeat esse alienus à sacro ordine cao. omois iactantia, 21. q 4. Sericeos pannos sendatos dixit, Clem. 1. de statu monach. Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt nō in ecclesia. D. Matthæi c. 11 vers. 8. Atque aliunde aliquando prohibitum fuit aliis quã domesticis principis, sericeis vti l 1 & 4. de vestibos holoberis lib. 11. C. tit. 8. Cautum & decreto, Octauio Frootone prętura functo, oe vestis serica viros fœdaret, vt author Cornelius Tacitus 2. Aooaliom sic in ca. fi. 20. q 1. mulier quæ sanctæ religionis obtinere propositum voluerit, accepta à sacerdote vel ministro apta religionis professiooi veste, seu in lectulo quiescens seu quocumque alio loco consistens, constanter ea vti debet, neque eadem diuersi coloris aot dioersæ partis debet esse notabilis, sed religiosa & non suspecta. cōsentit ca. 14. sanctimooialis, 23. distioct ex coocilio Carthaginensi, 4 c 11. vbi & sanctimonialis virgo, cum ad consecrationẽ suo episcopo offertur, in talibus vestibus applicari debet, qualib9 semper vsura est professioni & sanctimoniæ apris, vt cōtra vetitũ est mimis, & quęstũ ludibrio sui corporis facientibus, virginũ quæ Deo dicatę sunt, vestibus vti: l. mimæ, 4 C de episcopal. audieo. §. fi. Nouella 123. de sanctissimis episcopis. Et ioter leges probas mulierum hæc est Aristoteli lib. 2. œconomicorum, c. 1. vt vestitu, sumptu, ac apparatu minori vtantur quam etiam permittant ciuitates, quod multo magis obseruandum à regularibus. Fuit & Posthumia Vestalis aliquãdo iocestus accusata, ob suspicionem amœoioris cultus ingeniique quam deceat virginem liberioris, vt scribit Liuius in 4 & Minutia alia Vestalis primũ, etiam eiusdem criminis insimulata, propter iusto mundiorem cultum, posteaque damnata & viua defossa, vt refert idem Liuius lib. 8 Orosius in 3. c. 9.

e variorum soderaturæ dicuntur, duplicatiooes pannorum variæ, raoione colorum vel diuersæ materiæ in quibus varietas babet voluptatis, curiosæque superfluitatis specimen, quod est ũalien à religione & à mulieribus quæ seculo & pompis eius vale se dixisse professę sunt d ca. fi. 20. q. 1.

f Sandaliciis scilicet calceamentis, quo nomine existimo prohibita fuisse delicata & mollia calceamẽta quæ secularibus ad voluptatem & ornatũ sunt, σανδάλιον sandalium, vel σανδάλιον, calceamẽtum muliebre dicitur Hesychio. Atq; eidem sandalia idem sunt ac ἰμβάδες & κρηπῖδες crepidæ, quæ vna solea subtus constabant olim, & supra paruis corrigiis & cingulis ligabantur. Hodie *petits patins, ou petites & mignardes pãtoufles*, Italis, *pianelle* Sic in historia Iudith, c. 10. vers. 4. cum describitur Iudith se ornãs vestibus iucunditatis suæ & deliciarum, additur, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque dextraliola, & lilia & inaures, &c. Tribuuntur & aliquando sandalia viris, vt liquet ex cap. 12. Actorum, dum Angelus diuo Petro dixit ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Existimarunt aliqui sandalia appellari compagos à D. Gregorio lib. 7. epistola 28. Ioanni episcopo Syracusaoo scripta, vbi prohibetur ne diaconi Catinensis ecclesiæ excalceati cum cõpagis procedere præsumant, cum in tota Sicilia nullis aliis fuisset datum ex priuilegio apostolico quam diaconis Messanensis ecclesiæ: & refertur in ca. 11 peruenit ad nos, 93. distinct. & à Gratiano in ca nõnulli, 27. §. compagis, eadem 93. distinct. vbi Glossa ad verbum *compagis*, tradit compagum in singulari & compagos sandalia esse Clero sanctæ Romanæ ecclesiæ concessit Constantinus magnus nempe clericis Cardinalibus. vt opinor, ferre calceamenta Imperatoria, quẽadmodum habetur in edicto Græco Constantini post concilium Neocæsariense, ex quo sumptus ca. 14. Constãtinus Imperator, 96 distinct. Sicut inquit ooster senatus vtitur calceamẽtis cum vdooibus, idest cãdido linteamine illustratis, sic vtãtur & clerici: vt sicut cœlestia ita & terrena ad laudẽ Dei decorẽtur, & in Græco prototipo, καὶ ὡς ἡ ὑμετέρα σύγκλητος φορεῖ ὑποδήματα εἶναι σανδάλια λευκῷ ὀθονίῳ, οὕτω καὶ τὰ οὐράνια ὡς καὶ τὰ γήϊνα πρὸς αἶνον τοῦ θεοῦ. id est, *Et quemadmodũ senatus noster fert calceos seu sandalia cum linteis albis, ita cœlestia sicut terrestria ad Dei laudem.* Sed nec hæc sandalia similia puto fuisse fœmininis, vt neque sandalia quæ deferunt Episcopi non sunt eius ornamenti, cuius sunt quæ sunt Cardinalium, & videntur dici sandalia Episcoporum compagi. Cur autem sandadalia solis Episcopis nõ aliis presbyteris dẽtur scribit Durandus li. 3. rationalis diuinorum officio. c 3. erant forsan vdones senatorum lunati calcei qui erãt pro insigni cum laticlaoio Senatorum Romanorum, vt innuit Iuuenalis satyra 7.

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.

g Mooiales non debeot nutrire comam, aut ornatu eius vti quod & admonuit diuus Paulus noo decere quascũque mulieres Christianas 1. ad Timotheũ 2. ver. 9. *Similiter* (inqoit) *volo mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se nõ intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatẽ per opera bona* Repetitum apud diuũ Petrum epistola 1. c. 3. dum desiderat mulieres vt considerent sanctam conuersationem suam in timore, quarum ooo sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.

h hæc eadẽ & virgata capitiola vel picta acu, quæ nos dicimus *repointees, piquees, ou ouurees*, nõ cõueniũt clericali vel religiosę vitæ, c. qooniam de statu monachor.

i. hæc omnia prohibita in dicta Clem. 2 de statu monachor. vtpotè quæ potius ad ambubaiarum collegia, vagas & impudicas mulieres, nõ dicam religiosas pertineant. Proprium quippe mulierum non interesse consortiis hominum, propter sexus pudicitiam, §. necessario enim, vt nulli iudicum liceat habere loci seruator. in Nouel. §. 1. vers. si verò mulier, vt litigantes iurent in exordio litis, &c. in Nouell. §. neque impuberes, de in ius vocan. P. l. 2. C. de iureiura. propter calumniam dando facit l 1. iũcta authen. sed hodie, C. de offic. diuersorum iudic. vitare ideo & debebũt conuiuia, etiam nuptias & choreas & spectacula publica, & priuata, ex ratione cap penul. 14.

k ca. fucare, 38. de consecra. dist. 5. ex epistola diui Augustini ad Possidonium.

CAPVT QVINTVM.

1 *De delicto clericorum in nutritione comæ.*

2 *Et non gerente tonsuram.*

Non

1 NOn oportet etiam clericos comam nutrire,& ministrare:sed attonso capite,patētibus auribus.[a] Quod si quis ex clericis comam relaxauerit,anathema fieri potest,& detonderi inuitus à suo Archidiacono.

2 Atque si clericus monitus,noluerit clericalem deferre tonsuram, priuilegiis clericaturæ priuari potest.[d]

SCHOLIA.

a ca.penul.6.fi.ca.prohibere,21.distinct.vt in concilio Carthaginensi,4.c.44.cap clericus,5.de vita & honesta. clericor clericus neque comam nutriat, neque barbam.In Armenia clerici ferunt coronas latas & rotundas: laici verò sunt capitibus tonsis in modum crucis,Bernard.Lutzemburgens in hæresibus in Armenis.

b cap.si quis ex clericis,4.eod tit. de vita & honesta. clerico.id autem fit per sententiam:nam aliter ipso iure non est excommunicatus, vt ibidem notat Glossa.

c c.clericis,7.de vita & honest. cler.

d c.si vero aliquis,c.in audientia,c.contingit,de sententia excōmunica.c.Ioannes,7.de cleric.coniuga.

CAP. VI.

1 *De delictis clericorum in profano opere, in spectaculis & ludis.*

2 *Si histriones.*

3 *Adulatores scurrilis sermonis.*

4 *Si in scenam prodierint.*

5 *Si aleatores.*

1 DElinquunt rursum clerici in artificio vel opere: profanis vel laicalibus negotiis se immiscētes. Vt enim clericorum nomen à laicis separatur, sic & viuendi modus & functiones,[a] & in his debent, vt loco sic religione laicis præstare,[b] sed vt melius & diligentius diuinis seruire possint & vacare,à secularibus abstinere debent.[c] Neque oportet ministros altaris vel quoslibet clericos,spectaculis quibuscumque, quæ vel in nuptiis aut scenis exhibentur,interesse:sed antequam Thymelia ingrediantur,surgere de cōuiuio & abire.[d] Peccabunt multomagis, si ludos theatrales, & ludicra spectacula,aut laruas in ecclesiam admittant: & multomagis rursum si ipsi hæc eadem peragant,nisi quatenus sacræ historię summaria quadam exhibitione repręsentantur. Repręsentationes quippe istæ non minus quam ipsæ imagines permittuntur.[e]

2 Alioquin clerici histriones seu ioculatores, si per annum illam ignominiosam artem exercuerint,[f] ipso iure priuantur omni priuilegio clericali:& breuiori tempore, si ter intra illud moniti,non resipuerint.[g]

3 Sed & clericum scurrilem & verbis turpibus ioculatorem,ab officio retrahendum censuit cō-cilium Carthaginense.[h]

4 Ille quoque qui in scena lusisse dignoscitur,ad ordines non debet conscendere sacros.[i]

5 Vetitum quoque clericis ad aleas vel taxillos ludere,aut ludentibus interesse.[k] Quod si episcopus aut presbyter,aut diaconus,aleę deseruiat: aut desinere debet,aut deponendus est.[l] Neque clerico publico aleatori valebit facta beneficij collatio.[m]

SCHOLIA.

a ca.cleros,21.distinct ca.clericus,ca.duo sunt, 12.q.1.nihil commune clericis cum publicis actionibus esse debet,l.placet,17.C.de episco & cler.can. sicut sacerdos,2 q.7.

b ca.statuimus,cum duob.sequentib.4.dist.

c ca malitiis,cum 2.sequentib.21.q.3 can.te quidem, 11.q.1.ca.clerici ab indignis,14.q 4.ca.peruenit,86. distinct.& tota 88 distinct.tit.ne clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant.

d ca non oportet ministros, 37. de consecra.distinct. 5 & ibi spectacula connumerātur voluptatis,à quibus arcētur clerici,siue ea priuata,siue publica sint: prohibentur & spectaculis & pompis secularibus clerici interesse,in can.his igitur,23.distinct. nec est hîc prætereunda silentio pulcherrima decisio Cōcilij Agathensis,c 39.relata in ca.penul 34 distinct cuius verba hæc, *Presbyteri, diaconi, subdiaconi, vel deinceps,quibus ducendi vxorem facultas nō est,etiam alienarum nuptiarum euitent conuiuia, nec his cœtibus misceantur,vbi amatoria cantantur & turpia, & vbi obscœni motus corporum choreis & saltationibus efferuntur:ne auditus & obtutus sacris mysteriis deputati,turpium spectaculorum ac verborum contagione polluantur* Extat & prohibitio, ne adsint clerici spectaculis in leg placet, 7.C.de episcop. & cleric. Puto autem & hic arbitrio superioris pœnam relinquendam,quia certa à iure diffinita non sit Pontificio, quamquam ciuili sit imposita à Iustiniano in c. 10.§ vt autem,vers.interdicimus,Nouellæ 123. per quā à venerabili ministerio qui interfuerit spectaculis prædictis prohiberi debet, & in monasterium redigi,permissa tamen facultate sacerdoti imponenti pœnitentiam,minuendi tempus,si eam intra illud tempus cognouerit conuenientem agi.Idē in authent.interdicimus, de episcop & cleric leges tamen seculares non ligant personas ecclesiasticas in pœnis,maximè in iudiciis, c. ecclesia sanctæ Mariæ,de constitution ca.bene quidem,96.distinct.c. cum laicis,de reb eccle non alien.c at si clerici,de iudic. c. decernimus,nominantur spectacula voluptatis,in l.1.C.de spectacul libr.11.tit.40.l.3.de scenicis in Codice Theodosia. l.1.de expensis ludor. C.inde & Tribunus voluptatum, qui procurabat spectacula,l fi.de spectacul.in Cod.Theodo fit & mentio de eo Tribuno apud Cassiodorum li 5 variarum epistola 2. & libr 6.in formula 19. Meminit & de propria eius Tribunatus voluptatum formula lib.7.c.10.vide quæ nos tractauimus de spectaculis lib 39.c.5. Sic qui ita voluptates dare & edere populo dicuntur, prohibentur ordinari, & ordinati deponuntur,in ca.aliquantos,51.distinct.Cæterum multo maiori pœna digni erūt clerici, qui intererūt cruentis spectaculis gladiatorum vel taurorum,vel torneamentorum, quibus sanguis humanus effunditur,c.1.& 2.de torneamentis,tùm quod à sanguinis

fusione

fusione alienus fit clericatus in c. sententiam sanguinis, & c. clericis, ne cleric. vel monach. c. in Archiepiscopatu, de raptorib. tum etiam quod conuicta spectacula sint odio, & in ciuili & domestica pace non placent, vnde gladiatores prohibiti in l. vnica de gladiatorib penitus tollen. lib. 11. C. tit. 43. titulo de Torneamentis

e hæc omnia in cap. cum decorem, 12. de vita & honesta. clericor.

f Themethici histriones, qui in scenis quæstus causa sui spectaculum populo præbent, qui artis ludicræ pronunciandique causa priuatim aut publicè prodierint, infames sunt, leg. 1. & 2. §. si l. athletas, 4. de his qui notan. infamia. lib. 3 P. tit. 2. ca. definimus, 4. q. 1. dicuntur inhonestæ & viles personæ, Pantomimi, histriones, in l 4. de spectaculis, lib. 11. C. & sine honore, in l senatoris filia, 47 de ritu nuptiarum, quibusque prohibitum vti habitu Deo dicatorum, aut clericorum, l. mimæ, C. de Episco. audient. §. fi. Nouellæ 123. Imo & histriones quamdiu in ea arte perseuerant, dicuntur esse in peccato mortali, vt etiam eis denegetur Eucharistia, ca. pro dilectione, de consecratio dist 2 atque pro peccato immani & mortali habetur pro ea arte donare can. donare, 86. distinct.

g c. 1. de vita & honesta. clericor. in Sex. vbi vocantur buffones, & Goliardi. Poterit tamen cum huiusmodi hominibus postea pœnitentibus & resipiscentibus ab Episcopo dispensari, alioquin vt infames dignitate clericatus priuandi, dicto c. 1. de vita & honesta. clericor. in Sex. dignitas enim ibi clericatus dicitur, vt & in ca. denique, 4. distinct. c. 3 de cleric. non resident. ita priuilegium clericatus non personæ sed dignitati clericali concedi dicitur, in c. si diligenti, de foro competen. Portæ autem dignitatum non patent infamibus, l. 2. de dignitatib. libr. 11. C. tit. 1. l. vnica de infamibus, lib 10 C. tit. 57. l. vnic. de his qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt, eo. lib. 10. C. tit. 54

h Concilio Carthaginensi 4. c. 60. relatum in can. 6. clericum scurrilem, 46. dist.

i ca. 2. maritum, 33. distinct. Siquidem in cunctis ecclesiæ sacris ordinibus, inter cætera & morum grauitas exigitur, c. cum in cunctis, 7. de electio. cum incompositio corporis arguat incompositionem mentis, ca si. 41. dist.

k c clerici, 15. de vita & honesta. clericor.

l ca. 1. Episcopus, 5. dist. vbi verba, *aut desinat aut dānetur*, ratione cuius verbi damnetur, Ioannes Bernardinus Diaz in practica canonum, c 64. tradit, ex eo verbo, non esse depositionē impositā, & pœnam relinqui arbitrariā. Sed Præpositus & Dominicus in eo textu intelligūt *damnetur*, de depositione & benè, meo quidem iudicio: nam is canon sumptus est ex cap. 41. Apostolorum, vbi loco eius verbi positi apud Gratianum ponitur [illegible], *deponatur*. Pœnam etiam grauem ludentibus ad aleas & tabulas, & inspicientibus ludentes, clericis, diaconis, presbyteris, & Episcopis & cæteris Iustinianus imponit, vt per tres annos à ministerio suspendantur, & pœnitētiæ causa in monasteriū detrudātur, Nouella 123. c. 10 §. vt autem omnes, versic. interdicimus, de sanctissi. Episcop. authēntica interdicim⁹, de Episcop & cleri. firmauit Leo Nouella 87. cū ratione ne reuocētur clerici à sacris cogitationibus, iuuenilibus lusibus intenti: possent & aliæ addi rationes ab impietatibus, blasphemiis, iactura temporis, quæ ex aleæ lusu & tabularum oriuntur. vide Photium 9. Nomoca c 27. & quæ nos tradidimus li. 19. Syntag. c. 3. quæ omnia locum habere possunt in ludentibus ad schacos, vbi maior iactura temporis, & discutiuntur dolosi incessus, alieni ab exercitio & cultu clericali.

m c. inter dilectos, 1 de excessib. prælator. lib. 5. titu. 31. vbi tamen Gloss. ait non ideo statim clericum aleatorem à beneficio esse deponendum, quia facilius quis prohibeatur peruenire ad beneficiū quod non habet, quàm priuetur eo quod iam habet. argumento l. patre furioso, de his qui sunt sui vel alieni iuris. Pandect.

CAPVT VII.

De clerico caupone & lanione.

NVlli etiam clerico licet cauponariam tabernam habere, aut in ea ministrare. Qui autem exercuerit, aut cessare debet, aut deponi. [a] Idipsum dicitur de clerico macellarij seu carnificis vel lanionis publicè & personaliter officium exercente: qui si ter monitus, in tempore ad desiliendum idoneo concesso, non destiterit, clericali quoque priuilegio exuitur.[b]

SCHOLIA.

a Ex sexta Synodo, cap. 9. relata in ca. 1. nulli clerico, 44 distinct. vbi ratio, quia si prohibitum sit clericis ingredi tabernas multo magis eas exercere. Explicat hunc canonem Concilium Viennense, in Clem. 1. de vita & honesta. clericorum. in quo clericus officium tabernariorum publicè & personaliter exercens, si ter monitus per tempora arbitrio superioris constituta non desistat, priuilegium clericale iubetur amittere. Cui non inconueniens erit ratio, quod sæpè in istis cauponis detur delinquendi occasio, ex vino subministrato, leg quæ adulterium, 29 ad legem Iuliam de adulteriis, lib 9. C. titul. 9. & censetur quodammodo prostituta quæ in caupona ministrandi causa ponitur, l. fin C si mancipium ita fuerit alienatum ne prostituatur, lib. 4. C. tit 56 l 4. §. ait Prætor, de his qui nota. infamia. P. lib. . titu. 4. Luxuriosa res est vinum, & tumultuosa ebrietas: omnis qui cum his miscetur non erit sapiens, Prouerbiorum c. 2. & rursum ca. 3. luxuriosa, 35. dist Et dicebat diuus Hieronymus in Michęam ad c. . Ecclesiæ principes qui deliciis affluunt, & inter epulas atq; lasciuias pudicitiā seruare se credūt, propheticus sermo describit, quòd eiiciendi sint de spatiosis domibus lautisque conuiuiis & multo labore cōquisitis epulis: & eiiciēdi propter malas cogitationes & opera sua. relatum in can ecclesiæ principes, 4. eadē 35. dist venter mero æstuans citò despumat in libidinem. ca. venter, & sequentibus, 35. dist.

b dicta Clem 1. de vita & honesta. clericor. vbi Glossa aut lanionum seu macellariorum artem, propter horrorem, detestanda clericis qui à sanguinis fusione debent esse alieni c. sententiam, & c. clericis, ne cleri. vel monachi secula neg. & c. c. in Archiepiscopatu, de raptor Quare dicta Clem. 1. de vita & honesta. clericor. in §. fin. alios clericos, alias profanas artes exercentes, non eadem pœna amissionis priuilegij vt dictos macellarios & tabernarios, punit, sed relinquit aliis canonibus obnoxios. Ideo si viliorem artem quam tabernariorum exercuerint, aut macel-

lariorum,

lariorum, quia pœna non est expressa, eadem pœna non punietur, sed erit penes superiorem, causa cognita, quam voluerit conuenientem imponere.

CAP. VIII.

De clerico venatore.

Est & prohibitum [a] Episcopis, presbyteris, diaconis, aut aliis clericis, & monachis venari, aut Canes ad venandum, aut accipitres aut huiusmodi res habere. Quod si quis talium personarum, in hac voluptate sæpius deteĉtus fuerit: si Episcopus est, tribus mensibus debet à communione suspendi: si presbyter, duobus: si diaconus verò, ab omni officio & cōmunione. [b] Quod si monachi venationi aut aucupationi clamosæ, aut alias cũ canibus aut auibus ex proposito interfuerint: si abbas vel prior fuerit, per annum est à collatione beneficiorum suspēsus, quorum collatio interim ad Priorē claustralem & capitulum pertinebit si alius sit quam prior aut abbas, per annum erit ab administratione si quam obtinet, suspensus: si autem nullam habeat, reddetur per annum ad administrationem vel beneficium obtinendum inhabilis. [c] Ars venationis dicitur nequissima, & peccatũ donare ob eam venatori. [d] Et qui vident venatorem & delectantur, videbunt Saluatorem & contristabuntur. [e] Exceptis quibusdam quietis piscationibus & venationibus, quæ aliquando aliquibus non tamen omnibus personis Deo dicatis, permittuntur. [f]

SCHOLIA.

a venationes omnes syluaticæ cum auibus accipitribus & falconibus, prohibitæ personis ecclesiasticis, in concilio Aureliacensi, cap 4 Agathensi cap.55. Epaunensi, cap.3 can. Episcopum, 2. cum sequentibus omnibus, 34 dist Venatorem nunquam fuisse sanctum legimus, nempe quamdiu venator fuit, vt ait D. Hieronymus in Michæam c.5. can. Esau, 86 distinct. & c.1. ne cleric vel monach. secular. nego. se immisc. lib.3. titul.50 prohibitum clericis canes & aues sequi ad venandum. Rursum in concilio Lateranensi sub Alexa.3. Episcopis & Archiepiscopis visitantibus prouincias, prohibitum est cum canibus venatoriis & auibus proficisci, c. cum Apostolus, 6. de censib. lib.3 titul.39. Eadem prohibitio facta est cum distinctione, monachis, in 1. lem. 1. §. porro, de statu monachor. cuius hæc verba. *Porro à venationibus seu aucupationibus, omnes* (scilicet religiosi de quibus agit) *abstineant: nec eis interesse aut aues aut canes venatores per se vel alios tenere præsumant, nec à familiaribus secum morantibus: nisi saltus vel viuaria, vel garenas proprias, vel ius venandi in aliis haberent, in quibus cuniculi vel feræ aliæ forsan essent, quo casu hoc eis permittitur, dum tamen infra monasteria seu domos quas inhabitant canes non teneant, nec venationi præsentiam exhibeant personalem.* Hæc ibi in quibus postremis verbis nec ex necessitate permittitur religiosis venationibus interesse. Conuenit hæc venationis species potius laicis, maximè militibus & nobilibus, quia militaris audaciæ est specimen, robustaque corpora facit & laboribus assuescit, vt scribit Iulius Pollux lib.5 Onomasticōn, Xenophon lib 1. Cyropediæ, Athenæus li.1. Dipnosophistōn, c.20. vide & hac de re plura quæ tradimus li.29. Syntaxeōn artis mirabilis c.1. & sequentibus. Venatoria exercitia athletica sunt & militaria, quæ procul vt militia & vita inquieta, abesse à cœlesti militia debent, cũ nec clericis militare permittatur, vt dicemus; quin neq; valdè probata inter seculares fuit venatio in sacris literis, vtpote quæ reddat homines crudeles, temerarios, & ad latrocinia pronos, quare & in illis malè audierunt Cain, Lamech, Nembrot, Ismael, Esau, qui inter venatores ordinarios & robustos referuntur. Ibi insidiæ in belluas, crudelis audacia, facit facile præludium & habitum, vt eadē audeant dolosè assueti in homines. Accedit iactura temporis, contemptus negotiorũ, & suorum etiam domesticorum, vt liquet ex Horatio ode 1. lib. 1. ibi,

—Manet sub Ioue frigido
Venator teneræ coniugis immemor, &c.
Seu visa est catulis Cerua fidelibus
Et rupit teretes Marsus aper plagas.

Sequitur & inde artium vitæ vtilium neglectus, quæsitorũ vel à maioribus relictorum consumptio, pauperum contemptus, translatis granis in alimoniam canum & auium, vt non ineleganter finxerint antiqui Acteonē magnũ venatorem fuisse in Ceruũ cōuersum, nēpe quod canes eius substantiam deuorauerint & venatores, & ita fame necatus ob defectum bonorum quæ canes & venatio absumpserāt, sic enim narratur apud Ouidium lib 3. Metamorphos. & Fulgentium, & in commentariis Apollonij libr.4.

b ca.2. & 3. sub 34. dist c.1 & 2. de clerico venatore, & Nicolaus Papa ad Albinum Episcopum scribens in ca.1.34. dist. recenset vitium hoc venationis, plurimos de laicali catalogo, genere dumtaxat Germanos & Gallos, irreuerēter implicare, eique iubet vt congreget suffraganeos suæ prouinciæ eorumque consilio præcipere Episcopo eiusdem prouinciæ summopere dedito venationibus, vt ab omni bestiarum & volucrum venatione abstineret penitus: & si non abstineret, excommunicaret, & tandem vt contumacem à ministerio cessare. Germanorum autem nobilitas maximè addicta ex eo venationibus, quòd ea natio abũdet nemoribus & syluis, & reditus maximos ex illis colligat, vt ideo etiam arceāt syluarũ dominos ipsos ignobiles à venatione in prædiis propriis, imo & prohibeant ne arbores earum succidant, quo deterior venatio fieri possit. Sicque etiam iure feudi vel consuetudinis nobiles sibi vindicant ius venandi in alienis prædiis, de quo fusè vide tractatum à Francisco Zoannecio de emptione & venditione numero 148. & Vldaricum Zazium ad § æquè, numer. 24. de actionib. apud Iustinian.

c in Clement. 1. §. porro, & §. siquis autem, de Stat. monachor.

d leg. qui venatoribus, 9. & can Esau, 11. 86. dist. nec prodest quicquam clericis ieiunare, & venationibus intendere, in ca. quid prodest, 12. & sequent. an putatis, 86 dist. vbi, & qui seruos ducit ad venationem, reus dicitur futurus tam de suo delicto, quàm de perditione seruorum suorum. Vide quæ diximus de venatione ferarum prohibita, lib.39 Syntagmat. iuris, cap.10.

e can videntes homines, 10 86. distinct.

f Glossa

f glo ad c. .de cler. venatore, ad verbū *voluptate*, notat ex causa necessitatis, puta vt habeatur victus, & recreationis interdum, concedi clericis, nunquā vero ex voluptate fluaticam venationem excepto q; Episcopo, cui omnino prohibetur ca .14 dist. dūmodo ij quibus vt conceditur, clamosam venationē euitēt ca. an putaris, 86. dist & dūmodo sæpius id non faciāt: ne videlicet in cōsuetudinē traducāt. addit in fine, venationē quietam, ita permissā prædictis clericis, omnino, prohiberi Episcopo, presbytero, diacono, quia & subdiaconi etiā eiusdē cum diaconis sunt priuilegij, c. miramur, de seruis non ordinā. Imponitur & prædictis personis quibus alioquin permissa venatio, pœna, si cū voluptate sæpius venentur, in c. .de cleri. vena Posset & venatio permissa alioquin dānabilis esse ex circunstātia dierū quibus exercetur: vt si tēpore ieiuniorū, can an putaris, 86. dist. Inuenimus autē quosdam viros fuisse piscatores & sanctos, ca. Esau venator 86. dist. P scatores & discipuli hristi. D. Ioannis c. 6. Euāgelij Permittit & D. Hiero ad Rusticū scribēs, monachis texere licia capiendis piscibus, ca nūquā, 3 de Cōsect. di 1.5. Notat etiā gl. ad c le 1 siquis autē, vers. si quis verò ad verbū *auibus*, de statu monach aucupationē vel venationē cū retibus aut laqueis, nō contineri sub pœna prohibitionis venādi dehinc glo. ad verba *ex proposito* eiusdē § puniēdū ait illa pœna quæ ponitur in textu clericū vel monachū, qui venatur ex proposito, secus si ex casu in ven tionem inciderit; & conuenite c. cum voluntate, de sententia excom & c. vnicum de schismaticis

CAPVT IX.

De secularib^9 officiis & negotiationib^9 interdictis clericis.

Clerici insuper, maximè Episcopi & presbyteri, officia vel cōmercia secularia exercere non debēt, potissimū inhonesta; aut erūt deponendi. ^a Atq; sub interminatione anathematis prohibitū, ne clerici vel monachi causa lucri negotientur^b; & ne suo nomine firmias, idest, cōducti ouesh ibeāt. ^c De aliquo tū artificiolo negotiari ad vitæ substentationē nō est prohibitū, imo & imperatū clericis exēplo Apostolorū. ^d Inutile tū est valdè laboriosum hominē literatū & clericū, ratiocinatorū causas suscipere, & in eis se, quod non expedit, obligare, ^e ideo & prohibētur iisdē ministros laicorū aut procuratores in rebus eorū esse; indigni, si fuerint in his in fraude inuēti, qui bus ab Ecclesia subueniatur. ^f Sed nec debet procurationes aut iurisdictiones etiam seculares sub aliquibus principibus & secularibus viris, vt iustitiarius eorū fiat, quisquā clericorū exercere: quod si fecerit, debet ab Ecclesiastico ministerio fieri alienus, quod & districtius in religiosis seu monachis vindicatur. ^g Imo & prohibitū sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat vicecomitis, aut præpositi secularis, & si quis id præsumpserit, & monitus emendare noluerit, ita excommunicationi subiaceat. ^h Delinquunt & clerici in sacris ordinibus constituti, exercendo tabellionatus officiū: & ideo per beneficiorū Ecclesiasticorū, si habeant, substractionem, interdicitur exercitium. *SCHOLIA.*

a c. clerici, de vita & honest. cleric. facit c 1 & totus titulus pro ratione, ne clerici vel monachi secularib. neg. se immisceāt li 3. ti 50 nemo Deo militans, implicet se negotiis secularib. c. sed neq; .14 ne cler. vel mo. ca. .2 3 21. q. .in can. 7. postolorū, *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, seculares curas ne suscipito, alioquin deponatur.* Idē in ca 3 Episcopus, 8. dist. depositio autē fiet, si admonitus non castiget: & latius in ca 80. Apostolorū *dicimus*, inquit, *quod non oportet Episcopū aut presbyterum publicis se administrationibus immittere, sed vacare & se cōmodū exhibere vsibus Ecclesiasticis. Animū igitur inducito hoc non facere, aut deponitor, nemo enim potest duobus Dominis seruire, iuxta præceptū diuinū.* Sic & Iustin per sonis Ecclesiasticis immunitatē concessit, vt possint, omnibus aliis derelictis, ministeriis Dei omnipotentis inhærere. l generaliter, .de Epis & cle. C. & idem Iusti in l. consulta dilaria, a .de testa. li 6. C. ti. 23. ait, absurdū esse si promiscuis actibus rerum turbentur officia, & alij creditū alius subtrahat: & præcipuè clericis, quibus opprobriū est, si peritos se esse velint disceptationū rerum forensiū, eadē referuntur in l. repetita, de Epis. & cle. C Honorius quoq; & Theodosius, in l placet, 7. eo ti de Epis. & cler. *Placet, inquiunt, nostra clementia, vt nihil commune clerici cū publicis actionibus, vel ad curiā pertinētibus cuius corpori nō sunt annexi, habeant.* Atq; expressius in Nou. 86. de pœna Episcoporū sacerdotū & clericorum qui se spōsionibus, aduocationibus, redemptoris, aliisq; similibus dedunt, *qui à diuina* inquit, *voluntate ad diuinum sacrosanctumque altare delecti sunt, hos non modo à peccati turpitudine munitos esse, verumetiā à cōmunis ita negotiis & molestiis vacare decet*, &c. Ideo ibidē decernitur, vt si primarij inferiores ve sacerdotes aut omnino clericus quisquā vel præstando in litibus patrocinio, vel spondēdo, vel alio simili modo de sui ordinis dignitate detrahant, excōmunicētur, & ad aliquod tempus à celebrandis diuinis sacris supersedeāt, donec corrigantur: & si iterū iisdē rebus se polluere deprehendantur, omnino, vt profani & indigni, à sacris functionibus abstineant & Iusti. in Nouel. 123. c. 6. de sanctissimis Epis. .sed neq; susceptorē, prohibet Episcopū aut cuiuscumq; ordinis clericū, fieri susceptorem curatorē exactorem, fiscalium functionū, aut conductorē publicarū aut aliarū possessionum, ne per hanc occasionē, & damnum hat sanctis domibus, & sacra mysteria impediātur. Prohibet & Gregorius scribens Romano defensori, li. 8 Epist. 1. Episcopum Basiliū tanquam vnū de laicis, secularibus negotiis & causis occupari, & prætoriis inutiliter deseruire; quòd ea res, ipsum vilem redderet, & potestatem sacerdotalē anihilet, refertur in ca 4. per latū, 88. dist. nec commodè possent etiā secularibus vacare, qui diuinis intenti propter religionē esse debent, l. non distinguemus, § 3. de recep arbit. ca sacerdotibus, 2 dist. notandum autē est, secularia negotia licita & honesta, non esse inhibua clericis in minoribus ordinibus constitutis, prohiberi tamen etiam licita iis qui in maioribus sunt & in sacris, & beneficiatis. Panor ad c. .ne cle. vel mona.

b c. secūdū instituta, 8 ne cler. vel monach. ca. 10 fornicari, eū .sequētib^9, 88. dist. ca. ica. quomā multi, 8. cū seq. quicūq; 14. q. 4. prohibetur enim ne turpis, lucri cupidus, ordinetur Turpe lucrū dicitur, quicquid homo appetit plus iusto. c. 1. ne cleri vel monach. can. origo. 2. q. 4. Sic intelligēdum quod scribit D Hieron. ad Nepotianum. Negotiatorem clericum & ex inope diuitē, ex ignobili gloriosum, quasi pestem fuge ca. 9. negotiatorem. 88 dist.

c d.ca. secundum instituta 7. & e t.ne cleri. vel monach secul.neg.& ca.si.86. dist.ex Cnncilio Chalcedonens.c.3 Prohibet & clericis Iustinianus,esse coadiutores rerum. §. sed neque fieri, de sanctiss. Episcopis,Nouel.123. Et Leo Imper. redempturis vacare, sub pœna excommunicationis, & si perseuerauerint,deiectionis. Nouel.Leonis 86.Itē idipsum prohibet 4.Synodus Chalcedonensis,c.3.& 7. Carthaginensis,c.16.Atq; in synodo Arelatensi 2. c.17.cautum vt si clericus conductor alienæ rei velit esse,vel turpis lucri gratia aliquod genus negotiationis exerceat,depositus à clero,alienus à commuione habeatur. Si tamen clericis propria non sufficiant,non erit prohibitum sine lucri turpis cupiditate,pro victu suo, ad firmam seu conductionem alienas terras suscipere,c.dilecti,de decimis.

d c.1.ne cleri.vel monach ita artificiolo,possunt post seria & diuina, incumbere:ne otiosi sint;oéve diabolus otiosis peruersa suggerat, potissimnm si monachi sunt, vt scribitur in Concilio Carthaginensi 4.c.12.& 49 ca.4.clericus victum,88.dist.& rursum in prædicto concilio c. 51.52.48 vt & in ca.4. clericus quantumlibet,eadem 89.distin & latius in ca 31 numquam,de Consec.dist 5 Permittitur & clericis opus rurale post impensam diuinis officiis curam, peragere,c.1.de celebra. Missa. ca.presbyter manè,88.dist.

e ca.8 inutile,88 dist.

f c.2.& 1.ne clerici vel monachi idipsum de procuratore litis in c 6.Nonel.124.& in Nouel.Leonis 86. Cæterum procurationes istæ generales interdictæ sacerdotibus, & in sacris constitutis,& beneficiatis: non clericis in minoribus ordinibus constitutis.Sed neque procuratio vnius negotij illis prohibita, vt notant Innocentius & Panormita. ad c.2. ne cleri. vel monach. Notant ibidem insuper non iuuari quidem procuratores hos ex fraude commissa conuentos in procuratione seu administratione rerum laicorum:attamen non dari ideo authoritatem Iudici laico capiendi hniusmodi procuratores, si sint in sacris ordinibus constituti,videnda nihilominus Gallis praxis seruata, de qua iudicatum refert Papus lib.1.Rhapsod.arestor.

g c.sed nec,4 ne cleri.vel monach.

h c.clericis 5.§.fin. ne cleri. vel monach c.clerici, de vita & honest clerie. vnde consequenter sacerdos vel episcopus non potest esse pror ex seu vicerex, aut locum tenens regis, nec habere sub se aliquam ciuitatem temporalem. Tamen Panor.ad cap. 4. & Ioannes Andreas ad c.5.ne cler.vel mon.existimāt, quod clerici possunt esse cōsiliarij principis laici,licet non debeant esse consiliarij iustitiæ:quod & notat Bald ad authentic.habita,per illum textū, ne filius pro pat. C.debēt tamen cauere ne intersint iudiciis criminaliū causarum sanguinis, néve consiliū in illis dent,vel subscribant illorū sententiis, c clericis, c.sententiā, ne cleri.vel monach.& dicetur in proximo capite latius. Sic legimus in c. in Archiepiscopatu,de raptoribus, non fuisse improbatā delegationē à rege Siciliæ causę criminatis Saracenorum raptorum mulierū & puerorū Christianorū factam Panor. Archiepiscopo & eius suffraganeis,sed probatā imo confirmatā eorum potestatem vsq; ad flagellationem, dummodo non oporteret mittere sanguinē in pœna,aut membra detruncare:quo casu statuitur reiiciendam esse quæstionē ad regiam potestatē. Sed & hodie vbiq; ferè terrarum, inter principes Christianos adsunt à cōsiliis Episcopi & alij clerici,& ī Parlamētis Galliæ,& alicubi in senatus chiis seu presidialibus sedib⁹ clerici & personæ Ecclesiasticæ in iudiciis sedent interq; consiliarios ordinarios ennmerātur & suffragium sententiæ habēt nisi agatur de criminalibus iudiciis. Quod & maximè necessariū est in senatu vbi & de causis religionis & fidei sæpè agitur, deq; abusibus personarum Ecclesiasticarū & iudiciū Episcoporum,committētium contra sacrosancta decreta, consilia sacra, & regias constitutiones,& coocordata inter Pontificē summū & Reges Gallorū, facta, quorumq; obseruanonis cura delata est à summo Pontifice principi Gallorū,vt habetur in fine concordatorū,& proinde iisdē de causis ab officialibus & iudicibus Ecclesiasticis prouocatur ad senatū si abutantur in supradictis potestate,vt & in aliis quæstionibus de beneficiorum Ecclesiasticorum possessione,aut decimarum,aut pauperū causis,de quibus cognoscunt senatus:& proinde expedit ibi cum laicis admitti in consilium & iudiciū personas Ecclesiasticas & vt obseruent,ne quid ibidē contra fidē Ecclesiasticam vel libertates Ecclesiæ & immunitates eius vel personarū Ecclesiasticarum statuatur. Sic & in Concilio Toletano 4.c.30.permittitur sacerdotibus acceptare officium iudicandi Maiestatis reos, cōmissum à principibus, si modo iureiurando principis, supplici indulgentia promittatur, relatum in cano. 29.sæpè principes,23.q.8. Potest & dari consilium principi ab Episcopis pro criminibus in genere puniendis,nō autē in specie,aut in indiuiduo in aliqua persona criminis rea ca.pessimā 23.q.8.Non tamen ex his probo morem, quo vt puto maximè læditur Ecclesia,dignitas & disciplina, personæ plures Ecclesiasticę curiales & aulici efficiuntur,vbi nō consiliorū participes,sed voluptatum & simulatrū fiunt mancipia relictis sedibus beneficiorū in quibus fame pereūt monachi & pauperes,quorū patrimoniū in aula nescio quo pacto profunditur verùm ipsi, & principes id viderint, quomodo rationē & patrimonij & animarū eo reddituri sint, neq; impunè ferent principes apud eū, ꝙ ita in aulis huiusmodi homines Deo mancipatos,seculariter viuere,ne dicam turpius,patiantur,cum Ecclesiæ Dei maximo scandalo & dedecore. Prospectū est hinc negotio olim à Iustin Nouel.6.c.2 & 4.quomodo oporteat episco.&c.& Nouel.123.c.9 & cautū ne venire pro negotiis etiā suę Ecclesię ad aulā principis auderent Episcopi relictis Ecclesiis. sed per apocrisarios ibi negotia tractarēt: & si præsentia illorum esset necessaria, adhuc non venirent nisi prius acceptis literis à metrapolitano vel Patriarcha directis ad Imperatorem quo casu etiam celeriter ad beneficia redire debebant alioquin priuabantur illis. cap.c. sicut te accepimus, 8.ne cleri.vel monac. ratio in l. cōsulta Diualia, C.de test l.repetita,de Epis.& cle. C. ꝙ opprobriū est clericis se velle si videri peritas in reb.secularib. cū nec officia secularia gerere debeant,ca.3 eos q semel in clero,20.q 3.fuit & quodāmodo tabellionatus officiū inter Romanos vile l.vniuersos,C.de Decurionib. erantq; tabelliones veluti serui publici,l.2.rem pupilli saluam fore P.aliunde etiam clerici,non possunt sacris ministraturi commodè huic officio intendere,quod facit publicas personas & omnibus omniumq; voluntatibus inseruientes l.pen.& fi.de tabul.lib.10 C.tit.69.

i verum & clerici & personæ Ecclesiasticæ, in causis Ecclesiasticis possunt esse tabelliones capit. vt officium,§. ad conscribendas,de hæretic. in Sext.

Per.misit & Alexander 4. cōstitutione 23. iuxta ordinem Bullarij Cherubini, Inquisitoribus fidei, si non possint habere personas seculares, tabelliones, ad scribēda gerenda opportunas, vti personis regularibus cuiusq; ordinis, quæ tabellionatus officium in seculo habuisse noscuntur, idipsum permisit Vrbanus 4. constitutione ., in eodem Bullario Laërtij Cherubini.

CAPVT X.

1 De sanguinis effusione omnimodo Ecclesiasticis prohibita.

2 Ne præponantur balistariis.

3 Ne Chirurgiam exerceant maximè monachi, néve ciuiles leges audiant.

4 Ne pugnent, aut duellum committant.

1 CLerici in sacris ordinibus constituti, si iudicium sanguinis agitauerint, aut per se truncationes membrorum faciant, vel iudicent inferendas, honore debent priuari & loco.[a] Prohibitum enim hoc est, & in iudicio & absq; iudicio clericis vel literas dictare aut scribere pro vindicta sanguinis destinandas.[b]

2 Item ruptariis vel balistariis aut huiusmodi viris sanguinum præponi,[c] & subdiaconis, diaconis, & presbyteris vllam Chirurgiæ artē exercere quæ incisionem vel adustionem inducat[d].

3 Quamobrem neque ad iudicia regenda, neq; ad artem Chirurgiæ licet monachis claustrum exire, & audire leges ciuiles, vel Physicam: & si exierint nec intra duos menses resipuerint, tanquam excommunicati coniunctis alijs pœnis debent euitari ab omnibus, quod & in presbyteris, archidiaconis, curionibus, & alijs clericis personatum habentibus statutum est.[e]

4 Quanto magis delinquere videntur personæ Ecclesiasticæ, quæ seipsas pugnis & bello contaminant, & sanguinem ex proposito effundi decernunt. Et proinde clericus qui sponte duellum alicui obtulerit, vel oblatum susceperit siue victus siue victor fuerit, de rigore iuris est deponendus: quamuis cum eo dispensari ab Episcopo suo possit, dummodo ex ipso duello homicidiū vel membri diminutio non sequatur.[f] Atq; sacerdotes tam hi qui gubernant naues ad pugnam, quàm qui personaliter exercent conflictum, & qui alios incitant ad pugnandum, omnes enormiter peccant, & de rigore iuris sunt deponendi:[g] quemadmodum si quis in aliquo gradu sacro constitutus percussor extiterit, corripiendus erit à crimine, & si non emendauerit, deponendus.[h]

SCHOLIA.

a c. clericus, 5. de vita & hon. clericorum quod sumptum est ex Concilio Toletano 11. in quo tamē vltra dictam pœnam additur, quod in perpetuo ergastulo debēt teneri ligati, refertur & in c. his à quibus, 3. 23. q. fin. consentit & can. sæpe principes, 29. ead. 23. q. 8. sumptus ex Concilio 4. Toletano 4. c. 30. Notat autem gloss. ad dictum ca. his à quibus, ad verba non licet, hodie non licere clericis de causis sanguinis se miscere, olim licuisse, vt in ca. aliquantos, 51. dist. & in ca. legi, 3. & in ca. 14. occidit hinees, 23. q. 8 Et licebit quidem Ecclesiasticis in genere, vt antea diximus superiori capite, dicere pœnam debitam certo crimini, vt dicendo, fures merentur talem pœnam, vt in ca. delatori, 5. q. 6. & c. 1. de furt. sicut & Ecclesiasticis licet hortari principes & populum ad arma sumenda pro defensione fidei, & patriæ, & ad resistendum opprimentibus, vt in ca. igitur cum sæpe, 7. & ca. omni timore, 9. & seq. hortatu, 23. q 8. At non licet illis in specie proposita alicuius delinquentis, directè vel indirectè opinari vel dicere sententiam de iudicio sanguinis: alioquin irregulares essent, & si sint Episcopi, cedere debent episcopatui, & alij in locum eorum ordinandi. c. ex literis, 10. de excess. prælator. libro. 5 tit. 3.

b capit sententiam sanguinis, 9 ne clerici vel monachi, & c.

c dict. c sententiam sanguinis, ablistariorum & sagittariorum ars, contra Christianos damnatur excommunicatione, in c vnico, de sagittariis, li. . tit. 15. Eadem ratione quæ in textu est, dicemus prohibitum præponere Ecclesiasticam personam bombardis, quæ in locum balistarum successerunt

d d. c. sententiam sanguinis.

e c non magnoopere, 3 & c. super specula, o ne cleri. vel monach. sæcularib. negotiis se immisc. vbi tamē glossa fin & ad verbum *presbyteros*, ait posse dispēsari per Episcopum & summum Pontificem, super his ad promotionem tamen nouam faciendam, monachi eius criminis rei non possent sine dispensatione summi Pontificis admitti, dict. c. non magnopere, in fine. adduntur & aliæ pœnæ in dictis capitibus quas ibi videre poteris.

f c. 1. & 2. de cleric. pugnante in duello, lib. 5. titul. 14. Monomachia etiam, seu duellum, per se, & in aliis personis quàm Ecclesiasticis prohibetur, can. monomachiam, 2. q. 5. titulo de purgatio. vulgari, vide multa singularia nobis à explicata de duello, lib. 48. Syntag. iuris, c. 16. Noluit Dominus noster IESVS CHRISTVS pro sui defensione, Petrum gladio materiali vti, imò iussit vt in vaginam recondeteret, ca. cum à iudæis, 2. quæst. 8. neque permisit Deus sibi ædificari domum seu templum à Dauide, quòd vir sanguinum esset 1. Paralipo. c. 22. & 28. ca 2. 1. q. 7. quāuis ipse bella Domini gessisset cōtra Infideles, & Dominus discipulos arguit, quod contra resistentes dixissent, *Vis vt dicamus, vt ignis descendat de cælo, & consumat illos?* dicens, *Nescitis cuius spiritus estis, filius hominis non venit animas perdere, sed saluare.* Lucæ. c. 9. vers. 6. Gregorius Papa lib. 7. epistolarum epistola . ad Sabinianum, relatus in ca. ad. si in morte Langobardorum, 23, q. 8. ait, *Si in morte Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec reges, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset diuisa, sed quia Deum timeo in mortem alicuius hominis me miscere formido.* Atque Diuus Ambrosius neque armis voluit inuasam Ecclesiam defendere, vt habetur in eius epistola 33. ad Marcellinam sororem & in ca. conuenior, 23. q 8. Neque inficior bonum opus esse & meritorium iustitiam vltionis exequi in improbos & malos, & supplicio vltimo si mereantur opprimere: sed omne quod bonum est, nisi benè fiat, & à quibus qui potestatem

faciendi habent, malè fieri dicitur. Ecclesia verò non vult mortē peccatorum, sed pro illis vitam deprecatur, vt magis viuant & conuerti possint à viis impiis, hæc est lex Euangelica, & canonum sanctorum, iden peccaret & esset indignus ministerio Ecclesiastico, qui mortem desideraret, & suaderet etiam impiissimorum certorum peccatorum, nō est enim lignū fumigans vt ait Propheta extinguēdum, nec arundo conquassata confringenda. Isaiæ c. 42. in princ. D. Matthæi c. 2. versu n. Ex Concilio Toletano 4. c. 44. & in can. clerici, 23 q. 8. *Clerici qui in quacumque seditione volentes arma sumpserint, ibidem reperti, amisso ordinis sui gradu in monasterium pœnitentiæ agendæ causa, detrudi debent.* Idipsum de amissione gradus, decisum in Concilio Meldensi, c. 37. & in canon. quicumque ex clero, 6. 23 q. 8. & in Concilio Chalcedonensi, c. 7. & in ca. 3. eos qui semel, 20. q. 1. clericis post ordinationem prohibetur ad militiam redire, vel ad dignitates seculares, alioquin iubentur anathematizari.

g c. quod in dubiis, 5 de pœnis.

h c. 1. de cleric percussor. lib. 5 ti. 15. singularis & canon Apostolorum 26. relatus in ca. episcopū aut presbyterum, 7. sub 45 dist. cuius verba, *Episcopum aut presbyterum qui vel fideles delinquentes, vel infideles iniuriam inferentes percutit, & terrorem ipsis per huiusmodi vult incutere, deponi præcipimus: nusquam enim Dominus hoc nos docuit, imo contra cum ipse percuteretur, non repercutiebat: cum lacesseretur conuiciis, non regerebat conuicium, cum pateretur non comminabatur* Scriptum & in ca. non licet, 25. 86. dist. *Non licet Episcopo manibus suis aliquē cædere, hoc enim à sacerdote alienum esse debet.* Et in c. 2. de clerico percussore per duos menses à Missarum solemnitatibus suspenditur Episcopus, qui crudeliter mulierem etiam ob delictum suum, sed contra ordinem sacerdotij, cædi iussisset. Prohibetur & 1. ad Timotheum cap 3 percussor ordinari.

DE INIVRIIS.[a]

TITVLVS IX.

a agitur de his, titulo de Iniuriis, & damno dato lib. 5. Decretal. tit. 36. & in Sexto lib. 5. tit. 8. & in Decreto Gratiani pluribus in locis vt can. illud, 5. quæst. 1. & tota 13. quæst. 3. & alibi titul. de Iniuriis & famosis libellis, lib. 47. Pand. tit. 10. & lib 4. Insti. tit. 4. & lib. 9. C. tit. 15. & 36. Et titulo de maledicis, lib. 5 titul 26. in Decretalib. & can. clericus maledicus, 46. distinct. can. si igitur Michael, & sequen. 24. quæst. 1. & lib. 9. C. tit. 7. titulo si quis Imperatori maledixerit & sequen. ad leg. Iul Maiesta. 77 Nouella vt non luxurientur contra naturam, neque iurent per capillos Dei, aut aliquid huiusmodi, neque blasphemetur in Deum. vide & li. 60. Eclogæ Basilicorum tit. 21. & quæ nos diximus lib. 38. Syntag. per 7. capita de Iniuriis, & lib. 33. c. 12. de Blasphemis.

CAPVT I.

1 *Iniuria peccatum.*

2 *Et quid.*

1 Clerici pariter ac laici peccant alteri iniuriam inferendo, [a] de qua & nunc latiùs agemus quam de superioribus delictis.

2 Iniuria hîc est, quod non iure, idest quod non iustè, fit, [b] contumelia, [c] & damnum datum alicui. [d]

SCHOLIA.

a §. 1. de obligatio. quæ ex delicto nascunt. l. ex maleficio, 4. de act. P. ex maleficio nascuntur obligationes, veluti ex furto, rapina, damno, iniuria, & obligatio illa dicitur ex peccato, in leg obligamur aut re, 52. de actio. P. & si plures iniuriam fecerint, singulorum dicitur maleficium, l. si plures, 34 de Iniuriis. Summa iniquitas est, detrahere & accusare, & omnis qui detrahit fratri suo, homicida est, nec habebit partem in regno cœlorum can. 16 summa iniquitas, 6 q. 1. sic Psaltes, *detrahentem proximo suo hunc persequebar.* can. minimum, & ca. qui peccat, 23. quæstio. 4. can. homicidiorum, de pœnitentia. distinctio. 1. qui iniuriam aliquem facere persuadet, eum deteriorem facit. leg. 1. §. fin. de seruo corrupto. lib. 12, P. tit. 3.

b c. quid dicam 14. q. 4 l. 1. de Iniuriis lib. 47. P. tit. 10. §. 1. eo. tit. apud Iustinia. lib 4. tit. 4. nos tractauimus de omni specie iniuriarum lib. 38. Syntagmatis per 12. capita.

c d. l. 1. de Iniu. P §. 1. eo. ti. apud Iusti. c. 1. eo. tit. apud Gregor & contumelia, à contemnendo, ibidem à legibus dicta Sic in §. 1 quibus ex causis manumittere non licet. *Ne iniuria*, inquit, *mortuus efficiatur, idest, contumelia.* vt in l. 1. de minorib.

d c. 2. 1. & 4. de Iniur. c. vnico, eo. tit. in Sex. in quibus iniuriarum actio non propriè dicitur prout à contumelia distinguitur: sed de lege Aquilia agitur, per quam potius principaliter agitur ad dānum resarciendum, quàm de ipso facto principaliter vindicando, de quo tamen agitur in iniuriarum actione, l. Prætor, §. si dicatur, de Iniur. P. exemplum capi potest ea l. item apud Labeonem, 15. §. si quis seruo, eo. tit. *Si quis*, inquit, *seruo verberato iniuriarum egerit, deinde postea damni iniuriæ agat, Labeo scribit eandem rem non esse: quia altera actio ad damnum pertinet culpa datum, altera ad contumeliam.* Sic iniuria, est damnum culpa datum contra ius, etiam ab eo qui nocere noluit, itaque in lege Aquilia, iniuria, est aliena à contumelia, quare aliquando concurrunt actio legis Aquiliæ, & iniuriarum, sed duæ erunt æstimationes, alia damni, alia contumeliæ: l. sed etsi, ad legem Aquil. P. nos de lege Aquilia diximus lib. 38. Syntag. tit. 9. Atque hæc duo capita, damni & iniuriæ ab antiquis legibus ferè simul tractata sunt. Sic Hippodamus Milesiorum legislator, de eadem re legem tulit, de damno & iniuria Aristot. 2. Politicor. narrat & Demosthenes contra Midiam [illegible], legem de dāno & iniuria fuisse apud Athenienses, coniūgit & Gregorius 9. titulo de Iniuriis, vtramque causam.

CAP,

CAP. II.

De diuisione iniuriæ.

INiuria aut realis aut verbalis est. Realis, quoties manus inferuntur [a]: verbalis sine illis, quę & conuicium dicitur, [b] maledictum, [c] blasphemia [d], dumque scribitur famosus libellus. [e] Et harum iniuriarum quædam pertinent ad læsionem corporis, aliæ ad læsionē dignitatis, aliæ ad infamiam. [f] Aliæ ad læsionem rerum. [g] Rursum ex his quædam iniuriæ dicuntur atroces, quædam leues. Atroces, contumeliosiores & maiores sunt, habita ratione personæ, temporis, loci, & ipsius rei. [h] Iniuria etiā grauis dicta, quæ inani honestatis colore velatur. [i] Leues aliæ dictæ. [k]

SCHOLIA.

a realis etiam dicitur, siquis pulsatur aut verberetur, aut si cuius domum vi aut sine eius voluntate quis fuerit ingressus, l. lex Cornelia. 5. de iniur. P. si quisquam percusserit alium lapide, pugno, c. 1. de iniuriis, c. 1. & 2. de cleric. percussore, siquis liberum in seruitutem petat, l. siquis de libertate, 12 de Iniur. Si quis mentem alicuius, medicamento alióve modo alienauerit: siquis non pulsauerit quidem, sed si manum leuando aliquem terruerit, l item apud Labeonem, 5. de Iniur & sic de similibus.

b l. 1. §. 1. de Iniur. P. §. 1 eo. tit. apud Iustinia. Conuicium dicitur iniuria, à cócitatione, vel à conuentu, id est, collatione vocum, cum enim in vnum voces plurium conferuntur, cōuicium dicitur, quasi conuocium, l. item apud Labeonem, 15. §. ait prætor, & sequentibus §§. de Iniur. P. vbi & additum, ita demum Iniuriam esse conuicium si concitatio fiat ad inuidiam, & iniuriam alterius, & contra bonos mores.

c titulo de maledicis, lib. . tit. 26. maledicus dicitur, detrectator & obtrectator. Benedicere, est bene precari, vt apud Ouidium 2. Fastorum.

Et bene nos, bene te, pater patriæ optime Cæsar
Dicite suffuso per sacra verba mero.

Maledicere contra, malè precari, vt apud Plautum in Penulo, actu 1. scena 3.

Si benedicetis, vostra ripa vos sequar,
Si maledicetis vestro gradiar limite.

Maledictio vitium linguæ maximum, de quo D. Iacob c. 3. Et Quintilianus postquam dixit caninam esse eloquentiam lib. 12. atque facundiam maledictis vti, ex Appij Claudij testimonio addit, vitium esse animi quo maleficus à maledico non distat, nisi occasione; subindicans conuiciatori & maledico, ad malefaciendū & nocendūm aduersario promptam esse voluntatē, modo daretur tēpus & locus lædendi Maleficium idem quod male factū in facto, vt maledictio in verbo. l. 1. si familia furtum fecisse dicatur. Et ex re, maleficij obligatio nascitur, in 9... de obli. quæ ex maleficio nascuntur. l ex maleficio, de act. P. Cicero autem distinguit accusationem, conuicium, & maledictum: dum ait, pro Marco Cœlio, *accusatio crimen desiderat, rem vt definiat, hominem notet, argumento probet, teste confirmet: maledictio nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, cōuicium, si facetius, vrbanitas appellatur*, deprimere dignitatem alicuius, per verba, maledictum est, & qui facit maledicus. c 1. de maledicis Et iura distinguūt contumeliam à maledicto effectu. Nam institutio hæredis cum nomine contumeliæ non valet. l. quoties, 9. §. siquis nomen hæredis, de hæredib. instituendis, lib. 28. P. tit. 5. at valet, si hæres instituatur cum maledicto, vt ille impiissimus filius meus, hæres esto. l. his verbis 48. § illa institutio, eo. tit.

d Blasphemia, nūc vsurpatur pro cóuicio & maledicto in Deū, quādo tribuitur Deo probrosè quod ei non cōuenit, aut ei adimitur quod ei conuenit, sicq; atrocius quid sonat quam cōuicium, vt notat Barthol. ad l. item apud Labeonem, de Iniu. Pand Blasphemiam quoque in Deum & Sanctos eius dixit capitul. secundo, de maledic. βλασφημία est obtrectatio nefaria, execratio, impium in Deum conuicium, vel calumnia in Deum, vt apud Platonem libro 7. de legib βλασφημίαν πᾶσαν καταχεῖν τῶν ἱερῶν καταχέαι, omni probrorum conuiciorumq; genere sacra inquinare. Propriè tamen nomen βλάσφημος, & βλασφημεῖν dicitur παρὰ τὸ τὴν φήμην βλάπτειν, à lædenda fama & existimatione. φήμη namq; fama & existimatio est, vnde βλάσφημος qui lædit famam alicuius falsis rumoribus sparsis, maledicus. βλασφημοσύνη, & βλασφημία maledicentia, λοιδορία aliter. In sacra pagina ferè semper ob grauitatem delicti, blasphemia accipitur pro impietate vel maledicentia de Deo, & in Deum, vt ad Romanos c. 2. vers. 12. Diui Lucæ c. 12. versi 20. & alibi Ponitur & vt dixi pro Sanctorum qui in cœlo sunt maledicentia, vt Apoc c. 13. vers. 6. *Aperuit*, inquit D. Ioannes, *os suum in blasphemias in Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant*, &c. nos de blasphemis & pœnis eorum egimus lib. 33. Syntag iur. c. 12.

e vt liquet ex §. 1. de Iniuriis ex l vnica de famos. libellis, lib. 9. C. tit. 6. l. lex Cornelia, 5. § pen. & fin. de Iniu P. vbi siquis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, composuerit, ediderit, doloque malo fecerit, quo quid eorum fieret, etiam si alterius nomine ediderit, vel sine nomine, iniuriarum nomine tenetur & qui libellum, poëma, historiam, carmen, in alterius composuerit iniuriam, vt cōtra Cassium Seuerum iudicatum refert Cornelius Tacitus lib 5 annalium. Eo etiam nomine tenetur, & pœnis iisdem damnatur, qui inscriptiones aliudve quid sine scriptura in notam aliquorum produxerit, d l 5. §. eadem pœna, de Iniur. P.

f l. 1. § . 2. de iniur. P. vbi exempla, *In corpus* inquit Vlpianus, *fit iniuria, cùm quis pulsatur; ad dignitatem cum comes matronæ abducitur; ad infamiam cum pudicitia attentatur*.

g vt in titulo de lege Aqnilia apud Iustin. & ad l Aquil. in P. & c. 2. . & 4. de Iniuriis.

h hæc omnia explicantur in l. prætor edixit, 7 §. atrocem, cum l seq. de Iniur P. §. atrox, eo tit. apud Iustinia. Ratione personæ cui infertur crescit iniuria, vt ibidem dicitur, si fiat seni, puero, probo, bene de republica merito, patri, patrono adde Quintilia. libr 6. c 1. si sacerdoti, aut personæ Ecclesiasticæ, l. 4. C. de Iniur ca. siquis suadente diabolo, 14, quæstio. 7. si maledicatur summus Pontifex, c. . de maledicis, si Cardinalis, si sanctus c 2. eo. titu. de maledict. ratione etiā personæ inferentis, vt si is sit vilis, authen. habita, ne filius pro patre, si inferatur à filio parenti, à liberto patrono, &c. à milite Tribuno l milites agrum, 13. § irreuerens, de re milit Pand Ratione tēporis atrox fit iniuria, si ea inferatur in ludis, vel ī publico cōcessu vel in cōspectu prætoris,

tempote facer.d.l.prætor,§.attocem,de iniur. & d. §.atrox,eo.tit Obseruauit hæc & Demosthenes in oratione contra Midiam,dum docet,iniuriam grauiorem,quod choragus fuisset pulsatus à Midia in ludis Dionysiacis impacto pugno in malam & io eam partem corporis quæ diutius conspici posset. Sic qui in theatro vel in foro cædit, & vulnerat, quamquam non atrociter,scilicet ratione vulneris, tamen iniuriam atrocem facit ratione loci,l.sed est quæstionis,9.§.1.de Iniur. P. Res ipsa atrocem facit iniuriam, etiam si vulnus sit illatum,os percussum, vulneris etiam magnitudo, & locus eius,vt si in oculo.d.l.Prætor edixit,§.fin.& l.vulneris,8.de iniuriis.

i l.penul C.de contrah.emptio.

k Leuis iniuria dicitur, quæ parua & ferè nullius est æstimationis, quæ exigua & nihil nocet. Ita leuis offensa dicitur, quæ non consideratur vt adimat gratiam vel legatum, l.3.de adimen lega. P. vt leuis febricula,quæ non consideratur l.ob quæ vitia, de Ædilit. edict. ·.leuis castigatio,quæ non lædit l.Prætor,§.præterea,de Iniur P.l.sed etsi quæcumque,§.fin.ad leg Aquiliam.P.

CAP. III.

Quæ ad reales iniurias referantur.

AD reales & corporales iniurias etiã pertinet, damnum culpa datum, [a] manus illatio in cuiusdam corpus: cum quis pulsatur, verberatúrve, [b] vel siquis pulsatus quidem non fuerit,sed aduersus eum manus leuatæ fuerint, & territus sæpe vt vapulandus,nam & is vtili iniuriarum actione tenetur, [c] item si puero aut matronæ comes abducitur.[d] Si pudicitia alicuius attentatur masculi vel fœminæ, [e] si res Domini per iniutiã quis occupet, [f] si quis domum cuiuspiam vi aut eo inuito ingrediatur,etiam in ius vocandi gratia [g], si quis domum absentis vt debitoris signauerit, iniuriæ faciendę causa,sine authoritate iudicis. [h] Si dominus [i] prohibeatur rem suam vendere vel re sua vti. [k] Siquis ad inuidiam alterius veste lugubri vtatur,aut squalida,vel barbã demittat, vel capillos submittat, [l] vel officia diuina cessare faciat,aut in aggrauationẽ cessationis imagines Sãctorũ vel beatæ Mariæ, seu statuas & crucem irreuerẽter trahat & spinis cooperiat,[m] si quis pignus proscripserit vẽditurus tanquã à me acceperit infamandi mei causa,[n] si de libertate in seruitutem petat,quẽ sciat liberum esse,[o] siquis mẽtem alicuius medicamento alioq; modo alienauerit,[p] si liberũ pro fugitiuo apprehẽdat, [q] si statua patris mei in monumento posita, saxis cæsa est,[r] si fideiussor soluere parati conueniatur in iniuriam debitoris, [s] siquis ad tribunal alicuius per iniuriam me interpellauerit vexandi causa,[t] si iniustè quis aliquẽ excõmunicauerit.[u] Si quis prohibeat me piscari in mari quod cõmune est, vel aucupari in agro domini non prohibentis, vel lauari in publico;vel in cauea publica sedere,vel alio loco cõuersari.[x] Fit & iniuria contra bonos mores, si quis aliquem fimo corrupto persuderit,cœno lutóve oblinierit, aquas spurcauerit, fistulas & lacus, vel quid aliud ad iniuriã publicã contaminauerit in quem & similes grauiter animaduerti solet, [y] si quis etiam ad inuidiam alterius imaginem principis ferat, [z] vel persuaserit seruo ad statuam principis ad infamandum dominum confugere, [aa] si inferiorum ædium dominus, superioris vicini fumigãdi causa,fumum fecerit, vt si contrà, superior in inferiores ædes quid proiecerit iniuriæ inferendæ causa, aliter enim iniuriarum nomine non teneretur [bb].

SCHOLIA.

a hoc magis pertinet ad actionem legis Aquiliæ,tamẽ ponitur sub titulo de Iniuriis,in cap.2.c.4.& in l.1. eo.tit.in P.l.5.§ ·.ad legem Aquil. c.1.eo.ti.in Sex.

b c.1.de iniur.c. .de clerico percussor.l.1 §.1. de Iniur.P. verberasse videtur & impropriè, qui pulsat, l.apud Labeonem,·.verberasse,de iniu.verberare tamẽ cum dolore, pulsare sine dolore.l ex Cornelia,5.§.1.eo tit.P.tenetur autem nõ solum qui percussit,sed etiam qui curauit percuti,l.non solum,11. eo.tit.facit cap.fi.de homici.in Sex.cum simili ibi nota.

c d.l.item apud Labeonem,§ 1.de Iniur.P.

d L.1.§.omnemque,de iniur P.& ibi ad dignitatẽ pertinet,quod est castitatis & pudicitiæ, quæ est naturalis dignitas mulierum:nam nõ conuenit sexui illas solas vagari.idem de pueris dictum,si quis ab eis comites vel pædagogos abducat. comites dicuntur mulierũ & puerorũ, qui eas eósve sequuntur,quos abducere iniuria est, & eo nomine tenentur, non tantũ qui viuos abduxerit, sed & qui aliter fecerint ne comites cum illis non essent,& qui persuasit comiti,vt eos desererent.l.item apud Labeonem, 15.§. comitem,16.cum sequentibus 3.§§.de Iniuriis.P.

e l sed est quæstionis, 9 fiu & L.1.§.omnem,de Iniuriis,P.vbi & hanc iniuriam pertinere ad dignitatem dicitur,idest ad minuendam famam eius qui attentatur. Attentari pudicitia dicitur, cum id fit vt ex impudico quis fiat impudicus,l.attentari,10.de Iniur P.L.1.de extraordina. criminibus. tit.47.Pand. tit.11.

f l.item apud Labeonem,§.siquis bona,de Iniur. P.l. 2 § 2.vi bonorum rap.P.

g L.lex Cornelia,5.l.qui in domum,23.de Iniur.Pan.l. plerique, 1·.de in ius voca. P.

h leg si iniuriæ faciendæ, 20.de Iniur §.1.eod. apud Iustinianum.

i l si quis proprium seruum, 24. de Iniur.Pand.l.penul. C. de contrah. emptio. ratio in l. nemo exterus,de lodæis.C.

k l.iniuriarum,13.§.siquis me, de Iniur. Pandect. facit l sicut autem,8.§.apud Pomponium,si seruitus vendic l.23 de actio. empt Pand.l.3.§.2. vti possi. Pand.

l l.item apud Labeonem, §.generaliter.de Iniu.P.cui exempla possunt conuenire, si quando laruati homines simulantes se eũ esse ad cuius infamiã faciũt, vestem illã sordidã aut alia gerãt. Sic Senec.li.1 Declamationũ,decla.1. *Sordidatus es*,inquit, *nõ queror, sed si sordes tuæ inuidiã mihi concitãt,queror.* Item siquis vestes alicuius deferat in publicũ ad opus indignum & turpe, ad eius contumeliam abutens, &

contaminans dignitatem eius qui ornatu illo tantú decoratur, veluti insignibus, vt si histriones & mimi prodirent in theatrum ornati vestibus sacris & religiosarum personarum, quod interdictum est, l. minæ, 4. C. de Episcopo. audient. §. fin Nouel 123.

m c. 2 de officio ordina. in Sex.

n l. item apud Labeoné, §. item siquis pignus, de Iniur. P. si rescribit pignus, qui in publico proponit vendendum, l. si C. de fide & iure hastæ fiscalis, li, 10. C, tit. 3. sic iniuria affici dicitur defunctus, cuius bona veneunt & proscribuntur, nullo hærede ea defendente, §. 1. quib. manum. non licet lib. 1. Institut. tit. 6. id est ignominia afficitur l. 1. de minorib. P. ignominia & est ei cuius bona venalia proscribuntur, vt ait Cicero pro Quintio.

o l siquis de libertate, 12. de iniur. P.

p leg. idem apud Labeoné, 15. de iniur. P. incidit & in aliud crimen mentis alienatę reus, etiam porrecto amatorio poculo, l siquis aliquid, §. qui abortiones de Pœn. Pand.

q l. si liber pro fugitiuo, 22. de Iniur. P.

r l. si statua patris tui, 27. eo. tit.

s l. si creditor meus, 19 eo.

t l. iniuriarum, 13. § . siquis, iniuriam, per eo.

v & iniuriarum tenetur, ca. illud, 11. q. 3. horum iniuriá æstimari debere tradit reuerendus pater Thomas Fastoli, in suis decisionibus causa 4. dubio 4.

x in l. iniuriarum, 13. §. fi. de iniur. P. l. 1. §. 9. ne quid in loco pub P. venari & piscari omnibus licet iure cómuni & naturali, ca. ius naturale est, 1. dist. quia cómunia omnium mare, & aër, nisi eius causa quis agros alienos ingredi à dominis prohibeatur leg diuus Pius, de seruitut. P. Et naturali iure hæc omnia communia dicuntur, aër, aqua profluens, mare, & littora, & ad ea nemo prohibendus accedere, dú modo à villis monumentis & ædificiis abstineat, §. & quidem naturali, de rerum diuisio. apud Iustinia. l. 1. eo. tit P. Excipitur etiam nisi piscationem maris vel saltus venationem, quispiam à publico conduxerit, quia habet ius tunc alios prohibendi dict. l. iniuriarum, §. fin. de iniur. Quemadmodum & is qui solus in fluminis diuerticulo piscatus est, ex pręscriptione, l. si quisquam, 7 de diuers. & tempora. præscriptio. lib. 4. P. ti. 2. Leo etiam Nouella 56. de oris maritimis, vult aduersus ius antiquú oras maritimorum locorum eius censeri, qui circa eas dominium habet: & prohibere posse alios ibi piscari sine metu actionis iniuriarum, & posse concedere sub tributo ius piscandi: facit l sané, l si maris, 14. de iniur. P. Sané, inquit Paulus Iuriscon. si maris proprium ius ad aliquem pertineat, vti possidentes interdictum ei competit, si prohibeatur ius suum exercere: quoniam ad priuatam iam causam non ad publicam hæc res.

y l. 1 §. 1. de extraordina. crimin. P. Tenetur & lege Aquilia, qui vestimenta inquinauerit vel sciderit vel ruperit l. si seruus seruú, 27. §. si quis vestimenta, ad legem Aquiliam, lib. 9. P. tit. 2. Qui conspurcauerit etiam aquam, vel alia de causa in eam aliquid proiecerit, extra ordinem punitur dict. l. 1. §. 1. de extraordin. criminib P. l, is qui puteú veneni, 11. quod vi aut clam. Prohibitum & fimo immundo sordidare flumina circa ripas vbi homines consistunt, l. cum supra virentes, 12. de re milita. lib. 12. C. tit. 36. & ita quis potest prohiberi ne in superiori loco aquam conspurcet defluétem in inferiora, l 3 de aqua pluuia. arcenda. Pan. Si venenum iniectum sit, tunc de veneficio & homicidio tenetur l. 1. de malefic. & mathem. & vltimo supplicio plectendus.

z l. Senatusconsulto, 38. de iniur. P. l. capitalium, 8. §. ad statuas, de pœn. P. puto autem imaginem principis ibi esse signum securitatis & veluti ius asyli cótra aliquem qui fereuti nocere desiderat: quemadmodum hodie etiam proponuntur pro defensione rerum vel locorum à vi & violatione, quod dicitur *saunegarde du Prince*; nempe vel insignia principis vel imago eius. In Apocalypsi autem imago bestiæ quæ dabitur in signú eius sectatoribus, dicitur character, & vt etiam qui signati sunt ad salutem, dicuntur ab Angelo signati signo Dei, nempe *Tau* vel crucis. Apocalyp. c. 7. vers. 2 Ezechiel. cap. 9. vers 3.

aa l. in eú, 5. de extraordina. crim. dum enim serui confugiebant ad statuas principis videbantur implorare securitatem & auxilium contra nimiam dominorum sæuitiam & iniuriam, l. 2. de His qui sunt sui vel alien. iur. P. quod fuit postea prohibitum in l. capitaliú, 8. §. ad statuas, de Pœnis, P. l. vnic. C. de his qui ad statuas confug. C

bb l. penul. de iniur. in P. l. sicuti, 8. §. Aristo, si seruitus vendic. Pandect.

CAP. IIII.

De iniuriis verbis factis.

INter iniurias verbales annumerantur cóuicia,[a] maledicta,[b] prolata vel scripta ad infamandum aliquem,[c] cantare ad infamiam alicuius aliqua:[d] dicere liberos infamandi causa seruos.[e] Pudicitiam pueri vel fœminæ attétare, vel verba turpia cum illis habere:[f] in summa aduersus eos qui aliquid minuendę opinionis nostrę causa confecisse cóperientur, more solito experiri possumus.[g]

SCHOLIA.

a l. 1. §. 1. de iniur. P. qui concitat vociferatur, conuitiú facere videtur absenti & pręsenti, l ité apud Labeonem, 15. §. conuicium, & sequent. de iniur. P.

b c. 1. de maledic. maledictum differt à conuicio, quod nó fiat cum vociferatione dict. l. item apud Labeonem, §. ex his apparet.

c l. item apud Labeoné, 45. §. generaliter, l. lex Cornelia, 5. §. penul. de iniur P.

d dict. l. item apud Labeonem, § generaliter.

e l qui liberos, 9 & seq. C. de Iniur. l. 11. & 12 eo. tit. in P. l. si tibi seruitutis, 31. de libera caus. tit. 7. C. tit 16. l. 19. § 1. eo. tit. P.

f l. item apud Labeoné, 15 § tenetur, & seq. & l. siquis tam fœminam, 9. eo. tit. de iniur. ca. si quis tam fœminam, 12. de pœniten dist. 1. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 1. ad Cor c. 15. Sed & adulá lo, laudando, persuadédo malitiam, vel turpia, corrumpere quis potest ingeniú adolescentum, & tenetur vtili interdicto, de seruo corrupto, l. 1. de seruo corrup lib. 12. P tit. 3.

g l. 3. C. de iniuriis.

CAPVT V.

Qui dicantur facere iniuriam.

INiuriam faciunt qui voluntatem faciédi habent: non qui sine ea voluntate lædunt,[a] idque vel per seipsos, vel per alias

personas: [b] at is qui iure publico vtitur aut iure facit magistratus quem gerit, propter iuris executionem, non videtur iniuriam facere, [c] si tamē excedat fines officij iniuriarū nomine tenetur. [d] Nec facit iniuriam qui maledictiones legis declarat vel imponit reis. [e]

SCHOLIA.

a Sic non dicuntur facere iniuriam furiosi, infantes, dormientes, &c ca. illud, 15. quæst. 1. l. 3 de Iniur. P.
b l. 1. §. 1. de Iniur. P.
c l iniuriarū, 13. §. . & l. quid reipublicæ, 3. l. itē apud Labeonem, 9. vnde quærit, de Iniur. P Quæ iure potestatis à magistratu fiunt ad iniuriarum actionem non pertinent, l. iniuriarum, § . quæ iure, eo. P.
d l. nec magistratibus, 12. de Iniur. P. l. 3. §. 1. quod metus causa, P. tit. 4. P tit. 2.
e quia hoc ipsum lex facit non iudex, qui tanquam eius est minister tantum, leg . § post originem, de origine Iur. P. quare executor legis, si faciat ex intentione legis non autem vt propriam vlciscatur vindictam, & iniuriam, immunis est ab iniuria & crimine, ca. de occidendis, can. miles, ca cum minister, 23. q. 5. Sic maledictio mulieris adulteræ mandabatur inferri per aquā zeli à Deo iudici Numer. cap. 5. vers. 21. sicut & maledictiones impositæ Deo resistentibus & mandatis non seruantibus. Deuter c. 28. 12. c. 11. Iosuæ c. 8 vers. 34.

CAP. VI.

Quibus iniuria fiat.

Nemini inferenda iniuria, [a] fit autem nobis, vel directò, vel per consequentias, dum iis fit quorū iniuria ad nos redundat. [b] Vt ita agere possumus pro iniuria facta seruis, [c] vxori, [d] filiis in potestate nostra constitutis: [e] ita iniuria facta officiali, censetur facta domino eius, seu regi, vel principi, vel reipublicæ cuius est officialis, [f] & iniuria sacerdotibus facta ad Christum pertinet, euius legatione funguntur. [g] Et quamuis volenti non fiat iniuria, [h] tamē ex iniuria facta seruo aut filiofamilias, dominus aut pater experiri possunt, etiam illis nolētibus. [i] Et si iniuria fiat defuncti cadaueri, vindicabit hæres. [k] Iniuriarum & experiri potest, qui ignotus percutienti ictus vel percussus ab eo est. [l] Nō vtique si iniuriās eum pro alio accipiens cum errore percusserit, quia animus non fuit eum iniuriandi. [m] Nocentem etiam infamare iniuria est, si non per modum accusationis publicæ, sed per modum exprobrationis & conuicij, crimen ei obiiciat. [n] Possunt pro iniuriis experiri sibi illatis à laicis apud iudices laicos, clerici contra eosdē, & petere emendam sibi fieri, ne in posterum talia audeant, neque irregulares ideò fiunt quamuis imponatur à iudice capitalis pœna pro iniuria. [o]

SCHOLIA.

a nec cum alterius iniuria alteri subueniendum, can. forte, can denique, 14. q. 5. neque seruis etiam alienis inferenda l. 1. C. de Iniur. nec libertis, l cum inde patronos, C eod. tit. imo nec propriis: nam contra intolerabilem iniuriam dominorum seruis nō denegatur auxilium, leg. 2. de his qui sunt sui vel alien. iur. P. §. fi. eo tit. apud Iustinia. Seneca lib. 3. de benef. Macrob. lib 1. Saturnal. cap. 11. Permittit tamen Deus, malos in obtrectationem bonorum prorumpere, ne se extollant, nimiùm forsan ab aliis laudari. can. 11. sunt plurimi, 6. q. 1.
b l. 1. §. 3. de Iniur P.
c §. seruis, de Iniur. apud Iustinia. l item apud Labeonem, 15. §. itaque, & §. Prætor ait, eod. titul. leg 8. Cod. eod. tit.
d l. 1. §. penul. l. eum qui, 8 § si nupta, de Iniur. P. §. patitur, eo. tit. apud Iustin. l. 2. C. eo. agit autem vir pro vxoris iniuria, non contrà vxor pro viri iniuria, quia defendi oportet vxores à viris, non autem viros ab vxoribus, l. 2 de Iniur. P.
e dicta l. 1. §. 3 & penul. & fi. l lex Cornelia, 5. dict. l. illud quæritur, & seq. l. sed si vnus, § . ait prætor, l. pater, 41. de Iniur. P nisi, si quis iniuriam faciat filiofamilias, quem putauerit patrem familias, vel vxori quam putauerit viduam: nam tunc pater aut maritus non agunt, si is qui fecit iniuriam alioquin non fuisset percussurus, l. eum qui, 8. §. at cum aliquis, & seq. de iniur
f Guido Papæus decis. 557. Alexan. ad l. quamuis, de in ius vocan. & Panor. ad c. cum sit generale, de foro comp. ait, iniuriam factam clerico, censeri factā Deo. Et quamuis officialis non reuocet ad animum iniuriam factam, nihilominus regi vel principi facta cēsetur, vt scribit Hippolitus de Marsiliis consi. 2. num. 19. & consil. 105. num. 15. vt iniuria facta seruo dicitur facta domino, & vni de collegio, vniuerso corpori collegij.
g can. 15. accusatio, 2. q. 7.
h l. 1. §. vsq; adeo, de Iniur. P. l. cum donationis. C. de transact. l nemo videtur fraudare, de regu. iur. P. l. in diem, 9. de aqua pluuia arcen. P.
i l si quis seruum meum, 26. de Iniur. P, vt si ludibrio habeatur seruus, vel filius, vel ductus fuerit in popinam, ad aleam, ad iniuriam meam etiam consentiens.
k l. 1. §. & si forte, & §. quoties, de Iniur. P. l. 8. de religio. & sumpt. funer. P. Nouella 60.
l l. eum qui, 8. §. si iniuria, de Iniur. P.
m l. 3. §. f. & l. si cum seruo meo, 4. de Iniur. P datur autem alia actio pro damno, vt legis Aquiliæ, l. 45. §. 4. ad leg. Aqui. P.
n l. vnic. de famos. libell. lib 9. C. ti. 36. Sic intelligenda l. eum qui nocentem, 18. de Iniur. P. Qui eum obiicit crimina animo iniuriandi, primum quia sibi vindicando sumit publicam potestatem, contra quam prohibitum sit, in l. nullus, de Iudæis, l fin. C. de malefic & Mathema. dignus ideo pœna est dehinc, quod scandalum generet auditoribus, quod crimen quod ignorarunt detegat, quod non denūciatum impunitum remaneat. *Sæpe*, inquit Cicero contra Sallustium, *vidi grauius offendere animos auditorum eos qui aperte aliena vitia dixerunt, quàm eos qui commiserunt.* Nam est antiquum prouerbium Græcum, non esse mouendam Camerinam, nec malum benè conditum. Sed & qui aliquando malus fuit, & nunc bonus effectus est, reprehendi non debet, can. ferrum, 50 dist. distinguit tamen Iulius Clarus lib. 5. § iniuria, num. 7. obiicientémque crimen etiam verum, teneri actione iniuriarum, iuxta opinionem quam dicit esse communem Curtius in

l. fin §. 1.

l.fin.§.1.quod quisque iuris,P.hancque sententiã Clarus dicit omnino esse veram iure canonico,quo ante accusationem debet præcedere charitatiua admonitio c.2.de accus.cũ similib. ibi no. Cæterũ iure ciuili distinguendum putat, an talis iniuria sit obiecta,quæ vera probata crimen habet, & quam puniri reipub intersit,& tunc si obiiciens probet,nõ tenetur iniuriarum,ex l.eum qui nocentem, de iniuriis,P.contrà,si nõ valdè intersit reipublicæ illud crimen obiectum probari,vt quia dicat cæcũ, claudum,nam tunc de iniuriis etiam probans tenetur,si modo dixit animo iniuriãdi,&o sine causa.vide plura & hæc apud Panor. ad c cum te, vbi alios plures citat,de sententia & re iudica Bartho.ad l.3.de liber. & posthum.P. nec excusatur quis ab iniuria quod dicat se fuisse prouocatum antea ab iniuriato,vt notat Iulius Clarus vbi supra à,numero 14.

o cap.2. de homic.in Sex.c.postolasti,21.eo tit,apud Gregorium.

CAPVT VII.

1. *De iniuria consideranda ex animo.*
2. *De actione ciuili vel criminali.*

1 INiuria consideranda,nõ ex opere, sed ex voluntate. [a] Ideo qui non animo iniuriandi,sed vel ex ioco, vel castigationis, vel emendationis causa quippiã facit aut dicit,non tenetur iniuriarum nomine. [b] Quare in conceptione actionis iniuriarum: certum factum aut dictum,& quod iniuriandi causa factũ dictúmve sit,contra bonos mores,adiici debet, [c] deinde an ex temeritate cogitata cõtumelia fiat, an verò calore iracundiæ:hæc enim pœnam augent vel minuũt. [d] Nemini porro facit iniuriam qui iure suo vtitur.[e]

2 Iniuriarum autem causa, non publici sed priuati iudicij continet querelam: [f] veruntamen pro ea & ciuiliter & criminaliter agi potest. Et si quidem ciuiliter agatur,æstimatione facta,pœna reo imponitur:si criminaliter, officio iudicis extraordinaria pœna ei irrogatur: [g] verum si actũ fuerit criminali iudicio,denegatur priuatum: vt si prius priuato, publicum. [h] At ex natura iniuriarum actio magis vindictæ quam pecuniæ habet executionem, [i] & per procuratorem criminaliter exerceri nequit,ciuiliter potest.[k]

SCHOLIA.

a ca.siquis non iratus,15. quæst.1. voluntas & propositum distinguũt maleficia,l.verum est,39 nec aliunde quam ex voluntate iudicantur,quæ est causa vitij vel virtutis ca.merito,ca.illa,15.quæst.1.ca.nasci, 56 dist ca.sciendum,8. quæst,1.& nemo tenetur ad culpam,nisi ex propria voluntate deflexerit,ca.non est,15.quæst.1.

b l.2.§. penul. & l.4. & l. item apud Labeonem,15.§. adiicitur,de iniuriis, Pandect.leg.5.Cod.eod.titul. Sic magister castigans discipulum, non tenetur de iniuria dict.can.siquis non iratus, 5 quæst.1.leg. sed etsi,§.fin.ad leg. Aqui.Pandect.neque iocando percutiẽs clericum,aut pater an magister percutiẽtes disciplinæ causa filium aut discipulum clericũ, dicuntur excommunicati,aut iniuriam inferentes, cap 1.c.ex tenore, cap.cum voluntate,de sententia excommunica.facit leg.aut facta,de pœnis, ca.aut facta, de pœniten. distinct. 1. omnis tamen iniuria præsumitur animo iniuriandi facta,nisi contrarium probetur, & dicitur hæc communis sentẽtia per Socinum consil.146.num.7. *circa tertiam*,libr.1.consentit Paris consil.149.numer.19 lib.4 nec excusatur qui deprehensus dixit, ludens feci: non secus quàm qui lanceas & sagittas mittit in mortem,& ita se vult deprehensum excusare,ca 1. de præsumptio. lib.2.tit.23.

c l.Prætor edixit,7.de Iniur.P.

d Quod ex pertinacia & temeritate fit, est seuerius puniendum,ca.siquis sacerdotum,11 quæst.1.c.1.de maledict si calore iracundiæ veniam aliquãdo meretur can.si quidẽ, §.notãdum,& §.siquis iratus,2. quæst. 1. leg.2 Cod de iureiurãn.leg.vnic Cod si quis Imperatores maledixerit,extat textus in leg si non conuicij,5.Cod de iniuriis,cuius verba: Si *non conuicij consilio te aliquid iniuriosum dixisse probare potes,fides veri à calumnia te defendet: si autem in rixam inconsulto calore lapsus, homicidij conuicium obiecisti, & ex eo die annus excessit:cum iniuriarum actio annuo tẽpore præscripta sit,ob iniuriæ admissum, conueniri non debes.* In regno Galliæ de consuetudine iniuria in absentia verbis facta,non est punibilis nisi sit reiterata,quoniam reiteratio arguit esse deliberatam,Guillel. Benedictus in repetitio.c Raynũtius,ad verba, *& vxorem nomine Adelasiam*,numer. 991.& 992. de Testa. vide Hippolytum de Marsil. 113.num 2.2.4

e c.cum ecclesia Vulterana,de electio.c.non sanè,14. quæst.5.leg.fiscus,de iure fisc.Pandect. cum simil. vulgaribus.

f l.iniuriarum,7.C.de Iniur. Quia inter priuata delicta connumeratur l.fi.C.eod.

g l.fin.de Iniur.P.§.in summa, eo.tit.apud Iustinia.l. fin.de priua.delict.P.lib.47.titul 1. de æstimatione autem iniuriæ,& de pœna corporali paulo post dicemus sequentibus capitibus.

h l.quod Senatusconsultum,6.de Iniur.l.qui seruum alienum,34 de Actio.P.

i l cum emancipati,2.§ emancipatus,de colla.bonorum,lib.37.P.tit.6. pœna autem extraordinaria est pro modo delicti,l.fin.de Iniur.

k l.non solum,§.agere,de Iniur.P l.penul.de public iudic. P. exceptis viris illustribus, & qui super eos sunt qui possunt agere, & defendere criminaliter pro iniuriis per procuratorem,l.fi.C.de Iniur. §. in summa,eo.apud Iustinian.

CAP. VIII.

1 *De pœna corporali iniuriarum aliáque circa ordinem & beneficia.*
2 *Bellum iniustum.*
3 *Sacerdotis iniuriantis Episcopum pœna, vel si iudicem.*
4 *Pœna blasphemi.*
5 *Iniuriantis Ecclesiam vel cultum eius.*
6 *Vilis personæ.*
7 *Pœna duodecim tabularum.*
8 *Pœna ferentis imaginem principis ad inuidiam.*
9 *Serui.*

1 SEcundum varietatem qualitatémque iniuriarũ, pœnæ aut leuiores aut grauiores imponuntur. [a] Iusta bella definiri solent, quæ vlciscuntur iniurias: si qua gens vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare contempserit quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatũ est, noluerit.

2 Si quis sacerdotum vel reliquorum clericorum, suo Episcopo inobediens fuerit, aut contumeliam, aut calumniam aut conuicia intulerit, & conuinci potuerit, mox depositus curiæ seculari tradi debet, quando videlicet contumelia lædit quoque Ecclesiæ dignitatẽ. [c] Alioquin pro vindicta iniuriæ particulariter sibi illatæ, Episcopus non potest iniuriãtem excommunicare,[d] nemo enim in sua causa sibi Iudex esse potest.[e] Imo lex vetat, ne quis de iniuria iudicet generi, soceri, vitrici, priuigni, sobrini, propinqui, cognatíve agentis. [f] Si quis tamen iudici vt iudici contumeliam faciat, licet illi pœnali iudicio iurisdictionem suam tueri. [g] Sic iudici ab appellatoribus conuicium factum, infamia notatur, vel alia pœna.[h]

3 Blasphemus quoque in Deum & beatam Virginem aut Sanctos, publicæ pœnitẽtię adiudicãdus per septem dies dominicos præ foribus Ecclesiæ quamdiu solemnia Missæ agentur parrochiales, cum aliis ieiuniis & orationibus quæ à canonibus imponuntur.[i]

4 Qui in Ecclesias Catholicas irruens sacerdotibus & ministris, vel ipsi cultui locóque aliquid importauerit iniuriæ, capitali supplicio damnandus est. [k] Si iniuriam solum fecerit, verberibus damnandus & exilio.[l]

5 Is qui propter vilitatem & egestatẽ suæ personæ, non mouetur infamia, & ideo magis audacter iniuriam atrocem infert, coërcendus in ipso corpore acrius.[m]

6 Pœna ex lege duodecim tabularũ & iure diuino, talio erat propter membrum ruptum: propter vero os fractum, nummaria.[n]

7 Qui ad inuidiam alterius, imaginem principis defert, in vincula publica mittendus.[o]

8 Seruus etiam pro illata iniuria satisfacit, impositis & perpessis verberibus.[p]

SCHOLIA.

a l. aut facta, de pœnis, P. ca. pœnæ, 18. §. fin. & ca. seq. de pœniten. dist. 1. maiora peccata grauioribus pœnis sunt vindicanda, . si vt fratrũ filij, &c. in auten.

b can. . dominus noster, 23. q 2. ex libr 6. quæst. diui Augustin. quæst 10.

c ca. 8 si quis sacerdotum, 11. q. 1 ca. Guilissarius, 23 q. 4. ca. Salomitanę, 64 dis ca. si quis erga, 2. q. 7. sic intelligitur c. . de maledict.

d ca. 17 inter querelas, 23. q. 4. & sic possumus quæ in nos committuntur remittere: quæ verò in Deum commissa sunt, nó nisi cum magna discretione, nec sine pœnitentia debemus relaxare, can. 28. si is qui prælatus est, 2 . q. 4. facit ca 2. paratus, 23. q. 1. vt neque iudex pro sua iniuria debet reũ alioquin morté meritum, occidere, can. de occidendis, 13 q. 5. facit l. fi. C. de malefic. docetur & clericos propriæ iniurię vltores esse nó debere, in ca. seditionarios, 46 dist.

e ca. 4. q. 4. tit. ne quis in sua causa iudic. leg qui iurisdictioni, o. de iurisdictio. omnium iudicum; P. l. penul, & fin C. vbi senatores vel clarissimi. poterit tamen propriam iniuriam, coram alio competente iudice, prosequi.

f l. lex Cornelia, 5. de Iniur. 10. l. qui iurisdictioni, de iuris. omnium iudic. P.

g l. 1 si quis ius dicenti non obtemperauerit, libr. 2. P tit. 3. Si iniuriæ illatæ ad depressionem dignitatis pertineant: & sic sibi & suis indicat iniurias illatas, etiam si illæ non impediant iurisdictionem; ca. 1 de pœnis, in Sex.

h l. iudici, 42. de Iniur. P. l. illud sciendum, 9. de appellation lib. 49 P. titul. 1. & ita licite, sine animo tamẽ proprię vindictę, potest excommunicare & emendare litigantem & contumacem, ca. 11. & qui emendat, 45. distinct ca si illic, 2 . q. 4. ca. si quis, 2. q. 7. ca. seditionarios, 46. dist.

i c. 2. de maledict. iubet & Iustinia. in Nouella 77. vt nó luxurientur contra naturã, &c. blasphemãtes & iurãtes per capillos & caput Dei. Olim qui per hæc blasphemasset si in ordine ecclesiastico erat, deponebatur: si laicus, anathematizabatur, constituta & erat pœna in eos qui tales non detexissent, & non emendassent detectos, ca. si quis per capillum, 22. q. 1. vide multa quæ tradidimus lib. 31. Syntagmatis iuris, c. 11. de blasphemis.

k l. si quis in hoc gen⁹, 10. de Episc. & cler C. §. si quis cum sacra c. 31. de sanctissimis Episcop. Nouella 123. item si quis Litanias turbauerit, ibidem, & authen, sed nouo iure, de Episcop & cleric.

l dict. §. si quis cum sacra, de sanctissi. Episc. & dict. authen sed nouo iure.

m l. si quis iniuriam, 35. de Iniur. P.

n §. pœna autem, de Iniur. Talio erat idem quod quis intulerat pati: dentem pro dente, oculum pro oculo, &c. dare. Gellius lib. fin. c. 1. Cicero pro Cæcilio, Exod 21. Deut. 15. Leuit. 12.

o l. Senatusconsulto, 39 de Iniur. l capitalium, 28. §. ad statuas, de pœn P. idipsum si ad inuidiã alterius quis ad statuas confugerit, vel confugere in inuidiã alterius fecerit, dict. § ad statuas, & l. in eum, 5 de extraord. criminib P.

p l. sed non esse æquum, §. si ante iudicem, de Iniur P. Et hoc maximè dicebat interesse inter liberum & seruum, Demosthenes contra Androtionem: quòd seruo omnia corpore luenda sunt: libero verò licere quomodocumque corpus suum defendere.

CAPVT IX.

1 *De pœnis iniuriantis Cardinalem.*
2 *Detrahentium prælatis aut Ecclesiis parrochialibus.*
3 *Percussorum clericorum.*
4 *Episcopi crudelis.*
5 *Clerici se iactantis de adulterio.*
6 *Eximentis reum à iudice.*
7 *Coniurantis vel iniuriantis prælatum.*
8 *Laici rebellantis in principé. & Episcopi vel clerici maiestatis rei.*
9 *Incendiary voluntary.*

1 QVi percusserit Cardinalem, aut hostiliter fuerit prosecutus, aut eum cœperit, aut socius fuerit mandãtis, vel fieri

mandaue

mandauerit, vel factum ratum habuerit, aut cõsilium dederit aut fauorẽ, fit infamis, diffidatus, intestabilis & aliis multis pœnis subiicitur.[a]

2 Inhibitum & est sub interminatione maledictionis æternæ regularibus, in sermonibus suis prælatis detrahere: aut retrahere laicos ab Ecclesiarum suarum frequentia vel accessu: seu indulgentias pronunciare indiscretas.[b]

3 Si quis etiam in aliquo gradu sacro percussor extiterit, corripi debet à crimine: & si non emendauerit deponi debet.[c]

4 Episcopus qui cædi crudeliter aliquem, etiam iniustia iusserit, debet duobus mensibus ab administratione missarum abstinere.[d] Quod si percusserit, vt timeri vellet, ab officio debet deponi & repelli.[e]

5 Clericus qui gloriatur se commisisse adulterium, ex quo maritus vxorem dimiserit, ab officio & beneficio suspendi debet.[f]

6 Clerici violenter eripientes de manu iudicis vel executoris eius, reum, pœna condigna iniuriæ puniuntur.[g]

7 Si qui clerici aut monachi fuerint inuenti, cõiurantes aut conspirantes, aut fratrias vel factiones componentes aliquas, suis Episcopis, aut clericis aliis omnino cadere debent de proprio gradu.[h] Imo si quis sacerdotum vel reliquorum clericorum, suo Episcopo inobediens fuerit, aut insidias ei parauerit, aut contumeliam, aut calumniam, aut conuicia intulerit, & conuinci potuerit: depositus mox curiæ seculari tradi debet, vt recipiat quod iniquè gessit.[i] Atque clericus qui contra fidem homagij præstiti ac debitam reuerentiam, Episcopum suum esse dominum negat, vel in foro seculari contra eum mouet super rebus spiritalibus quæstionem, aut inuasoribus Episcopi causam vel consilium præbuit, ab Ecclesia ei⁹ debet perpetuo abscindi & beneficiis priuari.[k]

8 Si laicus iuramentum profanat domino suo vel regi præstitum & dolosè eius regnum tractauerit, & aliquo machinamẽto in regnum eius insidietur, anathema dicitur, nisi per dignam pœnitentiæ satisfactionem emendauerit: idest, nisi seculum relinquat, arma deponat & in monasterium eat, & pœniteat omnibus diebus vitæ suæ: veruntamen in exitu vitæ suæ, Eucharistiæ poterit participare Episcopus verò, presbyter, diaconus si hoc crimẽ cõmiserint, debẽt degradari.[l]

9 Si quis domum aut aream cuiusquam incenderit voluntariè, sublata & incensa omnia restituere debet, & tres annos pœniterè.[m]

SCHOLIA.

a quæ expressa sunt in c. fœlicis, de pœnis in Sex. nisi inquit ibi Gloss. hoc fecerint defendẽdo aut vitã aut honorẽ suũ, vel suorum, vide c. 3. de sentẽt. excõmun.

b Clem 1. de priuile. & in cõcilio Lateranẽ si sub Leone: o in decreto incipiẽte *supernæ maiestatis præsidio.*

c c. 1 de clerico percussor. lib. 5. tit. 25.

d c. a eod de cleric. permiss.

e ca. Episcopum, 45. dist. & tota fere eadem distinct.

f ca. quam sit graue, 9. de excessi præla.

g l. addictos, 6 de Episcop. audien. Arbitraria pœna metienda erit, nam causam ob criminalem vel ciuilem detinerentur erepti, iuste vel iniuste damnati si cum scandalo, aut sine eo: an cum armis vel sine armis: an ex carcere cum effractione, vel aliunde ex manu familiæ iudicis eripiantur Sed & illud tenetur, vt si clericus eripuerit reum à carcere, vel obligatum pro debito ipse teneatur ad ipsum quod ereptus debebat fisco & priuato. Barthol. ad l. quoties, de exact. tribut. li 10. C. Ioãnes Faber ad §. pœnales de actio. & ibi Ioãnes Faber nempe pro debitis teneatur pro quibus tunc captus quis erat vel carcere commendatus: non autem teneatur pro aliis debitis, aliis creditoribus erepti, qui pro illis nõ fuerat incarceratus vel commendatus Et Baldus ad dictã l. addictos, ait, eximentem à manibus curiæ, teneri pro exẽpto perinde ac si fideiussisset ad omnẽ casũ.

h ca. 21. cõiurationum, 11. q. 1. ex Concilio Chalcedonensi c. 18. ca. 22. conspirationum eadem 11. q. 1 ca. si qui clerici, 23. & sequent. si clerici, & ca. si qui clericorum, eo. 11. q. 1.

i ca. 18. si quis sacerdotum, 11 q. 1. quem tamẽ textum de incorrigibili clerico vt tradatur curiæ seculari, intelligit Panor. ad c. & si clerici, de iudic. iuxta c. cum non ab homine, eo. tit. & in can. si quis & ca. si quæ sunt, 2 q. 7. in ca. nonimus de verb sig.

k c. grauem, 15. de excess. prælator. contumacia enim contra præpositum est capitalis, l. omne delictum, 9. 1. de re milita P.

l ca. 19. si quis laicos, 22 q. 5 idipsum constitutum in Concilio Toletano. 6. c. 8. quod habitum tempore Flauij Egicæ, sub quo anno 693. Scisbertus Toletanæ sedis Episcopus, his pœnis damnatus, iuxta antiquorum canonum regulas vide Ioannem Bernardinum Diaz in practica canonum crimi c 110.

m c. si quis donum, 6. de Iniur. l. 1. de incẽd. rui & naufra. P. Pessima quoque depopulatio & horrenda incendiariorum malitia, quare si quis vel odio vel pro vindicta ignem apposuerit vel apponi fecerit, vel appositoribus consilium dederit, vel auxiliũ, scienter, ex cõmuni iure debet probari, & si mortuus fuerit incendiarius, nõ prius debet donari Ecclesiastica sepultura, quàm damnũ datum resarciatur pro modo facultatum suarũ vt in ca. pessimam, 23. q. 8. Est & iure ciuili pœna dolosi incendiarij concrematio, l. qui ædes, 9. de incen. ruin & naufra li. 47 P. tit. 9. l. si quis dolo, 10. ad leg. Cornel. de sica. P l capitaliũ, 28. §. incẽdiarij, de pœn. in Clericis porrò pœna erit arbitraria vel vt in maioribus criminibus depositio.

CAP. X.

1 De pœna existimationis seu honoraria pro iniuriis.
2 De iuramento rei.
3 De inijciente manus in personas ecclesiasticas.

t Clericus maledicus maxime sacerdos, cogendus ad postulandam veniam: si noluerit, de gradandus, nec vnquam ad officiũ absque satisfactione reuocatur.[a] Sũt & infames detrectatores & iniuriatum atrocium suo nomine damnati[b] & intestabiles,[c] restitutio tamen potest fieri ad famam à summo Pontifice clerico.[d] Pœna vero honoraria pro pœna talionis & pecuniaria introducta est à prætoribus Romanis[e] in hac pœna honoraria, fit in honore imminuto

satisfactio

satisfactio ei qui iniuriam passus dicitur. Et illa potest esse si palinodiã iniurians recãtet, reuocando maledicta in præsentia iudicis & testium, dicendo se pœnitere ea dixisse, & se mentitum, temeréque iniuriasse. [f]

2 Erat & iuramenti delatio quo iurabat reus, se non fecisse vel dixisse, aut id non iniuriandi animo fecisse dixisseve, iuramento delato per actorem.[g]

3 Si quis suadente diabolo huius sacrilegij reatum incurrerit, quod in clericum vel monachum violentas manus iniecerit, anathematis vinculo subiacet. Et nullus Episcoporum illũ præsumere debet absoluere, nisi vrgente mortis articulo, donec apostolico conspectui præsentetur & eius mandatum suscipiat, [h] paucis exceptis. [i] Mandans etiam percuti clericum, perinde ac qui manus iniicit, eadem excommunicatione tenetur. [k]

SCHOLIA.

a can. 1. clericus, 46. dist. ex Concilio Carthaginen. 4. c. 57. degradatio hic est suspensio, vt notat Glossa ad d. ca. clericus, Compulsio autem communiter fit ad veniam & cõfessionem per sententiam excommunicationis, ca. si. 21. q. .ca. 3 6. q. 1,

b c. cum te, 2. de sententia & re iudica li 2 tit. 27. vbi & idipsum receptum in clerico eo nomine damnato dicitur: probatur & in can 5 deteriores, 6. q. 1. ideo si Rariores fuerint iniuriæ, ibi non poss promoueri ad sacros ordines dicitur: vt nec ad dignitatem in l. diuus Seuerus, 40. & l. iudica, 2. de Iniur. P. famosa dicitur actio iniuriarum l. prætor edixit, 7. de Iniur quin & ciuiliter etiam de iniuriis dãnatus, est infamis in l 6 l athletas, §. fin. de his qui notã infam. l. 1. de obsequiis, &c. P. dixi autem suo nomine damnatos, de iniuriis, esse infames: vt intelligamus procuratorem defendentem, non effici infamem, l. furti § si quis alieno, de his qui notant. infam. Gloss. ad dict. c. cum te, de senten. & re iud. dixi insuper, atriorem esse debere iniuriam, nam ex minima condemnatus, non fit infamis, vt colligitur ex d. ct. c. cum te, secundum vnum intellectum & ibi Gloss ad verbum *minima*: quam sententiam aliqui sequuntur, vt ait Angelus ad l. infamem, de public. iudic. P. & sequitur Iulius Clarus lib 5 sententiarum, §. infamia, numer. 1.

c in l. lex Cornelia, §. 9 si quis librum, de Iniur P. l ob carmen, 1. de test. b lib 22. P. tit. ob carmen inquit famosum, damnatus, intestabilis fit, id est, testis esse non potest, neque etiam testamẽtum facere potest, vt & explicat Vlpia. in l. is cui lege, 8. 3. fi. de testamen P li 28. tit. 9.

d dicto c. cum te, de senten. & re iudic. ca. si quem, 5. notandum, in fine, .q 3 Si infames subsint iurisdictioni Papæ, vt in spiritualibus & quoad spiritualia, clerici: aut laici: nisi & ipsi subsint iurisdictioni temporali Papæ in terris ecclesiæ: aliter enim, illis non poterit remittere infamiam ca. Euphemium, 1. hic colligitur, 2 q. quare laicis illis adeundus esset princeps secularis eius iudicis qui famiam ademit. argum. c. per venerabilem qui filij sunt leg. vide l. 1. de abolitio. Cod.

e §. pœna autẽ, vers. sed postea, pretores, de Iniur. Sed pœna quidem inquit Iustinian. iniuriæ quæ ex lege 12. tabularum introducta est: in dessuetudinẽ abiit: quam autem prætores introduxerãt, quæ etiam honoraria appellatur, in iudiciis frequẽtatur. Nam secundum gradũ dignitatis vitæque honestatem crescit aut minuitur æstimatio iniuriæ.

f qui iniuria affecerint sacerdotes, non prius debent absolui, quàm per satisfactionem, condignam egerint pœnitentiam, ca 5. accusatio, 1 q 7 Sic ad relaxationem sufficiẽs satisfactio, vel vt textus loquitur, sufficiens requiritur emenda. cap. ex parte 23. de Verbor. significa. & in c. 24. cum olim, eo. tit cogiturque in loco vbi deliquit quis, præsentibus testibus satisfacere læso ca. 29. si illic, 23 q. 4. & ibidem læsus non tenetur remittere iniuriam superbo, qui non vult satisfacere, hæc palinodia seruata & in clericis vt in laicis, secundum ea quæ tradit Bernardus Diaz in practica criminali can. c. 60. Tenetur enim & quilibet Christianus ad restitutionem famæ quã furatus est detrahendo: nec dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, c. peccatũ, de reg. iur in Sex. Restituit autem famam & satisfacit qui præsentibus testibus reuocat dicta temerè & mendaciter, & protestatur se nolle fuisse dicta vel facta quæ fecit vel dixit, formula palinodiæ apud Plautum in Amphytrione, dum vxor probri & impudicitiæ falsò insimulata ab Amphilogone viro, non aliter secum redituram in gratiam protestatur quàm si retractaret verba: aitque.

Quin ego illum aut deseram:
Aut satisfaciat mihi atque adiuret insuper
Nolle esse dicta quæ in me insontem protulit. Et postea Amphitryo.
Manc arbitratu tuo iusiurandum dabo,
Me meam pudicam esse vxorem arbitrarier, &c.

Satisfactionis exemplum etiam apud Suetonium Tranquillum, in Iulio Cæsare, c. 7. in Clandio, 18. Satisfit etiam verberibus pro iniuria l. sed si vnius 17 §. si ante iudicem, de Iniur. P. & ibidem, qui accepit satisfactionem iniuriam suam remisit. Cogitur etiam à iudice qui iniuriam passus est, satisfactionem accipere oblatam, in ca. si quis cõtristatus, 10 90 dist. & ibi Glossa ait cogendum per sententiã excommunicationis. vocat hanc satisfactionem emendam, c. .de homici in Sex.

g de illo iuramento, in l lex Cornelia. §. 6. hac lege, de Iniur P. Sic apud Martialem lib. 12 Epigram. 8.

Nil in te scripsi Bythinice, credere non vis
Et iurare iubes. malo satisfacere.

Pro satisfactione est, si nec suo consilio, nec à se iniuriam factã, quis dicat in ca quia præsulatus, 1. q. 4.

h in ca. si quis suadente diabolo, 29. 17 q 4. c tua nos 19. de senten. excom. qui iniiciunt manus violentas in canonicos, clericos, aut cuiusuis religionis monachos, aut conuersos eandem excommunicationis sententiam incurrunt vt nisi in articulo mortis, absolui possint, ab alio quam à summo Pontifice c. nõ dubium, 5 c. ex tenore, 10. c parrochianos, 9 c. cum non ab homine, 14. de Senten. excom. ca. quisquis 17. q. 4. vt neque clerici possint in satisfactionem iniuriæ per illos illatæ, ex suo consensu percuti: aut satisfactioni sponte sua corpora subiicere laicis, & si fecerint nihilominus qui ita percusserit incurrit sententiam excommunicationis hanc c. contingit interdum, 36 de sententia excom. quia vt ait textus canon excommunicationem imponens, non tam, in fauorem clerici ordinati: quantum in fauorem totius ordinis clericalis latus est: quare ab vno ex clericis priuilegio huic, vt nec similibus renunciari poterit c. si diligẽti, de foro competẽ. Continentur autem in hoc priuilegio, nomine clerici, omnes or-

dines

dioes clericorum,iuxta ca.cleros,21.dist.dummodo non contraxerint secundas nuptias,ca.quisquis, 81. dist. Sed & depositus clericus,qui vult viuere sub clericali regula gaudet eodē iure,ca.dictū 81. dist. numerat & alios plures qui continētur hoc priuilegio sub nomine clerici, Gl.ad d.c contingit,36. ad ver. *ordinati*,de Sent.excom. Neque etiam sola dimissio habitus & tonsuræ priuat clericū hoc beneficio nec efficit vt talis clericus impunè percuti possit. c.cōtingit,45. de Sent.excō.c. Ioānes de Cler. coniug. vbi de hoc. Incidit & in canonem si quis suadente, 17 q.4.is qui permittit percuti clericum cum prohibere possit,c. quantę præsumptionis, de Sent.excō. & qui ratā habet suo nomine factā percussionem, c.cum quis,23.de Sent.excō. in Sex.Itē & milites, & Fratres hospitalis sci ordinis, D.Ioānis Hierosolimytani incidunt in prædictū canonem percutientes clericum, possunt tamen absolui à suo superiore maiori presbytero. c.canonica cōsentione,50.de Sent.excō. Nec liberat in omnibus à sententia excōmonicationis aut ab absolutione eius à summo Pontifice obtinenda, satisfactio quā facit qui iniecerat manus læso clerico. c. quamuis incidens, 58. de Sent excō. Qui iniecerit manus violentas in moniales eodē quoq; canone tenetur dū modo ex officio non faciat,c. veniēs,16.de Sēt excō. Et sententia hac quoque tenentur tam clerici quā laici,etiam si occultè manus in clericos iniecerint, c. porro,9.de Sē.excō.& mulieres quoque, c.mulieres 6.de Sēt. excō.ca.ea noscitur,13.eo.Hique omnes qui in canonē inciderint absolutionem debēt petere à sūm. Pōtifice vt dictū est: poterit tamē dari à legato de latere eius,ca.ea noscitur,13. c. ad eminētiā, 20,eo. de Sēt.excō. Poterūt & mulieres & alij qui sui iuris nō sunt pauperes, senes, debeles personę, & alię quæ nō possunt facilè adire summū Pōtificem, absolui à proprio Episcopo.c. mulieres,6.c.ea noscitur,13 de Sen.excō.Id & expressū de seruis,in c.relatū,37.eo. Possūt & monachi intra claustrū se percutiētes, absolui ab Abbate; vel eo absente, ab Episcopo.c.2.de Sēt.excō.nisi ad mutilationē mēbrorū,vel ad effusionē sāguinis peruenerit iniectio manuum, aut in Episcopū, aut in Abbatē manus iniecta sit violēta; quibus casibus adeūdus sum Pōtif.c.cum illorū,32 §.qui se claustrales, de Sēt.excō.videtur & casus, in c.ex tenore, 10. in fine, de Sent. excō.in illis verbis, *Aut cum ipso in eadem Ecclesia socius esse noscatur.* Ex quo canonici vel alij clerici vnius Ecclesię se percutiētes nō videātur incidere in canonē & possint absolui à suis prælatis, vel ab eo qui in eos habet iurisdictionē Monialis quoq; monialē percutiēs,ab Episcopo absolui potest,c.de Monialibus,17.de Sē.exc. Sed si aut Monachos aut clericus ex iussu etiam Abbatis senserit manus temerarias laici, tam mandans quàm iniiciens absolutionis obtinendæ causa debent adire summum Pontificem,c.vniuersitates, 24.eod.titul. Puer quoque hoc canone excommunicationis, si iniiciat manus in clericum, tenetur: verum ante vel post paulo pubertatem, absolui poterit ab Episcopo : vt & qui percussit nouitium non clericum,c.religioso,21. §.1.de Sen. excō. in Sext.

i Sunt quidam casus; in quibus iniicientes manus in clericos vel eos percutientes, non censentur à canone excommunicati. primùm si quis se defendēdo clericum percusserit.c.ex tenore, 10.de Sententent. excommuni. si contra vim illatam io continenti se defendendo eam repellat,c 3.§. si vero,eo tit Iote enim omni naturę & humano,vim vi repellere permissum est, c. significasti,de Homicid. l. vt vim, de Iustinia.& iur.l.scientiam,§.qui cum aliter ad leg. Aquil. seruato moderamine vt ibidem dicitur, inculpatæ tutelę:neque hic interest cuius sit qualitatis aut dignitatis Ecclesiasticæ qui repellitur & lęditur defensione Sicq; de summo quoque Pontifice lædente explicat Magister Ioannes Gerson parte prima operū tractatu de amobilitate Papæ in Ecclesia consideratione, 1c.explicās quod dicitur Psal. 104. nec sit cuiquam admirationi inquit quod dicimus quasi contrariantes illi iussioni nolite tangere Christos meos. Quo modo etiā vni singulari personæ fas esset in casu violētiæ attētatę per Papam, verum cōtra castitatē suam vel vitā, vim vi repellere cum appositione inculpatæ tutelæ:& ita licitè stabit, quod tangat Papā violēter vel in mare deiiciat, cur similiter in casu non liceat idem toti Ecclesiæ pro defensione sua & violētiæ attētatæ cauta reprehensione: hæc ad verbum Gerson Secūdus casus, quādo quis fortuito & sine premeditatione clericū lędit.c.2.de Sent.excom. Casus enim fortuiti non imputantur, si absit culpa,c.Ioānes.c.fi.de Hom.cū simil. Tertius, dum quis clericū nutriētem comā, & in habitu laicali existētem,ignorās eum esse clericū percutit,c 4. c.in audientia, 2..c.perpēdimus,23.de Sent.excom. Quartus,si quis in clericum, cū vxore, aut matre, aut sorore,aut filia, turpiter agēté manus iniiciat.c.3.§. fi. de Sēt.excō. Quintus, quādo quispiā manus iniecerit ex mādato superiorū, vel ratione ministerij prelationis aut magisterij ; aut si socius percussit sociū. c.ex tenore, o de Sēt.excō.& c.1 eo tit.in Sex.Sextus, si quis iocādo manus intulerit, d c.1.de Sēt. excom.in Sex Septimus, si quis clericum aut monialem, turbantem Ecclesiæ officium, nolēté exire violēter extrahat, non incidit in canonē, c venies, de Sē. excō. Octauus, neque pater qui etiā presbyterū filiū pecutit correctionis causa incidet in canonē excōmunicationis, cūnō faciat iniuriādi animo, Gl.inc.cū beat° Apostol°, ad ver *grauiorib*°, 45.di.c.1.de Sē.ex.

k cap.mulieres,6.§.fin.de Senteut.excommunica.

CAPVT XI.

De pœna pecuniaria iniuriarum.

Aestimatio iniuriæ fit aliquando in pecunia.[a] Si culpa vel iniuria alicuius damnum datum fuerit cuipiam, vel rebus eius, is æstimationem præstare debet qui dedit.[b] Item si aliis irrogantibus opem tulerit, aut impetitia sua, aut negligentia, ipsi vel animalia eius damnum dederint,[c] fit autem taxatio æstimationis iniuriæ à iudice post iuramentum actoris super æstimatione.[d] Si quis in atrio Ecclesiæ pugnam committit, aut homicidium fecerit, quicquid pro emunitate violata emendandum est, altari Ecclesiæ, cuiuscúmque fuerit Ecclesia, solui debet,[e] sicque pecuniaria pœna, illi danda cui ignominia & iniuria facta est.[f] Et si rixati fuerint homines & alterum alter lapide vel pugno percusserit, qui mortuus non fuerit sed in lecto iacuerit, debet ei operas eius & impensas.[g]

SCHOLIA.

a Ex lege duodecim tabularū æstimatio erat iniuriæ. §.pœna,de Iniur.apud Iust. Refert verba legis & æstimationem Gellius, lib.20.c.1.hæc, *Si iniuria alteri faxit viginti quinque æris pœnæ sunt : Si membrum rupit ni cum eo pacit, talio esto.*

Ibique & refert causam abolitionis dictæ legis. de eadem idem Gellius libro decimosexto, cap.10. Antiquata autem lege illa dati fuerunt recuperatores ad aliter æstimandam iniuriam. vt & quanti iniuriam qui ea affectus est, æstimauerit vel minoris, iudex condemnet, dicto §. pœna, de Iniur. l. constitutionibus, 17. §. fi. eod. tit. P. Estque arbitraria æstimatio, & non ad leges 12. tabularum verba & definitionem taxat, sed ex arbitrio iudicis qui æstimationem facit non quidem habita ratione ad tempus quo iudicatur, sed ad tempus quo facta est iniuria. l. iniuriarum æstimatio, 21. de Iniur. P. facit l. qui autē, § fi. si quis cautio. P l 1. in fine si tabulæ testa. extra. Vocant Pragmatici hodiè hanc æstimationem, multam pecuniariam, *Esmende pecuniaire*, sicut & emēda in iure pro satisfactione iniuriæ accipitur, in c. ex parte, 23. in fin. de Verbor. significa. Et per pecuniam fit abolitio iniuriæ, quamuis forsan probrosum sit iudicatum à Papiniano factum eius qui non erubuit commodum pecuniarium præponere vindictę domus suæ. leg. miles, §. socer, ad leg. Iul. de Adulter.

b c.2 3.4 5. de Iniur. Exod. c.21. l. si qui foueas, ad leg. Aquil. P. & toto tit. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

c c. fin. de Iniur. & ibi Gloss. adfert ad singula, similia iura ciuilia & canonica l. sed etsi, § iniuriam, & §. igitur, ad leg. Aquil. P. l. itē Mela, §. si alius, & seq. eodem, §. imperita, ad legem Aquil. apud Iustinian.

d c. olim, 7. de Iniur. damna & iniuriæ taxantur arbitrio superioris, vt in c. 2 & ibi Glossa, ad verbum, *damnis*, de Officio ordinar. in Sext e super eo, quod met caus. l. si quando, C. Vnde vi. sicque intelligi, l. si vnus, § seruus meus, de Iniur P. notat Rota, decis. 152. *Ad æstimationem iniuriæ*, &c. in Nouis. Quia inquit, æstimatio non potest haberi per probationes legitimas, iudex consideratis omnibus qualitatibus, & circūstātiis quæ possunt augere aut minuere huiusmodi æstimationem, suo iudiciali arbitrio taxabit certam æstimationem iniuriæ, seu certam quantitatem: non vt ad eam condemnet; sed vt intra illam, vel in illa non vltra pars per suum iuramentum huiusmodi æstimationē declararet. Idipsum repetit dec. 48. *Ad æstimationem*, in Nouis. Vbi addit, in hoc nō faciendam distinctionem an agatur actione prætoria an ex lege Cornelia: idque secundum Bartholū ad l. iniuriarum æstimatio, de Iniur. in P. qui illud tuetur contra sententiam Glossæ eius, quam reprehendit: nisi pars læsa possit probare maiorem taxationem probationibus.

e In ca.7. si quis in atrio, 17 quæst. 4 ex Concilio Triburensi in ca. 2. de Pœn. P.

f can. si quis rapuerit, decima septima, quæstion. prima, can si quis dator, prima, quæstio. tertia. cap. de hoc, de Simonia.

g c. 1. de Iniur. Exod. c. 21. operæ hic quæ restituendæ erunt, sunt ea quæ læsus potuit lucrari & non est lucratus ob percussionis vel iniuriæ impedimentū, & causam: lucrum cessans, & damnum emergens, quanti sua interest non esse iniuriatum, item & impensæ in medicos pro medela. Idipsum probatur in l. fi. de His qui deiecen. P. l. ex hac, si quadrupes pauperiem fecisse dicat: leg. qua actione, ad leg. Aquil. Pandect.

CAPVT XII.

Quomodo & quando finiatur, vel aboleatur Iniuriarum actio.

Aboletur actionum iniuria, satisfactione,[a] iuramento delato reto negāti,[b] pacto,[c] seu transactione,[d] remissione expressa,[e] & dissimulatione,[f] tempore, non agendo intra annum:[g] morte, neque enim transit ad hęredes, nisi post litem contestatam,[h] neque abolita resuscitari debet.[i] Ecclesia verò pro his qui furtis publicis sunt implicati, verbo intercedit, non autem eos defendit.[k]

SCHOLIA.

a Vt paulo antea diximus in pœnis, & tractatur in ca vigesimonono si illic, vigesimatertia quæstione quarta. Satisfactio pœnitentiæ, est peccatorum causas excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere, vt ait Diuus Augustinus, libr. de Dogmatibus Ecclesiasticis, cap. 54. relatus in can. satisfactio tertia, de Consecratione distinctione tertia. Et satisfacere alicui dicimus, cum eius desiderium implemus. leg. prima, Qui satisdare cogant. libro secundo, Pande &. titulo octauo, leg. stipulationum aliæ, quinta, §. satisdan. de Verborum obligatio. Satisfactio enim pro Solutione habetur: quia dissoluit obligationem, leg. item liberatur, sexta, §. Quib. mod pig. vel hypo. sol. libro vigesimo, Pandect titulo sexto, & solutione eius quod debetur tollitur omnis obligatio. §. primo, Quib. mod tollit. oblig. l. solutione, leg. solutum, de Solutio. P. Et qui satisfactionem accepit iniuriam suam remisit, vt ad eam repetendam non possit admitti, l. sed si vnus, 17. si ante iudicem, de Iniur. & quādo ante rem iudicatam is cum quo actum est satisfacit actori, officio iudicis conuenit eum absoluere; licet in ea causa esset vt iudicij accepti tempore deberet damnari, §. fin. de Perpetuis & temporal. lib. actio.

b l. lex Cornelia, quinta, §. hac lege, & l. non solum, 11. §. 1. de Iniur. P. quacumque enim actione quis conueniatur, si iurauerit proficiet ei iusiurandum siue in personam, siue in rem, siue in factum, siue pœnali actione vel quauis alia agetur: siue de interdicto. leg. tertia, §. primo, & l. iusiurandum quod ad pecunias, 31. de Iureiuran. lib. 12. P. tit 2. Et hæc expeditior via & vtilior reo, iuramentum: nam iurando iuramento delato, se non iniuriandi animo fecisse, vel dixisse, non erit actione infami notatus, eum nec iurando videatur innocentiam suam approbasse, l furti, §. sed etsi, de His qui nota infam.

c dicta l. non solum, 11. §. 1. de Iniur. P. Imo nuda voluntate remissa iniuria repeti non potest, sed extinguitur, non minus quam si tempore abolita fuisset, l. sed si vnius, 17 §. si antè iudicem, & in l. si tibi decem, § quædam actiones, de Pact. lib. 2. Pan. tit. 14. *Quædam* (inquit) *actiones per pactum ipso iure tolluntur: vt iniuriarum, item furti.* Permisit & lex 12. tabularum pro iniuriis pacisci apud Gellium, lib. 20. c. 1. Nisi pactum contineret impietatem, quo casu etiam remittendum esset, & iusiurandum ei impositum; remanente concordia quale illud, in cap. quintanallis, 23. de Iureiuran. lib. 2. tit. 20. eius qui pactus erat pro offensa à filiabus data, vt si quando filij aut vxor aliquod factum vel verbum contumeliosum mulieribus iniuriam ante passis in posterum obijcerent, is filios & filias exheredaret, & à se propriam amoueret vxorem.

d. dicto can. si illic, 23. quæst. 4. l. non solum, §. 1 de Iniur. non enim minorem, authoritatem habet transactio quam res iudicata, l. non minorem, C. de Transact. & transigere licet in criminibus priuatis, l. trāsigere, C. de Transact. Intelligimus autem sine infamia de his transigi posse, si quis prætoris iussu, lite pendēte, pecunia data, de his pactus est. l. si furti, sexta §. pactusque, de His qui notantur infamia Pandect.

e Remittere iniuriam maximè conuenit Christianis, ca. fin. de Pœnit. dist. 5. & tota 24. quæst. 1. & ca. qui secundum, 23. quæst. 4. & c. non est nostrum, 23. q. 5. Quia Christianum non est quemquem odio prosequi. ca. cum in lege, 22. quæst. 4. ca. inter verba, 11. q. 3. & docuit ita dominus, D. Matthæi, c. 5. verum sine satisfactione remittere actionem iniuriarum nemo compellitur, ca. si illis, 23. quæst. 4. dicunt & vulgo, omisso odio seu rancore, benè facere qui agit actione iniuriarum, & eum qui emendat, per id quod tractatur, tota 13. quæst. 5. Inter species singularis eleemosynæ spiritualis, est remittere iniuriam, & condonare, his qui nos offenderint. ca. & qui emēdat, verbere 11. & ca. tria sunt, 12. & seq. 5. distinct. Maximè in clericis quibus magis conuenit non esse vltores propriæ iniuriæ, ca. seditionarios, 46. dist. Vide quæ tractaui ex professo, lib. 18. Syntagm. c. 1. an iniuria sit vindicanda & in sequentibus, de Iniuriis. Vide etiam quod nostras & nostrorum patienter tollerare debeamus iniurias exemplo Sanctorum, per totam, 13. quæst. 1. & ca. qui secundum, 23. q. 4. ca. non est nostrum, 23. quæst. 5. Sed & nolens pro iniuria satisfactionem accipere, inedia puniendus iusta, in ca. si quis contristatus, 90. distinct. quamquam quis de rigore iuris non teneatur, iniuria affectus, superbo indulgere, priusquam humilietur: in ca. si illic, 23. q. 4. Verum ad perfectionem virtutis pertinet, & superborum etiam contemnere iniurias, vt ipsi proprio scelere seipsos condemnēt, & iniuriatum laudare de patientia cogantur, & cōtempti in suā maledicentia pro furiosis, & mentè captis se haberi cognoscant, à quibus non repetatur iniuria. Sed & Ethnici prestantiores habiti, contempserunt iniurias & inuidiam inimicorum, nec retaliare eas voluerunt: multo magis, & perfecti Christiani, qui & condonare se profitentur; dum petunt sibi à Deo condonari. Vide & multa rara de Ethnicis & Christianis exempla: apud nos, libr. 9. Syntaxeon artis mirabilis, cap. 27. & lib. 40. cap. 22. Definie, iustus patienter portans iniurias, cœlestem nanciscitur coronam, can. etsi, ca. qui iustus, 11. q. 3. Vide & Diuum Paul. ad Coloss. c. 3. ibi: *per patientiam supportantes inuicem, &c.*

f Iniuriarum inquit Vlpia. actio, ex bono & æquo est, & dissimulatione aboletur. Si quis enim iniuriā dereliquerit; hoc est, si statim vbi passus est, ad animum non reuocauerit postea ex pœnitentia, remissam iniuriam non poterit recolere, l. non solum, 11. §. 1. de Iniur. §. fin. eod. tit. apud Iusti. Filij familias tamen, qui iniuriam passus est, dissimulatio, non obest patri qui de iniuria eius voluerit agere: sed patris dissimulatio faciet ne filius agere possit, l. vsque adeo, de Iniur. P. Nisi patris persona vilis abiectaq; fuerit, filij vero honesta, quia non debet pater vilissimus, filij sui contumeliam, ad suam vilitatem metiri, l. sed si vnius, §. filio familias, de Iniur. P. Cæterū dissimolatione vel alio modo, remissa iniuria non censetur damnum datum remissum, quod & lege Aquilia repeti potest, damnumque datum ideo debebit restitui, leg. dominium, octaua, de Iniuriis Codice.

g In l. si non cōuicij, 5 de Iniur. C. de anno igitur pro quo dixit. Vlpian. in l. sed si vnius, 17. § si ante iudicem, eo. P. tempore aboleri iniuriam. Ratio autem cur annalis sit actio hæc, mihi esse videtur, quod ex remedio prætoris pēdeat, introducto in locum pœnæ sublatæ, quæ dabatur olim ex lege 12 tabularum: §. pœna. de Iniur. apud Iustinia. & prætoriæ actiones, annales sunt: § 1. de Perpetuis & tempora. actio. apud Iusti. Existimauit tamen Zazius ad l. cum lex, de Legib P. scriptas & pictas iniurias perpetuas esse, neque earum actionē anno excludi. Martinus quoque, vt ait Glossa ad legem si non conuicij, de Iniu. C. tradit iniuriarum actionem eam tantū esse annalem, quæ de æstimatione talionis, si os vel mēbrum ruptū esset inducta fuit per prætorē, d. §. pœna autē, de Iniur: non autem eam, quæ ex lege Cornelia introducta erat, quę ob eā rem competit, quod se pulsatum verberatumque quis dicat, vel domum suam vi introitam. §. sed & lex Cornelia, de Iniur. l. lex Cornelia, eo. tit. P. Alij dicunt & hanc quoque anno aboleri; quæ receptior esse debet inter Christianos; cum de vindicta reposcenda agitur tātum; quia & vltra promptiores esse debemus ad liberandum quàm ad obligādū. l. Arrianus, de Actio, P. potissimū in odiosis & pœnalibus: & sic etiam actionem iniuriarum, siue ciuilem legis Cornelię, siue prætoriam anno tolli resoluit Rota decis. 240. *pro iniuriis, &c.* in Nouis Constat etiam conuicij iniuriā anno aboleri, d. l. si nō conuicij, C. de Iniur. estque ibi annus continuus. Tamē si metus intercedat qui reclamare ab iniuria prohibeat, vtilis erit, vt ibi notat Gloss. ex l. si cum exceptione, §. 1 quod met. caus. in P. notat & Gl. ad ca. si illic, ad verbum recidiuo, 23. q. 4. Incipiet autem annus in vtrisque à tempore sententię, l. omnes pœnales, de Actio. P. l. pœnalia, & l. omnes actiones, de Regul. iur. P. l. annos, de Calumniat. P. c. quia diuersitatē, de Concess. præb. At Guillelmus de Cuneo ad l. exceptione, §. satis clementer, tradit, secundum aliquos annum etiā currere contra ignorantem: pro quo facit l. item apud Labeonem, §. cōuitium, de Iniur. P. vbi postquam dictum fuit, conuicium & iniuriam fieri posse ignoranti & absenti, additur per lapsum anni tolli actionem iniuriarum, & sic etiam disputat: Rota decis. 240. *pro iniuriis,* &c. in Nouis.

h Iniuriarum actio, neque hæredi neque in hæredem datur, nisi lite contestata, l. iniuriarum, 13. de Iniur. P. explicat de iniuriis quæ ex conuicio nascuntur, Vlpian. in l. item apud Labeonem, 15. §. iniuriarum eod. tit. *Iniuriarum* (inquit) *actio quæ ex conuicio nascitur, in hæredes non est reddenda, sed neque hæredi:* non enim in bonis est ante litem contestatam; ideo non transfertur. l. iniuriarum actio, 28. eod. titulo. atque dictum cum ratione refert. Modestinus Iurisconsul. in l. pœnales actiones, 32. ad leg. Falci. Pand. libro 35. titulo secundo, & in l. prima delict. libr. 47. Pandect. titulo primo Vbi tamen notandum, executionem quorundam delictorum, ad hæredes peruenire posse, & ita hæredem habere actionem legis Aquiliæ pro damno scilicet resarciendo; iniuriarum non habere. vt l. 23 §. 8. & l. 36. §. 1. ad leg. Aequil. Conueniuntur & antè litem contestatam hæredes iniuriam dantis & delinquentis, in quantum ad eos peruenerit; ne alieno scelere ditentur: post litem autem contestatam mortuis reis, in solidum, leg. vnica ex delictis defuncto. in quantum hæredes

teneant lib. 4. C. tit. 17. §. non autem, de Perpetuis & tempora: actio. l. constitutionibus, 33. l. sciendum, 58. de Actio. P.

i ca. si illic, 11 q. 4. exemplo inquit diuinæ clementię, quæ dimissa semel peccata in vltionem redire non patitur. ca diuina, de Pœnitent. dist 4. cap. de his criminibus, de Accusa. ca. prohibentur, 2. quæst. 1. facit §. fin. de Iniur. l non solum, 11. eod. tit. P. & qui iurauit se non accusaturum non potest accusare, cap. veniës, de Accusatio Estque generalis regula, actionem semel in perpetuom extinctam non posse reuiuiscere. l. qui res, 9. §. areã, de Solu. P. l. 27. §. 2. de Pact P. l. 10 §. 9. in fine, de in rẽ verso, cũ simil.

k ca. hi qui, 14. quæst. 6. ca. reos, 23. quæst. 5 ideo personæ Ecclesiasticæ, non debent temere ab executoribus iustitiæ eripere reos, sed si malè eos iudicatos existiment possunt pro eis appellare, aut intercedere, l. additos, C. de Episcopa audient. facit quod notat Archidiaco. in can cum homo, vigesima tertia, quæstion. quinta.

DE FVRTIS[a] ET RAPTORIBVS.[b]

TITVLVS DECIMVS.

a De furtis agitur lib. 5. Decretalium tit. 18. in Decreto pluribus in locis: vt in can. pro maiori parte, 14. q. 5. ca. si. 14. quæst. 6. & alibi: & in Pandectis lib. 47 tit. 2. & lib. 6. C. Iustiniani tit. 2. & lib. 4. Institutio. iuris ciuil. tit. 1. lib. 15. eclogæ Basilicorum tit. 2 & lib. 6. tit. 5. De speciebus furtorum titulo, nautæ caupones, stabularij vt recepta restituant. lib. 4. P. tit. 9 Si familia furtum fecisse dicatur. lib 47. tit. 6. arborum furtum Cæsarum. lib. eod. 47. P. tit. 7. & de Abigeis, tit. 14. vt & Codice lib 9. tit. 37. de furibus Balneariis lib. 47. P. tit. 17. & seq. de Effractoribus & expilatoribus, & ad legem Iuliam peculatus, lib. 48. P tit. 13. & lib. 9. C. tit. 28. & nos lib. 17. Syntagma. iur. per totum.

b De raptoribus incendiarus, & violatoribus Ecclesiarum, agitur lib. 5. Decretalium tit. 17. ca. quicumque, 12. q. 2. ca. de viro nephando, eodem, & alibi apud Gratianum, & de crimine raptus tractatur, tota 36. quæst. 1. tit. ad legem Fabiam, de Plagiat. lib. 48. P. tit. 15 & lib. 9. C. tit. 20. de Vi bonorum raptorum lib. 47. P tit. 8. & lib. 9. tit. 33. & 4. Institutio. titulo 2. lib. 60 eclogæ Basilicorum tit. 17. De raptu Virginum & raptoribus lib. 9. C. tit. 13. Nouella Iustinia. 143. Leonis 35. & apud nos lib. 38. Syntagmat. iuris titulo 8.

CAPVT I.

Furtum quid.

FVRTVM, est contrectatio rei alienæ, vel vsus ipsius, inuito Domino,[a] fraudulenta,[b] lucri faciẽdi causa.[c] Pro furto reputatur omnis alienæ rei alienatio:[d] vel vsurpatio vi & rapina.[e] Habitus & pro fure Episcopus, bonorum Ecclesiæ dilapidator.[f] Et qui non est legitimè adeptus vel ingressus beneficiũ Ecclesiasticum,[g] & qui percipit fructus beneficij, & non curat oues sibi commissas.[h]

SCHOLIA.

a c. dudum Ecclesia, 54. de Electio. ca non furem, 7 q. 1. §. furtum autem, de Obliga quæ ex delicto nasc. apud Iustinia l. 1. §. furtum. de Furt. P. Gellius lib. 11. c. fina. Contrectatio rem esse mobilem de qua furtũ fiat, innuit, quæ tractabilis; vtque non sit propriè rei immobilis: vnde & fur, παρὰ τὸ φέρω, à ferendo: omitto reliquas etymologias, de quibus alias diximus, li. 37. Syntagmatis c. 1. vbi explicamus etiam finitionẽ. Sic furtum rei immobilis non fieri quoque dicitur in l. verum est, 29. de Fur. P. §. quod autem, de Vsucap. Inuito domino fieri dicitur contrectatio in furto, nam si eo volente fiat, vel si quis putaret domino non inuito se possidere cum iusta causa, non aliter, furtum non dicitur facere. l si is qui rem, de Fur. P. in dubio autem, inuitus præsumitur dominus, l. qui vas, §. vetare, de Fur. P. etiamsi videns rem suam auferri non contradicat, ratione metus, pudoris, vel verecundiæ. l penul. eo. tit. P. si tamen potuerit contradicere & noluerit, videtur consensisse, ca. 3. error cui non resistitur, 83. dist.

b In fraudem facere videtur, qui non facit quod debuit facere, l. in fraudem, 4. quæ in fraudem creditor. lib. 48. P. tit. 2.

c fraudulosa cõtrectatio facit furtum differre ab aliis detentionibus rerũ alienarum, in quibus interuertendi domini mens non est, vt ait Aristot. 1. Rhetor. atque ita potest quis res alterius contrectare sine furto, vt in l. falsus, 43 de Furt. P.

d ca. pœnale, 14. quæst. 5.

e vt in præcepto non furtum facies, ca meretrices, 11. circa finem, 32 quæst. 4.

f ca. fina. 10 quæst. 2.

g ca. relatum, de Iure patro.

h ca. 12. tres personas, 23. quæst. 4.

CAP. II.

1 *Distinctio furtorum manifestum & non.*
2 *Rapina, plagium, seductio virginum.*
3 *Inuasio, intrusio.*
4 *Sacrilegium.*
5 *Peculatus.*
6 *Abigeatus.* 7 *Vsura.*

1 FVrtorum duo sunt genera, manifestum & non manifestum;[a] fur manifestus est, qui sine alia probatione nequit crimen inficiari:[b] non manifestus contra.[c]

Raptor inter fures manifestos est, vi rapiẽs, do-
2 lo malo & coactis hominibus.[d] Rapina vim & depredationes continet.[e] Et latrocinia terrestria & maritima eorum qui Christianos pro negotiatione aut alias ob causas nauigio vectos, vel naufragos, rebus suis spoliare præsumunt,[f] potest & raptor personarum qui & plagiarius contineri:[g] & qui verbis puellam seducit, eam quoque rapuisse dicitur.[h]

Inuasio quoque rerum immobilium, idem erit
3 quod rapina in mobilibus,[i] & intrusio in beneficiis.[k] Species & furti Sacrilegium,[l] quod est sacræ rei, vel non sacræ ex sacris locis substractio,[m] committitur & sacrilegium, si quis infregerit Ecclesiam, vel quippiam circa eam intra triginta passus diripiendo, vel inde auferendo:

& qui

& qui iniuriam vel oblationem rerum intulerit clericis arma non ferentibus, vel monachis siue Deo deuotis, aliísque Ecclesiasticis personis: sicut qui aufert sacrum de sacro, aut sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro. [n]

Item inter furta est peculatus, nempe furtum
5 pecuniæ publicę, de principis aut populi ærario. [o]

Est & abigeatus furti species, cumquis data
6 opera dispergit gregem & inde furatur, [p] sunt & inter furta & rapinas, vsuræ prohibitæ. [q]

SCHOLIA.

a in §. furtorum, de Furtis, apud Iustinia. l. 2. eod. titul. P.

b fur manifestus dicitur, vel qui eum furatur in ipso furto, vel in loco vbi furtum fit, antequam egrediatur, aut qui postquam egressus loco vbi furtum fecit, cum furto antequam illud detulerit quo destinauerat deferre, deprehenditur. Neque interest num fuerit deprehensus à domino rei, vel à vicinn, vel alio transeunte, d §. furtorum, l. 2, 4. 5. 6. de Furt. P. l. si quis in seruitute, 50. eod tit. Manifestum dicitur, quod nulla tergiuersatione celari potest, c. cú olim, 24. de Verbor. signif. & ideo nulla alia probatione indiget, ca. de manifesta, 2, quæ. 1. Oporter autem in probatione deprehensum eum re, docere in dubio, eum contrectasse & detulisse animo furandi, leg. quamuis, 6. de Furt. P.

c quod non est manifestum & probatione indiget, d. §. furtorum, & l. nec manifestum, 8. l. vulgaris, 21. l. is qui opem, 34 l. si quis ex domo, 54. de Furt. P.

d d. l. 2. Vi bono. raptor. P. lib 47. tit. 8. c. 2. de Raptor. siue deprehendatur in rapina siue non, §. 1. de Vi bonorum raptor. apud Iustinia lib. 4. tit 2. dictus improbior fur dicta, l. 2. §. cæterum vi bonor. rapt. P. Sed & furari rapere est, l. si quis ex domo, de Fur. P. & raptor omnimodo furtum facit, ideo manifestus fuit existimandus est, & furati actione tenebitur, l. si vendidero, §. cum raptor, de Furt. P.

e cap. 1. de Raptorib. lib. 5 tit 17.

f c. 3 de Raptorib.

g siue rapiant mulieres siue pueros, vt his abutantur, vel de illis negotientur, c. in Archiepiscopatu, de Raptorib c. 1. de Fur. Rapit qui scindit, frangitve vi adhibita, vel eo animo vt si prohibeatur vim adhibeat, l. 4. §. solum, de Incend. rui. & naufra. vt capere est vi de manibus auferre, l. 4. Ne quis eum qui in ius voca. est, vi eximat. P.

h ca. fin. 36. q. 1. persuadere enim plus est quam compellere, aut cogere sibi parere, l. 1. § persuadere, de Seruo corrupt. P. lib. 12. tit. 3. vide l. vnicam, de Rap, virgi. C. vbi & raptus dicitur fieri & volentis & consentientis virginis, verum pœna huius raptus conuenientius tractatur cum stupro & adulterio, aut cum plagio.

i §. quod non solum, vi bonorum raptor. apud Iusti.

k c. eum qui, de Præbend. in Sext. & qui per vim, vel illegitimo alio modo beneficia vel officia vsurpant.

l sacrilegium separatur ex loco vnde furtum fit, & ex re à furto, l. aut facta, 16. §. locus, de Pœnis, P. l. sacrilegi, 9. §. 1. ad leg. Iul. pecula.

m l 45. & d. l. sacrilegi, 9. ad leg. Iul pecul P.

n ca 21, quisquis, 17. q. 4. & sic corrigitur l diuus, ad leg. Iul. pecula. dum dicebat, non sacrum de sacro sublatum non esse sacrilegium.

o l. 1 2. 4. ad leg. Iul. pecula. Peculatus definitur, furtum, de re publica, & in ca. 3. quid ergo, 13 q. 4.

p l. 1. §. 1. & l 2. de Abigeis, lib. 47. P. tit. 14.

q ca. si quis vsuram, 14. q. 4. de quibus nos diximus suprà lib. 3. tit 5.

CAPVT III.

Quarum rerum furtum fieri dicatur.

FVrtum fit rei alienæ non propriæ, [a] si quis sciens rem alienam alienauerit: [b] vel sciēs à non domino accepit, [c] si simulans se dominum rem alienam accipiat: [d] si indebitũ sciens accipiat. [e] Et in re modica perinde ac magna furtum fieri dicitur, maximè si volũtas ad sit maiora furandi si inuenta fuissent, [f] fit & vsus rerum furtum, si alienum quispiam in suos vsus conuertat, [g] si re deposita quis vtatur, [h] vel pignore, [i] si fullo vel sarcinator vestimentis poliendis vel sarcinandis datis, vtatur, [k] si fructuarius celãdæ proprietatis causa quid faciat, [l] si colonus post tempus conductionis fructus suscepit. [m] Quive re commodata ad alium vsum vel modum quam commodata fuerit, inuito domino vtitur: [n] vel commodatam alteri commodauerit sine domino, [o] si suscipiens pecuniam alteri deferendam, sibi retinuerit, [p] si quid etiam deperditum, domino requirenti non restituatur, furtum fit. [q]

SCHOLIA.

a in d. §. furtum autem, de Obliga. quæ ex delict. nasc. l. falsus, 43 §. qui alienũ quid, de Furtis, P. neque, καὶ κλέπτει ἑαυτοῦ, nemo quæ sunt sua, furatur: vt ait Aristotel. 5. ethicor.

b l alienum, 6. & l. si seruum, 16. de Fur. C.

c l. ancillæ, 12. C. de Fur. l. seruus, 36. de Condict. indebit. P.

d l. si rem, 45. §. 1. & l. si quis, 53. §. si fugitiuum, de Furt. P.

e l quoniam. 18. de Condict. furtiua, l. cum quis, 28. §. si debitoré, de Solutio. l. vulgaris, 21. §. si is qui, l. falsus, 44. l si quis, 53. §. apud Labeonem, de Furt. P.

f inspicitur enim magis voluntas furandi quam res, ca. si 14. quæst. 6. & ita pro modica re agitur actione furti, §. gallinarum de Rerum diuis. apud Iusti.

g l. si pignore, §. 1. de Furt. P.

h l. si modo signatum depositum sit, & inuito domino vel inscio depositarius vtatur, l. si saculum, 29. depositi. P d. l. si pignore.

i dicta l. si pignore, & §. furtum autem, de Obligatio. quæ ex delict nascuntur.

k l. fullo, 84. de Furt. P.

l l. inter omnes, 74 §. si seruus, de Furt.

m l inficiando 69. § fin. eod. P.

n l. qui re commodata, 78. de Fur. P. §. planè, de Obli. quæ ex delict. nascunt. vt si quis equo in longius iter quàm datus fuerit, vtatur. l. qui iumenta, 40. de Fur. P. exemplum iudicij huius apud Vale. Max. lib 8 cap. 2. Gellium lib. 7. cap. 15.

o d. l. si pignore. §. 1. de Furt. P.

p l. si is, 7. C. de Furt.

q ca. 6 si quid inuenisti, 14. quæst. 5. l si falsus, 43. §. qui alienum quid, de Furt. P. sic fur inueniens, & retinens: nisi tollat inuentum animo restituendi: vel proclamatione facta non inueniat dominũ cui restituat, vt ibidé dicitur, vel si inuētũ pro derelicto habitum sui deperditum, vel obiectum; quia furtum

non fit eius rei cuius non est dominus, cui fiat, sicque occupantis efficitur. l. pro derelicto. P. l. qui leuadae, ad legem Rhod. de iact. l. 1. Sceuola, si quis testamento liber esse iussus sit, lib. 47. P titu. 4. vide quae de rerum deperditarum inuentione, & restitutione diximus lib. 10 Syntagmat. iur. c. 3.

CAPVT IIII.

Qui furtum facere dicantur vel non.

Furtum non dicitur facere filij familias patri, serui dominis, ad hoc vt cum illis furti agi posit, quia non datur in eos actio, caeterum qui eis consilium opemve dant quive furta eorum receptant, furti tenentur. [a] Furtum faciunt qui beneficium Ecclesiasticum sine legitima institutione occupant, & non intrant per ostium, [b] quique benefi ia, quae per adeptionem aliorum vacant, retinent. [c] Infantiam infantiae à pueris furtum fieri non potest, supra verò posse, ex animo eorum dici, & in illis ca ligari, sed leuius quam in adultis & maioribus. [d]

SCHOLIA.

- a Leos, C. de Fur l. serui & filij, eod. in P. §. hi qui, de Obligat. quae ex delict. nasc. in.
- b ca non furem, 1 q. 1 ca. tres personas, 23 q. 4. ca. ordinationes, 1. q. 1. relatu, & de iure patr. lib. 1. ti. 38
- c c. dudum Ecclesia, §. de Elect
- d ca. de delictis puero. lib. 5 tit. 33.

CAP. V.

Consideranda in furto.

Duobus maximè praecipuis concluditur furti speculatio, nempe consideratae rei subtractae, & voluntate seu animo furandi. Siquidem si alterum sine altero fit, non fit furtum poenis forensibus obnoxium, [a] ita in re minima perinde ac magna, furtum fit, dum animo furandi contrectatur. [b] Consideranda & in furti poenis quae in aliis criminibus castigandis & puniendis animaduerti mandatur, vt quantitas, qualitas delicti, [c] aetas, [f] scientia, [g] sexus, [h] conditio delinquentis, [i] locus, [k] tempus, [l] quibus delictum committitur, habetur & ratio num semel aut pluries quis furtum fecerit. [m]

SCHOLIA.

- a Sola enim cogitatio furandi, si ad actum non peruenerit non punitur in foro contentioso. l. 1. §. .l. inficiando depositum, 67. l. si quis vxori, 52 §. neque verò, de Furt P. vbi neque verbo neque scriptura quispiam furtum facit. Hoc enim inquit lex iure vtimur, vt furtum sine contrectatione non fiat, quare & opem ferre, & consilium dare tunc nocet cum secuta est contrectatio, adde l. 4. § si rem, de Acquir. possess. Cogitationis etiam delinquendi in hoc foro contentioso generaliter nulla poena, l. cogitationis, de Poen. P. nec voluntates nudae, & inanes legibus aut poenis sunt obnoxiae, vt ait Aul. Gellius lib. 7. c. 3. nisi voluntas ad tentandum effectum, & actum quendam exteriorem voluntatem firmatam declarantem peruenerit in grauioribus delictis, vt in l. si quis non dicam rapere, de Episcop. & cleric C. in l. vnica, si quacunque praeditus pote tate vel ad eum pertinentes ad subditarum iurisdictioni su e aspirare tentauerit nuptias. lib. 1. C. tit. 7. Quamquam in foro poenitentiali, & quod pertinet ad Deum, qui mentis occulta cognoscit, qui in ea voluntate est vt si daretur ei occasio furandi, furaretur, fur verè est, ita intelligenda l. fugitiuus est, 225. de verbor. sign & ita etiam expressè declaratur in ca. si propterea, 29. de poeniten distinct, .. Ex diuo Augustino, lib 50. homiliarum, homil. 28. & Theodorus Balsamus in ca. .. Neocaesarianae synodi quatuor peccatorum gradus tradit postremam consummatam voluntatem & deliberatam facit
- b ca. fur autem, & ca. fin. 14 q. fin. & sic vt antè dixi pro minima re agi furti potest, §. gallinarum, de rer. diuis. quamuis de dolo actio subsidiaria, non detur pro re minima, l. idem, de dolo. Poena tamen furti crescit vel minuitur pro modo quantitatis & qualitatis rei furatae, pro modo furandi, & consuetudine furandi, vel pro geminatione furtorum.
- c Commendantur in iudicio hae circunstantiae in c. sicut dignum, de homici. ca fin. n. l. aut facta, 16. de poen. P.
- d In quantitate plus est furari mille aureos, quam obolum, vel cautes: plus furari homines, quàm iumenta, vt plus gregem quàm vnam ouem.
- e In qualitate venit considerandum nù, manifestum, vel nò manifestu furti sit, quorū diuersa poenae, §. fin. de Oblig quae ex del. nasc. an plagiū sit, an obligatus, an rei sacrae, &c. an famis causa, an aliter, c. 2. de Furt. an propter inopiā, ca. fraternitatis, 12. q. 2. Ita fauore pauperis si quis in extrema necessitate famis constitutus comestibilia surripuerit; vel nuditatis necessitate, vestimenta, à furti poena tam in foro poli quàm fori excusabitur: dummodo sibi sufficientem nō excesserit quantitatem vt in dictis iuribus, & ca. discipulos, de consecratio. dist. 5. & ca. fin 25. q. .c. si quis, de Furt. Archidia. ad ca poenale, 14. q. 5. quia tempore necessitatis omnia debent esse communia, ca. sicut hi, 47. dist. Gloss. fin. ad c. saepe, de Restitutio. spolia. Tractat de his fusè, & quando paupertas non excuset omnino à poena furti vel nullomodo, Cornelius Benincasius, libr. de priuilegiis paupertatis, in 9 speciali, num . o. & seq an cum armis, an sine illis, vt plus & puniantur latrones obsides itinerum, grassatores qui furca digni, l. capitalium, § famosos, de Poen. P. Item effractores, qui fures grauiores & expilatores, grauius puniantur, l. . §. 1 de Effractorib. & expila. lib. 47. P tit. 8. si sint fures diectarij aut saculari, aut simplices; in l. saculari, 7. de extraordi. crimi. lib. 47. P tit. 11.
- f consideratur aetas in l. impuberem, 27 de Furt. P. ca. illud relatum per aeque, 15. q. 1. quamuis enim minores non iuuentur omnino in delictis, l. 1. & si aduersus delictum, C. l. auxilium, §. in delictis, de Minorib. 2. an tamen in lenienda poena, consideratur aetas & animus minorum & delictum, c. & 2. de Delictis puero. l. 1. § impuberes, C. de falsa moneta, l. 1. §. impubes, & § impuberi, ad Senatusconf. Syllania. lib. 29. P tit.
- g an putauerit se contrectare non inuito domino, aut contrà eo inscio; an qui contrectat fuerit mentis compos, an non: vt in ca. iudices, .q. 9.
- h distinctio sexus etiam poenas mutat, ca. indignantur. 32. quaest. 6.
- i num in dignitate vel non l Pedius, de Incendin, ruina, & naufra. P. l. 1. §. 1. de Effract. l. aut facta, de

Pœnis, P. num miles, aut paganus fur l. fin. de Furib. balnearijs, lib 47. tit. 17.
k num ex loco sacro furtum fiat, vel ex ædicula incustodita, l. sacrilegijs, ad leg. Iuliam. peculat. P. & sic distinguitur furtum à sacrilegio, in dict. l. aut facta, de Pœnis, P.
l num noctu, vel interdiu furtum fiat, l. si pignore, l. 54. §. furem, de Furt. P. l. 1. & 2. de Furib. balnear. P. an tempore famis & pro quibus rebus, c. 2. de Furt. & sic de similib.
m quando enim interdum parcitur alicui pro primo delicto, si reciderit in crimen, grauius punitur, l. capitalium, §. solet, de Pœn. P. l. si cui, §. repetitum, de Accusatio. P. l. 3. C. de Episcopa. audien. ca. qui recedit, 14 & can. 1. de Pœniten. distinct. 4. videtur enim esse incorrigibilis, qui s[a]pius crimen admittit. ex d. l. 3. de Episcop. audien. c. ar si clerici, de Iudic & vix parcitur relapso hæretico, c. vt commissi, de Hæreticis in Sext. obseruandæ itaque erunt consuetudines, quæ primum furtum leuius, alia grauius puniût.

CAPVT VI.

De quibusdam quibus subtractio furtum non facit.

Vi re communi vtuntur, non censentur furtum sociis facere in sua parte, [a] tamen in parte socij fieri potest. [b] Neque vxor marito, vel maritus vxori constante matrimonio amouens, furtum facit, vt agatur ideo actione famosa, tamen actione rerum amotarum agi poterit. [c] Diximus & supra, filium patri, seruum domino; furtum non facere proprie, quod ad actionem pertinet. [d]

SCHOLIA.

a Quia re sua vti videtur l. merito, pro Socio. P. & quod commune pro indiuiso est, meum est, l. 2. de Seruit. cum similib.
b l. rei cómunis, 45. de Fur. P. l. si socius. 16. pro Soc. P.
c l. 1 a rerum amota. lib. 5 C tit. 25. l. 1. & 1. rerum amotarum, 15. & ibi ratio eod. titul. lib. 25. P. tit 2. Si autem hæc subtractio fiat soluto matrimonio, potest agi actione furti, l 3. eod. tit. P.
d supra cap. 4.

CAPVT VII.

De pœnis furum ciuilibus.

Vrti pœna interdum est pecuniaria, cũ exactione [a] dupli & quadrupli, quæ pertinet tantum ad eius pœnæ persecutionem. [b] Nam aliunde ipsius rei persecutionem dominus nanciscitur, [c] quam aut vindicando, [d] aut condicendo, [e] potest auferre: sed rei vindicatio quidem aduersus possessorem est, siue fur possidet, siue alius quilibet, condictio autem, aduersus furem ipsum, hæredémve eius, licet rem non possideat, competit. [f] Habet & actionem ad exhibendum, [g] verum non dimittitur peccatũ furti nisi restituatur ablatum. [h] Quo sponte restituto, is qui restituit, si non est aliunde nota aliqua vel infamia respersus, & si alioquin sit idoneus, ad sacros ordines promoueri potest, [i] qui cum fure partitur etiã reus furti est: [k] reus quoque ille furti, qui furti conscius, quærente posset fore illud non indicat, [l] excepto presbytero, cui fur confessus est, qui non cogitur reuelare, [m] nec debet, nec potest impunè. [n] Raptores quos leges seculi interficiunt, Ecclesia misericordia præeunte, sub infamiæ nota ad pœnitentiam recipit. [o]

SCHOLIA.

a ca. fraternitatis, 2. q. 2. c in Archiepiscopatu, 4. de Raptori. l. quicũque, de Seruis fugitiuis, a sunt autem, de Noxalib. actio. apud Iustinia. & conuersa fuit pœna legis 12. tabularum, quæ fures manifestos liberos verberari iubebat, & addici ei cui furtum fecissent, vt ait Gellius lib. 11. c. in pœnam quadrupli de qua mox, quemadmodum vt ibidem Gellius ait, lex diaconus, quæ furem cuiuscumque furti vltimo supplicio affici mandabat, à Solone fuit correcta, & pœna supplicij fuit conuersa in pœnam dupli: quamquam & illud ius variasse apud Græcos constet, vt & prætorium quod apud Romanos quadruplum introduxit. Nam apud Græcos, vt scribit Æschines contra Timarchum, lex quędam inuenitur distinctionem adhibens, [Greek text illegible] Id est, leges volunt fures quidẽ confessus, morte multari, de negãtibus autem iudicium fieri. Sicut & tempore Vlpiani legitur apud Romanos & ciuiliter, & criminaliter extraordinariè actũ. l. fi. de Furtis, P. l. fi. de Priuatis delictis, lib. P. ti.
b Quæ sequuntur, ex Iustiniano sumpta, in § fin. de Obliga. *Quæ ex delicto nascuntur, omnes pœnales actiones conceptæ sunt, vel in simplum repetendum, eius quod debetur, vt ex stipulatione, ex empto, ex vendito, & c. vel in duplum, triplum aut quadruplum: in duplum, vt in actione furti non manifesti, & alijs.* in §. pœna, de Obliga. quæ ex delict. nascun §. in duplũ, de Actio. & in lege 12. tabularum apud Gellium, lib. 11 c. 18. de tripli pœna in alijs quam furto, in §. tripli, de Actio. Quadrupli pœna pro furto manifesto & pro alijs, in d §. pœna, de Oblig. quæ ex del. nascũtur. facit c. 19. Diui Luca: *Si aliquem defraudaui reddo quadruplum.* Et Exodi c. 22. *Si quis furatus fuerit ouem vel bouem, quinque boues pro vno (ibi quintuplum) & quatuor oues pro vna restituet: si non habeat quod pro furto reddat, ipse venundabitur.* In furto porro, ita duplũ aut quadruplum pro pœna est extra rem: id est, præter rem, in quo hæc actio pœnalis furti differt ab alijs dupli & quadrupli, quæ datur pro alijs rebus ad pœnam; in quibus & ipsa rei persecutio continetur, vt in duplo, quod Publicanus soluit ob rem prætextu vectigalis male acceptam, quæ in duplo computatur. l. hoc edicto, § fin. de Publica & vecti P. vt ibi solum simplum pœna fit: quemadmodum etiam in tutore ma[l]e ueritente rem pupilli, l. in tutelæ, in fine, de Tutelis, & ratio. distrah. P. Idem & in eo quadruplo quo violentus raptor mulctatur. Quare qui consecutus erit rem furtiuam, adhuc pœnam dupli vel quadrupli, pro modo furti, petit, l. qui vas, 48. de Furt P. quia inquit ibi Vlpia. *In actionem pœnalem non venit ipsa res.* Cæterum in furti actione id quid interest non quadruplabitur aut duplabitur, sed rei verum pretium. l. in furti actione, 50. de Furt. P. Tanti vero æstimabitur res, quãti emptorem poterit inuenire, l. si quis emptori, 51. § fin. de Furt. P. Considerandum tamẽ, quod si furem quis deduxerit ad præfectum vigilũ vel præsidem prouinciæ, vt elegisse viam censeatur,

per quam criminalem quæstionem videatur amplexus & prosecutus, & in discrimen pœnæ maioris adduxisse furem; ideo tunc simplo & re furtiua contentus esse debet vel quasi sententia iudicis l. interdum fur, 56. §. qui furem de Furt. P.

g Post solutam dupli aut quadrupli pœnam, salua est vindicatio & condictio rei furtiuæ, quæ pertinet ad rei recuperationem: vt contrà, vindicata re, remanet adhuc furti actio ad pœnæ persecutionem, l. si pignore creditor vtatur, 54. §. furti, de Furt. P. Et quamuis res perempta fuerit, furti remanet actio aduersus furem: l. inter omnes constat, 46. de Furt. P. Remanet & re extincta condictio furtiua, & res tanquam extans condici à fure potest, l. inter omnes, & l. fin. de Condictio. furtiua, P. furti actio pœnam petit legitimam: conditio, rem ipsam: ideo alia aliam non consumit aut tollit. l. si pro fure. 7. de Condictio furtiua, l. ancillæ, C. de Furt. l. fin. C. de Noxal. actio. ita extrinsecus dominus dicitur habere actionem pro re, id est nó habita ratione furti, sed qui rem suam petat.

d §. sic itaque discretis, de Actio. dictum est odio furum plures actiones in eos dari, & in rem actionem, & in §. ex maleficiis, eo. tit. de Actio. Datur rei vindicatio domino aduersus quemcumque possessorem rei furtiuæ, l. ancillæ subtractæ, 12. C. de Furt. etiam nó restituto pretio possessori qui dicit eam se emisset l. 3. & l. si mancipium, C. de rei vindica. Datur autem ei qui iure gentium vel ciuili dominium rei acquisiuit: l. 1. l. in rem, 23, de rei vindica. lib. 6. P ti. 1.

e Condictio etiam competit, d. §. fin. de Obliga quæ ex delict. nascun. Conditionem vocamus actionem in personam, per quam actor intendit rem suam sibi dari oportere, §. appellamus, de Action. id est, rem suam fieri: vide §. omnium autem actionum, de Action. l. actionum, eod. tit. P. & eo modo propriè, nemo rem suam condicere potest, id est, non potest petere suam rem sibi dari vel quæ sua est suam fieri, quod enim semel iam nostrum est, amplius nostrum fieri nó potest. §. sic itaque discretis, de Actio excepta causa furti, vt ibidem dicitur, & in odium furum. Datur autem condictio furtiua soli domino & hæredi eius, aduersus furem, & eius hæredem, l. 1. de Códictio. furtiua. lib. 3 P. tit 1. l. ex furtiua, 5. & l. proinde, 6 l. penul. eod. tit. Transit & actio furtiua contra hæredem furis, l. si pro fure, 7 §. fin. eod. tit. de Condictio. furti. & ita perinde vt fur ea tenetur eius hæres: siue is sit fur manifestus siue non manifestus l. siue manifestus, eo. de Códict. furtiua, P. Atque in re furtiua condictio ipsorum corporum competit, si extent: etsi desierint esse, si quidem obtulerit fur, nulla erit condictio: si nó obtulerit, durat códictio æstimationis eius, & habetur ratio temporis quo res vnquá pluris fuit, maximè: quia fur deteriorem rem dando, non liberatur quia semper fur moram facere videtur, vt omnia explanantur, in l. in re furtiua, de Condictio. furti. P. l. fi. C. eod. tit. lib. 4. tit 8. & mora illa dicta in rem non in personam. l. fin. eod. tit, & l. fin de Condictio. ob turpem causam lib. 4. C. tit. 7. Veniunt & fructus in condictione furtiua restituendi, d. l in re furtiua, 8. §. fin. Æstimatio quoque rei, non ex præterita emptione, sed ex præsenti constituitur, l. non intelligitur, 2. §. diui Fratres, de Iure fisci. P. iunge, l. in furti, 50. de Fur P. Notandum autem hic quod si condictione furtiua actum & iudicatum fuerit ex eo non fieri infamem furem, vt ait Felinus in c. qualiter, in 2. §. ad corrigendos, de Accusatio. Ioannes Bernardus Diaz in practica canonom, c. 84.

f dicto §. fin. de Obliga quę ex delicto nascunt.

g Actio ordinaria est ad exhibendum, propter petitiones in rem inducta, quia actor qui furto substractam rem asserit, apud aliud quam furem existimás existere, petit sibi exhiberi descripta prius re vt dubitationi nullus relinquatur locus, l. 1. & 3. ad exhiben. lib. 10. P. tit. 4. Exhibere nihil aliud est quam facere in publico potestatem vt ei qui agit exprimendi sit copia, l. 6. ad Exhib P. Item exhibere est præsentiam corporis facere, l plus est in restitutione, 22. & l apud Labeonem, 246. de Verbor. signif.

h in ca. 1. si res aliena, 14. q. 6 ca. si virgo, 14. q. 1. nempe si res possit restitui: aliter pro eo qui non potest restituere intercedendum est, & pro pœnitente, aliter pœna corporali succurrendum, dicto can. si res aliena, sicut de pauperibus vsurariis dicitur, in c. cum tu manifestos, 5. de Vsur.

i in c fin. de Furt. infamia autem videtur ex crimine affectus: si tamen furti condemnatus fuerit, vt postea dicetur, in criminalibus pœnis: quamquam ex ipso etiam furto sine condemnatione, bona opinio censeatur grauata ex infamia facti, apud bonos & graues, etsi infamia iuris non notetur. vt in l. 2. de Obsequiis à liber. vel libertis parentibus & patrono præstand P. Possetque ob hác infamiam si nota esset quis à promotione ordinum repelli: ca. tantis Daniel, 83. distinct. & can. laici, 33. distinct.

k ca. qui cum fure, 4. de Furt. socius in furto occultando vel diuidendo, furti tenetur. §. si verò ope, de Obliga. quæ ex delicto nascunt. & qui simul rem auferunt furatam criminis rei sunt, l. sed etsi quis surripuit, §. si duo, de Furt. P. Receptatores, peiores sunt furibus, sine quibus fures & furta diu latere non possunt: & perinde puniuntur ac ipsi latrones, l. 1. de Receptatori. P. lib. 47. tit. 16. l. congruit, 13. de Officio presid l. 2. de His qui latro. vel aliorum criminum reos occultarunt. C.

l in d c. qui cum fure, de Fur. Pœna furti non manifesti constituitur receptatoribus apud quos furtum inuentum est conceptum, etsi non sint participes furti: sed etsi celauerint, eadem pœna qua fures puniuntur non manifesti qui furtum fecerint: eóque pertinent antiquæ actiones proditæ furti concepti, oblati, prohibiti, non exhibiti: de quibus in §. conceptum furtum, de Obliga. quæ ex delict nasc. apud Iustinia. fiebatque olim inquisitio furti in prędiis & domibus alienis cum solemnitate, l. 1. §. hoc autem, & l 3. de Seruis fugit. lib 11 P titu 4. l. requirendi, C. de Seruis fugitiuis. Erat autem solemnitas, & forma inquirendi furtum in ædibus alienis, ex Platonis lege, 12. libr. de Legib vt qui inquirere volebat rem suam furto sobstractam in domo aliena, prius iuraret, sperare se inuenturum ibi quod quæreret deinde, quod eo nudus seu interula indutus & præcinctus intraret, cui præberentur supellectilia domus signata, & non signata indaganda. Quod si quis volentem scrutari nó permisisset licitum erat repulso, petito rei pretio accusare repellentem; qui si damnabatur, in duplum códemnabatur. Romani quoque furtum conceptum lance & licio dicebant. Quia, vt ait Festus, qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus, intrabat lancémque ante oculos tenebat propter matrum familiæ aut Virginum præsentiam. Et Gellius libr. 11. cap. 18. sic ait: *Ea quoque furta quæ per lancem & licium concepta essent, perinde ac si manifesta fuissent vindicasse antiquos.* Sublata tamen fuit illa inquisitio postea quæ erat priuatis concessa, vt ait Iustinia. in d. §. cóceptú

furtum,

furtum, de Obliga. quæ ex delict. nascunt. nec licet hodie ingredi domum alienam: inuito domino impunè, & sine iniuria domini: vt diximus in superiori titulo iniuriarum. Maximè dum quis vult ingredi furti quærendi causa: nam ex eo irritur suspicio furti domino domus & societatis criminis vt notant ad dictum §. conceptum Ioannes Faber, Angelus, Aretinus, & Gloss. ad l. 1. §. hoc autem, ad verba, *in prædia*, ibi Barthol. Bald & Angelus, de Seruis fugitiuis, P. domus cuique tutissimum debet esse refugium, l. plerique, de In ius voocan., P. Et interest nostra, ne per eiusmodi inquisitiones secreta domus nostræ vel vilitas patrimonij nostri, pandantur: néve diuitiæ inuidiæ exponantur. l. 2 quando & quib. quarta pars debeatur, lib. 10. C. tit. 34. l. 2. C de Alimentis pupillo presta. Nisi forsan ex magna suspicione, Iudex statuat huiusmodi inquisitionem fieri per apparitorem. Quod si appareat postea rem detineri requisitam à conscio furti, is pœnas non euitabit tanquam receptor & fur, vt in l. alienum seruum, 6. de Furtis. C. Est & Platonis lex 12. de Legib ἐάν τις κλεμμάτιον ὑποδέχηται, τὴν αὐτὴν ὑπεχέτω δίκην τῷ κλέψαντι. Et Phocilides, ἀμφότεροι κλῶπες καὶ ὁ δεξάμενος καὶ ὁ κλέψας. Propter hanc suspicionem furti participati, is penes quem res furtiua inuenitur, eam restituere domino petenti tenetur, etiam num non restituto pretio si emerit. l. inciuilem rem, 2. & l. ciuile est, 5. C. de Furtis, l. si mancipium, 23. l. 3 & 2. de Rei vindica. C lib. 3. tit. 32. vt neque res furtiua possit vsucapi, propter cohærens vitium, quod non eluitur donec iterum rei possessio ad dominum redierit prius. l. si abducta, 10. l. ancillæ, 12. C. de Furtis ex lege Atinia, l. sequitur, §. quod autem lex; de Vsuca. lib. 41. P. tit. 1. reuersa autem dicitur, quando in potestatem domini scientis ita redit, vt auelli non possit, d. l. sequitur; §. tunc in potestate, de Vsucap. l. si partem, C. pro emptor. videnda quę diximus de his plenius. lib. 40. Syntagmat. cap. 1. num. 7.

m c. dilectus filius, 13. de Excess. prælator. imo secundum leges ciuiles nemo debet compelli ad furem iudicandum si non participet in furto, l. solet, de Præscript. verbis, P. l. idem, §. si tibi, de Condictio. ob turpem caus. P.

n olim reuelans sibi factam confessionem, cogebatur per mundum peregrinari, ca. sacerdos, de Pœniten. dist. 6. hodie deponitur & in monasterium detruditur, c. omnis vtriusque sexus, de Pœnitent. & remissio Quia neque sacerdos confessa scit tanquam homo, sed tanquam Deus. c. si sacerdos, de Officio ordina. Deinde nec quis debet reuelare quæ scit sub sigillo secreti; vt sub sigillo confessionis, & id est de iure diuino, vide Scotum lib. 4. Sententia. distinctio. 18. quæst. 4. artic. 5. & 6.

g ca. consanguineorum, 4. §. fin. 3. quæst. 4.

CAPVT VIII.

De pœna extraordinaria seu criminali furum laicorum & clericorum.

1 FVrtum etiam iure canonico connumeratur inter maiora & grauiora crimina quæ clericus aut laicus committere possunt.[a] Quare, si fures & latrones in furando vel depredando occidantur, visum est non esse pro eis orandum,[b] variæ autem pœnæ ponuntur cōtra fures,[c] per iura ciuilia, canonica & municipalia: quæ non possunt paucis verbis tradi, sed plenius sunt ex cuiusque iuris singulari obseruantia colligendæ & seruandæ, habita ratione concurrentium circunstantiarum, ex quibus interdum ad vltimum supplicium irrogandum furibus peruenitur. [d] Clericus etiam pro furto capi, incarcerari, quæstioni ve subiici, & vinculis alligari potest; donec furtum restituerit, [e] pro furto interdum membrorum truncatio. [f] At presbyter qui in furto deprehensus fuerit, deponi debet, nō tamen communione priuari.[g] Clerici item in latrociniis vel in aliis grauioribus sceleribus deprehensi, à suis ordinibus degradari, detrudi debent in arcta monasteria ad agendam pœnitentiam. [h] Erit & furti damnatus clericus quoque infamis,[i] quia & condemnatio furti infamiam irrogat,[k] qui furatus fuerit hominem liberum, & vendiderit, conuictus mori debet.[l]

2 Clericus si furtum fecerit vt dicitur capitale, nempe si quadrupedem furetur, vel domum fregerit vel quamlibet rem maioris pretij fuerit furatus, septem annorum pœnitentia affici debet: Et si de minoribus semel aut bis furtum fecerit, reddere debet, & vno anno in pane & aqua pœnitere: Et si reddere nō posit, tribus annis.[m] Qui propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria aut vestē, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres, & si reddiderit non cogitur ieiunare. [n] verum canones, presbyterum velum vel syndonem ab Ecclesia subtrahentem, pœna Iudæ qui se laqueo suspendit, dignum putant: [o] At Anathematizat, donec de damno satisfacientes absoluātur. P Raptores qui vagantes rapinas, & depredationes peragunt, possunt etiam à prælatis locorum excommunicari, nec debent eos à parrochia vel diœcesi sua permittere exire, donec satisfecerint: [q] quod si noluerint emendare, vel pœnitere, nō sint Ecclesiastica sepultura morientes sepeliendi. [r] Possunt & flagellis castigari, & vltimo supplicio, sed ab aliis iudicibus quàm Ecclesiasticis damnari. [s] Abigeatus quoque furtum, interdum gladio punitur. [t] Castigantur & vsurarum rapinæ seuerè à iure, & si clericus illis detestandis vsurarum lucris insistat, Ecclesiastici officij periculum pati debet, [v] aliísque pœnis, cū hi, tùm laici, ex Concilio Lateranensi manifestis vsurariis constitutis, plecti: [z] de quibus antea diximus. [y] Sed & qui rerum possessionem penes fiscum existentem, vel penes alios inuaserit violēter; si sit dominus, eam ei cui abstulit restituat, & dominium amittat: si alienam inuasit, eandem restituat & æquale eius æstimationem. [x] Coërcet & Ecclesiastica iurisdictio violētos clericos.[a]

SCHOLIA.

a in [illegible] non ab homine, de Iudic. ca. 1 81. dist. Iure ciuili inter priuata iudicia ponitur iudicium furti; veruntamen pro quo posit fieri etiā criminalis persecutio. l. fi. de Fur. P. l. fi. de Priuatis delict. P. quia ex genere pœnæ arguitur maioritas delicti, ca. non

adferamus,

adferamus, 24 quæst.1 Glossa 1.in ca.proposito,27. q. 1. Decius ad c. 1. & si clerici num. 60 de Iudic.

b c.2.de Furtis, quia in mortali peccato præsumuntur mortui; quare nec pro illis, quemadmodum nec pro in mortali alio peccato pro certo mortuis, oratur, ca.placuit, 23.quæst.5 can.pro dilectione, 95 de Pœnitent. di-inctio 2. Impunè autem illi fures occiduntur, si aliter prehendi non possunt, & si inuadant occidentem, si se telo defendant ex lege 12.tabularum l. 4. ad leg.Aquil.P. l furem nocturnum, 9.ad leg.Corne.de Sicar.Macrob.lib.1. Saturnalio. c.6.Gellius lib.11.c.18 & aliorum legibus.apud Platonem lib 9. de Legib. et in Exod. c. 22. *Si perfodiens fur inuentus & percussus mortuus fuerit non est occidenti homicidium imputandum nisi Sol fuerit ortus super eum*: quod & tetertur in c si perfodiens, 3 de Homicid

c De quibus nos agimus abinde libr 37. Syntagmat. c.2.& sequentibus per distinctiones rerum, personarum,& locorum.Refert & Alexander ab Alexādro lib. . Genial. dierum, c. 10 quibus legibus animaduersum criminaliter in fures fuerit.

d Cauetur iure ciuili nouo, ne pro simplici furto cuipiam membrum abscindatur, aut mortis supplicium irrogetur, sed imponatur castigatio, authent. sed nouo iure, de Seruis fugitiuis, C.Nouella 134.vt nulli iudicum liceat haberi loci seruatorem, §. fin.si occultè & sine armis furetur. Nam si cum armis, & vi adhibita fecerit, relinquitur puniendus ex publicis legibus, veruntamen certis in casibus etiam pro furto impositum inueniemus supplicium vltimum, vt in §.si quis quinque solidos, de Pace tenenda in vsib. feudorum, propter pacis violationem:& legimus in l.cum seruus tuus, 15. de Condictio. causa dat.P. seruum pro furto à præfecto vigilum suspensum. Sunt & alii casus in quibus pro furto mors imponitur furi, relati apud Bartholomeum Chassaneum, item & casus in quibus à morte excusatur, in titulo, *Des iustices*, ad §.5.ad verba, *S'il n'a grace*, in Consuetudin.Burgundiæ.

e in c.1.de Deposit. lib.3.tit. 6.

f can. si quis fortitudinem, 2.quæst.3.dict.authen.sed nouo iure, de Seruis fugitiuis, & l si fugitiui.C.eo.

g can. presbyter, 81. distinct. in ca.Apostolorum,21.si modo captus & cōuictus per sententiā vel confessionem fuerit, vt ait Gloss. in d ca.presbyter, & cap. non ab homine, de Iudiciis

h c. tuæ discretionis. 6. de Pœnis, cuius tamen capitis degradationem intelligunt esse verbalem, non realem seu actualem, Iohannes Andreas & Panormit. ad c. at si clerici, de Iudic. Item intelligi de latrociniis publicis, quando inter famosos latrones inueniuntur: quo tamen casu essent actualiter degradādi, & curiæ seculari puniēdi tradēdi: si quidē mors illis imponitur in l.capitalium, § famosos, de Pœn.P.

i Clericus condemnatus de furto, infamis est, vt laicus etiam damnatus in foro seculari: qui etiam infamis secundum leges ciuiles, efficitur ex iisdem causis infamis secundum canones, nisi expressè diuersè inueniatur statutum, ca infames, q 1.ca. Euphemium, 7.§.hinc colligitur, 2 q 3.vbi & infames fures declarantur, & in ca.constituimus, 3.q.5.notat tamen Felinus in c.qualiter, in 1.§.ad corrigendos, de Accus. quod clericus (idem puto de laico) reperitetur tantū condemnatus ad restitutionē rei subtractæ, nō ideo fieret ex hoc condemnatus infamis, quia potest intelligi non damnatum fuisse actione furtiua sed cōdictione furtiua quæ non infamat.

k Infamis est, furti siue manifesti siue non manifesti, aut vi bonorum raptorum fut nomine dānatus, aut pactus, nisi iussu prætoris trāsegerit, l 1.& l adhibita, 3.§.fin & l.furti,5 de His qui nota.infam.P ca.infames,6.q.1 ca.constituimus, 3.quæst.5.

l c.de Furtis, Exodi 21.vers. 7.Et hoc est crimen plagij, de quo diximus, libr. 36.Syntagm c.31.Hocque capitale crimen emendi vel vendendi scienter hominem liberum, l.1.ad l.famam de Plagiariis.Plagij autem accusatio, continet crimen publicum, l plagij criminis, 13.ad leg. Fabiam, de Plagia.C.§.est & inter publica, de Publicis iudic apud Iusti. vbi & ponitur pœna capitis, metalli: quæ etiam contra furantes seruos statuitur. in l. quoniam seruos, 7.ad leg. Fab.de Plag C. Sicque Deuterono. c.24 versic.7. *Si deprehēsus fuerit homo solicitans Fratrem suum de filiis Israel, & vēdito eo acceperit pretiū, interficietur.*

m ca.17.si quis clericus, 7.quæst.4.

n c 3. de Furtis, necessitas facit quodammodo de illicito licitum, e.quod non est licitum, de Reg.iur.apud Gregorium, c.2.de Obseruatio ieiunio. c.quinto, de Consuetud ca.sicut, de Consecra.dist.5 Sicut & in causa famis lege Romana pater poterat alienare filium, l.2.de Patrib.qui filios distrax.C.Alimentorum causa impatiens moræ est & dilationis dum laterat stomachus pauperis. l. 2 de Feriis, P.

o ca.15.si forte, 17 q 4.ex epistola 2. D. Clementis, 2. ad Iacobum Fratrem Domini. Iure ciuili pœnæ sacrilegij variæ ex qualitate personarum, & temporum, ætatis, & sexus. Aliquando enim fuerunt ob id quidam ad bestias damnati, nonnulli viui exusti alíqui furca suspensi, alij aliter puniti l.3.l.sacrilegij,6. & l.sacrilegi,9.ad leg.Iuliam peculat.lib 48.P.tit 13. Nos plura de pœna veri & non veri sacrilegij diximus, lib.12.Syntagmat.iuris, c 14. & 15 & seq.

p ca.omnes, 5. ca miror, 8.& ca. 10. Frater & Coëpiscope, 17.q.4.c.conquesti, 22.de Sent excommu.

q c. 1. de Rapto. lib.5.tit 17 quia etiam si laici sint vel alterius diœcesis clerici, ratione tamen peccati vel delicti, facti sunt eius iurisdictionis loci vbi delinquunt, & ibi conueniri possunt, ca.1.3.q 6 ca.placuit in 2.6.q.3 c.placuit, c.fin. de Foro compet.authent. qua in prouincia: vbi de crimi. ag.oporteat, C.Spoliantes negotiatores aut nauigantes, excommunicari etiam debent, in c.3.de Raptor.c 2.de Treuga & pace.ca si quis Romipetas, 24 q 3. & à iudicibus secularibus alia pœna affici vt latrones, l. capitalium, §. famosos, de Pœn cum simil ibi notatis, & alibi à nobis citatis.

r vt docetur in c.2.de Raptor vbi explicatur.

s c.in Archiepiscopatu, eod. tit.de Raptor.l.capitalium, 28.§. famosos, §. grassatores, de Pœn P l per omnes, C.de Defensorib.ciuita.l.prouinciarum, C. de Feriis.

t quando autem cum gladio, & quando sine eo, tractatur in l.1.de Abigeis, lib.47.P.tit. 14.vide & quæ explicauimus, de Abigeatu, lib. 37. Syntagmat.iur. cap.5.

v cap.1.de Vsur.

x cap quia in omnibus, eod. tit.

y suprà lib.3.tit 5.

z l. si quis in tantam, 7. C. Vnde vi.lib.8.C.tit.4.quæ lex etiam in clericis locum habet, vt arbitratur Glossa, ad cap. 1. de Dolo, & contuma. & ibi Panormita.

aa Si nouerint Ecclesiæ, cap. 2. de Priuilegiis, cap. non minus, cap.aduersus, de Immunitate Ecclesiarum. cap. cum sit generale, de Foro competent.

DE CRIMINE FALSI.[a] Titul. XI.

a De hoc tractatur lib.5.Decretalium,tit.20.de Crimine falsi in Extrauag Ioan.12 de Crimine falsi tit.10. ca. in memoriam,19.dist.can. si Episcopus,50.distinct.& alibi in Decreto Gratiani.& in P.ad leg.Corneliam,deFalsis, lib.48 tit.9.& lib 9.C tit.22.Titulo si mensor falsum modum duxerit, lib 11. P. tit, 6 titu. si tutor vel curator. Falsis allegationibus excusatus sit.lib.5.C.tit.63.de falsa causa adiecta legato, vel fidecommisso,lib. .C.tit.44. & si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum erit,lib.7.C.titul.5.de falsa moneta, lib.9 C.tit.24.in Nouella Imperatoris Leonis,76.de Pœna falsum dicentium testimonium sacerdotum, & Nouella 77.de Falsariorũ pœna.lib.60.Eclogæ Basilicorum,tit 41.42.44 & in nostro Syntagmat.iuris, libr 36.cap.1.& sequentibus.

CAPVT I.

Quid falsum.

NIhil aliud est falsum & falsitas,[a] quam veritatis immutatio,[b] quæ quãdo cum dolo fit,crimen habet.[c]

SCHOLIA.

a Falsum dicitur inane mendax,sine vero,suppositũ, §.1.Nouel.73.de Instrumento.cautela & fide:neque falsum in totum videtur, quod veritatis primordio ordinatur.l cum filius,76.§.hæres meus,de Lega.2.

c neque sine dolo malo quispiam videtur falsum cõmittere,l.impuberem, 22.ad legem Corneliam, de Fals. l. nec exemplum, 20 C. eod.tit & excusatur errore factum,l penul.C.eo.tit.Ducitur enim nomen falsi à verbo fallo quod idem est quod decipio maximè quando deceptio procedit ex dicto; cùm vnum dicimus & aliud contrarium agimus: fallóque à fando secundum Varronem:cum enim re decipiunt impropriè falli dicimur, verum & pro vtroque modo nomen vsurpatur.

CAPVT II.

1 *Quotuplex & in quibus falsum, in verbo.*
2 *Scripto.*
3 *Re.*

FAlsum ratione eius de quo, & in quo
1 fit,distinguetur, quod aut est in verbo,
aut in scripto, aut in re, falsitas verbi,
proprie falsum punibile, & mendacium cum animo decipiendi,vt dicimus in falsis testibus.[a]

In scriptura falsum committitur, cum rasis
2 literis, aliud in locum eius quod ante scriptum erat, scribatur,[b] si chirographum alienum quis imitetur: [c] vel si aliis modis scripturæ formam vel stilum immutet:[d] si mutetur quod scriptum est in fraudem alterius,[e] si absentium tanquam præsentium nomina scribantur.[f] Præsumitur & falsum rescriptum summi pontificis,propter eius falsam grammaticam.[g]

In re cõmittitur falsum veluti in moneta,si nu-
3 mos quis radat tingat,aut quippiam prohibitum eis misceat, vel legitimo pondere defraudet,[h] si is qui priuilegium non habet, suo vel alieno nomine fabricet, vel veros imitetur,[i] si falsum nomen quis in alterius præiudicium vsurpet,[k] vel statum aut conditionem quam non habet.[l] Si supponatur partus,[m] si quis sigillum nomine capituli furtiuè surripuit.[n] Dicimus & plura alia non propriè falsum quidem habere, sed ad falsi pœnam accedere,[o] vt aperire sigillatas literas lterius,& potissimum rescripta obsignata principum, item de manu alia quam bullatoris vel Papæ,bullas accipere.[q] vt & si quis nomine alterius sine eius mandato,maximè in præiudicium eius rescriptum à summo Pontifice impetrauerit,falsi pœnam incurrit.[r]

SCHOLIA.

a Non aliter,ca.Beatus,22.q.2.& ibi mendacium dicitur,falsa vocis significatio cum voluntate fallẽdi.

b vt in c.olim,25.de Rescript c. licet,4.sexta,de Cri. fals.si in loco suspecto sit,non aliter.c.ex consequẽtia,9.eo.c.cum olim,de Priuileg. c.inter dilectos, de Fide instrument,c.cum venerabilis,de Reli do.

c l.quid sit falsum,23.ad leg.Cornel..de Fals.P.

d vt docetur de decem modis falsandi literas seu bullas papales,in c.licet ad regimen, 5 de Crimi.fals vbi in filo bullæ,in scriptura, in forma plicandi, in plumbo falsitatis modi docentur: atque in c. quam graui,6.eod.tit.docetur, quo modo bullæ dicantur falsæ ex stylo,vt si Episcopus à Papa vocetur filius, aut inferior Frater:si vni scribatur in plurali.

e vt si ex collusione debitoris in fraudem aliorum vni posteriori obligationis & hypothecæ dies proferatur l.si à debitore,28.ad leg.Cornel de Fals P l.si creditor, 15 C.eod tit.

f c.quanto,5.de His quæ fiunt à maior.parte capituli libr 3 tit. 10.c.tuis literis,33 de Testib li. .tit 20.

g cap. ad quid veniam, de Rescript.

h In l.quicumque, 9.& leg.seq.& l.qui falsam, 19 ad leg.Cornel de Fals. P.c.quanto,17. de Iureiuran.

i In Extrauag.Ioannis,22 vnica, de Crimine fals tit. 10.vbi & modi ponuntur quibus incidere quis possit in crimen falsæ monetæ: veluti primo loco, si quis non habens priuilegium fabricandi,nihilominus fabricauerit:nam soli principi vel ad hoc priuilegiato ius solum hoc competit l.1. qua sint regalia in feud. l.1.de Falsa moneta C. facit l. 2. §.cum ararium,eod.tit.Princeps enim solus pręscribit publica authoritate,materiæ monetæ & formæ qualitatem & quantitatem.l.1.de Contrah.emp.P Quare alius non habet hanc publicam potestatem qui vsurpauerit cudendi monetæ potestatem, falsarius est,sibi attribuens falso authoritatem hanc publicã. l.falsi nominis,& l.qui nomine, de Fals.P.& ita vt falsarius punitur in l.lege Cornelia,& l.quicumq; ad leg. Cornel. de Fals.l.1.de Fals moneta, etiamsi materia, & pondus eius monetæ sint similia publicè excussæ. Secundo dicitur falsa moneta & falsarius eius qui miscet aliam quam destinatam materiã numo quẽ cadit.vt in d.l.qui minus, &l. lege Cornelia,ad leg.Cornel.de Fals, P. Tertio qui materiã monetæ deprauant tingendo,radendo,falsarij dicũtur & pondus diminuendo.d.l.qui nummos,& cap quanto, de Iureiur. Quarto qui imitiatur in sua

moneta figuram & speciem monetæ alterius, falsarius etiam est, & Extrauag. vnic. versic. quàm plures, de Crimine fals. 10 Extra. lo. 2. Quinto & falsarij, qui ex professo expendūt falsā monetā, d. Extr. vn.
k l. falsi nominis, ad leg. Cornel. de Fals. P. & & tit. de Mutatio. nominis. C.
l Et cum infamis, vt & lege Visellia, libertus, qui se ingenuum dixisset Lvn. ad leg. Visellia, l. 9. C. ti. 21.
m Et hæc suppositi partus accusatio, nulla temporis præscriptione excluditur. l. qui falsam, 19. §. 1. ad leg. Cornel. de Fals. P. l cum suppositi, 10. C. eod. titulo.
n tam literis, 37. de Testib.
o Sed ex lege apponitur pœna falso, & quasi falso, l. 1. § fin. ad leg. Cornel. de Fal. quia & pœna falsi multantur. Vt si iudex constitutiones principis neglexerit l. 1. §. sed si iudex, ad leg. Cornel. de Fals. P. Si quis furetur vel celauerit testamentum, l. qui testamentum, 2. eod. tit. P. l. 4. C. eod. Si qui in rationibus, tabulis, literis publicis, aliave charta siue consignatione falsum fecerint: vel si quid vt verum non appareat, celauerint surripuerint, subiecerint resignauerint, nam & hos pœna falsi affici nō dubitatur, l. instrumentorum, 16. §. fin. ad leg. Cor. de Fals. Vide quæ nos diximus de Mutatione nominis prohibita vel permissa, lib. 16 Syntagm. cap. 4. Tenetur & quasi ex falso, qui antè rationes tutelæ vel curatelæ administratæ redditas, cum fisco contraxerit, l 1. §. ex illa quoque ad leg. Cornel. de Fals. Pan. Quemadmodum & qui rem eandem duobus in solidum diuersis contractibus vendidit aut iudicem corrumpit, l. qui duobus, 21. eod. tit. P. Sūt & alii his similes casus notati ad ca. in memoriam, ad verb. *falsum*, 19. dist. qui referuntur ad falsum.
p vt in c. cum olim, in 2. sic incipiente, 33. de Offic. delega lib. 1. tit. 19 Sic in aliis priuatorum literis, si ex reseratione sigilli, & apertione quidpiam mali suboriri possit. Et si instrumenta deposita ostendatur aduersario deponentis, qui id fecerit falsi pœna puniēdi, l. 1. §. is qui, ad leg. Cornel. de Fals. P. Item & qui aperuerit viui testamentum, l. 1. §. is qui apeuerit, eo. P. Putant tamen aliqui nunc in priuatorum literis reseruatis, non esse imponendam pœnā falsi, exceptis testamentis, attamen peccare mortaliter qui priuatorum etiam reseruauerit: vt refert Angelus Clauasius, in summa, ad verbum *falsarius*, num. 2. nisi literæ haberentur pro derelicto.
q c. dura, 4. & c. licet, 10. §. eos etiam, de Crimi. fals.
r cap. nonnulli, de Rescriptis.

CAPVT III.

Quis non teneatur vel teneatur de falso.

Lege Cornelia de Falsis impubes non tenetur; [a] neq; qui errat, falsum cōmittit: [b] non accusat de falso seruus dominum, nisi de tabulis suæ libertatis supressis agat. [c] Non filius matrem criminaliter, ciuiliter tamē, cōtrà. [d] Nec accusant de hoc crimine alias, mulieres. [e] Morte etiā falsarij accusatio criminalis in persona eius extinguitur, non autem in persona sociorum superstitum. [f]

SCHOLIA.

a l. impuberem, ad leg. Cornel. de Fals. P. vbi ratio quod non videatur dolo facere: ideo & leniusemé datur, l. 1. §. impuberem, de Falsa moneta. C.
b l nec exemplum, 20. ad leg. Cornel. de Fal.
c l nullo modo, 7, eod. tit. P.
d l. falsi quidem, 9. C. eod. tit.
e l. etsi ad te, 19. eo. C. nisi suam aut suorum prosequātur iniuriam, l. 1. §. 19. ad Senatusc. Turpill. P.
f l. si reus vel accusator mortuus fuerit, C. lib. 9. tit. 6. l. 20. de Accusa. P.

CAP. IIII.

De modo procedendi contra falsarios.

Proceditur contra falsarios acerrima indagatione, [a] vel criminaliter vel ciuiliter. [b] Accedere autem debet diligens cōsideratio negotij, num tale sit quod possit fieri, facilè etiam sine falso, vt in eo ita falsum nō præsumatur commissum. [c] De supposito partu tantū accusant parentes, aut ij ad quos ea res pertineat, nō quilibet de populo. [d] De falso porrò quæstio, in petitione proprietatis prior erit. [e] Quod si agatur de moranda solutione ex instrumento quod falsum dicetur, interim remanente exceptione probanda, statuenda erit solutio iuxta illud. [f] Sicut si agatur de possessione falsi, quæstio eam non impedit interim. [g]

SCHOLIA.

a l. vbi falsum, 22. ad leg. Cornel de Fals. C & in eos etiam proceditur per quæstionem seu tormentū, vt in l si quis decurio, 17. eod. C.
b l si docueris, 9. & l. 11. & l. de fide, 18. l damus licentiam, 23. C. eod. ad legem Cornel. de Fals. vbique tamen probatio exigitur, l. fi. C. eod.
c Sicuti nemo præsumitur falsitatem deprehensam fecisse in literis iustitiæ simplicibus, quæ facilè aliter sine falsitate potuisset à summo Pontifice impetrari & obtineri: c accedens, 8. de Crim. fal. vt nec in modico præsumitur quis dolo agere, l. si oleum, §. fin. & l. si quem, de Dolo: & præsumitur quilibet bonus nisi de contrario doceatur. c. si. de Præsump. l. merito, pro Socio. P.
d l. lege Cornelia, 30. §. 1. ad leg. Cornel. de Fals. P.
e l. diuus, §. 1. de Petitio. hæredit. P.
f l. 2. ad leg. Cornel. de fals. C.
g l. 1. de Edict. diui Adria. tollen. lib. 6. C. tit. 13.

CAP. V.

1 *De pœna falsi in delicto seu verbo commissi in mendatio.*
2 *In falso testimonio.*

Mendacium aliquando etiam in hoc seculo inuenitur à Deo in exemplum aliorum punitum. [a] Mendax etiam impetratis priuatur. [b] Neque simplici verbo aut artificioso mendacio decipere quemquam oportet: quia quacumque arte quis mentiatur, os quod mentitur, occidit animam. [c]

Falsi testes hoc iure Ecclesiastica communione submouendi, nisi crimina admissa conuenienti satisfactione diluerint [d] remouentur & à testimonio, [e] infamia [f] affecti, aliísque pœnis eiecti, vt laici. [g] Si etiam Episcopus Presbyter aut Diaconus falsū testimoniū dixerit, officij honore depositus,

depositus, in carcerem detrudi debet, quandiu vixerit, & laicam tantum communionem accipere. [h] Sed & quod ex causa falsi conuicti vel probati secutum est, sine effectu est: [i] & ex ea datum repeti potest etiam ab hæredibus. [k]

SCHOLIA.

a vt in Anania & Saphira Acto. c. 4. ca. dilectissimus, 12. quæst. 1.

b ca. decenti, 25. q. 2. c. 2 c. super literis, de rescrip. l. et si legib. & si contra ius vel vti. pub. C. l. vniuersa. C. de precib. Imperator offeren.

c ca. 13. nec artificioso, 22. q 2. & disputatur in illa tota q. 1. non licere vllo modo mentiri, maximè ad decipiendum vel lædendum alium.

d ca. 20. itaque censuimus, 24. q. 3. ex Concilio Agathensi, c. 37.

e ca. siquis conuictus, 22 q. 5.

f & ca. siquis conuictus, 2. q. 5. ca. omnis, 5 q. 6.

g falsi testes pro modo negotij in quo falsum dixerunt testimonium, puniuntur, vt si in criminali, in quo vltimi supplicij pœna deberetur accusato, eandem ipsi sentiant. ex Nou. Leonis 77 de pœna falsariorum, si dolo; si autem ad sui defensionem falsum dicerent testimonium, deportatione publicationeq; bonorum, aut pœna triremium damnandi. In pecuniariis vero falsum deponentes plerumque aut linguæ detruncationem seu abscisionem patiuntur, aut verbera seu fustigationẽ, vide Iulium Clarum, lib. 5. sententiarum iuris, §. falsum num. 4. iunge Modestinum in l. eos qui diuersa, 27. ad legẽ Corneliam de fals. P. dum docet testes de falso accusari posse, si diuersa inter se testimonia præbuerint: si contra signum suum falsum præbuerint testimonium, si diuersis diuersa dederint testimonia. Contra varios quippe testes, præsumitur de falsitate, l. 2. & l. 16. de testib. P.

h Concilio Agathensi can 50. in ca. si Episcopus, 50. dist. Iusti. in Nouel. 123 c. 20 : Reuerendissimis, de sanctiss. Episc. & in authen. Episcopi seu diaconi. de Episc. & cle. C. vbi, *Presbyteri*, inquit, *seu diaconi, si falsum testimonium dixisse conuincantur, si quidem in causa pecuniaria dumtaxat, per tres annos separati monasteriis pro tormentis tradantur: sed si in criminali, clericatus honore nudati, legitimis pœnis afficiendi sunt.* Cæteri clerici communi iure ab officio Ecclesiastico repulsi, sine delectu causæ verberibus coërceantur, nec etiam hodie accusatio falsi semper capitalis est, sed si in capitali crimine fiat, vt docet Leo Nouel 77. in qua emendatur l. vbi falsi, circa finem 22. ad l. Corn. de fals. C. & l. §. fi. eo. tit. P. quæ capitale faciunt, iunge distinctionẽ constitutionis Nouellæ 76 Leonis Cæsaris de pœna falsum dicentium testimoniũ sacerdotum, vbi ob falsum testimoniũ in quacumq; causa vel ciuili vel criminali, si iuratum fuerit ob periuriũ persona Ecclesiastica seu presbyter, priuatur sua dignitate, iuxta canonẽ Apostolorũ 24. non etiã ob nudum falsum, pro quo relegatur in monasterium per triennũ. Quæ omnia intelligenda sunt primùm, quando persona Ecclesiastica fuit de hoc crimine falsi testimonij principaliter accusata, & conuicta; non autem, si tanquam per exceptionem obiiciatur ei falsum, nam tũc sufficit si reiiciatur à fide testimonij, dehinc 2. intellige, falsum testem Ecclesiasticã personam, coram iudice seculari non esse damnandã, sed coram suo iudice, vtrũq; explicat Bernardinus Diaz in practica criminali canonũ, c. 87. per ea quæ Ioãnes Andreas tradit ad c. verum, de foro competen. & in c. at si clerici, de iudic. Falsum testimoniũ iure diuino quoq; prohibitũ & punitum Exod. 20. Deut. 5. vers. 19 & c. 19 vers. 11. & D. Matthæi c. 19. vers. 8. ad Roma. 13. vers 9. *Et proferentem mendacia, testem fallacem odit Deus*, Prouerb. 6. vers. 19. & c. 19 vers. 5. *testis fallax non erit impunitus.* Falsidicus testis tres lædit, Deũ, iudicem, & reum. c. 1. de crimi. fals.

i l. qui veluti 13. C. l. sicut falsi 17. l. ex initio. 18. C ad legem Cornel. de fals l. pen. C. de his qui pro non scrip. haben. lib. 9 ti 23.

k l. 4. l. cum falsi, 12. l. siquis patris, 26. ad leg. Corne. de fals. P.

CAPVT VI.

De falsi in scripto commissi pœna.

EPiscopus, presbyter aut diaconus qui chartam falsauerit, ab officij honore depositus, in perpetuum in monasterium detrudi debet, & ibi tantum cõmunionem laicam percipere. [a] Clericis falsantibus sigillum principis, ordinibus suis degradatis, debet character aliquis imprimi quo inter alios dignoscãtur, & à prouincia expelli. [b] Falsarij vero literarum Papæ, qui per se vel per alios vitiũ falsitatis exercuerint, cum fautoribus & defensoribus suis, anathematis vinculo sunt innodati, & qui per se falsitatis vitium exercuerint, omnibus officiis & beneficiis Ecclesiasticis declarantur priuati, & si clerici sunt, postquã ab Ecclesiastico iudice fuerint exauthorati seu degradati, debent potestati seculari tradi, iuxta constitutiones legitimas puniendi, per quas & laici qui fuerint legitimè conuicti puniuntur. [c] Legis seu legitimæ pœnæ falsi vel quasi falsi, sunt, deportatio, & bonorum publicatio; aliquando, vt in seruis, vltimum supplicium, si magnitudo negotij exigat. [d] Qui vero suo nomine, summi Pontificis, [e] falsis vtuntur literis: si clerici fuerint, officiis & beneficiis Ecclesiasticis spoliari debent: [f] si laici, tandiu debent remanere excõmunicationi subiecti, donec satisfecerint cõpetenter, [g] ita tamen vt in istis & in illis malitia grauius quam ignorãtia puniatur. [h] Quod & de his qui falsas literas impetrant, statutum est seruari. [i] Qui & aliunde omni falsarũ literarũ vtilitate & beneficio sũt priuãdi, [r] si malitia aut per fraudẽ in illis supprimũt veritatẽ, aut falsum expresserint, non autẽ si ex simplicitate idipsum fecerint, & dũmodo alioquin nõ expressa falsitate, vel non tacita veritate, literæ fuissent concessæ, non aliter. [l] Sed ita demũ clericus falsarius, per Ecclesiasticũ iudicem degradatus, seculari curiæ puniẽdus tradi debet, vt Ecclesia intercedat pro eo efficaciter, vt citra mortis periculum, in eum sententiam moderetur: [m] vel iudex Ecclesiasticus talem in perpetuũ carcerem damnabit, ad agendã pœnitentiam in pane doloris, & aqua angustiæ, vt commissa defleat, & deflenda iterum non committat. P.

SCHOLIA.

a ca. si Episcopus, 7. 50. dist.

b c. ad audientiam 4. de crimine falsi Characteris porrò inustio, non debet fieri in facie sed in manibus, suris, vel alia parte corporis l. siquis in metallú, vbi ratio. C. de pœn. inurebantur fabricensibus, & tyronibus olim Romæ stigmata idest quædam notæ publicæ & signum brachiis, vt illo saltem modo possent latitantes agnosci, l 3. de fabricensibus lib. 11. C. ti. 9. Solebat & inuri nota & litera 12. frontibus calumniatorum Romæ, vt ait Cicero pro Roscio Amerino, ex lege Rhemnia, ad quod alludere videtur Papi. in l. quæsitú scio, 13. de test. P. dum ait quæsitum fuisse, an iudiciis publicis calumniæ causa damnatis ex lege Rhemnia, dicere testimonium liceret: cum lege illa non prohiberetur expressè: & respondet ad iudicantium officium pertinere, eius quoque testiú fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere. Cæterum pœna hæc inustionis characteris non debet infligi vel inuri ab Ecclesiasticis personis, vel ex earum sententia, cùm inde facilis sequatur sanguinis missio, cuius effusio est illis omnino interdicta c. sententiam. ne cle. vel monach secul. neg. se immisceant. sicq; & notat glo. ad d. c. ad audientiam vide quæ de characteris seu stigmatum inustione diximus li. 31. Syntag. c. 35.

c Istæ pœnæ fuerunt constitutæ aduersus falsarios in c. ad falsariorum, 7. de crimine falsi, & de degradatione agitur in c. nouimus, de Verb signif. apud Gregorium.

d L. 1. §. fi. ad leg. Cornel. de fals. P l. vbi falsi, 21. C. eo ti. capitale porrò supplicium imponi debere falsariis tantum explicauit Leo Imperator Nouel 7. de pœna falsariorum, si falsum commissum fuerit in negotio quod accusato probatum pœnam mortis irroget, verum hodie in aliis quibusdam quoque suspendio iudicatur falsitas digna.

e hæc & sequentia in d. c. ad falsariorum, §. fi. de crimi. fals. explico. qui vtuntur literis falsis ab aliis impetratis, tanquá concessis & prodeúntibus à summo Pontifice, pœna hæc imponitur. Ita & maiori animaduersione digni, qui falsis rescriptionibus principis vel summi Pontificis vtuntur, nisi qui vsus fuerit dicat se ab alio tradente deceptum, & docuerit à quo acceperit l. maiorem, 4 ad leg. Cornel. de fals. P. simile est, siquis vtatur falsis constitutionibus tanquam à principe editis, lege enim Cornelia de falsis ei ideo aqua & igni interdicitur. l. si ad leg. Cornel. de fals. Pan. Sic & Vlpian. in l. qui nomine prætoris 25. eo tit. P. *qui nomine prætoris literas falsas reddidisse, edictumue falsum proposuisse dicetur, ex causa actione in factum tenetur pœnali, quamquam lege Cornelia reus sit.*

f qui vtútur falsis literis & qui eas impetrant, vel curant impetrari, falsi crimine puniuntur d. c. ad falsariorum, §. fi. de crimi. fals. Cæterum distinguitur in vtentibus, num illi qui vtuntur, ipsi etiam falsum commiserint, an non: nam qui falsum fecerint non ideo euadunt accusationem falsi, quod negent se illis vsos vel vti velle. Et illis tátum prodest instrumenti falsi vsu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, & quos periculo solus vsus obstrinxerit, non aliis, l. si falsos, 8. Cod. ad l. Cornel de fals. legimus & ordine decurionum motum aduocatum per decennium, qui falsum instrumentum cognoscente iudice recitasset: & plebeium eadem de causa exilio punitum temporaneo, in l. falsi nominis 13. §. 1. ad legem Corneliam de fals. P. ob recitatum tamen falsum non dicemus infamem, eo quod non pro recitato, sed pro facto falso, lege Cornelia quis dánatur, d l falsi nominis.

g in d. c. ad falsariorú, §. fi. de crim. fal. & c. dura, 4. eo.

h d. c. ad falsariorum, §. fin. atque in c. dura, 4. §. fi. eo. tit. sub pœna excommunicationis à qua quis ab alio quam à summo Pontifice non absoluitur, excepto mortis articulo, præcipitur: vt siquis falsas literas se habere cognoscat, illas intra viginti dies vel destruat, vel resignet.

i Ignorantia releuat aliquando in totum à pœna, interdum pro parte, l. 4. C. de his qui sibi adscrib. li. 9. ti. 23. Et in omnibus grauius malitia quam ignorantia punitur, d. c. ad falsariorum, & c. super literis, 20. de rescrip. Scientia inspicitur, & ideo qui, postquá literas falsas esse cognouit, illis non est vsus, reus non est. c. accedens, 8. de crimi. fals. facit dictum c. dura. 4. eo tit. cum alioquin excusetur ignorantia facti. c. inter dilectos, de excess. prælator. l. regula §. 1 de iur. & fac. ignor. 1. c. 1. & 2. de constitutio. in Sex. cum similib. Crassa tamen & supina ignorantia non excusaret d. c. 1. de constitutio. l. si fideiussor, manda. P.

k dict. c ad falsariorum, § fi.

l c. olim ex literis, 2. de rescrip.

m vt explicatur in c super literis, 20. de Rescrip. Simplicitati subuenitur vt in ca 1. de Consecrat distin. 21. c. cum vniuersorum, de rerum permuta. quemadmodum contrà, malitiis hominum non est indulgendum l, in fundo, de rei vend. P.

n in c nouimus 7. de Verbor. signif.

o dicto c nouimus, § fin. & hæc est pœna humanior quam sit imposita per cap. ad falsariorum, de crimine falsi.

CAPVT VII.

1 De pœna falsi in re, commissi in moneta.
2 In corruptione iudicis.
3 Suppositione partus.
4 Falsarum mensurarum.
5 In vicariatu.
6 In alchimia.

1 QVi falsæ monetæ reus est, capitali supplicio in foro seculari subiicitur; [a] in Ecclesiastico, maledictione dignus est, & qui fabricat, qui emit extra regnú, & importat & expendit scienter, excommunicationis sententia innodatur, reseruata solo summo Pótifici absolutione, vel alteri in mortis tantú articulo. [b]

2 Qui corrumpit iudicem, ad tempus relegatur reseruatis bonis. [c]

3 Partus suppositi pœna, capitalis. [d]

4 Qui iustas mensuras & iusta pódera causa lucri mutare præsumpserit, triginta dies in pane & aqua pœnitere debet, [e] iure ciuili tamen grauius punitur. [f]

5 Vicarij qui personis fide & sacramento obligati sunt vt seruiant pro illis in Ecclesia, si personatum sibi falso assumentes, contra personas se erexerint, & super hoc in iure cófessi fuerint aut conuicti, de cætero in eodem episcopatu ad officij executionem non debent admitti. [g]

6 Alchimistæ, quamuis verbis dissimulent falsitatem quam faciunt, confingentes aurum vel

argentum

argentum sophistica transmutatione, qui ita aurum vel argentum fecerint, vel fieri secuto facto mandauerint, vel ad hoc scienter dum id fieret, facientibus ministrauerint, aut scienter auro vel argento vsi fuerint vendēdo vel dando in solutū, debent dānari tantūdem auri vel argenti veri quantum fuerit Alchimicū pauperibus dare, suntq; perpetuæ infamiæ nota respersi qui illud aurū vel argentū Chimicum fecerint, aut eo vsi fuerint scienter, quive ex eo cuderint feceruntque cudi pecuniam: & insuper præter dictas pœnas, si sint clerici, priuantur beneficiis habitis, & prorsus ad habenda redduntur inhabiles. Et si non habeant vnde prædictas pœnas, possint propter inopiam soluere, debent carcere vel alia corporali coërcitione castigari. h

SCHOLIA.

a Sic Vlpia. in l. quicūq; 8. ad l Cornel. de fals. P. *quicumque nummos aureos partim raserit, partim tinxerit, siquidem liberi sunt, ad bestias dari: si serui, summo supplicio affici debent.* & in l. lex Cornelia 9. eo tit. lege Cornelia cauetur, vt qui in aurum vitiū quid addiderit, qui argenteos numos adulterinos flauerit, falsi crimine teneatur: & sequitur § eadē pœna & his: eadem pœna quoq; afficitur is, qui cum prohibere tale quid posset, non prohibuit & eadē lege exprimitur, ne quis nummos stanneos, plumbeos emere vendereve audeat dolo malo. & in L. C. de falsa mone: falsam monetam cudentes, & ministerium præbentes, capitali supplicio dānantur & domos in qua crimen admissum est, fisco adiudicāda venit si eius Dominus cum non potuerit ignorare non detexerit atq; in l. i. eius tituli C. solid- rum & monetæ adulter flammarū exustionibus dānandus dicitur. In Gallia quoque, vt plerūq;, adulterās monetam aqua bulliēte mixta cum oleo suffocatur, vidi aliquando Tholosæ extra has pœnas aliquem nobilem capite truncatum. Pius 5. Papa constitut. 115. incipiente *cum nihil magis*, in Bullario Cherubini, statuit, 3. Nouembris 1 70. tondentes monetam argenteam aut auream, vltimo etiam supplicio afficiendos in cunctis locis subiectionis Ecclesiæ Romanæ.

b in Extrauag. Ioannis 22. vnica de crimine falsi expositor & dispensator, sciens, eiusdem falsæ monetæ eadem pœna tenetur qua falsarius: non secus quam qui falsis vtitur instrumentis, in l. 1. & 3. de fide instrum. C. l. qui falsos, ad l. Cornel. de fals.

c l. qui duobus, 2. . §. fi. ad leg Cornel. de fals. P.

d l 1 C. eo. tit.

e c. 2 de Emptio.

f nam vltra dupli condemnationem quam ea res erit, sunt in insulā relegandi qui falsant pendera & mensuras, l pen. ad leg Corne de fals. P. l. annonā, 6. de Extraord. criminib li. 47. P. n. 1. aut ex traordinem pro modo admissi, puniendi l. in dardanarios de pœn. P. Tenetur & eadem pœna, qui falso pondere aut mensura falsa vtitur sciens prudensq; arbitrio, §. adeo, de dolo. P l hodie, §. si venditor, ad leg. Coroc. de fals P.

g e illud etiam, de Vicariis 6. de excessib. præla. lib. 5. tit. 11. iunge e. tuarum de priuileg.

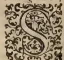
h ista est constitutio extrauagās Ioānis 22. posita in c. vnic. de crimine falsi, libr. 5. communium extrauagantium, vide & de hoc Chimistarum materia Diuum Thomam, 2. 2. q 77. articulo 2. ad primum argumentum & ibidem Caietanum, num Chimista peccet & late Chassaneum in Catalogo gloriæ mundi, parte 11. consideratio. 40.

DE SORTILEGIIS. Tit. XII.

a Tractatur de Sortilegiis lib. 5. Decretal. ti. 21. & in Decreto 26. q. 1. 2. 3. 4 & 5. & ca. non licet, 26. q. 7. & titulo de maleficis & Mathematicis, lib 9. C. tit 18. & lib. 60. Basilicorum, tit. 39. & Leonis Nouella 65. de incantatorum pœna, & apud nos, lib. 34. Syntag. c. 4. & 5.

CAPVT I.

Sortilegium & sortilegij magi, & incantatores qui.

Sortilegium pro omni specie diuinationis impietatisve aut vanitatis magicæ capitur, quæ simul prohibentur. a At propriè sortilegi sunt dicti, b qui sub nomine fictæ religionis, per quasdā quas sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitētur, aut per quarumcūq; scripturarum inspectionē, futura promittunt. Sunt autem magorū diuinationum species prohibitæ, quę ad superstitionem vel idololatriā, vel ad dæmonis cultum inducūt expressè vel tacitè. aruspicia, auguria, ligaturæ, characteres obseruationes superstitiosæ, natiuitatum speculationes, incantationes; sortilegia, quæ interdum impietatem puram, interdum hæresim, interdū homicidia, aliaq; crimina coniuncta habent, & proindè diuersi fori censentur, vel Episcopalis & inquisitorum fidei, aliquando solius Episcopi, aliquando secularis iudicis. d

SCHOLIA.

a vt in titulo de sortilegiis. Plinius vocat etiā sortilegia, li 28. c. 4. omnes magorum vanas obseruationes: & hodie etiā omnes diuini & diuinatrices, magi, magæ, striges, lamiæ, laruæ, lemures, vocantur sortiarij & sortiariæ, ca. si per sortiarias 31. q. 1. videndus totus noster liber 34. Syntagm. iur. vniuersi, in quo ex professo de omnibus magis incantationum, vanitatum, & sortilegiorum speciebus agimus, & de pœnis.

b hæc finitio Isidori li. 8. Etymologiarum, c 9. relata in ca. 1. 26. q.

c ca illud quod est, 6 cum 4. sequentibus, 26. q. 2. ex D. August. de doctrina Christia. c. 19. 20. & 21. & c. & in ca. 7 qui sine saluatorem, ead. 26. q. 1. ponitur prohibitio recurrendi ad magos etiam pro medicina morborū, & dicitur magicarum artium vanitas ex traditione malorum angelorum, indeque processisse aruspicia, augurationes, oracula dicta, & necromantiā. docetur & in ca. illos planetarios 8. ead. 26. q. 2. docetur ex D. Aug. li. 4, confessio c. 3. planetarios, q Mathematici dicūtur, cōsulere, Christianā disciplinā prohibere & eos dānare & in ca. sed illud, 9. ead. q. 2. docetur & illud esse ex Idololatrię Egyptiorum reliquiis somnia obseruare. Explicantur & impretatum & vanitatum harum nomina in ca. 1. 6. q. 2. & diuinationū quatuor spe-

cies fuisse per terram quæ geomantia:per aquā,quæ hydromantia:per aërem,quæ aëromantia,per ignē quæ pyromantia item & per artem & furorem esse aliam diuinationem:esse incantatores qui verbis & cantionibus vtuntur ad sortilegia:ariolos, qui in aris idolorum & per aras agunt suas superstitiones Haruspices,quasi horarum obseruatores,qui in singulis negotiis exta sacrificiorum inspiciebant; augures, qui auiū garritus & voces,vel actiones auiū obseruabant:auspices,qui aues considerabant:Genethliacos, qui ea genituris, Salitores, qui ea saltu membrorum præsagiebant:Pytones, qui ea demone. Astrologos,qui eaastus,adde magos,propter insignem malitiam dictos maleficos, l. nemo aruspicem,5.de malefi.& Matt. C.Necromanticos,qui ex mortuis dicunt se responsa accipere, cum verius ex dæmonibus,adde & præstigiatores,qui præstringūt aciē oculorum & faciunt apparere quod non est,& celant quod est,magicis artibus,ca. 4.nec mirum, 26.q.5.quæ omnia & similia Christianis hominibus interdicta fuerunt, vt & mulieribus Christianis, vanitates obseruare in suis lanificiis in can.non liceat Christianis,3.§.fin.28 q 5. item & vanæ aliæ obseruationes vt quæ feruntur de Struthiorum ossibus;aut si dicatur singultienti,vt dextra manu sinistrum pollicē teneat:obseruatio item, membrum salierit aliquod,si iūctim ambulantibus amicis, lapis aut canis aut puer mediusintrauerit,limen calcare cum quis ante domum suā transit,redire ad lectū si quis dū se calceat sternutauerit:redire ad domum si procedens offenderit:cum vestis à soricibus roditur plus timere,& sic de similibus vanis & inanibus,quæ sunt vel nugatoriæ vel superstitionis noxiæ,& quadā pestifera societate hominū & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosæ amicitiæ constituta:repudianda & penitus fugienda Christiano, vt fusè tractatur in ca. 6. illud quod est secundum, 26.quæst.1.

d Hanc autem quæstionē fori diffiniemus, habita ratione personarū sortilegarū, & qualitatis sortilegij nam si agatur de personis Ecclesiasticis,proculdubio illæ corā suo ordinario iudice Episcopo vocandæ sunt,accusādæ & iudicādæ,c.at si clerici,de iud c.si diligēti,de foro compet. Si verò agatur de aliis personis laicis,& si sortilegia hæresim contineāt ad Episcopum vel inquisitorē fidei pertinet notio.coniunctim vel diuiunctim,secundū præstitutum ordinem in Cle.multorū,de hæreticis,non aliter vt dicitur in c accusatus,§.sanè,de hæret in Sex. & si opus sit iudicio sanguinis,executio pertinet ad iudicē secularem c.ad abolēdam, c.excōmunicamus, c. vergentis,de hæret. Cognoscit & Episcopus de imponenda sortilegis pœnitētia Ecclesiastica, ex Cōcilio Aquēsi in ca.Episcopi,26.q.5.nō laicus iudex. Admittuntur enim magi & sortilegi aliquando ad pœnitentiam, vt hæretici resipiscentes & errorem recantantes,c.ad abolendū,§ præsenti,de hæret. Sapiunt porro hæresim sortilegia, vt si dæmō pro vero Deo habeatur:si imagines baptizentur, aut alia fiant ea mente eaq; pertinacia, vt quis Deū verum eiusq; sacramenta esse neget, non autē si ex pacto dæmoniaco,vt facilius à dæmone ob id quippiā cōsequatur,dæmonē adoret, vel ad magica baptizet, aut Sacrosanctā Eucharistiā cōculcet. Nā hæc & similia quāuis grauissima & horrenda sint & digna morte peccata , tamen non pertinent ad hæresim. Quēadmodū nec Salomō dicitur apostatasse à fide, quāuis permiserit diis alienis sacrificari,3 Regū c.11. mente fidē retinens,vt & sortilegæ,alioquin impia, faciunt. Sic in c.1.de sortilegiis Vdalricus quidam presbyter,cū quodam diuinatore abiit,nō vt inuocatet dæmonē, sed vt sortilegio & per inspectionē astrolabij furem detegeret,finisq; & intentio operantis malefic um inspici debet. Nā quidā rebaptizant infantes,dæmonem inuocāt ad aliquid prosequendū,quod dæmon pollicetur,non vt putent verè illum Deū esse, confitentur enim eū esse diabolum & Deo aduersarium tamen Sixtus 4 constitutione 2. iuxta ordinem Bullarij Cherubin die 7. Iunij.1474.incipiente *nunciatum*, cōmissariis datis iussit inquiri contra nonnullos ordinis Sanctæ Mariæ montis Carmelis, qui disputando & prædicādo in ciuitate Bononien: asseuerabant,non esse hæreticum & à puritate fidei alienū dæmonum expectare responsa, fuit quoq; & hoc iudicatū hæreticum in facultate Parisiensi Sorbonica anno 1418 arti. 2. Atq; Imperatores Christiani iudicarūt maleficos & diuinos & ariolos à secularibus iudicibus suis exterminari debere,l.nemo;l culpa l.miliie, de maleficis & Mathem.C.vide de hac quæstione iudicis sortilegarū ea professo disputantē, & ita cōcludentem Iacobū Sprēger in 3. parte Mallei maleficarū, q 1.& Antoninū Florētinū Archiep. in 2.parte fecit tamen frequentia criminis sortilegorum, vt eorum cognitionē alicubi Innocentius 8.concesserit etiam inquisitoribus fidei,sic Alexander 6 cum malefici & incantatores in Lombardia multos errores inducerent,concessit facultatem inqui itoribus fidei, procedendi contra eos,honesto tamē comitatu per eos eligendo:vt habetur in eius bulla seu constitutione 2 incipiente *cū acceperimus*,iuxta ordinem in Bullario collecto per Laërtium Cherubinum & in eodē quoq; constat idipsum statuisse Leonē 10.cōstitutione 3ª.incip.*honestis* & Adrianū 6.constitut. 5.*dudum* & Alexandrū 4 constitutio. 0. *quod super*.

CAP. II.

De distinctione sortiū permissarū & prohibitarum.

Sortes quædam fuerūt olim permissæ in aliquibus,quædā omnino prohibitæ.Hodie non nisi cū magna causa quædā permissæ,quæ sine superstitione aut dæmonū pacto expresso vel tacito fiāt,ad cognoscendā Dei voluntatem in ambiguis. ᵃSors enim per se aliquid mali non est,sed est res,in dubitatione humana, diuinam indicans volūtatem. ᵇAt incantationes magicæ dæmonumq; diuinationes, quæ à cultu Dei auertūt,semper à Deo capitalibus & vltimi supplicij pœnis,fuerūt prohibitæ, ᶜ *SCHOLIA.*

a hoc explicamus per totū c.5.lib.4. Synt.probat & ca. non exempto Mathiæ,ca.hi qui de paginis,ca.non statim,26.q.2.c.fi.de sortilegus.

b ca.1.sors non est, 6.q 2.ex D.August.in Psalmū 30. cōcio.2. ad versiculū *in manibus tuis sortes meæ* & notat glo.in d.ca.1 quod quāuis sors non sit ea sua natura mala,tamē prohibetur:quia propter assiduitatē labitur quis in idololatriā. Qua etiam ratione prohibetur iuramentum, ne assiduitas iurandi generet periuriū ca.iurabūt.22 q.1. Sortibus olim in voluntate Dei exquirenda, vel in detegendis criminibus vsi,Saul 1.Reg.14.Iosue,Iosue c 7. Nautæ contra Ionam,Ionæ 1.& alij Lucæ 1.Actorum 1.

c Exodi 22.vers.18. *non patieris maleficos viuere super terram*. Leuit. 29. vers. tricesimoptimo, *non declinetis ad magos nec ab ariolis aliquid sis. itemini, ne*

pollu ami

polluamini per eos, ego Dominus Deus vester, vt iterum Leuit.20.vers.6. *Anima quæ declinabit ad magos & ariolos & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam eam de medio populi sui*, & paulo post vers 27. *vir siue mulier in quibus fuerit pythonus vel diuinationis spiritus, morte moriatur, lapidibus obruet eos populus, sanguis eorum sit super eos.* Et Deut.18. *non inueniatur in te qui lustret filium tuum aut filiam ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, aut obseruet somnia, atque auguria, nec sit maleficus aut incantator, neque pythones consulat atque diuinos & quærat à mortuis veritatem.* idipsum, Numerorum c.23. imposuitq; pœnā vltimi supplicij Saul 1.regum 28.vers.9. imposuerūt & supremum supplicium incantatoribus Ethnici, vt liquet ex Platonis tt.de legib. Dione lib.52. Xyphilino ex eo. Dione in Iuliano, Herodiano in 4. Cornelio Tacito, lib.2. Suetonio in Tyberio c.32. Columella de re Rustic.c.8. vide quæ diximus lib 34. Syntag.c.14.& 15. adde Nouellam Leonis Imperatoris, 65. de incantatorum pœna, Photium 9. Nomoca. cap. 25.

CAP. III.

Causæ diuersæ sortilogiorum, & diuersa eorum pœna.

Episcopi eorumque ministri, omnibus modis studere debent, vt perniciosam à diabolo inuentam sortilegam, & magicam artem, ex parochiis suis penitus eradicent: & si aliquem vitum vel mulierem huiusmodi sectatorem inuenerint turpiter dehonestatam, de parochiis suis eiiciant.[a] Si quis ariolos, aruspices, vel incantatores obseruauerit, consuluerit, aut phylacteriis vsus fuerit, anathema sit.[b] Si sacris officiis dediti sunt qui hæc agūt & his vtuntur, ab Ecclesia Dei debent proiici,[c] honore priuari, & monasterio ad perpetuā pœnitentiam concludi.[d] Qui diuinationes expetūt, & more gentilium subsequuntur, vel in domos suas huiusmodi homines introducunt, exquirēdi aliquid arte malefica vel expiādi causa, quinquennio pœniteat.[e] Iure autem ciuili grauius & vltimo puniuntur supplicio.[f] Qui in tabulis vel codicibus, vel aliis furta requisierit, vel diuinationes in aliquibus rebus obseruare præsumpserit, quadraginta dies pœnitere debet.[g] Sacerdos qui per inspectionem astrolabij voluerit furtum detegere, per annum & amplius, prout visum fuerit Episcopo, pœnitentia accepta ab altaris ministerio debet abstinere.[h] Quicūq; laicus, aut clericus, auguria, sortésve etiam sub nomine fictę religionis, consulere vel docere detegitur, debet haberi ab Ecclesia extraneus,[i] vt, incantationibus quoque inseruiens, ab Ecclesię cōuentu separari debet.[k] Quicumq; etiam sacerdotū vel ministrorum, causa cuiusq; doloris aut amaritudinis permotus, aut altare diuinum vestibus sacris exuere præsumpserit, aut qualibet alia lugubri veste accinxerit, aut consueta luminatiotum obsequia sacrorum, de templo Dei subtraxerit, & extingui præceperit, si non pœnituerit arbitrio sui metrapolitani, dignitate & honore priuari debet: sacerdos etiam inimicitiæ sauciatus, si Missam pro requie defunctorum promulgatam, fallaci Voto pro viuis studet celebrare vt mortis incurrāt periculum, tā ipse sacerdos depositus ordinis sui gradu, quàm ille qui ad tala peragenda eū incitasse cōuicerit, exilij perpetui ergastulo relegati debēt.[l] Qui etiam aliquid fecerit vel ad potandum alicui dederit explendę libidinis causa, vel odij meditatione, vt non possit generare aut concipere aut ei nasci soboles, vt homicida puniendus erit.[m] Qui mala sacrificia fecerit vel habuerit, pœna legis Corneliæ quoque de sicatiis tenetur.[n]

SCHOLIA.

a in canon. . ex Concilio Agathensi apud Burchardum, lib.10. Decretorum, 9. latius in ca. Episc. 1. . : 6.q.5. qui citatur à Gratiano ex Concilio Anchitensi sicut & ab Iuone parte 11.c.3 .& Burchardo, lib.10.c. .& à in Panormita li. 8.c.72. verumtamen canon ille, neque in Concilio Anchyrano Græco vel latino impresso vel manu scripto inuentus est: licet ij qui tomos consiliorum ediderunt afferant haberi in quodā vetusto codice lib.16. librorū partialium. Quæ notanda sunt pro eo quod ex illo ca. Episcopi, quidam existimarunt colligi posse nullas esse sortilegas quæ se possint transformare in diuersas figuras: sed illas tantum in mente pati, remanente corpore immutato: quæ tamen sententia hodie ex inquisitorum fidei occurrentibus iudiciis, & secularibus animaduersionibus, explicanonem Incidiorē accepit: vt neq; is canon: Episcopi, multum considereretur pro definiendis sortilegiis, lamiis, vel strigibus, de quibus nos abunde li.34 Synt.c.16.& cap. o.

b can.1. siquis Ariolos, 26.q.5. ex Concilio Romano sub Gregorio iuniore cap. 12. φυλακτήρια ἀπὸ τοῦ φυλάττειν, ab obseruando, & significant characteres, chartas, vel alia delata pro amulenis seu pro auersione malorum, vel ad aliud quippiam cum super stitione faciendum, ex quibus tamen nullavis naturaliter potest colligi. In regesto Gregorij cap. . idolorum cultores, aruspices, sortilegi, si corrigere se noluerint; si serui sunt, verberibus cruciaribusve quibus ad emendationem peruenire possint, castigari iubentur, si verò sint liberi, dicuntur inclusione digni & stricta pœnitentia, vt refert Burchardus lib 10. Decret. c.3.& can.10. contra idolorum cultores. 26.q.5. Et in Concilio Triburensi, c. 4. si aliquis manducar aut bibit, aut portat super se vnde existimet Dei iudicium peruertere posse, & ex inde comprobatus fuerit, eadem sententia feriatur qua magi, arioli, & incantatores feriuntur vt Burchard. refert lib.10. Decretorum c.26.

c ca 4. non oportet, 26.q.5. non oportet sacris officiis deditos vel clericos, incantatores existere, aut facere phylacteria quæ animarum suarū vincula comprobantur: eos autem qui talibus rebus vtuntur, proiici ab Ecclesia iussimus, vt & in Concilio Laodicensi c.36 & in Agathensi, 68. rursum & in pœnitentiali Romano, *quicumque nocturna sacrificia dæmonum celebrauerit, vel incantationibus dæmones quacumque arte ad sua vota inuitauerit, tres annos pœniteat.* refert Burchard. lib.10. Decretorum c.31.

d ca. si quis episcopus aut presbyter, 26. q. 5. ex Concilio Toletano 4. c. 28. & in ca. si quis clericus, 9. ea. quæst. ex Concilio Aurelian. 1. c. 31. idipsum in Concilio Carthaginensi, 4. c. 89. in ca. Auguriis, 11. 26. q. 5. Hic tamen obseruandum quod glossa 1. colligit ex c. 2. de sortileg in pœna imponenda sortilegis vel eos consulentibus, iudicem debere animaduertere, ad qualitatem & quantitatem delicti, & animum delinquentis, & secundum ea, pœnam dicere aut acerrimam aut leuem, Refert & Paulus Grillandi tracta. de sortilegiis, q. 11. in Concilio Lateranensi etiam habito sub Leone 10. sessione 9. Clerici qui inuenti fuerint culpabiles in sortilegiis per inuocationem dæmonum, diuinationibus incantantionibus superstitionibus arbitrio superioris iubentur notari infamia: si vero non destiterint, deponi, atque in monasterium ad tempus arbitrio superiorum diffiniendum detrudi, officiis & beneficiis Ecclesiasticis priuari.

e ca. 2. qui diuinationes, 26 q. 5. ex Concilio Anchyrano, c. 23 & 24. ca. non liceat, 3 eadem 26 quæst. quinta, ex Concilio Martini Bracha. capitul. 72. vbi, *non liceat*, inquit canon, *more gentilium colere aut obseruare elementa, stellarum cursus, inanem signorum fallaciam pro domo facienda, aut ad segetes aut arbores plantandas, incundaque coniugia*, &c. expiationes quoque maleficiorum prohibentur dum aduocantur magi vt malum à domibus foras expellant, aut lustrationes more paganorum faciãt. Et in Concilio Rothomagensi, *si quis in calendis Ianuary aliquid fecerit quod à paganis inuentum est, & dies obseruat & lunam & menses, & horarum effectiua potentia aliquid sperat in melius, aut deterius verti, anathema sit*. Burchard. lib. 10 Decret. c. 18. ad ritum Paganorum refertur, quod prohibetur in Concilio Arelatensi, c. 5. his verbis, *quicumque exercuerit hoc quando luna obscuratur, vt cum clamoribus suis, aut maleficiis, ac sacrilego vsu se posse defendere credat & quicumque diuinos præcantatores, phylacteria etiam diabolica, vel caracteres diabolicos, vel herbas vel succos suis vel sibi impendere tentauerit, & quintam diem in honorem Iouis, vel calendas Ianuarias secundum consuetudinem paganorum honorare præsumpserit: monachus, quinque, clericus, 4. laicus, duos annos pœniteat*, vt refert idem Burchardus lib. 10 c. 3. Item pertinet ad ritum paganorum, vt scribitur in Concilio Agathensi, c. 5. vota ad arbores vel ad fontes, vel lapides quosdã, quasi ad altaria facere, aut ibi candelam aut quodlibet munus deferre: perinde ac si ibi quoddã numen inesset, quod possit malum aut bonum inferre. Meminit enim D. Grego in regesto & Burchard li. 10. c. 2. quosdã esse, qui arbores colant contra Christianã fidem, & rurs. Burch eo. lib c. 19. scribit, de Concilio quodã Hannetensi in quo c. 8. admonentur Episcopi, & eorum ministri, vt curent comburi arbores dęmonibus consecratas quas vulgus coleret & in tanta veneratione haberet vt nec surculum inde auderet amputare, lapides quoq; quos in ruinosis locis & syluestribus, dęmonum ludificationibus decepti homines venerabantur vbi & vota vouebãt & deferebant, funditus effodi & in talem locum proiici vbi nunquam à cultoribus suis venerari possent, iubeturq; vt illis qui hoc fecissent, pœnitentiã imponant, quasi idola adorassent, & nisi emendari vellent & pœnitere, ab Ecclesia exscinderentur. refert & idem ex Concilio Bracharensi cap. 22 Burchar. eod. capite hæc verba, *si in alicuius presbyteri parochia infideles aut faculas accenderint, aut arbores aut saxa aut fontes venerarentur, si hoc eruere neglexerint, sacrilegium se fecisse cognoscat præsumptor aut hortator rei ipsius: si admonitus hoc emendare neglexerit, communione priuetur*. Hoc etiam cõmune insimulatum ab Angelis Ioannam virginem quæ restituit, diuino auxilio, regnũ Carolo Regi Galliarum legi in eius processu, non tamen de eo conuictam nec confessam, vere quippe Idololatria esset, lapides & arbores adorare & dæmones ibi latentes vt solem, lunam, & astra cœli, quæ diuino præcepto prohibentur, Deuter. 4. vers. 15. & c. 16. vers. 21. Sapientiæ 13 vers. 10. morsque indicitur huiusmodi operantibus, Deuteron 4. vers. 25. & cap. 13. vers. 6.

f iure ciuili, vt in l. 3. C. de malefic & Mathemat. lib. 9 tit. 18. singularis hæc lex, *nullus aruspex, nullus sacerdos, nullus eorum qui huic ritui assolent ministrare, ad limen alterius accedat, vel ob alteram causam: sed huiusmodi hominum amicitia, quamuis vetus, repellatur, concremando illo aruspice qui ad domum alienam accesserit, & illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum aduocauerit suasionibus vel præmiis, & accusatorem huiusmodi criminis non delatorem, esse sed magis dignum præmio arbitramur*, hæc in d. l 3. rursum autem in l. nemo aruspicem, 5. eo. tit. *nemo aruspicem consulat aut Mathematicum nemo ariolum. Augurum & vatum præmia confessio conticescat: Chaldæi ac magi & cæteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinandi curiositas: etenim iudicio capitis ferietur, gladio vltore prostratus, quicumque iussis nostris obsequium denegauerit*. Et in l. & si excepta, 7. C eo magi, malefici, arioli, aruspices, augures, Mathematici, somniorum interpretes, diuini, & similes, sine ratione dignitatis qua exuuntur, addicuntur equuleo, vngulisque sulcantibus corpora.

g c. 1 de sortileg. & in pœnitentiali Bedæ presbyteri. *Quicumq; pro curiositate futurorum vel inuocatorem dæmonum, vel diuinos quos ariolos appellant, vel aruspices qui auguria colligunt, consuluerint, clerici, ab omni officio remoti, tres annos, laici, duos pœniteant*.

h c. 2. de sortileg.

i ca. aliquanti, 10. cum 3. seq 26. q. 5. Puniuntur & docentes & discentes, cum similis sit culpa tam prohibita discere, quàm docere. C. de malefic. & Mathemat. debet enim silere diuinandi curiositas, leg. culpa, l. nemo, C. eo.

k ca. 11. auguriis, 26. q. 5. ex Concil. Carthaginensi, 4. c 89. & vt dicitur in Concilio Rothomagensi c. 4. apud Burchard li. 10. c. 18. perscrutandum est, si aliquis subulcus, vel bubulcus, vel venator, vel cæteri huiusmodi dicat diabolica carmina super panem, aut super herbas, aut super alia quædam nepharia ligamenta? & hæc aut in arbore abscondat aut in biuio, aut in triuio proiiciat, vt sua animalia liberet, peste & clade, & alterius perdat, quæ omnia idololatriam esse nulli fidelium dubium est, & ideo summopere sunt exterminanda. Iure ciuili qui magicis accincti artibus, contra hominum salutem aliquid moliti sunt, aut pudicos animos impulisse ad libidinem deteguntur, seuerissimè puniuntur, l. eorum est scientia, 4. de malef. & Mathem. iunge Nouellam 77. Leonis Imperatoris, de pœna incantatorum.

l c.quicumque 13.26.q.5.ex Concilio Toleta.1..c.7. adde l.nulli magicis 6.de malefic. & Math. C. cui iunge §.item lex Cornelia,vers eadem lege,de public.iud.apud Iustinia.

m c.si aliquis 5.de homici.eius generis sunt maleficia quę steriles & arctas mulieres faciãt,& viros ad coitum impotentes,vt in cano si per sortiarias, 13.q.·. iure ciuili,pudicos animos in libidinem deflectentes magicis seuerissima sentẽtia puniuntur,l.eorum est,4.C.de malefic.et mathe.

n l.ex Senatusconsulto,13.ad leg.Cornel.de sica.nẽpe sacrificia quę ariolandi aut damnandi alio modo causa fiunt,in quibus & exta inspiciebãtur sacrificatorum,Prohibita & eodem modo gentilia sacrificia quæ noctu à lamiis fiunt in ca Episcopi,.8.q.5. Pœna legis Corneliæ de sicariis capitalis est l 3. §. legis Corneliæ & l.penul ad leg.Cornel.de sica. P.prohibẽtur & sub pœna vltimi supplicij sacrificia paganorum l.1.7 &in de paganis sacrificiis & pœnis eorum,&c.C vbi & aliæ pœnæ,vt & in leg.2.& 4. de aposta.Cod.

DE HOMICIDIO.[a]

TITVLVS XIII.

a de Hoc agitur lib.5. decretalium tit.12.de homicidio voluntario & casuali. & in Sexto lib.5 tit.4.in Clementinis lib.5.tit 4.titulo de his qui filios occiderunt lib.5.titu.10.& C.lib 9.tit.17.& in decreto can de eo autem;& seq.vsque ad ca.5.qui altari 50.dist & tota 23.q.5.& alibi & tit.ad leg Corneliam de sicariis lib.48.P.tit.8.&.li.9.C.tit.16.ad legem Pompeiam de parrici lib 48.tit.9.de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciuerunt,lib.48.P.tit.21.& lib.9.C.tit.52,& nos lib.36.Syntag.iuris vniuers.c.15.& seq.vsque ad 25.

CAPVT I.

1 *Occidere quid.*

2 *Et homicidij species.*

INTER grauissima crimina homicidiũ computatur [b] idest hominem occidere. Occidere vero iuxta nominis proprietatem est, adhibita manu & vi mortem inferre.vulgo autem , & quolibet modo mortis causam dare.[c]

Generaliter etiam triplex est species homicidij,nempe interficere,detrahere & odio habere.[d] Est & interpretatiue homicida , qui cum possit, fame morientibus non succurrit. [e] Eáque ratione talis qui res Episcopi vel ecclesiæ rapit , quia bona sunt famelicorum , [f] quíve pœnitentiam negat morienti,homicida animæ est. [g] Vt qui eũ compellit iurare quem scit falso iuraturum : eius enim animam,suam quoque occidere videtur,[h] is quoque qui propinando vel quidpiam faciendo procurat sterilitatem, & generationem prohibet inter homicidas ponitur, [i] quíve procurat abortum,[k] sed & pastor animarum tacendo,qui delinquentes non arguit , homicida animarum censetur. [l]

SCHOLIA.

a c.quæsitum,de temporib.ordina c.inquisitionis, de accusatio.ca.miror,50. dist.in. horrendum crimen sanguinem fratris sui fundere, Genes.4.cum natura nephas cẽseatur,hominẽ homini insidari, l.vt enim de Iust. & iure prohibitũ iure diuino,*nõ occides* Exo. 20.vers.13.& c.5.vers.17.D.Matthæi cap.5.vers.21.& c.19.vers.18 ad Roma.c.13. vers.3. Genes.c.9.vers. 6.cum similibus.priuare rebus hominem graue,sed priuare vita grauius,tum quod esse hic desinat,tum quod valde dubium quo statu anima eius ex hac vita in aliud seculum euadat , an morte externa an vita æterna digna.

b l.ita vulneratus,§.1.ad l. Aquil.P. homicidium hominis peremptio est,siue quis seipsum occidat, siue alium,can.homicidium,18.de pœnit. distinct.1.cano.displicet 23.quæst,4.can.si non licet,23.q.5.

c ca.homicidiorum,24.cum 4 sequentibus,de pœniten.dist.1. detractores priuant animam cui detrahunt , in quantum possunt virtute quam Deus illi dedit,vt dicendo sapiẽtem, insipientem ca.1.21.dis. sic qui mala fratri persuadet,occidit eum can. noli putare, de pœniten. distinct.1.

d ca.pasce,86.distinct.ca.decimæ,16.q.1.leg.necare,de liberis agnoscen.P. *Panis egentiũ,vita pauperum est, qui defraudat illum homo sanguinis est: qui aufert in sudore panem,quasi qui occidit proximum,qui effundit sanguinem & fraudat mercenarium,fratres sunt*, Ecclesiastici 34.vers.15.& Iob 24.vers.10. *mane primo consurget homicida,interficiet egenum & pauperem: per mortem vero erit quasi fur.*

e cano.qui Christi , cano.qui abstulerit,can. aurum, 12.quæst.2.

f ca.si presbyter,12.& sequenti agnouimus, 26.q.6. nempe quia priuatur salute æterna quæ est vera vita animæ:vt peccatum & priuatio beatitudinis est mors æterna animæ,vt videbis apud nos li.1.de immortalita.animæ cap.3. tomo 4.commentariorum Syntaxeωn artis mirabilis.

g ca.ille qui hominem,5.22.q.5.

h c.si aliquis,5.de homicid.ca. sicut ex literarum,20. eo.ti.hinc fit,vt in crimen legis Corneliæ de sicariis incidant,qui se castrauerit,vel alium fecerit castrare,& qui testiculos alicui ita intorserit vel extorserit vt spado esset,l.4.§.fi.& l.5.& 6.ad leg Cornel. de sicar. habenturque tales pro homicidis in ca. siquis abscinderit,55.dist.

i leg. si mulierem, 8.ad leg. Corneli.de sicar. leg. Cicero , de pœn. Pandect. maxime si partus qui eiicitur fuerit iam animatus in vtero, can.Moses, ca.quod verò,32.q.2.l.siquis aliquid,§.qui abortionis,de pœnis,P.

k ca Ephesiis 43.dist.

CAP. II.

1 *Quotuplex homicidium nempe voluntarium, casuale necessarium.*

2 *Ex personis necatis, vt parricidium.*

3 *Ex voluntate, actu, vel his concurrentibus.*

1 Homicidium aut voluntarium, aut casuale dicitur, aut necessarium. Quia homicidium committitur vel ex voluntate, vel ex casu, vel ex necessitate.[a] Voluntarium fit, aut per insidias[b] facto, consilio, præcepto, defensione,[c] lingua, seu cohortatione ad necandum.[d] Casu fit, cum non accidit ex proposito.[e] Necessitate, dum quis se defendendo, aliter mortem euadere non potest, nisi impetẽtem necet,[f] vel si lege vel superioris authoritatem & potestatem gladij habente iussu, mortem inferat, vt mox dicemus.[g]

2 Distinguitur & homicidiorum qualitas ex conditione personarum interemptarum sic: dicimus simpliciter homicidium, pro homine interempto cuiuscumque sit sexus[h] & ætatis.[i] Parricidium, quando occiduntur parentes vel filij, vel aliæ personæ sanguine vel summa amicitia coniunctæ, prout leges docent.[k] Aliud & homicidium voluntate tantum commissum: aliud actu tantum: aliud voluntate & actu simul.[l]

SCHOLIA.

a de his omnibus liquebit postea in pœnis, vide Glossam ad c. sicut dignum, §. final ad verbum *consilium* de homicid. vide & c. sequens, & quæ diximus de delictis voluntariis lib. o Syntag. c. ·. Sic Plato li. 9. de legibus homicidium consultò, aliud inconsultè fieri dixit.

b Homicidium voluntarium, quod deliberatum dolosè & proditoriè fit: cum quis non cauentem aggreditur clam. interdum aperte sine insidiis c. 1. de homicid. ex insidiis opprimentes, vulgo assassini dicuntur vel arsacides bene loquentibus ex similitudine eorum qui ita dicti aliquando per insidias Christianos obtruncabant, de quibus in c. 1. de homicid. io Sex

c can. si quis viduam, §. 50. dist inct. can. final, 2:. q 8.

d c. sicut dignum, . qui verò de homicid. c quod in dubiis de pern. ca. perniciosè, 23 de Pœnitent. dist. 1. vbi & exemplum quod Iudæi crucifixerint Christum hora tertia, lingua clamantes crucifige: milites hora sexta, manu.

e quando non ex voluntate sed aliunde, c presbyterum, c. dilectas, 11. & sequent. de homicid can sæpe contingit, 50. distinct. leg. 1. §. 3. ad leg. Corneli. de sicariis.

f vt in Clem. 1 de homicid c. 2 eod. tit apud Gregor. quod est, cum suis circumstantiis sine reprehensione, si aliter euadere non posset quam occidendo aduersarium l. 2. 3. 4 C. ad l. Cornel de sica. sic occiditur latro à viatore impune, hostis à milite ca cum homo, 19. 23. q. 5.

g vt dicemus mox c proximo & in d ca. cum homo, ca. de occidendis, cum similib 23. q. 5.

h in titulo de homicidiis, leg. si quis aliquid, 38. §. qui abortionis, de pœnis, Pandect. & hominis etiam appellatio, ad vtrumque sexum pertinet. l hominis, de verbor. significa.

i etiam de partu in vtero viuificato, c. sicut, 20. de homicid. ca. Moses, 32. qua st. 2. de infante etiam in l si quis necandi, 8 ad l. Cornel. de sica. Cod. c. si. de his qui filios occider lib. 5. tit. 10.

k de quibus in l. 1. 2. 3. ad leg. Pompeiam de Parri. lib. 48. Pandect. titul 9. in qua connumerantur, pater, mater, auus, auia, frater, soror, patraclis, matraclis, patrius, auunculus, amita, consobrinus, consobrina, vxor, vir, gener, socer, vitricus, priuignus priuigna, patronus, patrona in quorum cæde dicatur parricidium item l. 1 de his qui parentes vel liberos occiderunt lib. 9 C tit. 7. de vxore & marito, in l. fin. ad l. Cornel. de sica.

l colligitur ex c. dilectus, 4. in fine, de homicid. volũtate sola fit, cum quis eo animo est, vt velit occidere, si possit, quamuis occiderit, non vt in l. is qui cum telo, ad leg Corneliam de sicariis C. item si consilium & approbationem homicidij dederit c. sicut dignum, de homicid Actu tanti fit, si quis aliquid agendo præter intentionem necauerit, vt c. ex literis, 15. c. significasti, de homicid. si furiosus, infansve aliquem occiderint, l infans, ad l. Corneliam de sicar. Pandect. leg. penul ad leg. Pompeiam de parric. Pandect. Actu & voluntate, quando sponte deliberatè, per insidias, quis actu etiam necat. cap. 1. de homicid.

CAP. III.

Quis teneatur de homicidio.

De homicidio tenetur, qui manu propria occidit,[a] aut qui veneno vel alio facto propinato vel admoto,[b] Nec crimen ætate defenditur, si adultus sit qui deliquit,[c] nisi infans sit[d] aut furiosus,[e] aut dormiens,[f] tenetur & qui opem tulit:[g] qui incitauit ad certum homicidium:[h] qui etiam sciens custodiuit sarcinas occidẽtium:[i] qui causam dedit homicidio:[k] qui mãdauit eam verberari qui à verberante occisus est:[l] Qui occiderit in summa priuata authoritate quamuis impiũ & malefactorem, reus est homicidij:[m] multo magis & qui seipsum necauerit.[n] At publica authoritate ministerium adhibendo publicæ potestati, vt iudici, legi, principi, non solum non reprehensibile est homicidium, sed laudabile, sic iudex, lex, princeps, iubent rectè vindictã bono animo exequi,[o] vt lex nocturnum furem perfodientem murum occidere quoquo modo permittit, vt prohibet diurnum, nisi telo se defenderit[p] & aggressorem quoque necari permisit, si aliter aggressus se à morte liberare nequeat.[q] Permittuntur etiam ex aliis causis, vel saltem dissimulantur, quod pertinet ad pœnam, illata quibusdam homicidia.[r]

SCHOLIA.

a vt in c. 1. 2. 3. de his qui filios occiderunt.

b c. si aliquis, 5. de homicid plus veneno quam gladio occidere, quia id proditorie fit. leg 3. C. ad leg.

Corne

Cornel de sica.l. 1. C. de malef & mathema. lib. 9 C. tit.19 & dicuntur etiam isti homicidæ venefici & lege Cornelia de sicariis & veneficis tenentur, qui venenum hominis occádi causa fecerit, vel vendiderit vel habuerit, dict.leg.3 & l.1.§.1.ad leg. Cornel.de sica. Tenetur & Pompeia de parricidiis, qui emit venenum vt patri daret, quamuis non potuerit dare, & frater qui cognouit nec indicauit, & medicus qui fecit leg.1. & 2. ad leg. Pompeiam de parricid.

c l.si quis te reum,6.ad leg Cornel de sica.C. nec in criminib' minores ætatis suffragio iuuátur: nec malorum mores infirmitas animi excusat, l.1.& 2.C.si aduersus delict.lib.2.tit 35.l. auxilium, de minorib. 25. P. de homicidio itaque tenentur maiores quatuordecim annorum, cap final. de delictis puero. lib.5.tit.23.

d Infans non tenetur de homicidio, Clemét.vnic de homic c.fi.de delict puer.l infans,12.ad leg Pompeiam de patric.P Qui proximus tamen esset pubertati, si animum & malitiam delinquendi haberet posset puniri, sed nó tam acriter ac maior.l. impunitas, de pœnis, P.malitia enim supplet ætatem l. 1.si minor se maior.dixer.Cod cap.de illis, de desponsa.impub.

e Clem.vnic.de homic.ca.nec is,11 §.1.& can.illud, §.itaque, ca.aliquos, ca. siquis insaniens,15.q.1.d l. infans, ad l.Cornel de sica.l penul.§ fi.ad l.Pomp. de parricid l. diuus Marcus, 14.vbi ratio de offic. præsid.P.furiosus non dicitur facere iniuriam, sed pati, l.3.§.1.de Inint.P.ca.illud relatum,15. quæst.1. nec dicitur præsens, leg 1.§. furiosus, de Acquir. posse. Pandect.

f Clement.vnica, de homicid. Ratio ibi & c.maiores, §.verum, de baptismo. Sicut enim qui dormiédo & loquuntur & agunt, surguntque dormiendo, & perambulant interdum loca in casu periculosissima, in quibus vigilantes vix auderent accederé: quo autem genio, quave causa ita ducti & reducti in lectum & stratum videantur nec mihi cognitum est, scio tamen ita plures illis duci & truduci modis, interque tenebras densiores salnos, nisi excitentur inter agendum, in lectum redire, vnde dormientes prodierunt.

g Qui opem tulit, socius criminis videtur, & qui societate se coniunxit animo feriendi aut occidendi, quamuis non occiderit, pari pœna puniendum ac si mors secuta sit c. sicut dignum, §. illi autem, de homicidio, & hic distinctio adhibenda quæ in homicidio commisso in rixa & in seditione adhibetur, num quis animo deliberato veniat cum aliis ad occidendum, an fortè fortuna interuenerit, iuxta can. fin. 23. quæst.8 & an plures vulnerauerint, an vnus tantum: Sicque se habent verba canonis: *Si quatuor vel quinque homines vel etiam plures contra vnum hominem rixati fuerint, & ab his vulneratus mortuus sit: quicumque eorum plagam ei imposuit secundum statuta canonum vt homicida iudicentur, reliqui autem qui eum impugnabant volentes eum interficere similiter pœniteant reliqui autem qui nec eum impugnabant nec eum vulnerarunt, nec auxilio nec cósilio cooperatores fuerint, sed tantum adfuerint extra noxam sint*. Iure ciuili, si in rixa percussus homo perierit, ictus vniuscuiusque in hoc collectorum considerare oportet, l.fi.ad leg. Cornel.de sica. Quod si ictus læthalis nó possit discerni, aut quis eum intulerit, omnes tenentur ęquè: si discerni possit, is præcipuè qui fecit, l. ita vulneratus, ad leg. Aquil atque præcipuus reus homicidij censetur is ex cuius vulnere mortuus est percussus, c.3 & 4 de clerico percussor lib.5.tit 25. Atque etiam præcipuè in authorem seditionis animaduertitur, in l. 1.§ item is, ad l. Cornel de sicar. vide titulum de seditios. libr.9 C tit.30 maxime in l.1.& final l. 1.§.2 ad leg Iul. maiesta P.atq; in l.siquis aliquid, §. authores de pœn. Pand. *authores seditionis & tumultus populo concitato, pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut bestiis subiiciuntur aut in insulam deportátur*, facitq; cósideratio principalis & authoris sceleris maiorem pœnam in eo, at non tollit peccatum in aliis qui eum comitati sunt, vel opem dederint, quamuis illis minor aut leuior pœna imponatur: æqualis autem, si deliberato animo occidendi aggressi sunt mortuum, non autem si in rixæ repentina occidentibus si coniunxerint. Cum his & considerantur instrumenta, quibus in rixa vsi fuerint, vt qui leuioribus vsi fuerint mitius puniátur, l.1.§.diuus Adrianus, ad l. Corneliam de sicariis dict.c. sicut dignú, §.illi etiam, de homici. Sed & qui ex parte defendentium vel inuasorum resistit, si quispiam ex aggressoribus mortuus fuerit vel ex defendentibus, excusandus erit, non tamen in totum si sit clericus: quia semper fit irregularis, c.3.& 4.de clerico percusso ca.si post 50.dist. nisi se ipsum defendendo, & repellendo, aggressorem interemat, Cle.1. de homic. qui etiam socio opem tulit quem alius volebat occidere, videtur excusandus alioquin & ipse reus mortis eius, si omisisset eius defensionem & si cum posset defendere non fecisset, c.7.fur,2 .q.5 c sicut dignû §.illi etiam, de homic.ca.1 & ca.error 83.dist.

h qui incitant tantum ad certum homicidium, non puniuntur pœna commissi homicidij, omnino, si autem suis suggestionibus ad homicidium prouocauerint, contra, d c.sicut dignum, §.qui vero.

i d.c sicut dignum, § hi quoque, de homicid. Sic D. Paulus, dicitur consensisse in necem Sancti Stephani, quòd custodisset vestiméta eorum qui eum lapidauerunt, Actorum 7.vers.58.& 60.

k vt in c.latro, 8. & c.sicut ex literis, 20.de homic.c.2. de clerico percussor.

l c.fin de homic in Sex. qui enim aliquem verberari mandauit, poterat præuidere, fieri posse vt verberando occideret, ideo est in culpa.

m ca.penul.23.q 8.qui sine aliqua publica administratione, maleficum, furem, sacrilegú, adulterum, periurum, vel quemlibet alium interfecerit, aut truncauerit, aut membris debilitauerit, velut, homicida iudicabitur, & tanto actius quanto sibi à Deo non concessam potestatem abusiue vsurpare non timuit. idipsum probatur in l.fin.de malefic & mathema.C.vbi & rationes aliæ adiciuntur, cur puniatur, quod geminæ suspicioni sit obnoxius, quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legum & debitæ subtraxerit quæstioni: aut quia proprium fortassis inimicum sub huiusmodi vindictæ nomine, consilio atrociore confecerit. Adde quod non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè potest fieri, ne occasio sit maioris tumultus faciendi, l. non est singulis, 157. de regul.iur Pand. facit ca.9.non licet, 23 q. 5. imo si minister iudicis occidit eum quem iudex iussit occidi, profecto si id sponte facit, homicida est, etiam si eum occidit quem scit per iudicé debuisse occidi, ca. cum minister, 14.& ca.lex æterna, 11. 23 quæst.5.

n ca si non licet, cum 3.sequentibus 23 q.5.

o ca.nec is qui inuitus,11.15.quæst.1.ca.de occidendis, 8.ca.offi.ia,16.& sequentibus,23.q. .non fine causa enim gladiu n portant,ca.non solum,17.ca. non est crudelis,18.cum 4. sequentibus eadem 13.q.5. Ita principi vel iudici iuste officium exercenti homicidium ad culpam non imputatur,ca ooli & sequent. 13.q. .dict ca.de occidendis,can.miles cum 4.sequentibus,can.non frustra,cum sequentibus 23.q.5.& perimere malos authoritate principis, nó est homicidium committere,ca.quicumque percutit, 3.q.6.ca.miles,23.q 5.Sic etiam transfugam iure belli prosequimur, vt ait Q.Curtius li.8.& transfugas licet vbicum que inuenti fuerint, occidere, quasi hostes l. 3. .fin.ad leg. Corneliam de fica.Ita executio datur eadem vnicuique de populo contra bannitos banno Imperiali : vt liceat in eos qui in bannum Imperiale inciderint ob pacem publicam ruptam, vim impetumque facere impune , tam in totū bannitorū bona quam personas,vt habetur in constitutione Caroli 5.de pace publica tenenda c. 4. Augustæ Vindelicorum comitiis declarata. Per bannum Imperiale omnis humanitatis iura, vicissitudinesque officiorum humanæ societatis, tolluntur. bannitis & cōmercia,hocque est quod erat antiquitus aquæ & ignis interdictio.Imo vltra in hoc banno,iubetur populo & vnicuique ex illo , prosequi proscriptum ob pacem violatam, 6. si iudex populi,de pace tenenda,& eius violatoribus, lib.2. feudorum titu.27 vide quæ dixi de bannitis lib.31. Syntagma iur c.6. & de aquæ & ignis interdictione eo.lib 31.c.8.cum 4.Sunt & io eo numero dicti diffidati vel ipso iure declarati tales,vt in cap.fœlici de pœnis in Sex vt in c. in fine de homic. in Sex. diffidati dicūtur, quibus denegatur vel subtrahitur fides.quibusque indictum est bellum , & quos eo indicto quomodocumque per insidias aut aperto Marte,opprimere licet,non minus quam hostes aduersus quos idipsum permittitur in can. dominus,,23 quæst.2.

p c 3.de homicid si quidem comprehendi non potuit fine damno eius qui eum in furto deprehenderit, aliter contra c.2.eo.tit.Consentit & lex duodecim tabularum l.itaque,§.lex,ad leg.Aquil.P.l. furem nocturnum, 9.ad l.Cornel.de fica.P.

q l.2 ad leg Corneliam de fica.P.cap. 2. de homicid. Clem vnica.eo.tit.extat similis lex diuina Deuter. c 19.& Numerorum 35.quæ permittebat proximis necari per insidias,occidere & iugulare homicidā. Imo si quis Cardinalem etiam se defendendo occiderit,non tenetur pœnis c fœlicis,de Pœnis in Sex. vt notat ibi Glossa ad verbum percusserit , adde c. si vero,de sentent excom qui enim agit lege permittente nó peccat.l. Gracchus,ad leg Iul de adul. C.can.qui peccat,2 .q.4. Tutius tamen consulitur Confessoribus,vt his qui homicidium quomodocumque permissum peregrint pœnitentiam aliquā imponant,propter securitatem si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio incurrerint, vt dicitur de his qui zelo fidei excommunicatos occiderint,in can.47.excommunicatorum,23.quæst. .

CAP. IIII.

De homicidio perpendendo.

Voluntas in homicidij reatu puniendo præcipuè expectanda est , qua mente fuerit qui necat,vel tētat occidere.[a] Est consequenter distinctum homicidium casuale à voluntario.& quod non semper nec in totum excusatur. Si enim quis dans operam rei licitæ, occiderit casu non tenetur : si nulla eum culpa vel negligentia arguat : [b] Contra si ex culpa vel negligentia,[c] aut dolo eius,[d] vel cum daret operam rei illicitæ,[e] accusat.

SCHOLIA.

a ca.perniciosè 23 de pœnitent,distinct.1.ca si.13.q. 8 ibi.*volentes interficere,&c.*l.aut facta,16.§. euentus,de pœn.P.ca.aut facta,§.euentus,de pœnitent. distinct.1. Et si quis necandi infantis piaculum aggressus aggressurusve sit, capitali supplicio puniri debet,ca. si quis necandi,10 de pœn dist. 1.l.si quis, necandi,8.ad leg Cornel.de fica. C.Consideratur & voluntas in coniuge volente occidere veneno vel alio modo maritum vel vxorem, & consideratur potius voluntas quam exitus.l.si C.ad l.Corne. de fica.ca.si forte 1.de pœniten.dist.1 Et is qui cū telo ambulauerit hominis necādi causa,sicut is qui hominem occiderit,vel cuius dolo malo homicidiū est commissum legis Corneliæ de ficariis pœna tenetur,l.is qui cum telo,7. C ad legem Cornel.de fica.l in principio,& §.diuus,eo.tit.in P l 1.§.1. ad leg.Iul de vi. publ.P.§.itē lex Cornelia, de ficariis, de publ. iudice apud Iust. Quare,si quis probauerit hominē non fuisse à se percussum occidēdi animo, remissa homicidij pœna, aliter cum eo agetur,l 1.eū qui,5.C.ad l Corne.de fica quāuis postea mors secuta fuerit:voluntas enim spectatur non exitus,leg. diuus,ad l.Corne de fica.ita ex corde procedūt homicidia l.adulteria,&c.ca. occidit,23. q.5.ca.1.15.q. 6.Spectatur nihilominus quod factum est, nū quis fit vulneratus vel occisus, & cū quibus instrumētis inuasus,nam ex his latens voluntas occidendi præsumitur vel non necandi, l.1.§.si ad leg Cornel. de fica.c .de præsumptio.lib.2.tit. 3.

b vt c.dilectus filius, 3.& sequentibus 14.15 16 22.23. 2 ,de homicid.Nec homicidum pure casuale,quantum ad pœnitentiam,imputatur,ca.hi qui arborem & sequent can sæpe,10 distinct.can.nec is,ca.si oe quis, 15 q.1.ca. de occidendis,2.q.5.

c cap.presbyterum,7 & 9.& cap.ad audientiam, 12. de homicid

d in lege Cornelia de ficariis,dolus pro facto accipitur , nec in hac lege culpa lata pro dolo habetur. Quare si quis ex alto se præcipitauerit,& super aliū venerit , eumque occiderit:aut si putator cum ex arbore ramum deiceret nō proclamauerit, & prætereuntem necauerit , ad huius legis coertionem non pertinet, leg. in lege Cornelia, 7. ad leg. Corne.de fica.

e e.continebatur 8.de homicid cum simil.

CAPVT QVINTVM.

De pœnis diuersis homicidiorum.

1 *Spontaneorum habita ratione personarum.*
2 *Casualium pure,& inuoluntariorum.*
3 *Commissorum à sacerdote vel clerico.*
4 *Si parrochiani præpositum aut Episcopum occidant.*
5 *Si iniiciantur manus in clericos violentæ.*
6 *Si rector vel iudex prouinciæ necatur vel sedi-*

tio commoueatur.
7 *Si se ipsum quis occidat.*
8 *Compositio pro homicidio.*
9 *Si filij occidantur.*

1 POEna homicidiorum vel iuris ciuilis est: vel iuris Pontificij: eáque vel pœnitentialis vel fori contentiosi. Iure ciuili iuxta antiquam diuini & naturalis iuris legem: qui sponte aut per insidias alium occiderit, ipse quoque mori debet. Ecclesia autē cogere debet homicidas ad pœnitentiam.[b] Et proinde pœna introducta est pœnitentialis in Episcopo homicida, depositio & peregrinatio, & quindecim annorum pœnitentia: in presbytero pœnitentia 12. annorum, cum depositione: diaconis 10. laicis 7. quorum tres in pane & aqua, cum prohibitione né ad gradum sacerdotij accedere præsumant. Qui autem volūtate, vel casu cum negligentia vel culpa necauerit, iuxta canones nouos quinque annis debet pœnitere, & abstinere à cōmunione.[d] Qui presbyterum occiderit, duodecim annis, & vsque ad vltimum vitæ suæ tempus militiæ singulo carere, & absque spe coniugij manere,[e] & pecuniariam mulctam soluere,[f] quæ & diuersa in occidente diaconum, subdiaconum, aut Episcopū.[g] Qui autem monachum occiderit, aut clericum arma relinquere debet, & Deo in monasterio seruire cunctis diebus vitæ suæ, & publicam pœnitentiam agere.[h]

2 At purè casuale homicidium non imputatur ad pœnam seu pœnitentiam, si sit sine culpa & negligentia,[i] vt neque ad irregularitatem:[k] quemadmodum, nec quod fit ab infante, dormiente, furioso, & eo qui aliter mortē vitare nō valens suum occidit vel inutilat inuasorem.[l] Pro homicidio tamen inuoluntario, vbi sufficiens cautio non præcessit, secundum maius & minus, leuior tamen pro alio homicidio pœnitentia est imponenda.[m]

3 Sacerdos post homicidium perpetratum, non debet in sacerdotio ministrare,[n] ideo in foro cōtentioso ecclesiastico, ecclesia solet clericos homicidas in perpetuū deponere, & suspendere aliquādo ab ordinum tractatione & ministerio altaris[o] atque prohibentur in ecclesiis postea vllo tempore lectiones legere, vel responsoria in choro separatim cantare: aut solet districto claustro monachorum aut canonicorum regularium, vsque ad septennium vel quinquennium, concludere, & ab ecclesiarum introitu coercere.[p] Sed etsi clericus arma sumpserit, vt etiam infidelibus & paganis resisteretur, & aliquem se ex illis occidisse habuerit in conscientiā, debet à ministerio altaris abstinere.[q] Quod si tantum arma sumpserit ad repellendum, & fuit in conflictu, nec ipse facto vel consilio occiderit, potest ex dispensatione in subdiaconatu remanere.[r] At sacerdotes qui gubernant naues militares, aut pugnant, aut alios incitauerint ad conflictum, peccant enormiter, & de rigore canonico debent deponi.[s] Hortari tamen ad bellum iustum, non est illis prohibitum.[t]

4 Parrochiani qui ausu diabolico, Episcopum suum peremerunt, priuari debent feudis ecclesiæ eius, & ad alia obtinenda incapaces declarari:[u] Aliquando illud homicidium sui Episcopi iterantes, priuantur episcopatu.[x]

5 Est & communis pœna inicientium manus violentas in clericos, excommunicatio apostolica à qua non possint præterquam in mortis articulo, ab alio quam à summo Pontifice absolui.[y] Aliæ & maiores ex circumstantiis personarum & temporum additæ.

6 Quare & quicumque clericus vel laicus[z] in prouincia subiecta summo pontifici in temporalibus & spiritualibus, rectorem ab eo ei præpositum aut iudicem aut thesaurarium, aut locum tenentē occiderit, aut insecutus fuerit, cæperit, ea priuauerit, detinuerit, vulnerauerit, percusserit, aut in locum vbi erunt insiluerit, aut eos obsederit, de locis suis, deque tegimine bonisque expulerit, fugauerit, aut socius facientium fuerit, aut seditionem, populumque ad rebellionem quomodocumque directè vel indirectè commouerit per se vel per alium, aut auxilium vel fauorē directè vel indirectè palam vel occultè dederit: cuiuscumque sit dignitatis, etiam Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, vel superioris, fit infamis: nec potest ad testimonium admitti, nec testari, aut ex testamento vel ab intestato vocatus capere: non agere, quamuis conuentus omnibus teneatur respondere, non valent eius sententiæ, aut processus: non potest patrocinari pro aliis, nec vllus ei patrocinium præstare: instrumēta per illum confecta, si tabellionatus gerat officium: nullius sunt effectus: dignitatibus, officiis, & beneficiis ecclesiasticis vel mundanis, quæ obtinet, quæcumque sunt & quocumque nomine censeantur, est ipso iure priuatus: indignus ad ea, & alia in posterum obtinenda, nec filij eius ad ea admittuntur, qui & libertates, immunitates, priuilegia ab apostolica sede eis concessa amittant: atq; vassalli & homines à iuramēto fidelitatis eius & alia quauis obligatione quibus tenentur sunt penitus absoluti, confiscatis bonis immobilibus, & feudis quæ ab Ecclesia Romana habet, vbi id cōmissū fuerit: & aliis bonis feudis quæ alibi habet ab aliis Ecclesiis ipso iure priuatur, quæ reuertantur ad illorum rectores disponendæ, conceduntur & eius mobilia fidelibus occupanda. Cum his omnibus & in eum excommunicationis sententia est ipso iure lata. Quod si sit vniuersitas vel communio quæ illud ipsum commiserit, interdicto subijciuntur ecclesiastico ipso facto, à quo vt nec personæ singularis ab excommunicatione, fit absolutio nisi a summo Pontifi-

ce, vel alio in mortis tantum articulo. Datúrque insuper potestatibus vtendi in huiusmodi delinquētes legib⁹ quas principes Catholici aduersus huiusmodi delinquentes ediderunt. Et istæ etiam pœnæ prædictæ, pertinent ad omnes reos maiestatis, seditiosos, & percutientes, insequentes vel necantes Cardinales.[aa]

7 Pro illis verò qui sibi ipsis voluntariè, aut per ferrum, aut per venenum aut præcipitium, suspendium vel alio quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla debet fieri commemoratio in oblatione, nec illorum corpora cum Psalmis ad sepulturam deduci.[bb]

8 Accedit condemnationi pœnali & criminali homicidij presbyteri alicubi compositio pecuniaria, cuius pars Ecclesiæ, cuius erat presbyter necatus, altera in eleemosynas eius nomine distribui debet.[cc]

9 Mulier autem quæ partum animatum medicamentis vel aliter sponte abegerit, vel abortum ita fecerit, capitali supplicio erit plectenda.[dd] Aliquando tamen mitius in foro pœnitentiali per iracundiam filium occidens, Pontificio hoc iure pœnitentiæ agendæ causa, ad aliquod monasterium transire[ee] debet. Quod si suffocatus inueniatur in lecto parentum infans, & ignoretur quis ex coniugibus eum oppresserit, euentu mortis considerato, vterque tribus annis pœnitere debet, quorum vnum in pane & aqua debent peragere.[ff]

SCHOLIA.

a homicida quod fecit expectet, idest mortem, quam intulit l. 3. C. de Episcopa. audien l. sacculary, §. sunt quædam, de extraordinar. criminib. Olim iure ciuili legis Corneliæ de sicariis & veneficiis pœna, in insulam deportatio & omnium bonorum adēptio erat, sed hodie solent capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam legis Corneliæ sustineant, ideo solent deportari in insulam: & humiliores bestiis subiiciebantur, l. .. 9. penul. ad l. Cornel. de sica. l. qui sedem dolo malo, 16. eo. ti. Iustinianus gladio animaduerti & vltimo supplicio in huiusmodi homicidas & veneficos tradit §. itē lex Cornelia de sicariis, de public. iudic iure diuino, qui effuderit humanum sanguinem, eius sanguis effundendus, Genes. 9. Exod. c. 21. ibi. *Qui per insidias aut sponte hominem occiderit, morte moriatur*, & rursum Numer. 35. vers. 16. *Si quis ferro percusserit & mortuus fuerit, qui percusserit reus erit homicidij, & ipse morietur*. Et ad Gal. c. 5. qui gladio occiderit, debet mori gladio, & vltrà à vita æterna, nisi pœnituerit, fit alienus, vt habetur Apocalyps. cap. 21. vers. 8. Respuit natura ipsa homicidium per quam nefas hominem homini insidiari, l. .. de Iustit. & iur.

b ca. itaque, 24. q. 3.

c ca. 41. siquis homicidium, 50. dist.

d ca. eos verò, 42. & 44. si quis voluntariè, 50. distin. & ex concilio Ancyrano cap 22. & ex capitulis Martini Bracharensis Episcopi, capit 78. Si voluntariè etiam domina ancillam verberasset sæuiendo, & ea mortua fuisset intra tertium diē, septē annorū pœnitētia ei statuta: si casu verberasset quinq; annorū,

ca. si qua fœmina, 4. 50. distin. ex concilio Elibertano c. 5. & ex Vvormacensi cap 29. Adde leg. 1. de emenda. seruo. C. l. 2. de his qui sunt sui vel alieni iur. P. ex quibus & collige qualis animaduersio in seruos & ancillas permissa.

e c. qui presbyterum, 24. 17. q. 4. ex concilio Maguntino sub Rabano, c. 24. & in c. 2. de pœnitē. & remissio. Ecclesia vel domus sua temporalis dehonestatur aut læditur, læsis officialibus suis, qui eos repræsentant, argumento ca. fin. 94. distin. & ca. 24. dist. c. Romana, de offic. Vica. li 3. C. vbi & apud quem in integrum restitutio est postulan. l. fi. C. de iudic. Atque Dominum iterum crucifigunt qui in suis sacerdotibus eum prosequuntur, ca nullus 3. q. 1.

f illa mulcta pecuniaria, in legibus dicitur Langobardorū *virgild*, cuius media pars debebat applicari ab Episcopo Ecclesiæ presbyteri, altera pauperibus. ca. 26 omnes presbyteri, 17. q. 4.

g ex legibus quoque Langobardorum ca. 27. qui subdiaconum eadem 17. q. 4.

h ca. 18. qui occiderit, 17. q. 4 ex libro 6. capitularium cap 90.

i ca. hi qui arborem, & sequenti 50. distinct. can. nec is, can. si quis, 15. quæst 5. ca. de occidendis, 23. q. 5.

k dicto ca. hi qui arborem, ca. clerico, & seq. ca. eum qui, 50. dist.

l Clem. vnic de homic. lib. 3. tit. 4.

m can. studeat, cum 4 sequentib. 50. distinct. ca. si quis non, 15. q. 1.

n ca miror, 4. can. si quis viduam, 50. distinct. c. latores, de homicid.

o ca at si clerici §. si vero & c. cum non ab homine, de iudi. c. tuæ discretionis, 6 de pœn. c. inquisitionis, de accusa. Glossa ad c. sicut dignum, §. fi. de homicidio ad verbum *consilium*. ait deponendum esse presbyterum committentem homicidium facto, consilio, præcepto, lingua, adhortatione, probatque ex c. si ex literis, 10. de excessib. prælator deponendum esse à beneficio qui consilium etiā vidict[illegible] mortis in aliquo reo faciendo directè vel indirectè dederit.

p dict. cap sicut dignum, 6. §. fi. de homic.

q vel eā sola ratione, quod sanguinem humanū quomodocumque effunderis, fiat irregularis c. penul. de homic. ca. clericum vbi rē, & ca. de his, 6. 50. dist. neque clericus ecclesiasticis ordinibus mancipatus, sententiam etiam sanguinis inferre, subscribere, approbare, vel exequi sine irregularitate potest ca. sententiam, c. clericis, de sententia excom. c. in Archiepiscopatu, de raptorib. atque ideo militia cœlestis omnino est aliena à clerico cœlestis militiæ milite, d. cā. clericū, 50. dist. Eo modo monachus Chirurgiam exercens, quæ eius vocationi non congruit, etiam si causa charitatis & pietatis strumas aperuerit ferro, & postea incuria sua ægrotus moriatur, fit irregularis in ordine sacerdotali, estque remouendus, nisi cum eo misericorditer dispensetur, cap. tua nos, de homicid.

r c. fin. de clerico percussor. lib. . tit. 25. quia & si neminem occiderit, tamen in culpa est quod arma sumpserit contra prohibitionem clericis factam, ca. porro, 6. quæst. 3. & ca. quicumque, 3. qu. 4 §. fi. arma quippe clericorum, sunt orationes, & lacrymæ, ca. conuenior, 23. quæst 8. etiam contra hostes, cap. ex multa, de voto, Quare in eo punitur quod sine dispensatione nō promouēatur, ex rigore iuris, ad ordines, ab omni executione eorum suspensus.

s c quod in dubiis, 5. de pœn.

t can hortatu, can. igitur, cum 8. sequentib. & can vt

pridem,

pridem, 3.q.8.imo & intereſſe bellis,in ca Maximianus 2 .q. prohibitum.

v c ad aures,10.de pœn.

x ca.ita nos,25.q.2.

y ca.ſiquis ſuadente diabolo.17 q.4.

z ſequentes pœna poſitæ ſunt in c vnico, de pœn. in extrauag.Ioan.22 .vbi & finalia verba indicant, hoc crimen maieſtatis, puniendum eſſe vltra pœnas impoſitas à principibus Chriſtianis,pœnis aliis criminalibus quibus tenentur coniurantes cōtra principes & committentes crimen maieſtatis,de quibus in l.quiſquis,& toto, titulo ad leg. Iul. maieſta. C. cap fœlicis,de pœnis,in Sex. Committitur autem crimen maieſtatis contra rectorem prouinciæ, & vice rectorem Papæ,can.io primis 2.quæſt.1. inter crimina maieſtatis,eſt arma propria authoritate ſumere l.3.ad leg.Iul.maieſt.P. ſeditio quoque contra principem vel eius officiatios, maieſtatis criminis pœna plectitur ſenere l.1.ad legem Iul.maieſta. mitior tamen aliquando pœna, ſi conc tatio vel ſeditio facta non fuerit contra principem aut eius officiarios,aut contra ſecuritatem reipublicæ,l.1.& 2. de ſeditio.C.l.ſi quis aliquid,§ fautores, & l.ſiquis aliquid, §.ſolent, de pœn.P. vide tractatum Boerij de ſeditioſis ciuibus.

aa in c.fœlicis,5. de pœnis in Sext. vbi tamen non eſt expreſſa mentio de ſolutione vaſſallorum & hominum à iuramento fidelitatis eius,qui id fecerit:vltra tamen præcedentem conſtitutionem vnicam Ioannis 22.de pœnis,adiicitur vt pœnæ poſſint extendi ad collaterales & nepotes delinquentiū contra cardinales, quod non eſt prorogatum vltra filios in d.extra.vnica de pœn.

bb ca.placuit, 2.23 q.5.ex Concilio Bracharen.1.c 34. neque ex vlla occaſione licet ſeipſum occidere, ca. ſi non licet,cum 2.ſeq.23 q.5.Si tamen qui inſaniēs, vel non mentis ſuæ compos,ex afflictione ſibi mortem accerſeat, vel ſe præcipitauerit, non punitur hac pœna,quia nec aliam occidendo puniretur, ca. illa,ca.ſiquis inſaniens, 5.quæſt.1.l.Diuos, de Stat. homi.l penul. ad leg. Pompe. de parri. P. cum ſimilibus iure ciuili etiam punitur, nō tantū qui ſibi mortem intulit,ſine cauſa,ſed etiam qui ſibi inferre conatus eſt,cum diſtinctione tamen vt in l. omne delictum,§.qui ſe vulneraverit,de re milita.lib. 49.ti.16.cuius verba. *Qui ſe vulneraverit vel alias mortem ſibi conſciuit, Imperator Adrianus reſcripſit, vt modus eius rei ſtatutus ſit: vt ſi impatientia doloris aut tedio vitæ,aut morbo,aut furore, aut pudore mori maluit,non animaduertatur in eum,ſed ignominia mittatur:ſi nihil tale prætendit capite puniatur.* Et Paol. in l.ſiquis aliquid,38.§.fin.de pœn P. *miles qui ſibi manus intulit,nec factum peregit, niſi impatientia doloris,aut morbi,luctusve alicuius vel alia cauſa fecerit,capite puniendus eſt, alias cum ignominia mittendus.* Eademq; diſtinctione vtitur Martia. in l. qui rei poſtulati.3.de bonis eorum qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerunt lib. 48. P tit. 21. addidit & aliam pœnam pro confiſcatione bonorum, ſi reatus conſcientia criminis pœnam confiſcationis merenti mortem ſibi conſciuerit non aliter, vide quæ dixi libro 3. Syntagmat. iur.capit vigeſimo-ſecundo. Si caſu etiam quis ſe necauerit vel mortem ſibi attulerit vel ab alio fuerit oppreſſus, non debet priuari ſepultura, capit.ex parte parentum,11.de ſepultur.lib. 3. tit.28 vbi notat gloſſa, ad verb. *non ſponte*, quod ſiquis fugiens, de ponte ſe præcipitauerit putans ſe inde euadere poſſe,non ſit priuandus ſepultura arg.can.nouit, 3 diſt. cum enim hoc pro bono & licito facere poſſit, ſi contrarium intentioni aduenerit, ex eo non debet puniri nec illud imputari cano.de occidendis,23.quæſtione quinta.

cc cap.1.de pœnis lib.5.tit.37. can. omnes presbyteri, 17.quæſt.4.in Concilio Triburienſi ſub Arnulpho Imperatore habito. c.4. cōpoſitio vero diuerſa eſt ex diuerſitate regionum , vt apud Langobardos ſexcentorum ſolidorum. can. qui ſubdiaconum, 17. q. 4. fuerunt & aliquando in magna veterum paupertate, delicta æſtimata vel ære modico nummariis pœnis interdictis,vt ait Iuſtin. in §. pœna autem iniuriarum , de Iniuriis. Idque ex lege 12. tabularum vt ibidem,& apud Gellium lib.11 cap. 1.Plinium lib. 8.capit.3. & in legibus antiquorum Francorum, Buiarariorum , Anglorum & Langobardorum , & ſimilium Solent & hodie iudices damnatos reos,multam adiudicare crimen per ſequentibus, & vxori & filiis defuncti necati atque etiam ſtatuere reditum ex bonis damnati pro ſundatione capellæ vt oretur pro mortuo & occiſo, multarumq; alia adiudicatione vti.

dd ca aliquando,ca. Moſes, cao ſemina,32.quæſt.2.l. Cicero,.9 de pœn.Pan. vide quæ dixi quando animatus ſit partus lib.31.Syntag.cap. 5.num.18. Qui abortionis aut amatorium poculum dant , etſi non dolo faciant , tamen quia res eſt mali exempli humiliores in metallum , honeſtiores in inſulam amiſſa parte bonorum relegantur. Quod ſi eo mulier aut homo perierit , ſummo ſupplicio afficiuntur l.ſiquis aliquid,38.§.qui abortionis,de pœn.P. & in cap ſi aliquis,5 de homic.qui aliquid libidinis vel odij meditatione homini vel mulieri fecerit vel ad potandum dederit, vt non poſſit generare aut concipere aut naſci ſoboles vt homicida teneatur. Si tamen ſit clericus, non eſt ideo irregularis, quia talis nō ſit ex homicidio præſumpto, niſi actu homo interficiatur iam animatus,cap.ſicut, de homic.cano.17. quod vero,& ca.Moyſes,32.quæſt.2. Sed & mulier diuerſo modo, punitur ſi partum inanimatum aut animatum velit abigere leg. 4.de extraordin criminib.l.8.ad leg.Cornel. de ſica. & Nouel. Leonis,31. vſus tamen obtinuit,vt quomodocumque abortum mulier fecerit ſponte, morte puniatur,& niſi doceat quid de eius vtero factum fuerit.

ee cap.1.de his qui filios occiderunt,lib.5.titul. o.iure ciuili pœna grauior imponitur culei, occidentibus parentes aut filios,l vni. de his qui paren. vel liber. occide. libr.9 Cod. titul.17.l.9.ad leg.Pompei.de parric.lib. 48.Pan tit.9.§.6.de public. Iud.apud. Iuſtin.

ff cap. final. de his qui filios occider. vbi gloſſ.finalis notat. Quod ſi nulla præceſſit illorum culpa vel negligentia in nullo ſunt puniendi.

DE ADVLTERIIS ET STVPRO.[a]

TITVLVS XIIII.

a Similis titulus In 5. Decretalium, libro, tit. 16. agitur & de his tota 36. q. 1 & 2. & in lib 48. P. titul 5. ad legem Iuliam, de adulteriis & stupro, & lib. 9. C. tit. 9. & Nouella Leonis Imperatoris 32. de adulteriis manifesto deprӕhensis. & in ecloga Basilicorum lib. 60. tit. 37. Rursum de stupro & raptu virginum agitur titulo 3. lib. 9. C. de raptu virginum seu viduarum necnon sanctimonialium, & in l. si quis non dicam rapere, de Episc. & cler. lib. 1. C. tit. 6 & in Nouel: Iustiniani 143. de muliere raptum passa: & Nou. 150. de ea quӕ raptori suo nubit. & Nouella 141. de his qui luxuriantur contra naturam, & in Nouel. Leonis 35. de raptoribus virginis, eorumque qui in raptu adsuerint, pœna.

CAPVT I.

1 *Quid adulterium.*
2 *Coniunctionis illegitimӕ species adulterium, stuprum incestus, raptus, fornicatio.*
3 *Quomodo ista mixta ad pœnam consideranda.*
4 *Lenones.*

Generaliter omnis coniũctio seu copula quӕ non habet potestatem vel naturam coniugij legitimi, dicitur adulterium, & omne stuprum adulterium e.t.[a]

Proprie tamen, diuersӕ sunt fornicationis seu coniunctionis illicitӕ species quӕ sequuntur. Adulterium, quod est alterius thori violatio, commixtio cum cõiugato vel coniugata,[b] stuprum, quod est cõmuniter, virginũ defloratio, quamuis ad viduas & pueros & alios extendatur.[c] Incestus, qui est consanguineorum vel adfinium abusus.[d] Raptus, qui est quando puella violenter de domo parẽtis abducitur, vt corrupta in vxorem habeatur, siue ipsi tantùm puellӕ siue ipsis solis parentibus, siue vtrique vis inferatur,[e] fornicatio simplex sine pręcedentibus qualitatibus, quӕ est omnis coitus illegitimus cum meretricibus & aliis.[f]

Miscentur & concurrunt aliquando cum illa fornicatione qualitates aliӕ subortӕ ex qualitate personarum: vt, adulteriũ, incestus, stuprum, raptus, vel luxuria contra naturam,[g] vel brutalis infanda coniunctio, quӕ diuersas habent pœnas pro modo diuersӕ mixtionis criminis.[h] Sic coniuncta est lenocinij & lenonum consideratio.

Lenones autem & lenas dicimus, qui quӕve mulieres quӕstuarias prostituunt.[i] Lenocinium enim exercere non minus est, quàm corpore quӕstum facere.[k]

SCHOLIA.

a ca. nemo sibi blãdiatur, 4, §. tollerabilior, 32. q 4 ca. Idololatria, 28 q. 1. sicque explicat Modestinus in l. inter stuprum, 101. de Verb. signifi. *inter stuprum & adulterium hoc inter esse quidam putant, quod adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur, sed lex Iul. de adulteriis hoc verbo indiferenter vtitur.* Et Papinianus in l. inter liberas tantùm personas, 6. §. 1. ad leg. Iuliam de adulteriis, lib 48. P. tit. 5. lex adulterium & stuprum promiscuè, & καταχρηστικῶς i. abusiuè appellat. Sed propriè adulterium in nupta ponitur propter partum ex altero cõceptum composito nomine. Stuprum verò in virgine viduáve committitur quod Grӕci φθοράν, idest corruptionẽ appellant, & lex Diuina per verbum, non mœchaberis D. Matthӕi c. 5. vers. 28. cum simil. omnem cuiuscumq; generis prohibuit fornicationem, ca. meretrices, 11. 2 q. 4. ca. fornicati, 88 dist. sic lib. 60. Basilicorum, ti. 37 c. 8. λέγεται μὲν μοιχεία, καὶ ἡ περὶ παρθένον ἢ χήραν φθορά· κυρίως δὲ μοιχεία μέν ἐστιν ἡ τῆς ὑπάνδρου, φθορὰ δὲ τῆς παρθένου καὶ χήρας, i. *adulteriũ quidem dicitur etiam in virgine aut in vidua corruptio, propriè tamen adulterium est nuptӕ, stuprum virginis & viduӕ*, vide quӕ dixi de hoc nomine Mœchiӕ li. 10 Synt. iuris c. 2. numero 15. & sequentib. facit & quod dicitur in ca. tolerabilis 1. § virgo, 32. q. 5. virgo prostitui potest, adulterari non potest, nec lupanaria infirmant castitatem. Causa autem cur stuprum & aliӕ species contineantur sub adulterio in iure ciuili, potest esse; quòd & lex Iulia. quӕ lata fuerat principaliter de adulteriis, omnes etiam alias illiciti coitus species punit: sicq; Iustin. in §. item lex Iulia. de public. iudic. indicat.

b ca. adulterium, 36. q. 1. d. l. inter liberas, §. 1. & l. stuprum, 34. ad leg. Iuliam de Adulteriis, & l. inter stuprum, 101. de Verb signi. P. ea tamen quӕ nupsit cum eo quem ignorabat iam habere vxorem aliam, non est adultera quoad primum nisi cum eo postquam idipsum resciuerit, concumbat, ca. si virgo nupserit. 34. q. 2.

c in proximè citatis legibus, tamen latè aliter stuprum dicitur in muliere alia quàm in virgine libera non concubina, & in vidua, d. l. stuprum, 34 ad leg. Iul. de adulter. in vidua nempe honestè viuente, in §. item lex Iulia, de public. Iudic. dicitur & committi stuprum cum masculo, in l. qui domum, 8. ad l. Iul. de adulter. cùm vir nubit in fœminam, l. cùm vir, C. eo. tit. [illegible] hanc luxuriam contra naturam, vocat Nouel. 141. vt non luxurientur contra naturam, Sodomiam, cuius origo nominis colligitur ex c. 19. Geneseos.

d ca. lex: §. 1. 36 q. 1. l. si adulterium cum incestu, 38. ad legem Iuliam de adulteriis, P. quę sunt autem personӕ cum quibus incestus admittitur, docet ca. de incestis, ca. nec eam, 35. q. 3. l. sorores, 49 leg. nuptiӕ consistere non possunt, 13. & seq. & l. fi. de rit. nup. l. fin. C. de incest. nupt.

e d. ca. lex, §. 1. 36. q. 1; extat titulus de rapt. virginum C. & alij tituli, de quibus in principio huius tit. dixi c. cùm causam, 6. de raptor. li. 5. ti. 17. Et propriè raptus est, vbi nihil de nuptiis raptӕ fuerit anteà tractatum d. ca. lex illa, nec hoc iure Pontificio raptor dicitur, qui prius desponsauerit mulierem, & qui eius consensu etiam inuitis parentibus eam abduxerit dict. c. cùm causam, 6. de raptori. Contra iure ciuili l. vnic C. de rap. virg. Raptus illicitus coitus, à corrumpendo est dictus, vnde qui raptu potitur, stupro fruitur ca. raptus, 36. q. 1.

f dicto

f dicto ca.lex illa, § fornicatio, 16.q.1.eſt ſcortatio omnis illicitus coitus,ca. .6.qui ergo,32.q.2.ca.meretrices,32.q 4 eſt propriè autem ſoluti & ſolutæ à matrimonio.

g gradus ſunt peccatorum & adulterij malum vincit fornicationem, vincitur autem ab inceſtu, peius enim eſt cum matre quàm cum alterius vxore concumbere:ſed adhuc peſſimum quod contra naturam fit, can.adulterij malum, cum tribus ſequentibus,32 q.7. à fornicibus, idest concameratis cellis, ſub quibus Romæ meretrices habitare conſueuerant omnibus expuſitæ, fornicatio dicta;& fornix ponitur pro lupanari & meretricia cella, quæ Græcis χαμαιτυπεῖον,vt innuit Iuuenalis Satyra 3.

Lenonum pueri quocumque in fornice nati.

Meretrix dicitur, quæ multorum libidini patet, ca. 16.vidua eſt,36.diſt.can.meretrices 32.q 4.quæ palàm quæſtum corporis ſui facit.Palàm autẽ dicitur facere quæſtum, non tantùm quæ ſe in lupanari proſtituit,verum etiam ſi qua,vt aſſolet, in taberna cauponia vel qua alia,pudori ſuo non parcit.Et palàm accipiens,idest ſine delectu,non ſi qua adulteris vel ſtupratoribus ſe committit, ſed quæ vicem proſtitutæ ſuſtinet, ſecundum Vlpia.in l.palàm,43. de ritu nuptia lib.2 .P.tit.2.vide quæ tractauimus de meretricibus & concubinis, lib.10.Synt. iur c. 2.& 1.

h de quibus omnibus & de ſpeciebus luxuriæ vetitis,& de pœnis,nos abundè tractauimus li.36.Synt. iur. c.6.de adulteriis ſimplicibus, c.7. de mixtis adulteriis & inceſtu cap.8.de raptu,c.9.de ſtupro in virgine & viduis c 10.de præpoſtera libidine c.11. de lenonibus & aliis ad luxuriam pertinentibus, c. 12.13.& 14.

i l.palàm,43.§.lenas,de ritu nuptia.

k dicta l.palim,§.lenocinium, imo & maius l.4.§.13. de his qui notant.infa.P.§ 1 de lenonib.Noue.14. fit autem lenocinium pluribus modis, nempe & proſtituendo & operam proſtitutioni dando, d. l. palàm, & Nouella de lenonibus. Item ſiquis deprehenſam vxorem in adulterio, retinuerit non damnatá aut non accuſatá,fitq; patronus eius turpitudinis ca. 1.& ca.apud miſericordẽ,.0.§. quod ſi in adulterio, 32.q.1.l.2. l.caſtitati, ad leg.Iul. de adulter.C.libr.5.tit.16.c.3 de adulter.& qui recipit pecuniam pro adulterio vxoris ſuę.l.2.§.lenocinij, ad leg.Iul.de adulteriis.

CAP. II.

De Pœna adulterij.

MAritis, etiã ex ſuſpicione adulterij permiſſum eſt vxores accuſare, & ipſis, [b] plus quàm cæteris,licet accuſare & defendere,[a] accuſat & vxor maritum,non tamẽ licet ex ſuſpicione adulterij coniugibus ſe ſeparare, aut ſe dimittere, niſi prius cauſa cognita & probata. [c] Separatur autem matrimoniũ quoad thorum propter fornicationem,[d] nec ex eã cauſa dimiſſam maritus tenetur vxorẽ recipere: [e] Niſi forſan & ipſe quoque adulterium commiſerit: Et ità paria delicti mutua compenſatione tolluntur,quod pertinet ad illos. [f] Quòd ſi mulier ob cauſã fornicationis iudicio Eccleſiæ, aut propria voluntate à viro receſſerit,nec reconciliata ei fuerit poſtea, dotem aut dotalitium repetere non poterit.[g] Non licet autẽ vxorem deprehenſam in adulterio occidere,vel eius adulterũ hoc iure. [h] Quamuis ciuili, excuſetur homicidiũ iuſto dolore mariti. [i] Adulteria porrò vtroque iure damnata, in monaſteriũ detruditur: [k] laicus pro adulterio excommunicari debet, [l] & pœnitentiæ ſubiici : [m] Iure ciuili verò capitali ſupplicio condemnatur. [n] Si quis autẽ clericus adulteraſſe,aut confeſſus aut conuictus fuerit, depoſitus ab officio,communione conceſſa,toto vitæ ſuæ tẽpore in monaſterium detrudatur. [o] Grauius tamen eſſet puniendũ adulterium cum inceſtu, [p] verũ tamen ſi pœna imponenda ſit ſanguinis adeundus erit iudex ſecularis [q] quam tamen extra pœnam illam & iudex Eccleſiaſticus poſsit punire adulteros. [r] Et criminaliter & ciuiliter iudicare à coniugibus inſtitutam accuſationem. [s]

SCHOLIA.

a c.maritis,4.de adult.Olim tamen iure ciuili,nõ erat maritis accuſatio adulterij permiſſa conſtante,& niſi ſoluto matrimonio l.conſtante,26.ad leg.Iul. de adult.l.miles, 11 eo tit l.crimen, C. eo tit.quod iure emendatum nouo iure,Authen.ſed hodie, C.eo ti. §.quia vero plurimas,vt liceat matri & auiæ in Nouel.poteſtq; ex eodẽ iure,etiam ſine ſuſpicione calumniæ, aut ſine metu talionis accuſare, l. ſine metu,& l.mariti lenocinium, 29.l quæſitũ, 40.ad leg. Iul.de adult.P.permittitur autem primo loco marito,ſi velit accuſare,poteſt & permitti coniunctiſſimis perſonis, non autem omnibus : ne fortè conuenientia matrimonia, ea accuſatione turbentur, l. quamuis,C.ad leg.Iul.de adulter.

b iure pontificio ita receptum,in c.1.vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtiũ examinationem, lib.2.tit.6.quamuis aliquando iure ciuili & lege & tabularum,aliter fuerit receptum l.1.C.ad leg.Iul. de adulter.hodiè tamen poteſt,Nouell.134.c.10 & 11.§.ſiquando & ſeq.vt nulli iudi.liceat haber.loc. ſeruator. potuit & impudicè viuentem olim repudiare.Euſeb.li.4 c.17.l.conſenſu,8.§ ſi quas igitur, de repud.lib 5.C.tit.17. olimq; etiam mulier de adulterio accuſata in maritum crimen retorquere poterat.l.13.§ 5.de adult.P.

c c.tuæ de probatio dict.c.1.vt lite non conteſta. can. multorum,35.q 6.ca priuſquã 27.q.2. non ſufficit autem propoſitum fuiſſe adulterium,niſi probetur cap.ſignificaſti,5.de adulteriis nutat tamen Panor. ad cap.tua fraternitas,num.6.de adulteriis,& in c. plerumq;,de donat.inter virum & vxor.quod maritus,ſi adulterium ſit manifeſtum poteſt authoritate propria denegare debitum coniugale, & coniugem domo expellere;contrà,ſi occultum Non poſſe tamen lucrari dotem,ob adulterium,niſi ſententia fuerit ſecuta:& hanc ſententiam firmat,(etſi alias plures contrarias referat dicentium dotem lucrari quoque ex adulterio occulto.)ex ca.Agathoſa, 27. q.2.& adhæc facit etiam c.ſignificaſti,de diuortiis, addit autem in dicto loco Panor.hæc verba, poſtquam dixit dimitti poſſe vxorem ex adulterio occulto.*Et hoc puto*,inquit,*ſiue ſit manifeſtum adulterium ſiue non : nam ipſe ſcilicet Deus dedit hanc poteſtatem, vt poſsit dimittere propter fornicationem : fateor tamen quod ipſa compellit ad reſtitutionem , niſi conſtet de adulterio.*

d Nam si adulteram incorrectam, maritus adulteram sciens retineat, particeps est delicti, non etiá si correctam & emendatam recipiat, c 3. de adult. ca. 1. §. imo cum illa, ca. sicut, can. siquis vxorem, can. apud misericordem ca. quid si, 32. q. 1. l. 2. §. marito, & l. mariti lenocinium, ad legem Iul. de adult. P l :. C. eo, tit, de repetitione etiam emendatæ agitur in l. generari §. rea adulterij, l. si quis adulterium, 33. §. siquis dimissam, ad leg. Iul. de adult. authent. sed hodie, eo. tit. C. §. si verò, vt nulli iudic. liceat habere loci. seruaror. Separatio hæc noo est vinculi matrimonij: Quod enim Deus coniunxit homo separare non potest DD. Matthæi 19. Lucæ 10. ca. quos Deus, 33. q. 2. c. de infidelibus, de consanguini & affinita, c. inter corporalia, de translatio. e pisco. Sed tantùm cohabitationis & thori diuisio, c penul. & fin. de adulteriis, & sublatæ sunt hodie omnes soluendi matrimonij ex Iurisconsultorum, & Cæsarum legibus permissiones, de quibus in l. consensu. C. de repudiis. § has itaq; causas, de nup. in Nouel. & sic quoque prohibentur diuortia in cap. 2. de diuor. ca. in coniugio, 31. q. 5.

e si nolit, etiam post pœnitentiam peractam, c. gaudemus, de conuers. coniuga. cano admonere, 32. q. 2. quo casu nolenre recipere vxorem marito, ea damnata detrudenda erat in monasterium, ad agendam perpetuam pœnitentiam d. cap gaudemus, & auth. sed hodie, C. ad leg. Iul. de adul. & . si vero, vt nulli iudic. licear habere loc. serua. in Nouel. At maritus interim debet innuptus remanere, qui non vult reconciliari vxori, & non potest viuente vxore alteri coniungi sine mœchia, prout disputaui fusè de veritate eius sententiæ, reiectis cótrariis, in lib 9. Syntagm. c. 18.

f c. pen. & fin. de Adulter.

g c plerumq;, 4. de donar. inter vir, & vxor. lib. 4. tit. 20. vbi & glossa final. disputat quæstionem, nam si mulier quæ separata fuit propter adulterium postea doceat matrimonium non constitisse inter coniuges propter proximitatem vel alio modo, amittat dotem, eo quòd non censeatur esse adulterium nec dos vbi non est matrimonium, & tandem concludit nec probat tamen, amittere nihilominus dotem. iure ciuili etiam, dos amittitur ex adulterio. l consensu, de repud. C. §. si vero, de adulterio, §. quia verò plurimas, vt liceat matri & auiæ, &c. in Nouel. idipsum dicendum erit de marito ob adulterium separato, vt amittat lucrum nuptiale & donationem propter nuptias, quæ adiudicentur vxori. cap. 1. vt lite non contesta. lib. 2. titul. 6 l. consensu, §. si verò, de repud. C. quia mulier & vir iisdem legibus in causis thori & matrimonij iudicantur pares. ca. siquis vxorem 32. q. . . in vtroq; tamen coniuge obseruandum est, ne sint ex matrimonio filij, nam tunc filiis lucra illa ex adulterio in proprietate relinqui debent filiis, §. si de adulterio, vt liceat matri & auiæ, in Nouellis. notat tamen singulariter Panorm. ad cap. plerumque, numero 3 quòd maritus non lucratur dotem ob adulterium vxoris separato matrimonio à iudice seculari, quia iudex secularis non dicitur competens dum agitur ciuiliter de separatione matrimonij, capit. tuæ, de procurat Ioannes Andreas ad capit. 2. de foro compet. Quamobrem laici iudices in hac quæstione aliis adiudicationibus vtuntur, & si criminaliter iudicent possunt & dotem adimere secundum dictam authent. sed hodie, de adulteriis, C. & dictum cap. plerumque de donano. inter vir, & vxor. verùm si adultera posteà fuerit viro reconsiliata, vt colligitur ex d c. plerumque, non amittit dotem; quia maritus posteà ei obiicere non potest fornicationem, cap. quemadmodum, de iureiuran can. quod autem, can. non est, 2. quæstio. 1. nec potest reprobare mores quos iam ipse comprobauerit, l. si vxor in fine, ad leg Iul. de adulter. Pand. can. horrendus, 32. q. 1. nisi posteà iterum fornicaretur

h ca si quod verius, ca. admonere, ca. inter hæc sanctitas vestra, 33. q. 2. Tenet tamen Iulius Clarus, li 5. Sententiarum iuris, §. homicidium, nu. 50 & 54. hanc permissioné iuris ciuilis occidendi deprehensum adulterum, non esse contra conscientiam.

i leg. Grachus, ad legem Iuliam de Adulteriis, si inueniat in domo sua adulterantem, licet & patri idipsum cum distinctionibus in l. quod ait lex. 23 l. marito, 24. ad leg. Iul. de Adulter. P. §. Iis quoque, vt liceat Mar. & auiæ, in Nouell. de lege quæ permittebat adulterá cum adultero simul deprehésos occidere, & ex qua in matre & filio licebat adulterium vindicare, meminit Seneca libro 1. controuersiarum controuers 4.

k cap. gaudemus, de diuort iure ciuili ante verberatur, §. si verò, vt nulli iudicum liceat habere loci serua in Nouell. authentic. sed hodiè, ad leg. Iul. de adult. C. mors indicta adulteris lege antiqui testamenti diuina, lapidationis, Exodi 20. Deutero. 2 . Leuit 0. & lege ciuili in l. 39 in fine, ad legem Iul. de adul. P. Nou. Leonis : . vbi & alia mitior pœna, vt nasus adultero & adulteræ abscindantur.

l c. intelleximus, 5 ad leg. Iul. de adulter.

m c a c significasti, de adulter

n §. item lex Iulia. de adulteriis, de pub iudic. apud Iustinia. l. quamuis, C. ad leg. Iul. de adult. & secundum locum in pœnis obtinet adulterium, ca. quid in omnibus, 32. q. 7. Puniuntur & extra ordinem sollicitatores alienarum nuptiarum, etiam si effectu sceleris potiri non potuerint l. 1. de extraordinariis criminib. lib. 47. P. tit. 11. vide quæ diximus de pœnis adulterij lib 36. Syntag. c. 7. Hippomenes, vnus ex genere Codridarum, cum deprehendisset apud filiam Limonam adulterum, hunc quidem vnà cum filia ad currum illigatum, interfecit, illam verò cum equo sub iugum constrinxit, donec mortem obiret. Heraclides in politicis, in principio in Athenensium repub. & rursum in repub. Tenediorum refert, Cygnum, filium suú Tennen, accusatum de adulterio quamuis falsò, cum nouerca, cista inclusum in mare proiecisse, legem autem posuisse Tennen, vt siquis adulterum deprehendisset, vt eum securi trucidaret. Deprehenso verò filio ipsius, cum is qui eum deprehenderat, Regem quid faciendum esset, rogasset, respondisse, lege vteretur, tradit & in Lepreatarum politia legem vt Lepreenses, siquos adulteros cœperint, vinctos per vrbem totum triduum circumducant, & perpetuam infamiæ notam illis inurant: Mulierem vero, per vndecim dies amictam, tunica pellucida, distinctam in foro statuant, & infamia afficiant.

o ca. 10. siquis cleric 81. dist. ex 2. Synodo Aureliacensi cano. 7 & ibi prædicta verba ita expressa sunt, vt nullis iudicibus vel interpretibus commentandi relicta sit via, & probatur ex sententia quæ lata est contra Episcopum in can. lator, 44. 2. q. 7. quamuis eam pœnam nitatur temperare Paulus Grillandi tractatu de pœnis omnifariam coitus, Imo infamatus presbyter de adulterio, ad confessionem

adulte

adulteræ debet ſe purgare cũ vicinis quinq; preſbyteris iurantibus: quod ſi non potuerit ſe purgare, ab officio ſuo debet ſuſpendi, c. ſignificaſti, 5. de adulter. vt in cap. quàm ſit graue crimen 9. de exceſſib. prælato. diaconus qui publicè dixerat ſe cognouiſſe vxorem cuiuſdam, qui ideo eam dimiſerat, iubetur deponi ab officio & beneficio. Diſpenſare tamen poterit cum clericis Epiſcopus, poſt peractam pœnitẽtiam, in adulteriis & aliis criminibus inferioribus, neque debet omnem depoſitum poſt pœnitentiam, curiæ ſeculari tradere, c. at ſi clerici, 4. §. de adulteriis, de iudic.

p Sic adulterium hoc cum inceſtu vel nephario coitu, habet iure ciuili pœnam capitalem, & fœmina & maſculus æquè puniuntur, leg ſi adulterium in principio, & ibi Barthol. de adult. quod & tradit Angelus in tractatu criminalium ad verba *che mai*, de agit adulterio.

q c. ſententiam, ne cler vel mona.

r c. gaudemus, de conuerſio. coniugat. in detruſione in monaſterium ad pœnitentiam, vt in ca. de Benedicto, 32 q. 1. iubetur diacono cui adulterij cognitio delegata fuit, vt pœnam adultero imponat ſeparationis, mactationis, ſeu mulctæ, & decaluationis. Separatio quoq; Thori ad Eccleſiaſticum iudicem pertinet ſolum, c. tuæ, de procuratori. c. 1 de officio ordina. c at ſi clerici, §. de adulteriis, de Iudic. & ita enumeratur crimen adulterij inter crimina Eccleſiaſtica à gloſſa in c. cùm ſit, & c. conqueſtus, de foro competenti, poteſt & vti excommunicatione iudex Eccleſiaſticus in adulteros, vt in cap. intellex imus, c. 2. de adulter.

s c. tuæ fraternitatis, 5. de procura. vbi & agitur tãtùm de accuſatione facta per maritum & coniugem vt inde praxis tracta videatur. qua hodie in Gallia vix recipitur accuſatio adulterij niſi facta ab alter utro ex coniugibus. Ne alioquin prætextu eius accuſationis, bene conuenientia matrimonia, odio & diſſidio inſeminato turbentur, vt notat glo. pen. de concubinariis in Pragma. ſanctio. quamquam iure ciuili aliæ perſonæ admittantur, nõ tamen niſi certæ, & proximæ eadem ratione, in l. quamuis Adulterij, 30. C. ad leg. Iul. de adult.

CAP. III.

De pœnis ſtuprantium virgines.

QVi ſeduxerit virginem nondum deſponſatam, dormieritq; cum ea, dotabit eã, & habebit vxorem, ſi pater noluerit eã ei dare, dotabit ex æquitate canonica.[a] Quod ſi conſtuprator noluerit eam vxorẽ ducere, corporaliter caſtigatus excommunicatúsq; in monaſterium in quo agat pœnitentiam detrudi debet, de quo nulla ſit egrediendi ſine præceptione licentia,[b] qui nondum viripotentes virgines corrumpunt, grauius quàm qui alias corruperint puniendi.[c]

SCHOLIA.

a c. 1 & 2. de adult. Exod c. 22. Deut 22 c. 19. hæc eſt pœna ex æquitate canonica, quæ alias debitas ex aliis legibus ſtupratoribus imponi, non impedit, lex etiam Iulia. de adulteriis, ſtupri flagitiũ punit, cùm quis ſine vi vel virginem vel viduam honeſtè viuentem, cõſtuprauerit. Pœnam autem irrogat ſtupratoribus ſi honeſti ſunt, publicationem dimidiæ partis bonorum: ſi humiles, corporis coërcitionem cum relegatione. * item lex iulia. de adulteriis, de public. Iudic. maximè ſi corrumpatur viro immatura, vt dicemus mox. Seductio virginis reddit eã inuoluntariam vt ipſa pœnas ſtupri euadat, veluti ſi pollicitationibus ſi poculo amatorio, ſi magicis artibus fuerit ſolicitata, vt in l. multi, de malef. & Mathema. C. l. ſiquis aliquid, §. qui abortionis, de pœnis, P. l. ſi aliquis, de homic. ſi pollicitus quis fuerit eam ſe ducturum in vxorem ſi ei adhæreret vt c. tua nos, de ſponſalib. ſi largitionibus corrupta ſit, ſi aſſectatus eam quis fuerit, &c.

b c. 2 & fin. de adult. Et quia clericus qui conſtupra nerit virginẽ, non poteſt eam ducere ſi in ſacris ſit ordinibus, ſecundũ communẽ ſententiã, debet in foro contentioſo deponi: Panor. ad c. at ſi clerici, de iudic. citat tamen textus qui non loquuntur de ſtupro ſimplici, ſed de adulterio, vt ca. ſiquis clericus, 81. diſt. ca. lator, 32. q. 7. idem tamen Panor. ad c. peo. de adulter. notat clericum huiuſmodi teneri vltra dotem, ad pœnam pecuniariam, vel corporalem imponendam per ſuum ordinarium, atque vel in carcerem vel in arctum monaſterium eſſe detrudendum ſi eſſet de ſtupro publicè accuſatus. At Bernardinus Diaz, in Practica criminali canonum, c 77. hoc locum habere putat, quando eſſet ſeducta virgo, non autem ſi ipſe ſponte conſenſit, & ita probata voluntate puellæ, excuſari à pœna criminali, & eximi à præſtatione dotis, ad quam non teneatur nec in foro contentioſo nec in pœnitentiali; ſimodo patrem non habeat: nam ſi haberet, etiam in eo caſu, & non obſtante contrario conſenſu filiæ, poſſet pater perſequi iniuriam ſibi in filiæ perſona illatam, & dotem & alia ei danda. adde l. 1. de Iniur. Pandect.

c dat pœnam Paulus Iuriſconſult. in l. ſiquis aliquid, 38. § . qui nondum viripotentes, de pœn. Pand. *qui nondum viripotentes*, inquit, *virgines corrumpent, humiliores, in metallum damnantur, honeſtiores in inſulam relegantur, aut in exilium mittuntur*, competebat & pro ſerua ſeu ancilla ſtuprata virgine immatura actio legis Aquiliæ. l ſi ſtuprum, 15. de Iniu. P. l 27. §. 4. ad legem Aquil. P.

CAP. IIII.

De pœnis ſtupri ſeu inceſtus ſacrarum virginum, & filiarum ſpiritualium.

SI quis epiſcopus presbyter, diaconus aut ſubdiaconus, aut lector aut Pſalmiſta aut hoſtiarius, cum muliere ſanctificata Deo, mœchatus fuerit, deponi debet: quia ſponſam Chriſti corrupit: ſi vero Laicus fuerit, eſt excommunicandus.[a] Quãuis legibus ciuilibus, vltrà pœna imponatur, capitalis,[b] pœnitentia verò imponenda monialibus & monachis.[c] Qui, quæve, ſi liberè voluerint filios procreare, puta nubere, ergaſtulis concludi debent, ad perpetuam agendã pœnitentiam, cõmunione ſacra priuati, niſi in articulo mortis.[d] Moniales etiam ſi libidinibus inſeruire accuſentur, & manifeſtè detegi non potuerint, erga regulã, ſuæ opinionis malam famam canonicè purgare cogendæ ſunt.[e] Quæ virginitatem Deo vouerint, & qui cum illis rem habuerint, niſi à peccando deſtiterint, non obtinent pœnitentiam.[f]

Sacerdos verò, qui cum filia spirituali fornicatus fuerit, ab officio deponi debet, & duodecim annis pœnitere postéaque monasterium ingredi: fœmina si laica est, debet quæ posidet relinquere, pauperibus tradere, & monasterium ingredi.[g]

SCHOLIA.

a can. siquis Episcopus, 6.27.q 1.& Sext. Synodo in Trullo c.4 Excomunicatio porrò illa laicorú, est ex mansuetudine canonica, desponsatas autem virgines Vestales esse Deo, dicitur in cano. quæ Christo, ca. virginibus & ca siquis Episcopus, 27.q.1.cau. virgines, 27.dist. quare in illarum compressione & adulterium & sacrilegium, & incestus committitur. & priuatio imponitur beneficiorum clerico id agent, vide Bernardinum Diaz, in Practica criminali canon. c. 75. & hoc quidam verum ita demum intelligunt, quando peccatum in notitiam populi peruenit, secundum Cardinalem de Turre cremata ad d ca si Episcopus, Diastamen & in occultis locum habere putat propter grauitatem criminis.

b ca. siquis non dicam 1.16 p.2.l siquis non dicam, de Episc. & cleri C. vbi & non tantùm rapientes vel violantes moniales, sed etiam attentantes puniútur.

c ca ne aliquis, 4. & seq. quod si pœnitentiam, 27.q .

d & vltra, qui se illis coniunxerint scienter, ab illis separati, non possunt aliis matrimonio alioquin legitimo iungere, vel fieri participes sacramenti communionis præterquá in mortis articulo, vt omnia probantur in ca. impudicas, 11 cum 4. sequentib 27. q. 1. de supplicio apud Ethnicos vestalium incestuosarum vt quod viuæ defoderentur iam tractatu lib., 6. Synt. c. 7 nume. 3. docet & idem Plinius Iunior lib 4. Epistola. Liuius lib. 2. 4. 8. decadis 1. & lib. 2. decadis 4. Orosius in 2.

e c. moniales, 3. de purga. can. lib. 5. tit. 34 ex Concilio Meldensi. c. 70. deteguntur autem manifestè libidinibus inseruisse, vel per testes, vel per inspectionem corporis can. nec aliqua, 27.q. . forma autem purgationis ex tenore regulæ ordinis suscepti, etuenda.

f quæ est decem annorum secundum priscum ius, in ca. deuotam, 17. sub 27.q.1. ex Concilio Toletano. 1.cap.16.

g ca. 9. siquis sacerdos, 30.q.1. idem si ad pœnitentialē filiam suam accedat sacerdos, qui honore dignitatis priuatus & vsque ad exitum vitæ suæ, iugi pœnitentiæ se subdere debet, can. omnes quos, 8. eadem 30.q.1. & rursum in ca. non debet, 10. eo *non debet episcopus aut presbyter commisceri cum mulieribus quæ ei sua fuerint confessa peccata. Si fortè, quod absit, hoc contingat, sic pœniteat quomodo de filia spiritali episcopus quindecim annos, presbyter duodecim & deponatur, si tamen in conscientiam populi peruenerit.* Et ibi glossa infert, quod non sit deponendus clericus, nisi pro crimine publico quod in notitiam populi peruenerit per ca. sacerdotes, & ca. seq. 50 dist.

CAPVT QVINTVM.

De pœna incestus.

Acerdos incestûs accusatus & conuictus, deponendus est, & beneficiis priuandus.[a] Quamuis iure ciuili grauior posita sit pœna pro incestuoso concubitu.[b] Omnis incesti macula pollutus, infamis est, & accusare sacerdotes vel legitimè coniunctos non potest.[c] Qui incestas nuptias de facto[d] contrahunt, quandiu in eo crimine fuerint, excommunicati debent esse, & si alter illorum morte præuentus fuerit, alter quandiu viuet grauiter debet pœnitere, & sine spe coniugij manere.[e] Neq; nam ex huiusmodi complexibus incestuosis scienter factis, filij censentur legitimi, neque ij succedunt parentibus.[f] Sunt & quidam incestus vltimo supplicio puniendi.[g]

SCHOLIA.

a c pen. de purga. vulga. & ita ad depositioné perueniendum esse sanior pars concludit interpretum, si in iudiciú deferatur crimen, reiectis contrariis sentétiis, de quibus Bernard. Diaz in Practica crimina. canonúc 78. incestus enim est graue crimen, iure diuino morte expiandi: Leui. 18. & c. 20. & grauius etiam crimen quod pertinet ad peccatum, incestus adulterio, ca. adulterij 32 q 7. l. si adulterium cum incestu, & l. fin. de ritu nup. P.

b Cicero 2. de legib. *Incestum pontifices summo supplicio sanciunto* nos multa de hoc crimine lib. 9. Synt. c. 1. & de diuersis formis & pœnis incestus per diuersa exempla, lib. 36. c. 7.

c ca. consanguineorum, 4. sub 3.q.4. inter infames etiam numerantur incestuosi, in can 17. infames esse, 6. quæst. 1.

d de facto enim nuptiæ tales coniunctiones illicitæ dicuntur, ná verè tales non sunt, propter impedimentum consanguinitatis quod prohibet nuptias fieri, & de facto contractas dissoluit: l. incestæ nuptię, 2. & l. nuptię 53. & seq. de ritu nup. P. l. qui contra, 4. de incest. nupt. lib 5. C. tit. 5.

e c. fin. 35.q.8. ca. quædam cum fratre, 19. & 20. siquis viduam, ca. qui dormierit, 21 & ca. 23. & seq. si quis cum nouerca, 32.q.7 c. . de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ, li. 4. ti. 1. . Siquis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit, nec à matre debitum petere, nec filiam vnquá habere potest vxorem: nec filiastra, nec ille, vllo vnquam tempore alij se poterint matrimonio copulare, hoc tamen & prædicti canones intelligi debent cautè, vt monet Sotus in explicatione d. c. . lib. 4. Sententiarú dist. 37. q 1. ar 2 facit & c. ex literis, eod ti de eo qui cognouit consanguineá vxoris suæ c. 2. de consanguinit. & affinita iunge & l qui cótra, 4. de Incest. nup. C. traditur & in d. ca. siquis cú nouerca, 32.q.7. & in ca in lectú mariti, 6. cú sequentibus, vsq; ad finé 34.q. fin. de his qui incestú extra matrimoniú commiserint scientes, vt innupti remanere debeát. Cæterùm quáuis incestuosus matrimoniú contrahere prohibeatur, tamen, si posteà de facto contraxerit, indissolubile est, & tenetur vxori petenti reddere debitum, quamuis ipse petere non posit c. 4. de eo qui cognouit consanguineá vxoris suæ, neque incestus superueniens, dissoluit matrimonium c. pen. & fin. eo. tit.

f ca. vnic. 35. q. 7. l. siquis incesti, 6. auth. incestas nuptias, auth. ex cóplexu, C de incest. nupt. Nou. 12. c. 1. & Nouel. 89 c. fi. vbi & ponuntur aliæ pœnæ confiscationis bonorum, dotis, & exilij, temperamento adhibito, vt si filios legitimos incestuosi habeant

habeant ad eos peruenient bona, adduntur & ibidem aliæ pœnæ.

g vt cum vxore patris, cum niua, Leuitici c. 18. 20.21. Leuitici 17. & 12. Statuit & Sixtus 5. Summus Pontifex nonis Aprilis, anno 2 sui pontificatus, vt habetur in constitutio. eius 55. secundum ordinem Bullarij Laërtij Cherubini incipiente *volentis, &c.* vt qui scienter matrem & filiam, aut duas sorores germanas cognouerit carnaliter, pœna vltimi supplicij plectatur pariter & mulier, quæ scienter eum patre & filio vel cum duobus fratribus germanis concubuerit.

CAPVT VI.

De pœna raptoris.

RAptus puerorum aut mulierum, quibus quis abutatur, potest admittere pœnam mortis & detruncationis membrorum, [a] maxime si sit sanctimonialium siue volentium, siue inuitarum. [b] Et canones raptores huiusmodi sanctimonialium, viduarum, aut virginum, cooperatores & conniuentes raptoribus, si clerici sunt, à proprio gradu deiiciunt, laicos anathematizant. [c] Statutum etiam, vt si quis sponsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugij remaneat: & si ipsa eidem crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alteri non negetur: non aliter: Et si post hæc se coniungere præsumpserint vtique vsque ad satisfactionem anathematizentur. [d] Permittitur tamen hoc iure puellæ raptæ nubere raptori, si prior dissensio post modum transeat in consensum: dummodo ad contrahendum alioquin legitimæ sint personæ. [e] Quod si raptor cum rapta ad Ecclesiam confugerint, & fœminam ipsam violentiam passam constiterit, de potestate eius liberatâ, raptor mortis vel pœnarum impunitate concessa, ad seruiendum subiectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem: Si verò quæ rapitur patrem habuerit, & puella raptori consenserit, potestati patris excusata reddatur, raptor autem patri superioris cõditionis satisfactione tenebitur obnoxius. [f]

SCHOLIA.

a c. in Archiepiscopatu, de raptorib probat & ca. fin. 36. q. 1. dum dicitur confugienti raptori ad Ecclesiã condonari mortem. Iure ciuili pœna capitalis in raptores & vltimi supplicij imposita est, atque simul in opem ferentes, l. vnica de raptorib. virg. l. qui cætu, §. qui vacantem, ad leg. Iul. & vi public. P §. item lex Iulia de vi: vers. fin autem, de public. iud. Ibiq; aliæ ponuntur pœnæ vt & Nouella 150 & 143.

b ca. si quis non dicam capere, 36. q. 2. can. si quis non dicam de pœniten dist. 1. l. si quis non dicam, & leg. raptores, C. de Episcop. & clericor dict. l. item lex Iulia. de vi vers. fin autem, de publ. Iud.

c ca. raptores igitur, 2. can. de puellis, 4. c. si quis virginam 5. & seq. 36. quæst. 2. Quin & si quis clericus monasteria sanctimonialium sine manifesta & rationabili causa frequentare præsumpserit, per Episcopum arceri, & si non destiterit, ab officio ecclesiastico reddi immunis debet, & à coetu fidelium fieri penitus alienus, c. monasteria sanctimonialiũ, 8. de vita & honesta. clericor. In quo tamen notabis, admonitionem desistendi præcedere oportere pœnam, vt in aliis: can. indigne, 11. q. 3. cap. sacro, de senten excommunica.

d in ca. Raptor. 33. & sequenti statutum, 27. q. 2.

e c. fin. de raptorib. matrimonium quippe hoc iure inter raptorem & raptam contractum crimen abolere hoc iure videtur, si modo matrimonium aliunde non habeat impedimentum vtputa ordinis, consanguinitatis, vel alterius generis. Prohibuit autem ius ciuile raptam raptori nubere, l. vnic. *. etsi non nuptæ, de rapor. virg. lib. 9. tit. 13. c. cùm secundum leges, de hæretic in Sex. Quod & olim determinatum fuisse in consiliis sacrosanctis videtur vt in cõcilio Aquisgranensi ca. placuit 11. Et Meldensi, ca si autem, 0.56 q. 1. in Chalcedonensi & Cabillonensi can de puellis, eadem 36 q. 2. Iustinian. postea & pœna sanciuit deportationis, imposita etiam parentibus raptarum consentẽtibus, Nouella 143. de muliere rapto passa, & Nouella 15 de ea quæ raptori suo nubit: & ibidem raptoris bona confiscantur vide concilium Chalcedonense c. 27. Vuormacēse, c 77. dinum Thomam 2. 2. q. 54. articulo 7. sunt & de his noua Concilij Tridentini diffinitio, sessione 24. titulo, de reformatione matrimonij, ca. 6 *decernit inquit, Sancta Synodus inter raptorem & raptã, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullũ posse consistere matrimonium, quod si rapta a raptore separata & in loco tuto & libero constituta illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi cõsilium, auxilium & fauorem præbentes sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces. Et si clerici fuerint de proprio gradu decidant, Teneatur prætereà raptor mulierem raptam, siue eam vxorem duxerit, siue non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare*, hæc ibi.

f in ca. fi. 36. q. 2 ex concilio 1. Aureliacensi, c. 4.

CAP. VII.

De fornicatione,

CLerici in subdiaconatu & aliis superioribus ordinibus constituti, si vxores de facto acceperint, eas dimittere & pœnitentiam agere de commisso per excommunicationis & suspensionis sententiam, compelli debent. [a] Post longam tamẽ pœnitentiam & vitam laudabilem continentes, officio suo restitui poterunt, & ex indulgentia Episcopi eius executionem habere. [b] Presbyter autem, aut diaconus, aut subdiaconus, de quacumque fœmina crimine fornicationis suspectus post primam, secundam & tertiam admonitionẽ, si inueniatur fabulari & aliquomodo conuersari cum ea, excommunicationi subdatur. [c] Et si moniti clerici à focariis se nonabstineant ab ecclesiasticis beneficiis vsque ad satisfactionẽ suspendi debent, & si rursum suspensi eas præsumpserint retinere, perpetuo remouentur ab eisdem

Et ab officio.[e] Sed & siquis ex his sit publicus & notorius concubinarius, vel per sententiam, vel per confessionem factam in iure, vel per euidentiam rei quæ tergiuersatione aliqua celari non possit non aliter, in officiis poterit euitari.[f] Puniuntur & concubinę in foro Ecclesiæ sententia excommunicationis,[g] & aliis pœnis. In summa hoc iure inter omnes Christianos omnis coitus extra matrimonium illicitus & damnabilis est,[i] verùm simplex fornicatio nō ita vt adulterium vel incestus, & vt aliæ peiores coniunctiones punienda[k] lenones tamen multomagis erunt detestabiles.[l]

SCHOLIA.

a c.1.de cleric.coniuga.lib.3.tit.3.can. presbyter, 28. dist. ex concilio Toletano, 4.cap. 42. & ca.quidam clerici, 8 dist. Iussum erat Episcopis, auferre huiusmodi coniunctas clericis, & venundare, illis pro tēpore relegatis ad pœnitentiam quos sua libidine infecissent: dehinc & easdem focarias, si separari nollēt ab illis, iussit per principes in seruitutem redigi: ca.eos qui, 32. distinct. efficiebantur & filij nati ex eo concubitu serui in perpetuum Ecclesiæ eius cui præfuisset in dignitate cōstitutus qui eos genuisset. Tractatur de prohibitione matrimonij vel concubinatus presbyterorum, & in maioribus ordinibus constitutorum & de separatione si de facto fiat in 27.distin.& 82.& titul.qui cleric.vel vouen.&c.

b c sanè sacerdotes, 4 de cleric.coniugat.

c c si quisquam 2.de cohabita.clericor.& mulier

d c.sicut, 4 eod.tit. de cohabita. clericorum quod & extenditur, ad inferioris ordinis clericos, cap.si autem clerici, 6 eod.tit.& c.vt clericorum, 13.de vita & honestate cleric. incontinentes, non se emendātes, & suspensi celebrantes, in perpetuum deponi iubentur & prælati qui tales in suis iniquitatibus sustinent, maxime obtentu pecuniæ vel alterius cōmodi temporalis, pati subiiciuntur vltioni.

e dicto c.si autem clerici, 6. & can Maximianus, 6.81. distinct. cōcilium Tridentinum sess 25.c 14. adfert pœnas concubinariorum publicorum, vt si admoniti nō abstinuerint, priuētur tertia parte fructuum beneficiorum, & pensionum ecclesiasticarum, applicanda fabricæ Ecclesiæ, vel alterius pij loci arbitrio Episcopi: Et si postea non abstinuerint ab eadē vel alia concubina, suspendantur ab officij, & beneficij administratione: & si deinceps perseuerauerint, priuentur beneficio & pensionibus ecclesiasticis. Et si adhuc non se emendent, excommunicētur: clerici autem alij concubinarij, qui beneficia non habent, pœna carceris, aliisque canonicis, puniantur, & inhabiles declarentur ad beneficia, cum suspensione ab ordine quem habent: Episcopi verò concubinarij, si in synodo prouinciali admoniti, nō se emendent, ipso iure sint suspēsi &c vide titulum de publicis concubinariis in Concordatis, vbi & pœnæ aliæ & in negligentes quoque Episcopos. vide & quæ diximus in explicatione c.1 de accusationib. regula 14. & quæ tractat Guido Papius decis. 558. vbi docet notorium cōcubinarium celebrantē esse ipso iure & facto irregularem, per rationes ibi adductas, & ita fuisse cōclusum: ideo & sequi quod veniat beneficio priuādus, pro quo vidēnda notata per doctores ad c.fi.de clerico. excommunica. ministra. addit & multa alia ex concilio Basiliensi sessione 26 relata in titu de publicis concubinariis in Pragma sanctio. Bernardinum Diaz Hispanum in Practica criminali can c.74.

f c.fi.c.vestra duxit, 7.de cohabita.cleric. vel mulier. sic intelligendi sunt canones: can nullus, can.pręter hæc, 32.distinct.ca.fi. 15.q.fi.ca.si qui sine, 8. dist.

g c.si concubinæ 55.de senten excommunica.

h nempe vt veneant & seruituti mancipentur vt antè dixi in litera a & in monasterium detrudantur, ca. fraternitatis, 13.dist. vide & de pœnis contra concubinarios in concilio Tridentino sessione 25. de reformatione c.14.& in concordatis titulo de publicis concubinariis, vbi Rebuffus adfert 30. pœnas contra concubinarios: Presbytero qui fornicationē fecerit decem annorum pœnitentia imponitur, iuxta distinctionem eius pœnitentiæ, in ca.presbytero, 5.82 distinct.in ca.verò Apostolorum 24.statuitur, Episcopum aut Presbyterum in fornicatione deprehensum, deponendum: non autem à communione arcendum, ne bis idem delictum vindicetur, nec debet absolui excommunicatus cōcubinarius, quin prius de facto concubinam eiecerit, etiam si occultus fuerit, si dubitetur de peccati continuatione, ca legatur, 24.q.2 ca.audite 14 distinct. Angelus Clauasius in Summa ad verbum concubinam.

i ca.prædicandum, 2 1.q.1.ca.nemo blandiatur 4 ca. in eo fornicator, 31.ca.meretrices, 11.32.q.4.c.Deus qui Ecclesiam, de pœniten. & remissio. ca.aliter, 30. q.5.iuxta Dei præceptum, non mœchaberis, Exod. 20. ad Galatas c.5. Tobiæ 5. prohibitum & facere membra nostra membra meretricis, quod fit & adhærendo 1 ad Corinth. 6. atque improbatur error Beguinorum & Beguinarum, qui dicebant rem habere cum mulieribus non esse peccatum, quòd ex naturali videretur appetitu, peccatum tamen esse mortale eas osculari: Clem.ad nostram, de hæretic. in Clem. Proinde & concubinatus iure Pontificio est prohibitus, quamuis aliquādo iure ciuili in certis casibus fuerit permissus, sicque antiquantur leges & exempla olim permittentia concubinatum, in can.dicat aliquis, & ca.meretrices, 32.quæst.4 Et semper habuisse concubinam fuit verè peccatum, vt scribit Glossa fi.in dict ca.meretrices, per c. gaudemus, de diuort. neque vnquam fornicari impunè permissum fuit ca.fornicari, 10.88.distinct ca.nubēdi, 27.q.1. Hic tamen obserua, aliquando veram vxorem fuisse dictam concubinam, cum qua non fuisset tamen matrimonium contractum in facie Ecclesiæ, quæ nihilominus verè coniuncta & sine vllo impedimento fuisset, quæ non fuit aliquando prohibita vt in can.is qui non habet, vxorem 4. & ca.Christiano, 34.distinct. Comparatur autem illa concubina vxori aliquorum quæ sine dotalium tabularum solemnitate ducta fuerat, vt in Nouella 18.cap 5.verè enim illa erat etiam coniunx, sed quia dotalia instrumenta & solemnitates non interuenissent, lex concubinam nominat, can.omnibus seruis Dei, 3 6.concubina autem, 34. dist. ideo illa nō fuit omnino prohibita quia perpetua, & distans à prohibita quæ erat concubina temporalis nō vxor, neque etiam arcebatur à communione qui talem vxorem dictam concubinam habebat, dict. ca is qui nō habet, Sic in ca. audita, eadem 34.dist. diuus Augustinus dicit nō licere habere cōcubinas, quæ posteà dimittuntur. Tamen hodie cùm in facie Ecclesię sit celebrandum matrimonium, & sine ea solemnitate non dicatur legitima coniunctio. ca cùm inhibitio, de clandestina desponsatio. rectè dicemus &

omnem concubinatum prohibitum & semper presumi coniunctionem illicitam, nisi interueniant legitimæ solemnitates, ca. aliter, 30. q. 5. Nomine etiã hic luxuriæ, omnis inordinata pollutio intelligitur ca. in eod. 32. quæst. 4.

k ca adulterij, it. 32. quæst. 7. Sine carnali delicto pauci inueniuntur, ca. 6 quia sanctitas tua, o distinct. Castit. difficile seruare est, maxime nũc: quare defectus temporum, quibus nõ solùm merita sed corpora ipsa hominum defecerunt, districtionis canonicæ non patitur in omnibus manere cẽsuram ca. fraternitatis, 7. 34. distinc Arctissima vita dicitur castitatis promissæ, ca. 5. de his, 8 dist. difficilis res, sed maioris meriti se castrare propter verbum Dei in voluntate, & sponte: neque omnes capiunt verbum illud D. Matthæi c. 19. & ca. 9 qui sitit, 3. q. 5. Carnis luxuria interdum sapientes infatuat vt Salomonem, ca Salomon, 2. q. 4. ca. Sacerdos, 1. q 7 Sanctos prosternit, vt Dauidem, can. septies, 6. Dauid quoque, de pœniten. d 3 dicto ca Sacerdos, 5. item Dauid. fortes vincit vt Sansonem, ca. si non, 23. q. 5. Et vt dicebat Iustinia. in §. illud quoque melius, c. 4. Nouellæ 74. quib. mod naturales efficiant. Legitimi, *etsi castitatis simus amatores, & hoc simul nostris sancimus subiectis: nouimus tamẽ nihil esse furore amoris vehemẽtius quem retinere philosophiæ est perfectæ, &c.* Plato quoq; in Phædro, amorem vocat *μανίαν*. Cæterùm nec ideo minus delictum est fornicari & peccatum mortale, quamuis multi in illud incidãt, ca. multi, 2. q 1. ca. flagitia 32. q. 7 & quamuis vitium sit naturale, hoc est ex corruptione naturali, tamen vitiũ est, & nõ excusat l. si seruus, l. si fornicarius, ad l. Aquil. P. mitius tamen punitur, vt in l. omne delictum § per vitium, aut per lasciuiam de re militar. P. neque statim imponitur clerico pro fornicatione pœna depositionis, Gloss. in can. Maximianus, 81. dist. Gloss. in ca. lator 2 q. 7. in can. presbyter 82 distinct. sed pœna arbitrio iudicis relinquitur, vt est communis opinio, secundum Felinum ad cap. at si clerici, de iudic & Ioannem de Selua in tracta. beneficio. in 3. parte quæst. 3 vbi plura Ioann Bernar. Diaz in Practica criminali canonum c. 72.

l de his diximus lib 16 Syntag. c. 11. & de eorum pœnis tractatur in Nouella 14. de lenonib. & lenones lege Iul. de adulteriis puniẽdis dicitur in l. 2. § 2 & 3 ad l. Iul de adulte. dicuntur & infames in l. 1. & l. Athletas, § ait pretor, de his qui notan. infamia pœna metalli affici debere quoque tradit l. fin. de spectacu. lib. 11. C. Quia & lenocinium exercere vt dixi antè, non minus est quam quæstum facere corporis, leg. palàm, § lenocinium, de ritu nupt. P. Qui etiam ita decipiunt & conciliant raptoribus raptas plumbo liquente in os iniecto, necantur, in l. vnic de rap. Virg. Cod. ad lenocinium pertinere & legem Iuliam de adulteriis videtur, donum ad colloquendum vel tractandum de stupro vel ad & committendum etiam amicis concessisse, l. qui domum, 8. & sequent. etsi amicis, ad leg. Iul & adult Pandec. proxenetæ & tabularij delatores literarum stupri eadem lege teneri possunt: quamuis ex aliis causis proxenetæ non improbentur & ad conciliandũ etiam honestam amicitiam, vt in l 2. & tit de proxeneticis Pandect. lib. 50. titul. 4. & de sponsalibus, sponsalitiis, & proxeneticis, lib. 5. Cod. titul. 1 quod intelligerem, si scienter tabellas stupri quis detulisset: non vtique si ignorans quid in illis esset scriptũ detulerit. Sic legimus apud Suetonium de claris Grammaticis capit. 91. *Curtius* inquit *Nitia hæsit Cn. Pompeio & C. Memmio: Sed cùm codicillos Memmij ad Pompeij vxorem de stupro protulisset, proditus ab ea, Pompeiõ offendit, domoque ei interdictũ est*

CAP. VIII.

De luxuria contra naturam.

Quicumque illa incontinentia quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, & quinque ciuitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare; si clerici fuerint, deiiciantur à clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasteriis detrudantur: si clerici excommunicationi subdantur, & à cœtu fidelium sint penitus alieni.[a] Commixtio autem cum brutis morte digna est.[b]

SCHOLIA.

a hæc omnia in c. clerici, 13. de excessib Prælator. lib. 5. titul. 3. detestatur & iisdem fere verbis hoc crimen cap. vt clericorum, 3 de vita & honesta. clericor. Ciuitates quinque quæ ideo igne consumptæ sunt, Sodoma, Gomorrha, Adama, Sebrim Segor, & Escale, quæ Bale Genes c. 19 quarum duæ ex vicinitate aliarũ Adama & Sebrin, Tres ex proprio delicto perierunt, ca 46. sed & continuo qui dixerit, de pœnitent. distinct. 1. Diuus Augustinus libro 3 confession. cap 8. & in can 13. flagitia 32 quæst. 7. *flagitia inquit quæ sunt contra naturam vbique & semper detestanda, atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt, &c.* Rursum in ca. adulterij malum, 1. eadem 32. q. 7. Pessimum omnium fornicationum scelus, dicitur quod fit contra naturam, vt si vir membro mulieris non ad hoc concesso voluerit vti, quod execrabile vitium in meretrice, execrabilius cum vxore, flagitium hoc in vtroque sexu detestabile, ca. offerebat 12 c. vsus naturalis, 14. eadem 32. quæst. 7. cap 1 ad Roma Sed & per extrauagantem Pij 5. incipientem *nunc primum*, & aliã, *horrendum illud* Clerici huius criminis rei, decernũtur tradi seculari curiæ. Iustinian. in Nouella 77. vt non luxuriẽtur contra naturam, refert propter huiusmodi scelera & blasphemias impunitas fames, terræ motus, pestilentias, à Deo immitti, iubẽtque in reos sine mora secundum leges animaduerti idipsum & statuit in edicto seu Nouella 41. de his qui luxuriantur contra naturam, nos de hoc crimine & pœnis diximus quoque lib. 16 Syntagm. cap. 10 de præpostera libidine virorum & mulierum & ca. 4. de nefãnda cum brutis, Legum pœnæ contra huius sceleris reos ignis diuinaque de cœlo vltio dicitur, in cap. 19. Genes. & rursum Leui. ca. 18. vers. 22. *cum masculo non commiscearis coitu fœmineo. quia abominatio est*, & vers. 23 *cum omni pecore non coibis nec maculaberis cum eo.* mulier non succumbet iumento nec miscebitur ei quia scelus est, & de pœna in cap. 20 Leuit. vers 13. *Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterque operatus est nephas, morte moriantur, sit sanguis eorum super eos*, iunge & vers. 15 iure ciuili gladio vltore huiusmodi scelus extruditur in l cum vir, 31. C. ad. leg. Iul. de adult. in l. 1. §. qui puero, de extraordinar. criminib lib 48 P. titu. 11. ca. solicitatores, 15. §. qui puero, de pœnitent. d. 1.

Qui puero

Qui puero inquit, stuprum abducto ab eo vel corrupto comite persuaserit: aut mulierem puellàve interpellauerit, quid ve impudicitiæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretium ve quo is persuadeat dederit, perfecto flagitio punitur capite: imperfecto, in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur. Et §. item lex Iulia. de adulteriis, de public. iudic. refert legem Iuliam. Gladio punire eos qui cum masculis nefandam libidinem exercere ausi sunt. Lata & ante legem Iuliam de stupro puerorum, Scatinia lex, quæ animaduertebat in construpratores, de qua Suetonius in Domitiano c.8. Cicero, 5. Philippica Iuuenal. Saty. 2.

b ca. 4. mulie. 14. 5. q. 1. molier. *Quæ accesserit id omne pecus ascẽdi ab, eo interficietis mulierẽ, & pecus, morte moriatur, rei enim sunt. Qui coierit cum iumento morte moriatur.* Exod. 21. vers. 18 Et Leuitic. 18. vers. 23. *cum omni pecore non coibis nec maculaberis cum eo Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei, quia scelus est* Adde Leuitic. cap 20. vers 15. iumenti nomine ibi בהמה behema, omnia maiora quadrupedia continentur, quibus sarcinæ deferuntur, vel currus trahitur, vt declaratur apud Columellam lib. 6. c. 3. quod Hebræi vocant etiam generaliter בְּהֵמָה behema, id omne & etiam & latius omne animal cuiuscumque sit sexus & generis, maximè quadupedes cùm tamen Iurisconsulti aliquã do distingnant inter pecus, & iumentum, in l. legatis seruis, 64 §. pecoribus, & sequentib. de lega. 3. leg. 2. §. si ad leg. Aquil. vbi & agitur de pecudis appellatione. Pecus etiam in prohibitione diuinæ paginæ dicitur, omne animal quod sub Imperio hominis est.

DE POENIS. Titul. XV.

a Similis titulus extat de Pœnis lib. 5. Decreta. & tit. 37 & libro 5. Sexti tit. 9. & lib. 5. Clem. tit 9. & in Extrauagantibus Ioannis 22 & communibus, & 10 diuersis locis Decreti Gratiani, & lib. 48. P. tit. 19. & lib. 9. C tit 47. Eo referri possunt tituli 1. De modo mulctarum quæ à iudicibus infliguntur, lib. 9. C tit 51. De pœna iudicis qui malè iudicauit, vel eius qui iudicem vel aduersarium corrumpere curauit, lib. 7. C. titu. 49 De infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, & de decimarus, sublatis, lib. 8. C. ti. 58 De pœna temerè litigãtium li. 4 Institutionum Iustinian. tit. 16. De pœnis, lib. 60. eclogæ Basilicorum, tit 51. Et in Nouellis Leonis Imperatoris. Nouella 62 de pœna eius qui rem aliquam publicam vẽdiderit. Nouel. 92. de pœna eius qui dedita opera aliquem execrauit. No 86. de pœna episcoporum & sacerdotum & clericorum qui se spontionibus redemptuiis aliisque similibus dederint No. 63. de pœna illorum qui res vetitas ad hostes perferunt. Nouel. 6. de pœna incãtatorum. No. 98. de pœna eunuchorum si vxores ducant. No. 64. de pœna eorum qui naufragium suppressetint. No. 32. de pœna adulterij manifestò deprehensi. No. 60. de pœna castratoris. No 87. de pœn. ecclesiasticorum alea ludẽtium. No. 77 de pœna, falsarij. Nouel. 70. de pœna grassatoris. Nouel. 67. de pœna eorum qui ad hostes transeunt suaque sponte reuertuntur. No. 61 de pœna iniusti exactoris tributorum No. 87. de pœna ludentis alea. No. 31. de pœna mulieris quæ mariti odio abortat. No 30. de pœna mulieris quæ viuo marito alios de matrimonio compellat No. 105. de pœna peculatus. No. 65 de pœna plagij. Nouel. 33 de pœna raptoris virginis, eorumque qui in raptu virginis adfuerunt. No. 79. de pœna sacerdotis, diaconi, aut hypodiaconi post acceptum ordinem nuptias contrahentis. No. 96 de pœna sepulchri violati. No. 4. de pœna tertiarum nuptiarum, & tutoris qui pupillam suam vitiat. Nos multa etiam de pœnis agimus toto libr. 31. Syntag. iur. vniuers.

CAPVT I.

1 *Pœnæ diffinitio.*
2 *Et diuisiones & subdiuisiones.*

Pœna, est peccati seu iniuriæ vltio.[a]

Ea autem, aut est ęterna,[b] aut temporalis.[c] Dehinc ex illis[d] quædam spiritualis, quædã corporalis, quædam pecuniaria. Spiritualis quadruplex excommunicatio, interdictum, suspensio, seu remotio ab oblatione, seu remotio ab ordine.[e] Corporalis duplex, vel in ipso corpore, vel circa statum & dignitatem personæ. Pecuniaria[f] etiam mulcta[g] dicitur, & compositio,[h] & bannum,[i] & emenda.[k] Maior etiam & minor pœna dicitur, ex relatione ad aliquid, vt maior excommunicatio aliis pœnis, ratione subiecti, nempe animæ,[l] in quam sæuit:[m] anima autem plusquam corpus.[n] Si consideremus autem pœnæ durationem, maior erit depositio & degradatio, quæ perseuerat, ipsa excommunicatione.[o] Inter corporales & illa maior, quæ magis sensus affligit,[p] & truncationem habet membrorũ quæve mortem infert.[q] Inter vltimi supplicij pœnas & maior illa quæ maius opprobrium continet[r] & longiorem vexationem & grauiorem dolorem.

SCHOLIA.

a nomen Græcum est ποινή. Pœna quod Latini in suũ vsum transtulerunt & vt ait Pausanias in Laconicis, [illegible]. Et vt Varro ait 4. De lingua Latina, pœna à puniendo, quod post peccatũ sequitur, vel à ponè quod post peccatum sequitur. Secundum autem Vlpianum in l. aliud est fraus 131. de verborum significa. pœna generale nomen est, continens omnium delictorũ coercititionem & noxæ vindictam. Res quæ culpa caret in damnum pœnæ vocari non debet 3. de cõstitutio & legitimè factum, pœnam non meretur, l. Grachus ad leg. Iul. de adult C. Ponitur etiam aliquis interdum sine culpa, sed non sine causa, velut dum contrahens cum corrupta quam credebat virginem efficitur bigamus, cano. qui in aliquo, 51. distinct.

b quę est damnatio ęterna, ignis æternus, durans & in alio seculo ca. sunt plures 42. §. fin. & ca. ignis succensus de pœniten. dist. 3.

c quæ

c quæ infertur ad tempus vel in hoc seculo: vt saluētur in perpetuum in alio animæ, & vt meliores reddantur castigati, dictis iuribus & ca sunt plures, & seq. de pœnitent. distin t. vel in alio: sic in ca. qui in aliud seculum 5.25. distinct. *Qui in aliud seculum distulit fructum conuersionis, prius purgabitur igne purgationis. Hic autem ignis etsi æternus non sit, miro tamen modo grauis est: excedit enim omnem pœnam quā vnquam aliquis passus est in hac vita, vel pati potest.* Idem in cap fin. §. fi. de pœnitent. distinct. 7. ex diuo Augustino de vera aut falsa pœnitentia, c. 18 & quędam culpę in hoc seculo, quędam in alio laxati post mortem possunt: aliæ, quæ non possunt in alio. can. 3. 9 alias, & ca. 4. qualis hinc quisque egreditur, 25. dist. Matthæi, c. 12.

d Pœnarum sequentes diuisiones enumerat. Glossa in summa 1. q. 4. ad verba *de quarta*, de corporali & spiritali pœna etiam, in ca. si habes, 24. q. .

e de quibus postea. Quædam pœnæ respiciūt corpus ipsum, vt damnatio ad furcas, supplicium vltimum, fustigatio: quædam ad existimationem pertinent nō ad capitis periculum, vt relegatio ad tempus, & ad insulam damnatio, leg. capitalium, 28. in principio, & §. 1. de pœnis

f pecuniaria pœna distinguitur à corporali in leg si quis reum, 4. de custodia reorum. lib. 48. tit. Pœnam quadrupli imponit canon quoniam, 8. dist & de pœna Ecclesiastica pecuniaria in c. in Archiepiscopatu de raptorib. ca. quid ergo, 23. q. 5. Quando hæc pœna pecuniaria pro alia debita crimini possit imponi à iudice Ecclesiastico, docet c. licet, & ibi Glossa, ad verba *pœna pecuniaria*, de pœn in criminib. Ecclesiasticis. imponitur etiam in laicis à iudicibus Ecclesiasticis, ca siquis contumax, o. 17 q. 4. Potest & Archiepiscopus emendas pecuniarias à subditis suffraganei sui exigere, secundum consuetudinem regionis. in quibus & licet eos non soluentes excommunicationis vinculo innodare, can ve nerabilibus, 7. denique à subditis, de sentent. excommunica. in Sex. pro delicto criminali imponi posse pœnam pecuniariam ex statuto & consuetudine, & exigi posse per iudicem Ecclesiasticum docetur in c. 2. de delict. pueror. c. dilectus, de offic. ordinar. etiam pro homicidio, vt in dict c 2. quo loci, nec Hostiensis nec alij, qui dicunt irrationabilia statuta quæ imponunt pœnam pecuniariam pro homicidio, furto & similibus, intellexisse aut assequuti mihi videntur mentem ca. 2. & similium: nam pecuniaria ibi non imponitur, pro pœna sufficienti, & vt quis per illam euitet corporalem, si crimen meruerit: sed vt vltra pœnam corporalē illam quoque debeat pecuniariam ciuilem vel domino ciuitatis, vel territorij, vel alij cui applicanda venit per statutum. Sed & omnes consentiunt post delictum commissum, aliquādo imponi posse loco corporalis pœnæ, pecuniariam: vt aliquando pro pecuniaria inopi corporalem l. 1. §. fin. de pœn. P. l. 1. in fine de in ius voca P. l. 7. §. 3. de iurisdict. omnium iud. P. l. 9. de incendio ruina. P.

g vt titulo de modo mulcta C. lib. 1. tit. 54. Condemnantur & ad pœnam pecuniariam temerarie litigantes, c. dispendia, 3. de rescrip. in Sex. c. fi. eo. tit apud Gregorium c. 4 de pœn.

h in c. 2. de pœn. can. qui subdiaconatum, 17. q. 4.

i ca. statuimus, 55. 16. q 1. *Qui decimas retinuerit, bannum nostrum componat, & communione priuetur*, bannum illud Langobardorum erat 60. solidorum.

k in c. dilectus, 18. de officio ordina. c. ex parte, de verbor significa. c. venerabilibus, 7. §. denique, de sententia excommunica.

l ca. corripiantur, 24 quæst. 3. Ibique dicitur, nullam maiorem esse in ecclesia pœnam ipsa excommunicatione, quare nec debet infligi pro leuissimis criminibus in can. non afferamus, 24. q. 1. can. nemo Episcoporum, ca. Episcopi, 11. q. 4.

m ca. si habes, 24. q 3. ca. nemo Episcoporum, 11. q 3.

n l sancimus, C. de sacrosanct. Eccles. ca. præcipimus, 12. quæst. 1. c solitę, de maiori. & obedien. Et anima multò pretiosior est corpore, c. cum infirmitas, de pœniten. & remissio.

o ca. si Episcopus aut presbyter, 50. dist.

p vt illa de qua in dict. ca. si habes, 24 q 3. vt flagella grauiora fustibus leg. in seruorum, 10. de pœn. gradusque pœnarum sunt, l. siquis fortè, 6. §. fi. & l. seq. 7. & 8. de pœn P.

q ca. circumcelliones, 23. q. 5.

r vt olim crucifigi: maledictus enim habebatur, qui pendebat in ligno, Deuteronomij 21. ad Galat. 3.

CAP. II.

Pro quibus imponenda pœna.

Pœna vbi crimen est vel causa puniēdi, non autem si non subsit, imponitur:[a] & toties repetenda, quoties crimen renascitur.[b]

SCHOLIA.

a c. 2. de constitutio. l si pœna, de pœn. P dixi causam interdum etiam pœnam suadere, vt cum animaduertitur in bruta, inque res inanimatas, quæ quidē delinquere per se non dicuntur, idque in detestationem criminis per eas commissi vt in ca. mulier. 15. q. 1. Item animaduertitur aliquando in non peccantes sine peccato, sed non sine causa, vt dicemus infrà, de quibus sumatur supplicium.

b c. 1. de pœn.

CAP. III.

A quibus imponantur pœnæ.

Pœnæ vel ex conuentione partium procedunt, sunt & conuentionales, vel legales vel canonicæ, vel synodales, vel consuetudinariæ, vel arbitrariæ. Conuentionalis est pœna, quando in contractu placuit, vt qui illum si non seruauerit certum quippiam det obseruanti, pro pœna fraudatæ fidei: quæ & petitur, nisi vtraque pars contrahentium non seruauerit, quo casu compensatione eliditur.[a] Legales pœnæ dicuntur, quæ à iure ciuili introductæ sunt:[b] quas omittemus apud proprios authores videndas.[c] Canonicæ plures sunt à iure Pōtificio definitæ,[d] de quibus postea. Synodales magis quàm canonicæ ad certum locum restringuntur per synodos vel prouinciales vel Episcopales impositę, maximè vbi nulla à iure Pontificio est constituta.[e] Consuetudinariæ sunt, quæ solent imponi ex consuetudine singularum Ecclesiarum, quæ vt locales primū suot

perpendent

DE ADVLTERIIS ET STVPRO.[a]

TITVLVS XIIII.

a Similis titulus In 5. Decretalium, libro, tit. 16. agitur & de his tota 36. q. 1 & 1. & in lib 48. P. titul 5. ad legem Iuliam, de adulteriis & stupro, & lib. 9. C. tit. 9. & Nouella Leonis Imperatoris 32. de adulteriis manifesto deprehensis. & in ecloga Basilicorum lib. 60. tit. 37. Rursum de stupro & raptu virginum agitur titulo 3. lib. 9. C. de raptu virginum seu viduarum necnon sanctimonialium, & in l. si quis non dicam rapere, de Episc. & cler. lib. 1. C. tit. 6 & in Nouel. Iustiniani 141. de muliere raptum passa: & Nou. 150. de ea quæ raptori suo nubit. & Nouella 141. de his qui luxuriantur contra naturam, & in Nouel. Leonis 35. de raptoribus virginis, eorumque qui in raptu adfuerint, pœna.

CAPVT I.

1 *Quid adulterium.*
2 *Coniunctionis illegitimæ species adulterium, stuprum incestus, raptus, fornicatio.*
3 *Quomodo ista mixta ad pœnam consideranda.*
4 *Leones.*

Generaliter omnis coniunctio seu copula quæ non habet potestatem vel naturam coniugij legitimi, dicitur adulterium & omne stuprum adulterium est.[a]

Propriè tamen, diuersæ sunt fornicationis seu coniunctionis illicitæ species quæ sequuntur. Adulterium, quod est alterius thori violatio, commixtio cum côiugato vel coniugata,[b] stuprum, quod est cômuniter, virginû defloratio, quamuis ad viduas & pueros & alios extendatur. [c]Incestus, qui est consanguineorum vel adfinium abusus. [d]Raptus, qui est quando puella violenter de domo parêtis abducitur, vt corrupta in vxorem habeatur, siue ipsi tantùm puellæ siue ipsis solis parentibus, siue vtrique vis inferatur, [e]fornicatio simplex sine præcedentibus qualitatibus, quæ est omnis coitus illegitimus cum meretricibus & aliis.[f]

Miscentur & concurrunt aliquando cum illa fornicatione qualitates aliæ subortæ ex qualitate personarum: vt, adulteriû, incestus, stuprum, raptus, vel luxuria contra naturam, [g]vel brutalis infanda coniunctio, quæ diuersas habent pœnas pro modo diuersæ mixtionis criminis.[h] Sic coniuncta est lenocinij & lenonum consideratio.

Lenones autem & lenas dicimus, qui quæve mulieres quæstuarias prostituunt.[i] Lenocinium enim exercere non minus est, quàm corpore quæstum facere.[k]

SCHOLIA.

a ca nemo sibi blâdiatur, 4, 5 tollerabilior, 32. q 4 ca. Idololatria, 28 q. 1. sicque explicat Modestinus in l. inter stuprum, 101. de Verb. signifi. *inter stuprum & adulterium hoc inter esse quidam putant, quod adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur sed lex Iul. de adulteriis hoc verbo indiferenter vtitur.* Et Papinianus in l. inter liberas tantùm personas, 6. §. 1. ad leg. Iuliam de adulteriis, lib 48. P. tit. 5. lex adulterium & stuprum promiscuè, & καταχρηστικώτερον i. abusiuè appellat. Sed propriè adulterium in nupta ponitur propter partum ex altero côceptum composito nomine. Stuprum verò in virgine viduàve comminuitur quod Græci φθορὰν, idest corruptionê appellant, & lex Diuina per verbum, non mœchaberis D. Matthæi c. 5. ver. 28. cum simul omnem cuiuscumq; generis prohibuit fornicationem, ca. meretrices, 11. 2 q. 1. ca. fornicaii, 88 dist. sic lib. 60. Basilicorum, ti. 37 c. 5. Μοιχεία μὲν μοιχὴ, καὶ ἡ φθορὰ ... *adulterium quidem dicitur etiam in virgine aut in vidua corruptio, propri. tamen adulterium est nupta, stuprum virginis & vidua*, vide quæ dixi de hoc nomine Mœchiæ li. 10. Synt. iuris c. 2. numero 15. & sequentib. facit & quod dicitur in ca. tolerabilis 1. § virgo, 32 q. 5. virgo prostitui potest, adulterari non potest, nec Inpanaria infirmant castitatem. Causa autem cur stuprum & aliæ species contineantur sub adulterio in iure ciuili, potest esse, quòd & lex Iulia. quæ lata fuerat principaliter de adulteriis, omnes etiam alias illiciti coitus species puniat: sicq; Instin. in §. item lex Iulia. de public. iudic. iudicat.

b ca. adulterium, 36. q. 1. d. l. inter liberas, §. 1. & l. stuprum, 34. ad leg. Iuliam de Adulteriis, & l. inter stuprum, 101. de Verb signi. P. ea tamen quæ nupsit cum eo quem ignorabat iam habere vxorem alium, non est adultera quoad primum nisi cum eo postquam idipsum resciuerit, concumbat, ca. si virgo nupserit. 34. q. 2.

c in proximè citatis legibus, tamen latè aliter stuprum dicitur in muliere alia quàm in virgine libera non concubina, & in vidua, d. l. stuprum, 34 ad leg. Iul. de adulter in vidua nempe honestè viuente, in §. item lex Iulia, de public. Iudic. dicitur & committi stuprum cum masculo, in l. qui domum, 8. ad l. Iul. de adulter. cùm vir nubit in fœminam, l. cùm vir, C. eo. tit. ἀσέλγειαν hanc luxuriam contra naturam, vocat Nouel. 141. vt non luxurientur contra naturam, Sodomiam, cuius origo nominis colligitur ex c. 19. Geneseos.

d ca. lex: §. 1. 36 q. 1. l. si adulterium cum incestu, 38. ad legem Iuliam de adulteriis, P. quę sunt autem personæ cum quibus incestus admittitur, docet ca. de incestis, ca. nec eam, 35. q. 3. l. sorores, 49 leg. nuptiæ consistere non possunt, 13. & seq. & l. fi. de rit. nup. l. fin. C. de incest. nupt.

e d. ca. lex, §. 1. 36. q. 1. extat titulus de rapt. virginum C. & alij tituli, de quibus in principio litera a dixi c. cùm causam, 6. de raptor. li. 5. ti. 17. Et propriè raptus est, vbi nihil de nuptiis raptæ fuerit anteà tractatum d. ca. lex illa, nec hoc iure Pontificio raptor dicitur, qui prius desponsauerit mulierem, & qui eius consensu etiam inuitis parentibus eam abduxerit dict. c. cùm causam, 6. de raptori. Contra iure ciuili l. vnic C. de rap. virg. Raptus illicitus coitus, à corrumpendo est dictus, vnde qui raptu potitur, stupro fruitur ca. raptus, 36. q. 1.

f dicto

f dicto ca. lex illa, § fornicatio, 36.q.1. eſt ſcortatio omnis illicitus coitus, ca. .§. qui ergo, 32.q.2. ca. meretrices, 32.q 4 eſt propriè autem ſoluti & ſolutæ à matrimonio.

g gradus ſunt peccatorum & adulteꝛij malum vincit fornicationem, vincitur autem ab inceſtu, peius enim eſt cum matre quàm cum alterius vxore concumbere: ſed adhuc peſſimum quod contra naturam fit, can. adulteꝛij malum, cum tribus ſequentibus, 32 q.7. à fornicibus, ideſt concameratis cellis, ſub quibus Romæ meretrices habitare conſueuerant omnibus expoſitæ, fornicatio dicta; & fornix ponitur pro lupanari & meretricia cella, quæ Græcis χαμαιτυπεῖον, vt innuit Iuuenalis Satyra 3.

Lenonum pueri quocumque in fornice nati.

Meretrix dicitur, quæ multorum libidini patet, ca. 16. vidua eſt, 36. diſt. can. meretrices 32.q 4. quæ palàm quæſtum corporis ſui facit. Palàm autẽ dicitur facere quæſtum, non tantùm quæ ſe in lupanari proſtituit, verum etiam ſi qua, vt aſſolet, in taberna cauponia vel qua alia, pudori ſuo non parcit. Et palàm accipiens, ideſt ſine delectu, non ſi qua adulteris vel ſtupratoribus ſe committit, ſed quæ vicem proſtitutæ ſuſtinet, ſecundum Vlpia. in l. palàm, 43. de ritu nuptia lib. 2. P. tit. 2. vide quæ tractauimus de meretricibus & concubinis, lib. 10. Synt. iur c. 2. & 1.

h de quibus omnibus & de ſpeciebus luxuriæ vetitis, & de pœnis, nos abundè tractauimus li. 36. Synt. iur. c. 6. de adulteriis ſimplicibus, c. 7. de mixtis adulteriis & inceſtu cap. 8. de raptu, c. 9. de ſtupro in virgine & viduis c 10. de præpoſtera libidine c. 11. de lenonibus & aliis ad luxuriam pertinentibus, c. 12. 13. & 14.

i l. palàm, 44. §. lenas, de ritu nuptia.

k dicta l. palàm, §. lenocinium, imo & maius l. 4. §. 13. de his qui notant. infa. P. § 1 de lenonib. Noue. 14. fit autem lenocinium pluribus modis, nempe & proſtituendo & operam proſtitutioni dando, d. l. palàm, & Nouella de lenonibus. Item ſiquis deprehenſam vxorem in adulterio retinuerit non damnatã aut non accuſatã, fitq; patronus eius turpitudinis ca. 1. & ca. apud miſericordẽ, 10. §. quod ſi in adulterio, 32.q.1. l. 2. l. caſtitati, ad leg. Iul. de adulter. C. libr. 5. tit. 16. c. 3 de adulter. & qui recipit pecuniam pro adulterio vxoris ſuę. l. 2. §. lenocinij, ad leg. Iul. de adulteriis.

CAP. II.

De Pœna adulterij.

MAritis, etiã ex ſuſpicione adulterij permiſſum eſt vxores accuſare, & ipſis, [b] plus quàm cæteris, licet accuſare & defendere, [a] accuſat & vxor maritum, non tamẽ licet ex ſuſpicione adulterij coniugibus ſe ſeparare, aut ſe dimittere, niſi prius cauſa cognita & probata. [c] Separatur autem matrimoniũ quoad thorum propter fornicationem, [d] nec ex eã cauſa dimiſſam maritus tenetur vxorẽ recipere: [e] Niſi forſan & ipſe quoque adulterium commiſerit: Et ità paria delicti mutua compenſatione tolluntur, quod pertinet ad illos. [f] Quòd ſi mulier ob cauſã fornicationis iudicio Eccleſiæ, aut propria voluntate à viro receſſerit, nec reconciliata ei fuerit poſtea, dotem aut dotalitium repetere non poterit: [g] Non licet autẽ vxorem deprehenſam in adulterio occidere, vel eius adulteriũ hoc iure. [h] Quamuis ciuili, excuſetur homicidiũ iuſto dolore mariti. [i] Adultera porrò vtroque iure damnata, in monaſteriũ detruditur: [k] laicus pro adulterio excommunicari debet, [l] & pœnitentiæ ſubiici: [m] Iure ciuili verò capitali ſupplicio condemnatur. [n] Si quis autẽ clericus adulteraſſe, aut confeſſus aut conuictus fuerit, depoſitus ab officio, communione conceſſa, toto vitæ ſuæ tẽpore in monaſterium detrudatur. [o] Grauius tamen eſſet puniendũ adulterium cum inceſtu, [p] verũ tamen ſi pœna imponenda ſit ſanguinis adeundus erit iudex ſecularis [q] quam tamen extra pœnam illam & iudex Eccleſiaſticus poſsit punire adulteros. [r] Et criminaliter & ciuiliter iudicare à coniugibus inſtitutam accuſationem. [s]

SCHOLIA.

a c. maritus, 4. de adult. Olim tamen iure ciuili, nõ erat maritis accuſatio adulterij permiſſa conſtante, & niſi ſoluto matrimonio l. conſtante, 26. ad leg. Iul. de adult. l. miles, 11. eo tit. l. crimen, C. eo tit. quod fuit emendatum nouo iore, Authen. ſed hodie, C. eo ti. §. quia vero plurimas, vt liceat matri & auiæ in Nouel. poteſtq; ex eodẽ iure, etiam ſine ſuſpicione calumniæ, aut ſine metu talionis accuſare, l. ſine metu, & l. mariti lenocinium, 29. l. qua ſini, 40. ad leg. Iul. de adult. P. permittitur autem primo loco marito, ſi velit accuſare, poteſt & permitti coniunctiſſimis perſonis, non autem omnibus: ne fortè conuenientia matrimonia, ea accuſatione turbentur, l. quamuis, C. ad leg. Iul. de adulter.

b iure pontificio ita receptum, in c. 1. vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtiũ examinationem, lib. 2. tit. 6. quamuis aliquando iure ciuili & lege & tabularum, aliter fuerit receptum l. 1. C. ad leg. Iul. de adulter. hodiè tamen poteſt, Nouell. 134. c. 10 & 11. §. ſiquando & ſeq. vt nulli iudi. liceat haber. loc. ſeruator. potuit & impudicè viuentem olim repudiare. Euſeb. li. 4 c. 17. l. conſenſu, 8. § ſi quas igitur, de repud. lib 5. C. tit. 17. olimq; etiam mulier de adulterio accuſata in maritum crimen retorquere poterat. l. 13. §. 5. de adult. P.

c c. tuæ de probatio dict. c. 1. vt lite non conteſta. can. multorum, 35. q 6. ca priuſquã 27. q. 2. non ſufficit autem propoſitum fuiſſe adulterium, niſi probetur cap. ſignificaſti, 5. de adulteriis notat tamen Panor. ad cap. tua fraternitas, num. 6. de adulteriis, & in c. plerumq;, de donat. inter virum & vxor. quod maritus, ſi adulterium ſit manifeſtum poteſt authoritate propria denegare debitum coniugale, & coniugem domo expellere; contrà, ſi occultum Non poſſe tamen lucrari dotem, ob adulterium, niſi ſententia fuerit ſecuta: & hanc ſententiam firmat, (etſi alias plures contrarias referat dicentium dotem lucrari quoque ex adulterio occulto.) ex ca. Agathoſa, 27. q. 2. & adhæc facit etiam c. ſignificaſti, de diuortiis, addit autem in dicto loco Panor. hæc verba, poſtquam dixit dimitti poſſe vxorem ex adulterio occulto: *Et hoc puto*, inquit, *ſiue ſit manifeſtum adulterium ſiue non: nam ipſe ſcilicet Deus dedit hanc poteſtatem, vt poſsit dimittere propter fornicationem: fateor tamen quod ipſa compellit ad reſtitutionem, niſi conſtet de adulterio.*

adulteræ debet se purgare cũ vicinis quinq; presbyteris iurantibus: quod si non potuerit se purgare, ab officio suo debet suspendi, c. significasti, §. de adulter. vt in cap. quàm sit graue crimen 9. de excessib. prælato. diaconus qui publicè dixerat se cognouisse vxorem cuiusdam, qui ideo eam dimiserat, iubetur deponi ab officio & beneficio. Dispensare tamen poterit cum clericis Episcopus, post peractam pœnitentiam, in adulteriis & aliis criminibus inferioribus, neque debet omnem depositum post pœnitentiam, curiæ seculari tradere, c. at si clerici, 4. §. de adulteriis, de iudic.

p Sic adulterium hoc cum incestu vel nephario coitu, habet iure ciuili pœnam capitalem, & fœmina & masculus æquè puniuntur, leg. si adulterium in principio, & ibi Barthol. de adult. quod & tradit Angelus in tractatu criminalium ad verba *che mai*, de agit adulterio.

q c. sententiam, ne cler vel mona.

r c. gaudemus, de conuersio. coniugat. in detrusione in monasterium ad pœnitentiam, vt in ca. de Benedicto, 32 q. 1. iubetur diacono cui adulterij cognitio delegata fuit, vt pœnam adultero imponat separationis, mactationis, seu multæ, & decaluationis. Separatio quoq; Thori ad Ecclesiasticum iudicem pertinet solum, c. tuæ, de procuratori, c. 1 de officio ordina. c at si clerici, §. de adulteriis, de Iudic. & ita enumeratur crimen adulterij inter crimina Ecclesiastica à glossa in c. cum sit, & c. conquestus, de foro competenti, potest & vn excommunicatione iudex Ecclesiasticus in adulteros, vt in cap. intelleximus, c. 2. de adulter.

s c. tuæ fraternitatis, §. de procura. vbi & agitur tãtùm de accusatione facta per maritum & coniugem vt inde praxis tracta videatur. qua hodie in Gallia vix recipitur accusatio adulterij nisi facta ab alterutro ex coniugibus. Ne alioquin prætextu eius accusationis, bene conuenientia matrimonia, odio & diffidio inseminato turbentur, vt notat glo. pen. de concubinariis in Pragma. sanctio. quamquam iure ciuili aliæ personæ admittantur, nõ tamen nisi certæ, & proximæ eadem ratione, in l. quamuis Adulterij, 30. C. ad leg. Iul. de adult.

CAP. III.

De pœnis stuprantium virgines.

Qvi seduxerit virginem nondum desponsatam, dormieritq; cum ea, dotabit eã, & habebit vxorem, si pater noluerit eã ei dare, dotabit ex æquitate canonica.[a] Quod si constuprator noluerit eam vxorẽ ducere, corporaliter castigatus excommunicatusq; in monasterium in quo agat pœnitentiam detrudi debet, de quo nulla sit egrediendi sine præceptione licentia,[b] qui nondum viripotentes virgines corrumpunt, grauius quàm qui alias corruperint puniendi.[c]

SCHOLIA.

a c. 1 & 2. de adult. Exod c. 22. Deut 22 c. 19. hæc est pœna ea æquitate canonica, quæ alias debitas ex aliis legibus stupratoribus imponi, non impedit, lex etiam Iulia. de adulteriis, stupri flagitiũ punit, cùm quis sine vi vel virginem vel viduam honestè viuentem, cõstuprauerit. Pœnam autem rogat stupratoribus si honesti sunt, publicationem dimidiæ partis bonorum: si humiles, corporis coërcitionem cum relegatione. item lex iulia. de adulteriis, de publie. Iudic. maximè si corrumpatur viro immatura, vt dicemus moa. Seductio virginis reddit eã inuoluntariam vt ipsa pœnas stupri euadat, veluti si pollicitationibus si poculo amatorio, si magicis artibus fuerit solicitata, vt in l. multi, de malef. & Mathema. C. l. si quis aliquid, §. quia bortionis, de pœnis, P. l. si aliquis, de homic. si pollicitus quis fuerit eam se ducturum in vxorem si ei adhæreret vt c. tua nos, de sponsalib. si largitionibus corrupta sit, si affectatus eam quis fuerit, &c.

b c. 2 & fin. de adult. Et quia clericus qui constuprauerit virginẽ, non potest eam ducere si in sacris sit ordinibus, secundũ communẽ sententiã, debet in foro contentioso deponi: Panor. ad c. at si clerici, de iudic. citat tamen textus qui non loquuntur de stupro simplici, sed de adulterio, vt ca. si quis clericus, 8. dist. ca. lator, q 7. idem tamen Panor. ad c. pen. de adulter. notat clericum huiusmodi teneri vltra dotem, ad pœnam pecuniariam, vel corporalem imponendam per suum ordinarium, atque vel in carcerem vel in arctum monasterium esse detrudendum si esset de stupro publicè accusatus. At Bernardinus Diaz, in Practica criminali canonum, c 77. hoc locum habere putat, quando esset seducta virgo, non autem si ipse sponte consensit, & ita probata voluntate puellæ, excusari à pœna criminali, & eximi à præstatione dotis, ad quam non teneatur nec in foro contentioso nec in pœnitentiali; si modo patrem non habeat: nam si haberet, etiam in eo casu, & non obstante contrario consensu filiæ, posset pater persequi iniuriam sibi in filiæ personã illatam, & dotem & alia ei danda, adde l. 1. de Iniur. Pandect.

c dat pœnam Paulus Iurisconsult. in l. si quis aliquid, 38. §. qui nondum viripotentes, in pœn. Pand. *qui nondum viripotentes*, inquit, *virgines corrumpent, humiliores, in metallum damnantur, honestiores in insulam relegantur, aut in exilium mittuntur*, competebat & pro serua seu ancilla stuprata virgine immatura actio legis Aquiliæ. l si stuprum, 25. de Iniu. P. l 27. §. 4. ad legem Aquil. P.

CAP. IIII.

De pœnis stupri seu incestus sacrarum virginum, & filiarum spiritualium.

SI quis episcopus presbyter, diaconus aut subdiaconus, aut lector aut Psalmista aut hostiarius, cum muliere sanctificata Deo, mœchatus fuerit, deponi debet: quia sponsam Christi corrupit: si vero Laicus fuerit, est excommunicandus.[a] Quãuis legibus ciuilibus, vltrà pœna imponatur, capitalis,[b] pœnitentia verò imponenda monialibus & monachis.[c] Qui, quæve, si liberè voluerint filios procreare, puta nubere, ergastulis concludi debent, ad perpetuam agendã pœnitentiam, cõmunione sacra priuari, nisi in articulo mortis.[d] Moniales etiam si libidinibus inseruire accusentur, & manifestè detegi non potuerint, erga regulã, suæ opinionis malam famam canonicè purgare cogendæ sunt.[e] Quæ virginitatem Deo vouerint, & qui cum illis rem habuerint, nisi à peccando destiterint, non obtinent pœnitentiam.[f]

habeant ad eos perueniant bona, adduntur & ibidem aliæ pœnæ.

g vt enim vxore patris, cum nitu, Leuitici c. 18. 20.21. Leuitici 17. & 12. Statuit & Sixtus 5. Summus Pontifex nonis Aprilis, anno 1 ſui pontificatus, vt habetur in conſtitutio. eius 55. ſecundum ordinem Bullarij Laërij Cherubini incipiente *volentis, &c.* vt qui ſcienter matrem & filiam, aut duas ſorores germanas cognouerit carnaliter, pœna vltimi ſupplicij plectatur pariter & mulier, quæ ſcienter cum patre & filio vel cum duobus fratribus germanis concubuerit.

CAPVT VI.

De pœna raptoris.

Raptus puerorum aut mulierum, quibus quis abutatur, poteſt admittere pœnam mortis & detruncationis membrorum, [a] maxime ſi ſit ſanctimonialium ſiue volentium, ſiue inuitarum. [b] Et canones raptores huiuſmodi ſanctimonialium, viduarum, aut virginum, cooperatores & conniuentes raptoribus, ſi clerici ſunt, à proprio gradu deiiciunt, laicos anathematizant. [c] Statutum etiam, vt ſiquis ſponſam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, & ſine ſpe coniugij remaneat: & ſi ipſa eidem crimini conſentiens non fuerit, licentia nubendi alteri non negetur: non aliter: Et ſi poſt hæc ſe coniungere præſumpſerint vtique vſque ad ſatisfactionem anathematizentur. [d] Permittitur tamen hoc iure puellæ raptæ nubere raptori, ſi prior diſſenſio poſt modum tranſeat in conſenſum: dummodo ad contrahendum alioquin legitimæ ſint perſonæ. [e] Quod ſi raptor cum rapta ad Eccleſiam confugerint, & fœminam ipſam violentiam paſſam conſtiterit, rapta de poteſtate eius liberatâ, raptor mortis vel pœnarum impunitate conceſſa, ad ſeruiendum ſubiectus ſit, aut redimendi ſe liberam habeat facultatem: Si verò quæ rapitur patrem habuerit, & puella raptori conſenſerit, poteſtati patris excuſata reddatur, raptor autem patri ſuperioris cōditionis ſatiſfactione tenebitur obnoxius. [f]

SCHOLIA.

a c. in Archiepiſcopatu, de raptorib. probat & ca. fin. 36. q. 1. dum dicitur confugienti raptori ad Eccleſiā condonari mortem. Iure ciuili pœna capitalis in raptores & vltimi ſupplicij impoſita eſt, atque ſimul in opem ferentes, l. vnica de raptorib. virg. l. qui cætu, §. qui vacantem, ad leg. Iul. & vi public. P. §. item lex Iulia de vi: verſ. ſin autem, de public. iud. Ibiq; aliæ ponuntur pœnæ vt & Nouella 150 & 143..

b ca. ſiquis non dicam capere, 36. q 2. can. ſiquis non dicam de pœniten dict. 1. l. ſiquis non dicam, & leg. raptores, C. de Epiſcop. & clericor dict. l. item lex Iulia. de vi verſ. ſin autem, de publ. Iud.

c ca. raptores igitur, 2. can. de puellis, 4. c. ſiquis virginam 5. & ſeq. 36. quæſt. .. Quin & ſiquis clericus monaſteria ſanctimonialium ſine manifeſta & rationabili cauſa frequentare præſumpſerit, per Epiſcopum arceri, & ſi non deſtiterit, ab officio eccleſiaſtico reddi immunis debet, & à cœtu fidelium fieri penitus alienus, c. monaſteria ſanctimonialiū, 8. de vita & honeſta. clericor. In quo tamen notabis, admonitionem deſiſtendi præcedere oportere pœnam, vt in aliis: can. indigne, 11. q 2. cap. ſacro, de ſenten excommunica.

d in ca. Raptor. 33. & ſequenti ſtatutum, 27. q. 2.

e c. fin. de raptorib. matrimonium quippe hoc iure inter raptorem & raptam contractum crimen abolere hoc iure videtur, ſi modo matrimonium aliunde non habeat impedimentum vtpute ordinis, conſanguinitatis, vel alterius generis. Prohibuit autem ius ciuile raptam raptori nubere, l. vnic. ^. etſi non nuptæ, de rapor. virg. lib. 9. tit 3. c. cùm ſecundum leges, de hæreſie in Sex. Quod & olim determinatum fuiſſe in conſiliis ſacroſanctis videtur vt in cōſilio Aquiſgranenſi ca. placuit 11. Et Meldenſi, ca ſi autem, o. 56 q. 2. in Chalcedonenſi & Cabillonenſi can de puellis, eadem 36 q 2. Iuſtinian. poſtea & pœna ſanciuit deportationis, impoſita etiam parentibus raptarum conſentētibus, Nouella 143. de muliere raptum paſſa, & Nouella 15 de ea quæ raptori ſuo nubit: & ibidem raptoris bona confiſcantur vide concilium Chalcedonenſe c. 27. Vuormaceſe, c 77. diuum Thomam 2. 2. q. 4. articulo 7. fuit & de his noua Concilij Tridentini diffinitio, ſeſſione 24. titulo, de reformatione matrimonij, ca. 6 decernit inquit, *Sancta Synodus inter raptorem & raptā, quandiu ipſa in poteſtate raptoris manſerit, nullū poſſe conſiſtere matrimonium, quod ſi rapta a raptore ſeparata & in loco tuto & libero conſtituta illum in virum habere conſenſerit, eam raptor in vxorem habeat & nihilominus raptor ipſe, ac omnes illi cōſilium, auxilium & fauorem præbentes ſint ipſo iure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces. Et ſi clerici fuerint de proprio gradu decidant, Teneatur præterea raptor mulierem raptam, ſiue eam vxorem duxerit, ſiue non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare,* hæc ibi.

f in ca. fi. 36. q. 1. ex concilio 1. Aureliacenſi, c. 4.

CAP. VII.

De fornicatione,

Clerici in ſubdiaconatu & aliis ſuperioribus ordinibus conſtituti, ſi vxores de facto acceperint, eas dimittere & pœnitentiam agere de commiſſo per excommunicationis & ſuſpenſionis ſententiam, compelli debent. [a] Poſt longam tamē pœnitentiam & vitam laudabilem continentes, officio ſuo reſtitui poterunt, & ex indulgentia Epiſcopi eius executionem habere. [b] Presbyter autem, aut diaconus, aut ſubdiaconus, de quacumque fœmina crimine fornicationis ſuſpectus poſt primam, ſecundam & tertiam admonitionē, ſi inueniatur fabulari & aliquo modo conuerſari eum ea, excommunicationi ſubdatur. [c] Et ſi moniti clerici à focariis ſe non abſtineant ab eccleſiaſticis beneficiis vſque ad ſatisfactionē ſuſpendi debent, & ſi rurſum ſuſpenſi eas præſumpſerint retinere, perpetuo remouentur ab eiſdem

Et ab officio.[e] Sed & siquis ex his sit publicus & notorius concubinarius, vel per sententiam, vel per confessionem factam in iure, vel per euidentiam rei quæ tergiuersatione aliqua celari non possit non aliter, in officiis poterit euitari.[f] Puniuntur & concubinę in foro Ecclesiæ sententia excommunicationis,[g] & aliis pœnis. In summa hoc iure inter omnes Christianos omnis coitus extra matrimonium illicitus & damnabilis est,[i] verùm simplex fornicatio nō ita vt adulterium vel incestus, & vt aliæ peiores coniuctiones punienda[k] lenones tamen multomagis erunt detestabiles.[l]

SCHOLIA.

a c.1. de cleric. coniuga. lib.3. tit.3. can. presbyter, 28. dist. ex concilio Toletano, 4. cap. 42. & ca. quidam clerici, 8 dist. Iussum erat Episcopis, auferre huiusmodi coniunctas clericis, & venundare, illis pro tēpore relegatis ad pœnitentiam quos sua libidine infecissent: dehinc & easdem focarias, si separari nollēt ab illis, iussit per principes in seruitutem redigi: ca. eos qui, 32. distinct. efficiebantur & filij nati ex eo concubitu serui io perpetuuo Ecclesiæ eius cui præfuisset in dignitate cōstitutus qui eos genuisset. Tractatur de prohibitione matrimonij vel concubinatus presbyterorum, & in maioribus ordinibus constitutorum & de separatione si de facto fiat in 27. distin. & 82. & titul. qui cleric. vel vouen. &c.

b c sanè sacerdotes, 4 de cleric. coniugat.

c c si quisquam 2. de cohabita. clericor. & mulier

d c. sicut, 4 eod. tit. de cohabita. clericorum quod & extenditur, ad inferioris ordinis clericos, cap. si autem clerici, 6 eod. tit. & c. vt clericorum, 13. de vita & honestate cleric. incontinentes, non se emendātes, & suspensi celebrantes, in perpetuum deponi iubentur & prælati qui tales in suis iniquitatibus sostinent, maxime obtentu pecuniæ vel alterius cōmodi temporalis, pari subiiciuntur vltioni.

e dicto c. si autem clerici, 6. & can Maximianus, 6. 81. distinct. cōcilium Tridentinum sess 25. c 14. adfert pœnas concubinariorum publicorum, vt si admonitió nō abstinuerint, priuētur tertia parte fructuum beneficiorum, & pensionum ecclesiasticarum, applicanda fabricæ Ecclesi. , vel alterius pij loci arbitrio Episcopi: Et si postea non abstinuerint ab eadē vel alia concubina, suspendantur ab officij, & beneficij administratione: & si deinceps perseuerauerint, priuentur beneficio & pensionibus ecclesiasticis. Et si adhuc non se emendent, excommunicētur: clerici autem alij concubinarij, qui beneficia non habent, pœna carceris, aliisque canonicis, puniantur, & inhabiles declarentur ad beneficia, cum suspensione ab ordine quem habent: Episcopi verò concubinarij, si in synodo prouinciali admoniti, nō se emendent, ipso iure sint suspēsi &c vide titulum de publicis concubinariis in Concordatis, vbi & pœnæ aliæ & in negligentes quoque Episcopos. vide & quæ diximus in explicatione c.1. de accusationib. regula 14. & quæ tractat Guido Papæus decis. 558. vbi docet notorium cōcubinarium celebrantē esse ipso iure & facto irregularem, per rationes ibi adductas, & ita fuisse cōclusum: ideo & sequi quod veniat beneficio priuādus, pro quo vidēda notata per doctores ad c. si. de clerico. excommunica. ministra. addit & multa alia ex concilio Basiliensi session 26 relata in titu de publicis concubinariis in Pragma sanctio. Bernardinum Diaz Hispanum in Practica criminali can c.74.

f c. si. c. vestra duxit, 7. de cohabita. cleric. vel mulier. sic intelligendi sunt canones: can nullus, can. pręter hæc, 32 distinct. ca. si. 15. q. si. ca. si qui sine, 81. dist.

g c. si concubinæ 55. de senten excommunica.

h nempe vt veneant & seruituti mancipentur vt antè dixi in litera a & in monasterium detrudantur, ca. fraternitatis, 13. dist. vide & de pœnis contra concubinarios in concilio Tridentino sessione 25. de reformatione c.14. & in concordatis titulo de publicis concubinariis, vbi Rebuffus adfert 10. pœnas contra concubinarios: Presbytero qui fornicationē fecerit decem annorum pœnitentia imponitur, iuxta distinctionem eius pœnitentiæ, in ca presbytero, 5. 82 distinct. in ca. verò Apostolorum 24. statuitur, Episcopum aut Presbyterum in fornicatione deprehensum, deponendum: non autem à communione arcendum, ne bis idem delictum vindicetur, nec debet absolui excommunicatus cōcubinarius, quin prius de facto concubinam eiecerit, etiam si occultus fuerit, si dubitetur de peccati continuatione, ca legatur, 24. q. 2 ca. audite 4 distinct. Angelus Clauasius in Summa ad verbum concubinam.

i ca. prædicandum, 2 2. q. 1. ca. nemo blandiatur 4 ca. in eo fornicator, 1. ca. meretrices, 11. 32. q. 4. c. Deus qui Ecclesiam, de pœniten. & remissio. ca. aliter, 10. q. 5. iuxta Dei præceptum, non mœchaberis, Exod. 20. ad Galatas c.5. Tobiæ 5. prohibitum & facere membra nostra membra meretricis, quod fit & adhærendo 1 ad Corinth. 6. atque improbatur error Beguinorum & Beguinarum, qui dicebant rem habere cum mulieribus non esse peccatum, quòd ex naturali videretur appetitu, peccatum tamen esse mortale eas osculari: Clem. ad nostram, de hæretic. in Clem. Proinde & concubinatus iure Pontificio est prohibitus, quamuis aliquādo iure ciuili in certis casibus fuerit permissus, sicque antiquantur leges & exempla olim permittentia concubinatum, in can. dicat aliquis, & ca. meretrices, 32. quæst. 4 Et semper habuisse concubinam fuit verè peccatum, vt scribit Glossa fi. in dict ca. meretrices, per c. gaudemus, de diuort. neque vnquam fornicari impunè permissum fuit ca. fornicari, 10. 88. distinct ca. nubēdi, 27. q. 1. Hic tamen obserua, aliquando veram vxorem fuisse dictam concubinam, cum qua non fuisset tamen matrimonium contractum in facie Ecclesiæ, quæ nihilominus verè coniuncta & sine vllo impedimento fuisset, quæ non fuit aliquando prohibita vt in can. is qui non habet, vxorem 4. & ca. Christiano, 34. distinct. Comparatur autem illa concubina vxori aliquorum quæ sine dotalium tabularum solemnitate ducta fuerat, vt in Nouella 18. cap 5. verè enim illa erat etiam coniunx, sed quia dotalia instrumenta & solemnitates non interuenissent, lex concubinam nominat, can. omnibus seruis Dei, 3 6. concubina autem, 34. dist. ideo illa nō fuit omnino prohibita quia perpetua, & distans à prohibita quæ erat concubina temporalis nō vxor, neque etiam arcebatur à communione qui talem vxorem dictam concubinam habebat, dict. ca is qui nō habet, Sic in ca. audita, eadem 34. dist. diuus Augustinus dicit nō licere habere cōcubinas, quæ postcà dimittuntur. Tamen hodie cùm in facie Ecclesię sit celebrandum matrimonium, & sine ea solemnitate non dicatur legitima coniunctio. ca cùm inhibitio, de clandestina desponsatio. rectè dicemus &

omnem concobinatum prohibitum & ſemper pręſumi coniunctionem illicitam, niſi interueniant legitimæ ſolemnitates, ca. aliter, 30. q. 5. Nomine etiã hic luxuriæ, omnis inordinata pollutio intelligitur ca. in eod. 32. quæſt. 4.

k ca adulterij, 11. 32. quæſt. 7. Sine carnali delicto pao ci inueniuntur, ca. 6 quia ſanctitas tua, o diſtinct. Caſtit. difficile ſeruate eſt, maxime nũc quare defectus temporum, quibus nõ ſolùm merita ſed corpora ipſa hominum defecerunt, diſtrictionis canonicæ non patitur in omnibus manere cẽſuram ca. fraternitatis, 7. 34 diſtinc Arctiſſima vita dicitur caſtitatis promiſſæ, ca. 5. de his, 8 diſt. difficilis res, ſed maioris meriti ſe caſtrare propter verbum Dei in voluntate, & ſponte: neque omnes capiunt verbum illud D. Matthæi c. 19. & ca. 9 qui ſitit, 3. q. 5. Carnis luxuria interdum ſapientes infatuat vt Salomonem, ca Salomon, 2. q. 4. ca. Sacerdos, 1. q 7 Sanctos proſternit, vt Dauidem, can. ſepties, 6. Dauid quoque, de pœniten. d 3 dicto ca Sacerdos, 5. item Dauid. fortes vincit vt Sanſonem, ca. ſi non, 23. q. 1. Et vt dicebat Iuſtinia.in 5. illud quoque melius, c. 4. Nouellæ 74. quib. mod naturales efficiantl. egitimi, *etſi caſtitatis ſimus amatores, & hoc ſimul noſtris ſancimus ſubiectis: nouimus tamẽ nihil eſſe furore amoris vehemẽtius quem retinere philoſophiæ eſt perfectæ, &c.* Plato quoq; in Phædro, amorem vocat *μανίαν.* Caterùm nec ideo minus delictum eſt fornicari & peccatum mortale, quamuis multi in illud incidãt, ca. multi, 2. q 1. ca. flagitia 32. q. 7 & quamuis vitium ſit naturale, hoc eſt ex corruptione naturali, tamen vitiũ eſt, & nõ excuſat l. ſi ſeruus, l. ſi fornicatus, ad l. Aquil. P. mitius tamen punitur, vt in Lomne delictum 5 per vitium, aut per laſciuiam de re militar. P. neque ſtatim imponitur clerico pro fornicatione pœna depoſitionis, Gloſſa in can. Maximianus, 81 diſt. Gloſſ. in ca. lator 2 q. 7. io can. presb. ter 82 diſtinct. ſed pœna arbitrio iudicis relinquitur, vt eſt communis opinio, ſecundum Felinum ad cap. at ſi clerici, de iudic & Ioannem de Selua in tracta. beneficio. in 3. parte quæſt. 3 vbi plura Ioann Bernar. Diaz in Practica criminali canonum c. 72.

l de his diximus lib 36 Syntag. c. 11. & de eorum pœnis tractatur in Nouella 4. de lenonib. & lenones lege Iul. de adulteriis puniẽdis dicitur in L. 2. 5. 2 & 3 adl. Iul de adulte. dicuntur & infames in L. 1. & l. Athletas, 5. ait pretor, de his qui notan. infamia pœna metalli affici debere quoque tradit l. fin. de ſpectacu. lib. 11. C. Quia & lenocinium exercere vr dixi antè, non minus eſt quam quæſtum facere corporis, leg. palàm, 5 lenocinium, de ritu nupt. P. Qui etiam ita decipiunt & conciliant raptoribus raptas plumbo liquente in os iniecto, necantur, in l. vnic de rap. Virg. Cod. ad lenocinium pertinere & legem Iuliam de adulteriis videtur, donum ad collo. quendum vel tractandum de ſtupro vel ad & committendum etiam amicus conceſſiſſe, l. qui donum, 8. & ſequent. etſi amicis, ad leg. Iul & adult Pandec. proxenetæ & tabularij delatores literarum ſtupri eadem lege teneri poſſunt: quamuis ex aliis cau ſis proxenetæ nõ improbentur & ad conciliandũ etiam honeſtam amicitiam, vt in l 2. & tit de proxeneticis Pandect. lib. 50. titul. 4. & de ſponſalibus, ſponſalitiis, & proxeneticis, lib. 5. Cod. titul. 1 quod intelligerem, ſi ſcienter tabellas ſtupri quis detuliſſet: non vtique ſi ignorans quid in illis eſſet ſcripti detulerit. Sic legimus apud Suetonium de claris Grammaticis capit. 91. *Curtius* inquit Nitia *baſit Cn. Pompeio & C. Memmio: Sed cùm codicillos Memmij ad Pompeij vxorem de ſtupro protuliſſet, proditus ab ea, Pompeiũ offendit, domoque ei interdictũ eſt*

CAP. VIII.

De luxuria contra naturam.

QVicumque illa incontinentia quæ contra naturam eſt, propter quam ita Dei venit in filios diffidentiæ, & quinque ciuitates igne conſumpſit, deprehenſi fuerint laborare; ſi clerici fuerint, deiiciantur à clero, vel ad agendam pœnitentiam in monaſteriis detrudantur: ſi clerici excommunicationi ſubdantur, & à cœtu fidelium ſint penitus alieni. [a] Commixtio autem cum brutis morte digna eſt. [b]

SCHOLIA.

a hæc omnia in c. clerici, 11. de exceſſib Prælator. lib. 5. titul. 3. deteſtatur & iiſdem fere verbis hoc crimen cap. vt clericorum, 3 de vita & honeſta. clericor. Ciuitates quinque quæ ideo igne conſumptæ ſunt, Sodoma, Gomorrha, Adama, Sebrini Segor, & Eſcale, quæ Bale Geoeſ c. 19 quarum duæ ex viciniitate aliarũ Adama & Sebrin, Tres ex proprio delicto perierunt, ca 46. ſed & continuo qui dixeru, de pœnitent. diſtinct. 1. Diuus Auguſtinus libro 2 confeſſion. cap. 8. & in can 13. flagitia 32 quæſt. 7. *flagitia inquit quæ ſunt contra naturam vbique & ſemper deteſtanda, atque punienda ſunt, qualia Sodomitarum fuerunt, &c.* Rurſum in ca. adulterij malum, 1 eadem 32. q. 7. Peſſimum omnium fornicationum ſcelus, dicitur quod fit contra naturam, vt ſi vir membro mulieris non ad hoc conceſſo voluerit vti, quod execrabile vitium in meretrice, execrabilius cum vxore, flagitium hoc in vtroque ſexu deteſtabile, ca. offerebat 12 e. vſus naturalis, 14. eadem 32. quæſt. 7. cap 1 ad Roma Sed & per extrauagantem Pij, incipientem *nunc primum*, & aliã, *horrendum illud* Clerici huius criminis rei, decernũtur tradi ſeculari curiæ. Iuſtinian. in Nouella 77. vt non luxuriẽtur contra naturam, refert propter huiuſmodi ſcelera & blaſphemias impunitas famem, terræ motus, peſtilentias, à Deo immitti, iubetque in reos ſine mora ſecundum leges animaduerti idipſum & ſtatuit in edicto ſeu Nouella 41. de his qui luxuriantur contra naturam, nos de hoc crimine & pœnis diximus quoque lib. 36 Syntagm. cap. 10 de præpoſtera libidine virorum & mulierum & ca. 4. de offenſa cum brutis, Legum pœnæ contra huius ſceleris reos ignis diuinàque de cœlo vltio dicitur, in cap. 19. Geneſ. & rurſum Leui. ca. 18. verſ. 22. *cum maſculo non commiſceaaris coitu fœmineo. quia abominatio eſt*, & verſ. 23 *cum omni pecore non coibis nec maculaberis cum eo.* mulier non ſuccumbet iumento nec miſcebitur ei quia ſcelus eſt, & de pœna in cap. 20 Leuit. verſ 13. *Qui dormierit cum maſculo coitu fœmineo, vterque operatus eſt nephas, morte moriantur, ſit ſanguis eorum ſuper eos*, iunge & verſ. 15 iure ciuili gladio vltore huiuſmodi ſcelus extruditur in l cum vir, 31. C. ad. leg. Iul. de adult. in l. 1. 5. qui puero, de extraordinar. criminib lib 48 P. titu. 11. ca. ſolicitatores, 15. 6. qui puero, de pœnitent. d. 1.

Qui puero inquit, stuprum abducto ab eo vel corrupto comite persuaserit: aut mulierem puellámve interpellauerit, quidve impudicitiæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiumve quo is persuadeat dederit, perfecto flagitio punitur capite: imperfecto, in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur. Et §. item lex Iulia. de adolteriis, de public. iudic. refert legem Iuliam. Gladio punire eos qui cum masculis nefandam libidinem exercere ausi sunt. Lata & ante legem Iuliam de stupro puerorum, Scatinia lex, quæ animaduertebat in construpratores, de qua Suetonius in Domitiano c. 8. Cicero, 5. Philippica Iuuena. Saty. 2.

b ca. 4. mulie. 14. 5. q. 1. mulier. *Quæ accesserit id omne pecus ascēdi ab, eo interficietis mulierē, & pecus, morte moriatur, rei enim sunt. Qui coierit cum iumento morte moriatur.* Exod. 21. vers. 18 Et Leuitic. 18. vers. 23. *cum omni pecore non coibis nec maculaberis cum eo Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei, quia scelus est* Adde Leuitic. cap 20. vers 15. iumenti nomine ibi בהמה behema, omnia maiora quadrupedia continentur, quibus sarcinæ deferuntur, vel currus trahitur, vt declaratur apud Columellam lib. 6. c. 3. quod Hebræi vocant etiam generaliter בְּהֵמָה behema, id omne & etiam & latius omne animal cuiuscumque sit sexus & generis, maximè quadupedes cùm tamen Iurisconsulti aliquā do distinguant inter pecus, & iumentum, in l. legatis seruis, 64 §. pecoribus, & sequentib. de lega. 3. leg. 2. §. si ad leg. Aquil. vbi & agitur de pecudis appellatione. Pecus etiam in prohibitione diuinæ paginæ dicitur, omne animal quod sub Imperio hominis est.

DE POENIS. Titul. XV.

a Similis titulus extat de Pœnis lib. 5 Decreta. & tit. 37 & libro 5. Sexti tit. 9. & lib. 5. Clem. tit 9. & in Extrauagantibus Ioannis 22 & communibus, & in diuersis locis Decreti Gratiani, & lib. 48. P. tit. 19. & lib. 9. C tit. 47. Eo referri possunt tituli 1. De modo multarum quæ à iudicibus infliguntur, lib. 9. C tit 55. De pœna iudicis qui malè iudicauit, vel eius qui iudicem vel aduersarium corrumpere curauit, lib. 7. C. titu. 49 De infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, & de decimatus, sublatis, lib. 8. C. ti. 58 De pœna temerè litigātium li. 4 Institutionum Iustinian. tit. 16. De pœnis, lib. 60. eclogæ Basilicorum, tit 51. Et in Nouellis Leonis Imperatoris Nouella 62 de pœna eius qui rem aliquam publicam vēdiderit. Nouel. 92. de pœna eius qui dedita opera aliquem excæcauit. No 86. de pœna episcoporum & sacerdotum & clericorum qui se sponsionibus redemptionis aliisque similibus dederint No. 63. de pœna illorum qui res vetitas ad hostes perferunt. Nouel. 65. de pœna incātatorum. No. 98. de pœna eunuchorum si vxores ducant. No. 64. de pœna eorum qui naufragium suppresserint. No. 32. de pœna adulterij manifestò deprehensi. No. 60. de pœna castratoris. No 87. de pœn. ecclesiasticorum alea ludētium. No. 77 de pœna, falsarij Nouel. 70. de pœna grassatoris. Nouel. 67. de pœna eorum qui ad hostes transeunt suaque sponte reuertuntur. No. 61 de pœna iniusti exactoris tributorum No. 87. de pœna ludentis alea. No. 31. de pœna mulieris quæ mariti odio abortat. No 30. de pœna mulieris quæ viuo marito alios de matrimonio compellat No. 105. de pœna peculatus. No. 65 de pœna plagij. Nouel. 33 de pœna raptoris virginis, eorumque qui in raptu virginis adfuerunt. No. 79. de pœna sacerdotis, diaconi, aut hypodiaconi post acceptum ordinem nuptias contrahentis. No. 96 de pœna sepulchri violati. No. 4. de pœna tertiarum nuptiarum, & tutoris qui pupillam suam vitiat. Nos multa etiam de pœnis agimus toto libr. 31. Syntag. iur. vniuers.

CAPVT I.

1 *Pœna diffinitio.*
2 *Et diuisiones & subdiuisiones.*

Pœna, est peccari seu iniuriæ vltio.[a]

Ea autem, aut est æterna,[b] aut temporalis.[c] Dehinc ex illis[d] quædam spiritualis, quædā corporalis, quædam pecuniaria. Spiritualis quadruplex excommunicatio, interdictum, suspensio, seu remotio ab oblatione, seu remotio ab ordine.[e] Corporalis duplex, vel in ipso corpore, vel circa statum & dignitatem personæ. Pecuniaria[f] etiam mulcta[g] dicitur, & compositio,[h] & bannum,[i] & emenda.[k] Maior etiam & minor pœna dicitur, ex relatione ad aliquid, vt maior excommunicatio aliis pœnis, ratione subiecti, nempe animæ,[l] in quam sæuit:[m] anima autem plusquam corpus.[n] Si consideremus autem pœnæ durationem, maior erit depositio & degradatio, quæ perseuerat, ipsa excommunicatione.[o] Inter corporales & illa maior, quæ magis sensus affligit,[p] & truncationem habet membrorū quæve mortem infert.[q] Inter vltimi supplicij pœnas & maior illa quæ maius opprobrium continet[r] & longiōrem vexationem & grauiorem dolorem.

SCHOLIA.

a nomen Græcum est ποινὴ. Pœna quod Latini in suū vsum transtulerint & vt ait Pausanias in Laconicis, τὰς τιμωρίας οἱ παλαιοὶ τῶν ἐγκλημάτων ὠνόμαζον ποινάς. Et vt Vario ait 4. De lingua Latina, pœna à puniendo, quod post peccatū sequitur, vel à ponè quod post peccatum sequitur. Secundum autem Vlpianum in l. aliud est fraus 131. de verborum significa. pœna generale nomen est, continens omnium delictorū coercitionem & noxæ vindictam. Res quæ culpa caret in damnum pœnæ vocari non debet 1. de cōstitutio & legitimè factum, pœnam non meretur, l. Grachus ad leg. Iul. de adult. C. Ponitur etiam aliquis interdum sine culpa, sed non sine causa, velut dum contrahens cum corrupta quam credebat virginem efficitur bigamus, cano. qui in aliquo, 51. distinct.

b quę est damnatio ęterna, ignis æternus, durans & in alio seculo ca. sunt plures 42. §. fin. & ca. ignis succensus de pœniten. dist. 3.

c quæ infertur ad tempus vel in hoc seculo:vt saluētur in perpetuum in alio animæ,& vt meliores reddantur castigati,dictis iuribus & ca sunt plures, & seq.de pœnitent.distin 1.vel in alio:sic in ca.qui in aliud seculum 5.25.distinct. *Qui in aliud seculum distulit fructum conuersionis,prius purgabitur igne purgationis. Hic autem ignis etsi æternus non sit, miro tamen modo grauis est:excedit enim omnem pœnam quā vnquam aliquis passus est in hac vita, vel pati potest.* Idem in cap fin.§.fi.de pœnitent.distinct.7.ex diuo Augustino de vera aut falsi. pœnitentia,c.18 &quędam culpę in hoc seculo,quędam in alio laxari post mortem possuunt:aliæ,quæ non possunt in alio·can. 3.9 alias,& ca.4.qualis hinc quisque egreditur,25. dist. Matthæi,c.12.

d Pœnarum sequentes diuisiones enūmerat.Glossa in summa 1. q. 4.ad verba *de quarta*, de corporali & spiritali pœna etiam,in ca. .si habes,24.q. .

e de quibus postea.Quædam pœnæ respiciūt corpus ipsum,vt damnatio ad furcas,supplicium vlnmum, fustigatio:quædam ad existimationem pertinent nō ad capitis periculum,vt relegatio ad tempus, & ad insulam damnatio,leg.capitalium, 28. in principio, & §.1.de pœnis

f pecuniaria pœna distinguitur à corporali in leg si quis reum,4.de custodia reorum.lib.48. tit 1. Pœnam quadrupli imponit canon quoniam,8. dist & de pœna Ecclesiastica pecuniaria in c. in Archiepiscopatu de raptorib. ca. quid ergo,23. q. 5. Quando hæc pœna pecuniaria pro alia debita crimini possit imponi à iudice Ecclesiastico,docet c.licet, & ibi Glossa,ad verba *pœna pecuniaria*,de pœn.in criminib.Ecclesiasticis.imponitur etiam in laicis à iudicibus Ecclesiasticis,ca siquis contumax, o. 17 q.4. Potest & Archiepiscopus emendas pecuniarias à subditis suffraganei sui exigere, secundum consuetudinem regionis.in quibus & licet eos non soluentes excommunicationis vinculo innodare,can venerabilibus,7.·.denique à subditis, de sentent. excommunica. in Sex. pro delicto criminali imponi posse pœnam pecuniariam ex statuto & consuetudine,& exigi posse per iudicem Ecclesiasticum docetur in c.2.de delict.puero.c.dilectus,de offic.ordinar.etiam pro homicidio,vt in dict c 2.quo loci, nec Hostiensis nec alij, qui dicunt irrationabilia statuta quæ imponunt pœnam pecuniariam pro homicidio,furto & similibus,intellexisse aut assequuti mihi videntur mentem ca.2.& similium:nam pecuniaria ibi non imponitur,pro pœna sufficienti, & vt quis per illam euitet corporalem, si crimen mereatur: sed vt vltra pœnam corporalē illam quoque debeat pecuniariam ciuilem vel domino ciuitatis, vel territorij, vel alij cui applicanda venit per statutum. Sed & omnes consentiunt post delictum commissum,aliquādo imponi posse loco corporalis pœnæ, pecuniariam vt aliquando pro pecuniaria inopi corporalem l 1.§.fin.de pœn.P.l.1.in fine de in ius voca P.l.7.§.3.de iurisdict.omnium iud. P.l. 9.de incendio ruina.P.

g vt titulo de modo mulcta C.lib.1 tit.54.Condemnantur & ad pœnam pecuniariam temerariè litigātes,c.dispendia,3.de rescrip.in Sex.c.fi.eo.tit apud Gregorium c.4 de pœn.

h in c.2.de pœn.can.qui subdiaconatum,17.q.4.

i ca statuimus,55.16.q 1.*Qui decimas retinuerit, bannū nostrum componat,& communione priuetur*,bannum illud Langobardorum erat 60.solidorum.

k in c.dilectus,18.de officio ordina.c.ex parte,de verbor significa.c.venerabilibus,7.§.denique,de sententia excommunica.

l ca. corripiantur,24 quæst.3. Ibique dicitur,nullam maiorem esse in ecclesia pœnam ipsa excommunicatione,quare nec debet infligi pro leuissimis criminibus in can.non adferamus,14. q.1.can. nemo Episcoporum,ca. Episcopi,11.q.4.

m ca.si habes,24.q 3.ca.nemo Episcoporum,11.q 3.

n l sancimus,C.de sacrosanct.Eccles.ca.pręcipimus, 12.quæst.1.c solitę,de maiori.& obedien.Et anima multò pretiosior est corpore,c.cum infirmitas, de pœniten.& remissio.

o ca.si Episcopus aut presbyter,50.dist.

p vt illa de qua in dict.ca.si habes,24 q 3. vt flagella grauiora fustibus leg.in seruorum,10.de pœn.gradusque pœnarum sunt,l.siquis fortè,6.§.fi.& l.seq. 7.& 8.de pœn P.

q ca.circumcelliones,23.q.5.

r vt olim crucifigi:maledictus enim habebatur, qui pendebat in ligno, Deuteronomij 21.ad Galat.3.

CAP. II.

Pro quibus imponenda pœna.

POena vbi crimen est vel causa puniēdi,non autem si non subsit, imponitur:[a] & toties repetenda, quoties crimen renascitur.[b]

SCHOLIA.

a c.2.de constitutio.l si pœna,de pœn.P dixi causam interdum etiam pœnam suadere, vt cum animaduertitur in bruta,inque res inanimatas, quæ quidē delinquere per se non dicuntur, idque in detestationem criminis per eas commissi vt in ca.mulier. 15.q.1.Item animaduertitur aliquando in non peccantes sine peccato,sed non sine causa,vt dicemus infrà,de quibus sumatur supplicium.

b c.1.de pœn.

CAP. III.

A quibus imponantur pœnæ.

POenæ vel ex conuentione partium procedunt,sunt & conuentionales,vel legales vel canonicæ, vel synodales, vel consuetudinariæ, vel arbitrariæ. Conuentionalis est pœna,quando in contractu placuit, vt qui illum si non seruauerit certum quippiam det obseruanti,pro pœna fraudatæ fidei:quare & petitur, nisi vtraque pars contrahentium non seruauerit,quo casu compensatione eliditur.[a] Legales pœnæ dicuntur, quæ à iure ciuili introductæ sunt,[b] quas omittemus apud proprios authores videndas.[c] Canonicæ plures sunt à iure Pōtificio definitæ,[d] de quibus posteà. Synodales magis quàm canonicæ ad certum locum restringuntur per synodos vel prouinciales vel Episcopales impositę,maximè vbi nulla à iure Pontificio est constituta.[e] Consuetudinariæ sunt,quæ solent imponi ex consuetudine singularum Ecclesiarum, quæ vt locales primū sunt

perpenden

perpendētur.[f] Arbitrariæ sunt, quæ constitui possunt ex arbitrio iudicis pro delicti & causę qualitate, si tale sit negotiū, quod pro eo certa pœna à canonibus nō exprimatur.[g] Pœnę tamē legitime imponi possūt tantū[d] iudicibus cōpetētib[9] vt ab ecclesiasticis clericis & non a laicis: [h] vbi tamen effundere oporteret sanguinem, Ecclesiasticæ personę in sacris ordinibus constitutæ, nequeunt iudicare, aut iudicantibus interesse eorúmve sententias subscribere, vel illis consilium dare.[i]

SCHOLIA.

a c.constitutus, 7. de pœn.c. constitutus de religios. domi. Sic & parua delicta mutua compensatione tolluntur, l. si duo, de compensatio. l. si ambo, de dolo c.penul. & fi. de adulter ca. nihil, 32.q 6. l. victo & vxore, Solut. matrimo. P. l. cùm par, de regul. iur P. videbis autem singularem doctrinam in cap. suam ad nos, 9. iuncta Glossa, ad verbum *persoluttes*, de pœn. in quæstione promissionis soluendi sub certa pœna, num si non soluat integrè intra dictum tempus, teneatur ad integram pœnam, an vero liberetur reliquum post tempus soluendo.

b Sic enim aliquando pœnæ legales distinguntur à canonicis, aliquando & simul conueniunt & se mutuò iuuant, vt in c pen & fin de secund nupt. distinctio ponitur & similitudo in c.1. de oper. noui nuncia.

c nos de pœnis iure ciuili fusè lib. 31 Syntag c 24.

d c. ad reprimendam, 8. de offic. ordina. lib. 1. tit. 31. & ibi enumerantur quædam pœnæ à Glossa.

e vt in c. fina de constitutio. mentio fit de his pœnis maximè pecuniariis consuetis, in c. dilectus filius, 18. de offic. & potesta. iudicis ordina. Quod in pœnis consuetum est dicitur necessarium & non arbitrarium, Bald. in leg. quicumque, de seruis fugitiuis C. Agitur & de consuetudine in pœnis diffiniendis seruanda, & quod ea, defertur arbitrio iudicis in l. si quis reum, de custod. reorum lib 48. P. titu. 3. vbi determinata videlicet non est pœna à canone, quē corruptela morum & nimia indulgentia, non debet corrumpere, vt nec corruptela consuetudo dicenda est, sed reiicienda, c. fi. de consuetud. Consuetudo alioquin in pœnis imponendis potest habere rationem quandam ex loco vbi seruatur singularé, ex qua leuior aut durior imponatur. Euenit enim inquit Claudianus in l. aut facta, 16. §. euenit, de pœnis vt eadem scelera in quibusdam prouinciis grauius plectantur: vt in Africa messium incensores: in Mysia, vitium: vbi metalla sunt, adulteratores monetæ, adde & in Arabia scopelismum l. 7. de extraordi. crimi. P.

f in c. in causis, 4. de officin. & potesta. iudic. delega. lib. 1. tit. 29. cap. finem litibus, de dolo & contuma. qualitates in delictis considerandę exponútur in c. sicut dignum, de homic. Delegati potissimum iudices pœnam iure præscriptam tenentur sequi, si ea sit expressa, vt notat Gloss. in d. c. de causis l. 1. §. fi. de iure delibera lib. 28. P. tit. 8. At iudices ordinarij, ex circunstantiis delictorum & certis rationibus, maximè si supremi sint, à quibus non possit appellari, possunt pœnas à lege inflictas, vel temperare vel mutare vt in leg quid ergo, 12. §. pœna grauior, de his qui nota. in fam. lib 3. P. tit. 1. disputat & Glossa in c. licet, 3. ad verba *pœnam pecuniariam* de pœnis: & Hostiensis ad c. in Archiepiscopatu, de raptorib. idem probat. Potest & iudex pluribus pœnis eidem delicto impositis minorem eligere, l. qui de crimine, de accusa. C. Neque ideo dicetur iudex mutare legem, sed factum legi accommodare. Nam legem de pœna statutam, tollere non potest, sed potest factum puniendum ita concludere, vt non ea lege puniendum censeatur, vt explicat l. 1. §. quorum, ad Senatuscon. Turpilia lib. 48. ti. 16. quemadmodū & pœnitentiæ hodiè arbitrariæ sunt, non obstantibus priscis canonibus pœnitētialibus, & ex arbitrio confessorum, qui habent tamen potestatem casuum pro quibus imponuntur, solēt infligi, secundum circumstantias & contritionem, & qualitatem pœnitentium, c 1. c. quæsitum, 7. c. Deus qui ecclesiam de pœnitent. & remissio li. 5. tit. 38. ca. tempora, 26. q. 7

h cap. cum non ab homine, 10. & c atsi clerici, 4. de iudic. lib. 2. tit 1.

i quod plene docetur in c. sententiam sanguinis 9 c. clericis, 5 ne cleric vel mona. secul nego. se immisc. ca. illud 23. q. 4 c. in Archiepiscopatu de rapto aliter id faciens, irregularis efficitur & deponendus ab ordine & beneficio c. ex literis, de excessib. pręla. Si tamē ecclesiastica persona habet Iurisdictionem secularem Ecclesiæ annexam, potest, per alios quibus committat hæc negotia vbi imponēda pœna sanguinis est, exèqui c. 3 ne cleri. vel monach. in Sex. in causis multo minus & personis Ecclesiasticis idipsum licet: sed si persona ecclesiastica tantam pœnam mereatur, exauthorata dimittitur curiæ seculari punienda, c. nouimus, de verbo. signi. c. 1. eo. titulo in Sex. c. cum non ab homine 10. de iudiciis, in summa Ecclesia non nouit sanguinem & idcirco eius ministri, ab eo fundendo omnino abstinere debēt quamobrem & Plato in epistolis Sacrum dixit regem, sacerdotemq; Ægyptiorum more cōstitui, Sacrorum mysteriorum antistitem, atque, vtpote sacrum nequando contaminetur, non permittit iudiciis, vbi de cæde, exilio carcere agitur, interesse succurrit locus apud Suetonium Tranquillum in Titio Vespasiano cap. 9. pontificatum inquit, maximum ideo se professus est accipere Titus, vt puras seruaret manus, fidem præstitit, nec author posthac cuiusquam necis, nec conscius, quamuis interdum vlciscendi causa nō deesset, sed periturum se potius quam perditurum adiurans.

CAP. IIII.

Pœnæ quędam canonicæ criminibus impositæ.

1 *Prohibitio ingrediendi Ecclesiam.*
2 *Pœnitentia.*
3 *Priuatio communionis, excommunicatio.*
4 *Suspensio maior & minor.*
5 *Interdictum.*
6 *Cessatio diuinorum officiorum.*
7 *Beneficij Ecclesiastici priuatio.*
8 *Depositio, degradatio, ergastulum, monasterium, carcer perpetuus.*
9 *Curiæ secularis traditio, verbera. exilium, &c.*

INter pœnas canonicas est prohibitio ab ingressu Ecclesiæ, cuius ea est efficacia, vt mortuus ante relaxationem interdicti, sepeliri in Ecclesia aut Cœmeterio non possit: Et si viuus pendente interdicto, ingrediatur, officium quod ante habebat ecclesiasticum gerens, efficiatur irregularis.[a]

2 Item pœnæ Ecclesiasticæ, pœnitentia ordine Ecclesiastico intacto seruato.[b]

3 Priuatio Sacrosanctę Eucharistiæ siue cōmunionis ad tēpus[c] excōmunicatio:[d] dequa postea.

4 Suspensio,[e] quæ aut maior aut minor: quarū minor suspendit tantum à perceptione Sacramētorum,[f] maior autem etiam ab aliis, vt à celebratione Missæ,[g] à communione seu societate aliquorum,[h] à beneficiis,[i] ab administratione spiritualium,[k] ab officiis,[l] ab omni actu legitimo,[m] à receptione monachi,[n] à prędicatiōe verbi Dei,[o] à beneficiorū collatione,[p] & ab aliis: in quibus tamen notandum est, quod Episcopus aut superior, hanc suspensionis pœnam à iure vel ab homine impositam non incurrit, quemadmodum nec sententiam interdicti, nisi de Episcopis in illis nominatim fiat mentio.[q]

5 Interdictum etiam Ecclesiasticum alia species pœnæ seu censuræ Ecclesiasticæ:[r] de qua postea.

6 Est & affinis interdicto pœna cessationis diuinorum officiorum, quæ tamen hodiè temperata est, sublatis exectationibus quæ in ea fiebant, circa Crucis & imaginum tractiones.[s]

7 Item alia pœna priuatio beneficij Ecclesiastici;[t] priuatio officij & beneficij simul in perpetuum.[v]

8 Depositio seu deiectio ab ordinibus,[x] aut degradatio:[y] in ergastulum,[z] aut in monasterium detrusio:[aa] perpetuus carcer.[bb]

9 Traditio curiæ secularis clericorum incorrigibilium, postquam degradati fuerunt:[cc] verberatio, aut corporale supplicium,[dd] exilium,[ee] infamia,[ff] consecratio, seu publicatio bonorum:[gg] condemnatio in pecunia & in aliis.[hh] Pœnas autem mortis vel vltimi supplicij Ecclesia quidem probat, saltem non reprobat pro criminibus iure ciuili vindicatis,[ii] verum ipsa non infert per sententiam, nec subscribit damnationi ad effusionē sanguinis cuiuspiam rei propositi.[kk] Inuenitur & inter pœnas ab Ecclesia inflictas seruitutis impositio.[ll]

SCHOLIA.

a c. is qui est, de Sēt. excō. in Sex. c. Episcoporum, § de Priuil. in Sext. c. sacro de Sent. excō apud Gregor. c. cum medicinalis, eo. tit. in Sex. c. præsenti, de Offi. ord. in Sex. c. exigit, de Censib. in Sex. Et hæc prohibitio vel interdictio ingressus Ecclesiæ, & à diuinis officiis suspensio, fit vel à iure vel ab homine, iudice inquam prælato ad tempus certum, vel in perpetuum vt per vnum mensem, in c. 1. §. si quis, de Sē excō in Sex. c. sacro, eo. tit apud Greg. quando autē certum tempus adiectum est, eo elapso interdictus censetur ipso iure restitutus priori potestati. cano. si quis à modo, 81. dist. c. non est à nobis, de Spons. si modo prohibitus, sententiam seruauerit, peccatum confessus sit, & præualuerit; aliter quod ad ipsum pertinet, semper suspensus remanet: c. fi. de Cohabi. cler hac pœna prohibitionis ingressus Ecclesiæ, vsus D. Ambrosius contra Theodosium Imperatorem quousque satisfecit: ca 69. cum apud Thessalonicā, 11. q. 3. Ruffinus, lib. 11 historiæ Ecclesiasticæ cap. 18. fuerunt & multi ab ingressu Ecclesię prohibiti, quos arcere debebat ostiarius. Quod autem pertinet ad id quod moriente tempore interdictionis ingressus Ecclesiæ sepultura ei denegetur: Bernardinus Diaz in practica criminali canonum, c. 122. in fine, existimauit pœnam illam tantum locum habere, quando prohibitus est ingressus clerico propter contumaciam, non autem si in pœnam, quæ morte finitur vt delictum; textus tamen in d. c. is cui, de Sent. excō. non ita distinguit: quare nec ego ei auderem pro certo subscribere: nam & contumacia quoque delictū morte finitur, nisi relaxatio fiat interdicti, vel nisi sequamur in omnibus generalē regulā leg. interpretatione, de Pœn. P. interpretatione legum, potius pœnas molliendas quam exasperandas. A prohibitione autem ingressus Ecclesiæ ad maiores peruenitur pœnas, si ea contemnatur: cap. quia Pontificali, 2. de Offic. deleg in Sex. & peruenitur ibi ad interdictionem ministerij sacerdotalis, & ad suspentionem beneficij.

b ca. 1. 68. dist. cum simil

c vt in ca. fin. 35. dist. clericus ordinatus ebrius vel 30. diebus à communione abstinere, vel corporali subdi iubetur supplicio: & in ca. 1. nullus pœnitens, 55. dist. qui ordinauerit pœnitentem, aut bigamum, aut viduæ maritum; anno debet abstinere a Missarum celebratione, & in can. 5 statuimus, 16. q. 1 qui decimas non vult soluere Ecclesię, cum banno, Ecclesiastica communione priuatur.

d totis titulis, de Sent excō. ca. nullus, ca. si quis deinceps, & seq ca. diffiniuit, ca. si quis suadente Diabolo, 17. q. 4. c. excommunicamus, de Hęre cū simi.

e est enim vna ex censuris iuris, in c. quærenti, de Ver. signific. per quam interdicitur officium vel exercitium muneris personæ Ecclesiasticæ, veluti si infamatus de crimine suspendatur à ministerio sui officij Ecclesiastici donec se purgauerit: ca. si mala fama, ca. presbyter, 2. q. 5. ca. nullus, ca. presbyter, 32. dist. Et hęc imponitur pœna aliquádo ipso iure, aliquando à iudice vel propter crimen, vt c. tam literis de Test. ca. in loco, 3. q. 3. vel ob contumaciam. Cum autem infertur ab homine ob crimen vel contumaciam, monitio præcedere debet, vt in excommunicatione: c. sacro, de Sent. excō. Refert porro Syluester in summa, in verbo, *Suspensio*, §. 6. quadraginta casus, in quibus quis ipso iure dicitur suspensus: Refert & Angelus Clauasius in sua summa, in ver. *Suspensio*, 3. & Gl. aliquos, in Cl. cupientes, de Pœ.

f in c. si celebrat, de Cler. excō. minist. c. quæsitum, de Cohab. cler. & mulier. c. 1. & 3. de Cler. peregrin.

g vt in Episcopo ordinante inuitum, ca. 1 & 2 74. dis. aut pœnitentem solemniter, ca. nullus, 60. dist inct.

h vt in ca. fin 58. dist Episcopus ordinans Monachum sine licētia Abbatis, suspēditur à cōmunione aliorū.

i In c. nihil est, & c. cum in cunctis, de Elect. suspenditur per triennium ab illis qui scienter elegit indignum, c. quia sæpe, eo tit. in Sext. & in aliis: c. statuimus, eod tit. in Sexto.

k vt qui grauat vel lædit Ecclesiam, donec damnum resarciat, c. quorundam, de Solutio. c. cum olim, de Verbor. significat.

l dicto cap. quia sæpe, de Elect. c. hac constitutione, de Offic. delega. in Sex. c. cum æterni, de Sent. & re iudic. in Sext. Clem. 1. de Rebus Eccles. non aliena. Clem. religiosi, de Decimis, Clemen. multorum de Hæretic. cap. quia in omnibus, de Vsur. Est & quædam priuatio officij ad tempus, vt in ca. presbyter, 82. dist. ca. placuit, 21. q. 2.

m vt in maiori excommunicatione, cap. solet, de Sent. excommunica. in Sexto.

n vt si receperint mendicantes aliquem ante annum professionis completum in Monachum, hac suspensione puniuntur, in cap. constitutione, de Regulari. in Sexto.

o Clement. cupientes, de Pœnis.

p Clement. prima, de Statu Monachor. Suspenduntur à collatione magisterij & doctoratus, qui aliquem ad eum gradum receperint non prius petito iuramento de non expendendo in gradum vltra tria millia argenteorum Turonensium, Clemé. cum sit, de Magistris

q cap. quia periculosum, de Sententia excommunica. in Sexto, cap. si compromissionis, de Elect. in Sex.

r cap. quarenti, 10, de Verborum significat.

s cap. irrefragabili. 13. §. cæterum, de Officio ordina. modus & causa ponitur huiusmodi cessationis diuinorum officiorum, in cap. si canonici, 2, & cap. quamuis, 8. eod. tit. in Sext. verum non prius hæc cessatio facienda vel indicenda quam seculares magistratus fuerint requisiti & ipsi negauerint Ecclesiæ auxilium, si res egeat vt. vt videbis determinatú Senatusconsulto Parisiensi lato, 7. Ianuarij. 537 apud Rebuffum ad Rubric. de Interdictis leuiter non ponendis, in Concorda.

t vt in ca. si quis de ordine, 7. quæst. .c. cum in cunctis, de Electione.

v vt in ca. si quis à domo, 81. distinct. cap. ad falsariorum, de Crimine falsi, c. fœlicis, de Pœnis, in Sexto, cum simil. Priuatione tamen beneficij non debet puniri clericus, nisi pro crimine graui, ca. inuentum, 16. quæst. 7. Notat & Panormit. ad cap. fin. de Iure patron. & ad cap. cum vos, de Officio ordina. pœná priuationis beneficij, non posse imponi à iudice nisi exprimatur à iure, per Glossá, in dict. cap. fi de Iure patrona. Neque qui ob grauia crimina condemnatur etiam ad mortem, censetur ideo condemnatus, vt priuatus beneficiis, nisi expressè in sententia quo que fiat priuatio per eum qui priuare potest, vt docui in tractatu beneficiorum in vacatione per sententiam, & docet Innocentius ad c. qualiter, & quando, in 2 ad verbum *Diminutionem*, de Accus. Videbis & late de priuatione beneficij per senténtiá, & num iudex priuare sententia possit reum beneficio quod habet in alia prouincia, tractatum apud Bernardinum Diaz in practica criminali canonum, cap. 113.

x vt in ca. si quis viduá, 8. 50. dist. prohibitum est homicidæ & Bigamo promoueri ad ordines, quod si irrepserint per aliquam surreptionem, debent deiici, & contenti esse in posterum laica communione. Depositio est verbalis gradus vel ordinum priuatio, vide quæ de ea diximus & de degradatione earúq; distinctione lib. 11. Syntagmat. cap. 5 Depositionem aliquando sequitur degradatio; & degradationem, curiæ seculari traditio: data incorrigibilitate clerici. Nam clericus depositus, si fit incorrigibilis excommunicatur et esecoté contumacia; & cum non habeat Ecclesia quod vltra in eum facere possit, post contemptum remediorum, remittit curiæ seculari, c. cum non ab homine, de Indic. Vbi incorrigibilis dicitur secundum Panorm. & Decium, qui committit priora delicta, & similia; si detrusus in monasterium ad agendum pœnitentiam, fugiat ea non peracta: si ter monitus, non desistat; si semel verbis correctus, se non emendet post depositionem, si contemnet postea inflictam excommunicationem.

y Degradatio, est realis & actualis ordinú Ecclesiasticorum ademptio; quando clericus indutus vestibus & habens insignia gradus ordinationis sibi antea concessa in ordinatione, verbis cógruis & significantibus detectioné vel spoliationé, exuitur illis, ordine retrogrado: incipiendo priuationem vel ademptionem à maiori, & postea finiendo in minore, quo adempto, efficitur veluti laicus, exutus & nudatus omni priuilegio, & relinquitur curiæ secu, lari legibus eius puniendus, tanquam laicus, cap. 1, de Pœnis in Sex. c. nouimus, de Verb. signif. fit auté degradatio secundum formam constitutam, in cap. degradatio, 1. de Pœn in Sex. ab Episcopo proprio degradandi, conuocans aliis Episcopis, si degradatio seu exauthoratio facienda sit maiorum ordinú vel si minorum, aliis adhibitis clericis. Et iure antiquo, in degradando pro Presbytero requirebantur sex Episcopi: in causa Diaconi, tres, ca. fœlix, §. si autem, & ca seq. 5 quæst. 7. Hodie tamen ex Concilio Tridentino, sess. 13. de Reformat. c. 4. permissum est Episcopo, per se vel per vicarium generalem in spiritualibus, contra clericum in sacris etiam ordinibus constitutum, ad illius condemnationem nec non verbalem depositionem, & per se ipsum etiam ad actualem & solemnem degradationem ab ipsis ordinibus & gradibus Ecclesiasticis, in casibus in quibus aliorum Episcoporum præsentia requiritur in numero à canonibus definito, etiam absque illis procedere; adhibitis tamen & in hoc sibi assistentibus totidem Abbatibus vsum mitræ & baculi ex priuilegio Apostolico habentibus, si in ciuitate aut diœcesi commodè reperiri & interesse possint; alioquin aliis personis in Ecclesiastica dignitate cõstitutis quæ ætate graues, & iuris scientia commendabiles existant. Verba porro postrema quæ degradationi adiiciuntur: in dict. cap. 1. de Pœnis in Sex. eius qui degradat sunt, *Authoritate Dei omnipotentis Patris & Filij & Spiritusfancti ac nostra, tibi auferimus habitum clericalem, & deponimus & degradamus: spoliamus & exuimus te omni ordine in beneficio & priuilegio clericali.* Hic tamen notandum, in degradato etiam actualiter remanere charactérem ordinis & potestatem, quamuis interdictum sit exercitium. Et proinde degradatus Presbyter consecrans, in forma Ecclesiæ, quamuis valde peccet, quod ad se pertinet consecrando, vt in ca. 10. accedens, 50. distinct. tamen verè conficit Corpus Christi & verum Sacramentum, vt docent Theologi vno consensu, libro quarto, Sententiarum distinctione decima quarta. Et Beatus Thomas, tertia parte, quæstione octaua, articulo octauo. Retinetque ordinis characterem degradatum, docet etiam cano. quod quidam, prima quæstione prima, cano. licitè, trigesima secunda, quæstione septima. Sic Baptismus non amittitur ab eo qui postea ab vnitate fidei, discedit neque potestas baptizandi ab eo qui deiicitur, in cano. ostenditur, trigesima secunda, de Consecratione distinctione quarta: cuius ratio ad alia omnia Sacramenta & ad ordinationem pertinent. Quare, & contrariæ sententiæ sunt reiiciendæ, de quibus agit Glossa, finalis ad caput degradatio; de Pœnis in Sexto: & in cano. acerbus; decimo, ad verbum, *Presbyter*, 50. distinct. Sic etiam propter illum remanentem characterem, degradatus tenetur dicere officium ordinis, per c. dolentes, de Celeb. Missa. quo præcipitur omnibus ordinatis dicere officiú diuinú seu præcú. hic enim

& ordi

& ordinem degradatus retinet: is tamen non poterit dicere dominus vobiscum, & similia quæ ad dignitatem ordinis pertinent, vt ait Angelus in sũma, in verbo, *Degradatio*, nu 4. Ita dignitate omnino adempta alicui non aboletur in eo personæ dignitatis omnino memoria, & ei ob eam, quædã adhuc priuilegia indulgentur, vt in decurione damnato, qui ob ipsum non torquetur, l fi. de Decu. lib. 50. P. tit. 2. Sed & notabile, & quod Episcopi degradati & deiecti ab Episcopali dignitate, possunt iterum restitui nulla consecratione noua facta, sicut obseruauit Iohannes Gerson. 1. parte operum tractatu de Auferebilitate Papæ consideratione 16. Dicitur differre actualiter degradatus, ab eo qui verbaliter tantum deponitur, quod iniciens manum in depositum verbaliter, incidat etiam in pœnam canonis si quis suadente diabolo, 17. q. 4. & in excommunicationem Apostolicam: vt ait Bartholomeus Brixiensis, Alanus, Hugo, Iohannes, & Bernardus Gloss in fine, c. a. de Pœnis in Sext. quia ex ea depositione non censetur traditus curiæ seculari, nisi post verbalem degradationem sequatur incorrigibilitas: quia rũc perdit priuilegium dicti canonis, si quis suadente, secũdum vnum intellectum, c. cum non ab homine, de Iudic. Panor. ad c. abolendam, de Hæretic. At qui degradatur actualiter, exuitur omni priuilegio clericali, c. degradatio, in fine, de Pœn. in Sext. c. nouimus, de Verb. signif. ideo & à laico iudicari potest vt laicus, & in eum manus iniciens non incidit in canonem, dehinc a. differunt in restitutione; depositus & degradatus, ca. ideo, in 2. 2 q 6. Solus tamen Papa potest restituere degradatum & depositum, ca. 1. & 2. 50. dist.

z quemadmodum ergastulis includuntur impudicæ moniales ca. cum Beatus, 8. 6 fin. 45. dist. ca. impudicas, ca. peruenit, 27. q. . Ergastulum quod ἐργαστήριον, Græcis, est locus, seu carcer, aut taberna, vbi olim serui operari cogebantur.

aa Detrusio in arctum monasterium pœnitentiæ agẽdæ causa: est inter pœnas quæ pro grauissimis criminibus statuũtur, & morte dignis, in c tua de Pœ. c. clerici, de Excess. prælat. c sicut dignum, §. clericos de Homi Ordinarium antiquitus, vt Episcopus post depositionem clerici, ei obsignaret monasterium in quo præterita mala plangeret, & plangenda non cõmitteret, ca sacerdos, 81. dist. Quando clericus non esset per depositionem sufficienter punitus, sed forsan esset dãdus iudici seculari tanquam incorrigibilis puniendus, iuxta c. nouimus, de Verbor. signific. Vide quæ diximus de pœna detrusionis in monasterium, lib. 3. Syntag. c. 12. In monasterium quoq; pœnitẽtiæ causa detrudi iubetur mulier qua ex iracundia filium necauerit, c. 1. de His qui filios occiderint, li. 5. ti. 10. Pœnam hanc etiam monasterij iura ciuilia vsurparunt ad conseruationem vitæ, & emendationem reorum: vt in muliere adultera quæ fustigata in monasterium detrudi iubetur: authent sed hodie ad legem Iuliam, de Adult. §. si quando vero adulterij crimen probetur, c. 10. Nouella 134. vt nulli iudicum liceat habere. loci serua & alibi in sæpe in Nouellis Leonis potissimum. Verũ hęc pœna facilè imponi non potest: eo quod hodie omnia monasteria exempta sunt ab ordinarij iurisdictione, nec possunt cogi ab illis tales maleficos recipere vt notat Bernardinus Diaz in pract. canon. c. 155.

bb Pœna carceris perpetui in liberas personas, propria videtur Ecclesiæ; quæ, quia non nouit sanguinem, nec effundit, dum non vult tradere seculari iudici clericos reos capitalium criminum morti puniẽdos, commutat mortis pœnam incarceratem perpetuum, de pœnitentia eorum adhuc sperans: vt in relapsis Hæreticis, in cap. penult. §. fin de Pœnis, in falsarus sceleratis, in cap nouimus, de Verborum significat. & in aliis similibus, cap. quamuis, de Pœnis in Sexto Cum tamen iure ciuili scripto Romano, perpetuus carcer perpetuaque vincula, fuerint tantum contra seruos non autem liberos permissa, l inere. dibile, 6. de Pœnis. Cod. l. aut damnum, § solent, & aut mandatis, 5. eod. titul. Pandect. Notant autem interpretes in hac pœna perpetui carceris obseruandum, vt si Episcopus poneret aliquem in tam arcto loco vt non haberet aërem ad vitam sufficientem, aut si tam parcè daret comedere in carcerato, Vt ex eo facilè moreretur, quod tepnaretur irregularis: & ideo prouidere debere iudices Ecclesiasticos, ne ita præter modum & ad mortis vsque causam macerati vel media afflicti moriantur. Baldus in l. penultima, ad legem Aquil. Panormita. ad cap. à nobis, de Apostatis Cardina ad Clementinam primam, de Pœnitent. & remissio. Poterit hic simul obseruari Episcopum damnatum ad perpetuum carcerem, posse sibi reseruare potestatem minuendi pœnam suo arbitrio Sic enim, quamuis videatur implicare contrarietatem: cum damnatione perpetui carceris, conclusum nihilominus fuit per Baldum in Authent. interdicimus, per illum textum, de Episcopis & clericis. Cod. Vide quæ diximus de pœna carceris temporalis, & perpetui, lib. 31 Syntagmatis cap. 33.

cc cap. nouimus, de Verborum significatione, cap. non ab homine, de Iudic. cum autem iudex relinquit clericum brachio seculari puniendum, debet processum, & litis acta quæ fecit contra eundem tradere: nam antequam iudex laicus etiam ita remissum puniat, debet ei constare eam deliquisse: vt docent interpretes ad cap. 1. de Offic. ordinar. ad cap. at si clerici, de Iudic.

dd Sic imponitur corporale supplicium clerico se inebrianti, nisi abstinuerit à communione per triginta dies, can. fin 35. distinction imponitur & corporalis flagellatio in aliis quibusdam, in can. primo vigesimatertia, quæstion prima, can. de Benedicto, 32. quæstio prima. Iudex Ecclesiasticus virgis potest animaduertere: ca. illi qui, quinta, quęstione quinta, can eum Beatus, 45. distinction. notatur in cau his à quibus, vigesimatertia quæstion. septima: in Glossa ad verba, *Virgis tamen*, modus enim coërcitionis quæ fit per verbera lenis est, & à magistris artium liberalium, à parentibus soler adhiberi, can. primo, ca. circumcelliones, vigesima tertia quæst. quinta, & ibi etiam ab Episcopo, dummodo propria manu non verberet: quia illi id non licet: can non licear, 86. distinction. & modo clericum per laicum verberari faciat, cap. vniuersitates, de Sententia excommunication. & dummodo inde sanguis non fundatur, cap. in Archiepiscopatu, de Raptoribus. Veruntamen maiores clerici, Presbyteri, Abbates, Leuitæ, nisi pro grauioribus & mortalibus culpis, nullis debent verberibus subiici: can. cum Beatus, octauo quadragesimaquinta distinction. minores autem, etiam pro minoribus culpis verberari possũt. ca. ante, trigesimaquinta, distinction. cano. denique, vigesimaprima distinction. Pœna hæc verberum imponitur etiam publicè subdiacono, in c. 1. de Calumniatoribus, lib. 5. tit. 12. ibi enim dum agitur de calũniatore.

Iubetes (inquit) *Subdiaconatus quo indignus fungitur priuari officio, & verberibus publicè castigatum in exilium deportari.* Et ibi in supplementum pœnæ adiecta verbera: vt in ca. quia iuxta, 1. quæst. 6. vide quæ diximus de verberibus, lib. 1. Syntagmat. cap. 11. legimus etiam, quod monachus, si iussus noluerit sponte superiori suo obedire, verberibus cogi possit. ca. Monachum, 20. quæst. 1. Est & inter pœnas corporales quibus solent affici in Italia clerici, pœna triremiũ, pro magnis criminibus, quę similis est pœnæ metalli vel damnationis in metallum, Bernardinus Diaz in practica criminali. ca. cap. 135. Item pœna catamidiationis, quam vocant pœnam mithrationis, qua vtuntur interdum Ecclesiastici iudices, & quam corporalem dixit esse Cardinalis consilio 94. incipien. *Hæc est quedam inquisitio.* vbi & addit eos qui ita mithrantur, vel fustigantur, vel puniuntur ad cathenam, seu ad Triremes mittuntur, vel ad opus simile, esse infames. Talis etiam erit & pœna inustionis characteris, vt in cap. ad audientiam, 3. de Crimine falsi, lib. 5. tit 20 Vide quæ diximus, de stigmatum inustione lib. 31. Syntagmatis vniuersi iuris, cap 35.

ee Pœna, exilij potest vt Ecclesia in clericos, can attendendum, 17. quæst. 4 cap 1. de Calumniator. can. accedens, 50. distinctio. cap. penult. de Pœnis, ca. hi qui, 3. quæstion. 4. ca. cum Beatus, 45 distinction. Et ibi cum degradatione & sine ea potest exilium imponi vel mutatio loci: nam & illa mutatio aliquando prodest ad conuersionem animæ, quæ derelinquit locum in quo insignia erant, & veluti incentiua peccati: ca. valet, 81. distinction. Considera, & in hac pœna, cap. cum T. de Sentent. & Re Iud. l. relegati, de Pœnis, P. vide & quæ diximus, de pœna exilij, lib. 31. Syntagmat cap 6.

ff Irrogat etiam iudex Ecclesiasticus infamiam clericis in certis criminibus, vt his qui ex sua culpa fiunt irregulares, ca. omnes verò, 6. quæst. 1. qui calumniantur superiores, ca. consanguineorum, 3. quæst. 4. & aliorum criminum reis: de quibus in ca. constituimus, . quæst. 5. ca. infames, 6. quæst. 1. item his qui proprios Episcopos prosequuntur irrogatur perpetua infamia cum exilio, in ca. 9 hi qui, 4. quæst. 4.

gg vt in cap. cum secundum leges, 19. de Hæretic. in Sext. cap. excommunicamus, eodem titulo, apud Gregorium. De hac confiscatione & cui confiscentur bona clericorum & quæ sint confiscanda. Tractat Ioannes Bernardinus Diaz in practica criminali canonum, cap. 124. & nos lib. 31. Syntagmatis iuris cap. 11. In publicatione bonorum Hæretici, vxoris dos salua & in integra ei relinquitur per distinctionem, cap. decreuit, 14. de Hæretic. in Sext. l. 1 iuncta authentic. . sequenti. de Hæretic. C.

hh ca. si quis contumax, ca. si quis deinceps, 17. quæst. 4. ca. si quis cuiuslibet, 21. quæst. 5.

ii vt in cap 1. de Furtis, ca. reos, §. sed obiicitur, ca. de occidendis, ca. si non liceat, §. & ideo nequaquam, ca. qui malos, §. homicidas, ca. si audiens, ca. hoc tamen, ca. vltimo, §. fin. 23. quæst. 5.

kk cap. clerici, cap. sententiam sanguinis, Ne cleric. vel monach. secul. negot. se immisceant: ideo & Ecclesia rogat & intercedit pro malefactoribus, reis mortis vt illis vita indulgeatur à potestatibus secularibus, cap. nouimus, de Verborum significatione: ca. circumcelliones, ca. pœna, ca. vnum, ca. prodest, ca. reos, 23 quæstion. 5. disputat idipsum, ca. fin. §. fi. 23 quæst 4.

ll . Nempe vt qui aliquod crimen commisisset, seruus efficeretur, vt in ca fi. 16. quæstio prima, in raptore: & rursum in conspiratore contra Episcopum, in ca statuimus, vndecima, quæstione prima, ca. clericus, tertia, quæstio. quarta. In iuuante Sarracenos contra Christianos, in cap. ita quorundam, cap. ad liberandam, de Iudæis. In filiis natis ex incestu seu de facto contracto matrimonio cum persona Ecclesiastica, ca. cum multæ, decima quinta, quæstion. octaua: & in eius concubina, ca. eos qui, 32 distinct. & in similibus de quibus potissimum iure ciuili agitur, & nos diximus in explicatione, l. 1. de seruitutibus: dum ageremus de seruitutibus personalibus.

CAPVT V.

Quibus imponantur pœnæ.

POenæ imponuntur delinquentibus, personalésque sunt, nec à peccante in non peccantem extenduntur aut transferuntur,[a] nisi paucis exceptis ex quadam causa. Quamuis enim pœna æterna nullus pro alio puniatur,[b] aut pœna excommunicationis.[c] Attamen corporali, quidam pro aliis interdum in pœna participant, vt dum seruitus filiis inflicta ob peccatum patris:[d] quando interdictum Ecclesiasticum profertur:[e] item in simonia:[f] & in aliis, in quibus tamen non est punitio sine causa, & sæpius est cum culpa,[g] quæ & potest esse dum feruntur delinquentes impuniri.[h] Exemplaris quoque pœna sæpe in terrorem aliorum in posteros delinquentium transfertur.[i] Quemadmodum contrà, dissimulatur ex causa pœnæ impositio in delinquentes & relinquuntur Dei iudicio; si in delinquentes reos disciplinam exercere non possumus; vel quia non sunt nostri iuris, vel quia illorum crimina etsi nobis nota sint, tamen manifestis iudiciis probari non possunt.[k] Et propter multitudinem peccantium detrahitur seueritati:[l] quemadmodum & consuetudo plurium in peccando, peccatum excusat, vel saltem minuit pœnam.[m]

SCHOLIA.

a Nullius crimen maculat nescientem, ca. 1. & 2. & ferè tota, 1. quæst. 4. ca. mulier, 15. quæst. . ca. cum multæ, 15. quæst. fi. ca. miror, 17. quæst. 4. ca. non turbatur, vigesima quarta quæstione prima, cum similib. l. si pœna, l. crimen paternum, de Pœnis, Pandect. l. sancimus, Cod. eodem titulo, Ne filius pro patre, & ne vxor pro marito, C.

b ca. illud, vndecima, quæstione tertia: dicto, ca. primo, & ca. itaque, prima quæstione quarta: & hoc est quod dicitur, *Anima quæ peccauerit ipsa morietur, & filius non portabit iniquitatem.* Ezechiel. c. 18.

c ca. si habes, 24. quæst 3.

d Genes. 9. c. cum multæ, 15. quæst. 8. Exempla plura habes, in ca. Ecclesia, 11 5. item peccato, 1. quæst. 4. de peccato Achá, quo afflictus est populus, Iosuæ, c 6. & 7. de peccato Saulis & Ionathæ: 1. Reg. 15. & c. alibi de peccato Dauidis.

e cap. non est vobis, de Sponsalib.

f ca. 1. quæst. 5.

g vt docetur multis exemplis, 24. quæst. 3. & in can. qui in aliquo, 51. distinct. habetur & exemplum in

can. si quis militibus, 6. q. 1. ca. in Sancta, de Consec. dist. 1. facit & enormitas delicta, vt in destationem eius alij priuantur qui non fuerint authores eius præcipui, aliquando tamen fuerint participes vel consentientes. Puniti & aliquando filij vt patres grauius paterentur in illis supplicium: & quia in illis imitatio paterni delicti vel vindicta supplicij de patre legitimè sumpta metuatur, l. quisquis, §. filij, ad legem Iuliam maiesta. C. can. quarto ergo, §. verum, & sequentib. 6. quæst. 1. Plus etiam puniri parentes in filiis iure ciuili proditum. in l.isti quidem, quod metus causa, P. ita puniti, id est, corporaliter necati fuerunt filij Sodomitarum, ne in æternum cum patribus, & in eorum peccatum incidentes damnarentur: Genes. 19. vt non tam in eorum vltione pœna, quantum misericordia Dei in eorum salute dici mereatur. Sic & qui suis meritis firmus est, turbatur peccatis alienis, ratione societatis initæ, vt in ca. 7. non turbatur, 24. quæst. 1. Obque Ionam legationem Dei detractantem, tota nauis in qua erat tempestatibus iactata, donec eum inde vectores depulerunt & cognouerunt causam, Ionæ cap. 2.

h Quia culpa est non punire culpam, can. quia sunt, 28. dist. & ad innocentis spectat officium, non solú culpam cauere, sed & peccatum punire, ca. non ste innocentiæ, 23. quæst. 5.

i cap. fœlicis, de Pœnis, in Sexto, Clementina 1. eod. tit. cap. ad aures, eod. tit. apud Gregor. vt in peccato Dauidis, 2. Reg. 12. Verùtamen notandum est dum pœna debita patri imponitur filiis & nepotibus, nó protogari illam pœnam ad pronepotes, neque ad natos ex filiabus vel fœminis: cap. vbicumque, 4. de Pœnis, in Sexto.

k ca. cum in lege, 16. §. 1. 23. quæst. 4

l ca. comessationes, 44. dist. ca. vt constitueretur, 50. distinction. can. ordinationes, 9. quæst. 1.

m Ita consuetudo plurium excusat à pœna, in can. obiiciuntur, 32. quæst. 4. ne emendatio subita ad deteriora impellat, vt qui nimium emúgit elicit sanguinem vt ibidem dicitur. Iunge parem ex consuetudine excusationem, in cap. sanè, de Temporib. ordina. Veruntamen Glossa ad dict. can. denique; ad verbú, *Consuetudine*, ait consuetudinem excusare à pœna temporali sed non à gehennali: & grauius esse peccatum ex consuetudine, ca. Schisma, 24. quæst. 1. ca. flagitia, 32. quæst. 7. cap. non satis, de Simonia, cap. final. de Consuetud. Imo consuetudo facit vt peccatum veniale transeat in mortale, ca. vnum orariú, 6. criminis, 25. distinct. l. nemo, de Episcopa. aud. C. Vide Diuum Thomam, 1. 2. quæst. 88. arti. 4. apud quem videbis qualiter peccatum veniale possit fieri mortale, assueti hominis vita in malum, difficile mutatur, §. sancimus, de Monach. in Nouellis, can. si quis, 8. §. quod ergo, de Pollice. 34. dist. Quando tamen consuetudo est generalis qua non æstimatur peccatum quod agitur, & dubium quodammodo est num sit, vel propter diuersas sententias interpretum, vel qua expressè aliter resolutum non est, putarem ibi non esse statuendam pœnam antè determinationem. Iura enim quæ dicunt grauius reddi peccatum ex consuetudine intelligenda sunt, quando is qui agit, scit vel nosse debet quod agit esse peccatum.

CAP. VI.

Quæ sint obseruanda in pœnis.

IN pœnis imponendis, in primis cauendum, ne pœna maior sit delicto, [a] vt nec omnia crimina eadem pœna punienda sunt. [b] Quare in excessibus singulorum, [c] non solum quantitas, [d] & qualitas [e] delicti, inspici debet, sed etiam ætas [f] scientia, [g] sexus, [h] atque conditio delinquentis, [i] sunt attendenda: & non solum secundum prædicta, sed secundum locum [k] & tempus, [l] quo delictum committitur vnicuique pœnitentia debet iniici: [m] cum idem excessus plerumque magis in vno quam in alio loco puniendus sit. [n] Sed & animaduerti debet, num crimen exemplari pœna egeat, vt alij à simili deterreantur quo casu grauior imponitur. [o] Alioquin pœnæ erunt in dubiis potius molliendæ quam exasperandæ, seruata tamen debita iustitia. [p] Et quemadmodum malitiis hominum non est indulgendum; [q] sic contrà, simplicitati delinquentium in pœna est deferendum. [r] Atque etiam cum reo sponte crimen confesso, mitius agendum: [s] & cum reo qui ad Ecclesiæ asylum confugerit. [t]

SCHOLIA.

a cap. quæsiuit, in 2. §. fin. de His quæ fiunt à maior. parte capituli.

b ca. pœnæ, 6 fin. de Pœnitent. dist. 1.

c hæc omnia ferè ad verbum excerpta, ex cap. sicut dignum, 6. de Homicid. explicat Claudianus Iurisconsul. in l. aut facta, 16. de Pœn. P. in ca. aut facta, de Pœnitent. dist. 1. facit cap. fin. de Transact.

d Quantitas criminis, dicitur magnitudo ipsius damni d. l. aut facta, §. quantitas, de Pœn. P. vt si centum millia, vel centum tantum, vel vnam ouem, aut gregem, quis dicatur surripuisse: vulneris & magnitudo atrocem iniuriam facit: l. vulneris, 8. de Iniur. P. Sic & quãtitas criminis, in membro quoties, in idem crimen vel in similia inciderit; nam ex geminatione pœna fit maior quàm pro simplici crimine, l. capitalium, 28. §. solent, de Pœnis, l. 2. C. de Episcopa. audien. l. 3. §. 9. de Re milita. P. Nouella Leonis, 67. de His qui ad hostes transeunt, suaque spontè reuertuntur.

e Qualitas delicti est, id quod facit illud dici aut leuius aut atrocius ex determinatione circunstantiarum, vt aliud violentia, aliud raptus, aliud stuprum, aliud manifestum homicidium, &c. d. l. aut facta, §. qualitas, de Pœn. P. & vt gradus sunt delictorum, sic & pœnarum, ca. adulterij malum, 32. ca. flagitia, 13. ca. quod in omnibus, 16. 32. quæstion. 7. vt procuidubio maiora delicta nemo non dicet quæ grauius fuerunt per leges diuinas vindicata: ca. 11 non adferamus, 24. quæstion 1. maiora maioribus, minora minoribus pœnis vindicanda sunt: in Nouella vt Fratrum filij, atque manifesta peccata, sunt publica non occulta pœna aut pœnitentia purganda, propter scandalum ex peccato subortum, in cap. 1. de Pœnitent & remissio. ca si peccauerit, 2. quæst. 1. can. ego Berengarius, de Consecratio. distinct. 2. Sic in cap. sanè quia nos, 11. de Officio delega. iudex pro modo & qualitate rei, & delicti contumacis, procedere debet.

f aliter enim proceditur cum maioribus, aliter cum minoribus in pœnis & aliis negotiis, cap. primo, & 2. de Delict. puero. cano. fin. 14 dist. in c. pueris, 60.

de Sent.excommu.vbi & singulare illud quod iodultum ratione ætatis delictum, non reuiuiscit adueniente maiori ætate, cùm propter defectum ætatis in qua fuit commissus excessus,rigor sit mansuetudine temperandus, vt ibidem dicitur. Sic quamuis non parcatur in totum proximis pubertati vel maiori ætati,tamen aliquantum illis ex pœna diminuitur:l.in delictis,§.in minoribus, de Minori.25. annis.temperatur & rigor iuris ratione ætatis,in ca. tanta,§6.dist.ca.eos qui,de Consecra.dist.3.ca.sententiam, 35.quæst.9 cum simil. Excusatur & non doli capax in iniuriarum illatione,ca. illud,15.q.1.l. 3.de Iniur lib. 7 P.tit 0.& in alus,in l.1.de Falsa moneta. C.ætas sola etiam excusationē meretur in pluribus,l.1.§. impubes fecerit,& l.excipiuntur,14. adSenatusc.Syllania.lib 29.P.tit.c.l.impuberem,23. de Furtis P in quibus adhibetur distinctio,num sint doli capaces, vt tunc minores pœnam non eu dū: habetur,& consideratio ætatis in pœna dictanda,nū reus eius ætatis sit quæ pœnam ferre possit, l.in metallum,22.de Pœnis, P.

g In scientia inquiritur, num qui deliquit sit sanæ mētis & sciat quod agat; an vero furiosus, qui non tenetur de delicto. ca.iudicas,2.q.5.l.diuus,de Offic præsid. Possumus & scientiam delinquentis considerare in eius intentione quod propos erit agere; sic enim non tam euētus quam intentio ponderanda pro pœna,vt in eo qui ludendo pila,iacta eadem adegit cultrum tonsoris in guttur eius, cuius barbā radebat & ideo ex illo casu non tenetur de homicidio, l item Mela. 11 ad legem Aquil.P.non magis quam si putator ramum ex arbore decidens deiecerit & occiderit prætereuntem,l.si putator,eod.titul. sunt & alia exempla fortuitorum homicidiorum, in cap Presbyterum , & seq.de Homicid.

h Sexus distinguit grauitatem pœnæ in eodem delicto, vt grauius puniātur viri quam fœminæ, ob infirmitatem naturæ sexus muliebris,ca.penult,& fin. 32.q.6.authen.sed hodiè,ad leg.Iul.de Adult.C.

i Circunstantiæ personarum, afferunt pœnis temperamentum,c.quærenti, 20. de Verbor.signific.can. fraternitas,12.q.2.ca.in fine, 4.quęst.6.ca.qui compulsus,22.quæst.5. qualitas & conditiones personarum distinguit pœnas etiam,vt in cano cum beatus, 45.distinct.can.qui contra patem,24.quæst.3.c.per tuas,de Simonia.l. Pedius, .fi.de Incend.ruina.& naufra.P.l si criminis,l seruus,adleg Iul.de Vi pybl, P.l quædam delicta, l. in seruorum, 10.de Pœn. P.l.incredibile,l.seruis,C.eo.nt.Dignitas etiam delinquentis aliquando aggrauat delictum , ca.homo Christianus,40 dist.ca.præcipuè, 1.quæst.3.ca.quia sanctitas tua,50.Et vt ait Poëta Iuuenalis,Saty.8.

Omne animi vitium,tanto conspectius in se.

Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Magisque puniuntur, vt alij inferiores abstineant à crimine acriter vindicato,c.cum quidam, 12.de Iureiuran. Verum grauior pœna dicitur , non tantum grauitate vel dolore suo , sed habita ratione portionis geometricæ , personæ & eius dignitatis , sicut & nobilis magis puniri dicitur pœna pecuniaria quam ignobilis & vilis corporali.cano.qui contrà,24.q.1. alitérque punitur nobilis, aliter infimi ordinis vir; aliter clerici,aliter laici:aliter regulares,can.quidam Monachorum,18.quæst,2.

k Quemadmodum in lege sancienda, nomotheta locum vt ea sirei congrua, considerat. ca.erit autem lex,4.dist.sic & legi,in pœna ipse locus perpendendus:ca.ante triennium,& ca. aliter,31.dist.cap.cum olim,de Cleric. coniuga. l aut facta, §. eueniti, de Pœn.P.l. de extraordi. criminibus.P.l.1.de Abig. P.l.vnic.de Nili aggeribus non rump li.9 C.tit. 8.

l tempus,vel augeri vel remitti pœnas sæpe postulat. can.fin. 14.dist quemadmodum gentibus de nouo ad fidem conuersis, plura in principe indulgentur vt rudibus,can.quod scripsi,33.quæst.5.c.Deus qui Ecclesiam,de Diuturnis.fures nocturni grauius quā diurni puniuntur.l. .de Furibus,Balnearijs.P.li 47 tit.17.l. fin.de Effractorib.

m cap.is qui,de Pœnitent. & remiss.

n c.excommunicamus,§.credentes, de Hæreticis ca. qui viderit,32.quæst.5.c.cum quidam,de Iureiuran.

o vt in d.c cum quidam,12. de Iureiuran. can.Frater, 17.quæst.4 can. quapropter,27.quæst.2.l.aut facta, §.fin.l.capitalium, §. famosos, de Pœnis, P.l.1. de Abigeis.P.

p ca.hæc autem,de Pœnitent.dist 2 ca.pœna,ead.dist. Disputantur & dantur rationes, quare remittantur interdum ex causa pœnæ in ca.requiritis & ca.tanta nequitia,11.& septem sequentibus , 1. q.7.ex causis pietatis,necessitatis,multitudinis,dispēsationis, vtilitatis,maioris & misericordiæ. Accedit humanitas & temperamento. l. respiciendum, 11.& l.hodiè,13. de Pœn. P.*Perspiciendum* (inquit Marcianus) est, *iudicanti,ne quid aut durius aut remissius constituatur quam causa deposcit. Nec enim aut seueritatis aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso iudicio prout quæque res expostulat statuendum est.* Planè in leuioribus causis proniores ad lenitatem,iudices esse debent:in grauioribus pœnis,seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi. Et Vlpian.in d.l hodie : *Hodie licet ei qui extra ordinem de crimine agnoscit , quod vult sententiam ferre, vel grauiorem vel leuiorem,ita tamen in vtroque modo rationem none excedat.*

q In c ex parte,27.in fine de Priuileg.lib.5.tit.31.cap. pleruumque, c.sedes, c. super literis,20.de Rescript. c.significante,5. Qui matrimo.accusa.possunt. l. in fundo,de Rei vindic.P.c.auaritiæ,de Elect.in Sex.

r per simplicitatem peccare dicuntur,qui cum aliquo bono Zelo delinquunt,vel ignoranter qui aliqua ex parte non in totum à pœna releuantur,c.2 de Sortileg.lib.5.tit 21 c. 2. de Apostat:c. super literis,20. de Rescript ca.3.de Consecrat.dist.2.& simplicitati parcēdum ait,c.cum vniuersorum,de Rer.permut. vbi de hoc agitur.l.1.de Dolo.P l.inter, de Excusa. tutor.P.

s ca.Presbyterum, in fine,50.dist.ca.iniustum,§. fin. 11.quæst.

t cap.inter alia, 6. §. nec inde damnari, de Immuni. Eccles.ca.fin..6.qnæst.1.l.præsenti,6 de His qui ad Eccles.confug.lib.1 C.tit. 12.

CAPVT VII.

Vtilitas & effectus pœnarum.

Pœnarum vtilitas consistit,in reparatione damni dati, [a] emendatione delinquentis,[b] vel in tollendo incorrigibili, [c] vel ad præbendum exemplum alijs,ne simile cōmittant. [d] Quamobrem nec facilè vel sine causa pœna remittenda est.[e] Remittendi autem causa poterit esse , si aliter satisfactum sit à crimine : [f] vel de eo pœnitentia sufficienter sit facta,[g] vel reuocetur sententia condemnationis , vt iniusta. [h]

SCHOLIA

a vt c.2.de Raptori.vocatur & pœna satisfactio, in l. capitalium, §.furiosos, de Pœnis, P.
b l si pœna, de Pœn.P.facilitas veniæ, incentiuum tribuit delinquendi, ca.est iniusta, 23.q 4.& quicumque stultus est in culpa, erit sapiens in pœna, ca.10. qui ea.quæ Dei, 38 dist.ca. 18. si custos, 27.q.1.
c ne alios inficiat, cum ipse emendari non possit.
d d.c cum quidam, de Iureiuran.ca.Frater, 17 q.4.ca. qua propter, 27.quæst 2.l.capitalium, §.famosos, de Pœnis, P.
e c.3.de Officio ordina.
f d.c.3.de Offic.ord.ibi: *Vsque ad dignam satisfactionē*: & in c.ex literis, 11 de Constitutio.
g ca plerumque, §.causæ ergo, ca.cum aliquis, 12.q.3 ca.deuotam, §. etsi desinent, 27.quæst.1.ca domino, § fin 50.distinct.
k c.cum ad quorundam, de Excessib.prælator.

DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS.[a]

TITVLVS DECIMVS SEXTVS.

a Est similis titulus in 5.libro Decretalium, tit. 39.& lib.5.Sexti tit.11. & libro 5.Clementinarum titul.11.& in Extrauag.Ioan 22.titul 13 & in Extrauagantib. communib.lib. 5 tit.fin & agitur de hac sententia excommunicationis apud Gratianum, tota 11.quæst.3.& tota 24.causa, & apud nos lib.31. Syntagmat.c.8. & 9.

CAPVT I.

1 *Continuatio.*
2 *Definitio excommunicationis.*
3 *Et diuisio in maiorem & minorem.*
4 *Et maioris in solemnem, & non solemnem.*
5 *In iustam & iniustam, & nullam.*

DIXIMVS iam antea inter pœnas Ecclesiasticas esse excommunicationem,[a] de quo nunc nobis latius dicendum est.[b] quia etiam Vsus eius frequentior est & medicinalis sua natura, si contemnatur verò, mortem inferens.[c]

Excommunicatio, est quæ à communione notarum prohibet.[d]

Excommunicationum alia minor, alia maior dicitur. Minor est quæ à perceptione tantum sacramentorum submouet: maior quæ etiam à communione fidelium separat.[e] Dicitur & anathema, quod est æternæ mortis damnatio.[f]

Rursum excommunicationis maioris, quædā solēnis quędā non solēnis dicitur. Solēnis est execratio, vel ad maiorem terrorem introducta excommunicatio, adhibitis quibusdam ritibus & ceremoniis, dicitur & hæc aliquando absolutè anathema & aggrauatio excommunicationis, quia repetitur post aliam contra incorrigibilem.[g] Non solemnis est, quæ sine solemnitate vnico ferri potest verbo, à potestatem habente & volente prolato; nempe excommunico.[h]

Iterum autem excommunicatio quædam iusta quædam iniusta dicitur;[i] & quædam nulla. Iusta appellata, quæ rectè & secundum ius infertur.[k] Iniusta contra, quæ non est secundum iuris regulas neque bene lata:[l] vt si regali metu aut iussu, aut cuiuscumque Episcopi aut potentis fuerit à iudicibus malè irrogata, & quæ ideo non valet.[m] Vt etiam iniusta, si timore terreno,[n] vel contra ordinem iuris,[o] si propter odium tantum alicuius, vel ad fauorem sine crimine & iusta causa infligatur,[p] quæ & lædit potius inferentem quam excommunicatum.[q] Harum dehinc excommunicationum iniustarum, quędam apertè iniusta est, quædam sub dubio est num sit iniusta: illa porro quæ apertè iniusta est, non ligat, & ei obtemperandum non est.[r] Quod si dubiū sit num iusta aut iniusta sit, interim, donec constet de iniustitia, tenenda & timenda est.[s] Nulla porrò est, quæ habetur perinde ac si omnino non fuisset inflicta.[t]

SCHOLIA.

a ca nullus, ca. si quis deinceps, & seq.ca.deffinimus, 17.quæst.4.
b diximus de excommunicatione ciuili maiori & minori Ecclesiastica, lib.31.Syntagmat.iur.c.8.& 9.
c c.1.de Sententia excommunica.in Sext lib.5.tit.11. ca.multi, 2.q.1 ca.notandum, 24 q 3 ca.medicinalis dicitur, habita ratione intentionis excommunicantis, qui eo animo excommunicat, vt excommunicatus resipiscat, & quæ oporteat exequatur: quāuis semper hic effectus non sequatur: nulla autem pœna maior est in Ecclesia, ipsa excommunicatione, ca.corripiantur, versiculo quæ pœna, 24.q.3. ca.absit, 11.q.1.
d ca.ad mensam, 24.§ hæc sententia, 11.q 3.
e vtriusque excommunicationis finitio ponitur, in c. quem, 59.de Sententia excommu. ca. Engeltrudā, 3.q.4.d.ca.ad mensam, §.aliquando, & § est & alia, 11.q.3. dum separatur quis à communione fideliū, separatur ab omni actu legitimo. Per reatum, minorem incurrimus: per sententiam, maiore notamur, ca.curæ sit, 20 §.1.11..q.4. Omnis impius, si non ab Ecclesia, tamen est à Deo excommunicatus, ca.certum, 24.q 4.& omnis mortaliter peccans, est extra communionem Ecclesiæ donec pœnituerit, ca.illi qui, 6.q.1. Maior separat à corpore Christi & Ecclesiæ, ca.107.canonica, ca.nihil sic debet, 33.11.q.3 ca. 2.27.q.1.ca.tam sacerdotes, 24.q.3.
f ca.nemo Episcoporom, 41.11.q 3. ἀνάθεμα ἀπὸ τοῦ ἀνατιθέναι, à separando, vel suspendendo, execratio, declaratio hominis indigni omni beneficio & communione humana, ratio huius execrationis, in can. audi, 21.11.q. 3. ex priore epistola ad Corinth. c. 5. *Tradidi* (inquit diuus Paulus) *huiusmodi hominem sathanæ in interitum carnis, vt Spiritus eius saluus fiat.* Ea enim ratione excommunicatus per sententiam excommunicationis, de Ecclesia tollitur & pellitur, vt notatus ab omnibus, erubescat, & vt Spiritus eius, saluus fiat in die Domini nostri IESV CHRISTI.

Porro enim excommunicatus dicitur dari sathanæ, eo quod extra Ecclesiam diabolus est, sicut in Ecclesia Christus: ac per hoc, quasi sathanæ traditur, qui ab Ecclesiæ communione remouetur. can. 32. omnis Christianus, 11. q. 3.

g Ita ab excommunicatione distinguitur anathema, in c. cum non ab homine, 10. de Iudic. similiter in c. 1. de Locat. vnus ex legatis summi Pontificis prohibuit, ne hospitia Bononiæ ante tempus conductionis conducerentur sub pœna excommunicationis, & post illam alius prohibuit idipsum, sub pœna anathematis.

h Excommunicatio solo verbo fit, c. 1. de Eo qui furtiuè ordines suscep. lib. 5 tit. 30. Glossa in can. cum aliquis, 108. ad verbum, *Cautelam*, 11. q. 4. sicque & solo verbo etiam absolutio. ca. 2. comperimus, 24. quæst 2. & ibi Gloss.

i Sic dicitur, pastoris sententiam, siue iustam siue iniustam timendam, in can. 1. 11. q. 3.

k Id enim iustè fieri dicitur, quod benè fit, & secundũ ius; c ius dictum est, 12. de Verbor significa quid dicam, 4. q. 4. veluti si propter manifestum feratur excessum, c venerabilibus, 7. §. sanè si certum, de Sententia excommunication. in Sext.

l Iniu iuni dicitur, non iure factum, vt iniuria. l. 1. de Iniur P.

m ca. Iniustum, 89. 11. q. 3. Sententia per metum lata, nulla est; tamen tenet nisi elidatur per exceptionẽ: can. Lotharius, 31. q. 2. ca omne, 25. q. 1.

o ca. Fratres, 9. q. .

p ca sequetur, §. item sententia, 11. q 3..

p ca non solum, §. aliquando, ca. quatuor, cum s. seq. 11 quæst. 3.

q ca. certum, ca. de illicita, ca. si habes, §. vbi ergo, 24. q. 3 *Si quisquam* (inquit diuus Augustinus) *fuerit iniustè anathematizatus, potius ei oberit qui facit: quam qui talem patitur iniuriam: Spiritus enim Sanctus habitans in Sancto per quem quisque ligatur aut soluitur, immeritam nulli ingerit pœnam*: ca. 87 illud planè, 11. q. 3. Quia duplex cõmunio vna interior bonorum spiritualium, & fidei 10 Ecclesia, quam non possumus amittere sine peccato mortali, impietate aut offensa præcedente. Alia est exterior, quæ respicit Ecclesiæ sacramenta & vsum eorum; à qua expellimur per excommunicationem tanquam per pœnam, qua arcemur à communione Ecclesiæ & commercio fidelium. Quare excommunicatio exterior ei qui non amisit interiorem communionem, potius benedictio censetur: vt ait Malachias, cap. 2. maledicam benedictionibus vestris, &c. Et Diui Matth. 5, c. ver. 16. *Beati eritis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint: omne malum aduersum vos, mentientes propter me*: Et 1. D. Petri, c. 4. vers. 14. Et proinde excommunicationem debet præcedere peccatum & iudicium Ecclesiæ: neque iniustè excommunicati in terris fiunt ligati in cœlis. Quia tribunal iudicis æterni, nec fallit, nec fallitur: tribunal vero Episcopi, potest falli & fallere: c. 1. de Sent. & re iudic. in Sexto. Atque Ecclesia non iudicat de occultis, Deo autem omnia palam sunt. Ideo dicitur in c. à nobis, 28. de Sententia excommun.

r Iniusta excommunicatio coram Deo non ligat, ca. quomodo, cum 9. canoni. seq. 11. q. 3. Erit & iniusta excommunicatio, si contineat expressum iuris errorem, vt in l. 1. quæ sent. sine vlla appella. rescind. P. vt si quis excommunicet aliquem eo quod non det quod de iure dari ei non debet, vt in Clementina, Pastoralis, §. Pisana, de Re Iudic. Pandect.

s Et ita de dubia intelligitur, ca. 1. & can. quibus Episcopi, 11. q 3 quod sit timẽda sentẽtia Episcopi iusta vel iniusta, scilicet de cuius iniustitia non apparet idem, in ca. quibus Episcopi, 27. eadem 11. quæst. 3. Quia & sententia excommunicationis lata ex falsa causa, & sine ordine iuris tenet, & valet, donec contrarium statuatur: cap. sacro, de Sentent. excommu. cap. 1 eod. tit. in Sexto. Quemadmodum & absolutio ex falsa causa, & sine ordine iuris facta, vt ait Rota decisio. 499 incip. *Si pronuncietur*, in Nouis. Sic in ca. 35. irritam, 11 q 3. dictum est, irritam esse sententiam Episcoporum, & ideo à Synodo retractandam. Sic iniusta vel ex falsa causa lata sententia excommunicationis, nõ ligat quoad Deum, ca. certum, 41. § de His, & ca. non debetis 64. §. ex his, 11. q. 3. Sed quod pertinet ad Ecclesiam, si lata est ab eo qui habeat potestatem & iurisdictionem super excommunicatum, ideo vel est retractanda vel absoluenda errore cognito aut: iniustitia manifestata non obstante contradictione aduersarij: cap. sacro, de Sententia excommunica. Et qui antè absolutionem contemneret, etiam iniustam, peccaret mortaliter contemnendo: can. audi, 11. §. cum ergo, 11. q. 3. & præsumitur semper sententia superioris iusta, donec de contrario doceatur: cap 10 præsentia, de Renunciatio. cap. sicut, de Re Iudic. Atque cum Gratianus retulisset dictum: D. Augustini, in Psalmum 3. *Qui iustus est & ei iniustè maledicitur, præmium illi redditur*: addit in ca. 90 qui iustus est, 11. q. 3. iniustè nihilominus ligatum parere debere sententiæ, ne ex contumacia incipiat ligari.

t nullam esse excommunicationem colligit Gloss. ad c. præsenti, 10. ad verbum, *Cautelam*, de Senten. excommun. post Hostiensem super Rubricam eius tituli, ex causis sequentibus, & proinde dari absolutionem ad cautelam iuxta textum. Primum, si post appellationem interpositam legitimè, appellãs fuerit excommunicatus. Secundò, si contineat intollerabilem errorem, cap venerabilibus, de Sententia excommunica. in Sexto. Tertiò, in casu cap. statuimus, eod tit. in Sexto. Quartò, si non dicatur iudex qui tulerit excommunicationem, cap. audiuimus, 3. de Consuetud cap. cum olim, de Priuileg Neque, à non suo iudice lata sententia, valet nisi is in quem pronunciatum fuerit in eum consenserit l si per errorem, de Iurisdict. omnium iudic. P. l. a de Iud. P. Quintò, si à iudice quidem suo lata sit, sed ab excommunicato: ca. audiuimus, 12 & ca. aperta, 24. q. 1. Sextò, si quis excommunicatur à delegato cõtra delegantis intentionem, c. fin. de Pra beo. c. authoritate, de Priuileg. in Sext. Septimo, si proferatur ab intruso, vel à iurisdictione suspenso can. alienationes, 12. quæst. 2. Octauò, si proferatur à violante interdictum hominis, cap. tanta, de Excessib. prælator. Nonò, vbicumque quispiam excommunicatur contra sui priuilegij tenorem, cap cum capella, & cap. quanto, de Priuileg. Decimò, in casu, cap. cum ad quorundam, de Excessib. prælator. si quis excommunicetur ab eo qui visitat, exigente euectiones, quas ipse non vult præstare supra definitionem, cap cum Apostolus, de Censib. Vndecimò, si proferatur à delegato impetrato per excommunicatum in casu non permisso, in cap. 1. de Rescrip. in Sexto. Duodecimò, in casu, c. quia plerique, de Offic ordi. Decimotertiò, si impossibile sub pœna excommunicationis iubeatur excommunicato, Gloss. in cap. per tuas, de Sententia excommunicatione.

Impossibile

Impossibile quippe præceptum iudicis nullius est momenti nec obligat, l.3. Quæ sententiæ sine appellatione rescindam, libr. 49. P. titul. 8. facit cap. Odoardus, de Solutio. cum impossibilium generaliter nulla si obligatio, l. impossibilium, de Regul iur. P. l. si stipulet, de Verbor. oblig. P. cum simili.

CAPVT II.

Pro quibus feratur excommunicatio.

EXcommunicatio à iure ob criminum pœnam imponitur, [a] per hominem quoque & pro crimine: [b] pro contumacia: [c] non autem pro leuioribus causis, [d] aut propter vindictam propriæ & particularis iniuriæ excommunicatis. [e] Potest tamen qui excommunicandi potestatem habet, contrà nimiam potentiam laici seu secularis, impetitus, excommunicatione in eum dicta, se defendere: [f] fit & aliquando ad finè reuelationis occulti, vt si excommunicentur omnes qui sciunt latrocinium aliquod vel aliud crimen admissum; nisi relauerint & denunciauerint intra certum præstitutum tempus. [g] Cæterum pro peccato alterius, nemo debet excommunicari, [h] Excommunicati autem poterunt qui bona clericorum vel Episcoporum retinent & surripuerint, vsque ad satisfactionem. [i]

SCHOLIA.

a Sicut in Rota in decisione, 9. *Vtrum si commisso*, in antiquioribus collectis à Bisigneto: liquet ex titulis de Sententia excommunication. & in aliis titulis inferius citandis dum agetur de excommunicatione iuris, cap. fin. de Constitutio. in Sexto. Atque hæc excommunicatio iuris vel canonis, ligat etiam propter occulta, Glossa ad Clement. fin. de Immunita. Ecclesia, ad verbum, *Dantis*, Glossa ad Clementinam multorum, in fine, de Hæreticis. Vide distinctionem Caietani apud Beatum Thomam, 2. 2. quæst. 1. artic. 2. Alphonsum de Castro, libr. 2. de Iusta persecutio Hæretico. cap. 13. Sunt autem plura crimina in quibus ipso facto quis incurrit sententiam excommunicationis, vt in percussione clerici: ca. si quis suadente diabolo, 17. quæst. 4. detinendo carcere clericum, cap. nuper, 29 de Sententia excommunication. In effractione Ecclesiæ, cap. conquesti, 22. de Sententia excommunicanon. si quis clericum conuenerit coram iudice laico. ca. molita, 11. quæst. 1. ca. vnico, 11. quæst. 2 & in quibusdam aliis casibus similibus, quorum 42 enumerat & probat Glossa ad cap. cos qui, 22. ad verbum *Canonis*, de Sententia excommunication. in Sexto: quos ibi videbis.

b vt si admonitus sit incorrigibilis, ca. tam sacerdotes, ca. ecce autem, 24 quæst. 3. si quis immunitatè vel libertatem Ecclesiasticam violauerit, cap. 4 de Immunita. Ecclesia. cap. grauem, 33. cap. nouerit, 29. de Sententia excommunic. Sic pro pœna futuri delicti potest generaliter excommunicatio imponi vt quicunque furtum commiserit sit excommunicatus, cap. fi. de Constitutio. in Sexto. Et in singulari non poterit ita crimini imponi. Si tu tale quid commiseris, te excommunico: cap. Romana, §. caueant, de Sententia excommunica in Sexto

c ca. certum est, 43. ca. si Episcopus, 11. quæst. 3. cano. si quis deinceps, in fine, 7. q. 1. c. quoniam frequëter, Vt lite non contesta. & c. cap. ex parte, de Verborum significa. si quis decreto, vel constitutioni sui prælati non obtemperauerit: c. 2. cap quod super, cap. cum in Ecclesiis, 10. de Maiori. & obedienn. nisi forsan is qui non obtemperauerit appellauerit, cum distinctio. cap. licet, 10. de Sententia excommunica.

d in ca. nemo Episcoporum, 41. ca. nullus, ca. plerumque, §. causæ ergo, 11. quæst. 3. Hoc etiam prohibet Concilium Tridentinum, sessione 25. Decreto de Reformatione cap. 3. Et nullus debet excommunicari præterquam pro peccato mortali, vt ait D. Thomas.

e ca. inter quærelas, 21. quæst. 4. notatur in cap. 1. de Maledicis: & in ca. si quis ergo, 2 quæst. 7.

f cap. dilecti, 6. de Sententia excommunic. in Sexto: quod loquitur non de se vindicante, sed de se defendente.

g Ratione enim testimonij dicendi, coguntur testes, in c. 1. de Testib. cogen. Id autem quod non denunciantes dicantur excommunicati, intelligi pat est, si sciant & probare possint, vel si eorum probatio fidè facere possit, & si tales sint qui cogi ad testimonium possint. Quod disputat Angelus Clauasius in summa, §. denunciatio, num 11. & in verbo, *excommunicatio*, 3 num 1 . vbi & nulla esse dicitur excommunicatio, quæ ita lata esset, vt scientes restificarentur, qui probare possent & non possent tanquã continens errorem intollerabilem. Nisi proferens sententiam diceret, quod qui non posset probare diceret sibi tanquam patri. Sic sacerdos non tenetur admonitus sub pœna excommunicationis reuelare sibi confessum: ca. sacerdos, de Pœniten. dist. 6. ca si omnia, 6. q. 1. can. placuit, 6. q. 2. cum similibus. Quia scit non tanquam homo, sed tanquam Deus, can si sacerdos, de Officio ordinarij: cap. omnis vtriusque sexus, §. fin. de Pœnitent. & remissioni. Quare neque parentes, vel alij qui non coguntur testimonium dicere, censentur excommunicati: cùm neque volentes admittantur, l parentes, C. de Testib. ca. fin. §. inniti, 4 quæst. . l. lege Iulia publicorum, de Testib Meminit de hac causa excommunicationis ad finem reuelationis, & testimonij furti, vel inueutionis rerum deperditarum, & ne fiat nisi pro grauioribus causis, Concilium Tridentinum, sessione vigesimaquinta, cap. . de Reformatione. Et de eadem re Pius Quintus edidit regulam seu constitutionem ordine, 181. in Bullario coacto per Laërtium Cherubinum per quam statuit vt ist ræ excommunicationes expediantur in curia ad instantiam & supplicationem eorum quorum interest, in qua exponantur res valórque earum, & vt committatur ordinario Episcopo loci vel eius Vicario generali in spiritualibus, sub hac forma ex Concilio Tridentino, si causa diligenter & magna maturitate per illum examinata, pro rei temporis & personæ qualitatibus, sibi pro sua conscientia videbitur expedire.

h ca. si habes, 14. q. 3.

i ca. de laicis, 46. & seq. 2. quæst. 2. Sed & pro sententia executioni demandata in fauorem victoris lata in camera imperiali, cótra contumacem. Postquam & banno imperiali suppositus fuerit contumax, potest ab Ecclesia in eum impetrari sententia excommunicationis, donec satisfecerit iuxta quamdam bullam Raymundi à sede Apostolica obtentam, vt habetur in tertia parte ordinationis iudicij imperialis, titul. 48. numero decimoseptimo.

CAPVT III.

A quibus sententia excommunicationis inferatur.

SEntentia excommunicationis infertur vel à canone seu ipso iure, vel ab homine, per sententiam: [a] & minor & maior. Ius verò quod infligit, vel est commune, [b] aut statutarium, [c] ipso iure communi, minori excommunicatione ligantur committẽtes mortale peccatum, [d] & excommunicatis & denunciatis maiori excommunicatione, communicantes locutione, oratione, salutatione, mẽsa. [e] Si tamen quis communicaret cum excommunicatis, auxilium aut fauorem, vel consilium impendendo, tunc vt particeps sceleris eodem vinculo maioris excommunicationis esset innodatus. [f] Maiori porrò excommunicatione ipso iure notãtur, diuini, sortilegi, [g] violatores Ecclesiarum, [h] manus violentas in personas clericorum vel religiosorum inferentes, [i] quibusdam casibus exceptis: [k] item falsarij literarum Papæ, [l] noua telonia imponentes, clericos Romam euntes spoliantes, [n] diripientes res mortui Episcopi quæ seruari debent eius successori, [o] Hæretici. [p]

SCHOLIA.

a cap. nuper, de Sententia excommunica.

b cap. excommunicamus, de Hæretic. ca. si quis suadente diabolo, 1 . q . 4 . cum similib.

c vt in statuto contra locantes domos Bononiæ antè tempus, in c. 1. de Locato. lib. 3 tit. 18. & in pœna prohibitionis furti, sub pœna excommunicationis in statuto positæ, cap. fin. de Constitutio in Sexto. Tale statutum possunt facere in Ecclesia vniuersali summus Pontifex; & quilibet Episcopus in sua diœcesi, ca. visis, 6. q. 2. ca. corripiantur, 24. q. 3.

d Quia ex commisso mortali peccato, maximè quod occultum est Ecclesiæ sequitur excommunicatio seu separatio à participatione Sacramenti corporis Domini; quod, si quis cum hoc peccato susceperit, recipit in sui ipsius perditionem, ca. audi, 11 quæst. 3. c. fi. de Cler. excom ministrante. Exempla tot adferri possunt, quot sunt genera peccatorum mortaliũ, in quibus quilibet, ea committens, incurrit sententiam ipso iure minoris excommunicationis, vt in sacrilegio, ca. si quis inuentus, 17. q. 4 in recipiente Ecclesiam de manu laici, & eam tenendo, ca. si quis deinceps, 16. q. 7. & in quolibet notorio peccatore, ca. neque, 18. dist. ca. illud, 95. dist. cum simil. Cæterum quamuis minori excommunicatione notatus, priuetur participatione Sacrosanctæ Eucharistiæ, tamen non est priuatus communione Ecclesiæ, vel participatione aliorum sacramentorum, ingredique potest Ecclesiam ad sacra audienda.

e ca. si Apostoli, 16. ca. excommunicatos, 17. ca. cum excommunicato, 18. ca. qui communicauerit, 19. ca. Curæ, 20 ca. ad mẽsam, 24 11. q. 3. quæ omnia de excommunicatis denunciatis intelligi monet Gratianus, in d. ca. Curæ, §. fi. & ca. multi, 2. q. 1. vbi Diui Pauli citatur prohibitio, prioris ad Corinth. 5. de Cibo cum excommunicatis non sumendo, & ca. omnis 24 q 1 vbi & citatur, Diui Ioannis sententia de non dicendo aue Hæreticis, & in ca Apostolorum: *Si quis cum excommunicato, licet in domo, preces coniunxerit communione priuetur* & in can 14. Synodi Sardiensis, & ca 9. Synodi Carthaginensis. eo pertinet, ca. si quis Frater, 18. cum seq. 11. q. 3. sic & explicatum, ex Concilio Lateranensi de excommunicatis non vitandis, in Concordatis. Notat autẽ Pan. ad c. sacris, quod met. caus. quod communicans excommunicato, non peccat mortaliter sed venialiter, nisi in quinque casibus 1. quando communicat in contemptum clauium, vel 2. In contemptum superioris: vel tertio si communicat in diuinis, 4. quando communicat in crimine, 5. si excommunicatus sit aliquis, cum sibi communicantibus. Consentire videtur Diuus Thomas. Hostiensis tamen, ad cap. quod in dubiis, de Sent. excõ. & Ioã. & Arch. ad ca. Rogo, 11 q 3. quod si quis participat cum excommunicato contra prohibitionem canonis non peccat mortaliter, nisi forsan nimis frequenter & hoc faciat in contemptum canonis, arbitratus excommunicationem ridendam: Si autem participat contra prohibitionem hominis, peccat mortaliter, vt minus agatur cum lege quàm cum homine. Iuxta l. Celsus, de Arbitris.

f c. nuper, 29. de Sent excom. vt in exemplis, c. significauit, & c. si concubinæ, eo. tit. de Sent excom. sic & intelligendum, c. sacris, quod metus causa, de participantibus in crimine cum excommunicatis.

g qui sacrilegiis & diuinationibus intendunt, cano. si quis ariolos, ca. non oportet, ca. aliquanti, ca. sortes, ca. si quis clericus, ca. auguriis, 26. q. 5.

h & raptores rerum earundem: ca canoni, 12. q. 2. ca. omnes Ecclesię, & ca. frater, 17 q. 4 ca. si quis, 24. q. 3.

i ca si quis suadente, 17. q. 4. ca. si quis, 24 q 3. c. 1. 5. 13. & aliis, sub titulo de Sent. excomm. idem si mandet percuti: c. 6. §. 4. eo. tit & etiam si volentem percusserit in satisfactionem vindictę, c. 36. eo. & quamquã occultè percusserit quis, c. 7. eod. vel ei sit à volente remissa iniuria: cap. quamuis, 58. eod.

k vt si quis iocando percusserit, vel ob disciplinam, c. 1. c. 54. §. 1. de Sentẽ. excom. si sit percussus qui non est in habitu clericali, & qui pro clerico nõ habetur, vt in c. 4. 23 25. eo tit. & sic de similibus alibi explicatis, suprà lib. 4. tit. 9. c. 10. nu. 3 & in Gloss. libr. 1.

l ca. si quis Episcopus, 50. distinct. c. ad falsariorum, de Crimine falsi.

m ca. 23. si quis Rompetas, 24. q. 3. c. innouamus, de Treuga. & pace.

n In proximè citatis iuribus.

o ca. illud, & seq. hæc huius placiti, 12. q, 2.

p ca. quod autem, 4. q. 1. c. excommunicamus, in vtroque, de Hæreticis.

CAP. IIII.

A Quibus feratur sententia excommunicationis hominis.

ECclesiarum prælati & qui habẽt aliquam iurisdictionem, imo plebanus, & alij ordinarij contra sibi subditos, sententia excõmunicationis vti possunt & interdicti. [a] nisi mulieres sint, quæ etsi iurisdictionẽ habeãt, tamẽ excõmunicare nequeũt. [b] Solus etiã Episcopus solẽnẽ excõmunicationẽ inferre potest. [c] Si quis autẽ extra Ecclesiã ipse sit, excõmunicãdi ius nõ habet. [d] Nisi forsã Hæreticus Hęreticũ excõmmunicauerit, [e] vel si detestabile sit crimẽ propter quod quis sit ab Hæretico excõmunicatus. [f] Nõ excõmunicat etiã laicus iure suo: [g] quãuis ex delegatione

Papæ posſit.[h] Neque regulariter alij poſſunt excommunicare quam Presbyteri.[i] Poterit ab excommunicare Abbas & prior Monachos ſuos.[k] Qui deliquerit quoq; in alterius diœceſi, ab eius ordinario excõmunicari poterit, neq; poteſt à proprio epiſcopo antè legitimã ſatisfactionẽ abſolui.[l]

SCHOLIA.

a c.cum ab Eccleſiarũ prælatis, 2. de Sẽt. excõ. lib. 5. tit. 31. atq; ibidẽ ſingulariter dicitur in fine, Epiſcopũ ſuperiorẽ excõmunicãtis, nõ poſſe ſentẽtiã excõmunicationis latã ab inferiore qui poterat excõmunicare, ſine cognita ſatisfactione & plebani conſciẽtia, relaxare. Idẽ in c. 1. de Eo qui furtiuè ordinẽ ſuſcepit, lib. 5. tit. 30. Arguitur & alios quã Epiſcopũ poſſe excõmunicare, ex ca. nemo Epiſcopus, 11. q. 1. *Nemo, inquit, Epiſcopus, nemo Presbyter excõmunicet aliquẽ antequam cauſa probetur.* Fuerant & antiquitus tolerata excommunicationes dictæ ſancti Eleuterij. Eo quod ex priuilegio cõcederẽtur per præpoſitum Eccleſiæ ſancti Eleuterij, quæ deferebãtur per vniuerſum orbẽ, & vendebãtur, ex quibus plures abuſus ſequebãtur: atq; ideo fuerunt prohibitæ deinde, & interdictũ præpoſito ſancti Eleuterij, eas in poſterum cõcedere, vt habetur in Pauli 3. Conſtitutione 64. incip. *Licet nuper,* in Bullario Laërtij Cherubini: hic tamẽ obſeruãdũ eſt, quod notat Panor. ad c. 2. nu. 2. de Offi. ord. quod ceſſãte cõſuetudine, ſacerdos curatus, neq; in genere, nec in ſpecie excõmunicare poteſt: explicat & plenius, in c. ſi quis cõtrà, de Foro cõpe. in repetitione. Quia 1. excõmunicatio eſt iuriſdictionis cõtẽtioſæ, quæ nõ debet fieri niſi cũ cauſæ cognitione, & debet fieri in inuitũ, ca. nemo Epiſcopus, 2. q. 1. Curatus vero vel curio, non habet iuriſdictionẽ fori cõtẽtioſi, ſed fori tãtũ pœnitẽtialis: can. de perſona, 11. q. 1. Item 2. excommunicatio, eſt meri imperij: vt notat Innocen. ad c. trãſmiſſam, de Elect. Simplex autẽ curatus non habet ea quæ ſunt meri imperij. 3. iura dicunt ſentẽtiã excõmunicationis à iudicibus eſſe ferẽdã: vt in c. 1. de Sent. excõ. in Sext. c. quærenti, de Verb. ſignific. c. Archidiaconus, de Officio. Archid. talis autem non eſt curio.

b c. dilecta, 12. de Maiori. & obedient.

c Et dicitur illi propriè excommunicatio Epiſcopalis, non alterius, ca. nemo, 11. q. 3.

d c. verbũ, de Pœn. diſt. c. audiuimus, cũ 2. ſeq. 24. q. 1.

e ca. miramur. §. fin. & ca ſeq. 24. q. 1.

f ca. Subdiaconus. vſque ad §. poteſt tamẽ, diſ. 24. q 1.

g d. ca. Subdiaconus, §. poſt tamen, verſ. *Vel Catholico non ſacerdote,* ca. 24. q. 1. & c. ſi. de Immu. Eccleſiæ in Sex c. quanto amplius, 46. de Priuil. in Sext. ca. benè quidem, 1. verſ. *Maximus Epiſcopus,* 96. diſ.

h notat Gl. ad d. ca 1. §. Maximus, 96. diſt. ad verbum, *Laico,* Argu. ca ſi. 10. q. 3. ca. præter hæc, 6. §. verum, 32. diſt. & ſic expreſsè notat Gloſſa, ad ca. benè quidem, ad verb. *Laico,* 96. diſt. & Gloſſa ibidẽ, ad verb. *Præter Romanam,* notat authoritate Epiſcopi nihil poſſe laicũ in Eccleſia cõſtituere nec excõmunicare.

i ca. canonica, de Sentent. excommunica.

k prior excõmunicat ita ſibi nõ obediẽtes Monachos, in c. cũ ab Eccleſiis, 18. de Maiorita. & obedient. lib 1. titul. 33. Abbas Monachos, vt in c. ſicut tuis literis, 33. de Simonia, lib. 5. tit 3.

l c. 1 de Rapto. Ratione enim delicti clericus alterius diœceſeos, fit fori epiſcopalis loci in quo deliquit, vt ibi conueniri & iudicari poſſit: can. 1. 3. q. 6 ca. placuit, in 2. 6. q 3. c. poſtulaſti, & c. ſi. de Foro cõpetẽt. Authẽ. quia in prouincia: vbi de crimine agi oporteat.

CAP. V.

Qui excommunicari poſsint.

Sententia generalis excommunicationis ligat tantum excõmunicantis ſubditos.[a] Subditi autem dici poſſunt, ratione delicti commiſsi in loco vbi eſt pœna excommunicationis:[b] & ratione loci & territorij.[c] Nõ poſſet tamẽ excõmmunicari vniuerſitas, vel omnes habitãtes alicubi, quãuis interdictum Eccleſiaſticũ in vniuerſitatẽ vel habitantes ferri poſsit:[d] Nec excõmunicatur ſuperior ab inferiore:[e] neq; qui appellauit, poſt appellationẽ ab eo à quo appellauit.[f] Minus excõmunicari poſſunt qui Chriſtiani non ſunt, vt pagani,[g] qui ve iã mortui:[h] niſi in tali reatu mortui fuiſſent qui poſt mortẽ accuſari poſsit, & is quoque qui commiſit crimẽ dãnari poſsit,[i] ſicut de Hæreticis mortuis fit.[k] Non poteſt itẽ excõmunicari priuilegiatus contra ſuum priuilegium;[l] neq; ſuffraganeus ab officiali Epiſcopi eo abſente.[m] Poterit autẽ excõmunicatus nõdum etiã abſolutus, iterũ excõmunicari, & ſæpius.[n] Cæterũ excõmunicationis vel interdicti generalis vel ſuſpenſionis ſententia non ligantur Epiſcopi, niſi de illis nominatim fiat mẽtio.[o] Excommunicari poteſt dominus propter contumaciam ſui procuratoris.[p]

SCHOLIA.

a c. ſi. de Conſtit. in Sex. ca. . & ſeq. 6. q 3. Contra non ſubditos lata nulla eſt ipſo iure, ca. ſententia, 11. q. 3. Subditi Epiſcopi dicuntur ratione iuriſdictionis ſpiritualis, omnes qui ſunt in ſua diœceſi, etiam terræ principes, c. omnes, 4. de Maiori & obedient. Subditi etiam ſunt Pont. omnes Imperatores & reges in ſpiritalibus & quæ ad animam pertinent: c. ſolitæ, 6. eo. tit. ca. ſuſcipitis, 10. diſt. ca. cum ad verbũ, 96. diſt. Sic meminit Platina Gregorium 7 excommunicaſſe Henricum 4. vtentem inueſtituris Epiſcoparuum: & ob eandem cauſam Paſchalem, 2. excommunicaſſe Henricum 5. Adrianum 4. Fridericum Ænobarbum ſeu Barboroſſam: Innocentium 3. Imperatorẽ Philippum: Bonifacium, 8. Philippum Pulchrum regem Galliæ: Ioannem 22. Ludouicum Bauariæ ducem: alióſque Pontifices alios Principes ob diuerſas ſpiritales cauſas.

b ca. nobis, in 2. de Sent. excommu. Ratione delicti quis ſortitur forum alioquin non proprium, authẽt. qua in prouincia, iuncto toto titulo, vbi de crimine agi oporteat, & ideo alienigena poteſt à prælato loci in quo deliquit excommunicari: in c. .. de Rapto. ca. placuit, & ca. fin 6. q. 3.

c c. ſi de Foro compe. & ibi interpretes & ad c. 2. nobis, de Sent. excomu. notant interpretes, quod Iudex poteſt excommunicare ſuum ſubditum contumacem etiam extra territorium.

d c. Romana, §. in vniuerſitatẽ, de Sẽt. excõ. in Sex. poteſt autẽ interdici: c. ſi ciuit, eod. in Sex. Ratio diuerſitatis, quia alius pro alio puniri nõ debet, aut pro alio excõmunicari. c. ſi habes, 14. q. 2. punirẽtur autẽ infantes & nõ delinquẽtes, ſi excõmunicatio generalis in eos locũ haberet. Itẽ vniuerſitas eſt nomen iuris, & non perſona, nec habet vnã & propriã cõmunẽ omnibus animã, Inno. in c. grauẽ, de Sẽn. excõ. Si tamẽ de facto excõmunicaretur vniuerſitas, teneret excõmunicatio, vt ait Ioan. Andreas, & alij interpretes ad d. c.

Romana,

Romana, de Sēt excō. in Sex. Sic Honorius: qui coronatus est anno Domini, 1285. 1-. Kal. Maij, statuit excōmunicationē cōtra cōmunitatē & officiales ciuitatis Parmensis ob excessus commissos cōtra Fratres prædicatores, ob dānatam de hæresi per inquisitionem quādam mulierē: tādem tamen ipse dissoluit, vt habetur in constitutione eius 1. incipiente olim, in Bullario Laërtij Cherubini.

e c cum inferior, de Maiorita. & obedient. nisi superior iam ligetur excommunicatione iuris.

f c per tuas, de Sēt excō. c. dilecti filij, in 2. de appell.

g ca. audiuimus, §. vnde Apostolus, cum seq. 24. q. 1.

h ca. damnationis, §. his authoritatibus, 24. q. 2.

i vt si agatur de crimine hæreseos, ca. sane, 6. & ibi exempla, 24 q. 2. & aliud exemplum in ca. quicumque clericus, 23. q. 8. Et in eo qui se occidit voluntariè, in ca placuit, 23. q. 5. & aliud in eo qui sibi hæredem scribit Hæreticum: in d ca, sanè, 24. q. 2.

k d. ca. dānationis, § ex his authoritatib⁹, & c. s. 24. q. 2.

l c ne aliquis, 5 & c quanto, 26. de Priuil. nisi forsan priuilegiatus incidat in excommunicationem iuris, percutiendo clericum, c. nullus, 8. de Sēt. excō nec vtitur iuris beneficio qui contra ius facit delinquēdo, in l. auxilium, de Minorib.

m c. 1. §. fin. de Offic. ordina. in Sexto.

n c ita quorundam, de Iudæis. Sicque pro diuersis causis quispiā excōmunicari potest, & à diuersis. & plures etiā pro eadē, si fit cōtumax excōmunicatus, iterūque potest anathemate aggrauatione reaggrauatione excōmunicari. ca excellētissimus, & ca. omnis, 11. q. 3. ca de viro, 2 q. 2. ca. eos qui, 8 - dist c ad hæc, de Postu. præla. vt qui in sordibus est sordescat adhuc: ca. pen 47 dis. Obijci tamē posset primū excōmunicationis effectum esse, vt notatū expellat à communione Ecclesiæ, ca. Engeltrudā, 3. q. 4 & quod expulsus nō possit dici iterū expulsus, nisi redierit prius ad Ecclesiā: priuatio enī præsupponit habitū, l. decē, de Verb obliga. P l. Iulianus, de Diuortiis: c. ad dissoluēdū, de Despōs impub. Dehinc & facessere videtur quod ad Ecclesiā nō videātur pertinere qui extra Ecclesiā sunt, ca. multi, 2. q. 1 est enim vltimū remediū Ecclesiæ excōmunicatio, & post eā nō habet quod possit amplius facere: c cū oō ab homine, de Iu. Itē quod anathema sit mortis æternæ illatio. ca. nemo Episcoporū, 11. q. 3. & semel mortuus mori amplius nō dicitur. Item quod iā extra Ecclesiā positus magis extra eā poni nō possit, ca. omnis, 11 q. 3. Itē facit cōtra in argumentum, l. qui bis, de Verb. obliga. Sed hæc omnia & similia non obesse ostendemus, si cōsiderauerim⁹ excōmmunicationē habere duos effectus, vnū eiciēdi extra Ecclesiā & ligādi, aliū religādi seu detinēdi: nihil enim prohibet dicere ligatū extra Ecclesiā, arctiori vinculo detineri posse, vt si cōtingat à priori vinculo eum solui, alio quoque detineri possit. Quemadmodū dum quis incarceratur pro vno debito, nihil prohibet quin & pro alio commentariensi cōmēdetur detinēdus, vt quāuis à primo debitore liberatus fuerit, pro alio detineatur. Quod si quis etiam pro vno casu excommunicatus pro eodem iterum excommunicetur non tam noua sētētia quā prioris renouatio dicetur: in ca. 1. 24. q. 1.

o in c quia periculosum, de Sententia excommunica

p cap. 1. Vt lite non contestata, &c.

CAP. VI.

De forma excommunicationis.

Excommunicādus primò canonica monitione est admonēdus: alioquin nō valet excōmunicatio.[a] Dehinc ipsa excommunicatio nominatim de aliquo est faciēda, & publicāda, vt vitari debeat excommunicatus.[b] Nemo tamē erit excommunicādus nominatim, priusquā sit de crimine confessus vel conuictus.[c] Debet & fieri præsentibus testibus monitio.[d] Vtq; excommunicatio proferenda in scriptis, adiecta etiā causa excōmunicandi:[e] cuius etiā sentētiæ exēplū exhiberi debet excōmunicatis,[f] quorū postea sunt publicāda nomina.[g] Rursū in solēni excōmunicatione, debēt duodecim sacerdotes circūstare Episcopū, & lucernas siue cādelas ardētes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excōmunicationis, in terrā proiicere debent, & pedibus cōculcare; subinde & debet epistola per parochias mitti continens & nomina ita excōmunicatorū, & causā excōmunicationis.[h] Fertur sētētia excōmunicationis purè, & de præsēti: potest & ferri sub cōditiōe; veluti nisi Sēpronio satisfeceris intra viginti dies te excōmunicatū vel suspēsū vel interdictū esse cognoscas, quę nō nisi adueniente cōditione sortitur effectū.[i] Cęterū forma excōmunicationis canoni. est; in prohibitione ne quid fiat sub pœna excōmunicationis.[k] Cū tamē in excōmunicatione hominis dicēdū sit, ego te excōmunico: Neq; excōmunicatio est cū quis dixerit præcipio tibi cū interminatiōe excōmunicationis: ex eo enim quis non est excōmunicatus nisi postea excommunicetur.

SCHOLIA.

a c. sacro, 47. de Sēt. excō. c. 1. 9. in eo. tit. in Sex. c. reprehēsibilis, 26. c. cū speciali 61. de App. & in c. Apostolorū, 50 excōmunicationē fieri debere post trinam admonitionē dicitur: atq; etiā, c. cōstitutionum, 9 de Sēt excō. in Sex. expressè exigit tres admonitiones distinctè præcedētes, vel vnā pro omnibus cū debito spatio tēporis: sic monitio iudicialis trina requiritur, ca. de illicita, 24. q 3 c cōtigit, in 2. c. sacro, de Sēt. excō. c. si quisquā. c. si autē, de Cohab. cler & mulie. aut vna perēptoria pro omnibus ad efficiēdā cōtumaciā: l. nō nūquā, de Iud in P l tres denūciationes C. quomodo & quā Iud. cū legitimo interstitio tēporis, habita ratiōe negotij, & qualitatis psonarū, maximéq; vtimur vna sufficiēte monitiōe pro tribus in notoriis, c. cōstitutionē, 9 de Sēt. exc. in Sex. c. cū sit, de App. facti etiā necessitas quādo accelerationē desiderat nō patitur trinæ monitionis aut dilationis expectari tēpus, vt ibidē dicitur. Itē si sit talè crimē pro quo quis excōmunicatur sine monitionis solēnitate si in excōmunicationem ipso facto sine sētētia incideris, c. reprehensibilis, 26. versi. *Nisi fortè talis sit culpa*, de Sentent, excommunica.

b ex D. Paulo, 1. ad Corint. 5. Ibi, si is qui Frater inter vos, nominatur inter vos fornicator, &c. Nominatim excōmunicare est ita ex nomine certā personā ostēdere, vel ex aliis indubitabilib⁹ circūstātiis pdere, ex quibus possit esse certū illā esse excōmunicatā. c. cōstitutionē, c. licet, de Sēt ex. in Sex. Cl. grauius. in fi. eo. ti. facit Cl. 1. de Vit. & ho cl §. nominati de Exh. li. Tractat & qd sit nominatī interdicere, vel excōmunicare: In. in c. in Lat. de pb. facit q causa nominari excōmunicatio fieri debeat, vt ītelligam⁹ nō incurrere excōmmunicationē, eū qui cōmunicauerit cū nō nominatim excōmunicatis, vel qui tales notoriè nō habēut, vt dictum in Decreto de excōmunicatis non vitandis, In Conc. Bas. in prag. sanct. & Lateranensi

in concordatis Gallicanis cum summo Pontifice. Non nominatum facta dicetur illa excommunicatio, excommunico omnes qui tale furtum fecerūt, vt in c à nobis, de sent. excom. c. fin. de consti. in Sex. tunc enim non tenetur vitare furem, nisi talis denunciet expressè, vel aliter notorius sit ex euidentia facti, c. proposuit. ¶. 1. de cler. excom. ministrant notat tamen glossa ad c. 2. ad verbum nominatim, de offi. ord. valere hanc formam excommunicandi, excommunicamus quicumq; fecerit tale factum, in genere: & perinde haberi ac si nominatim fuisset excommunicatus & proprio nomine, quoatum ad Deū, sed non quantum ad Ecclesiam quia non vitabitur ab Ecclesia, facit d. c. 2. de offi. ordi. & ca. excellentissimus, 11. q. 3. adde quid dicatur nominatim fieri, ¶. masculis, ¶. nominatum de exhæreda. libero. apud Iustinia. l. nominatim, de liber. & post. P.

c in ca. 18. multi corriguntur ca. notum, 10. ca. tiomen, 12. a. q. 1. arg c. si sacerdos, & verbum nisi. ordin. ordo enim seruandus est in excommunicatione facienda, ca. de illicita, 34. q. 3. & nemo Episcopus aut presbyter quemquam excōmunicare debet, antequam causa probetur propter quam Ecclesiastici canones hoc fieri iubent: quod si quis aliter fecerit, arbitrio superioris à sacra communione suspēdi debet, & excommunicatus ad eam reduci. ca. nemo, 11. 3. q. 1. attamen si hic ordo non fuerit seruatus, valebit nihilominus excommunicatio, vel suspensio, ca. si episcopus, 11. q 3.

d c. sacro, 4. de Sent excom.

e c. 1. quisquis, de Sen. excom in Sex. potest tamen verbo solo fieri, & verbum solū sufficit ad excommunicandum, vt notat glossa ad c. fi. in additionibus, ad verbum excommunicato, de ordinatis ab episcopo qui renūciauit episcopatui. Causa etiā quę adducitur, debet esse probata, in ca de illicita, 24 q 3.

f c. 1. exemplū, de Sent. excom. in Sex. operatur autem illa exhibitio, qnod ipse inde certo cognoscat se esse excommunicatū, & quamobrem & incidat in irregularitatem, si sciens se talem, celebrauerit. Alioquin, quamuis excommunicatio liget absentē, & ignorantem, quoad vinculum, non tamen ligat quoad pœnam antequam sciat, glossa in ca quāto, 2. q. & c. Apostolicæ, de exceptioni c. illud, de cleric. excom. ministra. Romanus consi. 136. quocirca si ignorans excommunicationem celebrauerit, vel alios actus excommunicato prohibitos gesserit nō est irregularis. Anchora. in c. notabili 6. de concess. Præben. in Sext. & ibi notant interpretes, ideo non posse priuari beneficio.

g sic cautum in ca. curæ sit, 11. q. 3. & in c. ad certitudinem, 3. de Sent. excom in extraua. communib. vt enim exēplum excommunicationis datur excommunicato vt abstineat ab actibus excommunicatis prohibitis, sic publicatio proponitur, vt alij ab excommunicatorum communione abstineant.

h in ca. 106. debent duodecim 11. q. 3. vbi glossa addit istas lucernas seu candelas ardentes extinctas & pedibus conculcatas proiici debere extra Ecclesiā, vt sal infatuatum, nec aliquo vsui habendas. ex ca non oēs, 2. q. 7. Refert Burchardus has solēnitates lib. Decr ca. 1. 4. & ex Cōcilio Rothomagēsi c. 3. vbi addit verba concepta iti pronuncianda illa excōmunicatione, & insuper sermonē super eā habendū esse ad populū. Scribit ita Nauclerus Concilium Constātiense excommunicasse Benedictū 13. alias dictū Petrū de Luna, cū duodecim cādelis ardentibus, hæc sentētia cū eādem accensis fieri mādatur cōtra detinētē episcopū, &c. in Cle. de Sēt. excō. & c. fœlicis c. præsenti, de pœnis in Sex. Sicuti etiā hoc genus excōmunicandi solēne est in pronūciatione, pariter & in absolutione, vt habetur de solēnitate eius absolutionis in ca. 08. cū aliquis, 11. q. 3. fuerūt & aliqū excommunicationibus solemnibus additæ aliæ execrationes queadmodū quàm Theodorus vel Theodosius Papa, sub annum Dñi 642 in Ecclesia Sancti Petri Rom. & præsentia totius cleti & Ecclesiæ excōmunicauit Paulū Patriarchā Cōstantinopolitanū monothelitā hæreticū, & eius sectatores, & ea de causa miscuit vt ferunt atramētum vino in calice, manuq; propria scripsit sententiā excōmunicationis, vt significaret perinde sentētiā esse inuiolabilē ac si suo sanguine Dñs noster IESVS CHRISTVS scripsisset. Coniunxit & cū anathemate seruitutē personalē Cle. 5. dūcognita Venetorū cupiditate & cōtumacia, eis anathemate notatis, sacra interdixit, eosq; pro seruis vbicūq; locorū reperirētur, direptis illorū bonis, haberi voluit: iussitq; vt scribit Platina in Cle. 5. e tat & execratio lata per Gregoriū 7. verbis cōceptis cōtra Hēricum 2. cū abrogatione Imperij ei, & solutione iuramēti subditorū ab ei fidelitate & trāslatione Imperij in Rodulphum apud eundem Platinam in vita eius.

i c præterea requisiti fuimus, 40. de Appel. li. 2. tit 28 quæ tū sententia, quia suspenditur vsq; ad implementū cōditionis, interim appellatione interposita ipsa etiā interim pendet & suspēditur, q̄ nō accidit in excōmunicatione purè facta, quæ non suspenditur per appellationem c. à nobis, in 1. de Sen. excō.

k vt in c. 1. de sagiariis li. 1. ti. 15. videtur enim quod sit canon latæ sententiæ vt etiam in ca. Salonitanæ 63. dist. tit. 40. dist.

l d. ca. Salonitanæ, & ca. illud, 63. dist. & c. 1. de loca. & c. 1. de eo qui furtiuè ordines recepit.

CAP. VII.

Effectus excommunicationis.

EXcōmunicationis grauissimi iiq; plures sunt effectus, & quales ex separatiōe hominis à Deo accidere possunt. Excōmunicatus quippe in cælo ligatus ex sētētia in terra lata, traditur ex Dei potestate Sathanæ,[a] & vera vita q̄ vitā viuificat, deiq; gratia ab eo alienatur,[b] neq; ideo sacra mysteria talis pagere potest impunè,[c] nec ad sacrū ordinē p̄mouerι,[d] aut aliū ordinare, [e] cōferri ei beneficiū Ecclesiasticū nō potēst,[f] nec ad illud de eo facta electio valet, [g] aut postulatio, [h] aut nominatio, [i] aut præsentatio, [k] vt nec ab excōmunicato facta bñficij etiā nō excōmonicato collatio proba est,[l] aut electio p eū de alio facta,[m] aut p̄sētatio facta à clerico patrono excōmunicato,[n] vt neq; p̄mutatio facta sui bñficij.[o] Rursū q̄ pertinet ad hoīes, excōmunicat⁹ est infamis, p nec potest impetrare valide à summo Pontifice rescriptū, [q] p mortuo habetur, [r] omni cōmunione sacramentorū matrimonio excepto priuatur:[s] ab Ecclesia dū officia diuina peragūtur expellitur,[t] feudis Ecclesię priuat,[u] sed & subditi & vassali eius, ab ei⁹ seruitio & obseqo liberāt:[x] nō est sepeliendus in cœmiterio: [y] nemo cū eo sine pœna potest communicare, loqui, comedere, orare, [z] & io sūma, excōmunicat⁹ denūciatus

ab omnibus est vitandus, [aa] alioquin & qui non euitauerint, fiunt ipsi quoq; excommunicati. [bb] Exceptis iis qui permutête canone vel iure possunt cum illis participare, [cc] quales [dd] vxores, [ee] filij, [ff] serui & ancillæ, mancipia, rustici seruientes eorum, [gg] & qui ignorantes excõmunicatos eis communicant: sed & orator peregrinus aut viator in terram excommunicatorum venientes, vbi non posint emere, vel nõ habent vnde emãt, possunt ab excõmunicatis accipere. [hh] Quemadmodum non improbatur, siquis largiatur excommunicatis non in sustentationem superbiæ, sed humanitatis causa. [ii] Neque etiam communicatio interdicta est cum excommunicato ratione contractus antea cum illo initi, qui non potest sine communicatione explicari, vt in societate liquet. [kk] Possunt & excommunicati ad prædicationem verbi Dei admitti. [ll] Neq; sententiam excõmunicationis incurrit qui excommunicato in his quæ pertinent ad absolutionem vel aliter ad salutem animæ eius, in locutione participat: licet etiam alia verba, vt magis apud eum proficiat interposuerit. [mm] Ita prædicatores qui verbum Dei eis annunciant, vel confessiones eorum audiunt, possunt licite ab eiis eleemosynas accipere, præsertim si in eo loco aliundè non posint sustentari. [nn] Sed rursum excommunicatus in iudicio pro se agere prohibetur, [oo] aut nomine alieno tanquam procurator, [pp] aut aduocatus: [qq] non potest accusare [rr] aut restificari, [ss] aut iudicare [tt] aut petere sententiam executioni demandari, [uu] facit & sententia excommunicationis excommunicatum maiorẽ, vt minor censeatur. [xx] Potest & episcopus vel Ecclesiasticus iudex compellere laicum iudicem, expellere excommunicatum ab actibus iudiciariis. [yy] Incurrunt & ipso facto sententiam excommunicationis ex constitutione canonis qui lædunt bona aut personas excommunicantium, vel personarum ad eosdem pertinentium. [zz]

SCHOLIA.

a ca. certum, ca. omnis, ca nihil sic, 11. q. 1.

b Deus est vera vita animæ nostræ, D. Ioannis c. 1. & docemus lib. 1. de immortalitate animæ circa principium quare à Deo separatus & à vita ea, incidit per excommunicationem in iram Dei, ca. siquis à Catholicis, 23 q. 4.

c ca. siquis episcopus, in 3. & 4. sic incipiente, 11. q. 3 fit enim irregularis si diuinis se ingerat, cap. is cui, de Sent. excom, in Sex.

d probatur cum distinctione in ca. illorum, 32 dist. & se sciens excommunicatum, ordinari se faciens secularis, in perpetuum deponitur. c. cum illorum, de Sent. excom.

e c. veniens, de præscript. c. t. de eo qui furtiuè ordines suscepit

f c. postulastis, de cler. excom. ministrant, c. fi. de excessib. prælator. neq; potest optare præbendã iuxta, c. fi de consuet in Sex. Cæterũ contra impetrantẽ beneficium, non admittitur exceptio generalis opposita, vt quia lata per processus generales ab homine: secus si à lege vt quia quis diceret eum iniecisse manus violentas in clericum, quia tunc admitteretur, vt ait Rota Decis. 519. *nota quod non admittitur* in antiq. Potest & excõmunicatus acceptare beneficium vacans ratione gratiæ: sed nõ potest illi per executorem prouideri, iuxta c. postulasti, de cler. excom. ministra. & ita etiam decidit Rota in Decis. 720. *nota quod excommunicatus*, in antiq. quia iura spiritualia non cadunt in excõmunicatum, ideo scilicet locum tenere non possunt c. cum dilectus, de consuet. c. decernimus, & ibi Bald. per illũ textum, de iudic. etiã si collatio fit à summo Pontif motu proprio, vt ait Cardinalis in Cle. 1 §. 1. q. 4. de relig. domi. siue sit excõmunicatus à iure, siue ab homine Rota Decis. 763 *nota quod excõmunicato*, in antiq quod & tam verissimum est, vt collatio tunc facta inutiliter, non conualescat etiam secuta postea absolutiõe: eo quod ab initio nulla fuerit, ideo conualescere tractu temporis nequiuit. l. quod ab initio, de reg. iur P. c. non firmatur, eo. tit. in Sext. neque ipse excommunicatus beneficium impetrare potest & si fecerit de facto, non valet impetratio. Cardina. ad dict. Cle. 1. §. 1. q. 5. de relig. dom. Proinde solitum est in curia Romana, obseruare praxim, vt summus Pontifex adiiciat clausulam impetrationi, *cum absolutione impetrantis ab excommunicatione quod pertinet ad hunc effectum impetrationis*.

g Et qui eligunt excommunicatum peccant c constitutis, in 1. & ibi gl. de appellationib. c cum inter, R. & c. illa, de Elect. c. si celebrat, de cleric. excom. ministran.

h c. 1. de postul. præl gl. in c. fi de excessib. præla.

i e. cum inter, de Elect.

k c. 1. & ibi Archid. per illum textũ, de except. in Sex. Lapus allegatione 8. incipiente *præsentatus*. Nã iura quæ loquuntur de Electione procedunt in præsentatione, gl in c. sciant, & c. fi. de Elect. in Sex. quia & lata appellatione præsentatio dicitur etiam electio cap. a. de iure patrona.

l Quia excõmunicatus est exutus authoritate & potestate in spiritalibus c. cum inter, & ibi interpretes, de Elect quod & intelligendum procedere in vicario excommunicati qui pendente excommunicatione vel suspensione Domini, non potest conferre tanquam vicarius, cùm vna & eadem persona cum illo videatur, argum. capitulo secundo, de consuetud. in Sext. quemadmodum & per mortem episcopi vicariatus eius censetur reuocatus, gl. in Cle fi. de procura. Panor. ad c. quoniam, nu. 10. de offic. deleg. etiam si collator ignoret se excommunicatum, gl. in c. pen. de cler. excom. ministrãt. Panor. Imola & alij, ad e. pastoralis, §. verum, de appella, licet & ibi glossa contrarium teneat, vide Cardinalem consi. 40. incip *in facto*, quia in his quæ geruntur ratione priuati officij, non est differentia inter occultum & publicum, contra tamen in gestis ratione publici officij, glossa & doctores in c. ad probandum, de Sent. & re iudi.

m c. vnic de sede vaca. in Sex. gloss. in c. fin. de excessib. præla. quod intelligendum de electione quæ est declaratoria tantum voluntatis. Sic si inter eligentes quispiam est excommunicatus, & alij vel maior pars hoc sciant, possunt eum ab electione repellere, & si non expulerint sed cum tali elegerint, electio non valet. Domini. ad c. fi. de procuratorib. Innocentius & alij ad capit. illa, de Electio. gloss. in ca. fin. 9. quæst. 1. fallit tamen in electione

faciendа

facienda summi Pōtificis, quia ita expressum est & excommunicatum posse ad illam electionem admitti, in Cle. ne Romana . si de electio.

n Sic patronus clericus e communicatus non poterit præsentare, Panor. in cap. nobis de iure patrona. Paulus de Citadinis, tractat de iure patronat. in 3. parte primæ causæ acquirendi, q. o quia præsentatio per illum facta habet quandam vim electionis gloss. in c. sciant, de Elect. in Sext. c. eum autem, de iure patrona quia clericus præsentans variare non potest, & per eam præsentationem acquiritur ius præsentato c. 1. de iure patrona. in Sex. diuersum in patrono laico qui intra quadrimestre tempus variare potest, & habet ex gratia ubi ius præsentandi concessum, c. quoniam, de iure patrona. Rota Decisio. 161 *quod patronus*, & Decis. 127. in antiq & Decis. 1. de iure patrona. Rocus in tracta. de iure patrona. ad verbum, *competenti* q. 2.

o in Clem. 1. vbi Cardina. de pœn

p ca. infames, 6. q. 1.

q c. 1. de rescrip. in Sext. Potest tamen excommunicatus maiori excommunicatione impetrare indifferentem commissionem alicuius causæ in curia Romana & ita seruatur, ipse tamen repelli potest ab agendo, si ei opponatur excommunicatio c. cū inter priorem, de except. c. cum pro causa, de Sent. excom. c. ipso iure, de rescrip. in Sext Rota Decis. 594. inci die etiam, in antiq.

r doctores in c. grauem, de Sent. excom

s ca. illud, 9. dist. ca. ad eius vero, 5. dist. c. significasti, de eo qui duxit in matrim. quam prius polluit per adulterium c. 1. qui cler. vel vouend

t Etiam adhibita seculari potestate, ca. nec licuit, & ca. 7. si quis episcopus, 11. q. 3. glo. in ca. cleros, 21. dist. can. qui illudet, in verb. dimisit, q. 1. imo si excōmunicatus expelli non posit, presbyter qui Missam dicit, eam dimittere debet, si canon Missæ, *Te igitur*. &c. non fuerit inceptus gl ad Clem grauis. ad verb. *inexpleta*, de Sent. excōm. & in ca. 1 cut Apostolum, 11 q. 3. felmus ad c. 1. de excep nec enim etiam in oratione communicandum excommunicatis ex ca. Apostolorum 11 & 2. ca. excōmunicatos, 11 q. 3. neque excōmunicatus ad actus diuinos est admittendus, c. cum & plantare, 3. 5 excommunicatos, & ibi Panor. de priuil. nisi post appellationem ea indecisa & pendente esset excommunicatus, c. ad præsentiam, 10. de appella. & nisi permittatur adesse prædicationi verbi Dei, cap. responso, 43. de Sent. excom. alioquin neq; etiam ipsis priuilegiatis licet celebrare diuina coram excommunicatis, c. Episcoporum, de priuil. in Sex.

u c. grauem, 53. 5. fi. de Sent. excom.

x c. si de pœn ca. pen. & fi. 15. q. 6.

y 5 c. nobis, 8 de Sent. excom. vbi id explicatur. Atqui si fuerit excommunicatus in cœmeterio sepultus, vel in Ecclesia debent eximi inde ossa cap. sacris, de sepult. vbi & ratio, quod iis quibus viuentibus non communicauimus non debemus mortuis communicare, idem in ca. 1. 24 q. 1.

z ca. excommunicatos, & seq 11. q. 3.

aa dicto canon. excommunicatos; & canon. cum excommunicato, 11. quæst. 3 c. sicut 49. de Sent. excom cap. postulastis, 7. de cler. excomm. minist. lib. 5. tit 27. imo euitandi à priuilegiatis c. cum & plantare, 3. 5 excōmunicatos, de priuil. c. nullis, de Sent. excōmunic. Hic tamen obseruandum quod Clemens 3. distinxit in c. cum non ab homine, 14 de Sent excom. excommunicatum propter iniectionem violentam manus in clericum, vitandum esse etiam non denunciatum, ab eo qui scit eum esse excommunicatum, si alij quoque sciunt: quod si tamen occultus est excommunicatus & alicui soli cognitus, is non tenetur eum euitare publicè quandiu ab Ecclesia toleratur, at priuatim tenetur eum euitare. Sic sciens excommunicatum quod ad se pertinet, tenetur eum etiam non denunciatum vitare, ca. si tantum, & ca. placuit, 6. q. 2. certus enim amplius certiorari. non debet l. 1. in fine, de actio. emp. P. ca. si inimicus, 91. dist. quia excommunicatio secum trahit executionem, c. pastoralis, de appella. & denunciatio non fit nisi propter ignorantes. Deus eum ligat non homo. ca. nemo contemnat, 1 . q. 3. tamen hodie non est excommunicatus vitandus ante denunciationem vel nisi notorius sit secundum extrauagantem Martini 5. in Concilio Constantiensi editā, & Leonis, 10. in Cōcilio Lateranensi, vnde tituli de excōmunicatis non vitandis, in pragmatica sanctione, & concordatis Gallicanis.

bb si participat quis cum persona nominatim prohibita in crimine, tunc & maiori ipse excommunicatione notatur, c. si concubinæ, 11. de Sententia excommunicatio & c. significauit, 1 eod. maximè si excommunicati fuerunt quidam cum participantibus, can. excellentissimus, 11 . q 3. c. quod in dubiis, 33. de Sen. excom. cum tamen alioquin qui participat vel communicat cum persona excommunicata vt in crimine, non maiori sed minori excommunicatione notetur, nisi admonitus ne communicaret, nihilominus cum illo communicauerit d. cap. quod in dubiis.

cc d. c. q. in dubiis, & c. inter alia, 31 de Sent. excom.

dd sequentium personarū exceptio, ponitur à ca. quoniam multos, 103. 11 q 3. ex Gregorij li. 7. regesti & Concilio Romæ edito: sunt enim hæ personæ eius qualitatis, quæ commodè separari nequeant ab inuicem. Iniubetur tamē iisdem participare in criminibus excommunicatorum in d. c inter alia, 31. de Sent excom.

ee vxores tenētur vinculo matrimonij indissolubili, cum indiuidua vitæ consuetudine in §. de nuptiis l. de ritu nupt inter corporalia de trāslar. l. pic. Matthæi 19. & 5. cum similib. & vir & vxor pro eadem persona reputātur Gen. vt inseparabiles, 5. 1 de vsu & ha. l. si stipulatus fuero, de Verb. oblig. socia diuinę & humanę domus; l. aduersus, rerū amot. C.

ff filij & patres pro eadem persona quandiu in potestate sunt l. fi. C de imp. & pro eadē voce §. & vero, de inutilib. stipul. & filiusfamilias non est homo integer sed pars patris, l. cum scimus, de agric. & cēsi. li. 11. C. vna caro, pater & filius, ca. contradicimus, 35. q. 9. & filios castigatores esse parentū moribus non conuenit §. sed quod sancimus, de nuptiis in Nouel. vt indecorū patrem a filio regi, l. si qui in ea, de tutor. & curator. dat. ab his & c. 4. Et semper filio vt liberto; persona patris & patroni sancta & hon. videri debet l. liberto, 9. de obseq. ius parentibus & patronis præstādis; lib. 37. P. tit 15. Si tamē ex contrario filius est excōmunicatus, pater non tenetur ei communicare; vt nec Dominus seruo excōmunicato, ca. de filia, 17. q 1. quēadmodū & filius emancipatus tenetur euitare patrem excōmunicatum, vt notat gl. ad d. canonē quī multos, ad verbū, exceres.

gg qui ex familia excommunicati aduersus, et ex necessitate inseruiunt: ideo nō notantur excōmunicatione ob communicationem personæ dicti quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum, capit. quod

non est licitum 4. de reg. iur. apud Gregorium organum Domini vox serui, l. si seruus, de damno infect. P d. §. & vero, de inutilib. stipula l. . de Verb. oblig. P Et seruus Domino suo tanquam potentiori debet obedientiam, l. cum oportet, & l. fi. de bonis quæ liberis, §. filius, de nup. in Nouel. cæterum ab excommunicato Domino liberantur serui, si post tertiam admonitionem noluerit satisfacere. c. grauem, de pœnis

hh d. ca. 03 quoniam multos, 11. q. 3 & c. inter alia, 3 . de Sent. excom. tribuitur autem idipsum necessitati, quæ non patitur dilationem vt in ca. baptizandi, . dist.

ii ratione videlicet eleemosynæ in qua nec inspicitur non tam qualitas pauperis vt plerumque, quam quod ex Christi nomine ad eius honoré & ex charitate fraterna, ei subueniendum sit, can. pasce, 86. dist. ca. 2. quiescamus 4 . dist. sic notat glossa fi. ad ca. donare res suas, 86. dist. ibi *donare Histrionibus vitium est &c*, facit & ca duo i 2, 35 2.3. q. *duo inquit, ista cum dicimus homo peccator non vtique frustra dicuntur, quia homo est miserere, &c.*

kk ca. si verè, 34. de Sent. excom. ne inquit lucrum excommunicatus ex sua contumacia reportet, alius damnum contra regulas iuris, vt in ca legi, 16. q. . c. ex tenore, de rescrip.

ll c. responso nostro, de Sent. excom. ca 104 1 . q. .

mm c. cum voluntate, 54. de Sent excom. ca. cum excommunicato, 1. q 3.

nn d. c. cum voluntate, §. . de Sent. excom.

oo sic excommunicatus ita repellitur à limine iudiciorum, per iudicem etiam parte num opponente, ob publicam vtilitatem, c. 1. in fine, de exceptio, in Sext. eaque ratione tertius potest opponere excommunicationem cuius etiam priuatim non interfit, c. cum parati, in fine, de appellat. si tamen de excommunicatione non fuerit oppositum, valebit processus cum actore excommunicato factus, & ita seruat Rota in Decisione 818. *dic quod*, in antiquis, per c. 1. de rescr in Sex. c. prudentia, de offi. de lega. c. pia, de except. in Sex. nec agit etiam excómunicatus per procuratorem, c. cum inter, de except. Si tamen antè excommunicationem cœperit agere, poterit in odium eius postea compelli prosequi litem, per authent. qui semel. C. quomodo & quand iud.

pp c. post cessionem, de probationi quia *ei* nemo sine animæ periculo potest communicare c. exceptionem, de except. atque etiam id fit, vt magis censura Ecclesiastica timeatur, c. 1. de except. in Sex. sicque excommunicationis exceptio repellit agentem, c. prudentiam de offic. deleg.

qq c. decernimus, de Sent excom. c. excómunicamus, § credentes, de hæret. idque propter communionis periculum.

rr ca. 1. 4. q. 1. c. 2. de except. in atrocioribus tamen criminibus excommunicati socij admittuntur in testimonium, contra socios, vt in c. si de testibus cogen. ca. si quis Papa, 79. dist. cum similib.

ss c. decernimus, de Sent. excom. in Sex. in aliquibus tamen casibus, in quibus aliter veritas erui non potest, quam ab excommunicatis, solent illi absolui ad cautelam, vt testimonium ferant, sicuti notat felinus ad c. veniens, in 2. de testib. atque in causis fidei, testes esse possunt socij criminis hæretici excommunicati, vt habetur in Alexandri. 4 constitutione 24. Vrbani 4. constitutione . Pij 4. constitutione 3. iuxta ordinem collectionis Bullarum Laërtij Cherubini de Nurcia.

tt c. ad probandum, de re iudic. Cæterum excómunicato iudice, qui vices eius gerit non censetur excommunicatus, nisi participet in eius crimine, cap. Romana, de officio vicarij, in Sex.

uu c. exceptionem, de exceptionib. & c. . eo tu. prohibetur quoque arbiter fieri. Cùm hodie arbitria ad instar iudiciorum sint redacta, l. . de arbit. P. glossa & Barthol. ad l. Pedius, §. fin. eo. tit.

xx vt si Papa hæretic⁹ esset, & ideo se inuduisset excómunicanoni, ex eo quod hæreticus esset minor etiá esset quolibet Catholi. gl. in ca. 1. Acatius ad verba *in hæresim* iuncto textu, 24. q. 3. idem dicit, D. Thomas in 4. Sententiarum dist. 19. Gabriel Biel in canonem Miss. folio 108. Philippus Decius, ad cap. cum venissent, col. 3. de iudic. & consil. 15 num 4.

yy c. decernimus, 8. de Sent. excom. in Sex. nempe vt ipse intersit, nam & ipse conueniri potest, sed non potest per se sed per alium defendere, c. intelleximus de iudiciis

zz sic enim sequentibus verbis est statutum in cap. quicumq; 11. de Sent. excom. in Sex. *quicumque pro eo quod in reges, principes, barones, nobiles, balliuos, vel quoslibet ministros eorum, vel quoscumque alios excommunicationis, suspensionis seu interdicti sententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederit occidendi, capiendi, seu alias in personis aut bonis suis vel suorum grauandi, eos qui tales sententias protulerint, siue quorum sint occasione prolata, vel easdem sententiam obseruantes, seu taliter excommunicatis communicare nolentes, (nisi licentiam ipsam re integra reuocauerint, vel si ad captioné, bonorum ipsius licentiæ occasione fuerit processum, nisi bona ipsa infra octo dierum spatium restituta, aut satisfactio pro ipsis impensa) eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Eadem quoque sententia sint innodati omnes, qui ausi fuerint prædicta licentia data vti, &c.*

CAP. VIII.

Quibus modis tollitur excommunicatio.

Sed quia excommunicatus tandiu euitari debet, quandiu non probat se fuisse legitimè absolutum, [a] dicendum nunc erit de excómunicationis absolutione. Excommunicatio itaque tollitur multis modis. Et primum, si is qui eá protulit reuocet. [b] Retractatur & per viam appellationis, si apud superiorē eam iniustè factam doceatur, qui etiam si possit absq; periculo moræ, potest excommunicatum ad excommunicatorem remittere intra cópetentem terminum absoluendum: alioquin & poterit per se vel per alium prout viderit expedire, sufficiēti cautione recepta, munus ei absolutionis impendere. [c] Possunt & adiri pro retractanda excómunicationis sententia, vicini Episcopi per modum conquestionis & auxilij, [d] vel superior proximus non omisso medio, per viam appellationis. [e] Absolutione quoq; fit remissio excómunicationis, cum quis restituitur cómunioni à qua excómunicatio expulerat. [f] Dicitur & fieri aliquando à sententia excómunicationis relaxatio, [g] verú excommunicationis causas dolosè reticens, non absoluitur. [h] Tollitur & excómunicatio per admissionem ad osculú eius qui absoluere potest. [i]

SCHOLIA.

a c. sicut nobis, 39 de Sent. excom.

b c. sacro approbante concilio, 48 § si vero iudex, de Sent. excom. Potest enim iudex suam interlocutoriam sententiam reuocare, neque eo reuocante admittitur à grauato per primam, eius appellatio, c. cum cessante, de appell. l. quod iussit, de re iudic. P. atque errorem suum interlocutione corrigere potest, c. qualiter, & quando, in 1. de accusatio. potest & palliare perperam dictum vel actum, cap. nisi, de authorita. & vsu pallij, nisi forsam ex sententia excommunicationis fuisset damnum illatum.

c dicto c. sacro, 48 & c. caueat de Sent. excom. ca. 4 si Episcopus, 11. q. 3. vbi singularis glossa ad verbum *interpellet*, notat antiquitus coram aliis Episcopis audiri solitum eum qui vellet docere se fuisse iniuste excommunicatum: hodiè non ita: nisi post appellationem à iudice fuerit excommunicatus, vel nisi dicat errorem expressum in sententia, cap. per tuas, de Sent. excommunica. Et nisi appellatione vsus fuerit ad metrapolitanum ab iniusta excommunicatione qui appellantem exacta cautione de satisfaciendo iuri, potest vel eum absoluere, vel absoluendum ad excommunicantem remittere, d. c. per tuas. Alioquin citra appellationem conquestus de iniusta excōmunicatione coram superiore, non absoluitur statim ab eo, sed remittitur suo ordinario qui excommunicauit, absoluendus: qui si eum noluerit absoluere, tunc ipse metrapolitanus absoluet, etiam citra appellationem per c. ad repudiendam, de officio ordinarij, quemadmodum & citra appellationem, si viderit sententiam esse apertè & manifestè iniustam, sineque remissione, poterit absoluere, c. solicitudinem, de appella. idipsum faciet, si periculum sit in mora absolutionis d. c. sacro, de sententia excommunica.

d vicini episcopi adiri possunt seu finitimi, ab eo qui à suo episcopo dicit se iniustè vel per iracundiam excommunicatum, can. 4. si episcopus, cano si quis presbyter, ca. clericus, 11. q. 3.

e c. Romana, 5. c. venerabilibus, 7. de Sent. excom. in Sex. Appellatio est oppressorum per sententiam, remedium, c. vnic. de appel. in extraua. communib. l. 1. de appella. non tamē valet appellatio omisso medio, vt si omisso episcopo appelletur archiepiscopus ab ordinarij inferioris sententia. in cap. dilecti, 66. de appella. lib. 2. tit. 28, gradatim enim est appellandum, ca. anteriorum, illo videlicet, 2. q. 6. c. super quæstionū, §. porro, de offic. deleg. l. Imperatores, de appel. P. l. præcipimus, C. eo. tit. l. qui & à quib. appel. non licet, P. maximè si quādo reipsa appellatū est ad aliū quàm proximū superiorē, & exceptio ea de re proposita sit. Nā alioquin posset non opposita illa exceptione, iudiciū superioris omisso medio defendi, c. referēte, de Præb. c. significantibus, de operis noui nuncia. Posset & appellari omisso medio ad Papā, propter plenitudinē potestatis ca. quoties 2. q. 6. quia & aliūde is potest adiri per simplicē querelam seu supplicationē, tanquam ordinarius ordinariorū, ca. per principalem, & can. cuncta per mundū, 9. q. 3. quamuis id non fiat, propter impensas & fatigationes litigantium quibus affici ab improbis litigatoribus possent.

f nihil enim aliud est absoluere, quàm à vinculo quo quis detinetur ligatus, eximere, & ita restituere exclusum, cōmunioni, ca. 108. cum aliquis, 11. q. 3. sic & verbū absolui pro liberari accipitur, in l. in contraria, 37. de vsur. li. 22. P. ti. 1. & opponitur vt cōtraria absolutio condēnationi, l. & 2. de re iud. li. 42. P. tit. 1. l. nemo qui, 37. de reg. iur. in P.

g c. Odoardus, de solutioni. lib. 3. tit 23.

h c. ex parte, de officio iudic. ordina.

i vt c. cum olim, 12. de priuil. lib. 5. tit. 33.

CAPVT IX.

Absolutionis species.

Absolutionū quædam est solēnis, quædam non solemnis. Solēnis ibi est vbi præcessit solemnis excommunicatio,[a] & in qua sacerdotes totidem cū Episcopo sunt, quot in excommunicatione. Non solemnis, quæ alio modo sine solēnitate fit.[b] Rursum quædam est excōmunicationis species absolutio dicta ad cautelā, quædam simplex præstito iuramento ab absoluto corporaliter, quod parebit mandatis, quæ absoluens ob id iniunxerit, si constiterit eum causæ eius pro qua fuit lata sententia culpabilem esse.[c] Est & absolutio cum reincidentia in excommunicationem. veluti si quis in mortis articulo vel moriturus fuerit à sacerdote absolutus ab excommunicatione pro cuius absolutione adeundus sit summus Pontifex, & postea reconualuerit: nam si quam primum potuerit, non se præsentauerit summo Pontifici, ipso facto reincidit in ipsam excōmunicationem.[d] Est & absolutio plenaria, quæ à pœna & culpa habet remissionem.[e] Est item absolutio quędam quæ fit in persona excommunicati, alia quæ fit in persona procuratoris eius, habentis ad hoc speciale mandatum.[f]

SCHOLIA.

a ca. 108. cum aliquis, 11. q. 3. vbi forma.

b per episcopum & alios sacerdotes vel publicè vel priuatim in confessione & foro pœnitentiali.

c c. cum desideres, §. secundæ, c. per tuas, 40. & c. venerabili, 52 de Sent. excom. c. 2. eo. tit. in Sext. c. ad præsentiam, de appell. c. veniens, de testib. in absolutione tamen ad cautelam obseruandum est, absolutum qui dicit sentētiam nullā, non teneri ad iurandum, nisi dubium sit an rectè fuerit excommunicatio lata, vt notat glossa ad dictum c. venerabili, ad verba ad cautelam, & docet textus in d. c. 2. de Sent. excom. in Sex. Notat & Rota Decis. 426. incip. *si decanus*, nu. 3. in nouis, absolutionem ad cautelam valdè esse extraordinariam, & multū præiudicialem, quia in ea, non recipitur iuramentum, nec cautio præstatur, nec satisfactio impēditur, & ideo cum maiori difficultate datur quam simplex absolutio pro vt notatur & legitur in c. solet, & c. venerabilibus, de Sent. excom. in Sex. Relaxatio vel absolutio ad cautelam fit in dubio, propter periculum communionis vel læsionis iustitiæ, vt in c. solet, & c. venerabilibus, de Sent. excom. in Sex. c. veniens, de testib. c. ad Apostolicæ, de cler. excom. ministrā. c. ad audientiam, de appellation. Ita Ecclesiastica censura quæ est nulla potest tolli ad cautelam, quæ seruanda est nisi in casu quo reperiatur vitiata, c. cū apud, de sponsalib. c. 2. de transl. Episc. l. 1 de re iud. P. Et sic teneri in palatio Apostlic. scribitur in Decis. Rotæ 436. *fuit dubitatum*, in fine, in nouis. Ad impediēdum verò ne absolutio fiat simpliciter vel

ad cautelam, sufficit opponere exceptionem manifestæ iniuriæ seu offensæ in genere, potissimum si excipiens referat se ad acta. Tempore tamen probationis, prædictam manifestam iniuriam specificare oportebit, iuxta notata in c. solet, de Sentent. excommuni. in Sex Rota Decis. 51. incip. *sufficit* in nouis, & Decis. 72. *si petatur*, in nouis Terminus autem probationis manifestæ iniuriæ ad fines impediendi absolutionem ad cautelam in d. cap. solet de Sent. excom. in Sex. incipit currere ipso iure sine assignatione iudicis, à die exceptionis huiusmodi per iudicem admissæ, & non à die propositionis seu allegationis: Speculator in titulo de exceptioni. §. 1. Et quamuis gloss. ad d. c. solet dicat terminum octo dierum pro rogari posse per iudicem sententia: tamen opinio contraria verior est, & tenetur, Rota Dec. 208. *terminus octo dierum, &c.* in nouis.

d Clem. 1. §. fin. de pœn. c. eos qui, de Sent. excom in Sex Hîc tamen obseruandum est, distinguendum esse inter sententiam excommunicationis latam ab homine, & à canone. Quia absolutus à sententia lata ab homine, etiam malè absolutus, non reincidit in sententiam excommunicationis sine noua partis vocatione, & sine causæ cognitione, etiam si ex falsa causa fuerit absolutus. Quemadmodum ex falsa excommunicatus, excommunicatus remanet & eget absolutione, c. sacro, de Sent. excom. c. 1. eo. tit. in Sex. Pari ita modo absolutus ex falsa causa, absolutus est. Quia absolutio & excommunicatio pari passu ambulant, & se mutuò consequuntur, ca. verbum, de pœn. dist. 1. At dicédum contrarium in excommunicatione canonis, in quam absolutus reincidit non parens mandato superioris, in cap. eos, de Sentent. excommunica. Et sic seruari in Rota dicitur per alias rationes, in Decis. Rotæ 399. *si pronuncietur* & 487. *si excommunicatus* in nouis. Quod si excommunicatus ab homine, & absolutus cautione data de satisfaciendo, non satisfecerit, potest reduci à iudice in excommunicationem, aliter verò in illam non recidit, c. quoniam, de appella. quod explicat. Rota Decisio. 523 *nota quod* in antiq.

e de hac absolutione plenaria, fit mentio in Clem. 1. de priuil. in Cle. 2. §. ad hæc de pœn. Datur autem hæc absolutio potissimum generaliter in anno Iubilei, à summo solo Pontifice, vt habetur in extrauag. Bonifacij, quæ incipit, *antiquorum*, & c. accusans, §. ille quoque, de hæret in Sex. & datur cruce signatis pro subsidio vltramarino, vt docetur post Hostiensem à Ioanne Andrea, ad c. ad liberandum terram sanctam, de Iudæis.

f docet ita Rota, Decis. 656. *nota quod Domini*, in antiq. Innocen. in c. cum desideres, de sententia excommunica. & ita tenet sacrum palatium contra Hostiensem ad dictum c. cum desideres.

CAPVT X.

De quibus absolutio fiat.

SVnt quædam de quibus absolutio dari non potest omnino, vt de criminibus mortuorum, à quibus excommunicati dum viuerent non curarunt se absolui: [a] contra tamen, si viuentes reconciliationem petierint, neque per eos steterit quominus absolutionem obtinuerint. Quia tunc possent & post mortem absolui. [b] Sunt quædam quæ à quolibet sacerdote absolui nequeunt, nisi in mortis articulo, [c] quædam quæ à quolibet sacerdote & quandocumq; extiterit disposita materia, absoluuntur, adhibita casuum concessorum & prohibitorum consideratione. [d] Excommunicatus porro pluries ex diuersis sententiis, & causis separatis, debet absolui ab omnibus, alioquin ab vna absolutus, pro aliis nihilominus remanet excommunicatus. [e]

SCHOLIA.

a ca. 1. & 2. 24. quæst. 2. quibus enim viuentibus non communicauimus, neq; mortuis cómunicandum, & quia mortui in peccato mortali, damnationem æternam incurrunt nec potest illis Ecclesia largiri absolutionem. Quare mortuorum extra cómunionem Ecclesiæ, absolutio relinquenda est iudicio Dei. Et apud Diuum Matthæum c. 16. dictum fuit, *quodcumque ligaueris supra terram, erit & ligatum in terris: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis*, dicitur ibi *super terram* non quùm sepulti & mortui sub terram sunt homines.

b probatur in c. à nobis, 28. de Sentent. excommunica. & ibi explicatur per canon. his qui 10. & ca. qui recedunt, 7. 6 q. 6. notat glossa ad c. sacris ad verba *non communicauimus*, de sepult. Et si constiterit per indicium quod conuerti voluerit moriens, pro eo etiam orandum est, ca. multiplex, de pœn. dist. 1. & d. ca. bis qui, 26. q. 6. Quamuis enim pœnitentia ad vltimam mortis necessitatem dilata, dubia & ambigua sit, num sit salutaris & efficax, can. si quis positus, 2. de pœ. dist. 7. tamen de Dei misericordia diffidendum non est, quæ potest conuersum ex animo ad se, & gementem peccatorem exaudire & eius misereri. ca. se presbyter, & seq. 26. q 6. ca. illud verò, 26. cum duob. seq. de pœn. dist 3.

c Casus absolutionis quidam sunt solis Episcopis reseruati, quidam soli summo Pontifici. Cæterum in mortis articulo, sacerdos potest absoluere de omnibus peccatis & causis, cuiuscumq; sint generis, & à quibuscumq; censuris Ecclesiasticis cap. non dubium, de Sent. excommunic. extrauag. vnica, in fine, de crimine falsi in extrauag. Ioannis 22. & in Concilio Tridentino sessum 14. c. 7. verumtamen si ita absoluti pœnitentes conualuerint ex infirmitate, debent nihilominus vt oportet petere se absolui, neque existimare debent, si id non curauerunt, se esse absolutos sine manuum impositione eius cui casus reseruatus est can. si quis, 6. & can. is qui pœnitenti. 8. 26. q. 6.

d in casibus non reseruatis & à sacerdotibus propriis vel quibus casus permittuntur, & qui habent potestatem audiendi pœnitentes, in c. omnis vtriusque, de pœnit. & remissioni. cum simil.

e c. cum pro causa, 27. c. officij, 42. de Sent. excom.

CAPVT XI.

Quis possit absoluere ab excommunicatione.

IVs soluendi vel ligandi solis permissum fuit sacerdotibus, [a] qui ligare potest is & absoluere poterit, [b] nisi aliter iure excipiatur. [c] Inferior tamen superiorem absoluere

nequit

nequit, vt neque ligare: [d] nisi superior potestati inferiori se subiecerit. [e] In mortis articulo quilibet sacerdos potest absoluere moriturũ ab omnibus casibus etiam reseruatis summo soli pontifici, [f] sed & dum quis est aditurus mortale periculum puta militiæ, vel itineris dubij: ei tamen iniungendum vt si periculo euaserit, quanto citius poterit, adeat eum cui reseruata erat absolutio, mandata eius suscepturus. [g] Alioquin certi sunt casus, quibus excommunicatus non potest ab alio quàm summo pontifice absolui, vt pro iniectione manuum violenta in clericos, [h] pro prosequutione Cardinalium [i] incendio [k] effractione Ecclesiarum: [l] Et similibus, [m] qui occurrent facile in iure. Sunt & alij casus reseruati absolutioni solius Episcopi, [n] vt absolutio à maiori excommunicatione canonis, cuius conditor sibi non reseruauit absolutionem. [o] Absoluit & sede vacante capitulum eius, vel ille ad quem sede vacante iurisdictio pertinet. [p] Sed & solemnis excõmunicatio Episcopalis ab Episcopo solo exigit absolutionem. [q] Absoluunt abbates suos monachos, [r] priores suos hospitalarios. [s] Proprius sacerdos absoluit à minori sententia excommunicationis. [t] Archiepiscopus verò sententias latas à suis suffraganeis in sibi subditos non debet, nisi possit de consuetudine, relaxare. [u] Excommunicatus ita à delegato summi pontificis, non potest ab alio absolui quàm vel à Papa, vel ab eo qui delegato succedit in onere & honore, præterquã in mortis articulo. [x] Sic cum excommunicatis à Papa communicans, non potest ab alio quam ab eo absolui. [y] Possunt autem quibus data est potestas absoluendi, si excommunicati sunt, se mutuo absoluere. [z]

SCHOLIA.

a ca. verbum Dei, 51. de pœniten. dist. 1. c. canonica, de sentent. excommunicatio. Quia vt ait Innocentius ad c. quanto, & si de excessib. prælator. potestas absoluendi ad potestatem clauium pertinet, quæ solis sacerdotibus datæ sunt c. 1. §. vna de summa trinita. in principio §. 2. 40. dist. in principio & ca. bene, 96 dis. c. noua, de pœniten. & remissio. Potissimum dum agitur de absolutione facienda in foro pœnitentiali. Siquidem si agitur de foro contentioso absolutio potest delegari & committi diacono etiam, & alijs inferioribus clericis, imo & laicis cuiuscumque generis sit excommunicatio, maxime in casu necessitatis vt notat Gloss. ad c. pastoralis, 11. §. præterea, ad verbum mortes, de officio iudicis ordinarij. Glossa ad c. à nobis, 28. ad verbum non potuerit scribit laicum in articulo mortis posse excõmunicatum absoluere pœnitentem ob defectum sacerdotis per ca. quem pœnitet. de pœnit. distin. 1. & ca sanctum est, de consecra. dist. 4. Glossa similis ad ca. fures ad verbum diacono, per illum textum, de furtis. Nota tamen generaliter laicum nullo casu absoluere posse sacramentaliter videbisque Dominicum Soto, in 4. sententiarum dist 18. q. 4. art. 1. D. Thomam in quæstionibus additis ad tertiam parté, q. 8. art 2. & 3. De Turrecremata, ad can. quem pœnitet de pœn dist. 1.

b Quoniam qui condemnandi, & absoluendi videtur vnà accepisse potestatem, ca. 17. si Petrus, 24. q. vbi & Glossa notat, quod si Papa mandat alicui, vt aliquem excommunicet, vt is eundem possit absoluere quod excommunicatio & absolutio pari passu ambulent, & cui vna conceditur & altera concessa videatur, dicto ca. verbum Dei, de pœnitent. dist. 1. facit l. 3. de re iudica. in P. l. nemo, de regul. iur. P. Nisi summus pontifex articulum tantum excõmunicandi concessisset & delegasset vt executori ad certum articulum dato, quo casu non potest ad absolutionem extra mandata procedere, vt notat Gloss. ad c. cum inferno, ad verbum *ligare*, de maiori: & obedien facit c. super quæstionem, §. 1. & c. fi. de officio delega.

c veluti in c. tua nos, 19. de sentent excom. vbi incendiarij & qui manus violentas imponunt in personas ecclesiasticas, postquam fuerint in ecclesia publicati vt excommunicati, non possunt ab alio quã à summo pontifice absolui. Aliàs, & est casus in cap. quærenti, 26 de officio delega. quando delegatus à summo pontifice qui excommunicauit vnum ex litigantibus, potest illum absoluere intra annum, non postea. Idipsum dicendum, si Papa vel quidam alius superiori delegat authoritatem & potestatem excommunicandi, & retineat sibi potestatem absoluendi: aut si iudex qui excommunicauerit fuisset postea maiori excõmunicatione notatus. Nam nec hic ligare aut absoluere potest, ca. audiuimus 24. q. 1. Si tamen is fuerit talis denunciatus, non vtique, si occultus vel ab Ecclesia sit toleratus, quibus casibus is posset absolutionem alteri dare efficaciter, vt notat Panor. ad c. veritatis, de dolo & contuma. argum. l. Barbarius de officio prætoris P.

d ca. 4. inferior, 21. dist. c. cũ inferior, de maior & obedien. minor a maiore benedicitur & maledicitur, non contra, ca. denique, 6. ca. submittitur, 8. 21. dist.

e Puta per arbitrium vel compromissum, 10 can. 39 peruenit, 11. q. 1. Sic Vlpianus in l. est receptum, in de iurisdict. omnium iudic. lib. 2. P. tit. 1. tradit esse receptum vt maior se subiicere possit iurisdictioni minoris vel æqualis, & possit ei & aduersus eum ius dici, idem in l. ille à quo, 13 §. tempestiuum, ad Senatuscons. Trebellia lib. 36. P. ti. 1. l. 1. de iudic. lib. 5. P. tit. 1. l. 1. C. de iurisdictio omnium iudic.

f c. non dubium, de senten. excommunica. c. vnico, de crimine falsi, in extraua. Ioannis 22. in Concilio Tridenti. sessio. 14. c. 7. c. pastoralis, 11. §. præterea de offic. iudic. ordina.

g c. de cætero 41. de senten. excom. vbi & Gloss. notat vere absolui etiam à simplice sacerdote in hoc casu necessitatis, neque reincidere in excommunicationem euaso periculo. Glossa etiam ad c. quod in te 11. ad verbum pœnitentia expresse resoluit quod proficiscentibus ad iustum bellum etiam tempore interdicti viaticum dari possit per illum textum & si aliqui essent excommunicati possunt absolui à quocumque alio quàm excommunicante argu. d. c. de cætero de senten. excom. & ca. sanctum est baptisma, de consecra. dist. 4. & can. in adolescentia 33. quæst. 2.

h ca siquis suadente, 17. q. 4. c. non dubium, c. veniens, c. ad eminentiam. c. de monialibus, de senten. excõmunica cum similib. Ex hoc generaliter, adhibitis distinctionibus, etiam & monachi se percutientes possunt absolui ab abbate, c. a. de senten. excomm. potest & ab Episcopo absolui qui ex officio percutit c. 3. eo. tit. item & is qui percussit se defendẽdo, aut

inuentum clericum in stupro aut adulterio sororis, vxoris, filiæ, dict. c.3. Possunt & mulieres pueri, serui, delicati, & qui non possunt adire summum pontificem, impediti ab aliis absolui, c.37. de senté. excom. Ea tamen lege, vt impediti cessante impedimento, teneantur adire prædictum summum pontificem, capite vigesimasexta, de sentent excommunica. Poterit & legatus de latere summi pontificis, absoluere ab hac iniectione manuum in clericos, c. ad eminentiam de senten. excommunic. item & legatus missus nó de latere, poterit idipsum facere, sed tantum, in prouincia sibi commissa, non autem legatus natus ratione suæ Ecclesiæ, cap. excommunicatus, de officio lege.

i c fœlicis, de pœnis, in Sex.

k c tua nos, de senten. excom.

l c. conquesti. eo. tit.

m nempe vt in c. quærenti, de officio delega: c. dura, de crimine falsi c. fundamenta, de Electio. in Sex. c. quicumque, de senten excommunic. in Sex. Cle. multorum, de hæretic Clem. religiosi, de priuileg. Clem. cupientes, §. fi. de pœnis, Clem grauis Clem. cum ex eo, de sentent. excommu. sunt & alij casus qui continentur in bulla quæ legitur Romæ in cœna domini.

n vt in c. peruenit, de sentent excom. C em. cum ex eo: eodem tit.

o c. nuper, de senten. excommu. tenent tamen Theologi parrochialem presbyterum seu curionem posse absoluere ab omni excommunicatione maiori & minori, vt in directo. lib. 4 sententia c. 44 Bonauen. in 4. Sententia dist. 18. q. fi. diuus Thomas ead. dist. art. fin. q. 1. At contrarium tenet Panor. in c. monachi, c mulieres de senten. excomm. Glossa ad cap. si Episcopus, de pœniten. & remissio. vbi & ad verbũ *reseruantur*, ponit casus reseruatos Episcopo.

p c. vnico, de maiori. & obedien. in Sex.

q ca. 108. cum aliquis, 11. q. 3.

r c. 2. de sentent. excommunica. cum distinct. c. cum illorum, eod tit.

s c. canonica, de sententia excom.

t nempe à minori excõmunicatione quæ infligitur à iure, non à maiori; c. nuper de senten. excommuni. Sacerdos enim proprius iurisdictionem habet in suos parrochianos, & ideo minorem excommunicationem à iure illatam in foro pœnitentiali absoluit, non alius sacerdos. Ceterum quod dicitur alium non posse absoluere quàm ligantem, intelligẽdum est de sententia excommunicationis lata in foro iudiciali, vt non possit absolui ab alio quam per proferentẽ: vel eo mortuo, per eius successorem, can si Episcopus, 11. q. 3. vel per superiorem excommunicantis habentem omnem potestatem in excommunicatum & excommunicantem. Et quamuis nõ deceat Episcopum absoluere excommunicatum à proprio sacerdote, tamen si absoluat, absolutus est, cap. cum ab Ecclesiarum prælatis, de offic. & potest. iud. ordina. maximè si ad eum prouocatum sit.

u c. Romana, §. de sentent. excommunic in Sex. quod si fecerint non tenet relaxatio: cum nec excommunicantium nec excommunicatorum sunt iudices c. venerabilibus eo. tit in Sex.

x c. pastoralis, de offic ordina.

y c. significauit de senten. excommunica.

z c. duobus, §6. eo. tit de senten. excommunic.

CAPVT XII.

De forma absolutionis ab excommunicatione.

Qvemadmodum solo vno verbo excõmunico, fieri communicatio potest: ita & absolutio & reconsiliatio, [a] literis autẽ de ea fit probatio.[b] Si tamen solemnis præcesserit excommunicatio, & solemnis est adhibenda reconsiliatio. Nempe vt anathematizatus pœnitentia ductus veniam postulet, emendationem promittat: Et Episcopus qui eum excommunicauit ante ianuas Ecclesiæ veniat, & duodecim presbyteri cum eo, qui eum hinc inde circumstare debent: Et si ille in terram prostratus veniam postulat, & de futuris cautelam spondet, tunc Episcopus aprehensa manu eius dextera in Ecclesiam illum introducet, & communioni Christianæ reddet, septem psalmos pœnitẽtiales cantando cum precibus Kyrie eleyson, pater noster, Saluum fac seruum tuum, præsta quæsumus huic famulo tuo dignum pœnitentiæ fructum, vt Ecclesiæ tuæ sanctæ à cuius integritate deuiáuerat peccando, admissorum veniam consequẽdo, reddatur innoxius per dominum nostrum, &c.[c] In aliquibus absolutionibus recipitur aliquando iuramentum cautionis, de non iterum committendo crimine pro quo excommunicatus absoluitur.[d] Item alia cautio de satisfaciẽdo iuri vel his quæ dicta erunt in sententia; idque priusquam absolutio detur.[e] Aliquando etiam relaxatione facta excommunicationis, pauperibus clericis, adiungitur alia cautio idonea de soluendo, si ad pinguiorem peruenerint fortunam.[f] Porro non censetur cõcessa absolutio per solam salutationem in rescripto excommunicato directam, à Papa.[g] Neque etiam extorqueri absolutio vi vel metu debet, alioquin si fiat quoque nõ valet, & qui extorquent ipso iure sunt excommunicati.[h] Prohibitum absolutionis beneficium pretio redimere.[i] Fit & absolutio in articulo mortis sub cõditione, (vel ratione paupertatis, vel inimicitiarum, vel iustæ excusationis,) quod habita opportunitate curiæ Romanæ se representabit.[k] Sed neque pro crimine excommunicatus liberabitur à vinculo, quin prius pro eo satisfecerit.[l] Sicque à morbo liberati reincidunt in excõmunicationem ipso facto, si non quam cito fieri poterit procurent à summo pontifice absolui.[m]

SCHOLIA.

a ca. 2. vbi Glo verbũ, minimus 24. q. 3. argu ca. quidam, 5. q. 1. Omnis res generaliter per easdem causas dissoluitur, quibus vincitur, cap. 1. de regul. iur, apud Gregor. l nihil tam naturale, eod. titul. P. notat & Glossa ad c. quamuis, 58 ad verbum satisfaciat, de senten, excom. solo verbo induci aliquando excommunicationem & absolutionem, neque satisfactionem aut iuramentum satisfaciendi esse de essentia aut substantia absolutionis.

b c. sicut nobis, 30. de senten. excommunic. vbi tamen dicitur alia ratione & modo absolutionis fidem fieri posse,

c hæc forma solemnis reconsiliationis, ponitur ex cõ-

cilio Arausic, in ca. cum aliquis, 108 11. q. . quæ respódet excómunicationi soléni, de qua in ca debẽt, 106. ead. t. q. 3. Verũtamen quãquã ea forma recõsiliationis sit canonis, potest nihilominus alia vti sũmus põtifex pro arbitrio ex varia causa & deliquẽtiũ contumacia. Sic Henricus 4. Imperator, vt absolutioné obtineret à Papa Gregorin, hieme ex Germania nudis pedibus cũ vxore & filio paruo profectus Canusiũ versus Puliã: Iussit autẽ Pontifex Gregorius eum triduo ante portam ciuitatis remanere, donec admitteretur & absolutionem tunc consequeretur vt scribit Naucler Generat. 37 Abbas Vrspergensis & Platina in illis Et Alexander 3. absoluens ab excommunicationis anathemate Fridericũ Oenobarbum vel Barbarrossum, posuit pedẽ super caput eius, dicẽs: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, &c.* vt scribitur Psalmo 95. Clemens quoque 5. dum absoluit Franciscum Dandalium ducem venetorum ab excommunicatione quam in ipsum & venetos protulerat, quòd occupassent ferrariam idem Dandalius pedibus & manibus more quadrupedis ambulauit per aulam pontificis, cullo laqueo alligato, vt refert mare historiarum. Sic & Iosephus Sleianas libro de adoratione pedum summi pontificis, scribit, se legisse inter instrumenta seu monumenta Ecclesiæ valentiæ in Aragonia Hugonem Episcopum dictæ ciuitatis noluisse absoluere ab excommunicatione Martinum regem Aragoniç, non obstantibus quibuscumque supplicationibus per illum factis antequam seipsum idem præsentasset pedibus capiteque nudus & quin prius Episcopus in eius collum iniecisset laqueum.

d c. ex tenore, o. de senten. excommunica. c. nuper à nobis, 29. §. fin eo. tit. verum id non fit pro omni crimine, vel pro omni peccato mortali, sed pro maioribus horrorem quendam habentibus, vt pro heresi in ca. quoties, 1 q. 7. in incendiario in ca. pessimam, 23 q. . & pro aliis similibus, atrocioribus in ca. de viro, 12. q. 2. fit & interdum absolutio itaque sine illa iuratoria cautione, dicto cap. nuper 29 §. fi. de senten excommunica. Neque tamen iuramentũ absoluit, quia post iuramẽtum absolutio est necessaria, c. quod in dubiis, 30. de sentent. excommu.

e c. sacro, 48. de senten excommu. c. ex parte, 23. c. venerabili, 52. eo c. 2 eo. tit. in Sex.

f vt in c. odoardus, de solutionib. idonea porro ei erit cautio qualiscumque ab eo poterit dari: sufficit enim si faciat quod in se est, ca. faciat, 12 q. .

g ca. si aliquando, 41. de Senteut. excommunica vbi ratio, quod non fit voluntas summi Pontif. id agere, & quod contingat aliquando rescripta aut eo ignorante aut per occupationem nimiam alio intento, vel per negligentiam, surripi impetrarique: iunge c super literis, vbi de hoc, de rescrip ad osculum tamen eius qui absoluere potest admissus, cẽsentur absolutis c. cum olim, 12. de priuileg.

h cap. 2. de his quæ vi metusve caus. fiunt. in Sex.

i c. ad aures nostras, 24. de Simonia, c. nullus Episcopus, 1 q. 1. Est enim Ecclesiasticum ministerium & spiritale, & proinde nihil pro eo, sine crimine simoniæ exigi potest. pro eius præstatione, cap. ad nostrã, c. cum Ecclesiæ, de simonia.

k c. de cætero, de Sententia excommun.

l cap. ex literis, 29 de offic & potesta. iud: de lega. c. ex parte in fine de offic. de leg. c. 3. de vsur. c. 1. de raptorib li 5. tit. 17.

m vt in Clem. 1. §. fin de pœnis in c eos qui, de senten. excommun. in Sexto.

CAP. XIII.

De pœna male excommunicantiũ.

Superior ad quem per malè excommunicatum recurritur, sententiam excõmunicationis sine difficultate relaxare debet, & eum qui protulit quanti interest excõmunicari & ad impensas damnare, aliaque animaduersione condigna punire. [a] Qui etiam excommunicauerit sine præcedente admonitione, quamuis iusta fuerit excommunicatio, debet interdici per mẽsem ab ingressu Ecclesiæ: Et alia nihilominus pœna multandus, si visum fuerit expedire. [b] Tenetur iniustè excommunicans, excommunicato iniuriarum actione. [c] Et crimine sacrilegij. [d] Quia non parum est [e] aut non leue infligere tantam pœnam innocenti: [f] Nisi forsan qui excommunicat, ex causa probabili errauerit: maximè si laudabilis opinionis existat. [g]

SCHOLIA.

a Sunt verba c. 1. §. superior, de Sentent. excommun. in Sex. simile in c. sacro 48. §. cumque aduersus, eo. tit apud Gregor. Atque in eo quod interest aliquem non fuisse excommunicatum habetur ratio sumptuum litiũ, & aliorũ eius causa factorum ca. in primis, 1. qu. st. 1 leg. si quando, C. vnde vi. taxatione à iudice facta. capit. final. de his quæ vi metusve causa fiunt cap. constitutis, de procura, Item & si propter illam excommunicationem iniustam excommunicatus fuerit priuatus electione, & beneficia non fuerit consequutus, alioquin nihilominus consequuturus secundum Ioannem, quia illud interesse est circa rem, ca. si quis de clericis, 2. q. 2. cap super causa, 2. q. 5 l Iulianus, de actio emp. secus si interesse esset extra rẽ, l si sterilis §. cum per venditorẽ, de actio. emp. P. verum Glossa ad dictum c. sacro, § cumque, ad verba ad interesse, existimat, tale interesse electionis & beneficiorum non habitorum non debere æstimari.

b c. sacro, in principio, de Sententia excommu. hęc priuatio ingressus, inducitur ipso iure per mensem: quo elapso etiam statim censetur eodem iure restitutus ad ingressum ca. si qui sunt, 8. dist.

c ca. illud, & ca temerarium, 1. q. 3.

d ca non in perpetuum, 24 q. .

e hæc ratio & exceptio sequens, ponitur in dicto c. sacro, . cumque

f maxima quippe hæc est pœna Ecclesiastica, ca. corripiantur, 14 q. 1 cã. non adferamos, 24 q. . quia separat à corpore Christi, quod est Ecclesia can. Engeltrudam, 3. q. 4. c. penul. de Sentent. excommun

g causa probabilis errandi, poterit esse factum alterius, quod quoslibet etiam prudentes decipere potest, l. iuris ignorantia, & l. regula, de iuris & fact. ignorant. P vt si putauerit ex iusta causa fuisse monitionem excommunicato significatã, forsan quia fuit ei ostensa falsa relatio publicationis: vel si existentibus dubiis probationibus excommunicauerit, c cum Bertholdus, de re iudic. Quemadmodum & qui habuit probabilem causam litigandi, excusatur à cõdemnatione sumptuum litis, l qui solidũ, §. etiam, de lega. 2. capit. finem litibus, de dolo & contuma.

DE INTERDICTO ECCLESIA-STICO. TITVL. XVII.

CAPVT I.

1 *Continuatio.*
2 *Finitio.*
3 *Diuisio interdicti.*

1 INterdictum Ecclesiasticum, inter pœnas & censuras ecclesiasticas annumeratur:[a]

2 Nihilque aliud est hoc interdictum, quàm prohibitio facta,[b] ab his qui potestatem habent,[c] ob iustas causas pluribus personis,[d] & locis certis,[e] ne administrent aliqua sacramenta, aut celebrent diuina, aut exequantur aliqua spiritualia interim & donec satisfecerint imperatis.[f]

3 Interdictum hoc duplex itaque, vel personarum, vel locorum, dum populus aut clerus, ciuitas aut prouincia, regnum, vel ex illis certa loca vel certæ personæ interdicuntur.[g] Rursum interdictum: vel à iure constitutum est, vel ab homine, vel ab vtroque, quorum illud iuris, ligat priuilegatos: aliud hominis non vtique.[h] A iure supponitur interdicto cõmunitas & ciuitas quæ permittit vsuras, nec expellit vsurarios.[i] Item communitas quæ represalias seu pignerationes publicas contra personas Ecclesiasticas permiserit nec eas reuocauerit intra mensem:[k] pro aliis etiam quibusdam.[l]

SCHOLIA.

a c quærenti, de verbor. significa. Admonebo autem hic plures alias interdictorum species esse apud iurisconsultos, quę circa possessionum controuersias agitantur, de quibus hic nihil agetur. quia ad secularia iudicia maximè pertinent & de quibus tractatur fusè in iure ciuili tit. de interdictis apud Iustinian. lib. 4. tit. 15. lib. 8 C. tit. 1. & seq. lib. 43. P. tit. 22. & sequent. & per interpretes ad ca. pastoralis, de causa possessio. & in cap cum quis, de restitutio. spolia

b Interdictum generaliter, est prohibitio, & est pro genere in finitione: nam interdicere, est prohibere, & interdicti passiue dicuntur illi, quibus fit prohibitio, l. relegatorum, 7. §. interdicere, de interdict. & relega. lib. 48. P. ti. 22. sic dicimus interdici alicui arte sua, l. si de pœn. P. foro, aduocatione, l. moris, eo tit. l. Imperator, de postulan. P. patria, l. nulli, C. de Senten & re iudic. aqua & igni, leg. 1. de lega. 3. bonis, l. 16. cui bonis, de verbor obliga P. Ita interdictum dicitur matrimonium in c. 2. & 3. & toto titulo, de matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiæ, sic & ita accipitur in ca. interdixit, 32 dist in ca interdicimus, 16. quæst. 1. & in pluribus aliis locis similibus.

c duo sunt quæ perficiunt actus humanos, voluntas & potestas: & si alterum absit nihil agitur, l. multũ interest, C si quis alteri vel sibi.

d de hoc enim interdicto hic agitur, de quo & nos tractauimus lib. 31. Syntag. c 8. quod procedit à claue seu potestate ecclesiastica: non de eo quo personis singularibus interdicitur sumpsio sacramentorũ quod potest esse excommunicatione maiori vel minori in c. si celebrat, de clerico excommunic. ministrant c. fi. de Senten excommuni. nec de eo, quo quis suspenditur in particulari vel ab officio vel à beneficio vel ab administratione, vt diximus in pœnis neque de ea interdictione quæ fit de ingressu Ecclesię de qua etiá diximus suprà in pœnis. Sed de eo agimus per quem interdictio fit populo, vniuersitati, collegio, &c. quod dicitur pẽdere à claue seu potestate ecclesiastica, vel à claue Petri c. tanta est clauis, 8. de excessib prælato. li. 5. tit 31.

e vt dum fit interdictum prouinciæ, regni, Ecclesiæ.

f c fi. de Senten. excommunic. in Sex. Multa quippe grauissima ex hoc interdicto, nascuntur, & adimũtur plura, ex quorum priuatione iudices admonentur, ne temerè illud proferant, de quibus in effectu agetur.

g c. si sententia, 16. cum sequentib. de Senten. excommun. in Sex c. in partibus, de verbor. significa.

h c. tuarum, de priuileg neque consuetudo contraria excusat violationem, c. cum inter vos, de cõsuetud. Sed & in interdicto hominis, tenebuntur priuilegiati quoque illud seruare, si ob culpam illorum fuerit latum, c. petitis, de priuileg. c. 3 de immunita. Ecclesia. in Sexto. Antiquitus, ipso iure erat à Bonifacio 8 communitas vniuersitas & prouincia supposita interdicto, si clericis talias & collectas imposuissent aut deposita in ædes sacras accepissent, consilium ve aut auxilium facientibus dedissent: quod tamen reuocatum fuit in Clementi. vnica de immunita Ecclesia per Clementem 5.

i c. 1 de vsur in Sex.

k c. 1. de iniuriis, in Sex

l vt in c. fœlicis de pœnis in Sex. c. vbi e. fundamenta, de Electio. in Sex.

CAP. II.

De quibus fiat interdictum.

IN loco supposito interdicto Ecclesiastico, non permittebatur antiquitus vlla Ecclesiastica officia celebrare vel audire:[a] Et qui celebrasset, nisi monitus sine dilatione cessaret vt nunc etiam, perpetuæ subiacebat depositioni pro ausu temerario.[b] Neque sacramenta concedebantur omnino exceptis baptismo paruulorum, & pœnitentia morientium.[c] Permissum tamen semel in hebdomáda ex priuilegio quibusdam Ecclesiis & monasteriis, in locis interdictis positis, Missas & alia diuina officia celebrare, quatuor conditionibus obseruatis: nempe, vt id fieret, voce submissà, ianuis clausis, non pulsatis campanis, excommunicatis & interdictis exclusis, quorum vno omisso

nihilominus dicebatur violatum interdictum.[d] Postea autem iura noua, & singulis diebus iisdē obseruatis, Missas dici & corpus domini consecrari & percipi permiserūt, & in festiuitatib⁹, Natalis domini, Paschę, & Pētecostes, & Assumptionis virginis gloriosæ campanas pulsare, ianuis apertis, alta voce diuina officia celebrare solemniter, excommunicatis prorsus exclusis, sed interdictis admissis permissa prędictis diebus participatione diuinorū: sic tamē quod illi propter quorū excessum interdictum huiusmodi est prolatum, altari nullatenus appropinquēt.[e] Licet & ex priuilegio quibusdam regularibus extra prædicta tempora, vt, si qui fratrum suorum missi sint ad colligendas fraternitates seu collectas in locis in quibus sint diuina officia interdicta, possunt pro iucundo eorum aduentu aperiri Ecclesiæ semel in anno, & exclusis excommunicatis ibi diuina officia celebrari, nempe in vna tantum Ecclesia ordinis eorum, non in aliis.[f] Licebit quoque tēpore interdicti, vt baptizare sic etiam baptizatos in frontibus consignare sacro Chrismate, & prædicare verbum Dei.[g] Non autem licebit extremam vnctionem dare: aut Ecclesiastica sepultura sepelire: nisi quia ex gratia concessum est, vt, clerici decedentes, qui tamē seruauerint interdictū, in Cœmiterio Ecclesiæ sine cāpanarū pulsatione cessantib⁹ aliis solēnitatibus omnibus, cū silētio tumulentur.[h] Indultum & regularibus quibusdam, vt confratres eorum, (qui licet remaneant in seculo, tamen mutato habitu seculari se ordini obtulerunt, vel bona sua eis dederunt vsufructu retēto) sepelire possint, tempore interdicti in suis Ecclesiis: nisi aut interdicti fuerint nominatim, aut excommunicati.[i] Poterit & chrisma tempore interdicti, in die cœnæ domini confici, quia & eodem tempore opus est chrismate pro vnctione baptizandorum,[k] valebunt & collati eo tempore sacri ordines,[l] & matrimonia quoque, quamquam à solemnitatibus ecclesiasticis abstineatur.[m]

SCHOLIA.

a c. quod in te, 40. de pœniten. & remissio.
b c. 3 de clerico excommun ministrante.
c dicto c. quod in te, de pœniten. & remiss. c non est vobis, 11. de sponsalib cap. responso nostro, 43. de Senten. excom. Sic enim hęc sacramenta excipiuntur, quod sunt necessitatis can. remissionem, ¶. sed notandum, 1. quæstio. 1. cano. præter §. verum, 32. distinct.
d cap. permittimus, de Sentent. excommunica. hoc ex priuilegio nonnullis monasteriis postea & Episcopis cum obseruatione tamen similium fuit concessum, in c. quod nonnullis, de priuileg. lib. 5. tit. 33 & aliis etiam quibusdam in c. cum in partibus, 17. de Verbor. significa.
e c. alma, fi. de Senten. excommu. in Sex.
f c. vt priuilegia, 24. de priuileg. notat & ibi Glossa penul. quod in Ecclesia interdicta ab Episcopo, possit ex permissione Episcopi fieri officium diuinum: vt in Ecclesia interdicta per summum Pontificem, ex eiusdem permissione.
g c. responso, 41. de Senten. excommuni vnctio tamē extrema denegatur, vt notat ibi Glossa, c. quoniam baptismo, 19. de Senten excommunica.
h dicto cap. quod in te, de Senten. excommunica. Aliis prohibitum c. cum & plantare, 36. §. etsi templarij de priuileg. lib. 5. tit. 33.
i c vt priuilegia, 24. de priuileg.
k c. quoniam in baptismo, 19 de Sentent. excommunica. in Sex. Plures sunt iisdem addendi effectus alij interdicti, quos ennumerat Ioannes Andreas, tract. de interdicto Ecclesiastico, vsque à sex & quadraginta. Et sic collige cum Panormi ad c. non est vobis, num. 8. de sponsalib. quod in quolibet interdicto Ecclesiastico censentur excepta quatuor sacramenta: duo principaliter, & duo per cōsequentiam 1 baptismus paruulorum, & adultorum, cap quoniam, de Sentent. excommunica. 2. pœnitentia, d. cap non est vobis, 3 chrisma sine quo nō fit baptismus dic. cap. quoniam, . . Eucharistia c. quod in te, de pœn. & remissio.
l vt tractant Innocentius, Ioannes Andreas, Panor. num. 8 in d c. non est nobis: distinguit tamen Innocentius vt laicis nōn possint dari ordines tempore interdicti: aliis possint: Panor. improbat & ait ex necessitate posse etiā in loco interdicto clericos, quia in illo quædam permittuntur, quæ sine clericis non possunt fieri vt consecratio Missæ & similia, Argumento sumpto à permissione consecrationis chrismatis, quod in baptismo permisso chrisma necessarium sit.
m de matrimonio sic concludit Glossa ad cap. fin. de Sentent excommunica in Sex. ad verbum *Sacramentis* vbi addit rationem quare teneat matrimonium tempore interdicti, quia teneat etiam ab excommunicato maiori excommunicatione cap. significasti, de eo qui duxit in matrimo. quam polluit per adulteri quia licet sit Sacramentū & conferat gratiam, non tamen talem confert vt alia, ca. quicquid 1. quæst. 1. Theologi lib. 4. Sententia. dist. 26. & Panor. ad cap. non est vobis, de sponsa. num. 8. tradit cōmunem esse doctorum sententiam tempore interdicti fieri posse matrimonium valide: sed inquit, de solemnitate matrimoniali dubitatur.

CAP. III.

Qui possint interdicere.

IVdex vel persona Ecclesiastica quę potest excommunicare potest & suspensionis & interdicti sententiam ferre, ratione iurisdictionis quam habet in sibi subditos, non in alios.[a] Maximè Ecclesiarum prælati seu iudices ordinarij,[b] delegati,[c] subdeligati:[d] canonici cathedralis Ecclesiæ si habent priuilegium, per se vel cum Episcopo, seruatis ex consuetudine requisitis formulis.[e] Potest & interdicere consilium prouinciale & Episcopale.[f]

SCHOLIA.

a c. quæsiti, 20. de verbor. significa. c. cum ab Ecclesiarum prælatis, 3. de offic. ordin lib. 1. titul. 31. a quiparantur pluribus interdictum & excommunicatio vt in c. ad hæc & ibi Glossa, ad verbum interdi-

ctum de appellatio. lib. 1, tit. 8. & ibi Panormi. & alii interpretes. Docet etiam in quibus æquiparentur & dissideāt, Iacobus de Canonibus, tit. de iniuriis parte vltima.

b c. cum & plantare, §. 1, de priuileg. c. Episcoporum, eod. titu in Sex. cap cum inter, de consuetud. cap. transmissam, de electio. cap. auditis, de præscriptio.

c c. sanè, in 2. de officio delega.

d c. ex literis, eo. tit de offic. delega.

e de quibus in c si canonici, de officio ordina. in Sex c. quamuis, c. irrefragabili, ˙. cælorum, eo tit apud Gregorium, Addit & Gloss. ad dict. c si canonici ad verbum cessare, canonicos etiam iure proprio posse indicere cessationem officij sede vacāte, eo quod tunc succedant in locum Episcopi in iurisdictione: Alioquin enim sine consensu Episcopi non possent canonici interdictum ferre in c 3 de his quæ fiunt à maiori parte capituli lib 3 tit 11.

f Clement. 1. 6. final. & ibi Cardinalis, de Sentent. excommunica.

CAPVT IIII.

Contra quos feratur interdictum.

Interdictio fit locorum, [a] & personarum, terræ, vniuersitatis, [b] ciuitatis [c] prouinciæ, [d] regni, [e] imperij: [f] Vel in specie vel singulariter alterius loci. Quandóque enim loca certa interdicta sunt, & tamen personę loci non sunt interdictæ: quamobrem personæ eorum locorum possunt extra loca interdicta alibi audire diuina officia & sepeliri. [g] Fit aliquando interdictio tantum personarum, vt populi, cuius appellatione non censentur interdicti clerici: vt contra interdictis clericis non censetur interdictus vel excommunicatus populus [h] nisi nominatim interdicantur. Quemadmodum etiam interdicto clero & populo, Episcopi nisi expressè insertantur, non censentur interdicti. [i] Sunt & aliqui quibus concessum sedis Apostolicæ priuilegio, ne excommuniari aut interdicto possint supponi, ad quos etiam interdictum non extenditur appellatione generali. [k]

SCHOLIA.

a c si ciuitas, 17. de Senten. excommun in Sex. c presbyteri, eo. & in loca prolatum interdictum ad personas eorum pertinet cap. tanta, de excess. prælat. cap. si sententia, de Sentent excommunica in Sex. cap. vni. de tornea. in extra. Ioan. 22. & ibi Gloss. ad ver. huiusmodi.

b in homines terræ commune fertur interdictum, c. quod nonnullis, 25. de priuil. appellatione terræ, cótinetur regnum, prouincia, villa castrum, vt in illis locum habeat quod de generali dicitur interdicto, c. cum in partibus, 17. de verbor signif. quando generaliter tota terra alicuius subiicitur interdicto: ex quo magna & parua subiiciuntur, can si Romanorum 19. dist. c. quia circa, de priuileg

c dicto capit. si ciuitas, de Sentent. excommunica. in in Sex. vbi & interdicta ciuitate censentur suburbia interdicta: vt & interdicta Ecclesia, censentur interdictæ capellæ, & cœmiterium contiguum,

d c. non est vobis, 1. de Sponsali.

e quemadmodum Clemens Papa 5 in extrauagante quadam incipiente *passionis*, interdixit regnum Angliæ, Frāciæ, & Germaniæ, si hastiluda & torneamēta paterentur: cuius interdictum postea sustulit Ioann. 22. in extra. vnic. de torneament in extrauag Ioann 22.

f Imperium vt regnum interdictum alias.

g nisi fuerint in culpa interdicti ponendi, dict capit. si sententia, de Sentent. excommunica veluti si ciues ipsi vel qui ex vniuersitate sunt peccauerint, non etiam si princeps vel rex eorum.

h dicto cap. si ciuitas, 7. de Sentent. excommunica. in Sex.

i c. quia periculosum, 4. eo. tit. in Sex.

k cap. quoniam per concessionem, 11. de priuileg. ca. quanto amplius, 26. eod. titul. Hoc priuilegium cōcessit regi & regno Galliarum Innocentius 4. & postea Alexand. 4 D. Ludouico regi kalen. Octobris, pontificatus sui anno 1. nempe anno domini 1251. quo statutum ne vllus prædictam regni terram vniuersaliter Ecclesiastico subiicere valeat interdicto sine mandato sedis Apostolicæ speciali, irritum omne contrarium faciens: quod rescriptum seruatur inter acta Senatus Parisiensis, Idipsum per sua rescripta concesserunt in regni Franciæ fauorē Clemens, Nicolaus Martinus, & Clemens 6. summi Pontifices.

CAPVT QVINTVM.

Quæ seruanda sint in interdicto & de causa.

Porro interdictum Ecclesiasticum, nó tenet contra participātes, dum ab homine profertur, nisi antea, fiat monitio. [a] Et nisi in scriptis fiat causa apposita propter quam profertur. [b] Neque enim temerè aut sine causa ferri debet. [c] Causa autem erit culpa, delictum, contumacia: [d] non autem debitum ciuile, aut pecuniarium, pro quo non fertur interdictum. [e]

SCHOLIA.

a cap statutum, 13 de Sentent excommunica. in Sex. quod & seruatur in excommunicatione & suspensione, cap. 1. vers & hæc eadem, eod tit. in Sex. c. reprehensibilis, 26. de appellatio. vbi Gloss. dicit canonicam monitionem trinam, cao omnes decimæ, 16 q. 7. agitur & de canonica admonitione in c. nouit, de iudic. ca. de presbyterorum, 17 quæst. 4. ca si peccauerit, 2. quæst 1 & hoc quando propter contumaciam interdictum fertur: Aliter si propter delictum in dict. cap. reprehensibilis de appella & can. final. 5 quæst. 3. & sic explicat Antoninus in 2. parte summæ, tit. 15. cap. 5. Habetur & pro monitione cū in sententia interdicti fuit publice promulgata contra certas personas ciuitatis vel collegij, &c. Aliter autem quis non ligaretur interdicto vt habetur in extrauagante quadam Martini 5. incipiente insuper, & in extrauag. Ioannis 22. si fratrum, §. cæterum, & quia nonnunquā, de cleric. excommu. minist Sicut nec alia monitio requiritur dum pro delicto imponitur interdictum.

b dict. vers. & hæc eadem

c quoniam ex indiscreta interdictorum pronunciatione, multa scandala solent oriri, vt habetur in Concilio Basiliensi, in Decreto de interdictis non leuiter ponendis, quod fuit factitante dissolutionē concilij, anno 1435. & receptum in pragmatica sanctione & concordatis Gallicanis, vbi & Rebuffus refert, quædam requisita in textu eius tituli, primum quod non possit sine culpa Dominorum vel Domini, ciuitatis supponi interdicto ciuitas vel eius terra: sed oporteat quod vel Dominus vel ciuitas, vel locus deliquerint vel in culpa sint. secundū, quod ista causa tangat iudicem Ecclesiasticum, aut rem diuinam, aut personam Ecclesiasticam, alioquin enim non interdictum sed alia pœna ponenda pro modo delicti esset tertiū, quod hæc culpa procedat ab ipsis Dominis, vel officialibus ciuitatum, vel locorum habitatoribus, quartū, quod si culpa proueniat à priuata persona, necessarium sit illam prius excommunicari solam & publicè denunciari à iudice Ecclesiastico Et quintū quod Domini locorum requirantur à iudice Ecclesiastico, vt illam personam excommunicatam eiiciant intra biduum, vel satisfacere compellant, vbi enim personam Ecclesia excommunicauit & talem denunciauerit, nihil aliud habet quod vltra faciat, ideo & implorat brachium seu auxilium iudicis secularis, in cap. cum non ab homine, de iudiciis. Sexto exigitur, quod seculares requisiti, non eiecerint excommunicatum intra biduum, nec in carceres detruserint, aut non vendiderint bona eius. Nam si hoc fecerint extra culpam sunt exequentes quæ potuerant l. in iure, de reg. iur. Septimo, quod ciuitas delinquat ex concilij deliberatione, & conclusione l. semper ¶. si in sepulchro, ibi *communi iudicio plurium*, quod vi aut clam. Pandect. nemo autem ambigit, ciuitatem vniuersitatem, & alia corpora ciuilia posse delinquere, Authentic. item nulla communitas, C. de sacrosanct. Eccles. e. nouit, cap. grauem, de Sententia excommunicat. l. metum, §. animaduertendum, quod met. caus. Pandect.

d vt in cap. ex rescripto, 9. de iureiura. inhibetur interdicto, ne diuina officia fiant in terra Domini, donec ipse satisfecerit Imperatis. Idem in cap. non est vobis, de sponsalib.

e c. quæsinit, de his quæ fiunt à maiori parte capituli, idipsum & prohibuit Bonifacius octauus, anno sui Pontificatus 8. apud Lateranum, nisi fieret hoc interdictum ex ipsius sedis Apostolicæ speciali licentia, vt habetur in eius constitutione 1. incipiente *prouida*, iuxta ordinem Bullarij Cherubini, ibidemque ponitur alia constitutio similis Clementis 7. ordine 35. incipiens *licet ea* & Leonis 10 constitutio 16. in *eminente*, vbi idipsum statutum circa medium.

CAPVT VI.

Effectus interdicti Ecclesiastici.

Ingularis notabilisque effectus huius interdicti, quod ob vnius personæ delictum alij plectantur: [a] sunt & plures adhuc, veluti quod interdicti, & excommunicati sacra facientes deponuntur, [b] quemadmodum & qui in loco interdicto sacrificant, [c] qui & scienter in interdicto loco celebrantes, fiunt ineligibiles, & impostulabiles, ad beneficia actiuè & passiuè. [d] In summa etiam, ab omnibus seruandum est interdictum, etiam à priuilegiatis, si sit latum à canone, & si, in lato ab homine, illi nominatim includantur. [e] Sunt & cui tandi interdicti nominatim, vt & excommunicati, etiam à priuilegiatis & exemptis. [f] Et qui violauerit interdictum, si clericus sit, & exerceat aliquid ordinis quod fuerit prohibitum, irregularis fit, [g] estque beneficiis si habeat priuandus: vel si monachus vel monialis sit, debent detrudi in arctius monasterium. [h] Collationes & officia, excommunicationes, suspensiones, & alia facta post interdictum, violatione facta, nullius etiam momenti dicuntur. [i]

SCHOLIA.

a ita alij pro alio plectuntur sine delicto, non tamen sine causa, vel culpa, ob superiorum culpam vel delictum, quod patiantur delinquentes esse apud se, cum possint sibi prospicere vt in cap. non est, de sponsalibus cap. sane, cap. Pandect. & 6. de officio delega. cap. 1. de vsur. in Sex. cap. 1. de postulatio. prælato. cap. Sententia, de Sent. excmom in Sext. cum similib. sic pro peccato Dauidis totus populus punitur 2. Regum 24. & ob Acham peccatum Iosue 6. sic de similibus de quibus alias diximus alibi.

b cap. latoris, 4. & cap. fraternitatis, 6. de cle. excom. ministrant.

c cap. postulastis, 7. ¶. quæsiuistis, eo. tit.

d cap. is, cui, 18. §. fi. de Sententia excom. in Sext. cap. 1. de postula. prælat.

e d. cap. postulastis, §. quæsiuistis, de clerico. excom. minist. cap. tuarum, de priuil. neque contraria consuetudo excusat. cap. cum inter vos, de consuetud. sed & priuilegiati debent seruare interdictum hominis, si ipsi culpa teneantur, cap. petistis de priuileg.

f cap. cum & plantare, §. excommunicatos, de priuileg. libro quinto titulo tricesimotertio, non obstante priuilegio, capit. nulli, de Sententia excommunica.

g cap. is qui, & c. is cui, de Sententia. excommunica. in Sex. capit. cum clerici, de Sentent. & retud. in Sext. Si tamen quis non interdictus celebrat, in loco non interdicto cum interdictis, non erit irregularis, quamuis ei ingressus Ecclesiæ sit interdicendus, donec arbitrio superioris interdicentis satisfaciat cap Episcopum, de priuileg in Sex.

h capit postulasti, de clerico excommunicat. ministran.

i cap. tanta, de excessi. præla.

CAP. VII.

Quando tollatur interdictum.

TOllitur interdictum, postquam factum erit satis petitioni Ecclesiæ [a] vel per reuocationem aut absolutionem, vel relaxationem, [b] quia potest interdictum singulare ad cautelam relaxari & si generale non possit. [c] Potest & vtrumque suspendi ab eo qui protulit. [d] Sed & si hi quorum gratia interdictum latum est, illud ipsum violauerint, quandiu violant, interdicti non dicentur illud transgrediendo violare. [e]

SCHOLIA.

a vt in c. ex rescripto, de iureiur. cap. non est vobis, de sponsali. idque sine alia absolutione cum solutione eius quod debetur, tollatur obligatio omnis, §. primo, quibus modis tolli. obligat. maximè si interdictum sub conditione latum est, & ad tempus: in quo differt ab excommunicatione quæ eget absolutione certæ formæ. capitul. final. de matrimo. contra. interdict. Eccles. P.

b cap. cum ab Ecclesiarum, prælatis, de offic. iud. ordinar. libro primo, tit. 31.

c cap. cum præsenti, de Sentent. excommu. in Sexto vide rationes diuersitatis in Decisione Rotæ 436. incipiente *fuit dubitatum*, in nouis, Felinum, ad cap. Apostolicæ, de exceptio. & Decis. Rotæ, 435. *nota vtrum*, &c. in antiq. & Decisio. 77. *nota quod vbi*, in antiq.

d cap. ad hæc, capit. directe, capit. præterea, de appellat.

e c. petiistis, 20. de priuileg.

FINIS LIBRI QVARTI

PARTI

PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII SEV CANONICI, LIBER QVINTVS.

DE IVDICIIS.

TITVLVS PRIMVS.

CAPVT I.

1 Continuatio libri.
2 Quid iudicium.
3 Quid iudex.

1 HActenus in superioribus disposita videtur quodãmodo materia iudiciorum: nempe res traditæ sunt quæ in controuersiam venire possunt. Nunc autem necessarium esse apparet, vt consideremus lites ipsas, & modum quibus legitimé tolli vel minui possint. Proinde prius agemus de iudiciis in genere, subinde de illis quæ inde pendent, & quæ ab iis efficiuntur in specie, Deo fauente.

2 In foro iudiciali contentiones & controuersiæ proponuntur, forus à fando dicitur, cõstans causa, lege, iudicio. Causa à casu quo venit dicitur: est enim materia & origo negotij, necdum discussionis examine patefacta, quæ dum proponitur causa est, dum discutitur, iudicium: dum finitur, iustitia: iudiciũ quasi dictio iuris, iustitia quasi iuris statio, seu status. [a] Iudicium prout nũc tractandum est, [b] actus est legitimus trium personarum, iudicis, actoris & rei, vel aliarum earundem nomine super eadem controuersia. [c]

3 Iudex dictus, quasi ius dicens populo, siue quod iure discepter: iure enim disceptare, est iudicare, non est autem iudex si in eo non sit iustitia. [d]

SCHOLIA.

a hæ omnia in c. forus 10. de Verb signi.

b hic enim tantum agitur de iudiciis litium, de qoibus inuenitur titulus eiusdem inscriptionis de iudiciis, lib. 2. Decret. tit. 1. lib. 2. Sexti, tit. 1. & extrauag. cõmunib. lib. 2. tit. 1. & in 5. P tit. 1 & li. 3. C. tit. 1. & de publicis iudiciis, lib. 48 P. tit. 1. & li. 4. institutio. Iustinia. tit final. potest dici iudicium à disquisitione iuris. d. cap. forus. vel à persona iudicis tanquam à principali argum. l. quæ explicandi, de accusat. sicque videtur explicare Ioannes Monach ad rubricam de iudic. in Sex & glossa, ad caput in iudiciis 12. de regul. iur. in Sex. in iudiciis non est acceptio personarum habẽda, & ibi notat eadem glossa post Ioannem monachum, vbi ſ. ponit quindecim significationes nominis iudicij quas versiculis istis connotauit

Actio, lis, author, forus, arbiter, vltima velle:
Quæstio, discret. sen. instan. discussio posse
Percutiens, pœna, processus iudicialis.

Iudicium Prima pro actione c. ex literis, de Probat l in tribus de Iudic. Secunda lis, l. quod debetur, de Pecul. Tertia authoritas iudicandi, c. decernimus, de iudic. Quarta forum iudiciale, c. quanto, de iudic. Quinta arbitrium, ca. à iudicibus, 2. q. 6. c. ab arbitris, de offic. de leg. in Sex. l. arbitrio, qui satisda. cog. P. Sexta vltima voluntas, c licet, in fine, de Sepult. in Sex. l. 1. C. de sacrosanct. Eccle. Septima quæstio in iudicium deducta, c. per venerabilem, §. rationibus, Qui filij sint leg. Octaua discretio mentis, c. graue, de Præb. l. cum prætor, de iudic P Nona, sententia iudicis, c. si duobus, de appella. c. fi. de præscriptio. Decima, instantia ipsa litis, l. properandum, § 1. de iudi C. l venerabilis, eo. tit Vndecima discussio causæ, d. c. forus, de Verb. signifi. & in titulis de iudiciis Duodecima potestas iudicandi, l. iudicium soluitur, de iudic. Decimatertia, condemnatio, 1. ad Corint. 11. iudicium sibi manducat. & Decimaquarta pœna, Matthæi 5. *reus erit iudicio*, & D Ioan. c. 5. *in resurrectionem iudicij, &c* Decimaquinta dicitur iudicium processus iudicialis, vt in c. 1. de iudic. in Sex. c. pia, de exceptio in Sex. actus iudiciales plures sunt, vt media quibus peruenitur ad iudicium & eius certitudinem, & facilem expeditionem, vt citationes, dilationes, recusationes, exceptiones, petitiones, interrogationes, confessiones, testium depositiones, instrumentorum productiones, interlocutiones, appellationes, renunciationes, conclusiones, & cætera

quæ inter cognoſcendum occurrunt, quæ mandat ſuo ordine conſcribi ab anmanuēſe, publica perſona, vel alus duobus ſcribis, c. quoniam contra, 1. de proba. vt ſi de proceſſu iudicis fuerit ſuborta contentio, per hoc poſſit veritas declarari vt ibidem dicitur, proceſſus actus, prædicta dicuntur per quæ procedit iudex ad iudicium & ſententiam.

c Poteſt colligi ex d.c. frons & ex gloſſa, ad verbum *iudicium*. Saltem debent eſſe in iudicio tres perſonæ iſtæ, iudex, agens, & defenſor, l. inter litigantes, l. Iulianus, de iudic P. vt dicemus poſtea, & pro iſtis perſonis aliæ accedere poſſunt quæ tamen ad tres illas pertinent, vt procurator, aduocatus, teſtis, &c. pro litigantibus, & pro iudice, vicarij, conſiliarij, aſſeſſores, notarij, amanuenſes, apparitores, &c.

d ca. iuſtum eſt bellum, 1. 23. q. 2. ex Iſidoro lib. 18. Etymolo. c. 1.

CAP. II.

1 Iudiciorum diuiſio in diuinum & humanum.

2 Humanum in priuatum & contentioſum, quod vel Eccleſiaſticum, vel ſeculare, vel mixtum eſt.

3 In ordinarium extraordinarium, & mixtum.

4 In ciuile, & criminale.

1 IVdiciorum variæ ſpecies, habita ratione ad diuerſa. Et in primis quoddam dicitur diuinum, quoddam humanum & multa relinquuntur diuino iudicio in hoc vel alio ſeculo exercendo, de quibus homo non debet, vel nō poteſt iudicare.[a] Cuiuſmodi ſunt quæ nobis incerta aut dubia, illi autem manifeſta ſunt, & eius iudicio committenda.[b] Cùm nec homo, nec Eccleſia iudicet de occultis, ſed tantum de probatis.[c] Diuerſa item iudicia Dei & hominū, quod Deus ſemper iuſtè iudicet, homo autem ſæpè decipiatur à ſe vel ab aliis, vnde plures hominū iudicio damnati, inueniuntur coram Deo inſontes & abſoluti: vt contra plures fuerunt iudicio humano abſoluti vt innocentes, qui coram Deo inueniuntur ſontes & rei.[d] Timēdum valdè Dei iudicium,[e] à quo non eſt prouocatio & quod nemo ſuper terram iudicare poteſt, eidem ſit obnoxius.[f]

2 Iudicium rurſum humanum vel à quoque in ſeipſum priuatim exercetur, vel ab aliis quam iudicandis,[g] quod & vltimum, iudicium contentioſum eſt. Quilibet ſe ipſum iudicare & probare debet adhibita pro teſte conſcientia.[h] Contentioſum iudicium ſeu authoritate publica in foro iudiciali examinatum & diſcuſſum, multipliciter diſtinguitur ratione materiæ de qua agitur. Quamobrem aliud ſpiritale ſeu Eccleſiaſticum, aliud temporale, ſeu ſeculare,[i] aliud mixtum. Spirituale vbi de re vel perſona na ſpirituali vel ad forum Eccleſiaſticum pertinente agitur.[k] Temporale vbi de re vel perſona ſeculari tractandum, vel de eo quod coram iudice ſeculari eſt iudicandum.[l] Mixtum quod diuerſis reſpectibus ſub vtroque foro agitari poteſt.[m]

3 Item ratione formæ procedendi duplex iudicium, ordinarium & extraordinarium.[n] Ordinarium, in quo ordine ſeruato vt iudiciis præſcribitur, proceditur.[o] Extraordinarium, in quo non ſeruatur communiter procedendi ciuilibus aliiſve negotiis præſcriptus regulariter, ſed breuioribus formulis agitur,[p] quando ſummariè & de plano procedēdū eſt de iure,[q] vel procedi mandatur à principe ſpeciali reſcripto.[r] Dicitur & extraordinarium à delegato factum.[s]

4 Subinde dicitur aliud ciuile, aliud criminale, aliud ex iis mixtum Iudicium.[t] Ciuile in quo de cauſa pecuniaria & priuata contenditur.[u] Criminale, in quo agitur de delictis ſeu criminibus vindicandis.[x] Mixtum, quod & ciuiliter & criminaliter agitari poteſt.[y] Et hæ ſunt præcipuæ iudiciorum diuiſiones, quibus & aliæ addi poſſunt,[z] poſtquam ad ſubtiliorem iuris indagationem, qui præceptis iſtis breuibus inſtituuntur, peruenerint.

SCHOLIA.

a ca ſi omnia 6. q. 1. ean. 1. §. non poteſt, 16. q. 1. opprimuntur multis modis à principibus pauperes & ſubditi, piiq; homines à malis occultè, quorū vindictam nec poſſunt humana iudicia exequi, quæ Deo ideo relinquuntur. Et Deus ait, *mea eſt vltio & ego retribuam eis in tempore, vt labatur pes eorum, &c.* Deute. c. 32. verſ. 35. atque Iudith, c. 8. verſ. 20. *expectemus*, inquit, *humiles conſolationem, & exquiret ſanguinem noſtrum de manibus inimicorum noſtrorum, &c.* atque Prouerbiorum 20. verſ. 22. *ne dicas reddam malum pro malo, expecta Dominum & liberabit te.* Magnum & ineffabile tremendumque iudicium reiicere cauſam ad tribunal Chriſti terminandam, ad quod prouocant Pij & oppreſſi homines, dum deeſt maxime humana iuſtitia. Sic Petrus Aragoniæ Rex 4. obiit, citatus in ſexageſimum diem ad Tribunal Chriſti, à procuratoribus Eccleſiæ Taraconenſis, quod eius patrimonium vellet Tyrannicè occupare, vt ſcribit Vaſæus in Chronica Hiſpaniæ.

b ca. nomen presbyteri, 2. q. 1. ca. erubeſcant, 32. diſt. iudicat enim de occultis ſolus Deus, qui ſolus nouit cordis ſecreta, cano. 20. conſuluiſti, 2. q. 5. ſic 1. ad Cor. c. 4. verſ. 5. *nolite ante tēpus iudicare, quouſque veniat Dominus qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit occulta cordium*, & tunc laus erit *vnicuique à Deo*.

c d. ca. cōſuluiſti, 2. q. 5. c. vni vt Eccleſiaſt. benef. ſine diminuit. conferan l. illicitas, §. veritas, de offi. præſ. P. ca. nec illud, §. his itaque, & ſeq. 2. q. ſi. ca. multi in fine 2. q. 1.

d ca. ſacerdotibus, 41 ca. etſi ad tempus, 53. ca. cœpiſti, 48. cum ſeq. 11. q. 3 ca. ſiquis ca. cum aliquis, 24. q. 3.

e ca aliorum, 9. q. 3. qualiſcumq; enim quis ex hoc ſeculo egreditur, talis Dei præſentatur iudicio cano. qualis, 25. diſt.

f ca. facta, 9. q. 3. & communiter etiam tractatur, maiorem eſſe Concilio Papā in reſtrictione, & interpretatione eius, vt ab eo non poſsit reprehendi, d. ca. aliorum, ca. facta, can. nemo 9. q. 3. notat tamen gloſſa antiqua ad c. ſacroſancta ad verbū *obedire*, de authoritate ſacrorū conſiliorū in pragm. ſanct. Papam in trib⁹ caſibus eſſe infra Cōciliū generale, & teneri ei obdire. Et primū in his q̄ concernunt fidē, & ita cōciliū poſſe deponere propter hæreſim Papā cōtumacē, nolentem ſi corrigere, Inn in c. ex parte,

de Verbo.ſigni.niſi reſipiſcat vt in ca. Acatius, 19. diſt.1.in cauſa ſchiſmatis.3.in his quæ tangunt generalem motum reformationem,vt in d gloſ.directi ſacroſancta, latius videbis Poteſt & ſummus Pontifex ſe ſubiicere minori vt in foro pœnitentiali confeſſori.

g ca. poſtulatus,3.q.7.cano.in actionem,de pœn diſtinct. 1.

h dictis proximè iuribus.

i duæ ſunt principales in orbe poteſtates,ca.duo ſunt, 96.diſt.§.1.quomodo oporteat Epiſc.in Nouel.iudices conſtituti ita in his quæ ad Deum pertinent, diuerſi ab iis qui conſtituti à rege Ioſaphat, in his quæ pertinebant ad negotia regis,2 Paralipo.c 19. ita & in c.nouit,de iudici.ca.ſi Imperator,96. diſt. duæ iudiciorum ſpecies c.ſolitæ, de maior.& obedientia, & iuriſdictio Eccleſiaſtica fuit ab omni tempore in Eccleſia data per Chriſtum, Matthæi 18.quam exercuit Paul.1 ad Cor.6.ad Timotheum 5.meminit & de iuriſdictione Eccleſiaſticarũ perſonarum in Chriſtianos Clemens Roma.Epiſco.1. & lib 2 conſtitutio. Apoſtolica.c.47.confirmat Anacletus Epiſtola . vocabantur & ex lege Moſis ſontes ad ſacerdotale iudicium,Deut 17.& num.5. neque apud Hebræos fiebant iudicia, niſi duobis Leuitis aſſiſtentibus, teſte Ioſepho lib. 4.antiq.c.8. vt nec hodiè in Senatu Gallorum iudices ſedẽt niſi adſint perſonæ Eccleſiaſticæ,quas vocant conſiliarios clericos, & qui impediunt Eccleſiaſticam iuriſdictionem ſunt excommunicati, e conqueſtus, de foro competent.c. quoniam de immunita. Eccleſia.Conatus eſt aliquando Petrus Cunerius aduocatus regius in Senatu Pariſienſi, Eccleſiæ iuriſdictionem labefactare, contra quem Bertrandus Epiſcopus Heduorum apud Philippum Regẽ pro Eccleſiæ iuribus perorauit, & obtinuit,plura ſcribit de hac re Stephanus Aufrerius,in Cle. . de offic ordina & tracta.de poteſtate ſeculari.

k veluti ſi de matrimonio, vſuris,decimis Eccleſiaſticis,agatur.Cle diſpendioſa, de iudic.c.exhibita de iudiciis,c.accedentibus de exceſſ prælã ſi de his in quibus verſatur periculum animæ & agitur de peccato,c.nouit 3 de iudic c.ſolitæ, de maior. & obedien. Puræ ſpirituales materiæ dicũtur quæ coram Eccleſiaſtico iudice agitandæ ſunt,etiam contra laicos,ſacramenta,baptiſmus,Euchariſtia, confirmatio, alia quæ docent Panor.& alij ad c.quãto,de iudic.Archid.in ca quod autem,1 q.1 ca Piæ mentis,16.q.7.vt & illa & alia ſpiritualia quæ reſpiciunt articulos fidei,ca.qm̃, 10.diſt.cauſa electionis,c.maſſanua,c.ſacroſãcta,de elect.decimæ,c.tua de decimis,Symonia,hæreſis,& alia de quibus in c. decernimus,c cũ ſit generale,de foro cõpe.debent & clerici cõueniri corã iudice Eccleſiaſtico in perſonalib⁹ actionibus, à laicis vel clericis:quia actor ſequitur forũ rei.c cum ſit,generale, c.ex trãſmiſſa,& ſeq.c.ſi diligenti,de foro cõpet.vt contra,clericus laicum, coram iudice laico, in temporalibus & perſonalibus conuenit,c.ſi clericus laicum,& c. cum ſit generale, eo.tit.in criminalibus autẽ quæſtionibus debet iudicari perſona Eccleſiaſtica à ſuo iudice Eccleſiaſtico c atſi clerici,de iudic. cum ſimilib.ibi nota. neque valet conſuetudo. vt laici in clericos habeãt iuriſdictionem,c.Eccleſiã.de conſtitutio.& ibi Panor.& alij & in c.ſolitæ,de maior. & obedien.Innoc in c.poſtulaſti, de foro compet. Rota Deciſ.840.vtrum in antiq.Aufrer.Deciſ.capellæ Tholo.126.

l vt in c.venerabili,de iudic.

m vt ſi de iure patronatus agatur, nam & illud participat de iure ſpiritali, cap.de iure, patronatus, & de temporali, quia à laicis poſsidetur vt in eorum hæredes iure hæreditario transfertur,ca filius 16.q. 1.Cle.ſi de iure patro.

n c.quoniam,contra 11 de proba.

o c.examinata,de iudic.ea ratione forum,vbi ſeruatur iuris ordo,iudicis ordinarij dicitur:vbi autem diſcutitur crimen, non ſeruatis ſolemnitatibus ordinatus in ciuilibus,extraordinarium,iudicium,l.fi. de priua delict.lib.47.Pandect.tit.1.& l 1.de furt. Pandect.

p c.nouit, de iudic. idq; in cauſis quæ non patiuntur magnam dilationem indulgetur,vt in cauſis beneficialibus,electionum,poſtulationum,dignitatum, perſonatuum,officiorum canonicatuum, præbendatum,decimarum,matrimonij, vſurarum, Clem. diſpendioſam,de iudic in crimine hæreſis quoque & ſimilibus,in quibus ſeruare ordinem eſſet potius eum inuertere, c.ad noſtram de iureiur. Idipſum dicendum, quando iudex procedit ex officio ſuo ſine figura iudicij,per modum inquiſitionis, vt in c.inquiſitionis c. ſuper his, c.qualiter,c olim, de accuſatio.

q vt in dicta Cle.diſpendioſam, & in extrauag. vnica.quomodo in crimine læſæ maieſta procedẽdum ſit,poſt libros feudorum, vbi gloſſa fusè explicat quid ſit ſummatiè & de plano procedere,& ſine ſtrepitu iudicij.

r ſolus princeps, penes quem eſt legis conſtituẽdæ & interpretandæ poteſtas,l 1.& fi.C. de legib. poteſt mandare cauſas decidi extra iuris conſtitutionem ſummarie & de plano & iudicio extraordinario, atq; nihilominus,dum hæc voluerit ita fieri, debet expreſsè id adiicere Cle ſæpè,de Verb. ſigni. ſicq; ſeruatur etiã in curia Romana,vt in reſcripto quod vocatur extenſio ſignaturæ, ſpecialiter ſummus Pontifex id exprimet vel ſummariè cauſa diſcutiatur,nec ſufficeret ſi hoc ipſum in corpore ſignaturæ exprimeretur & non in ſignatura, in qua, nõ expreſſum quod in corpore petitum eſſet videretur denegatum, etiam ſi princeps ſimpliciter reſcriberet *audiat vt petitur*. Atque idcirco reſponſio hęc exigitur, *audiat ſummariè & prout petitur*, alioquin denegatus cenſetur ſummarius proceſſus: expreſſiſſet enim ſummus Pontifex ſi voluiſſet, arg c. ad audientiam de decimis, Rota Deciſio. 466. *nota quod in commiſſione*, in antiq.& Deciſ 351. *ſi in commiſſione impetrauit*, in nouis.

s vt in can.iudicia, §.ſpatium,verſ.ei autem, 3.q 3.

t explicat cap per venerabilem 35.ſunt autem, qui filij ſint legit. libro quarto, titulo 17. verba Deuteronom cap.17 *tria*, inquit, *diſtincta iudicia, primum inter ſanguinem & ſanguinem, per quod criminale intelligitur & ciuile, & vltimum inter lepram & lepram per quod Eccleſiaſticum & criminale notatur : medium inter cauſam & cauſam quod ad vtrumque refertur Eccleſiaſticum & ciuile, &c.*

v vt ſi agatur de feudo, mutuo, aliiſque contractibus,de pecuniaria pœna ſeu de multa,& ſimilibus, vt in cap cæterum, cap.dilecto, cap.cauſam, de iudic.

x agitur in his maximè ad vindictam publicam, vt in cap.atſi clerici,cap,cum non ab homine, de iudic. ſiue ſit pœna corporalis, ſiue pecuniaria ratione tamen delicti. gloſſa. ad leg.prætor, de ſepulchr. viola.lege final.de furtis,P.

y vt in c.tuæ,de procuratori.c.super his,de accuſatio. de furto in l.ſi.de priua.delat l.ſi.de furt P.

z nos & præcedentes, aliaſq; iudiciorū diſtinctiones plures pertractamus fuſius li.47 Syntag. iur. c.4. 5.& 6 addemus & nunc ſuperioribus diuiſionibus aliam,ratione quantitatis rerum deductarum in iudiciū,iuxta gloſſē ad c.2.de libelli oblatio. & Speculatorem in tit de iudic.in fine.vt aliud ſit vniuerſale,aliud generale,commune,aliud ſpeciale.& vniuerſale eſt,cum petimus vniuerſum ius totius cuiuſpiam patrimonij,vt bonorum poſſeſſionum,hęreditatem,l.1.de bonor.poſſeſsio l.1. de rei vindic. P.l.ſed etſi,§ ſi.de petit hæred P. iudicium etiam petitionis hæreditatis dicitur vniuerſale , per gloſſam in l.1.de euictionib & probatur vltra in l.ſi quo tempore,& l.cum hæreditatem,de petitio hæredita.gloſſ.in c.cum Eccleſia, de cauſa poſſeſsio. & propriet in cuius petitionem veniunt fructus etiam à poſſeſsione bonæ fidei percepti, qui augent portionem in l.item veniunt,§.fructus, de petitio. hæredit. & dum quis petit etiam beneficium Eccleſiaſticum, ſecundum Innocētium ad c.conquerente,de offi.ordina.& Panor.ad c.2.de libelli. obla.Generale iudicium eſt,quando non petimus in judicio ius vniuerſum cuiuſdam, ſed tātum quoddam genus ex eo vniuerſali; vt in petitione & iudicio pro ſocio,negotiorum geſtorum,tutelæ,gloſ ad c 2.de libelli oblatio. Commune erit quod vtrumque actorem & reū reſpicit , vt communi diuidundo,familiæ erciſcundæ,finium regundorum, c.e x literis,de probatio.& propriis titulis in P.& C ſingulare ſeu ſpeciale , in quo certa res tantum petitur & adiudicatur, vt accidit in rei vendicatione, deposito,commodato,& ſimilib.Conſtituitur porrò differentia inter iudicium vniuerſale & generale,quod in vniuerſali neq; in libello,neque in proceſſu cauſæ,nec etiam in ipſa ſentētia, neceſſum ſit exprimere res:in generali vero iudicio ; licet libellus generalis admittatur tamen lite conteſtata res exprimi debent,cap.abbate ſane,§.ſecus autem,de Sent.& re iudic.in Sex ſocinos ad c.pen numero 18.de libelli obla Barthol.ad l.1. num. 9. de Eden. P.vbi tradit rationem diuerſitatis , quamquam & nonnulli aſſerant,in iudicio generali & talem ſententiam valere , condemno te vt reddas rationem adminiſtrationis tuæ:per textum in c.qualiter,in 2. de accuſatio.l.ſi quis pro redemptione,C.de dona. & ita tenet Baldus in l.edita num 25. C.de eden. Refert Socinus ind c.pen.num 11.de libelli oblat. Andreas Guil.libr. 1. practicarum obſeruationum obſeruatio.68.num.8.

CAPVT III.

1 *Quæ in iudiciorum partibus conſideranda.*
2 *Iuriſdictio & eius diuiſio.*
3 *Cauſa.*
4 *Perſona.*
5 *Tempus.*
6 *Locus.*
7 *Forma iudicij.*
8 *Conuentionalis iuriſdictio.*

1 IN iudicio partes hæ ſex conſiderandæ ſunt, iuriſdictio, cauſa, perſona, tempus, locus, figura iudicij. Iuriſdictio hic pro iuris dicendi vel iuſtitiæ ſtatuendæ,poteſtate,ſeu pro authoritate iudicandi accipitur. [a] Iuriſdictio autem, vel propria iudicantis ſeu ordinaria eſt, vnde & iudices ordinarij dicti,[b] qui ei præſūt. Alia delegata,cui præfecti dicuntur delegati.[c] Alia conuentionalis ſeu ex conſenſu. Propria ordinaria eſt , quam quis iure ſuo non ab alio quam à ſummo Pontifice,aut à principe,aut à lege,aut à conſuetudine habet. [d] Delegata,quam quis non iure proprio ſed alieno veluti nomine & loco alterius exercet.[e] Rurſum ordinaria,vel eſt voluntaria, vel eſt contentioſa ſeu neceſſaria, [f] voluntaria,quæ inter volentes, non inter inuitos exercetur. [g] Neceſſaria eſt,quam ſubdici etiam inuiti ſubire tenentur.[h] Hęcq; neceſſaria gradus habet ratione poteſtatis minoris vel maioris iudicandi, alia enim infima , alia media , alia ſuprema , ſeu vulgo alta dicta, [i]

2 Cauſa eſt res quæ in iudicium deducitur,cuius conditio diuerſa,& iudices diuerſos facit, & modum agendi,& iudicium ipſum. [k]

3 Perſonæ quæ conſiderantur in iudiciis ſunt actor,reus,ſeu defenſor,iudex,[l] & iſtę principales, item cum his procuratores,aduocati,teſtes, notarius ſeu amanuenſis, vicarij ſeu tenētes locum iudicum,tanquam prædictis accedētes:[m] de quibus in vtroque iure ſunt editi & legendi proprij tituli.

4 Tempus iudicij tres partes habet principium, medium,finē,principium verſatur in litis conteſtatione:medium , à litis conteſtatione vſque ad concluſionem cauſæ, finis à concluſione vſq; ad ſententiam. [n] Sunt & ibi particularia quædam alia tempora intra prædicta definienda,vt dilationum, & ſimilium quæ ex iudiciorum neceſsitatibus occurrentibus apparebunt.

5 Locus etiam & territorij, [o] & rerum, [p] & tribunalis,inſpiciendus,vt conueniat & tutus ſit. [q]

6 Forma porrò iudicij, & ſtilum & conſuetudinem tribunalium iuriſq; obſeruationes deſiderat obſeruari. [r]

7 Conuentionalis iurisdictio eſt,quę ex conſenſu contendentium vim habet : vel quando conſentiunt in non ſuum iudicem, qui tamen iuriſdictionem habet, [a] vel quando arbitrium aliquorum deligunt cui ſub pœna obtemperaturos promittunt. [t]

SCHOLIA.

a iuriſdictio eſt poteſtas de publico introducta , cum neceſsitate iuriſdicendi vel æquitatis ſtatuendæ, gloſſa ad leg.1.de iuriſdict.omnium iudic. iuriſdictio diuiditur tanquam genus, in merum imperium, mixtum, & ſimplicem iuriſdictionem , leg. imperium,de iuriſdictio. omnium iudic. Iuriſdictionem alio modo pragmatici diuidunt in altam mediam & infimam ſeu baſſam,de quibus poſtea. Prima conſideratio & primum caput inſpectionis iudicij eſt iuriſdictio,nam à non competenti iudice

factum,

factum, nullius est momenti l.1.si à non competent iudic.C.leg.fi.de Iurisdict.omnium iudicum, nullus est maior defectus quam potestatis,in actu,leg. multum interest,si quis alteri,vel sibi C. Plus autē continet iurisdictio quàm notio l ait prætor, §. de re iudica.

b vnde tituli de officio iudic.ordina. in decretalibus Gregorij & in Sexto Omnes Ecclesiarum prælati sunt iudices ordinarij,vt ait Glossa in cap. 1. per illum textum de iudic.atg.cap cum ab Ecclesiarum prælatis,de offic.ordina.ca.perlectis,2;.distinct.ca. nemo,2.q.1.can.experientia,& ca.si qui ex fratribus,11.quæst.5 c.reprehensibilis,de appella c.1. de eo qui furtiuè ordines suscepit.

c vnde tit de Officio & potestate iudicis delega.

d l.more maiorum § & sequentib.de Iurisdict.omniū iudic.P.ca.à iudicibus,2.quæst 6 ca.iudices,11.q.1. Cuius generis dicuntur qui iurisdictiones exercēt iure magistratus quem gerunt. Et lex dicitur dare iurisdictionem in l. & quia,de iurisdict. omnium iudic. & ibi Glossa ad verbum nec ipsa,leg.1.§.ad vrbem,de officio præfecti vrb.P.Gloss.ad cap suspicionis,ad verba,*ad quos*,de officio delega.Pano. ad c cæterum de iudic. numero 2. Panor.ad cap. cum ab Ecclesiarum,numero 2.de offic.iudicis ordinarij,quo loci & notat principem,censeri dedisse iurisdictionem ordinariam,quando generaliter cōcedit administrationem iustitiæ. Iudex ordinarius vniuersaliter iurisdictionem exercet, in suo territorio,c.duo,de officio ordinarij ca.omnes,22. dist. c.significasti,de Electio can. 117.q.6.l pupillus,§. territorium,de verborum significa. Tales sunt Episcopi iudices ordinarij in suis diœcesibus,quibus distincta & concessa fuit singulis iurisdictio, ad faciliorem reipublicę administrationem:quæ & cōfundi dicitur cum sua iurisdictio cuique non seruatur: can.peruenit,11.q.1 Notat tamen Archidiaconus ad ca.experientiæ,11 quæst.1. nullum in Romana curia habere ordinariam iurisdictionem à seipso, nisi à Papa.Notatur in Clemtina ne Romani, de elect. quod quamuis in ea plures sint ordinarij substituti iuxta dictam l more maiorum,de iurisdictio. omnium iudi.P. vt potè auditor contradictarum inter omnes impetrantes:præsides cameræ Apostolicæ,in omnibus quę ad notionem illorum pertinent:auditor curiæ causarum cameræ Apostolicæ, inter omnes curiales & aliarum censurarum reos:Gubernator vrbis inter omnes vrbanos non exemptos:Vicarius inter omnes clericos etiam regulares, qui omnes ordinarij sunt,quia à Papa substituti: tamen reliqui qui in diuersas regiones ab ipso dantur delegati dicūtur.Consuetudo etiā dat iurisdictionem c. cum contingat, de foro competent.& ibi Gloss.in verba,*vel cōsuetudine* c. dilecti,de arbit & ibi Glossa,ad verbum *consuetudinem* l.1 & fi.C. de emancipatio.libero.

e dicta l.more maiorum,& sequent de iurisdict.omnium iudic.leg 1. & titul. de offic. eius cui manda. est iurisdict. Est autem delegatio facta ad certam causam, determinata : alia ad vniuersitatem causarum.

f leg.2.de offic.proconsul.libr.1.Pandect.tit 16.

g vt in dicta leg 2. de offic. proconsul.veluti si quid coram aliquo iudice fieri quid possit, verū coram eodem quis non cogatur id agere inuitus:vt si corā præside quis velit manumittere, emancipare, vel adoptare.Et illa potestas dicitur legis actio,coniūcta iurisdictioni, quæ nō concedatur omnibus magistratibus dicta l.2.iuncta l 3.de Offic.proconſ.P. Sic legatus de latere exercet iurisdictionem voluntariam,absoluendo ab iniectione manuum in clericos etiam extra prouinciam sibi decretam, c. excommunicatis 9. de offic.lega.can.ad eminentiam de appellatio.

b Contentiosa dicitur & necessaria, quæ redditur in inuitum l.inter stipulantem §.1.de verbor. obliga. l.1.si quis ius dicē.non obtemperat l fin. de iurisdictio.omnium iudic.in P.

i Alta iurisdictio dicitur aliquibus merum imperiū, quod vero est mixtum media:infima vero, iurisdictio simpliciter,in leg.imperiū,de iurisdic om.iud. de his Chassaneus latè in consuetud.Burgundiæ titulo de 3. Iustices & de Ferrariis & alij pragmatici & nos alibi in Syntagmate iuris libr.47 c.2 num. 19.& sequent. Veruntamen hic annotare sufficiet nullam de distinctione harum iurisdictionum posse in genere definitionem dari. Nam in Gallia & alibi,sunt gradus iurisdictionum distincti in curiis, Secundū placita concessiones diuersas principū Sunt Sacræ iurisdictiones primi priuatique principum consilij,omnimodam cum principe habentes potestatem.Sunt aliæ curiæ magni consilij, Senatuum, Toprochorum,seu Balliuorum, & aliorum iudicum regiorū,quibus iurisdictio limitata & definita est. Sunt & ducum,comitum,marchionum, castillanorum,baronum, & dominorū territoriorū & iurisdictionalium,certæ iurisdictiones,vel ex cōcessione feudi, vel ex consuetudine introductæ & concessæ.Sunt & aliæ iurisdictiones quæ non coherent nec pendent ex patrimonio seu feudo: quales illæ quæ collegiis licitis cōcessæ sunt in homines eiusdem collegij seu certi artificij vel conditionis: item illa quæ competit ciuitatum & municipiorum decurionibus in opidanos & alios illis non subditos Instituit enim princeps ita per ciuitates & municipia iudices,prout expedire ei videtur, exemplo Iosaphat regis Iuda.2.Paralipom.c.19.

k Causæ seu petitiones deductæ in iudicium propter quas quispiam vocatur in ius iuxta cap foras, de verbor significa si magnæ sunt,magnos requirunt iudices leg. non distinguemus, .de liberali, de recept arb.Pan l.2 in fine de pedaneis iudicib.& ibi. Glossa ad verbum *dy incident*, leg.iam dudum, vbi causa stat agi debeat c. .apud quem causa status desinia.in vsib feudor Iudex autem de re quam cognoscit,debet solum iudicare,non de aliis cap.cum super, de causa possessio.& proprieta. & ita debet esse sententia conformis libello l. vt fundus, communi.diuidun.P.

l can.nullus vnquam, can. nullus introducatur, 4. quæstione quarta,leg Iulianus, leg. inter litigantes de iudic.P.

m titulis de procuratorib.de testibus, in vtroque iure & de postulando in C. & Pādectis de aduocatis diuersorum iudiciorum,de aduocatis diuersorum iudicum.C.de Syndico in decretalib.de amanuensibus seu notariis causæ aut iudicij cap.quoniam contraxi.de probationi lib. .tit.19 c. statutum 11.§ assessorem,& notarium,de Rescrip in Sex.cum simi. accedūt iudicibus consiliarij,assessores,delegati, & similes tum ministrorum executores, apparitores, malo ferarij, hostiarij, carnifices commentarienses, &c.

n authen.ad hæc,de re iudica.C.Quod procedit non tantum in causa principali eiusque instantia,sed etiā in causa appellationis,leg.fin.§.illud,de temporib.

appellat.C Ante litis contestationem res non dicitur in iudicium deducta: & ideo iudex, indicare nó potest, e accedens, § cum igitur, vt lite non contesta.&c c 1.§.fin. de litis contestatio. Exceptis casibus in quibus expressum iudicium permittitur sine litis contestatione, qui plures sunt quosque recenset Barthachinus tractatu de gabellis, in 9. parte principali numero 20.& sequentib vsque ad .2. Ante litis contestationem tempus est anteiudiciale, ideo mutari ciuilis & criminalis libellus ante illam potest: postea nequaquam, l.non potest, de iudic. P. Barthol, Alexander. Iason in l.edicta, C. de Eden. Dinus in l.nullus pluribus, de regul iur. in Sex Per litis contestationem quis obligatur instātiæ, & cœptum iudicium dicitur, vt non possit pœnitere vel à lite discedere, cogaturque sentētiam expectare, l. is qui se obtulit, & ibi Glossa, ad verbum *qui discessit*, de rei vendicat l. sed etsi susceperit de iudic P. l.nemo, C. de iurisdict. omnium iudic. Dehinc & ante litis contestationē procuratur ad iudicia, quasi re integra adhuc, etiam sine causa reuocari potest: non ita post cōtestationem, e.a de procura in Sex. l.procuratoribus, C.eo titulo l filiusfamilias, l.post litem, cum leg sequent.eo.P. Sicuti neque procurator ad lites potest substituere ante litis contestationem, quia nondum dominus litis factus dicitur lite non cœpta: postea verò potest l.Si procuratorē, §.siquis mandauerit, Manda.P. nisi esset procurator in rem suam, qui & ante contestationem posset, substituere in sui locum alium procuratorem, c.1.§.1.de procuratorib.in Sex Cæterum nodandū erit quod pertinet ad aliquos iuris effectus, litem inceptam videri per solam citationem, vt res propter quam in ius vocatio facta est litigiosa videatur vt tanquam eius generis non possit interim alienari, anthē.litigiosa, de litigios.C.Sed & sola citatione litis pendentia inducitur Cle a.& ibi Gloss.ad verbum ad hoc, vt lite penden.&c. Et præuentio iudicialis, e.proposuisti, & ibi Glos.ad verbum *præuentus*, de foro competent. & ibi Panor. l.vbi cœptum, leg.si quis posteaquam, de iudic. Pand.& vtrobique Glossa Item ad perpetuendam iurisdictionem iudicis delagati, vt non expiret morte delegantis, cap. super quæstionem, cap. gratum, de officio delegat. Guido Papæus decis.286. Rota decis. 9. *de dolo*, in antiq. Subinde in dictis tribus temporibus alia tēpora obseruantur, vocandi vel non vocandi in ius, vt titulo de ferus, in P & C. in dilationibus titulo de dilatio.C. Tēpora eremodicij vel peremptionis instantiæ, l.properandum, Cod.de iudic.C.cap. venerabilis, 10.eod titul. in appellationibus.titul. de temporib.appellationum, C. in executionibus, l.3. de fructi & litium expen.C.In cognoscendo, veluti ne diebus feriatis valide, etiam de consensu partium die dominico fiat, cap.fin.de ferus, l.1.& l. si fallaciis, eod.Cod.can.placita, 15.quęst 4.can.decreuit 22.quæst.5.§. .de consecra.dist. .Obseruatur & vt matutino meridiano & vespertino tempore iudicia reddi possint: & nocte, nulla mentio, §.sedebunt, seu cap.3 de iudicib.Nouella 82. Nam & magistratibus in publicum esse inconueniēs erat vespertinis tēporibus l.2 . & quia magistratibus, seu §.3..de origine Iur.P.Refert Gellius lib 14.c. 7.reliquisse Varronem scriptum, Senatusc ōsultum ante exortum vel post occasum solis factum, ratum non fuisse, opinor quod antiqui voluerint omnem fraudis suspicionem submouere, quia tenebræ aptę sunt ad fabricandum falsum, leg.1.de ventre inspiciē.& qui male agit odit luce e.cōsuluit, 29 de offi. delega.vbi & ideo ante noctis tenebras mandatur perfici negorium die cœptum. Habetur & suspecta collatio fraudis noctu facta cap vnic. vt Ecclesiast. benef sine diminuit, conferant.verba legis 12. tabularum referuntur à Gellio libr.17.cap.2. *Ante meridiem causam consc ito, cum perorant ambo præsentes Post meridiem litem præsenti addicito: si ambo præsentes, sol occasus suprema tempestas esto.* Contrarium tamen Senatus Atheniensis Areopagiticus seruasse & probasse videtur, vt ait Lucianus in Hermotimo de recte iudicando agens *ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ δικάζουσιν, ὡς μὴ ἐς τοὺς λέγοντας, ἀλλ' ἐς τὰ λεγόμενα ἀποβλέπωσιν.* Idest, noctu & in tenebris iudicare solent, ne ad dicentes respicere possint, sed ad dicta.

o vt in l.fi.de iurisdict.omnium iudic.

p in titulo vbi in rē actio exerceri debeat, C.titu.3.titul 9.authen.qua in prouincia, vbi de crimini. agi oporteat, nempe & in delicti loco.

q veluti, vt in loco maiorum iudicium exerceatur iuxta consuetudinē cap.vt litigantes, de officio ordinarij in Sex.Conueniens & locus iudiciis dicitur Si exerceatur in ciuitatibus & locis insignibus iuxta cap statutum 11 de Rescrip in Sexto & in diœcesi dict. cap.vt litigantes, nisi forsan iudex fuerit pulsus ex sua diœcesi, Clem. 1. de foro competent. Attamē Episcopus vbicumque voluerit in sua diœcesi iudicia exercere potest cap cum Episcopus, 7. de offic.ordina.& dicto c. statutum, §. in nullo, de Rescrip in Sex. Consideratur & num locus tutus sit vocato in ius, & num eius ibi sint inimici ca. fine, 34 q 2.Clem pastoralis, de re iudica. Aliter enim vt ibidē dicitur, citatus in loco non tuto nō tenetur ibi cōparere vt & in cap.si vero, de iureiur. dict.c. statutum, de Rescrip in Sex. & admitteretur ab eo appellann cap.ex parte, de appellatio. cum similib Idem dicendum si iudex iusserit venire aliquē ad locum inhonestum, puta ad lupanarium, vel popinam, non enim tenetur eo venire, leg si cum dies, . si arbiter, de recept.arbitris. Consideratur & locus in iudiciis, vt fiant in publico non secreto: alioquin non valent leg cum sententiam, 6. de Sēten.& interlocutio. omnium iudicum, libr.7.Cod. tit.4. meminit Gellius libr. 7.cap.3 de fragmento legis 12.tabularum in qua de foro publico mentio fit iudiciorum exercendorum. Et Cicero 2. Rhetoricorum vel author eius libri ad Herennium, *Lex videtur*, inquit, *iubere iudicem in comitio aut in foro causam ex vtriusque iudicantis oratione cognoscere* Sed & obseruandum ne iudex laicus, maximè secularia iudicia in Ecclesia exerceat vel placita.ca. 1.de immunitate Ecclesiar. lib titu.49 cap. decet, 2.§.cessent, eodem, tit in Sex.Ecclesiastica aliquando possunt, ca fi.2.q.fi

r vt titulo de ordine cognitionum, libr.7.Cod. titul. 19.de ordine iudiciorum, lib.1.Cod.tit.8. & libr.2. decretalium, tit.10. quando ciuilis actio præiudicet & an vtraque ab eodem exerceri possit.lib 9 Cod. titul.31.

s vt in l.2.de iudic.P.leg.est receptum, de iuris. omnium iudicum.

t can à iudicibus, 2.quæst.6.co pertinet titulus de arbitris. Arbitria ad instar iudiciorum redacta fuerunt.leg 1.de recep.arbi.Pandect. Seruant litigantes vt plerumque metu pœnæ arbitria.leg. non distinguemus, §.1 de recep arbitr.Pandect. cap.2. de arbitr.vel metu iuramenti, quod secundum canones interuenire solet, cap.2.e.per tuas, eod. titul.ca.

quod li

quod licet, 12. quæst. 1 quamuis aliter statutum sit iure ciuili, authentic. decernimus de arbitris, C. verùm præualet ius Pontificium in caussis animæ iuri ciuili c. nouit de iudic. ex presbyteris Dei pendet anima populi Iudith. 8. c. vers. 18.

CAPVT IIII.

Qui iudicium exercere possint.

IVdicium exerceri & sententia dici debet à proprio & cōpetente iudice, alioquin non valet. [a] Iudicia exercere vel ferre prohibentur naturâ, mutus, surdus, perpetuo furiosus, impubes: quia iudicio carent: Lege, senatû motus, infames, & alij quidam: Moribus, fœmina, serui. [b] Iudex omniū in terra summus Pontifex, nullus eum, aut iudicia eius iudicat. [c] Iurisdictionem ordinariam habent prælati in suos subditos suæ diœceseos. [d] Aliqui etiam plebani & alij Episcopo inferiores, in sibi subiectam plebem: [e] Abbates, priores, in sibi subditos & monachos. [f] Abbatissa in moniales & in subditos sibi clericos etiam, quos tamen excommunicare non potest. [g] Cæterum iurisdictio Episcoporum in clericos qui habent curam animarum, non est ab Abbatibus vsurpanda. [h] Habent & præpositi seu prælati Ecclesiæ iurisdictionem [i] omnibus tamen clericis ad sacros ordines promotis, vetitum de pœna sanguinis vel truncationis membrorum iudicare vel consilium iudicantibus dare, vt alibi dictum est ij.

SCHOLIA.

a cap. at si clerici, de iudic. cap. in primis, vers. de persona, 2. q 1. c ad audientiam, de consuetud. l. fin. si à non competen. iudic.

b can. infamis, 3. quæst. 7. leg. cum prætor, 6. non auté, de Iudic. Pandect. vbi Glossa similia textui notat: vide quæ dicemus infra titul. 4. de arbitris cap. 6 iuncta Gloss. titul. 6. de permisso iudicio mulieribus.

c can patet, can. nemo iudicabit, 13. can. cum aliorum hominum, 14. can. cuncta per mundum, 17. 9 quæst 3. can. si Papa, 40. distinct. à Deo solum iudicandus summus Pontifex ca satis euidenter, 96. dist. Scribit & Paschalis in cap. significasti reges, de electio. Concilia Romanæ sedi legem non præfigere, cum omnia concilia & facta sint per Romanæ Ecclesiæ authoritatem, & robur ab ea acceperint: atque in eorum statutis patenter excipiatur Romani Pōtificis authoritas. Nisi forsan Romanus Pōtifex se alicuius iudicio submittat, can. nos si, 2. quæst 7. & in causa heresis, can. si Papa, 40. dist. Atque vt ait Glossa in dict cano. 13. nemo iudicabit, 9. quæst. 3. cùm Papa se submittit confessori suo, tenetur ei parere. Additque quod dum Papa peccat, possit, eius peccatum etiam Ecclesiç denunciari secundum admonitionem Euangelij cano. si peccauerit, 2. quæst. 1. Tale tamen debet esse crimen ex quo denunciatio permittatur, & ex quo possit accusari, vt explicat Glossa ad can. si Papa, 6. ad verbum à *fide deuius*.

d c. non minus, de immunita Ecclesia. lib. 3. tit. 49. c 1. de offic. ordinar. & propriè Episcopi sunt in suis diœcesibus ordinarij iudices, vide cap. ordinarij de Officio ordina. in Sext. Qui canonicam etiam habēt prælaturam, habent electionem & iurisdictionem, can. experientiæ tuæ, 11. quæst. 1. cum similibus. neq; Episcopi de aliena iurisdictione vel aliorum Episcoporum, debent se intromittere via ordinaria aut prima instantia, sine illorum scientia ca. nullus primas 9. quæst 3. aliud autem dicendum de appellatione quæ ad superiorem ab inferiori deuoluitur gradatim: non enim Primas etiam aut patriarcha habet iurisdictionem in Episcopos sed tantum in Archiepiscos, can. conquestus, 9. q. 3.

e cap. 1. & cap cum ab Ecclesiarum prælatis, de officio ordina

f c. illorum, de Senten. excomm c. cum in Ecclesiis, de maiori & obedien.

g c dilecta, de maiori. & obed.

h Eius iurisdictionis vsurpandæ prohibitio, & quæ ad eam pertinent ponuntur in ca interdicimus, 10. 16. quæst. 1. *Interdicimus*, inquit Calixtus 2. Papa, *etiā abbatibus, & monachis, publicas pœnitentias dare, infirmos visitare: & vnctiones facere, & missas publicas cantare, chrisma & oleum, consecrationes altariū, ordinationes clericorum ab Episcopis accipiant, in quorum parochiis manent.* Fere idem dictum & plura prohibita in c. accedentibus, de excess. prelato. vbi & publicas pœnitentias, pertinere ad Episcopos solos, dictum est, idémque in ca in capite, o. distinc. poterit tamen abbas inuitatus vel rogatus alibi quā in proprio monasterio, publicas cantare missas populo; can luminoso, cano. dubium, cano abbatem, 18. quæst. 2.

i ca. 1. 15. quæst. 4. ca. non minus, de immunita Ecclesiarum, dicto cap cum ab Ecclesiarum de officio. ordina. facit leg. fin. de iurisdict omnium iudicum.

ii 3. lib. 4. tit. 15 de pœnis, cap. 1. facit cap. Sententiam sanguinis, ne cleri. vel mon. secula. neg se immisce c. ex literis, de excess. præla. cum simili. ibi nota.

CAPVT QVINTVM.

1 *Quæ ad bene iudicandum requirantur.*
2 *De suspectis iudicibus & caussis suspicionis.*
3 *De scribendis actis.*
4 *De seruando ordine.*

1 IVdicia vt benè fiant: primum à iudicibus ordinariis determinari debent, secundum præscripta à canonibus vel à iure Pontificio, [a] sine obseruatione inani formularum actionum: proposita & audita sufficienter petitionis intentione, [b] sine odio, amore, timore, cupiditate, quia hęc quatuor humana solent corrumpere iudicia. [c] Est & intempestiua misericordia in iudicio. [d] Inesse tamen rectoribus circa subditos suos, instè consolans misericordia, & piè sæuiens disciplina. [e] In rebus porro ambiguis non debet esse absolutum iudicium; [f] Cum illud non nisi secundum allegata certum fieri debeat; [g] neque secundum solam conscientiam, [h] ita plena disquisitione discutiendum est [illegible] negotium. [i] Sed nec debēt Archiepiscopi, [illegible] scopi, Abbates, aliique Ecclesiarum prælati, de negoti[illegible] ecclesiasticis maximè de illis

quæ spiritualia esse noscuntur, laicorum iudicio disponere, aut propter eorum prohibitionem Ecclesiasticæ iurisdictionis omittere exercitium & iustitiam.

2 Insumma, omnia iudicia sine vlla iudicis peruersa suspicione procedere debent. [l] Ideo & suspecti iudices maximè si postulet aduersarius, submouendi erunt, [m] aliique in eorum locum sufficiendi haud suspecti. [o] Causæ autem suspicionis ad reprobandum iudicem plures, veluti si similem causam cum aduersario habeat, [o] si socius aduersarij vel concanonicus, [p] aut multum familiaris, [q] aut consanguineus, [r] aut dominus impetrantis, [s] aut eius vassallus, [t] aut inimicus recusantis: [v] sunt & his aliæ similes causæ proponendæ: [x] & proponendæ coram iudice recusando, & probandæ coram arbitris electis ob eam causam. [y]

3 Oportet & omnia iudicij acta conscribi, [z] caueriq́ue ne lite pendente in præiudicium causæ vel litis quippiam innouetur. [aa]

4 Seruandus & iudiciorum ordo & solemnia, aliter iudicium erit nullum. [bb] Item & sequenda delegatis forma mandati delegationis. [cc] Requiritur & conseruatio cognitionis ordinis, vt prius de exceptionibus quàm actionibus pronuncietur: [dd] Et de præiudiciali causa cum aliis concurrente, primo loco. [ee] Et concurrentibus pluribus præiudicialibus, maior antè minorem expediatur: [ff] Prius de possessione quam de proprietate, seu de iure, [gg] coram eodem iudice: [hh] nisi cumulatè procedatur super possessorio & petitorio. [ii]

SCHOLIA.

a In proœmio decretalium, 6. fi. c. i. §. 6. de côstitutio. quæ sint autem decreta, quæ concilii, qui canones, ex quibus quis iudicare debet, docetur in ca. de libellis 20. dist. Iudex plus legibus quam suæ voluntati obtemperare debet, can iudicet, 3. quæst. 7. ius ciuile quoque iubet secundum leges iudicari l. nemo, de Sentent & interlocutio. omnium iud Pand. Iustinia. in :. de offic iud. Magistratus seu iudices sunt tantum iuris administri non autem conditores, ad effectum iura perducentes, l. 2. §. post originem, de orig. iur. quamobrem secundum ius iudicare debent, alioquin viderentur vsurpare iuris côdendi facultatem quæ ad solos principes pertinet, leg. 1. & final. C. de legib. Sic mandatur vt causæ clericorum etiam pecuniariæ, secundum ius canonicum determinentur, ca. quod clericis, 9. de foro competent.

b c. dilecti, 6. de iudic. leg 2. de formul. & impetratio. sublatis, lib. 2. C. tit. 58 non tamen intelligere hinc debemus sublatas esse actiones, sed tantum scrupulosas earum conceptiones, in quibus qui cadebat à syllaba conceptionis, cadebat à iure, sicut & in aliis quibusdam scrupulosæ formularum conceptiones fuerunt à medio sublatæ, vt in donationibus, leg. fi. Cod. de donation. in stipulationibus, §. 1 de verbo. obligatio. in arbitris leg 4. de recto arbit. Pandect. in emancipationibus seruorum, l. fi. de emanci. liber. C. l. fi. C. de adoptio & in similibus quibusdã.

c ca quatuor, cum duobus sequenti. 11 quæst. 3. can. accusatores, in 2. 3. quæst. 5. nec affectibus debet indulgere iudex. can. iudicet, 4. iudicet ille, 3. quæst. 7. ca. relatum, 4. fi. 5 q 2 can. iudicare, can. ira & sequent. vsque ad c. qui rectè, 11. q. 3.

d ca. est iniusta 23. q. 4. vbi & exempla misericordiæ contra præceptum domini. & ratio quod facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi. Atque culpam esse in intempestiua misericordia erga vinctũ qui ad iudicium seruatur, docet leg. si hominem, 7. depositi. P. l. addictos Cod de Episco. audien. Quæ autem conueniant magistratuum personæ, docet Calistratus in l. obseruandum est, 19 de officio præsidis. *Obseruandum est, inquit, ius reddenti vt se facilẽ quidem in adeundo præbeat, sed contemni non patiatur Vnde mãdatis adiicitur, ne præsides prouinciarum in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant: nam conuersatione æquali contemptus dignitatis nascitur: sed & in cognoscendo neque excandescere aduersus eos quos malos putat, neque precibus calamitosorũ illachrimari oportet: id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus delegit, &c* Sed & iudex qui contra conscientiam & iustitiam per gratiam odium aut sordes iudicat, est ipso iure suspensus, & per solum Papam absoluẽdus si se ingerit diuinis, cap cum æterni, de Sentent. & re iudic. in Sex.

e non est disciplina seruanda sine misericordia, nec misericordia sine disciplina: sed ex illis duobus têperandum erit iudicium maxime criminale ca. disciplina, 9. & ca. omnis, 10. ca duæ sunt, 13. 4. dist. l, respiciendum, de pœnis.

f ca. habuisse, 7. 33 disti. can. consuluisti, 2. q. 4. Certa sententia absolutionem vel condemnationem côtinere debet l. 1. de re iudic. vel declarare adhuc non liquere & amplius inquirendum: ambiguum enim decidi non debet, veruntamen non est omittendum ambiguitatem quandam esse iuris, quandam facti, quandam personæ, in his quæ iuris habent dubitationem permittitur de similibus ad similia plerúmque iudicare, vt in cano de libellis, 20. dist. can. sicut, 14. distinct. in facti autem ambiguitate non est in alterutram partem facienda sententia, in cuiusque præiudicium ca. graue, 11. quæst. 3 Si vero dubium non sit in facto sed in persona, poterit aliquando sententia afferri in ca. quidam, 1. q. 1.

g ca. consuluisti 2 q. 1. ca multi, 2. q. 1. l. illicitas, 6. veritas, de offic. præsid. Felinus in c. pastoralis, § quoniam de offic deleg. Dicitur & in ca iudicet 3. q. 7. quod iudex in loco iudicij debet conscientiam quã de domo portauit deponere, & secundum allegata & probata iudicare, & iuxta canones & non secundum propriam sententiam, ca. summopere, 11. q. 3. ca. iudicet, 3. quæst. 7. ca. si tantum, & ca placuit, 6. quæst. 2. leg. rem non nouam, Cod de iudic. 6. quia vero, de iudicib in Nouellis. Estque hic quæstio satis implicita, dum iudex scit verè contrarium eius quod probatum dicitur coram eo, quod agere debeat. Cuius resolutio varias habet sententias, quas refert Glossa ad c. 1. ad verba secũdum quidẽ canones, de officio ordinarij: quia contempta veritate ex vna parte iudicandum non est, can. qui contempta, 8. distinct dicuntque quidam iudicem habentem aliquid in conscientia contra quam sit probatum coram eo, alteri causam debere delegare, per legem, prætor, de iurisdictio omnium iud. Alij dicunt, quod licet iudex aliud quam per proba-

tiones legitimas cõſtet in conſcientia propria habuerit, debeat iudicare ſecundum id de quo in iudicio facta eſt illi fides: nec debeat ſequi conſcientiam ſecundum ante adducta iura, quia non ſcit ex conſcientia tanquam iudex, ſed tanquam Deus, c.2. de officio ordinarij, can. ſi tantum, can. placuit, 6.q.2. & amplectitur illam ſententiam Gloſſa ad dict. cap. de offic. ordina. Ego tamen exiſtimarem in iudiciis irretractabilibus, contra ſcientiam ſuam & indubitatam veritatem penes ſe exiſtentem, iudicare non debere: ſed potius, vel à iudicio abſtinere, vel diffindere ſeu differre iudicium, vt fecit Aul. Gellius lib.12.cap.2. & potius eiurandum eſſe munus iudicandi cenſeo, quam contra ſcientiam, certá iudicare, maximè cum ſententia irreuocabilis, in præiudicium tertij irreuocabile, conuertitur, vnde iudex etiam pœna contra veritaté iudicans, dignus eſt, c. cum æterni, de Senten. & re iudic. in Sex diſputat de hoc pleniſſimè Diuus Thomas & Caietanus, 2.2. quæſt. 67. artic. 2 doctores, ad leg. ex reſcripto, de munerib. & honorib. Gloſſa ad c. paſtoralis, ad verbum teneatur, de offic. delegati.

h iudex ex ſua ſola ſcientia iudicare non debet, cap ſi ſacerdos, de offic ordina. Gellius li.12.cap.2. vt dictum ſuperiori annotatione: neque enim partis vel teſtis perſonam agere poteſt, l. Iulianus, l. inter litigantes, de iudic P

i ca.fin.10.q.5.l.9.C.de iudic l. vbi falſi, Cod. ad leg. Cornel. de falſ.

k c.2.de iudic. Reprobatur conſuetudo, in cap ad noſtram, 3. de conſuetud. tanquam minus rationabilis, per quam, cum aliqua cauſa tractabatur etiam Eccleſiaſtica, allegationibus & querelis vtriuſque partis auditis à præſentibus literatis, ſapientibus & inſipientibus, quid iuris eſſet ſtatuẽdum quærebatur, & ſecundum plurium voces ſentẽtia ferebatur.

Laici quippe de reb⁹ Eccleſiaſticis & iudiciis illarũ ſe intromittere non debent, c. cum laicis, de rebus Eccleſ. non alien. cap contingit, de arbitr. cap Eccleſia, de conſtitutionib ca benè quidem, 96. diſtin. Quamquam prohibitum non ſit, pecuniarias & ciuiles quæſtiones per eccleſiaſticos laicis delegare & Eccleſiam laicos iudices eligere, cap. expoſita, de arbitr. c. fin ne cleric. vel monach. ſecularib. negotiis ſe immiſc. in Sex. Papa etiam ciuiles aut criminales cauſas, & ſpiritales, laicis delegare poteſt etiã perſonarum Eccleſiaſticarum, vt in ca. præter, §. verum, 32. di. ca. Mennam, 2.q.4. ca in ſynodo, 63. diſ. ca. Hadrianus, 10.q.3.

l in proxime citatis iuribus.

m Suſpecti iudices reiiciuntur ſeu recuſantur, cano. quia ſuſpecti 4. quæſt. 5. cap. cum inter, de exceptio. capit cauſam, de iudic. leg. apertiſſimi, Cod. eod titul.

n Secundum ius canonicum, & ordinarius iudex recuſari poteſt, cap. licet in fine, de foro competent. cap. cum ſit ſpeciale, de Appella. Quamuis de iure ciuili recuſatione propoſita contra ordinarium iudicem, non reiiciatur, ſed alius non ſuſpectus ei cõiungatur, leg. aptiſſimi, Cod. de iudic. iuncta, Auth. ibi poſita, *ſi contigerit*. & Auth. *offeratur*, de Litis conteſtatio. ſed vtimur in hoc iure Pontificio.

o dicto capit. cauſam, 18. de iudic. cap cauſam quæ, de officio delega. iudice porro ſuſpecto declarato, idem ex conſenſu recuſantis alij negotium principale committit cognoſcendum, vel ad ſuperiorem illud ipſum tranſmittitur cap. ad hæc, 27. in fine, & can. cum ſpeciali, 61. & ipſa probata, de appellatio. capit. ſiquis contra, 4. de foro competent. leg. 4. verſ. in eo ſcilicet, leg. 16. §. ſancimus, verſ. illo autem, Cod. de iudic. niſi forſan iudex delegatus fuerit recuſatus, nam is etiam ex conſenſu recuſantis non poteſt alij negotium committere cap. iudex 5. de offic. delega. in Sex. Sed etſi clericus ſuſpectum ſibi dicat eſſe Epiſcopum, de eo alij vicini Epiſcopi cognoſcere debent, cano. placuit, 2. quæſt. 6 cano. presbyter, 11 quæſt. 3. Dehinc ordinarij iuris eſt, vt iudice recuſato vel ſuſpecto exiſtente, eius Vicarius ſeu locum tenens adeatur vt contrà, Vicario ſuſpecto, eius ordinarius: vtroque autem ſuſpecto, ſuperior leg. vni. ſi quacumque præditus poteſta. ad ſibi ſubditarum &c. aſpirauerit nuptias, C. dicto cap. cauſam, 18. de iudic. cano. ·. cano. nullus, 4. quęſt. 1. pręſumitur enim iudicaturũ enim pro aduerſario, vt in ſimili ſua cauſa ſimile fiat iudicium, iuxta leg. 1. quod quiſque iuris in alium ſtatuet Pandect. Et nemo in cauſa propria iudex eſſe debet, titu. nequis in propria cauſ. iudic. Cod. Sic reiicitur teſtis à teſtimonio, ſi ſimilem cauſam habeat cum aduerſario, cano ſi teſtes §. liberi, & cano. teſtes, 4. quæſt. 3. facit capit. cum Eccleſiaſticæ, de exceptionib.

p c eum R canonicus, de offic. delega. leg. ſenatu, de offic. præſid. P.

q c. inſinuante, de offic. delega cap. cum ſpeciale, de iudic.

r cap. accedens, in 2. vt lite non conteſta. &c. capit poſtremo, de appella. capit. quia ſuſpecti, 4. quæſtione 5.

s cap cauſam quæ, de offic. delega. capit. accuſatores, 4 quæſtione quinta, canon. quatuor 11. quæſtione 3.

t Quia debet ei fidelitatem ex iuramento, & ex eo non poteſt conſilium vel iudicium aduerſus eundem dare cano. de forma, vigeſima ſecunda, quæſtione quinta, capit. accedens, vt lite non conteſta. &c.

v inimicus repellitur ex capitibus ante citatis, & ex eo quod diximus vt amorem, ita odium impedire legitimum iudicium atque inimicitias reddere aliquem alicui ſuſpectum dicitur, in leg tutor quoque, §. ſi tutor inimicus, de ſuſpectis tutorib. Pandect leg. cum prætor, de iudic. Pandect. Talis etiam & conſanguineus inimici dict. capit. accedens, in 2 vt lite conte ſta. Iudex medius eſt inter actorem & reum, & proinde in alterutram partem per odium vel affectionem declinare non debet, ſed recte & iuſtè iudicare pro vtroque leg vbi, Cod de falſ. §. vito quoque Nouell. iuſiurandum quod præſtatur ab his qui adminiſtra. ſuſcip.

x ſunt enim plures cauſæ ex quibus poteſt præſcribi ſeu excipi contra iudicis perſonam, vt quia mutus, ſurdus, minor, furioſus, ſenatu motus, fœmina, &c. leg. cum prætor, de iudic. cano. 1. §. tria ſunt, 3. quæſt. 7.

y cap. cum ſit ſpeciale, & capitulo ſecundo requires, 41. §. tertio, de appella. cum ſimilib. in Gloſſ. notatis: & in capit. licet, 10. de foro competent. capit. ſuſpicionis, 39. de offic. deleg. Si tamen cum recuſato, ante alij coniudices dati fuerint, non ante arbitros ſed coram coniudicibus erit cauſa probanda & cognoſcenda recuſationis, cap. ſi contra, de officio delega. in Sex Quemadmodum etiam, ſi delegatus recuſetur cognitio ad delegantem nõ ad arbitros erit referenda. Dicto cap.

ſi contra §.cum autem,& c. ſuper,17.§. quem vero,& § eius ergo.eod.titulo. Et ſi recuſetur officialis, cogintio erit Epiſcopi, vt dicitur in dict. cap.ſi contra in fine.

z c.quoniam contra,de probationib.

aa c.1.& 2 vt lite penden.nihil inoouetur c. cum veniſſent de inſtituno Clem.cum lite,2.eod.titul.vbi explicatur quando dicatur lis pendere.

bb c. cum dilectus filius, de purga. canonica. ſeruandus & ordo io publicis iudicus,niſi omnino manifeſta eſſet omnibus culpa, cano. quæ Lotharius, 2.quæſt. 1.

cc Aliter irritum fit quod geritur ipſo facto,c piſanis, de reſtitutio ſpolia.

dd vt c exhibita, 8 de iudic.c.literas tuas,13.§.ſecunda vero aſſertio,de reſtirutio.ſpoliator.ca 1.2.3. de ordine cognitio.

ee ca.final.§.de hæreditate,§.ſi crimen,§. qui confitetur,3.quæſt 11.leg.2.3.4.de ordine cognitio.Cod. Præiudicium dicitur, res quæ cum ſtatuta fuerit ad ſert iodicaturis exemplum quod ſequantur, vide §.præiudiciales,de actio.& ibi Theoph. vide & Ciceronem oratio. pro Cluenio, & ibidem Aſconium Pædianum.

ff dicto can.final.in princip.3.quæſt.11 leg.fin de ordine cognitio lib.7.C.titul.19.leg.1.C.qui accuſare non poſſ.quando videlicet concurrunt & altera alteri facit præiudicium, leg.per mioorem,54.de iudic.l.ſcio,4.de in integrum reſti.declaratur in leg rei maioris,21. de exceptionib. Concurrente tamé ciuili cauſa cum criminali,poterit ciuilis prior agitari,l.1.C.quando ciuil.actio.crimina præiudic poterunt & ſimul.l.cum ciuili 3.de ordine iudicior li. 3.Cod tit. 8.

gg c.ad vltimum,2 de cauſa proprieta.& poſſeſſ.l. ſi de vi,37.de iudic.P l. qui cætu,5 §. ſi de vi, ad leg. Iuliam de vi public.P l exitus 15. de acquiren poſſeſſ.l.ordinarij iuris 13.de rei vendic Cod. l ſiquis 3. finium regundo.l.3.C.de interdic.leg.ſi Coloni. 14.de agricol.& cenſit.li.11.C.

hh Aliter ſi coram duobus iudicibus péderet, ſeparatim poſſeſſorium & petitorium, atque poſſeſſorium intra biennium non fuerit definitum, cap.1.§. præterea quia, de treuga & pac. in extrauagant. communib.

ii quando poſſeſſorium cum petitorio eſt cumulatũ, tunc de vtroque iudex ſimul ſententiam ferre poteſt, quemadmodum & de vtroque ſimul proceditur in c. cum Eccleſia 3. & c. cum ſuper,4.c. cum dilectus, 6.de cauſa poſſeſſ.& propriet.

CAPVT VI.

De quibus iudicare poſsit iudex.

IPſe iudex diſpicere debet num negotia quæ ad iudicium eius defferantur ſint ſuæ iuriſdictionis:[a] ſcire autem debet iudex Eccleſiaſticus ad ſuam iuriſdictionem pertinere quæſtionem iuris patronatus.[b] Et alia eccleſiaſtica,[c] De omni etiam crimine clericus coram iudice eccleſiaſtico conueniri debet,[d] audiri, & iudicari.[e] Niſi fuerit incorrigibilis, & exauthoratus à iudice Eccleſiaſtico traditus vel relictus curiæ ſeculari.[f] Debet & clericus clericum de omni negotio coram proprio Epiſcopo ad iudicium vocare.[g] Laicus etiam clericum.[h] Clericus vero laicum de re non ſpirituali, coram ſeculari:[i] quia actor debet generaliter ſequi forum rei.[k] At iudices ſeculares non poterunt clericum debitorem compellere ſoluere:[l] Poterit tamen aliquando ob cauſam mixtam eccleſiaſticam & ſecularem, ſub vtroque foro Eccleſiaſtico & ſeculari in iudiciũ vocari quiſpiam, vt in ſacrilego,[m] vſuris,[n] periurio,[o] Adulterio:[p] ſicque de cæteris quibuſdam in quantum continent peccatum,& detrimentũ animæ cognoſcit Eccleſia,[q] quamquam de iiſdẽ cognoſcat forum ſeculare poſſunt & ſeculares adire forum eccleſiaſticum, ſi deſtituantur foro vel iuſtitia temporali vel ſeculari.[r] Poterunt & laici ſui iudicis vel alterius,in ſuis cauſis iuriſdictionem protogare ſine eius conſenſu.[s] Clerici tamen, ſine conſenſu ſui Epiſcopi,non poſſunt.[t] Attamen quilibet clericus vndecumque ad curiam Romanam vocari poteſt,quia omnium eccleſiarum Romana mater eſt, verum vocatus comparens, poteſt ius reuocandi domum, ſeu remiſsionem ad proprium iudicem impetrare.[u] Sortitur autem quis proprium forum aut eccleſiaſticum, aut ſeculare, vel ratione delicti, eius loci in quo illud commiſit:[x] vel ratione loci contractus[y] aut ratione domicilij,[z] aut ratione rei de qua contra poſſeſſorem mouetur quæſtio.[aa] Ratione etiam dignitatis aut priuilegij forum quis aliud ſortiri poteſt,[bb] maxime pro perſonalibus actionibus:[cc] cuius rei exempla in iure facile occurrunt:[dd] per reconuentionem quoque quis forum alterius ſortitur.[ee]

SCHOLIA.

a l.ſi quis ex aliena 5.de iudic. l. 2. ſiquis in ius voca. non ierit.P.

b c 3 de iudic.

c Quemadmodum de ſimonia,de ſacramentis,de iuramento,ratione cuius etiam laicus vocatur coram iudice Eccleſiaſtico. capit. 3. de foro competent. in Sex.

d cap clericis,8.de iudic.can.1.2.& ſequent.11.quæſt. 1.authent. ſtatuimus, Cod. de Epiſcop. & clericis debet & eſſe ordinarius vel alius cui ex conſuetudine vel priuilegio data fuerit iuris dictio & poteſtas cognoſcendi,capit.cum contingat, 13. de foro compen.

e c.at ſi clerici,de iudic.c cum non ab homine, eod. tit. Sunt tamen caſus in quibus poſſunt clerici vel res illorum iudicari coram iudice laico, veluti in Gallia iudices regij Senarchi vel ſeneſchalli, ſeu bailliui, iudicant de cauſa poſſeſſorij beneficiorum, ex indulto regi conceſſo & conformato per Martinum 5.ſummum Pontif. quod refertur & inſeritur in deciſ.1.Guidonis Papæ 1. Regij quoque iudices ſeu parlamentorum cognoſcunt, ſi quid contra concordata regia & Pontificia à clericis agatur:Idque reformant per modum abuſus commiſſi ratione facultatis regi conceſſæ ea de re per ſummũ Pontificem in §.ſi.de robore & firmitat. concordator in concor. Poſſunt & non obedientes ſedi Apo-

stolicæ per potestates seculares opprimi, cano. non licuit,17. distinct. Sed & vbi deficit potestas Ecclesiastica, ad temporalem recurritur contra clericos: can.25. principes,23. quæst.5. Contra quoque Schismaticos,can. de liguribus,43.ead.23.q.5.& in casu, cap. vbi periculum, §. præterea, de Election. atque in aliis casibus de quibus tractat Chassaneus ad §.5. *Des iustices*,ad verba, *S'il n'a grace*, in consuetud. Burgund. & Guillelmus Benedictus ad cap. Raynuncius,ad verba, *Et vxorem nomine*, 2. decis. à nu. 140. vsque ad 162. de Testa. notat etiam Matthæus de Afflictis, decis.24. Incipiente, *Quidã clericus spoliauit*, &c. Regis curiam cognoscere de spoliatione clerici, etiam contra clericum seu personam Ecclesiasticam super possessione beneficij de quo spoliatus quis fuerit. Idque non tam per modum ordinariæ iurisdictionis quantum per modum defensionis oppressorum, quam debet rex laicis & Ecclesiasticis & Ecclesiæ; & ita iudicatum. Quamuis alioquin ratione ordinariæ iurisdictionis, causa possessorij beneficij Ecclesiastici, non possit cognosci à iudice seculari: quia reputatur à canonistis spiritualis & beneficialis: vt in Clem. vnic. de causa possess. & proprieta. Et Speculator in titulo de contumacia, §. sequitur, versiculo illud aut: quod Papa Clemens ita pronunciauit: & omnes doctores conueniebant ad hoc, licet aliter sentiat Gloss. ad cap. cum qui, De eo qui mittitur in possessione. caus. rei serua. in Sexto. Quibus tamen non obstantibus in spoliatione beneficij Ecclesiastici fuisse aliter conclusum tradit dicta decisio Neapolitana,24. in sacro regis consilio. Et in Gallia etiam ex iure confirmato per Martinum Papam cognoscunt seculares regij iudices, de possessione beneficiorum. Guido Papæus dec. 1.

f dicto cap. cum non ab homine, de Iudic. & cap. nouimus, de Verbor. signif. cum simil.

g cap.1. de Foro compet. dict. authent. statuimus, de Episcop. & cler. C. & Nouel. vt clerici apud proprios Episcop. conueniant. Neque potest iure Pontificio, quod & receptum est, clericus renunciare fori sui Ecclesiastici priuilegio: quia illud non tam singularibus clericis quantum fauori totius ordinis cleri concessum est: cap. si diligenti,12. de Foro competenti: facit can. placuit, can. inolita,11. quæst.1. ex quibus correcta remanet & antiquata, l. si quis in conscribendo, C. de Episcop. & cler. l. si quis in conscribendo, C. de Pactis.

h in cap.1. & 2. & d. c. si diligenti, de Foro competent. cap. significasti, eod. titulo: nisi ageretur primo de causa feudali, in qua cessat priuilegium fori clericalis & conuentio fit coram iudice vel domino seu di vel paribus curiæ: dict. cap. si diligenti, §. fin. cap verum, cap. ex transmissa, de Foro competenti, cap. cæterum, de Iudiciis. item 2. si causa esset realis per cap. fin. de Foro competenti: l.1. vbi in rem actio C. §. omnium, de Actio. vel agatur 3. de possessorio etiam rerum spiritualium: Guid Pap decis 1. & larè Couarruuias in practica quæstionum, cap. 35. cum sequent. item 4. si reconueniatur clericus coram laico, Felinus ad cap. etsi clerici, num.8. cum seq. de Iudic. Quintò, etiam quando venditor est clericus, forum emptoris sequi tenetur: quia defensor emptoris, l. venditor, de Iudic. l. 1. C. vbi in rem actio. & ita in Camera imperiali contra diuersam sententiam iudicatum fuisse tradit Gaylus, lib.1. practicarum obseruationum, obserua.37. Sexto si clericus ratione officij vt tutoris, vel curatoris, vel procuratoris laici, conueniendus sit, sequitur forum laici, Socinus ad Rubricam, de Foro competent. num.1. & 15 & ad c.1. eius tituli, nu 52. quemadmodum contra, laicus ratione administrationis rei Ecclesiasticæ, sequitur forum Ecclesiasticum, per notata in ca. iudicatum est, & ibi Gloss. .89 distinctio. & sic etiam seruari in camera imperiali admonet Gaylus, in d. obseruatione.

i c. si clericus laicũ, §. & c. cũ sit generale, de Foro cõp

k in proxime citatis iuribus, & ca. experientiæ, & ca. seq. 11. q.1 ca.2. ca. neminẽ, 3. q.6. l. in criminali, de Iurisd. om. iud l fi. vbi in rẽ actio, C. l. iuris ordinẽ, de Iurisd. om. iud. l. qa etiã, de Alie. iud. muta. causa facta, §.1. Vt cler. apud proprios Episc. con. in No. Possũt tamen aliquãdo iudices Ecclesiastici cognoscere de laicorum causis, vel ratione rerũ, vel ratione criminũ. Possũtq; iudicare laicos sibi temporali iurisdictione subiectos, ratione terræ Ecclesiasticæ, vt in c. si duobus, de App. dũmodo criminales quæstiones eius iurisdictionis si pœnã mer cantur sanguinis, exercẽdas cõmittãt laicis: c. fi. Ne cler. vel Mon. sec. neg. se im. in Sex. c. clericis, c. sentẽtiã, co. tit. apud Greg. c. in Archiepiscopatu, de Raptor. vbi iudicia sanguinis prohibentur clericis, & in ca. sipe,22. seq. 23 quæst.8.

l cap. seculares, 2. de Foro competenti, in Sexto.

m c. cũ sit generale, §. §.1. de Foro cõ. ca de viro, 12. q.2. ca. nulli licet, eod. quod & punctè à iudice seculari puniri: l. si quis in hoc genus, C. de Episcop. & cler.

n quæ & ad forum Ecclesiasticũ pertinent: c. cum tu, de Vs. & ad seculare, l. eos, §. sup vsurarũ, C. de Vsu.

o periurium punitur in foro Ecclesiastico, ca. presbyter, 81. di & in iure ciuili & foro seculari, titulo de Rebus creditis & iureiuran. C. de Iureiuran. in P.

p liquet ex titulis, de Adulteriis, in iure Pontificio, & ad legem Iuliam, de Adulteriis in P. & C. cum simil.

q c. nouit, de Iudic.

r cap. ex transmissa, cap. ex tenore,11. cap. ex parte, 5. de Foro competenti.

s c. significasti,18. de Foro competenti, l. priuatorum, C. de iurisd. omnium iudic. l 1 & 3 de iudic. in P.

t dicto cap. significasti, ca non liceat, 3. quæst. 6. ca.1. & 2.9. quæst.1. ca. denique, 6. quæst.3 & in cap.1. de Foro competenti, in Sexto: nec appellationis articulo prætermisso, nec aliter nulla interposita appellatione, Archiepiscopi vel eorum officiales, de causis clericorum tanquam iudices, licet ipsi clerici in ipsos consentiant, absque diœcesanorum eorum voluntate, cognoscunt; possunt tamen in alium quàm suum iudicem consentire tanquam in quemlibet arbitrum non vt in iudicem cum ipsum illis prohibitum non sit: cap. cum tempore, cap. dilecti, de Arbitris.

v cap. fina. de Foro competenti. Papa enim est omnium ordinariorum iudicum ordinarius: can. cuncta, 9. quæst.3. Sicuti & cuilibet patet ad principem liber aditus, l. 1. & l. vniuersis, de precib. impera. offeren. libro primo, titulo decimonono, l. prima, C. quando libellus principi oblatus litis contestatio. faciat, eod. libro primo, titulo vigesimo, l. vnic. quando Imperator inter pupillos & viduas, vel alias miserabiles personas cognosc. libro tertio, Cod tit. decimoquarto.

x cap. fin. de Foro competenti. Et ratione delicti commissi quis fit alterius quã alioquin proprij fori, in c. primo, de Raptoribus, cano causa, cano. placuit, tertio, quæstione sexta, canon. si peccauerit, secundo, quæstione prima, authentica qua in prouincia, vbi de crimine agi oporteat, Cod. leg. 1. Cod. vbi senator vel clarissimi, l. si. cui, §. imperator,

& l. fin. de Accusatio. P. cap. postulasti, de Iudic. Reatus omnem dignitatem, & prinilegium excludit, l. 1. C. vbi Sena. vel clariss. lib. 3 titul. 24. l. 47. de Ritu nuptia. dict. Authent. quia in prouincia, cano. priuilegium, 11. quæst. 3. cap. tuarum, 11. de Priuileg. Cæterum pro crimine quis potest conueniri, non solum vbi delictum commisit sed etiam vbi inuenitur, & vbi domicilium habet: l. 1. vbi de Crimine agi oporteat. Si tamen graue sit delictum quod exemplari pœna egeat, remittitur reus puniendus in locum vbi deliquit: l. solet, de Custodia reorum: l. capitalium, §. famosos, de Pœn. P. l. desertorem, de Re milita. §. si vero quis comprehensorum, Vt nulli iudic. liceat habere loci seruator, in Nouellis.

y Id est, ratione loci vbi quis se obligat contractu, vel quasi contractu: l. hæres absens, §. 1. de Iudic l. omnem obligationem, & l. interdum, §. fin. eod. tit. potest ibi conueniri siue ibidem inueniatur, vel in alio loco sit: potest & conueniri vbi soluere ex contractu promisit ex obligatione, cap. Pand. & G. de Offic. delega. cap. dilecti, de Foro competent. Hic tamen est notanda singularis decisio, cap. 1. §. contrahentes, de Foro competenti, in Sext. & ibi Gloss. quæ explicat dubia quæ oriri ex hoc possũt. In primis quod ratione contractus quis sortitur forum, si in eo loco contraxerit vbi habebat domicilium; & inuitus ibi respondere cogitur: quod si mutauerit domicilium, vel tantum transeundo contraxerit, potest quidem ibi conueniri si in eo loco inueniatur; quod si non inueniatur, non potest in alio loco conuentus cogi vt veniat nisi in eo, etsi domicilium transtulerit, vel in loco domicilij: iuxta l. iuris ordinem, C. de Iurisdictio. omnium iudic. lib. 3. titul. 13. sic intelligenda, l. hæres absens, de Iudic. Veruntamen si is qui contraxerit noluerit in locum contractus, vocatus respondere, si habeat bona in territorio eius loci in quo contraxit, index qui directo nõ potest cogere personam venire vt respondeat, poterit per obliquum cogere, per captionem bonorum, & missionem in possessionem bonorum eius concessum aduersario ex primo decreto, donec veniat.

z dicto cap. fin. & cap. dilecti, de Foro competent. c. dilectus filius, de Rescript. vbi de hoc agitur: l. hæres absens, §. proinde. de Iudic. P. Habere autem quis potest pluribus in locis domiciliũ, vt c. ex parte, de Foro competent. l. Assumptio, §. Iurisprudentibus, ad Municipal. P. Quemadmodum beneficiatus habet domicilium in loco patrimonij, & in loco beneficij, quod exigit residentiam, cap. postulasti, de Foro competent. Vagabundus autem ibi dicitur habere domicilium vbi inuenitur, l. 1. vbi de Crimine agi oport. C.

aa Ratione possessionis etiam, vel loci vbi res sita est controuersa, vocari quis potest in iudicium eius iudicis, sub quo est: c. sanè, de Foro competent. Potest & pro eadem re vocari possessor in loco vbi habet domicilium, cap. ex parte, B. de Foro competent. l. fi. vbi in rem actio. inten. deb. C. etiam si res sit mobilis, d. l. fin. l. quod legatur, §. sin autem, de Iudic. Quidam tamen dicunt hoc ipsum habere locum pro immobilibus tantum, vt Gloss. ad cap. final. ad verba, *Contra possessorem*, de Foro competenti. Proceditur & contra absentem pro actione in rem coram iudice loci vbi res est, per edicta & citationes, quibus si non obtemperet proceditur contra eum per missionem in possessionem rei controuersæ, l. secunda, C. vbi in rem actio exerceri debeat, libro tertio, titulo decimo nono.

bb Priuilegio fori sæpe aliqui vtuntur, vt coram certo tantum alio quam ordinario conueniantur: vt in l. 2. & 3. C. vbi Sena. vel Clariss. l. vbi quis curiali vel cohortali curia conuenia. quemadmodum Gymnasiis & Academiis certi iudices seu conseruatores dati, in §. fin. in proœmio, P. Authen. habita, Ne filius pro patre. C.

cc personalis actio, à reali distinguitur in §. omnium autem actionum, de Actio. apud Iustinia. l. actionũ, de Actio. P.

dd vt si agatur principaliter de causa priuilegiorum sedis Apostolicæ quæ apud sedem tantum tractanda, cap. cum venissent, 11. de Iudic. cap. fin de Confirma. vtili vel inutili: si quando verba priuilegij dubia sint ad eius mentem quæ concessit refugiẽdum non ad alium, cano. sicut, §. ex his, 11. quæstion. 1. c. inter alia, de Sententia excommunication. l. 1. & fi. C. de Legib. Si tamen incidenter in causa produceretur priuilegium & verba essent aperta, iudex posset ita iudicare non obstante productione priuilegij, quod nihil ad rem sibi facere videatur, vel iuxta priuilegium, vt in cap. causa, in fine, ibi: *Respiciendo priuilegium*, de In integ. restitutio. cap. accepimus, de Fide instrumento. l. quoties, C. de Iudic. cum similib.

ee Reus actorem in eodem iudicio reconuenire po- cap. 1. de Mutuis petitio: cap cum dilectus, 2. §. nos autem, de Ordine cognitio. vbi agitur de differentia reconuentionis & exceptionis. Nisi conuentio fuerit de interdicto recuperandæ possessionis, cui reconuentio opponi nequit: cap. fin. de Ordine cognitio. vbi & distinctio. aut nisi coram arbitris causa agatur, cap. dispendia, 3. §. reus quoque, de Rescrip. in Sex. Sunt & aliæ exceptiones quas omitto.

CAPVT VII.

Causa & effectus iudiciorum.

RAtio iudiciorum finalis est, pax publica, & correctio malorum, [a] controuersiarum & litium determinatio: [b] iustitia, quæ suum ius cuique tribuit. [c] Iudex autem in puniendo reddit bonum pro malo, [d] conseruat innocentiam, punit culpam. [e]

SCHOLIA.

a ca. non frustra, 23. quæstion. 5 cano. nisi bella, & ibi Gloss. 23. quæstion. 1. facit cap. 1. de Officio legat. in Sext. *Dum* (inqnit sum. Pontifex) *subditorum scandala remouemus nos in eorum quiete quiescimus*: facit l. nullus, decimaquarta, Cod. de Iudæis, vbi prohibet iudicium, & iudicis potestas, ne ad arma litigantes veniant, vt l. æquissimum, de Vsufruct. P. quare ne vis cõmittatur occurrit; & plectit ideo temerarios, qui propria authoritate sine sententia res etiam suas ab inuitis repetunt, canon. prima, decimasexta quæstion. sexta, leg. extat, De eo quod metus causa, Pandect. cap. eum qui, de præbend. in Sexto, cum similibus.

b cap. finem litibus, de Dolo & contumacia, l properandum, C. de Iudic.

c cap. Fratris, de Verborum signification. l. prima, de Iustitia & iur. P. & qui iudicium diffugiunt multum de sua iustitia diffidere videntur, ca. Christianus, 11. quæstion. 1.

d ca. Sex differentiæ, 23. q. 3.

e ca. quæ Lotharius, 2. q. 1.

DE OFFICIO IVDICIS. Titul. II.

CAPVT I.

Continuatio & quid officium iudicis.

ADMONITIS discipulis, iudicium esse ordinarium & extraordinarium; & iudices esse ordinarios, & extraordinarios seu delegatos; dicamus de officio iudicum prius ordinariorum, & dehinc delegatorũ, déque potestate illorum. Officium iudicis in iure absoluiè pro potestate, vel pro his quæ potestas concessa facere iubet,[a] vel permittit, non enim quicquid iudicis potestati permittitur, subiicitur iuris necessitati.[b] Quædam etiam tenetur exhibere iudex ordinario iure petentibus & agentibus: & potest etiam aliundè quædam ex æquitate & auxilio extraordinario impartire litigantibus quæ ipsi petere non possunt; & ideo ex officio eius procedere dicuntur.[c] Datur autem hoc extraordinariũ iudicium, quando ordinarium deficit non aliter.[d] Iudicis porro officium vbicumque pro actione proponitur; veluti cum in integrum restitutio principaliter postulatur, litis contestationem poposcit: aliter, antè & post ingressum causæ post sine litis contestatione, ad illud recurri.[e]

SCHOLIA.

a Ius dicentis officium, latissimum dicitur, in l.1. de Iurisdictio. omnium iudic. Officium ab efficiendo, nempe eo quod quemque secundum impositam sibi personam facere oportet: de quo abunde Cicero & Ambrosius in libris, de Officiis & Isidorus. Extat in Decretalibus generalibus titulus de Officio iudicis lib.1.tit.2. & in specie titulus, de Officio iudicis ordinarij eodem lib.1.tit.31. & libr.1.Sexti 16. & lib.1.Clem.titu.9. Sparsim autem in Codice Iustinianeo, de Officiis diuersorum iudicum & Magistratuum tractatur, vt in Decretalibus de Officiis diuersorum præpositorum & iudicum ciuilium & criminalium, vt etiam in P. & Nouellis: de quibus longum nimis esset hic Nomenclaturam recensere.

b l.non quicquid, 40. de Iudic. l. sæpè, de Officio præsidis, l.1.C. quomodo & quando iudex.

c Sunt enim quædam quæ ex officio iudicis præstantur, quæ principaliter peti nequeunt: l.qui per collusionem, §. pretij fortè, de Actio. emp. P.l. 4. deposit. Frequens in iure maximè ciuili de Officio iudicis mentio, quando agitur de his quæ stricto iure peti non possunt, & quorum nomine nulla datur actio, & tamen æquum sit reum condemnari vt in prædictis legibus, l. quætro Loca, Pandect. l. quarto, de Re iudica. in Pandect. l seruos, de Aliment. lega. l. quintus, de Annuis lega Pandect. leg. deducta, leg. Imperator, ad Senatusconsult. Trebellia. Pandect. In bonæ fidei iudiciis tantundem officium iudicis valebat, quantum in stipulatione eius rei nominatim facta interrogatio, l. quia tantundem, de Negot gest. Pandect leg. Lucius, deposit. Pandect. l Lucius, de Actio. emp. P.

d leg. in causæ cognitione, decimasexta, de Minorib. vigintiquinque, anno libro quarto, Pandect. titu. quarto, leg. cum siue, de Carbonia. edict. leg. prima, ad Municipa. Pandect. leg. quædam, de Edend. Pandect.

e leg. fin. de Officio Iudic.

CAP. II.

Officium ordinariorum iudicum, circa quæ versetur & iura Episcopalia.

IVdicũ maxime ordinariorũ officiũ versatur circa sibi commissa ciuilia vel criminalia negotia, habita ratione concessæ potestatis, personarum & actionum. Iura ordinaria potestatis Episcopalis in subditos diffinita iure sunt,[a] & in Ecclesias diœceseos canonica obedientia,[b] reuerentia,[c] institutio,[d] destitutio,[e] Correctio, Reformatio[f] censura Ecclesiastica,[g] iurisdictio causarum omnium ad forum Ecclesiasticum de iure pertinentium,[h] pœnitentiæ publicæ & solemnes,[i] sacrorum omnium quæ ab Episcopo sunt recipienda collatio,[k] synodus,[l] synodatici seu Cathedratici debitum.[m] Quarta decimationum & mortuariorum,[n] visitatio annua,[o] & eius causa procuratio quoque annua,[p] moderatum auxilium.[q] Erit & Episcoporum ordinariorum libera potestas, & officium in suis diœcesibus, adulteria & scelera inquirendi,[r] vlciscendi,[s] iudicandi secundum canones; publicum etiam auxilium si opus erit aduocandi.[t] Pertinet & ad officium iudicis aduocatum parti non habenti dare, qui & potest esse domesticus iudicis.[v] Ordinarij quoque Ecclesiastici locorum, subditos suos plures dignitates vel Ecclesias quibus animarum cura imminet obtinentes, seu personatum, vel dignitatem cum alio beneficio cui cura similis est annexa, possunt cogere ostendere titulum & dispensationes, quatum vi talia beneficia possident, intra certum tempus diffinitum, quas si non ostenderint possunt in eos procedere perinde ac si nullas haberent.[x] Dat ordinariis & iurisdictionem, lex,[y] princeps,[z] consuetudo,[aa] priuilegium,[bb] vel aliud ius.[cc]

SCHOLIA.

a cap. conquerente, 6. de Offic. ordinarij: quod seorsum fusè explicauimus.

b Id est, secundum canonum præcepta, ita maiori Ecclesiæ minor debet obedientiam, & reuerentiam, cano à Subdiacono, 93. distinction. cap. illud, 5. de Maiori. & obedien. neque admittitur præscriptionis exceptio in contrarium, c. cum ex debito, c. cum non liceat, de Præscriptio Non erit tamen necessarium vt obligetur scripto, qui obedientiam ipso iam voluntarij aduentus officio comprobat, c. legebatur, 3. de Maiori. & obed. sufficit enim facere manualem obedientiam, cap. his quæ, eodem titulo: quod intelligendum est, de clericis inferioribus simplicioribus non habentibus administrationem qui non sunt compellendi ad faciendũ scripturam iuramenti & obedientiæ, & sufficit illis si obediẽtiã repromittãt prælatis suis simpliciter, c. nullus

Episcopis, de Iureiuran. aliud autem dicendum est, de habentibus curam animarum: dicto c. nullus, & can. quamquam, 2. distinct. debent & prælatis suis Monachi & moniales reuerentiam: cap. dilecta, de Maiori. & obedien. Item & principes seculares Episcopis, cap. omnes, 4. cap. solitæ, 6 cap si quis, 2. de Maiori. & obedien. minor superiori, cap. cum inferior, eod. titul.

c dicto cap. conquerente, de Officio & potesta. iudic. ordina. l. Episcopale, 8. de Episcop. & cleric. C. cap. cum Apostolus, 6. prohibemus, de Censib. ca. quis dubitat, 95. distinct. can. esto subiectus, 95 distinct. cap. 1. de Excessib. prælato.

d cap. cum venissent, cap ex frequentibus, de Institut. Ordinario quippe Ecclesiarum, vt & cura earum, in diœcesi pertinent ad Episcopum diœceseos earum, can decimo, omnes Basilicæ, 6. quæstion. 7 c. cum venerabilis, 7. de Religios. domib. lib. . tit 6. etiamsi monasteria sint: ca. decimo obitum, 6 . dist can duodecimo qui, verè, decima sexta, quæstion. prima. Institutio dat ius in beneficio, vel per collationem ab ipso Episcopo factam, vel per eius confirmationem factam præsentationis ad beneficium; vel per confirmationem alterius ab alio factæ collationis, vide Gloss ad cap. authoritate, de Instit.

e Destitutio, est depositio à gradu vel ordine, vel à beneficio Ecclesiastico: cap. final. de Celebr. Missa. depositio quæ propriè dicitur est degradatio, eáque vel verbalis vel realis vtraque autem fieri debet per Episcopum, cap. 2. de Pœnis, in Sexto: cap. nouimus, de Verbor significa. vide quæ diximus de his lib. 31. Syntagmat. iur. cap. 30.

f quod & statuitur, in cap. 1. & cap. licet, 11. cap conquerente, de Officio ordina. etiam appellatione remota, cap. 13. eod. titul. Subsunt & monasteria non exempta iure ordinario, correctioni & curæ Episcopi, ca Abbates, ca. Abbas pro, can. si quis Abbas, 18. quæst. 1. cap. 1. cap cum dilectus, de Religios. domib & vt Episcopis sint subiectæ. lib. 3. titul. 36. Imo & quamuis monasteria sint exempta & priuilegiata, tamen in negligentiam Abbatum & præpositorum, Episcopi poterunt procedere ad reformationem morum, iuxta illorum regulam, can. primo, can. visis, decimasexta, quæstio. secunda, cap. quarto, septimo, de Offic. ordina. Neque hic etiam negandum est, correctionem clericorum posse ad alios quam Episcopos pertinere quemadmodum & morum reformationem, quia & ea datur capitulo in canonicos, cap. irrefragabili, de Offi. ordina. Abbati & priori in Monachos, cap. cum in Ecclesiis, de Maioritat. & obedient. & Abbatissæ, cap. dilecta. eo. tit. Verum dicendum hoc ius dari Episcopis ex ordinario iure; cæteris ex speciali priuilegio, vel concessione.

g Censura Ecclesiastica est iudicium Ecclesiasticum, seu de Christianis moribus arbitrium, & quid per censuram Ecclesiasticam intelligamus docet: cap. quærenti, vigesimum, de Verborum significatione: eóque nomine continetur interdictum Ecclesiasticum, suspensio, & excommunicatio. Censura excommunicationis est, proprius mucro Episcopalis, quo Ecclesia maiorem non habet pœnam, ca. corripiantur, vigesimaquarta, quæstione tertia. vide quæ diximus de interdicto, excommunicatione & suspensione in superiore libro proximo, ti. 16. & li. 31. Syntagmat c. 8. & 9. Possunt tamen alij ordinarij quam Episcopi vti prædictis censuris, in sibi subditos propter iurisdictionem sibi concessam, vide Gloss am in cap. pepul. de Sentent. excommunica. c. cum ab Ecclesiarum prælatis, de Offic. ordin. Iurisdictionis enim potius est quàm ordinis excommunicatio, cap. transmissam, de Electio. & ita ratione iurisdictionis excommunicat Abbas, c. sicut, de Simo. in c. P. & c. 40 de Offi. delega. Exceptâ solemni excommunicatione, quæ solius Episcopi est, in ca. 106. debet duodecim, 11 quæst. 3.

h c. cum Episcopus, 7. de Offic. ordina. in Sex. ca. scriptum, 6. q. 1. ca. sciatote, 6. q. 3. c. Episcopus, 6. de Offi. ord in Sex. c. 1 eo tit apud Gregorium cum simili. Iure ordinario iurisdictio pertinet ad Episcopum, ad alios nihilominus alio iure potest pertinere, vel consuetudine vel priuilegio, vel ratione concessionis à summo Pontifice factæ, l. & quia, de Iurisdictio. omnium iudicum, P. l. 1 C. de Emancipa. libero. c. 6, de Offi. Archid c. auditis, de Præscript. c. cum contingat, de Foro competent. c. irrefragabili, de Offi. ord,

i c accedentibus, 12. de Excessib. prælator. diximus de pœnitentiis multa supra, lib. 1. ti . facit c. 2. de Pœnitent. & remissio. ca. falsas, de Pœnitent. distinct. 5.

k Septem sunt Sacramenta, de quibus egimus superiore primo libro, & lib. 2. Syntag. iur. c 3. & seq vsque ad 9 Horum quædam à solis Episcopis tantum conferuntur, vt Ordo, Chrisma, Consecratio, & alia quæ ad ordinem Episcopalem pertinent, ca. 4. quàuis, 68 dis. c aquam, de Consec. Ecclesiarũ: ca. 3. & 4. de Conse. dist. 5. c. quanto, de Consuetud. Quamuis minores ordines aliquando à non Episcopo, ab Abbate Monachis sibi subditis, conferri possint: c. 1. de Ordinatis ab Episcopo qui renuncia. Episcopatui, li. 1. tit. 13. ca. quoniam videmus, 69. dist. c cum contingat, de Æta. & qualit. ord. Quæ porrò pertinent ad Episcopum videbis, in can perlectis, §. ad Episcopũ, 25. dist. Sunt alia ex Sacramentis quæ ab aliis quam ab Episcopis conferri possunt: vt Baptismus, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, matrimonium, vt diximus superiori primo libro suis propriis titulis.

l Synodus hic est Concilium Episcopale. Statutum quippe est, Episcopos singulis annis in suis diœcesibus binos conuentus clericorum agere debere, vt ea quæ ad mores & lites eorum pertinent determinarentur, can. secundo, & quarto decimaoctaua distinction. vbi & tempora habendi has duas Synodos ponuntur: quæ tamen erunt perpendenda ex diuersis diœceseωn consuetudinibus: vt notat Gloss. prima ad can. habeatur, decimaoctaua distinctione: vnaquæque prouincia in suo sensu abundat, cano. vndecimo vtinam, 76. distinction. cap certificari, de Sepultur. Potest Episcopus cogere ad synodum venire per censuram Ecclesiasticam Abbates sibi diœcesana lege subiectos, cap. quod super his de Maior. & obedient.

m Synodaticum dicitur, id quod soluitur à clericis in Synodo Episcopali, ob honorẽ Cathedræ seu dignitaris, & oneris Episcopalis, cuius ratione statutum exigi tantummodo oportere duos solidos, à singulis, in dict. cap. conquerente, de Officio ordina. can. primo & final. can. illud, decima quæstione tertia. sed & hic sequenda erit antiqua consuetudo, cano. quinto, nec numerus, decima quæstione tertia: vbi & hoc ius dicitur quoque Cathedraticum, & in c. pastoralis, 7. de Donatio. & alibi

n c. cõquerente, de Offi. ordinar. c. de quarta, de Præscrip. c. officij, 4. c. requisisti, 15. de Testa. Variat tamen hæc quarta secundum locorum consuetudines quas sequi expedit, dicto capit. requisiuit, capit. certificari, de Sepulturis. Eáque ratione occurrẽt in

pluribus

in pluribus iuribus taxationes eius diuersæ, & aliquando tertia, aliquando quarta, aliquando media pars dicitur debita.

o Onus est Episcopi, visitare vel per se vel per alios discretos viros, vel per Archidiaconos, suam prouinciam semel saltem in anno, vt reditus ædificiaq; Basilicarum, & vitam ministrorum Ecclesiasticorũ cognoscat:can. decreuimus, 10 & seq. Episcopum & 12. placuit in omnibus, 10. q. 1 c si Episcopus, 6. de Offic. ord. in Sex. Et non tantum semel aut bis ad id tenetur, sed & quoties opus erit visitatione, c. cum venerabilis, 21. de Censib. c. excommunicamus, 13. §. adiicimus, de Hæretic. Defertur hæc cura & Archidiacono, impedito Episcopo: in c. 1. de Offic. Archidia. can. perlectis, 25. dist

p Procuratio sequitur visitationem, quia debetur à visitatis visitanti, & eo nomine sumptus visitationis tempore, debentur: c. cum venerabili, 21. & c. quãto creatori, 16. de Censib. iuxta facultates Ecclesiæ, c. sopitæ, 14. de Censib. c. cum olim, 19. & c 17. eod. tit. Iuxta etiam formam 1c cum Apostolus, 6. & c. procurationes, 23. eod. tit. de Censib. vbi impensarum modus præscribitur, & taxatio alia postea facta in Extrauag vnica, de Censib. exactio. procuratio. lib. 3. Extrauag. communium.

q dicto c. conquerente, de Offi. ordina. Extra moderatum auxilium interdum quoque Episcopus aliqua & ex causa exigere potest mediocria, d. c cum Apostolus, § prohibemus, ca. 12. nullus Episcopus grauamen, 1. q. 1. & hoc dicitur charitatiuum auxilium. Et quamuis Episcopus pro aliis clericis possit censum Ecclesiis imponere, c. cum clerici, 11. de Cẽsib. tamen pro se non potest sine superioris anthoritate, c. 1. in fine, vt Ecclesiast benef. sine aliqua diminutio. conferan.

r cap. 1. de Officio ord. vbi & quæ sequuntur. Inquisitio fit, vbi fama est delictum aliquod fuisse commissum, quæ sufficiens est ad monendum iudicem de veritate inquirenda, c. licet Heli, de Simonia, c. qualiter & quando, de Accusatio.

s ad præsidem prouinciæ pertinet, cui similis est Episcopus, purgare prouinciam malis hominibus, can. placuit, 6. q. 3. l. 3 de Offic. præsid. P. quod faciet si eos conquirat, l. placuit, de Offic. præsid. P. & Nouella 17 cap 2.

t Id est, brachium seculare, vel potestatem seculare, d. c. 1. §. fin. & c. quoniam, de Offic. ordi. ca. principes, 23. q. 5. ca. cum ad verbum, 96. distinct. cap. 2. de Maledic

v cap. 1 de Offic. Iudic. lib. 1. tit. 32: nempe si litigantibus nullus vellet adesse aduocatus, vel propter eius paupertatem, vel ob metum aduersarij, potest aditus Iudex dare, siue sit ordinarius, siue delegatus, vt ibidem dicitur, & in l. nec quicquam, §. aduocatus, de Offic. proconsulis, l. 1. aut prætor, de Postul. Prouidet & Iudex, vt æqua fiat patronorum seu aduocatorum distributio, cano. infames, 2. §. si vero in vno, 3. quæst. 7. & l. properandum, 7. C. de Postula. Quemadmodum, & ad curam iudicis pertinet prospicere, vt sit ordo aliquis postulationum, scilicet vt omnium desideria audiantur; ne forte dum honori postulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres desideria sua non proferant, dict. l. nequicquã, §. obseruare, de Officio proconsul. in Pand. Et hinc Praxis Senatuum & iudicum meliorum, vt volumina causarum conscribantur disceptandarum, vt quisque litigantium suo ordine causa veniente sua desideria explicet, & paratus cum aduersario contestationi adsit: vocant hoc volumẽ Galli, *Le roolle, des causes à plaider.*

x ordinarij, 3. de Officio ordina. in Sexto. Idque in odium pluralitatis beneficiorum quæ est canonibus inimica sine dispensatione, & quæ habet alioquin cupiditatis & ambitionis damnabilis notam, cap. quia nonnulli, de Cleric. non residenti. cap. execrabilis, de Præbend. In Extrauagant. communibus: cap. de multa, eod. tit. apud Greg. cum simil.

y Lex dat iurisdictionem, l. & quia, de Iuris. omnium Iudic. Pandect. Veluti cum consilium generale vel constitutio dat cognoscendi potestatem ordinariis de causis exemplorum in certis articulis. Vicarius etiam Episcopi, habet ordinariam iurisdictionem ex lege, Rota decision 378. *Fuit dubitatum*, numero secundo, in Nouis, dat eandem Episcopus vt ibidem dicitur numero tertio: sed tanquam minister legis iurisdictionem ordinariam, primo creãdo officialem cui generaliter partes suas committit: secundo perpetuum Vicarium instituendo vel confirmando, vel conferendo beneficium cui sit annexa iurisdictio de Iure, capit cum ab Ecclesiarum, de Officio ordina. vel de consuetudine, cap. cum contingat, de Foro competent. cap. dudum, versic. *Tandem*, de Election.

z Princeps temporalis & spiritalis, distribuunt iurisdictiones: & ab illis potestas pendet illorum: atque Iohann. & Archidiacon. ad cano. experientiæ, vndecima quæstion. prima: Innocentius & Hostiens. ad cap. cum ab Ecclesiarum, de Officio ordina. notant neminem dare posse iurisdictionem ordinariam, preter principem.

aa cap. cum contingat, de Foro competent. cap. Romana, eodem titulo in Sexto: cap. Romana, de Officio ordina. cap. secundo, Ne prælati vices suas, in Sexto: leg. prima, de Emancipa. liber. Codice: debet autẽ esse consuetudo præscripta, aliter non valeret, capit. final. de Consuet. in Sext.

bb cap. nouit, versi. *Non enim*, de Iudic. suntque in hoc paria, priuilegium & consuetudo: canon. conquestus, nona, quæstione tertia: cap. duo simul, de Officio ordina. cap. Romana, 3. §. debet, de Appellatio. in Sexto.

cc Puta si agatur de feudi cognitione, cuius ius naturam feudi retinet: cap. ex transmissa, de Foro competente: cap. verum, de Maioritate & obedientia: cap. cæterum, de Iudic aut si præscripta sit iurisdictio. Item si is ad quem immediatè esset ab inferiore prouocandum, non sit Catholicus, deuoluitur prouocatio ad eum qui superior eius est, omisso remedio, cap. si is cui, de Officio delega Denique si conuento aliquo coram non suo iudice, non obiiciatur exceptio. Tunc enim consensus, facit ratam iurisdictionem: l 2. de Iuris. omnium iudic. P.

CAP. III.

De Vicariis & officialibus Episcoporum.

Qvemadmodum ipsi Episcopi sunt ordinarij iudices Ecclesiastici, sic loco eorum tales sunt eorum Vicarij, in spiritalibus vel temporalibus, vel separatim, vel simul in vtrisque constituti. Potest & rursum officialis vel Vicarius Episcopi in sui locum alium substituere. b Iurisdictio Vicarij quem Romanus Pontifex in vrbe relinquit; non extenditur extra illam, nisi

aliter expressè ei concessum fuerit. [e] Episcoporũ Vicarij dicuntur aliquãdo quoque officiales[d] interdum Missi Dominici, [e] iurisdictionẽ habentes ordinariam; constituentes eandem sedem & iurisdictionem cum Episcopo cuius vices in causarũ cognitione gerũt. [f] Obseruãdũ tamẽ, quod licet in officialem Episcopi per commissionem officij sibi generaliter factam causarum, cognitio transferatur; tamen potestatem inquirendi, corrigẽdi, aut puniendi aliquorum excessus, seu aliquos à suis beneficiis officiisvel administrationibus amouendi, non transferri; nisi specialiter hæc quoque committãtur. [g] Sicuti nec sine speciali permissione possunt beneficia conferre. [h] Poterunt autem loco Episcopi confirmare, seu instituere habentes ab aliis collationes. [i] Sed neque prædicti possunt dare clericis literas dimissorias, seu licentiã accipiendi ordines ab alieno Episcopo, nisi & illis officialibus illud in mandatis permittatur: idipsũ & de Vicariis Episcopi dicendum, nisi sint Episcopi Vicarij generales; aut Episcopus in remotis sit partibus. [k] Habent & suos Vicarios & officiales alij quam Episcopi, qui habent ordinariam iurisdictionem; [l] quos ex arbitrio dummodo muneri idoneos constituant in iurisdictione Ecclesiastica, vel rebus eius spiritalibus; & dummodo laici non fiant officiales, quod vtrisque prohibitum est Ecclesiasticis. [m] Possunt autem & vnus & plures officiales constitui; & vnus principalis alius dictus foraneus, qui tamen tantæ est dignitatis ac principalis. [n] Potest & officialis vltrà, delegatus constitui: [o] in officialem etiam potest ex claustro Monachus simplex aduocari. [p]

SCHOLIA.

a Extant tituli, de Officio Vicarij, lib. 1. tit. 38. in Decretalibus, & lib. 1. tit. 13. in Sex. & lib. 1. Clementinarum, tit. 8. & ita possunt per se vel per alium Episcopi iurisdictionem ordinariam exercere, c. cum Episcopus, 7 de Offic. ord. in Sex. factáque per officiales & Vicarios, perinde habentur ac si facta fuissent per ordinarium ipsum Episcopum, per regulam communem, qui per alium facit per se ipsum facere videtur, & quod quis per se potest, potest & per alium, l. ita autem, §. gessisset, de Administratu. cap. mulieres, §. 1 de Sent. excommu. in Sext. c. qui facit, de Reg. iur. in Sex Et proinde Episcopus tenetur ad restitutionem damnorum per officialem suum vel Vicarium iniustè datorum: vt notat Rota, decis. 431. *Nota vtrum Episcopus*, in Antiq. per ea quæ habentur, in c. 1. de Restit. spolia. & ibi Ioannes Andre. vt & ei imputatur qui malorum hominum opera vtitur: l. ex maleficio, de Actio. §. fin. de Obl. quæ ex quasi maleficio nascuntur & dolus procuratoris generalis, nocet domino: l. apud Celium, §. quæsitum, de Doli mali excep. P. sibi enim imputare debet, qui tales eligit: l. cum mandato, de Minor. P. §. licet eos, de Iudic. sine quoquo suffragio, &c. in Nouellis.

b vt in c. 1. de Offic. Vica. in Sext. vbi Glossa, ad verb. *Ipsius*, tractat, officialem proculdubio alium ad certam causam loco sui dare posse. Dubitat autem nũ, & alium generalem dare possit: sed & verius resoluitur posse & alium ei subrogari ex consensu Episcopi; sicque etiam quoque receptum est, & ex cõsuetudine fere fiat, locum tenens officialis; atque dictum, c. 1 de Offic. Vicar. in Sexto. Illud videtur firmare ex hypothesi nec obest, cap clericos, 4. de Offic. Vica. apud Greg. vbi prohibitum est adeptis Vicariatus, alios sibi constituere Vicarios; nam ibi agitur de rectoribus Ecclesiarum Vicariis perpetuis, qui non possunt in Ecclesiis alios sibi Vicarios perpetuos facere, vt ipsi ab onere liberentur, iuxta c. extirpandæ, §. qui vero, de Præben. receptum tamen est vt & ipsi Vicarij perpetui possint sibi alios Vicarios ad modicum tempus eligere, vt notat Gl. ad Clementinam 1. ad verba, *locum aliorum*, de Regularib. lib. 3. tit. 9. Num tamen à delegato per officialem appellari debeat ad ipsum officialem delegantem, an vero ad Episcopum: vide diuersas sententias in decisione Rotæ, 350. *Licet officialis*, in Nouis notatur, & in decis. 571. *Si Episcopus dat*, in Nouis ab speciali delegato Episcopi vel eius Vicario posse & debere appellari ad ipsum Episcopum, vel ad Vicarium. Vicarium porro seu officialem loco Episcopi constituit capitulum sede vacante post mortem Episcopi, vel iam constitutam confirmat: nempe idoneum, in iure canonico doctorem, vel licentiatum, vel alias quantum fieri poterit idoneum infra octo dies, ex constitutione Concilij Tridentini sess. 24. c. 16. Quod si non fecerit, hæc deputatio ad Metropolitanum deuoluitur: Et si ipsa Ecclesia sit Metropolitana vel exempta, ad antiquiorem Episcopũ ex suffraganeis, vel ad propinquiorem Episcopum in exemptis: facit ca. non liceat, in 2. 12. q. 2. cap fin. de Supplen. neglig. prælator. in Sex. Loquimur nos porro hic, de Vicariis iurisdictionis vel potestatis iudicum, non autem de his qui Ecclesias nomine beneficiatorum administrant, qui vel temporales & amobiles sunt, c. 1. 2. 4. de Offi. Vicarij: vel perpetui, qui dicuntur & rectores de quibus in c. 3. eo. tit. c. extirpandæ, § qui verò, de Præb. Clem. 1. de Offic. Vicar. Felinus latè ad c. 6. perpetuis, de Fide instru.

c c. si tua nobis, 5. de Offic. Vica. solent tamen summi Pontifices prędictis suis Vicariis plura alia conferre & concedere quæ ex diplomatibus cognoscuntur: vt notat fusè, & de eorum potestate Octauia. Vuestrius lib. 2. introductionis in aulæ Romanæ actionem, c. 16. Meminit & de Vicario à sede Apostolica deputato, c. is cui, de Elect. in Sex. Potest in summa Vicarius ea gerere in loco vbi Vicarius est, quæ pertinent ad iurisdictionem eius cuius vices gerit. ca. fi. 93. dist. l. 1. C. de Offic. eius qui vices alterius gerit: ca. 1. 94. dist. exceptis his quæ non transferuntur sine speciali mandato, vt in c. quod translationem, de Officio lega. atque ideo Vicarius retinet dignitatem personæ eius cuius vices gerit quandiu negotia eius gerit: ca. fin. 94. dist ca. generaliter, 16. q. 1. l. penul. C. de Aquæ duct. lib. 10.

d cap. penu. & fin. de Offic. Vica. in Sex. tamen hæc duo nomina officialis & Vicarius, differunt, vt notat Guilh. ad Clem. 1. de Offic. Vica. Fridericus de Senis, consil. 302. incip. *Reuerende pater*, nam quicquid potest agere officialis, potest quidem Vicarius: sed non conuertuntur, vt idem possit officialis ac Vicarius; neque officialis habet potestatem circa actus spirituales vt Vicarius, qui potest inquirere & corrigere: non vtique officialis sine speciali mandato, vt paulò pòst dicetur. Veruntamen hodiè ex praxi hęc differentia tollitur & fere hęc nomina habentur synonyma & eiusdem potestatis, vt ait Speculator.

In titulo de Offic. Vicarij. Barbatia ad Clementinam, etsi principalis, de Rescript.

e vt in c.1. de Frig. & maleficia. c. 2. de Regularib.

f c. cum Episcopus, 7. ibi; per alium, &c. de Offic. ordina. in Sex. c. Romana, 3 de Appella. in Sext. vbi & vnum Episcopi & officialis esse dicitur auditorium, & ideo ab officiali ad Episcopum non appellari, & reiicitur contraria consuetudo, c. 2. de Consuetu. in Sex. notat & Gloss. in c. 2. de Offic. ordina. in Sext. Innocentius & Hostiensis ad c. sua, eo. tit. apud Gre.

g isdem verbis relatum in c. licet, 2. de Offic. Vicar. in Sext. vbi Glossa notat ad verbum, *committantur*, quod si Episcopus expresserit vnum ex his quæ egēt speciali nota in mandato, & adiecerit clausulam, *Et alia omnia quæ per nos possumus, etiam si mandatū exigant speciale*: quod censeantur alia quoque commissa vel similia, vel minora; quemadmodum & notat Hostiensis ad c. significasti, per ipsum c. de Offi. Archid. & per c sedes, de Rescript. per l. sed etsi, §. quæsitum, si quis cautionibus & per notata ad c. vn. de Commoda. argumento procuratoris & procurationis, iuxta c. qui ad agendum, §. 1. de Procura. in Sex. Aliter autem dicendum, si aliquod de spiritalibus non fuisset expressum, vt ibidem dicitur: in 1. responso. Notat etiam Lapus, Iohannes Monachus, & Dominicus contra Iohannem Andream, ad d. c. 2. de Offic. Vica. in Sext. quod officialis ex generali mādato, possit inquirere, quamuis non possit punire, & quod possit remittere reos puniendos contra quos inquisierit ad Episcopum, Rota decision. 66. *Si seruetur opinio*, in Nouis. Poterit quoque si per inquisitionem inueniat innoxios, declarare ab eadem inquisitione absolutos, sicut tenet Felinus ad c. non potest, de Rē Iudic. Idque contra Ripam tuetur Bernardus Diaz in practica canonum, c. 4.

h vt expresse deciditur, in c. fin. de Offic. Vica. in Sex.

i c. ex frequentibus, 1. de Institutio.

k c. statutum, 3. de Præb. in Sex. c. cum nullus clericū, 3. de Temp. ord. in Sex. lib. 1. tit. 9. vbi Gloss. tamen, ad verba, *Non extrudant*, notat officialem cum speciali mandato, dimissorias dare posse: ad verbum, *Remotus*, idipsum dicit in Vicario generali, & si in remotis agat Episcopus: remota autem loca quæ dicantur, relinqui officio iudicis: addit tādem & Iohānes Andreas, in hoc concordare Hostiensem ad c. relatum, de Sent. excom. & Archid. ad c. 1. de Testa. in Sex. Atque hodie Vicariis dari super hoc expressam potestatem, vt etiam præsentibus Episcopis tales licentias concedant.

l Sic capitulum sede vacante Episcopali, constituit Vicarium: c. penul. de Supplen. neglig. præla. in Sex. facit & Abbatissa electa à maiori parte capituli, cap. indemnitatibus, de Elect. in Sex. vel alius prælatus electus concorditer in casu: c nihil, de Elect. notat Gloss. ad Clem. 2. de Rescript. ad verbum Episcopi, officialem Episcopi dici eum quem capitulum dat sede vacante non obstante: Clem. cum accessissent, de Procura. nēpe officialem iurisdictionis non personæ quæ non est: pro qua facit, c. vnic. de Maiori. & obedien. in Sext. Item ait, & dici officialem Archidiaconi & alterius inferioris ab Episcopo. Tradit etiam, Rota deci. 259. *Notat Glossa*, in Antiq. quod vbi plenaria, quantum ad spiritalia & temporalia iurisdictio ad prælatum vel prælatissam pertinet, prælatus potest ibi ponere Vicarium temporalem secundum Iohannem Andream, ad Clem. frequens, de Excessib. prælat.

m ca. 16. in noua, 16. quæst. 7.

n Clem. etsi principalis, 2. de Rescrip. agit de foraneo qui ideo dictus ita, quòd in certa parte diœcesis subiecta alteri principi seculari quam sit sedes Episcopalis & principalis officialis, sit constitutus Diœceses enim Episcoporum sæpe non sunt iisdem limitibus definitæ quibus prouinciæ principum temporalium, ideo propter faciliorem iustitię expeditionem, néve illa impediatur principibus temporalibus dissidentibus. Sub quorum ditionibus est diuisus Episcopatus, constituti sunt officiales foranei: de quibus tamen ego arbitrarer contra sententiam Gloss. in Clem. 1 ad verbum, *foraneo*, de Rescript. non intelligi, c. Romana, de Offic. ord. in Sex. nam isti foranei de quibus dixi, æquè principales sunt ac ij qui in sedibus Episcopalibus remanent, & proinde faciunt idem consistorium cum Episcopo: atque dictum antea vnum Episcopum, vnum vel plures ponere posse officiales & Vicarios: & ideo non appellatur ab illis ad Episcopum, sed ad superiorem. Cæterum nō erit id negandum si in extranea diœcesi Episcopus constituat officialem, hunc quoque foraneum dici ad certam causam vnum vel ad plures; at pro delegato haberi: quia constituens, ibi vbi constituit non habet diœcesim, & proinde ab eo foraneo ad delegantem appellabitur, non ad superiorem: & ita intelligo: d. c. Romana, de Offic. ordina. in Sext. & c. Romana, de Appella. in Sexto.

o De quo & in c. 1. de Offic. Vica. in Sex. c. insinuante, de Offic. delega. c. dilecti, vltimo, de appella & ab hoc appellatur ad delegantem Episcopum, vel eius principalem officialem, non ad superiorem.

p potest itaque fieri officialis & locum tenens eius Monachus, & à claustro propter negotia auocari, maximè sciente Abbate, vt notat Rota, decis. 285. *Nota quod Monachus simplex*, in Antiq.

CAP. IIII.

De Chorepiscopo.

Vicarius censebatur in parte Episcopatus & cum maiore potestate quam officialis, non tamen cum tanta quam haberet Episcopus, is qui olim dicebatur Chorepiscopus, id est, religionis cuiusdam seu partis Episcopatus vel diœceseos quasi Episcopus, [a] sublatus tamen vsus Chorespicoporum propter insolentiam, quódque sibi Episcoporum officia vsurpatent. [b] Tum etiam, quod pro monstro visum sit in vna diœcesi & corpore duo esse capita, duos inquam esse Episcopos. [c] Potest tamen Episcopus in loco vbi diuersa sunt idiomata Vicariū vnum in lingua peritum constituere, qui verbo & exemplo instruere possit populū sibi subditū. [d]

SCHOLIA.

a Chorepiscopi multa habebāt cōmunia cum Episcopis; neque pendebat ab Episcopis principalibus vt Vicarij ab illis constituti, sed veluti proprio beneficio in certa parte loci diœceseos, muneris Episcopalis non Episcopi vicarias agebat partes: gerentes propria authoritate quæ Episcopi ipsi diœcesis gerere debebant; in multis quoque etiam ab Episcopis distinguebantur, nam Episcopi non nisi in ciuitatibus, Chorepiscopi verò in vicis ordinari poterant: Episcopi literas formatas, Chorepiscopi non nisi commendatitias tribuebant: Episcopi ius cōsecrādi

habebant, Chorepiscopi tantum minores ordines dabant, Leuiticam autem & sacerdotalem benedictionem non poterát tribuere, ca. Ecclesiis, 3. §. inter Episcopos, & ca. 4. quamuis, 68. dist. vbi & alia fuerunt prohibita Chorepiscopis.

b d. ca. quamuis, §. fin. & ca. Chorepiscopi, 5. ca. 68. dis.

c c. quoniam in plerisque, 14. de Offic. ord. l. non sunt liberi, de Statu hominum: l. quod certatum, de Posthu. hæred. instituen. C. singuli tantum Episcopi debent constitui per singulas diœceses. Similes his Chorepiscopis, erant olim in temporalibus principatibus officiales dicti τοποτηρηταί, seu Vicarij, melius locorum seruatores vel defensores in prouincia, qui etiam tandem sublati sunt, quod in singulis ciuitatibus defensores earum, vices præsidum sufficienter agerent. § nulli quoque iudici, sen e. 4 Nouellæ 8. vt iudices sine quoquo suffragio fiant. §. 1. & seq. vt nulli iudic. liceat habere loci seruatorem, Nouella, 134. τοποτηρητὴς εἶδος ἀξιώματος, species dignitatis localis Suidæ, tanquam χωρ Episcopatus.

d In d. c. quoniam in plerisque, 14 de Offic. ordina.

CAPVT V.

De Archidiaconis.

INter Vicarios Episcopi annumeramus Archidiaconos, quorũ iurisdictio quidem est ordinaria & perpetua, verum nomine Episcopi reddita, ideo ex Vicaria potestate audit iurgia singulorum, & circuendo prouinciam cuncta quæ emendatione indigent loco sui Episcopi, corrigit, & emendat.[a] Attamen sine mandato & licentia Episcopi nemini debet curã committere animarum,[b] aut excommunicare,[c] aut dare commendatitias literas ad suscipiendos alibi ordines,[d] aut visitarè monasteria nisi in quãtum ei consuetudo permittit:[e] poterit tamen contra capellanos quos dixerit sibi subditos causa visitationis, agere irrequisito Episcopo: sicuti capitulum in re quam habet ab Episcopo diuisã, ratione administrationis, & in bonis temporalibus diuisis, agit irrequisito Episcopo.[f]

SCHOLIA

a c. 3. c. ad hæc nos, 17. de Offic. Archid. lib. 1. tit. 23. ca. perlectis, §. Archidiaconum, 25 distinct. vbi Glossa, ad verb. *Iurgia*, disputat de eius iurisdictione, habet & Archidiaconus nihilominus alia officia quę in prędictis iuribus ponuntur. & in c. vt nostrum, eo. tit. de Offic. Archid. concedit & ei aliqua consuetudo quæ tamen præscripta esse debet: c. fi. de Offic. Arch. c. dudum, de Elect. c. ad hæc, de Excess. prælator.

b Etiamsi consuetudo alia fuerit: c. cum satis sit, 4. de Offic. Archidia. can nullus omnino, 16, q. 7. ca. cunctis fidelibus, 16. q. 1.

c de iure communi, sine consensu Episcopi: c. Archidiaconus, 5. de Offic. Archid. ca. visis, 16. q. 2. ca. nullus, 16. q. 7. ca corripiantur, 24. q. 3 possunt tamen de consuetudine aliquando, vt in c. dudum, in 2. de Election

d c. significasti, 8. de Offic. Archidia.

e c dilecto filio, 10. de Offic Archidia.

f Rota decis 284. *Nota quod Archidiaconus*. in Antiq.

per c. cum olim, de Testib. ad quod facit l. ciuitates, Quod cuius. vniuers. nomine. P. e edoceri, de Rescriptis.

CAPVT VI.

1 De Archipresbyteris.
2 Coadiutore.
3 Titulario Episcopo.

1 ARchipresbyteri in his quæ gerunt ex officio, vices quoque Episcopi dicuntur agere.[a]

2 Coadiutor quoque datus in temporalibus vel spiritalibus videtur etiam Vicarius eius cui adiũgitur vel datur.[b]

3 Sed & titularius Episcopus, Ecclesiæ existentis penes infideles quæ caret proprio clero & populo Christiano, & qui sedem nón habet, ratione priuilegij sibi concessi de promouendo ad sacros ordines quoscumque ad se venientes, est quasi Vicarius Episcoporum aliorum quorum subditos promouet. Quia non potest sine proprij prælati expresso consensu, aut sine literis dimissoriis promouere quẽquam ad quoscúmque sacros ordines, vel ad primam tonsuram, nisi velit suspendi per annum ab executione Pontificaliũ; & promotus ab executione suscepti ordinis donec aliter fuerit visum suo Episcopo.[c]

SCHOLIA.

a c. penul. & fin. de Offic. Archipresbyt. lib. 1. tit 24. Et Gloss ad Clem. 2 ad verbum, *Foraneo*, de Rescr. notat quod vbi dicitur de officiali foraneo, dici eodem modo de decano rurali, qui in parte diœcesis gerit vices Episcopi ad tempus, qui etiam officialis foraneus dici possit. Quæ tamen intelligenda ait, nisi officiales vel decani ex alio capite admittãtur, vt quia canonici Cathedralium Ecclesiarum, vel his similes Iohan Andreas id firmat. Archipresbyter, vel in vrbe ciuitatensis est, vel ruralis. Ciuitatensis officium ponitur, vt vice Episcopi eo absente, officium diuinum incipiat, benedictiones presbyterales det, & c. c. officium, de Offi. Archipresby. Ruralis verò, vel decanus, presbyterorum & laicorũ seu plebaniæ gerit curam, & cuncta refere ad Episcopum: c. fin. eod titul: dicitur porrò Archipresbyter ruralis, alicubi decanus: vt in ca. capite, 50. dis.

b Quando prælatus vel beneficiarius est impar muneri, vel propter ægritudinem perpetuam, vel ob furorem superuenientem, vel ob senectutem, vel aliter, datur ei aliquando coadiutor, qui eius vices suppleat, honestis eidem ex beneficio expensis datis: c. fin. & c. ex parte, c. de rectoribus, c. tua nos, de Clerico ægrotã: cap. vnico, eod. titul. in Sexto.

c In Concilio Tridẽtino, sess. 14. c. 2. & sessio. 6. c. 5. & sess. 23 de Reforma cc. 3. 8. & 10. Quia & generaliter omnibus Episcopis in aliena diœcesi sine consensu propriorum prælatorum quippiam agere in præiudicium eorum prohibitum est. Concil. Niceno, cap. 17. Aureliacensi, cap. 1. cap. 15. Maguntinensi, cap 14. ca. 1. 21. q. 2. per scitam, 9. q. 3. cap. 1. cum seq. de Temporib. ordinat. in Sexto.

DE OFFICIO LEGATI. Titul. III.

CAPVT I.

1 *Continuatio.*
2 *Quid legatus.*
3 *Et quot species vt alij de latere, Missi, nati.*

1 INter iudices ordinarios erant legati summi Pontificis, quibus in certis negotiis committitur legationis officium, vt ibi euellãt, dissipent, plantent atque ædificent, in prouinciis sibi commissis; vbi, tanquam procõsules habentur antiquorum:[a] & ita:

2 Legatus summi Pontificis dicitur eius Vicarius & vices eius gerens in aliqua prouincia vel regno sibi commissis.[b]

3 Legatorum autem Pontificalium tres sunt species.[c] Quidam enim sunt legati dicti de latere,[d] nempe Cardinales qui ex latere summi Pontificis & eius senatu[e] accipiuntur, & in prouincias mittuntur nomine summi Pontificis, potestate accepta.[f] Alij dicuntur legati nati; qui non sunt missi de latere, sed habent ratione priuilegij beneficij possessi, potestatem à summo Pontifice tanquam legati eius. Alij sunt qui dicuntur tantum legati missi, nempe quorum est electa persona & mittuntur in prouincias per summum Pontificem cum mandatis & potestate, & Cardinales non sunt.[g]

SCHOLIA.

a cap.1.de Officio lega.lib.1.tit.15.in Sex.æquiparantur legati antiquis proconsulibus & præsidibus prouinciarum, de quorum potestate & authoritate diximus, lib.47.Syntagmat.c.32. & tractatur in titul. de Officio proconsul. libr.1 P tit. 6. His maius erat imperium post principem in prouinciis deputatis, l. si in aliquam, 7.§.fin.& &l ideo, 8.eod titul. atque plenissima potestas, Nouella 30.de proconsule Capadociæ, & Nouella 123.de Proconsule Palestinæ. Præsidis porro nomen generale est, eoque & proconsules & legati Cæsaris, & omnes prouincias administrantes licet Senatores sint appellantur; proconsulis vero specialis appellatio, l. 1. de Officio præsid.lib.1.P.titul.18.eràtque omnis potestas penes huiusmodi præsides in prouinciis, quę omnibus maioribus Romæ magistratibus concedebatur: l.omnibus, 10.& seq.de Offi.præsid.P.

b c.1.§.fin.de Offi.lega c.mandata, 6.de Præsumptio. lib.2.tit.23.c.vnico, de Consuetud.in Extrauagan. commun. Vicarij proconsulis, legati sunt, vt in ti.de Offi.procõs & lega.lib 1.P.titul.16.at proconsul in prouincia sibi decreta posset etiã dici Vicarius principis, vel olim populi, vt apud Strabonem, & ibi ita Vicaria principis dignitas, sacræ cognitionis habet potestatem & iudicationis principalis refert authoritatem: l.vni.de Offic.Vica.C.vbi tamen Vicarij dicuntur non tam principis, quàm præfecti prætorio, is enim mittebantur in tractum vel diœcesim aliquam aliqoot in se prouincias continentem, similis propemodum legato proconsuli. Sed & quãois isti legati sint, tamen non sine adiectione alia vt proconsulis, vel alterius dicuntur; veloti & legati ciuitatis & municipiorum: l.1 de Legatio. lib.50.P. tit.7.Legatus hostium, l.fin.eod.can.ius gentium, 1. distinct. loquitur, & de his legatis ciuitatũ ad alias ciuitates vel principem delegatis, titul de Legationibus: lib. 10.C.tit.61. Sunt & legati Cæsaris seu principis, qui mittuntur à principe cum mandatis & principali potestate ad aliquid dicendum, agendum vel negotiandum, & ad tempus, vt in l.diem functo legato, 4.de Offi, assessorum, in P.libr. 1.tit.21. mandata interdum scripta interdum ore tenus data & accepta, vt in ca.si.97.dist. Solent interdum legati missi Papæ, dici nuncij Papæ vel oratores, vel Ambassiotores: verum isti non habent eam iurisdictionem & potestatem quæ datur prædictis legatis de latere, natis & absolutè missis: mittuntur enim isti nuncij ad certum tantum negotium, vt & in c.cum instantia, 7 de Censib.c. accedens, de Præscriptio.

c tres species sequentes ponuntur, in cap. 1.de Officio legatio Sexto.

d Cardinales missi in prouincias de latere dicuntur: c. volentes, 8.de Officio ordina. cap si Abbatem, 46. de Electio.in Sext quia ad latus principis sunt, censenturque pars corporis eius, c...quisquis, 6 quæst. 1.Clement.fœlicis, de Pœnis ita in cap de Officio legati in Sext. dicit sum. Pontif.hos legatos missos de fratribus suis honoris prærogatiua fulgentes: dicit & Fratres Cardinales Papa, in cap.dilecto, de Præb. cap.licet, 1 de Testib.cap.fundamenta, 6. licet, de Electio cap per venerabilem, Qui filij sint legiti.& alibi. Quare isti legati de latere, vtuntur insignibus Apostolicæ dignitatis: dum legatione funguntur ex consilij generalis statuto, cap.antiqua, de Priuileg

e habet Ecclesia vniuersalis suum Senatum ex Cardinalibus, ca.Ecclesia, 16.quæst.1. dict.c.per venerabilem, Qui filij sint legitimi.

f nempe occasione Ecclesiæ cui datur hæc facultas, dicto cap. 1.de Offic. lega. in Sext. cuiusgeneris est Archiepiscopatus Cantuariensis in Anglia qui præest & iure Metrapolitano & iure legationis in prouincia: cap.1 de Officio lega.cap. 1.de Appella.

g dicto c 1 de Officio lega.in Sext. & dict.cap.mandata, de Præsumptio.cap.cum dilecti, de Accusatio. huius generis legati Papæ possunt etiam esse Subdiaconi, ca.1.94. distinct.

CAPVT II.

De potestate legatorum.

MAior dignitas inest legato de latere & potestas, quam Misso vel Nato, etiam dum venerit ad illorum prouincias illis commissas, qui propter sedis Apostolicæ reuerentiam ei cedere debent; neque illo præsente, & quandiu in prouincia illorum moratur, executionem suæ legationis & officij habent.[a] Potest & legatus de latere extra prouinciam sibi decretam, absoluere excommunicatos pro violenta manuum in clericos iniectione; legatus autem Missus, potest tantum in sua prouincia; Natus verò, nullomodo.[b] Item legatus Cardinalis de latere, potest suæ collationi reseruare beneficia non vacantia in aliqua collegiata vel

Cathedrali Eccleſia, ſic tamen vt vna reſeruatione in Eccleſia pendente, non poſsit aliam facere;[c] & ea lege, vt exſpirante legatione reſeruationes illæ ſi ad collationes non fuit proceſſum per executores; expirent. [d] Non poteſt autem ſibi reſeruare Cathedrales ipſas, vel regulares, vel Collegiatas Eccleſias; nec dignitates Eccleſiarum Cathedralium maiores poſt Epiſcopos, ſi ad eas præpoſiti ſint per electionem vocandi. [e]

SCHOLIA.

a cap volentes, 8. de Officio lega. ſic vt maiori & digniori alij ei deferunt, nec eo præſente exercent officium ſuum, cano. denique, 2. diſtinction. cap. antiqua, §. dominicæ, de Priuil. l. fi. de Offi. procõſ P.

c cap. 1. de Offic. lega. cap. dilectus, 6. eod apud Greg. ex ſpeciali cõceſſione alij poſſidẽt: vt in cap. literas, de Supplend. neglig. prælator. ſeruatur tamen & in collationibus beneficiorum factis à legatis de latere diſtinctio, cap. præſenti, cap. collatio, cap. deliberatione, de Officio ordinar. in Sext. Et quemadmodum non valet beneficij imperratio in qua modicũ poſſeſſum aliud, non fuit expreſſum, ſic non valet obtentum à legato ſi ſuppreſſum eſt poſſeſſum a prouiſo, cap. fin. de Offic. lega. in Sext. quamuis valeat collatio facta ab ordinario, ſuppreſſo beneficio quod iam poſſidet prouiſus, Cle. fi. de Offi. ord.

d cap. præſenti, 3 de Offic. lega. in Sext. non poſſet tamen dare ius ad beneficium vacaturum: Gloſſ. in notabilibus ad caſum, cap. 1. de Officio lega. nec poteſt cuipiam committere vt beneficij reſignationem cuiuſpiã accipiat & alij cõferat, c. 4. §. fi. eo. ti.

e cap. deliberatione, 4. de Offic. lega. in Sexto Suſtulit etiam Concilium Tridentinum, ſeſſion 24. cap. 19. de Reformatione, reſeruationes omnes atque prohibuit eaſdem nominatim Cardinalibus.

CAPVT III.

Iterum de poteſtate legatorum.

Legatorum poteſtas maximè ex tenore literarum ſuæ commiſsionis ſeu mandati pendet. [a] Ideo non creditur legato, niſi literas ſuæ legationis oſtendat. [b] Sunt tamen quædam quæ legatus de latere ex dignitate habet ſupra alios; nam poſt ſummum Pontificem in prouincia ſibi decreta maius imperium ſuprà alios dicitur habere: [c] & proinde quædam poteſt quæ alij non poſſunt, vt ex proximè dictis exempla patent: & inſuper poteſt is, non autem Miſſus vel Natus, Archiepiſcoporum & exemptorum, ex officio, electiones confirmare; niſi & Miſsis, & Natis à ſede Apoſtolica idipſum conceſſum fuerit: [d] & in ſumma hic legatus de latere omnia poteſt, præter excepta [e] & reſeruata ſoli ſummo Pontifici, quæ non comprehenduntur generali mandato, qua ratione legatus etiam de latere ſine ſpeciali mandato, non trãsfert Epiſcopos, [f] non vnit Epiſcopatus nec eos diuidit aut ſubiicit, [g] non cognoſcit de negotio poſtquã illud retulerit ad ſummum Pontificem;[h] verum quilibet legatus cognoſcit de aliis in diœceſi ſibi decreta, nõ tantum per appellationem ſed etiam per ſimplicem querelam aditus; [i] poteſt quoque ibi concedere ſtatutum quod durat etiam finita legatione: [k] & ſi quis legatus ſit diuerſarum prouinciarum, poterit in vna, alterius quoque negotia expedire.[l] Qui vero legationem ſummi Pontificis impedit, tanquam conturbans Eccleſiam, debet à liminibus Eccleſiæ pulſus excommunicari, [m] & terra eorum qui impediunt, ſubiici interdicto Eccleſiaſtico. [n] Atque omnes Eccleſiæ, legatos ſummi Pontificis recipere tenentur, & eis procurationes, & neceſſaria pro modo facultatum adminiſtrare, ſi requirantur. [o]

SCHOLIA.

a de poteſtate legati, & priuilegiis tractat Iohannes de Selua in 2. parte beneficiorum, q 3. Sic leges cum loquuntur de poteſtate præſidum & proconſulum (quorum habent ſimilitudinem legati Apoſtolici prouinciã adminiſtrãtes, in c. 1. de Offi. lega. in Sex.) referunt ſe ad ea quæ ſcripta habent in mandatis datis ab Imperatore, vt l. mandatis, 33. de Pœnis, P. l. 1. de Colleg. Illic. P. lib. 47. P. tit. 22.

b ca. fi. 97. diſt ca. lectis, 67. diſt. l. 1. C. de Manda. princip. C Neque etiam creditur Cardinali aſſerenti aliquid in præiudiciũ alterius: Gloſ. in c. ſicut nobis, de Sent. excõmu. Aliquando tamen in aliquibus credi poteſt ſine literis legato principis, ſi eius perſona honeſta ſit, & de qua non præſumatur quod mendaciũ dicat, & ſi aſſerat ſe ore tenus mandatum à principe accepiſſe, ca nobiliſſimus, 97. diſt. Neque etiam legatus ſum. Pont. petens procurationes ab Eccleſiis tenetur illis oſtendere originalem poteſtatem, vt notat Iohannes Andreas, ad c. 1. de Offi. lega. Hoſtienſ. ad c. procuratores, de Cenſib. Rota deciſion. 178. *Nota quod legatus*, in Antiq.

c in c. Abbatem, 36. §. huiuſmodi, de Elect. In Sexto. vt dictum de præſidibus, l. 4. de Offi. præſ P & de proconſulibus, in l ſi in aliquam, 76. fin. & l. & ideo, 8. de Offic. proconſul. P.

d dicto cap. Abbatem, §. huiuſmodi.

e ca. quæ de cauſa, 9. & ibi Gl. ad verb. *Quicquid*, 2. q. 5. Gl. ad d. §. huiuſmodi, ad verb. *Tranſeundi*, plura reſeruata ſum. Pont. notat Gl. ad c. 4. ad ver. *Reſeruata*, de Offi. lega. & Hoſt. affert 60. caſus reſeruatos, & Roſella in ſumma, in ver. *Legatus*, nu. 3. quare nec legatus aut nũcius habẽs poteſtatem cõferendi beneficia qualitercumq; vacantia, & indebitè occupata, poteſt beneficia generaliter reſeruata puta per cõſtitutionẽ execrabilis, de Præb. in Extr. vel alio modo cõferre; quia nec ſub hoc mãdato generali cõtinẽtur generaliter reſeruata: c. f. de Offi. Vica. in Sex. facit c. quãuis, 2. de Præb. in Sex. diſputat & ita cõcludit Rota dec. 109. *Legatus ſiue nũcius*, &c. in Nouis & deciſ. 419. *Nota legatus*, in Antiq. Sed neq; qui habet poteſtatem beneficia cõferẽdi certo modo reſeruata ſedi Apoſtolicæ, vt puta vacãtia in curia, poterit in vim legationis alio modo vacantia conferre, deciſ. Rotæ 161 *Nota quod vbi eſt*, in Antiq.

f c. niſi ſpecialis, 3. & c quod tranſlationẽ, 4. de Offic. lega. vbi id reſeruari dicitur ſum. Põt. in ſignũ priuilegij ſingularis, vt & in c. 1. de Tranſlatio. Epiſcop. vbi ratio: & ca. mutationes, 7. quæſt 1.

g d. c. quod trãſlationẽ Quia hoc ad ſum. Põt pertinet, c. ſicut voire, de Exceſſ. præla. poterit tamẽ Eccleſiã parrochialẽ vnire dignitati & alterius generis Eccleſiam alteri ſubiicere, Rota dec. 18 *Secũdũ maiorẽ*, in nouis: & deciſ. 58. *Legatus de latere*, in Nouis, vbi & addit, eundem poſſe inuito etiam & non vocato curione, idipſũ facere, & in dec. 458. *nota quod*, in Anti.

h c.

h cap.licet, 5.de Offic.ordina.
i cap.1.de Offic. lega.
k cap.fin.de Offic.lega.
l cap.nouit, 7.de Offic lega.
m ca.si quis autem,2.94.distinct.c.vni.de Consuet.in Extrauag. comm u.
n d. cap.vnico,de Consuetud.
d e cum instantia nostra,18.cum suis,§§.de Censib.li. 3.titul 39.cap.accedens,11.de Praescr lib.1.tit.16.In quibus & reücitur exceptio priuilegiorum & praescriptionum.

CAPVT IIII.

Quibus modis finiatur legatio.

Legatio legati minoris non Cardinalis, suspenditur quandiu legatus Cardinalis in prouincia eius est:[a] aut si alius pro speciali negotio in eadem prouincia delegetur cum mandato speciali; atque ita speciale mandatum derrogat generali;[b] finitur verò legatio quando ad tempus facta est,eo lapso:[c] vel si reuocetur:[d] aut si legatus referat causam ad summum Pontificem, ideo in ea amplius non procedit.[e] Morte etiam legati finitur legatio, non etiã morte summi Pontificis delegantis tanquam potestas iudicis ordinarij:[f] legatus enim esse dicitur sedis Apostolicae, quae nunquam moritur.[g]

SCHOLIA.

a c.volentes,de Offi.lega.& expirat iurisdictio minoris,adueniente potestate maiore,ca peruenit,11.q.1. ea .ecce,95.dist.c.fi.de Offic.ordina.
b c.studuisti,2.de Offic.ord.c.1.c pastoralis,de Rescr.
c cap.de causis,de Offic.deleg.
d l.iudicium soluitur,5.de Iudic.P.
e cap.licet,5.de Offic. ordina.
f c.legatos,2.de Offic ordina.in Sext.
g c.si gratiosae,de Rescr.in Sex ca.2.,liberti,12.q 2.

DE ARBITRIS.[a] Titul. IIII.

a Extat titulus de Arbitris,lib.1. Decretal.tit. 43.lib. 1. Sexti,tit.22.lib.4.Pandect.tit.8.de Receptis arbitr.& lib 2. Cod.titul.56.

CAPVT I.

1 Continuatio.
2 Et qui sint arbitri.

Iudicibus cura debet esse vt auditis vtriusque partis quęstionibus & responsionibus partes si fieri possit ad concordiam redigant;sin minus,iudicio determinent.[a] Cum autem ad formam iudiciorũ arbitria reducta sint, [b] non alienum erit à methodo post ordinariorum iudicum tractationem, de Arbitris quoque agere.

Arbitri autem seu arbitrarij iudices, sunt propriè & compromissarij qui nullam potestatem in eligentes habentes, consensu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittitur vt eorum sententiae stetur.[c]

SCHOLIA.

a c.1.de Mutuis petitio.li.2.tit.4.ca.si primates, 5.q.2. can.si quis membrorum,13.q.8.compromissum tamen non impedit quominus vt iudex cognoscat,nisi iudici coram quo pendet lis , compromissi fiat probatio;& ex consensu partium itum esse ad arbitros:tunc enim quiescit eius officium:nam dum partes sunt concordes nihil ad iudicem:leg. 1. §. inde, de Operis noui nunciatio. Si aliter eius nec alterius interest.
b l.1.de Recep.Arb P.Conueniunt enim in pluribus Nam.1. per vtrúmque iudicium & arbitrium interrumpitur praescriptio:l.fin.C.de Arbitr.2 .Iuratur in vtroq; de Calumnia. 2. l. 1.& 2.§.sed quia,de Iura. Calumniae.C. 3. vtrumq; ad finiendas lites pertinet, l.1.de Recept. Arb.P. Conueniunt & quarto,in formula procendi, in principio,medio,& fine,& libelli oblatione:l.pen.§. fin autem,§ altera, de Arb. C.l. rem non nouam,§ 1.de Iud. C.nisi aliud dictum sit in compromisso. Sunt tamen quędam in quibus differant arbitria & iudicia, quorum aliqua refert Gl. ad c.cum dilectus,6.ad verba, *Nisi de his*,de Arbitr. Veluti primo differũt,quia stricti iuris sint arbitria, neque quicquam arbitri possunt extra compromissi terminos agere,l nõ distinguemus,§.fi de Recep. Arb.venitque solum in arbitrium, quod venire debere nominatim dictum est : l. si cum dies,§.plenũ, de Arbit. In iudicium verò veniunt omnia quae expressè ne veniant,non prohibentur:c.cum Ecclesia, deCaus.possess.& proprietat.l.solemus,de Iud.P.2. Arbiter non potest punire cõtumaces vel testes cogere,l.quid tamen,§.1.& fi.de Recep.Arbitr.nisi in casu,c.suspicionis,de Offi.delega.Et nisi idipsum in compromisso dictum sit:si quidem non habet iurisdictionem,l.praetor,de Iudic.Iudex contra,titul de Dolo & contra.tit.de Testibus cogendis, 2. Arbiter non pronunciat sententiam nisi vtraque parte praesente praeterquã si aliter in compromisso placuerit: l.diem proferre,§.si quis litigatorũ,de Recept Arb, Iudex potest,l.1.C. Quomod.& quando iudex sententiam proferre debeat praesentibus partibus : l. properandum,13.§.etsi quidẽ,de Iudi. C.l.73.eo.P. 4.Arbiter non potest alibi partes citare quam in loco in quo cõpromissum est, l si cum dies,§.si Arbiter,de Recept. Arbitr. P. Iudex potest fine incommodo tamen litigantium, l. si locus , 59. de Iudic. 5.Arbiter non potest delegare arbitrium, l.in compromissis, l. non distinguemus,§.quaesitum,de Recept. Arbit. quia electa censetur industria, & ingenium arbitri, ideo per alium non potest implere : l. inter artifices,de Solutio.P. At iudex partes suas delegare potest:l.placet,de Pedaneis Iudic. C. l.more

maiorum, 5.de Iurisdict.omnium Iudic. P. l. 1. de Offic. eius cui manda. est iurisf. 6. Non fit satisdatio coram arbitro, sufficit enim pœna compromissi, §. ad excludendas, de Litigiosis, in Authen.coram iudice contra Authen. offeratur, C.de Litis contestatio. lib.3. tit.9. Nouella 53. c.3.titul. Si quis cautionibus: & titul.qui satisdate cogant.&c.in Pandect. 7. Non potest mora purgari in arbitro, vbi dies præfixus est ab homine, l. Celsus, de Recept. arbitr. P. Contra in iudiciis:l.sancimus, de Fide instrumēt C l.si post tres, Si quis cautio. P. 8. Sententia arbitri nō infamat, l.quid ergo, §. ex compromisso, De his qui notan. infam. P. quia nec is potest de crimine quod infamat cognoscere, l. non distinguemus, §. Iulianus, de Recept. arbitr. P. c.causa, de in integ. restitutio. Sententia iudicis potest: l.fustibus, cum duabus sequentib. C. ex Quib. caus infam. irrog. lib.2. tit. 2.l.1. §.quorum alterum, ad Senatuscons. Turpilian.lib.48.P.tit.16.9 Si partes renunciant appellationi & pactum faciant de non recedendo ab arbitrio, possunt nihilominus ab eo recedere, l.penul. C. de Arbitr. Aliter si de sententia iudicis sequenda paciscantur:l fi. C.de Temporib.appella. 10. Ab arbitri sententia non appellatur regulariter: l.1.C.de Arbit. l.à iudicibus, 2.q.6.ab omni sententia contrà: cap. vt debitus, de Appella. & toto titulo, in P.& C. quoque 11. Ex compromissu pupillus naturaliter obligatur, quod vel ex eo liquet, quia fideiussor accedat, l.si pupillus, de Recep.arbitr. Quod non dicitur in iudicio: l. 1. Qui legitimam personam stan. in iudic. habeant. C. 12. Quod ex compromisso non datur rei iudicatæ exceptio, sed pœnæ petitio, l. 2. de Recept arbitr. P. nisi in tribus casibus 1. si iuratum sit, 2. si partes se subscripserint dicendo consentio, vel non contradico: 3. quando per decem dies post pronunciationem sententiæ, & cognitionem eius, tacuerunt sine appellatione, vt l. ne in arbitris, & l. penul. C.de Arbitr. vel in casu, l.litigatores, §.interdum, de Recept.arbitr. P. Ex sententia iudicis contrà, datur exceptio rei iudicatæ, tit.de Except.rei iudica. lib.44. tit.2. P. §. fin. de perpetuis & Temporalib. actio. apud Iustinia. 1. Conuentus coram arbitro, non potest coram eodem reconuenire conuenientem, c.cum dilectus filius, 6.de Arbit. contra in iudicio, capit. primo, de Mutuis petitionib. cum similib

c ca.à iudicibus, 31. in principio, & §.1.2.q 6. quo loci iudicum quidam dicuntur ordinarij: alij arbitrarij. Ordinarij sunt qui ab Apostolico, vt Ecclesiastici: vel ab Imperatore, vtpote seculares legitimam potestatem accipiunt. Arbitrarij sunt, qui nullam potestatem habentes, cum consensu litigantium in iudices eliguntur: in quos compromittitur: vt eorum sententiæ stetur. Et horum alij dicuntur ordinarij & arbitrarij, alij ordinarij tantum: ordinarij & arbitrarij sunt, qui legitimam alioquin potestatem habentes, ab eis eliguntur ad arbitrandum qui non sunt suæ ditioni suppositi. Hinc fit vt quia electi sunt ex consensu, non liceat ab illis appellare: in d. ca. à iudicibus, & seq. sanè, 2.q.6. In quo mendum est corrigendum, & pro eo quod legitur, *Liceat*, legendum, *Non liceat*, vt habetur in Concilio Carthaginensi, 3. cap 10 l 1. C.de Arbit. Quod dictum autem est rursum eligi indices nempe arbitros ex consensu; intelligendum de compromissariis. Alioquin interdum, & leges cogunt litigantes dum recusant iudices ordinarios, eligere iudices seu arbitros, non tam ad decidendam causam principalem quam causas recusationis: vel ipse iudex arbitros illos dabit, can peruenit, 39. 1. quæst. 1. cap. licet, cap. si quis contrà, de Foro competenti. Iunge cap. cum specali, de Appellatio. Veruntamen notandum huiusmodi arbitros ex necessitate datos vel acceptos, nō propriè arbitros, saltem non esse compromissarios, de quibus agimus: & proinde ab illis non ab istis appellari; l.fin.C.de Iudic. Coactio enim illa, liberum tollit arbitrium: l. rem legatam, de Adimen. lega.P. Coactio verò fit in pluribus, veluti & clericus cogitur eligere arbitros si agat cōtra suum Episcopum, ca.si clericus, 46.& ibi Gloss. 11.quæst 1.c. secundo requiris, de Appella. Compromittere autē, est simul libere promittere quod stabitur sententiæ arbitrorum, l.diem proferre, §.si tri, & §.fin de Recept.arbitr.P. inde arbitrium vocatur compromissum, l.societatem arbitrorum, pro Socio, P. latius de his proximo capite.

CAP. II.

Species arbitrorum.

LAtius tamen aliquando arbitri appellatio accipi pro aliis potest: quare arbitrorum in genere quidam dicentur ordinarij arbitri, alij simpliciter arbitri, vel arbitrarij: ordinarij sunt, qui potestatem quidem habent iudicandi, sed non in eos qui suæ iurisdictioni se subiiciunt ad iudicium accipiendum, eos eligendo.[a] Arbitrarij verò tantum sunt, qui aliundè nullam legitimam potestatem acceperunt, quam à compromittentibus qui ad iudicandum de quęstione quam inter se habent,[b] eos elegerunt. Est & amicabilis compositio, quæ differt ab arbitrio, & quæ fit sine forma iudicij, & de his etiam de quibus compromitti non potest in arbitros. [c] Distinguuntur & interdum arbitri, quod quidam dicantur accepti ex forma iuris, quósve quis tenetur secundum ius eligere: Alij autem dicantur ex compromisso, id est, sponte à partibus, nullo iure iubente, electi. [d]

SCHOLIA.

a Hæc omnia traduntur in dict. ca. à iudicibus, in §. 1. 2. quæst. 6. & superiori proxima, cap. 1 annotatione quodammodo explanuimus. Differentia & addenda horum: quod à iudicibus non suis, communiter electis appellatur, nisi aliter conuenerit: ab arbitris solum, non vtique: l.ex consensu, de Appella. Receptum autem est, posse compromitti in iudices proprios ordinarios & delegatos, quando potestas illorum redditur arbitraria, promittendo & compromittendo quod sententiam illorum velut arbitrium obseruabunt compromittentes, cap cum olim, 7.& cap.innotuit, de Arbitris, cap nisi essent viri prouidi, de Præbendis, cap.literas, de Præsumptio. Superiori diuisioni classici interpretes addunt aliam distinctionem, nempe arbitrorum simpliciter, & arbitrorum arbitratorum: de qua & Panormit. ad c.causam quæ, de Elect. Vocant arbitrum eum qui iudicare debet de iure, secundum ordinem iudiciarium: Arbitratorem, qui assumitur super contractu ad litem decidendam: videtur hæc distinctio originē sumpsisse ex leg. societatem mecum, 76. §. arbitrorum, pro Socio, libro decimo septimo, P. tit. 2. cui iungendum principium legis eius: vbi dilucidius

quam

quam inuoluant interpretes res manifesta fit. Proposita enim quæstione de coita societate ea lege, vt Nerua amicus communis partes societatis faceret, & eum Nerua constituisset, vt tu ex triente socius esses, ego ex besse, cumque quæreretur vtrum id ratum iure societatis esset, an nihilominus socij ex quis partibus essemus, respondit Proculus, melius quæ situm fuisse, vtrum ex his partibus socij essemus quas ipse constituisset an ex his quas virum bonu n constituisse oportuisset. Quærendum enim putabat, quam potestatem dedissemus huic neruę, non inquam in eum compromisissemus tanquam in arbitrum, an verò tanquam in bonum virum vt sententiam diceret, & quid sibi videretur. Sicque statim Proculus addit, in ᶜ. arbitrorum, arbitrorum enim genera duo sunt, vnum eiusmodi, vt siue æquum sit siue iniquum parere debemus: quod obseruatur cum ex compromisso ad arbitrium itum est: alterum eiusmodi, vt ad boni viri arbitrium redigi debeat, etsi nominatim fuerit comprehensum vt arbitrio eius fiat (& postea l. 77.) veluti com lege locationis comprehensum est, vt opus arbitrio locatoris fiat & l. 78 in proposita vero quæstione arbitrium boni viri existimo sequendum esse, & magis quo iudicium pro socio bonæ fidei est, & postea 79 vnde si Neruæ arbitrium ita prauum est, vt manifesta eius iniquitas appareat, corrigi potest per iudicium bonæ fidei, &c. quæ sequuntur iuncta l. 80. ex quibus patet aliter differre arbitros quam contorquearur textus ab interpretibus, oempe arbitros alios dici eos qoi in forma iudiciali debeant iudicare, alios qui sine forma illa & sine litigantium contentiooe reciproca, mentis suæ sententiam vel quod videatur proferre debent, quorum postremi non pertinent ad iodiciorum qualitatem, neque etiam de bis agitor titulo de arbitris: nam illorum arbitrum est voluntas tantum simplex vt cum dicitur, aliquid arbitratu alicuius relictum vel collatum, ideft, in voluntatem, quæ si nō fuerit visa iusta, debet reduci ad id quod bonus vir faciendum existimasset sine strepitu iudicij vt sequenti annotatione dicetur. In hoc tamen commisso arbitrio non erit recedendum à persona in quam arbitrium dicendum reiectum est, idest, debent qoi arbitrium eius elegerunt expectare eius voluntatem, l. si quis arbitratu, de Verbor. oblig. l. si coita pro socio, P. l. si libertus, de Ope. liber. P. l si. de contrah. emptio. C. verumtamen si is oon fuerit, vt iustum est arbitratus, illius arbitrium arbitrio boni viri id est, iudicis emēdari poterit, l cōtinuus, §. cum ita, de Verb. oblig. quod ex iote videtur aliter statui in arbitrio excōpromisso prolato in quo siue beoè siue malè statutum sit, standum erit metu pœn æ. l. diem proferre, §. pari de recept. arbit. P. nisi forsam ex doli exceptione sobmoueatur l. arbitrorum, C. de arbitris, vel alus modis subueniatur læso enormiter per recursum ad arbitrium eiusdem boni viri, vel per appellationem, vt postea inferius suo loco dicetur. Nihil propemodum quoque pertioent ad iudiciales arbitros seu compromissarios aliæ species quas proponit glossa io d. §. arbitrorum, leg. societatem, pro socio, veluti qood quis fit arbiter rei suæ, leg. arbitro, qui satisdar. eogao Pandect. leg. antepenol. de iudic. C. leg. in re mandata, C. manda leg. quisquis, de postula. & arbitriom voluntatis vltimæ, l. 1. Cod. de sacrosanct. Eccles. nam ista arbitria pro voluntate libera accipiuntur, nec ad institutum tractatum pertinent, si velis nihilominus explere animum de eorum distinctione, cooſules quæ diximus lib. 47. Syotagm. iur capit. 39. addam tamen ne tyrones, conturbet doctorum & interpretum lectio: in summa notare oportere apud illos interdom arbitrium accipi pro iudice delegato vel ordinario, vt in l. quisquis, C. de postul. leg. arbitro, & seq. qui satisdar. cogan. interdum pro eo qui de iure eligitur, dum iudex recusatur ex causa sospicionis vt in cap. suspicionis de offic. delegat. in l. apertissimi, C de iudic. cap. cum speciali, de appellationibus cap legitima, eo. tit. in Sext. quem vocant interpretes iuris arbitrum, interdom arbiter is est, qui eligitur à partibus ex cōpromisso, de quo nos agimus, & sie accipitur in l 3. §. 1. & toto titulo, de recep. arbit. & de arbitris hunc tamen interpretes vocāt arbitratorem, qoem dicunt differre ab arbitro: quod arbiter ex iure: arbitratot de iure & de facto siue ordine iudiciali sententiam dicat, qood admonuisse sufficiet: alioquin enim non erit distinctioni vel differentiæ inhærēdum vt commenntiæ, quemadmodum etiam docet Cotasius libr. 4 Miscella. capit. 18. sed erant teotenda quæ ante docui.

b ca. si quis episcopus accusatus, 36. §. arbitrarij tantum, 2 q. 6.

c c. peruenit, 3. de arbitr.

d vt in cap. legitima, 2. & ibi glossa ad verba *formam iuris*, de appellationibus in Sex. cap. cum speciali, 61. eo. titul. apud Gregor. vbi ex causa suspicionis iudicis probanda contendentes tenentur eligere arbitros ad eam decidendam: notat autem prædicta glossa in arbitris iuris hoiusmodi, pro iudicaodis causis suspicioois iudicis Ecclesiastici, arbitros esse debere clericos & non laicos, & sioe suspicione: & quod non multum sint remoti à loco, sintque in locis vbi possit haberi copia peritorum.

CAPVT III.

De quibus rebus compromitti in arbitros possit, vel non.

DE omni controuersia generaliter in arbitros compromitti potest, [a] nisi nominatim prohibeatur. Prohibetur autem super beneficio, [b] super electione, [c] decimis, [d] & super his in quibus non licet priuatis declinare forum iudicis, aut transferre earum rerum in alios iurisdictionem. [e] Proinde delegati ab ordinariis qui iurisdictionem non habent, sed tantummodo facultatem iudicandi, seu arbitri, de causa restitutionis in integrum cognoscere non possunt, nisi coram eis mota fuerit incidenter. [f] In matrimoniali quoque, [g] liberali, [h] vel criminalibus causis, [i] cum maiores iudices illa exigāt, arbiter assumi non potest, [k] vt neque prælato compromittere licebit de rebus suæ Ecclesiæ in præiudicium exceptionis. [l] Minus compromittere permissum de his quæ iam sententia legitimi iudicis sopita fuerunt, aut de dubiis ex ea sententia prouenientibus, quæ possent peruertere

ſententiam. [m] Poſſunt verò Ecceleſiaſticæ perſonæ de rebus ciuilibus comptomittere in laicum, [n] ſed non de rebus ſpiritualibus, [o] præterquam ſi de his cum authoritate ſuperioris in clericum & laicum ſimul compromittant. [p]

SCHOLIA.

a e.fin de tranſact. *in his*, inquit textus, *ſuper quibus ius nõ inuenitur expreſſum procedas æquitate ſeruata, in humaniorem partem declinando, &c.*

b velnti ſuper beneficio c.2.de arbit.c. niſi eſſent viri prouidi, de Præben.

c c.cum dilectus, 32.c cum in iure, 33. de electio.

d e.enm Apoſtolica, de his quæ fiunt à prælatis ſine conſen.capit.

e quia arbiter non conſequitur iuriſdictionem ex arbitrio ſibi delato, ſed tantum cognitionem ſeu notitiam, l 1.C. de atbitr.l. ait prætor, de re iudic. & priuatorum conſenſus iudicem non facit eum qui nulli præeſt iudicio, neque quod is ſtatuit rei iudicatæ obtinet authoritatem l. priuatorum, 3.& l fi. de iuriſdict.omnium iudic.lib.3.C.titul.13.contrà, ſi is alicui præeſſet & eius fieret extenſio.l.1.C.eo. l.1.de iudic,P.

f e in cauſa reſtitutionis, 9. de reſtitut.in integr.lib.1. tit.41.

g dict.e canſa teſtiturionis, §.fi.& e. fin. de tranſact. cauſa quippe matrimonialis debet tractari per iudices diſeretos, & Eccleſiaſticos, iuxta Concilium Tridentinum ſeſsio.24.de Sacrament. matrimo. e. fi & ſecundum ſacros canones, c.tua nos, de ſponſalibus & per eos qui poteſtatem habeant iudicandi, e.ex literis, de conſanguini. & affinit. Coniugij Sacramentum compoſitionis remedium non admittit, neque in eo à ſeueritate canonica recedere licet c.fi. de tranſactio. maximè dum de validitate vel improbatione agitur matrimonij, quos Deus enim coniunxit, non poteſt homo ſeparare: canon. quos Deus, ca.an quod, 31.q 2.ca.deinde opponitur, 26.diſt.e inter corporalia, de tranſlatio.Epiſco. vt neque ſententia lata contra matrimonium vnquam tranſit in rem iudicatam e.lator de Sent. & re iud.cum ſimil.

h e. cauſa reſtitutionis de reſtitut. in integ l. non diſtinguemus, §. de liberali, de recept. arbi. liberalis cauſa eſt, quæ pertinet ad ſtatum libertatis inde & liberale iudicium, vt liquet ex titulis de liberali cauſa in P.& C.

i criminalis cauſa in arbitrium dednci non poſſet ſi in ea ſit famoſum delictum, dict c cauſa, de in integ. reſtitutio.d.l.non diſtinguemus, §. Iulianus, de recept, arbit. aut ſi agatur de vindicta publica, & pœna fiſco adiudicanda, quam partes non poſſunt remittere, gloſſa in l.2.ad Senatuſconſul.Syllania. Bartbo.ad leg 1.§.vſque adeo, de iniur.Pand.ſi tamen crimen famoſum non ſit aut ſi ciuiliter agatur ex eo poteſt compromitti: ideo ſententia arbitri ſuper eo infamare non dicitur, l.quid ergo, §.ex compromiſſo, de his qui notan.infam.vide docto. ad c.Quintauallis, de iureiuran. ſi etiam in crimine maiori fuerint ad cognoſcendum de eo delegati quidam, qui arbitrium etiam ſuper illo ſuſceperint retenta poteſtate delegata, valebit eorum arbitrium vt compromiſſum, vt in cap. literas, 14.de præſumptio. libro ſecundo, titulo vigeſimotertio, quia non ſunt ſimpliciter arbitri, aut abſque poteſtate: poterant enim alioquin & ſine compromiſſo cognoſcere. Poterunt & arbitri cognoſcere. de cauſa criminali, ſi agatur tantum de intereſſe pecuniario contendentium, vt notat Maſſuerius in praxi, titulo de arbitris, §. 11. item non valet compromiſſum, per dictam l.non diſtinguemus, §.ſuper errorem.

k d.c.cauſa, de teſtit.in integ.

l c.cum tempore 5.de arbit idipſum in aliis quæ ſunt in præiudicium Eccleſiæ, aliter autem ſi fiant in fauorem. Et proinde ſi compromiſſum ſit de rebus Eccleſiæ quod nõ inducit alienationem rerum Eccleſiæ, valet, non etiã ſi inducat. Panot.ad d.e. cum tempore, & ad e.contingit de tranſactio. Anchara. ad c.1.de reb.Eccleſ non alien.in Sex Barthol. ad l.nulli, de tranſact. quocirca ſi de rebus Eccleſiæ prælatus velit comptomittere, vt compromiſſum valeat debet adhibere conſenſum capituli, & ſolemnitates in rebus Eccleſiaſticis alienandis requiſitas, relatas in ca. ſine exceptione, 12.q.2.& in c.1. de reb. Eccl. non alienand. quas nec conſuetudo tollere poteſt, vt notant interpretes in c. nulli, de reb.Eccleſ.non aliena.gloſſ.ad ca. ſicut, & ad can. ſine exceptione 2. q. 2. facit c.quanto, de his quæ fiunt à prælatis ſine conſen.cap. Et generaliter qui rem non poteſt alienare, non poteſt eandem iudicio committere lege prima de iure delibera. Pandect.

m e.expoſita, 11.de arbit vide l.cum fideicommiſſum, 7.de conſeſſ. P. quæ diſtinguit vt neque poſt ſententiam à qua non eſt appellatum, valeat tranſactio, quia amplius res dubia non dicitur, quæ eſt requiſita in tranſactione, l.ſi cauſa, C.de tranſactio.l. etiam poſt rem, eo.tit. P.l.eleganter, §.1. poſt, de condict.indeb.P.quod ſi etiam de interpretatione ſententiæ agatur, adeundus erit is qui protulit: cuius enim eſt condere, eiuſdem & eſt interpretari, c. inter alia, de Sent excom.ca.ſicut, §.ex his, 11.q.1. l.fin.C.de legib. & recurrendum eſt ad ſenſum & intentionem proferentis vel ſcribentis cap. petitio de procura e licet, de offi.ordina. c. ex tuarum, de vſu pallij.

n vt in c.expoſita, 11.de arbitr.

o c.contingit, fi.de arbitr. *quia*, inquit, *non decet*, ideſt, non conuenit vel decens non eſt, *vt de talibus Laicus arbitretur*, cum de ſpiritalibus non poſſit cognoſcere c.lator, qui filij ſunt legitim.cap.decernimus, de iudic. & de Eccleſia malè iudicat, qui in his quærit iudicium laicorum, ca.placuit, 11. quæſtio.1.

p vt colligitur ex e.per tuas, 9.de arbitr.

CAP. IIII.

Quis poſsit compromittere.

POterit compromittere [a] etiam qui nominatim non prohibetur, [b] & qui habet liberam rerum ſuarum adminiſtrationem, de rebus enim alienis nemo compromittens ſine mandato, poteſt in præiudicium domini quippiam agere, niſi is poſtea ratũ compromiſſum habeat. [c] Sic nõ valet cõpromiſſũ per pupillũ aut filiũ familias factum, ſine authoritate tutorũ vel curatorum, aut patris, exceptis his

in quibus filiusfamilias admittitur ad agendum aut defendendum fine patris authoritate, [d] fauor maximus in expeditione controuersiarum versatur extra iudicium, & proinde episcopi munus dicitur, tam clericos quam laicos dissidentes & litibus implicatos, ad pacem & concordiam compellere, potius quàm in iudicium trahere. [e]

SCHOLIA.

a vtilitas istius quæstionis, quis possit compromittere, in eo versatur, vt si compromittatur ab eo qui non potest, corruente compromisso, corruat etiam pœnæ petitio. l. diem, §. coram, & l. si pupillus, de recept. arbitr. P. nec scabitur, sententiæ, cum principale enim corruit & consequenter accessorium l. cum principalis, de reg. iur.

b quia edictum de arbitris, est prohibitorum certarum personarum, leg. si pupillus, l. non distinguemus, §. si seruus, de recep. arbitr. P.

c c. per tuas, 9. §. super quo, de arbit. quia res aliena in iudicium deduci non potest, l. 1. de iure delibera. P. rubric. res inter alios gesta, &c.

d gl. ad c. cum dilectus de arbit. l. diem proferre, §. coram, & l. Pedius, cum lege seq. de recep. arb. P. admittitur autem ad agendum & defendendum filiusfamilias solus sine patre, in spiritalibus, cap. fin. de iudic. in Sext.

e tota 90. distinct.

CAPVT QVINTVM.

De compromissi formula.

QVando eligendi sunt à contendentibus arbitri, aut vnus aut tres eligentur: vt vel tres conueniant, vel duorū potior sit sententia. [a] Si tamen in duos compromissum fuerit, valebit nihilominus compromissum: qui si inter se discordent, poterunt tertium eligere concorditer, [b] recepta & est clausula cōpromissi in duos, vt si ipsi dissideant inter se in sententia, possint certam tertiam nominatā personam eligere. alioquin de incerta non valeret. [c] quāquam valeat forma compromissi vt arbitri per se diffiniant, vel per alios duos mediatores quos ipsi elegerint. [d] Arbitri porro de his tantum super quibus in eos fuerit cōpromissum iudicare possunt. [e] Cæterum in compromisso vt arbitrium teneat adiici debet vel pœna aduersus non seruantem, aut iuramentum de seruando, [f] forma autem compromissi distinguit arbitrum verum, ab amicabili compositore, quem vulgus vocat arbitratorem. Nam si ita in aliquem compromittatur, vt libellum, responsiones & probationes recipiat, iurisque ordine seruato, procedat, arbiter censeri debet, [g] sin autem in aliquem compromittatur, vt controuersiam de plano, & sine serie litis amicè componat, & ex æquo & bono statuat, quamuis arbiter dicatur, tamen verè talis non est, sed amicabilis compositor. [h]

SCHOLIA.

a cap. 1. de arbit. expedit autem vnum vel tres impari numero potius quam duos eligi, quod alioquin facilè sine exitu futura sit eorum sententia, propter hominum ad dissentiendum facilitatem. l. item si vnus, §. principaliter, de recept. arbit. P. duorum autem ex tribus sententia præsente tertio, valet, licet ipse dissentiat præsens, si tamen absens esset non valeret, l. si in tres, de rec. arbitr. P. nisi expressum esset in compromisso, vt duo possint procedere sine tertio, l. non distinguemus, §. cum in plures, de rec. arbit. c. vno. delegatorum, 4. de offic. & potestā iudic. deleg. lib. . tit 39. per clausulam, *Quod si non omnes*, &c. quæ & in iudicibus pluribus delegatis locum habet, c. prudentiam, de offi. delega.

b vt in cap. suspicionis, de offi. deleg. l. item si vnus, §. principaliter, de recep. arb. P.

c c. innotuit, 12. de arbit. d. l. item si vnus, §. si in duos, de rec. arb.

d c. cum à nobis, 13. de arbit. sunt autem illi mediatrices amicabiles compositores, non arbitri, ne proximè dicta repugnent.

e c. cum dilectus, 6. de arbitris. Stricti iuris sunt compromissa, neque extra ea quippiam arbitri valide agere possunt, l. non distinguemus, §. fi. de recept. arbitr. & in arbitrium tantum ea veniunt, de quibus dictum est vt veniant l. si cum dies. §. plenum eo. tit. Pand. nisi accedant quadam coherentia sine quibus causa cōmodè explicari nequeat, quemadmodum quando statuitur dies solutioni faciendæ, d. l. si cum dies, §. fin & l. quid tamen, §. solutionis, & l. Celsus, eo. tit. Potest & de causa restitutionis in integrum arbiter incidenter, non autem principaliter cognoscere, l. causam restitutionis, de restitut. in integ.

f iure, pœna adiicitur & iuramentum, vt eorum metu seruentur dicta per arbitrium c. 2. c. per tuas, de arbit. C. §. quia verò, de iudicib. in Nou. l. litigatores, §. 2. de recep. arb. P. & de iurerando iterum in l. 4. C. eo. tit. Permissum tamen olim & compromittere sine pœna, quo iure, contra non stantem arbitrio electorum ex compromissio agebatur incerti actione, l. diem proferre, 27. §. fin. de recept. arbit. Correxit Iustinian. Nouella 82. de iudicibus cap. 11. § quia vero multæ, in plerisque ius ea de re antiquum, & primùm ne esset vlla actio ex compromisso sine pœna constituto: rursum, ne iuramentum compromissis adiiceretur, sed sufficeret multam vel pœnam non seruanti concipere, qua soluta liceret liberè ab arbitrio resilire, idipsum relatum in d. auth. decernit, C. de arbitr. voluit tamen Leo Imperator Nouella 73. vt pactum etiam non constituta pœna valeat vt & ius Pontificium in capit. 1. de pœnis, etiam nudum, cap. 1. de pact. quamuis illud iure ciuili non actionem sed exceptionem producat, l. iurisgentium, 7. §. 4. de Pact. P.

g in leg. 11. l. idem Pomponius, alias incipit, si de meis, §. recepisse, de recep. arbit. P.

h verba enim rebus seruire debent, non contra, can. humanæ aures, 22. quæst. 5. l. 2. §. sed vt subtilitati, de constituta pecunia, C. c. intelligentia, de Verb. sig. cum simil. appellatio itaque arbitri, non facit arbitrum, sed forma compromissi: Panormit. ad cap. Quintauallis, de iureiurand. Ludouic. Roma. singulari 515. Bartholus, ad leg. societatem, §. arbitrorum numero duodecimo, pro Socio. Pand. Sic qui iurat quod stabit arbitrio alicuius, vt

in eum, per c. veniens, de iureiur. & ibi Panorm. & alij, non vt in arbitrum sed vt in compositorem amicabilem & arbitratorem vt & ait Ludouicus Romanus in prædicto loco. Ita arbitramentum, est veluti transactio quædam authen. si contigerit, de iudic. C. Iason ad l. nemo potest, in :. lectura nu 64. de lega. t.

CAPVT VI.

Qui possint esse arbitri vel non.

LIberum est compromittere in quoscumque arbitros, nec refert an is qui arbitrium suscipit integræ famæ sit, ignominiosus [a] sit ne in potestate vel extra eligentis, [b] libertinus, vel ingenuus, [c] magistratus aut priuatus, [d] alteriúsve qualitatis: nisi expresse iure prohibeatur [e] arbiter fieri. prohibentur verò, serui [f] mulieres, [g] nisi illæ sint præcellentes, quæ vt in Gallia iurisdictionem in subditos habere dicantur, [h] item prohibetur, manifeste excommunicatus, [i] monachus, maximè sine superiorum licentia. [k] poterit tamen & à summo Pontifice, causa ei aut abbati cognoscenda nominatim delegari. [l] Prohibitum quoq; in proprium iudicem ordinarium de causa eius fori cognoscentem, compromittere, de eadem. [m] Si tamen non sit competens, compromittenti reo, non est prohibitum, quin in eum compromissum fiat. [n] Quemadmodum & licet in delegatum compromittere, qui retenta sibi cócessa potestate, potest tanquam arbiter statuere. [o] At nemo rei suæ hoc modo constitui arbiter potest, quia sententiam sibi dicere & sibi imperare non potest. [p] In laicum de rebus spiritalibus compromitti non potest, [q] cum ex sua persona sit incapax eius cognitionis, [r] nisi id fiat authoritate Papæ, vel superioris, vel delegati. [s] Posset tamen de temporalibus Ecclesiæ compromitti in laicum, [t] & de spiritalibus quoque in clericum & laicum simul, [u] vt dictum antea. Cæterum electi arbitri non tenentur si nolunt arbitrium recipere, si susceperint tamen coguntur sententiam proferre. [a]

SCHOLIA.

a ca. infames, 2. §. cognitores, 3. q. 7. l Pædius, 7. de recept. arbit P.

b nam filius in causa patris, consentiente aduersario, potest esse arbiter dict. ca. infames, §. filius, 3. q 7. l. quin etiam, de recep. arbit.

c d. ca. infames, §. seruus.

d l. 4. & 5 de recep. arbi. P.

e quia edictum de arbitris vt dixi, prohibitorium est, certarum personarum, & ita illas promittit quas nó prohibet, l. si pupillus, & l. non distinguemus, §. si seruus, de recept arbit. sicque imitatur iudicia arbitrium, l. 1. eo tit. in quibus personæ quæ non prohibentur iudicare, permittuntur. l. cum prætor, de iudic. P.

f d ca. infames, §. seruus, 3. q. 7. l. Pedius, 7. de recept. arbit. si tamen tempore compromissi & sententiæ seruus habitus sit pro libero, poterit sustineri eius sententia, per l. Barbatius Philippus, de offi. prætoris P l. 1. C de testa. c. consultationibus, de iure patrona. c. Apostolicæ, de cleric. excommuni. ministr.

g c. dilecti, 4. de arbit. l. fin. C eo. tit. quia fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus remotæ sunt, d c. dilecti, ca. infames, §. tria 3. quæst. 7. can. mulierem 33. q. 5. l fœminæ, de reg. iur. l. cum prætor, de iudic. Pandect.

h d. c dilecti, de arbitr. nam & illis summus Pontifex causas aliquando delegauit cognoscendas sciens prudensque, vt in ca Mennam, 2. q. 5. can. si quis & ca cum deuotissimam, 12. q. 1. inueniuntur & mulieres aliquando in lege antiqua populum iudicasse Iudic. 4. Debora & §. 1. 15. q. 3. meminit Polyænus lib. 7. στρατηγημάτων, in c. περὶ κελτῶν Gallos Celtas, aliquando intestina seditione laborasse, & ad bellum arma sumpsisse: vxores autem ipsorum ipse inter medias acies oppon̄etes crimina deprecatas, transegisse vt viri in gratiam redirent & litem deponerent, & inde in posterum vicatim oppidatimque, si quando Galli consilium ineunt, inquit, de bello de pace, aut etiam de aliis quæ communiter ad ipsos aut socios pertinent, singula de mulierum sententia administrantur. Atque in fœderibus cum Annibale factis continetur, si de Carthaginensibus Celtæ conquerantur, equitum præfectos & duces litem diremptutos: sin de Gallis Carthaginenses, τὰς κελτῶν γυναῖκας δικάζειν Gallorum mulieres iudicaturas.

i cùm dicatur arbitria ad similitudinem iudiciorum fuisse redacta, l. 1. de recep. arb. P. non valeat autem sententia à manifesto excommunicato prolata, c. ad probandum 24 de Sent. & re iudic. lib 2. tit. 27. c. exceptionem, de exceptionib. aliter tamen dicendum, si fuisset occultè excommunicatus, cum nemo talem euitare aut diuinare teneatur c vn. vt Ecclesiast. benef. siue diminu. confer l. si putator, ad leg Acquil P.

k interdicuntur enim monachis litigiorum ministeria & officia, ca. 10. de præsentium 16. q. 1 & ibi glo. singul. l repetita, C. de Episc. & cle. l consulta diualia, de test. §. Deo nobis, de sanctiss. Epis. in Nou.

l in capit. cum olim, propter, 14. de priuileg. ita delegatur causa cognoscenda monacho fratri Palmerio canonico sanctæ trinitatis, in c. conquestus, 16. de foro compet. quamquam hodiè non fiant à summo Pontifice delegati simplices monachi nisi sint priores conuentuales, vel expresse de monachismo in delegatione mentio fiat, Clem. 2. & ibi glo. de rescript. capit. statutum, eo. tit. in Sexto. Sunt & inquisitores sacræ fidei & hæreticæ prauitatis hodiè monachi, ordinis Dominicanorum, vel Minorú. Scribit & Angelos Clauasius in summa, ad verbum arbiter, nu. 5 monachum posse esse arbitrum cum licentia abbatis, & pro vtilitate monasterij, arg. c. 2. de test in Sex. & nu. 4 ex Oldrado tenet, quod etiam sine licentia abbatis, possit fieri amicabilis compositor seu arbitrator. Eo quod officium sit pietatis, reducere discordantes ad concordiam. can. iniustum 2. q 3. alij dicunt ex licentia tantum abbatis posse, quod mihi magis placet, cum nec sine licentia eius posset cum illis colloqui qui eum sequestrum pacis & honorarium constituerunt arbitratorem.

m can. infames, §. si quis verò iudex, 3. quæst. 7. explicat ita leg. sed si in seruum, §. si quis iudex, de receptio. arbitr. Pandect. facit lege secunda, & leg.

conuenite, de iudic. P rationem addit massuetius in praxi, tit de arbitris nu. 8. § item nec iudex, quia si hoc admitteretur, posset conuerti in præiudicium Domini iustitiarij regis, ducis, aut principis cuius personam gerit iudex ordinarius. Item de qua re cœpit iudex cognoscere, de eadem pronunciare cogitur, l. de qua re, de iudic P. nihil prohibet tamen quominus iudex ordinarius de causis quarum est iudex, amicabiliter possit cognoscere. can. si quis membrorum, 23 q. 8. ca. si primates. 5. q. 2. & in Nouella 86. c . . . si vero iudices, vt differe iudic. &c.

n ca. à iudicibus, §. ordinarij, & arbitrarij, . q. 6.

o sic intellige cap. cum olim, . de arbitr. e. literas, de præsumpt. e. eum causam, de electio. e. veniens, de iureiura.

p l. si de re sua, 56. de rec. arbitr. l. 40. §. fi. de fideicom. liberta.

q e. contingit, de arbitris, vt si agatur de decimis quæ spiritualibus annumerantur, c. causam, de præscriptionib e tua nobis, de decimis.

r e. lator, qui filij sint legitimi e. 2 de iudic.

s ca. prætor, §. verbum, & ibi gloss. 31. dist. c. per tuas, de arbit.

t d e. contingit, & ibi interpretes, de arbi.

v e. per tuas, de arbit

x l. 3. § fin. & seq. 4. & 5. de recept. arbit. P. l. litigatores, 1 . § . 1. eo tit. recepisse autem arbitrium videtur, qui iam iudicis partes suscepit finemq; se sua sententia impositurum pollicetur, l. idem Pomponius, §. recepisse, de recep: arbit. P. & proinde hodiè quoque cogi potest arbiter supplicatione edita iudici ordinario, arbitrari. Et si in longa mora sit, potest pars cuius interest accelerare sententiam, citare aduersariam & arbitrum ad irritandum arbitrium & compromissum, & ad prosequendam instantiam coram iudice, coram quo antea introducta erat introducenda vt massuetius tradit titulo de arbitris, §. item si arbitri, alioquin pars altera qui non expectata sententia arbitri veniret ad ordinariam, compromisso remanente pœnam deberet dictam compromisso, l. sed si in seruum §. fi. & l. si quis rem, . fin. de recep. arbi. & sic iudicatum in Senatu Parisien. anno Domin. 1534. 1. Decemb possunt tamen adferri exceptiones, ob quas arbiter non cogetur sententiam dicere: Prima si is sit magistratus superior cui alius Imperare non possit, l nā magistratus, de recep arbit. P. quia par Imperium, non habet in parem, nec in superiorem, l. ille à quo, §. tempestiuum, ad Senatus. Trebellia, l. c. cum inferior, de maior. & obedien. cum simil. Secunda. si sordes corruptio seu turpitudo arbitri manifeste appareant, l. sed si in seruum, 9. §. sunt & alij, de recept. arbit. Tertia si eum infamauerint litigatores, vel eo spreto ad alium arbitrum peruenerint, vel ad iudicem, d. l. sed si in seruum, . pen & l. vel alium, 10. & l. litigatores, 11 eo. titul. Quarta, si compromissum non interuenerit, vel interuenerit quidem, sed pœna non sit apposita, ab vtraque parte, dicta lege litigatores, Quinta, si sit lapsum tempus compromisso adiectum, lege idem Pomponius, cum similibus eodem titulo Sexta, si quædam alia iusta impediant ne arbitrium subeatur, vt ætas, inimicitiæ, profectio necessaria, valetudo, & similia. de quibus in l licet 15. cum 2. sequentibus, leg non distinguemus, tricesimasecunda eodem titulo. Cæterum iure Pontificio disputatur, num quis teneatur arbitrium in se compromissum recipere, alioquin liti iudicandæ idoneus, an verò possit recusare. Et notatur non posse sine peccato hoc officium repudiare, in canon. sicut enim, per illum textum, & ibi gloss. ad verbum *vsum* vndecima quæstione prima, & per canon. præcipimus, 90. distinctio. nempe vt dixi, si alioquin ei muneri sit idoneus, & si agatur de compositione amicabili ei delata, non autem, si agatur de compromisso iudiciarij ordinis, cuius non sunt omnes periti, maxime clerici qui se à seculo negotijs debent & volunt se eximere toto titul. ne cleric. vel mon.

CAP. VII.

De quibus modis finitur arbitrorum potestas.

EXtinguitur arbitrij potestas, morte arbitrorum, vel alterius ipsorum: [a] Et mortuo altero ex litigatoribus, quia ad illorum hæredes potestas, si hæredis mentio non fuerit facta, non extenditur: [b] item si non tulerint sententiam intra tempus quod eius causa comprehensum compromisso erat: [c] similiter postquam arbitri diffinitiuam tulerint sententiam, absoluendo vel condemnando. [d] Idipsum si ad alium arbitrum vel iudicem partes compromittentes iuerint: [e] vel si de negotio transactum sit: vel homo, vel res de quibus arbitrium ferendum, intereant. Et in summa compromissum soluitur, morte, acceptilatione, iudicio, pacto. [f]

SCHOLIA.

a cap. ex parte, 10 de arbitr l. arbiter calendis, 40. de recept. arbi. Pand. in compromissis personæ arbitrium insertum, personam non eggreditur leg. in compromissis, 46. eo. tit.

b cap. final. de arbitr l. diem proferre, 27. §. 1 l sed & interpellatur, 49. . si ab altera, eod. titul. de recep arbit. Pand.

c l. si cum dies, 27. & l. arbiter ex compromisso, 50. eo. poterit tamen proferri dies antequam labatur ex consensu partium, vel ex potestate data arbitro proferendi in compromisso si opus sit, leg. si cum dies, 5. l. labeo ait, 25. l diem proferre, leg. arbiter ita sumptus, de recep. arb.

d leg. qualem autem, 19. eod. titul Pandect quia vt ibi dicitur, postquam ita sententia lata est, arbitri nihil in ea addere minuere vel interpretari possunt, quam quàm iam esse desinant arbitri postquam functi sunt offi. facit l. iudex postea quam, 55. de re iudicat

e leg. sed si in seruum, 9. §. final. cum duab sequentib. de recep. arb. P.

f leg. non distinguemus, 3. . §. summa rei, & §. item non est cogendus, eo. tit. ita si vtraque pars declaret se nolle stare compromisso, soluetur compromissum d. l. non distinguemus, §. compromisso. quia omnes res per quascumque causas contrahitur, per

easdem dissoluitur regulariter, l. nihil tam naturale, de reg. iur. Pandect. l. 1, eo. tit. apud Greg. multis etiam modis aliis extinguitur compromissum de quibus consulendus Speculator, tit. de arbitris, & arbitratoribus, §. finitur.

CAP. VIII.

Compromissi effectus.

Efficit autem compromissum in arbitros, vt eo pendente suspendatur iudicis ordinarij & iurisdictio & cognitio,[a] etiam in causa principali & appellationis,[b] & per arbitrium comprobatum & homologatum, finiatur lis:[c] neque tempus compromissi computetur in tempore alioquin litis finiendæ, vel prosequendi appellationem, vel audiendi testes.[d] Ex compromisso etiam litis contestatione facta, actiones perpetuantur, & præscriptio interrumpitur,[e] item acta coram arbitris fidem faciunt coram iudice.[f]

SCHOLIA.

a dummodo constet, & opponatur de compromisso, Cle. quandiu, appel. authent. si tamen, de temporibus appella. C. & qui prosequitur litem coram iudice omisso arbitrio in quem compromisit, incidit in pœnam compromissi. l. si quis rem, de recep. arbit. P.

b vtraque enim causa suspenditur per compromissum, donec fuerit pronunciatum vel solutum arbitrium, dict. Clem. quandiu, & dic. authentic. si tamen.

c authen. ne in arbitris, C. de arbitris, atque hæc exceptio, vt exceptio litis finitæ, potest impedire ingressum litis super diffinitis. Iuxta Ancharan. ad cap. 1. de litis contestatio. in Sext. Iasonem consil. 12. volumine 2. vt transactio. l. eleganter §. si quis post, & ibi Barthol. & alij, de condictio. indebit. Pandect.

d in dict. Clement. quandiu, de appellatio. quia nulla est negligentia in eo, & ideo nulla pœna, cap. quia diuersitatem, de concessio. Præb.

e l. cum antea, § fi. de arbit. C. Panor. Felinus ad c. illud, de præscript.

f l. pen. de arbit. C. l. c. causam, c. præsentata, de restib

CAP. IX.

De sententia arbitrorum & eius effectu.

Cæterum pluribus constitutis arbitris, præualet sententia plurium: verum si tres sint diuersæ sententiæ in summa, minor erit eligenda.[a] Et si ex tribus arbitris vnus vocatus noluerit vel non potuerit examinando aut terminando negotio interesse, duo procedere poterunt perinde ac si ille præsens esset iure Pontificio.[b] Sequenda autem forma compromissi vt sententia valeat. Et proinde arbitri electi, ea lege vt habito tractatu & consilio aliquorum sententiam ferrent, tenentur vt rectè iudicasse dicantur, illorum tractatum, & consilium adhibere, quamuis non teneantur illud sequi.[c] In summa sententiam arbitrorum seu arbitrium æquitate subnixum, ab vtraque parte obseruare[d] appellatione remota,[e] compromittentes cōpellendi sunt, nisi illud contineat peccatum per partes non remissibile,[f] aut si illicitum per sententiam præceptum sit, vt puta filium exhæredari, vel vxorem dimitti,[g] aut si contra formam iuris vel compromissi sententia dicta sit,[h] aut contra prius rem iudicatam.[i] Sed & si ex pluribus arbitris pares numero diuersas sententias dicant, licebit sententiæ illorum non stare si tamen maior pars in vnam conueniat, ei stabitur, alioquin pœna committitur.[k] Ex compromisso tamen pro implemento arbitrij exceptio non nascitur, sed pœnæ petitio.[l]

SCHOLIA.

a. c. 1. de arbit. in Sex.

b iure Pontificio sic statutum in c. 2. de arbit. in Sex. etsi non fuerit dictum in compromisso quod duo sine tertio poterunt procedere: quamuis in iure ciuili, contrarium responsum fuerit, in l. si in tres, alias est §. legis, item si vnus, de rec. arbitr. P. voluit enim lex canonica huiusmodi ita absentem haberi pro præsente, habita ratione æquitatis ne differantur lites, veruntamen constitutio d. c. 2. de arbit. in Sext. non seruatur in foro seculari sed lex ciuilis, præterquam in terris Ecclesiæ, vt notat gl. ad d. c. 2. ad verba, *lex ciuilis*, & ibidem Petrus Ancharanus, Dominicus, & Philippus, qui adijcit sex limitationes, videnda & gloss. ad capit. 2. de regul. iur. in Sext.

c c. cum olim, 7. de arbit. Plerumque enim quis tenetur consilium aliquorum petere, vel actui adhibere quod non tenetur sequi, c. licet, de reg. iur. apud Gregor. l. fin. C. de iure emphyteo. l. quidam decedens, §. Papinianus, de administra. tutor. l. 1. vbi pupillus educa. debeat. Pan. vtile autem hoc erit adhibenti nihilominus, nam quod à pluribus quæritur facilius inuenitur, ca. de quibus, 20 dist. l. fin. C. de fideicom. sicq; adhibito consilio, debebit quis apud se expendere an illud implere expediat. leg. 2. manda P. possunt & adhibiti, quædam adferre & admonere, quæ prætermisissent forsan solum consulentem, l. item si vnus, §. fin. alias l. si in tres, de recep. arb. arg. ca. Nicena, 32. d.

d cap. 2. in fine, de arbit. quod intelligitur, de arbitrio simplici ex compromisso à cuius arbitrio appellari non potest communiter, quia sibi imputare debent litigantes quod tales arbitros sibi elegerint, can. si quis episcopus 36. §. arbitrarij, 2. quæst. 6. sicque in l. diem pro ferre, §. stari, de recept. arbitr. Pand. stari, inquit Vlpia. *debet sententia arbitri quam de re dixerit, siue æqua siue iniqua sit, & sibi imputet qui compromisit. Nam & Pij rescripto adijcitur, vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet.* Sicuti in §. fi. de societate apud Iustin. qui parum diligētem sociū sibi coniunxit, & eligit, imputare sibi debet & de se quæri non de eius culpa.

Idem in L. cum duobus, 52. §. fi. l. fuelus, 72. pro socio. P. Atque id exemplo quoque iudiciorum dicendum, in quibus cū in prætor cognita causa, per errorem vel etiam per ambitionem iubet hæreditatē vt ex fideicommissum restitui, etiam publicè interest restitui, propter rerum iudicaratum authoritatem, l. seruo inuito, 65. §. cum prætor, ad senatusconsf. Trebell. P. videturque insuper ex compromissis res transacta, nemoque dubitat pacta seruāda esse, & habere obligationem, c. 1. de pact. l. iurisgentium §. prætor ait, & l. 1. eod. titul. Pand. Quod & in trāsactione multo fortius admissum, l. fratris, Cod. de transact. vt sit litium finis, quod curant maxime legislatores vt accidat celerius quam fieri poterit, c. finem, litibus, de dolo & contuma. l. properandum, C. de iudic. ad formam autem iudiciorū compromissa redacta sunt finiendarum litium gratia, l. 1. de recep. arb. P.

e Quamuis enim remoueantur appellationes ab arbitrorum ex compromisso sententia, vt dicitur in cap. 2. de arbitr. si non habeant aliam quam ex cōpromisso potestatem, ca. à iudicibus, & can. sequenti 2. quæst. 6. l. 1. Cod. de arbitr. in Synodo Carthaginensi c. 98. & c. 123. dantur tamē loco appellationis exceptiones vt doli mali, quæ pœnæ petitioni obstat, & per quam retractatur iudicatum: leg. non distinguemus, 2. §. cum quidam arbiter, de recep. arbit. P. Sunt & casus in quibus ipsa appellatio recipitur, de quibus proximè dicetur: Potest & arbitrium compromissorum reuocari ad arbitrium boni viri, idest iudicis, l. si societatem, § arbitrorum, pro socio. P. Appellatio quoque recipietur ab arbitris in quos compromissum fuerit, si illi alioquin sine arbitrio causæ ex qua compromissum est, fuerint ordinarij vel delegati iudices, ca. à iudicibus, §. 1. versic. ab iis etsi, 2. quæst. 6. Sed neque coactio vel executio arbitrij fit per arbitros, sed per ordinarios iudices, l. cum antea, C. de arbit. ibi *in hac quidem &c.* & Bald. ibidem & c. per tuas, de arbit. & ibi Panorm. l. à diuo Pio, in princip. de re iudic. P. Quia autem appellatio ordinario iure ciuili Romano, reiicitur à sententia arbitri, cum proponitur tamen executioni exceptio læsionis vel alterius immodici damni, petitur reductio ad arbitriū boni viri, vel ad æquum & bonum, coram iudice ordinario cap. 2. de arbitr. Nempe coram eo qui causæ fuisset iudex si non fuisset de ea compromissum, per tex. in leg. 2. vbi & apud quem cognitio restitutio. in integrum agit. sit, lib. 2. C. tit. 47. c. ex posita, de arbitris. hæc porro petitio reductionis, est quædā species prouocationis ad iudicem competentem, vt notat Barthol. ad l. societatem, §. arbitrorum, pro socio, numero 21. Panor. ad cap. Quintauallis num. 39. de iureiura. ad c. dilectus, num. 10. de arbitr. Alexand. consil. 131. num. 1. volu. 2. inci. in causa vertēte: & ibi ad illum Molinæus, ait in practica ita obseruari in praxi in Gallia. Sic quoque obseruari in camera Imperiali tradit Andreas Gayllus lib. 1. practicarum obseruationem, obserua. 149. vbi plura. Quamquam Bartholus & alij, sint in contraria sententia, & dicant adiri debere iudicem arbitri, quos nō sequitur praxis. Sed quæstio hinc nascitur, num à iudice reductionis confirmante vel retractāte arbitrium, vel vt loquuntur laudum, appellari possit. Cuius refert plures & contrarias sententias diuersorum doctorum in prædicta obseruatione Gayllus, sequitur autem ipse adfirmatiuam, vt possit appellari, vt ante Baldus ad leg. vnic. Ne liceat in vna eademque causa tertia appellā. C. num. 7. Cum regulare sit, in omnibus causis maioribus & minoribus, licitum esse appellare, nisi sit expresse prohibitū, l. & in maioribus C. de appellatio. in hoc casu autem, expresse non inuenitur prohibitum, dum de reductione cognouit iudex. Quinimo hæc sententia reductiuus perinde habetur ac si fuisset ab ordinario primordialiter lata. Et huius etiam sententiæ est Alexan. consi. 106. num. 7. volu. 3. incipien. viso themate. Et ibi Molinæus scribit, in regno Franciæ eam opinionem in praxi esse, licet opinio Bartholi ad l. . num. 17. de lega. 2. quæ est contraria habe[a]t plures affectas, vt scribit Couarruuias li. 2. variarum resolutionum c. 2. num. 4. & 5.

f dicto c. 2. de arbitr. vel nisi sententia contineret simoniam, vt ibi & capi. cum pridem de Pact. apud præterea, in 1. & 2. de transact. cap. constitutus, eod. neque etiam pœna adiecta compromisso peti possit, si tali quis non obsequeretur iniquo arbitrio, l. non distinguemus, §. cum quidam, de recep. arbi.

g c. Quintauallis, 23. de iureiur. c. 3. de arb.

h cap. examinata, 7. de confirma. vtil. vel inut. capit. cum olim, 7. de arbitr. c. . c. in veteri, 12. de electio. leg. Labeo ait, 25. §. hæc autem, de recep. arb.

i c. exposita, 11. de arbitr.

k cap. fin. §. fin. de re iudica. l. diem proferre, 27. §. si plures, de rec. arbi. P. quod intellige, quando arbitri sunt singulares in suis opinionibus, vt tunc nulli illorum obtemperandum sit ea at sententia in quam maiorum pars consenserit sequenda, cap. . de arbitr.

l leg. 2. de recep. arbi. P. multo minus nascitur iudicati actio, leg. 1. C. eod. titul. & ideo nascitur tantum pœnæ petitio & pacti exceptio, leg. fin. C. eo. tit. Si autem sub iureiurando compromissum sit, datur vtilis in rem actio, vel actio in factum ex l. 4. & penul. C. de arb. Olim etiā si sine iureiurādo vel pœnali stipulatione fuisset compromissum, dabatur ex arbitrio incerti actio, l. diem proferre, 27. §. final. de recept. arbit. Pandect. idest condictio certi ad incertum interesse, vt in leg. fi. Cod. si quis in ius vocatus non ierit. quod emendauit Iustinian. vt dixi antea, & sine pœnæ adiectione compromissum non obligare voluit, cap. 11. Nouell. 82. ius tamen antiquum restituisse videtur Leo Imperator Nouella 72. dum & pacta nuda efficacia ad obligandum declarauit. Potest & omnino compelli quis obedire arbitrio, si post sententiam prolatam acquieuerit vel subscripserit, vel intra certa tempora non fuerit conquestus, aut si soluerit, leg. 4. §. fin. de arbitr. Cod. Cum autem ex compromisso pœna petitur, is qui eam commisit damnandus est, nec interest an aduersarij intersit arbitrij sententiæ stari necne l. cum pœna ex compromisso, 38. de recep. Pandect. pœna tamen non petetur cum en quod iudicatum est, nisi dictum fuerit in compromisso vt contra nō seruantem arbitrium pœna committatur rata manente sententia, argum. leg. penul. de transactio. P. Prodest itaque illa clausula *rata manente sententia vel pacto*, in compromisso pœnali vel ex stipulatione adiecta, quod duo compromissa facta fuisse intelligantur: vnum pœnale, aliud nudum & simplex, ita quod contradicens & pœnam soluere & nihilominus sententiæ stare arbitri, teneatur. Gloss. in l. 2. verbum, exceptionem, de recep. arbi. Pandect. Barthol. ad leg. ait prætor, num. 4. de re iudic. Pand. Iason ad leg. nemo potest, numer. 88. de lega. Panor. ad cap. 2. num. 8. de arbitr. Si quis tamen ex com-

promisso iussus ab arbitro soluere pecuniam, moram fecerit, pœnam ex compromisso debet, sed postea soluendo, pœna liberatur leg. fi. de recep. arbit. Pandect. Debetur autem pœna in compromisso promissa etiam in foro conscientiæ, cap dilecti, de arbitr quia loco contumaciæ quod non pareatur sententiæ arbitri soluitur, & ita semper exigi potest Alexan. consil. 31. *oportunè* volum. 2,

CAPVT X.

In quibus casibus recepta est appellatio à sententia arbitri.

CÆterum, quamuis regulariter vt dictum est, reiiciatur appellatio ab arbitrum sententia & arbitrio, aliquando tamen placuit ex quibusdam casibus admittendam.[a] Veluti si in iudicem, ordinarium vel delegatum in causa fuerit compromissum.[b] Si non sponte, sed iure vel iudice cogente, electio arbitrorum facta fuerit.[c] Si etiam sententia arbitrorum contineat enormissimam læsionem, vel manifestam vel euidentem iniquitatem, quãuis iuratum fuisset compromissum.[d] Aut saltem peti posset reductio sententiæ arbitrorum, ad arbitrium boni viri, dispentatione adhibita iuramenti.[e] Adeundus autem est iudex, siue per viam querelæ, siue per viam appellationis, ordinarius inquam litigantium: nempe is qui alioquin adeundus fuisset pro lite super qua cõpromissum est.[f]

SCHOLIA.

a Quando à sententia arbitri appellari liceat, tractat Alciatus, ad leg. nemo potest, 4. delega. 1. Socinus in fallẽtiis regul e 18 Maranta parte 6. titulo de appellatio num. 210 & sequent. Panormit. ad cap. 2. numer. 4. & ad cap. cum dilectus, numer 7. de arbitr. & ad capit. Quintauallis, numer. 33, de iureiurand

b ca. 1 iudicibus, 6 1. 2. q 6.

c c. ab arbitris, 1. de offic. delega. in Sex l ex consensu, 1. de appella in Pandect leg. final. in fine Cod. de iudic. leg. arbitro, 9. qui satisdari cogant. Pandect

d ē. per textum in leg non distinguemus, §. cum quidam arbiter, de recep. arbitr. P. l. arbitrorum Cod. eo. tit Socinus senior consilio 220. num. 6. volum. 2. Decius cons. 5 3. nume 1. incip *iuridicas puto.* Vbi & addit multa verborum subtilitate compromissi reductionem excludi posse, si de magna iniquitate & enormi lęsione quis conqueratur, & constet. Et hanc esse communem doctorum opinionem scribit, & Baldus ad leg. penul. num. 3. de recep. arb. Pandect & consil. 380 *promitto quod ista*, per totũ volumine 1 Notat & Gayllus li. 1. practicarum obseruationũ, obseruatio. 1. o, numero 9. & 10. vbi addit cautelam esse pro petente reductionem, vt in libello pro obtinẽda citatione, enormissimam, læsionem vel manifestã nullitatem alleget, seque ad acta quæ notorium faciunt inter easdem partes, referat, iuxta cap. fin. de cohabit. cleric. & mulier. quo casu reductio admitti, & citatio ad deducendam coram iudice reductionis enormissimã læsionem vel manifestam nullitatem in dubio decerni poterit, sicut & appellatio quoque in dubio recipienda erit lex & Paul. Castrens. ad l 1. numer. 4. si quis cautio. Pandect & Alexan. ibi num. 21. cum cæteris ibi citatis. Sicq; Gayllus prædicto loco tradit, in camera Imperiali in causis cõpromissi sæpe citationes fuisse obtentas. Læsio enormis poterit hic dijudicari si quis decipiatur vltra dimidium veri & iusti pretij ex l. 2. de rescind ven Cod Decius consi. 60. viso themate, vel verius æstimatio eius relinquetur arbitrio iudicis vel principis concedentis literas.

e Quidam existimarunt iuratum compromissum, nec appellationem admittere, nec petitionem reductionis ad arbitrium boni viri, quia iuramentum quod potest seruari sine dispendio salutis æternæ, etiam cum damno facultatum, sit seruandum cap si vero, de iureiura. cap quamuis, de Pact. in Sex. Hostiens. & alij ad ca. Quintauallis, de iureiura. Ferrariensis, Cautela 8. incip. *tu scis, &c* Caldericus consil. 1 de arbitris, & ita iudicatum dicit Guido Papæ: decis. 519. incip. licet renunciauerint. Æquum tamen est reductionem peti, non obstante iuramento, dispensatione ex causa impetrata agendi Quia iuramentũ non debet esse vinculum iniquitatis, cap etsi Christus, de iureiura. Sicque dispensatione impetrata, iuramentum non obstabit, vt consuluit Ioan. Annias consilio 6. *viso puncto* Masuer. titul de arbitr. 6. item signanter, Quia cessante causa cessabit effectus exceptionis, cap. cum cessante, de appella. Atque cap Quintauallis, de iureiur. agens seruandum esse iuratum, arbitrium, intelligẽdum est, si æquum esset, non aliter: & ideo iurare in compromisso merito Iustinianus prohibuit, 6. quia vero multæ, de iudicib. in Nouellis authentic. decernimus, Cod. de arbitris, ne partes postea periurium facilè incurrerent. Ea ratione quidam in Gallia impetrant literas à Cancellaria regia, vt in hac causa liceat illis agere dispensatione obtenta iuramenti quam postea obtineant, quod & probatur ex cap. 2. de arbitr. & docet Socinus consilio 121. in causa columna 5. volumine 3. super hoc esse quandam constitutionem legati, concedentis reductionem non obstante iuramento. Sic hodie in Gallia, impetrata tamen vt plerumque dispensatione, audit partis iudex, quamuis Panom. consil 77. incipiente in quæstione in 5. dubio volum. 2 dixerit quod si enormis esset læsio, non requireretur dispensatio per cap. veniens & c. Quintauallis, de iureiura. vide Rebuffium in tomo 3. commentariorum constitutionum regiarum, tracta. de arbitris, artic. 1 Glossa 5. num. 12. & sequent. In constitutionibus autem Ludouici regis Gallorũ art 34. in publicatis anno domini 15 2. permissum est parti grauatæ ab arbitro compromissario recurrere vel appellare ad iudicem ordinarium non obstante renunciatione facta appellandi à partibus in compromisso, vel nõ recurrendi ad arbitrium boni viri, ex ratione legis nemo potest, de lega. 1. intra quod tamen tempus hic recursus haberi debeat disputat late Rebuffus dicto tractatu de arbitris art. 1. Gloss 8. Refertque quosdam ad decem dies retulisse, aliquos ad annum, aliquos ad 30. vel quadraginta annos, vt officium iudicis: alios ad quadriennium. Resoluit autem quod in Gallia cum recursus hic fuerit ad naturam & causam appellationis reductus ex vi eiusdem constitutionis intra decem dies esse appellandum, iuxta cap. concertationis, de appellatio. in Sex. vel posse per constitutionem re-

giam dantem pote'tatem petendi reciſionem contractuum per decem annos, ex dolo & ſraude, ex eiſdem cauſis intra ipſum tempus peti reductionē: niſi ante qui petere vult approbarit aliqno modo ſententiam arbitr. vide & Rotam deciſ. 211. in antiquis quæ ait, ſic intelligendū eſſe, vt non obſtāte iuramento perueniatur ad emendationem & reductionem ad æquum & bonum, & illud intelligi in iuramento renunciationis: dummodo ſecundum æquum & bonum iudicatum eſſet: non aliter, pro quo etiam facit, l. ſi libertus, de operis libertor P. quo pertinent iam citati textus cap. veniens, & cap. Quintàuallis, de iureiur ita iudicarú tradit in ſenatu Thòloſano Afretins, deciſ. 267. vide Guidonem Paparum deciſ 519. incipiente, *licet*.

f c. ſi. de foro competent. cap. venerabilibus, §. 1. de Senten. excom. in Sex. Aufrerius in Stilo parlaméti ti *des appellationis* vide Imbertum, li. 1. inſtitutio Forenſium, 6. nec vero Hic eſt bonus vir ad quem habetur recurſus, vel ad quem ab arbitris appellatur, permittente conſtitutione regia, nam iudex ordinarius litigantium ſine metu pœnæ Veruntamen ſi is iudex ordinarius ſententiam arbitri approbauerit, appellatio partis ab eo poſtea non recipietur niſi prius fuerit ſoluta pœna in compromiſſo appoſita, quia præſumitur pro ſententia, l. heremns de euictio. in P. c. in præſentia, de renuncia. vt contra ſi iudex reprobauerit ſententiam, pignora & omnia occaſione compromiſſa accepta reſtituenda ſunt, & hoc ipſum pronunciare debet iudex, ſi pars petierit, c. expoſita, dè arbit.

DE OFFICIO ET POTESTATE IVDICIS DELEGATI.[a]

TITVLVS QVINTVS.

a Hæc rubrica extat lib. 1 decretal. tit. 29. lib. 1 Sexti tit. 14. & lib. 1. Clementinarum tit. 81. & lib. 1 P tit. 21. de offic. eius cui man. eſt iuriſ.

CAPVT I.

Continuatio & quid iudex delegatus,

QVIA plerúmque iudices recuperatores ſeu aut delégati dicūtur arbitrj,[a] ideo poſt arbitros & de delegatis dicem[b]. Delegatus iudex is eſt, qui mandatam iuriſdictionem, non ſuo ſed alterius nomine aut beneficio exercet. [b] Et ideo etiam fidem facere debet de mandato, antequam pro tali habeatur.[c]

SCHOLIA.

a vt in leg. 1. de pedaneis iudicib. lib. 3. C. ti 3 dicuntur & aliquando iudices dati, l. 2. Cod. eod. leg. 1. de iuriſdict omnium iud. commiſſarij vulgo, quibus aliqua cauſa vel quippiam ex cauſa committitur.

b colligitur hæc finitio ex iuribus titulorum de officio delega. & de officio eius cui manda. eſt iuriſ. in Pandect. potiſſimum ex leg. 1. vbi & in §. qui mandatam, qui mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, nihil proprium habet, ſed eius qui mandauit iuriſdictione vtitur & in leg. etſi prætor, 3. eod. ti. *Et ſi prætor ſit is qui alienam iuriſdictionem exequitur, non tamen pro ſuo imperio agit, ſed eius cuius mandato ius dicit, quoties partibus eius fungitur.* Facit cap. cum cauſa, de appellatio. & expreſſe in cap. prætereà, 5. de offi. delega. leg. ſolet prætor, 16. de iuriſdict. omnium iudic Eius quoque authoritate in cauſa qui mandauit vtitur in cano. 1. neceſſarium 94. diſt. atque honore mandanti debito in ca. parte commiſſa ca nobiliſſimus, 97. diſtinct. Affinia vocabula ſunt ſed diuerſę ſignificationis, delegatus, legatus, Vicarius, officialis, locum tenens, iudex etiam datus, qui vel maxime differunt vt liquet ex propriis titulis vel ex eo quod delegatus vt ante dixi, nihil proprium habet: alij autem habeāt & ordinariam iuriſdictionem. Et quamuis iudices delegati dicātur vices gerere delegantis vt in c. 4. & cap. ſanè quia is de offi. delega cano fin 93 diſtinct cano. 1. 94. diſtinct eſt enim delegare alium in ſui locum ponere alicuius rei demandatæ cauſa, leg Nezemnius de re iudic. l. delegarem, de nouation. P. Tamen non omnis qui vices alterius agit, dicitur ab eo delegatus: vt notat Gloſſ. in l 2. de eo qui vices alterius gerit. Alexand. ad l. 1. de offi. eius cui manda. eſt iuriſdict. num. 12. & ſequen. refert Bartholum conſtituiſſe differentiam inter delegatum: & vice gerentem, quod delegatus inquit, eſt ille cui ipſemet iudex committit: ſed vices gerens ille, cui ſuperior commiſit in locum alterius, & ipſe quoque habet iuriſdictionem ordinariam, dict. leg 1. de eo qui vices alterius gerit quod tamen non probatur Alexandro cum & Vicarius dicatur quem ſibi conſtituit & in ſui locū ſummus Pontifex, in c. ſua de offic. Vicar.

c in can. nobiliſſimus, 97. diſtinct. capit cum in iure, 31. de offic & poteſta. iudic. delega vbi & notat Gloſſa, non credi ſententiæ delegati, niſi ſimul fidem faciat de commiſſione ſeu mandato, argu. cap. cum à nobis. de teſtib. & illud probat etiam leg 1. Cod de manda. princip. Si tamen aliquando ante fuiſſet publicatum in iudicio reſcriptum delegationis, ſufficit ſi de hac publicatione conſtet, licet poſtea fuerit reſcriptum amiſſum, cap. cum olim de priuileg leg. publicati, Cod. de teſtament cap. ſi. de fide inſtrument. vel ſufficiet ſi ſententia redacta fuerit in publicam chartam & formam, cap. ſignificauit, de teſtib. §. 1. vt fratrum filij, licet videatur contrarium cap cum inter vos, de Senten. & re iudic. adduntur & in Gloſſ. dicti cap. cum in iure alia quæ fidem poſſunt facere mandati.

CAP. II.

Delegatorum ſpecies.

Delegato

DElegatorũ alij dicuntur delegati à principe spirituali, vt à summo pontifice:[a] vel à temporali, vt ab imperatore vel rege:[b] alij ab alijs magistratibus.[c] Et horum rursum, alij delegati ad vniuersitatem causarũ,[d] alij ad certam causam.[e] Sunt & alij subdelegati[f] eorum quibus est ius subdelegandi.[g] Sunt item quidam delegati facti ex dignitate adepta, cui delegatio facta est, vt si delegatio fiat abbati talis loci, nam & quicumque fiet abbas, delegatus, censetur.[h] Sunt contra alij delegati ratione suæ personæ & non dignitatis.[i] Inter delegatos connumerari possunt conseruatores dati, quibus summus pontifex committit singulariter, vt defendant aliquos à manifestis iniuriis & offensis, qui nec ad alia quæ iudicialem postulant indaginem cõcessam possunt extendere potestatẽ.[k] Possent insuper constitui diuersæ species delegatorum, ratione causarum quæ illis committũtur. Delegantur quippe aliqui, vel vt concordiá vel iudicio negotium aut causam determinent,[l] aut vt gratias à summo Pontifice concessas ad effectum perducant, vel exequantur.[m] Vel vt sententias executioni mandent, testes examinent, vel alia quædam agant.[n]

SCHOLIA.

a est delegatus à Papa & delegatus à principe, c.pastoralis de offic.delega.

b l.à iudice,5.de iudic.Cod.leg.2.de sportulis libr.3. Cod.tit 2.

c tit.de officio eius cui manda.est iurisdict.l.placuit, de pedaneis iud.C.

d explicat l solet,16 de iurisdict.omnium iudic P. *Solet* inquit *prætor iurisdictionem mandare, & aut omnẽ mandat, aut speciẽ vnã: & his cui mãdata iurisdictione est fungetur vice eius qui mandauit, non sua.* Idem in l. prætor sicut vniuersam, 7.eo.tit. & mandari iurisdictionem generalem idest sine reseruatione tradit l.cognitio,4 de officio eius cui manda.est iuris. P. meminerunt sæpius interpretes de his delegatis ad vniuersitatem causarum, vt Gloss.ad leg.2. ad verbum *supponere*, de sportulis Cod.Gloss.ad l 1. §.qui mandata, ad illa verba, de offic.eius cui manda. est iuris. Et Gloss in dict.l.solet, ad verbum *omnem*, ait generali demandatione iurisdictionis, contineri eã quæ competit iure magistratus: non quæ inest mero aut mixto imperio: quam specialiter delegaturus non esset, argumento l.obligatione, de pignoribus, Pand & mandando omnem iurisdictionem mandatam quoque iudicis dandi licentiam vt leg.imperium, §.fin.de iurisdict.omnium iudi. Hincque fiet vt qui ita ad vniuersitatem causarum delegatus sit, possit vnam causam subdelegare, vt in leg. 1. in fine quis & aquo appelletur. Pan.non omnes: Cum tamen ad vnam causam delegatus, subdelegare non possit, quia non iurisdictio, sed species iurisdictionis est subdelegata, hæc prædicta ait Glossa.

e dicta l.solet, cum similibus.

f delegati quibus primum delegata vel mandata fuit iurisdictio: Subdelegati vero quia delegatis iterum delegantur.

g non enim omnes habent ius subdelegandi, vt dicemus paulo post.

h Exemplum, vt si causæ delegetur cógnitio iudicibus Archiepiscopo Tholosano & abbati sancti Saturnini, eiusdem ciuitatis, non adiectis nominibus: in qua formula mortuo vno prælato, alius qui ei succedit in beneficio, subrogatus & delegatus censetur: cap.quoniam abbas,14.de offic.& potesta.iudi.deleg. quia dignitas numquam moritur, c si gratiosè, de rescrip.in Sex.

i quando exprimitur personæ delegatæ nomen, cuius censetur electa industria, quæ non potest explicari per alium eius successorem in hæreditate, leg. quia late, Solut. mat Pandect. leg. inter artif. solut.mat

k cap 1.& final.de offic.& potesta.iud.delega.in Sex. libr.1.titul.14.notat & in cap. 1. Glossa ad verbum *conseruatores*, hos conseruatores esse iudices delegatos cui & subscribunt Petrus Ancharanus & Ioann. Andreas. Quod formari potest ex eo quod illæ decretales, & sina ponuntur sub titulo de officio delegati.

l cap.1 in fine & ibi Gloss.ad verbum, *concordia* de mutuis petitio.cap.quærelam, de simonia auth. si vero, Cod.de iudic. capit. final. ibi *qua dissoluta* de transactio.

m vt in cap is cui,12.de officio & potesta iudic. delega. in Sex. cum similibus, isti vocantur etiam executores gratiarum.

n cap.super quæstionum,17 de officio & potesta.iud. delega. cum simili. ibi, *nota* leg.2.Cod. de pedaneis iudicib.

CAPVT III.

Quæ delegari possint.

DElegati per summum pontificem causas quæ suæ potestatis sunt nemo dubitat, propter plenitudinem potestatis eius.[a] Magistratus quoque qui suo beneficio habet iurisdictionem, potest ea quæ iure magistratus competunt mandare, quæcumque autem specialiter lege vel Senatusconsulto, vel constitutione principum tribuuntur, mandata iurisdictione non transferuntur.[b] Verum mandata iurisdictione priuato, etiam imperium quod non est merum videtur mandari. Quia iurisdictio nulla est sine modica coertione.[c] Merum vero imperium non mandatur à magistratu qui illud habet.[d] Delegantur porro causæ quæ pertinent ad iurisdictionem delegantis, non quæ alterius sunt iurisdictionis.[e] Poterit & Archiepiscopis impeditus delegare & alteri ex coepiscopis committere consecrationem sui suffraganei, dummodo catholicus habeatur, & impedimentum ei ex subtractione sedis Apostolicæ non obsistat.[f]

SCHOLIA.

a in Pontifice summo, plenitudo est potestatis, capit. proposuit, de concess. prætor. & omnes quoque iurisdictiones à principe pendent, ideo potest eas

insolidum

inſolidum & pro parte delegare & cui voluerit committere.

b leg.1.de offic.eius cui manda.eſt iuriſ.lib.1.Pand.titul.21.ita in leg. cum hi, 8. §. ſed nec mandare,de tranſactionib.magiſtratus non poteſt mandare alteri ſugiendam inquiſitionem decretam in tranſactione alimentorum,cum ea ſibi iniuncta à lege ſit: alia exempla ſunt in l 2.de pedaneis iudicis modica autem negotia poſſe mandari à magiſtratibus , dicetur in l.fi.eiuſdem tit.de peda iud.

c dictum & ratio ponuntur,in l.fi.§.fi.& l.1.§.fin.de offic.eius cui ma.eſt iur.& de ratione in l,2.de iuriſdict.omnium iud.P.

d dict.leg. 1.§.qui mandatam,de offic.eius cui man. eſt iur.

e l. 1. qui pro ſua iuriſdict. iudices dare darive poſſ lib.4.C.tit.4.

f c quod ſedem,10.de offic.iudic.ordina.

CAP. IIII.

Qui delegare poſsint.

PRinceps,ſummus Pontifex, & magiſtratus igitur, mandare & delegare poſſunt,exceptis proximè dictis.Porro à iudice iudex delegatus, iudices dandi poteſtatem non habet.[a] Niſi à ſummo Põtifice vel principe delegatus fuerit: quo caſu & ſubdelegabit, [b] etiam ſi fuerit ei iniunctum perſonaliter exequi commiſſum, de conſenſu tamẽ partium quorum intereſt:[c] præterquam ſi ſummus pontifex deleget perſonaliter cõfectionem inquiſitionis, vel demandet poteſtatem prouidendi Eccleſiis de prælatis vel aliis miniſtris:in quibus cum perſonæ fides & induſtria electa ſit, delegatus etiam cum conſenſu partium non poterit ſubdelegare, [d] niſi forma commiſsionis habeat vt per ſe vel per alium poſsit hoc expedire. [e] Quemadmodum nec is cui commiſſum fuerit prædicare crucem, excommunicare vel abſoluere aliquos,diſpenſare cum irregularibus vel iniungere pœnitentias poterit aliis demandare:quia non iuriſdictio ſed certum miniſterium potius in hac parte ſibi commiſſum ſit. Excepta legatorum ſedis Apoſtolicæ authoritate,qui hęc poſſunt.[f] Sic etiam conſeruatoribus non licet niſi expreſſe permittatur alios conſeruatores facere,vel alios delegare.[g]

SCHOLIA.

a cap.cum cauſam,62.§.final.de appellatio lib.2 tit. 28.leg.à iudice,5.de iudiciis,Cod.lib.4.tit.1.l fi. de iuriſ. omnium iudic. Pandect. *Mandatam*, inquit Paulus,*iuriſdictionem mandari alteri non poſſe manifeſtum eſt*,& Iulianus in l.more maiorum,5.eod.tit. *more maiorum ita comparatum eſt,vt is demum iuriſdictionem ſuam mãdare poſſet qui eã ſuo iure non alieno beneficio haberet*.Nec obeſt quod legatus procõſulis mandata ſibi iuriſdictione habeat licẽtiam dãdi iudicem,l legatus mandata,12.de offic. proconſ. Pandect.qui tamen nihil proprij habet niſi à procõſule mandata fuerit ei iuriſdictio.l legati proconſulis,13. eod. Nam vt diximus in officio legati, ſ. iſti, habent quodammodo iuriſdictionem à lege vel à principe & quodammodo propriam,l.penul. ibi cum propriam iuriſdictionem de offic. eius cui manda.eſt iuriſdict Et in l eum prætor, 12. §.1. de iudic.ibi,*iudicem dare poſſunt,quibus id lege,vel conſtitutione, vel Senatuſconſulto conceditur, lege ſicut proconſuli,is quoque cui mãdata eſt iuriſdictio iudicem dare poteſt, vt ſunt legati proconſulum item iy quibus more conceſſum eſt propter vim imperij, ſicut præfectus vrbi cæterique Romæ magiſtratus,&c.* Sic officialis & Vicarius Epiſcopi,ſubdelegare poſſunt Sed & eſt ſingularis Gloſſa ad cap. 16. cui,12. ad verba *per alium* de officio delega. in Sex. quod quamuis delegati à magiſtratibus ſimpliciter ſubdelegare non poſſint quia non habent à lege poteſtatem, tamen ſi delegati ſint cum poteſtate vt per ſe vel per alium poſſint, negotiũ expedire, idipſum poterunt: quod probari etiam per prædictum capit. poteſt. Quemadmodum procurator ad iudicia datus alium ſubdelegare vel ſubrogare non poteſt ante litis cõteſtationem ex poteſtate iuris,cap.1.& 2.de procura in Sex.niſi ad rem ſuam datus eſſet. Attamen ſi habeat mandatum ſpeciale ſubdelegandi vel ſubſtituendi,poteſt:vt & procurator ad contrahẽdum matrimonium qui iure alium ſubrogare nõ poteſt, poterit alium ſuo loco conſtituere,ſi habeat ad id mandatum ſpeciale idque ex poteſtate hominis nõ legis,cap final.de procura.in Sex.idem dicitur de compromiſſario ad eligendum,cap penul.§.porro, de Electio.in Sex.cum ſimilib. Atque ita hodie in praxi & vſu communi ſeruatur vt ordinarij delegẽt cum clauſula,*per te vel per alium quem ex nunc,&c.* vt notat Philippus Francus ad dict ca.is cui, vbi & remittit ad Bartholum in l.more maiorum, de iuriſdict.omnium iudic & tenet Bal. ad leg. non diſtinguemus,§.quæſitum per illum textum, de recept.arbitr.P.

b cap.quoniam Apoſtolica,43.de offic.& poteſta.iudic deleg.cap.ſuper quæſtionum 27.eo. dicto cap. is cui,1.. eod. titul. in Sex.& leg.à iudice 5.de iudic Cod.leg.vnic C.qui pro ſua iuriſdictio.iudices dare,&c.

c dicto cap.quoniam Apoſtolica,§ 1.de offic deleg. cap cum dilecta,22.& ibi Gloſſa ad verbũ mentio, de reſcrip. Conſentire autem debent quorum intereſt perſonaliter mandatum per delegatum non impleri:alioquin mãdatum perſonæ iniunctum, in perſona exequendum eſt,leg.qui hæredi,de conditio & demonſtratio l.fi. de verbor.obliga.P.l.inter artifices,de ſolutio.P.

d dict.capit.quoniam Apoſtolica,§ 1.verſic. præterquam.

e nempe cum ita committitur non expreſſa certa perſona,vt alicui perſonæ idoneæ de certa eccleſia vel beneficio prouideret:quia circa electionem perſonæ eius induſtria videtur tunc electa,& ita ſibi cõmiſſum alteri demandare non poterit, niſi forma commiſſionis contineat,vt per ſe vel per alium id poſſit expedire,dict.cap.is cui,12.§.1. de offic. delega.in Sex.

f d.c.quoniam Apoſtolica,§.fi.de offic.deleg.

g c.fi.de offic & poteſta.iudic.deleg.in Sex.

CAPVT V.

Quæ obſeruare debent delegatus.

IN delegationibus obseruanda est forma mandati seu commissionis aut delegationis, & illa sequenda,[a] item videndum vt certi iudices delegati sint: cum rescripta de incertis eligendis non valeant.[b] Non est facienda extensio delegationis de personis contentis in illa ad non expressas.[c] Nec de re ad rẽ in procuratore sine mandato.[d] Locũ tamen ad exequendũ mandatũ, si comprehẽsus in eo nõ sit executioni cõmodus delegatus in cõmodiorem transferre poterit, sine dolo malo tamen & fraude.[e] Exceptis conseruatoribus, qui non possunt munus suum exequi alibi quam in ciuitatibus vel diœcesibus sibi constitutis.[f] Quamquam autem iudici delegato expediat formam sibi statutam seruare, debebit nihilominus rationabiles exceptiones admittere & in causa iuxta iuris æquitatem procedere. Nisi in literis delegationis (quod tamen rarò vel nunquã fit) exprimatur, quod nullæ exceptiones debeant admitti.[g] Itaque erit quidam ordo de legatis cognoscentibus seruandus, & citatio non omittẽda ante decretum.[h] Quod si diuersæ delegationis literæ præsententur aut offerantur, priores sequendæ, si secundæ illis non derogent, vel de illis non meminerint.[i] Si tamen diuersæ literæ de eodem negotio sub contraria forma exhibẽtur eiusdem datæ, suspendendum erit iudicium donec consulatur summus pontifex à quo processisse dicantur.[k] Cæterum interdum committitur simpliciter causa duobus: quo casu iudicium ab vno sine altero latum non valet:[l] cum eo enim vel cum eius subdelegato iudicãdum est,[m] idipsum plures dentur vel delegentur: nisi in cõmissione fuerit clausula apposita. *Quod si omnes interesse nequiuerint, duo vel alter eam nihilominus exequantur.* Quo casu & absente eo qui iudicio interesse subterfugit, iudicium ab aliis factum tenet.[n] Quemadmodum duobus delegatis cum clausula, *quod si ambo, &c.* si alter ex illis fuerit recusatus, alter ex illis solus iudicare potest, nec teneret processus si cum recusato procederet.[o] Cùm autem plures iudices vel executores à sede Apostolica deputari cõtingit, sub illa forma *vt omnes aut duo, vel vnus eorum mãdatum Apostolicum exequantur*, aut sub alia simili formula: *Quod quilibet eorum insolidum per se iudicare & exequi possit, & quod alter alterum non expectet aut requirat:* Ipsorum quilibet liberè iniunctum potest adimplere mandatum: vno autem inchoante cæteri non possunt vlterius se de negotio intromittere.[p] Eadem autem formula rescripti debet iudicari actor reconuentus, quo iudicaretur reus conuentus.[q]

SCHOLIA.

a cap. cum contingit, 36. cap. venerabili, 37 de officio & potesta. iud. delega. neque etiam immutandus est ordo scripturæ, cap cùm dilecta, 22. de rescrip. can. sit rector 43. distinct can. in grauibus, . quæst 6. ca. in primis, quæst. 1 Si modo forma iuri non contradicat, aliter si contradiceret nec expresse ei derogaret, can eam te, de ætate & qualita, Siquidem, quamuis contradicat & nihilominus summus pontifex ita fieri mandet vel princeps, forma erit sequenda: etsi durum videatur mandatum ca contra morem, 00, distinct. can. in memoriam, 9. distinct. Veruntamen semper intentio mandantis quatenus liquere poterit erit potius sequenda quã verborum superficies, cap. super eod. 15. de offic. delega cap audita, de restitutio. spolia, cap. cum causam, & cap. fin. de præbend cum alioquin actus, ad incogitata extendi non debeant, leg. tres fratres, de Pact. Pand. leg. cum Aquiliana, de transact. Pan. nam duo ad actum humanum valide perficiẽdum concurrere debent, voluntas & potestas, l. multum interest, C si quis alteri vel sibi.

b c. ad hæc sumus, 10 de rescrip.

c cap. significante, 34. capit. Rodulphus, de rescrip. c. quia quæsitum, c. leg. & G. 40 de offic. & potesta. iudic. deleg.

d c. cum olim, 31. eo tit. de offic. deleg.

e cap. statuimus, 3. de offic. deleg. in Sex. sic & tenetur citare ad locum non suspectum c cum R. 35. de offic. deleg.

f c. si §. vices de offic. deleg. in Sex.

g c. ex parte tua, . de offic deleg. Sicque secundum iuris ordinem procedendum potius quam secundum formam rescripti: nisi expressè aliter caueatur in eod. cap. causam quæ inter, de rescrip.

h c. consultationibus, o. de offic. deleg.

i cap. ex parte N. 12. de offic. deleg. videlicet quando vtræque literæ fuerint speciales, & fuerint simul præsentatæ, alioquin generalibus speciales derogarent cap. 1. de rescrip. atque prius præsentatæ potius sequendæ, c. capitulum de rescrip.

k c. 2. de offic. delega.

l c. causam matrimonij, 6 eo. tit altero scilicet absente, can. ei qui, . definitum, 2 q. 6. idem si plures sint & alter sine altero pronunciet non valebit, leg. duo ex tribus, de re iudica Pand. & c. de Senten. & re iudica lib. 2 tit 27. cuius verba, *duobus iudicibus vt accepimus diuersas sententias proferentibus, si ex iurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro reo non pro actore sententia, nisi in causa fauorabili, puta matrimonio libertate, dote, testamento pro ipso fuerit promulgata. Si vero ex delegata potestate vtraque pendet sententia ex arbitrio delegantis: Quod si ex compromisso, neutra debet habere vigorem.*

m c cum causa, 12. de offic delega. c 3. eo. tit. in Sex. Si tamẽ apposita fuerit clausula *quod si non ambo*, &c. non tenetur collega collegæ impediti subdelegatũ ad iudicandum admittere, cap. coram dilecto, 34 de offic. delega.

n c. prudentiam, 21. §. adiicimus, de offic delega. consuli tamen debet tertius, & absens interpellari: aliter alij nihil agerent, c. cum causa, 22 eod. titul. atque ibi Glossa singularis ad verba *ad illis*, notat, constare debere quod interpellatus & rogatus noluerit cum condelegatis adesse, vel noluerit alium in sui locum subdelegare, ibique videnda plura notabilia de hac quæstione.

o c. cum super abbatia, 25. de offic. deleg.

p ista omnia expressè traduntur in cap. cum plures, 8. de offic. delega. in Sex. vbi Glossa singulariter notat, istam formam differre à superioribus *quod si nõ omnes, &c.* vel, *quod si ambo, &c.* Nam illæ sunt cõ-

ditionales

ditionales & exigunt interpellari omnes, vel qui non possunt interesse iudicio, & quod de illorum constet impedimento & voluntate. Quod non exigitur in aliis clausulis in quibus est disiunctiua clausula non conditionalis. Est & alia differentia notata ad dictũ c.cum plures, ad verbum *nequiuerit*. Quod in clausula *quod si non omnes*, vno impedito procedit alter, cessante vero impedimento & simul procedunt. Et impeditus expeditus veniens cum alio qui cœpit potest procedere, vt & notatur à glossa 2. in d.c. quoniam abbas & à glossa penul. ad c. coram, de Offic. & potest. iud. deleg. At in clausula, *vt omnes aut duo vel vnus, &c.* vno incipiẽte procedere alij in posterum excluduntur, & perpetuatur eius iurisdictio per præoccupationem, d.c. cum plures. Eáque præoccupatio, quod pertinet ad perpetuandam iurisdictionem, fit per solam citationẽ, ante litis contestationẽ c. gratum, c. super eo, de offic. & pot. iud. deleg c. si à subdelegato, eo. ti. in Sex.

q cap. 2. de mutuis petitio. lib. 2 tit 4.

CAPVT VI.

Quibus possit delegari.

SVmmus Pontifex non solet aliis quàm in dignitate Ecclesiastica constitutis delegare, aut canonicatum, aut personatum in Ecclesia cathedrali habenti,[a] maiori non minori viginti annorum,[b] nisi & aliis & his ex certa scientia committeret.[c] Ita delegatus à Papa non potest subdelegare non habenti dignitatem.[d] Magistratus verò spiritualia delegare vel subdelegare nõ poterunt laicis.[e] Non licet quoque Episcopis ea quæ sunt ordinis Episcopalis delegare non Episcopo, alia potest alioquin idoneis.[f] Nihil prohibet autem iudices delegatos si suspecti sunt recusare,[g] non minus quàm iudices ordinarios, & ex iisdem causis quæ corã arbitris eam ob rem deputatis probantur.[h] Nisi si contra vnum ex duobus iudicibus datis à sum. Pontif. cum clausula (*quod si ambo interesse non possint alter illorum in causa procedat*) suspicionis causa legitima proponatur: quia tunc coram nõ recusato iudice causa proponenda.[i] Quemadmodum si delegatus Episcopi, vel eius officialis recusetur, causa probanda erit non coram arbitris, sed coram Episcopo.[k] Poterit at delegatus sum. Pont. suspectus, ante causas non suspectum subdelegare.[l] Grauissimè autem arguendus est & puniendus, qui mandatum Apostolicum exequi non vult.[m] Sicut & delegatus à Principe: qui tamen si non malitiosè se exoneret, potest cogere subdelegatum acceptare subdelegationem.[n] Alij tamen iudices non possunt cogere inuitos non suæ iurisdictionis homines, accipere delegationem: vt nec Archiepiscopus suffraganei sui subditum ad id compellere posset.[o]

SCHOLIA.

a cap. statutum, de rescript. in Sex. Clem. 2. eo. tit. vbi & prior cõuentualis dicitur idoneus ad delegationẽ & habere dignitatem, non prior claustralis, qui est secũdus post abbatem. Sed neque delegatus à sum. Pontif. potest subdelegare causæ cognitionem, nisi personæ qualitatis idoneæ, iuxta prædictum c. statutum, merani autem executioné potest. decis. Rotæ 98. *nota quod executor*, in antiq.

b cap. cum vicesimum, 41 de offi. dele c. cum in cunctis, de elect. l. cum prætor. de iudic.

c vt not. in d. Clem. 2. de rescr. & ad d.c. cũ vicesimũ.

d sic communiter tenetur in d.c. statutum, §. in illo, de rescri. in Sexto. gl. ad c. cum te, 18. de offic. deleg.

e cap. decernimus, de iudic.

f c. aqua, de consecra. eccl. vel altar. c. quod sedẽ, eo.

g & ab initio ante litis contestationem, c. causam quæ, 17 de offic. deleg. & post contestationem, ex noua causa postea suborta, vel de nouo apparente, c. insinuante, 25 eod. tit.

h c. suspicionis, 39. de offic. deleg. c. 4. eo. tit. in Sexto.

i dicto c. si contra vnum, 4. de offic. delega. in Sexto

k dicto c. si contra, §. pen & fin & vbi glossa, ad verbum *Episcopi*, notat idipsum habere locum in recusatione subdelegati, vt probetur corã subdelegante qui non abdicauit omnino à se potestatem.

l c. iudex ab Apostolica, 1. de rescrip. in Sexto.

m c. sciscitatus, de rescr. c. prudentiam, 1. §. adiicimus, de offic deleg vbi glossa ad verbum *arguendus*, notat, à quibus argui & puniri hic contumax debeat & possit. An autẽ in aliis quam summo Pontifice delegantibus idipsum locum habeat, & possint cogi acceptare delegationem, mox dicetur.

o cap pastoralis, 28. in princ. & §. item cum totum, de offic. delegat.

o cap pastoralis, 11. de offic. ordinarij, lib. 1. tit. 31. vbi tamen glossa ad verbũ *inuitum* notat, quod Episcopus potest cogere subditos subditorum suorum acceptare delegationem.

CAPVT VII.

De potestate delegatorum.

DElegatorum potestas & authoritas ex authoritate & potestate delegãtis metienda erit, & ex mandato concesso. Vt à summo Pontifice vel Principe quis delegatus sit, maiorem habeat authoritatẽ super personas sibi cõmissas, & supra ipsum ordinarium: & proinde contra rebelles & impedientes iurisdictionem potest vti interdicti, suspensionis, & excommunicationis sententia,[a] adhibito tamen temperamẽto coërcitionis, & habita ratione personarum in quas animaduertere voluerit.[b] Potest principis delegatus subdelegare, & trãsferre potestatem, vel sub hac formula: *Quoties cũ nobis esse contigerit*,[c] *vel donec vices concessas duxerit reuocandas*. Et si delegatio fuit vtrum alicuius prouinciæ, si postea illa in duas diuidatur, retinet nihilominus potestatem in vtramque.[d] Delegatus à summo Pontifice, potest exequi sententiam suam vsque ad annum,[e] aut iubere ordinario illam exequi: cui tamen priusfides fieri debet de rescripto delegationis.[f]

SCHOLIA.

a cap. 1. & c. sanè, 11. de offic & potesta. iud. delega c. pastoralis, de offic. ordin. idque vice summi Pontificis quam gerit, cum. in 93. distin. c. 94. distin. l. si prætor, de offic. eius cui mand. est, in l. P. cum simil.

neque etiam ex causa resistit ordinarius l. si quando ..de offic iudic.deleg. neque sine aliqua coërcitione vnquam mãdatur iurisdictio ne inutilis sit & sine effectu potestas e.præterea,5.c.significasti, 7.e. pastoralis.28.§.fin.de offic.& potesta.iudic. delega. l.fin §.fin.de offic.eius cui mand.est iurisd.P. Itaque mandata iurisdictione omnia censentur mandata, sine quibus ea expediri non potest.l.2.de iurisd.om. iud.& vnicuique etiam licet pœnali iudicio iurisdictionem suam tueri.l.1. si quis ius dicenti non obtemperau. P.

b cap.sanè,xj.de offic.& potest.iud.deleg cap.2.eod. tit.in Sexto.
c c.si delegatus,7 de offic.deleg.in Sexto.
d e.vnic.de offic delegat.in extrauag.commun.
e c.quærenti, 16.de offic.delega vbi sunt pulchræ & copiosæ glossæ.
f c.pastoralis,28.§,quia vero,eod.tit.
g c cum in iure,eod.tit.

CAPVT VIII.

1 De suspensione iudicis delegati.
2 Et appellatione.

1 IVrisdictio delegatorũ porro interdum suspenditur, interdum extinguitur. Suspenditur quando recipi potest: quod fit, veluti si quando literæ variç delegationis proferantur, donec enim delegans consultus de his certũ quid statuerit, suspenditur executio,[a] item si delegatus sub delegauerit, & subdelegatus antequam cœperit cognoscere, moriatur, tũc enim delegans reassumit datam iurisdictionem,[b] & suspensio fit quandiu delegantem abesse contigerit.[c] Suspenditur & per propositam recusationem donec de causis pronunciatum fuerit, num fuerint improbæ.[d]

2 Item si appellatum sit à sententia delegati, & alij iudices dati sint pro causa appellationis,[e] appellatur autem à delegato ad delegantem,[f] à subdelegato verò, cui non fuerit in totum causa commissa, appellatur ad subdelegantem.[g] Sic enim ab eo tanquam à iudice cum iurisdictione dato appellatur: si tamen ei tantum mediũ causæ commissum sit, ab ipso, tãquam ab auditore, appellari non potest, nisi mandati fines excedat, vel merito sit suspectus, vnde possit recusari.[h] Quãdo etiam delegatus à summo Pontifice in alium totam iurisdictionem subdelegat, non ad subdelegantem, sed ad summum Pontificem erit appellandum.[i] Verùmtamen delegato procedente cum subdelegato alterius condelegati summi Pontificis, appellatio deuoluitur ad summũ Pontificem delegantem.[k] Item si delegatus tempore appellationis à subdelegato inueniatur excõmunicatus vel mortuus, ad eundem summum Pontif.erit appellãdum,[l] idipsum fiet in alijs casibus à subdelegato appellando, si negetur delegatum vllam iurisdictionem habere:[m] vel si fiat prouocatio ab arbitris iuris datis pro suspicione iudicis à principe delegati.[n] Fit tamen aliquando delegatio appellatione remota, ex qua clausula, nihilominus non censetur princeps voluisse præiudicare iuri cuiusquam, quare permittitur ea non obstante, ei cuius intererit appellare.[o]

SCHOLIA.

a c 2.de offic & potesta.iud.deleg.
b c.quamuis alicui,6.eod.tit.in Sexto.
c c.si delegatus,7 eod.tit.in Sexto.
d c.suspicionis,de offic.deleg.
e c.pastoralis, 8.§.præterea, de offic. & potesta.iud. deleg.generalis quippe est regula, quod appellatio suspẽdit iurisdictionem,tit.nihil noua. appel.pend. P. debetq; interim differri executio sententiæ, si per eam alicui præiudicium irrogetur c. cum super controuersia, de senten.& re iud. Nisi præsumptio in contrarium sit quod malitiosè sit appellatum, quemadmodum dicitur in restitutione in integrũ, e.suspicata,de restitutio.in integr.
f in c.super quæstionum, 27.§.fin. de offic.deleg.l.4. C.de pedaneis iudicib.l. 1.l.fin quis & à quo appel. cum similibus de quibus agetur inferius titulo 15. cap.3.glos.2.
g c.cum te consulente,28 de offic deleg.
h d.c super quæstionum,27.§.verum,de offic deleg à nudo ministro enim & executore alioqnin non appellatur.l.ab executore,..de appellationi.P.
i dicto c.super quæstionum,§ porrò.
k cap.3.de offic.ind deleg. vbi tamen glossa ad verba *cum delegato*, notat, quod si in rescripto delegationis esset clausula, *quod si non omnes*, & duo committerent, & tertius se excusaret nec cõmitteret, quod in hoc casu ab illis duobus subdelegatis ad delegatos subdelegãtes appellaretur, & non ad primũ delegantem. Cessat enim, inquit, ratio textus, etiam si ab initio fuerit concessa delegatio appellatione remota.c super quæstionum, 7 §.si vero,de offi del
l c si is cui causa, o.eo.tit. in Sexto. nempe si sit excommunicatus maiori excommunicatione: nam ex minori non impediuntur quæ sunt iurisdictionis. c. si celebrat, de clerico excommunicato ministra.
m c.si à subdelegato, 14 de off & pot.iud.dele.in Sex.
n c.ab arbitris, xj eo.tit in Sexto.
o c.super eo,15.de offic.deleg can. non solent, 2.q 6. Et quia vt diximus non fit extensio negotiorũ aut personarum in rescriptis: ideo omnes quorũ interest possunt se rescripto opponere, & ita postea appellare, si ius eis nõ reddatur: alioquin nisi se interponerent vel obijcerent, nõ admitterentur, vt notat glos fin in d c super eo, argu.l. si eo tempore, de remiss. pigno.lib.8.C tit 26. & licet appellatio remota sit à principali, tamen non censetur remota ab incidenti quæstione, c. cum teneamur, de appellat.

CAPVT IX.

De extinctione iurisdictionis & potestatis delegati.

EXtinguitur porrò in totum potestas delegati, si ipse pronunciet se non habere iurisdictionem.[a] Si intra certum terminum ad causam decidendam datus, non iudicauerit, & dies præfixa nõ fuerit de communi partium consensu prorogata.[b] Item morte vnius delegatorum simpliciter datorum, si aliud in delegatione non fuerit expressum.[c] Vel si condelegatus seu collega non possit iudicare, puta fa-

ctus

ctus infamis,[d] aut fuerit remotus vt suspectus.[e] Finitur item morte delegantis re adhuc existente integra, antequam ad vllum actum processerit delegatus,[f] aliter autem si res non sit integra dicendum, veluti si citatio iam fuerit facta partis,[g] aut lis contestata ante mortem delegantis.[h] Et nisi forsan delegatio facta sit pro executione gratiæ, quæ non extinguitur morte delegantis,[i] vt nec delegatio inquisitionis hæreticæ prauitatis,[k] aut legationis prouinciæ.[l] Extinguitur etiã delegatorum potestas reuocatione eius, seu delegationis, re integra facta.[m] Et per malitiam vel negligentiam delegati.[n] Item per legitimam & admissam eius recusationem.[o] Deinc, si delegatione generali facta, postea causa in specie alteri delegetur: per eam enim specialem à generali censetur exempta.[p] Similiter si delegatus causam retulerit ad delegantem, non poterit de ea sine noua delegatione amplius cognoscere.[q] Ex quo etiam iudex vel per se vel per alium sententiam executioni mandauerit, vel mandari præceperit, cessabit eius authoritas & iurisdictio,[r] quemadmodum per appellationem ab eo interpositam legitimam,[s] vel aliter per illam admissam.[t] Subdelegati etiam finitur iurisdictio, finita potestate subdelegantis re integra, non aliter.[u]

SCHOLIA.

a c.significantibus,39.de offic.delegat.vbi nec potest postea depositam ex consensu partium reassumere iurisdictionem.

b c.de causis,4.c.consulnit 14.de offi.& potest.iud. deleg vide tractata per glos.ad C.P.& 6.eod titu de prorogatione iurisdictionis.

c c vno delegatorum,42.eod.titu.nisi fuerit apposita clausula *quod si nõ omnes*. Idipsum dicitur si delegatus moriatur:vsq; adeo, vt nec iurisdictio delegata Episcopo, mortuo eo, sede vacante transferatur ad capitulũ, vt ait Io.And.ad c.ad abolenda, de hæret. in vlti.glos.in nouellis.Felin.ad c.eam te, de rescri. Rota decis.3:3.*nota quod capitulum,&c.* in antiq licet contrarium teneat Ioan.Monach. ad c.vnic. de maior. & obed. Ratio decisionis textus nostri capitis, quod alter delegatorum sine altero procedere non potest, & pro vno habẽtur vt simul etiam iudicare iussi sint l.dno ex tribus, de re iudic.P. quamuis alter alteri dum viuit, possit suas vices concedere, ita efficaciter, vt si is cœperit cognoscere, nihil intersit an possit postea iudicare, sed solus procedet c.quamuis, c.licet, de offic delegat.

d cap. sciscitatus, de rescript

e dicto c licet, 30.de offic.delegat.

f d.c.licet, & c.fin §.1 de offic legat.l.& quia, de iurisdict.omn. iud. generaliter morte mandantis reuocatur mandatum, *.rectè, de manda.apud Iustin. l si verò, §.si mandanero, manda. P.nisi forsan tale mandatum sit, quod post mortem mandantis habeat executionem, vt dicitur de executoribus testamentorum, de mandatis impositis hæredibus, de implenda voluntate.

g Per citationem enim hic quod pertinet ad perpetuandam iurisdictionem, videtur lis cœpta, c. gratum, 20.de offic.delega.Res litigiosa etiam efficitur per libelli oblationem, quod ad eãdem iurisdictionis perpetuationem pertinet. l. 1. quando libellus principi datus litis contestationem faciat. can. anteriorum, 1.q.6.

h c.relatum, 19.de offic.deleg.adde c.6 & 7. eo tit.in Sex Caterum si post mortem mandantis partes responderint coram eodem iudice, nulla de eo obiecta exceptione, valebit gestum & iudicatũ, c.cum venissent, 15.de appel. veluti ex consensu partium.

i c.si super, 9.de offic.delegat.in Sext quando videlicet ipsa gratia non perimitur morte concedentis, & cui executoris datio veluti accessoriũ cohæret, vt ibidem dicitur, & ita consentit c. si cui, de prab. in Sexto

k Nam hæc delegatio non expirat morte mandãtis, c.ne aliqui, o.de hæretic. in Sexto.

l cap. legatos, 2.de offic legat in Sexto.

m cap.vt nostram, de appel.c quamuis alicui, 6.de offic.delegat.c. .de rescript.l.iudicium soluitur, 58.de indic.P.§.rectè, de manda.l.si verò, §.si mandauero, manda. P.

n cap.quoniam, de offic.delegat.

o c.licet, de for compet.c.secundo requiris, de appel.

p in cap.2.de offic.delegat.

q c.licet Tranenses, 5.de offic legat.can.nomen presbyteri, 2.q. .can multum super, 3.q.6.l.1. C. de relationib.l.ex illo, C. de relationib.l.ex illo, C.de appellationib. & in decis.Rotæ, 718 *dic quod*, in antiq. dicitur quod iurisdictio delegati expirat per remissionem causæ ad seniorem, per c.ex literis, de offic. delegat.

e cap in literis, 9.eod.nempe cum effectu, c. significasti, & c.quærenti, c.venerabilis, eod.titu.l.iudex posteaquam, de re iudic. P

s c.vt debitus honor, de appellationi.

t c.interposita, & c sæpe, de appellat.

v c.fin.de offic.legat.l.venditor, 49.§.fin de iudic

DE IN IVS VOCANDO.[a]

Titulus VI.

a Hæc rubrica non extat expressa vel separata in iure Pontificio, quamuis de vocatione in ius in eo diuersis in locis & necessario agatur, vt liquebit ex sequentibus. At in iure ciuili, extat titulus de in ius vocando.lib.2. P.tit.4. & lib.2.C.tit.2.& in P. adhuc rubri.in ius vocati eant, &c.

CAPVT I.

Continuatio, & quid in ius vocare.

Ognita quęstione de iudicibus, agamus de materia eorum: & primum de lite apud eos deferenda. Omnium autem instituendarum actionum initium, ab ea parte proficiscitur quæ est de in ius vocando. Aduersarius enim vocandus in ius, id est, vocandus coram eo qui contendentibus ius dicturus est.[a] In ius vocare ita est iuris experiundi causa vocare.[b] Canonica verò vocatio est, quando obseruato

legitimo dierum interstitio, causæ suæ quis adesse iubetur.[c]

SCHOLIA.

a §. omnium, de pœna temer. litiga. l. 1. de in ius vocan. P. l. indices, cum Authent. seq. C. de iudic. Inter ea quæ in ordinato iudicio requiruntur, est citatio. c. inter quatuor, de maior. & obedien. cap. quoniam contra, de probation. neque iudiciũ contra non citatum valet, cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, 10. de constitutio. c. cum dilecti, 6, de dolo & cont. ibi, *volentes iuris ordinem obseruare, &c.* Vide extrauagantem communem, vnam sanctam, & ibi glos. fin. de dolo & contumac. vocatio in ciuilibus vel ideo necessaria negotiis, quod de vnoquoque negono præsentibus quorũ interest tractandum sit l. de vnoquoque, de re iudica. P. l. nam ita diuus, de adoptionib. P. In criminalibus multo magis, vbi de fama, corporis supplicio, vel de vita agitur, idq; vel exemplo Dei, qui quamuis occulta mentis & cordis hominum nouerit, tamen noluit damnare Adamum inauditum & non citatum ad iudicium Genes. .c. can. Deus omnipotens, 2. q. 1. facit Clem. pastoralis, de senten. & re iudic. can. nullum ante, can. iudicantium, 30. q. 5. l. fin. C. de accus. Ita statutum & in can. 5. relatum, 5 q. 2. non esse recipiendã institutam accusationem, priusquam accusatus fuerit vocatus. Nullus in summa maior defectus iudicij, quam citationis, quæ defensionem à iure prouenientem naturali, respicit. defensio quippe naturalis & iure gẽtium permissa, l. vt vim, de iustit. & iur. neque princeps hunc defectum supplere posse secundum Felin. ad cap. ex parte, 2 de offic. delegat. Decium consil. 61. *viso puncto*, de Afflictis, decis. 307. in fine, Boërium, decisio, 247. num. 7. Tractatur & in non citatum & inauditum non esse statuendum, imò nihil congruè posse statui, in can. caueant, 3. & seq omnia, 2. q 9. Verum contra præsentem nõ esse vocationem de substantia iudicij, docet Ioan Andr. in cap. fin. de electio. in Sexto. Plato quoque in 8. de legibus, existimat in iudiciis vocationem esse necessariam.

b l. 1. de in ius vocan. lib. 2. P tit. 3. cap. cum dilecti, de dolo & contum litis præparatio est vocatio, hæc & denunciatio, vt & libelli oblatio, appellatur & hæc præparatis in ius vocatio. l. quemadmodum, 7. de inofficio. testam. P. & citatio vnde citati in Clem. 2. de pœnis. conuentio, vnde conuenti & conuenire, in cap. Ecclesiæ sanctæ Mariæ, de constitut. Prima citatio ita quæ ad iudicium fit, videtur anteiudicialis, vt notatur per Innoc. & Hostiens. ad c. quoniam contra, de probat. glos. ad Clemen. 1. ad verbum *citationes*, de iudic.

c can. fin. §, his authoritatibus, 5 q. 2. Hæc autem finitio intelligenda erit, de legitimè & suo tempore facta citatione, non de alia aliter facta, dicto can. fin in princ. & can vocatio, 5. q. 2.

CAPVT II.

Quotuplex in ius vocatio seu citatio.

Citatio quædam est iuris: quædam hominis.[a] Iuris est, quando ius seu lex statuit aut canon, certum dierum terminum, intra quem debeat quis iudicio ad actum aliquem exercendum se sistere vel adesse.[b] Hominis verò, cum iudicis mandato in ius vocatur.[c] Vtraque duplex, vel generalis vel specialis. Generalis est admonitoria vt quicunque sua interesse putauerit, negotio adsit & veniat in ius.[d] Specialis continet certam personam vocãdam, & vt plerunque causam vocandi & litem, vel litis partem,[e] & fit verbis & literis. Est & alia realis, quæ fit per prehensionem vel captionem personæ quæ ad ius ducitur.[f] Et illa personalis; cuius & alia species quãdo vocatus iubetur in propria persona venire.[g]

SCHOLIA.

a Clemen. 2. de pœn. ibi, *ne citati ad Apostolicam sedem vel ab homine vel à iudice, &c.* Neque minus arctat citatio iuris quam hominis, Rota decis. 484. *si appellans*, num. 7 in nouis, imo magis, quia citatio legis est peremptoria, etsi lex nihil de peremptione dicat: non autem hominis c. causam quæ, de rescrip. cap. 1. de electio. in Sexto. iuncto c. 1. de appellatio. in Sexto, & ibi Innoc.

b Vt in c. 1. de electio. in Sexto constitutum, vt qui impugnat electionem, à die qua appellauerit, intra mensem in curia Romana compareat, idem in c. cupientes, eod. titu in c. quamuis, de offic. ordinar. cap. 1 de appellatio. in Sexto. in l. scire oportet, 3. §. 1. de excusatio. tutor. lib 27. P. tit. 1. l fin. C. de dolo.

c Vt in c. cum dilecti, de dolo & contuma. lib. 2. tit. 14. c veniens, de accusat.

d Quemadmodum in c. 1. de electio. in Sexto. l. si eo tempore, de remissio. pignor. C. tractat de hoc Hostiensis & Innocentius ad cap. dilecti, de exception. vbi plenè & in decisione Rotæ 4. 9. *si impetretur*, num. 2, in nouis.

e Fit enim in initio litis generalis quædam vocatio, quæ habet litis cuiusdam certæ admonitionem. Atque etiam in exordio litis solet talis generalis vocatio decerni ad legitimè comparendum ad singulos actus vsque ad sententiam inclusiuè instructam, cum omnibus iuribus, scripturis ac monumẽtis causam concernentibus. Rota decis. 245.

f cum iussu iudicis, non aliter: l. fin. C. de exhib. reis. l. cum clericis, l. omnes, C, de episcop & cler. debẽt quoque & esse iudices qui hoc iubeant ex maioribus qui saltem habeant mixtum imperium, § si verò etiam, cum sequent. de exhibendis reis in noue l. authent. qui semel, C. quomo. & quan. iudex, nisi ageretur de debitore fugitiuo qui prehendi potest iure vt iudici sistatur, l. ait prætor, §. si debitorem, quæ in fraudem creditor. P. Fit hæc realis ductio maxime in criminalibus, l. plerique, de in ius voc. P. cap. proposuisti, & ibi Hent. Bohic, de for. comp. c. si iudex laicus, & cap. si clericus, de sent. excom. in Sex. Species quædam etiam realis seu personalis citationis est, quando apparitores parlamentorum vel regiorum maiorum magistratuum, malo ferarij seu virgæ delatores, ea tactos vocatos citant dicendo *rex vos salutat*, pro qua citatione facit l. hac lege, §. 1. ibi, *aut plures fortè feriendi sunt*, de proximis sacror. scrinior. lib. 12. C. vbi tamen corruptè legitur, *ferendi sunt*, pro *feriendi*.

g Vocant *adiournement personnel*, Galli, quale in c. 1. de iudiciis in Sex quæ citatio vt plerunque decernitur in delictis leuibus, & in quibus personam ipsam exigit iudex præsentem, per se, vt in exemplis sequentis capitis tertij.

CAPVT III.

Pro quibus quis in ius vocari potest aut debet.

QVia ergo citatio est iudicij principium & fundamentum,[a] ideo sine ea fieri non debet.[b] Regulariter etiam omnis actus iudicialis, contra nõ citatum ipso iure nullus est:[c] ideo & quilibet actus distinctus, indiget citatione.[d] Verumtamen pro ciuilibus negotiis, nemo potest citari vt personaliter compareat, cum possit si velit vel per se vel per procuratorem comparere.[e] Pro criminali tamen poterit,[f] aut pro veritate dicenda,[g] aut pro præbendo iuramento calumniæ,[h] aut si alio modo necessitas postulet partes vel personas iudici exhiberi,[i] aut si actus gerendi sint præsentibus quorum interest.[k]

a §.fin.de pœna temerè litigan.Clem.pastoralis,de re iud c.quoniam contra,de probatio.

b l. de vnoquoque, de re iudic. P. l. nam ita diuus, de adoptio. P.

c In prædictis iuribus,& per interpretes ad d.Clem. pastoralis. Matth.de Afflictis decis.307.num.29.

d Marantha in praxi, parte 6 titu.6.Felin. fusè ad c. cum olim,num.11.de sent.& re iudic.& Bald ad c. quoniam contra,4.colum.in fi. de probatio.tradit, interpretes diuidere citationem,in eam quæ anteiudicialis dicatur,quę fiat pro litis ingressu:& in iudicialem,quæ fit pro litis ad vlteriora progressu: & in aliam iudicialem peremptoriam:& post iudicialem quæ fit post sententiam, in articulis opportunis & in executione.

e c.querelam,de procurator.l.1.& fin.eod.tit.not. in cap. .de iudic in Sexto.

f Hæc & sequentia probantur in c.1.§.fin. de iudic. in Sexto. Causa criminalis intelligitur de crimine criminaliter intentato,non autem si ciuiliter, quia tunc posset interuenire procurator, c. tuæ, de procurator.c.super his,de accusat.non ita si criminaliter:exceptis casibus notatis in can. si quando,2.q.6. in glos.fin.

g d.c.1.de iudic.in Sexto.Hoc enim personale,dicere testimonium de veritate, ideo coguntur venire testes sæpè,toto titulo,de testib cogen.

h d.c.1.de iudic.in Sexto. & hoc personale etiam, c. in pertractandis,de iuram.calum.auth. principales, de iureiura. propter calum.dando.C.poterit tamẽ dari procurator ad hoc iuramentum præstandum, cum speciali mandato de iurando in animam constituentis,c.fin de iura.calum.in Sexto.

i d.c.1.de iudic.in Sexto.quod arbitrio iudicis relinquitur, vbicunque autem quis personaliter venire mandatur,non potest per procuratorem comparere,c fin.de maior. & obed lib. .tit.33.c.dilecti, de dolo & contuma.c.exposuit, de dilatio. Rota decis. 272. *licet contra*, in nouis, & si non potest venire, nõ tenetur etiam procuratorem mittere,l.fin.C.de procura.potest tamen imo debet,nuncium mittere ad allegandas excusationes iudici, coram quo debebat se sistere, cap.querelam, de procurat. vbi de hoc agitur.

k Iuxta l.de vnoquoque, de re iudic. P. l. properandum,§.sin autem,de iudi.l.iudices,de fide instrum. Barth.ad l.item illa,de constit pecunia. Felin.in c. in nomine Domini, num.31. de testib.vel si agatur de testibus vel instrumẽtis producendis, & audiendis vel impugnandis, vt ibidem. Si verificanda sit scriptura priuata. Paul Castr & text. ad l. etsi contractus,de fide instrum.Felin.ad c.scripta,eod titu. Si dandæ sint literæ compulsoriæ ad exhibendum exemplum:vel vt loquuntur ad copiam instrumentorum penes aliquem existentium, & transumpta faciẽda sint,vel ex archiuis,vel aliunde,citãtur quorum interest vt veniant, adsint vel mittant procuratorem,Paul. Castr.ad l.iudices, num.8. de fide instrumen.Octouianus Vvestrius,lib.6. introductionis in aulæ Romanæ actionem,c.1.nu.12.& 13.

CAPVT IIII.

1 *Quis vocare vocariue in ius possit.*
2 *A quo iudice,vnde & vbi.*
3 *De quibusdã qui nõ possunt vocari vel prahẽdi.*

1 OMnes in ius alios vocare, ipsiq; vocari possunt: nisi expressè prohibeantur.[a] Prohibitio autem vel est absoluta, vel cum venia tantum permissa, postulata à iudice: veluti quando liberto permittitur eo tantum modo vocare in ius patronum.[b]

2 Omnes item iudices quibus est permissa vel concessa aliqua iurisdictio, potestatem citandi habent, quia aliter iurisdictionem exercere nequirent.[c] Attamen iudex delegatus per rescriptum summi Pontificis, non poterit vltra duas dietas extra prouinciam quenquam citare, nisi nominatim idipsum ei permittatur.[d] Nec citare eis licet extra locum vbi tenetur iudicare,[e] aut ad locum non satis tutum, aut inhonestum.[f] Non potest quoque iudex manifestè incompetens validè coram se extra potestatem vocare.[g]

3 Non vocatur quoque in ius spoliatus ad instantiam spoliantis,vel saltem non tenetur ei respondere,priusquam restitutus fuerit.[h] Non possunt quoque regulariter præhendi confugientes ad Ecclesiam,[i] nisi forsan fuerint homicidæ,per proditionẽ & insidias,[k] non præhenduntur quoque aut capiuntur corporaliter vt carceribus detrudantur,mulieres.[l] Aliæque quædam personæ quæ ex iure ciuili cognosci possunt.[m]

SCHOLIA.

a In l.4.de in ius voc.P.vbi personę cum seq ponuntur prohibitæ,iunge l.de vnoquoque de re iudi. P. Cùm enim edictum de in ius vocando sit prohibitorium, quæ non inueniuntur prohibitæ censentur habere permissionẽ,l.cum prætor,de iudi.cũ simil

b can.episcopus qui mancipium,54.§.libertus,12.q.2. l.4.§.1.& l.fin.de in ius vocan.

c Commissa enim iurisdictione omnia censentur cõmissa sine quibus non potest expediri l.2 de iurisd. omnium iudic P.

d c.nonnulli,28.de rescrip c.olim,7.de except c.fin. §.conseruatores autem,de offic.deleg.in Sext.dieta est,ideo vnius diei,quod ex cõsuetudine regionum metiendum erit.Quamuis de iure ciuili 20.miliaria pro singulis diebus numerentur, l.3 de verb.signif. l.vicena,si quis cautio.in Pand.

e c.fin.§.conseruatores,& cap.statutum,11.§.in nullo,de rescript in Sexto.

f In c.de cætero, de sent.excommunica. c veniens, de accusatio.c cum R.35.de offic.delegat.c.ex parte,37. de appella.l.at.§. sed etsi,de recept. arbit. P. clem. pastoralis, de re iudica. Pro loco non tuto etiam habetur,si in eo sit morbus contagiosus,can.

communis 23. dist. Quod si quis citetur ad locum non tutum, poterit appellare, etsi non petat locum securum, c ex parte, & ibi Innocentius, de appella. Tutius tamen faciet pars si mittat excusatores de loco non tuto: quo casu si non admittatur eius exceptio, vel excusatio, poterit appellare: maximè si petat sibi assignari locum tutum & ei denegetur, Rota decis. .5 *nota quod vbi*, in antiq.

g c. cum Episcopus, de offic ordina. in Sex. c si duobus, 7. de appellatio. l. fin. de iurisd. omnium iud. P. l 53. §. f. & l. 54. §. fi. de re iudica dixi vero oportere manifestè esse incompetentem iudicem cui impunè non pareatur. Alioquin enim si dubitetur, vocatus debet comparere fori sui priuilegium allegaturus, l. si quis ex aliena, 5. de Iudic. P. l 2. si quis in ius vocat. non ierit P, tractant interpretes, ad c cum ordinem, de rescrip. c. cum parati, de appellatio. Nihil autem hic interest, sint ne ordinarij aut delegati iudices, qui malè & sine potestate vocauerint; veluti si pluribus datis iudicibus, pars tantum citauerit eorum, vocatus nó tenetur venire, c. prudentiá, & seq. c. ex literis, de offic. deleg. c. si duobus, de appella.

h c. prius, 3. q. 2.

i c. inter alia, de immunita. Ecclesia. l. 2. C. de his qui ad Eccles. confuger. Alexand. consil. 145. volum. 7.

k c 1. de homic. d. c. inter alia, & c. si de immuni. Eccl.

l l. 1. & auth. seq. C. de offic. diuersor. iud. auth. hodie, de custod. reorum C.

m enumerantur in l. 2. & sequent. de in ius voca lib. 2. P. tit. 4. l. 1. 2. 3. eod. titulo lib. 2. C tit. 2.

CAPVT V.

1 *De formulis & modis vocandi seu citandi per edictum.*
2 *Per vocem iudicis.*
3 *Aut praconis.*
4 *Per literas, vocéve apparitoris.*
5 *In Ecclesia per curionem, per sonitum tuba vel campana.*
6 *In citatione qua consideranda, nempe commissio, citatio, relatio, terminus, causa.*
7 *Vocari quomodo debeat citandus.*
8 *Quo die num festiuo & ad quem diem & locũ.*

1 Citationum seu vocationum in ius, quædam fiunt [a] per modum edicti, [b] diebus solemnibus, [c] in quibus summi Pōtifices solent facere processus generales cōtra reos, aut contra criminibus quibusdam generaliter infectos; [d] & proponunt citationum edicta in publica audientia literarũ Apostolicarum, vel in Papali palatio, vel postea in maiori Ecclesia loci vbi Romanus est Pontifex, Ita vocatur quis in ius per publicam edicti propositionem.

2 Et per vocem ipsius quoque iudicis monentis præsentem, vt certa die veniat: [e] quæ vocatio habet vim peremptorij edicti. [f]

3 Item per vocem præconis, ad quã postquam citatus in ius nõ venerit, maximè peruenitur; vel si quando vocandus latitat vel vagetur, & fraudulenter se absentet; & nesciatur vbi sit: cumque ad damnationẽ ob contumaciã procedendũ est, quo casu & trinæ citationis edictũ publicatur. [g]

4 Fit & citatio per literas iudicis per apparitorem, [h] iubetur & viua voce sine literis nuncio, vt citet vocandum, [i] addito legitimo & sufficienti ad comparendũ termino. [k]

5 Fit & aliquando citatio in Ecclesia per curionem in publica prædicatione, vt in publicatione monitoriarum literarũ ante excommunicationẽ pro occultis reuelandis, & in publicandis matrimoniis, & in quibusdam aliis. [l] Fit & per sonitum campanæ & sonũ tubæ vel cornu per præconẽ. [m]

6 In omni citatione tria erunt consideranda, iudicis cõmissio, citationis executio, & ipsius executionis relatio. [n] item vltra datus ad comparendum idoneus terminus, sine quo citatus venire non cogitur. [o]

7 Debet & legitima citatio continere causam vocationis, & tenorem commissionis delegati, vt per ea vocatus ad cedendum iudicio, vel ad defendendum se præparet, [p] vocandus autẽ debet vocari si inueniatur in persona propria: vel si absens sit, ad domum eius faciẽda denunciatio, vel procuratori eius. [q]

8 Obseruandum etiam ne citatio die festiuo seu dominico fiat, alioquin improbanda [r] fiet citatio interdum ad totã causam: quę id operatur, vt nõ debeat postea in articulis eius repeti, & perseueret vsque ad definitionem; interdum ad vnum articulum tantum, quæ pro aliis non prodest. [s] Fieri & debet ad certum & vnum locũ vocatio, alioquin si reus actorem virtute impetrati rescripti, eodem tempore ad diuersa loca, vel indeterminatè ad villam, quæ cõmune cum pluribus eiusdem prouinciæ villis habet vocabulum, citari procurat, vt dum non comparuerit excommunicetur vt contumax, & sic eum à sua intentione repellat; rescripti commodo carere debet, & in expensis ac damnis aduersario condemnari. [t]

SCHOLIA.

a Vt docetur in clem. 1. de iudic. vbi ponuntur quæ sequuntur, & restringitur extrauagans Bonifacij vnic. de dolo & contuma. in extrauag. communib.

b edictum hoc publicè proponitur, exemplo edicti prætoris in albo descripti, in l. si quis id quod, de iurisd. omnium iudic. P. Dimittitur autem illa citatio affixa per aliquor horas vt aiunt Millius & Rota decis. 223. in nouis, idq; vt legatur ab omnibus originalis scriptura. Sicq; affixio & publicatio, quamuis publicè non legatur sufficit. Sicut Cassiodorus testatur decisio. 4. de dolo & contuma. Tiraquel. de vtroque retractu. §. 9. in secunda gl. num. 8. & seq. Edictum dicitur citatio quia prætor edicebat talem esse citandum seu in ius vocandum, §. fin de pœna temere litigantium, ibi *quia prætor edicit, &c.* l. cum vero, §. fin. de fideicommissa, liberta.

c solemnes dies in quibus fiant isti processus generales, sunt, dies Iouis hebdomadę sanctæ, dies Ascẽsionis domini, dies dedicationis basilicarum diuorum Petri & Pauli mẽsis Nouẽb. gl. ad clem. 1. ad verb. *solemnes*, de Iud. Ioh. Andreas ad c. vt cõmissi. de hær.

d vt contra hęreticos c. excõmunicamus, §. sanè, & ibi gl. ad verbum *pyratis* de hæret. contra pyratas, in c. excõmunicatione, de raptorib. cõtra noua vectigalia

impo

imponẽtes, c. innouamus, de censibus, & cótra alios infectos criminib. cõprehensis in bulla publicata in cœna domini, Romæ.

e l. 2. C. quomod. & quando iud. Barbatia ad c. ex literis, numero 15. de Rescript. fitque hæc citatio per iudicem in præsente, nec interest regulariter sitne iudex ordinarius vel delegatus, vel arbitrator, omnibus enim id permissum est. gloss. & doctores, in l. sancimus, per illum textum, de iudic. C. Imola ad Clem. 1. de iudic. Speculator titulo de citatione, §. sequitur. facit l. sed interpellatur, & ibi notat. de Arbitris, P.

f glossa ad §. illud, in verb. decreto, de hæred. & Falcid. in Nouel. literis autem & mandatis iudicis iubetur citatis, vt adsint iudicio. Illa mandata sunt denũciationes, edicta, literæ, d. l. sed interpellatur, §. arbiter, de recept. arbitr. P. l. cum vero, §. euocari, vers. proinde denunciationibus, & cætera, de fideicommissa. liberta P. l. consentaneum, C. Quomodo & quando iudic. cap. prudentiam, de officio delega. c. nec Episcopi, de temporib. ordinatio. ca. 1. 5. q. 5. ca. si ægrotans, 5. q. 3. plenè Barthol. ad Extrauag. ad reponendum, ad verbum, *literas*, quomodo in crimine læsæ maiest. proceden. sit. Diriguntur porro istæ literæ exequendæ in curiis Ecclesiasticis clericis, notariis, & aliis, qui ex commissione exequuntur, & relationibus illorum creditur, maximè notariorum qui sunt personæ alioquin publicæ, & fide dignæ, cap. ad audientiam, de præscriptio. can. sancimus, 2. q. 7. Curia autem secularis, vt plerumque suos habet viatores, apparitores & nuncios, quibus cõmittat huiusmodi citationes vel vocationes personales, verbales & reales faciendas, quibus creditur in relationibus exequutionũ factarum, maximè dũ præsentibus testib. exequuti sunt, quod fieri debere in Gallia ne fraus cõmittatur placuit regibus.

g l. fi. de feriis, C. auth. qui semel, C. quomo. & quan. iudex. Edictum interdum trinum ad cõstituendam contumaciam; interdum vnũ pro tribus peremptorium, quo iudex comminatur etiã parte aduersa vocata, absente, cogniturum & pronunciaturum l. in peremptorio, l. ad peremptoriũ, & sequenti, de iud. P. l. 1. §. hoc edicto, quæ sententiæ sine appellatione rescindantur. fit ita vel trina citatione, vel vna pro tribus sufficiente peremptoriũ edictum, c. ex tuę, 11. de cleric. non resident. Datur autẽ ordo perueniendi ad illud peremptoriũ edictum, in dicta l. ad peremptorium, 68. cum 5. ll. sequentibus, de Iudic. P. Interposito inter trinas vocationes ad minus spatio decem dierum; hodie autem 30 ex Nouella 112 c. 3. Peremptorium dictum interdictum, quod perimat disceptationem, & vltra nõ patiatur aduersariũ tergiuersari, l. & tertium, l. in peremptorio, de Iudic. P. idque comminatio ante peremptorium docet; quia iudex præmonet se cogniturum etiã absente parte, si stato tempore non veniat l. nonnunquam, 72. & seq. 73. & post edictum, eo. tit. Consentit superioribus formulis, l. consentaneum, 8. C. Quomo. & quan. iudex. lib. 7. tit. 43 meminit & de vno edicto & de citatione perẽptoria publice in Ecclesia maiori proposita pro omnibus, cap. 1. de dilatio. in Extrauagant. communibus. Singulare tamen, quod tractatur in cap. consuluit, 24. de offic. delega. quod si post edicti peremptorij diem aduenientem, duret iurisdictio citantis, quod possit prorogari dies iudicij in aliam diem sequentem ex æquitate ad expectandum citatum, vocant curiæ nostræ Galliæ, *La surseance apres le iour de l'assignation*. Si tamen periculum immineat, vt in delegato & aliis, ne expiret iurisdictio, nõ debet prorogari, vt in proximè citato capite dicitur. Citatio peremptoria, voce etiã fit præconis, de qua meminit l. diuus Antoninus, 7. de in integ. restitutio. lib. 4. P. titu. 1. Notabile etiam hanc citationem voce præconis fieri non posse iussu delegati ab inferiore quam à principe seu summo Põtifice, aut authoritate iussu ordinarij, §. omnem, de litigiosis, in Nouellis. Bald. ad l. 2. ad authent. qui semel, quomod. & quand. iud. C.

h de tribus illis formulis vocationis, meminit c. vnicum, de dolo & contuma. in Extrauag. communib. &, vt dixi, si quando latitauerit reus vel vagabundus sine certo domicilio sit, legemus edictis voce præconis aut tuba euocatur, & si non compareat in illum secundum leges proceditur, §. si vero quis cõprehensorum, Nouella 134 cap. 5. vt nulli iudicum liceat habere loci seruatorem. Eodem modo proceditur in citandis potentibus ad quos tuto iri non potest, vt notat Guido Papæus, q. 4 9. Iason consilio 86. in 2. volumine.

i vt in cap. cum dilecti, 6. de dolo & contuma.

k dicta Clement. 1. de Iud. c. vni. de dolo & cõtuma. Terminus autem debet esse conueniens distantiæ locorum, in quibus comparendum & veniendum est: iuxta l. 1. si quis cautionib. P. §. qui excusare, de suspect. tutor. cum similib. Aliter non existente cõpetente termino, citatio tanquam temeraria nõ arctaret citatum ad comparendum etiam post terminum, vt notat Barbatia & Panor. ad c. cum dilecti, de dolo & contuma. Cassiodor. decisione 6. eiusdẽ tituli de dolo, facit l. aut qui aliter, quod vi aut clam. Et ita etiam citationem factam cum arcto tempore ad sistendum & comparendum non valere, docet Matthæus de Afflictis, decisio. 124. incipien. *esse* nu 3. & decis. 366. *in pleno*, nu. 15. Cassiodor. decis. 3 de dilatio. dubitatum autem, an si citatio absque termini præfixione fieret, valeat. In qua quæstione maioribus suffragiis conclusum valere, & esse efficacem, atque in ea tacitè intelligi vt citatus congruo tempore compareat. Felinus in cap. consuluit, de offic. deleg. Alexand ad l. liber homo, §. 1. de verbo. obliga. Boërius decis. 235.

l Clem. vnic de foro competent. cap. cum inhibitio, de Clandestina desponsa.

m per campanam citatio fit ad congreganda capitula, collegia, vniuersitatésque alias seu municipes, c. in causis, §. nuncij, & ibi Panormi. & alij de electio. gloss. in c. si capitulo, de concessio. præben. in Sext. l. sicut, quod cuiusque vniuersita. nomine. in P.

n Felinus ad c. gratum columna 3 de offic. delega. & in c. 1. de Iudic. Bald. ad l. fi. C. de feriis. Iason ad §. quadrupli, de action. nec præsumitur citatio facta auctoritate iudicis, nisi appareat. Aretinus consil. 33. Felinus ad c. quoniam contra, de probatio. Examinat Ripa ad c. 1, de iudic. nisi consuetudo situs loco, vt publico nuncio credatur, vt prædicti interpretes tradunt, & Corneus consil. 95. lib. 4. Potest & citatio per partem ipsam litigantem fieri in tribus casibus, primo ex pacto si conuenisti mecum quod te repræsentabis iudici ad meam requisitionem & requiram te vt eas & te præsentes, nam illa requisitio sufficiet si constet saltem duobus testibus præsentibus eam factam fuisse, & vim citationis habet: licet non interrumpat præscriptionem, l. si in princ. & ibi Barthol. & alij, de eo per quẽ factum erit, &c. Felinus ad c. cum causa, col. fin. de offic. delega. Hodiè tamen hoc non est propriè citatio, sed requi-

ſitio, Rebuffus tracta. de citationibus in præfation nu. 77. & ſeq. In tertio tomo commentariorum ad conſtitutiones regias. Secundo poteſt fieri citatio per ipſam partem, ex commiſſione iudicis, per gloſſam ad l ſi vt proponis, in 2. C. quomod. & quand. iudex. Speculator titulo de citatione, §. ſequitur. Rebuffus proximè citato loco num. 78. veluti, ſi iudex illi dicat præcipio tibi, vt notifices aduerſario tuo, vt tali die & hora compareat coram me, & tu quoque compareas, vt docet Socinus tractatu de citatione, articulo 8. q. 4. Angelus & Iaſon ad §. pœnales, & ad §. quadrupli, de actionib. verum in Gallia hoc non ſufficeret, niſi illa citatio probaretur literis vel alio legitimo modo. Tertio ſi pars non inueniret nuncium ſeu apparitorem qui citet: vel ſi inuenerit quidem, ſed is noluerit citare aduerſariū ob metū vel alio modo, poſſet in eam cauſam corā notario & duobus teſtibus proteſtari contra apparitorem, & poſtea coram illis teſtibus vel aliis, literas citationis parti oſtendere, & requirere vt compareat iuxta iudicis præceptum: taliſque citatio valebit, vt ait Barthol. ad Extrauag. ad reprimendū, ad verba, *per literas*, quomodo in crimi læſæ maieſt proceden. ſit. Iaſon ad l. iubere, num. 3. col. 4 de iuriſ omn iud. Alexand. ad l. iuſtè, num. 31. de acquirend poſſeſſ. Alioquin, nemo propria authoritate priuatus poteſt aduerſarium in ius vocare, nec per ſeipſum vel ſine apparitore ſeu viatore. Cura enim iudicis eſſe debet, dare viatorem qui citationem factam ei renunciet, l. magis puto, §. ne tamen, de rebus eorū qui ſub tutel. vel cur. ſunt. P, l. ſed interpellatur, ſ. arbiter, de recept. arbitr. l. is cui, §. miſſus, vt in poſſeſſ. legato &c. P. l properandum, §. etſi quidem, de iudic. C. Periculum enim alioquin immineret, ſi permitteretur parti ipſi vocatio, ne odio mentiretur iudicij ad ſupplantandum vel decipiendum aduerſarium: neque facile ei crederetur in cauſa propria in præiudicium tertij, l 1. § cum quis, de quæſtionib. P. ſcriptum etiam ne credas inimico viro, &c. Eccleſia. 12. Poſſet & vexare aduerſarium temerè illum in ius vocādo, ſi iudex prius non diſcerneret an vocari deberet, etiam in ciuilibus, l. adoptiuum, de in ius vocan. Suntque, vt liquet ex eodem titulo, perſonæ, quæ & vocare & vocari in ius nequeunt ſine licentia iudicis & mandato eius expreſſo. Multo magis in criminalibus eſt interdicta realis citatio ſeu aduerſarij præhenſio, permiſſa viatori cū expreſſo iudicis mandato tantum: l. neminem, C. de exhiben. reis. Neque etiam eſt ſingulis concedendū, quod per magiſtratus publicè fieri poſſit, ne ſit occaſio maioris tumultus, l non eſt ſingulis, de regul. iur. P. quamquam debitorem fugientem in defectū iudicis retinere, & ad iudicem deducere permiſſum ſit in l. ait prætor, §. ſi debitorē, de his quæ in fraudem creditor Et hæc propriè loquendo accipienda ſunt, alioquin enim quotieſcumque viator citati iuſſu iudicis ad inſtantiam partis aliquem, dicitur ipſa pars citaſſe, cap. 1. de iudic. l. 1. videri, de vi & vi arma. P.

o can 1. vocatio, 5. quæſt. 1. cuius hæc verba, *Vocatio ad ſynodum iuxta decreta Patrum canonica, eius qui impetitur rationibus ſcriptis, per ſpatium fieri debet congruum, atque canonum. Quia niſi canonicè vocatus fuerit ſuo tempore & canonica ordinatione, licet non venerit ad conuentum quacumque neceſsitate, niſi ſpōte voluerit nullatenus ſuis reſpondebit inſidiatoribus.* Quomodo antem poſt tempora comparitioni præſcripta, adhuc non veniens ſit expectandus ante condemnationem, dicetur in ca. præſenti, 2. eadem 5. quæſt. 1. Docet autem pluribus & ex profeſſo Andreas Gayllus lib. 1. practicarum obſeruationum, obſeruatione 48. ſex requiri in citatione & quare nomen iudicis mandātis citari exprimendum ſit: & obſeruatione 49. quare nomen & cognomen citādi in obſerua. 50. quare nomen citantis & cognomen in 51. cur cauſa citandi libello citationis ſit inſerēda: in 52. quod citatio nomen iudicij continere debeat, & quare: in 53 de die & termino exprimendo: & in 54. & ſequenti, de executionis relatione per nuncium ſacta, & de eius relatione, in 56. de citatione extra territorium: in 57. de citatione edictali quando locum habeat: in 58. de citatione illegitima per comparitionem validata: in 59. de contumacia actoris: in 69. de contumacia rei. Vide etiam quæ nos ipſi ſatis copioſè tractauimus de citatione lib. 48 Syntag. cap 2. & de contumacia eod. lib. c. 3.

p cap. præterea, de dilationib.

q c. cauſam quæ, de dolo & contuma. l dies cautioni, 4. §. prætor ait, & ſeq de damno infecto. lib 39. P. tit. 2. denunciatio ſeu citatio faciēda dicitur in perſonam ſi inueniatur: ſi non inueniatur in domiciliū vbi habitet. Ceterùm ſi nō ſit habitata res vbi citatio ſit, vt puta ſi inſula, vel hæreditas adhuc adita non ſit, tutius erit libellum vocationis ad ipſas ædes proponere: fieri enim poteſt vt ita monitus, defenſor exiſtat, hæc ibi: vbi & doctores communiter tenent quod ille qui præſens ſit eſt adiornandus ſeu citandus in perſona, ex cap cauſam quæ, de dolo & contuma. Imola ad c. fin de eo qui mittitur in poſſeſſion. rei ſeruan. cau. Contrarium tamen ſeruatur de ſtilo, maximè ſi ſit impedimentum: datur autem cautela, vt in tuto res ſit, vt nuncius ſeu apparitor referat ſe citaſſe reum in domicilio, eo quod non inuenerit perſonaliter. Atque ſi citatus non compareat, ſufficit publicè citationem ad domum vel ad Eccleſiam proponi, cap. fin. de dolo & contu. Clem vnica, verſ. ad domum, in princi. eo ti. Refert Mynſingerus centuria 2. obſeruationū ſingularium, obſeruat. 69. poſt multam controuerſiam in camera imperiali obtinuiſſe aduerſum D. Philippum Landgrauium etiam incarceratum & delendum ab Imperatore, valuiſſe citationem contra eum factam ad domum eius. Placuit & valere citationem factam in perſonam vxoris, vel ad domum habitationis viri, & ſufficere vt & tractat Guidò Papæus deciſ. 44. & conſi. 121.

r can. 2. placita, 15. q. 4. l. fi. C. de feriis, lib. 3. ti. 12. quia tunc temporis ea in iudiciis non ſunt agitanda, niſi agatur de periculo animæ can. 1. & ſeq & ibidem gloſſ. 15. q. 4. in praxi adiornamentum factum ſeu citatio die feriata, & ad diem feriatam valet de conſuetudine, ſed feriata dies adſignata, ipſo iure extenditur & differtur ad ſequentem non feriatam, niſi coram cancellario, vt notat Maſſuerius in praxi, titulo de adiornamentis, §. 6. item adiornamētum, & de hoc notatur in l. 1. §. nunciatio, & l. 2. de operis noui nuncia. Scribit & Caſſiodorus, deciſ. 5. de dolo & contumacia. omnem citationem quocunque tempore etiam feriarum generalium, vel alias die feriato executioni mandari poſſe in curia Romana vel extra in prouinciis, licet iis temporibus contradictarum audientia quieſcat: & ita obſeruari quoque tradit Octouianus Vveſtoois, lib. 4. introductionis in aulæ Romanæ actionem, c. 3 Barth.

hoc etiam probat, ad l. ex quacumque, §. fin. si quis in ius vocat. non ierit. P. Lanfrancius de Oriano, ad cap. quoniam contra, in verbo *citationes*, in fine de probationi. Baldus id etiam esse in consuetudine testatur in praxi; de citatione, q 7. Guido Papæus decis. 225. incip an executio. Tractat hanc quęstioonem & fusè Tiraquellus tract. de vtroque retractu §. 36. numer. 79. Temperãt at aliqui hanc sententiam, vt hoc verum sit quandó à principe citatio emanauerit, vel quando citatio fieret pro causa quæ diebus feriatis posset agitari: quarum aliquæ ponuntur in l 2. & 3. de feriis. P. l. prouinciarum, to. C. eod titul. cum simil. cæterum non erit alienum addere, quod tradunt interpretes, relationem executionis citatioois adeo esse de substantia ipsius citationis, vt non valeat die ad honorem Dei feriata facta secundum Salicetum in l. fi. C. de feriis. Alexan. ad l. 2. §. nunciatio, de operis noui nuncia. Quæ autem fieri posśint diebus festis, notat etiam glossa c. fin. de feriis.

b Iohannes Andreas ad Rub. de dolo & contuma. Innocent. ad c. coosuluit, & ad c. ad petitionem, de offic delega. Noo ideo tamen prima citatio personaliter facta, impediet, quo minus oecessario quis sit citandus ad alia quæ exigunt citationem specialem, vt ad testes audiendos.

c c. fin. de rescrip.

CAPVT VI.

1 De fine & effectu citationis vt veniat vocatus.
2 Perpetuetur iurisdictio vocantis.
3 Præscriptio interrumpatur.
4 Litis pendentia fiat.
5 Vis citationum summi Pontificis.
6 Contumacia ex vocatione actoris & rei, & eius pœna.
7 Diuisio contumaciæ vera & ficta.
8 Inualida citationis effectus.
9 Citationis dilatio suspendit iudicis officium.

1 EFfectus & finis citationis præcipuus, vt vocatus veniat vel compareat per se vel per procuratorem legitimum, vt se posśit si velit defendere [a].

2 Per primam etiam citationem ad iudicium, iurisdictio iudicis in ius vocantis firmatur & perpetuatur, & præuentionem habet [b].

3 Interrumpitur & longi temporis præscriptio. [c]

4 Dicitur quoque lis pendere, postquam in eo à iudice competenti emanauerit citatio & ad aduersarium citatum peruenerit, vel per eum factum fuerit quominus ad eius notitiam perueniret; dum tamen in eius citatione talia sint expressa per quæ plenè posśit instrui super quibus in iudicio conuenitur. [d]

5 Citationes rursum authoritate Apostolica, ad instar edictorum in albo prætoris propositorum etiam extra dies solemnes, in quibus Romani Pontifices processus consueuerunt facere generales, ab ipso Papa specialiter & certa scientia factæ, in Apostolicarum audiẽtia publica literarum, vel in Papali palatio publicè postmodum maioris ecclesiæ loci in quo Romanus Pontifex cum sua curia residebit, ianuis affigendæ, sic valent ac arctant citatos post lapsum terminum, quem considerata distantia locorum citationibus apponi conuenit competentem, ac si ad eos personaliter deuenissent: nempe tantum quando illi impediunt ne ad eos citatio perueniat, vel si tutò domicilium eorum non posśit adiri [e].

6 Contumacia nascitur quandoque, respectu non venientis [f], siue vocantis, siue rei. Nam actor si non venerit in termino ad quem fecerat aduersarium citari, reo venienti in expensis propter hoc factis legitimè condemnari debet: nec ad aliam citationem faciendam admittendus est, priusquam cauerit quod in termino fideliter debeat comparere [g]. Neque à communione quis est suspendendus, nisi ad causam suam dicendam die statuta literis iudicum euocatus occurrerit [h]. Quòd si legitimè & sufficienter citatus non venerit statuto tempore; agetur nihilominus causa, & sententia ferri poterit contra absentem, Dei præsentia replente locum absentis [i]. Poterit & verè contumax excommunicari [k], & ad expensas ob contumaciam factas condemnari [l]. Potest & actorem ante litis contestationem, propter rei contumaciam mitti in possesśionem rerum contumacis custodiæ causa. [m] Et vltra, multam, ob contemptum iurisdictionis, dicere in cõtumacem [n]. Qui etiam citatos vel à lege vel ab homine ad curiam Romanam, detinuerunt, ne possent sedibus conuenientibus ibi sistere; quique se capi procurant ne tempore venirent imposito, priuantur suis beneficiis Ecclesiasticis [o].

7 Porro contumacia in non veniendo constituitur [p] vera, ficta, præsumpta: verus contumax ille, qui personaliter citatus respondit se nolle venire ad iudicium [q], quique in capturæ seu præhensionis breui trinaque citatione personali, siue in persona siue in domicilio, siue voce tubæ præconis, siue alta apparitoris aut seruientis voce per vicos aut in quadriuiis euocatus, coram iudice à quo fluxerint edicta, non comparet. [r] Non verus & fictus dicitur, qui cùm ad domum tantum fuerit vocatus, non comparet. [s]

8 Erit & effectus citationis, vt quamquam citatio inualida seu defectuosa non constituat citatum in mora, aut in contumacia, & processus super eam factus nullus sit [t], tamen si malè ex illa citatus, sponte compareat, validabitur [v]. Is autem qui notoriè vocari non potest, non est contumax si non compareat [x].

9 Addemus & alium effectum citationis, vt

pendente dilatione veniendi data in citatione, nihil contra vocatum à iudice fieri vel ſtatui poſsit. y

SCHOLIA.

a Clem.paſtoralis, de re iudica.l. nam ita Diuus, de adoptio.in P.& eſt iudicij fundamentum, §.fin. de pœo. temere litiga.gloſſa ad cap. quoniam, ad verbum *citationis*, de probatio. Alioquin omnia in abſentes ſtatuta, irrita fiunt canon.omnia, can.caueant, 1.q.9.atque ita reus vocatus ſaluis exceptionibus ſibi competentibus iudicium ſuſcipere tenetur cap.1. de iudic. vel proponere ius reuocandi domum, vt in l.2.§.legatis, de iudic. in P.cap. f.de foro compet.vt contra, comparente reo, actor tenetur vſque ad finẽ inſtitutum perſequi iudicium, & in lite perſiſtere, auth. qui ſemel, C. quomod.& quan. iud.

b cap.propoſuiſti, de foro compet. c.gratum, cap.relatum, de offic.delegat vide Rotam, deciſ.396. *nota valet citatio*, in antiq. gloſſ.ad clem. . de Iudic. l.ſi quis poſteaquam, eod. tit. P.

c l. cum notiſſimi, de præſcriptio.30 vel 40. annot. Cod canon. penultim. 16. quæſt. 3, ſi citatio ſit valida, non aliter.

d Clem.2. vt lite pendent. nihil innouetur lib.2.tit 5 Pendere autem lis pluribus modis dicitur, & non tantum poſt litem conteſtatam vt in cap. ex parte, 2. de verbor. ſignificat. ſed etiam per oblationem libelli factam principi l.1. C. quando libellus princip.oblat.lit.conteſt fac commiſſione negotij, cap. cauſam, de teſtib. aliiſque modis & per hanc factam citationem in qua cauſa propter quam in ius vocatus quis ſit continéatur d. clement.2. notatur tamen in deciſ. Rotæ 279. incipiente *clementina* 2. in nouis, hodiè in ſtilo curiæ Romanæ ſeruari, vt ſufficiat curſoris citatio ſimplex ſine expreſſione cauſæ ad inſtituendam litis pendentiã, & ad finem, vt poſtea facta in contrarium tanquam attentata reuocentur, dummodò citatio ad partem citatam peruenerit. Caſus porro in quibus litiſpendentia conſideratur, notantur in cap. præſenti, gloſſ.2.de offic.legat. in Sex

e Tota ſequens deciſio ſumpta eſt ex clem.1. de iud. vbi refertur Bonifacij conſtitutio, quæ idipſum ſtatuerat generaliter de edicto citatorio, & tamen reſtringitur ad perſonas impedientes, ne ad eos perueniret citatio, vel quorum domicilium non poſſit adiri tutò.

f cap.2. & 3. de dolo & contumac. non veniente actore vel reo.§. ſi vero cauſam in nouel. 112.& verus contumax fit ex citatione in perſonam vocati facta, non tamen manifeſtus, vide gloſſ. ad d. Clem.1.de iud.ad verbum *perſonaliter:* naſcitur tamen & ex aliis capitibus de quibus notat gloſſ. ad cap.2. ad verbum *contumaciter*, de dolo & contumac.in ſumma tamen, qui ſe ſcit citatum, & non comparet, præſumitur malitioſè veſari, c.ad hæc, in 3.de appellar.

g cap. vnic. de dolo & contuma.in Sext. & erit abſoluendus reus, cap. reprehenſibilis, 26. §. ſi autem, de appellat can. fin. §. ſi ergo 3.quæſt.3. Nouella 53. in princip. maior eſt autem contumacia actoris non venientis quàm rei, can.1. 4 q.4.

h can.1. quiſquis, 4.q.5.

i cap.vnic. de eo qui mittitur in poſſeſſion. cauſa rei ſeruan.in Sext. cap.2. de arbit. in Sext. cap.3 & 4. de dolo & contuma. cap. per tuas, 58. de appellation. cap. quoniã 5.§ porro ſpeciales, vt lite non cõteſtat. cap.1. qui matrimon.acui poſſ.can.de illicita, §. de conuentione, 6. 24.quæſt 3. in canon. 73.Apoſtolorum, quæ omnia ibi intelliguntur & explicantur, quando vocatus eſt declaratus contumax tribus edictis, aut vno peremptorio, l.properandum, §.etſi quidem, de iudic.C.l.& poſt edictum, 73.eod titu. P.

k can.8.honoratus, 74.diſtinct. & in ſumma 4.q.5. cap.querelam, de procurat.cap.1.c.2.6.cum igitur. cap 3.cap.quoniam, 5. verſ.licet, vt lite non conteſtat. cum ſimilib. notatur tamen in deciſio. Rotæ 789. *ſciendum eſt*, in antiq. quòd citatus per authoritatem audientiæ cõtradictoriarum extra curiam, ſi fuerit contumax, & porrexerit libellum aduerſarius, non poteſt excommunicari in cauſa ſpirituali, poſsit autem in profana, & ita tenere Rotam

l fuſè tractatur in gloſſa cano. honoratus, in gloſſa ad verba tot ſcriptis, 74. diſtin. & in cap.vnico, de dolo & contumac.l properandum, de iudic.C.& ad intereſſe, l. ſancimus, C. eod. titu. cap. auditis, in 1.de procurat.cap. pia, de exceptio. Quanquam enim pro vera contumacia trina edicta requirantur, tamen poterit quis damnari ad expenſas pro ſimplici contumacia & prima. cano.de illicita, 24. quæſt.3.authent. qui ſemel, quomodo & quando iudex.

m cap. .2.1.c.fin.de eo qui mittit.in poſſeſ.rei ſeruan. cauſa.lib. .tit 15. idque vt t. dio affectus reus, teneatur ſe ſiſtere iudicio.cap 3.c.quoniam, 5. §. in aliis verò, vt lite non conteſtat.cap .& 1.de ſequeſtra.poſſeſsio l.2.quib.ex cauſ.in poſſeſsio. eat.P.l. 2.§ fin.vbi in rem actio, &c.C Quod ſi adhuc non ſe ſiſteret intra annum, datur detẽtori poſt annum plena poſſeſsio ex ſecundo decreto. cap.1. de eo qui mittitur in poſſeſsio.rei ſeruan. cauſa. niſi agatur de beneficio Eccleſiaſtico, pro cuius lite non fit hæc miſsio: ne vitioſus detur ingreſſus, cap.vnic. de eo qui mittitur in poſſeſsio. rei ſeruan. cauſa in Sexto.

n l.2.§.1. ſi quis in ius vocan non ierit.lib.2.P.titu.5. quanquam neuter litigantium comparuerit, quia hoc contemptu offenditur publicum munus, idque ſecundum aliquos at ſecundum alios, tantum locum id habet ſi alteruter ex litigãtibus compareat, eritq; multa hæc arbitraria, l. vnic.§ fin.ſi quis ius dicenti non obtemperauerit Vide gloſ.ad c vnic. ad verbum contumacia, de dolo & contumacia in Sexto. Contumacia à contemnendo dicta, nulla exiſtente iuſta excuſatione veniendi.l.contumacia, 53.§.1.de re iudic. P.

o Clement.multorum, 2.de pœn.

p gloſ.in Clement.1 de dolo & contumacia.Ioannes Andreas, ad cap præſumitur, de regu.iuris in Mercurialibus.vide Barthol.ad l.diuus, de in integrum reſtitution. Quis etiam verus aut fictus ſit contumax, docet Iaſon ad l.properandũ, §.ſin autem reus, de iudic. Barthol.& Immola, ad l ex conſenſu, §.fin.de appellat.

q Qui reſpondit ſe nolle obedire iudici, iuxta c.2 de dolo & contum. & ibi gloſ. item ſi perſonaliter ſit citatus & dicat, veniam, & non veniat nec mittat, deciſ.Rotæ 64. *cum vera*, in nouis. ideo qui verus ita contumax eſt, non appellat.d.l. ex conſenſu, de appel.l.& poſt edictum, in fine, de iudic.P niſi qui

dixerit

dixerit se venturum postea doceat de superuenien-te impedimento sine sua culpa, l.diuus, 7.de in integr. restitut. contumax etiam & est, qui comparet quidem sed respondere non vult, c 1.de iudic.

r can.de illicita, 24.q 3.

s Quamuis quilibet citationem ad domum suam factam scire præsumatur, & sic concludũt Accursius, Barth & Bald.ad l si tutor, de periculo tutor Bald. tamen hoc ipsum cum temperamento intelligit, ad c.quoniam frequenter, §.porro, vt lite non contest. nisi à domesticis vel amicis citatio ad domum facta ei denunciata fuisset, de quo vide Tiraquellum alios doctores & intra cumulantem, tractat.de vtroque retractu, §.9.glos.2.nom.4. videndum & cap. cum sit Romana, de appel verum demum contumacem non admittendum appellantem constat. l. 1.quorũ appel non recipian.C. l.ex consensu, §.fin. de appel. Fictum autem contumacem admitti debere, nemini propemodum dubium est, ex glossa approbata, ad Clem.1.de dolo & contum.

t c.fin.de feriis lib.2.tit 9.glos.in c.de causis, ad verbum *venire*, de offic.deleg. in c.veniens, ad verbum *propter*, de accusatio.glos.ad verbum si accusatoribus ad verbum *eundem*, eod.tit.C.

v l.1.§.sed si, de feriis, P.& ibi Alex.Bart. ad l 1.de in ius vocan.Felin.ad c.illud, num.8.de præsumptio.

x Vbi quis citari non potest, vel ratione personæ, vel ratione temporis, vel ratione causæ, citatus non tenetur venire: quia citatio nulla est, vt tenet glos. ad can.nullus clericos, 6 ad verbum *exhibeatur*, 11.q. 3.& ad can.si Episcopus, 3 q.2.in can.2.3.q 1.& l.1. de feriis. Pand.

y Sicque quiescit officium iudicis vocantis pendente dilatione veniendi vel mittendi data vocato. l.si me pars, C de dilation. Ius enim acquiritur ex ea dilatione citato, vt tempus illud expectari debeat, c.cum inter vniuersas, de electio. Imola ad c.fin de his quæ fiunt à prælat. sine consens.capitul.

DE LIBELLI OBLATIONE.

Titul. VII.

Hæc rubrica extat tantum lib.2.Decretalium, tit.3.est & in lib.1.C.titu.23. titulus quando libellus principi datus litis contestationem faciat.

CAPVT I.

1 Continuatio.
2 Finitio libelli.
3 Diuisiones.

1 VOCATIONE facta, quid ab aduersario conuento petatur, coram iudice exponendum est.[a] Petitiones autem, vel verbo tantum sine scriptura:[b] aut cum scriptura, quæ dicitur libellus,[c] fiunt.

2 Libellus itaque est, certa petitio seu intentio actoris vel accusatoris[d] in iudicio scriptis concepta, & proposita.[e] Voce autem petitio fit verbalis, dum principales litigantes per se vel per aduocatos factum & quæstionem proponunt.[f]

3 Omnis petitio siue verbalis siue libello contenta, vel est inconueniens & inepta, vel conueniens seu apta.[g] Distingunt etiam iura facilioris doctrinæ gratia libellum, vt alius sit conuentionalis, seu postulationis,[h] qui datur in ciuilibus negotiis: alius accusatorius, qui datur in criminalibus.[i]

SCHOLIA.

a edita actio speciem futuræ litis continet. l. 3. C. de eden.

b In causis summariis quæ ex tempore proponi & iudicari possunt, sufficit iudici exponere vocato reo in tribunali petitionem, quã tamen amanuensis iudicis excipit, & notis consignat seu describit prout profertur. Lanfranc. in Clem.sæpe, de verb.signifi ad verbum libellus, Alex. consil.50.vol.2 Maranta in praxi & in 4 parte, dist 9.num.12. dicitur autem hæc petitio narratio & postulatio, l. 1. C. de libelli oblat. l.2. de iureiurand. propter calumniam dan. In ea autem narratione, facti species, quid inde sequatur & petatur in conclusione ponitur. c dilecti, 6, de iud. Sublatis formulis superstitiosis proponendarũ actionũ, l.1.& 2.C de for.& impet.subl

c Eo pertinent tituli de libelli oblatio. in c.1.1.3.lib. 2.tit 3. Sic libellus paruus liber dictus, vt titulo de famos.libellis, C.nempe scriptura in alicuius iniuriã conscripta.can. 1.& 2.can.si qui, 5.q. . dicitur & libellus supplicatio scripta, cum qua aditur princeps, qui ad eam rescribit, vt titul.quan. libellus principi oblatus litis contestatio. facit l nec quicquam, 9.§. fin.de offic.proconsul Hinc magistri libellorũ, qui & supplicum, *maistres des requestes*. Sunt & literæ quæ dantur appellantibus à iudice à quo, directæ iudicibus ad quos appellatur: quibus testatur talem à se appellasse & ad illum mittere: vnde & libelli dimissorij dicti, seu Apostoli. l.vnic.iuncta rub de libellis dimissoriis, lib.49.P.tit.6.

d Hæc finitio generalis est, pertinẽs ad ciuilem & criminalem libellum: in vtroque enim fit petitio in scriptis, vt liquet ex diuisione.

e can offeratur, 3.q.3 auth.offeratur, de litis contest.

f c.pastoralis, 14 de iudic. inepta actio vel ineptus libellus dicitur generaliter non aptus, quando ex eo non concluditur ius agendi. l.2.C.de formul.actio. sublat.ibi, *si aptam, &c.* & ibi interpretes, & glos. ad l.2.§.circa primam ad verba *sine causa*, de doli metúsve except. P. vide quando libellus sit ineptus Rotam decis.35. *Si quis in causa profana*, num.4. in nouis Socin.ad c 2. num.118.de libell oblat. ineptitudo libelli cognoscitur ex materia & forma. Materia constat ex causa & re: causa facti & iuris est, vt ex contractu & obligatione: vel causa scilicet iuris tantum vt ex dominio: quæ si habeant consonantiam, faciunt libellum aptum: si dissonãtiam, faciunt ineptum, vt notatur in d.l.2.cuius ineptitudinis exceptio potest opponi quandocunque etiam post sententiam.c.cum dilecti, de emptio. & vend. forma libelli, est veluti syllogismus, cuius formæ maxima pars est conclusio. requiruntur & alia pro forma de quibus postea proximo capite

g c.examinata, 5. de iudic. in inepta petitione absoluitur reus, in apta condemnatur.

b e.1.& fin.de libelli oblat.authent. offeratur, de litis enntestat.

i can.descripta, §.libellorum, 2.q.8.can.legum, 2.q.1. toto titulo de accusationibus, l.libellorum, eo.tit.P.

CAPVT II.

1 *De quibus fiat petitio vel libellus.*

2 *Et de forma libelli criminalis.*

3 *De ciuili in actione personali.*

4 *In reali.*

5 *Vniuersali.*

6 *Quando libellus emendari vel mutari possit.*

1 CAusæ petendi variant libellos, & petitionum conclusiones & fines: alia enim est causa criminalis, alia ciuilis.

2 In causa criminali libellus accusatorius suam conceptionis formam habet, qua exprimatur, dies, & annus, apponantur, nomen & cognomen accusantis, & accusati, & iudicis coram quo accusatio fit, crimen & tempus quo commissum fuit, cum inscriptione interdum.[a]

3 Sunt & in causa ciuili fere prædictæ circunstantiæ considerandæ:[b] sed potissimùm si agatur personali actione, exprimi debet causa obligationis, vt ex mutuo, locato, commodato, & similibus.[c]

4 Cum petitur autem res, ita debet in specie determinari & describi, vt intelligatur quæ sit illa.[d]

5 In iudicio verò vniuersali, puta petitionis hæreditatis, libellus sufficit generalis, vt peto à te hæreditatem talis: vt non sit necessarium res per species vel indiuidua petere, quod & in aliis iudiciis vniuersalibus admittitur.[e]

6 Potest & libellus mutari, emendari & corrigi, ex arbitrio proponentis, vsque ad litis contestationem.[f]

SCHOLIA.

a c.ruæ fraternitati, 5.de procurator. lib 1. tit. 8.can. libellorum, 2.q.8.l.libellorum, 3.de accusatio P.lib. 48.tit.2. Hæcque solennitas seruanda, non tantùm in criminibus publicis prosequendis, sed etiam in priuatis, siue ciuiliter siue criminaliter agatur d.c. tuæ, & in actione iniuriarum, in qua quis cum alterius præiudicio vagari non debet l.prætor edixit, 7.de iniur.lib.47 P.tit.10. & ibi Barth. l.exigit, & ibi glos.ad verbum *vagari*, de dolo malo.

b Dantur circunstantiæ benè concepti libelli obseruandæ in glos.ad c.1. de lib.oblat. his versibus qui ibi explicantur,

Quis, quid, coram quo, quo iure petatur, & à quo
Rectè compositus ritè libellus habet. Et iterum.
Conuenti nomen, & nomen conuenienti,
Iudicis & nomen scribet, causamq; petendi,
Et quascunque petet res istas scribere debet.

c c.fin. de libelli oblatn. idque vt aduersarius conuentus intelligat num iustam causam habeat litigandi, numq; velit contendere aut cedere, glos. ad l.1.ad verba, *vt perinde*, de eden.in P.glos.in c.2. de libelli oblat.

d dictn c.2.de libelli oblatio. vbi glossa notanda singularis, quæ explicat certitudinem rei, quæ vel ex nomine proprio, l.1.de mutatio nom.C.vel relatione facta ad aliud certum, vel dum constat de corpore ex demonstratione, l.a.de sent. quæ sine certa quanti.C.l.certum est, 6.de reb cred. P.l.stipulationum quædam, 74.§.1.& seq 75.de verb obli.l si quis in fundi vocabulo, 4.de lega 1. In fundo etiam certitudinem addit duorum fundorum proximorũ adiectio.l.forma censuali, de censib.P Generalitas alioquin petitioni parit confusionem: & confusio impedit certitudinem sententiæ, quæ tamen requiritur.can.habuisse, 33.dist.can.graue, 11 q.3. §.curare, de actio.apud Iustinia.

e Veluti tutelæ, negotiorum gestorum, pro socio, & sic in similibus generalibus actionibus in l.licet, C. de iudic.l.4.l.si quo tempore, C.de petitio hæred glo. ad l.1.& ad verba, *vt perinde*, de eden. & ibi Alex. Bart.Paul.Cast.Ias.& alij, glo ad c.pen.ad verbum *significantibus*, de offic.iud.ord.& vbi interpretes.

f can.libellorum, 2.q 8.l.3.C.de eden.post contestationem litis non potest l non potest, de ind.l.egi, & l.cum quæritur, de excep rei iudic.saltem sine noua citatione, d.l.non potest, & l.in hæredem, §.eligere, de tributor.actio. eoque casu pro variatione, qui variat tenetur ad expensas iam factas in prima propositione libelli, & in eo quod interest l de ætat. §. fin. de interrog actio. Si tamen quis in locum actionis propositæ, aliam vellet proponere, non esset audiendus, sed cogendus esset vsque ad finem primam prosequi actionem, authent. qui semel, C. quomodo & quan iud.lib.7.tit.43.

CAPVT III.

Effectus libelli.

EFfectus libelli erit, vt post editam vel propositam petitionem, si reus respondeat, vel partem negauerit, partem autem confiteatur defendendo, censeatur litis contestatio facta,[a] & firmata petitio, quæ non possit ab actore temerè mutari,[b] & si inepta actio edita sit, conuentus reus absoluatur.[c]

SCHOLIA.

a Hoc enim est litem contestari c. vni. de litis contesta, c.dudum, de electio. c.prout, de dolo & contumac Rota decis 354. *si datò libello*, in nouis.

b authent. qui semel, C.quomodo & quando iudex. lib.7.tit.43.

c cap.examinata, 15.de iudic.

DE EXCEPTIONIBVS.[a] Tit. VIII.

a Ponitur hæc rubrica, lib.2. Decretalium, tit 25. & lib.2 Sexti, titu.12. & lib.2 Clemene.tit.10. lib.44.P. titu 1. de exceptionibus & præscriptionibus & tit 2 de exceptione rei iudic. & titu.3. de diuersis & temporalibus præscriptionibus tit 4. de doli mali & metus exceptione, & tit.4 Quarum rerum actio non datur & de exceptione iurisiurandi. lib.8.tit.46.C. de exceptionibus & præscriptionib. & lib.4 Institut. Iustiniani, tit 13. de exceptionibus, & titu.14. de replicationibus.

CAPVT

CAPVT I.

1 Continuatio, exceptio quid. 2 Et diuisiones.

1 IN litis contestatione fiunt assertiones & responsiones quæ opponuntur agenti & dicuntur exceptiones [a] & his obiecta, replicationes, & deinceps aduersus replicationes, duplicationes & istis oppositæ triplicationes. [b]

2 Exceptiones aut dilatoriæ, aut peremptoriæ, sunt: dilatoriæ quæ rem & iudicium differunt non tamen tollunt. [c] Peremptoriæ quæ in totum ius & intentionem agentis perimũt. [d] Quarum omnium aliæ temporales, aliæ perpetuæ. Temporales & dilatoriæ sunt, quæ non semper locum habent, & euitari possunt. Perpetuæ atque peremptoriæ sunt, quæ semper locum habent nec euitari possunt. [e] Dilatoriarum rursum, alia declinatoria iudicij, alia dilatoria solutionis. [f] Dilatoria iudicij proponitur, vel contra iudicem, [g] aut contra rescriptum, [h] aut contra personam actoris: [i] item ex persona rei, [k] ex parte fori cui obijcitur præscriptio ne ibi agi possit, [l] vel ex persona iudicis, [m] vel ex persona procuratoris si mandatum legitimum non habeat. [n] Ex parte actionis seu libelli, veluti quod is sit ineptus & incertus, [o] si ante tempus & conditionem, & plus quàm debeatur, petitum sit. [p] Exceptiones dilatoriæ solutionis possunt esse, per quas quis debiti solutionem in tempus aliud quam petatur differendam esse proponit: vt si pactum sit de non petendo, nisi post annum, [q] si vsuras debiti acceperit creditor pro futuris annis, [r] si impetrauerit à principe ne teneatur soluere debitum, nisi post quinquennium, [s] si cum iuratoria cautione quis relaxatus à iudicio & actione petitionis ob inopiam [t]. Peremptoriarum etiam exempla multa occurrent, qualia transactionis, [u] præscriptionis, [x] iuramenti maximè delatorij, [y] rei iudicatæ, [z] si quid contra leges canonésque actũ dicatur, [aa] aut vi, aut metu, [bb] dolo, [cc] si obiiciatur agenti quod sua non intersit agere. [dd]

SCHOLIA.

a l.2. de exceptio. lib. 44. P. tit. 1. exceptio est actionis exclusio. Ibidem & in cap. 2. §. nos autem, de ordine cognitionum.

b Dicta l. 1. de exceptio. P. §. 1, de replicatio. lib. 4. Institutio tit. 4.

c De hac diuisione & finitionibus eius, agit glossa ad c. exceptionem, 2. iuncto textu de exceptio. lib. 2. titul. 25.

d Exceptio solutionis debiti vel pacti de non petendo, solutione enim tollitur omnis obligatio. §. 1. quibus mod. tollit. obliga.

e Ista distinctio proponitur in l. 3. de exceptio. P. §. appellatio, eo. tit. apud iustinian. lib. 4. tit. 13. Temporalis habebit vltra exemplum, in ea qua opponi potest secundo rescripto contra primum impetrato, intra annum, non postea cap. si autem 9. c. plerumque, de rescript. c. pastoralis, de officio ordina.

f Glossa ad dictum c. exceptionem, de exceptio.

g Tanquam suspectũ, & ideo recusatur, c. quoniam contra, de probatio. & dum causæ proponuntur suspicionis, interim differtur iudicium, c. secundo requiris, 41. §. tertio & c. cum speciali, 6.. de appella. c. licet, §. fin. de foro competen.

h cap. si autem, 9. de rescript.

i Si excommunicatus, c. exceptionem, de exceptio. c. ... eod. tit. in Sex. Clem. 1. eod. ti. apud Clem. vel si alio modo non possit esse in iudicio, iuxta rubr. C. qui legitimam personam standi in iudicio habeãt. si sua non interesse dicatur, Panor. ad c. ex parte, de testibus.

k Vt si spoliatus sit, & dicat ante omnia se esse restituendum: non enim anteà tenetur respondere, in princip. 2. q. 2. can. omnes, can. nullus, can. in scripturis, can. fin. eod. can. 1. & can. episcopi, 3. q. 1. cap. in literis, de restitutio. spoliator.

l can. pulsatus, 3. q. 6. can. clericus, 11. q. 1. tit. de foro competen. titulo, si à non competen. iudice. C. & hanc exceptionem esse dilatoriam docet can. siquis episcopus, 1. § exceptio, .q. 6. potest & eius generis esse exceptio, si dicatur litem prauẽtam esse coram alio coram quo pendeat.

m Vt si iudex sit surdus, mutus, furiosus, & sic de similibus quæ obijci possunt iudicibus can. .§. tria sunt, 3. q. 7. l. cum prætor, 2. . non autem, de iudic. P. Si dominus familiaris vel socius actoris sit, vel rei cõuenti, c. causam, 17. c. insinuante, 25. c. cum R. 35. de officio delega. cum simil. & sic de aliis ex quibus recusari potest iudex. can. fin. 9. & reuera, 3. q. 5. l. apertissimi, 14. § licea, C. de iud.

n cap. 1. de procuratorib. c. procurator, 36. de electio. in Sex. si mandatum tantum habeat generale, & in negotio requiratur speciale, c. qui generaliter, 5. de procurat. in Sext.

o cap. examinata, 25. de iudic.

p §. appellantur, vers. temporales, de exceptio. c. vnic. de plus petitio. l. vnica, C. eod. tit. § plus, de action. apud Iustinia.

q Pactum de non petendo personale temporale perpetuum, vt si absolutè sit de non petendo, habet exceptionẽ perpetuã peremptoriã, §. fi. de replicatio.

r l. qui in futurum, 57. de pactis. lib. 2. P. tit. 14.

s can. vniuersa, 2. q. 2. l. vniuersa, 4. de precib. Imperator. offeren. l. fin. C. qui bonis cedere poss.

t cap. Odoardus, de solutio.

u l. postquam liti, C. de pact. l. fratris, C. de transactio. cum simil. atq; ea exceptio impedit litis ingressum, c. fin. de transact. c. si, eod. tit. in Sext.

x Titulis de præscriptionibus, & de vsucapionibus.

y Exceptio iurisiurandi, est exceptio litis finitæ, ideo impedit litis ingressum, c. . de litis contest. in Sext. Iason ad l. ait prætor, iuncta l. nam & postea, de iureiur. P. c. etsi Christus, eod. tit apud Gregor c. veniens, de accusatio. iuramentum habet vim diffinitiuæ, l. 2. l. non erit, §. dato, l. si duo patroni, §. item si iurauero, de iureiuran. §. æque si debitor, de exceptio. Si etiam pactum iuratum fuerit, non admittetur agens contra illud, saltem sine dispensatione, c. licet mulieres, de iureiuran. c. quamuis pactum, de p. ct. in Sext.

z Quia pro veritate habetur res iudicata, l. ingenium, de statu hominũ, l. res iudicata, de reg. iur. P. si modò ab eo qui potestatem iudicãdi habet lata fuerit, l. 4. § condemnatũ, de re iudic. l. nõ putauit, §. non quærit, de bonor. posse. contra tabulas, aliter non teneret iudicatum, c. at si clerici, de iudic.

aa l. non dubium, C. de legib. l. iurisgentium, §. prætor ait, de pact.

bb Titulis ꝙ metus causa, in P.C.& iure Pontificio.
cc l.si pactum,6. C.de exceptio.
dd In decis.capellæ Tholosanæ 68 ibi, *quinta regula*.

CAPVT II.

Quando proponendæ & iudicandæ exceptiones.

EXceptiones quidē, post actiones & intentiones propositas obiiciuntur; verumtamen prius de exceptione cognoscendum quam de actione pronuncietur,[a] proinde ignorandum non est quando proponendæ sint. Et quidem declinatoriæ fori dilatoriæ exceptiones, ab initio & in ingressu litis proponi debent; alioquin omissæ non repetuntur; vt neque quæ contra iudicem vel eius incompetentiam proponuntur, quæ præcedere debent defensionem.[b] Nisi forsan postea causa exceptionis de nouo ad notitiam peruenerit:[c] vel de nouo cœperit excipienti competere.[d] Perēptoriæ autem possunt obiici in quacumque parte litis ante sententiam.[e] Potest & excommunicationis exceptio obiici post litem contestatam,[f] sed & post sententiam potest aliquando excipi de nullitate, vel manifesta eius iniquitate.[g] omittemus alia exceptionum & replicationum capita, quæ ex singulis negotiis in iudiciū deductis oriri possunt.

SCHOLIA.

a Vt in c. literas tuas, 13.§. secunda verò assertio, de restitutio. spoliator. c.1.2.3. de ordine cognitiu. c exhibita, 18.de iudic.

b cap.inter monasterium,20.de re iudic.l.penult. & l. fin.de exceptio. C l.19.C.de probatio.causæ suspicionis iudicis tanquam dilatoriæ ante litis ingressum opponi debent, alioquin coram eo subeundo iudicium illis videtur renunciatum, vt dicitur in d. c.inter monasteriū,& in c pastoralis, de exceptione,can.siquis episcoporū, §.exceptio. 3.q.6.l.apertissimi, & l.cum specialis, de iudiciis P.ita qui ab initio eas nō proponit & comparet, defendit, & approbat personam iudicis, & ideo postea ipsum reiicere aut reprobare non potest, can.si testes §.item siquis testibus, 4.q.3.can.cuius in agendo, 3.q 8.l. sed etsi susceperit, de iudic. P.vide plenissimā glossam de his ad d.c.inter monasterium, ad verba *subeundo iudicium*, de senten. & re iudic.

c Vt in c.in nostra, de procura, c. pastoralis, 4.de exceptio.

d c. insinuante, de offic. delega l. non distinguemus §.cum quidam, de recep.arb.P.

e l.peremptorias, C.sentent. rescin.non poss.l.præscriptionem,8.de exception.lib.8.C.titul.37.c.per tuas, qui matrim. accusar. poss.

f c.exceptionem,12.de exceptio.Clem.vni eod.tit.

g Imo & contra tres sententias conformes, Boerius in consuetud Biturigum titulo de iurisdiction omnium iudicum §.27. vbi multa, & apud Alexand. cousil.34.in fine incipiēte, *viso themate*.1.volumine; qui etiam ait, exceptionem nullitatis impedire executionem sententiæ.

DE ACCVSATIONIBVS[a],

Inquisitionibus, & Denunciationibus. *Titul. IX.*

a Hic titulus extat lib.5. Decretaliū, titulo 1. & lib.1.Sexti tit.1.lib.48.P.tit.2 de accusationibus & inscriptionibus & lib.9. C.tit.2.de accusationibus & tit.1.qui accusare non possunt. Eo referri possunt tit.vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur lib.3. C.tit.7.& vbi de criminibus agi oporteat tit.15 C.eod.lib.3. & lib.7.tit. 20.de collusione detegenda & tit.21.ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur. tit.22.libri 5. Decretalium, de collusione detegenda. Rursum lib.10,C.tit 11. de delatoribus, & titulus 13. de his qui se deferunt item titulus, de calomniatoribus, lib.5. Decretalium, tit.2.& lib.3.P.tit.6.& lib.47.P.tit.15.de præuaricatoribus. & lib.9. C.titul.42. de abolitionibus, & tit.45 ad senatusconsultum Turpilianum, & titul.seq. de calumniatoribus.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Quid accusatio. 3 Diuisio eius. 4 Inquisitio. 5 Denunciatio. 6 Exceptio.

1 DIximus antea[a] in libelli oblatione, ciuilem & criminalem causam cōsiderari: actum autem est de ciuili, agendum est nunc de criminali, in quo exceptiones quoq; vt defensiones si legitimæ sunt admittuntur.[b] Nolui autem consulto hunc titulum seorsum ab ordine iudiciario tractare, vel ea ratione, quod licet in pluribus ciuilia negotia à criminalibus distinguantur,[c] attamen in multis conueniant.

2 A causa in iudiciū deducta, accusator dictus; quasi causator.[e]

3 Hæc porro causæ delatio, vel est secreta, vel publica. Secreta rursum interior, vel exterior inuenitur. Interior in conscientia cuiusque est:[f] exterior priuata, apparēs, accusatio, quæ & charitatiua monitio dicitur.[g] Publica item est, quæ fit, vel solemniter, vel per inquisitionem, vel per denunciationē, vel per exceptionem. Solemnis accusatio, est delatio & persecutio criminis vsq; ad sententiam, facta coram iudice per libellum, verbis conceptis iuxta formam iuris cōpositum, & porrectum iudici, ad vindictam publicam.[h]

4 Per inquisitionem fit detectio criminis, vel ad denunciationem particularem, cùm quis conqueritur de crimine sibi illato, & petit inquiri de veritate super illo contra inferentem: vel ad denunciationem factam per habentem officium deferendi, cuius particulariter alioquin non interest, vel super accusatione instituta, vel ex officio iudicis ex delatione famæ publicæ delictū esse commissum.[i]

5 Denūciatio & delatio dicitur, quando crimen iudici, sine inscriptione commissum detegitur,[k] & maximè per eum cuius non interest.[l] Estque propriè delatio, criminis latentis facta iudici vel fisco, nō obseruata formula accusādi, nūciatio.[m]

6 Per exceptionem crimen proponitur & obiicitur per modum defensionis, vt aduersarius vel testis tollatur.[n] cæterum quamuis excipere de crimine reus posit contra accusatorem, tamen non potest tanquã accusator illud prosequi, donec prius de eo quod sibi infertur, se purgauerit.[o]

SCHOLIA.

a Supra tit. 7. de libelli oblatio. in diuisione c. 1. & 2.

b. cap. 2. §. nos autem, de ordine cognitio.

c. In gratiam tyronum iuris, harum quasdã referam differentias, prior erit ratione antiquitatis, quod prius fuerit peccatum & iudicium eius, quàm dominiorum distributiones, vnde lites, c. 3. Genes. nam dominia successu temporis post ortum & multiplicationem hominum fuerunt distributa iure gentium, & legibus principum can. quo iure, 8. distinct. l. ex hoc iure, de iustit. & iur. cum simil. secunda, quod ciuilia negotia potius volutatem priuatam & priuatorum respiciant: criminalia verò, magis vigorem publicæ disciplinæ: Pomponius in l. licitatio, alias locatin, §. quod illicitè, de publica & vectiga. & interest reipublicæ delicta puniri l. ita vulneratus, ad leg. Aquil. can. est iniusta, 23. q. 4. Tertia in causis ciuilibus procurator ad agendum & defendendum admittitur in iudicio l. 1. §. vsus, l. licet, §. porro, de procur. l. f. C. eod & in eodem titulo in Decretalibus & Sext. maxime c. tuæ, eod. tit. at in criminalibus, vbi reus ad vindictã publicã expetitur, non admittitur procurator, l. penul. §. ad crimen, de public. iud. P. l. nunc conueoit, de accusatio. C. can in criminalibus, 5. q. 2. can. absens per alium, 3. q. 9. can. si quando, 5. q. 6. Quarta quod pro delictis publicis reus, & aliquando accusator etiam in grauioribus carceribus concluduntur l. 1. de exhibeo. reis. C. l. 2. C. de custodia reorum, imo & mulier, auth. hodie, eod. tit. de custo. reorum. C. pro ciuilibus, nequaquam regulariter. l. nemo carcerem, de exactorib. tribut. C. authen. sed hodie, de offic. diuersor. iud. C. cum simil. paucis exceptis in quibus prò ciuilibus quoque propter contumaciam aut dolum, quis incarceratur vt ibidem notatur. Quinta in criminalibus accusator ante inscriptionem potest desistere, nec tenetur litem persequi, canon. si quem, can. siquis iratus, 2. q. 3. l. libertus, de in ius vocan. P. l. quæsitum ad Senatusc. on Turpill. At in ciuilibus, post oblationem libelli tenetur offerens vsque ad finem litem prosequi, auth. qui semel, C. quomodo & quando iudex.

d Conueniunt in nomine, quia & actio, accusatio dicitur in l. qui accusare, C. de eden. & accusatio aliquando pro actione, in l. in Senatusconsulto, §. si propter mortis, ad Senatusc. Turpill. potest etiam de criminibus aliquando ciuiliter & criminaliter agi, c. tuæ, de procurat. l. fin. de priua. delict. P. l. fi. de fur. P. 3. quemadmodũ accusans post inscriptionem libelli debet vsque ad finem iudicium prosequi. can quisquis, can qui crimen, 2. q. 8. sic & in ciuili qui agit, & obtulit libellum, authen. qui semel, quom. & quan. iud. C. lib. 7. tit. 43. §. omne, de litigios. in nouell. authen. offeratur, de litis contest. C. 4. in vtraque causa, ciuili & criminali, debet esse iudex competens, non suspectus, c. at si clerici, de iudic. tit. si à non competen. iud. C. l. fi. de iurisdict. omn. iudic.

e. cap. totus, de verbor. signifi.

f Conscientia ipsa etiam nobis silentibus, dum male agimus, nos lancinat & accusat. can. in cunctis, 11. q. 3. can. nos potest, can senti de Augustino, eadem 11. q. 3. interior hæc dicta accusatio, quæ & occulta, quamuis vultus interdũ animum ex parte prodat, quæ pertinet ad forum pœnitentiale, nõ ad contentiosum: eoque nemo seipsum teneatur accusare aut declarare publicè, aut crimen occultũ inuitus, quãuis interrogatus contra se confiteri c. inquisitionis, §. 1. de accus. c. 1. de probat. l. nimis graue, de testib. C. cum nec alioquin audiatur propriam allegans turpitudinem, l. transactione finita, C. de transact. l. si creditoribus, de seruo pignori dato. C. l. 1. de liberal. causa, l. mercalem, C. de condictio. ob turpem caus. cum simil. in foro tamen pœnitentiali tenetur occultum crimen manifestum ei qui confessionem eius audit, facere, & sponte etiam nõ interrogatus, in tota distinctione prima de pœnitẽtia. & Psal. 31. *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatẽ peccati mei.* Estque hęc accusatio salubris can. presbyter, ca. cognouimus, 6. dis. Eruũtur etiam cõfessiones & accusationes sui ipsius quandoque, per tormenta & torturam, quando videlicet aliunde subsunt iudicia quæ occultũ crimẽ quodammodo detegere vel signare videntur. l. qui sententiam, l. quoties, C. de quæstionib. l. 1. eod. tit. P.

g Exterior hæc secreta accusatio, vel causatio, dicitur monitio fraterna, in c. 2. de accusat. collocutio præcedens iudicium, l. quidã Hyberus, de seruit. vrbanor. prædior. P.

h Colligitur ex l. vnic. C. de famos. libellis, facit l. qui eũ natu, §. accusasse, de bonis libert. & colligitur ex titulis de accusationib. & ex illis quę hic subiiciẽtur.

i c. inquisitionis, c. qualiter & quando, de accusatio. c. licet Hely, de simonia. inquisitio tamen non est ius prosequendi in iudicio, sed quidam modus deducendi causam in iudicium, vt notat Barthol. ad l. transigere, numer. 13. de transact.

k Dicto c. qualiter, & c. super his, de accus. simpliciter, non vt agatur criminaliter c. per tuas, 32. de simonia. lib. 5. tit. 3. Nomine accusationis venit delatio l. eum, §. qui nomen detulit, de iure patrona.

l cap. inquisitionis, §. 1 de accusatio.

m Colligitur ex l. edicto, §. id autem deferri debet, de iure fisc.

n Exceptio est exclusio intentionis vel actionis, vel condemnationis, c. 2. §. nos autem, & seq. de ordine cognitio. l. 2. de exceptio. P. & l. eod. tit. apud Iustinia. Ita per exceptionem opponitur crimen agenti, c. super his, de accusationib. aut testibus, vt eorũ testimonia improbentur, c. testimonia, de testibus, c. 1 de exception. ante publicationẽ videlicet testimoniorum, non postea, nisi & ante publicationem protestatus fuerit, c. præsentium, de testib. aut nisi crimina obiicienda, post publicationem excipienti innotuerint c. fi. de cogna. spirit.

o Non enim licet reo reaccusare antequam se ab obiectis purgauerit, l. 1. qui accus. non poss. C. l. 19 qui reus, de public. iudic. at licet ei excipere de crimine obiecto, quia tunc suas prosequitur iniurias se defendendo, l. neganda, C. qui accusa. non poss.

CAPVT II.

1 *De quibus fiat accusatio.* 2 *Et inquisitio.*

1 Crimina, pro materia sunt accusationis, denunciationum, inquisitionum, & exceptionũ. De quocumque enim crimine

qui generaliter potest accusari criminaliter,[a] de his tamē criminibus à quibus iam accusatus absolutus fuerit in iudicio contentioso, non potest accusatio replicari: [b] nisi ex collusione accusatoris primi, secundus doceat perperā absolutū.[c] Non controuertuntur etiā crimina remissa per veniam eius qui habet potestatem remittendi.[d] Euidentia autem patrati sceleris, nō indiget clamore accusatoris.[e]

2 Vt contra inquisitio generalis fieri non debet ab officio iudicis de occultis criminibus, sed tantum de his de quibus præcessit infamia.[f] Si tamen contra aliquem commissa alicui fuerit simpliciter facienda inquisitio, & is eo tacito, de criminibus eius, omissa inquisitione de infamia, inquisierit, valebit nihilominus inquisitio.[g] Nā & non præcedente infamia vel sine inquisitione de ea, si reus coram inquisitore ante inquisitionem de criminibus fuerit confessus, nihil ei proderit exceptio, quod prius de iisdem criminibus non fuerit infamatus.[h] De quibus autē inquirere debeat qui potestatem habet, poterit cognosci interdum ex eius delegatione.[i] Quod si generaliter vt inquirat ei committatur, pendebit ex eius arbitrio de quibus inquirat.[k]

SCHOLIA.

a l.fin.de furt.l.fin.de priua.delict.siue crimen sit publicum, siue priuatum, capitale aut non capitale, sic enim crimina diuiduntur in l.1.de public.iud.P l.1. de priua.delict. P.§.1.2.3.de public.iudic apud Iustinia.ca.vnum orarium, §.criminis appellatio. 25. distinct. potest & quis de pluribus criminibus accusari eodem libello.c.licet, de accusa.

b c.de his,6.de accusat.nec de delicto vnius hominis sæpe quæri debet can.veniā,35.q.9.l.licet, .penul. nautæ caupones stabula.P.dixi autē in iudicio contentioso, ad differentiam fori pœnitentialis, nam si in eo quis fuerit absolutus vel a Deo, vel cōfessore, quamuis in eo foro non possit repeti vindicta: tamen de eodem crimine ibi absoluto, sæpe in iudicio contentioso quæri solet ad imponendam pœnam legalem, quæ non impedit, vt nec publicam absolutionem, iudicium vel absolutio fori pœnitentialis, can.admonere,33.q.2.

c cap.1.de collusio. detegen.c. si quis homicidij, de accusatio.l.3.de præuarica.P.

d can.si illic,24.q.4.can.si quem,8.§.notandū,2.q.3. can. diuina clementia, de pœnitent.dist.3.

e cap.euidentia.9.de accusa.

f cap.qualiter, 17. in fine, & c.qualiter, 24.cap.cum oporteat, 19.c.inquisitionis, 21.§.1.de accusatio.

g cap.1.de accusa.in Sext.

h cap.1.de accusa in Sext.

i dicto c. qualiter,24.§.debet igitur, de accusa.

k c.olim,26.ibi, *quæ videritis inquirenda*, de accusat.

CAPVT III.

Qui accusare possunt, vel non.

QVærendum autem in accusatione, cuius sit fidei qui accusat, & qui accusatur.[a] Quia vbi non est legitimus accusator, non est vexandus reus.[b] Edictum porrò de accusando, prohibitoriū est, vt qui non prohibeantur, dicantur legitimi accusatores.[c] Munus accusandi tamen hodie defertur procuratoribus fisci,[d] permittitur nihilominus his qui suam vel suorum prosequuntur iniuriam, & ex ea causa accusare, quamuis aliundè prohiberentur.[e] Alioquin & necessarium erit his qui nec suorum nec suam prosequūtur iniuriam si alios velint accusare, vt ipsi sint immunes & puri à crimine,[f] & proinde nō possunt accusare heretici aut pagani Christianos,[g] incestuosi,[h] excōmunicati,[i] sortilegi, aut diuini,[k] quiue ad sortilegos magósq; concurrerint,[l] aut qui malæ famæ & existimationis sunt:[m] vt nec inimici,[n] & cohabitantes inimicis accusati,[o] conspiratores,[p] aut cōspirantes in reum,[q] confessor accusans confessum de crimine sibi confesso,[r] viles personæ, quæ quemadmodum nec ad denunciandum, multò magis ad accusandum crimen admittūtur.[s] Non accusat etiam[t] laicus personam Ecclesiasticā, nisi suam vel suorum prosequatur iniuriam: [u] aut agatur de criminibus occultis, quæ maximè detestatur Ecclesia, in quibus laici dummodo sint probatæ vitæ & fidei, audiuntur contra clericos: vt in crimine simoniæ, hæreseos, læsæ maiestatis.[x] Monachi accusare possunt, nisi alia rationabilis causa impediat, suum abbatē,[y] licet alios accusare non possint,[z] quare & illis debent, cum propriū non habeant, de rebus monasterij expensis necessariæ donec causa debitum finem accipiat, ministrari. Qui denunciauerint contra aliquem crimina & noluerint se subscribere, de iisdem criminibus nō possunt in posterum eundem accusare, vel de illo ob eadē malè loqui.[bb] Nemo deinceps per procuratorem potest accusare aut defendere in causa criminali, seu publico iudicio:[cc] ad excusationem tamen non veniendi, reus absens mittere potest procuratorem:[dd] vel si agatur de crimine non criminaliter;[ee] vel de crimine priuato.[ff] Neque accusat qui iurauit se non accusaturū.[gg] vt neque regulariter ad accusandum admittuntur impuberes, pauperes de corruptione suspecti,[hh] serui,[ii] mulier.[kk] Nemo quoque inuitus accusare cogitur.[ll]

SCHOLIA.

a can.quærendum,2.q.7.tractat Gellius lib.14.c.2.

b c.1.c. accedens, de accusatio. diui Ioan. c.8. glossa autem in d. c.1.de accusationib. refert hos versus quibus continentur accusatores illegitimi.

Hi non accusant quos metra sequentia signant.
Fœmina, pupillus, delatus, crimine tentus,
Suspectus, quæstu corruptus, sortilegúsque,
Infamis seruus, pauper, cum milite princeps,
Libertus, socius socium, necnon inimicus,
Clericus Ecclesiam nullus deferre valebit.

c l.qui accusare, de accusatio.in P.can.prohibetur, 2. q. .vbi etiam ponuntur qui ab accusatione arcentur, vide quæ dixi lib.31. Syntagm. c. 2.& quæ per totū ipsum librū tractaui satis, ni fallor, accuratè, de partibus & rebus accusationis.

d Sic iniunctū munus accusandi procuratoribus fisci, & aliis prohibitum docet l. omnes, de delatori.

lib. 10. C. dicitur & in iure absolutè officium, accusator publicus. l. ea quidem quæ per officiũ, de accusatio. C. loco officij & denunciatorum antiquorum, hodie sunt in curijs spiritualibus seu Ecclesiasticis, electi viri probæ fidei clerici, qui crimina clericorũ & laicorum si pertineant ad curiam Ecclesiasticã, deferant iudicibus Ecclesiasticis, vt Episcopis, officialib. vicariis, archidiaconis, vel archipresbyteris vel alijs, vt erit illis à superiore iniunctum: & dicuntur promotores, vel procuratores fiscales, interdum nuncij, de quibus vide Bernardinũ Diaz, in practica criminali canonum capit. 4. 5. 6. hoc munus quoque exercent in Gallia procuratores regis & fisci, quibus denunciantur crimina, ipsi verò dant operã vt accusatione per illos proposita puniantur. Atque hos omnes necessitas officij à calumniæ liberat suspicione, nisi ea manifestè in illis appareat, l. post legatum §. §. qui accusauit, §. si aduocatum, de his quib vt indig. P. l. ex varia statutorum, de delatoribus lib 10. C. Cõiungit se tamen vt plerumque procuratori regio vel fiscali, alius priuatus, cuius aliundè interest delictum puniri, qui & ei denunciat & suppeditat probationes, suam suorũmque prosequuturus iniuriam, quo etiam nomine euitat delatoris prohibiri notam, l. deferre, §. sed & cõmunem causam, & l. delator, de iur fisc. P.

e can. omnibus, 4. q. 6. l. hi tamen, . de accusatio.

f can. qui sine peccato, can. postulatus, ca. sacerdos, 3. q. 7. ca. qui crimen, 6. q. 1. non repellet autem quis à sui accusatione eum quem antè neglexerit à sui familiaritate repellere, c. nulli episcoporũ, 5. de accusa. Repellatur eadem ratione ab accusatione & publicus concubinarius, excommunicatus per denunciatiooem, cap. cum dilectus, 10. de accusatio.

g can. alieni, & seq. 2 q. 7. can. 1. & 2. 4. q. 1.

h can. consanguineorum, 3. q 4.

i can. nullus, can. omnes, 3. q. 4.

k can. constituimus, . q. 5.

l can. quisquis, 5. 6. fin. 2. q. 8.

m can. prohibetur, 2. q. 1. l. qui accusare, de accusationibus. Infames ibi repelluntur ab accusando, infames autem sunt homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, adulteri, incestuosi, periuri, venefici, raptores, & alij, qui à testimonijs reijciuntur, can. Euphemiũ, . 1. 2. q. 3. can. constituimus, 3. q. 6. excõmunicati, can. infames, can. illi qui, 6. q. 1. hæretici, ca. alieni, 2. q. 7. histriones, ca. definimus, 4. q. 1. & alij de quibus in l. 1. de his qui notant. infam. P. iure etiam ciuili censentur infames ex omni crimine publico damnati: & ex priuato, furti, vi bonorũ raptorũ, iniuriarum, l. infamis, de pub. iudic. P. itẽ ex alijs priuatis quorum actio infamat, vt de dolo, pro socio, mandati, tutelæ, depositi, directa, §. ex quibusdam, de pœna temerè litigan. l 1. §. qui furti, & ll. 4. 5. 6. de his qui notan. infam. Regulariter etiam infames dicti iure ciuili, sunt infames iure Pontificio, ca. omnes, vero, 6. q. 1. can. Euphemiũ, ca proximo, 2. q. 4. paucis exceptis, vt de muliere quæ infamis iure ciuili est, si intra annum luctus mariti nupserit, l. 1. de secund. nup. C. non autem iure Pontificio, c. penul. & fi. de secun. nuptiis.

n. Inimici ob suspicionẽ ne prætextu accusationis reo nocere desiderent repellũtur, ca. omnes, can. canonica, ca ꝙ suspecti, 3 q. 5. ca. detractores, 3. q. 4. Sic reiiciuntur inimici in c cum oporteat, 9. c. cum P Manconella, c meminimus, de accusatio.

o c. repellantur, 7. de accusatio. Sic nec ad denunciandum admittuntur, qui inimici sunt denuncian, dict. c. cum oporteat, c. inquisitionis, 21. §. tertiæ, c. qualiter, 24. & ex quibus, de accus.

p cap. conspiratores, 3 q. 4.

q ca. cum dilectus filius, de accusatio.

r c. si sacerdos, de officio ordi. c. significasti, 5. de adulter. c. omnis vtriusq; sexus, 4. h. de pœnit. & remiss. ca. sacerdos, de pœnit. dist. 6. in quibus inueniuntur rationes prohibitionis, & in can. placuit, 6. q. 2.

s c. cum in tua, de sponsal. ca. nullus laicus, & seq. ca. ipsi Apostoli, & can. sicut 2. q. 7. can. omnes vero, & can. sacerdotes, 6. q. 1.

t cap. cum P. Manconella, 10. de accusat. lib. 5. tit. 1. l. omnibus, 4. q. 6.

v dicto can omnibus.

x c. tanta est, de simonia, can. sacerdotes, ca. oues, 2. q. 7. ca. sanè, 15 q. 3. l. si quemquã, C. de episc. & cleri. dummodo booo zelo ad accusandũ vel testificandum accedant: non autem si odio c. licet Heli, c. per tuas, de simonia. c. meminimus, c. cum oporteat, de accusation. Quod si laici essent viles personæ vel malæ famæ, distinguitur dum quæstio est an in exceptis criminibus admittantur accusatores, an clerici sint bonæ famæ, & non admittantur eos accusantes: aliter contra, can. in primis, in fine, . q. 2. c. tanta, c. per tuas, de simon.

y c. ex parte tua, 11. c. illa, 3. de accusat ca. Euphemiũ, 2 q. 4. Interesse enim videtur monasterij & monachorum, neque obediẽtia debita abbati eos ab hac denunciatione repellit aut prohibet, d. c. illa, & can. non semper, & ca. Iulianus, 11. q 3. argum c. dilecti, in fine, de maior. & obed. ca. quapropter, 2. q. 7. vt autem liberius id fiat, & sit reformatio facilis monasterij, dispensatio conceditur obedientiarum ipso iure, atque iuramentorum, c. olim, 26. de accusat.

z dicto c. ex parte tua, de accusat. nisi intersit monasterij & de licentia abbatis, ca. monachi, 16. q. 1. quia alioquin mortui sunt mundo, ca placuit, ca. 16. q 1. l Deo nobis, C. de episcop. & cler.

aa dicto c. ex parte tua, de accus. & c. olim, eod. Sed & ipse abbas, vt ait glossa 1. ad dictũ c ex parte, debet habere expensas vt se defendat vsque ad finẽ causæ, etiam si sit ab administratione remotus, secundum Ala. & Vincennum, vt refert ibi Ioannes Andreas, argum. l. si instituta, de inoffic. testa P.

bb In c. licet in B. Petro, 14. de accusat. ca. s. 4. q. 5. can. illi qui, 5. q. 5. l si ea, qui accusare non possunt. C. l. qui destitit, ad Senatusc. Turpillia. P. potuit autem qui denunciauit sine periculo calumniæ ante inscriptionem descendere, cũ nemo cõpellatur accusare, ca. si quem, ca siquis iratus, 2. q. 3. & post oblationẽ libelli licet impunè desistere, l. quæsitũ, ad Senatusc. Turpillia. P. l. libertus, de in ius vocã. Nihilominus tamẽ qui reum ita infamauerit iniuriarũ nomine tenetur l. itẽ apud l. abeonẽ, §. siqs libello, de iniur. P.

cc c. veniens, 15. de accusatio. & ibi glossa notat, ad verba *criminalis exceptionis*, can. absens per alium, 3. q. 9. l. penul. §. 1 de public. iudic. P.

dd dicto c. veniẽs, c. cũ dilecti, de dolo. ca. reos, 23. q. 5.

ee c. tuæ, de procurat. c. super his, 16. in fine, de accusa.

ff vt in crimine iniuriarum c absens, §. nisi, 3. q. 9. l. fin. C de iniur. idipsum dicendum de alijs leuibus criminibus, l. leuia, de accusatio. P.

gg dicto c. veniens, de accus. c. quemadmodum, 5. fin. de iureiura.

hh can. prohibetur, 2 q. 1. can. episcopus qui mancipiũ, & seq. 2. q. 1. can. 1. cum 3. sequentib. 5. q. 3.

ii ca. quærendum est, 2. q. 7. c. totus, de verbor. signif.

kk can. prohibentur, 2. q. 1. in princip. 15. q. . can. de

crimine,eod.c.forus, de verbor.signif.l.8.de accusatio. P.l.12. C. qui accus.nó possunt.dicimus auté regulariter non permitti accusationem mulieribus, aliquando enim permittitur ex causa aliqua, vt si suam vel suorum prosequantur iniuriá,vt in principio 15.q.3. versi. *nisi forte suas*, ca. ex eo quod, §. fin.& ca. certis de causis, in princ & §. vxor tua, ea.15.q.3.l.1.& 2.de accusatio.P l.4. & 12.versi. nisi certis ex causis,C.qui accus.non poss. item in crimine læsæ maiestatis mulieri deferre potest reú,dicto ca.certis de causis,ca. in quæstionibus,ea.sane, §.vnde,5 q 3.l 8.ad leg.Iul.maiest. item in crimine legis Iuliæ de annona,ca.prohibétur,§.mulierum, 2.q 1.l 13.de accus. P. admittuntur & mulieres & infames in crimioib.atrocioribus,& in fauoré fidei contra hæreticos,ca,præsumút,2.q.7.vt & in simonia,&c,vt diximus,in crimine maiestatis, can. sane, 15.q.3.

ll ca.siquem pœnituerit, ca.siquis iratus,2.q.7.l.vnica.C.vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur. l fi.de vsur.pupillar. C.videlicet ante libelli oblationem & subscriptioné:postea namq; cogitur,nec impunè desistere potest l. quæsitum, ad Senatusc. Turpillia.l.in Senatusconsultum,eo.tit. iunge quę paulo ante diximus litera e

CAPVT IIII.

1 *Requisita accusationi vt monitio, & in denunciatione.*
2 *In inquisitione infamia pracedens, & quando fiat sine ea.*
3 *Præsens sit accusans, & libellus forma posita detur.*
4 *Quibus probationibus vti debeat accusans.*
5 *Forma accusandi antiquata veterum.*
6 *Edéda nomina testiū iis cótra quos inquiritur.*

1 ANte omnem cuiuscumque generis accusationem exterioré, admonitio quædam præcedere debet,quemadmodum & denunciationem fraterna monitio delinquentis,ad correctionem prius si fieri possit ab eodem impetrandam, quam ad inducendam publicam vindictam,[a] quinimò nisi denunciatio procedat à radice charitatis tanquam maligna reiicitur,[b] cum neque vindicta à reo soleat de rigore exigi, sine admonitione præcedente.[c] Accusationem debet præcedere inscriptio legitima,[d] vt denunciationem charitatiua monitio,[e] inquisitionem clamorosa insinuatio seu infamia.[f]

2 Ex officio tamen prælatus & iudex, de statu generali prouinciæ singulis annis, nulla fama etiam delictorum interueniente,inquirit.[g] Formaque iuramenti, quod generales inquisitores deputati obseruare debent, hæc est, vt iurét clerici quod super his quæ sciunt, vel credunt esse in sua Ecclesia reformanda, tam in capite quam in membris,exceptis occultis criminibus,veram & plenam dicent inquisitoribus veritatem.[h]

3 Per scripta & epistolã nemo absens accusare potest, sed pręsés & præsente accusato.[i] Cæterũ in accusatione criminali, nihilominus scriptura libelli quoq; præsentis requiritur,[k] eiúsque iuridica conceptio,[l] quæ continet annum & diem, quibus fit accusatio:[m] nomen iudicis corã quo proponitur,[n] nomen accusatoris & accusati,[o] & criminis de quo fit accusatio,[p] tempus,[q] locũ,[r] personas in quibus & cum quibus factũ dicitur.[s] Dehinc & continet subscriptionem eius qui accusat,& libellũ proponit,vel si literas non nouerit,quod alius pro eo subscribat & inserat se probaturũ,& subiturum alioquin pœnam talionis.[t]

4 Accusator autem debet vti probationibus luce meridiana clarioribus, expeditis idoneis testibus, apertissimis documétis, iudiciis ad probationem indubitatis.[u]

5 Fuerunt & olim ex more & legislatione antiquorum formulæ in accusandis criminibus propositæ & seruatæ, quæ quia partim in desuetudinem abierunt, partim verò immutatæ sunt, sub silentio relinquemus.[x]

6 Illud autem seruandam,vt ab iis à quibus inquiritur, iuramentum exhibeatur de dicenda veritate,[y] & vt edantur nomina & dicta testium ei contra quem inquiritur.[z]

SCHOLIA.

a c.2.& c.cũ dilectus,de accus. & Matth. c.18. *Si peccaueris in te frater tuus*, & quando videlicet agitur in modũ denunciationis ad pœnitétiam,c. nouit,de iudic. ca.si peccauerit,2.q.1.c licet Hely,de simon.

b c cum in iuuentute, 5.de præsumptio. lib 2.tit.24. can. nullus introducatur, 4.q.4.

c can.indignè,12.q 2 can. quidam monachi, 16.q.1. ca.omnes decimæ, 6.q.7.ca.de illicita,24.q.3.cap. sacro,de senten. excommunica.

d c.tuę,de procurator.c.super his,de accus.inscriptio continet obligationem ad pœnam talionis, idest ad subeundam eandem pœnam quam accusatus mereretur,si crimen contra illum propositum fuisset probatum,ca.quisquis, ca.qui crimé,2.q.8. sunt tamen quædam crimina relata per glossam in c. super his,de accusa.in quibus non exigitur subscriptio,vt in crimine abigeatus,l.cui de abigeis, C.l. in leuibus,l.leuia,de accusa.& in his quæ per officium vel per personas publicas accusantur,l.ea quidem quæ per officium,C.de accusa Item si accusatur Iudæus qui contraxit cum Christiana matrimonium, vel Iudæa quæ nupsit Christiano l nequis, C.de Iudæ. Si de apostasia quoque accusatio instituatur,l.Apostatarum,C.de Apostа.si maritus iure mariti intra tempus ad id à lege constitutum, accuset vxorem de adulterio,l.quamuis,in 2.& l.iure mariti,C.ad leg.Iul. de adult.

e c.2.& c.cum dilectus, de accusa. iure tamen canonico in laicorum criminibus denunciandis,non requiritur monitiu præcedens, c.qualiter & quando, in 2.§.fin.de accusa. Et iure ciuili fama & rumor pro monitione habentur d. l.ea quidem,C.de accusation. facit l. ab accusatore, §. nunciatores, ad Senatusconsul. Turpillia. P.

f Idest,latè sparsa fama,& quæ sit publica & cõstans de crimine commisso,& non à maleuolis & data opera disseminata,c.qualiter, in 2. & c. inquisitionis, §.ad hæc,de accusa.

g c.sicut,15.de accusatio. c.Romana,de censibus, in Sext.c.cum venerabilis,eo. tit. apud Gregoriũ, idipsum & omnibus magistratibus iniunctum secu-

laribus l.congruit, de offic. præsid. P. c.1.de offic. ordina.& Archidiaconis visitantibus in c.1 de censibus, in Sexto.

h cap.qualiter & quando,17.de accusa.non fit autem prius inquisitio quam constet de infamia,cap.cum oporteat, 19.de accusat.

i can.per scripta,5.2.q.8.c. à nobis,qui matrimon.accusat.poss.nihil prohibet tamen, quin libellus dari possit absente accusato, can.Epiphanium,5.q.6.l.2. C.de exhiben.reis.

k can.1.2.q.8.ibi, *accusatorum personæ nunquam recipiantur sine scripto,&c.* can.quisquis, 3. & seq. ead. q.& causa,l.libellorum,de accusat. P.l.in criminalibus &l.fin.C.eo.tit. Admonet autem scriptura deliberandū esse maturè de accusatione rei, in cuius probationis defectum succedit pœna talionis contra accusantem,l.si cui crimen,de accusat, P.

l Qualis sit conceptio libelli,tractatur in cano.fin.§. libellorum, 2 q.8. in l. libellorum de accusation. P. ex quibus quæ sequuntur sumpta sunt.

m Sic enim exempli causa,cōcipitur,*anno Domini,&c. die tali &c. talis coram vobis,&c.* d. l. libellorum

- Adiectio certi temporis facit vt noscamus si tempore permisso vel extra,instituta sit accusatio, quæ & tempore perire potest:quemadmodum & præscriptio nō accusari criminis obiici potest ad summum post 20.annos l.querela,de leg.Cornel. de fals.C.l 2.& 3 C.de requiren.reis.c.cum venerabilis, §. intelleximus,de exceptio.& cōtra accusationē adulterij quinquennium,l.mariti lenocinium, §. quinquennium,& §. hoc quinquennium, ad leg.Iul.de adult.P.l.adulter,C.eo tit. nisi adulterium sit cum incestu,quo casu 20.anni in præscriptione exiguntur,l.vim passam,§.præscriptioni,eo.tit. & ita etiam obseruari in curiis supremis in Gallia, notat Papus lib.24.Rhapsodiæ arestor.titu.2.aresto 1.& 2.Adiciuntur quoque anni imperij & nomen imperatoris,vel regis,vel summi Pontificis , secundum mores curiarum & regionum, vt in §.si qua vero, vt præponatur nomen Imperatoris iuncta gl.in nouel.

n Nomen iudicis habet certitudinem fori coram quo conuentio sit,vt sciatur num legitima sit accusatio ratione competentis iudicis, iuxta ritulum vbi de criminib. agi oportet. & authent. qua in prouincia,eod.titu.

o Nomina quoque hæc necessaria,vt constet de personis iudicis,actoris,rei,quæ iudicium constituunt, l.Iulianus,l.inter litigantem,de iudic.P. & num qui accusat accusare possit, & accusatus accusari ab eo.

p Nomen criminis indicat qualitatem eius, cum circunstantiis,ex quibus instruitur iudex ad imponendum modum pœnæ,iuxta l.respiciendum, l.aut facta,de pœnis. P.

q Tempus etiam criminis discernit qualitates eius, vt in furto diurno & nocturno,emanorem(q); à desertore separat,&c. d.l.aut facta,§.tempus, de pœn.P. Habetur & ratio temporis quo vulnera illata sunt, si homicidij quis accusatur,vt de eo teneatur si tūc fuerint lethalia:imputetur autem mors fato si aliter postea superuiuens moriatur,l.nihil interest, 32.ad leg.Iul.de adult.l.huic scripturæ,§.1.ad leg.Aquil.l. ita vulneratus,eod.tit. Sic à testibus dum super crimine examinantur, inquiritur de dic & tempore quo commissum est, can.nihilominus, 3.q.9. cano. in testibus, 4.q.3.

r Locus etiam maleficia distinguit, augetq; vel minuit vindictam eorum,l.aut facta, §.locus, de pœnis.& ibi locus distinguit furtum simplex à sacrilegio,vt & in l.sacrilegij,& l.sacrilegi,ad leg.Iul. pecula.& iniurias,l.sed est quæstionis, §.1.de iniur. P. & adulterium, l.mariti lenocinium, de adulter P. locus etiam alicui auget vel minuit dignitatem, c. cum sis, de authorit. & vsu pallij, l.1. de offic. proconsul. P. Subinde certitudo loci conducit ad diiudicandum num calumniosè crimen inferatur, & num crimen commissum sit: quia & rei incertitudo arguit calumniam,vt liquet ex cap. 13.Danielis.

s Hæc etiam pertinent ad criminis distinctionem, vt si de adulterio agatur, multū interest, cum sanguine coniuncta,an cum alia,commissum sit:& in stupro num cū puero,vel Vestali, vel alia:pœnæ enim in his diuersæ leuiores aut grauiores vt docuimus superius lib.4.titu.14.de adult.

t d.l.libellorum,& can.fin.§.libellorum, 2.q.8. Subscribens hac inscriptione videtur approbare omnia in eo libello comprehensa: vt in aliis quoque scripturarum subscriptionibus manifestum est,l.si quis ex argentariis, §.1 de edend.P.§.. de emptio. apud Iustinia. §.sed etsi quis,aut mutui & de instrumēto fide ac cautela,in nnuel.l. si fideiussor, §. pater, de pignori P.sit subscriptio libelli ante litis contestationem,l.in Senatusconsultum, §.qui post, ad Senatusconf. Turpillia.P.Subscriptio est potissima & substantialis pars libelli accusatorij. Sic enim ait in ea, *profitetur se esse accusatorem*, id est , se vel.è prosequi accusationem, & subiturum talionem, d. l.libellorum,§.item subscribere,& d.can fin.§.item subscribere,& can.qui crimen, 2.q.8.can.nullus introducatur,§.inscriptio,4.q 4.l qui crimen, C.qui accusare non poss. Ante hanc subscriptionem non est accusator audiendus, neque reus postulatus vexandus vel vocandus,l.a.§.ex longinquo,de exhib. reis. vt non existente legitimo accusatore, cap.1.de accusatio. Talionis autē pœna,quæ ex illa inscriptione nascitur,nihil aliud est,quàm vt is qui crimen illatum non probauit,subeat pœnam & ea plectatur, qua afficiendus esset reus accusatus,si plectātū fuisset.c.3.& 4 2.q.8.l.fin.C.de accusat.l.in priuatis, ad Senatusconf.Turpil.& dicemus paulò post in effectu accusationis.

v can.sciant cuncti,2.q.8.l.fin.C.de probat.can.dicit, 32.q.1.can.1,35.q.6.alioqui pro reo sententia fertur, vt ibidē dicitur & in dubiis fauorabiliores rei,l.fauorabiliores,de regul.iur. P. promptiores ad liberandum quam ad obligandum,l.Arrianus,de actio. P cum satius sit nocentem absolui quam innocentem condemnare in dubio,l.absentem,de pœn.P.

x Ordo antiquus exercendorum iudiciorum abrogatus fuit,& cœpit extra ordinem in iudiciis criminū procedi,l.ordo, de public.iud.P.l.1.§.in Senatusconsultum,ad Senatusconf.Turpil.P.l.1.§.fin.& l. hodie,de pœn.P.fuit autē antiquus ordo, vt in primis accusator ad quæsitorem, cui iudicij exercitiū contigerat,rei nomen deferret, & postularet , illiud nomen recipi postea subscriberet se,& ad talionem se obligaret,d l.libellorum, § item subscribere, de accusatio.P. Subscriptione facta,proponebat accusator talem reum crimen fecisse. Si silebat reus conuentus,lis æstimabatur,vt eo victo:si negabat,à magistratu dies inquirendorum criminum postulabatur, & hoc modo legibus reus interrogari dicebatur:post hanc interrogationem reus in reatu constitutus quoque dicebatur. Iudices verò reorum prætor ex decuriis constituebat Romæ, eorumq; nomina in vrnam mittebat & ex his numerum necessarium sortiebatur:ex eoq; numero reo & accusa-

rori integrum erat reiicere quos ex aliqua causa suspectos habebat, in reiectorum autem locum, prætor alios subsortiebatur quoad legitimus numerus qui legibus definiebatur, cōficeretur. dehinc iureiurando conscripti iudices, vt refert Dionys. Halicar. lib. 7. adigebantur iurabantq; omnes in leges præter ipsum prætorem. Die cognitionis citabantur voce præconis iudices, rei & accusatores, vt ait Festus Pompeius, lib. 16. Asconius Pædianus in 13. Verrinam Ciceronis, Si citatus accusator nō venisset, neç excusatus esset, ex reis eximebatur accusatus. Cicero in 4. Verri. Si vtraque pars aderat iudicio, oratoribus dicendi potestas fiebat. Citabantur & testes palam, & publicè interrogabantur, dicta eorum in promptu refellebātur. Causa vtrinque perorata, præco dixisse oratores pronunciabat. Quintil, lib 1. c. 5. Ascon. in 3. Verrinam. Deinde iudices accipiebant tabellas iudicij, inscriptas literis absolutionis, condemnationis, & ampliationis. Quarum aliquam cùm ad consilium missi fuissent in cistam conijcere necesse habebant, antequam lege Glaucia comperendinandi data illis fuisset potestas. Ex hoc autem solenni ordine nonnihil Pompeia lex immutauit, quæ refert Asconius Pæd. in orat. pro Milone. Euersa autem omnia ferè cum populi libertate fuerunt ab Imperatoribus, postea.

y cap. qualiter, 17. §. formam verò, de accusatio.
z d. c. qualiter, §. debet igitur, vers. & non solum dicta, & c. olim, 16. §. si verò testes, de accusat.

CAPVT V.

Qui accusari possunt.

REgulariter omnes accusari possunt delinquētes,[a] cuiuscunq; sexus sint,[b] quandocunque apparuerint.[c] Possunt à subditis clericis prælati, à monachis suis Abbates accusari:[d] maiores ætate & minores, cùm etiam sint delicta quæ in pueris vindicari possunt.[e] Accusari autem non potest inimicus aut eius amicus.[f] Difficilius autem & cum maiori iudicio admittitur accusatio vel inquisitio contra præpositos quam contra subditos: quia prælati positi sunt tanquam signum ad sagittam, & quia nō possunt omnibus complacere: cum ex officio teneantur nō solum arguere, sed etiam increpare, suspendere, ligare, ideo odium multorum incurrunt, & insidias patiuntur. Atque etiam in eorum accusatione Ecclesiæ periculū imminet, columnis eius excussis & impulsis.[g] Non admittitur contra absentem nisi in cōtumacem, accusatio.[h] Qui sacerdotes fieri nequeunt sacerdotes accusare prohibentur.[i] Multo magis laicis passim accusare Episcopum non licebit,[k] Quamuis autem iure ciuili non liceret vxori maritū de adulterio accusare,[l] tamen hoc iure Pontificio licet, quo mutuo se coniuges accusare de eo possunt, etsi non æqualiter.[m] Verumtamen consanguineos coniunctos matrimonio, extraneorum nullus accusat, sed propinqui ad quorum notitiam pertinet, vt pater, mater, frater, soror, patruus, auunculus, amita, matertera & eorum procreatio. Si autem progenies tota defecerit ab antiquioribus & veracioribus quibus ea propinquitas nota sit, Episcopus inquiret.[n] Nisi propter quæstum quidam accusent.[o] Non accusantur de crimine rei post eorum mortem,[p] paucis exceptis.[q] Nec admittitur regulariter inquisitio aduersus denunciatos qui sunt famæ integræ,[r] nisi non fuerit inquisitioni hæc exceptio opposita,[s] aut nisi is contra quem inquiritur, fuerit crimen confessus.[t]

SCHOLIA.

a Interest enim Reipublicæ, delicta cognita esse, l. eū qui nocentem, de iniur. P. vt puniantur, l. ita vulneratus, ad leg. Aquil. P.
b can. si quis cuiuslibet, 21. q 5.
c Iure Pontificio can. quicunque, 81. dist ca. qui contempta, 8. dist. can eccc, 24. q. 3. quamuis quoad pœnam legalem, interdum ad accusandum detur certum tēpus, vt in lucro adulterij & separationis thori quinquennium, l. adulter, C. de adulter. c. tuæ, de procurat. & in aliis accusatio excludatur 20. annorū lapsu, l. querelā, C. de fals. quæ tamen habēt locum in pœna legali, nam in alia, vsque ad millesimū annum accusationem, quandocunque crimen apparuerit, institui posse, tradit Hugo glossator ad can. admonere, ad verbum *pœnitentia*, 33. q. 2.
d c. 2. c. penul. de accusatio. can. Paulus, & seq. cano quapropter, can. si quid in Ecclesia, 2. q. 7. Accusare etiam & monachi ex charitate possunt Episcopum, cano. nullus monachus, §. sed aliud est, 2 q. 7.
e c. 1. & 2. de delict. puero r. can illa, 15. q. 1. & ætas non dat impunitatem l. auxilium, §. in delictis, de minor. 25. ann. l impunitas, C. de pœn.
f cap repellantur, c. meminimus, de accusat.
g Hæc omnia in c. qualiter, 24. de accusat. & latiùs in cap. 2. epistola Stephani Papæ primi, de accusationibus Episcoporum,
h can eorum, 11, q. 3. & per totam 3. q. 9.
i can. ipsi Apostoli, 2. q. 7. can. omnes verò, can. sacerdotes, 6. q. 1. nisi agatur de simonia, & hæresi, cano. nos sequentes, & seq. ead. 6 q. 1.
k can. 1. can. clericos, 49. can. laici, 2. q. 7.
l l. 1. C. ad l. Iul. de adulter. cano. apud, §. hoc in mulieribus, 32. q. 5.
m can Christiana, 32. q. 5.
n can. 1 & 25. q. 6. saltem propinqui præferendi in hac accusatione extraneis, c videtur, qui matrimon. accusar. poss. lib. 4. tit 18.
o Nam & mater ipsa, & quæ spe quæstus accusauerit matrimonium, reiicitur ab accusatione, cap significante, 5. qui matrimon accusar. poss.
p ca. admonere, 8 33. q. 2. quia morte crimina extingūtur, can quorundā, 13. distin. l. 1 si reus vel accusator mortuus fuerit, C. l defuncto, de public. iudic.
q Veluti si agatur de criminibus atrocioribus, ex quibus etiā mortui memoria post mortem damnatur, vt in criminibus læsæ diuinæ & humanæ maiestatis, in crimine peculatus, & similibus, l. ex iudiciorum, 20. de accusat. in P. vbi de his nō finiuntur etiā morte crimina, si ratione bonorum post mortem quis agere velit l. fin. si penden. appellat. mors interuenerit, vel si reus moriatur post litem contestatam

cum

cum eo, quo casu, & contra hæredes bonorum persecutio in pœnam datur d l.ex iudiciorum, & l.vni. ex delicto defunctor.in quantum hæred.testamen. cum si nub.

r In c cum oporteat, 19 vers.nisi super prædictis, §.tertio, vers nullam esse pro crimine, de accusatio.c. inquisitionis, 21.§.quæsiuisti, & §.ex quibus, eo tit.

s nam si ab initio inquisitioni nõ obiiciatur hæc exceptio, non vitiabitur ideo inquisitio, c.2. de accusationib.in Sexto.

t cap 1.de accusatio.in Sexto.

CAPVT VI.

1 Effectus inquisitionis.
2 Denunciationis.
3 Et accusationis.
4 Effectus obiectionis criminis per exceptionem.
5 Qualis pœna criminis per inquisitionem apparentis.

1 SI per inquisitionem iudicis crimen probatum fuerit, quod ordinis suscepti executionem, aut retentionem beneficij etiã post peractam pœnitentiam impediret, puta si homicidium commisisset, aut adeptus fuisset ordinem, aut beneficium vitio simoniæ, erit in causa sicut in accusationis iudicio procedendũ, alioquin secundum personæ merita & qualitatẽ excessus, pœnam poterit iudicantis discretio moderari.[a] Infamia tamen sola ad condemnandum non sufficit, nisi probetur, inducit tamẽ necessitatem purgationis infamato, & in qua deficiens punitur vt conuictus.[b]

2 Denunciationis finis, manifestatio criminis ad emendationem & pœnitentiam sine intentione prosequendi.[c]

3 Vt accusationis ad vindictam pœnæ:[d] & ideo qui ex aliqua causa prohibetur accusare, vt quia iurauit se non accusaturum, non prohibetur denunciare.[e] Ad denunciationem & famam pertinet inquisitio cuius finis indagatio veritatis,[f] cũ vanæ populi voces audiendæ non sint.[g] Accusato prælato, interim ei interdicitur alienatio rerũ Ecclesiasticarum.[h] Nemo autem debet de crimine non manifesto sine legitimo accusatore damnari,[i] de manifesto potest,[k] aut si in modo inquisitionis cognitum fuerit de crimine,[l] aut iudex intelligat quempiam calumniatũ fuisse,[m] aut si infamatus de crimine deficiat in purgatione.[n] Sed etsi libellus non fuerit legitimè conceptus, aboletur nomen rei,[o] quamuis non aboleatur crimen eius.[p]

4 Per exceptionem facta detectio criminis, defensionem habet excipientis, & repulsionẽ tantum eius contra quem obiicitur.[q] Opponuntur autem crimina per exceptionem tantum testibus ante publicationem testimoniorũ, non postea,[r] nisi post publicationem crimina in notitiam venerint opponentis, vel fuerit protestatus ante publicationem opponere se velle crimina.[s] Qui per viam exceptionis obiicit crimina nullo periculo calumniantis vel deferentis innodatur, qui nemini facit iniuriam qui iure publico vtitur, & ad sui defensionem.[t]

5 Quando verò per modum inquisitionis crimen probatum fuerit, regulariter arbitraria, non ordinaria pœna imponitur,[u] nisi tale crimen per inquisitionem fuisset detectum, quod etiam post peractam pœnitentiam impediret ordinis suscepti executionem.[x]

SCHOLIA.

a cap.inquisitionis, 21.de accusat.

b d.c.inquisitionis, 21.§.fin. & c.accedens ad præsentiam, 23.de accusat.de necessitate purgationis, toto titu.de purgat.canonica, & in summa, 2.q.4. & in glos.in summa, 15.q.5.

c c.super his, de accus.vt nota crimina fiant iudici, qui potestatem habet inquirendi de reliquo, fit denunciano vel delatio

d Accusatio habet finem, vt fiat probati criminis vindicta publica.

e c.quemadmodum, 15.de iureiuran lib.2.tit.24.

f l diuus Adrianus, de custod. reorum, P.c.qualiter, in 2.de accusat.c.licet Heli, de simonia.

g c.Osius, de elect.neque ad vanas voces populi quispiam damnandus vel absoluendus est, cano miramur, 61 dist. l.decurionum, C.de pœnis, can.si ergo, 8.q.1.ideò in c.inquisitionis, §. quæsiuisti etiam, de accusat.sola fama delicti non facit reum, neque infamat inter bonos & graues, quamquam infamato sit imponenda purgatio canonica vt dictum est.

h cap.prælatorum, de accusatio.

i c.vnico, vt Ecclesiastica beneficia sine diminutio. conferan.lib.3.titu.12 can de manifesta, 2.q.1.can. quisquis potestatem, 22.q.4.l.rescripto, §.si quis accusatorem, de muneribus & honor.P. Glos. ad d. c. vnicum, ad verb. *sine accusatore*, addit exceptiones in quibus sine accusatore quis damnari potest vt si suspecta de falso in iudiciũ producantur, l.iubemus, C.de probat.si testes vacillent, l.nullum, C.de testibus, cap super his, de pœnis, &c.colligit & alias exceptiones ad can.de manifesta, 2.q. .

k cap euidentia, de accusatio.can.manifesta, can.quæ Lotharius, 2.q 1.ponitur ratio in §. .d.can.quæ Lotharius, quod in manifestis, calliditate accusantium nõ opprimitur reus, nec tergiuersatione proprium crimen celatur, cum culpa oculis omniũ se ingerat, atque ideo nec in talibus iudicialis ordo requiritur.

l cap.qualiter & quando, & c.inquisitionis, de accus.

m cap si quem, §.notandum, 2.q.3.c.1 & 2. de calumniatoribus.l.1.§.1.ad Senatusconsl.Turpil.P.

n cap de hoc, de simonia.

o l.libellorum, §.quod si libelli, de accusatio.

p Aliud autem est aboleri crimen, aliud nomen rei ex defectu accusationis, quod minus est. Nam criminis abolitio abolet accusationẽ: accusationis autem abolitio non abolet crimen. Aboletur autem accusatio, quando accusator renunciat accusationi criminis publici, vel desistit ab accusatione impetrata abolitione, id est, potestate desistendi ex certa causa: aliter enim puniretur desistens vt tergiuersator, l.1. in princ. & §. si quis autem, ad Senatusc. Turpil. l.3.§. fin de præuaric. P. poterit autem ita derelicta accusatione accusatus ab alio accusari iterum de nouo, si ostendat is secundus priorem col-

lusisse vel præuaricasse, c.fin.de collusio.detegen.l. si quis homicidij, C. de accusation. atque non obstante defectu accusationis, iudex crimen obiectum inquirere potest, & de collusione, c.1.& 2.de collus. detegen. item & alius, si suas vel suorum vlciscatur iniurias, abolito crimine, repetit accusationem, l.si cui crimen, §.iisdem criminibus, de accusationib. P. dummodo delatus iam à reis exemptus sit, non aliter, l.lui tamen, §.fi.eo.tit.de accusatio.P. Est & alia abolitio respectu accusatoris, quando non seruauit formam requisitam in libello, quo casu si ob id à reis eximatur accusatus, poterit iterum accusari etiã ab eodem accusatore, l.libellorum, §.quod si libelli, de accusationib. Contra si ex parte rei abolitio criminis contingat, vel quia remissa pœna & crimen est, vt titu. de abolitionibus, & de generali abolitione, in C.& in l.libellorum, §.fin.de accus.

q Quare exceptiones testium quæ fiunt per obiectionem criminum per illos commissorum, non habent illum finem, vt de cómissis sumatur vindicta, sed vt reiiciantur: ideo nec puniuntur etiam ratione illorum, sed cõuicti reiiciuntur à testimonio, c.1.de exceptio. c.cum testimonium, c.2.in fine, de ordine cognitio. l. Lucius Titius, de ordine cognitio. nec admittitur triplicatio contra exceptionem, c.super his, de accusation. quia iam finem adepta est exceptio, nempe quod testis reiectus sit, nec ideo exceptum de crimine vt de eo fieret vindicta, sed vt pro defensione cócederetur, facit c intelligimus, de iud.

r cap.præsentium, de testibus.

s cap fin.de cognatio spiritua.

t l.iniuriarum, §.1.de iniur.cap. cum in Ecclesia, de electio.l.in re mandata, C.manda.l.si quis, § sicut, de petitio.hæredit. neque iniuriam irrogat qui ex iure commodum suum prosequitur, l.si donaturus, §.1.de condict. causa data P.l.·.§. quod ait prætor, de incendio, ruina & naufragio, & excusatur qui voluit qualitercunque sanguinem suum redimere, l.1.de bonis eorum qui ante sentent. mortem sibi consciuer. P.

v cap.inquisitionis, 21.in prin.c.qualiter, 24.§.verum ita, vers.quatenus, de accusatio.

x d.c.inquisitionis, vers.in quo quidem.

CAPVT VII.

De accusationum vitiis.

1 *De calumnia & pœna talionis.*

2 *De denunciatione non probata & delatoribus.*

3 *De præuaricatore.*

4 *De tergiuersatore.*

ACcusationes aliquãdo finem suum non consequuntur, ob calumniam, aut propter præuaricationem, aut tergiuersationem accusantis.

t Calumniari est falsa crimina scienter & malitiosè alteriúsque vexandi causa, intendere. [a] Calumniantes simili supplicio affici merentur quo puniendi essent accusati, si criminis illati rei peracti essent. [b] Et vocatur horum pœna, pœna talionis. [c] Punitur & acrius calumnia insontibus & maxime sacratis hominibus illata, quare si subdiaconus sit, qui subdiaconũ vel alterius ordinis maiorem calumniatus fuerit, officio debet priuari, & verberibus publicè castigatus in exilium deportari.[d] 1

2 Denuncians vero seu delator quãuis ex subscriptionis vinculo ad talionem non teneatur: attamen si persona Ecclesiastica superiori denunciauerit crimen quod non potuit sufficienter probari, donec canonicè suam purgauerit innocentiam, quod non calumniandi animo ad crimina denuncianda processit, ab officio & beneficio est suspendendus vt cæteri perterriti, ad infamiã aliorum maximè suorum, non prosiliant prælatorum.[e] Perniciosum genus hominum delatorum, qui nolunt videri accusatores, & tamen secretò famam & bonam existimationẽ prætextu cuiusdam conscientiæ suis delationibus maculant.[f] Vt meritò à Cæsaribus tanquam impulsimi, delatores, si sua non interfit cum pœna reiecti fuerint.[g]

3 Præuaricatio fit in accusatione, quando corruptus pecunia accusator, colludit cum accusato, & fouere incipit partes accusati, propriis relictis: ita præuaricari, est falsa crimina abscondere.[h]

4 Quando verò quis omnino ab accusatione desistit, tergiuersator & tergiuersari dicitur.[i]

SCHOLIA.

a l.1.ad Senatuscons.Turpil l.athletas, § calumniator, de his qui notan.infam.P. Notare autem oportet illas circunstantias, *scienter*, *malitiosè*, *vexandi causa*, *intendere*, cum quibus qui nó probat calumniari dicitur l.1.de aduocat. diuersor.iudicio.P.l. & in priuatis, ad Senatusconsul.Turpil.l. si quis repetere, §.si stellionatus, eod.titu. Cæterum ex eo solo quod quis non probauit intentata crimina, non dicitur calumniator, nisi quoque in sententia absolutionis rei & eius condemnationis adiiciatur *calumniatus es*, idest, non probasse & calumniatum esse, l.qui non probasse, C.de accusat.l.1.§.sed vtque, ad Senatusconsul.Turpil.P.d.l athletas, §. calumniator, de his qui notantur infam. P. Sic iudex in declarando calumniatore, mentem examinat accusantis, si necessitas, vel iustus dolor sit accusandi: & cessat calumniæ pœna in paternæ mortis accusatione l calumniæ pœna, 4.de calum.C.si mater de filiæ morte accusat, l.2.C.eod.titu. si ob damnum, l.qui cum maior natus, §.si patri, de bonis liberto.P.si ex officij necessitate accuset tutor.l.tutorem, C.de his quibus vt indig. Nisi aliunde euidens calumnia appareret, l 1.C.de his qui accusar.non poss. Idipsum seruatur in accusatione officij, vel procuratoris fisci qui ex officio accusare tenetur, l. post legatum, §. admonet, de iure fisc.P.l moneræ, & l.ex varia, de delatoribus, lib.10.C.Est etiam calumniator, qui alios ad accusationem falsam instigat, quive subiicit accusatores, l.1 §.incidit, ad Senatuscon.Turpil & ideo eadem pœna punitur ac qui per se calumniatus est, vt ibidem dicitur, & in l.nostros, C.de calumniatori.

b can.calumniator, can.qui non probauerit, 2.q.3.can. 1.can. 2.can. qui calumniam, 5.q.6.l. in priuatis, ad Senatuscons. Turpil. l.ab Imperatore, de præuaricatoribus, C.l.fin de priuar.delict. Isque est obligationis ex subscriptione effectus, cano.quisquis, can. qui crimen, 2.q.8. l. qui crimen, qui accusare non possunt, C.

Talio

c Talio [illegible] Græcis seu retributio, vt qualia quis intulit, talia patiatur. Leuit. 24. Deuteron. 19. dicitur & pœna talionis modus vltionis cano. sex differentiæ, 23. q. 3. can. quod debetur, 14. q. 1. can. hæc autem, §. ex his, 23 q. 4. Talionis pœnam delinquentibus indictam ex lege 12. tabularum meminit etiã Gellius, lib. 20. c. 1. & §. pœnam, de iniuriis apud Iustinia. videndus & de hac repassione geometrica & arithmerica, Aristoteles lib. Ethico. c. 5. dum explicat quoque legem similem Rhadamanti.

d cap. .de calumniatori. lib. 5. tit. 2. sacratæ & ibi personæ dictæ sunt Ecclesiasticæ, & can. non nos beatum Petrum, 40. distinct.

e cap. fin. de calumniatori. dixi de calumniatorum & accusatorũ delictis, lib. 32. Syntagma. iuris vniuersi, c. 20. 21. 22. Sicq; in summa denuncians vt accusator, si non probat quod intendit, calumniari præsumitur, can. qui non probauerit, 2. q. 3. l. 1. C. de aduocatis diuers. iud. Probabitur autem non proposuisse animo calumniandi, ex purgatione canonica, quæ pendet ex arbitrio iudicis num talis sit. Sunt enim purgationes arbitrariæ, c. inquisitionis, de simonia. maxime vbi non sunt formæ purgationis determinatæ à lege, c. de causis, §. illis autem, de offic. deleg. probabitur & per iuramentum, vt c. præsentium, de testib. c. pastoralis, de exceptio.

f Non minus quam maledici libellos famosos secretè componentes, l. vnica de famos. libel. C.

g l. penult. de delatorib. lib. 10. C. inter calumniatores positi, qui secreto deferunt l. nostris, de calumniat. C. ita Tyberius Cæsar præcipuos ex delatoribus priuatis, qui antea ab Imperatoribus probabantur & præmio donabantur, vno die occidi iussit, vt scribit Dio Cassius, li. 58. Titus verò vrbe expulit, vt ait Xiphilinus ex Dione. At Traianus naufragio sine velis & remis nauibus impositos, mari exposuit, vt testis Plinius in Panægyrico eius. Euadet tamẽ maculam delatoris, is qui denunciauerit si sua interest, l. deferre, §. sed etsi communem, & l. delator, de iure fisc. l. nulla macula, de delator. lib. 10. C. cap. 3 de accusatio.

h l. 1. & 3. de præuaricatoribus. P. l. 1. ad Senatuscons. Turpil. P. l. 4. athletas, & item præuaricator, de his qui notantur. infam. P. l. præuaricatores, 212. de verborum significat. vide quæ dixi de præuaricatore eiusque pœna, libro 32. Syntagmatis iuris vniuersi. cap. 21.

i L. 1. ad Senatuscons. Turpil. vide & quæ diximus de tergiuersatore prædicto, lib. 32. Syntagmatis, c. 22. Quis dicatur destitisse ab accusatione, tractatur in l. fin. C. ad Senatuscons. Turpil. l. destitisse, l. ab accusatione, in princ & §. destitisse, de accusat. P.

DE PROBATIONIBVS.[a]

Titulus X.

[a] Agitur de probationibus lib. 2. Decretalium titu. 19. lib. 2. Clement. titu. 7. lib. 22. P. titul. 13. de probationibus & præsumptionibus, & lib 4. C titul. 19

CAPVT I.

1 Continuatio.
2 Et quid probatio.
3 Diuisio.

1 IN criminalibus & ciuilibus causis pleraque dubia, idque ferè semper, proponuntur, de quibus probatio exigitur antequam certa sententia ferri possit, quæ secundum allegata & probata fertur: & proinde post petitiones, accusationis propositiones & contestationes necesse est perueniri ad probationes:[a] actore quippe non probante, reus absoluitur.

2 Causa iudicij, aut argumento, aut probatione constat. Argumentum, nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem: sed sola sui inuestigatione inuenit veritatem: vnde dictum argumentum, quasi argutè inuentum: probatio autem testibus & fide tabularum constat.[c] Probare est rei dubiæ fidem facere.[d]

3 Probationum, quædam apertissima & euidentissima,[e] quæ maximè in criminibus demonstrandis exigitur:[f] alia quæ euidens & clara, quæ fit per testes, vel facti euidentiam, seu apparentiam.[g] Alia minus euidens, quæ fit per coniecturas.[h] Rursum probationum quædam plena, quædam semiplena vel imperfecta. Plena quæ perfecta, & quam lex censet habendam pro veritate,[i] & ex qua iudex adducitur ad fidem & credulitatem eius quod propositum est:[k] semiplena ea est, quæ non omnino perfecta est.[l]

SCHOLIA.

a l. illicitas, §. veritas, de offic. præsid.
b l. qui accusare, C. de eden. l. actor, C. de probat.
c cap. cum Ecclesia, de causa propriet.
d cap. forus, 10. §. causa, de verb. signific. & ita probatio dicitur lumen veritatis, in l. 4. de temporibus & reparatio. appel. & luci comparatur, l. fi. C. de prob.
e De qua meminit c. 1. de except. in Sext. quando ea est indubitata & clara.
f Vt sit luce meridiana clarior, cano. quisquis, cano. sciant, 2 q. 8. & l. sciant, C. de probatio. excepto crimine simoniæ, ad quod etiam per verisimiles præsumptiones peruenitur, c. sicut, de simonia. & in crimine hæreseos, c. cum contumacia, de hæretic. in Sexto, l. 1. C. de hæretic. Quia ista crimina solent vt plerumque in secreto committi, & ideo vt nec similia occulta, facilè nisi præsumptionibus deteguntur.
g can. scelus, can. primo, 2. q 1. c. tua, de cohabita. clericor. & mulier.
h Vt in c. afferte mihi gladium, de præsumptio.
i Notat Decius ad rubric. de probatio. num. 11. glos. ad l. proprietatis dominium, 4. de probatio. C. & in text. ibi, *quibuscunque alijs legitimis probationibus ostenditur*. Panormit. ad cap. fin. §. 1. numero 7. de iureiuran.

k Panor. in proxime citato loco. facit l. ad fidé de testibus, l. quinquaginta in fine, de probatio. l. 1. C. de reb. alien. non alien. l. eos, & ibi gloss. ad verbum *iudiciariæ*, de testib. C. Qualiter autẽ iudex ad certam fidem adducatur certa regula dari non potest. plerumque autem id fit, aut per testes, aut per præsumptiones, aut confessiones partium, vt in c. cùm causam, de probat. in l. 3. ibi, *tu magis dispice*, de testibus. P.

l Semiplenam probationem dicunt interpretes vnũ testem, literarum comparationem, scripturam priuatam, leuem præsumptionem.

CAPVT II.

De quibus fit probatio.

De dubiis fit probatio, non de notoriis:[a] neque etiam quis admitti debet ad probationem eius quod probatum non releuat.[b]

SCHOLIA.

a in c. tua nos, de cohabita. clericor. & mulier. c. super eo, 3. de testib. cog. ca. de manifesta, 17. 2. q. 1. idipsum cum distinctione relatum his verbis, *de manifesta & nota pluribus causa, non sunt quærendi testes, &c. si sine tergiuersatione negari non potest.* Et postea, in §. sed sciendum, addit Gratianus, *Sed sciendum quod eorum quæ manifesta sunt alia sunt nota iudici, & incognita alijs: alia sunt manifesta alijs & occulta iudici: quædã verò sunt nota iudici & alijs. Quæ iudici tantum nota sunt, sine examinatione ferri nõ possunt: quia dum accusatoris persona assumitur, iudiciaria potestas amittitur.* in vna namque causa nemo potest simul esse accusator & iudex. Sed & quædam nosse potest iudex, quæ perinde habētur ac si ignoraret, veluti si ei detecta sint in confessione auriculari tanquam Deo. can. fin. §. sed mirandum, 15. q. 5. c. si sacerdos, 3. de offic. ordin. nisi & alibi idem confessus publicè ve sit, titu. de confessis in vtroque iure ciuili & Pontificio.

b cap. per tuas, in fine, versic. etsi probata, de simonia. l. ad probationem, C. de probationib.

CAPVT III.

Quis probet.

Accusanti & agenti non reo onus probandi incumbit.[a] Negantis autem factum per rerum naturam nulla est probatio.[b] Per indirectum tamen posset admitti, dum à negatiua in adfirmatiuã fit quodammodo trãsitus:[c] vt & is qui excipit, censetur actor in eo, & suam intentionem probare debet.[d] Sed & præsumptio quædam pro asserente, aliquando transfert onus probationis in negantem.[e]

SCHOLIA.

a cap. bonæ, 23. 5. porrò excessus, de elect. can. quod autem, 1. & seq. 6. q. 5. l. qui accusare, l. actor, 23. de probatio. C.

b c. quoniam contra, 11. de probat. c. bonæ memoriæ, 23. versi. contra legati, de elect. nam eius quod non est, nulla existit qualitas, ex qua manifestum dici posit l. eius qui in prouincia, de reb. credit. P.

c c. ex tenore, 35. de testib. Vt autem hoc planius fiat, notandæ sunt glossæ distinguentes species negatiuæ propositionis, vna ad can. accusator, 2. ad verbum *accusator*, 6. q. 5. & ad c. bonæ, 23. §. contra legati, ad verba, *per rerum naturam*, de electio. in quibus negatiua dicitur esse, aut iuris, aut facti, aut qualitatis. Quarum quæ facti est, dicitur esse aut pura, aut non pura: pura ea dicitur, quæ simpliciter proponitur sine determinatione loci, vel temporis, aut alterius rei. Non pura non simplex. Negatiua pura probari non potest, directè vel indirectè, vt si quis dicat se non contraxisse, non duxisse Bertham, &c. & ista negatiua transfert onus in dicentem, non in negantem, vt in d. can. accusator, 6. q. 5. d. cap. bonæ memoriæ, cum simil. Non pura vero, cui adiicitur locus, tempus vel alia circunstantia probari poterit, per indirectum c. ex tenore, c. series, de testibus, l. optimam, C. de contrah. stipulat. veluti si exhibeantur instrumenta in quibus contineatur cõtrario die, vel alibi quam asseratur, rem gestam fuisse, vt ibid. dicitur. circunst. ntia etiam inducit in negatiua probationem, quæ habet ex cõsequentia affirmatiuam: vt cum quis non sponte dicitur renunciasse beneficium. Sequitur eum inde, quia non sponte, ergo coactè renunciasse: & illud negans debet probare postquam confirmans renunciationem probanerit factam, c. super hoc, de renunciat. Negatiua etiam iuris probatur, vt si negat quis rectè factam emancipationem, hoc enim probare debet, l. ab ea parte, §. 1. de probat. P. continet enim & ibi negatio adfirmatiuam, quod ibi sit omissa solennitas vel quod à iure requisita nõ fuerint adhibita. Negatiua qualitatis requirit probationem, si qualitas contra iuris communis præsumptionem negetur: vt nego talem esse idoneum ad beneficium, probare enim debet: nam alioquin iure quilibet præsumitur idoneus, nisi de contrario constet. c. dudum, c. fin. de præsump. c. vnic. de scrutinio in ordine faciẽdo, l. cum quidam, l. cum pater, §. rogo, de legat. 2. l. omnimodo, C. de inoffic. testa. l. ex persona, C. de probat.

d cap. in præsentia, de probat. l. in exceptionibus, eo. titu. P. l. inciuile, de rei vend. l. 1. frustra, C. de prob. l. si ex causa, l. 1. adseueratur, de non numera. pecunia. C. l. si non designata, de falsa causa adiect. legat. Ei incumbit probatio qui dicit, l. ei incũbit, de probatio. P. quia quemadmodum qui asserit debet habere commodum, sic & sentire debet onus, l. secundum naturam, de regul. iur.

e Vt in l. si chirographum, 24. de probat. P. si chirographum debiti fuerit cancellatum præsumptione liberatus debitor esse videtur, & ideo si asserit se soluisse liberatur à probatione, & in contrarium creditor debet probare non solutum. Idem si inueniatur chirographum integrum redditum penes debitorem, l. 14. & 15. de solutio. C. Multo magis si creditor fateatur se reddidisse, l. 2. §. 1. de pactis. P. aut constet ei reddi mandasse, l. 7. C. de remiss. pignor. Præsumptionem autem hanc transferre onus probandi in creditorem contrarium negantem solutum, docet etiam Cynus ad l. 1. C. de probatio.

CAPVT IIII.

De modis probandi.

In criminalibus negotiis[a] & causa matrimoniali,[b] plena debet esse probatio, & luce ipsa clarior: neque semiplena admittitur.[c] Nec probatio generis in quæstione

speciei, nisi & in specie fiat, non sufficit,[d] vt neque alioquin dubia,[e] attamen probationis facultas uon est coangustanda sed amplianda.[f]

SCHOLIA.

a l.fin.C.de probationi.
b Quando maximè ad dissoluendum matrimonium agitur, c in literis, & ibi gloss. ad verbum, *probatæ*, de testib. Alexan. consil. 143. volum. 2.
c In defectum probationis, vel ad supplementum in criminalibus non defertur iuramentum. Bartholus fusè ad l. maritus, num. 4. de quæstio. & ad l. admonendi, num. 52. de iureiur. gloss. ad l. quacumque, ad verb *agatur*, & ibi Salicet. de iureiura. fuse Panor. ad c. fin. num. 2. cum seq. de iureiur. Quemadmodum autem in criminali causa, sic in matrimoniali probatio per famam cum vno teste non sufficit, quamuis sufficeret in aliquibus causis aliis ciuilib. vt notat glossa ad c. veniens in r. ad verbum illorum. de testib. gloss. in c. mulieri, ad verbum *absoluto*, de iureiura.
d Veluti siquis dicat aliquem suum esse subditum, & ex eo probet quòd sibi tributum soluerit, quia tributi præstatio aliud potest significare quam subiectionem, c. recepimus, de priuileg. c. quanto, c. præterea, de censib. Ita probatio generalis vel æquiuoca, non releuat probantem super certa specie contenta sub genere probato, c. constitutus, de religios. domib. c. cum venerabilis, de censib.
e c. de præsentia, 18. & ibi interpretes, de probatio.
f l. quorumdam, in fine C. de hæretic. l. generaliter, §. necessitate, de rebus credins. c. quoniam frequenter, §. 1. vt lite non contestat. &c. can. fin. 14. q. 2. c. significauerunt, de testib can. quàquam, 14. q. 2. decisio. Rotæ, 30. fuit dubitatum, io nouis.

CAPVT V.

Per quæ fit probatio.

1 Per instrumenta & sine illis: per alia.
2 Per præsumptionem certam.
3 Per rem iudicatam & confessionem.
4 Per literas excommunicationis, per libros antiquos, famam, acta litis, adminicula.

1 PRobatio vt communiter fieri potest, per publica instrumenta,[a] & siue illis, per alia ipsisque deperditis:[b] per iuramentum necessarium, vel iudiciale,[c] per rei notorietatem.[d]

2 Per præsumptionem violētam,[f] vt ex anteacta vita præsumitur præsens,[g] nisi de præsenti contraria liqueat,[h] præsumitur & ex anteacta vita, quæ erit futura,[i] & eruitur præsumptio animi quod male agere voluerit ex ipso negotio male acto, vt siquis lanceas vel sagittas in mortem in alium mittat, quamuis deprehensus dicat ludens feci.[k] præsumitur & contra eum qui iudicium subterfugit.[l] In dubiis & præsumitur quilibet esse idoneus,[m] & bonus:[n] vicini quoque scire facta vicinorum præsumuntur.[o]

3 Fit & probatio per rem iudicatam,[p] per confessionem quoque rei contra se confitentis.[q]

4 Per literas etiam excommunicationis probatur excommunicatio, donec contrarium & absolutio probetur.[r] fines diæceseos, per libros antiquos, per testes, per famam, & alia adminicula probari possunt.[s] acta litis ordinatoria facta coram prioribus iudicibus, fidem faciunt coram secundis inter easdem personas & in eodē negotio.[t] Adminicula autem, etsi per se seorsum non probent, tamen probationem adiuuant:[u] & vt plerumque probationes plures imperfectæ, si tendant ad eundem finem, coniunctæ faciunt plenam probationem, secus si ad diuersum,[x] fama autem probandi vim non habet nisi aliis adminiculis iuuetur.[y]

SCHOLIA.

a titulo de fide instrumentorū, in iure ciuili & Pontificio, & in Nouella de instrumentorum fide & cautela, creditur & literis Episcopi tanquam publico instrumēto, ca. statuimus, 19. q. 3. ca. curæ, 11. q. 3. ca. de consilus, 8. dist. c. peruenit, de fideiussor. cum similibus.
b nempe per testes, l. sicut iniquum, 5. l. statum tuum, 6. l. instrumentis, 9. l. cū instrumentis, 10. & l. emancipatione, 11. de testib. C. cum simili.
c c. 2. vbi interpretes, de probatio. c. statutum, §. cum verò, & ibi gloss. de rescrip. in Sex. aliter in voluntario & litis decisurio, l. admonendi, de iureiuran. P. fit & probatio per iuramentum in deperditione instrumenti arg. l. fi. C. de proba. item percreditur & iuramento pro deperditione rerum ex vi illata per aduersarium, l. si quando C. vnde vi, ca. in primis, 2. q. 1. c. fin. quod metus causa, fit etiam probatio expensarum factarum per iuramētum solum expendentis, c. cum olim propter, 14. §. iudices, de priuileg. l. sancimus, C. de iudic. taxatione, vt ibi dicitur, præmissa & in can. offeratur, 3. q. 4. c. constitutis, de procuratorib. & c. fin. quod metus causa.
d titulis de testibus, parem enim vim habēt testes & instrumenta, nisi in priuilegio l. in exercendis, C. de fide instrumentor. c. cū ad sedē, de restitutio. spolia.
e notoria nō indigent probatione, quia æquiparantur sentētiæ, l. emptorem, in princip de actionib. emp multa de notorio in c. vestra, de cohabitatione cleri & mulier. in can. manifesta, & ibi glossa 2. q. 1.
f c. afferte, 2. c. literis, 11. c. tertio loco, 13. de præsumptioni ca. dixit dominus, 32. q. 1. l. si qui adulterij, C. ad leg. Iuliam. de adulter. veruntamen maximæ debent esse præsumptiones aliisque argumentis sociatæ, antequam ex illis in criminibus quispiam damnetur, c. literas, 4 de præsumptio.
g cap. ex studiis, 3. c. mandata, 6. c. cum in iuuentute, 15. de præsumptio. c. semel, 8. de regul. iur.
h can. ferrum, 50. distinct.
i dicto c. 3. c. mandata, & cap. penul. de præsumptio. lib. 2. tit. 23.
k cap. 1. eod. tit. de præsump.
l cap. nullus dubitat, 4. de præsump qui enim subterfugit iudicium, de iustitia suæ causæ diffidere præsumitur, ca. Christianus, 11. q. 1. ca. decreuimus, 2. q. 9. ca. honoratus, 74. distinct. quemadmodū dicitur de corruptore iudicis, qui amittit ideo actionem, quod diffidentia iustæ sententiæ, in pecuniæ corruptionem spem negotij posuerit. l. 1. C. de pœna iudic. qui male iudicā. lib. 7. C. tit. 49. & qui post cōmissum homicidium, statim & ante inquisitionem fugit, suspectus efficitur, quod conscientia patrati sceleris aufugerit, atque fuga ea iudiciū facit sufficiens ad torturam, potissimum si sit homo vilis & reprobatæ vitæ, secundum Barthol. ad l. fin. num. 5.

de quæstionib. Imola ad c. nullus, de præsump. Decius consil. 234 num. 3. incipien. *in effectu qu ritur*, nisi fa la inquisitione vel accusatione, metu carceris aufugerit, quo casu sola fuga non facit iudicium sufficiens ad torturam, per ratione quod liceat vnicuiq; sanguinem suum quomodocumque redimere l. de his qui ante senten. mort. sibi consciu. P. & nemo teneatur se periculo exponere, c. 1. de cler. non resident. c. cũ personæ, de priuil in Sex.

m cap. fin. de præsumptio. c vnico, de scrutinio in ordine facien. can. siquidem, 86. dist.

n l. merito, pro socio, P. l. super seruis, qui milita. non poss. lib. 12. C. authent. contra qui propriam, C. de non numer. pecunia.

o c. quosdam, 7. & c. quanto, 8. de præsumpt. ca. quod dicitis, 16. dist. c. cum in tua, qui matrim. accusa. poss.

p Quia pro veritate habetur, l. ingeniũ, de stat. hom. P l. res iudicata, de reg. iur. P.

q c 1. de confessis, l. certum, cod. tit. P. quæ antem requirantur antequam hæc cõfessio probet, tractatur in l vnic. & ibi gloss. de confess. C. nempe, vt quis confiteatur contra se, quod natura non respuat, & in iudicio, sponte, in præsentia partis, de quibus etiã vide Chassanæum ad §. 12. *de retraict*, ad verba *Et par le serment* num. 1. & seq. in consuetud Burgundiæ, censetur hæc confessio antistare probationi testium vel æqualis illi, l. qui de inofficiosi, & l. Titia soluto matri. P.

r l. 1. C. de in ius vocan l. cũ te, C. de trãsact. c quoniam per confessionem, de priuileg. nec tunc opus est testibus, vbi adest confessio. l. illam. ibi, *quid opus est testibus*. de testibus. C.

s cap. cum causam, 13. de probatio. can. plures, 16. q. 1.

t cap. fina. de probation. c. causam quæ, de testib. sic attestationes in vno iudicio receptæ, valent in alio, §. quoniam multæ, de testib. in nouellis. l. penul. & fin. C de arbit. l. fin. de testib Quod verum intelligo, si inter easdem personas, vel inter succedentes in locum earum, & inter eos qui alio modo ius habent ab iisdem, agatur, & si ad idem, c. quamuis, de re iudica. & ibi Innocentius, & idem, in c. causam quæ, eod. tit & Ioannes Andreas ad Clem. sæpè, de verbor. signific Alioquin fidem non faciunt inter alias personas, cap. veniens, de test. b. quia res inter alios acta & iudicata alis præiudicium adferre non solet. rubrica C. res inter alios acta exceptis casibus notatis ad dictum c. quamuis, de senten. & re iudic. vide Rotam decis. 410. si post diffinitiuam, in nouis.

v cap. per tuas, de simonia, c. cum dilectus, de successio. ab intesta. c. præterea, de testibus, c. literis, & c. 3 de præsumptio. argumẽto quod singula quæ non prosunt cumulata iuuant, l. sancimus, C. de testa. l. nec non, §. si quis sæpius, ex quibus causis maior. l. iudicia, C. de rei vendica.

x Felinus ad c. cum causam, de probatio. colu. 4. vbi multa post Barthol. ad l. 1. §. 1. versiculo, item Cornelia, de quæstio. & sic iudicatum in camera Imperiali refert Mynsinger. centuria 2. obseruatio. 100.

y cap. super eodem, §. 3. fin. de eo qui cogno consanguineam vxor suæ c. tam literis, 13. de testib. §. tua nos, 8. §. si verò publicum, de cohabita. clericor. & mulier. adiuta autẽ fama aliis iudiciis & argumentis, probandi vim habet. c. cum causam, 13. vers. famam, de probatio. c. præterea, 17. de testib.

CAPVT. VI.

Effectus probationis.

Actor qui pleuè probauit, non tenetur iurare, [a] item pro eo qui melius & magis sufficienter probauit ferenda est sententia, [b] alioquin neque ius, neque voluntas defuncti quicquam potest, vbi probatio deficit. [c]

SCHOLIA.

a cap. 2. de probatio.

b cap. licet, 9. §. ex præmissis, de probatio. secundum allegata & probata, l. illicitas, 2. veritas, de officio præsid. P.

c l. 30. de testam. tutel. P.

DE TESTIBVS.[a] Titul. XI.

a Agitur de testibus & attestationibus lib. 2. Decretal. tit. 20. libro 2. Sext. tit. 10. lib. 2. Clementina. tit. 8. & in titulo de testibus cogendis. libro 2. Decretalium tit. 21. & titulo vt lite non contestata non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam diffinitiuam, eod. lib. 2. tit. 6. & lib 22. P. tit. 5. lib. 4. C. tit. 20. in nouella de testibus. 9.

CAPVT I.

Continuatio & quid testes.

Cvm autem probationes, vt dictum est, aut testibus aut fide tabularum conficiuntur, [a] post tractationem de probatione in genere, ad speciem & ad testes perueniendum est, postea ad fidem instrumẽtorum. Testes antiquitus dicebantur, quasi superstites: eo quòd super causæ statu producebantur, nunc parte priore nominis ablata, testes vocantur. [b]

SCHOLIA.

a cap. forus, §. iurgium, vers. probatio, de verborum signif. æquiparantur testis & instrumenta in probatione facienda in l. in exercendis, C. de fide instrumento. & testes veniunt appellatione instrumentorum, l. 1. de fidẽ instrumentorum. P. glossa & interpretes ad l. si ex falsis, de transactio. & ad c. peruenit, in 2. de testib. cogen. Lanfrancus ad c. quoniam contra, ad verba *instrumentorum productiones*, in principio, de probatio.

b dicto c. forus, 3. testes, de verbor. sig.

CAPVT II.

Distinctio testium.

Testium quidam dicuntur comprobãtes: quidam singulares, de diuersis separatim testificantes: [a] quidam contrarij, aut sibi, aut aliis: [b] quidam falsi, contra veritatem deponentes: quidam corrupti. [c] inuenitur & testis superior, Deus: [d] interior, conscientia cuiusque: [e]

exterior,

exterior, de quo nos agimus, cum perſona teſtatur,[f] item teſtimonium aliud verbo, aliud facti euidentia conſtat.[g]

SCHOLIA.

a cap. cum dilectus, 32. de electio vbi nec ſingulares teſtes probant, ſi ſinguli aliud dicant.
b Qui nec probant, c. licet, 9. §. quamquam, de probatio. can. nihilominus, 3. q. 9. c. ſi teſtes, §. item qui falſa, 4. q. 3. can quod autem, 23. q 7. c. ſolicitudinem, de appellatio. l. cum precū, C. de libera. cauſ.
c cap. licet, de probatio. vbi contra illorum teſtimonia ex illis opponitur legitimè.
d can. ſi peccatum, 12. q. 1. can. inter verba, 11. q. 3.
e dicto can. inter verba, & can. cuſtodi, 11. q. 3.
f can. iubemus, de conſecra. diſtinc. 1. can. nolo vt, 12. q. 1. can. non ſunt, 11. q. 3.
g can priuſquam, 28. diſtinctio. can. propoſuiſti, 82. diſtinct. can. de bis vero, 3. q. 2. ſic Apoſtoli dicuntur fuiſſe teſtes in tota Iudæa, opere & ſermone, can. exiſtimant, in fine, 11 q. 3.

CAPVT III.

1 Super quibus teſtificentur teſtes: an iterum audiendi.
2 De quibus interrogati probent.
3 Quando corrigere poſſunt teſtimonium.

1 TEſtes ſuper dubiis generaliter adhibentur. Nam factum notorium non indiget teſtium depoſitionibus declarari, cum talia probationem vel ordinē iudiciarium non exigant,[a] vt contra teſtis qui obſcure depoſuit examinandus eſt iterum, vt veritas habeatur.[b] Apertis tamen & publicatis teſtationibus, iidem teſtes vel alij non ſunt recipiendi ſuper eodem articulo quo iam examinati ſunt, metu ne corrumpantur,[c] & niſi ſuper nouis articulis,[d] aut (vt dixi) nimium obſcurè ſuper iiſdem antea depoſuerunt, quo caſu auditionem teſtium Iudex repetit:[e] aut ſi culpa aut dolo examinatoris, teſtes non fuerint de omnibus examinati.[f]

2 De his etiam tantum articulis de quibus iurarunt ſe dicturos veritatem, interrogati & deponentes probant, de aliis verò teſtantes non iurati, deponentes non probant, neque etiam de aliis quam iuratis interrogati deponere non tenentur.[g]

3 Poteſt autem teſtis in continenti ſe corrigere, addere, vel diminuere dictis in depoſitione ſua, non autem ex interuallo.[h]

SCHOLIA.

a cap. ſuper eo, 3. de teſtib. cogen. lib. 2. tit. 21.
b cap. cum clamor validus, 53. de teſtib.
c cap. fraternitatis, in textu, & gloſ. & c. conſtitutis, in 2. de teſtib.
d cap. cauſam quæ, 19. de teſtib. Clem. 2. eod. tit. Sic diſtinguit c. cum veniſſet, 25. §. penul. & fin. de teſtibus. *Quæſtiones*, inquit, *alias ſuper quibus teſtes fuerint producti, & depoſitiones publicata corū. vel renunciatum fuerit teſtibus hinc inde, nullis alijs ab alterutra parte receptis, ſecundum tenorem ipſarum mediante iuſtitia terminetis. ſi quæ verò fuerint quæſtiones, ſuper quibus vel teſtes non fuerint producti, vel renunciatum eiſdem, audiatis, ſi qua hinc inde propoſita fuerint, finem debitum imponentes.* Et in cap. ſeries, 26. eod. tit. poteſt reus producere teſtes ad probandum contrarium eius quod actor probauit, ſi publicatio atteſtationum non eſt facta, non obſtante cōſuetudine contraria. Atque in cap. ex tenore, 35. eod. titul. poſt publicatas atteſtationes aduerſarius admittitur ad probandum contrarium, ſi ante publicationem ſuper hac probatione contraria inſtrui non potuit: ibi enim nouus articulus & noua exceptio eſſe videtur, & ita teſtes recipi debent, vt dixi, & probat l. ſi quidem, C de exceptionib. l. exceptionem, C. de probatio. cap. denique, de exceptio. Super veteri vero articulo, poſt publicationem non eſſent recipiendi teſtes, c. fraternitatis, de teſtib. notantur & ad cap. de teſtibus, ad verbum *publicata*, de teſtib. caſus tres, in quibus teſtes publicatis atteſtationibus non admittuntur ſuper eodem articulo. 1. ſi renunciatum ſit. 2. ſi ſufficiens facta productio ſit. 3. ſi publicatio ſit facta. Dummodo in eodem articulo ſit idē modus agendi, aliter enim aliud dicendum eſſet exiſtente diuerſo modo, cap. veniens, c cum in tua, de teſtib. vel ſi inter alias perſonas de eodem articulo contenderetur, cap præſentium, 31. de teſtib.
e cap. cum clamor, 53. iuncta gloſſa, de teſtib.
f cap. per tuas, 48. eod. titul.
g cap de teſtibus, 29. c. veniens, c. conſtitutus, de teſtibus. l. ſiquis libertatem, §. fin. de petitio. hæredita. l. fin. C. qui legitimam perſonam ſtandi in iudic habeat.
h Notatur in c. cum cauſam, de teſtib. per Cynum ad authent. qui ſemel, de probat. C. Barthol. ad l. eos qui, de falſ. debet autem qui examinat ſcribere ſubtus primam depoſitionem, quod teſtis redijt in continēti, & dixit, quod reduxit in memoriam tale, &c. Maſſuerius in practica tit. 17. de teſtib. num. 25. Quando vero in continenti, & quando ex interuallo dicatur teſtis ſeipſum corrigere, docetur in can. præterea, de teſtib. cogend. & ibi Panor.

CAPVT IIII.

Qui poſſunt aut non poſſunt eſſe teſtes.

GEneralis eſt regula, teſtes admittendos non eſſe niſi idoneos & fideles.[a] tales autem dicuntur, qui non poſſunt iure tenri,[b] conſideranda itaque in teſtibus, dignitas, mores, grauitas, fidéſque: & perſona cuiuſque teſtis exploranda, num decurio, non plebeius, num honeſtæ aut inculpatæ vitæ, an notatus vel reprehenſibilis, an locuples, vel egens ſit, vt lucri cauſa quippiam facile admittat, vel an inimicus ei aduerſum quem teſtimonium fert, vel amicus ei pro quo teſtimonium dat, quorum ſi ſuſpicione caret, eſt admittendus.[c] Teſtimoniū clerici aduerſus laicum in crimiuali nemo recipere debet:[d] vt neque laici vel eius qui clericus eſſe non poteſt, contra clericum,[e] exceptis cauſis electionum,[f] & grauiorum criminum exceptorum, vt ſimoniæ,[g] aut niſi ſuam vel ſuorum laici proſequantur iniuriam.[h] Non admittuntur quoque teſtes vt probati, qui aduerſus teſtationis ſuæ vacillant,[i] non periurus,[k] nō hæ-

reticus,[l] nisi pro orthodoxo testetur:[m] non apostata,[n] excommunicatus[o] excepta causa hæresis,[p] non iudicio publico damnatus,[q] vel ob famosum carmen,[r] quive ad dicendum vel non dicendum testimonium pecuniam accepit:[s] qui publici iudicij reus est:[t] nec is etiam contra quem obiecto crimine excipitur:[u] non infamis, vilisve persona,[x] aut qui est litigiosus, seu qui de facili litigat,[y] quive multum pauper est.[z] Neque etiam regulariter reus de se confessus crimen, contra consocios criminis auditur accusans aut testimonium proferens,[aa] exceptis quibusdam occultis & grauioribus criminibus, vt læsæ maiestatis,[bb] hæreseos,[cc] simoniæ.[dd] Non admittendum quoque inimici testimonium vt dixi contra inimicum,[ee] nec domestici, familiaris, amicíve cognati, & affinis producentis, vel existentis ex numero eorum quibus is imperare potest.[ff] Non auditur etiam libertus contra patronum,[gg] filius contra patrem, pater contra filium,[hh] neque is, qui ex negotio pro quo testatur commodum aut damnum consequi potest.[ii] Non dicit etiam testimoniũ impubes,[kk] mulier, quæ quæstum corporis fecit palam:[ll] alioquin mulieribus in quibusdam negotiis creditur, in quibusdam minimè.[mm] Nemo etiam poterit esse iudex & testis,[nn] nemo quoque in sua causa pro se testari potest,[oo] contra se, poterit.[pp] Quicumque item ad accusandum non admittitur, à testimonio pariter repelletur.[qq] Sacerdotes pro negotiis secularibus non debent apponi pro testibus,[rr] in testamentis autem presbyter parrochianus testantis, cum duobus testibus plenam fidem addit.[ss]

SCHOLIA.

a idest, vt sint omni exceptione maiores, c.1. de testib can. placuit, 4.q.2.

b can si testes, in princi. & §. testium, 4.q.2.l 3. de testib P. si sine suspicione fiat, omnes erunt admittendi: pro illorum enim fide communiter præsumitur, l.71. §. si testes, de testib.in P. sicut in aliis, quilibet bonus præsumitur, c. dudum, & c. fin. de præsumptio. l. non omnes, §. à barbaris, de re milita. P. & edictum de testibus est prohibitorium vt qui non prohibentur expressè, admitti debeant. l.1. de testib. P.

c Hæc omnia ponuntur in can. si testes, 3 §. in testibus, & §. testium, 4 q.2. in l.2. & 3. de testib. P. in c. forus, 10 §. fin. de verbor. signific.

d can.9 testimonium, 11.q.1.c de cætero, 14. de testib.

e d.cap. de cætero. & can. beati, §. fin. cum can. seq. 2. quæst. 7.

f c.tam literis, 33. de electio.

g c.tanta, de simonia. c.cum P. de accusatio.

h dicto c. de cætero, in fine, de testib.

i dicto ca. si testes, 3. §. in testibus, 4.q.2. & l 2. de testib. P. quia & qui ita dubitat in suo testimonio & cõtrarius sibi est, incidit in crimẽ falsi, l. eos qui, ad leg. Cornel. de fals P. ca. pura, 3 q.9. l. de minore, 10 fine, & l. ex libero, in princ. de quæstion. cap. super, de accusation. cap. vni. vt ecclesiastic. beneficia sine diminut. confera. nisi testes in continenti se correxerint c. præterea, 7. §. fin. de testibus cogen. aut si agatur de causa hæresis & testis qui antea negauerit, postea fateatur cap. accusatus, 8. §. licet, de hæretic. in Sext. in fidei fauorem & dummodo aliud testimonium non reuciat.

k can. constitutus, vers. periuri. 3.q.5. ca. quicumque, 6.q.1. can. paruuli, §. is qui semel, 22.q.5.

l cap.1. de hæretic. ca. non potest, can. si hæreticus, §. orthodoxis, can. testis, versi. & veræ fidei, 2.q.7. can. beatus, ca. si quis vero, 3.q.4. can. suspectos, versi. qui rectã, 3.q.5. & in can. Apostolo, 74. l. quoniam multi, 21. de hæretic. C. cum simil. Aliquando tamen hæreticus contra hæreticum admittitur. d. l. 21. de hæret. c. in fidei fauorem, 5. de hæretic. in Sext. can. si hæreticus, 2.q.7. hæc clarè distinguitur in c. illud quoque nunciasti, nouell. 45. vt non liberentur curiali fortuna Iudæi, &c. vt actore & reo hæreticis, litigantibus, hæreticus testis esse possit: hæretico & orthodoxo litigantibus, hæreticus in hæreticum testis esse possit, at non in orthodoxum, inter orthodoxos vero lite existente, nullo modo testari possit, nisi orthodoxus refugiat munus curiæ, addit & rubrica dictæ nouellæ, *posse vero,* inquit, *eos,* scilicet Samaritanos & hæreticos & Iudæos, *contra orthodoxos quod subiaceant curiali fortunæ testimonium perhibere, vt qui & pro orthodoxa politia rectè testimonium perhibeant.*

m dicto ca. si hæreticus, §. sin autem orthodoxus, 2.q. 7. §. enimuero, nouel. 45.

o can. si quis vero, & can. beatus, 3.q. 4.

o cap decernimus, 8. de senten. excommuni.

p in qua & excommunicatus testatur, cap. in fidei, de hæretic in Sext.

q can. fin. §. lege Iulia, 4.q.2.l 3. §. lege Iulia, de testib. P. l athletas, §. calumniator, de his qui notant. infam. P.

r. dicto can fin. §. ob carmen, 4.q.2. & l 21. in princip. de testib.

s can placuit, can fin § lege Iulia, 4.q.2. can fin §. sed non ideo, 14.q.5. c. c. sicut nobis, 9. de testib. l.3 § lege Iulia, eod. titul. P.

t can. fin. § in testimonium, 4.q.2. c. fin. de testib. l. 20. eod. titul P.

v cap. testimonium, c4 de testib. debet autem specificè proponi & declarari crimen obiectum, aliter non admittitur exceptio. c præsentium, §. testis, de testibus, in Sext. c. vt circa, de electio. in Sext. & ibi glossa, ad verba *omnia & singula.*

x can. in primis, §. sed & de personis, 2.q.1 can præsul. in fine 2.q.4. can. testis, 2.q.7. can. suspectos, can. constituimus, 3.q. 5. can. nulli, 5.q.4. can. qui crimen, §. testes autem, 6.q.1.

y. d. can. suspectos, §. aut facilè litigantes, can. nullus §. nullus frequenter litigans, 3.q.5.

z can. in primis, § sed & de personis, 2.q.1. can. fin. §. testium fides, 4. quæst. 2. l.3. §. an etiam egenus, de testib P.

aa cap 1. de confess. c. veniens, 10. §. personas, de testibus. can. fin § item liberi, 4 q.3. can. penul. §. fin. & can fin. 15.q.3. l. fin. de accusation. C. vide Iulium Clarum, lib.5. Sententiarum iuris, §. fin. q.21. & Papam, lib.22 Rhapsod. arestor. tit.13. arest.2. & 3.

bb dicto c.1. de confess. & dicto can. fin. vers. præterquam de crimine, 4.q.3.

cc cap. in fidei fauorem, 5. de hæretic. in Sext.

dd cum distinctione tamen num de crimine simoniacus infamatus sit, vt tunc admittatur non aliter,

cap. veniens, & ibi glossa, de testib. c.1. cod. tiul in Sext. ca. siquis Papa, §. propter occultas, 79 dist.
ee inimici conspiratores reiiciuntur, nec probāt, cap. cum I. & A. 22 de sententia & re iudica. cap. per tuas, 2. & c. licet Heli, de Simon. c. cum oporteat vbi ratio, de accusation ca. in primis, §. sed & de personis, 2. q. 1. & in principio 3 q. 5. vers. & quod vox, & ca. accusatores, & testes, can. suspectos, in princ. ca. omnes, in fine, ca. 3. q. 5. ca. conspiratorum, & ca. conspirationum, 11. q. 1 l. 3. de testib. P. videbit autem iudex, an tales inimicitiæ sint quæ sufficiant, vt & reliqua ferè omnia eius arbitrio committuntur, l. . §. præterea, de quæstionib. præsumitur autem inimicus alicui qui alias contra eundem in causa criminali protulerit testimonium, c. meminimus, de accusatio. l. produci testes, de testib.
ff can. 1. vers. vel etiā eos quos ipse, & ca. fi. §. testium, 4. q. 2. ca. fin §. etiam, & ca. item idonei, §. testes, §. testis, eadem 4. q. 2. ca. 1. ca. 2. ca. similiter, versi. vel adfines, ca. accusatores, 3 q. 5. ca. absens, §. nec adfinis, 3. q. 9. c. super eo, 22. c. in liter 24. de testib. cap. forus, . fin. de verbor. signif. c. insinuante, de offic. delegat. l. parentes, l. quoniam liberi, de testib. C. l. 6. 2 q. 24. eod. tit. P. nisi testis productus contra producentem vel alium producentis familiarem, testimonium perhibuerit, can. 1. 3. q. 5. aut nisi cogatur de consanguinitate probanda, & matrimonio contrahendo vel dissoluendo, c. 1. qui matrimo. accusar. poss. sic & serui contra dominos, si alia non sit probatio admittuntur, in can. fin. §. serui responso, 4. q. 2. l. 7. de testib. P.
gg can. episcopus. §. fin. 12. q. 2. can. fin. §. liberi, 4. q. 2. l. 11. C. de testib.
hh can. fin. §. parentes, 4. q. 2. l. 5. C. de testib.
ii in re propria nullus est testis idoneus can. sane, 15. q. 3. can. fin. §. nullus, §. omnibus, 4. q. 2. l. 10. de testib. P. l. 9. C. eod. tit. sic nec creditur testi deponenti, si similem ei causam habeat. c. personas, 20 de testib. c. causam quæ, in 2. de iudic.
kk l. 3. §. lege Iulia, de testib. cap. 1. 4. q. 2. cap. forus, §. fin. de verbor. signif.
ll can. fin. §. lege Iulia, 4. q. 2. l. 3. §. lege Iulia, de testib. P. aliquando tamen omnibus mulieribus dicendi testimonij ius negatum, vt ait Gellius li. 6. cap. 7. & extat Constātini lex . de raptu virginum in Codice Theodosiano, quam legem renouauit Leo Imperator nouella 48. *Ne mulieres in cōtractibus testimoniū præbeant.* eò quòd pudicæ honestati mulierum non conueniat in virorum oculos occursare: permittit autem in rebus peculiariter ad illas pertinentibus, quibus interesse viris fas non est, sua pecularia virisque occulta testari, vt de partu, & si cui rei alij sola mulier adhibetur, vt & ad domesticum testimonium adhiberi potest. in l. 8. §. sexto. de repud. C.
mm Vide c. forus, §. fin. de verbor. signif. can. ex eo, can. de crimine, 15. q. 3. c. 3. c. tam literis, 33. de testib. l. 18. eod. tit. P.
nn can. nullus vnquam, 4. q. 4. neque qui iudex vel assessor vel aduocatus fuit in eadem causa testimonium rectè dicet. can. statuendum, 10. q. 2.
oo can. sanè, 15. q. 3.
pp c. 1. 14. quæst. 2. cap 1. de confess. l. vnica & ibi glos. C. eod titul.
qq can. 1. 4. q. 4.
rr can. quamquam, 14. q. 2.
ss cap. cum esses, 10. de testa.

CAPVT V.

Quæ obseruanda in testibus.

1 Ne audiantur ante litis contestationē, quibusdam exceptis. 2 Sint vocati, & is contra quem producuntur. 3 Item iurati, & de duplici iuramento eorum. 4 Forma probandi contenta in instrumento deperdito. 5 Quomodo testes interrogandi. 6 Quoties produci possunt. 7 Quomodo testes deponant. 8 Qua die examinari debeant, & quid dum contrary sunt.

1 GEneraliter, testes in causa non sunt producendi vel recipiendi, nisi lite contestata, [a] præterquam si fortè de morte testiū, vel de absentia diuturna timeatur vel vbi agitur de causa matrimonij, electionis, publicationis, inquisitionis, [b] vel de causa denunciationis: [c] item in absentia actoris præsente reo, recipiuntur testes, [d] & in causa hæresis post mortē rei, [e] & vbi offenditur publicum cōmodum, [f] si persona est incerta, [g] & in aliis quibusdam. [h]

2 Testes non debent ad testimoniū dicendum sponte se vltrò offerre, sed vocati, & veluti inuiti debent deponere, [i] vocari item debet aduersarius vel præsens esse dum recipiuntur & iuramentum præstant testes. [k]

3 Non enim prius audiri vel examinari in alterum debent præiudicium, quam iurauerint: [l] duplex autem iuramentum testium, nempe vt iurent se non priuato odio neque amicitia, neque pro aliquo commodo quod habuerint, vel habent vel habituri sint, ad hoc iurandum inductos, & sicuti ipsi dicunt, rei veritatem se dicere, & credere se ita esse. [m] Neque excusabit à iuramento præstando quòd sint regulares seu religiosi, nisi à partibus iuramentum remittatur. [n] Forma tamen iurandi non est eadem in personis ecclesiasticis, presbyteris, Episcopis, ac aliis. Neque enim tenentur manus sacrosanctis euangelijs admouere, sufficitque si propositis scripturis manu ad pectus admota iurant. [o]

4 Qui voluerit contenta in instrumento deperdito probare, per testes in primis probare debet tenorem instrumēti, dehinc quod fuerit sine aliquo vitio vel suspicione falsitatis. [p]

5 Debent autē examinari seu interrogari testes ieiuni de honestate, non tamen de necessitate, [q] sigillatim seu separatim, & diligenter. [r]

6 Possunt verò ter produci ante testationes publicatas & ante renunciationē testiū productioni, [s] non autem quartò, nisi solemnitate legali interueniente, & ex causa. [t] Refrænanda tamen erit multitudo testium. [u]

7 Testes non debent per quamcūque scripturā testimoniū proferre, sed præsentes de his quæ viderint & nouerint veraciter, testimoniū dicere. [x] Aliquando potissimum in grauioribus & criminalibus, humilibus & abiectis testibus fides non erit adhibenda sine tormentis. [y] Debet & testis

ſui dicti teddete rationem, vt ei credatur cur id quod dixerit ita ſit.[z] Et de ea te tantum ſupet qua productus fuetit.[aa] Nec ſufficit pto vetitatis fide teſti, dicere ſe audiuiſſe ab aliis ita factũ, vel ita ſe habete, quod deponit, non enim de auditu ab alio dictum, fidem facit ad aliorũ fidem telatum,[bb] niſi cum auditu alia accedant adminicula,[cc] aut ſi agatur de antiquis, quæ quis ſe audiuiſſe à ſeniotibus alioquin tamen fide dignis, dixerit.[dd]

8 Poſſunt examinari die feriata teſtes,[ee] ſunt & alia in teſtibus ſeruanda quæ quotidiana praxis docet pet ſe,[ff] in quibus ſi conttarij teſtes ſunt, ſi fieri poſsit, reducendi etuut ad concordiam.[gg]

SCHOLIA.

z cap.1.& c. quoniã,5.vt lite non conteſta.non procedatur ad teſtium receptionem, vel ad ſententiam, lib 2. tit.6.

b dicto c. quoniam frequenter, vt lite non conteſt. cum ſimil. ibi per gloſſ. notatis in hac nihilominus cauſa citandus eſt aduerſarius, ad videndam productionem teſtium & eorũ iutamentum. Gayllus diſputat lib. 1. practicarum obſeruationum obſerua. 94. poſt Socinum ad d c.quoniam contra, numer. 11. Summatim vero audiuntur teſtes antequam lis moueatur de cauſa, ſi periculum ſit eos non adfututos quando illis opus erit, vt in dicto c.quoniam, & in l.in lege Aquilia, 40. ad leg. Aquil. P.

c cap.nouit, de iudic.

d vt in c.cauſam quæ, de dolo & contuma. auth. qui ſemel, C. quomodo & quan. iud.

e can.ſane, in 1. 24.q.1.

f can.quia ea, 1.q.5. can.quidam, 5.q.1.can 2.5.q.1.

g Quæ enumerantur per gloſſ. ad c.quoniam, vt lite non conteſt.ad verbum regulariter.

h Toto titulo de teſtib. cogen. authen. rogati, C.de teſtamen.qui enim ſe vltro offert non vocatus aut rogatus, habetur vt dicunt ſubornatus & ſuſpectus, argum.ca.illi, 5. q 5.l. quæ omnia, de procur.P. niſi forſan fortuito teſtes in iudicio inuenirentur: tunc enim abſque citatione examinari poſſent vt Iaſon tradit in l. nec quicquam, §.vbi decretum, numet. 27.de offic.proconſul. P.quinimo & qui iurauit ſe non dicturum teſtimonium, poteſt cogi ad dicendum, c.intimauit, 18.de teſtib.

i cap.2.de teſtib.ſufficitque ibi vna citatio, nec trina deſideratur At ſine illa, vna, non valet examinatio vt ibidem dicitur & in c. in nomine domini de teſtibus, l.ſi quando, C.eod. Alexand.conſil.79.volumine 2.nõ requireretur tamẽ citatio partis, ſi teſtes ad iuſtruendũ tantum iudicem examinandi eſſent, Bald ad l. ſi qua per calumniam, verſi.ſed pone, de epiſc.& cle.C aut ſi grauiora eſſent crimina quam requiri aut admoneri reus debeat, aut ſi vocationem partis non patiatur ob breuiorem dilationem, vt puta quia interim iuriſdictio iudicis ſit petitura, Oldrad. conſil.85. & in quibuſdam aliis, de quibus tractat cumulatè Felinus & Decius, ad dictum cap. in nomine domini.

k Teſtes ſine iuramento præſtito non probant contra alium, c.de teſtibus, cap nuper, 51.c. tuis quæſtionibus, de teſtibus. can.fin.§.& prius, 2.quæſt.4 can. penul. 3.quæſt.9. l.8. C. de teſtibus.l. iuriſiurandi. C.eod. can.ſi teſtes, §. item iuriſiurandi, 4. quæſt.3. can. hortamur, 3. quæſt. 9. quantumuis cauſa ſit ſummaria, vt ait Imola ad clem ſæpe, de verbor. ſignif.

l cap.quoties aliqui, 5.de teſtib.

m cap.tuis quæſtionibus, 39. c.nuper, 51.de teſtib. Remiſſio autem debet fieri expreſſè Felinus ad d. cap. tuis quæſtionibus.

n vt tractant doctores in c.fin. de iurament. calumniæ per authen.ſed iudex, de epiſcop.& cle. quamquam in dicto cap.fin dicatur, clericos tangere debere ſacras ſcripturas iurantes: quod tamen hodie in vſu non eſt, & ſolent tantum eis proponi, vt & gloſ. tradit ad Clem. 1. de homicid.ad Clem.1. §. porro, de hæretic. Speculator in titulo de teſte.§.4. & 7.textus in can.teſtimoniũ, 9.§.fin.11.q.1.in Auſtria etiam & Bauaria nobilibus permiſſum eſt, vt ſine corporali iuramento per ſcripturam deponant, vt refert Andreas Gayllus lib. 1. practicarum obſeruationum, obſerua. 100. num. 22.

o cap.cum olim fuiſſemus, 12. de priuilegiis, lib. 5.tit. 33.& ibi Panor. & Felinus & vbi ea ratione decem teſtes dicuntur examinati facit l.teſtium, C.de teſtibus.l.fin. C. de fide inſtrument. Alexand. conſil. 196. viſo teſtamento, volum.2. Si tamen aduerſarius furatus fuiſſet inſtrumentum, ſufficit probare amiſſionem l. ſi de poſſeſſione, de probatio. C. in odium furantis. Et aliquando amiſſio inſtrumenti probatur per iuramentum eius qui amiſit, l.fin.de fide inſtrument. vt & aliarum rerum perditarum, l ſi quando, C.vnde vi, c fin. quod metus cauſa. can. in primis, 2. q.1. vide de his Guidonem Papæum, deciſ 244. incip. *quiſpiam in cauſa propria.*

p cap.1 in fine, & ibi gloſſa, de teſtib. can. placuit, 4. quæſt. 2

q cap. venerabili, 51. de teſtib. l. nullum, C, eod. circumſtantiis cauſæ diligenter inquiſitis c. cum cauſam, 36. eod.

r Clem.2.de teſtib.c.iurauit, 6.de probatio.cap.cum veniſſet, 25. 6. quæſtiones, de teſtib.§.quia vero, nouella 90. in curia tamen Romana & aliis ſupremis alibi, ex gratia interdũ articuli & teſtes admittuntur & probationes, & ante & poſt concluſionem in cauſa. Aegid. Bellamera, concluſ. 447. incip. *articuli*, de probatio. & concluſione 745. de reſtitutio. in integ. Rota deciſ. 448. *nota quod*, in antiq.

s cap.in cauſis, 5.cap ſignificauerunt, 36. cap. cum cauſam, 37.& cap. conſtitutis, 40. cap. vltra, 55. de teſtibus. Hodie vnica dilatio datur in Gallia ad producendos & examinandos teſtes: & ſecunda cum cauſæ cognitione, tertia verò dari non ſolet etiam ex reſcripto principis pro eo impetrato, ex conſtitutione Franciſci 1. Regis Galliarum in nouis, articulo 31.33. 34.35.

t cap.cum cauſam, 37 de teſtib.

v Hoc eſt, teſtes viua voce præſentes, non per ſcripturam abſentes, teſtimonium dicere debent, ca. 15. teſtes, 3 q.9.ca.fin.§ altera eſt, 4 q. 2. can. relatum, §. vnde canonica, 5.q.2.c.tua nos, 8.§. ſi vero publicum, verſ.eum non ſit, de cohabita.cleri.& mulier. c à nobis, 2.qui matrim. accuſare poſſunt l.3.§. idẽ diuus, de teſtibus.P.faceret tamen præſumptionem ſcriptum teſtimonium dict.c.2. qui matrim. accuſ. poſſ. diſputat Felinus ad c.de teſtibus, nu.7.an per ſcripturam teſtes deponere poſſint, & tenet quod non, limitat tamen quinq; modis. Sed & in Bohemia & vicinis prouinciis in Auſtria & Bauaria receptum eſt, maximè in nobilium perſonis, vt ſine

corporali iuramento per scripturam obsignatã deponant, vt diximus referre Andream Gayllum, lib. 1. practica. obseruationum, obserua. 100 de consensu etiam iudicis, vel commissarij testis literatus potest dictum suũ redigere & tradere in scriptis, iuxta l. discretis, C. qui testa. facere poss. aliter absque eo consensu, non potest, arg. l. de minore, §. tormenta, de quæstio. P. notat & Massuerius titulo de testib. numero 40.

x can. in primis, §. testes autem, 2. q. 1. can fin § sin autem rei, 4 q. 2. l. 21. §. si ea rei, de testib. P.

y ca. fin. §. solam, 4. q. 2. l 3. C. de testib.

z c. de testibus, 29. vbi distinguitur, de testib.

aa c. præterea, 27. c. tam literis, 33. de testib. can in primis, § sed & de personis, 2. q. 1. ca. testes, 3. q. 9.

bb d. c præterea, vers. vel etiam de auditu, de testib.

cc Vt in can. de parentela, 35. q. 6. & ibi glos. in verbo audisti, & c licet, 47. de testib. l. 1. §. item Labeo, de aqua pluuia arcen.

dd Veluti quod examinatores debẽt inserere testium depositionibus nomina & cognomina eorum, cuiúsque sint status & dignitatis, nũ clerici aut laici, an artifices, & quod fuerint producti & iurati, pro tali, & super tali articulo, contra talem, adiornati de mandato talis iudicis, iurati in præsentia aduersarij iuxta l. si quando, C. de testib. ita seruatur vt notat Massuerius in praxi titu. de testibus, num. 11. de hoc & in Clem 1. de offic. deleg.

ee l. 2. de contractib. iudicum, C. c. cum nobis, de testi. iuxta l. in exercendis, C. de fide instrum.

CAPVT VI.

1 *Coram quibus produci & audiri debeant testes.*

2 *De confessione extraiudiciali.*

1 Testes producendi & audiendi coram iudice, qui de causa cognoscit: [a] vel si qui sint ex his valetudinarij, senes, vel debilitate confecti, aut paupertate nimia oppressi, ita vt non possint ad personam iudicis adduci, mittuntur ad ipsos personæ idoneæ & discretæ. [b]

2 Confessio tamen extra iudiciũ facta à parte, aduersario absente probat semiplenæ tantum. [c]

SCHOLIA.

a c. cum olim propter, 14. §. interim autem, de priuil.

b c. si qui testium, 8. de testib. l. ad egregias, de iureiu. P. deputatur interdũ iudex loci vbi testes sunt per iudicem causæ, vt eos recipiat & interroget, & dicta illorum sigillata ad illum remittat, §. & quoniam sancimus, vers. multæ, de testib. in nouel. l. iudices, 17. & auth. apud eloquentissimum, de fide instrum. l. 3. §. item diuus, de testib. P. c. constitutus, 3. §. præterea, de fideiuss. in authent. apud eloquentissimum idipsum non permittitur in criminalibus, in quibus dicitur testes esse repræsentandos & cum res exegerit tormentis subiiciendos. Receptio testium iurisdictionis est, examinatio verò est facti, quæ potest committi notario, & fieri quandocunque extra iudicium vt not. in c. cum Bertholdus, de sentent. & re iudic. Clemen. 2. de iudic. Rota decis 588. *nota si in remissione*, in antiq in c. fin. de success. ab intesta.

c l. certum, §. si quis absente, de confess. l. capite 5. de adulter. P. l. quarto, de ædilit. edict.

CAPVT VII.

1 *De cogendis testibus ad testimonium.*

2 *Quod temere euocandi non sunt.*

3 *Quod sacerdos nullo modo cogatur sibi confessa reuelare.*

1 Testes si vocati sponte noluerint testimonium perhibere veritati, cogi possunt à iudice ordinario vel eius delegato seu commissario, [a] propter publicam vtilitatem: ne veritas occultetur, [b] maximè si testimonium testis contumacis necessarium sit, in eaq; causa clericus poterit per sententiam excommunicationis & depositionis compelli. [c] Et quamuis iure ciuili quidam nõ cogantur inuiti dicere testimonium, vt senes, valetudinarij, milites, magistratus, [d] & alij: [e] tamen Pontificio coguntur, vel coram iudice euocati, vel coram persona ad illos missa, [f] si veritas aliundè haberi nequeat. [g]

2 Cauendum tamen, ne temerè & nisi exigente causa testes euocentur, [h] & vt sumptus euocandis à producẽte dentur, alioquin enim venire non tenentur. [i] Sed & puniendi sunt, qui testes testimoniũ dicere vel ad examen venire impediũt. [k]

3 Attamen cogi non poterit sacerdos testimonium dicere de re sibi in confessione reuelata: quia non tanquam homo, sed tanquam Deus sciat: prohibitumq; sit adiectis pœnis, deregere sibi commissa seu confessa, vel verbo, vel signo, expresè vel tacitè. [l]

SCHOLIA.

a c. 1. 2. 4. 7. 8. 9. 10. de testib. l. si quãdo, iuncta authent. seq. de testib. §. præterea, nouel. 90.

b can. quamquam, 4. q. 2. cum veritatem occultare sit mortale peccatum, can. quisquis, 11. q. 3. c. 1 de testib. & ibi glo. ad verbum occultent: item quia munus publicum est & necessarium testimonium perhibere, ad quod quis inuitus compellitur, l. cum ab initio, quemadmod testam aperia. & ibi glos. ad verbum cogat. l. si quis, eod. titu. Speculator titulo de teste, §. sequitur, num. 6.

c c. 2 5. 6. de testib. c. 1. 2. & fin. de testib. cogen.

d can. si testes, 3. §. inuiti, 4. q. 2. l. inuiti, 8. l. 3. §. fin. de testibus.

e De quibus in l. lege Iulia publicorum, 4. & l. in legibus, C. de testib. P.

f titu. de testib. cogen. c. si qui testium, 8. de testib. idq; secundum canones potius propter peccatum quod inest occultationi veritatis, can. quisquis, 11. q. 3. c. 1. de fals. c. nouit, de iudic.

g c. peruenit, 5. de testib. alioquin non coguntur dicere illi qui enumerantur in can. fin. cum suis §§. 4. q. 2. vt aduersum sponsum filiæ, l. 5. de testibus, neque cogitur libertus testari contra patronum, l. 11. C. eo. non publicanus, l. 19 eo. tit. P. pupillus, ead. l. 19. qui est de domo aduersarij, l. 6. C. de testib. qui clericus est vel Ecclesiastica persona, cano. statutum, 2. q. 6. facit can. sio. 14. q. 6.

h cap. statutum, 1. §. proferendo, de rescript. in Sext. l 3. § testes, de testib.

i d. c. statutum, §. proferendo, versic sed nec tunc, de rescript. in Sexto. can. fin. §. liberi testes, 4. q. 2 l. 10. C. de testib.

k cap.cum cauſam,37.§.quod ſi fortè, & c. conſtitutis, 45.de teſtib.

l cap.ſi ſacerdos,de officio ordinarij,c.omnis vtriuſque ſexus,§.fin.de pœnitent.& remiſſ.

CAPVT VIII.

1 *De effectu teſtimoniorum quod probent cum ſufficiente numero.*

2 *Numerus ordinarius duorum vel trium.*

3 *Non vnius,niſi in quibuſdam.*

4 *In quibus plures teſtes quàm duo exigantur.*

5 *Singularis non probat nec reiecti, & quomodo crimina teſti obiecta punienda.*

1 SEcundum teſtium dicta iudicandũ eſt, niſi aduerſarius contrariũ probet.[a] Quia quãdo ſufficiens eſt teſtiũ non reiectorũ numerus,fides eorum teſtimoniis adhibetur.[b]

2 Quis autem numerus requiratur, vt plerunque in negotiis adiicitur:qui tamen ſi non ſit definitus, in ore duorum vel trium ſtabit omne verbum.[c]

3 Vnius autem vel ſingularis teſtis dictum,communiter non probat in alterius præiudicium: [d] ſi verò nulli noceat, proſit autem alicui,poterit admitti, vt ſi quis dicat aliquem baptizatum, vel Eccleſiam conſecratam, [e] ſi quis velit per ſuum confeſſorem ſe egiſſe pœnitentiam, probare.[f] Et in aliis quibuſdam.[g] Atque ſoli dicto Cardinalis aliquando ſic creditur, & alterius alicuius inſignioris qualitatis perſonæ ſine præiudicio tamen alterius,& extra iudiciũ. [h] Alioquin ad teſtimonium vnius etiam Epiſcopi, nemo eſt condemnandus, [i] niſi ſpeciali quadam iuris deciſione idipſum iuuetur.[k]

4 Plures teſtes quam duo in quibuſdam negotiis exiguntur, vt in præſulibus & prælatis Romanis damnandis, Syluester exigit ſeptuaginta duos:[l] in Cardinali presbytero quadraginta quatuor:in diacono Cardinali, viginti ſeptẽ : in ſubdiacono,acolyto,exorciſta,lectore,oſtiario, eiuſdem Eccleſiæ Romanæ, ſeptem. In teſtamentis nuncupatiuis ſecundum leges requiruntur quinque:[m] in ſolemnibus,ſeptem, híque ſubſcripti: [n] iure Pontificio,tres,[o] & ad pias cauſas duo.[p]

5 Teſtes porrò ſingulares non probant, [q] inſuper notandum erit teſtes reiectos ob obiecta illis crimina & probata, vltra reiectionem, ideo non puniri pœna ordinaria, vel infamia ob eadem crimina.[r]

SCHOLIA.

a cap.tertio loco,de prob.l.illicitas, §.veritas, de officio presbyt. P.

b can.ſi o 4.q.2.l.5.l.21.§.ſi teſtes,de teſtib. P.

c l.vbi numerus, de teſtib. P.can.1 2.q.4.cano.fin §.vbi numerus,4.q 2.Deut.c.17. diui Ioan c.8. & cũ duobus teſtibus accuſari clericus poteſt.ca 1.2.q.4.

d Vnus teſtis ſolus vel ſingularis non probat, c.veniẽs, 10.§.fin.c.licet,28.c.licet,4 .§.nec tamen,de teſtib. can.fin.§.vnius vero,4.q.1.can.fin.§.quod autem, 3 .q 6.& in princ.33.q.2.verſ.per vnum hominem, in cao.Apoſtolorum, 74.l iuriſiurandi, C.de teſtib. vnus tamẽ teſtis omni exceptione maior,ſemiplenè probat,vt aiunt interpretes ad l.admonendi, de iureiur.P.vide & quando ſemiplenæ probationes exigantur ad plenè probandum, deciſ. 2 art.de Afflict. 12.& deciſ.3;7.incip *in cauſa,&c.* per glo.ad dictam l admonendi,& l.in bonæ fidei, de iud.C & c.fin. de iureiur. atq; ibid.de Afflictis, famam inducere ſemiplenam probationem,& cum vno teſte in cauſis ciuilibus inducere plenam,vt tenet glo.ad c.1.de appellat.& ad §.item ſæpè,4.q.3 Cyo.in l.fin C.de teſtib.& in l.4.C de proba.Tamen Bal.ad c.veniẽs in 1.de teſtibus ait,nos debere cõſiderare ex quibus fama acceperit originem,& an multũ vrgeat,an nõ.

e can.paruulos,ca.cum itaque,de conſecrat.diſt.4.

f c.nemo,de ſimonia,vt in c.teſtimoniũ,54.de teſtib.

g Quemadmodum in ſpecie l.Theopompus, de dote prælegat. P. ſi teſtator commiſerit alicui volũtatem ſuam referendam:item ſi tabellio teſtificetur, vt in l.ſi quis decurio,C.ad leg.Cornel.de falſ.

h Vt can.nobiliſsimus,97.diſt.ad præſumptionẽ quoque facit cuiuſdam inſignis viri teſtimonium,vt in can.tanta nequitia, 24.& ibi notat gloſ. 86.diſtinct. in can.talia, 8.q.3.

i In tota 6.q.1.ca.teſtes,§.ſequi,verſ.vnius,4.q.3.

k Vt in c.ex literis, de in integ.reſtit.in c.ex innouatione,de proc.c.ſi.quod met.cauſ.c in omni, de teſtib.

l can.præſul, 2.& ſeq.2.q 4

m c.cum eſſes,10.de teſta.l.hac cõſultiſsima,C.eo.tit.

n dictis proximè iuribus.

o d.c.cum eſſes.

p c.relatum, 11.de teſtam.

q Singulares dicuntur teſtes, vel in quantitate, vt ſi vnus de media,alius de tertia dicat parte Bald in l. teſtium,C.de teſtib.c.licẽt cauſam,de probat.c.bonæ,de electio.vel in facto,& loco: vt ſi vnus dicat Tholoſæ,alius Lugduni factum, & ſic de ſimilibus, ſi diſcordant in tempore perſonis, &c. ad probandum quippe actum,duo teſtes ad minus conteſtes requiruntur, c.licet ex quadam, de teſtib.l iuriſiurandi,C.eod.titu.

r cap cum dilectus, de ordine cognitio.

CAPVT IX.

1 *De falſis teſtibus & pœna eorum.*

2 *De ſententia ex falſis lata.*

1 QVi falſum teſtimonium corrupti muneribus ferunt, Iudæ crimen imitantur & proditorem veritatis, [a] falſum teſtimonium ferens, ab omni teſtimonio in poſterum erit remouendus,& ſecundum leges infamis fit.[b] Qui verò conuictus fuerit alios ad falſa teſtimonia attraxiſſe, vel corruptione ſolicitaſſe, vſque ad exitum vitæ non debet communicare. [c] Aliter vtriſque & falſis teſtibus & ſolicitãtibus imponitur pœnitentia ieiunij in pane & aqua quadraginta dierum, & alia ſeptem ſequentium annorum. [d] Si quis ex reuerendiſsimis aut presbyteris, aut diaconis, inuentus fuerit pro pecuniaria cauſa falſum dixiſſe teſtimonium, ſufficere debet, vt pro verberibus ſeparentur à ſacris miniſteriis, & tradantur monaſterio: pro criminalibus autem, ſi falſum dixerint teſtimonium, clero nudati, legitimis pœnis ſubdi debent: reliqui autem Eccleſiaſticorum ordinum, pro falſo teſtimonio in ciuili cauſa dato, ab Ec-

elesiastico gradu repelli, & verberibus subiici.[i] Falsidicus testis, tribus personis est obnoxius:[k] primum Deo, cuius personam contemnit: inde iudici, quē mentiendo fallit: postremo innocenti, quem falso testimonio lædit. Vterque autē reus est, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit: quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat.[l] Quamobrem quia falsus testis Deū offendit, pœnitentia ei iniungitur, pro periurio, septem annorum.[m] Et quia delusit iudicem, infamia notatur,[n] verberibus castigatur,[o] aliisq; pœnis extraordinariè pro modo falsi punitur:[p] in quo autem proximum læserit, in eo & ei condemnabitur.[q]

2 Atque sententia per falsa instrumenta & testimonia lata, debet retractari falsitate detecta, vsq; ad viginti annos:[r] nec debet mandari executioni, si de illa falsitate aduersus eam excipiatur,[s] habebitur tamen pro sententia quousque constet de falsitate.[t]

SCHOLIA.

a can. abiit Iudas, 83. sub xj. q 3 diuus Thomas, lib. t. de regimine principū, c 7 dicebat inter omnia terrena videri esse præcipuum, testimonium de veritate reddere.

f can. si quis coactus, cano. 7. 22. q. 5. ex concilio Matisconensi. c. 17.

g d. can. si quis conuictus, & Gelasius Papa, in can. 4. si quis peierauerit, 32. q. 5. Qui etiam vsus est falsis testibus, vel interrogatus, dixerit se velle vti eorū testimonio, iure causa sua cadit, vt qui responderit falsis instrumentis se velle vti, Matth. de Afflictis, decis. Neapolitana 189. incip. *facta publicatione*, numero 4. iuxta l. si aduersarius, C. de fide instrum.

h can. si quis peierauerit, 22. q. 5.

i can. quia iuxta, 3. §. fin 5. q. 6. in c. 20. §. reuerendissimis, nouel. 120. de sanctis. episc. authen. presbyteris C. de episc. & cler.

k Hæc & quæ sequuntur posita sunt in c. 1. de crimine fals. lib. 5. tit. 20.

l d. c. j. de crimine fals. & can. quisquis, 11. q. 3.

m can. quicunque, 6. q. 1.

n can. quisquis conuictus, 12. q. 5.

o can. illi qui, 5. q. 5.

p Nam durante lite, iudex potest testem falsum punire, l. nullum, C. de testib. & causa etiam finita, potest reus fieri lege Cornelia de falsis, l. 1. ad leg. Cornel. de fals. P. & aliquando quoque lege Cornelia de sicariis accusatur, l. 1. §. 1. ad leg. Cornel. de sicar. P. & punitur conatus seu falsum testimonium, etsi ad illud nihil fuerit secutum.

q Argument. cano. nihilominus, 3. q. 9.

r c. cum venerabilis, de exceptio

s c. 2 de crimine fals. l. si prætor, de iudic. P.

t c. accepimus, de fide instrum. quia nisi manifesta sit falsitas, nō poterit suspendi executio secundum distinctionem c. pastoralis, de offic. deleg. & c. de cætero, de sentent. & re iudic. semper enim præsumitur pro sententia quandiu obiecta non probantur.

DE FIDE INSTRVMENTORVM.[a]

Titulus XII.

a Extat titulus de fide instrumentorum, lib. 2. Decretalium, c. 22 & lib. 22. P. tit. 4. de fide instrumentor. & lib. 4. C. tit. 21. de fide instrumentorū & amissione eorū, & de apochis & antipochis faciendis, & de his quæ sine scriptura fieri possunt, & lib. 10. C. tit. 3. de fide instrumentorum, & iure hastæ fiscalis, & de addictionibus, & eod lib. 10. tit. 22 de apochis publicis, & descriptionibus curialium, & titu. 69. de tabulariis, scribis, logographis, & censualib. & nouella Iustinia. 67. vt præponatur nomen imperatoris documentis, & vt Latinis literis apertius tempora præscribantur, & nouella item 73. cuius inscriptio continet summam eorum quæ ibidem explicantur in hæc verba, de instrumentorum cautela & fide, & primum de deposito & mutuo, & aliis documentis priuatè quidem scriptis, habentibus autem testes, & de non habentibus testes, & de instrumentis publicè cōfectis: & de collationibus manus propriæ scripturæ, & de expositis instrumētis ab illiteratis aut paucas literas scientibus, & de non scriptis contractibus, & de contractibus vsque ad vnam libram auri: & de contractibus qui in agris fiunt, & vt in documentis & contractibus futuris locum habeat lex. Eo etiam pertinet nouella 44. de tabellionibus, & vt protocola dimittant in chartis.

CAPVT I.

Coniunctio tituli, & de appellatione instrumenti.

PRobationes testium & instrumētorum in exercendis litibus æquiparantur,[a] & aliquando eodē nomine testes per instrumenta continentur:[b] quāuis propriè in multis distinguantur.[c] Instrumentorum etiam nomine hîc intelligimus scripturā qua instruimur & docemur de aliqua re, cuius & appellatione continētur principum rescripta seu literæ,[d] sententiæ,[e] epistolæ, testamenta, libri rationum, & alia quæ scriptura fiunt.

SCHOLIA.

a l. in exercendis, C. de fide instrument. l. non figura, de actio. Pand.

b Instruunt enim negotium & iudicem testes, vt instrumenta, ideo & instrumentorum nomine continentur aliquando ex lata significatione, c. peruenit, de testib. cogen. c. forus, de verb. signific. c. fraternitatis, c. ex literis, de frigid. & malefic. l. notionem, §. instrumentorum, de verbor. significat. P. & in l. 1. de fide instrumentor. P.

c Ex stricta significatione diuersa sunt, c. cùm Ioannes, de fide instr. can. fortè, in fine, 24. q. 4. Et ita primo loco distinguntur in nomine, ex l. si idem, C. de codicil. & sunt separati & diuersi tituli, de testibus & de fide instrument. dehinc 2. post publicationem attestationum vt superiori titulo docuimus, regulariter testes produci nequeunt: instrumēta verò possunt ante renunciationem productionum, & ante conclusionem in causa, c. cum dilectus, de fide instrumentor. Tertio instrumēta in antiquis probant

quæ probari non possunt per testes viua voce, Speculator titul. de probat. Quarto quædam negotia pro forma probante scripturam desiderant, vt dicemus paulò post, & ideo in illis testes non sufficerent.

d cap literæ, c. quod super his, 7. de fide instrum. l. t. de mandat. princip. C.

e l. 1. & 2. de sentent. ex breuiculo recitan.

CAPVT II.

Distinctio instrumentorum.

SCripturarum & instrumentorum quædam publica & authentica per se firma & approbata:[a] quædam per se plenam fidem nō faciunt.[b] Authentica scriptura est, quæ per iudicem vel manum publicam cum trium aut duorum ad minus testium subscriptione vel testimonio facta est,[c] vel per manum duorum proborū virorum,[d] vel quæ habet sigillum authenticum:[e] item & talis scriptura quam facit priuatus in præsentia triū testium.[f] Species sunt instrumentorum, apocha & antipocha.[g]

SCHOLIA.

a Hoc enim significat αὐθεντικὸν, authenticum Græcis, id est, probatum ab bis qui possunt & debent: vnde & authenticæ tabulæ in l. 4 familiæ erciscund. P. & authent. rationes, in l. Pomponius, eo. titu. & c. 1. de fide instru. lib. 2. tit. 22. si authenticam (inquit) scripturam non videmus, ad exemplaria nihil facere possumus, & can. dicenti, 25. q. 2.

b Ita instrumenta domestica, dicuntur scripturæ priuatæ, l. instrumenta domestica, 5. de probat. C.

c Hæc finitio datur & probatur per glossam primam ad d. c. 1. de fide instru. per c. 2. eiusdem tituli. Probatur & per §. sed & instrumenta, seu c. 5. de instru. cautela & fide, nouella 73. manus publica dicitur notarius & seruus publicus, l. 2. rem pupil. saluam fore. In iudiciis tamen, acta valent & fidem faciunt expedita per amanuensem iudicij, sine testium subscriptione, l. 31 C. de donat.

d Vt in c. quoniam contra, de probatio.

e cap 2. de fide instrum. c. post cessionem, de probationib. & statur sigillo Episcopi donec contrarium ostendatur d. c. post cessionem, & can. curæ, 11. q. 3. idipsum in sigillo capituli, cap. 3. de probatio. can. in nomine patris, in fine, 73. distinct. & in sigillo principis secularis, iuxta consuetudinem per quam ei creditur, c. cum dilectus, de fide instrument.

f §. si tamen quisquam, nouel. 73. de instrum. caut.

g Apocha seu ἀποχὴ, est Latinis receptio, vulgo quitantia, nempe scriptura qua creditor confitetur se recepisse pecuniam debitam à debitore, de qua in l. si accepto latum, de acceptilatio. P. l. apochæ, de fide instrumen. extat titulus de apochis lib. 10. C. titu 22. meminit & rubrica 21. lib. 4. C. de fide instrumentorum & amissione eorum, & de apochis & antipochis. & ibid. l. plures, 18. Antipocha est scriptura quam facit debitor creditori in præstationibus criminis. Sic glos. ad dictam l. plures, ad verbum *apochis*. Apocha, inquit, est de receptis, puta confiteor me recepisse tantum & à creditore fit, & datur debitori, vt in l. fin. §. Titius, de condiction. indebiti. l. qui tabulas, §. apocha, de furt. antipocha est, de solutis à debitore, & fit ita, confiteor me tantū vsurarū nomine vel pensionis soluisse, & datur creditori.

CAPVT III.

1 De quibus fiat scriptura seu instrumentum ex placito. 2 Necessaria in electione. 3 Excōmunicatione, interdicto, cessatione officiorum. 4 Priuilegijs, mādatis, alienatione rerū Ecclesiæ, & c. 5. 6. & in alijs.

1 NIhil est ferè in rerum natura, de quo vt dici, ita scriptura fieri non possit: verum diuersa ratione. Nam quædā scribuntur quæ alioquin sine scriptura rectè gerūtur, vel ex placito scribentium,[a] vel ad futuram rei memoriam perpetuam.[b]

2 Alia autem quædam pro substantiali forma scripturam desiderant.[c] Veluti si agatur de antiquo facto, quod testibus probari non potest,[d] si agatur de electione,[e] vel de eius impugnatione, seu de intercessione seu oppositione aduersus eā.[f]

3 Aut de sententia excommunicationis, aut interdicti:[g] vel de concessione potestatis eligendi Senatorem vel Capitaneum vel Rectorem vrbis Romæ ex personis prohibitis.[h] Quando etiā cessatio diuinorum officiorum fit, necessariū est publico authentico instrumento causam & personas, ob quas fiat cessatio, perscribere.[i]

4 In priuilegiis quoque, scripturæ tenor sequendus,[k] & in mandatis principū scripturā desideramus,[l] & in alienatione rerū Ecclesiasticarū.[m]

5 In facultate seu licentia accipiendi ordines ab alieno Episcopo dimissoriæ literæ requiruntur.[n]

6 Scriptura item exigitur in appellatione ab interlocutoria:[o] in definitione seu sententia visitationis faciendæ prouinciæ:[p] in variatione procuratoris,[q] abiuratione hæreseos,[r] legatione,[s] voti regularis professione,[t] expositorum puerorū collectione,[u] in baptizādorum susceptione, vbi nomen inscribi debet:[x] in prælaturæ renunciatione,[y] in testatione ordinationis data clericis peregrinari, vel alio transire volentibus.[z] In ordinatione serui, quæ fieri non debet, nisi prius data & lecta charta libertatis concessæ.[aa] Quemadmodum & requiritur in manumissione facta seruorum Ecclesiæ ab Episcopo,[bb] in legum constitutione, & quo nomine ius scriptum à non scripto distat.[cc] Exigitur & vt libellus, qui aduersario in lite mouenda offerendus est, scribatur:[dd] quemadmodum & criminis accusatio libellū exigit.[ee] Vocatio etiam ad synodum iuxta decreta patrū canonica, eius qui impetitur, rationalibus scriptis, per spatium fieri debet congruum & canonicū.[ff] Literatoriè etiam vocatus Episcopus ad synodū, debet, si non potest venire, se excusare.[gg] Sed & sententiæ de negotiis potissimum arduis debent in scriptis à iudice proferri.[hh] Sicut & in appellatione literæ dimissoriæ seu Apostoli debent interuenire & dari à iudice à quo appellatur, quibus significet appellatum, & à quo, superiori iudici.[ii] Liberti Ecclesiæ insuper debent chartis proferri quod sint Ecclesiæ: ne pereat ex longinquitate temporis eorum probatio.[kk] Qui etiam habent administrationem beneficij, aut beneficium pos-

fident,

sident, si quid acquirant ex rebus seu fructibus Ecclesiæ, nomine ipsius Ecclesiæ debent curare scripturam acquisitionis fieri: [ll] ideo & mortuo Episcopo inuentarium fideliter conscribi debet de rebus penes illum inuentis, vt quæ Ecclesiæ sunt ei reseruentur & successori in beneficio, & alia hęredibus defuncti. [mm] Testamentum etiam solemne, iure ciuili scripturam necessario requirit. [nn] Sunt & alia plura eius generis, quæ ex eodem iure ciuili cognosci possunt. [oo]

SCHOLIA.

a Veluti quando cõtractus fit emptionis & venditionis, & placet de eo, vt in scripturam reducatur: nam quãuis valida sit emptio per se sine scriptura, simul atque de pretio conuentum fuerit: tamen postquam placuit scripturam de eo fieri, non prius valebit quã scriptura de eo fuerit in mundum redacta, §.1. de emptione, apud Iustinia. l contractus, de fide instru. C. facit Nouella 73. Aliud exemplum in l.1. & 2. de iure emphyt idem de similib. c.2. de pac. c. contractus, de regul. iur. in Sexto.

b cap.1. de renuncia. in Sex. lib.1. tit.8 c. ad Apostolicæ, de re iudic. in Sex. l. contraditur, de pignor. P in subscriptione, l pactum, C. de pact. antiquorũ memoria melius per scripta tenetur, c tertio loco, de probat. omnium meministi, & in nullo penitus errare potius diuinitatis quam humanitatis, l.2. §. si quid autem, de veteri iure enuclean. C. c. vt nostrum, vt Ecclesiastica beneficia sine vlla diminutione conferantur. Sic tum est de substantia vt extrauagantes seu constitutiones summi Pontificis redigantur in scripta, vt disputat Ioan. Andr. ad regulam nemo potest, de reg. iur in Sex. Rota decis. 238 per glos. in l.1. C. de legib. Panor. ad c.1 de postul. de illis tamẽ fit scriptura ad futuram rei memoriam perpetuam, d. c.1 de renunc. in Sex. & si dubitatur, debent produci sub plumbo in forma authentica, vt ait Franc. de Pauinis in proœmio extrauagant.

c Notantur casus in c.1. §. postquam autẽ, ad verba *in scriptis*, de censib. Matth. de Afflictis decis. Neapolita. 198. Panor. ad c.2 de probat. Alex. consil. 95. volu. 4. Felin. ad rubricam de constitutio.

d cap. cum causam de proba. c. ad audientiam, de præscriptio l. census, de probat. P.

e c. quia propter, de electio. debet enim fieri & proferri in scriptis electio, can. quanto, 63. distinct. can. legum, 2. q.1.

f c. vt circa, 4. de electio. in Sexto.

g c.1. de sentent. excommunicat. in Sexto. cano. curæ, 11. q.3. dicto can. legum, 2. q.1.

h c. fundamenta, §. digne, de electio. in Sex.

i c. si canonici, de officio ordinar. in Sex.

k c. porrò, 7. c. recipimus, c. petistis, de priuileg. lib.5. tit.33. c. accepimus, de fide instrum. c. cum & plantare, eo. §. si quis autem, de mand. princ. in nouellis, c. cum dilecta, de rescript. nemini enim credendum est dicenti se habere priuilegium nisi illud ostenderit; c. cum in iure, de offic. delegat. c. cum capellã, de priuil. can. contra morem, 100. dist.

l l.1. C. de mandat. princip.

m can. sine exceptione, 12. q.2. can. hoc ius, can. casellas, 10. q.2. c 1. de his quæ fiunt à Prælatis sine consensu capit.

n can. extraneo, 70. distinct.

o c.1. de appel. in Sex. lib.2. tit.16. ibiq; appellandum ad Papam, in scriptis & alibi can. post appellationẽ, 2. q.6. quod introductum fuit, ne variandi detur occasio in forma appellandi, can. saluberrimum, 1. q.7. can. omnes fœminæ, 27. q.1. can. vidua, 20. q.1. sic & placuit appellantem instanter petere debere Apostolos seu literas dimissorias, à iudice à quo appellatur, d. c 1. & c. adeo, de appel. in Sex. Clem. quamuis, eod. titu. l. vnica, de libellis dimissor. P. l. dimissoriæ, de verbor. signific P.

p cap 1. §. postquam, de censib. in Sexto.

q cap.1. de procurat. in Sexto.

r cano. ego Berengarius, de consecr. distinct.2. ca legum, 2. q.1.

s In qua delegationis scriptura requiritur, can. nobilissimus, 97. dist. etiamsi sit delegatus Papæ, c. cum in iure, de offic. deleg. l. vnica, de mandat. princ.

t d. can. omnes fœminæ, 27. q.1 can. vidua, 20. q.1.

v can. si expositus, 87. distinct.

x can baptizandi, de consecrat. dist.4. ca. legum, 2. q.1.

y can. sicut vir, §. ecce, 7. q.1.

z Dabantur enim literæ formatæ, de quibus tota 73. dist. requirebantur & literę in extraneorum clericorum susceptione, vt in c. nullus, & cano. transmarinos, 95. distinct.

aa can.2. nulli, 53. distinct.

bb can. Episcopus qui mancipium, 12. q.2.

cc Quando promulgatur, can. quod quis, 35. q.9. cano. bene quidem, circa medium, 96. dist can. lex est, 1. distin. constat autem, de iure natur. gent. & ciuil. l. humanum, C. de legib.

dd Authent. offeratur, de litis contesta. C. can. induciæ, 4. §. offeratur, 1. q.3. tit. de libelli oblatio. lib.2. tit.1.

ee can. quisquis, 2. q.8. cano. legum, 2. q. l. libellorum, de accusat. P. cum similib. Illa scriptura solemnis & subscripta est necessaria præsentis: alioquin enim non licet absens absentem per scripturam accusare, cap. relatum, 5. q.2.

ff can.1. vocatio. 5 q.2.

gg can. placuit, 10, 13. distin. vbi tamen glossa notat, & per nuncium expressum dignum, cuique credi possit, posse se excusare, vt in can. nobilissimus, 97. dist. c. prudentiam, de offic. delegat. c. ex parte, c. sciscitatus, de rescript.

hh can in primis, 7 §. fin. can. statutis, 8. can. legum, 9 in fine, 2. q.1 § hac lege, 1. l. statutis, 3. de sent. ex peric. recitan. lib.7. tit.44. nisi breues sint lites & maximè vilium personarum, & minorum causarum, in quibus scriptura non valde desideratur, quia sine scriptis & sine aliqua expensa, de his iudex debet cognoscere, authent. nisi breues, de sent. ex peric. recitand. C. & c.3. nouellæ 17. & nouella 83. aut nisi episcopus cognoscat inter sibi subditos, vt ibidem dicitur: nam inter illos sine scriptura iudicare poterit. can. si quis cum clerico, 11. q.1.

ii can. post appellationem, 2. q.6. l. vnic. de libellis dimiss. lib.49. P. tit 7. vel literis significabit, quare nõ receperit appellationẽ, l. si dudũ, de appel. recip. P.

kk can. longinquitate, 64. can. sæpè fit, 72. 12. q.2.

ll Nempe vt post mortem eorum Ecclesia ea quæsita percipiat, can.1. sacerdotes, 2. q.4. & quæsita ex bonis propriis per sacerdotem, hæredibus eius relinquantur, can. penul. & fin. can.2, q.4.

mm can. sicubi, 6. 12. q.5.

nn l. hac consultissima, §. at cum humana, C. qui testàmenta facere poss.

oo Velnti literarum obligatio, tit. de literarum obligatio. lib 3 Instit. tit.22. l in contractibus, C. de non numera. pec. & alia de quibus consule glos. ad c.1. §. postquam, ad verb. in scriptis, de censib. in Sexto.

CAPVT

CAPVT IIII.

1 *A quibus fieri possint scriptura.*
2 *De instrumentorum domesticorum fide.*
3 *De instrumentis publicis vt probent & à quibus ingrossentur.*
4 *Aut renouentur.*
5 *Clerici non possunt esse tabelliones.*
6 *Probatio ex scripturis lapidum librorum antiquorum archiuorum.*

1 AB omnibus qui nouerint scribere scriptutæ quidem fieri possunt, sed non omnibus fides, nec omnino adhibetur, vel contra omnes: & nisi tales sint quales fidem habere & quatenus credendum voluit. Sic quilibet sibi quidem conficit scripturam,[a] aliquando aliis non sibi,[b] aliquando aliis & sibi.[c]

2 Ex quibus instrumenta domestica, seu priuata annotatio, tationes priuatæ, si alus quoque adminiculis non adiuuentur contra alios probare nequeunt.[d]

3 Quæ verò aliis fiũt, vel fiunt authoritate publica, & illæ inter quos factæ sunt probant.[e] Item aliæ certi generis quibus consuetudo vim donat, vt probent.[f] Tabellio qui notas accepit instrumentorum ipse per se dum viuit, debet complete, iuxta protocolum sine vlla additione vel diminutione: nec potest alteri committere.[g] Post mortem verò eius, authoritate iudicis, ad petitionem partis, per alium notarium poterunt in formam publicam redigi.[h]

4 Innouationes autem instrumentorum antiquorum, de quibus dubitatur ne mox vel in posterum legi non possint, literis euanescentibus aut labentibus, cum authoritate etiã iudicis ordinarij fieri debent, qui prius diligenter inspicere debet, num illa aliqua in parte fuerint vitiosa, vel per publicam personam iubebit transcribi.[i]

5 Clerici sacerdotes & monachi in causis profanis & secularibus, non possunt esse notarij, & instrumenta publica tabellionatus expedire.[k]

6 Probatio quoque instrumentorum eruitur ex libris antiquis diuisionum diœceseon, & ex productis ex archiuo publico, etsi subscriptionem non habeant.[m] Si scriptura quoque reperiatur in antiquo vel alio lapide,[n] dummodo authoritate publica posita fuerit, quemadmodum olim album proponebatur prætoris.[o]

SCHOLIA.

a Vt in testamentis, quæ quis ex arbitrio mutare potest, l. rem legatam, de adimen. leg. l. si quis in principio, de leg. 1. Tales epistolæ & similia.

b Vt notarius amanuensis iudicum, c. quoniam contra, de probat.

c Sicut cum quis chirographum scribit, apocham, antipocham & similia.

d l. instrumenta domestica, §. l. rationes, & l. non epistolis, 13. C. de probatio. quemadmodum neque testes domestici probant, l. 2. C. de testib.

e titu. de instrumentorum cautela & fide, in nouel.

f c. cum dilectus, 9. §. fin. de fide instrument.

g In nouella de tabellionibus, glo. fin. ad c. cum P. tabellio, de fide instrumẽto. Est & vsus, vt ab ipso notario sine authoritate iudicis instrumẽta habeantur, vt notat Octouia. Vvestrius, lib. 6. introductionis in aulæ Romanæ actionem, c. 1. Hic tamen notandũ, quod si creditor habuerit literas obligatorias grossatas vt dicunt, hoc est in mundũ transcriptas & signatas à notario, & eas amiserit, illæ non debeant amplius ita facilè transcribi vel grossari à notario, & nisi parte vocata, & ex præcepto iudicis. Literæ verò perpetuæ vt matrimonij, vẽditionis, & huiusmodi possunt regrossari cum causa, si ille cuius sunt literæ, vel ad cuius vtilitatem sunt, asserat medio iuramento eas amisisse, & hoc de præcepto etiam iudicis, nisi in notula appositum fuerit quod fiant tot quot petitæ erunt, &c. Massuerius in praxi lib. 8. de literis notis & notaris, §. 18. Item aduertendum per Cyn. in auth. si quis in aliquo, C. de edendo, Barth. ad l. si quis, de tabulis exhiben. P. l. chirographis, de tabul. exhib. facit l. fin. C. de fide instrument.

h cap. penul. de fide instrum. l. contractus, C. eo. tit.

i cap. fin. de fide instrum. & antequam fiat renouatio instrumentorum, præcipuum est, vt non dubitetur de illorum tenore: quare & solent prius testes adhiberi super illorum integritate, c. cum olim, de priuil.

k cap sicut te accepimus, ✠. ne cleric. vel monach. secularibus negotiis se immisceant, l. consulta diualia, de testameons, cum similib.

l cap. cum causis, 13. de probatio. cap. ad audientiam, de præscriptio.

m cap. peruenit, 30. q. 1. §. illud, de his qui ingrediuntur ad appellan. in nouell. authent. ad hæc, de fide instru. cap. ex literis, de in integr. restitutio.

n Glos. ad c. cum causam, ad verba *per libros*, de prob.

o l. si quis id quod, de iurisd. omn. iud.

CAPVT V.

De forma instrumentorum varia vt probent.

MVlta[a] requiri in instrumento authentico publico & probãte ex plena fide, annotatur, veluti testium præsentiã, sigillũ authenticum,[b] quod habeat characteres apparentes,[c] item quod contineat diem & annum,[d] cum his & in aliis locorũ consuetudo erit obseruanda, num secundum eam instrumenta probẽt aut authentica habeantur.[e] In iudicialibus autẽ actis expeditis ab amanuense, eius solius subscriptio & fides sufficit.[f] Fiunt autẽ notulæ per notarios seu protocola de his quibus adhibentur & quibus fides datur, dũmodo ibi sint quæ ad grossandum, vt dicunt, sunt necessaria.[g] Postquàm verò tabellio reddidit literas in mundũ redactas & signatas, nihil eis debet addere vel minuere, potissimum si fuerint in iudicium productæ; præsumeretur enim suspectus, si vellet corrigere dictum suum. Quòd si omiserit adiicere diem & annum, & constet de nota, poterit addere de præcepto iudicis secundũ exigẽtiam negotij. Teneretur tamen tabellio, si quid interfit partis errorẽ nõ fuisse cõmissum, ei resarcire.[h] Scriptura porrò libelli actionis & accusationis, suas formulas habet substãtiales,[i] de quibus antea dictum fuit.[k]

SCHOLIA.

a Speculator in tit. de instrum. editione tradit, nouem

requiri ad essentiam publici instrumenti, quæ enumerat Barthol. ad l. si quis, §. initium, de edend. P. quo loci tamen Bartholus sub finem addit, in quæstione quando authenticum dicatur instrumentum sequendam esse locorum & prouinciarum consuetudinem. At in nouella 44. de tabellionibus statuitur in c. 1. §. 3. vt tabelliones non fingant ægritudinem, vt alijs complementum committant negotij, sed ipsi contractui intersint à principio vsque ad finem, & in cap. 1. eo. dicitur, ne prius complementum seu hypothesim adponant quàm perfectè nouerint negotium de quo agitur. Permittitur autem illis in dict. c. 1. §. 4. per substitutum & adiutorem suum, in sola tamen statione, contractus formare, item & subscribere. In nouella 73. de instrument. cautela & fide c. 7. §. 1. iubetur que vt in protocolo acta describant cum die & consule, dicta nouella 44. c. 2. forma porro redigendi instrumenta in mundum, vel describendi, traditur in nouella 47. vt præponatur nomen Imperatoris, & in cæteris tituli, vt scribantur Latinis literis formatis, sine abbreuiationibus seu notis aut signis. Statuitur deinceps, vt subscribantur à testibus, antequam dicantur completa documenta, nouella 73. c. 1. 6. sed & si instrumenta, quamuis acta iudicialia valeat sine notarius subscriptione l. 31. C. de donatio. Pro subscriptione testium habetur, in testibus qui non norint literas, signi cuiusdam appositio, quod ipsi recognoscunt per se factum in instrumentis, quemadmodum & olim signum crucis pro fide & subscriptione apponi solitum erat, nouella Iustinia. 73. cap. 8. nouella Leonis Imperatoris 72. l. fin. §. 2. de iure deliberan. C.

b cap. 1. de fide instrument. glossa ad l. generali, de tabularijs, lib. 10. C. Speculator de instrumentor. editio. §. nunc videndum restat.

c cap. inter dilectos, de fide instrument.

d dicto cap. inter dilectos, & cap. eam te, de rescrip. quod aliquando non exigitur in priuata scriptura, vt in l. cum tabernam, §. 1. de pignorib. & ibi Barthol. notat & glossa, & Cynus ad l. si qua beneficia, de diuersis rescript. C.

e cap. cum dilectus, 9. de fide instrument.

f l. in donationibus, C. de donation. cap. quoniam contra, de probatio.

g Cynus ad l. contractus, de fide instrument. Barthol. ad l. admonendi, de iureiuran. videndum tamen cap. inter dilectos, de fide instrument. notatur & in cap. post cessionem, eod. titul. l. si quis decurio, de fals. §. si quis vero, vt nulli iudic. liceat habere loci seruator. in nouell. Massuet. in practica, tit. 78. de literis, notis & notatis. §. 19. *item danda est fides, &c.* addit & in §. 20. etiam si nota esset scripta in tabula cerea, in petra, in gypso, vel litera grossata in papyro, ei credendũ per Bartholum ad l. qui tabulas, de fur. P. l. in commodato, §. sicut, commoda.

h Massuetus iisdem ferè verbis in practica, tit. 78. de literis & notis, §. 40. *Item postquam tabellio.* per l fin. de magistratib. conuenien. notatur in l. scriptum verba, de re iud. P. Sed si fuerit litera duplicata, & alteri parti tradita, notarius non debet facere, nec iudex ei præcipere, nisi parte vocata: vt correctio sit iusta & falsitas euitetur, argumento l. in causæ, §. causa cognita, de minorib.

i can. fin. §. libellorum, 2. quæst. 8. l. libellorum, de accusatio. P.

CAPVT VI.

De instrumentorum productione.

VTraque pars litigantium etiam post publicationem attestationum, vsque ad diffinitiuæ sententiæ calculum, instrumenta exhibere antequam in causa conclusum fuerit potest,[a] fit autem illa productio iudici coram quo litigatur, & ex causa alibi.[b] Editur & instrumentum interdum, si producenti ita videatur, nõ in totum, sed in tatum quoad causæ conuenit.[c] Quemadmodum nec actori reus tenetur instrumenta sua communicare, vel in iudicio cõtra se proferre,[d] nisi forsan ea cõmunia sint.[e] Imo & si quæstio sit de priuilegijs, iudex non debet ea omnibus manifestare, sed in inspectione eorum, duodecim hominum numero debet esse contentus, & restituere producenti.[f]

SCHOLIA.

a cap. cum dilectus, 9. de fide instrumento. In conclusione porro causæ renunciatur omnibus allegationibus & alijs probationibus, ideo qui renunciauit hoc modo non admittitur ad productionem instrumentorum, c. pastoralis, de causa possession. c. audictis, de procuratorib. & in decis. Rotæ 9. *nota postquam*, in antiq: dicitur post conclusionem causæ non recipi probationem, etiam per instrumenta, maximè in causa profana, vt in d. c. cum dilectus, in causa vero beneficiali, secundum aliquos, admittitur, vt innuit Hostiens. ad c. ad petitionem, de accusatio. c. lator, c. consanguinei, de re iudica. quia renunciatio non est necessaria, vt in clem. sæpe, de verbor. signif. vt etiam possint recipi testes post conclusionem. Et in decis. 146. *nota quod post terminum*, in antiq. dicitur, quod post terminũ ad producendum omnia possunt produci instrumẽta, donec dictum fuerit in causa, non autem postea, vt post terminum peremptorium c. coram, de in integrum restitutio.

b c. accepimus, 4. de fide instrumentor. l. Iudices, 17 in fine C. eo. in loco tamen cõgruo & securo, dicto c. accepimus, can. hortamur, 3. q. 9. can. suis, 33. q. 2. c. ex parte, de appellatio. c. accedens, in 2. vt lite non contesta.

c c. contingit, 5. de fide instrumento. l. argentarius, §. edi autem, de eden. P. lib. 2. tit. 13.

d c. penul. § qui intendit, 4. q. 3. c. 1. de probatio. l. nimis graue, C. de testib. l. cogi, 11. de petitio. hæred. C. lib. 3. tit. 31. l. possessiones, de probatio. l. ex tradecretum, de iure fisc. P.

e c. G. perpetuus, 12. de fide instrument. Sic argentarius & publicus exactor, tenetur contra se instrumenta edere, l. in fraudem, § ex his bonis, & §. seq. de iure fisc. rationes quoque cõmunes ita edendæ, in l. non est nouum, & l. iustũ est, C. de eden. & contra non exhibentem iurari potest in litem, quanti intersit petentis, l. in testamentis, 10. de in litem iuran. lib. 12. P. tit. 3.

f c. accepimus, 4. de fide instrument. praxisque est, quod de iure producens instrumentum non teneatur aut cogatur dimittere originale autheticũ penes curiam vel actuariũ eius, sed tantum exemplar, & vt dicunt copiam concordatã cum originali per notarium, secundum Paulum Castrẽsem in l. fin. C. de fide instrumento, debet tamen aduersarius producta instrumenta in originali ipso seu autographo.

primo videre, atque ita iudex permittit semel producta instrumenta in originali, reddi producenti, cum cautione, de iterum producendis si quando iudex exhiberi iubeat. Et si quando aduersarius instaret se velle arguere originale de falso, vt ait Paul. Castren. ad d.l.fin.2.notabili C.de fide instrumento. Maranta in praxi parte 6.numero. 10 & textus extat expressus in l.cùm quidam,10 C.de fide instrument. Hic rursum & obseruāda distinctio circa redditionem originaliū instrumentorū productorum ante rem iudicatam relicto exemplari, quam tradit Speculator in titulo de instrumētorum editione, §. nunc dicemus, num. 12. aut inquit instrumentum exhibitum, aut scriptura producta pertinent specialiter ad causam illā pendentē in iudicio pro qua exhibita sunt: quo casu parti petenti non debēt reddi, quia originalia debent remanere penes iudicem, c.quoniam contra, de probatio. ne falsum fabricari possit. Aut est generalis scriptura, seu instrumentum ad alias causas etiam pertinens, & tunc debet originale restitui exemplo vel copia, vt loquuntur, fideliter transcripta & per notarium seu amanuēsem iudicij cum originali collata, apud acta remanente: in qua amanuensis debeat aducere ꝙ collata cum originali per omnia cōcordet sua subscriptione ita testatus: quo facto exemplar illud perinde ac originale probat, vt & idem ait Speculator, tit. de testamētorum editione §. ostenso, numer. 31. tractat Alexan. cons. 112. numer. 1. incipiente *in causa*, volumine 4. Panor ad c. Albericus, numer. 5. de testib. Porrò si pars vel alter ex litigantibus acta iudicij falsauerit, causa cadere debet, l. in fraudem, §. quoties, de iure fisci. & ibi glossa in verbo cadat. Si vero testes corruperit aut instrumētum falsauerit, aliter puniendus per l. diuus, de re iudic. P. l. qui nomine, ad leg. Corneliam de fals. titulo si ex falsis instrum. &c. C.

CAPVT VII.

1 Effectus, & instrumentorum probatio facilis, & quæ sint quæ probent & quatenus priuata aut publica. 2 instrumentum pro titulo. 3 antiqui instrumenti fides.

Literæ quidem per se nō obligant: neque perficiuntur negotia scriptura, verùm ea ratione scripturæ fiunt, vt facilius ꝙ actum est probari possit.[a] Itaque productione seu exhibitione facta instrumentorum, adhibendum erit iudicium, num ex genere sint scripturarum quæ fidem & probationem faciāt. Resoluendum autem erit in hac re, instrumenta publica solemniter facta adhibitis testibus & subscriptionibus, probare,[b] atque sententiam super illis vel aliis publicis literis, quamdiu de falso in contrarium non constat, sortiri effectum debere, & defendendā.[c] Probant & alia documenta authentica quāuis publica manu confecta nō sint, si testes illis adsint,[d] aut si habeāt authenticum sigillum.[e] Priuata quoque ab alterutra partium facta scriptura, dummodo partium aut testium subscriptione fulciatur, in actione personali probationis vim & robur habet.[f] Si quis tamen habeat instrumētum publicū, ex quo sibi res debitoris hypothecæ nomine fuerit obligata, & alius eiusdem debitoris creditor priuatū, vt dictū est, habeat obligationis instrumētum, præfertur authoritas publici priuato: nisi & illud priuatū prius factum sit, & habeat trium vel plurium testium subscriptionē, per quā fraus quæ præsumi posset facta cōtra publicū, elidatur.[g] valent & priuatæ scripturæ in præiudiciū eorū qui scripserūt sibi,[h] non etiā ad cōmodum eorundē, & in præiudiciū tertij.[i] Habent item authoritatem probādi sine testibus, quæ ex actis publicis prodeunt.[k] Et quę proferuntur ex archiuo publico.[l] Si tamē cautio quam quis dicit à se indebitè expositā, indeterminate loquatur, aduersarius tenetur probare debitum quod ea continetur: sed si causam propter quā huiusmodi scriptura processerit expressa sit in eadem ei statur, nisi ostendatur indebitè processisse.[m] Et quamuis scriptura priuata non probet contra alterū,[n] tamen contra producentem fidem facit.[o] Quod si quando instrumentū deperditum fuerit vel consumptū, ex eo adhùc iudicari poterit & secundum illud, si modo probetur per testes quod illud viderint sine vitio in forma publica tale quid continens.[p]

2 Rursum hæc vis instrumenti est acquisitionis rei, vt eius dominiū repræsentet & habeat, & sit tanquam titulus: quamobrē & donato traditōve instrumento acquisitionis traditæ & donatæ censentur res in illo acquisitæ.[q] Cæterum instrumentum habens defectum solemnitatis extrinsecæ probat nihilominus, si ab eo qui potuit opponere, non fuerit obiectus defectus.[r]

3 Præsumuntur etiam in antiquis instrumentis omnia solemniter acta propter antiquitatē temporum, & difficilē in contrarium probationem.[s]

SCHOLIA.

a l.cùm res, C.de probatio. l.non figura, de actio. P. can. quanto, 63. distinct. can. nostrates, 30. q. 5.

b vt 10 cap. cum à nobis, 28 §. nec scriptum, de testib. l. fin. §. fin. si certum peta. publica instrumenta perpetua firmitate nituntur, ad damnum & cōmodum vtriusque partis, c. 2. de fide instrumentor. ca. 2, 54. distinc. ca. si quis de clericis, 1. q. 2. c. cum pridem, de pactis. Tunc enim cōplementum accipiunt instrumenta, cum testium adhibetur præsentia. Nouella 73. de instrumentorum cautela & fide c. 5. §. sed etiam. Nam vt in c. 3 eius nouellæ, dicitur si literarum fides à voce testium discrepet testes præferuntur. facit & l. 15. de fide instrumento. Sed est magnæ authoritatis instrumentū insinuatū, nouella 73. c. 3. Notarij seu tabelliones, sunt personæ publicæ seu serui publici. l. 2. de stipulatio. seruor. P. constituti ad conscribendos & authorādos publicè contractus priuatorū, l. 14. §. 2. de sacrosanct. eccles. l. 17. de fide instrumen. l. 1. C. de Eunuchis, l. 1. C. vt nemo ad suum patrocinium &c. & testamentorum scriptores, l. 24. C. de testament.

c cap. accepimus, 4. de fide instrumento. l. diuus, de re iudic. falsitate contra probata, nullius momēti erit sententia super falsis lata, c. in nostra, de procuratio. in fine l. licet, C. eod. tit. de procura.

d cap. 2. de fide instrument.

e dicto c. 2. de fide instrument. c. post cessionem, de probatio. can. curæ, 11. q 3.

f §.sed etsi quis,de instrumēt.caute.& fide in nouellis, glossa ad verbum *authentica*, in c. 2. de fide instrument. per illum textum.

g l.scripturas, qui potiores in pignore habean.

h l.generaliter,de non numera.pecunia.C.l.publica, §.fin. deposit.

i l.instrumēta,l.rationes,l.exemplo, C.de probatio. l.fin.de cōuenien. fisci debitori.C.lib.10.vt neque libri mercatorū probent pro illis, gloss.ad l.quædam,§.numnlarios,de eden. P.ad verb *decurritur*, quæ tamen glossa non tenetur absolutè per interpretes, dicunt enim libros mercatoris semiplenè probare in casu quo qui illos producit sit integræ opinionis, & sua manu rationes scripserit, causa obligationis certa apposita & expressa. Itē si in iisdem libris non solum credita,sed etiam debita data & accepta,cōtineantur, ita vt proferenti iuramentum suppletorium deferri possit. Barth. in l.admonendi,numero 26. & ibi Iason num. 127.& seq. de iureiura.Baldus ad l.2. numero 12.de eden. Guido Papæus decis. 44 .incip.Pro declaratione. collige itaque hic requiri,vt mercator sit bonæ famæ & solitus sit veritatē scribere, l.vniuersorū, de pignora. actione:l.qui semissis,§. .de vsur. P.2 quod rationes propria manu scripserit per l.generaliter, C.de non numera.pecunia.3.q causa debiti sit expressa, l.cum de indebito,§.fin.de probatio.P.d.l.generaliter.4. q liber hic contineat data & accepta, l. publica,§ fin.deposit.P. decis.capellæ Tholosa.496. inter mercatores est etiam cōsuetudo,vt libri mercatorū probēt,Bald cons. 98. num.3. idipsum si inter illos factum fuerit de hoc statutum, de bis quæ ad mercaturā pertinent, potest enim cōsuetudo ex priuata scriptura facere publicam, c.cum dilectus, 9. de fide instrument.

k c.quoniam cōtra,de probatio.l.in donationibus,31. de donation. lib 8.C.tit.54.vbi ratio quia superfluū est priuatum testimoniū,cum publica monumenta sufficiant. Et notat ibi glossa, in donationibus, quas necessarium non est actis publicis insinuari, credi tabellioni sine testibus,vt colligit ex illa lege, & ex §. si verò neque, de instrumento cautela & fide in nouellis,l.si quis decurionum,ad leg. Corneliā de fals. C.& in §.si verò,de hæredib.& Falc.C.in nouella dicitur tamen, quod & seruatur, necessariam quidem non esse testiū subscriptionē,sed nihilominus eos interuenire & adesse actui & notariū eorū nomina scribere debere,vt in §.sed instrumenta, de instrumēto,cautela & fide:in nouel dummodo donator vel alius pro eo voluntatem suā subscripserit, vt dicitur in dicta l.in donationib.& l.vice,l.donatio,C.de donationib.l.cōtract⁹, C. de fide instrum.

l authen.ad hæc,de fide instrum.C.§.illud etiā iudicauimus,de his qui ingrediūtur ad appell in nouell.

m sunt verba c.si cautio,14.de fide instrument.& probat l.generaliter,C.de non numerata pecunia.facit c.per tuas,de probatio.& ibi ratio.potest enim opponi pecuniæ confessæ infra bienniū exceptio non numeratæ pecuniæ, l.in cōtractib⁹, C.de nō numerata pecun.& in dote,l.fin.de dot. cauta nō numera.

n l.instrumenta,cum 2.seqnēt. C.de probationib.nisi habeat subscriptionē trium testium l.scripturas, C. qui potior.in pig.habean. c.2.de fide instrument.l. penul.C.eo.tit.§.si quis igitur,& §.seq de instrum. cautela in nouell.

o vel contra scribentem, vel contra producentē, qui ex eo illā probat l.Titius, de const.itu. pecunia.P.l. publicam,deposit. P. l.fin.de lega.2.qui enim scripturas simpliciter producit, videtur fateri omniā quæ in eis scripta sunt vera esse,etiā quæ sibi producenti præiudicarent,secundum notata per Innocentium, in c. cum olim, in fine, vers. sed dies, de censib.& in c.cum venerabilis, num. 4. vers. item licet producens,de exceptio.nec admittit hæc confessio reuocationem prætextu erroris, potuit enim præuideri,cum confessio hæc sit scripta,quæ nō reuocatur Panor & alij in c.fi.de confess.nisi producendo quis protestetur,se instrumentū tantum producere inquantū facit pro se non aliter,quæ protestatio excusat & admittitur de iure, vt notat Barth. ad l.publicæ,§.fin deposit.l.Aurelius, §. penul.de libera lega.P.Felin⁹ ad c.imputare,de fide instrum.

p cap.cum olim,12 de priuileg.

q c.cum pridē,de pact.l.1.C.de dona.l. qui filium,& l.qui chirographum,de lega.3.l.seruum filij,§.cum qui chirographum,de lega.1.

r & ita pro eo instrumento potest ferri,c.ea noscitur, de his quæ fiunt à prælatis sine consensu capituli. Decius consil. 409.

s l.filiusfamilias,C.de petitio. hæredi.l.qui in aliena, §.sed etsi, de acquiren.hæredita. Felinus in c.sicut, num 29.de sententiis & re iudica. admitteretur tamen probatio contra hanc præsumptionē : quia e. non est iuris nec de iure.Cynus ad l.si certis annis numer.4.C.de pact. Decius cōsilio 409.Alexand cōsil.113.numer.4.incipiente *super primo*,volum.

CAPVT VIII.

1 Exceptiones contra scripturas,falsi suspicio. 2 S. tantum exemplar cum distinctione. 3 Iudicis authoritas vim dat instrumentis & testamentis insinuatis. 4 Testes num contra instrumēti tenorem probent. 5 De cōtrarijs scripturis productis. 6 Non probat instrumētum sigillatū nisi legi possit. 7 Ne vi extortum. 8 De locationis instrumeto. 9 De pœna dicentis & non probantis instrumentum falsum.

1 PLura tamen obiici possunt scripturis & instrumentis, vt fidei & probationi derogetur: veluti si vitiū aliquod eis insit quod inducat falsi suspicionem,puta rasura vel superinscriptio in loco suspecto non aliter:aut si quæ alia adsint quæ falsi causas arguant. [a]

2 Excipitur & de fide si exemplar tantum producatur quod se referat ad aliud instrumentū: [b] nisi forsan & illud exemplar fuerit trāscriptum ab alio notario, & authoritate iudicis qui fecit potestatem exēplandi inspecto diligenter, & inuento sine vitio originali: quo casu perinde exēplato ac originali creditur, [c] sed etsi tabellio morte præuentus non perfecerit quędam instrumenta quæ in notam redacta fuerāt ab eodē, ad petitionem eorū ad quos pertinent, authoritate ordinarij iudicis poterunt in publicam formam redigi, habitura per hoc perpetuā firmitatem. [d]

3 Quemadmodū & iudex testamento corā se publicato, addit ei authoritatē publicā & vim, [e] & donationibus quoque quę iure ciuili scripturā & insinuationē exigunt, [f] cuius & authoritatis est testamentum coram principe factum. [g] Expugnatur etiā instrumentū, si falsum in eo nar-

ratum sit.[h] Quare si instrumẽtum eiusdẽ causæ pro parte inueniatur falsum cõtinens, & in omni parte falsum censetur.[i] Nisi diuersa capita contineat ad diuersa relata: nõ si accessoria quę possint separari, quorum falsitas in vno, ad aliud non extenditur.[k] Si tamen falsitas in ipso instrumento vt in scriptura inueniatur in loco suspecto omnino censetur falsum & reprobatum nisi erratum esse asseratur vt dixi.[l]

4 Possunt & contra instrumentum testes quatuor vel quinque probare, q notarius quædam omisit in eo perscribere, quæ tamen inter cõtrahentes placuerint, & ita vincunt instrumentũ:[m] vt cõtra, si plus scriptum quàm factũ sit dicant:[n] eo obseruato vt plures sint contra instrumẽtum deponentes, quam in instrumento scripti, & honorabiliores, & vt agatur de facto recenti, nõ de antiquo in quo magis instrumento statur.[o]

5 Imputari quoque ei potest qui cõtrarias inter se scripturas in iudicio protulit, fidem sibi inuicem derogantes, cum in ipsius fuerit potestate quam voluerit non proferre: sic enim ex contrarietate abrogatur fides instrumentis.[p]

6 Quemadmodũ & instrumẽto publico etiam sigillato, si literæ illius legi non possint, vt nõ valeat intelligi quid in illis scriptum fuerit.[q]

7 Placuit & vi extorta maximè à clericis instrumenta, nullam vim habere.[r]

8 Sed neque instrumẽtum locationis factũ per aliquẽ, probat possessionẽ quãtum ad extraneos: probat tamen quantũ ad cõtrahentes pertinet.[s]

9 Obseruabimus autem, accusantem in iudicio instrumentum tanquam falsum, & non probantem, puniri tanquam falsarium.

SCHOLIA.

a c.licet, c.ex conscientia, de crimine fals. c. ex literis, c.inter dilectos, de fide instrument. c.cum venerabilis, de religios. domib l.fin §.1. de edicto D. Adria. tollen. l.penul. C. de testib.

b c.1. de fide instrument. *si scripturam* inquit, *authenticam nõ videmus, ad exẽplaria nihil facere possumus*, auth. si qs in aliquo, C. de ed. l.2. de fide instrum. P.

c c.fin. de fide instrumen. vbi glossa addit, ad verba, *publicã personam*. quod si persona publica nõ possit haberi ad transcribendũ ex originali, possit rescribi per authoritatẽ iudicis, per aliam honestã personam argum. c.quoniam cõtra, de proba. ita tamen quod sigillum authenticum apponatur quod adhibeat fidem instrumento. c.2. & c.cum dilectus, de fide instrumẽt. iudex enim curare debet vt salua sit rerum probatio, l.curent, de testib. in P. facit l. publicati, C. eo. tit. Cæterũ hic obseruari debet, trãsumptum seu exemplar sumi & fieri debere vocatis & citatis quorum interest, vt adsint si velint certo die, certo loco, dum exhibebitur instrumentum vel scriptura transcribenda, obiecturi & oppugnaturi, si quæ habeant quibus impediant vel improbent, impetranturque literæ cõpulsoriæ à iudice contra notarium vel alium habẽtem penes se scripturam trãscribendam, vt eam edat: eaque ratione quorũ interest citantur vt veniant, vel ad locum domicilij si certæ personæ sint vocandæ: iuxta c.fin. de eo qui mittitur in posse. vel per edictũ, si incertæ sint. Rota decis. 10. in nouis. Tractat de his citationibus ad finẽ videndi exemplar fieri Octoua. Vvestrius, lib. 6. introductio. in aulę Roma. actiones c.1. num. 12.13.14.15. Alioquin si aduersaria pars nõ fuerit citata aut præsens in exemplis istis transcribendis, transcriptum nihil ei officiet. authen. siquis in aliquo, C. de edendo. Guido Papæus decisio. 471. Alexan. consil. 6. columna fin. lib. 4. valebit tamen contra eum qui ita fecerit trãscribi. l.chirographum, de administratio. tuto. & contra alium producentem, authen. ad hæc. de fide instrument. C. probat tamen sine citatione exemplũ datum ab eo qui & fecit originale, dicta decisio. Rotæ 10. in nouis, Iason & Barthol. ad dictã authen. siquis in aliquo, C. de eden. semel enim approbatus notarius reprobari nequit ab eodem qui approbauit, l.1. quod quisque iur. P.

d c.cum P. Tabellio, 15. de fide instrumento. Tractatur autem nouella 73. c.7. ex persona scribentis & aliorũ quemadmodum mortuo tabellione instrumenti & literarũ eius fiat comparatio: & rursum in c.6. vt notæ si quæ sint in instrumẽto, diligẽtissimè comparãtur inter se, apud iudices, poteritque fieri comparatio ex solis documentis publicè celebratũ & publica arca depromptis, non autem ex priuatis quibus pro se aduersarius vtitur, vt habetur in nouella 49. de his qui ingrediuntur ad appellationem. c.2. vbi & additur committi quoque literarũ comparationem hominibus peritis & literatis.

e l. testam. l.cõsulta diualia, l publicati, C. de testam.

f l.penul. §.fi. & l.sancimus, C. de donatio. l.donationes quas parẽtes, de donation. inter virũ & vxor. C.

g in l. omnium, C. de testa.

h Illud erit vel per mẽdacium, vel falsi suggestionẽ, obreptionẽ, vel subreptionem, ex quibus corruunt rescriptorum & gratiarum scripturæ, quæ nõ aliter censentur concessæ quam cum clausula, *si preces veritate nituntur*, ca. vniuersa, 25. q.2. c.2. de rescrip. l.vniuersa, 7. de diuersis rescriptis. C l præscriptionem, & l.etsi legibus, si contra ius vel vtilita. publicam. C. l.1. de natalib. restituẽ. distingue tamen, quæ sit veritas suppressa, quæve expressa fuerit falsitas, & quo animo iuxta c.ex parte, de rescrip.

i In ca.canones, 16. distinct. ca.pura, 1 q.9. ca non liceat, de consec. dist.3. l.eiusdẽ, de ædilitio edicto. P. facit ca. si ad sacras, 9. distin. ca. quiescamus, 42. dist.

k can. qui de mensa, 37. distinct. ca. siquis, 1. q.2 ca. si non sanctificatur, de pœnitentia dist. 4. ca. sunt, 17. q.4. c.cum tempore, de arbitr. cum similibus citatis à glossa ad can. si ad sacras scripturas, 7. ad verba *sic in eis* 9. dist. quæ sic distinguit per l.etiam, § fin de minorib. P. & per l.cum actum, de negn. gest & ca. diffinitiua, 2. q.6. & melius in l. si ex falsis, 2. de trãsactio. C. lib. 2. tit. 4. ex falsis instrumentis prolata sententia non habet vim rei iudicatæ: & si damnatus conqueratur contra illam, de nouo auditur. l.1. 2.3.4. si ex falsis instrumentis, &c. lib. 7. C. tit. 58 notat & glossa ad can constat. 2. q.1. per illum textum, instrumentum non quoad alia, sed in quo verum est recipiendum Rursum glossa ad ca. relatum, 14 ad verba *si quid veri*, 37. dist. tradit, testes vel instrumenta posse pro parte rata haberi: pro parte, non, vt & dixit ad ca. si ad sacras, 9. dist. sed illud verum est, quando testes reprobantur ratione personæ, & instrumenta ratione ipsorum, non autem si ratione dictorum.

l In principio huius tituli, ex cap. 2. de fide instrumento. l. 2. eod. tit. P.

m c.cum Ioannes heremita,10.de fide instrument.

n c.tertio loco,5.de probat. prefertur viua vox mortuæ,vt in §.si verò,de instruméto cautela & fide.

o Et has omnes circunstantias discutit glossa ad dictú c. tertio loco, ad verbú testiú & in summa, sine his prævalere instrumenta testibus,l.celsus,de probatio.l.cum de indebito,§.fin.eo.l.si alterius,§.1.in fine si minor se maioré dixerit l.finali C.arbitrium tutelæ. Admitti autem testes io contrariú, si per viá exceptionis obiiciatur instruméto falsitas, vt quod conditio omissa,vel aliud,vel additio facta est præter dicta,qoibus casibus prævalebút testes, e ex tenore,de testib.dicto c.Ioannes, de fide instrumento.l.optimá,C.de cótrah.vel cómitten. stipula. At in antiquis,magis credendum est instruméntis quam testibus,quia memoria hominú labilis,l.peregrè,de acquiren. posse.c.vnic.vt ecclesiasti.benefi.sine diminutio.cóferant Et testes solent fidem suá variare & scientiam ex temporis diuturnitate l.1.§. duæ,ad Senatusc.Carbonia P.l.qui bona,§.fi.alias incipiés, l.in causæ,de dáno infect.P.Et certe in aliis quoq; nisi magna & iusta causa aliter suadeat, adhærendú est instrumentis,si à fide dignis tabellionibus facta sint,& careant vitio falsitatis aperto producta,l. fi. C.de edicto diui Hadria.tollen.Alioquin nihil posset certum constitui,& conarentur qui cóuenta & pacta subuertere vellét,in suas partes testes trahere & corrumpere, vt contrariú docerent. atque etiam testes cótra quam scriptú esset illis præsentibus,dicentes,non carerent suspicione falsi & corruptionis ob mutationem gestorú, fidésque publica notariorum & personarú aliarum publicarú, cum maxima reipublicæ conturbatione, in dubium passim reuocaretur, vnde lites infinitæ & immortales orirentur: quia nec expedit, ita nec via facile his aperienda, vt nec conceditur probatio contra inuentarium publice factú l. fi. C.arbitriú tutelæ. Veruntamen si vnus testis scriptus in litera seu instrumento,ei contradicat, facit eius fidem vacillare, l. 1. in fine,quéad. testa.aperian. secus si nó sit in scriptura contentus,aut si dicat se non recordari,vt notatur in l.iurisiurandi,de testib. C.c.cum Ioannes,eo. titul.notat plene Ioannes Faber ad l.in exercendis, C.de fide instrumeor vbi & tractat quot testes requirátur ad reprobandum instrumétum. vide Masuer.in praxi titulo de literis notis & notatis, §.48. *item si vnus*. Sustineri tamen debebit instrumétum ex fide vnius testis, iuncta scriptura & tabellione, contra duos alios negantes.

p c imputari,13.de fide instruméto.sic scripturæ mutuó directè cótrariæ, sibi inuicem fidem abrogant, l.14. C.de fide instrum.c.cum inter R. de electio. & cótraria allegans,non est audiendus,ca.quod autem,33.q.7.ca.quo iure,8.dist. c.solicitudiné,de appella.l.1.C.de fur.cum simil. Hic tamen obseruandum pro hoc effectu, ab eodem ambas contrarias produci debere scripturas, aliter à diuersis productis contrariis, illæ potiores quæ maioris erunt authoritatis, quod relinquitur religioni arbitrij iudicis. Si etiam diuersæ scripturæ aduersariæ ad diuersos sensus producátur, non erit reprobanda productio. c.nihil est, de verbor.signif.

q c,inter dilectos,6.de fide instrumento.

r can.1.& can.authoritatem,15.q.6.

s dict. c.inter dilectos,in fine,de fide instrum. & ibi p Felinú. Rota decis.87.*nota q instrumentú*,in antiq.

t l.iubemus,C. de probatio. diximus supra lib.4. tit. 12.de falsis & pœna falsi, vide si egeas.

DE IVREIVRANDO.[a] Tit. XIII.

a Extat hic titulus de iureiurando,lib.1.Decretaliú,tit 24.& in Sex.lib.2.tit 11. in Clementi.lib.2.tit 9.& lib 12. P.tit.de iureiurádo siue voluntario,siue necessario,siue iudiciali.& lib.4.C tit.1.de reb credit. & iureiurando, & lib.10.C.tit.64 de his qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt, & in nouella 48.de iureiurádo à moriente præstito propter mensuram sui patrimonij. Eo etiam referri debent tituli de iuramento calumniæ, lib.2.Decretalium tit.7.& lib.2.Sexti,tit.4.de iureiurando propter calumniam dando,lib.2. C.tit.59. de his qui ingrediuntur ad appellationem, & quando per scripturam manus propriæ fiat collatio literarum, de iureiurando delationis, & vt coniungatur iusiurando calumniæ,nouel.49. vt litigantes iurent in exordio litis, quia neque promiserint dare iudicibus,neque dabunt,nouella 124 de iureiurando mulierú senicarum nouella 51.ne quis iuret per capillos Dei, 76. vt iurata bonorú descriptio facta à parente,inter liberos valeat, nouell.48.de iudicibus & vt nullatenus cum iureiurando eligantur & 82.nouella.de iuraméto eorum qui administrationem suscipiunt 8.Nouella de iuratoriis cautionibus,nouella 53.nouella Leonis 97.vt in contestatione litis & magistratuú initio iuretur.nouella Leon.107. vt actor ante litis contestationem porrecto libello iudici fidem suam probet & nouella 99. vt qui iusiurandum defert prior de calumnia iuret. Item lib.12.P.tit.3.de in litem iuran.& lib 5. C.tit.53.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Finitio. 3 Diuisio generalis. 4 Alia extraiudicialis & iudicialis,& subdiuisio extraiudicialis. 5 Iudiciale quid & eius species. 6 Singula membra vtriusque subdiuisionis explicantur. 7 Alia diuisio in simplex & solemne,credulitatis, iuratoriæ cautionis.

1 QVia iam antea post generalem de probatione tractationé, de speciali quæ per testes & instrumenta fit, locuti sumus, recte de iuramento, vt de alia specie probationis agemus, per quod fides extra iudicium & in iudicio fieri potest.

2 Est enim iuramentú, adfirmatio vel negatio, sacræ vel superioris seu diuinæ rei attestatione, seu inuocatione firmata.[a]

3 Quemadmodú autem assertio vel negatio, variis pluribúsq; negotiis accómodari possunt, sic attestatio quoque quæ super his fit per diuinú numen, vel per aliud quod superiorem causam videtur habere,assertioni vel negationi diuersas potest demonstrare iuraméti distinctiones; tum etiam ratione loci,& rerum quibus adiicitur.

4 Sed in summa iuramentú ad duas species cótrahitur,vt aliud sit extraiudiciale:aliud iudiciale.[b] Extraiudiciale rursus, quod sine iudicio & extra illud fit, vel temerariú, siue reprehensibile

est, vel assertoriũ veritatis, quod & pro veritate dicẽda præstatur quoq; in iudicialibus quibusdã: vel promissorium, vel cõfirmatoriũ contractus.

5 Indiciariũ rursus, ꝙ in iudiciis habet locũ, vel est volũtarium, vel necessariũ, vel de calumnia, de malitia, in litẽ, purgatoriũ. De singulis pauca.

6 Temerarium est ꝙ sine discretione fit, & ob res illicitas. [c] Veritatis est, quando propter veritatem dictã aut dicendã iuratur. [d] Promissorium quando sub iuramẽto quippiã promittitur, quale est iuramentũ obedientiæ, [e] fidelitatis, [f] vel ob aliquid faciendũ dandúmve. [g] Confirmatorium contractus est, quãdo ex iuramento super obseruatione præstito, cõtractus vim habet & obligationem, quã alioquin non haberet. [h] volũtarium iudiciale quod in iudicio defertur à parte parti. [i] Necessarium iudiciale, quod à iudice delatũ ob defectum probationum, nec referri nec recusari potest, nisi forte ex aliqua iusta causa excepta. Defert autẽ hoc iudex vel actori vel reo, prout viderit ex negotiis, præsumptionibus, fidéq; personarum, expedire, [l] si tamen actor nihil præliterit, non erit opus hoc iuramento decisorio, sed reus absoluẽdus [m] erit. Iuramentũ de calumnia est, quando actor iurat non calumniandi animo, sed existimãs se bonã causam fouere, ad litigandum venire: & reus quoque iurat, se arbitrari iustam causam defendẽdi habere, & in aliis se non odio non differẽdi iudicij causa, probationes vel iuramentũ ab alio exigere. [n] Iuramentũ de malitia etiã post iuramentum calumniæ exigitur, dum quis iurat requirente iudice qui de malitia suspicatur, veluti quod non malitiosè proponat exceptionẽ vel petat dilationem. [o] Iuramẽtum in litem, est iuramentum affectionis, quod iudex concedit actori, vt litẽ & rem quam petit certa quãtitate, ne in infinitum vagari liceat, æstimet, quantíve sua interesse putet: non quidẽ vt secundum illud iuramentũ & æstimationẽ condẽnet, sed vt habita ratione eius, non quidem pluris, sed minoris cõdemnet reum, perpensis rerũ & personarũ circunstantiis. [p] Purgatorium verò iuramentum est, illud quod præstatur ab eo qui accusatus vel diffamatus fuit, de aliquo crimine, contra quem tamen non fuit probatum, & ideo iurat & purgat ita se non commisisse. [q]

7 Rursum prædictorũ iuramentorũ quoddam est simplex, quoddam solemne. Simplex sine solemnitate est: [r] solemne cõtra, quæ habet & verba concepta. [s] Inuenitur & iuramentũ credulitatis, quando quis iurat se verè aliquid suum esse credere, vel se sine malitia petere, [t] vel putare aliũ verum dicere, [u] vel aliũ se credere idoneũ. [x] est & iuratoria cautio, per quam relaxatio fit sententiæ excommunicationis, inopis debitoris. [y]

SCHOLIA.

a Colligitur hęc finitio ex c. etsi Christus, 26. de iureiura. vide quæ tractauimus de finitione diuisioneq; iuramenti, & de aliis ad illud pertinentibus, lib. 50. Syntagm. iuris, à cap. 2. vsque ad finem.

b Hanc diuisionem porro & meliorem & faciliorem rati sumus, ideo postquam eandem tradidimus lib. 50. Syntagmatis iuris c. 4. num. 2. aliam huic loco inserere noluimus.

c Exempla plura sunt, veluti in c. sicut ex literis, 13. de iureiuran. quando prior monasterij iracundiæ calore succensus iuramento temere firmauit, quod in claustro monasterij quo se vinculo professionis obstrinxerat, cum G. Monacho non esset amplius moraturus, aliud exemplum de non præbendo subsidio proximo c. cum quidam, 2. §. 1. eod. tit. aliud de exhæredandis liberis, c. quintauallis, eo. de separanda arbitrio alterius à se vxore, c. tua nos, 24. eo. de iureiura. Sunt & inter temeraria iuramẽta blasphemię, & temere & sine causa iurare, Deo tribuere quod nõ est, & ei detrahere quod inest, per execrationes, c. 2 de maledict. iuramentũ de illicito, vt de homicidio alióve peccato faciendo, & sic de simili, vbi discretio nulla est eorum quæ fieri debent & quæ prohibentur c. etsi Christus, de iureiura.

d Assertio veritatis seu authoratio vt fides habeatur dictis, item de veritate dicenda, quale præbet testis, c. ex literis, 31. de iureiura. c. 2. de iura. calumniæ, in Sex. c. nuper, de testib. l. iurisiurandi, C. eod. tit. cum similibus.

e c. nullus, 5. de iureiuran. c. legebatur, de maiorit. & obedien. can. quamquam, 23. dist. cum similib.

f Quod in feudis exigitur, vt hominium, seu homagium, c. veritatis, 4. de iureiuran. can. 18. de forma, 22. q. 5. titulo de forma fidelitatis, lib. 2. feudorum, tit. 6. & titulo 7. de noua forma fidelita.

g Vt in c. quintauallis, c. veniẽs, c. debitores, de iurei.

h Vt in authen. sacramenta puberũ, si aduersus vend. C. c. licet mulieres, de iureiur in Sex. c. cũ contingat, eo tit apud Greg. c. quamuis pactũ, eo. tit. in Sex.

i c. fin de iureiur. Et dicitur ideo voluntarium, quod ex voluntate partis deferentis deferatur, & ex voluntate recipiatur, neque referatur. l. iusiurandum quod ex conuentione, 17 de iureiur. P. & ibi tractatur de hoc iureiurãdo, & quis deferat, & in l. 18. 19. 20. vsque ad 26. & in 39. eiusdem tituli. Neque ante acceptationẽ delationis, is cui defertur potest cogi acceptare, & ideo non dicitur necessarium, cum & possit referri & reiici in differentem d. c. fin. de iureiur. in l. generaliter, §. sin autẽ is cui, & l. delata, C. de reb. creditis. Postquã autem acceptatũ est vel conuentum, nolle iurare vel iuramentum referre, manifestæ habebatur turpitudinis, l. manifestæ turpitudinis, de iureiur. P. Sicque post conuentionem ex voluntario fit necessarium, veluti de contractibus dicitur, qui antequã contrahãtur liberi & volũtarij sunt, postquam autẽ contractũ fuerit, necessitatem habent obseruationis, l. in cõmodato, §. sicut, commoda. P. l. sicut, C. de actio. cõsentit & huic interpretationi glossa ad c. fin. ad verbũ a te, de iureiur. quare etiamsi actor petitionem suã & intẽtionem aliis legitimis probationibus docuerit, non tenetur ob delatũ iuramentũ in cõtrarium iurare, aut illud acceptare, aut deferenti referre, atque improbantur contrariæ fori si quæ sint consuetudines in c. 2. de probatio. veruntamen quando lex defert iuramentum, recusari impunè nõ potest. l. quæstionẽ ex facto, C. de fideicõmiss. l. scimus, §. licentia, Cod. de iure deliberan. nec etiam in actione rerum amotarum, furti & aliis similibus famosis actionibus. c. fin. de iureiur. l. Marcellus, §. fin. l. non magis, l. idẽ, rerum amotar. P.

k d.c.fin de iureiuran. l.generaliter, §. sin autem, de reb.cre.C de quo & in l.in bonæ fidei, C.eo.tit.c 2. de proba.& vocatur hoc iuramentũ litis decisoriũ. Necessariũ verò quia ad officiũ iudicis pertinet lites dirimere, & prospicere ne illæ sint immortales, l.properandũ, de iud.c.finem litibus, de dol.& contum.

l in d.c.fin.§.fin. de iureiurand.

m c.cum causa, de causa possess.& propriet.c.vnico, vt Ecclesiastica beneficia sine vllа diminut.conferant. c.mulieri, de iureiur.l.qui accusare, C.de eden. Est enim iuramentum delatum ad supplementum probationum, quæ si nullæ adsint, rectè suppleri non dicuntur: quia non entis nullę sunt qualitates, l.eius qui in prouincia, C.de reb.cred.quare prius oportet quippiam probatum vel semiplene fuisse per actorem, vel præsumptionem pro eo esse vrgentem: vt si habeat vnum testem bonum & omni exceptione maiorem, c.super hoc, in fine, de renuncia.c.ex insinuatione, de procurator.cum similib.

n Quod docetur per l.1.& ibi fusè per glos 4.& per l.2.cum authent. ibi positis de iureiur. propter calumniã eden.lib.2.C.titu.49. eò pertinent tituli de iuramento calumniæ, in Decretalibus & in Sexto, l. inter cohæredes, §.qui, familiæ hercisc P. Calumniari apud iurisconsultos, est falsa crimina intendere, l.1.§.calumniari, ad Senatusc Turpil.

o De hoc iuramento in c.2.§. fin. & ibi glos.fin. de iuram.calum.in Sext.c.pastoralis, de except c.vltra terriam, de testib.l.fin.C.de fide instrument.cano. iudicantem, 10.q.5.

p l.1 & 2.l videamus, in princip. & §.deferre, & l in actionibus, de in litem iuran.P.l.3.ad exhiben. iuramentum in litem dici iuramẽtum affectionis, tradit l si per alium, fin. §.1. ne quis eum qui in ius vocatus est vi eximat.

q Si quando tamen accusatus vel delatus esset alioquin esset bonæ famæ, c 1.c.quoties, c constitutus, de purgatio.canonica, Exod.22.l.eos qui, 26.§.fin. de vsur.lib.4.C.tit.32.

r Simplex iuramentum, quando simpliciter sine solemnitate exigitur & præstatur.

s Solemne secundum formam delatam præstitum, vt in oratoriis, vel oblatis & tactis sacrosanctis, scripturis Euangeliorum, vel super reliquias Sanctorũ, vel alia forma, l.generaliter, C.de reb.credit.

t Sic iuratur de credulitate in iuramento calumniæ, l.2.§.quod obseruari, de iuram.propter calum.dando, C.& quando fertur testimonium de auditu, cap. si arbiter, de probatio.

v Vt in iuramento compurgatorũ, qui iurant se credere purgantem se iuramento verum iurasse, l.quoties, 5.C.de testib.c.fin.de purg can.lib.5.tit.34.

x cap.vnic.de scrutinio in ordine faciendo.

y cap.Odoardus, de solutio. coniunge huic c.1. quæ sequenti 2.tractantur.

CAPVT II.

1 *Pro quibus iurandum est.*
2 *De illicito iuramento reprobato.*
3 *De reprobatione, si in præiudicium superioris, rerum turpium & impossibilium.*
4 *De iuramento fidelitatis Archiepiscopi.*
5 *Iuramentum supplementi probationis non dari in arduis.*

1 Iurandum facilè vel temerè non est, nec nomen Dei accipiẽdum est in vanum. [a] Cæterum quemadmodũ iuramentum appetendum non est vt bonũ, ita aliquãdo necessitas cogit iurare, cũ homines pigri sunt quod eis vtile est credere, nisi eis iuramẽto firmetur: quare in necessariis ad faciendã fidem veritatis malum non est sed probabile.[b] Et proinde sunt casus pro quibus iuratur licitè: vt pro firmanda pace, [c] ad firmãdam testiũ depositionem, [d] ad protegendã famam & infirmandã infamiã ex obiectis criminibus nõ tamen probatis coortam, [e] quæ dicitur probata purgatio & canonica, [f] iuramento credulitatis à compurgatoribus adhibito, [g] improbata purgatione vulgari olim vsurpata: quæ fiebat per iudicium aquæ frigidæ, [h] vel tactum ferri candentis, [i] vel aquæ feruentis, [k] per duellum, [l] & aliis modis illicitis & reprobatis quibus Deus tẽtabatur.[m] Concessum & iuramentũ ad promissa vel gesta confirmanda, [n] ad supplendã veritatis probationem, [o] & ad alia quæ colligi possunt ex proximè dictis superiori capite de diuisione iuramenti, quod diuersitatem accipit ex causis quoque iurãdi, vt pro æstimatione damni dati in certis negotiis, [p] de vsuris soluendis, [q] & de illis non repetendis: [r] de grauamine non inferendo debitori, [s] in spiritualibus etiã causis, quãuis olim non iuraretur de calumnia, [t] hodie tamen iuratur. [u] Iuratur item de calumnia & veritate dicenda in causis appellationis.[x]

2 Porrò rei illicitæ & turpis iuramentum reprobatur.[y] Illicitum autẽ esse potest, vel ex parte iurantis, vt si is sit impubes, [z] vel ex parte personæ cui iuratur: vt si clericus supra sacra Euãgelia iuramẽto purgatorio iuret laico, [aa] vel ex parte rei per quam iuratur: vt si ea nõ sit sacra, [bb] vel ex fine, si iuratur pro electione certi vel ante electionem. [cc] Ex causa item obligatoria ad malũ impellente, vt dũ iurauit Herodes saltatrici.[dd] Item ex modo, si temerè & indiscretè, vel sine necessitate iuratur: quale fuit iuramentum Iepte. [ee] Ex tempore quoque, si die prohibito iuretur.[ff]

3 Reprobatur & iuramentum quod præstitum vergit in detrimentũ salutis æternæ vel temporalis, [gg] vel si ex eo ius superioris lædatur, quod in omni iuramento subdiri censetur [hh] exceptum. Item si sit cõtra bonos mores de re turpi, [ii] si promittantur impossibilia, [kk] aut [ll] alioquin iniqua iurentur, cùm iuramentum non debeat esse iniquitatis vinculum, si item sit contra vtilitatem vel libertatem Ecclesiæ.[mm]

4 Iuramentũ fidelitatis præstandũ est ab Archiepiscopo, summo Põtifici in pallij cõcessione.[nn]

5 Iuramentum in supplementũ probationis, nõ defertur in causis arduis, veluti matrimonij.[oo]

SCHOLIA

a Exo.20.c. etsi Christus, de iureiur. *Sit sermo vester, est est, non non &c.* D.Matth.c.5. eò pertinent tradita in princ.22.q.1.can.peierabis, 22.q.4.can. iuramenti, 22.q.5. periculum enim imminet, ne ex assiduitate iurandi sequatur lapsus in periurium, can.5. itaque ergo, .2.q.1.

b can.non est contra,2.can.in nouo, 3.can.vt noueritis,4.can.ita ergo,5.can.tu malum non facis,6.can. & iurabunt, 7.22.q.1. iurandum pro veritate,6.& iustitia d.can.& iurabunt, Hierem.4.c. etsi Christus, de iureiuran. iostitutionis iuramenti causa dicitur, vt iurās ad hoc iuret vt quod verum est loquatur, can. iuramenti, 22.q 5. vtque infirmitas dubitantis qui non vult credere, firmetur, cano. si peccatum, 22.q.t.

c can.1.22.q.1.titu.de pace iuramento firman. in vsibus feud. ita transactio magis iuramento firmatur quæ est pacis, l.fratris, l.cum te proponas, l. si quis maior, C. de transactio. sic valet iuramentum quo quis iurat se remansurum obsidem pro seruando contractu,e.ex rescripto, 9.de iureiuran. e.exposita, de arbit.

d Iurati enim esse debent testes, vt illis plenius fides adhibeatur,l.iurisiurandi,C.de restibus,& supra io titulo de testibus docuimus.

e d.can.omoe,22.q.1.can.presbyter, can.habet, 2.q.5. cap.1.2.c.moniales,de purgat canoni,lib.5. titu.34. si delictum obiectum esset probabile,non indiceretur in contrarium purgatio, c.si quis de gradu, 4. eod.tit.de purga.canonic.nec etiam si notorium sit, cap.cum dilectis,15.eod tit.

f Canonica purgatio est quæ à canooibus permittitur,te cepta,iurante infamato de veritate quod non id de quo impetitur, commiserit:& adhibitis compurgatoribus honestis qui iurent se credere quod prædictus iurans verum dicit,c.quoties,5.c cum P. Manconella,7.e constitutus,9.de purga.canonica. cum simil. Et indicitur aliquando ad instantiā eius qui purgandus est tantum,vt c.cum in iuuentute, 12.de purgat.canon. Cogitur & à iudice aliquando quis se purgare,alioquin suspenditor à beneficiis de crimine graui infamatus,augeturq; numerus compurgatorum in c.nos inter, 6. c.inter solicitudines, de purgat. canonica. Aliquando si infamia ortum non habet ex probabilibus coniecturis , non est de necessitate inducenda, cap.cum in iuuentute, 12.de purgat.canonica.can quod autem,6.q.4.fin.imponitur & iuramentum purgatorium ad euitandam criminis suspicionem, Deuter.c.21. quando homo innenitur necatus,& ignoratur quis eū necauerit,&c. item pro furto, Exod.22.

g cap.quoties,5.c.de testibus,13.c.fin.de purgat.cano. c.quoões, de testib.

h De hac purgatione mentio in c.ex tuarum , 8. de purgat. canonica.

i cap.fin.de purgatione vulga.lib.5.tit.35.can.mennā, & can. consuluisti, 2.q.5.c.seotentiam,ne cleric.vel monach,

k d.can.mennam,can omnibus,ca.consuluisti, 2.q.5. d.c.sententiam sanguinis,oe cler.vel monach.

l c.1.& 2.de purgat. volgari, vide quæ de hac purgatiooe & de duello diximus lib.48.Syntagmat.c.15.

m Vulgares modi purgatioois & ab Ethnicis & Christianis aliquando vsurpati recensentur à nobis,cum reprobationibus eorum,in lib.48. Syntagma.iuris, c.14 Ratio verò reprobationis,qood in illis tentetur Deus,& quod scriptum sit,non tentabis Dominum Deum tuum, probatur in c.pen.& fin.de purgat. vulgar.

n cap.quintauallis,cap.cum cootingat,de iureiurand. cum simílib.in diuisione 3.c.1.citatis.

o cap.2.de probatio.cum similib.in summa, pro quacunque veritate inqoirenda,siue à testibus,siue ab aliis,iuramentū exigi potest,can.quanquam,14.q.2.

p Vt in can.in primis,circa medium,1.q.1.sic in litem iuratur tantū ex certis causis & cōtractibus, in quibus deest probatio & dolus inest adnersarij prout fusè docetur in l.2. & sequent.vsque ad 10.de in litem iura.lib.12.P tit.3.l.in actione, C.de reb.cred.

q cap.debitores,6.de iureiurand.

r cap.ad nostram,20.eod.tit.iuramentum autem hoc & superius de soluendis vsuris, valet,quia quamuis sit prohibitum vsuras accipere , tamen prohibitum non est vsuras dare, propter necessitatem qua quis compellitur sub fœnore mutuari,vt notat glos.fin. ad d.c.debitores,& ideo quia hoc iuramentum potest impleri citra dispendium salutis æternæ,soluere tenetur promissas vt se liberet ab eo iurameoto:verumtamen solutas repetere postea poterit , d.c debitores,& c.ad nostram,vel si antequam soluat, velit agere, poterit cootra creditorem experiri vt eum liberet, siue vt eum absoluat à iuramento,& ei illud remittat,iuxta cap.1.de iureiur.c.tuas,de vsur.

s cap.ad nostram, 7.de iureiurand.

t cap 1.de iuramen.calum.

v cap.t §.fin.eo.tit.de iurameo.calum.in Sexto.

x cap.2.eod.titu.in Sexto.

y Regula iur.in Sex.non est obligatorium,l.iurisgentium, §. si pasciscar,vers & generaliter, de pact. in Pand.authent.quod eis, C. de nup.§.1. in nouella. *Scenicos non solum si fideiussores dederint,&c.* l.si quis inquilinos, §.fin.de legat.1.l.non dubium, C.de legibus.quia quæ turpia sunt & contra bonos mores, noo posse nos facere existimandum est,l.filiusfamilias,de conditionib.instit.& omne iuramentum debet habere comitem iustitiam,habere autem dicitur iustitiam cùm iustum & licitum est quod iuratur, neque tendit ad mortale peccatum,cano.innocens, cano.illicitum, 22.q.4. maiusq; peccatum censetur illicitum iuramentum adimplere,quam peierare nō adimplendo,can.vnusquisque, 22.q.4. ita illicitum iuramentum non est adimplendum, cano.duo,can. seq.12 dist.illicitum dicitur, quod opponitur licito, & licitum idem,quod à lege permissum, oō reprobatum : quare & tot modis dicetur illicitum iuramentum, quot prohibetur vel improbatur , vt de quibusdam per circunstantias exempla docent.

z Sunt aliqui quorum iuramentum non admittitur aduersus seipsos nec contra alios generaliter, ideò si illæ personæ iurauerint redditur iuramentum illicitum,quale impuberum & paruulorum,can.paruuli,14.& can.seq.22.q.5. item aliorum qui iudicio & discretione carent,vt isti,l.1.§.impuberes,de falsa moneta, C. discretio enim est comes iuramenti, c.etsi Christus,de iureiuran.nec ita dicitur impubes peierare,l.qni iurasse, de iureiurand.in P.

aa can.22.nullus ex Ecclesiastico,22.q.5.qui de iuramento purgatorio intelligi debet,nisi hoc fieret authoritate Papæ,vt can.mennam,2.q.5.nam alioquin pro aliis potest iurare, maximè si terras aut feuda ab imperatore vel alio teneat quæ debeant iuramenta fidelitatis.

bb can.clericum, 9.22.q.1.vbi clericum per creaturas iurantem acerrime obiurgandum si perstiterit in vitio, excommunicandum esse statuitur.

cc Quia species est simoniæ,dum quis iurat se aliquid daturum,vt eligatur,can.fin.8.q.3.

dd can.8. vnusquisque, 22.q.4. vbi de eo iurameoto. D.Matth.c.14.c.cum iuramento,4.de homicid.

ee Historia habetur de Iepte, Iudicum 11.cano. vnusquisquis, §.miserabilis,22.q.4.

ff can.17.decreuit,22.q.5.vbi , *decreuit sancta synodus,*

vt à

vt à Septuagesima vsque ad octauam Pascha, & ab Aduentu Domini vsque ad octauam Epiphaniæ, nec non & in ieiunys quatuor temporum, & in litanys maioribus, & diebus Dominicis, & Rogationum, nisi de concordia & pacificatione, nullus supra sacra Euangelia iuret, & ibi glos. nunc vsum io contrarium esse tradit. Ego autem existimo ibi agi de iuramento solemni, vel de eo quod in iudicio præstatur, cum his temporibus iudicia noo exerceantur, cano. 1. & 2.1c.q.4.

gg c. si verò, de iureiuran. can. innocens, §. fin. 22. q. 4.

hh c. ad nostram, c. eam te, de iureiuran. c. ad nostram, de rescript.

ii c. noo est obligatorium, c. in malis promissis, de reg. iur. P. l. si quis inquilinos, §. fin. de leg. 1. autheor. quod eis, de secun. nup. P. l. non dubiú, C. de legib. l. iurisgentium, §. & generaliter, de pactis. P.

kk l. impossibilium, de regul. iur. P. § item impossibilis, de inutilib. stipula. atque iuratum & promissum intelligendum est, si fieri possit, aliter esset temerarium, cap. ad nostram, 21. de iureiuran.

ll cap. quanto, de iureiuran. c. 1. eo. tit. in Sext. ca. inter cætera, 21. q. 4. vt si quis iuraret se non accusaturum vxorem si adulterasset, c. quemadmodú, de iureiur.

mm cap. 1. de iureiuran. io Sex. veluti si quis indebitè alienans bona Ecclesiæ suæ iuraret se non reuocaturum alienata, c 2 de iureiuran. non obstante enim hoc iuramento, reuocarentur alienata, etiam per ipsum alienantem, cap. intellecto, 33. eod. titu. de iureiurand.

oo cap. significasti, de electio.

oo cap. mulier, & ibi glossa, de iureiur. & ibid. Panor. num 6. Alex. consi. 143. num. 4. volum. 2. sicut enim in criminalibus debent esse probationes luce meridiana clariores, l. fin. C. de probatio. sic & in matrimoniis, maxime si de eo dissoluendo agatur, c. in literis, de testib. & ibi glossa, ad verbum probatæ, c. lator, de senten. & re iudic. & ibi glossa ad verbum permanete, neque etiam est in potestate partium positum, dissoluere matrimonium. Si verò pro matrimonio semiprobato adferatur iuramentum, iudicis erunt partes, dispicere num velit illud admittere, vt ait Panor. ad dictum c mulieri, Alex. ad l. 3. ou. 16. de iureiuran. & ibi glos. in verbo probatione.

CAPVT III.

Qui iurare debeant & possint, vt eis credatur, vel nomine proprio vel aliorum.

NEmo iurate sine necessitate, aut nisi aliquo compellēte, debet.[a] Delato autem iureiurando iuramentum eius qui iurauit, cuiuscunque sit ætatis aut sexus, erit seruandum deferenti.[b] Iurat autem & quis & pro se & pro alio procuratorio nomine in animam constituentis eum procuratorem cum mādato ad hoc & pro certa re speciali.[c] Non iurant efficaciter contra se nec pro aliis, furiosi, paruuli, seu pueri.[d] Iurat clericus de calumnia & per se & per alium si velit,[e] iurant pro aliis in iudicio non tantum procurator vt dictum est, sed etiam qui eius partibus fungitur, vt œconomus,[f] syndicus,[g] qui & iurant pro se iuramento calumniæ, & pro dominis.[h] Si deficiente probatione in iudicio iusiurandum parti delatū sit, aut iurare debet aut causa cadit:[i] nisi pupillo aut furioso iusiurandum delatum sit, qui iurare non compelluntur:[k] aut nisi is cui delatū est velit referre.[l] Non est tamen permissum referre in famosa actione.[m] Iurare possunt licitè & ex causa religiosi seu regulares,[n] verum ex leui causa sacerdotes non debēt.[o] Cogent & iudices de veritate dicenda nolentes iurare,[p] & in iuramento decisorio litis.[q] Cæterùm vbi timetur periurium nullus cogi debet,[r] & qui cogit iurare eum quem scit verisimiliter falsum iuraturum, ipsemet periurus & grauior homicida est.[s]

SCHOLIA.

a *Nolite iurare*, inquit, *Deus, &c. sit sermo vester, est est, non non, quod enim vltra est à malo est* Matth. c. 5. explicatur & tota 22. q. 1 cano. si quis presbyter, 2. q. 4. cap. etsi Christus, de iureiuran. neque prætor iuramentum illud tuetur quod nemine deferente præstatur: sibi enim quis iurat tantum, l. 1. de iureiur. P. & proinde ab illo ipso testator, qui iurauit se noo retractaturum testamentum, non censetur obligatus quominus possit illud retractare, l. si quis, in principio, de legat. 3. ideoq; etiam hoc spontè oblatum iuramentum, non habet necessitatem relationis vel iurandi, l. iusiurandum quod ex conuentione, de iureiurand. P.

b l. qui iurasse, & l. si seruus, de iureiuran. P. qui enim cogit vel vult aliquem sibi iurare, etiam si is alioquin non sit ad fidem idoneus, sibi præiudicat, censeturq; se spontè illius subucere sentētiæ, & ita personam eius approbare, vt postea eam reprobare nō posit, l. quemadmodum, de iureiuran. P. quod approbatum enim fuit, non reprobatur ab eodem, l. Pomponius, de negot. gest P. glos. fusè ad c. 2. de exceptio. l. vxor, in fine, de adulteriis, facit in argum. l. 1. de iudic. P. l. est receptum, de iurisdict. omniom iudic. P.

c can. opratum, 100. dist. can. tibi domino, 63. dist. vbi glossa ponit formulam iuramenti eius, *iuro in animam Domini mei constituentis quod ipse hæc seruabit*. Vel, *Dominus meus iurat per me quod ipse hæc seruabit*. facit l. fin. §. fin. de iureiuran. P. Ita procurator, cum speciali tamen mandato non aliter, vel in rem suam procurator datus, aut vniuersorum bonorum, defert iuramentum, l. iusiurandum, quod ex conuentione, 17 §. fin. alias l. 18. de iureiuran. P. l. vulgo præsumitur, de in litem iuran. quare qui sine domini mādato expresso aliter iurauerit aut retulerit delatum iuramentum domino oon officit, l. nec filius, 7. C. de reb. cred. & iureiuran. vt cōtra nemo etiam pro alio suo periculo iurare cogitur: non mater pro filio, non tutor pro pupillo, nō curator pro minore, cùm graue visum fuerit ignorantes & inuitos com alieni compendij emolumento, anceps subire periurium, quamuis volētibus liceat, l. videamus, 4 de in litem iuran. P. lib. 12. P. tit. 3. ita si velit iurat pater pro filio eum dare non oportere, l. qui iurasse, 26. §. 1. de iureiurand. P.

d can. paruuli, can. honestum, can. pueri, 21. q. 5. vt & à testimonio arcentur ca. placuit, 4. q. 3. indiget enim iuramentum discretione & iudicio, c. etsi Christus, de iureiur. Hæ autem personæ carent iudicio, l. cum prætor, de iudi. P. ideoq; & istæ iurantes falsum, non dicuntur peierasse, neque eo nomine argui possunt, l. qui iurasse, de iureiuran. ita & pupilli quidem sibi obligant iuramēto eos qui eis credunt, & in quantū

in commodum illorum iuramẽtum est: at aliis non obligantur, l. pupillus obligari, §. pupillum vendendo, de author. tutor. §. 1. eod. titu. apud Iustinia. l. Iulianus, §. si quis à pupillo, de actio. empt. P. l. pupillus, de actio. Pand.

e Per procuratorem aut per œconomum si per eum litigat, cap. 1. 3. 4. de iuram. calum.

f Iurat in sua causa clericus de calumnia, c 5. de iura. calum. item & vniuersitas, cap. 4. eod. titu.

g d. c. 3. & 4. de iuramen. calum.

h cap. cum causam, 6. eod. titu.

i cap. 2. §. 1. eod. titu. in Sexto. de iuram. calum.

k l. iusiurandum, 4 §. ait prætor, §. datur, l. manifestæ, de iureiuran. l. delata, 9. C. de reb. cred. & iureiur. dũmodo is cui defertur iudiciũ suscipere cogi possit non aliter, l. tutor, 35. §. fin. de iureiur. & dummodo is qui defert sit habilis, d. l. tutor, §. fin de iureiur.

l d. can. paruuli, can. pueri, can. honestum, in fine, 22. q. 5. l. 34. §. pupillo, de iureiur. P. omitto plures alias exceptiones, in quibus iure ciuili delatum iuramentum, nec subeundum necessario delatum, nec referẽdum est, de quibus agit Vigellius in methodo iuris ciuilis, lib. 2. c. 21. q. 2.

m d. l. manifestæ, 38. & l. iusiurandum, 34. in princ. & §. datur, & §. fin de iureiur. l. delata, 9. & l. generaliter, 12. §. sed iuramento, C. de reb. cred. & iureiur.

n in c. fin. §. nec liceat, de iureiur. l. Marcellus, 21. § fi. cum l. seq. rerum amot. Pand. l. idem Labeo, 13. de iureiurand. P.

o cap. etsi Christus, 26. de iureiuran.

p can. si quis presbyter, 2. q. 5.

q cap. ex literis, 32. de iureiuran.

r cap. fin. de iureiuran. nempe actoré vel reum, prout negotium dispositum ei videbitur, in d. c. fin. §. fin. de iureiur. Atque ita bonus iudex in dubus causa cognita diligenter intuebitur, cuius potius iureiurando, an actoris, an rei dirimenda sit quæstio, vtroque scilicet in probatione deficiente, l. fin. de successio. fratrum, lib. 2. feudor. tit. 11.

s c. 3. de cohabita. clericorum & mulier. neque adigi debet quis id iurare, quod verisimile est non cũ con seruaturum promissum. arg. can. ita ergo, & ca. non est contra, 12. q. 3. c. ex tenore, de sent. excom. c. literas, de præsumpt l. 2. de indicta viduita. tollen. C.

t can. ille qui hominem, 5. & seq. qui exigit, 22. q 5. ca. 22. inter cætera, 22. q. 4.

CAPVT IIII.

De forma iurandi & loco.

IVrandi formulæ diuersæ sunt pro modo iuramenti dati vel postulati, habita ratione temporum & morum.[a] In omnibus tamen per Deum non per creaturas aut deos falsos iurandum est.[b] Vt autem delatum erit iuramentum, in eadem forma iurandum, vel referendum.[c] Iurare per attributa falso Deo, quę ei verè non sunt, est blasphemia damnata, vt etiã temerè & detestando quæ ei insunt vsurpare, & per virginis matris & sanctorum nomina temerè deierare.[d] Adesse debẽt comites iuramento, veritas, iustitia, & discretio.[e] Iustitiam habet iuramentum quod est licitum nec tẽdit ad mortale peccatum.[f] Discretionem autem, quando cum causa deliberatè non ex impetu, vel ira vel odio, vel nimio amore aut sola gratia fit,[g] veritas cùm falsum abest, dicitur. Decens porrò visum est, vt iuramentum à ieiunis præstetur,[h] & formæ iurandi negotiis de quibus iuratur accommodæ sint, vel ex legis præscripto,[i] vel ex iudicis vel partis deferentis iudicio.[k] Iurat Episcopus propositis tantum & non tactis Euangeliis:[l] iuratur autem alibi illo & aliis modis coram iudice regulariter,[m] vel alibi, prout conceptione iuramenti continebitur.[n]

SCHOLIA.

a Tempore veteris legis iurabatur *Viuit Dominus, viuit anima mea*, can. & iurabunt, 22. q. 1. in primitiua Ecclesia, *testis est mihi Deus, & testis est mihi conscientia mea*, can. si peccatum, 22. q. 1. Moderniorum autem est iuramentũ, *sic me vel te, Deus adiuuet, & istæ reliquiæ sanctorum*. & similia, can. de parentela, cum aliis 4. canonibus sequentibus, 32. q. 6. ca. quoties, 1. q. 7. can. habemus, 22. q 1 *sic me Deus adiuuet, & ista Euangelia*. c. ego N 4. de iureiuran.

b can. & iurabunt, can. considera, can. clericum, can. si quis per capillũ, ca. monet te, 6. sicut etiam, 22. q. 1. & ibi etiam apponitur pœna ita iurantis. D. Matth. cap. 5 Per creaturas, in quãtum solæ considerantur non licet iurare, quia illis diuinitatis & superioritatis tribueretur numen, quod fieri non debet: quemadmodum & aliquando Iudæi per Angelos & creaturas malè iurarunt. At licitum erit iurare per creaturas, prout illarum honor refertur in Deum: vt dum iuratur tactis Euangeliis, per Euangelia, per crucem: & ita intentio iurantis inspicitur, quare si quis iuret super lapidem putans se iurare super Euangelia, obligatur, can humanæ, §. proximo, 22. q. 5. & qui iurat per lapidem vel aliam creaturam falsum sciens periurus est, can. ecce, 22. q. fin.

c l. ait prætor, 3. §. fin. cum legibus sequentib. & l qui per salutem, 33. de iureiur. ratio in l. iusiurandum, §. ait prætor, eo. tit. vide tamen de relatione in l. iusiurandum, 34. §. non semper, de iureiuran. vbi iudex potest mutare conceptionem formæ iuramenti in relatione, habita ratione personarum, vel quoad locum vel quoad formã, vt vel in oratoriis sacris fiat, vel tactis Euangeliis, vel alio modo iuretur, l. generaliter, §. fin. de reb credit. C.

d cap. statuimus, de maledic. can. si quis per capillum, 22. quæst. 1.

e d. c. etsi Christus, de iureiuran. can. & iurabunt, 22. quæst. 1. can. animaduertendum, 22. q. 2.

f can. innocens, §. illicitum, 2. q. 4.

g d. can. innocens, §. illicitum, circa medium, & can. sacramentum, 2. q. 4. c. sicut ex literis, de iureiur. ca. non est, 15. q. 1. quæ autẽ consideranda sunt in voto temerè & indiscretè facto, vide glos. ad c. dudum, de conuersio. coniugato. Eò pertinet quod dicitur quatuor modis humanum iudiciũ peruerti solere, timore, cupiditate, odio, & amore, ca. quatuor, cum 2. capitibus sequentibus, 11. q. 3. can. accusatorem, in 2. 1. quæst 5.

h can. non tamen est necessarium, ca honestũ, 22 q. 5.

i Ita forma qualiter Episcopi iurant fidelitatem Papæ, & eius successoribus est determinata & descripta in can. ego N. 4. de iureiura. & forma abiurantis hæresim ponitur in ca. ego Berengarius, de consecrat dist. 2. can. quoties, 1. q. 7. aliæ formę iuramenti fidelitatis, titulo de forma fidelitatis, & de noua forma fidelitatis, in vsibus feudor. item forma iura-

menti eius qui vult probare parentelam, in can. de parentela, 2. & seq 35. q. 6. Alia forma iuramenti in reconciliatione dissidij matrimonij, in cano. ab isto die, in 2. sic incipiente, 35. q. 6. Alia & forma renunciationis iuris eligendi summum Pontificem Ludouici Imperatoris, in can. ego Ludouicus, 30. 63. dist. Hic etiam supersedeo referre alias formas iurisiurandi solemnes, verbaq; concepta, & item simplices Ethnicorum, Iudæorum, Christianorum, & vtriusque paginę: quia iam de illis dixi lib. 50. Syntag. iur. c. 8. vnde si quis eget, poterit eas haurire.

k Seruanda & sequenda forma iuramenti delati per iudicem vel deficientem, alioquin si ab ea recedatur, & alio modo iuratum sit, non erit ratum iuramentum, l. 3. & l. non erit ratum, 5. l. iusiurandum & ad pecunias, 34. §. qui iusiurandum, de iureiur. P.

l c. fin. de iurament. calum.

m l. generaliter, 12. §. omne igitur, & §. in omnibus, de reb. cred. t. C. Alibi tamen aliquando is cui defertur iuramentum iurat, si sit egregia persona aut morbo detineatur, l. ad personas, 15. de iureiuran. vt dicitur etiam de iuramento à testibus præbendo, in c. si qui testium, de testib. authent. apud eloquentissimum, de fide instrumentor.

n l. generaliter, §. in omnibus, de reb. cred & iureiu. C.

CAPVT V.

Quibus iurari debeat.

Iuramentum fidelitatis est præstandum cui debetur fidelitas, & alteri præstitum nihil prodest.[a] Nullus autem Episcopus clericos suos, nisi fortè quibus Ecclesiasticarum rerum cōmissa fuerit dispensatio, sibi iurare com pellere debet.[b] Nimis etiam laici de iure diuino vsurpare dicũtur; cùm viros Ecclesiasticos nihil temporale ab illis obtinentes, ad prę standum sibi fidelitatis iuramentum compellunt: quare & interdicitur ne talia laici iuramenta laicis præstare cogantur:[c] indignũ enim, & à Romanæ Ecclesię consuetudine alienum, vt pro spiritalibus quis facere hominium seu homagium compellatur.[d] Sed & qui iurauit semel domino fidelitatem, nō tenetur successoribus eius iterum iurare. Quanquam tamen illis teneatur fidelitatem & homagium, perinde ac si iurasset eis conseruare.[e]

SCHOLIA.

a c. ea te credimus, 12. de iureiuran. vbi textus argumentatur absolutione facta, num creditori, quæ soluentem à creditore vero non liberat, l. in summa, §. fin. de condict. indebit. l si verò mihi, de constit. pecun. P. l. vero procuratori, §. 1. de solutio. c sicut enim, §. eos, de homicid.

b c. nullus, 5. de iureiuran. ca. fin. 22. q. 5. cap. legebatur, de maior & obedi. qui verò administrationem ab Episcopo suscipiunt & iurare compelluntur, cano. quanquam, 23. distin. c. dilecti filij, de maior. & obedient. cap. ego N. de iureiuran. c. antiqua, de priuil.

c Sunt verba c. nimis, 30. de iureiur. idem in c ex diligenti, de simon. c. fin de re iud. quando verò clerici res possident à laicis datas pro his fidelitatis iuramentum præstare debent, quia ex his minores laicis sunt, cap. solitæ, de maior. & obedien. can. si Episcopus, 18. distinct.

d cap. fin. de regul. iur. in Sexto. pro spiritali aliquo obtinendo quis non debet facere homagium seu iuramentum fidelitatis, quia hoc esset simoniacum, c. ex diligenti, de simonia. c. pactiones, de pactis.

e c. veritatis, 14. de iureiur. sicq; transit iuramentum fidelitatis in successores eius cui iuratum est: hic tamen censeo animaduertendas leges & consuetudines traditionis feudorum vt sequantur eas, si aliter disposuerint, valuassores.

CAPVT VI.

De effectu iuramenti, seruetur, expediantur lites, confirmet dubia, &c.

Iuramentum omne est regulariter seruandum, si modo possit sine detrimento salutis æternæ seruari:[a] & periurus habetur qui non seruat.[b] Maximum & habetur remedium expediendarum litium iuramentum:[c] confirmat dubia, & ad veritatis indagationem pertinet,[d] præponderat sententiis & transactionibus,[e] æquiparatur nouationi,[f] solutioni,[g] receptilationi:[h] & ex delato vel relato iureiurando præstito, datur actio & exceptio.[i] Idipsum dicendum si iusiurãdum remissum fuerit dicemus.[k] Atque iuramentum dari oportere, assertio impedit ne præscriptioni locus sit, perinde ac litis contestatio.[l] Iuramentum, quoad periurij vinculũ, ex parte iurantis personale est, & personam non egreditur, neque transit ad hæredes: licet ex parte recipiẽtis sit reale & ad eius hæredes trãseat.[m] Quod pertinet tamen ad effectum obligationis, transit ad successores:[n] & in quantum pertinet ad probationem.[o] Iuramentum tamen non extenditur ad incognita.[p] Porrò ea quæ in intellectu & nostra sola conscientia consistunt, per simplicem nostram assertionem cum iuramento probantur,[q] item & ignorãtia.[r] Cæterum iuramentum de assensu vtriusque cōuenientis factũ, non ligat eum qui præstitit, si is cui præstitũ fuerit seruare neglıgit quod promisit.[s] Mulieri quæ iurauerit aliquem suum esse maritum, quamuis non obtinuerit, & reus absolutus aliam vxorem ducere possit, non datur à iudice licentia nubẽdi: ne author videatur periurij, nec tamen ei prohibendum est nubere, ne fortè si falsum iurauerit matrimonium legitimum cōtingat impediri: sed suæ conscientiæ potius est relinquenda.[t] Qui iurauit se seruaturum statuta, non tenetur seruare ex eo, edenda, sed edita:[u] neque etiam edita, si contra licitum & libertatem Ecclesiæ sint.[x]

SCHOLIA.

a cap. si verò, c. cùm contingat, de iureiurand. c. licet mulieres, eod. titu. in Sext. cap. quamuis pactum, de pact. in Sexto. can. quod Dauid, & sequentib. vsque ad fin. 22 q. 4. c. cum dilecti, quod met. caus. quia iuramentum est iuris naturalis. Quæri autem posset ex iuramentis duobus contrariis quod seruandũ esset. In quo generaliter & regulariter dicunt, doct. postremum seruandum, licet qui contra primũ venit, periurus sit, per l. duobus, §. fin vbi interpretes, de iureiuran. c tua nos, eo. quemadmodũ in pactis,

cod.cillis, testamentis, rescriptis, consuetudinibus, & monta, vltima derogant prioribus, l. pacta nouissima, C. de pact. l. si vnus, §. pactus, eo. tit. P. Sed illud intelligendum est quando reuocatio primi nemini præiudicat, aliter contra, vt & pacta ipsa sunt ita irreuocabilia, l. sicut, de actio. l. in cōmodato, §. sicut commoda. Quin etsi mulier seu filia, contestatione coram aliquibus facta, iuret propria sponte nunquā se successioni paternæ renunciaturam, quòd si contingat de facto illam renunciare in futurū, se inuita facturam, si postea renunciet, non valebit renunciatio etiam iurata, glos. in c. licet mulieres, de iureiur. in Sexto. ad verbum *compellendas*, Imola & alij ad c. cum contingat, eo. tit. apud Gregor. Barb. ad l. si quis pro eo, num. 9. de fideiussor. Alex. ad l. stipulatio hoc modo concepta, num 13 de verbor. obligat. Iason ad l. duobus, num. 9. de iureiuran. vbi etiam notāt quod si mulier primum iurauit se nō alienaturam fundum dotalem, & postea fuerit facta alienatio etiam iurata, ea non valeat, quia secundū iuramentum non potest seruari sine præiudicio salutis æternæ irritando primum.

b c. breui, 17. de iureiuran. & obligat ex præcepto, can. si pactum, 22. q. 4. c. etsi Christus, de iureiuran.

c l. 1. de iureiurand. in P. æquiparaturq; iuramentum rei iudicatæ, l. 1. quarum rerum actio non datur, l. 2. & l. qui iurasse, 26. §. fin. de iureiuran.

d can. & iurabunt, 22. q. 1. can. animaduertendum, 22. q. 2. c. significasti reges, 4. §. hoc nimirum, de elect. omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramentum ad Hebr. cap 6.

e l. 2. de iureiur. in P. atque postquam ex delato iureiurando est iuratum, non quæritur amplius an debeatur: sed an iuratū sit, & de quo, quasi in reliquo satis res probata sit, l. duobus reis, 28. l. cum qui, 30. §. si mulier, de iureiuran. P.

f l. qui iurasse, 26. §. fin. de iureiurand.

g l. iusiurandum & ad pecunias, 27. eod. titu. Laberius apud Gellium, lib. 16. c. 17. dicebat, *iusiurandum esse emplastrum æris alieni*, quia delato iureiurādo, post præstitum non quæritur de iurantis periurio, l. 2. 5. & 15. de iureiuran. P.

h l. iusiurandum, 40. de iureiuran.

i l. si duo, 13. §. si quis iurauerit, de iureiuran. l. ait prætor, 17. & l. nam postea, 9. §. 1. & l. iusiurandum, 40. de iureiurand. l. cum proponas, C. eo. tit. §. æquè si debitor, de exceptio. apud Iustinia. exceptio iurisiurandi tollit omnem actionem negotij super quo legitimè iuratum est, l. duobus reis, 28. §. exceptio, de iureiurand. Pand.

k Dummodo alterius non intersit quām remittentis, Feli. in c. ex administrationis, per illud c. de iureiur. l. remittit, 6. eo. tit. P. c. 2. de sponsalib. c. 2. de renunciat. & c. significasti, l. fin. qui & à quibus manu. lib. non fiant. Pand.

l l. nam posteaquam, 9. §. si is qui temporali, l. si duo patroni, 13. §. Iulianus, de iureiuran.

m c. veritatis, de iureiuran. & ibi interpretes, & in c. fin. de foro competen. in Sext. Guido Papæus, decisio. 375. Et ideo hæres defuncti non indiget absolutione vt transgressor iuramenti ad effectum agendi, quia ipse nō iurauit, sed ipse recta via agere potest contra eum qui indebitè iuramentum à defuncto exegit, Ange. in l. generaliter, num 4. C. de rebus credit. per illum textum Guido Papæus decis. 140. num. 5. Alexander consil. 129. incipien. *videretur prima consideratione*, num. 21. & seq. volum, 6. & consil. 151. num. 10. viso themate, volum. 7. Et ita finitur iuramentum quoad vinculum periurij, morte iurantis, quamuis iurauerit pro se & suis hæredibus. Panor. ad c. veritatis, de iureiurand.

n Panor. ad d. c. veritatis, de iureiuran. Felin. ad c. cum sit, num. 9. de foro competen. Guido Papæus decis. 375. & ita quod pertinet ad efficaciam indictam per iuramentum, transit ad quoscunque successores, neque hac ratione iuramentum est personale, sed sequitur naturam contractus transmissibilis, l. cum quis decedens, §. codicillis, de legat. 3. & ibi Barthol. num. 10. Baldus ad auth. sacramenta puberum, C. si aduers. vendit. num. 7. Potestq; hæres virtute iuramenti compelli, vt seruet contractum vel iuramentum.

o d. l. cum quis decedens, § codicillis, de leg. 3 §. fin. de iureiurand. à motien. præstit. in nom. Guido Papæus singulari 376.

p cap. veniens, de iureiuran. & ibi glossa ad verbum *præscruisset*, cap. quemadmodum, eod. titu. l. fin. C. de non numera. pecu. & nemo censetur renunciare iuri quod ignorat sibi competere, l. mater decedens, §. cæterum, de inofficio testam. l. legitimam, de petitio. hæred.

q cap. cum in tua, §. fin qui matrimon. accus. possunt. cap. pastoralis, in fine, de exceptionib. l. num omnes, §. à barbaris, de re militar. glos. ad c. præsumitur, de regul. iur in Sex. glos. ad c. significasti, in primo, ad verba, *si ita est*, de homicid. Rota fuse decisio. 41. incipien. *si impetretur*, in nouis. per cap. si verò, de sentent. excommunicat. c. statutum, de rescript. in Sext. c. vt circa, eod. titu. & lib.

r cap. nulli, de electio.

s cap. sicut, 29. §. 1. & c. 3. §. fin. de iureiur. nam fidem non seruanti fides reciproca impunè frangitur, cap. peruenit, c. quemadmodum, de iureiurand. contractus enim non debent claudicare, quia vltro citroq; obligant, l. Labeo, §. contractus, de verb. significat. & vno non implente ex contrahentibus, alius implere non tenetur, l. Iulianus, §. offerri, de action. empt. Pand.

t cap. mulieri, 34. de iureiuran. vbi videnda glossa ad disputans, ad verbum *periurij*. Ecclesia viam periurus non aperit, c. si verò, de iureiurand. l. 1. si aduersus venditio. l. 2. in princ. de indict. viduita. toll. C.

v cap. clericus, 35. de iureiuran. nam iuramentum non extenditur ad futura non cogitata, sed tantum ad præsentia vel præterita, cap. quemadmodum, c. ad nostram, in 2. de iureiur. exemplo aliorum actuum, c. de testibus, de testib. l. cum Aquiliana, de transact. P. l. qui cum tuto. de pact. cum similib.

x cap. 1. de iureiurand. in Sexto.

CAPVT VII.

1 *Periurium quid.*
2 *De periurij pœnis.*
3 *De interpretatione iuramenti.*

1 Conuenit in causa iuramenti spectare quoque periurium, quod est mendacium iuramento firmatū vel iuramenti promissorij indiscreta transgressio.[a] Periurus & censetur qui post iuramentum contraria profert, nisi eum iusta & rationabilis causa excuset.[b]

2 Periuros Deum habet vltorem.[c] Statuunt & leges humani iuris, peierantem in iuramento alij præstito, esse infamem,[d] omnique actione

priuari in qua peierauerit,[e] & incapacem testimonij dicendi fieri,[f] & collationis beneficiorũ.[g] Debet & huiusmodi periuriũ ab ecclesiæ administratione submoueri,[h] grauius & puniendi peierantes in maiori dignitate cõstituti, cum eorum exẽplo malo alij possint ad similia prouocari:[i] in foro cõscientiæ, pro temerario iuramento imponitur pœnitentia vnius anni, pro directo periurio septem annorũ.[k] Et alia alibi imposita, vt ieiunetur per quinque dies in pane & aqua.[l] Non mentitur qui animum fallendi non habet, aut qui superiori causa impeditus, non potuit promissum exequi.[m] Sed & si promissionis iuramenti executio delictum habeat, periurium non punibile, sed laudabile est.[n]

3 Quamobrem & quædam iuramenta, ne periurium committatur, recipiunt, alia interpretationem, alia autem nulla declarãtur.[o] Interpretatio fit in dubio quando aliquid excipi potest de quo iuratum non censeatur,[p] iuramentum in foro animæ recipit interpretationẽ secundum intentionem iurantis,[q] in foro vero contentioso stabitur verbis,[r] excusatur tamen à pœna periurij, qui necessitate peierauerit.[s]

SCHOLIA.

a can. 1. & 2. 22. q. 2. & tractatur in 3. lib. Magistri sententiarũ, dist. 39. per Baldũ in l fi. C de reb. cred. quomodo falsum iuratum distinguat peccatum ex ignorantia vel scientia iurantis, vel ex persona alterius; ca. homines, & sequẽn 22. q 2. octo etiam species mendacij, & quæ sint ex his capitalia vel non, docetur in ca. primum est capitale, 22. q. 2.

b c. fin. de iureiur. in Sex. contraria excusari possunt si diuersi intellectus in aliquo cõcurrant, vel si tolerabilis sit error, vt in c. cum dilectũ, de accusa. l. si pro suo, P vide glossam ad c. fin. ad verba, *iusta causa*, de iureiuran. in Sext.

c l. 2. de reb⁹ credi. C. nam Deus offenditur periurio, c. 1. de crimine falsi lib. 5. tit. 10. & est grauius diuinã quam humanã offendere maiestatẽ, authen. gazaros, C. de hæreticis. Prohibuit & Deus, *non peierabis* (inquit) *in nomine meo*, Leui 19. Malachiæ 3. Matthæi 5. & iustis non est lex posita, sed iniustis & periuris 1. ad Timoth. c. 1. qui etiã in Deum peccant, legibus Imperatorum aut principum puniri debent. l. 1. C. de aposta. l. Arriani, C. de hæreticis, l. 1. C. de summa Trinita.

d can. infamis, 6. q. 1. l. si quis maior, C. de transactio. Iason in l si duo patroni, §. fi. de Iureiur. infamem periurũ esse de iure & de facto, distinguit autẽ Panor. ad c. testimoniũ, de testib. an quis de præterito vel de præsenti falso iurauerit, vt sit infamis ipso iure, qui falsum iurauerit per l. 2 & fi. de crimine stellion. P. atque sic intelligendũ putat c. cum dilectus in fine de ordine cognitio. item si de periurio condemnatus fuerit. An verò iurauerit de futuro, & nõ seruauerit promissum: in quo casu si iurauerit sibi tantum aut Deo, ex periurio non fit infamis, l. 2. C. de reb. cred. si verò alij iurauerit & fefellerit eum, fit infamis per l. si quis maior, de transac. Quod & tractat glossa & Barthol. ad l. Lucius, de his qui notant. infam. P. qui deliberatè etiam iurauit falsum in alterius præiudicium potissimum, extra ordinem puniri debet per iudicẽ l. fin. iuncta glos. de crimine stellion. P. potést que iudex iubere talem fustigari, l. si duo patroni, §. si quis iurauerit, de iureiuran. P. vel adiudicare torqui versanli, vel catamidiari, vt ait Chassaneus in consuetud. Burgundiæ, titulo *de retraicts*. §. fin. vide glossam ad c. querelam, 10. ad verbum *periurij*, de iureiuran.

e l. si quis maior, C. de transactio.

f can. paruuli, 22. q. 5. can. quicumque, 6. q. 1. c. testimoniũ, c. sicut, de testib. c. literis, de pręscript. glossa in l. 3. §. lege Iulia. de testib. P. vide Alexan. cõsi. 153. volum. 2. etiamsi periurus adhuc nõ fuerit per sententiam condemnatus, Bal. ad l. si vteris, C. de fide instrumentor. quia facile iterum præsumitur peieraturus, l. si cui, §. hisdẽ, de accusatio. P. l. Cassius, de Senatorib.

g Innocẽtius ad c. cõstitutus, in 2. Rota decis. 5. incip. *de iure patronatus* in nouis. vide Panor. ad c. querelam, ad c. cum nostris, de concess. præben. ad c. cum in cunctis, de electio. facit c. fin. de iureiur. in Sext.

h c. querelam, 10. c. cum quidam, 12. de iureiur. vbi glossa plura notat ex quibus doceat dignitatẽ peccantis aggrauare delictum, & can. homo, 40. dist. can. præcipuè, 11. q. 3. cum simili.

i can qui sacramento, 22. q. 4.

k can. quicumque, 6. q. 1. can. fin. 22. q. 1.

l Dicto can. quicumque.

m can. beatus Paulus, 22. q. 2.

n can. 1. 2. 3. 4. 22. q. 4.

o cap. quanto, de iureiur.

p Veluti in c. cum tu, 16 de testib. c. quanto, & ibi gloss. ad verbum *absolui*, de iureiur. facit §. sacramenta, de pace iuramento firman. in auth. cap. 1. & c. cum tu, de iureiuran. in Sext.

q can. humanæ aures, 22. q. 5.

r cap. ex literis, de sponsalib. facit l. prospexit, qui & à quib. manumissi liberi non fiãt. P. nec est recedendum à significatione verborũ, nisi manifestè constet de contraria voluntate loquentis. l. non aliter, de lega. 3. imo & contra dicentem fit interpretatio, in cuius potestate fuit latura verba cõcipere. l. veteribus, de pact. P. l. quicquid adstringendæ, de verbor. oblig. P. habẽda tamen erit intelligentia dictorum ex causis dicendi, c. intelligẽtia, de verb. signif.

s c. querelam, 10. ibi, *nulla necessitate, &c.* & ibi gloss. de iureiur. Necessitas itaq; excusat à periurio, ca. si nulla, 23. q. 8. ca. presbyteros, 50 dist. c. breui, de iureiur. Necessitas legem non habet, ca. si nulla, dist. 1. can. discipulos, de consecra. dist. 5. c. si quis per necessitatem, de furtis, c. quanto, de pignor.

CAPVT VIII.

1 De dispensatione seu gratia iuramenti.
2 A quo fiat.

t ALiquando iuramentum dici nequit nullum, & de rigore iuris est seruandum,[a] verum subest quædam æquitatis & iustitiæ ratio, per quam absolutio seu gratia aut dispensatio fiat[b] iuramenti, ne, non obseruando efficiatur quis periurus,[c] etiam si iuramentum esset præstitũ per dolum aut temerariè, aut cum pernicie promittentis.[d] Quæ tamen habent iuramenta cum executione peccatum, absoluenda erunt cum pœnitentia,[e] iuramentũ etiam metu aut vi extortum, tenet: nisi absolutione remittatur.[f] Eget itẽ dispensatione iuramentũ de vsuris

soluendis, vel de nó repetendis,[g] item si per vim vel metum vel alio modo indebito apponatur alienationi ab vxore de non reuocandis alienatis dotalibus:[h] sic de aliis similibus.[i]

2 Fit autem dispensatio ab eo qui potestatẽ habet,[k] & causa cognita,[l] vocatis quorum interest non absolui.[m] Cum autem iuramentũ sit merè ecclesiasticũ, pro eius absolutione ad personam ecclesiasticam potestatem habentem cõfugiendum est, vt ad episcopum:[n] vel in grauioribus & quæ non conceduntur episcopis ad summũ pontificem.[o] Iudex quoque laicus & princeps aliquando, pro dispensatione & liberatione iuramenti interueniunt,[p] potest & is cuius interest seruari iuramentũ vel præstari, remittere si velit ipsum, & ita remissione sua absoluit eum à vinculo eius.[q]

SCHOLIA.

a Nam omne iuramentũ, vt diximus antea, quod potest seruari sine detrimẽto salutis æternæ, seruandũ est, etiam si alioquin detrimẽtum honorum immineat c. si vero, c. cum cõtingat, de iureiur. c. quãuis, de pact. in Sex. Petitur dispẽsatio quãdo iuramentum obligat ipso mero iure, sed ex eo cõtra aliquem sequitur peccatum vel delictum aliquod, vide Paul. Castren. consi. 121. volumine 2.

b Dispensatio seu absolutio, est rigoris disciplinæ relaxatio & tolerãtia, ratione, tẽpore vel intuitu personę, pietatis, aut necessitatis, vtilitatis, ca. requiritis, §. nisi rigor, ca. si qui, & sequent. 1. q. 7. Qui voluerit cognoscere in quibus fiat dispẽsatio iuramẽti consulat Panormita. in quæstionibus, q. 2. circa finem, vers. *si ego autem*, &c. post eius consilia.

c can. prædicandum, 22. q. 1. c. peruenit, de fideiussor. c. etsi Christus, de iureiuran.

d cap. venerabilem, de electio. c. quamuis, de pactis. in Sext. c. magnæ, & ibi gloss. de voto. can. mulier. 21. §. ex his, & can. sequens, 22. q. 4.

e can. qui sacramento, 22. q. 4.

f cap. 2. 28. 29. c. verũ, 15. de iureiur. c. ad aures, & ibi glos. de eo quod metus causa. c. cum inter, de renuncia. c. 2. de restitutio. spolia.

g cap. debitores, 6. c. ad nostam, 10. de iureiur. c. tuas dudum, de vsur.

h c. cũ cõtingat, de iurei. c. licet mulieres, eo. tit. in Sex.

i De quibus Guido Papæus, q. 224.

k Semper enim in omni iuramento, intelligitur excepta potestas & authoritas superioris. cap. venientium, de iureiura.

l Notat gloss. ad c. non est, de voto. Guido Papæus decis. 225. quia dispẽsatio non fit rigoris iuris, nisi ex causa, ca. requiritis, §. nisi rigor, & ca. seq. 1. q. 7.

m Quia nó potest de causa legitimè cognosci nisi vocatis quorum interest. l. de vnoquoque, de re iudica. l. nó ita, de adoptio. l. fin. de rescinden. venditio. l. in cõcedendo, de aqua pluuia arcen. P. vide Guidonem Papæum, decis. 125. & 140. & quæstionem Tholosanam 62. c. licet canon, de electio. in Sext. notanda tamen erit praxis quam refert Stephanus Aufrerius, ad dictam decis. 62. quod quando gratia iuramenti ab episcopo vel eius vicario petitur, vt obligatio tollatur quæ erat contracta, tunc est necessaria ipsius partis vocatio, & sic procedunt & locum habent prædictorum iurium & interpretum sententiæ. Quod si absolutio iuramenti petatur, non vt obligatio tollatur, sed ad habilitandã personã, vt non obstante iuramento possit detegere fraudẽ & dolum ipsius contractus, non sit necessaria vocatio partis aduersæ, quia & saluum ius reseruatur ad defendendum si quod ius competat, quam distinctionem sequitur Oldradus, cõsil. 120. Sic ad effectum agendi sine aduersario dispensatur, nó ad effectum causæ vel probationis, Rota decis. 767. in antiq.

n c. fin. de foro cõpeten. in Sex. Potest autem episcopus de quibusdã non de omnibus dispensare, de his inquã potest in quibus dubiũ est an iuramentũ sit licitum vel illicitũ, c. cõstitutis, de testib. c. si verò in primo, c. verũ, c. cum quidã. §. 2. de iureiur. c. significauit, de testib. num quoq; episcopus omnia iuramẽta relaxare possit, tractat Felinus ad c. præterea, 2. numer. 17. & ibi alij etiã interpretes, de sponsalib.

o Felinus tradit casus in quibus & quando potest vel non potest dispensare ad c. cõstitutis, num. 18. de rescrip. post Innocentium & Butrigarium ad c. 2. de renunciatio. Ioann. Andr. ad c. quanto, de iureiur. Potest verò propter plenitudinem potestatis summus Pontifex de omni iuramento dispensare, per viam comutationis, dispensationis & totalis relaxationis, imo & in his quæ iuris diuini sunt summus Pontifex potest ex causa interuenire, Innocen. in c. fin. de consuet. glossa & Archidiacoo ad can. sunt quidam, 25. q. 1. quia, vt dictũ est, in omni iuramento censetur excepta superioris voluntas, c. venientes, de iureiura.

p Regula generalis est, quod iuramentum inter res spirituales est, & ideo ad forum ecclesiasticum pertinet eius cognitio, c. fi. de foro competenti. in Sex. nec de eo est competẽs iudex laicus, vt notat glossa fin. ad c. venerabilem, ad verbũ, *periurij*. de electio. glossa ad c. cum sit, de foro competen. & in ca. prædicãdum, 22. q. 1. Felinus ad c. præterea, num. 18. de sponsalib. Nisi, inquit, in eius foro contentioso exciperetur de ipso iuramento non disputando, de eius vinculo an esset licitum vel non, sed de eius obseruatione: quia tunc & iudex secularis & ecclesiasticus quisque in suo foro, de eo potest cognoscere & iudicare: vt de laico iudice agitur in c. licet mulieres, de iureiura. in Sex. & quando quis conuenitur ad implendam promissionem, etiamsi simplex sit, iurata tamen c. 1. de pact. de ecclesiastico autem iudice agitur, in c. fi. de foro cõpet. in Sex. & proinde si agatur de pœna transgredientis licitum iuramentum, iudex secularis dicetur quoque legitimus & competens, ca. Rex, 23. q. 5. ibi *periuros non sines viuere*: & ecclesiasticus, in c. nouit, de Iudic. & quia iudex laicus ita competens est ad cogendũ seruare licitum iuramentum, sic & erit cõpetens in illicito, ad cogendum eum qui illicitè exegit, vt consentiat resolutioni faciendæ iuramenti aduersarij illicitè extorti, & ad remissionẽ eius quod turpiter iuratum est. c. 1. de vsur. vt ait Federicus consil. 166. Ludouicus Rom. sing. 508. facit c. licet mulieres, de iureiurati. in Sex. Cognoscit & iudex secularis si quis dicatur periurium cõmisisse, Ludou. Rom. singula. 430. quia & lex ciuilis punit periuriũ l. si quis maior, C. de transactio. glos. ad l. solus furtum, de his qui notãt. infa. Sed & iudex secularis potest cognoscere de nullitate absolutionis iuramenti datæ per iudicem ecclesiasticũ, vt ait Felinus in d. c. præterea, num. 31. de sponsali. Petrus Anchara. cons. 375. incip. retento ordine. Ioannes Andreas ad c. in iure, de offic. deleg. per c. 1. de offic. ordina. Adfert & notabile prædicto loco Felinus, interdũ nullũ esse iuramen-

tum de quo côtendatur & tunc, velut si appositum fuerit super contractu simulato, cognitio huius iuramenti & nullitatis non est proprie relaxatio quæ episcopi est, sed declaratio nullitatis qua est iudicis laici. l. emptione, C. plus valere quod ag. l. fin. C. de non numera. pecunia. Baldus quoque hoc notat ad l. 1 vers. *modo solet dubitari*, de operis libertor. Item & ad l nec patrû, eo. tit. de oper. libertor. P. fuit & facta gratia & dispensatio iuramenti aliquãdo ex causa per Imperatores Romanos, vt in l. fin. ad municipales, lib. 50. P. tit. 1. Suetonius Tranquil. in Tyberio, c. 35. Atque in camera Imperiali Spirensi ex ordinatione eius parte 2. tit. 24 ex Cæsaris & Statuũ permissione licet assessoribus cameræ, prævia causæ cognitione, iudicare vtrum iuramentum sit vel non sit obligatorium, per dictã l. fin ad municip. P. l. fin. qui satisd. cogant. l. adigere, 6. fin. de iure patrona. P. l., C. qui militar. poss. pro hac etiam definitione concludit Guido Papæus decis. 178. num. 3. & 194 vbi ait principẽ temporalem seu secularẽ super iuramẽtõ dispẽsare posse, vt & Bald. ad l. 1. de oper. lib. C. Felinus ad c. cum sit generale, num. 1. de foro côpet. & ad c 1. num. 12. de iureiur.

q Remissio iuramenti duplex: antequam iuretur, & postea: ante, quando is cui defertur paratus est iurare, & tunc is qui defert gratiam facit & remittit, contentus voluntate suscepti iurisiurãdi, & ita quod non est susceptũ & antequã suscipiatur, non remittitur. l. remitti, 6. de iureiur. P, æquiparaturque hæc remissio iuramẽto, l. nam postea, §. iureiurãdo dato, de iureiur. l. actori. C. eo tit. Pro remissione habetur etiam, si is qui deferret nollet prior ipsi iurare de calumnia, l. si non fuerit, 37. de iureiur. Post iuramẽtum autem præstitum remissio fit, quando is, cuius interest impleri iuramentum, etsi alterius nõ intersit, remittit promissum iureiurando, & ita habetur promissum pro impleto Felinus ad c. ex administrationis, num. 1. de iureiur. per illud caput, & c. 2. de sponsalib. c. 2. de renũciat, c. significauit, de censib. l. fin. C. qui & à quib. manumiss. liberi non fiant. facit quod nihil tam naturale quàm eodem modo quid dissolui quo colligatũ est. l. nihil tam naturale, de regul. iur. P. c. 1. eo. tit. apud Gregoriũ. l. ab emptione de pact. P. neque quicquã prohibet cuique ius suum posse si velit remittere l. si quis in conscribendo, de pact. C. cum similib. vulgaribus, nisi forsan qui remissionẽ postulat ante eam commiserit periurium, vt ait Felinus ad dict. c. ex administrationis, num. 1. de iureiur, & ad c. 2. num. 37. de spõsalib.

CAPVT IX.

De nullis iuramentis.

SVnt iuramenta quædam, quæ nec dispensatione aut remisione egeant, per se nulla, vt facta de occidendo patre, de violanda moniali, & aliis similibus,[a] & ea quæ per metum atrocem extorta fuerunt, quæ nec obligant, quamquam sine ipsa atrocitate metus ipse non reddat promissum nullum, nisi dispensatio accedat seu causæ cognitio.[b] Iustus autem metus erit, quando renunciatio fit beneficij ecclesiastici, vt frater liberetur à carceribus,[c] vel si fiat ab eo qui aliter timet amisionẽ patrimonij,[d] & sic in similibus quibusdam aliis dicendum.[e]

SCHOLIA.

a In Concilio Toletano 8. & ca. si publicit, can. vnusquisque, ca si aliquis, ca actione quarta, 22. q. 4. vbi & alia exempla per totam illã q. 4. magnæ enim sapientiæ est hominem reuocare q. malè promiserit, ca. magnæ sapientiæ, 22. q. 4. neque vocanda fides, quæ ad peccatum inuitat. ca. si ad peccatum, 22. q. 4.

b c. 2. de iureiur. c. vbi, de electio. in Sex. c. 1. de pactis in Sex. c. cum côtingat, de iureiur. c. licet mulieres. eo. tit. in Sex. notãtur porro actus qui ipso iure irritantur per metum à glossa, & doctores ad c. abbatem, de eo quod metus causa. si tamen iustus metus sit & qui cadat in constantem virum, iuxta l. metum, quod metus causa. P.

c Felinus ad c si verò, num. 1. de iureiur. per clemẽti. 1 de homic. l. præterea, de liberali causa.

d l. sciant cuncti, de electio. in Sex.

e Vel si vergat in dispendium salutis æternæ, vel in dispendium salutis corporalis, glos. 1. ad c. si verò, de iureiur, & ibi Felinũ, nec eget iuramẽtum absolutione secũdum Felinum ad c præterea, de sponsali. num. 35. si interponatur super actu ipso iure nullo & inualido ad illum roborandũ. c. quamuis, de pactis. in Sex. Panor. ad c. cum contingat, de iureiur. Anchara. cõsil 351. Item idipsum ait, si esset coactio præcisa, Panor. & glossa ad c. verum, de iureiuran.

DE SENTENTIA ET re iudicata.[a] Titul. XIIII.

a Inscriptio similis tituli de sententia & re iudicata, extat lib. 2. Decretalium, tit. 27. & libro 2. Sexti, tit. 14 & lib. 2. Clementinarum tit. 11. & lib. 42. P. tit. 1. de re iudicata, & effectu sententiarum, & interlocutionibus iudicum, & lib. 7. C. tit. 45. de sententiis & interlocutionibus omnium iudicum, & tit. 52. de re iudica. & in nouella 6. Manuelis Comneni. sunt & sub lib. 7. C. alij tituli qui ad hunc referri possunt, vt tit. 42. de sentẽtiis præfectorum prætorio. tit. 43. quomodo & quando iudex sententiam ferre debeat præsentibus partibus vel vna parte absente. 44. de sententiis ex periculo recitandis. 46. de sententia quæ sine certa quantitate profertur. 47. de sententiis quæ pro eo quod interest proferuntur. 48. si à non competenti iudice iudicatum fuerit. 49. de pœna iudicis qui malè iudicauit, vel eius qui iudicem vel aduersarium corrumpere curauit. 50. sententiam rescindi non posse. 51. de fructibus & litium expensis. 53. de exceptione rei iudicatæ, qui & titulus extat in P. lib. 44. tit. 2. 54. de vsuris rei iudicatæ. 55. si plures vna sententia condemnati sunt. 56. quibus res iudicata non nocet. 57 comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, rei iudicatæ authoritatem, non habere. 58. si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum erit. 60. res inter alios acta vel iudicata, aliis non nocet. Et ex lib. 9. C. potest hic adferri tit. 48. ne sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare, & tit. 51. de sententiam passis & restitutis, & lib. 48. P. tit. 23.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Quid sententia & quotuplex. 3 Quid res iudicata, quotuplex sententia.

1 POstquam partes & officia innotuerint litigantium, optimũ visum est de partibus iudicis in determinandis negotiis

agere, quæ cōstituunt in sententia qua ius dicitur. Iudex enim dictus quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet: iure autem disceptare, est iustè iudicare.[a]

2 Inde, quod in eo sentit & existimat iuri consonum & iustitiæ iudex, sentētia dicitur: sententia quippe iudicis est quod ipse ita proponit & iudicauit vt velit litigantiū dubia & causam determinare & definire.[b] Sententiarum alia est interlocutoria, alia diffinitiua.[c] Interlocutoria est, quæ inter principium & finem causæ super aliquo incidenti vel emergenti profertur,[d] & ita ratione principalis causæ quæ adhuc non determinatur, est interlocutoria: ratione vero negotij emergentis de quo fertur, dici potest diffinitiua;[e] diffinitiua tamen sententia propriè est, quæ causæ principali omnino finem imponit, per absolutionem vel condemnationem.[f] habet interdum tamen sentētia interlocutoria vim diffinitiuæ,[g] continens aliquando causam vel executionem irreparabilem per aliam sententiam.[h] Interlocutoria vim quoq; diffinitiuæ habere dicitur, quando per illam quidem non diffinitur integrè causa principalis, verum per indirectum deciditur articulus qui ad diffinitiuam pertinet.[i]

3 Rursum ex sententiis, quædam transeunt in rem iudicatam: quædam non transeunt. Res iudicata hic dicitur sententia, quæ sine vllo cōtrario remedio seruanda est,[k] quæ pro veritate habetur.[l] Sententia alia quæ impugnari potest, nō transit in rem iudicatam: cuius generis illa est, quæ contra matrimonium lata est, quæ nō transit in rem iudicatam:[m] nec ea quoque quæ pro matrimonio cōtracto, quod in gradu prohibito subsistere nequit, lata erit,[n] cōtra tamen, si nullo gradus impedimento contrahatur, & pro eo siue appellatione iudicetur.[o] Non transit etiā in rem iudicatam sententia secundū iudiciū peritorum prolata:[p] sunt & alia his exempla similia.[q]

SCHOLIA.

a c. forus, 10. §. in omni quoque negotio, de verbor. significa.

b l. 1. de re iudica. ff. sententia generaliter, id quod per sensus corporis comprehenditur dicitur: à sensibus enim sentio, & à sentiendo sentētia. Et iudex etiam ex allegatis visis & auditis, intimatis, & probatis, colligit & instruit suum iudicium l. illicitas, §. veritas, de officio præsid. ff. Sententia autem debet esse conformis libello, l. vt fundus, communi diuidun. ff. verumtamen non omnia quæ à iudice pronunciantur sentētiam faciunt iudicialem, nisi ea mente & cum deliberatione pronuncientur, vt velit illis per litigantes obtemperari, quare comminationes, epistolæ, programmata iudicum, vim sentētiæ non habent l. 2. 4. 6. & fi. C. cōminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, authoritatem rei iudicatæ non habere. lib. 7. C. tit. 57.

c Glossa in summa 2. q. 1. ad verba *quod autem*, facit sententiā aliam diffinitiuam, aliam interlocutoriā, aliam præcepti: dicit autem præcepti, cū iudex sine causæ cognitione præcipit alicui, puta vt soluat cuipiam decem: quæ si soluantur quamuis iniustè repeti nequeunt. l. fin. quod metus caus. quamquā, vt dixi proximè, sententiæ vim non habeant comminationes iudicum. Iudicati porro nomen de omni sentētia intelligitur, l. 4. l. miles, & l. qui iudicati, de re iudica. in ff. & præceptum iudicati nomine potest intelligi, vt in l. si debitori, de iudicijs. ff. Quia præcepta iudicum si non appelletur, merentur executionem, l. si prætor, de iudicijs. ff. l. quod iussit, de re iudicat. Glossa rursum in summa 11. q. 3. ait, sententiarum aliā esse condemnationis, aliam excōmunicationis, aliam suspensionis, aliā præcepti, quæ tantum impropriè dicatur sententia: adhibet & inter has differentiam, quia, inquit, condemnationis sententia semper tenet, nisi sit iniusta ex ordine: quia tunc nō valet, vt ca. fin. §. diffinitiua, 2. q. 6. exceptis casibus ibi positis, & nisi appelletur ab ea. Item sententia excomunicationis ordinem & causæ propter quam feratur, cognitionem, habet ca. 11. nemo episcopus, 2. q. 1. c. reprehēsibilis, de appella. c. sacro, de sentent. excommunicatio. nec tamen releuatur per appellationem, nisi quoad cognitionē, vt c. pastoralis, de sententia excommunica. sententia vero præcepti vel mandati, non ligat nisi id quod præcipitur pertineat ad officiū præcipientis, ca. quum frater noster, 7. q. 1.

d c. significantibus, de appella. c. significauit, in 1. de testib. c. cum olim, de offic. delega. glossa ad Clem. 1. ad verbū diffinitiua, de sequestra. possess. Philippus Francus ad c. cum cessante, num. 36. de appell. l. ex stipulatione, de sententiis & interlocut. iudic. C. Alexander ad rubric. de re iudic. num. 7. Interlocutoria & interlocutio à modo ferendi, appellantur: quòd summariè inter partes, interim & dum expectatur iudicium diffinitiuum fertur. c. quod ad consultationem, de sentētia & re iudica. Est & omnis pronunciatio iudicis post diffinitiuā latam merè interlocutoria, non habens vim diffinitiuæ, prout docet Imola ad l. si finita, §. non autē, de damno infecto. Aretinus ad l. 5. de verborū oblig. Felinus ad rubricā, de sententia & re iudica. quia diffinito negotio nihil superesse videtur diffiniendū, & quod pertinet ad illud, iā censetur functus iudex officio suo.

e Felinus ad rubri. de senten. & re iudica. num. 2.

f c. 1. de senten. & re iudic. ca. 70. summopere, 11. q. 3. l. 1. de re iudica. ff. alioquin enim no valet diffinitiua sententia, nisi absolutionem vel condemnationem contineat, can. fin. §. diffinitiua, 2. q. 6.

g Quorum plura exēpla refert Felinus ad rubricam, de sententia & re iudica. Franciscus Aretinus consilio 20. tractat & Bartholus ad l. quod iussit, de re iudic. ff. talis est sententia competentiæ iudicis, absolutionis ab instantia seu ab obseruatione iudicij, desertionis, reuocationis attentatorū, de procedendo vel non procedendo in causa, item exceptionem peremptoriam obstare vel non; probatum esse vel non, & similes. licet enim aliquando speretur quod feretur diffinitiua, tamē hæ feruntur super eo in quo pēdet victoria causę, & ita præiudicāt vt diffinitiua.

h Veluti si iudex aliquem torqueri iuberet, vt in l. 2. de appellat. recipien. ff. aliud exemplū in l. 1. de eo qui mittitur in possessionem causa rei seruandæ. in Sex. lib. 2. tit. 7. si controuersia mota de beneficio aduersarius mittatur in possessionem rei seruandæ causa, quia ex hoc vitiosus sequeretur ad beneficium ingressus, cum tamen sine canonica institutione obtineri non possit, c. 1. de regul. iur. in Sext.

i l. intra vtile, de minorib. 25. ann. & ibi Barthol. num. 1. glossa ad Clemen. fin. ad verbū *repulsione*, in fine, de appellatio. Felinus ad rubricam de sententia &

re iudic. Barthol. ad l. quod iussit, de re iudic.

k Sic enim intelligenda l. 1. de re iudic. P. dum Modestinus ait, *Res iudicata dicitur quæ finem controuersiarum pronunciatione iudicis accipit, quod vel condemnatione vel absolutione accidit.* Et ita accipit finem controuersia, si ab ea appellari non possit. l. eleganter, § si quis potest, de condictio. indeb. P.

l l. ingenuum, de statu hominū l. res iudicata, de reg. iur. P.

m c. lator, & ibi glossa, ad verbū permanere, c. tenor, c. consanguinei, de sentent. & re iudica. & vbique Panor. & ad c. ex literis, num. 12. de cōsanguinita. & affinita. glossa in c. 1. vt lite non contest. &c. ad verbum *seruetur*, vbi referuntur quædam specialia in causis matrimonij & per Felinum ibidem num. 2. Si tamen nō impugnetur sententia, præsumptio pro ea est, etsi non fuerit appellatum, quod rectè lata fuerit. c. quod ad consultationem, de sententia & re iudica. c. præsentia, de renunciatio. c. sicut nobis, in fine, de senten. & re iudica.

n Dicto c. consanguinei, & c. tenor, de senten. & re iud. Nam quum matrimonium impeditur iure, quilibet illud expugnare poterit, c. fin. c. videtur, qui matrimon. accusa. possint.

o Quia eius obseruātia non nutrit peccatum vt superius exemplum, glossa in c. lator, & ibi Panormita. numer 9. notatur ad c. quod ad consultationem, de sentent. & re iudica.

p c. significasti, in 2. de homicidio iuncta gloss. ad verbum per errorem, Alexan. ad l. si ab hostibus, num. 10. & l. seq. soluto matrim. P. Iason ad l. admonēdi, num. 3. & 41. de iureiuran. & ideo si de contrario probetur, retractatur, quemadmodum quando sententia est lata ex falsis testibus & instrumentis c. cum I. & A. 22. de senten. & re iudica. l. falsam, C. si ex falsis instrum. iud. fuer. l. fi. de re iudic. P.

q Est hæc communis Doctorum opinio, sententiam quod pertinet ad iudicem proferentem, maxime si per sordes aut per imperitiā magnā eam ferat nunquam trāsire in rem iudicatam, quamuis ab ea pars non appellet. Barthol. ad l. 1. num. 9. quod quisque iuris. P. & Alexan. ibidem num. 19. & Angelus numero 3. Philippus Francus ad c. sæpe, num. 43. & seq. de appellatio. Socinus senior consilio 24. num. 8. & seq. visis ac diligenter, &c. volumine 1. quia iudex malè iudicando per imperitiam in dolo esse præsumitur, & sic in faciendo delinquit, non appellans vero in omittendo: ideo iudicis factū præponderat, vt in l. si mora, in princip. soluto matrimon. & ibi glossa in verbum dolum, textus in l. item si obstetrix, § fi. in fine, ad leg. Aquil. & ibi glos. ad verbum tuebitur. Tenetur autem iudex ad damna & sumptus & id quod interest parti læsæ, vt ait Socinus dicto consil. 24.

CAPVT II.

De quibus feratur sententia.

DE omnibus autem quæ in cōtrouersiam veniunt dici sententia à iudice debet, si ei liqueat de negotio: in dubiis enim non potest quicquā vel de iure vel de facto statuere,[a] sed vel iudicium suspēdere vel negotium ad superiorem vt ad summum Pontificem, referre,[b] cōmunicato consultationis & relationis litigantibus exēplo:[c] qua relatione pendente, necquicquam innouare vel iudicare de negotio relato poterit,[d] & donec respōsum acceperit, secūdum quod lata sententia non recipit appellationem.[e] Insuper de eo tantum quod petitur, non de alio sententia ferenda est,[f] vt sententia conformis sit libello.[g] De absentis autem & inauditi causa, regulariter nō iudicatur,[h] nisi is fuerit prius contumax declaratus.[i] duæ porro causæ vna sententia terminari possunt,[k] verum is cui demandata est executio sententiæ, non potest de negotio toto iudicare, sed quæstiones motas debet ad delegantem referre.[l]

SCHOLIA.

a In re dubia nō potest dari certa sententia, ca. graue, 11. quæst. 3.

b can. denique, §. quod si quælibet, 6. q. 3. can. de libellis, §. nam si tale, 20. dist.

c c. intimasti, 68. de appel. l. 1. §. fi. & l. 2 de relation. C.

d c. licet, 5. de offic. delega. ca. nomē, versic. quod nec in negotiis, 2. q. 1. l. 1. l. iubemus, 34. vers. nō prius, de appell. vide exceptionem in l. 1. §. 1. de appell. in P.

e ca. biduum, §. fin. 2. q. 6. l. fin. quando appella. sit. P.

f l. 1. & 2. si à non competen. iud. iudic. esse dicatur, lib. 7. C. tit. 48.

g c. licet Hely, de simonia. c. qualiter, in 2. §. ad corrigendos, in fine, de accusatio. Clem. sæpe, §. verum quia, de verborū signifi. l. vt fundus, cōmuni diuid. P. c. cōsultationibus, 10. de offic. & potest. iudic. deleg. c. ex parte, de rescrip. tota 3. q. 9 potissimū ca. 2.

h c. inter quatuor, de maior. & obedien. l. absentē, de pœnis. C. l. absentem, de accusatio. P. l. meminerint, si per vim vel alio modo. C.

i Dicto c. inter quatuor, & d. c. consultationibus, lite contestata & inspectis actis & documētis pro vtraque parte, c. prout, de offic. delega. aliquando etiam lite non contestata, c. vnico, de eo qui mittitur in possess. causa rei serua. in Sex. li. 2. tit. 7. l. properandum, §. cum autem, de iudic. C. 2. eo. tit. in Sext.

k cap. 1. de mutuis petitionib.

l c. de cætero, 5. de senten. & re iudic. l. si vt proponis, C. de executio. rei iudica. c. sup eo, de crimine falsi.

CAPVT III.

1 Qui ferant sententiam. 2 Qui non.

1 SEntentia dicitur ferri interdum à iure seu canone seu lege: interdum à iudice: interdū ab arbitro. A iure fertur quādo in dispositione canonis seu legis statuitur, vt qui tale quid commiserit, tali pœna condemnatus habeatur, quæ sententia interdum ipso iure & facto incurritur sine alia declaratione iudicis tanquā lata:[a] interdū non nisi cum declaratione iudicis.[b] Iudex porro cui negotiū cōmissum est finiendū, sententiā proferre debet,[c] isque qui regulariter cōdemnare potest, & poterit absoluere.[d] Dicitur & arbiter dicere & ferre sententiā,[e] iudex autem qui pronunciauit interloquendo, se non posse cognoscere & abdicauit à se iurisdictionem, non potest postea sententiam dicere,[f] vt neque qui legitimè est recusatus.[g]

2 Cæterū nemo catholicus potest se iudicandū sententiæ hominis non catholici cōmittere, alioquin est excōmunicandus.[h] Neque hæreticus excōmunicatus palam, aliū excōmunicare poterit:[i] occultè tamen excommunicatus iudicare

poterit, nisi aliud prohibeat.[k] Prohibentur[l] etiam natura iudicare mutus, surdus, perpetuo furiosus, impubes, quia iudicio carent: lege item, vt senatu motus. Moribus, vt fœminæ serui, item laicus nô iudicat de clericis,[m] nisi forsan à Pontifice summo causa delegetur spiritalis.[n]

SCHOLIA.

a Quemadmodum in c. fina. de consuetudine in Sex. in statuto episcopi, vt quicumq; furtum fecerit excommunicatus sit, idem in c. à nobis, de sententia excom. Sont & casus in quibus quis incurrit iure excommunicationē ipso facto prohibito cômissu, vt in ca. siquis suadente diabolo, 17. q. 4. c. nō dubium, c. veniens, c. dæmonialibus, de senten. excom. cum simili. item in casu c. dura, de crimine falsi, c. tua nos, c. conquesti, de sententia excō. cum similib. suot ita & casus in quibus ipso iure quis priuatur suo beneficio ecclesiastico facto aliquo, vel delicto cômisso, vel inhabilis ad illud efficitur, vt in c. licet episcopus, in 2. de cooceffio. præben. c. cum nostris, eodem de côcessione præben. vbi nec opus est declaratiooe priuationis per sententiam cum ipso iure priuantur, vt nec in aliis, in quibus ipso iure priuatio fit, l. iubemus, §. œconomus, de sacrosanct. eccles. Satis enim lex interpellat pro homine in l. magnam, de contrah. & co. oioitten. stipula. C.

b Cuiusmodi sunt omnes ferè pœnæ à iure impositæ quæ exigunt sententiam declaratoriā reom crimen commisisse ex quo pœoę illi statuātur, quemadmodum non censetur prodigo adempta bonorum administratio, quin priùs fuerit declaratus prodigus, & interdicta expressè fuerit ei per sententiam, l. is cui bonis, de verbor. obliga.

c l. de qua re, 17. & l. vbi cœptum, de iudic. P.

d l. 3. & 5. de re iudic. l. nulli, 10. de senten. & interlocut. omnium iud. C.

e Toto titulo de arbitris, in iure pontificio, & ciuili. l. 3. de sentent. & interlo. omnium iudic.

f c. significantibus, de offic. & potesta. iud. deleg.

g c. cum super, 23. de offic. delega.

h can. 31. catholicus, 2. q. 6. sic hæreticus damoatus alium damnare noo potest, ca. Acatius, 3. §. si ergo, & §. audiuimus, 4 §. fin autem, 24. q. 1.

i dict. can. aodiuimus, in principio, & 9. 1. 24. q. 1.

k can. excellētissimus, 11. q. 3. ca. siquis cōfugerit, 16. eo. can. concubinæ, 16. dist. can. quorundā, 23. distin.

l Qoæ sequūtur sumpta sunt ex can. infamis, 1. §. tria sunt, 3. q. 7. l. cum prætor, §. nō autē omnes, de iudic. P. vbi gloss. adfert iura similia côuenientia singulis.

m ca 17. clericū nullus, ca. christian, 11. ca. Sylvester, 13. ca. relatū, 14. & aliis, 11. q. 4. c. at si clerici, de iud.

o can. illud, 10. q. 3.

CAPVT IIII.

Quæ in sententia dicenda seruanda.

Sententia vt valeat, debet iuxta sacrorum canonum legúmque decreta ferri,[a] vocatis quorū interest,[b] adhibita matura deliberatiooe, & absque præcipitatione:[c] cōmittitur tamen res aliquādo alicui determinanda secundum eius conscientiā,[d] citius quā fieri poterit.[e] Debet & ferri nō ad acclamationes populi,[f] sed ex iure & seruato iuris ordine quem & summus Pontifex seruare solet,[g] & in scriptis per ipsum iudicem[h] sedētem,[i] nisi forsan tam breues lites sint, & ita exiguæ causæ, vt illa solemnitate nō indigeant.[k] Sententia ecclesiastica excōmunicationis ferri non debet nisi prius trina admonitione præcedente,[l] in dubia causa potius reo quàm actori fauendum erit,[m] & quod minimum[n] & benignius[o] præferendum. Debet & sententia esse certa,[p] & relata ad libellum vel ei conformis,[q] aut si conueniant inter se litigantes, relata ad conuenta.[r] Debet & ferri die non feriata sed iuridica,[s] in loco constituto,[t] publicè, non clam, aut secreto,[u] nec sub conditione.[x] Porro quæ à litigatoribus, vel eorū aduocatis omissa sunt in iure, iudex debet supplere.[y] De qua re tamen cognouerit, de eadem pronunciare tenetur,[z] atque regulariter, victus victori est condemnandus in expensis tanquam temerarius litigator,[aa] nisi forsan probabilem quandam causam litigandi[bb] habuerit.

SCHOLIA.

a c. 1. & c. ne inoitaris, de constitutio. c. t. de seotentia & re iudic. can. iudices, §. bonus iudex, 3. q. 7. vbi glosse notabiles, quando secundum propriam voluntatem & opinionem, vel aliorum iudex iudicare debeat iunge can. summopere, §. fi. 1. q. 3. l præsc prouinciæ, 27. de re iudica. P. nec exemplis sed legibus iudicandum est, l. nemo, de sententiis & interlocutio. omnium iudicum C. § omnis denique, nouella 82 § fin de offic. iudic. apud Iustinia. Clericorum & spirituales causæ potissimum sunt iudicād secūdum canones, c. quod clericis, 9. de foro competen. c. penul. & fin. de secund. nup. temporalium verò rerum & secularium, secūdum leges ciuiles: vt plerúmque debēt fieri iudic. c. 1. & 2. de oper. noui nunciatio. facit tota 10. distinct. apud Gratianum, & si lex deficiat, tunc relinquitur iudicium arbitrio iudicis, ca. vnaquæque, §. fin. 13 q 2.

b l. de vnoquoque, de re iudica. P.

c can. summopere, 11. q. 3. c. quoniam contra, de probatio. can. 4. Apostolicæ, 35. q. 9. l. 2. de sentent. ex periculo recitan. C. l. eos qui, 6. §. final de modo multarum, C. l. 1. in princip. de requiten. reis. C. Papa etiam debet cum magna deliberatione ferre, can. Apostolicæ, 35. q 9. & cum mentis tranquillitate non in furore, can. illa, cum tribus sequentibus, 11. quæst. 1.

d Secundum conscientiā relioquitur iudici aliquando res iudicanda, vel à principe, vel à lege eius, vt in cap. statutum, 11. §. assessorem, & cap. nisi cùm pridem, in fine, de renuncia. cap. fin. in fine, de hæreticis, in Sext. cap fin. de voto, lib. 3. titul. 34. can. vir cum propria, 21. qoæst. 4. can. habuisse, 33. distin. can. denique, 4. distinct. can. 1. 15. quæst. 8. cap. mulieri, de iureiutan. quare tunc non appellatur à iudicato per illos, quorum conscientiæ iudicium relictum est, quia côscientiæ solus superior Deus est. l. 2. Cod. de rebus cred. Iason ad §. sed istæ, oumero 131. de actio. apud iustinia, & ad l. nec quicquam, §. vbi decretum, de offic. proconsul. P. ad l. de pupillo, §. qui opus, de oper. oooi oūciatio. P. ad l. admonendi, oumero 11. de iureiūran. veruntamen si enomis esset iudicati læsio, grauatus posset recurrere ad superiorē, per textū iuncta glos. in Clemen. 1. §. ooeramus, de iure patrona. vel per officiū iudicis fieri posset restitutio, argumento l. maioribus, C. communia vtriusque iudicij.

e nam iurgantium controuersias celeri sententia terminare, & æquitati cõuenit & rigori. c.2. de sent & re iudic. can. sicut, 2.q.1.l propetandum, C. de iudi. c. finem litibus, c. venerabilis, de dolo & contumac. idipsum dicitur de sentẽtus proferendis io reos conuictos confessos, l. cum reis, C. de pœnis.

f cap. ad audientiam, de consuetud. c. Olius, de elect. l. decurionum, 12. de pœn. C.

g c. in causis, 19 de seotent. & re iudic. l. prolatam, de sent. & interloc. omn. iudi. P. lib. 7 tit. 45. non valde tamen interest, si ordo verborum non seruetur aut forma, c. in his, de verb. signific. glos. in summa, 2.q. 1. notat, omnem sententiam interlocutoriam & diffinitiuam, exigere ordinem iuris, & alioquin eo non seruato, nullam esse, vt dictum, & habetur in ca. fin. 2.q.6. distinguit tamen duplicem esse iuris ordinẽ: vnum, qui est de natura seu substantia iudiciorum, nempe vt post citationem quis habeat inducias, & fiat litis contestatio, & testes recipiantur, sententia feratur in scriptis, contra quem ordmem sententia lata non valeat, d. §. diffinitiua: alium verò dicit esse ordinem, qui non est de substantia iudiciorum: veluti vt sententia oon feratur sub conditione, nec prius de proprietate quam de possessione agatur, qui si non seruetur, nihilominus valeat senteotia, can. biduuto, 2.q.6.

h c. fin. de sent. & re iudic. in Sext. l. 1. 3. 4. de senten. ex breuicu. recitan. Leo etiam nouel. 45. exigit vt sententiam iudices referant, suaq; manu obsignent, ne si temerè postea fuisse iudicatum deprehendatur, negare illi suam scripturam queant, aut ne supposita sententia in iudicium producatur. Ardua negotia sententia scripta sunt determinanda, vt præmeditata, alias non valet, can. in primis, 2.q 1. nec interest in quacunqoe materia scribatur, dummodo scribatur, vel in pariete, vt ait glos. ad c. postulatus, ad verb. scribebat, 1.q.9. qoia & edicta prætoris in albo parietis scribebantur, l. si quis id quod, de iurisdict. omnium iudic.

i d.c. fin. §. fin. de sentent. & re iudic. in Sexto.

k d.c. fi. §. fi de sent. & re iud. in Sex. auth. nisi breues, de sent. ex breuiculo recitan. C. sic sententia de modicis causis nõ eget scriptura, ca. si quis cum, 1.q.1.

l cap. 1. de treuga & pace. lib 1. tit 34. c sacro, de sent. excommuoicat. c. 1 eod titu. in Sexto.

m In dubiis potius reo quàm actori fauendum, cap. com sint, 11. c. in pari, 65. de reg. iur. in Sex. c. ex literis, §. quod si ambarum, de probatio c. inter dilectos, 6. de fide instrument. nisi ageretur de causa liberali, d. §. quod si ambarum, non io ambiguis semper prn libertate est respondendum, l. quones, 20. l. in obscura, 139. de reg. iur. l. cum inter veteres, 14. in fioe, C. de fideicõmis. libertatib. l. inter pares, de re iudic. P. alioquin fauorabiliores rei, l. fauorabiliores, 167. l. nemo, 167, l. in pari, 170. l cum par, 196. l. in eo, 33. de reg iur. P. cum similib. quia proniores esse debemus ad liberãdum quàm ad obligandum, l. Arrianus, de actio. l. absentem, de pœnis. P.

o In obscuris quod minimum est sequimur, c. ex parte, 18. de censib. c. in obscuris, de reg. iur. in Sexto. l. semper, 9. eo. tit. in P. l. inter pares, 38. de re iudic. P.

o c. estote, 2. de reg. iur. l. semper, 55. l. ea quæ, 152. l. factum, 197. in fine, de reg. iur. l ooo sine ratione, 5. C. de bonis quę liberis. Atque humanius quando datur electio, est seqnendum, l. cum inter veteres, 14. de fideicommis. libert. P. l. si fuerit, 11. §. fin. de rebus dubiis. & hoc maximè in pœnis infligendis erit obseruandum. Cauendum tamen erit iudicanti, ne quid aut durius, aut mitius constituat quàm causa deposcat. Nec enim aut seueritatis, aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso iudicio prout res expostulat statuendũ est. Porro in leuioribus causis pronintes iudices ad lenitatẽ esse debent, in grauioribus pœnis seueritatẽ legum cum aliquo temperamento subsequi, vt ait Martianus in l. perspiciendum, 11. de pœn. vide quę dicuntur de iustitię imagine his conueniente, ex Chrysippo apud Gellium, lib. 4. cap. 14.

p §. curare, de actio. apud Iustinia. l. in sententiis, 58. de re iudic. l. 1. & 2. de sentẽtiis quę sine certa quantita. proferun. C. l. vnic. C. de sententiis quæ pro eo quod interest proferunt. lib. 7. tit. 45.

q cap. 1. ibi, *sunt vobis &c.* & c. 2. de libelli oblat. lib. 2. titu 3. l. vt fundus, commuoi diuidun. P.

r cap. 2. de pact. cap. 1. de transact. l. si conuenerit, 26. de re iudic. P.

s cap. 1. de feriis, lib. 2. tit. 9. nec valet sententia diebus feriatis in honorem Dei, etiam consentientibus partibus lata: nisi fortè aut oecessitas aut pietas id suadeat. In feriis tamen in vtilitatem hominum introductis, licet in iudicium vel ad subeundam seotentiam consentire litigantibus: vtrumque caput probatur in c. fin. de feriis, in l. omnes, C. eod. titu. l. si vt propoois, 4 C. quomodo & quando iudex, lib. 7. C. titu. 43. l. si feriatis, eod. titu. P.

t cap fin. de rescript. l. si vt proponis præses prouincię, 5. C. quomodo & quando iudex: si locus certus sit iudicio exercendo assignatus, in eo pronunciãdum: quod si non sit, intelligitur locus idoneus vbi iudicari consueuit, l. si locus, de iudic. P. l. si cum dies, §. si arbiter, de recep. arbit. debet autem esse locus tutus litigantibus & honestus, vbi sententia reddi possit saluo honore maiorum, l. penul. de iustit. & iure. l. si cum dies, §. penult. de recept. arbit. P.

v Præsumptio quippe mala est cõtra occultè iodicantes, c. consuluit, de offic. deleg. ca. Anastasius, 19. dist. l. cum sententiam præsidis, 6. de sent. & interloc om. iudic. sicut & fraus pręsumitur cõtra conferẽtes occultè beneficia, in c. vnic. vt ecclesiast. benef. sine diminuno. conferan. & in aliis occoltè factis, vt in c. cum inhibitio, de clandestina despons. cano perniciosam, 18.q.2. l. ita fidei, de iure fisci, l. non existimo, de administratio. tutor. l. fin de ritu nuptia. P.

x Sententia non debet ferri sub conditiooe, cano. biduum, 2 q.6. tenet autem, si feratur. cap. à nobis, de sententia excommun. intelligitur tamen conditio in sentẽtia ex rescripto lata, *si preces veritate nitantur*, quia ex falsis propositis potest retractari sententia, vt si super falsa instrumẽta sit iudicatum, c. cum veoerabilis, 6. § licet autem, de exceptio. c. super eo, 2. de crimine falsi. l. 1. 2. & fin. C. si ex falsis instrumeoris iudica. sit l. qui agnitis, 11. de except. vt & super falsis testimoniis, c. sicut nobis, 9. de testibus, c cum I. & A. aa. de sentent. & re iudic. l. D. Adrianus, 31. de re iudic. P dummodo probetur iudicẽ, vel supra falsum testimoniũ, vel iuxta falsa instrumenta pronunciasse, noo aliter, l. falsam, 3. C. si ex fals. instr.

y l. vnica, C. vt quæ desunt aduocatis iudex partium suppleat.

z l. de qua re, 74. de iud. l. prætor, 13. §. fi. de vac. mun.

aa c. finem litibus, § de dolo & cootum. c. fin de maio. & obed. c. calumniam, de pœnis. §. oportet, de iudic. authent. generaliter, §. etsi, de episc. & cler. maxime quando constat de malitia victi, c. ex literis, de dolo & contuma c cæterum, & cap. fin. de rescript.

bb Et litigauit sine malitia, cap. sacro, 6. cúmque aduersus, de sententia excommunicat. l qui solidum,

§.etiam, de leg.2. alioquin enim, nisi esset ita receptum, posset quis metu expensarum soluendarum omittere persequi aut defendere ius suum, l.illud, de petitio.hæredit.in Pand.nisi vt dixi, constaret de malitia & calumnia: quia tunc condemnabitur in expensis.vide de his plenam glo.ad c finem litibus, ad verbum *expensis*, de dolo & contumac.

CAPVT V.

Contra quem ferenda non est sententia.

Contra Episcopum inconsulto summo Pontifice ferenda non est sententia,[a] neque contra absentem non vocatum & contumacem.[b] Non est quoque pœnalis ferenda sententia ab Ecclesia, cum multitudo causa est peccati, vel quando ille peccat qui sociatam habet multitudinem:[c] vel quando inde imminet periculum schismatis.[d] Sunt & maiores causæ, quæ tantum apud sedem Apostolicam sunt tractandæ, ex sua natura, vel ad illam euocatæ.[e]

SCHOLIA.

a cano.accusatus, in fine, & can.seq. can.discutere, & can quamuis, can.nullum, can.dudum, cum sequentibus vsque ad c.peregrina, 3.q.6.can.1.6. iudices, versic.finis verò, 3.q.8.can. fin. vers. etsi inter eos, 9.quæst.3.

b Vt supra diximus, & docetur tota 3.q.9.& c.tenor, 10.de sentent.& re iudic.c.consultationibus, 10. de offic.delegat.c.inter quatuor, 8.de maior. & obed. can.in primis, §.sed & de personis, 2.q.1. Quomodo autem in absentes & contumaces procedatur, docetur in l.2.3.4.7.& authen.seq.& l.9.& 10.C.quomodo & quan.iudex, lib.7.C.tit.43.

c in can.si quis potestatem, 31.§ similiter, & seq. non potest, 23 q.4.& in eo casu dicitur diuinæ disciplinę seuera misericordia, facit can.vt constitueretur, 50. distinct.sic vindicta ratione multitudinis relaxatur, can.quoties, 1.q.7.can.ipsa pietas, 23.q 4.ca.ordinationes, 9.q.1.vbi rationes.

d ca.cum quisque, 19.23.q.4. ex diuo Augustino contra epistolam Parmeniani, lib.3 cap.2.

e cap.nec licet, 17.distinct.c.maiores, de baptismo in concil.Trident, 24.sessio.de reforma.c.20.

CAPVT VI.

De effectu sententiæ.

Firma sententia esse debet quæ iustè & rationabiliter fuerit diffinita: multo magis si fuerit per superiorem roborata.[a] Fit autem confirmatio à summo Pontifice postulata, ne vlla controuersia postea, de re maximè cum consensu partium confirmata, moueri posit: quãuis alioquin ante moueri potuerit.[b] Quare sententia legitimè à iudice competente lata, nec expugnata, seu res iudicata, producit actionem & exceptionem,[c] Præsumitur autem semper vt oportet & legitimè lata, donec contrarium probetur.[d] Quamobrem aduersus non venientem & legitime vocatum, pro executione & effectu sententiæ conceditur missio in possessionem rei seruandæ causa, bonorum eius qui vocatus copiam sui non facit,[e] vel aliter sententiæ non satisfacit:[f] nisi agatur de beneficio Ecclesiastico, in quo non fit ea missio ob contumaciam aduersarij.[g] Vt autem ante sententiam & condemnationem executio fieri non debet contra debitorem:[h] sic contra, postquam sententia lata est, maximè si transierit in rem iudicatam, executio non est differenda:[i] verumtamen non est exequenda sine mandato iudicis,[k] quæ nulla verò est non debet mandari executioni.[l]

SCHOLIA.

a cap.4. de sentent. & re iudic. operatur autem confirmatio vel roboratio facta per summum Pontificem, vt si causa cognita facta fuerit, & ex certa sciẽtia, non possit inferior iudex de ea iudicare vel statuere, cap.1.& 2.de confirm.vtili vel inutil.

b vt in c.2.de pact.c.1. de transactio.can. omnimodo, 35.q.9.can.sicut, 2.q.1.

c can.1.ca.loci nostri, 35.q.9.c.cum inter, 13.de re iud. l.1.C.de his qui propter metum iudic.non appella. l.si contra, 8.C.de appellat.l.si pecuniam, C.de re iudic.l.3.C. vt lite pendente vel post prouocat. &c. l.ingenuum, 25.de statu hom.P. dixi à competente iudice, cum aliud dicendum sit in incompetente, si per exceptionem obiiciatur, c.at si clerici, de iudic. can.in primis, §.de persona Episcopi, 2.q 1.can.1 §. nullum, 3.q.8.can 1.9.q.2.can.1. & can. in clericorum, 11.q.1.can.cui est, 11.q.3.l.fin.C.si à non competent.iudic.

d cap.in præsentia, versic.& tanta sit, de renunc.cap. sicut, & cap.cum inter vos, de sententia & re iudic. res iudicata pro veritate habetur, d.l.ingenuum, de statu hominum.P.l.res iudicata, de regul.iur.

e cap.tuæ fraternitati, 3.vt lite non contestata, quæ fit à magistratu eius loci vbi bona sunt, c.1.§. contrahentes, de foro compet.in Sext.l.1.quibus ex caus. in poss.eat.P.l.2.§.fin.vbi in rem actio exerceri debeat.Quis autem sui potestatem in iudicio vocatus facere non dicatur, docet l.2.§.1.quibus ex caus.in poss.eat. Notat tamen Rebuffus tomo 1.Commentariorum ad constitutiones regias, in proœmio numero 101. in Gallia non mitti actores in possessionem bonorum propter reorum contumaciam: sed aliam esse praxim, quam notat ad rubricam tractatus *des defauts & contumaces*, & sic ait non seruari in sua specie titulum, quibus ex causis in possessionem eatur, & titulum, de bonis authorit.iud.possid. verumtamen aliter alibi & ex iure scripto, eo tamen obseruato, quod si agatur actione in rem, fiat tantum missio in solam rem petitam, non in vniuersa bona possessoris, c.quoniam, 5.§.in aliis verò, vt lite non contest.l.Fulcinius, 7.§.item videamus, quibus ex caus.in posses.eat.P. Si verò personali actione agatur, fiat tantum missio in possessionem mobilium, vel his non sufficientibus, immobilium: pro modo debiti declarari.d.c.quoniam, §.si autem super. Quin & si clericus debitor absit contumaciter satisfacere oportet ex fructibus ex præbenda sui beneficij, cap.peruenit, 2.de fideiussor fit & adhuc contumace vocato existente post annum alia missio ex secundo decreto, per quam missus verus possessor, constituitur reseruata quæstione proprietatis absenti, cap.quoniam, 5.§.in aliis, versic. qui si venerit, vt lite non contest.cap.1, de eo qui mittitur in possessio.

f Non enim ex vna causa sola cõtumaciæ, sed etiam ex aliis fit missio quoque in possessionem bonorũ non obedientis sententiæ, vel non soluentis, vt liquet ex titu. quibus ex caus. in poss. eat. si reus conuentus minor ætate tutorem vel curatorem nõ habeat, vel ab eo non defendatur, l. si pupillus, 10. quibus ex caus. in poss. eat. P. l. si minor, 5. de rebus authorit. iudic. possiden. aut si reus conuentus sit furiosus, prodigus, vel alius qui curatoris egeat opera, & is non adsit, l. Fulcinius, §. adeo autem, quibus ex caus. in possessionem ea. l. vbi non voce, 166. de reg. iur. P. si debitor sine hærede decesserit, l. si bona, 5. & l. pro debito, 6. §. quod si specialiter, de bonis author. iudic. possiden. C. vel si hæres quidem sit, sed suspectus sit, & noluerit satisdare creditoribus, l. si creditores, 15. de priuileg credit.

g cap. vnico, de eo qui mittit. in posses. causa rei seru. in Sext. c. olim, de rescrip. vbi interpretes.

h cap. significante, 69. de appella. l. 1. C. de execut. rei iudic. l. 8, de re iudic. P.

i can. sicut, 2. q. 1. regulare illud, vt sententia mandetur executioni non obstante exceptione, can. sicut, 2. q. 1: nisi incontinenti probetur exceptio, c. veniẽs, de testib. c. literas, de restitut. spoliator. vt in quibusdam casibus notatis in can. cum apud, 1. q. 3. dilatio autem executionis prohibetur quæ non est vel à iudice, vel à lege condemnatis ad soluendam data: nõ quæ ab his concedatur, l. debitoribus, 31. de re iud. l. 2. C. de vsur. rei indic. traditur & ratio cur etiam in causa criminali prius maturè consultata sententia, post prolationem sit celeriter exequenda, in l. cum reus, 18. de pœn. C. l. penul. de custod. reor. C. l. 16. de sicariis. P. Nisi forsan ira cõmotus princeps iusserit sine causæ cognitione reum aliquẽ vltimo supplicio affici, cuius tunc executio debet ad 30. dies differri, donec efferbuerit ira eius, l. si vindicari, 20. C. de pœn. quam constitutionem latam fuisse à Theodosio suasione D. Ambrosij tradit Sozomenus, lib. 7. c. 24. Possunt & esse aliæ exceptiones ex quibus differtur executio sententiæ, veluti si is damnauit cui ius damnandi non est, l. 2. §. fin. de pœn. P. veluti ius non est magistratibus municipalibus damnare vltimo supplicio, l. magistratus, 12. de iurisdict. omn. iudic. l. 3. nec omnibus, sed certis iudicibus ius deportandi datur, l. 2. §. constat, de pœn. P. l. inter pœnas, 6. §. 1. de interdic. & relega. l. 1. §. relegandi, de offic. præfect. vrb. nec relegandi, l. relegatorum, §. 1 de interdict. & relega. & sic de similibus quæ per appellationem cognoscuntur.

k in l. 8. C. de appellat. etiam si videatur iniusta executori, c. pastoralis, 28. §. quia verò, de offic. delegat. potest & delegatus mandare iudici ordinario exequi suam sententiam, d. §. quia verò, c. de cætero, de sententia & re iudi. vel ipse, si velit, potest eam exequi, c. significasti, 7. de offic. delegat. ordinarius tamen ex lege habet potestatem exequendi sentẽtias suas, cap. si quis contra, 4. §. fin. de foro compet.

l l. 4. §. condemnatum, de re iudic. P. nempe si notoria sit nullitas, alioquin si pendet adhuc processus super nullitate, debet interim mandari executioni, & ita etiam in praxi seruatur, idque merito. Alioquin enim quilibet sententiam aduersum se latam nullam dicere posset, & malinis hominũ est obuiandum, l. in fundo, de rei vendic. P. c. sedes, de rescrip. atque semper vt alibi sæpius dictum præsumitur pro sententia, & quandiu dubium est de his quæ non sunt & non apparent, idem dicitur esse iudicium, l. duo sunt, de testamenta. tute. P. Quando autem sententia nulla dicitur, quæstio nullitatis ad iudicem, qui protulit eam, efferenda est, cap. de cætero, de re iudic.

CAPVT VII.

Ex quibus impediatur fiatq́; inualida sententia.

SEntentia effectu priuatur pluribus modis, & fit inefficax, veluti si contra non citatum & absentẽ pronuncietur,[a] maximè etsi contra citatum extra territorium, quo & casu nulla erit.[b] Si à non suo iudice seu ab incompetente pronuncietur,[c] si contra formam canonis & ius constitutionis pronunciata sit expressè,[d] si non seruato ordine feratur,[e] aut ab vno tantum ex duobus vel pluribus datis[f] iudicibus nisi aliter in compromisso vel delegatione permittatur, vt si non omnes non possint vel nolint iudicare, alij iudicent.[g] Potest tamen vnus arbitrorum vel iudicũ aliis præsentibus & mandantibus, scriptam sententiam recitare, & perinde habetur ac si ab omnibus esset recitata: oportet autem vt is qui recitat non vtatur verbis singularis numeri, sed plurali dicens: *Nós tales iudices pronunciamus seu statuimus in hunc modum.*[h] Non valet etiam sententia cõtra rem iudicatam à qua non fuerit appellatum,[i] si modo ea fuerit iudici exhibita ante iudicium. Alioquin enim si non fuerit proposita ea prior res iudicata, vel saltem non sit probata, valebit secunda contraria.[k] Item si agatur de sententia matrimonij, contra quã alia pronunciari possit, cum prior non transeat in rem iudicatam.[l] Nulla & dicetur sententia quæ lata est post elapsum tempus iudici ad iudicandum vel pronunciandum præfixum.[m] Item si contineat impossibile præceptum:[n] si cum falso procuratore lata: verum hæc sustinebitur quousque falsitas fuerit detecta.[o] Item & nulla quæ incertam condemnationem continet, & quæ nõ possit certificari relatione facta ad acta vel ad libellum, vel alio modo.[p] Reuocatur & sententia quæ super rescripto per subreptionem impetrato interuenit.[q] Est & sententia aliquando iniusta ex animo proferentis: iusta autem ex ordine & causa: aliquando est iusta ex animo & causa, sed non ex ordine: aliquando iusta ex animo & ordine, sed non ex causa.[r] Cùm autem ex causa iniusta fuerit, aliquando nullum in eo omnino qui accusatur, delictum est quod sit damnatione dignum: aliquando non est in eo illud supra quod fertur sententia, sed ex alio notandus est. Ex animo est iniusta, cum aliquis seruata integritate ordinis, in adulterum vel in aliquem criminosum non amore iustitiæ, sed liuore odij, vel pretio vel fauore aduersariorũ inductus sententiam profert. Neque valebit etiam sententia de alia re facta quam datus seu delegatus fuerit index,[s] nec si ad alias personas quã comprehensas

in man

in mandato delegationis prorogata fuerit iurisdictio,[t] quanquam possit terminus iudicādi præfixus à litigantibus ante eius lapsum prorogari.[u] Ordinarij tamē iudicis laici iurisdictio cum prorogari possit ex litigantium laicorum consensu,[x] poterit & ad alias res extendi,[y] & ad alias quam suæ iurisdictionis ordinariæ personas.[z] Porrò diffinitiua sentētia, quæ absolutionem vel condemnationem non continet, pro nulla habetur.[aa] Redditur & inualida sententia, si sub conditione lata, illa resoluatur,[bb] vel si feratur postquam quis se protectioni superioris subiecerit.[cc]

SCHOLIA.

a cap.tenor, de re iudic. & ibi interpretes, c.lator, eo. titu. can. Ecclesia sanctæ Mariæ, de constitut. neque debet proferri diffinitiua partibus inauditis c.1. de accusat. & peremptorium etiam requiritur contra absentem citationis edictum, l. ad peremptorium, de iudic. ff. cum similib. Matthæus de Afflictis decis. 346. num. 16. quinimo in summariis quoque cognitionibus requiritur præcedens citatio, aliter sententia erit nulla, Clem. sæpè, de verbor significa. Roma. consil. 255. quanquam à principe ita sine citatione lata fuerit sententia cuius & eadē ratione nulla est, c. pastoralis, de sentent, & re iudic. Felin. ad c. cum olim, num. 12. eo. tit. atque ideò & in curia Romana ad audiendam sententiam semper pars citatur, Rota decis. 242. in nouis. verum alibi ex stilo receptum, vt plerunque citatus legitimè ab initio, & ad procedendum generaliter, non debeat amplius specialiter vocari ad audiendam sententiam, vt notat Antonius Granaria, in Canonicationibus ad c. fin. num. 38. lib. 7. Octouiani Vvestrij introductionis in aulæ Romanæ actiones, post Marantam in praxi, 6. par. 1. memb. 10. & post Matth. de Afflictis, decis. 755. *sciendum est quod in vacatione*, in antiq. Cæterum arbitror ibi non requiri citationem in prolatione sententiæ, quando citati & vocati fuerint ab initio litigantes & cōparuerint, & processum fuerit in causa & conclusum, & statuerit iudex ius se dicturum, sic & solet fieri vocatio ab initio cum intimatione, quod siue venerit vel non, proceditur ad negotij diffinitionem: eóque stilo vtuntur omnes curiæ parlamentorum seu Senatuum Galliæ, vt ait Masuerius in praxi, titu 34. de re iudic. §. fin. probat idipsum Cynus ad l. si quis ex consensu, de episcop. audien. l. quamuis, C. ad leg. Iul. de adult.

b Clement. 1. de sentent. & re iudic.

c cap. at si clerici, de iudic. c. ad nostram audientiam, de consuetud. §. si verò Ecclesiastico, vt cler. apud proprios episcop. conueniant. in nouel. can. accusatorem, 3. q. 8. can. 1. & can. Episcopum, 9. q. 2. can. in clericorum, 11. q. 1.

d cap. cum inter, c. cum causa, de sent. & re iudic. l. 2. C. quando prouoc. non est necess. c. 1. de sent. & re iudicata. similiter nec licebit statuere valide contra consuetudinem notoriam scriptam & approbatam, aut contra ordinationem regiam publicatam, l. de quibus, de legib. ff. Felin. & Panor. ad c. 1. de senten. & re iudic.

e cap. ad probandum, de sent. & re iudic. l. prolatam, de sent. & interloc. omn. iudic. C. can. qui appellat, 41. §. item sententia citra solitam, 2. q. 6. attamen si non appelletur tenebit sententia, l. 1 C. de appellat. Nulla etiam in iure sententia dicitur, ratione ordinis à iure constituti non seruati, vt si iudex dum debebat condemnare procuratorem, cōdemnauit dominum litis, l. 1. C. de sent. & interlocut. omn. iudic. vide tamen quando dominus, quandóve procurator condemnari debeat in c. licet causa, de proba. c. inter dilectos, de fide instrum. c. querelam, de elect. l. nihil interest, de procurator. C. l. fin. de iniur. C. & in hac quæstione tutius aget iudex si dominum & procuratorem condemnet: in criminibus tamē condemnandus est dominus, non procurator, d. l. fin. C. de iniur.

f can. ei qui appellat, 41. §. item si plures, 2. q. 6. l. 4. C. de sent. & interloc. omn. iudic. l. item si vnus, §. item si plures, l. ii. in tres, l. sicuti, de recep. arbitr. ff. Nam omnes in quos compromissum est, vel qui delegantur simpliciter, debēt iudicio interesse & sententiæ: aliter autem, vel vno eorum mortuo, vel absente, vel nolente iudicare, vel incapaci reddito, alij iudicare nequeunt, c. vno delegatorum, 42. de offic. delegat. c. cum causa, 21. eod. titu.

g d. c. vno delegatorum, cap. cum super abbatia, 24. c. prudentiam, 21. cum suis §§. de offic. deleg. c. Raynuntius, in princ. de testam. l. non distinguemus, §. cum in plures, de recept. arbit.

h c. cum ab vno arbitrorum, 4. de sent. & re iudic.

i can. ei qui appellat, 41. §. si item si sententia lata, 2. q 6. l. post sententiam, de sent. & interloc. omn. iud. C. l. 2. quando prouocar. non est necesse.

k cap. inter monasterium, 20. de sent. & re iudi. quando videlicet is qui pro se priorem sententiam habebat, omisit ex certa scientia & malitiosè eius exceptionem proponere, vt vexaret aduersarium sumptibus: vel quia illa sententia non satis fundata erat, vt in d. c. inter monasterium, argu. l. si decipienti, ad Senatusc. Velleianum. non autem si ex ignorātia omiserit eam exceptionem rei iudicatæ, vel quia eo tempore non poterat eam probare: quo casu omissio tunc ei nō præiudicabit, quominus possit postea proponere omissam, can. plerunque, 2. q. 7. & sic notat glossa ad dictum canonem ei qui appellat, §. item si sententia lata, ad verbum *iudiciales*, 2. q. 6.

l can. loci, 2. §. quia ergo, 25. q. 9. cap. lator, c. consanguinei, de sent. & re iudic. idipsum & verum puto, de aliis sententiis quæ non transierunt in rem iudicatam, vt eas possit cōtraria sententia, potissimum superior, coram quo res tractatur emēdare malè latas, d. c. inter monasterium, de sent. & re iud. Solet & esse in praxi, vt si contendatur de aliqua re iudicata in inferiori tribunali, coram superiori iudice impetrentur literæ appellationis ab ea sentētia quæ opponitur, cum clausula restitutionis in integrum contra desertionem appellationis, vel quod nō fuerit intra diffinita tempora appellatum.

m cap. de causis, de officio delegat. l. cum non eo die, quando prouocare non est necess. l. fin. C. quomodo & quan. iudex, l. 1. C. de arbitris.

n Non valet sententia & nulla remanet cōtinens præceptum impossibile, vel cui non potuit propter rerum naturam, l. penul. quę senten. sine vlla appellat. resc. l. impossibilium, de reg iur. ff.

o in c. in nostra, de procur. c. ex parte, de rescri. l. licet, C. de procur. l. fin. C. si à non compet. iudic.

p c. peruenit, de fideiussor. l. 1. & seq. de sentent. quæ sine certa quantita. proferūtur. C. §. curare, de actio.

q c. sua nobis, de offic. vica. lib. 1, tit. 28. c. ad audientiā, de rescript. ca. venia, 35. q. 9. nempe tanquam prolata à non suo iudice, ca. penult. 11. q. 1. l. fin. C. si à non competent. iud.

r Quæ sequuntur sumpta sunt ex ca. Episcopus presbyter,4.§.1.11.q.1. docetur & canonibus sequentibus, quomodo index delinquat iudicium exercendo,dum ira, premio,muneribus,& gratia mouetur. Iniusta tamen sententia non impugnatur , si res ex iniusta sententia possessa sit per triginta annos à morte iudicis computandos,can.si sacerdos,16.q.3. At multo magis iniustum iudicium & diffinitio iniusta,regio metu aut cuiuscunque Episcopi aut potentis à iudicibus ordinata & facta non valet, cano. 89.iniustum iudicium,11.q.3.

s cap.cum olim,32.de offic.legat. c. dilecta, 22.§.dictum,de rescrip.l.1.l.si de proprietate,3.C.si à non competen.iudic. Pro eadem causa tamen censetur, quod causæ principali accedit:& ita qui ad principale negotium datus cognoscit, poterit regulariter de accessorio quoque cognoscere,cap prudentiam, 21.§.sexta,de offic.delegat.

t In c.P.& G.40.de offic.delega. etiam ex consensu partium, quia delegatus non habet iurisdictionem nisi iuxta mādatum, secundum cuius formam exequi, nec fines excedere debet, d.c.prudentiam, 21. vers.illa quippe,de offic.delegat.l.diligenter,mand. P. neque priuatorum cōsensus ei vllam iurisdictionem dare potest,qui alioquin non habet l priuatorum,C.de iurisdict.omn.iudic. Si tamen quispiam impedire vellet iurisdictionem delegati, quamuis is mandato expresse non inseratur,tamen potest in eū per consequentiam delegationis statuere, cum sine eo non possit mandatum exequi, c.1.c.præterea, c. significasti,c prudentiam,c.suspicionis,de offic. delegat.c.tam literis, de testib. mandata enim iurisdictione,censentur omnia mādata,sine quibus ea explicari vel exerceri nequit,l. fin. de offic. eius cui manda.est iurisd.l.2.de iurisd.omn.iudic.P.

v cap.de causis,4.de offic.delega.facit l.diem proferre,de recep.arbitr. P. ita solemnitates quæ sunt introductæ in fauorem partiom, ab illis remitti possunt,c.tuis, de testib l.1.de feriis, P.non autem illæ quæ sunt introductæ propter reuerentiam dierum sacrorum, c.fin.de feriis, vt neque ea quæ fuerunt pro vtilitate publica & pro substantia iudiciorum inducta,can.accusatoribus,3.q.5.cano.quorundam, 23.distin.l nec si volens,l.fin.§.sed quia,C.de liber. causa,authent.decernimus,C.de arbitr. prorogatio tamen hæc temporis debet fieri non tantū ex consensu litigāntium,sed etiam consensu iudicis, qui nō cogitur alioquin extra tempus delegationis iudicare,l.2.§.sed si index,de iudic. P. l. diem proferre,l. arbiter compromisso,de recept.arbit.P.

x Dicitur hoc permissum laicis : nam elerici per se non possunt in se prorogare iurisdictionem secularem,quantumcunque consentiāt,neque alterius iudicis Ecclesiastici non sui , nisi de licentia proprij Episcopi,cap.si diligenti,& cap.significasti, de foro compet. & abrogata est contraria l. si quis in conscribendo,C.de episcop.& cler.

y Ita iudex de vna re cognoscens, potest de alia inter easdē partes cognoscere,si partes & ipse iudex consentiant : & iurisdictio ordinaria de re ad rem prorogatur,c.cum olim,1.de offic. deleg.l.de qua re,§. 1.de iudic.

z Interdum hęc prorogatio fit inuita persona alterius fori,quādo in fraudem litis, ea in illum translata est ad mutandum forum.c.1.de alien.iud. muta.ca fac, lib.1.tit.42.fit & interdū sine fraude prorogatio ad alias personas iurisdictionis, nempe ex consensu litigantium se supponentium alienæ iurisdictioni,l.1. C.de iurisd.omn.iud. Exigitur autem,vt ea prorogatio fiat ex certa scientia,nempe vt litigantes sciant eum quem adeunt non esse proprium iudicem, sed alienum:alioquin,si tanquam proprium adirent, error non prorogaret illius iurisdictionem,l.1.& 2.de iudic. P.l.si per errorem , de iurisdictone omnium iudicum. Pand.

aa can.fin.§ diffinitiua,2.q.6.l.3 C.de sententiis & interlocut.omn.iud.quæ ideo diffinitiua dicitur,quod finem imponat negotio.l.qualem,de arbitr.P.cano. summopere,11.q.3 reliquæ verò sententiæ interlocutoriæ dicuntur. Pro absolutione vero & condemnatione habētur alia verba quæ absoluendi vel condemnandi vim habent,vt in c.in his,de verb.signif. l.quid tamen,de recep.arbit. Debet autem absolutio vel condemnatio certa esse,alioquin non valeret ex alio capite, titulo de sententiis quæ sine certa quantita.proferuntur.vt in cano. Apostolicæ, 4. in fine, 35.quæst.9.

bb dicto can. Apostolicæ, 35.q 9.

cc cap.ad audientiam, 34.de appellat.

CAPVT VIII.

1 De alijs remedijs contra sententias appellatione.
2 Restitutione.
3 Retractatione, supplicatione.
4 De tempore & causis proponendi prædicta remedia.

1 SVnt autem sententiæ quædam, quæ à superiori per remedium ordinarium appellationis emendantur,[a] vt proximo dicemus Deo iuuante titulo, sunt aliæ quæ illud non admittunt,& à quibus appellari nequit,contra quas alia remedia sunt introducta.

2 Veluti restitutio in integrum, quod personis quibusdam datur,[b] quæ se valde læsas ex sententia lata dicunt,[c] etiam contra sententiam Papæ.[d]

3 Est & aliud remedium retractatio sententiæ ex eo capite data vel quod in ea defuerint probationes, vel quod instrumenta non fuerint producta,vel quod per errorem facti iudicatum sit.[e] Vt & contra matrimonium sententia ex falsa causa vel errore lata retractatur.[f]

4 Semel autem contra sententiam supplicare licet,[g] & iure intra biennium,[h] & pro graui causa, non pro modica.[i] Beneficio in integrum etiam denegato in alio iudicio, iterum eidem denegandum videtur, præterquam ad appellationem omissam, & nisi nouis defensionibus ad huiusmodi beneficium sit admittenda.[k] Admittitur enim Ecclesia ad impetrandam retractationem sententiæ vel contractus, intra quadriennium ad beneficium restitutionis non postea:[l] nisi præuaricationis vel fraudis manifestæ probetur super hoc interuenisse conuentum,[m] pendente verò restitutionis causa indecisa, nihil innouandum, & sententia,contra quam petitur restitutio,non mādatur executioni: nisi fortè per

maliuam & damnum aduersarij videatur proposita restitutio vt differatur executio, quo casu æquitate perpensa statuitur, vt executio fiat data idonea cautione, vt si actor in restitutionis causa præualuerit vniuersa quę medio tempore, sententiæ ipsius occasione percepta erunt, actori restituantur,[n] sic & sententia pendente supplicatione exequenda data cautione, de omnibus receptis restituendis, si iudicatum retractetur:[o] in quod[p] vt in aliis supplicatio differt ab appellatione,[q]

SCHOLIA.

a Appellatio est præsidium innocentiæ non iniquitatis, ad emendandas iniquas iudicum sententias maxime inuentum, c. cum speciale, 61. §. fin. de appella. l. 1. eod tit. P. alioquin, si non appelletur standum est rebus iudicatis, l. . C. de his qui per metum iudic. non appella. cap. quod ad consultationem, de sent. & re iudic.

b Vt in c. 2. & 3. de in integr. restit. lib. 1. tit. 41. in causa Ecclesiæ condemnatæ, propter negligentiam procuratoris qui iura Ecclesiæ non produxit, item in causa matrimonij fauorabili, cap. ex literis, 4. eo. tit. ca. 2. §. 25 q. 9. Extraordinarium hoc est remedium, quod non datur quando cōpetere potest commune & ordinarium, c. aram fœlicis, 7. de restit. in integr. Est autem restitutio in integrū repositio in pristinū statum in quo quis erat ante sententiam, can. fin. 2. q 3. l 1. C. de sententiam passis, l. vnica, C. de reputa tio. sic Respublica in integrum restitutionem postulat, l vni. C. de officio eius qui vices alterius iud. obtinet, l. Rempublicam, C. de iure reipublicæ, lib. 11. ratio in l. Respublica, C. ex quib. causis maior. vide not. ad c. 1. de restitut, in integr. in Sexto, minor quoque 25. annis læsus, l. minoribus, & de in integr. restit. minor. C. c. constitutus, de in integ. restit.

c Datur & aliis in integrum restitutio læsis seu circumscriptis, aut metu, aut absentia, aut calliditate aduersarij, aut ætate, l. 1. & 2. de in integr. restit. P. & titu de restitutio. militum, lib. 1. C. titu. 5 . & seq. 52. Eaque conceditur causa cognita, l. 3. de restit. in integ. dumq; agitatur illius quæstio, omnia in suo statu sine innouatione remanent, l. vnica, C. in integr. restit postula. ne quid noui fiat. Licet autem restitutionem in integrum petere coram iudice à quo appellari non potest, quod tamen non est receptum in appellationis tractatione. Et ratio diuersitatis, quia appellatio iniquitatis sententiæ querelam, in integrum restitutio erroris proprij veniæ petitionē, vel aduersarij circumuentionis allegationem, continet, l. præfecti prætorio, 17. de minor. 25 annorum vide totum titulum C. si aduersus rem iudica. & datur tantum restitutio pro magna læsione, nō pro modico, c. penul. de reb. eccl. non alien. l. scio, de restitutio. in integr. c. tum ex literis, eod. Enormis vel magna læsio consideratur à iudice, habita ratione & rei & personæ seu Ecclesiæ læsæ, & si sint exiguarum facultatum, vide Clement. 1. de restit. in integ.

d cap. tum ex literis, 5. de restit. in integr.

e De quibus omnibus in l. si quis aduersus, & auth. quæ supplicatio, de precib. imperator. offer. C. l. 1. de sentent. præfect. prætor. C. Olim fiebat reuisio processus, loco eius supplicationis, vt ait Guido Papæ us consil. 139 incip. *litera*. Peciturq; per supplicationē retractatio ob errorē facti, non iuris, quia in iure non præsumitur errasse iudex, magistratus aut princeps, qui omnia iura censetur habere in scrinio sui pectoris, c. 1. de constitutio. in Sex. l. omnium, C. de testam. ius etiam facere potuit Senatus, contra cuius placitū supplicatur, l. non ambigitur, de legi. P.

f Vt in can. 2. §. quia ergo, 35. q. 9. can. cum per bellicam, 34. q. 1.

g l. si quis, de precib. impera. offer l. fin. de collusione deligenda. nisi dicatur quoque maximum errorem interuenisse in supplicatione, Guido Papæ decisio. 345. incip. *à sententia*, & d. consil. 139.

h cap. 2. de restit. in integr. in Sext. & d. authent. quæ supplicatio, & l. vnic. de sentent. præfectorum prætorio. Aliquando in Gallia olim vsque ad 30. annos recipiebatur, vt notatur in titu. de conclusione Ecclesiæ Gallicanæ, ad verbum *parlamentum*, in prag. sanctio Guillel. Benedict. in repetit. c. Raynuntius, ad verbum mortuo, 1. num. 27. de testam. Hodie tamen ex constitutionibus Regiis est tantum datus annus: quæ etiam statuunt supplicantem non probantem errorem propositum, damnandū in expensis & multa 120. librarum Parisiensium. Quemadmodum & apud Hispanos, multatur ex lege ad mille quingentas duplas: ne quis temerè audeat supremarum curiarū aresta impugnare, & ne ea ludibrio sint, iuxta l. si prætor, de iudic. P.

i cap. fin. de in integr. restit. lib 1. titu 41. l. 1. 2. 3. si sæpius in integrum restitutio postuletur.

k cap. 1. & 2. de in integ. restitu. l. 1. Sexti, tit. 21. Clem. 1. eod. titu. Hoc & tempus datur minori ad eandem restitutionem postulandam & finiendam, quando factus est maior. Clement. ab Ecclesia, de restitu. in integr. lib. 1 titu. 11. l. petendæ, & l. fin de tempor. in integr. restitut. l. Papinianus exuli, de minor. 25. ann. nisi forsan per iudicem, aut reum steterit quominus intra tempus prædictum fuerit decisa causa, d. l. petendæ, & sic intelligi debere c. tum ex literis, de in integ. restit. c. ad nostram, de reb. Ecclesiæ no alien. glossa notat ad cap 1. de in integ. restit. in Sexto, ad verbum *quadriennium*, siquidem hic nulla mora, aut negligentia culposa est, cum per petentem non stet. Olim etiam dabatur tātum ad petendam restitutionem in integrum annus vtilis, sed postea datū quadriennium iure, l. fin. C. de temp. in integ. restit.

l d. c. 1. in fine de in integ. restit in Sext. c. dilectus filius, de præben. c. non solum, de reg. iur. in Sext. non enim debet aduersarius ex dolo suo quippiam lucrari, l. ne ex dolo, de dolo.

m Quæ omnia probantur in c. suscitata, 6 de in integ. restitutio.

n Authent. quæ supplicatio, de precib. imper. offeren. Panor. ad d. c. suscitata, Cardin. ad Clemen. vnic. de causa possessio. & propriet. quæst. 10. glos. ad cap. ex literis, de in integr. restit. Matth. de Afflictis, decisio. Neapol. 341. incip. lata est sententia.

o Nam appellatio suspendit iudicatum, l. 1. in fine, ad Senatusconf. Turpillia. c. veniens, de iureiuran. & per consequens vt plerunque executionē eius, quia nihil nouari debet appellatione pendente rubr. nihil nouari appella. penden. c. an sit, de appella. l. appellatione, C. eod. titu. supplicatio contra non suspendit vt dictum ex c. suscitata nihil nouari appel. pend.

p Quas refert Rebuffus tractatu de supplicationibus num. 84 & seq. tomo 1. Commentariorū in constitutiones Regis, quarum prior hæc erit, quod appellatio iuri communi innititur, tit. de appel. & l. 1. eo. P. supplicatio ex gratia indulgetur dicta authen. quæ supplicatio. Secūda, quòd appellatio debet fieri intra

decem dies, cap. concertationi, de appella. in Sext. Auth. hodie, eod. titulo. C. supplicatio potest fieri intra biennium de iure, can. anteriorum, 2. q. 6. d. auth, quæ supplicatio. Tertia, de appellatione alius iudex quam qui grauauit cognoscit c. 2. de consuetudio. in Sext. de supplicatione vero, iidem iudices, d. auth. quæ supplicatio. Quarta, appellatur bis à diffinitiua, titul. ne liceat tertio appellare. C. at supplicatur tantum semel, l. si quis, C. de precib. Imperat. offer. Quinta, appellans conqueritur de iniquitate sententiæ, & iudicum, l. apertissimi, C. de iudic. l. 1. de appellat. P. Supplicans tantum de errore, l. præfecti, de minorib. Sexta, in criminalibus licet appellare, l. non tantum, de appella. P. non autem supplicare, sed impetratur venia vel indulgentia. l. rescripta, C. de precib. Impera. offeren. C. can. rescripta, 25 q. 2. Septima, à quibus appellare non licet, iisdem tamen supplicare licet. Octaua, solus princeps admittit supplicationem, non minor iudex, l. 2. & 3. C. sententiam rescindi non posse. superior verò alius proximus iudex appellatur. Cæterum extra constitutas ex iure scripto differentias, statuta in causa appellationis locum habebunt, in causa supplicationis per textum in l. fin §. penul. de temporibus appellat. C. & ibidē Angelus, & Salicetus, atque glossa ad l. 1. de sentent. prætor. C.

q l. scio, de in integrum restitut. P. quia faciendum id non est in quod plus expendatur quam lucrari possumus, l. mediterraneæ, de annonis & tributis, libr. 10. C. Felinus ad cap. nonnulli, de rescrip. Magna autem quæ sit vel modica causa, relinquitur arbitrio principis qui admittit supplicationem, argument. cap. statutum, §. insuper, de rescrip. in Sext.

DE APPELLATIONIBVS.[a] Tit. XV.

a Extat titulus de appellationibus, recusationibus, & relationibus, lib. 2. Decretalium titul. 18. & lib 2. Sexti, tit. 15. lib. 2. Clemētinarum, tit. 12. & libro 49. P. titul. sunt, 1. de appellationibus & relationibus. 2. à quibus appellari non licet. 3 quis & à quo appelletur. 4. quando appellandum sit, & intra quæ tempora. 5. de appellationibus recipiendis, vel non. 6. de libellis dimissoriis qui Apostoli dicuntur. 7. nihil nouari appellatione interposita. 8. quæ sententiæ sine appellatione rescindantur. 9. an per alium causæ appellationis reddi possint. 10. si tutor vel curator vel alius appellauerit. 11. eum qui appellauit, in prouincia defendi. 12. apud eum à quo appellatur aliam causam agere compellendum. 13. si pendente appellatione mors interuenerit. Et lib. 7. C. sunt tituli 62. de appellationibus, & consultationibus. 63. de temporibus & reparationibus appellationum, seu consultationum. 64. quando prouocare non est necesse. 65. quorum appellationes non recipiantur. 66 si pendēte appellatione mors interuenerit. 67. de his qui propter metum iudic. non appellarunt. 68. si vnus ex pluribus appellauerit. 69. si de momentanea possessione fuerit appellatum, 70. ne liceat in vna eadémque causa tertio prouocare, vel post duas sententias iudicum quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare. In Nouellis Iustiniani Nouella 23. de appellationibus; & intra quæ tempora debeat appellari. 49. de his quis ingrediuntur ad appellationem, &c. nouella 20. de administrantibus officia in sacris appellationibus.

CAPVT I.

1 Continuatio. 2 Quid appellatio. 3 Diuisio.

1 Quia iudicatum plenum non potest sortiri effectum si appellatum ab eo sit ad superiorem, cuius ope sententia dicta, rescissa sit vel rescindi speretur:[a] quia etiam sententia contra ius litigatoris lata, si ab ea appellatum non sit, tenet, licet non teneat si feratur contra ius constitutionis,[b] ideo de appellatione dicamus.

2 Appellatio itaque, quæ & prouocatio, dicitur hîc inuocatio auxilij superioris ad emendanda facta iudicis[c] vel alterius.[d]

3 Appellationum aliæ sunt extraiudiciales, aliæ iudiciales.[e] Extraiudiciales sunt de his quæ nondum in iudicium deducta sunt: vt dum appellatur ab electione, spoliatione, & similibus.[f] éstque hæc propriè prouocatio ad causam, & habet vim conuentionis seu vocationis in ius: & proinde hæc prouocatio seu appellatio fit ad iudicem ordinarium, coram quo citandus vel vocandus esset pro lite aduersarius dum est litigandum via ordinaria.[g] Iudicialis est de his quæ in iudicium veniunt, vel ante litis contestationem,[h] vel post.[i] Harum rursum quædam sunt rationales, quædam friuolæ, vanæ, & inanes, & leues.[k]

SCHOLIA.

a cap. si quis episcopus, in fine, & seq. 6. q. 4 & in princip. 35. q. 9. sententia post appellationem non debet executioni tradi. c. venientes, de iureiura. tum propter superioris authoritatem, tum etiam quia nihil est post appellationem innouandum, cap. dilectis, de appellatio titul. nihil nouari appellat. penden. tum quod iudicatum extinguatur inspecto præsente statu, l. 1. in fine, ad Senatuscons. Turpill. P.

b cap. cum inter vos, de sentent. & re iudica. can. si qui, §. diffinitiua, vers. item si sententia, 2. quæst 6. l. 1. C. quand. prouoca. non est necess. l. 1. §. 1. quæ sentent. sine appellation. restin. P.

c Nos hanc finitionem tradidimus omissis aliis, lib. 50 Syntag. cap. 2. continet prouocatio iniquæ sententiæ querelam, l. præfecti, de minoribus 25. ann. sic in can. 1. 2. q. 6. licet appellanti vitiatam causam remedio appellationis subleuare, maiores iudices contra minorum iudicum subditorum sententias inuocantur can. anteriorū, 2. q. 6. l. 1. §. si quis in appellatione, de appellat. Cæterum qui prouocat, ea mente id agit vt arbitretur futurū emendandā sententiam de qua conqueritur, quamuis plerúque in euentu & effectu superior in peius sententiam inferioris reformet l. 1. de appellat. P. sic habita ratione intentionis vel eius quod fieri debet, non eius

quod sæpè aliter quam oporteat fit, dicitur emendatio sententiæ inferioris fidei per appellationem, argum.l. penul.de iustit.& iur. superior hic dicitur iudex proximior immediatè eius de cuius sententia quispiam conqueritur & prouocat, nec appellatur ad superiorem omisso medio. c.dilecti, 66. de appellation.l.1.eod.tit. P. ita nec fit ad comparem iudicis iudicantis, sed ad ei superiorem appellatio.§. illo videlicet, seu c.4.nouella 23.

d Dixi vel alterius, vt complecterer quoque extraiudicialem appellationem, quæ ab aliis quam iudicatis fit, vt ab electione & electoribus, cap.constitutus, de appellation. & sic de similibus, de quibus postea.

e Vide quæ diximus de hac diuisione, lib.50.Syntag. iur,c.2. numero 5.

f Clemen.sicut, de appellat.tradit & Bald. de extraiudicialibus appellationibus in l.fin.de appellat.recipien.vbi & lex aliquas enumerat. Dupliciter autem erit illa extraiudicialis consideranda, primò quando non appellatur à iudice, sed apertè extra iudicium, per textum in cap.bonæ memoriæ, de appellar. & ibi interpretes, secundo quando appellatur à iudice extraiudicialiter procedente, Philippus Francus in d. c. bonæ, licet tamen à grauamine extraiudiciali ad superiorem appellare, cap.concertationi, 3 de appellationib.in Sext, cap.cum sit Romana, eod.tit.apud Gregor.

g Dicto cap.cum sit Romana, §.si verò, de appellat. gloss.ad d.cap concertationi, ad verbum *grauatum*, eod.tit.in Sext. Panor. ad cap. cum inter, numero 17. de exceptio.ideo ordinarius iudex est adeundus, habétque hæc appellatio vim oppositionis, veluti si ab exequente appelletur, nec prouocabitur ad superiorem ordinarij.& Panor.ad cap.dilecti, num. 47. de appellatio. ait, quod extra iudiciũ nemo potest appellare, nisi ad superiorẽ quem potest adire per viam querelæ, eo quod appellatio extraiudicialis nihil aliud sit, quam prouocatio ad causam, vt qui non potest citari coram aliquo iudice non possit etiam ad eum prouocare edicto, cap. cum sit Romana, de appellat. vide Barthol.ad l. de pupillo, §. siquis ipsi prætori, in 1. oppositione, de operis noui nuncia. P.& ad l.si res, & ibi textus, de appell.

h Vt si quis vocatus sit à iudice cum breui nimis termino.cap.1. de dilatio.l.1.§.solent, quando appella. fit. P.

i Ante vel post sententiam, cap. significante, 34. c. Rodulphus, 35. de rescrip. si à sententia diffinitiua, vel eius executione.l. ab executore, de appellatio. l.ab executione, quorum appellat.non recipian.

k cap.cum appellationibus, de appellatio.in Sext.c. vt debitus honor, eod.titul. apud Greg. sunt inter frustratorias quæ morandæ solutionis causa, vel iudicij suspẽdendi interponuntur apud Modestinum in l.tutor, 41. de vsur. lib.22. tit.1. friuolæ & leues, quæ pro minimis fiunt, quas & reiicit Vlpia.in l. si rem alienam, §. solutam autem, de pignora actio. li.13.P.tit.7. frustratorias dixit Pragmatica sanctio, moratorias iudicij, tit.de friuol.appellat.

CAPVT II.

Pro quibus appellari possit.

APpellare licet hoc iure maximè Pontificio, pro omnibus rebus maioribus & minoribus,[a] nisi expressè prohibeatur,[b] quia non consideratur tam res in ipsis quantum iniustitia,[c] & in ciuilibus & in criminalibus causis.[d] Atque sacri canones ante & post litis contestationem, & in prolatione sententiæ, & post, singulis tribuunt appellandi facultatem: leges autem ciuiles appellationem nisi in certis casibus, ante sententiam non probant,[e] verum & iure Pontificio quædam requiruntur in appellatione recipienda ab interlocutoria, de quibus paulo post.[f] Prohibitum autem est ne appellet damnatus manifestus, raptor, vel fornicator, qualis ille quem absentem Apostolus excommunicauit:[g] item ne appellet officialis à suo iudice propter officij sui causam damnatus,[h] ne ab executore nisi is excedat.[i] Reiicitur & appellatio per quam quis impedire nititur ne interim aperiatur testamentum, neque recipietur de eo, quod perpetuo edicto receptum & decretum est:[l] vel de momentanea possessione:[m] vel de regularis disciplinæ correctione:[n] vel de sententia interdicti:[o] saltem in his non obstante appellatione, & sine præiudicio eius fiet sententiæ executio: & quoties etiam fiscalis calculi satisfactio postulatur, aut tributũ exposcitur, aut publici vel priuati debiti euidentis, & conuicti, redhibitio flagitatur: vt & appellatione exclusa, necessario in contumacem, vigor iudiciarius exercetur.[p] Non valet etiam appellatio generalis super omni causa quæ contra appellantem moueri posset,[q] nec à futuro grauamine: nisi de eo comminatio facta sit, vel per indicia iam appareat.[r] Si quando etiam causa iudicanda delegatur appellatione remota, appellatio non impediet cognitionem vel sententiæ executionem,[s] exceptis quibusdam casibus:[t] non appellatur item à confirmatione electionis,[u] neque appellat per contumaciam damnatus absens,[x] neque à sententia diffinitiua conformiter appellare licet,[y] neque à concessione rescripti,[z] non magis quam nec à lege vel constitutione generali edita ab eo qui habet potestatem edendi,[aa] nec à compromissorum arbitrorum sententia,[bb] nec generaliter valida erit appellatio contra ius.[cc]

SCHOLIA.

a cap.de appellationibus, 11. de appellation. l. litigatoribus, 14.& l. & in maioribus, C.de appellation. l. Imperator Alexander, 25. in fine de appellat.

b Prohibentur enim in quibusdam appellationes, vt ex sequentibus liquet. Atque Speculator titulo de appellationibus ponit 37. casus in quibus prohibetur, & Iason ad auth. ad hæc, de appellat.

c cap.ad nostram, cap.cum speciali, §. porro, de appellationi. Et ex constitutione Caroli 8. Regis Galliarum, articulo 52. in causis purè personalibus, sententiæ non excedentes condemnationem decem librarum executioni demandari possunt, non obstantibus oppositionibus aut appellationibus quibuscunque, sine præiudicio tamen illarum, &

forsan quia de modico non curat prætor, & pro modico iure ciuili appellatio non recipitur, auth. nisi breuiores, C. de sentent. ex periculo recita. l. vnica, C. si de momentanea possessio. fuerit appellat. quamuis iure canonico aliter receptum sit. c. de appellationibus, de appellationib.

d l. & in maioribus, de appellationib. C. can. liceat, 2. quæst. 6. cap. cùm sit Romana, 5. §. fin. de appellation. l. addictos supplicio, 29. l. si quis, 30. de appellation. l. addictos, 6. § fin. de episcopa audien. C. l. non tantum, de appellat. P. l. 2. §. cum accipimus, de pœnis, P. l. 2. C. si penden. appellat. mors interuen. quibus tamen obest l. si qua pœna, 244. de verborum significat. quæ tamen intelligitur de damnato & confesso, & eo quem damnauerit is qui potestatem damnandi habuerit secundum pœnam quæ à lege imposita est crimini eius, & iuxta l. 2. quorum appellatio non recipian. sicut in l. obseruare, C. eod. & in can. fin. §. nullus, 2. quæst. 6. *Nullus*, inquit, *homicidarum, veneficorum, maleficorum, adulterorum, itémque eorum qui manifestam violentiam commiserunt, argumentis conuictus, testibus superatus, voce etiam propria vitium scelúsque confessus, audiatur appellans*. Oportet autem concurrere simul confessionem, & quod confessus conuincatur, antequam denegetur appellatio, aliter sola confessio in criminali causa nō nocet, neque etiam in ciuili, secundum quosdam quominus possit appellari, l. non tantum, de appellat. P. glos. ad dictum §. nullus, ad verba, *& hoc in notoriis*. Punitur 30. auri pondo iudex erga principem, & totidem erga officium eius vltra damna grauati, qui non admisit appellationem, l. quoniam iudices, 21. de appellation. C. & in nouella 127. cap. 3. Galba Cæsar animaduertit in Capitonem, quod non detulisset appellationi cuiusdam rei: sed dum is ab eo ius dicente ad Cæsarem prouocasset, statim in excelsiorem cellam transilisset, age, inquiens, dic causam coram Cæsare, eúmque causa cognita damnasset, vt scribit Xiphilinus ex Dione, in Nerone. Rebuffus etiā in tractatu de sentētiis executoriis, in præfationibus num. 4. in tomo primo cōmentariorum in constitutiones Regias, tradit ex Boetio, in decisi. 151. incip. *Iudex pactus Iordanum quendam de l'Isle*, qui neptem Papæ desponsauerat laqueo suspensum, quod post appellationem emissam ad senatum, & quia noluerant renunciare appellationi suspendi fecerat Seguinū & Rhenatum. valete, anno 13 3. die Sabbathi. ipse autem Rebuffus ibidem ait recipi in Gallia in criminalibus quoque appellationem, & in omni causa, nisi delinquens captus sit in ipso maleficio, vel sit sponte confessus, vt fuit statutum in parlamento Parisiensi anno Domini 1286. Et in illis quoque casibus hodie recipi, & adeo esse fauorabilem appellationis in hoc regno admissionem, quod tres latrunculatores, quos præpositos mareschalcorum dicimus, seu *Preuosts de mareschaux*, fuerint capite truncati, eo quod non obstante exceptione fori à reo opposita, & post appellationem ad senatum emissam exequuti fuissent sententiam suam: licet rectè possint non obstante appellatione exequi sententias suas vbi fori non obiicitur eis exceptio seu præscriptio. Cæterum ex consuetudine generali Germaniæ, appellationes in criminalibus non admittuntur, vt habetur in ordinationibus Imperij, parte 2. titul. 28. §. 5 & ita obseruari in camera Imperiali Spirensi notat Minsingerus, lib. 4. obseruationum, obseruation. 41. & 42. & Andreas Gayllus lib. 1. practicarum obseruationum, obseruat. 1. numero 28. tamen vt iidem ibidem notant, principaliter ratione nullitatis processus, dummodo iudex criminalis immediatè Imperio subiectus sit, in camera Imperiali citatio ad deducendam nullitatem processus decerni potest: nempe quod contra accusatum absentem non legitimè citatum, vel captum inauditum, & indefensum, & sic nulliter processum sit, iuxta c. qualiter & quando, in 2. §. debet igitur, de accusatio. & l. absentem, eod. titul. C. & iuxta textum in cap. fin. §. debet igitur, de hæretic. in Sext. & ibi gloss. in verb. *iudicius*, & text. in l. vnus, §. cogniturum, de quæstion. in quo casu ipse iudex comparere debet, & docere per acta criminalia legitimè processum fuisse. Iure Pontificio qui nō defert appellationi in grauioribus criminibus, debet submoueri ab omni officio cleri, idest, debet deponi. can. decreto, 2. q. 6. & in ciuilibus debet ad superiorem remitti puniendus eius arbitrio cap de priore, & ibi interpretes, & glossa de appellat. Vlpianus etiam ait in l. lege Iulia, de vi, 7. ad leg. Iul. de vi publ. *Lege Iulia de vi publica tenetur, qui cum Imperium potestatémque haberet, ciuem Romanum aduersus prouocationem necauerit, verberauerit, iusseritque quid fieri, aut quid in collum iniecerit vt torqueatur*. Iubeturque in l. à proconsulibus, de appellat. C. corporali condigno supplicio affici, qui in criminali causa noluerit appellationem admittere. & l. addictos, de episcopali audien. C. ait capite puniri iudices, qui post appellationem interpositam, sententiam executi fuerint capitalem, quia paria sunt occidere innocentem, & occidere eum qui confugit ad iustam iuris defensionem.

e Sunt verba Alexand. 3. in cap. super eo, 12. de appellat. facit cap. vt debitus honor, eod. titul. ius porro ciuile non permittit appellationes ante sententiam diffinitiuam si grauamen reuocari & reparari possit in diffinitiua, l. 1. §. huic consequens, de appellationi. nisi noluerit iudex reuocare grauamen, consentit l. eos, §. super his verò, de appellationibus. l. ante sententiæ tempus, quorum appellation. non recip. P. l. fin. C. de sentent. & interlocu. omnium iudicum, l. apertissimi, C. de iudic. cum simili. Permittit autem si grauamen interlocutoria illatum non possit postea in diffinitiua emendari, veluti si tortura statuatur, l. 2. de appellat. recip. P. si appelletur à cōminatione iudicis inducente iustum metum, cap. cum cessante, de appellation. & sic in similibus, in quibus satius est in tempore grauamini occurrere, quàm post læsam causam ad remedium recurrere, vt in l. vnica. C. quando liceat sine iudice se vindic. l. fin. C. in quibus caus. in integ. restitutio non est necessar. constituit & Synodus Basiliensis in §. statuit, de causis in Pragma. sanctio. idipsum quod ius ciuile, ne à quacumque instantia ante diffinitiuam sententiam quomodocumque appelletur, nisi forsan tale grauamē extiterit quod in diffinitiua reparari non possit. idipsum & statutum in §. 1. de friuolis appellationibus. in eadem Pragma. sanctio. consentit & regula cancellariæ Apostolicæ, 5. in Gallia etiam ex constitutione Regum Caroli 8. artic. 52. & Francisci primi in publicatis anno 1519. articulo 4. statutum, vt iudices, à quibus ante sententiam diffinitiuam appellatur, possint prosequi iudicium vsque ad diffinitiuam non obstante appellatione, & sine præiudicio eius, de his quæ in diffinitiua reparari possunt. Verum-

tamen si appellationibus velint deferre iudices, poterunt vtique: non enim est illis prohibitum. Idipsum si à iudicibus ad quos appellatum est, inhibitum fuerit iudici à quo appellatur, ne vlterius procedat: quod fit vel per literas superioris iudicis, vel per literas à principe vel eius cancellaria in Gallia impetratas quibus iudici insinuatis is supersedit ob reuerentiam superioris, vt notat Rebuffus ad Rubricam de friuolis appellat. glossa 1. in concordatis. statutum & idipsum in constitutionibus Imperij, non recipi ad cameram Imperialem appellationes à sententiis interlocutoriis, quando grauamen potest reparari in diffinitiua secundum ius Cæsareum, vt habetur in ordinationibus iudicij cameræ Imperialis, parte 2. tit. 28. articulo 11. sed & in Concilio Tridentino, sessione 13. de reformatione, cap. 1. in hæc verba statutum, *In causis visitationis & correctionis siue habilitatis & inhabilitatis nec non in criminalibus ab episcopo, seu illius in causis spiritalibus vicario generali ante diffinitiuam sententiam ab interlocutoria vel alio quocumque grauamine, non appelletur: nec episcopus seu vicarius appellationi huiusmodi tanquam friuolæ deferre teneatur: sed ea hac quacumque inhibitione ab appellationis iudice emanata, nec non omni stilo & consuetudine etiam immemorabili contraria non obstante, ad vlteriora valeat procedere: nisi grauamen huiusmodi per diffinitiuā sententiam reparari, vel ab ipsa diffinitiua appellari non possit: quibus casibus sacrorum & antiquorum canonum statuta illibata persistant.* Hæc ibi & hæc eadē cum aliis capitulis decreta session. 24. in decretis de reformatione c. 20.

f Infra hoc titulo capite quarto.

g Hæc in cap. cum sit Romana, §. 6. fin. cap. peruenit ad nos, 3. de appellat. In aliis autem criminibus in quibus non est notorietas, appellatio recipitur vt ibidem dictum est.

h can. fin. §. nulli quoque, 2. quæst. 6. l. 3. quorum appellat. non recipian.

i cap. nouit ille, 41. de appellatio. cap. quod ad consultationem, 15. §. fin. de re iudic. c. ei qui appellar. 41. §. ab executione, 2. quæst. 6. l. 4. & 5. quorum appellatio. non recip. l. ab executione, 4. de appellation. l. quoniam, in 1. C. eod. tit.

k Si impediatur vna ne scriptus hæres in possessionem mittatur, can. fin. §. siquis etiam, 2. quæst. 6. l. 6. C. de appella.

l cap. consuluit, 27. de appellation. l. 7. §. penult. de appellatio. recipien.

m Nempe si appellatum fuerit à decreta fiduciaria possessione, quam vocant recredentiam vel momentaneam possessionem, donec liquido constet de proprietate alteri ex litigantibus adiudicata. l. vnic. si de momenta. possession. appellar. fuer. C. dicto can. fin. §. de possessione, 2. q. 6. l. 1. de edicto diui Adrian. tollen. C.

n cap ad nostram, 3. cap reprehensibilis, §. nec subiecti, & §. fin cap. quia nos, 32. de appellat. cap. licet, de offic. ordina. nisi excederetur modus in corrigendo, cap. de priore, de appellatio. cap. super quæstionum, §. nos autem, de offic. delega. quemadmodum appellatur ab executore modum excedente, cap. quod ad consultationem, in fine de re iudica.

o cap ad hoc, 37. de appella.

p dicto can. ei qui appellar, §. quoties etiam, 2. q. 6. l. 4. C. quorum appellatio. non recipian.

q capite secundo de appellationibus.

r cap. 2. c. consuluit, 18. in 2. sic incipien. & c. cum cessante, de appella.

s cap. pastoralis, 53. de appellatio. c. 1. de rescrip. de hac clausula remota appellatione in c. meminimus, 9. & in c. suggestum, 15. de appellationibus. item in l. 1. §. fin. à quibus appellare non licet. Et per hanc clausulam remotus à potestate appellandi ab vno causæ articulo, remouetur ab aliis, c. secundo requiris, 41. de appellatio. & si plures sint diuersi articuli in rescripto cum illa clausula delegati, si ea clausula in fine ponatur post illos ad eosdem pertinet: sin autem inter plures inseratur, ad superiores non ad sequentes pertinet, nisi negotia fuerint connexa c. inquisitioni, 71. de appellatio.

t Clausula appellatione remota, non pertinet, primum ad casus in quibus appellatio expresse conceditur etiam appellatione remota. vt notat gloss. ad d. c. pastoralis, 53. de appella. vt si iudex deneget restitutionem spoliato, cap. ex conquestione, de restitutio. spoliator. si non vult admittere recusationem ex consanguinitatis causa, cap. postremo, 36. de appellat. quomodo autem ad hanc recusationem sit procedendum, vide cap. nouit, 43. & c. 61. de appellatio. item si citauerit personas ad locum nō tutum, c. ex parte, 47. eod. tit. si cogit partes litigare coram subdelegato suspecto, c. super quæstionum, de offic. delega. dehinc secundo quamuis à iudice cui causa delegata est remota appellatione, non admittatur appellatio, quæ in iure expressè in casu clausulæ non est concessa, tamen hodiè licet appellare, & non obstante clausula agitur coram iudice appellationis de ea causa appellationis, etsi non fuerit admissa, & si iusta visa fuerit retractatur iudicatum, c. vt debitus, de appella. Solet & postquam causa fuerit deuoluta ad superiorem per appellationem, per inhibitionem superioris prohiberi cognitio causæ inferiori. Quemadmodum & 3. loco poterit appellari non obstante clausula illa, si sententia manifestam contineat iniquitatem, cap. inter cætera, 9. de sententia & re iudica. Item & 4. non obstante illa clausula poterit tertius seu alius ab illis quibus iudex cum illa clausula datus est, pro suo interesse appellare à sententia eius iudicis, c. super eo, 5. de officio delega.

v cap. constitutus, 47. de appellatio. vbi tamen dicitur contra electum & confirmatum posse opponi, non per modum exceptionis vel appellationis, ad impediendum electionis & confirmationis effectum, sed in modum denunciationis vel accusationis coram episcopo vel superiore, si quod sit vitium in electo quod mereatur priuationé, facit ad idem cap. post electionem, de concessio. præben. Qui enim per electionem & confirmationem missus est in possessionem beneficij, assequitur eius plenum ius, ideo exceptio aduersus illum, vt nimis sera, non admittitur: accusatio vel denunciatio contra, & per exceptionem quis quidem repellitur ab obtinendo beneficio, sed non à iam obtento, c. super his, de accusatio. vbi confirmatus non habebat plenum ius, ideo exceptio contra illum locum habuit: contrarium autem, vbi plenum ius fuisset concessum, & exigitur tantum executio, quæ tunc non est impedienda per exceptionem, nisi electus & consecutus plenum ius esset publice de crimine infamatus, c. accedens, de accusationib. alioquin executio non debet impediri prætextu exceptionis oppositæ, nisi obiiceretur de falso. c. de cætero, de sentent. & re iudic. c. super eo, de crimine falsi.

x can.ſunt etiam,2.q.6.can. de illicita, §.de conuentione,24.q.3.l.1. quorum appella.non recipian. C. l.& poſt edictum,73.§. fin.de iud.l.ex conſenſu,§. fin. de appella. P. requiritur autem hic quod ante cuntumaciam adfuerit,& quod poſtquam contumax fuerit declaratus,damnatus extiterit. dicta l.& poſt edictum, §.fin. & quod ſtatim poſt prouunciatum non adfuerit petens reparatiunem ſententiæ,& reſtitutionem in integrum,per l.diuus Antonius,7.in principio,de reſtitutio.in integrum.Conſideratur etiā vt appellatio denegetur abſenti quod ante ſententiam non appellauerit:nam ſi idem abfuerit, eo quod appellaſſet ante diffinitiuam, poterit & abſens ab ea diffinitiua quoq; appellare.iuxta id quud explicatur in Clem.1. de dolo & contum.

y Hoc ita explica,veluti ſi iudex delegatus ad cauſam de ea ſententiā dixerit,& ita primo ab eo appellatū ſit,& poſt appellationem alius delegatus fuerit qui eandem confirmauerit ſententiam,à qua iterū appellatum fuerit: & ad alium vel ad eundē cauſa remiſſa eadē ſentētia terminata ſit, nam ſi ab ea tertia ſentētia cōfirmatoria duarū priorū appelletur, non valet appellatiu.c.ſua nubis,65.de appell.Clem.fin. eo.tit.ca.ſi autē in principio,& §.vnde in ſeptimo, & ca.ſiquis in quacumque,2.q.6.l.vnica, ne liceat in vna eadémq; cauſa ter appellare.C.nouella 82.§. præbebunt,verſ.vel niſi tertio,nec ubeſt quod quis poteſt quotieſcūque grauatus erit appellare, dicto ca.quoties & ca.pulſatus,3.q.6.nam illud intelligitur de omni & diuerſo grauamine, ſed nō quando in diffinitiua ſententia, contra eandem quis idem grauamen proponit pluries,à quo in duabus appellationibus recidit,& iudicatum eſt nō fuiſſe grauamen:minus quoque obeſt ca.Lotharius, 31.q.2.vbi Theodeberga dicitur ter appellaſſe, nā illud ter, in eadem appellatione repetitionem habet, dicēdo appello, appello,appello, & ſic vna eſt appellatio, nec de ea ter fuit ſeorſum iudicatū à ſuperiore vel alio iudice, & ita poteſt ter & quater & quinquies appellari à iudice, ſi nō admittat appellationem,vt ſi non obſtante appellatione interpoſita procedat, ſecundu licet ab eo appellare,& ſi non obſtante ſecunda ab eo procedente,tertiu & ſic cōſequenter, renouatur enim grauamen,ideo toties appellarē licet quoties renouatur.c.directæ,cum ibi notatis,de appella.ſic intelligitur ca. omnis oppreſſus,& can. ideo,2. q. 6. Conſentiunt ſuperioribus definitā in conuētionibus regis Galliarū & ſummi Pontificis, tit.de friuolis appellationibus,in cōcordatis. *Ab interlocutorijs*(inquit) *ſecundò, à diffinitiuis verò tertiò prouocare non licere decernimus : ſed volumus ſecundam ſententiam interlocutoriam conformem, & tertiam diffinitiuam etiam conformem,omni mora ceſſante,executioni debitè demādari debere,quacumque appellatione interpoſita non obſtante*: Idemque & antè ſtaturū in Pragmatica ſanctione, eod.tit.de friuolis appellatio & in 35. regula cancellariæ Apoſtolicæ.

z à conceſſione enim reſcripti non appellatur,ſed ab eius executione l.1.à quib.appella nō licet, P.l.1.§. quæſitum,de appell.l, iubemus,34.eo.tit.C.neque enim obtentu reſcripti principis à recto deuiare oportet,c.ſi quando,5.& ibi nos multa diximus de reſcrip.c.ex parte,4.de ætate & qualita.ordina.

aa Textus & doctores in c. quia nos, de appella.l. ſi res,& ibi Barthol. de appellatiunib. recip.P.

bb Quod exprimitur & declaratur in ca. à iudicibus, & §.ſi quē, & ca.ſi quis epiſcopus,§.arbitrarij tantum,2.q.6.diximus autem non appellari à compromiſſis electis arbitris, vt excludamus arbitrorum ſententias quæ ab ordinariis habentibus alioquin iuriſdictionem proferuntur, à quibus appellatur, dictu ca. à iudicib⁹, verſ.ab iis,etſi vt arbitrarij,poſſunt enim iudices ordinarij qui habēt alioquin iuriſdictionem, eligi in arbitros, c.cum tempore, de arbit.& c.cauſam,de electione.item delegati,c.literas, de præſump. c.cū olim,de arbitris,c.niſi eſſent, de præben.& iſti poſſunt vt iudices in cōſentientes ſententiam dicere,l.1.C.de iuriſdic.omniū iudic.& ita ab illis appellatur,l.arbitro,qui ſatiſda.cogan.P. niſi expreſſè ſe ſententiā dicere tanquam arbitros tantum dixerint:nam tunc electi vt ſimplices arbitri cōpromiſſarij, non habita ratione iuriſdictionis alterius iudicāt, & ab illis non appellatur. Poſſunt & iudices ordinarij cauſam introductā ſuæ iuriſdictionis amicabiliter cōponere, vt in ca. ſi quis mēbrorum, 25.q.8. can.ſi primates, 5 q.2.§. ſi verò, vt differentes iudices,in authen.verūtamen eius cauſæ arbitrium non poſſunt in ſe ſuſcipere,ca.1. infamis, §.tria,3.q.7. circa finem, ſicque ordinarij poſſunt eſſe arbitri cauſarum alterius fori, vt & iudices ex conſenſu litigantium, & cauſæ non introductæ ſuæ iuriſdictionis. Quamuis quidā dicant iure canonico poſſe proprium iudicem in arbitrum eligi, vt gloſſa ad can. à iudicibus, 33. §.ordinarij, 2.q.6. cui ego adſtipulor, dummodo non ſit in fraudem principalis iuriſdictionis domini, vel emēdatum ſtatutarū: eſt enim proprium munus officij iudicis, prius tentare an poſſit litigantes ad concordiam inducere, l. æquiſſimum, de vſufruct. P. eodem modo & per verba electiuorum compromiſſorum excludimus ſententiam arbitrorum in quos nō ſponte,ſed iure cogente cōpromiſſum eſt:à qua appellatur, cap.ab arbitris,11.de offic.delega.in Sext. l.23.in princi.de appella.l.is, in fine, C.de iudic. & ſic intelligendus eſt Alexander dum ait,conſil.254.num.7.volum.6. iure Pontificio poſſe à ſententia arbitri appellari, iure ciuili quoque nō admitti appellationem à ſententia arbitrorū ex compromiſſo ſpōte electorum, docet l.1.de arbitris.lib.2.C.tit.56.l.non diſtinguemus,32.§.cum quidam,eo.tit.P acquieſcere itaque debent cōpromittentes arbitrio, vel pœnam ſoluere,vel nullū erit arbitriū ſi pœna adiecta nō fuerit, vel dabitur exceptio l.1.& fi.C. de arbitr.l.non diſtinguemus,§.cum quidā,eo.tit.P.dummodo omnes in quos compromiſſum eſt, iudicauerint, non aliter,ca.ſanè ſi ex conſenſu partiū,2.q.6.qui canon ita intelligēdus eſt,iuxta verba Gratiani,quando à pauciore numero quā conſenſum fuerit, iudicatum eſt:alioquin enim ſi numerus electorū arbitrorum interuenerit,nō eſſet prouocatio recipienda,vt habetur concil.Carthaginenſi.3.c.10. Africano,c.89. apud Iuonem parte 6.c.365.& ſic etiam in ca.à iudicibus,33.2.q.6. *à iudicibus quos communis conſenſus elegerit,non liceat prouocare*. ex concilio Mileuitano c.24. vide quę tractauimus lib.47.Syntagm. c 39.Sed & notandum quod ſcribit Bald & Iaſon ad l.nemo poteſt,in prima lectura, numero 66. de lega 1. & in ſecunda lectura,num. 95.Communem eſſe ſententiam,fieri poſſe pacto, vt poſſit appellari ab arbitrio compromiſſorum in caſibus in quibus non oritur actio,nō quidem propriè ſed impropriè appellationē accipiendo pro reclamatione,d. l.non diſtinguemus,§.cum quidam,de arbitr.facit textus in l.ex conſenſu,de arbitris, P. cōſentiunt Butrigarius & Imola, ad c. quintauallis, de iureiura. Notat etiam Coſmas Guinier antiquus gloſſator pragma-

ticæ sanctionis, ad §. statuit eadem, ad verbũ *iudice*, de caosis. in Prag. sane. quod de iure canonico, arbitrium iniquam poterit per viam reclamationis retractari, & sic per imploratione officij iudicis, per e. 2. de arbitr. quo loci & annotant interpretes, arbitrium cootinens maoifestã iniquitatem debere retractari ex arbitrio iudicis, c. exposita, de arbitris, vbi Paoor. & c. fio. de rerum permota e. examinata, de cõfirma. vtili vel inutili, dum tamen intra deceonium fuerit reclamatum à parte conquerente, alias contrà, vt notatur in c. per tuas, de arbit. Quia nulla lex vel superior sustinere rectè potest actum cum peccato, cap. fin de præscriptio. quare sententia noo transit in rem iudicatam ratione peccati imminẽtis. e. laror, eo. tit. & iniquitas notoria habet dolũ præsumptum, c. 1. de præsumptio. l. creditor, §. Lucius, manda. P. notat insuper Guinier prædicto loco, de coosuetudine Franciæ in patria coosuetudinaria & foro seculari, appellari à sententia hoiusmodi arbitrorum, eámque iudices emendare si malè fuerint arbitrati. quemamodum & iure appellatur ab arbitris iuris, e. ab arbitris, de officio delega. in Sext. l. fin. l. apertissimi, C. de iudic. Cæterum & quamquam ab arbitrorum sententia appellari ooo possit, tamen contra poterit supplicare, c. oon sioe, de arbitr Speculator titulo de arbit. §. 1. versic. arbitrator, Bald. & Salic. ad l. 1. C. de arbit. atque etiam poterit cootra eorum sententiam recurri ad arbitrium boni viri, vt infra docebitur.

ee cap. consuluit, de appella.

CAPVT III.

A quo & ad quem appelletur.

REgula generalis constituenda, ab inferioribus ad superiorem [a] proximum [b] esse prouocaudum, non ad parem, [c] nisi sit consuetudo contraria recepta, [d] licet tamen appellanti qui erraute in proximo superiore adeundo, & appellando, mutare, & errorem suum corrigere. [e] Ad Papam omnes appellare possunt, nemo autem ab eo, [f] vt neque ab Imperatore [g] seu principe non habente superiorem, [h] non tamen à ciuili seu seculari iudice, ad Papam appellatur, nisi is esset de temporali iurisdictione Ecclesiæ Romanæ. [i] A delegato iudice appellatur delegans: [k] nisi forsan summus Pontifex iudici ordinario mandauerit iudicandam causam, quo casu non princeps sed proximus iudicis superioe appellandus est. [l] cauetur autem, ne clericus iudicem laicũ appellet, [m] aut Christianus alterius fidei iudicem. [n] Appellatur à subdito ordinario episcopi ad episcopum: [o] ab officiali generali episcopi, & ab episcopo ad archiepiscopũ, non ad episc. [p] à concilio generali non est appellatio, [q] sed à cõcilio archiepiscopali appellatur primas. [r]

SCHOLIA.

a ca. anteriorum, ca. placuit, 2. q. 6. l. precipimus, C. de appel. l. 1. eo. ti. P. superior ioferioris legẽ tollere potest, noo cõtra inferior superioris c. cũ inferior, de maior. & obed. ad maiorẽ nõ ad minorẽ fit prouocatio, gl. ad c. 2. ad verbũ, officiali, de cõsuet. in Sext. Hinc notat Bald. ad l. fi. C. cõmunia deleg. quãdo aliquid fit iudicio sortis vel fortunæ, nõ appellatur, quia ea res nõ habet superiorem in mũdo, sicq; admonet Rebuff. tract. de app. art. 1. glos. voica, diuisiones bonorũ quæ interdũ in Gallia fiunt iudicio sortis, nõ solere rescindi, oec ex ea minorẽ restitui, l. verũ. §. sciendũ, de minor. 25. an. P. quia quod saro cõtiogit cuilibet patrifamilias quamuis diligentissimo, posset accidere. §. si locupleti, eius. leg. nisi esset enormis læsio, quo casu per officiũ iudicis rescindi posset, argu. l. maiorib⁹, cõmunia vtriusq; iodic. C. vbi Bald. vel nisi minor appellauerit in regno Galliæ ab hac diuisiooe, dicẽs, se oõ quidẽ iudicio sortis læsum, sed dolo aduersarij, dolúsque tunc reipsa interueniens probabitur, alioquin noo daretur restitutio dict. l. verum, de minoribus.

b idest non appellatur ad maiorem superiorẽ omisso medio superiori: gradatim enim semper ad proximum superiorẽ appellatio faciẽda est, c. dilecti, 66. de appell. c. duo simul, 9. de officio & potest. iud. ordina. c. Romana, 3. §. archidiaconus, de appell. in Sext. l. Imperatores, 2. in princ. de app. §. scito aũt, de appell in oouellis, nisi forsan princeps aut summus Pontifex appelletur, qoi & alia via per simplicem querelã & supplicationẽ adiri possunt, vt ordinarij ordinarioru, titulo quando Imperator inter pupillos & viduas, ita & per appellationem summus Pontifex inuocatur, ca. siquis vestrũ, ca. omnes, ca. ad Romanam, ca. si quis putauerit, ca. ideo hinc, ca. decreto, ca. qui se scit, cum similibus, 2. q. 6. can. accusatus, 2. q. 6. c. si duobus, 7 de appella. potest & legatus Papæ omisso medio appellari, vel adiri. ca. de officio lega. qoando tameo appellatur ad Papam iuxta formã e statutũ, de rescript. in Sex. non debet agitari causa appellationis in curia Romana, sed debet delegari in partib⁹ seu locis litigantiũ cognoscenda & determinanda, c. qua fronte, & ibi doctores, de appell & ita quoque statutũ in concilio Basiliensi, & si verò quippiam, de causis in pragmatica sanctio. nisi forsan propter defectũ iustitiæ, aot iostum metum probatũ summo Poorifici, nõ possit in partib⁹ delegari, vt in d §. si verò, dicitur Potest & ex cõsensu partiũ appellatio tractari, vbi appellatum est ad superiorem mediatũ maiorem quam oporteat, vel apud parem, si modò coosuetudo sit talis præscripta, & in his de facto nõ nocebit error, cõtra si ad inferiorem prouocatũ sit l. 1. §. si quis in appellatione, de appellatio. P. l. ei cuius, 1. de appellation. recipien. & valet etiã appellatio ad maiorem quam proximũ, sed fit ab eo remissio ad proximum immediatè superiorẽ per l. Imperatores, 21. de appell. vide Massuerũ, tit. de appellation. §. 27. quod si ex litigantib. vous ad proximũ superiorẽ, alius ad summum Põtificẽ appellet, si ordinarius superior faciat prior citare appellãtem ad summũ Pontificem, debet is oihilominus coram illo comparere de sua appellatione ad summum Pontificem dicturus. c. si duobus, 7. c. ad hæc, 30. de appella.

c can. anteriorum, §. illo videlicet, 2. q. 6. & 6. illo videlicet, oouellæ 22. quia par in parem nõ habet imperiũ, l. nam magistratus, de recep. arb. l. ille à quo, §. tempestiuum, ad Senatuscon. Trebellia. nec valet consuetudo, vt ad minorẽ vel ad parem appelletur: neque de ea re receptum pactum, quia est contra substantiam appellationis, glos. ad c. 2. ad verbum *officiali*, de consuetud. neque pactum mutat substantiã actus cui adicitur, l. vbi ita donatur, de donatio. caosa mort. l. cum precario, de precar. P. nec statutum aut consuetudo, l. 3. de vsufructu earum rerũ quæ vsu coosumuntur. Nisi cõsuetudo parem vel minorẽ fecerit in eo casu appellationis maiorẽ, Ioannes Andr. ad c. Romana, de appel. in Sexto.

d d.c.Romana, 3.§.ab Archidiaconis, de appellat. in Sex.iuncta distinctione proximæ superioris annot.

e can.fin.§.si verò is qui,2.q.6.l.28.C.de appel.

f ca.ipsi sunt canones,16.& seq.17.cuncta per mundum,cum ibi notatis, 9.q.3.can.omnes qui,21.dist. Nec valet appellatio à Papa ad concilium, d. can. cuncta per mūdum,cum ibi notatis, 9.q.3 ca.anteriorum,§.illo,2.q.6.Panor.super rubricam, de app. nisi in tribus casibus in quibus dicitur esse concilium generale supra Papam,vt notatur in c.2.§.1.de authoritate sacrorum concilior. & ibi per glossam Cosmæ Guinier.& in princ.tit.de collation. eo.lib. Pragma.sanct Posset tamē à Papa malè informato ad eundem benè informatū appellari, can.sententiam, 35.q.9.can.prece,can.cum apud,11.q.3 c.tum ex literis,de restit.in integr.vbi doctores. & peccaret Papa si talem appellationem non admitteret:iustitiam enim denegaret,vt notatur per doctores ad c.consultationibus,de offic.delega.& per Cardinal. Florent.ad Clement.pastoralis,de re iudica.verum hæc appellatio non imponit necessitatem summo Pontifici,nec impedit eius sententiæ executionem, nisi ipse suspendat,& præsumitur semper pro iustitia eius sententiæ. Prohibuit etiam expressè Pius Papa II. eius nominis appellari à Papa ad futurū concilium,& voluit sic appellantem statim incurrere excommunicationem, à qua non possit ab alio quàm à summo Pontifice,excepto mortis articulo, absolui,item & incurrere censuras, quibus notatur criminis maiestatis læsæ reus,extat eius rei constitutio in fine tom.1. consiliorum sub data 4. Calend. Februarij, anni Domini, 1459.

g l.1.à quib.appel.non licet,sic nec à Rege Galliarum appellare non licet,qui non habet superiorem,cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi. nec ab aliis qui vices cum plenissima potestate gerunt principis,vt nec olim à dictatore,qui semestrē apud Romanos gerebat potestatem absolutam, l.2.§. populo deinde, de origine iur. nec à senatu, l.1.§. sciendum est, à quibus appella.non licet.

h Vt à Rege Galliarum qui non habet superiorem,vt dixi,ex c.per venerabilem,qui filij sint legitimi.

i cap si duobus, 7.§.fin.de appella.

k cap.super quæstionum,27.§.fin.de offic.delega.l.3. C.de pedan.iud.l.1.& l.si.quis & à quo appelletur, l.solent,§.legatos,de offic.proconsul.sic ab arbitris delegatis à Papa, Papa appellatur, l. ab arbitris, 11. de offic.delega.in Sexto. & à delegatis à principe, princeps appellandus,l.eos etiā, 16.de appella.c.si significantibus,eod.tit.à subdelegato ad subdelegantem,si sibi retinuerit quippiā ex iurisdictione delegata,non etiamsi nihil sibi retinuerit,sed omne negotium subdelegauerit, quo casu à subdelegato ad primum delegantem appellatur,cap.super quæstionum,27.§.porrò,§.si verò,in fine,& §.eius ergo,& c.cum te consulente,18.de offic deleg.l.1.§.fin.quis & à quo appelletur:P.c.si delegatus, 7.§.fin.de off. delegat.in Sexto.Appellatur autem à subdelegante subdelegans, si modò is possit iudicare, aliter prior delegans appellatur, veluti si subdelegans sit excōmunicatus vel mortuus,c.si is cui, 0.de offi.deleg.

l c.licet,12.de officio ordin. in Gallia tamē in casibus abusus appellatur à iudice Ecclesiastico ad senatū, si quid committat contra sacrosancta concilia, Decreta Ecclesiastica,& constitutiones regias,vel concordata inter regem & summum Pontificem,vt habetur in fine concordatorum, vbi concessa est potestas regi & executio eorum,& vt cogat ea seruare.

m In principio & canonibus sequentib.25.q.1.in Gallia tamen à iudicibus & cognitoribus Ecclesiasticis recipitur interdū appellatio, in casibus notorij abusus:hoc est,quando iudex Ecclesiasticus vel Prælatus sua abutitur potestate, cùm contra vsum commissum agit:id enim est abuti,l.plenum,§.1.de vsu & habit.P.abutuntur etiā legibus & maiestate principali, qui ad quæstum & libidinem vtuntur potestate, vt ait Cicero pro Roscio Amerino, notorius excessus & abusus iudicibus Archiepiscopalibus cōcedit facultatem cognoscendi etiā in prima instantia de negotio suffraganei, quod aliter non permittebatur,c. Romana,§.sanè,de censib.in Sex.c.Romana,de pœn.in Sex.sic & in Gallia ab abusu officialium & personarum Ecclesiasticarum,appellatur curia superior parlamēti eius diœceseos in certis casibus,quæ nomine Principis impartitur opem & auxilium Ecclesiæ, ne sacrosancta & Apostolica Decreta violentur,aut concilia Ecclesiastica, tanquam filius Ecclesiæ enim Rex huic muneri adstringitur. tractatur de his casibus appellationū à Rebuffo in 3.tom.Comment.ad constitut.regias, tracta.de appellationibus tanquā ab abusu,in constitutione seu ordinatione Francisci 1. Regis Galliarum publicata anno 1539.artic.5.6.7.8. & in Rhapsodia arestorum Papi,lib.19.titu.2.& a nobis lib.50.Sntag. iur.c.2. num.36.& in nostro tractatu de abusu & remedio generali sub prætextu religionis.

n Alioquin excommunicatus est, can.31.Catholicus, 2.q.6.nisi forsan vt notat ibi gl.Catholicus tunc degeret sub infideli principe : quemadmodum & D. Paulus prouocauit ad Cæsarem, Actorum cap.25. facit can.si in adiutorium, 10.dist.

o d.c 3.§ 1 de ap.in Sex.sūt enim aliqui qui vltra episc. habent in eius diœcesi certā iurisdictionē ex priuilegio,vel cōsuetudine,vel alio modo,quorū appellationes ad episc.deuoluuntur,nisi aliter exempti ad sedem Apostolicā perueniāt:sic & à capitulo episc. appellatur,cū dist.c.à collatione, 11.de app.in Sext.

p cap.2.de consuetudine,in Sex.c.3.de appel.in Sex. nisi forsan quædam sit probabilis causa, quæ recipi appellationem ad episcopum suadeat. d.c.3. §. cum autem,vel consuetudo recepta id obtinuerit,d.c.3.§. debet autem, de appel.in Sexto.

q Quia conciliū generale repræsentat vniuersam Ecclesiam, & authoritate summi Pōtificis publicatur, à quo nō licet appellare,vt diximus,& iniuriam facit iudicio reuerendissimæ synodi, si quis semel iudicata ac rectè disposita reuoluere, & publicè disputare contenderit,l.nemo, de summa Trinit.C.

r ca.placuit,2.q.6.c.si inter,6.q.4.c presbyteri,11.q.3.

CAPVT IIII.

De forma appellandi.

APpellatio fit vel viua voce verbo, appello,illico sentētia lata,[a] vel in scriptis, post viuam vocem, vel sine ea, [b] intra tempus à iure constitutum.[c] Appellandi forma ad Papam vel in iudicio vel extra est, [d] vt ea fiat in scriptis, expressa causa, petitis Apostolis, [e] & constituto ad agendum procuratore. Debet & à sententia interlocutoria appellans, causam vel grauamen exprimere rationabile, coram iudice à quo, quod si probatum esset iustum haberetur ad reformationem sententię: [f] debètque addere in appellatione, suam exceptionem non fuisse

admiſſam.[g] In diffinitiua illa expreſsio nō exigitur, ſed ſufficit viua voce dicere, appello ſimpliciter, ſi incontinenti poſt ſententiam appelletur: vel ſi ex interuallo, dicere ſimpliciter vel ſcribere ſe prouocare.[h] Pro appellatione habetur, ſi poſt grauamen illatum, grauatus ſe ſubmiſerit protectioni ſuperioris omiſſo per ſimplicitatem verbo appello.[i] Iuſto etiam metu prohibitus appellare, exiſtimādus eſt ad appellationis beneficium conuolaſſe, ſi intra tempus quo prouocatur, coram iudice à quo appellare voluit, vel ſi cum habere non potuit illius iudicis copiam, in præſentia bonorum virorum, proteſtatione ſuper hoc propoſita, cauſas appellationis expreſſerit.[k] Procurator ad appellandum conſtitutus, non debet excedere formam mandati: aut aliter agens nō præiudicat domino.[l] Si à pluribus iudicibus appellatio facienda, coram maiori parte fiet.[m] Pro appellatione quoque habetur, recurrere ad iudicem pro emendatione ſententiæ.[n]

SCHOLIA,

a Fit illico verbo lata ſententia, ſedente pro tribunali adhuc iudice, aut eo nondum diuertente ad extraneos actus, aut apud acta eodem die, l. litigatoribus, 14. de appella. C. l. 2. eod. titu. P. can. poſt appellationem, §. forma, 2. q. 6. facit l. à ſententia, 5. §. ſi. de appella. P. vel ſi fiat intra tempus quod indulgetur nouo iure ad appellandum, de quo poſtea. Et ſi propter metum iudicis, grauatus non poſſit ab eo appellare, vel ſi is abſit poteſt appellari coram notario & teſtibus, cap. fin. de appella. l. 2. C. de his qui per metum iudic. non appel.

b Poſtquam appellatum eſt verbo, aliquando & vt plerumque appellatio coniicitur in ſcripta & intimatur ſeu ſignificatur iudici & parti, aliquando ſola ſcriptura appellationem continens eiſdem datur: neq; eſt de ſubſtātia appellationis in ſcriptis factæ, vt ea legatur coram iudice, c. appellatio, 9. de appel.

c In appellationibus quatuor ſunt obſeruāda tēpora, tempus primum appellādi, 2. petendi & cōcedendi Apoſtolos, 3. offerēdi prędictos Apoſtolos iudici ad quem, 4. tempus perſequendi appellationem. Quod ad primum pertinet, antiquitus appellabatur tātum in ſcriptis in cauſa propria intra biduū: in cauſa autem aliena, ſeu procuratorio nomine, intra triduum à prolatione ſententiæ computandū, l. 1. §. biduum, cum §§. ſequentibus, quādo appellan. ſit, lib. 49. P. titu. 4. l. eos, 6. §. ſin autem, in iudicio, de appella. C. cano. biduum, 2. q. 6. fuit poſtea tempus appellandi conceſſum quinque dierum, vt ait Iulius Paulus, lib. 5. receptarum ſententiarum, titu. 33. c. 1. cano. 22. propter ſuperfluum, 2. q. 6. vbi & vltra dicitur datū tempus ſufficiens adeundi ſuperiorem habita ratione itineris, & facta connumeratione 20. milliarium pro ſingulis diebus, vt & in can. 23. habita dinumeratione, ead. 2. q. 6. l. 1. ſi quis cautionib. P. deinceps & dati ad appellandum decem dies, ſiue à diffinitiua, ſiue ab interlocutoria appellandum ſit, ſiue à iudiciali, ſiue ab extraiudiciali grauamine ex Iuſtiniani nouel. 23. de appellationib. §. 1. & authent. hodie, C. eod. titu de appel. & nouella 123. de ſanctiſſimis Epiſcopis, §. ſi quis contra aliquem, quod & approbatum iure Pontificio, in c. concertationi, 8. de appella. in Sexto, can. biduum, §. quod autem, in ſententiis, ca. anteriorum, 2. q. 6. quo elapſo ſine appellatione tempore, excluditur appellandi facultas, vt ibidem dicitur. Quod locum habet non tantum in appellante, ſed etiam in eo qui alterius appellationi voluerit adhærere, quod facere debet intra decem dies, vt ait Rota, deciſio. 539. incip. *in grauamine*, in antiq. & deciſio. 215. *adhibentes*, in antiquis. Alexan. conſil. 101. & 125. volum. 2. & alij poſt gloſ. ad c. vt circa, §. alioquin, in verbum adhærentes, de electio. Guido Papæus, deciſ. 13. & 78. & 436. metiuntur autem intra hoc tempus decem dierum, à tempore illati grauaminis. Quare ſi grauamen perſeueret poſt latam ſententiam, poterit ſemper prouocari, vt ſi quis incarceratus detineatur, & appellet ab incarceratione, Iaſon ad l. error, nu. 8. de iur. & fac. ignor. vide Guidon. Papæum, deciſ. 436. num. 64. & hæc de primo tempore. Secundum verò tempus quod eſt in petendis & dandis Apoſtolis, eſt triginta dierum, intra quos peti, dari, vel denegari debent à iudice à quo appellatur: in quibus iudex deliberare poteſt num admittere vel reiicere debeat appellationem, cap. ab eo, de appellat. in Sex. Clem. quamuis, eo. tit. l. iudicibus, C. eod. titu. quod ſi iudex noluerit dare, ſufficit appellanti petiiſſe inſtanter, & eum conteſtatum ſuper eo fuiſſe, l. vnica, de libel. dimiſſo. quiuis enim iudex non differat appellationi, tamen leges differunt, l. quoniam iudices, C. de appella. l. ei cuius, de appel. recip. Hi dies triginta incipiunt currere ſeu labi à die appellationis ſecundum Hoſtien. ad c. cordi, de appel. in Sex. Secundum autem Ioannem Andr. & alios, à die prolatæ ſententiæ, gloſ. ad d. c. ab eo, de appel. in Sexto. & ad l. 1. de libellis dimiſſor. l. cum quidam, 7. de appel. in Sex. petitio inſtans eſt, & quæ ſemel fit, & non amplius, gloſſa ad dictam l. 1. de libellis dimiſſor. Notabile & eſt quando iudex noluerit dare Apoſtolos, quòd appellans debet iterū appellare à denegatione, alioquin enim iudici conſentire videretur, & deſerere appellationem, & ſententia tranſiret in rem iudicatam. Zabarella ad Clement. 1. colum. 3. verſ. ex hac gloſſa, de dolo & contumac. Tertium tempus eſt, quo poſt petitos Apoſtolos adire oportet iudicem ad quem appellatur, & ad reddēdos ei Apoſtolos ſeu ad præſentandos ſuperiori, in l. præſes prouinciæ, de appel. C. l. nemo, 3. de temporib. appella. & in hoc tempore debet intimari appellatio aduerſario, & dies ei dici proſequendæ appellationis cauſa, Clement. 1. de appella. Quartum tempus conſtituitur in proſequenda appellatione, vt c. perſonas Eccleſiarum, 4. cap. peruenit, 13. de appellatio. cum ſimilib.

d cap. 1. de appella. in Sexto.

e Apoſtoli ſunt literæ iudicis dimiſſoriæ quibus teſtatur ſuperiori talem à ſe appellaſſe, l. 1. de libellis dimiſſor. lib. 49. P. tit. 6. l. eos, 6. §. Apoſtolis, de appel. C. l. dimiſſoriæ, 106. de verbor. ſignific. P. [illegible] *dimiſſo*, vt ſimplex [illegible]

f d. c. 1. de appel. in Sex. c. vt debitus honor, 59. c. interpoſita, c. cū ſpeciali, 51. c. cauſā, eo. tit. apud Greg. Clem. appellāti, eo. tit. l. appellanti, 13. §. ſi. eo. tit. P.

g cap. dilecto filio, 65. eod. titu. de appella.

h cap. 1. verſic. is qui, & ibi gloſſa, de appel. in Sexto. cap. Romana, §. cum autem, & ibi notatur eod. titu. Solennitas alia non requiritur nec ſcripturæ neque cauſæ in l. 1. in fin. & l. 2. & l. litigatoribus, C. de app. & ita poſt hanc appellationem à diffinitiua in qua dictum eſt, appello ab iniqua ſententia, liberum eſt in iudicio eius ad quem prouocatum eſt cauſas grauaminis quas placuerit proponere etiam non pro-

poſitas

positas coram iudice à quo appellatum est, noua quoque instrumenta producere, & nouos testes, & non deducta adducere, & probare non probata, c. constitutus, in 2. de appella. c. fraternitatis, de testib. c. cum Ioannes, de fide instru. l. per hanc, de tempo. appellat. C. l. scio, de fide instrument. c. accedens, vt lite non contestá. non proced. ad test. exam. Aliter in appellatione ab interlocutoria, in qua sola causa appellandi ante diffinitiuam, in iudicio appellationis est prosequenda, non alia & ex iisdem actus prioris iudicij determinanda & iudicanda, Clemen. appellanti, de appellat. cap. causam, 62. & d. c. vt debitus, eod. titu. apud Gregor. & idcirco exprimenda in ea appellatione causa ab interlocutoria, vt & in appellationibus extraiudicialibus, vt in causis electionis, in c. vt circa, de electio. in Sex. Clem. constitutionem, eod. titu. cap. cum nobis, eod titu. apud Gregor. & in aliis similibus extraiudicialibus, vt in c. 1 de his qui fiunt à maiori parte capituli, c. bonæ, de appellatio. eáque appellatio etiam extraiudicialis in scriptis est proponéda vt ab interlocutoria sententia iudiciali, c. cordi nobis, de appellatio. in Sex. aliter non reputaretur quis appellans, glos. fin. ad c. cum causam, 6a. de appellat.

i Expresè in c. ad audientiam, 34. de appella. quando illa subiectio protectionis babuit reliqua quæ in appellatione exiguntur: nempe quod insinuata sit & intra tempus debitum, & contra certum grauamen, alioquin generalis protectio nó eximit à proprij iudicis iurisdictione, c. ex parte, de priuileg.

k cap. fin. de appellatio. l. a. C. de his qui per metum iudic. non appella. l. cum quidam, de appel. contestatio porrò illa quod ob metum iudicis non possit appellari liberè, fieri debet intra tempus appellandi, & sic non currit contra protestatem præscriptio temporis, cap. fin. de offic. ordinar. c. fin. de electio. can. placuit, 16. q. 3. l. vt perfectius, C. de annali except. l. fin. C. de episc. audien. Qualis porrò hic metus esse debeat tradit Iason & Paulus Castrensis ad l. cum aliquis, de iure delibera. C. & ad l. interpositas, C. de transactio. Felinus ad c. Ecclesia sanctæ Mariæ, de constitutin. Causæ porrò appellationis hic dicuntur exprimendæ, quando videlicet fit appellatio ab interlocutoria, non si à diffinitiua, vt paulo ante dictum est.

l cap. significante, 69. de appellatio.

m Clementina prima eodem titulo.

n l. nó distinguemus, §. cum quidam, de receptis arbit. Speculat. titu. de arbitris, §. sequitur.

CAPVT V.

Qui appellare possunt.

POtest quis pro se,[a] & pro alio appellare procuratorio nomine,[b] etiam pro inuito condemnato.[c] Et vna sententia pluribus condemnatis, si vnus solus appellauerit illius victoria cæteris suffragatur, si communi iure iuuentur, idémque negotium & eadem causa defensionis existat.[d] Qui iurauit quod stabit mandato iudicis, ab eo appellare non potest.[e] Appellant alioquin à sententia omnes, quorum interest ex aliqua causa non fuisse ita iudicatum, vel extra iudicium aliquid actum, siue contineantur in sententia, siue non contineantur.[f] Qui tamen non detulit appellationi aduersarij, ipse appellans in eadem causa non auditur.[g] Non debet quoque admitti manifeste superflua & frustratoria appellatio,[h] nec eorū quorum non interest,[i] nec eius qui passus labi tempus datum ad appellandum, & post tempus appellauit.[k]

SCHOLIA.

a Vt liquet ex titulis, de appellationibus.

b cap. interposita, 70 §. eidem, de appellatio. can. anteriorum, 28. 2. q. 6. §. 1. de appellat. in nouel. seruata forma mandan, cap significanti, 69. de appella. l. fin. an per alium causæ appellatio. reddi poss. lib. 49. P. titu. 9. l. 4. §. fin. de appellatio. P.

c l. non tantum, de appellatin. vbi ratio est pro inuito damnato appelletur, quod non audiatur perire volens, & in l. addictos, de episcop audien. C. l. addictos, de appellatio. facit l. 1. de liberali causa. P. verumtamen causam appellationis criminalis & capitalis, non potest per procuratorem prosequi, can. si autem, 29 §. fin. & seq. si quando, 2. q. 6. can. in criminalibus, penult. 6. q. 3.

d cap. penult. de appellationi. vbi & istæ circunstantiæ descriptæ sunt, idem & in ca. ei qui, §. sunt quorum, §. quandoque, 2. q. 6. l. 1. & 2. C. si vnus ex pluribus appellauerit, in quibus glossę explicationé adferunt.

e cap. quæstioni, 21. de appellatio. cui tamen ex diametro pugnare videtur cap. ad hæc, 20. eod. titu. quod intelligit glos. ad d. c. quæstioni, de eo qui iurauit stare iudicio Ecclesiæ, qui contra fuerat propter contumaciam excommunicatus, & ideo postea iudicium subiens etiam si appellauerit grauatus, stare iudicio videtur, eo quod litigauerit, licet tanquá grauatus appellet. At cap. præsenti, loquitur de eo qui iurauit se mandato & sententiæ staturum, eoq; non contumace, sic & non potest appellare qui pactum fecit de non appellando, l. fin. §. fin. de temporibus ordina.

f in can. non solent, 2. q. 6. l. 4. §. 1. de appellatio. P. l. 5. quorū appel. non recip. l. 2. C. quan. appellá. sit. vide quę diximus s. c. 2. quádo appellari possit ab arbitris.

g cap. constitutis, 2., c. an sit, 41. de appellat. c. bonæ, de elect. frustra implorat legis auxilium, qui committit in legem, c. quia frustra, de vsur. l. auxilium, in fine, de minorib c. an sit, de appellat. c. fin. de immunita. Ecclesia.

h l. 1. de naufrag. lib. 10. C. titu. de friuolis appellatio. in Pragma. sanctio. & concordatis Gallicanis, & summi Pontificis: quare & qui frustratoriè appellat, & qui illam admittit, quilibet puniri debet in decem libras auri, l. quisquis, quorum appellationes non recipian. l. 2 C. de episcop. audien. l. si quando, § si quis ausus fuerit.

i can non solent, 2. q. 6. cap. transmissa, de electio. l. 1. de appellatio. recip. P.

k Nempè qui appellauit post decennium à tempore latæ sententiæ, can. anteriorum, 2. q. 6. c. significauerunt, de testib. c. dilectus, de elect. §. 1 de appellat. & intra quæ tempora, &c. Solet tamen aliquando restituere negligétem ad appellandū per literas princeps in Gallia maximè, & ex causa cancellaria eius illas concedit: dicuntur *lettres d'appel auec relief de n'auoir appellé & intimé dans le temps.* Ratio autem quare regulariter post decem dies non appelletur: quod post lapsum eius temporis sententia transiuit in rem iudicatam, quod ad negligentem pertinet qui sibi imputare debet, & cui sua mora debet esse nociua, & acquieuisse videtur non appellando, cap. quod ad consultationes, de sentent. & re iudic.

CAPVT VI.

Quæ obseruanda sunt in appellationibus interponendis & prosequendis.

EX superioribus portò colligemus, appellationem interiiciendam esse,& à iudice petendos esse Apostolos seu literas dimissorias,[a] iudicem autem denegare non debere:[b] erit autē postea appellatio aduersario appellato insinuanda, vt vocatus veniat ad eius iudicium.[c] Debet & præsentari iudici ad quem,[d] qui postea habita ratione distantiæ locorū,diem dicit quo se partes iudicio sistere debeant:[e] cui etiam acta sunt edenda & transmittenda à iudice à quo.[f] Prosequēda deinde coram iudice appellationis eius decisio:[g] & ibi probāda erit causa appellandi ab interlocutoria, quod ea fuerit proposita nec admissa, & quod vera sit & iusta:[h] non autem coram iudice à quo appellatum est.[i] Súntque ita causæ solæ propositæ iudici à quo in interlocutoria, discutiendæ ante iudicem ad quem, & non aliæ,[k] in appellatione autem à diffinitiua & propositæ iudici & aliæ in appellatione tractari possunt.[l] Placuit autem vt à quibuscunque iudicibus Ecclesiasticis ad alios Ecclesiasticos maiores appellatum fuerit, audientia non denegetur.[m] Attamen non est inhibendus Episcopus à quo appellatur ab Archiepiscopo ad quem appellatur,ne cognoscat de negotio nisi causa appellationis videatur iusta Archiepiscopo vel superiori, & de ea cœperit cognoscere.[n] Appellatione portò deuoluta ad superiorem, eo qui appellatus fuit veniente,si is qui appellauerit venire neglexerit, si quid propriū habuerit competentem illi faciat recompensationem expensarum: vt hoc saltem tenore territus in grauamen alterius non facilè quis appellet.[o] Idipsum dicendum est de appellato non comparente.[p] Sed & omnino puniendus appellans, vt quoties iniusta eius appellatio pronunciatur,sumptus,quos dum sequeretur aduersarius impendit, reddere cogatur.[q] Atque si constiterit causa appellationis cognita, malè fuisse appellatum, & benè iudicatū: causa remittenda est ad iudicem à quo appellatū est,[r] nisi forsan is iniustam appellationem admiserit, quo casu non est ei remittenda.[s] Ante cognitionem tamen appellationis non debet ad iudices à quibus appellatum, causa remitti, nisi partes consentiant.[t] Quod si contra constiterit benè appellatum esse,iudex appellationis rescissa priore sententia, potest & debet procedere in causa principali.[u] Hoc tamen placuit, vt à quibuscunque iudicibus Ecclesiasticis, ad alios iudices Ecclesiasticos,vbi est maior authoritas,fuerit prouocatum, non eis obsit, quod eorum fuerit soluta sententia; si conuinci non potuerint, vel iniquo animo iudicasse,aut nō fuerint aliqua cupiditate, aut gratia deprauati.[x] Potest & iudex appellationis quando lis fuerit coram primis iudicibus contestata super eodem negotio, parte quæ conuenitur cōtumaciter se absentante, cum ei de meritis causæ liquebit, commissum sibi negotium diffinire.[y]

SCHOLIA.

a Qui Apostoli seu literæ dimissoriæ,diriguntur à iudice à quo ad iudicem ad quem prouocatū est,ca. post appellationē,in princ.2.q.6.c.1.ibi, *petat Apostolos*, & cap 4.de appellat. in Sext.l.vnica de libellis dimissor.in Gallia loco Apostolorum, intra tempus constitutum fit releuatio appellationis, vt dicunt, & docet Massuerius in practica titu. de appellat.§.2.

b can.appellantem,can.fin. §. similiter, 2.q.6.cap. de priore,31.c.vt debitus honor, de appellationibus, l. Imperator Alexander, 25.eod.titu. P.& §.atqui vt omnibus,& §.nam si per procuratorem, nouel.81. §.ad hæc sancimus,nouel 126.§.appellationes, nouella 134. nisi forsan post tempus præstitutum ad appellandum appelletur, aut interdicta sit legibus prouocatio,d.§.ad hæc sancimus.

c Clement.1.§.est tamen,de appellat.Clement. causam, de electio.

d cap 3.§. si verò vocatis partibus,§.quod si obiciatur, de appellat.in Sexto.vbi ratio.

e cap.cum speciali,61.de appellationi.can.propter superflua,22.& seq.2.q.6.

f can.fin §.iudicibus,2.q.6.c.fin.de proba.l.nec causas,15.l.à proconsulibus,19.l.iudicibus,24.C.de appellatio.l.nemo, 3.de temporib.apellat. hocq; fieri debere intra triginta dies à tempore appellationis notat Iulianus patritius,in nouellis cap.422. potest & qui appellat, sibi terminum ad prosequendam seu ad instituendam appellationem statuere, & ad certam diem ea causa citare aduersarium: si tamen longius quàm par sit tempus concipiat,potest à iudice à quo,illi terminus præfigi,intra quem debeat superiorem adire cap personas Ecclesiarum, 4.de appella. Sic & iudex à quo appellatur, potest compellere appellantem,vt intra certum, competens & conueniens tempus prosequatur appellationem interpositam,aut iudicio suo pareat, cap peruenit ad nos, 13.& cap.consuluit, 14.de appella. non poterit tamen iudex à quo, præfigere terminum appellanti intra quem appellationis diffinitionem obtineat, quia tunc imponeret legem superiori decisionis, quod facere non potest,cap.cum inferior,de maior. & obedient.

g cap.4.& 5.& cap.peruenit, 13.de appellatio.

h cap.dilecto, 63.cap.interposita, 70.de appellat.

i cap.si à iudice, 10.de appellat.in Sexto.

k Clement.appellanti,de appellat.in Sexto.vbi & Idipsum dicitur habere locum in appellatione extraiudiciali.Ratio,quia si causæ appellādi fuissent propositæ iudici à quo appellatum est, forsan emendasset sententiam,& eas admisisset,cum possit contraria sententia quod iussit fecitq; reuocare,l.quod iussit,de re iudic. P.

l Sic causa appellationis à diffinitiua potest coram iudice ad quem appellatum est mutari, & alia allegari,l.1.§.fin.l.scio quæsitum,§.fin.de appellatio. l.eos qui, 6.§. si quid autem, l.in offerendis, 35.§. fin. C. de appellat. l. per hanc, C. de temporibus

appella,

appella. quod intelligendum est, si ad eandem actionem & causam pertineant, alioquin in causa appellationis non licet nouam actionem in locum prioris substituere, d. l. per hanc, nisi forsan in causa beneficiali ad summum Pontificem prouocatum fuerit, qui poterit de nouo de causa possessorij & petitorij cognoscere, Clement. 1. de causa possessio. & proprieta.

m can. placuit, 9.2.q.6. ex Iulio Papa in decretis siue in rescriptis ad Orientales cap. 21.

n cap. 2. §. si verò, & §. quod si obiiciatur, de appellat. in Sexto.

o cap. reprehensibilis, 26. §. si autem, de appellat. punitur appellans qui non prosequutus fuerit appellationem, in expensis aduersarij. Et si non habebit proprium, putà quod sit monachus filiusfamilias, punietur aliter ex arbitrio iudicis, can. si res, 14. q. 6. cap. finem litibus, de dolo & contumacia. cap. cæterum, cap. fin. de rescript. l. eum quem temerè, de iudic. P.

p cap. 1. §. fin. de appellat. in Sexto. vbi ratio, ne eludatur iudex & aduersarius, facit quoque cap. cum speciali, §. excessu quoque, vers. nullo autem, cap. interposita, 70. §. fin. eod. titu. apud Greg. §. in omnibus, nouella 126. præstantur autem istæ impensæ ob contumaciam tantum non habita ratione principalis causæ litis an iusta vel iniusta sit ei cui præstantur, cap. cum dilecti, in fine de dolo & contumacia. cap. ad hoc, in fine, de sequestra. possessio. cap. quoniam, §. in aliis, vt lite non contesta. l. sancimus, C. de iudi. authent. qui semel, C. quomodo & quando iudex, l. eum quem temerè, de iudic. P. eruntq; itaque istæ expensæ soluendæ antequam contumax vlterius audiatur, d. l. sancimus, & d. c. quoniam, §. in aliis.

q can 27. omnino, 2. q. 6. cap reprehensibilis, de appel. isti sumptus aliquando etiam ad quadruplum impensorum taxari fuerunt, d. can. omnino, aliquando ad duplum, can. libellum, 3. q. 4. hodie tantum simpli sunt, l. non ignorat, l. terminato, de fructibus & lit. expens. verumtamen vltra sumptus solent aliter puniri temerè appellantes ex constitutionibus regnorum multis pecuniariis, vt in iure ciuili in causa ciuili multa quinquaginta librarum argenti, l. ab executore, C. quorum appellat. non recipian. irrogatur & in criminali infamia & litis amissio, l. à proconsulibus, de appellatio. C. nisi primus iudex admisisset appellationem, quia tunc appellans temerè arbitrio iudicis ad quem puniretur, l. eos, §. nec temerè, de appella. C. rursus & si quis ad munus vel honores nominatus, appellauerit, nec obtinuerit damnum quod interim respublica passa fuerit, præstare cogetur: idipsumq; dicetur de eo qui à tutelæ datione temerè appellauit, l. Imperatores, 21. §. si magistratus, de appellat. l. 1. si tutor vel curator appellauerit.

r cap. cum in Ecclesia, 31. cap. vt debitus, 59. §. cum autem, vers. etsi nimis, cap. cum speciali, 61. de appellat. cap. Romana, 3. §. fin. & cap. cum appellationibus, 5. eod. titu. in Sexto.

s dicto cap. cum appellationibus.

t Sic consensus partium indecisa appellatione remissionem operatur nó aliud, cap. accepta conquestione, 35. de appellat can. fin. §. fin. & can. si quis Episcopus, 2. q 6. cap. per tuas, de sententia excommun. l. eos qui, C. de appellat. sed & pars appellans ante cognitionem appellationis potest redire ad iudicem à quo appellauit, etiam non consentiente appellato, cui tamen non consentienti sumptus quos iam fecit restitui debét ad illos condemnato appellante, cap. interposita, §. 1. de appellat.

v cap. ad probandum, 24. de sentent & re iudic. cap. vt debitus, 59. §. cum autem, vers. alioquin ipse procedat, & cap. cum speciali, §. excessu quoque, vers. appellationis causa, de appellat.

x cano. hoc autem placuit, 37. 2 q. 6. ex concilio Carthaginensi, 3. c. 10. Sic iudex præsumitur ex officio iudicasse, quia appellationis iudex interdum in melius, interdum in peius sententias reformare potest, l. 1. de appellatio. P. & quod ex officio fit præsumitur rectè factum, nisi fraus aut malitia doceatur, can. absit, can. si Episcopus fortè, 11. q. 3. can. Lugdunensis, 9. q. 2. cap. sicut, de sententia & re iudic. c. in præsentia, de renunciatio. aliter enim si constet quod iudex iniquo animo malè iudicauerit, arbitrio iudicis superioris emendabitur, l. fin. de variis & extraordinar. cognitio. nam & facit iudex litem suam tenetúrque ad litis æstimationem, qui odio, dolo, pecunia, seu per sordes iudicij sui sententiam corruperit, quæ postea reformata fuerit, l. 2. C. de pœna iudic. qui malè iudica. §. s. de obligation. quæ ex quasi delicto nascun. cum similib.

y cap. per tuas, 58. §. fin. de appellatio. quod intellige concurrentibus omnibus prædictis, dum de diffinitiua pronuncianda actum est: videlicet si de proprietate rei agatur, & sit appellatum post contestationem litis, testibus publicatis ante sententiam, & contumax fuerit appellans, cap. prout, de dolo & contumac. quo loci plenè id tractatur. Et si agatur de possessione, si possessor est præsens, & absens actor, tunc siue fuerit lis contestata, siue non, potest dari diffinitiua sententia si constet de meritis causę, & sic intelligitur cap. causam, de dolo & contuma. c. audita, de restitutio. spoliator. authent. qui semel, C. quomodo & quando iudex: quod si non liquear de causa, absoluendus erit reus ab obseruatione iudicij, & in expensis condemnandus actor, l. properandum, §. si quidem, de iudicat. C. cum similib.

CAPVT VII.

De effectu appellationis & attentatis.

APpellatione pendente indecisa coram iudice superiore nihil innouandum est in eius præiudicium: sitq; ob eam causam iudici, à quo appellatū est, inhibitio per iudicem ad quem appellatum fuit: & innouatum vel attentatum si quod factum fuerit, erit rescindendum, [a] nisi qui appellauerit quoque contra appellationem suam, vel aduersarij sui ante factã, prior nouauerit aliquid. [b] Itaque appellatio deuoluit causæ cognitionem ad superioris tribunal, maximè vbi est admissa ab inferiore. [c] Nec solum causæ ipsius deuolutum censetur principale negotium ea admissa, sed etiam eius accessoria. [d] Suspendit quoque appellatio executionem sententiæ, vt & officium iudicis qui eam protulit in ea causa & articulo in quibus appellatum est: [e] non autem in aliis non coniunctis, si ab interlocutoria appelletur. [f] Et hæc regulariter intelligenda: aliquando enim appellatio ex ratione

tione aliqua iusta nō suspendit omnino officium iudicis, à quo appellatum est, quominus aliquid efficaciter agat. Et proinde reo appellante à sententia contra eum lata, fructus rei petitæ, si ab eo dissipentur, sequestrantur.[g] Neque impedict appellatio effectum confirmationis præcedentis.[h] Nec executionem eorum, quæ iure, non obstante appellatione & sine præiudicio eius executioni mandari possunt:[i] sic sententia excommunicationis seu suspensionis non obstante appellatione ab ea, sortitur effectum.[k] Potest & excommunicatus, pendente appellatione, absolui ad cautelam,[l] & non obstante appellatione à collatione beneficij sibi antequam vacaret promissi, alteri factæ, datur possessio & collatio.[m]

SCHOLIA.

a Hæc omnia in cano. post appellationem, §. Vlpianus, 2 q. 6. l. vnica, nihil nouari appellatione pend. Pand. exempla reuocationis factorum post appellationem ponuntur in cap. 1. c. ad præsentiam, 16. cap. dilectus, 55. de appellatio. cap. licet, 14. de sententia excommunicatio. in Sexto, cap. cum olim, 12. de officio delegat. cap. cum tu filij, 16. de testibus, cap. dilectæ, 10. de exceptio. cum similib. Explicatio porrò horum omnium petenda est ex cap. non solum, 7. de appellat. cuius verba hic inseram, *Non solum innouata post appellationem à diffinitiua sententia interiectam, debent semper (exceptis casibus in quibus iura post sententiam prohibent appellare) ante omnia per appellationis iudicium penitus reuocari, sed etiam ea omnia quæ medio tempore inter sententiam & appellationem (quæ post modum intra decennium interponitur ab eadem) contigit innouari, ac si post appellationem eandem innouata fuissent. Illa verò quæ post appellationem ante sententiam diffinitiuam innouantur, donec appellationis causam veram esse constiterit, reuocari non debent, nisi iudex appellationis (postquam sibi constiterit post appellationem admissam, ex causa probabili fore ad se deuolutam) inhibeat canonicè iudici à quo appellatum extitit ne procedat, tunc enim post inhibitionem huiusmodi quicquid fuerit innouatum est (licèt causa non sit vera) per appellationis iudicium ante omnia in pristinum statum reducendum.* Hæc ibi. Attentata & innouata dicuntur facta à iudice à quo appellatur, vel à parte post appellationem canonicè interpositam, & dicta attentata, eo quòd quæ facta ita tunc sunt non valent vt verè facta, sed tanquam conatus ad faciendum imperfecti, id est, tentata num fieri possent habentur, explicatur in l. iubemus, 14. §. 1. de sacrosanct. eccles.

b Paria sunt enim quod ad effectum, non fieri vel fieri inutiliter, l. quoties, qui satisdare cogantur. Innouare & attentare autem non dicitur, tertius aliquis à litigantibus & iudice, si pendente appellatione aliquid agat contra inhibitionem parti vel iudici à quo appellatur factam, nec ratione attentatorum ex eo tenetur, cap. Romana, 3. §. in alium, de appellat. in Sexto. dictum autem in regula attentari contra appellationem indecisam: nam si aliquid casu dicatur corruere, non fit attentatum, quia causa redit ad priorem iudicem submoto impedimento iudicis superioris, veluti si renunciatum sit appellationi, cap. 4. versic nisi appellationi, de appella. vel si iudex grauamen reuocauerit, cap. si à iudice, 10. de appellat. in Sexto. vel si alio modo appellatio non subsistat, vel reiciatur, cap. non solum, 7. versi. exceptis casibus, eod. titu. cap. fin. de dolo & contumacia. sed & dictum inhibitionem factam iudici à quo appellatum, facere attentatum postea gestum, quod intelligendum de appellatione ab interlocutoria, in qua oportet post interpositionem prius inhibere iudicem à quo, quam attentasse dicatur, d. cap. non solum, §. illa autem.

c cap. sæpè, §. satius, de appellatio. cap. 1. c. non solum, 7. eod. titu. in Sexto. & ea ratione impeditur cognitio inferioris iudicis in ea causa, quia admittendo appellationem, & ei differendo videtur quantum in se est, à se abdicare iurisdictionem, cap. cum appellationibus, de appellationib. in Sexto.

d cap. dilectis filiis, 55. de appellat.

e cap. venientes, 19. de iureiurand. d. cap. dilectis. Disputant porrò interpretes num appellatio suspendat vel extinguat iudicatum, nos verò paucis resoluemus, suspendere verè iudicium ratione futuri euentus: quia fieri potest vt probetur, vel improbetur, & eatenus suspenditur. Et quia interim iudicatum caret executione, dicitur etiam extingui secundum quid. Sic intelligenda l. tale pactum, §. qui prouocauit, de pactis, in Pand. l. furti, de his qui notan. infam. P. l. 1. §. fin. ad Senatusconsult. Turpil. & ita quoque suspenditur post appellationem officium iudicis à quo, appellatur in causa appellationis cap. licet, de officio legat. cap. sacro, de sententia excommunicat. cap. pastoralis, §. præterea, & cap. fin. de officio delegat & impedit appellationē, interim sententia transeat in rem iudicatam, néve pendente appellatione indecisa mandetur executioni, exceptis casibus notatis ab Innocentio ad cap. pastoralis, de officio delegat. Poterit tamen iudex in alia causa quam à qua appellatum est procedere contra appellantem, cap. cum teneamur, 17. & cap. præterea, 12. de appellat. nisi forsan ea causa in qua appellatum non est, sit ita ei in qua appellatum est coniuncta, vt separatim, & nisi post appellationis decisionum tractari & decidi nequeat, quo & casu nec in ea iudex à quo appellatum est procedere poterit, cap super eo, 10. de appellat. vt & in exemplo can. post appellationem, §. si quis ex pluribus, 2. q. 6. l. vnica, §. fin. nihil nouari appel. pendent. Si etiam à iudice vt suspecto appellatum erit quódve noluerit ob recusationes propositas abstinere in causa aliqua, non poterit idem iudex contra appellantem etiam in alia causa procedere pendente appellatione, quia eadem videtur causa.

f cap. præterea, cap. super eo, cap. ad hæc, cap. proposuit, de appellat. l. 1. eum qui appellauerit in prouincia defendi, lib. 49. P. titu. 11.

g cap fin. de sequestratio. possessio. can. quoties post, 2. quæst. 6.

h cap. constitutus, de appellatio. & ibi Innocentius.

i Nempe quando grauamen potest reuocari in diffinitiua non aliter, l. iudex, l. Paulus, de re iudic. P. l. diui fratres, de pœnis. P. l. 1. sentent. resc. non poss. P. quare si de alimentis agatur, pendente appellatione executio fit, l. si instituta, § de inofficioso, de inoffic. testament. Pand.

k cap. dilecti, 52. § fin. & cap. pastoralis, 53. §. verum quia, de appellatio. cap. is cui, 20. §. fin. de sententia excommunicat. in Sexto. prohibet tamen appellatio ne post eam excommunicari possit appellans validè, cap. dilectis, 55. de appellationi. quod si fiat

erit abſoluendus excommunicatus, cap. ad præſentiam, 16. de appellat. Sed & excommunicatio ſub conditione lata, ſi appellatio interponatur ante conditionis euentum, eam ſuſpendit cap. præterea, 40. de appellat.

l cap qua fronte, 25. de appellatio.

m cap relatum, 3. de conceſſio. præben. quia manifeſtum eſt illam promiſſionẽ non valuiſſe cùm beneficia promitti non poſſint antequam vacent, nec conferri. cap 2. eo. tit. cap. deteſtanda, cap. ne captandæ, eod. tit. in Sex.

CAPVT VIII.

De extinctione & ſublatione appellationis, renunciatione & deſertione.

EXtinguitur appellatio, vel tollitur multis modis: vt ſi iudex à quo appellatur reuocauerit grauamen à quo appellatum eſt, quare & tunc in cauſa protulit dummodo ex alia cauſa legitima non ſit ſuſpectus, [a] quemadmodũ autem iudex mutando & corrigendo ſententiam poteſt extinguere appellationem: ſic etiam appellans mutando conſilium, & renunciando appellationi expreſſè, [b] vel tacitè, quod accidit multis modis, veluti ſi appellans non petat Apoſtolos intra triginta dies, [c] ſi nõ adierit ſuperiorem intra tempus præfixum, [d] ſi non proſequatur appellationem intra annum vel biennium vel aliud tempus à iudicibus diffinitum, proútque cauſarum qualitas poſtulat. [e] Si is qui appellauit poſtea produxit teſtes, vel agat in cauſa coram iudice à quo appellauit. [f] Quare appellatione deſerta, poterit iudex prior procedere in cauſa non diffinita, [g] poterit tamen qui ad priorem iudicem redit per deſertionem, iterum appellare ſi iterum grauetur. [h] Quod ſi à ſententia diffinitiua appellatum fuerit, & deſerta ſit appellatio, perſecutio deſertæ appellationis non impedit quominus ſententia tranſeat in rem iudicatam, [i] ſi alioquin illa ſine appellatione eſſet aliqua, non ita ſi fuiſſet alioquin nulla. [k]

SCHOLIA.

a cap. cum ceſſante, 60. de appellationibus. l. quod iuſſit, de re iudic. P. dummodo appellans non fecerit ſumptus in proſequenda appellatione, l. ſi pecuniam, de condictio. ob cauſam nam non videretur res integra, & videretur adhuc grauatus remanere appellans, niſi ei ſumptus reſtituerentur, & redderetur indemnis ex appellatione: quod ſi fieret, poſſet iudex reuocare grauamen etiam eo inuito, quia eius nihil intereſſet. cap interpoſita, §. 2. de appellat. dummodo etiam appellatio non fuerit deducta in iudicium ſuperioris, alioquin autem iudicis officium eſt, corrigere quod minus legitimè fecit. cap. qualiter & quando, de accuſatio.

b Deſiſtendo expreſsè ab appellatione, vt in can. ei qui, § ſiquis libellos, 2. q. 6. cap. 4. de appellatio. in Sext. dummodo etiam aduerſarij non interſit & ſumptus in proſequenda appellatione non fecerit: vel ſi fecerit, ſi ei reſtituantur, dicto cap. interpoſita, §. 2. de appellatio. ibi refuſis impenſis, &c.

c cap. ab eo, 6. cap. vt ſuper, de appellatio. in Sext. Clem. 2. eod. tit.

d dicto cap. perſonas, 4. de appellatio.

e cap. cum ſit Romana, 5. de appella. qui non proſequitur videtur renũciaſſe appellationi. cap. directæ, 39. eod. cap. gratum, de offic. delega. Et ita per eàm negligentiam proſequendi firmatur iuriſdictio iudicis à quo, & damnatur in expenſis, aduerſario negligente, appellans. cap. reprehenſibilis, 26. cap. ad hæc, 27. cap. peruenit, 28. & cap. 33. de appellat. fit aliquando reſtitutio contra lapſum biennij, vt in cap. ex ratione, 8. eod titul declaratur & deſerta extraiudicialis appellatio, quam quis intra annum non fuerit proſequutus. Clem. 3. de appellat. declaratur antè à quo tempore currat mora proſequendæ appellationis in Clem. quandiu, 1. eod titul. agitur & de termino proſequendæ appellationis, in cap. ſæpe contingit, 44. eod. tit. apud Gregorium. A quo verò ſtatuatur terminus ad proſequendum, an à iudice à quo appellatur, an à iudice ad quem, docetur in cap. ex inſinuatione, 50. eod. titul. dicitur autem ibi terminum diffiniendæ appellationis, non poſſe ab inferiori ſuperiori præſcribi, can. anteriorum, § ad hæc, 2. quæſt. 6. quia inferior non poteſt legem dare ſuperiori cap cum inferior, de maioritа. & obedien. can. inferior, 21. diſtinct. cap. innotuit, de electio. l. minor, de minorib. 25. annis. l. ille à quo, §. tempeſtiuum, ad Senatuſconſ. Trebellian. poterit nihilominus inferior appellanti præfigere terminum intra quem teneatur adire ſuperiorem, & incipiat proſequi appellationem: non autem vt diffinitionem obtineat. Sicut & ipſe appellans poteſt ſibi terminum ponere & appellatus minuere ſi velit terminum legalem, vt & iudex ſuperior ratione habita cauſæ vbi ea fuerit ad illum deuoluta, poteſt abbreuiare terminũ iuris & cogere litigantes appellationem proſequi, vt docetur expreſſè in cap oblatæ, 17. de appellationibus. Cæterùm hîc obſeruandum eſt, cum gloſſ. ad dictum cap. oblatæ, ad verba *pars appellata*, quod tempus legale quod inductum eſt ad proſequendam appellationem eſt annus, & ex iuſta cauſa biennium, vt in dict. cap. oblatæ, & in cap. cum ſit Romana, c. conſtitutus, cap. ex ratione, eod. titul. de appellat. Quod tempus pars appellata non poteſt præuenire, niſi pars appellans ſine præfixione termini à ſe nec à iudice facta, appellauerit: quo caſu poteſt appellatus literas commiſſionis impetrare, quarum authoritate in appellationis cauſa procedatur, dummodo nimium præcurrat vt appellantem in commiſſione impetranda ſupplantet cap. oblatæ, §. licet igitur, de appellat. facit can. ei qui, §. appellatus, 2. quæſt. 6. terminum verò proſequendi ſtatutum ab homine neutra pars poteſt præuenire, cap. ſæpè, de appella. At appellans poteſt eum terminum legalem quandocumque, & ſi velit, poteſt literas ea de re impetrare, cum in eius fauorem tempus illud ſit conſtitutum. cap. bonæ, de confirmatio. vtili vel inutili. Illud autem notatur quod de iure intra terminum legalem cauſa appellationis debet eſſe determinata, nec poſſet vltra protendi, d. can. ei qui appellat, 2. quæſt. 6. l. fin & l. eius, de temporib. appellat. niſi ex iuſta cauſa prorogetur, vt in dict. c. cum ſit, & c. conſtitutus, de appella.

f cap. directæ, 39. de appellationib. cap. ex ore, de his

quæ fiunt à maiori parte capit c. si de terra, & cap. accedentibus, de priuileg.

g cap constitutus, 45. de appella. quod ex concilio Lateranensi concessum fuit dict. cap. directæ, 39. & cap. reprehensibilis, cap. sæpè, eod. titul. permisit & ius ciuile in l. fin. §. fin. de temporib. appella.

h Dicto c. directæ, 39 de appella.

i Clem. si appellationem, 6. end. titul. cuius hæc verba, *Si appellationem per negligentiam appellantis desertam, appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam post & principaliter prosequatur, non ideo minus in rem iudicatam censebitur transiuisse sententia à qua fuerit appellatum.* & ibi glossa ad verbum *appellatus*, resoluit non valere sententiam à superiore super causa appellationis latam post desertionem appellationis, prior erit ratio, quia deserta appellatione, ipse desinit esse iudex, & lata sententia à non suo iudice non tenet. titul. si à non competen. iud. C. cap. at si clerici, de iudic. Item 2. quod appellatione deserta, sententia iudicis à qua appellatum fuit, transiuit in rem iudicatam, quia non censetur ab ea appellatum, & appellans cadit causa, cap. si pe, de appella. & contra rem iudicatam sententia lata non valet, cap. inter monasterium, de sententia & re iudica.

k Glossa fin. ad dictam Clementinam si appellationem, de appella. nam nulla sententia ab initio, non potest transire in rem iudicatam, etiam si ab ea appellatum non fuerit: & proinde si appellatum quidem fuerit, sed deserta fuerit appellatio, & perinde habeatur ac si non fuisset appellatum, non transibit quoque in rem iudicatam, vt quando non fuit omnino appellatum, cap licet, de sententia excommunicat. in Sex. & ibi notatur. Si autem sententia esset aliqua, & non nulla, vt putà contra ius litigatoris pronunciata, appellatione deserta, ea transibit in rem iudicatam perinde ac si appellatum non fuisset.

VERITAS DOMINI MANET IN AETERNVM.

Laus Deo.

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM IN LIBRIS PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII CONTENTORVM.

Cuius prior numerus, notat librum: secundus, titulum: tertius, caput: quartus, numerum.

Porrò locum in glossa notatum facilè litera interlinearis textus indicabit.

siasti

Causa

Consentire

munica

Iudicium

N

P

Prioratus

Index.

Extraict du Priuilege du Ro[y]

PAR grace & priuilege du Roy, il est permis à IEAN PILLEHOTTE [Mar]chand Libraire à Lyon, d'Imprimer ou faire Imprim[er] ... *Partitiones Iuris Canonici seu Pontificij in quinque libros digesta, qua instar Syn[ta]gmatis specialis totius Ecclesiastici sunt. Autore* PETRO GREGORIO *Tholosa[no] utriusque Doctore Professoréque publico.* Auec deffence tres-expresse à tous Libr[aires] & Imprimeurs de ce Royaume, de n'Imprimer, vendr[e], ne debiter ledit [liure] pendant le terme de neuf ans, à cõpter du iour & datte que ledit liure sera p[arach]eué d'Imprimer: sur peine de confiscation desdits liures, & d'amande ar[bi]traire, & de tous despens dommages & interests. Veut en outre ledit Seigneur qu'[in]serant au commencement ou à la fin desdits liures le present priuilege ou extraict d'iceluy, il [soit] tenu pour deuëment signifié, à ce que les contreuenans n'en pretendent cause d'ignorance: Car tel est le plaisir de sa Majesté, ainsi qu'il est plus amplement contenu ès lettres patentes dudit priuilege sur ce donné. A Paris le seiziesme de Iuin mil [c]inq cens quatre vingts & quatorze: & de son regne le cinquiesme.

Signees par le Roy en son Conseil,

ANT. RAVCHIER.

Et seellees du grand seel de France de cire iaune.

Acheué d'Imprimer le ...iesme Iuillet 1594.

